

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

+ *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.

+ *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.

+ *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.

+ *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertati di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da `http://books.google.com`

Digitized by Google

Digitized by Google

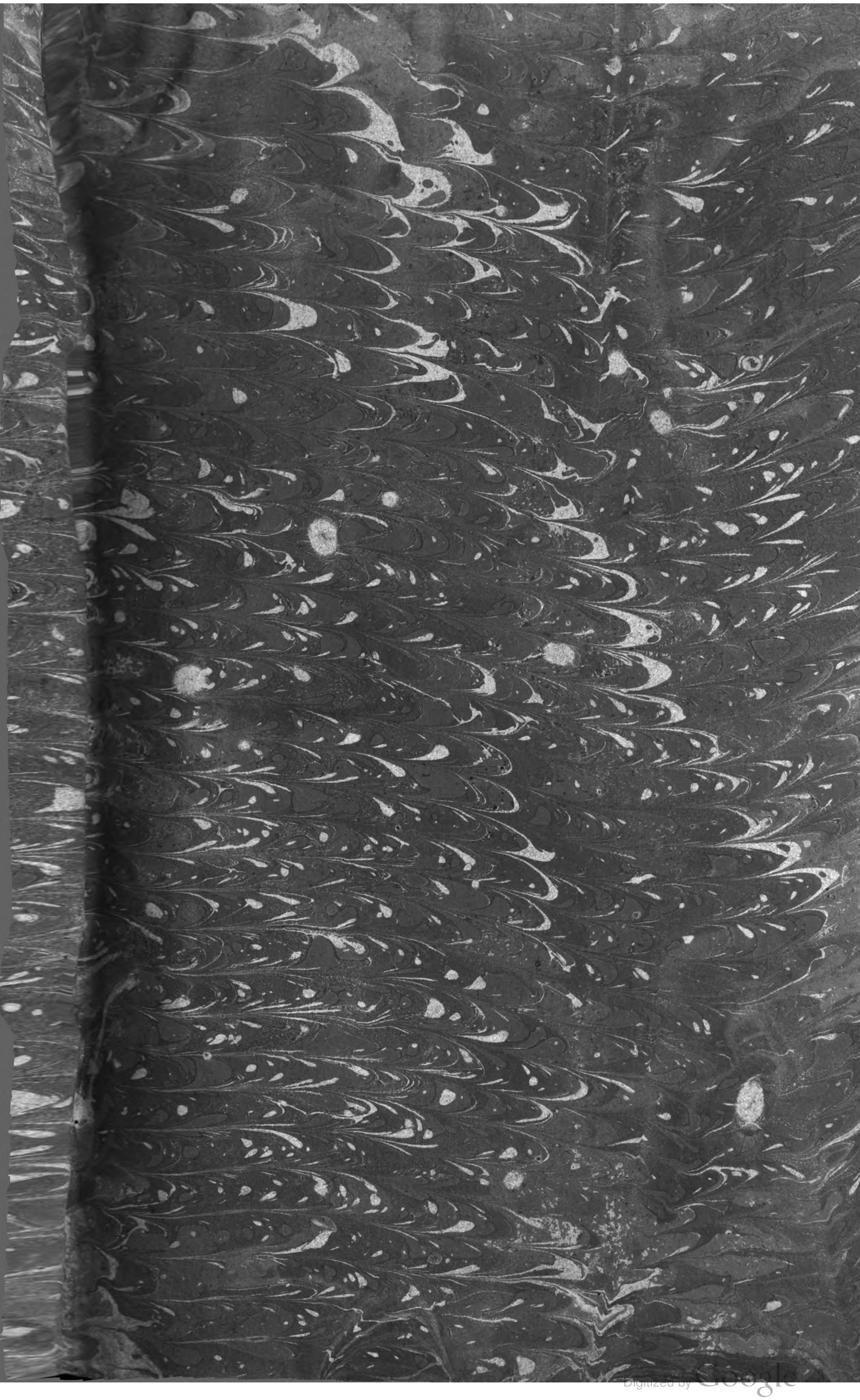
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RERUM ITALICARUM

SCRIPTORES

TOMUS VIGESIMUSTERTIUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

24170

RERUM ITALICARUM SCRIPTORES

AB ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ QUINGENTESIMO
AD MILLESIMUMQUINGENTESIMUM,

QUORUM POTISSIMA PARS NUNC PRIMUM IN LUCEM PRODIT

EX AMBROSIANÆ, ESTENSIS,

ALIARUMQUE INSIGNIUM

BIBLIOTHECARUM CODICIBUS.

LUDOVICUS ANTONIUS
MURATORIUS
SERENISSIMI DUCIS MUTINÆ BIBLIOTHECÆ PRÆFECTUS

Collegit, ordinavit, & Præfationibus auxit,

NONNULLOS IPSE, ALIOS VERO

MEDIOLANENSES PALATINI SOCII

Ad MStorum Codicum fidem exactos, summoque labore, ac diligentia castigatos, variis Lectionibus, & Notis tam editis veterum Eruditorum, quàm novissimis auxere.

ADDITIS

Ad plenius Operis, & universæ Italicæ Historiæ ornamentum, novis Tabulis Geographicis, & variis Langobardorum Regum, Imperatorum, aliorumque Principum Diplomatibus, quæ ab ipsis autographis describere licuit, vel nunc primùm vulgatis, vel emendatis, necnon antiquo Characterum specimine, & Figuris Æneis.

CUM INDICE LOCUPLETISSIMO.

BIBLIOTHEQUE DE LA VILLE DE LYON

TOMUS VIGESIMUSTERTIUS.

MEDIOLANI, MDCCXXXIII.

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS PALATINÆ
IN REGIA CURIA.
SUPERIORUM FACULTATE.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILL.MO COLLEGIO.
JCC. JUDICUM. COM.
ET. EQUITUM.
MEDIOLANI.
VERAE. NOBILITATIS. PRAESTANTIA.
RELLIGIONE. PRUDENTIA. LITERIS.
ET.
ILLUSTRIUM. VIRORUM. FASTIS.
CLARISSIMO.
DOCTRINARUM. OMNIUM. ATHENAEO.
ROMM. PONTIFICIBUS. MAXX. ATQUE. IMPP.
OB. EGREGIA. MERITA.
INSIGNIBUS. HONORIBUS. AC. PRIVILEGIIS.
DONISQUE. DONATO.
MEDIOLANENSES. PALATINI. SOCI.
PRAECIPUO. PATRIAE. SUAE. ORNAMENTO.
XXIII. RER. ITALIC. TOMUM.
AMORIS. ET. OBSEQUI. PIGNUS. AETERNUM.
D. D. D.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILL.^MO COLLEGIO
JCC. JUDICUM COM. ET EQUITUM MEDIOLANI.

PHILIPPUS ARGELATUS BONONIENSIS
S. P. D.

Si quid umquam, ILL.^MI VIRI, *ad vos allatum eſt, quod ad Collegii veſtri dignitatem, ad Patriæ ornamentum, atque ad ipſas excolendas literas plurimum conferre poſſe judicaveritis, id ego ſane citra magniloquentiæ notam confidentiſſime propono communi Palatinorum Sociorum nomine in hac ampliſſima Rerum Italicarum collectione, quæ vetuſtos eos continet hiſto-*

Digitized by Google

ſtoriarum Scriptores, quorum pars magna tenebris hactenus obruta delituerat, blattis tineiſque per ſummam injuriam brevi corrumpenda, in univerſæ gentis noſtræ perniciem.: peritura namque fuerant ſinceriora vetuſtatis monumenta, vel majoribus noſtris incognita, vel minus quàm oportuerat obſervata, vel non ſemel factionum ſtudio mirum in modum depravata potius, quàm novis elegantioris ſtili coloribus expolita, atque illuſtrata, ut vobis ipſis exactiſſimi judicii Viris rudiorum Hiſtoricorum noſtrorum ſimpliciſſima ſcripta conferentibus cum elegantioribus poſterioris ævi de una eademque re commentariis illico apparebit.

Auctorem habet collectio noſtra Ludovicum Antonium Muratorium clariſſimi nominis Virum, qui diu apud nos vetera monumenta, & Ambroſianæ Bibliothecæ theſauros in otio perſcrutatus, unde ampla ſibi Scriptorum copia in hanc ſeriem derivavit, bonorum omnium officiis ob ejus doctrinam aſſidue cultus, eam in Urbem hanc mentem induit, ut Mediolanenſibus monumentis præcipua diligentia conquiſitis, in hanc potiſſimum Italiæ partem Langobardici Regni corona, ſoli ubertate, ac rebus in ea geſtis nobiliſſimam totis viribus illuſtrandam incumberet. Hinc factum eſt, ut plures Hiſtorici Mediolanenſes pene revixerint, quos vulgus ne nomine quidem antea cognoverat, ac memoria priorum temporum diſtinctius, atque uberius in utilitatem univerſorum Civium ſit reſtituta.

Si

Digitized by Google

Si quæ autem utilitas ab hoc opere in ceteros, plurimam ſane in Collegium veſtrum manare dicendum eſt, quod ſparſa ubique contineat præclara teſtimonia nobilitatis ac doctrinæ Majorum veſtrorum, qui graviſſima Reipublicæ negotia domi foriſque per omnem ætatem feliciſſime geſſerunt, Imperatoribus, Regibus, Ducibus, ac Patriæ cariſſimi. Habet & memoriam ampliſſimarum dignitatum, quibus unus aut alter ex Collegis veſtris, vel univerſum Collegium, ob egregia ſingulorum facta, & Cœtus præſtantiam, ab omnibus fere Principibus eſt honeſtatum. Habet & clariſsima nomina veſtratium Virorum, quos ob feudales conſuetudines in certam ſcriptamque normam digeſtas, tamquam præcipui juris conditores in Scholis, & in foro colimus, publicamque ſcriptis eorum auctoritatem tribuimus tamquam Romani juris inſtauratoribus conſultiſsimis. Habet etiam & aliorum, qui condendis, aut iterum concinnandis municipalibus legibus operam dederunt, quique novas Conſtitutiones, quas vocant, difficile ſane argumentum, ob compoſitum, ut ita dicam, Sacerdotium cum Imperio, ſimplicitate quidem ſermonis, & prudentiæ maturitate maxima excogitarunt. Habet poſtremò Pontificios faſtos Eccleſiaſticarum dignitatum, quibus ex Collegio veſtro plurimi donati ſunt, & egregiam univerſo Chriſtiano nomini, ac Pontificiæ Romanæ Sedi operam navarunt. Legatorum a latere, ut vocant, Nuntiorumque munere ad omnes Europæ Reges, vel ad ipſa

Digitized by Google

Eccleſiæ Catholicæ Concilia optime functi. Quod ſi omiſſis Archiepiſcopis, & Epiſcopis, ceteriſque minoribus dignitatibus, eos omnes, qui ſacra purpura illuſtres enituerunt, recenſere velim, jam ſatis non eſſet iis enumerandis epiſtolæ modus, omniumque famam in ſolis Birago, & Trivultio S. R. E. Cardd. complectar, in quorum unum profanæ ſimul, & Eccleſiaſticæ dignitates confluxerunt a Gallis Regibus, a quibus eximio S. Michaëlis torque donatus, ad Magni etiam Cancellarii Franciæ munus, atque ad ſummam rerum poteſtatem fuerat elevatus. Alter verò Aragoniæ, Siciliæ, Sardiniæque Prorex, ac deinde moderatis in Inſubria eadem poteſtate rebus, eo ceteris omnibus felicior eſt æſtimatus, quod in Patria ſua regios faſces prætulerit, ipſumque Romanum Pontificem ſacro regioque diademate coronaverit.

Quod ſi quis animadvertat quot ex Collegio veſtro in Conſilia Principum noſtrorum, & exterorum evocati fuerint, quotque Senatui Mediolanenſi, qui prope ad Romanum ob doctrinæ ac prudentiæ gravitatem accedit, vel præfuerint, vel ingenti virtutum laude famam auxerint, quotque in ceteris Magiſtratibus domi foriſque bene rempublicam rexerint, in eam certe ſententiam ultro feretur, ut in Cœtu veſtro coaluerit artium doctrinarumque omnium ſeminarium, ſacræ ac civilis prudentiæ ſchola, neque mirabitur amplius Duces noſtros atque Imperatores cum ipſis Romanis Pontificibus in confe-

ren-

Digitized by Google

rendis Cœtui nobiliſſimo privilegiis & honoribus propemodum certaſſe; cum hi vos a tributorum onere ultro levaverint, atque offi ia in urbe clariora Collegio veſtro perpetuò addixerint, qualia ſunt Vicarii Proviſionum, quem vocant, & Judicum Prætori collateralium, Provicarii menſæ nummariæ S. Ambroſii, Ædilis, & Auditoris in Magiſtratu tuendæ publicæ ſaluti Præfecto, itaut nullus propemodum ſit civilis ordo, ſine opera & conſilio Collegarum. Romani verò Pontifices, quos inter PIUS IV. *è Medicea familia, a quo poſt commendatam publicis litteris inſtitutionem in Collegio veſtro ſibi traditam, data ſunt aurea nobilitatis inſignia, id inter ceteras honoris & dignitatis prærogativas præcipue conſtituerint, ut ex Collegio veſtro unus ex XII. Viris in Sacræ Rotæ Auditorio perpetuò ſedeat, & alter agendis cauſis in Pontificio Conſiſtorio intra numerum cooptetur, quo Mediolanenſis Collegii inſtituta in ipſa Roma, ſacroque Senatu ad Eccleſiæ utilitatem propagentur.*

Hæc itaque præcipuè fuerunt in cauſſa, ut Palatini Socii, quos inter ex veſtratibus plures, iique bonis omnibus litteris præſtantiſſimi, & operæ noſtræ pars maxima, in officium amoris, & obſequii excitaremur, ac XXIII. Collectionis noſtræ Tomum Illuſtriſſimo Collegio veſtro dedicaverimus, ut poſteris etiam ſit perenne monumentum, quanti fecerimus gratiæ amoriſque veſtri viciſſitudinem, & cognoſcant, ſi quid boni tot exantlatis laboribus in vulgus emiſimus, Cœtui eti-

Digitized by Google

etiam veſtro deberi, quod auctoritate ac conſilio univerſorum, ſtimuliſque ſingulorum ſit olim incœptum, ac, Deo favente, quamprimum abſolvendum. Quæ cùm ultro Palatini Socii profiteamur, hoc unum expetimus ardentiſsimè, ut ea humanitate, qua Nobiles Eruditoſque Viros decet, donum hoc noſtrum accipiatis, meque communi Sociorum nomine honoris ergo ſiſtentem præ ceteris nomini veſtro Illuſtriſſimo deditum præcipuæ gratiæ favore, tutelæque veſtræ præſidio foveatis, quod inſtantiſsimè rogo. Valete.

Dabam Mediolani IV. Kalendas Octobris MDCCXXXVI.

Digitized by Google

Nomina, Cognomina, & Dignitates DD. JurisConſ. Illuſtriſſimi Collegii Mediolani, Equitum, & Comitum.

ABBATES BIMESTRES

CArolus Antonius de Medicis Marchio Melegnani, ac pertinent., Eques, & Commendatarius S. Stephani, Judex ad ſignum Galli.

Hieronymus Caſtillionæus Marchio Caſtillioni, Regius Feudat. Caroni Corbellarii, Gornati ſuperioris, Somadei, & pertinent. in Plebe Caſtri Seprii, nec non Peſſani, cum ſuis pertinent. in Plebe Gorgonzolæ Ducatus Mediolani, Cæſareus Comes Palatinus, ex LX. Decurionibus, Judex ad ſignum Equi.

Carolus Antonius Applanus ex Regiis Vicariis Generalibus Status Mediolani.

Jo. Baptiſta Caymus.

Hieronymus Maria Aliprandus Comes Palatinus ex Privilegio Caroli IV. Imperat.

Hieronymus Barbovius Com. Caſalis Morani, ex Condominis Pumenenghi, Calcianæ inferioris.

Antonius Petraſancta Comes, ex Feudatariis Burgi Canturii, & pertinent., ac ex LX. Decur.

Paulus Camillus Moneta.

Marcellinus Corius Comes, Almæque Urbis Gubernator Abbas SS. Petri, & Pauli in Eccleſia Solaroli Monaſteroli Cremonenſis, S. Mariæ de Calnago, S. Spiritus in Territorio Olgii, S. Jacobi in Territorio Orſenghi Diœc. Novarien., & S. Andreæ in Civit. Novariæ, SS. Bartholomæi, & Siri in Territ. Baſſignanæ, S. Cæciliæ in Provincia Montisferrati, S. Ambroſii in Metropolit., SS. Caroli, & Juſtinæ, & Cleric. nuncupat. in Eccl. Paroch. S. Andreæ Creſpiatici Glaræ Abduæ in Diœc. Papiæ, nec non perpetuus Commendat. Abbatiæ S. Mariæ de Carate Plebis Aliati Ducatus Mediol.

Fabritius Benignus Boſſius Marchio Caſtri Muſſii, Lacus Larii, Terrarumque Gonti, Crodæ, Sertiæ, Campagnani, Puſchiavi, ac Alteſtain Dominus, & Vallis Boſſiæ, Cæſareus Comes Palatinus.

Carolus Boſſius Epiſcopus Viglevani.

Petrus Antonius Chalcus Regius Ducalis Senator.

Marcus Antonius Cruceius.

Franciſcus Orrigonus Marchio, & Feudat. Vedani Plebis Caſtri Seprii, Abbas, & perpetuus Commendatarius Abbatiarum S. Laurentii ad Putheum Novarienſis, nec non S. Mariæ de S. Auguſtino loci Calellarum in Statu Mediol, & S. Franciſci Xaverii Burgi de Nove.

Petrus Cotta Regius Feudatarius Vallis Cuvii.

Joannes Hurtado de Mendotia Manricus Archipresb. Eccleſiæ Metropolitanæ Mediolani, & Vicarius Monialium.

Hieronymus Parravicinus Marchio, ac Reg. Feudatarius Machædii Plebis Deſii, ex Conſervatoribus Patrimonii.

Fabricius Puſterla Com., Feudat. Venegoni inferioris Pleb. Caſtri Seprii, & Eques S. Stephani.

Aloyſius Aliprandus Canonicus inſignis Colleg. S. Nazarii Mediol., ac Prothonot. Apoſtol.

Gaſpar Meltius Marchio, & Reg. Feudat. Cliveſii, & pertinen., Comes Palatinus, & ex LX. Decurionibus, & Quæſtor Illuſtriſs. Magiſtratus Reddit. Ordin. Status Mediol.

Antonius Maria Meltius Regens, Marchio, & Princeps, ex Ceſareo Diplomate Comes Palatinus, Abbas Præpoſitus Tituli SS. Simonis, & Judæ extra Mœnia Novariæ, Prothonot. Apoſt., & Sereniſſimi D. Electoris Palatini Intimus Conſiliarius, Conſervator Judex Sacræ Religionis Hieroſolymitanæ, & Reg. Oeconomus Generalis.

Jo. Antonius ex Capitaneis de Arſago.

Carolus Caſtillionæus Marchio Caſtillioni, Reg. Feudat. Caroni Corbellarii, Gornati ſuperioris, Semadei, & pertinentiarum, ex Condominis Venegoni ſuperioris in Plebe Caſtri Seprii, nec non Peſſani, & pertinen. in Plebe Gorgonzolæ, Cæſareus Com. Palatinus, & Præſes Illuſtriſs. Magiſtratus Reddit. Ord. Status Mediol., Regens, & de Excelſo Secret. Conſilio.

Carolus Franciſcus Landrianus.

Julius Cæſar Roma.

Carolus Cajetanus Stampa de Leyva Abb. S. Antonii Oppidi Valentiæ, S. Petri Erbæ Amaræ, Commendat. S. Siſeni Romagnani in Agro Novarienſi, Comm. S. Abundii, utriuſque Signaturæ Refferendarius, Prælatus Domeſticus Sanctiſs. D. N., Archiep. Calcedonienſis, & Secret. Congregat. Cler. & Regul.

Paulus Camillus Carcanus.

Fabius Dugnanus Comes, ac Reg. Feudat. Cornaredi, S. Petri ad Ulmum, Monzorii, aliarumque Terrarum, & pertinentiarum eidem ſubjectarum.

Julius Dugnanus Reg. Feudat. Terrazani in Plebe Trenni, ac Dugnani Pleb. Deſii.

Rolandus Vicecomes ex Condominis Maſſini, Invorii inferioris, Paruzarii, Montrigiaſchi, & pertinentiarum.

Antonius Aliprandus.

Hieronymus Suarez de Ovalle.

Alexander Caſtillionæus ex Regiis Feudatariis Garlaſchi Principatus Papienſis, & Marani Novarienſis, Cæſareus Com. Palatinus, & Reg. Capit. Juſtitiæ in toto Mediol. Dominio.

Digitized by Google

Jo. Baptiſta Vicecomes Reg. Feudat. Carinati, & Montis Solarii, Abbas S. Crucis Mediol., Commendat. Abbatiæ S. Bartholomæi Vallis Ombroſæ in Provincia Novarienſi, & Prioratus SS. Gabrielis, & Hyppoliti in Provincia Cremonenſi, Sacræ Rom. Rot. Auditor.

Jo. Antonius Trivultius.

Ermes Redenaſchus Marchio Turris Inſulæ in Provincia Montisferrati, nec non Capſinæ Boſſiæ in Provincia Lumellina, ex Condominis Villanterii Principatus Papiæ ex LX. Decurionibus, ac Quæſtor Illuſtriſs. Magiſtrat. Redd. Ord. Status Mediol.

Franciſcus Maria Cribellus RR. Capuccinorum Ordinis.

Hercules Marlianus Comes, Feudatarius, ſeu Vicarius perpetuus Oppidi Marliani, ac pertinentiarum, Abbas Prioratus S. Jo. Baptiſtæ ad Altare Majus in Eccleſia Parochiali loci Lambrati Plebis Segrati, Canonicus nuncupat. Eccleſiæ Præpoſit. S. Stephani loci Segrati Mediolanen. Diœc., Prior S. Proſperi Mediol., utriuſque Signaturæ Refferendarius, & Prothonot. Apoſt. Supranumerarius.

Joſeph Rozzonus Comes.

Arialdus Alciatus.

Cæſar Crucejus Reg. Advoc. Fiſcalis in toto Mediol. Dominio.

Franciſcus Sclaphenatus Comes, & Regius Feudatarius Bucinaghi, & Roncelli, & ex Condominis Vilanterii.

Jo. Antonius Applanus.

Albertus Vicecomes de Aragonia Feudatarius Olegii Caſtelli, ac Invorii ſuperioris, ex Condominis Invorii inferioris, Paruzarii, Montigiaſchi, & pertinent., ac Caſtelletti ſupra Ticinum, & Liſſantiæ.

Jo. Maria Vicomercatus.

Jo. Baptiſta Trottus Comes Sanctæ Julettæ, & pertinent. ultra Padum Principatus Papiæ, ex LX. Decurionibus, & Reg. Duc. Senator.

Marcus Franciſcus Carcanus Reg. Feudatarius Nicorvi in Comitatu Viglevani.

Conradus Confalonerius.

Cajetanus Caſtillionæus, Ceſareus Com. Palatinus, Archidiaconus Eccleſiæ Metropol. Mediol.

Joſeph Beſutius.

Jo. Baptiſta Porrus.

Joſeph Jo. Baptiſta Bimius Blancus.

Carolus Albertus Guidobonus Cavalchinus Reg. Feudatarius Carbonariæ, Sarezani, S. Victoris, S. Georgii, & Silvæ in Agro Derthonenſi, Sacrique Romani Imperii Baro, Archiepiſcopus Philippenſis, Solio Sanctiſſimi D. N. Papæ Aſſiſtens, Abbas S. Pauli extra muros Civitatis Derthonæ, Abbas Commendatarius S. Petri de Molo Diœceſis Derthonenſis, Abbas Commendatarius perpetuus SS. Gottardi, & Agathæ in Agro Modoëtienſi Diœceſis Mediolanenſis, Advocatus Conſiſtorialis, Signaturæ Juſtitiæ Votans, Secretarius Congregationis Concilii in Alma Urbe.

Franciſcus Lampugnanus.

Alexander de Buſſero Eccleſiæ Metropol. Canonicus Ordinarius.

BENEDICTUS ERBA ODESCALCUS S. R. E. Presbyter Cardinalis Titul. SS. Duodecim Apoſtolorum, Archiepiſcopus Mediolani, SS. Petri, & Caloceri de Civate Diœceſis Mediolanenſis Commendatarius.

Hieronymus Biragus Publicus Civilis Facultatis Profeſſor in Scholis Canobianis.

Antonius Maria Vicecomes.

Jo. Baptiſta Benignus de Comite Judex in Prætorio Papiæ.

Jo. Maria Aliprandus Prætor Mediolani.

Hieronymus Caſatus Comes, & Feudatarius Burgi Lavizarii Comitatus Novariæ, & ex LX. Decurionibus.

Hieronymus Marinonus.

GIBERTUS BORROMÆUS S. R. E. Presbyter Cardinalis Tit. S. Alexii, Epiſcopus Novariæ, Abbatiæ SS. Petri, & Pauli Vicoboldoni Commendatarius, nec non & alterius Abbatiæ ſub Titulo eorundem Sanctorum in Monteforte, Almi Collegii Borromæi Ticinenſis perpetuus Adminiſtrator, & Collegii Ambroſiani perpetuus Conſervator, ac Comes Aronæ &c.

Pius Antonius Mirabilia Cribellus Publicus Legum Interpres in Scholis Palatinis.

Fabricius Joachimus Mirabilia Prothonot. Apoſtol. Canonicus Ordin. Metropolit. Mediol.

Pompeus Ludovicus Porrus.

Aloyſius Cajetanus Bripius Marchio, & Reg. Feudat. S. Mariæ in Prato Caſalis Majochi, Surdi, Roncholi, Inſulæ, Balbiæ, & pertinentiarum.

Carolus de Capitaneis de Scalve Vicarius Proviſionum.

Angelus Aloyſius Mirabilia Mantegatia Marchio, & Feudatarius Liſcati.

Marcus Barbavaria ex Feud. Gravellonæ Comitatus Viglevani.

Gabriel Verrus Comes, ac Reg. Feudatarius Lucini, & S. Petri de Donate in Plebe Septalæ, Eques, & Commendatarius S. Stephani.

Franciſcus Xaverius Meltius Comes Burgi Mazentæ, ac pertinentiarum, Quæſtor Illuſtriſs. Magiſtratus Reddit. Extraordin. Status Mediol., & ex LX. Decurionibus.

Philippus Vicecomes Comes Burgi Lonati Putheoli, ex Condominis Sommæ, Agnadelli, & pertinentiarum, Feudatarius Corgeni, Dominus Seronæ.

Albericus Archintus Comes Sacri Romani Imperii, Abbas, & Commendatarius S. Mariæ Braydenſis, Prothonot. Apoſtol. de numero participantium, & Ponens Conſultæ.

Joſeph Antonius Ciconea Comes, & Feudatarius Tornenghi, & Caſtri Peltrenghi in Agro Novarienſi.

Phi-

Digitized by Google

Philippus Beſutius. De Oſmate
Horatius Beſutius.
Joannes Conradus de Olivera Marchio, Reg. Feudat., & Comes Buffaloræ Glaræ Abduæ Ducatus Mediolani, & pertinentiarum, Provicarius Binci D. Ambroſii.
Cabrius Caſatus Pub. Logicæ Lector in Scholis Canobianis.
Carolus Franciſcus Ciconea Mozzonus Comes, ex LX. Decurionibus.
Federicus Aliprandus Comes Palatinus ex Privilegio Caroli IV. Imperatoris, ac Canonicus Inſignis Collegiatæ S. Nazarii Mediolani.
Bartholomæus Ruglerius Areſius Prælatus Domeſticus, Referendar. utriuſque Signat. S. D. N., & ex Congregationibus Rev. Fabricæ, & Sacræ Viſitationis Apoſtolicæ, & boni Regiminis.
Carolus Maria Recalcatus Marchio, Reg. Feudatarius Baſiliani, & Monaſterii Baſiliani, ac pertinent., Plebis Pontiroli, Liber Baro, Comes, & Eques Sacri Rom. Imperii.
Jo. Andreas Chriſtophorus Beſutius Maddius.
Jo. Baptiſta Puſterla, ex Feudatariis Fregaroli.
Gaſpar Lancellottus Biraghus Canon. Ordin. Metropolitanæ Mediolani.
Joſeph Putheobonellus Canon. Ordin. Metropolitanæ Mediol.
Julius Maria Ottolinus Prætor Civitatis Novariæ.
Joſeph Balſamus Marchio Feud. Zeli Sorigoni Pleb. Roſati, ac Terdobiati Comitatus Novarienſis.
Paulus de Rido de Silva.
Hercules Sola Comes.
Antonius de Rido de Silva.
Ludovicus Archintus Comes Sacri Romani Imperii, Regius L. T.
Ambroſius Fagnanus ad honorem Cubicularius S. D. N.
Galeatius Boſſius Marchio Caſtri Muſſii Lacus Larii, Terrarumque Gonii, Crodæ, Sertiæ, Campagnani, Puſchiavi, ac Alteſtain Dominus, & Vallis Boſſiæ, Cæſareus Comes Palatinus, & ex LX. Decurionibus.
Joſeph Ciconea Comes, ac Feudatarius Tornenghi, & Caſtri Peltrenghi, & Confeudatarius Bergoli, ac Turris Burmidæ Comitatus Aſtæ.
Sigiſmundus Calchus Vicarius Prætorius.
Jo. Baptiſta Moneta.
Jo. Petrus Orrigonus Marchio Elli, Dulzaghi, & pertinent. Pleb. Garlati, Feudatarius Vedani Plebis Caſtri Seprii,
Jo. Antonius Caſtillionæus Comes, ex Regiis Feudat. Garlaſchi in Agro Lumellinæ, & Marani Novarienſis, Cæſareus Comes Palatinus, ac Vic. Præt. Cremonæ.
Jo. Baptiſta Braſca Vicecomes.
Antonius Maria de Herba Marchio Mondonici, Variſellæ, Coltiani &c., Abbas Commendatarius S. Barnabæ de Gratafolio.
Antonius Variſius de Roſate Comes Burgi Roſati, & ejus Plebis, & pertinent.
Gaſpar Carolus Ordonius de Roſales Marchio Caſtrileonis, Comes Vaylati, Feudatarius Roſæ, Opii, & pertinent. in Ducatu Mediolani.
Franciſcus Reſta Com.
Jo. Georgius Valerianus de Serponte Marchio, & Reg. Feudatarius Miraſolis.
Bartholomæus Olivatius Publicus Græcæ, Latinæque Eloquentiæ Lector in Scholis Palatinis Mediolani.
Antonius Burrus Com., & Reg. Feudatarius Loci S. Stephani, ejuſque pertinentiarum Plebis Corbettæ.
Joannes Alphonſus Corius Vicecomes Com., & Reg. Feudatarius Robiati, Paderni, ac pertinentiarum.
Joſeph de Landriano Feudatarius Caſtri Burgi, ſeu loci de Vidigulfo, & pertinentiarum.
Jo. Petrus Lucinus Marchio Beſati in Principatu Papienſi, ac Reg. Feudat. Gudi Maſſarii in Plebe Roſati, & Oſnaghi in Plebe Miſſaliæ Ducatus Mediolani.
Joannes Areſius.

Digitized by Google

ELENCHUS
TOMI VIGESIMITERTII.

ANTONII HYVANI Sarazanenſis Commentariolus de Bello Volaterrano Anno MCCCCLXXII. à Florentinis geſto, nunc primùm prodit è Codicibus Manuſcriptis *Comitum Guidonum*, & *Bibliothecæ Strozzianæ*. Pag. 1.

LEODRISII CRIBELLI libri duo de expeditione Pii Papæ Secundi in Turcas, nunc primùm luce donati è Manuſcripto Codice *Philippi Argelati* Sac. Cæſ. C. M. à Secretis. 21.

JACOBI VOLATERRANI Diarium Romanum ab Anno MCCCCLXXII. uſque ad Annum MCCCCLXXXIV. nunc primùm editum ex Manuſcripto Codice *Bibliothecæ Eſtenſis*. 81.

AUGUSTINI *Patritii Senenſis* deſcriptio adventus Friderici III. Imperatoris ad Paulum Papam II. è Muſeo Italico *Johannis Mabilonii*. 203.

ANNALES DE RAIMO, ſive brevis Hiſtoria Rerum in Regno Neapolitano geſtarum ab Anno MCXCVII. ad MCCCCLXXXVI. Auctoribus *Ludovico Seniore*, & *Juniore de Raimo*, nunc primùm prodeunt è Manuſcripto Codice *Ignatii Mariæ Comi* Nobilis Viri Neapolitani. 217.

ANTONII GALLI Genuenſis Opuſcula Hiſtorica de Rebus geſtis Populi Genuenſis, & de Navigatione Columbi, nunc primùm in lucem efferuntur è Manuſcripto Codice Genuenſi. 241.

HISTORIA MONTISFERRATI ab origine Marchionum illius tractus uſque ad Annum MCCCCXC. Auctore *Benvenuto de Sancto Georgio*, Comite Blandratæ. In omnium commodum nunc recuſa. 305.

EPHEMERIDES SENENSES ab Anno MCCCCL. uſque ad MCCCCXCVI. Italico Sermone ſcriptæ ab *Allegretto de Allegrettis*, nunc primùm luce donantur è Manuſcripto Codice Viri Clariſſimi *Huberti Benvoglienti* Patritii Senenſis. 763.

ANNALES BONONIENSES *F. Hieronymi de Burſellis* Bononienſis Ordinis Prædicatorum ab Anno MCDXVIII. uſque ad MCDLXXXXVII. nunc primùm prodeunt ex Manuſcripto Codice Bononienſi. 863.

ANDREÆ NAUGERII Patritii Veneti Hiſtoria Veneta Italico Sermone ſcripta ab origine urbis uſque ad Annum MCDXCVIII. nunc primùm tenebris erepta è Mauuſcripto Codice *Bibliolhecæ Eſtenſis*. 919.

INDEX Rerum, & Nominum. 1219

Digitized by Google

ANTONII
HYVANI
SARAZANENSIS
COMMENTARIOLUS
DE BELLO VOLATERRANO

Anno MCCCCLXXII. à Florentinis gesto,

Nunc primùm prodit

E Codicibus Manuscriptis

COMITUM GUIDONUM,

ET

BIBLIOTHECÆ STROZZIANÆ.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN ANTONII HYVANI COMMENTARIOLUM DE BELLO VOLATERRANO

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

ANno Christi 1472. Volaterras vetustissimam Etruriae Urbem dira calamitas paene ad excidium pertraxit. Detectae in ejus agro copiosae Aluminis fodinae, unde multae opes in Cives illos exspectabantur, ut est humanarum rerum vicissitudo, in eorum perniciem conversae, bellum & denique direptionem miserae Civitati peperere. Causſam tantis motibus dedere aut ipsorum Civium dissidia, uti in hoc Opusculo nunc mihi evulgando proditur; aut Florentinae Reipublicae cupiditas, quae lucri partem ex Alumine sibi deberi contendebat, uti alii Scriptores memoriae prodiderunt. Progressum verò & exitum contentionis hujus literis consignavit *Antonius Hyvanus Sarazanensis*, qui rem gestam sub oculis habuit; ejusque Commentariolum, hactenus in paucis Codicibus conclusum, publici nunc juris facere statui. Patriam Scriptoris hujus jam Lector tenet. Is autem eo tempore floruit, quo Civitates Italicae Cancellarios sibi deligebant, Latinis Literis probe excultos. Neque in Hyvano laus ista desiderata est. Quare Anno 1466. is a Volaterrana Republica adlectus est Cancellarius suus, eoque munere aliquot per annos deinde est functus. Atque id constabit ex ipsis literis, quas ille ad Volaterranos scripsit, adhuc adservatis in ejusdem Civitatis Archivo, Codice XXXI. Deliber. Consil.

Magnifici, ac potentes Domini Colendissimi. Quum ab ineunte adolescentia pro conditione humanarum rerum, qua mortalibus diuturna quies abnegatur, variis temporibus Italiam peragrare didicerim, restabat mihi visere, ac diligenter contemplari Urbem vestram, loci naturâ inclitam & vetustate memorabilem. Quod quum dudum peroptassem propter cognitionem antiquarum rerum, nec eò divertendi hucusque mihi facultas data esset, nunc peropportunam occasionem oblatam video. Nam quum vestrae Dominationes pro sua incomparabili humanitate dignatae sint mittere ad me electionem Cancellariae suae Civitatis, debeo sane illis plurimùm; ac suis Civibus, Viris integerrimis, ingentes habeo gratias, quòd ejusmodi munere me dignum censuerint. Vereor equidem, tanto oneri me imparem fore. Sed ne videar deficere animo, aut parvipendere, quae procul dubio magnifacere teneor, ipsam Electionem suscipio, polliceorque, me statuto tempore sub conditionibus propositis ad obeundum munus esse accessurum. Difficillimum sane fuit mihi deserere magnificum Principem meum Dominum Ludovicum de Campofregoso, Equitem clarissimum, bis quondam moderatorem Genuensis imperii vocatum a gravissimis Civibus ob singularem ejus modestiam & aequitatem in omnes, quamvis postea saeviente fortunâ depulsum. Sed quoniam annuit innata ejus humanitas, ut & vestris Dominationibus, & mihi satisfaceret, eo libentius liberiusque voluntati me vestrae accommodavi, exsequuturus quaecumque mihi praeclarus vester Magistratus injunxerit, cui me plurimùm commendo.

Sarazanae die XXII. Januarii MCCCCLXVI.

Servitor V. E. Antonius Yvanus Sarazanensis.

De Hyvano nihil aliud dicendum habeo. De Opusculo quidem adjiciam, satis elucere, illud curâ Florentinorum compositum fuisse, ut spargeretur per Italiam, atque ita siniſtrae famae invalescenti de eorumdem Tyrannide & violentiâ occurreretur. Certe Auctor, quantâ potest arte, in Cives Volaterranos culpam conjicit calamitatis, & acta quaeque Florentinorum emollit. Attamen is ego sum, qui ejus narrationi fidem minime negandam, & Commentariolum benevole accipiendum

Digitized by Google

piendum reor : Adhibiti propterea ſunt quatuor MSti Codices. Primus ac praecipuus, quamquam alicubi mutilus, ſpectat ad nobiles viros Comites Guidones, olim Volaterris, nunc Florentiae habitantes. Alter Sarazanae in Patria Auctoris repertus eſt. Duos quoque ſuppeditavit celebris apud Florentinos Bibliotheca Strozziana. In primi Codicis margine, manu tamen diversâ, adnotata erant Magiſtratuum Volaterranorum nomina, quae retinenda cenſui. Interim exiguam hanc grati animi mei teſſeram Volaterrani Cives habeant, & praeſertim nobiles viri Incontri & Inghiramii, quorum ſingularem humanitatem, & mores candidos, atque ad beneficentiam compoſitos, quum ſemel ad eorum Urbem divertiſſem, ego ſenſi, & numquam obliviſcar.

ANTO-

Digitized by Google

ANTONIUS HYVANUS SARAZANENSIS NICOLAO SUO S. D.

AUfugiendi torpentis otii, & fidei ſervandæ gratiâ, huc me recepi, Nicolae optime, ad exercendũ Cãcellarię munus. Primo quidem acceſſu ad rem exercendã omnem curam ſtudiumque converti; deinde vero nactus aliquantulum otii, mutui amoris noſtri memor, de ſitu & qualitate hujus vetuſtiſſimæ Urbis, ac Civium moribus, aliquid ſcribere decrevi: nam etſi Volaterranum nomen peritiſſimis non modo viris, ſed vulgo etiam innoteſcat: tamen, quia Urbs ipſa ſemota mihi eſſe videtur à frequenti exterorum commercio, conditiones ejus ignotas etiam eſſe ſigillatim arbitror. Quare ut & amicitiæ officio ſatisfaciam, & intra tot occupationes tuas aliquam poſſis in legendo captare voluptatem, ſic habeto.

Volaterranus ager, agro Senenſi, Florentino, Piſano, & Populonico finitimus eſt. Urbs ipſa in excelſo monte ſita ceteris collibus agri ſui tamquam Pinus eminentiſſima inter humiliores arbores præſidet. Diſtat enim à mari noſtro Hetruſco quindecim millia paſſuum. Ex ea non ſolùm agri Civitatum, de quibus ſupra memoravi, ſed ipſæ Piſæ, ager Lucenſis, Lunenſiſque, ager Januenſis, & Inſula Capraria, & Corſica, facillime proſpiciuntur. Plana ſatis eſt Urbs, & oblonga, ſtratas amplas, & latericias habens. Ambitus murorum duo millia paſſuum complecti videtur; & hi

A ſtructi quidem ſaxo quadrato, per altiſſimas rupes inſignem pro magnitudine operis reddunt Civitatem. Amplior admodum ipſe ambitus eſſe conſuevit; nam ex Septentrionali latere alia diruta mœnia, & ſane . . . . . rum magnitudine admiranda, quæ ſtantibus nunc mœnibus . . . . . bantur: Sed ludibrio fortunæ ſævientis diminuta Populo Civitas, ut facilius cuſtodiri poſſet, ad breviorem gyrum, ut cernitur, redacta eſt. Forum publicum hæc præcipue continet: Ædem Cathedralem beatiſſimæ Virgini dedicatam; Palatium Dominorum Priorum, in quo ipſi magnifice ſatis reſident,

B & quorum ductu conſilia publica celebrantur; Palatium Præfecti Florentini, cujus officium eſt cuſtodire Urbem, malos inſectari, punire delinquentes, intereſſe Conſiliis publicis, audire quæ tractantur; Palatium Prætoris Urbani, cujus officium eſt civilia jura dicere, & in facinoroſos animadvertere; Domum Cancellarii publici egregiam; Domum Præceptoris Grammatices; horrea publica, Cellas collocandi ſalis quamplures, & quidem præſtantis. Præfectus à Florentinis ſingulo ſemeſtri mittitur: verùm judicatur à Judicibus hujus Populi, antequam recedat. Prætor urbanus, Con-

C ſervator Legum, qui ad tempus, & pro neceſſitate eligitur, Cancellarius, & ceteri Officiales exteri a Civibus eliguntur, quibus, & Præfecto etiam Florentino ſtipendia ex publico Ærario congruis temporibus facillime reſpondent. Habent hi Cives Caſtella viginti, quibus imperant, Rectoreſque ſtatuunt ex numero Civium, quos volunt. Suis Legibus vivunt, & quum opus eſſe videtur, veteres abrogant, novas conficiunt. Reditus Ærarii publici eſſe dicuntur aureorum decem millium anno ſingulo ex puteis Salinariis, Sulphure,

Vi-

Digitized by Google

Vitreolo, Paſcuis, & Vectigalibus. Ex hujuſmodi cumulo annuatim ſervandi fœderis gratiâ Florentino Populo aureos circiter mille pendunt; ceteros ad uſus publicos convertunt. Urbanos autem Magiſtratus hos eſſe intellexi: Priores octo aſſiduam reſidentiam in Palatio facientes, Tubatoribuſque quatuor, ac decenti familiâ honeſtatos; quibus alii octo ſingulis duobus menſibus pro more legeque ſuccedunt: Collegas eorum duodecim, Vexilliferos, & Præfectos regionum decem, Conſiliarios pleni dominii octoginta, Conſules quatuor Mercantiæ, Vectigalium Præſides duos, Salinarios duos, Præfectos abundantiæ quatuor, Quæſtores pecuniæ publicæ tres, Præſides murorum viarumque Civitatis, & Arcium Volaterrani agri quatuor; atque plures alios ad res tum urbanas, tum divinas, quos enumerare ſupervacaneum foret. Habent quoque plura Balnea in diverſis locis agri ſui, videlicet, ut ajunt, ad curandas corporum ægritudines varias accommodata; Lacunas quoque ſulphureas aquæ ferventiſſimæ, atque, ut referunt, interdum omni humiditate penitus exhauſtas, varios ac diſſonos reddentes mugitus, quarum fumi elatiſſimi quotidie hinc cernuntur; diſtant enim ab Urbe decem millia paſſuum. Et ſane perhorreſco, quum in adeo tetram atque formidoloſam naturæ oſtentationem proſpicere contingit.

Hi more Florentino Rempublicam adminiſtrant, ſatis quieti ſunt, & . . . . . (*)

Opus quidem haud minus utile, quàm gratum poſteris antiqui Scriptores eſſe putaverunt, ſi rerum geſtarum memoriam traderent, velut exemplar ſequuturæ vitæ, quo præſentia præteritis comparentur. Nam in omni deliberatione, conſiliiſque capiendis plurimum rerum præteritarum memoria confert. Nonnulli de motu ſyderum, alii de rerum cauſis, plures de morum præſtantia, præceptiſque ſcripſerunt. Præclara omnia, & quidem utilia humano generi, cum propter ingenuos mores, & Juſtitiæ diſciplinam, tum ob ea, quæ ad Medicinam pertinent. Sed his, qui & Principatus regunt, & regna moderantur, & Rei publicæ utiliter gerendæ, ſtudiiſque militaribus intenti ſunt, maxime illuſtrium factorum memoria convenit, ut adhibita conſimilium rerum comparatione, aut imitari, aut effugere diſcant, quæ vel profutura ſint, vel nocitura dignoſcantur. Hoc igitur tempore ſuborta Volaterrana calamitas me ſibi hoſpitalitatis jure miſerantem, & gravioribus curis vacuum, impulit ad ſcribendam Hiſtoriam tanti motus, qui omnem Italiam variis rumoribus complevit, ejuſque fama uſque ad exteras nationes penetravit. Nam & ipſe diſſenſionum initiis affui honeſte compoſitionis adhortator, & media percepi ab amicis viris bonis eidem malo implicatis, qui exitum externi etiam Populi noverunt. Sed anteaquam progrediar, nonnulla de vetuſtate, de ſitu, ſtatuque præterito ejuſdem Urbis paucis abſolvam, ut ſi quid ex his ad Hiſtoriam pertinebit, haud in occulto relinquatur.

Urbem Volaterram inter Piſas, & Senas, Florentiam, & Etruſcum mare in excelſo monte ſitam (ut antiquitatum indagatores putant) condidere Populi, quos Thyrrenus à fratre pulſus ex Mæonia & Lydia in Etruriam advexit. Conſtat enim, illos in eadem Provincia Urbes condidiſſe, inter quas Volaterram, cui & Populonia finitima erat, connumerari poſſe arbitramur. Fuit hæc murorum ambitu, & ſaxorum magnitudine inſignis, cujus maxima pars vergebat in plagam Septemtrionalem. Deinde, ut eruditi profitentur, finito ſociali bello poſt longam obſidionem capta viribus Populi Romani, atque diſiecta, propter habitatorum inopiam ad brevem gyrum in vertice montis redacta eſt. Cernuntur adhuc veſtigia murorum mirandi operis, quæ nonnullos colles, valleſque per loca declivia & prærupta complectebantur. Arcem Etruriæ, Urbem inexpugnabilem, Volaterram periti rei militaris appellavêre.

Hanc Cicero arduis quæſtionibus Romæ vexatam adverſus maxime Tribunitiam Poteſtatem patrocinari conſuetus, Volaterranos Cives optimis Romanis Civibus adæquavit. Hæc, ut teſtantur ſacræ Literæ de vita D. Juſti Præſulis, furori Gothorum per Italiam debacchantium non ſuccubuit, quamquam credibile videtur, eidem Longobardos imperitaſſe, qui ad Ticinum Regiâ conſtitutâ, Etruriam, Flaminiam, Samnium, quatuor ſupra ducentos annos ſub variis Regibus poſſederunt. Poſt vero illam barbariem, quæ Italiam ſummis calamitatibus afflixit, quali ſit functa libertate, aut quis in ea principatum gefſerit, non habeo compertum, niſi fortè Cæſares, ut quidam ſentiunt, ex Germania in Italiam deſcendentes jura Volaterrani regiminis ad Præſules ejuſdem Urbis tranſtulerunt. Verùm ad ea tempora pervenit, quibus (**) pauci ſuæ gentis potentes improborum numero, quos vulgo appellavêre *Scalamicos*, Civitatem, Civiumque colonos rapinis, latrociniiſque vexabant. Incoluere hi adjacentia Oppidula, nulli operi bono intenti, quibus omne ſtudium erat, ut à Civibus, eorumque colonis ſubſidia extorquerent. His tamdem pulſis agro Volaterrano 27. die Septembris in feſto Sanctorum Coſmi & Damiani, cujus diei annua ſolemnitas in publico Palatio fieri conſuevit, in Civitate Belfortum Familia Principatum ea conditione obtinuit, ut in ſummo Magiſtratu ejuſdem Familiæ perpetuo quiſpiam admitteretur. Hæc gubernandi ratio, quam Civitas pulſis raptoribus ad eos reprimendos tolerabat, uſque ad tempora Bocchini Belfortis perſeveravit. Is tamdem quum tyrannidem quamdam & vim à ſuis cognatione proximioribus exerceri pateretur, juſſu Populi captus, & capite damnatus, Familiæ ſuæ perpetuum exilium reliquit. Crebra tunc inter Tuſciæ Civitates bella gerebantur. Jam Florentini valebant opibus, & gloriâ rei militaris. Volaterrana Urbs, ut ſcribit in Hiſtoriis Leonardus Aretinus, armis devenerat in poteſtatem Populi Florentini: ſe Socios, aut ſaltem Commendatos Volaterrani aſſeverabant; an vero Sociali jure fruerentur, non ſatis exploratum habeo. Florentini Arcem, Urbiſque cuſtodiam tenuere, Præfectumque misêre ſingulo ſemeſtri, qui animadverteret in facinoroſos, & publicis conſultationibus intereſſet. Volaterranis conducendi Prætorem,

(*) *Heic deſiderari videntur duæ paginæ. At opem heic ferent MSti Strozzii, in quibus quum diverſum habeatur exordium, æqui bonique faciat Lector, ſi & iſtud adjungam.* Muratorius.

(**) *Hinc MStus Codex Comitum Guidonum, concors cum reliquis, narrationem proſequitur.* Muratorius.

rem, & alios ad exercenda publica negotia exteros viros libera poteſtas erat. Caſtella circiter XX. poſſidebant, & in Ærarium publicum vectigalia conferebantur; & ſummum Magiſtratum octo Virorum, qui Priores Populi appellabantur, in Palatio publico non ſine aſſidua dignitate retinebant, quorum ductu Reſpublica gerebatur.

Quum inter hæc Florentiæ de pecunia ingenti a Civibus exigenda, & conferenda in publicum tractaretur, eſſetque decretum, ut & Civium, & Sacerdotum, ac ſubditorum omnium Florentinæ ditionis bona ſcriberentur, ob evitandas fraudes, (nam ſæpe quidem eveniebat, quod qui tributis Ærario perferendis pro facultatibus tenebantur, ſimulatis artibus prædia, vel domos, non re, ſed nomine tranſtulerant ad immunes) Volaterrani decretum repulerunt, veriti, ne poſt rerum ſuarum haud conſuetam ſcriptionem ad tributa cogerentur. Utrimque diſceptationibus habitis, conantibuſque illis, quibus exſequutio publici decreti commiſſa erat, diſcerni bona, & his, qui ad contributionem tenebantur, juſta onera imponi, Urbe tamdem Volaterrani Florentinum Præfectum expulerunt. Quam profectò ignominiam quum ægre tuliſſet Populus Florentinus, & illos armis redigendos in priſtinam poteſtatem decreviſſet, comparato exercitu, & prope Volaterram ad tria millia paſſuum perducto, paucos poſt dies ex compoſito receptâ Urbe Cives impunitos dimiſerunt. Dederat enim antea pœnas Juſtus Antonini, qui quum ſuburbanam plebem ad arma concitaſſet, in Palatio Civium paucorum gladiis confoſſus, ac in Forum præcipitatus fuerat. Paucos poſt annos accedente in Italiam Sigiſmundo Cæſare pauci Volaterrani de Urbe Cæſari dedenda pertractarunt. Eo cunctante apud Senenſes, miſſiſque, qui Urbem introducerentur, armatis, patefacta ac ſimul irrita proditio eſt; quod quia ſine publico conſenſu gerebatur, de reis captis, Populo acquieſcente, ſupplicium ſumtum. Sequuta ſunt diverſis temporibus bella, quæ Philippus Maria Vicecomes Inſubrium Dux, & Alphonſus utriuſque Siciliæ Rex potentiſſimi hoſtes intulere Florentinis. Utroque bello Volaterrani multa incommoda perpeſſi, fidem ſervarunt, & amiſſa Caſtella receperunt, ope & viribus Populi Florentini.

Labentibus annis poſt longa pacis otia, & vexatam peſtis contagione Civitatem, Benuccius Capaccius Senenſis à Volaterrano Magiſtratu effodiendi metalla, & Alumina facultatem rogans (nam ejuſmodi fodinis, ſalinaribus puteis, vitreolo, & ſulphure abundat ager Volaterranus) & pretium, & conditiones obtulit. Magiſtratus verò citatis Collegis, quatuor Civibus ejuſdem ordinis mandat, ut rem cum Benuccio diſcutiant, referantque, quid eis addendum, vel detrahendum videatur. Hi haud longe poſt reverſi, additis novis conditionibus, ejuſmodi negotium utile, honorificumque fore Civitati affirmavere. Reſidebant Priores octo, Collegæ duodecim. Ad ſuffragia ventum eſt; quum ceteris faventibus duo adverſarentur, inquit Salvaticus Guidius, alter ex Collegis adverſantibus, non licere tunc de petitione tractari, quia lex prohiberet, ante diem tertium educendi novi Magiſtratus obtineri petitionem ullam, quæ gratiam, aut miſericordiam contineret. Proſpecta lex *de Officio publici ſcribæ*, redacta in novum volumen, quæ in manibus erat, haud obſtare videbatur,

A quum in ea ſcriptum eſſet, gratiam & miſericordiam, copulatis & non alternatis dictionibus; nam in petitione, quam Benuccius exhibuerat, de miſericordia non agebatur. Et eo minus grata erat audientibus Salvatici vox, quo magis obſiſtebat, quia inter Populares opinio erat, illum non pro communi bono, ſed pro evitando ſuo privato incommodo, diſceptare, quum dubitaret, inveniri res effodiendas in agro ſuo, & per conditiones, de quibus agebatur, ſe ad illius venditionem adſtringi. Producta deinde in publicis Conſiliis petitio, & à pleriſque laudata, redditis ſuffragiis obtenta eſt, velut res commodum & honorem allatura Civitati. Erat in ea cautum, quod ſi
B Benuccius adjungeret ſibi ſocios ad obeundum opus, eos infra certum tempus nominare ac patefacere teneretur. Nonnullos nominavit, paucis elapſis menſibus, Florentinos, & Senenſes, Volaterranoſque duos Benedictum ſcilicet Riccobaldum, & Paulum Inghiramium, inter quos de cœpto jam diſpendio, & futura utilitate pactum exſtiterat. Fuere tunc, qui dicerent, petitionem haud fuiſſe obtentam, ſecundùm leges Civitatis; nam etſi publicæ utilitati proſpectum exſtitiſſet, ægerrime tamen ferebant ſcribæ populares Volaterrani, Paulum fuiſſe adſcitum Benuccii ſocium in re, quam ſibi opes allaturam ſuſpicabantur. Is enim ab eis manifeſto jam odio habebatur, ferebaturque,
C illos adversùs eum paucis renuentibus conjuraſſe, quia paulo antea interfuiſſet conditæ legi adversùm ſcribas omnes Volaterranos in conſequendis Magiſtratibus, quorum pauci acquieſcebant, & ipſe legis auctor habebatur. Nonnulli præterea Optimates vexabantur cupiditate lucri, quum fodinæ ingentem Aluminis vim oſtendere viderentur. Alii, quod in publicis fuerat ſancitum Conſiliis, bona fide ſervandum hortabantur; ſalubri quorum ſententiæ livor edax, & ulciſcendi cupiditas obſiſtebat. Lex, de qua ſupra diximus, in novum redacta volumen, quod fuerat in manibus, Benuccio ſociiſque favebat. Sed ubi
D de ipſis ejiciendis poſſeſſione agitari cœptum eſt, productum vetus volumen, ex quo lex traducta fuerat in novum, alternatas dictiones continebat. Lex alia oſtendebatur, qua cautum erat, bona publica dono dari non licere, niſi ex ſummo ſuffragiorum conſenſu. Et quum ſcribæ adverſantes obtentam liberaliore ſuffragio petitionem publica vectigalia minuere aſſeverarent, reſpondebant Conductores, non eſſe dono data, de quibus pactum erat annuarium pretium; nec fodinas conductas detrahere quicquam à vectigalibus, quum antea nihil ex eis vectigalium percepiſſent. Alia item lex afferebatur, quæ in deſuetudinem venerat, prohibens locari bona publica, niſi per eadem ſuffragia, quibus donarentur. Huic quidem
E legi conſuetudo vetus obſtabat, nam & aliæ locationes liberaliore ſuffragio fieri conſueverant. Sed inter cetera querebantur conductores, ea proferri contra ſe, quæ tempore petitionis obtentæ, aut ſaltem ante conſecutam poſſeſſionem, certaque diſpendia ſubticeri non debuiſſent, quum præſertim deliberationi affuiſſet ſcribarum, & Civium frequens numerus, qui quum ſuarum legum aut conditores, aut ſæpe inſpectores exſtitiſſent, illas ignorare non putarentur. Adversùs vero ſcribam publicum, qui admiſerat ſuffragia, & publicas conſultationes adnotaverat, afferebantur quædam paucis incitantibus nequiter, quæ ad evertenten-

tendam locationem pertinerent, quamquam à bonis & prudentibus viris perſpectum erat, ſcribam Virum doctum & honeſtum ad ea perſpexiſſe, quæ Reipublicæ manifeſtam utilitatem afferebant, parum ab inſipientibus cognita. Varius igitur erat rumor in Civitate; Popularium ſtudia jam ſeditionibus implicabantur. In hoc rerum diſcrimine majus pretium Conductores obtulere Civitati, ut facultatem effodiendi liberaliter illis traditam liberaliori pretio compenſarent. His auditis celebrata ſunt Conſilia publica, in eiſque delecti Octo Viri (*) ad novam dumtaxat compoſitionem ineundam; quæ, quoniam & honorem & utilitatem Reipublicæ augebat, à publico Scriba maxime probabatur. Sed hi parum proſpicientes quieti Civitatis, ad infringendam locationem animos converterunt. Succeſſit in Priorum Magiſtratu Franciſcus Contugius homo inquieti animi, Paulo infenſus, cujus audaciæ quum nimium fidei credula Plebs adhibuiſſet, contentio crevit, demumque ad Florentinos Principes deducta res eſt.

Poſſidebant Conductores, & ad opus conficiendum gravi jam diſpendio premebantur. Durum & aſſiduum erat utrimque certamen. Apud Volaterranos interea Octo Viris delectis ad componendam controverſiam additi fuere Viri duodecim, (**) quibus de jure procedendi permiſſa eſt publica poteſtas. Hi quum primum convenere (quia eodem, quo Franciſcus Contugius morbo laborabant) de ſpoliandis poſſeſſione per vim Conductoribus agitarunt; & convocatis agreſtibus armatis Conductorum operarios fodinis ejecerunt, ædificiaque vaſtantes, ſe redegiſſe fodinas in poteſtatem Populi arbitrabantur. Hanc temeritatem indigne ferentes Principes Florentini, reclamantibus Conductoribus vim inferri, quum de jure diſceptandum foret, ſigniferum ſtipatorem miſerunt, à quo pulſis priſtina poſſeſſio reſtitueretur. Prohibuere, qui Rempublicam Volaterranam adminiſtrandam ſuſceperant. Augeri tunc cœpit indignatio Florentinæ Majeſtatis; nam ſupra ejuſmodi motus nonnulli Volaterrani, quibus minus imperabat ratio, quàm voluntas, verba contumelioſa ſuperbe proferebant. Alii, quibus placebant quieta conſilia, quum & lenire concitatos animos, & remedia utilia Reipublicæ in medium afferre conarentur, minis territi, veluti Patriæ hoſtes habiti ſunt. Erat ea tempeſtate Præfectus Volaterranus Reſtorus Antonii Civis Florentinus, juſſu cujus quatuor ex ſeditionis auctoribus Florentiam iere, ea conditione relegati, ne portis egrederentur. Succeſſit per ſuffragia Reſtoro Bernardus Corbinellus cum ampliore poteſtate. Rem acerrime adversùs turbatores gerebat apud Florentinos Principes Paulus Ingheramius; erat enim vir ampli cordis, linguâ promtus, aſpectu non contemnendus. Hujus quippe ſententias Benedictus Riccobaldus ætate major, ſed mitior ingenio, ſequebatur. Favebant ceteri Conductores. Præterea quum Bernardus Præfecturam iniiſſet, plures ſeditionis auctores Florentiam ire juſſi, reluctabant; ſed à Prioribus Populi habita concione, ut parerent conſultum eſt. Hi eodem modo relegati, atque odio compulſi ſæpe magis acerbe quàm ſapienter cum adverſariis publice diſceptabant. Variis tunc ſuſpicionibus Volaterrani vexabantur. Apparuit hoc potiſſimum tempore Stella cometes, & quidem horribilis dudum viſa, quæ certiſſimum fuit indicium Volaterranæ calamitatis. Aſtrologi quoque de inferiores in Principes futuro ejuſdem anni motu nonnulla prædixerant. Conductoribus interim reſtituta eſt fodinarum poſſeſſio. Quum verò Benedictus & Paulus in patriam rediiſſent, exceptos avide ab amicis faventibus, ceteri ſic furtim, ac demiſſis vultibus intuebantur, ut vix eorum aſpectus & verba ſuſtinerent; eòque inferior pluribus erat Pauli adventus, quo ex Florentia ſecum duxerat aliquot corporis cuſtodes, quos illi ductos ad vim inferendam ſuſpicabantur. Fama fuit, tunc plures egiſſe clam de Pauli, & paucorum ſibi fautorum nece, quum die quadam poſt ſacra celebrata è Templo Divæ Mariæ Virginis egreſſuri eſſent. Hanc atrocem inſaniam caſus prohibuit, & aliam alio paravit eventu. Nam quum ante necis futuræ diem armatus cum paucis Urbem ingreſſus eſſet Gaſpar quidam homo audax & impurus, qui dudum ex Flaminia Volaterranum agrum frequentaverat, eſſetque hic Paulo ſuſpectus, quia ſuis duobus adverſariis amplæ familiæ conjunctiſſimus erat, arma Paulus induit, ſuoſque convocat, cauſſam exponit. Statuerat cum paucis clam Urbe diſcedere, adversùm ſe plura moliri ſuſpicatus; at mutato conſilio ſtipatus armatorum catervâ, Florentini Præfecti Atrium ingreditur, velut locum tutum, quem nemo adoriri auderet. Eodem Præfecti juſſu multi Cives ex primariis acciti pro rei novitate pleriſque ſuſpicionem attulerunt, quum præſertim eò armati conveniſſent. Tunc cœptum eſt per Vicos Urbis ad arma conclamari, concitari Plebs, effringi portas, per quas ſuburbanis liberius ingreſſus pateret; literas deinde ſcribi ex Palatio Priorum (pleriſque tamen ex ipſis ignorantibus) juſſu quarum agreſtes armati ad Urbem confluerent. A paucis interim per forum diſcurritur. Qui cum Paulo erant, in eos impetum faciunt. Diremit nox prœlium ſimul cum paucis intercedentibus, qui furentes animos lenire conabantur. Illi ſe in Palatium Populi, hi verò in atrium Præfecti receperunt. Interea ſuburbani, & reliqua Urbis multitudo Forum occupant; circum Præfecti atrium crebris ignibus vigilias imponunt; diſcedunt atrio accerſiti Cives; in Palatium veniunt; rei novitatem admirantur. Sequenti luce agreſtium armatorum manus, quæ in Forum confluxerat, Præfecto, & ceteris, qui cum eo remanſerant, terrorem maximum incuſſit. Exanimatus ferme Paulus videbatur, quum voces audiret crebras, ut ipſe Populo traderetur. Dum tumultu & armis omnia ſtrepunt, tanti facinoris auctores ad confirmandos agreſtium animos exemtiones pollicentur, gravatiſque alieno ære ſpem amplam addunt futuræ mox liberationis ex publico Decreto. His ita ſe habentibus, increbuere

(*) Nomina octo Virorum: Nofrius Antonii Paſquini: Leonardus Franciſci: Ser Pr Lucæ: Franciſcus Antonii de Incontris: Petrus Juſti de Tanis: Salvaticus Mercatantis: Nicolaus Thomaſi: Octavianus Ser Antonii.

(**) Nomina Virorum Duodecim: Ser Dinus Juſti Ser Naldini: Marcus Ricciardi Covaze: Baptiſta Ormanni Stephani: Baſtianus Gentilis de Guidis: Ser Franciſcus Ser Bonfigli: Johannes Antonii Zachi: Nicolaus Bartholomæi Nicolai: Antonius Johannis Ser Guidi: Ser Michaël Joachini de Incontris: Ser Franciſcus Pauli Ser Vintæ: Ser Baſtianus Chriſtophori de Borſellis: Tavianus Gianello Pichinenſi.

Digitized by Google

buere voces poſtulantium, ut Paulus in poteſtatem Populi veniret. Renuebat Præfectus; qui verò interim componendis rebus operam dederant, omni ſpe concordiæ amiſsâ, deſtiterunt. Reſonabat clamoribus forum; ſtrepitus augebatur. Præfectus verò circumſpectis tot undique difficultatibus, daturum ſe Paulum offert, modò de illius vita ſalubriter decernatur. Conclamatum eſt, paucis irritantibus, quod ſine ulla conditione deſcenderet in Forum, ubi verba impetuoſa de ſui nece audiebantur. Monitus interea Præfectus, ut ad Priores Populi ſe conferret, obſequutus eſt, & evitandi furoris, & leniendæ plebis gratiâ. Quum verò plurimùm deteſtaretur ejuſmodi motus, & Pauli ſalutem efficaciſſime rogaret, in Atrium, unde diſceſſerat, impetus fit. Inter ceteros cum Paulo remanſerant Romeus Barlettanus, cujus omnia pæne ſtudia fuerant in exercenda liberalitate, Bartholomæus Minucius vir honeſtæ converſationis, & in Civitate divitiis potens, Johannes Pauli frater, & Blaſius Liſcius, qui cum ſeditionis auctoribus haudquaquam ſentire voluerat. Facto igitur in Atrium impetu, ſuccenduntur, & effringuntur portæ. Romeus primo congreſſu interfectus eſt à debitore, cui pecuniam crediderat, ac etiam ex ſublimi loco in forum miſerabiliter projectus. Cum telo Paulus in latebram ſeceſſerat, qui demum repertus, & in anguſtia loci vitam telo protegere conatus, igne, fumo, ſulphure mixtis interiit; cujus quoque cadaver ignominioſe atrio dejectum oculis furentum patuit: triſte quidem ſpectaculum pluribus, gratum paucis, quibus ulciſcendi libido fuerat. Dum hæc gerebantur, Bartholomæus cum amico, veſte mutata, pecuniâque oblatâ uni ex ſequentibus, per diverticula ſubterfugit. Johannes atrii Turrim adjutus conſcenderat, qui ex foro ſagittis inſectatus, haud longe poſt acceptâ ſuæ ſalutis fide publica, quum per funiculum deſcendiſſet, in cuſtodiam Prætori urbano datus eſt. Blaſius verò in ſupremam cujuſdam camini partem ſe proripiens, ſeque ſuſtinens in anguſto loco, quantis potuit viribus, longo diei ſpatio cunctatus eſt. Hinc facto pro ſalute ſua voto, ubi ceſſavit furor, ex camino deſiliens, Lauretum agri Piceni, ut votum ſolveret, contendit.

His ita ſecutis, & Conductoribus fodinarum poſſeſſione iterum pulſis, cum omni publica poteſtate decem Viri (*) ut paucis placuit, creantur. Hujus novi Magiſtratus princeps fuit Benedictus Antonii Juriſconſultus, ætate, ac faſtu; quàm moribus, ac ſapientiâ gravior. Relegati ſunt hoc Magiſtratu creato per diverſa Etruriæ loca Bartholomæus Minucius, & Aloyſius frater adoleſcentulus, Benedictus Riccobaldus, & filii, Johannes Ingheramius Pauli frater, Octavianus Romei filius adoleſcens, & alii plures, inter quos fuit Johannes Segherius vir mitis ingenii, liberalis quidem, & omni humanitate plenus. Is quia in conciliandis animis furentum, & comprimenda ſeditione operam dederat, ſuſpectus habebatur, fueratque paulo ante vitæ periculo proximus: quod & prope Sebaſtiano Borſello evenit. Is quoque, quum ad eamdem operam eſſet intentus, poſt accepta vulnera vitam fugâ tutatus eſt. Magno eâ tempeſtate pretio habebantur Giannes, & Mancinus Incontrii adoleſcentes inquieti animi, Gigantinuſque homo plebejus, & impudens, qui dudum inops quæſtus gratia tabernam vinariam exercuerat. Propterea felices illi Populi ſunt, qui tutelam eorum non in muris aut turribus ponunt, nec hominibus impetuoſis credunt, ſed bonorum Virorum conſiliis, & ſapientum ſententiis gubernantur. Dum ergo quæ ſupra memoravi apud Volaterranos aguntur perlatus ad Urbem Florentiam rumor, Civium animos ad varias cogitationes erexit. Movebat eos una ex parte ratio neceſſariæ punitionis ob acceptam ſui Præfecti contumeliam, & Romei, Paulique necem, velut in ipſo Florentini Populi domicilio factam. Altera verò ex parte Urbem Volaterranam naturâ & opere munitam non fore capiendam viribus arbitrabantur. Acceſſere ſtatim Legati ad Magiſtratum Florentinum à Viris illis decem creati, miſſi ex Priorum auctoritate cum hujuſcemodi mandatis; quorum fuit primum, ut ſi quid evenerat de ſuorum Civium nece, id facile toleraret Populus Florentinus, quia quum fuiſſent Volaterrani Cives, in eos animadvertere licuiſſet Populo Volaterrano. Aliud fuit, quod Civibus ſuis relegatis in Urbe Florentia, patriam repetendi libertas daretur. Tertio expoſuerunt, conſtituiſſe Volaterranum Populum, ut ad ſe dumtaxat Aluminum fodinæ pertinerent. Sed quum inſolens oratio Legatorum Magiſtratui & Civibus videretur, verba temporibus accommodata tulerunt; ideo non diſcedebant ab armis, qui tumultuoſi erant, omniſque Civitas inter ſpem & metum ſuſpenſa erat. Decem autem Viri, quos dominationis libido incenſerat, indignati relegatorum liberationem haud fuiſſe impetratam, vigilias circum Urbem imponi, exploratores mitti, arma, & commeatum afferri omni ſtudio curarunt. Terrebat eos conſcientia facinorum ſuorum, & omnia in malam partem conjectare, omnia ſuſpicari formidareque cœperunt. Eò miſſus eſt Antonius Rodulphus inſignis Eques Florentinus, qui demulceret Popularium animos, & ad quietem Priores, decemque Viros hortaretur. Obvia Civium pars, & caterva plaudentium puerorum honorifice illum ad Palatium publicum perduxerunt, ubi liberaliter ac benigne habitus paucos poſt dies Florentiam rediit. Quum interea decem Viri nihil remiſſius agerent, quo eorum diffidentia pateret, nam & Portarum claves, quæ in poteſtate Præfecti eſſe conſueverant, ad eos referebantur, & Tabellas eò tranſmiſſas ad ſe quoque deferri mandaverant, ut quæ ſcriberentur non ignorarent, apud Florentinos de Volaterrana defectione ſuſpicari cœptum. Eo tum, & cum ampla poteſtate Petrus Malegonnella Præfectus miſſus (nam Præfecturæ mutandæ tempus advenerat) quæ in dies gerebantur Florentino Magiſtratui annuntiabat.

Inter hæc Laurentius Medices, Petri filius, Coſmi nepos, vir ſummæ auctoritatis, opibus potens, & clarus gloriâ virtutis, in Sacrario Templi, quod Reparatæ dicitur, Volaterranos relegatos benigne allocutus, eos adhortabatur, ut bono animo ſint, ſuadeantque ſuis con-

(*) Nomina decem Virorum: Dominus Benedictus Antonii Paſquini de Broccardis: Magiſter Johannes Michaël Ser Petri de Contugiis: Gaſpar Angeli de Marchis: Ludovicus de Tignoſellis: Antonius Ludovici de Incontris: Jacobus Acconcius: Bartholomæus Comucci: Laurentius Salveſtri: Paulus Alexandri: Guidaccius Nannis de Daccia.

concivibus, ne nimium properent, neve nova moliantur, aut inquirant; facile futurum, ut gratiam inveniant apud Florentinum Populum, monetque, operam dent, ut fides inconſtantiæ præferatur; nullum enim eſſe in Italia Principatum, nullam Rempublicam aptiorem ad tutandos conſervandoſque Volaterranos, quàm optima in illos voluntas, & finitima potentia culminis Florentini. Alios magnos Potentatus abeſſe procul, quos minime ſperandum eſſet Urbem illam niſi cum ſervitute ſuſcepturos. His auditis conſultum eſt, per literas relegatorum accerſiri quempiam ex decem Viris, auditurum à Florentino Magiſtratu, quod ad Volaterranam ſalutem pertineret. Miſſus igitur Jacobus Acconcius, qui haud in ultimis decemviratum gerebat. Hæc ſuis concivibus renuntianda percepit; mittendos fore ad Florentinum Magiſtratum Legatos publicos, qui de inſolenter geſtis aperte veniam peterent, & eâ impetratâ (quod eſſet facillimum) relegati dimitterentur, Volaterranuſque Populus ab omni metu & ſuſpicione punitionis liber eſſet. Hic mandata renuntians, quum eſſet omni fiduciâ vacuus, utpote gravatus conſcientiâ geſtorum, addit, ſatis fore Magiſtratui Florentino, ſi datâ ceteris veniâ, de duobus tantummodo ſupplicium ſumeretur. Et quum ſimulate nomina ſubticeret, velut ſibi non declarata, ſic auxit illis diffidentiam & metum erga illos, qui ſeditioſe omnia egerant, ut in concione de Legatis mittendis non decerneretur. Quod quum Florentiæ auditum eſſet, quatuor ex relegatis operam ſuam polliciti, facile impetraverunt acceſſum in Patriam, vera dumtaxat mandata expoſituri, curaturique, ut ea perficerentur, quæ ſatis pro tempore utilia eſſent, quietemque afferrent Patriæ fluctuanti. Jam decem Viri Legatos clam per Italiam miſerant, Prætorem urbanum, & Octavianum Silveſtri ad Ferdinandum Regem; Jacobum Nerium ad Venetos; Dinum Naldinum ad Senenſes. Gigantino Plumbini provincia obtigit. De ſubſidio implorando, de bello gerendo, deque Urbe dedenda (ut fuit ſuſpicio) tractabatur. Accedebant huc hortationes Gerii exulis Florentini, plura, quàm ejus ferret ſors, pollicentis. Hic noctu clam decem Viros allocutus, vehementi oratione leves eorum animos in ſpem magnam futuræ libertatis, maximorumque præmiorum erexerat; affirmavit enim, ſi à Republica deficerent, ventura eis præſto auxilia, mittendamque ad eos pecuniam: quorum omnium ſumma ſibi, ac ceteris exulibus Florentinis cura relinqueretur, quum & ipſi pro Patria, pro libertate, pro ſuis denique fortunis pugnaturi eſſent. Verba hæc, & alia hujuſmodi ab homine nullius auctoritatis leviſſimi homines ita ſuſceperunt, ac ſi ſtatim dictis facta reſpondiſſent. Quo autem facilius in Populo ſuas legationes, & hujuſmodi colloquia diſſimularent, operam dedere, ut Priorum juſſu concio frequens haberetur, in qua de conſilio capiendo ſuam quiſque ſententiam diceret. Quum Priores à convocatis Civibus conſilium peterent, & pariter omnes velut ſtupidi conticerent, Gabriel Riccobaldus vir providus, ac ingenio & lingua velox, rogatus ſententiam dixit. Is quum omnes cogitationes, omneſque apparatus rerum novandarum diſuaſiſſet, commemorans vires & exercitus Philippi Mariæ Inſubrium Ducis, Alphonſique Regis utriuſque Siciliæ, diverſis temporibus in Etruria ceſſiſſe opibus & ingenio Populi Florentini, finem dicendi fecit. His auditis Priorum juſſu, nullâ morâ interjectâ, omnis concio diſſoluta eſt, & ipſe mox à Prioribus decemque Viris accerſitus audire verba coactus fuit, minantia ſibi capitis pœnam, ſi deinceps ejuſmodi diſſuaſionibus uteretur.

Dum hæc geruntur, ex Florentia relegati quatuor cum mandatis parandæ quietis applicuerunt. Quum illis de reditu gratularetur Civitas, & ipſi primum Decem Viris cauſam adventus exponerent, juſſi, ut conticerent, Florentiam contra fidem datam non rediere. Auxit ſane hoc ludibrium indignationem Principibus Florentinis, qui & cognitis legationum cauſis, & interceptis literis, quibus ceteri relegati monebantur, ut confeſtim clam abirent, & in Patriam per tutiora itinera maturarent, non fore amplius cunctandum cenſuerunt, permoleſte ferentes eum Populum à Volaterranis ludificari, qui pro communibus fortunis, & pro libertate Italiæ opulentiſſimis Regibus, potentiſſimiſque Tyrannis obſtitiſſet. Capti ergo primum relegati, & in ſuprema Palatii publici parte in cuſtodiam traditi. Convocato deinde frequenti Civium numero, & patefactis machinationibus deprehenſis, omnium ſummo conſenſu bellum contra Volaterranos decernitur, vigintique præſtantes viri deliguntur, quibus omnis belli moles permiſſa eſt. Hi primum decretum facile pecuniam contrahere, ſtipendia dare; accerſiri undique pedites, arma expedire, incumbere machinis, exploratores mittere, parare commeatum, & quæ uſui bello forent, die noctuque ſummâ curâ cogitare, inquirere, conficere. Dux belli gerendi Federicus, Urbinatum Princeps illuſtris, & peritiſſimus rei militaris, deligitur. Huic Legati adjiciuntur Bongiannes Gianfigliatius Eques Florentinus, & Jacobus Guicciardinus, viri clari, quorum auſpiciis, conſilio, & ope in tanta varietate rerum agendarum uteretur. Præterea Donatus Acciajolus vir Philoſophus, & generoſæ Familiæ, ſed maximæ facundiæ pollens, ad Senenſes Legatus mittitur, daturus apud eos omnem operam, ut ſe ab inſtanti bello continerent. Interea miſſi peditum ductores per agrum Volaterranum cum magna manu prædas agere, Caſtella per deditionem capere, omnem regionem excurſionibus infeſtare. Volaterrani autem, Præfecto Florentino apud eos agente in Palatium publicum perducto, etſi eſſent in tanto rerum diſcrimine pecuniæ inopes, ac rei bellicæ ignari, tamen, quia Urbs naturâ, opere, commeatu, fontibus, armis munita erat, in eamque agreſtes homines vini, & frumenti copiam, aliaque ſuarum fortunarum plura, velut ex naufragio in portum advexerant, tolerare bellum, & ſimul protrahere tamdiu exiſtimabant, ut auxilia exſpectare poſſent, atque interim Florentini diuturno ac gravi diſpendio afficerentur. Ex modicâ igitur pecuniâ publicâ in paucos dies conduxere pedites octingentos. His Ductores quinque præerant, inter quos Venetus, & Matricius pluris habebantur. Eos tamdem in Urbe, non aſſuetâ voracitati militum, apud Cives imbelles, & ignaram mali Plebem receperunt. Federicus interim belli Dux cum valida equitum ac peditum manu in agrum Volaterranum ex patrio Principatu accelerat, contractiſque in unum copiis, per epiſtolam Priores ac Decem Viros hortatur, ut pacem, quàm bellum malint; operamque ſuam polli-

Digitized by Google

pollicetur ad impetrandam gratiam, si Florentino Populo depositis armis obsequantur. Paucos post dies, illis in sententiæ pertinacia permanentibus, rogantibus tamen, ne prædia vastarentur, castra movet, Urbique appropinquat ea parte, quæ ad Orientem spectat, ad quam difficilis erat undique aditus. Verùm quia prope mœnia in opportuniori loco, ubi maxime aquarum copia esset, castra locanda videbantur, eam regionis partem, velut minus incommodam Federicus, & Florentini Legati delegerunt. Extra Portam Silicem, quæ ad Orientem vergit, subjacet Vallis, cujus altitudo spatium fere duorum stadiorum complectitur. A dextra est via saxo strata, per quam obliquo itinere ad Templum Divi Lazari descensus patet: à læva profundior Vallis à superiori angusto exitu, & alto rupibus per declivia loca inter duos colles ad Eram Fluvium ducit. Juxta verò Divi Lazari templum colles duo eminentiores exstant; inter utrosque via, quam supra diximus, tortuoso itinere Senas petens. Exercitus per hanc ascensurus erat; ex sublimiori verò colle in locis opportunis quum scaturiant perpetui fontes, collem hunc Volaterrani occupant, aggeribus & tabulatis firmant, commeatum & arma comportant, præsidio muniunt. At Federicus, Florentinique Legati, quum quæ à Volaterranis agebantur cognovissent, adoriri collem, & militum virtutem experiri statuuntur. Dux ipse instructa acie militibus ascensum imperat, cohortes deligit, quibus collem aggrediendi primum negotium dat. Hinc quum militum animos erexissēt brevibus verbis in spem victoriæ, conclamatum est; impetus fit. Præsidia collis arma expediunt, concurrunt ad opportuna loca, sagittis, telis, lapidibusque, hastisque oblongis res geritur. Sub ipsis jam tabulatis pugna erat, saxa involvuntur, propugnacula ruunt hastis oblongis disjecta. Inter tot adversa conscendunt milites, alius alium adhortatur. Hinc favebat exercitus, illinc Volaterrani mœnibus prospectabant. Ad gladios ventum est; tum metus ingens Præsidia incussit, fugam arripiunt, capiuntur multi; superatur collis, & armis, quæ Volaterrani in eum locum congesserant, potiuntur.

Federicus his prospere gestis castra locat, opportuniora loca Urbi opposita expeditis cohortibus firmat; reliquam exercitus partem per subjacentes colles castrametari jubet. His Florentiæ relatis, quum maxime Popularium animi suspensi tenerentur, gaudium ingens ortum est. Gratulabunda Civitas erecta in spem ampliorem Urbis potiundæ, hortari, festinare, machinas, tormenta submittere cœpit. Volaterrani autem post amissum Collem, & ex suis plures captos, fracti animis, ab ea Urbis parte se intra mœnia continebant. Inter se rumor varius, debilitata spes, contentiones crebræ. Turbarunt hæc & Senensium animos, qui etsi publice ab auxilio Volaterranis ferendo abstinerent, tamen facile patiebantur in Urbe sua scribi pedites, qui per occulta itinera Volaterras ingrederentur, & à paucis concivibus quædam privatim subsidia præstari. Et quamvis eos Florentinus Legatus ab omni metu exercitus comparati optimis rationibus liberare conaretur, tamen & ipsi pedites miserunt, qui Castellis suis agro Volaterrano finitimis præsidio forent. Galeatius Maria clarissimus Insubrium Dux sexcentum interim auxiliatores magni roboris in castra mittit. Eò-

A dem equitatus insignis, & peditum copia ex agro Romano convenere. Aucto igitur exercitu Templum Divi Andreæ, quod est sub ipsis mœnibus ad jactum lapidis, occupatum est. Hic Insubrium statio. Hinc miseranda Urbis direptio subsequuta, Volaterranam rem, prope attritam simultatibus atque discordiis, fregit penitus atque disjecit. Rebus ita dispositis, levia extra Urbem interdum prœlia committuntur; nam urbani pedites quandoque portâ egrediebantur, quæ in maritimam tendit, Silici portæ proxima, & per alias quoque portas furtim prædabundi vagabantur. Dum tormentis quatiuntur mœnia, dum Volaterrani reparandis ruentibus muris intendunt, certiores B facti, nullum Italiæ Potentatum auxilia illis missurum, Decem-virorum temeritatem, Plebis insolentiam, paucorum adolescentum levitatem, ac ultinoum auctores apertius calumniari detestarique cœperunt. Eò jam ventum erat, ut magis de Urbe dedenda, quàm tutanda, pæne singuli cogitarent. Nullum inter eos exstabat certum imperium, cui ad regendam ejusmodi molem Cives, Plebs, præsidiaque parerent. Crebræ per Urbem rixæ, concursationes, trepidationes erant. Duce Guiduccio Nannis agricultore, quem maxime suburbana plebs sequebatur, Johannis Bartholini Florentini adolescentis crudelissima cædes subsequitur; cujus quippe casum horret animus, C & enarrare pudet, nescioque qua mente scelus tam atrox, tamque dirum spectaculum oculi hominum ferre potuerunt; Inter tot difficultates creati sunt à Decem-Viris Nicolaus Bonamicus opifex, & Gigantinus caupo, hisque ad Urbem tutandam permissa publica potestas; qui quum per celebriores vicos sceptra gestantes obequitarent, & militare munus militiæ ignari obire conarentur, ludibrio habiti destiterunt: Alii quoque Duces creati homines infimæ sortis eumdem exitum habuere, nam si qui alicujus auctoritatis aderant, suspecti à Decem-Viris habebantur. Quum denique pedites conducti pretio ab ærario exhausto stipendia frustra postularent, nec à Civibus tributa nisi per vim, & ea quidem minimo exi- D gerentur, tum peditum ductores cum nonnullis Civibus privatim per nocturna colloquia de Urbe tradenda Federico, & Florentinis Legatis, agere cœperunt. Inter hæc Matricius, cui Decem-Viri plurimùm confidebant, cum peditum suorum parte clam in castra descendit. Trepidatio in Urbe major facta; nulla cuique fides; nullus jam honos habebatur. Fuere præterea in hac summa rerum difficultate plures ex plebe infima, qui de cæde præstantissimorum Civium cogitarent.

Federicus interea nihil remissius agere; interdum strenui militis, & sæpius providentissimi Ducis officia obire; die noctuque agere, E moliri omnia, quæ majorem Volaterranis metum incuterent. Quum denique Decem-Viri statum Civitatis in summò discrimine conjectum cernerent, seque suis pæne omnibus odio esse intelligerent, nec evadendi ulla spes adesset, per internuntia secreta de Urbe dedenda statuunt. Sequenti nocte in Arcem, quam occupaverant, Gabrielem Malespinam honorificè in Castris habitum cum delectis militibus introducunt. Venetus, qui & ipse paulo ante clam in castra descenderat, deque Urbe tradenda tractaverat, quum ejus custodiam simulans voces audivit in arce faventes nomini Florentino: ipse id, quod erat, suspicatus

Digitized by Google

(nam eo ignaro de deditione conventum fuerat) se proditum à custodibus queri cœpit; statimque advolans ad eam murorum partem, quæ prope Templum Divi Andreæ tormentis disjecta erat, Insubres introduxit, ostentans ingentem illis, ac sibi, modò festinent, prædam fore. Hos & major peditum copia, quæ maxime eodem loco habebat castra, sine cujusquam imperio per angustum aditum subsequitur. Nondum dies illuxerat, quum primo ingressu per Urbem sine tumultu vagarentur, & obvii Cives ex composito ingressos putarent, nam in forum jam maxima eorum pars quietè pervenerat, multisque jam erat Civibus nota deditio. Venetus primum, qui se in tradenda Urbe spretum putarat, prædæ avidior, & mox ceteri, vim illaturi, per vicos discurrunt. Clamor undique ingens factus est. Aufugit Civium pars per eam Portam, quæ vergit in Occasum. Alii capiuntur; in Palatium publicum pauci se recipiunt. Domorum postes effringebantur; strepitus horrendus, ac miserabilis erat; fugiebant mulieres, ingenui pueri, ingenuæque puellæ. Pars in Palatium publicum, pars in templa, quibus proximiores erant. Militum clamoribus, miserandis mulierum vocibus, puerorum gemitu, lacrymis, furore, direptione omnia complebantur. Jam dies advenerat; Palatium paucis resistentibus expugnabatur.

Tum Federicus, Legatique vix cum equitatu ingressi per portam Silicem, quæ firmata machinis effringi facile non poterat (nam ingressus per disjecta mœnia in angusto & arduo loco equitatui minime patebat) per Urbem in forum advolant, vim à Palatio repellunt. Per vicos, ut eorum quisque melius poterat, opem ferebat afflictis; verùm sine Duce, sine imperio res gerebatur. Fiebant per Urbem digladiationes, atque cædes militum; equites, peditesque permixti variis excursionibus agebantur. Non de victoria, non de probitate, sed de abducenda præda, de domibus retinendis certamen erat. In tanto rerum discrimine, quum furentibus animis modus adhiberi non posset, Legatos Federicus consulit, ac publice mandari jubet, quod quicumque miles, adveniente Vesperarum horâ, Urbe non erit egressus, capite puniatur. Venetus interim quum in potestatem Federici, Legatorumque venisset, laqueo suspensus periit, in forumque projectus à nonnullis Volaterranis ignominiosè habitus est. Summa fuit Federico, & Legatis cura mulierum omnis ordinis, omnisque ætatis; diligenti enim studio in locis, in quæ profugerant, servabantur; & si quæ per vicos, domosque apparebant, ad eadem loca erant perductæ, casus acerbitatem deplorantes, & sparsis crinibus, extensisque ad cœlum manibus, illorum incusantes inepta consilia, qui propriæ salutis immemores tantum infelicitatis, jacturæ, dedecoris, atque mœroris inflixerant miseræ Civitati. Ingens erat prædæ vis, quæ in castra, & per alia diverticula ferebatur; & eo quidem ingentior, quo agrestium maxima pars plurimum supellectilis in Urbem contulerat. Dum hæc agerentur, & impietate militum etiam templa spoliarentur, Terræmotus Urbem, & castra concussit. Fama est, quod ante Terræmotus initium tiro quidam ex Templo Divi Franciſci ſacram Euchariſtiam, in parvo Tabernaculo ſervatam, impudenter abſtulerat, & exire templum nequiens, velut luce privatus, Tabernaculum, & alia, quæ rapuerat, iracundus contumelioſe projecit. Sunt pie credenda, quæ ad Religionem pertinent. At ſi naturam ſequimur, paucos ante dies aſſiduis imbribus madefacta Volaterrana regio, & mons ille cavernoſus, in quo Urbs ædificata eſt, Terræmotum edere potuerunt. Exhauſtâ univerſâ Civitate, ac ſuburbiis, quum hora Veſperarum adveniſſet, quod per Præconem Federicus mandari fecerat, ſervatum eſt, ademtâ militibus facultate inquirendi per loca ſubterranea, & ſecretiora ædium, in quibus antea plures meliora quædam abſconderant. Deductæ ſunt miſeræ mulieres ad vacuas domos cum parvis liberis; Priores Palatio ejecti; Decem-Virorum auctoritas extincta: quæ omnia poſt decretum contra Volaterranos bellum infra dies circiter XL. ſunt confecta. Paulatim redibant, velut ex latebris exanimati Cives, quorum aliquot conſcientiâ ſcelerum, & metu pœnæ Florentinas vires effugerunt. Referta erant longis agminibus per Etruriam, & uſque in Galliam Ciſalpinam itinera ſarcinis Volaterranæ prædæ, non ſine mœſtitia Populorum, univerſæque Florentinæ Civitatis, cujus dumtaxat conatus fuerat, ut rebellantem Urbem ſalvam in liberam ſui poteſtatem redigeret.

Volaterrani plerique Legatorum operâ, & commiſeratione quadam viginti Virorum Florentiæ creatorum ad gerendum bellum (inter quos fuit Laurentius Medices, de cujus amplitudine ſupra memoravi) ad redimendas res, officinaſque replendas, pecuniâ ſunt adjuti. Et quò ad Patriam non deſerendam animos firmarent, per novam legem prohibiti fuere à domibus prædiiſque vendendis. Paucos poſt dies qui fuerant ſeditionis auctores, qui novandis rebus intenderant, qui crudelitatibus faverant, pars relegati per Urbes & oppida Florentinæ ditionis, pars ad carceres publicos damnati ſunt. Et Fodinarum poſſeſſio conductoribus reſtituta.

Hunc habuit exitum miſerum & infelicem Volaterrana res levitate & perfidia paucorum, quibus in tam diuturno otio, in tanta rerum ubertate, in tanta denique ſecuritate, quid eſſet civilis diſſenſio, quid cædes Optimatum, quid prædiorum vaſtitas, quid everſio publici regiminis, quid Patriæ direptio, quid publicum dedecus, quid egeſtas privatorum, experiri libuit. Populus autem Florentinus & Arcem ampliori munimento firmare, afflictumque Civitatem placabilitate, ac largitatibus reparare ſtuduit. Utque in ſpem meliorem Volaterrani adducerentur, Laurentius Medices ad eos conſolandos acceſſit, honorifice habitus pro tenui fortuna ſubactæ ac direptæ Civitatis. Miſeri tamdem Cives, qui quondam inter ſe placide jocari conſueverant, inter tot mala, ſpemque allatam benignitatis Florentinæ, pro joco habuere Jacobum Bardinum virum ſenem, & conſilio gravem, ac in civili contentione factioſis adverſarium, qui ſæpe vehementer in tanta rerum jactura, ſe & Gallinas, & Urceolos amiſiſſe querebatur.

FINIS.

Digitized by Google

LEODRISII
CRIBELLI
LIBRI DUO
DE EXPEDITIONE
PII PAPÆ SECUNDI
IN TURCAS,

Nunc primùm luce donati

E MANUSCRIPTO CODICE

D. PHILIPPI ARGELATI

S. C. C. M. A SECRETIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

T. 23. ad elog.

Digitized by Google

IN LEODRISII CRIBELLI LIBRUM DE EXPEDITIONE PII PAPAE SECUNDI *PRAEFATIO* LUDOVICI ANTONII MURATORII.

VItam Sfortiae celeberrimi militum Ducis, a *Leodrisio Cribello* Mediolanensi conscriptam, publici juris dudum feci in Tomo XX. Collectionis hujus. Nunc alterum illius Opusculum, numquam antea typis traditum exero, ad postrema Pii II. gesta dignoscenda non inopportunum. Poposcisset sane institutum meum, ut huc inferrem *Commentarios rerum memorabilium Pii II. Pontificis Maximi, a Johanne Gobellino*, ut fertur, sive potius ab ipsomet Pio elegantissime conscriptos, quum ibi luculentâ ac fusâ narratione pleraque eximii illius Pontificis acta referantur. Verùm abstinui, tum quod non semel Opus illud Typographorum curâ commune Eruditis factum fuit, tum etiam quod non mediocris molis Liber mihi, ad umbilicum laboris hujus properanti, quamdam terroris speciem incussit. Jamdiu enim vereor, ne literatis viris aut oneri aut molestiae sit in tot Tomos jam producta haec ipsa mea Collectio. Accedit quod adjungendi subinde fuissent *Commentarii Jacobi Cardinalis Papiensis*, egregium sane Opus, per quod Pii Vita atque Successoris Pauli II. mirum in modum illustratur. Immo quisquam expetere potuisset, ut & *Epistolas* jamdiu evulgatas ejusdem Cardinalis Papiensis ad eorum temporum Historiam summe consentaneas, ac magni faciendas adnecterem. Sed numquamne modus mihi habendus? Quare satis sit Lectori nuper accepisse Vitam Pii II. a Campano compositam, & accipere nunc Cribelli Opusculum, cui aliquod e novitate pretium futurum puto. MStum verò Codicem, unde illud exscripsi, suppeditavit mihi D. Philippus Argelatus a Secretis S. C. C. M. CAROLI VI. Rom. Imperatoris, saepius a me laudatus. Neque opus esset, ut de Cribello quidquam aliud afferrem, quando in Praefatione ad Vitam Sfortiae satis de illo actum est. Attamen unum silere nolo, scilicet inter Epistolas nuper memorati Cardinalis Papiensis *Jacobi Ammanati* secundam Libri primi scriptam fuisse ad *Leodrisium Cribellum Mediolanensem*, in qua Ammanatus testatur, se ab eo accepisse *Epigramma*, & *Apologiam*, quae sibi multum probata fuere. Leodrisius a tanto Cardinali laudatus, habet quod sibi gratuletur, & a nobis saltem non disparem exigat laudem.

Digitized by Google

Digitized by Google

LEODRISII CRIBELLI DE EXPEDITIONE PII PAPÆ SECUNDI IN TURCAS.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

Erſuaſus ſum multis, ut cœptam adverſus impios Chriſtianæ Religionis hoſtes Turcas expeditionem, ductu, operâque, & ſupremo conatu Pii II. ſummi Pontificis, quem hac tempeſtate, veluti certum obicem adverſus furentem procellam, imperſcrutabilis Dei providentia reſervavit, quantâ poſſem adnixus diligentiâ, literis mandarem, accepturus ex amplitudine rei conſcribendæ ſplendorem illum, quem, ſi ſtudio par ingenium fuiſſet, ſuſcepti operis dignitas, & hiſtoriæ ſanctimonia quædam, nihil humile nihil vanum admittentis, expoſcit. Nam quid vel à me dignius fieri potuit, quàm tantæ expeditionis præſenti periculo neceſſariæ, exemplo memorabilis, magnitudine verò illuſtris, ſeriem poſteritati conſecrare? vel certius conſcribi, quàm id, cujus initiis, ſanctiſſimiſque edictis, ante ipſos Pontificis oculos, dum belli hujus primordia eventuſque auſpicaretur, intereſſe mihi contigit, & quæ ſequuta exinde ſunt, diligentius adnotare? Tu verò, Pie Pontifex, ſi quando hæc in aures

A tuas penetraverint, Scriptori ſedulo veniam dabis, ſi clariſſimæ res geſtæ tuæ, & divina illa eloquentia, qua ceteris mortalibus omnibus æquo ac majeſtatis gradu longiſſime præſtas, minus idoneis verbis explicabuntur. Nam ſi digniſſimum te, tuiſque rebus Scriptorem quæris, te ipſum, nec alium deinceps quemquam habiturus es. Aureum profectò futurum opus, ſi per arduas, multipliceſque curas tuas, & ægri moleſtias corporis, liberum tibi eſſet exemplo Cæſaris, vel, ut de noſtris loquar, Euſebii, aut Auguſtini, luculentiſſimum tuum ſcribendi ſtilum in his etiam gerendis rebus exercere. Sed quoniam hoc à te munus iis, quæ dixi, acrioribus quam vellem,
B quamque Reipublicæ noſtræ Chriſtianæ expediat, impedimentis aufertur, experiar Deo præſide, tuaque favente Sanctitate, quid in his poſſit fidelis Scriptoris diligentia. Quamvis & nonnullis ex tot doctiſſimis viris, qui tibi famulantur, honeſtarum Artium ſupremo parenti, communis fortaſſe futurus ſit iſte labor. Id enim nihil detrahet de rei claritate. Et in re incerta huic ſtudio meo, tuæ vigilantiæ animique magnitudini dedicato, deeſſe mihi turpe duxi. Prius autem quam maximæ omniumque difficillimæ rei, quam aggreſſus es, initia attingo, pauca de Saracenis prius, poſt de Turcorum origine, & ut ad tantum culmen eorum opes creverint, qui nunc Chriſtianorum omnium cervicibus imminent, Ro-

Digitized by Google

manamque terrent Eccleſiam, perſtrinxiſſe juvabit.

Suſcepta fuit à Saracenis primum, qui ſunt Arabiæ Populi, omni hominum memoria latrociniis maxime dediti, portentuoſæ ſuperſtitionis execrabilis veſania, quam Mahomet Pſeudo-Propheta diſſeminaverat: homo viliſſime natus, Abdimenopolis cujuſdam Iſmaëlitæ filius dictus, idolorum cultor, in Mecha Civitate; pupilluſque relictus in ſumma rerum inopia, quum adoleviſſet, Hadigræ mulieri viduæ & prædiviti operam ſervilem in agendis aſinis primum, deinde camelis, locavit: factuſque mox inſignis præter ceteros latro, viduam ipſam furtivo cognitam ſtupro, propalam poſtea uxorem duxit. Atque ita congeſtis qualicumque arte vel fortuna opibus, tyrannidem affectare cœpit Heraclio imperante, paulo poſt Gregorii I. magni Pontificis tempora. Hic ergo, velut Anaſtaſii Bibliothecarii Romani translatio è Græco in Latinum tradit, tum præterea Roberti Ketenenſis Anglici, & Petri Toletani ex Arabico ſermone interpretatio, & Petri item Cluniacenſis Abbatis, quorumdamque Latinorum teſtantur Opera, quamvis gladio, & graſſatorum catervâ ſtipatus, terribilis jam vicinis omnibus immineret, multis tamen repugnantibus, multa adverſa expertus eſt. Inter quæ, accepto etiam in adverſa facie vulnere, deformatus eſt, dextro brachio, humeroque ferme abſciſſo. Et quia quod affectabat, vi ſola minus conſequi ſe poſſe animadverteret, à nefandis artibus auxilium petiit. Quum enim audiſſet, apud multas nationes Prophetas in ſummo pretio habitos fuiſſe, magnum ſe Dei Prophetam ad ſalutem hominum miſſum commentatur; venerationemque inter agreſtes idololatras barbaros & convenas, rerum admodum rudes, qui nec quid Propheta eſſet, intelligerent, nec quid inter veritatem & mendacium, aut ſapientiam & vanitatem intereſſet, aut in quo ſacrum à profano diſtaret, internoſcerent, ipſe quoque barbarus & literarum ignarus, ſed ingenio vafro atque in omnem audaciam prono, non difficile injecta Populis ſuperſtitione, aucupatur. Nihil enim velocius ad irritandas hominum mentes, nihil efficacius ad Populos commovendos. Succedentibus initiis, jungit ſe illi Sergius perfidus atque impius Monachus, ab gremio Eccleſiæ, veluti peſtifera labes, Neſtorianæ in primis, ſed & omnifariam hæreſeos veneno infecta, excluſus. Et ut erant tempora, Judæi plerique perditiſſimi viri præſto affuerunt. Sed inter eos præcipui Neben, Abdala, & Cabin referuntur, qui præreptum ſibi ejuſmodi hominem à Chriſtiano, licèt hæretico, indolebant.

Communi igitur conſilio Sergius, quæ de Veteri ac Novo Teſtamento perverſe didicerat, Judæi quæcumque in eorum apocryphis Libris portentuoſa figmenta reperiſſent, ipſe etiam Mahomet quædam de veteri Deorum ſuorum cultu, ſed maxime Veneris, cujus numen deſerendum ſibi numquam putavit, in medium proferentes, quæ Populos doceret tantus Propheta confingunt. Nec diſſenſit rapaciſſimi latronis & famoſiſſimi adulteri, taliumque præceptorum moribus impura & turbulenta traditio. In ſpiritu enim fornicationis & gaſtrimagiæ genus humanum ventri libidinique proſtituentes, quidquid inter Chriſtianos hæreticum, quidquid inter Judæos fabuloſum, quidquid denique inter idololatras ſpurcum erat, velut in ſolidam ſentinam, in Alchoram, quæ eſt eorum Lex, & collectio præceptorum interpretata, congeſſerunt; eamque per Angelum Gabrielem demiſſam ſibi Mahomet Prophetæ, inter Deum & homines mediatori, cujus etiam nomen ante orbis creationem in throno Dei conſcriptum eſſet, impudentiſſime mentitur. Genus verò ſuum in fronte Operis immenſa nugarum mole ab Adam auſpicatus ad Iſmaëlem Abrahæ & Agar filium, & ad ſe tamdem perducit. Quumque in ea Moyſem, David, & Jeſum Salvatorem noſtrum aliqua ex parte laudet, ex maxima tamen deprimit. Scriptorum enim ab Moyſe ſeriem corrumpendo, & Pſalmorum ſenſum prævertendo, de futuris tamen nihil prædicere auſus, Jeſum dicit neque Deum, neque Dei Filium eſſe, quum unum Deum tantummodo dicat abſque uxore, ſine qua filius creari non poſſit. Boletus in fimo natus, ſummum Dei myſterium blaſphemare non veretur. Eum nihilominus Prophetam maximum, Mariæ quidem Virginis ſine Patre filium, & Spiritu Sancto communitum affirmat. Sed minime à Judæis crucifixum, aut adhuc mortuum. Atque ita velut inter Arium & Antichriſtum medius, cum Sabellio Trinitatem abnegat, cum ſuo Neſtorio Jeſu Chriſti Deitatem abjicit, & cum Manichæo Chriſti mortem diffitetur. In ea præterea Lege inania multa, & ægri ſomniis ſimillima, velut diverſitas in præconio, exſequiarum celebritas, varietas in teſtimonio, ſolicita ad Meridianam plagam converſio. Et quæ de circumciſione nihil ad ſe pertinente, & de vetito porco, vinique uſu, quòd ſe ſuoſque ebrietate corripi ſæpius videret, ac lavatione corporum, quoties quis pollutus ſit, deque jejunio per diem, nocturnâ conceſsâ crapulâ, ſcripta ſunt.

Sed quis illud ferat, matrimonia ab eo, qui Prophetam ſe dici velit, non hominum ſed pecorum ritu in viliſſimis duci? Uxores unicuique legitimas quatuor; ſed ex ancillis quantas alere quiſque ſufficiat habere, & quum libuerit, quacumque ex cauſſa repudiare, veluti de bove aut aſino agatur, permittit. Repudiatas verò revocare ea item lege conceditur, ſi interim ab alio viro cognita ſit, ita demum expurgatâ repudii noxâ. Quibus in rebus ita gloriatus eſt, ut datos renibus ſuis quadraginta viros potentiſſimos in coitu, fortitudine libidinis adæquato, ſeque his, & rebus odoriferis delectari, ſcribere non erubuerit; uxoreſque ideo quindecim, pellicum verò ingentem numerum habuerit. Quumque adulteria in ceteris punienda ſtatuiſſet, ſibi tamen ea permiſſa ab Angelo, ut multos Prophetas generaret, prædicabat; volutabaturque in iis per omnem ſuorum etiam conſanguineorum injuriam intemperanter. De coëundi præterea modo, ut cuique in uxores & pellices ſuas libuiſſet, in lege ſua conceſſo, in id fœditatis prolapſus eſt, ut ab honeſto Scriptore depromi non poſſit. Gnarus autem inter quos homines verſaretur, & captandæ popularis auræ callidus artifex, Paradiſum legis ſuæ ſectatoribus pollicetur, non ut æternæ felicitatis cumulum ex Divinæ Majeſtatis aſpectu, qualem *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit*, ſed qualem brutis adſcribi conveniat, carnium & delicatiſſimorum fructuum eſus, rivoſque perennes lactis & mellis & vini, tunc non amplius vetiti, pulcherrimarum item mulierum amplexus, quas etiam intactas dicat. Nam quis neget eam, quæ heri

tacta

tacta sit, hodie intactam esse? Et hujusmodi denique multa in se habentem, prorsus ut non hominibus quietis sedem, sed porcis voluptuosum stabulum effinxisse videatur. Inferni etiam loca iis, qui legi suæ non crediderint, pari ratione fumo, piceque, & ebullientibus cacabis replet: damnatis in eo potum ex felle, cibum verò ex amarissima arbore, quam Azachum appellat, ita suggerit, velut inter vetulas quasdam, aut atra bile captos, sermonem habere se credat. Ita demum in Lege ipsa, quam latam & spatiosam vocat, nec immeritò (ducit enim ad perditionem) pium & misericordem adstruit Deum, ut nulli non ignoscendum ab eo dicat, pro quo ipse intercesserit. Se verò pro omnibus Legis suæ cultoribus intercessurum spondet. Laxatisque per hunc modum habenis, quantam vis peccandi licentiam proditæ à se miserrimæ genti pessimus seductor indulget. Non oblitus est interea Veneris suæ religiosus antistes; eique soli ex omnibus Diis gentium solemne sacrum in Mecha Civitate sua constituit, nudis hominibus, quorum lumbi vix parvis linteolis contegantur, lapillos subter genitalia post se jacientibus. Eorum verò lapillorum acervum Saraceni Turcæque in præsentem usque diem, veluti grande mysterium celebrantes, summo cultu deosculantur.

Ceterum ne omnino insanire videretur homo fanaticus, monstruosæ Legis conditor, quædam etiam, quæ probari à sanis viris possent, intexuit: Jejunare per diem; orare aliquando, sed meridiem versùs; eleemosynas denique facere. Quasi verò hæc ipse primus instituerit, & non rectius eadem copiosiusque & à Prophetis, & à Salvatore nostro Deo Christo, per multa ante secula, humano generi tradita legerentur. Alchoranum præterea puro sermone Arabico conscriptum, sibi è cœlo demissum fuisse ita impudenter ementitus est, ut multis eum Persicis, barbarisque dictionibus emendicatis, nullâ Arabicæ Linguæ inopiâ, ut ejus periti tradunt, sed ingenii hebetudine contaminaverit; ut *Eleftebris* vestimentum purpureum, & *Tacert*, quæ sunt conchæ, & *Abetzie*, quod est urceus, & hujusmodi multa; nam quod signorum gratiâ caruerit pestifer latro, & humani generis nefarius exterminator, commemorare superfluum est, quum ipse in Lege sua negata sibi miracula fuisse affirmet. Nec abstinuit tamen, quin ex lupo Saracenum faceret, & non solùm bovem ad se loquentem, sed etiam appositum assæ ovis humerum veneno infectum, loquutum induxerit, ne se comederet; ipsoque abstinente alius, qui comedit, confestim extinctus est. Solus enim loquentis vocem audierat. Sed quum videret callidissimus vafer, prudentibus viris non posse se persuadere (agrestium enim & convenarum numerum jam ingentem seduxerat) hoc etiam Legi suæ inscripsit: non esse missum se nisi in virtute gladii; & qui ejus Prophetiam non susceperit, ut occidatur, jubet, aut tributum exsolvat, ejus incredulitatis pretium. His artibus instructus, validâque grassatorum manu circumseptus, quum obvios quosque prosterneret, in Persas tamdem conterminos Populos movit, gentem hactenus præpotentem, & finitimis imperiosam, sed tunc ob ingentes clades ab Heraclio Imperatore quinquagesimo octavo, recens acceptas, vehementer attritam ac debilitatam. Nam quum Cosdroas Persarum Rex potentissimus sub finem imperii Phocæ Augusti, & per initia pariter succedentis Heraclii, Mesopotamiam, Palæstinam, Ægyptumque, & ceteras per Orientem Romanas provincias occupasset, per id ipsum ferme tempus, quo Mahomet inter agrestes primum & rerum rudes venenato ore sibila emittere cœperat, tantum de se terroris præbuerat, ut nullo in loco ejus impetus sustineretur. Hierosolymam denique invadens, urbe direpta, in Christianos desævit, quorum nonaginta millia gladio trucidasse commemoratur; pollutisque sanctis omnibus Locis, Dominicæ Crucis partem illam, quam Helena in Calvario Monte collocaverat, in Persidem abstulit. In eam denique insolentiam, fortunæ suæ ad nutum obsequentis, minime capax, supergressus est, ut divinos sibi honores adscriberet, quæsitasque ab Heraclio pacis conditiones, Romano Imperatore non satis dignas respueret. Jam enim Romano Imperio imminebat. Ea necessitate coactus Heraclius, sexto imperii sui anno, quantas potuit, copias comparavit. Relictoque Constantino filio, quem Cæsarem, regnique consortem declaravit, in Civitate Costantinopolitana cum Sergio venerabili Patriarcha & Bonoso Patricio, ipse in tanta hominum trepidatione, religionis zelo innixus in hostem profectus est.

Conversa dehinc rerum imago est; succedentibus ei supra humanam propemodum fidem feliciſſime quantacumque persequi ausus est. Primùm enim Syriam ingressus, continentem se intra Azotum Cosdrohem terrore perculsum expulit. Fugientem in Persidem quum insequeretur, quacumque iter faciebat, omnia igne ferroque vastabat. Transgressus Taurum montem, opponentem se ad Sarum amnem, Sarbarum regiarum copiarum ducem, acerrimo prœlio superatum, profligavit. Majore deinde nisu occurrentem sibi Saim, justaque acie in multas horas decertantem, misso cœlitus in adversa hostium ora cum multa grandine procelloso imbre, prostravit, ipsumque Ducem cum exercitu suo cæcidit. Ad extremum collectis, quotquot supererant ex Perside, copiis Razatenes, invictus antea in bello dux, successit. Isque promto animo, continuatâ ab ortu Solis in vesperam atroci pugnâ, dimicans cum maxima exercitus parte cæsus est, relatis ad Heraclium ex eo prœlio Persarum militaribus signis viginti septem. Quumque jam Cosdrohe vires omnes cecidissent, trans Tigridem profugit, calamitati suæ infortunium cum scelere addens. Quum enim in ea fortuna Medarsem filium, Syrochi natu majori in adoptione regni prætulisset, indignatus Syrochis ad Heraclium defecit, traditoque illi Tigridis Ponte, in cujus præsidio erat, Heraclio ad transeundum iter patefecit. Cosdrohas verò ex fuga correptus cum Medarse filio & uxoribus in vincula a Syrochi regnum paternum invadente conjecti, paulo post ab eodem necati sunt. Captivi omnes de exercitu provinciisque Imperatoris liberati. Sed in primis Crux Dominica Heraclio restituta, Anno demum quartodecimo, postquam ex Civitate Sancta arrepta fuerat; quam is postea cum Zacharia Patriarcha, priusquam Constantinopolim ad triumphum rediret, solemnissimis ceremoniis ac religiosissimo habitu in eumdem locum restituit. Duxit autem Heraclius secum bello utilem Arabum manum non sane levem, quæ apud illum pacto stipendio militabat. Sed post tantam victoriam luxui, desidiæque, & magicis artibus se dedens

Heraclius, & in Monothelitarum hæresim incidens, imperii habenas negligentissime inposterum, &, ut par est, infelicissime pertractavit. Et ne quid ad turpitudinem deesset, thesauros in Lateranensi Palatio Romæ conditos per Isaacium Italiæ Exarchum suum, Severino Pontifice decepto, veluti Guillelmus Lateranensis Bibliothecarius tradit, diripi, & ad se maxima ex parte deferri jussit.

Successerat interea Syrochi, intra annum morienti, Adheser filius. Eoque item intra annum defuncto, Hormisda Rex suffectus est. Saracenorum verò multitudo, quæ Heraclio militaverat, insolenti responso Quæstorum ejus irritata, desertâ Imperatoris militiâ, Damascum invadens, Syriam, Phœnicemque depopulata est, fatalique humani exsidio generis, Mahometi ex eadem gente, in omne facinus prono, vehementique, & jam non leviter succedentibus initiis (qui frequens hominum mos est) elato inhæserunt; eumque deinceps ducem & exercitus & patriæ sunt sequuti. Brevi igitur adjuta armis, fallacibusque dolis, nefanda superstitione, formidabile jam in terris erat Mahometis nomen. Quamobrem afflictam recentibus cladibus Persidem invasurus, popularium suorum animos ingentibus promissis implet. *Pulcherrima*, inquit, *Persarum prædia, hortosque, & ditissimam supellectilem, illorum victoriæ præmia fore. Quod si qui inter certandum occubuissent, in deliciis Paradisi sui multo impensius gavisuros*. Qua spe adeo inflammati omnes feruntur, ut adversùs Hormisdam, magnis instructum copiis, ipsi numero inferiores, præsentibus animis, fortissime dimicaverint, eoque profligato & interfecto, Persarum Regno posthac nullo negotio potiti sunt: victisque nihil jam recusantibus, Mahometicam legem imposuerunt. Ipse interea Mahomet scelestissimæ vitæ finem faciens, Anno Imperii Heraclii sexto & vigesimo, salutiferi verò Partus Sexto supra Sexcentos & Triginta, ætatis autem suæ tertio & sexagesimo, quorum tres & viginti in novæ legis prædicatione consumserat, quum esset pleuritico morbo correptus, atque amens factus, die septima interiit; quamquam sunt qui dicant, eum Gardigenæ uxoris suæ dolis, quòd eâ procaciter abuteretur, veneno extinctum. Manifestam certe hominis damnationem monstruosa cadaveris ex ventre tumefactio prodidit. Et quoniam dicere solitus fuerat, se tertio, postquam obiisset, die in cœlum assumendum esse, exspectatum à suis est in duodecimum usque, donec cadaveris fœtore invalescente, ab iis, qui regno per scelus parto inhiabant, ne detectâ hominis fallaciâ, consternatio in Populos, & ex ea defectio sequeretur, sepultus in Mecha est apud Venerem suam, ut sint digna tam piis Manibus solatia. Quantum igitur ex Scriptorum varietate dignosci datur, succesSere ei in Oriente Calipha, in Ægypto verò Ebubert, hinc verò Ormen, inde Hali. His autem, infra biennium absumtis, successit tertio loco Homar, ingentis inter Arabas animi vir. Qui motis ex Perside, Arabiâque Saracenorum ingentibus copiis, in Syriam duxit. Quumque Antiochiâ, omnique illa regione subacta, Palæstinam peteret, missi sunt ab Heraclio confestim, qui Dominicam Crucem ex Hierosolymis Constantinopolim deferrent. Nec enim amplius opis in Imperatore ignavo, jamque sui oblito fuit. Nec morâ venientibus Saracenis & ipsa Civitas Sancta fœdissimum jugum tulit. Heraclius verò per eosdem dies lasciviæ supra ætatem deditus, quum adolescentulam uxoris suæ nuper defunctæ privignam conjugio sibi sociasset, paucos intra menses intercutis morbo periit, imperii sui anno primo & trigesimo. Suffectus ei Constantinus filius, de quo supra mentio habita est. Quarto posthac mense, Martinæ novercæ & Heracleonis fratris dolo, Pirrho etiam Patriarcha, tanti sceleris incentore, veneno extinguitur. Quod facinus postquam palam factum est, tantam in Senatu & Populo seditionem concitavit, ut Martina & Heracleon imperio pulsi, illa etiam linguâ exsectâ, hic naso mutilato, in exilium deportarentur. Pirrhus verò ex fuga retractus, occisus est. Imperium Constanti Constantini filio defertur.

At Saraceni hac etiam oblata occasione, laborantibus inter se per intestinas discordias Imperii successoribus, nulloque repugnante, Ægyptum universam, maximamque Africæ partem invadunt. Nec his contenti finibus, quum jam toto etiam mari dominarentur, Europæ manus inferunt. Ingenti igitur classe Alexandriâ solventes, primo Rhodum Insulam cursu petierunt. Eâ captâ Colossum famâ celeberrimum ad fauces portus, à quo primaria ejus Insulæ Civitas nomen habet, demoliti, metallum, quo constabat, DCCCC. ut traditum est, camelorum sarcinam abstulerunt: Rhodo vastatâ in Ægeum delati, Cicladas afflixerunt. In Siciliam inde adnavigantes, pleraque maritimas Urbes diripiunt. Mediterranea etiam loca invadentes, quædam incendunt. At nisi Olympius Italiæ Exarchus, contracta ex omni Tyrrheno litore classe, auxilium ferre maturasset, Sicilia extremas clades passura videbatur. Illi Insulâ pulsi, prædâ nihilominus onustam classem reducentes, Alexandriam redierunt. Nec multo post improvisâ in eam navigatione delati Syracusas, vetustissimam opulentissimamque invadentes Urbem, depopulati sunt. Et ingenti civium cæde facta, congestas ibi opes, & Romanæ Urbis ornamenta à Constante in eam deportata, classi imposuerunt, miraque celeritate reversi sunt. Inde Carthaginem adorti, depopulantur primum, mox diruunt. Per hunc modum terras, mariaque omnia vexantes, transeuntibus in victorum nomen Ægyptiis, Mauris, & nationibus reliquis, quas vel subditas, vel rapinarum socias haberent, duce Abdiramia filio Rhahaniæ, transmisso Gaditano freto, Beticam in primis occupantes, sui juris in præsens usque fecerunt. Universam deinde Hispaniam latrociniis, depopulationibus, incendiisque fœdarunt. Donec in Galliam populari quadam feritate cum innumerabilibus copiis transeuntes, & ab Eudone Aquitaniæ Duce auxilio contra Carolum Martellum vocati per tempora Gregorii II. Pontificis & Leonis I. in Græcia imperantis, ab eodem Carolo Regiæ Aulæ Præfecto, & Pipini, ex ea familia, depositæ Merovingicorum gente, primi Francorum Regis patre, contusi cæsique sunt, primum in Aquitania apud Pictavium Civitatem cum Rege suo Adrama, dehinc juxta Narbonam ad Birrham fluvium, incomparabili ad nostram usque memoriam internecione. Repressusque ex illo tempore Saracenorum furor non tantum Galliis omnibus cessit, sed etiam Hispaniis rejectus præter Beticam, nihil in Europa retinuit. Sub hoc ipsum tempus alia Saracenorum manus (tantæ enim gentis vires erant) transmisso Hellesponto, Thracias depopulata, Constantinopolim

polim continuo triennio obsedit. Sed peste obsidentes obsessosque juxta fatigante, abire tamdem compulsi sunt. Præ magnitudine postea Pippini Regis bene cum Romano Pontifice sentientis, & Caroli cognomento Magni ejus filii, quem post submotum ab Italis Imperium, primum Augustum Cæsarem inter Latinos Leo III. Pontifex creavit, Italis, Gallis, Germanisque omnibus, & quibusdam citerioris Hispaniæ Populis ejus imperium suscipientibus, tutæ ab omni Saracenorum vi hæ regiones fuerunt.

Quin etiam Carolus dispositâ altera classe ad superum Mare Adriacum, altera ad Tyrrhenum inferum, utraque Italiæ litora, & Narbonensis Galliæ maritimam oram communivit. Saracenis enim piraticam mari, & latrocinia terris exercentibus, nulla ferme regio ab eorum incursionibus immunis relinquebatur. Verùm Carolo humanis exemto, per Ludovici & Lotharii, qui successerunt, tempora, navigantes in Italiam Saraceni, magnas clades intulerunt, ipsamque Romam Gregorio IV. Pontifice, captis Centumcellis, & vastatâ Tusciâ, semel atque iterum invadentes, crudeliter diripuerunt, sacra & pretiosa Basilicarum ornamenta cum ingenti ceterarum omnifariam rerum præda secum in Africam auferentes. Quum tertio eamdem navigationem repeterent, excepti à Romanis apud Ostiam Urbem acri pugna repelluntur; deductique sunt in eam Urbem postea coloni ex Sardinia, Corsicaque, quam veteres Cyrnum dixerunt, quum esset habitatoribus suis propter hostiles clades exinanita. Nec multo post iidem hostes omni Sicilia expelluntur; quumque Apuliam etiam Berengario II. imperante occupassent, quinto post hæc anno a Johanne Pontifice X., Alberico Marchione, cujus ditioni ager Picenus parebat, auxilium ferente, apud Lirim amnem, quem vulgo Garilianum dicimus, gravi prælio victi, inde quoque depulsi sunt. Sub ipsos annos Genuam Italiæ prævalidam Civitatem ex improviso magna classe aggressi, hostiliter diripientes, & ingenti ditati præda, in Africam redierunt. Invalescente autem per hæc eadem tempora Turcorum gente, de qua paulo inferius dicemus, attritæ, debilitatæque sunt tum ab ipsis Turcis, tum à nostris, Saracenorum vires. Nam nec inter se moribus aut legibus conveniunt ii omnes, qui Mahometem Prophetam dicunt; sed inter eos Turcomani agrestes, vagique, incultam maxime vitam, quam in primis tenuerunt, servarunt. Biduini, ex quorum stirpe descendisse Mahomet creditur, diem mortis cuique constitutum dicunt, quem nec prævenire quis, nec differre possit: quamobrem vitæ suæ prodigi, camisiati in pugnam, pepliſque muliebriter capita involuti, soliſque armati ensibus, incedunt: ipsi segnes, mendaces, perfidique, & nullo probro vacui. Occultæ præterea legis cultores, omnium scelestissimi, nefanda arcana ne uxoribus umquam prodant, capitali inter se pœna arcentur; filiis etiam non nisi adultis, vel in extremo vitæ discrimine indicant. Assassini in ea Phœnicis regione, quam Tortosam vulgus appellat, seni suo velut Pontifici maximo ita obsequentes sunt, ut nullo discrimine, quæcumque jusserit, manifesto etiam vitæ periculo exsequantur. Hi armati sica in omnem hominum habitum, genuſque, Vertumni exemplo, se se transformantes, cædes occultas, incendiaque, & hujusmodi quævis, veluti solemne sacrum, quoties Senex eorum jusserit, peragunt. Talia sunt, quæ Mahometis cultores pro regionum varietate docentur. Africæ præterea Populi à ceteris semoti Mahometicis, solum Miramumelim suum, hoc est credentium Regem, qui in Mauris, Numidisque regnat, observant.

Quum ergo turpi servitio Hierosolyma tenerentur, & sanctissima, quæ in eis sunt, Loca ab impurissimis barbarorum profanarentur, transitum est in eos sæpius à nostris Imperatoribus, Regibusque, & sine ullo etiam Reg. Populis; magnisque conatibus terra marique bella eventu vario gesta sunt. Horum autem prima expeditio, veluti divinitus manifestissime initiata, felicissimos eventus habuit. Ceteræ omnes non minus detrimenti nostris quam hostibus intulerunt. Nam vel fame, vel Principum morte, sæpius discordiâ, dessolatæ sunt. Petrus infimæ sortis homo, in Albianensi eremo anachoriticam degens vitam, peregrinationem in ea sancta loca susceperat. Reversus profanationem Sanctæ Urbis, quam viderat, Urbano Pontifici II. refert. Inde in Gallias profectum Pontifex sequitur. Convocatoque in Claromonte Concilio, res mira dictu est, quanto fervore, quanta promtitudine, Principes, Populique innumeri ex omni occidua ora, se Cruce signantes, votum pro ea expeditione ineunda susceperint. Horum præcipui tamen memoriæ traditi sunt: Dux Normannorum; præterea Tholosanus, Sancti Ægidii, Flandrensium, Blesensium, & Carnotensium Comites, Ugo Philippi Regis Francorum frater, Gotofredus Buillionus & Lotharingiæ Comes, Boamundus Tarentinus, & Tancredus Siculus Principes. Profecti igitur eo Anno, qui fuit Sextus supra Nonaginta & Mille a Christi Salvatoris ortu, per Alamannos, Pœnas, Macedonesque, non absque multis incommodis Constantinopolim pervenerunt; ibique acceptis ab Alexio Comneno Græcis imperante itineris ducibus, transmisso Hellesponti sinu, quem vulgo Brachium Sancti Georgii dicimus, Nicæam primum magnis viribus adorti ad deditionem coactam Alexio Imperatori tradunt; inde Antiochiam, quam & Heblatam in Libris Regum appellatam invenio, novem mensibus in summa rerum omnium difficultate, inopiaque obsidentes, reseratâ tamdem per quosdam Christianos Cives Boamundo portâ, invadunt, Axianum Ducem barbarum, qui in præsidio Urbis erat, cum undecimmillibus militum ferro concidentes, paucis admodum captis. Nec mora, Adfuit Corobagat, Regis Persarum militiæ princeps, qui cum ingentibus copiis Axiano opem laturus veniebat, clausosque dura obsidione victores ad dimicandum cogit. Quum pugnarent nostri, pauci adversùs multos, defessi & recentes, victoriâ tamdem superne datâ, fusis profligatisque immensa clade hostibus, nostros vincentes ex spoliis hostium ditissimos reddidit. Antiochia virtutis pretium Boamundo data. Inde laboriosum iter ingressi per montana, Hierosolymorum muris succedunt, & quantis possunt viribus obsessam vallatamque Urbem sæpius aggressi, multis cadentibus, plurimis verò vulneratis, per oppositas muro scalas evadentes expugnant, qui fuit Annus tertius hujus expeditionis, sed ex quo per Homar ademta Heraclio fuerat, Quadringentesimus Sexagesimus. Recuperata Urbe Sancta plurimi, tamquam voti compotes facti, in patriam quisque suam redierunt. Fuere item qui rem feliciter cœptam prosequendam sibi ducerent.

Ex

Ex his Gotofredus, quum Rex Hierosolymorum dictus esset, aptari capiti suo regium insigne in ea Urbe, in qua Christus Coronam Spineam gestasset, non sustinuit. Sed perterritis hostibus instans, Joppem primùm maritimam Urbem, obsidione vallatam, expugnavit. Fuitque ejus Urbis postea portus perquam utilis ex Europa ad eum navigio confluentibus. Ramulam deinde in campestribus sitam, populosam Urbem, Caliphamque in litore maris sub Carmelo monte, & Tiberiadem in Galilæa supra stagnum Genesaret, magna virtute ditioni suæ subjecit. Alexandrum oppidum contra Tyrios, quos aliquamdiu oppugnaverat, quo facilius ad deditionem cogeret, ædificavit, finem glorioſissimis laboribus suis sola morte constituens. Sub ipsius namque Anni finem, quo Civitatem Sanctam de nefariis barbarorum manibus liberavit, supremum clausit diem, princeps summa laude, immortalique gloria dignissimus. Suffectus verò ei est in Regem, magno omnium favore inunctus, Balduinus, ejus ut sanguinis communione, ita & virtute, frater, Edessæ in Mesopotamia Comes, quam sibi subegerat. Is ergo rebus gerendis perstrenue intentus, & auxiliari Genuensium classe triremium LXX. fretus, quæ sub initium veris in Joppensem portum advenerat, Assur primo, Antipatrida postea dictam, dehinc Cæsaream Palæstinæ (est enim ejus regionis Metropolis, quæ prius Turris Stratonis appellabatur) pactione cepit; Ptolomaidemque, cui & Acon nomen est, maritimam Urbem prævalidam, terrâ marique adortus subegit. Berytum subinde, quæ & Biblum, vi magna expugnatum, cæsis captisque oppidanis, diripit, dono postea Genuensibus auxiliaribus datam. Sidonem inclytam in Phœnice Urbem ad deditionem compulit. Dedentes alias se se Urbes, oppidaque innumera recepit. In quibus peragendis ferentes auxilium suis Saracenos, Ægyptiosque magnis prœliis sæpius parva manu glorioſissime fudit. Tutelæ præterea Regni consulens, Montem Regalem in sublimi colle adversùs Arabas instar arcis condidit. Atque ita præter regiam ditionem suam Hierosolymitanam tres Principatus Proceribus suis distribuit, Edessanum, Antiochenum, & Tripolitanum; mortuus denique decimo octavo regni sui Anno, & sub Calvarie Monte in loco passionis Golgota solemni funere sepultus. Successit illi tertio loco Balduinus II. ex Burgo ejus consanguineus per annos XIII. magnis & ipse victoriis clarus. Nam & Gazim Turcarum Principem cum ingentibus copiis secundo regni sui Anno profligavit: deinde Damascenorum Regem magno prœlio fudit. Ascalonitas postmodum & auxiliares Ægyptios stravit. Noviſsime Deldequinum Damasci Regem contrivit. Quibus in prœliis vix credibile est, quanta hostium cædes quamparvo nostrorum & numero & detrimento edita sit. Deficiente verò in Hierosolymis Populo, ex transjordana regione multos fideles ad inhabitandam Urbem ascivit. Invenio hunc à Saracenis captum fuisse; ejusque captivitatis tempore Patriarcham Hierosolymitanum terrestri coacto exercitu, missâque in auxilium à Venetis classe triremium XL. Tyrum Urbem diu obsessam, oppugnatamque, tamdem pactione cepisse. Sed Tyro capta, quod quidem constat, eoque Balduino vitâ functo, successit ei gener ipsius Fulco annis XI. qui adversùs ingentem Turcarum multitudinem, quæ de Sinu Persico ebullierat, feliciter congressus, insigem triumphum retulit. Eo regnante Conradus Imperator, junctis cum Ludovico Francorum Rege permagnis copiis, hortatu maxime Bernardi Clarevallensis Abbatis, viri sanctitate venerandi, qui pro Innocentio Papa III. legationem gerebat, in Syriam tamdem, magnos emensi labores, pervenere. Quumque Damascum obsidione cinxissent, suspectâ Syrorum fraude irritati, re infecta in patriam redierunt. At Fulco novo demum casu, dum leporem præcipiti cursu insequitur, corruente equo, extinctus est.

Ex duobus autem, quos reliquerat, liberis Balduinus III. major illi per annos XXIV. successit, qui venientes cum magnis copiis Turcorum Satrapas in Hierosolymitanis confinibus fregit. Norandinum præterea Damascenum Regem prœlio fudit. Ei sine liberis morienti suffectus est Almaricus frater. Hic Dargem Ægyptiorum militiæ principem magna strage superatum fudit. Cum Damasceno Principe magna secum Turcorum, Arabumque manum trahente congressus superior evasit. Duodecimo denique Regni sui anno obiit, relicto Balduino filio ejus nominis IV. successore, qui divino judicio leprâ percussus, strenue nihilominus regnum administravit. Hic tertio regni sui anno cum CCCLXX. equitibus, ut ex Historiis traditum est, Saladinum Otomanum Turcum, Ægyptium Caliphum, primò in Astcalonæ finibus equitum sex & viginti millia habentem, magna hostilis exercitus parte cæsa, profudit, quum ex Balduini exercitu non amplius quinque occubuisse ferantur. Nec multo post eumdem reparato exercitu, viginti equitum millia habentem, ipse cum DCC. equitibus, minimo suorum detrimento, circa Tiberiadem congressus superavit. Fuere etenim hi omnes macti virtute Reges, & qui licèt in armis exercitatiſsimi essent (parto enim in mediis barbararum nationum finibus linguâ, cultu, & religione dissentientium, Regno, undique petebantur) divini tamen præsidii spe quàm armis instructiores, tantos de innumeris hostibus triumphos retulere, pauca admodum frustra ausi. Nam & Damascum & Cæsaream magnam, adjuvante etiam Johanne Græcorum Imperatore, Charium præterea, Alexandriam, & Damiatam, variis temporibus obsederunt. Unde demum vel acceptâ pecuniâ, vel pacto annuo de obsessis tributo discesserunt. Regni illius certe fines à Pelusio, quæ & Bilbeis dicta est, usque ad Edessam & Carrhas trans Eufratem Mesopotamiæ Urbes, & ad Libanum montem in Mediterraneis propagaverunt. Maritimas verò Urbes omnes, Oppidaque à Phoramia Ægypti Civitate usque ad Laodiciam Syriæ sibi subegerunt. Fuitque adeo nomen illorum continentiæ, justitiæ, & fortitudinis gloriâ celebre, ut ex omni occidua ora summo Populorum studio confertiſsimæ opes Hierosolymam, veluti in sacratiſsimum ærarium, ad eos mitterentur. Tunc igitur Hospitalariorum Sancti Johannis, & Fratrum Militiæ Templi Sepulcri sacratiſsimi Religiones ibidem floruerunt. Et utriusque Ordinis munus complexi Hospitalarii Sanctæ Mariæ Theotonicorum, velut æmulatione quadam virtutis, successerunt. Sed quum aliàs sæpius, tum verò maximè experimento compertum est, divitias magis quàm paupertatem virtuti obesse. Qui enim prius promto, invictoque, sed maxime religioso animo in hostes ferebantur, ubi divitiis undique congestis af-

fluere

fluere cœperunt, corruptis moribus, exemplo quidem ab iis, qui Religioni dediti erant, manante, luxu, inertiâque marcentes, delicati, imbellesque effecti sunt. Ita ut qui primo pauci plurimos profligabant, degenerante successione novissima, multi paucos non sustinerent. Balduinus igitur propter lepram uxore & liberis carens, quum supremum diem sibi instare sentiret, Balduinum parvulum ex Sibilia sorore natu majore, & Guilielmo Longaspata Marchione Montisferrati, qui recèns obierat, natum, Regni successorem sub tutela Tripolitani Comitis instituit. Quumque Isabellam sororem juniorem Guifredo Turonensi matrimonio sociasset, Sibiliam viduam Guidoni Lesmo uxorem dedit. Ipse paulo post sexto denique Regni sui anno moritur. Sed ipsius mortem Rex puer intra paucos dies comitatus est. Et procurante Sibilia Regnum ad Guidonem virum suum defertur. Qua ex re perniciosissimæ inter eum & Tripolitanum Comitem contentiones suboriuntur. Regno igitur per eas turbationes intra se diviso, Comes, qui Regi impar esset, per deformes inducias cum Saladino seorsum fœdus iniit, quæ res postea serò emendata supremum nostris exitium attulit.

Sed jam res, tempusque admonent, quæ accepimus, de Turcorum genere, initia aperire. Quum premerentur à Saracenis Persæ, regnante Hormisda, de quo diximus, bello sæpius superati, suisque diffisi viribus, conductos stipendio Turcos sibi jungunt. Ea gens per id temporis intra immania Caucasi claustra incolebat, Scythis obnoxia, à quibus aliquot ante annos in ea loca compulsi fuerant, eisque tributa pendere, & servilem in modum dicto parere cogebantur. Huic enim rei & ipsa gentis appellatio fidem facit. Id enim apud eos *Turcum*, quod apud nos *Vassallum* significare affirmant ejus Linguæ periti. Hac igitur primum mercede allecti, relicto sterili patrio atque horrenti solo, in agrum feliciorem sedes commutant. Itaque quamvis Persis juncti, graves Saracenis hostes se se opposuissent, superiori tamen loco res fuere Saracenorum. Jamque devictâ Perside, & Hormisda Rege cæso, Turcis auxiliaribus, imminebant. At illi Sabocho sibi Rege imposito, cum Calipha Mahometis successore pactionem agunt, suscepturos se Mahometicam religionem, si in suis sedibus permanere amico fœdere permittantur; barbarico ingenio in minimis ducentes qualicumque vera an falsa religione uterentur. Icto fœdere pauci temporis concordia stetit. Quiescentibus enim posthac per ea loca Saracenis, qui in Africam, Europamque impetus suos transtulerant, illi improvisos adorti, belloque prævalentes, non tantum Perside, sed etiam Asiâ Saracenos ejiciunt. Et ut sunt temporum mutationes, cœpere Turcorum vires per Orientem formidabiles esse. Nec defuit in succedentibus Regibus par animi magnitudo & felicitas. Per Viro-gussam enim, qui sequutus est, Turcorum crevere opes, ac deinde per Archotum, qui Mendi Sultanus est appellatus. Ita ut Mesopotamiæ campos, Seleuciam, Laodiciamque occuparint, & crescente Turcorum imperio, Saracenorum nomen intra angustos, unde primum prodierant, patrios fines delituerit. Quumque jam Dardanis, Phrygibusque, & reliquis Asiæ imperitarent, datum errori quorumdam locum existimo, qui dum se limatius aliquid invenisse existimant, rudes admodum ineptique, Teucros eam gentem, quasi eâ patriâ ortam, quam vi oppressere, appellant. Enim vero progressi intra Europæ fines Turci, Belzeno eorum Rege, Henrico verò II. apud nostros imperante, & transmisso Bosphoro, Græciam cum ingenti armatorum numero ingressi, obsistentes superant, pleraque Urbes expugnant. Et capto demum Græcorum Imperatore, eodem pro inutili utuntur mancipio. Sed illustravit eam gentem maxime, qui parvo insequutus est intervallo, hic, de quo sermo est, Saladinus Otomanus, claro inter Turcos genere, qui interfecto Calipha Ægyptio Domino suo, Turcorum Amiras factus, magnisque inter suos successibus elatus, assidua adversùs nostros bella gessit, nactus subinde per opportunam occasionem, qua dissidentibus invicem Guidone Franco, novissimo Hierosolymitano Rege, & Tripolitano Comite, inter ejus Regni proceres primarios Templarios primum Milites ex insidiis aggressus cecidit. Deinde quamvis Rex, Comesque postmodum in gratiam rediissent, ipse coacto nihilominus ex Ægypto, Arabia, Damasco, Alapia, & Mesopotamia, ingenti agmine, in quo præter pedestres copias, quinquaginta equitum millia fuisse memorantur, Tiberiadem Civitatem nostram obsidione vallat.

Guidone autem, tertio postquam Regnum invaserat anno, cum Tripolitano Comite exercitu quanto tum maxime poterant congregato, quantum nullus superiorum Regum habuisset (equitum enim loricatorum mille & ducenti, peditum vero viginti millia in eo fuisse memorantur) auxilium ferentibus, Sextili mense congressus in eos Saladinus, æstu, sitique confectos à lateribus primum deterrebat, dehinc à fronte invadens, atroci commisso prœlio, cum maxima Christianorum strage prostravit; eodemque victoriæ impetu Hierosolymam sui juris fecit, anno demum octogesimo octavo, postquam à Gotofredo libertati fuerat restituta. Supervenientibus postea ex Italia, Gallia, & Germania, Friderico I. Imperatore, cognomento Barbarubea, cum magnis copiis, & post eum Philippo Francorum, & Ricardo Anglorum Regibus, junctis copiis transfretantibus (moverat enim Clementem Pontificem, & universos Christiani nominis Principes ingens dolor, ob acceptam tam insignem cladem, & profanata ab impurissimis hominibus sanctissima loca) Saladinus hos omnes bello excipiens, vario in eos eventu dimicavit. Sed Fridericus apertâ sibi per medios barbaros ferro viâ, & magno de se terrore injecto, quum jam Syriam, Armeniamque teneret, superatis ad Yconium hostibus, quum ea quę ad eam expeditionem opportuna videbantur, parat, in ignobili fluvio ex inundatione tumenti, clausis vitæ meatibus suffocatur: quod fuit Anno ab Incarnatione Dominica MCLXXXIX. Dissidentibus postea invicem Francis, Anglisque, quamvis prima prospere cessissent, expugnatâ Acone, captâque Ascalone, ab hostibus desertâ, Philippus in Gallias redit. Ricardus post eum nihilominus immoratus, belloque strenue gerendo intentus, ubi omnia duriora videt, insequenti anno & ipse revertitur. Fuit ex eo apud Turcos tam celebre Saladini nomen, ut non alium deinceps, quam ex Otomanorum Familia in hanc usque diem Amiram patiantur. Et quamvis postea ex Cæsaribus, Regibus, ac Principibus nostris plerique recenti adhuc re, quin & inveterata, magnas gravesque terra & mari

mari expeditiones ad recuperanda ea noſtri Salvatoris incunabula, Sepulcrumque, veneranda nobis loca, ſubierint; divinâ tamen ita permittente diſpenſatione, vel in ipſo conatu defecerunt, vel irrito eventu redierunt. Occulta ſunt enim omnipotentis Dei judicia, & ab humanis ſenſibus longe ſemota, dum vel noſtram in aſperis rebus exercet conſtantiam, vel noſtris jure merito reatibus indignatur, & quæſitæ per ambitionem gloriæ expertes facit.

Nutante poſtea & civilibus contentionibus in ſe ruente Conſtantinopolitano Imperio, Alexius Comnenus noviſſimus ex ea familia Imperator, à Gallis, Venetiſque Conſtantinopoli captâ, patrio reſtitutus imperio, ignaviâ ſuâ juſtam propemodum Turcis latrocinandi in Græcia, oppidaque invadendi cauſam præbuit. Conductâ enim per eas temporum conditiones Turcorum militari manu non contemnenda, iiſque pacto ſtipendio fraudatis, pro auxiliaribus infeſtiſſimos ſibi hoſtes fieri coëgit. Sed exceſſit omnem præteritarum calamitatum cumulum Theodori Cantacuzeni nequitia. Poſtquam enim Michaël Palaeologus, Januenſium fretus auxilio Græcorum Imperator factus eſt, pulſis Conſtantinopoli Gallis, Venetiſque, qui id Imperium per annos novem & quinquaginta adminiſtraverant, jamque Orientalis Imperii jus in ſolos Palaeologos deveniſſet, is Theodorus, inquam, à Johanne Palaeologo adoleſcente genero ſuo, quem & ſocer & tutor datus hereditario imperio fraudaſſet, ab ea, quam impie uſurpaverat, tyrannide ejectus, Turcos in ſubſidium ſui, quam magnis poteſt, pollicitationibus accerſit. Illi verò paucos ante annos ab auxiliari claſſe, magniſque copiis Johannis XXI. Pontificis, & Philippi Francorum Regis, qui laborantibus Græcis opem tulerat (nuper enim in Lugdunenſi Synodo cum Eccleſia Romana convenerant) ſuperati, repreſſique, bello Græciæ abſtinebant. Sed oblatis invitati conditionibus, Græcorumque diſſenſione animoſiores facti, populariter Græciæ incumbunt. Dumque ſe deliranti Theodoro auxilium ferre ſimulant, fallaciſſimi latrones Gallipolim & Cherſoneſum primo, deinde totam pæne Thraciam occupant, Myſos, Macedones, Theſſalos omnes, Beotios, Acharnanas, Ætolos, univerſamque Græciam quaſi uno belli turbine involvunt, ſuæque ditionis faciunt. Ad Epirotas, Illyrioſque, & Dalmatas penetrantes, Peloponneſi præterea Deſpotum, & in Ægeo mari poſitas pleraſque Inſulas, tributa in ſingulos annos ſibi pendere cogunt. Quumque jam per Thraciam præter Conſtantinopolim, antea Byzantium, Galatamque, quam moderni Peram appellaverunt, & ſub ditione Genuenſium erat, nihil non in partibus Turcorum eſſet, ad ipſam Conſtantinopolim Orientalis Imperii florentiſſimum quondam columen, & ab ipſo conditore, veluti, quæ ventura eſſent, præſagiente, terrâ marique munitiſſimam, caſtra admovere non dubitarunt.

Pervenerat ad Baiſetum, Turcorum Amiram factum, quæ dignitas eſt apud eos pro Imperatoria, tantæ rei ſumma, non ipſis Græcis ſolùm, ſed & Occiduis omnibus formidoloſa. Qui, ut erat ſuperbo ingenio vir, contracto quadraginta millium equitum exercitu, atque omnifariam bellico apparatu, Conſtantini Urbem obſidere aggreſſus eſt. Imperabat tunc Græcis Johannes Palaeologus, qui tantis hoſtium copiis perterritus, quamvis prævalidæ eſſent Urbis munitiones, auxilium à vicinis Hungaris, & reliquis Principibus ac Populis Chriſti fidelibus in tanto rerum diſcrimine implorabat. Succeſſerat verò per id temporis Carolo Hungarorum Regi, inter potandum cæſo, Sigiſmundus ingentis animi juvenis, Caroli Lucemburgenſis Imperatoris filius, qui dignam quidem exſpectatione ſua per ea Regni ſui initia, ſed infauſtis auſpiciis, rem aggreditur. Bellicos enim apparatus antea à Lodovico, dehinc Carolo Hungariæ Regibus recens extinctis, magnâ curâ conflatos, quantis poterat, viribus auget. Jungunt ſe illi præterea ex omni Germania, Galliaque Belgica & Comata, confluentes copiæ. Sed inter eos præcipui fuere Johannes Burgundiæ Ducis Philippi filius, & Umbertus Sabaudienſis frater Comitis. Atque ita ingenti coacto exercitu, Byſantiis opem laturus, per Pæonum & Macedonum fines in Turcos fertur, non longe ab Iſtro flumine caſtrametatus, in quod Venetorum claſſis præſidii cauſsâ nuper advenerat. Eſt autem is fluvius binomius. Nam quamdiu per Germanorum, Pæonumque fines labitur longiſſimo tractu, *Danubii* nomen ſervat: inde vero ubi in arctiſſimas fauces coarctatus, ex abrupta rupe in præceps fertur (quem locum *Portas Ferreas* incolæ dicunt) in Euxinum uſque Pontum magna undarum mole deſcendens, *Iſter* appellatur. Baiſetus ergo, ubi adventare tantas copias ſenſit, relictâ Conſtantinopoli, Septemtrionem versùs ſigna convertit, & contractis ad Iſtrum copiis, obvium habuit Sigiſmundum Regem, magnis tum ſuis tum auxiliaribus ſuffultum viribus. Sed in exercitu noſtro, moribus & linguis diſſono, raptimque contracto, unius dicto male audiebatur. Itaque quum inſtructa acie Turcus inſtaret, ferunt, Gallos primas ejus pugnæ partes invito Sigiſmundo popoſciſſe, qui Hunnos potius gentem bellicoſiſſimam, ipſamque à Scythia & à Riphæis rupibus per mille ante hac annos, veluti Divus Hieronymus meminit, pulſis Pæonibus, in ea, quæ nunc tenent, loca profectam, & cum Turcis bellare conſuetam, primo concurſu opponendos cenſuerat. Galli, ut ſunt primo impetu feroces, pugnam perſtrenue ineunt, magnamque in Turcos ſtragem edunt. Mox languente cum viribus animorum ardore, numero etiam longe impares, circumveniuntur, & ad unum omnes vel cæduntur, vel capiuntur. Nec ſuſtinuere qui cum Sigiſmundo eràne cæſis Gallis irrumpentes in ſe Turcos; ſed effuſiſſimâ fugâ præcipites, qua quemque ſors tulit, profugiunt. Erat autem miſerabilis eorum facies; qui dum vel tranare Iſtrum quærunt, vel repertis in ripa navigiis, in ea ſcandere catervatim contendunt, à flumine abſorbebantur. Ipſe Sigiſmundus lembum primo nactus, pluribuſque in eum quàm pro navigii capacitate inſilientibus, vitæ periculum adiit; ex eoque in triremem Venetam conſcendit, atque inde Conſtantinopolim perlatus, non multos poſt dies in Germaniam eſt regreſſus. Burgundiæ verò, & Sabaudiæ Princeps ab hoſtibus capti, per ſumma ludibria apud barbaros immanes hoſtes habentur: ad extremum gravi perſoluto ære redimere ſe ſe coacti ſunt. Sed attritis Hunnis, perculſi ea clade plerique Populi ad Turcos deſcivere.

Baiſetus vero ex victoria inſolentior factus, mox Conſtantinopolitanam obſidionem repetit. At Johannes, ubi tam infeliciter Occidentalium auxiliares copias proſtratas videt, ad

Orien-

Digitized by Google

Orientalium opes se convertit, opemque à Tomorbei Messageta, quem vulgus confuso proprio & dignitatis nomine *Tamberlanum* appellavit, exposcit. Divini, ut existimo, Numinis dispensatione factum, quod ex inimicis suis inimicos vindicare sæpius consuevit. Fuerat autem is ex parvis initiis inæstimabili potentia Tartarorum Imperator factus, quos Populos Occidentalis modo Scythia accolas, per Friderici II. tempora cum uxoribus & liberis ab Indiæ montibus egressos comperio. Quumque circumvicinas primum depopularentur provincias, tum deinde Parthos, Medos, Assyrios, Persasque rapinis ac cædibus vexantes, & in Sarmatas irrumpentes, tandem pulsis vetustioribus Scythis, juxta Mæotidem Paludem, vagas ex magna parte sedes locavere. Eamque gentem pro vario Imperatorum suorum ingenio, modò auxiliarem in Turcos, modò hostilem experti sæpius sumus. Hic igitur auctâ per incredibiles rerum successus potentiâ, conflatoque exercitu, qui Darii, Xersisque vix antea creditas copias vel æquaret, vel superaret (nam duodecies centena hominum millia in castris habuisse narratur) quum jam Armenos prostrasset, subvertisset Persas, attrivisset Ægyptios, Damascum expilatum primò, dehinc expugnatum pæne delevisset, Syriam etiam, Palæstinamque omnem diripuerat. Suscepta verò Johannis Imperatoris legatione, ad Baisetum mittit, qui moneant, ut ab amicæ Urbis, suæque fidei deditæ obsidione discedat. Responsum est à Baiseto superbe ac contumeliose. Qua indignatione succensus vehementius Thomor, nihil immoratus, cum omnibus copiis castra movit, miraque celeritate tam grave agmen ex Scythia in Thraciam transfert. Baisetus de ejus adventu certior factus, solutâ denuo obsidione obvius procedit. Sed ubi propior fieri Thomor cœpit, nocturno itinere quadrifariam partitis copiis summo cum silentio (tanta fuit in ejus castris disciplina militaris) Baiseti exercitum in medio clausit. Quum illuxisset dies, fuga ab auxiliaribus Baiseti fieri cœpta. Nulloque negotio, profligato nova periculi facie universo Turcorum exercitu, captus & ipse est Baisetus Imperator, præsentis Mahometis proavus, quem Thomor per summam contumeliam catenis vinctum ad currum, quo vehebatur triumphantis more post aliquos menses traxit. Turcorum post hæc subjecti populi urbesque rapinis, incendiis, cædibusque longe ac late tanto debacchante hostili exercitu attriti afflictique sunt.

Jam verò Thomorbei terror universum fere orbem invaserat. Sed ne in Christianos ferretur, nulli jam genti tolerabilis hostis, sublatus è medio est intrà biennium in ipso tantarum rerum secundissimo cursu, veluti divinæ indignationi factum ab eo satis esset, qui fuit annus secundus à salutifero Partu supra Mille & Quadringentos. Facile tum Græcis fuerat in perturbatos debilitatosque per id temporis Turcos impetum facere, & amissas Urbes, oppidaque magnâ ex parte recuperare. Ast illi prænimias Thomor auxiliares vires, magisque hostem veterem formidantes, postquam Turcorum copias fusas viderunt, mutata mente, auxilio illis esse cœpere. Discedente igitur ex Thraciis Thomor, nec multo post, ut præmisimus, moriente, Turci supremo metu liberati, resumtis animis sub imperio Sultani cognomento Cyricis Baiseti filii, qui bello victo, & postmodum necato Mose fratre, capto patri in Regnum successerat; eoque mortuo Amorato Amita facto, Græciam denuo invadunt. Urbes, oppidaque non pauca vel vi vel dolis occupant, interque eas Thessalonicam munitam Urbem, & antiquitate insignem, quæ Venetis parebat, dum illi Mediolanensi bello implicarentur, expugnant. Nec multo post Amoratus, veluti majorum injurias ulciscereturr, Constantini & ipse Urbem, quanto potuit, conatu oppugnare adoritur. Sed interea Johanni vita functo successerat Manuel filius, qui crescentes Turcorum opes sibi suisque exitio imminere, futuramque obsidionem prævidens, in Italiam paulo ante navigaverat. Mediolanum veniens, & deinceps in Gallias transiens, opemque à singulis Principibus depoposcerat, & à Mediolanensi quidem Duce, priusquam ulterius progrederetur, Johanne Galeaz omnium liberalissimo, quantum pecuniæ ipse sibi satis esse diceret, ad eam omnem belli molem perferendam consequutus est. Castris igitur ad Urbem propius, motis machinis ingentibus æneis (Bombardas præsens ætas appellat) murum quatere, & defossis cuniculis per subterraneos specus in Urbem penetrare tentaverat, & præ nimia sagittarum vi non solùm murus, sed aër atque interiora Urbis replebantur. Sed vincebantur ejus operâ mirabili muri crassitudine pedum octo & decem, & fossæ profunda crepidine, quæ exteriorem murum ambit, undique laterculo & calce magno studio communitæ. Atque ita conatu irrito soluta obsidione discessit. Nec parùm ex eo confirmati fuere animis Græci, non quod longiùs Turcos insequi in animo esset, sed quod inexpugnabilem se Urbem incolere existimabant. Assiduo interea nihilominus bello Amoratus Græcas Urbes omnes, oppidaque vexabat. Quamobrem dum Latini nominis Pontifices, Regesque ad ferendam contra sævientes Turcas opem, flebili questu Johannes inter fratres natu major, qui Manueli in Imperio successerat, Græcique obnixius rogant, jamque non levi impedimento sibi esse intelligerent, quod ab Ecclesia Romana divisi, quodque de Religione nostra in quibusdam minus recte sentire dicerentur, indicitur à Martino V. summo Pontifice, annuentibus Græcis, Basileæ Synodus, in qua de unione Latinæ Græcæque Ecclesiæ, & plerisque aliis maxime ad nostram Religionem, morumque reformationem pertinentibus ageretur. Sic enim favòrabilius excitari posse existimabantur Occidentalis oræ Principes, ut Græcis auxilio essent. Sed Martinus, vix dum coëunte Synodo, diem obiit.

At Eugenius IV. qui in Pontificatu successit, res novas & in Romano solo & per Italiam protervius, quam novo Pontifici expediebat, molitus, ipsam Synodum diris exsecrationibus infectatus est. Cupienti enim omnia ad arbitrium suum revocare, molestissima erat illa Patrum auctoritas jam tum Basileæ congregatorum. Floruit enim initio magnâ Cardinalium & Episcoporum & Legatorum Principum frequentiâ, quin & ipsâ Sigismundi Cæsaris præsentiâ Basileensis Synodus; velut antea Constantiensis, ad quos ab injuria erroreve Pontificis provocatio cuique pateret. Crescente igitur in dies magis ac magis inter Synodum Pontificemque simultate, mittuntur bifariam triremes ad Orientales excipiendos, inde ex Massilienssi portu ab Avenionensibus, quæ Civitas profuturo ad veniendos Græcos Concilio

dicta erat à Synodalibus, hinc verò ex Venetiis à Pontifice. Quæ tamdem Venetorum operâ favoribuſque adjutæ, quorum auctoritas magna per id temporis in Græcia erat, quum prævaluiſſent, Johannem ipſum Imperatorem, & Joſephum Patriarcham Conſtantinopolitanum, Armenoſque, & Indos eiſdem junctos, Ferrariam advexerunt. Ubi in aliquot menſes celebratum Concilium, Florentiam poſtea translatum eſt. Synodales triremes Græcâ fide exceptæ vacuæ redierunt. Fuerit operæ pretium cupientibus tantarum rerum indaginem ad vivum introſpicere, editos accuratius Dialogos ab Æneа Sylvio (id enim ante Pontificatum nomen fuit Pio Papæ præſenti) perlegere: in quibus inde Nicolaus Cuſa Pontifici favens, hinc Stephanus Cacia Synodales amplexus partes, viri primarii, & ingenio ac doctrina præſtantes, magnis inter ſe adverſi rationibus & argumentis decertantes inducuntur. In iis quæ ad rerum, quæ tunc gerebantur, ſeriem pertinerent, quæque ad Synodalem & Pontificalem dignitatem, & unde jus, unde injuria ſtarent, & diſputata ſubtiliter & explicata feliciter, & majorum exemplis confirmata, copioſe inveniuntur. Magno tum primùm in pretio haberi cœpit Æneæ virtus, qui non minus animi conſtantiâ quàm eloquentiâ ceteris præſtare exiſtimaretur. Nam quum multi doctiſſimi Viri eò conveniſſent, ſolus tamen illius Synodi majeſtatem & res geſtas ſcriptis ſuis illuſtravit. Quorum gratiâ quum ſe Eugenio inviſum ſciret, poſt Concilii tamen diſſolutionem ad Pontificem veniens, & luculentiſſimo, qui nunc à multis legitur, uſus Apologetico (vis tanta virtutis eſt) non vulgaris gratiæ, dignitatiſque locum, obliteratâ præteritorum memoriâ, apud eum ceteroſque Patres invenit. At Græci, ceterique ab Oriente profecti, ſeu rationibus perſuaſi tamdem, ſeu ſe perſuaſos ſimulantes, poſt longas variaſque diſceptationes, in idem, quod Romana ſentit Eccleſia de proceſſione, conſubſtantialitateque Spiritus Sancti, deque confeſſione Corporis Chriſti ſive ex Azymo ſive ex pane Fermentato, juxta cujuſque gentis ritum, deque ſuffragio eleemoſynarum erga defunctorum animas, deque receptione in Cœlum eorum, qui numquam peccaverunt, vel admiſſo peccato purgati poſtea fuerunt, & in Infernum damnatione eorum, qui in peccato mortali, vel originali damnati ſint, & de Primatu denique Romanæ Eccleſiæ ſupra ceteras omnes, conſenſerunt. Idque mandatum tabulis utrinque ſubſcriptis. Itaque celebrata concordi per univerſum Orbem Deum Chriſtum colentis Eccleſiæ unione, & jurejurando firmata Græci revertuntur.

At verò Eugenius Pontifex in Turcos incumbens, ut & Græcis auxilio eſſet, & laceratam jam per multos annos aſſiduis bellis Hungariam, circumque vicinas regiones, ab eorumdem vexatione liberaret (nam eo uſque proceſſerant, ut & Raguſium Urbem Dalmatiæ primam ſibi tributariam per id temporis fecerint, jamque Jadræ imminerent) Julianum Cæſarinum Romanum Civem, integerrimum virum, & multis animi bonis paucis comparandum, qui Baſileenſi Concilio præfuerat, Diaconum Cardinalem, Legatum in eam expeditionem mittit. Is auctoritate ſua & ſanctitatis

(a) In margine adnotatur. *Fuit Navis de Familia Salvagiorum.*

(b) In margine Codicis adnotatum eſt: *Mentiris.*

A opinione, qua per univerſam Germaniam celebris admodum erat, compoſitis Hungariæ rebus (namque in novi Regis electione Proceres inteſtina diſſenſione irritati civile bellum gerebant) Uladislaum Polonorum, quos Sarmatas ab antiquis appellatos invenio, Regem præpotentem, animi immenſi juvenem, quique recens Hungariæ Regnum, defuncto Alberto, exclusâque Eliſabet Sigiſmundi filiâ ejus uxore prægnante (quamvis Ladislaum per eos ſubinde dies peperiſſet) à quibuſdam Proceribus vocatus invaſerat, in Turcos magnis coactis viribus armat. Is, quòd eſſet admodum juvenis, Johannem Huniadem Vaivodam, bellicoſiſſimum exercitus ſui ducem, Hungariæ jam ante B à Sigiſmundo adminiſtrationi Præfectum, in eos hoſtes immittit. At verò is magna virtute bellum continuo biennio gerens, ſex prœliis victor ex hoſtili agmine ad centum millia pugnatorum cecidiſſe memoratur. Quibus tot tantiſque victoriis invitatus Uladislaus arma & ipſe induit, & cum Cæſarino Cardinali tertio anno novas copias adducens, cis Danubium in caſtra ſe contulit, in queis quadraginta equitum peditumque armatorum millia numerabantur. Nec defuit initio ſucceſſus. Repulſis enim uſque in ſuperiorem Myſiam Turcis (ea nunc regio Wlachia à Flacco Prætore quondam Romano, eam egregie adminiſtrante, corruptione primi elementi vocatur) Sophiam quoque C Urbem, ejus gentis primariam invadit, quam ſuæ diffiſus potentiæ Turcus incenſam deſeruerat. Jamque Uladislaus ſpem maximam liberandæ turpi jugo Græciæ, Turcorumque trans Euxinum propellendorum, de ſe præbuerat. Ac velut circumdatâ à tergo Græcia, non longe ab Adrianopoli è regione patriæ ejus, cui trans Iſtrum Septem Caſtella nomen eſt, conſtiterat. Sed quum adversùs cetera omnia præviſum à noſtris abunde eſſet, contra fœdam, ſeculiſque omnibus deteſtandam avaritiæ illuviem minus proſpectum eſt. Quum enim ad ferendam ſuis opem, comparatis ingentibus copiis Turci ex Aſia Minori, quæ illis jam patria ſedes erat, per ſummam trepidationem properarent, prohibebantur tamen à Boſphori tranſitu, adverſantibus facile vicinis Græcis. Nam D nec nulla erant illis navigia, quibus tantus exercitus, anguſtiſſimo licèt tractu, tranſmitteretur. Inventi ſunt autem Genuenſes quidam piratæ, (a) qui pacto per ſingula capita aureo numo, conſentiente inſuper (quod referre pudeat) Franciſco Condulmerio Veneto Cardinali Vicecancellario, (b) Legato in eas Thraciæ partes, ad eam adjuvandam expeditionem à Pontifice tranſmiſſo, portionemque ſuam ex tam infanda merce capiente, univerſum illum exercitum, qui centum millium hominum fuiſſe perhibetur, ſumma celeritate navibus ſuis trajicerent. Illi igitur Græciam jam tenentes, E Amorato Imperatore, in ipſum venientem Uladislaum contendunt.

Quum jam caſtra utrinque in propinquo eſſent, Johannes Vaivoda cum paucis obviam ſpeculandi cauſsâ profectus, ubi coiiſſe tantas Turcarum copias vidit, Regem admonet non eſſe temere in eos congrediendum. Ille juvenili ardore inflammatus, ſalubriſque conſilii impatiens, turpe ſibi eſſe loco cedere dixit: quinetiam Vaivodam acrioribus in pugnam verbis incendit. Ille, ne detrectare pugnam vide-

An leas Palatius Parmenſis cum eo erat, qui rem ad Pontificem ſcribens teſtificat, te mentiri.

Digitized by Google

videretur, in hoſtes quidem primo congreſſu irruit. Quumque aliquamdiu foliciter pugnaſſet, ſuos in ordinem revocat. At Uladislaus altera ex parte effuſis habenis in hoſtem fertur. Eorum primos ordines fundit. Sed ſupervenientibus aliis, atque aliis collatis ſignis atrox pugna conſeritur. Sed quæ ad noſtros in primis victoria ſteterat, prævalente tamdem multitudine, ad hoſtes tranſiit, circumventuſque ab ingruente hoſtium acervo Uladislaus opprimitur. (a) Efferveſcentes jam magis ex ea pugna Turci exercitui noſtro inſultant, eumque amiſſo Duce ſuo palantem, magna edita ſtrage, in fugam vertunt. Juliano Legato mortalium operum id extremum fuit, anno à Chriſti Dei Nativitate Tertio ſupra Mille Quadringentos & Quadraginta. Excepta eſt poſtea ea belli moles ab Hungaris fortiſſimis in eos hoſtes propugnatoribus, & Vaivodâ duce, qui Alberto, quem diximus, Auſtraſiorum Principe, Sigiſmundi genero, in defuncti Regis locum ſuccedente, dehinc ab Uladislao (b) Polono, & noviſſime ad Ladislaum infantem patrio Regno redeunte, in eumdem militarem, adminiſtrandique regni magiſtratum ſuffectus erat, magna virtute & inſigni animi magnitudine contuſa ſæpius eſt Turcorum inſolentia, eumque veluti tutiſſimum vallum adversùs barbaricum furorem, (c) in ſupremum uſque ejus vitæ diem habuit Occidentalis plaga. Sed abundantes Turcarum opes acceptas clades facile reparabant. Et veluti obnixa altis radicibus arbor, concuti quidem poterant, convelli omnino non poterant. Moriente verò intra paucos annos Amorato, & contendentibus inter ſe de Regno heredibus, qui frequens Turcis mos eſt, induciæ veluti quædam noſtris datæ ſunt, donec fatali Chriſtianis exitio in Mahometem præſentem Amiram ejus filium, fratre necato, imperii ſumma perlata eſt. Qui & naturâ ferox, & ætate fervens (vix enim vigeſimum annum exceſſerat) & aſtu callidus, minus etiam quam pro more gentis illius deliciis, ebrietative deditus, ſed belli gloriæque juxta cupidiſſimus ad propagandos imperii ſui fines, expugnandamque ante omnia Conſtantinopolim animum maxime intendit. Utque id certius aſſequi poſſet, dolis primum circumveniendos Græcos inſtituit.

Amicitiam igitur Imperatoris novi Conſtantini, qui Johanni fratri nuper defuncto ſucceſſerat, cupere ſe verſutus homo ſimulat, pacique intentum eſſe. Nec difficile ignavo Imperatori perſuadet. Quum haberet igitur Mahomet in ipſo maris litore ad dextram, qua Euxini maris oſtium in arctiſſimas fauces coit, ſtructam Arcem, quam Novo-Caſtrum appellant, miſſis ad Imperatorem nuntiis rogat, concedi ab eo ſibi, ut in adverſo litore, quod ad lævam eſt, & Galatæ cohæret, non longius ab Urbe Conſtantinopolitana paſſuum millibus ſex, alteram arcem conſtruere liceat, qua navibus ſuis tutus receptus eſſet, & mutuæ inter eos amicitiæ pignus ſolidaretur. Tum ſi quid à ſe Conſtantinus vellet, ſine cunctatione peteret; promto enim ad uberiores referendas

A animo eſſe. Conſtantinus ſeu inani ſpe ductus, ſeu quod terrore actus decipi ſe facile pateretur, magno certe expreſſo gaudio novi Amiræ amicitiam complectitur, datoque, quem voluerat Turcus, ædificandæ Arcis loco, Oppidum Stremona ab eo expoſcitur. Id quidem è veſtigio quum ſe daturum Turcus obtuliſſet, diutius diſtulit. Interea incredibili niſu Arx in litore Thracio ædificari cœpta, ipſis etiam Perenſibus tam vicinis ob induciarum fœdera, quædam nihil prohibentibus. Quumque loco illi marmor, lateres, calx, ceteraque omnia conſtructioni neceſſaria deeſſent, comportari eò omnia ex urbe Gallipoli, magno navigiorum conquiſito numero Turcus juſſit. Quæ
B quum juxta ipſos Conſtantinopolis Galatæ, quam modò Peram dicimus, muros neceſſariò deferrentur, & facile à Græcis prohiberi poſſent, tantus vel ſtupor, vel mentis hebetatio eos tenuit, ut non ſolùm impedimenti nihil afferrent, verùm etiam multis frequentibuſque muneribus omnifariam rerum præcipue quæ ad eſum pertinent, ex Urbe miſſis, Turcos plerumque laborantes recrearent. Addidit præterea Mahomet plauſtrorum quatuor millia, quæ terreſtri itinere ſabulum, aliaque ad opus idonea comportarent. Fertur etiam ipſe gremio manibuſque ſuis ædificantibus fabris lateres ſubminiſtraſſe. Ita ut intra paucos dies admirabili celeritate ſummum muri faſtigium
C æquaretur. Fuit verò Arx ipſa deinceps amicis navibus tutiſſimum profugium, inimicis verò propugnaculum infeſtiſſimum. Namque inde tranſituræ propter duarum arcium hinc atque hinc in anguſtiſſimis illis faucibus vicinitatem, ab emiſſis per æneas fiſtulas utrinque lapidibus molaribus magna ex parte lacerantur. Et caſtrenſium præterea machinarum, ferramentorumque peropportuno illo receptaculo in oppugnatione Urbis, quæ ſequuta eſt, uſus eſt Turcus. Vix murus ad ſummum pervenerat, recenti adhuc, & nedum firmo, aut perfecto opere, quum Turcus condignas Græcorum liberalitati gratias reddere meditatus, equitum quinque millia, flava jam meſſe, in
D metentes Græcos emittit. Illi ad ipſas Conſtantinopolis portas delati, magnam hominum ſtragem edidere: donec concitato intra Urbem ex inſperata re tumultu, ſumtis armis, egreſſa Civium multitudo palantes equites inſequuta repreſſit. Sed ne ita quidem excuſſus ſatis eſt Conſtantini torpor. Itaque Mahomet vehementis ſpiritus Imperator, exploratâ ſatis hoſtium deſidiâ, & qui non ignoraret magnis inter ſe diſſenſionibus Chriſtianos Occidentalis oræ Principes, Populoſque conflictare, maxima quæque animo concipiens, Urbem adoriri conſtituit.

Collectis (d) igitur viribus, & ingenti conflato exercitu, qui ſupra trecenta pugnatorum
E millia habuiſſe memoratur, priuſquam venire nuntiaretur tam gravis hoſtis, anno qui fuit tertius ſupra mille quadringentos & quinquaginta à Salvatoris noſtri humanitate ſumta, Nonis Aprilis, ſub Auroram ante ipſum Conſtantinopolis proſpectum tentoria fixiſſe conſpe-

(a) Notatur in margine: *Nunquam ſciri potuit obitus Regis; & Andreas in Iſtro obrutum putat.*

(b) In margine habetur: *Errat. Nam quum ignoraretur, utrum Uladislaus viveret, à proceribus eſt electus Gubernator: Et poſt annos octo juſſu procerum venit Auſtriam: bellum indixit, & cepit poſtea Neuſtothum profectus cum XIV. millibus equitum, indixit bellum Federico Imperatori, niſi redderet Regem. Ille altera die prædictum Regem reddidit.*

(c) In margine: *Johannes Vaivoda illata Turcis clade tres Imperatores cepit, & in Buda fecit decapitari.*

(d) In margine: *Prius cum Hungaris pace trienniam ſolidata.*

Digitized by Google

ſpectus eſt. Ea gens Parthorum more maxima ex parte equis vehitur, ſagittis pugnat, militaribus armis mediocriter inſtructa, ut quæ in pernicitate & ſagittarum nimbis ſpei plurimum habet. Sed præcipuum exercitus robur agmen eſt circa Regem adequitans, (Genizari eorum lingua dicti.) Hi à teneris annis militari diſciplinæ adſcripti, datis ad eam rem Magiſtris, omne in bellis, vel bellicis meditationibus ævum agunt, armis quam ceteri inſtructiores; numerum æquant quindecim millium. Quorum non exigua pars vel bello capta, vel à Chriſtianis Deum verum abnegantibus, orta eſſe narratur. Tertio ſubinde die recreato exercitu, comparatiſque omnibus, quæ ad oppugnandam Urbem neceſſaria videbantur, ad Urbis muros copias admovit, tanta uſus & militum promtitudine, & ducum ſuorum diligentia, ut eam omnem Urbis partem, quæ continenti jungitur, defoſſo ſecus Urbis foſſam vallo, paratis ad id cratibus, virgultiſque, & ſuperjecto aggere communito, quo pugnantes tegerentur, eodem, quo venerat, die circumvallaret. Eſt enim Urbs Conſtantinopolis in trianguli formam æquis fere ſpatiis ſita, ambitu paſſuum millium octo & decem, in extremo Thraciæ angulo, ad Euſini oſtium, & veluti promontorium quoddam in Propontidem ſpectat. Cujus tertia pars in Septentrione verſa, quum, ut præmiſimus, continenti juncta ſit, reliqua ejus latera duo, quę in Meridiem ſpectant in angulum coarctata, hinc atque hinc mari abluuntur. Urbs verò duplici muro cincta eſt, niſi quod ubi fluctibus longius objecta eſt, portuſque tutiſſimus intra munitiones Urbis reperitur, exterior murus percutientibus undis ceſſit. Qua verò mediterranea ſpectat, foſſæ profundæ crepido magni operis calce & latere firmata extremum tuetur murum: prorſus ut ad muniendam tanto opere Urbem Conſtantino conditori Romani Imperii opes vix ſufficere potuiſſe videantur. Argumento eſt, quod tot opibus tot annis in conſtruenda Urbe abſumtis, nonnihil tamen ſpatii ſuperfuit in loco, quem Calegaream dicunt, ubi nec murus extremus eſt, nec foſſa deducta. Græci tantis copiis territi (facile etenim ex caſtrorum ſitu, & tentoriorum numero vis hoſtium deprehendebatur) non longius progredi, neque hoſtiles machinas, quas ad evertendos muros propius duci, figique videbant, deturbare auſi ſunt. Sed intra primi & noviſſimi muri ſpatium in latitudine non ubique pari, ſed magna ex parte pedum fere quinquaginta, excubiis, ſtationibuſque diſpoſitis Urbem tuentur. Jam Turcus machinis ingentibus æneis admotis, quarum quæ major erat, vix à centum & quinquaginta jugis boum dimovebatur, lapidem verò ſiliceum cum horribili ſonitu emittebat tantæ magnitudinis, ut undecim palmorum in giro menſuram æquaret, ponderis verò duarum millium & centum librarum diceretur, partem illam muri ſimplicis, quamvis prævalidi, Calegaream, aggreſſus, frequenti lapidum colliſione proſtratam ſolo æquaverat.

Pugna verò aſſidua dies noctesque premebat Urbem. Ratus eam hominum paucitatem, à quibus tantæ magnitudinis Civitas defenſabatur, vel vi vel labore ſubactam multitudine ſuorum, qui per vices muros pugnando promtiſſime ſubibant, diutius tolerare non poſſe. Ex Græcis enim, quamvis imbellis turba ingens intra mœnia clauderetur, qui pro patria pugnarent, non amplius quam ſex millia fuiſſe perhibentur; Latinorum autem ex variis nationibus tria millia. Summa verò rei totius penes Johannem Longum Juſtinianum Genuenſem impigrum juvenem fuit. Eum enim cum duabus navibus primariæ magnitudinis per maria illa decurſantem Imperator collato ſtipendio per eoſdem, quibus Urbs premi cœpta erat, dies, militiæ ſuæ adſcriptum Capitaneum ceteris prætulerat. Et quoniam ſtrenue convulſos muros inſtaurare, manum cum hoſte conſerere, Urbemque animoſius tueri viſus eſt, Lemni etiam Inſulæ dono, ſi propellerentur hoſtes, virtutem ejus decoraturum ſe receperat. Stabant præterea in portu potius quam pugnabant triremes Venetæ mercatoriæ tres, & agiles duæ, quas aliquot ante menſes venturi hoſtis præſcius Imperator in ſpem Civium ſuorum magno pretio in portu retinuerat. Sed quum inducias cum Turco ſervare viderentur, nonniſi, quæ clanculo poterant, ægre obſeſſis laborantibuſque auxilia ſubminiſtrabant. Turcus, ubi murum, quem demolitus fuerat, ſarmentis, humo, doliiſque, & ex lana & multiplici materia faſcibus inter ſe compoſitis, reparatum vidit, convulſis inde machinis Bacatueam Turrem juxta Portam Sancti Romani dictam pari niſu concutit. Ligneas præterea Turres, propugnaculaque, quam proxime foſſam poteſt, inſtruit, & extracto ab illis in foſſam uſque itinere tecto, quacumque materia repleri eam jubet. Quumque tantarum vim machinarum nulla muri craſſitudo diutius tolerare poſſet, colliditur Turris, colliſæque ingenti ruina foſſa repletur, ita ut patenti propemodum portâ via pateret, ſi mature hoſtis irrupiſſet. Sed mirabili & in hoc obſeſſorum celeritate reparato, velut antea, perſtrenue muri loco, prævento hoſti irrumpendi occaſio ſublata eſt. Ferunt Turcum tantam in reparando muro noſtrorum promtitudinem induſtriamque demiratum, quos inſuper tot congeſta aſſidue tela non deterrerent, dixiſſe: *Non Græcorum hoc eſt, ſed Latinorum ingenium*; Johanniſque animum magnis conditionibus, ut ad ſe pelliceret, pertentaſſe. Non defatigabatur tamen infeſtus hoſtis, ſed integros pro ſauciis, recentes pro defeſſis ſubmittebat, qui in foſſam uſque penetrantes, ferreis aduncis raſtris, varioque niſu congeſta à noſtris in muri locum ſarmenta, doliaque detrahebant. Accerſito præterea ex Novobrodo magno foſſorum numero, ubi in effodiendis minêris, continuoque opere exercebantur, profundos cuniculos quinque intra Urbem duci jubet. Quod opus tantâ curâ perfectum eſt, ut ſubter foſſæ crepidinem vadentes jamque primum murum penetrantes, paucos intra dies ſuffoderent, & convulſa Turris, quæ adſtabat, fundamenta lignis ſuſtentarent, quo ad quam meditabantur expleta, immiſſo igne in præceps rueret. Sed præcipuâ induſtriâ Johannis Grandis Alemanni, Juſtiniani commilitonis, tam occultum, tamque exitiale periculum eſt deprehenſum, Græcis nihil prorſus tale ſuſpicantibus. Namque in ejuſmodi opere Amoratum fruſtra laboraſſe, neque foſſam, quamvis nullo impediente pertranſire potuiſſe, meminerant, vehementiuſque ex hac re animadverſa ſunt perterriti.

Itum eſt igitur obviam aliis in adverſum defoſſis cuniculis, & repulſis ferro igneque & ſulphure hoſtibus, ſtabilita è veſtigio Turris eſt, & repleti cuniculi. Turcus interea non ſatis

satis esse ratus ad expugnandam Urbem à continenti instare, à mari etiam urgere statuit. Contracta igitur ex omni Asiæ, Thraciæque, & Ponti litore longarum navium ducentum & quinquaginta classe, inter quas triremes sex & decem, biremes verò septuaginta, reliquæ Lembi, ac Mioparones erant, adjecto insuper magno Cymbarum numero, & in iis sagittariorum valida manu imposita, ad portum stadiis fere centum applicare, & in anchoris stare, ne quis ingredi vel inde efferri possit, jubet. Ab ingressu enim dispositæ inter ipsas tunc concatenati portus fauces ab Urbe Pera ad Speciosam Constantinopolis Portam maximæ Genuensium naves septem, & Cretensium tres, & aliæ pleræque minores prohibebant. Et ne vel tuta vel quieta è regione Portus Civitas esset, arduum primo nisu opus molitus est. Sed nihil intentatum, nihil inexpertum relinquit irritatus vehementius animus. Et quæ multis impossibilia primo videntur, improbo mortalium labore & invictâ pertinaciâ effici posse usus docuit. Instituit igitur, quandoquidem à statione depellere dispositas in aditu Portus naves non poterat, terrestri itinere biremesque plures in Portum intromittere, ac propterea oppositi collis, qua patentiora inde sunt maris litora, hinc verò in longum Portus protenditur, invia æquare jubet. Et constitutis magna arte lenitis trabibus superimpositas biremes & uniremes, duas & septuaginta, funibus alligatas summa vi lacertorum, quum in supremum usque Collis fastigium spatio stadiorum septuaginta, instruentibus Pseudochristianis, Turcæ pertraxissent, nullo deinde negotio declivi altera, quæ in Portum vergit, parte demittebantur. Nec his contentus Pontem insuper, ne Xerse inferior videretur, longitudinis stadiorum XXX. ex connexis doliis à litore Peræ Urbi opposito, qui sinum scinderet, exercitumque traduceret ad muros usque juxta Portam Cynigam, ubi terrestris spatii non parum inter muros & litus intercedit, deduxit. Annibalis credo exemplum imitatus, quum ex Tarentino portu, arce, quæ portum claudebat, jam à Romanis captâ, triremes suas terrestri Urbis ambitu in alterum litus devexit; vel recenti etiam memoriâ Venetorum, quum perdita omni Benaci Lacus ditione, fabricatas tamen triremes ex Athesi amne, montuoso etiam itinere in Lacum immiserunt. Sic jam undique Urbs oppugnari cœpta, à Græcis portus claustra, portus verò ipse à Turcis tenebatur. Neque naves in portu immobiles biremibus molestæ esse poterant; sed neque biremes navibus propius succedere audebant. Quumque multo obsessi labore ingenioque conati essent, biremes illas vel tormentorum vi vel incendio delere, accepto potius quàm illato detrimento destiterunt. Coacti sunt igitur obsessi, ne pars illa Civitatis, quæ in portum spectat, & antea belli omnis immunis fuerat, incustodita, indefensave relinqueretur, subtrahere ex stationibus propugnaculisque prioribus milites, & in eam partem collocare.

Atque ita debilitatis quaqua versum præsidiis, frangi clausorum animi, & omnia in deterius labi cœperunt. Fames præterea premere obsessos cœpit, sed eos præcipue, quibus gravior familia alenda erat. Jamque Græcorum ideo multi ex præsidiis aberant. Quin etiam quum Johannes Capitaneus à Luca Scholara Megaduca, qui erat omnium post Imperatorem inter purpuratos primus, æneas machinas, quas pro muris in hostes figeret, poposciſſet, illo protervius negante, gravi inter se conserto jurgio infensis in posterum animis perstiterunt. Et jam non dissimulanter Latinorum gloriæ, quod eorum præcipua virtute mœnia defensari videbantur, Græci invidebant; negligentiusque ideo munia quisque sua exsequebantur tunc, quum decertandum acrius, & invigilandum ferventius erat. Multos etiam otio & deliciis antea assuetos labor & vulnera deterrebant. Huc accessit suborta inter Venetos, qui in triremibus erant, & Genuenses, qui in portu navibusque excubabant, simultas: quippe alteri alteros fugæ suspectos criminabantur, quos commune crimen occultasse prudentius fuerat. Inter has tamen tot tantasque difficultates, solatii nonnihil clausis affulsit. Conspecta sunt enim navium trium præcipuæ magnitudinis, uniusque Dromonis (nunc *Ballinerum* vulgo dicimus) vela; quarum cursus ad Urbem ferebatur. Earumque tres Genuenses erant, Chio profectæ, sub ductu Mauritii Catanei, quarta Imperatori stipendiaria ex Sicilia solverat, seque his conjunxerat, armis, frumentoque & militibus onustæ. In eas, ut propius accedere Turcus vidit, delectas ex omni classe triremes, biremesque, & quas ex reliquis firmiores habuit, ad ducentas fere, magno tubarum tympanorumque strepitu concitatas immisit, præfatus Perensibus à se tantum Imperatoriam peti. Nec enim Turcus apertum se hostem Venetis Genuensibusve gerebat, sed conventa cum his Populis fœdera qualicumque dissimulatione tolerabat. Quum protegeretur à reliquis tribus navis Imperatoria, atroci pugna omnes excipiuntur. Sed quum aliàs sæpe, tum verò maxime claruit, quantum rei navalis peritia valeat, quantumque navium fastigia demissioribus præstent, sive id divino nutu factum potius existimemus. Quum pertinacissime in multas horas & in vesperum usque decertassent, conjectis utrinque igne, bitumine, calce, lapidibus, sagittis, scorpionumque ac omnis generis nauticæ pugnæ tormentis omnibus, tam feliciter à Genuensibus repugnatum est, ut hostili classe propemodum telis obruta, decem millia Turcorum in ea pugna periisse à perfugis postea renuntiaretur. Quumque ex Genuensibus ne unus quidem, si famæ credimus, desideratus sit, pauci verò vulnerati; quumque tanta clade accepta, perfractis remis, triremibus etiam plerisque concisis, lacerata Turcorum classis vix litus repeteret, Naves victoria lætæ incolumes in Portum pervenerunt.

Spectaverat hujus eventum pugnæ Mahomet ex Colle Perensi; quumque lacerari classem suam cerneret, tantâ vesaniâ rapiebatur, ut scissis vestibus exclamans concitatoque in salum equo adnatare ad pugnantes velle videretur. Baltoglum deinde classis Præfectum irâ succensus extremo supplicio destinaverat. Sed deprecantibus ejus mortem amicis, dignitate & facultatibus cunctis nudatum reliquit. Irritatus igitur vehementius tanto classis detrimento, & quod conatus suos ludibrio ferme haberi conspicaretur, ulciſci in colligatas naves statuit, Perensibus item præfatus, naves illas non Genuensium esse, sed Piratarum, quemadmodum & ipsi jam prædixissent. Huc accessit non inultæ Græcorum avaritiæ ingens malum. Namque pacta militibus stipendia maligne dabantur. Ex iis autem peritior in machi-

ehinarum ænearum jaculatione artifex petita, ſæpius mercede fraudatus, magno Urbis exitio, ad hoſtes confugit, ſuaque in obſeſſos tela retorſit. Studebant enim avaritiæ veſani Græci in ea etiam Urbis periclitatione. Quorum multi poſtea in Urbis direptione auro argentoque abundantes reperti ſunt, quaſi fideliſſime theſauros ſuos hoſtibus conſervarent. Imperatoris autem preces & nonnumquam lacrymæ, ad ferendam opem ſuos adhortantis, male audiebantur. Cogendi verò in eo facultatis parum, ſed animi minus fuit. Turcus ergo profugæ monitu in Occidentali litore contra naves Peramque machinas æneas ſtruxit, centumque & quinquaginta magnæ molis lapidibus jactis in Peram potius quàm in naves proſilientibus, unus tamdem ex Colle reſultans Centurionis navem mercibus onuſtam perforat. Illam verò ſubitò cum omni ſarcina pelagus abſorbuit. At reliquæ ejus exemplo territæ, deſertâ Portus cuſtodiâ, & concatenationis ordine, præ muris adhærentes, Portum hoſtibus pervium reliquerunt. Turcus, in eo Urbis ſtatu quum ſupremum rei diſcrimen adoriri in animo haberet, conſilium ſuorum advocat. Impellebatur enim non tantùm naturali ferociâ ſuâ, & juvenili ardore, ſed etiam neceſſitate quadam, ut univerſi exercitus ſupremo congreſſu expugnandæ Urbis periculum faceret. Namque totis caſtris vulgata fama eſt, quæ ad obſeſſos quoque ex tumultuantium vocibus pervenit, Johannem Vaivodam cum ingentibus copiis ad ferendam obſeſſis opem inſtare. Solviſſe præterea ex Italia inſtructiſſimas triremes haud paucas à Nicolao V. Pontifice in eamdem opem deſtinatas. Et profectò Nicolai cunctationem in tanta re non injuriâ quis accuſaverit, ſi indignationem ejus in Græcos jure quoque merito damnaverit. Nam præter quod in Florentina Synodo pridem Græci cum Latinis de unione convenerant, Principatumque Romano Pontifici conceſſerant, conventa jurejurando firmaverant. Nuper etiam in ipſa Conſtantinopoli miſſo ad id Legato Iſidoro Cardinali Sabinenſi, quia conventis minime ſtare, & in priſtinos errores decidiſſe ferebantur, contuſa potius quam extincta Scholarii Iſidori, Neophytique pertinacia, & qui illorum hæreſim ſequuti Populum ſeducebant, effectum eſt ut Sancti Spiridionis die eadem concordiæ, unioniſque capita, annuente etiam Imperatore, ſolemnius reciperentur. Sed ea tantum extremis labiis excepta, intra præcordia admiſſa non ſunt, ſolo metu, veluti res docuit, diſſimulare cogente; ne à Latinis, quos nihilominus interea tamquam profanos faſtidiebant, ſacriſque ſuis arcebant, in tanto, quod imminebat, periculo deſtituerentur. Nihil enim eorum, quæ concordiæ fœdera depoſcebant, aut egere hactenus, aut in præſentem uſque diem tantis admoniti cladibus iratum ſibi Deum eſſe, de ſolita ſaltem opinione decedunt.

Qua indignatione permotus vir ſanctitate venerabilis, Gregorius Patriarcha, qui, defunctis Mitrophane & Joſeph, ſucceſſerat, orthodoxam amplexus Fidem, ut procul à tam obſtinatis cervicibus eſſet, relictâ Conſtantinopoli Romam veniens Latinas traditiones prætulerat. Lentius ob hoc quàm reipublicæ Chriſtianæ expediret, Nicolaus implorantis opem Græciæ miſerebatur. Sed ubi acrius Urbem premi accepit, communi proſpiciens periculo, auxiliarem claſſem parabat. Quo in opere ac-

A celeratâ Urbis expugnatione præventus eſt; acceptâque clade præter gemitus & veros dolores, nihil opus in eo deinceps fuit. Hujus tamen apparatus rem in majus fama extollente, terror Turcos invaſerat; & jam totis caſtris infeſte in Imperatorem ſuum voces audiebantur; fruſtra à ſe disjectos muros, fruſtra laboratum, tantoque ſuorum pugnatum ſanguine, quandoquidem ex diuturniore mora periclitaretur exercitus. Re igitur in medium propoſita, Calibaſtia inter proceres dignitate & conſilio primus, ſententiam dicere orſus, diſuaſiſſe ſe ſemper ejus Urbis validiſſimæ oppugnationem dixit, quam ſiniſtro omine progenitores ejus ſæpius intentaſſent, nec eſſe irritandos ea re gravius Chriſtianos omnes, ſed
B præcipue Venetos, Genuenſeſque, cum quibus pacem ſervare utilius multo regnis ſuis experientia didiciſſet. Magnum eſſe diſcrimen, quod ſubiturus eſſet, & extrema belli in adverſis ſæpius quam in proſperis computari ſolere. Suadere ſe igitur honeſtis genti ſuæ conditionibus pacem Conſtantinopolitano dare, quandoquidem id in ejus poteſtate poſitum eſſet. At Zaganus junior, Calibaſtiæ æmulus, Regis ſui potentiam, quam nulla gens ferre poſſet, extollere cœpit: contra Græcorum ignaviam damnare, & exciſis muris jam patens exercitui iter recenſere. Non eſſe formidanda externa auxilia, Genuenſibus inteſtinis factioni-
C bus intra ſe converſis, Venetis Mediolanenſi bello ita implicitis, ut pro ſe ſatis negotii haberent. Pontificis verò conatus exiguos eſſe. Vaivodam fluminibus, & longo terrarum tractu arceri. Auderet modò ipſe offerentem ſe fortunam manibus comprehendere. Turpe enim eſſe, ſi unius conſilio parta victoria deſereretur. Quum potior Regi ſententia hæc videretur, Thurica Thracialis militiæ princeps, Eunuchus Terocius, ceterique omnes clarioribus dictis Zagani dicta confirmant: Regis etiam animum ſponte concitatum inflammant, ipſum progenitoribus ſuis longe anteferentes. Approbato negotio Mahomet Zagano negotium dat, ut diem belli ſtatueret, exercitumque
D componeret, Peram etiam Urbem circumvallaret, ne qua inde obſeſſis auxilia ſubmitti poſſent. Ipſe interea, quo honeſtius agere diceretur, miſſis ad Conſtantinum Oratoribus, dedi ſibi Urbem poſtulat, incolumitatem dedentibus pollicetur. Quod ni fecerit, ſupremo ejus civium exitio Urbem ſe expugnaturum dicit. At Calibaſtia alioquin Regi ſuo infenſus, ubi etiam prælatum ſibi Zaganum æmulum vidit, vehementius exacerbatus, clam perfidiſſimos internuntios ad Imperatorem Conſtantinum, cum quo amicitias antea etiam occultas crebris epiſtolis, nuntiiſque alebat, cuncta uti geſta erant, perſcribit; monet, uti vigilanti fortique animo ſit, neque tumulentiſſimi juvenis
E veſaniam aut incultæ multitudinis minas perhorreſcat.

Totis igitur caſtris Regis edicto jubetur univerſus exercitus ſupremo certamini, IV. Kalend. Junias inſtructus paratuſque eſſe. Per triduum verò, quod intercedebat, quo luminaria patrio more accendunt, ſupplicationes, jejuniumque indicit. Id ita à Turcis obſervatur, ut per diem totum, ut ante dictum eſt, cibo potuque abſtineant, per noctem commeſſationibus ad crapulam uſque diffundantur. Denuntiantibus verò pugnam præconibus, Rex ante ipſos exercitus oculos ſuperſtitioſe jurat per centum viginti quatuor millia Prophetarum

per

Digitized by Google

per Mahometem, per animam patris, per liberos, perque enſem, quo accingitur, omnem prædam, omneque hominum genus, capta Urbe, bellatoribus à ſe triduo integro donari; idque inviolatum fore. Id verò jusjurandum Regis maxima exercitus gratulatione ſublatis in cœlum clamoribus excipiebatur, ſeque adhortantes, complexanteſque invicem velut inferis devovebant. Græci verò barbaros tanta etiam religionis imagine captos demirantes, tum demum veris perfuſi lacrymis ad Sacra, Litaniaſque, tota Urbe convertuntur. Ipſe Imperator, accito Senatu, Proceribuſque, & Militaribus viris, quantis poteſt precibus obteſtatur, ne Urbem illam inclytam, totoque Orbe glorioſiſſimam, unicum in Oriente Chriſtianorum omnium perfugium, certiſſimumque adversùs furentes barbaros propugnaculum, deſererent, neve expaveſcerent inconditæ multitudinis ululatus. Virtutis verò ſuæ, cujus maxima jam quiſque argumenta per eos duos & quinquaginta dies, ex quibus obſideri cœpta erat Civitas, ediderat, meminiſſent, fortique animo diei unius qualeſcumque hoſtiles impetus tolerarent. Græcos patriæ ſuæ dulciſſimæ, Genuenſes Peræ vicinæ ſuæ Urbis, cui par excidium imminebat, ſolitæque animorum magnitudinis, Venetos etiam frequentium in eos hoſtes victoriarum & parte gloriæ, admonebat; felicem denique ejus exitum conteſtans, quiſquis in tam pio tamque ſancto certamine ſupremum diem obiiſſet, cœleſtis Regni præmia conſequuturus: in quo ne ipſe quidem, ſi ita ſors ferret, pro Populo ſuo victima fieri recuſaret. Ad hos ſermones Imperator, ubi milites eiveſque ſuos recepiſſe animos vidit, ſeque conſtanti animo pro ſua, Urbiſque ſalute pugnaturos polliceri: *Macti igitur virtute*, inquit, *craſtino die, quam in vobis conſpicio, animorum promtitudinem exhibetote, quæ & virtutem veſtram nationibus ſeculiſque omnibus atteſtabitur, & certam Deo auſpice victoriam nobis pollicetur.* Atque ita animatos unumquemque Ducem, Capitaneum, Centurionem, Decarchumque, in propugnacula, ſtationes, excubiaſque ſuas, quaquaverſum dimittit; obſeratis etiam interioris muri portis, ne quis imminentis periculum martis declinare poſſet. Ibi pernoctantes de quarta adhuc vigilia, obſcuro quamvis lumine, vim parari ſentiunt; Jamque multiplices machinas, caſtratas bigas, rotataſque ſcalas foſſæ admoveri. Sub eamdem horam claſſis circa Portum, Urbemque, propius fertur. Pons etiam, quem nuper fabricatum diximus, muris adjungitur. Tyrones interea, & levioris armaturæ manus, pugnam primi ineunt. Repugnatur ab Urbe ferociter. Multi lapidibus, ſagittis, ſcorpionum telis, baliſtarumque tormentis cadunt. Cedentibus tenebris rutilare jam cœperat funeſta dies. Quum mox perſtrepentibus tubis, tympaniſque, altiſſimis clamoribus exercitus corona in foſſam murumque inſurgere cœpit. A maritima item ora, & à claſſe & à Ponte, adnixi ſummis viribus hoſtes Urbem aggrediuntur. Expreſsâ machinarum, tormentorumque vi, ſagittis, lapidibus, & omnifariam telis cœlum inumbratur. Multi utrinque cadunt. Plurimi vulnerantur. Sed ex iis præcipue hoſtibus, qui ad detrahendam ferreis uncis reparati muri materiam in foſſam penetrantes, ipſi disjecti muri ruinæ acrius inſtabant.

Jamque meliore loco res obſeſſorum ſtare videbantur, & hoſtilis exercitus vi proterentium quoſque obvios machinarum ſcindi. Et Imperator, velut partâ victoriâ lætior factus, ſuos alacrius adhortabatur. Quum ſubitò retro verti parvo momento pugnæ omnis facies cœpit. Deſumſerat ſibi Conſtantinus Imperator ejus tutelam loci, ubi machinis æneis pulſata, disjectaque Bacatera Turris foſſam impleverat, adjuncto ſibi Johanne Juſtiniano, in quo ſpem victoriæ maxima ex parte Imperator collocaverat, cum CCC. Genuenſibus, armis, ſcorpionibuſque egregie inſtructis, & ex Græcis delecta juventute perſtrenua; quòd ex eo præ ceteris loco, ut res docuit, formidandum periculum erat. In eo igitur tam atroci certamine Johannis maxilla ſagittâ trajicitur. Ex eo vulnere, veluti diſcuſsâ eâ omni, quam præ ſe tulerat, animi magnitudine, territus juvenis, ad vulnera excipienda inſuetus, clam ex acie ſe ſubtrahit, medicum quæſiturus, nullo interea, qui pro ſe Ducis munia obiret, conſtituto. Ardua verò inter hæc pugna committebatur. Aſt Imperator, ubi deeſſe loco Capitaneum vidit, non ſatis ſui compos, ingemiſcens, quo iſſet, percontatur. Reliqui verò, quum ſe ſine duce eſſe intelligerent, attonitis ſimiles loco cedere cœperunt. Jamque fatiſcente ex ea parte noſtrorum acie, quæ maxime hoſtibus objecta erat, quum, quid accidiſſet, à circumſtantibus ignoraretur, terror omnes invaſit. Inſtant acrius Turci, quo ſegnius defendi à noſtris reparati muri ruinas intelligunt, & eo magis quo repleta Urbis foſſa non difficile irrumpentibus iter præſtabat. Imperator, quum Johannem, ut ſe ſiſteret, doloremque vulneris aliquantum ferret, fruſtra rogaſſet, ubi denique nihil ſpei in eo jam ſupereſſe animadvertit, infelicem ſortem ſuam, Urbemque periiſſe exclamavit. Johannes poſthac gloriæ, ſuique oblitus, reſerari Sancti Romani, quæ in tergo erat, primi muri Portam jubet, quem fractis animis commilitones fugientem inſequuntur. Sublato igitur hoſtes barbarico ululatu frequenti agmine deſertum à noſtris locum uno impetu invadunt. Nudatos defenſoribus muros conſcendunt; ſigna infeſta victoriæ in ſublime locant; & jam cominus rem gerentes, terga fugientium enſibus cædunt. Ceterum in eo Portæ ingreſſu, coanguſtante fugientium turba, colliſus Imperator extinctus eſt; ferunturque eodem in loco conculcantes invicem ſe ſe Græci Latinique octingenti periiſſe. Ipſe Johannes ex fuga Peram primùm, mox in Chium delatus, paucis diebus inglorìam vitam produxit. Interea viri fortes Theophilus Palæologus, Catholicæ Fidei cuſtos, & Johannes Sclavus cum paucis quibuſdam magnis animis irruenti procellæ ſe ſe opponentes, multa prius editâ hoſtium cæde, glorioſiſſime occumbunt. Paulus item, Troyluſque Bojardi, Latini viri, hoſtium impetum aliquamdiu ſuſtinuerunt; ſed deſperata re, vulneribuſque acceptis, in Peram denique confugerunt. Ita nullo jam obſiſtente intra octavam horam, qua noviſſimo illo certamine Urbs oppugnari cœpta fuerat, die verò tertio & quinquageſimo, ex quo obſidionem fuerat paſſa, Urbs tam valida, tam celebris, columen quondam Romani Imperii, ab impiis hoſtibus crudeliſſime direpta, laceratàque eſt. Fuerat verò longe ante prædictum ejus tantæ Urbis excidium, vaticinio ſanctiſſimi viri: *Væ tibi, Civitas Septicollis, quando adoleſcens te circumdabit, & pulcros muros tuos evertet!* Datumque ſuperne fato quodam crediderim,

ut quod in ea Urbe Conſtantinus primus Imperium fundaverat, ſub alio Conſtantino cum Irene matre diſſentiente, quo tempore à Leone III. Romano Pontifice Imperium in Carolum Magnum translatum fuit, debilitaretur, noviſſime autem ſub hoc Conſtantino ſit extinctum.

Cæſi ſunt igitur obvii quique nedum juvenes, ſed & imbecilles, decrepiti, leproſi, atque etiam ægrotantes. Deprecantibus vix ignoſcebatur. Pulcherrimum illud & admirabilis operis, nullique in toto Orbe comparandum Agiæ Sophiæ Templum, quæque in eo erant, ſacra, cum Sanctorum Imaginibus, ſpurciſſime profanata, lacerata, diſperſa. Tum verò captivarum virginum, virorumque, omniſque & ſexus & ætatis, planctus, flebileſque ejulatus in cœlum ferri. At barbara rabies, quin per omne ſcelus nefanda, ſtupra, ludibriaque etiam vix ab homine efferato concipienda, deſæviret, nihil reliqui ſibi fecit. Græcorum tum demum etiam detecta eſt avaritia. Multi enim magnique theſauri, & antiqui & novi paſſim per domos, confractis ſcriniis, convulſiſque ædibus, inveniebantur. Inter quæ memorantur apud Manuelem Giagarum viginti, apud Neophytum verò Hieromonachum LXX. aureorum millia comperta. Ita ut locupletiſſimam Urbem fuiſſe conſtet. Ditati toto triduo tantâ prædâ Turci, traductâque in ſua tentoria omni nihilominus ingenti captiva multitudine (nexorum enim ſexaginta millium numerus perhibetur) deformatam in eum modum Urbem Regis ſui ditioni relinquunt. Poſt eam victoriam Mahomet patrio more dies feſtos indixit. Quumque & ipſe & reliqui crapulâ præter modum efferrentur, mixtum humano ſanguine vinum fertur propinaſſe. Vocatus ad eum tum primùm Lucas Megadux, quum incuſaretur, quod Imperatori pacis conditiones diſſuaſiſſet, ille, ut hoſtis animum deliniret, Venetos, Genuenſeſque ob collata obſeſſis auxilia, quos majore etiam ſpe animaſſent, ut tamdiu repugnarentur, in cauſa fuiſſe criminatur. Addit præterea calamitati ſcelus. Conſcriptas enim ſæpius à Calibaſtia ad Imperatorem epiſtolas, ipſi communes factas, veluti fideliter ad eam rem conſervaſſet, omni re, pro ut gerebatur, detectâ, impie tradit. Turcus re deprehenſa ſuccenſus, Calibaſtiam primùm quidem vinciri, dehinc Adrianopolim perductum, propterea quod exercitui carus eſſet, ultimo ſupplicio affici jubet. Sed ne ſic quidem barbarico furori ſatisfactum eſt, quin Lucas altero ex filiis, qui ſupererant, ante ejus oculos cæſo, altero verò impubere libidini regiæ impurius reſervato, ipſe quoque jugularetur; parique ſupplicio Taraconenſium Conſul cum duobus aliis extinctus eſt. Quumque Catharinus Contarenus, vir præclarus, qui Auream Portam, & adjacentes turres uſque ad oram maris in eo noviſſimo prœlio, forti præſentique animo tutatus fuerat, cum ſex aliis Nobilibus Venetis captis pretio jam ſe redemiſſent, non aliter tamen niſi ſeptem denuo adjectis millibus aureis è captivitate tam truci dimiſſi ſunt. At Perenſes, ad quos multi ex ea clade confugerant, viſo vicinæ Urbis excidio, attoniti, amenteſque facti, quamvis nullo urgente, populariter ad ſtantes in litore naves confugiunt. Id conſpicata, quæ in proximo ſtabat, hoſtilis longarum navium claſſis curſitantem lymphaticam turbam invadit. Matres deſertis liberis, liberos item abſque parentibus, cumque eis gemmas, pretioſamque ſupellectilem captam navibus ſuis imponunt, quum multi interea in fuga compreſſi mari abſorberentur. Sed quibus tamdem ſenſus aliquis in ea Urbe ſuperfuit, convenientes, miſsâ è veſtigio ad Turcum legatione, Urbem, ſeque dedunt. Ille jam ſine Præſide, ſuique juris factam Urbem, ſervilem in modum recipit, datoque Præſide Turco, profugorum ſubſtantiam omnem Fiſco adſcribit; turres, murumque Urbis omnem dirui, & ſolo æquari jubet. Perenſes nullâ morâ mandata faciunt. Atque ita Turris etiam illa, in cujus cacumine venerandæ Crucis ſignum, à qua & denominabatur, eminebat mari conſpicua, à fundamentis uſque disjecta eſt.

At poſtquam in Italiam, ceteraſque in Occiduas oras de Conſtantinopolis excidio fama perlata eſt, quæ vix primò propter eam, quæ de Urbe illa habebatur, opinionem, credi poterat, magna Nicolaum Pontificem, ceteroſque Chriſtianos Principes & Populos omnes ſolicitudo ac mœſtitia tenuit. Nec enim quorſum tenderent tam inſolentiſſimi hoſtis minaces impetus, in obſcuro eſſe poterat. Quin quidem victoriâ exſultans penetraturum ſe in Italiam, Romamque ipſam Orbis caput occupaturum, propalam dictitare affirmabatur. Quamobrem re adhuc recenti primâ illa animorum conſternatione viſi ſunt plerique Chriſtiani præpotentes Principes in ultionem acceptæ cladis conjurare. Alphonſus Siciliæ & Taraconenſium Rex deſumto ſuper ſe, primariumque apud ſe virum quemque, ſanctiſſimæ Crucis ſigno, iterum ſe obviam impuriſſimis hoſtibus ſolemni voto recipit. Philippus Burgundiæ Dux, magno Procerum conventu, magniſque ceremoniis pari voto ſe adnexuit. Quin & Alphonſus Rex Portugalli, quæ regio in Hiſpania ulteriore Luſitaniæ portio eſt, parari à ſe ingentem claſſem, & in eoſdem hoſtes profecturum ſe, per Oratores & epiſtolas ceteris Principibus, Populiſque denuntiat. At Nicolaus Pontifex mœrore atque ægra valetudine confectus, in ipſa mentis agitatione paucos intra menſes vitâ defungitur. Suffectus illi Alphonſus Borgia extrema ætate invalidus, impoſito Caliſti III. nomine, magno impetu, totiſque ſenſibus in ejus expeditionis ineundæ molem ferebatur. Collectâque in eam rem ingenti pecuniâ, cum aliis ex nationibus, tum verò præcipue ex Italia, quantis poterat, precibus, adhortationibuſque, ut unà ſecum bellum capeſſerent (multa enim etiam ſupra vires de ſe pollicebatur) Principes & Populos quoſque invitabat. Sed præterquamquod decrepitus ſenex plerumque ob ægram valetudinem à gerendis rebus arcebatur, multa etiam opinioni ſuæ adverſa expertus eſt. Nam & Veneti per eos, quibus Pontifex creatus eſt, dies nova cum Turco pacis fœdera in longiores annos ſtabilierant; Genuenſes civilibus diſſenſionibus agitati, nec publicæ nec privatæ utilitatis causâ componi poterant; Alphonſus nunc has nunc illas moræ cauſas interſerebat, donec inito interea adversùs Genuenſes bello, moriens etiam moleſtas ejus reliquias filio Ferdinando in regnum ſuccedenti reliquit. De Gallia, Hiſpaniaque exſpectatæ manus plus in ſe famæ quàm ſpei habebant. Quod igitur unum poterat Pontifex, Hungaros validiſſimam gentem, & in Turcas pugnacem, miſſa legatione, pecuniâ adjuvabat. Triremes inſuper in Tiberi conſtrui, & quam poterat, claſſem parari curabat. Erat in Romana Curia Ludovicus Presbyter Cardinalis

talis Camerarius, qui tum, quum de novo Pontifice ageretur, favore, quo plurimum poterat, ut crearetur Caliſtus, contenderat. Quod ubi ex ſententia contigit, ratus invalido ſene ſe ad arbitrium uſuro, ſeque apud Pontificem in ipſo Vaticano conſtituens, Pontificatus procurationem fere omnem in ſe recepit. Sed contra ac ſperaſſet, longe evenit. Non ſolùm enim Pontificis, ſed & reliquorum, qui plurimum apud illum poſſe volebant, & qui præcipue conſanguinitate jungebantur, velut acceptâ inſigni contumeliâ, animos in ſe vehementius irritavit. Quamobrem ſubmotus Papali Palatio per indignationem Pontificis, in magno etiam diſcrimine verſabatur. Ceterum is callido conſilio placare Pontificis animum, & in gratiam redire cogitavit. Nam quum ſciret Caliſti animum in conſtruenda dirigendaque in Turcum claſſe pronum ferri, maximeque in ea re occupatum eſſe, iturum ſe Legatum in eam expeditionem ſtudioſius offert. Ejus ſermonem gratis auribus Caliſtus excepit. Nam quòd in bello gerendo verſatus per multos annos ſub Eugenio Pontifice fuerat, peridoneus in eam rem æſtimabatur. Creditum eſt etiam à nonnullis, ingentes, quos poſſidet, theſauros in eam tam glorioſam expeditionem memorabili & maxime laudabili exemplo conferre velle. Sed ut illum de reconciliata Pontificis gratia opinio non fefellit, ita de obtentu excuſationis, quam meditatus fuerat, longe deceptus eſt.

Quum enim triginta triremium claſſem inſtructurum ſe Pontifex affirmaſſet, iſque id fieri ab eo minime poſſe, vel certe quavis cauſa non ſucceſſurum, pro comperto haberet, æſtimavit ſatis ad declinandam profectionem ſibi fore, ſi triremium numerus dicto inferior multo inveniretur. Itaque inſtanti hyeme in eas fabricandas inſtruendaſque abſumtâ, quum vix ſeptem repletæ eſſent, & jam navigatio peropportuna eſſet, Pontifex, ut ſuſceptam Legationem obiret, urgere cœpit. Ille parum opis, multumque periculi in tam exigua claſſe cauſatus, quum legationem detrectaret, Pontifex, advocato Cardinalium Conciſtorio, acerrimis eum dictis increpavit, ac niſi proficiſcatur, daturum ſe judices, qui in eum de graviſſimis criminibus animadvertant, comminatur. Ille ad hanc vocem exterritus, nihilque ultra repugnandum ratus, aſſumtâ præter has quadriremi, quæ ab Alphonſo inſtructa erat, Neapolim prius delatus, mox in Siciliam, deinde Chium, ac poſtremo Rhodum adnavigavit. Ubi ſupra biennium immoratus, nullâ re memorabili geſtâ, poſtquam Caliſtus humanis exemtus eſt, ad Italiam remeavit. At Turcus validiſſima Urbe capta, quod optare antea potius quàm ſperare auſus fuerat, dum novæ Arci locum deſtinat, novoſque ex gente ſua coſonos in Urbem deducit, multos in ea abſumfit dies. Ad reparandam deinde claſſem, majoreſque etiam vires comparandas terrâ marique rem geſturus animum intendit. Sed excepit ejus exercitum, Populoſque fere ſuos omnes fames valida, quam peſtis atrox comitata eſt: ita ut eo, quod inſequutum eſt, biennio, nihil majus molitus ſit, quam quod Rhodum, Chium, Lesbumque, & ceteras in Ægeo mari poſitas Inſulas, miſſa in eas claſſe, pertentaret. Quin & excurſionibus per copiarum duces in Achajam, Peloponneſumque, & Epirum factis, quantas poſſet, iis locis clades inferret. At tertio, qui inſequutus eſt, anno, quam maximo poteſt niſu inſurgit, motiſque ſub initium menſis Maji per Macedoniam caſtris, in quibus ſupra ducenta hominum millia fuiſſe perhibentur, Hungariam versùs iter facit, in Italiam inde, ſi proſpere prima ceſſiſſent, tranſiturus. Paraverat interea in Hiſtro claſſem triremium undecim, lemborum verò, agiliumque remigiorum numero ingentem, viris, armis, miſſilibuſque egregio inſtructam, eamque per copiarum duces remulco contra fluminis impetu in ſuperiora deductam per oſtium Boſnæ fluvii, qui ab Olympo Monte decurrens Wlacos recenti vocabulo, antea Getas, Romanos hactenus colonos, Macedonaſque illis conterminam gentem ab Oriente, Hunnos verò ab Occidente diſterminat, Oppido Chille adegerat. Tuebatur verò id Oppidum Johannes Huniades Vaivoda, qui exploratis Turcarum motibus, ratus, quod evenit, fore, eo ingreſſus, barbarico furori ſe oppoſuerat. Habebat verò in exercitu ſuo peditum quatuor & triginta, equitum verò duo millia. Sed Ducis virtus numero inferiores animabat. Atque ubi Turcus ſubductâ ad muros claſſe Oppidi oppugnationem adortus eſt, alia Hungarorum manus, quæ in Caſtrocæco, haud multum inde remoto convenerat, re audita, auxilio accurrit. Et pars quidem eorum terreſtri itinere in Oppidum pervenit. Pars verò paratis inſtructiſque navigiis, ſecundo Hiſtri curſu ad oſtium Boſnæ delata, ut hoſtili claſſi à tergo inſtarent. Quum pugnaretur utrinque acerrime, Vaivoda ex diverſa Oppidi parte cum delecta manu claſſem de repente adortus compoſitum magna arte in vaſculis ignem in pleraſque triremes immittit. Quas ut emicans è veſtigio flamma urere cœpit, Turci prœlium triremeſque deſerunt, ſeque in lembos & minora navigia fugientes recipiunt.

Id conſpicatus victor Hungarus, territis acrius inſtare. Multi ferro pereunt, plurimi flumine abſorbentur. Ex triremibus ſex nihilominus ab igne illæſæ à noſtris interceptæ ſunt: reliquæ cum magno lemborum numero perierunt. Quæ verò flammarum vim inſequentiumque impetum effugere potuerunt, præcipites in mare uſque curſu deferuntur. Eo vulnere perincommode accepto Mahomet nihilominus terreſtres copias urgere (majorlem enim quàm antea adversùs Conſtantinopolim exercitum comparaverat). Ceterum, ne iiberum ei eſſet in Hungaros penetrare, à trubus ingentibus fluviis arcebatur. Hiſter omniom poſt Gangem primus à dextris erat. A frante Boſna, primum quem diximus; dehinc Sovus ex Forojulii, Carinthiæ, & Carniolæ mentibus decurrens, tantæ magnitudinis, ut propemodum binomini ipſi Danubio compartur: veluti duo validiſſimi muri objecti erant. Poſitum igitur in ulteriore Boſnæ ripa in angulo, ubi Hiſtro immiſcetur, Oppidum, ab antiquis Taurinum appellatum, recenti verò nomine Caſtrum Album, patrio autem ſermone Navalla, & Latino Bellogradum, omni bellico apparatu oppugnat. Inde enim, ſi Oppido potiretur, tranſitum in fluvium commodiſſimumque habiturus erat. Erat autem in ejus præſidio Johannes Comes Salapinus cum delecta militari manu, cumque eo egregia Alamannorum juventus immortalibus præconiis extollenda. Fortiſſimi enim juvenes in Viennenſi gymnaſio, vero virtutis & bonarum artium ſtudio dediti, cœtu facto, & ſanctiſſimæ Crucis inſigniti charactere, novam militiam ineunt;

ineunt, Deo Chriſto dicatam, doli in tanta ſeculorum vetuſtate Spartiatæ Leonidæ commilitonumque invictos animos ſupergreſſi, Chriſti milites juſtiſſime nuncupandi. Illi igitur numero admodum ſexcenti ex tironibus veterani illico facti, quod periculoſiſſimum erat, objectum furenti hoſti Caſtrum Album petunt, quid intrepida cohors, & mori quàm vinci paratior, poſſet, oſtendunt. Jam Turcus vi machinarum, quas plurimas adversùs Oppidum ſtruxerat, disjectum murum in latitudinem centum fere pedum ſolo æquaverat. Foſſam etiam congeſtis virgultis terraque repleverat, ac præter apertam planitiem inter obſidentes obſeſſoſque diſcrimen jam nullum relinquebatur. Ac tamdem X. Kalendas Sextiles ſtructâ acie Oppidi oppugnationem aggreditur. Nam ut in eo oppugnando maturaret, fame, peſteque etiam, quæ illi fere comes eſt, exercitum premente cogebatur. Difficile enim qui tantæ multitudini ſufficerent, in vaſtata quaqua versùm regione, longiſque bellis attrita, haberi commeatus poterant; neque jam diutius eo in loco continere caſtra ob eas cauſas permittebatur. At qui obſidebantur, non contenti pro muris corpora ſua irruenti hoſti, & intra muri ruinas conſertis æquo marte mucronibus depugnanti, opponere, ſe ſe agmine facto invicem adhortantes, pulſis à muri loco hoſtibus in ipſa media Turcorum caſtra perrumpunt. Cædem hoſtium ingentem faciunt, protractoque in meridiem uſque certamine, Turcus laborantes ſuos conſpicatus receptui canere juſſit, ſeque intra caſtra recipiens ex prœlio feſſis quietem dabat.

At Johannes Huniades, qui cum reliquo Chriſtianorum exercitu in vicinis locis, quo commodius alerentur, tentoria habebat, (nam neque obſeſſi Oppidi anguſtiæ plus quatuor millibus pugnatorum admittebant) ubi oppugnari Oppidum accepit, collecta manu, ſtructiſque ordinibus, laturus opem properaverat. Poſtquam verò Oppido ſigna intulit, animati ſupra modum ejus adventu obſeſſi, laborum periculique omnis obliti, una omnes recentes feſſique, ſublato clamore alacres, in hoſtem nihil tale opinantem, irrumpunt. Ferebatur inter eos invadentes medius Johannes Capiſtrana, declamator egregius, Religionis Seraphicæ, quam Minorum vocant, normâ & vitæ ſanctitate venerabilis ſenex. Qui quum in ipſos hoſtiles globos ferri noſtros videret, altiſſima, quantum poterat, voce Jeſum invocabat; ad cujus nomen veluti ademtis viribus attonitos hoſtes invaleſcentes Chriſtiani proterebant, ita ut inter pecudes pugnare leones viderentur. Quumque per hunc modum noſtri ſæpius impetu facto per media ipſa caſtra hoſtes deturbaſſent, & cæſorum cruore tellus inundaret, noctis tamdem interventu pugna diremta eſt, Turcis niſi hoc ſolo, quod nondum penitus terga vertiſſent, à victis nihil differentibus. At poſtquam primis tenebris proſpectus longior adimi terris cœpit, Mahomet duriora, quam ſperaſſet, cuncta expertus, & tunc demum pugnæ à ſuis male pugnatæ perculſus detrimento, obſidionem ſolvere, ſeque intra ſuos fines recipere longius ſtatuit, ratus beneficio noctis, occultiorem ejus diſceſſum fore. Sed contineri non potuit ingens multitudo, quin colligendis vaſis, ſeque fugæ potius quàm itineri aptando, perſtreperet. Chriſticolæ terrore diſcedentium hoſtium comperto, perculſis inſtant, adverſos cædunt, terga A dantes premunt; atque ita effuſiſſima ab Turcis fuga fieri cœpta. Ibi dum juventus, quam diximus literarum ſtudiis deditam, Imperatorem ipſum Turcorum à fuga intercludere nititur, ſeque prorumpenti cum equeſtri agmine ſtrenue opponit, exigua cohors à tanto equorum virorumque incurſu proteruntur. Et vix tamdem octo ſuperſtitibus ceteri omnes egregiâ editâ pugnâ, etſi animorum vim ſpectes, invicti, glorioſa morte decumbunt. Inſtabat nihilominus in fugientium terga Johannes Huniades cum copiis omnibus ſuis. Turcorum verò, dum præcipiti fuga Uldrinum Bulgarorum recenti vocabulo, priſco autem Triballorum, primariam Civitatem juxta Mexembrim B fluvium petunt, cædes ingens fuit, cujus numerus haberi non potuit. Multi enim in obviis paludibus demerſi, multi in Hiſtro, dum parvis navigiis urgentem aſſiduo curſu hoſtem fugere nituntur, abſorpti, præter gladio cæſos, aut labore deficientes & obtritu equorum exanimatos, perierunt. Nam non prius perſequendi, cædendique à noſtris finis factus fuit, quàm ad ipſam Uldrini Civitatem perventum eſt, quorum in tanta re, præter Scholares, tria millia deſiderata referuntur. Redeuntes verò noſtros tam inſigni victoriâ partâ, ampliſſima de ſpoliis hoſtium caſtrorum præda ditavit. Erant in ipſis caſtris tentoria mille, inſigni arte laborata, quingenta præterea ex C pannis aureis ſiriceis, bis tinctiſve confecta. Sed regium præ ceteris eminens eximiæ artis pulcritudiniſque, auro, margaritis, gemmiſque diſtinctum, cujus pretium quadraginta millium aureorum æſtimaretur, ſacris poſtea uſibus à noſtris meliori ſorte deputatum. Curruum inſuper quatuor millia, inter quos phalerati quadringenti erant, vaſis aureis, argenteiſque, nec niſi prætioſa quavis ſupellectile onuſti. Machinæ majores æneæ palmorum viginti in longitudine duodecim, & minores octo. Omnis denique bellici, caſtrenſiſque inſtrumenti copia tanta, quanta ditiſſimus, ſpeique plenus hoſtis congerere potuiſſet.

Non dubium erat, ex tanta victoria extremum hoſtibus excidium imminere. Et ſi oblato ſuperne tam inſigni dono uti victores perrexiſſent, parvo negotio non ſolùm amiſſa nuper recuperari, verùm etiam omni Europa pelli Turcos potuiſſe. Sed ea inſequuta eſt rerum permutatio, ut facile appareat, non minus victoribus quam victis pernicioſam eam fuiſſe victoriam, meliuſque Latinis contigiſſe, ſi æquo tantum marte decertatum fuiſſet. Ita quæ maxime cupimus, quibuſque potiti ſupremorum gloriamur, adverſa nobis plerumque reddit infida, incertaque rerum humanarum conditio. Quum eſſet ob rem tam ſtrenue, tam feliciter geſtam gloria, opibuſque, ut par fuit, auctus Johannes Huniades, vir alioquin auctoritate dignitateque per eas oras omnium poſt Regem primus, cœpit Regi ipſi adoleſcenti Ladislao ſuſpectus eſſe. Neque deerant tanto viro æmuli (numquam enim potens fortuna ab inſidiis tuta eſt) qui credulas Regis aures vehementius incenderent, tamquam Johanne compoſitis ad arbitrium rebus, Regni Hungariæ, cujus adminiſtrationem gereret, ſceptra invaſuro. Quæ peſtis uſque adeo efficax fuit, ut duodecimo poſt eam victoriam die, dum recreando exercitui Johannes intendit, veneno, ut fama eſt (nihil enim certi præter eam ad nos pervenit) extinctus ſit, Rege ejus rei non ignaro, auctore verò Ulri-

Digitized by Google

co Ciliæ Comite. Quæ res exercitum omnem & victoriæ cursum perturbavit. Amabatur enim à militibus Johannes, unusque præter omnes colebatur non solùm, quod rei bellicæ scientissimus, & tot adversùs impios Turcos victoriis partis clarissimus erat, sed etiam, quod mira in suos humanitate ac liberalitate ceteras militares virtutes suas condiebat. Re tamen, quantum tanti auctores potuerunt, dissimulatâ, sufficitur ab Rege Johanni Ciliæ Comes, primæ inter Regni Proceres dignitatis. Eo ergo in conciliandis sibi militum animis, reique gerendæ intento, novus ab Friderico Cæsare exercitus III. Nonas Sextiles supervenit. Erant armatorum undecim millia Cruce signatorum, ducem Lindum sequentium, valida manus, magnumque ad prosequendam victoriam momentum. Hic verò advocata concione jussu Cæsareo Johannem Salapinum Comitem, traditis Imperatoriis signis, supremum Christiani exercitus ducem creat. Is verò socium etiam sibi Oppidum cum ex Buscodinis, magnæ inter militares Hunnos duces opinionis assumit Comitem, ac postero die castra movet, & copiis omnibus Uldrinum petunt. At Turcus, qui ex media nostrorum mora ob novi ducis creationem, velut inducias quasdam nactus, novis ad veteres copias auxiliis A additis fractas vires reparabat, ubi adventare nostros sensit, relicto Uldrino, cujus munitionibus diffidebat, intra Pirotum Græcum oppidum in ripa Histri positum se recepit. Insequitur Salapinus Comes, metatusque non longe ab oppido castra, ad pugnam se parabat. Turcus, seu priore contumelia irritatus, seu quòd Johannis Huniadis morte nostrorum copias despiceret, dum superioris cladis delere ignominiam flagrantius quærit, novam addidit. Postridie igitur, ut instructi omnes in Christianos ad pugnam prodeant, edicit. Nostri promtis animis, triplici producto ordine, non segniter oblata pugnæ occasione, adversos hostes invadunt. Fit pugna atrox, hinc spe, illinc dolore animos facientibus. Sed alacritatem nostrorum militum barbarus hostis ferre non potuit. B Itaque pulsi, fractique ingenti clade Turci Ternonam usque non longe à Sophia Urbe, cruore, cædibusque campos replent. Cæsorum eo die hostium duorum & quadraginta millium numerus in castra relatus est. E nostris non incruentam victoriam adeptis, ad quatuor millia desiderata feruntur. Equorum autem, qui secundum id prœlium à nostris capti sunt, numerus vix credendus videtur. Sunt enim qui affirment supra centum millia fuisse, sed maxima ex parte strigosiorum debiliumque.

Explicit Liber Primus.

Digitized by Google

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

NUnc quanti ſteterit noſtris mors Johannis Huniadis declarandum eſt, & à felici rerum curſu in deplorandas calamitates noſtras revocandus eſt ſtilus. Quum eſſet in caſtris conſtans opinio, Ulrici Ciliæ Comitis fraude Johannem extinctum, accenſi in ſui ducis ultionem veterani milites, ſub ductu Ladislai majoris natu filii impigri juvenis, quem pater ſecum in caſtra perductum paternas artes imbuerat (nam alter Matthias junior apud Regem ſimulatâ gloriâ pro obſide erat) Ciliæ Comitem adorti, qui poſt debellatum Turcum, Ladislaum Regem ſuæ curæ commiſſum in Hungariam reduxerat, cumque eo intra Caſtrum Album, quamvis excluſo armatorum ſuorum præſidio, ſe receperat, obtruncant. Hinc turbato exercitu pedem revocante, magna rerum confuſio inſequitur. Infenſi enim Johanni antea & nunc ejus liberis plerique proceres, quorum non conſiliis ſolùm, ſed auctoritati etiam adoleſcens Rex parebat, Regi ſuadent, ſumendam de Comitis cæde ultionem, neque tantum adoleſcentibus licentiæ permittendum. Ille per ſummam nihil offenſi animi diſſimulationem inde abiens, Ladislao & magnifice à ſe donato, & in Urbem Budam perducto, & hunc, & Matthiam, quem in comitatu ſuo habebat, cumque his Johannem Epiſcopum Varadienſem, & pleroſque alios magnæ auctoritatis viros, in vincula conjici jubet. Quumque nihil non apud Regem poſſent, qui tantæ rei auctores fuerant, extortum denique à Rege eſt, ut deſtinarentur ultimo ſupplicio adoleſcentes. Nec mora. Ladislaus primùm exhibitus intra Arcem ſecuri percutitur. Rumor interea de conjectis in vincula adoleſcentibus, deque exitio, quod non obſcure imminebat, univerſam Urbem invadit. Exclamant omnes indignum facinus, egregios adoleſcentes tanti patris liberos, tantumque de Republica Chriſtiana emeriti, ſeducto ad arbitrium inimicorum Rege, ultimis cruciatibus per injuriam plecti. Itaque, ut ſunt vulgi ſtudia, vel ad iram, vel ad miſericordiam prona, populariter de adoleſcentum injuria conqueruntur. Jamque res non longe à ſeditione erat. Quum Rex civili tumultu territus, inhibita Matthiæ cæde, ſedare concitatam plebem ſtuduit. Et quoniam de Ladislao actum erat, reddita ejus mortis ratione, ſervaturum ſub cuſtodia Matthiam, ceteroſque incolumes ſe recepit: delinitâque per hunc modum populari indignatione, à tumultu ceſſatum eſt. Ladislaus relictâ Budâ Viennam Auſtraſiorum caput repetit. Interea decaptis filiis, deque altero cæſo ad ..... virilis animi feminam eorum parentem, Cernomichalenque germanum fratrem ſuum, fama pervenit. Illi relictas à Johanne Huniade permagnas gazas, militareſque veteranorum copias, cum pleriſque prævalidis Oppidis, per abſentiam adoleſcentium aſſervabant. Juſto igitur dolore ſuccenſi, militares copias in id pronas augent potiuſquam contrahunt. Jamque propalam Regni Proceres ſcindi Regnum, quod nutare cœperat.

Interea Ladislaus Rex Caroli Francorum Regis, hac ætate omnium potentiſſimi, Magdalenam filiam uxorem ſibi deſpondit, miſſâque in eam rem ſolemni ex Proceribus ſuis legatione, ipſe ſub eoſdem dies, dum in Praga nuptiales apparatus inſtruit, repentino morbo extinguitur, non abſque vis illatæ ſuſpicione. Rurſum igitur inteſtinos motus ſoliciti Hungari perhorreſcebant. Sed ubi Proceres creandi novi Regis gratiâ coierunt, auctore Georgio Poggibraccio, magnæ opinionis in armis duce, qui poſt Ladislaum Bohemiæ Rex creatus erat, Matthiam, de quo prædiximus, pactum ſibi generum, nuper vinculis ſolutum, communi ſtudio Regem declarant, tanta tam ſubitò rerum mutatione facta, ut ab ipſo carcere ad Regnum creptus videretur. Iterum ergo, velut Hydræ capita, maxima diſcordiarum ſemina revireſcunt. Matthias enim, nullo reſiſtente, Regno potitus, primùm omnium inſtructas paternas regiaſque copias per limites adversùs Turcorum excurſiones, quæ per has, quas diximus, Hunnorum turbationes excreverant, opponit. Ceterum, qui mos eſt in ſecundiſſimis rebus adoleſcentium, liberius inter ſodales agere per dies feſtos, atque epulas cœpit. Sed nec ita deſiit Hunnorum vexatio. Fertur enim ſive harum rerum indignatione, ſive quavis ex cauſa permotus Cernomichales genitricis frater, acrioribus, quam expediret, verbis, coviciiſque Regem increpuiſſe; oblitus delicatas eſſe Regum aures, quin etiam ſibi de Regni adminiſtratione, pluſquam Rex pateretur, arrogare cœpiſſe. Ad quæ Rex impatiens, inſtigantibus etiam, qui latus ejus tegebant, avunculum demta Regni adminiſtratione, & impoſito ſupra verticem ignito æneo vaſe, oculis captum ſub cuſtodia claudit. Ex Proceribus præterea ſibi amicis in Regni comitatu Simonem cognomento Magnum prætulit, poſthabito Nicolao Vayvoda, eum Magiſtratum permaxime ambiente. Ille verò, velut inſigni contumelia accepta vehementius exacerbatus, cum iis, quos alioquin Regi infenſos, & in Fridericum Cæſarem ſtudio proclives, eſſe ſciebat, conjurare adversùs Matthiam Regem cœpit. Convenientibuſque in unum Proceribus ejus Regni quibuſdam, Fridericum Imperatorem, apud quem ademta Ladislao diadema, ceteraque Regia Hunnorum inſignia erant, ſuâ ſententiâ Hungariæ Regem declarant, miſsâque ad eum legatione, ut ad capeſſendum oblatum regnum Cæſarea manu accedat, invitant. Qua contentione turbatus ejus Regni ſtatus, magnis motibus concutitur. Et quæ gens antea per tot annos infractus adversùs immaniſſimos hoſtes murus fuit, converſis intra viſcera ſua gladiis, ne jam urgente inteſtino malo ad hoſtes ipſos deficiat, initiumque ruinæ Occidentali oræ fiat, maxime timetur. Nunc ad Turcos redeamus.

Mahomet ter una æſtate fuſus, cæſis copiis, caſtriſque & omni bellico apparatu nudatus, fertur de ſua regnique ſalute deſperaſſe. Jamque etiam ex gente ſua Principes quidam, ejus dicto parere aſſueti, minus obſequentes erant, infidos animos procelloſo turbine detegente. Sed recreatus eſt diſſenſionibus noſtris, divinâ erga fideles ſuos indignatione nondum lenitâ. Itaque quum per eum, qui inſequutus eſt, annum labantes ſuorum animos confirmaſſet, reparatiſque viribus per excurſiones Illyricos, Epyrotaſque, quos modo Albanenſes dicimus, ve-

Digitized by Google

vexaſſet, Alexandrum Scanderbei appellatum, fortiſſimum ducem, omni ferme ſua ditione ſpoliatum in Italiam fugere compuliſſet, inſequenti poſtea vere in Peloponneſum copias movit, direptiſque in ea oppidis pleriſque, & regione vaſtata, contra Corinthum, validam Urbem, alterum Græciæ decus, coactis viribus caſtrametatus eſt. Illa, quamdiu potuit contra barbaricas vires adnixa, irrumpenti tamdem per mutuas cædes & interfectorum cadavera tam valido hoſti, quamvis non incruentâ pugnâ, ceſſit; laceratâque miſerrime ab ingruentibus hoſtibus, par excidium Conſtantinopolitanæ cladi pro Urbis magnitudine pertulit. Exemtus interea humanis per hos ipſos dies fuerat Caliſtus Papa, quum ſediſſet in Romano throno annis III. menſibus IV. Quumque in creando novo Pontifice non parum de diſſenſione inter Patres, quibuſdam ex cauſis, timeretur, jamque ſuſpenſis ideo Populorum animis, Jacobus Picininus, militaris inclytæ famæ dux, Aſſiſium, Gualdum, Luceriamque in Umbriis, Pontificalis ditionis Urbes, occupaſſet; convenientibus tamen in unum mirâ concordiâ Patribus, Æneas Silvius (cujus ſupra meminimus) Senenſis patriâ, nobili editus genere, Sanctæ Sabinæ Presbyter Cardinalis, impoſito Pii II. nomine, ſolemni ex more Pontifex declaratur. Ad cujus creationis primum nuntium, veluti depoſita omni ſolicitudine, Italia, ceteræque nationes exſultaverunt. Erat enim clariſſima hominis virtus propter ampliſſimas, quas pro concordia Principum, proque unione diſſidentis hactenus Eccleſiæ, legationes geſſerat. Conſcripta item ab eo tum mira Poëmata; tum de graviſſimis rebus luculentiſſima Volumina, quæ magno legentium ſtudio jam tum vulgata circumferebantur. Vitæ item integritas, & animi comperta magnitudo, gratiorem per has, quas diximus, Chriſtianæ Reipublicæ difficultates Pontificem Principibus Populiſque omnibus faciebant. Primumque ex eo, quanta ejus exſpectatio eſſet, claruit, quod per ejus auctoritatem compreſſa eſt ea omnis turbatio, quæ per mortem Alphonſi Regis paucos ante menſes Neapolitani regni oppida atque Urbes quaſdam ad arma impulerat, Regnumque Ferdinando filio novo Regi, jubente Pontifice, ſtabilitum eſt. Jacobus item Picininus, nihil non per arma auſurus, nulla vi perculſus, ſed ut tanti Pontificis gratiam iniret, occupatas à ſe Urbes libere Pii Pontificis ditioni reſtituit. Quin etiam quum arctiſſimâ Friderico Cæſari benivolentiâ devinctus Pontifex eſſet, & illius ſuaſu, & ſua ſponte præcipuus apud Caliſtum auctor fuerat, ut ad ineundam adversùs Turcum ſupremis conatibus terrâ marique expeditionem, Chriſtiani Reges, Principeſque, & Populi omnes, quanta poſſet auctoritate Summus Pontifex, excitarentur, eo vitâ functo, intellexerat Pius deſtinatum ſe ſuperne in id operis, cujus antea acerrimus impulſor fuiſſet; & quo jam magis incendium invaluiſſet, eo ferventius agendum ſibi, obviamque eundum eſſe. Nam quanto in periculo Romana Eccleſia, & ante ceteras nationes objecta à latere & à fronte hoſtili furori Italia, verſarentur, ex iis, quæ ſupra expoſuimus, nimium jam oculis ipſis cernere datur.

Re igitur inter Patres, primum variantibus ſententiis, in aliquot dies agitatâ, ubi inter ſe cum Pontifice convenere, Pius Oratores Principum, quotquot in Romana Curia adeſſe contigit, præterea præcipuæ dignitatis in Eccleſia viros, in Sacellum, quod in Pontificali Palatio juxta Baſilicam Principis Apoſtolorum ſitum eſt, convocat. Adfuere ibi ex Eccleſiaſtico ordine Beſſarion Græcus, Epiſcopus Tuſculanus Cardinalis; Guillielmus item ex Totavilla Normannus, tituli Sancti Martini in montibus; Latinus Urſinus, tituli Sancti Johannis & Pauli; Philippus, tituli Sancti Laurentii in Lucina; Alanus Brito, tituli Sanctæ Praxedis; Nicolaus Cuſa, tituli Sancti Petri ad Vincula; Petrus Barbus, tituli Sancti Marci; Ludovicus, tituli Sanctorum quatuor Coronatorum; Johannes, tituli Sanctæ Priſcæ; Jacobus, tituli Sanctæ Anaſtaſiæ, Presbyteri omnes Cardinales; & Rodericus, tituli Sancti Nicolai in Carcere, Diaconus Cardinalis, Vicecancellarius. Ex Epiſcopali autem dignitate interfuerunt Jacobus Raguſinus, Johannes Coloſſenſis ſive Rhodius, Euſtaſius Montis-Regalis, Archiepiſcopi. Epiſcopi verò Nicolaus Hortenſis, Angelus Reatinus, Dominicus Torcellanus, Jacobus Feltrenſis, Franciſcus Ferrarienſis, Berardus Spoletenſis, Triſtanus Coſorenſis, Sonnes Maglonienſis, Georgius Lauſanenſis Vicecamerarius, Jacobus Peruſinus, Emmanuel Sutrinus, Johannes Volaterranus, Philippus Aretinus, Placidus Parentinus, Marcus Alexandrinus, Franciſcus Interamnenſis, Angelus Catarenſis, Nicolaus Coronenſis, Johannes Placentinus, Jacobus Monteferetrenſis, Ambroſius Electenſis, Andreas Urbinas, Johannes Fulginas, Iſnardus Graſſenſis, Coſmas Gerundenſis, Gabriel Uticenſis, Urbanus Sibinicenſis, Lellus Narnienſis, & Guillielmus Cotronenſis. Præterea Abbates, Blaſius Sancti Ambroſii Mediolanenſis, Johannes Foſſæ Novæ Terracinenſis, Andreas Sanctæ Juſtinæ Aquenſis, Athanaſius Sanctæ Mariæ Syracuſanus, Johannes Rivipuli Vicenſis, & Johannes Sancti Bernardi extra Muros Valentinos. Apoſtolicæ item Sedis Protonotarii, Geosgius Cæſarinus, Stephanus Nardinus, & Stephanus alter Butigella, Gaſpar Volaterranus, & Angelus Piſanus. Principum verò Oratores hi fuerunt, Hiſpaniæ ulterioris, quam Caſtellam vulgo appellamus, Celtiberiam à priſcis dictam; Siciliæ citra Pharum, ut nunc ſermo eſt; Portugalliæ, & Daciæ Regum, præterea Burgundiæ, Mediolani, & Mutinæ Ducum. Pro Civitatibus item, quæ ſuo jure Rempublicam agunt, Venetorum, Florentinorum, Senenſium, & Lucenſium. Hos ubi frequentes adeſſe Pius vidit, magna hominum exſpectatione dicere orditur:

„ Ut apertum vobis faciamus, Viri fratres,
„ quam ob cauſam convocati hunc in locum
„ eſtis, convenire primo loco cenſemus, tum
„ deinde quantum negotii immineat, & in
„ quo denique conſilium, operam, opemque
„ veſtram requirere ſummum rei diſcrimen
„ urgeat, exponemus. Multa enim per hos
„ dies cum his venerabilibus Fratribus noſtris
„ Cardinalibus colloquuti ſumus; multiſque
„ cogitationibus laborantes, atque invicem
„ diſſerentes quæſivimus, quonam pacto ad-
„ versùs ſævientem in nos, omneſque Chri-
„ ſtianæ Religionis cultores, Turcorum impu-
„ riſſimorum hoſtium procellam iri poſſit, eo-
„ rumque inflammata vehementius de peſſum-
„ danda Chriſti Dei noſtri Lege opinio retun-
„ di. Quem enim mortalium latere poteſt,
„ quorſum tendant tanti eorum conatus inſo-
„ lenti etiam felicitate aucti? expugnata pau-

„ lo ante Conſtantinopoli, tanta Urbe, tutiſ-
„ ſimo hactenus per tot ſecula adversùs bar-
„ baricos furores receptaculo, eodemque pro-
„ pugnaculo; Græciâ omni ſubactâ: depopu-
„ latâ etiam nuper à crudeli hoſte Corintho;
„ profanatis per ſummam contumeliam in ſin-
„ gulis Urbibus ſacris noſtris; Hungaris per
„ tot annos tantæ molis faſcem vix ſuſtinenti-
„ bus, & nunc etiam diſcordiis inter ſe labo-
„ rantibus; & ſi diligentius conſiderare volue-
„ rimus, Italiâ magna ex parte circumvallatâ.
„ Intelligimus quidem ex hoc denique Ponti-
„ ficatus onere, quod invalidis humeris no-
„ ſtris occulto judicio ſuo Deus impoſuit,
„ expeti à nobis primas hujus rei partes. Et
„ nos quidem id libenter ac ſtudioſe facturi
„ ſumus. Sed excedit ſupra modum vires no-
„ ſtras tanta ſarcina, tantoque impares oneri,
„ ut ingruentem vim repellamus, ſufficere
„ ſoli nullo pacto poſſumus. Agitur autem
„ non tantum de Apoſtolicæ Sedis ſalute,
„ quæ etiam ſi ſola pateretur, digna tamen
„ eſſet, quum ſit Eccleſiæ caput, pro qua
„ Principes, Populique omnes Chriſti Dei cul-
„ tores decertarent. Verùm blaſphematur à
„ nefandis hoſtibus omnis Chriſtiana Religio,
„ nec blaſphematur tantùm ſed conculcatur.
„ Et niſi auxilio ſimus, in ruinam, ſupremum-
„ que excidium trahitur. Itaque quum de Re-
„ publica Chriſtiana agatur, deque communi
„ omnium noſtrum parente ſancta Catholica
„ Eccleſia, in qua renati, & in ſpe cœleſtis
„ regni poſiti ſumus, ſtatuimus, vos omnes
„ hujus rei, conſiliique noſtri participes face-
„ re, cujus causâ nunc in locum hunc eſtis
„ convocati. Nunc inter varias cogitationes
„ noſtras, quid potiſſimum ex communi vene-
„ rabilium horum Fratrum noſtrorum ſenten-
„ tia cenſuerimus, animadvertite. Nos in pri-
„ mis in altiſſimi Dei clementia, cujus ovile
„ ſumus, ſpem noſtram collocantes, exponen-
„ das in hoc facultates quantaslibet, exhau-
„ riendoſque ex intimo ſinu Eccleſiæ theſauros
„ omnes cœleſtes, terreneſque propoſuimus;
„ confiſi non defutura nobis Chriſticolarum
„ Principum, Populorumque auxilia.

„ Sed, ut eos in hanc expeditionem invi-
„ tantes celerius excitemus, (res enim urget)
„ tria nobis remedia proponebantur. Horum
„ primum erat, ut miſsâ ad ſingulos legatio-
„ ne eos adhortaremur, conteſtaremurque, &
„ adjuraremus, ne commune Fidei & Religio-
„ nis noſtræ cauſam deſererent. Inſurgerent
„ omnes Deo auſpice, pro ea decertaturi,
„ quam regnis omnibus, liberiſque & vitæ
„ demum propriæ, præferri decet. Sed me-
„ moriâ repetentes id ipſum ab anteceſſoribus
„ noſtris factum, parum profuiſſe, velut ineſ-
„ ficax in tam urgenti periculo remedium,
„ dimittendum cenſuimus. Videbatur ſecun-
„ do loco, eos omnes in hanc Urbem, Ro-
„ manamque Curiam ad nos evocandos eſſe,
„ ut in commune de ineunda quamprimum
„ expeditione tam ſancta, tam neceſſaria,
„ poſthabitis ceteris curis omnibus, conſulta-
„ remus. Sed & in hoc parum ſpei repoſitum
„ videbatur. Nam & locus eſt pleriſque Prin-
„ cipibus, ut ſe huc conferant, perincommo-
„ dus, & nos interea quieſcentes intra Sedem
„ hanc noſtram, videremur exſpectationi no-
„ ſtræ minime ſatisfacere, neque ſolito am-
„ plius adniti: pauciſque credibile fieret eo
„ nos indefeſſo, flagrantique ſtudio in hanc
„ expeditionem animatos eſſe, quo profectò

A „ ſumus; & eſſe detur modò vita, manifeſto
„ documento univerſus mundus intelliget. Re-
„ ſtabat igitur, quod tertio loco propoſitum
„ fuerat, ut non ſermone ſolùm ſed opere
„ etiam ipſo exemplum de nobis ceteris præ-
„ beremus; & relicta hac Urbe, ſummorum
„ Pontificum patriâ, in locum ex omnibus
„ magis idoneum, commodumque, ad hoſtes
„ versùm, ad quem ex omni occidua ora con-
„ venire Principes & Magiſtratus quique poſ-
„ ſent, nos conferremus: in quo apparatus,
„ initiaque gerendi belli jam nunc auſpican-
„ tes, venientes Principes præſtolaremur, à
„ nobis propediem invitandos, cum quibus de
„ ratione belli, deque omnis rei adminiſtra-
B „ tione conſultaremus, & ubi conſultum eſſet,
„ mature exſequeremur. Viſa eſt hæc ſenten-
„ tia ceteris efficacior; quam nunc ideo vobis
„ communem facimus. Congregationis locus
„ aut in Utini Civitate erit, aut Mantuæ,
„ propter maximam utriuſque in hoc oppor-
„ tunitatem. Horum uter præferendus ſit bre-
„ vi deliberabimus. Qua in re etiam ſenten-
„ tiam veſtram, ſi quid viſum fuerit, liben-
„ ter audiemus. Vos modò, Oratores, qui
„ Principum veſtrorum corda noſtis, liberis
„ animis judicium his de rebus veſtrum, &
„ quantum ſpei in unoquoque Principum ve-
„ ſtrorum ad hanc expeditionem adjuvandam
„ collocare debeamus, in medium depromite;
C „ benedictionem ab omnipotenti Deo pro fide
„ operaque hanc in rem veſtra multiplicem
„ ſuſcepturi.

Quum finem dicendi feciſſet Pontifex, ſilen-
tium omnes aliquamdiu tenuit, demirantibus
cunctis cum rei magnitudinem, in quam ſe
Pontifex deſtinaſſet, tum verò ejus dicendi
vim. Nihil enim Pii concionantis majeſtate
ſublimius. Rupto ergo ſilentio Beſſarion pri-
mæ inter Patres dignitatis, & qui ob egregias
animi dotes, peritiamque in humanis ac divi-
nis rebus non tantum ævo noſtro inter paucos
illuſtres viros collocandus ſit, ſed etiam pri-
ſcis illis, qui in pretio habentur, comparan-
dus; *Audiſtis*, inquit, *clariſſimi Oratores, quam*
D *indefeſſo animo quantos labores, quanta pericula*
ſubire decreverit beatiſſimus Pontifex noſter,
quem nos ſequuturi ſumus; ut ſaluti conſulat
Reipublicæ Chriſtianæ, oblitus invalitudinis ſuæ,
& incommodorum, quantacumque perferenda
ſint, Dominici præcepti memor, qui paſtorem bo-
num animam ſuam pro ovibus ponere jubet. Nos
quidem æſtuantibus inter has conſultationes, quas
nunc percepiſtis, animis, multos jam dies noctes-
que ob præſentis periculi magnitudinem vigilan-
tes ac ſoliciti fuimus. Nam quantum periculi
immineat Romanæ præſertim Eccleſiæ, vel ex
hoc ſolo cognoſci licet, quod Apolloniæ Turcus
dominatur munitæ Civitati in ipſo maris litore,
E *& è regione Calabriæ, paucarum horarum navi-*
gatione interpoſita. Viſâque tamdem rei matu-
randæ causâ, communi deliberatione noviſſima
ſententia ceteris anteferenda. Decet igitur & vos
ſemota omni cunctatione, quid ſentiatis, & quid
ſperandum ſit, in medium proferre. Niſi enim à
Principibus Chriſtianis adjutus fuerit in tanta
re, quæ omnes tangit, invalidi erunt ipſius co-
natus, tantique labores ab eo fruſtra ſuſcepti.
Hæc ab eo ubi dicta ſunt, aſſurgens Roderi-
cus Epiſcopus Onetenſis Orator Regis Caſtel-
læ, *deberi*, inquit, *maximas ab omnibus, qui*
adeſſent, Pio Pontifici gratias, quòd quæ ſponte
ſua cogitare, edicere & perficere eum potuiſſe
exploratiſſimum eſt, dignatus tamen ſit communia
ipſis

ipsis Oratoribus ac reliquis facere, maximum profectò benevolentiæ, caritatisque argumentum. Verùm quod ad Regem suum pertineret, quem omnes scirent infractum pro Christiana Fide pugilem continuata fere adversùs Christi hostes bella gerere, nihil dubitare se, quin & terrestribus & maritimis copiis auxilio esset, tam sanctæ rei, & Pontificis jussa studiosissime complecteretur. Esse illos Hispanorum animos & gentis vires, ut nonnisi optime de eo a Pontifice sperandum esset. Insequutus Archiepiscopus Beneventanus, Orator Ferdinandi Regis (nec enim per singulas legationes uno amplius dicendum erat) ubi pares gratias egisset, optare se dixit, ut Ferdinandus Rex ipse concioni illi interesset, quo certior fides haberetur. Nihil enim illi magis cordi esse, quam ut susceptum à patre suo Alphonso votum, tunc quum sanctissimo Crucis charactere cum Proceribus suis insignitus est, ipse paternæ pietatis ac voti certissimus heres impleret. Pergeret modò Pontifex, ac reliquos animaret. Regiam enim Ferdinandi classem, & terrestres copias adversùs Turcos impios Christi hostes pro jussu Pontificis in promtu fore. Similia fere Johannes Portugalli Regis Orator loquutus, & ipse Regem suum magnam jam pridem classem adversùs nefarios hostes instruere constituisse affirmabat, idque nunc eo promtius facturum, quum viderit Summum Pontificem, ceterosque Christi cultores insurgere. Post eos Johannes Episcopus Atrebatensis Philippi Burgundiæ Ducis Orator, magna & ipse de Principe suo pollicitus, Pontificem ac ceteros inflammabat. Commemorabat enim concitatum sua sponte Principem suum, nunc denique intellecto Pontificis ac ceterorum Principum nisu, ardentius insurrecturum.

Post eum Nicolaus Secundini pro Republica Venetorum verba faciens, quamvis, inquit, ab Senatu Veneto, utpote ejus rei ignaro, mandata in eam rem præcipua nulla haberet, quia tamen multos jam annos inter Magistratus arcanaque consilia ejus Reipublicæ versatus esset, audere se fidentius de iis, quæ sibi nota essent, proloqui. Scire se Turcas occiduis omnibus infestissimos hostes esse; sed ante omnes Italiæ imminere. Intolerandam esse eorum superbiam, crudelitatemque, gentemque, conventa violare semper solitam. Senatum Venetum occasionem exspectare, qua simul cum reliquis Christianis Principibus valido conatu in nefandos hostes insurgat, pronosque in eam rem Venetos semper fore. Tunc Otto Carretus Franciſci Sfortiæ Mediolanensis Ducis Orator, nihil dubitandum esse multis rationibus ostendebat de Principis illius in hanc rem studio ac voluntate, qui veluti certissima quædam pignora fidei & observantiæ suæ erga Apostolicam Sedem, tanta pro Romanæ Ecclesiæ dignitate gessisset, quanta ipse Pontifex ac ceteri omnes nossent. Et nunc multo impensius ad restinguendum commune incendium vires omnes, militaresque copias suas, quas antea multis bellis vincendo semper invictas fecisset, & se ipsum denique exhibiturum esse. Antonius deinde Florentinorum Archiepiscopus & Orator, Pontificis mentem, susceptamque ab eo tanta animi magnitudine expeditionem, multis verbis laudate perrexit. Obtulit in eam rem, ferventibus animis paratos esse Florentinos, de quibus antea semper Ecclesiæ Romanæ obsequentissimis, nunc in tanta re experimentum sumere ne dubitaret. Bartholomæus post hæc Ravennas Archiepiscopus gravi & ipse oratione Principem suum Borsium Mutinensem Ducem non defuturum facultatibus & copiis suis omnibus, ut iretur obviam immanissimis hostibus, affirmabat. Confederat fortè non inter Oratores, sed novissimo etiam inter Episcopos, loco Paulus Episcopus Bergensis, Daciæ Regis Orator. Is præfatus, dignitatem Regiam non ideo violari, si quis pro ea inter postremos loqueretur, se verò ob eam causam inter Regios Oratores non consedisse, quod procurationis suæ regiæ terminus jam pertransisset, novamque exspectaret, multa in medium de potentia, immensisque opibus Regis sui narravit. Esse sub illius ditione quadringenta millia Parœciarum, quarum quælibet singulos armatos stipendiis propriis, quamdiu Rex vellet, & quoties exercitum educturus esset, militaturos ex lege datura sit. Protendi præterea eousque Regni sui longissimos fines, ut quas Turcus in Europa possidet regiones, & à latere & à tergo invadere facile possit, magnisque cladibus afficere. Esse bellicosas ejus Regis nationes, & quas Turci antea declinaverint; ipsumque Regem Romanæ Sedis cultui devotum & à quo ingentia in hac expeditione auxilia speranda essent. Ceterum quia miranda concioni videbantur, quæ is exposuerat, Pius vera esse, quæ ab illo dicerentur, affirmavit; permaximas namque esse ipsius Regis vires, quod quidem ipse exploratum haberet, ac præterea laudatum Episcopum jussit in Oratoris regii locum deinceps succedere. Leonardus tamdem Senensis Orator voce animoque forti: *Felicia*, inquit, *Pie Pontifex, Vinciguerræ patris tui, & Victoriæ matris nominibus auspicia cape, Deumque tibi fautorem in tanta re, quam magno animo complexus es, affore confide. Senensium verò res, facultatesque offerre tibi superfluum est, quum hæc omnia in potestate habeas tua.* Ad has Legatorum unanimes voces, quæ etiam timidum quemque animare potuissent, Pontifex confirmatus, jamque lætior factus, edixit, ut tertio posthac die in publico consessu quam solemniter omnes adessent. Ibi auditâ primum Senensium, quæ pridie ejus diei advenerat, legatione, responsoque dato, in quo multa ad Senensium gloriam pertinentia recensuit, quæ ne ipsi quidem Oratores attigerant, sed de Alexandro præcipue Pontifice Senensi patria, invicti animi viro, multa subinde adnexuit ad rem, de qua loquimur, facientia. Plurimi enim aderant priori congregationi non admissi. Factoque dicendi fine, recitari publice jussit conscriptum à se in eam rem luculentissimo dicendi genere Decretum. Quod quia præsentium temporum conditiones diffusius aperit, multamque scitu digna continet, quæ nos ea de causa consultò prætermisimus, ne sæpius inculcarentur, his scriptis interserendum censuimus. Id verò hujusmodi fuit.

„ Pius Episcopus, servus servorum Dei,
„ universis & singulis Christifidelibus has no-
„ stras literas inspecturis salutem & Apostoli-
„ cam benedictionem. Vocavit nos pius & mi-
„ sericors Dominus ad sacram Beati Petri Se-
„ dem, viceſque dilectissimi filii sui Domini
„ nostri Jesu Christi debilibus humeris nostris
„ commisit in terris. Pasturam gregis sui cre-
„ didit, & alte fluctuantem pelago fidelis Po-
„ puli regere naviculam jussit. Gravis hæc
„ quidem nobis sarcina est; nec nostræ vires
„ sunt, quæ tanti regiminis ferre molem suffi-
„ ciant. Procellosum est valde mare atque in-

„ feſtum, per quod nobis navigandum eſt. „ Nutat ac fatiſcit carina, qua vehimur. „ Trepidant ac deficiunt remiges. Venti ad„ verſi ſunt, & in horrida tempeſtate jactamur. „ Nam poſtquam Conſtantino Principe pax „ reddita eſt Eccleſiis, numquam ea Dominici „ gregis preſſura fuit, quam modo cernimus. „ Numquam adeo coarctatos Catholicæ Fidei „ limites ſuperior ætas vidit. Exiit olim in„ omnem terram ſonus Apoſtolorum, & in„ fines orbis terræ verba eorum. Subjecerunt „ omnes fere Reges terræ: omnes Tribus, „ omnes Populi colla ſua Chriſto Domino, & „ ſalutaris Fidei ſacramentis imbuti, gloriam „ in excelſis Deo per unigenitum Filium ejus, „ & in terris pacem hominibus bonæ volun„ tatis acclamavere. Surrexit deinde annos „ jam ſupra Octingentos pſeudopropheta Ma„ homet, qui blaſphemans ſacratiſſimam Tri„ nitatem, non ſolùm contribules ſuos, ſed „ Ægyptios, atque omnem Syriam, à vera & „ orthodoxa Religione avertit. Officium no„ ſtræ ſalutis, in qua Deus noſter pro noſtra „ redemtione pretioſum Sanguinem fudit, bar„ barus hoſtis invaſit. Lectum illum purpu„ reum, & ſuaviſſimis fragrantem odoribus, „ in quo propter nos vita noſtra obdormivit „ in Domino, ſpurciſſimæ Saracenorum manus „ obtrectavere atque obtrectant, & quæſtus „ tamen causâ Chriſtianis oſtendunt. Recupe„ ravit ea ſancta loca Chriſtiana virtus, ali„ quando zelo fidei atque armis potens; mox „ defidia atque ignavia perdidit. Paulati„ deinde omnis Aſia eſt amiſſa, & Lybiæ Po„ puli defecerunt. Eccleſiæ pulcherrimæ, quæ „ invocabant Dominum noſtrum Jeſum Chri„ ſtum, illique pſalmos dies noctesque decan„ tabant, nunc horridum atque abominandum „ Mahometis nomen implorant, & relicto veri „ Dei cultu, nefandis imbutæ ſacris, obſcœnis „ ſerviunt ceremoniis. Tranſmiſſum eſt Gadi„ tanum fretum, & ad Hiſpanos uſque Maho„ metis penetravere venena. Magna pars Be„ ticæ à nobis aliena eſt, in qua regnum Sar„ raceni obtinent, quod Granatæ vocant, no„ mini Chriſtiano apprime infenſum. Ex altera „ parte, qua versùs Orientem Europa porrigi„ tur, non potuit mare Chriſtianam Religio„ nem tueri. Barbara Turcorum gens, Deo „ atque hominibus odioſa, ex orientali Scy„ thia progrediens, Cappadociam, Pontum, „ Bithyniam, Troadam, Piſidiam, Ciliciam, „ & omnem, quam vocant, Minorem Aſiam „ occupavit. Neque contenta his, impotentiâ „ & diſſenſionibus Græcorum freta, Helleſpon„ tum tranſmiſit, omneſque ferme Græcanicas „ Urbes Atticæ, Bœotiæ, Phocidos, Achajæ, „ Macedoniæ, & Thraciæ occupavit. Reſta„ bat Urbs regia Conſtantinopolis, totius „ Orientis columen atque caput, Patriarchalis „ atque Imperatoria ſedes, unicum Græcæ ſa„ pientiæ domicilium; ubi tot magnificentiſſi„ ma templa, tot ſacraria, tot palatia Princi„ pum, tot nobiliſſimæ Civium ædes olim fue„ re, tot publica & privata opera ingenti ſum„ tu, ſingulari induſtriâ conſtructa: ut exteri „ eò venientes admirati ſplendorem Urbis, „ non tam mortalium quàm cœleſtium eam eſſe„ patriam dixerint. Hanc quoque diebus no„ ſtris, dum Latini inter ſe diviſi Græcos de„ ſerunt, Turcorum crudeliſſima natio invaſit, „ exſpoliavit, deque ea Urbe triumphavit, quæ „ toti Orienti leges dedit. Peloponneſus quo„ que, hac Urbe devicta, armis capta eſt, &

A „ Chriſtianus Populus in ſervitutem ductus. „ Acarnania nunc vaſtatur & Epirus. Servia, „ quæ quondam ſuperior Mœſia dicta, paucis „ exceptis, in poteſtatem hoſtium venit. „ Boſnenſes, ſeu Illyrii, Dardani, & Pæones „ tributa Turcis pendunt.

„ Neque hoc modo quieſcit efferata Turca„ rum rabies. Injuſtæ gentis Dominus, tetra „ potius bellua quàm Rex appellandus, viro„ ſiſſimus draco potius dicendus quam Impe„ rator, ſanguinem humanum ſitiens, coactis „ ingentibus copiis Hungaros urget; hinc Epi„ rotas, Albanoſque vexat; & tumens opinio„ ne ſui, ſacroſanctum Evangelium, omnem„ que Chriſti Legem everſurum ſe jactitat;

B „ Chriſtianis vero, ubicumque fuerint, vincu„ la, verbera, cædes, & horribiles cruciatus „ minatur. Non dormit hoſtis humani generis, „ ſed circuit quærens quem devoret. Hinc „ Turci premunt, inde inſultant Saraceni. „ Chriſtiani Principes, quibus Turci nulla ra„ tione pares eſſe poſſent, inter ſe diſcordes, „ ſuas potius injurias, quam Chriſti contume„ lias ulciſci contendunt, & privatas utilitates „ præferunt publicis. Alii marcentes otio, „ deliciis indulgent. Alii cumulandis opibus „ inhiant; neque Sacerdotes, neque Populares „ ſuum ſatis officium faciunt. Cultus divinus „ ubique imminutus eſt. Neque ſuperiores ju„ ſtitiæ ſemitam tenent, neque inferiores obe-

C „ dientiæ colla ſubmittunt. Confuſa omnia & „ turbata ſunt. Blaſphematur paſſim divina„ pietas, & in mandatis ſuis contemnitur Deus. „ Nullus timor, nulla reverentia legum. Hanc „ ob rem nobis iratum cœleſte Numen proſpe„ rari adversùm nos Turcorum arma permit„ tit; & qui reliquis gentibus imperare ſole„ bant, Chriſtianos infidelibus barbaris tribu„ tarios vectigaleſque fecit. Ad hæc nos tem„ pora vocati ſumus. Ut his malis obviemus, „ in Romano Solio collocavit nos Deus. Dif„ ficilis ſane provincia commiſſa eſt nobis. „ Scimus imbecillitatem noſtram, & ſub tan„ to dignitatis pondere mirum in modum tre„ pidamus. Non tamen diffidimus animo, nec

D „ de Chriſti miſericordia deſperamus. Sed „ quanto inferior eſt minor virtus dignitate„ credita, tanto majus ex alto auxilium præ„ ſtolamur. Etſi enim inſcrutabilia ſunt ma„ gni Dei judicia, & inveſtigabiles viæ ejus „ (nec poteſt humana curioſitas ejus arcana„ pertingere) illud tamen exploratiſſimum eſt, „ veritatem noſtram, quæ Chriſtus eſt, non „ poſſe mentiri. Exſtant ejus oracula, ac in„ Evangelio ſancto certa promiſſa, quibus af„ futurum ſe Dominus uſque ad conſumma„ tionem ſeculi cum ſuo grege teſtatus eſt. „ Confidimus in ejus potentia, quia recte va„ dentibus non deerit. Cœlum & Terra tranſ„ ibunt: verba ejus promiſſaque numquam„

E „ deficient, neque à Lege ſua præteribit unus „ apex. Fluctuat ſæpe numero Apoſtolica na„ vis, ſed non demergitur; concutitur, ſed „ non frangitur; oppugnatur, ſed non expu„ gnatur. Tentari ſinit Deus electos ſuos, „ vinci non ſinit. Ob eam rem, quamvis tem„ peſtate noſtra turbidum Eccleſiæ ſtatum in„ venerimus, & naufragoſum nimis circa fide„ le navigium mare, non tamen fiducia deeſt, „ quin eo juvante, qui de ſuis theſauris pro„ duxit ventos, & illis imperat atque mari, „ ſalutis portum pertingere valeamus. Non„ poſſumus certa de futuris polliceri, quæ „ divina Majeſtas cœcâ caligine occuluit. Illud

„ no-

Digitized by Google

„ nobis fas eſt promittere, & palam prædica-
„ re, quia non derelinquit Deus ſperantes in
„ ſe. Exſtant in ſacris Literis exempla innu-
„ merabilia, ſpem nobis optimam offerentia.
„ Præterimus mirabilia facta Moyſi, & qui ei
„ ſucceſſit Joſue. Tranſimus Gedeonem, Jeftem,
„ Samſonem, & quos Libri Judicum memo-
„ rant, parva ſæpe manu innumerabiles fudiſ-
„ ſe, quum ad divinum confugiſſent auxilium.
„ Adoleſcentulum David adversùs ferocientem
„ Goliat manus nequaquam divina deſtituit.
„ Ezechiæ Regi obſidionis mala ferenti non
„ defuit Angelus Domini, qui Senacheribi po-
„ tentiſſimi Regis trucidaret exercitum. In
„ parva Bethuliæ Civitate Judæos adversùs ſu-
„ perbum Olophernem per manus pauperculæ
„ viduæ tutatus eſt Dominus. Machabæi quam-
„ ſæpe numeroſas deleverunt Antiochi copias,
„ quamvis eſſent ipſi pauciſſimi & inermes.
„ Adfuerunt in Domino confidentibus divi-
„ na præſidia. Non eſt abbreviata manus Do-
„ mini, quamvis noſtra peccata creverint,
„ quæ oculos ejus à nobis everterunt. Propter
„ peccata noſtra evenerunt nobis mala. Scele-
„ ra noſtra nos odioſos fecere. Iniquitates no-
„ ſtræ peſſumdaverunt nos. Aggravata eſt ma-
„ nus Domini ſuper Populum peccatorem, &
„ tradita eſt flagellis Chriſtiana ſuperbia.
„ More ſuo agit nobiſcum Deus. Quos diligit,
„ corrigit atque caſtigat. Paterna hæc ſunt
„ verba, emendationem magis quàm pœnam
„ exigentia. Quod ſi revertamur ad clemen-
„ tiam ejus, emendantes opera noſtra & do-
„ lentes ſuper iniquitatibus pœnitentiam facia-
„ mus, mutabit & ipſe Deus ſententiam ſuam,
„ & furorem, quo erat in nos accenſus, in
„ amorem vertet & gratiam. Numquam ſua
„ miſericordia implorantibus denegatur. Pro-
„ nus eſt ad veniam Dominus, neque nos æqua
„ lance cum Turcis expendit. Nos filii adopti-
„ vi, illi emancipati; nos ſuæ Civitatis cives,
„ illi hoſtes: nos intra Eccleſiam, illi extra.
„ Nos Sacramenta ſua recipimus, illi contem-
„ nunt. Nihil nobis obſtat, niſi quod divinam
„ Legem negligentes humana vincimur fragi-
„ litate, & ad peccandum proni ſæpe timorem
„ Dei poſtponimus, neque, ut obligati ſumus,
„ divina præcepta ſervamus. Quod ſi conver-
„ tamur, & corde ſimplici Dei miſericordiam
„ imploremus, non eſt dubium, quin ſecunda
„ omnia nobis fiant, & reconciliatus nobis
„ Dominus ſuper hoſtes noſtros furorem ſuum
„ extendat. Factum eſt periculum ſuperiori-
„ bus diebus. Nam quum intraſſet Hungariam
„ Turcarum ductor in manu potenti, & in
„ numeroſiſſimo peditum equitumque exercitu,
„ & confideret in potentia ſua, cunctaque
„ proſternere non dubitaret, paſſim tunc Cru
„ ceſignati inermes & nudi, ſola Fide armati,
„ & cœleſti muniti præſidio, tantum exerci-
„ tum delevere. Quid ſperandum fuerit, ſi
„ convenientes in unum Chriſtiani Principes
„ pro defenſione Catholicæ Fidei, concorditer
„ arma capeſſant? Non eſt tanta Turcorum
„ potentia, quanta vulgo creditur, nec pares
„ illorum vires noſtris exiſtunt. Quippe & nu-
„ mero militum, ac robore, ſplendoreque ar-
„ morum, & rei bellicæ peritiâ, Chriſtiani
„ ſemper ſuperiores fuere quam Turci. Quod
„ ſi aliquando noſtri exercitus victi ſunt, di-
„ vina magis permiſſione id actum eſt propter
„ delicta noſtra, quam virtute hoſtium, nec
„ umquam illis incruenta victoria obvenit.
„ Nec noſtri totis viribus, ut illi, pugnave-

A „ runt, ſed pauci ex noſtris adversùs omnem
„ illam eorum potentiam commiſere certamen.
„ Et tamen ſæpe felicem exitum invenere,
„ quemadmodum paulo ante in Ungaria con-
„ tigiſſe retulimus. Et nunc ergo ſi oculos no-
„ ſtros dirigamus in cœlum, ſi renuntiantes
„ nequitiæ, clypeum Fidei ſumentes, adversùs
„ vivificæ Crucis hoſtes cum bona fiducia mi-
„ litaverimus, certabit Dominus, & vexillum
„ ſuum faciet nobiſcum ſignum in bonum, &
„ victoriam dabit in manu noſtra. Nec ultra
„ permittet Chriſtianis imperare Turcos. Hac
„ nos ſpe ducti & animati, quæ prædeceſſores
„ noſtri pro defenſione Catholicæ Religionis
„ adversùs Turcas, ceteroſque barbaros Chri-
B „ ſtiani nominis hoſtes inchoaverunt, totis co-
„ natibus proſequi decrevimus, & adjuvante
„ Altiſſimo complere & perficere confidimus.
„ Nam etſi fuit illis prudentia major, conſi-
„ lium perſpicacius, experientia diuturnior,
„ deſiderio tamen ac fervore tantæ rei nulli
„ eorum cedimus. Deus, qui tribuit voluntа-
„ tem bene agentibus, poteſtatem proſequendi
„ pro ſua benignitate non deneget. Bellum
„ adversùs Turcos terrâ marique noſtri præ-
„ deceſſores indixere. Hoc nunc gerere no-
„ ſtrum eſt. Neque detrectamus laborem, ne-
„ que ſumtus fugere animus eſt. Nihil erit in
„ poteſtate noſtra, quod in expeditionem tam
„ ſanctam, tam utilem, tam neceſſariam, pro-
C „ fundere recuſemus. Nec nobis expenſæ gra-
„ ves erunt, nec tœdioſi labores. Verùm quia
„ rem magnam ſumus aggreſſuri, & cauſa com-
„ munis eſt, quam proſequimur (agitur enim
„ de tutela Chriſtianæ Fidei, in qua omnes
„ renati ſumus, & ſine qua ſalvari non poſſu-
„ mus) neceſſarium nobis viſum eſt, quod
„ communibus opibus atque viribus eſt agen-
„ dum, id communi conſilio tractandum eſſe.
„ Volventes igitur animo, & ſedula medita-
„ tione penſantes, quonam pacto Chriſtianæ
„ vires, ad decernendum tam utile bellum,
„ in unum coire poſſent, nullam expeditiorem
„ viam reperimus, quàm ſi Chriſtianos Prin-
„ cipes ac Potentatus in unum aliquem locum
D „ convocemus, in quo cum ipſis, aut eorum
„ Oratoribus pleno mandato ſuffultis, per nos
„ ipſos conveniamus, ac de tali expeditione
„ tractemus, & tamdem aliquid Chriſtiano di-
„ gnum nomine concludamus.
„ Cogitantibus autem de conventionis loco,
„ duo nobis occurrerunt, vix trium dierum
„ itinere inter ſe diſtantia, quæ penſatis rerum
„ ac temporum conditionibus ſatis opportuna
„ eſſe videntur. Mantua ſcilicet ad Mincium
„ ſita fluvium, haud procul à Lacu Benaco,
„ & Utinum in agro Forojulienſi. Nam Man-
„ tua vicina montibus, qui Galliam ac Ger-
„ maniam ab Italia diſterminant, eum ſitum
„ habet, ut facile tranſalpini Principes & Ita-
E „ liæ Potentatus eò conferre ſe poſſint. Ampla
„ inſuper eſt Urbs, & rerum abundans, quæ
„ ad uſum humanum ſunt neceſſariæ. Utinum
„ quoque inſigne Oppidum eſt, & magni Po-
„ puli capax, fertilitate circumjacentis agri,
„ & maris vicinitate ad conventus aptiſſimum
„ celebrandos, rei etiam, quæ tractanda eſt,
„ commodiſſimum. Nam qui ex Italia contra
„ Turcos terreſtri profecturi ſunt itinere, his
„ Forum-Julii primùm occurrit. Galliarum
„ quoque, & Hiſpaniarum gentes, ac Rhenani
„ Theutones hàc iter in eamdem expeditionem
„ haud inconvenienter habuerint. Huc acce-
„ dit, quod Hungari, de quorum ſalute po-

Digitized by Google

„ tiſſimum eſt agendum (ſunt enim præcipui,
„ qui tempeſtate noſtra Turcorum vexantur
„ armis, & murum ſe pro noſtra Religione
„ conſtituunt) ab hoc Oppido non procul
„ abſunt, facileque conventui Chriſtianorum
„ ibidem celebrando ſuas neceſſitates expone-
„ re poterunt, & inde conſolationem oppor-
„ tunius commodiuſque recipere. Nec cariſſi-
„ mo in Chriſto filio noſtro Friderico Roma-
„ norum Imperatori ſemper Auguſto difficilis
„ in eum locum tranſitus fuerit, ſi, quemad-
„ modum de ſua in commune bonum optima
„ voluntate confidimus, eò transferre ſe ſe vo-
„ luerit, quum paterna ejus dominia ForojU-
„ lienſi agro contigua ſint. Volentes ergo cum
„ divina ope, ſicut ex debito paſtoralis officii
„ ſumus obnoxii, Chriſtianæ plebis ſaluti con-
„ ſulere, ac pro tutela noſtræ Religionis un-
„ dique auxilia, præſidiaque contrahere, de
„ conſilio & aſſenſu venerabilium Fratrum no-
„ ſtrorum Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardina
„ lium, in altero ex locis prædictis ad Kalen-
„ das proximas Junias pro capienda in hac re
„ deſenſione, de communi deliberatione inter
„ nos & cunctos Chriſtifideles, qui Principa-
„ tu aliquo notabili potiuntur, conveniendi
„ diem conſtituimus, & harum ſerie conſtitu-
„ tum decernimus. Univerſos & ſingulos ca-
„ riſſimos ac dilectos in Chriſto filios noſtros,
„ Romanorum Imperatorem præfatum, cete-
„ roſque Reges, & Principes Eccleſiaſticos &
„ Seculares, Duces, Marchiones, Communi-
„ tates quoque, quæ ſuis legibus vivunt, &
„ ad defenſionem Fidei aliquid præſidii afferre
„ poſſunt, per viſcera miſericordiæ Domini
„ noſtri Jeſu Chriſti obnixe hortamur, requi-
„ rimus, & monemus, ut ad præfixum diem
„ in altero dictorum locorum per ſe ipſos, ſi
„ aliquomodo queant, ſin autem per Legatos
„ ſuos viros graves, & auctoritate inſignes,
„ & plena poteſtate munitos, prorſus adeſſe
„ curent ac feſtinent; nec domi remaneant,
„ niſi neceſſitas inevitabilis urgeat, ſed noſtrum
„ potius ſequantur exemplum. Nos enim, ne
„ quid ad res bene gerendas ex latere noſtro
„ deſit, quamvis neceſſaria ſit noſtra præſentia
„ in Urbe Roma, nec poſſimus ſine magno in-
„ commodo noſtro, & Terrarum Romanæ Ec-
„ cleſiæ ſubjectarum damno & periculo, in
„ alienas migrare provincias: quia tamen plu-
„ ris facimus Catholicæ Fidei defenſionem,
„ quàm Eccleſiaſtici Patrimonii tutelam, &
„ ſpiritualia præponimus temporalibus, re-
„ linquere ad tempus almam Romam, no-
„ ſtramque Sedem, cariſſimam ſponſam, de-
„ crevimus, atque in die deſignato aut Man-
„ tuæ, aut Utini, concedente Altiſſimo, con-
„ ſtituemur. Nec recuſabimus ardua quæ-
„ vis onera ſubire ſupportabilia noſtris hu-
„ meris, quæ ad proſequutionem tam ſacro-
„ ſancti & neceſſarii operis nobis, & iis,
„ qui ad conſtitutum diem convenerit, expe-
„ dientia viſa fuerint, & quomodolibet op-
„ portuna. Neque enim nos ſumus, qui pro
„ rebus Eccleſiæ Catholicæ bene gerendis,
„ pro tutanda Religione, pro magnificando
„ Chriſti nomine, aut ſumtus formidemus,
„ aut labores. Faxit tantùm divina Pietas,
„ ne pro deſiderio noſtro præſtetur impedi-
„ mentum; quin ea mens noſtra eſt, id ſta-
„ bile propoſitum ac certum, quævis incom-
„ moda, quævis pericula parvi facere, ut ne-
„ ceſſitati Orthodoxæ Fidei cum Dei honore,
„ & Chriſtiani Populi ſalute, quieteque con-

A „ ſulamus. Datum Romæ apud Sanctum Pe-
„ trum III. Idus Octobris, Pontificatus noſtri
„ Anno primo; MCCCCLVIII.

Id ubi recitatum frequenti concione eſt, magno audientium ſtudio excipitur. Pontifex verò nihil immoratus, Oratores, Nuntioſque ſuos ad unumquemque Principem, & ſui juris Populos deſtinat. Paucis deinde interjectis diebus Italicorum Principum Oratores ſeorſum in Sacellum cubiculo ſuo adjunctum convocat. Et quoniam ægra ipſe valetudine teneretur, quatuor ad hos ex Patribus primores dedit. Inter eos Beſſarion verba faciens, Pontificem, inquit, propter reſponſa Oratorum ſuperiori concione tam favorabiliter Principum ſuorum
B opem pollicentium, mirum in modum confirmatum eſſe. Sed jam ab eo generali ſermone ad particulares rationes veniendum eſſe. Cogitaſſe autem, Italicos omnium primos juremerito à ſe in hoc requirendos eſſe, quum & patria ſit ceteris inſignior, Pontificem in ſe habens, & Pontificum Sedem Romam ipſam Orbis caput; & creſcenti incendio præ omnibus hinc atque hinc objecta, & ad proterendos hoſtes, maritimis præſertim copiis ſola plus omnibus poſſit. Dicerent igitur in commune, quantum opis, pecuniæ, copiarumve ab unoquoque exſpectandum ſit, & unde denique initium ſumendum, aut quid optimum factu judicarent. Quamvis enim ſciret Pontifex, certiſſima ab eorum Principibus reſponſa
C hanc in rem afferri nondum potuiſſe, exiſtimare tamen non poſſe latere eos quid magna ex parte ſtatuerint. Nec enim rem novam eſſe, ſed multis antea hominum cogitationibus & conſiliis tritam. Ex Oratoribus Ferdinandi Regis Johannes Caponus nuper ab Rege profectus, quum multo ſermone, Eccleſiæ ſub nomine Rachel, calamitates deploraſſet, Regis ſui tamdem Urbes, copias, & eum ipſum denique Regem in vota Pontificis offerebat. Quum ſubjunxiſſet Beſſarion, nolle Pontificem omnia, nec enim expedire, ſed ex iis partem, quam Rex conſtituiſſet: reſpondit, nonniſi conſulto prius Rege plane id ſciri poſſe. Nicolaus Secundini venturos propediem ex Venetiis ſolemnes Legatos dixit, jamque in itinere eſſe ampla facultate ſuffultos, eos his de
D rebus reſponſuros. Otto Carretus multa ſe pridem de Principe ſuo affirmaſſe, & nunc certius offerre dixit. Jam enim ſtatuiſſe Mediolanenſium Ducem multâ pecuniâ, & ſi res poſcit, omni etiam militia ſua adjuvare Pontificis expeditionem velle, & ſe denique Pontificis juſſa promto animo ſequuturum. Angelus Acciajolus (aberat enim Archiepiſcopus) Eques & Orator Florentinus, magnæque in ea Republica auctoritatis, dicere orſus, multa primum de gerendi belli ratione diſſeruit, &
E navali quidem re Italicos Turcis multo præſtare. Ceterum ſi inſtruatur claſſis, plus opis ex ea ad tutandos portus, inſulaſque noſtras ab hoſtili incurſione fore, quam ut magno ex ea detrimento hoſtes affici poſſent. Eſſe verò validum adversùs hoſtes obicem Hunnos. Eos igitur quamprimum pecuniâ, potius quam Italicis copiis, adjuvandos eſſe, ne ſub tanto faſce deficerent, donec major vis pararetur. Quumque id multis rationibus comprobaſſet, multaque de locorum ſitu, in quibus junior verſatus fuerat, ſubjunxiſſet; addidit tamdem, Florentinos in conferenda pecunia parato animo eſſe, primoſque omnium, quum voluerit Pontifex, in eam rem fore. Bartholomæus

Ra-

Digitized by Google

Ravennas Archiepiſcopus Ducis & ipſe ſui Mutinenſis ſtudium, animique promtitudinem oblatis pecuniis, copiiſque expreſſit. Ab reliquis in eamdem ſententiam eſt reſponſum. Et quum jam aſperitas hyemis inſtaret, Pontifex diſceſſurum ſe ex Urbe Roma ſub Januarii menſis finem edixit, adfuturumque Mantuæ Calendis Juniis. Atque ita, quamvis Romanis adverſantibus primùm, mox tamen ſedatis, præſcripta die ex Urbe movit, Peruſium primo, mox Senas profectus, diſſidentem Urbem patrio amore complexus compoſuit, & conciliatâ Plebi Nobilitate, patriiſque honoribus reſtitutâ, unum corpus effecit. Inde Florentiæ receptus eſt, ubi obvium eo uſque honoris ſimul & præſidii gratiâ habuit cum ſplendido equitatu Illuſtrem Galeaz Vicecomitem Mediolanenſis Ducis primogenitum, mirabili indole atque ingenio præditum adoleſcentem. Tranſmiſſo deinde Appennino Bononiam petiit. Inde navigio Ferrariam delatus, Mantuæ poſt hac ad VI. Calendas Junias conſedit, certantibus inter ſe ſingulis Urbibus quammaximo apparatu & ſolemniſſima pompa venientem Pontificem excipere.

Receptus Mantuæ Pius, nullos adhuc ibi Principes, vel alios, quam qui ſecum ex Urbe profecti erant, Oratores conveniſſe comperit. Qua ex re, quamvis ejus augerentur ſolicitudines, quod ſpei conceptæ, Oratorumque promiſſis, favores Principum minus in præſentia reſponderent, Turcorum verò interea apparatus maximus terrâ & undis nuntiaretur, ut erat tamen forti, conſtantique animo, minime deſperandum ſibi ſtatuit; ſed hæſitantes adhuc, vel jam certe expeditioni intentos Chriſtiani nominis Principes, Populoſque novis literis ac nuntiis excitare. Juſſit igitur Calendarum, qui inſtabat, diem ſolemniſſimis ceremoniis, Litaniiſque per Urbem ac Templa actis, Deo ſacrum fieri. Atque ubi in Baſilicam Pontificalem reditum eſt, frequenti omnium conſeſſu Nicolaus Epiſcopus Coronenſis, vir inter Theologos auctoritatis præcipuæ, longa & gravi oratione præſentem Eccleſiæ ſtatum deploravit; languentes Chriſtianos multis rationibus ad ferendam matri Eccleſiæ opem magnis animis erigere conatus. Ubi verò is finem dicendi fecit, Pius Pontifex miſerabilibus oculis quum Patres atque omnem multitudinem perluſtraſſet, hunc in modum loquutus eſt: *Magna pars veſtrûm, Venerabiles Fratres, ac dilecti Filii, dum Romæ adhuc ageremus, abunde cauſas intellexit, propter quas in hac Urbe Mantuana Chriſtianorum Regum ac Populorum conventum indiximus. Eaſdem nunc omnes à Venerabili fratre noſtro Epiſcopo Coronenſi, qui publice peroravit, plenius intellexiſtis. Publica nos traxit neceſſitas. Utinam utilitas ſequatur, quam ſperavimus. Pauci adhuc venerunt ex iis, qui vocati ſunt. Ita naturâ comparatum eſt. Non eſt hominibus ea publici boni cura, quæ privati. Omnes quæ ſua ſunt, diligenter curant, pauci quæ Jeſu Chriſti. Non tamen abjicienda ſpes eſt. Jactemus cogitatum noſtrum in Domino, & ipſe nos enutriet. Hoc opus Dei eſt, quod cœpimus. Opem ejus devotiſſime imploremus. Non deerit invocantibus ſe divina miſeratio. Si non adſunt, quos vocavimus, dolemus quidem. At tempus adeſt. Venire adhuc poſſunt; & venient, ut in Domino Deo noſtro piiſſimo confidimus. Exſpectandum eſt, donec ſciamus, quæ tamdem ſit Regum & Populorum Chriſti cultorum cogitatio atque ſententia. Si venerint, qui rebus gerendis conſilio & auxilio eſſe poſſunt, proſequemur alacri & magno animo cœptum negotium. Nec ambigimus, quin opitulante divina pietate Chriſtianam Religionem ab hoſtili vexatione magnifice defendamus. Sin minus (quod magni Dei bonitas avertat) intelligent omnes, poteſtatem nobis bene gerendæ rei, non voluntatem defuiſſe. Vos interea monitos atque oratos volumus, ne tœdeat in hoc loco moram trahere, & ſi quæ ſunt incommoda, æquo animo perferre. Nam quum ſitis ſal terræ, & lucerna ſupra candelabrum poſita, condimentum omnibus eſſe debetis ad bene gerendum, & cunctis lumen ad virtutem præbere, qui ſunt in domo Dei, ideſt in Eccleſia Jeſu Chriſti. Apoſtoli Dei corpora ſua tradiderunt, & animas ſuas poſuere, ut ſanctum Chriſti Evangelium, ſalutaremque Legem huic mundo prædicarent, atque inſererent. Et nos pro ſuſcepta majorum fide atque religione tutanda, aut labores vitabimus aut ſumtus? Imitemur eos, quorum tenemus locum. Nec gravemur pecunias, rem vilem, exponere, qui pro Chriſti nomine proprium ſanguinem tenemur effundere. Nos certe huc venimus nullam privatam ob cauſam. Nullum quærimus proprium emolumentum, ut ab initio diximus. Salus rei publicæ nos traxit. Venimus non ſine gravibus incommodis & periculis Terrarum Eccleſiæ, neque ſine offenſione noſtri corporis. Si qui adſunt Legati Principum & Civitatum ad res gerendas mandatum habentes, audiemus eos, & cum eis conferemus. Nos nullam viam adhuc ſuſcepimus, neque hunc aut illum procedendi modum aggreſſi ſumus. Libet omnium audire conſilia; res diligenti examine diſcutere, & quod majori & ſaniori parti placuerit, id proſequi. Si reperiemus Principes ad hanc rem, ideſt defenſionem Chriſtianæ Religionis, intentos, invenient & ipſi Romanum Præſulem pro communi utilitate ardentiſſimum. Quidquid noſtrarum virium erit, ad hoc ſalutare opus conferemus. Neque ſumtus fugimus, neque labores. His nunc paucis contenti ſumus. Alio tempore, quum plures aderunt, pluribus agemus.*

Quum finem dicendi Pius feciſſet, animadverterentque Oratores Principum, qui aderant, non tantum Pontificis ſed & reliquorum omnium oculos in ſe maxime conjectos eſſe, ſingillatim pro ſe quiſque reſpondit. Primus igitur Johannes Hunderubaeh Jureconſultus Cæſareus Orator, quæ & quanta fœdera Imperatoris nomine cum collegis ſuis paulo ante in Urbe Senarum obtuliſſet, commemoravit. Eorum ſumma fuit, ut una cum ceteris Principibus Chriſtianis, Oratoribuſve eorum rebus in eo conventu gerendis intereſſent, adjuvarentque ſtudioſius. Collegas ſubinde ſuos ad Cæſarem profectos, annuente ipſo Pontifice, mox cum novis ad eas res mandatis redituros. Se verò interea, quæ Pontifex juſſiſſet, exſequuturum. Subſequutus unus ex Portugalliæ Regis Oratoribus, Regem ſuum, inquit, juſſum à Pontifice, ut Oratores in eam rem mitteret, promto ac libenti animo parere voluiſſe. Se ergo adeſſe Regio fultos mandato, ut quum ceteri ad id conveniſſent, conſulerent in medium quæcumque in eam expeditionem agenda viderentur. Poſt eum Johannes Atrebatenſis Epiſcopus, Burgundi Ducis Orator, experimento compertum, inquit, Principem ſuum numquam exſpectaſſe, ut adversùs feram & immaniſſimam Turcorum peſtem legationibus excitaretur. Et nunc ultro paratum ſequi velut characterem religioſæ virtutis,

quæ ſigna Pius Pontifex extuliſſet, quamvis inter extremos hominum fines conſtitutus ſit ab omni Turcorum impetu remotiſſimus. Quin etiam deſtinaſſe, eum adeſſe eo in tempore ante pedes ſacros omnium primum, niſi fluctus quidam novarum rerum excitum eumdem detinuiſſent. Iis enim conſilia hominum neceſſario flecti ac torqueri. Statuiſſe tamen, ſi conditionibus æquis apud circumfuſos ſibi Reges & Populos proſpectum rebus ſuis fuerit, ſe ſe in eam expeditionem coactis viribus conferre. Sin minus, copiis ſuis non defore. Interea verò, quod ad rem præſentem pertinet, adfuturos cum ampliſſimis mandatis Oratores ſuos illuſtres omnium eidem intima affinitate junctos. Se verò ac collegas, qui adeſſent, mandata quævis Pontificis promtis animis ſuſcepturos. Sabaudienſis deinde Ducis Orator ita ferme inquit. Quum per eos Oratores, qui antea loquuti fuerant, accommoda rei, de qua ageretur, dicta forent, pauca ſe ſubjungere velle, ne tœdio eſſet. Redditurum enim Principem ſuum pro ea portione, quæ eum contingeret, quod deberet erga ſanctam Dei Eccleſiam, quemadmodum quivis ex Principibus Chriſtianis. Poſt eum Bajoariæ Ducis Orator, quanta, inquit, devotione Princeps ſuus Apoſtolicæ afficiatur Sedi, ſitque Pontifici obſequentiſſimus, notum ex aliis Oratoribus jampridem eſſe. Cupientem verò hunc ejus animum re comprobare, prohiberi ex ſuſcitato in Germania vehementi diſcordiarum incendio, quod nonniſi multo ſanguine ſedari poſſe videatur. Atque ideo nequiviſſe eum, ut deſtinaverat, conventui ipſi Mantuano intereſſe. Probaturum tamen Principem ipſum & obſervaturum cum Cæſarea Majeſtate, & ceteris Germaniæ Principibus Eccleſiaſticis ac Secularibus quæcumque in eo conventu recepta eſſent ac definita, cumque hujuſmodi mandatis ſe ac collegas in id loci tranſmiſſos eſſe. Mediolanenſis ſubinde Ducis Orator, incredibili, inquit, affectum lætitia Principem ſuum, ut primùm indictum Mantuæ conventum pro re publica Chriſtiana intellexit, tamquam pium ac neceſſarium conſilium ſummopere commendaſſe. Eum igitur, quo eſſet religioſo animo præditus, cuperetque erga omnipotentem Deum gratus videri pro magnis ſuſceptis beneficiis, ſtatuiſſe in eo conventu adeſſe. Diſtuliſſe tantùm ob eam cauſam, quòd ex reliquis Principibus nulli adhuc conveniſſent. Sed quum ſit loco proximus, diem tantùm exſpectare, quo illum opportune adeſſe Pontifex jubeat. Præſto enim affuturum, ut Chriſtianum & magnanimum Principem decet. Palam igitur profiteri, non paſſurum Principem ipſum, ut in adjuvanda ea expeditione ab aliquo ſuperetur. Quumque & literis & nuntiis ſuis antea & nuper, & inclyto ejus primogenito, ac noviſſime per illuſtriſſimam Conſortem, promtiſſimam mentem ſuam notam feciſſet, non eſſe, quod ultra polliceri poſſet, niſi quæcumque interea mandaſſet Pontifex, ſe ex animo ſuſcepturum. Poſtremò Senenſium Orator ad id, inquit, miſſum ſe in eum conventum, ut Reipublicæ Senenſis Pontifici devotiſſimæ facultates omnes pro Chriſtiana Religione, & in quæ juſſiſſet Pontifex, incunctanter cordeque ac fide ſincera offerret, ac polliceretur, ſummamque eam mandatorum ſuorum fore.

FINIS.

Digitized by Google

JACOBI
VOLATERRANI
DIARIUM ROMANUM

Ab Anno MCCCCLXXII. usque ad MCCCCLXXXIV.

Nunc primùm editum

EX MANUSCRIPTO CODICE
BIBLIOTHECÆ ESTENSIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN JACOBI VOLATERRANI DIARIUM ROMANUM *PRAEFATIO* LUDOVICI ANTONII MURATORII.

EX MSto Codice Bibliothecae Eſtenſis nunc primùm prodit hoc Diarium, eleganti ſtilo ſcriptum, ubi quae Romae palam geſta ſunt tempore Sixti IV. & praeſertim publica Curiae Pontificiae acta, concinne referuntur. Ejus Auctor *Jacobus Volaterranus*, quem & inter Hiſtoricos Latinos recenſuit Gerardus Voſſius Libro 3. Cap. 7. pag. 594. de Hiſtoricis Latinis. Sed Voſſius vix de nomine egregium hunc Virum novit, & quaecumque de illo habet, emendatione indigent, uti jam animadvertit Cl. V. Apoſtolus Zenus in Additamentis ad Voſſium Tom. 15. pag. 312. Diarii Literator. Italiae. Cenſuram Zeni ego, quibus potero, luminibus illuſtriorem faciam. *Jacobus*, ſunt verba Voſſii, *cognomine quidem Ticinenſis, verùm patriâ Volaterranus, obſcuro loco natus erat, ſed virtutis ergo a Papa Pio in Cardinalium Ordinem allectus fuit. Hic praeter Epiſtolarum Libros, etiam ſuorum temporum Commentarios edidit.* Verùm Voſſius heic duos diverſos Viros confundit: nempe Jacobum Volaterranum hujus Diarii Scriptorem, & Jacobum de Ammanatis Lucenſem patriâ, virum celeberrimum, ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalem, & Epiſcopum Papienſem, cujus revera *Epiſtolas* & *Commentarios* rerum ſui temporis elegantiſſime ſcriptos habemus; & qui Anno MCCCCLXXIX. vitam cum morte mutavit. Quod certum eſt, Jacobus noſter eidem Cardinali Papienſi a ſecretis, atque inter paucos carus ac familiaris fuit; ipſiuſque Volaterrani curâ cum Epiſtolae tum Commentarii Cardinalis Papienſis ad nos pervenerunt. Immo ipſius Cardinalis Vita brevis a Jacobo noſtro conſcripta eſt, quae praefixa legitur ejuſdem Papienſis Commentariis in editione Mediolanenſi & Francofurtenſi. Addit Voſſius, memoratum fuiſſe Jacobum noſtrum Leandro Alberto in deſcriptione Italiae, cui Alberto mirum viſum fuit, cur Volaterranus iſte *non meminerit popularis ſui Raphaëlis Volaterrani, quum mentionem faciat complurium, qui eruditione non paullo eſſent inferiores*. Utique & Leander Albertus deceptus eſt, qui Jacobum Cardinalem Papienſem Volaterris Civem adſcripſit, quum is, ut diximus, Lucam patriam habuerit. Qua de re dubitare nos amplius non ſinit P. Sebaſtianus de Paulis Lucenſis ex Congregatione Clericorum Regularium Matris Dei, Theologus Auguſtiſſimi Caeſaris CAROLI VI. Vir tum Eruditione tum Eloquentia clarus, mihique inter paucos amicus, in Diſquiſitione de Patria ejuſdem Cardinalis Papienſis Lucae edita. Sed ne ipſum quidem Albertum attentis oculis Voſſius legit; ille enim miratur, non cur Jacobus Raphaëlis, ſed cur Raphaël Volaterranus nullam mentionem fecerit Jacobi Cardinalis Papienſis. Alberto itaque, etiamſi nos non audiat, reſpondere nunc poſſumus, ideo Raphaëlem Volaterranum minime Cardinalis Papienſis tamquam conterranei ſui meminiſſe, quia compertum ipſi erat, ſub coelo Volaterrano numquam prodiiſſe in lucem Jacobum Ammanatum, ſacra Purpura & Epiſcopatu Ticinenſi inſignem. Quod igitur in errores varios Leandrum Albertum, ac Voſſium traxiſſe videtur, fuit ipſa Commentariorum Cardinalis Papienſis editio. Ibi enim Primus Liber ac Secundus inſcribuntur nomine *Jacobi Cardinalis Papienſis*, reliqui verò Libri fallacem hunc titulum gerunt: *Jacobi Volaterrani Cardinalis Papienſis Commentariorum*. Haec fucum fecere Voſſio, qui alioquin Lib. 3. Cap. 8. multa appoſite ſcribit de eodem Cardinali Papienſi, quem a Pio II. Pont. Max. Piccolomineae Familiae inſertum fuiſſe jam conſtat.

Ut

Digitized by Google

Ut ergo diximus, Jacobus noſter eidem Cardinali ampliſſimo a ſecretis atque a ſtudiis fuit, illi ex ingenii felicitate apprime carus. Inter ejuſdem Cardinalis Epiſtolas editas leguntur nonnullae *ad Jacobum Volaterranum Secretarium noſtrum*, atque inter alias XXXII. & CCCLXXIX. & DLVIII. In CXL. eidem commendat Epiſtolas, Commentationes, & fragmenta ſua. Vide & CCCLXI. quae eſt Jacobi noſtri ad ipſum *Papienſem Dominum ſuum*, & DCXVII. ut alias omittam. Sublato e vivis Papienſi, ipſe in Curia Romana ſubſtitit, ſpe ſibi, ut puto, facta vicinae mercedis. Et revera Anno eodem a Sixto IV. Pont. Max. ſexto Calendas Decembris in Palatinam Aulam adſcitus fuit. *Cooptatus ſum*, ita ille ſcribit, *in Ordinem Secretariorum Pontificis, & Apoſtolicae Sedis de numero ſenario Participantium*. Atque ea occaſione poſt enarratos Collegas ſuos haec alia de ſe habet: *Sextus ego reliquus ſum, qui operor his ſcribendis, Jacobus Volaterranus Nicolai filius, & Eccleſiae Volaterranae Archidiaconus*. In Papienſis autem Vita, quam memoravimus, ita ille ſe inſcribit: *Jacobus Volaterranus Secretarius & Protonotarius Apoſtolicus*. Patriam Jacobi *Volaterras* jam vidimus, Patrem *Nicolaum*: Fratrem verò ſuum *Benedictum* is memorat. Familiam nunc inquiramus. Si Lucae Wadingo in Annalib. Minorum ad Annum MCCCCLXXVIII. fides habenda, ex Nobili *Maffaeorum* Familia is prodiit. Paria habet Odoricus Raynaldus in Annalibus Eccleſiaſticis ad Annum MCCCCLXXX. num. primo, ubi is appellatur *Jacobus Maffaeus Volaterranus*, & alibi. Immo in eiſdem Annalibus, ſive ipſius Raynaldi, ſive editoris incuria, idem ipſe Scriptor ad Annum MCCCCLXXII. num. quarto, appellatur *Raphaël Volaterranus*. Sed ut Annaliſta Pontificius erravit, cum Raphaële Volaterrano Jacobum noſtrum plane diverſum confundens, ita a vero abiit, quiſquis in *Maffaeam* gentem ſine tabulis Jacobum ipſum invexit. Error natus, ut conjicere licet, ex ejuſdem Raphaëlis Familia, quae verè *Maffaeorum* fuit, & adhuc Volaterris floret, ubi etiam viſitur Raphaëli poſitum illuſtre ſepulcrum. Ut auctor eſt Clariſſimus Zenus, in Codice Vaticano, ubi Jacobi noſtri Diarium manu exaratum exſtat, hic titulus legitur: *Jacobi Maffaei Volaterrani Secretarii Apoſtolici Diariorum, ſive rerum geſtarum Commentariorum Libri quinque, ab obitu Cardinalis Papienſis uſque ad finem Pontificatus Sixti IV.* Sed ſimul monet ille, cognomentum illud *Maffaei* additum fuiſſe manu recentiori, ac proinde & ipſe ſcribit, minime conſtare, quanam ex Familia prodierit Jacobus noſter. Igitur hac de re quum ego ſciſcitatus fuiſſem per literas, dum viveret Illuſtriſſimum Praeſulem Benedictum Falconcinum Epiſcopum Aretinum, patria Volaterranum, virum non eruditione minus quàm humanitate ſumme commendandum, reſcripſit ille, falli, qui Jacobum *Maffaeae* genti accenſent. Is enim e *Gherarda* Familia prodiit. Me inſuper docuit egregius Praeſul, Jacobum tamdem, aetate paene confectum, a Leone X. Pont. Max. ad Aquinatem Epiſcopatum Anno MDXV. promotum: qua de re & ipſe aliquid ſubinde commentatus eſt in Vita Raphaëlis Volaterrani a ſe conſcripta ac edita. Praevio hoc lumine, Ughellium adii in Italiae Sacrae Tom. I. qui ex Aquinatis Eccleſiae Diptychis haec deſumſit, omnino heic repetenda. *Jacobus Gherardi Volaterranus, Nicolai filius, magnae exiſtimationis Praeſul, quippe ſub Innocentio VIII. ad Mediolani Ducem, Florentinam Rempublicam, Ferdinandumque Neapolitanum Regem trepidis Legationibus egregie perfunctus fuiſſet. Hic igitur quum etiam ſub Decimo Leone in expediendis negotiis dexteritatem ſuam probaſſet, ab ipſo Aquinatium Pontifex renuntiatus eſt Anno MDXV. impari ſane clariſſimi Viri meritis dignitate. Sed fortuna viris invida fortibus, non ſemper aequa praemia dividit. Interea quum Jacobum jam nonageſimus annus gravaret, brevi Romae deceſſit menſe Septembris Anno MDXVI. ubi tumulatus quieſcit.* In hoc uno deceptum arbitror Ughellium, quòd ſerius quàm par erat, renuntiatum Epiſcopum ſcribat Jacobum noſtrum. Nam in Concilio Lateranenſi V. Seſſione VIII. habita Anno MDXIII. die XVII. Decembris ſubſcribere incipit *Reverendus Pater Dominus Jacobus Aquinatenſis Epiſcopus*, uti & in ſubſequentibus Seſſionibus. Reliqua ab Ughellio adnotata omnia cum his, quae hactenus ſunt dicta, rite cohaerent, ac proinde ſatis nobis notus eſt Scriptor.

Quod eſt ad ipſum *Diarium*, ſive ad *Commentarios*, quos nunc primùm edituri eo, ad illos conſcribendos incitatus eſt Jacobus tum exemplo, tum literis, a Cardinali Papienſi hero ſuo. Ejuſdem Cardinalis Epiſtola DCXXV. inſcripta eſt *Papienſi Volaterrano*: ſed inſcribenda eſt *Papienſis Volaterrano*, hoc eſt Cardinalis Papienſis Jacobo Volaterrano Secretario ſuo. Ibi Cardinalis poſt commendatas *Annotationes diurnas anni ſuperioris* a Jacobo factas, ita ſcribere pergit: *Moneo ergo ut perſeveres, ne gravet te labor. Urbana quoque, quum erimus Romae, etiam annotare poteris*

ſed

ſed publica tantùm. Nos verò Senatoria nonnulla, quod aliquando fecimus &c. Haec ſcripta a Papienſi Anno MCCCCLXXV. Itaque vides, jam tum coepiſſe Jacobum noſtrum quaedam ſuorum temporum acta, codicillis commendare. Illius autem Commentarios ab Anno MCCCCLXXIX. ad MCCCCLXXXIV. deductos cenſuit doctiſſimus Zenus, titulum Codicis Vaticani, a nobis ſupra memoratum, ſequutus. Et ſane in Codice quoque Eſtenſi ab Anno MCCCCLXXIX. Exordium quoddam ſumi videtur illius Diarii. Verùm ex ipſo quoque Codice habemus, nonnulla coepta ſcribi Anno MCCCCLXXII. & per ſubſequentes Annos continuata, quae tamen fragmenta potius dicenda ſunt, quàm perennis Hiſtoria. Accedit quod ad eum quoque Annum MCCCCLXXII. hiſce *Commentariis* uti coepit Odoricus Raynaldus in texenda Annalium Eccleſiaſticorum ſerie, quos & *accuratiſſimos* appellat, quales revera fuere. Sed utinam mihi quoque Codex accuratiùs conſcriptus contigiſſet, ut editionem elimatam haberent Lectores. Plura alia literis mandaſſe Jacobum noſtrum conſtat ex Literis editis Cardinalis Papienſis: & fortaſſe ad plures Annos hoſce *Commentarios* perduxit; ſed reliqua prorſus excidiſſe videntur. Horum loco in calce Diarii ſubjiciam Literas Innocentii VIII. Papae *Domino Jacobo de Vulterris* datas Anno MCCCCLXXXVIII. quum Forolivienſis Populus in Hieronymum Riarium Comitem eidem Urbi dominantem ſaeviit, quas mihi alter Eſtenſis Bibliothecae Codex ſuppeditavit.

Digitized by Google

Digitized by Google

JACOBI VOLATERRANI DIARIUM ROMANUM DE XISTI IV. PONTIFICATU.

Anno MCCCCLXXII.

Igesima prima Aprilis datus est publice Senatus Oratoribus Federici Comitis Palatini Principis Electoris, qui numero quatuor fuere. Eorũ hæc fuit Oratio. Excusarunt tardam missionem, congratulati sunt de assumtione Pontificis, merita ejus à primis etiam rudimentis plurima retulere. Hortati sunt ad capescendam Christianorum causam in Turcas, ad quam & Comitem obtulerunt. Laudavere Bavaram Domum; plurima in hostes fortiter, in Ecclesiam pie gesta commemorarunt; ad Federicum descenderunt; quem unum victoriis & gloria militari visi sunt Germanis Principibus anteferre. Professi denique obedientiam sunt, & benedictionem illi à Pontifice poposcere. Responsum est non satis commode; prætermissa multa; illud Patrum judicio non probatum, quod quum in referendis victoriis illa quoque stringerentur, quæ contra Maguntinam Ecclesiam (sedente Pio) à Comite extra communionem posito habita est, sine reprehensione, vel leni saltem, passus sit Pontifex rem A turpem fieri. Ad quintam decimam Maji abiit in Legationem Hispanicam Rodericus olim Sancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconus, post Episcopus Albanensis Vicecancellarius, annos natus duo de quadraginta; profectus autem est mari; prosequuti eum ex more sunt Patres ad Portam Ostiensem, quo in loco osculo & complexibus vale est dictum. Retentus Ostiæ ob procellosum mare, tamdem ad 24. post ortum solis solvit ac navigavit. Vocati hodie sunt in consilium Patres; vocationis caussam præbuerunt Oratores Johannis Ducis Albæ Russiæ; ii venerunt, ut venerarentur B primo Romanorum Pontificem; inde desponderent filiam Despoti olim Peloponesi, quæ Romæ una cum duobus fratribus patriâ profugis pietate Sedis Apostolicæ alebatur. Jussi autem erant consistere ad diversoria Montis Marii, quæ prominent Urbi, ut de conjugio, & ratione honorandæ Legationis interea posset decerni; veniebat enim nonnullis in dubium, quid in his esset nostri officii, quando de Fide Ruthenorum non satis constaret. Dictæ sententiæ sunt; decretum conjugium, permissum quoque, ut sponsalia, sicut postulabatur, in Basilica Sanctorum Apostolorum Petri C & Pauli, adhibitis Prælatis, ex ordine fierent. Impetratum quoque, ut familiæ Pontificis & Patrum, obviam illis procederent. Harum rerum allatæ rationes, quod Rutheni olim Concilium Florentinum acceperint, & Archiepiscopum Latinum à Sede Romana habuerint. Nam Græcis à Patriarcha Constantinopolitano

Digitized by Google

mos erat accipere ; & Oratorem ad ſe mitti nunc poſtuletur, qui Fide eorum omnium inſpecta, rebus etiam cognitis, ſiquid devium eſt, in viam rectam reducat ; & ad profitendam etiam obedientiam acceſſerint; & denique ſi maxime hæretici Rutheni ſint, non tamen ex Jure Pontificio irrita cum iis conjugia habentur, & quod errantes filii alliciendi etiam honoribus & benignitate ad gremium matris Eccleſiæ videantur. Die XXV. Maji introducti in Conſiſtorium ſëcretum iidem Oratores Ducis, quem dixi, obtulerunt literas apertas in membranuncula cum Bulla aurea pendenti, in quibus tantum erat Lingua Ruthenica *Magno Xiſto Pontifici Romano Johannes Dux Albæ Ruſſiæ, percuſſa manu fronte, reverentiam exhibet, idemque rogat, Oratoribus ſuis fidem præſtari*. Laudaverunt igitur Pontificem, gratulati ſunt de ſuo Pontificatu, commendaverunt Ducem, ejuſque nomine pedibus Apoſtolicis (ſic enim dixerunt) reverentiam perſolverunt; obtulerunt denique munera, Jubam Gibellinam, & Gibellinas pelles LX. Laudatus à Pontifice eſt Dux, quod Chriſtianus eſſet, quod adhæſiſſet Concilio Florentino ; quod à Patriarchis Conſtantinopolitanis à Turca inſtitutis numquam paſſus eſſet Græcum Archiepiſcopum peti ; quod conjugium Chriſtianæ Sponſæ appeteret, nutritæ diu apud Sedem Apoſtolicam ; quod demum reverentiam ad Romanum Præſulem miſiſſet, quæ apud Ruthenos inſtar plenæ eſſet obedientiæ ; eidem quoque habitæ pro muneribus gratiæ. Affuerunt his rebus Oratores Regis Neapolitani, Venetorum, Mediolanenſis, Florentinorum, & Ducis Ferrariæ, qui aliis de rebus vocati ad Pontificem erant. In eodem Senatu de Fœdere Italico acta hæc ſunt. Vocaverat ab initio Pontificatus ſui Xiſtus Italos Oratores ad innovandum Fœdus commune, quod olim, ſedente Nicolao Quinto, actum Neapoli eſt. Agitata res, & quamplures menſes in eo vertebatur difficultas omnis, quod Rex, Dux Mediolani, & Florentini in eo innovando exprimi & confirmari contendebant. Fœdus aliud, ſedente Paulo Secundo, inter ſe tantum initum, quo Eccleſia plurimum lædebatur. Veneti ab initio huic poſtulationi adverſi tamdem dederant manus, & ad arbitrium Pontificis cuncta referebant. Pontifex rem damnoſam rejiciebat, dignitatis etiam ſuæ non ſtatuens detrimentis propriis aſſentiri. Dati Cardinales ſex erant ad hæc ipſa cum Legatis tractanda ex conſuetudine noſtra; pervincere numquam horum potuerant contumacias. Relata igitur re ad Pontificem, decretum eſt, Legatos dimitti. Dimiſſionis cauſſæ ſunt dictæ, quod vocati illi eſſent ad innovandum commune tantùm, non privatum etiam Fœdus; quod in privato nulla eſſet utilitas publica, quando non una omnium, ſed ſejuncta quædam à ceteris appareret voluntas, id actura ſemper, ut minus Itali invicem fiderent, minus fidè ſubvenirent, minus etiam nos timeret Turchus factionem hanc noſcens; quod nulla eſſet noſtra exiſtimatio, quod tantum de nobis iis cederemus, commiſſa in Eccleſiam arma hac innovatione probantes; eſſe ea in re damni plurimum, lucri quam minimum; quod ſi acquieviſſe paulum his difficultatibus dicant, non videri horum atque illorum temporum eamdem rationem. Illi Regem, Ducem, & Florentinos fuiſſe infeſtos; Xiſto autem quemque horum favere, quod metus cauſsâ nil damnoſum confirmare cogatur. Hæc in Senatu conſenſu omnium probabantur. Illa tamen angebat res, quod non innovati Fœderis culpa omnis apud ignaros noſtra videbatur futura. Hoc benignitas Dei, in illo ipſo articulo reſponſi dandi, oneris noſtri eſſe non voluit; in foveam incidere foſſores ipſos compulit, etenim Orator Regius, Anellus nomine, inchoante jam ſermonem Pontifice, oravit, ut ſibi liceret voluntatem Ferdinandi ex literis ea nocte acceptis monſtrare. Facta poteſtate, illas recitavit. Earum erat ſententia, quod compertum haberet, Ducem Mediolani inſtructas triremes XV. in Patruum, ſeu Johannem Aragonum Regem, adjumento Andegavenſium mittere, eamque rem nulla ratione eſſet laturus. Nolle, ſi ita fiat, ulli innovationi aſſentiri. Ita illius interceſſione, non repulſa noſtra, diremtus tractatus. Suſpicati nonnulli ſunt, quod rem Volaterranam ſpectaret Rex ; noluiſſe adversùs Florentinos & Ducem novis vinculis ſtringi. Quidam hanc retulere interiorem cauſſam in diſceptationibus habitis. Cardinalis Urſinus eo redegerat ſuaſionibus ſuis Mediolanenſem & Florentinos, ut acquieſcerent, tolli ex privato illo fœdere quicquid offendebat Eccleſiam. Id autem omne res erat Comitis Urbini, & Ruberti Malateſtæ, qui & amici erant Regis, & ultionem timebant Eccleſiæ. Si ergo ei correctioni annuebat Rex, illorum amicitiam prodere & perdere unâ operâ videbatur. Si non annuebat, ingratus in Eccleſiam erat, offendebat Pontificem, turpiſque impedimenti notam ſubibat. Quæ omnia eo erant illi graviora, quod artificio Ducis, & Florentinorum videbantur permitti, quorum jam alieniorem in ſe animum cognoſcebat. Ut igitur utrumque hunc ſcrupulum declinaret, prætextum de triremibus prætulit.

Die ſolemni Corporis Domini, circumlato Sacramento à Pontificia Vaticani ad Molem uſque Adriani, atque inde viâ ſacrâ ad Baſilicam Petri, in ea Cardinalis Neapolitanus è familia Caraffa tituli Sancti Euſebii, Legatus ante ad claſſem maritimam deſignatus, ſacris eſt operatus, Pontifice & Patribus aſtantibus. Iis expletis, Vexilla triremium per Oratores Principum & Potentatuum portata ad Pontificem ad ſummum ſolium, in quo reſederat, ſunt; qui illis benedixit ſolemni ex cærimonialibus benedictione. Inde diſceſſum eſt ad horam ejus diei vigeſimam. Ipſe Pontifex comitatus Patribus & Prælatis, ad triremes profectus eſt ; quæ paulo infra Cœnobium Beat Pauli Porta Oſtienſi Piſis advectæ medio alveo Tiberis ſubſederant. In Prætoriam aſcendit Pontifex, & Patrum nonnulli, ex cujus puppi loco edito, unde videri ab omnibus poterat, ſimili ſolemnitate triremibus benedixit, quæ quatuor tantum erant. Nam reliquæ numero quatuordecim cum duabus onerariis Brunduſium proceſſerant. Tot eo anno armavit Eccleſia, quum Veneti quinquaginta ſex, Ferdinandus triginta armaſſet. Benedixit etiam Legato & familiæ, & pronuntiari alta voce juſſit, remittere ſe culpam & pœnam iis ex nautis vel pugnatoribus, qui aut in pugna aut alio caſu vitâ excederent. Quibus actis, Legatum reliquit in claſſe, ipſe ad Vaticanum reverſus eſt. Erat illi nomen Oliverius, annos natus circiter quadraginta, ſummæ modeſtiæ & religionis, Juris Canonici & Civilis profeſſor. Ante hunc Legatum & Vicecancellarium, quem ſuperiùs annotavi, diſceſſerant etiam in pro-

Digitized by Google

provincias ſuas duo alii Cardinales, Sancti Marci Marcus nomine ex familia Barba ad diem 22. Februarii annos natus circiter ..... magnæ modeſtiæ & religionis pater, ſed literaturæ mediocris, cui Germania tota, Hungaria, Bohemia, & Polonia fuerat in legatione decreta. Item & Cardinalis Nicænus Tuſculanus Epiſcopus ſexagenarius, jam magni ingenii ac magnæ auctoritatis Antiſtes natione Græcus, qui ad ..... Aprilis profectus, Galliam, Angliamque ad Legationis opus accepit. Calendis Junii per Legatos Ducis Albæ Ruſſiæ in Baſilica Petri nomine Ducis deſponſa eſt. Deſpotorum Soror Zoë vocata à vita. Deduxerunt eam Regina Boſnenſium profuga Regno, & vidua, quæ apud nos alebatur, item & Clarices Laurentii Medicis genitrix ex domo Urſina, mulieresque tam Florentinæ quàm Senenſes, tum etiam Romanæ multæ; item & familiæ omnes Patrum. Operatus eſt ſacris ad Pacem ..... Epiſcopus; iidem eædemque eam domum reduxerunt. Queſtus eſt poſtridie in Senatu Pontifex, ſine mandato Ducis ſponſam illam eſſe; nec priùs animadverſum id vitium, quàm in dando anulo rogatus Legatus illud exhibere, nullum attuliſſe ſe dixit, negans id ex more gentis Ruthenæ in Conjugiis. Venere in Senatum Oratores Mediolanenſes à Pontifice poſtulati; cum iis introducti ſunt Regis Ferdinandi, Venetorum, Florentinorum, Ferrarienſis, & Sabaudienſis. Præter conſuetudinem etiam annorum horum, Francorum Regis Legatus Cænomanenſis Præſul retulit, eſſe ad Pontificem à Duce Literas, quas reddi in Senatu recitarique cuperet, ex quibus de triremibus in Aragonum Regem mittendis Dux idem factum ſuum purgaret. Redditis ac recitatis, inventa eſt, quæ ſequitur earum ſententia &c. Datus eſt Senatus Oratoribus Ducis Albæ Ruſſiæ, qui grande aliquid pro Fide Catholica allaturos ſe affirmabant. Latinam orationem habuere, in qua commercium privatum eſſe ſibi cum Tartarorum Rege ajentes, ventum ſæpe cum eo in hunc ſermonem dixere, ut duceret in Turcos grandem exercitum, quem nec Aſia, nec Græcia ſuſtinere poſſet; eamque rem illum libenter facturum, ſi poſtquam ingreſſus bellum eſſet, penderentur ſibi in ſtipendii ſupplementum dena aureorum millia in ſingulos menſes. Oportere etiam addebant portari ad eum barbarico more munera tanto Principe digna, quæ minus ſex millium non eſſent; viam illi futuram monſtrarunt per Albam Græcam ad fines Regni Hungariæ. Rejecta res eſt his potiſſimum rationibus, quod non ſatis tuta fides Oratorum videretur, metuſque eſſet, ne in muneribus iis privatæ rei, non publicis commodis ſerviretur; quod inexploratum nobis eſſet, an Rex Hungariæ tutum ſibi putaret tantam multitudinem Regno ſuo iter habere; quod verendum eſſet, ne deficiente ſtipendio (etenim mendiciſſima gens eſt) in Chriſtianos bellum converterent; quod denique victoria Mahometani hominis tam nobis peſtifera, quàm Turcho eſſe poſſet. Datus eſt Calendis Julii publice Senatus Oratoribus Regis Portugalliæ. Venerant ad profitendam obedientiam. Orationis ornatæ & gravis hæc fuit ſententia: monſtrarunt ex veteri, & nova Lege, quàm ſalutaris obedientia eſſet, quæ magna debetur Romanæ Eccleſiæ, quæ mater eſſet & magiſtra omnium; quanta meriti à Deo Reges Portugallienſium propter hanc obedientiam ſint; quanta geſſerunt ab Alphonſo ejus nomine Primo uſque in hunc, qui Quintus eſt. Venere in hanc commemorationem expeditiones frequentes in Mauros & Afros, inſigneſque de iis habitæ victoriæ; defluxit oratio in laudes ipſius Alphonſi Quinti, in laudes nationis, quæ in omne edictum navigandi in hoſtes Fidei, ire ſe putaret ad plenum lætitiâ convivium; cujuſque, non ut de Romanis ſcripſit Livius, eſſet noſtra ætate & pati, & facere fortia. Laudarunt inde Pontificem magnificis verbis, doctrinæ, integritatis, Religionis, & manſuetudinis; congratulati Collegio ſunt, quod tam Sancto Pontifice fruerentur; profeſſi puram, liberam, abſolutamque obedientiam ſunt. Commendarunt Regem, & Regnum; demum precati ſunt Deum, ut diutiſſime præſtaret illum Eccleſiæ incolumem. Reſponſum à Pontifice eſt; laudatus tantummodo Rex, & habitæ pro obedientia gratiæ. Datus eſt decimâ Julii publice Senatus Oratoribus Gallis ad profitendam obedientiam, orationis ſuæ hæc fuerunt capita. Excuſaverunt ſeram miſſionem Regis, cauſſam omnem in duras Regni res conferentes; oſtenderunt lætitiam ejus ingentem ex Pontificatu Xiſti. Laudaverunt Patres electionis factæ. Laudaverunt ipſum Pontificem pluribus verbis. Gratulati ſunt Principibus ſeculi, ſobolique ſuæ, quod regendi eſſent à tanto Paſtore; deſcenderunt in commendationem ſanguinis Regii, Lilia tria, quæ in Inſigni ſtant, ſic interpretantes, ut uno ſignificari dicerent oleum, quo in Coronatione ungitur Rex; altero Vexillum, quo eſt ſemper defenſa Fides Catholica; tertio potentiam, qua id ſæpe potuerunt & poſſunt. Porro autem ingentem dixerunt eſſe fidem Regis in Apoſtolicam Sedem & in Romanum Pontificem; quo in loco commemorantes ipſius Romanæ Sedis inſtitutionem divinam, eminentem, glorioſam, & neceſſariam ſaluti noſtræ, nimirum venerari ſe illam veniſſe addiderunt; dederuntque obedientiam debitam. Poſtremo obtulerunt Regem & Regnum. Reſponſum ita eſt à Pontifice, ut plane appareret, orationem ſuam meditato allatam, non ex propoſitis ſumtam; multa enim præteriit ſilentio, quæ neceſſariò rememoranda judicabantur. Tantùm delectatum ſe illorum oratione dixit: Recenſuit importune ſatis merita Gallorum nonnulla in Eccleſiam, vetuſta quidem, & minimam vix partem meritorum habentia; illud de præſenti Rege Ludovico opportune, quod ſedente Nicolao Quinto ſuſtulit Schiſma, & adminiſtrante Pio Secundo abolevit de Regno Pragmaticam, de obedientia denique, & oblatis gratias habuit. Ante exitum ejus in publicum orta eſt gravis de loco contentio inter Oratores Regis Neapolitani & Portugallenſis, utriſque priorem deberi ſibi aſſerentibus. Miſit Pontifex, qui dicerent Cardinalibus, viderent ipſi, quid ea in re eſſet agendum. Dictæ ſententiæ ſunt; conventum in uno, hoc eſt, non videri in eo articulo ipſis judicium de honoribus Regum ferendum, quod Pontifices & Concilia æque vitaſſent. Ceteris in rebus diſſenſum. Quidam præferendum Portugallenſem ajebant, quod liber Rex eſſet, & nullis ſubditus, & apud Imperatorem prælatus aliquando memoriâ eſſet; quidam etiam contra anteferendum Neapolitanum, quod id Regnum antiquius eſſet, quod Hieroſolymitanus etiam eſſet, quo nomine ungeretur, & plus polleret viribus; qui denique ſedenti-

Digitized by Google

dentibus Nicolao, Caliſto, & Pio, præceſſiſſet ſemper; neque id attendendum, quod ſubditus diceretur Eccleſiæ. Subditum etiam Portugallenſem Imperatori eſſe, à quo Fides Romano Pontifici juraretur. In his altercationibus medium conſilium à Xiſto ſumtum, ut uterque à Senatu habendo abeſſet: cui rei quum maximis clamoribus neutri aſſentirent, & jam procedente Pontifice à vi temperaturi non viderentur: ex tertia Aula repulſi à Cardinali Urſino in cubicula interiora ſunt, atque ſeorſum recluſi: ita habitus quiete Senatus. Dictum ab Oratore Regis Caſtellæ eſt; ita novum Regnum eſſe Portugalliæ, ut hic, qui regnaret, decimus tantùm Regum eſſet. Ego abfui interim.

Anno MCCCCLXXIII.

Die VII. Martii retulit Cardinalis Sanctæ Crucis ad Senatum de quodam Religioſo Firmano, qui ordinari ſe ad Epiſcopatum titulo tenus poſtulabat, nullo eum Epiſcopo in ſuffraganeum depoſcente. Rejecta rogatio eſt. Dixit Rotomagenſis, novo exemplo id peti; neque enim niſi in aliorum ſuffragatores dari tales Epiſcopos ſolitos. Paulo ſedente unum petitum à Duce Britonum, qui miniſterio ſuæ Capellæ præeſſet. Nec Principi tanto ad ornamentum etiam ſacrorum privatorum indultum. Die X. Martii Schola Lovanienſis in Germanis, Magiſtro quodam Petro Thomæ Profeſſore, hoc contendebat: *propoſita de futuris contingentibus, nec vera eſſe, nec falſa*. Hæreticum hoc dicebatur, nec conſentaneum Fidei. Ad hæc diſceptanda Brixienſem tantùm Epiſcopum, & paucos quoſdam Theologos adhibuerat Pontifex. Quibus etiam auctoribus definire contentionem ſtudebat. Jactata in Senatu res eſt, probantibus defenſionem cunctis, eamque veram aſſerentibus; id modò deeſſe ad facti auctoritatem videbatur, quod paucorum conſilio definiebatur. Dixit Papienſis, convocandos ex omni natione Epiſcopos Magiſtroſque, qui Romæ erant, atque iis approbantibus decretum ſcribendum. Solere nos, quum quempiam inter Sanctos conferimus, convocationem hanc facere; non convenire; cum de Fide agitur, illam omitti; Pium quoque Pontificem, cum de Sanguine Chriſti effuſo dudum ageretur, Prælatos Eccleſiæ ad diſceptationem congregaſſe; idem feciſſe, quum Mantuæ ſanxiſſet, qui ad futurum Concilium appellarent videri contra Eccleſiam facere. Laudata ſententia eſt, & vocati ad conſilium Prælati. Die V. Aprilis quum de Eccleſia Ambianenſi ageretur, cujus pæne tota diœceſis in ditione Ducis Burgundiæ eſt, Civitas autem Regis Gallorum, uterque autem ex ſuo judicio dari Epiſcopum contenderet. Dictum à Spoletano eſt, primam ſemper rationem à Jure Canonico de ipſa Eccleſia haberi, quod inde Epiſcopatui eſt nomen, & in ea Epiſcopalis eſt Sedes & ibi denique ad electionem convenitur novi Paſtoris. Agebatur de ulciſcendis Anconitanorum injuriis, quas Veneti crebras per hos annos intuliſſent, & nunc inferunt quotidie; & de Monitorio decernendo dicebantur ſententiæ. Affirmabatur hoc genus pœnæ illos non laturos eſſe; etenim Germanorum commerciis illico carituros, quæ centum millibus aureorum ſolo Cretico, & aromatibus in annos ſingulos ſtent; Germanos magnâ curâ vitare ſolitos, qui extra Eccleſiam ſunt, & parere decretis Sedis Apoſtolicæ. Die VII. Aprilis, Thomas quidam vir acris ingenii quum Imperatoris Federici nomine aſſumi ad dignitatem Cardinalatus Dominicum Epiſcopum Brixienſem contenderet, eamque ob cauſam poſtulato Senatu, ac dato, fervidius loqueretur, ſæpe inter agendum Monarcham Orbis Imperatorem appellabat. Tum Cardinalis Rotomagenſis, qui etiam cauſæ Dominici minus favebat, paulo commotior factus: *male*, inquit, *agis, Thoma. Non tuus Imperator, ſed hic noſter Pontifex Monarcha eſt Orbis. Pati non poſſum, Romanæ amplitudini detrahi*. Tum ille: *non omnium*, inquit, *Monarcham Imperatorem ajo; temporalium tantùm intelligo*. Et Rotomagenſis: *nec temporalium quoque illi eſt Monarchia. Jure divino, & Pontificio tota Romani eſt Præſulis*. Idem qui ex Patribus jus didicere, uno judicio confirmarunt. Reductâ iterum ad Senatum Anconitanorum re, quum in Venetos multa à Patribus dicerentur, qui ſibi Jus Superi maris vindicabant, nec Anconitanos navigare, aut quemquam Picentum, qui ad litus ſunt, navigio tranſportare de Oppido in Oppidum aliquid patiebantur; qui etiam contumelioſo rerum noſtrarum titulo, Præfectum Claſſis oræ Picœnæ, Paulo ſedente, inchoatum, nunc etiam habebant. Dixit Cardinalis de Urſinis, Alexandrum Tertium natione Senenſem Venetis hoc permiſiſſe, ut mare id Superum, quantum à Ravenna Venetias pertinet, à prædonibus tuerentur; ejuſque cuſtodiæ cauſſa exſequi neſcio quid permiſſum; illos paulatim hortante ambitione & avaritia, juris ſui totum id Mare feciſſe. Decreta autem Anconitanis Diplomata ſunt, quibus excommunicantur Prædatores ac Vexatores navigiorum ſuorum & mercium. At jus apprehendendorum Prædonum, rerumque ſuarum conceditur, ubicumque in Eccleſiæ ditione fuerint adinventi; hujuſque denunciandæ rei cauſsâ Baptiſta Brendus Romanus Civis juſſus eſt illuc proficiſci. Rurſum depoſcente Thoma mitti ad Conventum Auguſtenſem, qui proxime erat habendus, Legatum Romanæ Sedis, dixit Cardinalis Genenſis, cui ex Germanorum commercio ſunt nota Germanica, nullius ſibi uſus eam miſſionem videri. Conventus illorum eſſe inanes. Decem intra non multos annos habitos, quorum non ſit fructus perceptus; hoc autem incommodi numquam deeſſe, quod Populorum de nobis innovantur lamenta; etenim magnis apparatibus tam Principes quàm alios illorum æmulos, ad illos accedere, eorumque ſumtuum ferendorum cauſsâ tributa ſuis imponere, atque identidem dicere imperio Romani Pontificis ſe proficiſci, & adjuvari profectionem neceſſarium eſſe: ita miſeras plebes non ſuorum Principum, ſed noſtras injurias lamentari. Ad Cardinalatum autem ex illa natione eſſe idoneos addidit Epiſcopum Uratislavienſem, & Auguſtenſem, & Metenſem, & neſcio quos ex domo Bavarica. Item & Tridentinum, qui ſæpe ad hanc Sedem Orator veniſſet. Dictum quoque eſt, Prælatos Germanarum Eccleſiarum ideo Cardinalatuum ſtudioſos non eſſe, quod in eorum Conventibus; quos crebros de publicis habent, ei dignitati locus non eſt; neque enim eorum quemquam, qui anteire ſit ſolitus, pati Cardinali poſtponi. Ideoque vel alios non convenire, vel Cardinalem factum ad Conventum non accipi. De Epiſcopo Eiſtetenſi referebatur exemplum. Quum Pius eam dignitatem obtuliſſet, gratias agens, beneficium

Digitized by Google

clum remisit. Hodie die XXVIII. Maji, Pontifex novo exemplo Federico Vicario Urbinati locum in Capella dedit ad subsellia Cardinalium, ita ut ultimus consederet. Displicuit ea res Patribus; erat enim Ecclesiæ subditus, & quadriennio ante apud Ariminum Dux hostilis exercitus nostrum profligavit, & exuit castris. Porro autem is locus proprius est Primogenitis Regum. Admonuit Rotomagensis ea de re Pontificem; admonuit Mantuanus; perseveravit nihilominus in instituto. Agebatur de desponденda filia Federici Johanni ex fratre filio, & Senogalliâ, Mondavioque illis tradendis. Putatum est carnis & sanguinis id pernicioſum exemplum fuisse. Ferdinando Rege Neapolitano mittente Federicum secundogenitum filium ad Carolum Ducem Burgundiæ desponденdæ unigenitæ filiæ causâ, quum iter illi Româ tenendum esset; dictæ sententiæ de eo recipiendo à Patribus sunt. Sana pars nonnisi Cardinalem unum obviam mittendum censebat, quod secundogenitus esset. Erant qui cuperent & ipsi exire, quod vel amicitia vel affinitate essent Regi conjuncti. Censuit Cardinalis Senensis, unum tantùm mittendum; ceteris imperandum, ne exirent; mitti plures non posse, quin omnes exeant, quibus cum illo necessitudo intercederet. In hujus sententiam decretum est, ut solus Cardinalis Sancti Petri ad Vincula Pontificis Nepos advenientem exciperet, ceteri familias mitterent. Die ..... Novembris magnâ pompâ Urbem ingressus est; sequenti, Senatu indicto, acceptus à Pontifice est, permissusque genupoſito stare, donec sermo perageretur. Inde sigillatim ad subsellia salutans Patribus ultimus omnium est consessu receptus. Visitavit domi Patres, & ab iis est in Pontificia visitatus, ad quam in cubiculis superioribus honoris causâ diverterat. Datus est hodie XXIII. Januarii, Senatus Hungarorum legationi, ad quem publice habendum venit in anteriorem Aulam Pontifex. Mandatorum summa hæc fuit. Obedientiam laudaverunt, quæ Vicario Christi debetur; Matthiam Regem extulerunt, quod armis & Religione & reverentia Romanæ Sedis excelleret; Cardinalem Sancti Marci ab Hungaris redeuntem præclare legationem gessisse testati sunt. Gratulatum Regem asseruerunt, audito Xisti Pontificatu; in Xisti meritis recensendis aliquamdiu sunt immorati; post excusarunt seram missionem, causati tempora, quæ ante non siverunt; porro autem Regem & Regnum in officio Romanæ Sedis dixere; obedientiamque ex consuetudine obtulere. Extrema orationis pars deplorationem habuit Christianæ Religionis, quæ hinc à Mauris, inde à Saracenis, ex Septentrione à Tartaris, multis ex locis à Turcis in angustum deducta sit: quo loco contentiore voce, quæ exaudiri undique posset, his verbis ad eam tuendam exhortati sunt Xistum: *Imitare divinum illum Pium Secundum Fidei Catholicæ vindicem*; & non multis intermissis quum verba eadem repetissent, finem fecere. Fuerunt legati Vesprinienſis Præsul, & Johannes inter Sclavos Bau Orationem habuit Præsulis nepos juvenis Ferrariæ ad humanitatem eruditus.

Petierunt die II. Martii in Senatu Oratores Ducis Sabaudiæ, ut inter Ludovicum Sabaudiensem Regem Cypri, ejusque uxorem, Venetosque adversos id Regnum tenentes judicium institueretur. Dati sunt Patres nonnulli, qui audirent plenius Sabaudienses, & referrent ad Senatum. Inter eos quum discreparetur, num instituendum judicium esset, dixit Trasonensis, vir gravis & doctus, sæpe postulata à Sede Apostolica ejusmodi judicia de Regnis & Principatibus; fuisse putatum semper, non esse ea nostræ cognitionis, sed Cæsareæ potestatis; ad nos autem pertinere, quum ratio peccati in medium affertur; sed ante oportere cognosci de peccato. Eam rem, quum multi discriminis sit, consultius esse totam omitti, & reddi Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo, quæ Dei. Eadem die, & inter eosdem Patres, quum de Ecclesia Constantiensi Germanica ageretur, cujus Episcopo seni datus adjutor erat, & post obitum successor, Compactatis non obstantibus, quæ electiones concedunt; multaque pro Compactatis ipsis dicerentur: Dixit Trasonensis, Compactata, necessitate suadente, inducta fuisse; illis, quum detrahi salva fide aliquid potuisset à Pontificibus, semper detractum; sed iis non omnes Germanos uti potuisse, ut Leodienses, Tridentinos, & quosdam alios; non omnibus eorum utendorum concedendam facultatem; ea tantùm constituta fuisse cum Imperatore; illi data nostra Diplomata. Nonnullis quoque aliis eadem concessa, ita ut duo de viginti confecta, & data asserant, quæ in Archiviis nostris reperientur. Cum his ergo solis fidem hanc esse servandam; quamquam etiam petente Cæsare electiones Ecclesiarum & Sacerdotiorum illi sint datæ; & derogatum pactis semper, nec hanc derogationem tanti æstimandam videri. Olim Nicolaus Tongen absens & nescius ab Ecclesia Varmiensi Prutenis translatus est ad Caminensem in Pomerania. Causæ sunt dictæ die VI. Novembris quod neque possessionem ipsius Varmiensis adisset, neque adire permitteretur. Inventum est postea, esse eum in possessione, & maximis suffragiis ad eam retinendam juvari. De præficiendo ergo Præsule Caminensi nunc agebatur. Oportebat Nicolaum aut ad Varmiensem transferri; quod translatio ad Caminensem jure valeret; aut declarari, quod causæ translationis veræ inventæ non essent; ipsam translationem invalidam videri & nullam. Dixerunt nonnulli, incommodam rem Apostolicæ Sedi esse, quod nosmet declaratione aliqua doceremus, invitum & nescium transferri non posse. Satius esse à Caminensi iterum ad Varmiensem Nicolaum transferri; & quoniam decreto Constantiensis Concilii cavebatur, ne quis transferretur invitus, nisi eo citato, & causâ ante cognita, etiam additum est adjiciendam auctoritatem ei Concilio non esse, cujus decreta Martinus ejus nominis Quintus confirmare, nisi in quibus de Fide Catholica ageretur, protinus noluisset. De eadem causa Caminensi ortâ alterâ in Senatu disceptatione, an posset invitus transferri Episcopus; multâ utrimque sunt dicta. Neapolitani Cardinalis hæc fuit sententia, quam ab eo strictam & missam ad me præcedenti folio huic volumini assuri. Vocatis ad pomeridianum consilium Patribus, recitari Pontifex jussit Literas Ludovici Gallorum Regis tam ad se quàm ad Senatum. Erat earum sententia: missos in Galliam Oratores Pontificis Præsulem Forolivienſem, & quemdam ejus præguſtatorem affirmasse, summum sibi pacis Italicæ desiderium esse, eamque ob causam delegisse illico Oratores, qui illius procurandæ causâ ad Sedem Apostolicam venirent. Iter autem illis ingressis nuntiatum sibi esse, non esse id desiderium pacis, sed ad nec-

Digitized by Google

ctendas moras, ducendoſque vana ſpe animos; propterea revocatos eſſe ad ſe, & permultum dolere, quod quæ in Turchos utilius eſſet converti, in Chriſtianos Pontifex exerceret. Recitatum ſubinde exemplum reſponſi, hortatique Cardinales, ut & ipſi in eamdem ſententiam ſcriberent; utque minori defatigatione noſtra id facerent, ſemper quum expediret peti Cardinalem, unum ex noſtro numero deligi, qui literas ſcriberet, & à Cardinalibus probatas clauderet, & cum Pontificiis mitteret. Additum ex re Apoſtolicæ Sedis eſſe, mitti ad Cæſarem Oratores, qui cauſſam illius tueantur; & ſiquidem adverſarii male ſuaſiſſent, ipſi diluerent. Prælatum unum eſſe ad id utilem dixit, Auditore etiam Rotæ adjuncto. Probata eſt res, & literæ etiam Senatus cum Pontificiis ſimul decretæ. Profugerat ad nos pulſa Regno Catharina Regina Boſnæ, quod jam ante occupaverat Turchus. Ejus filius, abnegata Fide, cum illo erat contra Chriſtianos militans. Quum autem annos circiter duodecim apud nos ea fuiſſet noſtris pecuniis ſuſtentata, diem obiens, Heredem amiſſi Regni Pontificem Romanum reliquit, addita conditione, ſi filius ad Fidem rediret, utique in paternum Regnum rediret. Ad offerendum teſtamentum, Regnumque tradendum inſtitutus eſt Vicecancellarius. Hodie itaque ceteris in Senatu abſolutis, introducti nonnulli Reginæ domeſtici ſunt, qui & teſtamentum oſtenderent, enſemque, & calcaria Pontifici traderent in poſſeſſionis aditæ ſignum. Laudavit Reginam Pontifex, teſtamentum accepit, ſimul & enſem, prehendique à ſingulis Patribus voluit, ut unum cum illo corpus nos facere ſignificaret. Imperavit Vicecancellario, ut documenta acceptæ hereditatis confecta in Archiviis Apoſtolicis condi curaret. Venturi die XV. Januarii dicebantur à Rege Francorum Oratores cauſsâ conciliandæ pacis in Italia. Pontifex enim, & Ferdinandus Rex in Florentinos pugnabant, & Venetos, & Mediolanenſes inter ſe junctos. Quum honores multi Mediolani & Florentiæ illis tranſeuntibus impenſi nuntiarentur, retulit ad Patres Pontifex, quibus accipiendi Romæ judicarentur. Dictæ in eam rem ſententiæ ſunt. Putabant quidam, nullos impendendos hos honores; non mittendas obviam familiam ſuam & noſtras, mitti tantùm ſolitas, cum profitendæ obedientiæ cauſsâ initio Pontificatus veniunt. Mittendas major pars cenſuit. Rationes dictæ, quod novum exemplum non fieret, quando ſedente Nicolao V. Oratores Venetorum, Mediolanenſium, & Florentinorum, ad tractandam pacem vocati miſſione familiarium ſunt honorati. Rurſus etiam eiſdem idem honor impenſus, quum ſtatutâ Laudæ inter ſe pace ad conficiendum Italicum Fœdus poſt paulo ſunt miſſi. Et ſedente proxime Paulo II. Oratores hujus ipſius Regis, cujus caput erat Balivus Rotomagenſis, pari ſolemnitate eſſent accepti. Item quod miniſtris Pacis non honoratis, perſuaderi facile magno Regi poſſet, ad ſuſpiciones & indignationes proclivi, ingratam eſſe Pontifici pacem. Pacem autem in tanta turbatione rerum non minoris æſtimandam ad communem ſalutem, quàm obedientiæ profeſſionem, etiam ſine miſſione & profeſſione debitam Principibus, ac neceſſariam. In hanc ſententiam conceſſit Pontifex, atque intrantibus illis Urbem die XXV. Januarii preſto affuerunt familiæ. Hodie datus eſt illis Senatus frequens, in quo

A nixi genibus uſque in finem mandata regia ediderunt. Eorum ſumma hæc fuit: Regem ſuum videntem ardere bello totam Italiam, Turchos imminere noſtris exitiis; caput defendendæ Chriſtianæ Religionis Romanum Pontificem eſſe; illi potiſſimum Pacem convenire; de ea concilianda interpellatum proxime ab Epiſcopo Forolivienſe, affirmante ex Literis creditiis, ac ſuo nomine, aſſentiri Pontificem, & cupere, ut judicii ſui eſſet illam ſtatuere. Miſiſſe Oratores ſuos ad eam tractandam progenitorum imitatum exempla, qui & de Fide Catholica, & Apoſtolica Sede bene ſemper meriti legerentur: quo loco multis verbis ex veteri Hiſtoria illa ipſi recenſuerunt merita;
B etiam quæ Ludovicus nunc regnans præſtitiſſet, non tacuerunt. Porro autem addiderunt, quod idem Pontifex bellum in Italia, alienis affectibus, magis quam ſuis, ſerviens, ſuſcitaſſet, pernicioſum Fidei, & ſuæ Sedi periculoſum; multa etiam dura de ejus operibus eſſent nuntiata; indixiſſe Aurelianis magnum Conventum Prælatorum ac Procerum; Prælatos, & Eccleſiaſticos conveniſſe. Communi autem omnium ſententia tria judicata ad communem ſalutem maxime neceſſaria. Primum ut deponerentur arma à Pontifice, & pax Italiæ redderetur. Proxime ut Concilium generale congregaretur ad decernenda Chriſtianorum conſilio, quæ in Turchos viderentur utilia. Tertio loco, niſi his aſſentiret, nullæ vacationes, nullæ pecuniæ ſinerentur ad Apoſtolicam Sedem ex Regno illo venire. Non debere Pontificem ſe diſceptatorem recuſare inter Romanam Eccleſiam, & hoſtes ſuos. Ad judicia enim progenitorum ſuorum ſæpe remiſſas eſſe electiones de Præſulibus Romanis diſcordes, atque illorum interventu ſublata Schiſmata, pacemque univerſali Eccleſiæ redditam. Hereditarii etiam juris ſui eſſe poſt ipſos Pontifices Concilia congregare; eo autem cupidius his conſtituendis intendere, quod nec Duces Mediolanenſes ſuos ex Genua & Savona feudatarios, erepto per vim feudo, nec Florentinos antiquo ſecum junctos fœdere in tantis diſcriminibus poſſet relinquere. Veniſſe
D enim ad ſe eorum, Venetorum quoque, & Ferrarienſium Ducis Oratores, recenſuiſſe antiqua beneficia ſanguinis Gallici, premente eos nunc Pontifice, & Rege Ferdinando, item & Turcho fores Italiæ quotidie pulſante, non habere ad quem confugerent, præterquam ad vetus ſui Regni præſidium; oraſſe cum lacrymis, ut ſe ſe non deſereret, congregaret Concilium, & malis omnibus obviam iret; motum verò ſe eorum precibus juſſiſſe illos non diſcedere, donec quid ſui Romam miſſi factum apud Pontificem eſſet literis ſignificarent. Longæ orationis hunc exitum fecerunt, ut iterum ante oculos ponerent
E diſcrimina multa ex continuatione belli proventura; offerrent Regem mediatorem ad pacem, & ſe ipſos ſuo nomine; in qua conſtituenda eſſet eis certa ſcientia ſervare dignitatem Apoſtolicæ Sedis, & injurias ulciſci, ſi quæ illatæ viderentur, Romanæ Eccleſiæ; hortarentur, porro ad deponenda arma, ad congregandum Univerſale Concilium, in quo vel ſua Sanctitas, vel Legati Apoſtolici præſiderent; ſejungeret ſe ab eorum participatione & conſiliis, qui illum ad permiſcenda omnia induxiſſent; Regique ac Regno benediceret, quodque opus reverens, & dignum Principe Catholico, benigne acciperet. Viſum eſt nihil

Digitized by Google

hil dictum & poſtulatum; voluerunt, quod non matri Eccleſiæ conveniret, & emendationis Apoſtolicæ eſſet. Eis auditis, juſſit Pontifex extra Senatum illos exſpectare, ut idonee cum Fratribus de reſponſo conſuleretur. Una omnium ſententia fuit, petenda hæc poſtulata in ſcriptis, & differendum in diem alium reſponſum, donec quod reſpondendum eſſet mature cognoſceretur.

Anno Nono Pontificatus Sixti.

MCCCCLXXIX.

ENarratis breviter, quæ exiſtimavi pertinere ad notitiam vitæ & obitus Cardinalis Papienſis, addam deinceps, quæ per ſingulos ferme dies accident aliqua memoria digna; non tam ut alii ea lecturi ſint, quàm ut mihi ipſi ſatisfaciam. Qui ne otio langueam, id mihi laboris ſumſi, ſolitus in ejuſdem Cardinalis famulatu ſcribendo, vel legendo aliquid ſemper operari, quum certò ſcirem magis mihi otium quàm laborem ſcribendi obſuturum. Igitur, ut hujuſmodi annotationum mearum ſive Diariorum meorum initium faciam tempus expugnationis Montis Imperialis, qui Pogibonzo Florentinorum Oppido imminet, ſubjiciam. Septimo itaque Idus Septembris ejuſdem Anni 1479. ineunte Anno Nono Pontificatus Sixti Pontificis Quarti maximi, Eccleſiæ & Ferdinandi Regis Neapolitani copiæ eo Monte potitæ ſunt, quamvis valido Florentinorum præſidio cuſtodiretur, cui tunc Conſtantius Sforcia Toparcha Piſaurienſis præerat. Plures tamen utriuſque partis in acie pugnantes cecidere, inter quos Julius Sabellus Mariani filius, qui Eccleſiæ ſtipendio militabat, magni animi, nec minoris exſpectationis juvenis, ſclopeti ictu percuſſus, interiit. Exercitui Eccleſiæ tunc præerat Federicus Feretranus Urbinas, & Calabriæ Dux Alphonſus regius primogenitus; nam Pontifex & Ferdinandus communi conſilio adversùs Florentinos bellum gerebant. Florentinis verò Veneti fœdere adhærentes nonnullas in auxilium copias miſerant, ſed ſerò & ad conſerendas manus parum idoneas. Belli autem hujus, quod ſuperiore anno, & menſe Junio cœptum eſt, origo alio fortè loco referetur. Hoc tantùm ad temporum notitiam ſatis ſit ab interitu F. Salviati Piſani Archiepiſcopi, & captivitate Reverendiſſimi Cardinalis Sancti Georgii Legati Apoſtolici initium ſumſiſſe, qui non ut caperetur, ſed ut in vita ſervaretur, amantiſſime & honorifice cuſtoditus fuit. Obierat per eos dies Auguſto menſe Comenſis Cardinalis Sancti Clementis apud Racanetum, ortus ſui & agri Picœni Civitatem, quo per æſtatem diverterat. Antonius Jacobus ei nomen fuit, gente Veniera. Fuerat hic Romæ Apoſtolicorum Diplomatum Scriptor; inde Syracuſanus Antiſtes, à Pio II. in Hiſpaniam miſſus, ubi ab Hiſpaniæ Rege honore eſt auctus, & ad Eccleſiam Legionenſem translatus, atque ab eodem Rege Orator ad Pontificem Paulum II., qui Pio ſucceſſerat, deſtinatus. Defuncto Paulo, Sixtus Quartus ſucceſſor eumdem Comenſi Eccleſiæ uberiori præfecit; ac poſtea ſecundo Pontificatus anno Cardinalem creavit. Vir fuit acris ingenii, magnæ ſolertiæ, linguæ liberæ, & intrepidi animi; ideoque Pontifici, & Mecœnati parum gratus, ut creditum eſt. Relata ſunt ex ejus hereditate ad fiſcum aureorum millia viginti inter pecuniam, vaſa argentea, veſtes ſui uſus, & ſtragula. Cadaver Romam delatum, & in Æde ejus Titulo conditum. Expugnato Imperiali Monte, quem dixi, quum priùs Pogibonzum certatim, & nonnulla alia Vallis Elſæ, & Vallis Ambræ Caſtella in Pontificis & Regis poteſtatem deveniſſent, admota ſunt caſtra ad Oppidum Collenſe ſupra ripam Elſæ fluminis poſitum, ſitu, & manu egregie munitum, tentatis primùm Oppidanorum animis per exercitus Præfectos. Quum illi ab Florentinorum fide nullo modo velle deficere reſpondiſſent, obſideri eſt cœptum Oppidum, & oppugnari valide. Illi duos fere menſes continuos reſtitere. Tamdem diruptis mœnibus bombardarum aſſiduis ictibus, annona jam deficiente, ob timorem direptionis & incendii, quod ab hoſtibus nuntiabatur, poſtulatis & acceptis conditionibus, die .... Novembris hoſtes intra mœnia recepere. In ea obſidione utrimque plurimi cecidere; ſed qui alicujus famæ & nominis referrentur, nulli fuere. Oppidi verò cuſtodiam ſibi ſumſit Dux Calaber; Senenſibus, quibus ex conditionibus fœderis cedi debuerat, ejus potiundi ſpes data. Qui tamen fruſtrati, & Ferdinando id præcipue imputantes, nonnihil ab obſervantia regia receſſiſſe crediti ſunt. Interea Pontificiæ & regiæ copiæ in hyberna ſe recepere, & tractatus pacis apud Neapolitanum Regem haberi ſunt cœpti. Laurentius enim Medices, cujus deprimendi gratiâ bellum eſt cœptum, quum vidiſſet inferiori loco Florentinorum res eſſe, ſe totum Regiæ Majeſtati commiſit, ac ſexta die menſis Decembris Florentiâ abiens, Piſas pervenit; unde triremi aſcenſa, quam ad id paratam habebat, paucis comitatus Neapolim navigavit. Menſes circiter duos ibi eſt commoratus, ab ipſo Rege honorificentiſſime receptus & habitus, unde in patriam remeans, non mediocriter poteſtate & auctoritate eſt auctus. Pacis verò Florentinis à Rege datas conditiones non ſatis probavit Pontifex, quia parum ex ſua & Sedis dignitate ſunt viſæ; eis tamen acquieſcere melius exiſtimavit quàm novis malis rurſus involvi. Non enim videbat, quomodo ea improbaret, quæ mandato ſuo egerat ad eam rem miſſus Laurentius Juſtinus Tifernas, Eques magnæ hactenus apud eum & Hieronymum Riarium fidei, quæ tamen ex ipſo tempore illam ob cauſſam minui multum eſt cœpta. Pacis verò ipſius conditiones in maxima celebritate in Æde Virginis Populeæ ex pulpito per Generalem Auguſtinenſium P. Ambroſium Ceranum ſunt recitatæ, dum ageretur divina res, aſtante Pontifice & Cardinalibus ac Curiæ Magiſtratibus die ſolemni Annuntiationis Beatæ Mariæ, qui quintus & vigeſimus eſt Martii menſis. Sed jam ad priora redeamus. Eodem ferme tempore, quo poſt adeptum Collis Oppidum in hiberna Pontificis copiæ ſe recepere, Catherina Marzana Roſſani Principis filia, neptis Ferdinandi Regis, quæ paulo ante Antonio Baſſo Ruverio, nepoti Pontificis, fuerat deſponſata, ex Neapoli Romam venit die Sabbati decima octava menſis Novembris, & in Ædibus Sancti Petri ad Vincula ea nocte quievit. Sequenti verò die mane in Pontificiam Vaticani cum maxima pompa; equo albo dono à Pontifice ei dato, pervenit. Ibi rei divinæ ambo interfuere, cui operatus eſt Petrus Guillermus Rocca Archiepiſcopus Salernitanus, primus Pontificis Referendarius,

maximæ auctoritatis, gravitatis & veneratio-
nis Præsul. Venerato Pontifice & peractis sa-
cris Sponsalibus, eâdem pompa deducta est
domum. Maximo apparatu celebratæ sunt nu-
ptiæ, & more Regio convivis epulæ datæ.
Novæ quoque nuptæ munera oblata plura, &
ea domus, quæ paulo ante propter obitum
Papiensis fuerat plena luctu, tunc risu & læti-
tia exsultare visa est: ita humani sunt casus.
Cardinalis N. Racanatensis, Pontificis nepos,
ejusdem Antonii frater, easdem ædes sibi lo-
cavit à Religiosis Cœlimontanis, ad quos mor-
tuo Papiensi redierant. Ad sextum & vigesi-
mum diem Novembris cooptatus sum in ordi-
nem Secretariorum Pontificis, & Apostolicæ
Sedis, de numero senario Participantium in
loco Jacobi Cæsenatis, qui eo die ad Imolen-
sem Ecclesiam, licèt absens, designatus fuit.
Diplomata statim confecta sunt, & mihi tra-
dita, ac secunda Decembris die fui à Collegis
meis receptus benevolentibus omnibus, & mihi
congratulantibus. Collegæ verò hi sunt, Mar-
cellus Rusticus Romanus, Gaspar Blondus
Forolivienſis, Andreas Trapezuntius, Matthias
Palmierus, Franciscus Nozeranus. Sextus ego
reliquus sum, qui operor his scribendis Jaco-
bus Volaterranus Nicolai filius, & Ecclesiæ
Volaterranæ Archidiaconus. Eodem mense
adscriptus etiam sum inter Pontificis Cubicu-
larios, qui honoris caussâ ad ejus obsequium
sunt. Manibus suis Pontifex mihi habitum de-
dit, astantibus Ferdinandi Oratoribus, & plu-
ribus Palatinis Præsulibus. Hujus honoris mei
interceſſor fuit Antonius Pontificis nepos,
quem dixi, in cujus obsequia veneram; nam
quum me prius inter domesticos asciviſſet Pon-
tifex: *Jacobe*, inquit, *amamus te propter meri-
ta tua; bono animo esto; & si quid in tuum com-
modum accidet, promtos nos esse scito ad bene tibi
faciendum. Placet, ut adhæreas Antonio nepoti
nostro. Qui sibi servit, nobis servit*; ac plera-
que subjunxit plena pietatis, & caritatis pa-
ternæ. Octavo Idus Decembris, qui fuit dies
Lunæ, Gabriel Veronensis, Cardinalis Agrien-
sis nuncupatus, Urbem ingressus est, ac qua-
triduo post dicendæ sententiæ in Senatu sibi
facta potestas fuit, quod illi aperire os dicunt
Intranti Urbem obviam iere Patres omnes us-
que ad Portam Populeam; inde suo ordine
se moventes ad Pontificiam Vaticani illum
deduxere, medium inter duos primos inferio-
ris ordinis Cardinales. Exspectabat Pontifex
in publico Senatu; quem ad hoc solum voca-
verat, sedens in Throno suo; ascendentem
Cardinalem Throni gradus ad osculum pedis,
manus & oris excepit. Inde à singulis Patri-
bus ad oris osculum est receptus, quos omnes
per subsellia dispositos per ordinem amplexus
est, & cum veneratione deosculatus. Postre-
mo inter ceteros Patres sibi locus est datus,
qui ex vocationis ordine sibi obveniebat. His
peractis, dimissus Senatus est, & Cardinalis
domum deductus, quam in Pelliceario trivio
mercede sibi conduxerat. Is modus servari
semper solitus est, quum primùm novi Cardi-
nales recipiuntur. Veniebat autem tunc ex
Hungaria, ubi multos annos fuerat in consilio
Matthiæ Regis, cujus auspiciis, virtute tamen
duce & fortuna comite, eam dignitatem est
assequutus. Sed non erit ab re de hoc Patre
altius nonnulla recensere. Fuit hic unus ex
discipulis sanctissimi & Religiosissimi viri Jo-
hannis Capistrani ex Ordine Minorum Beati
Francisci nuntiatoris divini verbi sua tempe-
state celeberrimi; quo inter arma Christiana
apud Belgradum defuncto (ut est nota Histo-
ria) cum Hungaris mansit, magistri sui disci-
plinam & vitam continuans. Perspecta vitæ
hujus integritate, in pretio virum habere
cœperunt. Veniens igitur paulatim in Regis
notitiam, missus est aliquando ad vicinos Prin-
cipes, quum grave aliquod tractandum acci-
disset. Sedente Paulo II. viri hujus odor ad
nos usque pervenit; vocavit ad se eum Ponti-
fex, ususque est multum operâ suâ ad placan-
dos Reges Poloniæ, & Hungariæ, tunc inter
se propter Regnum Bohemiæ dissidentes, quod
uterque, damnato propter hæresim Pogebra-
tio ad se pertinere contendebat. Remissus, &
revocatus est, pluries semper se ita gerens, ut
Romani Pontificis judicium de se augeretur in
dies, & Hungaro gratior efficeretur. Vacanti
Albensi Ecclesiæ, Rege postulante, præficitur;
ad Agriensem majoris dignitatis & census,
inde transfertur, quotidie Regi magis acce-
ptus, adeo ut unicum Regis Consilium ubique
ab omnibus diceretur & haberetur. Quum
autem Apostolica Sedes dare illi nationi Car-
dinalem unum decreviſſet, & multi Præsules
ejus Regni, genere; auctoritate, & opibus
clariſſimi ad eam dignitatem aspirarent, in
hunc solum vertit se Rex, & officia, ac stu-
dia sua omnia ad hujus amplitudinem contu-
lit, vel hunc, vel nullum recepturum se asse-
rens. Tamdem superiori biennio maximo fa-
vore Pontificiæ, & regiæ Curiæ, Cardinalis
creatus, & titulus Sanctorum Sergii & Bacchi
ei est datus. Evenit, ut est postea intellectum,
quod eodem die Laurentius Medices Floren-
tiâ discessit Neapolim navigaturus, ut superius
monstratum est, quo Agriensis Cardinalis Ro-
mam est ingressus. Eodemque die pacis nun-
tius Florentiam allatus, & Laurentii reditus
in Pisanum portum est nuntiatus. Nam post
duos fere menses, quibus Neapoli fuit, rebus
publicis & privatis compositis, duabus trire-
mibus Pisas delatus est; & Pax interim, quæ
se præsente firmata fuerat, publicata est. Ex
quo non modò ejus auctoritas continuata est,
ut à plerisque creditum fuit, sed mirum in
modum aucta.

Anno MCCCCLXXX.

AD XII. Kal. Februarii qui dies Veneris
fuit, Romam est ingressus Cardinalis San-
ctæ Luciæ in Silice, qui Heslet vulgo cogno-
minatus est, natione Germanus patria Herbi-
poli. Georgio sibi nomen est, Heslet cogno-
men. Humilibus parentibus ortus, per supe-
riora tempora Romæ notus, in Protonotaria-
tus ordine constitutus, in favore Federici Cæ-
saris ad Cardinalatum superiore biennio assum-
tus est, Patribus longo tempore ejus creatio-
nem non probantibus, animi inquieti vir exi-
stimatus, & novarum rerum cupidus, à non-
nullis petra scandali nominari consuevit. Ve-
lit Deus, ut deinceps sit in illo mens bona,
& ad Ecclesiæ Consilium recta. Die XXVIII.
ejusdem mensis Januarii dicendæ in Senatu
sententiæ sibi data potestas est. Februarii die
ultima, qui Martis fuit, ingressus est Urbem
Leonardus Toccus Despotus Artæ cum Johan-
ne, & Antonio fratribus, ac Carolo filio à
Napoli veniens, à Pontifice vitæ subsidia pe-
titurus. Ei obviam itum est à famulis Cardi-
nalium ad Portam Lateranensem, etiam do-
mum usque deductus, quam mercede inter

viam

Digitized by Google

viam Pellicéariam, & Tabernas obſcuras, ſibi paraverat. A Cæſareo hic ſanguine Imperatorum Conſtantinopolis ortum ducit, etiam in Græcia latiſſimum dominatum retinens. Præſenti Anno à Turcho inde eſt pulſus; profugus à Regno confugit cum uxore, liberis, & fratribus ad Ferdinandum Aragonenſem Neapolitanum Regem, cujus neptem Franciſeam nomine annis ſuperioribus in matrimonium duxerat. Deſpotum Artæ eum nominant; & ea quidem pars Græciæ eſt, quam veteres Acarnaniam, ut creditur, appellabant, ac Cefalonia, Jacyntus, & nonnullæ aliæ Inſulæ & provinciæ ſibi obediebant. Priuſquam Regno pelleretur, à Turcho ſæpe in amicitiam vocatus, conſtantiſſime infidelis Principis fœdera recuſavit; Chriſtianorum ſæpenumero ſubſidia incaſſum efflagitavit; Venetis etiam quibus propter Ferdinandi affinitatem amicus ille non putabatur, adhærere minime voluit; tamdem urgente hoſtili claſſe avita Regna relinquere coactus eſt, & aſcenſa triremi, quam ad fugæ occaſionem paratam tenebat, cum conjuge, liberis, & fratribus, ac regia gaza, quæ ſibi reliqua erat, celeri navigatione in Italiam trajecit, & in Tarentinum portum delatus. Rex confugientem ad ſe affinem in Regnum recepit, ac bono animo eſſe juſſit. Pontifex poſt biduum illum clementer audivit, iniquam fortunam ſecum indoluit, aureis mille illum donavit, ac millia duo in annos ſingulos ſibi daturum promiſit; majora ſe facturum oſtendens, ſi quieſcere à bellis daret Deus, uti ſperabat. Adjuvabat eum apud Pontificem Antonius nepos, eo quod uxor ejus Catherina ſoror erat Franciſcæ Deſpotæ, ut eorum utar vocabulo. Menſem integrum & ultra Romæ manſit; inde Neapolim rediit, dimiſſo Ferdinando ex concubina filio, qui in Pontificis familiam aſciri debebat. Is quatriduo poſt patris receſſum ſimulans illum ſequi velle, eo quod Romanum aërem ſibi obfuturum verebatur, mare proximum petiit, ubi Veneta mercatoria navi inventa, miniſtris tantùm duobus comitatus, Venetias navigavit. Dictum poſtmodum, à Venetiis Corcyram profectum, & à ſuis evocatum, partem paterni imperii recuperaſſe. Juvenis audax eſt, & manu promtus, annos duos & viginti natus. Memini eum in ſermone quodam dixiſſe: *etſi anulos amiſimus, nihilominus digitos integros retinemus*: opinor Græcum eſſe proverbium. Erneſtus Dux Saxoniæ die Mercurii, quæ fuit vigeſima & ſecunda Martii Menſis, ingreſſus eſt Urbem; ſolvendi voti enim gratiâ Romam venit, Duce Brunſuicenſi nomine, & Guiliermo Comite Hennebergenſi Principibus Germanicis illuſtribus, comitatus. Ipſe autem Erneſtus ex Romani Imperii Electoribus unus eſt, & magni Mareſcallatus dignitate præfulgens. Nigra veſte tam Princeps quàm ceteri uſi ſunt, ac ſuper ſuam quilibet album baculum peregrinationis inſigne in pectore deferens. Equi circiter ducenti cum illo, cuncti fere ſpecie & forma præſtantes. Obviam illi eſt itum à Pontificis & Patrum familiis ad Populeam Portam. Medius ipſe equo ſuo vectus inter Cardinales Heslet Presbyterum & Senenſem Diaconum, alterum Germanum alterum Italum, qui & Linguam, & mores Germanorum optime callet, & ipſi Principi per alia tempora admodum notus & clarus. Domum quæ ſibi in Parione parata erat, deductus eſt. Pontifex magnis honoribus illum affecit; quum rei divinæ, vel ſacris

A veſpertinis interfuit, ſemper in Cardinalium ſubſelliis ei locus eſt datus, immediate poſt ultimos Patrum, qui niſi maximis Principibus dari non conſuevit. Aureæ Roſæ munere Patrum conſenſu eſt honoratus, quæ paulo ante ipſius adventum in ſolemni cœrimonia de more fuerat conſecrata; atque ex Petri Baſilica, ubi peracta fuerat res divina, à Patribus & Proceribus Curiæ, domum deductus eſt, Roſam ipſam manibus geſtans. Id myſterium habet inter præcipua ſacroſancta Eccleſia Romana; & ad maximos Reges & Principes quandoque deſtinari per ſummos Pontifices conſuevit. Ex Cardinalibus & Proceribus Palatinis quamplures variis muneribus eum Principem
B ſunt proſequuti, ſed ante alios Hieronymus Riarius, qui ut animi magnitudine, opibus & gloria ceteros antecellit, ita à nemine in Saxone honorando vinci paſſus eſt. Ad diem enim decimum Aprilis menſis Venationem illi exhibuit adeo celebrem, ut à multo tempore citra ejuſmodi vel viſa, vel audita non ſit. Principes ipſi, & eorum comites vecti equis, inſignibus, gemmis, & auro fulgentes, ac leporarios laqueo tenentes, maximum Populo ſpectaculum præbuere. Sequebatur eos innumerabilis Equitum multitudo, canum levium,
C & eorum, qui excitant è ſilvis feras ac venaticorum omnis generis vis maxima illuc traducta eſt. Romana Juventus, & Nobilitas omnis, viſendi, placendi ſtudio, in venationis loca ſe contulit. Ex Curialibus cujuslibet ordinis illuc iere quamplurimi; artificum eo die Romæ intermiſſa ſunt Opera, quippe qui feſtus & celeber ab omnibus habitus eſt, quia non longius ab Urbe ultra octo millia paſſuum venatum eſt; ideo etiam pueris exeundi poteſtas fuit. Cervorum miræ magnitudinis & Capriolorum vis maxima excitata fuit & capta; & feræ nonnullæ manibus Principum ſunt com-
D prehenſæ, quaſi ipſæ ad felicitatem diei illius capi voluerint. Lætæ acclamationes tollebantur; quiſque laudem ex cane deſiderabat, quem laqueo regebat, & in excitatum leporem emiſerat. Spectaculum omnium jucundiſſimum erat Capreolum proſpicere nunc hos, nunc illos prætereuntem; canes alios à fronte, alios à lateribus incurſantes. Convivium Venatoribus non modò, ſed omnibus illuc confluentibus ad Mallianos Fontes ſub dio paratum eſt, non tumultuarium, ut aſſolet, ſed copia, ornatu, & luxu pæne Regio. Dici non poſſet, quantum Germani illi Proceres, more ſuo lætantes, voluptatis & jocunditatis eo die acceperint. Cantantium & lætantium vocibus, canum latratibus, clangoribus tubarum, & cornuum ululatibus ſilvæ omnes, nemora, & arbuſta omnia perſonabant. Receſſit autem XIV.
E Aprilis, quæ Jovis fuit dies, iiſdem Cardinalibus abeuntem comitantibus, qui venientem deduxerant. Ita per eos dies, quibus tam Princeps quàm comites ejus, omnes noblſcum ſunt commorari, humaniter ſe habentes, ut ſui deſiderium apud omnes reliquerint. Donatus fuit adveniens à Pontifice exculentis, & poculentis ac cereis ex dignitate Romanæ Sedis; abiens verò Agnis Dei, & cereis albis benedictis eſt muneratus, ut tam ſancto Sacramento comite dato abſque noxa incolumis cum ſuis in patriam reverteretur. Dum adhuc Romæ eſſet Erneſtus, die Sabbati, quo celebrantur ſolemnia Matris glorioſæ Domini Salvatoris noſtri, itum eſt ad divina à Pontifice, Patribus, & cunctis Ordinibus, & Proceribus

Digitized by Google

Curiæ ad Ædem beatæ Mariæ Populeæ, quam ſuperioribus annis Pontifex ipſe pro ſua religione à fundamentis inſtauraverat, & in eam formam ex humili & populari redegit, quam nunc cernimus. Ibi ſacris operatus eſt Cardinalis . . . . . & ſacrorum medio Pacis conditiones, de quibus ſupra mentio facta eſt, ex pulpito recitatæ fuere per Ambroſium Coranum Generalem Patrem Auguſtinenſium. Hæ autem conditiones ejuſmodi fuere, ut ex dignitate Pontificis & Sedis, minime fint æſtimatæ, tractatæ, & firmatæ Neapoli apud Ferdinandum, qui ſua magis quàm quæ ad Romanam Sedem ſpectarent, reſpexit: unde augeri mota ſuſpicio cœpta eſt, & ex eo tempore Pontifex alienior factus ad Venetorum partes perſpicue jam ſe convertit. Hujus rei ſupra mentionem aliquam fecimus, & interim dicetur, quum de Venetorum fœdere referemus.

Calendis Majis, quæ die Lunæ evenerunt, Cardinalis Heslet tituli Sanctæ Luciæ in Silice, quum fuiſſet aliquot dies non ſatis firma valetudine, ut ſuæ ſaluti conſuleret, ab Urbe receſſit, in Germaniam natalem patriam reverſurus. Florentiæ & Bononiæ, ut eſt poſtea intellectum, adeo eſt ingravata ægritudo, ut Romam allatus fuerit de obitu nuntius; vanus nihilominus, nam paulo poſt in Germaniam pervenit incolumis. Die Aſcenſionis Salvatoris noſtri in Cœlum, qui venit XI. menſis Maji, itum eſt ad divina de more in Baſilica Petri; Pontifex interfuit cum Patribus & Prælatis; operatus eſt ſacris Cardinalis Sancti Marci Prænestinus Epiſcopus. Homiliam diei illius peroravit Titus Viterbienſis Ludi Præceptor non ignobilis, qui priuſquam ex ſuggeſto deſcenderet, recitavit alta voce Fœdus inter Pontificem & Venetos, cujus conditiones ad verbum perlegit. Dictum eſt, & à pleriſque pro vero creditum, inſcio Senatu tractata ea omnia fuiſſe & firmata, & tunc primùm à Patribus intellecta. Solus Cardinalis Foſcarus, Petrus nomine, natione Venetus, tituli Sancti Nicolai inter Imagines, Venetorum ſuorum nomine cum Pontifice, & Hieronymo Comite ea tractaſſe creditur; ſicque ex ſerie documenti publici; quod lectum eſt, facile apparebat. Conditionum ipſarum ſummam, ſi poteſtas mihi videndi eas facta erit, adjiciam; ſed quantum ego non ex lectione, ſed auditu ipſo percipere potui, ad conſervationem utriuſque Status dumtaxat ſe extendere mihi viſæ ſunt. Per idem tempus, ut eſt poſtea ad verum cognitum, Maumethes Turcarum Rex potentiſſimus, & toti Chriſtianæ Reipublicæ jam formidandus, claſſe centum velorum in Rhodum Inſulam trajecit. Civitatem ejus nominis die XXIII. Maji obſidere cœpit; eam obſidionem Rhodii maximo animo, & ſummis laboribus tres fere continuos menſes pertulere, nonnumquam ab hoſtibus ita preſſi, ut ex muro, quem jam inſcenderant, quandoque cum illis pugnatum ſit, ac non de repellendo à mœnibus hoſte, ſed jam de Civitate ipſa ejiciendo ſit laboratum, adeo ut non tantum virtuti Equitum, quæ procul dubio maxima eſt, quantum Dei beneficio, & Divi Johannis interceſſioni, in cujus protectione Civitas eſt & Religio, tribuendum, quod impiiſſimi Tyranni manus evaſerint. Pontifex naves duas magnas à Genuenſibus acceptas in ſubſidium obſeſſis miſit, omni genere commeatuum, & inſtrumentorum proferenda obſidione egregie oneratas. Totidem etiam Ferdinandus Rex paulo ante tranſmiſerat, quæ opportuno tempore navigantes, in Portum ipſum invitis hoſtibus delatæ, obſeſſis animum addiderunt, & neceſſaria ſubminiſtrarunt. Quæ verò à Pontifice mittebantur, vel quod longior à Genua navigatio eſſet, ſive quod venti non inſervirent, ſoluta jam obſidione, venere, non minus tamen quam Regiæ Rhodiis utiles, & gratæ, tum quod bonum Pontificis, & Romanæ Sedis animum erga ſe viderent, tum etiam quod multa, quæ vecta ſunt, maximo uſui, refrigerio, ac ſolatio miſeris fuere. Obſidionis hujus totam Hiſtoriam, quia eleganter, & ad veritatem à Guilielmo Caorſino Rhodiorum Vicecancellario, qui & ipſe intra Urbem erat, ſcripta eſt, non repetam altius; ab inſtituto etenim meo diſcederem, quum tantum nonnulla ſummatim ad brevem temporum cognitionem notanda miſi aſſumſerim, ut initio ſum præfatus, Papienſis Cardinalis obitum referens. Ex illius igitur ſcriptis cognoſci aperte omnia poſſunt. Rhodum hoc tempore, & Hieroſolymitanam Religionem tenet & regit Pater ampliſſimus Petrus Daubuſſon natione Gallus, annos quinque & quinquaginta natus, vir maximi animi, nec minus ſapientis conſilii, qui ſuperiore quinquennio ab univerſo Religionis Concilio ſummo omnium conſenſu ad eam dignitatem fuit aſſumtus, mortuo Baptiſta Urſino Romano Procere, qui & ipſe duodecim ferme annos Religioni præfuerat, ad eam dignitatem etiam à generali Concilio evocatus, quod ſedente Paulo II. Romæ celebratum eſt, ubi prædeceſſor ejus diem obierat, cujus corpus in Divi Petri Baſilica conditum eſt ante Cellulam Beati Gregorii. Idibus Maji, quæ die Lunæ evenerunt, quinque Cardinales in ſecreto Senatu deſignati ſunt, qui nihilominus ante aliquot menſes creati dicebantur, ſed ad eam diem ſecretò habiti: non abſque cauſſa eſt credendum. Eorum nomina hæc ſunt, Paulus Fregoſus Archiepiſcopus Genuenſis Presbyter tituli Sanctæ Anaſtaſiæ, Coſmus Urſinus Monachus Ordinis Sancti Benedicti Abbas Farfenſis, & Tranenſis Archiepiſcopus Presbyter tituli Sanctorum Nerei & Achillei, Ferricus de Cluniaco Burgundus Epiſcopus Tornacenſis tituli Sancti Clementis, Johannes Baptiſta Sabellus Protonotarius Diaconus Sancti Viti in Macello, Johannes Columna Diaconus Sanctæ Mariæ in Aquiro. Horum duo tantùm Romæ inventi, Urſinus videlicet & Columna; ceteri abſentes. Sabellus Peruſinam provinciam adminiſtrans, poſt paucos dies Romam reverſus eſt. Interim duo præſentes domi ſe continuere; ad diem verò tertiam Junii menſis, quæ evenit in Sabbato, quum die præcedenti Sabellus Romam ingreſſus in Populari Æde conſtitiſſet, obviam ei itum eſt ab omnibus Patribus; ſed tres novi abſque pileo in Vaticanum honorifice deducti ſunt, & in Senatum publicum introducti; ac Pontificis ore pronuntiati; & ejuſdem manu inſignia pileorum eis data. Admiſſionis morem & ceremonias in Agrienſis receptione ſupra explicavi. Idem ſervari in omnibus conſuevit. Ad abſentes duos Genuenſem & Tornacenſem, pilei miſſi ſunt de more. Eodem die priuſquam Senatus haberetur, receſſit ab Urbe Cardinalis Matiſconenſis nomine Philibertus, natione Burgundus, tituli Sanctorum Johannis & Pauli, iturus in Galliam, ut recuperaret à Rege Francorum cenſus Sacerdotiorum ſuorum, quos multos annos ſequeſtrari mandaverat, eo

quod

Digitized by Google

quod intellexiſſet, contra ſe cum Burgundo hoſte ſentire. Sed bono patri undique fuere anguſtiæ; nam apud Burgundos ejus frater capite truncatus eſt ob ſuſpicionem regiæ amicitiæ; ipſe apud Gallos omni Sacerdotium ſuorum cenſu privatus fuit. Hic ſecundo Xiſti Anno ex Epiſcopo in Cardinalem aſſumtus eſt, cum eam dignitatem Ferrico Protonotario Cluniacenſi, Burgundi Principis nomine, in Romana Curia procuraret; nam quum in illius amplitudine eo tempore nullam ſpem cerneret, adverſante Latino Cardinale Urſino, ad ſe ipſum ornandum converſus, eodem Cardinale ſibi favente, deſiderii ſui compos eſt factus; vir mitis ingenii, mediocris doctrinæ, & bonæ mentis pater eſt habitus. Fungitur nunc Legatione Viterbienſi, quæ ſibi potius ad vitæ ſubſidium data eſt, quàm quod Cardinalis in ea propter vicinitatem Urbis ſit neceſſarius. Zacharias Barbarus Venetorum Orator Urbem ingreditur; à Patrum omnium familiis ei obviam itum eſt; magnæ auctoritatis & gratiæ apud ſuos vir hic Patritius habitus eſt. Iiſdem ferme diebus, Luchinetta neptis Pontificia, Juliani Cardinalis Sancti Petri ad Vincula ſoror vidua deſponſatur Johanni Franciſco Franciotto Lucenſi mercaturam Romæ exercenti, juveni nobili & locupleti, qui Depoſitarius Pontificiæ pecuniæ illico deſignatus eſt, Meliaduce Cicada Genuenſi id munus dimittente. Matrimonium parum utrique convenire viſum pluribus ex cauſſis, ſed ætatis in primis diſparitate; nam Viro anni XXIV. ſunt, Uxori ultra XXXV. quæ debet eſſe junior viro. Ad nonam menſis Junii, quæ Veneris dies fuit, abiit in Legationem Gallicanam Julianus Epiſcopus Sabinenſis, Cardinalis Sancti Petri ad Vincula, Pontificis nepos, annos natus . . . . . Proſequuti eum ex more ſunt Patres ad Portam Flamineam, quo in loco oſculo & complexibus vale eſt dictum. Fuit hic primis menſibus Pontificatus Sixti ab Epiſcopatus Ordine ad Cardinalatum aſſumtus una cum Petro ex Ordine Minorum, qui poſtea Cardinalis Sancti Sixti dictus eſt. Hi autem primi fuere à Sixto Pontifice Cardinales creati, quo die quatuor Legationes in eodem Senatu decretæ fuere, Nicæno Gallicana, Vicecancellario Hiſpana, Neapolitano Orientalis maritima, Aquilejenſi Germanica. In ſua Nicænus defunctus eſt; ex ea enim jam rediens Ravennæ occubuit. Tres reliqui incolumes Romam rediere. Sed ad Sabinenſem redeamus. Vir eſt naturæ duriuſculæ, ac uti ingenii, mediocris literaturæ. Cenſus Sacerdotiorum magni, ſupellex ampla, vaſorum argenteorum vis maxima. Eccleſias fere omnes, & Cœnobia ſuæ curæ & miniſterio commiſſa inſtauravit, & lapſa reſtituit. Baſilica Sanctorum Apoſtolorum, & conjunctæ ædes, quas inhabitat, & Templum venerandum Sancti Petri ad Vincula, argumento omnibus eſſe poſſunt. Tribus Cathedralibus Eccleſiis uno tempore præeſt, Avenionenſi, quæ auſpiciis ſuis in Metropolim eſt erecta, Meldenſi in Gallia, & Sabinenſi, quæ una ex ſex, quæ primoribus Patrum ſemper in titulum dari conſuevit. Tribuſque Legationibus nunc fungitur, Avenionenſi videlicet, Picœna; & Gallicana, in quam in præſentia proficiſcitur. Qui ſi non alia operabitur, id certe non deerit, quod Romanæ Curiæ detrimenta maxima inferet; quicquid enim ea capere deberet ex illa Natione, ipſe intercipiet: in quo velit Deus, vanus & mendax inveniar. Præſentis novæ Legationis cauſa ea eſt præcipua, ut Gallum, & Burgundum longo tempore diſſidentes conciliet, & conciliatos ad ferenda auxilia in bellum contra Turcas hortetur & impellat. Det ei Dominus Deus gratiam in conſpectu Regum & Principum, ut jactis bonis ſeminibus colligatur is fructus, qui non tam ſperatur quàm deſideratur. Die Mercurii XIV. Junii menſis, Georgius Cardinalis Ulixiponenſis Urbem primo ingreſſus eſt, à Luſitaniæ ſolo patrio in Romanam Curiam veniens. Decimo Calendas Julii apud Senenſes civilis motus exortus eſt; tres enim Civium ordines, Novennarius, Reformatorius, & Popularis, qui annos circiter ſeptuaginta ſeptem unanimi conſilio & conſenſu Rempublicam adminiſtraverant, propter nonnullos exules diſcordia laborantes in contentionem venerunt. Tamdem Novennarius Calabri Principis Alphonſi favore adjutus, & nobilitatem ad munera Civitatis alliciens, Reformatorium, qui ei adverſabatur, Reipublicæ adminiſtratione privavit, & paulo poſt per diverſa loca in exilium miſit. Reformatorii ordinis loco, qui totus Civitate eſt pulſus, ex omnibus aliis eſt erectus, cui Agregati nomen eſt inditum, qui nunc Novennario, & Populari immixtus, Reipublicæ adminiſtratione congaudet. Ad diem XIII. Julii menſis, miſit Pontifex Oratorem ad Senenſes gratulatum pro innovata eorum Reipublicæ gubernatione, eo quod ſperabat futuram quieti totius Italiæ, & ſaluti Civitatis, Sedique Apoſtolicæ in primis amicæ. Obtulit Magiſtratui & toti Senatui cuncta, quæ ſuæ poteſtatis eſſent pro ſalute illius. Orator verò fuit Sinolphus Otherius nobili Montoria familia genitus, Pontificis Cubicularius, Decurio, Acolytus Apoſtolicæ Sedis, & Diplomatum Scriptor; vir proceræ ſtaturæ, magni animi, nec minoris ingenii, linguæ promtæ, & ad obeunda negotia in primis idoneus; nullis parcens laboribus; ubi opus eſt vigiliarum patientiſſimus; & ubi potus, ante alios continens, cui ex eo potiſſime id Legationis munus eſt datum, quod apud Senenſes auctoritate plurimùm valeret, & Pontifex de eo maxime fideret. Nec quidem immerito; cui enim ſe ipſum totum committit, & credit, publica quoque mandare non dubitat. Namque is eſt, qui Pontificem in publicum venientem validis lacertis ſuſtentat & ſublevat. Et ut Simeon Salvatorem noſtrum infantem ulnis regebat, ita Sinolphus Salvatoris Vicarium ætate grandævum regit & ſuſtinet. Senis tunc agebat Alphonſus Aragonius Calabriæ Princeps, ut ſupra monſtratum eſt. Civitatis decreta omnia nutu ſuo fiebant; nec de re aliqua jam ad Senatum referebatur, quin prius Calaber illam probaſſet; adeoque creverat ejus auctoritas, ut niſi compulſus fuiſſet in Apuliam proficiſci ad obviandum Turcis, qui ut ſuo loco dicetur in Italiam trajecerant, & Idruntum occupaverant, ejus Civitatis imperio procul dubio potitus eſſet; ſicque actum erat de totius Etruriæ libertate. Dictum eſt, lugentem è Civitate abiiſſe. Itaque debent plurimùm Etruſci Turco, qui ab eorum cervicibus jugum ſervitutis amovit; ſed in primis debent Senenſes, qui primi Tyranno paruiſſent.

Digitized by Google

LIBER SECUNDUS,

Et Annus X. Pontificatus Sixti.

Anno MCCCCLXXX.

QUemadmodum nono anno Pontificatus Sixti initium dedit obitus Cardinalis Papienſis, ita mors Antonii Baſſi Pontificii nepotis decimo principium afferet. Obiit enim die Veneris duodecima menſis Auguſti, quum duodecim tantùm dies languiſſet. Namque aucta febre correptus, quum nihil ſibi intermiſſionis dediſſet, quinimmo in horas majores vires acquireret, diem clauſit extremum. Triduo ante obitum viſitavit eum Pontifex, ac multis piis & amantiſſimis verbis languentem ſolari conatus eſt. Sed non voces Pontificis avunculi conſolantis; non Pontificii Medici ullis antidotis; non Cardinalis frater ægroto ſemper aſſiſtens; non pendens aſſidue ab ore languentis Viri Conjux, virgo Regia, ſpecie & pietate præclara; non ceteri fratres ex cubiculo non recedentes; non Miniſtrorum & Ancillarum fidele miniſterium ſibi profuere. Vocavit itaque ad ſe Dominus Deus tanta quiete, ut in vitæ exitu non morientem ſed dormientem dixiſſes; ac ſicut nobiſcum vivens abſque labe & macula vita fuit, ita moriens gratum omnibus ſui deſiderium dereliquit. Confeſſus eſt peccata ſua, dum integri adhuc ei ſenſus eſſent, & communicavit; & ſacro poſtremo liquore eſt unctus; ac Sacerdotis manu vivificæ ſigno Crucis eſt communitus, audiens ſedulo ſanctas Lectiones, & nonnumquam à ſe ipſo, quamvis interruptis vocibus, legenti reſpondens. Viſitavit etiam illum pridie, quàm è vita excederet, Comes Hieronymus Riarius, vir apud Pontificem primarius. Fraternis verbis febrientem ſolari conatur; hortatur bono ſit animo, non frangatur ægritudine, quæ brevi procul dubio eſſet abitura; offert omnia ſua, & ſe, ut amantiſſimo fratri. Ille, ſive in mentis exceſſu, ut ſæpe aſſolent ægrotantes, ſive ex induſtria, eo quod cerneret tunc impune diu conceptum, & retentum virus ſe poſſe evomere, in Comitem acriter admodum eſt invectus. Non egit gratias offerenti ſe in obſequium, prout erat amantis fratris officium; ſed tamquam in hoſtem acerrimum illita veneno ſpicula contorſit. Geſta enim nonnulla Comitis ubique damnata, & mores quoſdam ubique improbatos conſtanter commemoravit: pro quibus Dei judicium procul dubio ſibi affuturum pronuntiabat, quod nulla arte aut humana ope poſſet effugere. Ejuſmodi autem, ea recenſens, vehementia uſus eſt, quali nulla in re benevalentem uſum meminerunt, qui ſecum veteri & frequenti conſuetudine juncti fuerant. Attamen prudens Princeps illa tamquam ab eo, qui propter languorem ſui jam juris eſſe deſiiſſet, æquo animo excipiens, languenti multum compaſſus eſt; & caſum illum, in quem videbat adductum, vehementer indoluit. Nobis omnibus, qui lectulum circumſtabamus, præ pudore rubor quidam ſubortus eſt, & pleriſque è conſpectu ſe ſubtrahentibus. Sequenti die funus celebratum eſt ea pompa, qua decuit. Corpus in Petri Baſilica poſitum prope matris Eccleſiæ Sepulcrum marmoreum, quod egregio opere in ſororis memoriam Pontifex fieri curaverat, quum ante annos circiter octo Romæ & ipſa occubuiſſet. Turcorum Claſſis navigiorum diverſi generis circiter centum ex Apollonia, quam Vellonam, opinor, nunc dicimus, die XXVIII. menſis Julii, quæ Veneris fuit, ex improviſo in Italiam trajecit; tranſmiſſo freto, quod interjacet paſſuum circiter quinquaginta millibus. Idruntum Civitatem Apuliæ ſub Ferdinandi Aragonenſis ditione poſitam, eo quod primo impetu capere nequivit, Civibus ſeſe defendentibus, obſidere cœpit, & oppugnare; ejus namque Præfectus Acchinettus, quem ſua lingua *Baſſà* vocant, eo animo venerat, ut ſi ex improviſo Urbe potiri non poſſet, machinis, & tormentis adhibitis, quorum magnam copiam ſecum adduxerat, omnino illam expugnare conaretur. Itaque illis interim expoſitis, occupato Portu & Urbe circumdata, quæ parvi admodum eſt circuitus, magna vi omni genere tormentorum illam adoriri cœpit, ita ut nulla per dies noctesque quies Oppidanis daretur. Qui quum imparati eſſent, fruſtra alias Regem deprecantibus, ut ſubſidium ad eos mitteretur; nulliſque ſubſidiis comparentibus, tamdem victi in poteſtatem hoſtium die XI. Auguſti menſis devenere. Urbs tota direpta eſt, cæſi fere Cives omnes & indigenæ; imbellis ætas in ſervitutem acta eſt, præter ſenes utriuſque ſexus, qui pæne cuncti interemti fuere. Sacerdotes omnes, & ipſe in primis Idruntinus Antiſtes, ætate & vitæ ſanctimonia venerandus, crudeliter occiſi. Templa Deo dicata funditus diruta, vel in profanos & turpiſſimos uſus converſa; Sanctorum Reliquiæ canibus objectæ; Virgines raptæ & ad ſtuprum deductæ, ac ſuper ſanctiſſimas Aras violatæ. Nihil crudelitatis, aut impietatis omiſſum eſt. Cuique Nobili caput abſciſſum, & affixum lanceis, tota Urbe ad ſpectaculum deferebatur. Dies hic magni mali initium eſt, ut incendium toti Italiæ formidandum, ac paulo poſt, niſi opprimatur, apprehenſurum non modo Italiam univerſam, ſed reliquum etiam Orbis, ubi Chriſti nomen invocatur. Rhodiana obſidio, de qua ſupra dictum eſt, die XXII. Auguſti menſis ſoluta fuit; perſeveraverant enim dies novem ſupra octavam, ut intellectum eſt poſtea. Ad diem tertium & vigeſimum Auguſti, profectus eſt Neapolim colendiſſimus Presbyter Gabriel Cardinalis Agrienſis ad Ferdinandum Regem, ad quem Sedes Apoſtolica illum deſtinaverat, quum primùm Romam allatum fuit de direptione Idruntina. Dominus ſit in labiis ſuis, ut cor Regis ad magna moveat, & confirmet. Die Jovis ultimo Auguſti, Johannes Aragonenſis Cardinalis Sancti Adriani, Ferdinandi Regis filius, ex Legatione Hungarica rediens, Urbem ingreſſus eſt. Fuerat in ea fere annum integrum. Profectus in Diaconatus ordine, Presbyter rediit. Exiſtenti apud Hungaros mutilata eſt ei Apoſtolicæ Legationis poteſtas, quod ea pluribus in rebus abuſus eſſet; ſed paulo poſt in integrum reſtituta. Filius eſt hic, ut dixi, Neapolitani Regis, annos

na-

natus . . . . . & viginti, ſuperiore triennio ad Cardinalatum aſſumtus, quum tamen prius aliquot menſes uteretur inſignibus, purpureo pileo excepto, quod audio ante hac nemini conceſſum fuiſſe. Pro hujus in Senatum aſſumtione diviſos Patres cohortatus eſt Pontifex; vicerunt tamdem, qui creandum cenſuere. Papienſis mei ſententia in contrarium fuit. Vir eſt morum gravitate conſpicuus, modeſtia inſignis; ad religionem, & ceremonias Eccleſiæ non educatus modò, ſed natus videtur; ingenio perſpicax; acutus, & prudens ſermo; ſecretiora ejus incognita non mihi ſolùm, ſed ſuis, quos etiam domi alit. Tarentinæ Eccleſiæ præfectus fuit; jam aliquòt annos diſpenſante ſecum Pontifice, ac nuper Hungaro procurante, cui ſoror Beatrices matrimonio juncta eſt, Strigonienſi metropolitanæ apud Hungarum admodum locupleti adminiſtrator ab Apoſtolica Sede eſt datus; Præſul namque Strigonienſis Regi ſuo infenſus, relicta Eccleſia, ad Federicum Cæſarem confugerat, in cujus Regno adhuc eſſe intelligo. Caſinenſe Cœnobium cum Oppidis ſuis & arcibus retinet à primo Sixti Pontificatus anno, quod Paulus Pontifex, eo quod eſſet loco ad nocendum Eccleſiæ opportuno, in ſua & Sedis poteſtate poſt obitum Ludovici Cardinalis Aquilejenſis ſemper retinuit; qui non modò Cœnobium, & ditionem ejus temporalem Regio filio non conceſſiſſet, ſed ne illius quidem glebulam oſtendiſſet. Et ſi nunc Sixto eſſet res integra, Pauli Prædeceſſoris veſtigia cupide ſequeretur: ita malo Romanæ Sedis ſero ſapimus: quamquam tutiorem partem & ſaniorem amplecti putaverit ſapientiſſimus & clementiſſimus Pontifex. Secundo Septembris die apud Vicum Varronis, ſeu Varii, quem hodie Vicovarium appellant, Urſinorum Oppidum in Sabinis ſupra viam Latinam poſitum, vita functus eſt Neapuleo Urſinus clariſſimus noſtri temporis, & hodiernæ militiæ imperator, Virginio filio unico herede relicto. Habitus eſt vir magni conſilii, & in familia Urſinorum primatum retinens; Imperator totius militiæ Pontificiæ, quem generalem Capitaneum appellamus, ſenex jam, & podagra pernimium gravatus erat. Eodem fere anno frater ejus Robertus, qui Urſinus Eques cognominabatur, in Etruria mortuus eſt, vigente adhuc bello inter Pontificem & Florentinos. Et gentilis ſuus paulo ante Urſus nomine, Aſculanus Dux, militaris diſciplinæ clariſſimus vir, diem quoque obierat; ac ſuperiore biennio duo alii Neapoleonis fratres vitâ functi erant, Latinus ſcilicet Tuſculanus Epiſcopus Cardinalis, & Johannes Tranenſis Epiſcopus, & Abbas Farfenſis. Sicque trium annorum curriculo fratres quatuor, & alium arcta cognatione eos tangentem, omni laude & commendatione dignos, amiſit Urſina Familia: ita humani ſunt caſus. In ſecreto Senatu Pontificio hodierni diei, qui quartus fuit Septembris menſis, Forlivium Flaminiæ potens & nobilis Civitas datur in Vicariatum Comiti Hieronymo Riario Imolæ Vicario ſub annuo cenſu aureorum mille, Patribus omnibus conſentientibus, & Pontificis proviſionem palam verbo commendantibus, ac chirographo proprio Diplomata conceſſionis hujuſmodi conſcribentibus. Ea Civitas longo tempore in Vicariatu Ordelafforum inclytæ familiæ fuerat. Namque Eugenius Quartus Pontifex maximus Cichum Ordelaffum in ea inſtituit, cui poſt mortem filius Galeottus ſucceſſit.

A Quo interemto, Pinus frater in ejus locum inſtitutus eſt, & à Sede Apoſtolica confirmatus. Defuncto deinde Pino abſque prole legitima proponitur Pontifici puer Sinibaldus Pini ex concubina filius. Commendatur toti Senatui ab iis, qui Pini ſectam ſequebantur, & Galeotti filio exuli inimicabantur. Tamdem Pontifex, Senatu probante, Sinibaldum ad ſucceſſionem habilem decernit, & Vicarium inſtituit. Paulo poſt moritur puer. Civitas diverſarum partium ſtudio in diverſa diſtrahitur. Pars Romanæ Sedi ſubjici cupit, & petit; pars exuli favet; pars alia ad Hieronymum animum adjicit, qui non ſegnis inventus inſtat apud Pontificem dari ſibi in Vicariatum
B Civitatem pleno & indubitato jure ad Apoſtolicam Sedem reverſam; pollicetur ſe Romanæ Eccleſiæ obedientiorem fore, cujus alumnus ſit, quàm alium quempiam; Ordelaſſos jam non amari in Civitate propter tyrannidem præteritorum annorum; & extinctam pæne eſſe Familiam illam; unum ſolum reliquum eſſe, & eum quidem captum mente, & ſenſu mancum. Ita annuente Pontifice, & magna Populi parte favente, præmio quoque nonnullis alienæ factionis allectis, tamdem Civitas omnis in ſtudia Riarii erigitur, & in eum converſa polum, Comitem Vicarium & Dominum petit. Arx igitur illico hominibus Hieronymi traditur. Sic Vicarius, ut diximus,
C illius Civitatis efficitur.

Ad octavum diem Septembris, quo celebratur ſolemnitas Nativitatis Mariæ matris Salvatoris Domini noſtri, itum eſt mane ad rem divinam peragendam ad Ædem Popularem à Pontifice & Patribus ac Prælatis, & Populo Romano & Clero in magna frequentia, tam propter ſolemnitatem, quæ apud omnes Chriſtianos maxime celebris eſt, quàm etiam ſtudio videndi Hieronymum Comitem, cui intra rei divinæ ſolemnia Vexilla Eccleſiæ, & generalis Pontificiæ militiæ ſceptrum à Pontifice data ſunt, necnon jusjurandum fidelitatis delatum, quod ipſe armatus procumbens ad Pontificis genua ſedentis in throno totum perlegit, & ex formula præſtitit, Vexillaque &
D ſceptrum accepit. Triduo enim ante quam de obitu Neapuleonis allatum eſſet nuntium, Pontifex eumdem Comitem Imperatorem militiæ ſuæ illico deſignavit; & die hoc ſolemni ſacrata & benedicta prius à ſe Vexilla & ſceptrum Imperatoria inſignia ei detulit. Petrus Marganus Romanus Civis vir jam ſeptuagenarius, opibus & pecunia admodum potens, Pontificiſque nepotes affinitate contingens ad XV. menſis Septembris quum ſumtâ cœnâ ſederet ad fores ædium ſuarum, & cum ſuis confabularetur, recentem auram captans, ex improviſo à Proſpero Cruceo Romano Cive, qui ab exilio incognitus Urbem ingreſſus fuerat,
E pluribus vulneribus, confoſſus, infra diem interiit. Ille enim cum Franciſcum Vallenſem Lælii filium, cui præcipue erat infenſus, interimere nequiret, eo quod ſe cautius cuſtodiret, in Petrum Vallenſis ſocerum generi partes ſequentem, ſed nil tale cogitantem, ferrum exercuit, Chicus Simoneta vir per ſuperiora tempora ſummæ auctoritatis, & gratiæ apud Mediolanenſium Principes, qui multos annos à Secretis ſervierat, & in tantum accreverat, ut unicum illorum conſilium ubique haberetur, & eſſet in Arce Papienſi, penultimo die menſis Octobris, juſſu Ludovici Sforziæ, ac Roberti Severini, apud quos erat ſumma illius

im-

Digitized by Google

imperii, & in quorum poteſtate Dux Johannes Galeatius puer manebat, quibus ille diu infenſus admodum fuerat, capitis pœnâ mulctatur, quum tamen ipſe futuri ſupplicii non ignarus divinæ rei interfuiſſet, & orarias preces Virgini matri Dei porrexiſſet, ac de rebus ſuis domeſticis diſpoſuiſſet. Nigram veſtem induere voluit, & ſupplicii locum nigro panno ſterni curavit. Ad XXV. diem menſis Novembris, qui Sabbato evenit, & in quo Catharinæ Virginis & Martyris ſolemnitas celebratur, ingreſſi ſunt Urbem Florentinorum Oratores numero duodecim, Civitatis ejus facile principes, Franciſcus Soderinus Præſul Volaterranus, Aloyſius Guicciardinus, Antonius Rodulphus, Bonjohannes Janfiliatius, Petrus Minerbettus ex equeſtri ordine, Guidantonius Veſputius Jure Conſultus, Maxius Albizus, Ginus Capponus, Jacobus Lanfredinus, Dominicus Pandolphinus, Johannes Tornatonus, & Antonius Medices. Veniebant autem ad deprecandum à Summo Pontifice veniam pro his, quæ in Beatitudinem ſuam, & Apoſtolicam Sedem deliquerant, tam ob captivitatem Apoſtolici Legati, quam ob Sacerdotes Dei à ſe crudeliter interemtos, inter quos ante alios fuerat Franciſcus Salviatus Piſanus Archiepiſcopus, quem ad feneſtras Curiæ ſummi Magiſtratus laqueo ſuſpenderant: unde bellum graviſſimum exortum eſt, quod toto ferme biennio perſeveravit. Obviam eis nequaquam ivere vel Pontificis vel Patrum familiæ, eo quod adhuc cenſuris Civitas & Populus ſubjacebat. Obviam illis tantùm proceſſerunt, qui illorum aliquem propinquitate vel amicitia contingebat. Die verò Lunæ, qui ſequutus eſt, & is fuit ſeptimus & vigeſimus, datus eſt iis Senatus ſecretus, in quem tamen ſunt intromiſſi nonnulli privatim Prælati, ac inferioris ordinis viri. Volaterranus Præſul, quem diximus caput eſſe Legationis, orationem pro omnibus habuit. Ejus fuit ſumma, ut pro commiſſis exceſſibus in Pontificem & Romanam Eccleſiam, Populus Florentinus doleret, & nunc tamdem veniam per eos humilem peteret. Oratio erudita habita eſt, & artificio plena; recitata autem fuit ſumma omnium attentione & laude; nec minus commendata Oratoris actio quàm orationis ornatus. Acceſſit enim ad orationis laudem ipſius Epiſcopi egregia indoles, qui in Pontificis & Patrum, atque in vivendi ætate graviſſimi & probatiſſimi ſenis mores præferebat, ac tali ingenuitate, & modeſtia oculos in ſe converterat. Commendavit eum Pontifex multis honorificentiſſimis verbis, dimiſitque eos audituros aliàs, quæ ipſe de ea re in Senatu ſuo decerneret; quandoquidem non conſueviſſet abſque Patrum conſilio aliquid grave ſtatuere; juſſit tamen eos bono & quieto animo eſſe, & de Apoſtolica Sede bene ſperare. Dominico autem die, qui proxime ſequutus eſt, tertio Decembris Menſis, in quo prima ſacra Dominici Adventus ab Eccleſia celebrantur, quibus intereſſe ſemper Pontifex conſuevit, quum per eos dies inter Pontificem & Oratores, de pacis conditionibus actum eſſet, ac tamdem conventum fuiſſet, juſſi ſunt illi venire in Baſilicam Apoſtolorum Principis, qui quum in ipſius Porticu aliquantulum Pontificem & Cardinales exſpectaſſent, tamdem aliquali interjecta mora ad ejus conſpectum admiſſi fuere; ſed in hunc ferme modum, qui ſequitur, acta eſt cerimonia. Sedebat Pontifex averſus à Templo in

A ſella ſerica purpurea ſuper limine portæ æneæ, quæ media eſt, clauſis nihilominus valvis, circumſtantibus in corona Cardinalibus & Prælatis, & qui muneribus Curiæ fungebantur, in maxima Populi frequentia, qui viſendi ſtudio accurrerat. Oratores autem omnes demiſſis detectiſque capitibus coram Pontifice venientes, primum ſe ad terram projecerunt. Omnes eum cum humilitate venerantes, pedes ipſius deoſculati ſunt, inde procumbentes in genua errores contra matrem Eccleſiam & Pontificem ſunt confeſſi, & miſereri ſibi & Populo, à quo eſſent miſſi, humiliter petiere. Loquutus eſt pro omnibus unus ſpectatus Eques Aloyſius Guicciardinus, vir jam ſeptuagenarius, & magnæ apud ſuos auctoritatis, maternis tamen verbis & brevibus, atque à paucis propter ſtrepitum exauditis. Eo ſilente, juſſit Pontifex alta voce recitari formulam initarum conditionum & confeſſionis exceſſuum, per Philippum Curvenſem unum ex Notariis Apoſtolicæ Cameræ, aſſiſtentibus Advocato & Procuratore Fiſcalibus, qui unum vel plura, ſi opus eſſet, ad perpetuam rei geſtæ memoriam documenta conficerent. Summa vero conditionum paulo inferius adjicietur. Formulâ lectâ, Oratores ipſi, jure jurando in ſanctis Pontificis manibus præſtito, obligaverunt ſe ipſos & Florentinum Populum, cuncta inviolabiliter ſervaturos. Tunc Pontifex, indicto ſilentio: *Peccaſtis*, inquit, *filii multum, primùm in Dominum Deum Salvatorem noſtrum, occidentes crudeliter & nefarie Piſanæ Sedis Archiepiſcopum & Sacerdotes Dei; ſcriptum eſt enim: Nolite tangere Chriſtos meos. Peccaſtis in Romanum Pontificem, qui vicem Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti gerit in terris, diffamantes eum per univerſum terrarum Orbem. Peccaſtis in ſacroſanctum ordinem Cardinalium, retinentes invictum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalem Sedis Apoſtolicæ Legatum. Peccaſtis in omnem ordinem Clericalem, auferentes à Clero ditionis veſtræ tributa, & ea quidem admodum gravia, contra voluntatem ipſius, & Romano Pontifice minime permittente, rapinarum, incendiorum, direptionum, & malorum multorum cauſſa fuiſtis, non obedientes monitis noſtris Apoſtolicis; qui utinam à principio veniſſetis ad nos patrem animarum veſtrarum; proculdubio non fuiſſet opus experiri armis ad ulciſcendas injurias illatas Eccleſiæ. Nos certe inviti egimus, quicquid egimus; ſed tamen pro miniſterio Apoſtolatus noſtri ita fuit agendum. Nunc verò, filii, ad nos in humilitate venientes in gremium gratiæ vos recipimus; fatentes errores & exceſſus abſolvimus. Nolite peccare amplius, filii; nolite ut canes redire ad vomitum. Satis ſuperque experti eſtis, quantum valeant arma Eccleſiæ, & quàm durum ſit objectare capita ſcuto Dei, & ejus loricam velle confringere.* Et in hanc ſententiam pluribus dictis non minus paterne & pie, quàm conſtanter & fortiter, capiens manu virgulas, quæ de more geſtari manibus à Penitentiariis ſolent, leviter percutiebat humeros cujuſque Oratoris, ad quemcumque ictum caput humiliter inclinantis, dicens ſedulò pœnitentiæ Pſalmum, qui incipit *Miſerere mei Deus*, Cardinalibus ſemper ad vocem Pontificis ſequentem verſiculum reſpondentibus. His peractis, iterum ad ſancti pedis oſculum ſunt admiſſi, & manu à Pontifice benedicti ſunt. Elevatus ſellâ ſtatim eſt Pontifex, patefactæque valvæ Baſilicæ, & ad majorem aram Templi ab omnibus itum eſt, Oratoribus ipſis, & ceteris ſuo ordi-

Digitized by Google

ordine præcedentibus. Acta ibi divina res fuit cum celebritate consueta. Amplissimus Pater Johannes Baptista Sanctæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis Melphitensis operatus est Sacris. Orationem habuit Religiosus quidam patriâ Viterbiensis ex Prædicatorum Ordine, ornatu multo & copiâ refertam. Quæ nihilominus indigna habita est Religioso viro; etenim non tam Evangelii verba declaravit, ut erat officii sui, quàm militarem disciplinam Pontificem & Patres docere conatus est. Sed ad Oratores redeamus. Peractis Sacris, jussit Pontifex familiam suam domesticam, & ceteras Cardinalium omnium, Oratores domum deducere, ut qui Urbem paulo ante ingredientes propter anathema non honorasset, tunc absolutos absque honore esse non sineret. Pii & sapientis patris consilium habitum. Formulæ obligationis hæc est summa. Videlicet primum fatentur errores; erratorum veniam petunt; Ecclesiasticam libertatem aliquo tempore non impedient; provisiones Apostolicas servabunt tam factas, quàm faciendas. Non inferent arma vel bellum Ecclesiæ, vel ejus subditis mediate vel immediate; parebunt omni tempore mandatis Apostolicis; non imponent tributa Clero, nec imposita exigent, præter quæ jam sunt indulta ad tempus pro Pisano Gymnasio. Protestati sunt, ex his non præjudicari sibi, si quod jus habent in iis, quæ ante cœptum bellum possidebant. Agent, quod Populus infra mensem cum dimidio rata habebit hæc omnia. Pontifex pro pœnitentia mandat armari Triremes quindecim eorum impensâ in bellum, quod parat adversùs Turcum, indicitque, nisi omnia ad unguem servent, reincidere illos in priores censuras. Ita promiserunt, & stipulatum est.

Octava die mensis Decembris, qua celebratur Conceptio beatæ Mariæ Virginis, Pontifex in Sacellum à se nuper à fundamentis erectum ad sinistram Petri Basilicæ situm mane ad Divina descendit, Patribus & Curiæ Proceribus de more comitantibus. Sacris est operatus Urbevetanæ Præsul Ecclesiæ, Georgius nomine, apud Parmam, Ruverea gente & ipse progenitus, vir industrius, & ab eodem Pontifice quinquennio ante ad Episcopalem dignitatem promotus. Tum profectus est ad Ædem Mariæ Popularis, nonnullis Patribus, & multis Prælatis, ac Oratoribus eum comitantibus. Ipse Pontifex pensili sella vectus est, equis duobus illam sustentantibus, sedens ipse, purpureo pallio circumdatus, pileum, & sericeum capitiolum in capite gestans. Procubuit ante aram, & Virgine secreta oratione adorata, reversus est in Vaticanum ea, qua ierat, via, secus Tiberim, quam jussu suo nuper lateritio stratam Xistinam appellari voluit. Die Dominico X. mensis ejusdem, qui secundus est Adventus Domini, itum est in Vaticanum à Patribus ad Divina. Interfuit Pontifex, & Sacris est operatus Bartholomæus Præsul Tifernatis Ecclesiæ, & Urbis Romæ Procamerarius. Homeliam peroravit Franciscus Assisinas, insignis Theologus ex Ordine Minorum, & ipsius Religionis Procurator in Curia Romana. Oratio fuit luculenta, gravissimis sententiis referta; auditus est cum summa attentione, & ab omnibus, quod raro accidit, commendatus. In hodierno Senatu habito die Veneris XV. Decembris decretum est, ut continuo triennio Pontifex paratam habeat classem quinque & viginti Triremium in bellum adversùs Turcum; Ferdinandus verò Triremes itidem quadraginta; mutuo se obligantes, eorum neminem per tempus initurum cum hoste concordiam. Pro Ferdinando Anellus Orator ipsius se obligavit ad ipsum, habens privatim mandatum; Vicecancellarius verò ex suo munere, accersitis etiam testibus, extra Senatum conventa Pontificis & Regis publico nomine astipulavit. Die Dominico XVII. Decembris mensis, qui Dominici Adventus tertius fuit, itum est à Cardinalibus in Vaticanum ad Divina, quæ in Aula consueta acta fuerant. Eo die, de more Sacris operari consuevit ex Patribus unus. Operatus est ergo Cardinalis Sancti Chrysogoni à Præsulâtu suo Recanatensis cognominatus, sororis Pontificis filius, Hieronymus nomine, vir mitis naturæ & integerrimæ vitæ, atque ab omni vitio & labe procul alienus, literaturæ etsi non magnæ non tamen negligendæ; in eo maxime commendandus, quod bonos & eruditos homines diligit, & favore, quantum potest, prosequitur. Ad Cardinalatum triennio ante ab avunculo assumtus, dum apud Perusinos moraretur; Census ei Sacerdotiorum modicus est, ita ut vix honestam familiam alere possit. Sacris his non interfuit Pontifex, quod minus benè se haberet. Homeliam recitavit Procurator Augustinensium in Romana Curia, quem nec laudatum nec vituperatum intelligo. Sequenti die Lunæ XVIII. mensis jam dicti, Præsul Volaterranus, quem dixi, & Guidantonius Vespucius Jureconsultus clarissimus, nobilis & acuti vir ingenii, & qui reliqui erant ex omni Florentinorum Oratorum numero, mane absque pompa Urbe egressi versùs Florentiam iter ceperunt, animis (ut est à plerisque creditum) non bene pacatis propter imperatas Triremes, quarum onus, ut non exspectatum, ita nimis grave visum est eis. Deus bene vertat. Abeuntes pauci admodum ex Curialibus sunt comitati. Quæ sequuta est die ejusdem mensis Decembris XIX. Cardinalis Sabellus, qui quum superiori mense esset Administrator provinciæ Umbriæ, Legatus ad Ligures fuerat designatus, mane & ipse abiit, comitantibus extra ordinem Cardinalibus quatuor, qui privatâ amicitiâ illi erant affecti, multis præterea Romanis Civibus & Curialibus, sui nominis & dignitatis studiosis; iturus enim erat celeriter in destinatam provinciam. Legationis hujus causæ duæ præcipue afferuntur, altera ut sedaret civiles motus per eos dies Genuæ exortos inter Fregosos & Adornos; altera ut Triremes pararent pro Pontifice ad trajiciendum in Turcos venturo vere, vel potius ad obsistendum, ne in Italiam ipsi majori conatu & classe, quàm præterita æstate, trajicerent. Hujus amplissimi Patris præcipue delecta industria est à Pontifice & Cardinalibus, quia vir est summæ auctoritatis & maximi ad res gerendas animi, pluribus & difficillimis Legationibus clarus. Fuerat hic à Pontifice Paulo II. multos jam annos propter magna merita tam sua quàm familiæ suæ, ad Ordinem Cardinalatus assumtus, sed intervenente inopinato Pontificis obitu, nec publico pronuntiatus fuit, nec data ei de more insignia. Assumto inde Pontifice Xisto, tantum valuit contrariæ factionis auctoritas, ut usque ad hoc tempus tali dignitate fraudatus fuerit. Johannes Baptista sibi est nomen, pervetustâ & clarissimâ Sabellorum familiâ ortus, annos natus circiter sex & quinquaginta. Dominico die, qui immediate sequutus est, & is fuit professus

Natalis Jesu Christi Salvatoris nostri, & quartus ejusdem Salvatoris Adventus, non descendit Pontifex ad Divina, podagrâ magis solito illum aggravante. Plurimi quoque ex Patribus Sacris non interfuere, privatis se ædibus continentes ob ingentem pluviam, quæ totos XII. dies & noctes ita continuavit, ut Tiberis fluvius multum accreverit, ripasque omnes transcendens, Viam Xistinam nuper latere stratam jussu Pontificis, & inferiora ædium Cardinalis Racanatensis inundaverit; & Portam, quæ est à tergo Molis Adriani, intraverat; formidatumque est, ne ad altitudinem superioris quadriennii perveniret; fuit enim inundatio talis ab annis sexaginta non visa. Extat adhuc monimentum amplissimi Patris Jacobi Cardinalis Papiensis, qui tunc vivens eadem ædes inhabitabat: quo quidem monimento posito in ædium vestibulo monstratur adhuc aquarum ascensus. Nec tantum timor erat aquarum, quàm futuræ pestilentiæ fore certum præsagium; raro enim Romæ accidit, ut ejusdem fluminis magnas inundationes magna pestilentia non sequatur: quod annis superioribus est comprobatum. Secessit enim propter pestilentiam Pontifex cum omni curia Vetrallam primo, inde Ortam, & Narniam, ac postremo Fulgineum petens, maximo cum sumtu, tamen incommodo omnium. Eodem die itum est à Patribus in Basilicam Apostoli Petri ad celebranda Vespertina Sacra Nativitatis Dominicæ, quibus Pontifex non interfuit. Cardinalis Rotomagensis Guillelmus nomine, patriâ Normandus, à Regibus ortum ducens, octogenarius, jam primum in sacro Senatu locum tenens, & Camerariatus munere fungens, sacris eo die, & sequenti, pro Pontifice est operatus. Die Martis, quo sunt celebrata Protomartyris Stephani Sacra, in eamdem Basilicam iere Patres ad rem divinam. De more Sacris est operatus Cardinalis Novariensis, tituli Sanctæ Praxedis, Johannes nomine, Mediolani ortus, sed Parmâ ex familia Arzimbolda oriundus. Hic superioribus annis à Xisto Pontifice ad ordinem Cardinalatus assumtus fuerat, intercedente Galeatio Maria Mediolanensium Duce, eo scilicet, qui quadriennio ante tali die, & in Templo ejusdem Stephani, in Civitate Mediolanensi crudeliter trucidatus est à Johanne Andrea Lampuniano, qui & ipse statim à Principis satellitibus eadem ferme crudelitate est interemtus. De reliquis vero, qui cum Lampuniano in Principem conspiraverant, paulo post est sumtum supplicium. Historia nota est. Hic autem Cardinalis alias secularem vitam egerat, uxorem duxerat, & liberos susceperat. Supererat unus adhuc, optimæ indolis juvenis Juri civili dans operam. Paulo II. Pontifice maximo sedente, uxore defuncta, Protonotarius primò, inde Novariensis Episcopus est ordinatus. Multis Legationibus pro Duce suo ante Cardinalatum honorificentissime functus est, vir civilis Doctrinæ consultus, & boni nominis Pater est habitus. Ad hæc Sacra etiam non descendit Pontifex, chiragrâ impeditus. Sermonem habuit Gallus quidam ex familia Cardinalis Mediolanensis de laudibus & meritis ipsius Protomartyris: Tiberis præcedente nocte in immensum creverat. Non tantùm ad Papiensis monimenta pervenerat, ita ut eo die in Vaticanum ire potestas non fuerit, sed etiam tribus in locis pertingebat unda equorum corpora, videlicet ad latus Ædis beati Celsi, & paulo post exitum Portæ Pontis Adriani, ac medio ferme viæ, qua itur in Vaticanum, ubi Tyburtino lapide sculpta sunt Pontificis Sixti insignia. Hoc Mercurii die XXVII., quo celebrantur Sacra Divi Johannis Evangelistæ, itum est à Patribus in Lateranum ad Divina. Ibi Sacris est operatus Cardinalis Ulisbonensis tituli Sanctorum Petri & Marcellini, cujus supra meminimus. Orationem habuit Archiepiscopus Antibarensis, Stephanus nomine, patriâ Venetus, vir majoris elegantiæ quàm doctrinæ. Commendata est Oratio. Die Dominico ultimo Decembris mensis & anni juxta Romanum morem, quem nos his annotationibus sequimur, celebrata sunt Vespertina Sacra Octavæ Natalis Dominici in Petri Basilica. Præfuit illis Ausias tituli Sanctæ Sabinæ Cardinalis Montis Regalis, natione Hispanus, patriâ Valentinus, à Xisto, primo sui Pontificatus anno, ad Cardinalatum assumtus, quum Procamerariatus munere fungeretur, Vir fere sexagenarius, Pontificii Juris & Theologiæ peritissimus habitus. Superiore anno Germanica Legatione functus est; Germanorum Concilio, quod Diætam vocant, interfuit & præfuit Pontificis nomine. Celebratum autem fuit . . . . . .

Anno MCCCCLXXXI.

Sequenti die Sacra eadem, quæ de Circumcisione appellantur, eodem in Templo sunt celebrata. Pontifex adhuc languens non interfuit; Cardinales de more interfuere; idem Cardinalis illis est operatus. Ita enim consuetum est semper, ut qui Vespertinis præfuerit, idem divinam rem sequenti die agat. Orationem habuit Prior Sancti Stephani. Ad quintum diem Januarii mensis, qui profestus fuit Epiphaniæ, iere Patres de more ad vespertinam Orationem, quæ acta est in Sancti Petri Ecclesia. Ei præfuit Cardinalis Aquilejensis, vulgo Sancti Marci appellatus, Prænestinus Episcopus, Marcus nomine, nobili Barborum familia apud Venetos genitus, Paulum II. Pontificem maximum sola cognatione contingens, vir mitissimi ingenii, morum gravitate, vitæ integritate, maximarum rerum experientia admodum clarus, ab ipso Paulo anno tertio sui Pontificatus ad Cardinalatum assumtus est. Primo Sixti Pontificis anno in Legationem Hungaricam missus fuit, eodem die Urbe digrediens, quo Papiensis Cardinalis ex Perusina Legatione in Urbem rediit, tamen invicem sibi obvii non fuere; & eâdem Populari Porta alter exivit, alter ingressus est; & ambo visendi utriusque studio & desiderio tenebantur. Sequenti celebritate, & die, in eadem Basilica Sacra sunt celebrata, quibus idem Cardinalis est operatus, Patribus ceteris & Curiæ Proceribus de more convenientibus. Orationem habuit Titus Viterbiensis, qui paulo ante à ludi literarii ministerio ad Castrensem Cathedralem Ecclesiam modici admodum census promotus fuerat. Opinione non mediocris doctrinæ, eo quod bis jam publice orasset, ab omnibus fere commendatus; sed dum credit conceptam de se æstimationem augere, adeptam jam parvo momento male orando amittit. Ad XVI. diem Januarii, quo celebratur Sancti Marcelli Natale, profectus est Pontifex ad ejus Basilicam. Est autem Ædes illa Titulus amplissimi patris Johannis Cardinalis Veronensis, Sancti Angeli vulgo appellati, patriâ Veneti, nobili Michaëlia

chaëlia familia geniti, Pontificis Pauli fororis filii, & ab eodem Pontifice una cum Baptiſta Zeno & ipſo ex alia Pontificia ſorore filio, tituli Sanctæ Mariæ in Porticu, ad Cardinalatum aſſumti. Pontifex ultra menſem & dimidium in Pontificia ſe continuerat, partim quod podagrâ fuerat impeditus, partim quod propter aſſiduas pluvias vagandi poteſtas, præſertim Pontifici, non eſt viſa ſatis idonea. Die Mercurii, quo celebritas eſt beati Antonii Confeſſoris, profectus eſt Pontifex tempore meridiano cum aliquibus ex Patribus ad ipſius Ædem in Quirinali Colle poſitam à fronte Baſilicæ majoris Mariæ. Vectus eſt ſolita ſella ſua penſili, binis equis illam ſuſtinentibus, præcedente altero, altero ſubſequente, ipſo autem medio ſedente. Sbaram vocant eam vulgo. Monaſterio illi Præfectus eſt Conſtantinus quidam Judæis parentibus ortus, noſtris Sacris ante aliquot annos initiatus, vir ſolertis ingenii, & ad rem parandam idoneus. Senatus hodiernus habitus die Veneris XIX. Januarii peperit nobis Legatum ad Germanos. Deſignatus eſt Cardinalis Melfitenſis, & de more à Patribus domum deductus. Legationis cauſſa, quæ effertur in vulgus, eſt ea potiſſimum, ut Federicum Cæſarem, & Regem Hungarorum Matthiam, multos jam annos invicem contendentes, ſimul conciliet. Eo autem maturius credunt profecturum, ut Concilio Germanorum Pontificis nomine interſit, quod apud Norimbergam Germaniæ nobile Oppidum ..... Diœc. indictum eſt ad ſecundam diem Quadrageſimæ celebrandum. In eo Senatu, quum de ejuſmodi Legatione referretur, exquirerenturque Patrum ſententiæ, ferunt Cardinalem Aquilejenſem Prænestinum Epiſcopum, de quo ſupra mentionem fecimus, dixiſſe: mittendi Legati ita neceſſariam ſibi videri rationem, ut nemo ex Patribus jure optimo vel poſſit, vel debeat ſe ab eo munere excuſare, præter tres tantum, quorum primus eſſet Cardinalis Rotomagenſis, Epiſcopus Oſtienſis, propter ſenium, qui jam octogenarius eſſet; Cardinalis Mediolanenſis tituli Sanctæ Mariæ in Tranſtiberim propter adverſam valetudinem, quod aſſiduo podagra vexetur; & Cardinalis Urſinus propter corporis imbecillitatem, quod & ipſe podagra quandoque laboraret, & parum firma valetudine, ſæpe numero ægritudine infeſtetur. Tamdem Pontificem in Melphetenſem oculos convertentem, Patrum ſententiæ ſunt ſequutæ. Hic Pater ei muneri idoneus viſus eſt, eo quod propter bonitatem & integritatem ſuam Nationi in ſuſpicionem non veniens, facile in ſententiam ſuam Cæſarem, & Hungarum creditus eſt reducere poſſe. Johannes Baptiſta ei eſt nomen, Genua oriundus, longo tempore verſatus in Curia ad obſequium Cardinalis Bononienſis germani fratris Nicolai V. Pontificis maximi; cujus ædem apud Sanctum Laurentium in Lucina poſt illius obitum habitat, ibi nunc dominus, ubi antea ſervus fuerat. Secundo Xiſti Pontificis anno ab Epiſcopatus ordine ad Cardinalatum evectus non tam patriæ ſtudio quàm favore Juliani Cardinalis Sancti Petri ad Vincula Pontificis nepotis, propter æmulationem Petri Cardinalis Sancti Xiſti, cujus auſpiciis dicebant Mediolanenſem ad eamdem eodem tempore dignitatem promotum, ne videlicet plus hic, quàm ille auctoritate apud Pontificem valere diceretur; ſed revera magis ei præfuit boni nominis odor, & anteactæ vitæ conſtans & commendata opinio, quàm vel patriæ caritas, vel ſtudium alicujus alterius. Ad diem XXVIII. Januarii, Orator quidam Maximiliani Burgundorum Ducis Urbem ingreſſus eſt. A nullis eſt ei obviam itum, niſi à paucis privata ſibi amicitia junctis. Adventus ejus cauſſa minime mihi adhuc cognita eſt; ſed parvi momenti admodum eſſe creditur, cum homo ejus nationis non ſit, & quatuor menſes in itinere fuerit, ac Minorum Religionem profiteatur, qui procul à ſecularibus negotiis eſſe conſueverunt. Audio eum virum eſſe Theologiæ peritum, acutum in primis, & lingua admodum promtum, patriâ Venetum, ſed in Galliis apud Comitem Sancti Pauli diu verſatum, & ab ipſa quodammodo infantia ab eo Principe educatum. Nomen ei..... Ad XXX. ejuſdem menſis, qui die Martis accidit, ingreſſus eſt Urbem Guidantonius Veſputius Florentinorum Orator, unus ex duodecim, qui ſuperioribus menſibus ad Pontificem venerant. Oratores ſocialium obviam ei proceſſerunt; Patrum verò familiæ nullæ, præter unius Ulisbonenſis; ſed Curiales aliquot Florentini à Porta Populari, per quam eſt ingreſſus, domum cum honoribus eum deduxerunt. Eadem die delectus Patrum nonnullorum apud Neapolitanum eſt habitus; actum eſt de Cardinali Andegavenſi, qui annis circiter duodecim à Rege Francorum Ludovico carceri fuerat mancipatus ob ſuſpicionem læſæ Majeſtatis, qui videlicet cum Carolo Burgundorum Principe in necem ſuam machinatus eſſet, nunc vero ſtudio Apoſtolici Legati Juliani Cardinalis Sancti Petri ad Vincula eſt cuſtodia eductus. Ipſi Legato à Rege judicandus traditus eſt, ſed Legatus abſque decreto Pontificis & Senatus, judicium ejuſmodi ſumendum non putavit. Ideo à Pontifice dicitur petiiſſe quid agendum. Die Veneris ſecundo Februarii menſis, quo Purificatio beatæ Mariæ Virginis celebratur, itum eſt à Cardinalibus in Vaticanum; exiit Pontifex in minorem Pontificiæ Cellam, quæ Sancti Nicolai dicitur; candelas in ea benedixit, atque diſtribuit Patribus primum, inde Oratoribus, & Prælatis, Principibus, & Baronibus, & Magiſtratibus; ipſe tamen Pontifex de manu primi Patris ante alios ſpecioſiorem receperat. Procedens inde ſub umbraculo, quod ab Oratoribus, & Romanis Proceribus deferebatur, Prælatorum ordine in ſacra veſte procedente, in anteriorem Pontificiæ Aulam veniens, è loco ſuperiore, qui in atrium deſpicit, candelas exſpectanti plebi manibus ſuis de more projecit; inde eodem ordine procedente, deſcendit ad rem divinam in Petri Baſilicam. Ibi Sacris eſt operatus ampliſſimus Pater Petrus Foſcarus Venetus, Cardinalis tituli Sancti Nicolai inter Imagines, vir graviſſimus & integerrimus, & apud ſuos non minoris auctoritatis quàm nobilitatis. Hic ab Ordine Protonotariorum à Paulo II. Pontifice maximo ad Cardinalatum fuerat aſſumtus una cum Sabello, & Cluniacenſi, qui Tornacenſis appellatur, de quibus eſt ſupra facta mentio, ſed non publice enuntiatus, ut eſt moris: itaque multos annos ea dignitate fraudati fuerunt. Tamdem ſuperiore biennio Xiſti beneficio iterum deſignati & publicati, ſicut ſocii paſſionum, ita conſolationum fuere, invicem nunc ea dignitate fruuntur. Die quæ ſequuta eſt, Blaſii martyrio addicta, meridiano tempore profectus eſt Pontifex ad Popularem Virginem, Patribus & Oratoribus nonnullis illum

comitantibus, qui deprecatione facta ad majorem aram, per Campum Floræ in Pontificiam rediit, inclinante jam Sole. Ad quintam Februarii, quæ dies Lunæ fuit, & in qua colitur Paſſio beatæ Agathæ Virginis, meridiano Sole exivit Pontifex ad Agathenſe Sacellum in Quirinalis Collis clivo poſitum, quod commendatum eſt ampliſſimo patri Franciſco Gonzagæ Diacono Cardinali, in cujus conjunctas ædes ſatis commode conſtructas æſtivo tempore cum carioribus ſuis, vitandi æſtus & urbanæ moleſtiæ cauſsâ, ſecedere conſuevit. Adoratis autem aris Pontifex in Pontificiam eſt reverſus, Cardinalibus illum uſque ad Pontem Adriani comitantibus. Cardinalis Melphitenſis, quem ſupra ad Germanos Legatum fuiſſe deſignatum annotavimus, in Senatu, qui hodie Mercurii die VII. Februarii habitus eſt, Legationem ſibi deſtinatam ſponte depoſuit. Ei ſuffectum dicunt Urſum Theanenſem Epiſcopum, virum doctum, & in Civili ſcientia conſultiſſimum, atque integræ admodum vitæ Antiſtitem habitum. Depoſitæ verò Legationis à Melphitenſi cauſſam eam in vulgus dixerunt, quod millia duo aureorum, quæ ſibi dabantur, parum ſibi ſint viſa. Quæ non ad eundum modò in longinquam Legationem, ſed vix ex Urbe recedendum, ſatis exiſtimata ſunt. Si qua tamen fuerit cauſſa verior, ut certe credendum eſt, ipſi ſciunt Patres & Pontifex, apud quos res eſt acta. Mihi ſit ſatis diem annotaſſe, poſtquam interiora conſilia mihi nota eſſe non poſſunt propter humilem ſortem meam. Hodie ad 12. Februarii die Lunæ meridiano tempore profectus eſt Pontifex ad Ædem ſacram Virginis Popularis, eo quod præcedenti Sabbato ob nubilum cœlum exire noluerat. Vectus eſt penſili ſella conſueta; Patres nonnulli, Oratores, & Prælati illum ſunt comitati; adorata Virgine retroceſſit, & ad ſiniſtram divertens per Collem Quirinalem, & Diocletianas Thermas in Lateranum devenit. Ibi veneratis aris parumper eſt immoratus; Coloſſæum dextrorſum relinquens per radices Capitolini Collis, & inferiora Sabellorum in Forum Judæorum primo, inde per Theatrum Pompeji, quod Campum Floræ nunc dicimus, via Florida & Mercatoria ad Pontem Adriani pervenit, Patribus eum illuc uſque deducentibus. Ad XV. ejuſdem menſis, certis auctoritatibus nuntiatum eſt, & paſſim tota Urbe vulgatum, Præfectum copiarum Turci (Baſsà eum vocant) quem præterita æſtate diximus Idruntum occupaſſe, cum quadringentis equitibus, & mille peditibus, in Licienſem agrum excurriſſe, & noſtrorum plurimos, qui ei occurrerunt, interemiſſe, inter quos Julius Aquævivæ Comes occiſus refertur, vir maximi animi, & in re militari non minoris exiſtimationis & nominis, quem ſupra ceteros Rex Ferdinandus diligebat. Octingentorum ex noſtris interemti referuntur, hoſtium non plus quam viginti. Hoc nuntio noſtrorum animi maxime ſunt conſternati, non eorum modò, qui ſunt in Apulia vicini hoſtibus, & quotidie quæque hoſtilia patiuntur, ſed noſtrorum etiam, qui Romæ ſunt. Minorbinum Oppidulum ab Idrunto circiter tribus paſſuum millibus diſtans, diſſipatis noſtris, & trucidatis, biduo poſt cladem acceptam à Turcis eſt expugnatum, oppidanis ad unum cæſis. Ea in pugna cum Julio turmarum Præfecto nonnulli fortiter dimicantes ceciderunt; Julius ipſe, cum cervix lato enſe, quem ſcimitarram appellant, nondum eſſet abſciſſa, A equo valido prætervectus, poſt mille ſpatium paſſuum in terram delapſus crudeliter necatur. Extra ordinem ad diem XX. Februarii, qui Martis fuit, Senatus habitus eſt meridiano tempore, in eoque deſignatus fuit Legatus Claſſis, quæ Genuæ & Anconæ paratur, Cardinalis Genuenſis, abſens tamen. Senatum extra ordinem coactum diximus; nam quum tantum Lunæ, Mercurii & Veneris diebus matutino tempore vocari Senatus ſoleat, ceteris diebus & horis habitum poſſumus extra ordinem dicere. Cardinalis hic Majo proximo ad Cardinalatum aſſumtus, Paulus nomine, Genuæ ortus, Fregoſa primaria & potenti familia genitus, & in ea primatum retinens, Pii B Secundi Pontificis tempore Civitatis ſuæ dictaturam geſſit; inde in exilium actus, tamdiu fuit extorris, quamdiu Galeatius Sfortia illi Urbi eſt dominatus. Nunc poſt varias Civitatis ejus mutationes dictaturam gerit Thomaſinus Fregoſus, Cardinalis nepos, in ea tantum manſurus, quantum patietur gens inquieta, & novarum rerum ſemper cupida. Hic Pater jam ſexagenarius eſt; multos annos Genuenſi Eccleſiæ præfuit, vir manu ſtrenuus, & intrepidi animi, & qui non minus galea & enſe uti ſciat, quum erat opus, quam baculo Paſtorali & Mitra. Claſſi huic propterea præpoſitus, quod Triremium Præfecti Genuenſes omnes hujus Patris auctoritatem ſequentes, in omnibus dicto ſibi parebunt, & ſtrenue in ejus C gratiam operam navabunt. Die Sabbati, quo celebritas Matthiæ Apoſtoli hoc anno eſt celebrata, mane egreſſus eſt Pontifex, cunctis fere Patribus eum comitantibus. Primum Via Xiſtina ad Templum Populi, inde ad majorem Mariam ſecus Thermas Diocletianas, ac demum ad Baſilicam Lateranenſem profectus eſt; poſtmodum per Judæorum Forum, & Floræ Campum, Via Floræ & Mercatoria, trajecto Ponte Adriani, in Pontificiam rediit, Patribus uſque ad Pontem illum comitantibus.

Ad Calendas Martias, quæ die Jovis evenerunt, & in qua Romæ Agonenſes Ludi agi conſuevere, pinguem diem hunc vulgus appellat, itum eſt à Vicecamerario, & Hieronymo Comite, in Romanum agrum Urbi vicinum venandi ſtudio, multis Proceribus tum Romanis, tum Curialibus ordinum omnium, illos comitantibus. Exiere Porta .... quam Pertuſiam hodie vocant, in vertice Collis Vaticani poſita. Præcedenti nocte Urbe tota à Venatoribus clamatum eſt: cornibus, tubis, & canum ullulatibus omnia reſonabant. Venatores equites ſupra quadringentos, pedites totidem, aut etiam plures, interfuiſſe venationi aſſerebant; Canes leporarios, & eos, qui feras excitant, ſupra octingentos; ſed infelix venatio; capti dumtaxat Cervi duo referuntur, miræ nihilominus magnitudinis, caprei ſex, lepores, & vulpes abſque numero. In ſilvis cibus paratus omnibus volentibus Comitis ſumtu. Eadem die in Veſperis deſcendit Pontifex in Baſilicam Petri in veſte domeſtica, tamen familia comitatus, obtulit ſacrario Baſilicæ aureum pannum intertextum auro ad cooperiendam Cathedram Apoſtoli Petri, quæ in eodem Templo cum ſumma veneratione ſervatur; ac ſe præſente ſuo munere operiri illam juſſit; taliter ornatam in locum ſuum deferri mandavit à majoribus Templi Sacerdotibus incenſis cereis præcedentibus, cantatis quoque nonnullis ad cerimoniam pertinentibus. Die Mercurii VII. Martii, quam quartam

D

E

feriam,

Digitized by Google

feriam, & diem Cinerum vocamus (primus dies hic est Jejunii Quadragesimalis) descendit Pontifex ad Divina in Petri Basilicam cum Patribus omnibus. Hi, & Episcopi in veste sacra, & Prælati inferiores in albis, Oratores, Proceres, & ceterorum Ordinum Viri, Pontificis manu cinere caput signati sunt de more. Melphitensis Cardinalis Sacris est operatus; & Titus Viterbiensis, Castrensis Episcopus, orationem habuit ab omnibus commendatam, ita ut alterius maculam pæne diluerit. Orationis argumentum fuit de hominis conversione ad Deum. Sed ipsius Pontificis ante alios à primo Cardinali cinere caput aspersum; is autem fuit Rodericus Episcopus Portuensis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vicecancellarius. Nam Rotomagensis, qui primum in Senatu locum tenet, ob podagram domi se continebat. Sequenti die Gallorum Regis Oratores Urbem ingressi sunt per Portam Sancti Petri. Pontificis familia, & Patrum omnium, eis obviam ivere. Hi vero sunt Johannes de Cassangues Dominus de Gemssac ex Præsidentibus Parlamenti Burdegalensis, Johannes de Res Dominus Sancti Lupi, Raymundus Perandi Archidiaconus Aluisiensis in Xantonensi Ecclesia Regius Eleemosynarius. Hic tamen superioribus honoris caussa additus. Primâ Dominicâ Quadragesimæ, quæ evenit XI. mensis Martii, itum est in Vaticanum ad Divina. Exivit Pontifex in propinquam cubiculis Aulam, quæ pro Sacello habetur quandoque, quousque aliud majus erit instauratum, quod egregio opere & magno sumtu reædificatur; quo die sacris operatus est Petrus Guillermus Archiepiscopus Salernitanus, & Homiliam peroravit Petrus Antonius Viterbiensis ex Ordine Prædicatorum, qui commendatus fuit fere ab omnibus. Vocati à Pontifice Gallorum Oratores die Mercurii 14. Martii in secreto Senatu, auditi sunt; obtulerunt in subsidium belli adversùs Turcos aureorum trecenta millia, ducenta videlicet à Clericali potestate exigenda, centum à Seculari, sub conditionibus tamen, quæ mihi adhuc penitus sunt ignotæ. Postulaverunt & alia à Pontifice & Senatu, ad consequendam pacem cum Burgundo. Decrevit Senatus examinari interiùs postulata ipsorum, & ad nonnullos delectos Patres rejecta est caussa. Die sequenti apud Rotomagensem primum Patrem, & ceteros delectos, auditi sunt. Ad secundam Dominicam Quadragesimæ, quæ evenit XVIII. mensis Martii, itum est de more ad Divina in Vaticanum. Exiit Pontifex in proximiorem cubiculis Aulam, in qua res divina ut plurimum agitur. Sacris operatus est Johannes Castrensis Episcopus, non is Castrensis, de quo supra fecimus mentionem. Duas enim Cathedrales Ecclesias eodem nomine appellatas invenies; alteram in Etruria in ditione Romani Pontificis, parvi admodum census, cui . . . . . Viterbiensis nunc præest; in Gallia alteram, cujus Præsulem hodiernis Sacris dicimus fuisse operatum. Is quidem est ex Principibus Armeniacis: ita enim gentili nomine appellabantur. Frater ejus Jacobus Nemesii Dux, & Castrensis Comes, ob suspicionem læsæ majestatis Regiæ, eo quod cum Burgundo sentire creditus est, jussu Regis Gallorum capite truncatur. Ad tertiam Quadragesimæ Dominicam, quæ fuit quinta & vigesima Martii, itum est à Patribus in Vaticanum de more ad Sacra, quæ Conradus Spoletinus Antistes est operatus, nepos amplissimi & gravissimi Patris Berardi Episcopi Sabinensis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, qui sexto ante Papientem mense Romæ diem obierat. Homeliam peroravit . . . . . Augustinensium Procurator. Pontifex non interfuit. Die sequenti, in quem translata fuit Annunciationis celebritas, itum est etiam ad Divina; Pontifex nequaquam descendit. Sacris operatus est Ausias Cardinalis Sanctæ Sabinæ, Montis Regalis Archiepiscopus. Orationem habuit Marcus Neapolitanus sacri Apostolici Palatii Magister, Theologo, quàm Oratori convenientiorem. Commendatus ab omnibus fuit. Die XXVIII. Martii, Collense Oppidum Vallis Elsæ, & Mons Sancti Savini, quæ proximo bello Florentinis erepta fuerant, per Pontificem & Regem eisdem sunt restituta; erant enim in Regia potestate. Castellina vero, & Mons Dominicus, ac Sacellum Sancti Poli in Senensem potestatem ad tempus dimissa. Quartâ Dominicâ Quadragesimæ, quæ evenit Calendis Aprilis, itum est à Patribus in Vaticanum ad Sacra. Pontifex interfuit, qui proximis tribus Sacris non interfuerat. Celebrata ea sunt in Petri Basilica, ut Rosæ mysterium celebrius fieret. Rem divinam egit Cardinalis Sancti Vitalis Dominicus; & orationem habuit . . . . . Rosam vero . . . . Eodem die Oratores Caroli Andegavensis, Provinciæ Comitis, qui se Regem Siciliæ nominat, mortuo Renato patruo suo, cujus relictus est heres, Urbem ingressi sunt. Hi dies aliquot Narniæ restiterunt, eo quod Pontifici & Patribus non placeret ingredi eos tamquam Regios Oratores, qui titulus suspicionem daturus videbatur Ferdinando Aragonensi; tempora verò minime pati, ut suspicionibus novis augerentur alias mala præsentia. Itaque Urbem ingredientibus à nullis familiis vel Patrum vel Pontificis, eis itum est obviam. Gallorum Regis Oratores, quos Romæ esse supra monstratum est, & Prælati nonnulli, qui vel in Caroli dominatione Sacerdotia possident, vel Andegavensem sectam sequuntur, introëuntes honoraverunt. Die Martis Aprilis tertia, iidem Oratores à Pontifice sunt auditi, Oratoribus Gallis præsentibus. Dies auditorii alius majoris commodi destinatus est eis; sed tamen clementer accepti sunt, & amantissimis verbis à Pontifice appellati. Quærebatur hodierno Jovis die, quo indicta est Statio (ita enim appellamus Indulgentias Quadragesimales) ad Sanctum Silvestrum, & ad Martinum in Montibus; cur hic dies Stationes duas diversas loco & nomine secum afferat, quum unâ tantum reliqui sint contenti. Aderam ego in Cancellaria Apostolica, quum à nonnullis motum est dubium. Nicolaus Galiriatus Gallus unus dixit, intellexisse se alias ex amplissimo Patre Johanne Monacho Cardinali Atrebatensi, viro sacrarum Literarum eruditissimo, eam inde ambiguitatem exortam, quod Ecclesia Sancti Martini ædificata fuit, ubi tunc erat Ecclesia dicata beato Silvestro, quæ postmodum propter ejusmodi instaurationem partim primum nomen amisit, partim servavit, & vulgo Sancti Martini in Silvestro est appellata; prout evenit in Ecclesia Sancti Gregorii, quæ in Andrea est dicta, eo quod in eodem Colle, ubi Gregorii nunc est Monasterium, prius Sancti Andreæ Sacellum fuerat.

Quinto Idus Aprilis, qui dies Dominicus est, & de Passione nuncupatur, itum est de more à Patribus ad rem divinam, quæ quidem acta

fuit

fuit in Basilica Principis Apostolorum. Sacris autem est operatus Baptista Cardinalis Sanctæ Cæciliæ Melphitensis nuncupatus. Inter divinæ rei Solemnia jussit Pontifex in throno sedens, circumstantibus ad subsellia Cardinalibus, Præsulibus, Oratoribus, & totius Curiæ, ac Romani Populi, & Cleri Proceribus, recitari à latere suo Diplomata, quæ de Patrum Consilio edita erant. Eorum series admodum longa fuit; sed hæc, quæ sequitur, summula. Exposuit primo Ecclesiæ nascentis initia, & felices ejus per tempora longa successus; incadem postea decrementa delapsus est. Hostium deinde Christi nominis victorias & triumphos, & ruinas nostras & clades enumerat. Ac nunc tamdem positis ante oculos periculis & discriminibus, in quibus adducta est Christiana Respublica, monstratisque ingentissimis apparatibus Turcorum Regis adversùs Christianos omnes, & noviſſime contra Italiam, in qua proxima æstate ejus Imperator (Bassà vocant) magna classe trajecit, & Idruntinam Civitatem occupavit, hortatur, admonet, & obsecrat Reges, Principes, & Potentatus omnes Fidei orthodoxæ, ut qui bello laborant, pacem agere velint, vel si non possunt, inducias saltem per triennium paciscantur in proximis Calendis Juniis incipiendas; convertant quoque eorum arma in bellum Turcorum quilibet juxta vires suas; qui, si ipsimet ire in bellum nequeant, suo nomine & sumtu alium mittant, vel tantum pecuniæ ministrent, quantum ipsi toto triennio essent exposituri. Recipit idem Pontifex in suam, & Romanæ Sedis protectionem omnes euntes, vel mittentes in bellum, durante toto triennio, & toto semestri immediate sequuturo, postquam à bello redierint domum, promittens se defensurum statum omnem illorum adversùs quoscumque interim offendentes. Proponit cœlestia præmia monita hæc sua, & observationes recipienti; negligenti verò æternam damnationem & maledictionem suam enuntiat. Quia verò Diplomata ipsa passim habentur, non insistam in his pluribus. Recitavit ea altiori voce à Pontificis latere, ut dixi, ampliſſimus Pater Franciscus Piccolomineus Sancti Eustachii Cardinalis Senensis, primum inter Diaconos Cardinales locum tenens, non quidem in sacra veste constitutus, ut alias ipse idem, sedente Paulo Secundo, in Æde Capitolina in simili fere cæremonia, sed in quotidiana Senatoria, quam Capam vocamus. Is nepos fuit Pii Secundi Pontificis Maximi, Pontificatus sui anno secundo ad Cardinalatum assumtus, dum Senis tunc ageret, ad Romanam Curiam à Mantuano Concilio rediens, quod pro tuenda Fide primis sui Apostolatus mensibus indixit, & celebravit. Vir est pii & mitis ingenii, integritate vitæ, modestia, ac morum gravitate admodum clarus, literaturæ non parvæ, sed eruditos homines magno studio & favore complectens; apud omnes autem tam sui Ordinis quàm alienos in summa veneratione habitus. Picœni Provinciam adhuc juvenis sedente avunculo, cum summa laude administravit. Romanæ Urbis, & totius Italiæ graviſſimo tempore, quo Pontifex Anconam profectus est, Legationem quamhonorifice obivit Germanicam, qua functus est anno ultimo Pontificis Pauli, in qua apud Ratisbonam Germaniæ Urbem non ignobilem conventum de rebus maximis habuit; cui Federicus Cæsar interfuit, & Germanorum Secularis & Clericalis potestatis Proceres fere omnes. Quo in loco & obitus Pauli, & Xisti, qui nunc regnat, assumtio sibi est nuntiata. Unde paulo post acceptis Pontificis novi mandatis in Italiam est reversus, & tam à Senatu, quàm à Pontifice honorifice exceptus, nunc Romæ agit, tam Magnatibus quàm Popularibus gratus, annos duos & quadraginta circiter natus, ac talem vitæ ac morum ordinem retinens, ut plerique ei summum Pontificatum suo tempore auspicentur. Id faciat Deus pro sua pietate, & pro salute Ecclesiæ Sanctæ suæ; interim verò non dimittas Servum tuum, Domine, sed videant oculi ejus Salvatore tuum; beatiſſimo tamen Xisto constituti à Deo dies non brevientur, cui sit & semper adjutor & custos in sanctis operibus suis. Habitat Senensis (ut ad eum revertar) in magnificis ædibus, non magis ad dignitatem Cardinalatus, quàm ad Sacerdotalem frugalitatem à se constructis, inter Pontificiam viam, & Pompeji Theatrum, quod nunc Campum Floræ vocamus. Recitatis per eum omnibus cum summa gravitate, cunctis silentibus, & attentione maxima audientibus, prosequuta sunt Sacra de more, eisque in finem absolutis, Populo Pontifex benedixit; & Patribus comitantibus, & Episcopis, & reliquis, in Pontificiam Cubiculariorum humeris est reductus. Vocati sunt in Senatu Patres ad XII. mensis Aprilis tempore meridiano. Vocati etiam Romani Proceres, quos Barones appellant; adhibitique sunt Magistratus omnes urbani & primarii Romani Cives. Vocationis causſa patebit, quum altius nonnulla breviter repetiero. Laborat Romana Civitas inteſtinis malis; vigent discordiæ in ea, dissensiones, & odia; homicidia in ea multa à tribus annis citra, ex quibus nonnulla à primariis Civibus sunt perpetrata. Franciscus Vallensis Lælii filius, qui ante octo annos à Francisco Cruceo vulnus acceperat, eumdem nuper ad mensam Prosperi Crucei gentilis sui ex improviso crudeliter interemit, quum ille inter cognatos & hospites, epulas & pocula, astante quoque ejus sorore, quæ Prospero nupta erat, fraterne discumberet. Prosper, ut acceptam domi suæ injuriam ulciscereturcum in caput Vallensis, qui se cautius custodiebat, secure non posset, in Petrum Marganum Civem Romanum, virum in primis locupletem, Vallensium affinem, & eorum sectam sequentem, virus evomit; eumnamque proxima æstate, quum inclinasset jam Sol, ad januam domus suæ captantem frigora, & talia non cogitantem, occidit. Ex hoc se continere domi utriusque cognationis, & sectæ homines cœperunt. Quisque suos satellites, ut tutiorem se reddat, ad se evocat, ac domi alit, ut est hodie Romanis consuetudo, quum inimicant ad invicem. Franciscus & Prosper, factionum capita, & homicidæ, judicium formidantes, ad Romanorum Procerum Arces, quas sibi quisque fidas existimat, & suarum partium esse nosceit, se conferunt. Vallenses Columnensibus, Ursinis Crucei adhærebant. Tota igitur Civitas horum dissensione & odio quum laboraret, atque his malis vigentibus quiescere non posset, in se ipsam erigitur, ut uno consensu quærendam sibi salutem consulat. Ideoque delecti nonnulli, nomine publico ad Pontificem destinati, rogant, supplicant & obsecrantur, ut laboranti Civitati medicam manum imponat ad salutem; ut pie & paterne in eos prospiciat, ac tot nascentibus malis obviam eat; non patiatur infirmum esse totum corpus Civi-

tatis

fatis infirmitate paucorum. Evenire enim facile posse, ut durante impunitate & contumacia nonnullorum, tale incendium excitaretur, quod paulo post etiam volens non posset opprimere. Pius & sapiens Pontifex, qui antea malum omne à Proceribus Romanis provenire sentiebat, eo quod fontes ad se ipsos tamquam ad tutum asilum confugientes absque aliquo discrimine recipiebant, eosdem ante aliquot dies ad hunc ipsum eâ tamen causâ constitutum mandaverat vocari. Præsentes ergo alloquitur, toto sacro & urbano Magistratu & Romanorum Civium cœtu astante, hortatur, monet, rogat, obsecrat, velint ab hujusmodi malis abstinere; fontes, homicidas, exules, capite damnatos in sua munimenta non recipiant; male agentibus non faveant; de se haberi judicium sinant; Leges & Jura Romanorum, quæ patres eorum & tulerunt, & toti terrarum Orbi servanda dederunt, ipsi ante alios religiose custodiant, & ab aliis custodiri dent operam. Id esse boni Civis officium, & Nobilitatis, qua gloriantur, perspicuum documentum. Causam ipsi non præbeant quotidianis cædibus. Non pati tempora, ut ab intestinis malis laboret hæc Civitas, cui jam instat hostis à tergo, & alter Annibal Turchus cervicibus nostris immineat multum. Quum prosequutus Pontifex esset in eamdem sententiam, pauci pro cunctis respondent. Ii autem fuere Johannes Antistes Constanus nobilissimâ Comitum familiâ genitus, Stephanus Columna, Andreas Comitius, Virginius Ursinus, & Baptista Arronus Triumvir, qui nunc in Romano Populo summus est Magistratus, & Conservatores appellantur. Ostenderunt, gratissimam esse eis Pontificis mentem & monita, qui more pii patris cum pietate & caritate filios admoneret; egerunt Beatitudini suæ gratias immortales, pollicentes ejus imperio obnixe obtemperaturos, tam ad conciliandos inter se dissidentes Cives, quàm ad sumendum de damnatis supplicium. Pontifex eos mirifice commendatos jurejurando adegit, se deinceps in eorum vel Arcibus vel Oppidis homicidas vel damnatos non recepturos, adjectâ sex millium aureorum pœnâ ærario Pontificio persolvendâ. Quia verò magni admodum laboris esset Principatus hos sanguine civili conspersos conciliare, & ne semper etiam in minimis quibusque rebus adeundus Pontifex esset, quem adire frequenter propter gravissimas occupationes difficile admodum est, posset que aliquando magna rei gerendæ occasio deperire, delegit idem ipse Pontifex, probante Senatu, tres ex Patrum ordine, qui conciliandorum Civium curam omnem susciperent, quibus potestatem & auctoritatem omnem est impartitus, quæ ad eam rem necessaria visa est. Ii autem fuere Johannes Baptista Sanctæ Cæciliæ, Stephanus Sanctæ Mariæ in Transtiberim, Sacerdotes, & Franciscus Gonzaga Sanctæ Mariæ Novæ Diaconus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales.

Anno MCCCCLXXXI.

VUlgatum est Romæ ad XII. Aprilis Mensis, triremes duas Ibletti Fliſci Protonotarii Genuensis, quæ Neapolim navigabant ad recipiendum Prosperum Adornum, incidisse in navim ejus generis, quas Caravellas appellant, à Lusitania Rhodum versùs navigantem. Erat navis Præfectus Jacobus de Almedia Eques Hierosolymitanus, vir strenuus & nobilis, qui tam Regis sui mandato quàm zelo juvandæ Religionis ad ferenda Rhodiis auxilia proficiscebatur. Genuenses absque multo vel labore vel opere potiri navi existimantes, ac Piratarum more prædam partiri, in Caravellam impetum faciunt. Lusitani, qui egregiè erant armati, eo quod adversùs Turcos experiri opinabantur, valide Piratis resistunt, quamvis numero impares essent. Atrox pugna committitur non longe à Plumbini aquis; tamdem Lusitani victores vadunt; alteram ex triremibus capiunt; alteram aliquantulum sunt secuti; sed ea remorum beneficio salutem sibi paravit. Ex Genuensibus LX. periere; non plus uno ex Lusitanis; Præfectus in facie vulnus accepit. Læta Civitas fuit Caravellæ victoriâ, & venienti Romam Præfecto è Portu Civitatis-veteris omnes congratulati sumus; venit enim tam ad vulnus curandum quàm fratrem visendum, qui apud Pontificem sui Regis Legatione fungebatur. Ad horam tertiam noctis diei Mercurii, qui fuit Nonis Aprilis, magnum incendium excitatum est in ædibus Pazzianis prope Pontem Adriani; quod fere reliquum rerum suarum consumsit. Eodem die ierat Pontifex ad Templum Popularis Mariæ, plerisque Patribus, Oratoribus, & Prælatis illum comitantibus, viâ Xistinâ iens & rediens, pensili sella sua vectus. Britanniæ Oratores dicto die XIII. Urbem ingressi sunt, missi ipsi à suo Principe ad Pontificem, ut indictæ diætæ interessent. Eis obviam itum est ad Portam Sancti Petri à familiis tam summi Pontificis quàm Patrum, & fere Oratoribus cunctis, qui Romæ tunc erant. Oratorum nomina hæc sunt ..... Sabbato sequenti XIV. dicti mensis meridiano tempore, profectus est Pontifex ad Ædem suam Virginis Populeæ, qui veneratis aris viâ rectâ in Vaticanum reversus est, Patribus, qui illum deduxerunt, usque ad Pontem Adriani comitantibus. Dominica die, quæ sequuta est, ea Palmarum nuncupatur, itum est à Patribus de more ad rem Divinam. Pontifex in parvo sacello Pontificiæ Palmas benedixit; ipse primum digniorem de manu primi Patris accepit; reliquas gradatim distribuit Cardinalibus & Præsulibus in veste sacra, Prælatis, ceteriſque minoribus in albis constitutis; inde se movens, præcedente Prælatorum ordine, sub umbraculo, quod erectis hastis in altum ab Oratoribus & Romanis & aliis Proceribus portabatur, processit in quemdam majoris Aulæ locum, qui in atrium despicit, unde Olearum ramos, Palmasque Populo exspectanti & conclamanti in lætitiæ & religionis speciem, de more projecit. Itum est inde ad Sacra, quibus operatus fuit Johannes Cardinalis Novariensis, de quo supra mentionem fecimus. Cerimonia Palmarum eadem quasi est, quæ Candelarum, quam etiam supra monstravimus. Oliverius Caraciolus nobilis Eques Neapolitanus ad diem XVI. ejusdem mensis Romam venit, ut Catharinam Marzanam Suessani Principis filiam, neptem Ferdinandi Regis, Antonii nepotis Pontificis obitu viduam, Neapolim reducat. Camillus Pandonus & ipse Neapolitanus Eques, ejusdem Regis Orator ad Gallorum Regem destinatus, ad XVIII. Aprilis Urbem est ingressus. Familiæ nonnullæ Cardinalium ei obviam iere ad Lateranensem Portam. Feriâ quartâ Majoris hebdomadæ (ita diem Mercurii, quem vulgo Sanctum dicimus, appellat Eccle-

Eccleſia) iere Patres ad Orationem Matutinam tempore veſpertino, prout ſemper his tribus diebus fieri conſuevit. Dicta eſt Oratio in Aula conſueta Pontificiæ; interfuit Pontifex, & Orationi de more præfuit amictus purpureâ Cappâ, Mitram damaſcenam abſque ornatu aliquo in capite geſtans, Stolâ dumtaxat pendente ab humeris. Sedes Pontificis & Cardinalium, aliorumque Prælatorum ſubſellia, parietes quoque, & pavimentum Oratorii abſque palliis & ſtragulis toto hoc triduo dimittuntur, excepto ſequenti die Jovis, quando Divina res celebratur, tunc enim propter Paraſceve ſolemnem celebrationem ubique ſolemnis eſt dies. Ad rem Divinam agendam die Jovis, quam Sanctam vulgus, Eccleſia verò Majoris hebdomadis quintam feriam vocat, itum eſt à Patribus in Vaticanum. Sacris eſt operatus ampliſſimus Pater Rodericus Borgia, Valentinus Epiſcopus, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Vicecancellarius, & Cardinalis Portuenſis. Divina re abſoluta, ſacrata hoſtia Dominici Corporis Pontificis manibus, capite detecto, ab Ara majori, in qua ſacrata fuerat, in parvum Pontificiæ Sacellum religioſe admodum portata eſt, & argenteæ arculæ ſuper Sacelli Aram condita pro Communione diei ſequentis, in quo ob vivificæ Paſſionis memoriam Sacrum Dominicum non conficitur. Præcedebat Pontificem Præſulum & Cardinalium Ordo, in ſacra veſte & Mitra conſtitutus; & quilibet eorum ardentem cereum manu geſtabat. Ipſe Pontifex veſte ſacra circumdatus, Cubiculariorum & Miniſtrorum ſuorum humeris in purpurea ſerica ſella ſua ſedens, deferebatur ſub umbraculo, quod Regum, ac Principum Oratores portabant. Poſitâ ſuper Aram hoſtiâ, eodem ordine deſcenſum eſt ad pulpitum marmoreum porrectum ſuper atrium Beati Petri Baſilicæ (eum locum Benedictionem appellamus) ibi primum alta voce ſunt recitata Diplomata, quæ de Cœna Domini nuncupantur, per Ugonem Bentium, unum ex Subdiaconis Apoſtolicæ Sedis, verbis quidem Latinis, ut ſcripta & edita ſunt, ſed maternis aſtanti Populo per Franciſcum Cardinalem Senenſem pedetentim vulgabantur. Inde projectis à Pontifice, Patribus, & Præſulibus in ſubjectam arcam candelis accenſis in ſignum æternæ maledictionis eorum, qui annuntiatis cenſuris ſubjiciebantur, Populo, qui illuc religionis cauſsâ confluxerat, de more benedixit. Abſoluta cerimonia eodem modo in Pontificiam Pontifex eſt reductus. Cardinales tamen atque Antiſtites ſacras veſtes exuerant. Poſtquam autem in cubiculum reverſus eſt, duodecim pauperibus hominibus pedes lavit, exemplo Salvatoris noſtri, quos antea albis veſtimentis, caligis, & calceis, veſtiri ad hoc ipſum miniſterium juſſerat. Redeo nunc ad Vicecancellarium, de quo non erit alienum libare nonnulla ad notitiam futuri temporis, niſi hic labor ſtatim cum Auctore perierit. Annos natus eſt hic circiter quinquaginta apud Oppidum Xativam Valentinæ Diœceſis, Calixti III. Pontificis maximi nepos fuit; initio Pontificatus avunculi ad Cardinalatum aſſumtus, una cum Ludovico conſobrino ſuo tituli Sanctorum Quatuor Coronatorum, qui à quatuor annis citra in Præſulatu ſuo Illerdenſi quietam vitam agit, ſi quietam licet dicere vitam illius, qui Apoſtolica Sede relicta, cui adjutor & Conſultor cum reliquis Sacerdotum Principibus à Domino datus eſt, non quæ Jeſu Chriſti, ſed quæ ſua ſunt, quærens, privata magis quàm publica reſpiciens, officii Sacerdotalis oblitus, otiatur cum ſuis. Ambo Bononiæ Juri Pontificio operam dederant. Paulo autem poſt Rodericus Apoſtolicæ Cancellariæ Præfectus fuit, quæ vivente adhuc Nicolao V. aliquo tempore vacaverat. Vir eſt ingenii ad quæcumque verſatilis, & animi magni; ſermo ei promtus eſt, & in mediocri literatura valde compoſitus; naturâ eſt callidus, ſed ante omnia miræ ad res tractandas induſtriæ. Claret mirum in modum opibus, Regum & Principum plurimorum clientelis admodum clarus. Sedente Calixto avunculo Picœna Legatione functus eſt, & Anno primo Pontificis Xiſti in Hiſpanias cum poteſtate non modò de Latere Legati, ſed pæne Pontificia miſſus eſt, à qua in Italiam mari rediens, quum jam Piſanum Portum ingredi tentaſſet, maritimis fluctibus ita eſt triremis, qua vehebatur, disjuncta, ut pæne ſubmergeretur. Alia tamen, in qua erat familia fere omnis, alliſa litoribus periit. Antiſtites tres Parentinum, Aſſiſinatem, & Caſtrenſem, ac nobiles & ignobiles plures Seculares & Eccleſiaſticos, naufragium miſerabiliter abſumſit; pauci natantes terræ ſunt redditi incolumes, inter quos fuit Jacobus Buttafoco patriâ Luſitanus, meus in ordine Abbreviatorum Collega, cui inter capſas & tabulas natanti brachia & crura pluribus locis colliſa & confracta ſane inſpeximus; Dei magis beneficio quàm humana ope evaſere nonnulli. Ipſe Vicecancellarius timore magno perculſus, quum Piſis aliquantulum ſubſtitiſſet, Senam ſe ignota veſte contulit, ubi à Domino meo Cardinale Papienſi honorifice hoſpitio eſt receptus, noctem unam quievit, inde rectà Romam regreſſus eſt. Ædes habitat non minori ornatu quàm commodo à ſe conſtructas mediâ ferme viâ inter Adriani Pontem & Floræ Campum. Sacerdotiorum cenſus ingens ei eſt à Cœnobiis pluribus, quæ & in Italia & Hiſpaniis præcipue poſſidet, & à tribus, quibus præeſt, Cathedralibus Sedibus, Valentina, Portuenſi, & Chartaginenſi, ſed & ab ipſo Apoſtolicæ Cancellariæ munere, à quo in annos ſingulos octo aureorum millia ſibi provenire dicuntur. Vaſorum argenteorum, margaritarum, veſtis ſtragulæ, & ſacræ ex auro & ſerico, ac Librorum omnis doctrinæ vis maxima ei eſt, cuncta ſpecie & ornatu Regio & Pontificio. Mitto lectorum & equorum ornamenta innumera, etiam aurea, argentea, & ſerica. Mitto veſtem ſui uſus admodum pretioſam, & multam. Mitto ſignati auri ingens, ut dicitur, pondus. Cunctos Patres, dempto Rotomagenſi, pecunia & divitiis omnis generis ſuperare creditur. Die Veneris XX. Aprilis, quam Sanctam, & ſextam Majoris hebdomadæ feriam dicimus, & quæ majoris quodammodo religionis eſt, quàm dies aliqua totius anni, propter memoriam Paſſionis Salvatoris noſtri, itum eſt de more ad Divina in Vaticanum. Sacris eſt operatus Reverendiſſimus Pater Oliverius Epiſcopus Albanus Cardinalis Neapolitanus. Orationem habuit de Paſſione Guillelmus Siculus ex contubernalibus Cardinalis Melphitenſis, vir doctus Hebraice, Græce, & Latine; retulit myſteria omnia Paſſionis Jeſu Chriſti, eaque probavit Hebræorum ac Arabum auctoritate & ſcriptis, verba ipſa eorum Lingua in medium afferens, qui Hebræus à nativitate fuit, & in ejus Lege peritiſſimus habitus. Ante annos circiter quatuor-

tuordecim Christianorum Baptismate initiatus, ostendit plurima Judæorum arcana nobis hodie omnino incognita, quibus luce clarius monstratur, Judæos non tam cæcitate & ignorantia, quàm contumaci pertinacia in erroribus ipsorum perseverare. Oratio vero, quamvis spatium duarum horarum occupaverit, tamen grata omnibus fuit, tam propter varietatem quàm propter Hebræorum, & Arabum verborum sonum, quæ ipse tamquam vernacula pronunciavit, commendatus ab omnibus est, & à Pontifice & Patribus in primis. Albanensis autem, quem dixi Sacris fuisse operatum, Neapolitanus est, nobili Caraffeâ familiâ genitus, à Ferdinando Rege mirifice dilecta. Annos circiter quinquaginta natus est, vir magnæ modestiæ, moribus & vitæ integritate admodum clarus. Census Sacerdotiorum ei est ex modulo dignitatis; ore fere omnium commendatur vitæ institutio & modestia; id tamen imputari ei audio, quod præponi Papiensi Cardinali est passus, qui ante eum plures annos ad Cardinalatum assumtus fuerat; ambo autem erant in Sacerdotio constituti. Sed vacante Albana Ecclesia, quæ primo Presbytero, Papiensi scilicet, debebatur, illo præterito Neapolitanus illi præfici passus est: quod quidem à suis moribus multùm alienum est habitum. Sabbato, quod Sanctum dicimus, & evenit ad primam & vigesimam Aprilis mensis, acta sunt Sacra de more in Pontificia; interfuit Pontifex cum Patribus; Cerei benedictio primum cantata est; inde XII. Prophetiæ à Cardinalibus non tam cantatæ quàm lectæ ad Pulpitum sine velo aliquo. A postremis incœptum est, & ordine ventum ad Diaconos duos assistentes Pontifici; ultimam è Throno suo recitavit Pontifex, sedens propter debiles podagra pedes. Letaniæ deinde sunt dictæ; postremo Divina res acta, cui præfuit Dominicus Cardinalis Sancti Clementis, qui propter priorem titulum, Sancti Vitalis vulgo nuncupatur. Patriâ hic ..... gente & ipse Ruverea oriundus, nulla tamen cognatione Pontificem tangens, solo cognomine Ruvereo, & assiduo ac fideli obsequio ad hanc dignitatem promotus; nam ex Cubiculariatu tantummodo, absque alia vel dignitate vel gradu, ad Cardinalatum assumtus est. Literaturæ mediocris, nullâ tamen excellens doctrinâ, aut sanitate consilii, aut ingenii boni. Sola Principis gratia illum extulit, & bonum apud omnes nomen. Resurrectionis solemnitas de more celebrata est ad diem XXII. Aprilis in Beati Petri Basilica, in quam descendit Pontifex cum Cardinalibus & Prælatis omnibus in sacra veste constitutis. Ipsemet Pontifex Sacris est operatus, qui quum propter podagram stare non posset, sedens divinam rem egit; accepto autem Sacramento suis manibus ultra ducentos homines à solio suo communicavit. Epistola ab Isacio Argyropulo Cubiculario; Evangelium ab Abbate Sanctæ Balbinæ Græce cantatum est. Mantuanus Cardinalis Diaconus, & Ugo Benzius Subdiaconus in Sacris Pontifici ministrarunt; Vicecancellarius assistentis munere functus est; Antonius à Mirandula, Britonis, & Ferdinandi Regis Oratores Pontificis manus inter Sacra de more laverunt. Oliverio Caracciolo huic nomen erat. Peractis Sacris, ostensa Salvatoris nostri Facies est & adorata; inde itum est ad Pulpitum benedictionis, & exspectanti Plebi benedictum, ac plenaria concessa peccatorum remissio; non prius autem sacra vestis deposita est, quàm cœrimonia omnis consummata. Sequenti post Resurrectionem die ventum est etiam ex more ad rem Divinam, quæ acta est in Petri Basilica, Pontifice & Cardinalibus præsentibus. Sacris operatus est Cardinalis Tusculanus, quem propter priorem tituli Sanctæ Mariæ in Porticu vulgo appellamus. Nomen ei est Baptista, cognomen Zeno, patriâ Venetus, nobili, ut dixi, Zenorum familiâ genitus, sororis Pauli Pontificis filius, quæ Romæ anno superiore defuncta est, anno ..... Pontificis avunculi ad Cardinalatum ex Protonotario assumtus, facie, gestu, & incessu Paulum referens. Vir est naturæ duriusculæ; acerba non tam cum alienis, quàm cum domesticis conversatio; difficiles mores, & domus disciplina nimis austera; literaturæ mediocris; culta ei est & ornata familia; suppellex splendida, & vestis proprii usus dives atque magnifica; vasa argentea non minus gravia, quàm nitida. Annos circiter ..... natus est, Ecclesiæ Vicentinæ Præfectus, & in Petri Basilica Archipresbyter. Ædes Archipresbyteratus inhabitat supra gradus Basilicæ sitas, quas, regnante Paulo, Ricardus Cardinalis Constantiensis à fundamentis pæne instauraverat, quibus absolutis occumbens, parvo admodum tempore illis frui potuit. Tertia Paschatis die, Divina res de more solemniter acta est in eadem Apostoli Petri Basilica. Sacris operatus fuit Cardinalis Melphitensis. Non exivit Pontifex. Patres tamen interfuere. Evangelistæ Marci festivitas, quæ immediate post Paschale triduum accidit, post Octavam translata est. Sabbato, quod in Albis nuncupamus (evenit autem octavâ & vigesimâ mensis Aprilis) de more Divina res acta est in Aula Pontificiæ. Sacris operatus est Bellicensis Antistes, Monachus Allobrogensis, nobili admodum familiâ natus. Exivit Pontifex, & Dei Agnos non benedixit, ut credebant nonnulli. Ad ultimum diem Aprilis, abierunt Oratores Caroli Andegavensis, quos supra ad Pontificem venisse monstravimus. Qui privatâ amicitiâ eis jungebantur, usque ad Portam illos comitati sunt.

Calendis Maji, quæ die Martis evenerunt, quo celebratur solemnitas Beatorum Philippi & Jacobi, profectus est Pontifex cum Patribus & Prælatis, ad Basilicam Sanctorum Apostolorum, cujus Ædes inhabitat Cardinalis Sancti Petri ad Vincula, nepos Pontificis. Divina res ibi est acta, solemniter adstante Pontifice & Patribus. Sacris est operatus Johannes Ceretanus Interamnensis, Nucerinus Antistes; quibus absolutis in conjunctas ædes se recepit Pontifex, atque ibi cum aliquot ex Patribus pransus est. Oratores nonnulli & Palatini Præsules fere omnes etiam honorifice & opipare sunt recepti. Sumto prandio quievit aliquantulum Pontifex, ac paulo post ex Porticu, quæ in Basilicam despicit, Vesperis interfuit, quibus finitis, comitantibus Patribus, in Vaticanum reversus est. Sequenti die, in quem translatam fuisse Beati Marci celebritatem dixi, ad ejus Ædem Pontifex cum Patribus est profectus. Divina res ibi solemniter acta est, cui fuit operatus Leonellus Vincentius Præsul Arbensis, vir modestiâ & doctrinâ insignis. Peractis Sacris, supplicatione totius Romani Cleri in sacra veste constituti, Sanctorumque Reliquias præferentis, de more annuo ante majus Altare, & Pontificem circumducta, ipse Pontifex in conjunctas ædes se recepit,

quas Paulus Pontifex à fundamentis magnifice conſtruxerat, ibique à Cardinali Aquilegienſi prandio honorifice admodum & laute exceptus eſt, ſecumque nonnulli ex Patribus manſere. Fuit ibi uſque ad veſperam, deinde in Pontificiam, ut pridie, comitantibus Patribus, eſt reverſus. Sabbato hoc eſt ad quintam diem, religionis gratiâ profectus eſt Pontifex ad Ædem Virginis, quam de Populo dicimus. Ad XV. Maji receſſerunt Oratores Regis Gallorum, & cum his Agathenſis Antiſtes Jacobus Minutolus Lucenſis. Mandatum eis à Rege eſt, ut Venetias proficiſcantur ad perſuadendum illi Senatui, ut & ipſi convenire velint pro pace Italiæ, ac probare, quæ nuper decreta ſunt Romæ inter Pontificem, & Oratores Fœderis ſocialis. Oratorum ultimus Raymundus Peraudi in Curia reſtitit, quem privata magis quàm publica tenuerunt. Singulis Maji menſis diebus Dominicis concurſus frequens admodum eſt ad Ædem Beati Sebaſtiani Martyris, quæ viâ Appiâ ſita à Porta nominis ejus circiter mille paſſibus diſtat, in religione, & veneratione maxima apud omnes eſt. Martyri Dei, qui ſe pie commendat, à peſtilentia tutum ſe fore ſperat & credit; ideoque frequenter quaque Dominica die à quocumque gradu & ſexu itur illuc. Pium ſpectaculum eſt, omnis ætatis & ſexus multitudini obviare, quam vix capere via poteſt. Sunt qui ob religionem cereos miræ magnitudinis offerant, qui argenteos Calices, qui cerea & argentea membra manibus portent. Calones, pistores, piſtores, vinarios, collegialiter cantantes totâ viâ obvios habes. Vigiliâ Aſcenſionis in Cœlum, quæ die penultimo Maji eſt celebrata, ivere Patres ad Eccleſiam Apoſtoli Petri. Orationi præfuit Georgius tituli Sanctorum Petri & Marcellini, Cardinalis Ulisbonenſis. Pontifex chiragrâ laborans non exivit. Eodem die receſſit Catharina Marzana regia neptis profectura Neapolim. Viduam relictam obitu Antonii nepotis Pontificis ſupra oſtendimus. Oliverius Caracciolus eam deduxit. Aſcenſionis die, qui fuit ultimus Maji, itum eſt à Patribus ad Divina in eamdem Petri Baſilicam. Ulisbonenſis, qui veſpertinæ Orationi præfuerat, Sacris eſt operatus. Pontifex in cubiculo ſe continuit, ideoque Plebi benedictionem exſpectanti minime dedit, prout conſuevere ſemper ea celebritate Summi Pontifices. Quia verò plures ea de cauſſa ad Urbem venerant, pia ſpe fraudatos ſe eſſe cernentes, maledictis & ſecretis murmurationibus Pontificem ſunt proſequuti. Circumſtantibus ad aram Patribus intra rei divinæ ſolemnia nuntiatur, Arcem Imolæ, quæ pridie Comiti Hieronymo erepta dicebatur, ſuis jam reſtitutam eſſe, ac nihil jam ea in re mali eſſe. Eo nuntio lætari omnes viſi ſunt tam Patres, quàm Proceres Comitis gratiâ. Ejus rei motus ita ſe habuit. Troilus Anconitanus, Britanno Præfecto Arcis infenſus, amicitiam ſimulans, in Arcem, ut amicus receptus, Præfectum obtruncat. Mota ea novitate Civitas eſt, & noctem totam, quæ ſequuta eſt, fuit in armis. Aderat ſortè Johannes Franciſcus Tolentinas Hieronymi Vicarius; is prudentiâ ſuâ cuncta ſedavit, & Arce in poteſtatem recuperata, ex ordine Hieronymo cuncta per alium nuntium patefecit, quo mirum in modum recreatus, Patres ad Divina conſiſtentes ſuæ lætitiæ participes eſſe voluit. Ipſe verò priore nuntio conſternatus noctem præcedentem inſomnis

A egerat, & maximis anguſtiis animum verſaverat. Deo actæ ſunt gratiæ, quod novum incendium, quod ſuſcitatum eo tumultu videbatur, ſtatim extinctum eſt. Obitus magni Turcorum Regis Venetorum literis nuntiatus eſt paulo ante Solis ortum diei Sabbati, qui ſecundus fuit Junii menſis. Erant literæ Veneti Senatus ad Pontificem, & eorum Oratorem Zachariam Barbarum datæ ad XXIX. Maji menſis. Scribebat autem Senatus pluribus ad Oratorem, exemplumque literarum addiderat, quas à Nicolao Cauco è Conſtantinopoli acceperat, qui apud Turcum munere legationis fungebatur. Summa hæc erat, Regem obiiſſe tertia die menſis Maji duabus ferme horis ante Solis occaſum, quum prope Conſtantinopolim eſſet in caſtris. Sequenti die corpus ejus in Civitatem ſecreto delatum, ac nihilominus, ut primum mors eſſet vulgata, tumultuatum fuiſſe, & ſexaginta ferme homines majoris apud Regem auctoritatis in eo tumultu trucidatos, inter quos Baſsà primarius fuerat, quum ſecundus admodum fœde pulſatus fuiſſet. Multorum inſuper Magnatum domos direptas; Judæis autem hominibus, qui ibidem negotiabantur, bona omnia abſque aliquo diſcrimine erepta fuiſſe. Tumultum tamen non multo poſt ſedatum auctoritate Iſacii cujuſdam, viri ſapientiſſimi, ætate & gravitate admodum venerandi, qui tempore patris defuncti Regis primus C Baſſarum & ipſe fuerat, ex eoque tempore auctoritatem & gratiam apud omnes ſibi ſervaverat. Ejuſdem opera Janizeros, quorum vigor & virtus inter Turchos homines emineret, conſenſiſſe in majorem natu Regis filium, qui tunc, eo quod patri minoris fratris æmulatione eſſet infenſus, apud Trapezuntium agebat. Ne autem natu minor, cujus favor & potentia magna erat, interim Regnum invaderet, voluiſſe eos infantem filium pro patre imperare, donec ille Conſtantinopolim reverſus eſſet, ad quem accerſendum nuntii illico miſſi fuerant. Felici hoc nuntio tota Romana Civitas & Curia lætata eſt; ac quamvis triduo ante ejuſmodi rumor per Urbem percrebuiſſet, D tamen nulla prius fides dictis habita, quàm Venetorum plumbatis literis nuntiaretur. Eodem die profectus eſt Pontifex cum Patribus & Proceribus Curiæ ad Ædem Virginis Popularis, ubi ſolemniter Veſperæ celebratæ fuere. Quibus ipſe Pontifex præeſſe voluit, & Plebi de more benedixit. Abſoluta oratione Veſpertina admodum lætus in Vaticanum reverſus eſt viâ Flaminiâ, & Latâ, ad Minervæ Ædem divertens, inde Vallenſi in Campum Floræ, & recta Mercatoria ad Adriani Pontem pervenit, & in Pontificiam, læte omnibus acclamantibus, rediit. In triduum ſupplicatio fuit indicta tam Patribus & Præſulibus Curiæ, quàm univerſo Romano Clero. Donatus eſt E eodem die ob felicem nuntium Orator Venetus albo equo Pontificio, freno, phaleris, & ſtrato ſericeis, auro argentoque admodum locupletibus. Ejuſmodi equum *Accineam* appellamus; ex his autem erat, qui ad pompam ſeſſore vacui, phaleris, & ſtratis inſignes, ante Pontificem gradiuntur. Sed Orator lege patriæ Legationem Venetiis renuntiaturus, donatum equum Magiſtratui offeret, tamquam ad Fiſcum ſpectantem. Sequentibus tribus diebus ad continuandam lætitiam ex obitu publici hoſtis conceptam, & ad agendas gratias Deo, acta Divina res eſt; & in Baſilicam Petri prius, tamen in ſupplicationem, eſt itum

tam

Digitized by Google

tàm à Pontifice quàm à Patribus & Præſulibus & Sacerdotibus reliquis, ac Curiæ Proceribus, ab area Templi; & per Viam ſacram reditum, quæ nuper latere Xiſti beneficio ſtrata fuerat, Oratoribus, & Primatibus umbraculum ſemper ſupra Pontificem deferentibus. Sacris operati Patres fuere; prima die Dominicus Sancti Clementis, ſecunda P. Foſcarus Sancti Nicolai inter Imagines, tertia Johannes Baptiſta Sanctæ Cæciliæ Cardinales. Quolibet autem die tam ſupplicationi, quam Sacris interfuit Pontifex. Tota Urbe, ineuntibus tenebris, ignes excitati ſunt, præcipue in locis editioribus; Campanæ quoque frequentiori tintinnabulo ad lætitiam pulſatæ; & à Mole Adriani non modo tubarum & fiſtularum ſonus, ſed Bombardarum & Sclopulorum crepitus dies & noctes ſine intermiſſione uſque ad ſatietatem ſunt auditi. Florentiæ per hos dies viri tres Florentini non ignobiles ſupplicio capitali affecti ſunt, eo quod in vitam Laurentii Medicis conſpiraſſe dicti ſunt. Ii verò fuere Antonius Baldutius, Amoroſus Baldovinettus, & Freſcobaldus. De primo ea tamen cauſſa ſupplicium ſumtum, quod indictam ſibi à fratre conjurationem non patefeciſſet, quum illum tamen à perpetrando facinore revocare conaretur. Sed frater quum jam vulgatum conſilium comperiſſet, fuga ſibi ſalutem paravit, Antonio fratre innocente, ut dixi, ad ſupplicium relicto. Ad quintam Junii, & diem Martis, ingreſſi ſunt Urbem Oratores Maximiliani Ducis Burgundiæ tres numero, quorum princeps erat . . . . . Septenſis Epiſcopus, patriâ Patavinus; reliqui ſortis ſecularis & equeſtris ordinis viri. Cardinalium familiæ eis obviam iere uſque ad Populi Portam, & deducti domum honorifice fuerunt. Cauſſa eorum adventus mihi adhuc eſt incognita. In Vigilia Pentecoſtes, quæ evenit nona menſis ejuſdem, veſpertina Oratio celebrata eſt in beati Petri Baſilica, cui Pontifex cum Patribus de more interfuit, illique initium dedit & finem, ac Populo benedixit. Hoc die Cardinalibus & Præſulibus, ceteriſque Prælatis, mos eſt mutare Capparum duplicia; etenim quemadmodum à celebritate Sanctorum omnium uſque ad hunc diem pellibus hermillinis utuntur, ita ex his Veſperis ad eamdem Sanctorum Omnium Vigiliam ſericeis duplicibus uti conſueverunt. Eumdem quoque morem inferioris ordinis viri imitari conantur. Orator quidam Mediolanenſium hodie Urbem ingreditur, & ceteris, qui ſunt Romæ, adjungitur. Privati nonnulli ei obviam ierunt. Salvus Siculus, celebris Theologiæ Profeſſor, qui plures annos ſacri Apoſtolici Palatii Magiſter fuerat, & in Ordine ſuo Prædicatorum magnæ auctoritatis & gratiæ; eodem die in generali Religioſorum ſui Ordinis Concilio, quod Romæ apud Minervam eſt celebratum, conſenſu omnium Generalis deſignatur: quæ apud eos ſumma eſt dignitas in omni Orbe Chriſtiano. Vacabat tunc ea dignitas obitu Leonardi Manſueti Peruſini, viri integerrimi & ſubtiliſſimi Theologi, qui paulo ante Romæ diem obierat. Die ſequenti, qui eſt Pentecoſtes, & Spiritus Sancti eſt dictus, Divina res in eadem Baſilica eſt acta. Pontifex & Patres interfuere; Reverendiſſimus Pater Marcus Prænestinus Epiſcopus, Cardinalis Sancti Marci vulgo nuncupatus, Sacris operatus fuit. Orationem habuit Guillermus de Quercu natione Britannus, & Principis ſui Orator ad Pontificem ex Carmelitarum Ordine. Oratio nec inepta, nec quamvis ab externo, barbare pronuntiata, nec etiam à celebritate aliena, adeo ut paſſim commendaretur. Sacrorum autem initio cum ſeſſum irent Regum & Principum Oratores, ortâ inter Britannum & Venetum de dignori loco diſſenſione, Pontifex Britanno ad ſe accerſito, illum ad ſiniſtram Throni ſui ſedere juſſit, eoque modo ſedata tunc diſſenſio fuit. Sacris abſolutis, Venetus Orator pretioſâ gemmâ à Pontifice donatus eſt, quum paulo ante etiam auratam veſtem dono accepiſſet; brevi enim, abſoluto Legationis ſuæ munere, ad ſuos rediturus erat. Propterea quum Pontifex beneficentiæ, & liberalitatis ſuæ monumenta ſecum deferre voluit. Vocavitque adhuc ſedens Florentinorum Oratorem Guidantonium Veſputium, ſibique in Patrum & Prælatorum conſpectu Plenariæ Indulgentiæ Diplomata tradidit pro Baſilica Sanctæ Reparatæ Florentinæ conceſſa. Quæ quidem grata Oratori fuere, & gratiora Florentinis futura creditum eſt. His peractis, e Baſilica receſſum, & Pontifex in ſuperiora Pontificiæ reverſus eſt. Patrum quiſque, in Porticu dimiſſo Pontifice, ad proprias ædes ſe contulit. Sed dum Divina res agebatur, longiſſimus Religioſorum Ordo, qui pridie in publico Concilio Generalem Prædicatorum elegerant, in ſupplicationem procedens, inter majorem Baſilicæ aram, & ſedentem Pontificem, tranſitum fecit. Bini gradiebantur, genibus ſemper in conſpectu Pontificis procidentes. Fuerunt autem, qui in præſentem ſupplicationem ſunt viſi, circiter ſexaginta ſupra quadringentos. Secundo die Pentecoſtes Divina res acta eſt in Ædc Xenodochii Sancti Spiritus, quod in Saxia dicitur. Pontifex, Patres, & Præſules in veſte ſacra conſtituti, ex Pontificia ſecus valvas Baſilicæ Petri uſque ad præfatam Ædem Sancti Spiritus in ſupplicationem iere, ac Sanctorum nonnullæ Reliquiæ reverenter ab eiſdem delatæ ſunt. In ea ſolemnitate Dominicus Cardinalis Sancti Clementis Sacris operatus eſt; quibus peractis, quiſque rediit ad propria. Tertio præfatæ ſolemnitatis, nec Pontifex nec Patres Sacris intervenere, eo quod ordinarie celebrata non ſunt.

Decima menſis ingreſſus eſt Urbem Venetorum Orator alius, Franciſcus Diedo, vir patricius & Jureconſultus egregius, ac magnæ apud ſuos auctoritatis & nominis. Pluribus legationibus functum eum dicunt pro Republica ſua tam apud externos quàm Italos. Romæ tamen ante hunc diem non fuerat. A Hieronymo Comite, & à Cardinalium familiis ei obviam itum eſt. Ad XIII. diem Junii, quo celebratur ſolemnitas Antonii Patavini, iere Patres ad rem Divinam in Baſilicam Apoſtoli Petri. Ea quidem acta eſt in Sacello Confeſſori dicato, & à Xiſto à fundamentis erecto. Eodem quoque die profectus eſt Pontifex religionis cauſsâ ad Ædem Capitolii, quam Coeli Aram vocamus. Orator Venetus, quem paulo ante ad Urbem veniſſe notavimus; auditus eſt primùm à Pontifice XIII. Menſis. Euntem in Curiam Venetorum Præſulum ordo longiſſimus comitabatur. Eodem die Andreas Archiepiſcopus Crajanenſis in Adriani Molem eſt truſus. Cauſam afferunt, quod nonnulla temere tam de Pontifice quàm de nonnullis, quorum gratia & auctoritas maxima eſt apud Pontificem, loquutus eſſet. Fuerat hic trien-

nio continuo Romanorum Imperatoris Friderici Legatus ; ſed muneris depoſiti accepto nuntio , illico in carcerem eſt conjectus ; tamen poſt aliquot dies , Cardinale Sancti Angeli deprecante, libertati eſt redditus, ac paulo poſt indignato nimium animo in Germaniam regreſſus eſt. Profeſto die Sabbati, quod Trinitatis dicitur ad XVI. iere Patres ad Veſperas, quibus Pontifex interfuit, & præfuit. In craſtinum quoque in Baſilica Petri Divinares acta eſt, cui ut Veſperis interfuit Pontifex; & Cardinalis Melphitenſis operatus eſt Sacris. Oratio non eſt habita, eo quod cui fuerat demandata, nuſquam comparuit; etenim paulo ante Marcus Neapolitanus ſacri Apoſtolici Palatii Magiſter, ad quem ea cura primum pertinet, Magiſtratum iniens, nondum id onus cuiquam injunxerat. Profeſto die Corporis Chriſti, quod ad XX. Junii evenit, itum eſt à Pontifice & Patribus ad Veſpertinam orationem in Petri Apoſtoli Baſilicam, cui ipſe Pontifex initium dedit & finem. Die ſequenti ſacræ ſolemnitatis ejuſdem, ventum eſt etiam ad rem Divinam in Ædem Petri; prius tamen itum eſt in ſupplicationem de more tam à Pontifice & Patribus quàm Præſulibus & Prælatis, & reliquis Ordinibus Curiæ ab ipſa Pontificia uſque ad Molem Adriani, ubi ad ſiniſtram divertimus, & Viâ Sacrâ in Baſilicam reverſi ſumus, frondibus, floribus, & auleis, quacumque tranſeundum erat, diſperſis atque diſpoſitis. Altaria etiam pleraque erecta in ejuſmodi celebritate, quæ ubique terrarum Chriſtiani nominis fieri conſuevit. Pontifex ſellâ ſedens purpureâ, humeris cubiculariorum, & anteambulorum ſuorum delatus, ſub umbraculo manibus propriis Corpus Dominicum detulit, & in majorem Templi Aram ſtatuit. Sacris ejus diei operatus eſt Johannes Sanctæ Fraxedis Cardinalis Novarienſis. Pontifex ad Ædem Beatæ Mariæ Virginis Popularis quolibet fere Sabbato religionis cauſsâ proficiſcitur, quum ſerenus dies eſt, & valetudine non impeditur; ideoque tam frequentem profectionem omittendam puto, niſi novum aut inſolitum aliquid occurreret, prout hodie XXIII. Junii menſis, quo illuc eſt profectus, novi nil evenit. Mane enim Sole nondum caleſcente proficiſcens, veneratis aris, pranſum in Pontificiam eſt reverſus, Patribus uſque ad Pontem Adriani illum comitantibus. Viâ Latâ & Vallenſi per Floræ Campum rectâ Mercatoriâ iter illi fuit. Ad Veſperas vigiliæ Johannis Baptiſtæ non conveniunt Patres de more ; ſed extra ordinem tam Veſpertinæ Orationi quàm Miſſarum ſolemnibus plures in Lateranum ad ejus Baſilicam religionis cauſsâ proficiſcuntur; ita præſenti celebritate ſervatum eſt, & Johannes Ceretanus Nucerinus Antiſtes Veſperis præfuit, & Matutinis Sacris eſt operatus. Ad diem XXVI. Junii, ingreſſus eſt Urbem Matthiæ Hungarorum Regis Orator, nomine Johannes, Præpoſitus . . . . . qui paulo poſt ad Epiſcopatum . . . . . promotus fuit, vacantem per obitum Balthaſſaris Piſcienſis amiciſſimi mei. Familiæ Patrum nullæ præter unius Aragonenſis ei obviam ierunt. Sacra Vigiliæ & celebritatis Apoſtolorum Petri & Pauli celebrata fuere in ipſius Petri Baſilica. Patres & Pontifex interfuere ; ipſe Pontifex Orationi Veſpertinæ præfuit & Matutinis Sacris eſt operatus. Orator Florentinorum lavit manus Pontificis ſacrorum initio; Venetus medio; Senator Urbis ad finem. Patres & Antiſtites in veſte ſacra & mitra ; inferiores verò Prælati in albis, à Pontificis cubiculo in Baſilicam cum Pontifice gradatim ſuo quiſque loco profecti ſunt. Miniſtrarunt Pontifici operanti Johannes Cardinalis Columna, & Ugo Benetius, & unus Diaconus; aſtitit Rodericus Vicecancellarius Portuenſis Epiſcopus, eo quod Rotomagenſis Oſtienſis Epiſcopus minus eſſet idoneus propter ſenium, qui nihilominus & in Veſperis & Miſſarum ſolemnibus interfuit. Ad ultimam menſis Junii, quæ fuit dies Sabbati, & in qua Commemoratio Apoſtoli Petri celebratur, quum nuntiatum jam eſſet, claſſem per Tiberim adventare, movit ſe Pontifex ſub ortum Solis ex Vaticano, Patribus aliquibus comitantibus, & ad ejuſdem Apoſtoli Baſilicam eſt profectus. Divina res ibi parata erat, cui Sacris operatus fuit ampliſſimus Pater Auſias tituli Sanctæ Sabinæ Cardinalis Montis Regalis, natione Hiſpanus, patriâ Valentinus, à Xiſto primo Pontificatus ſui Anno ad Cardinalatum aſſumtus, qui tunc Romæ Vicecamerariatum agebat; Vir quinquagenarius jam, & ſacrarum Literarum peritus, ac Pontificii Juris fidus Interpres ; boni & recti pater conſilii ; qui & apud Germanos biennio proximo ſecunda fama Legatione functus eſt. Peracta re Divina, benedixit Pontifex ex cæremonialibus Libris Vexillis duobus, quæ eodem die ſolemni pompa data fuere Cardinali Genuenſi Legato claſſis, ut infra patebit. Vexillis igitur benedictis, recepit ſe Pontifex in Cœnobii cellulas, quæ ad prandium & ad quietem Meridianam parari ſibi & ſuis antea juſſerat. Idemtidem fecere Patres fere omnes, Palatini quoque Proceres & Oratores, qui celebritati interfuere. Cardinales duo Legati Genuenſis & Sabellus, in ea claſſe vehebantur. Ille, qui claſſis Imperator erat iturus; hic, qui claſſem paraverat apud Genuam, Romæ manſurus. Sumta poſt prandium quiete, quum jam veſpertina inſtaret hora, deſcendit Pontifex in Ædem cum Patribus in Senatum publicum, quem vocari ad id ſolùm juſſerat, ut in eo de more Legati reciperentur. Præmiſerat Pontifex in Ædem deſcendens Præſules nonnullos ad vicinum Tiberim, qui honoris cauſsâ à triremibus, quæ ibi ſubſtiterant, ut in Senatum Legatos deducerent. Accedebat, quod tunc primum Genuenſis poſt adeptum Cardinalatum Senatum intraturus erat. Exſpectavit Pontifex otioſus horam ferme unam, quouſque Legati à claſſe deducti eſſent, quæ mora tam magna abſque negotio aliquo in ſilentio tota conſumta eſt, à nonnullis quidem reprehenſa dicentibus, vel debuiſſe paratos eſſe Advocatos Senatorios ad referendas de more cauſſas, vel tam cito Pontificem in Senatum deſcendere minime debuiſſe. Tamdem venientes Legati, ambo ad oſculum pedis, manus & oris admiſſi fuere ; inde Sabello ad locum ſuum eunte, Genuenſis, qui tunc primùm recipiebatur, veneratis Patribus ſigillatim, ipſe in ſuo ſubſellio collocatur. Tunc Pontifex ad illum ſe convertens: *Venerabilis Frater*, inquit, *ſuperioribus menſibus benignitate Apoſtolicæ Sedis, & meritis tuis exigentibus, quum ad rectum Apoſtolicæ Sedi eſſe arbitraremur, te tituli Sanctæ Anaſtaſiæ Presbyterum Cardinalem creavimus, ſperantes, dignitatem hanc tuam Orthodoxæ Fidei & Sedi Apoſtolicæ profuturam, & quæ tibi pro illius honore & commodo eſſent injungenda, promto & indefeſſo animo eſſes impleturus, etiam cum capitis tui certo*

Digitized by Google

certo discrimine. Evenit, ut paulo ante hostes Fidei nostræ Turci in Italiam trajicientes Idruntum Civitatem Apuliæ occuparint, quod sine suspiriis referre vix possumus; nunc etiam occupant; eam ob rem nos parari classem decrevimus, atque illi hominem præficere cupientes, qui sanctum opus consilio regere, auctoritate sustinere, labore quoque exsequi sciret & posset, occurristi tu oculis mentis nostræ, qui inter ceteros tui Ordinis duram hanc, nec minus necessariam provinciam obedienter subiturus esses. Itaque de consilio & assensu hujus Sacri Apostolici Senatus Legatum te classis Apostolicæ designavimus. Venisti nunc Deo duce; paratam classem tecum adduxisti, fidelibus & strenuis viris instructam; eam ante oculos habemus; Præfectos uniuscujusque triremis & intuemur & noscimus, spem eam victoriæ præferentes, quam & nos auspicati animo sumus, & tu ipse ante alios tanta vultus alacritate polliceris. Hortamur te, Frater & Fili, ita te habeas, ut ex Legatione hac tua ii proveniant fructus, quos jam mente concepimus, & procul dubio, Domino adjuvante, speramus. Dominum nostrum Jesum Christum Redemtorem nostrum, cujus caussam regis, propitium tibi esse confide. Nos & Senatum hunc nostrum, nullo vel loco vel tempore, defuturos tibi persuadeas. Magno animo rem aggredere, & in Domino Deo nostro spem pone, qui non sinet Petri naviculam mergi; nec fideliter in vinea sua operantes vel deseret vel mercede fraudabit. Accede ad nos, fili; cape anulum dignitatis, & de manibus nostris initiata ad sanctum opus Vexilla promtò animo & obviis manibus apprehende; his præcedentibus, hostes contere; disperde omnes ante faciem tuam, & ut stipulam siccam persequere, ac victoriam ad Sanctam Sedem hanc reporta. Manet te certe de crudeli & impio hoste insignis triumphus. His dictis, anulo quoque & Vexillis Legato traditis, Præfectis omnibus ad osculum pedis admissis, Cruce quoque in eorum pectore fixa, dimissus Senatus est. Pontifex cum Patribus & frequentibus Prælatis, & cujuscumque dignitatis & ordinis hominibus, qui visendi studio frequentes venerant, ad vicinum Sanctæ Basilicæ Flumen, ubi ad ripam triremes consistebant, devenit elatus lecticariorum humeris. Triremes singulas ex ipso litore perlustravit; singulis quoque benedixit. Pulcrum fuit, videre in illis armatos homines ad aspectum Pontificis gestientes, arma tractantes, & ad veræ pugnæ speciem enses, & tela vibrantes, scuta quatientes, & toto corpore ut in acie operantes. Tollebantur clamores ad Cœlum; dissonæ voces nomen Pontificis invocantes ubique audiebantur; bombardarum cujusque generis crepitus ita frequentes emittebantur, ut Cœlum Terræ misceri videretur. Mitto tibias, tubas, & tympana, & mille ejus generis instrumenta, quæ cum summa lætitia & videre & audire operæ pretium fuit, cujusmodi spectaculum lætum, & multo tempore non visum fuisse, à pluribus dictum est. Huic tamen prope simile fuisse dicunt nonnulli illud Anconæ triduo ante obitum Pontificis Pii, cum classis Veneta cum Duce & Senatu, in portum Civitatis delata est, cujus quoque ego spectator fui, serviens tunc ab Epistolis amplissimo Patri Jacobo Cardinali Papiensi, qui eodem die una cum quatuor aliis Patribus triremi Pontificia vectus classi Venetæ jussu Pontificis honoris caussâ processit obviam. Sed ut revertar ad nostra, Pontifex ipse lætus admodum, Patribus comitantibus, in Urbem rediit, & occidente sole in Pontificiam suam Vaticani reversus est. Primâ luce ejusdem diei, abierat Roma Hieronymus Comes cum Conjuge & familia sua omni, ac suppellectili admodum pretiosa, quum quatriduo ante liberos suos atque ancillas, Pædagogum & Medicum præmisisset, iturus in dominatum suum Imolensem, & Foroliviensem, quem sibi præsenti superioribus annis Apostolica Sedes in Vaticano dederat, sperans nullo tempore à fide & obedientia ejus recessurum. Miratos eo die plerosque intelligo, quod superiori spectaculo interesse noluerint jactura diei unius, & præcipue quum operâ, curâ, & ut ita dicam, auspiciis suis, classis instructa & armata fuisset. Afferunt nonnulli caussam; quod ea dies & hora discessus, læta & salutaris ei à Planetariis fuisset ostensa, ejusque occasionem illum nullo modo omittere voluisse. Credunt alii, eam diem prævisam, & destinatam ante aliquot dies, & in id tempus ita omnia ad discessum parata, ut si immorari voluisset, turbarum & confusionum plena domus fuisset; itaque voluisse illum potiùs ordinatum iter ingredi quàm confusum, unde viæ reliquum confusionem absque dubio attulisset. Neque defuerunt, qui falso prædicarent Pontificis obitum vel Julio mense vel Augusto eventurum, ac nolle eum Romæ esse obitus tempore. Sed veritas apud eum est, qui dimoveri loco non potest. Id autem affirmari intelligo, pretiosiora quæque secum asportasse, vel cum liberis præmisisse. Uxoris ipsius..... comes ei itineris esse voluit. Sequenti die, qui Dominicus fuit, & primus Julii mensis, vocati sunt Patres in Senatum extra ordinem, & meridiano tempore. In eo Cardinali Genuensi dicendæ sententiæ data potestas, quod ipsi aperire os dicunt. Triremium quoque Præfectis jusjurandum fidelitatis delatum est. Ad quartam diem ejusdem mensis, quæ die Mercurii evenit, Senatus coactus est ea tantùm de caussa, ut de more Classis Legatus deduceretur. Patres itaque omnes illum sunt prosequuti usque ad Scholam Græcam Ostiensi Portæ propinquam, quo quidem in loco vale ab omnibus illi est dictum, & rogatus Deus, ut sibi & classi felicia omnia evenirent. Nocte, quæ sequuta est, solvit à ripa Tiberis classis, & secundo flumini se commisit. Lucas Grimaldus Genuensium Orator die ..... Julii Urbem ingressus est; Legationis caussa mihi ignota est. Languor Pontificis à superiori Senatu cœptus est, vel potius à triremium spectaculo. Classis undecima die mensis Julii Neapolim applicuit, ubi Legatus honorifice admodum exceptus fuit, quippe cui obviam processit Regina comitata à Ducis Calabriæ uxore Hyppolita, & liberis, & nobilium feminarum caterva, munera etiam oblata classi. Sequenti die incœptam navigationem Idruntum versùs prosequuta est. Pontifex meliuscule se habet. Ab octava enim die mensis ad hunc, qui quintusdecimus nuntiatur, sine febre est; tres tamen parosismos est passus. Ambire Pontificatum aliqui Patrum jam cœperant, ut vulgo ferebatur; tamque vehemens nonnullorum studium ea in re conspectum est, ut ad Pontificis quoque aures fama devenerit. Subsequente tamen valetudine, evanuere cogitationes illorum.

Julius mensis, qui nunc agitur, ut æstuat magnis calоribus, ita friget rebus agendis. Romæ nil agitur, & aliunde novi nihil affertur. Silent omnia. A die tertio mensis Senatus coactus non est; sacra Pontificia nulla celle-

lebrata ; conventus Patrum nulli habiti . Pontifex in ſua Pontificia ſe continet , valetudini recuperandæ ſolùm impendens operam . Oratores nulli audiuntur; Patrum nonnulli in Curiam euntes , inauditi recedentes , in vicinos ſeceſſus vitandi æſtus causâ abiere, quum conſuetum ſit, niſi petitâ veniâ & benedictione acceptâ , recedere . Anniverſarium Pauli Secundi Pontificis maximi celebratum eſt ad XXVII. Julii , Veneris die in Sacrario Xiſti Pontificis intra ſepta Baſilicæ Apoſtolorum Principis Petri. Patres de more interfuere , Pontifex minime . Georgius Urbevetanus Antiſtes Sacris eſt operatus . Conſuetum eſt, ut vivens Pontifex quotannis Anniverſarium ſui Prædeceſſoris ſemper celebret. Tamdiu igitur defuncti Pontificis ſpiritus ſuffragia ſentit , quamdiu Succeſſor ipſius regnat in terris . Beatiſſimus Xiſtus Pontifex poſt valetudinem recuperatam die hoc Sabbati , qui octavus & vigeſimus eſt menſis Julii , primùm exivit in publicum ; paulo enim poſt ortum Solis, comitantibus Patribus , profectus eſt ad Templum Mariæ Virginis Popularis, penſili vectus ſella , obducto pallio ſerico purpureo. Rediens ad Sacellum Virginis , quod de Virtute appellatur, divertit, cujus nunc primùm plura miracula referuntur. Depoſitus eſt à Lecticariis Pontifex, & ante aram conſtitutus, adorata Virgine, actis quoque pro reſtituta valetudine gratiis cum ſumma veneratione, genibuſque ſemper incumbens , pulvinaribus innixus , in ſellam iterum eſt ſublatus, ac Viâ Millinâ per Floræ forum , & Viâ Mercatoriâ in Vaticanum eſt reverſus , ſole nondum incaleſcente . Ad penultimum Julii , qui evenit die Lunæ , ingreſſus eſt Urbem Cardinalis Matiſconenſis Portâ Flaminiâ , nonnullis Patrum illum comitantibus, qui paulo extra Portam ei obviam honoris gratiâ iverunt. Revertebatur ex Galliis , ad quas anno ſuperiore privati negotii cauſsâ profectus erat, ut ſupra ſuo loco notatum eſt . Novitate rei & indignitate, etiam notandum hoc cenſui . Per hos dies Nurſina mulier, uxor Andreæ Nurſini viri ſtrenui, & ex primatibus Populi ſui , qui primis annis Xiſti Pontificis cuſtodiæ Palatinæ præfuerat , audiri quærebat à Pontifice , ut illi pro mariti ſalute ſupplicaret, ſecumque conquereretur de infantis filii nece , qui paulo ante ſtudio adverſæ factionis crudeliter interemtus fuerat , & maritus in exilium actus. Obviam huic datur Pelleus quidam Corinthius, Juppi Nepotis Pontificis familiaris; orabat illa hominem, ut Juppi auctoritate à Pontifice poſſet audiri . Pelleus ad feminam animum adjecit ; jubet bono animo eſſe ; ſe curaturum cum domino ſuo Juppo, ut procul dubio audiatur; veniat ad cubiculum ſecum , ubi de iis commodius loqui poſſint. Quum negaſſet illa verecunde admodum , in Divi Petri Baſilicam ſimul intrant loquentes; divertunt in cellam ſanctiſſimi Sudarii Salvatoris noſtri, quod Veronicam dicimus . Pelleus libidine cæcus , oblitus ſui ipſius , majeſtatem ſacratiſſimi loci non veritus, in mulierem manus injecit; vocem tollere illa incœpit ; comites , qui ſecum erant , accurrunt , hominem illico verberant, & locum effuſo parum ſanguinis contaminant . Veſpertina oratio propterea eo die in Baſilica dici non potuit . Die ſequenti juſſu Pontificis purgata Ædes eſt; illico tamen Pelleus accerſitis ſatellitibus raptus ad carcerem eſt, & ad Nonnæ Turrim cuſtodiæ traditus; benigne admodum ſecum eſt actum domini ſui auctoritate. Annus undecimus Pontificatus Xiſti Pontificis hodie celebratur, die ipſo ſolemnitatis Bartholomæi Apoſtoli , quo Patres omnes ad Divina in Baſilicam Petri euntes de more, Sacris interfuere . Illis autem eſt operatus ampliſſimus Pater Dominicus Cardinalis Sancti Clementis. Ineuntibus tenebris , tota Urbe ob lætitiam ignes excitati ſunt, & in æditioribus ædium & turrium Urbis faces incenſæ . Id toto triduo obſervatum . Diebus quatuor ante hanc celebritatem ego Urbe abieram , vigeſima videlicet die Auguſti Menſis iturus in patriam , & meos viſurus, qui mei videndi magno deſiderio tenebantur, & domeſtica mea, quæ propter abſentiam multorum annorum jacturam paſſa fuerant non mediocrem . Veni igitur in patriam proculdubio ab omnibus deſideratus, & exſpectatus. Ii ſoli ex concivibus & popularibus meis non ſalutaverunt, qui me & meos in Archidiaconatu offenderant , ſervantes quod vulgo uſurpatur: *Non indulgent, qui injuriam inferunt* . Volaterris igitur apud meos undecim diebus conſumtis profectus ſum ad videndas æris fodinas, quæ apud Oppidum Montis Catini quinque millibus paſſuum ab Urbe diſtantis ante aliquot annos induſtria Thomaſii Martinarii Florentini viri apprime induſtrii tunc primùm inventæ fuerant: opus certe maximum, & in Italia magni admodum æſtimandum . Piſas inde me contuli, quamvis medio itinere diem unum in Oppido Montis Floſculi apud Carolum . . . . . cariſſimum hoſpitem meum ſim immoratus . Profectus ſum à Piſana Urbe ad ejus maritimum portum Liburnenſem quindecim millibus paſſuum ab ea diſtantem, ubi vidi Turrim ante aliquot annos à Florentinis mediis fluctibus ædificatam , in eamque uſque in ſummitatem ſum intromiſſus beneficio Jacobi Venturæ, qui Liburnenſis Oppidi Præfectura fungebatur, apud quem etiam pranſus ſum : opus certe egregium , & ut à peritis intelligo , rarò in mari noſtris temporibus ejuſmodi viſum. Ea verò talis eſt. Porrigitur in altitudinem novem ſcalarum ; gradus à primo uſque ad ultimum XX. ultra CC. Habitacula ſeptem & fornicas octo; fundamentum ejus ſub aquis ulnarum non amplius novem ; tota quidem ex Liguſtico marmore quadrato; parietis latitudo ulnarum . . . . . Diſtat verò à continenti paſſus circiter quingentos . Ædificari autem eſt cœpta Anno ſalutis noſtræ MCCCCLVIII. , & paulo ante proximum biennium opus abſolutum , quamvis antemurale adhuc eodem opere fieri debeat, quod erit non minus ad ipſius munimentum quàm ſpeciem . In ea ædificanda ſexaginta aureorum millia conſumta referuntur , quamvis exceſſiſſe hanc ſummam multi affirment ; ſed veritas ea eſt, quam dico. Liburni Oppidum emerunt Florentini à Genuenſibus Anno Chriſtianæ Salutis M . . . . . pretio centum decem millium aureorum . A Liburno eodem die Piſas redii, unde poſt biduum veni Lucam, viſurus hoſpites meos Francos Forteguerræ mei germanos, & Robertum Guiniſium, cum quibus triduum totum conſumſi , honorifice , & amanter mehercule exceptus & habitus . Inde videndi ſtudio abiens, primo Bononiam & Ferrariam, poſtmodum verò Patavium profectus ſum, ubi intelligens, Hieronymum Comitem adhuc eſſe Venetiis , & more regio à Venetis honorari, volui ego quoque extremis ejus honoribus intereſſe . Itaque conducta navicula

Digitized by Google

vicula fecundo flumine Brentæ navigavi Venetias, Patavii apud mercenarium hoſpitem equis meis relictis. Sequens dies, quo appuli, Dominicus fuit, nonus quidem Septembris menſis, in quo quidem meridiano tempore Virgines nobiles Venetæ in Ducali Curia convenientes ſpectaculum præbuere clariſſimum, & omni tempore memorandum. Numerus earum erat duarum & triginta ſupra centum, ſed non ut omnes formâ præſtantes, ita gemmis, auro, & unionibus quælibet onerata. Affuit Princeps Venetorum, quem Ducem appellant, Johannes Mozenigus cum primoribus Magiſtratuum, Patritiis, & Magnatibus; affuit & tota Nobilitas, & reliqua Populi multitudo tanta, quantam non memini Romæ aliquo tempore, Jubilæo excepto. Venienti cum conjuge Hieronymo Comiti, quorum gratiâ ſpectaculum paratum fuerat, & in majorem Aulam ingredienti, aſſurrexit Princeps, & Magiſtratus, & Nobilitas omnis, per ſubſellia jam in locis editioribus ad viſendum diſpoſita. Ei obviam euntes deduxerunt manu ad parata eis ſubſellia. Medius ſedebat Princeps Ducali inſula & veſte aurea Senatoria ornatus, inter Hieronymum & uxorem; reliquæ pro dignitate Magiſtratuum ſubſequebantur. Ductæ choreæ ibi fuere, ſed propter nimiam Populi frequentiam admodum confuſæ. Tenebris vero ineuntibus, cereorum alborum vis in ſala, & aureo laqueari appenſa, ita ut, verè dicere poſſim, noctem funalia vincerent. Poſt ſaltationem ludi diverſi generis exhibiti ſunt uſque ad quartam noctis horam; inde epulum tam Principibus & Magiſtratibus, quàm reliquæ multitudini datum, non minùs abundans quàm ſplendidum, & omni genere mirifice refectum. Licitatio muliebris ornatus magni admodum pretii æſtimata, atque, ut a peritis intelligo, & qui abſque gratia ad verum loquuntur, trecentorum aureorum millium fuit. Sequenti die, qui Lunæ fuit, & decima menſis, receſſit Comes, lectis quibuſdam Nobilibus comitatus, & per averſum Brentæ amnem navigio, quod reſtibus trahebatur, eodem die Patavium venit, ubi ſequenti die . . . . . ei datum eſt, in quo quidam cognomine Sonzinus Patavii ortus, quod magis ſtrenue operam navaverit, argenteo ſerico donatus eſt. Comes nihilominus, mane diei ipſius, Divinæ rei interfuit, quæ in celeberrimo Divi Antonii Templo acta fuit, quò plerique non alia quàm ſolvendi voti cauſsâ illum acceſſiſſe opinantur. Altero die Clogiam versùs ille iter arripuit, ubi quievit ea nocte, quo in loco dimiſſis Venetis, qui honoris gratiâ illum comitabantur, ipſe in Toparchatum ſuum reverſus eſt. Ego eodem die Patavio abiens, veni Vicentiam, inde Veronam. Quum jam Urbi appropinquarem, Peſtilentiâ excluſus, ſiniſtrorſum divertens, ſequenti die Mantuam applicui; ſubſiſtens tamen ad portas, extra Civitatem ſum pranſus; prohibuerunt enim, qui ſanitati Urbis præerant, me intra Urbem immorari. Permiſſu tamen Principis Federici Urbem ingredior, & rectà, qua itur Cremonam, proficiſcor; ſed per Urbis forum tranſeuntem honeſti Viri nonnulli, inter quos Be: Angelus Protonotarii Angeli frater, ex parte Principis me invitant. Rogat ille, ut divertam in meritoriam Tabernam, quæ paulo extra Portam eſt; ibi etenim juſſu ſuo cœnam mihi eſſe paratam; rogat quoque, ne id iniquo animo feram; ita enim abſque diſcrimine omnibus fieri, etiamſi fratres Principis eſſent; primam & præcipuam apud Dominum curam eſſe de Civitatis ſuæ ſalute. Egi nuntiis & Principi gratias magnas, quas potui, & quum ſupereſſent adhuc trés diei horæ, progrediundum putavi ulterius. Perveni igitur, ineuntibus jam tenebris, ad diverſorium . . . . . prope Oppidum Mercariæ XII. paſſuum millibus diſtans à Mantua; ibi ea nocte quievi.

Mane diei ſequentis, quo Matthiæ Apoſtoli ſolemnitas celebratur, quum appropinquarem Oppidi mœnibus, compulſus ſum à Baldaſſare Suardo viro nobiliſſimo, & locupletiſſimo, è mula deſcendere. Ibi in proximo Sacello Divina res parata erat, qua aſtantibus nobis peracta, in propinquas ædes Villæ ſuæ devenimus, pranſi ſimul opipare & magnifice. Prandio ſumto hoſpiti officioſiſſimo egi ampliſſimas gratias, & cœptum iter versùs Mediolanum, quò erat eundi deſiderium, proſequor. Hic Baldaſſar Romæ me noverat annis ſuperioribus, quum eſſem ego cum Papienſi, ipſe verò cum Mantuano, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, quos Pius II. ut ambos ad Cardinalatum evexerat, ita caritate conjunxerat; nec minus conjuncte ſimul domeſtica familia vixerat. Me igitur noſcens ille, quum præcedenti die Mantua fortè ambo exiremus, mecum ſemper uſque ad diverſorium, quod dixi, adequavit; & toto itinere continuo de rebus Romanæ Curiæ ſumus collocuti. Cogitaverat Baldaſſar, illico ut me novit, ſequenti die, ut fuit, tranſeuntem Mercariam me apprehendere, & eo, quod dixi, humanitatis officio ſibi devincire; nec fefellit eum conſilium. Ita enim me ſibi fecit obnoxium, ut non videam, quomodo aliquo tempore tanta obligatione me ſolvam; id certe non omittam, quin meis id debitum non relinquam ſolvendum; ego tamen illud, dum vivam, ſaltem animo recognoſcam; Cardinali autem Mantuano, & Johanni Petro Arrivabeno ejus Secretario id officium referam, quorum maxime gratiâ in me collatum eſt. Rogabo, ut illi ſignificent, me beneficentiæ ſuæ apud eos non fuiſſe immemorem, & quod præſtare potero, id indicium grati animi profectò non negligam. Igitur iter continuans, relicto ad Mercariam Suardo, vidi Platinam Oppidum agri Cremonenſis natalem locum Bartholomæi cognomine Platinæ, viri eruditiſſimi & præſtantiſſimi, mihique in primis amiciſſimi. Quo quidem die (o rem mirabilem!) Romæ ille exceſſit è vita, cujus obitu non modo Pontifex, qui propter merita excellentis virtutis ſuæ illum unice diligebat, ſed Urbs univerſa vehementer indoluit ..... (*deſiderantur heic nonnulla in Codice Eſtenſi*) Præſulem, ut erat inſtituti mei. Is autem fuit Sacramorus Ariminenſis, qui ante ſex annos ex laicali ſorte à Xiſto Pontifice, adjutore Galeatio Duce Mediolanenſium, ad Protonotariatum Sedis Apoſtolicæ aſſumtus fuerat, & paulo poſt ad Præſulatum evectus. Vir magni ingenii, & rerum publicarum in primis peritus, quippe qui annos viginti & ultra pro Mediolanenſibus Principibus, cum Regibus, Ducibus, & Poteſtatibus ſe in publicis exercuerat. Noviſſime autem pro Galeatio, &, defuncto eo, pro filio Romæ apud Pontificem Legationem agebat. Ab eo itaque amanter & honorifice ſum exceptus, ac compulſus diei reliquum ſecum conſumere; magna enim fuerat benevolentia cum Papienſi meo conjunctus, & mecum

multa

Digitized by Google

multa interiora communicans, ſibi illa communicare videbatur. Sequenti die, qui Martis fuit, quintus & vigeſimus menſis Septembris; Parma abiens, Regium primo ad prandium, inde Mutinam, antequam inclinaret Sol, deveni: ubi pæne Civitas tota in honorem Nicolai Rangoni erat erecta, qui ad proximum Dominicum diem filiam Johannis Bentivoli Bononienſis uxorem ſibi ducere deſtinaverat. Nuptiarum igitur & Ludorum apparatum voluptatis cauſsâ videntem, & non viſam alias Urbem excurrentem, me cognovit Franciſcus Molza, Gerardini Molzæ filius, cum quo in contubernio Papienſis mihi ſecum fuerat arcta conjunctio. Juvenis omni urbanitate & munificentia præditus, liberalitate jam celebris, & ante alios Provinciæ illius officioſus erga hoſpites, cogit me ire ad ædes ſuas, equis, & miniſtris meis à taberna meritoria, in quam deſcenderam, ſecum abductis, multis mecum conquerens, quod ita ſubruſtice ſecum egiſſem. Quievi ſecum reliquum diei illius, & ſequentem noctem. Oſtendit mihi horrea, & cellaria Gerardini patris ſui ita referta, ut non modo talia viderim hactenus, ſed nequaquam apud privatum hominem audierim. Mane diei ſequentis, audita Divina re, & ſumto prandio cum Gerardino, & Philippo ejus fratre, & nonnullis aliis eorum Propinquis & Amicis, quos honoris mei cauſſa evocaverant; actis quoque gratiis pro amantiſſimo hoſpitio, iter meum Lucam versùs continuavi, Philippo & Franciſco aliquantulum extra Urbem mecum adequantibus. Per Apenninum, per Alpes Sancti Pellegrini nuncupatas tranſitus fuit; pernoctavi in Villa Agri Mutinenſis, quam Saltinum appellant, quæ XX. millibus paſſuum à Mutina diſtat, ubi non tam malignitate hoſpitis quàm aſperitate loci, qui equitibus devius eſt & inſolitus, male mecum eſt actum. Surgentem ea nocte è ſtrato, in quo jacueram, & incautius me cuſtodientem, frigus invaſit; unde fluxus ventris primo, inde febricula quædam ſuborta eſt. Continuato tamen itinere, & ægritudine diſſimulata, Caſtrum Novum Agri Garfaniani ad radices Montis poſitum ſupra ripam Auſeris Fluminis, ineunte nocte, perveni, Antonio ejus Oppidi mercenario hoſpite comitatus, à quo domi ſuæ humaniter & fraterne admodum exceptus fui. Sequenti die, qui Veneris fuit, & XXVIII. ejuſdem menſis, cum anxietate non parva Lucam perveni, à Matre, & Forteguerræ fratribus mei amantiſſimis domi exceptus, fidis Roberto Guiniſio, & Johanne Græco hoſpitibus à latere meo nequaquam recedentibus. Sed ita languor adauctus erat, ut etiam quid minimum ibi in cœna, quæ opipare certe parata erat, ſtomachus non admiſerit. Jacui ea nocte, febre me admodum urgente; mane ſub ortum Solis, inſcenſa mula, inſalutatis hoſpitibus meis, qui domi non erant, è Luca receſſi. Forte fit mihi obviam Guiniſius meus; miratur tam repentinum abitum; conqueritur, tam ex improviſo eos deſeram, qui prandium jam & proximam diei illius cœnam paraverant; orat & obſecrat, abire ne velim ita valetudine languidus; ſi enim languor augeatur (quod avertat Deus) non mihi defuturum fidele ſuorum miniſterium. Egi ſibi gratias, ut potui, nil tamen capti itineris intermittens. Videns ille meum firmum abeundi propoſitum, deduxit me paſſus circiter mille extra Urbem, & monſtrato mihi itinere à viarum peritis, in Urbem rediit ipſe, & ego

A ad Pontem Eræ, quod Oppidum eſt Piſani agri, continuato gradu perveni circa meridiem. Piſis dextrorſum relictis, ibi admodum pauco cibo ſumto, horam ferme & dimidiam ſum immoratus; inde poſtmodum movens, applicui Peciolum Oppidum Piſani agri & Volaterranæ Diœceſis. Diverti in domum Antonii Mariæ Catignani Piſani Civis locupletis & nobilis, cujus nuper ſoror Johanni Baptiſtæ Falconcino Volaterrano fuerat deſponſata, quandoquidem conſobrinus meus Mercatantes, qui in eo Oppido Sacerdotium obtinebat, tunc fortè domi non erat inventus. Triduo graviter languens apud Catignanum immoratus, omni humanitatis genere ita ſum affectus, ut

B ſibi, & Matri, officioſæ in primis fœminæ omnia debeam, quæ ab homine homini præſtari poſſent. Nil eſt abeis omiſſum, quod ad meam valetudinem pertineret. Moleſtias & labores omnes ab ægrotis provenire conſuetos, ita amanter & libenti animo pertulerunt, ac ſi ex eis genitus fuiſſem. Poſt triduum Volaterras ab eo Oppido decem millibus paſſuum diſtantes lecticâ quâdam ſubſidiariâ delatus ſum viginti & quatuor ex colonis meis per vices cervicibus illam deferentibus, quos Benedictus frater meus cariſſimus ad id ſolum domo deduxerat; obſtante enim debilitate propter continuas febres eques nullo modo proficiſci potuiſſem. Ut primùm veni ad meos, egi gra-

C tias Deo, quod ſi eo tempore mihi moriendum fuiſſet, ſaltem eſſem cum iis, qui ex carne & ſanguine meo erant, quorum nulla prætermitterentur officia, tam ad recuperandam valetudinem, quàm etiam poſt mortem ad Suffragia pro ſalute animæ meæ à Salvatore noſtro poſtulandu. Sed placuit Deo tunc me ad patres noſtros non evocare. Adjutus ita à meis ſum, interveniente fideli & amanti ſtudio & opera Altobanchi Medici peritiſſimi, ut poſt quindecim dies à febre liber & mundus fuerim. Inde . . . . . operam dedi viribus recuperandis, quibus jam partim reaſſumtis ad quintum & vigeſimum Octobris diem Volaterris abiens, ad ultimum Romam perveni.

D

Copia Literarum Regis Ferdinandi ad Xiſtum de Idrunto recuperato XI. Septembris 1481. *datarum ſanctiſſimo & beatiſſimo Domino Noſtro Papæ.*

„ SAnctiſſime ac beatiſſime Pater & Domine.
„ Poſt humilem filialem commendationem
„ & pedum oſcula beatorum. Illuxit tamdem
„ dies illa, quam diutiſſime vehementiſſime-
„ que optavimus. Receptum eſt Idruntum
„ decimo menſis hujus die, ejuſque hora fere
„ tertia, & quidem ſummo cum Sanctitatis
„ veſtræ meoque honore, incredibilique utriuſ-
„ que gloria. Dediderunt enim id nobis ho-

E „ ſtes, quum jam tueri id diutius non poſſent;
„ poſſideturque jam ad Alphonſo primogenito
„ meo, hoſtibus ipſis cedentibus, recipienti-
„ buſque ſeſe in triremes, quas veriti ne quid
„ per militum noſtrorum impetum trucidatio-
„ nis acciperent, paulo ante hoc ipſo propo-
„ ſito in mare deduxerant. Gaudeo itaque
„ ego, corque adeo lætitia exuberat, ut illa
„ pæne occupatus ne ſcribere quidem ad San-
„ ctitatem Veſtram poſſim, ut par eſſet. La-
„ tius tamen ſcribam mox, etiam latiſſime,
„ remque omnem, quo geſta ſit ordine, refe-
„ ram. Lætitiarum autem harum cauſſa eſt
„ illa potiſſimum, quod eodem illo Oppido

„ re-

Digitized by Google

„ recepto Regnum meum, Italiaque, & uni-
„ verſus Orbis Chriſtianus à præſentiſſimo pe-
„ riculo videri poſſunt jam liberata, videlicet
„ veſtra unius velut Ducis, meaque velut Mi-
„ niſtri opera. Gaudendum, lætandumque
„ Veſtræ Sanctitati per inde ac mihi de ipſo
„ ſucceſſu, jure cenſeo, quod ſimul nomen
„ ſuum uno hoc beneficio reddiderit jam æter-
„ num, ſimul apud Deum immortalem gra-
„ tiam ſit conſecutura, quæ ei ſit perpetuæ,
„ & in hac & in altera illa vita voluptatis.
„ Dat. Baroli XI. Septembris 1481. Ejuſdem
„ Sanctitatis Veſtræ devotiſſimus Filius Fer-
„ dinandus Rex Siciliæ.

Urbem Romam hoc anno quum intenſiſſimi calores urgerent, & plures miro æſtu, & peſtilenti morbo deficerent, Pontifex ad evitandum periculum, nec non relaxandi animi gratiâ, ab Urbe recedere ſtatuit hac die Mercurii XII. Septembris menſis, duobus tantum Hieronymo Sancti Criſogoni, & Dominico Sancti Clementis Cardinalibus, & domeſtica familia comitatus. Roma abiens Braccianum, Virginii Urſini Oppidum, venit, viginti millibus paſſuum diſtans ab Urbe. Ibi reliquum menſis conſumſit in ædibus ipſius Virginii, quas Neapuleo pater ſuus non tam ad frugalitatem Romani proceris, quàm ad Romanorum Pontificum dignitatem ante aliquot annos conſtruxerat. Toto eo tempore Virginius rerum omnium copiam abunde ſubminiſtravit, ultro munus ampliſſimum, quod venienti Pontifici primùm obtulerat; quamvis Pontifex proprio ſumtu ſe & familiam primos duos dies aluerit, ac Cardinalibus & Prælatis, qui ſecum erant, exemplum ſuum ſequi mandaverit. Affuit etiam Coſmus Urſinus Sanctorum Nerei, & Achillei Presbyter Cardinalis, qui etſi podagrâ impeditus, & magno agmine morborum invalidus erat, tamen gentilis ſui neceſſitate motus, ſequi & ipſe Pontificem voluit. A Bracciano igitur Calendis Octobris ſtudio videndi fodinas aluminis, opera & induſtria Johannis Caſtrenſis, ſedente Pio II. inventas, Tolfam devenit, reliquum diei illius, & noctem ſequentem ibidem immoratus. Videlicet diei illius prandium ſumtum eſt medio ferme itinere inter Montaranum Oppidum & Braccianum, quod miro & prope Regio apparatu Bartholomæus Juppus Pontificis nepos in Apoſtolorum Silva (ſic enim eam appellant) mediis buſſetis & ſilvis commodiſſime præparaverat. Voluit enim in ditione ſua honorare Pontificem, qui paulo ante Oppidum ipſum quinque aureorum millibus à Millinis redemtum, in Vicariatum ſibi Apoſtolica auctoritate conceſſerat. Hoc in loco Pontifex Juppum ipſum, & Virginium dignitate Comitum inſignivit, Montarani Juppo, Capagnani Urſino titulum tribuens. A Tolfa ergo die Martis, qui fuit ſecundus Octobris, recedens ad Civitatem Veterem profectus eſt, quò Pontificia claſſis ab Idrunti expugnatione reverſa eodem fere tempore, quo Pontifex, appulit, videlicet propter peſtilentiam juſſa Portum non ingredi. In ejus conſpectu ſub anchoris ſubſtitit; è viginti enim triremibus ſeptem tantum morbo tactæ dicebantur. Hoc in loco operæ pretium fuit audire legatum claſſis Paulum Fregoſum tituli Sanctæ Anaſtaſiæ Cardinalem Genuenſem cum triremium Præfectis, & Anellum Arochomonum Ferdinandi Regis Oratorem coram Pontifice diſputantes; ad id enim permiſerat Pontifex tantummodo eos in Portum deſcendere. Orator namque Regius orabat Pontificem, juberet Legatum cum claſſe in Apuliam redire, conquerens, quod perperam, & contra conventa egiſſet, injuſſu ſuo à bello recedens; &, ſi fas eſſet dicere, Cardinalem erraſſe, & cenſura etiam dignum putari. Monſtrabat enim, commoda multa evenire potuiſſe Chriſtianis, & incommoda hoſtibus multa, ſi ad eum uſque diem in bello manſiſſet; non eſſe eam ſpem, quam de Sede Apoſtolica & Pontifice Rex ſibi repromittebat: Pontifex, qui antea pluribus literis Legato mandaverat, ne bellum aliquo pacto deſereret, & ſi forte receſſiſſet, redire iteratis literis jubebat, gravibus pro inde tunc, & paternis verbis ad reditum in Apuliam non tantùm rogabat, ſed pie quoque hortabatur & admonebat. Adducebat Legatus multa, propter quæ non modò difficilis reditus eſſet ſed penitus impoſſibilis; vehementem videlicet peſtilentiam, quæ nonnullos abſumſiſſet; in dies quoque & in horas ſingulas plures crudeli morbo deficere; reliquos ita metu perculſos, ut ſi triplicem etiam mercedem accipiant, nequaquam illuc velint redire. Accedebant etiam claſſis magna & multa incommoda, quibus ſi mederi ſtatuat Pontifex, aureorum millia quadraginta ægre ſufficere. Hæ & ejuſmodi rationes quum referrentur à Legato ea modeſtia & gravitate, quæ Cardinalem decebat, è Præfectis unus, quadam iracundia & indignitate permotus, quod Legati ſermo nimium remiſſus & mitis fuiſſet, impetratâ à Pontifice dicendæ ſententiæ veniâ: „ Dicam, *inquit*, beatiſſime Pontifex, quæ ſunt in cauſſa, de qua in præſentia diſputatur, nec circuitione „ aliqua utar. Nos, ut Legatus noſter retulit, neceſſariis plurimis laboramus. Claſſis „ peſtilentiâ tacta, metu fere tota perculſa „ eſt, adeo ut ſi velimus ipſi parere Beatitudini Veſtræ, navicularii & navales ſocii nos „ omnes deſererent. Quandoquidem ii non „ coacti aut vincti catenis, ut in eorum triremibus ſervari conſuevit, ſed ſponte ſua „ menſtruâ mercede acceptâ nobis operas exhibent. Sed, ſumme Pontifex, ſi nobis omnia „ ſuppeditarent, eſſetque Veris, ut eſt Hyemis, initium, nullis etiam ampliſſimis conditionibus reverteremur illuc, ne parendum „ nobis amplius eſſet vel Regi, vel filio benignas aures, oro, mihi accomoda, Pater „ Sancte; ſtatim intelliges, jure, an injuria „ lamentemur. Ut primùm in conſpectum „ Idrunti appulit claſſis tua, expoſitis in terram nonnullis noſtris, Regio filio Imperatori exercitus operam & ſtudium noſtrum „ obtulimus. Quam amanter illi ſint habiti, „ ſciunt ipſi, & nos neutiquam ignoramus; „ tamen officii, & fidei noſtræ memores, mille & quingentos ſagittarios in terram expoſuimus, à quibus tali artificio ſagittæ in hoſtes emittebantur, ut quicumque partem „ aliquam corporis è muris proferret, illico „ transfixus caderet; tantuſque inde timor à „ noſtris Turcos invaſerat, ut non modò erumpere, ut conſueverant, ſed ne oſtendere „ quidem ſe aliquo in loco auſi poſtmodum „ ſint. Atque hoc pro certo velim exiſtimes, „ (quod toti Orbi notum cupio) niſi hæc tua „ claſſis illuc acceſſiſſet, Idruntum hoc anno „ in ditionem Regis nequaquam rediiſſet. Id „ fatentur ingenue, qui veritati, non gratiæ, „ ſerviunt. Tibi ante alios debet Rex, Pater „ Sancte, & Chriſtiana Reſpublica, quod „ Ge-

„ Genuenſes tuos illuc miſeris. Dicant, quod
„ velint alii: loco moveri ſuo veritas non de-
„ bet; nec poteſt Civitas abſcondi ſupra mon-
„ tem poſita. Futura tempora de iis indicium
„ dabunt; ſed nunc miſſa hæc facio. Audien-
„ tes præterea, Imperatorem ipſum inſtructis
„ aciebus muros aggredi, & omni conatu ho-
„ ſtem invadere, ut ſi daret Deus, Urbe tunc
„ potiretur, ad eum acceſſimus; rogavimus,
„ primas partes ut nobis concederet, qui ejus
„ generis belli non eramus ignari, & quibus
„ quotidie erant ejuſmodi cum noſtris hoſti-
„ bus certamina. Accedebant agilitas noſtro-
„ rum hominum, qui in montibus & ſcopulis
„ nati & educati, ita muros & ſcalas aſcen-
„ dunt. Pollicebamur ei, Pater Sancte, cer-
„ tam victoriam; & annuiſſet procul dubio
„ Deus votis & petitionibus noſtris, ſi illis
„ annuiſſet Alphonſus. Sed quod invideret
„ gloriæ tuæ & noſtræ, vel avaritiâ ductus,
„ quod in Urbis direptione primæ eſſent ſuæ,
„ non noſtræ copiæ, negavit id velle, cauſſa-
„ tus nonnulla parvi momenti admodum.
„ Sed voluit Deus (quod in intimis affectibus
„ doluimus & dolemus) quod in contrarium
„ cuncta recíderent. Initum à ſuis prœlium
„ eſt; ad muros magno impetu concurſum;
„ tormenta à noſtris pluribus in locis emiſſa
„ uno momento, & vires omnis exercitus in
„ unum adductæ. Valide hoſtes conatus om-
„ nis exercitus ſuſtinentes & ipſi, ex ſuperio-
„ ribus tormenta emittunt tanto impetu &
„ frequentiâ, ut noſtris pedem referre neceſ-
„ ſarium fuerit; ac tanta cædes in noſtros edi-
„ ta eſt, in eos præcipue, qui primas partes
„ ſumſerant, ut miſerabile ſit non vidiſſe modò,
„ ſed referre etiam & audire. Accipiat in
„ ſancto ſuo Deus illorum ſpiritus, quos verè
„ Chriſti Martyres dicere poſſumus, & bene-
„ dictio tua, piiſſime Pater, ſuper defuncto-
„ rum animas non deficiat. Nos tamen nullo
„ tempore aut loco defuimus; opera noſtra
„ nullibi deſiderata fuit; mandata Imperatoris
„ numquam declinavimus; ſagittarios noſtros
„ ita Turci vitabant, ut maligni Spiritus Cru-
„ cem Domini fugiunt. Nota omnibus refero.
„ Mentiri coram quocumque, malum eſt; ſed
„ coram Vicario Salvatoris noſtri, lethale
„ facinus eſt, & nulla fere pœnitentia remit-
„ tendum. Sub conditionibus tamdem paulo
„ poſt cladem acceptam recuperata Urbecula
„ eſt, ut audiſti, & opinor decimâ Septem-
„ bris menſis. Singuli cum ſingulis veſtibus,
„ & ſignata pecunia abire permiſſi ſunt; cete-
„ ra in poteſtatem Ducis devenere. Inſtru-
„ menta bellica multa, & mira tormentorum,
„ quæ bombardas dicimus, capita ſeptingen-
„ ta ibi inventa ſunt, res certe æſtimationis
„ maximæ; ſed quid ad Genuenſes relatum
„ tuos? quid claſſi tuæ conceſſum, Pater San-
„ cte? nihil per immortalem Deum, ne ſa-
„ gitta quidem. Nulla de nobis, vel potiùs
„ de te, habita ratio, cui præcipue, ut dixi,
„ habendæ ſunt gratiæ. Præterea ſi quid ali-
„ quando prædæ fiebat à noſtris, ad Imperá-
„ torem illico deferebatur, qui magnopere
„ excandeſcebat, ſi quid vel minimum à Na-
„ vicularíis noſtris celatum fuiſſet. Sed po-
„ ſtremum hoc accipe, beatiſſime Pontifex,
„ idque vel malignitati vel avaritiæ adſcribi-
„ to, ut videtur. Laborabat claſſis tua anno-
„ nâ, quæ tamen non in dies ſed in horas
„ ſubminiſtrari debebat à noſtris. Petivimus
„ dari nobis ab Imperatore mutuò aureos du-
A „ centos in paucos admodum dies, ut quo-
„ uſque adveheretur annona, pecuniâ nobis
„ conſuleremus. Illud ſe non poſſe dixit. O
„ impietatem omni tempore referendam! Sa-
„ lutem ſibi, patriæ & liberis ac toti Regno,
„ ne dicam Italiæ, & Chriſtiano Orbi, exhi-
„ bebamus cum vitæ diſcrimine; & nobis
„ unius vel duorum dierum panis negatus eſt.
„ Vide quid ſpei in ceteris ponendum erat.
„ Conſidera ergo, quo in eum animo ſimus
„ omnes, & ſi cui ſit vel eſſe poſſit redeundi
„ deſiderium. In calamitate & rerum ſuarum
„ diſcrimine poſitus, nos deſpexit: quid nunc
„ agendum putamus, cui jam fortuna arri-
„ det, & Apulia tota, & jam tamdem devi-
B „ ctis hoſtibus triumphum Romanorum more
„ apud Neapolitanos ſuos parari ſibi intelli-
„ go? Refert Anellus Orator commoda Chri-
„ ſtianis, & incommoda hoſtibus plurima pro-
„ venire poſſe, ſi redeamus; non video ego
„ jam urgente hyeme, quæ poſſint commoda
„ noſtris, aut hoſtibus incommoda pervenire.
„ Inſtat Octobris menſis jam dies tertius; pa-
„ rari neceſſaria paucis diebus non poſſunt;
„ & ut retulit Legatus, pecuniâ non parvâ ad
„ ea paranda in primis eſt opus, quæ quo-
„ modo ſit in promtu optime novit ſapientiſ-
„ ſimus Pontifex, è cujus ærario, ut reliqua
„ tota promenda eſt. Dicit Velonæ expugna-
„ tionem facilem fore; ego difficilem puto,
C „ & dierum multorum opus exiſtimo. Mitto
„ fauces Portus, quæ opportuno tempore anni
„ occupari fortè poſſent; ſed Arcis in monti-
„ bus poſitæ naturâ loci & humana ope mu-
„ nitæ, quis hoc anni tempore ſibi victoriam
„ tam facilem polliceri poteſt? Idruntum ſo-
„ lum ſit nobis exemplo, quod in terra ſua
„ poſitum vix ſexto menſe, quo obſideri cœ-
„ ptum eſt, in Regiam poteſtatem devenit.
„ Credendum eſt, non fuiſſe hoſtes tam ſui
„ oblitos, & ignavos, quos nihilominus ma-
„ lis noſtris experti ſumus ſolertes & ſtrenuos,
„ ut eum locum abſque cuſtodibus eſſe ſinant.
„ Meo judicio in calamitatem & diſcrimen
„ maximum quærit Rex nos impellere, & ſe
D „ ipſum novis malis involvere. Parcat illis
„ Deus, qui facilibus auribus ſuis perſuadere
„ conati ſunt.

Hæc & multa alia quum dixiſſet ille, omnibus admirantibus, ſilentibus omnibus, permotus Anellus iracundiâ ſimul & incensâ nimium bili, quod male de Rege ſuo & filio coram ſummo Pontifice, aſtantibus Cardinalibus & Præſulibus nonnullis, tam indigna homo privatus loquutus eſſet, convertens ſe ad ceteros Januenſes, quo nomine vocaretur ille efflagitavit. Quum hi Præfectum triremis ſuæ vocari dicerent, ac ejus nomen non panderent, ne aliquando ei nocere potuiſſet, ex improviſo illemet ſuum & patris nomen & fa-
E miliæ ſuæ cognomen illico protulit: *Julianus*, inquit, *Stella Januenſis vocor ego, Gotardi Stellæ filius; non enim talia ſum loquutus, ut formidem ſciri nomen meum. Ergo & Regi & Duci, ſi placet, cuncta renuntia; ego palam loquutus ſum Mundo, & à vero non receſſit oratio. Si male loquutus ſum, teſtimonium perhibeatur de malo; ſi bene, cur mihi formidandum eſt? Rex æquiſſimus eſt, & ſapientiſſimus.* His vero omnibus nequaquam obſtantibus, inſtabat Orator de reditu cum Pontifice, initis illum conditionibus urgens; ferocia illius verba, magnifica magis quàm vera non debere ſanctum opus impedire; & hanc in præſentia occaſionem omitti,

Digitized by Google

omitti, damnosum esse toti Orbi Christiano & ignominiosum valde. Rarò autem uno in seculo videri tot classes adeo instructas in bellum adversùs Turcas; *adest enim hæc tua, Pater Sancte, triremibus quinque & viginti; à Genuensibus naves quatuor magnæ; ab Hispanorum Rege Ferdinando naves itidem magnæ octo & viginti, ac duodecim alia navigia, quæ Caravellas appellant; à Lusitanorum verò Rege ejusdem generis navigia quatuor & viginti, quæ tu, beatissime Pater, superioribus diebus propriis oculis super Tiberim amnem prospexisti. Sunt & Regis mei naves decem magnæ, triremes triginta, & alia diversi generis navigia decem. Quis umquam nostris temporibus tot simul vel audivit, vel vidit? quis neget, hanc occasionem rei bene gerendæ omitti non debere? Præterea nescio quæ magis tumultuarie dicta quàm verè? Certe, Pater Sancte, dolebimus aliquando, sæviisse hæc per negligentiam labi, & plorabimus plenis oculis, nec proderit pœnitentia ulla. Ego pro Rege meo Oratoris officio sum functus, nullis laboribus aut contentionibus parcens; sed lavo ego ex hac hora manus meas, ut de Pilato refert Scriptura. Regi meo hoc nuntiabo, cui scio non dedisse tantum lætitiæ Idrunti expugnationem, quantum præsens nuntius molestiæ afferet, si, ut dixi, his malis non subveniat pietas tua. Dominus sit in corde tuo, Xiste Pontifex, ut quæ sunt ad gloriam Dei ac tuam decernas.* His in hanc ferme sententiam dictis, siluit, Pontificis decretum exspectans. Sed clementissimus Pontifex quum videret sibi undique esse angustias, nec tamen vellet verbo suo aliquem contristari, ad Oratorem conversus: „ Vera procul dubio recenses, Anelle. Spei plurimum ponendum esse „ in tam valida classe, quis neget? ac raro „ tot & tantos conatus vident tempora nostra, „ quamvis opportunæ navigationis tempus nostris, ne dicam vestris, cunctationibus lapsum sit. Sed quod ex conventis, dilecte „ fili, nos urgeas, nonnihil miramur; memores enim sumus, ad quæ tenemur ex fœdere, quæ nihilominus cuncta à nobis impleta sunt hactenus. Ac voluisset Deus, ita „ servata nobis promissa per alios fuissent: „ fortè præsenti disputatione opus non fuisset; „ quandoquidem Turci in Italiam trajicere „ ausi non essent. Sed hæc in præsentia missa „ faciamus. Fidei nostræ (ut diximus) sumus „ admodum memores, & cumulate satis omnibus fecimus; sed ex parte alia, Anelle, „ impossibilium (ut est in Civili Lege) nulla „ est obligatio. Audisti quas difficultates Præfecti classis cum Legato suo proponunt; „ nam de ceteris videat Dominus Deus cordium scrutator & rerum. Anni tempus cujusmodi sit, omnes videtis; pauci admodum „ dies idonei ad navigationem supersunt; vix „ adhuc classis traducta esset, quod temporis „ caussâ redire in Portus oporteret. Accedit „ pestilentiæ morbus fere inevitabilis, præcipuè navigantibus, qui non habent, quò possint divertere. His duabus difficultatibus „ nisi Deus mederi non potest. Mitto pecuniam necessariam, aureorum videlicet quadraginta millium, cujus etiam quid minimum in nostra potestate non est. Exhaustum est ærarium nostrum; vectigalia hujus „ Sedis fere cuncta pignori data, & Ecclesiæ „ fideles filii ita emuncti tributis imperatis, „ ut sæpe numero illis compatiamur. Attamen, si mederi potest primis difficultatibus, „ pecuniam subministrabit de Cœlo Deus, „ qui numquam nos deseruit, fideliter pro sua „ caussa, operantes. Est adhuc nobis Mitra „ Pontificia, est etiam argenti reliquum, quo „ nostra quotidiana utimur mensa; in opus „ Dei sanctum cuncta conflabimus; Damascenam Mitram gestabimus, si auream gemmatamque non habebimus, quæ minus etiam „ pondere nos gravabit; vitro utemur, si aurea „ pocula in Dei ministerium erunt conversa; „ fictilibus cœnare non dedignabimur, quod „ Pontifices Romani multi & sanctissimi Patres turpe non putaverunt. Respiciet nos „ nihilominus de excelso suo sancto Pater „ omnipotens, & Vicarium suum non sinet „ inhonoratum in terris, quem tam fideliter „ communi Christianorum caussæ subvenisse „ conspexerit; & ut potestate supremum esse „ voluit, ita ornamentis etiam super cunctos „ excellere faciet. Circumdabit colla nostra „ torque pretiosissimi honoris & gloriæ; & „ capiti nostro imponetur diadema, quod non „ conflabitur ab igne; & pluviali vestiemur, „ quod non comedetur à tinea. Itaque, dilecte fili, Apostolicæ sedis Legate, & Pontificiæ classis Præfecti, precamur vos, & oramus, per viscera Matris Domini rogamus, „ ut nostras & Regias preces audientes, „ utriusque pium desiderium impleatis. Aderit vobis Deus, qui medicam manum super „ ægrotantes imponet; non sinet quemquam „ deinceps tangi pestilentia ex fidelibus commilitonibus suis; mare tranquillum faciet, „ & Autumnum in Æstatem convertet. Nobis erit cura pecuniæ, ne quid ad nervos „ belli deficiat. Si quid autem, quod non „ credimus, acceptum utrimque injuriarum „ esset, id totum Deo condonetis, qui pro „ nobis pepercit crucifixoribus suis; & Ecclesia Sancta communis mater jubet pro inimicis & persequentibus exorare. Benedicat „ vos Deus, & corda vestra molliat, & in „ verba oris nostri humiliet. „ His dictis quum quievisset Pontifex, Legatus & Præfecti veniam precati, responderunt, impossibile esse mutare sententiam, quandoquidem impossibilia eis mandarentur. Sancta tamen suæ Beatitudinis verba & monita ad intima ipsorum corda penetrasse, quæ nullo umquam tempore oblivioni mandarent. Sicque assurrexerunt omnes, & consessus dimissus est. Pontifex ad ædes, quæ sibi paratæ erant, Præfecti verò in triremes se receperunt. Julianus Stella, & Mauritius Cataneus equestri aurata Militia à Pontifice sunt insigniti, & paulo post Genuam versùs eorum navigationem omnes continuarunt. Pontifex biduo in Civitate Veteri consumto, discussa prius maritimi Portus instauratione, quam valde opportunam Romanæ Curiæ, & toti regioni existimabat, subductaque ratione sumtus, die Jovis inde abiens, qui quartus fuit dies Octobris, Corsitum decem millia passuum ab eo loco distans est profectus, Episcopalem Sedem Dominici Cardinalis Sancti Clementis, qui eumdem Pontificem, quòcumque divertebat, comitabatur. Qua quidem in Civitate septem dies continuos est immoratus, exceptus in ædibus, quas sedente Eugenio Quarto Johannes Vitellensis, Patriarcha Alexandrinus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, magnifice construxerat, non minus ad gloriam & ornamentum natalis loci, quàm Magnatum commoditate illuc divertentium; fuit enim vir maximi animi & gloriæ admodum cupidus, sed nominis & status Romanæ

Sedis in primis ſtudioſus. Viſitavitque hortos illius, qui denſitate cunctarum arborum & aquarum ubertate admirandi plurimùm ſunt. Vidit etiam maritimum ſinum Urbi proximum, quem Cives pro Portu libenter haberent, ſi eis Pontificis beneficentia ſubveniret. Placuit ei locus, nec minus Civium deſiderium, in quo etiam conſolari illos decrevit; ſtatuit enim in id opus millia decem aureorum exponere in annos itidem decem; atque illico mille pro parte numerari eis mandavit: ita pius pater filiorum commoda, quum poteſt, libenter amplectitur. A Corito inſuper ſequenti die Jovis, qui menſis erat XI. recedens, Tuſcanellam delatus eſt octo millia paſſuum diſtantem à Corito, imbribus nihilominus venientem & abeuntem, uſque in Urbem comitantibus. Sequenti die à Tuſcanellæ Oppido, ubi ea nocte quieverat, Viterbium venit, ubi publici Ludi nonnulli parati propter effuſiſſimos imbres exhibiti non fuerunt, ſed à civibus privatim & publice, abunde & laute Pontifici, & Cardinalibus rerum copia ſubminiſtrata, Pontifex in Præſulis ædibus ſatis commode diverſatus eſt. Ad XV. Octobris à Viterbio Roncilionum deventum eſt novem paſſuum millibus tantùm diſtans; ibi prandit & cœnavit; ac ſequenti nocte quievit in caupona Sanctæ Mariæ, Oppidanis honorifice victum ſubminiſtrantibus. Id Oppidum cum aliis undecim naturâ & arte ægre munitis Deifebo, & Franciſco Anguillaris, Everſi filiis, Paulus Secundus Pontifex maximus duodecim dierum ſpatio aperto bello eripuit, eo quod de Apoſtolica Sede & Romanis Pontificibus male meriti, in viatores etiam graſſabantur, adeo ut aliquando auditum ſit, peregrinos homines ab ultimis Orbis partibus ad Urbem venientes ſub ipſis Roncilioni mœnibus in latronum manus incidiſſe, & quandoque cum pecunia & veſte vitam amiſiſſe. Qua ex re eidem Paulo multum debemus, ut qui fecit tutum ad Romanam Curiam iter. Ipſe autem erga Deum pius admodum fuit, cui multum acceptabile ſacrificium obtulit, à Sede Apoſtolica in annos ſingulos celebrandum. A Ronciliono verò die ſequenti, qui Martis fuit, & ſextus decimus menſis, diſcedens, Baccanum venit paſſuum tantummodo millia quatuordecim ab Oppido diſtans. Sed medio ferme itinere ad tabernas Roſei Montis eſt pranſus in Xenodochio Cardinali Sancti Georgii commendato. Baccani igitur diei reliquum & ſequentem noctem in meritoria Coronæ taberna quievit, imbribus, ut dixi, nequaquam ceſſantibus. Sed quemadmodum Viterbii & Roncilioni Oppidanorum expenſis publicis ſteterat, ita ibi & ad Borghetum in prandio diei ſequentis à Virginio Urſino honorifice & laute pro locorum conditione eſt exceptus. A Baccano autem movens ſequenti die, qui Mercurii fuit, & decimus ſeptimus menſis jam dicti, per Portam Flaminiam, quam de Populo dicimus, in Urbem tamdem regreſſus eſt, Patribus ei obviam paulo extra Portam procedentibus, & in ſuam uſque Pontificiam comitantibus. Ingrediente autem Urbis Portam, præſto ei obviam iere Virginis ſuæ Populeæ Sacerdotes in ſacra veſte conſtituti, Sacra etiam manibus præferentes, quibus Pontifex veneratis, à mulo ſuo deſcendens, quo fere toto itinere uſus fuerat, in Templum ibi aſcendit; ad majorem aram procumbens, Virgini Mariæ matri Domini pro felici reditu gratias egit; aſſurgens

A inde, muloque inſcenſo, pervenit in Vaticanum, lætus admodum & hilaris, adeo ut pleriſque viſum ſit non modò ex itineris labore annorum aliquid ei additum eſſe, ſed procul dubio demtum. Per hos dies apparuere in propinquo Urbi mari navigia tria & viginti Alphonſi Luſitatorum Regis, quorum una navis magna erat, reliqua, quæ Caravellas appellant; eæ autem mediæ ſunt inter triremes & naves; quæ nonnumquam remis aguntur, non tamen celeres, aut longæ, ut triremes, ſed altiores, & ad ferendos maris impetus validiores. Præfectus Claſſis erat Garſias Elborenſis Antiſtes, ab ipſis Luſitaniæ Regibus ortum ducens. Hi expoſito in terram nuntio,
B ſciſcitantur Pontificem, numquid futura ſit ei grata claſſis per Tiberim amnem ſubvectio; ipſi enim libenter Beatitudinem ſuam venerarentur, nec minus cupide Curiam Romanam viderent, de rebus communis belli, ad quod properabant, invicem conſultarent; atque hæc eſſe mandata eorum Regis, ſanctæ Romanæ Sedis in primis ſtudioſiſſimi. Annuit illorum votis pientiſſimus Pater; & ad eumdem locum, quo paulo ante tracta fuerat claſſis ſua Genuenſis, & hæc remulco & remis tracta eſt, ad diem videlicet octavum & vigeſimum Auguſti menſis. Ad quam viſendam & benedicendam profectus eſt Pontifex Calendis ipſius Septembris, quæ die Sabbati evenerunt, atque
C in Divi Pauli Æde Præfectum ipſum in publico Patrum Senatu recepit, cunctis Nobilibus, qui ſecum connavigabant, honorifice comitatum, qui etſi longæ navigationis tœdio confectus erat, elegantem tamen in eodem Senatu orationem habuit, tempori multum & cauſſæ accomodatam. Sed Pontifex, perluſtrata claſſe, & ex cæremonialibus benedicta, eodem die in Urbem rediit; Patribus & Curiæ Proceribus eum de more uſque in ſuam Pontificiam comitantibus. Præfectus & Nobilitas omnis, navaleſque ſocii, & ad remorum miniſterium deputati, in Urbem venientes amicos viſitarunt, & claſſem rebus neceſſariis muniere. Sed Romanorum vineis non parva ja-
D ctura à Navicullariis eſt illata, vindemiantibus illas tamquam apris de ſilva. Ea in Claſſe hominum armatorum millia duo fuiſſe referunt, omni genere inſtrumentorum navalium egregie inſtructa. Inter nobiles ducenti Equeſtris ordinis fuere, aureis ornamentis omnes inſignes; reliqui ſolibus, & maritimo bello cum Mauris aſſueti, felicia omnia repromittebant, adeo ut lætus Pontifex eo ſpectaculo, plenus ſpe, & Regi multum videretur obnoxius. Sed Præſul, Claſſis Præfectus, & ceteri, qui Urbem intraverant, vel quod deliciis Romanæ Curiæ caperentur, vel quod longæ navigationis tœdio eſſent confecti, ad claſſem jam regredi negligebant, adeoque ſibi indulgebant
E cœptæ navigationis obliti, ut Pontifici ex Bracciano, quò jam diverterat, opus fuerit Elborenſem non ſolùm ad navigationem hortari, ſed etiam increpare, & diſſidiæ ignaviæque incuſare. Qui tamdem Romam ægre deſerens, ſecundo amne cum claſſe ad Tiberina oſtia eſt delatus; inde XX. Septembris menſis fluctibus ſe committens, & ventis, Neapolim appulit; ubi ſub ſpecie parandi, quæ claſſi neceſſaria eſſent, in terram deſcendunt, & iterum Neapolitanis deliciis capti, tantum in ea Urbe immorantur, quoad Idrunti expugnationem intelligunt. Allatumque eſt eodem tempore de obitu Regis ipſorum Alphonſi, & quidem

pro

Digitized by Google

pro eorum deſiderio fortè non importune, eo quod à Neapoli avelli dure admodum patiebantur, & expugnato Idrunto ſublatam navigationis cauſſam exiſtimabant. Mortuus eſt autem Alphonſus ætatis ſuæ annorum LII. die XXVIII. Auguſti menſis apud Sintram Oppidum, Ulixbonenſis diœceſis, eo ipſo die, quo claſſis ſua per amnem Tiberim trahebatur. Succeſſit ei Johannes major natu filius, novem & XX. annos natus, quinto poſt patris obitum die, in ipſa Ulixbonenſi Urbe, communi ſuorum lætitia, ſceptra & inſignia Regni ſuſcipiens.

Profeſto die celebritatis Sanctorum omnium, qui ſemper accidit noviſſimo menſis Octobris, celebrata ſunt Pontificia Veſpertina in Baſilica Apoſtoli Petri; interfuit Pontifex cum Patribus, & Orationi initium fecit & finem. Hoc eodem die tam Pontifex & Patres, quàm Præſules & Prælati, ac ceteri inferioris Ordinis viri, veſtium duplicia mutare conſueverunt; ſecretis enim ad cappas & capitia uſi ſunt hactenus, albis deinceps pelliceis uſque ad celebritatem Spiritus Sancti, ut eſt conſuetum. Capparum mutationem hanc vulgo dicimus. Celebritate ſequenti Sanctorum omnium eodem in Templo Divina res acta eſt. Sacris fuit operatus Cardinalis Sanctæ Sabinæ Auſias; Orationem habuit Ferrarienſis ex Ordine Prædicatorum, habitus non tam indoctus, quam imprudens. Culpa omnis in Jordanum Neapolitanum Palatinæ Scholæ Magiſtrum, rejecta, quod ex munere ſuo viros dignos tali miniſterio deberet eligere. Eodem die & loco, Veſpertina Defunctorum de more ſunt celebrata. Pontifex & Patres interfuere. Sequenti die funebris cæremonia in eadem Baſilica acta eſt. Rem divinam egit Cardinalis Sanctæ Cæciliæ, Johannes Baptiſta Melphitenſis nuncupatus. In ejuſmodi ſolemnibus, quæ ſequuntur præter conſuetudinem ceterorum Sanctorum, Patres ad exhibendam Pontifici reverentiam non accedunt; non aſſiſtunt ei in corona orationi reſpondentes; genuflectitur à Pontifice & Patribus & omni Choro ad primam & ultimam Divinæ rei Orationem. Procumbit Pontifex ante aram, innixus pulvinari, ab elevatione Dominici Sacramenti uſque ad Agnus Dei. Non accedunt cerei Evangelicæ Orationi; non dantur alicui thura, demto Pontifice; non datur pax alicui; non benedicit Populo Pontifex; ſed ſacris paramentis ſtrato ante pedes pallio atro ſericeo, funebria ipſemet pronunciat, aquam benedictam aſpergit, & thura de more vaporatur, Mitrâ utens vel Damaſcena, vel alia abſque gemmis, pluvialique, quamvis ſericeo, purpureo tamen, præter phrygium nullibi deaurato. Ad tertiam Novembris diem, qui Sabbato evenit, pro ſua conſuetudine religioſus Pontifex ad Templum Mariæ Virginis de Populo profectus eſt, quod quum tam frequenter agat, jam minime notandum videtur. Sed hac ſola cauſſa ſcribendum cenſui, quod eo die non ſella penſili conſueta, ſed mula ſua alba eſt vectus: ita proſpera utitur valetudine, quamvis ſeptuagenarium dicant & ultra. Velocibus nuntiis ad V. diem Novembris, ſignificata eſt conjuratio quædam Forlivienſium non tam contra Hieronymum illius Urbis Vicarium quàm ſtudio civilium factionum. Capita conjuratorum duodecim capta referuntur ex plebe, & carceri mancipata; quinqua-

(*) *Heic aliqua deſiderantur.*

A ginta vero ajunt ſibi fugâ conſuluiſſe. Colendiſſimus Pater Cardinalis Sancti Marci à Præneſtino Præſulatu ſuo in Urbem reverſus eſt ad octavum ejuſdem menſis. Die Conſecrationis Lateranenſis Baſilicæ, ingreſſi ſunt Urbem Mediolanenſium & Florentinorum Oratores, Guidantonius Arzimboldus, & Philippus Pandulphinus ituri ad Regem Neapolitanum. A nonnullis Cardinalium familiis eis obviam itum eſt, & pleriſque Curialibus, qui quemquam illorum amicitiâ privatâ tangebant. Legationis cauſſam eam afferri dicunt, ut pro Caſtellina & Monte Dominico Oppidis Regem deprecentur, quæ bello proximo Florentinis ademta, Senenſibus ex formula conditionum
B conſignari debebant. In die ..... (*) Regis Oratores per hos dies Urbem ingreſſi ſunt, habitu patrio, & toti Urbi ob novitatem conſpicuo. Eis comes erat Johannes Baptiſta Imolenſis, magna paulo ante apud Pontificem & Comitem auctoritate, nunc nulla. Hos ego non ab eorum Rege deſtinatos audio, ſed ab ipſius Secretario viro primario Regni illius, cui deſiderium eſt fœdus & amicitiam inire cum Pontifice, & ritibus Latinorum Chriſtianorum vivere. Chriſtiani tamen ſunt, quibus Rex ille imperitat, quem nos *Preſto Joanne* vulgo dicimus; ſed eorum ritus à noſtris admodum differunt. Id fuit præcipuum petitionum ſuarum, ut cum eis Latinæ Legis
C & Linguæ Epiſcopus mitteretur, qui & Sacra noſtra illis oſtenderet, & Chriſtianam doctrinam in eorum Terris ſeminaret. Non inventus eſt, qui ſe illis voluerit credere; tamen religioſe excepti ſunt Pontificis nomine, illiſque ſpes data petitionum ſuarum. Quouſque autem Romæ fuerunt, Pontificis liberalitate ſunt enutriti, & donati muneribus quibuſdam, actiſque publicis honorati; pluries etiam per Interpretem ab eodem pie & amanter auditi. Subortum die Jovis, qui evenit ad XV. menſis Novembris, profectus eſt Pontifex animi relaxandi gratiâ ad Villam Dominici Cardinalis Sancti Clementis, quam nuper ſupra ripam
D Tiberis à fundamentis ædificavit, paulo à Miletio Ponte diſtantem, vicinamque fluentibus Anienis. Prata illa, quibus imminet ædes, ea eſſe dicuntur, in quibus de Metio Suffetio Albanenſium Rege à Tullo Hoſtilio Romanorum Rege ſupplicium ſumtum eſt, prout latius hujuſmodi Hiſtoriam refert Livius primo ab Urbe condita Libro. Pontifex eo in loco quievit uſque ad horam redeundi, urbanas & Palatinas curas provide vitans. Sabbato ſequenti, Veſpertina Conſecrationis Baſilicæ Beati Petri de more ſunt celebrata; Pontifex non interfuit. Sequenti die Dominico, Sacra Conſecrationis ejuſdem in eadem Petri Baſilica celebrata fuere. Pontifex non interfuit; rem Divinam egit Cardinalis Sancti Clementis. Apud Bracciānum Oppidum Virginii Urſini obiit Coſmus
E Urſinus Presbyter Cardinalis tituli Sanctorum Nerei & Achillei die Mercurii XXI. menſis Novembris paulo ante orientem Solem ea ipſa infirmitate, qua ſuperius Viterbii correptum eſſe monſtravimus. Pater certe laudabilis nominis & multorum exſpectationis ac ſpei ab Innocentio Septimo Pontifice Maximo. E Melioratorum paterna familia ducebat originem, ab Urſinis verò maternam, à qua etiam cognomen acceperat; ſuperiori biennio, ut ſupra oſtendimus, cum Sabello & Columnenſi &

non-

Digitized by Google

nonnullis aliis ad Cardinalatum assumtus, quum esset Abbas Farfensis, & Tranensis Episcopus, atque habitum Sancti Benedicti indueret. Ursinorum nonnulli ejus obitu doluerunt, ii præcipue, qui eam dignitatem sibi desiderabant, & ereptam Ursinæ familiæ molestè admodum tulerant. Alieno ære pressus erat, & amicorum aliqui jacturam sunt passi, tamdem Pontificis beneficio relevati. Sequenti die Franciscus Piccolomineus Sancti Eustachii Cardinalis, qui ætatem Senis egerat apud suos, in Urbem reversus est. Die Dominico, qui proxime sequutus est, celebritate videlicet beatæ Catharinæ Virginis & Martyris, regressus est in Urbem à Legatione Picœna Raphaël Sancti Georgii ad Velum-aureum post annum duobus diebus tantum demtis, relicto Prorpæside Jacobo Lucio Sutrino Caracense Antistite. Ad ultimum diem Novembris, quo celebratur solemnitas beati Andreæ Apostoli (evenit autem die Veneris) itum est mane à Patribus ad rem Divinam, Pontifexque descendit in Basilicam Petri, ubi ea acta est in Cellula beati Gregorii, in qua supra altare Pius Secundus ipsius Apostoli Caput auro conditum & gemmis ornatum, dum viveret, servari jusserat, atque Anconæ moriens, Corpus suum ad eumdem locum deferri mandavit, ubi marmoreum Sepulchrum egregio opere, curâ & impensâ Francisci Cardinalis Sancti Eustachii nepotis sui factum, cernimus. Caput autem ipsius Apostoli redemit Pontifex Pius vi magna auri à Despoto Peloponesi, quum ille Turcorum manus effugisset, secumque sanctas Reliquias ejusmodi asportasset. Hunc Principem nos Romæ vidimus primo Pauli Secundi Anno Pontificatus, ubi etiam vita functus est, filiis duobus Andrea & Emanuele, ac filia ..... relictis. Virgo ipsa paulo post magno Principi Russiæ in Scithia Apostolicæ Sedis munificentiâ nuptui tradita est. Ipsi verò juvenes Romæ diu fuere benefitio etiam Apostolicæ Sedis enutriti; tamdem Romanam Curiam ambo reliquerunt. Natu minor in paternum solum reversus Turco adhæsit, cui dicunt suspectum fuisse, dum vixit, propter affectati paterni Regni inditia. Major autem quum nimis meretricio amori & voluptatibus indulsisset, pecuniam omnem consumsit, quæ singulis mensibus à Pontificio ærario sibi numerabatur; quumque propterea de Pontificis munificentia desperasset, quod ea abuteretur, Urbem & ipse dereliquit, & ad fororium in Scithiam, rursum ad Italiam est reversus. Hac præsenti ætate Romæ eum videmus, familiâ sordidâ & pannis obsitum; & qui superioribus annis purpuram & sericum induebat assidue, vili nunc veste membra vix tegit. Tum navigantem in Græciam non sine aliqua spe dominatus paterni aureorum duobus millibus Pontifex est muneratus. Quò postmodum appulerit, mihi prorsus ignotum est; quamvis non putaverim fuisse ab re recensere, quæ tam celebris solemnitatis causam præstitere. Sacris ergo operatus fuit Episcopus Interamnensis ex Minimorum Ordine, solo nomine non censu Antistes. Ejusmodi nos hodie Titulares appellamus. Sed dum Divina res agitur, secretò nuntiatur Pontifici ad aurem per speciem alterius rei obitus Fabiani Politiani Cameræ Apostolicæ Clerici, & Petri Basilicæ Canonici. Statim verò obitu publicato, & Sacris absolutis, oratur Pontifex à Patribus tam pro munere quàm pro Sacerdotiis, quæ ille pluribus in locis possidebat. Pontifex humano responso neminem tristem à se recedere passus, in cubiculum dimissis Patribus se recepit; Viri hujus obitum annotandum censui, quod ex insperato, ac repente accidit; subita enim morte correptus toti fere Curiæ loquendi causam præbuit. Eâdem horâ matutinæ Orationi interfuerat, & Responsorium non inepte cantaverat, quum illico iliorum dolore correptus se in cubiculum recepit. Ministri accurrentes languenti assistunt, circumstant, & veste detracta in cubili collocant. Statim ut ille jacuit, spiritum emisit, tanta temporis brevitate, ut iidem referant, vix à languoris initio ad vitæ exitum tertiam partem horæ unius interceſſiſſe.

Primo Dominico die Adventus Domini, qui evenit ad secundam Decembris, celebratæ sunt Sacra Pontificia in Aula consueta. Interfuit Pontifex cum Patribus de more; Divinam rem egit Bartholomæus Marassa Tifernas Episcopus, Urbis Gubernator & Procamerarius: ita enim eum dicimus, quem Vicarium suum Camerarius instituit. Johannes Curtius ex Ordine Prædicatorum, magni vir nominis in Theologia, Homeliam diei illius peroravit, brevitateque, quàm ulla alia re, commendatur. Veneti per hos dies munitionem quamdam (Bastiam vulgo dicimus) in agro Ferrarienſi, quem sui juris esse asseverabant, construere cœperunt. Ferrarienſis ægre id ferens, quum prohibere potentiores non posset, apud ejus confœderatos, Neapolitanum Regem, Mediolanensium Ducem, & Florentinos ex erecta munitione conqueritur. Horum omnium Legati quum Romæ essent, adiere Pontificem, ac de ejusmodi Venetorum injuria & novitate conquesti sunt & protestati, ostendentes venisse eos contra decreta Beatitudinis suæ, quæ tam solemniter in Basilica Principis Apostolorum se præsente paulo ante se publicari feciſſet; petentes, ex decreti formula contra eosdem procedi, quandoquidem ejus se ultorem & judicem statuisset, Venetorum præcipue accedente consensu. Protestationis verò formulam scriptam accurate Sanctitati suæ reliquerunt. Die festo Conceptionis Beatæ Mariæ Matris Domini descendit Pontifex in Basilicam Petri, ubi in Sacello suo celebratæ fuere Vespertina sacra, quibus Basilicæ Canonici sunt operati. Pontifex purpureo pallio & capitolio sericeo processit, domestica solùm familia comitatus. Quinque Cardinales Vesperis interfuere, quorum tres domestici, ceteri fortè ob aliam causam ad Pontificem venerant. Sequenti die celebritatis ejusdem eodem in Sacello, quo Vespertina hesterna, ita Matutina Sacra celebrata fuere. Interfuit Pontifex, & Patres. Rem divinam egit probatissimus & colendissimus Pater Petrus Guilelmus Roccha Archiepiscopus Salernitanus, primus Pontificis Referendarius, vir magnæ auctoritatis, & apud Pontificem fidei, quippe qui non modo de supplicationibus refert, sed chirographo suo nomine Pontificis eas conscribit: quod à Summis Pontificibus paucis committi consuevit, quum ipsimet id munus implere sint soliti. Secundo Domini Adventus die, celebrata sunt de more Sacra in Aula consueta. Interfuere Pontifex & Patres; Sacris verò est operatus ..... Septensis Episcopus, Burgundorum Orator, patriâ Patavinus, vir mediocris Literaturæ, magnæ aliàs in Curia gratiæ, nunc fere nullius propter suspectam

Sce-

Stephani Bucelli mortem, in quam dictum eſt eum conſenſiſſe meretricio amore pellectum. Homeliam diei ejus peroravit . . . . . à Viglevano Inſubrorum Oppido Procurator in Romana Curia Ordinis Beati Franciſci. Ejus Oratio habita eſt elegans & erudita, & cœremoniæ diei multum accommodata; fuit ab omnibus commendatus. Id reprehenſum dumtaxat, quod Juvenalis verſiculum recitarit, eum videlicet, *& de Virtute loquuti clunem agitant*; qui quamvis curſui Orationis quadraverit, tamen ob religionem loci parùm pudice dictum reputatum eſt. Ad diem Martis XI. ejuſdem menſis annotandum duxi funus ſpectatiſſimi & graviſſimi viri Marcelli Ruſtici Cencii filii, patricii Romani, Apoſtolici Secretarii, collegæ mei; hodie enim elatum eſt, quum heri diem obiiſſet. Pompa celebri uſi ſunt gentiles ſui; Collegæ omnes in habitu fuimus, ab eis ædibus uſque ad Minervæ Templum comitantes funus, ubi in majorum ſepulchris religioſo more cadaver eſt conditum. Affuit Nobilitas omnis Romana, & quamplures Romanæ Curiæ Proceres, etiam nonnullorum Cardinalium familiæ. Ipſe autem elatus fuit cum veſte & bireto Secretariatus urbani, quo munere tunc fungebatur. Laudatus eſt publice à Religioſo quodam Templi illius, ſed admodum frigide, illius, ut opinor, inſcitiâ vel temporis anguſtiâ. Sed vir fuit omni laude dignus, magni & acris ingenii, linguæ tamen promtæ & facundæ, animi maximi & exercitati in magnis rebus tam Romanæ Curiæ, quàm urbanorum Magiſtratuum, adeo ut Curialis optimus, & Senator egregius, jure optimo dici poſſit ereptus. Ordo Secretariorum maximam ex ejus obitu jacturam patietur. Succeſſor datus eſt nobis præſtantiſſimus vir Sigiſmundus Comitis Fulginas, Diplomatum Pontificiorum Scriptor, vir certe magnæ literaturæ, modeſtiâ inſignis & morum gravitate venerandus. Doctum & eruditum collegam habemus, prædeceſſore dignum, ut ſpero. Dominicâ die tertiâ Adventus Domini, quæ evenit ad ſextam & decimam Decembris, itum eſt ad rem Divinam à Patribus de more, quæ in Aula conſueta eſt acta. Reverendiſſimus Pater Johannes Baptiſta Cardinalis Melphitenſis Sacris eſt operatus. Pontifex interfuit; Homeliam peroravit Gaſpar Urbevetanus, Auguſtinenſium in Romana Curia Procurator. Argumentum ejus fuit de dignitate & poteſtate Sacerdotum; commendari eum fere ab omnibus intelligo. Quarta & ultima Dominica de Adventu, Patres iere ad Divina; Pontifex interfuit; Sacris eſt operatus colendus Pater Branda Caſtiglionis Præſul Comenſis, & Mediolanenſium Orator. Orationem habuit quidam Carmelita, quem audio non commendatum: ideo nomen apponere curanon fuit. Profeſto die Nativitatis Domini Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, iere Patres ad Sacra ſolemnia veſpertina, quibus Pontifex interfuit, eiſque initium de more dedit & finem. Celebrata autem fuere in Aula Pontificia, ut cetera, eo quod, ut ſæpe diximus, nondum Sacellum majus eſt abſolutum; continuo enim emblemate & pictura ornatur. Nocte vero, quæ ſequuta eſt, interfuere etiam Patres nonnulli Matutinis ſolemnibus, & Divinæ rei, quæ quotannis circa medium noctis peragitur. Pontifex tamen non interfuit. Sacris autem eſt operatus Dominicus Cardinalis Sancti Clementis. Natali verò die, qui ſequutus eſt, deſcendit Pontifex in Baſilicam Petri cum Patribus omnibus, demto Fratre Gonzaga Cardinali Diacono Sanctæ Mariæ Novæ, qui aliquantulum ex ſtomacho laborabat. Sacris operatus eſt ampliſſimus Pater Guillermus Oſtienſis Epiſcopus, Cardinalis Rotomagenſis, qui ut inter Patres primus eſt loco, ita opibus ceteros creditur ſuperare. Operari Sacris hujus Sanctæ celebritatis plerumque Pontifex conſuevit; ſed quum adverſa valetudine, vel alia ex cauſſa ab his abſtinet, primus Patrum munus adimplere conſuevit. Peractis Sacris Pileus & Enſis, qui quotannis benedici in ejuſmodi ſolemnitate conſueverunt, datus eſt per Pontificem adhuc in throno ſedentem Johanni Protonotario, Anglorum Regis Eduardi Oratori, ut ipſe, qui quamvis ſit in ultimis terris, ſanctæ Sedis honorem in aliquo deguſtaret, quum præſertim eidem Sedi & Xiſto Pontifici obedientiam & reverentiam ſemper exhibuerit. Ea verò, quæ dixi, Inſignia delata ſunt per quemdam ejus Nationis hominem, quem Pontifex honoris cauſsâ primùm inter Cubicularios ſuæ Beatitudinis aſcribi mandavit, deditque ei ad Regem literas hujus exempli, quod inferius deſcribetur. Sequenti die, quo Stephani Protomartyris ſolemnia celebrantur, iere Patres ad Divina in Pontificiam Vaticanam. Johannes Cardinalis ſanctæ Praxedis, Novarienſis Epiſcopus, Sacris eſt operatus. Pontifex divinæ rei interfuit. Orationem habuit Ludovicus Imolenſis ex Minorum Ordine, qui fuit fere ab omnibus commendatus Sermonem bipartitus eſt; primo de Caritate diſſeruit, tum de Morte narravit, quam dormitionem tota oratione appellavit, ſequutus Lucam Evangeliſtam de Protomartyre referentem. Prima orationis pars poſtremâ reſolutior fuit, &, ut ita dicam, magis quadrata, & ideo magis ab auditoribus commendata. Qua abſoluta, ſi orationi finem impoſuiſſet, nullos, aut paucos magis commendatos habuiſſet hoc anno Orator ille; ſed pars poſtrema aliquantulum evagata non nihil ex jam parta commendatione detraxit. Eruditorum judicio exiſtimatus vidiſſe, & legiſſe multa, ſed male poſtmodum collocaſſe. Pontifex nihilominus & nutu & verbis illum commendavit, & Cardinali Mediolanenſi gratulatus eſt, in cujus familia Ludovicus eſſe dicebatur. Die, qui ſequutus eſt, & quo celebratur ſolemnitas Johannis Apoſtoli & Evangeliſtæ, eodem in loco res Divina acta eſt; eique Pontifex & Patres interfuere. Sacris operatus eſt Philibertus Sanctorum Johannis & Pauli Cardinalis Matiſconenſis. Orationem habuit de laudibus Evangeliſtæ unus ex ordine Cubiculariorum Pontificis, Albertus nomine, ex nobili, & locupleti Zobolorum familia à Regio Ciſalpinæ Galliæ Civitate oriundus, adoleſcens profectò ingenuus, & qui ad gratiam corporis, & ſplendorem familiæ literarum quoque ornamentum addidit. Is attente admodum eſt auditus, & propter florentem ætatem, ut dixi, & propter Orationis ornamentum ab omnibus commendatus eſt. Theologiæ tantùm Profeſſores nonnulli, qui ſoli eo digni munere videri volunt, & plerumque ſeculari ordini infenſi eſſe dicuntur, enervem Orationem fuiſſe ſubmurmurabant. Ego à ceteris laudatum intelligo, quorum judicium rectum, & abſque livore exiſtimatur. Id dumtaxat Orationi vitium attribuunt (ſi vitium dici poteſt) quod abſque argumento, quod ipſi Thema appellant, exorſus eſt, & quod verſiculis quibuſdam

Digitized by Google

dam Orationem absolvit. Ultima die Decembris, qui anni etiam finis est, vespertinum Sacrum celebratum est, Pontifice & Patribus præsentibus. Pontifex Vesperis initium dedit, & thure aram circumfudit ex more.

Anno MCCCCLXXXII.

CAlendis Januariis, quibus Circumcisionis Salvatoris nostri solemnitas celebratur, acta est Divina res, Pontifice & Patribus præsentibus. Sacris operatus fuit G. Sanctorum Petri & Marcellini Cardinalis Ulisbonensis, qui Patribus & ipsi etiam Pontifici cantu suo patrio nimium sonoro risum movit. Stephanus verò Zeliacius Venetus, Archiepiscopus Antebarensis, Orationem habuit, qui quantum aliàs in eodem munere dicendi fuerat commendatus, tantum præsenti actione damnatus fuit. Evenit enim fere semper, ut qui in uno solùm offendit, præteritorum etiam, quæ cum laude egerit, reus efficiatur. Proinde qui sapiunt & id sibi munus assumunt, si semel bene dixerint, iterum (monitore me) in caussa dicendi ad palæstram non revertantur parvi admodum luceri; quoniam, ut ait Satyricus;

Probitas laudatur & alget.

Eodem die ante Solis exortum Romam allatus fuerat nuntius de obitu Caroli Andegavensis, Provinciæ Principis, qui se Regem Siciliæ nominabat, & ad Regnum Neapolitanum aspirabat. Hujus Oratores hoc eodem anno Romam venisse supra notavimus. Profesto Epiphaniæ Vespertinum sacrum solemniter celebratum est, cui cum Patribus interfuit Pontifex, eique initium dedit & finem cum benedictione pro more. Sequenti die Sacra celebrata in Petri Basilica, quibus Pontifex interfuit. Illis autem est operatus Marcus Barbus Episcopus Prænestinus, Cardinalis Aquilejensis; Orationem verò habuit Hieremias Contagius Volaterranus, Pontificii Juris consultus, qui etsi antea dicendi eodem munere usus non esset, ejus tamen Oratio laude & commendatione non caruit. Eodem die Franciscus Diedus Patricius Venetorum, Orator ad Pontificem, ut superius annotavimus, cunctos fere majoris doctrinæ homines vocavit ad cœnam tam Romanos quàm peregrinos. Convenere igitur frequentes & qui Poëticæ & qui Oratoriæ operam dabant, Græceque docti nonnulli. Invitati etiam sunt aliqui non tam literati ipsi quàm literatorum studiosi, viri profecto comitate & gravitate præstantes. Cœnatum est apud hospitem nobilissimum & locupletissimum, addo etiam eruditum valde & doctorum hominum in primis amantissimum. Cœna famosissima fuit non solùm gulæ serviens, sed etiam cultis & castis animis satisfaciens. Mitto opiperas dapes, exquisiti variique operis fercula. Mitto ministros non tam multos quàm modestos & castos, sed in primis egregie cultos, nec minus forma præstantes quàm moribus. Mitto vina tam nostratia quàm peregrina, dulcia & acida, nigra & alba, aliqua etiam ex Creta usque adducta. Quæ omnia ut erant summo studio conquisita & diligenter parata, ita opportunis & decentibus intervallis per ministrorum manus mensæ apposita. Id verò magni faciendum, quod suavitate sermonum fuit Cœna referta. Lætus super omnia Diedus pro tali hospitio sibi gratulabatur, nunc hunc nunc illum interpellans, sermonem semper ad literas referebat. Quisque in respondendo non minus hospiti placere conabatur quàm existimationem suam apud sodales servare. Fuere qui inter cœnandum, & deinde positis mensis, Scientiam aliquam alicui alteri præferendam esse perpetua oratione probabant. Aliqui Poëticam, nonnulli Oratoriam, Militiam alii, alii Musicam sibi laudandas sumserunt. Fuerunt etiam, qui Græce recitarunt, qui Comœdias actitarunt, veterum mores & acta imitantes, quantum potuere, adeo ut ea omnia in volumen redacta, non multum à veterum scriptis dissona videantur. Habet enim hodie Roma ingenia fœcunda quamplurima, undequaque ad eam confluentia; quæ propositis præmiis facile possent si non majores adæquare, ad eos tamen vel proxime accedere, vel non longe ab eis esse. Sed nulla nunc doctis hominibus præmia; studiorum retributiones vel nullæ vel parvæ; honores, & dignitates etiam parvæ. Ideo in tanta temporum injuria mirum admodum est emergere quempiam. Vigesimo Januarii die, qui Dominicus fuit, & quo Sebastiani & Fabiani Martyrum solemnia celebrantur, mane profectus est Pontifex ad Sebastiani Ecclesiam extra Portam ejusdem nominis, quam Veteres . . . . . appellabant. Patres Pontificem sunt prosequuti, & Curialium frequens admodum numerus. Ea in Æde, aris pro more veneratis, reversus est in Urbem Pontifex. Nuntius à Florentia eodem die Romam appulit XXIV. horarum spatio pro vacatione Sacerdotii Virginis in . . . . . Mirum propter anni tempus pluviosum & acerbum nimis. Præfectus Urbis Johannes Ruvereus Pontificis nepos, qui Romæ aliquot mensibus non fuerat, ingressus est Urbem die Sabbati ad XXVI. Januarii ipse & conjux sua, Urbinatis Federici filia. Pontificis familia eis obviam est profecta versùs Ecclesiam Mariæ de Populo. Præsulum primus ad sinistram cum conjuge adequitabat; reliquæ feminæ per gradus subsequebantur; Præfectus tamen conjugem præcedebat. Per hos dies regressa est in Urbem Regina Cypri, jam diu Regno pulsa, Vivit Pontificis munificentiâ, menstruâ centum aureorum pensione acceptâ. Die Purificationis, quæ in Sabbato evenit, itum est ad Divina de more. Ea quidem celebrata fuerunt in Aula Pontificia consueta; Sacris autem operatus est Gabriel Cardinalis Agriensis. Prius autem in minori Sacrario Candelæ per Pontificem benedictæ fuere, & Patribus, Oratoribus, Proceribus, Episcopis, & Prælatis, ac Magistratibus distributæ. Ex eo autem Sacello processit Pontifex sub umbraculo, Cardinalibus, & Episcopis in sacra veste constitutis præcedentibus, in supplicationem. Venit autem in editiorem locum, qui in atrium despicit, & Candelas exspectanti & acclamanti Plebi manu sua projecit ex more. Sequenti verò, quo celebratur Sancti Blasii solemnitas, Julius Cardinalis Sancti Petri ad Vincula, quem superius missum fuisse in Galliam Legatum annotavimus, ingressus est Urbem. Secum erat Johannes Balues tituli Sanctæ Susannæ Cardinalis Andegavensis, qui primis annis Pontificatus Pauli Secundi Pontificis maximi ad Cardinalatum assumtus, nunc primum è Gallia veniebat in Curiam. Fuerat enim circiter annos XII. jussu Ludovici Francorum Regis carceri mancipatus, eo quod cum Burgundo ejus hoste tunc sentire insimulatus est, superiore autem anno vel Legati beneficio vel Regis ipsius

ipſius indulgentiâ, libertati redditus. Celeriter in Italiam veniens, Lucæ aliquot menſibus immoratus eſt, exſpectans, quid de ſe Apoſtolica Sedes decerneret, cujus tamdem decreto redeunti Legato obviam factus, ſecum hodie Romam ingreditur. Novo autem exemplo, voluit Pontifex Cardinales omnes procedere obviam Legato ad Portam Populi, & ita factum eſt; paulo autem extra muros eum exſpectarunt; ſed Pontificis familia uſque ad Borgetum progreſſa eſt, Hieronymuſque Comes circiter duobus millibus paſſuum eſt progreſſus. Tantus ei ad ſummam honor habitus fuit, quantum non meminerant patres noſtri. Audio tamen non fuiſſe mandatum à Pontifice Cardinalibus, ut progrederentur; ſed intelligentes ipſi ſe Pontifici placituros, ſponte (ut creditur) id egerunt. Solus Cardinalis Senenſis abfuit; deditâ operâ, an impeditus id egerit, id mihi prorſus incognitum eſt. Lunæ die, qui ſequutus eſt, ambo ii Patres in publicum Senatum recepti, quiſque pro conſuetudine ſua, quam ſuperius in Sabello & Genuenſi Cardinalibus in Baſilica Beati Pauli Apoſtoli receptis annotavimus. Sequenti autem die, quo celebratur feſtum Agathæ Virginis, profectus eſt Pontifex meridiano tempore ad ipſius Sacellum, quemadmodum ſuperiore etiam anno feciſſe illum oſtendimus. Duo Cardinales Johannes Sancti Adriani Aragonenſis Presbyter, & Theodorus Sancti Theodori Monferratenſis Diaconus ex diverſis feceſſibus redeuntes, eodem die, qui Jovis fuit, & XIV. menſis Februarii, Urbem ingreſſi ſunt. Die Dominico ſequenti, Ludi Teſtacei editi ſunt more ſolito, quibus rixæ propter bravii curſum non defuere. Cardinales quinque ſpectaculo interfuere. Sequenti die Lunæ, qui præceſſit Bacchanalia, quæ nos vulgo Carniſprivium appellamus, Pontifex per vineam ſuam exiens, per Sancti Pancratii Portam Urbem ingreſſus eſt, & viâ Floridâ & Mercatoriâ in Pontificiam, inclinante jam ſole, reverſus eſt. Larvati multi eidem obviam facti ſunt ex improviſo, quorum ſpectaculo non mediocriter lætatus eſt Pontifex. Pontifex die ipſo Carniſprivii, ut larvatos fugeret ad ſe in Pontificiam venire volentes, per vineam cum paucis domeſticis vagatus eſt. Die prima Quadrageſimæ, quæ Cinerum dicitur, evenit autem ad XX. menſis, celebrata ſunt ſacra Pontificia de more in Divi Petri Baſilica. Illis operatus eſt Julius Cardinalis Sancti Petri, cui propter Pœnitentiariam, cui præeſt, debetur id munus. Pontifex à Sede ſua de more cinerem dedit, eo prius per manus Sacrificantis ſupra caput ſuum recepto. Patres eo die veſte Sacra violacea utuntur. Tres & viginti divinæ rei interfuere. Mediolanenſis ſolus defuit, propter podagram domi ſe continens. Majorem Patrum numerum Romæ me vidiſſe non memini. Orationem diei illius habuit Bartholomæus Manfredus Bibliothecarius Pontificis, & Cardinalis Sancti Clementis Secretarius, ſolùm à propinquioribus auditus. Oratio magis quàm actio commendata. Fo die XXII. in quo celebrantur Sacra in honorem Cathedræ Petri Apoſtoli, qui in Venere accidit, deſcendit Pontifex in ejuſdem Petri Baſilicam in veſte quotidiana, familiâ tamen domeſticâ comitatus; atque aris veneratis in Pontificiam reverſus eſt. Primâ Dominicâ Quadrageſimæ Divina res acta eſt in aula conſueta. Patres interfuere; Pontifex podagrâ impeditus in cubiculo ſe continuit. Sacris operatus eſt Bartholomæus Maraſcha Tiſernas Epiſcopus, Homeliam peroravit . . . . . Secundâ Dominicâ Quadrageſimæ, eadem in Aula ſolemnia de more ſunt celebrata. Pontifex non interfuit. Sacris operatus fuit Georgius Urbevetanus Antiſtes. Procurator Ordinis Minorum Sermonem habuit, qui plurimum commendatus eſt. Per hos dies in Civitate Peruſiæ ob civiles diſcordias motus aliquis excitatus eſt; vulnerati nonnulli cives dicuntur. In ſecreto Senatu, qui die Lunæ IV. Martii habitus eſt, Senenſium Orator Sinolphus à Pontifice eſt intromiſſus. Nomine Reipublicæ ſuæ provocavit à quodam Laudo lato per Oratores Ferdinandi Regis in Oppido Sanctæ Floræ die XIII. Februarii proxime præteriti, ad ipſum Pontificem tamquam judicem univerſalem & bonum virum. Dubitavit (ut audio) Pontifex, an talem appellationem deberet admittere. Tamdem cauſſam audiendam quatuor ex Patribus commiſit, videlicet Marco Sancti Marci, Julio Sancti Petri, Johanni Sanctæ Praxedis, & Georgio Sanctorum Petri & Marcellini Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus. Laudum quidem fuerat ejuſmodi: Ut Senenſes reſtituerent Florentinis Caſtellinam, Montem Dominicum, & Arcem Sancti Polli, loca proximo bello Florentinis ademta. Sabbato, quod evenit ad nonam Martii, profectus eſt Pontifex ad Ædem Mariæ Popularis, duodecim Patribus comitatus. Tertiâ Quadrageſimæ Dominicâ, in conſueto Pontificiæ loco celebrata ſunt Sacra, quibus fuit operatus Galeazzus Epiſcopus Agenenſis, Mariolæ Pontificis neptis filius, qui ita accomodate rem divinam egit, & cantu & cerimoniis ita ſatisfecit, ut uno ore commendaretur ab omnibus Cardinalibus; & ſibi & Pontifici ſunt gratulati, certe in hoc veritati non gratiæ ſervientes. Eo autem magis commendandus eſt, quod juvenis admodum eſt, & in ſacrificandi miniſterio tyro. Orationem habuit . . . . . Urbevetanus, Procurator Auguſtinenſium, qui de Dæmonibus toto Sermone tractavit, ut præteritis actionibus, ſic præſenti non commendatus. Argumentum ex Evangelio ſumſit: *Erat Jeſus ejiciens Dæmonium, & illud erat mutum*. Ejuſmodi Sacris interfuere Cardinales XIX. frequens certe conſeſſus: quod ne alicui mirum videatur, ſunt nunc Romæ præſentes quatuor & viginti quot certe non ſum memor vidiſſe à primo anno Pii Secundi, quo primùm in Romanam Curiam veni. Eos autem omnes inferius recenſebo, adjiciens etiam eos, qui ſunt extra Curiam, ut videant poſteri, quot Senatores hoc tempore Apoſtolica Sedes habuerit, ponamque per ordinem, ut ſedent in Senatu, vel ſacrorum ſubſelliis, nec non à quo quiſque Pontifice ſit ad eam dignitatem aſſumtus. Incipiam verò ab Epiſcopis, deinde ſubjiciam Presbyteros, poſtremo Diaconos; &, ut dixi, locum ſub eodem ordine tenebunt præſentes in Romana Curia die prædicto.

Guillermus natione Gallus è provincia Normandiæ, Epiſcopus Oſtienſis, Cardinalis Rotomagenſis, ab Eugenio Quarto aſſumtus. Rodericus natione Hiſpanus, patriâ Valentinus, Epiſcopus Portuenſis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Vicecancellarius, à Caliſto Tertio ejus avunculo aſſumtus. Oliverius natione Italus, patriâ Neapolitanus, gente Caraffa, Epiſcopus Albanenſis, à Paulo Secundo aſſumtus. Marcus natione Italus, patria Venetus, gente Barba, Epiſcopus Prænestinus, Sancti Marci di-

dictus, à Paulo Secundo ejus gentili assumtus. Julianus natione Italus, patria Savonensis, gente Ruverea, Episcopus Sabinensis, Sancti Petri ad Vincula dictus, à Xisto IV. ejus patruo assumtus. Baptista natione Italus, patria Venetus, gente Zena, Episcopus Tusculanensis, Sanctæ Mariæ in Porticu dictus, à Paulo Secundo ejus avunculo. Johannes natione Gallus, tituli Sanctæ Susannæ Presbyter Cardinalis Andegavensis, à Paulo II. Stephanus Italus Forlivensis, gente Nardina, Presbyter Cardinalis Mediolanensis, tituli Sanctæ Mariæ in Transtiberim, à Xisto Quarto. Ausias patria Valentinus, tituli Sanctæ Sabinæ Presbyter Cardinalis Montis Regalis, à Xisto Quarto. Johannes Italus Parmensis, e gente Arzimbolda, tituli Sanctæ Praxedis, Episcopus Novariensis, à Xisto. Baptista Genuensis, tituli Sanctæ Cæciliæ, Presbyter Cardinalis Melfitensis, ab eodem. Philibertus Burgundus, tituli Sanctorum Johannis & Pauli, Presbyter Cardinalis Matisconensis, à Xisto. Georgius Portugallensis, tituli Sanctorum Petri & Marcellini, Presbyter Cardinalis Ulixbonensis, à Xisto. Johannes Venetus, gente Michaëlia, tituli Sancti Marcelli, Presbyter Cardinalis Sancti Angeli dictus à pari titulo, Veronensis Episcopus, à Paulo ejus avunculo assumtus. Gabriel Veronensis ex Minorum Ordine, tituli Sanctorum Georgii & Bacchi, Cardinalis Agrienſis, à Xisto. Hieronymus Savonènsis, gente Bassa, tituli Sancti Chrysogoni, Cardinalis Recanatensis, à Xisto avunculo. Johannes Aragonensis Ferdinandi Regis filius, Sancti Adriani Presbyter Cardinalis, à Xisto. Dominicus Rantasiensis, gente Ruverea, tituli Sancti Clementis, Cardinalis Tarantasiensis, à Xisto. Franciscus natione Senensis, gente Piccolominea, Sancti Eustachii, Diaconus Cardinalis Senensis, à Pio Secundo ejus avunculo. Franciscus Mantuanus, gente Gonzaga, Sanctæ Mariæ Novæ Diaconus Cardinalis Mantuanus, gente Gonzaga, Sanctæ Mariæ Novæ Diaconus Cardinalis Mantuanus, à Pio Secundo assumtus. Theodorus Italus, Sancti Theodori Diaconus Cardinalis, Montisferrati ex Marchionibus, à Paulo Secundo. Raphaël Savonensis, Sancti Georgii Diaconus Cardinalis, à Xisto avunculo. Johannes Baptista Romanus, Sancti Viti in Macello Diaconus Cardinalis Sabellus, à Xisto. Johannes Romanus Sanctæ Mariæ in Aquiro Diaconus Cardinalis à Xisto. Absentes hoc tempore & die à Romana Curia isti sunt, videlicet: Thomas Anglicus Sancti Cyriaci in Thermis Presbyter Cardinalis Cantuarienſis, ... Johannes Burgundus tituli Sancti Stephani in Cœlio Monte Presbyter Cardinalis Eduensis, à Nicolao. Ludovicus Aragonensis tituli Sanctorum Quatuor Presbyter Cardinalis Ilerdensis, à Calixto Tertio. Carolus Gallicus Gente Borbonia tituli Sancti Martini in Montibus Presbyter Cardinalis Lugdunensis, à Xisto. Petrus Hispanus, Gente Mendoza, Tituli Sanctæ Crucis in Hierusalem Presbyter Cardinalis Hispanus, à Xisto. Georgius ex Germania cognomine Heslet, tituli Sanctæ Luciæ in Silice Presbyter Cardinalis, à Xisto. Petrus Gallicus de Fuxo, Sanctorum Cosmæ & Damiani Cardinalis, à Xisto. Petrus Venetus, gente Foscara, tituli Sancti Nicolai inter Imagines Presbyter Cardinalis Patavinus, à Xisto. Fericus Burgundus gente Cluniaca tituli Sancti Vitalis Presbyter Cardinalis Patavinus, à Xisto.

A Huic non est adhuc datus Pileus dignitatis. Petrus Paulus Genuensis, gente Fregosa, tituli Sanctæ Anastasiæ Presbyter Cardinalis Genuensis, à Xisto.

Ad diem XV. Martii, qui in Venere venit, ingressus est Urbem per Portam Leoninam Vaticani, quæ dicitur Sancti Petri, Illustrissimus Princeps Eberardus Comes de Wictemberg, & Montis Peligardi Senior, (ita enim titulus ejus) unus ex nobilibus Germanicæ nationis Principibus, sororius Francisci Gonzagæ Diaconi Cardinalis. Progressum est ei obviam à cunctis Cardinalium familiis & Pontificis etiam; honorifice deductus est domum, quæ sibi in Regula à Prussianis ejusdem nationis parata est.
B Per Interpretem responsa dabat de ipsius adventu congratulantibus. Devotionis caussâ venire illum dicunt ad Urbem, vel, ut dicunt aliqui, ad solvendum Votum ab eo commissum aliàs de visitandis Sanctorum Apostolorum liminibus. Habitus tam suus quàm familiæ, consimilis, niger scilicet; equi circiter sexaginta. Sequenti Sabbato pro more suo religioso Pontifex ad Templum Popularis Virginis profectus est mane; inde ad Ædem Susannæ tituli, Ecclesiam Cardinalis Andegavensis. Rediit Viâ Floreâ & Mercatoriâ; substitit verò in trivio Messariorum prope Pontem Adriani, ubi veteres porticus jussu suo in Urbis ornatum demoliebantur. Ibi Antonium Cencium
C Marcelli filium demolitoribus se opponentem ob jacturam tabernarum suarum rapi jussit in carcerem, atque illico se præsente domum ipsius demoliri imperavit. Quartâ Dominicâ Quadragesimæ, quæ evenit ad XVII. Martii, Divina res acta est in Sancti Petri Ecclesia. Pontifex interfuit. Rosa aurea, quæ tali die semper benedici consuevit à Romano Pontifice, data fuit Eberardo Comiti, quem supra veniſſe Romam monstravimus. Sacris est operatus Philibertus Cardinalis Matisconensis. Procurator Ordinis Carmelitarum Homeliam peroravit celebritatis illius. Peractis Sacris, quum Pontifex in superiora Pontificiæ ascendisset, Patres omnes Comitem, Rosam manu
D gestantem, domum usque, religionis & honoris caussâ, deduxerant, ut est moris. Postremus Comes incedebat medius inter primos Diaconos Cardinales. Patres autem huic celebritati tres & viginti interfuere. Eodem die in Vesperis Robertus Liciensis ex Minorum Ordine Aquinas Antistes, divini verbi nuntiator toto Orbe celeberrimus, prædicavit in Basilica Mariæ Majoris. Ejus Sermoni sive prædicationi (ut vulgo dicimus) Cardinales septem interfuere, & uxor Hieronymi Comitis. Populus verò tam frequens utriusque sexus & omnis conditionis, ut locus illum capere non potuerit. Sermo de Eleemosyna fuit. Dominicâ, quam de Passione nuncupamus, Divina
E res acta est in Aula Pontificiæ. Pontifex interfuit; Sacris autem operatus fuit . . . . . Bilicensis Antistes, Pater doctrinâ & nobilitate venerandus, Monachus ex Ordine Sancti Benedicti. Sermonem habuit Petrus Bustalius natione Hispanus ex contubernalibus M. Cardinalis Sancti Marci, quem audio commendatione & vera laude non caruisse. Sequenti die Lunæ, qui quintus & vigesimus est mensis Martii, quo celebratur Annuntiatio Beatæ Mariæ Virginis matris Domini Salvatoris nostri, mane profectus est Pontifex ad Templum Mariæ de Populo. Ibi solemniter Divina res acta est; Sacris operatus fuit Ausias Cardinalis

Digitized by Google

lis Sanctæ Sabinæ Montis Regalis. Oratio habita . . . . . Rediens Pontifex divertit ad Ædem Minervæ, ad quam eo die frequens concurſus eſt propter celebrem Annuntiationis ſolemnitatem. Inde Pontificiam eſt reverſus, Cardinalibus uſque ad Pontem illum comitantibus. Eodem die tempore meridiano, in area Minervæ prædicavit Robertus, quem dixi. Auditores fuere innumeri; Cardinales verò quinque. Ultimo die menſis Martii, qui Dominicus fuit (Palmarum eum vocamus) acta Divina res eſt in beati Petri Eccleſia, in quam deſcendit Pontifex cum Patribus. Prius tamen in minori Palatino Sacello ipſe Pontifex de more Palmas benedixerat, & Patribus primum, deinde Oratoribus, & Principibus, Epiſcopis, Prælatis, Proceribus Urbis & Curiæ Magiſtratibus diſtribuerat, quum tamen ſua Beatitudo ornatiorem Palmam de manu primi Cardinalis accepiſſet. Facta ea diſtributione, proceſſit in Aulam, & ex Pulpito, quod deſpicit in atrium Palatii, ramos Olivarum exſpectanti Populo projecit. Poſtmodum, procedentibus Cardinalibus & Epiſcopis in Sacra veſte conſtitutis, in ſupplicationem deſcendit, ut dixi, in Baſilicam ad Sacra, quibus operatus fuit Johannes Cardinalis Aragonius. Sub umbraculo delatus eſt Pontifex, quod majores Oratores & Barones deferebant. Cardinales eo die violacea veſte utuntur. Die Mercurii, tertia Aprilis, quæ feria quarta majoris Hebdomadæ nuncupatur, matutinæ Preces cantatæ fuere hora conſueta in aula Pontificiæ conſueta, Pontifice præſente & Patribus de more. Pontifex ea nocte Cappam purpuream defert. Nocte ſequuta diem Mercurii Aprilis tertium, horâ verò noctis circiter tertiâ, Crucei & Vallenſes Romani, quos ſupra retulimus exercere inter ſe maximas & graviſſimas inimicitias ex cauſſis ibidem dictis, congreſſi inſimul ſunt ante Vallenſium ædes. Dimicatum eſt inter eos acriter à duabus circiter horis; tres interfecti dicuntur; ex utraque parte multi vulnerati. Sed ex parte Vallenſi interfectus fuit Hieronymus Columna, Cardinalis Columnæ frater ex patre, vir audax & manu promtus. Sequenti die Jovis, quem Sanctum vocamus, juſſit Pontifex demoliri ædes Proſperi Crucei, quæ ſunt prope Judæorum forum, ad terrorem tam illius familiæ quàm omnium ejuſdem gentis ſectam ſequentium. Georgius Proſperi germanus, qui adhuc in Urbe ſe continebat, ob timorem factionis adverſæ magis quam Pontificis, Hieronymo interemto, Urbe abiit. Eodem verò die matutino tempore, iere Patres in Vaticanum ad Divina de more. Sacris operatus fuit Rodericus Vicecancellarius, quibus etiam interfuit Pontifex, qui poſt acta Sacra ex aula, ubi celebrata fuerant, in locum benedictionis deſcendens, præcedentibus Cardinalibus & Epiſcopis in veſte Sacra conſtitutis, aſtitit lectioni Bullæ, quæ de Cœna Domini nuncupatur, quæque quotannis tali die, loco, & cerimoniis per unum ex Diaconis Cardinalibus legi conſuevit alta voce Populo in maxima frequentia in Platea majori exiſtenti, cui poſtmodum Pontifex benedixit. Totam hujus diei cerimoniam ſuperiori anno latius annotavi. Diplomata lecta ſunt Latinis verbis ab uno ex Subdiaconis . . . . . , verbis verò maternis expoſita per ampliſſimum Patrem . . . . . Diaconum Cardinalem. A benedictione poſtmodum rediens Pontifex, duodecim pauperum pedes lavit & abſterſit, & aureis argenteiſque nummis muneravit ex more. Ad matutinas Preces eodem die reditum eſt à Patribus. Pontifex matutino miniſterio feſſus non interfuit. Die verò Veneris ſancta, eâdem in Aulâ Sacra ſunt celebrata, quibus operatus fuit Cardinalis Sancti Petri Pœnitentiarius, cui etiam ejuſmodi Sacra gratia Pœnitentiarii muneris obveniunt. Orationem habuit quidam Viterbienſis, quem paulo ante ad Epiſcopatum . . . . . in Hibernia promoverat Pontifex. Huic celebritati voluit Pontifex intereſſe. Mane verò diei hujus, Robertus Aquinas Præſul prædictus in area Laurentii in Damaſo inter prædicandum extulit ſimulacrum Crucifixi Salvatoris noſtri, lacrymans ipſe & pleriſque lacrymas identidem excutiens. Reditum eſt ea die ad matutinam orationem, cui Pontifex interfuit. Sabbato verò, eodem in loco acta Divina res eſt. Sacris operatus fuit Dominicus Sancti Clementis Presbyter Cardinalis. Cereus ſacratus de more, & actæ reliquæ cerimoniæ, quæ notæ ſunt & ſuperius annotatæ. Eodem die, Oratores duo Ludovici Regis Francorum Urbem ingreſſi ſunt, quibus obviam progreſſum eſt à familiis Pontificis & Cardinalium, & domum uſque deducti. Ad diem VII. Aprilis, qui Dominicus fuit, & in quo cecidit Reſurrectio Salvatoris, acta Divina res eſt in Sancti Petri Eccleſia, in quam deſcendit Pontifex, præcedentibus in ſupplicationem Patribus & Epiſcopis in Sacra Veſte conſtitutis, ceteris Ordinibus & Prælatis in habitu conſueto. Pontifex ipſe operatus eſt Sacris, qui ſumto Dominico Sacramento, manu ſua quamplurimis confectum Domini Corpus admodum religioſe porrexit. Duobus diebus ſequentibus, Sacra etiam in Pontificia de more celebrata fuere. Utriſque interfuit Pontifex. Prioris diei Sacris operatus eſt Johannes Cardinalis Novarienſis; poſterioris Johannes Baptiſta Sanctæ Cæciliæ Cardinalis Melphitenſis. His diebus quatuor, quamvis Sacra Pontificia ſint, & valde ſolemnia, tamen ſermo neque dici conſuevit, neque habitus eſt. Die Mercurii poſt feſta Paſchalia, qui fuit decimus ejuſdem menſis, vocati ſunt Patres in publicum Senatum, qui coactus fuit in anteriori majori aula Pontificiæ. Relatum eſt in eo de morum, & vitæ ſanctimonia viri & patris beatiſſimi Bonaventuræ, quem inter Sanctorum cœtum plures Reges, Nationes, & Populi referendum eſſe ſummis precibus à Pontifice & Sacro Patrum Senatu efflagitabant. Orationem verò habuit de ea re clariſſimus Jureconſultus & Senatorius Advocatus Octavianus; quæ etſi propter ſtrepitum freqüentiſſimi Senatus audiri vix potuit, mirifice tamen commendata fuit ab iis, qui illum audierunt. Paucis quum reſpondiſſet Pontifex, commiſit Prælatis omnibus in Romana Curia exiſtentibus, ut & ipſi de meritis beati Patris edocti in primo Senatu ea tantum cauſſa cogendo ſententiam dicerent. Die igitur Veneris, qui ſequutus eſt, fuit autem XII. menſis Aprilis, vocati in concilium fuere non Cardinales modo, ſed Epiſcopi omnes, Abbates, Judices Rotæ Palatinæ, Religionum quarumlibet Prælati, & Proceres earumdem Generales. Concilii locus fuit major Aula ſupra primam Palatii portam, quæ in Sancti Petri aream ſpectat. In eo Senatu iterum oravit Octavianus, quem dixi, & quia priori Senatu à paucis fuerat per ſtrepitum auditus, eamdem, ut audio, Orationem recitavit cum ſumma attentione & commendatione.

tione. Rogati poſtmodum Epiſcopi & ceteri, ſententiam dicere, Cardinalibus ſilentibus, Præſulum quiſque, prout loco præerat, ita ſententiam dixit: *Cenſuit pars major, Bonaventuram referendum eſſe inter Sanctos, quos colit Eccleſia, quandoquidem ea non poſſet errare; credere enim, Pontificem diligentiſſime beati Viri merita & miracula perſcrutatum eſſe & per ſe ipſum, & per eos Cardinales, quos ad id multo ante tempore delegiſſet.* Fuere ex Prælatis nonnulli, qui eorum ſententiam ad Pontificis judicium retulerunt. Nonnulli etiam, qui ſub conditione cenſebant inter Sanctos referendum, videlicet, ſi vera erant, quæ ab Oratore Octaviano de meritis & miraculis recitata fuerant. Tandem communi voto ventum eſt in cauſæ ſententiam, quæ fuit, ut proximo die juxta conſuetudinem ceremonia fieret, quæ in canonizandis ſervari conſuevit. Itaque mandatum eſt Clericis Cæremoniarum, ut ad eam diem cuncta parata eſſent. Die verò Dominico mane, hora, qua conſuevit agi Divina res, convenere Cardinales & Prælati omnes in Pontificia, Magiſtratuſque omnes tam urbani quàm Curiales, & Proceres, Oratores, & Nobiles. In Eccleſia autem convenerat multitudo ingens utriuſque ſexus, præ ſtudio rem novam & religioſam videndi. Erant in Eccleſiæ medio erecta tabulata ſupra ſtaturam hominis, unde cæremonia ab omnibus circumſtantibus facile videri poſſet, ac ſine impedimento operari, diſpoſitaque ibi erant ſubſellia omnia Cardinalium & Epiſcoporum aliorumque Prælatorum & Primatum tam Secularis quàm Clericalis poteſtatis. Ante verò omnia ſedes Pontificis digniori loco ſupereminebat, humilior tantum aliquantulum, quam Altare, ſuper quo Divina res erat agenda. Aſcenſus in ea tabulata erat ſatis arctus & per gradus, nec patebat niſi Cardinalibus, Epiſcopis, & Prælatis, ac Magiſtratum in Curia & in Urbe gerentibus, Oratoribus etiam, Proceribus, & Nobilibus, & viris dignitate aliqua præditis. Pontifex omnibus ita diſpoſitis, è cubiculo movit cum Pluviali & Mitra, præcedentibus Cardinalibus, Epiſcopis, & Prælatis in veſte Sacra. In ſupplicatione autem ipſe ſub umbraculo; ac tam ipſe, quàm Cardinales, & Prælati, cereum manu geſtabant, ut ordo poſcebat: qui quidem ordo talis eſt, videlicet:

Pontifex exit de cubiculo ſuo cum Cardinalibus, Prælatis, & Officialibus Curiæ proceſſionaliter, cum Cruce, Ceroferariis, & thure, omnes verò veſtiti paramentis albis ſibi convenientibus. Pontifici exiſtenti in anticamera dantur duo magni cerei albi ponderis lib. X. pro quolibet, quos duo Nobiles portant, prout Pontifex mandat. Cardinalibus quoque dantur cerei albi lib. IV. aliis verò Prælatis, Oratoribus, Baronibus, & magnis Nobilibus, duarum librarum ceræ communis. Servientibus armorum, & aliis minoribus Officialibus, item Capellanis, Scutiferis, Cantoribus &c. mediæ libræ. Ceteris verò, ut placuit. Septem præterea faculæ pro Proceſſione libræ unius pro qualibet de cera communi. Septem aliæ albæ duarum librarum pro quolibet Altari. Duæ ſimiles pro Credentia. Septem præterea intortitia magna pro elevatione Corporis Chriſti ſex librarum pro quolibet. Quum Papa deſcendit in Baſilicam proceſſionaliter cum Baldachino, in porticu obviant ei Religioſi Urbis & Clerus ipſius Eccleſiæ Sancti Petri. Papa autem intrat Eccleſiam,

A & aſcendit palcum, & facta oratione ante altare, ut eſt moris, aſcendit ſedem eminentem in ſiniſtro cornu altaris ſitam. Ibique accipit reverentiam à Cardinalibus & Prælatis paratis. Factâ reverentiâ ponitur alia ſedes ante altare, ita ut Papa vertat renes ad altare, & ibi ſedet, & facit Sermonem, referens quæ geſta ſunt, & Vitam ac Miracula canonizandi ſummarie; & in fine hortatur omnes, ut orent Deum, ne permittat errare Eccleſiam ſuam in hoc negotio; ipſe quoque identidem dicit ſe oraturum. Deſcendit deinde; tollitur ſedes, & propterea genuflectit ante altare ſuper faldiſtorio; & cantantur Letaniæ à Cardinalibus, in quibus fit nulla mentio de Sancto canoni-
B zando. Illis finitis, Diaconus à dextris dicit alta voce, verſus ad Populum: *Orate*; & omnes ſecrete prolixius orant. Tunc Diaconus à ſiniſtris dicit eodem tenore, *Levate*; & omnes ſurgunt. Papa elevatis manibus ſtans ſine Mitra, incipit hymnum *Veni Creator Spiritus*; deinde genuflectit. Cantores proſequuntur. Finito primo verſu, Papa ſurgit, & cum Mitra vadit ad ſedem eminentem, & detractâ Mitrâ, exſpectat finem hymni; quo completo Cantores cantant verſus: *emitte Spiritum tuum. Reſp. & renovabis faciem terræ*; & Pontifex *Oremus Deus qui corda fidelium &. Per Chriſtum Dominum noſtrum &c.* His peractis, Pro-
C curator Canonizationis petiit inſtanter à Pontifice, pronunciari & canonizari Beatum Bonaventuram, his verbis, videlicet: „ Beatiſſi-
„ me Pater, ſcriptum eſt 1. Johannis 3. quod
„ tres ſunt, qui teſtimonium perhibent in
„ Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus;
„ & hi tres teſtimonium dederunt, quod bea-
„ tus Bonaventura de Balneoregio quondam
„ Ordinis Fratrum Minorum Generalis, ac
„ poſtmodum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Car-
„ dinalis, & Epiſcopus Albanenſis, veniat Ca-
„ nonizandus, ut patet per Proceſſus com-
„ miſſione Sanctitatis veſtræ & auctoritate
„ Apoſtolica ſuper inde confectos. Ego Fra-
„ ter Petrus de Rodulphis de Viglevano præ-
„ fati Ordinis Minorum in alma Curia veſtra
D „ Procurator, meo, & procuratorio Ordinis
„ præfati nominibus, ac etiam nominibus Se-
„ reniſſimi Romanorum Imperatoris, & Chri-
„ ſtianiſſimi Francorum Regis, aliorumque
„ Regum, Ducum, Principum, Marchionum,
„ ac magnificarum Communitatum, ſpiritua-
„ lium & temporalium Dominorum quorum-
„ cumque, qui veſtræ Sanctitati, & Sacro
„ Romanorum Cardinalium Collegio ſuper
„ Canonizatione præfati beati Bonaventuræ
„ ſæpius ſcripſerunt, & ex parte Sanctiſſimæ
„ Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus San-
„ cti, qui, ut præfatum eſt, de ipſius gloria
„ teſtificati fuerunt, inſtanter, inſtantius, &
„ inſtantiſſime requiro ſupplex & aſtringo
E „ Sanctitatem veſtram, non de gratia, ſed de
„ debito ac mera juſtitia, quatenus nunc de
„ præſenti ad Canonizationem beati Bonaven-
„ turæ, ſecundùm quod in publicis Conſiſto-
„ riis decretum fuit, ne dictus Beatus ſuo
„ fraudetur honore, procedere debeatis, ad
„ orthodoxæ Fidei, & ſanctæ Eccleſiæ exal-
„ tationem, & ad laudem omnipotentis Dei,
„ qui vivit, & regnat in ſecula ſeculorum.
„ Amen. „ Comes de Wictemberg Everar-
dus, quem ſuperius Romam veniſſe religionis cauſsâ monſtravimus, die Martis XVI. Aprilis Urbe abiit, Franciſco Sancti Euſtachii, & Franciſco Sanctæ Mariæ novæ Diaconis Se-

nenſi

Digitized by Google

nensi & Mantuano, Cardinalibus comitantibus. Platinæ Anniversarium celebratum est die Jovis XVIII. præfati mensis in Basilica beatæ Mariæ Majoris ex ordinatione Demetrii Lucensis, Platinæ ipsius alumni, à quo plerique viri eruditi vocati illuc libentissime convenere; inter quos Præsules fuere nonnulli, tam Platinæ studiosi, quàm Demetrio obsequi cupientes. Sacris operatus fuit Eruditissimus Pater . . . . . Vintemilienſis Episcopus ex Augustinensium Ordine; quibus peractis, & finita cæremonia, quæ ad tumulum defuncti agi consuevit, vaporato thure, & aqua benedicta conspersa, ac veste sacra deposita, Pomponius Romanus, princeps Sodalitatis literariæ, vir doctissimus, pulpitum ascendit Basilicæ, atque Orationem funebrem habuit in laudem & commendationem defuncti. Eam Orationem elegantius scriptam edidit quàm recitavit. Post eum ex eodem pulpito oravit Astreus Perusinus Poëta versu elegiaco, actione plurimum commendata; carmenque elegantissimum habitum est. Id dumtaxat non probatum intelligo, quod in sanctissima Æde beatissimæ Matri Dei dicata secularis homo, qui neque habitum, neque signum aliquod religionis haberet, repente post Divinum Ministerium versiculos decantare præsumserit, quamvis elegantes, ut dixi, tamen à nostra Catholica professione alienos, & loco illo sacratissimo valde indignos. Pomponii Oratio religiosa fuit, & gravitate sententiarum referta, tanto magis commendata, quanto soluta Oratio versu gravior existimatur. Ventum est deinde in convivium, quod idem Demetrius magnifice & opipare præparaverat illis omnibus, qui vocati Sacris interfuerant. Id autem paratum fuit in Esquiliis iisdem in ædibus, quas Platina à fundamentis exstruxerat. Eas nunc possidet amplissimus Pater Hieronymus Sancti Crysogoni Cardinalis Recanatensis, Pontificis nepos, ab heredibus Platinæ ab eodem emtas. Inter epulas versus quamplurimi ab eruditis convivis recitati fuere; quisque pro ingenio suo aliquid in medium attulit, quod ad laudem Platinæ pertineret. Eas omnes in volumen redegit Demetrius, ut quem viventem coluerat, mortuum quoque hoc pietatis officio prosequeretur. Librum si quis leget, Auctores carminum noscet, & nostra hujus ætatis ingenia commendatione & laude digna existimabit. Hoc tempore Columnenses omnes præter eos, qui Prænestæ dominantur, & Sabelli, communi consilio, relictis Pontificis partibus, qui cum Venetis sentiebat, Neapolitano Regi adhæserunt, cui Mediolanenses, Florentini, Ferrarienses juncti sunt fœdere; ac paulo post intra Marinum Oppidum Urbi propinquum, & alia ditionis suæ loca regium præsidium receperunt; post etiam Ducem Calabrorum Alphonsum intra suum dominatum vocaverunt. Defectio hæc à principio celabatur, & propterea à plerisque non credita. Tamen nonnulli ex Patribus dissidium formidantes, quod maximi incendii fomentum esse videbant, Marinum, & Ginatianum quoque se contulerunt, ut Columnenses à sententia dimoverent, & Pontifici reconciliarent. Tamdem semper infectis rebus Romam redierunt. Dissidii & defectionis caussæ plures afferuntur; sed ea præcipue, quod nimium crevisse Ursinos apud Pontificem cernerent, majorique apud eum tum gratia & auctoritate, tum etiam stipendio mereri, quibus inferiores nullo modo aut esse aut videri volunt. Nihilominus Prosper Cardinalis, Columnensis frater, Ecclesiæ & Pontifici militabit, à quo etiam mirifice diligebatur. Hoc annotandum duxi potissimum, quod ab aliquibus existimatum est, indignum fuisse, Cardinales quosdam, quorum maxima esset dignitas & auctoritas, profectos esse ad eos rogandos, quorum rogandi, & deprecandi Cardinales officium idoneum magis fuisset, & quod dignitas Romanæ Sedis non erat ita oppressa, ut Protonotarius unus, qui princeps Columnensium erat, à Patribus & Pontifice rogandus esset. Tamen Patres illi, pacis studiosi, & cupidi quietis, rumores vulgi in tam pio & sancto opere parum curabant. Sed, ut dixi, incassum fuere conatus omnes; quinimo, ut suo loco annotabitur, ipse Prosper pridie quàm Calabro castra concederet, misso Romam dispensatore suo, pecuniam non quidem parvam in partem stipendii à Pontificio Quæstore exegit. Ad XXVI. Aprilis, ingressus est Urbem Senensium Orator Laurentius Lautus, Eques, & Jureconsultus, cui Senenses tantum nonnulli obviam exiere, Cardinalisque Senensis familia. Calendis Maji profectus est Pontifex ad XII. Apostolorum Basilicam, cujus ædes inhabitat Julius Cardinalis Sancti Petri ad Vincula ejus nepos. Interfuit Divinæ rei, quæ solemniter acta ibi est, præsentibus Patribus & Curiæ Prælatis; Sacris autem operatus fuit Valentinus Agenensis Episcopus ipsius Cardinalis nepos. Pransus apud nepotem est Pontifex, & ex Cardinalibus octo. Interfuere omnes Vespertinæ orationi, ex loco tamen superiori, qui in Basilicam despicit. Qua finita Pontifex in Vaticanum reversus est, à Patribus de more deductus. Oratores Gallorum Regis Ludovici, quos supra ostendimus Romam venisse, ad diem XI. Maji. Urbe abeunt: Oratores socialis fœderis, videlicet Neapolitani Regis, Mediolanensium, Florentinorum, & Ferrarienſis, qui diu apud Pontificem fuerant pro pace tractanda, vel dimovendo ea à Venetorum partibus. quum nihil proficere potuissent, communi consilio eadem die & hora, rebus desperatis, Urbe abiere, ad diem videlicet XIV. Maji Oratorum nomina hæc sunt. Anellus Arcamonus à Ferdinando Rege, Brandanensis Episcopus ejusque collega, & gentilis ejusdem nominis, & Protonotarius Biragus à Mediolanensi, Guidantonius Vesputius à Florentinis, & . . . . . à Duce Herçule Ferrarienſi, quem Veneti expugnare parabant. Orator hic Neapolim cum Anello Regio profectus est; ceteri ad suos rediere. Ex hoc maxime tempore armorum & belli motus augeri sunt cœpti. Quisque dat operam delectui, quam maxime potest. Romæ per hos dies omnia obstrepunt armis; & ea Urbs, quæ superiori tempore Diplomatibus expediendis solum dare operam consuevit, nunc spe pacis rejecta, præter arma nil expedit. Milites & pedites, & armatos equos ad omnes viarum exitus obvios habent homines. Officinæ nil aliud operantur, quam instrumenta bellica. Varius est vulgi sermo. Belli exitum quisque ex affectu metitur. Vigiliâ Sanctæ Ascensionis Redemtoris nostri in Cœlum, quæ evenit ad XV. Maji, itum est ad Orationem Vespertinam à Patribus in Sancti Petri Ecclesiam. Pontifex non interfuit. Amplissimus Pater Johannes Balves Sanctæ Susannæ Presbyter Cardinalis Andegavensis Orationi præfuit. Quique etiam

etiam die ſequenti celebritatis ejuſdem Sacris operatus eſt eadem in Baſilica, quibus Patres reliqui etiam interfuere, abſque tamen Pontifice, cujus levem valetudinem aliqui cauſſabant; nonnulli motum fortè tunc bellum cauſſam putant, quod rarò procedit in publicum. Homeliam autem hujus diei ſolemnis peroravit Venerandus Pater Paulus Tuſcanella ex Ordine Judicum Rotæ Palatinæ, vir integerrimæ familiæ & ſummæ auctoritatis apud omnes Curiales. Oratio ejus vehemens habita nimium. Invectus in Pontificem eſt vehementer, licèt abſentem, & in ſuos omnes; à Senatoribus etiam non abſtinuit, adeo ut Chorus univerſus tali oratione commotus ſit. Plerique pudore quodam, quod nimis aperte obloquebatur, vultum demittebant, non auſi illum intueri; plerique fixos oculos in eum tenebant, cum Orationis tum Oratoris intrepidum animum admirantes. Fuere nonnulli, qui non tam Orationem quàm vigorem Orationis commendarunt, lætantes inveniri virum fortem & linguâ liberum, qui abſque formidine loqueretur. Audio relatam fuiſſe Pontifici hominis hujus libertatem in dicendo, ac ſubriſiſſe. Ad diem Veneris XXIV. Maji; quum jam cohortes nonnullæ Pontificis Urbi appropinquaſſent, ut Columnenſes ab injuriis arcerent, vel ſi bene viſum eſſet, adorirentur, nullumque imperatorem haberent, caſtrametatæque eſſent ad Pontem Milvium ſupra Tiberis ripam; Hieronymus Comes, Eccleſiæ imperator, in caſtra profectus eſt, ſecumque adequavit honoris cauſsâ Franciſcus Diedus Venetorum Orator. Diem hunc atque etiam horam obſervatam ajunt à Planetariis fauſtam ac felicem eſſe; quod faciat Dominus pro honore Pontificis & Eccleſiæ ſuæ Sanctæ. Sabbato ſequenti, quo evênit Vigilia Pentecoſtes, Oratio Veſpertina cantata eſt in Sancti Petri Baſilica, cui Patres abſque tamen Pontifice interfuere. Ei præfuit Marcus Prænestinus Epiſcopus, Cardinalis Aquilejenſis, quem Sancti Marci dicimus. Quippe etiam ſequenti die Dominico celebritatis ejuſdem eadem in Baſilica, etiam abſente Pontifice, Sacris eſt operatus. Orationem verò habuit Leonardus Serazanenſis, vir Romæ vix cognitus, attamen, ut audio, & Latinè & Græcè ſatis eruditus. Intelligo non damnatam Orationem (quod quidem his temporibus laudi eſt) ob longitudinem nihilominus reprehenſam. Per hos dies & præcipuè exitu menſis Maji, trepidatum eſt aliquantulum Romæ, & dubitatum de metu aliquo civili, ob propinquitatem Calabri, quem Genazanum XXV cohortibus veniſſe conſtabat. Ad ultimum diem Maji, nonnulli ex hoſtibus, qui in præſidio Columnenſium erant apud Marinum Oppidum, in Romanum agrum hoſtiliter venientes, quaſi à mœnibus Urbis prædam abduxerunt; ſed nihilominus Eccleſiæ exercitus otioſus ad Anienis confluenta conſiſtebat.

Calendis Junii, quæ die Sabbati evênere, celebratum non eſt Veſpertinum ſacrum Vigiliæ Sanctæ Divinitatis à Patribus, ut conſuevit. Timor peſtiſentiæ, quæ jam incipere videbatur, cauſſatus eſt: quo die vulgata eſt publice defectio Proſperi de Columna, germani Cardinalis Columnenſis, dictumque eſt, iviſſe eum obviam Calabro, atque illum in ſua Oppida recepiſſe: quod magni mali initium plerique putant. Ad celebritatem Sanctæ Trinitatis, quæ die 2. Junii evênit, & A Dominico, ut ſemper conſuevit, eo quod octavus dies eſt à Pentecoſtes, convênere Patres in Sancti Petri Eccleſia, ubi ſolemniter Divina res acta fuit. Sacris autem operatus eſt Philibertus Sanctorum Joannis & Pauli Cardinalis Matiſconenſis. Sermonem fecit Petrus Bohemus ex Ordine Prædicatorum, vir in Theologia peritiſſimus, Græceque & Hebraice non mediocriter eruditus. Oſtendit ex ipſo ſuggeſto Patribus picturam quamdam ad rem ſolemnitatis ipſius pertinentem. Longitudine damnatum eſſe, in ceteris verò commendatum intelligo. Hoc eodem die meridiano tempore, Patres omnes à Pontifice evocati in Pontificiam veniunt. Adeſt etiam Hieronymus Comes, conveniuntque Romani Proceres, tam ii, qui ad propinquum Tiberim caſtrametabantur, quàm qui Romæ moram trahebant. Jam enim ob ſeceſſionem Columnenſium & Sabellorum dubitatum eſt, ne in Urbe motus aliquis excitaretur. Comes & Urſini, quorum magna nunc eſt auctoritas & poteſtas, de Columnenſibus & Sabellis in Senatu conqueruntur, vererique ſe dicunt, ne malum omne à capitibus eorum proveniat, Sabellum & Columnenſem Cardinales in Senatu præſentes verbis deſignantes. Ii autem vel pertinacia, vel innocentia moti, magno animo ſe purgare conantur, gentilium ſuorum errorem potius reprehendentes quàm illos excuſantes. Contra illi culpam omnem in eos rejiciunt; ſicque magnis contentionibus Senatus protrahitur quaſi ad ultimam diei horam. Tamdem novo exemplo placuit Pontifici ad evitandum majus malum, quod imminere videbatur, ut duo ii Cardinales quaſi obſides in Pontificia remanerent, & cum iis etiam Marianus Sabelli frater germanus, quamvis vulgatum fuerit, ad id eos ſponte ſe obtuliſſe. His actis Senatus dimiſſus eſt, quod quum ſcitum fuit in plebe, mirum in modum animi omnium moti ſunt ob novitatem rei, & propter diverſa Civium ſtudia, ac trepidatum eſt valde ea nocte de Curialium direptione; tamen beneficio Dei quievit Populus. Nihilominus in Vaticano & tota Pontificia diſpoſitæ fuere ad cuſtodiam turmæ aliquot equitum & cohortes nonnullæ peditum, quæ toto biduo in armis & cuſtodia perſeverantes, inde non abierunt. Cardinales ea nocte & die ſequenti honorifice cuſtoditi fuere, Sabellus apud Julianum Sancti Petri, Columnenſis apud Hieronymum Sancti Chryſogoni Cardinales, Pontificis nepotes, in Pontificia habitantes. Sed ineunte nocte diei ſequentis, qui Lunæ fuit, ambo in Arcem Molis Adriani viâ ſecretâ tranſmiſſi ſunt, à Leone Monſico Præfecto cuſtodiæ Pontificis comitati, cum eiſque Marianus juſſus eſt ire. Columnenſem comitatus eſt Cardinalis Sancti Chryſogoni honoris cauſsâ, ſuſpirantem ac flentem. Unicuique conceſſus eſt Miniſter unus ad corporis curam, juſſique ſeparatim habitare, in ceteris honorifice habiti; interdiu data eis poteſtas eſt inſimul conveniendi atque diſcumbendi. Varius de his ſermo in Populo. Dominus Deus ſit eis comes, & cuſtos; ut enim ſine cauſsâ carceri mancipandi non ſunt, ita leviter liberandi non erunt. Per hos dies, videlicet Lunæ die III. Junii, ingreſſus eſt Urbem Ferricus tituli Sancti Vitalis Cardinalis Tornacenſis, primùm Romam veniens poſt ejus ad Cardinalatum aſſumtionem. Non erat adhuc ei pileus datus; reſtitit autem in Æde

Ma-

Digitized by Google

Mariæ de Populo; ibidem Pontificis jussa exspectans. Hoc etiam tempore vulgatum est Romæ, quemadmodum Andreas Archipræsul Crajanensis pro Cardinali in Basilea se gerit, ibique Concilium inchoat contra Pontificem. Dicitur, Federicum Imperatorem secretò illi assistere, Basileenses aperte sibi favere, ut frequens ibi Concilium congregetur, non tam Pontificis odio, quàm propria utilitate. Die celebritatis Corporis Christi, quæ evenit ad quintam Junii, Calabriæ Dux Alphonsus, quem supra in ditionem Columnensium venisse ostendimus, propinquior Urbi est factus. Nam in clivo Marini Oppidi è conspectu Urbis Romæ castra posuit. Vespertina Sacra eodem celebrata. Sequenti die celebritatis ipsius ante exortum Solem, exercitus Pontificis, quem ad Tiberim prope Milvium Pontem castrametatum esse supra ostendimus, Urbem ingressus est Populari Porta, & in Lateranum devênit; ibique intra mœnia consedit magno Romanorum Civium damno. Ejusdem diei Sacra in Petri Basilica sunt celebrata, præsentibus Patribus & absente Pontifice. Illis operatus fuit Cardinalis Sanctæ Cæciliæ, Melphitensis nuncupatus. Supplicatio de more acta est ex Pontificio cubiculo, movens usque ad scalas Basilicæ. Infrequens tamen ea fuit propter vicinum hostem non contemnendum, & propter Cardinalium detentionem; timorque pestilentiæ solitudinem auxit. Per hos dies certamina nonnulla commissa sunt inter nostros & regios, levia tamen. Turchi nonnulli, qui apud Calabrum militabant (Janizeros eos vocant) spe melioris fortunæ ad nostros transfugerunt. Pontifex multos jam dies laborans ex podagra domi atque in cubiculo se continet. Excubiæ qualibet nocte in Pontificia & circa eam accuratissime fiunt, à quibus ego non sum immunis. Obtigit mihi tertia nocte majoris Aulæ custodia una cum Demetrio Lucensi Bibliothecæ Pontificiæ Custode, viro erudito, & comitate atque urbanitate maxima prædito. Ad diem Lunæ X. Junii, datus est Senatus publicus amplissimo Patri Ferrico Cluniaco tituli Sancti Vitalis Cardinali Tornacensi, quem ad Ædem Popularis Virginis venisse superius dictum est, ubi aliquot dies exspectavit vocari à Pontifice. Tamdem primum eo die in Senatu receptus est, eique Pileus datus juxta consuetudinem est, quem præferebat Andreas Brixiensis Pontificis tonsor, eidemque interior Cubicularius. Eodem in Senatu relatum de novo Solicitatorum Collegium, ac probata ejus ordinis institutio. Mercurii die XII. vulgatum est tota Urbe, Calabrum ad portas usque excurrisse Urbis. Nostri ad eam vocem non impigre obviam exeuntes, hostium neminem invenerunt, quamvis ad veteres aquæductus usque, quas Formas appellant, processerint; etenim venturos illuc contra se hostes intelligentes, sese in munimenta receperant. Die, qui sequutus est, publicata fuere in Cancellaria Apostolica Diplomata Pontificia novi ordinis Solicitatorum, ac palam recitata per Sinolphum unum ex iis, cui institutionis cura fuerat demandata. Aderat Vicecancellarius, & Cancellariæ totius Præsidens, ac frequens Curialium numerus rei novitate accurrens. Sequenti verò Sabbato ad XXV. Junii, exerceri cœptum est munus ipsum, utinam bonis auspiciis. Die XII. nihil Romæ actum intelligo notatione dignum. Levia quandoque certamina commissa sunt à nostris & Calabri militibus, ut accidit inter propinquos hostiles exercitus, sed nullius momenti. Per hos dies Nicolaus Vitellius Tifernas, qui plures annos exul fuerat, intra Tiferni mœnia à Civibus sectæ suæ recipitur, decem cohortium præsidio munitus, faventibus, ut palam dictum est, Federico Urbinatense, & Constantino Pisaurense. Quo nuntio Romam perlato, motus indignatione Pontifex, confestim jussit ire illuc Laurentium Patriarcham Antiochenum & Julium Camerinensem cum aliquot cohortibus ad reprimendos motus, & confirmandos animos Præfectorum Arcium, quas jam Vitellius obsidebat & oppugnabat. Interim verò Robertus Malatesta Veneti exercitus imperator, & Johannes Franciscus Tolentinus, qui cum aliquot turmis in auxilium Pontificis properabant, jussi sunt Tifernum divertere, & Camerinensi atque Antiocheno se jungere ad resistendum Vitellio; sed, ut visum est postea, fuere in cassum conatus omnes Pontificis; nam Arcium Custodes pecuniâ corrupti Arces ipsas Vitellio tradiderunt, & Pontificiæ copiæ in Tifernatem agrum ad eum devastandum discurrerunt. Is motus de industria à Fœderatis in ea provincia excitatus fuit, ne Venetorum copiæ, quas dixi, exercitui Pontificis jungerentur; sed præter spem accidit eis; nam Pontifex, relictis rebus Tifernatibus, Robertum & Tolentinensem evocavit, ut Urbem, quasi à Calabro obsessam obsidione liberaret, ut loco suo ostendetur. Profesto Apostolorum Petri & Pauli, quod die Veneris evenit, profecti sunt Patres ad orationem Vespertinam, quæ acta est in ipsius Petri Basilica. Ei præfuit Cardinalis Neapolitanus Oliverius, Albanus Episcopus. Pontifex non interfuit, & pauci admodum tam Patrum & Præsulum, quàm aliorum inferioris ordinis. Sequenti celebritate convenere etiam Patres in eadem Basilica, idemque Cardinalis Sacris est operatus. Pontifex, ut pridie, non interfuit; Patres tantùm decem, ut in Vigilia, intervenere. Ad ultimum diem Junii, qui Dominicus fuit, Venetorum classis, quæ navigiorum centum esse dicitur, ad litora Aprutii & Apuliæ delata est. Octingentos equites in ea esse dicunt, quos Lingua Illyrica, seu Græca materna Stratiotos appellant. Ii velocitate mira equorum parvo tempore spatia lunga percurrunt, ac quæque obvia tam pecora quàm homines abigunt, fruges corrumpunt, Villas & domos comburunt. Portum Sancti Viti, Arcem Piscariæ, & nonnulla alia Oppida occupasse primo impetu relatum est, & captivos etiam aliquos adduxisse. Classis Præfectum .... Loredanum esse dicunt, virum nobilem, & navalis artis peritissimum. Eodemque die, ut de utraque re intellectum est postea, Ficarolum Oppidum supra Padi ripam positum, à Venetis est expugnatum Roberti Severinatis auspiciis, quem Veneti exercitus imperatorem adversùs Ferrarienſem, ejusque fœderatos jam diximus. Per hos dies Romæ nihil notatione dignum actum est. Calaber ad Marinum considet; nostri in Laterano se continent. Romanus ager à nostris, & aliis diripitur, ex quo Romani quotidie apud Pontificem & Hieronymum Comitem, copiarum Pontificis imperatorem, mirifice conqueruntur; sed surdo narratur fabula. Turmæ equitum duæ his diebus cum impedimentis, quæ à Rege Ferdinando in Calabri subsidium mitte-

Digitized by Google

tebantur, à Columnenſibus Prænestinis, qui ſoli ex ea familia fidem Pontificis ſequuntur, interceptæ fuere; equi, arma, & impedimenta retenta ſunt, dimiſſis hominibus de more.

Die Jovis XI. Julii, Portæ Urbis uſque ad tertiam diei horam apertæ non ſunt; Hieronymuſque nocte, quæ præceſſit, & hoc eodem die in Pontificia ſe continuit. Beneventum per hos dies in Ferdinandi partes conceſſit; Terracinaque a Pontificis obedientia recedens, fidem Aragonenſium eſt ſequuta, pulſis Eccleſiaſticis. Paulo verò poſt Arx quoque in Ferdinandi poteſtatem devenit, Præfecto ſponte ſe dedente, qui Abbas erat ex Ordine Vallis Umbroſæ, & à Forlivio tamquam fidelis accitus. Pecuniâ corruptum eum dicunt, & ſpe alicujus Præſulatus à Ferdinando allectum. Robertus Malateſta Ariminenſis, Sigiſmundi filius, clarus militiæ imperator, Venetis militans, qui ex fœdere Pontifici ſubſidia tunc miſerant, Urbem eſt ingreſſus die Martis XXIII. Julii menſis; & obviam itum eſt à nonnullis Cardinalium familiis, ſed in primis à Pontificia, quæ quum intellexiſſet, per Portam Populi ingreſſurum, ad eam profecta eſt. Quum verò nuntiatum eſſet, ad Portam Vaticani illum venire, per eamdem viam regreſſa in aream Baſilicæ beati Petri, ſibi occurrit, ibique ſibi ex more congratulata, cum familiis reliquis deduxit eum ad Baſilicam beatæ Mariæ Majoris, ubi Pontifex hoſpitium ſibi parari juſſerat. Tota Curia hujus adventu lætata eſt, & in ſpem elata victoriæ. Romana Plebs dictitabat palam, hunc eſſe, qui redemturus eſſet Iſraël; erat enim & Curia omnis, & Romana Urbs fere obſeſſa à Duce Calabro Alphonſo, qui Columnenſibus & Sabellis ſeum contra Pontificem ſentientibus, fere obſeſſam tenebant. Comes Hieronymus & Orator Venetus, qui Romæ morabatur, uſque ad Milvium Pontem Roberto obviam ierunt, & ad ædes, quas paratas jam dixi, una cum reliquis honorifice deduxerunt. Sequenti die Robertus à Pontifice auditus eſt privatim. Ad XXVII. Julii, Cardinales & Pontificis Pauli affines ejuſdem Pontificis Anniverſarium celebrari curarunt in beati Petri Baſilica; ſed poſt biduum, videlicet ad XXIX. jubente Pontifice idem Anniverſarium celebratum eſt in Pontificia de more. Ipſe tamen Pontifex valetudine detentus non interfuit. Cardinales decem fuere. Achilles Mareſcottus Bononienſis, Cervienſis Epiſcopus, Sacris eſt operatus. Intra Miſſæ ſolemnia extra morem hæc animadverti: genuflectitur à Patribus & aliis, quum pro Defunctis oratio decantatur. Ad lectionem Evangelii cerei non incenduntur. Iterum ad *Sanctus Sanctus* genuflectunt Cardinales, nec ſurgunt, priuſquam dicatur *Per omnia ſecula ſeculorum*, Amen. *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum*; & etiam autem Sacris ſternitur niger pannus ante altare, & agitur cerimonia conſueta pro Defunctis ab eo, qui celebravit in pluviali; ea nota eſt. Per hos dies, triremis una Regia, cujus Præfectus erat Franciſcus Paſtoris, quum ad litus Lavinum appuliſſet, & Præfectus in terram deſcendiſſet, ut cum Duce Calabro loqueretur, à navicularis ſubducti, auctoribus decem & octo Turcis, qui capti ad miniſterium remorum tenebantur, in oſtia Tiberina delata eſt, & Pontifici ſe tradidit; illi ob id in libertatem vindicati. Anniverſarium aſſumtionis Xiſti hodie, Veneris die Auguſti IX. celebratum eſt in Aula Pontificiæ. Johannes Balvæ Cardinalis Andegavenſis Sacris eſt operatus. Ipſe Pontifex illis interfuit, qui multis antea ob malam valetudinem non interfuerat. Ignes ob lætitiam tota Urbe facti, ineuntibus tenebris tam præcedentis quàm præſentis diei. Ad diem XIII. præfati menſis, moritur Guillermus à Ruvere ſororis Pontificis filius, peſtilentiâ tactus, eadem in domo, qua ante annos duos obierat Antonius germanus ejus. Die Jovis, Aſſumtionis beatæ Mariæ Virginis circa meridiem ingreſſæ ſunt Urbem Venetorum copiæ in auxilium Pontificis miſſæ, quibus præerat Robertus Ariminenſis, cujus adventum ſuo loco notavimus. Cum iis erant etiam cohortes nonnullæ Hieronymi Comitis, quibus præerat Johannes Franciſcus Tolentinas à Forlivio venientes. Omnes inſimul fuere numero XXXII. Per Portam Sancti Petri introierunt, quælibet ſuo ordine. Singulas ſpectavit Pontifex è feneſtris ſuperioribus ac benedixit. Continenter per Urbem tranſeuntes, per Portam exiere, & ad . . . . . lapidem caſtrametatæ ſunt in loco, qui dicitur . . . . . Tota Urbe, dum tranſierunt, conclamatum eſt more bellico, & invocatum non modò Pontificis & Eccleſiæ nomen, ſed etiam Sancti Marci, Venetæ gentis, & Urbis illius Cuſtodis; vexillaque cum eorum inſignibus una cum Pontificiis totâ perlata Urbe: quod à nonnullis reprehenſum intelligo, dicentibus, ſolùm Pontificis & Eccleſiæ nomen in Urbe Roma invocari debuiſſe. Congreſſus copiarum Eccleſiæ & Calabri accidit die Mercurii XXI. Auguſti menſis in campo, quem Mortuum dicunt, ad beati Petri Baſilicam pertinente prope Velitras Oppidum, in quo profligatus eſt Calabri exercitus; ipſe fugam arripuit, plerique ex ſuis capti Romam poſt dies duos ducti ſunt. Emicuit eo in prœlio Roberti Malateſtæ ducis exercitus virtus, quem dicunt operâ imperatoris & militis ſtrenue uſum eſſe. Pugnatum acriter ab hora XVI. diei, uſque ad tertiam & vigeſimam. Ad quintam ſequentis noctis horam Romam victoriæ hujus nuntius ad Pontificem allatus eſt. Illico tota Urbe campanarum ſonitu lætitia ſignificata eſt. Biduo Sacra ſolemnia ob victoriam ſunt celebrata in Æde Populi, ad quam profectus eſt Pontifex cum Patribus, & Prælatis, & Curiæ Magiſtratibus; ignes tota Urbe ineuntibus tenebris ob lætitiam excitati; plena omnia lætis clamoribus, gaudium, lætitiamque ſignificantibus. Plurimi in acie etiam Eccleſiaſtici vulnerati, pauci cæſi; equorum utrimque maxima ſtrages. Ex captivis, qui Romam ducti ſunt, principes ii fuere, Dux Melphitenſis, Roſſettus Capuanus, Matizellus, Baptiſta Collatus, Ludovicus Capuanus, Vicinus Urſinus, Hieronymus Magnanus, Jacobus Mottella, Jacobus Caldora, Georgius Carrara, Petrus Paulus Saxeta, Major Domus Ducis, Visbala, Ringerius Lagaimus, Antonellus Palellus, Johannes Narla, Ferrantes Siculus, Baronus Gillietus. Alii præterea Nobiles quamplures ad Ducis cuſtodiam deſignati, quorum obſcura ſint nomina, excedunt tamen numerum CCCLX. paſſimque poſt biduum plurimi capiebantur, & in Urbem ducebantur. Ipſe Melphitenſis diebus pluribus in Pontificia honorifice admodum habitus, cum Pontificis gratia ad ſuos revertitur. Apud Germanos Leodienſis nomine Ludovicus, Borbonia nobiliſſima familia, interemtus eſt à Guillermo Arembergenſe nobili Leodienſe,

se, paulo extra Civitatem Leodiensem die Veneris penultimo mensis Augusti. Marinum Oppidum Columnensium, & nonnulla alia Oppida à Columnensibus, & Calabro, Pontifici se dedunt, seque ad Ecclesiæ partes convertunt. Pontifex die Nativitatis beatæ Mariæ Virginis rediens ab Æde Populi, ubi Sacris interfuerat, tribus tantum domesticis Cardinalibus comitatus, divertit in ædes Johannis Jacobi Sellaferrata, Cubicularii sui, Electi Parmensis junctas Ecclesiæ Sancti Simeonis; ibique est pransus. Quievit ibi ad XXI. ejus diei horam; post quam in Vaticanum reverti tur, iisdem Cardinalibus, eorumque familiis comitantibus. Nam Patres ceteri ignorantes Pontificem illuc euntem, ad Ædem beatæ Mariæ majoris processerant, eaque de causa Pontificem non sunt sequuti. Per hos dies è vita excessisse intelligo Robertum Malatestam Venetorum imperatorem, quem paulo ante Romam venisse, & Calabrum profligasse demonstravimus. Post cujus ingressum ego Urbe abieram, in Etruriam proficiscens. Ideoque quæ usque ad Octobris initium accidêre, vel non scripsi, vel nuntiata ab aliis annotavi, non tam certis nominibus, & diebus, quàm si præsens ipse fuissem. Sed de Roberti valetudine, obitu & funere hæc accepi. Paulo post victoriam, dum adhuc esset in castris, fluxu sanguinis aliquot dies languisse; ut tamen commodius valetudinem curaret, contulisse se Valmontonum familiæ Comitum Oppidum; inde quum febri nimium vexaretur, hortante Pontifice, in Urbem Pontificiâ lectică delatum, in ædes Stephani Cardinalis Mediolanensis divertisse; quem in lecto jacentem Pontifex visitare dignatus est. Funus Cardineo more in beati Petri Basilica intelligo celebratum, Vintimiliensem Antistitem Orationem habuisse, Pontificisque & Patrum præsentiâ ornatum. Intellectum postea est id, quod plane constare potest, eodem die, quo Romæ Robertus, Federicus quoque Feretranus Dux Urbinas, Ferrariæ moritur; hic Socer, ille Gener; ambo, ut locis diversis, ita inimicorum exercituum imperatores; eademque hora Roberti conjugi apud Ariminum, patris, & mariti mors nuntiata. Paulo post Roberti obitum, ne quid in ea provincia novarum rerum excitaretur, mittitur illuc de Latere Legatus idem Cardinalis Mediolanensis, qui mœstam familiam solatus est, Civitatemque & provinciam in pace & Ecclesiæ fide continuit. Creditum est à plerisque (ut est in omnibus liberum judicare) Roberti obitum magis usui quàm detrimento fuisse rebus Ecclesiæ; erat namque, ut ii dicebant, tam à natura quàm à tam recenti victoria ita animo elatus, ut numquam pro his, quæ egerat, existimasset sibi à summis Pontificibus satisfieri potuisse; non Oppida Ariminensia cum appendicibus, non Fanensis Civitatis, & Senogalliæ Vicariatum digna suis meritis credidisset. Itaque non tam pro obitu dolendum, quam quod non convaluerit mirifice lætandum Dicant tamen, & judicent, qui velint: id nemini dubium esse potest, quin terrorem maximum à cervicibus nostris depulerit. Insultabit quotidie Calaber Urbi, & tamquam novus Annibal pluries & Romanos & Curiales non parum formidare coëgerat. Dominus Deus ejus animæ propitietur. Qui provide cuncta moderatur, tunc eum mori voluit, quum fuit ingens ejus gloria, ne fortè casu aliquo, ut quandoque accidit, vel minueretur vel in ignominiam verteretur. Mitto quæ in reliquum Septembris evenere propter absentiam meam mihi prorsus ignota: Nam Roberti sepulcrum marmoreum, in Petri Apostoli Basilica in insigni loco constitutum, videtur ab omnibus hodie.

Ad primum mensis Octobris, Johannes Andreas Grimaldus, domus & familiæ Pontificiæ Præfectus, & Philippus à Ponte Curvo ærarii Pontificii Notarius, à Marino redeuntes, quò propter publica Pontificis jussu se contulerant, in manus hostium incidêre, & illico Ardeam deducti, & custodiæ tamquam captivi sunt traditi. Sed sequenti die Philippus aureis centum se redemit, & Romam celeriter rediit, priusquam ad Ferdinandum nuntius de se pervenire potuerit, qui male erga Pontecurvanos omnes animatus esse dicebatur. Grimaldus vero nomine celebrior, fidâ custodiâ servatus, post paucos dies jussu Regis Neapolim traducitur. Die celebritatis beati Francisci, quum non sint Sacra ex instituto Pontificio consueta, tamen religione sua Pontifex, quod à pueritia ordinem illum professus fuerit, in beati Apostoli Basilicam descendit, consuetâ sellâ delatus, domesticâ tantùm familia comitante, & familiari veste amictus. Interfuit Vespertinæ orationi in Sacello nuper à se dicato. Ex Patribus solus Recanatensis interfuit. Pontifex ad XXIII. diem ejusdem mensis Octobris, quæ Martis fuit, languentem Salernitanum Archiepiscopum in cubiculo visitavit; piis & amantissimis verbis senem solari conatus est; inde per posteriora Pontificiæ ad Pontem vectus est relaxandi animi gratiâ. Portâ Flaminiâ, inclinante jam Sole, in Vaticanum revertitur, octo tamen ex Patribus Beatitudinem suam comitantibus. Sequenti Sabbato quum nuntiaretur Pontifici, Archiepiscopo parum esse spei, nisi ejus præsentia languenti subveniret, iterum ad eum accessit, & quantum potuit bono animo esse jussit; sed trahenti ægre animam solus Deus mederi potuisset. Eodem die, ingressi sunt Urbem Legati Ferdinandi Regis Castellæ, quibus itum est obviam à Pontificis & Patrum familiis ad Portam Lateranensem, credo enim, quod à Neapoli venirent. Princeps Legationis erat Gerundensis Episcopus; tum Barchinonensis, qui manebat in Curia; tertius cum Gerundensi ex Hispaniis venerat. Sed Lunæ die, qui sequutus est, quo cecidit Simeonis & Judæ celebritas, vitâ excessit Salernitanus, quem dixi, maximo bonorum omnium sui relicto desiderio. Nomen ei Petrus Guiliermus, Roccha cognomen, natione Hispanus, patria Valentinus, oppido Sciativa celeberrimo ortus; quippe quod Calixtum Tertium Pontificem maximum tulerit, & nepotes, ejus duos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, Rodericum & Ludovicum, nec non Ausiam Sanctæ Sabinæ etiam Cardinalem, quem Montis Regalis dicimus. Erat Roccha, qui primus de supplicationibus ad Pontificem, & plerumque pro Pontifice signaret; summa ei fides adhibita; Pater certe omni veneratione dignus, non minus famæ quàm ætatis, annos jam octoginta natus, ut creditur; Cardineo munere in primis dignus; sed Patrum diversa studia non tam ut ei abesient, quàm ne quosdam indignos reciperent, qui secum in petitionem veniebant, sibi obfuerunt; & ita colendissimus Pater ea dignitate non suâ culpâ fraudatus est, cum ejusmodi desiderio moriens: quod ut illi evenit, ita vidi nonnullis aliis evenisse, &

Digitized by Google

videbo quoque ſi vixero. Veſpere pro feſto Sanctorum omnium diei Sacra de more celebrata fuere in Beati Petri Eccleſia, ad quam deſcendit Pontifex cum Patribus; Sacris operatus fuit Cardinalis Melphitenſis. Homeliam peroravit Bernardinus Carvajal Hiſpanus, Pontificis Cubicularius, vir inelegans, ſed plurimum Sacris Literis eruditus. Contingit hic cognatione (quod Cognomen indicat) Reverendiſſimum Patrem Cardinalem Sancti Angeli, Portuenſem Epiſcopum, qui Romæ ante annos circiter XV. obiit, perenni & immortali fama de ſe relicta; commemoratioque Defunctorum fit eodem die in Aula, qua pro Sacrario utuntur. Sequenti die, Sacra pro Defunctis eodem loco ſunt acta per Cardinalem Sancti Petri, ſummum Pœnitentiarium; cerimonias verò poſtremas egit Pontifex pro more. Comes IX. Novembris ab exercitu in Urbem rediit, copiis in hyberna relictis. Die Martis XII. in Æde beatæ Mariæ de Populo Sacra funebria pro Salernitano celebrata ſunt, Cardineâ fere pompâ. Antebarenſis illis eſt operatus, Vintimilienſis oravit; uterque in ſuo miniſterio commendatus. Nocte, quam ſequutus eſt dies feſtus Sancti Clementis, exortum eſt incendium in ædibus Mercatorum de Spinellis. Vidit illud Pontifex eadem via manè diei illius ad Ædem Clementis proficiſcens. Quo in loco veneratis aris pro more, in Vaticanum reverſus eſt, Patribus uſque ad Pontem Adriani comitantibus. Non fuit commendatus Pontifex, quod ſub ædibus Sabellorum tranſiſſet, ideoque fortè admonitus per aliam viam in Pontificiam reverſus eſt. Ad diem Jovis Novembris XXVIII. publico præconio tota Urbe publicatæ ſunt induciæ inter Pontificem ex una, & Ferdinandum & Sociales ex alia, ad beneplacitum partium diebus XV. enuntiatis, ſi revocari illas placeret. Profeſto Natalis Domini Salvatoris, quod die Martis evenit, deſcendit Pontifex cum Patribus in beati Petri Baſilicam ad orationem Veſpertinam de more. Priuſquam Populo benediceretur; juſſit Pontifex recitari ex pulpito Pacis nuper initæ conditiones per Ugonem Bentium Apoſtolicæ Sedis Subdiaconum. Addiderat Pontifex paulo ante Genuenſium adhærentiam, quod caput quum lectum non fuiſſet; valde commota eſt ſua Beatitudo. Quod quum aliqui culpam in lectorem rejicerent, magno animo honorem ſuum Bentius tutatus eſt, ac per Pontificem erroris cauſsâ cognitâ, propter longiorem moram in legendo extracta eſt oratio ad primas noctis tenebras. Pacis hujus conditiones non omnes, ſed quæ memoriæ retineri potuerunt, hæ ſunt. Pax perpetua ita enim eſt dictum. Fœdus in annos viginti. Ab armis diſceſſus repentinus. Venetis honorificus locus ſervatus, ſi & ipſi fœdus ingredi voluerint; & triginta dies ad id conceſſi. Totidem dies Potentatibus ceteris dati in id fœdus venire volentibus. Ratæ ac firmæ ſint Apoſtolicæ proviſiones hactenus factæ, faciendæ verò nullo modo aut colore impugnandæ. Defenſio Ferrariæ. Stipendium Hieronymo Comiti in annos tres XL. aureorum millia pro rata ab unoquoque Potentatuum. Equites num. . . . . Pedites num. . . . . & equorum ſtipendium pro rata. Defenſio mutua. Ablata in præſenti bello reſtituenda ante omnia. Nicolai Vitellii Tifernatis Oratoribus Regis Hiſpaniæ poteſtas omnis tributa ad menſes quatuor. Columnenſium & Sabellorum ſtatus omnis poteſtati & arbitrio ſolius Pontificis dimiſſus. Cardinalis Columnenſis, & Sabellus itidem. Cardinali Mantuano Legato in omnes fœderatorum copias imperium tributum. Virginio Urſino ſtatutum ſtipendium, æquis portionibus à Pontifice, & Rege. Regis filia Virginii filio deſponſata; Taliacotiæ & Albæ Comitatus promiſſus, &c. Eodem die exſpectatus eſt Calaber in Urbem venturus; ſed valetudine impeditus quatriduum eſt remoratus. Die ſequenti Natali Dominico, Sacra de more in eadem Baſilica celebrata. Pontifex interfuit & Patres; Vicecancellarius eſt operatus; & Salvatoris facies oſtenſa. Die Protomartyris Sacris operatus eſt Sancti Clementis Cardinalis. Marſus oravit, Mantuani contubernalis. Sequentibus pro Johanne Evangeliſta etiam oderatus eſt Cardinalis . . . . . Hieremias Volaterranus, municeps meus, Orationem habuit. Eodem die Urbem ingreſſus eſt Calaber, cui itum eſt obviam à cunctis Patribus, & à Porta Sancti Pauli in Vaticanum uſque deductus, in publicum Senatum ad id vocatum receptus, ad pedis, manus, & oris oſculum admiſſus. Stans brevibus loquutus eſt; frequenter tamen, dum loqueretur, reverenter admodum in genu procumbebat; & à throno Pontificis deſcendens, Patrum ſingulos eſt veneratus ad eorum ſubſellia. Quo facto Senatus dimiſſus eſt; Pontifex in cubiculum rediit. Dux nonnullis comitantibus, in inferiora cubicula divertit. Patrum plures die, quæ ſequuta eſt, Calabrum ad ejus cubicula viſitarunt; ipſe ad nullius ædes acceſſit, præter Hieronymi Comitis ſalutandæ conjugis gratiâ, adequitante ſecum ipſo Hieronymo. Dominico die infra Octavam Nativitatis extra ordinem celebrata ſunt Sacra in Pontificia aula conſueta. Pontifex & Patres interfuere, quibus Melphitenſis eſt operatus. Calabro inter primos Patrum datus eſt locus, & honore eodem, quo Regis filius habitus. Tradidit illi Pontifex enſem proximo Natali benedictum, præcedentibus paternis & ſanctiſſimis monitis, recitatiſque ex Libris Cæremonialibus nonnullis, & aliis, quæ ſua Sanctitas ad idem miniſterium ſcripſerat. Dux ſacrata dona recipiens reverenter, præteritorum erratorum ſuppliciter petitâ veniâ, promittens deinceps obedientiam Eccleſiæ & Pontifici, rediit ad ſua cubicula, enſem manu geſtans, medius inter duos Patrum, qui in ordine poſtremi ſunt, cunctis aliis de more præcedentibus; ac longa poſt eum tum Prælatorum, tum Procerum turba. Sumto autem prandio, longo temporis ſpatio cum Pontifice remotis arbitris loquutus eſt; viſus eſt hilaris; & ſubridens à ſua Beatitudine receſſit una cum Hieronymo Comite. Die Lunæ, qui ſequutus eſt, & is fuit menſis XXX. receſſit Calaber per Portam Populi, cunctis Patribus, præter Venetos & familiam Pontificis, illum comitantibus uſque ad Portam, ubi complexibus dictum eſt Vale. Ferrariam versùs iter cepit, ut Sororio ſuo, paternam fidem ſequuto, opem ferat, Venetorum obſidione laboranti. Noningentos equites ſecum duxiſſe ferunt inter eos, qui de familia domeſtica nuncupantur; reliquas copias infra triduum ſubſecuturas dicunt. Per hos dies nuntiata Carinenſis captivitas apud Baſileam Germaniæ Civitatem. Captum fuiſſe dicunt in Senatu Civitatis, Cæſaris mandato & Pontifice petente.

Anno

Anno MCCCCLXXXIII.

CAlendis Januariis, quibus Romano more datur anni initium, de more celebrata sunt Sacra. Rem divinam egit Cardinalis Sanctæ Sabinæ. Pontifex non interfuit. Quidam Carmelita Orationem habuit. Cardinalis Mantuanus III. die hujus mensis, ut est postea nuntiatum, Ferrariam ingressus, summa lætitia & communi gaudio exceptus est. Vigiliâ Epiphaniæ, nec celebritate sequenti, Pontifex Sacris interfuit. Cardinalis Sanctæ Mariæ in Porticu rem Divinam egit in beati Petri Basilica; Alexander Cortesius, modestus & eruditus juvenis Orationem habuit. Furtum insigne Bernardi Maximi Romani Civis de vasibus argenteis Cardinalis Rotomagensis biduo ante ipsius obitum patefactum; nec tamen sibi, ut audio, indicatum. Mira Bernardi industria, tam in perpetrando facinore quàm in argento exportando; nec minor in petenda sibi fuga salute. Ipse autem Cardinalis nocte diei Mercurii, qui XXII. Januarii fuit, in suis ædibus apud Apollinarem moritur, Pater non minus annis (octogenarius erat) quàm omni pretiosa supellectile, & locupletibus Sacerdotiis onustus, quippe qui ultra annos octo & triginta in Cardinalatu fuerat, maximis Regum & Principum chientelis clarus. Camerariatum etiam, defuncto Latino Ursino, adeptus est. Cœnobia multa, quibus præfuit, præcipue extra Italiam, ornavit & ampliavit, & Sacris vestibus decoravit. Romæ testimonium perhibent Basilica beatæ Mariæ Majoris, cultu præcipuo & religione semper à se habita, & Templum Augustinense paulo ante obitum à fundamentis instauratum. De hoc Patre plura dici possent, quæ nunc narrare non est instituti mei. Defuncti corpus in ædium suarum aula cum Episcopalibus insignibus positum de more. Oratio ibi matutina pro Defunctis, Patribus præsentibus, dicta; inde cadaver in proximam Augustinensium Ædem delatum. Tumultus ibidem excitatus à Canonicis Sanctæ Mariæ, asserentibus sibi vestem Sacram deberi, quæ pretiosa admodum erat. Audio in eo tumultu annulos è defuncti Patris digitis detractos esse. Tamen prævaluerunt Augustinenses, quum in ædibus propriis esset contentio, quamvis dictum fuerit eos postea convenisse. Die Veneris, qui sequutus est ad XXIII. Januarii, Raphaël Cardinalis Sancti Georgii, Hieronymi nepos, cui statim de Camerariatu provisum fuerat, munus inchoavit, & in ærario Pontificio cum Præsidentibus sedit, immo ceteris præfuit, jure jurando in Pontificis manibus præstito. Mirari audio quosdam, quod in Senatu datum non fuerit. Ad XXIX. ejusdem, & diem Mercurii, funeralia Sacra de more cœpta sunt apud eamdem Augustinensem Ædem. Belves Cardinalis Andegavensis rem Divinam egit; Silvester ejus Ordinis Procurator Orationem habuit. Pontificis familia Sacris interfuit, quod (ut audio) consuetum non est. Calendis Februariis, quæ Sabbato evenerunt, quum esset dies admodum læta, Pontifex quum multos dies visus non fuisset, ad Virginem Populi profectus est, unde aris veneratis in Vaticanum reversus est, plerisque Patrum comitantibus usque ad Pontem Adriani. Purificationis solemnitatem, quæ in Sexagesimæ Dominica cecidit, jussit Pontifex in diem sequentem transferri, & eodem die Candelarum veterem morem servari. Diei hujus Divina Cardinalis Sancti Vitalis Episcopus Taurinensis administravit. Agonales Ludi pluribus annis intermissi, hodie sextâ Februarii, ornatu & varietate admodum celebres, instaurati sunt. Frequens Populus, & nonnulli ex Patribus è fenestris spectantes visi sunt. Dominicâ in Quinquagesima, prandet Pontifex apud Parmensem, familiâ domesticâ dumtaxat comitatus, & iens & rediens. Sequenti die Lunæ, ingressi sunt Legati Italici Fœderis primum post factam pacem. Die Cinerum, Cardinalis Sancti Petri Sacris est operatus, & Pantagathus Firmanus Antistes eleganter oravit. Ad diem XIV. quæ Veneris fuit, Legatus ad comprimendos Senensium motus designatur Cardinalis Melphitensis, & domum pro more deducitur. Quo quidem die primùm Legati Fœderis audiuntur. Postmeridiano tempore proficiscitur ad Stationem Sancti Petri ad Vincula. Inductus in hodiernum Senatum ad XXI. Februarii Cæsaris Orator ex Minorum Ordine, petiit habendam sui rationem à Pontifice & Patribus, quod ejus operâ & industriâ Grainensis custodiæ traderetur. Auditus abire jussus est; rogatæ Patrum sententiæ; plerique in Pontificis sententiam devenere, qui illum hue ad se mittendum desiderabat, & nisi mitteretur, Cæsari tribuendum dicebat. Solus Senensis visus est à ceteris dissentire. Cæsaris plura & magna in Romanam Sedem officia commemoravit; asserens in Cæsarem culpam minime rejiciendam, nisi in contrarium ejus studia cernerentur. Tamdem delecti Patres, apud quos de iis ageretur. Die Cathedræ, descendit in Basilicam Pontifex in veste domestica, & domesticâ familiâ comitatus. Secundâ Dominicâ Quadragesimæ Sacris operatus est Conradus Spoletinus Antistes. Minorum Procurator Vigevenus oravit. Pontifex interfuit. Matthiæ Apostoli celebritate, Pontifex meridie admodum læte proficiscitur ad Clementis Basilicam, Dominici Cardinalis Ecclesiam titularem; unde, aris veneratis, ventum est ad Mariæ Majoris Basilicam; post de Populo; ultimo ad Templum Pacis; inde in Vaticanum est reversus, ad Pontem usque comitantibus Patribus. Vocatis in Senatum Patribus die Stationis Cæciliæ, ac parumper immoratis, eo dimisso, iere omnes illuc, & facta oratione quisque ad suam revertitur. Sacris Dominicæ tertiæ Georgius Beneventanus Episcopus operatus est. Pontifex non interfuit. Dominicâ Quartâ Sacris operatus Ulixbonensis. Rosa benedicta nemini datur. Carmelita Barchinonensis omnium commendatione oravit. Dominicâ, quam de Passione dicimus, egit rem Divinam Galeatius Agonensis Episcopus, Mariolæ neptis Pontificis filius. Bartholomæus Manfredus Pontificiæ Bibliothecæ Præfectus Orationem habuit. Argumentum de Sacerdotio, & Sacerdotum dignitate. Palmarum cerimonia, ut consuevit, est acta. Pontifex interfuit, & manibus suis Palmas distribuit, & projecit è pulpito consueto. Matisconensis operatus est Sacris; evenit autem ad XXIII Martii. Per hos dies apud Cremonam habitum est Concilium Principum & Procerum novi Fœderis, cujus caput fuit Cardinalis Mantuanus Legatus. In eo de ratione belli actum est. Quid ibi decretum fuerit, & Principes, qui intervenerunt, mihi non constat ad hunc diem. Si haurire aliquid potero, addetur inferius. Sedente Xisto, Anno XII. Die Cœnæ Domini, acta fuere

ſuere Sacra conſueta, operante Vicecancellario. Pontifex ad benedictionis locum deſcendit, & Populo benedixit. Lecta Diplomata per Gabrielem Sclanafanatum, & à . . . . . maternis verbis enuntiata. Sacris Feriæ ſextæ Major Pœnitentiarius eſt operatus. Sabbati verò Cardinalis Agrienſis. Leonardus Serazenenſis pridie de Paſſione Sermonem habuerat. Reſurrectionis Dominicæ ſolemnibus, Pontifex in Petri Baſilica egit rem divinam, ſedens ſemper, quum ad aram ſtare videretur; tam commode erat ſella diſpoſita. Abſolutis Sacris, oſtenſum eſt Salvatoris Sudarium, & ex pulpito Populo benedictum. Sequentibus duobus diebus, Novarienſis primo, Tornacenſis ſecundo, Cardinales ambo, operati ſunt Sacris. Secundis tantum interfuit Pontifex. Sequenti die Veneris Aprilis IV. profectus eſt Pontifex ad Ædem Populi Xiſtinâ Viâ, Latâ vero reverſus. Eduardus Britanniæ Inſulæ Rex inclytus per hos dies moritur apud Londonas. Dictum eſt ad nonam præſentis menſis: pro vero affirmare non auſim. Vagatur hodie Pontifex Aprilis XVIII. per vicinos colles Pontificiæ uſque ad Marii Montem, domeſtico tantùm famulatu comite. Sequenti die, qui Sabbatum fuit, proſectus eſt ad Populi, & Pacis Ædes. Iter ei Viâ Xiſtinâ & Latâ ad Floræ Forum; à Damaſo divertit in Parionem, & Pacis Templo viſitato rectà pervenit ad Pontem, ubi decem Patribus dimiſſis, cum ſuis ipſe in Pontificiam eſt reverſus. In Exquiliis prope Pomponii domum die Dominico, qui ſequutus eſt, à Sodalitate literaria celebratum eſt Romanæ Urbis Natale. Sacra ſolemniter acta Demetrio Lucenſi Bibliothecæ Pontificiæ Præfecto operante. Paulus Marſus Orationem habuit. Pranſum eſt apud Salvatoris Sacellum, ubi Sodalitas literatis Viris & Studiorum ſociis elegans convivium paraverat. Sex Antiſtites convivio interfuere, & eruditi ac nobiles adoleſcentes quamplures. Recitatum eſt ad menſam Federici III. Cæſaris Privilegium Sodalitati conceſſum, & à diverſis Juvenibus eruditi verſus quamplures etiam memoriter recitati. Actum etiam de Laurea danda Faſto Forolivienſi, quæ non tam ei negata eſt, quàm in aliud tempus dilata cerimonia. In privato Senatu diei ultimi Aprilis, confirmata fuere literis Apoſtolicis ſub plumbeo ſigno, quæ paulo ante decreta fuerant in Concilio Cremonenſi. Diplomata à Patribus ſubſcripta propriis manibus referuntur. Veneti tantum Cardinales Sanctæ Mariæ in Porticu, & Sancti Angeli, ægre impetraverunt ad ſubſcriptionem non cogi. Adducta in exemplum Pii tempora, quibus in decreto contra Andegavenſes bello Galli Cardinales, videlicet, Rothomagenſis & Avenionenſis, ad ſubſcribendum non ſunt coacti. Præcedenti die Ducis Sabaudiæ Legati, quorum princeps eſt Nicienſis Antiſtes, Urbem ingreſſi ſunt. Patrum familiæ obviam eis ierunt. Sabbato die, quo celebratur Sanctæ Crucis Exaltatio, ivit Pontifex ad Populi, & Pacis Templa; divertit in Floræ, & Judæorum forum, viſurus diſturbatas Porticus.

Ad quintam Maji, reverſus eſt Cardinalis Sancti Marci, qui præterita æſtate Romanum aërem vitans, æſtate & hyeme & vere etiam abfuit. In diverſum ejus abſentia exiſtimata, prout etiam diverſæ ſunt ſententiæ hominum. Vigiliâ Aſcenſionis ad VII. Maji, Veſpertina oratio de more acta, cui Pontifex interfuit, loco ſolito. Mane deſcenſum eſt in beati Petri Baſilicam ad Sacra, quibus Cardinalis Matiſconenſis eſt operatus. Orationem habuit contubernalis quidam Cardinalis Tornacenſis. Ejus actio non probata, Oratio non neglecta. Ingreditur Urbem Guidantonius Veſputius Florentinorum Orator dicta die; & Guidantonius alter Bonſignius, etiam Jureconſultus, ut ille, à Senenſibus Orator XI. Maji Urbem ingreditur. Profeſto Pentecoſtes, quo Pontifex & Patres in Petri Baſilicam veniunt, allatus eſt nuntius victoriæ Regis Hiſpaniæ adversùs Granatenſes. Captivorum & occiſorum numerus varius. Sequenti die, Sacra conſueta in eadem Baſilica ſunt celebrata, operante Balve Andegavenſi. Andreas Drentius Neapolitani Cardinalis contubernalis oravit; docuit non *Paraclitum* ſed *Paracletum* dici debere. Lunæ die, qui ſequutus eſt Pentecoſten, celebrata ſunt Pontificia Sacra in Xenodochio Sancti Spiritus in Saxia. Pontifex cum Patribus illuc ſe contulit; Sacris operatus eſt Johannes Jacobus Parmenſis Epiſcopus, quem plerique Cardinalem augurantur futurum. Eques reverſus eſt Pontifex, qui à lecticariis ſellâ portatus fuerat. Sequenti Sabbato XXIV. Maji extra ordinem vocati ſunt in Conſiſtorium Patres. In eo actum eſt de publicandis cenſuris contra Venetos propter obſidionem Ferrariæ; quo quidem die non ſunt dictæ Veſperæ, prout eſt conſuetum. Dominico autem die, qui ſequutus eſt, quo Sanctæ Trinitatis ſolemnia celebrantur, itum eſt ad Sacra, quibus operatus eſt Cardinalis Agrienſis. Petrus Boſcalia Cardinalis Sancti Marci contubernalis oravit cum commendatione ac laude; Pontifex interfuit. Eodem die Diplomata cum bulla plumbea cenſurarum contra Venetos valvis Baſilicæ affixa ſunt. Die Martis Maji XXVIII. ſumto prandio abiit Hieronymus Comes in ditionem ſuam in Flaminia, hora à Planetariis monſtrata, ut dictum eſt. Veſperis Vigiliæ Dominici Corporis Veneti Cardinales cum ceteris Patribus & Pontifice non interfuerunt. Creditum propter cenſuras contra Venetos paulo ante promulgatas. Hi ſunt videlicet, Marcus Sancti Marci Prænestinus, Baptiſta Sanctæ Mariæ in Porticu Tuſculanus Epiſcopi, Johannes Sancti Angeli, P. Foſcarus Diaconus Sancti Nicolai inter Imagines, & Gabriel Sanctorum Sergii & Bacchi. Supplicationi ſequentis diei non interfuit modo Pontifex ſed præfuit. Ipſe ſuis manibus Sacratum Sanctum Dominicum Corpus tulit, elatus Cubiculariorum & Miniſtrorum humeris. Movit à Pontificia, & Lateritia Via ad Portam uſque Molis Adriani, inde Viâ Sanctâ reverſus in Petri Baſilicam, ubi rem Divinam egit Cardinalis Melphitenſis. Confuſe admodum progreſſa eſt ſupplicatio ob Magiſtratuum Curialium contentionem propter honoratiorem locum contendentium. Ultimo die Maji, in Æde Mariæ de Populo benedixit Pontifex Vexillis duobus, quæ dari debent Brandæ Caſtigliono, Neapolim ad paratam Claſſem ituro. Senatu ſecreto ad quartum Junii vocato, decreta libertas Sabelli & Columnenſis Cardinalium, qui jam integrum annum obſervabantur. Impleri tamen conditiones nonnullæ aſſeruntur; interim vagandi per Molem poteſtas data, & liberi ad illos acceſſus permiſſi. Profeſto Antonii Patavini, deſcendit Pontifex in Sacellum, illi à ſua Sanctitate dicatum. Solus ex Patribus Camerarius interfuit, Epiſcopi quatuordecim & domeſtica familia.

milia. Celebritate verò festi ipsius, Sacris sexdecim Cardinales interfuere. Prius tamen in Senatum vocatis, pronuntiatus est Legatus in Sabaudia Dominicus Cardinalis Sancti Clementis, qui peractâ Divinâ re per Templi Vicarium Forosempronienſem Episcopum, deductus est à Patribus usque ad Pontem Sacelli, quod de Spinellis dicitur, à Thoma Spinello matris meæ avunculo fundatum. Ejusdem celebritatis Vesperis etiam interfuit Pontifex. Cardinalis Sancti Georgii aderat, & Senensis casu supervenit. Die quoque celebritatis Johannis Baptistæ in eodem Sacello fuit Pontifex; nullus cum eo; familia sola, & Legati nonnulli interfuere, non tam officii quàm negotii causſa. Profesto & festo diebus Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, consueta Sacra celebrata sunt. Cardinalis Neapolitanus Oliverius Caraffa illis est operatus. Eodem die ducti sorte fuerunt Romanorum Magistratus, præsente Pontifice; apud quem Lælius Subdatarius, Romani Populi nomine, modeste admodum lamentatus est, quod sua Beatitudo Sanctorum Reliquias nonnullas, quæ in alma Urbe Roma tam sancte & religiose custoditæ coluntur, ad externas nationes & Regna vel misisset jam, vel mittere decrevisset. Benigne audivit eum Pontifex, ac bono animo omnes esse jussit. Parum quid Reliquiarum id esset, quod quærebatur, idque ad Christianissimum Francorum Regem ..... destinatum, qui de se, & Romana Sede bene meritus esset, & qui quamplurima bona jam Ecclesiæ Lateranensi ob suam religionem donasset; ostenditque id ipsum à quibusdam Summis Pontificibus aliàs factum, ac si bene sum memor, Divi Gregorii Pontificis exemplo testatus est. Tamdem acquievit Lælius & ceteri, nec ulterius replicatum. Tulit has Reliquias aureo tabernaculo mirifici operis conditas ad Regem ipsum Johannes Grimaldus Pontificiæ familiæ Præfectus; sed vix ad eum pervenerat, quod vitâ ille est functus. Vidit tamen & adoravit eas; valetudini tamen restitutus non est. Ad ultimum Junii mensis, venit in Urbem Petrus Pignerus Galitia Pirata famosissimus, triremi sua, ut dictum est, ad Ostiam dimissâ. Duxit quadraginta tres Christianos homines, quos expugnata Tripoli Mauritaniæ Urbe à misera servitute liberavit. Præcedebant catenati, vexillo cum insignibus Pontificis præeunte. Liberalis erga Piratam Pontifex fuit; & muneribus & dignitate illum ornavit. Miseros homines, ut est dictum, ad arbitrium eorum ire permisit. Postea ad secundam Julii mensis, quum profectus esset Pontifex ad Ædem Virginis Popularis, ubi visitationis Sacra celebrata sunt, quilibet ex illis vestem dono recepit. Pium & miserandum fuit, videre illos in genua gradientes, ante Pontificis pedes in medio Patrum procumbere. Absolvi eos jussit Pontifex à reatibus multis & votis emissis; & aureum unum quilibet de Cubicularii manu recepit. Eum, qui Vexillum deferebat, enormia nonnulla cum lacrymis confitentem, Pontifex, probantibus Patribus, pie paterneque absolvit. Sacris absolutis, Urbevetano Episcopo operante, rediens Pontifex in ædes Cardinalis Recanatensis ad Ripam Tiberis sitas divertit, Patribus ad propria euntibus. Sed abeuntibus jam omnibus, sua Sanctitas cum interioribus Cubiculariis in vicinas ædes Parmensis se contulit, ubi & prandsus est, & cœnavit, ac post Solis occasum in Pontificiam est reversus. Grimaldus, de quo supra, octava die cum Reliquiis recedit ad Regem Franciæ iturus. Ad XVII. Julii, ut est postea dictum, mortuus est Constantinus Sforcia pro Romana Sede Vicarius Pisauri. Fuit hic Alexandri Sforciæ filius. Die celebritatis Sancti Jacobi, qui in Venere evenit, tenebris ineuntibus, ausugit è Mole Adriani Marianus Sabellus, Cardinalis frater, qui & ipse cum Cardinalibus custodiebatur: quod ægre admodum tulit Pontifex, & amoto Præfecto Thoma Episcopo, qui plures annos custodiæ præfuerat, Franciscum Narniensem, Episcopum Tudertinum, die XXVII. ejusdem mensis eidem custodiæ præfecit. Anniversarium pro Paulo Secundo Pontifice maximo hodie Martis ad XXIX. Julii celebratum. Rem Divinam egit Cardinalis Melphitensis; Pontifex, & plerique Patrum interfuere. Pontificiæ assumtionis celebritas evenit in Sabbato, & Laurentii Martyris Vigilia. Ad celebrandum itum est à Patribus in Vaticanum, & de more celebrata fuere Sacra, quibus operatus fuit Cardinalis Agriensis in Aula Pontificiæ consueta. Quibus absolutis, Pirata, de quo supra retulimus, equestri militia à Pontifice est insignitus. Hac nocte, sicut etiam præcedenti, tota Urbe certatim excitati ignes, & per vias, & plateas, & in cunctis fere locis eminentioribus ædium, ut in ejusmodi fieri consuetum est. Eodem die quum venisset Pontifex extra ordinem ad Vesperas in majus Sacrarium, Magistratus Romanus nomine publico Cardinales Sabellum & Columnam, commendavit. Spei pleni abiere: ita paterne responsum est eis. Præfectus Urbis, Pontificis nepos, hodie Romam venit, scientibus fere nullis; ideoque ei obviam non est itum. Eodem die beati Laurentii, visitavit Pontifex Johannem sororium fluxu ventris misere laborantem. Habitabat extra Pontificiam in vicinis ædibus Petri Basilicæ. Die solemni Assumtionis beatæ Mariæ Virginis in Cœlum, qui evenit in Sabbato, processit Pontifex in novum majus Sacrarium, ibique Divinæ rei interfuit, familiariter tamen, solo Cardinali Sancti Georgii ex Patribus præsente. Prælati Palatini omnes, & alii nonnulli interfuere. Fuere hæc prima Sacra post Sacrarii instaurationem, quibus ipsius tantum Sacerdotes sunt operati; ob cujus diei memoriam Pontifex Indulgentiam Sacellum visitantibus pronuntiavit, etiam feminis. Vesperis quoque ejusdem diei Pontifex interfuit. Prælati præsentes sedere jussi sunt post Cardinalem Sancti Georgii ad Patrum Subsellia. Plebi quoque præsenti, & mane in Sacris, & ipso die in Vespertina oratione e sella benedixit. Quum tota Urbe percrebuisset rumor Indulgentiarum ad Sacellum instauratum, etiam feminis concessarum, mirum dictu, quàm celeriter tota Civitas commota fuerit. Præ multitudine vix iri aut exiri poterat; nec cessavit frequens concursus, priusquam noctis medium transactum fuisset. Per hos dies ingreditur Urbem alius Orator Regis Hispaniæ. Die celebritatis Sancti Bartholomæi, celebrata sunt Sacra Coronationis Pontificis. Fuere autem hæc prima, quæ solemniter in majori Sacrario post ejus instaurationem coram Pontifice & Patribus, sunt acta. Namque superius die Assumtionis fuere extra ordinem, & à solis Templi Sacerdotibus familiariter acta. Consueta celebritate, operante Sacris Cardinale Sancti Petri ad Vincula, facta

facta sunt; quibus absolutis, Patres omnes duorum Cardinalium libertatem ex gratia humiliter à Pontifice petiere. Bene illis responsum est; & ex dignitate delecti sunt ex eis quinque, apud quos de ea re agendum esset; sic eos à se dimisit: Ineuntibus tenebris ob lætitiam tota Urbe ignes excitati. Sabbato Augusti penultimo, proficiscitur Pontifex ad Ædem Mariæ Populi, & Templum Pacis. Ultimo Augusti, ut est postea ad X. Septembris intellectum, moritur Ludovicus Francorum Rex sexagenarius, jam Carolo filio successore relicto. Calendis Septembris, reversus est in Urbem Johannes Cardinalis Aragonensis Regis filius, qui toto belli tempore absens fuerat; sequenti verò die, qui Martis fuit, venit ad Pontificem, ab Oratoribus Italici Fœderis honoris caussâ deductus; auditus est perbenigne. Cardinalis Sanctæ Sabinæ Ausias, de quo supra retulimus, hodie Vigilia Nativitatis beatæ Mariæ Virginis moritur Romæ in ædibus nobilium Sanctæ Crucis, quas Pater colendissimus inhabitabat. Bona ejus plura pauperibus distributa, bonitate eorum, quibus est per morientem cura demandata. Hi fuere Oliverius Cardinalis Neapolitanus, & Falco Sinibaldus, quos honoris caussâ nomino. Die sequenti Lunæ, quo celebratur Nativitas beatæ Virginis, profectus est Pontifex cum Patribus ad ejusdem de Populo. Sacra ibi celebrata sunt; Cardinalis Melphitensis illis est operatus. Rediens in Parmensis ædes diversatus est & pransus. Post meridiem, visitato Templo Pacis, in Vaticanum revertitur. Sacra mortuorum pro Rege Francorum Ludovico die Sabbati XIII. Septembris acta in majori Sacrario. Illis est operatus Urbevetanus Antistes; Cardinales interfuere,& Pontifex cappâ usus est. Cardinalis Aragonensis die XVII. Legatus designatur. Vagatur hodie Pontifex per loca superiora Pontificiæ extra Urbem, & ingressus per Portam Aureliam, quam Sancti Pancratii dicimus, descendit ad Monasterium Sancti Cosmæ, inde ad ripam Tiberis. Vidit Bucinctoriam navim, quam fabricari jusserat Pisis Cardinalis Sancti Petri pro commodiore Pontificis navigatione, quum aliquando Ostiam, vel aliò vellet proficisci. Placuit; & Cardinalem commendavit. Sole jam inclinante in Vaticanum reversus est solo ex Patribus Camerario comitante, ipse Pontifex sella pensili vectus, qua plerumque utebatur. Eduardo Angliæ Regi parentatum hodie Septembris XXIII. in Majori Sacrario, Pontifice, & Patribus præsentibus. Rem divinam egit Chr... Episcopus Modrusiensis; sed novissima persolvit Pontifex, vaporato thure & aqua sancta insperså, non pluviali sed purpureâ cappâ circumdatus. Pridie ejus diei elatum est funus Matthæi Palmerii Pisani, Secretarii Apostolici, è numero nostro senario, viri probi & integri, Latine & Græce eruditi. Prosequuti sumus in habitu usque ad majoris Ædem Virginis, ubi & condi voluit. Mortuus est die XXI. Septembris. Eodem die, quo parentatum est Eduardo, vagatus est Pontifex extra Portam Portuensem, ardente sole adeo, ut alicujus valetudinis caussam Medici prædixerint. Et verum Vaticinati fuerunt; continuit enim postea dies aliquot in Pontificia non bene valens. Reverendissimus Dominus Pater Ferricus Cluniaco tituli Sancti Vitalis Cardinalis Tornacensis, cum hodie VII. Octobris interfuisset cum plerisque sui Ordinis Sacris in Ædem Sergii & Bacchi, ad honorandam Cardinalis Agrientis titularem celebritatem, domumque cum suis reversus esset, læto animo facto prandio, repentino dolore cordis correptus, illico interiit minus horæ unius spatio ab incœpto dolore ad vitæ exitum. Sequenti die Mercurii, cadaver ad Ædem Virginis de Populo delatum est, Cardinalibus & Pontificis familia comitantibus; quo etiam die meridiano tempore convenientibus Patribus in Senatum, designatus est Legatus in Galliam Cardinalis Andegavensis, & domum à Patribus deductus. Lunæ die, qui est sequutus. Idem Cardinalis misso Consistorio usque ad Flaminiam cum Patribus de more deducitur. Cardinalis Sancti Petri privato officio longius progreditur.

Franciscus Gonzaga Diaconus Cardinalis Sanctæ Mariæ novæ Legatus Bononiæ ibidem moritur XXII. Octobris. Fuerat hic à Pio Secundo ad Cardinalatum assumtus juvenis adhuc, sed in dies ita profecit, ut quamvis sederet inter ultimos Patrum, tamen consilio, auctoritate, & gratia, vel paucis vel nullis esset inferior. Liberalitate insignis, Caritate in suos præcipua, erga omnes munificus. Bononiensem Legationem à Paulo Secundo susceptam Xistus confirmavit, & ad gratiæ cumulum Ecclesiæ Præsulatum ei addidit, quum vacasset per obitum Cardinalis Portuensis, qui vulgo Bononiensis dicebatur, frater uterinus Nicolai Quinti Pontificis maximi. Gonzagæ Cardinalis obitus quadraginta horis Romam perlatus. Equilia Cardinalis Sancti Gregorii die Martis XXI. Octobris incendio correpta sunt. Equi nonnulli, fenique vis magna igne absumta, ea videlicet, quæ in area Templi Augustinensium sita sunt. In Senatu, qui die Lunæ XXVII. Octobris habitus est, Bononiensi Ecclesiæ præfecit Julium Cardinalem Sancti Petri, & ejusdem Civitatis & provinciæ Legatum designavit; domumque de more à Cardinalibus deducitur. Vespertinum Sanctorum Omnium Sacrum celebratum; mane quoque Divina res acta ab Ulixbonensi. Quidam Pergamensis ex Ordine Prædicatorum Cæsaris Legatus ad Papam Orationem habuit. Eodem die, quia Sabbatum erat, Vespertina pro Defunctis Oratio in sequentem diem Dominicum translata; Pontifex tamen in Sacellum suum familiariter descendit, domesticis tantum comitatus, & ex Patribus Camerario solo. Die verò Lunæ sequenti Sacrum pro Defunctis est actum, non Pœnitentiario, ut est consuetum, sed Cardinali Melphitensi operante. Tribus his diebus Pontifex Sacris semper interfuit. Die Jovis VI. reversus est in Urbem Hieronymus Comes cum conjuge, dimissis in Toparchatu filiis. Sequenti die ad Pontificem venit, dum private Divinæ rei interesset. Ad diem IX. Novembris, qui Dominicus fuit, Pontifex, audita re Divina, quam ego egi, ad ostium secretioris cubiculi superioris descendit, & tribus tantum Cardinalibus lectica usque ad Ædem beati Pauli delatus est, & ubi cum Patribus, Vicecancellario, Sancti Petri, & Racanatensi, ac nonnullis Prælatis domesticis, inscensa navi Prætoria, quæ ad viciniorem Basilicæ ripam ad id parata jam erat, secundo flumine Ostiam pervenit, ubi egregiè parata erant omnia, non modo ad necessitatem, sed ad luxum quodammodo, & satietatem. Ita in omnem partem elucet magis quotidie

Car-

Digitized by Google

Cardinalis Sancti Petri munificentia & liberalitas, non illa quidem affectata, ut in pleliſque cognoſcimus, ſed ingenua, ſine fuco, ſine arte, ut facilè Xiſti Pontificis nepotem poſſis agnoſcere. Deſiderari eo triduo nil potuit, non dico à principibus Pontificiæ, & Cardinalium familiæ, ſed ne quidem à Stabulario aut gregario pedite, quin illico oblatum eſt. Totum diem Lunæ ſequentem ibidem commoratus eſt Pontifex. Die, qui illum ſequutus eſt, & Martino dicatus, invitatus eſt à Vicecancellario ad ejus Portuenſem Eccleſiam, ubi paratum erat prandium verè pluſquam Pontificium, cui vel ſua conſuetudine, quoniam ut ditiſſimus Pater eſt, ita ſplendidiſſimus, vel alterius æmulatione, nil defuit, quod quidem excogitari potuiſſet. Sumto prandio, placuit Pontifici, & Patribus vagari uſque ad litus proximioris maris, ubi cernuntur adhuc muri vetuſtiſſimi Portus, & pene colliſi, & Pharos Thurris, adeo ut etiam hodie ejus vocabulum ſervet. Nec dubium eſt, quin ille Portus Oſtiæ ſit à Claudio Cæſare conſtructus, de quo Svetonius in ejus Vita aperte mentionem facit; ubi etiam ad Portus ipſius moles demerſam fuiſſe navim Auctores tradunt, qua major Obeliſcus Romam ex Alexandria delatus eſt. His diebus tam læti ſeceſſus fundamenta dignitatis Cardinalatus Epiſcopi Parmenſis jacta eſſe dicuntur: quod experimento verum eſſe viſum eſt inde ad quatriduum, quo Cardinalis creatus eſt. Sed ad Pontificem revertamur, qui inſpectis illis reliquiis, auditis, quæ de eo Portu ab aliquibus in diverſum referebantur, aſcenſa navicula ad Oſtiam uſque ſecus litus annavigavit, lætus admodum, & ceteros in eamdem lætitiam adducens. Sequenti die Mercurii, ſumto prandio eâdem buccintoriâ navi, junctis duabus, Romam averſo flumine reditum eſt; & in eamdem fluminis ripam, ubi paulo ante conſcenderamus, deſcenſum. Ibi Patres & reliqui Prælati, multi Proceres & Legati, Pontificis reditum præſtolantes, læti lætum Pontificem excepere, & incedentibus jam tenebris uſque in Pontificiam deduxere. Cardinalis Sancti Marci ad diem Veneris XIV. ejuſdem menſis è ſeceſſu ſuo in Urbem rediit, qua die Senatus rogatus eſt, in quo libertas Sabelli & Columnæ decreta, & nonnullorum Prælatorum ad Cardinalatum promotio. Sabbato ſequenti ad XV. Novembris, vocavit Pontifex extra ordinem Patres in Senatu, in quem ex Adriani Mole, per murum à Mole ipſa ad Pontificiam pertinentem, Sabellus & Columna venere, à collega Cardinale Sancti Georgii deducti, & ad Pontificis gratiam recepti; quo in Senatu, vel creati vel publicati fuere V. Cardinales, Johannes Archiepiſcopus Conſanus ex Comitibus Romanis Proceribus, Pater ferè octogenarius. . . . . Epiſcopus Turonenſis natione Gallus ex Ordine Minorum, vir ſanctitate clarus, tunc abſens; Johannes Epiſcopus Gerundenſis Orator Regis Hiſpaniæ, vir ſenio confectus, ſed auctoritatis maximæ & magnæ virtutis, & Curialis antiquus; Johannes Jacobus Epiſcopus Parmenſis, vir mediocri literatura, maxima humanitate, & dexteritate præditus, ac propter fidele obſequium, ſolertem curam, Pontifici ante alios carus; Baptiſta Protonotarius ex Urſina familia, vir ſummæ induſtriæ, & peritiæ Legum admodum clarus, ſed inter gentiles, maxime ob gratiam Pontificis & Communitatis, plurimum exiſtimatus, adeo ut relicto fratre natu majore, Epiſcopo Theanenſe, & Raynaldo Archiepiſcopo Florentino magnæ auctoritatis Præſulibus, ipſe ad eam dignitatem aſcenderit. Cardinalis Sancti Marci his duobus Senatibus non interfuit, quamvis die Veneris potuiſſet; ad hos verò non veniſſe ex itinere feſſum dicunt. Eodem Senatu Cardinalis Novarienſis Peruſinæ provinciæ Legatus deſignatur, & domum à Cardinalibus deducitur, medius inter primores Diaconorum; Urſinus verò præcedebat immediate inter duos poſtremos medius, cum cappa Cardinea, Pileo autem Protonotariatus. Vigiliâ Conſecrationis Baſilicæ Sancti Petri, quæ evenit die Lunæ, deſcendit in eam Pontifex cum Pluviale albo, interfuitque cum Patribus Veſpertinæ orationi. Novi Cardinales, quia adhuc Inſignia non receperant, non interfuere. Similiter die ſequenti in eadem Baſilica acta ſunt Sacra, quibus Philibertus Cardinalis Matiſconenſis operatus eſt. Novembris 19. die Mercurii 1483. vocatum eſt publicum Conſiſtorium, in quo dedit Pontifex Pileos dignitatis Cardinalibus novis. Venerant illi quidem mane cum eorum conſuetis Pileis, propria dumtaxat familia comitati, & manſerant in cubiculis Camerarii, quo ad veniret hora vocationis. Vocati deinde, à quatuor ultimis Patribus in Senatum deducti ſunt. Procumbentes, ad pedis primum, deinde manus, & oris Pontificis oſculum admiſſi ſunt; unde digredientes, Patrum quemlibet cum pacis oſculo ſunt venerati; & unicuique datus eſt locus. Papa poſtea à ſede throni ſui explicat cauſſas, quæ ad creationem ſuam Beatitudinem induxerunt; præterea unumquemque ex ordine dignitatum pronuntiat cum privata uniuſcujuſque commendatione. His per Pontificem actis, Cardinales omnes ordine ſuo ad Pontificem aſcendunt; coronâ Pontificem cingunt. Deſignati in medio coram Pontifice genuflectunt, quibus Papa manu ſua Pileum imponit capiti, verbis quibuſdam è cerimoniali prolatis. Quibus datis, illico Cantores Hymnum lætitiæ canere incipiunt, & cantantes in parvum Sacellum ingrediuntur. Cardinales tam veteres quàm novi ſubſequuntur uſque ad finem Hymni. Redeuntibus, Senatus dimittitur; Pontifex in cubicula ſua revertitur, & Cardinales domum remeant. Sequenti die novi Cardinales ſimul, veteres ad eorum ædes ad habendas de more gratias viſitarunt. Hodie die XXIII. Regina Cypri Carola quum à Pontifice per Interpretem audiretur, non ignobiliori nec inferiori ſede ſedebat Pontificis ſella: quod ab aliquibus probatum non fuit. In Senatu die Mercurii ad 27. menſis, novis Cardinalibus dicendæ ſententiæ poteſtas data, quod dicitur *os aperire*. Evenit hoc anno 1488. Sancti Clementis celebritas in Dominica XXIV. Qui quum Pontifice orabamus, hæſitant ſeramus in Veſperis, quod Officium diceremus. Dixit Pontifex de Sancto Clemente agendum eſſe; die autem Veneris proximo agi debere de feria cum Hiſtoria illius Dominicæ, & ita egimus. Sacris primæ Dominicæ Adventus; Epiſcopus Alarienſis Ardicinus eſt operatus. Viginti Cardinales interfuere, duo tantum ex præſentibus aberant. Sacra ſecundæ Dominicæ Adventus incœpta, Parmenſi ſolo Cardinali cum Pontifice, ſed paulo poſt convenere ceteri. Stephanus Epiſcopus Morianenſis illis eſt operatus. Eodem die deſcendit Pontifex in Sacellum ſuum Baſilicæ ad Veſperas Conceptionis,

Digitized by Google

nis, ſua tantùm familia comitatus. Tota oratio de Conceptione cum commemoratione Adventus; nulla de Sancto Ambroſio. Celebritate ſequenti eodem Sacello Divina res acta per Achillem Cervienſem Epiſcopum. Patres cum Pontifice interfuere. Peractis Sacris juſſit Pontifex recitari Patribus per Senenſem literas nuper è Bohemia allatas, quarum argumentum neſcio. Eodem die obtulit Pontifex Pluviale & Miſſale ad uſum ſacrorum tam Sacelli, quàm Baſilicæ, ambo ſe digna..... Eodem die, quamvis pluvioſo, profectus eſt ad Ædem de Populo. Sequenti die per ſuperiora Pontificiæ vagatus eſt Pontifex ultra mille paſſus. Die Sanctæ Luciæ Virginis, contulit ſe ad Ædem Populi, reverſus Via Lata, & Pontificia in Floræ forum, unde rectà in Vaticanum, Patrum pleriſque comitantibus. Sacra III. Dominicæ celebrata, quibus operatus eſt Parmenſis primùm poſt adeptum Cardinalatum, & multum commendatus. Quartæ Dominicæ Sacra Scipio Cianellus Epiſcopus Tricaricenſis miniſtravit. Pontifex & Patres interfuere. Papienſis quidam Carmelitanus, qui oravit, ſola brevitate commendatus. Veſperæ profeſti Natalis Dominici in Baſilica Beati Petri cantatæ, quibus Pontifex & Patres interfuere in veſte Sacra, in eadem Eccleſia accepta, eo quia in ſupplicationem non eſt ventum. Mane verò in cubiculo Papagalli in veſte Sacra cœpta eſt ſupplicatio, & eo modo in Baſilicam deſcenſum. Pontifex Sacra miniſtravit, ſedens geſtatoria ſella ad id miniſtrandum commode præparata. Nocte verò præcedenti in majori Sacrario Oratio matutina de more cantata. Cardinales Lectiones dixerunt, & ab inferioribus Diaconis incœptum. Ventum poſtea ad Presbyteros; ſeptimam, & octavam legerunt Diaconi Pontifici aſſiſtentes; nonam Pontifex è throno in cappa purpurea ſericea. Ejuſdem noctis Sacris præfuit Cardinalis Recanatenſis Pontificis ex Sorore nepos, & tituli Sancti Chryſogoni, vir mitis, modeſtus, & Pater optimæ mentis. Secundis Sacris ejuſdem noctis in ſecreto cubiculo, qui hæc ſcribo, ſum operatus coram Pontifice & Cardinalibus duobus. Die Sancti Stephani Sacris præfuit Johannes Cardinalis Novarienſis; ſequenti Sancti Johannis Melphitenſis. Pro Protomartyre oravit Albertus Zobolus Pontificis Cubicularius, adoleſcens nobili, & locuplete apud Regium familia ortus. Pro Evangeliſta Veronenſis quidam, Cardinalis Agrienſis contubernalis. Commendati ambo.

Anno MCCCCLXXXIV.

CAlendis Januarii, Circumciſionis Sacra, & pridie Veſperæ, in majori Sacrario ſunt celebrata, quibus fuit operatus Gabriel Sanctorum Sergii & Bacchi Cardinalis Agrienſis. Sermonem habuit Bernardinus Carvajalius Hiſpanus, Pontificis Cubicularius, vir eruditus, & Cardinalem Sancti Angeli gentilitate contingens. Meridiano autem tempore Pontifex, claritate diei illectus, profectus eſt ad Ædem Capitolinam, quam Cœli Aram dicimus, ubi ſolemnia ejus diei celebrantur; unde digrediens venit ad Ædem Populi, & Templum Pacis; poſtea in Vaticanum, toto itinere Patribus fere omnibus comitantibus. Celebritati Epiphaniæ præfuit M. Cardinalis Sancti Marci; Pontifex valetudine impeditus non interfuit. Quidam Viterbienſis apud Hiberniam Antiſtes oravit non abſque commendatione. Per hos dies apud Cremonam celebrem Lombardiæ Urbem Concilium multorum Principum congregatur, in quo de bello, quod adversùs Venetos gerebatur ob Ferrariam oppugnatam, agi dicebatur. Purificationis ſolemnitas de more celebratur, quæ cecidit in diem Lunæ. Ejus Sacris operatus eſt Cardinalis Gerundenſis primum quidem poſt Cardinalatum adeptum. Solemni die, qui Cathedra beati Petri vulgo nuncupatur, deſcendit Pontifex in ejuſdem Apoſtoli Templum poſt Veſperas, domeſticis tantum comitatus. Redeunti in ſuperiora Pontificiæ oblati ſunt duo adoleſcentes ab inſulis Balearibus cum Præceptore de hæreſi accuſati ad Urbem venientes. Pontifex quum intellexiſſet illos non mediocriter in Dialecticis inſtructos, videre & alloqui voluit; interrogavit nonnulla, & quæſtiunculas propoſuit; apte & ſcienter reſponderunt Adoleſcentes, ita ut à Pontifice cum benedictione dimiſſi ſunt, & ab omnibus, qui circumſtabamus, commendati. Camillus Vitellius Tifernas filius, qui in Mole Adriani mandato Pontificis cuſtodiebatur, nocte, quæ prævenit diem XXVIII. Februarii, aufugit, juvante quodam Britanno Tudertini Antiſtitis contubernali, qui eo tempore Arci erat Præfectus; ſed quum per funem dimittitur, motus eſt pes, ita ut abire ex ſe longius non potuerit; ſed eodem famulo operante, ad Sabelli Cardinalis ædes ægre deductus eſt, & paulo poſt Pontifici redditus, & in cuſtodiam recluſus. Bacchanalium die, qui Carniſprivium nuncupatur, acta eſt Hiſtoria Conſtantini Cæſaris in Pontificiæ atrio, ubi Cardinales in Curiam venientes ab equis deſcendunt. Pontifex è ſuperioribus feneſtris lætus ſpectavit. Huic Scenæ præfectus erat Genuenſis quidam Conſtantinopoli natus & educatus, & in Pontificis familiam aſcitus. Hic quum Conſtantini perſonam ſuſtineret, ex eo die Imperatoris nomen accipiens, uſque ad mortem ſecum illud honorifice detulit. Cinerum die III. Martii, conſueta Sacra celebrantur. Sancti Petri ad Vincula Cardinalis ex munere Pœnitentiariæ illius operatur. Bartholomæus Fontius Florentinus Cardinalis Tuſculani Secretarius de Pœnitentia non abſque commendatione oravit ..... Cardinali parentatum eſt hodie XVI. Martii in majori Sacrario de more. Pontifex non interfuit. Aſcanius Maria Sfortia Vicecomes, Johannis Galeatii Mediolanenſis Ducis avunculus, hodie Mercurii die XVII. Martii in ſecreto Senatu Cardinalis deſignatus eſt, viginti Patrum, qui Senatui interfuere, concordantibus ſuffragiis. Cardinalis Sancti Marci, & Foſcarus in eum Senatum non venerunt. Oratores Italici fœderis in Senatum vocati pro eodem Aſcanio ſupplicarunt. Hieronymus Riarius collatæ dignitatis auctor haberi, & dici voluit. Secretiora illi norunt. Eodem die, primum à Veneto Senatu poſt motum bellum Pontifici ſunt redditæ literæ. Ex his ſpes pacis non parva data eſt, ita indicante & dicente palam Pontifice. Eas attulit Cardinalis Ulixbonenſis, qui biduo poſt, Veneris ſcilicet XIX. ejuſdem menſis Martii Legatus ad illos deſignatus eſt, & à Cardinalibus de more domum deductus. Parentatur Johanni Cardinali Mantuano die XXIII. pro more in majori Sacrario. Pontifex non interfuit. Die beatæ Virginis ab Angelo ſalutatæ, poſt Sacra, in quibus recitari Homeliam prohibuit Pontifex, ad Minervam profectus eſt,

est, ubi veneratis aris, Virginibus, quæ ex eleemosinis nubebant, adorandum se præbuit. Itum est Mercatoria Via, & flexum ad Damasi Ædem, inde Pontificia reditum per Floræ forum, & eamdem Mercatoriam. Cardinales veniam petiere, & quisque ad propria reversus est. Cardinali Montisferrati Theodoro, & Sancti Theodori tituli, Anniversarium pro more celebratum, cui tantum Patres duo interfuere. Res nec visa hactenus nec forte audita. Rosa de more hodie Dominica IV. Quadragesimæ benedicitur in cubiculo Papagalli de more. Cardinalis Agriensis Sacris operatus est. Cardinalis Ulixbonensis, quem supra monstravimus Legatum ad Venetos designatum, hodie ad hunc diem XXIX. Martii e Senatu abiens ad Flaminiam usque Portam à Patribus de more deductus, in destinatam Legationem proficiscitur. Sacra hoc loco nonnulla prætermittimus, etiam quæ de Passione dicuntur, & de Palmis, & quartam Feriam majoris Hebdomadæ, nec non quæ dicuntur in Cœna Domini, quoniam præter morem nihil est actum. Vicecancellarius his noviſſimis operatus est, & pauperum pedes lavit. Diplomata Cœnæ Domini recitavit. Ugo Bentius Latinis, maternis verò verbis Cardinalis de Columna, absente semper propter podagram Pontifice. Sanctæ autem Veneris Sacra à Majori Pœnitentiario acta sunt, & Hieremias Volaterranus Homeliam peroravit. Quibus duobus diebus, Veneris videlicet & Sabbati, Pontifex in secreto cubiculo, cum secretis & domesticis suis, Sacris interfuit, Crucem adoravit, & Alleluja in cantu pronunciavit, intonante Johanne Volaterrano, quibus Sacris ministrabat cum ceteris Cubicularis, qui à Secretis Sanctitati suæ serviebant. Resurrectionis Dominicæ Sacris Pontifex non interfuit, Vicecancellarius in Petri Basilica illis est operatus; non tamen Plebi communicavit, ut solitum est, præsente Pontifice; qui nihilominus, actis solemnibus, in pulpitum benedictionis descendens, exspectanti frequenti Populo benedixit, & gestavit hodie primum triplicis Coronæ Mitram, quæ Regnum dicitur, quamque paulo ante magno sumtu & impensa fieri ille mandaverat è Margaritis & unionibus undequaque collectis, curante præcipue Johanne Jacobo Cardinale Sancti Stephani in Monte Cœlio, ne gemmæ illæ, & pretiosi lapides, qui tunc in Secretario Pontificiæ reperiebantur, casu aliquo in diversa laberentur. Tyara ipsa pretio æquo æstimata est centum & decem millibus aureorum. Sequenti die etiam in Beati Petri Ecclesia sunt celebrata solemnia. Cardinalis Tusculanus, qui & in Porticu dicitur, Sacris ad majorem aram voluit operari; prius tamen nuntiatum est illi, non esse consuetum, absente Pontifice, super majori ara celebrare. Obaudivit bonus Pater, & clypeo Archipresbyteratus, quem tenet in prædicta Ecclesia, se excusavit, si tamen excusationi est locus. Ad XXI. Aprilis, Johannes Angelus Mediolanensis, cognominatus Florentia, Doctor insignis, Ducis sui ad Neapolitanum Regnum Legatus Romam ingreditur. Palatinâ Portâ à nonnullis Patrum familiis obviam illi est itum. Hunc paulo post sequutus est à Florentinis ad eumdem Regem Orator, Johannes scilicet Lanfredinus, qui postea die XXIX. ejusdem mensis à Pontifice est auditus. Calendis Majis profectus est Pontifex, Patribus comitantibus, ad

A

B

C

D

E

Apostolorum Ædem, qui veneratis aris, in ædium superiora ascendens, è fenestris cancellatis, quæ in Basilicam despiciunt majora Sacra spectavit, quibus præsentibus Patribus operabatur Modrusiensis Antistes. Eo in loco pransus est Pontifex, secreto tamen, Cardinales Sancti Petri, Melphitensem, Parmensem, Sabellum, & Ursinum convivas habuit. Post Vesperas recessit Pontifex, Cardinalibus subsequentibus usque ad Pontem. Itum fuerat mane Via recta, reditum vespere Floreâ & Mercatoriâ. Ascensionis die descendit Pontifex in Petri Basilicam, reique Divinæ interfuit, quam egit Cardinalis Gerundensis. Petrus Marsus oravit. Salvatoris Simulacrum ostensum est, atque à Pontifice & Patribus veneratum. Trigesimo die Maji, qui Dominicus fuit, Laurentius Columna, qui parum obediens Pontifici videbatur, in ædibus Columnensium à Prætorianis expugnatur, duce Hieronymo Riario, & adjuvante Virginio Ursino. Pugnatum est acriter circiter horis duabus apud ædes Columnensium, in quibus Protonotarius cum suarum partium hominibus se tuebatur. Tamdem expugnatis, & direptis ædibus, Protonotarius capitur, & ad Pontificis conspectum horâ primâ noctis ducitur, duce Virginio. Eo acriter increpato, Pontifex, qui tota die illum exspectaverat, cum venia procul dubio recepturus, jussit in Adriani Molem traduci, & tamquam capitis reum custodiri. Voluit Protonotarius primo adventu se excusare, eo quod sui ad suam Sanctitatem venire non sivissent; sed vel pavore nimio, vel conscientia læsæ à se Majestatis, ita faucibus adhæserat lingua, ut paucis admodum, & his quidem inconstantibus, verbis loqui potuerit. Sequenti die Lunæ mane à Marino Columnensium Oppido Legati ad Pontificem veniunt, & se suaque omnia Beatitudini Suæ & Romanæ Sedi dediderunt. Pontifex humaniſſimis verbis collaudatos bono animo esse jussit, & in fidem receptos, firmatis conditionibus, quas secum attulerant, à se cum benedictione lætos admodum ad suos remisit. Interim Oppidum ipsum firmo præsidio Columnenses munierunt, adeo ut Leo cohortis Prætorianæ dux, quum illuc à Pontifice missus accessisset, viriliter sit repulsus, & redeuntes Legati male admodum habiti. Mercurii die Junii secundo, demoliri sunt cœptæ Vallensium ædes via Pontificia, magnifice satis constructæ, quo die Leo, quem dixi, ad Marinum est missus. Demolitionis caussam dicebant, quod ea familia obstinate nimium & contumaciter Columnensium partes contra Pontificem sectabatur. Eodem die, Cardinalis Senensis ab Urbe recessit, Senam propter æstatem iturus pro consuetudine sua; sed asserunt quidam ita repente abiisse, ne vicinarum ædium ruinam inspiceret, quibus parci illi antea Pontifex promisisset. Die celebrationis Pentecostis, quo Pontifex impedimento aliquo Sacris non operatur, ex Episcoporum Cardinalium ordine aliquis celebrare consuevit. Hac autem solemnitate, quæ evenit ad quintam Junii, inventus est ex eo Ordine nullus, qui eo ministerio uti vel voluerit, vel potuerit. Propterea Cardinalis Agriensis in Presbyteratus Ordine constitutus Divinam rem egit, cui Pontifex interfuit. Oravit ..... Cardinalis Foscarini Secretarius, parum (ut audio) à plerisque commendatus,

Digitized by Google

datus, quamvis peritum hominem asserant. Nocte, quæ præcessit diem Jovis Junii X. Columnenses, qui apud Marinum commorabantur, ad Griptæ Ferratæ Cœnobium accedentes noctis silentio, & custodibus dormientibus, in claustra Cœnobii irrupere. In eo erant nonnulli equites & pedites Pontificis, quibus Leo, quem dixi, & Paulus Ursinus præerant. Aderat etiam paulo ante missus Legatus Sinolphus Otterius ex Cameræ Apostolicæ Præsidentibus unus. Hi repente tumultu exaudito, arreptis armis, ut in tam subita re fieri potuit, hostibus resistunt; sed Leo sagitta ictus interiit. Ursinus fugâ saluti suæ consuluit; Sinolphus verò sponte sua illorum fidei se commisit. Nonnulli vulnerati, pauci admodum desiderati; equi circiter quinquaginta interemti. Cœnobium fere omne direptum, & sine præsidio dimissum. Sinolphus Marinum deductus, paulo post Romam liberaliter est remissus; Leonis cadaver sequenti die Veneris in Urbem relatum; & Sabbato elatum est funus, Pontificis familia honorifice prosequente, atque in Cellula Beatæ Mariæ de Febribus tumulatum.

Medio hoc die Veneris XIII. ingressus est Urbem per portam Palatii Orator Britanniæ Regis, quam nunc Angliam dicimus, Menevensis Episcopus. Ei obviam itum est ab omnium Patrum familiis. Ab Hungaria quoque per hos dies ad Urbem venerat Legatus Matthiæ Regis, Thomas nomine, vir militaris, & magnæ apud suos auctoritatis & nominis. Hodie XV. mensis auditur à Pontifice, remotis arbitris, & magno temporis spatio. Hic ab Hungaria quasi semper curru vectus dicitur usque in Urbem. Die solemni Dominici Corporis, acta est supplicatio circum aram majorem Basilicæ. Pontifex Sacramentum gestavit. Novariensis Divinam rem egit, cui in ipsa Basilica Pontifex & Patres de more interfuere. Eodem die in minori Pontificiæ Sacrario orationi Vespertinæ interesse voluit in domestica veste, & domestica tantum familia comitatus. Voluit per hos dies Hieronymus Comes recipi inter Judices Rotæ, toto Orbe Tribunal venerandum, quemdam Jureconsultum Parmensem, credo, Joannes Antonius nomine, sed absque examine & solemnitate aliqua, quum maxima semper fieri consueverit, & nisi per aquam & ignem, ut dicitur, aliquis in eum ordinem cooptari. Pontifex quoque non tam ex animo, ut est postea visum, quam in Comitis gratiam bis ad eos misit Jacobum Volaterranum Cubicularium suum & Secretarium, rogatum, ut Parmensem reciperent. Bonis semper verbis dimissus est Nuntius; tamdem ex Judicibus duo, Tuscanella & Pererius, à Collegio ad Pontificem missi, ita causam suam egerunt, ut illis à Pontifice sint habitæ gratiæ, quod eorum, & Tribunalis dignitatem retinuissent, quam ipse non minuere, sed semper augere solitus esset. Ejusmodi conatus non tam à Comite quàm à quodam Cive Cubiculario, cui erat Domini ingens gratia, provenire visus est. Apostolorum profesto, iterum missi à Marinensibus Oratores octo, Pontifici se & Oppidum & sua omnia dediderunt, quos ille clementer recipiens, & benedicens, bene contentos remisit. Exeunti Pontifici cum Patribus ad Sancti Petri Ecclesiam die ipso solemnitatis Apostolorum, quum adhuc esset sub Porticu, Regis Ferdinandi Orator Anellus equum album ho-

A norifice stratum Regis nomine obtulit in Regni Siciliæ, quod habet à Romana Sede in Feudum, annuam recognitionem, quam Pontifex absque præjudicio acceptavit, & benignis verbis de ipso Rege respondit. Ad ultimum Junii mensis diem, qui Mercurii fuit, paulo ante Solis ortum, amputatum est caput Laurentio Columnæ Protonotario inter Adriani Molem, publico tamen judicio damnato capite. Caput & corpus in Transpontina Ecclesia visendum Populo positum, & toto fere die ad spectaculum ibi dimissum. Ad vesperam elatum est ejus funus, credo, ad Apostolorum Ædem, ubi & conditum, comitantibus quampluribus nobilibus & satellitibus factionis illius. Secundâ Junii ad diem Veneris, Hieronymus imperator Ecclesiasticæ militiæ ab Urbe in castra proficiscitur, aperte apud Columnenses Castri bellum gesturus. Equitum turmæ XV. peditum duo millia in exercitu recensita; instrumentaque bellica diversi generis vecta in castra. Paucis post diebus Cavium obsideri cœptum est. Obitus Cardinalis Turonensis XIX. Julii Romæ nuntiatur. Fuit hic ex Ordine Minorum, vitæ integritate, & morum sanctimonia venerandus. Non modò eam dignitatem non ambivit, ut plerumque evenit, sed quum est ad se delata, nihil commotus est. Dignitatis Pileum reverenter accepit, sed eo rarò vel numquam est usus. Funus eodem dicitur fuisse ornatum. Cavium capitur die ..... Pallianum obsideri cœptum die ..... Augusto mense, Anno XIII. Xisti Sede Vacante, moritur Xistus IV. Pontifex maximus die Jovis, quo celebratur solemnitas beatæ Claræ, inter quartam & quintam horam noctis, quum paucis ante diebus languisset. Præcedenti biduo, quo celebratur Passio Sancti Laurentii Martyris, in horto jocatus est nobiscum, qui secum eramus. Audivit antepranidium eodem in loco Dulcium Spoletinum, e castris à Comite missum, de obsidione Palliani. Multus cum eodem est habitus sermo; sciscitatus est, qualiter unusquisque se haberet in castris; quæ spes esset apud illos victoriæ; quid molirentur proceres Columnensium; quæve futura erant, amisso Palliano, eorum consilia. Exquisivit, verum ne esset, quod Cardinalis apud Neptunum Oppidum naviculam præparasset ad fugam. Quum ille ita esse asseruisset, indoluit Pontifex miseram Cardinalis conditionem, humanis admodum & clementibus verbis. Petiit de Fundano Comite, an ut amicus se haberet cum exercitu & imperatore Ecclesiæ, & an annona illuc iviisset. Quum bene de illo loqueretur, ac male de Sermonetæ Domino, subridens minatus est illi. Ita verò loquebatur, ut erat solitus, cum valebat. Pendebant nihilominus ex humeris brachia, vittis propter chiragram delegata. Mandavit ad finem sermonis, ut suis verbis Comitem hortaretur, ac bono animo esse juberet, caveretque ab Oppidanorum insidiis. Eodem die post vesperas audivit quemdam Monachum ab Hungaria cum mandatis sanctæ Cruciatæ venientem, quem postmodum, quia pecuniaria res agebatur, ad Sancti Georgii Cardinalem Romanæ Sedis Camerarium remisit. Die, qui sequutus est, & Mercurii fuit, quum fuisset pridie de more Senatus indictus, & nonnulli Patres adventassent, dimissi sunt ante Senatus introitum, ita mandante Camerario, quod ea nocte nonnihil Pontifici factum erat deterius. Nihilominus post vesperas, quum jam concluſa es-

set

Digitized by Google

ſet pax in Longobardia apud Bagnolum, ita enim illi Vico eſt nomen, agri Brixienſis, venientes Legatos fœderis Italici pacem nunciaturos intromitti juſſit, atque in novis ſuperioribus cubiculis eos audivit; quibus auditis indoluit, non pacis nuntio, ut dictitant maledici, & illius gloriæ æmuli, ſed iniquis pacis conditionibus intellectis, atque in hæc ferme verba prorupit: *Bellum geſſimus hactenus periculoſum, & grave, ut parta victoriâ honorificam pacem cum ſecuritate Romanæ Sedis, & honore noſtro, ac hujus Fœderis conſequeremur; & quum jam, ut ſcitis, volente Deo eſſet in manibus, conditiones pacis affertis (veniâ veſtrâ ſit dictum) victis, quàm victoribus convenientiores. Obtulerant Veneti alias Legato noſtro Apoſtolico, ac Cæſenæ agenti, multo æquiores, & tam nobis, quàm veſtris Principibus utiliores. Honor dabatur huic Sedi, qui nunc adimitur. Capta bello hinc inde Oppida noſtræ fidei mandabantur; Obſides nobilitatis illius primates ad nos mittebantur, exſpectaturi judicium noſtrum; de Peninſula Ferrarienſi nulla fiebat tunc mentio. Horum aliquid non adfertis modò, ſed contra ignominiæ, & dedecoris pacem nuntiatis, plenam confuſionum, & opprobriorum, & quæ plus mali, quàm boni cum tempore ſit paritura. Eam, dilecti in Chriſto filii, commendare, aut probare non poſſumus.* Legati videntes ſanctum ſenem præſenti nuntio affligi, & languorem ejus incrementa ſuſcipere, linguam quoque loquendo hebetiorem fieri, conabantur bonis verbis illum ſolari, Medicis etiam adjuvantibus; & tandem conſilium abeundi capientes, dixerunt, ſe aliàs ad ejus Beatitudinem quietiorem, ut ſperabant, reverſuros: ſupplicantes nihilominus, placeret benignitati ſuæ, Paci jam dictæ benedictionem ſuam adjicere, quandoquidem eorum Potentatus nihil ab illa diverſum quæſituri eſſent. Pontifex, mota paululum è vittis manu, vel paci, vel illis jam à ſe abeuntibus benedixit. Cubicularii illico ſenem labore, & dolore confectum in lectulo collocarunt, & quibus poſſunt medicamentis, & pio, & amanti miniſterio illum conſolantur, & adjuvant; ſed ea nocte, & die Jovis ſequenti, ſemper in horas auctus eſt languor, & dolor, adeò ut adveniente hora, quam dixi, ſpiritum Creatori ſuo reddiderit, nullis non modò ambagibus obſervantibus, ſed multa certè quiete. Communicaverat quatriduo ante per manus Cervienſis Epiſcopi, acta prius per eum Divina re. Iterum hoc etiam die, ſed paulo ante obitum, quum adhuc eſſent integri ſenſus, à Præſulibus Palatinis, Deo, & Beatæ Virgini ejus eſt anima commendata. Mortuum minores Pœnitentiarii laverunt, & veſte ſacra ex eorum munere ornaverunt, & in feretro collocantes, ſpectandum publicè ſtatuerunt. Ad Veſperam ejus diei cadaver Pontificis in Beati Petri Eccleſiam deportatum eſt, & in Sacello, quod vivens exædificari juſſerat, honorificè ad tempus depoſitum, quouſque ſcilicet Mauſoleum conſtruatur. Quarto ab hinc die, qui Martis fuit, in eadem Eccleſia incœptæ ſunt exſequiæ, ac novem diebus abſque intermiſſione continuatæ. Primo die Cardinalis Portuenſis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Vicecancellarius, primus inter Patres, Sacris operatus eſt, Sabinenſis noviſſimo. Illo Generalis Auguſtinenſium Pater Ambroſius Coranus oravit. Hoc Willelmus Pererius ex Judicibus Rotæ Palatinæ, uterque ſuo in genere commendatus. Septem verò diebus mediis unus ſemper è Cardinalibus rem Divinam egit, poſtquam pro more circa thalamum Reſponſoria decantata ſunt, thura vaporata, & aqua benedicta conſperſa.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

AUGUSTINI
PATRITII SENENSIS
DESCRIPTIO ADVENTUS
FRIDERICI III. IMPERATORIS
A D
PAULUM PAPAM II.
E MUSEO ITALICO
JOHANNIS MABILLONII.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN LIBELLUM AUGUSTINI PATRICII DE ADVENTU FRIDERICI III. IMPERATORIS *PRAEFATIO* LUDOVICI ANTONII MURATORII.

ANno 1452. ad Imperialem Coronam ſuſcipiendam e manu Nicolai Papae V. Romam ſe contulit Fridericus III. Rex Romanorum. Tum Anno 1468. iterum e Germania piae peregrinationis cauſsâ ſub Paulo II. Pontifice Maximo ad eamdem Urbem venit. Quae in altero hoc Auguſti adventu ibidem peracta fuerint, habemus ex Commentariis Cardinalis Papienſis, & ex Odorici Raynaldi Annalibus Eccleſiaſticis, qui & nonnulla ex hoc Opuſculo delibavit. At integrum Libellum quum reperiſſet Cl. V. Johannes Mabillonius, illud evulgavit in Muſei Italici Parte altera pag. 256. Edidit quoque Mabillonius Vitam Fabiani Bencii Politianenſis ſacrorum Canonum Profeſſoris clariſſimi, ab eodem Auctore conſcriptam, cujus mihi nunc nulla eſt cura. Auctor ergo utriuſque Opuſculi fuit *Auguſtinus Patricius*, Mabillonio ipſo adnotante, *primùm Caeremoniarum ſub Innocentio VIII. Magiſter, dein ab Anno MCCCCLXXXIII. Epiſcopus Pientinus*. Sed minime animadvertit Mabillonius, Anno tantum MCCCCLXXXIV. Innocentium VIII. in Cathedra Petri ſedere coepiſſe, ac proinde male heic Chronologiam cohaerere. In hunc autem errorem Clariſſimum virum traxit bonus Ughellius, qui catalogum Pientinorum Epiſcoporum texens Tom. I. pag. 95. Italiae ſacrae haec de illo habet: *Auguſtinus Patritius nobilis Senenſis ſucceſſit Thomae Anno* 1483. *ſub Innocentio Caeremoniarum Magiſter*. Duos item Auguſtinos Patricios, eoſque Senenſes, & literis claros, eodem tempore florentes nobis exhibet idem Mabillonius; & ſane non unus ille fuit in ejuſmodi opinione. Verum me onere ipſam refellendi jamdudum levavit Cl. Vir Apoſtolus Zenus in Additamentis ad Voſſium Tom. XVIII. Ephemerid. Literat. Italiae pag. 336. ubi quaeſtionem hanc pro ſua eruditione excutiens decernit, unum eumdemque fuiſſe Auguſtinum Patricium, qui ſub Paulo II. ejuſque Succeſſore Sixto IV. Caeremoniis Praefectus fuit, ac deinde Pientinus Epiſcopus, & a quo non ſolum gemina memorata Opuſcula, ſed etiam Epitomen Conciliorum Baſileenſis, Florentini, Lauſannenſis, & Piſani, atque alios Libros habemus, quorum catalogum, uti & ipſius Patricii Vitam, apud nuper laudatum Zenum eo in loco Lectores conſulant.

Digitized by Google

Digitized by Google

AUGUSTINUS PATRICIUS SENENSIS JOHANNI MANELLO CREMANO

SALUTEM PLURIMAM DICIT.

ETſi non dubito te vel fama vulgari intellexiſſe, quæ ſuperioribus diebus heic ſunt geſta in adventum Friderici III. Romanorum Imperatoris: quia tamen his omnibus interfui ex officio, vidique plane vel minima quæque, ea ad te ſtatui perſcribere, quem ex amicis omnibus & ſolidiorem & officioſiorem ſemper inveni. Capies enim, ni fallor, ex hac mea lucubratiuncula duplicem fructum. Nam & pulcherrimarum rerum, ac fere novarum ordinem intelliges, & Divi Pauli II. Pontificis noſtri gloriam ac magnificentiam facile cognoſces. Non enim parum acceſſit honoris ac laudis ſummo Pontifici, Cæſarem uſque ex Germania ad ejus Sacros pedes oſculandos adveniſſe, Pontificem hoſpitio Cæſarem ſuſcepiſſe, eumque atque ejus omnem comitatum, qui equitibus ſupra quingentis continebatur, diebus compluribus, ſuis ſumtibus aluiſſe, rerum omnium maximâ abundantiâ & copiâ. In qua quidem re non magis liberalitas Pontificis in rebus ad victum opportunis ſuppetendis, quàm prudentia & comitas in eo honorando eſt laudata. Siquidem Pontifex poſtquam intellexit Cæſarem religioſæ peregrinationis gratia Romam adventare, numquam deſtitit ea parare, quæ ad tanti hoſpitis exceptionem digna ſibi viderentur, nihil parcens ſumtibus. Nam ut omittam vina optima, quæ abundantiſſime ſunt effuſa, & aliarum rerum profuſionem magis quàm abundantiam, pullos gallinaceos quadringentos ſingulis quibuſque diebus conſumſere. Taceo animantium genera tam quadrupedum quàm volatilium. Taceo aromatici omnis generis confectiones, quoniam fidem ſuperare videntur. Nihil enim prætermiſſum eſt, quod ad magnificentiam, lautitiamque menſarum poſſet deſiderari. Ea tantùm tibi enarrabo, quæ ad honorandum Cæſarem ipſum Pontifex & excogitavit provide, & perfecit prudenter. Lege igitur & rerum ſeriem, bonique conſule, ſi etiam minus digna videar proſequutus. Placuit enim quæque minutiſſima adnotare, ut poſteri ſcire poſſent, quo honore, quibuſque modis Paulus Pontifex Maximus Cæſarem hoſpitio ſuſceperit. Vale & me ama, ut ſoles.

Romæ Idibus Januarii MCCCCLXVIII. Anno à Chriſti Nativitate.

Quum igitur audiſſet Pontifex, Fredericum Cæſarem Italiam ingreſſum jam Cæſenam appuliſſe, Equites duos nobiles Fulginium uſque præmiſit, qui illi Pontificis nomine de proſpero ejus adventu congratularentur. Ordinaverat tamen priùs, ut quamprimum Cæſar Romanæ Eccleſiæ agrum attigiſſet, à locorum Præfectis ubique honorifice excipere-

A tur, alereturque cum omni comitatu ex ærario Pontificali. Miſit poſt hos ex numero Judicum cauſarum Curiæ, quos Auditores Sacri Palatii vocant, duos, & conſiſtoriales Advocatos totidem ad idem opus uſque Spoletum. Quos ſequi juſſit duos Archiepiſcopos & Epiſcopos duos ex ſuis aſſiſtentibus, qui Cæſari apud Narniam ſe obviam præbuere. Deſignavit præterea Pontifex Apoſtolicæ Sedis Legatos duos, Guillermum ſcilicet Epiſcopum Oſtienſem Cardinalem Rotomagenſem, & Franciſcum Sancti Euſtachii Diaconum Cardinalem Senenſem, datis mandatis, ut Cæſari, ſi per Umbriam, Narniæ; ſi verò per Etruriam, Viterbii obviarent. Ii tantùm bi-
B duo antequam Imperator Urbem ingrederetur, acceperunt iter, quum ad id tempus de adventus ſui die fuiſſent incerti. Sed quum Cæſar Flamineam, Picenum, ubi apud Lauretum, Templum Mariæ Virginis viſitavit, Umbriamque percurriſſet, properaretque magnis itineribus, ut celebritati Natalis Salvatoris noſtri intereſſet Romæ; eſſetque aliquantulum propter ætatem, ut opinor, laſſus, ut quieſcendo progrederetur, ante ſub Ocriculo Tiberim eſt ingreſſus, quàm Legati ad eum pervenire potuiſſent. Scaphâ inde ſecundo flumine vectus, ſequenti die circa occaſum Solis Valcham appulit, locum ſex millibus paſſuum ab Urbe diſtantem. Heic Legati Car-
C dinales diu Cæſarem exſpectaverant, quem è navigio exeuntem, ſumma hilaritate, ingentique reverentia excepere, eique Pontificis & ſacri Senatus nomine & de ejus adventu ſunt gratulati, & quæ in Pontificis eſſent poteſtate omnia contulere. Erat ille dies Vigiliæ Natalis Domini, qui nono Calendas Januarias celebrari ſolet, & Legati Urbem versùs Cæſarem deducebant. Exierant Cæſari obviam Pontificis juſſu primi Vicecamerarius Pontificis, Præfectus Urbis, Senator, Conſervatores, Cancellarii, & Capita Regionum, cum Civibus ac Proceribus Romanis: qui omnes via Flaminia Pontem Milvium, paſſibus circiter mille tranſierunt. Senator & Cancella-
D rii cum ſuis equis induti erant habitu, quo utuntur, quum ante initium jejunii Quadrageſimalis ludi fiunt agonales, aut in campo, quem Teſtaceum appellant, quem nonnulli hodie ex vulgo putant veterum Senatorum geſtamen extitiſſe. Is eſt hujuſmodi. Sagum induunt Cancellarii ſericeum auro contextum, crurium tenus protenſum, quod limbum habet in extremitatibus ubique palmo latum ex pellibus albis, quas Varios appellant. Senator verò ſupra veſtem auro purpuráque diſtinctam, cucullum habet parvulum ejuſdem texturæ, qui humeros tegit, & ejus ſummi-

tis pendet à cervice. In capite autem tam ipſe quàm Cancellarii pilea geſtant fere quadrata à parte ſuperiori. Cucullus duplicatus erat iiſdem pellibus albis, & pilea tecta. Hos ſequebantur ordines omnes Curiæ, duce Epiſcopo Urbinate Pontificis domeſtico, qui apud Pontem Cæſarem exſpectabant. Prælati deinde Pontificis domeſtici cum omnibus Aulicis, cumque Proceribus, ac Nobilibus compluribus tertio loco proceſſere. in pratis Imperatori obviam ſe ſe daturi. Horum dux erat Archiepiſcopus Spalatenſis Pontificis Theſaurarius. Poſtremò ſacer Cardinalium Senatus extra portam paſſibus fere quingentis Cæſaris adventum præſtolabatur. Sed pulcherrimum rerum ordinem à Pontifice inſtitutum & magnificam pompam longa Cæſaris retardatio magna ex parte impedivit. Hora enim noctis jam ſecunda erat, quum Pontem tranſivit Cæſar. Obviam tamen, ut præſtitutum erat, omnes proceſſere, ſervato ordine, quantùm pro temporis anguſtia licuit. Quique ſuo & Pontificis nomine de proſpero ejus adventu gaudentes, Cæſari gratulabantur. Lucebant omnia accenſis funalibus, & noctem frequentiſſima lumina vincebant. Incedebat Imperator medius inter duos Apoſtolicos Legatos, pullis veſtibus indutus, ſequentibus Prælatis ſuo ordine, & aliis Togatis. Illum præcedebant primò mixtæ Curialium familiæ cum ejus militibus; tum Nobiles ac Barones aliqui, inde Conſervatores & Cancellarii Urbis cum ſuo ornatu: deinde Regum ac Principum Oratores, qui aderant. Poſtremò Præfectus Urbis & Senator, Præfectus rubro paludamento, quod Pluviale vocant, indutus, aperturâ tamen ſupra dextrum humerum exiſtente incedebat, pileum in capite geſtans oblongum, vittis ab aure pendentibus in modum tiaræ Pontificalis; coloris autem rubei ac ſignis quibuſdam in longum porrectis diſtinctum, vehebaturque equo, ſericeo panno ejuſdem coloris tecto. Inter Præfectum verò & Imperatorem equitabat Cæſareus Armiger, nudum enſem manu præferens.

Quum verò ad portam jam ventum eſſet, Cardinales omnes Cæſari ſimul ſe obviam dedere, eique gratulati ſunt, verba faciente Beſſarione Cardinale Nicæno, qui Epiſcopus Cardinalis exiſtens, inter alios antiquitate primum obtinebat locum. Imperator hinc medius inceſſit inter ipſum Nicænum & Cardinalem Rotomagenſem, ob vetuſtatem ſecundum locum ſibi vindicantem. Hos alii Cardinales ſequebantur ſuo ordine & Prælati reliqui. Primores autem Cives umbraculum heic ſupra Cæſaris caput protenſum ferre cœperunt: fanalia verò ardentia ante Cæſarem præferebant Proceres nobiliores & Pontificis quidam aulici. Atque ita Urbem ingreſſi, per viam, qua itur ad Sanctum Marcum primò, deinde per viam Sacram, quæ Papæ dicitur, uſque ad ædes Maximi, vadentes ad ſiniſtram, verſi per campum Floræ, rurſus ad dexteram pergentes, recto itinere ad beati Petri Baſilicam pervenere. Ibi pro foribus Ædis ſacræ Clerus Urbis cum Reliquiis Sanctorum & Cruce ſacratiſſima, ſacris ipſe veſtibus ornatus Cæſari ſe ſe obtulit. Qui Cruce reverenter oſculata, per Vicarium Templi illi oblata, Baſilicam ingreſſus eſt horâ noctis jam quintâ. Pontifex autem, qui jam dudum in Baſilicam deſcenderat, Cæſarem ſuſcepturus, dum ille moras nectit, ne tempus tereretur

A fruſtra, Veſperas primùm, tum Completorium, & Matutinas Horas à Clero Urbis ibi Cæſarem exſpectante jufſerat decantari. Venit tamdem Imperator dum Laudes Matutinales decantarentur, & ingreſſus majoris Aræ inferiores cancellos, aliis Cardinalibus comitatus, duos ibi Presbyteros & Diaconos quatuor Cardinales offendit, qui ex campo Floræ pompam à Pontifice prænoniti relinquentes, ad eum prævenerant. Ii paratam apud Confeſſionem Apoſtolorum, ubi ſancta Oſſa quieſcunt, inclinatoriam ſellam, quod Faldiſtorium vocant, Cæſari oſtendentes, illum, dum ibi oraret, præſtolabantur. Alii Cardinales ad ſua quique ſedilia diſceſſerant. Cæſar faldiſtorio incum-
B bens, flexis genibus preces ſuas omnipotenti Deo ac beatiſſimis Apoſtolis effudit, ſolvitque concepta vota. Erat autem id faldiſtorium hujuſmodi. Sella erat ſuper inſtrato tapete poſita ad illarum formam, quibus utuntur Prælati, quum rem Divinam faciunt. Ea purpurâ fuit tecta ad terram uſque, exſtantibus tantùm aureis pomis ad quatuor angulos. Supra pulvinar non magnum erat ſericeum, & ſubrubei coloris, quod pavonatium hodie vocant. Scabellum ad ejus pedes appoſitum habebat parvulum, pictum colore viridi, & ſuper id pulvinar aliud priori ſimile, ſuper quo genua flectens Cæſar pectore faldiſtorio incumbebat.
C Factâ igitur ad Deum oratione, verſus ad dexteram Cæſar, ad Aram aſcendit, ubi quum Pontificem maximum in alto ſolio ſedentem cerneret, ei genua flectens ad gradus excelſi throni acceſſit, rurſuſque ibi terram genu attingens, aſcendit ſolium, pedeſque Pontificis in honorem Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti oſculatus eſt. At Pontifex lætiſſimo vultu Cæſarem intuens, illum ad manus primò, deinde ad utriuſque genæ oſculum ſumma benignitate ſuſcepit, ſurgenſque aliquantulum, eum quam familiariter eſt amplexatus. Juſſit deinde illum ſedere in præparatam ei ad dexteram ſedem, inter ſe & Epiſcopos Cardinales locatam. Erat Imperialis ſedes cum reclinatorio ſuo viridi panno ſericeo auro intexto tecta, ſcabellumque habebat, ut faldiſtorium ſuperius. Altitudo ſedis ita erat inſtituta, ut non altior eſſet locus, ubi ſederet Imperator, quàm ubi Pontifex teneret pedes. Poſtquam autem aliquantulum quievit Cæſar, ſurgens, à duobus Diaconibus Cardinalibus ad dexterum altaris cornu deductus, in oſtiolo cancelli ſuperioris, quod ad Septemtrionem vergit, ſuper faldiſtorio e loco inferiori delato procumbens diu oravit. Interim Cantores Pontificis hujuſmodi ſacra carmina decantabant: & primò omnes pariter; *Elegit eum Dominus, & excelſum fecit illum præ Regibus terræ*; deinde duo tantùm dixere: *Glorificavit illum in conſpectu Regum*. Reſponſum eſt ab univerſo
E choro; *Et non confundetur*. Hinc ſurgens Pontifex detecto capite, altiori voce inquit *Pater noſter*, & ſecrete orationem Dominicam proſequutus, eâdem voce dixit, *Et ne nos inducas in tentationem*. Reſpondit chorus, *ſed libera nos à malo*. Tum additæ ſunt hæ Preces Pontifice exorante & reſpondente choro. Pontifex: *Deus judicium tuum Regi da*. Chorus; *Et juſtitiam tuam filio Regis*. Pontifex; *Salvum fac, Domine, ſervum tuum Fridericum Imperatorem noſtrum*. Chorus; *Deus meus, ſperantem in te*. Et rurſus Pontifex; *Mitte ei, Domine, auxilium de ſancto*. Chorus; *Et de Sion tuere eum*. Pontifex; *Nihil*

bil proficiat inimicus in eo. Chorus; *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei*. Pontifex; *Fiat pax in virtute tua*. Chorus; *Et abundantia in turribus tuis*. Pontifex; *Domine, exaudi orationem meam*. Chorus; *Et clamor meus ad te veniat*. Pontifex; *Dominus vobiscum*. Chorus; *Et cum spiritu tuo*. Continenti deinde voce adstantes ad orationem invitans inquit Pontifex; *Oremus. Deus, qui beato Petro Apostolo tuo collatis clavibus regni Cœlestis animas ligandi atque solvendi Pontificium tradidisti, concede, ut intercessionis ejus auxilio, famulus hic tuus Fridericus Imperator noster à nexibus peccatorum suorum liberetur; per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum*. Et choro respondente, *Amen*, rursus ait Pontifex: *Oremus. Prætende, Domine, quæsumus, famulo tuo Imperatori nostro Friderico dexteram Cœlestis auxilii, ut te toto corde perquirat, & quæ digne & humiliter postulat, assequi mereatur. Omnipotens sempiterne Deus, Christiani Imperii protector & conservator, da servo tuo Friderico Imperatori nostro tuæ virtutis invictæ triumphum: ut ad nostrum & Ecclesiæ tuæ sanctæ atque fidelium omnium unitatem & pacem, subditas illi facias universas barbaras nationes: per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus Sancti, Deus, per omnia secula seculorum*. Et à Choro responsum est, *Amen*.

His peractis surrexit è faldistorio Imperator, & Pontifex è solio descendens, Cæsarem rursus amplexatus, manu sinistra ejus dexteram tenens, in superius Palatium perduxit. Et simul cum eo Sacellum Divi Nicolai ingressus, quod in prima superiori aula à dextris existit, ad præparatum illi cubiculum in parte Palatii, ubi coronationis suæ tempore olim diverterat, dimisit non sine multis verbis caritate & honore plenis; jussitque, Cardinales omnes illum ad cubiculum usque deducere. Ipse verò per aliam Sacelli portam ad cubiculum suum reversus est. Prætermissæ sunt hac die Pontificales Vesperæ propter serum Imperatoris adventum, & solemnis compotatio, quam Pontifex cum Cardinalibus & primoribus Curiæ post Vesperas quotannis celebrare solet. Hora enim unde vigesima erat, quum Ordines Curiæ, ut Cæsari obviarent, equitarunt. Quum autem domum rediere, hora erat prope septima. Postquam quieti ac somno aliquantulum indulsere, Pontifex horâ, ut prædixerat, undecimâ è cubili suo egressus, purpureo pallio, eoque ampliſſimo induitur, & Cardinalibus, aliisque Ordinibus ex more comitatus, in Sacellum Palatii, quam Capellam majorem vocant, sine Mitra accessit, celebraturus ibi justis cæremoniis Matutinales Horas & alia Sacra, ut in Natali Salvatoris nostri nocte Christiani est moris. Superiores enim Matutinæ non tam ad satisfaciendum Officio, quàm ad tempus honeste conterendum fuerant decantatæ. Advenit eo Cæsar, quum jam incœptæ essent Matutinæ. Factâ oratione super faldistorio, quo in Basilica usus erat, illi ad sinistram Pontificalis faldistorii præparato, paulo tamen inferius, quum priùs inclinato capite Pontifici reverentiam exhibuisset, ad sedem suam, ut in Basilica diximus, ornatam ascendit, seditque innuente Pontifice. Sedium autem ordo ita erat institutus, ut Cardinalium subsellia Cæsaris scabellum altitudine æquarent, Cæsaris verò Sedes Pontificis throni scabellum: reclinatorium Cæsareæ sedis Pontificali reclinatorio longe erat humilius. Surgit enim Pontificale thronum omnibus Palatii locis tribus gradibus, qui planum conficiant in forma pæne quadrata latitudinis palmorum circiter decem. In medio plani parieti aureis ornato nititur sedes, panno sericeo auro intexto semper cooperta, post se pannum habens illi, qui sedem ornat, omnino similem. Hæc tamen ornamenta mutantur secundùm mutationem colorum sacrarum vestium. Scabellum præterea magnum ad pedes solii hæret, quod simul cum panno quadrato coccineo panno tegitur, super quo tenebat Pontifex pedes. Apponitur huic scabello scabellum aliud parvulum detectum, sed pictum rubeo colore, quo utitur Pontifex ad ascendendum pro gradu. Inter planum autem throni Pontificalis & Cardinalium prima subsellia, quæ à dextris sunt, elevabatur Imperialis sedes ex solo plani Pontificalis throni altitudine fere æquali, latitudine verò & longitudine palmorum quatuor. Jungebatur solum hoc plano throni & parieti, eratque coopertum eodem coccineo panno, quo & planum throni. Sedes verò Imperialis super hoc solo constituta alioquin ornata erat, ut in Basilica diximus. Postquam in sede sua locatus est Imperator, Diaconi Cardinales, qui hinc & inde sedem Pontificalem mediam habentes sedere solent, parieti & sedi inhærentes super scabellis rubeis pro cornibus primi gradus throni sedere. Circa thronum verò super gradus incumbebant Præfectus, Senator, & Conservatores Urbis, aliique Proceres, tum Germani, tum Latini. Ad pedes autem Cæsaris sedebat Lavantinus Episcopus, qui est ab ejus secretis, & alii. Consueto quoque loco cantabantur Psalmodiæ Matutinæ. Et primas quidem quatuor Lectiones, qui aliàs, cantavere, primam scilicet Cæremoniarum Magister, alteram Acolythus unus, tertiam unus ex Auditoribus, quartam ultimus Presbyterorum Cardinalium, quintam verò extrà ordinem penultimus Presbyter Cardinalis. Hanc siquidem cantare solet, qui benedicto ense eâ nocte donatur, aut Cameræ Apostolicæ Clericus ejus loco. Ense autem donatus est hac nocte Cæsar. Sexta Lectio cedit ex consuetudine Subdiacono Apostolico: Septimam, quæ principium habet Evangelii secundùm Lucam, ubi scribitur, *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis*, Cæsar ipse cantavit his cæremoniis. Primò descendens è sede Imperator juvantibus Diaconibus Cardinalibus, qui Pontifici ministrabant, supra togam, qua quotidie utebatur, indutus est lineam tunicam, quam nonnulli *Cottam*, aliqui superpelliceum vocant. Post hæc Stolam accepit in morem Diaconi super humerum sinistrum religatam sub dextro. Sed quum paludamentum deinde album illi imponerent, aptarentque ejus aperturam ab humero dextro, ut aliis non initiatis fieri solet, renuit Imperator, aptavitque illud cum apertura ante pectus, asserens, Cæsarem Pluvialem & Stolam ad morem Sacerdotum gestare oportere. Atque ita, ut in magno Cæsareo Sigillo sculptum vidimus, ubi Imperator in majestate sedens paludamento Sacerdotali, & subtus Stolâ in Crucis modum ante pectus ornatus imprimitur. Quum Diaconi Stolam, ut ille dixerat, vellent componere, respondit Cæsar, non opus esse quicquam immutari, quo-

Digitized by Google

quoniam id videret nemo. Gladium verò ſacrum, quo eum volebant accingi, non accinxit, ſed Armigero ſuo juſſit dari, & pileum quoidam ex adſtantibus. Donatur enim & Pileum quoddam cum Enſe, ut noſti. Imperator poſt hæc ante Pontificis thronum accedens, detecto capite ſtrictum enſem ex armigeri manu accipiens, eum tertiò vibrat, redditque ſtatim armigero. Vadenſque deinde ad ornatum pluteum, quo Liber ſuſtinebatur, inclinato capite benedictionem petiit à Pontifice, qua accepta cantavit Evangelium uſque ad principium Homiliæ. Homiliam verò proſequutus eſt Cardinalis Diaconus, qui miniſtrabat à ſiniſtris. Evangelio lecto Imperator ſacras exuit veſtes, & inclinata rurſum cervice coram Pontifice, ad ſedem ſuam rediit. Ille autem qui gladium tenebat ſacrum, eum in aurea vagina condidit, ſuperpoſuitque Pileum.

Reliquæ cæremoniæ ordine conſueto peractæ ſunt, & in Matutinis, & Miſſa nocturna. Sed quoties Pontifex per aſſiſtentem Cardinalem incenſabatur, incenſabatur etiam poſt eum illico Imperator per primum ex Archiepiſcopis Pontifici adſiſtentibus. Quum Pontifex ad ſaldiſtorium ſuum ante Altare deſcendebat, & Cæſar ſimul ad proprium faldiſtorium accedebat. Non tamen genua ſuper pulvinar ſcabelli umquam voluit flectere, quamvis ſæpe monitus: ſed ob Pontificis reverentiam ſemper in ſolo, ſimplicibus tantùm pannis ſtrato genuflexit. Eundo autem & redeundo Pontifex ſemper Cæſarem manu tenebat, ducebatque ſumma cum benignitate & gratia. Ille autem ſequebatur, devotione & reverentiâ plenus, impenſoſque honores ingenti modeſtia ſuſcipiebat. Quum oſculum pacis inter Miſſarum ſolemnia dandum fuit, poſtquam Pontifex à ſacrificante Cardinali per aſſiſtentem ex more pacem ſumſit, Imperator primus à Pontifice in loco ſuo ſtante pacis oſculum accepit. Deinde Diaconi & alii, ut aliàs. Peractis Sacris Pontifex & Imperator ad ſuum quiſque cubiculum rediere. Horâ deinde competenti Pontifex maximus indutus Albâ ſuccinctâ Stolâ, ac Pluviali pulcherrimo, tiaramque triplici corona redimitam gemmis lapilliſque pretioſiſſimis onuſtam in capite geſtans, ad Baſilicam Sancti Petri deſcendit, rem Divinam facturus. Adſtantes nobiles umbraculum ſericeum ſuper eum ferebant, & is Cæſarem ſecum ducebat, quem ad ſe venientem offenderat. In prima Palatii Aula Pontifex introëdens, Cæſarem ſiniſtra manu tenebat, dexterâ autem ſignans benedicebat Populo. Præcedebat Subdiaconus ſacris veſtibus indutus, Crucem ferens, habens ad ſiniſtram armigerum Cæſaris, nudum enſem manu ferentem & hinc inde Acolythos ceroferarios, quos Oratores Principum anteibant, & alii ex conſuetudine Ordines. Crucem verò ſequebantur Prælati albis veſtibus ſacris ornati, albaſque mitras geſtantes in capite. Cetera omnia ſervata ſunt, ut in Miſſa, quæ à Romano Pontifice celebratur, ſervari ſolent. Imperator poſtquam in ſuo faldiſtorio oravit, ad paratam ſibi ſedem aſcendit. Pontifex verò ad aliam ſedem acceſſit, ſacras veſtes ſuſcepturus, implevitque omnes ſolitas cæremonias. Intra Miſſarum ſolemnia, quum poſt Offertorium fit incenſatio, poſt Pontificem primus incenſum accepit Imperator à Diacono Cardinali: pacis verò oſculum ab ipſo Pontifice, A quum ex ejus manibus ſacratiſſimum Chriſti Corpus ſuſcepit. Communicavit ſummus Pontifex Altaris Sacramentum cum Imperatore, Diacono, & Subdiacono de pane tantùm: de Calice autem, etſi conſuetudo ſit communicantes cum Pontifice participare, propter inſurgentem tamen Huſſitarum ac Boëmorum damnatam hæreſim, quæ Calicis potationem ad ſalutem neceſſariam putat, præter Pontificem bibit nemo. Re divina peracta, Pontifex cum Imperatore & omni pompa ad Salvatoris noſtri faciem adorandam in Sudario expreſſam, quam Veronicam appellant, proceſſit: deinde ſuggeſtum, unde Populo benediceret, ſupra portas Baſilicæ conſtructum aſcendens, Cæſare aſſiſtente, B benedixit Populo, plenariamque peccatorum remiſſionem omnibus elargitus eſt, per pœnitentiam & ſatisfactionem merentibus. Sed quum in fine poſt Indulgentiarum enuntiationem, quæ Latino & vernaculo ſermone per Diacones Cardinales fieri ſolet, moneretur ex more Populus, ut pro felici ſtatu ſummi Pontificis Pauli & Romanæ Eccleſiæ Deum orarent, additum eſt, *& pro Imperatore noſtro Friderico, ut Deus illi victoriam daret de hæreticis Boëmis, Turcis, ac aliis Chriſtiani nominis hoſtibus*. Rediit deinde Pontifex ad Palacium, & per inferiorem portam ingreſſus, qua itur ad Imperatoris diverſorium, Cæſarem ipſum modeſte reluctantem uſque ad interius cubiculum perduxit, manu ſemper illum tenens: C deduxiſſetque ulteriùs, niſi Cæſar alterius cubiculi oſtium clam juſſiſſet claudi. Redeunte autem Pontifice, Cæſar eum reduxit per omnes inferiores aulas uſque ad oſtium ante ſcalarum principium, neque ulterius eum tranſire permiſit Pontifex. Qui deinde ad cubiculum ſuum reverſus eſt, & Cardinales ad ſua quique rediere. Poſtridie verò, horâ noctis fere quartâ, Cæſar uno tantùm famulo cum ardenti funale præcedente, ſequentibuſque duobus comitibus, venit ad Pontificem. Pontifex ut rem audivit, ei obviam progreſſus eſt uſque ad portam aulæ, quam Papagalli vocant. Eumque benigne ſuſcipiens, ſecum duxit in ſecretum cubiculum, ubi ad octavam uſque D horam ſine arbitris ſunt colloquuti. Poſt hæc Pontifex Cæſarem reduxit uſque ad oſtium, ſub quo ſcalæ incipiunt, in capite primæ aulæ ſuperioris, rediitque deinde quiſque ad ſuum cubiculum. Nec multis poſt noctibus Pontifex ad Imperatoris cubiculum cum paucis domeſticis acceſſit: quod non ante præſenſit Imperator, quàm Pontifex ad oſtium interioris cubiculi jam adeſſet. Excepit eum Cæſar ſummâ reverentiâ, eumque in redeundo reduxit uſque ad ultimam aulam, quum Pontifex ulteriùs eum tranſire non permitteret. Iterum & tertiò Cæſar ad Pontificem venit. Semperque Pontifex hilari vultu, & ſumma humanitate Cæſarem ſuſcepit & eſt alloquutus, & Imperator maxima ſemper cum reverentia ſe geſſit. E

Sequentibus verò diebus Cæſar ſacras Ædes Urbis, & devotiſſima Sanctorum Sacella, cujus rei gratiâ Romam venerat, ſumma pietate viſitavit: viditque etiam diligenter priſcorum Urbis ædificiorum ruinas, neque rem publicam tamen neglexit. Nam & apud Pontificem ſeorſim, & in Conſiſtorio ſecreto cum Cardinalibus, ut audivi à nonnullis, de bello Turcis, atque hæreticis Boëmis inferendo, deque republica Chriſtiana bene feliciterque gerenda differuit, operamque ſuam omnem in ea re

pol-

Digitized by Google

pollicitus est. In Consistorio autem, ut in Capella, resedit. Pridie verò Calendas Januarii, quum summus Pontifex Lateranum accessisset, noctu Circumcisionis Dominicæ proximæ, Vesperæ ibi celebratæ sunt. Quibus finitis ascendit Pontifex locum, ubi Apostolorum Petri & Pauli Capita in pretiosissimis statuis reservantur, eaque summâ devotione & vidit & veneratus est. Intravit interim Basilicam Imperator, quem diu Pontifex exspectaverat: ascenditque etiam ipse ad locum, ubi simul cum Pontifice venerabiles Reliquias adoravit, & divitem ornatum admiratus est. Descendentes deinde in Ecclesiam, Pontifex Palatium superius ascendit, ibi pernoctaturus, nonnullis Cardinalibus comitantibus, ad Sancti Petri Palatium rediit. Sequenti verò die, quum solemnitas Circumcisionis celebranda esset, Imperator oriente Sole Lateranum petiit, & Capellam Basilicæ majorem ingressus, Pontificem ibidem exspectabat, neque umquam super sedem sibi ad dexteram Pontificalis throni paratam sedere voluit, absente Pontifice, quamquam Cardinales aliqui, qui ei assistebant, ut in ea sederet, sedulò hortarentur. Venit horâ consuetâ Pontifex, & Cæsar obviam illi processit usque ad majorem Aram, simulque deinde ante Altare in suo quisque faldistorio procumbentes oravere. Accessit post hæc Pontifex ad Confessionem ex more faciendam cum Cardinale Bononiensi Episcopo Albano, qui eo die rem Divinam erat facturus. Imperator sedem suam repetiit. Factâ confessione accessit Pontifex ad solium. Et alia omnia facta sunt, ut in nocturna Missa Natalis enarravimus. Re divina absoluta, antequam Pontifex è solio descenderet, Cæsareæ domus Magistrum Pincernarum, virum domi nobilem ac probum, signis Militaribus donavit, novæque Religionis Militaris, quam Sancti Georgii dicunt, Militiæ & adscripsit & præfecit: sagumque illi imposuit album Cruce rubra distinctum, ac Vexillum assignavit ejusdem coloris, Cruce etiam rubra insignitum. Adstabat Cæsar, dum hæc fierent, manuque assignandis insignibus Pontificem juvabat. Accessere post hæc ad Ædis sacræ medium, ubi faldistoriis incumbentes Pontifex & Cæsar genibus flexis, nudatisque capitibus, Apostolorum Principum primò, deinde Sanctorum complures Reliquias & aspexere devote, & pie venerati sunt. Ascendêre deinde Palatium, & Sancta Sanctorum ingressi aliquantulum oravere. Inde per vicinas scalas descendentes, equos conscenderunt, solemni pompa in Vaticanum reversuri. Cæsar, ut piæ religioni satisfaceret, venerareturque pro viribus Jesu Christi Vicarium, illique se se humiliaret, quum Pontifex equum vellet inscendere, citò accurrit, staffamque equi Pontificalis arripiens, tamquam unus esset ex Pontificis servis, eam quo ad Pontifex inscenderet, tenere volebat. At Pontifex humanitatem religiosi Principis collaudans, negat se equum ascensurum, nisi priùs ille discedat: pariterque & ipse inscendit equum, quem Pontifex ei dono dederat. Laudata est ab omnibus, & admirationi à plerisque habita ea Cæsaris in Romanum Pontificem observantia ac devotio.

Sed neque prisci Cæsares, qui de Christiana religione bene senserunt, minora humanitatis officia Romanis Pontificibus præbere sunt soliti. Nam ut omittamus, quæ de magno Constantino & beato Silvestro leguntur, Justinianus II. Constantino Romano Pontifici Constantinopolim ad se venienti, & Tiberium filium ac Cyrum Patriarcham cum omni Nobilitate, Clero, & Populo, obviam misit, & ipse Imperator advenienti Pontifici pedes osculatus est, qui & imperium amplissimum obtinebat etiam extra Europam, & à Romano Pontifice neque Coronam neque alia ad Imperium suffragia sperabat. Postquam verò ad Occidentales Pontificis decreto Imperium est translatum, Imperatores omnes & pedes Pontifici osculatos esse legimus, & equum etiam coronatos paludatosque freno per Urbem deduxisse. Summæ autem reverentiæ atque humilitatis indicia, quæ Henricus III. ejus nominis Imperator apud Canossam Gregorio VII. Pontifici exhibuit, & quæ Fridericus I. Alexandro III. Venetiis, prætermittam, quando & maxima sunt, & satis nota. Sed neque sunt contemnenda, quæ maximi aliquando Reges, & potentiâ Imperatoribus pæne pares, egere. Nam & Pippinus, ille magni Caroli pater, qui potentissimum Galliæ regnum possidebat, Gregorio III. ad se venienti, contra Haistulphum Regem auxilia petituro, Carolum filium ad centesimum lapidem præmisit. Ipse verò ad tertium Pontifici obviavit, ubi equo descendens, sacros pedes osculatus est, & ipse pedibus deinde incedens, equumque regens freno, Pontificem in regiam usque deduxit. Et Johannes Aragoniæ Rex Benedicto XIII. in Morella sacram pompam ducenti ipse diademate regioque habitu indutus, Pontificalis paludamenti fimbrias post Pontificem per Urbem totam tulit. Non est igitur novum neque indignum, Christianos & Imperatores & Reges summo Pontifici, qui Dei nostri vices in terris gerit, se humiliare. Atque ut maximâ laude sunt digni, qui id agunt, ita exsecrabili odio sunt persequendi, qui superbiâ elati, Romani Pontificis jugum aut dedignantur aut contemnunt, tamquam cum ipso Deo de Imperii magnitudine bellum gesturi. Conscensis igitur equis Pontifex & Imperator in triumphantium morem hoc ordine in Vaticanum reversi sunt. Præcedebant primùm Cardinalium, & aliorum Curialium mixtæ familiæ, cum quatuor è familia Pontificis, qui singulos saccos ex panno coccineo in equis præferebant, quas Valisias vocant. Ferebantur deinde a pedestribus Vexilla tredecim Regionum Urbis, & post ea Vexilla magna quatuor vehebantur à proceribus quibusdam equitibus. Hæc erant Populi Romani, Pontificis maximi, Ecclesiæ, & Crucis albæ in rubro Vexillo. Deducebantur post albi equi falerati duodecim sine sessoribus, quos sequebantur Pontificis aulici: e quibus quatuor portabant singula Pilea purpurea, aureo limbo circumdata. Inter eos medius erat Pontificis Architriclinus, quem Senescalcum vocant, Pontificale Pileum gerens à spatulis, & cum iis Nobiles quidam minores equitabant. Post hos Secretarii, & cum eis Procurator Fiscalis cum Advocatis & Cubiculariis cum suis cucullis circa collum. Inde Acolythi, Clerici Cameræ, Adjutoresque caussarum cum lineis rochetis & cappis amplis. Sequebantur deinde Nobiles quidam majores, & Proceres Urbis. Tum Legati Principum & Regum, qui aderant, cum Senatore & Conservatoribus Urbis. Sed Conservatores infimum, Senator verò supremum inter Legatos obtinuit locum. Incedebat post hos Subdiaconus Crucem præferens, indutus alioquin

quin ut Auditores, ſed & Pileum in capite geſtans nigrum totum, præter mappulas & chordulas aërei coloris. Hunc alii Subdiaconi ſine Pileis medium habebant. Præcedebant autem eos duo Magiſtri oſtiarii cum baculis ſerico tectis. Crucem verò ſequebantur primò Clerici Pontificalis Capellæ duo, quorum alter laternam cum lumine præferebat in honorem ſacræ Euchariſtiæ, alter verò loculum Pontificalis Mitræ. Tum Peloponeſſi, qûam Moream vocant, Deſpotus cum fratre. Inde Diaconi, Presbyteri, & Epiſcopi Cardinales, inter quos Diaconi duo Pontifici miniſtrantes ultimi erant. Poſt hos ducebatur equus albus, ſacratiſſimum Chriſti Corpus vehens in capſula ornatiſſima reconditum, quem præcedebat Sacriſta Pontificis, baculum teretem manu ferens, & ſupra ſacram Hoſtiam ſericeum umbraculum ferebatur: circum circa verò funalia multa accenſa. Sequebatur poſt turba pedeſtris Civium Romanorum nobilium, qui & Regionum Capita vocantur, cum ligneis baculis; & Curſorum Curiæ cum argenteis, & cum is Cohors Prætoria ad cuſtodiam corporis Pontificis. Inter hos incedebat Pontifex albo equo vectus, indutus Pluviali albo, auro, margaritiſque ornato, Mitram geſtans in capite pretioſam, finiſtrâ manu adequitantem Cæſarem aureâ togâ indutum, quam illi dono dederat, tenens, dextrâ verò Populum benedicens. Prætendebatur ſuper eos ſericeum umbraculum, quod nobiles ferebant Cives. Cæſarem anteibat Armiger ſuus parvo intervallo nudum enſem præferens. Sequebantur mox Cubicularii Pontificis ſecreti duo, medium tenentes Auditorem, qui Mitram ſervare conſuevit. Tum Prælati quidam, Imperatoris & Pontificis Medicus. Ferebatur deinde ab uno è ſervientibus, ut ajunt, armorum, ex vetuſtâ conſuetudine umbella crocei rubeique coloris, & is armatus eques erat. Poſt hos Archiepiſcopi, Epiſcopi, & Prælati alii ſuo ordine. Et poſtremò Clerici Curiales reliqui mixtim ac turmatim ſequebantur.

Ubi autem ad Pontem ſub Mole Adriani perventum eſt, Cæſar ibi ſubſiſtens cum Pontifice & Cardinalibus, nobiles viros ſupra centum, Germanos fere omnes, Militaribus inſignibus donavit, nudo ac plano enſe quemque ter verberans leviſſime. Poſt hæc ad Palatium pervenere Vaticani: deduxitque Imperator Pontificem uſque ad cubiculum primum, & ipſe deinde à compluribus Cardinalibus comitatus ad ſuum diverſorium rediit. Venit & aliàs Cæſar cum Pontifice ad rem Divinam audiendam, & cæremoniæ eædem ſervatæ ſunt. Magna fuit humanitas, quam Pontifex Cæſari ubique præbuit: & eo major eſt habita, quo Pontificalis auctoritas nulla ex parte priſcis temporibus eſt inferior; poteſtas autem atque vires longe ſunt ſuperiores. Eccleſia enim Romana, Deo bene volente, imperio & divitiis, Pontificum diligentiâ, & præſertim Pauli noſtri, aucta eo uſque proceſſit, ut maximis quibuſque Regnis ſit comparanda. Contra autem Imperii Romani auctoritas & vires adeo ſunt diminutæ atque attritæ, ut præter nomen Imperii pæne nihil remanſerit. Neque me latet, nonnullos Romanos Pontifices ſuperioribus Cæſaribus, & nonnumquam Regibus officioſos ſe ſe aliquando præſtitiſſe. Nam & Vitalianus Pontifex, qui Eugenio I. ſucceſſit, Conſtantino Imperatori Conſtantini filio Romam petenti ad ſextum lapidem cum Clero & Populo obviavit, deduxitque eum in Vaticanum. Et Conſtantinus etiam Pontifex à Juſtiniano II. ut diximus, Conſtantinopolim vocatus, ire non recuſavit. Adrianus autem I. Carolum Francorum Regem, nondum Imperatorem deſignatum (nam Leo ejus ſucceſſor illum poſtea Imperatorem appellavit) Romam venientem ad gradus Baſilicæ beati Petri ſuſcepit, & poſt pedis oſculum ad Altare perduxit. Adrianus item IV. Friderico I. apud Sutrium obviavit, deduxit Romam, atque Imperiali diademate coronavit. Sed magna erat etiam tunc Romani Imperii poteſtas, magnæ Imperatorum & Caroli vires, quando in Italia & extra ſatis diffundebatur. Pontificis autem tanta erat potentia, quanta à Principibus permittebatur. Nunc verò quum rerum fere mutatio ſit, parvulum quodque humanitatis officium pro maximo reputandum eſt. Non autem minima aut parvula exhibuit Friderico Paulus, ſed magna admodum. Nam & bis ad Imperatoris cubiculum paucis comitatus deſcendit, & ſemper quum ſimul eundum fuit, manu finiſtrâ eum tenebat, aliquando etiam dextrâ: parique gradu, ut incederet, jubebat: quum erat ſedendum, ut eodem tempore aſſideret, invitabat; aliaque omnia officia præſtabat, quæ inter ſe pares præſtare ſolent. Statuerat etiam Pontifex Cæſarem abeuntem uſque ad Palatii portas deducere. Sed ille hoc recuſans, ante conſtitutam horam equitavit. Diſceſſit namque Cæſar, Germaniam repetiturus, V. Idus Januarias ſummo diluculo, eumque Cardinales, aliique extra Urbem deduxerunt. Nam reliqui nimiâ Cæſaris feſtinatione præventi ſunt. Ille enim ante Urbem exiverat, quàm aliqui vel id reſciſſent. Omni hoc tempore, quo Cæſar Romæ fuit, & quamdiu Eccleſiæ Romanæ agrum peragravit, Pontifex illum & omnem ejus comitatum hoſpitio victuque ſuo ære continuo excepit, magna liberalitate & rerum omnium ingenti copia. Non equis, non hominibus quicquam defuit: ubique benigne comiterque omnes habiti ſunt: gratias ſpirituales, quas plurimas & magnas à Pontifice impetrarunt omnes, ſine pecuniis redemit. Omnia enim Pontifex gratis juſſit expediri. Donatus eſt præterea Cæſar à Pontifice albo equo falerato, & aureâ togâ, quibus in ſolemni pompa uſus eſt. Et præter hæc decentibus quibuſdam munuſculis, lapillis, unionibuſque pretioſiſſimis ornatis, quæ ſupra duûm millium aureorum nummûm æſtimata ſunt. Atque ita perſolutis votis Imperator lætus domum verſùs arripuit iter, Cardinale Reatino, & Vicecancellario eum Viterbium uſque comitantibus, & quatuor Prælatis, qui Narniam iverant, aliquot diebus ultra eum deducentibus. Hæc habui, quæ ad te ſcriberem, mi Johannes, ut amicitiæ noſtræ officio ſatisfacerem. Tuum officium erit amici munuſculum benigne ſuſcipere, & non tam rem ipſam quàm mentem metiri. Vale. Romæ . . . . . .

FINIS.

Digitized by Google

ANNALES
DE RAIMO,
SIVE
BREVIS HISTORIA
Rerum in Regno Neapolitano gestarum
Ab anno MCXCVII. ad MCCCCLXXXVI.
AUCTORIBUS
LUDOVICO SENIORE,
ET
JUNIORE DE RAIMO,
Nunc primùm prodeunt
E MANUSCRIPTO CODICE
IGNATII MARIÆ COMI
NOBILIS VIRI NEAPOLITANI.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN ANNALES DE RAIMO

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

AD Ephemerides Neapolitanas, quas dedi in Tomo XXI. Collectionis hujus, accedat & hoc Opuſculum, nempe *Annales* breves *de Raimo*. Hic eis titulus, quod Auctorem habuerint *Ludovicum* Seniorem, & alterum ejuſdem nominis Juniorem, e Familia *de Raimo*. Quae quidem gens non vulgari nobilitate fulgebat, quum in ea olim numerarentur *Franſonus*, & *Lancellottus*, *Equites Hieroſolymitani*. Immo & iſti duo aliquid addidiſſe monumentis hiſce videntur, ſi fides titulo Libri. Verum, ut intellexi e literis Petri Pollidori V. Cl. cui debemus elegantiſſimam Vitam Clementis XI. Pontificis Maximi, Franſonus & Lancellottus, poſſeſſores potius qu m Scriptores iſtorum Annalium credendi ſunt. Eorum quippe exemplum Pollidoro ipſi ad manus erat, titulum hunc in fronte praeferens: *Annali di Ludovico vecchio e giovane de' Raimi, deſcripti da un Libro a penna de' M. M. Lancellotto & Franſone de' Raimi, Cavalieri Hieroſolimitani. Cum additionibus Antonii de Afeltriis*. Praeterea tam pauca nobis in hoc Opuſculo exhibentur, ut vix credibile ſit, multas manus ad illud efformandum identidem ſucceſſiſſe, ſi tamen integrum ad nos venit. Quod ajo, quippe video, non ſolum heic deſiderari, quae ab Anno 1460. geſta fuere in Regno Neapolitano (eadem quippe habemus fuſe ſcripta a Johanne Joviano Pontano) ſed etiam quae ibi contigere ab Anno 1468. uſque ad Annum 1485. Non levis lacuna haec eſt, & cui tribuenda ſit, ignoro: neque enim facile excogitari poteſt, aut a primis, aut a ſubſequutis Scriptoribus res geſtas tanti temporis fuiſſe neglectas. Ad haec in brevibus hiſce Annalibus multa alia magni momenti, quae in Regno Neapolitano contigere, omiſſa deprehendas, ita ut quae pauca ſuperſunt, exiguo nobis emolumento futura videantur. Et praecipue quod Ephemerides ſupra memoratae praeceſſerint, in quibus accurate collectam habemus non mediocrem Regni Neapolitani Hiſtoriam. Attamen, uti in eiſdem literis monuit me praelaudatus Pollidorus, quum brevia haec Schediaſmata praeſertim reſpiciant Campaniam, Samnites, alioſque Populos Aprutio finitimos, quorum aut ignota aut ſterilis Hiſtoria eſt: idcirco iſtis quoque honorem habendum ſpero, locumque dare inter Italica monumenta, minime ſupervacaneum duxi. Atque heic, quando ſe ſe occaſio offert, lubens commemoro Ignatium Mariam Comum, nobilem Civem Neapolitanum, Muſis gratiſſimum caput, in quibus exornandis hactenus ingenium & eruditionem ſuam exercuit. Is enim veteri mihi neceſſitudine junctus haec non ſolum ſtudiis meis procuravit, ſed bene etiam de Republica Literaria meriturus eſt, ſi quando Vitas Romanorum Pontificum & Cardinalium, e Regno Neapolitano profectorum, a ſe contextas publici juris faciet.

Digitized by Google

Digitized by Google

ANNALES
LUDOVICI
DE RAIMO SENIORIS,
ET JUNIORIS, ET FRANSONI,
ET
LANCELLOTTI DE RAIMO
EQUITUM HIEROSOLYMITANORUM.

ANno 1197. morì l'Imperatore Herrico Padre di Federico II. a' 4. Settembre.

Anno 1250. a' 13. Dicembre morì Federico II. in Fiorentino Terra di Capitinato.

Anno 1253. di Maggio il Re Corrado ſuo figlio aſſediò Napoli, e poſe lo campo a Carbonara, e dello meſe di Ottobre ſequente ſe rendio, e ſaccheggiolla; & al medemo tempo fò preſa, e ſaccheggiata Capua.

Anno 1254. morì Re Corrado.

Anno 1266. il Re Carlo primo entrò nel Regno del meſe di Febraro, e combattè con Manfredo, e vinſelo, & ebbe tutto il Reame.

Anno 1268. alli 17. Agoſto Corradino fu preſo, & alli 28. Ottobre li fu tagliata la teſta in Napoli innanti Santa Maria del Carmine dove ſta la prima colonna de Porfido.

Anno 1282. ultimo Martii ſi ribellò l'Iſola di Sicilia.

Anno 1284. a dì 5. Giugno ſi fè la battaglia, e la Gajola, e Re Giacomo d'Aragona pigliò prigione Carlo primogenito di Re Carlo primo con la maggior parte delli Signori del Regno, lo quale Carlo era Principe di Salerno, & a' 7. di Gennaro 1285. morì Re Carlo primo.

Anno 1289. Re Giacomo d'Aragona aſſediò Gaeta.

Anno 1289. paſsò il Principe di Taranto in Sicilia, e fu ſconfitto, e preſo a Trapani.

Anno 1299. venne Re d'Aragona coll'armata ſua in Napoli, e combattio con le Galee di Don Federico, e ſconfiſſelo, e preſe tutte le ſue genti.

Anno 1309. a' 5. Maggio morì Re Carlo II.

Anno 1323. a' 7. di Gennaro morì la Ducheſſa, che venne d'Alemagnia, moglie che fu di Carlo Duca di Calabria figlio del Re Roberto.

Anno 1324. di Venerdì Santo fu morta la Regina Maria moglie del Re Carlo II. Madre di Re Roberto alli 25. di Marzo.

Anno 1328. alli 9. di Novembre morì il Duca di Calabria figlio di Re Roberto.

Anno 1330. alli 17. di Maggio che fu il dì dell'Aſcenzione morì il figlio del Principe di Taranto.

Al detto anno nel meſe di Giugno ſi fermò la pace con Piſani.

Digitized by Google

Anno 1331. lì 2. Agosto fu occiso Lorenzo Castagnola per la Casata de' Griffi, e a lo dì di Santa Maria d'Agusto foro abbattute le case dello Seggio delli Griffi per comandamento della Regina moglie del Re Huberto.

Anno 1331. fu morta la Ducheſſa di Calabria Suore del Re di Francia in San Nicola di Bari, & alli 21. d'Agosto fu portata in Santa Chiara di Napoli.

Anno 1333. alli 18. Settembre entrò Re d'Ongaria in Napoli collo suo figlio Duca di Calabria, queſto suo figlio fu il Re Andrea poi, che fu il primo marito della Regina Giovanna I.

Anno 1374. a' 25. Novembre XII. Indictionis obiit Tarenti Philippus Acajæ & Tarenti Princeps Imperator Costantinopolitanus.

Anno 1378. fu fatto Papa l'Arciveſcovo di Bari, e fu chiamato Urbano VI., che ſi chiamava Bartolomeo di Prignano Napolitano, e fu fatto un'altro Papa a Fundi il medeſimo anno. Nel detto anno il Papa con li Romani fecero abbattere il Caſtello di Santo Angelo. Nel detto anno fu lo Papa di Fondi in Napoli, e fu poſto gran rumore per li Napolitani, che l'aveva fatto venire la Regina Giovanna I. e fatto lo rumore ſi partio lo detto Papa, & andoſſene in Franza. Et al detto anno venne Meſſere Otto de Branſvich con gente aſſai in ajuto della Regina Giovanna I. Queſto M. Otto fu l'ultimo marito ſuo.

Anno Domini 1381. a dì due di Giugno fu coronato Re Carlo della Pace. Queſto fu Carlo III. Eodem anno del meſe d'Agosto il detto Re Carlo combattio con Meſſere Otto de Branſvich con quattromila cavalli ſotto Sant' Elmo, e ſconfiſello, e pigliollo prigione, & aſſediò la Regina Giovanna al Caſtello nuovo, e pigliollo prigione. Et allo detto anno la detta Regina fu ſtrangolata allo Caſtiello de San Fele per lo detto Re Carlo, e fu portata a Santa Chiara di Napoli a ſepelire.

Anno 1382. Re Luiſe Duca d'Angiò venne dentro lo Reame per la via dell'Aquila con ſei mila cavalli contro Re Carlo III. padre del Re Lanzilao, e fu morto in Bari, e non ottenne la vittoria del Reame, e rimaſe Carlo Re del tutto.

Anno 1385. de Febraro Re Carlo aſſediò Papa Urbano VI. allo Caſtello de Nocera de' Criſtiani. Al detto anno il detto Re Carlo andò ad acquiſtare il Reame d'Ungaria. A' 8. Ottobre al detto anno fu preſo Meſſer Bernabò Signore di Milano dal Conte di Virtute, e fecelo morire.

Anno 1386. fu ferito, e morto Re Carlo III. al Reame d'Ungaria in Buda, e là morì; e quello medeſimo dì che fu ammazzato, ſi ſeppe in Napoli per revelazione di due cechi, che ſtavano a pezzire innanti a Santo Elegio.

Anno 1389. fu pronunciato Re Lanzilao figlio del detto Re Carlo.

Anno 1389. fu coronato Re Lanzilao alli 29. di Maggio.

Anno 1396. Re Lanzilao poſe campo all'Aquila, & accordoſſi, e nel detto anno il detto Re principiò lo Caſtiello dell'Aquila, perchè ſi ribellò tre volte.

Anno 1399. furo li Bianchi per tutta l'Italia.

Anno 1400. fu il Giubileo, e mortalità per tutta l'Italia.

Anno 1401. a ..... Giugno ad ore 20. nacque il Conte Franceſco Sforza.

Anno 1402. lo Conte di Montorio andò a vedere Re Lanzilao, e quelli dell'Aquila le poſero la caſa a fuoco, e la robba a ſaccomanno.

Anno 1403. Re Lanzilao ſi poſe in mare in Vieſti, & andò in Ungaria alli 16. de Luglio, e poi ritornò alli 7. di Novembre. Al detto anno andò al Duca d'Oſterlich la Regina Giovanna II. ch'era allora Ducheſſa.

Anno 1404. lo Re Lanzilao andò a campo contro lo Marcheſe di Cotrone. Al detto anno Re Lanzilao fece pigliare prigione il Conte di Sanſeverino, il Conte di Tricarico, il Duca di Venoſa, Meſſer Tomaſe di Sanſeverino, e lo figliolo. Et al detto anno fu creato Papa Innocentio VII. de Sulmona alli 15. di Ottobre.

Anno 1405. Meſſer Ludovico di Migliorati di Sulmona Nipote di Papa Innocenzio ammazzò tutti li Caporioni di Roma, e fuggio con il Papa a Viterbo. Il detto anno venne in Roma il Re Lanzilao, e li Orſini li contraſtorono, e diederò Roma a Papa Innocentio predetto.

Anno 1406. li Veneziani ebbero Padua, li Fiorentini ebbero Piſa. Al detto anno Re Lanzilao venne a campo a Roma, e preſela, e Papa Gregorio XII. fuggì a Caſtello di Santo Angelo, e mandò per Paolo Orſino, & intrò in Roma, e pigliò tre mila cavalli de' nemici, & allora il Papa diede Anagni a Paolo Orſino. Al detto anno Re Lanzilao, poſe campo alla Principeſſa di Taranto. Al detto anno 12. Febraro 14. Indizione fu disfatto Meſſer Napolione Orſino Conte de Manupello, il quale ſe ne uſcio per la porta di Breti. In ſua compagnia furo Giovanni Torto Vicerè, e Meſſer Franceſco d'Ortona.

Anno 1407. Sforza s'acconciò al ſoldo del Marcheſe di Ferrara per la Guerra li facea Meſſer' Otto. Allo detto anno Re Lanzilao ſposò la Principeſſa di Taranto. Allo detto anno fu uccíſo il Duca d'Atri in Teramo per quelli de' Malarini. Al detto anno Re Lanzilao entrò in Roma con Colonneſi, e funne cacciato per Paolo Orſino. Al detto anno Re Lanzilao pigliò Aſcoli in Signoria, e poſence Meſſer Barteraimo Boccapianola per officiale.

Anno 1408. Re Lanzilao venne contro la Comunità di Fiorenza, e campò ad Arezzo, & ebbe Cortona, e vendiola a' Fiorentini, trentamila ducati. Al detto anno Re Lanzilao entrò in Roma, e la tenne due meſi in circa, e poi andò in Napoli. Al detto anno Errico de' Malarini con due figli furo tagliati a pezzi dentro Teramo a rumore de Popolo; e Roberto de' Malarini ſuo fratello fu portato in mano della Ducheſſa ſuore del Duca d'Atri, la quale fece morire, tanagliato, e ſtraziato il detto Roberto.

Anno 1409. Meſſer' Otto fu morto da Sforza preſſo Rubiera tre miglia; e Sforza preſe ſoldo da Re Luiſe contro Re Lanzilao. Al detto anno Re Lanzilao fece fare un bando, che tutti li foraſtieri doveſſero uſcire fuora il Reame a pena de la vita; & il detto Re Lanzilao fece ponere il campo a Fermo.

Anno 1410. Re Luiſe, Sforza, Paolo Orſino, e Gentil de Monterano roppero Re Lanzilao a Rocca Secca, & il detto anno Roma ſe rebellò a Re Lanzilao. Al detto anno Re Lan-

Lanzilao roppe l'armata de mare de Re Loiſe, e fu Capitano di detta armata Meſſer Luiſe Aldemoriſco de Napoli.

Anno 1411. Sforza comprò Cotignola da Papa Giovanni XXIII.

Anno 1412. Sforza andò alli ſervizj di Re Lanzilao. Al detto anno alli 23. Febraro s'arſe tutta Cotignola.

Anno 1413. Re Lanzilao andò a campo in Roma, & ebbela, e poi ritornò a Roma il detto anno, & ebbe il Caſtiello di Santo Angelo a' 14. Giugno, e cacciò Papa Giovanni XXIII. da Roma.

Anno 1414. Re Lanzilao morì a' 6. Agoſto. E nel detto anno la Regina Giovanna II. fece pigliare Sforza prigione di Novembre; e nel detto anno la Regina Giovanna II. cominciò a regnare.

Anno 1415. la Regina liberò Sforza, e diedeli per moglie Caterina Sore de Pandolfello Piſcopo, & il detto anno Sforza andò a ſoccorrere la Città dell'Aquila, & il detto anno Sforza fu fatto Gran Conteſtabile del Regno. E nel detto anno venne Re Jacobo Conte della Marca. E nel detto anno fu preſo Sforza in Benevento. Al detto anno entraro foruſciti nell'Aquila. Al detto anno alli 11. di Marzo l'Aquilani ammazzaro cento venti uomini della Matrice, che portavano foraggio alla Cittadella dell'Aquila, e l'Aquila ſe ritornò all'obbedienza della Regina.

Anno 1416. fu abbattuta la Cittadella dell'Aquila. Al detto anno la Regina Giovanna ſe ribellò contro Giacomo, e liberò Sforza, e rendiole lo Gran Conteſtabilato, e diedeli Ariano, Troja, & altre Terre. E nel detto anno fu poſto a ſacco Ariano all'uſcita d'Aprile, e fu poſto a ſacco Teramo d'Appruzzo, e Meſſer Bordino. Al detto anno nel territorio di Perugia Braccio, e Tartaglia diedero una ſconfitta al Signor Carlo Malateſta, e a Ceccolino. Al detto anno la Regina Giovanna andò all'orto di Agoſtino Bonſano, e ribelloſſe contro Re Giacomo alli 18. di Settembre.

Anno 1417. la Regina Giovanna mandò Sforza a Roma contro Braccio, e pigliò Meſſer Giacomo Caldora, & il Conte de Monte de Riſe, e cacciò Braccio da Roma. E fu creato Papa Martino V. in Coſtanza, e la Regina diede Manfredonia a Sforza. Et al detto anno fu fatto Vicerè in Roma il Conte di Carrata, e Sforza andò in ſua compagnia.

Anno 1418. Sforza fu rotto a le Correggie; & al detto anno fu inveſtita la Regina Giovanna II. de lo Reame. Et il medemo anno Sforza fu fatto Confaloniero dell'Eccleſia.

Anno 1419. Sforza co' Napolitani fecero la unione contro la Regina. Et al detto anno Re Giacomo ſe ne fuggì a Taranto. Et al detto anno Giovanni Antonio de Bauccio Orſino fu fatto Principe di Taranto. Al detto anno fu coronata la Regina. E nel detto anno piovevecero goccie di ſangue.

Anno 1420. Sforza venne a campo a Napoli, & al detto anno Re Loiſe venne a campo coll'armata di mare in Napoli alli 15. d'Agoſto. Et al detto anno venne di Settembre Alfonzo Re d'Aragona con Galee diciotto in ajuto della Reina. Et al detto anno Papa Martino andò a Fiorenza.

Anno 1422. Re Loiſe andò a Roma. A lo detto anno Sforza andò a Gaeta, & acconcioſſe col Re d'Aragona, e colla Regina.

Anno 1423. Braccio de Montone andò a campo all'Aquila, e nel detto anno il Re d'Aragona pigliò il Gran Siniſcalco, e poſelo prigione, & al detto anno aſſediò la Regina al Caſtello di Capoana, & al detto anno Sforza ruppe le genti di Re d'Aragona, e pigliò prigione tutti li Signori Catalani. Et al detto anno venne l'armata di navi, e di Galere. Et al detto anno Fuſchino ebbe Torre majure alli 10. di Giugno. Al detto anno la Regina privò Re d'Aragona, e fece figlio adottivo Re Luiſe. Et al detto anno la Regina ſe ne fuggì a Nola, & accompagnolla Sforza con le ſue genti. Al detto anno a' 3. Gennaro Sforza s'annegò a Peſcara.

Anno 1424. Filippo Maria Duca di Milano mandò Guido Torello coll'armata di Genua con navi 24., e Galere 18., con quatordici mila combattenti, & aſſediò Napoli, che la tenea per lo Re d'Aragona l'Infante de Caſtiglia ſuo fratello, & eravi dentro Meſſer Giacomo Caldora con Cavalli due mila, e Fanti tre mila. E lo detto Meſſer Giacomo rendè Napoli a la Regina, e ſubito fu poſto campo allo Caſtello de Capuana, e ſe rendio. Et al detto anno fu tagliato a pezzi lo Conte di Santo Angelo Zurlo in Ortona, & al detto anno Braccio fu preſo, e morto per il Conte Franceſco Sforza, e Meſſer Giacomo Caldora, & altri Capitani innanti l'Aquila. Al detto anno lo Conte Antonio Caldora pigliò per moglie la figlia dello Gran Siniſcalco. Al detto anno il Conte Franceſco Sforza, & il Signor Michele andaro a campo al Signor de Foligno, come ſoldato del Duca di Milano. E nel detto anno il Duca di Milano diede una ſconfitta alla gente de' Fiorentini.

Anno 1425. il Conte Franceſco Sforza ſe refermò col Duca di Milano, & andò in Romagna a campo a Faenza. Al detto anno il Marcheſe di Ferrara fe' tagliare la teſta alla moglie, & a lo figlio.

Anno 1426. li Veneziani ebbero Breſcia.

Anno 1427. li Veneziani fecero Capitan Generale il Conte di Carmagnola, e ruppè la gente del Duca a Macalò.

Anno 1428. fu fatta la pace tra' Veneziani, Fiorentini, e lo Duca. Al detto anno Bologna ſe rebellò, e Papa Martino ce mandò Meſſer Giacomo Caldora.

Anno 1429. Meſſer Giacomo Caldora ebbe il Caſtello di Bari, & il detto anno il medeſimo Giacomo fu fatto Duca di Bari.

Anno 1430. Fiorentini aſſediaro Lucca, & il Conte Franceſco Sforza come caſſo dal Duca andò a Lucca, & al detto anno li Lucchеſi poſero le caſe del Signore a ſacco, e lo pigliaro prigione. E nel detto anno il Conte Franceſco s'accordò con Fiorentini per cinquanta mila ducati, e partioſe da Lucca. Al detto anno Nicolò Piccinino ruppe le genti de' Fiorentini.

Anno 1431. a' 20. Febraro morì Papa Martino V., & a' 3. di Marzo di detto anno fu creato Papa Eugenio IV., & al detto anno il Principe di Salerno Colonna entrò in Roma, e ne fu cacciato. Al detto anno Ser Gianni Caracciolo Gran Siniſcalco mandò il Conte di Santo Angelo ſuo fratello in ſoccorſo di Papa Eugenio. Al detto anno il Signor Michele fu fatto Capitano Generale de' Fiorentini con lancie 600., e fanti 400. Al detto anno Meſſer Giacobo Caldora andò alli ſervigj di Papa Euge-

Eugenio, e poi s'accordò con il Principe di Salerno, & ebbe venti due mila Ducati d'oro; & al detto anno le genti del Duca di Milano ruppero il Conte Carmagnola. Al detto anno la gente del Duca di Milano con li Galiuni ruppero li Galiuni delli Veneziani, e ne pigliarono ventinove. Al detto anno l'Imperatore Sigismondo venne a Milano del mese di Ottobre. Al detto anno li Veneziani fecero tagliar la testa al Conte Carmagnola.

Anno 1432. lo Signor Michele s'acconciò con Papa Eugenio con lancie 450., e fanti 300., e fu fatto Capitan Generale di Santa Chiesa. Al detto anno l'Imperatore Sigismondo venne a Roma, e fu coronato. Al detto anno 1432. fu occiso lo Gran Siniscalco de Casa Caracciolo al Castello di Capuana, e fecelo ammazzare la Regina Giovanna II. e lo detto Signore era Duca di Venosa, e Conte d'Avellino.

Anno 1433. il Conte Francesco Sforza ebbe la Marca, e partiose dal Duca di Milano. Et il detto anno il detto Conte fu fatto Confaloniero della Chiesa per lo Papa Eugenio IV., e nel detto anno a dì 15. di Febraro fu fatto Marchese della Marca d'Ancona. Al detto anno li Romani presero Papa Eugenio, e lo menarono in Trastevere, e posero prigione il Cardinale de Siena in Campidoglio. Al detto anno il Signor Michele, & il Signor Lorenzo pigliaro Porta S. Paolo, e passaro per Roma, e giontaronse col Conte Francesco Sforza. Et al detto anno il Conte Francesco, Signor Michele, e Signor Lorenzo andaro a trovare Nicola Piccinino; e se non fosse stato l'Ambasciatore di Milano, saria stato rotto, e preso lo detto Giacomo Piccinino, perchè aveva poca gente, & erano male all'ordine, & allora promise di non s'impacciare di Roma.

Anno 1435. due Febraro morì la Regina Giovanna II allo Castiello di Capuana, e fo sepolta alla Nunziata. Al detto anno Re d'Aragona venne alla Rocca di Mondragone con la sua armata, ed ebbe per trattato la Torre del Castiello di Capua, che la teneva Giovanni de Caramanica. Al detto anno il Signor Michele se condusse al soldo del Consiglio di Napoli, & andò colli Signori ad assediare Capua, cioè Messer Giacomo Caldora, Conte de Pontadera, e fu alli venti di Maggio. Al detto anno Re d'Aragona pose campo a Gaeta per mare e per terra con assai Signori del Reame. Al detto anno venne l'armata di Genova dal Duca di Milano, e combattero coll'armata del Re d'Aragona, e ruppela, e presero il Re d'Aragona, il Mastro di San Giacomo, il Re di Navarra, il Principe di Taranto, il Duca di Sessa, & altri Signori a' 5. d'Agosto all'Isola di Ponza. Al detto anno il Conte Francesco Sforza andò a campo a Bologna con volontà di Papa Eugenio, & accordolla con lo Papa & andò in Fiorenza, e folle fatto gran'onore. Al detto anno il Signore Alessandro Sforza ruppe, & ammazzò Nicolò Fortebraccio. Al detto anno Gaeta fu postá in governo del Duca di Milano. Al detto anno venne la Regina Isabella di Novembre, e tolse Gaeta al Duca di Milano, & andò in Napoli. Al detto anno il Duca di Milano liberò Re d'Aragona con tutti gli altri Signori del Reame, e feceli molti doni d'arme e di fiere. Al detto anno Ottolino ebbe Gaeta, e tenela per il Duca di Milano.

Al 1436. Genovesi si ribellaro dal Duca di Milano, e fecero lega con Veneziani, Fiorentini, e Re Renato. Al detto anno il Signor Michele diede Giacoma sua figlia per moglie al figliolo di Luise di Gesualdo, e fecelo suo raccomandato. Al detto anno il Conte di Montoro fo fatto Gran Siniscalco, & a' 17. Marzo ebbe Nocera. Al detto il Signor Marchetto andò a pigliar Potenza e Vignola, e l'Orco per parte del Signor Michele a' 15. di Aprile. A' 19. d'Aprile il Signor Michele pigliò l'omaggio da quelli di Potenza, & al detto anno ancora ebbe Bigiano. Al detto anno d'Aprile Re d'Aragona ebbe Marigliano. Al detto anno Barletta alzò la bandera del Re d'Aragona. Al detto anno Foschino s'acconciò col Conte Francesco. Al detto anno il Signor Michele brugiò Marigliano di Giugno, li Retundi di San Martino, e prese Panderano. Al detto anno a' 24. del mese di Giugno nacque in Turremajure Giovan-Francesco Sforza da Madama Milia Boccapianola moglie di Foschino d'Attendoli. Al detto anno il Signor Michele redusse Tramunti, e la Costa d'Amalfi alla devozione della Regina Isabella. Al detto il Signor Michele fu fatto Rettore e Governatore di Calabria; redusse all'obbedienza del Re Renato Trebisaccio & Albidona, e pigliò Terranova, Tarsia, Rogiano, Morano, Torano, e Lattarico il detto anno, e Binico andò a soccorrere Reggio il detto anno, e morì Berlingiero Caldora. Al detto anno sentendo l'Illustre Signor Conte Francesco Sforza, che Pier Gian-Paolo Orsino, e Messer Baldassarre d'Offida lo doveva pigliare, & ammazzare, diede adosso a loro, e pigliolli tutti presoni presso Montepolciano. Al detto anno l'Illustre Signor Conte sentendo, che il Duca di Milano aveva trattato in Pisa, andò a soccorrerla di Novembre. Al detto anno il Signor Raimondo Orsino Conte di Nola se ridusse alla fedeltà del Re d'Aragona. Al detto anno il Conte Francesco Sforza fu fatto Capitano Generale de' Veneziani e Fiorentini. Al detto anno nacque un figliuolo al Signor Michele in Veteri chiamato Raimondo Vittorioso. Al detto anno nacque il Signor Marchetto, Isabella di San Mauro, de Ludovica alli 28. di Gennaro di Lunedì a Sera.

Anno 1437. die 18. Augusti horâ Tertiarum alloggiò a Benevento il Patriarca a San Pietro de fora con circa quattromila cavalli, e fanti due mila & il Signor Messer Giacomo Caldora alloggiò il detto dì sotto Ponte Valentino; e lo detto dì, e lo detto anno li Signori sudetti fecero lega assieme. A dì 20. d'Agosto lo detto Patriarca, e Messer Giacomo Caldora andaro insieme contro Re d'Aragona, e rupperlo in Aversa. Al detto anno il detto Messer Giovanni Vitelleschi Patriarca entrò dentro lo Reame, e pigliò Alife e Mignano. Al detto anno il Signor Francesco Sforza assediò Lucca, e pigliò tutto il Contato. Al detto anno Salerno fu posto a saccomanno per le gente del Re d'Aragona, e del Re Renato. Al detto anno il Patriarca predetto pigliò prigione il Principe di Taranto sotto San Nicola di Montefuscolo.

Anno 1438. Re Renato venne in Napoli die Lunæ a' 19. di Maggio con undici Galere, & a' 22. cavalcò per tutta la Città di Napoli in die Ascensionis. Et al detto anno il Conte Francesco Sforza disfece il Duca d'Atri, e Giosia. Al detto anno Re d'Aragona combat-

Digitized by Google

tè Arpaja, e posela a facco, e fu preso Messer Marino Boffa, & il dì seguente ebbe Arienzo, Airola, & Arpaja. Al detto anno a dì 30. Agosto il Re d'Aragona pose campo in Napoli. Del mese d'Ottobre di detto anno fu morto di colpo di bombarda l'Infante di Castiglia innanzi lo Carmine. Et allo detto anno se partio da campo da Napoli a dì 26. Ottobre. Et al detto anno il Conte Francesco Sforza entrò dentro lo Reame di Sicilia per la via d'Appruzzo, e conquistò al passare Norcia, & il Contado, & ebbe dodicimila ducati, & il detto anno del mese di Giugno accordò la Matrice, & Accumoli, & altre Terre. Al detto anno Re d'Aragona andò in Apruzzo, e pigliò Ripa, e pose a facco San Valentino, & ebbe li Contadi di Celano, e di Accede mensibus Julii & Augusti; e Re Renato andò in Apruzzo contro Re d'Aragona, & acquistò li detti Contadi.

Anno 1439. il Signor Michele pigliò per moglie Madama Isabella, la quale era stata sua femina dalli 1427., e fu sposata in Potenza, e dotolla di due mila ducati. Al detto anno il Signor Marchetto Attendoli pigliò per moglie Madama Francesca figliuola di detto Signor Michele con quattro mila ducati di dote. Et al detto anno il Signor Michele s'acconciò alli servizj del Conte Francesco Sforza. Et al detto anno il Re d'Aragona ridusse ad obedienza casa Sanseverino. Et al detto anno Re Renato pigliò il Castello nuovo di Napoli a' 25. Agosto. Al detto anno il Signor Michele pigliò Penna, Pignano, Montegaldiero, Bisenti, & altre Castella d'Apruzzo. Al detto anno Messer Luise de Capua tolse Fragnito allo Catalano a' 25 di Settembre. Al detto anno s'accordò la Contessa di Bocino. Et al detto anno il Conte di Nola fu fatto per lo Re d'Aragona Principe di Salerno di Settembre. Et al detto anno il Conte Antonio Sanseverino tolse Terranova, e San Mauro al Signor Michele. Et al detto anno l'Illustre Signor Conte ruppe Nicolò Piccinino presso Brescia, e fu preso il figlio del Signore di Mantua, e Cesare Martinengo. Al detto anno fu morto Messer Giacomo Caldora de gotta allo collo. Al detto anno Nicolò Piccinino pigliò la Cittadella di Verona per trattato. Al detto anno, e mese il detto Signor Conte Francesco andò a Verona con tutte le sue genti, e cacciò, e ruppe Nicolò Piccinino, e recuperò Verona, e la Cittadella. Al detto anno Re d'Aragona ebbe la Cerra per trattato. Al detto anno Carlo de Campobasso tolse Dragonara a Francesco Boccapianola.

Anno 1440. Re d'Aragona ebbe Aversa, cioè la Città, & il detto anno Nanni de Sulmone tolse Pianesi a Francesco Boccapianola di Napoli. E Madama Isabella moglie del Signor Michele generò Sansone in Potenza. Il detto anno Messer Giovanni Vitelleschi Patriarca fu ferito, e preso per il Castellano di Santo Angelo di Roma a dì 22. di Marzo. Al detto anno il Conte Francesco Sforza passò il Mincio, & allogiò a Porte, e quello dì lo ebbe con gli altri Castelli, & al detto anno il Conte ruppe a Soncino dentro gli alloggiamenti le gente del Duca di Milano, e ridusse tutto lo Bresciano. Al detto anno a dì 29. di Giugno Messer Lodoico de Padua Patriarca, e lo Signor Michele, Piergianpaolo, & altra gente della Chiesa ruppero Nicolò Piccinino ad ore 20. presso ad Anghiare. Al detto anno Re Renato pigliò prigione il Conte Antonio Caldora, e poi questo lo liberò, & il detto Conte il detto anno assignò al Re d'Aragona il Castello d'Aversa. Al detto anno fu preso Foschino in Benevento a' 18. Decembre dì di Domenica a sera per lo tradimento, che fece Buccello d'Alberici d'Orvieto Castellano del Castello di Benevento. Et al detto anno, e mese Re d'Aragona ebbe Benevento.

Anno 1441. venne Cesare di Martinengo con tre mila cavalli, e vennero provisioni centocinquanta, & acconciossi Lionello Acclocciamuro Conte di Celano con lanze 300., & acconciosse col detto Errico con lanze 60. & acconciosse Rollo, e Russo d'Aversa compagni 400., e lanze 30., e Giacobe Conza con Fanti centocinquanta. Al detto anno 144 il Conte Antonio Caldora Duca di Bari s'accordò con Re d'Aragona, e diedele lo figlio per ostaggio. E lo detto anno Re d'Aragona pigliò Casa d'Albore, Genzano, Buonalbergo; ebbe Savignano, Montella, Cassano, Bagnulo, Mirabella, Ursara, e Biccari; pose a saccomanno, & ebbe Alberona, e Volturno, & ebbe Collotorto. Et al detto anno s'accordò Francesco, e Giovanni Boccapianola col Re d'Aragona. Et al detto anno a dì 10. di Giugno Re d'Aragona ruppe innanti la Città di Troja tutte le genti del Conte Francesco Sforza, il Conte di Celano, Cesare Martinengo, Francesco de Sanseverino, Colella di Napoli, Gatto Marchetto da Cotignola, & altre lanze spezzate, ch'erano da circa 1500. cavalli. E questo intervenne, perchè le dette genti del Conte Francesco andato ad assaltare il detto Re, che passava sotto l'Orsara, & andava a Benevento; e le dette genti d'armi del Conte Francesco foro rotti con gran vergognia, e poco danno, perchè la maggior parte delle genti d'armi se salvò a Troja; e lo Conte di Celano si fè tirare colla suna sù le mura di Troja con altri uomini d'arme; e fatta detta rotta il Re se n'andò per la sua via. Al detto anno il Conte Trojano, e Giacobo Zurolo s'accordò con il Principe di Taranto. Al detto Anno il Signore Alessandro Sforza pigliò prigione il Signor Raimondo Caldora, e lo frate del Conte de Laurito alli alloggiamenti, e mandolli presoni a Fermo. Al detto anno fu brugiato Montecorvino di Giugno. Al detto anno a' 3. Agosto fu levata l'offesa del Duca di Milano e Veneziani, e l'Illustre Signor Conte Francesco Sforza se baciaro in bocca con Nicolò Piccinino.

Anno 1442. fu ricuperato Biccari, & Orsara, e fu corsa Rosito, & alli 25. di Ottobre V. Indictionis l'Illustre Signor Conte Francesco Sforza sposò l'inclita Madama Maria Bianca figliola dell' Illustre Duca di Milano fora di Cremona in una Chiesa, che si chiama San Gismundo. Et al detto anno alli 23. di Novembre fu data la sentenza della pace per il detto Conte Francesco fra' Veneziani, Duca, e Fiorentini. Al detto anno del mese di Marzo si ribellò Goglionisi al Conte Antonio Caldora Duca di Bari, e ribellossi San Martino per Gurrello de' Goglionisi. Al detto anno a' 18. Maggio il Conte Francesco venne ad Es coll' Illustre Madama Bianca. Al detto anno 1442. 2. Junii Re d'Aragona ebbe Napoli in questo modo. Videlicet, fè intrare per un puzzo, che sta presso Santi Apostoli, balestrieri 300., li quali usciro alla porta di Santa Sufia, e levaro lo romore dicendo *Viva Re d'Aragona*:

per

per lo qual grido ogni perſona credeva che foſſero entrati, e le genti s'apportaro dalle defeſe, e Re d'Aragona s'approſſimò alle mura, e folli aperta la porta di San Gennaro, & il Re entrò dentro, e fece ponere a ſaccomanno alcune caſe, e Re Renato ſe ſalvò al Caſtiello nuovo V. Indictionis. A dì 29. di Giugno fu rotto il Signor Giovanni Attendoli frate del Conte Franceſco Sforza, e lo Conte Antonio Caldora fu preſo. A dì 2. Agoſto fu bandita la pace tra Re d'Aragona, e lo Conte Franceſco Sforza alla Marca per Tammorrino Trombetta, & altri aſſai Trombette in una fiumara, che ſi chiama Valettopenne, & allora Nicolò Piccinino era a campo ad Amendola lungi per due miglia dal campo del Duca.

Anno 1443. die Martis 26. Februarii VI. Indictionis horâ 17. Sereniſſimus Rex Alphonſus aſcendit in carro triumphali, & equitavit per totam Civitatem Neapolis cum omnibus Dominis Regni ante Currum, inter quos fuerunt iſti Domini, videlicet: Princeps Tarenti Orſino: Princeps Salerni Orſino: Dux Sueſſæ: Dux Melphiæ Caracciolo: Marchio Cutronis: Dux Soræ: Marcus & Fuſchinus de Attendolis: Paulus de Sangro: Jacobus & Franciſcus de Montagno: Johannes Cola de Janvilla: Dominus Gravinæ: Dominus Andriæ: Dominus Montisfuſcoli: Comites Geracis; Sinopolis; Arenæ; Tricarici; Fundorum; Sancti Severini; Lauriæ; Caſertæ; Montorii; Altavillæ; Sancti Angeli; Triventi; Montis Odoriſii; Celani; Manopelli; Laureti; Oliveti. Eodem anno 1443. die Dominico 3. Martii ſextæ Indictionis inclytus Don Ferdinandus de Aragonia Dux Calabriæ equitavit per totam Civitatem Neapolis cum omnibus Dominis de Regno cum tribus vexillis, videlicet unum cum Cruce Nigra & Campo albo, aliud cum armis Aragonum, & Siciliæ, & aliud cum clavibus Sanctæ Romanæ Eccleſiæ. Et eodem die inclytus Rex Alphonſus convocavit omnes Dominos de Regno in Sancto Laurentio de Neapoli. Eodem anno die Lunæ Dominus Raymundus de Urſinis Princeps Salerni equitavit per totam Civitatem Neapolis cum circulo aureo in capite cum tribus Vexillis quarta die Martii. Et die . . . . . Martii equitavit per totam Civitatem Dominus Bernardus Gaſpar de Aquino Marchio Piſcariæ cum circulo aureo.

Anno 1444. a dì 13. Aprile Madama Maria figliola del Re d'Aragona andò a marito al Marcheſe di Ferrara, & andò con eſſa lo Principe di Salerno, e lo Marcheſe di Gerace di caſa Caracciolo. Et al detto anno fu fatta la parentezza dell'Illuſtre Donna Madama Iſabella de Claramonte Nepote del Principe di Taranto coll'Illuſtre Duca di Calabria Don Ferrante d'Aragona.

Anno 1446. nacque Alfonſo figlio del Duca di Calabria. Hic vir fuit poſtea Rex Alphonſus II.

Anno 1447. a dì 6. Marzo fu creato Papa Nicolò V.

Anno 1448. l'Illuſtre Conte Franceſco Sforza ruppe la gente de' Veneziani a Caravagio, & al detto anno ſi fè la guerra contro de' Veneziani per Re d'Aragona.

Anno 1452. l'Imperadore de Lamagna Federico con l'Imperatrice ſua mogliere figliuola del Re di Portogallo, e con lo Duca de Oſterlich, & altri aſſai Signori Tedeſchi, & Ungari entraro in Napoli con circa cavalli 1500. e lo Sereniſſimo Re d'Aragona ſpeſe più di ducati ducento mila per farli onore per sì fatto modo, che li Tedeſchi davano a mangiare li confetti alli cavalli. Alli 9. di Marzo l'Imperatore Federico e ſua moglie erano entrati in Roma, & alli 18. del detto meſe furo coronati dal Papa. Allo detto anno del meſe d'Agoſto venne l'armata de' Genuiſi in Napoli, e foro 12. Navi, e 2. Ballonieri, e 27. Galere contro Re d'Aragona, & nihil fecerunt, e per le Galere del Re Alfonſo foro preſe ſette Galere de' Franceſi, e condotte in Napoli.

Anno 1453. il Gran Turco entrò in Pera, & a dì 19. di Maggio entrò in Coſtantinopoli, dove ammazzò l'Imperatore con molti uomini.

Anno 1456. apparſe la Cometa con una coda grandiſſima longa quaſi 30. palmi (*bella miſurare da terra*) e quando più di cento, e quando mancava, a 2. Giugno quartæ Indictionis; e durò aſſai dì, e la ſera appareva verſo Mezzo-dì, e la mattina ſe trovava verſo Tramontana, e ſotto la Stella Diana. Et allo detto anno a' 4. di Dicembre ad ore 11. fu terribiliſſimo Terremoto, e furo guaſte la maggior parte delle caſe di Napoli, e foro disfatte Benevento, Ariano, Apice, Padula, Tocco, Solmone, & aſſai altre Terre del Reame.

Anno 1459. die XI. Februarii fu coronato di queſto Reame l'Illuſtre Re Ferrante figliuolo del Sereniſſimo Re Alfonſo in la Città di Barletta per l'Illuſtre Cardinale Urſino per parte di Papa Pio II. A dì ultimo di Giugno quattro Galere de' Veneziani arſero lo Porto d'Ortona d'Apruzzo, & arſeronce 14. magazzeni, e dipoi ſi gionſero coll'altre Galee de' Veneziani, e ſcorſero tutti li Porti di queſto Regno, eccetto Napoli, e brugiaro tutte le Fuſte, che ce trovarono, e così fecero all'Iſola della Sicilia, e brugiaro lo Porto de Meſſina con tutte le Fuſte, che ce trovaro. Alli 5. di Ottobre venne lo Duca Giovanni d'Angiò con 23. Galere al Ponte della Madalena, e volendo mettere genti in terra, fu sbaliſato da un gentiluomo nominato Carlo Pagano di Napoli; e da queſto tempo in quà caſa Pagano fanno l'arme intorno delle ſoje la Croce gialla, e li fior deliſe; e da poi ſe ne andò, e deſuillo a Caſtelloammare de Voltorno.

Anno 1460. *hìc ſequebantur aliqua geſta Regis Ferdinandi I. cum Duce Joanne Andegavenſi, quæ non deſcripſi accurate; narrat enim omnia Pontanus in ſuis Libris de Bello Neapolitano.*

Anno 1461. Dux Amalphiæ Nepos Papæ Pii II. die 27. Maji factus & ordinatus fuit magnus Juſtitiarius Regni, & Dux Amalphiæ, & equitavit per totam Civitatem cum Rege Ferdinando cum uno Sternardo, & uno Pennone.

Anno 1463. venerunt tres naves oneratæ Catalanis de Barchinona cum uxoribus ac filiis eorum Neapolim. Anno prædicto de menſe Septembris die V. andò Beatrice figlia del Re a marito a Seſſa a lo figlio del Principe di Roſſano, e dopo non ebbe effetto detta parentela, che fu preſo detto Principe, e detta Beatrice fu mogliere del Re d'Ongaria nomine Mattio, il quale Principe fu ſingolare nell'arme.

Anno 1465. a' 9. Febraro entrò in Napoli l'Ambaſciatore del Gran Turco, & accompagnaronolo lo Principe di Salerno, lo Conte de Fundi, Meſſer Roberto Sanſeverino, e più altri Signori. Al detto anno a' 30. di Mar-

Digitized by Google

zo morì la Regina Iſabella de Chiaramonte moglie del Re Ferrante I. e la madre di queſta Regina fu della Caſa Orſino. A dì ..... fu fatto ſollenne eſequie della detta Regina. Foro veſtiti de nigro quattro uomini per Seggio, li quali portaro lo Pallio con altri Signori dello Reame; e lo letto grande lo portaro Signori dello Reame; e fu portata a San Pietro Martire, & andò veſtita con abito di San Domenico con una corona in teſta, & una palma d'oro alla mano ſiniſtra, & una bacchetta alla mano deſtra; e foro date torcie a tutti Gentiluomini d'una libra, & all'altri di mezza libra. Lo Pallio fu de panno d'oro, e la coltra del letto di panno d'oro, li quali foro donati alla Chieſa di San Pietro Martire; e foronce all'eſequie tutte le Religioni, e tutti li Preti. A' 4. de Giugno de Martedì ad ore 22. entrò dentro la Città di Napoli l'Illuſtre Capitano di gente d'arme Giacomo Piccinino de' Viſconti, e de Caſa d'Aragona, & accompagnollo la madre di Re Ferrante con molti altri Signori del Reame. A dì 20. del detto ad ore 22. fu pigliato prigione il detto Illuſtre Capitano Giacomo Piccinino per lo Sereniſſimo Re Ferrante, e fu poſto alla Foſſa del miglio, e ſe diſſe che fu morto lo ſteſſo dì ad ore 4. di notte. Biſogna ſtare in cervello di non fidarſi troppo. A' 16. Giugno fu fatto Conte di Trivento Meſſer Richiſens Capitanio delle Galere del Re Ferrante. Al detto anno a' 16. Giugno venne il Reverendiſſimo Cardinale Legato di Papa Paolo II., e folli fatto il Pallio; e Re Ferdinando l'accompagnò con molti altri Signori del Reame; & il Re andò dal canto ſiniſtro in ſua compagnia, e due Conti a' piedi lo portaro per lo freno, e lo Reverendo Arciveſcovo di Napoli l'uſcì innanzi con la Proceſſione. Anno 1465. a' 19. di Giugno venne l'Imbaſciaria della Signoria di Venezia con circa 60. perſone da cavallo, e da piedi, e portaro con loro compagnia Trombette e Piffari; e due Ambaſciatori erano veſtiti con le cappe grande di panno d'oro per fino in terra. Fonce l'Illuſtre Don Giacomo con molti altri Signori a farli compagnia. Al detto anno entrò in Napoli per la Porta del Mercato l'Illuſtre Madama Ippolita moglie dell'Illuſtre Signor Duca di Calabria, e da la banda deritta andava il Reverendo Signor Cardinale de Benevento; e dalla banda manca andava l'Illuſtriſſimo e Sereniſſimo Re Ferdinando d'Aragona, e davanti li detti Signori andavano li Signori Principi di Biſignano, Principe di Salerno, Duca di Melfi, Duca d'Andria, Duca di Venoſa, Duca d'Amalfa, Conte de Fundi, Conte de Cerrito, Conte Cameolingo, Gran Seneſcalco, Conte d'Avellino, Conte di Nola, Conte di Santo Angelo, Conte di Nicaſtro, Conte di Cajazzo; e dopo andavano l'Archiepiſcopi, & Abbati del Reame; e molti altri Signori, e Baroni, e Gentiluomini andavano innanzi la detta Signora Ducheſſa; e dietro a loro andavano tutte l'altre Donne del Regno, e Lombarde. Et andarono per tutti li Seggi di Napoli; e dopo ſe n'entrò la detta Ducheſſa allo Caſtello di Capuana, dove inante la porta fu poſto a ſaccomanno lo Pallio, dove andava la detta Ducheſſa. E lo dì ſeguente Domenica alli 15. dello meſe di Settembre la detta Signora andò a ndire la Meſſa dello Spirito Santo all'Arciveſcovato con tutti li detti Signori, e dopo tornò a' piedi allo Caſtello di Capuana, & accompagnata da tutti detti Signori. Mangiaro al detto Caſtello; & ad ore 22. del detto dì il detto Re con il Reverendo Cardinale, & Arciveſcovo di Napoli, e con tutti gli altri Signori e Prelati accompagnaro la Signora Ducheſſa al Caſtello nuovo, dove ella ſe posò. E lo dì proſſimo ſequente la detta Ducheſſa con molti Signori e Donne fecero feſta, & andaro in un gran ballamo preſſo l'Incoronata, & il Marterdì, Mercordì, e Giovedì ſe fecero le gioſtre ſollenniſſime; e lo Venerdì ſe fece feſta de ſaltare come prima; e lo Sabato ſe fece uno torneamento d'uomini armati, e veſtiti, femine, e parte uomini, e combattero inſieme con lanze, e ſpademarre; e fu infra lo Caſtello nuovo, e l'Incoronata. E la Domenica ſeguente foro fatte Danze aſſai; & al detto dì fu fatto Duca di Bari l'Illuſtre Signor Filippo Maria figlio del Duca di Milano, & il detto Duca cavalcò per tutti li Seggi di Napoli con tutti li Signori del Reame, e con circolo d'oro in teſta, e con una grande bandera innanti quartiata con l'arme del Duca di Milano, e con l'Aquile negre in campo d'oro. E fu accompagnato da ..ombette 82., & alcuni piffari. Et il Lunedì ſequente la detta Ducheſſa accompagnata con tutti li Signori del Reame, Duchi, Conti, Baroni, venne al Caſtello di Capuana, e là ſtette la ſera con il Signor Duca di Calabria. E lo Martedì ſequente cavalcaro per Napoli l'infraſcritti Signori: lo Principe di Biſignano con uno cerchio d'oro in teſta, con una bandera grande; il Duca di Gravina con uno cerchio d'oro in teſta, e con una banderá grande; lo Duca d'Aſcoſi con un cerchio d'oro in teſta duplicato, e la bandera; lo Conte di Madaluno colla bandiera quatra; e lo Conte d'Ogento, Anghilberto del Balzo con la bandera quatra. A' 4. d'Ottobre ſe ne ritornò a Milano il Duca di Bari aſſieme con il ſuo fratello chiamato Sforza, e la Signora Ducheſſa Ippolita, li detti ſuoi fratelli con altri Signori e Signore, li quali l'accompagnaro ſino a San Giuliano foro Napoli. Anno 1465. a' 13. Ottobre ſi ſposò la figlia dell'Illuſtre Marcheſe de Cotrone, & aſſegnoſſe all'Illuſtre Don Herrico figlio del Sereniſſimo Re Ferrando in la Chieſa di San Domenico di Napoli; ed alli 14. ſe fecero le gioſtre, e tennero tavola l'Eccellentiſſimo Signor Conte Giulio Acquaviva, e lo Conte de Nicaſtro Caracciolo.

Anno 1466. a' 14. di Genaro di Martedì a notte a' 9. ore fu un grandiſſimo Terremoto, che durò più d'un *Miſerere*, dicendoſi per uſo; e per la bontà di Dio onnipotente nullo male ſuccedè nella Città di Napoli. Ma il Principato Citra, e più Terre foro guaſte, Bocino, Pieſcopagano, Conſa, & altre Terre. Iterum Bocino con altre Terre per il terremoto è caſcato il meſe di Giugno, & Agoſto 1461. Anno 1466. a' 26. di Genaro fu pigliato prigione il Marcheſe di Cotrone in San Severino de Calabria per l'Illuſtre Don Herrico d'Aragona ſuo genero per comandamento di Re Ferrando I. e di poi venne prigione in Napoli in Caſtello nuovo. Anno 1466. VIII. Martii obiit Illuſtriſſimus Franciſcus Sforza Dux Mediolani, e le fu fatta ſollenniſſima Eſequia per Re Ferrante in lo Archiepiſcopato con molti Signori e Prelati del Regno.

Anno 1467. foro fatti Conti dell'Infraſcritti Contadi li Magnifici Signori videlicet,

Don Ferrante de Giovara Conte di Belcastro, Don Alfonzo de Giovara d'Archi, il Signor Matteo de Capua de Palena d'Appruzzo; li quali Signori cavalcaro per tutti li Seggi di Napoli a dì 6. di Genaro, & ognuno portava una bandera quatra con sue armi; e fu in loro compagnia la Maestà del Re Ferrante coll' Illustrissimo Duca di Calabria suo figlio, & altri assai Signori. Al detto anno 27. di Giugno nacque il figlio del Duca di Calabria, e fu chiamato Ferrando Vincenzo, di Venerdì; e la Domenica die 5. mensis Julii ne fu fatta gran festa al Castello di Capuano, dove foro molti Signori del Regno, e fu battezzato per il Reverendo Archiepiscopo Olivero Carafa; e furo fatti Compari dal Duca di Calabria il Principe di Salerno Sanseverino, il Conte di Fundi, il Conte Camerlingo, il Duca d'Andria, e Messere Antonello d'Aversa Secretario. Al detto anno del mese di Luglio se partio l'Illustrissimo Signor Duca di Calabria, & andò fore Regno contro Bartolomeo Coglione Capitano della Signoria di Venezia. Anno 1467. del mese di Giugno fu venduto il grano al mercato di Napoli a grana 15. il tumolo, e foncene tanta copia, che non c'era chi lo voleva comprare. Al detto anno a' 20. di Settembre fu publicato Cardinale Oliviero Carafa Archiepiscopo Napolitano.

Anno 1468. l'Imperadore Federico III. venne in Roma a tempo di Papa Paolo II., e le cerimonie, che usò il Papa, foro queste. Prima lo Giovedì innanzi la festa di Natale il Papa mandò incontra l'Imperadore quattro Dottori eccellentissimi, due Auditori della Rota, e due Avvocati; mandolli quattro Episcopi, uno Francese, uno Spagnolo, uno Tedesco, & uno Italiano. Lo Venerdì li mandò all' incontro due Cardinali Legati, delli quali uno fu Messer de Rohano, & altro Messer de Siena. Lo Sabbato dopo mangiare uscirono tutti l'altri Cardinali fora la Porta di Santa Maria del Popolo in numero di diciotto; alla quale Porta era uno Palio bianco di broccato d'oro, e tutte le strade di Roma erano parate di panni di razza, e sopra il Ponte di Santo Angelo la Processione fino a San Pietro; e loco era un gran Prelato Episcopo parato in Pontificale con la processione recependo l'Imperatore; e menaolo all' Altare di San Pietro, dove era lo Papa parato in Pontificale collo Camauro con tre Corone in testa; e con lo Papa erano quattro Cardinali, videlicet, il Cardinale di Napoli, il Vicecancelliero, il Cardinale di San Marco, & il Cardinal de Monferrato. E venendo l'Imperatore, lo Papa stette, e mai non se mosse, e l'Imperatore fe' tre riverenze a lo Papa, & alla terza le baciò tre volte lo piede; e poi lo Papa prese l'Imperatore per la mano, e baciollo tre volte in bocca, e poi l'Imperatore fece sue orazioni, e fatte se ne andò mano a mano col Papa in Palazzo.

Anno 1485. de mense de Giugno fu pigliato il Conte di Montorio in Cività di Chieti dal Signor Duca di Calabria la Vigilia di San Pietro; fu portato in Napoli, e messo alla Torre di san Vincenzo. Eodem anno & mense foro pigliati li figlioli del Duca d'Ascoli, e Conte di Nola dal Signore, e foro portati in Napoli al Castello nuovo con una loro già sorella del padre, nominata Madonna Paola. Eodem anno si ribellaro il Principe di Altamura Pirro del Balzo, il Principe di Bisignano Geronimo de Sanseverino, & il Principe Antoniello, & il Conte di Tursi suo fratello, il Conte d'Ugento, il Conte di Lauria, & altri Signori, il Conte di Melito Pietro di Giovara Gran Siniscalco del Regno. Eodem anno del mese di Giugno fu citato in Roma il Signor Re per querela delli Baroni al Papa, & andocce il Cardinale suo figlio, e là morìo d'Ottobre 1485. Eodem anno del mese d'Agosto fu fatta la querela delli soprascritti Baroni al Papa, e foncе il Conte di Tursi fratello del Principe di Salerno, e fu in Consistoro publico, e per lo Signor Re fu lo figlio Cardinal di Aragona. Eodem anno de mense Septembris die X. se partio lo Signor Re Ferrante da Napoli con quattro cento cavalli leggieri, e rimase il Duca in Napoli, & andocce il Conte di Morcone. Anno 1485. fu prattecato con la Religione e Maestro de Rodi di dare lo fratello del Turco al Re, e davali quarantamila ducati, & uno Castello in Puglia, & tamdem non lo possette avere, e pervenne in mano del Papa. Eodem anno del mese d'Agosto se partio la Regina, & andò a Tiano, & Abruzzo a le sue Terre. Eodem anno del mese d'Agosto iettero in campo le genti del Re a la Piscara, e l'altra gente allo Bosco de Bairano. Eodem mense entrò in campo il Principe di Bisignano sotto Cassano con tre mila persone a' piedi, & a cavallo. Eodem anno alli 26. d'Ottobre fu scapolato lo Conte di Montorio, e sua moglie, & alli 27. si partiro, & andossene all' Aquila Vicerè d'Apruzzo ultra. Eodem anno & mense l'Aquila alzò le bandere del Papa, e foncе per Legato il Cardinal de Medone. Eodem mense parlò il Gran Siniscalco con il Re Ferrante sopra la Grotta Minarda. Eodem mense tornò da Puglia Re Ferrante. Eodem anno il Duca di Calabria andò in Abruzzo, e lo Conte di Popoli non lo volse far passare per Popoli. Eodem anno il Cardinal di Napoli ebbe l'Abbadia della Cava, e di Montevergine. Eodem anno & mense se partio il Signor Re, & andò a Nola per parlare al Principe di Salerno. Eodem anno 1485. de mense Martii foro tanti grilli grossi, che passarono con un gran Scirocco da Barbaria, li quali consumarono le vittovaglie in molti luoghi, e duraro tutta l'Estate, e similmente consumaro le viti. Eodem anno die 2. Novembris fu un gran rumore in Napoli fra li Catalani, e li Napolitani, e foro morti delli Napolitani quattro, e dell' altri due; e fuggero li Catalani allo Molo, e là serrata la porta, & acquietosse il rumore il dì seguente. Eodem mense il Principe di Bisignano andò a Sarno con venti uomini armati a parlare al Conte di Sarno, e tornò in Salerno. Eodem mense il Gran Siniscalco se partìo da Salerno per andare ad Ariano suo Contado, e passando per Atripalda fu assaltato dall' uomini della Torre, e foronce ferite fra le parti, e salvosse. Eodem anno de mense Octobris il Duca di Sora alzò le Bandere della Chiesa. Eodem anno il Conte di Montorio, che fu scapolato, e fatto Vicerè d'Apruzzo, e Ducà d'Atri, senza avere la possessione, non potè entrare in Napoli. Eodem anno de mense Octobris avendo alzato le bandere della Chiesa l'Aquila, delli fanti del Re, ch'erano circa 500. ne foro morti circa 100., l'altri foro spogliati, e l'altri fuggirono, in che fu morto il Governatore dall' Aquilani Messere Antonio Cicinello, e Giacomo Pappaca-

da.

da Capo delli detti Fanti. Eodem anno del meſe di Novembre il Signor Duca d'Atri ſtando in Solmone, e volendo paſſare per le terre del Conte di Popoli, non lo volſe laſſare paſſare, ſe non ſquadre per ſquadre, e così fu fatto. Eodem anno del meſe di Novembre il Re pigliò il Caſtello della Cerra per accordo, & de menſe Decembris mandò il campo a San Severino. Eodem anno 19. Novembre il Principe di Salerno alzò le Bandere della Eccleſia in Salerno, & eſſo portava lo Sternardo per la Città. Et eodem die trovandoſi nella detta Terra Don Federico figlio del Re, lo quale li Baroni avevano fatto fare Principe di Taranto, lo retennero preſone, e con eſſo il Secretario del Re, e due ſuoi figlioli, & Meſſere Impò Catalano Luocotenente del Gran Camerlingo; e trovoſſe a Salerno all'alzar delle Bandere lo Principe di Biſignano, ch' era Conte Camerlengo, e lo Gran Siniſcalco, e lo medeſimo giorno ruppero guerra. Eodem anno s'accordaro quelli di Caſa Orſina col Re, e lo Conte di Tagliacozzo, & Orſinio Orſino, e Paolo Orſino, & il Re li donò il Contado di Nola, il Contado della Tripalda, il Contado di San Valentino, & Aſcoli in Puglia. Eodem anno de menſe Novembris ſe fuggio Don Federico figlio de Re Ferrando da Salerno, perch' era Genero del Principe d'Altamura, e fu pigliato per la via. Eodem anno fu fatta la parentezza del figlio del Secretario, lo quale era lo Conte di Policaſtro, con lo Conte di Lauria, e non fu vero, che fuſſe ſtato ritenuto in Salerno. Eodem menſe l'altro figlio del Secretario, ch' era Conte di Carinola, ſe fuggio da Napoli, come ſentio, che aveva alzate le Bandere il Principe di Salerno, & andoſſene in Carinola; & il Re vi mandò Marino Brancaccio, e Moſca del Rinaldo, che pigliarolo con inganno, e portarolo con ſua moglie in Napoli. Eodem anno, & menſe fu aſſediato lo Caſtello della Cerra dal Re con quelli della Terrà, li quali non volevano guerra. Eodem anno de menſe Novembris ſe partio Berlingiero Caldora, & accordoſſi con il Marcheſe di Bitonto, con ſuo fratello, & uno Lombardo, il quale ſe portò due Squadre del Principe d'Altamura. Eodem anno & menſe ſe partio lo Duca de Calabria da Santa Maria d'Arvona con 20. Squadre di cavalli, e mille fanti, & andò al Contado di Tagliacozzo, e meſſeſe inſieme con il Signor Virginio Orſino. Eodem anno & menſe lo Papa fece rompere li Ponti di Roma, eccetto quello di Santo Angelo, dubitando dell' Orſini, benchè non era in Roma, e così fece venire il Signor Roberto de Sanſeverino in Roma per dubio del Signor Duca. Eodem anno alzò le Bandere lo Principe d'Altamura lo dì de Santa Catarina. Eodem menſe ſe partio lo Gran Siniſcalco da Salerno per andare al Contado d'Ariano, e fu aſſaltato da quelli della Tripalda. De menſe Novembris fu fatta una correria per lo Principe de Salerno in Ebuli, e fulli levato tutto lo Beſtiame. Eodem menſe il Gran Siniſcalco Conte d'Ariano ſe ne andò allo Guaſto. Eodem anno menſe Septembris, il Signor Don Federico Principe di Taranto era ſtato ritenuto fittitiè in Salerno con il figlio del Conte de Policaſtro, lo Secretario, Meſſere Antoniello, e Meſſer' Impò Luocotenente del Conte Camerlingo, e fittitiè ſe ne fuggiro da Salerno, e per mare andaro con due

A Barchette a Citara Caſale della Cava, e vennero a Napoli; & eodem menſe fu rotta la guerra a Benevento. Eodem anno de menſe Novembris venne il Signor Roberto de Sanſeverino a Roma, e fu fatto Confaloniero della Eccleſia; e quello medeſimo giorno corſe il Duca di Calabria a Roma, e pigliò de molte beſtiame groſſe e piccole, e muli, con prigioni aſſai, e pigliò il Duca Pontemollo, Ponte Montano ſul Teverone, ch' era del Papa. Del meſe di Decembre il Signor Roberto fece venire le ſue genti vicino Roma, che l'aveva laſſate; e così ſi ritirarono indietro le genti del Duca in Monteritondo, ch' è B di Caſa Orſino. Eodem menſe il Principe d'Altamura pigliò Spennazzola, Genzano, & accordoſſe Antonio Piſſiciello, che teneva. Eodem menſe il figliuolo del Signor Roberto, chiamato Fracaſſo, andò in campo a Pontemontano, che lo teneva il Duca di Calabria, & appreſſandoſi lo Fracaſſo, li fu tratto d'uno ſcoppetto, e paſſolli d'una gamba, e l'altra guaſtolli molti denti della bocca. Tamdem lo pigliò, e fenne buona vendetta. Eodem menſe l'Orſini pigliaro poſſeſſione di Nola, la Trepalda, Monteforte, Lauria, Avella, Ottajano per nome di tutti l'Orſini, ſalvo Aſcoli, che non pottero avere, ch' era nelli C Capitoli, che lo teneva Ceſare Pignatelli. Eodem menſe il Principe di Capua figliuolo del Duca di Calabria ſe partio d'Apruzzo, e venne in Puglia alla frontera del Principe d'Altamura, e Marcheſe di Bitonto, e meſſeſi inſieme con Don Franceſco ſuo Zio carnale. Eodem menſe vennero ventiquattro Squadre di Milaneſi, e dieci di Fiorentini, e cinque de Pitiglano; e due del Signor de Piombino affrontaroſe con lo detto Conte. Venne per capo di detta gente il figlio del Signor Roberto Conte de Cajazza per nome del Duca di Milano. Non paſſaro in lo paeſe di Roma per tutto lo detto meſe.

Anno 1486. de menſe Januarii lo Cardinale Orſino, e Paolo Orſino, e Giulio Orſino s'accordaro con lo Papa, e detto Cardinale andò D a Roma. Eodem menſe cinque Squadre del Duca di Calabria foro mandate dall' Abbate de Farfa, dove era detto Duca in ſoccorſo de li Orſini; andaro a Monterotundo. Eodem menſe il Signor Duca ſi ritraſſe con le ſue genti, chè non poſſevano ſtare per le vittovaglie, & altre cagioni, e venne in lo Contado d'Albe, e le dette ſei Squadre non pottero venire al luogo, dove era detto Duca. Eodem anno li Genoviſi, e li Fiorentini s'accordaro per mezzanità del Papa. Li Genoviſi ebbero Pietra-Santa; Sarzana, e Sarzanella i Fiorentini. Alli 13. di Agoſto 1486. alle 20. ore avendo ricercato Franceſco Coppola alla E Maeſtà de Re Ferrante, che volea, che le deſſe per moglie la figlia del Duca d'Amalfe, ch' era Nepote del Re Ferrante, volendoſe fare la feſta in Caſtello nuovo, foro preſi, e poſti preſone lo detto Franceſco, qual' era lo Conte di Sarno, Meſſere Antoniello d'Averſa Secretario, e due ſuoi figli, quali erano Conti di Carinola, e Policaſtro, Meſſere Aniello d'Arcamone, qual' era Conte di Borello, e Meſſer Giovanni Poù, qual' era Luogotenente del Conte Camerlengo, & a tutti ſei tolta la robba, mobile, e ſtabile, e folli fatto proceſſo che aveano intendimento coll' Inimici ribelli di detta Maeſtà, e la robba loro tra mobile e ſtabile valſe circa Ducati trecento mila.

Digitized by Google

Il Conte di Carinola di Novembre il detto anno fu ſtraſcinato ſopra una Carretta portata da' bovi, & allo Mercato ſcannato con un coltello, e fattone quarti, che foro poſti alle porte di Napoli. Et eodem die fu tagliata la teſta a lo fratello, ch' era Conte di Policaſtro. Eodem anno vennero tutti li Baroni in Napoli. Eodem anno de menſe Februarii fu pigliato lo Conte di Morcone, e fecelo pigliare lo Padre lo Conte de Fondi. Eodem die fu pigliato Fabrizio Spinello Nepote carnale di detto Conte, e fecelo pigliare il detto Conte ſuo Zio.

Anno 1487. il Duca di Sora ebbe parole con lo figlio primogenito, e foro con l'armi in mano, e così lo figlio ebbe più favore dalli ſoldati, quali ſtavano in Alvito, e cacciarolo fora con un' altro ſuo figliuolo, & andaro in Roma; e lo Signore Re ſi pigliaje tutte le Fortezze, e del meſe di Marzo lo Cardinale di San Pietro in Vincula ſe partio da Roma. Del detto anno venne uno baſtardo d'Angiò da Franza in Genua. Li Genoviſi ſi diedero al Re di Franza, & era Governatore il Cardinal Genoveſe. Del meſe di Gennaro ſi partie lo Principe di Salerno, & andoſſene a Roma con licenza del Signor Re, e foroli tolte tutte le Terre, e del meſe di Marzo venne la moglie, e figli in Napoli, che lo Signor Re li fè venire. Del meſe di Febraro fu fatta la parentela del figlio del Papa con la figlia di Lorenzo de' Medici, il quale ebbe l'Abbadia di San Germano, ma non le Fortezze. Del meſe di Febraro venne l'Ambaſciatore del Turco. Del meſe di Marzo Franceſco de' Monti andò per Imbaſciatore a Turchia, e portò a donare al Turco otto muli per lo Signore Re. Eodem anno il Conte di Pitigliano ebbe Nola con lo Contado. Eodem anno Paolo Orſino, & altri Orſini ebbero lo Contado della Tripalda, & Aſcoli in Puglia per la ſervitù, che fecero al Re inconquiſtare lo Regno. Eodem anno lo Cardinale Orſino fuggì da Roma due volte, e fu del meſe di Febraro. Eodem anno furo morti doi figlioli dello Signore Re, lo Cardinale d'Aragona, e Don Franceſco l'ultimo figlio maſcolo, e fu de ſpazio d'un' anno, e giorni tredici. Eodem anno l'Ambaſciatori de Milano, e Fiorentini diſſero al Signore Re, doveſſe oſſervare li Capitoli avevano promeſſo, e la lega; e così il Papa requeſe l'Ambaſciatori de Re de Caſtiglia, Milano, Fiorenza, e tutta la lega, che doveſſero fare oſſervare li Capitoli promeſſi per lo Signore Re: altramente ſe ſcuſavano. Eodem anno ſeguaſtò la parentezza, ch' era fatta tra lo Duca d'Urbino colla figliuola del Re Ferrante, e pigliò la Sorella del Marcheſe di Mantova. Eodem anno lo Duca de Ferrara andò a San Giacomo de Galizia. Eodem anno morio lo gran Siniſcalco del Regno, e fu fatto lo Duca de Melfi Caracciolo Gran Siniſcalco; ebbe la Candida con lo Contado per Ducati ſettemila, qual' era ſtato dal fratello, che lo perdio alla guerra paſſata per rebellione. Eodem anno li Genoviſi recuperarono Sarzanella de mano delli Fiorentini. Eodem anno lo Duca di Milano pigliò lo governo dello Stato, quale lo governava Ludovico ſuo Ziano, perchè eſſo era ſtato figliolo. Del meſe di Febraro al dì della Candelora fu publicata la Lega del Papa co' Veneziani, inche pigliaro lo Prefetto per loro ricevuto; e teniose per certo, che in queſta Lega era il Re di Franza, e Maſſimiano, lo Marcheſe di Monferrato, lo Marcheſe de Mantova; Seniſe, Lucchiſe, e Genoviſe. Eodem anno Don Federico figlio del Re fu fatto Principe de Taranto per interpoſizione dello Sig. Principe de Salerno, Principe d'Altamura, Principe de Biſignano, e loro aderenti. Eodem anno fu fatta la parentezza del figlio di Lorenzo, con la figlia del Cavaliere Orſini, ed un' altra con il figlio del Conte di Pitigliano, ch' era Conte di Nola, con la figlia del Marcheſe di Gerace Nepote del Signor Re Ferrante. Anno 1487. Lodovico Ziano del Duca di Milano fu cacciato dal Governo di Milano. Eodem anno fo lo trattato de fare fuggire Fabrizio Spinello, qual' era preſone in Caſtello nuovo; e poi un compagno, che l'ajuttava, fu ſcannato, e fatto in quattro quarti. Eodem anno lo Signor Virginio Orſino pigliò la Impreſa del Signore Re l'Armellino, e quelle de Caſa d'Aragona. Eodem anno Giovanni Angelo Trivulzio Milaneſe Conte di Belcaſtro pigliò per mogliere la figlia del Conte de Montodoriſe Conte Camerlengo. De menſe Junii foro preſi nel Caſtello nuovo de Napoli lo Principe d'Altamura chiamato Pierro de Balzo, il Principe di Biſignano Geronimo di San Severino, Giovanni Caracciolo Duca di Melfe, Bernardo de San Severino Conte di Lauria, con lo figlio Anghilberto del Balzo Conte d'Ugento; e poco d'avanti erano ſtati preſi lo Conte di Milito, e Salvatore Zurlo. Alli 2. del meſe di Giugno venne prigione il figlio del Conte di Noja, chiamato Gian Paolo del Balzo, la Principeſſa di Salerno la giovane, e ſoje figlj. (Hoc anno fuit exemtus integer Status Principis Salerni, & Uxor captiva Neapolim ducta cum duobus filiis.) Eodem anno de menſe Julii fu pigliato il Conte de Milito de Caſa Sanſeverino, e Salvatore Zurolo, con dire che volevano fare fuggire la Principeſſa di Salerno, e figlj; e foro pigliati certi altri; e lo figlio del Duca di Melfi reſtò in Caſtello di Melfi, e non voleva venire, ma venne lo frate di detto Duca. E fu pigliato lo Marcheſe di Bitonte, e fu laſſato per alcuni buoni riſpetti. Le figlie del Principe di Biſignano non furo pigliate. Eodem anno fu fatta la parentezza con la figlia del Signor Re, e ſpoſata, & eodem anno fu fatta la parentezza del Conte di Pitigliano con la figlia dello figlio Spurio del Signor Re. Eodem anno fuggio la Princepeſſa de Biſignano con ſei ſuoi figliuoli, e fu per mare con un Bregantino, & andò a Terracina ſalva, poi andò in Roma. Eodem anno fu mandato a chiamare lo figlio del Duca di Melfe, e non volſe venire, e per quello fu aſſediato lo Caſtello, e foro perdute tutte le altre Fortezze. Eodem anno nel meſe di Giugno lo Duca di Milano ebbe Genova. Eodem anno foro pigliati in Napoli tre ſervitori del Principe di Biſignano, Gelormo Acciapaccia, Giacomo Carbone, e Matteo Arcella, che ſi diceva che avea ſaputo la fuggita della Principeſſa, &c.

Hucuſque Diaria illorum de Raimo.

Digitized by Google

ANTONII
GALLI
GENUENSIS
OPUSCULA HISTORICA
DE REBUS GESTIS
POPULI GENUENSIS,
ET
DE NAVIGATIONE COLUMBI,

Nunc primùm in lucem efferuntur

E MSto CODICE GENUENSI.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN ANTONII GALLI COMMENTARIOS RERUM GENUENSIUM *PRAEFATIO* LUDOVICI ANTONII MURATORII.

Antonii Galli Genuenſis Hiſtorici, qui Scriba Magiſtratus Sancti Georgii fuiſſe traditur, meminere in Annalibus Genuenſibus Auguſtinus Juſtinianus, & Folieta, fuſius vero Michaël Juſtinianus in Biblioth. Liguſt. Ejus quoque mentio eſt apud Eugenium Raimundum in Sphaera Scient. & Script. pag. 255. Quid de eo habeat Raphaël Sopranus in Libr. de Scriptor. Ligur. referre juvat: *Antonio Gallo*, is ait, *Segretario dell' Illuſtriſſimo Magiſtrato di San Giorgio, viveva nel* 1499. *e con iſtile aſſai puro ſcriſſe Latinamente alcune Iſtorie Genoveſi: cioè la Guerra contro Aragoneſi, ſeguita nel* 1466. *ſotto la condotta di Lazaro Doria; e queſta fu da eſſo dedicata a Gotifredo d'Albaro. Scriſſe poi due Commentarj de' ſucceſſi tra' Genoveſi e Galeazzo Duca di Milano, che cominciano nel* 1476. *e terminano nel* 1478. *dedicato a Girolamo Moneglia. E per ultimo con brevi e ſcelte parole diſteſe in carta le glorioſe impreſe dell' Almirante Colombo, intitolandole: De Navigatione Columbi per inacceſſum antea Oceanum. Parlano di lui Girolamo Bardi nella Cronologia, Antonio Poſſevino nella Biblioteca ſcelta, Agoſtino Giuſtiniano ſotto l'Anno* 1493. *e Oberto Foglietta ſotto l'Anno ſteſſo, e nell' elogio di Criſtoforo Colombo.* Paria legas in Athenaeo Liguſtico Auguſtini Oldoini. Itaque curavi, ut hos etiam Commentarios, ceſſuros nempe in decus inclytae Reipublicae Genuenſis, mihi impetrarem. Et poſt multos tamdem labores voti compos ſum factus. En ergo tria ante commemorata *Antonii Galli* Opuſcula; e quibus primum, videlicet *De expeditione Genuenſium in Barchinonenſes* Anno 1466. ſuſcepta, nomen in MSto Codice praeferebat *Gotifredi de Albario*. Verùm perverſe id factum continuo intellexi, quum ejus Auctor teſtetur, ſe ea ſcripſiſſe *ad Gotifredum*, & quidem *ut haec ipſa in Annalibus ſuis is ſine ullo labore poſſet tranſcribere*. Anno autem 1461. Auguſtino Juſtiniano teſte, *Gotifredus de Albaro* delectus fuit ad munus contexendi Annales Genuenſes. Ad haec diſerte a Soprano adnotatum vidimus, Opuſculi iſtius Auctorem fuiſſe *Antonium Gallum*, non Gotifredum de Albaro. Complectitur alterum ejuſdem Auctoris Opuſculum *res geſtas Genuenſium* ab Anno 1476. uſque ad 1478. In tertio Opuſculo origo exponitur *Chriſtophori Columbi*, primi ac celeberrimi Indiarum Occidentalium inventoris, quem Genuenſem multi, alii Savonenſem appellant. Eodem tempore, quo Columbus, floruit & Antonius Gallus: quare auctoritas ejus hac in re non leve pondus habet. Attamen negligenda non ſunt, quae Petrus Maria Campius Tomo III. Hiſt. Eccleſiae Placentinae diſſeruit de Patria Columbi: hunc enim honorem Placentiae tribuendum & ipſe contendit. Ego quos potui Amanuenſis naevos e tribus hiſce Opuſculis deterſi. Reliquos Lectorum humanitas condonabit, aut melior acies caſtigabit. Dolens denique dicam, Commentarios duos, a *Gotifredo de Albaro* nuper memorato poſt ſe relictos, anxie quidem quaeſitos a me fuiſſe, ſed inani hactenus ſucceſſu.

Digitized by Google

Digitized by Google

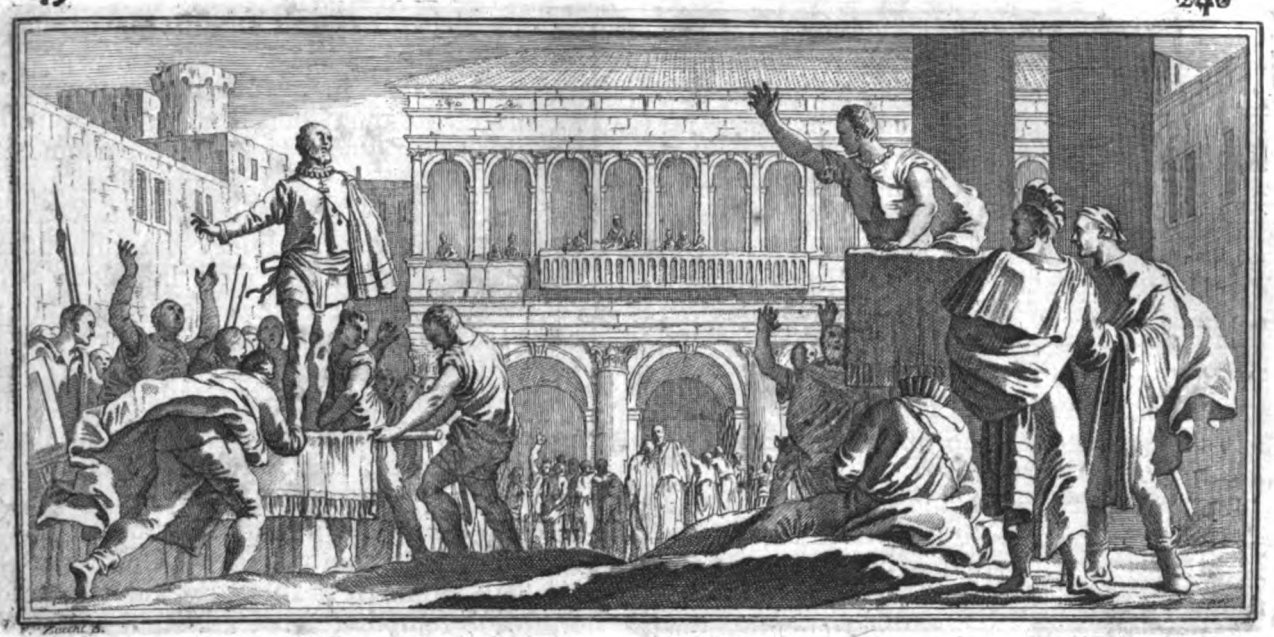

ANTONII GALLI GENUENSIS COMMENTARIUS

De Genuenſium maritima Claſſe in Barchinonenſes expedita Anno MCCCCLXVI.

QUod me ſæpe hortatus es, Gotifrede, ut Commentariũ rei geſtæ proximâ hac maritima claſſe conſcriberem, id nunc feci, non ignorans, meum hoc incœptum non ineptum modo eſſe, ſed fortè etiam temerarium, & apud eos maximè, quibus præter neſcio quid limatius, & priſcis illis par, nihil omnino dignum videri ſoleat. Sed ego, quo mihi literaturum aut facundiæ laudem quæſitam velim, hoc profectò non ſcripſi, quarum rerum non uſque adeo me expertem eſſe judico, ut non intelligam, quàm longè abeſt oratio mea ab eo dicendi genere, in quo pura latinitas, & elegantia ſermonis ineſſe videatur. Verùm ut hoc impudenter ſubirem onus, impulerunt me adhortationes tuæ, idipſum tibi præſtare cupientem, ut hæc ipſa in Annalibus tuis ſine ullo labore poſſis tranſcribere, ne, ſicuti noſtri temporis pleraque, nullis literarum monimentis illuſtrata è memoria decidant. Nam

A etſi claſſis hujus geſta, utpote quæ adversùs hoſtem invalidum, & nihil auſum pugnâ committere, hyemis etiam emiſsâ tempore, exilia ſanè videantur: quia tamen non effugio ſolùm periculi, quod ingens imminebat, ſed etiam exiſtimationis, jam pridem propemodum amiſſæ recuperatione, quemdam non mediocrem, ut ego puto, fructum Reipublicæ contulerunt: ad officium meum pertinere judicavi, ut earum rerum, quibus interfui, & quæ non modo memoriæ, ſed etiam literis, tunc cum gerebantur, à me præſente mandabantur, exſtet ſcripta narratio. In quo ſatis factum per me fuerit, ſi pro virili laboravero, quantum mihi vires ſuppetunt, earum perſpicuam tra-
B ditionem intexere; nec verebor, quid judicent de oratione mea, qui potius reprehendere norunt, quàm poſſint ipſi melius aut ornatius aliquid efficere, dummodo vel falſitatis, vel adulationis crimine convinci non poſſim. Quod quidem ipſum, ut facillimum eſt obtinere, ſi apud recta judicia periculum fiat, ita vix poſſibile eſt in vulgo penitus ſuſpicione carere, quoniam in ea tempora incidimus, ut viventium quemquam laudare, quantumvis benemeritum, non liceat, quin adulationis nota ſit ſubeunda. Quamobrem nudam tantummodo rem, uti geſta eſt, in literas miſi; & cætera legentis arbitrio relicta eſſe volui. Sed

Digitized by Google

erunt fortaſſe, qui de rebus minimis longam nimis me ſcripturam confeciſſe reprehendent: quibus ego ita reſpondeo, longe aliud ei propoſitum eſſe, qui unius ſeculi, multorumque annorum contexat hiſtorias; & aliud longe mihi expeditionis unius Commentarium unum perſcribenti. Sed ut jam narrationem noſtram expediamus, paucis prælibatis, quibus ſtatus citerioris Hiſpaniæ cognoſcatur, ab eo motu, quem Barchinone paratæ claſſis Nuntius in Urbe Genua excitavit, initium ſumemus. Tu verò, Gotifrede, quæ præceſſerunt, ut arbitror, jàm in Annales conjeciſti, aut in Commentariis prænotata ſuo quæque ordine, cum dabitur otium, perſcribes.

Poſtquam deceſſit Alphonſus Rex, qui Regno Neapolitano potitus citeriorem Hiſpaniam, Baleares, Sardiniam, Siciliam quadraginta ultra annos in multa pace abſens rexerat, omnia Regna ejus, præter Italicum, cujus Ferdinandum filium ſucceſſorem reliquit, ad Johannem fratrem Regem Navarræ, ad quem jure quoq; hæreditario pertinebant, ejus etiam, ut ajunt, teſtamento delata ſunt. Huic Johanni, ſine ulla controverſia in omnibus Regnis excepto, filius erat ex priore Conjugio Carolus nomine, adultus jam ætate, & qui virtutis opinione apud Regnorum Populos clariſſimus evadebat. Ex uxore ſecunda liberos etiam alios ſuſtulerat. Rex, quos aſpernari tamquam indignos ob materni ſanguinis minus inclytum genus, ingentis mulier ſpiritus ægre admodum patiebatur. At in diem gratia Caroli magis magiſque apud populares augebatur, adversùs quos favores eundum Regina, & propriæ proli utcumque proſpiciendum rata, querelis aſſiduis, & confictis criminationibus Regias aures obſidens, in tantum apud impotentem ſenis animum, & amore ſui præoccupatum pervicerat, ut Novercæ prævalentibus importunitatibus, exilium ſibi voluntarium Carolus delegerit; vectuſque Neapolim, vivente adhuc jam tum Patruo, apud eum, quamdiu vixit, fuerat. Poſt cujus obitum in Siciliam trajecit. Inde Regni Aragonenſis Principes, & Barchinonenſes in primis hunc Carolum indignè ab Noverca expulſum quærentes Regno reſtituendum, & Regem ſibi deſtinandum expoſtulantes, Barchinonam evocavere, ubi tanto eſt honore receptus, ut non invidiam modo in ſe Patris, ſed capitale inſuper odium concitaverit, uſque adeo ut etiam jam tum eum è medio, ut fertur, Johannes tollendum decreverit. Id autem quo facilius exequeretur, ſimulatâ reconciliatione, ad ſe vocatum, ſicuti fama eſt, veneno necavit. Ob eam indignitatem populorum in Regem odium, ſed & in Reginam maximè crevit, adeo ut non dubitarent palam dicere, mulierem maleficam alienatâ mente ſenem veneficiis opprimere; & in celeberrimis quoque Urbibus per compita & fora publica tabellæ figebantur, quibus omne probri genus in Reginam decantaretur. Sed ceteri quidem à Regni Principibus in metu & officio continebantur. Barchinonenſes verò, florentiſſima Civitas, & agro, atque opibus jam provectior, quàm quæ cuiquam ſervire poſſet, aſpernari primo mandata, poſtea & imperium abnuere cœpere. Poſtquam autem ille contra ire conabatur, & eos aperto bello laceſſit, bellum etiam & ipſi palam intulere: quo factum eſt, ut Rex à Regni Civitatibus minus in ea re adjutus, quoniam Barchinonenſium apud omnes gratia prævalebat, externis auxiliis rem gerendam ratus, è Gallia mercede conductas equitum quaſdam turmas in agrum Barchinonenſem immiſerit. Et quia, quo ſtipendium equitibus perſolveret, aliunde non erat, partem agri ad fines Galliæ, qui Barchinonenſibus antea erat attributus (Perpinianum eum vocant) equitibus pignori tradidit. Barchinonenſes territi, tamdem ne ipſi ſatis inferendo bello contra Regem viderentur, ab ultimis Hiſpaniæ gentibus (Portugallenſes ii ſunt) Petrum Jacobi Urſelli quondam Comitis materno genere nepotem accerſunt, eumque Regem ſibi conſtituunt; & ei Regnum Aragonenſe deberi jure affirmantes, contra Johannem conſiliis & armis accinguntur. Ipſe verò Johannes contractis quas potuit undique viribus, copias ad Barchinonis mœnia, equite Gallo fidens plurimum, admovit. Ibi cum animadverteſſet fruſtrà ſe tempus terere, ad expugnandas Urbes, quæ in Barchinonenſium permanſerant fide, converſus, Tarraconem primo aggreditur, eamque expugnatam vi diripit: quo tenore pleræque vicinæ Civitates ad Regem redierunt. Dertuſa verò in ripis Iberi fluminis ſita, quamquam longius omnibus à Barchinonia remota, tamen neque minis, neque promiſſis à fide Barchinonenſium divelli poterat. Eam igitur obſidet Rex, & poſt aliquot tamdem menſes fame perdomitam in deditionem recepit.

Inter hæc Gallorum exactis ſtipendiis, cum ii equites in Galliam rediiſſent, Petrus alter Rex moritur; nec abfuit ſuſpicio, veneno ſublatum, quia inter cives, quorumdam etiam direptis bonis, ultra quam volebant, ipſe pro imperio agere cœperat. Regiam ſupellectilem, & bona omnia publicata ad bellum gerendum Barchinonenſes diſtribuunt. Ceterum dum hæc in Hiſpania geruntur, jam anni aliquot fluxerant; & quamquam res Barchinonenſium florentiſſimæ erant, tamen tamdiu continuo bello exhauſtæ magis magiſque in diem prolapſæ retro ferebantur. Nam cum primo mercaturæ, atque opificiis omninò intenta Civitas opes ingentes ſibi comparaſſet, tum multo tempore deſtitutis navigationibus, & terreſtribus etiam negotiationibus intermiſſis, maximam acquiſitarum opum partem abſumſerant. Itaque afflictis omnibus, cum viderent, per ſe reſiſtere non poſſe, de creando novo Rege & potente, cujus ſubſidiis levarentur, conſilia ineunt. Et quia jura Regni Aragonei non omnino aliena etiam erant ad Renatum, quem Regem etiam vocabant, in eum inclinavere; is enim ab oſtio Rhodani uſque ad Varum fluvium Galliæ maritimos Populos, quos Provinciales vocamus, in ditione habebat, plurimumque Barchinonenſes in eo bello frumentis ex ejus agro advectis utebantur. Erat etiam Renato filius Johannes, qui Calabriæ Dux dicebatur, ſuſcepto ejus tituli nomine quondam, dum pater Renatus Neapolitani Regni poſſeſſionem obtinebat. Is proximè in illud Regnum miſſus cum auxiliis à patre contra Ferdinandum, qui Regno potiebatur, ita brevi multa egregiè geſſerat, Genuenſium claſſibus adjutus, ut quamquam minus proſperâ fortunâ in bello uſus, inde expulſus fuerit à victore Ferdinando, tamen militarium artium inter orbis Principes eximius haberetur. Miſſis igitur Legatis ad Renatum Barchinonenſes, ejus animo antea explorato, Regem illum ſibi conſtituunt, ſimul-

Digitized by Google

simulque naves onerarias perficiunt, atque deducunt; tres enim non mediocris magnitudinis ædificaverant, quibus commercia maritima jamdiu sibi clausa patefacerent. Nullæ eo tempore cum Genuensibus pacis, aut inducia-
rum illis conditiones erant; fidem tantùm publicam petiverant ante menses paucos, dederantque, ne Genuenses Barchinonenſibus, neve Genuenſibus Barchinonenſes vim mari, terrave afferre liceret. Navis una Genuenſium Johannis Regis ſtipendiis merebat; mille tamen ante rapinæ inter eos fuerant. Cum ipſo Johanne Genuenſes nullo fœdere tenebantur; ſed tacitæ quodammodo induciæ, quia utriſque Conſul erat, eſſe videbantur. Onerariæ noſtræ, ut in pacatiſſimis regionibus, per maria illa vagabantur, ita ut facilè quavis repentina vi opprimi poſſent. Qua ſpe Barchinonenſes ceteris præparatis, quatuor navium claſſem raptim educunt, eo quidem animo, ut omnium gentium, ſed Genuenſium in primis, quaſcumque Naves nanciſcantur, intercipiant. Quod ubi Genuæ cognitum eſt, (id enim ex Barchinona literis noſtri mercatores ſignificaverant) cunctorum animos metus ingens invaſit, quoniam periculum ingens inſtare videbatur poſſe ab iis, & plures noſtrorum naves, nihil omnino eo tempore ſuſpicantes, intercipi. Et ipſi quidem tantâ celeritate naves ipſas paraverant, ut à Barchinona, unde ſolverant, ante Valentiam pervenerint, quàm id reſciverit Bartholomæus Italicus, cujus navis maxima, & eadem nova, ad Iberi oſtium merces ab Dertuſa opperiens in anchoris ſtabat. Is enim cum ſe ut propinquiorem petierint hoſtes, procul dubio ſtans in anchoris fuiſſet oppreſſus, niſi Favonius, qui per eos dies ab oſtio fluminis Iberi perflavit, eò contendentes hoſtium naves arcuiſſet. Quo vento ad Valentiæ littus extemplo delatæ quaſdam ibi naves capiunt, atque diripiunt. Inde rurſus verſo curſu ad Iberum contendunt. Bartholomæus interim factus certior, Barchinonâ ſolviſſe claſſem, fugam rapit, & eam diverſo curſu exiſtimans devitare, Occidentem tenens, in hoſtes jam Valentiâ redeuntes incidit. Erant autem hoſtiles naves leviſſimæ, ac mira celeritate ferebantur. Itaque fugæ præreptâ ſpe, ad pugnam noſtri ſe ſe parant. In eo negotio pauciores etiam quàm nauticis miniſteriis ſatis erant, à pluribus ſuperantur; non ſine cæde tamen, & multo ſanguine capiuntur, ipſo etiam Bartholomæo interfecto. Nec Barchinonenſibus quidem ſatis læta victoria fuit; nam ad ſexaginta ſuorum amiſſis, poſtquam videre navem vacuam, quam putaverant pretioſis plenam eſſe mercibus, fertur Præfectum dixiſſe ſæpius, multo utilius ſibi futurum, ſi eam navem non cepiſſet; ſed ut non deeſſet ſucceſſibus, ceteras noſtras naves perſequebatur.

At Genuæ ſollicitis omnibus, quod periculum ad multos pertinebat, V. Idus Septembris ſine mora decretâ claſſe, qua hoſtes reprimerentur, eodem die ad veſperam iterum coacto Senatu de Præfecto deligendo conſultabatur; & una omnium ferè ſententia fuit, potiorem decernendum, nec ordinibus aut colori reſpectum ullum habendum. Itaque nominatis iis, qui boni videbantur, poſtremò in Lazarum Aurium plerique convocatorum aſſenſere, quod florens ætate, & opibus inter ceteros non infimus, animo quoque validus, & gloriæ cupiens habebatur. Ipſe autem mercaturæ deditus, quoniam ſine ſuorum negotiorum incommodo abeſſe domo non poterat, quantum valebat, id munus recuſabat. Sed poſtquam Senatus eum edicto magnâ impoſitâ mulctâ cogendum decreverat, & ab amicis quoque increpabatur, eorum monitis acquievit. Creati autem ab initio fuerant viri octo, Antonius Gibertus, Thobias Gentilis, Lucarius de Marinis, Alexius Salucius, Lucianus Spinula, Marcus Lercarius, Lazarus Varexius, & Johannes Franciſcus Palmarius, quibus claſſis parandæ, & pecuniæ conquirendæ cura data erat, exigi pecuniæ partem tributo placuit, pars ex centeſima mercaturæ comparata eſt. Et quia celeritas adhibenda erat, ne in exigendo tributo temporis nimium abſumeretur, Magiſtratus Sancti Georgii fidem fecit, & cautionibus ſumta pecunia eſt, quantum in ea paranda claſſe ſatis viſum; Aurei nummi viginti millia fuere; naves ſex ex majoribus, quæ haberi potuerunt, quarum in Portu quatuor erant, navis Hieronymi Salvaighi, navis Leonardi, & Jofredi Spinulorum, navis Antonii Bozolli, navis Hieronymi Calvi. Harum Spinula, & Bozolla Goaldi omnino plenæ Britanniam petituræ erant. Savonæ altera Spinola Johannis, & Antonii fratrum præſenti claſſi addita eſt; & ab Minione, quæ ſtatio 40. millia paſſuum cis Oſtia Tiberina eſt, navis Benedicti Italici, quæ alumen Summi Pontificis devehendum in Gallias Oceanum attigentes accipiebat, accita eſt. Interea dum navis Calva latus immerſæ ſuſpenſa carinæ reficitur, & Goaldo plenæ naves onus exponunt, ex primo illo ardore, quo videbatur maturandam omnino claſſem eſſe, multum remiſſum eſt; & quia de claſſe hoſtili nihil afferebatur, ipſam malorum nuntiorum moram ita quidam accipiebant, ut crederent, ſi aliquam noſtram navem cepiſſent, fore ut id continuò Genuæ nuntiaretur. Quamobrem & navem Italicam, quam etiam ab Dertuſa fugam cepiſſe ſcriptum erat evaſiſſe, & reliquas omnes jam certiores factas in tuto eſſe debere: igitur ſegniter primò res parabantur, deinde ita ſubito omnium ferè animi mutati erant, ut palam non armandum loquerentur, eamque impenſam jam ut ſuperfluam plerique arguebant.

Erant alii, qui cautiores videbantur, ſentientes tres armatas naves ſatis fore cum tribus mercibus plenis ad hoſtium conatus reprimendos. Neque Lazarus, ut qui nihil curaret in eam expeditionem proficiſci, non maturari claſſem querebatur; erat enim ei eundum cum gravibus atque onerariis navibus ad littus importuniſſimum, ubi videbatur non tantum cum hoſtibus, qui utique mari ceſſuri erant, ſed cum hyeme & fluctibus bellum eſſe gerendum. Præterea jam ad id ventum erat, ut feſtinatio nulla adhiberi amplius poſſet, qua improvidi atque ignari claſſis ejus hoſtes adoriri poſſent: quod profecto antea, ſi diligentia fuiſſet adhibita, conſequi facile fuerat.

Ab Minione interim navis Italica Genuam venerat, & literis, certiſque nuntiis allatum eſt, alteram Italicam captam, ac ceteras ut perſequerentur, hoſtes ad Africam curſum direxiſſe. Tum vero rurſus coacto Senatu increpiti ipſi octo viri juſſi ſunt claſſem maturare. Exponuntur onera, conducuntur viri mille & ducenti; navarchi nautas omnes conſcribunt; centum quoque electiſſimi Præfecto attributi ſunt; & omnia cum ſumma feſtinatione para-

bantur. Perfectiſque omnibus Lazarus naves conſcendit tertio Idus Octobris, eductamque è Portu claſſem Naulum perduxit. Ibi luſtratis viris, ſexto poſt die, quo eò venerat, vela dedit. Solutâ claſſe ſtatim conſternatio ut ſubita & ingens, ita vana in navi Prætoria fuit. Nam juvenis robuſtiſſimi corporis repente morbo correptus exſpiravit; quoque ſuſpicio peſtilentis contagionis minus abeſſet, tumorem in inguine cadaveri ineſſe renuntiaverant, qui juſſi à Præfecto examinum corpus ſcrutati erant. Quamobrem metu omnes conciti in eo magis confirmabantur, quod & nocte proxima quidam febre valida correpti erant, quorum & ſi non cognoſcebantur ægritudines, tamen à præoccupatis pavore animis in deteriorem partem accipiebantur; etenim credibile videbatur, eam labem inter Finarium, & Savonam, ubi per eos dies vis ingens ejus mali erat, in naves evaſiſſe. Nec deerant, qui Præfecto conſulerent, ut dimiſſa Prætoriâ navi, alienarum aliquam conſcenderet. Ipſe vero affirmabat, poſtremum omnium ſe è navi exiturum. Itaque adhibitis quæ potuit in præſentia remediis, relegatis in proram, qui ægro aſtiterant, & qui cum iis potu accubituve mixti fuerant, curſum ad Inſulas Stecadas direxit, ut ſecundum mandata, quæ habebat, ibi de hoſtibus aliquid ſciſcitaretur. Quò quum veniſſet, cognovit nullas Barchinonenſium naves ad ea littora veniſſe. Itaque ſublatis anchoris Perminum & Maſſiliam versùs navigat, ut propriis oculis intueretur, ſi ad ea loca naves, ſicut fama erat, hoſtes perduxiſſent, ſimulque ut inde in Hiſpaniam curſum dirigeret, ſi fortè claſſem hoſtilem eò navigantem obviam habere poſſet. At nocte, quæ ſequuta eſt, ſuperato Carcelli Promontorio Aquilonis validâ procellâ correptæ naves diverſum curſum tenuerunt, alia Occidentem, aliæ retro ad Inſulas proras obverterunt. Bozolla etiam, & Calva uſque ad Herculis Portum (Villafrancha nunc dicitur) delatæ ſunt. Luce orta diſperſas naves, Lazarus quantum potuit, coactas ad Inſulas reduxit; & quia de duabus nihil noverat, Nuntios cum literis in continentem ſtatim exponi juſſit, quibus & naves admonerentur ad ſe venire. Fregerat antennam Bozolla. Itaque ea Niceâ conductis malis, & in naves acceptis, ad Prætoriam navigant. Inter hæc dum duas opperiens apud Inſulas Claſſis eſſet, accuſatus Petrus Johannes Frugonus Raphaëlis filius Genuenſis Civis, quod puerum violare noctu voluiſſet, & comprehenſus cum negaret, ac tormento coactus, (nam interea certius indicium alterius adoleſcentis, quo in navi etiam abutebatur, delatum ad Præfectum erat) poſtquam non in oculis ſolum, ſed etiam in ſenſibus cruciatum eſſe cognovit, fœdum crimen confeſſus, damnatus à Præfecto, & in terram expoſitus, ac laqueo necatus, atque exinde igni combuſtus eſt.

Poſt aliquot dies naves duæ ab Oriente conſpectæ ſunt, quibus propius factis ad eas miſit Præfectus, qui ſuo nomine juberet, ne ſubſiſterent, & reliquam claſſem vela dare mandat. Cum autem è Portu paululum Prætoria proceſſiſſet, & velorum partem, quam Bovetam nautæ vocant, addere vellent, demittentes vela, rotæ altero, quia novum, & minimè adactum erat, non ſtringente rotam, & ideo nihil retinente, à ſummo mali ad infimum præcipitaverunt, & cornibus ſuſpenſis iis funibus, qui de more à malo ad eorum extremitates colligantur, utræque antennæ comminutæ ita ſunt, ut nullius fere uſus eſſent. Poterat ea res claſſem diutius remorari; verum acceptâ ab Hieronymo Calvo antennâ unâ, ſollicitudine, vigiliiſque continuis, & maximâ diligentiâ Præfecti factum eſt, ut ante quartam noctis vigiliam cuncta in ordine ſuo repoſita fuerint. Et proſequuta curſum ſuum claſſis, citraque Cercellum ventis deſtituta, qui ad Auſtrum devoluti, neque regreſſum ad Inſulas dabant, neque Promontorium ſuperare ſinebant, neceſſariò Tolonem declinavit. Portus eſt ad Orientem verſus, & ob id Occidentem petituris minus commodus. Ibi aliquot dies proſperos navigationi ſuæ ventos Lazarus opperiens, quia Orientales repente afflabant, Portu egredi non poterat. Itaque intentiore cura in omnibus navibus parari nautas graciliores juſſit, per quos longius extenſos continuò omnium, qui in navibus erant, labore duos dies tractæ naves, è Portu tamdem eductæ ſunt. Et jam levior effectus ventus erat: itaque datis velis, quietiſſima navigatione Maſſiliam, Gallicoſque ſinus ſuperaverat claſſis, Pyreneoſque petens, quarto die demum tranſmiſſa eſt. Cumque ipſorum montium dorſa apparuiſſent, ab Aquilone flabant venti, quibus vix Oppidum, quod Sanctum Felicem appellant, apprehendere naves potuerant. In cujus Oppidi Portu è mali ſummitate navis una videbatur, quæ magna judicio nautarum apparebat, & ventus Septentrionalis interim nihil remittebat. Quamobrem anceps Lazarus, ſive Barchinonam ſine mora petendi, ſive ad eam navem, quæ cernebatur, claſſem admovendi, cujus potiendæ ſpem nihil retardabat, præter ventos, qui adverſi erant: ex Prætoria ſigno conveniendi dato, poſtquam omnes in cubiculum ſuum coëgerat, propoſita ſui animi ambiguitate, ſingulorum ſententias exquiſivit. Erant qui expectandas Triremes Regias dicerent, per quas certiſſima omnia de navibus hoſtium cognoſcerentur; nec enim parvi momenti fore, ſive Barchinone, ſive alibi res gerendæ eſſent, ſi Triremes aliquas ſocias haberent, quibus ad multos caſus uterentur. Ad eam verò navem, quæ videretur, omnino conandum eſſe claſſem applicare; permagnam enim videri; & eâ captâ, ſeu hoſtibus qualitercumque ablatâ, maximam partem voti ſui conſequutum iri. Erant & alii, quibus magis placebat rectâ Barchinonam contendere, & venti, qui ſecundus erat, beneficio uti; maximas quippe res parvo labore ſæpe ipſam celeritatem conficere; nec poſſe quicquam magis rebus conducere, quam ſi incautos atque imparatos hoſtes adoriantur. Quod ſi dum eluctabitur contra ventos, liberum hoſtes tempus habuerint rebus ſuis providendi, fruſtra id poſtea, quod maximum eſt, & in primis expetendum, ſe ſe eſſe proſequuturos. Ejuſmodi ſententias aſtantium æquus fere numerus ſequebatur. Itaque inter Conſiliarios ſuos hæc ipſa rurſus diſcutiens Lazarus, medium quoddam inter utrumque tenuit. Statuit enim totam, quæ ſequeretur, diem claſſem quam maximè poſſet proximam Sancto Felici continere; vel ſi non deeſſet opportunitas, ad eam navem, quæ in Portu eſſet, accedere; Regias Triremes aliquas non defore; ad ſe interea venturas. Ceterum elangueſcente vento Barchinonam versùs claſſis magis appropinquatur. Jamque mœnia Urbis

è

è navibus cernebantur, jamque etiam è summitate mali naves aliquot ante Civitatem numerabantur; Barchinonenſes enim poſtquam claſſem Genuæ parari contra ſe cognoverant, ad naves ſuas circumquaque miſerant actuarias, cum quibus literis domum revocabantur. Et erat eorum claſſis jam ad Promontorium . . . . . cum revocationis literas accepit Præfectus Barchinonenſis. Igitur reverſus Barchinonam naves exarmat, captivam Bartholomæi Italici quanto propius terræ poteſt in littore collocat, reperto vado quodam, intra quod per quoddam oſtium viis interſectis intromiſſa eſt. Ex reliquis minores intra vadum, quod ante Urbem eſt, ſiſtunt. Duas majores cum præſidio ad Oppidum Rhodam, quod circa Pyreneos obſidebatur à Rege, in intimo ſinu ducunt, eoque peracto negotio ſibi quemque Navarchum conſulere permittunt.

Eſt autem Barchinonia inter noſtri orbis maritimas Urbes valde inclyta, tanto tractu à mari diſtans, ut cum diſcurrunt fluctus, mœnia ipſa contingant. Quatuor millibus paſſuum murorum ambitu patens, & quadrata fere, niſi alicubi introrſum murus excurreret. Occidentale latus propemodum contingit collis, quem Monjuì appellant, editus ſanè, & unde per longinquum maria proſpectantur. In eo turris ſita naves venientes conſtituto ſigno circumquaque oſtendit Urbi. Ante Urbem ipſam vadum quoddam eſt, in cujus dorſo aquæ haud plus eſt, quam quæ pedum decem altitudinem æquet, niſi alicubi interſectum oſtia quædam faceret, incolis ipſis nota, quorum altitudo pedes quatuordecim efficit. Extra id deorſum, & intus quoque, quadraginta, & ultra pedes altæ ſunt undæ. Diſtat autem ab extremo littore paſſus circa centum, & totam Urbis longitudinem excurrens. Quo magis Orientali lateri fit propior, eo magis exſtat; & ita ab ea parte minoribus navibus ſtatio minus periculoſa eſt. In hoc igitur rerum ſtatu Urbem cernens Lazarus, quietiſſimum mare nactus, arma jubet expediri, & pugnâ navem ipſam captivam tentare conſtituit. Sed unum objiciebatur, ne aquarum paucitate prius hærerent naves, quam ejus lateri complicarentur; nam videbantur hoſtes eam navem omni ſaburrâ egeſtâ ad ſummum educere adnixos eſſe: quod utique Genuenſes, naves habentes graviores, facere non poterant. Præterea trahi naves ad eam, niſi vento impellerentur, magno labore opus erat, & vix impune licebat; habebant enim Barchinonenſes biremes quaſdã, & ſcaphas navium paratas, quibus prohibituri erant, ne remulco, extenſiſque funibus noſtræ traherentur; nec ſi ad id ventum fuiſſet, impeditæ funibus ſcaphæ noſtræ eas ſubſtinuiſſent, cum præſertim tormentorum ictibus, & à navibus, & à terra undique paterent. Statuit tamen Præfectus utcumque tentare fortunam, & ſuperveniente nocte quamquam neque vento juvabatur, neque aliæ commoditates aderant, intentiſſimâ tamen curâ, & plurimo ejus labore, continuiſque vigiliis ad littus naves funibus trahere contendebat. Id autem navarchi tormenta formidando languide faciebant, neque præter ipſum Præfectum, quoſdamque paucos ſuos multi erant, quorum in eo negotio alacritas cerneretur; & quod verbis plerique improbare non audebant, vultu tamen & manifeſto pavore damnabant; aliique aliis exſuſationibus, quæ numquam deeſſe poſſunt, ſegnes ipſorum operas expurgare conabantur. Quo factum eſt, ut quamquam nulli labori parceret Præfectus, nullum periculum recuſaret, totâque eâ nocte, ubi opus videbatur, ſcaphâ minore naves circuiret, atque adiret nautas, exhortaretur, increparet Magiſtros navium, minaretur navarchis, metu tamen & ſegnitie vincente uſque ad quartam vigiliam vix intra ictus tormentorum naves ſiſti potuere. Inter hæc aura à terra crebreſcere, ſimulque cœlum nubibus paulatim veſtiri, & concitatius mare fieri cœpit. Ex hoc nautæ, Gubernatoreſque navium captatâ occaſione periculum ingens Præfecto inſtare aſſeverabant; naves enim eſſe ad Barchinonæ littus, & in loco, ubi anchoræ non tenerent; ſolere autem maximis tempeſtatibus orientales ventos hæc littora perturbare, unde jam prænuntia ſe ſe inſinuaret unda; qui ſi paulo amplius invaleſcerent, proculdubio iis navem, quam peterent, obrui neceſſe. Quod cum omnes ferme Lazarus affirmare videret, victus & ipſe, ne pertinax nimium videretur, naves paululum educi ad ſtationem jubet, eo quidem conſilio, ut orta luce rurſus vel abeundi, vel hoſtes aggrediendi conſilium caperet. Ea cum illuxiſſet, Triremes duæ conſpectæ ſunt ab ortu ſolis. Regiæ erant, quarum Præfectus Petrus Puliada Barchinonenſis negotiator quondam, patriâ deinde partium gratiâ expulſus, Pirata factus, poſtquam extenſa Vicecomitum ſigna, & Genuenſium cognovit, conſalutatus è Triremibus, ut navigantium moris eſt, propere ad Præfectum Genuenſem conſcendit, à quo benigne multum ſuſceptus, cum retuliſſet à ſinu Gallico pridie ſolviſſe, & Oppido Colibrii vix effugiſſe inſidias ſibi paratas, & circa Pyreneos navem unam nocte proximâ ſe vidiſſe, quam exiſtimabat ex iis eſſe, quæ Barchinona * dixerant. Interrogatus denique de rerum ſtatu, & de ratione belli gerendi, reſpondit Regem Cæſarauguſtam profectum ad conventus faciendos, ut pecuniam ad bellum, atque alia opportuna conquirat; Principem primogenitum, ac Reginam in caſtris apud Gyronam eſſe; ceteras Triremes Regias aut Tarracone, aut ad majorem Balearium eſſe debere; Barchinonenſibus ex præparata claſſe, ac Genuenſi abactâ prædâ magnos ſpiritus creviſſe; eos ſe putare præſenti conſpecta claſſe utique depoſituros Regem ſuâ jam ætate præmaturum, ad res gerendas inhabilem; muliebri conſilio, & procerum Regni cuncta adminiſtrari; Reginam vero ſupra ſexum etiam & prudentia & conſiliis vigere; ſed longe aliter virile imperium, atque muliebre reputari apud populos, quorum ſine cauſa fato quodam in ipſam Reginam implacabile odium flagaret; ex eo fieri, ut Barchinonenſes perditis rebus ad eam tamen diem ſe defenderint; pauciſſimos autem eſſe, qui ejus Urbis imperium occuparent, quique metu & ſuppliciis Populares in officio continerent; proxime autem ſuis viribus diffiſos Renato ſe ſe atque rem publicam dediſſe; ejus Renati operâ Francorum quoque Regem Philippum Regi Johanni indixiſſe ſine cauſa bellum; videri autem ſibi minime defore, ſi venti ac maris opportunitas non deſit, quin ea navis major, quam in littore locatam videat, aut incenſuri, aut abducturi eſſemus. *Ceterum*, inquit, *magnifice Præſes, ſaluti claſſis invigilandum eſt; nam quantum intelligo, Orientalis turbo littori huic adverſus imminet. Itaque aut abeundum eſt ad Salonis Portum LX, millia*

millia paſſuum ad Tarraconem inde diſtantem ; vel ſi manendum exiſtimaſtis , naves in ſtatione anchoris omnibus firmate.

Acciri deinde ab Triremibus juſſit Barchinonenſes quoſdam exules, maritimarum rerum, & ejus præſertim littoris peritiſſimos, qui conſulti affirmabant , quod æſtus ad Orientem inſtaret ; quod luna minaretur , quod nocte proxima circa eam circulus apparuiſſet ; rarò enim hæc ſigna fallere nautas ; utique ab Oriente turbationem maris ſignificare. Itaque ſublatis anchoris jam etiam tum vento crebreſcente altum tenuit claſſis eo quidem conſilio , ſecundùm ventos, vel Tarraconem petendi; vel ſi melior quam putabatur occaſio præberetur, rurſum redeundi, & incœpta perficiendi. Erat enim ipſe Lazarus vehementer incenſus, ita ut omni ſpreto periculo nulli occaſioni bene gerendæ rei defuturus videretur. Verum tamen multa erant , quæ ratio & uſus exigebant ; namque ſiſtendæ igni hoſtium naves erant ; oportebat incenſam materiam in eas immittere, ad quam rem naviculâ minore aliquâ fuiſſet opus . Ea de cauſa decreverat Præfectus exonerare navem Hiſpanam Bartholomæi Riparolii, aut Venetam Nicolai Barbari, quas à Genuâ mercibus plenas, & ulteriorem Hiſpaniam petentes eo uſque ſecum navigare compulerat . Et ipſarum quidem domini navium id ipſum metuentes jampridem fugam meditati, proximâ nocte in altum datis velis , e conſpectu abiere . Ceterum poſtquam viſum non eſt Barchinonam redire, ad Tarraconem declinavit claſſis.

Inde Philippus Lercarius Legatus ad Regem properans, Cæſarauguſtam, uſque ubi eum eſſe cognoverat profectus eſt . Quem quidem Legatum ob id mittendum cenſuerat Senatus ; ut ſi claſſis noſtræ primo adventu hoſtes comprimi non poſſent , ac diuturniore mora opus eſſe videretur, haberet Rex , qui eum commonefaceret , poſſe , ſi vellet , ſtipendio mediocri claſſem ipſam contineri; ſimulque ut ipſe Philippus omnia apud Regem, quæ uſui eſſent cognoſcens , ſignificare ea literis Genuenſi Senatui, & Præfecto ad naves poſſet . Et harum quidem rerum mandata certo ſibi ordine data habebat . Verum ut ad Regem pervenit, offendit illum quidem oculis præ ætate captum, &, quod ratione facile percipiebatur, egeſtate ſummâ confectum ; namque ſæpius de retinenda quopiam ſtipendio claſſe interpellatus, adeo nihil ad id reſpondebat , ut facile appareret , non ejus rei cupiditatem , ſed illi facultatem deeſſe . Poſtremò ejuſmodi reſponſo dato Legatum Tarraconem dimiſit, ut affirmaret, eò ſe filium Magiſtrum Militiæ Sancti Jacobi miſſurum; Reginam quoque cum exercitu eodem evocaturum , ut inde mari terrâque hoſtes adorirentur: quo neceſſe erat evenire, ut ancipiti metu hæſitantibus Barchinonenſibus, vel .... poſſet commodum ſubſequi, vel ſaltem navibus eorum aut abjectis, aut incenſis omni maris exitu excluſos eſſe.

Inter hæc dum Philippus à Rege digreſſus Tarraconem redit, jam antea rei alicujus gerendæ cupidus Lazarus , rurſus claſſem Barchinonam præduxerat, ita compoſitis omnibus, per ſortes etiam delectis , qui cum navibus ad hoſtem priores accederent, ut omnino fuerit neceſſe rem digno aliquo facto adminiſtrari . Cum verò prope Urbem ventum eſt , renuntiatur per Triremes, quæ præiverant , eam navem tempeſtate, quæ mediocriter incubuerat, naufragium feciſſe. Increſcente namque fluctu cum levaretur altius, rurſuſque ſubinde demitteretur, vadibus illidebatur, donec confractis tabulis , & conquaſſatis compagibus immerſa tota demum deſtrueretur . Statuerat nihilominus Præfectus alias naves pertentare, quamquam in ea re parum admodum ſpei relinquebatur. Naves igitur quam maxime per ventos, qui à terra flabant, licuit, proximas littori ducit, & ipſe in Prætoria omnium maxima præteriens, ſaxis ingentibus è tormentis excuſſis impetitus eſt, quæ longe ultra naves tranſcenderunt in terram. Projectis anchoris irruens ab Aquilone procella majorem Triremibus, quam navibus onerariis, intulit metum, quas non anchoræ projectæ, non remorum impulſus retinebat. Nam quod præcipuum in toto negotio primitus exiſtimabatur, ut repreſſis hoſtibus, naves noſtræ ab eorum inſidiis liberarentur , id quidem procul dubio conſequutus erat ; deinde navibus hoſtium diſſipatis , onerariæ noſtræ quam ceperant * eos uſu privaverat , una omnino cura relinquebatur, ne duæ Barchinonenſium, quæ aberant, iterato, poſtquam ipſe diſceſſit Pirata , contra noſtros facerent. Itaque ſtatuerat Baleares circuire , & inde Maſſiliam tenere curſum , ſi forte iis obviis hoſtes nudare poſſet. Quod conſilium cum pararet proſequi, Triremis una Regia , cui præerat Alberius de Navaque, ab Sicilia veniens Gallicum ſinum trajecerat, nuntiavit eas Barchinonenſium naves ad Inſulas Maſſiliæ ante duos dies eſſe ab ſe prætereunte conſpectas. Igitur de circuendis Balearibus conſilio dimiſſo, Maſſiliam convolandum Lazarus cenſuit ; & ſolutâ ab Tarracone claſſe , comitantibus Triremibus , levibus ventis Barchinonam ventum eſt. Auſter deinde crebreſcens, ita validus incubuit , ut longarum navium curſum longe ſuperarent onerariæ. Superveniente nocte, Triremibus relictis, quarum nonnullæ dejectis , laceratiſque velis dum nimis pertinaciter onerarias ipſas ſequuntur , jam Gallicus ſinus pandebatur, jamque ad Aquilonem ventis revolutis , turbato admodum æquore , rectus tamen curſus tenebatur. Luce orta de more Præfectus navium numerum oculis recenſebat. Una deerat; eam eſſe Benedicti Italici conjectabatur. Itaque retro curſum obverti imperat; nihil enim magis curabat, quam ut omnes naves Genuam ſimul reduceret. Hoc igitur modo , ut circa triginta millia paſſuum Pirenæos versùs claſſis retroceſſit , quæ jactura auſus , ut poſtea docuit eventus , cauſa fuit , ut non omnino ſecundùm vota omnium res geſta ſit, nihilominus navis ipſa Italica inventa non eſt. Nam Benedictus ipſe dum præ ceteris omnibus ſibi prudentior videretur, ſive deductis velis, ſive mutato curſu diverſum ab reliquis conſilium navigandi cepit, ut credebatur , ne Maſſiliæ, ubi pugnandum eſſe dubitabat, intereſſet. Sic enim exiſtimabatur , debere hoſtes naves ſuas in ipſo Portus Maſſilienſis ore collocare , ibique eas ingentibus undique tormentis adversùs claſſem Genuenſem diſpoſitis defendere : quod pugnandi genus, ut erat, ipſi Benedicto periculoſiſſimum videbatur. In eum fremebat Præfectus, ob id etiam quod in ea expeditione ſingularis ſemper opinionis & pertinaciæ fuerat , & longi tunc erroris negotium ſibi propoſitum videri , ſi lato mari una navis, quam non cerneret, quærenda eſſet: ad inſtitutum iter deflexit, quieſcente mari jam, quod

deſ-

deficientibus ventis in hoc ſinu propter aquarum humilitatem ſtatim plane ſit ortus Auſter, qui de leni aura ſummo pelago poſtea paulatim magis incumbens validus quidem, ſed minimo tamen fluctu percrebuerat.

Jamque infra Maſſiliam montes viſebantur; & quia cetera ex ſententia ſequebantur, cogitare cœpit Lazarus, quomodo fallere hoſtes poſſet, ut ſui adventum ignorarent. Id autem difficilius erat, quoniam ex altiſſima ſpecula, editiſſimo monte poſita, Maſſilienſes circumquaque, naves pelago ſignis oſtendunt, ut tamen fallerentur numero navium, tres tantum oſtendere præmeditatus, duas Spinolas ſecum ſumſit, quas forte tum propiores habebat; cæteris verò edixit, ut velis demiſſis in mari pernatarent. Quod conſilium non modò exſequutum non eſt, ſed etiam totam ..... implicavit. Creverat enim uſque adeo jam tum ventus, ut de ſalute ſua vigilandum earum navium Gubernatores, quibus ut demitterent vela, juſſum erat, cenſerent. Itaque & ipſi Portum verſus navigabant. Præfectus autem cum tribus ceteris apprehenſâ ſtatim ubi propior terra erat, & è ſummitate mali duas videri naves cognovit; & quia vix millia paſſuum quinque aberant, tum primum de fuga capienda conſilium parare videbantur. Quarum una dum minus provide per trepidationem regitur, ſcopulis hærens ab nautis relicta eſt, qui arreptâ ſcaphâ in eam deſilientes, ſaluti conſuluerunt. Altera verò ab oſtio Portus ejus ad Occidentem vergente egreſſa, ſuppoſita noſtris navibus, velis tamen in altum conabatur evadere. In eam autem Prætoria irruens ingenti ſtudio, uti & Præfectus ipſius ferebatur, qui omni contemto periculo quamquam importunum jam mare, & concitatum factum erat, eam tamen utcumque ſequebatur; & apprehendiſſet, niſi hoſtes ab ea parte ſe ſe elabi non poſſe animadvertentes, ad terram retro obvertiſſent, & in littus declinantes, qua proxime quatuor tantum millia paſſuum Maſſilia eſt, circa Turrim impegerunt noctis principio, cum jam in ſinu ipſo ſubtracta parumper venti vis elanguiſſet. Tum quoque ſpiſſus imber decidens atram noctem faciebat; & erant noſtris nautis incognitæ ejus regionis ſtationes; & Gubernator Prætoriæ navis cautior aliquantulum ſui naturâ, & mercaturæ naves advehere, non bello gerendo, ſolitus, in altum turbine ipſo raperetur. Onerarias etiam quaſdam eadem vis trahebat: qua mitiore facta, & brevi ſedatâ, tranquillitas ſolita reſtituta eſt.

Nocte, quæ ſequuta eſt, ſervi duo, Aſiaticus alter, phaſelo ab Urbe ad claſſem transfugerunt, per quos cognitum eſt, naves, quæ aberant, Barchinonenſium ad Pyreneos in ſinu eſſe, & eorum navarchos ante paucos dies Barchinone fuiſſe. Ad eas igitur ſine mora contendens Lazarus agri Barchinonenſis littora prætervectus, ſtationes omnes perſcrutabatur. Erat ex iis navibus, quæ proxime in numero claſſis hoſtium fuerant, una navicula in Portu Palamoſæ; id enim Oppidum maritimum eſt. Hanc è claſſe conſpicientes Genuenſes, omnibus ſimul navibus petiverunt; putabant enim ex majoribus illis unam eſſe. Et fortè acciderat, ut eo ipſo die Rhode præſidium (ducenti ſagittarii Barchinonenſes erant, qui ab eo Oppido, quod paucos ante dies Johanna copiis omnibus fruſtra oppugnarat, deducti Barchinonam revocabantur) Palamoſam intraſſet; & erat antea omni ratione ab Oppidanis proviſum

A adversùs Triremium crebros incurſus, ita ut non muris plutei, non Turribus tormenta, non omne genus defenſionis ceteris locis deeſſet. Exit in altum collis ab ipſo clauſus Oppido, qui ab exteriori parte præruptus & invius, interius Portum facit. Ab ipſo Portu in collem aditus eſſe videbatur; ſed in eo bello multis operibus eam partem ita muniverant, ut Triremes Regiæ aliquando ejus oppugnatione tentatâ, ſemper fruſtra diſceſſerint. Et erat navicula in intimo Portus angulo collocata, ad eamque noſtrarum navium nulla ita propinquari poſſe videbatur, ut Prora ultimam Puppim contingeret. Ignari tamen quidam naturæ loci ejus conclamant, in terram de-
B ſcendendum eſſe, & eum collem, qui defenſoribus utique vacuus videbatur, capiendum. Quod ſi aſſequantur, non modo navi potitum iri neceſſe eſſe, ſed etiam diripi poſſe eas domos, quæ proximæ muris nullo munimento ſeptæ erant. In ſcaphas itaque deſiliunt armati, & eas ad terram dirigunt, ubi poſtquam prope ventum eſt, non modo ab Oppido inde tormentis circumtonantibus ſaxa detorquebantur, ſed & ab ipſo colle, ubi ſubterraneis diſpoſitis caveis ſagittarii erant locati. Ita impetiti ſunt, ut parvo temporis ſpatio ad XXV. numero vulneratis, reliqui non remorum uſum, ſed ad tegendum corpora intenti eſſent.
C In ſcapha Prætoria fortiſſimi multi viri erant, quorum quidam ad naves redeundum, & incœptum omittendum eſſe dicebant; quidam ignominioſum exiſtimantes fore, ſi primi diſcederent, manendum clamabant, donec ab ceteris ſcaphis initium abeundi fieret, ne Prætoria cohors, quæ ceteros ad audendum confirmare deberet, prima fugiſſe diceretur. In hac contentione moræ paululum abſumtum eſt, donec etiam certo cognoſceretur pedem in terram ab ea parte poni non poſſe. Tum demum ad naves redierunt ſauciis multis, è quibus poſtea nonnulli mortui ſunt. Ab Oppido interea tormenta crebris ictibus naves quatiebant, quibus tormentis quidam etiam deſiderati ſunt. Nec navium quoque tormenta
D ſegniter rem gerebant, quæ omnia adverſus parvum Oppidum directa, cum multitudo ingens eſſet, multos ex Oppidanis exanimavere.

Ceterum hac navigatione navicula, cujus gratiâ tanta contentione certabatur, abduci non poterat. Itaque ſcapham ſarmentis aridis, & pice compleri Præfectus imperat. Ea ducitur ad naviculam, atque applicatur, igniſque injicitur. Caſu tamen neſcio quo materiem non comprehendit, & ob id conatus ille irritus efficitur. Jamque occaſum ſol ſpectabat, pauliſperque mare concitatius fiebat. Itaque educi naves prima nocte Præfectus jubet, iiſque conſtitutis extra jactus telorum quieti
E ceteris datis, ipſe ſolus animo fluctuans, reputabat parvum negotium caſus magnos trahere in perniciem claſſis poſſe. Locus enim anguſtiſſimus erat, ita ut ſi paululum ventus crebreſceret, conflictatæ inter ſe naves ingenti periculo eſſent laboraturæ. Et ejus periculi merces parva admodum conſtituta eſſe videbatur, una navicula, quæ tam impulſa ad terram erat, ut inde nullo modo revelli poſſet. Itaque ſe quidem ad id ductum dolebat, ut in eo conatu exiſtimatio claſſis ſuæ minueretur. Sed ſalutem tamen totius ..... anteponendam judicabat. Itaque velis datis ceteros ſinus circa Pyreneos omnes armatis lembis immiſſis

per-

Digitized by Google

perſcrutatur, & nullis inventis navibus, Tarraconem retro, unde venerat, navigabat, ut ibi ab Legato Genuenſi, vel nuntiis, vel coram de rebus belli certius aliquid cognoſceret, quo poſſet conſilia ſua moderari. In hoc dum inconſpectum Barchinonæ XV. millia paſſuum eſſet ab ipſa terra, lembas conſpicitur. In eo ſeu Nuntius, ſeu Legatus cum Prætoriam navem conſcendiſſet, literas oſtendit ad ipſum Præfectum, quæ Marimonis cujuſdam Barchinonenſis, qui ſe ſe Francorum Regis Legatum ſubſcribebat, eſſe videbantur. Is autem Marimon apud Regem ipſum diu verſatus, & ab eo Montiſpeſſulani conſtitutus Præſes, tunc quoque Legatus Regius Barchinonam, ut præ ſe ferebat, miſſus erat. Literæ ipſæ ejuſmodi ſententias continebant, ut auctoritate tanti Regis, interjectis etiam comminationibus, deterrere Genuenſes velle videretur, ne Barchinonenſes læderent. Huic verbo Præfectus reſpondit, non ignorare Genuenſes, quantæ vinculum eſſet benevolentiæ, arcanorumque omnium inter illum Sereniſſimum Regem, Illuſtriſſimumque Ducem Mediolani Principem Genuenſium: ob quam cauſam quod etiam ſponte Genuenſes pro ſua in illum Chriſtianiſſimum Regem perpetuâ veneratione facturi eſſent, nunc quadam veluti neceſſitate aſtringi, ut pro ejus voluntate omnia facta eſſe velint. Non credere tamen ſe ſe, illum interdicturum, quominus injurias nequiter, & præter fidem datam Genuenſibus illatas ulciſcerentur. Cum hoc reſponſo illo dimiſſo, Tarraconem poſt paucos dies claſſis ducta eſt. Inde Philippus Lercarius in navibus exceptus omnia expoſuit, quæ apud Regem per ipſum acta fuerunt. Itaque expectabat quidem Lazarus, venturos aliquos, ſicut Regem conſtituiſſe cognoverat, cum quibus belli gerendi rationes communicare poſſet; nec diffidebat, debere aliquo parvo pecuniæ tributo Regem ipſum claſſem retinere.

Ejuſmodi ſpe complures dies moratus, deluſus tamdem, ſcriptis ad Regem literis meditabatur, quomodo, & quò verſus inde diſcederet; jam enim duobus menſibus ſtipendiorum claſſis exactis, vix tertius ſupererat, intra quem naves Genuam reduci oportere navarchi contendebant. Et quamquam poſſe ſe, ſi vellet, exiſtimabat etiam ultra præfinitum tempus claſſem retinere, tamen id tentandum non arbitrabatur; quoniam etiam ſi cetera bene cederent, alimenta tamen deerant: quo uno impedimento compellebatur, quo nullam moram revehendi claſſem pateretur. Igitur pro inopiâ commeatus, & rei curam impendit; eſt enim omnis hæc citerior Hiſpania omnino commeatuum egentiſſima, & hoc potiſſime belli tempore ejuſmodi caritatem incommoditas navigandi augebat. Nam maritimæ Civitates vix niſi invecto, & ab uſque Sicilia, frumento uti conſuevere. Qui tamen tunc Prætor erat Tarracone, in gratiam Genuenſium pro inopia Civitatis liberaliter ſatis claſſi ſubvenit; & facta navarchis poteſtas eſt annonæ mercandæ, tenendæque, & in naves imponendæ: à quo parumper claſſis commeatui additum eſt, ita tamen ut haud multo amplius, quam ad ſtipendiorum tempus ſufficeret. Inter hæc Triremibus quinque vecti Principes quidam Regii, & inter cetera eminentioris fortunæ Comes Pratariarum, ad naves venerunt. Ii omnes in cubiculum Prætorium intromiſſi, literas Præfecto Genuenſi reddidere ab ipſa Regina, cujus nomine petebatur, ut tritici quantitas, ad emporia navibus deferretur, Gironam inde terrâ convehenda. Quam petitionem Lazarus non admittendam exiſtimans, cauſabatur, naves onerarias, mediâ hyeme plerumque ſævientibus Aquilonibus, ejuſmodi negotio non eſſe implicandas; accidere enim poſſe, ut vix intra viginti dies ea navigatio perfici poſſet; etiam claſſem longe diverſo curſu jactatam, ut ſit ſæpius, vi tempeſtatum impelli. Ceterum poſtquam nullam ſibi ſpem relictam videbat Regio quopiam claſſem ſtipendio retinendi, de reditu in Patriam cogitare cœpit. Intelligebat enim, magnam ſe partem earum rerum, quarum gratiâ miſſus erat, perfeciſſe. . . . . , pavidus tum nimis ſaluti navis, navarcho quoque ſuadente proſpexit, & tribus anchoris jactis introrſus magis navem ab hoſtili ſiſtit: quo factum eſt, ut quamquam omnis hoſtium multitudo è navi fugam ſcaphâ cepiſſet, vixque in ea quatuor & viginti nautæ remanſiſſent, quia ventus ex cœli terræque humiditate, ut ſit plerumque, noctu à terra repente afflabat, qui in navi erant præciſo anchorario fune, navis ipſius levitate freti, vento ipſo in altum impulſi ſint, cunctis frementibus, tam inſperato prædam ipſam è manibus elabi. Sed unus omnium Præfectus angebatur, qui tam id ægre tulit, ut alterius navis capturam minime gratam habere viſus ſit. Eâ nocte totâ inſomni actâ, quoniam ignotum littus tenebat navis, poſtquam lux apparuit, ad Inſulas quatuor inde millia paſſuum ventum eſt, ubi duæ Spinulæ relictam navem nactæ, non quidem tantum ſpoliaverant, ſed omnino ita omnibus armamentis, omni denique re diſſipaverant, ut non merces, quæ in imo navis locatæ, non funes, non anchoræ tanti ponderis, non denique tabulæ ipſæ, & tabulata relicta ſint. Apparebat enim, non unâ tantum nocte, ſed multis menſibus prædæ expoſitam fuiſſe, ob eamque rem ægre redacta eſt, ut Genuam uſque navigaret. Ceterum interea furens adeo ventus, qui mare illud plerumque provolvit, incubuerat, ut ſpumeum eſſet, quicquid undecumque cerneretur; nec ſatis inter nauticos viros conſtabat, quemnam curſum quæ elapſa navis erat, tenere debuiſſet. Sardiniam tamen plerique ab ea tenendam cenſebant. Igitur mentio illata eſt de mittendis duabus navibus, quæ illam perſequerentur. Verum ubi cibariorum calculus poni cœptus eſt, nulla navium erat, à qua terra relinqui poſſet. Igitur conſilio ejuſmodi rejecto, de revertendo in Patriam cogitabatur; & paucos poſt inde dies mari facto tranquilliore, ab iis Inſulis ſoluta claſſis eſt; cumque Antipolim juxta perveniſſet, perſcrutatis prius omnibus portubus, erat in ſtatione Avignone (ita vocant nautæ) Benedicti Italici navis, quæ lato mari pervagata ſuperiori die ad littus illud appulerat. Et erat hyems aſperrima gelu, cadentibuſque tum nivibus, utpote medio imminente Januario. Benedictus ipſe ut Portum naves intrare molientes aſpexit (neque enim præ caligine cadentis nivis omnes videre poterat) ratus Barchinonenſes naves eſſe, actum de ſe jam eſſe arbitrabatur, donec ſociis cognitis navibus, pavore ingenti liberatus eſt. Poſtero inde die vela data ſunt, & omnis ſimul claſſis, remulco etiam plerumque acta, intra Nauli Promontorium convecta eſt. Ibi literas ab Genua Præfectus accepit, quibus jubebatur redire Maſſiliam; non enim de geſtis apud Inſulas, neque de captura navis adhuc Genuæ Magiſtra-

giſtratus certiores facti erant; & ob eam rem pecuniam jam decreverant ad novum ſtipendium, quo per dies aliquot naves Maſſiliæ tenerent, ut res interim maturius conſuli poſſet. Verum poſtquam debellatum, quantum ad maritimum cum Barchinonenſibus bellum pertineret, eſſe cognoverunt, arbitrarium Præfecto in Patriam reditum reliquerunt. Et ipſe quidem mandatis acceptis apud Nzulum novum nuntium expectabat, ubi paucos dies vento retentus Borea, deinde validiſſimo mari incumbente, ſolutis inde navibus poſtridie in patrium Portum vectus eſt ovans. Supremus Magiſtratus ei obviam è navi egreſſo non prodiit; ſed miſſus Prætor Urbis eſt, & Civium primariorum magna multitudo, quibus comitantibus honorifice domum deductus eſt. Et poſterâ die in Senatu magno aſſenſu res à ſe geſtas recitavit. Fuerat enim prius in Urbe ſermo varius, ut vulgi eſt. Quidam enim accuſabant eum, quod navarchos parum in officio continuiſſet. Sed plerique, & ii quidem præſtantiores ac maturiores, virtutes ejus hu- A dibus attollentes, affirmabant, nullam claſſem ante multos annos Genuenſi nomini fructuoſiorem fuiſſe, qua factum eſſet, ut qui jam mari hoſtes formidabantur, jam ne unam quidem navem haberent; qua ex maximo periculo tot noſtræ naves eſſent liberatæ; qua demum Genuenſis nominis dignitas non retenta ſolum, ſed etiam aucta eſſet: quæ omnia non commoditate rerum, ſed ipſius potiſſimè Præfecti patientiâ & vigiliis, acta eſſent. Quippe id geſtum erat ſævâ hyeme, mari omnium importuniſſimo, navibus onerariis gravibuſque, quæ id temporis manifeſtiſſimo ſui periculo * ne æſtate quidem ſiſtere umquam naves ullas * poſſint. Itaque deſinant malignæ invidorum voces virtutibus obtrectari. Quid B enim momenti claſſis hæc fecerit, declaravere paulo poſt Aragonenſis, & Renati miſſæ Genuam legationes, à queis amicitiæ fœdera, ſed à Renato amplius belli quoque ſocietas noſtra expetebatur in communes jamdudum hoſtes Catalanos, vix umquam ab infeſtatione maris per ſuos Piratas deſinentes.

Digitized by Google

EJUSDEM
ANTONII GALLI
GENUENSIS

Ad Hieronymum Monelienſem Johannis eximii Medici filium

COMMENTARIUS
RERUM GENUENSIUM,

Ab anno 1476. ad 1478.

PRÆFATIO.

QUandoquidem, Hieronyme, ita tibi videtur, cui petenti pro mutua & ſingulari noſtra benevolentia negari quidquam à me indecens eſt, Latinum conabor eum ſermonem efficere, quem in ore frequentem habere hoc tempore ſolemus, ut etiam noſtræ Civitatis, quæ ampliſſimæ contigerunt, rerum geſtarum memoria ad poſteros incorrupta transferatur. Nec id ſanè mihi vitio quis dederit, ſi genus dicendi æquabile potius, quo maximè delector, in his Commentariis conſcribendis, quàm ornatius illud & magnificentius ſectatus fuero. Non enim ex hoc labore ingenii peto laudem, ſed pietatis, qui pro virili præſtare id cupio, ne generoſi animi populus præclara facta ſua futuris temporibus ignoret; Quamquam non me latet, ſcribendis Annalibus *Gotifredum* publicè delectum prudentiâ, qua plurimum valet, ac fide, quæ in eo eſt ſingularis, muneri ſuo non defuturum; ſed quo plures idem ſcribendo affirmaverint, eo erit de rebus ipſis teſtimonium locupletius. Sumo igitur initium ab hujus, qui pupillus eſt, Johannis Galeatii ſexti Mediolanenſium Ducis Principatu, paulo altius quibuſdam repetitis breviter; quo rerum cauſæ planius dignoſcantur.

Annum jam tertium decimum in ditionem Franciſci Mediolani quarti Ducis Genuenſium Civitas conceſſerat, & erant quidem voluntariæ conceſſionis ejus apud ipſum Principem hujuſmodi pacta fœdera, ſcripta etiam atque jurata, ut non ſervitus illa magis quam Genuenſium mera libertas videri poſſet. Quippe is adeo multa permiſerat, ut præter titulum Principatus, vix illi quidquam in Genuenſes juris relinqueretur. Exſolvenda quotannis erant novo Principi quinquaginta millia Genuenſis æris, quam nummûm ſummam, ut ut parcius erogaretur, cuſtodia Civitatis atque arcium abſumebat. De ceteris verò legibus nullum ſibi omnino arbitrium reſervaverat. Eo ſuperſtite (quippe non totum biennium ſupervixit) paulo diligentius ejuſmodi fœdera A cuſtodita ſunt: Poſt ejus obitum Galeatius filius ab ulteriori Gallia, ubi præpoſitus auxiliaribus equitum copiis à Franciſco patre miſſis apud Ludovicum Regem militabat, propere ad capeſſendum Imperium Mediolanum accerſitus; & à quodam Regulo, dum magnis itineribus Alpes trajicit, pæne retentus. Functus eo periculo, & ad ſuos delatus, more majorum in Principem creatus eſt, ut acceptior populis haberetur, in primis annitente matre Blanca Maria, cujus laudes longiſſimè muliebrem ſexum ſuperegreſſæ gratâ ſunt ſæpiſſimè memoriâ repetendæ. Hæc enim eâ prudentiâ, ſimul & animi magnitudine præſtitit, interemto repentina morte Franciſco, abſente primogenito Galeatio, filiis quatuor reliquis necdum pubeſcenſibus, non Genuæ modò, ubi ſemper novitates in promtu ſunt, ſed Mediolani quoque nutante Imperio, ut nullis omnino motibus recens dominatio concuteretur. Et Genuenſes quidem ſummam pro virili curam adhibuerunt in eo ipſo, publice etiam decretâ pecuniâ, ut novandis rebus occaſio nulla præberetur: quæ res ex omni parte integrum conſervaſſe Galeatio Imperium credita eſt. Dignam quoque legationem mox Mediolanum miſere, qua multo infra legatorum Florentinorum, qui & ipſi tum aderant, dignationem receptâ, nonnihil jam tum offenſi Genuenſium ex eo animi ſunt. Hæc legatio cum novo Principe fœdus initum reſtauravit. Illud tantùm immutatum, quòd priore fœdere Franciſco, & Blancæ Mariæ, ac eorum liberis ex formula fidelitas debebatur; poſterius in Galeatii tantùm verba, præteritis fratribus, juratum eſt. Nec diutius ferre matris imperium, quod eum multa juveniliter agentem reprimere conabatur, Galeatius quivit. Hinc ſimultas primùm exorta, poſtmodum ad odium uſque proceſſit, donec illa Cremonam dotalem ipſius Civitatem, etiam, ut fertur, minabunda concederet, & haud ita multo poſt ætate adhuc viridis, neque filii omnino in morte ejus intactâ famâ, apud Melignanum extincta eſt. Poſt hæc ſpretis Galeatius Italicorum

Digitized by Google

eorum Principum affinitatibus, quasi omnes infra ejus dignitatem essent, Connubium Gallicum prætulit, acceptâ in conjugem Bonâ Philippi Ducis quondam Sabaudiæ filiâ, cujus sororem Ludovicus Francorum Rex junctam matrimonio habebat, qui hujusce quoque fuerat maritationis auctor, invitis ac frementibus Bonæ fratribus, qui tum in Sabaudia imperitabant; quippe Regina utroque orba parente, cum traduceretur ad virum, parvas sorores secum duxerat. Igitur Bona è Gallia Mediolanum ad maritum ducenda, fraterni vitare fines Imperii necesse habuit, ac Massiliam profecta, inde Genuam navibus adducta est. Transacto deinde tempore cum peperisset marem primo partu successorem Imperii futurum, causâ voti concepti Galeatius, conjuge, fratribusque, & omni præterea nobilitate comitatus, Florentiam profectus est. Unde cum reverteretur, in lævam deflectens, ad maritimos Genuensium fines pervenit, missisque ab Genua duabus triremibus è Lunensi Portu ad Urbem tranquillo admodum mari vectus, annitentibus exhibere illi novos atque insolitos honores publicè & privatim cunctis Civibus, magna omnium expectatione acceptus est. Paratæ in ejus hospitium domus, quæ erant in Urbe tota ornatissimæ; viris ac jumentis, quæ ad Urbem itinere terrestri duxerant, necessaria luxu Regio ac magnificentiâ præbita; adventus ipsius dies vestibus pretiosissimis, frequentiâ, festivitate, omni denique gaudio celebratus. Aureæ quatuor pateræ duodecim pondo singulæ dono ipsi datæ. At hæc omnia ille non modo non acceptat, sed ingrata potius habere, ac odisse visus est. Primum enim descendit è navi vestem indutus ipse uxorque obsoletissimam, & nescio an ab aliquo è vilioribus famulorum petitam; inde cum deductus esset sub umbraculo ad Palatium, ubi erant magnificentissimè constrata triclinia, ne visere quidem paratum sibi hospitium voluit; sed nihil moratus, præpropere arcem petiit, ibique pernoctavit. Exivit mox tertio ab Urbe die ita raptim, ita incompositè, ut non profectio illa, sed fuga potius pavitantis Principis videretur. Et nihilominus aureorum decem millia in eum apparatum Respublica consumsit, duplici, ut ajebant, jactura, & pecuniæ simul, & Principis gratiæ.

Nam post hoc tempus Galeatius sive hominum insolita libertate Genuæ offensus, sive formâ Urbis aspectu in primis superbæ, sive qua aliâ causâ occultiore permotus, numquam destitit novis ac magnis structionibus Arces munire: quod ipsum non vulgi modò in præsentem dominatum conflavit odium, sed primarios quoque Cives ingenti formidine affecit. Neque enim licebat ex fœdere novas arcibus munitiones adjicere, aut præsidiis Templa occupare, prohibito ab accessu Populo. Jussu tamen hæc omnia Galeatii facta sunt. Additæ etiam in Senatum contumeliæ, si quando per literas injuriæ alicujus ad eum querela deferretur. Itaque necessariò per occasiones hujusmodi quotannis tres quatuorve legationes ad Principem mittebantur, quas ille, cum nihil nisi ex fœdere postularetur, ita semper dimittebat, ut impetrasse omnia dicerentur, impetrasse tamen numquam quidquam viderentur. Locupletiores Cives amore quietis, qua sub eo Principe admodum securi de motibus Civitatis potiebantur, tolerantiâ nihilominus ista ducebant potius, quamvis omni vinculo juratæ fidei se se exsolutos, non servante Principe fœdera, existimabant, quàm motis armis experiri jura libertatis, de cujus exitu sicut erant incerti, ita Civitatem liberam mox ad solitas factiones, quas magnopere horrebant, redituram sibi certissimi videbantur. Per varios igitur hujusmodi motus Genuensium Civitas agitata est usque ad id tempus, quo Galeatius libidine animi percitus, ut liberum sibi dominatum in Genuenses adstrueret, arcem Castelletti validius munire, ac interruptam facultatem ipsius rei perficiendæ arripere meditabatur. Joannes Pallavicinus ex Scipiono tunc Genuæ Præsidens quosdam è plebe ad eum venientes adhortatus, ut se adjutore dividi curarent publicum Tributum, complures annos una forte simul à nobilibus, plebejisque collatum, ac malignè, ut ajebant, in plebem semper coacervatum. In ea contentione irarum, causas Præside clam subministrante, usque adeo studia ordinis utriusque exarserant, datâ etiam postremo secundùm plebem dividendi formâ, ut distractum in duas partes quodammodo corpus Civitatis nullas habiturum vires ad tuendam libertatem videretur. Itaque per hujusmodi occasionem Galeatius destinatum opus lineâ designari jubet, ac fundamenta defodi: quæ res animadversa tantam indignationem, tantosque hominum manifestè frementium motus excitavit, ut decreta mox à Senatu ad Principem legatio deformitatis istius querelam delatura fuisset. At Princeps minabundus, & veluti ira furens, opperiri jussit adventum octo Civium, quos ab Genua raptim ad se mitti mandaverat, & quidem malè perdendos, uti vulgo existimabatur. Neque enim satis constabat, quam ob causam primarios tot Cives vocavisset, nisi ut eorum supplicio ceteros in metum coërcitos indignitatem molitionis, quam agebat, pati compelleret. At Genuæ jam omnia ad arma spectare nuntiabatur, & plebejos quosdam ad magnum coisse numerum, & inter se se de Republica contulisse: quod nisi laxato de Imperante metu fieri non solet. Quod ubi Galeatius cognovit, ut erat in periculis semper pavens, ac perquam trepidus, mutato propere consilio, & Legatos, & Cives ad se vocatos humanè admodum & comiter allocutus, de tota structura novæ arcis Genuensium arbitrio, quatenus præscriptum est, omne remisit. Erupta ergo quæ jacta jam erant muri fundamenta sunt, veluti jubente Populo, qui tamquam victor Principis, id etiam insolentius agebat. Eam rem postmodum, liberato metu animo, cum Princeps expensâ ratione dignitatis animo secum volveret, magno quidem per se dolore afficiebatur; sed multo etiam magis ab Angelo Stufa Florentinorum Legato stimulis additis concitabatur. Hujus Angeli scurrilibus propemodum facetiis, & minimè viro gravi digna dicacitate, maximè Princeps ipse delectabatur, usque adeo ut salibus ejus percitus, nec etiam in publico ab turpibus cachinationibus temperaretur. Per hujusmodi verò artem Florentinus animum Ducis jam antea in Genuenses commotum excitabat; nam Civitati suæ percommodè cessurum existimabat, hisce occasionibus ad iram Principe provocato clade aliqua Urbem affici finitimam, quam ad sumenda arma promtissimam ab Duce potentissimo facilè contundi posse putabat. Et in præsens quidem Galeatius non satis ad quod agitabat animo paratus, nihil in Genuenses molitus est.

Paulo poſt id tempus injectâ jurium de Triremibus armandis inter nobilitatem, plebejoſque contentione, pluſquam triginta millia pedites, partim conſcriptos, partim ex delectibus coactos, ad coërcendam Liguriam deſtinaſſe credebatur. Quod ut facilius aſſequeretur, ut ne quem ducem Genuenſes ad obſtendum habere poſſent, *Proſperum Adurnum* ſuæ factionis Principem Vadæ tunc agentem, ac beneficio patris Franciſci id Oppidum poſſidentem, ceteris factionum ducibus ab Liguria procul amotis, vocatum ad ſe, inauditum, ac nullius certi criminis reum, ad Cremonenſem Arcem vinctum duci, atque ibi aſſervari juſſit. Cujus indignitas facti apud omnes Liguriæ populos Principatum Galeatii in maximum odium deduxit. Exiſtimabant autem per hujus viri injuriam quæſitum eſſe, ut omnino Genuenſium jura tollerentur. At Princeps in animi libidines vehementer pronus, ubi multa ad explendum cogitaſſet, minimarum etiam rerum obſtaculis, maximè ubi metus objiceretur, incœpta retardabat, ac in aliud tempus differebat, ut tum quoque contigit. Nam cum militibus veteranis expeditionem edixiſſet, tyrones ad maximum numerum conſcripſiſſet, delectus haberi juſſiſſet, initâ cum Procuratoribus ſumtus illius ratione, quem multa millia deacervaturum comperuerat, mox deſtitit; quòd etiam conatus ejus eventum dubium fore peritiores militum nonnulli affirmabant. At Genuenſes, quos nihil horum latebat, palam fremere, arma comparare, non quidem publicè, ſed privatim, alius alium hortari ad retinendam libertatem, nec animo deficere; ſed in ſpe bona eſſe, quanquam nemo dux initio memorandi facinoris oſtendebatur. Sed non ita multo poſt cum frequens inter primarios quoque Cives de his rebus querela ubique audiretur, nec ullus omnino eſſet, qui non Principem veſanæ cupiditatis accuſaret, inventus tamdem eſt juvenis animi generoſiſſimi *Hieronymus Gentilis Andreæ filius*, qui periculo imminenti auderet occurrere. Non tamen illum alicujus cauſæ ratio impulit, præter quam periclitantis Patriæ libertatis. Nam erat in foro mercatorio inter non multos ſanè ſplendidus, & domi compoſitus, ac ſatis amplæ rei, quam ſibi ipſe paraverat, poſſeſſor habebatur. Hic tentatis per obliqua colloquia Nobilium quorumdam animis, qui plurimum valere gratiâ & opibus in Civitate putabantur, cum exiſtimaſſet eos à vendicatione libertatis ſanè non abhorrere, ingenti ipſe animo negotium ſuſcepit, & cum armatorum manu, quam in ſuburbanum ſuum coëgerat, noctu clam Urbem ingreſſus, armorum ſtrepitu, & acclamatione libertatis omnes excitavit. Nec defuere in Urbe quoque promtiſſimi, qui ſe ſe tam præclaro facinori ſumtis armis adjungerent. Nec mora: Portas omnes Civitatis præſidiis inde dejectis occupat. Unum defuiſſe conſilio ejus exiſtimatum eſt, quod non quoque Palatium adortus expugnavit; potuiſſet enim ea res totum negotium conficere. At dum excitando tumultui intentus, cetera minus exequitur, propinquante luce, contra è ſuis plerique dilabebantur; itaut brevi ex amplo ad modicum numerum redigeretur. Quamobrem Portam Sancti Thomæ, quam initio occupaverat, petens, ibi reliquam manum fiſtit.

Interea jam luceſcente, concurſus fit Senatus, & aliquot primariorum Civium ad Palatium. Ibi *Guido Vicecomes* Gubernator magnopere trepidabat, vir ſenex, & ejuſmodi novitatum inſuetus, tantummodo qui coibant Cives ſupplex precabatur, ut Reipublicæ, utque ſaluti ſuæ conſulerent. Decernuntur octo viri, qui ſumtis armis cum manu amicorum Hieronymum expellant. Nec tamen ceſſit ille, quamvis jam non plures quam triginta ſecum haberet; quin immò proceſſit obvius, ac vim expertus eſt, paulumque abfuit, quin octo viros, & pluſquam trecentos armatos, quos ſecum duxerant, in fugam dederit, nam etiam eorum plerique idipſum cupiebant. Poſtremo popularibus artificibus viginti quatuor, qui ſe ſe medios rei componendæ offerebant, manus dedit, præfatus, Genuenſes quidem ejus diei occaſionem ſummis votis fruſtra aliquando expetituros. Itaque acceptis aureis nummis ſeptingentis, quos in ſumtum illum pro Republica depromſiſſe cauſabatur, numerantibus de publico Quæſtoribus, & propoſitâ omnibus, qui arma ſumſerant, impunitate, Portâ traditâ diſceſſit. Quæ cum Galeatio, miſſâ etiam ob id ipſum legatione, nuntiata eſſent, quamquam fremeret, datam eſſe pro maleficio, ut ipſe dicebat, pecuniam, tamen Guidonis ac Senatus acta omnia de impunitate comprobavit.

Erat is Annus noſtræ ſalutis Milleſimus Quadringenteſimus Sextus ac Septuageſimus, qui & vitæ Galeatii ultimus fuit. Menſe enim Junio Hieronymi novitas excitata eſt, & ſequenti Decembri memorabili cæde tantus Princeps Mediolani de medio ſublatus eſt: cujus cædis ſeriem, prout ab iis, qui præſentes erant, accepi, perſtringere libuit. Erant in hoc Principe complures eximiæ ſanè virtutes animi, corporiſque. Nemo alius aut militarem, aut domeſticam diſciplinam magis in poteſtate continuit, nemo totum Imperium in manu & arbitrio plus habuit; Populis verò ſubjectis in reddendo Jure maximè æquabilis; nec gratiâ cujuſquam, nec prece movebatur; nullus umquam apud eum tantum potuit, ut non ejus ſeveritatem magnopere vereretur. Præterea forma decens, aſpectus gravis, eloquentia ſingularis, egregia, ſi quando libuiſſet, comitas eum ſanè inter Principes ſui temporis excellentiſſimum reddidiſſent, niſi è contrario pauca vitia ingentes ejus virtutes deturpaſſent. Nam avaritiæ infamiam magnificentia & ſplendor vitæ facile refellebant; ſed ineſſe credebatur illi malignitas quædam, qua ſemper in amicos infidus exſtitit, quorum multos, immò fere omnes, ut altius extulerat, ita minimarum offenſarum occaſionibus incognitis, plerumque & occultis, afflixit; in eo ſolum conſtantior, ſi quem provectum apud ſe ex amico ad infima dejeciſſet. At in corporis libidinibus plurima fœditas, & incredibilium ſpurcitiarum (incertum verò an falsò) nefanda voluptas, eo præſertim mortuo, inter vitia illius numerabatur. Quibus moribus cum appareret, omnium in ſe, etiam familiarium, ac fratrum quoque, odium conflaſſe, in ejus tamdem exitium conjuratum eſt. Tres verò ii fuerunt *Johannes Andreas Lampugnanus*, *Carolus Vicecomes*, & *Hieronymus Ogias*, quorum tam obſtinata fuit in ea conjuratione conſtantia, ut ſex ultra menſes tam magnæ rei inter ſe ſe conſcii, numquam animo defecerint. Delecta tamdem perpetrando facinori dies eſt, quæ ſolemnis Divo Stephano Chriſti Natalem ſequitur, quippe eam diem Princeps Mediolani magna

Digitized by Google

magna frequentia nobiliſſimorum de cunctis Civitatibus atque Oppidis confluentium quot annis agere conſuerat. Ea lux immitis gelu valde fuit, ob quam rem, & quod nonnihil ſomnio quodam uxoris permotus erat, parari ſibi Sacrificium domi juſſerat. Cum vero ſacrificare Sacerdos præſto non eſſet, mutato conſilio, trahente eum fato ſuo, ab arce Jovis, ubi habitabat, exivit, ac Templum petiit Divi Stephani, ubi eum conjurati ſigno inter ſe ſe dato opperiebantur, è quibus Johannes Andreas Principi medio inter Ferrarienſem, Mantuanumque Legatos in ipſo Templo obvius proceſſit, manu ac voce quaſi ſummovens turbam. Cum verò propius acceſſiſſet veluti aliquid petiturus, manu ſiniſtra capitis operimento, ſub quo Galeatius erat, in ſignum veneratione tacto, pugione brevi, quem tectum veſte dextra gerebat manu, in genu procumbens inguina ſurſum ictu converſo ſuffodit, quo uno vulnere nullâ emiſsâ voce præter, *ah Deus*, inter manus Legatorum, quibus hærebat, ignorantium etiam tum, quidnam illi acciduſſet, ſtatim concidit. Accurrerunt mox & alii conjurati, deſuperque jacentem multis vulneribus adorti, ſive adhuc ſpirantem confecerunt, ſive jam confectum trucidarunt. Interea clamore orto, qui ſequebantur de more corporis cuſtodes, ignari quodnam ageretur, diſtrictis gladiis antecedebant, quorum unus validiſſimi corporis Æthiops Lampugnanum fugientem conſpicatus, cum is muliebri veſte pedes implicatus inter turbam cernuus corruiſſet, infeſto enſe tranſegit. Ceteri duo incogniti adhuc per tumultum facilè delituiſſent, quippe cum Principem trucidatum eſſe proximi & familiares, qui eum circumſteterant, cognoviſſent, ſibi ipſis quiſque metuentes, exanimi cadavere uti jacebat relicto omnes è Templo profugerunt. At paulo poſt quibuſdam conjuratorum famulis comprehenſis, eorum indicio accuſati Carolus & Hieronymus, è latebris eruti, & à parentibus quoque ad ſupplicium dati ſunt, & mox horrendis cruciatibus affecti. Hieronymus cum laceraretur, inter carnifices tormentaque intolerabilia eam animi præſentiam præſtitit, ut hortante in poſtremis Sacerdote, tum facinoris illius pœnitere, numquam ut id fateretur adduci potuerit. *Quinimò*, inquit, *ſcio me multis meis erratis hæc, & multo etiam majora, ſi corpuſculum infirmum ad tolerandum ſufficeret, promeruiſſe ſupplicia. Hujus autem pulcherrimi facti, cujus me conſcientia recreat, nullam equidem pœnam mereor, ſed puto potius, ex eo apud ſummum Judicem magnam me aliorum facinorum meorum veniam conſequuturum, quòd mihi ſim conſcius, nullâ pravâ cupiditate impulſum, ſed tantùm ut importuniſſimum Tyrannum de medio tollerem, ad eam rem acceſſiſſe: cujus tantùm abeſt ut pœniteam, ut ſi decies mihi hoc pacto pereundum & decies reviviſcendum ſit, quidquid in me virium & ſanguinis ſit, effuſurus in hoc pulcherrimum facinus millies fuerim.* Jamque omnes, ac etiam tortores dictis commovere videbatur. Ejus accelerare mortem viſum eſt, ſuppreſsâ quantum licuit tam admirandâ duos & viginti annos nati adoleſcentis conſtantiâ, quòd ea in vulgus prolata nihil ad præſentem dominationem factura credebatur: quæ cauſa etiam fuit, ut noctu torti & excarnificati ſint.

Hujus tam inexpectatæ cædis nuntio Genuam celerimè perlato (hinc tamen præſentis operis initium mihi fore prædixi) Civitas omnis ingenti expectatione concuſſa eſt. Namque ex ipſa Prætorianorum trepidatione magni aliquid ab Mediolano allatum eſſe hominibus ſuſpicantibus, *Johannes Franciſcus Pallavicinus* Præſes, vocatis Magiſtratibus & compluribus primariorum Civium, rem ipſam propoſuit, ſcelere pauciſſimorum petitum inſidiis Principem, ac vulneratum, tamen vivere: cujus extremum fatum ſi nihilominus advenerit, unum tantummodo hominem periiſſe. Scire autem eos oportere, ſalvas eſſe vires Imperii, duos ejus liberos mares ſupereſſe, ad quorum natu majorem Johannem Galeatium ſucceſſionem ſpectare. Unum ex percuſſoribus mox trucidatum majoribus cruciatibus ereptum fuiſſe; reliquos omnes conſcios in vincula conjectos atrociſſimi facinoris pœnas ſtatim daturos. Cavendum tamen, ne ex hujuſmodi caſu novitatis aliquid oriatur; ob eam cauſam ipſos eſſe vocatos, ut publicæ ſaluti, quietique conſulerent. His prolatis non ſecus quam par erat commoto Senatu, ſententiæ dictæ ſunt, quarum illa pervicit, quæ octo viros cum poteſtate creari jubebat, quemadmodum in rebus difficillimis conſuetum eſt. Hic Magiſtratus re primum pecuniaria per tributum expedita, pedites ducentos in Gallia cis Padum ſcripſit, quibus cuſtodia Urbis aucta eſt. Nam *Jo. Baptiſta Goarcus* cupiditate excitus vetuſtæ jam factionis inſtaurandæ per vallem Porciferæ arma circumferebat: ob quem tumultum à Mediolano miſſæ ſunt cohortes aliquot veteranorum, quarum unam, cum ſe ſe locis iniquis commiſiſſet, agreſtium parva manus adorta nullo negotio fudit, ac ſpoliavit, diſſimulante Goarco tale facinus juſſu ſuo eſſe perpetratum. Quamobrem cohortes reliquæ viam ad montes ſupra Vulturum flexere, indeque navibus acceptę è Vulturo Genuam incolumes pervenere; nec multo poſt Carolus Adurnus, Proſperi frater, ejus calamitatem gemens, cum præſertim poſt interitum Galeatii, quotquot in vinculis fontes noxiique aſſervabantur dimiſſis, unus omnium Proſper innocentiſſimus retineretur, & ipſe majori factione vim facturus in vallem Porciferæ advenit. At ab alia parte Fliſcorum familiæ ſectatores maritimi, quod illa Domus malè habita ſub Principe Galeatio credebatur, nemine illorum auctore, per ſe ipſos arma capiunt, & in vico Rechi non contemnenda manu in unum coacta, inde ad montana Caſtella oppugnanda proficiſcuntur, quæ præſidiis Lombardorum tenebantur, quorum Fliſcorum principes Romæ quidam exulabant. Unus tantum *Johannes Georgius* vix dum egreſſus pueritiam Genuæ tum erat. Ad hunc ſollicitandum, qui Caſtella oppugnabant, ut ducem aliquem haberent, crebros nuntios miſerant. Verum juſſu Præſidis ne quò abiret obſervatus, complures dies ſe continuit; poſt autem victus ab hortationibus ſuorum profugit, ac Turriculam profectus, acceptuſque in caſtris, tractandis armis, rebuſque gerendis promtum ſe ſe aptumque reddebat. Dein creſcentibus curis cum major in diem multitudo ad illum confluueret, validior ætate, atque animo, miſſus eſt *Matthæus Fliſcus Danielis filius* ex altera Familia; quippe Fliſcorum Domus in Turriculæ, & Savinionis Familias diſtincta eſt. Quamobrem ſumtis undique circa Urbem armis ſuſpiciones vigentes in ipſa Civitate coortæ ſunt. Nam cum pauciſſimorum conſiliis Præſes potiſſimum uti diceretur, id-

ipſum

ipſum improbabant, qui novitatis cupidi miſcere ac turbare omnia nitebantur. Et cum placuiſſet exemplo aliquo effrenatam ſermonum licentiam cohibere, vocatis ad Palatium aliquot è plebe, quorum audacia timebatur, ex iis duos, qui paruerant, *Baptiſtam Delphinum* Tabellionem publicum, & ejus generum *Benedictum Ponſonum vinctos* in Arcem duci ab militibus juſſum eſt. Id animadverſum, *Baptiſtam Coſtam*, & *Gregorium Surlum*, & quoſdam alios concitare Populares, & ad arma clamare compulit, quippe Nobiles odio Plebis id moliri, ut quicumque de plebe in conſiliis publicis contra quam ipſis viſum ſit proloqui quicquam modò auſus ſit, exitio detur. Nam Surlus, & Coſta prædicti cauſas Plebejorum in Senatu ſemper accerrimè defendere ſoliti erant. Sed Benedictus Ponſonus inter acclamantium Popularium voces à militibus ob metum dimiſſus evaſerat; Baptiſta verò Delphinus caput obvolutus jam ad arcem ſilentio ductus erat. Sed officinæ omnes, tabernæque magno ſtrepitu claudebantur. Quo metu compulſi Cives primarii Præſidem frequenter circumſtant; cedendum enim, & mox Delphinum liberari oportere, nec committendum, ut parvæ rei occaſione arma populus arripiat. Liberatus igitur Baptiſta gliſcentem motum in præſens quidem ſedare eſt viſus.

At *Matthæus Fliſcus* ea re cognita cum alio intentus nondum ſibi Urbem attingendam putaviſſet, mutato conſilio propius cum iis, quos ſecum habebat, acceſſit, & proxima nocte, quæ decimum ſeptimum diem Kalendarum Aprilis anteceſſit, de tertia vigilia ſcalis paucis ad muros Carignani ſilentio erectis ad quinquaginta in Urbem introduxit, à quibus, uti erat conſtitutum, Porta Olivellæ refracta eſt, & reliqua deinde manus introducta. His cum ſe ſe de plebe aliquot vocibus libertatis exciti armati adjunxiſſent, nec tamen pluſquam ducenti omnes erant, Prætoriani milites in via recta ad Ponticellum acie infeſtâ obvii fiunt. Ibi non diu pugnatum eſt, quamquam & numero & armis externa cohors longè prævaleret. Nam primo ſtatim impetu agreſtium perculſi pedem ad Palatium, paucis eorum vulneratis, retulere, noctis inſidias veriti, & neu de feneſtris magnorum ſaxorum ictibus peterentur. Clauſis igitur intra conſeptum Palatii Prætorianis, Matthæus liberam habuit totam Urbem pervagari. Jamque dies eluceſcebat, & quod in tumultu Hieronymi Gentilis proximo evenerat, paulatim Matthæi copiæ minuebantur, & ita vis eorum elangueſcebat, ut de fuga quoque cogitaſſe Matthæus creditus ſit. Interea Petrus Aurius filius Juvitis præter admodum paucos ejus familiæ cunctis reliquis, & potiſſimum primoribus, qui maximè Præſidi tranquillitatique ſtudebant, depoſitâ veſte, & arrepto jaculo ex confluentibus in regionem Auriorum aliquot attinuit, & eos cohortatus ſequi juſſit, identidem proclamans Libertatem: quæ res cum Civitatem circueret, facilè multis perſuaſit, Aurios arma cepiſſe. Itaque vires Matthæo ſtatim additæ ſunt, Jamque Palatium oppugnari à Divi Laurentii Templo cœperat, & in Plateam Auriam jam factionis eorum ſatis ampla manus coierat, quæ Palatium quoque oppugnaret. Non tamen aut minis, aut precibus primariorum expelli ullo modo potuere, cum multo plus ſeditioſi, & vim atque arma ſuadentes, apud avidos novitatum valerent. Tenebant adhuc

A Præſidis milites Portam Urbis Orientalem præſidio ſatis firmo in turrim Templi portæ imminentem impoſito. Ad eam Portam oppugnandam Matthæus converſus cum magno numero auctus copiis abundaret, brevi inde ditionem, & Portam, & turrim Templi recepit: quo nuntio Præſes exterritus, etſi mille propemodum veteranos milites armis inſtructiſſimos ſecum habebat, non tamen auſus conſepto Palatio ſe credere, effusâ fugâ ad arcem cum omni cohorte properavit. Cum igitur confeſtim abeuntes per viarum anguſtias conflictarentur, per eum tumultum in eos ſunt de feneſtris aliquot ſaxa conjecta: eo pavore adeo conſternati ſunt, ut ab inermibus etiam
B armati plures à pauciſſimis caperentur. Scuta, galeæ, veruta, armaque alia paſſim abjecta relinquebantur. Quod ubi à vulgo cognitum eſt, ad Palatii prædam plebs accepto antiquitus more decurrit; nec tantùm ſupellectilem relictam diripiunt, ſed portarum ac feneſtrarum valvas, & ligna omnia etiam tenacius affixa convellunt, adeo ut deinde Quæſtores his reparandis ad tria millia æris contulerint. Matthæus, & Carolus Fliſci cum armatis diſcurrentes, fugato Præſide, liberam totius Urbis poteſtatem, arcibus exceptis, contradicente nullo conſequuti, advocatâ de more concione de regimine dando Civitati retulerunt. Placuit, ſuadentibus potiſſimum Nobilioribus,
C Populari tantùm Magiſtratui Rempublicam committere; non tamen exiſtimabant, duos adoleſcentes nullis externis auxiliis fultos rem tantam poſſe ſuſtinere, & ob eam cauſam per ſpeciem honoris rei caſuræ adminiſtrationem concedebant. Creati igitur ſunt *Petrus Majolus*, *Dominicus ex Promontorio*, *Lodixius ex Riparolio*, *Bartholomæus Cornicia*, *Nicolaus Marci Raphaëlis filius*, & *Gregorius Unàda* plebeji omnes, quos Libertatis Capitaneos appellavere; iiſque poſtea Nobiles duo ſunt adjecti *Ceva Aurius Bartholomæi filius*, & *Hieronymus Grimaldus*. Ii autem belli duces Carolum, Matthæumque ſumſerunt in adventum uſque *Ibleti Fliſci* familiæ illius ſine controverſia principis, quem Româ jam jamque adeſſe
D dicebatur. Is enim Protonotarius Apoſtolicus initio Galeatii Principatus omnibus Caſtellis, reque omni ſua ſpoliatus, ac Mediolanum conductus, cum ibi quaſi vinctus aſſervaretur, poſtremo è manibus ſimulando elapſus, egens, ac in ſumma neceſſariarum rerum inopia terras omnes uſque ad extrema Galliarum pervagatus eſt. Romam deinde feſſus cum veniſſet, ibi cum juniore fratre *Johanne Ludovico*, non Cardinalium modò, propter Familiæ claritudinem ſummos honores ſemper in illa Curia conſecutæ, ſed Sixti quoque Pontificis gratiam non mediocrem promeruit. At ea tempeſtate Sixtus, quamquam origine Ligur, non
E modicam tamen de Mediolanenſi Principatu conſervando curam ſibi ſumſerat, & ejus rei gratia Genuenſes exules, quorum plerique Romam confluxerant, ipſumque Ibletum potiſſimum continendum decreverat. Nec tamen deerant ex Cardinalibus, qui in diverſum quoque niterentur. Ab iis Ibletus ad liberandam ab importuna dominatione Patriam cohortatus biremem fortè fortuna in ipſo flumine Tibridis oblatam clam conſcendit, ac Genuam venit, & quidem ſummè ab omnibus expectatus, quippe montanis, & egentibus, & armatis Urbe completâ, direptionis perplurimum locupletiores formidabant, quos Ibletum

non

non ſolùm præſentem prohibere velle, ſed etiam poſſe putabant. Itaque ad ejus adventum omni Nobilitate obviam effusâ cum ſummâ cunctorum gratulatione in Urbem intromiſſus eſt, & mox in locum Caroli, Matthæique ſuffectus.

Interea qui in arces confugerant, juſſu eorum, ut poſtea cognitum eſt, qui ſub Miniſtrorum pupilli Principis ſpecie ipſi imperabant, magnam tormentorum vim jampridem ad hujuſmodi caſus comparatam inſtruunt, quibus tormentis per ſingulos dies ſaxis immanibus partim excuſſis in ſublime, partim directè contortis, paſſim in ipſa Urbe ruinas tectorum domuumque faciebant, in queis pueri aliquot, mulieresque afflictæ ſunt. Sed Palatium publicum ita majoribus his tormentis conquaſſarunt, ut ibi conſiſtere nemo uſquam auderet. Præterea cum ferè haberent ad duo militum millia in duabus arcibus inter ſe ſeconjunctis, non ſatis initio contineri poterant, quin ubi vellent repentinos incurſus per vicina loca facerent, & terroribus ac tumultu omnia miſcerent. Jamque per totam Italiam Genuenſis motus fama pervaſerat; jam principes factionum, quo quiſque loco abditi erant, propere Genuam advolarunt. Primi omnium *Carolus Adurnus*, quem ſuperius nominavimus, & *Auguſtinus*, *ac Johannes Raphaëlis Ducis quondam filii*, quibus cum Urbem, vocantibus Ibleto, & Præſidibus, oblatâ etiam in ſumtum pecuniâ ingredi liceret, ultro ad S. Benignum ſubſiſtere maluerunt. Mox & Fregoſii alius poſt alium *Johannes Galeatius*, *Thomaſinus*, *Paulus* Genuenſium Archiepiſcopus, advenere. Hos placuit, ne ſtudio factionum Populus eorum conſpectu exardeſceret, ab acceſſu Urbis temperare. At Mediolanum Genuenſium deſectione perlatâ, initio quidem non magnopere quibus Imperii ſumma curæ erat, commoveri videbantur, nullo alio bello implicati, junctique fœderibus circumquaque cum vicinis Principibus ac Civitatibus, Genuenſem motum compreſſuros ſe facile exiſtimaverant. Poſt verò ubi magnam partem Nobilitatis arma cepiſſe, decretamque ſatis amplam pecuniæ ſummam, quæ redigi ſponſore Magiſtratu Sancti Georgii facilè poſſet, & Spediæ arces vi captas cognovere, tum agendum maturius, & omni conatu ſubveniendum putaverunt. Milites igitur ex hybernis raptim educere, arma comparare, duces accerſere, hortari, inſtare. Præfectus ſummæ rei militaris *Robertus Sanſeverinus* declaratur, vir in ipſis caſtris cum imperio ſemper verſatus. Grave deinde onus pupilli Principis fratres Galeatii, Sfortia, Ludovicus, Octavianus, cum Roberto ad bellum Genuenſe deſtinantur; nam Philippus, & Aſcanius, alter non nimium timendus, alter Religioni ac ſtudiis intentus domi retenti ſunt. Sed nullæ ſatis vires ad cohibendos Genuenſes exiſtimabantur, niſi ſuis ipſos factionibus comprimerent. Itaque *Proſperum Adurnum* è carcere tum demum depromtum ab Cremona Mediolanum accerſunt; eum præteritarum injuriarum obliviſci, nova captare beneficia jubent; donis ampliſſimis, pecuniâ, copioſâ ſupellectili honoratum ac delinitum Genuenſium rerum ſummæ præficiunt; Præſidem deinde Urbis ipſum declarant, addunt pollicitationes ingentes, ſi bene rem adminiſtraverit, Principem illi & dignitatem ſuam, & Genuam recuperatam debiturum. Quamobrem Proſper cum ſuopte ingenio in ſervanda fide ac promiſſis haberi ſemper vellet conſtantiſſimus, promto ac fideli animo totum in præſens negotium ſuſcepit.

Ea res apud Genuenſes cognita multorum animos erexit; nam plerique non modo Nobilium, ſed eorum etiam, qui benè rei cenſebantur, priſtinum Urbis ſtatum reſtaurari cupiebant; qui verò factionem Adurnam ſequebantur, quia Fregoſos etiam tum prævalituros imaginabantur, quidvis quam adverſarios dominari malebant. Ibletus igitur multo majori conatu Arcem minorem in ſummo ſupra Urbem monte locatam, præparatis quæ ad oppugnationem uſui erant, aggreditur. Cuſtodes Arcis ſive territi, cum tutari ſe poſſe diffiderent, ſive pecuniâ corrupti, ſimulantes expugnationem muri exterioris, intra quem ſcalis pervadere hoſtem permiſerant, ſeſe dediderunt. Ea Arx ab ipſo montis jugo acceſſum ad Arces urbanas excludebat, actumque non minimum videbatur. Porciferæ vallis incolæ factionibus vehementer obnoxii Goarcum, alii Fregoſos, alii Adurnos ſequebantur, quibus tum omnibus promiſſa erat à Senatu annorum multorum immunitas, ſi fortiter pro Republica depugnaſſent, obtentaque eſſet de hoſtibus adventantibus victoria, quam ſitam in manibus eorum eſſe prædicabatur. At Proſper exercitu cohortum veteranarum centum viginti coacto, additis quatuor equitum turmis, quas *Johannes Comes* ducebat, à Serravalle Sclipiæ anguſtias ingreſſus Buzallam pervenerat. Unà erant Robertus, quem totius militiæ ducem prædiximus, & Galeatii fratres, *Johannes Pallavicinus*, qui aliquot annos Genuæ præfuerat, *Johannes Jacobus Trivultius Eraſmi filius*, *Petrus Franciſcus Vicecomes*; præterea pleraque Togatæ Galliæ nobilitas decoris armis, inſignibus, equis, comitatu magnum exercitui alioquin potentiſſimo, incrementum addiderant. *Donatus Comitis* ab ipſa ſui pueritia cum Franciſco Sfortiæ tunc Comiti cariſſimus haberetur, id cognomen ſortitus, vir ſanè in arte bellica plurimum celebratus, quingentos pedites ducebat; *Gulielmus Marchio Montisferrati* auxiliares quoque miſerat; iis additi erant è Familia Spinulorum quamplurimi, quorum *Alexander* Jureconſultus, & Principis demortui Conſiliarius eam adhuc dignitatem obtinebat. Hos omnes de vallibus Sclipiæ, & Burbaræ, quibus dominantur non contemnendæ manus ſequebantur; nam & pecuniam quoque avidæ genti objiciebant, cujus gratia nihil eſt quod homines illarum regionum ſibi fas eſſe non putent. Itaque ad Proſperum incolarum Porciferæ ſuæ factionis armatæ ingens numerus pervenerat, quibus potiſſimum ſubnixi duces hoſtium ſuperato Apennini jugo in vallem ſe ſe cuncto cum exercitu demiſere. Nec quicquam morati duodecim illa millia paſſuum itineris per anguſtias Aluci fluminis ad mare decurrerunt, non homine ullo, non re inter eundum violata; & præmiſſus antea noctu in Arcem Caſtelletti *Carolus Adurnus* clàm fuerat, ad quem laxatis cuſtodiis multitudo hominum ex urbana plebe ventitabat. Is autem, conſtitutis quæ in rem erant, quam acturus venerat, ubi exercitum Urbi proximum eſſe cognovit, in poſterum diem ſe ſe comparavit. Ibletus enim, & qui præſidebant Civitati exercitui tantummodo intenti, quem ſi ſuperaſſent

cetera

cetera prona & facilia sibi fore confidebant, Urbis curâ pæne remissâ juventutem omnem in Promontorio hostibus oppositerat. Iis duces erant Fregosæ gentis, quos jampridem veniſse commemoravimus, & Fliscorum quoque *Johannes Franciscus Cattanei* filius, quorum maxima cura fuit vias obicibus claudere, ac de locis superioribus hostem ab aditu prohibere. Nec cessabat interim Goarcus crebris incursibus hostium castra conturbare, quæ locata trans amnem torrentem è regione Corneliæ villæ, planitiem glareæ amplam ad explicatum turmarum equestrium ante se habebant. Triremes duæ, quibus præerat *Benedictus Spinola*, quem data pecunia, & accepta ab eo fide Præsides Civitatis, Romam ad Pontificem maximum Oratores deferre jusserant, mutato profectionis proposito ab incœpto jam cursu regressæ, tum in Portu erant. Eas adoriri & expugnare tamquam hostium, duabus aliis triremibus *Philippi Lomellini* præsidio in his impositio, Ibletus parabat. Quod ubi sensit Benedictus, flante Noto valido ex ipso Portu datis velis fugam arripuit; moxque insequutus cum suis triremibus Philippus, superato Promontorio ita fugientem urgebat, ut ferire jam rostris, & impingere in alteram triremium videretur, quousque prope terram ad S. Andream triremes suas incolumes Benedictus applicitas reduxit. Ea res de castris proximis prospecta primo quidem non modicum pavorem incusserat, existimantibus Lombardis quatuor ipsas triremes ad occupandas angustias immissas, quo eorum fuga ab ea parte clauderetur. Postea verò cum Benedictum de suis esse partibus, & evasisse periculum cognovere, quo plus timuerant, eo magis lætabantur. Interea nox supervenerat, quam sanè sollicitam atque anxiam duces hostium, de side potissimum eorum dubii, à quibus ducebantur, exegere; videbant enim magnam armatorum multitudinem in locis editis contra se stare, collucere ignibus montem omnem adversum, nec diutius ibi consistere sine pernicie absque commeatu; nec pervadere ad Urbem clauso omni aditu atque obsesso, posse intelligebant. Itaque omnis eorum spes in urbano metu sita videbatur; nam regressus ad juga, unde venerant, sanè ignominiosus, ac minimè tutus erat. Ortâ luce ab duobus locis amnem siccum transgressi, nostros adoriuntur, & hortantibus ducibus acerrimè pugnam cient. Præibant scutatorum cohortes, pone sagittarii sequebantur, & qui tormentis minoribus, quos sclopetos vocant, pugnantes, non minus ob lethalia vulnera, quam ob terrificum sonitum formidinem incutientibus. Subsidia deindè multiplicia, nam copiarum magnitudo suppeditabat, locata erant. Itaque per eam viam, quæ constrata saxis ad Promontorium ducit, jam fere ad summum impigre pervaserant. Ibi autem cominus, & pede pedi collato à nostris occursum est; nec primo Lombardi usquam cedebant, sed quo magis premebantur, eo majore nixu subsistebant. Aderat Donatus Comitis, salutem totius exercitus, dignitatem Principis, ac omnem statum in eorum manibus esse inculcans. At ubi paulatim plures fortissimi Genuensium de propinquis locis accurrerunt, ac de loco superiore vehementius urgere hostem cœperunt, tum demum in fugam versi ad quadraginta scuta perdiderunt: nec tamen eos nostri longius insequuti sunt. Nam equitum turmæ, quæ in plano aderant, prohibebant. Alia ex parte non tam cominus, quam tormentis & sagittis eminus pugnabatur. Cum citi ab Urbe nuntii, descendisse ab arcibus Carolum Adurnum, prælium cum Ibleto esse commissum, afferebant; mox deinde alius super alium Prospero nuntiat, rem in Urbe Carolum feliciter gessisse, Ibleti langueſcere copias, & præsidia domorum circa arcem locata jam expugnari. Itaque Robertus equitum aciem pedes descendere jussam, tectam armis omne corpus ad obices viarum disturbandos immittit. Ii magno impetu invecti, non saxis, non sagittis, non teloru omni genere, quibus more grandinis obruebantur, deterreri ab incœpto potuere; sed nixi armis, transversa ligna, trabesque oppositas dolabris, & romphæis convellentes disficiebant. At qui stationibus Genuenses præsidebant, alius alium hortari adesse, inniti, ciere cominus pugnam, jaculari eminus, non animo, non viribus deficere. Jamque de victoria duces hostium desperaverant, consultabantque inter se, quonam modo salvas in Galliam retro copias agerent, cum disjectis omnes Ibleti esse copias, ipsumque jam Urbe cessisse; captam quoque Portam Sancti Thomæ, ac in ipsam Civitatem patere aditum, certatim crebri nuntii afferebant. Tum posito metu, quod hostem quoque perterritum sensim montem petere cernebant: attamen in Prosperum conversi, quidquid ille suasisset, facturi videbantur. Prosper nihil cunctandum, fortunæ, ac victoriæ parendum affirmabat; viris militaribus non ignaris, quantum in rebus bellicis inconsulta festinatio periculi soleret afferre, non nisi explorato, & agmine compositò propius ad mœnia copias admovendas existimabatur. Nam introire tantam Urbem, quamvis magnum & instructum exercitum minime tutum, etiam si sponte recepti essent, videbatur.

Itaque Prosper in castra rediri jussos, ibi operiri, & curare corpora hortatur. Ipse cum omni suæ factionis turba, quæ inter eundum quoque, ut fit, ob favorem quamplurimum augebatur, apertam Portam ingressus, ad Palatium stipatus armis exultabundo incessit agmine. Resonabant omnia Adurnorum, Spinulorumque proclamationibus, nec in tanto plausu armatorum, aut in Urbe, aut in Castris vox ulla cujusquam fuit, quæ Mediolani Ducem nominaret. Id monuerant Præsides, quod ea vox invisa Popularibus officere multum rebus posse præsentibus credebatur. Potitus Urbe Prosper mox denuntiari per Præconem jubet, esse omnibus ad eam diem captorum armorum impunitatem, & coacto postridie Senatu, & compluribus primariorum Civium, literæ Principum recitatæ, quibus Genuensium Gubernatorem Prosperum constitutum esse significabatur. Sub his ipse pauca de manſuetudine Principis, matris, tutorumque disseruit; se vero missum, ut Urbem per omnes partes conservaret; falli autem vehementius, quisquis existimasset, contra naturam ipsius, contraque morem, institutumque Progenitorum, se ulli omnino Civi pericula, dispendiumve intentaturum, aut quicquam modò permissurum, quo Patriæ sibi carissimæ salus periclitaretur. Inde relatum est de præmio ducentium exercitum, quibus aureorum sex millia dare dono placuit, quod continentissime in recuperanda Principibus Civitate se se gessissent. Eam pecuniam mox redactam

Ma-

Digitized by Google

Magiſtratus ampliſſimæ poteſtatis, in locum prioris ejuſdem poteſtatis Magiſtratus, ita volente Proſpero, ſuffectus, intra triduum omnem numeravit, pleriſque Civium, qui longe graviora metuebant, haudquaquam illius largitionis jacturam abnuentibus.

Introierant Urbem Robertus, & duo patrui Galeatii Ducis, Ludovicus, Octavianuſque, ceteri quoque duces exercitus, longus ordo, inermes comitantibus, qui obviam honoris gratia ex Civitate præierant: veluti pompa quædam ab univerſo Populo ſpectati ſunt. Ii tamen omnes paulo poſt regreſſi in caſtra, non niſi paucis cum militibus, ac parvo comitatu, rei alicujus gratia poſtea Urbem adierunt, pauciſque interjectis diebus ad Savinionem Fliſcorum Caſtellum ſitum in Apennino copias admoverunt. Ibletus quamquam ceſſiſſet Urbe, neque admodum aut pecuniis, aut rebus aliis ad bellum neceſſariis abundaret, ingenti tamen animo ſubyeniendum, & pugnæ periculum faciendum ſtatuerat: nam pleraque juventus ab ora maritima, Civitati proxima, quæ in Lombardos arma ceperant, nondum depoſuerant. Ex iis collectâ multitudine, ſimulque montanos omnes in id certamen excitos trahens, ad quinque fere millium armatorum hominum Ibletus explevit agmen. Nec mora: in conſpectum Mediolanenſium ab Jugis, quibus Savinio cingitur, apparuit. Erat illi cum Geano conſtitutum, ut à Porcifera valle ruſticorum manus collecta, atque uno tempore, alio latere caſtra hoſtium adorirentur. Sed quo maximè tempore confligendum erat, cum Ibletus jam deturbatis aliquot montium præſidiis, in hoſtes non modico pavore conſternatos invectus, egregiè pugnam cieret: tum potiſſimum Johannes Baptiſta per colloquia pactiones agitabat. Itaque inter agendum doli peritiores duces immiſsâ per gyrum cohorte diſſimulando incautum circumvenere, atque in fugam dedere. Cujus moleſtiâ liberati omnes vires in Ibletum converterunt, ac primo impetum ejus valido veterano milite ſubnixi retuderunt. Mox cunctatim pugnantes, cum fortiſſimi atque promtiſſimi Ligurum vulnerati ex acie ſubtracti fuiſſent, fugere incompoſiti cœperunt (non enim ordine, ſive arte quadam inſtructi, ſed animo & viribus freti ad pugnam deſcenderant) tum in fugam verſi, non facilè, aut capi, aut cædi potuere: genus hominum perleve gravem armis hoſtem pedum pernicitate per loca impedita & aſpera fruſtrabatur. Spe ſubſidii ſublatâ Savinionis arx majori tormento conquaſſata, & pæne diruta Sfortianis traditur. Ex eo loco ad Montobium Caſtellum item Fliſcorum, paſſuum quinque millia diſtantem, ducere parabant, cum rem totam pace tranſigi, qui ſe ſe mediatores obtuleraut, poſſe renuntiarunt; & Robertus non modo pulcrum, ſed etiam utile ducebat, Ibletum, cujus tanta in his Populis gratia cerneretur, abductum Mediolanum tamquam captum oſtentare. Tradito igitur Montobio, cetera illi caſtella retinere permiſſum eſt. Et cum Roberto Fliſcus ad Principes venit, datâ etiam fide, ut redire ad ſuos non prohiberetur.

Mediolani rem jam tum omnem *Cichus Simoneta*, quo Principes duo Franciſcus, & Galeatius demortui antea, ſcribâ potiſſimùm uſi fuerant, in ſe unum converterat. Is enim pueri Principis tutelam Bonæ matri tributam, additis è Mediolanenſibus aliquot primoribus, eum quibus conſilia imperii communicaret, re

A tamen vera ſolus adminiſtrabat, ſarcinam non Cicho modò gravem homini novo, & è Brutiis oriundo, ſed cuicumque etiam indigenarum formidandam. Cum Franciſci Ducis filii quinque, Galeatii fratres, tam magno imperio puberes jam omnes, & armati imminerent, quorum inſidias cum aut metueret Cichus, aut caveret, *Donatum Comitis*, cujus ſupra mentionem fecimus, in arce Jovis captum ibi cuſtodiri jubet. Inde vulgatum eſt, ejus indicio patefactum eſſe conſilium, quo Robertus, Sfortia, Ludovicus, Octavianuſque rebus novandis inter ſe ſe conſcii conjurarant. Ea res ideo eſt viſa credibilior, quia ſtatim Robertus, & quos nominavimus, Sfortiani fratres, cum
B Donatum in vinculis retineri ſenſerunt, arma arripuere. Et juvenes quidem patrui Principis. Mox incœptum omiſere, commemorantibus, qui ſedandæ diſcordiæ ſe ſe obtulerant, quam gravi periculo non modò ipſos, ſed univerſam Domum, & opes Sfortianorum objicerent, quorum nondum ſatis inveteratum imperium recenti quoque odio interemti Galeatii, flagrarat. At Robertus inter conditiones majorem vim metuens, abducto ſecum Ibleto fugam rapit. Evaſerant jam Ticini Padique omnes cuſtodias, & ad fines ultimos pervenerant, cum agniti ſunt. Ibi retento Ibleto, Robertus per diſſimulationem eſt dimiſſus, cujus receptaculum Aſta Civitas poſtea fuit. Octa-
C vianus fratrum Sfortianorum minimus cum permovere Populum Mediolanenſem nequiviſſet, ut arma ſecum ſumeret, & Sfortia, & Ludovicus, Aſcaniuſque fratres jam ceſſiſſent (nam Philippum omnium ejuſmodi conſiliorum expertem habere voluerant) ad Adduæ fluminis ripas ſublimi vectus equo, nullis ſuorum comitantibus, curſu rapidiſſimo pervenit; & amni ipſe ſe committens, audaci nimium conſilio, dum nando inſidens equo vortices ſuperare, ac trajicere tam lati profundique fluminis voluiſſe diceretur, abſortus aquis eſt creditus: quamquam etiam fama fuerit, obtruncatum à cuſtodibus, qui fugientem retinebant, cum ſe ſe defenderet, non flumine, ſed ferro,
D periiſſe. Miſſis poſthac in exilium *Sfortia*, *Ludovico*, & *Aſcanio*, quibus certa loca Neapolis, Piſæ, Peruſia, promiſſis aureorum annuatim in ſingulos aliquot millibus, ſi manſiſſent in his locis, rebus Genuenſibus animos rurſum admoverunt.

Igitur duo millia peditum, equites quinquaginta, ducibus *Johanne Comite*, & *Johanne Pallavicino*, miſſi ſunt, quibus copiis *Johannes Ludovicus Fliſcus* expellendus erat, quem Ibleto fratre capto, & Mediolani in carcerem conjecto, quieſcere haudquaquam poſſe certum videbatur. Sed ille quamvis inopiâ ſummâ conflictatus, nihilominus hominum voluntate, à quibus incredibili conſtantia & amore juva-
E batur, innixus, animo non deficiebat; ſed obſeſſis montibus, qui viam ab Urbe peranguſto & difficili aditu ad ea, quæ tenebat, loca, imminent, eò adduxit hoſtes, ut navibus equitem peditemque tranſvehere ad Rapallum tutius viſum ſit. Ibi expoſitis in terram copiis, in ipſis ejus vici domibus circumquaque munimento vallatis ſtationes locaverunt. Nec multo poſt cum quibus montes inſidebat copiis, Johannes Ludovicus accurrit, & cum extra munitiones progreſſi ſtationes ejus Sfortiani adorti eſſent, de ſuperiori loco impetu facto, non ſine ſanguine & cæde plurimorum intra vicum repulit. Diebus quoque inſequutis

Digitized by Google

aliquot prœlia facta, quibus prœliis neutra pars fortunæ se commisit. Sed Fliscum necessariæ cujusque rei facultas omnis destituebat, usque adeo, ut ne cibos quidem parare iis, qui eum in acie sequerentur, diutius potuerit. Ad conditiones igitur Pacis qualescumque devenire compulsus est, & impetratâ veniâ populis, quos in arma ipse perpulerat, Castella, quæ tenebat, Turriculam, & Roccataliatam tradidit. Deinde, etsi stipendio, multisque ac magnis muneribus invitaretur Mediolani transferre domicilium, libertatem nihilominus inopem beatæ servituti prætulit.

In eo bello Prosper Adurnus Genuensium pro Mediolani Duce rem gerens, ita se habuit, ut juvasse Fliscum non modo consiliis occultis, & exhortationibus crederetur, sed agitari inter eos de collocanda Johanni Ludovico Prosperi adulta filia, palam homines loquebantur. Quæ res jam non modicam Mediolanensibus suspicionem injecit. Et quamquam Prosper ab hujusmodi affinitate temperasset (nam paulo post uxorem Johannes Ludovicus cepit Finarienſis Marchionis, ut vocant, sororem) tamen quod ea ex sorore neptis esset Prosperi, & connubii quoque ipsius auctor crederetur, nihilo secius ea suspicione non caruit, & amovere illum à Genua, vel vi etiam, si detrectaret imperium, cogitavere. Quæ causa credita est, cum sub idem tempus Thomasinus Fregosus trecentis militibus in Corsicam ab Thelamonis Portu trajecisset, non tam ejus conatus comprimendi, quam Prosperi coërcendi causa, ut duo mille milites raptim Genuam traducendos ad bellum Corsicum miserint. Ii, duce Ambrosino Lampugnano (quod Genuensibus deinde non placuit) navibus longis quatuor, quæ tum Civitatis sumtu erant armatæ, ac multis minoribus onerariis transvecti sunt, & quo die in terram Corsicam de navibus eos exposuere, nulla cunctatione facta, rapto agmine ad Beguliam properantes, ibi Thomasinum nihil tale opinantem oppressere. Qui etsi fugâ Corsorum, qui hostium adventu præcognito dilapsi erant, ac repentino incursu tot militum turbabatur, nihilominus sumtis armis in multas horas restitit. Begulia est Oppidum ut ut in Corsica celeberrimum, non tamen muro undequaque cinctum; nam alicubi domus ipsæ pro munimento sunt. Abest à mari ad passuum millia octo. Id Oppidum Thomasinus primo statim adventu occupaverat; & intentus conciliandis sibi Corsorum animis, principes eorum plerosque ad se revocaverat. Nam quod Matre Corsicana ortus esset, complures etiam eorum propinquitate contingebat, ob quam rem aptior erat Corsis, quibus ad novandas res ingenia promtissima sunt. Tum vero duodecimum jam annum, à Genuensibus Francisco Mediolanensium Duci, cum is esset Genuæ potitus, traditi; paucis exceptis Oppidis, quæ arcibus juncta tenebantur, vix umquam dicto audientes fuerant, aut tributa pensitaverant. Quinimmò inter se se discordibus Principibus, cum præsentem dominatum pro nihilo haberent, in mutuas rapinas cædesque proruperant prohibente nullo. Quippe qui à Mediolano Præsides mittebantur, arcibus inclusi rem tantum pecuniariam apud eos curabant, qui paruissent; reliqua negligebant. Cum igitur circumdatum coronâ Beguliæ Oppidum à Sfortianis oppugnaretur, & jam irrumperent veterani, Thomasinus abjecta spe se se dedidit, pactus, ut incolumis sibi abire liceret. Addidit pactioni Ambrosinus, ut Mediolanum profectus alloquendi Principis potestate data, si non conveniissent, ut ibi stipendio conductus esset, sui juris quò libitum foret discederet. Itaque navi longa impositus Genuam, atque inde Mediolanum perducitur, ibique mansit, uxore ac liberis à Verona paulo post accitis.

Ambrosinus receptâ Beguliâ ad interiores Corsos exercitum duxit, nec multum moratus placabilem, atque facilem redeuntibus ad imperium omnibus se se præstitit. Et post diem sextum decimum, quo in Corsicam venerat, non satis compositis rebus, extortâ tantum tributi parte, quam metu graviorum, ad quos ierat, populi conferebant, in continentem navibus iisdem fere revertitur, quibus trajecerat. Acciderant multa apud Genuenses in his motibus, quos memoravimus, quæ longa pace sopitas, atque hebetes jam factiones conciverant, dum metu sublato quisque ex libidine animi aut veteres injurias ulcisci parat; aut sine modo potentia & fastu indebiliores ingruit. Et non in Civitate tantum, sed multo etiam magis per vicos villasque insolentius agentes, magnopere inter se vexabantur; in Orientali præsertim ora, ubi semper impudentius ejusmodi contentiones agitantur, armatæ sunt publico sumtu Triremes quatuor, ut ab incursione Piratarum minoribus navibus præsidio forent. Ex his duæ non satis perito Præfecto attributæ apud Antipolim in statione à Catalanorum Triremibus obsessæ, & paulo post non minus insciti gubernantium, quàm proditione Antipolanorum captæ, atque abductæ sunt. Ceterum fautores quicumque assectæ Fliscorum Domus putabantur, ubique sine modo premebantur. Nam postquam ad Rapallum, uti diximus, cum Johanne Ludovico de pace convenerant, redeuntibus Genuam militibus, Rechum frequentem habitaculis vicum magna ex parte diripuerunt. Et quod Joannes Scipioni scriba Clavarum petens paulo ante spoliatus propè Oppidum fuerat, damnum illud trecentis aureis æstimatum, à tribus Populis in solidum sibi præstari voluit; conjectisque in carcerem ex his locis aliquot locupletioribus, non ante eos dimisit, quàm redactam magnis usuris pecuniam persolvissent. Præterea cum nuntiatum esset, apud Moneliam maritimum vicum, ubi Fliscorum complures amici, & honesti sanè, ut inter ejusmodi Populos, viri habitant, cædem quamdam perpetratam fuisse, Julianus Magnemus è familia Francorum tunc præpositus Clavaro, cum militibus quingentis missus eò est, cujus adventu perturbatis Monelienſibus, cum alii arma capienda, nec committendum, ut prædæ militibus forent, alii quid agerent incerti magnopere trepidarent, misêre tamen, qui Juliano nuntiarent, esse ipsos in officio, nec vi ulla, nec armis opus esse; summoveret armatorum cohortem; ipsos comprehendere noxios, & quæcumque jussi essent facere, paratos esse. Præmiserat ille unum è suis, qui jactos in se lapides in illa consternatione renuntiaverat; & mulier quædam fortè de fenestra in illo tumultu lymphata nescio quid fragmenti testacei projecerat. Ex eo Julianus ira fervens cohortem ad prædam vici non sanè inopis rapuit. Facinus quidem multos ante annos inauditum; non in bellis Genuensium, quæ semper aut Civilia sunt, aut Civilibus simillima, minus à sanguine quàm à direptionibus abstinetur: quo magis indignum visum est sine causa ob id tan-

tantùm, quod Monelienſes plerique partibus Fliſcorum obnoxii ſunt, ac eos in montibus Civitatis, quos prædiximus, in primis ſequuti erant, ductu Civis Genuenſis expoſitos militi peregrino in prædam fuiſſe. Nec id etiam eſt ſatis viſum; nam aureorum duorum millium mulctam in eos edixere: cujus rei cauſa complures ipſorum in vinculis retinuerunt. Quæ ut erant gravia, ita ab iis, qui ea perpetiebantur, graviſſimè ferebantur. Et quamquam à Senatu (nec deerat etiam Proſper Gubernator) omni conatu Monelienſes juvarentur, ne mulctam irrogatam perſolverent: fiebat nihilominus avaritiâ Mediolanenſium, contemtuque noſtro, ut Senatus opera preceſve plus nocere Monelienſibus, quàm ſublevare illos viderentur. Quamobrem quidam eorum uſque ad mutationem rerum, quæ ſequuta eſt, nunc vadibus datis carcerem egreſſi, & permiſſa domos adeundi facultate, ut pecunias conquirerent, nunc rurſum vinculis adſtricti iis nexibus impliciti perſtitere.

Duabus Triremibus apud Antipolim Præfecti adoleſcentis imperitia ignominioſius amiſſis, Magiſtratus amplioris poteſtatis in ſequentis anni principio (id quoque de Mediolano jubebatur) triremes armandas ſex decernit. His præficitur *Ludovicus Riparolius* opifex ſericorum. Triremes per ordines Civibus attributæ. Nobiles *Benedictus Spinula*, *Gregorius Centurio*, *Johannes Baptiſta Calvus fuere*. Plebeji *Franciſcus Montaldus*, *Andreas Albarius*, *Franciſcus Mainericus*. Ea claſſe Aprilis menſe educta ſecundo die quàm ſolverat, aliquot triremes, biremeſque hoſtium ex his, quæ ſuperiori anno duas Dominii noſtri ab Antipoli abduxerant, ſupra Monici Portum obvias habuere; nec hæ tamen, quod erant numero inferiores, fortunam certaminis tentare auſæ ſunt; ſed curſu diverſo fugientes, inſequentes etiam noſtros diviſerunt. Aliæ ſiquidem in Orientem converſæ hoſtilem unam velo remoque inſequutæ, cum venti beneficio in altum longius evectæ, illam ſpe atque animo jam tenerent, antennâ unius noſtrarum fractâ, præcipitatiſque armamentis, dum Genuenſes colligunt fuſa vela, atque ſeſe explicant, ſpatium fugiendi hoſtibus datum eſt. Quæ vero litus Occidentale tenuere, biremem unam, vacuam tamen, temere, cum terræ impactam diſperato effugio nautæ, ſociique navales deſeruiſſent. Claſſe mox in unum coacta Ludovicus in Corſicam, atque deinde in Sardiniam trajecit, & eam Inſulam totam circumvectus, quod hoſtes procul dubio in Siciliam profugiſſe ſuſpicabatur, ad Drepanum quoque Lilibæumque traſmittit. Ubi cum nullas hoſtium naves offendiſſet, nondum emerito ſtipendiorum toto, ſecundo menſe Genuam rediit; cum jam correptis armis, & concitatâ plebe, Proſper Mediolani Ducis præſidium, novumque è Mediolano miſſum Præſidem in arces compuliſſet. Nam ubi ſe ſe vehementer Principibus ſuſpectum eſſe ſenſit, ac inſidiis undique, ut ab Urbis amoveretur Prætura, circumveniri, occulta cum Rege Ferdinando conſilia in perniciem Status Mediolanenſium cœpit agitare. Nec defuit illi ad tam magnæ rei conatum pronus jam in bellum ipſius Regis animus, cum jam tum in Florentinos tota mole collectarum per tot annos longa pace virium vinctus Summo Pontifici ſocietatis fœdere, ſibi adſtrueret invadendi atque opprimendi facultatem, iratus, ut creditur, quod Florentini ſe ſpreto, atque Pontifice, Venetorum, atque Mediolanenſium ſocietatem potiorem habuiſſent. Sed primo dolus per ſimulationem intendebatur, nec apparatus armorum ulli monſtrabantur. Florentina Civitas magnifica ſanè, atque ampliſſima, ſed libertatis ſpecie ab uno *Laurentio Medices*, opibus ſimul immodicis, & gratiâ inter ſuos potentiſſimo, tenebatur. Hîc hujuſmodi potentiæ à parentibus acceptæ poſſeſſione cum Juliano minore fratre, elato quidem animo, quamquam juvenis, Rempublicam adminiſtrabat; & eò jam magnitudinis creverat, ut in Italia majoribus etiam Principibus non multo haberetur inferior, habitu quidem convictuque domeſtico haud multum à Civibus differens. Ceterum ingens nomen inter ſuos pariter, atque externos; innumeri clientes; agrorum, pecorum, pecuniarum latiſſimæ poſſeſſiones; ac modus incredibilis; & omnia illi erant privatam menſuram modumque excedentia. Jam vero Regum, majorumque Principum contumacem licentiam adverſus Romanam Eccleſiam ſequebatur, de juribus Pontificis niſi quod ei videretur, nihil permittens. Habere apud Principes aſſiduas legationes, & non conſervando modò, ſed & augendo Florentinorum imperio, quod totum in ſe verterat, plurimum curæ intendere, nec minus per factionem è Civibus quos vellet extollens, ſimul ac deprimens, neminem infeſtum ſibi in Civitate manere patiebatur. Inter quos creditus eſt Paciorum familiam, æmulam mercaturis & negotiatione, per Magiſtratum, quem è fidiſſimis, ſe quoque in iis corrogato, cum poteſtate creari ipſe curaverat, exilio ſummovere è Patria voluiſſe. Hæc vero ii cum reſciviſſent, re, ut ferebatur, cum Ferdinando communicata, in caput Laurentii inſidias contra paravere. Rem totam Romæ compoſitam fuiſſe, creditum eſt. Nam hujuſmodi conſiliorum *Hieronymus Riarius* Summi Pontificis rerum omnium arbitrer & procurator, particeps ferebatur.

Erat eo tempore in Urbe Florentina *Raphaël Cardinalis* in Collegium nuper cooptatus; ad hunc à Roma profectus erat Franciſcus Pacius; conſcios vero facinoris multos, ſed in primis *Franciſcum Salviatum* Piſanum Antiſtitem habuere. Aggreſſuri Laurentium fuerant domi ſuæ, cum ad ſolemnes epulas Cardinalem invitaſſet, quod ibi arbitrabantur inter apparatus ferculorum in unam eam rem intentos ambos fratres facile opprimi poſſe. Sed viſus mane Julianus, & à Franciſco Pacio compellatus, cum ſe foris epulaturum, & Laurentio fratri de Cardinale curam delegaturum affirmaſſet, totum repente invadendi conſilium mutare compulit. Nam quæ domi paratæ erant, in Templum ſunt inſidiæ mox translatæ. Ibi Cardinalis, & Medices uterque Sacris de more præſentes erant. Parumper hæſitatum eſt, cum obtruncando Laurentio miles delectus, ac multa emtus mercede, negaret ſe ſe in loco ſacro cædem ullam perpetraturum; deinde alio negotium ſuſcipiente, qui familiarior, utpote Sacerdos, & ob id minus ſacrorum locorum metuens. Nihilominus ubi ad facinus acceſſit, non ſuffecit animo. Inconſtanter enim vibrato in caput Laurentii gladio ſummum ejus humerum leviter ſauciavit. Qui verò Julianum fratrem alterum adortus eſt, rem fortius peregit; nam pluribus confectum vulneribus, antequam accurreretur, exanimavit. Laurentius, excitato in ipſo Templo ob tam horren-

dum facinus tumultu, paxumper dilapsus, unico levi vulnere accepto, in sacrarium evasit; ibique obseratâ januâ tamdiu defensus est, quoad commotâ omni Civitate percussores diffugerunt. Pisanus Archiepiscopus invadendi Palatii partes sumserat; eo cum stipatus armis venisset, in ipsis scalis, quibus gradibus multis ascenditur, lictorum aliqui obstiterunt. Ex eo sublatis clamoribus janua, per quam hactenus patuisset aditus ad Vexilliferum Prioresque, obserata est; & pro se quisque Priorum magnis vocibus de fenestris auxilia Popularium implorabat. Jamque concursus cognitâ novitate ad Palatium fiebat; jam per totam Urbem omnia pavore trepidationibusque plena erant. Cæsum Julianum; Laurentium quoque vulneratum, ut conjiciebatur, ex ferro venenato, & haud dubie periturum; non nisi majoribus opibus, vique externa fultos tantum facinus percussores ausuros fuisse. Adesse Cardinalem, & affuturam quoque mox equitum manum peditumque, & alias Pontificis, Regiasque copias, quæ clam in auxilium Paciorum missæ fuissent. Nec minus juniores aliquot è nobilissimis, Laurentio, domuique Mediees ingentibus meritis obnoxii, propriis ex ædibus confestim re cognita prosiluere, quorum vox atque auctoritas è plebe complures eorum lateribus se se glomerantes in unum contraxit. Eorum tamen plus initio voces, quam manus Pilas clamando, idest Laurentii Insigne præcipuum, operabantur. Ii demum cunctum Populum in vindictam non tam Laurentii, quàm Magistratus supremi intra Palatium perculere. Captus ipse Archiepiscopus, & mox de fenestra Prætorii, nihil ejus sacerrimam dignitatem veritis Prioribus, laqueo gutturi inserto pependit. Addidere etiam hujusmodi fœditati non solum famulos ejus, appendicemque turbam, sed etiam multos religione ac honestate viros clarissimos. Immo & parum abfuit, quin Cardinalem ipsum abstractum per publicum, truculentissimeque raptum in Prætorium, simili pœna afficerent. Prohibuere seniores, dum metuunt ob unius Romani Principis injuriam totius orbis Dominos tantâ in se se absurditate commovere. Certè illius familiam fere omnem partim trucidatam, partim laqueis necatam absumsere; ipsum in vincula conjectum indignissimè habuere. Franciscus, in Templo cæde perpetratâ, domum tamquam re confecta se contulerat, ibique eventum expectabat Salviati, quem ad occupandum Prætorium profectum sciebat; eo enim capto ipsum quoque paulo post ad similem pœnam immissi lictores comprehensum rapiebant, nisi illum quispiam miseratus viri casum confodisset. Quamquam ludibrio interemtum non exemerit, quippe miserandis modis per pedes circumquaque tractum, mutilatumque cadaver imbellis multitudo infamisque (tantum apud ejusmodi crudelitas valet) multis horis in gratiam potentis unius raptavere. Quibus cognitis Jacobus Pacius vir jam provectæ ætatis, ac multa dignitate conspicuus, qui Portam Urbis dato ordine præoccupaverat, in agrum proximum profugit, ubi quoque non multo post comprehensus, & impositus equo, constrictusque vinculis, in Ulmaria Scala tamquam vilissimum corpus exutum propriis vestibus, obtectumque obsoletioribus, in Urbem reportatus est, atque etiam strangulatus. Nec defuere mortuo indigna ludibria, & gentis totius Paciæ liberi omnes pariter, ac mulieres in vincula conjectæ sunt, domusque direptæ, ac publicata bona; certumque erat; multos innoxios crudeli atque indignissima morte fuisse damnatos.

His rebus Romæ cognitis ingens cura Pontificem de salute Raphaëlis Cardinalis incessit. Erat autem Hieronymi Riarii, cujus mentionem fecimus superius, quemque unice diligebat, ex sorore nepos. Itaque nuntios cum literis, & mox deinde Legatum Florentiam mittit, à quo Florentini quam gravi crimine tenerentur, quod tot viros Sacerdotiis præditos tam ignominiose necavissent, edocerentur; eam noxam confitentibus posse quidem remitti; sed Cardinalis vexationem, in quem manus violentas injecissent, multâ & magnâ satisfactione expiari oportere; quem nisi statim solutum Romam dimitterent, diræ forent execrationis promulgatione comprimendi. Huic denuntiationi ausi quidem illi sunt respondere, à se profecto in homines nefarios mitius multo quam oportebat vindicatum, & id potissimum in Cardinali apparere, qui omnium conscius, ac minister, adhuc tamen viveret; nec verò tam se de illo dimittendo, quàm puniendo, cogitare; proinde caussam noxiorum Pontifex agere desineret, ne se se immiscendo tam atrocibus factis justam præberet ejus rei quoque se conscio perpetratæ suspicionem. Ipsos autem, quod è Republica sua fore putavissent, nullius habita ratione, prosequuturos. Quod Julianus truculentissimè trucidatus in Templo, dum paratus in obsequium Cardinalis honores exhiberet Romanæ Sedi, atque adeo cum fratre sedulò divino muneri interesset; Laurentius verò pro mortuo relictus esset, neminem queri; sed tanta impietatis auctores dignâ pœnâ mulctatos, id vero majorem in modum videri prosequendum. Cum hoc responso Legatus dimissus omnem moram promulgandæ in Laurentium Prioresque ab ipso summo Pontifice execrationis, cujus nihilominus ex lege tamquam violatores Cardinalis tenebantur, exemit: quo fulmine icti ipsi, fautoresque, ut postea Deo non adversante narrabimus, magis calamitatibus involuti sunt.

Oblatâ igitur occasione Ferdinandus rei Genuensis in Mediolani Ducem commovendæ, cujus ope Florentini additis Venetis auxiliis maximè ex fœdere nitebantur pecuniam duabus Triremibus Prospero mittit. Nec Mediolanensibus clam erat, inter Prosperum, atque Regem versari occulta consilia; & cum placuisset demum, vel tergiversantem quoquo modo ex Urbe depellere, *Comensem Episcopum* Genuam propere miserunt sine denuntiatione, sine comitatu, adeo ignaris omnibus, præterquam qui eorum consiliis utebantur, cum noctu veste quoque mutata Urbem introisset, ut vocari Senatum ab eo ad Sanctum Syrum sub arce, quò diverterat, & ob eam caussam tumultuari cum plebe Prosperum prius cognitum sit, quam quidquam de ejus adventu sentiretur. Venere ad eum multi Cives ex primoribus, plerique tamen nobiles, quibus literas Principis se se Genuensium Præsidem, amoto Prospero, declarantes recitari jussit. Fuere, qui censerent, rectâ ad Palatium novum Præsidem, comitantibus qui tum aderant Civibus, deducendum; nam Prosperum cessurum auctoritate, ac nihil ausurum, si consentientium voluntatem Civium perspexisset. Alii verò parum id quidem tutum, nisi se se præ-

præſidio armorum muniiſſent; cohortes quidem Prætorias in ſubſidium deducendas, quæ in arcibus egregiè paratæ eſſent, additis uniuſcujuſque Optimatis evocatis, atque aſſeclis, Auriorum potiſſimum, qui Adurnæ factionis adverſarii Proſperum procul dubio odiſſent. Differre igitur rem placuit, ut interim per Civitatem circummitterentur, qui plebis animos ad arma ſumenda contra Proſperum perterritarent, à quibus cognitum eſt, vix quemquam unum repertum fuiſſe, cui novitas ipſa non placeret; quippe multos blande appellatos etiam ex adverſariis, Proſper ad libertatem capeſſendam cohortatus (ut eſt vulgi ſtudere novis rebus) in ſuam ſententiam traduxerat. Concitato omni Populo cum jam globi armatorum circumquaque per Civitatem vagarentur, creati ſunt ſex viri. Opifices, Mercatoreſque ſumſere penes hos Reipublicæ curam. Cum Proſpero ſimul fuit, qui Gubernatoris appellationem ex Ducali in Genuenſem commutatam retinuerat.

Inter hæc non diſſimulante nobilitate, quæ agerentur ſibi non placere, cum præſertim eorum nemo vocaretur, præter quam ad conſilia decernendarum pecuniarum, in ſuſpicionem cuncti demum tamquam fautores Mediolanenſium devenerunt. Juſſi ſunt autem ex Auriorum Familia primores mox ab Urbe in eorum villas proximas excedere. Inde cum naves duæ ante Civitatem ſtarent in anchoris, quarum una quoque conducta erat ad Carlottam Reginam in Cyprum adverſus Venetos deferendam, qui paternum Regnum ejus extortum per injuriam poſſidebant, cohortæ ſuſpicio eſt, tamquam naves ipſæ molituræ forent aliquid, ex quo præſens poteſtas minueretur. Itaque in naves alias præſidia Popularium locata ſunt; ac trahentibus remulco triremibus Regiis, quæ jam tum aderant, Aurianæ naves duæ redactæ in poteſtatem, atque ab incœpta jam fuga reductæ ſunt. At milites arcium præoccupatis domibus, quæ ante Templum Divi Syri inſulam efficiunt, quotidie proximis locis diſcurrebant, totamque eam regionem uſque ad forum Mercatorium armis tormentiſque infeſtam, deſertamque reddiderant. Itaque cum bellum valde periculoſum, funeſtumque in ipſis Urbis viſceribus gereretur, ex quo Civitatis ſalus in diſcrimen verti neceſſario cerneretur, adacti ſunt cives aliquot mercatores populares, qui ſoliti eſſent ab hujuſmodi novitatibus temperare, Reipublicæ curam ob metum exitii ſuſcipere. His hortantibus, quatuor ejuſdem ordinis ſupremo Magiſtratui, qui ex Pacificatoribus jam Capitanei Libertatis vocabantur, additur, fuitque par numerus plebejorum Opificum, atque Mercatorum in dignitate primi Magiſtratus. Nec dubium erat, à Mediolano vim atque arma promovenda eſſe: contra quæ omnem cogitationem hic ſupremus Magiſtratus ſibi dirigendam putavit. Itaque ad *Robertum Sanſeverinatem*, quem Mediolano expulſum degere apud Aſtam Civitatem diximus, *Antonium Cocium Genuenſem*, familiarem ejus viri miſerunt, à quo non multâ pecuniâ conductus Genuam parva manu, quam cuſtodiæ gratia retinuerat, maximâ de ſe famâ præeunte, pervenit: Duxque belli ejus creatus, mox eam inſulam, quam tenere arcis milites ante Templum Sancti Syri prædiximus, impetu facto expugnavit, certante plebe, quod Civitas ab his domibus ſemiobſeſſa teneretur. Quinimmo

A

B

C

D

E

& fores primo Templi, deinde Templum ipſum ex magna parte injecto igne crematum eſt, ac fœdatum cædibus mutuis, in quas omni occaſione utrinque ruebatur. Sed ab alia quoque parte Urbis ſub arce minore in regione Spinulorum plurimas domos externi milites occupaverant, in quas ab arcibus ipſis deſcenſus erat. Expugnare autem eas Robertus tam fruſtra adortus eſt, quam antea fuerant ab aliis oppugnatæ. Data tantum eſt occaſio tormenta etiam majora in vicinas ædes dirigendi, quas noſtri tenerent; è quibus quam plurimas ignibus, ceteras ruinis disjecerunt. In quod cladis genus utrinque certabatur, cum Populares odio Spinulorum, quorum aliqui obſtinata fide rem Mediolanenſem amplexi etiam in initio ad arces ſe contulerant: quod hoſtes eorum conſiliis uti diceretur, tamquam in proditores Patriæ ſæviendum exiſtimarent; & externi utcumque fœdata ruinis Urbe, atque incendio, rem ipſam in gloriam ſibi ceſſuram, vel retentâ, vel amiſsâ Civitate, exiſtimabant. Regiæ Triremes VII. milites non multos primum, & *Ludovicum Fregoſum*, qui Principatum Genuenſium bis adeptus fuerat; deinde cum jam in Etruria bellum magno certamine gereretur, creſcentibus cum ambitione curis, auxilia identidem, atque inſtrumenta omnia bellorum convexere. Nam *Alfonſum* Ferdinandus primogenitum, & ſuos quoque duces Sixtus Pontifex in agrum Senenſium, qui belli ejus ſocietatem ob odium Florentinorum capeſſerant, cum magnis equitum copiis peditumque præmiſerant, quibus jam Caſtellinam oppugnabant; ſatiſque ad rationem belli, quod gerebatur, collatum exiſtimabatur, ſi Genuenſibus rebus implicati Mediolanenſes Florentinis ſubſidia ſaltem per otia non ſubminiſtrarent. Quin & à Pontifice Genuam miſſus eſt Legatus vir Hiſpanus, & Epiſcopus, qui Populum Genuenſem ad retinendam libertatem, quam ſemel uſurpaſſet, hortaretur. At ingentes jam copiæ à Mediolano moverant. Equitum electiſſimorum turmas, ad viginti octo millia peditum, gravem armis militem, uſuque bellorum exercitatum; præterea levis armaturæ ad ſex millia contraxerant. In iis numerabantur, qui partium ſtudio Genuenſes quoſdam partim ſpe, atque promiſſis adductos, partim neceſſitate coactos ad ferenda arma contra patriam ſequerentur. Robertus ubi propinquare tanti exercitus ſenſit adventum, montes, qui ſupra Urbem imminent, petit; non ignarus anno ſuperiore cum ipſe copias Mediolanenſium duceret, maximi terroris anguſtias regionis hujuſce ſibi cauſam dediſſe.

Sed jam operæ pretium eſt, quo noſtra ſit narratio magis perſpicua, pauca de ſitu Liguriæ ſtrictimque repetere, quæ tota fere quemadmodum Scriptores antiqui tradiderunt, in Apennino ſita eſt. Hic mons omnium longè montium nobiliſſimus, non procul à Nicea Civitate à radicibus maritimarum Alpium exoriens, Liguſticum propter littus uſque ad Maoram flumen, & Liguriæ terminos in meridiem ſinuatus, Togatæ Galliæ latera ad Septentrionem excludit. Inde introrſum recedens, ac rurſum directus totam Italiæ longitudinem perpetuo dorſo percurrit; interque ſuperum inferumque Mare pæne medius, hinc maritimos Ligures anguſtiſſimo tramite, agrumque Lunenſem jam patentius, poſt Tuſcos, Umbros, Latinos, Campanos, Brutios; illinc

Ciſpa-

Digitized by Google

Ciſpadanæ Galliæ planitiem Æmiliam, Flaminiam, Picentes, Pelignos, Apulos, Salentinos, & reliquam Brutiorum partem tractu ſuo ſecernit. Sed ea nihil ad præſentem deſcriptionem. Ad Ligures, quæ noſtra materia eſt, redeatur. Ipſa Regio in meridiem verſa, per quam latum ſinum efficit Urbs Genua, in ſinus hujus intimo receſſu locata, Liguribus, qui ab Apennini jugis mare verſus incolunt, cunctis pæne imperat: Regio tota montana, & aſpera. Genus hominum inops, durum, velox, prædæ avidum. A dextera ſunt nobiles Populi, Savonenſes, Albingauni, Albintimilii; Orientalis ora quamquam cultiſſima eſt, vicis tamen magis, quam muro cinctis Oppidis habitatur. Sed vici ipſi inſtar Oppidorum populos habent, moribuſque, atque humanitate præſtantes. Apennini juga ipſa à Genua non plus quam millibus paſſuum duodecim abſunt. Hinc ad mare uſque dorſum pertingens, à dextra Porciferam Vallem amnemque à ſiniſtra Feriorem, quam Biſamnem appellamus, inter duos torrentes, valleſque duas eminens erigitur. Ubi verò ſupra Urbem proximè acceſſit, in duo velut ſcinditur cornua, dextrum multò protenſius extra muros in mare procurrit, Promontorium re ſimul efficiens, & nomine, in cujus extremo Turris prælta nocturno lumine Genuenſem Portum navigantibus oſtendit. Siniſtrum cornu multo brevius, humidiuſque intra Urbem muro cinctam Carignanum appellatur, fundus, ut puto, carigii alicujus antiquitus, quemadmodum & Cornelianum à Cornelio denominatum eſt. Nam Carinianum etiam nunc in tanta celebritate Urbis vinetis totum, arboribuſque fructiferis undequaque conſitum, ſuburbanis ædibus æſtate tantum habitatur. Arces duæ Civitatis muro conjunctæ (Caſtelletum majorem, minorem Luculum vocant) à tergo eriguntur. In colle deinde, qui altiſſimus ſupereminet, arx alia locata eſt. Moxque item erat alia, quibus per ipſos montes admota vis aut arceretur, aut admitti ad urbanarum arcium ſubſidia poſſet. Tendenti hinc ad Apenninum duo colles, quos Fratres-geminos ab ipſa ſimilitudine vocant, ſubeundi ſunt. Nam ponè hos via eſt anguſta ſanè, & è qua ſi modò paululum deorſum deflexeris, declivia & abrupta maximè loca excipiunt. Non multum progreſſis latior parumper ſe ſe locus expandit, in cujus extremo rurſum modicus collis exſurgens Caſtellum quondam habuit, quo locus ipſe totus egregiè claudebatur. Hinc deſcenſus uſque ad teli jactum à dextra præruptus valde; à ſiniſtra mollior eſt. Inde rurſum mons attollitur aliis atque aliis collibus, donec ad ipſa juga pervenias. Ex omni autem maritima Liguria in Ciſpadanam Galliam aditus ſunt per Apennini juga valleſque circumjectas anguſti, & perquam difficiles.

Robertus, ubi illud Promontorium, quod diximus dextrum latus Urbis claudere, quàm commodum viſum eſt, munitionibus, Caſtelliſque ab irruptione tutum reddiderat; ligna multa, & aſſeres ſupra montem, & ad eum collem, in quo Caſtellum olim fuerat, comportari jubet, locumque ipſum obductâ foſsâ, diſpoſitiſque tormentis circummunit. Ex eo deinde loco ad geminos-Fratres retro ubi patere magis aditum ſupra diximus, maceriem latam pedes ternos, altam quinos, ſuppeditante ſaxoſo monte materiam, per paſſus quadringentos ſtatim ducit. Ibi ponè caſtra locat, excepturus hoſtem, ſi irruat, de quodam veluti vallo pugnaturus. Metuebatur tamen, & urbanis rebus periculum minabatur, ſi vitatis hujuſmodi munitionibus hoſtes in ſiniſtram ad alveum Feriorem ſe ſe demitterent, atque inde per mediam Vallem cum equitatu vadentes ad ipſam Urbem, & ad arcem minorem penetrarent. Cui rei à Roberto mirabili quoque ſolertiâ proviſum eſt. Nam totum alveum torrentis ex tranſverſo latiſſima macerie, atque prælta ſepit, additis pinnis ac propugnaculis, è quibus non ſecus quam de quodam oppidi muro pugnaret. Erant in caſtris noſtris quingenti pedites externi, quos Triremes ab Neapoli advexerant; trecentos ſecum *Auguſtinus Fregoſus* paulo ante magnâ famâ perduxerat; reliquæ turmæ omnes præter equites ſagittarios ad viginti, ceteramque Roberti familiam (centum ii pedites ferè erant) de plebe urbana, deque proximis Urbi vicis omnes fuerunt. Sed nulla Civitas tantam armatorum copiam de ſuo populo in aciem eduxerit, quamquam togæ omnes plurimùm, & minimùm militiæ intenti ſint. Ceterum prioribus motibus, & cum metus inerat Galeacii Ducis, ſi modò pecuniæ facultas affuiſſet, quibus arma domi non erant, omnes coëmta ſibi paraverant. *Johannes Ludovicus Fliſcus* anno ſuperiore pulſus apud Antipolim, circumque ea loca fuerat, qui ut inopiâ magis magiſque in dies premebatur, per agitatas tamdem multo tempore conditiones inter eum, atque Mediolani Principem, conventum eſt, ut acceptâ modicâ pecuniâ Carpum agri Regini Caſtellum proficiſceretur, ibique ſe ſiſteret: profecturus poſtridie nuntium de novitate Genuenſi acceperat. Quamobrem parvâ vectus naviculâ prope Urbem ad quartum lapidem venit. Miſſi ſunt ad eum aliquot ex Præſidibus, à quibus non magnopere rogandus fuit, ut cum ceteris civibus Patriæ liberandæ navaret operam. Nam & paulo ante *Matthæus Fliſcus* ingenti alacritate populi receptus quoque fuerat: quorum adventu ſuſceptum bellum adverſus Mediolanenſes pervehementiores multo vires ſumſit. Nam ii totâ orâ Orientali excitâ, montaniſque additis, magnum numerum armatorum circa ſe habebant; aderantque ipſi ad omne periculum parati animis, promtique. Itaque altioribus montibus ad locum, quem Recluſum vocant, ſtatio *Johanni Ludovico* delegata eſt, ut exinde adventantes hoſtes de ſuperiori loco terreret. Jam enim Buſalam cum peditatu equitatuque pervenerant, iterque habebant per montem, uti Robertus exiſtimaverat; juſſuque Roberti Johannes Ludovicus ad munitiones copias reducens, cum proxime jam cohortes hoſtium cornerentur, ab imperitis tumultuari cœptum eſt, & jam in veſperam inclinabat dies. Reque illa animadverſa Lombardi urgere incompoſitos, & effuſè abeuntes cepere: quod ubi præter ſpem accidit, nulla mora interpoſita eſt, quin omnes curſu citato ad ſuos refugerent. Aliquot autem obſtinatius adversùs impetum hoſtium fruſtra conatos vis eorum deſuper ingruens oppreſſit. Qua re in Urbe nuntiatâ, hominum mentes formido ingens & pavor invaſit, tamquam præſagium id futuri certaminis, ac præjudicium de rei ſumma reputantium. Præſides verò, qui res urbanas cum Proſpero curabant, cohortati omnes factionum principes, pecuniam ſingulis diſtribuerant. Horum plerique erant cum Roberto; cereri

verò

Digitized by Google

verò per Vallem Porciferæ locis opportunis occupatis ſtationes habebant; ſed itinere hoſtium cognito, omnes uno tempore ad Robertum, ubi certamen futurum erat, ſe contulerant. Ibi verò cura fuit Magiſtratuum, ut vinum, & aqua, utque panis copia affatim ſuppeteret, ne ciborum petendorum, ſitiſve cauſa digredi armatos oporteret, quorum initio non admodum magnus numerus convenerat; quippe plebis urbanæ præter eos, qui principes ſequebantur, pauci adhuc montes petierant. At ſive Roberti, ſive alterius cujuſpiam inventio fuerit, & ſeu veræ, ſeu confictæ fuerint, neutrum cur affirmem ſatis habeo; peropportunè tamen ad commovendam plebem recitatæ ſunt in area Palatii literæ circum miſſis ante præconibus, qui juberent omnes ad eam concionem convenire: epiſtola videbatur Ducis Mediolani ad Comenſem Epiſcopum data, qua certior fieret, copias ingentes ad liberandas ab obſidione arces, coërcendoſque Genuenſes à ſe miſſas eſſe: neque enim poſthac pati oportere, ut toties rebellis Populus impune toties ad arma ſumenda proruperit. Conſtitutum etenim eſſe, ut quemadmodum ceteræ Civitates Lombardiæ, Genuenſis quoque Civitas, & omnis ager ſub imperii ſui jugo redigerentur; quoque milites alacrius rem ipſam præſtarent, omnem Genuenſium cum mulieribus prædam illorum eſſe juſſiſſe. Id ipſum autem & militibus arcium ediceretur, ut ſcirent obſidionis mala ſine maximis præmiis ſe non perpeſſuros: tribus enim diebus liberam diripiendi facultatem habituros. Hæ autem literæ monſtrabantur, & qui recitabat è ſuggeſtu, manum ſe ſe Scribæ, qui ſubſcripſiſſet, ac ſignum Ducis probè noſſe conſtantiſſimè confirmabat; nec alioquin ad recitandum falſas literas adducendum ſe fuiſſe, cum ob profeſſionem (erat enim Prædicator) falſi quicquam enuntiare prohiberetur. Adjiciebat etiam, paucos dies ante literas illas interceptas hoc potiſſimum tempore recitari placuiſſe, ut ſcirent omnes, cujus diſcriminis fortunam poſterum diem cunctorum vitæ, uxoribus, liberis, allaturum fore, ſi (quod averteret Deus) victores in Urbem hoſtes introiſſent. Convenire cum literis voces, quæ crebro ab arcibus, ut fit, jactatæ exaudiebantur, voluntates etiam eorum manifeſtè cognoſci, quod noctu atque interdiu per hos dies à jactibus tormentorum non ceſſaſſent, quorum inſaniâ excuſſa in aëra ſublimem ſaxa plurimas domos ruinis opplebant. Proinde ad curanda abirent corpora, ut cum ſigna exeundi ſtrepitibus æris à templis accepiſſent, bene juvante divino Numine, quod hanc Urbem ſæpe ab ingentibus periculis liberaſſet, armati prodirent ad munitiones Roberti tanti Ducis, qui mirabilibus operibus præſtitiſſet, ut niſi cum pernicie quamvis magnus exercitus introire anguſtias locorum non poſſet.

Cum hoc ſtimulo dimiſſa concio per totam Urbem auditam rem diſſeminavit; ex eo tanta hominum commotio facta eſt, cum ad horam quintam noctis de templis æra intonuiſſent, ut repente omnes armati prodierint, alius alium cohortantes; atque ita ingens multitudo portis effuſa ad Robertum in caſtra ſupra montem continenti fere agmine ſeptem illa millia paſſuum rapto curſu pervenit. Oppletæ erant jam non collium ſolum ſummitates armatis cohortibus, ſed valles etiam, & quidquid circumquaque cerneretur; aciemque Robertus ita inſtruxerat, ut certi duces ſuam quiſque cohortem habentes ad accipienda juſſa locis opportunis collocati eſſent. Nec viſum eſt ſatis decore intra munitiones latere copias, ſed pro caſtris ad teli jactum proceſſum eſt; atque ibi ſuccifis arboribus repagula quædam conſtituta, unde ſagittarii, ceteraque juventus conatus hoſtium commodius reprimerent. Qui de ſuperiori loco preſſo gradu, & agmine quadrato deſcendentes, quamquam ſuperioris diei fuga noſtrorum plurimum confirmati erant, nihilominus ubi appropinquare prima luce munitionibus, ac tantam multitudinem armatorum conſpexere, non modico pavore perculſi ſunt. Dux erat Sfortia, quem ſecundum ex pellice Franciſco Duce ortum appellabant, qui præter militare celeberrimi Ducis avi ſui nomen, nihil earum rerum habebat, quibus tam magnum pondus ſuſtineretur. Huic dati fuerant Conſiliarii *Petrus Franciſcus Vicecomes*, *Petrus Vermis*, atque alii primores Mediolanenſium. qui tamen magnopere bellicas artes non callebant; & ob eam cauſam levioribus credentes auctoribus, exercitum in locum perquam iniquum perduxerant. At poſtquam eò perventum erat, ut ſine pernicie niſi partâ victoriâ redituri non eſſent: millenarias cohortes omnium copiarum fortiſſimas atque inſtructiſſimas in primam aciem ſubmittunt; atque ita magna vi in Genuenſes vehuntur. Præibant ſcutati albis clypeis unum omnes inſigne geſtantes. Ab iis protecti ſagittarii, majoribuſque lanceis armati ſequebantur; loricati autem omnes erant, & ex toto delecti exercitu viri militares; à lateribus aliquot habebant equites, quorum etſi minimi uſus eſſet ſaxoſis ac periniquis locis concurſatio, tamen non modicum terroris eorum præſentia faciebat. Erat intra teli jactum repagulis noſtrorum proximè locus modicè concavus; ex eo loco parvus aſcenſus hoſtium impetum de ſuperiori colle magno fremitu pervenientium tantiſper repreſſit. Nec ſubſtitere tamen, ſed magna pars totius cohortis uſque ad repagula ſcutis innixi pervaſerunt.

Ibi verò cominus, & collatis invicem ſcutis excipiuntur à noſtris, quos minime hoſtium ſtrepitus, nec tantæ acies in conſpectu omnes poſitæ perturbaverant, & Robertus ſubinde juventutis ſubſidia ſummittebat. Itaque à repagulis hoſtes ſtatim rejecti, nihilominus parvo illo ſpatio fortiſſimè pugnabant, ſed à ſagittariis opportunis locis collocatis crebris ictibus, quos nec ipſæ quoque loricarum laminæ ſubſtinerent, vulnerabantur, & ſauciorum magnus numerus ſubinde excedens acie ultimum ſtans agmen ſuorum non parva formidine replevit. Igitur aliâ cohorte immiſsâ, atque illâ, quæ pugnabat, revocatâ, renovatum prœlium paribus utrinque animis, & à Lombardis rurſum uſque ad primum vallum procurſum eſt; exceptique iterum ſine trepidatione ſunt, ac non multo poſt in locum inferiorem dejecti. Poſtquam horis jam fere ſeptem pugnatum erat, tertio quoque factum eſt, ac omni penitus conatu, viribuſque tentatum, ſi perrumpere vallum, & aciem Genuenſium conturbare poſſent. Id verò ut irritum videre (nam & laſſitudo non pugnantes modo, ſed ſtantes etiam in armis habebat) cum ad multum diem ſine cibo, ac ſiti loco arido confecti perſeverarent, retro abeundi conſilium ceperunt. Fortè evenerat, ut eo ipſo die, quo pugnabatur, onerariæ ſeptem, ac

ac Triremes Regiæ frumentum, ac militem, inſtrumentaque omnis generis bellica convehentes, ante Urbem anchoràs jecerint, unde ab utroque exercitu cernerentur. Hic verò plurimum Lombardos exterruit, qui tamen intrepidè primo, ac turmatim ſervatis abibant ordinibus. Nam cupientes inſequi noſtros Robertus continebat, vereri ſe dictitans, ne ſi rurſum hoſtes ſe converterent, incondita multitudo impetum eorum non ſuſtineret, atque ita jam victores in fugam dati rem totam in diſcrimen objicerent. Hæc an ex artis bellicæ diſciplina, vel quod minimè cuperet exercitum Mediolanenſium ex toto in fuga deletum iri, haud ſatis compertum habeo. At ubi nonnullis ante curſoribus ultimum agmen crebrò infeſtantibus animadverſum eſt, neminem hoſtium ad eos ſe convertere, ſed tantum ad ſuperiora loca contendere, tum demum ſublatis clamoribus, quibus cava vallium circumquaque reſonabant, nec jam amplius à Roberto retinebantur, omnes de vallo ſe ſe dejecerunt, aſſecutique leviori armatura jam effusè fugientem hoſtem tergis inſtabant. Cædes longe minor fuit, quia ſpes erat ex captivis in Regias Triremes ad uſum remorum perducendis nummorum aliquid eſſe redigendum. At fugientes à collibus ſuperioribus multitudo montanorum incolarum infeſtior excepit, quorum ira longe magis graſſata eſt (nam paulo ante in tranſitu ab ipſo exercitu direpti fuerant) quominus vel dedentibus ſe, vel arma retentantibus parceretur. Cæſi autem ab iis ad ſexcentos putabantur. Reliqua omnis multitudo partim capta, & in Triremes vendita, partim non armis tantùm, ſed veſtibus etiam interioribus ablatis dimiſſa eſt. Nec ex tanto numero manus hoſtium quiſquam effugit præter primores pleroſque, qui ab initio melioribus equis ſpatio fugiendi captato ad Buſallam pervenerant, atque ibi aſſumtis duobus peditum millibus, & quingentis equitibus, qui præſidio comeatibus relicti erant, per anguſtias vallis in Galliam citati pervaſerunt. Non tam miſerabile, quàm ridiculum ſpectaculum magna hujuſce exercitus multitudo præbuere, qui nudatis omnino corporibus, & tantùm ramis, aut fœno pudendæ circumvoluti eam ignominiam loco prædæ Genuenſis, quam ſperaverant, retro domum abſtulerunt. Captivi in Urbe, agrove ut cujuſque ingenium eorum fuit, quorum erant in poteſtate, varie habiti ſunt; omnes tamen, præterquam qui in Triremes dati erant, humanius multo tractati, quam ipſi ſperaverant, quorum vel nomen fuit, vel fortuna præſtantior, principes factionum conquiſitos in ſuam poteſtatem redegere: Fliſci potiſſimum, ut permutatione captivorum Ibletus jam tum Mediolani aſſervatus è longo carcere liberaretur. Quæſtor autem Lombardi exercitus, cum grave pondus auri ſecum traheret, ſuadente *Juliano Mignerro* fugæ comite, quà proximum perfugium viſum eſt, in arcem Montobii ſe ſe contulit, ubi mox à Johanne Ludovico circumſeſſus, deſperato ſubſidio poſt paucos dies arcem, atque aurum tradidit. Inde ad Savionem ductum eſt. Ibi *Johannes Advocatus*, quem ajebant pridie ejus diei, quo pugnatum eſt, magna cunctorum indignatione literas à Principibus attuliſſe, quibus omnes ei parere videbantur, eò etiam ex fuga delatus, incluſus erat; neque ipſe quoque deditionem diutius eſt moratus. Receptæ arces à Johanne Ludovico Fliſco; Savinio veteribus Dominis cum fide redditur; Montobium verò tamquam proprii juris ſibi retentum eſt.

Hujus victoriæ dies ad quintum Idus Auguſti fuit, vertente Anno ab ortu Chriſti Dei & Domini noſtri *Milleſimo Quadringenteſimo poſt Octavum & Septuageſimum*. Cumque biduo ſequenti dies ſolemnis eſſet Divo Martyri Laurentio, templum illud in Civitate à Magiſtratibus donis allatis veneratum eſt; ac decretum ut eodem die quotannis in memoriam ſervatæ Urbis idem fieret. Deinde habitæ ſunt ſupplicationes, ut non hominum magis virtuti, quàm divinæ providentiæ, ac bonitati illa felicitas accepta referretur.

COM-

Digitized by Google

COMMENTARIUS SECUNDUS

Anni MCCCCLXXVIII.

IN Etruria bellum acriter interea gerebatur. Equitatu non tam numero, quàm róbore ſuperior habebatur *Alphonſus Ferdinandi Regis* filiorum natu primus, quem Ducem Calabriæ appellabant. Huic junctus erat *Federicus Dux Urbinatium* Romanæ Vexillifer Eccleſiæ; communique conſilio ab agro Senenſium finitimo Florentinos urgebant; & jam Caſtellinam tormentis admotis expugnaturi per deditionem receperant, ac longe atque late finibus Florentinorum populatis, ad uſque ipſas portas Urbis belli terror pervadebat. Nec Florentini quoque in id bellum ſegniter incurrebant; nam miſſis in Galliam, & ad alias multas gentes legationibus, injurias ſuas, & indignitatem à Pontifice, ac Rege moti adverſum ſe belli graviter querebantur; immoderatæ ambitionis, ac libidinis dominandi Ferdinandum, veſanæ mèntis Pontificem accuſantes; ejus majeſtatem probroſis ſacrilegiſque ſcriptis etiam non dubitabant inceſſere. Etenim Ferdinandum fretum, quod Veneti Teucrorum bello, Mediolanenſes eſſent Genuenſium motibus implicati, in ſpem veniſſe totius Italiæ potiùndæ. Pontificem non ſuæ ſpontis eſſe, ſed unius *Hieronymi Riarii*, adoleſcentis facinoroſi atque nefarii, arbitrio ac voluntate in omnia nefanda præcipitem agi. Ut autem hæc verius cognoſcantur, literas ipſas, quas ad Pontificem dedere, inſerere his Commentariis non ab re fuerit, tametſi longiores ſunt, quarum exemplum ad verbum infraſcriptum eſt.

„ Mirati ſumus, Beatiſſime Pater, inveteratam ad nos ſcribendi Summorum Pontificum „ conſuetudinem repente immutatam his literis tuis, quas per præconem ad nos Calabrum afferri voluiſti; quamquam Libertatis, „ ac Juſtitiæ ſubtracta ex inſcriptione nomina „ ſatis quid ſibi velint ipſa aperiunt. Si enim „ quod ſuades, facturi ſumus, ut nos quoque „ nominum talium obliviſceremur penitus neceſſe fuit. Sed cur Populo inſcribitur novo „ more, & dum ad eum inſcribis Populum, „ quem ita te amare, & tantâ proſequi Caritate aſſeris, perverſo ſcribendi modo Dilectionis appellationem, à qua in hunc diem „ ſolitæ ſunt ordiri Pontificales veræ literæ „ prætermittis? An non diligis eum Populum, quem cenſuris caſtigas talibus? Nulla „ profecto, ſi dilectionem auferas, cauſa reſtabit, cur ita proſequare. Nunc ad literas „ venimus. Ejicere nos è Civitate vis Laurentium de Medicis. Hujus autem voluntatis „ tuæ duas in literis tuis potiſſimum cauſas „ collegimus, & quod Tyrannus noſter ſit, „ & publico Chriſtianæ Religionis bono adverſetur. Quo ergo pacto, ut diluamus primam cauſam, nos liberi erimus Laurentio „ ejecto, ſi tuo juſſu erit ejectus? Contraria „ tuæ literæ loquuntur, quæ dum libertatem „ pollicentur, imperando auferunt. Atque ut „ iſto te labore liberemus, & ejicere nos malos Cives Tyrannoſque didicimus, & ad „ miniſtrare Rempublicam noſtram ſine monitoribus: redi paulum ad te, oramus, Beatiſſime Pater, da locum affectibus, qui iſtam „ ſacroſanctam Sedem, iſtam gravitatem & Sanctitatem Pontificalem dedecorant. Laurentium de Medicis Tyrannum clamitas: at nos „ Populuſque noſter Defenſorem noſtræ Libertatis cum ceteris, quos tu arguis, Civibus „ experimur, & unâ omnium voce appellamus, parati in quemcumque rerum eventum „ omnia ponere pro Laurentii de Medicis ſalute, & Civium reliquorum, in qua quidem „ publicam ſalutem & libertatem contineri, „ nemo noſtrûm dubitat. Quod invehuntur in „ Laurentium illæ literæ liberius, nihil eſt „ quod contradicamus. In præſentia veritas „ ipſa ſatis contradicet, & ſua conſcientia. „ Hoc tamen fatebimur, Beatiſſime Pater, „ movent iſta riſum omnibus tam inaniter, „ ne dicamus malignè, conficta audientibus. „ Nam quod callidè Bartholomæi Collionis „ temporum mentionem facis, & inſimulas „ confœderatorum noſtrorum ſtudia, non eſt „ accuratiore nobis opus interprete: artes ſunt „ iſtæ tuæ Pontificiæ dignitatis dignæ, & Vicariatus Chriſti. Nos tamen ſociorum integram fidem experti ſumus, quorum auxiliis „ gloriosè adeo debellavimus. Nos melius, „ dictum ſit bonâ omnium veniâ, iſta novimus, & Laurentium de Medicis, qui ab „ omni familia ſua, qui ab avo Coſmo Patre „ Patriæ clariſſimo viro, & optimè de noſtra „ libertate merito, nihil degenerat. Huic Civi „ noſtro nos, quem Religione, & Dei cultu, „ ac pietate præponamus, habemus neminem, „ quem tu ejicere Civitate vis. Movet te fortaſſis, ac de ea re Laurentio ſuccenſes, „ quod de furentibus populi armis Raphaëlem „ Cardinalem tuum eripi curaverit, & ſalvum „ reddiderit. Movet, quod trucidato Juliano „ fratre ſaucius ipſe, divinâ potius, quàm humanâ aliquâ ope, ſceleratos gladios ſacrilegoſque paricidarum; & mortem evitarit. „ Si cædi ſe paſſus ſit ab immiſſis à vobis eſferatiſſimis Satellitibus, ſi arcem libertatis „ noſtræ publicum Palatium noſtrum dolis „ captum à proditoribus veſtris non recuperaviſſemus, ſed trucidandos noſmet, Magiſtratuſque noſtros tradidiſſemus vobis: nihil „ modò tecum contentionis haberemus. Sed „ ut ad alteram deſcendamus cauſam, quomodo talis aliquis optimus Civis publico „ eſt, ut ſcribis, bono adverſatus? Aliæ cauſæ ſunt, quæ Chriſtiana arma movent in „ Chriſtianos, & defenſionem Religionis, atque expeditionem in Turchas impediunt, „ ut aliàs quoque, Imperatore eam Ratiſponæ „ procurante, impedierunt. In qua tamen nos „ publicè longas naves tibi, & Ferdinando „ complures dono dedimus, & Coſmus Laurentii avus ſuis privatim ſumtibus unam perpulchre armatam eſt elargitus. Præterea „ magnam pecuniarum vim, ut pro viribus „ laboranti Religioni noſtræ ſuccurreremus, „ dum

„ dum Laurentius de Medicis in Urbe est, „ subministravimus; & juvimus viginti Flore„ norum millibus Ferdinandum Regem, quem „ modò fama est, & Legatis & muneribus „ conciliare sibi Religionis Christianæ publi„ cum hostem, & quicum tu modò conjunctus „ Christianis bellum infers, dum in limine „ Italiæ victoriosissimus ille superbissimusque „ insultat. Juvimus etiam hortatu tuo Ma„ thiam Ungariæ Regem non contemnendâ „ pecuniâ; & qui sunt nobis fœdere conjun„ ctissimi, Venetis non defuimus, nec defuturi „ sumus. Ad quem hæc multo magis perti„ nent, plura majoraque non fecit. Et tamen „ hanc causam asseris, cur nobis bellum infe„ ras, atque omnia divina humanaque con„ fundas. Sed profecto alia causa est, quæ „ armat te contra Christianos, & quidem istius „ Sanctæ Sedis, in qua Vicarium Christi se„ dere jam oportet, perpetuos præcipuosque „ cultores. Ex quo in ista Sede es, quid arma „ tua, quid signa Pontificalia, quid pedum „ istud Beati Petri, quid naviçula egerit, ni„ mis notum est. Quæ profectò, quis sit, qui „ publico adversetur bono, heu nimium de„ clarant. Nos quid egerimus pro quiete Ita„ liæ, dum tibi cum sociis nostris securitatem „ rerum tuarum, sic te rogante, promittimus; „ dum Hieronymo Comiti nepoti tuo digni„ tatem esse auctam immeritissimè procuramus „ (sed noti nondum erant mores illius per„ ditissimi, ac feralis execrandaque natura) „ dum Urbinatium Ducem ad stipendia fœde„ ris nostri traducere conamur, & eas offeri„ mus conditiones, quæ supra virtutem, & „ militandi, & ductandi consuetudinem vide„ rentur, ut omni ex parte stabilita pax Italiæ „ esset. Audent tamen tuæ literæ illæ turba„ torem Italicæ quietis appellare Laurentium. „ Indue, indue, Beatissime Pater, meliorem „ mentem; memineris pastoralis officii tui, „ & Vicariatus Christi; memineris Clavium, „ non in istos usus datarum; veremur enim, „ ne in nostra tempora illud incidat Evange„ licum: *Malos malè perdet, & vineam aliis* „ *locabit agricolis*. Nos certè cum Christo Re„ demtore nostro, qui justissimam causam no„ stram proteget, & non deseret cultores suos „ sperantes in se, juvantibus sociis, & causam „ nostram suam reputantibus, juvante & pro„ tegente nos Ludovico Christianissimo Fran„ corum Rege, perpetuo patrono & patre Ci„ vitatis nostræ, pro Religione, & Libertate „ nostra fortiter repugnabimus.

Et hæc quidem, horumque similia Florentini jactabant, nec ullo in Pontificem convitiorum genere temperabant. Sed quod magis operæ pretium erat, per se se omni studio conquisitis extortisque pecuniis, quam maximas potuerunt copias paraverant. Equitatum non magnum, sed peditatum frequentem ac validum habebant. Præposuerant bello *Herculem Estensem Ducem Mutinensium*, virum profectò virtutis egregiæ, atque in Italica militia apprime clarum, qui tamen ut Ferdinandi Regis gener, inopiâ potioris adscitus putabatur. Convenerant præterea sociorum auxilia, quibus pro Venetis *Johannes Franciscus Gonzaga Mantuanus Marchio*, pro Mediolanensibus *Johannes Pallavicinus* ex Scipione, & *Johannes Jacobus Trivulcius* præfecti erant. Jamque aut pares hostibus, aut non multo inferiores videbantur. Quod si, uti erat constitutum, quæ sunt in agro Genuensi delectæ copiæ, Mediolanensium rebus Genuæ compositis, Florentinorum partibus accessissent, nulli dubium esse poterat, quin in Pontificem, & Regem belli illius discrimen converteretur. Ea Mediolanensium clades peropportuna Pontifici, Regique tum fuit, adeoque ob eam Florentini animis concidere, Calaber, & Urbinas Duces erecti sunt, ut qui modò trepidaverant, ultro ad Oppidum, cui *Sancto Savino* appellatio est, exercitus, machinasque admoverint. Id Oppidum situ, mœnibus, Oppidanorum fide atque frequentia firmissimum, nisi longa & difficili oppugnatione capi non poterat; & aderat Hercules valido subcinctus peditatu, quem, si suo arbitratu, non Legatorum, qui erant in exercitu, & pugnare prohibebant, rem gerere licuisset, & sub ipsum ejus adventum, ut voluisset, hostes adoriri, habere in manu victoriam potuisse creditum est. At dum illi cunctando, ut solent, abstinendum à pugna censent, spatium dedere, quo ab Roma novum peditatus supplementum missum est. Itaque cum subsidium Oppidani desperarent, se se Pontificis arbitrio permisere. Et cum jam hyems appeteret, præsidiis in Oppida, quæ hostibus essent finitima, dispositis, exercitus in hyberna concessere.

Apud Genuenses partâ victoriâ, & periculis amotis, multum ex illa belli gerendi intentione jam remissum erat; & factionibus obnoxii non tam de capiendis arcibus, quàm diutius remorari deditionem, deficientibus comeatibus, non posse intelligebant: quare illud per se se quisque principum cogitare cœperunt, ut factio sua quamplurimum invaleseeret. Nec deerant occultæ Nobilitatis adhortationes, ut quæ initio excussa ab omni administratione rerum publicarum eam ignominiam in metum quoque perpetuo perdendæ dignitatis conversam iniquo animo maximè perferebat; nam Lombardis adventantibus jussi per præconem etiam fuerant Nobiles universi ex Urbe profugere. Unicam igitur retinendæ dignitatis spem ponebant, si plebeji Cives in factiones dividerentur, & inter se se mutuo decertarent. Persuasere autem Mediolanensibus, quorum partes tum maxime sequebantur, ut *Ibletum Fliscum*, quem in vinculis habebant, dimitterent, acceptâ ab eo fide, ut beneficii dimissionis non immemor, digno aliquo facto ad liberandas obsidione arces, & Urbem Genuam recuperandam, Principis gratiam demereri conaretur. Hæc enim, atque alia multa etiam majora, quam petebatur, ultro pollicitus, postquam vinculis exsolutus ac lætus in patriam redierat, minimè sibi observanda existimavit. Verum ut illius natura ferebat, & qui circumaderant, suadebant, sub ipsum sui adventum statim miscere ac turbare omnia suspicionibus cœpit. Nam & pecuniam nobiles quidam ostentabant, cujus ille non nisi ut prodigeret cupidior semper habitus est. Per factionis deinde opem & postulavit, & obtinuit, ut ex publico sibi daretur, unde militum non mediocrem manum alere, ac circa se tenere posset. Et multo post ex constituto Mediolanensium (id quod Genuensis Nobilitas in primis suadebat) *Baptista Campofregosus* Petri olim Ducis ab Novarum Oppido lectâ manu clientium, & evocatorum comitatus, ut ad arces penetraret, propinquare nuntiabatur. Cui arcendo stationes armatorum locis opportunis collocatæ sunt. Sed qui præpositi custodibus erant, ut ferebatur, arces

ipsas

Digitized by Google

ipſas poſtea * docuerunt, & non modo ab ingreſſu arcium Baptiſtam non prohibuerunt, ſed viam inſuper commonſtrantes duces dederunt, quibus tutò intromitteretur. Receptus itaque in arcem cum militibus ad centum, quos è fidiſſimis ſibi delegerat, in atrium Sancti Franciſci deſcendit, ibique ad ſe vocavit ex ſua factione complures ex his, qui in Urbe ferebant arma, & eorum etiam nonnulli fuere, qui cuſtodibus circa arcem diſpoſitis præpoſiti erant. His occultioribus colloquiis quid facto opus eſſet edoctis palam conari videbatur perſuadere, ut pulſo Proſpero ſe ſe tamquam pro Mediolani Duce Præſidem reciperent. Sed patefactum erat, jam deficientibus omnibus neceſſariis, nec poſſe diutius remorari deditionem, ſi modo nihil ex obſidione paucos dies remiſſum eſſet; nec aliam ſalutem ſibi arcium milites poſſe ſperare, cum multis obnoxii vaſtitatibus Urbis ſummum odium mererentur, niſi tradito Baptiſtæ ipſius arcis imperio ac poſſeſſione, per illum ſalvi inde emitterentur, cum Principatum adeptus ejus rei facultatem eſſet habiturus.

Re autem aliquot diebus protracta, poſtquam Lombardis nihil ex ſententia ſuccedebat, non jam exiſtimationi, ſed ſaluti proſpiciendum rati, primo minorem arcem Baptiſtæ, nec ita multo poſt Caſtelletum poteſtati permiſere. Quam adeptus facultatem, ſignum conſtituit ſuis, qui in Urbe erant, majoris Bombardæ, ad quod omnes armati uno momento procurrerent, & circum arcem conglobati factioni adverſariorum proturbandæ per Urbem ipſum comitarentur. Quæ cum Proſpero, ac Præſidibus renuntiata eſſent à multis, non tamen cujuſquam damnare fidem, neque id quoque tutum videbatur, ſuſtinuerunt; ſed arma armis oppoſitum iri opportunius rati, diem ſignumque iſtud intenti, paratique opperiebantur. In ædes, quas habent ad Portam Sancti Thomæ, Campofregoſi magnificentius olim ob meritum domitæ Cypricæ Inſulæ, victique Regis prædicti, publicitus in exſtructas Campofregoſæ Domus plerique ſe ſe receperant, ibique maximum numerum armatorum coëgerant. Ex adverſo Proſper apud ſe in Prætorio cohortes militum externorum retinebat; adverſariis verò *Auguſtinum Johannemque Adurnos* cum lecta manu ad Foſſatellum, ut vocamus, oppoſitos habebat; quibus pro ſubſidiis aderant *Robertus*, *ac Johannes Ludovicus Fliſcus*. Nam *Ibletus* in adverſa Urbis regione, tamquam ei parti ne tumultus inde oriretur, conſuleret, qui armati Domibus egrediebantur, detinens, per vias ſuburbiorum Sancti Stephani multitudinem ſecum trahens deambulabat. At *Ludovicus Campofregoſus* omnium ſolus ex ſuis, quæ gererentur ignarus, nam celatum quoque eum Auguſtinus filius hujuſmodi facinus tamquam adverſantem voluerat, Juſtinianorum ædibus, in quibus habitabat, contiterat.

Dato itaque ex arce ſigno, qui ad Sanctum Thomam inſtructi opperiebantur, impetu facto magnis clamoribus factionem invocantes proſiluerunt. Hos excepere Johannes Adurnus, & Johannes Ludovicus Fliſcus, pugnatumque eſt in via Regia, quæ inter Foſſatellum, & Portam Vaccarum interjacet. Ibi rejectis Campofregoſis, eorum aliquot obtruncati ſunt. Et cum ſub muris veteribus, ubi

A Vaſtatum appellamus, acriter quoque pugnaretur, in ea parte victores etiam Adurni adverſarios propulerunt, ac in fugam datos plurimos eorum vulneraverunt, captoſque nonnullos ad Prætorium vinctos perduxerunt, in quos ſubitâ irâ Proſper animadvertit. Quæ non ſatis tempeſtiva ſeveritas ſicut formidinem ceteris, ita in ipſum Proſperum multorum etiam odium excitavit. Ad clandeſtina deinde colloquia *Ibleti*, *Baptiſtæque* deventum eſt, inter quos *Johannes Aurius* medium ſe ſe effecerat; qui demum aureorum nummorum ſex millia Ibleto pollicitus, è quibus duo millia in præſens numeraverunt, hunc perpulit, ut traditâ ſibi minore arce, dimiſſo Proſpero
B ac ſuis, Ducem creari Baptiſtam non modo pateretur, ſed etiam procuraret. Et ita non multo poſt jam fere deſerto ab omnibus Proſpero, quia ut Urbs excluſo Mediolanenſium dominatu pacaretur, etiam Regius, qui aderat, Legatus his pactionibus conſenſerat: ad VI. Kal. Decembris jam per Urbem diſcurrentibus Campofregoſis, ceſſere Palatio Adurni, & cum ad Portam Sancti Thomæ Proſper ſecederet, in via impeditus eſt ab his, qui prædam, quique ultionem expetebant; & in fugam mox actus, vix in phaſelum triremis Regiæ apud minorem Portum ſe ſe recepit, ſicut erat calciatus & veſtitus, quo manus inſequentium effugeret, in mare deſiliens.

C At Baptiſta rebus cum Ibleto compoſitis non ſtatim ad Prætorium ex arce, ſed in domos Centurionum commigravit. Inde paucis poſt diebus pro more creatus in Palatio Dux, cum eò armatus perveniſſet, mox peractâ creatione ad eaſdem domos eſt regreſſus, Senatumque ibi veterem, Præſideſque convocavit, accito etiam ducentorum, & amplius Civium numero, queis proponeretur, an è Republica creari Magiſtratum, quem Baliæ vocamus, eſſe videretur. Dictæ ſunt ſententiæ, approbantibus cunctis Nobilibus & ceteris, qui factioni Ducis non adverſabantur, ut is Magiſtratus nervos ac vires Baptiſtæ ad continuandum Principatum allaturus omnino deli-
D geretur. Pauci minimè hujuſmodi poteſtate opus eſſe cenſebant, quando pacatis omnibus Rempublicam non extraordinariis, ſed ſolitis Magiſtratibus regi oporteret. Quæ ſententia ab his, qui jam audaciores facti erant, per riſum cachinnationemque excepta, cum videretur minimè valitura, *Bendinellus Sauli* vir prudentiæ, & moderationis, ac gravitatis eximiæ auctoritate, ex ordine populari primarius, ac plurimum exiſtimatus: *Poſtquam*, inquit, *video majoris partis ſententiam eo inclinare, ut ſic Magiſtratus, qui mihi alioquin neceſſarius eſſe non videbatur, conſtituendus ſit, & ego quoque in eamdem ſententiam concedo. Creetur ſane* officium iſtud Baliæ, *ſed ut eorum*,
E *quæ antehac facta geſtave ſunt, nullam omnino habeat facultatem*. Hoc autem eò tendebat, ne ſex millia aurei nummi exemplo peſſimo pacti malo publico, ei, qui hujuſmodi teterrimum facinus introduxiſſet, perſolverentur. Hanc tamen prudentiſſimi viri atque optimi ſententiam pauci admodum ſequuti ſunt; quinimmo Nobilium plerique eam ſtrepitu quaſi immodeſto exploſere: quod haud immerito poſtea in ipſofmet potiſſimum recidit. Creatus igitur Magiſtratus eſt, *Galeotus Centurio*, *Lazarus Aurius*, *Hieronymus Grimaldus Caba*, *Acelinus Silveſter*, *Baptiſta Ganonus*, *Thomas Preſenda*, *Bartholomæus Canicia*, & *Baptiſta*

Baſadonne. Pauloque poſt, nec etiam expectato legitimo creandis novis Antianis tempore, juſſis duodecim Præſidibus Magiſtratu ſe abdicare, immo nec abdicatis quidem, ſed per quamdam veluti ignominiam antiquatis, qui fuerant poſtremo Senatores acciti, ac ſedere compulſi ſunt uſque ad Kalendas Januarias, qua die novorum Senatorum novâ lege creatio facta, quam in Kalendas Februarias ex lege ac more dilatam eſſe oportuiſſet. Confirmatus hoc modo in Principatu Baptiſta nova A captare conſilia confidentius cœpit, Mediolanenſibus dare verba, à quibus non modò urbanarum arcium poteſtatem, ſed aliarum omnium totius agri Genuenſis conſequutus fuerat, multo magis ad Ferdinandum inclinare, quod is non mediocrem mercedem pollicebatur. Robertum enim ſtipendiis Pontificiis ac Regiis conductum jam novum exercitum à finibus Genuenſium in Florentinos cogere ac ductare conſtitutum erat. Nam Mediolanenſes ancipiti malo & ipſi vexabantur.

Digitized by Google

EJUSDEM
ANTONII GALLI
De navigatione Columbi per inacceſſum antea Oceanum
COMMENTARIOLUS.

CHriſtophorus, & Bartholomæus Columbi fratres, natione Ligures, ac Genuæ plebejis orti parentibus, & qui ex lanificii (nam textor pater, carminatores filii aliquando fuerant) mercedibus victitarent, hoc tempore per totam Europam, audaciſſimo auſu, & in rebus humanis memorabili novitate, in magnam claritudinem evaſere. Hi ſiquidem intra pueriles annos parvis literulis imbuti, & puberes deinde facti, de more gentis in navigationes exiverant. Sed Bartholomæus minor natu in Luſitania demum Uliſſipone conſtiterat, ubi intentus quæſtui tabellis pingendis operam dedit, queis ad uſum nauticum juſtis illineationibus, & proportionibus ſervatis, maria, portus, littora, ſinus, Inſulæ effigiantur. Proficiſcebantur ab Uliſſipone quotannis, ac redibant emiſſa navigia, quæ cœptam ante hos annos quadraginta navigationem per Oceanum ad Occidentales Æthiopes continuatas terras, genteſque omnibus retro ſeculis incognitas, aperuere. Bartholomæus autem ſermonibus eorum aſſuetus, qui ab alio quodammodo terrarum orbe redibant, ſtudio pingendi ductus, argumenta, & animi cogitatum cum fratre rerum nauticarum peritiore communicat, oſtendens omnino neceſſarium, ſi quis Æthiopum Meridionalibus littoribus relictis in pelagus ad manum dexteram Occidentem verſus curſum dirigeret, ut is procul dubio continentem terram aliquando obviam eſſet habiturus. Qua perſuaſione Chriſtophorus inductus, in aulam Regum Caſtellæ ſe ſe inſinuans, viros doctos alloquitur, ac docet, in animo ſibi eſſe, niſi adjumenta defecerint, multo præclarius, quam Luſitani feciſſent, novas terras, populoſque novos, unde minimè putetur, invenire. Hæc autem ad aures Regias per hos viros, quibus ea vana non viderentur, delata, ſtudio gloriæ, atque cum Luſitanis æmulationis incenſos, Reges perpulere, ut Columbo bina navigia exornari ad eam navigationem, quam meditatus erat, juſſerint. Quibus ille navigiis poſtquam ab Inſulis Fortunatis Meridiem verſus navigaverat, ac jam proximus ei Paralellolo videretur, qui ſub Cancro eſt, declinans ad manum dexteram, atque altum, inacceſſum, vaſtumque petens, omnium navigantium audaciſſimus complures dies ad Occidentem tenuit. Nec tamen uſquam aut Inſulæ, aut aliæ terræ apparebant, quamvis quadragies centena millia paſſuum à Gadibus Occidentem versùs remotum ſe ſe jam eſſe arbitraretur. Jamque in deſperationem verti audacia

A

cœperat; nam etiam ex comitibus plerique retro curſum, ne, ſi perſeverarent, alimenta deficerent, ſuadebant. Sed ipſe animi conſtans, & vultu intrepidus, tum demum dixit, certum ſibi eſſe, quod cognitis ac perſpectis ſignis animadverteret, in poſterum diem terras apparituras; dictoque mox fides non deficit: quæ illi maximam auctoritatem, ac dictorum factorumque omnium poſthac fiduciam apud ſuos addidit. Inſulæ erant, ut poſtmodum ipſe per epiſtolas ſcripſit, ad ſeptingentas à continenti (quam tamen Inſulam nondum circumactis navigiis arbitraretur) non multum diremtæ. Ex his feri quidam homines aliquot incolunt, quos Canibales appellant, humana

B

carne veſcentes, ac Inſularum aliarum Populos latrociniis infeſtantes. Nam cavatis magnarum arborum truncis navigantes ad proximos trajiciunt, atque homines quaſi feras incibos venantur. Ex his cavatis arboribus unum in mari nactus Columbus plenum hujuſmodi feris hominibus, non ſine prœlio, ac magna vi, cum ſe ſe accerrimè defenderent, cepit, captivoſque ex his nonnullos in Hiſpaniam uſque poſtea pervexit.

Primam, ad quam appulit, Inſulam, Hiſpaniolam nuncupavit, in qua multi mortales

C

pauperſate ac nuditate conſpicui cernebantur. Hos primo nutibus ad ſecuritatem congreſſus evocatos, poſtque donis & omni genere humanitatis alliciebat. Facile apparebant ſtupentes novi coloris, novique habitus alienigenas homines, non tamquam terrigenas, ſed tamquam è cœlo demiſſos admirati. Nulla ibi animalia quadrupedia, præter canes quoſdam puſillos haberi cognitum eſt. Alimenta hominum ſunt radices quædam, & glandes longe aliâ figurâ quàm noſtræ, pares tamen ſapore, niſi eſſent etiam jucundiores. Aurum modicum collo pendente laminâ annexum, & pectori hærente; ac ad uſque pudenda quaſi velamen

D

paucis deductum, virorum mulierumque commune. Sed Chriſtophorus quod maximè quæſiverat, conſequutum ſe exiſtimans, retro ad Hiſpaniam remeare quamprimum conſtituit, ut inſtructior deinde ad has eaſdem Inſulas terraſque rediret. Relictis igitur quadraginta ex ſuis in locum, quem ceperat, & communiverat, quaſi poſſeſſionem pro Regibus Caſtellæ adeptus, & ſe ſe mox rediturum pollicitus, linquens littora illa curſum retro ad Orientem, unde venerat, direxit, in Hiſpaniamque revertitur; nuntioſque præmiſit, quibus omnia à ſe geſta Reges pernoſcerent: quibus ea pluſquam dici poſſet gratiſſimè fuere. Nam Chriſtophorum delatis honoribus

extol-

Digitized by Google

extollentes, & Præfectum Regium totius rei maritimæ declarantes, obviam illi miſerunt clariſſimos ex omni Regno proceres, à quibus ad ſe honorificentiſſime deduceretur. Adduxerat ipſe ex Barbaris ſecum aliquot, per quos geſtæ rei fides magis confirmaretur. Ceterum ut Reges volebant, fama per omnes terras interea diffunditur, auro plurimo inventum orbem (quem Indiam vocitabant) & aromatibus, & pleriſque rebus pretioſiſſimis ad uſum vitæ mortalium abundare. Alia igitur navigia pluſcula, & minora parantur, & rebus his inſtructiora, quibus Barbarorum animi allici magis poſſe putabantur. In primis autem homines ex omni artificio, & animalia complura ex omni genere, etiam ſues, quorum incrementum mirabile poſtea fuit. Sed triticum à ſemente prima ſtatim ad altitudinem grandiuſculam enatum, antequam ſpiceſſeret, evaneſcens, deperierat. At Regum juſſu arma virique navibus numero duodecim imponuntur, ut vel etiam renitentes Barbari ad quodlibet officium cogerentur. Bartholomæum, ac tertium fratrem Jacobum in ea expeditione Chriſtophorus ſecum duxit, claſſemque hujuſmodi ad Hiſpaniolam per navigationem dierum non amplius viginti ſalvam perduxit; ſuoſque, quos reliquerat, ad unum omnes à Barbaris reperit ſtrangulatos, quod in eorum mulieres injurii fuiſſe dicerentur.

Sed Chriſtophorus acceptâ quidem Barbarorum ingratitudine atque ſævitiâ, cum his tamen per nova beneficia reconciliatus, dolorem diſſimulans, quo ad reliqua deſtinata animo expeditior progrederetur, de auro primò inquirit, & de ſpeciebus in noſtro orbe pretioſioribus. Aurum modicum, & ſemen quoddam Piperi perſimile & figurâ & ſapore, non multum colligit. Oppidum adductis ma-

A teriis ædificat, eique Eliſabet nomen indidit. Ipſe duabus ex omni numero navium aſſumtis Inſulam ipſam circuit; atque ulteriora pernoſceret, litus Johannæ, quam Inſulam quoque penetraverat, ita primo adventu nuncupatam, dies unum & ſeptuaginta pernavigit, Occidentem verſus perpetuò curſum tenens. Nullam umquam navigationem, neque longiorem, neque diuturniorem continuatione fuiſſe conſtat; quippe circiter ſexagies centena millia paſſuum vir nauticus, & curſus navigiorum æſtimator peritiſſimus confeciſſe ſe ex dierum noctiumque curſu computato, ipſemet in epiſtolis, quas vidimus manu propria ipſius ſubſcriptas, prodidit. Ultimum locum Evangeliſtam nuncupavit. Remeanſque, quantum licuit, ſinus, promontoria, portus, atque omne
B litus decurſum ſignavit in Tabula. Referebat autem hoc litus elevationem Arctici Poli decem & octo graduum habere, cum quatuor & viginti, Septentrionale litus Hiſpaniolæ Inſulæ Poli ipſius altitudinem oſtendat. Dicebat quando etiam ex obſervatione ſuorum, Anno Domini Quarto, & Nonageſimo & Quadringenteſimo ſupra Milleſimum Eclipſim apparuiſſe menſe Septembris quatuor horis naturalibus ante in Hiſpaniola quàm Hiſpali viſam fuiſſe: ex qua computatione colligi licet, eam Inſulam horis quatuor, & Evangeliſtam, ſi modo vera referuntur, decem à Gadibus &
C Hiſpania diſtare; quo modo non amplius duabus horis, hoc eſt duodecimâ parte totius circuli terrarum ab eo loco, quem Bartholomæus Catigara vocat, & ultimum habitabilem in Oriente conſtituit, abeſſe. Per quas duas horas ſi dabitur, non obviantibus terris, poſſe navigare, ultimus Oriens, omni decurſo inferiori noſtro Emiſpherio, curſu contrario conjunctus fuerit à tendentibus in Occidentem.

FINIS.

Digitized by Google

HISTORIA
MONTIS-FERRATI
AB ORIGINE MARCHIONUM ILLIUS TRACTUS
Usque ad Annum MCCCCXC.

AUCTORE

BENEVENUTO DE SANCTO GEORGIO,
COMITE BLANDRATÆ.

In omnium commodum nunc recusa.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN BENEVENUTI DE SANCTO GEORGIO HISTORIAM MONTIS-FERRATI *PRAEFATIO*

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

INter tot Hiſtorias, quas Collectio iſta complectitur, nullam hactenus ſpectavere Lectores, in qua ex profeſſo illuſtraretur *Montis-ferrati* Marcha. Et ea quidem nobilis regio perquam digna eſt, cui ſuus ſit locus in Italica Hiſtoria; digniores etiam illius Principes, utpote qui non in Italia tantum, ſed & in Oriente famam ſui nominis longe lateque olim propagarunt egregiis virtutibus, & rebus fortiter prudenterque geſtis. Nullum propterea non movi lapidem, ut veterem aliquam Montis-ferrati Hiſtoriam detegerem atque impetrarem. Sed aut nulla ſupereſt, aut ego heic parum ſecundam votis ac precibus meis fortunam ſum expertus. Itaque ſtatui, quando antiquiora non poſſum, huc inferre Hiſtoriam *Benevenuti de Sancto Georgio*, cui pretio ac merito non aeques aliam quamlibet de Montis-ferrati rebus agentem. Haec prima ratio, quae mihi ſuaſit, ut iſtâ ſaltem viâ conſulerem & Provinciae illius decori, & juſto Eruditae gentis deſiderio. Ipſam vero Hiſtoriam aeneis profectò typis Anno 1639. in Civitate Caſalis Sancti Evaſii impreſſam Literaria Reſpublica accepit. Verùm ſive quod paucis exemplaribus editio illa conſtiterit, ſive quod potentis alicujus manus pleraque ad ſe traxerit, aut prodire vetuerit, certum eſt, Hiſtoriae ipſius exemplaria rara adeo eſſe, ut mihi ad unum obtinendum plurimum laboris ac temporis inſumendum fuerit. Lazarus verò Cotta in Muſeo Novarienſi, quamquam Benevenuti, ejuſque Librorum mentionem fecerit, nullam tamen editionem Hiſtoriae hujus indicavit. Immo Auctores Diarii Italici Tomo X. pag. 239. ſuſpicari videntur, Hiſtoriam ipſam Benevenuti adhuc luce carentem in tenebris verſari. En ergo alteram rationem, cur lubenti animo ad novam illius editionem inſtruendam adductus fuerim, quae nempe abditam paene Hiſtoriam, & pleriſque ignotam, majori ac decentiori in lumine collocet. Sed quod in primis hoc Opus mihi commendavit, ceteriſque etiam commendaturum ſpero, diligentia eſt ac judicium, quo illud contexuit Auctor. Florebat ille temporibus iis, quibus Literarum quidem ſplendor in Italia, ſi non integer, magnâ certe ex parte fuerat reſtitutus; ſed rara adhuc erant Criticae melioris documenta ad extricandam e fabulis veritatem, ſternendaque ſolida Hiſtoriae fundamenta. Attamen Benevenuto mentem adeo bonam Superi contulerant, ut is probe noverit, qua ratione, dum ſibi Hiſtoriam contexendam ſumeret, conſulendum foret veritati rerum, proprioque decori. Scilicet Tabularia, quaecumque potuit, excuſſit, & veteres Chartas in ſuum Opus complures inferens, haſce vades plerumque dedit geſtorum, quibus illius Hiſtoria completur. Haec omnium tutiſſima via ad aſſequendum in ejuſmodi ſtudiis verum. Et ſane Benevenuti Liber is eſt, qui & noſtris temporibus, quod eſt ad nucleum Hiſtoriae, plurimam laudem ſperare vel ab ipſis delicatis Lectoribus poſſit. Nam ad ſtilum quod attinet, nemo in eo Charites & amoenitatem quaerat; quippe Scriptori in res intento exigua illius cura fuiſſe videtur. *Tractatum familiarem* is propterea ſuum Opus inſcripſit.

Ceterum etiamſi multa in hujus Scriptoris commendationem adferre liceat, non deſunt tamen in ejus Hiſtoria, quae felicius pertractari poſſint ab aliis, aut etiam emendari. Quod quum ajo, non id vitio vertas velim Benevenuto, cui, quum ſcripſit, praeſto non erant tot Literarum, & Hiſtoriae potiſſimum & Chro-

Digitized by Google

nologiae praesidia, quibus aetas nostra abundat. Is etiam egregie munere suo functus fuit; nam quamvis tot subsidiis destitutus, tantum nihilominus potuit, tantamque lucem ad istud argumentum attulit, ut, nisi haec Historia prodiisset, par opus nemo fortasse nunc texeret ad Montis-ferrati, ejusque celeberrimorum Principum res probe dignoscendas. Ad haec immeritò exigat quisquam a Benevenuto majora lumina de illorum Marchionum origine. Illi nimirum contigit, quod & aliis, quoties abjectis fabulis, constitutum est germanam conscribere Genealogiam; necesse enim est, ut post felicem cursum aliquot Seculorum in tenebras tandem incurratur, a quibus veritatis amator, quamquam ingenio plurimùm valeat, expedire se neutiquam possit. Seculum praecipue a Christo nato Decimum illud est, quod, quando etiam posses eo usque perducere seriem nobilis alicujus Familiae, nebulas immanes objicit ob Historiarum ac monumentorum penuriam. Quod & ego experientiâ didici in adornanda splendidissimae Familiae Atestinae Genealogia. Neque sane felicius processit Benevenutus noster in investiganda origine Marchionum Montis-ferrati. In syrtes Seculi Decimi ipse quoque dilapsus, fabulas quidem Fratris Jacobi Aquensis judiciose disjecit, non alium tamen nobis antiquiorem *Alderamo* ostendere potuit, qui ab Anno Christi DCCCCXXXVIII. usque ad DCCCCXCV. floruisse dicitur. Neque difficultatibus carent, immo ne fabularum quidem immunia sunt ea ipsa, quae de Alderamo traduntur, ac de illius filiis. Inter cetera expungendum est, quidquid de Bonifacio I. Marchione ibi scriptum offendes: quem uti Alderami filium primogenitum, & in regimine Marchiae successorem, Benevenutus opinatus est. Errori, utique condonando, caussam praebuit vitiosus Arnulphi Mediolanensis Historici textus, qui Lib. 3. Cap. 3. scribit, *Marchionem Montis-ferrati Bonifacium, dum nemus transiret opacum, insidiis ex obliquo latentibus venenato confixum fuisse jaculo*. Ab hoc ipso textu seductus & ego in Antiquitatum Estensium Cap. XXVI. pag. 261. intrepide statui, floruisse Seculo Undecimo *Bonifacium Montis-ferrati Marchionem*; & subinde miratus, quei Scriptores alii tradiderint, *Bonifacium Marchionem Tusciae*, Comitissae Mathildis patrem, iisdem diebus viventem, Anno ipso MLII. consimili morte periisse, nodum intuebar, neque rationem solvendi inveniebam. At nunc repetendum mihi est, quod antea animadverti in Praefatione ad ipsius Arnulphi Historiam, a me editam Tomo IV. Collectionis hujus. Scilicet, *Marchionem Montis-ferrati Bonifacium*, decurrente Seculo Undecimo, numquam in rerum natura fuisse, eoque minus venenato jaculo transfixum Anno MLII. vivendi finem fecisse. In MSto Codice Arnulphi, quem Estensis Bibliotheca adservat, ejus vetustatis, ut reliquos ejusdem Historiae Codices post se relinquat, de *Marchione Bonifacio* eadem habentur; sed *Montis-ferrati* mentio nulla ibi occurrit: quam vocem quisquam male feriatus sciolus in Mediolanenses Codices intrusit. Quare certissimum deinceps futurum est, unum *Bonifacium Marchionem Tusciae* Seculo Undecimo celebrem in Burgundica expeditione Conrado I. Augusto suppetias tulisse (quod & Donizo in Vita Comitissae Mathildis disertis verbis nos docuit), ipsumque, & non alium, venenato ferro confossum Anno MLII. in Mantuano agro e vivis fuisse sublatum: quod ejus Urbis monumenta, & Bertholdus Constantiensis memoriae prodiderunt. Quae vero de subsequentibus Montis-ferrati Marchionibus Benevenutus tradit, aut supplenda aut corrigenda sunt ex iis, quae a Bernardo Thesaurario, Sichardo Cremonensi, aliisque Historicis in Collectione ista comprehensis nobis suppeditantur.

Quis autem fuerit *Benevenutus de Sancto Georgio*, hujus Historiae Auctor, paucis accipiat Lector. Prodiit ille ex illustri & celebratissima Familia Comitum Blandratae, cujus honorificam mentionem habemus in Historia Friderici I. apud Ottonem Frisingensem, Gualvaneum de la Flamma, Azarium Novariensem, aliosque veteris aevi Historicos; & quae adhuc Augustae Taurinorum, aliisque in locis splendorem antiquae Nobilitatis servat & auget. Dominabatur olim praestantissima prosapia haec Oppido Blandratae, Castello Sancti Georgii, Valli Sessiti, & Oscelae. In tres postea lineas divisa est. A Foliso alii cognomentum sumsere, alii a Rocha, alii a Balangero. Folisia *Benevenutum* nostrum peperit, *de Sancto Georgio* appellatum, quod in sua ditione Castellum illud haberet, ad Comitatus honorem postea evectum a Carolo V. Augusto Anno MDXXIII. Propterea Vassallus Marchionum Montis-ferrati Benevenutus fuit, eisque summe carus. *Comitis Blandratae* agnomen quoque ex antiquo Majorum suorum jure retinuit. Patrem habuit Johannem de Sancto Georgio, splendidum in Canapicio procerem; atque inter Equites Sancti Johannis Hierosolymitani cooptatus, simulque nobili Commendâ, ut ajunt, auctus,

Digitized by Google

ductus, arma quidem tractavit, Literarum tamen ſtudia militiae praepoſuit. Erat in illo ſingularis prudentia, atque ſagacitas cum naturali eloquentia conjuncta, rara quoque publicarum rerum ac Juris peritia. Quare nil mirum, ſi a Marchionibus Montis-ferrati plurimi facti, Praeſes tamdem Senatus Caſalis Sancti Evaſii conſtitutus fuerit: qua in Urbe erat ipſorum Marchionum ſedes. Quum vero Bonifacius Marchio e vivis decedens filios impuberes reliquiſſet, delectus fuit Benevenutus noſter ad eorum Principum curam atque tutelam, ſimulque ad provinciae illius regimen: quo in munere non mediocrem laudem conſequutus fuit. Complures etiam legationes obivit ad Alexandrum VI. Papam, ad Maximilianum Auguſtum, atque ad alios Principes, quibus prudentiam ſuam in pertractandis graviſſimis negotiis mirum in modum probavit. Verum publica haec munera, & tanta negotiorùm moles minime obſtitit, quin Benevenutus pergeret Literas excolere, & nobile relinqueret eruditionis ſuae ſpecimen. Scilicet Hiſtoriam geminam Marchionum Montis ferrati compoſuit, ad primam Latino, ad alteram Italico ſermone uſus. Priori hunc titulum fecit: *Montis-ferrati Marchionum & Principum regiae propaginis, ſucceſſionumque ſeries nuper elucidata*, eamque Anno MDXVI. publici juris fecit in Civitate Aſtenſi. Deinde vero cum acceſſionibus rurſus haec evulgata fuit Trini (non vero Taurini) vulgo *Trino*, Oppido Ducatus Montis-ferrati, Anno MDXXI. Eamdem Hiſtoriam fulius idem Benevenutus Italicis literis conſignavit, quae pluribus poſt ejus mortem annis, ut ſupra indicavi, deducta in lucem, ea ipſa eſt, quae idem nunc, & fortaſſe majus, beneficium a me eſt acceptura. Multiplicem quippe errorum ſegetem illapſorum in priorem editionem ſuſtuli; & curavi, ut comtior quam antea e manibus meis exeat Benevenuti fœtus. Denique moneo de Scriptore illo multa haberi in Hiſtoria Montis-ferratenſi Fulgentii Alghiſii ex Ordine Sancti Auguſtini Part. II. Lib. III., eumque inter Scriptores Novarienſes adnumeratum fuiſſe a Lazaro Auguſtino Cotta Auctore Muſei Novarienſis; ſimulque inter Scriptores Pedemontanos a Roſſotto, & ab Eccleſia referri. Poſtremi etiam addunt, exiſtere Benevenuti Opuſculum numquam editum *de Origine ſuae*, videlicet Blandratenſis, *Familiae*.

Digitized by Google

Digitized by Google

RAGIONAMENTO
FAMILIARE
DELL' ORIGINE, TEMPI, E POSTUMI DE GL' ILLUSTRISSIMI PRINCIPI, E MARCHESI DI MONFERRATO,

RACCOLTO

PER BENVENUTO DI S. GIORGIO,

Conte di Blandrate, Cavaliere Geroſolimitano, Preſidente del Senato dell' Illuſtriſſimo Principe Signor Guglielmo Ottavo Marcheſe di Monferrato, ec.

In onore di Sua Eccellenza, e certificazione de i diſcendenti ſuoi.

Volendo parlare de' tuoi magnanimi, e degniſſimi antenati, Illuſtriſſimo Principe: *Quia remoto Deo, cœleſtique doctrinâ, erroribus plena ſunt omnia*, nel primo ingreſſo mi ſi offeriſcono alquanti erronei paſſi, tanto confermati nell' opinione, non ſolo de' volgari, ma ancora d'uomini illuſtri ed eccellenti, che quantunque fiaſi loro dimoſtrato, quanto hanno ſcritto Frate Giacomo d'Acqui, Fra Giacomo Filippo Bergomenſe Eremitano nel ſupplemento ſuo delle Croniche, Marco Antonio Sabellico, il Biondo, Raffaello Volaterrano, A & Giorgio Merula Aleſſandrino, della Peregrinazione del Padre di Aleramo, della natività, educazione, inſtituzione, e fortune del figliuolo, tutto eſſer favoloſo, e finto; e parimente ſia loro comprobato, che il Marcheſe Guglielmo padre di Bonifacio II. non fu il primogenito di eſſo Aleramo, a fatica vorranno ſottometterſi alla verità. Nondimeno non tralaſcierò di manifeſtarla collo ſcudo, & autorità d'un' autentico Privilegio di Ugone, e Lottario Regi d'Italia, e dell' inſtrumento della donazione fatta per Aleramo, e Gilberga ſua prima moglie all' Abbazia di B Grazano, regnante in Italia Berengario padre, & Alberto fratello di eſſa Gilberga, e della confirmazione ad Aleramo conceduta da Ottone primo Imperatore dell' eredità paterna; la quale tutta conſiſteva in Monferrato, & in diverſi luoghi dell' Italico Regno, con aggiunta, e ſcorta dell' Iſtoria di Henrico Primo, con la quale ci condurremo per

Digitized by Google

inſino al II. Ottone ſuocero ſecondo di Aleramo. E ſucceſſivamente ſeguendo gl' Iſtorici inſegnamenti, e l'ordine de' tempi, ci faremo domeſtici de' procedenti da loro, per fin che di grado in grado pervegniamo alla luce tua; la quale il Sommo Fattore ſi degni illuſtrare e ſublimare, tanto quanto è il deſiderio mio, e di qualunque tuo affezionato ſervitore. e preſtarti grazia, che tu vedi con felice ſtato i figliuoli de' figliuoli tuoi, e la pace ſopra il calamitoſo Ciſmontano Iſraele.

Dicono gli Autori di ſopra nominati, che per alquanti anni, avanti che Ottone I. Imperatore foſſe domandato da' principali d'Italia per abbaſſare la ſuperbia di Berengario IV. e d'Alberto ſuo figliuolo, i quali attribuendoſi il nome d'Imperatore tiranneggiavano eſſa Provincia, un nobiliſſimo Todeſco per nome Aleramo, violando Alaſia figliuola dell' Imperatore, la conduſſe in Albenga, ed ebbe con lei, l'uno dice quattro figliuoli, e non afferma del quinto; l'altro ſcrive tre: i quali nominò Ottone, Bonifacio, e Guglielmo; E giunto l'Imperatore in Italia, Aleramo, e la moglie col mezzo del Veſcovo d'Albenga furono reſtituiti nella grazia Imperatoria; onde fu coſtituito Marcheſe di Monferrato così nominato, perchè anticamente nella ſommità d'un certo Monte vicino a Creta, contigua al fiume Pò vi abitava un Ferrajo, che diſſegnò a quello Stato per confine dal fiume della Valle d'Orba per inſino al Pò. Dalla banda di quà fin' all' Alpi andando per terra inſino alla Provenza, eccetto gli altri Contadi, e pel lito maritimo, che s'eſtende al Caſtello di Vulturno; Ed ingegnandoſi di dare maggior' ornamento, grazia, e credito alle narrazioni loro, v'hanno applicate le ſtomacoſe ſciocchezze, che leggendo ſi vedranno. Et in primis, Frate Giacomo d'Acqui teſſendo l'invenzione ſua comincia come ſegue.

„ De Henrico Primo de Saxonia legitur in „ diverſis Chronicis, quod fuit Imperator; „ tamen, ut patet veritas, non fuit Imperator Romanorum coronatus per Eccleſiam, „ ſed ſolum fuit Rex Alamanniæ, & Lombardiam cum parte Italiæ tenuit de facto, „ & non de jure, & ideo non ponitur in numero Imperatorum quantum ad Coronam, „ licet ſcribatur Henricus Primus, qui dicitur Imperator Rom. &c. Iſte Henricus regnavit in Alamannia, & tenuit Italiam annis XVI. & poſtea

„ Anno Jeſu Chriſti DCCCCX. ab Urbe „ condita MDCXLIII. imperat in Roma Otto „ Primus filius Henrici Primi quondam Regis Alamanniæ de Saxonia annis XII. & „ iſte Otto dicitur Primus Otto Imperator „ verus.

„ Berengarius Rex IV. cognominatus Otto „ regnavit ſuper Italiam annis XI. cum filio „ ſuo Alberto, & ſicut tyrannus Lombardiam „ tenuit ſubjugatam, & tempore Ottonis Imperatoris, & antequam Otto prædictus haberet Imperium; & prædictus Berengarius „ aliquando fuit in gratia Ottonis, & aliquando non. Tamen Imperator Otto non vult, „ quod Berengarius ſit Rex in Marchia Triviſana, nec in Verona, nec in Aquilegia; „ alibi autem ſit per totam Lombardiam. „ Tamen iſte Berengarius fuit multum gravis & odioſus apud Lombardos, & illum „ nolunt habere in Dominum. Et ideo Papa, „ qui eumdem Ottonem coronavit, unà cum „ Lombardis rogant Imperatorem, quod prædictum Berengarium de Regno Italiæ deponat; & ſic precibus Papæ Imperator Berengarium Regem de Regno depoſuit, & ſic „ finitur Regnum Berengariorum.

„ Anno Jeſu Chriſti DCCCCXXII. ab Urbe „ condita MDCLV. imperat in Roma Lotharius annis II. cognomento Otto, cujus uxor „ fuit nobilis Donna Dalvida pulcherrima, „ ſapientiſſima, & ditiſſima, quam multum „ afflixit prædictus Rex Berengarius Italicorum IV. cognomine Otto.

„ Anno Jeſu Chriſti DCCCCXXIV. ab Urbe „ condita MDCLVII. imperat in Roma Otto „ III. annis XVII. ſecundum aliquos, ponendo Ottonem tyrannum, qui fuit tempore „ Veſpaſiani, pro Primo. Et iſte Imperator „ Otto fuit multum plenus pecunia, antequam eſſet Imperator, dum eſſet in Alemannia; Et ideo propter malum ſtatum „ Eccleſiæ tempore Joannis Papæ XIII. à Cardinalibus clam vocatus, ut neceſſitati Eccleſiæ Romanæ ſubveniret, ſibi Imperium „ promittunt, & dant. Et ipſe iter faciens „ per Lombardiam, & Tuſciam venit Romam, ubi à Papa, à Cardinalibus, & à Populo Romano honorificè ſuſceptus eſt, & „ ibi diadema Imperii ſuſcepit, & multa „ dona, & maxima Eccleſiæ donavit, & in „ Imperio laudabiliter, & honorabiliter multo tempore vixit, & vacavit Imperium annis multis.

„ Anno Jeſu Chriſti DCCCCXL. ab Urbe „ condita MDCLXXIII imperat in Roma Otto „ IV. de Ottonibus Imperatoribus XXX. Hic „ Romam veniens à Papa Gregorio V. coronatus eſt. Mox ordinata Italia per Galliam „ in Saxoniam vadit; Creſcentius verò Conſul de Roma turpiter expulit Gregorium „ Papam, qui Imperatorem prædictum coronaverat, & quemdam Joannem Græcum „ Epiſcopum Placentinum pecunioſum in Papam ordinavit. Quod ut audivit Imperator „ IV. prædictus de Saxonia in furore reverſus „ eſt Romam; Creſcentius verò Conſul prædictus ſe recollegit cum multis in Caſtro „ S. Angeli in Roma propter Imperatorem. „ Imperator verò obſidionem ponit circa Caſtrum, donec illud accepit, & Creſcentium „ Conſulem decapitavit; Epiſcopum autem, „ qui Papatum acceperat, exoculavit, & prædictum Papam Gregorium ad Papatum reduxit maximo cum honore. Uxor autem „ Imperatoris prædicti vocata eſt Lombarda, „ de qua genuit filium, quem Ottonem V. „ vocavit, ſibi in Imperio ſucceſſorem, & „ filiam pulcherrimam nomine Alax, quam „ fugavit Aleramus Teutonicus ſanguine, & „ Lombardus natione. De quibus duobus, „ ſcilicet Aleramo, & Alax, nati ſunt primi „ Marchiones Montis-ferrati, ſicut dicetur infra. Filius autem Imperatoris Otto V. accepit uxorem filiam Imperatoris Conſtantinopolitani, & tempore ſuo eſt tota Italia „ in pace, & principium Marchionatus Montis-ferrati in Lombardia incœpit de filia ſua „ nomine Alax.

Fatto adunque quanto ſopra eſſo Frate Giacomo, ſeguendo la narrazione ſua ſcrive nel ſeguente modo,

„ Anno Jeſu Chriſti DCCCCXXIV. imperante in Imperio Romano Ottone IV. iſtius „ nominis Imperatore, quidam nobilis de „ Alamannia, cujus nomen apud modernos „ igno-

„ ignoratur, unà cum uxore ſua peregrinando
„ venit in Lombardia, volentes Romam ire
„ devotionis cauſsâ, & eques cum comitiva
„ decenti perveniunt Sezadium Lombardiæ
„ Aquenſis Diœceſis: Tunc enim in Villa
„ prædicta Sezadii habitabant, qui habebant
„ ejus dominium, & etiam in Spigno, & in
„ magna parte illius contratæ. Uxor autem
„ nobilis prædicti peregrini Teutonici exiſtens
„ gravida in Sezadio, appropinquavit partui,
„ & peperit filium maſculum pulcherrimum,
„ quem multi nobiles tenentes, & illum ba-
„ ptizantes, Aleramum denominaverunt, di-
„ centes, Deus in tua peregrinatione gaudium
„ tibi dedit. Et poſt modicum, quia ipſi pa-
„ rentes pueri Alerami inde tranſire volebant,
„ & facere peregrinationem ſuam, filium ſuum
„ Aleramum cum nutrice de lingua ſua di-
„ mittunt, donec revertantur de Roma. Va-
„ dunt pater, & mater Alerami Romam;
„ puer autem cum nutrice remanet in Seza-
„ dio; ambo in Roma infirmati moriuntur.
„ In Sezadio puer Aleramus creſcit, & dum
„ eſt annorum trium, nutrix ipſius Teutonica
„ moritur; Et quia puer erat pulcher, & no-
„ bilis, expenſis Communitatis alteri nutrici
„ traditur nutriendus. Factus eſt Aleramus
„ puer pulcher, & magnus quindecim anno-
„ rum, & factus eſt ſcutifer cujuſdam nobilis
„ Dominorum de Sezadio, & quia erat juve-
„ nis gratioſus, fecit eum quaſi filium ſuum,
„ & factus eſt Aleramus licet juvenis bonus
„ miles.

„ Civitas Brixienſis Lombardiæ, quæ ſæpe
„ fuit moleſta Imperatoribus, Ottoni Imperatori IV. rebellat; facit Imperator contra
„ Brixiam magnum exercitum. Mittitur Ale-
„ ramus pulcher miles ad exercitum Imperatoris pro Communitate Sezadii, quia ſic petiit Impetator à Dominis illius loci, quod
„ pro parte ſua provideant de uno milite.
„ Vadit Aleramus eques ad exercitum Imperatoris in omnibus benè ornatus, & ſe repræſentat coram Imperatore in exercitu ſuper Brixiam, repræſentando honorem Dominorum Caſtri, & Villæ Sezadii, quem
„ ut vidit Imperator, multum miratur de facundia, & phiſonomia Alerami, & interrogat Aleramum, unde ſit. Qui audacter reſpondit Imperatori, dicens: ſanguine ſum
„ Teutonicus, ſed natione, & nutritione
„ Lombardus, quia de patre, & matre Teutonicis genitus, natus autem, & nutritus
„ in Sezadio Lombardiæ Epiſcopatus Civitatis Aquenſis. Imperator autem, qui erat de
„ ſanguine Teutonico, motus corde cœpit
„ Aleramum diligere, & eum ſtatim jubet eſſe
„ de familia ſua, & illum militem faciens vult
„ Imperator, quod ſibi de ſcypho in menſa
„ ſerviat; & factus eſt Aleramus miles, &
„ pincerna Imperatoris Ottonis IV. iſtius no-
„ mine videlicet Romanorum. Tamdem Ale-
„ ramus ab Alax filia Imperatoris diligitur,
„ & etiam Aleramus filiam Imperatoris amore
„ maximo dilexit. Et convenientes ſimul
„ ambo de Curia Imperatoris fugiunt, & cum
„ duobus equis, uno albo, & uno rubeo fu-
„ gientes perveniunt ad Alpes Comitatus Al-
„ binganenſis. Alias enim Aleramus cum
„ Domino ſuo, cujus erat ſcutifer in Sezadio,
„ fuerat cauſa venationis in illis nemoribus;
„ & dubitans, ne perquireretur, elegit locum
„ illum habere magis occultum, ut cum præ-
„ da ſua melius poſſit latere. Eſt enim in il-

A „ lis nemoribus quidam locus altiſſimus, &
„ deſertus, qui vocatur Petra Ardena. Et per-
„ venientes ambo illuc, vix puellam poſuit
„ in cacumine illius Montis, & de lignis, &
„ aliis arbuſculis fecit habitaculum, ut melius
„ potuit; & ſic ſtantibus ambobus in illo Mon-
„ te de Petra Ardena, duxit Aleramus unum
„ de equis Albinganam, & illum vendidit, &
„ alium ſibi retinuit. Et Alax ſibi deſponſa-
„ vit in uxorem, quæ de Aleramo concepit,
„ & filium unum peperit, quem ex nomine
„ Imperatoris ſoceri ſui Ottonem denomina-
„ vit. Conſumtis omnibus, quæ ſecum porta-
„ verant, Aleramus cœpit facere carbonem
„ in illo nemore, & portare ſuper equum,
B „ quem ſibi retinuit, Albinganam ad venden-
„ dum; & caſu carbonem vendidit coquo Epi-
„ ſcopi Albinganenſis, & hodie, cras, &
„ ſemper, & factus eſt coqui Epiſcopi Alera-
„ mus familiaris, & hoc per multos annos.
„ Poſt modicum natus eſt Aleramo filius ſe-
„ cundus in nemore, quem vocavit Bonifa-
„ cium. Tertium genuit Aleramus, quem
„ denominavit Gulielmum, & iſte habuit bo-
„ num corpus inter alios. Præterea generavit
„ Aleramus filium quartum, quem vocavit
„ Theten. Dicitur etiam, quod generavit
„ filium quintum, qui non crevit, ſed mor-
„ tuus eſt puer. Dum Otto filius Alerami pri-
„ mogenitus eſſet annorum duodecim, duxit
C „ eum ad Curiam prædicti Epiſcopi, & quia
„ adoleſcens videbatur eſſe, & erat juvenis
„ gratioſus, fecit eum Epiſcopus ſcutiferum
„ ſuum. Erat ipſe adoleſcens pulcherrimo
„ aſpectu, totus enim erat ſimilis Imperatori
„ Ottoni. Aleramus autem, & cum carbone,
„ & ſine, modò propter filium venit frequen-
„ ter Albinganam ad Curiam prædicti Epiſcopi.
„ Dum autem prædicta agerentur, iterum
„ Brixienſes rebellant Ottoni Imperatori IV.
„ prædicto, & parat Imperator facere exerci-
„ tum contra eos, & mittit pro omnibus Vaſ-
„ ſallis, & maximè pro Prælatis Eccleſiarum,
„ & Epiſcopis, qui terram tenent in fidelitate
„ ab Imperio Romano; & inter ceteros parat
D „ ſe Epiſcopus Albinganenſis ire Brixiam ad
„ Imperatorem. Vocat coquus Epiſcopi Ale-
„ ramum carbonerium, & dicit, quod ſi vult
„ ire ſecum ad exercitum, & eris ibi mecum
„ in coquina, & me juvabis; & vadit Alera-
„ mus cum coquinario, ipſe, & Otto filius
„ ejus, qui erat factus ſcutifer prædicti Epi-
„ ſcopi, & perveniunt ad exercitum contra
„ Brixiam. Fecerat enim coquinarius ſibi
„ arma ſingularia, & vexillum exornatum cum
„ ſignis coquinæ intus, ſcilicet cum lebetis,
„ patellis, & catenis ad ignem, omnia nigra
„ in campo albo, & etiam habebat unum bo-
„ num equum, & fortem. Et dum ſic eſſent
„ in exercitum ſuper Brixiam, milites Bri-
E „ xienſes cum maxima virtute aggrediuntur
„ exercitum Imperatoris, & in tantum hodie,
„ & cras moleſtant exercitum, quòd unâ die
„ facti ſunt tantæ virtutis, & audaciæ, quod
„ vadunt uſque ad papilionem Imperatoris,
„ & coactus eſt Imperator fugere cum ſuis
„ Baronibus ferè per quinque miliaria. Tunc
„ Aleramus videns, quæ fiebant, & dolens de
„ verecundia Imperatoris, ſtatim currens ac-
„ cepit arma coquinarii, & equum, & ve-
„ xillum cum ſignis coquinaribus, & ſeipſum
„ cum filio ſuo Ottone ſcutifero Epiſcopi, qui
„ tunc erat annorum ſexdecim, & jam ſatis
„ bene equitabat, ſe omnibus militibus Bri-

xien-

Digitized by Google

„ xienſibus oppoſuit, & viriliter cum eis præ-
„ liatur. Quod videntes multi alii milites,
„ adduntur Aleramo, & ſic Aleramus cum
„ filio ſuo Ottone ſcutifero, qui vexillum por-
„ tabat, & aliis multis, totam Brixienſium
„ militiam ponunt in fugam, perſequuntur uſ-
„ que ad portam Civitatis; & hæc victoria
„ attribuitur militi, qui habebat vexillum
„ cum inſignibus coquinaribus. Nullus autem
„ novit adhuc, quis ſit miles iſte, qui facit
„ hanc victoriam, & qui habet tale vexillum,
„ & alia arma.

„ Alterâ autem die exeunt Brixienſes de
„ Civitate, & occurrunt uſque ad papilionem
„ Imperatoris. Aleramus verò cum filio ſuo
„ Ottone, qui portat vexillum, ſe oppoſuit
„ Brixienſibus, & illos inſequitur uſque ad
„ portam Civitatis, & modò currit fama ge-
„ neralis per exercitum de iſto milite. Petit
„ Imperator, quis ſit iſte miles, qui tanta fe-
„ cit, & non cognoſcitur, niſi quod Epiſco-
„ pus Albinganenſis audit illum eſſe famulum
„ coqui ſui. Vocatur coquus, ducitur Alera-
„ mus famulus, & Otto filius ad eum. Tunc
„ ſecreto Epiſcopus loquitur Aleramo, qui
„ vocabatur carbonerius, & vult ab eo ſcire,
„ quis eſt. Aleramus autem manifeſtat ſe
„ Epiſcopo, quod ſum ille Aleramus, qui tali
„ tempore fui furatus Alax filiam Imperatoris
„ Ottonis, de qua habeo tres filios in nemore
„ Petræ Ardenæ cum matre eorum. Quod
„ cum audiſſet Epiſcopus, vadit ad Imperato-
„ rem, & petiit ab eo ſecretum; qui promit-
„ tit, & ei totum per ordinem ſub fiducia
„ ſecreti dicit de Aleramo, qui prædicta fecit
„ Imperatori; dicens quod habet quatuor ma-
„ ſculos, quorum unus eſt hic, & ipſe miles
„ probabiliter contra Brixienſes fecit tres ta-
„ les victorias. Placatur Imperator, & parcit
„ Aleramo; vocantur omnes. Epiſcopus ſta-
„ tim Aleramum, Alax uxorem Imperatoris
„ filiam, cum quatuor filiis omnibus optimè
„ veſtibus ornatis, ſcilicet Ottone, Bonifa-
„ cio, Gulielmo, & Thete cum comitiva du-
„ cit ad Imperatorem. Quos omnes Imperator videns, & flens recepit. Imperatrix autem, ut vidit filiam, ſtatim cecidit ſemianimis, quam Imperator confortans ad ſe reverſa eſt. Imperator autem filios Alerami militis omnes quatuor accinxit in milites, & factum eſt maximum gaudium per multos dies in Curia Imperatoris, & in toto exercitu Civitatis Brixiæ. Et ſtatim ut Imperator accinxit filios Alerami in milites, dedit eis vexillum militiæ, & inſignia bauzani coloris rubei, & albi, quæ eſſe debent in probitate, maximè omnium exeuntium de ſemine Alerami.

„ Poſt paucos autem dies Otto filius Alerami cum aliquibus ſociis vadit, ignorante patre, ex alia parte Civitatis Brixiæ, ſicut probiſſimus juvenis, ut poſſit damnum inferre Brixienſibus. Aleramus autem cum militia ſibi commiſſa etiam exiit de exercitu verſus murum, ſi poſſet invenire aliquos Brixienſes extra Civitatem, & ſic ſæpe exibant. Et dum vadit fortiter cum ſociis armatus, vidit Ottonem filium ſuum cum ſociis ſuis, & non cognoſcens eum, cum impetu cucurrit ad illum; Et Otto probiſſimus verſus patrem, & quilibet credebat contra Brixienſes pugnare. Tamdem Aleramus fortior filio de equo lancea deponens filium proprium ignoranter occidit.

„ Quo mortuo alii juvenes, qui erant ſocii
„ Ottonis, verſus exercitum fugam accipiunt,
„ omnes currunt. Quæritur, quis mortuus
„ eſt, invenitur Otto filius Alerami lanceâ
„ patris transfixus; dolor maximus, & plan-
„ ctus incredibilis fit in toto exercitu, & Cu-
„ ria Imperatoris; ſtat Imperator triſtis, &
„ non poterat conſolari.

„ Poſt aliquot dies ab Imperatore devinci-
„ tur Civitas Brixiæ, & omnia ibi ſunt or-
„ dinata. Imperator Otto cum tota Curia
„ ivit Ravennam, fecit Aleramum Marchio-
„ nem cum tota poſteritate ſua, & eidem
„ dedit totam terram, quæ eſt à flumine
„ Vallis Urbæ, per ripam Padi fluminis ul-
„ tra Tanarum per tranſverſum ex confini-
„ bus Provinciæ, exceptis aliis Communita-
„ tibus, & per littus maris, uſque dum per-
„ veniatur Vulturum; & dicitur quod Ale-
„ ramus in tribus diebus naturalibus totam
„ terram illam equitando pertranſivit, ita
„ quod ſecunda die equus ſuus mortuus eſt
„ in Monte, ubi dictum eſt *Equus mortuus*.
„ Aleramus, antequàm eſſet gener Ottonis
„ Imperatoris IV. habebat arma Dominorum
„ de Sezadio, ſcilicet campum album cum
„ ſtella rubea, ſed factus Marchio arma
„ mutavit.

Queſta è tutta la diſtinta narrazione di Frate Giacomo d'Acqui, circa la quale qualunque deſideroſo d'intendere la verità dell' origine della glorioſa Caſa di Monferrato, deve notare, ed avere avvertenza, che ad Arnolfo Settimo Re di Germania, il quale fu l'ultimo Imperatore della proſapia di Carlo, ſuccedette Lodovico Ottavo ſuo figliuolo. A Lodovico, Conrado Primo Duca d'Auſtria l'anno DCCCCXIH. A Conrado Primo, Enrico Primo Saſſone l'anno DCCCCXX. Ad Enrico Primo, Ottone primo ſuo figliuolo l'anno DCCCCXXXVIII. al tempo di Giovanni XI. e di Leone VII. Pontefici, regnante in Italia Ugone, e Lotario ſuo figliuolo. A Ottone Primo, Ottone Secondo ſuo figliuolo l'anno DCCCCLXVIII. & a Ottone Secondo Ottone Terzo ſuo figliuolo l'anno DCCCCLXXXV. E perche della Caſa di Saſſonia furono ſucceſſivamente tre Imperatori di queſto nome Ottone, dice il verſo trito appreſſo de' Germani: *Otto, poſt Otto, regnavit Tertius Otto*; perilche conferendoſi i predetti tempi, col conto di Fra Giacomo, ſeguiterebbe, che Alaſia moglie di Aleramo foſſe ſtata figliuola di Ottone Terzo Imperatore commutato per lui in Ottone Quarto, e che eſſo Ottone Terzo aveſſe creato Aleramo con la poſterità ſua Marcheſe di Monferrato: il che è riprenſibile, e falſo, come manifeſterà la lettura del privilegio d'Ottone Primo, che leggendo ſi troverà.

E queſto baſti quanto alla riprovazione di Fra Giacomo d'Acqui.

Abbiamo adeſſo ad eſaminare, quanto ha ſcritto Fra Giacomo Filippo Bergomenſe Eremitano, poco e male inſtrutto dell' origine dell' Illuſtriſſima Caſa di Monferrato nel ſupplemento ſuo delle Croniche, in Ottone Secondo, le cui parole ſon queſte.

„ Aleramus itaque primus prædictæ origi-
„ nis Marchio fuit; qui ut multorum rela-
„ tio fert, Saxoniæ Ducis filius extitit, qui-
„ que & hoc modo hac tempeſtate ſui Prin-
„ cipatus fundamenta jecit, atque in eo no-
„ vem annis regnavit. Nam ipſe Aleramus

„ Saxo-

Digitized by Google

„ xoniæ Ducis unicus gnatus fuit : cujus pa-
„ ter Chriſtianiſſimus exiſtens etiam , tam
„ morum, quàm Principatus dignitate præcel-
„ lebat. Qui cum prole careret unà cum con-
„ juge ſua , quæ ſibi Divinâ providentiâ tam
„ morum , quàm nobilitatis ſublimitate fue-
„ rat ſociata , Divum Jacobum Apoſtolum
„ ſibi in præcipuum & ſpecialem advocatum
„ delegerunt. Voveruntque eidem , ſi filium,
„ aut filiam impetrare dignaretur, quod San-
„ ctas ipſius reliquias in Hiſpania viſitarent.
„ Voto quoque emiſſo , Divina clementia
„ precibus eorum non defuit . Nam piiſſimi
„ Apoſtoli aures à juſtorum petitione non
„ defuere; ſed eorum vota Deus ex alto pro-
„ ſpiciens , ipſorum petitiones effectui man-
„ davit; & ſtatim uxor concepit. Cumque
„ Dux ipſe uxorem gravidam præſenſiſſet, di-
„ ſpoſitis Regni ſui rebus , unà cum ipſa
„ uxore prægnante ad perficiendum , quod
„ voverant, iter arripuit. Dum autem in Ita-
„ liam perveniſſent, non procul ubi nunc eſt
„ Alexandria Civitas , uxor filium peperit
„ maſculum , quem Aleramum in Baptiſmo
„ nominavit. Exactoque menſe ibidem filium
„ cum nutrice , & aliis complurimis ſuis pro-
„ ceribus, qui infantuli curam gererent, di-
„ miſerunt , atque ita cœptum iter arripue-
„ runt . Dumque omnes limina Sanctiſſimi
„ Apoſtoli inviſiſſent, tam pater , quàm ma-
„ ter in reverſione defecerunt, orbuſque par-
„ vulus factus , etiam cum parentibus Re-
„ gnum pariter amiſit. Educatus nihilominus
„ Aleramus ipſe procerum, & pædagogorum
„ ſuorum monitis , & exemplis in omnibus
„ virtutibus egregius tamdem effulſit . Erat
„ quippe in primis pulcher aſpectu , facie læ-
„ tus , ſocietate , & moribus delectabilis , col-
„ loquioque ſuavis , & omnibus virtutibus
„ ornatus . Ipſum igitur nondum pubeſcentem
„ ob innumeras ejus in omni genere virtutes
„ Ottoni II. nondum Auguſto pædagogi ſui
„ obtulerunt . Quem ſtatim Imperator ipſe
„ Alaſiæ ejus filiæ inſtitutorem, & magiſtrum
„ dedit. Erat autem Alaſia ipſa, ut ita dixe-
„ rim, adhuc infantula, quæ cum pubertatis
„ annos attigiſſet, capta magiſtri ſui amore ,
„ illum precibus, & lacrymis ſolicitare cœ-
„ pit, ut illam furtim ſibi duceret uxorem .
„ Metuebat autem ipſa Alaſia, ne pater ipſam
„ alteri in conjugium traderet. Ipſius autem
„ precibus Aleramus tamdem permotus , Deo,
„ ac Beato Jacobo ſic volentibus , mutatis
„ veſtibus adoleſcentulam clanculum è Regia
„ abduxit, atque ita ipſam uxorem accepit .
„ In Alpibus verò maritimis agri Albinganen
„ ſis confugientes , tamdiu ibidem in deſpe-
„ cto habitu delituerunt, donec tres genuere
„ filios. Poſtremò ab Epiſcopo Albinganenſi
„ cognitus, ejus interceſſione, ac meritis Bea-
„ tiſſimi Jacobi Apoſtoli in paternam gratiam
„ ipſa Alaſia cum viro ſuo Aleramo recepta
„ eſt, quibus Imperator ipſe tunc Auguſtus
„ factus in Italiam optimam regionem poſſi
„ dendam conceſſit , cui Montis-ferrati no
„ men impoſuit , cujus , ut præmiſſum eſt,
„ fines ſtatuerat Imperator ipſe, ut ex una
„ parte Padus, inde Appeninus, & mare Li-
„ guſticum, & ſuperiori in parte Mons Ve-
„ ſulus; & ſic idem Aleramus ab Ottone Au-
„ guſto II. hujuſce regionis Montis-ferrati ,
„ ac totius pænè Pedemontis hoc modo do-
„ minatum accepit, &c.

Ma ſe per Divina permiſſione le anime de

A gli Autori di eſſa narrazione poteſſero venire al colloquio de gli uomini , poſponendo le contrarietà, e diſcrepanze loro l'uno dall' altro, volentieri domanderei col Satirico Poeta: *Dic tamen , unde hæc emis ; haud pudeat dominum monſtrare tabernæ* . Cioè con qual' autentica ſcrittura ſi ſono indotti ad affirmare, e dire, che Aleramo foſſe unico figliuolo del Duca di Saſſonia, e che Alaſia foſſe figliuola del Quarto Ottone, il quale ſecondo la vera computazione ſi ritrova eſſere il Secondo, e fare in lui l'eſordio de i diſcendenti di Aleramo, e d'Alaſia Marcheſi di Monferrato. Che la madre d'Alaſia aveſſe nome Lombarda, e che Aleramo commetteſſe il ratto del-
B la predetta Alaſia, e che da Ottone Secondo otteneſſe il Marcheſato di Monferrato . Con ciò ſia coſa che per la corroborazione, e confirmazione del Privilegio conceſſo ad Aleramo per Ottone Primo, ſi arguiſca tutto l'oppoſito nella ſentenza delle ſuſſequenti parole, le quali formalmente dicono così. *Inſuper confirmamus, & corroboramus ſupradicto Aleramo Marchioni omnes res, & proprietates ſuas, quæ illi advenerunt tam ex hereditate parentum , quam de ſuo aquiſtu* . Et poſtea: *Quod ſi aliquis contradictionem de ſupraſcriptis omnibus , cum eodem, ſuiſque heredibus habuerit , volens objicere, quod inveſtituram inde præterito tempore non habuerit, liceat eidem Aleramo, ſuiſ-*
C *que heredibus per noſtram datam licentiam, & hujus noſtri præcepti conſtitutionem, aut per ſacramenta, aut per pugnam declarare*. Se adunque il padre di Aleramo pel paſſato tempo era ſtato inveſtito da gli antecedenti Imperatori , & aveva poſſeduto nel Regno Italico la regione chiamata Monferrato, e gli altri Dominj ad Aleramo confermati e corroborati per la morte del padre da Ottone Primo Imperatore; dal quale gli era ſtata conceſſa licenza di difenderſi, o per ſacramento, o per pugna contra qualunque perſona, che aveſſe voluto opponere pel contrario : come può ſtare, che ſi partiſſe di Germania per andar' a viſitare per divozione San Pietro di Roma,
D ovvero San Giacomo in Compoſtella per adempire il voto ſuo ; e caſualmente perveniſſe in Italia? Et ancora ſoggiungono della educazione del figliuolo Aleramo , il quale non ſi può meritamente macchiare, che foſſe nodrito in una ſelva, perchè le autorità, ſcritture, e privilegj, i quali nel progreſſo ſi vederanno, non lo conſentono; e manco, che commetteſſe il ratto, & violazione della figliuola dell' Imperatore , del quale memorabil fatto non parlano nè Frate Martino nella ſua Cronica Martiniana, nè il Platina in Agapito Secondo, nè in Giovanni Terzodecimo Pontefici, nè il Biondo nella ſeconda Decade del ſecondo libro, nè nella ſeconda del terzo, nè
E Matteo Palmerio , nè Raffaello Volaterrano nel vigeſimoterzo *Rerum Urbanarum*, nè Giovanni Nauclero Propoſto *di Tubinga in Germania* nella trigeſima ſeconda , e trigeſima quarta Generazione del ſecondo volume della Cronografia ſua, diligentiſſimi inveſtigatori , e Scrittori dell' Iſtorie . Nè ancora del congreſſo, il quale (ſecondo il predetto Frate Giacomo d'Acqui) fu fatto nell' eſſercito dell' Imperatore davanti a Breſcia, nel tempo, che dice , che eſſa Città ſi ribellò all' Imperio , fanno menzione alcuna. Onde eſſendo le addotte ragioni di tal' efficacia , che le finzioni non poſſono offendere , nè adombrare la ve-

rità, altro non ſi richiede, ſe non far fine ad eſſa diligente ricercata. Non ommettendo però di commemorare, che ho veduto, e letto un' antico, & autentico inſtrumento, nel quale ſi contiene il nome dell' Imperatore, l'anno dell' Imperio ſuo, & il dì, e l'Indizione, come forſe doveva eſſere conſuetudine, & oſſervazione di que' tempi, rogato da Giovanni Notajo del Sacro Palazzo, nel Caſtello della Villa del Fuoco, ch' a' noſtri tempi è diſtrutta, & ancora ſe le dice la Villa del Fuoco, ovvero Fuocaria, vicino ad Aleſſandria. Pel quale appare, che il primo anno dell' Imperio di Conrado, il qual fu al tempo di Sergio, & Anaſtaſio Sommi Pontefici, a dì otto del meſe d'Ottobre, Indizione Undecima: *Guglielmo Conte figliuolo di Guido, & Aychiſa*, ovvero *Aycha Conteſſa* giugali con conſentimento l'uno dell' altro, per merito dell' anime, & eſtinzione de' peccati loro, fecero donazione d'alquanti manſi di terra al Monaſtero de' Santi Salvatore, Vittore e Corona, edificato nel Luogo di Grazano; & ancora di certo molino ſopra l'acqua d'Emporio, con alcuni altri proventi, e redditi, dal quale inſtrumento riſulta aperta e ſolida dimoſtrazione, che Guglielmo donatore (del quale in eſſo ſi fà mentione) foſſe padre di Aleramo, perocchè dalla undecima Indizione, che correva al tempo della rogazione dell' inſtrumento predetto, (& era il primo anno dell' Imperio di Conrado per inſino all' anno novecento e ſeſſanta due, nel quale correva la decima Indizione, e che fu l'anno della conceſſione del privilegio di Ottone Primo fatta ad Aleramo) vi è intervallo di anni ſeſſanta.

Et oltre il detto inſtromento ho veduto, e letto un privilegio di Ugone, e Lothario ſuo figliuolo, che ne' tempi de' Pontificati di Stefano, e Giovanni regnarono in Italia anni venti, nel quale privilegio ſi contiene come eſſi Ugone, e Lothario concedettero ad Aleramo Conte una Corte chiamata il Foro, ſituata ſopra la ripa del fiume Tanaro, nel Contado d'Acqui, con tutto il Territorio, che ſi comprendeva tra detto fiume Tanaro, & il fiume di Bormida. Le parole del quale privilegio ho voluto diſtintamente deſcrivere, per non laſciar' ad alcuno la fatica di leggere l'originale, per eſſer molto laborioſo sì per l'antichità, come ancora per la difficultà della ſcrittura, e barbarica forma delle lettere.

„ In nomine Domini Dei æterni. Hugo, „ & Lotharius Divina favente clementia Re- „ ges. Si petitionibus fidelium noſtrorum li- „ benter annuimus, ardentiores eos fore in „ noſtri obſequio nequaquam ambigimus. „ Quo circa omnium fidelium ſanctæ Dei Ec- „ cleſiæ, noſtrorumque, præſentium ſcilicet, „ & futurorum, devotio noverit, Ambroſium „ Epiſcopum, & Heldricum Comitem dile- „ ctos fideles noſtros ſuppliciter ſerenitatis „ noſtræ poſtulaſſe clementiam, quatenus fi- „ deli noſtro Aledramo Comiti quamdam „ Cortem, quæ Forum nuncupatur, ſitam „ ſupra fluvium Tanari in Comitatu Aquenſi, „ jure proprietario per hoc noſtræ inſcriptio- „ nis præceptum uſque in perpetuum conce- „ dere dignaremur. Cujus petitionibus infle- „ xi eandem Cortem cum omnibus rebus à „ fluvio Tanari uſque ad flumen Burmidæ, „ nec non à loco, qui vocatur Barcile, uſ- „ que Carpanum perjuratum, ac cum omni- „ bus, quæ dici vel nominari poſſunt, per „ hoc noſtrum præceptum in integrum con- „ cedimus, & elargimur, ac de noſtro jure „ & dominio in ejus jus & dominium omni- „ no transfundimus & delegamus unà cum „ Caſtris, & Capellis, caſis, terris, vineis, „ campis, pratis, paſcuis, ſilvis cultis & in- „ cultis, diviſis & indiviſis, maſſaritiis, ſali- „ cetis, ſationibus, ripis, rupinis, molendi- „ nis, piſcationibus, portubus, aquis, aqua- „ rumve ductibus, venationibus, redhibitio- „ nibus, diſtrictionibus, cum ſervis etiam, „ ancillis, aldionibus, & aldianibus, omni- „ buſque rebus ad prædictam Cortem à jam „ dicto flumine in flumen, atque à jam no- „ minato loco Barcile uſque ad Carpanum „ prædictum pertinentibus, vel aſpicientibus „ in integrum, ut habeat, teneat, firmiter- „ que poſſideat ipſe, ſuique heredes, habeant- „ que poteſtatem tenendi, vendendi, donan- „ di, commutandi, alienandi, pro anima ju- „ dicandi, vel quicquid eorum decreverit ani- „ mus faciendi, omnium hominum contradi- „ ctione remota. Inſuper concedimus eidem „ fideli noſtro Aledramo, ſuiſque heredibus, „ ut de Villa, quæ vocatur Roncho, & de „ omnibus Arimannis in ea morantibus om- „ nem diſtrictionem, omnemque publicam „ functionem, & querimoniam, quam antea „ Publicus, noſterque Miſſus facere conſue- „ verat, & quemadmodum ante nos, aut no- „ ſtri Comitis Palatii præſentiam placitum „ cuſtodire conſueverant, aut ante noſtrum „ qualemcumque Miſſum, ita ante præfati „ Aledrami noſtri Fidelis præſentiam cuſto- „ diant & obſervent. Si quis igitur hoc no- „ ſtræ conceſſionis præceptum infringere, vel „ violare conaverit, ſciat ſe compoſiturum „ auri optimi libras ducentas, medietatem „ Cameræ noſtræ, & medietatem præfato „ Aledramo Comiti. Quod ut verius creda- „ tur, diligentiuſque ab omnibus obſervetur, „ manibus propriis roborantes, annulo noſtro „ ſubter juſſimus inſignari. Signa Sereniſſimo- „ rum Hugonis, & Lotharii Regum.

„ Gileprandus Can- „ cellarius ad vicem „ Boſonis Epiſcopi Ar- „ chicancellarii reco- „ gnovi, & ſubſcripſi.

„ Dat. VIII. Idus Februarii, Anno Dominicæ „ Incarnationis DCCCCXXXVIII. Regni verò „ Domni Hugonis piiſſimi Regis nono, Lo- „ tharii autem filii ejus quarto, Indictione „ Octava. Actum Papiæ in Chriſti nomine „ feliciter. Amen.

Avendoſi adunque attenta conſiderazione alle parole del detto privilegio d'Ugone, e Lothario, riſulta manifeſta pruova, che al tempo della conceſſione di eſſo, Aleramo aveva titolo di Conte, contratto da Guglielmo ſuo padre, e da gli altri anteceſſori ſuoi. E conſiderandoſi parimente le parole della donazione fatta all' Abbazia di Grazano l'Anno undecimo di Berengario, e di Alberto ſuo figliuolo, che fu l'Anno DCCCCLI. ſedente nel Pontificato Agapito II. e Coſtantino con Romano ſuo figliuolo nell' Imperio Orientale, appare, ch' eſſo Aleramo marito di Gilberga figliuola del prenominato Berengario al tempo della donazione predetta teneva la denominazione, e il titolo di Marcheſe, come nel ſeguente inſtrumento di eſſa donazione quì eſemplato ſi legge.

„ In nomine Domini Dei Salvatoris noſtri „ Jeſu

„ Jeſu Chriſti DCCCCLI. Berengarius, & „ Adelbertus filius ejus gratia Dei Reges, „ Anno Regni eorum Deo propitio Undeci„ mo, menſe Auguſti, Indictione Quarta. „ Dum fragilis, & caduca vita homo eſt in „ hoc ſeculo, dum vivit, & rectè loqui po„ terit, jucundum erit, ſi res ſuas diſponat „ bono animo, unde valeat ſervire altiſſimo „ Domino, & acquirere felicitatis gaudium, „ & præmium ſine fine manſurum. Et dum „ cogitat tremendum diem Judicii, impios „ nefandam retributionem recipiendos, & „ felices deſiderabilem vocem audiendos: præ„ vidimus nos Aleramus Marchio filius Gu„ lielmi Comitis, & Gilberga filia Domini „ Berengarii Regis, & Anſelmus, ſeu Oddo „ gg. viventes lege Salica, ipſi namque juga„ les modo quo ſupra genitorum noſtrorum, „ & Anſelmi, ſeu Oddoni gratiâ nobis con„ ſentiente, & ſubter confirmante, de noſtra „ facultate nobis ſua pietate largita Chriſtifi„ delibus offerre, ut per eorum ſanctam in„ terceſſionem Deus noſtri miſereatur, & per „ hoc æternum memoriale ibi nos eſſe ſuper„ nus Judex permittat, ubi juſti ſine fine re„ gnabunt. Et manifeſti ſumus nos qui ſupra „ jugales, & genitores pater, & maternia, „ ſeu filiis, & filiaſtri, quia Deo miſerante „ ante hos dies ædificavimus Monaſterium „ in propriis rebus noſtris in loco & fundo „ Grazani infra Caſtrum ipſius loci, in ho„ norem Domini Salvatoris, & Sanctæ Ma„ riæ, ſeu Sancti Petri, atque Sanctæ Chri„ ſtinæ, & nunc ibi Abbatem ordinatum ha„ bemus, & ex parte inibi Fratrum Mona„ chorum ingreſſorum pro eorum ſumptu, & „ uſu, & ſtipendiis donamus, cedimus, & „ offerimus Cortes tres domo cotiles juris „ noſtri, quas habere viſi ſumus: unam in „ ſupraſcripto loco & fundo Grazani, cum „ ejuſdem Caſtro inibi habentes, aliam in „ loco & fundo Ciſignani, tertiam verò in „ loco & fundo Cardalone, atque maſſaritias „ decem; quatuor in loco & fundo Pautren„ gi; unam in loco & fundo Godi; duas in „ loco & fundo Paniengi; duas in loco & „ fundo Paciliani; & unam in loco & fundo „ Meloneſe, in loco ubi dicitur Mura, no„ minativè ipſum maſſaritium, qui rectum & „ laboratum eſt per Medium liberum, modo „ ſimili, quod noſtri juris eſt, cum caſis, „ maſſaritiis, ſeu ſervis, & ancillis, & om„ nibus rebus ad eaſdem Cortes, vel loca, „ ſeu Maſſaritia pertinentibus, quæ ſunt ſu„ praſcriptæ omnes res ſuper totum jugera„ centum, ex omnibuſque ſupra menſurata, „ & comprehenſa leguntur in integrum, & „ eo videlicet ordine de prædictis noſtris re„ bus, & familiis hanc facimus offerſionem, „ & in tali prætextu perpetuis temporibus „ firmis & ſtabilibus permanendam, ſicut hic „ per ſingula capitula inſertum fuerit; & no„ ſtra decrevit voluntas pro animæ noſtræ, „ & quondam Gulielmi, qui fuit filius, & „ filiaſter, atque germanus noſter, ſeu paren„ tum noſtrorum mercede, ita ut faciant ipſi „ Abbates, & Monachi, qui in præſenti tem„ pore in eodem loco Sancto, & Venerabili „ Monaſterio militaverint, vel qui pro tem„ pore ibidem Deo famulari & ſervire volue„ rint, regulariter ex frugibus prædictarum „ rerum, & cenſu, quod exinde annuè exie„ rit, vel collectum fuerit, ad eorum ſtipen„ dia, & ſumptus, ſeu uſus deſervientium, „ tam de ipſis caſis, & rebus, ſeu familiis, „ quàm de illis caſis, & rebus, ſeu mobili„ bus, & familia, quam d. inceps in antea „ nos in ipſum Monaſterium offerre habebi„ mus. Nec liceat ullo tempore ipſas res im„ mobiles per quodvis ingenium alienare, ſed „ in perpetuum ſunt ipſi fruges, & reditus, „ vel cenſus, in ſumptum, & ſtipendia ipſo„ rum, eorumque ſucceſſorum Abbatis, & Mo„ nachorum ſine noſtri parentumque noſtro„ rum contradictione, vel repetitione, ſine „ aliqua diminoratione, vel invaſione. Nam „ (quod Deus avertat, & fieri non conce„ dentes) ſi Præſul Sanctæ Vercellenſis Ec„ cleſiæ, qui nunc præeſt, vel ſucceſſores, aut „ aliqua perſona, ſeu poteſtas ipſas Cortes, „ domos cotiles, cum dictis caſis, maſſari„ tiis, & rebus cum omni fructu, & eorum „ integritate, & pertinentiis, ſicuti eas ha„ bendas contulimus, quaſi ad ordinandum, „ vel regendum ſuſceperit, aut ex frugibus „ earum rerum, vel cenſu, quod annuè Do„ minus dederit, vel aliquod ſervitium de „ ipſis familiis aliquam ſubtractionem, vel „ diminorationem, vel ipſorum Abbatis, & „ Monachorum, eorumque ſucceſſorum face„ re quæſierint; & ſi inibi aliunde Abbatem „ mittere voluerint, non habeant poteſtatem, „ niſi per juſſionem Epiſcopi Sancti Joannis „ Baptiſtæ Taurinenſis Eccleſiæ, & de ipſis „ Monachis de prædicto Monaſterio, quem „ major pars elegerit. Et volumus, ut ipſum „ Monaſterium in ordinatione Epiſcopi ad „ Epiſcopatum ſupraſcriptæ Eccleſiæ Tauri„ nenſis Sancti Joannis Baptiſtæ, & Conſe„ crationem faciendam, & Chriſma dandum „ interſit, & quod ipſum Monaſterium, & „ ipſe Abbas, & Monachi, qui ibidem ſunt, „ & in antea fuerint, & Deo ſerviverint, ip„ ſas Cortes, domos cotiles, & caſis, maſſa„ ritiis, & omnibus rebus, ſeu familiis ad „ eas pertinentibus, ſeu Caſtrum cum omni „ ſua integritate, & pertinentiam in eiſdem „ locis, & fundis Grazani, Ciſignani, Car„ dalonæ, Pautrengi, Godi, Penengi, Paci„ liani, & Muræ, qualiter ſupra legitur, & „ ſunt comprehenſæ, in integrum habeant. „ Tali videlicet ordine Divina ordinatione „ volumus, nos qui ſupra Aleramus Marchio, „ & Gilberga jugales, & Anſelmus, ſeu Od„ do gg. ut pro omni Nativitate Sancti Joan„ nis duas candelas offerant pro omni circu„ lo annorum. Et ſi ipſe Epiſcopus, aut ſui „ ſucceſſores exinde de ipſo Monaſterio ali„ quid mutare voluerint, aut in aliam ma„ num manumittere juſſerint, niſi ut ſupra „ cum Abbate, & Monachis, componat auri „ optimi libras centum ad conſtitutum Mo„ naſterium. Et inſuper ipſi Monachi, qui in „ ipſo Monaſterio militaverint, & Deo ſer„ vierint, pro Dei amore, & eorum merce„ de quotidie unuſquiſque pro me Aleramo, „ & ſupraſcripto quondam Gulielmo, qui fuit „ filius noſter, Miſſam cantent, & Officium „ faciant. Et tali ordine per cultellum, feſtu„ cam, & vaſonem terræ, atque ramum ar„ boris a parte ipſius Monaſterii, & Abbatis, „ ſeu Monachi legitimam facimus traditio„ nem, & corporalem inveſtituram: & ita „ nos exinde privamus, & foris facimus, & „ eis eas cum omni ſua integritate ad ha„ bendum, & uſufructuandum relinquimus. „ Si qui verò (quod futurum non credimus) „ aut ſi aliquis de hæredibus, ac prohæredi„ bus

„ bus, vel parentibus noſtris, ſeu quælibet
„ oppoſita perſona contra hanc noſtram tra-
„ ditionem, aut offertionem ire quandocum-
„ que tentaverit, aut eam per quodvis inge-
„ nium infringere quæſierit, ſolvat ipſi Epi-
„ ſcopo, Abbati, ſeu Monachis, ſuiſque ſuc-
„ ceſſoribus, vel ipſi Monaſterio, mulctam,
„ quæ eſt pœna, auri optimi librarum cen-
„ tum, argenti pondera quingenta, medieta-
„ tem prædicto Epiſcopatui, & medietatem
„ prædicto Monaſterio. Si præſentem noſtram
„ traditionem, & offerſionem, aut factum ir-
„ rumpere voluerunt, aut aliter facere, niſi
„ quod ſupra legitur, & noſtra fuerit volun-
„ tas, cum Juda traditore ante Tribunal Chri-
„ ſti eamdem damnationem habeant; in ejus
„ ſignum hoc pergamenum cum attramento
„ de terra elevavimus. Hanc paginam nos
„ Notarius, & Judex Domnorum Regum tra-
„ didimus, & ſcribere rogati fuimus, quam
„ ſubter confirmatam teſtibus obtulit roboran-
„ dam. Unde duæ cartæ offerſionis uno tem-
„ pore ſcriptæ ſunt; unam in eodem Mona-
„ ſterio miſimus, aliam jam dicto Epiſcopo
„ Sancti Joannis Baptiſtæ Taurinenſis Eccle-
„ ſiæ dedimus.

Di Ugone, e Lothario, di Berengario, & Alberto ſuo figliuolo, & ancora di Ottone Primo datore del ſeguente privilegio, ne parlerò dopo la recitazione d'eſſo privilegio. Però in queſto luogo non dirò altro, ſolo che per rimovere l'errore di Fra Giacomo d'Acqui, dove ha ſcritto, che la moglie d'Ottone Primo ebbe nome Lombarda, è da ſapere, che eſſo Ottone ebbe due mogli, cioè Editta, con la quale generò Luitolfo, e Lingarda, che fu maritata a Conrado Duca Franco, & Adeleida, che prima fu moglie di Lothario, e con eſſa procreò Ottone Secondo ſucceſſore ſuo nell'Imperio, & Adeleida, la quale riferma il nome della madre.

Seguita il privilegio.

„ In nomine Sanctæ Individuæque Trinita-
„ tis. Otto Divina ordinante providentia
„ Imperator Auguſtus. Oportet, Imperialem
„ excellentiam, aurem ſerenitatis ſuæ hone-
„ ſtis fidelium ſuorum petitionibus inclinare,
„ quatenus promptiores & devotiores in ſuum
„ efficiant famulatum. Quapropter noverit
„ omnium fidelium Sanctæ Eccleſiæ, noſtro-
„ rumque præſentium ſcilicet & futurorum
„ univerſitas, Aleramum Marchionem, inter-
„ ventu ac petitione Adheleydæ noſtræ con-
„ jugis, atque Imperii noſtri participis, no-
„ ſtræ adiiſſe ſublimitatis culmen, humiliter
„ poſtulando, ut quaſdam Cortes abſas, ha-
„ ctenus Regni noſtri juris, clementi præce-
„ pti noſtri pagina illi concederemus, nec-
„ non & omnes res, & proprietates ſuas ad
„ utriuſque ſexus familias, quæ illi advene-
„ runt tam ex hereditate parentum, quàm de
„ ſuo acquiſtu, ſimiliter auctoritate noſtri
„ præcepti eidem confirmaremus, & penitus
„ corroboraremus. Cujus petitionibus an-
„ nuentes, & ipſius fidelitatem conſiderantes,
„ per hoc noſtrum præceptum, prout juſtè
„ & legaliter poſſumus, concedimus, dona-
„ mus, atque largimur prædicto Aleramo
„ Marchioni omnes illas Cortes in deſertis
„ locis conſiſtentes à flumine Tanari uſque
„ ad flumen Urbam, & ad litus maris, quo-
„ rum nomina ſunt hæc: Dego, Bagnaſco,
„ Ballangio, Salocedo, Loceti, Salſole, Mio-
„ lia, Pulchrone, Grualia, Pruneto, Alteſi-
„ no, Curtemilia, Montenesi, Noſeto, Ma-
„ ximino, Arche, & quicquid ibidem hacte-
„ nus juri Regni Italici pertinuit, ut ſicut huc-
„ uſque juri Regni noſtri Dominio ſubmiſſæ
„ ſunt, ita amodo in antea præfati Alerami
„ Marchionis dominio ſubdantur, & in ejus
„ jus delegantur, & omnino transfundantur.
„ Inſuper etiam confirmamus, & corrobora-
„ mus ſupradicto Aleramo Marchioni omnes
„ res & proprietates ſuas ad utriuſque ſexus
„ familias tam de hereditate parentum, quàm
„ de acquiſtu illi advenientes per diverſa loca
„ infra Italicum Regnum conjacentes, vide-
„ licet in Comitatu Aquenſi, Saonenſi, nec-
„ non Aſtenſi, & Montis-ferrati, Taurinenſi,
„ & Vercellenſi, Parmenſi, & Cremonenſi,
„ ſeu Bergomenſi, cum omnibus eorum per-
„ tinentiis, & adjacentiis, ſeu etiam quic-
„ quid habere vel poſſidere videtur in diver-
„ ſis locis, in toto Italico Regno, vel in an-
„ tea acquirere poterit, ſine aliqua minora-
„ tione per hujus noſtri præcepti confirma-
„ tionem habeat, teneat, firmiterque poſſi-
„ deat, tam ipſe, quàm ſui heredes, unà cum
„ terris, vineis, campis, pratis, paſcuis, cul-
„ tis, & incultis, diviſis, & indiviſis, mobi-
„ libus, & immobilibus, utriuſque ſexus fa-
„ miliis, ſilvis, ſalicetis, montibus, & valli-
„ bus, planiciebus, aquis, aquarumque decur-
„ ſibus, molendinis, piſcationibus, venationi-
„ bus, mercatis, Toloneis omnibus, publiciſ-
„ que functionibus, & etiam quæ dici, vel
„ nominari poſſunt, ad eaſdem res & proprie-
„ tates, ſeu Cortes, vel Caſtella pertinenti-
„ bus, vel aſpicientibus, habeantque poteſta-
„ tem tenendi, vendendi, commutandi, alie-
„ nandi, vel pro anima judicandi, & quic-
„ quid eorum decreverit animus faciendi,
„ omnium hominum contradictione remota.
„ Item per hujus noſtræ donationis & confir-
„ mationis auctoritatem jubemus, & omnino
„ ſtatuimus, ut nulla Italici Regni perſona
„ præfatum Aleramum, ſuoſque hæredes de
„ omnibus, quæ ſupra leguntur, vel in antea
„ acquirere poterit, diſveſtire præſumat; quod
„ ſi aliquis contradictionem de his ſupradictis
„ omnibus cum eodem, ſuiſque heredibus
„ habuerit, volens illis objicere, quid inve-
„ ſtitutam inde præterito tempore non habue-
„ rint, liceat eidem Aleramo, ſuiſque heredi-
„ bus per noſtram datam licentiam, & hujus
„ noſtri præcepti conſtitutionem, aut per ſa-
„ cramentum, aut per pugnam declarare.
„ Præterea recipimus eumdem Marchionem
„ Aleramum cum filiis & hæredibus ſuis, &
„ omnibus rebus mobilibus & immobilibus
„ juſtè & legaliter ad eum pertinentibus, ſub
„ noſtri Momburditione; ita videlicet, ut
„ nullus Gaſtaldus, nulluſque publicæ poteſta-
„ tis procurator, nulla major, vel minor
„ perſona eum abſque legali judicio inquie-
„ tare, aut moleſtare præſumat. Si quis igi-
„ tur hujus noſtri præcepti, aut Mondburdi
„ violator extiterit culpabilis, ſolvere coga-
„ tur auri optimi libras centum, medietatem
„ Cameræ noſtræ, & medietatem prædicto
„ Aleramo Marchioni, ſuiſque heredibus.
„ Quod ut verius credatur, diligentiuſque
„ obſervetur, manu propria roborante annuli
„ noſtri impreſſione inferius affigi præcipi mus.
„ Signum Domni Ottonis Imper. Dat.
„ X. Kalend. April. Anno Domini-
„ cæ Incarnat. DCCCCLXVII. Im-
„ perii verò Dom. Ottonis piiſſimi
„ Cæ-

„ Cæſaris VI. Indit. X. Actum Ravennæ in
„ Dei nomine feliciter. Amen. Ambroſius
„ Cancell. ad vicem Uberti Epiſc. Archicanc.
„ recognovi, & ſcripſi, &c.

E però Matteo Palmerio Fiorentino, a cui era nota la confirmazione, e conceſſione del privilegio anteſcritto dice:

„ Anno poſtmodum DCCCCLXVII. Ale-
„ dramo Marchioni jura paternæ ditionis ab
„ Ottone confirmantur, qui Otto anno poſt-
„ modum ſequenti moritur.

Poichè ſi ſono purgati molti errori, e narrationi favoloſe, conveniente coſa è, prima che ſi parli de i diſcendenti di Aleramo, ſi ſoggiunga l'Iſtoria da Enrico Primo Saſſone per ſino a Ottone II. come nella prefazione abbiamo proteſtato di voler fare. Dico adunque, che ad Enrico Primo, il quale ſignoreggiò in Alamagna, che non era numerato tra gl'Imperatori, e però non fu coronato, e non venne in Italia, ſeguì nell'Imperio d'Italia Ugo Conte Arelatenſe, e lo tenne per iſpazio di dieci anni. Coſtui concitò gl'Italiani contra Rodolfo Re di Borgogna, il quale aveva privato Berengario del Regno, perlochè Rodolfo cedendo ritornò in Borgogna. Coſtui ancora, aſſunto che fu all'Imperio, mandò per ſoſpetto molti ſudditi in eſilio, i quali andarono ad Arnolfo Duca di Baveria, e quello conduſſero in Italia. Veronefi ſentendo la venuta ſua, ſi riduſſero nelle fortezze. Et Ugo contra gl'inimici commettendo la pugna, con gran forze ſuperò Arnolfo, e poi ſubito ritornò a Verona, dove apparecchiandoſi per andare alla Coronazione ſua a Roma da Stefano VII. Pontefice per vendicarſi d'ogni ſua ingiuria morì. Morto Ugone, Berengario Terzo Veroneſe, nipote della figliuola del Primo Berengario, morto Lothario figliuolo di Ugo, il quale in Italia aveva regnato due anni, con l'amicizia de' Romani venne in Italia, dove all'Imperio fu aſſunto inſieme col figliuolo Alberto, e dominò undici anni; & eſſendo uomo di acre animo, e Principe d'induſtria, & eſule, fu eſaltato, e tenuto in grande riputazione nell'arte militare. Però intendendo egli, che Enrico Duca di Baveria aveva ſuperato gli Ungari, i quali occupavano tutta la contrada Ciſpadana, partendoſi di Ungaria con grande eſercito diſceſe in Italia. Per la quale coſa temendo Enrico, abbandonata Italia ſi riduſſe in Auſtria. Berengario adunque dopo la fuga di Enrico ottenne Italia, e ſi attribuì il nome d'Imperatore con Alberto ſuo figliuolo, e cominciò non poco a opprimere gl'Italiani. E volendoli reſiſtere Adeleida figliuola di Rodolfo Re memorato e moglie dell'Imperatore Lothario fortiſſima donna, non poco ſdegnato Berengario la fece prendere, e carcerare in Garda Caſtello de' Veroneſi, e ſolo le conceſſe una ſerva pel ſervizio ſuo; queſto fece, acciò non poteſſe alienare Pavia ſua dotale Città. I Principali d'Italia vedendo la ſuperbia di tanto uomo, e che ſi attribuiva tutta l'Italia ſenza ragione, e con fallacie, domandarono inſieme con Agapito II. Pontefice Romano in Italia Ottone Re di Germania, il quale paſſando pel Friuli con quattro mila combattenti, cominciò a far guerra a Berengario, & Alberto. E liberata Adeleida dalle carceri la tolſe per moglie. Berengario vedendo queſto, ſi compoſe col Pontefice, e domandò perdono inſieme con Alberto, e così furono ammeſſi al governo di Lombardia, Romagna, Acquilegia, e Verona; ed Ottone inſieme con Adeleida, e i figliuoli ritornò in Germania. Dopo la partita del quale Berengario moſſe guerra contra di Attone, il quale ſignoreggiava Canoſſa, e perchè egli aveva liberato Adeleida dalle carceri, gli poſe l'aſſedio per tre anni continui, onde Attone infaſtidito per la continua guerra, ſignificò ad Ottone la tirannia di Berengario. Per la qual coſa Ottone un' altra volta ritornò in Italia contro Berengario, dove finalmente dopo molte guerre Ottone conſeguì la vittoria, e confinò Berengario in Coſtantinopoli, & Alberto in Auſtria, dove fra pochi giorni paſſarono all'altra vita, & indi Ottone andò a Roma, e poſtole l'aſſedio, eſſendo già Benedetto V. il qual'era ſtato aſſunto dal popolo, rimoſſo dal Pontificato, vi rimiſe Leone VIII e da lui ſi fece coronare Imperatore, e poi venne a Ravenna, dove l'Anno della ſalute DCCCCLXVII. a dì XXII. Marzo, Indizione Decima, per Imperiale privilegio riconoſciuto da Ambroſio Segretario, non ſolo confermò ad Aleramo il Marcheſato di Monferrato, ma tutto quello, che i ſuoi Anteceſſori dominavano ne i Contadi d'Acqui, Savona, Aſti, Torino, Vercelli, Parmegiano, Cremoneſe, e Bergamaſco, con tutti i Territorj, e dovuti confini: concedendogli ancora a perſuaſione di Adeleida Imperatrice gli altri luoghi, che di ſopra nel privilegio abbiamo veduto.

Del memorato privilegio averò detto aſſai ſe io ammoniſco il Lettore a non perſuaderſi, che per le ſeguenti parole, cioè: *Donamus, atque largimur præfato Aledramo Marchioni omnes illas Cortes in deſertis locis conſtitutas à flumine Tanari, uſque ad flumen Urbam, & ad litus maris, quorum nomina ſunt hæc videlicet:* ſi dimoſtri, e pruovi la Regione di Monferrato terminarſi, & eſſere rinchiuſa tra i fiumi del Tanaro, e Bormia. Ma che per eſſa ſi denota ſolo la donazione Imperatoria fatta al Marcheſe Aleramo della ragione, che aveva l'Imperio nel detto Territorio, e Caſtelli, ſituati tra i predetti due fiumi. Però che il Monferrato ſecondo la vera deſcrizione, e limitazione de gli Scrittori, giace, & è terminato dal fiume Pò, cominciando al fonte ſuo dal monte Appennino; e dal Tanaro cominciando al fonte ſuo per inſino a Baſignana, dove ambidue eſſi fiumi ſi congiungono, vicino al quale luogo naſce un monte, che con molti impliciti rami d'altri colli ſi va dilatando e dilungando per inſino al luogo di Montecalerio, & ivi termina, e finiſce con le Valli, e pianure, tanto fertili & abbondanti d'ogni maniera di frutti, che quando ſenza pregiudizio della volgare e conſueta denominazione foſſe permeſſo, meritamente ſi potria nominare la Regione del Monte Ferace. Della quale commemorando Biondo Flavio Forlivienſe nella ſua Italia illuſtrata nel quinto Libro, e Regione ſettima deſcrive, e diſcerne la Regione del Monferrato nel ſeguente modo.

„ Ad Tanarum amnem ora incipit celebris,
„ nunc Mons-ferratus appellata, cujus fines
„ ſunt hinc Padus, inde Appeninus, & Ta-
„ narus ipſe à fonte ſuo, ad oſtia, quibus fer-
„ tur in Padum. Et ſuperiori in parte Mon-
„ tes Moncalerio proximi, ubi Pedemon-
„ tium incipit. Ferrarenſiſque ora pæne om-
„ nis Marchionibus eſt ſubdita in Italia nobi-

„ liſſi-

„ liſſimis, qui ex Palæologis Conſtantinopoli-
„ tanis Imperatoribus oriundi, quinquaginta
„ jam & centum annis eam poſſident oram.
„ Superſuntque fratres quatuor Joannes, Gu-
„ lielmus, Bonifacius, & Theodorus Sedis
„ Apoſtolicæ Notarius. Et ſi verò omnes li-
„ teris ſunt ornati, treſque natu majores arma
„ cum laude tractarunt, Gulielmus tamen
„ pluribus per Italiam bellis interfuit. Loco-
„ rum ejus oræ ordinem ſequi, & ſimul di-
„ gniora explicabimus. Ad Padi ripam ſunt
„ Baſſignana, ubi ponte junctus eſt Padus,
„ & Valentia, vel, uti Plinius appellat, Va-
„ lentium, quod primo Forum Fulvii diceba-
„ tur, deinde Pomatum, Fraxinetum, Caſale
„ Sancti Evaſii, quod ætate noſtrâ ornatum fuit
„ à Facino Cane potentiſſimo rei bellicæ du-
„ ctore. Deinde habentur Ponſturiæ, Cami-
„ num, Gabianum, Verrucula, Sanctus Ra-
„ phaël, Gaſſinum, & Moncalerium oppida,
„ & Salutia illuſtrium Marchionum ejus co-
„ gnominis patria.

E Raffaello Volaterrano dividendo la Subalpina Regione in Ciſpadana, e Tranſpadana ſcriſſe le ſeguenti parole.

„ Poſt Liguriam, Regio Subalpina verſus
„ Mediterraneum occurrit, quà Padus Stra-
„ boni mediam dividit, à cujus ulteriore
„ ripa Ticinum; à citeriore verò Trebia duo-
„ bus quaſi brachiis ab latere Septèntrionis
„ includitur; à Meridie, & Occidente mon-
„ tibus. Inde igitur Tranſpadani, hinc Ci-
„ ſpadani dicuntur, Alpibus, & Liguriæ vi-
„ cini, quorum poſt Trebiam Derto eſt Ci-
„ vitas, deinde Tanarus fluvius in Padum
„ influens. Plinio. Ab eodem abluitur nova
„ Urbs Alexandrina, cujus origo ſic habet.
„ Poſt dirutum à Federico Ænobarbo Me-
„ diolanum, pauloque poſt reſtitutum, Sta-
„ tyelli Ligures, qui vicatim cis Appeninum
„ incolebant, relictis propriis ſedibus ad vi-
„ cum, cui Robereto nomen, commigrantes,
„ Urbem condidere, quam primo Cæſaream
„ vocavere, ut apparet in Annalibus Alexan-
„ drinorum, in quibus Xiſtus in dedicatione
„ facienda Cæſarienſes eos vocat. Deinde ex-
„ pugnato Federico Venetorum, & Medio-
„ lanenſium auxiliis, Alexander III. Pontifex
„ ejus inimicus, quòd populus arma pro eo
„ ſumſerit, ob memoriam officii eam Urbem
„ Alexandriam appellavit. Secundùm flumen
„ aquæ Statyellæ ſunt Plinio, Strabonique,
„ quamquam in eo loco menda eſt. Ultra
„ Tanarum ad Padi ripam Auguſta Bacieno-
„ rum Ptolemæo, Plinioque, nunc Baſſinia-
„ num oppidum. In eadem ripa paulo remo-
„ tius Forum-Fulvii, quod Valentiam Pli-
„ nius dicit appellari, ſicuti & noſtra ætate
„ nobilitatum Geraldi Ordinis Minorum na-
„ talibus, ac ſanctitate. Inferius verò Aſta
„ Colonia. Alba Pompeji, a Tanaro abluta,
„ nomen adhuc ſervans, hinc verſus Sabba-
„ tios iter faciente circa Plin. vetus oppidum,
„ ac Caſtra familiæ Carrectenſis veteris ac
„ nobilis, quæ ab Urbe Genua originem du-
„ cit. Æmilia via à Dertone itemque Piſis,
„ uſque ad Sabbatios erat, quam Scaurus ſtra-
„ vit, auctor Strabo. Alia Æmilia, quæ Fla-
„ miniam intercipit, de qua poſtea. Trans
„ Padum verò Subalpinorum hæc loca ſunt
„ ad ripam ferè exorientis Padi. Tria Ptolo-
„ mæo, quæ fuit mihi veſtiganti incomperta.
„ Auguſta Taurinorum, nunc Taurinum,
„ quod Plinius ex antiqua Ligurum ſtirpe di-
„ cit. Stephanus Grammaticus Maſſilienſium
„ Coloniam ait eſſe à Tauro appellatam, quo
„ ſigno ad navigantes eò Maſſilienſes inani
„ utebantur. Morgus fluvius Plinio, ex alpi-
„ bus in Padum profluens, hodie quoque
„ Orchus appellatur. Eporedia plurali nume-
„ ro apud Ciceronem in epiſtola quadam data
„ Eporediis ſcribitur. Plinius ſic ait, oppi-
„ dum Eporedia à populo Romano condi juſ-
„ ſum. Eporeticos enim Galli bonos equo-
„ rum Domitores vocant. In ſacro nunc fiſci
„ Codice Hiporegienſis Civitas nominatur.
„ Amnis Doria, Ptolemæo: Duria, Plinio,
„ nomen adhuc retinet ex alpibus in Padum
„ defluens. Hic idem dicit auctor, duas eſſe
„ Alpium fauces, Grajas atque Peninas. Hinc
„ Pœnos, illinc Herculem tranſiſſe de Alpi-
„ bus ſupra ſatis dixi; Vercellæ Libicorum à
„ Sallibus Gallis vicinis populis ortæ; Plinio;
„ Aurifodinis quondam claræ, Straboni: or-
„ natæ quoque Præſule Euſebio in ſacro elo-
„ quio doctiſſimo, Regia nunc Sabaudienſium
„ Ducum. Prope Urbem Seſſites fluit, Plinio;
„ nunc item Seſſia ab accolis vocatus. No-
„ varia ex Verracomoris Vocuntiorum ori-
„ ginem habet, Plinio; prima Albutii ſoli,
„ oratoris, & Dulcini, ac Margaritæ. Gaza-
„ rorum ſectæ Auctorum. Anno MCCCVIII.
„ inter ſe more pecudum promiſcuè coibant,
„ aliaque nefanda perpetrabant. Cumque diu
„ latuiſſent inter perrupta montium, tan-
„ dem deprehenſi meritas ſupplicio pœnas
„ dederunt. Polentia verſus alpes ſexdecim
„ paſſuum millibus à Novaria diſtans vetus
„ oppidum, Plinio, nunc Palantiam vocant;
„ ubi Gn. Plancus à Marco Antonio ſupera-
„ tus interfectuſque fuit. Banderate Plinio,
„ nomen retinet, Salaſſi populi poſt Tauri-
„ nos olim ferociſſimi, & aurifodinis inſignes.
„ Domiti autem ab Auguſto, ut ait Strabo,
„ & ſub corona partim venditi, partim in
„ Auguſtam Prætoriam Civitatem ab eodem
„ in eo tractu ædificatam translati, hos nunc
„ eſſe Sabaudienſes nonnulli dicunt, unde
„ nomen auſpicatum, alii potius Monferra-
„ tenſes, qui ad Alpes uſque pertinent.

Georgio Merula Aleſſandrino per la vicinità ſua, avendo maggior pratica del Monferrato, e ſito ſuo, ne ha fatto la ſuſſeguente copioſa deſcrizione.

„ Mons itaque perpetuo fertilis, & habi-
„ tabilis diei ferè ſpatio ab Alpibus diviſus,
„ atque diſcretus per patentes interim cam-
„ pos, collibus magis, quam jugis, attolli-
„ tur, ac proinde nihil incultum, aut inara-
„ tum colonus relinquit. Hunc à dextra par-
„ te Tanarus, à ſiniſtra Padus urgent, nec
„ ultra progredi ſinunt; & quatenus à fluviis
„ diſcedit, & quodammodo ſubducitur, ferax
„ admodum planities interjacet. Hanc ter-
„ tiam poſſumus Meſopotamiam appellare;
„ gemino enim amne clauditur mons ipſe,
„ quà fluvii confluunt. Haud longè ab Au-
„ guſta Bacienorum definit, quam poſteriores
„ parum detortis literis Baſſignanam nomi-
„ nant. Sub Licio ponte illic noſtro tempore
„ Padus jungebatur; ſed illum vis increſcen-
„ tis fluvii diſſolvit, funditusque ſubvertit.
„ Supra Auguſtam Valentium eſt, vetus ſanè
„ oppidum, quod aliquando, ut Plinius tra-
„ dit, Forum-Fulvii dicebatur, in tumulo
„ ſitum eſt Romærium, cujus arx naturâ, &
„ operibus valida habetur. Tum Fraxinetum,
„ & Caſale Sancti Evaſii, opulentum ſanè,

Digitized by Google

„ & frequens Oppidum, quod ætate noſtra
„ Gulielmus Theodori Palæologi abnepos,
„ bello & armis inclytus, idemque Princeps
„ pacis generoſus, atque magnificus, in Ur-
„ bis dignationem tranſtulit, & de nomine
„ Pontificis, qui Epiſcopatum loco dedit,
„ Urbem Sixti appellari voluit. Hinc natus
„ Facinus Canis, patrum memoriâ, gerendi
„ belli exercitatiſſimus, ductorque impiger,
„ & animoſus. Interjacent campi Guberes;
„ Oppida quoque ſunt aliquot, quorum præ-
„ cipua Burgum Sancti Martini, & Occimia-
„ num, quæ aliquando Marchionum ſedes
„ fuit. Nam illuc ad Federicum conveniſſe
„ eos legimus, quorum conſilio & hortatio-
„ nibus Mediolanum obſedit, atque evertit.
„ Procurrunt haud longè à Caſale diviſi col-
„ les velut rami, quibus mons lancinatur;
„ circumluit eos fluvius; Caſtella, & viri
„ haud ignobiles in collibus & vallibus po-
„ ſita ſunt. Pontiſturia à fluvio nomen tra-
„ hens; tum Gabienum à Gabienis Liguribus
„ aut conditum, aut nominatum. Incoluiſſe
„ eam oram hos Ligures ſignificare videtur
„ Plinius, ſic ſcribens: Padus è gremio Ve-
„ xuli montis celſiſſimum in cacumen alpium
„ elati, finibus Ligurum Gabienorum viſendo
„ fonte fluens; tum Verrucula, Bruſaſchum,
„ Sanctus Raphaël, Gratianum, Monſcalvus,
„ Cherium, Monſcalerius, unde initium Fer-
„ ratus Mons habet. Ad Tanarum inde ver-
„ gens, in quem torrentes per Aſtenſium fi-
„ nes influunt, Aſta eſt Colonia, modò uſu-
„ ræ quæſtu, ut Blondus ait, maloque modo
„ quæſitis divitiis opulenta. In eo tractu ve-
„ ſtigia adhuc remanent Turris Polentiæ à
„ Scriptoribus olim celebratæ, præcipuè ob
„ nativum velleris colorem; hinc Polentinæ
„ Lanæ, de quibus Martialis:

Non eſt lana mihi mendax, nec mutor aëno,
Si placent Tyriæ, me mea tinxit ovis.

„ Silius in tertio belli Punici Libro fiſci
„ vili Polentiam feracem cantat; & Plinius
„ præcipuas nigri velleris oves habere Polen-
„ tiam tradidit. Fuit etiam & induſtria Op-
„ pidum, juxta Bondincomagum, ita appella-
„ tum, quod illic incipiat præcipua altitudo
„ Padi. Nam Ligurum lingua Bondingum
„ amnem, ſignificat fundo carentem. Poſt
„ Aſtam recurvatur mons, & uſque ad Ta-
„ narum flexum agit, in cujus ſummo Arx eſt
„ Annoni, atque ex adverſo trans fluvium
„ Arx eſt altera, etiam in colle poſita, quam
„ Aratii dicunt Tanari, ſcilicet clauſtra. Fe-
„ licianum item non ignobile Oppidum in
„ Alexandrinorum, & Aſtenſium confinio;
„ rurſum mons ſe colligit pauloque laxiores
„ ſunt campi, in quibus vetuſta duo Oppida
„ Solerium, & Quadringentum, à depravato
„ Quadraginta Familiarum vocabulo vocita-
„ tum. Durat in Oppidanis inſita quædam
„ ab antiquo ferocia. Locum Quadraginta
„ Romanarum Familiarum ſedem fuiſſe exiſti-
„ mare poſſumus. Interſecat deinde Alexan
„ driam Tanarus, in quem vix mille poſt paſ-
„ ſus Burmida influit. Pugnant rurſus fluvius,
„ & procurrentes colles, in quorum altero
„ Pavonum habetur: in alterius cacumine
„ Caſtellum Montis poſitum eſt. Terga mon-
„ tis multis, & opulentis Oppidis nitent.
„ Sanctus eſt Salvator cum arce firmiſſima,
„ Caſtelletum, Lugum, Vignale, Monſma-
„ gnus. Ceterùm longum eſſet enumerare,
„ quæ etiam ſileri ſine jactura deſcriptionis
„ poſſunt; nam omnem terram à qualitate
„ montis, qui à ſe ipſo conſurgit, ab Alpi-
„ bus ſeparatam recentiores Montem-Ferra-
„ tum dixerunt.

A

Le Inſegne, e militare veſſillo di Aleramo diſtinto in due bipartiti colori roſſo, e bianco, non oſtante i deliramenti di Fra Giacomo d'Acqui, *ab exordio* furono donate dal Sacro Imperio a gli eccelſi Progenitori ſuoi, per li meriti, e bontà loro, i quali per conſervare la memoria del primo tronco, e derivazione dell'origine loro, la quale Franceſco Irenico Eitelingiacenſe nel terzo Libro della deſcrizione della Germania, e tutti gli Annali conſentono e concordano eſſer proceduta dalla nobiliſſima Caſa de i Duchi di Saſſonia, hanno parimente continuato di portare l'Armi Saſſone, le quali ſono cinque baſtoni, ovvero bande negre equidiſtanti in uno ſcudo d'oro, in modo che in eſſe diſtanze ſi ſcoprono altre tante liſte d'oro, che tutte inſieme ſono dieci; delle quali la prima è d'oro, la ſeconda negra, e così ſucceſſivamente vanno terminando, & variando per infino al compimento del predetto numero. E tutte le predette liſte, ovvero baſtoni, ſono tramezzati, e tagliati da una ghirlanda, ovvero capelletto di ruta, inſertovi nel traverſo di eſſi rami, da un Principe di Saſſonia a compiacenza della innamorata ſua, che a Calende di Maggio mandò a donargli una ghirlanda di tale erba. Sopra il Timbro, ovvero Cimiero delle memorate Inſegne ſi contengono, e ſono dipinti una aurea Corona, dalla quale eſcono due corna di Cervo, e tra eſſe corna è poſto un braccio veſtito d'una apparente manica purpurea, fodrata di pelle di vajo, con la ſpada ſtretta in pugno, coſe che hanno in ſe eccellente ſignificazione, e denotazione; cioè che per la Corona, e manica di porpora s'intende Regale autorità, e dignità; per la ſpada vittoria; e per le corne di Cervo amicizia, & aſtuzia contra i nimici. Poichè ſiccome la natura de' Cervi è, ch'eſſendo neceſſitati a paſſare alcun braccio di mare, come quando, ſecondo Plinio, ſi trasferiſcono di Cilicia in Cypro, ovvero in altre regioni a paſcolare, conoſcendo per loro naturale iſtinto non potere pel peſo delle corna far' il paſſaggio ſenza ajuto l'uno dell'altro, ſi mettono in queſto ordine, in modo che nel paſſare il ſecondo tiene il capo iſteſo ſopra la groppa del primo, & il terzo ſucceſſivamente ſopra quella del ſecondo; & quando il primo ſi ritrova ſtanco ſi traporta all'ultimo luogo, e così fanno a vicenda. Così la vera amicizia conſiſte principalmente in ſoccorrere, ſovvenire, e ſollevare l'uno amico l'altro, che veramente è uffizio Regale, degno, e pertinente a gli animi generoſi. Hanno ancora i Cervi un' altro naturale iſtinto, che udendo il latrato de' cani, fuggono ſempre con l'aura ſeconda, acciocchè il vento inſieme con loro porti l'odore, e i veſtigj loro. Si debbono adunque ad imitazione de' Cervi fuggire con ogni aſtuzia le perſuaſioni de' nimici, poichè il predetto animale altrimente ſemplice ne ammoniſce a ſeguitare l'iſtinto ſuo, e non poſporre gli altri numerati per Solino nel Trattato ſuo de memorabilibus Mundi nel Capitolo trigeſimo, perchè ſono tutte di ſingolare commentazione Armi, ovvero Inſegne di Monferrato.

B

C

D

E

Aleramo, eſſendo pervenuta a morte Gilberga figliuola di Berengario III. Re d'Italia,

con

con la quale aveva conceputo un figliuolo nominato Gulielmo, l'Anno poi novecento & ottanta ſei, ſecondo Raffael Volaterrano oneſtiſſimamente ſi rimaritò con ſommo applauſo della Imperial Corte, con Adeliſia, ovvero Alaſia figliuola di Ottone II. Imperatore, e di Teophania figliuola di Nicephoro Imperatore de' Greci, con la quale viſſe anni nove in matrimonio, e con lei procreò due figliuoli, cioè Bonifacio primogenito, e Guglielmo.

E l'anno novecento e novanta cinque pervenendo eſſo Aleramo a morte fu ſepolto nella Chieſa dell'Abbazia di Grazano, fondata per li progenitori ſuoi, ſotto il vocabolo de i SS. Salvatore, Vittore, e Corona, il qual luogo prima fu ſepolcro d'un gentile Romano, come ſi manifeſta per una Iſcrizione marmorea ivi eſpoſta, nella quale ſi contengono le infraſcritte parole. *V. F. T. Vetius T. L. Hermes. Seplaſiarius. Mater genuit; Mater ore cept. Hi horti, ita uti. O. M. Quæ ſunt cineribus ſervite meis. Nam curatores ſubſtituam, uti veſcantur ex horum hortorum redditis natali meo, & per roſam in perpetuo hos hortos, neque dividi volo, neque abalienari.* E benchè ſi dica Guglielmo eſſere ſtato il primogenito di Aleramo, niente di manco facendoſi matura conſiderazione ſopra quanto ha ſcritto Arnolfo Autore de gli Annali de gli Arciveſcovi di Milano, continuando dal tempo del Re Ugo Conte Arodatenſe, il quale domandato da Italiani contra Rodolfo di Borgogna, il quale già avea imperato in Italia dopo l'abjezione di Berengario anni dieci, come ſi è detto, per inſino a i tempi di Arnolfo Scrittore de i predetti Annali, ſi ritrova, che Guglielmo non fu il primogenito, anzi che lo Stato dopo la morte del padre per ordine della primogenitura perveniſſe a Bonifacio; le parole del quale Arnolfo ſono formalmente queſte:

„ His denique diebus mortuo Burgundiorum Rege proponit Conradus Burgundiam invadere, ad quam invadendam Longobardorum jubet properare militiam. Ipſe verò ex contigua ſibi parte obſtruſos irrumpens aditus, municipia quæque præoccupat. E vicino autem Italiæ cum optimatibus ceteris electi Duces incedunt, ſcilicet Præſul Heribertus, & egregius Marchio Bonifacius Montis ferrati, duo lumina Regni, explorantes acceſſus illos, quos reddunt meabiles, præciſa ſaxa inexpugnabilis Oppidi Bardi, per hos ducentes Longobardorum exercitum Jovii Montis ardua juga tranſcendunt; ſicque vehementi irruptione terram ingredientes ad Cæſarem uſque perveniunt. Cumque nequirent Burgundiones reſiſtere, deditionem accelerant perpetuâ ſubjectionis conditione Conrado ſubſtricti; & factum eſt, ut in magna gloria reverterentur omnes ad propria. *Et poſtea.*

„ Tempore illo Cæſar Henricus in Italiam veniens celebrato Papiæ Synodali Concilio Romam tendit, cui Papa obviavit Placentiæ, vivente altero, ac concedente intronizatus. Facto autem Romæ generali Conventu Præſulum, viſum eſt Regi, & Epiſcopis omnibus Papam ipſum injuſtè tenere Cathedram; quo ſtatim abjecto, unum ex Theutonibus Præſulem illius loco ſubſtituit, quem mutato nomine, Clementem vocavit, à quo etiam coronam ſuſcepit Imperii. „ Tertius ab eo Sanctus claruit Leo, cujus „ induſtriâ Romanæ Status reparatur Eccleſiæ, qui geminam in Italia Synodum devo„ tiſſimè celebravit, Papiæ ſcilicet, atque „ Mantuæ, abſente Cæſare. Cui cum miſeri„ corditer diſpliceret oppreſſio illa vehemens, „ qua impiiſſimi Normanni miſeram affligunt „ Apuliam, prædicatione mixta precibus ten„ tat illos à tantis revocare flagitiis. Cum„ que nihil proficeret, armis aggreditur ipſam „ compeſcere feritatem, licet illi adverſus „ belli fuerit exitus, Judicia enim Dei abyſ„ ſus multa.

„ His diebus Marchio Montis ferrati Boni„ facius, dum nemus tranſiret opacum, inſi„ diis ex obliquo latentibus venenato figitur „ jaculo; heu ſenex, ac plenus dierum ma„ turam mortem exiguo præoccupavit!

E certo ſe nella miſura de' tempi da Ottone Primo, dal quale ad Aleramo furono innovate le ragioni dello Stato di Monferrato, per fino all'eſito dell'Imperio di Henrico II. ſe ſemplicemente non erro, truovo, che non eccedono anni cinquantacinque, i quali con quindeci di Conrado II. ne' tempi del quale Bonifacio Marcheſe predetto, & Eriberto Arciveſcovo di Milano andarono nella ſpedizione contra i Burgondi, e due della vacazione dell'Imperio di Conrado, e quattordeci computati dall'anno primo di Enrico III. per ſino al giorno della morte del IX. Leone Pontefice, ne i tempi del quale il predetto Marcheſe Bonifacio finì i giorni ſuoi, non eccedono tutti inſieme anni ottanta ſei; la quale computazione riſtringendoſi dall' Anno del matrimonio contratto per Aleramo con Alaſia novecento ottanta ſei, per ſino all' Anno milleſimo quingenteſimo terzo*, quale ſeguendo i predetti Annali ſu l'Anno della morte del predetto Bonifacio, e dell'età ſua ſeſſageſimo ſettimo, ſono aſtretto ad affermare Bonifacio, del quale parlano gli Annali predetti, eſſere ſtato il primogenito figliuolo, e ſucceſſore di Aleramo. Nè da queſto diſſente Fra Giacomo d'Acqui, il qual dice, che il primo figliuolo di Aleramo fu Otto; ma ſi riprende per l'inſtromento della donazione fatta per Aleramo all' Abbazia di Grazano, regnante in Italia Berengario, & Alberto, il ſecondo fu Bonifacio, & il terzo Guglielmo. Levato via adunque Guglielmo, e non Ottone, rimaſe Bonifacio primogenito di Aleramo.

Bonifacio primo figliuolo, e ſucceſſore di Aleramo, fu Principe prudentiſſimo, e non meno dedito alla Religione, che alla militare diſciplina. E morto il padre aſſunſe il regimento dello Stato, nel quale avendo comandato molti e molti anni, inſidioſamente, come vuole Arnolfo, con un'aſta venenata fu levato di vita; e perchè di lui non nacquero figliuoli alcuni, il Principato pervenne al fratello Guglielmo.

Guglielmo, con Elena ſua moglie, figliuola del Duca di Gloſeſto, fratello di Ricardo Re d'Inghilterra, procreò il ſecondo Bonifacio, uomo grandiſſimamente dedito alla Religione, e divino culto, del quale l'Abbazia di Santa Maria di Lucedio dell'Ordine Ciſtercienſe, che a' noſtri tempi è d'annuo reddito di ducati ſei mila, fa abbondantiſſimo teſtimonio, benchè alcuni vogliono, che Guglielmo ne foſſe il primo fondatore, e tutti due furono ſepolti nell' entrata della Chieſa di eſſa Abbazia a mano dritta.

Dal

Digitized by Google

Dal ſecondo Bonifacio, e Maria ſua moglie, figliuola di Filippo Re di Francia, che fu l'Anno della ſalute Criſtiana Milleſimo ſettanteſimo a i tempi di Aleſſandro II. e di Gregorio VII. Romani Pontefici, procedette Guglielmo Terzo, magnanimo e Cattolico Principe. E per un' inſtrumento dell' Anno MCXXVI. quì ſotto diſteſo ſi ſignifica, che oltre Guglielmo ebbe ancora due altri figliuoli, cioè Ardizone ſecondo genito, & Enrico.

„ Anno ab Incarnatione Domini Milleſimo
„ Centeſimo Vigeſimo ſexto, quarto die menſis Januarii, Indictione quinta, Monaſterio
„ Sanctæ Dei Genitricis, & Virginis Mariæ,
„ ſito in loco Lucedii, juxta flumen Ampurii.
„ Nos Rainerius Marchio filius quondam Wi-
„ lielmi Marchionis, & Ardicius filius quon-
„ dam item Ardicionis, & Bernardus filius
„ quondam Henrici, qui profeſſi ſumus nos
„ ex natione noſtra Lege vivere Salica, offer-
„ tores, & donatores ipſius Monaſterii: præ-
„ ſentes præſentibus diximus: quiſquis in ſan-
„ ctis & venerabilibus locis de ſuis aliquid
„ contulerit rebus, juxta auctoris vocem in-
„ futuro ſeculo centuplum accipiet; inſuper,
„ & quod melius eſt, vitam poſſidebit æter-
„ nam. Ideoque nos, quorum ſupra, Marchio-
„ nes donamus, & offerimus à præſenti die
„ ibidem in eodem Monaſterio Sanctæ Virgi-
„ nis Mariæ pro animarum noſtrarum merce-
„ de, parentumque noſtrorum nominativè,
„ Petias duas de terra ſuper ſe habentes ne-
„ mora, & prata, & zerbia cum areis ſuis
„ juris noſtri, quæ ſunt in loco Lucedii, &
„ Montarolii, & ſunt per menſuram qualem-
„ infra cohærentias invenire potueritis, in-
„ integrum ad primam petiam de terra, quæ
„ eſt in loco Lucedii, ubi Monaſterium ſitum
„ eſt, cohærentiæ tales ſunt; de una parte
„ currit flumen Ampurii, & ex alia Aqua ni-
„ gra. A parte verò Sancti Januarii, & à
„ parte Alerii crucibus, foveis, & terminis
„ eadem terra terminatur, & ex omnibus aliis
„ partibus Terra Marchionum, quam ipſi ſibi
„ in ſe reſervant. Alia verò petia, quæ jacet
„ Montarolio, vadit via, quæ deſcendit ex
„ eodem loco, in capite Vallis Orchariæ, &
„ vadit ad ſtratam Montarolii, & exinde ten-
„ dit uſque ad foſſatum Aſinarium, & à foſ-
„ ſato Aſinario vadit quædam alia via uſque
„ in aliud caput Vallis Orchariæ, ex quarta
„ parte Vallis Orchariæ per menſuram, qua-
„ lem invenire potueritis infra ipſas cohæren-
„ tias in integrum; in circuitu iſtius Terræ,
„ Terra Marchionum, quam ipſi in ſe reſer-
„ vant. Quæ autem ſupraſcripta offertio cum
„ areis ſuis juris noſtri ſuperius dicta, unà
„ cum acceſſionibus, & ingreſſionibus earum
„ rerum, qualiter ſuperius in menſura & co-
„ hærentiis legitur, in integrum ab hac die
„ in eodem Monaſterio Sanctæ Mariæ Virgi-
„ nis, cum illo toto honore, diſtrictu, & be-
„ neplacito, quem nos viſi ſumus habere, &
„ tenere, ſine aliqua diminutione illius Mo-
„ naſterii, niſi ad benefaciendum, & ab om-
„ nibus hominibus cuſtodiendum.

E perchè nel mentovato inſtrumento ſi contiene, che in eſſa donazione inſieme con Rainerio figliuolo di Guglielmo intervennero due altri Marcheſi, cioè Ardicio figliuolo del *quondam* Ardicione, e Bernardo figliuolo del *quondam* Enrico, ſi dimoſtra, che Ardicione, & Enrico furono fratelli di Guglielmo Secondo padre di Rainero; e che Ardicio, e Bernardo foſſero germani cugini del predetto Rainero, però che nell'ordine della lettura del predetto inſtrumento procede Rainero, come quegli, che era diſceſo da Guglielmo primogenito di Bonifacio Secondo, e dopo lui ſuſſeguentemente ſono nominati Ardicio, e Bernardo, come procedenti da gli altri due fratelli minori di Guglielmo.

Ma proſeguendo a parlare di Guglielmo Terzo prenominato, dappoi che l'amminiſtrazione del Principato pervenne in ſuo potere, ſi maritò in Maria figliuola di Lothario Secondo Imperadore Duca di Saſſonia, e con lei concepì Rainero; benchè Giacomo Filippo parlando de i diſcendenti di Guglielmo figliuolo di Bonifacio Secondo, il quale egli erroneamente ſtimò eſſere ſtato il Primo Guglielmo, benchè, come di ſopra ſi è manifeſtato, foſſe il Secondo, non faccia alcun ricordo nè di Guglielmo Terzo, nè di Rainero ſuo figliuolo, ma ſolamente di quel Rainero, il quale procedette da Guglielmo Quarto, cognominato Vecchio, e di Giulia d'Auſtria, le cui parole ſono queſte.

„ Gulielmus Primus ex Helena Ducis Glo-
„ ceſti filia Bonifacium ſuſcepit filium, virum
„ magnanimitate quidem ceteros Lombardiæ
„ Principes longe excellentem, qui & ipſe
„ Mariam Philippi Francorum Regis filiam
„ duxit uxorem. Ex quibus Gulielmus co-
„ gnomento ſenex natus eſt filius; Gulielmus
„ autem hic Juliam Conradi Auguſti ſororem
„ accepit in uxorem, ex qua etiam Gulielmo
„ tres prodiere præſtantiſſimi filii, quorum
„ primus Gulielmus cognomento Longaſpata
„ fuit. Raynerius alter, & Tertius, qui Bo-
„ nifacius dictus eſt, atque filiam nomine Jor-
„ danam genuit; quam quidem Conſtantino-
„ politano Imperatori uxorem tradidit.

Onde non avendo eſſo Fra Giacomo Filippo nella Deſcrizione ſua fatto memoria alcuna del Terzo Guglielmo, nè di Rainero ſuo figliuolo, ha commeſſo errore, però che il vero ordine contiene, che dal Secondo Bonifacio procedette il Terzo Guglielmo, dal quale procedette Rainero, e da Rainero Guglielmo Quarto, detto il Vecchio, onde Raffaello di Volaterra deſcrivendo eſſa Geanologia dice:

„ Gulielmus itaque ex filia Ducis Gloſeſti
„ Anglici Bonifacium genuit, qui Cœnobium
„ Sanctæ Mariæ de Lucedio excitavit. Is de-
„ inde Gulielmum ſecundum, qui religione
„ ſanctiſque moribus præditus juvenis extin-
„ ctus eſt, dimiſſo Raynerio Patre Gulielmi
„ ſenis.

Guglielmo Terzo, del quale di ſopra ſi è parlato, fu molto Cattolico, e benigno, e venendo a morte nella giovenile ſua età, laſciò erede Rainero ſuo figliuolo.

Rainero, morto il padre, rimaſe Marcheſe, e fu valoroſo in armi, molto pio, amatore de' poveri, e benefattore de' Religioſi; tenne lo ſtato in grande riputazione, & eſſendo ſommamente prudente, fu molto amato da' ſuoi popoli.

Preſe moglie, eſſendo eſſo ancora giovine, e procreò Guglielmo Quarto, cognominato Vecchio, e per autorità dell' Iſtoria Geroſolimitana, e de i geſti di Gottofredo Buglione, ebbe ſimilmente una figliuola, la quale diede per moglie a Guido Conte di Blandrate figliuolo di Alberto, che in quei tempi ſcrive eſſere ſtato un' alto uomo. E pervenendo a

morte, Guglielmo suo figliuolo rimase suo successore.

Guglielmo già detto fu cognominato Vecchio, non perchè essendo giovane avesse la faccia rugosa, come se fosse stato vecchio, secondo l'opinione d'alcuni; ma perchè nella giovenile età sua dimostrava senile prudenza: il che si conosce per la descrizione della statura sua posta per Ottone Morena nell' Istoria di Federico primo Imperatore detto Aenobarbo in questo modo:

„ Gulielmus verò Marchio Montis-ferrati,
„ qui Longobardus erat, fuit mediocris sta-
„ turæ, bene compositus, & spissus, facie ro-
„ tundâ, & subruffâ, capillis quasi albis, ore
„ facundo, virtuosus, & sapiens: hilaris, at-
„ que jocundus, munificus, & non prodi-
„ gus.

Questo Guglielmo nel tempo di Federico primo Imperatore venne la prima volta in Italia contra Milanesi, come vogliono Ottone Vescovo di Frisinga, e Ligurino Poeta. Ebbe per moglie una figliuola del predetto Federico, e dopo lei prese Giulia, ovvero Giulita figliuola di Leopoldo Marchese d'Austria, e sorella di Conrado Augusto dal canto della madre in questo modo: Cioè, che Agnete figliuola di Enrico Quarto Imperatore, che prima fu maritata in Federico Duca di Svevia, & Alamannia, e già con lui aveva procreati Federico, e Conrado Imperatori; dopo la morte di Federico suo primo marito, si rimaritò in Leopoldo Marchese d'Austria, e con lui generò Giulia moglie del predetto Guglielmo, con la quale produsse quattro virtuosissimi figliuoli, cioè Guglielmo primogenito, cognominato Longaspada, Rainero, Bonifacio, Conrado, & Ottone per autorità del Biondo Cardinale di S. Nicolao in Carcere Tulliano, e due figliuole, cioè Agnete, che fu moglie di Guido Guerra Conte di Romagna, e di Casentino, & Giordana, che fu maritata in Alessio Imperatore di Costantinopoli, della quale si legge, che fu matrona di grande Santimonia, e che per intercessione sua Dio facesse di molti miracoli. Raffaello Volaterrano scrive, che i figliuoli di Guglielmo Terzo furono Bonifacio, Guglielmo Longaspata, Rainero, e Federico; femine Agnete, e Giordana.

Scrivendo del predetto Guglielmo Terzo ritrovai nel volume di un' incerto Autore le prossime parole:

„ Gulielmus Senex filius Bonifacii, qui
„ erat in facie antiquus, licet esset in corpo-
„ re juvenis, patri successit, & iste habuit
„ quatuor filios, scilicet Conradum, Rayne-
„ rium, Gulielmum Longaspatam, & Boni-
„ facium. Conradus fuit ultra mare, & ma-
„ gnis viribus conquistavit Regnum de Hie-
„ rusalem. Iste Rex Conradus non genuit fi-
„ lios, tamen habuit maximam guerram cum
„ Soldano Saracenorum; in tantum, quod
„ Soldanus voluit eum assassinare, & non po-
„ tuit, & ultimo facit pacem ad tempus cum
„ eo. Raynerius verò fuit in Græciam, &
„ violenter, & magnis viribus devicit Civi-
„ tatem de Solenich, & facit se Regem ibi,
„ & magno tempore facit guerram Alexio
„ Imperatori Græcorum de Constantinopoli,
„ & ultimo faciens pacem cum eo, accepit
„ in uxorem ipse Raynerius Mariam sororem
„ prædicti Alexii; & sororem suam Jordanam
„ dat ipse Raynerius in uxorem prædicto Ale-
„ xio, quæ Jordana Imperatrix fuit Sancta,
„ & Deus post eam fecit miracula. Et ista,
„ secundùm antiquam Chronicam, fuerunt
„ Anno Christi Millesimo octuagesimo octa-
„ vo. Raynerius pariter non habuit filios, &
„ in morte reliquit Regnum suum sorori suæ
„ Imperatrici Jordanæ, quæ exinde illud reli-
„ quit Marchioni Montis-ferrati, quod postea
„ datum fuit in dotem Imperatori Andronico
„ à Marchione Gulielmo. De Gulielmo au-
„ tem Longaspata non remansit filius; tamen
„ quædam Chronica ponit, quod genuit fi-
„ lium, qui etiam fuit vocatus Otto, & te-
„ nuit medietatem Montis-ferrati. Bene ha-
„ buit filam, quam Bertam vocavit, eamque
„ dedit in uxorem Henrico Imperatori Quar-
„ to, & fuit, ut scribitur, Domina Magna-
„ nima, & pulcherrima. Quartus autem fi-
„ lius ipsius Gulielmi senis est dictus Bonifa-
„ cius, & iste post Ottonem habuit totum
„ Montem-ferratum ex integro.

Et alio loco, ubi de Henrico Quarto Imperatore loquitur, ita scribit:

„ Et cogitur à filio, & Principibus Impe-
„ rii dimittere Imperium, sed ante facit pa-
„ rentelam cum Ottone Marchione Montis-
„ ferrati de filia Gulielmi nomine Berta.

Il Marchese Guglielmo, di cui noi parliamo, al tempo di Eugenio III. Sommo Pontefice, di Conrado terzo Imperatore, e di Lodovico Re di Francia, figliuolo di Lodovico, come si legge nell' Istoria Gerosolimitana, scritta da Antonino Arcivescovo di Fiorenza nella seconda Parte, h. XVI. C. XIII. §. VIII. e quella descritta in lingua Gallica, intitolata a Gottifredo di Boglie, ovvero di Bologna in Celtogalacia Belgica Duca di Lothoringia, nel settimo Libro, al primo Capitolo, l'Anno millesimo centesimo quadragesimo settimo, col Conte Guido di Biandrate suo cognato, molti Vescovi, e Principi dell' Imperio, i quali furono Ottone Vescovo di Frisinga fratello del predetto Imperatore Conrado, uomo letterato, e fu quello, il quale compose l'Istoria de' gesti di Federico primo Imperatore, Stefano Vescovo di Mez in Lorena, Enrico Vescovo di Toul fratello del Conte Thierico di Fiandra, Teodino nipote di Tiestura Vescovo Cardinale di Santa Maria in Porto, Legato del Papa; e de i Principi dell' Imperio Enrico Duca d'Austria fratello dell' Imperatore Conrado, il Duca Guelfo uomo ricco, e potente, il Duca di Svevia nipote dell' Imperatore, figliuolo di suo fratello maggiore, che fu Imperatore dopo esso Conrado; e questo fu Federico Primo Imperatore, Hermanno Marchese di Verona, Bertoldo di Andes, che fu Duca di Baivera; e dall' altra parte vi fu Lodovico Re di Francia, e molti Baroni suoi, andarono nella spedizione Gerosolimitana in ajuto de' Cristiani, le parole della quale Istoria, però che il Volume si ritrova appresso di rare persone, ho voluto descrivere formalmente, e dicono così:

„ Corraz li Emperrere del Emaingne doit
„ estre premerains nomez à suaste parlement,
„ & Messire Othes ses freres qui estoit pri-
„ miers clers Evesques de Frisingue, e Stien-
„ ne le Vesques de Mez en Loherainne, Hen-
„ ris le Vesquez de Toul, freres de Conte
„ Tierri de Flandres, Theodins qui estoit nez
„ de Thiescheterre, & Vesquez de Porz,
„ qui par le commandament de l'Apostoile
„ estoit Legat en lost l'Empereeur. Des Prin-
„ ces

Digitized by Google

ces de l'Empire fu Henris Duc d'Oſteriche
„ frete l'Empereeur , unus autres Duc qui
„ avoit nom Guelphes riches hom, e poiſſanz
„ eſtoit avec eus, & Fedrichs li Duc de Soa-
„ ve, Nies l'Empereeur de ſon frere enez, qui
„ fu Empereeres apres ſon oncle , & bien
„ governa l'Empire par ſen, & vigueur . Et
„ Hermanz le Marchis de Verone , & Ber-
„ thoulz de Andes qui puis fu Duc de
„ Baiviere, Guillaulme le Marquis de Mon-
„ ferra ſerorges l'Empereeur , li Conts de
„ Blandras , qui avoit la ſeur au Marquis
„ Guillaulme ; amdiu eſtoient ault homes de
„ Lombardie, tuit aſt eſtoient avec l'Empe-
„ reeure, & des autres Barons jot aſſez. De
„ l'autre part fu le Roys Loois de France ,
„ &c. & fu en l'an de l'Ancarnat. MCXLVII.

Et giunti a Coſtantinopoli richieſero ad Emanuele Secondo Imperatore vittovaglie per l'eſercito, il che fingendo egli voler dare volentieri , eſortò a non temporeggiar per tal cauſa il viaggio loro, perchè giunti che fariano, & accampati a Iconio Città di Licaonia, non laſcierebbe mancar loro le vittuaglie, & altre coſe neceſſarie. E così, poichè vi furono, mandò loro molte quantità di farine miſchiate con geſſo, per la qual coſa pervennero a morte tanti ſoldati dell' eſercito loro, che furono neceſſitati laſciare l'impreſa, e ritornare a caſa ſenza fare effetto alcuno.

L'anno medeſimo Guglielmo predetto rinovò all' Abbazia, e Monaſterio di Santa Maria di Lucedio l'inveſtitura del fondo, dov' è edificato il Monaſtero, inſieme con le altre proprietà, le quali erano ſtate donate ad eſſa Abbazia da Bonifacio Secondo ſuo Avo.

L'anno poi Milleſimo centeſimo quinquageſimo quarto , del meſe di Novembre , Indizione ſeconda, ſedente nel Pontificato Eugenio Terzo, eſſendo venuto in Italia Federico Primo Imperatore con validiſſimo eſercito, il Marcheſe Guglielmo li porſe una graviſſima querela, dolendoſi, che gli abitanti di Cherio. e di Aſt ſi erano levati dal ſuo dominio. Perilchè l'Imperatore partendoſi con Guglielmo predetto venne a Vercelli, e dopoi a Torino, e da Torino alla parte ſuperiore, dove il fiume del Pò per la vicinanza del naſcimento ſuo è baſſo, e ſi può guadare ; e paſſato il detto fiume rivoltò il camino verſo Pavia per la via di Cherio. Ma Cherienſi ſentendo la venuta ſua, diffidandoſi delle forze loro, abbandonarono la Terra , e fuggirono in altri luoghi vicini. Il che avendo inteſo l'Imperatore, entrò nella Terra , e trovandola ſufficientemente fornita di vittuaglie , vi ſtette con l'eſercito per alquanti giorni, & avanti che ſi partiſſe, li fece giudicare come ribelli; e per punire la contumacia loro fece rovinare molte Torri, e mettere la Terra a fuoco, e ſacco. E per camino preſe la Città d'Aſt , la quale era poſta in bando, perchè gli Aſtenſi non volevano ſi amminiſtraſſe loro giuſtizia in nome del Marcheſe; e la dette in mano ad eſſo Guglielmo, il quale fece ſimilmente rovinare molte Torri, e gran parte delle mura di eſſa Città. Del che parlando Ottone Veſcovo di Friſinga nell' Iſtoria delle geſta di Federico Primo, dice in queſta forma:

„ Poſt hæc Princeps tranſiens per Vercel-
„ las Taurinum advenit, tranſvadatoque Pado
„ ad inferiora verſus Papiam iter reflectit .
„ Verùm oppidani Cherii, ſimul & Aſtenſes
„ Cives, eò quod præceptis Principis de exhi-
„ benda Marchioni ſuo Gulielmo de Monfer-
„ rato juſtitia minimè paruiſſent ; tamquam
„ rebellionis rei hoſtes judicati proſcribuntur.
„ Ad quorum puniendam contumaciam Rex
„ exercitum ducit. Illi relictis munitionibus,
„ velut viribus ſuis diffidentes , ad vicina
„ montana diffugiunt. Rex primum Cherium
„ veniens inventis ſufficienter victualibus ,
„ per aliquot ibi dies manſit, Turreſque, quæ
„ non paucæ ibi fuere, deſtruxit , oppidumque ſuccendit. Inde Aſtam procedens, vacuamque non opibus, ſed habitatore repe-
„ riens Civitatem, non paucis ibi diebus ma-
„ nens, igni eam direptionique dedit.

E di queſto parlando Ligurino Poeta nel ſecondo Libro delle geſta di Federico primo Imperatore dice:

Poſtea Vercellas, Taurinaque mœnia Princeps
Præterit, utque Padi, quæ plus accedit ad ortum,
Contigit oppoſitam traducto milite ripam,
Protinus ad pulchræ fines & rura Papiæ
Vertit iter, fidam gaudens inviſere terram.
Urbs erat antiquo, quam nomine dixerat Aſtam
Uſus: habens propriis in finibus oppida lata,
Ac populoſa nimis; Kairam Gens illa vocabat.
Hæc loca ferrati Gulielmus Marchio Montis.
Debita cuncta ſibi, dignumque negare timorem,
(Publica Ronchaliæ tractante negotia Rege)
Suppliciter conqueſtus erat, faſtumque ſuperbæ
Gentis, & acta gemens, immobilis improba vulgi,
Contemptus ſuos, edictaque regia ſæpe
Parvipenſa ferens, multumque diuque loquendo
Moverat ingenuas invicti Principis iras.
Accedebat ad hoc ſociatum ſanguine mixto
Inter utrumque genus: namque ſortita maritum
Hunc erat hæc; Regem gaudebat habere nepotem.
Hos igitur populos longo jam tempore læſa
Majeſtate reos, toties, fruſtraque citatos
Legibus invicta jam tandem plectere pœna
Conſtituit: rapidoque gradu petit oppida Princeps.
Territus hoſte novo; ſed non correctus in altos
Exierat populus trepida formidine colles.
Irruit, & gaudens exercitus invenit omni
Oppida plena bono, ſpumantes nectare cellas
Horrea frumentis, oleo ſpirante lagænas.
Hic paucos egere dies dum plurima ſaccis
Infundit frumenta ſuis utreſque, cadeſque.
Ventroſaſque replent oleo, baccoque lagenas.
Nec mora direptis potioribus oppida flammis
Tradunt, & validas evertunt funditus arces.
Inde recedentes non tantum criminis hujus
Terreno ſub rege ream, ſed verè ſuperno
Damnatam proprii contemptu Præſulis Aſtam
Hoſtili terrore petunt, quæ Cive fugato
Omni plena bono victores ubere læto
Excepit, multiſque viris alimenta diebus
Uberiora dedit, tandem ſpoliata rogiſque
Tradita perverſi ſceleris, geminique reatus
Pertulit in meritam ſedes innoxia pœnam.

L'anno Milleſimo centeſimo quinquageſimo quinto , Vizo , ovvero Ugucio Veſcovo di Vercelli per publico inſtromento rogato da Alberto Notajo del Sacro Palazzo, il Giovedì terzo del meſe di Settembre , Indizione terza, nel Clauſtro di Santa Maria della Rocca, concedette in feudo a Guglielmo Marcheſe di Monferrato tutte le ragioni , che egli, come amminiſtratore del Veſcovado ſuo, aveva nel Caſtello e fondo di Trino, con le pertinenze ſue, eccetto il fodro Regale, con le Chieſe, e decime, & il feudo del Vallone di Euſtachio. Supplicando l'Imperial Maeſtà, che ſi degnaſſe confirmare col ſigillo ſuo Imperiale l'infeudazione predetta . I teſtimoni

no Uberto di Coconato, & Ardicio di Aramengo pari della Corte di esso Vescovo, Pocasal di Verrua, e Rainaldo suo nipote, Clarembaldo di Salugia, e molti altri pari della Corte sua.

L'anno Millesimo centesimo quinquagesimo sesto, Guglielmo Marchese prenominato, e Giulita sua consorte figliuola di Leopoldo Marchese d'Austria, fecero all' Abbazia di Grazano la donazione, che nel seguente instromento si contiene.

„ Anno ab Incarnatione D. N. Jesu Christi „ millesimo centesimo quinquagesimo sexto „ quarto die mensis Madii, Indictione quarta. Quoniam in hac fragili, caduca, & brevi vita degentibus admodum utile, & saluberrimum est de æterna, & fœliciſſima vita præcogitare. Nos Gulielmus Marchio „ filius quondam Raynerii item Marchionis, „ & Julita jugalis filia quondam Marchionis „ Leopoldi de Austria illud agere pro nostro „ posse præcogitavimus, qualiter in illa fœlici vita conviventibus Dei misericordia „ aliquid participare promeremur; Nos itaque supradicti jugales, qui professi sumus „ ex natione nostra lege vivere Salica, sed „ ego Julita ex natione mea, lege vivere videor Alamannorum mortifera peccata à nobis abjicere cupientes, & fœlicitatis præmia à conditore omnium rerum Deo desiderantes pp. diximus &c. Quod si quis „ in Sanctis, seù Venerabilibus locis aliquid de suis intulerit bonis, juxta auctoris „ vocem centuplum in hoc sæculo, atque insuper, quod melius est, vitam æternam possidebit. Ideoque nos, qui supra, finem, & „ refutationem, & si quod jus habebamus donationem facimus Monasterio constructo in „ Castro, quod vocatur Gracianum in honorem Dei, & Sancti Petri, & Beatissimorum „ Martyrum Victoris, & Coronæ, & Sanctæ „ Christinæ, & aliorum Sanctorum reliquiæ, „ quorum ibi habentur nominativè de omnibus rebus illis, quæ ab Aleramo primævo „ antecessore nostro in Marchia, seu à quolibet alio antecessore nostro de ejusdem Aledrami stirpe descendente, in jam dicto Monasterio collatæ sunt, tam Castro, quàm „ Villis, & redditibus, & pertinentiis, Ecclesiis, colonis, servis, & ancillis, & de „ universis, quæ à supradictis in jam dicto „ Monasterio collata, in aliquo loco inventa „ fuerunt. Ut nec nos, nec nostri successores, nec aliqua prorsus persona, valeamus „ antedicto Monasterio, vel à præfatis omnibus exigere, placitum, districtum, bannum „ forum, albergariam, prædariam, arimanniam, angariam, perangariam, nec ullam „ prorsus publicam, vel privatam exactionem, sed Abbas, qui nunc est, & Monachi, & qui futuri sunt, in eodem Monasterio, Deo, & Sanctis Martyribus servientes, liberè, & absolute possideant, fruantur, disponant, ordinent, & dispensent, „ nulla à magna, vel pauca persona exactione imminente, exceptis quinque placitis, „ quæ quia Religioni Abbatis, congrua, seù „ honesta non videntur, in nostra reservamus „ potestate, idest duellum, adulterium, incendium, proditionem, & homicidium. „ Insuper donamus, & offerimus in eodem Monasterio totum fictum camerarium, quod „ habebamus, vel habituri eramus in Castro „ Lugi, & decimam partem omnium reddi-

A „ tuum, qui veniebant nobis de portu Fælicianensi, qui currit in fluvio Tanari, & „ hæc specialiter in refectionem infirmorum „ distributa esse volumus. Hæc & supradicta „ pro animarum nostrarum, antecessorum, „ vel successorum nostrorum mercede disponimus. Si quis verò (quod futurum esse non credimus) si nos ipsi, qui supra jugales (quod absit) aut ullus de hæredibus, „ & prohæredibus nostris, seù qualibet persona contra hanc cartulam offersionis, vel „ refutationis ire quandocunque tentaverit, „ aut si eam per quodvis ingenium infrangere quæsiverit, tunc ipsi Monasterio, aut parti Monasterii promittimus nos qui supra ju-
B „ gales, nostrosque successores componere „ auri optimi libras centum; & insuper hæc „ carta nostræ offersionis pro futuro omni „ tempore firma, & stabilis permaneat. Præterea, universis nostris successoribus, qui „ hanc refutationem, & offersionis cartulam „ pro animarum nostrarum, antecessorumque „ seù successorum nostrorum mercede; factam, „ firmam, illibatamque servaverit, benedictionem Dei, & Beatissimorum Martyrum „ in quorum honorem facta est, & omnium „ Sanctorum misericordiam, si quæ est super-
C „ venire precamur. Illis verò, qui temeratores, & violatores hujus cartulæ offersionis, „ & refutationis extiterint, maledictio Dei, „ & Beatissimorum Martyrum, & omnium „ Sanctorum, & nostræ cum impiis superveniat. Actum est in prædicto Castro, quod „ vocatur Gracianum, signa manuum istorum jugalium, qui habeat cartulam offersionis & refutationis fieri rogaverunt; si„ gna manuum Gulielmi Pristini, Henrici „ de Cella, Uberti Parisapart, Raynerii de „ Ponciano, Gulielmi de Grafagnana, Gu„ lielmi Sinebarca, Ascherii de Bulgaro, Siri „ Ottonis, Vitilielmi de Grafagnana, Arnal„ di de Taurino, Lidonis de Raveraldo, Al„ berto de Valtingo, hii, & multi alii inter„ fuerunt.

D La Legge Salica, sotto la quale visse Aleramo, e viveva Guglielmo, di cui si legge nella precedente donazione, fu publicata da Faramondo figliuolo di Marcomiro primo Re della Francia Orientale. Il quale per correggere la fierezza de' suoi Franchi, così denominati dalla decennale immunità de i tributi a loro concessa da Valentiniano Imperatore, però che avevano distrutti gli Alani, che si erano ribellati, elesse quattro de' suoi primati, cioè Vargasto, Losogasto, & Sologasto, a i quali dette carico di comporre alcune Leggi, che furono denominate Salice da Sologasto uno de i Conditori di esse, della quale fa men-
E zione la legge Longobarda nel titolo *de Capitulis legis Salicæ additis*, & è di Carlo Imperatore, e dice così.

„ Imperator Carolus. Generaliter omnes am„ monemus, ut capitula, quæ præterito anno „ Legi Salicæ cum omnium consensu adden„ da esse censuimus, jam non ulterius Capitu„ la, sed tantum leges dicantur; immo pro Le„ gibus Salicis teneantur.

E della detta Lege v'ha memoria nel titolo *de filijs natis ex matre, ad morganicam contracto*, e per Giovanni Nauclero nel secondo volume della sua Cronographia in tertiad. cima, e quarta decima generatione.

L'Anno medesimo Federico Imperatore a petizione di Ugucione Vescovo di Vercelli per

un

Digitized by Google

in ſuo autentico privilegio confirmò la conceſſione feudale, fatta per eſſo Veſcovo al Marcheſe Guglielmo del Caſtello, e fondo del luogo di Tridino, e pertinenze ſue, nel modo, che ſi contiene nel ſeguente privilegio.

„ In nomine Sanctæ, & Individuæ Trinita-
„ tis. Federicus Divina favente clementia
„ Romanorum Imperator Auguſtus. Quando-
„ cunque noſtræ Imperatoriæ corroborationis
„ piè expoſcitur ſuffragium, celeri affectu eſt
„ attribuendum; Et ſi in his expoſcitur, quæ
„ durare perpetuo videntur, literis eſt etiam
„ adnotandum, ne prolixitas temporum poſte-
„ riorum hoc reddat dubium, vel incertum.
„ Eapropter omnium Sanctæ Dei Eccleſiæ,
„ ac Imperii fidelium præſens noverit ætas,
„ & ſucceſſura poſteritas, qualiter Vizo Ver-
„ cellenſis Eccleſiæ Venerabilis Epiſcopus di-
„ lectiſſimo noſtro Guglielmo Marchioni Mon-
„ tiſferrati ob fidele ſervitium, quod ab eo
„ hactenus accepit, vel in poſterum accep-
„ turus eſt, Caſtrum Tridini cum omnibus
„ appendiciis ejus, excepto fotro Regali, &
„ Eccleſiis cum decimis, & feudo Vallonis Eu-
„ ſtachii, jure beneficii conceſſit, & contra-
„ didit. Ut autem hujus beneficii præfato
„ Marchioni firma ſit ſemper & inconvulſa
„ donatio, jam dictus Epiſcopus Nuntios ſuos
„ cum litteris ſignatis Majeſtati noſtræ dele-
„ gavit, devotiſſimè petens, ut ſuam prædi-
„ cti Caſtri in Marchionem factam conceſſio-
„ nem Imperiali auctoritate, & privilegii no-
„ ſtri corroboratione confirmaremus. Nos ve-
„ rò quia omnium Principum noſtrorum, ma-
„ ximè Epiſcoporum, juſtis petitionibus cle-
„ menter & efficaciter annuere dignum du-
„ cimus, ſupradicto Marchioni, ſicut ſuperius
„ dictum eſt, beneficium Caſtri Tridini, quod
„ Vercellenſis Epiſcopus gratuitâ pietate in-
„ eum contulit, juxta petitionem Epiſcopi di-
„ va noſtra auctoritate confirmamus, & Con-
„ ſtitutionis noſtræ munimine corroboramus.
„ Præterea ſtatuimus, Imperiali edicto ſan-
„ cientes, ne aliquis Imperii noſtri legitima,
„ vel illegitima poteſtate prædictum Mar-
„ chionem, & heredes ſuos in jus publicum
„ evocare, vel per aliquam legem juſtitiæ di-
„ ſtringere præſumat, niſi de jure beneficiali
„ ei teneatur. Hanc noſtram Conſtitutionem,
„ & præcepti noſtri confirmationem, ſicut ab
„ omnibus obſervari decernimus, ita a nullo
„ homine unquam violari præcipimus; ſi quis
„ autem eam temerè infringere præſumpſerit,
„ banno noſtro ſubjaceat, & centum libras
„ auri puriſſimi componat, medietatem Ca-
„ meræ noſtræ, & medietatem ſupradicto Mar-
„ chioni: Ceterùm, ut ab omnibus ſupra me-
„ moratis totius ambiguitatis excludatur oc-
„ caſio, præſentem inde paginam conſcribi, &
„ ſigilli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus,
„ adhibitis idoneis teſtibus, quorum nomina
„ hæc ſunt. Hillinus Tevercentis Archiepi-
„ ſcopus, Vvichmanus Magdeburgenſis Archie-
„ piſcopus, Humbertus Biſontinus Archiepi-
„ ſcopus, Geneardus Virzeb. Epiſcopus, Eve-
„ ardus Bavembergenſis, Henricus Leodicen-
„ ſis, Henricus Dux Saxoniæ, & Bavariæ, Fe-
„ dericus Dux Sueviæ, Conradus Dux frater
„ Imperatoris, Matthæus Dux Lotharingiæ,
„ Dux Guelpho, Otto Palatinus Comes de
„ Vvitelb. Marchiardus de Grumb. Vvido Co-
„ mes de Blandrato, Rodulphus Comes de
„ Bullend. ſignum Domini Federici Imperatoris invictiſſimi, ego Raynoldus Cancellarius, Vice Arnoldi Magunſini Archiepiſcopi, & Archicancellarii recognovi. Dat. Vvinleburch XV. Kalend. Julii, Indictione quarta, anno Dominicæ Incarnationis MCLVI. regnante glorioſiſſimo Romanorum Imperatore Domino Frederico anno Regni ejus V. Imperii verò II.

L'Anno dell' Incarnazione Dominica Milleſimo centeſimo ſeſſageſimo quarto, nella Indizione duodecima, tertio nonas Octobris, il memorato Federico Primo vittorioſiſſimo Imperatore, nel Caſtello di Belfort a interceſſione richieſta di Beatrice ſua conſorte Imperatrice Auguſta de' Romani, concedette, e donò per publico, & autentico privilegio a Guglielmo Marcheſe di Monferrato, e ſuoi eredi, per retto feudo inueſtendolo de i Caſtelli, Poſſeſſioni, e Ville, i nomi de' quali ſono queſti, cioè: Genciano, Mirabello, Sarmatia, Guiborrone, la Terra de i nobili di Cella, San Giorgio, Torcello, Muniſengo, Scandelucia, Rincho, Colcavagno, Cunico, Monteglio, Broſulo, Roverbella, Marcorengo, Coconato, Torrengo, Coconile, Aramengo, Schirano, Rivalba, Mainile, la metà di Ripa, la quale non è del Conte di Blandrate, Ricroſo, Baldiſſe, Pavarello, Mombello della Fraſca, Cinzano, Merentino, San Sebaſtiano, e Montenario, con ogni regale ragione, onore, diſtretto, placito, & utilità, e con ogni plenitudine, & integrità perveniente da eſſe Terre, Caſtella, & Ville, e con la fedeltà, eccetto il fodro regale, e la fedeltà dovuta all' Imperatore; della qualle donazione, & inveſtitura ſono teſtimonj Guido Conte Blandratenſe, Geveardo di Lukemberch, Marquardo di Grombach, Uberto figliuolo del Co. di Blandrate, Enrico Mareſcalco, Arnaldo Barbavaria, Conrado Pincerna, Rodgerio Camerario, l'Anno del Regno del memorato Federico duodecimo, e dell' Imperio decimo.

L'Anno, Indizione, luogo, e teſtimonj preſcritti, il memorato Federico Imperatore per autentico ſuo privilegio riſervò Guglielmo Illuſtriſsimo Marcheſe di Monferrato, e i putti, ovvero figliuoli ſuoi con ogni bene, mobili, & immobili, preſenti, & futuri, ſotto l'Imperiale protezione e difeſa. Et oltre di ciò a lui, e ſuoi eredi confermò tutte le Poſſeſſioni, Caſtella, e Ville, con qualunque loro pertinenze, i nomi delle quali ſono quì annotati, cioè: Caſtelletto, Rocca, Rondanaria, Taglore, Cochigle, Caſalegio, Montalto, tutti due i Carpaneti, Stazano, None, Retorto, Caſtel novo, Sezadio, Montebarucio, Viſone, Belmonte, la metà di Caſſine, Brion, Corteſelle, Foro, Gamondio, Pozolio, Frigarolio, Marengo, Dorſaria, Nacavo, Valentia, Bremeide, Pomario, San Salvatore, Lugo, Camagna, Vignale, Montemagno, Caſtignole, Santa Maria in Grava, Curtacumerio, Felizano, Caliano, Tonco, Moncalvo, Caſurtio, Tilio, Odalengo, Caſtelletto, Montebello, Solunghello, Malvento, Ponte, Camino, Ozano, Gabiano, Moranzengo, Trebeja, Caſtigneto, Santo Raffaello, Clavaſio, Caſceno, Leinico, Caſelle, Settimo, Quaradoro, Bruſaſco, Cardalona, Durbeccho, Rocca, Morano, Graſagno, Trino, Montebono, Ponzano, Roſingo, Alphiano, Burgaro, Montecapello, Labriano, Monte maggiore, Cavagnolio, Rajale, Berzano, Buzolino, Caſtignole, Cordua, Solce, Tondelino, con qualunque regalia, ragioni, onore, diſtretto, & utilità loro.

L'anno

L'Anno Milleſimo centeſimo ſeſſageſimo quinto i Milaneſi, Piacentini, e Cremoneſi in odio de' Paveſi nimici loro, edificarono Aleſſandria dall'altra parte del fiume Tanaro; e per dare alla nuova Città, e fatto ſuo, maggiore autorità, la nominarono del nome di Aleſſandro Terzo Pontefice Aleſſandria, perchè Biondo nella ſua Italia illuſtrata dice così:

„ Princeps Bergolium, & altera potior
„ ejuſdem Civitatis pars Alexandria, quam
„ Mediolanenſes, Placentini, & Cremonen-
„ ſes, ut Papienſibus inimicis commodius
„ obeſſe poſſent, ad annum ſalutis ſexageſi-
„ mum quintum ſupra centeſimum, & mille-
„ ſimum ædificarunt; & ut novæ Urbi, & fa-
„ cto ſuo major accederet auctoritas, eam à
„ Tertio Alexandro, tunc Romano Pontifice,
„ Alexandriam vocaverunt.

Matteo Palmerio Fiorentino deſcrive l'edificazione di eſſa Città nell'anno mille cento cinquanta ſei, le parole del quale ſono queſte:

„ Alexandria inter Alpium radices Urbem-
„ que Ticinum ſupra Tanarum amnem contra
„ Ticinenſes Imperatori faventes ædificata eſt,
„ & ab Alexandro Pontifice denominata.

Il Platina in Aleſſandro Terzo Pontefice ſcrive, che Aleſſandria fu edificata l'anno MCLXXV. della quale edificazione ſi parlerà in Bonifacio Terzo nell'anno MCLXXXXIII.

L'Anno Milleſimo centeſimo ſettuageſimo ottavo, Indizione decima pridie Idus menſis Julii, nel Territorio di Embruno preſſo il Caſtello di Brianzono, Federico Primo Imperatore per ſuo autentico privilegio confermò e corroborò tutti i privilegj conceſſi a Guglielmo Marcheſe di Monferrato per le dive memorie di Enrico Imperatore, e Conrado Re de' Romani, Zio di eſſo Federico, per li beni, poſſeſſioni, e dignità, che avevano, e poſſedevano i figliuoli del ſu Ardicione Marcheſe di Monferrato.

Ritrovandoſi Guglielmo Longaſpada, e Rainero figliuoli di Guglielmo Quarto cognominato Vecchio, in Siria, dove come ardentiſſimi e fedeli Criſtiani, e Principi aveano navigato in ſoccorſo e difeſa di Terra Santa, contro Saladino Re di Egitto, Balduino Quarto cognominato Leproſo, figliuolo di Almerico Seſto Re di Geruſalem, della diſcendenza di Gottofredo di Bologna primo Re, conoſciuta la prudenza e magnanimità di Guglielmo, del quale in molte guerre aveva fatto ſperienza; e conſiderando quanto beneficio e ſoccorſo ſi poteſſe preſtare per opera ſua contra i continui travagli de gl'Infedeli, avendo due ſorelle, l'una nominata Iſabella ſecondogenita maritata in Erfrido Turonio Gallico, uomo nobile, l'altra nominata Sibilla primogenita, & erede del Regno dopo lui.

L'Anno Milleſimo centeſimo ſettuageſimo ottavo, che fu il primo anno del Regno di eſſo Balduino, diede per moglie Sibilla a eſſo Guglielmo, il quale con lei il primo anno del matrimonio ſuo procreò un figliuolo, che fu nominato Balduino del nome del Re Balduino, fratello della Madre. La qual coſa intendendo Giulia madre di eſſo Guglielmo Longaſpada, ſi partì di Monferrato, e con onorevole comitiva navigò in Siria, per viſitare que' Santi luoghi, & vedere i ſuoi figliuoli. E per li tempi, che eſſa Giulia ſtette in Geruſalem, conſiderando Emanuele Secondo Imperatore de' Greci, quanto gli poteſſero eſſere profittevoli le affinità e parentele di Guglielmo Longaſpada, col padre Guglielmo, e della madre Giulia per conſervazione dell'Imperio ſuo di Coſtantinopoli, così vivendo lui, come per li tempi di Aleſſio ſuo figliuolo, al quale già per avanti aveva ſpoſato Agnete figliuola di Filippo Re di Francia, trattò di dar per moglie la figliuola Chera Maria a Rainero di Monferrato fratello di eſſo Longaſpada. E poichè fu concluſo il trattato, diſponendo Giulia di ritornare al paeſe, ſi partì di Siria, e col figliuolo Rainero navigò a Coſtantinopoli, dove eſſendo pervenuti l'Anno Milleſimo centeſimo ottuageſimo primo, fermarono il matrimonio tra Rainero, e Chera Maria, alla quale il padre Emanuele coſtituì in dote la Città di Salonich, e tutto il Regno di Teſſalia; e dopo queſto volendo Giulia partirſi, l'Imperatore Emanuele le fece dono di alquante Sante & venerande Reliquie; tra le quali è una Croce del prezioſiſſimo legno della Santa Croce, nella quale fu affiſſo il Salvatore noſtro Gesù Criſto, ornata con molte Immagini d'oro puriſſimo, & un braccio del Precurſore ſuo Santo Giovanni Batiſta, le quali Reliquie furono poi donate per lei all' Abbazia di Santa Maria di Lucedio; e perchè erano ripoſte in luogo, dove non ſi preſtava loro debita riverenza & onore, l'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſettuageſimo nono furono ridotte e collocate nella Rocca della Città di Caſale, e ripoſte nel Sacello di eſſa Rocca, dove ſono tenute e conſervate colla meritata venerazione e culto.

Ne' medeſimi tempi venendo a morte il prefato Emanuele Imperatore di Coſtantinopoli Suocero di Rainero, coſtituì Tutore e Governatore di Aleſſio ſuo figliuolo un' Andronico Comneno Greco, il quale poichè per alquanti anni con ſomma lode & approvazione di ognuno ebbe amminiſtrato le coſe dell'Imperio, affrettando di farſi Imperatore, imaginò di volere con qualche ſcuſabil modo far morire l'innocente Aleſſio, vedendo, che per altra via non poteva eſequire il maligno concetto ſuo. E così avvenne, che un giorno ſcorrendo Aleſſio per le acque maritime vicine alla Città ſopra una piccioletta barca per ricrearſi, ſtudioſamente, e non a caſo, (come corſe fama) fu precipitato, e ſommerſo in mare, e dipoi Andronico ſubito veſtito il regio manto, occupò l'Imperio: del che ſcrivendo il Platina dice:

„ Lucius Tertius natione Tuſcus, Lucâ Ur-
„ be gente nobili oriundus, omnium conſen-
„ ſu eo tempore Pontificatum iniit, quo An-
„ dronicus Græcus Alexio pupillo in tutorem
„ datus, pulſis Latinis, qui puero favebant,
„ Conſtantinopolitanum Imperium uſurpavit,
„ necato in undis puero, dum laxandi animi
„ causâ parvo navigio huc illuc temere dila-
„ bitur. Præterea verò ne facinore partam
„ tyrannidem amitteret, facinus haud parvum
„ addidit, nam proceres omnes, quorum vir-
„ tutem ſuſpectam habebat, brevi interfecit.

L'Anno Milleſimo centeſimo ottuageſimo ſecondo, eſſendo non piccola diſcordia tra il Marcheſe Guglielmo Terzo, e la Città di Vercelli, per li luoghi di Trino, e Morano, nella qual diſcordia, e guerra le genti di Vercelli avevano fatto molti incendj e rovine nel luogo di Trino, & avevano diſtrutto Caſtello Uguccione, e commeſſi molti altri misfatti, e dan-

è dannificato il luogo di Morano: fu fatta una pacificazione tra loro, nella quale i Vercellesi lasciarono al Marchese essi luoghi, secondo si contiene nel seguente instrumento.

„ Nos homines Civitatis Vercellarum ab
„ hodie in antea relinquimus tibi Gulielmo
„ Marchioni Montisferrati, & tuis heredibus
„ Trinum, & Moranum, & Curiam eorum,
„ liberos & absolutos ab omnibus, & per
„ omnia, excepto quod in prædictis locis duo-
„ bus tu præfatus Marchio, & tui heredes,
„ vel tui hominès nullam fortiam facere de-
„ beatis, sine verbo & licentia omnium Con-
„ sulum Civitatis Vercellarum. Et nos præ-
„ dicti Vercellenses homines non debemus fa-
„ cere, vel acquirere Castrum, vel fortiam
„ aliquam ultra Doream, vel ultra Padum,
„ sine verbo, & licentia tua, vel vestrorum
„ heredum. Et debemus sinere, omnes homi-
„ nes Trini habitare in Suburbio novo. Et
„ nos Consules Vercellenses juramus in plena
„ concione, & unum hominem pro Communi
„ totius Civitatis ab eo habito verbo jurare
„ faciemus, te Marchionem Gulielmum, &
„ tuos heredes, sicut proprios Cives ab omni
„ homine adjuvare, qui guerram, vel injuriam, vel tortum tibi, vel tuis heredibus
„ facere vellet, & nollet emendare, juxta
„ consilium Consulum, & ammonitionem
„ Consulum Vercellarum, ita quod Marchio,
„ vel sui heredes primò querimoniam faciant
„ Consulibus Vercellarum; & hæc omnia ob-
„ servare debemus, salvo juramento Societa-
„ tis Communis Lombardiæ. Et à Communi
„ Lombardiæ nos homines Vercellarum, te,
„ vel tuos heredes adjuvabimus, intercedendo
„ pro te, vel tuis heredibus, sine fraude,
„ salvâ Imperatoris fidelitate, & juramento
„ hominum Civitatis Asti. Et facimus finem
„ ex omnibus præteritis maleficiis tibi prædi-
„ cto Marchioni, & tuis heredibus. Et si dis-
„ cordia à modo in antea inter nos, & te,
„ & tuos heredes oriretur, debet emendari &
„ finiri secundùm arbitrium, & voluntatem
„ duorum hominum, & unus erit ex nostra
„ parte, & alius ex tua, infra quadraginta
„ dierum spatium. Acta sunt hæc, & incœpta
„ in Morano, & completa in concione plena
„ Civitatis Vercellarum coram Jacobo Val-
„ littiensi, & nomine Dei de Triblea, Guliel-
„ mo Faseolo, & Fasiano Torcelli, & Nicola
„ Fontaniti testibus ductis, Anno MCLXXXII.
„ undecima die mensis Augusti, Indictione
„ quintadecima, Scopolus Sacri Palatii Nota-
„ rius omnia superius posita scripsi, & com
„ plevi, & dedi.

L'Anno Millesimo centesimo ottuagesimo terzo, Guglielmo Quarto cognominato Vecchio passò di questa vita, & Giulia d'Austria sua moglie fra pochi giorni seguitò le ceneri del marito.

Il medesimo anno essendo Guglielmo Longaspada ancora in Siria dopo molte gloriose vittorie ottenute per lui in defensionè del Regno Gerosolimitano, per la malignità dell'aria passò all'altro secolo, e fu sepolto nella Chiesa dell'Ospitale del Tempio in Gerosolima, superstiti Balduino Marchese di Monferrato suo figliuolo, e di Sibilla, il quale rimase sotto l'educazione e cura del Leproso Balduino fratello della madre, e di Rainero fratello del padre. E l'anno predetto Rainero venne ancora egli a morte senza figliuoli, e lasciò il fratello Bonifacio erede del Regno di Tessaglia. E non dopo molti mesi Chera Maria, sua moglie similmente la vita con la morte commutò. Alcuni vogliono, che il predetto Rainero lasciasse il Regno di Tessaglia a Jordana sua sorella, e che Jordana lo lasciasse a Bonifacio, e dipoi fosse dato in dote ad Andronico Imperatore per Guglielmo Sesto, la verità del che si leggerà in Demetrio.

Un'Autore, il cui nome non mi è cognito, scrivendo di Rainero figliuolo di Guglielmo Terzo, fa la susseguente narrazione, la quale, benchè io conosca non avere corrispondenza con gli Annali, nientedimeno per non lasciar cosa alcuna, che sia al proposito di quanto si ragiona, intatta, l'ho voluta sottogiungere.

„ Tempore Emanuelis Imperatoris Constan-
„ tinopolitani florebat inter Saracenos Solda-
„ nus, qui dictus est Saladinus, qui fuit homo
„ maximæ industriæ inter Saracenos, & po-
„ tenter subjugabat terram ultramarinam Chri-
„ stianorum. Tunc Christiani de Oriente con-
„ ducunt maximo pretio auri ad suum auxi-
„ lium Marchionem Raynerium Montis ferrati
„ Italiæ, & maximam comitivam Januensium,
„ & Venetorum cum navibus & galeris. Qui
„ omnes potenter vadunt contra Saladinum,
„ & longo tempore pugnant contra eum.
„ Postmodum concordant simul per tale mo-
„ dum omnes, scilicet quòd tota Terra, quæ
„ fuit ab antiquo, & usque nunc Christiano-
„ rum, reddatur eis, & quòd omnès Christia-
„ ni, qui sunt sclavi, etiam inter Saracenos
„ liberi recedant, & etiam Saraceni sclavi red-
„ dantur; & sic omnes stent super jus suum.
„ Dimissis Saracenis vadit Marchio Raynerius
„ cum sociis, & currunt totam Græciam, &
„ debellant Regnum de Solonich, & ibi in-
„ venerunt maximum thesaurum, quod erat
„ Imperatoris Græcorum, & invenerunt ibi
„ scutellam pretiosam Smaragdinam, in qua
„ cœnavit Jesus Christus cum suis Discipulis
„ in Zobia Sancta, quæ scutella dicitur San-
„ greal. Et totâ Terrâ de Solonich devictâ,
„ conveniunt omnes simul ad dividendum,
„ quæ sunt lucrati, scilicet Marchio, Januen-
„ ses, & Veneti, & ponunt sortes super tria,
„ scilicet super Regnum totum de Solonich,
„ super totum Thesaurum lucratum, & super
„ scutellam solam Jesu Christi prædictam; &
„ cadit sors Marchionis super Regnum de
„ Solonich, quod accipit Marchio, & se fa-
„ cit Regem ibi de Regno illo; sors autem
„ Venetorum cadit super Thesaurum; & sors
„ Januensibus super scutellam prædictam. Et
„ non sunt Veneti contenti; sed volunt, quòd
„ sortes iterum ponantur inter ipsos, & Ja-
„ nuenses; & non placet Januensibus, sed ac-
„ cipiunt scutellam, & portant eam Januam,
„ ubi est in depositò Communis usque hodie.
„ Tunc enim erant in Monte-ferrato tres fra-
„ tres, qui erant Marchiones, quorum duo
„ recedunt, & fiunt Reges unus de Regno
„ Solonich, & alius fit Rex de Jerusalem, &
„ minor remanet in Monte-ferrato Marchio.
„ Post hæc propter causam prædictam faciunt
„ Januenses, & Veneti in mari prœlia multa
„ longo tempore, & debellantur modò una
„ pars, modò alia, & postea per multos an-
„ nos stant in pace.

Pur siano stati i successi come si voglia, o secondo che si contiene nella precedente autorità, ovvero altramente, il che per la longhezza de gli anni non si può in tutto sapere, nè intendere: Georgio Merula Alessandrino

uomo

Digitized by Google

uomo altamente eloquente, il quale per la vicinanza della nativa Terra ſua è ſtato più ſollecito di volere intendere l'antichità della famiglia de' Principi di Monferrato, parlando di Rainero, e ſucceſſori ſuoi, per fino a Teodoro Primo, ſcrive le ſeguenti parole.

„ In Græcia quoque de Regno Conſtanti-
„ nopolitano, quidam inter ſe certavere.
„ Nam mortuo Imperatore Emanuele, qui
„ ingentes pecunias (ut quidam tradunt) Me-
„ diolanenſi ad inſtaurandam patriam elargi-
„ tus fuerat, filiam namque Raynerio Mon-
„ tis-ferrati Marchionis filio cum Regno Theſ-
„ ſalonicenſi in matrimonium dederat. Forte
„ Iſacium cum Alexio filio adhuc impubere
„ per inſidias, & fraudem oppreſſos Alexius
„ Tyrannus in cuſtodia tenebat, ſed puer de
„ vinculis in Germaniam profugit, opem &
„ auxilia à Philippo Federici filio cognatio-
„ nis gratiâ imploravit. Cujus juſſu Flandriæ
„ Comes, & Bonifacius Marchio Montis-fer-
„ rati contractis copiis, adjunctâ etiam Ve-
„ netorum claſſe, quæ tunc fortè rebellantem
„ in Illyriis Jadram expugnaverat, puerum
„ cum patre in Regnum reducunt. Alexius
„ ſenior cum uxore & filiis capitur, atque in
„ Montem-ferratum adducti in carcere mo-
„ riuntur. Verùm cum Iſacius & filii parum
„ gratos in Latinos homines ſe præbeant,
„ Regno iterum ejiciuntur, moxque Baldui-
„ nus Imperator creatur. Quo in expeditione
„ apud Adrinopolim occiſo, Henricus frater
„ Regnum obtinuit. Quod factum ægre fe-
„ rens Bonifacius Marchio in Theſſaliam ſta-
„ tim proficiſcitur, atque Raynerio fratri,
„ qui ſine prole virili defecerat, ſucceſſit.
„ Hic moriens ſic Regna partitus eſt, ut Gu-
„ lielmus major, & filii in Monte ferrato re-
„ gnarent, Theſſalia ſub ditione & imperio
„ Demetrii foret. Hoc quoque ſine ſtirpe de-
„ functo, Gulielmus frater Theſſaliâ potitur:
„ quod tamen Regnum per nuptias ad Con-
„ ſtantinopolitanos rediit, traditâ Violantide
„ Gulielmi filia Andronico Imperatori, de
„ qua natus eſt Theodorus, qui deinceps ex
„ Joannis avunculi teſtamento in Monte-fer-
„ rato regnavit.

Morto Longaſpada, come ſi è veduto, il Re Balduino vedendoſi per gravezza de gli anni, e tedio dell'infirmità ſua eſſer vicino alla morte, e conſiderando la tenera età del nipote Balduino, & anche la potenza e verſuzia dell'inimico Saladino, & il pericolo della perdizione del Regno dopo la morte ſua: pensò di conſigliare alla conſervazione di eſſo nipote, e Regno. E per tali riſpetti rimaritò la ſorella Sibilla in Guido di Luſignano Gallico, Conte Pictavenſe, al quale permetteva l'amminiſtrazione del Regno. Ma perchè eſſo Guido nella predetta amminiſtrazione ſi governava con inſopportabile elazione, & imprudenza, per modo che ad ognuno era in odio: il Re Balduino fu coſtretto in breve tempo a levargli l'amminiſtrazione. E così l'Anno Milleſimo centeſimo ottuageſimo quarto al nipote Balduino raſſegnò la Regia Corona, coſtituendogli dopo la morte ſua Raimondo Conte di Tripoli Tutore e Governatore. E dopo queſte coſe avvenne, che l'Anno medeſimo, che fu il ſeſto del Regno di Balduino leproſo, eſſo Balduino laſciò in terra l'umana ſpoglia, e lo ſpirito mandò all'eterna vita. E il medeſimo avvenne il ſettimo meſe dopo la morte ſua al nipote Balduino, il quale fu ſepolto nella Chieſa dell'Oſpitale del Tempio, a canto alla ſepoltura del padre: Onde temendo il Luſignano, che publicandoſi il caſo della morte dell'innocente Re, il Tripolitano non occupaſſe col favore del popolo, e de' ſoldati il Regno, tenne occulta la morte ſua, per infino che egli per la ragione ereditaria di Sibilla ſua moglie ebbe aſſicurate le coſe del Regno, e fu coronato Re di Geroſolima. Il che avendo inteſo il Tripolitano, s'induſſe in tanto ſdegno, che con ajuto del Soldano di Egitto l'anno medeſimo ruppe la guerra al Luſignano, e da queſta nacque l'origine della perdita di Geroſolima, e rovina di tutte le vittorie per Criſtiani, con intollerabili fatiche acquiſtate in Oriente. De' quali ſucceſſi ſcrivendo Biondo Flavio nella ſeconda Decade del ſeſto Libro, dice le ſuſſeguenti parole:

„ Et Imperator Conſtantinopolitanus Ema-
„ nuel moriens, Alexium puerum, cui Agnes
„ Philippi Regis Francorum filia erat ſponſa,
„ reliquit Imperii ſucceſſorem, Andronico
„ quodam Græco, Regiâ proſapiâ oriundo,
„ ea conditione in tutorem curatoremque
„ ſibi dato, ut Imperium ipſe aliquot annis
„ pro puero adminiſtraret. Per quod item
„ tempus Rex Hieroſolymæ Quartus Baldui-
„ nus Saladino Turcorum Regi præſtantiſſi-
„ mo, quoties congrederetur, fortiter reſi-
„ ſtebat; & tamen illius virtutem eximiam
„ & ſuum ipſius lepræ incommodum ſecum
„ reputans, futuris Chriſtianorum Aſiæ rebus
„ pro ſua prudentia proſpicere conſtituit.
„ Cum enim deterrente morbo uxorem ducere
„ noluiſſet, liberorum ſpe deſtitutus, nepotes
„ quæſivit relinquere ſucceſſores. Duaſque
„ ſorores in matrimonium collocavit, qua-
„ rum primogenita, nomine Sybilla, Gulielmo Marchioni Montiſ ferrati Longaſpata
„ cognomine appellato nupſit, quæ primo an-
„ no filium peperit, cui Balduino fuit de
„ avunculi nomine appellatio. Ad annum quo-
„ que, in quo prædicta contigerunt, qui erat
„ primus octogeſimuſque ſalutis ſupra vnde-
„ cies centenarium, Alexander Pontifex Ro-
„ manus, gloriâ magiſque annis plenus, Ro-
„ mæ diem obiit, cujus fuit ſucceſſor Tertius
„ Lucius Lucâ Urbe, & gente nobili oriun-
„ dus. Per cujus tempora Pontificatus, &
„ Hieroſolymæ Regni, & Græcorum Imperii
„ vires peſſum ire cœperunt; Andronicus enim,
„ quem Alexii curatorem a ſecundo Ema-
„ nuele relictum fuiſſe oſtendimus, id ambiens
„ Imperium, multa in hunc maximè modum
„ machinatus eſt. Gentem Latini nominis,
„ quæ frequentatiſſima tunc temporis partim
„ converſabatur, ſuis conatibus maximè ad-
„ verſaturam ſuſpicabatur; quare tanti apud
„ populum, nobileſque, & ipſum Imperato-
„ rem egit, ut gens ipſa non magis publico
„ edicto, quàm furibundo impetu ſit expulſa;
„ & brevi poſt navigantem laxandi animi gra-
„ tiâ Imperatorem Alexium in mare præcipi-
„ tatum necavit. Iſque ſumtâ è veſtigio pur-
„ purâ Imperator à ſatellitibus complicibuſ-
„ que declaratus, omnes in Curia & Civitate
„ primarios horrendâ ſubſtulit occiſione.
„ Quæ dum Conſtantinopoli agerentur, Gu-
„ lielmus Longaſpata Monteferratenſis, Bal-
„ duini Regis gener, & alterius Balduini in-
„ fantis genitor, Hieroſolymæ eſt defunctus.
„ Quare Balduinus Rex ingraveſcentis cum
„ ætate morbi ſui, & nepotis, quem deſtina-
„ verat

Digitized by Google

„ verat ſucceſſorem, ætatis & ſimul virtutis
„ Saladini hoſtis periculum animo meritus,
„ præſidium Regno ſimul & nepoti per novum
„ ſororis Sybillæ matrimonium afferre quæſi-
„ vit, eamque adoleſcenti Pictaviâ gente
„ oriundo Guidoni de Luſignano dedit uxo-
„ rem; eâ conditione dotis fœderibus adjectâ,
„ ut quando ſe rebus humanis eximi contin-
„ geret, Guido pro nepote Balduino, quoad
„ pueritiam ſupergreſſus eſſet, Regnum gu-
„ bernandum acciperet. Ingreſſuſque Regiam
„ Guido, permittente Rege, omnia admini-
„ ſtravit. Verùm Guido Luſignanus in Regni
„ Hieroſolymitani adminiſtratione, quam
„ Quartum Balduinum Regem ſibi commiſiſſe
„ oſtendimus, adeò elatus imprudenſque fuit,
„ ut eum Rex brevi dejicere ſit compulſus.
„ Quin etiam Rex nepoti, Regnique rebus
„ conſulturus, illum ut erat puerum in Re-
„ gem declaratum de more inunxit, Raymun-
„ do Comite Tripolitano in pueri ipſius Re-
„ gis tutorem, Regnique adminiſtratorem,
„ ſolemniter conſtituto. Paulò ante, prius
„ quam Lucius Pontifex Romanus Veronæ
„ diem obierit, Hieroſolymæ Quartus Balduï-
„ nus leprâ magis quam ſenio confectus in-
„ terierat; Quintuſque Balduinus nepos puer,
„ & ipſe Rex ſucceſſerat, cujus Regni curam
„ Tripolitanus Comes, ſicut defunctus volue-
„ rat ſenior Balduinus, gerere nequiverat,
„ quod Sybilla pueri mater, Guidoque Luſi-
„ nianus vir ſuus verbis taliter reſponderant,
„ ut vim illi repellendo, ſi adveniſſet, eos
„ aperuerit illaturos. Dumque res ipſa magnis
„ Chriſtianorum Hieroſolymæ agentium ſimul-
„ tatibus tractatur, Balduinus puer Rex Hie-
„ roſolymæ Chriſtianorum ſeptimus ad octa-
„ vum avunculi necis menſem defunctus eſt.
„ Eam pueri Regis mortem Sybilla genitrix
„ præcognitam texit, futurum, quod appare-
„ bat, verita, ne Tripolitanum Comitem po-
„ pulus & militia omnis in Regem Hieroſo-
„ lymæ accerſirent; multiſque aſtuta mulier
„ non magis pollicitationibus, & blanditiis,
„ quàm largitionibus, à Patriarcha, Epiſcopis,
„ proceribus, magnatibuſque Guidonem vi
„ rum ſuum præſentem, & ipſum inſtantem,
„ Hieroſolymæ Regem creari obtinuit. Tulit
„ verò graviter tantam injuriam Raymundus
„ Comes Tripolitanus, & debitæ commotior
„ vindictæ ardentiſſimus ſtuduit, quæ non ma-
„ gis æmuli Guidonis Regis, quàm ſui ipſius,
„ & ceterorum Latini nominis populorum rem
„ in Aſia evertit.

Et il medeſimo recita il Platina in Aleſſandro Terzo, e in Lucio Terzo Sommi Pontefici; nè da loro diſſente Raffaello Volaterrano nell' Iſtoria Geroſolimitana.

Bonifacio Terzo ebbe due mogli; e con la prima, il cui nome non mi è pervenuto a notizia, ſi legge, che procreò Guglielmo Seſto, Demetrio, & Alaſia famoſiſſima Viragine. Con la ſeconda nominata Margherita, figliuola del Re d'Ungaria, non ebbe alcuni figliuoli, e vogliono alcuni, che Alaſia predetta foſſe maritata in Federico Secondo Imperatore, & procreaſſe con lei un figliuolo nominato Conrado; benchè nell' Iſtoria compilata per Conrado Peutinger Auguſtano della natività, generazione, e poſteri di Federico Secondo, il quale ſecondo lui ebbe ſei mogli, non vi è connumerata queſta Alaſia; & oltre di ciò è coſa manifeſta, che Conrado figliuolo del predetto Federico, al quale pervenne l'Imperio

A dopo lui, fu figliuolo d'Iſabella ſeconda moglie d'eſſo Federico, la quale Iſabella fu figliuola di Giovanni di Bregna, e di Iola figliuola di Conrado di Monferrato Re di Geruſalem, e d'Iſabella ſorella di Balduino Quarto; la quale Iſabella dopo la morte di Conrado ſi rimaritò in Enrico Conte di Campagna, e dopo lui ad Almerico fratello di Guido da Luſignano, come appare per un privilegio di Federico Secondo, conceſſo a Bonifacio l'Anno MCCXXXIX. del quale a luogo ſuo ſi farà menzione. Alcuni hanno ſcritto, che Alaſia predetta fu maritata in Manfredo figliuolo di Manfredo Marcheſe di Saluzzo l'Anno MCLXXXII Alcuni in Enrico Re di Cipro, e
B pure non ſi legge nell'Iſtoria di Cipro, eſſervi ſtato alcun Re, che ſi nominaſſe Enrico. Altri in Enrico Imperatore di Coſtantinopoli fratello di Balduino Conte di Fiandra, creato Imperatore dopo lui. E altri vogliono, che Bonifacio diede ad Enrico Imperatore di Coſtantinopoli una ſua figliuola nominata Agnete, ſorella di Demetrio, conceputi nel matrimonio contratto per eſſo Bonifacio con la figliuola di Iſachio Comneno Imperatore di Coſtantinopoli; il che è falſo, perchè Iſachio non fece parentado con Bonifacio, ma con Conrado ſuo fratello, come ſi dirà. In queſta concertazione la verità è, che Alaſia figliuola del predetto Bonifacio fu maritata in Manfredo Marcheſe di Saluzzo, il che ſi manifeſta per l'inſtromento della promiſſione di retrovendizione del luogo di Trino dell' Anno
C MCCXXII. che ſeguendo l'Iſtoria ſi vederà.

E perchè Conrado Peutinger nella memorata ſua Iſtoria dice, che Federico Secondo Auguſto ebbe conſuetudine con una Bianca figliuola del Marcheſe di Monferrato ſua concubina, e che con lei procreò Federico Antiocheno Conte d'Alba, che poi fu fatto Re di Toſcana, il cui corpo è ſepolto in quel di Fiorenza; Enrico Re di Sardegna e di Corſica, il quale eſſendo captivo mancò di vita in Bologna; Encio, ovvero Recio deſignato Re de' Longobardi, e Manfredo Principe di Ta-
D ranto, il quale avendo fatto velenare Conrado ſuo fratello, occupò il Regno d'Apulia, del quale nefando fratricidio Carlo fratello di Lodovico Re di Francia ne fu vendicatore. E nelli annali della Caſa di Monferrato non ſi trova, che ne' tempi di Federico Secondo foſſe alcuno Marcheſe di Monferrato, il quale aveſſe figliuola alcuna nominata Bianca; truovo, che in queſto il Peutinger ha equivocato, perchè la Bianca, che fu concubina di Federico Secondo, e madre di Manfredo Re di Apulia e di Sicilia, non diſceſe da alcun Principe di Monferrato, anzi diſceſe da certi Gentiluomini d'Agliano di Acquoſana, come
E ſi afferma per la ſeguente autorità.

„ Aliam concubinam ultra modum pul-
„ cram habuit Federicus, nomine Blancam
„ de Dominabus de Agliano de Aquoſana
„ Lombardiæ, de qua genuit filium, quem
„ vocavit Manfredum, & illum fecit Regem
„ Apuliæ, Terræ Laboris, & Siciliæ, & etiam
„ genuit duas filias de prædicta Blanca. Quan-
„ do factus eſt Manfredus Rex Siciliæ, dici-
„ tur, quod prædicta Domina Blanca ſoror
„ Marchionis Lancæ, pulcherrima ultra mo-
„ dum, & concubina Imperatoris Federici
„ Secundi, multum ab Imperatore diligeba-
„ tur, & infirmata eſt ad mortem, in tantum
„ quod judicio Medicorum nullo modo poſſet

Digitized by Google

„ vivere, quam Imperator perſonaliter viſita-
„ vit, & eidem dixit: Blanca, ſi tibi placet
„ ad ſalutem perficere, pete quod vis, & ſta-
„ tim habebis. Quæ ſuſpirando reſpondit,
„ quod ante mortem meam videam Manfre-
„ dum filium meum in magno honore. Tunc
„ Imperator ibi præſente matre Manfredum
„ legitimavit, & illum Regem fecit Apuliæ,
„ Terræ Laboris, & Siciliæ; de quo facto
„ tantum gaudium mater, quæ moriebatur,
„ recepit, quod ſtatim ipſo die de lecto ſana
„ ſurrexit. Prædicta Domina Blanca habebat
„ fratrem unum quatuordecim annorum,
„ quando ipſa erat cum Imperatore Federico,
„ nomine Manfredum, qui ob amorem ſoro
„ ris morabatur in Curia Imperatoris, & erat
„ de Dominis Aquoſanæ, & Aglani, & bene
„ erat ſibi, quia diligebatur ab Imperatore.
„ Accidit, Imperatorem velle equitare de
„ Civitate in Civitatem, cui dixit juvenis
„ Manfredus prædictus: Domine Imperator,
„ volo portare in iſto itinere lanceam tuam.
„ Reſpondit Imperator juveni ſubridendo:
„ placet, ſed cave, ne balneetur, ſi pluerit.
„ Et equitando venit pluvia magna. Tunc
„ Manfredus videns pluviam venientem, de-
„ ſcendit de equo, & lanceam trucidavit, &
„ poſuit eam in manticam, ſeu bovetam, ne
„ balneretur, & ponit ſuper equum. Veniunt
„ ad Civitatem. Vocat Imperator Manfre-
„ dum, dicit ſibi; eſtne mea lancea balneata
„ ab iſta pluvia? Reſpondit Manfredus Impe-
„ ratori: non Domine; & portavit coram Im-
„ peratore manticam, in qua erat lancea tru-
„ cidata; & oſtendit illam Imperatori; quod
„ videns Imperator gaviſus eſt, & dixit:
„ Verè tu es dignus honore, & ſtatim fecit
„ illum Marchionem, & vocavit illum Mar-
„ chionem Lanzam.

Il memorato Bonifacio Re di Teſſalia, morto il fratello Rainero, ſi partì di Monferrato, e navigò in Grecia, dove in Coſtantinopoli allora imperava Iſachio Imperatore, aſſunto all'Imperio per la remozione di Andronico Greco nobile, contro il quale avendo Guglielmo Re di Sicilia fatto guerra per vendicar le ingiurie ricevute per Latini dal predetto Andronico, aveva dato molti danni alle terre, e luoghi di eſſo Imperio, & occupato Teſſalonica, ovvero Salonich, & anco conſtretto i Cittadini d'eſſa Città, e di molte altre Città, e Terre di Grecia, e di Tracia a preſtargli obedienza. Ma avendo poi inteſo eſſo Guglielmo, che i Nobili di Coſtantinopoli aveano eſpulſo Andronico, e creato Imperatore Iſachio, fatta la pace con eſſo Iſachio ſi era partito da Salonich. Però pervenuto che fu Bonifacio in eſſa Città, fu ſubito riconoſciuto da i Cittadini, come Re, e da gli altri luoghi, e popoli del Regno di Teſſalia; e poichè vi fu ſtato alquanti giorni, ordinate le coſe del Regno, partendoſi navigò in Coſtantinopoli per viſitare Iſachio, e dopo con le genti ſue ſi poſe in viaggio per andare in Siria al ſoccorſo de' Criſtiani, contra i quali Saladino Re di Egitto per la diſcordia nata tra Guidone da Luſignano ſecondo marito di Sibilla, & il Conte Tripolitano aveva trovato occaſione di far guerra, come ſommamente deſiderava. In queſto mezzo Andronico Nobile Greco ſopramemorato, il quale aveva fatto annegare Aleſſio figliuolo di Emanuele Imperatore, e fatto uccidere, e mandato in eſilio molti cittadini, & altri, e

A per ſuo iniquo e perfido reggimento era ſtato depoſto e ſcacciato dall'Imperio, faceva guerra contra Iſachio Angelo Comneno di Peloponeſo nuovamente creato Imperatore, come ſi è detto. E Conrado di Monferrato fratello di Bonifacio ſolcando il mare per andare ancor'egli in Siria, agitato da contrarj venti, opportunamente pervenne a Coſtantinopoli. Però eſſendo della venuta ſua avviſato Iſachio, il pregò che gli voleſſe dar favore ed ajuto contro l'inimico ſuo. Onde Conrado per riſpetto della congiunzione, la qual'era ſtata tra Chera Maria ſorella di Aleſſio doloſamente annegato, & il *quondam* Rainero ſuo fratello, propriamente accettò l'impreſa. E
B nel proceſſo della guerra eſſendo venuto Andronico fino alle mura della Città, Conrado uſcì fuori, e commettendo la pugna contro di lui, il ſuperò, e lo conduſſe prigione a Iſachio, il qual poi lo fece ſcarnificare, ovvero ſquartare. Et per tale e tanto beneficio Iſachio deſideroſo di obligarſi Conrado di ſtretta affinità, gli diede la propria ſorella per moglie. Et avendo a navigare in Siria, gli accommodò grande copia di Navilii, e d'altre coſe pel biſogno del viaggio ſuo. Saladino avendo grande deſiderio di far guerra contro Criſtiani, come ſi è detto, era andato con potentiſſimo eſercito a Tolomaida, Azotto, e poi a Tiberiade, dove aveva collocato l'eſer-
C cito ſuo in luogo ameno & irriguo, e neceſſitato Guidone di Luſignano, il quale era all'oppoſito ſuo, a fermarſi coll'eſercito de' Criſtiani in un luogo ſterile & arido, per cagione di che gli uomini, & animali morivano di ſete, & erano poſti in grande penuria. Et eſſendo giunto Bonifacio con proſpero vento in Siria, congiunſe i ſoldati ſuoi con quelli di Luſignano, & il ſeguente giorno commettendoſi la pugna, furono i noſtri ſuperati & vinti da Infedeli; & oltre la perdita de i ſoldati uccisi in guerra, furono fatti prigione quaſi tutti i Principi, che erano nell'eſercito, e tra gli altri eſſo Guidone, il Maeſtro della Milizia del Templo, e Bonifacio predetto.
D Saladino vedendoſi vittorioſo, ſubito ſi partì coll'eſercito, & andò ad Accona; poi a Berito, e Biblo, i quali luoghi ſubito ſi diedero; e proſeguendo andò ad Aſcalona, la qual Città, benchè l'oppugnaſſe per dieci giorni, non volle venire in dedizione, ſe non con patto e convenzione, che Saladino doveſſe rilaſciare, e reſtituire Guidone di Luſignano, Bonifacio Marcheſe di Monferrato Re di Teſſalia, & il Maeſtro del Templo: la qual condizione Saladino prontamente feſtinò di accettare, perchè inteſe, che Conrado di Monferrato coi navilj d'Iſachio Imperatore Coſtantinopolitano ſuo cognato era giunto a Tiro; & oltre di ciò, che Guglielmo Re di Sicilia
E non doveva tardare a giugnere con quaranta galere. Ma ſeguendo inceſſantemente Saladino la guerra, aſſaltò Geroſolima, e talmente la oppugnò e ſtrinſe, che quelli, i quali la difendevano, vedendoſi mancare d'ogni ſoccorſo, ſi diedero a Saladino: il che fu l'Anno Milleſimo centeſimo ottuageſimo ſettimo, il qual'era l'ottuageſimo ottavo, dopo ch'eſſa Città fu preſa da Gottifredo Boglione, ſedente nel Pontificato Urbano Terzo, con queſta condizione, che a ognuno foſſe lecito di portar fuori della Città tanta roba, quanta potevano portare nelle ſpalle. Uſcì adunque la miſera caterva, ſeguendo Eraclio Patriarca

con

Digitized by Google

con gemiti, ſoſpiri, e lacrime, & alcuni andarono a Tiro, altri in Aleſſandria; altri ſopra i navilj di Cipro furono portati in Italia, & altri in diverſi luoghi. Et eſſendo arrivato Conrado in Siria, dove Saladino aveva già occupato tutte le ragioni, terre, e luoghi del Regno Geroſolimitano, eccetto la Città di Tiro in Fenizia, ſituata al lito del mare, chiamata da' Greci Sur, con grande animo contro Saladino valoroſamente la difeſe, profligando l'eſercito dell' inimico: perlochè i Cittadini per comune ſentenza e decreto ſi ſottomiſero al dominio ſuo. Onde fra pochi giorni il fratello Bonifacio, l'Anno Milleſimo centeſimo ottuageſimo ottavo, dalle carceri di Saladino, ſiccome a gli Aſcaloniti aveva promeſſo di fare, gli fu reſtituito.

L'Anno medeſimo Clemente Terzo Sommo Pontefice eccitò i Principi d'Europa a pigliare l'armi contra gl' Infideli per la Criſtiana Religione. I primi de' quali furono Federico Imperatore Barbaroſſa, Filippo Re di Francia figliuolo del Re Lodovico, Ricardo Re d'Anglia, Oddone Duca di Borgogna. D'Italia i Veneziani, Genoveſi, e Piſani. Di Settentrione i Battavi, Friſoni, Daci, e Fiandreſi, & altri Principi Criſtiani, i quali unitamente eleſſero Bonifacio Re di Teſſalia Marcheſe di Monferrato abſente, Generale Imperatore, e Conduttore dell' eſercito de' Criſtiani. E perchè così come erano di diverſe nazioni, eſeguendo il viaggio pigliarono diverſe ſtrade, i Criſtiani ridutti in Tiro, non ebbero a tempo lo ſperato ſoccorſo, tuttavolta per le armate de' Veneziani, e Piſani, le quali furono le prime, reſpirarono, e s'animarono aſſai.

Ne' medeſimi tempi Guidone di Luſignano giunſe a Tiro, ſperando di potere ottenere il dominio di eſſa Città: ma perchè trovò i Cittadini fermi nella fede, che avevano giurato a Conrado di Monferrato, finſe d'eſſervi venuto ſolo per unire l'eſercito de i ſoldati Latini, cacciati dalle Città d'Aſia occupate per Saladino. E così, poichè l'ebbe comparato e raccolto, con buono e deſtro modo partendoſi, ſi riduſſe ad Accone, detta Tolomaida, dove, oltre l'incomodità della penuria e contagione di fluſſo, il quale infeſtava tutto l'eſercito de' Criſtiani, al fine fu profligato, e Sibilla ſua conſorte, con quattro figliuoli del medeſimo morbo di diſenteria, in un tempo paſſarono da queſto ſecolo. Per la qual coſa nell' eſercito de' Criſtiani ſopravenne nuova origine di diſcordia; perchè ſignoreggiando in Tiro Conrado di Monferrato uomo ſagaciſſimo, e vedendo egli, che della ſtirpe Regia di Balduino Seſto Re di Geroſolima non reſtavano alcune reliquie, eccetto Iſabella ſecondogenita d'eſſo Balduino, e di Sibilla, la quale Iſabella era ſpoſata a Erfrido Turonio Signore di Monreale, & in que' tempi abitava in Tiro, ſeparata prima eſſa Iſabella per giudizio Eccleſiaſtico da Erfrido, eſſendo morta la ſua prima donna, che fu ſorella d'Iſachio Imperatore di Coſtantinopoli, togliendola per moglie, la traduſſe, e conſumò ſeco il matrimonio; e per tal mezzo ſucceſſe al titulo del Regno Geroſolimitano. E quantunque foſſe coſa di qualche biaſimo, e diſpiaceſſe a i Principi Criſtiani, nientedimeno perchè l'eſercito di eſſi Criſtiani non aveva altra ſubvenzione di vittuaglie, che dalla ſola Città di Tiro: tale indigentia fu cagione, che ognuno ne deſſe commendazione a Conrado; & egli per eſſere uomo cauto, con deſterità, largizione, e munificenza ſua cercò di farli tutti amorevoli verſo di lui. E continuandoſi la guerra, non mancò di provedere al biſogno dell' eſercito, e dargli opportuno commiato con eſpettazione, che la Città di Geroſolima ſi doveſſe ricuperare. E a tempo ancora Federico primo Imperatore di Alamannia, paſſando l'Ungheria, Bulgaria, Tracia, Coſtantinopoli, Turchia, & Armenia, non ſenza dannificazione di alcuni luoghi de' Turchi, ſopragiunſe con ampliſſimo eſercito: la venuta del quale induſſe Saladino in tanta paura, che nè prima, nè dappoi l'ebbe maggiore, nè Criſtiani maggiore ſperanza di eſſer vittorioſi, ſe l'infelice morte del predetto Federico non l'aveſſe ſucciſa; il quale l'Anno Milleſimo centeſimo ottuageſimo nono, eſſendo in Cilicia con l'eſercito, vinto dal caldo, e dalla denſa polvere, entrò in un certo fiume per lavarſi, e per la frigidità dell' acqua il ſangue ſe gli congelò circa il cuore, & venne a morte.

L'Anno Milleſimo centeſimo nonageſimo primo dopo la morte di Federico primo Imperatore, Filippo Re di Francia, con proſpera navigazione giunſe a Tolomaida, e dopo lui Ricardo Re d'Anglia, il quale, agitato da' maritimi travagli contra il voler ſuo, capitò all'Iſola di Cipro, allora ſottopoſta al dominio de' Greci, dove gli fu proibito l'ingreſſo del porto, perilchè ſdegnato, l'armi, ch' egli aveva portato contro Saracini, voltò in eſpugnazione di eſſa Iſola. E poichè l'ebbe ſuperata, e munita di opportuno preſidio delle genti ſue, per ritenerne il dominio, e Principato ancora, egli pervenne a Tolomaida, contro la qual Città, mentre che commeſſe unitamente la pugna, ebbero ſempre proſperi ſucceſſi. Ma fuor di tempo accadde, che tra Filippo, e Ricardo ſi ſuſcitarono le antiche inimicizie loro; e quello, che l'uno voleva, non piaceva all'altro; onde per la nata conteſa e diſcordia del Principato tra loro, Filippo fingendo d'eſſere travagliato da certa occulta infermità ritornò in Gallia. Perlochè il negozio della Fede rimaſe ſoſpeſo. Nientedimeno Ricardo Re d'Anglia, e Bonifacio Marcheſe di Monferrato Re di Teſſalia, magnanimi, & ardentiſſimi, tanto quanto più loro fu poſſibile, continuarono l'obſidione della Città di Tolomaida: la quale eſſendoſi difeſa per ſpazio di due anni paſſati col preſidio, che vi aveva poſto dentro Saladino, in fine l'Anno medeſimo fu coſtretta a renderſi, con queſta condizione, che reſtituendo i cittadini la parte del Legno della Croce di Criſto, che ſi occultava, foſſe lecito a ognuno di loro partirſi co i veſtimenti ſuoi. E circa il fine del predetto anno accoſtandoſi l'inverno, il Marcheſe Bonifacio ritornò in Monferrato, e da Enrico Seſto Imperatore, che in quei tempi ſi trovava in Milano, ottenne il ſeguente privilegio, pel quale gli conceſſe, reſtituì, e confermò per lui, eredi, e ſucceſſori ſuoi i luoghi di Gamondo, Marengo, & la Villa del Foro, con ogni loro pertinenza.

„ In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis.
„ Henricus Sextus Dei gratia Romanorum
„ Imperator ſemper Auguſtus. Fidelium ſuo-
„ rum juſtis petitionibus Imperialis Majeſtas
„ clementer debet annuere; præſertim verò
„ illorum, quorum fidem, & diligentiam re-
„ rum

„ rum didicit experimento, & erga Imperii
„ honorem ſæpius eſt probata devotio. Tuam
„ itaque fidelitatem, & quondam patris tui
„ reverentiam, & obſequia, quæ Imperio ſem-
„ per exhibuit, diligenter attendentes, hono-
„ res, & jura tua volumus tibi cum integri-
„ tate ſervare; in quibus etiam poſſumus feu-
„ dum tuum ad Imperii honorem augere.
„ Notum itaque volumus omnibus fieri, quòd
„ nos tibi Bonifacio dilecto fideli Principi no-
„ ſtro Marchioni Montisferrati, tuiſque ſuc-
„ ceſſoribus in perpetuum loca Gamundi, &
„ Marenghi, cum omnibus honoribus, &
„ omni jure, & omnibus diſtrictis, & uni-
„ verſis Regalibus tam ſuper terris, quàm
„ ſuper earum, & nunc, & quondam, & in
„ futurum cultoribus, & habitatoribus, &
„ quibuslibet detentoribus, cum integritate in
„ feudum concedimus, reſtituimus, & Impe-
„ riali auctoritate confirmamus. Locum etiam
„ Forii cum omnibus pertinentiis ſuis, & ho-
„ noribus cunctis, & diſtrictis; omnia etiam
„ Caſtra, Villas, poſſeſſiones, honores, ju-
„ riſdictiones, & jura, & univerſa Regalia,
„ quæ tu tenes, vel poſſides, aut pater tuus
„ tenuit, vel poſſedit; & inſuper omnia, quæ
„ in privilegiis continentur, tibi liberè, ple-
„ nariè, hac Imperiali pagina concedimus, &
„ confirmamus. Statuentes, & Imperiali au-
„ ctoritate prohibentes, ut nullus Dux, Mar-
„ chio, Comes, Vicecomes, nullus Nuntius
„ noſter, nullum Commune, Civitas, nulla
„ perſona magna, vel parva, huic noſtro In-
„ dulto contradicere, vel aliqua occaſione
„ contraire præſumat. Si quis autem temera-
„ rio auſu contradicere præſumpſerit, centum
„ libras optimi auri, dimidiam Cameræ no-
„ ſtræ, dimidiam prædicto Marchioni, vel
„ heredi ſuo componat. Hujus rei teſtes ſunt,
„ Milo Mediolanenſis Archiepiſcopus, Gu-
„ lielmus Comes de Lomello, Robertus de
„ Durno, Henricus de Lutre Pincerna, Hen-
„ ricus de Calendino Mareſcalcus, & alii
„ multi. Signum Domini Henrici Sexti Ro-
„ manorum Imperatoris invictiſſimi. Anno
„ geſta ſunt hæc ab Incarnatione Domini
„ MCLXXXXI. Indictione decima, regnante
„ Domino Henrico Imperatore glorioſiſſimo
„ Anno Regni ejus XXIII. Imperii verò primo.
„ Dat. Mediolani octavo die menſis Decem-
„ bris.

Or prima che ſi parli dell'infelice eſito di Conrado di Monferrato Re di Geruſalem, per ricreare gli animi ho voluto ſottogiungere una maligna aſtuzia di Saladino, & una prudente ricompenſa di Conrado, che ſi legge eſſere intervenuta ne' tempi, che eſſo Conrado ſignoreggiava, & difendeva la Città di Tiro contro il predetto Saladino, e gente ſua.

„ Videns Rex Saladinus Saracenorum,
„ quod Rex Conradus de Monteferrato forti-
„ ter proſperatur in Regno Hieruſalem, vult
„ probare per talem modum eum decipere.
„ Erat enim iſte Conradus in dando ultra mo-
„ dum liberalis, & maximè de magnis &
„ pretioſis donis. Et mittit Rex Saladinus
„ Nuntios ſolemnes cum magnis jocalibus, &
„ unum ſcyphum de lapide uno pretioſo infi-
„ niti valoris, & pretioſitatis, dicens Saladi-
„ nus iſtum ſcyphum non retinebit ſibi, quia
„ gloriatur in dando magna, & non poteſt
„ iſtum dare, niſi uni. Et ex hoc alii Prin-
„ cipes ſui, moti invidia, ſuper hoc turba-
„ buntur, & quærent ſibi dare mortem. Re-
„ ceptis igitur Rex Conradus jocalibus cum
„ ſcypho, & videns pretioſitatem, & valorem
„ illius, ſtatim cogitavit, qualiter Rex Sala-
„ dinus hoc miſerat ſibi; & ſtatim omnes vo-
„ cavit Principes, & Magnates ſuos, & co-
„ ram Ambaſciatoribus Saladini malleo fregit
„ ſcyphum, & de eo fecit tot partes, quot ſunt
„ Principes ſui, & ſic illo dono omnes ſuos
„ Magnates fecit æquales. Quod ut audivit
„ Saladinus, iſtum Conradum reputat ſa-
„ pientiſſimum, & curat magis ſtare in pace
„ cum eo.

Nel tempo della dedizione di Tolomaida avvenne, che ritrovandoſi Conrado Re di Geruſalem ſopra la piazza di Tiro, ſopravennero due ſicarj, overo Aſſaſſini, che in lingua Saracenica ſi dimandano Arſacidi, i quali proditoriamente l'ucciſero, e nella fuga furono preſi, e fatti crudelmente morire. E ſono i detti Aſſaſſini certi Eretici abitanti nella Provincia di Fenizia, circa le fini della Città di Anterada, che a' noſtri tempi è detta Tortoſa: coſtoro poſſedono certi Caſtelli in luoghi per natura munitiſſimi, dove hanno ameniſſime ſtanze. E quando il Re loro viene a manco, fanno elezione del più antico, & eſercitato, a cui commettono la nutritura, e dottrina de' fanciulli loro, e fanno loro inſegnare diverſe lingue; e poi quando pervengono all'età adulta, il nutritore loro li manda per diverſi commerzj, e regioni, dove eſſendo incogniti, s'ingegnano di dar morte ad alcun Re, o altro nimico proprio, o nimico de gli amici loro, per danari e mercede. E tengono, che ſe alcuno di loro dà publicamente la morte ad un ſuo nimico, e che preſo ſia fatto crudelmente morire, acquiſta nell'altro ſecolo perpetua beatitudine. Queſti ſi domandavano prima Maroniti da Marone autore dell'Ereſia loro, il quale, ſeguendo l'errore di Macario Antiocheno, teneva, in Criſto eſſere ſolo una volontà, e per queſto erano nominati Monoteliti. Hanno le ſedie loro per la maggior parte circa i gioghi del monte Libano, non molto diſtante dalla Città di Biblide, e ſono ſagittarj periti ſſimi; ſcrivono con lettere Caldee, benchè la volgare loro lingua ſia Saracenica. Il Patriarca loro al tempo d'Innocenzo Terzo Sommo Pontefice fu al Concilio Lateranenſe, e da quel tempo in quà hanno oſſervato il rito de' Latini, non oſtante che gli altri Pontefici Orientali non portano mitria, nè anello, nè abbiano templi, nè campane, ma con un battere di un baſtone convochino le plebi; e della Setta loro ritrovo eſſerſi fatta la proſſima narrazione.

„ Scribitur in quibuſdam Chronicis, quod
„ in partibus Aquilonis, quidam qui dicebatur Vetulus della Montagna, invenit talem
„ modum vivendi. Iſte Vetulus habet terram
„ in montibus fortiſſimam, & fertiliſſimam
„ de omnibus bonis, & eſt illa contrata ita
„ diſpoſita, quod non poſſet ſubjugari ab ali-
„ quo vivente, niſi ab illis, qui ibi habitant;
„ & ipſe Vetulus eſt Dominus ibi, & omnes,
„ qui per hereditatem ſequuntur eum, deno-
„ minantur tali nomine. Iſte emit pueros pul-
„ cros, & puellas pulcras, & benè formatas,
„ undecumque ſibi portentur, quando ſcilicet
„ ſunt unius anni in cunabulis, & nutriuntur
„ in uno loco omnes ſimul, & pueri, & puel-
„ læ, ubi habent quicquid in Mundo volunt
„ de delectabilibus, & miſcentur ſibi ad libi-

„ tum

„ tum, quando ſunt magni, & magnæ. Et
„ dicitur eis, quod ſunt in Paradiſo magno
„ Dei terreni; & in illo loco ſtant cum illis
„ puellis, uſque quo ſunt annorum triginta.
„ Poſtea ille, qui præeſt eis, abſcondit, & dat
„ eis unam potionem, quæ dicitur dormita;
„ & quando ſunt ita dormitati, portantur ex-
„ terius ad alium locum, & ibi excitantur,
„ & recordantur de Paradiſo, ubi fuerunt
„ nutriti, & plorant præ amore puellarum,
„ & delectationum, in quibus erant. Et tunc
„ Vetulus ille, qui eſt Dominus ibi, dicit eis,
„ ſi vultis fideliter facere, quod vobis dicam,
„ ſtatim redibitis in Paradiſum, de quo exi-
„ viſtis, & numquam illum perdetis, & eritis
„ perpetuò in delectationibus illis. Tunc aſ-
„ ſentiunt illi, & ipſe vendit eos, ſicut pe-
„ tuntur à diverſis, & mittuntur per Mun-
„ dum ad aſſaſſinandum perſonas, ſicut placet
„ eis, qui illos emunt; & ille Dominus Ve-
„ tulus de tali mercantia lucratur maximos
„ theſauros. Illi verò juvenes credentes redi-
„ re ad Paradiſum prædictum, exponunt ſe
„ morti ubique, & multos occidunt. Et talia
„ plus operantur in Oriente, quàm in parti-
„ bus iſtis.

Della cagione della morte del predetto Conrado più ſe ne trova in opinione, che in verità, attribuendola alcuni a Ricardo Re d'Inghilterra per iſdegno, che non volie condeſcendere alla pratica di pigliar una ſorella per moglie; altri ad Erfrido di Monreale; alcuni al Re de gli Aſſaſſini, però che il detto Conrado occultamente aveva fatto morire in Tiro certi ricchiſſimi mercanti delle terre ſue.

Dopo la morte di Conrado, Iſabella ſua ſeconda moglie, come vederemo nel progreſſo, dell'Anno MCLXXXXIV. ſi rimaritò in Enrico Conte di Campagna, e dopo lui a Almerico fratello di Guidone di Luſignano, al quale, eſſendo inutile al Regno ſuo, fu ſubrogato Giovanni di Bregna Gallico uomo ſtrenuo, e datagli per moglie Iola figliuola del predetto Conrado, e d'Iſabella, riſervata a tal' effetto, inſieme col titolo del Regno Geroſolomitano. Et arrogandoſi il predetto Re Giovanni più che non gli era conveniente, fu ripreſo dal Cardinal di Colonna. Perlochè ſdegnato, eſſendo morta Coſtanza figliuola di Ruggerio Re di Sicilia, & Apulia, prima moglie di Federico Secondo Imperatore gli diede per moglie Iſabella ſua figliuola conceputa con Iola, inſieme col titolo e ragione del Regno di Geroſolima. De i quali Federico, & Iſabella, nacquero Giordano, e Conrado Imperatore Re di Sicilia, e di Geruſalem, e Duca di Suevia, inſtituito, e laſciato dal padre per teſtamento erede dell'Imperio, e Regni di Sicilia, e di Geruſalem, teſori, ricchezze, e qualunque beni ſuoi, ſuſtituendogli, quando foſſe venuto a morte ſenza figliuoli, Enrico Re di Sardigna, e di Corſica, & ad Enrico Manfredo Principe di Taranto, figliuoli d'eſſo Federico.

Il memorato Conrado Quarto Imperatore Re di Sicilia, e di Geruſalemme da Eliſabetta ſorella di Enrico Duca di Baveria ſua conſorte, laſciò Conradino ſuo figliuolo, il quale fu fatto proditoriamente morire, vicino alla ſua pubere età, da Carlo Conte di Provenza, & Andegavia occupatore del Regno di Sicilia l'Anno di Criſto MCCLXVIII. & in lui la caſa de i Duchi di Suevia rimaſe eſtinta. Al fine Carlo di Provenza l'Anno MCCLXXXVIII. al ſettimo del meſe di Gennajo venne a morte, & fu ſepolto a Napoli, come recita l'Arcivescovo Fiorentino nella ſeconda parte l. XXXIII. §. IX.

Morto Conradino figliuolo di Conrado, eſtranei ſucceſſori, ne i quali dopo lui è pervenuto il Regno di Sicilia, ſi ſono attribuiti il titolo, e l'inſegne, overo armi del Regno Geroſolimitano, il quale Regno, per eſſere mancata la ſtirpe di Giovanni Bregna, e quella di Federico Secondo, in cui erano pervenute le ragioni d'Iſabella figliuola di Iola, che fu figliuola di Conrado di Monferrato, e d'Iſabella ſorella di Balduino quarto Re di Geruſalem, non iſpetta loro, ma più preſto, e meritamente alla caſa di Monferrato, e ſucceſſori di Conrado di Monferrato Re di Geruſalem, padre di Iola predetta. Le armi di quel Regno ſono una Croce d'oro inteſtata in ogni ſua eſtremità d'un traverſo, overo titolo in forma del ſegno di Tau, ſimilmente d'oro, con quattro picciole Croci auree, collocate ne i quattro cantoni della Croce maggiore in uno ſcudo d'argento.

L'Anno Milleſimo centeſimo nonageſimo terzo Enrico Seſto Imperatore conceſſe in retto feudo a Bonifacio Marcheſe di Monferrato, e Guglielmo ſuo figliuolo per autentico privilegio quì ſotto ſcritto, il luogo di Ceſarea. L'edificazione del qual luogo, nel tempo che la Città di Milano fu da Federico Primo Imperatore diſtrutta, e poi riedificata, ebbe origine da alcune Ville ſottopoſte alla Dioceſi Aquenſe: cioè Marengo, Gamondo, e Bergolio, le quali laſciando le proprie abitazioni ſi riduſſero a un' altra Villa loro propinqua, che ſi chiamava Roboreto; e radunati che furono in un corpo, ſi fortificarono in modo di Città, e la denominarono Ceſarea, per acquiſtarſi favore & autorità dal predetto Federico. E dopo che Federico fu da Aleſſandro Terzo Sommo Pontefice con l'ajuto de' Veneziani ſuperato, per avere i Ceſarienſi ſeguitato la parte d'eſſo Papa Aleſſandro, in memoria ſua, e del beneficio, che gli avevano fatto, & in odio dell'Imperatore la denominò Aleſſandria.

Exemplum privilegii loci Cæſareæ, nunc Alexandriæ.

„ IN nomine Sanctæ, & Individuæ Trinita-
„ tis, Henricus Sextus Divina favente
„ clementia Romanorum Imperator ſemper
„ Auguſtus. Ex conſueta benignitatis noſtræ
„ clementia, quam erga fideles noſtros tene-
„ mur oſtendere, diligentiam noſtram merito
„ apponere debemus, ut eos, qui ad honoris
„ noſtri exaltationem fidem indefeſſam, &
„ præclara virtutis ſuæ obſequia conſtanter
„ exhibent, liberalibus feudis, & congruis
„ honoribus dotemus; præcipuè cum ad bene-
„ ficium noſtrum amor ſanguinis quo excel-
„ lentiæ noſtræ ſunt aſtricti, ſerenitatem no-
„ ſtram ardenter inducat, & hortetur. Qua
„ propter notum facimus univerſis Imperii no-
„ ſtri fidelibus, præſentibus & futuris, quod
„ nos attendentes puram fidem, conſtantiam,
„ devotionem, & indefeſſa obſequia, quæ di-
„ lectus conſanguineus noſter Bonifacius Mar-
„ chio Montisferrati ad exaltationem gloriæ
„ noſtræ ferventer exhibuit, & in poſterum
„ intendit certiſſimè exhibere: ad honoris,
„ & dignitatis ſuæ augmentum, Imperiali cle-
„ men-

Digitized by Google

„ mentia, ex consilio, & voluntate Princi-
„ pum, & fidelium Imperii, jus suum reco-
„ gnoscentes damus ei, & filio suo Gulielmo,
„ & in feudum rectum concedimus, oppidum
„ nostrum Cæsaream cum hominibus, & uni-
„ versis pertinentiis suis in Tolomeo, portu,
„ silvis, pascuis, aquis, aquarum decursibus,
„ terris cultis, & incultis, cum omni hono-
„ re, servitio, & jure, quod Imperium in
„ prædicto loco, & pertinentiis dignoscitur
„ habere. Statuentes, & Imperiali sancientes
„ edicto, ut nullus Episcopus, Dux, Mar-
„ chio, Comes, Vicecomes, nulla Civitas,
„ nullum Commune, nullaque omnino perso-
„ na humilis, vel alta, Secularis, vel Eccle-
„ siastica, prædictum consanguineum nostrum
„ Marchionem, & filium ejus Gulielmum,
„ in hac Majestatis nostræ concessione gravare
„ audeat, vel aliquo modo præsumat molestare.
„ Quod si quis attentaverit, mille libras auri
„ purissimi pro pœna componat, quarum me-
„ dietatem Fisco nostro, reliquam verò par-
„ tem injuriam passis volumus persolvi. Ad
„ cujus rei certam in perpetuum evidentiam
„ præsentem paginam inde conscribi jussimus,
„ & Majestatis nostræ inde sigillo aureo insi-
„ gniri. Hujus rei testes sunt, Gualterius
„ Trojanus Episcopus, Bertoldus Cicensis Epi-
„ scopus, Conradus Palatinus Comes Rheni,
„ Otto Palatinus Comes Burgundiæ, Albertus
„ Dux de Teeke, Comes Hartmanus de Ra-
„ che, Comes Diepoldus de Rerse, Comes
„ Albertus de Spanhein, Merlo de Plozach,
„ Cuno Maricemberch, Hartmannus de Bu-
„ dingen, Gualterius de Echelbere, Engel-
„ rardus de Vinsbere, Marquardus Dapifer,
„ Henricus Pincerna de Lut, & alii quam-
„ plures. Signum Domini Henrici Sexti Ro-
„ manorum Imperatoris Augustissimi. Acta
„ sunt hæc Anno Dominicæ Incarnationis Mil-
„ lesimo centesimo nonagesimo tertio, Indi-
„ ctione Undecima, regnante Domino Hen-
„ rico Sexto Romanorum Imperatore glorio-
„ sissimo. Anno Regni ejus Vigesimo quinto,
„ Imperii verò Tertio. Dat. Gerlembusen,
„ per manum Sigeloy Imperialis aulæ Proto-
„ notarii, secundo Nonas Decembris.

L'Anno Millesimo centesimo nonagesimo quarto Enrico Conte di Campagna menzionato di sopra, secondo marito d'Isabella, avendola presa per moglie, si contentò di Tiro, il quale dopo la morte d'esso Enrico insieme con le ragioni del Regno di Gerusalem pervenne ad Almerico fratello di Guidone di Lusignano terzo marito della predetta Isabella, al quale l'Anno MCLXXXX. come abbiamo veduto, fu surrogato Giovanni di Bregna. Ma Guidone di Lusignano ancor tumido del Regio nome, non ostante i predetti matrimonj, trattava non solo d'avere il dominio della Città di Tiro, & Tolomaida, ma parimente del Regno Gerosolimitano. Il che intendendo Ricardo Re d'Anglia, e conoscendo tal cosa essere origine di discordia, e rovina dell'esercito de' Cristiani, con ogni sua industria s'ingegnò di estinguerla. Et al fine l'Anno Millesimo centesimo nonagesimo quinto indusse Guidone a contentarsi del Regno di Cipro, e lasciare il titolo del Regno di Gerosolima, onde procede, che i successori di Ricardo al Regno di Anglia si attribuiscono il titolo del Regno di Gerusalem.

Fatta la permutazione, il Lusignano partendosi d'Asia, e Tolomaida con ogni sua facoltà e gente, si trasferì all'Isola di Cipro, la quale senza alcuna difficoltà gli fu rimessa per gli Anglesi; e dopo lui il Regno di essa Isola fu posseduto da' suoi descendenti per fino all'anno MCCCCLVII. E quanto dipoi ne sia seguito, si contiene nella descrizione d'Asia, composta per Pio Secondo Sommo Pontefice, e ne i Commentarj *Rerum Urbanarum*, compositi per Raffaello di Volterra.

Oddone Duca di Borgogna partito il Lusignano procedette a far guerra contro Saladino per la ricuperazione di Gerosolima, protraendola con infelice esito, per infino all'Anno Millesimo centesimo nonagesimo nono, nel qual'anno Guidone di Lusignano, & Enrico Conte di Campagna fornirono i giorni loro.

L'Anno predetto MCLXXXXVII. die Dominico, quarto Calen. Aprilis, Indictione secunda, tra Bonifacio Marchese di Monferrato, e gli Astesi fu fatto un compromesso nelle Communitadi di Milano, e Piacenza di tutte le guerre e discordie, che per alcun tempo erano state fra di loro per li Feudi di Santa Maria, vicini al fiume di Versa, i quali esso Marchese domandava a gli Astesi, insieme coi Castelli della Rocchetta, Mont'alto, Viglano, Cortecomaria, e Malamorte, & anco per la pace, la quale essi Astesi avevano rotta; e di quanto eglino per l'opposito domandavano al Marchese, cioè la parte, che pretendevano avere in Montebersario, e nel Castello di Laureto, e contrada sua, e parimente per la somma di danari, ne i quali esso Marchese era obligato a' suoi creditori d'Asti, e de' riscatti di quelli, che erano stati presi dal Marchese nella guerra. E di esso compromesso, pel quale fu sospesa la detta guerra, ne fu rogato instrumento da Ulderico detto Cumino di Milano, Notajo del Sacro Palazzo, in presenza d'Alberto Canevaro, Plenamonte Grasso, Alderico del Meistro, Alberto Baldivorio, e Tomasino Stampa tutti Cittadini di Milano.

L'Anno medesimo alli sei del mese di Dicembre Bonifacio Marchese di Monferrato diede in feudo nobile e paterno a Bonifacio Marchese di Saluzzo figliuolo del quondam Manfredo tutta la Valle Sturana, con le terre, luoghi, ville, e giurisdizione d'essa Valle, le quali sono Sparvera, Dogliano, Caldrario, Vinalio, Rocca Guidone, Demont, Vinai, Pellaporco, Gagliola, Magliola, Ritana, Valle Dorata, Santo Benedetto, Ason, Ponte Bernardo, Sambinico, Bercesso, e gli donò ancora il Castello di Villa di Quadraglia.

L'Anno Millesimo ducentesimo Innocenzo Terzo Sommo Pontefice, non volendo tanto attendere alla pacificazione delle discordie d'Italia, e di Germania, nate dopo la morte di Enrico Sesto Imperarore, per l'elezione del successore all'Imperio, che non soccorresse alla guerra Asiatica, invitò Bonifacio Marchese di Monferrato, Lodovico Conte di Savoja, Balduino Conte di Fiandra, & Enrico Conte di Santo Paolo, ad andare in sussidio de' Cristiani contro gli Infedeli. Onde avendo essi Principi deliberato d'attendere all'espedizione predetta, i predetti Bonifacio, e Conte di Fiandra andarono l'Anno medesimo a Venezia, per dimandare ajuto a' Veneziani di poter condurre gli eserciti de' Cristiani in Asia. Però che per li movimenti suscitati in Germania, e Costantinopoli non restava loro altra

Digitized by Google

tra via, che quella di Venezia, dove essendo giunti, stettero molto più tempo in questa pratica, che non avevano pensato. Et in fine convennero con Enrico Dandalo Duce di Venezia, che loro concedesse navilj sufficienti a portare quattro mila e cinquecento uomini d'arme, & otto mila fanti a piedi, con le armi, e commeati neceſſarj in Asia, & quanto avessero a pagare pel nolo. E dopo questo vedendo Bonifacio Marchese, che la spedizione richiedeva maggior tempo, ritornò in Monferrato, per mettersi in ordine ancor'egli pel viaggio: del cui successo vedi quanto scrive Antonino Arcivescovo Fiorentino nella terza parte dell'Istoria sua titolo XIX. cap. II. & inde.

L'Anno Millesimo ducentesimo secondo alli ventidue del mese di Luglio il Marchese Bonifacio fece vendita a Giovanni d'Oliva, Filippo Buero, e Bonvicino Scutario Consoli della Città di Vercelli del Castello, Villa, Corte, e Territorio di Trino, e del Borgo nuovo, per prezzo di libre sette mila di moneta d'argento, della qual vendita fatta nel Claustro di Santa Maria di Vercelli, in pieno Consiglio di essa Città, ne fu rogato instrumento da Ruffino Notajo Vercellese, in presenza di Mastro Giacomo di Conidonio, e di Vercellino Scutario Canonico di essa Chiesa di Santa Maria; & il giorno medesimo Ruffino Notajo prenominato, in presenza de i prescritti testimonj, si rogò di un'altro instrumento, pel quale i Sindici della sudetta Communità di Vercelli promisero di far retrovendita del luogo di Trino, pel medesimo prezzo, al predetto Marchese Bonifacio, overo a suo figliuolo; e non volendo ricattare il figliuolo, fossero obligati a farne vendita alla moglie di Alberto Malaspina, overo ad Alasia moglie di Manfredo di Saluzzo figliuola di esso Bonifacio, overo a Madama Agnete sorella d'esso Marchese Bonifacio.

Nel pendente tempo, che l'esercito si radunava a Venezia vennero nuove, che la Città di Jadera, che a' nostri tempi è detta Zara, in Dalmazia, si era ribellata dal Dominio de' Veneziani, e datasi all'Ungaro. I Veneziani vedendosi necessitati ad attendere alla recuperazione della predetta Città, per la promessa fatta a i Principi dell'armata de' Cristiani, la quale si domandava l'armata de' Pellegrini, stavano sospesi di quanto avessero a deliberare; perciochè dall'un canto la causa propria, dall'altro la causa comune della Fede de' Cristiani li faceva stare dubbiosi: tuttavolta convennero, che l'armata de' Pellegrini si dovesse congiugnere con l'armata loro, e che prima si attendesse alla recuperazione della predetta Città di Zara, e d'altre Città di Dalmazia mancate dal dominio Veneto, & che tutte le Città, Terre, luoghi, & Isole, che si acquistarebbero, si avessero a dividere tra essi Principi, e Veneziani per eguale porzione.

Fatta la detta convenzione Enrico Dandalo con ispedita navigazione, e dopo lui gli altri Principi, partendosi a i dieciotto del mese d'Ottobre da Venezia, purgato prima il Golfo dalle scorrerie & latrocinj de Tergestiani, navigarono a Zara; circa la ricuperazione della quale Città spesero molto più tempo, che non avevano giudicato. Dove dimorando l'esercito sopragiunse Alessio Imperatore di Costantinopoli figliuolo d'Isachio, il quale cacciato da Isachio suo Zio, dimandò ajuto e soccorso alle cose sue afflitte. E gli fu concesso e promesso con le susseguenti condizioni e patti, cioè poichè fosse restituito nell'Imperio, operasse, che la Chiesa Greca fosse sottoposta & obediente alla Romana; e che per li danni dati a' Francesi, e Veneziani da Emanuele *quondam* Imperatore, fosse obligato a pagare trenta mila marche d'oro, e le spese del nolo dell'armata de' Pellegrini. E così espugnata la Città di Jadera, & assicurate le cose, arrivati al Bosphoro, in luogo non molto distante da Costantinopoli, gli Oratori Cretensi per publico consiglio destinati fecero la dedizione dell'Isola di Creta ad Alessio Imperatore, il quale ne fece donazione a Bonifacio Marchese di Monferrato a lui congiunto di paterna & avita affinità. Poi seguitando l'impresa, commisero atroce e sanguinolente pugna contra Teodoro Lascari genero di Alessio Tiranno, il quale uscendo di Costantinopoli fece loro grande opposizione; ma non potendo resistere, fu constretto a ritirarsi in essa Città; e vedendo, che non si poteva difendere, tanto occultamente, quanto gli fu possibile, se ne partì, e si ridusse nella Città di Andrinopoli. Per la qual cosa l'esercito de' Pellegrini con terrestre e maritimo esercito oppugnando la Città di Costantinopoli, fra due giorni per forza d'armi la conquistarono, & Isachio esaltato insieme col figliuolo Alessio ridussero nell'Imperio; benchè la reintegrazione all'uno, e all'altro fosse poco felice. Perciochè Isachio fra pochi giorni passò di vita; & il figliuolo Alessio fra un mese dopo la morte del padre, sopraggiunto da un'altro Alessio, cognominato Murzifalo, ovvero Mirtillo, d'infima genitura, fu proditoriamente velenato & ucciso Al quale però non giovò l'inganno, perchè ancora egli pel maligno ingegno, crudeltà, & tirannide sua fu cacciato dall'Imperio; il quale poi pervenne a Balduino Conte di Fiandra, gridato Imperatore per quindeci uomini egualmente eletti da gli eserciti de' Galli, e di Bonifacio Marchese di Monferrato, e Veneziani. Et il nono dì dopo la deputazione di esso Balduino all'Imperio, l'armata de' Veneziani per mare, e gli altri per terra, attesero alla recuperazione delle Provincie, Città, & Isole sottoposte all'Imperio; tra le quali Bonifacio Marchese di Monferrato, & Enrico fratello germano dell'Imperatore in breve tempo presero tutto il circondante paese della Tracia per fino alla Città di Andrinopoli, distante da Costantinopoli per tre giornate. E perchè avendosi a far divisione dell'Isole, Città, Terre, e luoghi acquistati per loro, l'Isola di Creta, la quale era connumerata con l'altre Isole dell'Egeo Pelago, e dovuta a' Veneziani per le convenzioni fatte, si ritrovava in dominio e potere di Bonifacio Marchese di Monferrato, già confermato Re di Tessalia da Balduino Imperatore, desideroso esso Balduino, che le convenzioni fatte tra loro, & Enrico Dandalo Duce di Venezia si osservassero, esortò Bonifacio a far vendita d'essa Isola a' Veneziani. Il che egli si contentò di fare con le condizioni, riservazioni, e patti compresi nel seguente instrumento, il quale quanto al Regno di Tessalia non ebbe effetto alcuno; perciochè fra pochi giorni dopo che fu celebrato, Enrico Dandalo venne a morte in Costantinopoli, e Bonifacio non ebbe il reddito de i dieci mila

mila Iperperi d'oro in Occidente, ſecondo chè per eſſo inſtrumento gli fu promeſſo. E per tal riſpetto eſſo Bonifacio reſtò Re di Teſſalia, e così fu poi confermato in detto Regno da Enrico fratello e ſucceſſore di Balduino, il quale ancora egli per alquanti giorni avanti la morte del Duca Veneto, era paſſato all'altro ſecolo, come nel progreſſo ſi vederà.

Exemplum inſtrumenti venditionis Cretenſis Inſulæ.

„ ANno Domini noſtri Jeſu Chriſti ab In-
„ carnatione ejuſdem Milleſimo ducen-
„ teſimo quarto, tempore Innocentii Papæ,
„ Romanorum Imperatore non exiſtente, die
„ XII. intrante menſe Auguſti, Actum in
„ Suburbio Andronopolitanæ Civitatis, Indi-
„ ctione VII. Manifeſtum facio ego quidem
„ Bonifacius Montis ferrati Marchio, quod
„ amodo in antea cum meis heredibus refu-
„ tationem & finem facio vobis namque Do-
„ mino Marco Sanuto, & Domino Ravano
„ de Verona, recipientibus Procuratorio no-
„ mine pro Domino Henrico Dandalo Dei
„ gratia Venetiarum, Dalmatiæ, atque Croa-
„ tiæ Duce, & pro ſuis ſucceſſoribus, necnon
„ pro omnibus habitatoribus Venetiarum,
„ de toto hoc unde requiſivi, & requirere
„ potui per quodcumque ingenium, juſtè quo-
„ que, vel injuſtè, videlicet: De Inſula Cre-
„ tæ, quæ mihi data, vel promiſſa, ſivè con-
„ ceſſa fuit per Alexium Imperatorem filium
„ Iſach prædefuncti Imperatoris pro centum
„ millibus Iperperis, quæ mihi data fuerunt
„ per ſupraſcriptum Alexium Imperatorem;
„ & de toto feudo, quod Emanuel defunctus
„ Imperator dedit fratri meo; & de toto,
„ quod ad dicendum hujuſmodi, vel habeo
„ per me, vel per aliam perſonam in omni
„ Theſſalonica Civitate, vel ejus pertinentiis
„ intus & foris, necnon & de omnibus poſ-
„ ſeſſionibus ſpiritualibus, & temporalibus,
„ quas ipſi habent, vel habituri ſint de cete-
„ ro in Imperio Conſtantinopolitano tam à
„ parte Orientis, quàm à parte Occidentis.
„ Et per omnia, & in omnibus de ſupradi-
„ ctis omnibus me foris facio cum omni ju-
„ riſdictione, & in veſtra pleniſſima libertate
„ relinquo, ad faciendum inde quicquid ve-
„ ſtræ fuerit voluntatis. Promittens neque
„ per me, neque per aliam perſonam, contra
„ omnia ſupraſcripta venire. Verum quia, ut
„ ſupradictum eſt, de omnibus ſupradictis
„ vobis refutationem feci & finem, vos ad
„ præſens mihi dare debetis mille marchas ar-
„ genti, & tantas poſſeſſiones à parte Occi-
„ dentis, quarum redditus decem millia Iper
„ pera auri, juxta exiſtimationem unius mei
„ amici, & alterius veſtri, annuatim capiam;
„ quas quidem poſſeſſiones per dictum Domi-
„ num Ducem, & ſuos ſucceſſores, & homi-
„ nes Venetiarum mihi tradendas tenere &
„ habere debeo perpetuò. Verumtamen Im-
„ peratori facere debeo, & Imperio, quæ fue-
„ rint aſſignata, ſecundum quod in pacto
„ communi continetur. Quas verò poſſeſſio-
„ nes (ut dictum eſt) per dictum Dominum
„ Ducem, & ſucceſſores ſuos, & homines
„ Venetiarum mihi dandas, liberè & abſolu-
„ tè poſſidere debeo in perpetuum, de here-
„ de in heredem tam in maſculo, quàm in-
„ fœmina, ad faciendum inde, quid meæ fue-
„ rit voluntatis; ſalvo tamen jure, & ſervi-
„ tio Imperatoris, & Imperii. Sciendum quo-
„ que eſt, quòd juramento teneor aſtrictus
„ præfato Domino Duci, & hominibus Ve-
„ netiarum in perpetuum per me, & meos
„ heredes ad omnes poſſeſſiones & honorifi-
„ centias manutenendas, & defendendas,
„ quas ipſi habent, vel habituri ſunt in toto
„ Imperio Romaniæ, tam ab una parte, quàm
„ ab alia; & omnes homines, qui ipſam ex
„ parte, vel ex toto de ſupradictis omnibus
„ poſſeſſionibus & honorificentiis moleſtare
„ aut expellere voluerint, ſalvâ tamen Impe-
„ ratoris fidelitate. Et quod poſtquam ſupra-
„ ſcriptas poſſeſſiones, & argentum habuero,
„ inſtrumentum per manum publicam confe-
„ ctum fieri & dari vobis faciam, in quo con-
„ tinetur, quod ſi dictas poſſeſſiones & ar-
„ gentum habuero, juxta ordinem ſuperius
„ dictum, omnes homines, qui ipſas poſſeſ-
„ ſiones per me habebunt, vel per alios, qui
„ eas pro me habebunt, ſimile præſtabunt ju-
„ ramentum. Si ergo contra hanc manifeſta-
„ tionem, & promiſſionis cartulam ego, vel
„ alii, qui per ſupraſcriptum ordinem dictas
„ poſſeſſiones habebunt, ire temptaverimus,
„ componere debeamus cum heredibus no-
„ ſtris, vobis & veſtris ſucceſſoribus prædi-
„ ctas mille marchas argenti; & inſuper præ-
„ dictæ poſſeſſiones ſine omni conditione in-
„ nobis debent devenire. Et inſuper præfatus
„ Dominus Bonifacius ſcribere præcepit om-
„ nia, quæ ſuperius leguntur. Teſtes ad hoc
„ rogati fuerunt Dominus Bonacurſius de Fri-
„ gnano, Dominus Henricus de Siado, Do-
„ minus Pegorarius de Verona, Dominus
„ Guilibertus de Verona, Jacobus Gregorii:
„ Et ego Bonuſamicus Sacri Palatii de Duce
„ Notarius omnia, quæ ſuperius leguntur,
„ manu mea ſcripſi.

Securitas ejuſdem Marchionis mille marcarum argenti.

„ IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti
„ amen, ab Incarnatione ejuſdem Milleſi-
„ mo ducenteſimo quarto, actum in Suburbio
„ Andronopolitanæ Civitatis, Indictione ſe-
„ ptima. In præſentia teſtium, quorum no-
„ mina inferius leguntur, Dominus Bonifacius
„ Marchio Montis ferrati confeſſus eſt, quod
„ ipſe recepit, & bene inde ſolutus fuit, à
„ Domino Henrico Dandalo Duce Venetia-
„ rum mille marcas argenti, quas ibi dederat
„ pro quadam reſervatione, quam ſibi, & ho-
„ minibus Venetiarum fecit de eo, quod ipſe
„ adverſus eum querimoniam faciebat de toto
„ Imperio Romaniæ, ſecundùm quod conti-
„ netur in cartula refutationis, quam ſibi, &
„ hominibus Venetiarum fecit, ut dictum eſt
„ ſuperius. Prædictus Dominus Bonifacius
„ Marchio præcepit ſcribere. Actum die XII.
„ intrante menſe Auguſti in præſentia iſto-
„ rum teſtium, videlicet: Domini Bonacurſi
„ de Frignano, & Domini Henrici de Siado,
„ Domini Pegorarii de Verona, Domini Gui-
„ liberti de Verona, Domini Jacobi Grego-
„ rii. Et ego Bonuſamicus Sacri Palatii de
„ Duce Notarius omnia, quæ ſuperius legun-
„ tur, manu mea ſcripſi.

Eſſendo venuto a morte Balduino Gallo Imperatore de' Greci l'Anno quinto dell'Imperio ſuo, che fu l'Anno Milleſimo ducenteſimo quinto, Enrico ſuo fratello, che in quel tempo con Bonifacio Marcheſe di Monferrato aſſe-

Digitized by Google

assediava la Città di Adrianopoli, dove Teodoro Lascari si era ridutto, e faceva capo per occupare l'Imperio, con sommo consenso e concordia d'ognuno fu dichiarato Imperatore; ma non volle però partirsi dall'assedio predetto, per andare a pigliare il possesso dell'Imperio; anzi col predetto Bonifacio procedè a continuarla, per fino a tanto che gli arrivò la nuova, che Enrico Dandalo Duce di Venezia era ancora egli venuto a morte in Costantinopoli, e che i Valachii, i quali si dicevano essere proceduti da' Romani, e possedevano la ulteriore parte del Danubio, congiunti colle genti della Bulgaria citeriore, sollecitati e pregati da' Greci, venivano con potentissimo esercito al soccorso di essa Città di Adrianopoli, per conservarla, che non venisse in dominio, e possanza de' Latini. Per la venuta del qual'esercito il nuovo Imperatore Enrico, & Bonifacio partendosi dall'assedio sudetto, ritornarono a Costantinopoli, dove il detto Bonifacio fu dal predetto Imperatore riconfermato Re di Tessalia.

Nel medesimo tempo avvenne, che il Soldano d'Iconio Saraceno, al quale Sataleja Città Greca in Asia minore era infensissima, perciochè molte volte gli eserciti avendo a passare in Asia, facevano capo in detta Città, l'aveva assaltata e tolta per forza d'armi, e menato al ferro i Greci e Latini, con quanti Cristiani in essa si ritrovarono, e non cessava di travagliare i luoghi de' Cristiani circonvicini, & affliggerli d'assidue calamità. Perlochè Bonifacio di Monferrato Re di Tessalia rinforzato dal sussidio de' danari, che aveva avuto da' Veneziani per la vendita dell'Isola di Creta, deliberò di andare a tentare la ricuperazione d'essa Città, e soccorrere i Cristiani di quel paese; onde, poichè vi fu giunto, l'infelicità sua volle, che avendo un giorno assaltato Sataleja, pugnando virilmente contro Saracini, fu da loro ucciso in battaglia, d'una saetta venenata, l'Anno Millesimo ducentesimo settimo. E per ordinazione, ch' egli fece avanti la morte sua, al Regno di Tessalia succesSe Demetrio, & al Marchesato di Monferrato Guglielmo suoi figliuoli.

Poichè col divino suffragio si è ridotta al fine la narrazione de' tempi e gesti dell'Illustrissimo Principe Guglielmo Terzo detto Vecchio Marchese di Monferrato, e de i quattro suoi eccellentissimi figliuoli, e del nipote Re Balduino, i quali dopo molte, & intolerabili fatiche hanno sparso il sangue, & ultimamente lasciata la vita, per difendere, e dar soccorso alla recuperazione della Santa Terra, contro l'invasione de' Soldani d'Egitto: Ricordandomi, che nello scrivere di loro sono stato necessitato a parlare interrottamente, ho giudicato essere conveniente, avanti ch' io arrivi a scrivere de' figliuoli di Bonifacio Terzo, sottogiungere l'intiera descrizione dell'Istoria Gerosolimitana.

„ Terra Hierosolimitana semper variis casi-
„ bus exposita fuit, & fere omnium gentium
„ præda exstitit, nunc Cananeorum possessio,
„ nunc Judæorum, nunc Asiriorum, nunc
„ Persarum, & Medorum, nunc Macedo-
„ num, nunc Romanorum, nunc Saracenorum, nunc Græcorum, nunc Latinorum.
„ Et sic semper casibus subalternis Civium
„ suorum peccata deplorat. Nam illud mira-
„ bile est, quod Deus peccatores in terra illa
„ diu non tolerat, puniens in præsenti eos,
„ ne in futurum damnentur. Qualiter autem
„ terra illa ad Latinos pervenerit, & qualiter perdiderint, & qualiter se Mundus totus ad ejus ultionem armaverit, breviter
„ perstringendum est.
„ Cum olim Hierosolymitanam Provinciam
„ Græci, sub quorum ditione fuerat, perdidissent, & longo tempore in potestate Saracenorum exstitissent. Latini de perditione
„ Terræ commoti, collecto exercitu venerunt
„ in terram Hierosolymitanam, & per partes
„ Antiochenas intrantes, volente Domino,
„ Terram recuperaverunt. Horum Principes
„ exstiterunt Gottifredus de Bulion, qui fuit
„ postmodum Dominus Terræ Hierosolymitanæ, & Bayamont, qui Princeps exstitit Antiochiæ, & quidam alii. Cumque postmodum semen Gottifredi in terra illa defecisset, personæ Terræ Hierosolymitanæ, &
„ Barones ad Principes ultramarinos miserunt
„ rogantes, ut ipsis Principem destinarent,
„ qui eos regeret, & furentibus resisteret Saracenis. Qui habitâ deliberatione elegerunt
„ quemdam Fulconem Andegavensem virum
„ strenuum, & Regi Angliæ proximâ lineâ
„ consanguineum, & miserunt illum ad Terram Hierosolymitanam. Hic Rex coronatus strenuè terram rexit, duosque filios dereliquit, Balduinum, & Almericum, quorum primogenitus Balduinus pater succesSit
„ in Regnum, vir strenuus, & sapiens; quo
„ fine liberis decedente, ad fratrem suum
„ Almericum Regni potestas devoluta est;
„ qui ex uxore sua plurimum consanguinea,
„ duos filios habuit, scilicet Balduinum, &
„ Sybillam. A qua uxore cum fuisset judicio
„ Ecclesiæ separatus, accepit neptem Emanuelis Imperatoris Constantinopolitani; ex
„ qua habuit filiam nomine Isabellam. Mortuo Almerico, Balduinus ejus filius regnat
„ pro eo MCLXVIII. vir strenuus, ac sapiens,
„ & justus; sed occulto Dei judicio leprosus
„ fuit. Hic sororem suam Sybillam Gulielmo
„ de Longaspata cognomine, Marchioni Montis-ferrati tradidit in uxorem, & ipsum Comitem Jopen constituit, qui videlicet Gulielmus ex ea genuit filium nomine Balduinum, Gulielmum. Et mortuus est pater
„ ejus Gulielmus, cognomine Longaspata,
„ vir probus in armis, & placidissimus. Rex
„ verò Balduinus cum esset leprâ infectus, &
„ nollet uxorem accipere, nepotem suum
„ septennem filium Sybillæ, & Marchionis coronavit in Regem, relinquens illum in tutelam Raymundi Comitis Tripolitani; &
„ mortuus est Balduinus, ac appositus ad patres suos. Sybilla vero soror ipsius, & Comitissa Jopes jam nupserat cuidam militi
„ Guidoni de Lusignano viro satis armis strenuo, sed fortunâ & scientiâ satis inferiori.
„ Non post multos verò dies mortuus est Balduinus Gulielmus; Sybilla verò mater pueri, & Comitissa Jopes cum Patriarcha Heraclio, & aliis Terræ personis procuravit,
„ quod sibi, & viro suo Guidoni Regnum
„ daretur; qui coronati sunt, ignorante & irrequisito Comite Tripolitano, qui fuerat à
„ Rege Balduino Regni Procurator, & Ba-
„ julivus constitutus; ob quam causam Co-
„ mes Tripolitanus cœpit ea machinari, quæ
„ possent in Regis dedecus redundare. Et tam
„ ipso, ut dicitur, procurante, quàm etiam
„ nostris peccatis exigentibus, culpâ quoque
„ Raynaldi Principis de Monreal, qui tre-
„ guas,

„ guas, quas Regnum Hieroſolymitanum cum
„ Saracenis habebat, maximâ prædâ captâ con-
„ fregit : irruerunt Saraceni in Regnum Hie-
„ roſolymitanum , & capto Rege , Baroni-
„ bus , & populo univerſo , lignoque Domi-
„ nicæ Crucis, & Hieruſalem hæreditate Dei,
„ Civitatibus, & Caſtellis univerſis Anno ab
„ Incarnatione Domini MCLXXXVII. totum
„ Regnum uſque ad interitionem conſtrave-
„ runt . In quo Regno ſola Tyrus Urbs in
„ corde maris poſita, & fere ab ipſo undique
„ circumdata , excidio perpetrato remanſit ;
„ quam poſtea Conradus de Monteferrato fra-
„ ter Gulielmi , quem ſupra nominavimus ,
„ laudabili ſtrenuitate defendit ; & tam in
„ aqua, quàm in terris Saracenis reſtitit glo-
„ riosè. Prædicti namque excidii dato rumo-
„ re, per Urbem fremuerunt gentes, & con-
„ turbata ſunt regna; venerunt à finibus ter-
„ ræ Tribus Domini liberare ſacrificium ejus
„ de manibus impiorum portantium iniquita-
„ tes in cubilibus ſuis , & de ſua virtute de-
„ ceptoriè præſumentes . Primi ergo injuriæ
„ Chriſti accurrerunt Italici homines bellicoſi,
„ diſcreti, & regulâ ſobrietatis modeſti, pro-
„ digalitatis expertes, parcentes expenſis, cum
„ neceſſitas non incumbit. Et quod inter om-
„ nes gentes ſcriptâ legum ſanctione regun-
„ tur, ii Ducem proprium non habentes, ſed
„ ſuis obedientes, quos elegerunt, Tribunis,
„ ad obſidionem Urbis Accon, cum ipſo Rege
„ Guidone , qui fuerat à vinculis liberatus ,
„ perrexerunt . Eſt autem Urbs Accon, quæ
„ antiquitus Ptolemayda vocabatur, in litore
„ maris ſita , & ab ipſo mari à Meridie , &
„ Occidente præcluſa. Ab Oriente verò terra
„ patet , ex qua parte Urbem rebellantibus
„ Turcis refertam Italici obſederunt , quos
„ poſtmodum Saladinus veniens cum multitu-
„ dine infinita obſedit, crediditque illos pro-
„ pter paucitatem deglutire; ſed miſericordia
„ favente Divina in contrarium ceſſit. Nam
„ paucis diebus evolutis venerunt Dacii, Nor-
„ manni , & Gotti , & ceteri populi Inſula-
„ rum, quæ intus Occidentem, & Septentrio-
„ nem ſitæ ſunt , gentes bellicoſæ , proceræ
„ corpore, mortis intrepidæ , bipennibus ar-
„ matæ, navibus rotundis, quæ Iſaehit dicun-
„ tur, advectæ. Niſi iſti ſuperveniſſent, Chri-
„ ſtiani penitus fuiſſent demoliti. Hi cum ipſis
„ Italicis Urbem obſederunt. Dum hæc apud
„ Accon geruntur, Federicus Imperator Ro-
„ manorum cum exercitu perſpicuo de Theo-
„ tonia egrediens per Ungariam , & Bulga-
„ riam, & deinde per Serviam, & per Mace-
„ doniam, ac Græciam tranſiens in manu for-
„ ti, & brachio extento, in Lichaoniam tranſ-
„ vectus eſt, ibique de Philomena, & Iconia,
„ & aliis Civitatibus gloriosè triumphans .
„ Soldanis , & Turcis rebellantibus domitis
„ devenit in Armeniam , ubi peccatis noſtris
„ exigentibus & promerentibus, dum in æſtu
„ maximo in flumen quoddam, & dicunt qui-
„ dam, quod Ferlim eſt nomen fluminis, la-
„ vandi cauſa deſcendiſſet , mortuus eſt ; &
„ acceſſit damnum inæſtimabile Chriſtianis .
„ Fuit autem Federicus Imperator vir Chri-
„ ſtianiſſimus, bellorum omnium triumphator
„ animoſus in infinitum , familiaris quibusli-
„ bet, victis clementiſſimus, injuriæ oblivio-
„ ſus, ſtaturâ mediocris, corpore ruffus, æta-
„ te longævus, & quod corporis ſtrenuitate
„ non erat inferior, quàm Ducatu regiminis.
„ Huic in regendo exercitu ſucceſſit filius ejus

„ nomine patris ſui , Federicus Dux Sueviæ
„ armis ſtrenuiſſimus . Quo per Armeniam
„ ducente populum ſive exercitum in confinio
„ ipſius Armeniæ, & Syriæ non longe à nobili
„ Civitate Antiochiæ ingens plaga deſævit in
„ Alamannorum exercitu , & vel propter in-
„ temperiem aëris, vel ciborum abundantiam,
„ à quibus ſe temperare neſciverunt, fere om-
„ nes mortui ſunt , ac ſi nollent membra ca-
„ piti ſuo ſupervivere. Ipſe autem Dux Sueviæ
„ cum paucis ad obſidionem devenit , ibique
„ paucis diebus evolutis mortuus eſt. Fuerunt
„ autem in exercitu Imperatoris iſti Princi-
„ pes, & Barones , Dux Sueviæ , Dux Ber-
„ toldus Maraviæ, Epiſcopus Herbipolenſis ,
„ Archiepiſcopus Tarantaſianus , Epiſcopus
„ Moniſterienſis, Epiſcopus Patavienſis , Epi-
„ ſcopus Oſſiburgenſis, Epiſcopus Maſſinienſis,
„ Epiſcopus Buellenſis, Epiſcopus Baſilienſis,
„ Epiſcopus Leodicenſis , Hermannus Mar-
„ chio de Badin, Fredericus Bergilenſis, Con-
„ radus de Dornare, & Fredericus frater ejus,
„ Gobertus de Pepo, Comites, & alii multi.
„ Interea venerant ad obſidionem Civitatis
„ Accon Philippus Comes Flandriæ , Theo-
„ baldus , & Stephanus Comites Campaniæ ,
„ & Henricus nepos eorum , qui poſtea Do-
„ minus Terræ Hieroſolymitanæ remanſit, &
„ Dux Burgundiæ , & alii plures Barones .
„ Cœperunt autem omnes potius loquacitati-
„ bus operam dare, quam expugnare Civita-
„ tem . In diebus illis fuerat fames facta va-
„ lida in terra illa, ita quod veſtes & arma
„ milites ob victum diſtrahere, & equos ma-
„ ctare , coacti erant ; Unica enim gallina
„ marſupium magnum evacuabat; imò, quod
„ deterius eſt, aurum cibaria non poterat in-
„ venire . Eodem tempore Conradus Marchio,
„ quem ſupra memoravimus , homo ſagaciſſi-
„ mus, habens Civitatis Tyri dominium, cœ-
„ pit ad Regni Hieroſolymitani gubernacu-
„ lum aſpirare, & in tantum ſuâ aſtutiâ pro-
„ ceſſit , quod Iſabel filiam Regis Almerici à
„ viro ſuo Onfredo, qui regionis ultra fluvium
„ Dominus erat, fecit Eccleſiaſtico judicio ſe-
„ parari, ipſamque in uxorem accepit. Eiſdem
„ diebus Philippus Rex Francorum pervenit
„ ad obſidionem Accon, poſt cujus adventum
„ aliquantis diebus tractis Ricardus Rex An-
„ gliæ devictâ Inſulâ Cypri , & bonis omni-
„ bus exſpoliatâ, ad eamdem obſidionem per-
„ venit . Venit autem cum eiſdem Regibus
„ omnium incentiva malorum filia diaboli po-
„ tentiſſima Regina, Diſcordia Inferni, & ſe-
„ dit in medio eorum cum ſorore ſua maci-
„ lenta, & livida , ſcilicet Invidia , & tam
„ ipſos Reges , quàm totum exercitum Chri-
„ ſtianorum in diverſas voluntates diſtraxit .
„ Cum enim Francorum Regi pugna contra
„ Civitatem placebat, Anglico diſplicebat; &
„ quod placebat Anglico, Franco diſplicebat.
„ Et in tantum hujuſmodi aucta eſt diſcordia,
„ quod fere inter ſe inteſtinum bellum move-
„ runt, & inter alios omnes Principes & Ba-
„ rones duorum Regum effuſa eſt diſcordia .
„ Cum Rege Franciæ iſti fautores exſtiterant,
„ Dux Burgundiæ, Comes Clarimontis, Mar-
„ chio Conradus , cujus potentia magna erat
„ in exercitu , Templarii , & Januenſes , &
„ quidam Epiſcopi, & Barones. In parte Re-
„ gis Angliæ , fuerunt Comes Flandrenſis ,
„ Comes Campaniæ , Rex Guido , & plures
„ alii . His diebus Sybilla, uxor Regis Gui-
„ donis, cum quatuor filiis ſuis mortua eſt ,

„ &

Digitized by Google

„ & Marchio magis ac magis ad Regnum
„ aſpiravit. His etiam diebus ſunt mortui Co-
„ mites Stephanus, & Thebaldus frater ejus
„ milites ſtrenui, & ſapientes, & mortuus eſt
„ Comes Flandrenſis, & Langravius de Du-
„ ringia, vir ſtrenuiſſimus per omnia, & ce-
„ lebri famâ in perpetuum nominandus. Ere-
„ ctis igitur machinis, & Caſtellis contra
„ mœnia Civitatis, Accon fortiter expugnare
„ cœperunt. Et Saraceni non minus fortiter
„ reſiſtere, comburentes ædificia. quæ erexe-
„ rant. Tamdem volente Domino mura Civi-
„ tatis cœpere frangi proper utriuſque Regis
„ ædificia, & Turris maledicta jactis lapidibus
„ conquaſſari: unde Chriſtianorum animi eri-
„ guntur, Saracenorum opprimuntur: jam
„ enim poterant Chriſtiani muris fractis in-
„ gredi Civitatem: cum Saraceni pacta quæ-
„ runt, reddere Civitatem promittunt, & Cru-
„ cem Dominicam, & captivos Chriſtianos,
„ ſi ipſis ſolummodo ſervaretur vita. Placent
„ pacta, per manus Marchionis in poteſtatem
„ Regum traduntur; Civitas liberatur, & in-
„ ter ipſos Reges dividitur; & Saraceni, qui
„ fuerant intus inventi, quia poſtea pacta
„ ſervare nequiſſent, quia Crux Dominica
„ nullo modo potuit inveniri, omnes decol
„ lati ſunt. Rex Franciæ nactâ occaſione re-
„ ceſſit, vices ſuas & milites Duci Burgundiæ
„ commiſit; Anglorum verò Rex in Terra
„ Hieroſolymitana remanſit, & reædificavit
„ Jopem, & Aſcalonam. Saladinum, & exer-
„ citum ejus bello confregit, mercationes Sa-
„ ladini ad Damaſchum euntes cepit. Jopen
„ poſtea à Saracenorum inſultibus ſtrenuiſſimè
„ liberavit. His diebus Conradus Marchio fa-
„ ctus eſt Rex Hieruſalem, & poſt paucos
„ dies ab Aſſaſſinis interfectus eſt. Quæ fue-
„ rit cauſa interfectionis ſuæ, plus in opinio-
„ ne, quam in veritate reperitur. Quidam
„ dicunt, quod Rex Angliæ procuravit mor-
„ tem ejus, propter hoc, quia ſororem ſuam
„ in uxorem accipere noluit: alii dicunt,
„ quod Onfredus Dominus de Monreal fecit
„ eum occidi propter hoc, quod ſibi uxorem
„ ſuam Iſabel filiam Regis Almerici abſtule-
„ rat; alii dicunt, quod propria voluntate
„ motus eſt Aſſaſſinus ad ipſum interficien-
„ dum, propter hoc, quod quoſdam mercato-
„ res terræ ſuæ apud Tyrum, clam interfici
„ fecit, ut eorum pecunias haberet, quia di-
„ tiſſimi erant. Fuit autem Conradus armis
„ ſtrenuus, ingenio & ſcientia ſagaciſſimus,
„ animo & facto amabilis, cunctis mundanis
„ virtutibus præditus, in omni conſilio ſupre-
„ mus, ſpes blanda, & hoſtium fulmen igno-
„ tum, ſimulator, & diſſimulator in omni re,
„ omnibus ſignis inſtructus, reſpectu cujus
„ facundiſſimi reputabantur elingues; quem
„ in hoc ſeculo fuiſſe culpabilem dicunt, quod
„ alterius uxorem marito vivente ſeduxit, &
„ fecit à viro ſuo ſeparari, ipſamque uxorem
„ accepit: ſed invidiæ ſpiritus plurima con-
„ tra eum confluxit. Item Rex Hieruſalem,
„ ſub cujus infortunio Sanctum Regnum de-
„ ceſſit, factus fuit Rex Cypri à Rege An-
„ glico. Mortuo verò Conrado Marchione,
„ Henricus Comes Campaniæ accepit Iſabel
„ filiam Regis Almerici in uxorem, quæ fue-
„ rat uxor Marchionis, & dominium Terræ
„ Hieroſolymitanæ ſuſcepit. Rex verò An-
„ gliæ inter Chriſtianos, & Saracenos quin-
„ quennalibus treguis compoſitis receſſit, qui
„ captus in Theotonia Auſtriæ traditus eſt Im-
„ peratori Henrico, & ducentum millia mar-
„ charum argenti in ſua redemptione perſol-
„ vit. Liberatus verò in patriam propriam
„ devenit, ibique poſtmodum fuit à quodam
„ milite occiſus. Fuit autem Ricardus Rex
„ Angliæ homo ferociſſimus, armis ultra
„ modum ſtrenuiſſimus, favorabilis, gloriæ
„ cupidus, pecuniæ liberalis, quòcunque
„ ipſum trahebat impetus ſequens, & quem
„ Saraceni plus aliis Chriſtianis timuerunt.
„ Treugis igitur ſic diſpoſitis, & ab utraque
„ parte conſervatis Anno Milleſimo centeſimo
„ nonageſimo ſeptimo, Henrico Imperatore
„ procurante, Alamanni in Terram Promiſſio-
„ nis, homines bellicoſi, ingenio crudi, expen-
„ ſarum prodigi, rationis expertes, voluntа-
„ tem pro jure habentes, enſibus invictis in
„ nullis niſi in gentibus ſuis fideliſſimi, &
„ quibus vitam potius quam fidem poſſes au-
„ ferre. Hi cum veniſſent in Terram Promiſ-
„ ſionis, treguas fregerunt, Urbem Berithi
„ recuperaverunt, Jopen perdiderunt. His
„ diebus Rex Henricus, qui Dominus Terræ
„ Hieroſolymitanæ exſtiterat, de quadam fe-
„ neſtra palatii ſui recidit, & mortuus eſt.
„ Hujus uxorem nomine Iſabel, quæ Re-
„ gnum hereditabat, accepit Almericus Cy-
„ pri Rex, & coronatus eſt in Regnum Hie-
„ roſolymitanum. Alamanni verò ad obſidio-
„ nem Caſtelli Turonis acceſſerunt, ibique
„ menſibus aliquot commorati auditâ morte
„ Imperatoris Henrici receſſerunt. Quorum
„ Principes fuerunt, Conradus Maguntinus
„ Archiepiſcopus, Conradus Cancellarius Im-
„ peratoris, Henricus Saxoniæ Dux, Leopol-
„ dus Dux Auſtriæ, Dux Bragniannæ, Her-
„ manus Lanthgravius Thuringiæ, Henricus
„ de Calidin Mareſcalcus, & plures alii, quos
„ plurimos conſtat fuiſſe, & nullos.

Finita l'Iſtoria Geroſolimitana, l'ordine richiede, che ſi parli de' figliuoli di Bonifacio Terzo, e prima di Guglielmo Seſto ſuo primogenito, a cui eſſendo arrivata la nuova della morte del padre, a Sataleja, l'Anno Milleſimo ducenteſimo ſettimo, alli quindeci del meſe d'Agoſto, impegnò a Girardo Farra ſtipulante in nome della Comunità di Pavia, tutto il Borgo di Valenza, col Caſtello, porto, & ogni giuriſdizione a ſe pertinente, per prezzo di libre quattro mila di moneta. Et avendo deliberato di aſſicurare il fratello Demetrio nel Regno di Teſſalia, & ritrovarſi alla coronazione ſua con molti ſtipendiati navigò in Teſſalia, dove ſtette, per fin tanto che Enrico Imperatore ebbe coronato Demetrio di eſſo Regno; e poichè le coſe furono ridotte in buon termine, ſe ne ritornò in Monferrato, & Demetrio rimaſe in Grecia.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo undecimo Guglielmo ſi maritò in una figliuola di Bonifacio Marcheſe di Craveſana, nominata Berta, per antichi documenti titolata Conteſſa di Monferrato, & ebbe per dote il luogo di Montebarcherio, e la parte di Cortemiglia, la qual'era del detto Bonifacio ſuo padre; e con lei ebbe un figliuolo nominato Bonifacio, & una figliuola nominata Beatrice, che fu moglie di Andrea Delfino Conte di Vienna.

„ Anno Domini Milleſimo ducenteſimo
„ quinto decimo, Thomaſinus Sabaudiæ Co-
„ mes, inito cum Mediolanenſibus fœdere,
„ cum militibus mille in eorum auxilium
„ venit; tunc Caſale Sancti Evaſii obſeſſum;
„ primâ deinde pugnâ, cum ſupra quadrin-
„ gen-

„ gentos paſſus muri dejecti eſſent, veſperi
„ Caſalenſes ſupplices ſe Mediolanenſibus de-
„ diderunt, ac nihilominus toto populo in-
„ carceres conjecto, oppidum everſum eſt.
„ Hoc etiam Anno, vigeſimo Auguſti, Me-
„ diolanenſes ad Vercellenſium preces, atque
„ ad Thomaſi ſubſidium in Montis ferrati fi-
„ nes populantur, Oppida, Villas, Caſtella-
„ diruunt. Marchio cum Mediolanenſibus,
„ ut poteſt, paciſcitur. *Matthæus Boſſius.*

L'Anno Milleſimo ducenteſimo ſeſto decimo, nella quarta Indizione, il Mercordì, alli ſei d'Aprile; i Paveſi richiedettero il Marcheſe Guglielmo, che per oſſervanza delle promeſſe fatte per lui, nel tempo che gli diedero impegno il Borgo e Caſtello di Valenza, lo doveſſe rimettere in mani loro: il che ſi contentò di fare, con le riſerve però, convenzioni, e patti, che ſi contengono in uno iſtromento rogato da Alberto Notajo Palatino, alla preſenza di M. Aſſalito di Santo Nazario, Rainero di Corte, Guglielmo de' Negri, Ruffino Arduino, & Ferrario di Valenza.

Occorre adeſſo l'eſpulſione di Demetrio fratello del memorato Guglielmo, dal Regno di Teſſalia, della quale non ſi può accomodatamente parlare, ſenza un breve epilogo de i ſucceſſi, e mutazione dell' Imperio Coſtantinopolitano, cominciando da Emanuele Secondo Greco, per fino all' Imperio di Pietro Autiſiodorenſe della nazione Franceſe. Il progreſſo del qual tempo contiene, che il ſecondo Emanuele Imperatore de' Greci, come ne' luoghi ſuoi ſi è detto, dopo che ebbe ſpoſata Chera Maria ſua figliuola a Rainero di Monferrato, e datogli il Regno di Teſſalia per dote, e ſpoſato Aleſſio ſuo figliuolo, nella figliuola di Filippo Re di Francia: venendo a morte, laſciò Aleſſio ſotto la tutela di Andronico Comneno, fidandoſi, che eſſendo egli della medeſima famiglia, e che avendo ricevuti molti onori, e beneficj da lui, la tutela del figliuolo non poteſſe eſſere meglio collocata. Benchè dopo la morte di eſſo Emanuele tutto l'oppoſito ne ſeguitaſſe, per l'iniquo animo di Andronico. Al quale non fu aſſai avere empiamente fatto ſommergere Aleſſio pupillo, ma ancora fece crudelmente morire molti primarj patricj Coſtantinopolitani; e molti altri oneſti uomini, così Greci, come Latini, mandò in eſilio, non per altra cagione, ſe non perchè dubitava d'avergli vendicatori de' ſuoi maligni portamenti. Onde la Città, e popolo talmente contro di ſe concitò, che lo cacciarono dall' Imperio, & v'introduſſero Iſachio Comneno uomo giuſtiſſimo, che in quei tempi abitava nel Peloponeſo. Perlochè pugnando poi l'uno contra l'altro, Andronico talmente ſtringeva Iſachio, che ſe a caſo non foſſe capitato in Coſtantinopoli Conrado di Monferrato, agitato da contrarj venti, da cui eſſo Iſachio fu virilmente difeſo, Andronico l'averia ſuperato, e cacciato dall' Imperio. Nel quale però il prefato Iſachio non fu molto fortunato, perchè dopo la partita di Conrado, il quale navigò in Siria, fu dal fratello Aleſſio aſtutamente imprigionato, privato de gli occhi, e dell' Imperio inſieme. La quale ingiuria & empietà deliberando di vendicare Aleſſio, figliuolo d'Iſachio, garzone di acutiſſimo ſpirito, navigò verſo l'armata de' Pellegrini, la quale in que' tempi ſi ritrovava nel mare Adriatico, con l'ajuto del quale il cieco padre, & egli, ſotto alcune condizioni furono reſtituiti all'Imperio. Ma perchè morto Iſachio, il figliuolo Aleſſio ancora egli fra un meſe fu velenato da Murziphlo, ovvero Mortillo, ſuo tutore: i Principi di eſſa armata, a i quali tal coſa fu moleſtiſſima, cacciarono il Murziphlo, e Teodoro Laſcari genero di Aleſſio, il quale contendeva di volere ritenere l'Imperio; e per comune decreto fecero coronare Balduino Conte di Fiandra, per cui Bonifacio Terzo, Marcheſe di Monferrato fu confirmato Re di Teſſalia. Teodoro Laſcari non avendo potuto difendere & ottenere la Città di Coſtantinopoli contro tanta armata, ſi era ridotto nella Città di Adrianopoli, e ſi faceva addimandare Imperatore: per la qual coſa Balduino mandò il ſopranominato Bonifacio, & Enrico fratello di eſſo Imperatore, coll' eſercito terreſtre all' aſſedio di eſſa Città, & eſpugnazione di Teodoro Laſcari. Ma avvenne, che nel tempo di eſſo aſſedio mancò di vita l'Imperatore Balduino, e dopo lui fu aſſunto Enrico ſuo fratello all' Imperio. Et in ſoccorſo di Teodoro Laſcari e de' Greci venne gran numero di Valacchi, e Bulgari in Adrianopoli; perlochè Bonifacio, & Enrico furono neceſſitati a partirſi dall' aſſedio predetto, e ridurſi a Coſtantinopoli. D'onde partendoſi Bonifacio andò al ſoccorſo di Sataleja Città Greca, la quale era ſtata occupata da gl' Infedeli, dove eſſendo giunto fu ſpento di vita. Et Enrico, dopo che ebbe pigliato lo ſcettro Imperiale, in capo di nove anni paſsò all' altro ſecolo. Teodoro Laſcari, il quale comandava in Adrianopoli, dopo la morte di Enrico commoſſe tutta la Grecia; e perchè Bonifacio Re di Teſſalia ſeguitando la parte di Balduino Franceſe, gli aveva fatto gran guerra, fece ribellare i Greci del Regno di Teſſalia contra il Re Demetrio, figliuolo di eſſo Bonifacio; & diſcendendo in Teſſalonica, occupò eſſo Regno, e non ceſsò di continuare la guerra, contro Pietro Autiſiodorenſe ſucceſſore di Enrico Imperatore, il quale a Roma, inſieme con Jola ſua moglie, ſi era fatto coronare da Onorio Terzo Sommo Pontefice, l'Anno della ſalute Criſtiana Milleſimo ducenteſimo ſeſto decimo. Et al fine ſimulando Teodoro di voler fare pace con lui, lo invitò ad andare in Teſſalia ad un ſuo convito; dove il credulo Imperatore andò, e fu nel convito proditoriamente ucciſo. E Demetrio, avendo perduto il Regno di Teſſalia, venne in Monferrato.

L'Anno MCCXIX. Federico Secondo Imperatore conceſſe a Guglielmo Marcheſe di Monferrato, e ſuoi eredi il Caſtello di Paciliano, il Caſtello di Torcella, e due altri Caſtelli, i quali erano nella ripa di Pò, che ſi domandavano Cunioli, co i molini; e particolarmente il ponte di Cuniolio, con l'acque, & alvei del fiume Pò, dall' una all' altra ripa, così come ſi eſtendevano le Corti de' Caſtelli ſudetti, come appare per un ſuo privilegio del ſudetto anno, Nono Kalend. Martii, Indizione ſettima, Dato a Spira: del quale furono teſtimonj gli Arciveſcovi di Magonza, e di Magdeburga, & i Veſcovi di Wormazia, di Torino, d'Invrea, e di Novara, l'Abate di S. Gallo, il Duca di Baivera, Alberto Duca di Saſſonia, il Duca di Brabanzia, Filippo, e Guarnero de Bullando fratelli, & Anſelmo di Giuſtino Mareſcalco della Corte Imperiale, e Ricardo Peratto Cameriere del predetto Re; riconoſciuto per Conrado Metenſe

tenſe Veſcovo di Spira, Cancelliere dell' Imperial Corte; & originalmente dice, e ſi legge così:

„ In nomine Sanctæ, & Individuæ Trinitatis. Federicus Secundus Divina favente clementiâ Romanorum Rex ſemper Auguſtus, & Rex Siciliæ. Dilecto conſanguineo, & fideli ſuo Gulielmo Marchioni Montisferrati, & ejus heredibus in perpetuum. Decet Regalem Majeſtatem juſtas fidelium ſuorum poſtulationes clementer admittere, & eas congruis honoribus, & beneficiis benigniſſimè decorare, ac ſuis muneribus ampliare. Propterea Regiâ liberalitate concedimus, largimur, inveſtimus, & donamus, de conſenſu, & voluntate Principum noſtrorum, tibi dilecto conſanguineo noſtro Gulielmo Marchioni Montis-ferrati, & tuis heredibus, ob tuum inſigne obſequium, & anteceſſorum tuorum, Caſtrum Paciliani, & Caſtrum Torcelli, & duo Caſtra, quæ ſunt in ripa Padi, quæ vocantur Cuniolia, cum Burgo Paciliani, & Villis, & Curtibus, & territoriis dictorum Caſtrorum, cum omnibus juribus, juriſdictionalibus, cortilibus, & deſtrictibus, conferentes inte, & heredes tuos quicquid Imperium habet, vel viſum eſt habere in dictis Caſtris, & pertinentiis dictorum Caſtrorum in fidelitatibus, exercitibus, angariis, aquis, paſcuis, & piſcationibus, venationibus, placitis, bannis, ſucceſſionibus, pratis, paludibus, cultis & incultis, molendinis, pontibus, & pontium munitionibus, & ſpecialiter pontis Cuniolii, cum aquis Padi, & alveo, & utrâque ripa, ſicut prætenduntur Curtes prædictorum Caſtrorum; & generaliter in omnibus aliis, ut tantum valeat hæc clauſula generalis, ac ſi omnia eſſent ſpecialiter nominata. Prædictorum autem omnium tibi, & heredibus tuis liceat poſſeſſionem, vel quaſi poſſeſſionem, de mandato, & auctoritate noſtra, propria auctoritate, apprehendere per te, vel proprium Nuntium: concedentes tibi, & heredibus tuis dominium, vel quaſi, omnium prædictorum, etiam ſi poſſeſſionem, vel quaſi poſſeſſionem non apprehenderis, ac ſi eſſent per te apprehenſa. Nulli igitur perſonæ, parvæ, vel magnæ, Eccleſiaſticæ, vel Seculari, vel Communi Civitatum, ſeu Locorum, liceat hanc paginam violare, vel modo aliquo contraire. Si quis autem contra hæc venire tentaverit, decem millia marcarum auri pœnam incurrat, quarum medietas noſtræ Cameræ inferatur, reliqua verò paſſo injuriam perſolvatur. Hujus rei teſtes fuerunt Archiepiſcopus Maguntinus, Archiepiſcopus Magdeburgenſis, Epiſcopus Vormacienſis, Jacobus Epiſcopus Taurinenſis, & Imperialis Aulæ Vicarius, Ipporegienſis Epiſcopus, Novarienſis Epiſcopus, Abbas Sancti Galli, Dux Bavariæ, Albertus Dux Saxoniæ, Dux Barbantiæ, Philippus, & Varnerius de Bullanda fratres, & Anſelmus de Juſtino Imperialis Aulæ Mareſcalcus, Ricardus Puratus Domini Regis Camerarius. Ego Conradus Metenſis, & Spirenſis Epiſcopus, Imperialis Aulæ Cancellarius vidi, & recognovi. Dat. apud Spiram Anno MCCXIX. nono Kalend. Martii, Indictione ſeptima feliciter.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo decimo nono, Indizione ottava, alli quindeci del meſe di Novembre, nel Caſtello di Brianzone, Andrea Delfino Conte di Vienna, di Graciano oli, & di Albonio figliuolo del Duca di Borgogna, e di Beatrice unica figliuola di Guigo Delfino di Vienna, il qual' Andrea per cagion della madre ebbe il Delfinato: Giurò in preſenza di Gottofredo Conte di Blandrate, Enrico della Torre di Canepicio, Giacomo de Baſſis, & altri teſtimonj, di ſpoſare Beatrice figliuola di Guglielmo Marcheſe di Monferrato, coſtituendoſi di tenere il Caſtello, e Borgo di Brianzone, che ſi occupava per lui, in nome di dote della predetta Beatrice: del che ne fu rogato inſtrumento da Guglielmo Bellino Notajo di Vercelli.

Il memorato Guglielmo, vedendoſi eſſere in un tempo liberato da due moleſtie; l'una di avere maritata Beatrice ſua figliuola, l'altra di avere ſodata la controverſia, che egli aveva col Conte Delfino, pel Caſtello, e Borgo di Brianzone, il qual luogo, e Caſtello eſſo Guglielmo diceva eſſere del dominio ſuo; Volendo ancora liberarſi dall' affanno, e travaglio, ch'egli aveva dell' eſpulſione del fratello Demetrio dal Regno di Teſſalia, il che vedeva non poter fare ſenza ſpeſa di notabil ſomma di danari; andò in Sicilia, dove nella Città di Catania ſi ritrovava Federico Secondo Imperatore, e da lui pigliò in preſtito nove mila marche d'argento, al peſo di Colonia: e per reſtituzione della ſomma predetta, gli obligò le Terre, luoghi, e giuriſdizione del dominio ſuo, ſerioſamente deſcritti nel ſeguente inſtrumento.

„ In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, „ Amen. Anno ſalutiferæ Incarnationis ejuſdem Milleſimo ducenteſimo vigeſimo quarto, menſis Martii, duodecimæ Indictionis, „ imperante Domino noſtro Federico Dei gratia invictiſſimo Romanorum Imperatore „ ſemper Auguſto, & Rege Siciliæ glorioſiſſimo, Romani Imperii ejus anno Quarto, „ Regni verò Siciliæ Vigeſimo ſexto feliciter, „ Amen. Nos Simon de Tocho magnæ Imperialis Curiæ, & Capuæ Magiſter Judex, „ & nos Henricus de Tocho, & Rofridus de „ Sancto Germano ejuſdem magnæ Curiæ Judices, præſentis ſcripti ſerie declaramus, „ quod in præſentiam noſtram, & Illuſtris „ Viri Domini Raynaldi Ducis Spoleti, Comitis Henrici de Malta, Domini Lamberti „ de Monialino, Bartholomæi de Arrichito „ Juſtitiæ Cattaniæ Magiſtri, Raynaldi Ottoboni Campſoris Domini Imperatoris, Gulielmi de Rodulpho Januenſis, Fuſci Miſeraile, Leonis de Pando, & aliorum teſtium „ ſubſcriptorum. Illuſtris Vir Dominus Gulielmus Marchio Montisferrati confeſſus eſt, „ ſe recepiſſe mutuo à Domino noſtro Federico Dei gratia Sereniſſimo Romanorum Imperatore ſemper Auguſto, & Rege Siciliæ, „ novem millia marcarum argenti mercatal. „ ad pondus Coloniæ, quarum quælibet marcha tenebat mediam unciam, quas promiſit „ ſe ſoluturum ipſi Domino Imperatori, vel „ ejus certo Nuntio ſtipulatione ſolemni, ſine „ omni quæſtione, & controverſia facti, vel „ Juris. Pro quibus omnibus adimplendis, „ obligavit ſibi omnia bona ſua immobilia, „ quæ habet in Civitatibus, Caſtris, & Villis, ſive in allodio, ſive in homagio, ſive „ in ſervitio, ſive in pedagio, ſive in fodro, „ ſive in redditibus aliquibus, ſeu juribus, „ ſive angariis, ſive perangariis, ſeu aliquibus

„ exa-

„ exactionibus . Specialiter illa , quæ habet
„ pro allodio ſuo, ſcilicet iſta : Sanctus Sal-
„ vator, Nove, Villa, Vignale, Moncalvus,
„ Grazanum, Cereſetum , Ponſturiæ, Cami-
„ num , Monsbellus , Gabianum , Sancta
„ Maria de Creta, Tonchum , Odalengum ,
„ Clavaxium, Berzanum, Verolengum, Ley-
„ nicum, Caſellæ, medietas Felizani, medietas
„ Caſtelleti (aliam medietatem tenent Alexan-
„ drini,qui de jure eam debent amittere) media-
„ tas Sezadii(& aliam medietatem tenent ſimili-
„ ter Alexandrini) medietas Retorti (aliam me-
„ dietatem eodem modo tenent Alexandrini)
„ medietas duorum Caſtrorum de Carpaneto
„ (aliam medietatem prædicti tenent eodem
„ modo) medietas Caſtri novi (& aliam te-
„ nent prædicti eodem modo) Ricaldonum ,
„ medietas pedagii, & reddituum Alexandri-
„ norum. Obligavit etiam ſibi ea, quæ pigno-
„ ri ab ipſo Marchione obligata ſunt, videli-
„ cet iſta: Valentia eſt in pignore à Papienſi-
„ bus pro libris quatuor millibus ; Pomaria
„ eſt in pignore à Papienſibus pro libris tri-
„ bus millibus ; Lù eſt in pignore Roberto
„ Cattaneo , minus quam libris Papienſibus
„ mille; Caſurtium eſt in pignore Alberto de
„ Cortiſellis , minus quam libris Papienſibus
„ mille ; Villa eſt in pignore à Vicecomiti-
„ bus Valentiæ pro libris Papienſibus ſexcen-
„ tis; Monsbaruz eſt in pignore à Petro de
„ Ponzono pro libris Januenſibus quadrin-
„ gentis ; Sanctus Stephanus eſt in pignore
„ Oberto , & Martino de Rivello pro libris
„ Januenſibus mille & quingentis ; Monsber-
„ ſarius eſt in pignore Pancratio de Aſta pro
„ libris Januenſibus ſeptingentis; Sanctus Ra-
„ phaël, & Buzulinus ſunt in pignore Caczio-
„ lis de Aſta pro libris Januenſibus mille &
„ quingentis ; Roccha Vallis Urbæ eſt in pi-
„ gnore Marchionibus de Gofrz pro libris Pa-
„ pienſibus mille. Generaliter etiam obligavit
„ ei omnia, quæ habet in juribus , ſervitiis ,
„ pedagiis, homagiis , redditibus, angariis ,
„ perangariis , præſtationibus , penſionibus ,
„ obventionibus, & ubicunque poſitis . Hæc
„ ſunt loca , quæ tenent milites à præfato
„ Marchione Montis-ferrati. Marchio Salutii
„ tenet Dolianum , Caral. Vineol. Rocham
„ Guidonis , Rochani ſpar. Vinai , & totam
„ Vallem Storanæ; Otto de Carretto, & filii
„ ejus tenent quartam partem Curtis-milii, &
„ totum Prunei, & Sanctam Juliam; Henri-
„ cus de Carretto tenet partem illam , quam
„ idem Marchio habet in Nuvell. Domini
„ Mons fortis tenent Caſtrum Montis-fortis ;
„ Dominus Raynaldus Buſca tenet Coſſanum,
„ Rochetam, Fraven, Venei, & totum, quod
„ habet in pedagio Sancti Stephani ; Domini
„ de Ceſſulis tenent ab eo id , quod tenet
„ Marchio de Ceſſulis; Nicolaus de Bubio te-
„ net ab eo id, quod Marchio tenet in Bubio;
„ Domini de Montebon tenent ab eo de Mon-
„ tebon , & ipſe Marchio habet in eo præter
„ hoc medietatem fodri, & unum albergum,
„ & pacem, & guerram . Nicolaus Burſa te-
„ net ab eo, quicquid habet in Caſtello Alis;
„ Domini de Lintenibal. tenent, quicquid ha-
„ bet ipſe Marchio in Lintenibal. Marchiones
„ de Inciſa tenent ab eodem Inciſam, Caſtel-
„ lum novum , Bergamaſchum , & Carenti-
„ num ; Paſtores tenent Brion , & Rietort;
„ Zuchi tenent Silvanum, & Rocham de Zu-
„ chis, & Fontanei , & illud , quod habent
„ in Elma ; Domini de Urſaria tenent ab eo

A

B

C

D

E

„ Urſariam. Marchio de Boſcho tenet ab eo
„ pedagium de Roſiliono, & quartam de Uva;
„ Nepotes ejuſdem Marchionis de Boſcho te-
„ nent ab eo medietatem Pulzani; Domini de
„ Curticellis tenent ab eo Curticellam ; Do-
„ mini de Agliano tenent ab eo Veraniam ,
„ Alianum , & decimam Plebis pontis ; filii
„ Sibillatoris tenent ab eo Turrim de Lang:
„ & quicquid habent in Caſtro ; Domini de
„ Linteriam tenent ab eo Linterianum ; Do-
„ mini de Quinzano tenent ab eo Quinzanum;
„ Domini de Calmandrana tenent ab eo fo-
„ drum in plano Calmandranæ; Albertus de
„ Alis eſt homo ſuus ligius de feudo , quod
„ tenet in Sichario, & in Caſtro-novo; Ruffi-
„ nus de Broëza tenet ab eo feudum , quod
„ habet in Caſtro-novo ; Domini de Viliano
„ tenent ab eo, quod habent in Viliano , &
„ omnia regalia, quæ habent in Valle Thyo-
„ nis . Hoc eſt feudum , quod Comites de
„ Blandrate tenent ab eo, Comes Albertus de
„ Blandrate , & filii tenent ab eo Porcil , &
„ medietatem Ripæ, & Merenſol. & medieta-
„ tem Caſtri-novi, vel totum , & Mazai , &
„ quartam partem de Montebello de Fraſchi,
„ & quod habet in Monzelono ; Comes Gu-
„ lielmus de Playa tenet ab eo , quod habet
„ in Caſtro-novo: Comes Gottifredus de Blan-
„ drate tenet ab eo Ciſolam , & homines de
„ Antiſe, & de Curia, & Caſtrum Pavarolo,
„ & pertinentia , & quicquid habet in Sulz ,
„ & Sanctum Georgium , & tenimenta , &
„ Balangorii ; Domini de Puzaſcho tenent ab
„ eo Veraniam de Puzaſcho; Domini de Bur-
„ garo tenent Burgarum, & unum Albergum
„ habent in eo; Comites de Valperch tenent
„ ab eo Mazai, & quicquid habent in Rocha,
„ & Rivaria; Domini de Septimo tenent Ca-
„ ſtellum Calugine , & duos ſolidos in peda-
„ gio de Mollis ; Domini de Sancto Martino
„ tenent medietatem Lyni , & duos denarios
„ in pedagio de Verulenco ; Comites de Ca-
„ ſtro-monte tenent medietatem de Caſtro
„ Bellangerii; Domini de Lancis tenent ab eo
„ Rocham, & Acchoram; Comes Manfredus
„ de Calcalay , & Ubertinus de Valentia te-
„ nent ab eo Caſtrum Guizonum; Domini de
„ Caruent tenent decimam Carinam; Bernar-
„ dus Arpinus homo ſuus ligius, & frater ejus
„ Vaſſallus , Gulielmus Bevu de Taurino te-
„ nent duodecim denarios in pedagio Fran-
„ corum; Jacobus de Roy, & frater ejus Vaſ-
„ ſalli ſui, tenent ab eo quicquid habent in
„ pedagio Taurini , & quicquid habent in
„ Caſtro Gaxi, & in Valle Marchæ ; Arnal-
„ dus Guaſcus de Taurino tenet quicquid in
„ Bulgaro habet ; Domini de Caſtiliono te-
„ nent Caſtilionem ; Gulielmus de Septimis
„ tenet ab eo Septimi; Domini de Cordua te-
„ nent ab eo Corduam , & aliud feudum ;
„ Domini de Hoſtria tenent ab eo Hoſtriam;
„ Comes Gulielmus de Sancto Sebaſtiano , &
„ nepotes ejus tenent ab eo, quicquid habent
„ in Brezan , & in Monte-acuto , & aliud
„ feudum, & in Curia ; Joannes Cont tenet
„ quicquid habet in Monte-acuto , & in Cu-
„ ria, & Araimingh, & aliud feudum, quod
„ tenet in alia parte ; Domini de Ramigno
„ tenent , quicquid habent in Monte-acuto ;
„ & in alia parte, & in Curia Montis-acuti;
„ Domini de Tonengh ſunt Vaſſalli, & tenent
„ ab eo Alluſtriam , & Applaciam , & quic-
„ quid habent in alia parte ; Domini de Ca-
„ vaniol tenent Cavaniolium ; Domini Lau-
„ riani

Digitized by Google

„ riani tenent Laurianum; Domini Bruſaſchi
„ tenent, quicquid habent in Bruſaſcho; Gui-
„ do de Tribia, & Traverſa conſobrinus ejus
„ tenent, quicquid habent in Tribia, & in
„ Curia; Comites de Coquinai tenent media-
„ tatem Caſtri in Tribia, & partem pedagii,
„ & unum albergum; Domini de Broxulo te-
„ nent ab eo id, quod habent in Broxulo;
„ Domini de Caſtello Veteri tenent Caſtellum
„ Vetus, & in aliis locis; Gulielmus de Gra-
„ ſania tenet Cunich; Domini de Curcavan
„ tenent ab eo Curchavan, & habent in eo
„ fodrum, albergum, & pacem, & guerram;
„ Domini de Caſtelletto tenent unum de Ca-
„ ſtris de Rengh; Domini de Suanech tenent
„ aliud Caſtrum de Rengh; Domini de Mon-
„ tilio tenent unam de Turribus Montilii à
„ Marchione, & in reſiduis duabus habet idem
„ Marchio portionem ſuam; Domini de Mo-
„ liſengh ſunt Vaſſalli ſui, & in eodem Ca-
„ ſtello habent partem; Domini de Ponzano
„ tenent ab eo Ponzanum apud Sanctam Ma-
„ riam in Creta, & in aliis locis; Domini de
„ Mirolio tenent ab eo feudum de Ruſcis,
„ & alia; Domini de Montemagno tenent ab
„ eo Montemagnum, & tenetur ei dare alber-
„ gariam in anno, & fodrum regale, & pa-
„ cem, & guerram; Jacobus de Fibin quic-
„ quid tenet in Burgaria. & in Caſtello Mon-
„ tis-Capralis; Domini de Valle, & Columbi
„ tenent Burgarum, & Montem-Capralem, &
„ in aliis locis; Albertus de Cellis tenet de-
„ cimam, quam habet in Fibinis; Obertus de
„ Cellis tenet feudum in Monte-bello, & Vi-
„ berono, illi de Sancto Anazario, ſcilicet
„ Bergonejus, & fratres, tenent Ozanum, &
„ in aliis locis, & habet idem Marchio in eo-
„ dem Caſtro fodrum, & albergum; Domi-
„ nus Norandus de Sancto Nazario, & nepo-
„ tes tenenet Caſtrum Camaneæ, & habet in
„ eo idem Marchio fodrum, & albergum;
„ Vicecomites, & Cattanei Valentiæ ſui Vaſ-
„ ſalli; Gulielmus de Comite quicquid tenet
„ in Conzano; Dominus Manfredus de Con-
„ zano ſuus Vaſſallus; Gulielmus Pelucha
„ tertiam partem de Cuccaro; Otto Gamba-
„ rol, & frater ejus habent duos denarios in
„ pedagio Verolengi; Domini de Saleta, &
„ Plancheta tenent Saletam, & Planchetam
„ ab eodem; Briſſanus, & nepotes Advocati
„ ſunt Vaſſalli; Jacobinus Argenti de Berſire
„ ſuus Vaſſallus; Domini de Baſſiniana ſunt
„ Vaſſalli, & tenent feudum ab eo in Pon-
„ zano; Obertus Buccafoll, Burgonionus de
„ Cellanova, Gulielmus de Valla, & Ugo de
„ Valla tenent feudum; Raynerius de Monte
„ alto tenet caſtrum Roccæ de Valle Scri-
„ viæ; Marchiones de Gavio ſunt homines
„ ſui, & tenent feudum in Rocca; & alii
„ Domini Roccæ ſunt Vaſſalli ſui; Domini
„ de Mirabell ſunt Vaſſalli ſui; Jacobus Pa-
„ ganellus, & fratres tenent ab eo Fellога-
„ rolum. Idem autem Marchio renuntiavit in
„ hoc facto omni legum auxilio, & ſpeciali-
„ ter exceptioni non numeratæ pecuniæ, doli,
„ & in factum, obligans ſe, ſuoſque heredes
„ Domino Imperatori, ſuiſque hæredibus ad
„ pœnam viginti millium marcharum argenti,
„ ſi ipſe, vel heredes ſui, vel aliquis pro par-
„ te eorum, contra prædictam obligationem
„ venire præſumpſerit, prædicta conventione
„ in ſuo robore duratura. Omnium autem
„ rerum, & ſingularum corporalem poſſeſſio-
„ nem Domino Imperatori tradidit; conce-

A

„ dens ſibi omnes fructus, & utilitates, &
„ obventiones prædictarum rerum & jurium,
„ ex cauſa donationis inter vivos. Item ſpe-
„ cialiter convenitur inter eos, quod ſi dictus
„ Dominus Imperator prædicta bona in to-
„ tum, vel in partem recollegerit, quæ di-
„ ctus Marchio aliis obligavit, eâdem condi-
„ tione teneantur pro primo debito pro ſorte,
„ & quod eodem modo poſſit fructus perci-
„ pere, ſicut ſuperius dictum eſt, quam etiam
„ pro debito, pro quo à creditoribus Domi-
„ nus Imperator obligata bona ab ipſo Mar-
„ chione duxerit redimenda. Dum tamen Do-
„ minus Imperator prædictis bonis redimen-
„ dis non ſolvat ultra ſeptem mille, & du-

B

„ centas marcas argenti prædicti ponderis, &
„ qualitatis. Ad cujus rei memoriam, & in-
„ violabilem firmitatem, ego Nicodemus de
„ Monte Caveoſo Notarius de mandato D. N.
„ Sereniſſimi Imperatoris, & rogatu præfati
„ Marchionis, ſcripſi duo conſimilia Inſtru-
„ menta, unum habendum penes Dominum
„ Imperatorem, aliud penes eumdem Domi-
„ num Marchionem. Acta ſunt hæc apud
„ Cattaniam, Anno, Menſe, & Indictione
„ prætitulatis.
„ † Signum Crucis propriæ manus Domini
„ Raynaldi egregii Ducis Spoleti.
„ † Signum Crucis propriæ manus Comitis
„ Henrici de Malta.

C

„ Ego Simon magnæ Imperialis Curiæ, &c.
„ Ego Henricus de Tocho magnæ Impe-
„ rialis Curiæ Judex.
„ Ego Rofredus de Sancto Germano ma-
„ gnæ Imperialis Curiæ Judex.
„ Ego Bartholomæus de Arrichito Juſtitia-
„ rius Cattaniæ interfui.
„ Ego Oddoborus Imperialis Curiæ pon-
„ derator interfui, Fuſco Conſtantini Muſci
„ filius.
„ Ego Magiſter Renaldus de Cachas inter-
„ fui.

D

L'Anno Milleſimo ducenteſimo vigeſimo terzo, Indizione undecima, del meſe d'Aprile, Federico Secondo Imperatore Auguſto, Re di Sicilia. l'Anno terzo del Regno ſuo, e dell'Imperio vigeſimo, per autentico privilegio conceſſe a Guglielmo Marcheſe di Monferrato a lui congiunto di ſtretta linea di ſangue, eredi, e ſucceſſori ſuoi in perpetuo, & intieramente tutto quello, che a Sua Maeſtà ſpettava, e perteneva, così nel Caſtello di Pecetto, ovvero Ponzano appreſſo la Petra, & in Monte Caſtello, come ancora in Caſtelletto della Valle di Urba, & nella Villa detta Aleſſandria. Confirmandogli ſimilmente tutte quelle ragioni, che gli anteceſſori del predetto Guglielmo, & egli aveano ne' predetti luoghi, e qualunque privilegj. E indulto a lui, & eredi ſuoi conceſſo per gli anteceſ-

E

ſori, e *quondam* padre di eſſo Imperatore Federico. Del quale privilegio ſpedito con aurea bolla nell'aſſedio di Cerano, per mano di Filippo di Salerno Imperiale Notajo, furono teſtimonj l'Arciveſcovo di Palermo, l'Arciveſcovo di Taranto, Rainaldo Duca di Spoleto, il Marcheſe di Faveburgh, Enrico Conte di Malta, & Matteo di Romania Segretario famigliare del predetto Imperatore.

Il medeſimo Anno alli quattordeci di Ottobre Manfredo Marcheſe di Saluzzo, figliuolo del *quondam* Marcheſe Bonifacio, nel Caſtello di Dogliano preſtò il giuramento di fedeltà al memorato Marcheſe Guglielmo de i Caſtelli,

Terre,

Digitized by Google

Terre, e Ville, che nel ſeguente inſtrumento ſi contengono; de i quali Bonifacio padre di eſſo Manfredo era ſtato inſtituito dal *quondam* Marcheſe Bonifacio padre di eſſo Guglielmo, come ſi è detto nell' Anno MCLXXXXVII.

„ Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo „ ducenteſimo vigeſimo tertio, Indictione undecima, die decimaquarta menſis Octobris, „ in Caſtro Doliani, præſentibus infraſcriptis „ teſtibus. Dominus Gulielmus Marchio Montis-ferrati fecit inveſtituram in manibus D. „ Manfredi Marchionis Salutiarum, in recto, „ & gentili, & honorabili feudo in utroque „ ſexu, de omnibus infraſcriptis Caſtris, Terris, Villis, Montibus, & planiciebus ad „ prædicta Caſtra pertinentibus, & de ſuo „ juramine ſpecialiter, & de omnibus ſuis juſtitiis, & præcipuè de infraſcriptis Caſtris, „ & pro utroque feudo ipſe D. Manfredus fecit fidelitatem & homagium jam dicto Domino Gulielmo Montis-ferrati Marchioni, „ nomine ſuo, & fratris ſui Demetrii, ut nobilis Vaſſallus facit Domino ſuo; in qua „ fidelitate jam dictus Manfredus Marchio „ promiſit jam dicto Marchioni Domino Gulielmo Montis-ferrati, nomine ſuo, & fratris ſui Demetrii, dicta Caſtra non vetare, „ neque loca Varinta, Vaſcharita, quin ex „ eis poſſit facere pacem, & guerram, quibuſcumque voluerit, pro ſuis juſtitiis defendendis & recuperandis. Nomina loco- C „ rum ſunt hæc: Dolianum, Caldarium, Vinolium, Rocca Sparvera, Rocca Guidonis, „ tota Vallis Sturana, Demons, Vinai, Pelaporcus. Duæ cartulæ factæ ſunt in uno „ tenore. Nomina teſtium ſunt hæc: Dominus Gulielmus Marchio de Buſcha, Dominus Raymundus ejus frater, Dominus Lanfranchus de Sancto Januario, Dominus Jordanus de Albano, Dominus Gulielmus Siccardus Aſtenſis, Gratapalea Pomacius Aſtenſis, Dominus Gulielmus de Valperga, Dominus Gulielmus de Vineis de Romaniſio.

„ Et ego Thomas Sacri Palatii Notarius „ interfui rogatus, & ſcripſi.

Nel tempo che il Re Demetrio cacciato da D Teodoro Laſcari, e da' Greci del Regno di Teſſalia, come ſi è detto, ſtette in Monferrato, Guglielmo Seſto ſuo fratello atteſe ad accumulare danari, e far gli altri preparamenti neceſſarj per navigare in Grecia, con proponimento di voler ricuperare eſſo Regno di Teſſalia, e reſtituire il fratello Demetrio. Dopo queſto agli Offiziali mandati per Federico Secondo Imperatore conſegnò i Caſtelli, Terre, e luoghi impegnati per lui, come ſi contiene nell' inſtrumento preſcritto delle nove milla marche d'argento, le quali ebbe in preſtito dal predetto Imperatore; & al deſtinato giorno, inſieme col fratello Demetrio, e col figliuolo Bonifacio ſi poſe in camino. Benchè E il viaggio foſſe mal fortunato, perchè oltre la difficultà, ch' eſſi ebbero circa la recuperazione del Regno predetto, avendo trovato, che i popoli per la ribellione commeſſa ſtavano in grande diffidenza di eſſere ſottomeſſi al reggimento di Demetrio: il predetto Guglielmo l'Anno Milleſimo ducenteſimo vigeſimoquinto nella Città di Salonich ſoprapreſo da veleno laſciò la vita. Onde Bonifacio perduto il padre, e la maggior parte delli ſtipendiati ſuoi, per eſiziale fluſſo di ventre, cagionato (come ſi tiene) dalle acque delle fontane e pozzi, i quali furono attoſſicati da' Greci, col reſto delle genti ſue ritornò al paeſe; & giunto in Monferrato fu benignamente raccolto da i nobili, e popoli, i quali in abſenza del padre, e ſua, ſi erano governati ſotto il governo degli Offiziali di Federico Imperatore. E non dopo molto tempo Demetrio, il quale era rimaſto a Salonich, di nuovo fu cacciato dal Regno di Teſſalia: e giunto in Monferrato ebbe ricorſo a Federico Secondo Imperatore, che in quei tempi ſi trovava a Pavia; e mentre che vi ſtette a ſollecitare d'avere da lui ajuto per potere ritornare in Grecia a riacquiſtare il Regno ſuo, l'Anno Milleſimo ducenteſimo vigeſimo ſettimo gli ſopravenne una grave infermità, che gli cagionò la morte, fatto prima il ſuo teſtamento, pel quale laſciò erede il memorato Imperatore Federico.

L'Anno MCCXXXIII. Indizione ſeſta, in giorno di Mercordì, alli dieci di Kalend. Aprile, Berta Conteſſa di Monferrato, fu madre del Marcheſe Bonifazio, fece donazione alla Chieſa di Santa Maria di Monte Ceniſio dell' Oſpitale di San Giacomo di Ponteſtura, e di tutte le proprietà culte & inculte, degl' infermi di detto Oſpitale, poſte nel territorio di eſſo luogo di Ponteſtura, come appare per un' inſtrumento ſopra di ciò rogato nel Palazzo di Montebello, da Vercellino Notajo del Sacro Palazzo, alla preſenza di Giovanni Pore di San Giorgio di Montebello, Pietro Canonico di eſſa Chieſa, & Ulmerio Ferrari. La quale donazione l'Anno medeſimo, il Giovedì, alli quattro del meſe di Maggio, fu confermata pel predetto Marcheſe Bonifacio, come appare per un' altro inſtrumento rogato nella Città di Vercelli, in caſa de' Ticioni, da Ugone Notajo del Sacro Palazzo, in preſenza di Bentivoglio cittadino di Vercelli, Martino di Reyns, Nicolao Vorio, Pietro, & Vaſio cittadini di Torino, & Federico Ticiono cittadino di Vercelli.

L'Anno della ſalute Criſtiana Milleſimo ducenteſimo trigeſimo ottavo, Federico Secondo Imperatore partendoſi da Lodi andò a Pavia, dove del meſe di Maggio confermò a Guido Conte di Blandrate tutti i privilegj a i predeceſſori ſuoi conceſſi, maſſime per Otto Quarto invittiſſimo Re de' Romani, ſotto l'Anno MCCIX. del contratto di Blandrate, Guilengo, Camere, Cavaliano, Beſenzago, Olegio, Invrea di ſopra, & Invrea di ſotto, Rocca di Valle Sicida, e Contado di Valle Oſſula, San Giorgio, Valdemaſio, con tutto il Contado, Maſino, Monte-acuto, il quale godeva per ragione di una ſua figliuola nominata Berta, moglie di Oddone; e molte altre Terre, le quali per brevità ſi laſciano, in preſenza di Volfgero Patriarca di Aquilegia, Alberto Arciveſcovo Magdeburgenſe, Otto Veſcovo Erbipolenſe, Maligoldo Veſcovo Patavino, Erruico Veſcovo Ciſtedenſe, Conrado Eletto di Conſtanza, Lodovico Duca di Baveria, Bernardo Duca di Narintia, Otto Duca di Mania, il Conte Ermardo di Goricia, Azzo Eſtenſe Marcheſe di Ferrara, il Conte Gontero di Suarpen, Arcimano Conte di Wirtimbergh, Ezelino di Tarviſio, Salinguerra di Ferrara, il Mareſcalco di Ercalin da Waltero pincerna di Schinph, Corvo di Mirambergh, Enrico Camariere di Ravinſpurgh, Paſſaguerra, & Monaco di Villa Giudici della Corte di eſſo Imperatore Otto. Et a queſta confirmazione v'intervenne il Veſcovo di Pavia

con

con quello di Piacenza, il Marcheſe di Monferrato, e Manfredo di Salucia, Belingerio Marcheſe di Romagnano, Enrico Guido, & Bartolomeo Conti di Valperga, e Maſtro Pietro Vigna gran Giudice della Imperial Corte.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo trigeſimo nono, Indizione undecima, il primo dì del meſe di Marzo, Tomaſo Marcheſe di Saluzzo, Luogotenente e Capitano generale del Marcheſe Bonifacio abſente, ricevè il ſacramento di fede da Agoſtino degli Oppicioni, e da Aledramo delli Scotti, & Giacomo Nano Sindici della Città e diſtretto di Monte-regale, ovvero Montevico, in nome di eſſo Marcheſe Bonifacio, nella Chieſa di Santo Donato di eſſa Città: del che ne furono rogati due inſtrumenti da Bernardo Tranniſio, abitatore di Montevico, Notajo publico, in preſenza di M. Batiſta Podio, & M. Giovanni Minerio Cavalieri, & M. Pietro Crepelicio perito nelle Leggi.

Il medeſimo Anno alli quattro del meſe di Settembre, Guglielmo Iſimbardo, e Maſtro Guglielmo de Vineis Giudice della gran Corte Imperiale, Nunzj dell'Imperatore vennero al luogo di Clavaſio, e congregata la maggior parte de' nobili uomini della Corte di Bonifacio Marcheſe di Monferrato, del quale in eſſo luogo era la reſidenza, preſentarono al memorato Bonifacio nel palazzo, ovvero Caſtello del predetto luogo, dove intervennero ancora i migliori uomini di eſſa Terra, un privilegio Imperiale, ſigillato dell' aureo ſigillo; il tenore del quale conteneva, come l'Imperatore rimetteva ogni ragione, & azione, la quale egli aveva, o poteſſe avere ne' beni del predetto Marcheſe per la ſucceſſione del *quondam* Demetrio Re di Teſſalonica, il quale nell'ultima ſua volontà aveva laſciato ſuo erede il predetto Imperatore. Rimettendo ancora tutte quelle ragioni, che poteſſe avere Conrado figliuolo di eſſo Imperatore eletto Re de' Romani, e ſucceſſore del Regno Geroſolimitano ne i beni del predetto Marcheſe, per vigore della ſucceſſione della Diva Auguſta Iſabella ſua madre, conſorte di eſſo Imperatore, la quale fu figliuola di Jola figliuola del *quondam* Conrado Marcheſe di Monferrato, & Re di Geruſalem. Confermandogli ancora certi Caſtelli contenuti ne' privilegj conceſſi a Guglielmo ſuo padre. E di tale preſentazione e remiſſione ne fu rogato inſtrumento da Bartoletto Notajo del Sacro Palazzo, in preſenza di Bonifacio di Plozaſco, Ugone di Baſſignana, e Facio di Ozano, l'eſempio del quale privilegio e queſto.

„ In nomine Sanctæ & Individuæ Trinita-
„ tis. Federicus Secundus Divina favente
„ clementia Romanorum Imperator ſemper
„ Auguſtus, Hieruſalem, & Siciliæ Rex. Ju-
„ ſtis fidelium noſtrorum petitionibus conde-
„ ſcendere cogimur, quos niſi favorabiliter
„ audiremus, obaudire, quod petitur, per in-
„ vidiam videremur. Illorum præſertim ſup-
„ plicationes favorabilius tenemur admittere,
„ quos favorabiliores nobis pura fidelitas, &
„ proximitas ſanguinis reddit cariores. Ea-
„ propter notum fieri volumus univerſis Im-
„ perii fidelibus tam præſentibus, quàm fu-
„ turis, quod nos pro gratis ſervitiis, & ac-
„ ceptis, quæ Bonifacius Marchio Montis-
„ ferrati dilectus conſanguineus, & fidelis no-
„ ſter, & anteceſſores ſui, nobis, & proge-

A „ nitoribus noſtris Divis Auguſtis exhibue-
„ runt hactenus, & ipſe nobis, & ſucceſſori-
„ bus noſtris exhibiturus eſt in antea gratio-
„ ra, de omnibus honoribus, juribus, juſti-
„ tiis, & quibuſcumque dignitatibus, Caſtel-
„ lis, villis, & hominibus, quæ tam ipſe,
„ quàm prædeceſſores ſui à nobis, & Impe-
„ rio hactenus tenuerunt, adepti, & uſi ſunt
„ quolibet juſto titulo, quæ in ſervitio in ſer-
„ vitium, & quæ in denario in denarium,
„ inveſtimus ipſum de noſtræ gratia Majeſta-
„ tis. Confirmantes eidem omnia ſupradicta,
„ quæ in feudo à nobis, & Imperio, Marchio
„ ſupradictus noſcitur detinere, de abundan-
„ tiori quoque munificentiæ noſtræ gratia
B „ remittimus prædicto Marchioni, & heredi-
„ bus in perpetuum omne jus, & actionem,
„ quod vel quam habemus, vel habere poſ-
„ ſumus in bonis, tam mobilibus, quàm im-
„ mobilibus, patrimonialibus, ſeu feudalibus
„ ex ſucceſſione quondam Demetrii Regis
„ Theſſalonicenſis, qui nos ſibi heredem de
„ omnibus bonis ſuis in ultima voluntate re-
„ liquit. Jus præterea, & actionem, quod vel
„ quam Conradus cariſſimus filius noſter in
„ Romanorum Regem electus, & Regni Hie-
„ roſolymitani ſucceſſor, in bonis Marchio-
„ nis prædicti habere dignoſcitur, jure ſuc-
„ ceſſionis quondam matris ſuæ inclytæ re-
„ cordationis Iſabellæ Divæ Auguſtæ quon-
C „ dam conſortis noſtræ, quæ fuit filia filiæ
„ olim Conradi Marchionis Montis ferrati
„ Regis Hieroſolymitani, de munificentiæ no-
„ ſtræ gratia duximus remittenda. De ſpe-
„ ciali etiam & uberiori gratiâ Majeſtatis no-
„ ſtræ confirmamus præfato Marchioni privi-
„ legium dudum Gulielmo patri ſuo ab excel-
„ lentia noſtra conceſſum in Theotonia, tem-
„ pore Regni noſtri, omnia quæ continentur
„ in eo, ſcilicet Caſtrum Paciliani, Caſtrum
„ Torcelli, & duo Caſtra, quæ ſunt in ripa
„ Padi, quæ vocantur Cuniola, cum Burgo
„ Paciliani, cum villis, & curtibus, & terri-
„ toriis dictorum Caſtrorum, & cum omni-
„ bus juribus, juriſdictione, cortilibus, di-
D „ ſtrictibus, & omnibus, quæ Imperium habet,
„ vel viſum eſt habere in dictis Caſtris, &
„ pertinentiis dictorum Caſtrorum, in fideli-
„ tatibus, exercitibus, angariis, aquis, pa-
„ ſcuis, venationibus, piſcationibus, placitis,
„ bannis, ſucceſſionibus, pratis, paludibus,
„ cultis & incultis, molendinis, pontibus, &
„ pontium tranſitibus, & ſpecialiter pontibus
„ Cuniolii, cum aquis Padi, & alveo ex utra-
„ que parte cum ripa, ſicut prætenduntur
„ Curtes prædictorum Caſtrorum. Et genera-
„ liter omnia alia & ſingula ſibi, & heredi-
„ bus in perpetuum ex certa ſcientia confir-
„ mamus. Statuimus itaque, & Imperiali ſan-
„ cimus edicto, quatenus nulla perſona, alta
E „ vel humilis, Eccleſiaſtica, vel ſecularis,
„ nullus Marchio, Dux, Comes, Vicecomes,
„ nullaque Poteſtas, nulla Civitas, nullum-
„ que Commune, præfatum Marchionem Bo-
„ nifacium, aut hæredes ſuos contra privile-
„ gii noſtri tenorem auſu temerario ſuper
„ prædictis omnibus, ſeu aliquo prædictorum,
„ inquietare, moleſtare, ſeu perturbare præ-
„ ſumat. Quod qui præſumpſerit, indignatio-
„ nem noſtri culminis ſe noverit incurſurum;
„ & centum libras auri optimi pro pœna com-
„ ponat, cujus medietatem Cameræ noſtræ,
„ & reliquam medietatem paſſis injuriam ap-
„ plican. Ad hujus itaque inveſtituræ, remiſ-
„ ſio-

Digitized by Google

„ sionis, & confirmationis noſtræ memoriam
„ & robur, perpetuò valiturum præſens pri-
„ vilegium fieri, & bullâ aureâ typo noſtræ
„ Majeſtatis impreſsâ juſſimus communiri.
„ Hujus rei teſtes ſunt, B. Panormitanus Ar-
„ chiepiſcopus T. de Aquino Comes Acerra-
„ rum, Marchio de Foemburc, M. Marchio
„ Lanza, Rao. Dettentivatin, Magiſter Petrus
„ de Vinea magnæ Curiæ noſtræ Judex, &
„ alii quam plures fideles noſtri. Signum Do-
„ mini Federici Secundi Dei gratia invictiſ-
„ ſimi Romanorum Imperatoris ſemper Au-
„ guſti, Hieruſalem, & Siciliæ Regis. Acta
„ ſunt hæc Anno Dominicæ Incarnationis Mil-
„ leſimo ducenteſimo trigeſimo nono, ultimo
„ Auguſti, duodecimæ Indictionis, imperante
„ Domino noſtro Federico Secundo Dei gra-
„ tia invictiſſimo Romanorum Imperatore
„ ſemper Auguſto, Hieruſalem, & Siciliæ
„ Rege. Imperii ejus anno Nono decimo,
„ Regni verò Siciliæ Anno Quadrageſimo ſe-
„ cundo feliciter. Amen.
„ Dat. in Caſtris apud Picenguitonum,
„ Anno, menſe, & Indictione prædictis.

E benchè ſi ritrovi un' inſtrumento celebrato nella caſa del Comune di Pavia, l'Anno Milleſimo ducenteſimo quadrageſimo, Indizione trediceſima, a dì tre di Agoſto, rogato da Pietro Mignano di S. Miniato. Notajo del Sacro Palazzo, in preſenza di Manfredo Lanza, Giacomo del Carretto Marcheſe di Savona, Pietro de Vineis, Enrico della Villata, Pietro di Santa Maria, & Gregorio della Valle: pel quale appare, come il memorato Federico Imperatore conceſſe in feudo a uno Aledramo Camaro, Manfredo Taſio, Pietro Arnaldo, Nicolò, e Bernardo Zacidis, nominandoli Marcheſi di Occimiano, per loro eredi, e ſucceſſori ſuoi maſchi, le Terre, Caſtella, Ville, e luoghi infraſcritti, Occimiano, Santo Salvatore, Mirabello, Pomario, Salmatra, Montarolio, Guberrono, Lù, Conzano, Camagna, Vignale, Valenza ſopra la ripa del Pò, Peceto, Terricula, e il Monferrato per mezzo con gl' altri Caſtelli, & Ville di là dal Tanaro, che ſono Monte-barucio, Berberio, Roncademo, la quarta parte d'Alice, Verdobio, Caſtelvero, Lintignalio. Belmonte, Bruno, Montecotterio di Calamendrana, Rochetta, Pellaſea, e gli altri Caſtelli, che ſono oltre Bormia, cioè Gamalerio, Caſtel-nuovo ſotto Caſſine, & la metà di Caſſine, Viſono, Praraſco, Triſobio, e Montegnano: Nientedimeno l'infeudazione predetta meritamente non ebbe luogo, nè fu accettata dal Marcheſe Bonifacio, perchè già il prefato Federico Imperatore aveva fatta la remiſſione a eſſo Bonifacio di quante ragioni egli pretendeſſe avere in Monferrato, sì pel teſtamento del *quondam* Demetrio Re di Teſſalia, come ancora per le ragioni, le quali aveva Conrado figliuolo di eſſo Imperatore, per la ſucceſſione d'Iſabella Auguſta ſua madre, figliuola d'una figliuola di Conrado di Monferrato, come ſi è veduto pel privilegio anteſcritto.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſecondo, Indizione quintadecima, al primo di Marzo, nel palazzo del Marcheſe di Monferrato, edificato nella Città di Montevico, Antonio Biglione Dottore, e Giannotto Montato, perito di Legge, & Pietro Galvo Sindici di eſſa Città, & mandamento, reiterarono nelle proprie mani del Marcheſe Bonifacio il giuramento di fede preſtato altra volta per loro in nome del popolo di detta Città al Marcheſe di Saluzzo, come Luogotenente d'eſſo Bonifacio allora abſente; della qual recognizione da Federico di Turre Notajo di Montevico fu rogato publico inſtrumento.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ottavo, Indizione ſettima, del meſe di Febrajo, Federico Secondo Imperatore per ſuo autentico privilegio, dato in Cremona confermò al Comune, & uomini di Caſale Santo Evaſio i patti, e le convenzioni fatte tra loro, e gli uomini del Caſtello di Paciliano, mediante i quali i detti di Paciliano avevano trasferto i loro domicilj in Caſale, & erano fatti municipi e coabitatori loro, di modo che i Capitani, i quali ne' ſuccedenti tempi fariano creati, deputati, e mandati per la Corte Imperiale in Caſale, aveſſero facoltà di aſtringere così gli uomini di Paciliano, come eſſi di Caſale, a ſopportare e pagare tutti i carichi debiti per li ſervizj dell'Imperio, non facendo tra loro alcuna diviſione, o diverſità; le parole del qual privilegio ſeguono in queſta forma:

„ Federicus Dei gratia Romanorum Impe-
„ rator ſemper Auguſtus, Hieruſalem, & Si-
„ ciliæ Rex. Per præſens ſcriptum noſtrum
„ notum fieri volumus univerſis Imperii fide-
„ libus tam præſentibus, quàm futuris, quod
„ Commune, & homines de Caſali Sancti Eva-
„ ſii fideles noſtri, Majeſtati noſtræ humiliter
„ ſupplicarunt, ut cum homines de Paciliano
„ juxta pacta & conventiones habita inter eos,
„ translatis domiciliis ipſorum in Caſale,
„ ipſos in municipes & cohabitatores recepe-
„ rint, pacta, & conventiones prædicta rata
„ habere, & homines dicti loci in unam uni-
„ verſitatem, & corpus unum redigere de
„ noſtri gratia dignaremur. Nos verò ſuppli-
„ cationes eorum in hac parte benignius ad-
„ mittentes, pacta & conventiones inter eos
„ habita, ut eſt dictum, rata habemus; &
„ præſentium auctoritate ſtatuimus, & amodo
„ in antea homines dicti Caſtri de Paciliano
„ habitatores ſint Caſalis prædicti, & in ho-
„ minibus unum hinc inde corpus. Et eadem
„ Univerſitas cenſeatur, ita videlicet, quod
„ Capitanei, quos per tempora per Curiam
„ noſtram creari contigerit in Caſale profe-
„ cturi, tam homines Caſalis, quàm homines
„ Paciliani ad ſubeunda publica munera pro
„ noſtris ſervitiis, & Communis ipſius, ſimul,
„ & ſine aliqua diſtinctione compellant, nul-
„ laque inter eos conditionis ſectio vel diver-
„ ſitas habeatur. Statuimus igitur, & Impe-
„ riali ſancimus Edicto, quatenus nullus Dux,
„ nullus Marchio, Comes, vel Vicecomes,
„ nullus Legatus, Vicarius, ſeu Capitaneus,
„ Poteſtas, Conſul, vel Commune, nulla
„ denique perſona alta, vel humilis, Eccle-
„ ſiaſtica, vel Secularis, contra præſentis ſcri-
„ pti noſtri tenorem auſu temerario venire
„ præſumat; quod qui præſumpſerit, præter
„ indignationem noſtram, quam ſe noverit
„ incurſurum, centum marcas argenti pro
„ pœna ſe compoſiturum agnoſcat, medieta-
„ tem quarum Cameræ noſtræ, & reliquam
„ medietatem paſſis injuriam applican. Ad hu-
„ jus autem conceſſionis noſtræ memoriam, &
„ robur perpetuo valiturum præſens ſcriptum
„ per Jacobum de Podiobonicii Notarium &
„ fidelem noſtrum ſcribi, & ſigillo Majeſtatis
„ noſtræ juſſimus communiri. Dat. Cremonæ
„ Anno

Digitized by Google

„ Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo „ ducenteſimo quadrageſimo octavo, menſe „ Februarii, ſeptimæ Indictionis, imperante „ Domino noſtro Federico Invictiſſimo Ro„ manorum Imperatore ſemper Auguſto, Hie„ ruſalem, & Siciliæ Rege, Imperii ejus Anno „ Vigeſimo nono, Regni Hieruſalem Vigeſi„ mo quarto, Regni verò Siciliæ Quinquage„ ſimo primo, feliciter. Amen.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo quinquageſimo eſſendo venuto a morte Federico Secondo Imperatore, Conrado ſuo figliuolo Re di Apulia per la diſcordia de' Principi della Germania occupò l'Imperio; onde in Lombardia tra i fautori di eſſo Conrado, & le oppoſte parti ſi ſuſcitarono graviſſime diſcordie e guerre. E gli Aleſſandrini con un Marcheſe Lanza ſcorſero il Monferrato, apportando gran danno nelle Terre del Marcheſe Bonifacio, e preſero i Caſtelli e luoghi di Paciliano, Terugia, Conzano, Sau Giorgio, Sarmazia, Torcello, Cuniolio dirocato, il ponte di Cuniolio, & altre Terre del predetto Marcheſato. Perlochè il memorato Bonifacio l'Anno Milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſecondo del meſe di Decembre fece unione co i Paveſi a deſtruzione de gli Aleſſandrini, i quali poi inſieme col Lanza furono publicati per ribelli del Sacro Imperio, e neceſſitati a reſtituire li predetti Caſtelli, e Terre al Marcheſe Bonifacio, il quale ne fu poi reinveſtito dal predetto Conrado per un ſuo privilegio, dato a Barletta, l'Anno Milleſimo ducenteſimo quinquageſimo terzo, Indizione undecima, alli quattro del meſe di Maggio, per mano di Gualtiero di Ceri Protonotajo dell' Aula Imperiale, & Legotheta del Regno di Sicilia, l'Anno terzo del Regno di eſſo Conrado, & ſcritto per Giacomo di Pavia Imperial Notajo, confermato poi per un' altro privilegio di Carlo Quarto, dato a Piſa, come ſi leggerà in Giovanni Secondo.

Vogliono alcuni, che il memorato Bonifacio ſi maritaſſe in Coſtanza figliuola di Amedeo Conte di Savoja, e con lei generaſſe un figliuolo nominato Guglielmo per li preclari e magnanimi geſti ſuoi detto Magno; & hanno ſolamente equivocato nel nome, perchè la moglie di Bonifacio Quarto, ebbe nome Margarita, e non Coſtanza; e da lei produſſe due figliuoli, cioè Guglielmo Seſto, & Alaſina, come appare pel teſtamento ſuo fatto nel Caſtello di Montecalvo l'Anno Milleſimo ducenteſimo quinquageſimo terzo, Indizione undecima, il Giovedì alli dodici di Giugno. Pel quale inſtituì erede Alaſina ſua figliuola impubere in mille marche d'argento, e nel reſto della ſoſtanza ſua Guglielmo ſuo figliuolo parimente impubere; al quale laſciò tutrice Margarita ſua moglie, e Tomaſo di Savoja fratello di eſſa Margarita. Et accadendo, che Guglielmo mancaſſe di vita ſenza figliuoli, gli ſuſtituì Alaſina ſua ſorella, quando al tempo della morte di eſſo Guglielmo non foſſe ſtata maritata; & ritrovandoſi eſſere maritata, ſuſtituì al predetto Guglielmo Tomaſo di Saluzzo. Et è da notare, che Guglielmo figliuolo del predetto Bonifacio, & il predetto Tomaſo figliuolo di Manfredo Marcheſe di Saluzzo, erano germani cugini figliuoli di due ſorelle, figliuole di Amedeo Conte Settimo di Savoja, cioè Guglielmo di Margarita, la quale, vivendo ancora il Conte Tomaſo padre di eſſo Amedeo, fu maritata al predetto M.r

A cheſe Bonifacio, e da eſſo Tomaſo ſuo Avo le fu fatta donazione per la dote ſua di tutto quello, che egli aveva, e gli perteneva ne' luoghi, e pianura della Valle di Matthio, e ne' luoghi di Collegio, e Pianezza, inveſtendone il predetto Marcheſe Bonifacio in gentile feudo. E Tomaſo figliuolo di Beatrice moglie di Manfredo Marcheſe di Saluzzo; alle quali Margarita, e Beatrice il predetto Conte Amedeo, dopo la morte di Tomaſo ſuo padre, per publici & autentici inſtrumenti celebrati l'Anno Milleſimo ducenteſimo trigeſimo quinto, diede per augumento delle doti loro comunemente per la metà, & per indiviſo tutta la terra, che egli haveva, teneva B e poſſedeva in Lombardia dal Palo Bonanzono, che a' tempi noſtri ſi dice Brianzono, fino a Barges, con la fedeltà de gli uomini, Vaſſalli, & omnimoda giuriſdizione a loro pertinente. Comandando a i Caſtellani di Secuſia, & Aviliana; & a i gentiluomini di Pjozaſcho, che fra otto giorni doveſſero fare la fedeltà a i prefati Bonifacio, e Manfredo ſotto pena di due milla marche d'argento.

Eſſendoſi parlato della parentela, che fu tra Amedeo Conte Quinto di Savoja, e i prefati Marcheſi Bonifacio di Monferrato, e Manfredo di Saluzzo, ho giudicato non eſſere fuori di propoſito porre a eſſi ſcritti l'origine e diſcendenza de i Conti di Savoja, la quale ſi C legge eſſere ſtata in queſto modo. Cioè, che dopo la morte di Boſone primo Re d'Arii, e di Vienna, e del Re Ridolfo ſuo ſucceſſore, il Regno Arelatenſe, & Viennenſe rimaſe eſtinto. E l'Anno Milleſimo centeſimo trigeſimo quinto fu diviſo in due Contadi, cioè di Albonio, e di Moriana. Dal primo Conte di Albonio, il quale ebbe nome Ghigho Graſſo, ſono diſceſi tutti i Conti Delfini. E dal Conte di Mauriana diſceſero tutti i Conti di Savoja, de i quali il primo fu Umbeeto delle bianche- mani, il qual' ebbe per moglie Aliſia Marcheſa della Valle di Secuſia; il ſecondo fu Amedeo nominato Cauda, e fu marito di una ſorella del Duca di Borgogna; il terzo Umberto; il quarto Amedeo, il quale nell' Iſola di D Cipro finì i giorni ſuoi; il quinto Umberto; il ſeſto Tomaſo; il ſettimo Amedeo; l'ottavo Bonifacio, il quale venne a morte eſſendo putto; il nono Tomaſo; il decimo Filippo; l'undecimo Amedeo; il duodecimo Oduardo; il terzo decimo Aymo, marito di Violante, figliuola di Teodoro primo Marcheſe di Monferrato; il quarto decimo Amedeo detto il Conte Verde; il quinto decimo Amedeo figliuolo di Amedeo; il ſeſto decimo Amedeo figliuolo del precedente Amedeo, il quale l'Anno MCCCCXVI. fu creato Duca da Sigiſmondo Imperatore, e morta la donna ſua fece creare Duca Lodovico ſuo figliuolo, e gli laſciò la E cura dello Stato; & egli dopo fu aſſunto al Papato, al tempo di Eugenio Quarto, ma non ebbe obedienza, ſe non nel ſuo dominio. Lodovico ſuo figliuolo Duca Secondo, il quale morì in Lione l'Anno MCCCCLXV. ebbe per moglie Anna figliuola di Jano Re di Cipro, con la quale ebbe ſette figliuoli maſchi, & alquante femine. Il primo de i quali fu Amedeo Duca Terzo, che fu reputato Beato, & ebbe per moglie Jolante figliuola di Carlo Settimo Re di Francia, con la quale ebbe quattro figliuoli, cioè Filiberto Duca Quarto, che morì ſenza figliuoli, e Carlo Duca Quinto, che ſi maritò in Bianca figliuola del ſetti-

ro Guglielmo Marcheſe di Monferrato, e d'Iſabella genita di Franceſco Sforza Duca di Milano; e con eſſa Bianca ebbe un figliuolo nominato Gio. Carlo Amedeo, che fu Seſto Duca, e morendo in puerile età ſucceſſe allo Stato Filippo ſuo Zio, fratello del padre, il quale fu Settimo Duca; & a lui ſucceſſe Filiberto Duca Ottavo ſuo figliuolo, & a Filiberto Carlo ſuo fratello, Nono, & moderno Duca di Savoja.

Fu Bonifacio quarto Marcheſe prenominato di ſtatura tanto procera, che ogni grande uomo dalle ſpalle in ſu ſuperava, e di aſpetto molto regale; & l'Anno Milleſimo ducenteſimo quinguageſimo quarto il corpo ſuo ebbe nel Monaſterio di Santa Maria di Lucedio, onorata e lacrimoſa ſepoltura.

Guglielmo Settimo cognominato Magno, uomo di ſomma probità, aggiunſe al dominio paterno la Città di Vercelli, & altre Terre. E l'Anno predetto MCCLIV. Tomaſo Marcheſe di Saluzzo riconobbe in feudo da lui tutta la Valle Sturana, co i Caſtelli, Ville, Cortili, giuriſdizione, & ogni ſua pertinenza, del che ne fu rogato il ſeguente inſtrumento.

„ Anno Domini Milleſimo ducenteſimo „ quinquageſimo quarto, Indictione duodeci- „ ma, die Martis XVII. menſis Novembris, „ coram teſtibus infraſcriptis, Dominus Tho- „ mas Marchio Salutiarum confignavit pro „ feudo, & in feudum Domino Gulielmo Mar- „ chioni Montis-ferrati totam Vallem Stura- „ nam, cum Caſtris, Villis, cortili, poderio, „ diſtrictu, & juriſdictione ad dictam Vallem „ pertinentibus, & Caſtrum de Dogliani, & „ Villam cum cortili, poderio, diſtrictu, & „ juriſdictione ad dictum Caſtrum pertinenti- „ bus, ſub tali pacto & conditione, quod „ homines dictæ Vallis, tam nobiles, quàm „ populares debeant facere primo fidelitatem „ & homagium præfato Domino Marchioni. „ Et illi de Dogliano ſimiliter poſtea facere „ debeant fidelitatem & homagium dicto Do- „ mino Marchioni Salutiarum de voluntate „ & mandato dicti D. Marchionis Montis- „ ferrati; & ipſe Dominus Marchio Salutia- „ rum debet tenere dictam fidelitatem & ho- „ magium à Domino Marchione Montis-ferrati, „ & facere ad ejus voluntatem, & quicquid „ continetur in capitulis fidelitatis. Actum „ in Caſtro Calvaſii. Interfuerunt teſtes co- „ gniti & adducti Dominus Martinus de Re- „ vello, Lion de Montaroso, & Ubertus de „ Caſteglolis, & multi alii. Et ego Jorda- „ nus Sacri Palatii Notarius interfui, & „ exinde rogatus, & advocatus tradidi, & „ ſcripſi.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſettimo, il Giovedì, alli cinque di Kal. d'Aprile, Indizione prima, nel luogo di Chivaſio, nella caſa di quelli di Locedio, in preſenza di Gallone Notajo del Marcheſe Guglielmo, e di Giovanni Abbate di Locedio, del Propoſito di Chivaſio, di Guglielmo Conte di Blandrate, Giacomo di San Stefano, Oddone di Santo Sebaſtiano, Baldaſſar Giudice del Marcheſato di Monferrato, Rainero Baſtardo, Preacollo di Chivaſio, Conrado Beccuto, & Baluffo Conſiglieri del prefato Guglielmo, & anche in preſenza del Conſiglio dell'Abbate Fruttuarienſe, e di molti altri nobili della Corte ſua, con conſentimento, e volontà di tutti loro, e ſimilmente di ſua ſpontanea volontà, eſſo Guglielmo eleſſe Madama Iſabella figliuola primogenita di Ricardo Conte di Gloceſtro, e di Henfort per ſua moglie, e giurò in preſenza di M. Pietro di Henfort Cavaliere e Procuratore del predetto Ricardo, e di tutti gli altri, di condurla al tempo coſtituito tra eſſo Conte per l'una parte, & l'Abbate Giovanni di Locedio Procuratore del predetto Marcheſe per l'altra, & oſſervare tutti i patti e convenzioni fatte trà loro; cioè, che il predetto Conte la doveſſe dare condotta alle ſpeſe ſue per fino a Lione fra un meſe, paſſata la feſta di Penteconſte di quell'anno, con la dote di quattro mila marche d'argento, da eſſere pagate due mila al tempo della condotta; mille nella feſta di Santo Michele proſſimo ſeguente; e l'altre mille nella feſta di Paſqua proſſima al predetto Marcheſe, overo al ſuo Procuratore. E per ſicurezza di queſto il predetto Conte diede il Re d'Anglia. Verſa vice il predetto Abbate Procuratore antedetto ſotto il vincolo del giuramento in anima del prefato Marcheſe Guglielmo ſuo Signore, proteſtando che eſſo Marcheſe eccedeva l'età di quattordeci anni, promiſe di aſſignargli in dote, overo donazione, *propter nuptias*, il Caſtello di Clavaſio con le pertinenze ſue, ſotto condizione, che dopo la morte ſua doveſſe libero ritornare a gli eredi del predetto Marcheſe. E per cauzione della dote furono obligati i Caſtelli di Montebello, Camino, Ponteſtura, Montecalvo, Verolengo, Caſtigneto, e Santo Raffaele. E da eſſi giugali nacque una figliuola nominata Margarita, che fu moglie di Giovanni infante di Caſtiglia, come al luogo ſuo ſi vederà.

L'Anno MCCLXIV. Indizione ſettima, alli quatordeci del meſe di Maggio, nella guerra, che in quel tempo ſi faceva tra Carlo figliuolo del Re di Francia, Conte di Andegavia, e di Provenza, Signore della Città d'Alba, e de i luoghi di Cuneo, Montevico, Savigliane, e Cheraſco, contra Manfredo Re di Sicilia, & Oberto Marcheſe Palavicino fu celebrata per gli agenti a nome di eſſo Carlo, col Marcheſe Guglielmo una lega e confederazione di effettual continenza, che i nimici dell'uno s'intendeſſero eſſere nimici dell'altro, e ſi poteſſero far prigioni nelle Terre e luoghi ad ogn'uno di loro ſottopoſti, e di difenderſi l'un l'altro, contra qualunque voleſſe loro far guerra in Lombardia, eccetto il Re di Francia, il Conte di Pictavia, Guigonio Delfino Conte di Vienna, e di Albonio de i Conti di Savoja; e ſalva la tregua de gli Aſtenſi, ed eccetto quanto ſi aveva a trattare col Marcheſe di Saluzzo, come più amplamente ſi contiene in un'inſtrumento rogato nella Città d'Alba, nella Caſa de' Frati Minori, da Ridolfo Notajo Palatino, in preſenza di Bertramo di Goyeto Seneſcalco del Conte di Provenza nelle parti di Lombardia, Rinaldo di Croyaco Vicario di Nizza, Rinaldo Iſardo, Bajulino della Valle di Cun. & Cenen. Marco di Pinarolo Giudice, Giacomo di Montemerlo Giudice, Conrado Beccuto di Torino, Enrico di Gorzano, Manuele Conte di Blandrate, Brienaſio di Doto, Benedetto Conte di Blandrate, Amadeo di Curbayno, Bertramo di Mixono, Guiamo di Sumiana, Guglielmo Albaneſio, Bonifacio di Quiliano, & Percivallo di Jantea.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo ſeſſageſimo ſeſto gl'Ipporregienſi ſi diedero al Marcheſe Gu-

Guglielmo con molte esenzioni e capitoli, de' quali ne fu rogato instrumento da Ottino Guaccio figliuolo del *quondam* Bonifacio cittadino Ipporregiense.

Circa l'Anno Millesimo ducentesimo settuagesimo nacque grandissima discordia tra i Militi della Città di Pavia, e seguaci loro per l'una parte, & il Popolo per l'altra. Perchè non volevano, che alcuno s'intromettesse nel dominio, anzi si gettasse per sorte, di modo che si facevano grandissime offensioni tra loro, nè mai fu possibile poterli pacificare insieme; ancorchè Guglielmo Marchese di Monferrato, & altri amici loro si adoperassero a pacificarli.

L'Anno Millesimo ducentesimo settuagesimo primo, Indizione decimaquarta, del mese d'Agosto, essendo disciolto il matrimonio già contratto tra il Marchese Guglielmo, & Isabella primogenita del Conte di Glocestro Anglico, per la morte di essa Isabella: il prefato Sig. Guglielmo dopo i convenienti trattati partendosi da Milano s'inviò al camino di Spagna, per andare a sposare Beatrice secondogenita di Alfonso Decimo Astrologo Re di Castiglia, Toleto, Portogallo, Legione, & Algarbia, con la quale con progresso di tempo, ebbe un figliuolo nominato Giovanni, & due figliuole, l'una nominata Jolante, maritata in Andronico Paleologo Imperatore di Constantinopoli, la quale dopo che fu Imperatrice, era da' Greci nominata Erina; l'altra ebbe nome Alasia, che fu maritata a Poncello, figliuolo di Orso Ursino Procero e Patrizio Romano.

La costituzione della dote della predetta Beatrice furono due mila marche di plata, la qual somma gli fu assegnata dal prefato Re Alfonso ogn'anno sopra l'entrate, che pagavano gl'Ebrei della Città di Borgos, i quali Ebrei erano posti per lui sopra i redditi delle Terre dell'Arcivescovato di Toledo, e Vescovato di Piacenza, come appare per lettere del predetto Re, sopra di ciò spedite in Agreda, a dì 22. di Marzo, nell'Era di Mille trecento e diecinove anni, confermate dal Re Sancio suo figliuolo e successore nella Città di Borgos, il Mercordì alli otto d'Aprile nell'Era di mille trecento e ventitrè, secondo la computazione Castigliana, l'Anno secondo del Regno suo, in presenza di Mahomat Aboabdille Re di Granata Vassallo del Re di Castiglia, Don Giovanni Infante di Castiglia, Don Consalvo Arcivescovo di Tolledo Cancelliere di Castiglia, Don Raimondo Arcivescovo di Siviglia, e molti altri Principi e Baroni del Regno di Castiglia.

L'Anno medesimo alli diciotto del mese di Ottobre tra Alfonso Re di Castiglia, & il Marchese Guglielmo furono fatti alcuni patti e convenzioni di continenza, che il predetto Marchese prometteva di sposare, e dar per moglie Margarita sua figliuola, conceputa con Isabella figliuola del Conte di Glocestro sua prima moglie a Giovanni Infante di Castiglia figliuola di esso Alfonso, col modo infrascritto. Cioè, che se per fortuna il Marchese Guglielmo fosse venuto a mancare senza figliuoli maschi, legitimi, e discendenti da lui, & Beatrice sua moglie figliuola di esso Re Alfonso, overo da altra sua legitima moglie, tutto il dominio e terra di Monferrato, onori, giurisdizioni, vassallaggio, e patronato suo dovesse pervenire per dote, & in nome di dote della predetta Margarita al predetto Giovanni figliuolo di esso Re Alfonso, con riserva, che il Marchese potesse disporre per vita sua al predetto dominio, come era solito, eccetto de i Castelli di Montecalvo e Vignale, i quali erano obligati per la dote della predetta Beatrice. Et in caso che esso Guglielmo avesse figliuoli maschi, promise di dare per dote alla predetta Margarita venti mila marche d'argento. Et occorrendo, che il predetto Guglielmo non avesse se non figliuole, le dovesse dotare; essendo una sola, a marche venti mila d'argento; & se fossero più d'una, a dieci mila marche per cadauna; e nel resto succedesse il predetto Giovanni Infante di Castiglia marito di essa Margarita. Del che ne fu rogato instrumento da Manfredo Maccario Notajo del Sacro Palazzo a Mortia in Castiglia, in presenza di Don Emanuello fratello del predetto Re, Don Egidio Parsia, Don Guglielmo Recafelio, Maestro Gondislao Notajo del predetto Re, Arcidiacono Toletano, il Conte Guglielmo di Vintimiglia, Maestro Giacomo di Pisa, Maestro Pietro di Reggio, & il Conte Guglielmo di Santo Giorgio, Antonio Trosello di Parma, Francesco di Guidobonis, & Conrado Oppicione di Terdona Giudice del predetto Sig. Guglielmo.

L'Anno predetto alli dieci del mese di Novembre il Marchese Guglielmo nel lungo interregno dell'Imperio, che fu dopo la morte di Federico Secondo Imperatore, fu destinato in Italia dal memorato Re suo Suocero, il quale si riputava, e facevasi nominare Re de' Romani, a ricevere in nome suo il giuramento di fede da tutte le Città, Terre, e luoghi, e singolari persone di Lombardia, & d'Italia, dipendenti dall'Imperio, & fermare con esse, come suo Vicario, tutte le convenzioni, che giudicasse essere spediente al bene loro, & a onore dell'Imperio.

L'Anno poi Millesimo ducentesimo settuagesimo terzo Alfonso, ricontrandosi con Gregorio Decimo Sommo Pontefice, il quale dopo la celebrazione del Concilio Lugdunense ritornava in Italia, si dolse, ch'egli avesse commesso l'Imperio a Ridolfo figliuolo di Alberto Conte di Asborgo; ma poichè ebbe inteso le ragioni addotte pel Pontefice, rimase molto sodisfatto, & ogni ragione, ch'egli aveva nell'Imperio, concesse al predetto Ridolfo; il che al Pontefice fu di grande sodisfazione.

Carlo Primo fratello di Santo Lodovico Re di Francia, Conte di Provenza, e di Andegavia, overo Angiò, dichiarato Re di Sicilia da Urbano Quarto Sommo Pontefice ultra, e citra il Faro, nel progresso della guerra sua in Lombardia sdegnato contra Guglielmo Marchese di Monferrato, per la confederazione, overo lega contratta per lui con gli Astesini, diede molti danni a Nizza della Paglia, & a molte altre Terre del predetto Marchese; & gli tolse anco la Città, e Castello d'Acqui, che si reggeva sotto il governo di Rainero bastardo di Monferrato suo Zio, il quale fatto prigione mandò in Alessandria, dove poi fece fine al viver suo. Perlochè temendo gli Astesani, che il Marchese non fosse in tutto subjugato dal predetto Re, & al fine la sorte toccasse a loro, inclusi nella lega, la quale avevano con Guglielmo, Genovesi, e Pavesi: per tutto l'Anno Millesimo ducentesimo settuagesimo quarto fecero ad esso Carlo gran guerra, e diedero molti danni nelle Terre, ch'egli posse-

posſedeva in Lombardia, cioè Alba, Cheraſco, Savigliano, Montevico, e Cuneo.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo ſettuageſimo ſeſto fu celebrato un' inſtrumento della pace fatta tra il Marcheſe Guglielmo, e Manfredo Marcheſe di Saluzzo, con le Città d'Aſti, e d'Alba.

Il Comune, & uomini della Città di Vercelli per oſſervanza della ſentenza arbitramentale, & ordinazione di Rocho di Strata, Guglielmo de Sichariis, & Oſmondino di Salomone Ambaſciatori del Comune di Pavia, Compromiſſarj eletti ſopra ogni guerra, differenze, liti, e diſcordie, che foſſero tra Guglielmo Marcheſe di Monferrato, & eſſo Comune di Vercelli, l'Anno Milleſimo ducenteſimo ſettuageſimo ottavo, Indizione ſeſta, in Sabbato, 26. del meſe di Marzo, rimeſſero e donarono al predetto Marcheſe Guglielmo ogni ragione, la quale eſſi Comune, & uomini di Vercelli pretendevano avere nel Caſtello, luogo, corte, mandamento, giuriſdizione, & ogni altra pertinenza di Trino. E parimente tutte le ragioni, che eſſi avevano, o doveſſero avere nella Città, diſtretto, uomini, e fedeltà del Comune d'Invrea, e ne' luoghi, & uomini di Piverono, Bolengo, Santo Urbano, e Platio, co i loro territorj. Et oltre di ciò il predetto Comune di Vercelli fece eſſo Marcheſe Guglielmo Capitano della Città, uomini, e diſtretto, con mero e miſto Impero, & omnimoda giuriſdizione per dieci anni proſſimi, col ſalario di quattro mila libre Paveſi ogni anno de i detti dieci anni. Et alle ſopraſcritte coſe intervennero Aimone Veſcovo di Vercelli, & Robaconte di Strata Podeſtà di eſſa Città, i quali v'interpoſero l'autorità e decreto loro. Et il Marcheſe giurò il Capitaniato, del che ne fu rogato publico inſtrumento da Guglielmo da Miranda Notajo Vercellenſe, in preſenza di Franceſco Torniello di Novara, Gilio Trombetta, Guazarino, e Perino di Novara, & Rainero di Caſale, Meſſi del Comune di Vercelli.

Nella guerra nata l'Anno Milleſimo ducenteſimo ſettuageſimo quinto tra Neapolione, ovvero Nappo figliuolo di Filippo Torriano, & Ottone Viſconte, Arciveſcovo di Milano per l'anſietà di tiranneggiare eſſa Città, eſſo Neapolione l'Anno MCCLXXVII. fu profligato, e fatto prigione alla Villa di Decio appreſſo a Milano, inſieme con Franceſco Carnevario, Enrico Moſca, Andriotto Lombardo, e Guido Torriano con molti altri della Torre, e furono mandati nel Caſtello di Baradello.

L'Anno ſeguente MCCLXXVIII. Indizione ſeſta, nel giorno di Domenica, alli tre del meſe di Luglio, M. Bonifacio Pax, Filippo Graſſo, Artaldo Barbarino, e Giacomo Cumenello, Sindici del Comune di Caſale, preſentarono al Marcheſe Guglielmo, eſiſtente nel Caſtello di Chivaſco, gli ſtatuti fatti nel tempo, che Lanfranco Confanonero era Podeſtà del Borgo di Caſale, per li quali eſſo Podeſtà, con autorità del Conſiglio generale del Comune di Caſale, e del Conſiglio generale del popolo, e per li Conſoli de' Militi, e del Popolo, e per li ventiquattro Savj eletti al buono ſtato del Comune di Caſale, & ad honore del Comune di Pavia, col quale erano confederati, avevano eletto & aſſunto in Capitano del Comune di Caſale eſſo Marcheſe Guglielmo per cinque anni avvenire, collo ſtipendio di trecento libre di moneta Paveſe ogni anno, e con l'altre convenzioni, che in eſſi ſtatuti ſi contenevano. Le quali eſſo Marcheſe, e i predetti Sindici approvarono e ratificarono, giurando d'oſſervarli, e di ciò ne fu rogato inſtrumento per Aſclerio di Proulia Notajo publico, in preſenza di M. Guglielmo, e Bonifacio di San Giorgio, Conti di Blandrate, Enrico di Piparolio Conte di Santo Martino, e Pietro di Santo Sebaſtiano Canonico Vercellenſe, & originalmente ecco le ſeguenti parole.

„ Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo
„ ducenteſimo ſeptuageſimo octavo, Indictio-
„ ne ſexta, die Dominico, tertio intrante
„ menſe Julii, in Caſtro Clavaxii. Cum per
„ Commune, & homines Caſalis eſſet tracta-
„ tum, & ordinatum de eligendo Sereniſſi-
„ mum Dominum Gulielmum honorabilem
„ Marchionem Montisferrati in Capitaneum
„ ipſius Communis, juxta formam inferius
„ denotatam, cujus tenor talis eſt:
„ In nomine Sanctæ, & Individuæ Trinita-
„ tis Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, &
„ glorioſæ Virginis Mariæ, & Beati Evaſii
„ Martyris, & aliorum Sanctorum fidelium
„ Dei. Hæc ſunt ſtatuta facta & ordinata
„ tempore nobilis Viri Domini Lanfranchi
„ Confanonerii Poteſtatis Caſalis, auctoritate
„ Conſilii generalis Communis Caſalis, &
„ Conſilii Populi generalis Caſalis, per Con-
„ ſules Militum & Populi, & per viginti qua-
„ tuor Sapientes ſuper hoc electos ad hono-
„ rem & bonum ſtatum Communis Caſalis;
„ & ad honorem Communis Papiæ occaſione
„ Capitaniæ, quam Commune Caſalis vult
„ dare & concedere Sereniſſimo viro Domino
„ Gulielmo Marchioni Montis-ferrati. In
„ primis ſtatuerunt & ordinaverunt, quod
„ ipſe Dominus Marchio Chriſti nomine in-
„ vocato eligatur per Commune Caſalis Ca-
„ pitaneus dicti Communis, uſque ad termi-
„ num quinque annorum proximè futurorum,
„ qui incipere debeant ab ea die in ante,
„ quo præſens electio ſibi fuerit configna-
„ per Ambaſciatores ſive Sindicos Communis
„ Caſalis, & quo juraverit, & acceptaverit,
„ atque receperit ipſam Capitaniam. Pro qua
„ Capitania intelligatur, quod ipſe Dominus
„ Marchio poſſit quandocunque ſibi placuerit
„ venire in locum Caſalis cum militibus, &
„ gente ſua, pro ſuis factis, & factis amico-
„ rum, & ibi hoſpitari, & reverti exinde,
„ quoties opus fuerit pro ſuis negotiis, vel
„ pro ſervitiis amicorum, & nullam juriſdi-
„ ctionem habere debeat, nec habere intelli-
„ gatur ſuper Poteſtatem Caſalis, qui nunc
„ eſt, vel qui pro tempore fuerit, nec ſuper
„ Commune, & homines, ſed totum regimen
„ ipſius Terræ, & totum Imperium mixtum,
„ in criminalibus, & civilibus conſervetur
„ integrum Poteſtati, & regimini Caſalis, ſe-
„ cundùm formam ſtatutorum Communis Ca-
„ ſalis, ita quod de honore Poteſtatis, qui
„ nunc eſt, vel qui pro tempore fuerit, vel
„ de ſua juriſdictione non diminuetur in ali-
„ quo; nec ſuper Commune, vel homines
„ Caſalis poſſit ipſe Dominus Marchio præce-
„ ptum, vel pœnam imponere, nec aliquod
„ gravamen inferre, aliquâ occaſione. Et pro
„ ſuo ſalario dicti Capitaniatus dictus D. Mar-
„ chio habere debeat & recipere de auctori-
„ tate Communis Caſalis ſingulis annis libras
„ tercentum Papienſes, & non ultra; & in-

„ eo

„ eo ſalario ipſe D. Marchio debeat eſſe contentus ; & non debeat nec poſſit per ſe, „ nec per ſubmiſſam perſonam aliquid aliud „ petere, nec recipere de havere Communis, „ nec de aliqua ſingulari perſona de havere Communis, ſed tantùm in ipſo ſalario librarum tercentum Papiæ debeat eſſe contentus ; & quod in ipſum tempus quinque „ annorum non poſſit, nec debeat petere, „ nec peti facere per ſe, nec per alium, „ quod Capitaneus eligatur ultra ipſum tempus, vel quod aliquid juriſdictionis, vel dominii ſibi acquiratur vel concedatur ſuper „ Commune, vel ſuper homines Caſalis, aliqua occaſione vel modo. Et ſi aliqua perſona de Caſali eſſet, quæ ſibi diceret, vel „ conſuleret, vel tractaret in Conſilio, vel „ extra Conſilium, quod fieret contra prædicta, vel ultra prædicta, vel contra aliquod „ prædictorum, quod decapitari debeat per „ Poteſtatem Caſalis; & quam citò ſciverit „ aliquem prædicta tractare, quod ipſe manifeſtabit, quam citò potuerit, Poteſtati Caſalis, qui pro tempore fuerit, ut puniatur ſecundùm quod prædictum eſt. Et prædicta „ omnia jurare debeat ipſe D. Marchio attendere & obſervare præcisè, nec in aliquo „ contravenire. Nec poſſit exinde petere abſolutionem per Conſilium, nec per Arengum, nec ei fieri poſſit ipſa ſolutio, etiam „ ſi eam peteret aliquo modo, vel ingenio ; „ & ſi contra prædicta faceret, & prædicta „ omnia non obſervaret, ab eo tempore ultra, quod contraveniret, cadat ab omni „ honore Capitaneatus ; nec Commune Caſalis „ teneatur eum habere in Capitaneum, nec „ de ſalario prædicto ſibi reſpondere, ſi prædicta non attenderet, & contentus non eſſet „ in prædictis, ſalvo quod prædictum capitulum non deroget in aliquo illi capitulo, „ quod loquitur de gentibus, & cavalcatis.

„ Item jurare debeat ipſe Dominus Marchio „ ad Sancta Dei Evangelia, quod ipſe toto „ ſuo poſſe defendet & manutenebit Commune & homines Caſalis, & omnes habitantes Caſalis, & regiſtrum Caſalis, quod „ nunc eſt, vel quod pro tempore fuerit, „ uſque ad tempus quinque annorum; & quod „ defendet & manutenebit omnem honorem „ & juriſdictionem Caſalis ubique, & omnia, „ quæ nunc tenentur & poſſidentur per Commune Caſalis, ſine diminutione, uſque ad „ prædictum tempus, ad utilitatem & honorem Communis Caſalis, & ſub ejus juriſdictione.

„ Item jurare debeat, quod manutenebit „ homines, & perſonas, & de havere hominum Caſalis in toto ſuo poderio Montisferrati, & alibi ubicumque habet poteſtatem, dominium, & ſignoriam, ita quod ipſi „ homines Caſalis ſine impedimento & damno „ cum perſonis & rebus mercandiis poſſint „ ire liberè per omnia prædicta loca, ſine aliqua offenſione recipienda.

„ Item quod faciet, & curabit facere, quod „ omnia cambia, & laudes, quas, & quæ „ habent homines Montis ferrati verſus Commune, & homines Caſalis ſuſpendantur, „ atque ad tempus ſuæ Capitaniæ completum „ & finitum, non uti permittet ex eis contra „ perſonas vel bona hominum de Caſali; & „ versâ vice, Commune Caſalis ſuſpendere „ debeat omnia cambia, & omnes laudes, „ quas, & quæ Commune & homines Caſalis „ habent contra aliqua Communia, vel homines de Monte-ferrato.

„ Item quod omnes carcerati, & manu levationes factæ occaſione alterius carcerati, „ & ſecuritates, & promiſſiones eorum, hinc „ inde relaxentur & abſolvantur ſine ſolutione, præter de cuſtodia ipſorum carceratorum.

„ Item quod omnia prædicta & ſingula ſemper intelligantur ſalvis reſervatis in integrum omnibus pactis, & conventionibus, „ quas, & quæ Commune Caſalis habet cum „ Commune Papiæ præcisè, & ſine tenore; „ ita tamen, quod capitulum, quod incipit „ *ad corfirmationem*, dum loquitur de amicis „ & inimicis Papiæ, reſtringatur, & reſtrictum ſit ad Civitatem Papiæ, & diſtrictuales ejuſdem.

„ Item quod ipſe Dominus Marchio teneatur, & jurare debeat manutenere Commune & homines Caſalis in pace & in concordia in Communi, & bona voluntate inter eos, ſuo poſſe, bonâ fide, & ſine fraude, toto tempore ſui Capitaneatus.

„ Item quod Commune Caſalis quandocumque fuerit requiſitum per Dominum Marchionem, teneatur ei dare exercitum & cavalcatam, ſecundùm quod Conſilium & homines Communis Caſalis pro tempore venerint in concordiam, quandocumque eidem „ Domino Marchioni fuerit neceſſe, & fuerint requiſiti, ſalvis pactis & conventionibus Papiæ. Ita tamen, quod capitulum, „ quod incipit *ad confirmationem*, ubi loquitur „ de amicis & inimicis Papiæ, reſtringatur „ & reſtrictum ſit ad Civitatem Papiæ, & diſtrictuales; & hoc capitulum locum habeat uſque ad quinque annos tantum, ita „ quod ſervitium debeat fieri eidem Domino „ Marchioni ſecundùm poſſibilitatem Communis & hominum de Caſali.

„ Item quod homines, qui conſueverunt „ habitare in Villa Monetæ, habeant licentiam à prædicto Domino Marchione, & eis „ licitum ſit habitare & ſtare in terra & ſuper terra Domini Marchionis, & in terra „ & ſuper terra Communis, & hominum Caſalis; ita quod illi, qui habitaverunt in „ terra, & ſuper terra Caſalis, de terris & „ poſſeſſionibus pertinentibus ad Dominum „ Marchionem non debeant ſe intromittere : „ alioquin teneantur & debeant ipſum Dominum recognoſcere ad voluntatem ipſius. „ Item quod homines, qui conſueverunt habitare in dicta Villa Monetæ, poſſint omnia „ eorum bona mobilia & utenſilia ducere ubicumque voluerint, etiam à loco Caſalis in „ Villa Monetæ, & à Galangia Salmantiæ.

„ Item Dominus Marchio approbavit, ratificavit, & corporaliter tactis Sacroſanctis „ Evangeliis juravit attendere, & obſervare; „ prout in ſupraſcripta pagina plenius continetur. Et Domini Bonifacius Pax, Philippus Graſſus, Artaldus Barbarinus, Jacobus „ Cummunellus, Sindici Communis Caſalis, „ nomine ipſius Communis, ſimiliter approbaverunt, ratificaverunt, & juraverunt attendere & obſervare, prout in ſupraſcripta „ pagina plenius continetur ; & inde duo inſtrumenta plena unius tenoris juſſa fuerunt „ ſcribi. Interfuerunt teſtes, Jacobus de Tonego, Obertus Tog. T. DD. Gulielmus, „ & Bonifacius de Sancto Georgio Comites „ Blandratæ, Henricus de Riparolio Comes

„ Sancti

Digitized by Google

„ Sancti Martini, & Petrus Canonicus Ver-
„ cellenſis de Sancto Sebaſtiano.
„ Ego Aſclerius de Proulia Notarius hanc
„ cartam rogatus, tradidi, & ſcripſi.

L'Anno medeſimo Raimondo della Torre Patriarca di Acquilegia con gli altri Torriani, i quali ſi erano ridotti nella Città di Lodi, commettendo la pugna contro i Milaneſi, fecero prigione più di mille Ottimati di Milano. Per la qual coſa i Milaneſi impauriti, conduſſero l'anno medeſimo a dì 16. del meſe d'Agoſto per loro Capitano Guglielmo Marcheſe di Monferrato per anni cinque, con proviſione di libre dieci mila ogni anno, e cento libre ogni giorno; e che eſſo Marcheſe ſi ritroveria in Milano, o nel Contado ſuo, in ſervizio della Comunità, & uomini di eſſa Città: del che ne fu rogato inſtrumento da Manfredo Macario Notajo del Sacro Palazzo, nel Palazzo di Sant' Ambroſio di eſſa Città di Milano, in preſenza di Tomaſo Marcheſe di Saluzzo figliuolo del *quondam* Manfredo, M. Guglielmo di Santo Giorgio figliuolo del Conte Pietro di Biandrà, M. Guglielmo di Cremona Giudice, Giacomo figliuolo del *quondam* M. Guglielmo di Tilio, M. Pietro di Santo Sebaſtiano Canonico Vercellenſe, & M. Boniſaldo Manerio cittadino di Milano. E il dì medeſimo Nappo della Torre, il qual'era carcerato, paſsò di queſta vita. Et il Marcheſe Guglielmo alli 18. del meſe predetto all'ora di Veſpro con trecento uomini d'arme tra Paveſi, Vercelleſi, Dertoneſi, Aleſſandrini, entrò in Milano, e fu alloggiato nel Monaſtero di Sant' Ambroſio, e tutta la Milizia di Milano gli andò incontro per la ſtrada di Septezano. All'ultimo d'Agoſto il memorato Marcheſe con le ſue genti, e fautori del popolo Milaneſe andò a Melegnano, & alli otto di Settembre eſſo Marcheſe con Rainaldo Podeſtà, e tutto l'eſercito, andarono a campo a Lodi vecchio, per iſcontro il fiume di Lambro, nella Terra di Salarano, & ivi dimorarono infino al Sabbato ſeguente; & il decimo giorno cavalcarono al Foſſato alto preſſo al fiume di Lambro, e la Domenica preſero il Caſtello di Mombrionzio del Veſcovato di Lodi, & il ſeguente giorno combatterono Caſtello Bargano, e l'ebbero, ſalvando le robe e perſone. Il Martedì, e Mercordì diedero la battaglia a molti altri luoghi, e Terre, le quali rovinarono, e ſimilmente diedero il fuoco al Ponte ſopra il Lambro, vicino a Santo Colombano. Alli quindeci del detto meſe, cioè il Giovedì, ſi levarono, & andarono a Melegnano per paura de' Cremoneſi, e Parmegiani, i quali inteſero, che venivano al preſidio de' Lodeſani, e Torriani loro confederati. Et il Venerdì giunſe l'eſſercito a Milano alli quattro di Decembre di eſſo anno, il Marcheſe con trecento cavalli, trecento fanti, e trecento de' i ſuoi paeſani giunſe a Milano; & in queſti giorni era in grande diſcordia con la parte intrinſica di Milano, e non voleva cavalcare, ſe non aveva poſſanza di poter fare la guerra e la pace a ſuo piacere co i Torriani, e con qualunque altro, ch'egli voleſſe. Molti Milaneſi, che non volevano pace co i Torriani, mandarono il Veſcovo di Como Franceſco Cabalacio, l'Arcidiacono di Novara, & molti altri amici del Marcheſe, acciò l'induceſſero a giurare, che reggerebbe la Città a parte, e non a Comunità, e che eſtinguerebbe i Torriani, e ſeguaci loro. Ma non volendo eſſo Marcheſe far queſto, molti cittadini di Milano deſiderando il pacifico ſtato, e vedendo la Città a mal porto, & ogni giorno peggiorare, eſortarono molto, che la dimanda del Marcheſe ſi concedeſſe, perlochè nel generale Conſiglio di Milano, convocato nel Broletto di Milano il vigeſimo primo di Decembre del predetto anno gli fu data poſſanza di poter far guerra e pace con qualunque, ch' egli voleſſe a ſuo piacere; e così fu giurato nelle mani ſue, e gli fu conceſſa la piena dominazione e ſignoria con mero e miſto Impero, & omnimoda giuriſdizione di eſſa Città di Milano per dieci anni, i quali aveſſero a cominciare alle Calende di Gennajo proſſimo, del che ne fu rogato inſtrumento da Manfredo Macario Notajo prenominato, in preſenza di Guglielmo di Aplano Notajo della Camera del Comune di Milano, Ruffino Bredolano di Cremona, & Uberto di Guidone di Piacenza.

Il giorno ſeguente XXII. di Dicembre il Marcheſe Guglielmo mandò molti Religioſi e Laici a parlare al Patriarca della Torre, e a molti altri Torriani, e Primati Lodeſani ad eſortarli, che ſi compromettеſſero in lui. Al che, quantunque deſideraſſero la pace, non vollero conſentire. Al penultimo di eſſo meſe di Dicembre il prefato Marcheſe coll'eſercito cavalcò a Monza per condurlo a Vavre, che era de' Torriani. E proſeguendo coll'eſercito contra di loro, eſſi Torriani fecero compromeſſo nel predetto Marcheſe della guerra, che avevano contra i Milaneſi, con promeſſa di oſſervare quanto per lui ſaria ordinato. E così eſſendo all'aſſedio del luogo di Brivio fece gridare la tregua tra' Torriani, e Milaneſi con gli aderenti di ambe le parti. E perchè dopo la publicazione della tregua i Milaneſi frequentavano molto la viſitazione de' Torriani, il Marcheſe Guglielmo comandò, che andaſſero ad abitare di là dal fiume d'Adda, e laſciaſſero il Borgo di Brivio col Caſtello in cuſtodia de' ſuoi, infino che foſſe gridata la pace. Onde al vigeſimo quarto di Gennajo dell' Anno Milleſimo ducenteſimo ſettuageſimo nono, di commiſſione del predetto Marcheſe fu proclamato in Milano, che niſſuno offendeſſe i Lodeſani, nè quelli della Torre, con loro ſeguaci & amici, e che poteſſero venire e ſtare nella Città di Milano. Al vigeſimo ottavo di eſſo meſe il predetto Marcheſe cavalcò con la ſua comitiva a Caſtiglione, & a Melegnano, dove vennero il Patriarca, Caſſono, Gottifredo, Salvio, Annono, tutti della Torre, e molti altri della loro Famiglia, e molti de' Nobili, e della plebe di Milano, & quivi ſi ebbe gran ragionamento ſopra i capitoli della pace. E finalmente l'una e l'altra parte rimaſe contenta di ſtare a quanto ſarà arbitrato pel Marcheſe, e così tutti concordi ſi partirono tenendo la pace per ferma. Giunto il Marcheſe a Milano, volle il Conſiglio de' Frati Predicatori, e Minori, e dell'Abbate di Chiaravalle, e di molti altri Religioſi, e molti eſortavano eſſo Marcheſe, che non faceſſe la pace co i Torriani, perchè erano collegati inſieme contra di loro: e molti altri, i quali amavano il bene e la quiete del popolo, l'eſortavano a componere eſſa pace: però il Marcheſe vedendo queſta diſcrepanza, deliberò di non procedere più oltre per all'ora. E dopo alquanto tempo fu gridata la pace tra' Milaneſi per l'una parte, e Torriani, Lodeſani, & confederati loro per l'altra: & in una ſola

coſa

cosa rimaſe difficoltà, che il Marcheſe Guglielmo voleva, che i Torriani laſciaſſero tutti i prigioni Milaneſi: il che eſſi Torriani furono contenti di oſſervare, purchè i loro Capitani foſſero liberati da Baradello, dove erano prigionati, come ſi è detto, e tutti gli altri, che avevano i Milaneſi nelle loro forze: al che ſi riſpondeva, che quanto a i prigioni, i quali erano in Baradello, non ſpettava a' Milaneſi rilaſſarli, per la qual coſa ſopra di queſto il Marcheſe non arbitrò, ma non laſciò di gridarſi la pace, e che i Torriani co' ſeguaci loro non foſſero liberati dal bando, i quali finalmente rilaſſarono in mano del Marcheſe Guglielmo tutte le fortezze, che tenevano nel Contado di Milano; e parimente i prigioni Milaneſi, con patto che il predetto Marcheſe Guglielmo li faceſſe guardare nel caſtello di Septezano, nè li faceſſe rilaſſare, per fin che i Torriani non foſſero ſtati liberati da Baradello. Et eſſi Torriani andarono a i confini ſecondo la volontà del Marcheſe, benchè egli a perſuaſione d'alcuni potenti Milaneſi rilaſciaſſe i prigioni di Septezano, con fare ritenere quelli di Baradello; e dopo queſto eſſo Marcheſe fece condurre Beatrice ſua conſorte a Milano nel palazzo del Broletto, dove egli alloggiava, e lì ſtette quattro meſi molto onoratamente.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo ottuageſimo andando il memorato Marcheſe Guglielmo in Iſpagna con Beatrice ſua conſorte, fu ritenuto perſonalmente da Tomaſo di Savoja fratello d'Iſabella prima moglie di eſſo Guglielmo, e nol volle liberare, fin' a tanto che non gli diede la Città di Torino, Colegno, e Pianezza, con molte altre Terre. Et oltre di queſto finſe d'avergli preſtato ſei mila libre di Bizanzi, per fare un depoſito nella Città di Lione, e lo fece obligare a dovergliele reſtituire in eſſa Città di Lione fra tre meſi ſeguenti dopo la ſua rilaſſazione ſua; e volle in queſto mezzo dodici uomini in mano ſua per Oſtaggio, promettendo, che fatta la detta reſtituzione li rimetteria in libertà, non oſtante qualunque repreſaglia, come di queſto ne appajono lettere di eſſo Tomaſo, date in Petracaſtri l'anno predetto, il giorno dell'ottava degli Apoſtoli Pietro e Paolo. Dopo di che poſto in libertà ſe n'andò in Iſpagna, dove in poco tempo Beatrice ſua moglie venne a morte, & egli ſe ne ritornò in Monferrato con molti danari. I Militi Paveſi, inteſa la ritornata ſua, ebbero ſeco intelligenza ſegreta, nella quale gli promiſero il dominio di Pavia. E per dar principio a tal' effetto, ordinarono, che doveſſe venire coll' eſercito ſuo al luogo di Bremide, dove eſſendo giunto, i Militi predetti doloſamente concitarono il popolo a fargli reſiſtenza. Manfredo Becaria, non ſapendo che il miſtero, e le trame doveſſero ridondare in danno ſuo, ancor' egli inſieme col popolo, e coi Militi Paveſi uſcì per far guerra al predetto Marcheſe. Et eſſendo accinti alla pugna, Capellino Iſimbardo, ſi come era preſo l'ordine, poſe uno Stendardo ſopra una lancia, gridando ad alta voce: chi vuol pace, s'accoſti alla banda mia, & allora i Militi Paveſi andando tutti a lui, cominciarono a gridare: ſia fatta la pace, ſia fatta, ſia fatta; e così tra eſſo Marcheſe e i Paveſi ſubito fu contratta la pace; & il medeſimo giorno entrò in Pavia, & il ſeguente fu fatto Capitano generale per dieci anni. Manfredo di Becaria vedendo, ch' era ſtato burlato & ingannato, diſſe al Marcheſe Guglielmo: io voglio, che tu ſii Signore di Pavia in eterno, & il ſeguente giorno fatto il Conſiglio generale, i Paveſi lo coſtituirono lor Signore, dandogli in vita ſua il mero e miſto imperio di eſſa Città. Et dopo queſto il predetto Marcheſe cavalcò a Mortara, Vercelli, Novara, & Ipporegia, le quali Città ricuperò & ottenne.

In queſto mezzo i Torriani mal contenti, che il Marcheſe Guglielmo contro la convenzione, che aveva con loro, aveſſe fatto rilaſſare i prigioni Milaneſi, i quali erano in Septezano, e ritenuti i loro, come ſi è detto, ſi dolſero di lui di queſto con Nicolao Terzo Sommo Pontefice, e con Filippo padre di Filippo cognominato Pulchro, Re di Francia. E ſcrive Ruffino Ventura d'aver veduto le lettere di tal doglienza. Della quale ſdegnati il Marcheſe Guglielmo, e i Milaneſi uſcirono in conflitto contro i Turriani, e l'Anno Milleſimo ducenteſimo ottuageſimo primo, alli venticinque di Maggio andarono a metter campo a Vavre, perlochè i Torriani, e le genti, che vi erano dentro, uſcirono fuori contro a i Milaneſi, e commettendo atroce pugna, eſſi Torriani reſtarono debellati e vinti, e Caſſono della Torre vi laſciò la vita. Il proſſimo Agoſto il Marcheſe Guglielmo con trecento ſoldati Spagnuoli, & altretanti baleſtrieri, e la milizia di Milano, con inſtrutto eſercito andarono contra i Lodeſani, e diedero nel loro territorio granguaſto.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo ottuageſimo la pace, che ſi era praticata tra i Milaneſi, e Lodeſani, fu concluſa, & ebbe effetto, con patto che ſi doveſſero diſcacciare i Torriani da Lodi con gli aderenti loro, & altri banditi di Milano. Perlochè i Torriani andarono a Crema, a i danni della qual Terra il Marcheſe Guglielmo con grande comitiva a cavallo, e con participazione de' Cremaſchi cavalcò, e giunto che vi fu, i Cremaſchi lo coſtituirono Signore di Crema. E dopo richieſto da' Paveſi andò a Pavia per ajutarli contro a i Cremoneſi; & il meſe di Febrajo dell'anno predetto nella diſcordia, che nacque nella Città di Como tra le parti de' Ruſconi, & Vitalli, eſſo Marcheſe fu fatto Capitano e Signore di Como per dieci anni, collo ſtipendio di mille libre per ogni anno; e così andando egli alla detta Città, giurò il reggimento di eſſa, ſecondo gli Statuti loro. E nel Martedì ſeguente i Cittadini d'Alba, i quali erano ſottopoſti al Re Carlo di Sicilia, diedero eſſa Città al Marcheſe Guglielmo, il quale al ſecondo del meſe d'Aprile ſeguente fu fatto Signore del Caſtello, luogo, e diſtretto di Soncino, con proviſione di libre ſeicento Imperiali ogni anno, cioè per anni cinque proſſimi; & al proſſimo Maggio eſſo Marcheſe andò a Milano con gran comitiva di gente a piedi & a cavallo.

L'Anno predetto MCCLXXXII. alli dieciotto di Maggio il Marcheſe Guglielmo ad iſtanza e richieſta de gli Ambaſciatori delle Regine di Francia, e d'Anglia, e del Re d'Anglia per l'una parte, e Lodovico di Savoja deſideroſo di fare amicizia con eſſo Marcheſe a nome ſuo, e d'Amedeo ſuo fratello, e di Filippo, Pietro, e Tomaſo, e degli altri figliuoli del *quondam* Tomaſo di Savoja per l'altra parte, fecero compromeſſo in Ibleto Vi-

ſconte Auguſtano, ovvero in Teobaldo de Cors, in caſo che eſſo Ibleto non poteſſe attendere alla ſpedizione del compromeſſo; & in Bonifacio di Santo Giorgio Conte di Blandrate, ovvero in Guglielmo di Santo Giorgio, in caſo che il predetto Bonifacio non vi poteſſe attendere; & nella Regina di Francia per terzo, in caſo di diſcordia delli predetti compromiſſarj, d'ogni differenza, diſcordie, liti, guerre, & offenſioni, le quali l'uno contra l'altro poteſſe avere. Il qual compromeſſo fu fatto in Petracaſtri, nella Capella di Madonna B. Conteſſa moglie del *quondam* Tomaſo di Savoja in preſenza ſua, e di Madonna Gina di Borgogna relaſſata dal *quondam* Tomaſo di Savoja, primogenito del predetto Tomaſo, e di M. Pietro Bavarolio Arcidiacono Viennenſe, & alcuni altri nominati nell' inſtrumento ſopra di ciò rogato da Alberto Sibone di Baldiſſerio di Torreſana Notajo publico.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo ottuageſimo terzo in Milano ſi ſuſcitarono due parti, cioè quella dell'Arciveſcovo Otto coi fautori & amici ſuoi, e quella di Guglielmo Marcheſe di Monferrato con gli amici e ſeguaci ſuoi. Onde alli ventiſette di Decembre, che cominciava l'Anno Milleſimo ducenteſimo ottuageſimo quarto, ritrovandoſi il predetto Marcheſe a Vercelli, furono eſſe parti all'armi, e l'Arciveſcovo coi ſeguaci ſuoi preſe il Broletto, col Palazzo, e licenziarono Giovanni Pogio, ovvero de Podio di Turio Podeſtà meſſo in Milano per eſſo Marcheſe, e tutta la famiglia ſua, e gli comandarono, che più non ritornaſſe in Milano; perlochè in quella medeſima notte il predetto Podeſtà andò dal Marcheſe Guglielmo, il quale certificato, che i Milaneſi in abſenza ſua avevano rinunziato il ſuo dominio, col licenziare il ſuo Podeſtà, fu di maliſſima voglia, nè più in vita ſua volle ritornare a Milano.

Ad peſſimo Giugno il Marcheſe Guglielmo con la militia de' Novareſi, e Vercelleſi ad iſtanza de' Ghibellini di Aleſſandria poſe l'aſſedio al luogo del Caſtellaccio, dove ſi era ridotta la parte loro contraria, e l'ebbe con accordo e convenzione, che ognuno poteſſe godere il ſuo.

„ Anno Domini Milleſimo ducenteſimo
„ octuageſimo octavo, Indictione undecima,
„ Dominus Antonius Colunnenſis * Archie-
„ piſcopus Mediolani, & * Henrici Imperatoris, & ſemper Auguſti generalis Vicarius,
„ Arbitrator litis vertentis inter Illuſtrem Dominum Gulielmum Marchionem Montisferrati, & Manfredum Marchionem Salutiarum, eo quod præfatus Manfredus prætendebat jus habere in locis Montiſregalis,
„ & Albæ, vigore donationis ſibi factæ per
„ Comitem Sabaudiæ: Præcepit prædicto D.
„ Gulielmo, ut prædicto Manfredo perſolveret libras mille & centum in duobus terminis; quibus mediantibus præcepit Manfredo prædicto, ut remitteret prædictas Terras Albæ, & Montiſregalis cum juribus &
„ pertinentiis ſuis: ſecus dictus Manfredus eſſet, & remaneret in poſſeſſione locorum
„ deſcriptorum in quodam inſtrumento coram
„ ipſo D. Arbitro exhibito. Pariformiter præcepit dictis Dominis Marchionibus, ut ſe
„ communiter defenderent contra omnes inimicos ſuos, & præſertim contra Comitem
„ Sabaudiæ communibus expenſis; ſimiliter
„ ut ſibi ad invicem remitterent jura, oma-
„ giorum, & Vaſſallorum locorum juxta di-
„ viſionem inter ipſos factam, conſtantibus
„ præmiſſis Inſtrumento recepto per Ugonem
„ Palatum de Campanea.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo nonageſimo il memorato Marcheſe Guglielmo co i collegati ſuoi Moſca, & Enrico della Torre, & amici loro, inſieme co i Novareſi, Dertoneſi, & Aleſſandrini andarono a Baſſignana, dove convennero di dare il guaſto ſopra l'Aſteſano. E così facendoſi, i Cremoneſi, e Piacentini con molti cavalli Milaneſi cavalcarono a i danni de' Paveſi; il che intendendo il predetto Marcheſe, per l'oppoſito cavalcò a Voghera, e i Cremoneſi, e Placentini abbandonarono l'impreſa.

Al ſeſto di Giugno del predetto anno Amedeo Conte di Savoja giunſe in Aſti con cinquecento lancie, e ſette mila fanti per dare il guaſto ſopra il Monferrato: per la qual coſa il Marcheſe Guglielmo andò in Aleſſandria a provederſi per contraſtare col predetto Conte.

Alli ventiſei d'Agoſto il predetto Marcheſe Guglielmo co i Turriani e fautori ſuoi giunſe a Pavia, dove congregò valido eſercito, e dopo otto giorni in un Sabbato andarono in Gerata preſſo Mirabondo. La ſeguente Dominica ſi moſſero verſo Ticinello ad una Terra già dominata per Alberto della Torre, & ivi poſero l'eſercito. Nel medeſimo giorno gli ſtipendiati de' Milaneſi, e molti altri popolari ſi partirono per andare a Gazano contra di loro, e ſi fermarono ſopra il Ticinello. I Cremeſi, Cremoneſi, Breſciani, e Comaſchi vennero in favore de' Milaneſi; & dimorarono in queſto modo gli eſerciti. Il Marcheſe Guglielmo alli ſei di Settembre co i ſuoi ritornò a Pavia, e l'eſercito Milaneſe ſimilmente ritornò a Milano. Alli dieci poi del detto meſe gli Aſteſani impauriti sì de i proſperi ſucceſſi, & ampliazione del Stato del predetto Marcheſe, come della guerra, gli deſtinarono i loro Ambaſciatori per intendere, ſe con pace, o veramente con guerra avevano a vivere con lui. A i quali riſpoſe, che ſe non gli davano Montemagno, e l'altre Terre a lui dovute, come beni paterni, ſi apparecchiaſſero con l'armi a difenderſi da lui. Perlochè ſubito gli Aſteſani ſi confederarono con Matteo Viſconte, Alberto Scotto Capitanio di Piacenza, Conrado Spinola, e Conrado Auria, Cremoneſi, e Breſſani, i quali potentati ſecondo i capitoli fatti tra loro, mandarono in Aſti cinquecento uomini d'arme con due cavalli per ciaſcheduno. Dall'altro canto il Marcheſe con numeroſo eſercito inſieme co i Paveſi, Novareſi, Vercelleſi, Dertoneſi, Aleſſandrini, Albenſi & Ipporregienſi, arrivò ad un fiumicello nominato Verſa, vicino alla Città d'Aſti. Gli Aſteſani con Amedeo Conte di Savoja ſtipendiato loro, per quotidiane ſcorrerie davano grandi danni in Monferrato, & rovinarono un luogo nominato la Villa; dopò affrettarono a Tonco facendoſi le ſcorrerie predette. Il Conte di Savoja s'accordò col Marcheſe, perlochè gli Aſteſani ritornarono alla propria Città, e co i Paſtroni, e Secchi di Vignale trattarono, che ammazzaſſero il Caſtellano di Vignale, promettendo loro dieci mila fiorini. Dopo il qual trattato eſſe due famiglie ucciſero il predetto Caſtellano, nominato Odigario Parmegiano

con

Digitized by Google

con un figliuolo; & fatto queſto, ſubito domandarono ſoccorſo a gli Aſteſani, i quali ſenza intermiſſione di tempo mandarono a Vignale gran numero di gente, e quivi preſero il Padiglione del Marcheſe, il quale con dieci paja di buoi fu condotto in Aſti. E ſcrive Pietro Azario d'eſſere intervenuto a tutte le coſe predette. Dopo queſto gli Aſteſani fecero un' altro trattato, e ſegretamente convennero con gli Aleſſandrini ſottopoſti al predetto Marcheſe Guglielmo, che ſi ribellaſſero a lui, promettendo loro ottanta mila fiorini d'oro. Del che avendo avuto avviſo il Marcheſe, deliberò di farne dimoſtrazione, e cavalcò con le genti ſue in Aleſſandria. Gli Aleſſandrini ſentendo la venuta ſua, dubitarono, che la congiura loro non foſſe ſcoperta; però non volſero ammetterlo nella Città con la milizia ſua, ma ſolamente con la famiglia ſolita; & il giorno ſeguente conſultamente ſi levarono in armi, & andarono all' alloggiamento di eſſo Marcheſe, dove trovandolo ſproviſto il fecero prigione, e lo poſero nella privata cuſtodia per due giorni; dopo lo riduſſero in un certo ergaſtolo di legno nel Palazzo vecchio, nel quale in termine di ventidue meſi finì i giorni ſuoi, l'Anno Milleſimo ducenteſimo nonageſimo ſecondo, il terzo decimo giorno di Febrajo, & il corpo ſuo fu portato, & ſepolto in Lucedio dentro del Coro.

Si legge, che la notte, precedente il detto beſtiale e popolare impeto, parve al predetto Marcheſe di veder' in ſogno gran moltitudine di giumenti, i quali con furibondi mugiti l'avevano circondato, e proſtratolo in terra lo conculcavano: il qual ſogno fu preſagio della morte ſua.

Giorgio Merula Aleſſandrino ſcrivendo del predetto Signore tra le poche verità dell'Iſtoria ſua, dice pur queſta.

„ Ceterum capto, & mortuo Gulielmo animi Alexandrinorum in nomen, & prolem „ illius tanto odio flagrarunt, ut edicto populi cedere de Monte-ferrato Alexandrinus „ cogeretur, ne quiſquam de cetero ſub filiorum ac nepotum juriſdictione ſtaret; „ exſtat adhuc decretum ad abolendam nominis & gentis memoriam. Nam Caroli Siculorum Regis, & Gulielmi prædicti, atque nepotum nomina, ubicumque ſcripta „ inveniantur, abradi, & in totum deleri jubentur. Geſſerat fortè Alexandriæ Magiſtratum populi Nicolinus quidam de Monte-ferrato, qui & ſi ſpurius eſſet, tamen „ quia cognatus Gulielmi erat, illius nomen „ de omni publico monumento ſublatum eſt.

Gli Aſteſani, i quali nel tempo della detenzione del Marcheſe Guglielmo aſſediavano il luogo di Albugnano per la ſucceduta captività ſua facilmente l'ottennero; dopo procedendo ne i danni di Monferrato, a Tonengo fecero molti captivi, e fra gli altri Guglielmo da Rorbella, il quale fu mandato in Aſti; e dopo queſto eſpugnarono il Caſtello e villa di Tonco; quelli di Calliano diedero a gli Aſteſani il Caſtello e villa di Calliano per prezzo di libre cento di groſſi Turonenſi. E dice il predetto Ventura, che egli fu preſente alla numerazione, quando Facino di Cuniberto, & Facino Falciono con molti altri proditori di Calliano ricevettero eſſi danari de gli Aſteſani. Ebbero ancora il Caſtello e villa di Caſtagniole, e la parte, che ave-

A va il Marcheſe in Felizano; occuparono ſimilmente la villa e Caſtello di Coſſumbrado, il Caſtello di Monteglio, la Villa, Agliano, Monate, & le altre Terre a loro vicine. Gli Aleſſandrini ancor' eſſi atteſero ad occupare le Terre del Monferrato a loro propinque, cioè Viariſio, & Santo Salvatore. E i Vercelleſi col ſoccorſo de' Milaneſi aſſaltarono il luogo di Trino. Il Principe di Piemonte eccitato da' gentiluomini Guelfi del Canaveſe trattò d'avere per cambio da un Conte di Biandrate la terra di Calnſio, & tolſe dopo il Caſtello e terra di Ripa-roſſa. I nobili Gibellini del Canaveſe ſeguitavano la parte del Marcheſe di Monferrato, & eſſendo in tal modo
B diviſi tra loro facevano gran guerra, come vedremo in Giovanni Secondo, protraendola dall' anno della morte del Marcheſe Guglielmo, per fino all' Anno MCCCXXXIX. nel quale tra eſſe parti fu virilmente riaſſunta e rinovata; però meritamente Dante volgare Poeta Fiorentino nel ſettimo Canto del Purgatorio ſcriſſe:

Quel che più baſſo tra coſtor s'atterra,
Guardando in ſuſo, è Guglielmo Marcheſe,
Per cui Aleſſandria, e la ſua guerra
Fa pianger Monferrato, e Canaveſe.

GIOVANNI PRIMO.

C DOpo la morte del Marcheſe Guglielmo, Matteo Viſconte Capitano del popolo di Milano l'Anno Milleſimo ducenteſimo nonageſimo terzo deſideroſo di ampliare la tirannide ſua, & ancora per iſdegno, che quelli, i quali non potevano patire l'imperio ſuo, ſi foſſero ridotti nel dominio del Monferrato, con groſſo eſercito ruppe la guerra al Marcheſe Giovanni figliuolo e ſucceſſore di eſſo Guglielmo, dandogli grandi danni nelle terre e luoghi ſuoi di Trino, Ponteſtura, Montecalvo, & altre Terre: per la qual coſa il predetto Marcheſe per la recente morte del padre non eſſendoſi ancora proveduto da potere ſoſtenere la guerra, nè propulſarla, col mezzo
D di Uberto di Cocconato, e Franceſco di Tilio ſuoi Ambaſciatori, i quali mandò a Milano, compoſe la pace col predetto Matteo in queſto modo; cioè che eſſo Marcheſe Giovanni coſtituiſſe il detto Matteo Luogotenente ſuo nel dominio di Monferrato per anni cinque, con proviſione di tre mila libre di tercioli ogni anno; & oltre di queſto fece quitatione alla Comunità di Milano di qualunque obligazione e promeſſa, la quale in nome del quondam Marcheſe Guglielmo ſuo padre poteſſe domandare al Comune di Milano.

L'Anno predetto Tomaſo Marcheſe di Saluzzo fece la fedeltà al Marcheſe Giovanni del luogo di Dogliano, e de gli altri luoghi
E retrofeudali compreſi nell'Inveſtitura dell'Anno MCCLXXIII. e MCCLXXIV.

L'Anno ſeguente Milleſimo ducenteſimo nonageſimo quarto il Marcheſe Giovanni, e Manfredo Marcheſe di Saluzzo co i ſoldati loro entrarono in Aſti per la porta di San Lorenzo, dove introduſſero i nobili Ghibellini foruſciti, perlochè i Guelfi, i quali reggevano eſſa Città, fuggirono, e ſi riduſſero in Alba, e nel luogo di Cherio. La guerra predetta ebbe il ſucceſſo, del quale fa ampia menzione il Ventura; & in eſſa guerra il Marcheſe Giovanni ricuperò il Caſtello e terra di Vignale, la metà di Filizano, la quinta parte

di Caſtel nuovo di Rivalba, & il Padiglione, il quale gli Aſteſani tolſero al Marcheſe Guglielmo ſuo padre l'Anno MCCXC. quando per la prodizione de' Paſtroni e Secchi di Vignale gli fu preſo inſieme col Caſtello, e luogo prédetto. Ricuperò ancora il Caſtello e luogo di Tonco, e ſimilmente il Caſtello di Calliano. Il Marcheſe di Saluzzo ebbe Foſſano, & il Caſtello e Villa di Cavalerio.

L'Anno medeſimo nella ſettima Indizione alli dodici di Maggio in Vercelli Giovanni Marcheſe di Monferrato, e Lodovico Conte di Savoja fecero ampio e valido compromeſſo in Galeazzo Viſconte, come Vicario Imperiale, di tutte le liti, cauſe, differenze, queſtioni, debiti, e diſcordie, le quali pullulavano tra loro per alcune Terre, luoghi, e Caſtelli, che ſi tenevano e poſſedevano per il predetto Marcheſe Giovanni, e di qualunque altra differenza, che foſſe tra loro; il quale Galeazzo fece la ſuſſeguente pronunciazione e dichiarazione.

„ Anno, & Indictione præſcriptis, die vi-
„ geſima Maji. Nos Galeaz Vicecomes, &
„ Sacri Imperii Vicarius, arbiter, & arbitra-
„ tor, communis amicus, & medius electus
„ generaliter aſſumptus ſuper omnibus & ſin-
„ gulis litibus, quæſtionibus, debitis, ac dif-
„ ferentiis vertentibus per, & inter Illuſtres,
„ generoſos, & potentes Dominos Joannem
„ Montis-ferrati Marchionem, & Ludovicum
„ Sabaudiæ Comitem; viſâ in primis poteſtate
„ nobis attributâ, viſo compromiſſo in nobis
„ facto per præfatos Illuſtres Dominos, &
„ ipſis Illuſtribus ſæpenumero auditis, intel-
„ lectiſque, & viſitatis eorum juribus, & his,
„ quæ dicere, oſtendere, & proponere volue-
„ runt, tam oretenus, quàm in ſcriptis, &
„ omnibus maturè penſatis, ſecuratique cor-
„ de, & animo, ac benè digeſtis cauſis, liti-
„ bus, & differentiis præfatorum Illuſtrium
„ Dominorum: Volentes viâ arbitratoris, &
„ amicabilis compoſitoris, & omni alio me-
„ liori modo, jure, via, & forma, quibus
„ melius & validius poſſumus, & ad utilita-
„ tem hujus noſtri laudi, ſive ſententiæ con-
„ venit, dictas differentias de medio tollere
„ & amputare, ut noſtro incumbit officio:
„ Chriſti, Beatæque Mariæ matris, & Divi
„ Ambroſii Patroni noſtri nominibus invocatis:
„ Dicimus, ſententiamus, pronuntiamus, lau-
„ damus, abſolvimus, condemnamus, dona-
„ mus, & mitigamus, in omnibus, & per
„ omnia, prout infra. Quoniam ex nobis ex-
„ hibitis parte Illuſtris Domini Joannis cogno-
„ vimus, eidem Domino Marchioni, dedu-
„ ctis deducendis, deſinere quadraginta octo
„ mille florenos aureos ſtampæ bonæ de Flo-
„ rentia, pro quibus erant obligatæ, & hypo-
„ thecatæ terræ, loca, & caſtra, deducta, &
„ deductæ, prout in rotulo continetur, facto
„ per Illuſtrem Comitem Amedeum prædeceſ-
„ ſorem prænominati Illuſtris Domini Ludo-
„ vici: Igitur condemnamus ipſum Dominum
„ Comitem ad dandum, exburſandum, & ef-
„ fectualiter numerandum prælibato Illuſtri
„ Domino Joanni hinc ad Feſtum Nativitatis
„ proximè ſecuturum dictam pecuniarum ſum-
„ mam, quibus mediantibus, loca, terræ, ca-
„ ſtra, & oppida, obnoxia, obligata, & hy-
„ pothecata ſint, & remaneant prædicto Illu-
„ ſtri Domino Ludovico Comiti ſine contra-
„ dictione dicti Domini Marchionis. Item
„ declaramus, dicimus, & ſententiamus, quod
„ locus Clavaxii, cum loco Verruæ, cum
„ ſuis fortaliciis, juriſdictionibus, & pertinen-
„ tiis, ſint, & eſſe debeant pleno jure, ac
„ remanere prædicto Domino Joanni, cum
„ ſuper ipſis locis coram nobis mens ipſius
„ Domini Marchionis per publica documenta
„ legitimè fuerit prolata. Et per hæc con-
„ demnamus prædictum D. Comitem ad liberè
„ expediendum, & relaxandum ipſa loca, &
„ in pacem dimittendum prædictum Dominum
„ Marchionem, & non amplius de prædictis
„ locis ipſum vexandum, ſub pœna contenta
„ in compromiſſo, quæ eſt marcharum decem
„ millium argenti applicanda parti attendenti.
„ Ambas partes à quibuſcunque aliis hinc inde
„ petitis, & requiſitis abſolventes. Et præ-
„ miſſa omnia, & ſingula dicimus, ſententia-
„ mus, declaramus, & arbitramur obſervari
„ debere per ipſos Illuſtres Dominos. Reſer-
„ vantes tamen in nos virtute poteſtatis, ut
„ ſupra, nobis attributæ, declarandi, & mi-
„ tigandi, quatenus expediat. Lata, data, &
„ ſententialiter fuit promulgata per prædi-
„ ctum Illuſtrem & Magnificum Dominum
„ Arbitrum, arbitratorem, & medium, lecta-
„ que per me Notarium infraſcriptum, abſen-
„ tibus tamen ipſis Illuſtribus partibus, licet
„ legitimè vocatis, Anno, menſe, Indictione,
„ & die, quibus ſupra. Act. in Caſtro Ver-
„ cellarum in Aula magna, ibidem ſedente
„ pro Tribunali ſuper quadam cathedra, quam
„ ad hunc actum pro ſuo idoneo Tribunali
„ elegit: Præſentibus Magnificis Dominis Jo-
„ anne Andrea de Puſterla Milite, Antonio
„ ex Comitibus Vimercati, Bernardo de May-
„ nis Legum Doctore, & Bartholomæo de
„ Cantono Juriſperito Mediolanenſibus, & fa-
„ miliaribus prædicti Illuſtris Domini Arbitri,
„ & arbitratus teſtibus ad ſupraſcripta voca-
„ tis, notis, & rogatis; jubente de ipſo, præ-
„ miſſis omnibus & ſingulis per me Notarium
„ fieri duo publica inſtrumenta, ejuſdem ta-
„ men tenoris.

„ Et ego Thomas de Jamis Sacri Palatii
„ Notarius, & Scriba præfati Illuſtris & Ma-
„ gnifici D. Galeatii Vicecomitis, & Impe-
„ rialis Vicarii, dum præmiſſa omnia & ſin-
„ gula, ſic ut præmittitur, agerentur, præſens
„ fui, cum teſtibus prænominatis vocatus, &
„ juſſus, & in teſtimonium omnium præmiſſo-
„ rum ſcripſi, & me ſubſcripſi cum appoſitio-
„ ne mei ſoliti ſigni.

L'Anno MCCLXXXXVI. il Marcheſe Giovanni preſe per moglie Margarita figliuola di Amadeo terzo di queſto nome, & ſettimo Conte di Savoja.

L'Anno Milleſimo ducenteſimo nonageſimo nono alli dieciotto di Marzo, il Marcheſe Giovanni con notabile compagnia, cioè col Marcheſe di Saluzzo, col Conte Filippono di Languſco, e Manfredo di Beccaria preſe la Città di Novara, e Vercelli con le fortezze; onde i Milaneſi fecero certo apparato contra di lui: al quale volendo il prefato Marcheſe obviare, procurò, che all'ultimo d'Aprile, overo nelle Calende di Maggio in Pavia ſi celebrò un Conſiglio, nel quale intervennero gli Ambaſciatori di eſſo Giovanni, Manfredo Marcheſe di Saluzzo, il Marcheſe di Ferrara, Manfredo di Beccaria, con molti Dottori delle Canoniche e Civili Leggi, gli Oratori di Bergomo, di Dertona, Novara, Vercelli, Cremona, e di Caſale, li quali tutti fecero lega con ſacramento di difenderſi l'uno l'altro con-

Digitized by Google

contro qualunque Comunità, Collegio, & Univerſità li voleſſe offendere, & a morte e diſtruzione di Matteo Viſconte Capitano del Popolo Milaneſe. La qual coſa fu cagione, che alli quattro di Settembre del detto Anno ſi publicò la pace col prefato Giovanni Marcheſe di Monferrato, ma non fu molto diuturna, perocchè l'Anno Milleſimo trecenteſimo primo nel meſe di Marzo, eſſendo pel Marcheſe ſtata eſpulſa la parte de' Ticioni da Vercelli, e quella de' Tornielli da Novara, la maggior parte di eſſi eſtrinfici andarono a Milano, dove fu deliberato di uſare ogni forza per rimetterli in caſa. E così nel Milleſimo trecenteſimo ſecondo trattando i Milaneſi di andare ad aſſaltare la Città di Novara, conobbero che facendo queſto procureriano maggior guerra contra di loro, perocchè il Marcheſe Giovanni, i Cremoneſi, Piacentini, Paveſi, Novareſi, Vercelleſi, Lodigiani, e Cremaſchi con gli aderenti, e collegati loro facevano grandi apparati per reſtituire in Milano, i Torriani foruſciti, i quali erano a Lodi; perlochè a' Milaneſi parve più opportuno di mandare l'eſercito loro a fare reſiſtenza in altri luoghi.

L'Anno medeſimo alli dodici di Luglio per ordinazione di Alberto Scotto Piacentino Capitano del popolo di Milano, e compromiſſario delle differenze vertenti, tra quelli della Torre, e Viſconti con gli amici & aderenti di ambe le parti, i Torriani furono reſtituiti nella Città di Milano.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo terzo, Indizione prima, alli venticinque del meſe di Luglio, nella Chieſa di Santa Maria di Caſale, Filippo Graſſo, Enrico Turta, Ruffino Muſſo, Ugone Gariglio, Conrado Bazano, e molti credendarj della Comunità di Caſale, congregati ſecondo il conſueto loro nel comune Conſiglio, con conſentimento & autorità di Nicolino baſtardo di Monferrato, Vicario, e Rettore di Caſale, diedero e conceſſero in nome dell' Univerſità, & uomini di eſſo Borgo a Giovanni Marcheſe di Monferrato, figliuoli, eredi, e diſcendenti ſuoi legitimi in perpetuo, la Signoria, Contado, giuriſdizione, mero e miſto impero di eſſo Borgo, e diſtretto ſuo; e gli fecero il giuramento di fede con le debite obligazioni, & vollero, che ogni facoltà, & autorità, e riſervazione loro dipendeſſe, e foſſe ſottopoſta a qualunque mandato, comandamento, volontà, arbitrio, e diſpoſizione del predetto Marcheſe, e ſuoi eredi: del che ne fu rogato publico inſtrumento da Oddone Bargone di Parma Notajo del ſacro Palazzo. I teſtimonj furono Filippo Scarampo, e Guglielmo Alferio Cittadini d'Aſti, Bonifacio di Tilo, Albertino di S. Giorgio Conte di Blandrate, Giocomino di Gabiano, e Manfredo Macario di Dertona.

L'Anno medeſimo alli venti d'Ottobre, eſſendo il Marcheſe Giovanni certificato, che in Milano per riſpetto d'un trattato, che per gli Viſconti ſi faceva contro a i Torriani, la Città tumultuava, con le ſue genti d'arme, & quattro mila fanti cavalcò in ajuto e favore de' Torriani; e giunto a Pavia vi laſciò le genti ſue, & egli andò a Milano ſolamente con la Corte e famiglia ordinaria, e fu alloggiato in Sant' Ambroſio; e poi alli venticinque di eſſo meſe, eſſendoſi partito fuor di Milano Matteo Viſconte, il predetto Marcheſe ſi partì ancora egli con non poca benevolenza del Comune di Milano, il quale donò alle genti ſue cinque mila libre di Terzoli.

Del prefato Marcheſe Giovanni ſcrive Frate Giacomo Filippo Bergomenſe, che nella guerra, che fece contro Aleſſandrini fu fatto prigione, & al fine i ſuoi con gran ſomma di danari lo recattarono: la qual coſa non ho ritrovata eſſerſi ſcritta da alcuno ſe non da lui; ne ſo, o poſſo congetturare, onde gli perveniſſe tale iſtruzione, le cui parole dicono formalmente così:

„ Joannes Montis-ferrati Marchio, Gulielmi Marchionis filius, qui fuit Bonifacii, „ qui fuit alterius Gulielmi, qui fuit Bonifacii alterius Theſſaliæ Regis, hoc anno patri in Regno ſuccedens, regnavit annis trede„ decim, vir per omnia ſtrenuus, & clementiſſimus, ac bello ſcientiſſimus, qui bella plurima cum gloria ſtrenuè geſſit, & Papiam Urbem cum univerſo agro ſibi ſubjecit. „ Quam cum cepiſſet, etiam Alexandrinis ſibi „ adverſantibus durum bellum intulit, & multa oppida de ejus agro ſibi vendicavit. Verumtamen ab eis tamdem ſuperatus & captus, carceri damnatus eſt: quæ res hoſtibus grata exiſtens, eorum animos erexit, „ qui in libertatem redacti ipſius Regnum plurimum contriverunt. Tamdem multa pecuniâ à ſuis redemtus pacem æquis conditionibus cum omnibus percuſſit. Hic igitur „ cum Margaritam Sabaudienſem duxiſſet uxorem, nullam ex ea prolem ſuſcepit. Quo „ fine prole defuncto, Theodorum Andronici „ Græcorum Imperatoris Palæologi filium, „ ex ſorore nepotem, habuit ſucceſſorem, atque ita in iſto omnis Alerami ſucceſſio omnino defecit.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo quinto, Indizione terza, il Mercore alli tredeci del meſe di Gennajo, Raimondo de i Marcheſi d'Inciſa a ſuo nome, e come procuratore di Albertino, Manfredino, e Giacomino ſuoi conſorti, *etiam* Marcheſi, fece vendita al Marcheſe Giovanni di tutto quello, che eſſi, o alcuno di loro avevano, o foſſero conſueti avere ne' Caſtelli e ville d'Inciſa, Caſtel-nuovo, Bergamaſco, Carentino, e Valli, & negli uomini, Vaſſalli, cortile, dominio, giuriſdizione, mero e miſto imperio, acquature, piſcature, eſerciti, cavalcate, venazioni, molendini, angarie, perangarie, & ogni altra ragione per prezzo di libre quaranta mila di buona moneta d'Aſti: del che ne fu rogato inſtrumento da Oddone di Bergamo Notajo publico. E dopo la predetta vendita il predetto Marcheſe a eſſi venditori conceſſe in feudo nobile, gentile, antico, avito, e paterno i predetti Caſtelli & Ville comperate per lui; & eſſi gliene fecero il ſolenne giuramento di fedeltà, come così ſi contiene in un' altro publico inſtrumento ricevuto per Enrico Moicio Notajo publico, in preſenza di Lodiſio Gutturio di Caſtello, Franceſcotto di Solerio, Guidetto di Cherio, e Rainero baſtardo figliuolo del *quondam* Guglielmo de' Marcheſi d'Inciſa.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo quinto, Indizione terza, in Lunedì, alli dieciotto di Gennajo il Marcheſe Giovanni eſſendo infermo nel Caſtello di Chivaſio, per ſuo ultimo teſtamento laſciò ſuo erede univerſale del Marcheſato di Monferrato, e ragioni ſue i poſtumi, poſtume, ovvero poſtumo, o poſtuma, i quali naſceriano dall' Illuſtre Madama Margarita

garita di Savoja ſua moglie, & in difetto loro Madonna Jolant ſua ſorella, Imperatore de' Greci, e ſuoi figliuoli, ſuſtituendole, quando mancaſſero, o non voleſſero venire all'eredità ſua, i figliuoli di Madonna Alaſia ſua ſorella, la quale fu moglie di M. Poncello de filiis Urſi. A i quali, mancando, o non volendo venire all'eredità predetta, ſuſtituiſce erede il figliuolo di Madama Margarita ſua ſorella, che fu moglie di Giovanni Infante di Spagna e di Caſtiglia. E ſe il predetto figliuolo di Margarita non voleſſe eſſere erede, ſuſtituiſce a lui Manfredo Marcheſe di Saluzzo con protezione, difenſione, e gubernazione del Comune di Pavia, e del predetto Marcheſe di Saluzzo, e di Filippo di Languſco di Lomello, ad effetto che doveſſero governare, e difendere per fino alla venuta dell'Erede. Il Notajo del teſtamento fu Facio de' Ricoboni di Chivaſſo, teſtimonj Frate Rainero di Caſtiglione, Frate Rainero di Caſtignole dell'Ordine de' Predicatori, Bonifacio di Tilio, Amedeo di Cinaco Giudice, Manfredo Accario Canonico Dertoneſe, Giacomo di Caſtiglione, Percivallo di Truco, Henrico Marcero, Giacomo di Pallacio, Merlo di Pallacio, Filippono di Pallacio, Guglielmo Fantino, Matteo di Caſtiglione, Guglielmo di Santo Stefano, Maeſtro Emanuele Fiſico, Maeſtro Alberto di Bergamo Fiſico, Maeſtro Alberto di Vercelli Fiſico, Maeſtro Giovanni Calderario Fiſico, Maſtro Ingleſio Fiſico, Faciotto di Palacio, Ruffino Ghiſalberto Giudice, Enrico Naſo, Tomeo Rozetta, Rubino, e Giacomo di Miralda, e molti altri.

L'Anno predetto, morto il predetto Marcheſe Giovanni, e finite le funebri cerimonie del corpo ſuo, il quale fu tumulato, ovvero ſepolto nel Monaſtero di Santa Maria di Locedio, i Curiali ſuoi per inſita opinione, che Maſtro Emanuele Medico del predetto Signore aveſſe machinato nella morte ſua, non potendo temperare il dolore, come vuole il Ventura, al detto Medico diedero molte crudeli, e mortali ferite; e dopo che fu morto, ſi vociferò, che alcuni di loro avevano mangiato delle carni ſue. Nientedimeno preferendo la publica quiete ad ogni altro affetto, e refrigerata alquanto la conceputa meſtizia, fu indotta una generale Congregazione de' Vaſſalli, uomini, Comunità, luoghi, e Terre del dominio di Monferrato. Nella quale Nicolino baſtardo di Monferrato, Uguccione, Pelluco Giudice, Ameoto di Prato Notajo, & il Magnifico M. Albertino di S. Giorgio Conte di Blandrate, e Frate Filippino di Pinarolo dell'Ordine de' Frati Minori, furono coſtituiti Nunzj, Sindici, Procuratori de' Vaſſalli, Comunità, Terre, luoghi, & uomini di tutto il predetto dominio a dovere andare in Grecia a denunziare alla Sereniſſima Imperatrice Jolant la morte & ultima diſpoſizione del Signor Giovanni ſuo padre, e a pregarla di voler venire, ovvero mandar' uno, o due de' ſuoi figliuoli a pigliare il poſſeſſo della eredità paterna, offerendoſi paratiſſimi a preſtargli il debito giuramento della fedeltà & omaggio; talmente che i predetti Nunzj, Sindici, e Procuratori, & ogni uno di loro in *ſolidum* aveſſe tutta l'autorità data per vigore del teſtamento del Signor Giovanni, a Manfredo Marcheſe di Saluzzo, al Comune di Pavia, & al Languſco, come appare per un' Inſtrumento publico, il cui tenore è queſto:

A „ Anno Domini Milleſimo trecenteſimo
„ quinto, Indictione Tertia, die Martis nono
„ menſis Martii, in Burgo Tridini, ſub ca-
„ pſina Marchionatus, præſentibus Dominis
„ Bartolomæo Dei gratia Abbate Monaſterii
„ de Grazano, Jacobo Guttuario de Caſtello
„ Cive Aſtenſi, Henrico Peletta Cive Aſten-
„ ſi, Gulielmo Turco Cive Aſtenſi, Fulchet-
„ to Aſinario Cive Aſtenſi, Joanne Scarampo
„ Cive Aſtenſi, Henrico Maccaluffo Cive
„ Aſtenſi, Franciſco Pallido Cive Aſtenſi,
„ Henrico de Sparoaria Comite Palatino de
„ Lumello, Salimbeno de Borrellis Cive Pa-
„ piæ, Francino de Ultrana Notario Cive
„ Papiæ, Joanne Lucazano milite, Franceſio
B „ de Monaſterolio, Thoma de Guaſcho, Ber-
„ tino de Caſtagnolis, & pluribus aliis teſti-
„ bus vocatis, & rogatis. In generali parla-
„ mento Vaſſallorum, hominum, & Com-
„ munium, locorum Terræ & Marchionatus
„ Montis-ferrati ibidem convocato & con-
„ gregato, de mandato Illuſtris Viri Domini
„ Manfredi Marchionis Saluciarum Guberna-
„ toris, & defenſoris ipſius Marchionatus
„ Montis-ferrati; in quo parlamento adve-
„ rant, & aderant Domini Ruffinus de Mede
„ Comes Palatinus de Lumello, & Simon de
„ Nazano Nuntii, & Ambaſciatores Commu-
„ nis Papiæ, repræſentantes ibidem vices
„ Communis Papiæ, & Dominus Ricardinus
C „ de Languſco pro Domino Philippono de
„ Languſco patre ſuo Comite Palatino de Lu-
„ mello, repræſentans, & gerens vices ipſius
„ Domini Comitis Philipponis Patris ſui, qui
„ Commune Papiæ, & dictus Dominus Co-
„ mes Philipponus ſunt defenſores & guber-
„ natores ipſius Marchionatus, ſimul cum
„ ipſo Domino Marchione Saluciarum, per
„ formam inſtrumenti bonæ memoriæ quon-
„ dam Domini Joannis Marchionis Montis-
„ ferrati: idem Dominus Marchio Saluciarum
„ gubernator & defenſor, ut ſupra, dicti Mar-
„ chionatus, & dicti Domini Comes Ruffi-
„ nus, & Simon de Nazano à parte Commu-
„ nis Papiæ, & Dominus Ricardinus de Lan-
D „ guſco a parte & nomine dicti patris ſui,
„ gubernatores ipſius Marchionatus, cum vo-
„ luntate & conſenſu Vaſſallorum, Amba-
„ ſciatorum, & Sindicorum Terrarum & lo-
„ corum Marchionatus Montis-ferrati, qui in
„ ipſo aderant parlamento, & ipſi Vaſſalli,
„ Sindici, & Ambaſciatores ſuis nominibus,
„ & vice & nominibus aliorum Vaſſallorum,
„ Communium, hominum, & ſingularium
„ perſonarum totius Marchionatus Montis-
„ ferrati, cum conſenſu & auctoritate prædi-
„ ctorum Dominorum Manfredi Marchionis
„ Saluciarum, Ambaſciatorum Communis Pa-
„ piæ, & dicti D. Ricardini conſentientium,
„ & autorizantium modo, quo ſupra, fecerunt,
E „ conſtituerunt, & ordinaverunt nobiles &
„ prudentes viros Nicolinum baſtardum de
„ Monferrato, Ugucionum Peluchum Judi-
„ cem, Ameotum de Prato Notarium, præ-
„ ſentes, & ſponte mandatum ſuſcipientes,
„ & nobilem & Magnificum Virum Dominum
„ Albertinum de S. Georgio Comitem de
„ Blandrato, & Fratrem Philipponum de Pi-
„ narolio de Ordine Fratrum Minorum ab-
„ ſentes, tamquam præſentes, & quemlibet
„ eorum in ſolidum, ita quod occupantis non
„ ſit melior conditio, ſuos & omnium, & ſin-
„ gulorum Vaſſallorum, Communium, loco-
„ rum, & hominum, & perſonarum totius
„ Ter-

Digitized by Google

„ Terræ, ac Marchionatus Montis-ferrati,
„ certos Nuntios, Sindicos, & Procuratores,
„ & quicquid melius de jure, & de facto eſſe
„ poſſunt ad denuntiandum Dominæ Jolanti
„ Sereniſſimæ Romanorum Imperatrici, & fi-
„ liis ſuis, ſicuti Dominus Joannes bonæ me-
„ moriæ quondam Illuſtris Marchio Montis-
„ ferrati, frater ipſius Dominæ Imperatricis,
„ in teſtamento ſuo, & ultima voluntate
„ ipſam Dominam Jolantem, & filios ſibi he-
„ redes inſtituit, & ſicut hereditas dicti quon-
„ dam Domini Marchionis, & Terra, & Mar-
„ chionatus Montis-ferrati ad ipſam Dominam
„ Imperatricem, & filios pertinet per formam
„ teſtamenti, & ultimæ voluntatis dicti quon-
„ dam Domini Marchionis; & ad denuntian-
„ dum, & requirendum ipſi Dominæ Impera-
„ trici, & filiis, quod veniat ipſa Domina Im-
„ peratrix, ſi commodè poteſt perſonaliter, vel
„ ſaltem duo, vel unus ex filiis ſuis veniat
„ capere & adire hereditatem prædictam, &
„ Terram & Marchionatum Montis-ferrati,
„ & ipſam aditam & captam hereditatem ſibi
„ defendere & tueri; & ad offerendum, præ-
„ ſtandum, & faciendum ipſi Dominæ Impe-
„ ratrici, & filiis pro Vaſſallis, & nomine
„ Vaſſallorum Marchionatus Montis-ferrati
„ fidelitatis ſacramentum; & pro locorum,
„ Communibus, & ſingularibus perſonis, &
„ hominibus ſubditis dicto Marchionatui,
„ homagium, & ſacramentum, & debitum
„ homagii, ſicut & quantum hereditas, &
„ Marchionatus Montis-ferrati ad ipſam Do-
„ minam Imperatricem pertinet ex forma te-
„ ſtamenti, & ultimæ voluntatis prædicti
„ quondam Domini Joannis fratris ſui. Et
„ ad omnia alia facienda & exercenda, quæ
„ ipſis Procuratoribus & Sindicis, & cuilibet
„ ipſorum in ſolidum videbitur fore facienda,
„ & neceſſaria, & utilia, & convenientia
„ exaltationi honoris dictæ Dominæ Impera-
„ tricis, & filiorum, & commodi, & hono-
„ ris Terræ & Marchionatus Montis-ferrati;
„ ita quod quicquid ipſi Sindici, & Procura-
„ tores, & cuilibet eorum in ſolidum fece-
„ rint, & procuraverint, nominatim & ex
„ preſsè intelligatur eſſe ſcriptum & appoſi
„ tum in hoc mandato, & valeat & teneat,
„ ac ſi nominatim & expreſsè ſcriptum eſſet,
„ & appoſitum in hoc inſtrumento Sindica-
„ tus, Procuratus, & mandati, tali modo
„ quod ipſi Sindici, & Procuratores, & quiſ-
„ que eorum in ſolidum, ſint loco dictorum
„ Dominorum Marchionis Saluciarum, Com-
„ munis Papiæ, & Comitis Philipponi, &
„ omnium Vaſſallorum, Communium, loco-
„ rum, hominum, & ſingularium perſonarum,
„ totius Terræ & Marchionatus Montis-fer
„ rati, & faciant, & facere poſſint in prædi-
„ ctis, & circa cum emergentibus à prædi-
„ ctis, & in omnibus, quæ viderint conveni
„ re, ſicut & quicquid ipſi Gubernatores, &
„ Vaſſalli, & homines prædicti facere poſ-
„ ſent, ſi præſentes eſſent. Dantes & conce-
„ dentes eiſdem Sindicis & Procuratoribus
„ plenam & liberam adminiſtrationem, &
„ mandatum. Quicquid autem ipſi Sindici,
„ & Procuratores, & quiſque eorum fecerit,
„ procuraverit, geſſerit, promiſerit, & jura-
„ verit, promiſerunt dicti Gubernatores,
„ Vaſſalli, & Sindici, ac Ambaſciatores mo-
„ dis & nominibus quibus ſupra, mihi Jaco-
„ bino de Labora de Parma Notario infra-
„ ſcripto tamquam publicæ perſonæ ſtipulan-
„ ti & recipienti vice & nomine ipſius Do-
„ minæ Jolantis Imperatricis, & filiorum ejus,
„ & omnium & ſingulorum, quorum intereſt,
„ vel intererit, ratum & firmum habere & te-
„ nere, & illud totum cum effectu attende-
„ re & obſervare ſub obligatione omnium
„ bonorum dicti Marchionatus præſentium &
„ futurorum, & omnium bonorum Vaſſallo-
„ rum, locorum, Communium, & ſingula-
„ rium perſonarum totius Marchionatus præ-
„ dicti, quæ perinde mihi jam dicto Notario
„ infraſcripto recipienti, & ſtipulanti, nomi-
„ ne, quo ſupra, pignori obligaverunt. Nomi-
„ na Vaſſallorum, qui interfuerunt, ſunt hæc:
„ Dominus Bonifacius de Tilio, Jacobus
„ de Tilio, Anſelmus de Tilio, Galvagnus
„ de Pallac, Dominus Guido de Coconato,
„ Dominus Henricus de Coconato, Philippo-
„ nus de Coconato, Dominus Petrus de San-
„ cto Georgio Comes de Blandrato, Domi-
„ nus Antonius de Monte-acuto Comes de
„ Blandrato, Dominus Raynerius de Maza-
„ dio Comes de Valperga pro ſe, & aliis Co-
„ mitibus de Valperga Vaſſallis ipſius D. Mar-
„ chionis, Dominus Jacobus de Gabiano,
„ Dominus Thomas de Gabiano, Dominus
„ Bonifacius baſtardus de Monte-ferrato, Do-
„ minus Matthæus baſtardus de Monte ferra-
„ to, Dominus Gulielmus de Ozano, Domi-
„ nus Bertramus Advocatus de Caſtro-veteri,
„ Dominus Facinus de Montilio, Ubertus de
„ Coconato de Montilio, Dominus Ubertus
„ de Mirolio, Jacobus de Mirolio, Petrus de
„ Mirolio, Dominus Percival de Torcello,
„ Jacobus de Torcello, Gaſpardus de Tor-
„ cello, Raynerius de Cuniolio, Joannes de
„ Cuniolio, Sadinus Advocatus de Sancto
„ Georgio, Franciſcus de Sancto Georgio,
„ Raymundus Mareſcalcus de Cellis, Fran-
„ ciſconus, & Conradus de Cellis, Matthæus
„ de Caſtellino, Bonifacius de Caſtellino,
„ Nicolaus, & Gulielmus della Sala, Domi-
„ nus Lancea, & Arnaldus de Olivola, Do-
„ minus Ubertus, & Jacobus de Altavilla,
„ Henricus Abieo, & Gulielmus de Sancto
„ Stephano, Henricus Marchio de Inciſa,
„ Nicolinus de Baldeſco, Marchio de Occi-
„ miano, Anſelmus de Grana Marchio de
„ Occimiano, Gulielmus de Secaria, Delphi-
„ nus de Caſtro veteri, Albertus, & Guliel-
„ mus de Muniſengo, Manfredus de Solun-
„ ghello, Callianus, & Fernicus de Roſigna-
„ no, Philippinus de Sancto Sebaſtiano, Con-
„ radus, & Bonuſioarmes de Monte-acuto,
„ Jacobus de Loventico de Caſtronovo, Sa-
„ lionus Canis, Arnaldus de Bargis, Conra-
„ dus Papa, Rubaldinus de Caſalico, Guliel-
„ mus de Uliſengo, Ubertus de Soanengo,
„ Rubaldinus, & Ruffinus de Ponzano, Ri-
„ cardus de Sancto Mauro, Gulielmus de
„ Malrengo, Manfredus de Alphiano, Uber-
„ tinus de Saliceto, Thebaldus de Momme-
„ zano.
„ Nomina Sindicorum, & Ambaſciatorum
„ Communium, & locorum Terræ, & Mar-
„ chionatus. Pro Terris, & Communibus
„ locorum de ultra Burmidam: Veſcontus
„ della Cavana de Novis. Pro Terris, &
„ Communibus locorum de ultra Tanarum,
„ Manfredus Dagna, Franciſcus Gualfinaria,
„ Philipponus Raliatus, Gulielmus Sburla-
„ tus, Henricus Moicius, Ruffinus Carena.
„ Pro Terris, & Communibus Montis-ferrati
„ de Montecalvo, Franciſcus della Porta,
„ Ardi-

„ Ardicionus de Prato. De Camino, Joannes
„ Barocia, Germanus della Serra. De Pon-
„ teſturia, Jacobus Spelta, Bocius de Monte-
„ gio, Gulielmus de Francho, & Gaſpardus
„ Formentus. De Lù, Petrus Bocius, & Fer-
„ randus della Valle. De Montebello. Fa-
„ cius de Monte, Conradus Cavallus, Faci-
„ nus Andreas, & Henricus de Folcimagna.
„ De Tongo, Bos de Utiſengo, & Marcabotus
„ de Scanengo. De Caſurtio, Petrus Bava,
„ & Jacobus Pica. De Felizano Scolus Pay-
„ nus, & Danius Morutus. De Vignale Quar-
„ terius Beccarius, & Manuel Zofredus. De
„ Ruſignano, Galiardus Columbus, Vercel-
„ linus Pantanus, Joſeph Ferrarius, & Mila-
„ nus Cavalerius. De Caliano, Ubertus de
„ Monte, & Bertolellus de Villa. De Pati-
„ glano, Petrus Bazanus, & Henricus Cor-
„ vus. De Burgo Sancti Martini, Ubertus
„ Ocellus, & Joannes de Vaſſallo de Sancto
„ Salvatore, Ruffinus de Cazulino, & Boni-
„ facius Rotta. De Fraxinello, Ugo Galli-
„ bertus, & Gandulphus Gallia. De Caſti-
„ gnolis, Andreas, & Durandus Teſta. De
„ Camanea, Antonius de Godio. De Odalen-
„ go majore, Jacobus Gallia, Nignus de
„ Ceſeno, Jacobus Bellatus, & Petrus de
„ Campo. De Villa, Jacobus de Solacio, &
„ Ubertus de Monte. De Terricula, Provel-
„ lus Muſſus. Pro Terris, hominibus, &
„ Communibus à Pado citra, & de Canapi-
„ cio, & Valdemacis, Joannes Pelletta, &
„ Ottinus Bondenerius, Gulielmus Rationa-
„ tor, Jacobus Cruſta, Gulielmus Ferrarotus,
„ & Ubertus de Faſano. Et inde præceptum
„ fuit, fieri unum, & plura inſtrumenta, &
„ refici de Conſilio ſapientum. Et ego Jaco-
„ binus de Labora Civitatis Parmæ Sacri Pa-
„ latii Notarius, his omnibus interfui, &
„ hanc Cartam rogatus tradidi, & ſcripſi.

L'Anno medeſimo alli quattordeci di Marzo, nel Caſtello di Chivaſſo, Manfredo Marcheſe di Saluzzo, e i dodici eletti diedero & aſſignarono a Madama Margarita figliuola di Amedeo Conte di Savoja, che fu moglie del predetto Marcheſe Giovanni per cauzione della donazione, e dote ſua, ſpecificata in un' Inſtrumento publico, rogato l'An. MCCXCVI. nell' Indizione nona, giorno di Venere alli dieci di Kalende d'Aprile, da Pietro de' Franceſchi abitatore di Cambariaco, della Dioceſi Grazianopolitana, i Caſtelli, Terre, e luoghi di Lanciò, Ciriaco, & Caſelle, con patto e convenzione, che qualunque volta le foſſe sborſata la pecunia dotale, foſſe obligata di rimettere i detti Caſtelli, Terre, e luoghi al futuro erede del predetto Marcheſe Giovanni, *quondam* ſuo marito, come più a pieno ſi contiene in un' Inſtrumento publico, rogato da Manfredo Veſpa Notajo del Sacro Palazzo, in preſenza di M. Antonio di Monte-acuto Conte di Blandrà, Ugone Pelluco, Guglielmo di Santo Stefano, Bonifacio baſtardo di Monferrato, & Aimotto di Prato.

Eſſendoſi inviati gli Ambaſciatori e Sindici di Monferrato per andare in Coſtantinopoli, Manfredo figliuolo di Tomaſo Marcheſe di Saluzzo Governatore, e ſoſtituito erede dello Stato, col ſeguito d'alcuni banditi Aſteſani, & altri ſeguaci ſuoi (come vuole Ruffino Ventura) occupò le terre di Chivaſſo, Montecalvo, Lù, e Vignale, luoghi importantiſſimi di detto Dominio, benchè Facino di Tilio con la parte ſua affezionati a i primi e propinqui al ſangue della Regia prole di Monferrato, adoperaſſe ogni ſuo sforzo per conſervare la Signoria intera al legitimo erede, facendo il Marcheſe di Saluzzo le novità predette in Monferrato. Gli Oratori del Paeſe giunſero a Coſtantinopoli, & alla Sereniſſima Imperatrice non ſenza meſtizia ſignificarono la dolente e lagrimoſa morte del Marcheſe Giovanni ſuo fratello, e quanto aveva ordinato nella ſua ultima teſtamentaria diſpoſizione, pregandola & invitandola affettuoſamente, che ſi degnaſſe venire a pigliare il poſſeſſo del fraterno patrimonio, ovvero conceder loro uno de' ſuoi figliuoli per Signore, nel quale la linea e diſcendenza dell' Illuſtriſſima Caſa di Monferrato ſi aveſſe a continovare e propagare. L'Imperatrice inteſa l'ambaſciata de' predetti Legati, & avuto il parere di Andronico Imperatore, già aveva ordinato di mandare in Italia Teodoro ſuo figliuolo, ſe non foſſero ſopravenuti alcuni meſſi con lettere mandate di Monferrato, per le quali ſi affirmava Margarita moglie del prefato *quondam* Marcheſe Giovanni dopo la morte ſua eſſerſi ritrovata gravida, e poterſi ſperare legitimo ſucceſſore allo Stato. Per la qual coſa l'Imperatrice rimaſe molto meravigliata e ſoſpeſa d'animo, in modo che eſſendo per licenziare da ſe i predetti Oratori, ſenza l'aſpettata ſpedizione, uno nominato Giacomo di Santo Stefano le diſſe, non eſſer vero il riporto fatto per li detti Nunzj, mandati dopo la partita degli Ambaſciatori di Monferrato; ma che tutto era arte di Manfredo Marcheſe di Saluzzo, il quale con detta finta e ſimulata gravidanza, e nuova invenzione aveva ordinato di ritardare la venuta dell' erede, & illudere detti Oratori, acciocchè ritornando eſſi ſenza alcun' effetto, più coloratamente ſi poteſſe occupare lo Stato caduco e vacuo di erede; pregando ſua Maeſtà a volerſi contentare, ch'eſſi Oratori dimoraſſero a Coſtantinopoli per tanto ſpazio di tempo, che poteſſero mandar' uno de' ſuoi in Monferrato ad eſplorare con diligenza il ventre della predetta Margarita, & aſpettare la ritornata e riſpoſta loro; parendogli, che le coſe dal canto di Sua Maeſtà, e ſimilmente dal canto loro procederiano più conſultamente, quando la Maeſtà Sua foſſe contenta di conceder loro tempo per mandare a certificarſi della verità Ad Andronico, e all' Imperatrice piacque il conſiglio, e ſenza tardanza furono poſti in viaggio alcuni Nunzj, i quali con proſpero vento ritornati, certificarono quanto era ſtato detto della predetta Margarita non eſſer vero. Allora i Sereniſſimi Imperatore & Imperatrice confermati d'animo, avendo tre figliuoli, cioè Giovanni, Teodoro, e Demetrio, deliberarono di mandare in Monferrato Teodoro, al quale l'Imperatrice Giolant, ovvero Erina così nominata da' Greci, per publico inſtrumento corroborato di aurea bolla, donò e conceſſe il Marcheſato di Monferrato, che per cagione ereditaria ſpettava e perteneva a lui, l'eſempio del quale inſtrumento è queſto.

„ In nomine Domini, Amen. Per præſens
„ inſtrumentum publicum notum ſit univerſis
„ præſentibus & futuris, quod nos Erina in
„ Chriſto Deo fidelis Imperatrix, & Modera-
„ trix Græcorum Ducina, Angelina, Comina,
„ Palæogina ſemper Auguſta, damus & con-
„ cedimus dilectiſſimo nato noſtro Domino
„ Theodoro Comnino Palæologo Porphyro
„ geni-

„ genito, Marchionatum Montis-ferrati, qui
„ jure hereditario nobis ſuccedit, tam ex te-
„ ſtamento noſtri cariſſimi genitoris Domini
„ Gulielmi Illuſtris recordationis felicis, quàm
„ etiam ex teſtamento Domini Joannis dile-
„ ctiſſimi fratris noſtri quondam Domini Mar-
„ chionis, ut apparet per plura inſtrumenta
„ publica inde confecta, ita videlicet, quod
„ dominium ipſius Marchionatus noſtri Montis-
„ ferrati, Caſtra, Terras, & loca, homines,
„ & Vaſſallos, habeat, teneat, & poſſideat
„ vice & nomine noſtro, quouſque nobis pla-
„ cuerit, ipſe, & filii ejus legitimi, dummo-
„ do ad nullam perſonam aliam extraneam
„ transferatur. De quo quidem Marchionatus
„ noſtri dominio, & omnibus juribus ad ipſum
„ Marchionatum pertinentibus, inveſtimus
„ cum baculo ipſum Illuſtrem Dominum Theo-
„ dorum Comninum Palæologum, Porphyro-
„ genitum dilectiſſimum natum noſtrum. Et
„ hanc noſtram conceſſionem, & omnia &
„ ſingula infraſcripta promittimus inviolabi-
„ liter perpetuò obſervare. In cujus rei teſti-
„ monium præſens inſtrumentum ſcribi juſſi-
„ mus, per manum Magiſtri Nicolai de Par-
„ ma Notarii Aulæ noſtræ, & roborari ipſum
„ fecimus aurea bulla Imperii noſtri pendenti,
„ præſentibus teſtibus ad hoc ſpecialiter vo-
„ catis & rogatis, M. Domino Nicolino ba-
„ ſtardo de Monte-ferrato avunculo noſtro,
„ nobili muliere Domina Guaſcha de Moll.
„ Sebaſto, Coha Logotheta Protiſignitis Com-
„ nini filio, Joanne de Vercellis, Jacobo de
„ Rocha, Philippo de Papia, Megadrungario
„ Saladino, & pluribus aliis vocatis & roga-
„ tis. Ego Nicolaus de Parma Apoſtolica, &
„ Imperiali auctoritate Notarius præmiſſis præ-
„ ſens interfui, rogatus ſcripſi, meoque con-
„ ſueto ſigno ſignavi in teſtimonium præmiſ-
„ ſorum.

Dopo la celebrazione del predetto inſtrumento, e conceſſione del Marcheſato di Monferrato fatta per l'Imperatrice al figliuolo Theodoro; Andronico Imperatore fece provederli di navigl, & altre coſe neceſſarie pel viaggio ſuo, il quale partendoſi da Coſtantinopoli giunſe alla Città di Genova in Liguria l'Anno Milleſimo trecenteſimo ſeſto.

L'Anno medeſimo alli dieci del meſe di Febraro Manfredo Marcheſe di Saluzzo per mezzo di Conrado di Gorzano, e Franceſco de Suavis ſuoi Nuntj e Procuratori, fece libera & eſpreſſa ricognizione del Marcheſato di Monferrato, ragioni, e pertinenze ſue a Carlo Secondo Re di Geruſalem, e di Sicilia, Duca d'Apulia, e Prencipe di Capua, Provincia di Forcalquero, e Conte di Piemonte, per la morte di Giovanni Marcheſe di Monferrato: Aſſerendo, detto Marcheſato per legitima ragione ſpettare & appartenere ad eſſo Manfredo; & ad eſſo Carlo donò il luogo di Nizza appreſſo Aleſſandria, e Caſtignole, il quale luogo era del predetto Marcheſato di Monferrato, facendo la detta ricognizione ſotto certi patti, e convenzioni dichiarati in un publico Inſtrumento ſcritto di mano di Laucio di Capua, Apoſtolico Notajo l'anno medeſimo, che fu l'Anno primo del Pontificato di Clemente Papa Quinto, alli ſette di Febrajo, Indizione quarta, & inſerto nelle lettere del predetto Re Carlo ſigillate del ſuo grande ſigillo, nella Regale abitazione della caſa novella della Città di Napoli, in preſenza de' Magnifici & Egregj M. Bartolomeo Siginulfo di Napoli,

A Conte di Teſſalia Grande Cameriere del Regno di Sicilia, M. Gualtero Conte di Brena e Licio, M. Bartolomeo di Capua Luogotheta, & Protonotario del Regno di Sicilia, M. Lorenzo Acconciajoco di Ravello, M. Matteo Filomarino di Napoli Profeſſore di Leggi, M. Rinaldo Cugnetto di Barolo, Maeſtro Egidio di Peruſia, M. Guglielmo di Recuperantia de Vicecomitibus Conſigliere e famigliare del prefato Re.

L'Anno predetto Oppecino Spinola de' Lucholi Capitano del Comune, e popolo della Città di Genova, deſideroſo (come ſcrive Giorgio Merula) di maritare e collocare Argentina ſua figliuola in un'alta e ſplendida
B famiglia, ebbe pratica di ſpoſarla a Teodoro, che in que' tempi era ſmontato a Genova; e perchè il Marcheſe di Saluzzo, il quale aſpirava al dominio di Monferrato, come ſi è detto, già aveva contratta affinità con Barnaba d'Auria ricco e potente gentiluomo Genoveſe: Il Marcheſe Teodoro per l'oppoſito ſuo s'induſſe a far parentado col predetto Oppecino Spinola, e ſposò Argentina predetta ſua figliuola; e contratto il matrimonio ſi trasferì al luogo di Caſale Santo Evaſio, & arrivatovi a i Vaſſalli, & uomini del paeſe diede notizia della venuta ſua, e li fece loro ſcrivere le lettere del ſuſſeguente tenore:

C „ Theodorus excellentiſſimus Imperatoris
„ Græcorum filius Porphirogenitus, Comni-
„ nus, Palæologus, Dei gratia Marchio
„ Montis-ferrati. Univerſis, & ſingulis Vaſ-
„ ſallis, & locorum Communibus infraſcriptis
„ gratiam ſuam, & omne bonum. Harum
„ præſentium tenore literarum ſcire vos vo-
„ lumus, Nos die heri cum Egregiis Viris
„ Dominis Comite Philippono de Languſcho,
„ Raynaldo Spinola de Loculo, Communis
„ Januæ Vicario, & noſtro Poteſtate, & mi-
„ litia Papiæ, ac Militibus, Peditibus, & Ba-
„ liſtrariis noſtris, laudabili comitiva ad lo-
„ cum Caſalis feliciter applicuiſſe; Intenden-
„ tes Terram, & Marchionatum noſtrum ſine
„ mora ingredi viriliter & potenter, ipſamque
D „ Terram, & Marchionatum noſtrum redu-
„ cere ad ſtatum pacificum & quietum, nec
„ ulli parti adhærere. Quare mandamus vo-
„ bis, quatenus noſtris receptis literis, aliquos
„ viros bonos & ſufficientes ad nos ſine tar-
„ ditate tranſmittatis, qui noſtris habeant fir-
„ miter parere mandatis, ut tenemini, &
„ debetis, ſcituri quod homines, & Vaſſallos
„ noſtros tractare volumus pacificè & beni-
„ gnè; alioquin a die præſentationis in antea
„ vos pro inimicis & rebellibus noſtris habe-
„ remus. De quarum præſentatione latori ju-
„ rato dabimus plenam fidem. Dat. Caſali
„ XVI. Septembris MCCCVI.

E „ Ubertino, & fratribus de Septimo.
„ Dominis de Caſtelliono.
„ Dominis de Buzolino.
„ Dominis de Oſtrero.
„ Dominis de Sancto Sebaſtiano.
„ Dominis de Coconato.
„ Dominis de Pugliano.
„ Dominis de Lovencito.
„ Dominis de Pino.
„ Dominis de Mondovico.
„ Dominis de Montafia.
„ Domino Antonio de Monte-acuto, Comiti
„ de Blandrato.
„ Dominis de Cabagnolio.

„ Dominis de Fronte.
„ Dominis de Barbania.
„ Dominis de Caſtro Uzono.
„ Dominis de Plebate.
„ Dominis de Cunico.
„ Dominis de Malnengo.
„ Dominis, & hominibus de Ringo.
„ Dominis, & hominibus Gabiani.
„ Dominis, & hominibus Cuchari.
„ Dominis, & hominibus Altavillæ.
„ Dominis, & hominibus Ponzani.
„ Dominæ Franceſiæ, Communi, & hominibus Solunghelli.
„ Dom. & hom. Mirolii, & Montis-Ceſtini.
„ Dominis, & hominibus Caſtelletti.
„ Dominis, & hominibus Cereſeti.
„ Dominis, & hominibus della Sala.
„ Thadeo Incio, ac Communi, & hominibus Trivillæ.
„ Dominis, Communi, & hominibus Ozani.
„ Dominis, & hominibus Torcelli.
„ Dominis, Communi, & hominibus S. Georgii.
„ Dominis, Communi, & hominibus Terriculæ.
„ Dominis, & hominibus Camaneæ.
„ Dominis, & hominibus de Baldeſco.
„ Dominis, & hominibus Lazaroni.
„ Dominis, & hominibus Tilii.
„ Dominis, & hominibus Olivolæ.
„ Dominis, & hominibus Fraxinelli.
„ Dominis de Sermatia.
„ Dominis, & hominibus de Grana.
„ Communi, & hominibus Odalengi majoris.
„ Communi, & hominibus Scandalutiæ.
„ Communi, & hominibus Muriſengi.
„ Communi, & hominibus Villæ.
„ Gentibus, & hominibus Durbechi, & Livareti.
„ Communi Odalengi minoris.
„ Caſtellano, & hominibus Montis-belli.
„ Caſtellano, & hominibus Camini.
„ Caſtellano, & hominibus Pontiſturiæ.
„ Communi Burgi Sancti Martini.
„ Communi Mirabelli.
„ Communi Paciliani.
„ Caſtellano, Communi, & hominibus Tongi.
„ Caſtellano, & hominibus Montis-barucii.
„ Poteſtati, & Communi Niciæ.
„ Communi, & hominibus Alicis.
„ Communi, & hominibus Ricaldoni.
„ Caſtellano, & Communi Bruguni.
„ Communi, & hominibus Clavaxii.
„ Dominis de Montilio.
„ Communi, & hominibus Montiſclavi.
„ Communi, & hominibus Credæ, & Cardalonæ.
„ Communi, & hominibus Ponzani.
„ Dominis de Broxulo.
„ Dominis de Caſali Bergono.
„ Dominis Roverbella.
„ Univerſis Marchionibus Inciſæ.
„ Marchionibus de Carreto.
„ Dominis della Rochetta.
„ Domino Oberto Spinulæ de Caſaligio.
„ Domino Noraſco della Turca.
„ Dominis de Caſtro-novo.
„ Communi, & hominibus Pomarii.
„ Cattaneis de Monte.
„ Communi, & hominibus Lù.
„ Dominis, & Communi Sancti Georgii in Monte-ferrato.
„ Communi, & hominibus Roſingi.
„ Dominis, & hominibus de Montalbono
„ Dominis de Sancto Stephano.
„ Caſtellano, & hominibus Curtiſcellarum.

„ Dominis de Bubio.
„ Poteſtati, & Communi Novarum, & Pozolii.
„ Caſtellano, & Communi Serravallis.
„ Caſtellano, & hominibus Stazani.
„ Caſtellano, & Communi Arquatæ.
„ Conſulibus, & hominibus Caſtigneti.
„ Caſtellano, & hominibus S. Raphaëlis.
„ Caſtellano, & hominibus Verolengi.
„ Caſtellano, & hominibus Labriani.
„ Caſtellano, & hominibus Bruzaſchi.
„ Dominis de Maxino.
„ Dominis de Sancto Georgio Comitibus de Blandrate.
„ Dominis de Mazadio, & de Marcenaſco.
„ Dominis de Riparia.
„ Dominis, & hominibus Leynici.
„ Communi, & hominibus Albunani, & Brezani.
„ Communi, & hominibus Calliani.
„ Communi, & hominibus Caſurcii.
„ Gentibus, Communibus, & hominibus Cameranæ, Montis-balcharii, & Quadernarum.
„ Dominis, & hominibus Caſtelleti Vallis Urbarum.
„ Dominis de Silvano,
„ Communi, & hominibus Caſtri Rocherii.
„ Dominis, & hominibus Urſariæ.

Partendoſi poi il memorato Marcheſe Teodoro da Caſale con buon numero di gente d'armi e da piedi, cavalcò al luogo di Ponteſtura vicino a Caſale, & ivi ſtette per fino a tanto che il Caſtello e luogo ſi diedero in poteſtà ſuá, & gli giurarono la fedeltà: il che fu fatto al vigeſimo primo del predetto meſe. Et eſſendo certificato, che Federico Marcheſe di Saluzzo aveva fatto una fraudolente e finta donazione al Re Carlo di Sicilia d'alcune Terre nel dominio di Monferrato; & oltre di queſto procurava, che le altre Terre, e luoghi, i quali avevano fatto la ricognizione al predetto Teodoro, ſi ribellaſſero, pensò di volerſi levare l'objetto degli Aſteſani; e ritrovandoſi nel luogo di Calliano, fece pratica, che il giorno della celebrazione di Santo Michele all'ora proſſimo, Filippo di Savoja, cognominato Principe d'Acaja, e gli Aſtenſi vennero al parlamento con eſſo Teodoro ad un luogo nominato il Ponte della Rutta non molto diſtante dal luogo di Grazano, dove dopo che Filippo predetto uomo fallace con bacio & abbracciamento giudaico (come ſcrive Ruffino Ventura Aſtenſe) ebbe ſalutato eſſo Teodoro, diſſimulatamente gli propoſe molti partiti e modi, che egli doveva tenere per ricuperare le Terre e luoghi del dominio di Monferrato, i quali gli erano ſtati occupati: in fine per eſeguire tal'effetto fecero tra di loro la ſuſſeguente confederazione, cioè che i Militi, e Popolo Aſtenſe convenivano di dare ajuto ad eſſo Teodoro per la ricuperazione delle Terre e luoghi del Marcheſato di Monferrato, & egli porgeva ajuto a gli Aſtenſi contro il Marcheſe di Saluzzo, e banditi Aſtenſi, i quali infeſtavano le fini loro. La confirmazione e ratificazione della confederazione predetta fu differita a doverſi fare il ſeguente giorno in Aſti, dove poi ritrovandoſi congregati inſieme, e conſultandoſi la detta ratificazione di quanto ſi era il giorno precedente trattato con Teodoro, ad ognuno piacque che ſi doveſſe fermare e concludere, benchè inſorgendo Filippo predetto ſi sforzaſſe perſuader loro non doverſi fare, dicen-

Digitized by Google

cendo, & improperando, che il predetto Teodoro era proceduto da patria, e nato di gente, che per ingegno e costume loro mai non sogliono essere fedeli & amici. Et ancora, perchè quando si fermasse la confederazione predetta con esso Theodoro, sarebbe stata contraria a quella, che già per avanti era stata contratta tra lui, & essi Astesani; perlochè gli essortava, che se avevano animo di conservarla, dessero ripulsa al predetto Teodoro Greco, e peregrino uomo. Dalla qual cosa gli Astensi pel pridiano complesso, & amorevoli parole di esso Filippo restarono molto ammirati, non sapendo, nè potendo congetturare a cagione di tal subita mutazione di volontà contra il predetto Teodoro; e sospicando, che tendesse ad alcuno mal disegno & effetto, lasciata la contradizione del predetto Filippo consultamente deliberando tra loro fermarono essa confederazione trattata al ponte della Rutta. Dopo di che il Marchese Teodoro fra pochissimi giorni ricuperò Montebello, e gli furono fatte le fedeltà dalla più parte delle Terre e luoghi del dominio di Monferrato; e fra gli altri ebbe il Castello e Terra di Chivasso, gli uomini del qual luogo al primo di Decembre del predetto Anno prestarono nelle mani degli Offiziali di esso Marchese Teodoro a nome suo il debito giuramento di fedeltà; & all' ultimo del predetto mese egli con la Corte sua vi andò, & vi stette fino alli vintiquatro del mese d'Aprile dell' Anno Millesimo trecentesimo settimo. Ottenne similmente il Castello e luogo di Santo Raffaele, & alcune altre Terre vicine al detto luogo di Chivasso, spettanti allo Stato di Monferrato. Gassino, perchè era occupato dal predetto Filippo di Savoja, non si potè ricuperare; nè anche il Castello e Terra di Verrucha, perciochè avanti e dopo la venuta del predetto Marchese Teodoro, avevano fatto la fedeltà ad esso Filippo; & il simile intervenne del Castello e Terra di Leinico.

L'anno predetto Millesimo trecentesimo settimo, alli cinque del mese di Maggio, il Marchese Teodoro pose gagliardo assedio al luogo di Montecalvo, il quale era armato delle genti Provinciali di Carlo Re di Sicilia, e di buon numero di banditi Astegiani, & una notte entrò nel borgo della Terra; ma non successero le cose come lui desiderava. E perchè nel campo correva voce, che le genti d'arme del predetto Re Carlo con Rinaldo di Leto suo gran Seneschalco, le quali per fin dell'Anno MCCCV. erano state mandate nelle fauci di Piemonte, & erano lancie, ovvero uomini d'arme cento, e ducento balestrieri, per pigliare il giuramento della fedeltà di quelli della Città d'Alba, e Montevico, Cherasco, e Savigliano, dovevano venire a soccorrere Montecalvo; & ancora per dubbio, che aveva di Filippo di Savoja, e di Ludovico suo cugino Prencipe d'Acaja, i quali essendosi confederati col memorato Re Carlo, avevano diffidato esso Teodoro per lettere loro, date a Cherio alli diecinove, & alli ventiuno del predetto mese: si partì dall' assedio del predetto luogo di Montecalvo con l'esercito suo, e con tutto l'apparato di macchine, tormenti, & altri instrumenti bellici, che egli aveva contro esso luogo; e cavalcò sopra quello di Lù e di Vignale. E perchè tutti due essi luoghi si tenevano a nome del Marchese di Saluzzo, al quale avevano fatto la fedeltà: il Marchese Teodoro tra l'uno e l'altro collocò l'esercito suo; ma noon potendo i terrieri di essi luoghi tollerare l'assedio, fecero la fedeltà al predetto Marchese Teodoro; cioè quelli di Lù alli dieci, e quelli di Vignale alli dodici del mese di Giugno del predetto anno, con la seguente condizione: che se per tutta l'ultima settimana del mese di Luglio prossimo esso Marchese Teodoro non potesse discacciare il Marchese di Saluzzo, il quale aspettavano con l'esercito suo da i campi, dove si fermeria col predetto esercito, esse Comunità, & uomini rimanessero in quel grado, nel quale erano per avanti la predetta fedeltà. E non venendo esso Marchese di Saluzzo nel tempo del detto mese, ovvero essendo esso Teodoro così forte, chè venendo il predetto Marchese di Saluzzo, lo potesse discacciare fra dieci giorni dopo che gli saria dato notizia della venuta sua: la fedeltà, e giuramento per loro fatto al prefato Marchese Teodoro fosse ferma, e dovesse durare perpetuamente. E ricevuto che ebbe le dette fedeltà, volendosi provedere, e fortificare l'esercito suo, in modo che sopravenendo gl'inimici, i quali si gloriavano di volere venire, & ritrovarsi potente per far loro resistenza, & ottenere la fedeltà a lui fatta per gli uomini di esse Terre, fece intendere a i Vassalli, a' popoli del dominio, che dovessero ritrovarsi nell'esercito suo, nella forma, che si contiene nelle lettere, che quì sotto seguono.

„ THeodorus excellentissimus Domini Im-
„ peratoris Græcorum filius, Marchio
„ Montisferrati, universis & singulis Vassal-
„ lis, Castellanis, Potestatibus, Communibus-
„ & singularibus personis, sibi fidelibus & di
„ lectis suam gratiam, & salutem. Ecce
„ quod consilio Procerum, & Vassallorum no-
„ strorum decrevimus exercitum facere gene-
„ ralem ad defensionem Terræ nostrę & no-
„ strorum Vassallorum, & hominum, ad ex-
„ terminationem & confusionem rebellium &
„ inimicorum nostrorum, qui se jactant se
„ venturos, & futuros potentiores nobis in
„ campis a Casali Sancti Evasii infra versus
„ Ticinetum, aut Mirabellum, usque Poma-
„ rium; & hoc ultimâ septimanâ mensis Julii
„ proximè venturi, sub conditione & modo,
„ sub quibus Communia, & homines Vigna-
„ lis, & Lù, nobis fidelitates, & homagia
„ juraverunt, videlicet: Si dicti nostri inimici
„ nobis potentiores extiterint, non teneantur
„ nobis ratione juramenti prædicti; si verò
„ non venirent, aut si nos cum amicis nostris
„ potentiores fuerimus, dicta juramenta de-
„ bent esse perpetua, & nobis debent perpe-
„ tuò obedire. Et cum ad ipsum exercitum
„ intendamus personaliter esse cum felici &
„ potenti succursu omnium Civitatum ligæ
„ Lombardiæ, & aliorum undique benivolo-
„ rum, & amicorum nostrorum, utpotè in
„ casu, in quo exaltationis nostræ pendet
„ conditio, & totius Terræ nostræ victoria:
„ vos, & quemlibet vestrûm tenore præsen-
„ tium requirimus, & monemus, & sub pœ-
„ na amissionis feudorum, & beneficiorum
„ omnium, quæ tenetis à nobis, & totius
„ boni, & mali, quod vobis inferre possu-
„ mus, districtè præcipiendo mandamus, qua-
„ tenus vos omnes & singuli, nemine excu-
„ sato, præparatis equis, & armis, victuali-
„ bus, & mercandiis, & omnibus aliis neces-
„ sariis, ad ipsum exercitum per spatium
„ unius

„ unius menſis, & ubi nos erimus, aut alibi,
„ ſi vobis mandabimus, vos perſonaliter præ-
„ ſentetis. Qui autem in hoc puncto manda-
„ torum noſtrorum negligens extiterit, vel
„ contemptor, dictas pœnas ipſo jure ſe no-
„ verit incidiſſe, & numquam de nobis ſpem
„ aliquam habeat, ſed ſe noverit noſtri deſer-
„ torem. Dat. in Montebello die decima ſepti-
„ ma Junii, Milleſimo trecenteſimo ſeptimo.

Rinaldo di Leto Seneſcalco del Re Carlo di Sicilia, certificato come gli uomini di Lù, & Vignale avevano fatto la fedeltà al Marcheſe Teodoro, ſotto le condizioni già dette, ſollecitato dal Marcheſe di Saluzzo, il quale aveva intelligenza col Re Carlo predetto, con le genti da piedi e da cavallo di eſſo Re, al tempo deſtinato venne al ſoccorſo di eſſi luoghi, ſotto preteſto di voler ricuperare le Terre donate al Re Carlo pel Marcheſe di Saluzzo col mezzo d'uno de' ſuoi Procuratori; e non molto lontano dal luogo di Vignale fermò l'eſercito ſuo in una pianura. La qual coſa vedendo il Marcheſe Teodoro, poichè ebbe conſigliato quanto il biſogno ricercava, ſi riduſſe al luogo di Ruſignano, e tutto il carico dell'eſercito ſuo commeſſe al Conte Filippone di Languſco, il quale affettuoſamente aveva richieſto, che tutta la cura della guerra laſciaſſe nelle mani ſue. E così avvenne, che commettendoſi la pugna, l'eſercito del Marcheſe fu rotto, e il Languſco fuggendo fu preſo, e mandato in Marſilia, dove ſtette carcerato, per fin' a tanto che Oppicino Spinola, ſuocero del Marcheſe Teodoro ottenne la liberazione ſua ſotto queſte condizioni e patti, che eſſo Oppicino foſſe obligato di ſoccorrere il Re Carlo per conquiſtare il Regno di Sicilia, con dieci galee de' Genoveſi armate, alle ſpeſe però d'eſſo Re, & ſotto alcuni altri patti e convenzioni celebrate tra di loro, mediante le quali il predetto Re fece rimettere e rilaſciare ad Oppicino Spinola il poſſeſſo de' luoghi di Monte-calvo, e Vignale per figurtà e ſicurezza della dote di Argentina ſua figliuola maritata al Marcheſe Teodoro, le quali Terre per fin all'ora erano ſtate occupate per eſſo Re Carlo ſotto colore della già detta fraudolente donazione a lui fatta pel predetto Marcheſe di Saluzzo. E così l'Anno Milleſimo trecenteſimo nono alli nove del meſe di Genajo la Comunità, & uomini di Montecalvo fecero il giuramento di fede al Marcheſe Teodoro; e Filippo di Savoja Principe d'Acaja eſpugnò il Caſtello della Rocca, e quello di Settimo in Canaveſe.

Del Marcheſe Teodoro, e di quanto nel principio della dominazione ſua in Monferrato intervenne, Ruffino Ventura Aſtenſe ne ha ſcritto le ſeguenti parole.

„ Theodorus filius Imperatoris Græcorum
„ appulit Januam, & cepit in uxorem filiam
„ Oppicini Spinulæ tunc Capitanei Januæ,
„ nomine Argentinam; deinde venit Caſale,
„ & cum eo venit Philipponus de Languſco.
„ Marchio Salutiarum, & forenſes Aſtenſes
„ occupaverant majorem partem Terræ Mon-
„ tisferrati, & prohibebant Theodoro Mar-
„ chioni toto ſuo poſſe, ne Marchionatum
„ intraret; qui cum ſoldatis militibus pluribus
„ venit circa Pontiſturiæ, & obſedit eum, & ibi
„ ſtetit, donec Caſtrum, & Villam habuit ad
„ voluntatem ſuam, deinde venit Montem-
„ bellum, & ipſum obtinuit ſine contradictio-
„ ne aliquorum.

„ Anno præſenti Princeps Achayæ, & Aſten-
„ ſes fuerunt in feſto S. Michaëlis ad collo-
„ quium cum dicto Theodoro ad pontem
„ Ruptæ, qui eſt prope Grazanum, quo viſo
„ Princeps oſculo Judaico, & amplexatis ejus
„ brachis oſculatus eſt eum; & ibi verba bona
„ & utilia pro ipſo, & Aſtenſibus locuti fue-
„ runt, volentes dictum Theodorum auxilia-
„ ri ad recuperandum Terram Marchionatus
„ Montisferrati. Prædictus Theodorus illud
„ idem promiſit Aſtenſibus, & eos juvare con-
„ tra Marchionem Salutiarum & forenſes
„ Aſtenſes. Princeps ibi præſens dixit: ibimus
„ Aſt, & habito conſilio Deo dante prædicta
„ adimplebimus. Ipſâ verò die Aſtenſes affe-
„ ctantes prædicta adimplere, quæ in dicto
„ colloquio tractata fuerant, dixerunt Prin-
„ cipi, quod ei placeret facere unà cum
„ Aſtenſi populo ſocietatem cum prædicto
„ Theodoro, prout tractatum fuerat, quibus
„ Princeps furioſè reſpondit: pater Theodori,
„ & ejus filii inimici mei ſunt, & nolo ejus
„ ſocietatem, nec ligam. Et vobis Aſtenſibus
„ dico, & præcipio, in quantum tenemini ſa-
„ cramento ſocietatis noſtræ, quod cum dicto
„ Theodoro ſocietatem, nec ligam faciatis.
„ Quo audito mirati ſunt Aſtenſes, dicentes:
„ unde hoc? ſed vidimus te cum prædicto
„ Theodoro amplexis brachiis oſculari. Et
„ multis blandis verbis locuti ſunt Principi
„ prædicto, ut eos permitteret prædicta adim-
„ plere; quibus ipſe Princeps acquieſcere no-
„ luit. Aſtenſes abeuntes iverunt, & firmave-
„ runt ſocietatem prædictam, prout ordina-
„ tum fuerat.
„ Paulo poſt Theodorus prænominatus Mar-
„ chio Montis-ferrati obſedit Montem-calvum,
„ conſtruens ibi mangana plura; milites Aſten-
„ ſes, & aliqui pedites ibi erant. Federicus
„ de Salutiis & forenſes Aſtenſes intus Mon-
„ tem calvum erant. Rex Carolus, antequam
„ prædicta fierent, & prædictus Theodorus
„ citra mare veniſſet, miſerat Aſt Ægidium
„ ejus generalem Procuratorem ad ineundum
„ de novo firmam ſocietatem & amicitiam
„ veram, causâ recuperandi Terram, quam
„ Marchio Salutiarum olim occupaverat Ca-
„ rolo magno Regi, cupiendo Marchionem
„ prædictum ex ejus patrimonio & hereditate,
„ ſi poſſet, expellere. Nondum Rex prædi-
„ ctus Cuneum habuerat, nec Villas, nec
„ prædictum ſubjugaverat Marchionatum.
„ Aſtenſes audientes hæc gaviſi ſunt valde,
„ & intrantes cum Ægidio domum Principis,
„ Ægidius Principem ſalutavit, promittens ei
„ expreſſo pacto, tamquam Procurator præ-
„ dictorum, ſi ei placeret juvare ad rehaben-
„ dum Terram Cunei ſuperius nominatam,
„ reſiduum, quod ultra prædictam Terram
„ acquirerent, tertia pars eſſet Aſtenſium, &
„ alia Regis, & alia Principis & plus eidem,
„ ſi petere vellet, ſcilicet Barge, & Revellum,
„ & etiam juvaret ei ad recuperandum Cla-
„ vaxium, & circumſtantes Villas. Princeps
„ habito conſilio omnia recuſavit. Ægidius
„ verò habita reſponſione à prædicto Principe
„ iratus eſt valde, & coram aliquibus Aſten-
„ ſibus jurando dixit, quod Rex Carolus in
„ brevi Principatum Achayæ occupabit. Eâ-
„ dem die Ægidius prædictus in Provinciam
„ ad Regem perrexit, & prædicta, quæ geſta
„ fuerant, per ordinem narravit, & plus, quod
„ prædictus Princeps Aſtenſes coëgit ſacra-
„ mento expreſſo, quòd dictum Regem in
„ ejus

Digitized by Google

„ ejus dominum non eligerent in æternum. „ Audiens hæc Rex iratus eſt, & filium ſuum „ nomine Duca miſit in obſidionem Principa- „ tus Achayæ, qui prædictum Principatum „ occupavit. Ex quo Philippus de Sabaudia „ prænominatus Princeps uxorem, & plures „ ſapientes eidem Regi miſit, qui nihil facere „ potuerunt. Videns autem Princeps, quod „ nihil proficeret, de novo pactum ſecretum „ fecit cum Raynaldo de Letho, qui nondum „ in Provinciam iverat, non ſcientibus Aſten- „ ſibus. Eâdem hora Raynaldus prædictus, „ & Princeps, ſtante Marchione Montis-ferrati „ in obſidione Montiſclavi, prout dictum eſt „ ſupra, congregata multitudine virorum bel- „ lantium, multitudinem curruum eis victua- „ lia portantium aggreſſi ſunt, ſperantes ex „ bonis Aſtenſium onerari, quamvis vacui re- „ ceſſerunt. Marchio Salutiarum fraudolenti „ dono Montem-calvum, & Vignale Regi de- „ derat, quorum Caſtra ex viris Provincialibus munita erant; & ideo prædicti Seneſcalcus, & Princeps euntes ibi, dicebant, quod „ volebant expellere præfatum Marchionem „ de Terra Regis. Quo audito Marchio, & „ Aſtenſes, qui cum eo erant, timuerunt, & „ eâdem horâ ſurgentes, irati ab obſidione „ Montiſcalvi, unuſquiſque reverſus eſt do- „ mum ſuam. Sequenti die Raynaldus de „ Letho, & Princeps prædictus, & cum eis „ circa quindecim millia peditum, & milites „ quingenti venerunt in campis Tongi, & ſub „ ſpecie emendi victualia, & per aliquot dies „ in Aſt velle remanere ad ſe reficiendum, „ quia quaſi mortui ſame erant, volebant „ Civitatem Aſtenſem intrare, & eam ſub eo- „ rum dominio retinere. Aſtenſes præſentien- „ tes hæc petitionem negaverunt. Princeps „ verò volens de his ſe excuſare, dicebat, „ quod Aſtenſes nolebant ei ſolvere pecuniam, „ quam ei debebant. Marchio Montis-ferrati „ ſequenti menſe Octobris intravit quadam „ nocte à parte Montiſcalvi, quæ dicitur la „ Serra, ſperans intrare in Villam Montiſcal- „ vi, & ibi ſtans per tres dies nihil facere „ potuit. Sequenti menſe Decembris Marchio „ Montis-ferrati nocte intravit Caſtellum Cla- „ vaxii, & ipſum, & Villam tenuit, & tenet, „ & Sanctum Raphaëlem, & alia Caſtra cir- „ cumſtantia, præter Gaſſinum, quem Princeps „ cum militibus Aſtenſibus ex vi cum man- „ ganis ceperat; & illi de Caſtignole ex ti- „ more ſub pacto facti etiam ſunt fideles præ- „ dicti Principis ante & poſt adventum præ- „ fati Marchionis. Prædicti Princeps, & Se- „ neſcalcus obſederunt Laynicum, & ipſum „ ceperunt cum manganis, & intus erat Squar- „ za de Quarantis; & ibi ſtantes mortuus fuit „ unus ex majoribus Provinciæ; finaliter Vil- „ lam & Caſtrum Laynici habuerunt ad vo- „ luntatem ſuam.

„ Robertus Siciliæ Rex natus Caroli Secun- „ di venit in Lombardiam Anno Milleſimo „ trecenteſimo decimo, & appulit in Burgo „ Cunei die decimo menſis Junii; deinde ve- „ nit in Montem-vicum, Foſſanum, Savilia- „ num, Claraſchum, & Albam. Philippus „ Sabaudiæ tunc ſtans in Aſt timuit, ne „ Aſtenſes ipſum Robertum in Regem eligerent, quia fama erat, quod Aſtenſes præ- „ dictum Regem in Lombardiam fecerant ve- „ nire, ac etiam dicebatur, quod Oppecinus „ Spinula tunc forenſis Januenſis, promiſerat „ ei Januam dare. Tunc prædictus Philippus

A „ congregata multitudine majorum Aſtenſium, „ propoſuit, quod timebat, ne ipſi Aſtenſes „ in eorum Dominum eligerent præfatum Re- „ gem, quia inimicus præfati Principis erat. „ Sciendum eſt autem, quod tunc erat in Aſt „ Epiſcopus Baſileæ, & alius Epiſcopus, & „ Loyſius de Sabaudia, Oratores miſſi ab Hen- „ rico Rege Alamanniæ, qui in Imperatorem „ erat electus, & confirmatus à Summo Pon- „ tifice; qui Oratores in majori Conſilio „ Aſtenſi propoſuerunt ex parte Imperatoris „ prædicti, ne Aſtenſes alicui ſubjugarentur, „ & maximè ſub jugo Regis Siciliæ; notifi- „ cantes pro certo, quod prædictus Imperator uſque ad Kalend. Septembris veniet in

B „ Lombardiam. Tunc Aſtenſes benignè dictis „ Ambaſciatoribus, & Philippo jam dicto re- „ ſponſum dederunt, dicentes: ſervi ſumus „ Domini Imperatoris, & omnibus diebus „ alium Dominum non habemus, nec habe- „ bimus præter illum; & alia verba pulcherri- „ ma Ambaſciatoribus dederunt, prout melius „ potuerunt. Poſt hæc Oratores præfati ive- „ runt ad Cuneum, ubi erat Robertus Siciliæ „ Rex; deinde iverunt Savonam, Januam, & „ Piſas, portantes ex parte Imperatoris ſimi- „ lia verba. Tunc Aſtenſes ordinaverunt mit- „ tere Albam octo Oratores, quia ibi erat „ Robertus Siciliæ Rex, & congregato majori „ Conſilio firmatum fuit ibi, quod unus Sin-

C „ dicus iret ad dictum Regem, qui haberet „ poteſtatem generalem faciendi ſocietatem „ & ligam cum prædicto Rege Roberto. Tunc „ Philippus prædictus iratus fuit, & nuntiari „ fecit per majores ſuos, ac etiam ex ore „ proprio dixit Salimbeno Caſſeno electo Sin- „ dico, & Oratoribus electis, ut non irent ad „ dictum Regem; & ſi irent, teneret eos pro „ perfidis inimicis; quod audientes non auſi „ ſunt illuc ire. Sed Bonifacius, qui dicitur „ Pavarinus, Simbaudus de Solario, & Car- „ notus, qui tunc Conſules erant Civitatis Aſt, „ ultra voluntatem præfati Philippi iverunt „ Albam, & ibi Regem invenerunt; qui præ-

D „ fatus Rex multum honorabat præfatos Ora- „ tores, & eis dixit, quod inter alios Lom- „ bardos Aſtenſes, qui nunc Civitatem tenent, „ cariores habere, & eorum fraternitatem & „ ligam affectabat habere. Et ſic præfati Ora- „ tores Aſt miſerunt, ut eis duos Judices mit- „ terent, qui ſcirent dictam ligam & ſocieta- „ tem factam cum præfato Roberto Siciliæ „ Rege. Sed aliqui Judices Aſtenſes Albam „ accedere non auſi ſunt, propter contradi- „ ctionem Philippi Principis Achayæ. Tunc „ prædictus Rex fecit in Alba ligam & con- „ federationem cum Aſtenſibus in hunc mo- „ dum, quod debet eis auxiliari, & prœliari „ contra omnes, qui inimici fuerint illorum, „ qui nunc tenent Civitatem Aſtenſem; &

E „ omnes Aſtenſes poſuit in ſua protectione, „ ubique fuerint; & illud idem prædicto Regi „ promiſerunt Aſtenſes, dando eidem Regi „ marcas centum annuatim boni argenti fini; „ & de his publicum inſtrumentum factum „ fuit. Sequenti die Dominica prædictus Rex „ cum uxore ſua venerunt Aſt, & cum eis „ milites plures bene præparati. Viri, & mu- „ lieres Aſtenſes eidem, & uxori multum ho- „ norem fecerunt. Sequenti die in feſto Beati „ Laurentii prædictus Rex convitum magnum „ Aſtenſibus fecit in domo Fratrum Minorum. „ Sequenti die Mercurii XII. Auguſti prædi- „ ctus Rex receſſit, & ivit Alexandriam,

„ &

Digitized by Google

„ & ſubjugavit eam. Eodem anno Sicci de
„ Vignali expulerunt Paſtronos de Vignali,
„ & eorum amicos, & cum eis fuerunt ad
„ expellendum prædictos, Joannes de Solario,
„ Nicolinus Caſenus, & trecenti viri de Vil-
„ lis Aſtenſium, & diruerunt omnes domos
„ de Paſtronis. Sequenti menſe Junii Theo-
„ dorus Marchio Montis-ferrati volens intra-
„ re Vignale, illi, qui tenebant Vignale,
„ non permiſerunt prædictum Marchionem
„ intrare. Tunc in parvo inſtanti prædictus
„ Marchio vaſtavit Vignale. Sequenti menſe
„ forenſes de Vignali ceperunt plures de di-
„ cta Villa, & occiderunt.

„ Henricus Lucemburgi Comes factus eſt
„ Alamanniæ Rex Anno milleſimo trecente-
„ ſimo nono, deinde Imperator eſt electus
„ per Clementem Summum Pontificem, qui
„ ante fuerat Archiepiſcopus de Bordello;
„ & iiſdem temporibus tenebat Sedem in
„ ....., nec umquam Romæ fuerat, poſt-
„ quam factus eſt Papa. Tunc dictus Henri-
„ cus Nuntios ſuos miſit per univerſum Im-
„ perium, ut adventum ejus expectarent, nec
„ aliis obedirent. Et hoc, quia Robertus na-
„ tus Caroli Secundi occupaverat Cuneum,
„ Albam, & alia loca Pediſmontis, & vene-
„ rat Aſt, cauſa ſubjugandi Aſt, ut ſupra
„ ſcriptum eſt, nec potuit; & hoc fuit Anno
„ Milleſimo trecenteſimo decimo de menſe
„ Auguſti. Tunc fuit Alexandriæ, & ſubju-
„ gavit eam. Et tunc Gulielmus de Invitia-
„ tis Capitaneus Alexandriæ, & illi de Lan-
„ ciavegiis nolentes obedire prædicto Henri-
„ co, exierunt de Alexandria, & occupave-
„ runt plures Villas, prœliantes quotidie con-
„ tra Civitatem. Eodem anno prædictus Hen-
„ ricus congregatâ multitudine militum pluſ-
„ quam tribus millibus, inter quos erant Epi-
„ ſcopus Legienſis, & Archiepiſcopus Treve-
„ renſis, Comes Sabaudiæ nomine Amedeus,
„ Philippus ejus nepos, Dux Brabantiæ, Ugo
„ Delphinus, & Varaldus frater Henrici præ-
„ dicti, qui omnes cum ipſo Henrico appu-
„ lerunt Secutiam menſe Septembris. Orato-
„ res Romani, Philippus de Languſcho, Ma-
„ pheus Vicecomes tunc forenſes Mediolani,
„ Piſani cum centum militibus armatis, &
„ duodecim omnes de majoribus Aſt, iverunt
„ Secutiam, ſperantes, quod Lombardia pa-
„ cificaretur per prædictum Henricum. De-
„ inde venit Taurinum, Taurinenſes fuerunt
„ primi, qui prædicto fidelitatem fecerunt;
„ deinde venit Cherium; etiam illud idem
„ fecerunt; poſt hoc venit Aſt die decimo
„ Novembris MCCCX. & cum eo duxit illos
„ de Caſtello, qui forenſes ſteterant per mul-
„ tos annos. Tunc dictus Henricus * congrega-
„ to Conſilio ordinatum fuit, ut fieret fidelitas
„ eidem, ſicut prædeceſſores Aſtenſes tene-
„ bantur antiquis Imperatoribus. Sciendum
„ eſt, quod Amedeus Comes Sabaudiæ, &
„ Philippus promoverunt dictum Henricum
„ ad veniendum in Lombardiam. Ex quo Phi-
„ lippus Rex Franciæ turbatus fuit, & do-
„ mus Sabaudiæ per manum Francorum Re-
„ gis poſita eſt in ruina, occaſione prædictâ.
„ Paulò poſt dictus Henricus die XII. De-
„ cembris exivit de Aſt.

L'anno predetto il prefato Enrico Imperatore nella Città d'Aſti inveſtì Teodoro del Marcheſato di Monferrato nella forma, che nell' eſempio quì appreſſo deſcritto ſi contiene.

„ Henricus Dei gratia Romanorum Rex
„ ſemper Auguſtus, univerſis Sacri Romani
„ Imperii fidelibus præſentes literas inſpectu-
„ ris, gratiam ſuam, & omne bonum. Re-
„ galis ſolii dignitas laude decoratur & glo-
„ ria, cum ſe ſubjectis benevolam exhibet,
„ ipſorumque petitionibus benignum præſtat
„ aſſenſum. Accedens ſiquidem ad noſtræ Ma-
„ jeſtatis præſentiam nobilis Vir Theodorus
„ Marchio Montis-ferrati fidelis noſter dile-
„ ctus, confeſſus fuit, & publicè recognovit,
„ quod Marchionatus Montis-ferrati cum per-
„ tinentiis ſuis fuit, & eſt feudum nobile & an-
„ tiquum Sacri Imperii, & nunc eſt noſtræ Re-
„ giæ dignitatis, ſupplicando noſtræ Celſitu-
„ dini humiliter & devotè, ut ipſum Marchio-
„ nem pro ſe, & heredibus ſuis, debeamus de
„ dicto Feudo inveſtire, modo & forma,
„ quo & qua Prædeceſſores ipſius Marchionis
„ Montis-ferrati ipſum Marchionatum tenere
„ in feudum à noſtris Prædeceſſoribus con-
„ ſueverunt. Nos itaque devotis ſuis ſuppli-
„ cationibus inclinati, volentes in ipſum Mar-
„ chionem liberalitatem & munificentiam Re-
„ giam exercere, ut ex hoc tam ipſe, quàm
„ alii fideles noſtri ad noſtra obſequia ferven-
„ tius excitentur: ipſum Theodorum Mar-
„ chionem de ſpeciali gratia per baculum Re-
„ galem, quem tenebamus in manibus, ut eſt
„ moris, de toto Marchionatu Montis-ferrati,
„ & pertinentiis ſuis in nobile, rectum, gen-
„ tile, antiquum, avitum, & proavitum Feu-
„ dum pro ſe, & heredibus ſuis recipientem,
„ ſalvo jure Imperii in poſterum, quod ei
„ competit in futurum, ſicut in bono & fideli
„ Vaſſallo, & ſalvo jure cujuſcunque alterius
„ perſonæ Eccleſiaſticæ, & Secularis, & cu-
„ juslibet Communitatis & Univerſitatis, cor-
„ poraliter inveſtimus de Regiæ plenitudine
„ poteſtatis. Remittentes ſibi gratioſè omnes
„ cauſas, propter quas feudum prædictum no-
„ bis foret apertum, ita quod modo idem
„ Marchio pro ſe, & heredibus ſuis dictum
„ Feudum teneat & habeat, ſicut & eo modo
„ & forma, quo & qua Prædeceſſores & ſuc-
„ ceſſores Montis-ferrati habere & tenere
„ conſueverunt, ſalvo jure cujuslibet, ut eſt
„ dictum. Qui Marchio delato ſibi juramento
„ corporaliter tactis Sacroſanctis Evangeliis,
„ juravit eſſe ab hac die in antea fidelis, &
„ legalis nobis, & ſacro Imperio, & noſtris
„ legitimis ſucceſſoribus & non eſſe in loco,
„ ubi amittamus vitam, vel membrum, ho-
„ norem, vel bona Imperii, vel recipiamus
„ in perſona, vel rebus aliquam læſionem,
„ vel ubi mala captione capiamur; quodque
„ nos, & ſacrum Imperium ſuo poſſe ad ma-
„ nutenendum, defendendum, & recuperan-
„ dum noſtra, & Imperii jura adjuvabit. Si
„ etiam guerram, vel offenſionem contra ali-
„ quem fecerimus, vel facere voluerimus, vel
„ contra nos mota fuerit, de ipſo ſuo poſſe
„ nos adjuvabit. Conſilium, quod ab ipſo pe-
„ tierimus, ſecundum conſcientiam ſuam,
„ juſtum & bonum nobis dabit. Secretum ſibi
„ à nobis commiſſum, nemini ſine noſtri li-
„ centia revelabit vel pandet. Læſiones, &
„ injurias noſtras impediet ſuo poſſe; & ſi im-
„ pedire non poterit, nobis per ſe, vel per
„ alium, vel per literas ſuas manifeſtabit.
„ Hæc, & omnia alia & ſingula, quæ in for-
„ ma fidelitatis novæ & veteris continentur,
„ facere, attendere, & obſervare promiſit, &
„ juravit. Et inſuper idem Marchio nobis ſo-

„ lemni

Digitized by Google

„ lemni ſtipulatione promiſit pro ſe, & ſucceſſoribus ſuis per pactum, & ſolemnem ſtipulationem de dicto Marchionatu, de Villis, Caſtris, hominibus dicti Marchionatus, & de perſona ſua, pacem, & guerram, exercitum, & cavalcatam pro nobis, & noſtris ſucceſſoribus facere, & nobis, ac genti noſtræ in dicto Marchionatu dare reductum contra omnes. Renuntiavitque Dominus Marchio beneficio minoris ætatis in omnibus ſupradictis. Acta ſunt hæc in Civitate Aſtenſi in domo, quam inhabitamus. Præſentibus Rever. in Chriſto Patre Domino Arnaldo Sanctæ Mariæ in Porticu Diacono Cardinali, Caſtono Archiepiſcopo Mediolanenſe, Aymo Epiſcopo Gebennenſi, Philippo de Sabaudia, Ugo, & Guido Delphinis fratribus, Philippo de Languſco Comite de Lomello, Gulielmo Abbate Sancti Fremolii Uvacenſis Diœceſis, Aymaro de Pictavio, Oppecino de Loculo de Spinulis, Simone Advocato de Lomello, Antonio de Fiſſerago de Laude, & pluribus aliis fidedignis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc noſtræ inveſtituræ, conceſſionis, & remiſſionis paginam infringere, vel ei in aliquo auſu temerario contraire; quod qui facere præſumpſerit, gravem noſtræ Majeſtatis offenſam ſe noverit incurſurum. In cujus rei teſtimonium præſentes literas ſcribi, & noſtræ Majeſtatis ſigillo juſſimus communiri. Dat. ſeptima Kalend. Decembris, Indictione octava, Anno Domini Milleſimo trecenteſimo decimo, Regni verò noſtri ſecundo. Ego Frater Henricus Tridentinus Epiſcopus Sacræ Imperialis Aulæ Cancellarius vice Domini Henrici Colonienſis Archiepiſcopi Sacri Imperii per Italiam Archicancellarii recognovi.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo decimo terzo, Indizione undecima alli quattordici del meſe di Luglio, Enrico VII. Imperatore eſiſtente nella Città di Piſa, l'anno del Regno ſuo quinto, e dell'Imperio ſecondo, nel publico parlamento convocato nella ſala del palazzo Imperiale di eſſa Città, per ſua Imperiale ſentenza privò come ribelli dell'Imperio, e ſottopoſe all'Imperiale bando le Città di Pavia, Vercelli, Aſti, & Alba, e i Caſtelli, e Terre di Aleſſandria, Valenza, & Caſale di Santo Evaſio, e Filippone, il quale s'intitulava Conte di Languſco, Simone di Colobiano di Vercelli, e l'altre particolari perſone di eſſi luoghi deſcritte nel piede di eſſa ſentenza, di ogni privilegio, grazia, ragione, libertà, franchigie, onori, dignità, autorità, ſtatuti, conſuetudine, mero e miſto imperio, pedagi, tolonei, redditi, e proventi, con tutti beni mobili, & immobili loro conceſſi, così per li Sereniſſimi ſuoi Predeceſſori, come da qualunque altro Principe. Pronunziando, che eſſe Città, Terre, e luoghi doveſſero eſſere rovinati fino a i fondamenti, e i foſſati riempiti eguali alla terra, e che più non ſi poteſſero reſtituire in priſtino ſenza Imperiale licenza. Et oltre di ciò mulctò la Città d'Aſti in dieci mila libre d'oro; Pavia in otto mila; Vercelli in ſei mila; Alba in due mila; Aleſſandria in quattro mila; Caſale, e Valenza in mille libre d'oro per caduna di loro, le quali ſi aveſſero ad applicare alla Camera Imperiale. E tale pronunciazione fece, perocchè avendo eſſe Città, Terre, e luoghi riconoſciuto il predetto Imperatore; e preſtatogli il giuramento della fedeltà, alla venuta di Roberto Re di Sicilia figliuolo di Carlo Secondo nimico & eſpugnatore della ragione dell'Imperio in Italia, ſi erano ribellati, & avevano licenziati gli Officiali, e Commiſſarj di eſſo Imperatore, con preſtare favore, & introdurre le genti di eſſo Roberto, al quale avevano fatta la fedeltà, come più ſerioſamente ſi contiene in eſſa ſentenza, della quale fu rogato publico inſtromento da Paolo di Ser Renucio Notajo dell' Imperial Camera, in preſenza de' Magnifici Principi Amedeo Conte di Savoja, Enrico di Fiandra Mareſcalco di eſſo Imperatore, Tomaſo de Septemfontibus, M. Aleſſandro de Luna, M. Bonifacio di Foſſato, M. Ugolino di Vecchio, Buchuo de Beccanis de Orvieto, M. Antonio de Sabaudia Giudice, M. Giovanni di Caſtiglione Giudice, M. Scotto di Santo Germano Profeſſore di Leggi, Ser Franceſco di Piſa Notajo, e Pandolfo di Caſtel Fiorentino Notajo, e di molti altri Conti, Prelati, Baroni, Militi, e copioſe genti.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo decimo quarto Manfredo di Saluzzo figliuolo di Tomaſo, con preteſto della predetta privazione, e ſentenza ſi fece inveſtire della Città d'Alba per sè, e ſucceſſori ſuoi.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo decimo quinto il predetto Marcheſe Teodoro con participazione e conſiglio de' Savj della Corte ſua per la redenzione di Montebello di fiorini vintotto mila, per li quali era obligato detto Caſtello per il fodro Regale, perciocchè doveva andare con Enrico Re de' Romani eletto Imperatore alla Città di Roma per l'aſſunzione della Corona Imperiale, impoſe una taglia, ovvero ſuſſidio a i Vaſſalli, uomini, e Comunità del dominio ſuo, nominati nella nota deſcritta nel protocollo di Franceſco Toſello Notajo del predetto Marcheſe.

L'Anno del Signore Milleſimo trecenteſimo decimo ſeſto, Indizione Nona, il Martedì vigeſimo terzo di Marzo M. Filippo Graſſo, e M. Enrico Torta Sindici, M. Lorenzo Graſſo, Bonifacio Nazara, Conrado Dolio, Oberto di Lia, Guglielmo Baliſtero della parte intrinſica di Caſale; Oberto Moranzano, M. Oberto de Ponte Sindici, Enrico Cane, Manfredo Cane, Manuello Binello, Anſelmo Galone, Rogerio Cane, Pagano Pane della parte eſtrinſeca: Ad onore di Dio, e della Individua Trinità, e della B. V. M. e del B. Evaſio padrone del detto Borgo di Caſale, a nome loro, e delle parti intrinſiche, & eſtrinſiche, & a nome dell'Univerſitade, e Comune di Caſale, fecero pura e mera donazione da valere in perpetuo al Sig. Teodoro Marcheſe di Monferrato, eredi, e ſucceſſori ſuoi, maſchi e femine, i quali diſcenderebbero da lui, o da' ſuoi fratelli diſceſi dall'Imperatrice madre di eſſo Teodoro, di tutto il dominio, giuriſdizione, e ſignoria del predetto Borgo di Caſale, con tutto il mero e miſto impero; ſottomettendoſi alla giuriſdizione, dominazione, e ſignoria del predetto Marcheſe, come vero & ſpecial loro Signore. Promettendogli di difendere il detto Borgo da ogni perſona, Comunità, Collegio, & Univerſità a tutte loro ſpeſe, e di reſtituirgli ogni danno & intereſſe, ch'eſſo Teodoro, ovvero fratelli, figliuoli, & eredi ſuoi poteſſero patire, ſe gli foſſe dato moleſtia, impedimento, o turbazione alcuna da qualunque perſona di che conditione ſi foſſe; Concedendogli ogni ragione, e regalie, con ogni

ogni azione reale, e perſonale, utile, e diretto, pertinente a vero Signore nel predetto Borgo, fini, territorio, & ſua giuriſdizione; Abdicando da ſe ogni autorità e dominio a loro pertinente, e trasferendo il tutto nel predetto Marcheſe, con promeſſa d'obedirgli, e fargli l'omaggio e fedeltà, come veri ſuoi uomini e ſudditi, ſecondo la forma dell'antica e nuova fedeltà. Del che ne fu rogato Inſtrumento da Simone di Brondolano Notajo publico del predetto Marcheſe, in preſenza del Venerabile M. Guglielmo Abate di Locedio, M. Nicolino baſtardo, Giacomo di Gabiano, Conrado Pelluco, Giorgio Ferrarotto Giudici, Enrico di Cocconato, Enrico di Santo Stefano, Ricardo di Santo Mauro, Bonifacio di Cocconato, Francino di Santo Georgio, Don Macario d'Alfiano Priore di Secuſia, & Oberto di Saliceto Notajo.

L'Anno predetto MCCCXVI. Violante Imperatrice di Conſtantinopoli figliuola di Guglielmo Seſto Marcheſe di Monferrato, madre del memorato Marcheſe Teodoro, paſsò all'altra vita; & il predetto Teodoro, come egli ſcrive nell'Iſtoria ſua, andò in Grecia, sì per conſolare l'Imperatore Andronico ſuo padre, come ancora gli altri parenti, & amici ſuoi, per cagione della tribulazione della guerra de' Tartari, Turchi, Barbari, e mali Criſtiani, i quali infeſtavano l'Imperio, dove fece dimora anni due, o in circa.

„ Anno Domini Milleſimo trecenteſimo de-
„ cimoſeptimo Oppicinus Spinula obiit ex fe-
„ bre in Serravalle, & in ſuo teſtamento le-
„ gavit filiæ ſuæ uxori Marchionis Montis-
„ ferrati omnia jura, quæ habebat in Serra-
„ valle: *così Ruffino Ventura.*

L'Anno Milleſimo trecenteſimo decimonono, Indizione ſeconda, una Domenica, che fu alli dieci del meſe di Giugno il predetto Teodoro Marcheſe, ritornando di Grecia, giunſe a Venezia con tutta la famiglia ſua, cioè Pietro di Riparia Conte di Valperga, Franceſco di Santo Giorgio, Oddone di Rozone, Brandaliſio di Cocconato, Giovanni di Montilio, Sozio di Tilio, Giovanni di Romano, Nicolino di Santo Sebaſtiano, Guglielmo di Cella, Verulpho di Caſtiglione, Guercio d'Alfiano, Guglielmo di Santo Stefano, Nicolino Narrato, Perrucono, Nicolino di Fabrica Notajo, & Franceſchino Torſello Notajo.

L'Anno medeſimo MCCCXIX. il predetto Marcheſe, convocato e congregato un generale parlamento nel Caſtello di Chivaſſo, con partecipazione e conſultazione di Manfredo Marcheſe di Saluzzo, Oberto Abate Fructuarienſe, & B. Abate di Grazano, e d'altri Vaſſalli ſuoi. Primieramente ordinò che ſi doveſſe far pace e concordia tra le parti di quelli de Canibus, & de Turtis co i ſeguaci loro della parte ſuperiore di Caſale Santo Evaſio; e la parte de Graſſis, de Bazanis, e ſeguaci della parte inferiore, e celebrò alcune altre ordinazioni, delle quali ne fu rogato inſtrumento da Franceſco Torſello Notajo di eſſo Marcheſe Teodoro nella ſeguente ſentenza.

„ In Chriſti nomine amen. Anno ejuſdem
„ Milleſimo trecenteſimo decimo nono, Indi-
„ ctione Secunda, die tertia menſis Septem-
„ bris. In Palatio Caſtri Clavaxii in ſolerio
„ ſuperiori, ibidem convocato & congregato
„ colloquio & parlamento generali, ordinato
„ per Illuſtrem & Magnificum Virum Domi
„ num Theodorum Marchionem Montis-fer-
„ rati, pro bono & pacifico ſtatu ipſius Do-
„ mini Marchionis, & totius ſui Marchiona-
„ tus, & omnium Vaſſallorum & hominum ejuſ-
„ dem. Ad quod colloquium venerunt infra-
„ ſcripti Vaſſalli, nobiles, & populares Terræ
„ ipſius Domini Marchionis, ad petitionem
„ & mandatum prædicti Domini Marchionis;
„ in quo colloquio & parlamento, habita
„ prius diligenti deliberatione, examinatione,
„ & conſilio Magnifici Viri Domini Manfredi
„ Marchionis Saluciarum, & Dominorum
„ Uberti Abbatis Fructuarienſis, & B. Abba-
„ tis Monaſterii de Grazano, & Procerum,
„ & Conſiliariorum Curiæ ejuſdem, & etiam
„ infraſcriptorum Vaſſallorum: Primo ordi-
„ navit de conſilio prædictorum pacem & con-
„ cordiam partium de Caſali Sancti Evaſii,
„ ut infra.

„ Cum Illuſtris & Magnificus Dominus
„ Theodorus Excellentiſſimi Imperatoris Græ-
„ corum filius Porphirogenitus, Marchio
„ Montis-ferrati, & Dominus Generalis dic-
„ ti Burgi Caſalis, pronuntiaſſet, & fe-
„ ciſſet tempore, quo dictæ partes de Caſa-
„ li ipſum locum Caſalis eidem reddiderunt,
„ tamquam Terram propriam ipſius, bo-
„ nam pacem perpetuò valituram, & dura-
„ turam inter partem de Canibus, & de Tur-
„ tis, & de omnibus ſeguacibus ipſius partis
„ ſuperioris de Caſali, & partem de Graſ-
„ ſis, de Bazanis, & de omnibus ſeguacibus
„ ipſius partis inferioris de Caſali, quam pa-
„ cem & concordiam Sindici, & Procurato-
„ res ipſarum partium, ſuo nomine, & par-
„ tium prædictarum, & cujuslibet ſingularis
„ perſonæ ipſius loci fecerunt, & ipſæ partes,
„ oſculo pacis interveniente, ipſam ratifica-
„ runt & approbarunt in manibus prædicti
„ Domini Marchionis Domini ipſarum; Pro-
„ mittentes ipſam pacem ſub certis pœnis,
„ obligationibus, & juramentis attendere, &
„ nullo tempore contrafacere, vel venire;
„ quam pacem prædictæ partes non obſerva-
„ verunt, ſed ipſam violarunt, committendo,
„ & faciendo ſibi ad invicem plures offenſio-
„ nes reales & perſonales, damna atque in-
„ jurias. Qui Dominus Marchio tanquam Do-
„ minus dicti loci de Caſali volens ipſas par-
„ tes, & quemlibet ipſarum, & etiam quam-
„ libet ſingularem perſonam ad bonam con-
„ cordiam & pacem reducere, & ipſam Ter-
„ ram ad bonum ſtatum & pacificum ipſius
„ Domini Marchionis, & ipſarum partium,
„ & dictæ Terræ de Caſali ad honorem Dei,
„ & Beatæ Mariæ ſemper Virginis, & om-
„ nium Sanctorum, & Sanctarum, & Beati
„ Evaſii patroni dicti loci de Caſali, habitâ
„ prius diligenti deliberatione, & examina-
„ tione, & conſilio Magnifici Viri Domini
„ Manfredi Marchionis Saluciarum, & Con-
„ ſiliariorum Curiæ ſuæ & infraſcriptorum
„ Vaſſallorum ſuorum: præcepit tanquam Do-
„ minus Generalis dicti loci de Caſali, Do-
„ mino Jacobo Calcagno Juriſperito, & Gu-
„ lielmo Cani Sindicis & Procuratoribus di-
„ ctæ partis ſuperioris, & Manfredo Turtæ,
„ & Albertino Graſſo Sindicis & Procurato-
„ ribus dictæ partis inferioris, ut dictam pa-
„ cem aliàs per ipſum Dominum Marchio-
„ nem factam & pronunciatam ſuo nomine,
„ & nomine ipſarum partium, & cujuslibet
„ ſingularis perſonæ ipſius loci; quarum par-
„ tium ſunt Sindici & Procuratores, debeant
„ approbare, & ratificare, ac confirmare ſub
„ pa-

„ pactis, conventionibus, promiſſionibus, obligationibus, atque juramentis, ut in ipſa pace plenius continetur. Et quod prædicti Sindici, & Procuratores ſuo nomine, & quo ſupra, de omnibus offenſionibus, maleficiis realibus & perſonalibus, injuriis, damnis datis & commiſſis, quocunque modo perpetratis ab ipſis partibus, vel aliqua ipſarum verſus aliam, & a qualibet ſingulari perſona alteri perſonæ poſt dictam pacem pronuntiatam inter partes prædictas, debebant oſculo pacis interveniente facere bonam pacem & concordiam perpetuò valituram & duraturam inter ipſas partes, & quamlibet ipſarum, & etiam quamlibet ſingularem perſonam. Remittendo ſibi ad invicem ſuo nomine, & quo ſupra, omnes offenſiones reales & perſonales, & omnia damna & omnes injurias factas, commiſſas, & perpetratas per ipſas partes, & per quamlibet ipſarum verſus alteram partem, & per quamlibet ſingularem perſonam ipſarum partium, & ſequacium earumdem; & quod nullo tempore contrafacient: nec venient; ſed perpetuò ipſam pacem ſuo nomine, & quo ſupra, attendent & obſervabunt, ſub pœnis in dicta pace alias pronuntiata contentis, & ultra ſub pœnis & bannis arbitrio ipſius Domini Marchionis auferendis. Salvâ; & reſervatâ ipſi Domino Marchioni tamquam Domino juſtitiâ de dictis offenſionibus, maleficiis, damnis, & injuriis commiſſis per ipſas partes, & quamlibet ipſarum verſus alteram, & quamlibet ſingularem perſonam ipſarum partium verſus alteram perſonam, & ſequacium earum dem. Et etiam ſalvo, & reſervato eidem Domino Marchioni arbitrio de reſtitutione facienda de damnis & offenſionibus commiſſis, ut ſupra, per ipſas partes, & quamlibet ipſarum, & per quamlibet ſingularem perſonam verſus alteram, ut ei videbitur utilius expedire in præmiſſis. Et etiam ſalvo, & reſervato ipſis partibus, & cuilibet ipſarum; & etiam cuilibet ſingulari perſonæ jure petendi reſtitutionem & juſtitiam coram ipſo Domino Marchione, aut officialibus ejuſdem, ad utilitatem dicti D. Marchionis. De quibus procurationibus, & ſindicatis apparet per duo Inſtrumenta ſcripta, unum per Ubertinum de Ilia Notarium de Caſali de ſindicatu partis inferioris, currente Milleſimo trecenteſimo decimo nono, Indictione ſecunda &c. Aliud verò per manum Antonii de Pulia Notarii de Caſali de ſindicatu partis ſuperioris eodem Milleſimo, & Indictione.

„ Nomina quorum Conſiliariorum ſunt hæc. Primò Dominus Stephanus Syropolus Ambaſciator Sereniſſimi D. Imperatoris Græcorum, Dominus Federicus de Salutii, Dominus Petrus de Sancto Georgio, Dominus Nicolinus baſtardus, Dominus Petrus de Riparia, Dominus Franciſcus de Sancto Georgio, Dominus Obertus de Calix, Dominus Petrus de Nazadio, Dominus Merlus de Sancto Sebaſtiano, Dominus Bertramus Advocatus, Dominus Emanuel de Coconato, Dominus Antonius de Montilio, Dominus Jacobus de Gabiano, Dominus Gulielmus de Ozano, Dominus Bernabos de Altavilla, Dominus Federicus de Sancto Stephano, Dominus Alcherius Merlus, Dominus Emanuel de Achato, Dominus Lancea de Cortiſellis Judex, Dominus Henricus de Cocconato, Dominus Germanus della Sala; & omnes infraſcripti Vaſſalli, nobiles, & populares conſtituti in dicto colloquio & parlamento generali. Præſentibus teſtibus Domino Uberto Dei gratia Abbate Sancti Benigni, Domino Bartholomæo Abbate Monaſterii Sancti Victoris de Grazano, Domino Priore Polentii, Domino Fratre Raynerio de Caſtegnalicio, & pluribus aliis.

„ Ibidem incontinenter dictis Anno, Indictione, & die, & præſentibus omnibus ſupradictis, infraſcripti Sindici, & Procuratores dictarum partium, quarum ſunt Sindici & Procuratores, ſuo nomine, & quo ſupra ipſarum, & cujuslibet ipſius, & etiam cujuslibet ſingularis perſonæ, & omnium ſequacium partium prædictarum, audito prædicto præcepto & mandato eis facto per ipſum Dominum Marchionem, & volendo eidem Domino Marchioni tamquam Domino obedire, & dictum præceptum & mandatum obſervare & attendere, bono zelo, & eorum ſpontanea voluntate prædictam pacem aliàs pronuntiatam inter ipſas partes, ut ſupra dictum eſt, laudaverunt, approbaverunt, & ratificaverunt omni modo & forma, quibus melius & validius potuerunt; ſuo nomine, & nomine partium prædictarum, quarum ſunt Sindici & Procuratores. Volendo ipſam pacem habere perpetuam firmitatem, ſicut in ipſa, in omnibus, & per omnia plenius continetur. Et etiam de omnibus offenſionibus, maleficiis, realibus & perſonalibus, damnis, & injuriis commiſſis & perpetratis poſt pacem prædictam per ipſas partes, & quamlibet ipſarum verſus alteram, & per quamlibet ſingularem perſonam verſus alteram perſonam, prædicti Sindici & Procuratores ſuo nomine, & quo ſupra, pacem bonam, & concordiam perpetuo valituram & duraturam inter ipſas partes voluerunt, & quamlibet ipſarum, & ſeguacium, & quamlibet ſingularem perſonam, oſculo pacis interveniente. Remittendo, & faciendo ſuo nomine, & quo ſupra, pacem, finem, remiſſionem, & omnimodam abſolutionem de omnibus & ſingulis offenſionibus, damnis, injuriis, maleficiis realibus & perſonalibus commiſſis, ut ſupra dictum eſt, prout in dicto præcepto plenius continetur; ſalvo & reſervato ipſi Domino Marchioni tamquam Domino, quod juſtitiæ duxerit requirendum, de commiſſis & perpetratis per ipſas partes, & quamlibet ipſarum, ut ſupra; & de reſtitutionibus faciendis, prout ipſi D. Marchioni videbitur expedire. Et etiam ſalvo ipſis partibus, & cuilibet ipſarum, & etiam cuilibet ſingulari perſonæ petendi reſtitutionem, & juſtitiam coram ipſo Domino Marchione, & officialibus ejuſdem ad voluntatem ipſius Domini Marchionis. Quam ratificationem, approbationem, & pacem, & omnia & ſingula ſupraſcripta, infraſcripti de Caſali confiniati in loco Calvaxii de dictis partibus, de mandato dicti Domini Marchionis laudaverunt, approbaverunt, ratificaverunt, & confirmaverunt. Promittendo prædicti, & quilibet prædictorum, omnia & ſingula infraſcripta perpetuò attendere, & obſervare, & nullo tempore contrafacere, vel venire; & inter

„ ſe.

„ ſe ad invicem prædicti confirmari, & quili-
„ bet ipſorum fecerunt pacem perpetuò va-
„ lituram & duraturam, oſculo pacis inter-
„ veniente, de omnibus & ſingulis ſupra-
„ ſcriptis.

Nomina quorum confirmatorum de parte de Canibus ſunt hæc. Primo.

„ Dominus Jacobus Calcaneus.
„ Gulielmus Canis.
„ Philipponus filius Henrici Canis.
„ Manfredus Canis.
„ Raymundus Panis.
„ Jacobus Buſtarinus.
„ Anſelmus Galonus.
„ Guido Galonus.
„ Franciſcus filius Oberti de Ponte.
„ Gulielmus de Ponte Notarius.
„ Obertus Moranzanus.
„ Fazonus Moranzanus.
„ Teſta Ferragata.
„ Anſelmus Scazotus.
„ Gulielmus Rubeus.
„ Fazonus filius Magiſtri Antonii de Serra.

Nomina illorum de parte de Graſſis ſunt hæc. Primo.

„ Henricus filius D. Odoardi Bazani.
„ Franciſcus Bazanus.
„ Dam Graſſus.
„ Antonius filius Antonii Graſſi.
„ Laurentius de Gereto.
„ Franciſcus filius qu. D. Gulielmi Turtæ.
„ Obertus filius Germani Mangiacabalii.
„ Gulielmus de Gilio.
„ Franciſcus de Bolcholo.
„ Ruffinus frater Petri de Cerviaſco.
„ Filius Petri Caudani.
„ Joannes frater Gulielmi Stracati.
„ Conradus Pellerius.
„ Henricus de Garofola.

„ Qui Sindici, & Procuratores ſuo nomi-
„ ne, & quo ſupra, & prædicti confirmati,
„ & quilibet ipſorum, ad majorem firmitatem
„ & robur omnium prædictorum corporaliter
„ ad Sancta Dei Evangelia tactis ſcripturis
„ juraverunt omnia & ſingula ſupradicta ſuo
„ nomine, & quo ſupra, attendere, & obſer-
„ vare, & nullo tempore contrafacere, vel
„ venire, ſub obligatione omnium ſuorum
„ bonorum, & cujuslibet earum partium,
„ quarum ſunt Sindici & Procuratores.
„ Secundo in prædicto parlamento generali
„ præſentibus omnibus & ſingulis ſupraſcriptis
„ & infraſcriptis, literæ miſſæ omnibus &
„ ſingulis Vaſſallis, & Subditis totius Mar-
„ chionatus Montis-ferrati ex parte Sereniſſi-
„ mi Domini Andronici Imperatoris Græco-
„ rum lectæ & publicatæ fuerunt per Fran-
„ ceſchinum Torſellum Notarium Domini
„ Marchionis, in quibus multa continebantur, & inter cetera continebatur, quod omnes prædicti de Monteferrato deberent habere unitatem, & eidem Domino Marchioni deberent obedire tamquam fideles & legales, ſicut hactenus fuerunt. Et ipſe Dominus Imperator tamquam membrum ſui Imperii, ipſos, & totam terram dicti Marchionatus defenderet & gubernaret; alias, ſi contrarium fieret, quod non credebat, dictum ſuum Imperium non benè auxilium præberet.

A

Forma autem literarum Sereniſſimi Domini Imperatoris Græcorum talis eſt.

„ ANdronicus in Chriſto Deo fidelis Impera-
„ tor, ac moderator Romæorum Palæolo-
„ gus. Univerſis, & ſingulis Marchionibus, Co-
„ mitibus, Caſtellanis, Nobilibus, & Locorum
„ Communibus, & Vaſſallis ſubjectis cariſſimi
„ filii noſtri Imperii Domini Theodori Palæo-
„ logi Illuſtris Marchionis Montis ferrati, de-
„ votiſque noſtro Imperio ſalutem & gratiam
„ ſuam. Quantam quidem benignitatem, af-
„ fectionem, & amorem ſemper habuit no-
„ ſtrum Imperium erga vos, & amplificatio-
B „ nem boni Status Montis-ferrati, & cariſſima
„ conſors noſtra Sereniſſima Domina Impera-
„ trix, manifeſtat ipſarum rerum evidentia,
„ præcipue cum dignaretur noſtrum Imperium,
„ & teneritas materna præfatæ quondam ca-
„ riſſimæ conſortis noſtræ, & ſui prudentia,
„ delegare cariſſimum filium noſtrum Imperii
„ prædicti, & maximè in tali teneritate æta-
„ tis, ad reficiendum bonum Statum Mar-
„ chionatus Montis-ferrati multimodè lacera-
„ tum; non mandantes ipſum vacuum, imò
„ perfectè munitum juxta honorem noſtri Im-
„ perii; quid enim ipſe vobis fecerit, ſatis
„ ſcitis, de quo gaudet noſtrum Imperium,
„ & regratiatur Deo, quia plenè videmini
C „ contentari. Volens etiam noſtrum Imperium
„ videre omnem plagam Marchionatus Montis-
„ ferrati, videre curavimus eundem filium,
„ quem noſtrum Imperium imaginatur inani-
„ matim non vidiſſe, cum ſic cito delungatur
„ à præſentia noſtri Imperii. Verùm conſide-
„ ratis veſtris defectibus, & ſupplicationibus
„ movetur noſtrum Imperium pura dilectione,
„ & benignitate affixis cordi noſtri Imperii
„ circa bonum Statum Marchionatus Montis-
„ ferrati, Chriſti nomine invocato, ad vos
„ remittimus ſupraſcriptum cariſſimum filium
„ noſtrum, omni medela ſufficienti, omni pla-
„ ga Marchionatus Montis-ferrati, ſi fideles
„ & perfecti eritis dicto cariſſimo filio Impe-
D „ rii noſtri, ſicut expedit, & bene ſperat Im-
„ perium noſtrum, quod vobis manifeſtè de-
„ clarat, ſi conſtantiam, fidem perfectam,
„ obedientiam debitam, & vires habueritis
„ erga Imperium noſtrum, & cariſſimum filium
„ Imperii noſtri, non poteſtis deficere omni
„ bono, ſuffragante vobis Divina gratia, &
„ Imperio noſtro. Omittatis ideo errores, ſi
„ quos hactenus habuiſtis, voluntates pro-
„ prias, & diverſas, defectuſque omnes; effi-
„ ciamini uniformes, & unius ſimplicis vo-
„ luntatis, operis, & virtutis. Solum inſpi-
„ cientes honorem, & augmentum filii Impe-
„ rii noſtri cariſſimi Domini veſtri, & Mar-
„ chionatus Montis-ferrati, & ipſum diligite,
E „ & timete juxta Divina mandata, & ad ipſum
„ ſolum & ſimpliciter inſpicite, & mandata
„ ejus ſervate, non inclinantes partialiter hinc
„ & inde, more antiquorum veſtrorum, quo-
„ rum fides & opera referuntur bona. Si ſic
„ feceritis, vobis non deficiet umquam Impe-
„ rium noſtrum; aliter ſi ſecus feceritis,
„ quod non credit Imperium noſtrum, nec
„ ſperat, tamquam ab indignis revocabit Im-
„ perium noſtrum omne beneficium ſuum.
„ Inſuper ad vos tranſmittimus fidelem & fa-
„ miliarem Imperii noſtri Nuntium Stepha-
„ num Syropolum, cui ſuper his, quæ vo-
„ bis ex parte noſtri Imperii dixerit, fidem
„ cre-

Digitized by Google

„ credulam velitis adhibere. Dat. &c.

„ Tertiò, Dominus Stephanus Syropolus „ Ambaſciator ut ſupra, ex parte ipſius Domini Imperatoris, in dicto parlamento, & „ coram prædictis tenorem ipſarum literarum, „ & ambaſciatam ei impoſitam ex parte ipſius „ D. Imperatoris expoſuit, ſicut eidem impoſita fuerat per ipſum Dominum Imperatorem, & in fine ipſarum literarum continebatur: quod ad partes iſtas eumdem mittebat causâ exponendi intentionem ipſius D. „ Imperatoris, dicendo, quod ſi fideles ſe haberent, ſicut hactenus ſe habuerunt, dictum „ Marchionatum ſui Imperii defenderet, & „ gubernaret; & quod haberet ſimul unitatem, „ & quod dicto D. Marchioni, tamquam Domino ipſorum Vaſſallorum deberent obedire, & Terram defendere & gubernare totis „ viribus & poſſe, & eumdem adjuvare ad „ Terram amiſſam recuperandam. Et plura „ alia ex parte ipſius D. Imperatoris in prædicto parlamento benignè, grätiosè, & ſapienter expoſuit, quod eſſet longum narrare, &c. & etiam ipſe D. Marchio expoſuit „ ſuum propoſitum, intentionem, & voluntatem in dicto parlamento.

„ Quartò, Dominus Lancea Judex ipſius D. „ Marchionis, & alii, qui cum ipſo Domino „ Marchione iverant ad partes Conſtantinopolitanas, & venerant, ſimiliter bonum propoſitum & voluntatem prædicti D. Imperatoris expoſuerunt, & honorem, quem in „ partibus Conſtantinopolitanis receperant; „ & etiam prædicta ipſe Dominus Lancea „ recitavit, & plura alia, quæ eſſet longum „ dicere, & narrare.

„ Quintò, lectæ fuerunt in dicto parlamento literæ miſſæ pro dicto parlamento ex parte ipſius Domini Marchionis.

„ Sextò, in eodem parlamento per Franciſcum Torſellum publicata fuerunt quatuor „ ſtatuta, loquentia de bannitis ab ipſo Domino Marchione, & ab Officialibus ejuſdem, „ & etiam à Vaſſallis, & ab Officialibus ipſorum Vaſſallorum; & de offendentibus in „ Terra ipſius D. Marchionis; in quibus ſtatutis inter cetera continebatur, quod ſi quis „ eſſet bannitus de una Terra, eſſet bannitus de toto Marchionatu; & reducentes pœnam ſubſtineant, & offenſores capiant, & derobatis fiat reſtitutio per illa loca proximiora loco, in quo facta fuerit robaria ſub certis „ pœnis & bannis in dictis ſtatutis contentis: „ quæ ſtatuta ſunt in libro dicti D. Marchionis facto, currente Milleſimo trecenteſimo „ octavo, &c.

„ Septimò, Dominus Conradus de Gorzano Vaſſallus dicti D. Marchionis Salutiarum „ ex parte ipſius Domini Marchionis dixit, „ quod ipſe Dominus Marchio cum tota Terra ſua erat paratus ipſum Dominum Marchionem juvare ad Terram ſuam defendendam, & gubernandam, & amiſſam recuperandam totis viribus & poſſe; & plura alia „ utilia in dicto parlamento generali ex parte ipſius Domini Marchionis recitavit, &c.

„ Octavò, Dominus Nicolinus baſtardus de „ Monteferrato ſe traxit in parte cum prædictis Vaſſallis, & popularibus in ipſo parlamento congregatis, & poſtea ſe præſentavit „ coram prædicto Domino Marchione, & aliis „ ibidem exiſtentibus; regratiando dictum „ Dominum Stephanum de bonis operibus, & „ de bona intentione & voluntate, quam habet prædictus Dominus Imperator verſus dictum Dominum Marchionem, Vaſſallos, „ Subditos, & homines dicti Marchionatus; „ dicendo, quod omnia & ſingula in dictis literis ipſius Domini Imperatoris contenta, „ & expoſita, ac dicta per ipſum Dominum „ Marchionem, & per alios ſuperius nominatos, & dicta ſtatuta publicata, ipſe, & „ alii Vaſſalli, & populares ibidem exiſtentes „ volebant attendere & obſervare, & totis „ viribus & poſſe voluntatem ipſius Domini „ Marchionis adimplere, & ſuis præceptis & „ mandatis obedire, tamquam Domino ſuo generali. Regratiando ſimiliter ipſum Dominum Stephanum de ſuo bono propoſito, & „ voluntate, & operibus, quæ habebat & „ oſtendebat verſus dictum Dominum Marchionem, Vaſſallos, homines, & Terram „ ipſius, &c. qui plura alia dixit, quæ eſſet „ longum dicere.

„ Nono, Franciſcus della Porta ſuo nomine, & nomine aliorum Ambaſciatorum ibidem exiſtentium pro popularibus Terræ „ ipſius Domini Marchionis, ſimiliter regratiavit, ut ſupra, & omnia ſupraſcripta approbavit & ratificavit, & quod parati erant „ in omnibus & per omnia ipſi Domino Marchioni, tamquam Domino obedire, & ejus „ præcepta & mandata totis viribus & poſſe „ obſervare, & plura alia ibidem ex parte „ prædictorum recitavit, &c. Et de prædictis „ omnibus & ſingulis præceptum fuit mihi „ Franciſco Torſello Notario ipſius Domini „ Marchionis unum inſtrumentum, & plura „ fieri, & refici, ſemel, & pluries ad conſilium ſapientis.

Nomina prædictorum Vaſſallorum, & Nobilium ſunt hæc.

„ Dominus Petrus de Sancto Georgio.
„ Dominus Antonius, & Franciſcus de Sancto Georgio.
„ Dominus Petrus Riparia.
„ Dominus P. Guidetus, & Bertolinus de Mazadio.
„ Dominus Franciſcus, & Bartholomæus de Caſtiliono.
„ Graffagnus, & Jacobus de Bozolino.
„ Jacobus de Pallatiis Caſtellanus Sancti Rapherii.
„ Ubertinus, & Guidetus de Caluſio.
„ Merlus, & Antonius de S. Sebaſtiano.
„ Dominus Bertramus Advocatus, & Oddoninus de Cabagnolio.
„ Oddoninus, & Petrus de Bruſaſco.
„ Turcus de Monte-acuto.
„ Nicolinus de Labriano.
„ Dominus Emanuel, Philippus, Ghionus, & Petrus fratres de Cocconato.
„ Dominus Henricus, Tholomæus, & Brandaliſius de Cocconato fratres.
„ Dominus Bonifacius, & Ubertus de Cocconato.
„ Dominus Antonius Manzandus.
„ Gulielmacius de Montilio.
„ Dominus Conradus de Cunico.
„ D. Jacobus, & Oddonus de Montafia.
„ Dominicus de Mondovico.
„ Jacobus, & Leo de Malnengo.
„ Ubertus de Mirolio.
„ Dominus Jacobus de Gabiano.
„ Dominus Gulielmus, & Henricus de Ozano.
„ Dominus Boſinus Rubeus de Terricula.

„ Dominus Joannes de Tilio, & ſocius.
„ Dominus Bernabos de Altavilla.
„ Fredericus de S. Stephano.
„ Manuel de Acaro, & Anſelmus Bonizanus, & Mirabel.
„ Alcherius Merlus.
„ Antonius della Sala.
„ Dominus Alenerius della Sala, & nepos.
„ Antonius de Ponzano.
„ Vercellinus, & Matthæus de Ripis.
„ Thebaldus de Ca. rubeo.
„ Franciſcus Caſſinalis.
„ Antonius Raſpa.
„ Henricus Palinerus.
„ Antonius de Boncatolio.
„ Robertus de Prevoſto.
„ Julius de Iſola de Liburno.
„ Albertinus de Blandrato.
„ Gulielmus Caraccius de Blandrato.
„ Delphinus, & Jacobus de Guiſcardo de Blandrato.
„ Galiardus de Cuccaro de Blandrato.
„ Raymundus de Cella de Blandrato.

Nomina popularium ſunt hæc.

„ Jacobus de Miralba.
„ Faciotus de Palatio de Caluſio.
„ Daniel de Pino.
„ Gartaldus de Verolengo.
„ Jacobus Cruſta.
„ Bernardinus de Berſano, &
„ Jacobus de Arbacio de Liburno.
„ Ubertus Gramigna de Palazollo.
„ Gujettus Advocatus, & Jacomellus de Curſello de S. Januario.
„ Novellus de Tridino.
„ Albertus Ferrarius, & Henricus Scovatus de tribus Cerris.
„ Rogerius de Ruſingo.
„ Scaparonus de Ponteſturia.
„ Obertus Cavallerius.
„ Albertus de Ciſo.
„ Dominus Jacobus Calcagnus.
„ Gulielmus Canis de Caſali.
„ Manfredus Turta de Caſali.
„ Albertus Graſſus.
„ Franciſcus della Porta.
„ Bonifacius de Prato.
„ Mon. de Coſſis de Montecalvo.
„ Jacobus Copertius.
„ Jorgius Paſtronus.
„ Germanus Guertius de Conzano.
„ Ferrandus de la Val de Lù.
„ Petrus Florenzanus.
„ Gulielmus de Penna de Creda.
„ Gerardinus de Serra de Grazano.
„ Jacobus Baliſtrerius.
„ Martinus de Mirolio de Fontaneto.
„ Baldus Penna de Vignali.
„ Jacobus Galaverna de Cella.
„ Manuel Rubeus de Cuccaro.
„ Ubertus de Nigro.
„ Jorgius de Sonengo de Tonco.
„ Leonus de Caſtelletto.
„ Ubertus Farellus.
„ Ubertus de Galio de Solunghello.
„ Gilius de Novellino.
„ Germanus de Bergneto de Ruxiliano.
„ Gulielmus de Monte de Caſtigneto.
„ Jacobus de Talea de Ponzano.
„ Martinus Raynerius.
„ Conradus Conatia de S. Raphetio.
„ Jacobus Taber.

A „ Facius de Parcengo.
„ Jacobus Pellatus.
„ Gulielmus de Monfavario de Odolengo majori.
„ Matthæus de Carpaneto.
„ Aycardus Panza.
„ Jacobus Mareſcatus de Mirabello.
„ Henricus de Bertolotto.
„ Jacobus Boccafolli de Caliano.
„ Jacobus Griſius.
„ Antonius Pellaporcus de Terricula.
„ Boninus Acretius.
„ Jacobus de Caſanova de Caſtignolis.
„ Gulielmus Calcagnus.
„ Ubertonus Zanta de Caſurtio.
B „ Niger Cabealis.
„ Viuranus Cecha de Camagna.
„ Bidaſius de Sancto Salvatore.
„ Antonius de Anſermanis.
„ Petrus de Roa de Burgo Sancti Martini.
„ Conradus de Luciaria.
„ Florius Barotia de Camino.
„ Ruffinus Graſſus.
„ Antonius Sericius de Fraxinello.
„ Germanus Gavena.
„ Gulielmus de Azelio della Sala.
„ Oddonus de Serra.
„ Zaninus de Monte Berzano, Paſianus, &
„ Antonius Ferrarius de Albugnano.

C „ Poſtea verò eodem anno, & Indictione,
„ die nona menſis Septembris in Platea Caſalis, præſentibus teſtibus Domino Stephano
„ Syropolo Ambaſciatore Sereniſſimi Domini
„ Imperatoris Græcorum, Domino Nicolino
„ baſtardo, Petro de Riparia, Franciſco de
„ Sancto Georgio, Gulielmo de Valperga,
„ Bonifacio de Cocconato, Martino de Cocconato, Henrico de Sancto Stephano, Lancea de Cortiſellis, Germano della Sala Judicibus Domini Marchionis, Rolandio Aſinario, & Jacobo de Caverzago de Placentia, & pluribus aliis. Ibidem conſtitutus Illuſtris & Magnificus Vir Dominus Theodo-
„ rus Marchio Montis-ferrati pro pace ſuperius facta per Sindicos partium de Caſali,
D „ in loco Caſtri Clavaxii, Dominus Lancea
„ de præcepto & mandato ipſius D. Marchionis, præſentibus dictis Sindicis, & infraſcriptis de ipſis partibus, & quampluribus
„ aliis de partibus prædictis, & de dicto loco
„ Caſalis: dixit Sindicis prædictis, quod placebat ipſi Domino Marchioni, quod iterum
„ dictam pacem refirmarent, facerent, & approbarent in præſentia prædictorum. Et ſi
„ quas ſocietates, conventiones, promiſſiones, jurationes, ligas, & obligationes, &
„ uniones feciſſent dictæ partes de Caſali,
„ ſeu aliqua ipſarum, quod ipſi Sindici nomine ipſarum partium, & cujuslibet ipſarum
E „ deberent dictis ſocietatibus, promiſſionibus,
„ juramentis, unionibus, & obligationibus factis poſt pacem, aliàs inter partes pronuntiatam renuntiare. Qui Sindici, ſcilicet Dominus Jacobus Calcagnus, Gulielmus Canis,
„ Sindici & Procuratores partis ſuperioris;
„ & Manfredus Turta, & Albertinus Graſſus,
„ Sindici & Procuratores partis inferioris,
„ ſuo nomine, & nomine dictarum partium,
„ & cujuslibet ſingularis perſonæ dictarum
„ partium, & dicti loci de Caſali, & ſequacium eorumdem, pacem prædictam iterum
„ fecerunt, & factam approbaverunt, oſculo
„ pacis interveniente, & omnia & ſingula
„ facta,

Digitized by Google

„ facta, dicta, & ordinata, & præcepta occa-
„ ſione dictæ pacis in loco Clavaxii, omni
„ modo & forma, quibus melius potuerunt,
„ in præſentia omnium prædictorum, Et re-
„ nuntiarunt omnibus legibus, juramentis,
„ promiſſionibus, ſocietatibus, & unionibus,
„ ſi quas dictæ partes, ſeu aliquæ ipſarum fe-
„ ciſſent cum aliquibus Dominis, Civibus,
„ Vaſſallis, Caſtellanis, ſeu Communitatibus
„ quocumque modo, ſeu causâ, ſuo nomine,
„ & dictarum partium, & cujuslibet ſingula-
„ ris perſonæ dictarum partium de dicto loco
„ Caſalis, ſeu dictas jurationes & promiſſio-
„ nes feciſſent cum aliquibus de Terra ipſius
„ Domini Marchionis, vel aliunde. Et ad
„ majorem firmitatem & robur omnium præ-
„ dictorum, prædicti Sindici & Procuratores
„ jurarunt in animas ipſorum, quorum ſunt
„ Sindici & Procuratores, corporaliter tactis
„ ſcripturis, omnia & ſingula ſupraſcripta at-
„ tendere & obſervare, & nullo tempore
„ contrafacere, vel venire, ſub pœnis in alia
„ pace aliàs pronuntiata contentis. Et etiam
„ ex parte ipſius Domini Marchionis infra-
„ ſcripti de dictis partibus fuerunt requiſiti
„ per præfatum D. Lanceam, quod ipſi, &
„ quilibet ipſorum ſuo nomine, & dictarum
„ partium, deberent dictam pacem, & omnia
„ & ſingula dicta præcepta facta & ordinata
„ per ipſos Sindicos in loco Clavaxii occaſio-
„ ne dictæ pacis, & alterius alias pronuntia-
„ tæ, approbare, ratificare, & confirmare.
„ Qui omnes, & ſinguli, & quilibet ipſorum
„ dictam pacem, & omnia & ſingula dicta,
„ facta, præcepta, & ordinata per ipſum Do-
„ minum Marchionem in dicto loco Clavaxii,
„ & per ipſos Sindicos laudaverunt, appro-
„ baverunt, ratificaverunt, & confirmaverunt.
„ Promittentes ſuo nomine, & quo ſupra, &
„ omnium aliorum de partibus ipſorum, &
„ cujuslibet ſingularis perſonæ de dicto loco
„ Caſalis perpetuò habere rata & firma, om-
„ nia & ſingula ſupradicta, & nullo tempore
„ contrafacere, vel venire de jure, vel de
„ facto, ſub obligatione omnium ſuorum bo-
„ norum. Et de prædictis omnibus, & ſingu-
„ lis præceptum fuit fieri unum Inſtrumen-
„ tum, vel plura per me Franciſcum Nota-
„ rium ejuſdem.

Nomina illorum de parte de Graſſis, & de Bazanis, qui dictam pacem approbaverunt, ratificaverunt, & confirmaverunt, ſunt hæc. Primo.

„ Dominus Philippus Graſſus.
„ Odoardus Bazanus.
„ Aſclerius Graſſus.
„ Joannes Muſſus.
„ Giorgius Batalia.
„ Laurentius Graſſus.
„ Laurentius de Goreto.
„ Conradus Pellerius.
„ Franciſcus Bazanus.
„ Gulielmus Franciſci Turtæ.
„ Conradus Bazanus.
„ Conradus Dolius.
„ Franciſconus de Burgo.
„ Guiſcardus Barbarinus.
„ Ubertus de Ellena.
„ Facinus Nazaria.
„ Henricus Coraus.
„ Jacobus Armengaſius.
„ Ginaſius de Villanova.

A „ Ruffinus Muſſus.
„ Jacobus Piccus.
„ Petrus Trixinaſius.
„ Ubertus Magnacavallus, & plures alii de
„ parte prædicta.

Nomina illorum de parte de Canibus, qui prædictam pacem, & omnia ſupradicta approbaverunt, ſunt hæc. Primo.

„ Manuel Binellus.
„ Ruffinus Panis.
„ Joannes de Curte.
„ Raymundus Panis.
B „ Ubertus de Solezana.
„ Franciſcus de Turtis.
„ Manuel de Pulia.
„ Gulielmus Pelicius.
„ Antonius de Cuniolio.
„ Petrus Pelluchus.
„ Ubertus Gurlandus.
„ Ubertus Paganinus.
„ Thomas Binellus.
„ Gulielmus Panis.
„ Gualinus Panis.
„ Joannes Pelluchus.
„ Gulielmus Papalardus.
„ Thomas de Cumo.
„ Facionus Panis.
C „ Germanus Binellus.
„ Dominus Henricus Canis.
„ Gulielmus Canis.
„ Philipponus Canis.
„ Manfredus Canis.
„ Joannes Canis.
„ Ubertus Canis.
„ Boninus Canis.
„ Ubertus de Ponte.
„ Gulielmus de Ponte Notarius.
„ Rogleronus de Rogleriis.
„ Antonius de Gargano.
„ Joannes de Gargano.
„ Anſelmus Galonus.
„ Corſellus Scazoſius.
D „ Albertus Biliacius.
„ Joannes Galonus.
„ Ruffinus Galonus.
„ Berſanus Molinarius.
„ Uliverius Moranzanus.
„ Joannes de Ciſce.
„ Petrus Ferrarius.
„ Reparandus.
„ Gulielmus Capellus.
„ Nicolellus Samarius.
„ Gulielmus Sedazarius.
„ Frederonus Garronus.
„ Ubertus Moranzanus.
„ Gualfredus Moranzanus.
„ Bonus Jannes Moranzanus.
E „ Nicolaus Ferragatta.
„ Franciſcus Saltarius.
„ Petrus Galicius.
„ Ubertus Ancilardus.
„ Nicolaus Saltarius.
„ Cathedanus Sedazarius.
„ Dominus Jacobus Calcagnus.
„ Magiſter Antonius de Serra.
„ Jacobus de Tongo.
„ Philippus de Serra.
„ Bacinus de Furno.
„ Jacobus de Denona.
„ Ardicio de Bellino.
„ Franciſcus Falzanus.

„ Fran-

Digitized by Google

„ Franciſcus de Conſtantio.
„ Bertolellus Scarronus.
„ Ardicio Trimignonus.
„ Ottellus Fer.
„ Joannes Rubeus.
„ Martinus Fer.
„ Gulielmus Ceſia.
„ Nicolaus Ferrerius.

Fatte e concluſe le narrate proviſioni, conſiderando il Marcheſe i travagli, veſſazioni, e lacerazioni dello Stato ſuo, & altre incomodità per li paſſati tempi occorſe; e dubitando per le perturbazioni delle guerre, le quali in Lombardia per la libidine del dominato, ovvero tirannia di Milano potente Città, allo Stato ſuo propinqua pullulavano, & altre urgenti cagioni e riſpetti, non eſſere compreſo incautamente, come Principe prudentiſſimo & oculatiſſimo, con conſiglio e partecipazione de' Proceri, uomini, e fedeli ſuoi, fece convocare un nuovo parlamento, nel quale tra l'altre coſe eſpedienti a trattarſi allora fu propoſta, & ordinata una milizia a i Vaſſalli, e popoli ſuoi, nel modo che ſegue.

„ In nomine Domini Amen. Anno ejuſdem „ Milleſimo trecenteſimo vigeſimo, Indictione „ tertia, die quinto menſis Januarii, in palatio Caſtri Clavaxii ibidem convocatis & „ congregatis infraſcriptis Vaſſallis, Nobilibus, & popularibus Terræ Domini Marchionis Montis-ferrati, ad inſtantiam, & petitionem ipſius D. Marchionis, qui dicta die ordinavit colloquium & parlamentum generale, ad honorem Dei, & Beatæ Mariæ, & „ omnium Sanctorum, & pro bono Statu & „ pacifico ipſius Domini Marchionis, & totius „ Terræ, ſeu Marchionatus Montis-ferrati in „ dicto loco Clavaxii, præſentibus teſtibus „ Domino Stephano Syropolo, B. Abbate „ Grazani, Fratre Franciſco de Glarolis Ordinis Minorum, & Perretto de Moſio, & „ A. Priore de Creta.

Nomina verò Vaſſallorum, & Nobilium prædictorum, qui in dicto parlamento interfuerunt, ſunt hæc. Primo.

„ Illuſtris & Magnificus Vir Dominus Theodorus Marchio Montis-ferrati prædictus.
„ D. Bartholomæus Abbas Grazani.
„ D. Aymo Prior Credæ.
„ Frater Franciſcus de Glarolis Ordinis Minorum, & ſocius.
„ D. Nicolinus Baſtardus.
„ D. Gulielmus de Valperga.
„ D. Petrus de Riparia.
„ D. Antonius de S. Georgio.
„ D. Franciſcus de S. Georgio.
„ D. Ubertus de Caluſio.
„ D. Petrus, & Vicetus de Mazadio.
„ D. Conradus de Caſtiliono.
„ D. Franciſcus de Caſtiliono.
„ Bertinus, & Jacobus de S. Sebaſtiano.
„ D. Bertinus de Advocatis.
„ Oddoninus de Cabagnolio.
„ Facinus de Marcoregno.
„ Petrus de Bruſaſco.
„ D. Henricus Philipponus.
„ Chionus, Bonifacius, Ubertetus, Bergundus, & Manfredus de Cocconato.
„ Mazardus, & Gulielmacius de Montilio.
„ Nicolaus, & Spagnolius de Labriano.
„ Oddinus, & Alcyſius de Montafia.

A „ Albertus Calcagnus de Muniſengo.
„ Facinus de Cunico.
„ Leo de Malvengo.
„ D. Jacobus de Gabiano.
„ D. Thomas de Gabiano.
„ D. Ubertus de Cuniolio.
„ Bonifacius de Torcello.
„ Bonifacius de Torcello alter.
„ Jacobinus de Mirolio.
„ Ubertus de Tilio.
„ Zabaudanus de Altavilla.
„ Jordanus de Cellis.
„ Ardicionus della Sala.
„ Obertus de Saliceto.
„ D. Perotus de Maxino.
B „ D. Lancea de Cortiſellis, &
„ D. Germanus della Sala Judices ipſius D. „ Marchionis.

Nomina Popularium, qui ibidem interfuerunt, ſunt hæc. Primò.

„ De Clavaxio.
„ D. Milanus de Pallacio.
„ D. Jacobus de Miralba.
„ Conradus Paterius.
„ Daniel de Mercurolis.
„ Faciottus de Ricar.
„ Jacobus Siccus.
„ De Verolengo.
C „ Thomas de Ronſegana.
„ Franciſcus Cicolellus.
„ De S. Januario.
„ Bertolellus de Conſtanzana.
„ Rolandus Cantanova.
„ De Calliano.
„ Bertolinus de Villa.
„ Nicolinus de Monte.
„ De S. Raphaële.
„ Martinus Raynerius.
„ Martinus Proccha.
„ De Caſtigneto.
„ Gulielmus de Monte.
„ Joannes Capellus.
„ De Caſtignolis.
D „ Gulielmus Givaſius.
„ Obertinus de Raymundo.
„ De Caſtelletto.
„ Boninus de Cecreto.
„ Gulielmus Truffagal.
„ De Albugnano.
„ Guido Siviolus.
„ Jacobus filius Gulielmi.
„ De Brozano.
„ Joannes Gaſtaldus.
„ Joannes de Serra.
„ De Tongo.
„ Vercellus Duxius.
„ Gulielmus Zanianus.
„ De Mombello.
E „ Ruffinus de Peroſio.
„ Perdomus.
„ Gulielmus Ferrarius.
„ De Vignali.
„ Morinus.
„ Ruffinus Bionus.
„ De Creda.
„ Anſelmus de Valixella.
„ Freylinus de Mommazano.
„ De Grazano.
„ Olinus.
„ Unaralda.
„ De Villa.
„ Vachinus de Vandalengo.

„ Uber-

Digitized by Google

„ Ubertonus de Roëro.
„ De Blandrate.
„ Henricus de Saluta.
„ Joannes Facerius.
„ Albertinus de Portis.
„ Conradus Notarius.
„ De Moncalvo.
„ Albertinus de Prato.
„ Facinus della Porta,
„ De Tridino.
„ Borgesius Cavarius.
„ Novellus de Novellis.
„ De Palazolio.
„ Conradus Magister.
„ Nicolaus de Bellino.

„ Dicta die in dicto colloquio in dicto Palatio super solario inferiori in præsentia omnium prædictorum Vassallorum, Nobilium, & dictorum Popularium Ambasciatorum pro eorum Communibus, & Universitatibus, ad honorem Dei, & Individuæ Trinitatis, & omnium Sanctorum, Dominus Lancea de Cortisellis Judex ex parte ipsius Domini Marchionis dixit vias & modum, quem dictus Dominus Marchio tenuit veniendo à Civitate Venetiarum, usque ad Terram suam super factis suis, & Terræ suæ; & modum, quem tenuit, postquam fuit in Terra sua super negotiis suis, & sui Marchionatus in mittendo Nuntios ad Summum Pontificem, & ad Cardinales causâ habendi tranquillitatem, pacem, & concordiam in Terra sua. Et super his habuit responsum à dicto Summo Pontifice, & etiam à Cardinalibus, & à Fratre Bertino de Ilia, & à prædicto Fratre Francisco, & socio, quod audire poteritis, & etiam literas ipsius Summi Pontificis legi audiatis. Et etiam Philippus de Cuniolio, qui ad ipsum Summum Pontificem accessit, qui similiter dicto Domino Marchioni responsum reportavit. Et prædictis expositis, prædictus Dominus Marchio super infrascriptis propositis intendit, & petit à nobis consilium & auxilium impartiri pro bono statu & pacifico ipsius, & nostro, & omnium aliorum Vassallorum, Subditorum, & hominum, atque amicorum, & totius Terræ sui Marchionatus.

„ Primò, quod placeat vobis, & cuilibet vestrum consulere & providere, quæ via, & modus est tenendus super militia imponenda tam Vassallis nobilibus, quàm popularibus pro defensione & gubernatione dictæ Terræ, seu Marchionatus, & etiam pro recuperatione Terræ ipsius Marchionatus amissæ.

„ Item, quod placeat vobis, & cuilibet vestrum providere & consulere, quem modum habet tenere contra illos, qui non solverunt taleam eis impositam pro redemptione Montis-belli, quia de illis, qui non solverunt, male contentatur; illos autem, qui solverunt, laudat & commendat tamquam obedientes, & facientes tamquam bonos, & fideles.

„ Item, quod placeat vobis, & cuilibet vestrum consulere & providere, quem modum ipse Dominus Marchio habet tenere super pedagiis, & suis redditibus, & super factis suorum Castellanorum, ita quod ipse Dominus Marchio possit cum suo honore, & de suo vivere secundum decentiam ipsius, sine eo, quod vos, & Terram suam gravet.

„ Postea verò dictus Frater Franciscus suæ Excellentiæ, & ibidem in præsentia prædictorum, dixit intentionem, & bonam responsionem, quam ipse reportavit à dicto Summo Pontifice, & à Domino Napulione, & ab aliis Cardinalibus super factis & negotiis ipsius Domini Marchionis; & quod ipse Summus Pontifex habet dictum Dominum Marchionem tamquam filium carissimum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ recommendatum. Et quod ipsum Dominum Marchionem de suis bonis operibus, & bona voluntate, quam ipse habet ad Sanctam Ecclesiam Romanam, & ad ipsum Summum Pontificem, & Cardinales, laudat, & multipliciter habet eumdem recommendatum, & plura alia dixit, quæ esset longum narrare.

„ Postea verò dictus Frater Minor socius dicti Fratris Franciscì dictas literas Summi Pontificis legit in præsentia prædictorum, & postea eas exposuit, & etiam intentionem, & bonam responsionem dicti Summi Pontificis similiter narravit, & dixit.

„ Postea verò Dominus Nicolinus bastardus in dicto parlamento suæ Excellentiæ, & prædicta omnia dicta, facta, & exposita superius per prædictos Dominos Lanceam, & Fratres ex parte prædictorum laudavit, & quod optimè processerunt in prædictis. Et quod ipse, & alii intendebant de prædictis consulere, & etiam providere omnia, quæ essent ad honorem ipsius Domini Marchionis, & ad bonum & pacificum statum totius Marchionatus Montis-ferrati, & omnium Vassallorum, hominum, & amicorum ipsius D. Marchionis. Et quod omnes deberent se trahere in partem, & quod super his haberent consilium, & eo habito responderent ipsi Domino Marchioni omnia, quæ crederent esse in prædictis, & circa prædicta utilia & necessaria. Et hoc dicto omnes prædicti Vassalli, Nobiles, & populares se traxerunt in partem, & ibidem incontinenti dictâ die deliberato Consilio in dicto palatio omnes prædicti Vassalli, Nobiles, & populares redierunt ad præsentiam dicti D. Marchionis in dicto palatio, & loco, in quo erant primo congregati, causâ respondendi, & consulendi super prædictis propositis, ex parte ipsius Domini Marchionis per prædictum Dominum Lanceam.

„ Primò, ex parte prædictorum Vassallorum dictus Dominus Nicolinus bastardus dixit, quod ipsi Vassalli erant omnes parati super prædictis propositis per ipsum D. Lanceam facere ad liberam voluntatem ipsius D. Marchionis, & quod dabant sibi liberam potestatem accipiendi, & eligendi de prædictis Vassallis, Nobilibus, & popularibus illam quantitatem, quæ sibi placeret super prædictis cum ipso ordinandis, sicut sibi ipsi Domino Marchioni videbitur expedire.

„ Item ex parte dictorum Ambasciatorum, & popularium Jacobus Siccus de Clavaxio dixit, quod dictis popularibus placebat illud, quod dixerat dictus Dominus Nicolinus; & ultra, quod omnes, qui non solverunt taleam prædictam Montis-belli, compellerentur, sicut ipsi Domino Marchioni videtur, & quod super suis pedagiis, & redditibus, & factis propriis ipse provide-

„ ret,

Digitized by Google

„ ret, ſicut ei videretur ſibi utilius expe-
„ dire.
„ Poſtea verò Borgoſius Tavanus Ambaſcia-
„ tor Communis Tridini dixit in dicto parla-
„ mento, quod illi de Tridino, & omnes alii
„ de ultra Duriam homines Domini Marchio-
„ nis erant parati ſuper prædictis facere ad
„ voluntatem & liberum arbitrium ipſius Do-
„ mini Marchionis ſecundùm poſſibilitatem
„ ipſorum.
„ Poſtea verò dictus Dominus Nicolinus ex
„ parte Domini Marchionis dixit, quod di-
„ ctus Dominus Marchio referebat gratias di-
„ ctis Vaſſallis, Nobilibus, & popularibus de
„ ſuis bonis reſponſionibus, voluntatibus, &
„ intentionibus, & quod ſumpto prandio qui-
„ libet faceret, & recederet ad ſuam liberam
„ voluntatem. Eo ſalvo, quod electi, & qui
„ eligerentur per ipſum Dominum Marchio-
„ nem, debeant remanere causâ conſulendi,
„ ſicut ſupradictum eſt.
„ Item ea die dictus Dominus Marchio ele-
„ git infraſcriptos ſapientes tam Nobiles,
„ quàm Populares, causâ ordinandi militiam
„ in Terra ſua, & providendi ſuper prædictis
„ propoſitis in dicto parlamento per ipſum
„ Dominum Lanceam.

„ Primò, Dominum Nicolinum baſtardum.
„ Dominum Bertramum Advocatum.
„ Dominum Conradum de Caſtiliono.
„ Ubertinum de S. Sebaſtiano.
„ Dominos Philipponum, & Bonifacium de
„ Cocconato.
„ Marzaidum de Montilio.
„ Facinum de Cunico.
„ Thomam de Gabiano.
„ Obertum de Tilio.
„ Zabaldanum de Altavilla.
„ Bonifacium de Torcello.

Pro Popularibus.

„ De Clavaxio.
„ Dominus Nicolaus de Palatio.
„ Jacobus de Miralda.
„ De Montecalvo.
„ Ubertinus de Nazarino.
„ Facinus della Porta.
„ De Vignali.
„ Morinus.
„ Ruffinus Brenus.
„ De Montebello.
„ Perdomus.
„ Gulielmus Ferrarius.
„ De Tridino.
„ Borghexius Tavanus.
„ Novellus de Novellis.

„ Poſtea verò eodem anno, & Indictione,
„ die ſexto menſis, in dicto palatio Clavaxii,
„ in camera dicti Domini Marchionis, præ-
„ dictus Dominus Marchio fecit vocari &
„ congregari prædictos electos ad prædictam
„ militiam ordinandam, & imponendam ſu-
„ per aliis propoſitis; & ultra prædictos ele-
„ ctos ipſe Dominus Marchio voluit ad præ-
„ dicta ordinanda infraſcriptos Vaſſallos, No-
„ biles, & Proceres, Sapientes, & Populares.

„ Primò, Dominus Petrus de S. Georgio.
„ D. Petrus de Riparia.
„ D. Franciſcus de S. Georgio.
„ D. Antonius de S. Georgio.

A „ D. Ubertus de Caluxio.
„ Petrus, & Raynerius de Mazadio.
„ Ughetus.
„ D. Gulielmus de Valperga.
„ D. Lancea de Cortiſellis.) Judices.
„ D. Germanus della Sala.)
„ Ghionus de Cocconato.
„ Bonifacius de Cocconato.
„ D. Henricus de Cocconato.
„ Jacobus de Gabiano.
„ Bonifacius de Torcello.
„ Ubertus de Saliceto.
„ Jacobus Siccus.
„ Conradus Paterius.
„ Faciotus de Ricobono.
B „ Daniel de Birageria.

„ Quin Dominus Marchio ibidem delibera-
„ vit de ipſa militia imponenda cum omnibus
„ ſupradictis electis, cum aliis Nobilibus, &
„ popularibus ſuperius nominatis, & habitâ
„ diligenti deliberatione cum prædictis, &
„ examinatione, & proviſione, de conſilio
„ ipſorum impoſuit omnibus & ſingulis infra-
„ ſcriptis Vaſſallis, Nobilibus, & locorum
„ Communibus infraſcriptas militias, & equos.
„ Ad honorem, & Individuæ Trinitatis, &
„ omnium Sanctorum, & pro bono Statu
„ ipſius Domini Marchionis & pacifico, &
„ omnium ſuorum Vaſſallorum, Subditorum,
C „ & hominum, & totius Terræ ipſius, &
„ etiam amicorum.

„ Primò, Dominis, & hominibus de Ca-
„ ſtiliono. milites. 2
„ Dominis, & hominibus de Cordua.
„ equum. 1
„ D. & hominibus Hoſterii. eq. 1
„ D. & hominibus Buzolini. m. 1
„ D. & hominibus de S. Sebaſtiano. m. 2
„ D. & hominibus de Labriano. m. 1
„ Hæredibus D. Antonii de Monte-acuto
„ pro feudo Montis-acuti, & pro alio,
„ quod tenent à D. Marchione. eq. 1
„ D. & hominibus de Cabagnolio. m. 2
D „ D. & hominibus de Bruſaſco. m. 1
„ D. & hominibus Pini. m. 1
„ D. & hominibus Mondovici. m. 1
„ D. & hominibus Lovenciri. m. 1
„ D. & hominibus Pugliani. m. 1
„ D. & hominibus Montilii. m. 3
„ D. de Montafia pro feudo Caſtri Vete-
„ ris. m. 1
„ D. de Monte-acuto pro feudo Plebate. eq. 1
„ D. de Cocconato.
„ Belengeriis de Curcavagno cum ſuis pa-
„ rentibus. eq. 1
„ D. & hominibus Caſtricibari. m. 1
„ D. & hominibus Cunici. m. 2
„ D. Bertramo cum aliis conſortibus, &
E „ cum ſuis hominibus Muniſengi. m. 1
„ D. Calcaneis cum ſuis hominibus de
„ Muniſengo. m. 1
„ D. Cattaneis Durbechi, & Livareti cum
„ ſuis hominibus. eq. 1
„ D. & hominibus Malnengi. eq. 1
„ D. & hominibus Ruſingi. eq. 1
„ D. & hominibus Mirolii, & Montis-
„ ceſtivi. m. 1
„ D. & hominibus de Gabiano. m. 2
„ D. & hominibus Solunghelli. m. 2
„ D. & hominibus Cuniolii. m. 1
„ D. & hominibus de Torcello. m. 2
„ D. & hominibus de S. Georgio. m. 2

„ D. de

„ D. de Terricula. m. 1
„ D. & hominibus de Ozano. m. 3
„ D. & hominibus, cum Nobilibus de Trivilla. m. 1
„ D. & hominibus de Cellis. m. 1
„ D. & hominibus della Sala. m. 1
„ D. Nicolino baſtardo cum ſuis hominibus. m. 1
„ D. de Palatio cum ſuis hominibus. m. 1
„ D. & hominibus Ponzani. m. 1
„ D. Caſtelleti, & Ringi. m. 1
„ D. Alcherio Merlo cum fratribus. m. 1
„ D. de Caſtignolis, & hominibus D. Marchionis, & aliis hominibus ipſius loci. m. 3
„ D. & hominibus de Tilio. m. 3
„ D. & hominibus Olivolæ. eq. 1
„ D. & hominibus Fraxinelli. m. 2
„ D. & hominibus Altavillæ. m. 2
„ D. & hominibus Camagnæ. m. 1
„ D. & hominibus Cuchari. m. 1
„ D. & hominibus de Grana. m. 1
„ D. de Baudiſco. m. 1
„ D. Vicecomitibus Lazaroni. m. 1
„ D. Cattaneis de Monte. m. 1
„ D. de Glarollis. m. 1
„ D. de Sarmatia. m. 1
„ Communi, & hominibus S. Salvatoris. m. 6
„ Communi, & hom. Caſtelletti. m. 2
„ Communi, & hom. Merlini. m. 2
„ Communi, & hom. Mirabelli. m. 1
„ Communi, & hom. Lù. m. 6
„ Communi, & hom. & nobilibus Conzani. m. 2
„ Communi, & hom. Vignalis. m. 6
„ Communi, & hom. Caſurtii. m. 2
„ Communi, & hom. Felizani. m. 3
„ Communi, & hom. Grazani. m. 1
„ Communi, & hom. Montiſcalvi. m. 6
„ Communi, & hom. Caliani. m. 4
„ Communi, & hom. Tongi. m. 5
„ Communi, & hom. Odalengi parvi. eq. 1
„ Communi, & hom. Caſtelletti. eq. 1
„ Communi, & hom. Credæ. m. 1
„ Communi, & hom. Montis-belli. m. 4
„ Communi, & hom. Camini. m. 1
„ Communi, & hom. Caſtri S. Petri. eq. 1
„ Communi, & hom. Pontiſturiæ. m. 2
„ Communi, & hom. Caſalis. m. 12
„ Communi, & hom. Burgi S. Martini. m. 1
„ Communi, & hom. Ruſignani. m. 4
„ Communi, & hom. Villæ. m. 1
„ Communi, & hom. D. Marchionis de Muniſengo. eq. 1
„ Hominibus Scandaluciæ D. Marchionis. eq. 1
„ Communi, & hom. Albugnani. m. 1
„ Communi, & hom. Berzani. m. 1
„ Communi, & hom. S. Rapherii. m. 1
„ Communi, & hom. Caſtigneti. m. 1
„ Communi, & hom. Odalengi magni. m. 1

Ultra Padum.

„ Dominis de Mazadio, & Caſtiliono. m. 1
„ Dom. de S. Georgio. m. 0
„ Dom. de Riparia. m. 2
„ Dom. Diriis, & aliis de Barbaria. m. 1
„ Dom. de Fronte. m. 1
„ Heredes D. Guidonis de Maxinepto feudo Strambini. m. 1
„ Dom. de Caſtro Uzono. m. 1
„ Comm. & homin. Leynici. m. 1
„ Comm. & hom. Verolengi. m. 3
„ Comm. & hom. Labriani, & Nobilibus. m. 4

„ Nobilibus, Communi, & hominibus Blandratæ. m. 1
„ Comm. & homin. S. Januarii. eq. 1
„ Comm. & hom. Fontaneti. m. 1
„ Hominibus Palazolii D. Marchionis. eq. 1
„ Comm. & hom. Tridini. m. 5
„ Nobilibus, Communi, & hominibus Triumcerrorum. m. 1

Ultra Tanarum.

„ Communi, & hominibus Aquen.
„ Comm. & hominib. Caſſinarum.
„ Comm. & hominibus Ricaudoni.
„ Communi, & hominibus Alicis, Caſtri Rocherii.
„ Dom. & hominib. Montaboni.
„ Comm. & hominib. Niciæ.
„ Comm. & hom. Curtiſellarum.
„ Comm. & hom. Brudini inter omnes. 50
„ Comm. & hom. Caſtelleti Vallis Urbarum. m. 1
„ Domino Manfredo Marchioni Saluciarum. m. 10
„ Dom. de S. Stephano. m. 0
„ Dom. de Caſalegio. m. 1
„ Dom. de Zuchis de Silvano. m. 1
„ Marchionibus Inciſæ. m. 0
„ Dom. Franciſco della Rochetta. m. 1
„ Dom. & hom. de Caſtro-novo. m. 1
„ Dom. Henrico della Bea. eq. 1
„ Dom. & hom. de Bubio. m. 1
„ Leoneto, & hom. Alicis. m. 2
„ Dom. & hom. de Montaudello. eq. 1
„ Dom. & hom. de Sezano. m. 3
„ Dom. Lanciavegis pro feudo Ritorti. m. 1
„ Inſuper dictus D. Marchio de conſilio „ prædictorum ordinavit, quod quilibet equus „ armigerus cum ratione valeat libras centum & viginti Imperiales.
„ Item quilibet equus armigerus valeat ll. „ 80. Imperiales.
„ Item, quod quilibet miles habeat, qui „ ipſam militiam tenuerit, platinas cum manicis, faudis, & ſchancherias, cotaronos, „ capellum ferreum, cum gorgiale, vel barbutam Todeſcham, & cirothecas de platis.
„ Et quilibet teneatur militiam ſibi impoſitam, „ ſive equum conſignare ipſi D. Marchioni, „ aut Officialibus ipſius infra Kal. Martii proximè venturi, cum ſufficienti perſona, & „ bene equitante.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo vigeſimo ſettimo, Indizione quarta, & alli tredeci di Luglio, Ubertino di Vallide, Anſelmo Falzono, & il Prete del Borgo, Conſoli, e Vicarj del Luogo di Brême, con conſentimento de' Conſiglieri, e Credendarj di eſſo luogo numero trentaquattro, cioè Antonio di Vallide, Uberto Cane, Antonio Cane, Enrico Collo, Nicolò di Vallide, Giovanni Falzono, Giacomo Ballano, Pietro di Burro, il Chierico di Vallide, Guglielmo Collo, Pietro Cane, Giacomo di Falzono, Racuea d'Aynis, il Prete di Vallide, Enrico Zuccono, Enrico del Borgo, Enrico Balzano, Uberto Bernerio, Enrico di Vallide, Enrico Beraldo, Guglielmo de Aynis, Ubertino Gargano, Guglielmo Muſſo, Guglielmo Bernerio, Enrico di Vallide, Pietro Rettore, Ricardo Zuccone, Franceſco di Vallide, Aliuolo di Candiano, Perono de Aynis, Ricardo Cane, e Giovanni di Vallide. Riconoſcendo la Terra, & il Luogo di Bremide, con l'univerſa giuriſdizione ſua pertinente a Teodoro Marcheſe di Monferrato, come proprio Signore di eſſo luogo, & eſſere

ſotto il dominio ſuo, con conſentimento dell' Univerſità del luogo predetto diedero eſſa Terra, uomini, Luogo, & Univerſità in mano di Germano della Sala Giudice, & Luogotenente in queſto del predetto Marcheſe, a nome, & vice di eſſo Signore, ſuoi eredi, e ſucceſſori col mero e miſto Impero, & ogni Signoria. Volendo, che come Signore naturale per ſe, eredi, e ſucceſſori ſuoi aveſſe il dominio perpetuale del detto Luogo. Et in ſegno della vera tradizione di eſſa poſſeſſione e perpetual dominio, diedero al predetto Germano le chiavi del Caſtello, e porte di eſſo Luogo. E dopo queſto eſſi Conſoli, e Conſiglieri giurarono e fecero la fedeltà a nome del prefato Marcheſe, promettendo di oſſervare, e far tutto quello, che ſi contiene ne' capitoli della fedeltà, ſotto obligazione di tutti & univerſi beni loro; e ſimil giuramento preſtarono per tutte le perſone ſingulari, Univerſità, e popolo d'eſſo Luogo: del che ne fu rogato inſtromento da Franceſchino Torſello Notajo del predetto Marcheſe, nel Clauſtro del Monaſterio di S. Pietro di eſſo luogo, alla preſenza di M. Lantalino Abate di Bremide, il Conte Tomaſo di Ameto, ovvero di Mede, il Conte Lanfranco ſuo fratello, il Conte Dominico, & il Conte Muſſo ſuoi Nipoti, & Ruffino di Vallide.

L'Anno MCCCXXIII. Manfredo figliuolo legitimo e naturale di Tomaſo Marcheſe di Saluzzo, & erede inſtituito nel teſtamento paterno, fatto nel MCCXLIV. del dominio e Marcheſato predetto, inſtituì ſuo erede teſtamentario Federico ſuo figliuolo de' Luoghi e Terre infraſcritte; cioè Carmagnola, Raconiſio, Mogliabruna, Polunghera, Ternavaſio, Caramagna, & Cavalier Lione. E Manfredo ſuo primogenito della parte ſua di Rivello, Henoria, Martignano, Saluzzo, con villa di Cardeto, Dragonerio con tutta la villa di Santo Damiano, di Pagano, di valle Grana, Monteroſio, Prato, di Levico, col Caſtello di Montemaro, Quadralio, Brenetro, Manta, Verſolo, Melo, Fraſſino, le ragioni de' Vaſſalli di Baldeſſerio, di Valfenaria, di Roffia, di Monaſterolio, di Scarnefiſo, di Cervignaſco, di Barge, di Santo Fronte, di Paiſana, con tutta la valle del fiume Pò, Caſtellario, Pagni, Brodello, Roſſana, Venaſca, Coſtigliole, villa di Votignaſco, Solere, villa Mairana, Salinatore, Rocca bruna, e Pagliaro. Item inſtituì particolari eredi Teodoro, e Bonifacio ſuoi figliuoli legitimi e naturali, cioè Teodoro de' Caſtelli di Farigliano, Montebarcario, Santo Benedetto, Cortemiglia, Burgomale, Perletta, terre d'Uzono, Cairo, Rocchetta di Cairo; della parte ſua delle Carcare, e dell'Altare, con tutte le altre Terre, e giuriſdizioni, Vaſſalli, e ragione de' Vaſſalli, i quali aveva, e doveva avere dal fiume di Tanaro per fino al fiume di Burmida, per fino al mare; e Bonifacio parimente ſuo figliuolo di Brozaſco, Alpiaſco, Villanovetta, Mulazano, e Cameirana. E il detto teſtamento e diviſione furono poi confermate nell'inveſtitura fatta del Marcheſato di Saluzzo al prefato Manfredo Secondo, per Carlo Quarto Imperatore l'Anno MCCCLV.

l'Anno della coſtituzione del Mondo ſecondo la computazione, e conſuetudine Greca, ſei mila ottocento, e trentacinque del meſe di Novembre, nella decima Iudizione; E ſecondo la conſuetudine Latina, l'Anno dell' Incarnazione del noſtro Signor Gesù Criſto Milleſimo trecenteſimo vigeſimo ſeſto, Indizione nona. Il predetto Marcheſe eſſendo un' altra volta ritornato in Grecia, compoſe un' opera della diſciplina militare in lingua Greca, nella Città di Coſtantinopoli, la quale dopo la ritornata ſua in Lombardia traduſſe di Greco in Latino nella Città di Vercelli, l'Anno del Signore MCCCXXX. Indizione decimaterza, nel Kalen. di Marzo, nella quale parlando di sè, ſcrive nella ſeguente forma.

„ Natus itaque ſum ego Actor infraſcriptus
„ ex talibus nationibus, & legitimè, maximè
„ ex Dominis naturalibus tam paternis, quàm
„ maternis, quos ab antiquo tempore Deus
„ honoravit, & gratiam eis attribuit, & con-
„ ceſſit inter alios de Mundo. Semen namque
„ proprium, & linguagium mei patris Impe-
„ rii, & Græcorum regimen habere dignoſci-
„ tur; & ob hoc, quod tam notorium & ma-
„ nifeſtum in Græcia conſiſtit, ad aliam de-
„ clarationem nobilitatis prædictorum ad præ-
„ ſens in præſentibus non extendo. Ex parte
„ verò matris meæ attingor ad partes Latino-
„ rum, & ſpecialiter regimen Hiſpaniæ, &
„ Aragonis, & ad partes Italiæ. Et eſt cre-
„ dendum, quod dicti Domini mei, & Ante-
„ ceſſores à Deo habuerunt gratiam ſpecialem,
„ & à natura propria compoſitionem artis Ar-
„ morum, & omnia neceſſaria, circa factum
„ guerræ efficaciter exercendæ. Et per expe-
„ rientiam eorum exercitii, quod circa hoc
„ habebant, obtinuerunt ut plurimum, quia
„ ſemper cum magnis Dominis, & tyrannis
„ eorum confinalibus, & vicinis, quæſtiones
„ ad invicem habentes, facere habebant, ta-
„ liter quod ex dictis quæſtionibus vertenti-
„ bus, guerram ſimul conabantur exercere,
„ ita quod oportebat, quod ſe extenderent
„ cum ſuis gentibus ad eorum defenſiones &
„ tutelam, aciebus ſuis ordinatis, & ad of-
„ fenſiones & mortem eorum inimicorum in-
„ terponere totas ſuas vires, & ingenia, con-
„ tinuè ipſimet proprii eorum videntes inimi-
„ cos in campis. Unde rationibus ſupraſcriptis
„ mihi ſatis videtur, ad ratificationem proba-
„ tionis meæ nationis, ut ſupra, me gratiam
„ habere, & compoſitionem ad prædicta fa-
„ cienda. Natus ego, ut ſupra, & in eo patri-
„ monio compoſitus, & nutritus ſecundum
„ conſuetudinem aliorum filiorum dicti Græ-
„ corum Imperii, & dum ætatis annorum qua-
„ tuordecim conſiſterem, caſus fortuitus in-
„ tervenit morte naturali multum juveni fra-
„ tri cariſſimo Dominæ matris meæ Impera-
„ tricis Græcorum, videlicet Domino Joanni
„ Illuſtri Marchioni Montis-ferrati, qui legi-
„ timus dicti Marchionatus Dominus erat, &
„ ſucceſſor. Pro qua morte Marchionatus præ-
„ dictus ſine Domino naturali remanſit, &
„ rectore. Et videntes Subditi, Vaſſalli, &
„ homines dicti Marchionatus carere eorum
„ Domino naturali; & quod ſicut oves ſine
„ paſtore remanſerant, & eorum vicinos cir-
„ cumquaque noſcentes cupidos, eſſe compo-
„ ſitos ad dicti Marchionatus deſtructionem:
„ adeò, quod temporibus retroactis, ſuis ma-
„ lis & inopinatis operibus prædicta facere
„ oſtenderunt, & ſimul & ad invicem congre-
„ gaverunt de eorum vita, & Marchionatus,
„ ſanctione, proviſionem habentes quid ge-
„ ſturi. Et deliberato conſilio inter ipſos,
„ ſolemnem ambaſciatam de melioribus, &
„ fa-

Digitized by Google

„ ſapientioribus ipſorum ſagaciter ordinarunt,
„ qui indilatè ad prædictam matrem meam
„ venerunt, & cum coram ea applicuiſſent,
„ ſtatim flexis genibus condolentes, & lacry-
„ mantes ex parte omnium & ſingulorum dicti
„ Marchionatus, ſolemnia precamina protule-
„ runt, eidem afferentes, quod ſibi debitè com-
„ placeret, & vellet, pietatis intuitu, & mi-
„ ſericordiæ commotæ, compaſſionem habere
„ de ipſius matrimoniali terra, & naturali,
„ & remedium apponere de tantis infirmita-
„ tibus Terræ prædictæ, incurſibus, & vul-
„ neribus, cauſas aſſignantes, & decernentes
„ hanc ſolam medicinam, & remedium, &
„ inſtanter petentes, quia alia explicanda non
„ decernunt; pro quibus eorum legalitatem
„ ſalvare, & dictam dominationem manutene-
„ re poſſent, videlicet, quod eorum Dominus,
„ & pius, & ipſius Dominæ Imperatricis pa-
„ ter in ſua ultima voluntate, & fine voluit,
„ & ordinavit ex publico teſtamento, Joannem
„ prædictum ejus filium Marchionem eſſe,
„ tamquam legitimum adhærentem ſucceſſioni
„ Marchionatus prædicti, & Dominum natu-
„ ralem. Et ſi caſus acciderit, ipſum ſine he-
„ redibus legitimis à ſe deſcendentibus de-
„ præſenti ſeculo tranſmigrare, prout multo-
„ ties ſecundùm curſum naturæ intervenit,
„ prædictæ Dominæ Imperatrici matri meæ
„ filiæ ſuæ, & ejuſdem Domini Marchionis
„ ſorori hereditatem & ſucceſſionem, heredi-
„ tario nomine plenariè inſtituendo, ideo quod
„ primogenita erat, & præcedebat aliis Do-
„ minabus, & filiis dicti D. Marchionis, &
„ nobiliori matrimonio copulata, orta mulie-
„ ris ſecundæ, & uxoris ſecundæ dicti D. Gu-
„ lielmi, & filiæ D. Alphonſi Regis Hiſpaniæ.
„ Dimittendo ſucceſſionem prædictam ipſi Do-
„ minæ, & ejus filiis integrè, & cum effectu:
„ quod quidem prædictus D. Marchio de jure
„ facere poterat, & debuit juſtè, & ſecundum
„ privilegia antiqua, & gratias veteres con-
„ ceſſa antiquitus, & conceſſas ab Imperato-
„ ribus retroactis. Et illud idem in caſu mor-
„ tis, & ultima voluntate teſtamentum ſimili-
„ ter conſtituendo voluit & juſſit prædictus
„ D. Marchio Joannes frater Dominæ jam di-
„ cti mei Auctoris matris teſtamentum patris
„ ſui, ſimiliter ratificando, & in omnibus ap
„ probando. Unde narratis & expoſitis omni-
„ bus per Ambaſciatores prædictos gravibus
„ lacrymis multum compulſos, & cum veſti-
„ bus nigris ſupplicaverunt ipſi Dominæ Im-
„ peratrici, ut dignaretur ipſorum ambaſcia-
„ tæ, & petitioni integraliter ſatisfacere, &
„ aſſentire cum effectu; videlicet ut ipſa unà
„ cum filiis ſuis ſuos dirigeret greſſus ad ſuc-
„ ceſſionem dictæ Terræ, & dominationis,
„ quæ ob mortem dictorum Dominorum Mar-
„ chionum exſtitit ad ipſam, & filios ſuos de-
„ voluta. Et ſaltem, ſi hoc non poteſt, ipſam
„ cum dictis filiis ſuis accedere, unum ex filiis
„ ſuis tantùm dare dignaretur, & conſentire
„ ad dictam dominationem & ſucceſſionem
„ omninò & liberaliter apprehendendam. Ergo
„ conſideret omnis homo ſpecialiter ignarus,
„ & qui noverit, qualiter prædicta Domina
„ Imperatrix, & immenſis doloribus & an-
„ guſtiis nova hæc acceptavit, non in aliquo
„ dubitans, vel ſuſpectans, ſic ſubito talia
„ debere nova ad ſuas aures pervenire, cum
„ in multis magnalibus, & decentiis Deus
„ omnipotens ipſam doctaverit, & virtutibus
„ decoraverit, ſupremis tantis & gratiis, de

A „ quibus ad præſens duabus de cauſis tacere
„ decrevi. Primò cauſa non tœdium inferendi
„ auditoribus, qui propter multitudinem ver-
„ borum multoties aggravantur. Secundò,
„ quod me ſufficientem non reputo, neque
„ tantæ virtutis receptorem; & licet aliqui
„ dicere, vel cogitare poſſent me propriam
„ habere naturam, adeò quod à dicta Impe-
„ ratrice mea matre & Domina ſuſcepi nutri-
„ mentum: attamen hoc non inſpecto ad mei
„ dicti firmationem in præſentibus aliquid de-
„ clarabo ſuper hoc. Nam verò inter alias
„ virtutes, quibus à Deo omnipotente præ-
„ dicta Domina exſtitit decorata, fuit demum
„ valde pia, & compaſſibilis, & ſemper in-
B „ tuitu mota pietatis, non ſolum hominibus,
„ ſed etiam animalibus univerſis. Quod qui-
„ dem rectè dignoſcitur, & manifeſtè, cum
„ major pars hominum conatur, & ſtudet fe-
„ ras deſtruere, ipſa verò mota pietate com-
„ patiebatur animalibus antedictis, non liben-
„ ter conſentiens morti alicujus, imò condo-
„ lebat, & in hoc ſtudebat providere. Sic
„ tanto fortius eſt credendum ſe condolere,
„ & pietati de morte ſuæ parentelæ, & debiti
„ naturalis. Verè mors non inſpicit tantùm
„ aliquem, nec expectat, quod parcat ſeni-
„ bus, nec juvenibus quibuſcumque. Et ſic
„ Marchio Joannes frater ipſius Dominæ mor-
„ tuus exſtitit dictâ morte naturali, de quo
C „ ipſa Domina fortiùs condoluit, quàm ſi in-
„ ætate ſecundùm naturalem curſum foret ad-
„ ductus, & ſpecialiter de tali unico fratre
„ legitimo, & dilecto, maximè non expectan-
„ do alium fratrem, quia jam carebat Ante-
„ ceſſoribus ſuis, nec ab ipſo Marchione Joan-
„ ne alicujus conditionis filius eſt exortus,
„ de quo ſi hoc fuiſſet, ſolamen aliquod ha-
„ buiſſet, & potuiſſet reminiſci. Et quod
„ etiam deterius eſt, dictæ ſuæ Terræ deſtru-
„ ctione inſpectâ, in qua nata & nutrita erat,
„ quam nimia dilectione amplexabatur, &
„ ſimiliter præfatis Ambaſciatoribus inſpectis,
„ & talibus veſtibus indutis, & actibus com-
„ poſitis & formatis, ſicut ego met Actor, qui
D „ præſens fui, de prædictis rectum poſſum te-
„ ſtimonium perhibere, quia ſenſus & ſpiritus
„ quaſi in ea non remanſit; & verè veritatem
„ loquendo, non eſt cor hominis hoc viden-
„ tis, quod compaſſione & pietate non foret
„ imbutum. Poſtquam autem omnipotens Deus
„ ipſæ de tam immenſo & gravi dolore auxi-
„ liatus fuit, cum homo de Mundo ad ali-
„ quam conſolationem præſtandam circa do-
„ lorem prædictum ſufficiens non fuiſſet, &
„ ſpecialiter quia in illo ſuperventu prædicta
„ D. Imperatrix longè ſe invenit à prædicto
„ D. Imperatore, & non benè ſociatam, ut
„ decebat tantæ nobilitatis perſonam, & tanti
„ expoſiti negotii. Et poſt multa dicta Do-
E „ mina tamquam in Deo diſpoſita, ad ſuam
„ propriam conditionem, & ſuum eſſe remea-
„ vit, quia ſenſus perfectus, & magnanimitas
„ eam reducebat, taliter quod rectè ſapuit
„ ipſum dolorem, prout decebat, extinguere,
„ & comportare, & cauſam remedii opportu-
„ ni diſpoſuit invenire. Ergo remedium op-
„ portunum, & conſilium invenit hoc modo,
„ videlicet: Primò volendo Dei præcepto af-
„ fectuosè famulari, & doctrinam Divinæ Scri-
„ pturæ, cui continuè ſtudebat, aſſequi toto
„ poſſe, ideſt obediens perſiſtere in omnibus
„ marito ſuo, ob hoc ipſa nova prædicta, &
„ ambaſciatam, quam habuit, prædicto D.

„ Imperatori mei Actoris patri intonavit, ut
„ eidem de prædictis ſuum conſilium exhibe-
„ ret. Quæ, habito ipſius conſilio, reſponſio-
„ ne, & mandatis, & qui mandavit, quod
„ ire non deberet, nullatenus ab ejuſdem præ-
„ ceptis deſiſtendo, ſed ipſius D. Imperatoris
„ velle & mandata ſequi in omnibus decer-
„ nendo, juxta legem Divinam, non vanitate
„ aliqua mundana, licet ante diſpoſuiſſet vel-
„ le ſuum ſuos dirigere greſſus cum filio per-
„ ſonaliter in prædicta Terra, ſeu Marchiona-
„ tu, & omnia pro poſſe diſponere ad defen-
„ ſionem ſuæ Terræ prædictæ, reliquit ſe per-
„ ſonaliter non ituram, pro eo quod Deus
„ omnipotens matrimonium copulavit & con-
„ junxit, ſed utrique parti ſatisfacere diſpoſi-
„ ta cum dicto D. Imperatore marito ſuo re-
„ manſit. Habebat autem tres filios maſculos,
„ videlicet Dominum Joannem Palæologum
„ Deſpotum, primogenitum, & meliorem,
„ qui tranſmigravit ad Dominum valde juve-
„ nis, me graviter condolendo. Secundum
„ me Theodorum Palæologum Auctorem, & ad
„ ſignificationem omnium prædictorum, &
„ operis hujus declarationem, ſcriptorem, &
„ compoſitorem. Tertium & ultimum D. De-
„ metrium Palæologum Deſpotum, qui vivit.
„ Et quamvis judicabam, prædictum quondam
„ bonæ memoriæ D. Joannem fratrem meum
„ meliorem, ſapientiorem, & utiliorem eſſe
„ ad omnia facienda & exercenda, & ſpecia-
„ liter circa dominationes Orbis Terrarum,
„ me Theodoro: attamen, pro eo quod jam
„ matrimonio aderat copulatus, & aliis negó-
„ tiis occupatus, voluit prædicta mea mater
„ penes ſe ipſum retinere, & ſimiliter cum eo
„ dictum D. Demetrium minorem & junio-
„ rem, quia tunc tam juvenis aderat, ut nul-
„ latenus poſſet, nec potuiſſet equitare. Et ſic
„ Domina mea mater pro meliori decrevit me
„ ſecundumgenitum cum præfatis D. Amba-
„ ſciatoribus in Lombardiam ad dominationem
„ prædictam ire debere ad defenſionem & ſub-
„ ſtentaculum dictæ ſuæ Terræ naturalis. Sit
„ autem omnibus notum, quod ipſa D. Impe-
„ ratrix relatione prædictorum Ambaſciato-
„ rum primordiè auditâ, cum ipſo D. Impe-
„ ratore tunc in Conſtantinopoli non conſiſte-
„ bat, ſed aderat tunc in certis actibus, &
„ tractatibus me in matrimonium collocandi
„ ad partes Ducatus de Athenis, & Valachiæ,
„ cum quadam ſorore dicti D. Ducis Athenæ,
„ cum magno meo honore, ac utilitate pro-
„ pria valitura, quapropter in paterna mea
„ natione perſiſtebat, & per illud matrimo-
„ nium ſecundùm conventiones factas dicta
„ dominia mihi perveniebant, quia poſt mo-
„ dicum tempus fratres dictæ Dominæ, & Do-
„ mini dictarum Terrarum, & dominationum,
„ ab hoc ſeculo deceſſerunt, qua de causâ
„ conditio & ſtatus meus augumentabatur in
„ partibus illis propter conditiones, quæ po-
„ ſtea apparuerunt. Et ideo univerſi & ſinguli
„ ſcire poſſunt & videre immenſum dilectio-
„ nis zelum, & animum affectuoſum, quem
„ dicta Domina mater mea in dicta ſua Terra,
„ ſuorumque paternæ dominationis & natio-
„ nis habere videbatur, quia omnia diſponere
„ voluit, & ad nihilum detrahi, in eo quod
„ me ſuum filium ſic locavit, ponendo ad pun-
„ ctum numquam videndi, & de omnibus pe-
„ riculis aliis & univerſis in aliquo non cura-
„ vit, volendo ſolùm ſuam Terram, & domi-
„ nationem prædictam manutenere & ſubſti-

A „ nere, & omnibus pro poſſe eidem ſuccurre-
„ re, ad hoc quod dicta Terra nullatenus per-
„ deretur, inſpectis tantis bonis gentibus,
„ quæ videbantur de ipſa liberè confidere, &
„ ne ab ipſis poſſet improperari & inculpari,
„ nec quod daret cauſam dictæ ſuæ Terræ,
„ vel perditionem amittendi. Et quamvis me
„ inſufficientem reputem ad tanta, & tantum
„ negocium perficiendum, nihilominus volui
„ mandato dictæ meæ matris totaliter famu-
„ lari, non extendens me in aliquo alio, quam
„ ei placebat; & prout ſupradictum eſt, re-
„ ceſſi, & ivi juvenis, non informatus, nec
„ doctus ad hoc inſidiis, atque vulpinis mate-
„ riæ hujus Mundi, & maximè ubi inveni tantas
B „ mutationes, & diverſas tam moribus, quàm
„ linguâ. Et indè fortius, quod abſque pecu-
„ nia & conſilio ſufficientibus tanto & tali ne-
„ gotio applicui, inveniendo in ipſa Terra Mar-
„ chionatus zizaniam maximam, & errorem,
„ quia Vaſſalli, & homines Marchionatus ejuſ-
„ dem continuè guerriabant ad invicem debel-
„ lantes, recuſantes me recipere in eorum Do-
„ minum naturalem, ſicut de jure tenebán-
„ tur, & ſicut promiſerant & mandaverant.
„ Et hoc ob nimiam moram mei tranſitus in-
„ tervenit, quia galeæ, & alia neceſſaria tam
„ breviter, ut expediebat, non potuerunt
„ præparari. Et videntes aliqui Marchiona-
„ tus prædicti Magnates, quod poſſent dictam
C „ Terram ſub ſuo dominio appropriare,
„ ipſam interponere & infringere conabantur,
„ & indirectè ipſam Terram occupabant, &
„ jam partes quamplures de Terris dicti Mar-
„ chionatus quampluribus, & de melioribus
„ per dictos Magnates aderant expulſæ, ad
„ hoc ut fortius & ſecurius contra me poſ-
„ ſent dictam Terram defendere per ipſos jam
„ captam, & tueri. Et præfati, qui dictam
„ meam Terram occupabant, tam fortes ade-
„ rant, & promptuoſi, quod me cognoſcere
„ negligebant, nolentes in aliquo parere juri,
„ abſque armorum virtute, & ingenii guerræ,
„ quod quidem faciebant videntes me juve-
„ nem, & forenſem, longinquum. Conſide-
D „ randum igitur eſt univerſis & ſingulis, ſpe-
„ cialiter doctis & ſapientibus guerræ, quo-
„ modo jus humanum, & naturalis curſus
„ guerræ poterant me defendere à prædictis,
„ & quomodo obtinere poſſem reædificare
„ me ad dominium prædictum de tantis gra-
„ vibus & inopinatis conditionibus, abſque
„ Omnipotentis gratia & virtute, qui ſemper
„ eſt juris auxiliator, ut dictum eſt à voce
„ ſuprema verſus Beatum Paulum, videlicet:
„ *ſufficit tibi gratia mea, nam virtus in infir-*
„ *mitate perficitur*. Et ſic credo, quod acci-
„ dit in me, quia virtus Domini operata fuit
„ pro me, licet puſillo, & modicæ ætatis,
„ contra Magnates injuriantes mihi, ſicut de-
E „ monſtravit de David verſus Goliam. Et
„ tantum geſſi prædicta ſubſtinendo, quod ſa-
„ tis ſufficienter auxilio Divino imminente,
„ ad meæ Terræ antedictæ dominium recon-
„ ciliando detraxi, & cum pluribus ex dictis
„ Magnatibus rebellibus meis honorificè &
„ bono modo ad conventionem perveni, ita
„ & taliter, quod quamplures Terræ, quæ
„ per meos Anteceſſores non poſſidebantur,
„ meæ dominationi cum dictis Terris juſto
„ titulo mediante applicui, conjecturam ſem-
„ per infra talia exercenda, multa & immen-
„ ſa pericula, & caſus accidentales habendo
„ & ſubſtinendo. Et quamvis juxta animi mei
„ de-

Digitized by Google

„ desiderium omnia non potui adaptare, tamen Dei auxilio mediante à morte, & à „ carceribus exstiti totaliter liberatus, & cum „ majori parte dictorum rebellium meorum „ ad bonum finem perveni. Et perventus ad „ ætatem vigintiquinque annorum, vel circa, „ sciens & intelligens, quod ad partes Imperii Romaniæ, ubi natus fui, & in mea infantia nutritus, ut jam scripsi, guerra imminebat, sic quod oportebat primo, & principaliter Divino auxilio lucidari, & postmodum bonorum succursum, & juvamen „ implorare ad defendendum prædictos Dominos meos Imperatores, & eorum Terram, contra quamplures inimicos & rebelles ipsorum, tam Christianos inopinatæ conditionis, quàm Tartares, Turcas, & alios „ Barbaros. De versus namque partes matris „ meæ, secundùm fortunam graviorum accidentium temporis mihi occursorum, satis „ sufficienter juxta mandatum per dictam Dominam matrem meam mihi factum, meum „ debitum adimplevi. Volui enim servire ei, „ & suum opus bonum adimplere, ideſt quod „ ipsa voluit satisfacere utrique parti, videlicet nationi Terræ suæ, Marchionatus Montisferrati, & suæ copulationis matrimonii „ conjuncturæ. Sic quod ego mandatum prædictum adimplevi in illis partibus persistendo; & ibidem iterum unicam filiam legitimam ex meo matrimonio habui, sic quod „ mihi apparuit posse relinquere bono modo „ dictam Terram, speramine dictæ meæ filiæ „ ad firmationem Marchionatus prædicti, cupiens videre, & servire dictis Dominis meis „ Imperatoribus, & debitè famulari, ac etiam „ causa visitandi omnes alios parentes & amicos ibidem consistentes, & sentiens super „ hoc voluntatem & affectum dictorum Dominorum meorum Imperatorum, & specialiter mei patris, quod tamquam eorum præcepto venire deberem ad ipsos immensè avidos me videndi, & operandi meo exercitio „ ad eorum servitia facienda. Et causa maxima videndi fuit specialiter prima, vitæ „ transmigratio ab hoc seculo Dominæ Imperatricis matris meæ; & tamquam compositus, ut supra pertransivi, tam causâ mortis „ dictæ Dominæ matris meæ, quàm causâ dictæ meæ nationi serviendi, ut pro posse, & „ cum debito naturali possem utrique debitum adimplere naturale tam patris, quàm „ matris, ut non solùm à Deo, sed à gentibus debitè possem collaudari. Veni autem „ juxta præceptum & voluntatem prædictorum Dominorum meorum, non ob hoc „ quamplura pericula imminentia inspiciendo, quæ aderant tam furore Maris, & fortunæ, quam inimicorum, & cursorum, & „ fortius juxta prædictam meam Terram Montisferrati malos vicinos, & inimicos dimittendo; & Imperio prædicto circa duos annos, vel immediatè commoravi, absque eo „ quod mihi per dictos Dominos meos Imperatores injunctum fuerit, vel præceptum, „ opus aliquod exercendi, quod meo honori „ applicaretur ut supra, & ut proposueram. „ Et propter etiam meam absentiam, jam homines Terræ meæ Montis-ferrati ad invicem incœperant conturbari & devastari. Et „ talia nova sentiens, & dictis Dominis meis „ Imperatoribus ea nova, & casum enarrando, cum eorum consensu & licentia ad dictas partes mei Marchionatus remeavi ad

A „ consolationem & ordinationem dominationis Terræ prælibatæ. Perventus igitur ad „ dictam Terram, non curans in præsentibus, „ quod mihi in itinere ad dictam Terram „ Marchionatus applicando intervenit, enarrare, licet meo velle libenter omnibus panderetur, sed propter gravamen auditorum, „ & ne eis tœdium inferatur, promulgare „ non extendo. Post modicum autem temporis reædificando pro posse dominationem „ dictæ Terræ cum magno licet patibulo, „ sumptibus, & labore, omnipotens Deus „ mihi alium filium masculum & legitimum „ attribuit & concessit. Cujus natio ad ratificationem & sublimationem Terræ prædi-
B „ ctæ valde profuit. Et post paucum tempus, „ & breve in secunda vice à dicto Domino „ Patre meo Imperatore expresè habui in „ mandatis, ut ad ipsum meos dirigerem „ gressus. Quod quidem fuit post modicum „ mortis temporis Domini mei, & patris Imperatoris, jam de ipso Imperio coronati; „ &, ut supra dictum est, cupiens præcepta „ prædicta totaliter adimplere, sicut teneor „ debito naturali, ordinare disposui, & dispensare Terram, & dominationem prædictam cum prædictis meis, licet nimium juvenibus, pro actu meliori, quo valui cum „ ipsorum matre ad solamen & tutelam Vas-
C „ sallorum & hominum dominationis prædi- „ ctæ, ipsos relinquendo, & postponendo „ omnia iterum pericula in itinere imminentia, prout supra dictum est, & his partibus prædictâ secundâ vice ad obedientiam „ & reverentiam dicti Domini mei & patris „ applicui, indistanter perseverans & consistens prædictâ secundâ vice per duos annos, „ vel circa, & mihi per dictum D. Imperatorem præceptum aliquod, vel commissio „ nullatenus præcesserunt in aliquo opere per-
D „ ficiendo, semper facere affectanti ut supra, „ ita & taliter, quod ponere possem opera, „ quæ de me emanerent, & meam bonam „ voluntatem abundantem in exercito meis „ jam dictis Dominis, & nationi efficaciter „ famulandi: & ideo, ut supra dixi, quam plurimum affectabam dictis meis Dominis & „ nationi liberè famulari: de quo immensè „ doleo, quod mihi non imposuerunt aliquod „ opus, per quod possem prodesse probationibus sine verbis. Et nolens frustra plus „ morari tempus consumendo, cogitavi de „ meæ patriæ servitio, & dictæ meæ dominationis similiter substentaculo, & defensa, „ atque omnia tam necessaria inspicienda „ imaginavi, & ad majus necessarium accedere, & ubi continuè cum universo desiderio sum postulatus, quia præfati homines „ mei Marchionatus ob meam absentiam gra-
E „ vi submersione turbabantur, & jam plura „ de meis Castris & melioribus amiserant. „ Videns autem, quod invidia aliquorum „ Græcorum Magnatum, facta, quæ facere „ affectabam, gravè turbabat, deliberavi & „ decrevi licentiam à dictis meis Dominis & „ amicis petere specialem recedendi, & eundi ad Terram & dominationem Marchionatus prædicti, ubi, ut supra dictum est, „ majus necessarium imminere videbitur; & „ specialiter sentiens, præfatum Imperium „ male fore dispositum, & gentes inter ipsos, „ taliter quod remedium aliquod nullatenus „ poterat apponi; & nolens me discedere, ne „ servitium aliquod exhibuissem, saltem ad

„ osten-

Digitized by Google

„ ostendendum meum velle magnum, quod
„ habebam serviendi ut supra, mihi apparuit,
„ saltem ostendendo dictis abundare, quia
„ voluntas pro facto reputatur; & ut sapien-
„ tes, & vera cognoscentes, me haberent de-
„ bitè excusatum, & ut conscientiam meam
„ juxta Deum purgare satiarem, & ut in hac
„ parte per modum exempli, vel figuræ hæc
„ mea scriptura remaneret.

L'Anno MCCCXXIX. Indizione duodecima, il quinto del mese d'Agosto, il Marchese Teodoro essendo gravato di molti debiti contratti per beneficio dello Stato fece vendita a Tomaso Scarampo d'Asti del Castello, Villa, e distretto di Pontestura per prezzo di trenta mila fiorini d'oro: del che ne fu rogato Instrumento da Bonifacio Morello Cittadino d'Invrea Notajo.

L'Anno Millesimo trecentesimo trigesimo, Indizione decima terza, il Martedì primo di Maggio, il Marchese Teodoro diede & assegnò a Violante sua figliuola maritata in Aimone Conte di Savoja, padre di Amedeo, cognominato il Conte Verde, per la dote sua i Castelli e Ville di Lancio, Ciriaco, & Caselle, co i mandamenti, e ragioni loro, e co i patti, e convenzioni compresi nell' Instrumento dotale rogato da Gabriele Ricobono di Chivasso, Giovanni Ministrale, e Giovanni Rinaldo di Burgaro Notai publici.

L'Anno MCCCXXXII. Indizione quintadecima, Antonio Marchese Malaspina fu costituito Podestà nella Città di Terdona per l'egregio e nobilissimo Principe Signor Teodoro, figliuolo Porphirogenito dell' Eccellentissimo Imperatore de' Greci, Signor generale d'essa Città.

L'Anno Millesimo trecentesimo trigesimo sesto, il predetto Teodoro confermò un testamento fatto per lui nel tempo, che gli convenne andare oltra Monti. Pel quale instituì erede dello Stato Giovanni suo unico figliuolo nel modo e forma, che quì segue.

„ In nomine Domini amen. Anno Nativi-
„ tatis ejusdem Millesimo trecentesimo trige-
„ simo sexto, Indictione quarta, die decimo
„ nono mensis Augusti, Pontificatus Sanctis-
„ simi Patris, & Domini nostri Domini Be-
„ nedicti Divinâ Providentiâ Papæ XII. Anno
„ secundo, in præsentia mei Notarii, & te-
„ stium infrascriptorum. Cum ego Theodorus
„ Marchio Montis-ferrati, tempore quo gres-
„ sus meos direxi ultra Montes, disposue-
„ rim, & disposui post meum decessum meo
„ Marchionatui providere per modum infra-
„ scriptum. Ecce quod modò de præsenti di-
„ ctam meam infrascriptam provisionem ap-
„ probo, confirmo, & corroboro, & ita di-
„ spono & ordino juxta modum & formam
„ inferius annotatam, quæ talis est. Cum
„ scriptum sit in Evangelio, & Doctrina
„ D. N. Jesu Christi nos doceat, à qua dici-
„ mur Christiani, & nos omnes, & maximè
„ Christiani vigilare debemus, & stare parati,
„ cum nescimus diem, neque horam finis no-
„ stri: Idcirco ego Theodorus Marchio Mon-
„ tis-ferrati, licet peccator, & ne modica
„ provisione & scientia, attamen tamquam
„ Christianus, & habens aliqualem conscien-
„ tiam versus Creatorem nostrum Deum omni-
„ potentem, volui hoc verbum pretiosum &
„ utile annotare, & maximè quia disposui me
„ ad partes Ultramontaneas certa mea facta
„ & ardua exercere, & nolens expectare diem
„ extremum ad ordinandum facta mea tam
„ animæ, quàm corporis, ea ordinare decre-
„ vi prius tempore sanitatis, quam furoris &
„ tribulationis, quæ contingere possent per
„ modum inferius annotatum, ne scandala
„ & dissensiones possint oriri, specialiter oc-
„ casione hereditatis, & Baroniæ Marchiona-
„ tus Montis-ferrati. In primis relinquendo
„ post decessum meum dictam hereditatem
„ dominationem, & Baroniam Marchionatus
„ Montis-ferrati, & omne jus mihi competens
„ & competiturum, obveniens, & obventu-
„ rum ratione Marchionatus prædicti, Joanni
„ filio meo præsenti & recipienti, & filiis suis
„ legitimis à se descendentibus, scilicet pri-
„ mogenito, & ipso fine liberis decedente,
„ secundogenito, & sic deinceps secundum
„ consuetudines & privilegia Marchionatus
„ prædicti, & per consequens filiis filiorum
„ suorum. Et si fortè (quod absit) dictus Jo-
„ annes filius meus ab hoc seculo decederet
„ sine aliquibus filiis, vel filiabus legitimis,
„ volo, & ex nunc declaro, quod filia mea
„ Violant Comitissa Sabaudiæ, & filii sui le-
„ gitimi descendentes ab ea, perveniant ad he-
„ reditatem & successionem Marchionatus præ-
„ dicti. Verumtamen intentio mea non est,
„ quod dictus talis filius dictæ filiæ meæ Co-
„ mitissæ Sabaudiæ, qui succederet in Mar-
„ chionatu prædicto, teneatur de fidelitate
„ aliqua D. Comiti Sabaudiæ, sed ille talis
„ heres teneat dictum Marchionatum liberum,
„ sicut alii Antecessores mei tenuere, & con-
„ sueti sunt tenere. Si verò (quod absit) dicta
„ filia mea decederet absque filiis legitimis:
„ tunc volo & statuo, quod frater meus D.
„ Demetrius Despotus de Romania filius, sicut
„ ego quondam D. Imperatricis Græcorum,
„ quæ fuit filia quondam D. Marchionis Gu-
„ lielmi, & D. Beatricis filiæ quondam D.
„ Regis Alphonsi de Hispania, perveniat ad
„ hereditatem, & Marchionatum Montis-
„ ferrati, & per consequens filii sui legitimi
„ descendentes ab eo. Si autem dictus frater
„ meus decederet fine heredibus, vel nollet
„ venire ad hereditatem prædictam: tunc volo,
„ quod ex illis de Hispania legitimè nati de
„ Domina & Amita mea Domina Margarita
„ filia quondam D. Marchionis Gulielmi Avi
„ mei perveniant ad ipsam hereditatem. Nec
„ debet quis mirari super tali ordinatione mea,
„ quia dictus D. Marchio Gulielmus Avus
„ meus fecit idem, & similiter ejus filius &
„ successor D. Joannes Marchio Avunculus
„ meus; & mihi videtur magis conveniens,
„ quod ad proximiores parentes & agnatos
„ perveniat dicta hereditas, quàm ad alienos.
„ Etiam ab antiquo apparent privilegia DD.
„ Imperatorum diversis conditionibus, & tem-
„ poribus in similibus casibus sic fieri: de qui-
„ bus omnibus ego Theodorus præsens Mar-
„ chio plenam confirmationem, & investitu-
„ ram habui à quondam bonæ memoriæ D.
„ Henrico Imperatore Romanorum, & etiam
„ à pluribus Episcopis, & Prælatis, à quibus
„ dictus Marchionatus tenetur in feudum. Et
„ hanc esse volo meam ultimam voluntatem,
„ quam valere volo jure testamenti; quæ si
„ jure testamenti valere non potest, valeat
„ saltem jure codicillorum, vel cujuscumque
„ alterius ultimæ voluntatis. Acta sunt hæc
„ in Castro Clavaxii Hipporegiensis Diœcesis,
„ præsentibus nobilibus & discretis Viris D.
„ Rogerio de Thogessio Canonico Rivensi, &
„ D. Car-

„ D. Cardinali Convenarum Capellano, Joan-
„ ne de Thogeſſio nepote dicti D. Rogerii,
„ Petro de Cocconato Canonico Remenſi,
„ Stephano de Porcellis de Cremona Judice
„ generali prædicti D. Marchionis, Petroſilo
„ de Taurino, Antonio Sicco de Clavaxio,
„ Antonio de Caſtello de Fubinis, & Caſtel-
„ lino Arnato de Caſtelletto, vocatis teſtibus
„ & rogatis. Et ego Raymundellus de Gra-
„ zano publicus Imperiali auctoritate Nota-
„ rius, & dicti D. Marchionis Scriba, & Can-
„ cellarius, prædictis approbationi, confirma-
„ tioni, corroborationi, diſpoſitioni, & ordi-
„ nationi, ac omnibus & ſingulis ſupraſcriptis
„ interfui, & de mandato prædicti D. Mar-
„ chionis ſcripſi.

Le monete, che a i tempi del predetto Marcheſe Teodoro, e ſotto il nome & inſegne ſue ſi fabricavano così d'oro, come d'argento, erano della bontà e peſo infraſcritti. Il Fiorino d'oro di liga di caratti ventiquattro manco un grano, di rimedio al peſo di Fiorenza. La moneta d'argento di liga di denari undici e mezzo, manco due grani, di rimedio di peſo di ſoldi diecisette ſopra il marco, e di rimedio dinari ſei: della quale moneta, cioè i Fiorini d'oro doveva avere ſoldi trenta per ogni centenaro, e della moneta d'argento denari dieciotto d'Imperiali per ogni marco. Il luogo della Zecca, ovvero fabrica delle monete ſopraſcritte era deputato nella Terra ſua di Chivaſſo; e con tal' ordine fu deliberata l'Anno ſopraſcritto alli ventiſette di Settembre pel predetto Marcheſe Teodoro nel Caſtello di Chivaſſo, in preſenza de' Giudici della Corte ſua.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo trigeſimo ſettimo, Indizione quinta, che fu l'Anno terzo del Pontificato di Benedetto XII. in Martedì alli quattro di Febrajo, nel luogo di Peſcheria, ovvero di Valle Verde, Dioceſi Nemauſenſe, in preſenza di F. Portuenſe Veſcovo Cardinale di S. Ruffina, M. Pittavino Veſcovo Magalonenſe, Guglielmo di Puſterla Capellano Apoſtolico, e Cimiliarca della Chieſa Cattedrale di Milano, & altri. Eſſendo già ſtato concluſo, e concordato il trattato del matrimonio tra Madama Cecilia de Convenis, ovvero de Comingi Conteſſa di Aſteriaco, e Giovanni unico figliuolo di Teodoro Marcheſe di Monferrato, la prefata Cecilia, per publico Inſtrumento rogato e ricevuto per Ramondello Bava di Grazano Imperiale Notajo, aſſegnò per dote al predetto Giovanni ſuo futuro marito quaranta mila fiorini d'oro in oro, i quali ſi aveſſero a pagare al predetto Marcheſe Teodoro, o a' ſuoi mandatarj e Procuratori ne' termini infraſcritti; cioè fiorini dodici mila della predetta ſomma nel tempo, quando eſſa Cecilia contratto il matrimonio ſarebbe condotta a caſa del marito; e dopo finito un'anno intiero fiorini ſette mila; e così d'anno in anno altri ſette mila, per fin' a tanto che 'l predetto Marcheſe ſarebbe intieramente ſodisfatto di tutta la ſomma di eſſa dote. Per ſicurezza della quale furono obligati & aſſegnati a eſſa Cecilia, con conſenſo del Marcheſe, i Caſtelli di Chivaſſo, Montecalvo, e Montebello co i redditi & emolumenti loro, ſotto alcuni patti e convenzioni compreſi in eſſo Inſtrumento.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo trigeſimo primo Giovanni di Monferrato figliuolo del Marcheſe Teodoro fu mandato dal padre in ſuſſidio e favore di Azo Viſconte figliuolo d

A Galeazzo nella guerra di Parabiagio contra Lodriſio figliuolo di Pietro Viſconte. Gli Autori della quale famiglia furono Uberto, e Berta giugali originarj di una Villa chiamata Invorio ſituata nella coſta del Monte, il quale è da mano deſtra del lago Verbano, ovvero lago Maggiore; e da loro circa l'Anno MCCLX. procedettero quattro figliuoli, cioè Ottone, il quale fu prima Piovano della Villa di Decio, e Capellano del Cardinale Ottaviano Ubaldini, e col favor ſuo creato Arciveſcovo di Milano, Uberto Veſcovo di Vintimiglia, Giacomo, e Gaſparo. Da Giacomo procedette Tibaldo, da Tibaldo Uberto, e Matteo. Da Uberto Vercellino, e Giovanni,
B i quali non ebbero figliuoli. Da Gaſparo fratello di Giacomo procedettero Pietro, Lodriſio, e Gaſparo. Da Matteo, prima nominato Maffeo, procederono Galeazzo, e Giovanni Arciveſcovo di Milano, Luchino, Marco, e Stefano. Da Galeazzo procedette Azo. Luchino, e Marco non ebbero figliuoli. Da Stefano, Matteo, Bernabò, e Galeazzo. Azo, & Matteo non ebbero figliuoli. Da Bernabò procederono Marco, Lodovico, Carlo, Ridolfo, e Maſtino. Da Galeazzo, Gio. Galeazzo primo Duca di Milano. Da Gio. Galeazzo, Gio. Maria, e Filippo Maria, & in lui terminò la linea legitima della famiglia de' Viſconti.

C L'Anno predetto, Indizione ſeſta, alli diecenove del meſe di Gennajo il predetto Marcheſe Giovanni nel Caſtello di Chivaſſo diede in feudo a Franceſchino, e Giacomotto Provana il Caſtello e Terra di Leinico, e per riſpetto di eſſa ricognizione feudale giurarono la perpetua fedeltà ad eſſo Marcheſe, alla preſenza di Oberto di Tilio, Franceſco di Gabiano, Giovanni Deato di Villa, e molti altri: del che ne fu rogato Inſtrumento da Rainero Bava di Grazano Notajo.

In oltre alli dodeci del meſe d'Agoſto infeudò Conrado, Franceſchino, Percivallo, & Albertino de' i gentiluomini di Montecucco in nobile, gentile, avito, e proavito feudo
D tutto quello, ch'eſſi, e loro predeceſſori tenevano e riconoſcevano, & avevano tenuto e riconoſciuto pel paſſato dal predetto Marcheſe Giovanni, e ſuoi predeceſſori, ne' luoghi della Plebata, Montecucco, Cerreto, e Caſtelvecchio, e ricevette da loro il ſacramento di fedeltà: del che ne fu rogato Inſtrumento dal predetto Raimondello alla preſenza di Ghione, & Alberto de' Conti di Cocconato, Valenzano, e Sucio di Tilio, Manuele Gutnero, Graxella di Franceſco Cane.

Ancora alli tredeci del meſe predetto alla preſenza d'Alberto, e Giovanni Conti di Cocconato, Valenzano, & Sucio di Tilio, Franceſco Cane di Caſale, e molti altri infeudò a
E Petrino figliuolo del *quondam* Enrico di Perazio, e Vercello figliuolo di Guglielmo di Perazio del luogo di Caſtroveteri a nome loro, & a nome de gli altri loro conſorti di Caſtelvecchio, di tutto quel feudo, e coſe feudali, ch'eſſi, e ſuoi anteceſſori tenevano, & erano ſoliti a tenere in feudo dal predetto Marcheſe, e ſuoi predeceſſori in nobile e gentile feudo nel territorio e podere del predetto luogo, e della Plebata, e Mairate, mediante la recognizione e giuramento di fedeltà debiti: del che ne fu rogato Inſtrumento dal predetto Raimondello.

Ex

Digitized by Google

Ex quarto protocollo Raymundelli Bavæ de Grazano fol. 24.

„ MIlleſimo trecenteſimo trigeſimo octavo, Indictione ſexta, die decimaquarta Aprilis; In caſtro Clavaxii, ſcilicet ſub platea, ubi jus redditur. Præſentibus nobilibus Viris D. Jordano de Cell. Bertolello de Cerex. Ghiono de Tonengo, & pluribus aliis, &c. Ibidem Illuſtris Vir D. Joannes natus egregii Viri D. Theodori Marchionis Montis ferrati ratificavit, confirmavit, & approbavit fidelitatem factam per D. Bartholomæum filium quondam D. Antonii de S. Georgio Comitis de Blandrata, egregio Viro D. Theodoro Marchioni prædicto. In omnibus, & per omnia, prout continetur in inſtrumento ſcripto manu mei ejuſdem Notarii infraſcripti in an. Domini MCCCXXXV. Indictione tertia, die ſecundo menſis Auguſti, qui Bartholomæus ibidem, & in præſenti juravit fidelitatem veram & perpetuam ſupraſcripto D. Joanni, promittens attendere & obſervare eidem D. Joanni omnia & ſingula, quæ in capitulis fidelitatis novæ & veteris plenius continetur.

L'Anno MCCCXXXVIII. alli ventuno del meſe d'Aprile, nel luogo di Trino, eſſendo riſolute l'ultime ore della vita del Marcheſe Teodoro, il quale circa anni trentadue aveva con ſomma bontà e giuſtizia retto e governato lo Stato, come ad ogni giuſto Criſtiano Principe s'aſpetta: Giovanni ſuo figliuolo e ſucceſſore, uomo prudente e magnanimo, nel principio della dominazione ſua applicò l'animo a volere ricuperare le Terre e Luoghi del dominio ſuo, il quale al tempo della morte di Guglielmo ſeſto, parte da gli Aſteſi, Vercelleſi, & Aleſſandrini, e parte da i Principi d'Achaja, e di Piemonte nella guerra e diſcordia ſuſcitata in Canaveſe per le fazioni de' Nobili d'eſſa regione, terminata da i fiumi di Pò, e dell'una e l'altra Doria, era ſtato lacerato e diminuito. Onde l'Anno Milleſimo trecenteſimo trigeſimo nono, accadendo al rinovarſi la diſcordia e guerra tra i Nobili di Valperga, e quelli di S. Martino col ſeguito degli altri Nobili del Canaveſe dell'uno e l'altro colore: il predetto Marcheſe Giovanni contro la potenza de' predetti Principi d'Achaja, e di Piemonte, e della fazione Guelfa, ricuperò il Luogo di Çaluſio, e tutti gli altri Luoghi e Terre, i quali, vacante il Marcheſato predetto per la morte del predetto Guglielmo, erano ſtati da eſſi Principi uſurpati & occupati. Il progreſſo della qual guerra commemorando Pietro Azario Notajo Novareſe dice così:

„ Habitaverunt autem Canepicium duo genera, videlicet Comites de Blandrate, qui „ Caſtra, Villas, & Burgos medii, & partis „ inferioris dicti Comitatus poſſederunt, quorum pars in principio hujus ſatis declaratur. „ Aliam verò partem habitavit Comes Canepicii, & ex ipſo duo filii proceſſerunt, qui „ duo fratres Canepicium (exceptâ parte ipſorum de Blandrate) pro medietate diviſerunt; „ uni quorum Caſtrum S. Martini cum dependentibus ſibi venit indiviſum. Alteri verò „ Caſtrum Valpergæ cum aliis ſibi dependentibus, quæ ſoli Imperio, & non aliis ſubjacebant. Quid ultra? nec novum, invidia oritur inter pares, & inter iſtos tamquam „ de paritate contendentes, zizania orta eſt, „ & talis, quod hodierna die plus ſolito durat, & gravius deinceps perdurabit. Et non „ valentes prædicti fratres vota ipſorum percomplere, habens Caſtrum S. Martini, & „ reliqua, parti Guelphæ adhæſit. Et habens „ Caſtrum Valpergæ, Gibellinus fuit, & ita „ die hodierna obſervant ſe non tamquam conſortes pertractando, ſed ac ſi una pars eſſet „ Chriſtiana, & alia Saracena, perſonaliter & „ realiter ſe perſequuntur, & inimicitiis publicatis. Et propter prædicta, & alia gravia deteſtanda, ubi liberi eſſe ſolebant, reducti ſunt ad ſervitutem, ut infra dicetur. „ Qualia autem gravia inter ipſos Comites, „ & ſibi adhærentes proceſſerunt, longum eſſet enarrare, cum uni ex prædictis adhæſerit pater Joannis, qui ſine prole deceſſit, „ qui multum prædictos Comites de S. Martino depauperavit & vaſtavit. Ad quæ defendenda multum favit pars Taliatum, & „ de Laſtria cum ſequacibus ſuis, qui caput „ ſunt partis Guelphæ in Civitate Hipporegiæ, „ & Domini de Monzoneto, qui caput ſunt „ ejuſdem partis Guelphæ in Valle Auguſta, „ valde potentes in partibus illis, & ſimul colligati propter matrimonia & amicitias inter „ ipſos copulatas; quibus etiam multum profuit amicitia Dominorum de Gonciaga de Mantua præmiſſorum, pro eo quod D. Guido de Gonciaga unam uxorem habuit ex „ Dominabus de Strambino, à qua univerſi de „ Gonciaga, qui tempore præſenti Civitatibus „ Mantuæ, & Regii dominantur, proceſſerunt, & quæ domus ipſorum Comitum de „ S. Martino multum in perſonis anteceſſit. „ Habebant alias amicitias ipſis contiguas, „ videlicet cum Epiſcopo Vercellenſi. Item „ in terra Montiſcaprelli, quæ fortiſſima & „ potens eſt, & fortiſſimo Caſtro in fine Comitatus Maxini poſita cum Terra Cigliani, „ & Villa Raglia, quæ terræ ſunt Epiſcopi „ Vercellenſis, & intra dicta confinia. Item „ pars Guelpha Pedemontium ipſis Comitibus „ S. Martini adhærebat, & præcipuè Illuſtris „ Princeps Achayæ, & Pedemontium, qui „ propter ipſorum Comitum nobilitatem & potentiam ipſis multum favit, & favet de præſenti, quoniam in ipſis Comitibus viget multa nobilitas, induſtria, & potentia, & præcipuè in D. Martino ex dictis Comitibus, „ quia multa commiſit, ut infra dicetur, & „ à quo multa magnalia proceſſerunt, & magnus reputatur apud prædictum D. Comitem „ Sabaudiæ per ea, quæ inferius dicentur. „ Adhærebat etiam prædictis Comitibus de Valperga univerſa domus Comitum de Blandrate Canepicii, & univerſi Comites de Maxino, quæ domus in modicis nobilibus conſiſtit, reſpectu aliorum conſortum: ſed divitiores ſunt ipſis, & divitias habent ultra „ modum, quibus Domini de Solerio, & Bornati cum univerſis partis Gibellinæ Hippo„ regienſis Civitatis adhærebant, necnon Do„ mini de Perlo, & de Quarto cum univerſa „ parte Gibellina Vallis Auguſtæ, cum univerſa potentia Marchionis Montis-ferrati, „ quæ ipſos de S. Martino, ut potuit, ſemper „ oppreſſit. Et ſic Marchio Salutiarum, & „ Gibellini Pedemontium patrem illorum de „ Valperga, & conſortum ſunt ſecuti. Dum „ autem nova odia inter prædictos conſortes „ haberent malos fructus parturire, quilibet „ ipſorum cogitavit potentiam, & vires, nec „ non amicitias in alterum exercere; & cauſa

Digitized by Google

„ ſa potior fuit, quod dicti de S. Martino, &
„ ſequaces tanti ſunt, ut dixi, de perſonis,
„ quod ſua ipſis non ſufficiunt; ſed volendo
„ univerſi ducere vitam magnam, neceſſarium
„ fuit, ut aliena raperent. Etiam favente di-
„ cto Principe, multa commiſerant contra
„ præſentem Marchionem Joannem Montis-
„ ferrati, propter debilitatem quondam Theo-
„ dori patris ſui in capiendo Terras, & Caſtra
„ ipſorum Gebellinorum Canepicii; & præci-
„ puè Terras, & Caſtra communia, in quibus
„ non permittebant aliquem nominari; nec mi-
„ rum erat, quia Gibellini ipſi cuſtodire fa-
„ ciebant dicta Caſtra communia per eorum
„ familiares, & iſti Guelphi neceſſariò habe-
„ bant ſtare cum eorum perſonis. Vacante
„ autem Marchionatu Montis ferrati, propter
„ mortem Marchionis Gulielmi proditoriè
„ mortui Alexandriæ, ſciverunt Guelphi cum
„ Principe Pedemontium procurare, quod ha-
„ buit per cambium ab uno Comite de Blan-
„ drate terram Caluxeni, in qua ſolus Guel-
„ phus tunc non erat, qui Princeps ipſam ter-
„ ram Caluſeni circum circa murare fecit, &
„ tanta beneficia habitantibus in ipſa dedit &
„ fecit, quod protinus Guelphi facti fuerunt.
„ Per quos tanta ſcandala ſunt ſecuta, quod
„ longum eſſet enarrare, ſed de recuperatione
„ ipſius Terræ ſuo tempore enarrabo. Fece-
„ runt etiam, quod dictus Princeps Caſtrum
„ Dominorum Valpergæ cum terra Ripæ ru-
„ beæ habuit, & abſtulit Dominis de Valper-
„ ga, quorum erat, quam ſimili modo mura-
„ re fecit circum circa; & die hodierna pro-
„ pter ſervitia dictus Princeps in ipſa Terra
„ amicos habet, quamvis ipſam Terram Do-
„ mini de Valperga recuperaverint, & te-
„ neant de præſenti. Quæ non valentes Do-
„ mini de Valperga tolerare, etiam conſilio
„ Domini fratris Joannis de Riparia Guber-
„ natoris Anconitanæ Marchiæ pro S. Romana
„ Eccleſia, quem vidi pulcriorem hominum
„ aliquo viſu, & ſapientiorem, cujus virtute
„ Eccleſia Romana dictam Marchiam Ancona-
„ tanam recuperavit, cogitaverunt contra
„ prædictos Comites Sancti Martini vindi-
„ ctam aſſumere; & ſic dicto ordine in ex-
„ preſſis, quod dicta domus Valpergæ cum
„ aliis Gibellinis Canepicii pro rata patere-
„ tur.

„ Anno autem currente Milleſimo trecen-
„ teſimo trigeſimo nono, miſerunt Joannem
„ Azarium patruum meum, tunc Poteſtatem
„ Corgnatæ, & aliarum Terrarum Canepicii,
„ ipſis Dominis de Valperga ſuppoſitarum,
„ Mediolanum, ubi ex ſtipendiariis ventis
„ cum D. Hodriſio Vicecomite à Verona,
„ Lignanum, de quibus dictum eſt ſupra, ac-
„ ceperit Barbutas trecentum; & Malerbam
„ cum ipſis ſub Firma menſium ſex proximo-
„ rum firmavit pro faciendo guerram in Cane-
„ picio contra D. Comitem S. Martini, &
„ ipſorum ſequaces: quæ gens pulcra fuit, &
„ tota Teutonica, quibus Domini de Medicis
„ de Mediolano in ipſorum Ducem, & Capi-
„ taneum decreverunt. Annuit prædictæ ſcri-
„ ptioni prædictus D. Azo Vicecomes, ut di-
„ cta Civitas Mediolani quanto citius ipſis
„ æmulis privaretur, & ſic parvâ morâ inter-
„ poſitâ cum prædicto Capitaneo eorum verſus
„ Canepicium equitavit. Et primò in Canepi-
„ cio tranſitâ Duriâ ad locum Guiſcharum de-
„ venerunt; eſt enim locus, & Caſtrum Gui-
„ ſcharum in Canepicio, nec Domini hi ſunt

A „ de Comitibus ipſis, qualitercumque dictum
„ Caſtrum acquiſiverint, ſed ſunt confœderati
„ & amici cari Dominorum Comitum S. Mar-
„ tini, & pro ipſis multa damna ſunt perpeſſi.
„ Quæ gens cum ibi fuit, Villam, & Terram
„ ipſam ceperunt, robaverunt, & cremave-
„ runt, Caſtrum viriliter expugnantes. Sed
„ quia dictum Caſtrum muris excelſis eſt co-
„ ronatum, intrare minimè potuerunt, ſed
„ univerſa extra muros taliaverunt, poſtrave-
„ runt, & diruerunt. Deinde dicta gens tranſ-
„ actis pluribus diebus intravit Rivarolium:
„ eſt enim Rivarolium Terra communis, in
„ qua erant duo Caſtra, videlicet Caſtrum
„ Malgrati cum turri rotunda apud ipſam Ter-
B „ ram conſtructum per quondam D. Martinum
„ de Agladio; & potentiâ præmiſſi Principis
„ cum muris circa Caluxenum, & Ripam ru-
„ beam fabricavit. Aliud in Terra ipſa erat
„ Caſtrum antiquum poſſeſſum per complices
„ Dominorum de Valperga. Habitabant enim
„ tunc Terram Rivarolii homines ducentum
„ ad bellandum, & eſt in medio planitiei Ca-
„ nepicii apud Orchum conſtituta, quæ Terra
„ victualibus, giardinis, & aliis fructuoſis
„ qualibet Lombardiæ virtuoſis antecellit.
„ Quòd eſſet plena victualibus non eſt dicen-
„ dum. Nam per dictos nuſquam potuit eva-
„ cuari. Domus autem omnium Guelphorum
C „ exiſtentium in dicto diruerunt & combuſſe-
„ runt, devaſtando quælibet mœnia exiſtentia
„ extra Caſtrum Malgrati; & ibi machinando
„ dictum Caſtrum diu ſteterunt, ſed ea vice
„ non habere potuerunt. Deinde ivere Mon-
„ talengum; eſt enim Caſtrum Montalengum
„ in eminentiori loco planitiei Canepicii con-
„ ſtitutum, & ſub ipſo Burgi S. Georgii in
„ planicie conſtituti apud Rivarolium, & ubi
„ habitant homines quatuorcentum armigeri.
„ Nullus de ipſo Burgo piſſare poterat, quia
„ à Caſtro Montalengo videretur, quod Ca-
„ ſtrum erat unius pauperis Comitis de S.
„ Martino, ubi dum eſſent illi, baliſtrarii &
„ pedites de S. Georgio, tamquam capitales
„ inimici, cœperunt dictum Caſtrum, ſive
D „ ipſius aralea, viriliter debellare. Ex quo de-
„ fenſores tam voluntarii exiverant, quod mix-
„ to bello intra fortaliciam cum voluerunt ſe
„ reducere, nequiverunt; ſed retrocedentes
„ perdiderunt aralia, & Gibellini S. Georgii
„ ſimul & ſemel Guelphos incidendo intrave-
„ runt; & dictus nobilis ſenex cum paucis
„ etiam vulneratis ſe recepit ſuper Turri in
„ ipſo Caſtro exiſtenti; & ſtatim cum ipſis
„ inimicis pacta celebravit, quod niſi tertia
„ die ſequenti ſubſidium haberet tale, quod
„ dictum exercitum poſſet removere, quod
„ ipſis de S. Georgio fortaliciam ipſam trade-
„ ret. Et eam tradidit, nec tempore præſenti
„ ipſam recuperavit, ſed per Dominos de S.
E „ Georgio ipſum Caſtrum cum magna cautela
„ cuſtoditur, & omnia, quæ in ipſo loco
„ erant, ſubitò fuerunt derobata. Et ſic ipſo
„ Caſtro capto Orium devenerunt; eſt enim
„ Orium Palatium unum maximum, & maxi-
„ ma fortalicia, poſitum ſuper montem, &
„ apud S. Georgium, & cum infinitis expenſis
„ fabricatum, quod Caſtrum qualitercumque
„ fuerit acquiſitum, non eſt de aliquo jam di-
„ ctorum Comitum; cui guaſta dederunt, &
„ minimè habere potuerunt; ſed pacta cele-
„ braverunt, propter quæ pauperes facti ſunt,
„ & Vaſſalli D. Marchionis Montis-ferrati,
„ nec deinde partem Gibellinam offenderunt.

Digitized by Google

„ Deinde venerunt Spartonum, quod Caſtrum
„ eſt Dominorum Comitum Sancti Martini,
„ & apud Caluxenum ſuper Monticello ſuper
„ ripa lacus Candiæ conſtitutum, & ipſum
„ durè cum peditibus Mazadii prœliantes,
„ ipſum ceperunt, & univerſos in ipſo reper-
„ tos occiderunt, & muros diruerunt, in quo
„ uſque nunc nullus habitavit. Deinde ive-
„ runt S. Benignum, & ibi, quia caret forta-
„ licia, muraverunt; qui locus eſt D. Abba-
„ tis copioſus in tantum victualibus, quod
„ numquam potuit victualibus vacuari, & in
„ quo quatuorcentum homines habitabant in
„ infinitum copiosè. Deinde venerunt Fabri-
„ cam; eſt enim Fabrica in planicie conſtitu-
„ ta apud Rivarolium Dominorum de S. Mar-
„ tino, & Villam ipſam ceperunt, robave-
„ runt, & combuſſerunt, Caſtrumque cepe-
„ runt, ſed ipſum non diruerunt, pro eo
„ quod erat duorum nepotum Domini Henri-
„ ci de Valperga parvulorum, quibus Ca-
„ ſtrum Frontis, & extra Caſtrum omnia ra-
„ puerunt & deſtruxerunt; Caſtrum autem
„ id habere non potuerunt, quia nimis forte,
„ & loco eminenti apud Ripam Rubeam con-
„ ſtitutum. Deinde iverunt Barbaniam, & ibi
„ concordium fecerunt, & tale, quod dein-
„ ceps dicta Terra partem Guelpham non re-
„ duxit. Deinde iverunt apud Terram Pon-
„ tis, & ibi cum univerſis de Corgnate, qui-
„ bus populus in Lombardia non eſt par, ubi
„ Caſtrum unum erectum ſuper ſaxis, ſuper
„ flumine Orchi in principio Vallis Pontis,
„ ubi tria Caſtra erant, ſcilicet unum Domi
„ norum de Valperga cum Terra Pontis, &
„ alia duo Guelphorum Comitum S. Martini,
„ quæ Caſtra aſſiduè machinis ſe lapidabant,
„ quoniam in brevi ſpatio erant, & prope
„ concluſa; & tam viriliter & potenter ipſum
„ expugnaverunt, quod in Caſtro artificiali-
„ ter intraverunt. Et deinde partes intus
„ Turrim habuerunt, dimiſſis eorum bonis,
„ & ipſum ſubitò, & cum infinitis laboribus
„ diruerunt ii de Corgnate, exceptâ unâ ſca-
„ liâ turris, quæ ibi remanſit, quam nullo
„ modo diruere potuerunt. Et ſic alia duo
„ Caſtra remanſerunt, videlicet Caſtrum
„ Thellarii, quod valdè bene per Ferrandum
„ ex Comitib. S. Martini, & ſuam gentem
„ exſtitit cuſtoditum; & Caſtrum Pontis,
„ quod per Dominos de Valperga, ſeu eorum
„ factores exſtitit mirabiliter cuſtoditum,
„ machinando diu caſtrum Thellarii, Caſtrum
„ Pontis, in quo Caſtro Thellarii ſemper ma-
„ china ſtabat erecta, quibus durantibus, ma-
„ jor Joannes de Valperga ex ipſis Comiti-
„ bus, dictus major ad differentiam alterius
„ minoris Joannis, etiam Comitis in Valper-
„ ga, cum magna peditum quantitate, & ba-
„ liſtrinorum, Vallem Soanam, unde proce-
„ dit dictus fluvius Orchi, intravit, quæ Val-
„ lis eſt communis ipſorum Comitum S. Mar-
„ tini, & Valpergæ, & ſuo ſtudio curavit
„ habere Caſtrum Perticæ in capite Vallis ſu-
„ premæ ſatis mirabili caſu erectum, contra
„ quod Caſtrum nihil poſſet excogitari, cum
„ ſit fabricatio in rupe excelſa, & in medio
„ rupis ſit introitus, & eſt Turris tranſitum
„ & introitum Caſtri cuſtodiens, per quam
„ neceſſarium eſt tranſire; & cuſtodito in-
„ troitu, cuſtoditum eſſet Caſtrum id, con-
„ tra quod nihil poſſet machinari, ſed per
„ conſequens cuſtodito tranſitu ſive introitu
„ ipſius Caſtri Perticæ, nullus etiam poſſet
„ exire, & pro eo gens illius Vallis, quæ vult
„ ſalva eſſe, in dicto Caſtro reponit, cum ex
„ cuſtodia quatuor virorum homines univerſi
„ Mundi dictum Caſtrum Perticæ non intra-
„ rent; nec alia cautela poſſet haberi, cum
„ taleata dictæ rupis deſcendat per milliare
„ unum, & ultra. Quo Caſtro capto, ſibi fa-
„ ventibus hominibus ſuis dictæ Vallis, di-
„ ctum Caſtrum tamquam ſibi inutile ipſis ho-
„ minibus commendavit. Et ſic Princeps,
„ homines, Vaſſalli dictorum Comitum tam
„ Guelphorum, quàm Gibellinorum ipſas Val-
„ les cœperunt tam cautè cuſtodire, quod
„ nullus ipſorum Dominorum durante guerra
„ intravit; ſed annuatim ipſis Dominis, ut
„ conſueverant, reſpondebant, & non ultra;
„ propter quæ dictæ Valles à præſenti guerra
„ ipſo Principi exſtiterunt conſervatæ, & le-
„ gales homines fuerunt alterutrûm Domino-
„ rum. Poſt autem prædicta deteſtanda præ-
„ dicti de Valperga cum univerſis peditibus
„ partis Gibellinæ ſimul juncti, guaſtando &
„ ruſcando arbores infinitas fructiferas, ſicut
„ nuces & caſtaneas, quæ ibi erant in infini-
„ ta quantitate, & taliando vineas, fecerunt
„ vaſta apud Caſtrum Montis, Agladium,
„ Lorenzate, Caſtrum Sancti Martini, & talia
„ fecerunt, quod in vita duorum ſimiles ar-
„ bores creſcere non valebunt. Extra forta-
„ licias quorum de S. Martino univerſæ do-
„ mus, molendina, ferrariæ, & aliæ habita-
„ tiones ſunt deſtructæ, & totaliter concre-
„ matæ. Sed quid profuit tantus exceſſus con-
„ ſortibus ſuis factus? Nihil, imò ad majora
„ facienda vicinos ſuos incitavit; qui viribus
„ undique acquiſitis curaverunt, & ſummo
„ ſtudio vindictas de perpetratis per alios fa-
„ cere, & à Dominis de Mantua, cum qui-
„ bus, ut ſuperius eſt dictum, prædicti Co-
„ mites S. Martini ſunt parentela copulati,
„ barbutas centum impetraverunt. Alias etiam
„ barbutas centum ex illis centum per ſex men-
„ ſes commorantes cum illis de Valperga, com-
„ pletâ eorum Firmâ, habere curaverunt, & ha-
„ buerunt; & alias barbutas centum per domum
„ ipſam, tum per eorum amicitias habere cu-
„ raverunt, quibus coadunatis de ſimilibus
„ geſtis cœperunt adverſæ parti reſpondere.
„ Et facto, ſeu miſſo D. Saraceno de Crema-
„ ſchis de Mantua Capitaneo ſuper ipſa guer-
„ ra generali, per Mediolanum tranſiens à
„ Mantua, cum gentibus ipſis Canepicium
„ intravit. Et primò divertit ad Terram Ri-
„ parolii, in qua Terra de facili intraverunt,
„ & dictum Caſtrum Riparolii cœperunt expu-
„ gnare, & ipſum Dominis de Valperga ce-
„ perunt, & guaſtaverunt, & reliquas domos
„ Gibellinorum in ipſa Terra dimiſſas. Et ſic
„ quicquid reſiduum invenerunt, rapuerunt.
„ Deinde guaſta ſuper univerſis Terris Co-
„ mitum de Blandrate fecerunt, taliando, ru-
„ ſcando, incendendo. Et ſic male peragen-
„ do, Villam Salatiæ combuſſerunt, Villam-
„ que Caſtri Valpergæ robaverunt, & guaſta-
„ verunt, & ad ipſum Caſtrum Valpergæ ſe
„ dirigentes ii Teutonici, qui primitus ipſo-
„ rum Dominorum ſtipendia habuerunt, cum
„ cautela fuerunt in actu dictum Caſtrum in-
„ trandi; ſed ſupervenientibus multis de
„ Corgnate armatis, tamquam militibus, præ-
„ dictos Teutonicos reperierunt, montem
„ Caſtri ab oppoſita parte aſcendiſſe, dantibus aliis prœlium à parte oppoſita, dictam
„ Villam Valpergæ ſuppoſitam comburendo,

„ in

„ in quos Teutonicos prædicti de Corgnate
„ numero centum irruerunt. Et dum essent
„ ipsi Teutonici in arduo loco pedestres cum
„ lanceis, & tarchis, impetum prædictorum
„ de Corgnate à parte superiori existentium
„ sustinere non volentes, se in fugam posue-
„ runt, quos insequuti fuerunt prædicti de
„ Corgnate, sternendo, taliando, & incen-
„ dendo prædictos, ex quibus multi Teutoni-
„ ci remanserunt mortui & capti, & reliqui
„ existentes ab opposita parte in dicta Villa
„ Valpergæ fugerunt, & ab inde recesserunt
„ sub maximo dispendio personarum, qui ul-
„ tra diebus aliis continuatis Villam Pontis
„ dicti de S. Martino combusserunt, & præ-
„ daverunt; & Castellum Silveschi à parte eo-
„ rum, quod Castrum erat ceterorum nobi-
„ lium de Corgnate Vassallorum dictorum de
„ Valperga, ceperunt, & diu occupatum te-
„ nuerunt. Deinde prædicta gens Duriam per-
„ transivit, & multa guasta super Comitatu
„ Maxini tam cum incendiis & prædationi-
„ bus, quàm aliis male gestis in ipso Comi-
„ tatu intulerunt, & præcipuè in locis non
„ fortibus; quibus peractis iverunt ad locum
„ Marcenaschi, & ibi Villam expugnantes
„ intraverunt. Deinde Castrum expugnantes
„ pacta cœperunt inire, quibus pacta agitan-
„ tibus, ab opposita parte ipsius Castri intra-
„ verunt, & D. Antonium juvenem valdè pro-
„ bum crudeliter interfecerunt, prædaverunt,
„ & spoliaverunt in ipso Castro & Villa uni-
„ versa. Et certè tempore illo nullus ipsó-
„ rum Dominorum mortuus exstitit, præter-
„ quam iste, & causa erat, quod multum erat
„ odio illis de Strambino, cum quibus confi-
„ nabatur, cui Strambino per sequentia male
„ succesit, quamvis sit pro tertia parte in
„ ipsa Dominorum Comitum de Maxino. Du-
„ rantibus autem prædictis, dum D. Guide-
„ tus de Valperga cum sola familia sua iret
„ (qui tamen erant equites viginti duo) à
„ Castro Valpergæ, Ripam Rubeam, obvia-
„ vit inimicis, procedentibus à Castro Fron-
„ tis in magna quantitate, nec fugere potuit,
„ sed captus fuit prædictus D. Guidetus, & post
„ longam moram magnam redemtionem fecit.
„ Et sic prædicta gens Dominorum de Mantua
„ cum Domino Saraceno eorum Capitaneo cœ-
„ perunt recedere, & alii primi, sive ex pri-
„ mis stipendiariis, qui venerant Mediolano,
„ etiam casli fuerunt, & venerunt versus Cla-
„ vaxium pro conferendo cum Malerba, qui
„ erat sub stipendiis D. Marchionis Montis-
„ ferrati, per reliquas duas partes ipsorum
„ finitâ Firmâ Dominorum de Valperga cœ-
„ pit & alia tertia pars, quæ est ista, quæ
„ remanserat sub stipendiis Dominorum Co-
„ mitum S. Martini, & contra primos, qui
„ ipsos Mediolano conduxerant, & pro eo
„ isti casli appellati fuerunt, ita tertia pars
„ proditores. Et dum recederent à partibus
„ Clavaxii, & essent super Targlavera, &
„ apud Salugiam, per gentes Dominorum de
„ Valperga fuerunt capti & derobati, ex qui-
„ bus dictus Joannes Azarius Potestas Cor-
„ gnate, qui ipsos sequebatur, quique ipso-
„ rum equos in sua parte habuit, & plures
„ captivos, qui ad tempus pro nullo dimissi
„ fuerunt. Et tunc dictus Marchio Montis-
„ ferrati cum stipendiis suis cœpit crescere,
„ & Canepicium totis viribus invadère M-
„ CCCLXIII. de mense Junii. Intravitque
„ dictus Joannes Marchio Montis-ferrati, qui

A „ jam potentiâ creverat, Canepicium cum
„ barbutis trecentum, tam stipendiariis, quàm
„ ex nobilibus sibi subditis, & cum maxima
„ quantitate balisteriorum, & peditum, &
„ magno carrigio, cum multis guastatoribus,
„ & super campis Caluxeni direxerunt gres-
„ sus suos. Est enim Caluxenum majus &
„ potentius aliquâ Terrâ Canepicii in plani-
„ cie inter Duriam & Orchum constituta,
„ quæ si uno anno blada recollegit, non ex-
„ penderet in decem; & circum circa ipsam
„ Terram blada & vineas taliavit, & aliqua
„ deduxit; & guasta similia fecerat super ipso
„ territorio duobus annis præcedentibus, pro-
„ ponens dictus Marchio ex toto dictam Ter-
B „ ram habere, quæ multum Clavaxium, &
„ alias Terras ultra Padum offendebat. Ter-
„ ræ autem prædictæ nihil facere poterat,
„ quia cautius & voluntariè Caluxenum cu-
„ stodiebatur. Nec in ipsa Terra erat aliquis,
„ qui prædicti Marchionis non esset capitalis
„ inimicus propter gesta. Et tunc cum gen-
„ tibus suis equestribus & pedestribus ivit
„ Riparolium, & ibi dum stetit, tam durè
„ Castrum Malgrati machinis & aliis artifi-
„ ciis expugnavit, quod ipsum Castrum ha-
„ buit, & fornivit, & ipsum de præsenti te-
„ net. Deinde guasta in bladis Agladii, &
„ Castri-montis fecit, diruens residuum per
„ primos relictum; & procedens venit Stram-
C „ binum, super Duriam in capite unius mon-
„ tis, planitiem habens valdè spatiosam su-
„ pra, in qua multum bladi fit, & in qua
„ Villa solebant homines etiam habitare, &
„ bellare, quamvis dicta Villa cum Castro
„ esset pro tertia parte Dominorum de Ma-
„ xino. Illi de Sancto Martino omnia possi-
„ debant, ex quo nullus Gibellinus in ipsa
„ fuisset repertus, cui Terræ guasta circum-
„ circa fecit. Et dum Terram ipsam dict.
„ Marchio viriliter expugnaret, D. Marchio
„ de Busca, magnus nobilis Marchionis, mor-
„ tuus in ipsa Terra fuit; Et D. Otto de
„ Brunsveich tunc juvenis graviter vulnera-
„ tus. Doluit dictus Marchio de prædictis ad
D „ mortem, & quoscumque in Strambino ca-
„ piebat, necessarium fuit mori; & hodie
„ ipsos prosequitur odio capitali; cui Stram-
„ bino extra Castrum non dimisit domum,
„ quam non prosternaret, aut combureret;
„ ex quo ipsi de Strambino in havere, & per-
„ sonis infinita damna sunt perpessi. Deinde
„ dictus Marchio cum exercitu suo rediens,
„ Castrum Orii acquisivit, & Castrum Mar-
„ cenaschi apud Strambinum per ipsos Guel-
„ phos, ut supra, diruptum, fecit relevari &
„ fortificari, necnon habitari, & bene habi-
„ tatur de præsenti. Et ad Terram Caluxeni
„ iterato devenit, ubi invenit milium & pa-
E „ nicum in magna quantitate fore post guasta
„ seminatum, & ibi ostendit ad obsidionem
„ ipsius Terræ velle permanere. Et tunc pars
„ universa in Caluxeno Guelpha traxit pro
„ ipsum defendendo. Erat autem in ipsa Ter-
„ ra flos nobilium partis Guelphæ Canepicii,
„ & Hipporegiæ, cum esset D. Antonius de
„ S. Martino alios de domo sua sensu & po-
„ tentia excedens; Bartholomæus de Stram-
„ bino cum alio consorte suo: Petrus de La-
„ stria ditior aliquando illarum partium, &
„ plures de Taliantis. Quod prædicti nobiles
„ essent fulciti probis gentibus, non est di-
„ cendum. Nam ibi nullus contestor erat,
„ sed viri electi, & sic per sequentia osten-
„ de-

„ derunt. Nam auditâ mirabili animositate
„ partis utriusque, facto autem consilio inter
„ ipsos tam nobiles, quàm probos in Caluxe-
„ no existentes, asseruerunt, Marchionem
„ cum gentibus suis extra portam uno dena-
„ rio non timere; & non valentes ipsi intrin-
„ sici animum suum refrenare, audiatis quid
„ fecerunt. Cum nusquam tam durè, tam
„ dirè pedester exstitit expugnatus, cum nul-
„ lus in Caluxeno erat, qui armatus non esset
„ sicut miles, & multi duabus coraciis erant
„ permuniti. Et tunc deliberari pontem vol-
„ ticium ipsius Terræ depressserunt à parte,
„ quà gens erat Marchionis; est enim dicta
„ porta subtus plateam dicti loci viâ rectâ,
„ sed valdè declivâ, adeò quod unus à parte B
„ superiori, sicut erant, duobus debuit præ-
„ valere, & ab utraque parte dicta via erat
„ magnis parietibus, & domibus cum lobiis
„ præmunita. Videns autem dictus Marchio
„ est alloquutus: O Viri fortes, & dilecti
„ mei, ad quid venimus ad locum istum, nisi
„ causâ pugnæ, & ut Terram istam nobis diu
„ inimicam capiamus. Nonne habemus mor-
„ tem postponere, ut fortunam insequamur?
„ Non dubito, ubi velitis exercere vires ve-
„ stras, quin ipsam victoriam obtineamus
„ propter duo. Primum est, quod ipsi intrin-
„ sici utuntur superbiâ cervicosâ, ut videtis,
„ quia porta aperta nos incitat, & eorum
„ superbiæ Dei judicio ultores erimus, quia C
„ Deus superbos deprimit, & humiles exal-
„ tat. Secundum est, quod cum populus hic
„ fuerit Gibellinus, & sciat, contra jus di-
„ ctam Terram per partem Guelpham deti-
„ neri, ex quo recordabuntur de pristino sta-
„ tu, cum videbunt nos intrasse, nos non of-
„ fendent, quibus pacem intrando promitte-
„ mus. Exinde stipendiariis militibus pagam
„ duplam promisit pro mense completo, asse-
„ rens, quod tanti forasterii divites in ipsa
„ erant, quod de redemtionibus eorùmdem
„ perpetuò ditarentur. Ex his dictis, in no-
„ mine Dei, & Beati Georgii voluntariè in-
„ trare velle dicentes, portam per aliquos ex
„ ipsis custodiri curaverunt, & intrantes viâ D
„ rectâ procedunt ad plateam; nam super
„ porta nullus remanserat, quin posset intra-
„ re. Et sic intrantes, isti nobiles Guelphi &
„ probissimi armati descendentes, arma lan-
„ ciant intratorum, forant, lacerant, & tali
„ ter quod intrati nequiverunt retrocedere,
„ & multi ex lapidibus projectis ab utroque
„ latere dictæ viæ perierunt. Certè Teutoni-
„ ci præcedentes magnam potentiam & vir-
„ tutem ostenderunt. Cum autem recedendo
„ de Terra exivissent, Marchio sic fatur: ah
„ Viri fortes, meique fratres, in unum non
„ timeamus mortem, & vindictam de nostris
„ mortuis faciamus; sine periculo modò in-
„ trare possumus; nam videmus suos univer- E
„ sos; intremus iterato audaciter in nomine
„ summi Dei, & Beati Georgii, postquam
„ porta & introitus nobis non denegatur. Et
„ tunc cum recentibus militibus Papiensibus
„ affaldatis tumultuosè intraverunt, & planè
„ procedentes ad plateam, necessarium fuit
„ retrocedere, impetum & avantagium inimi-
„ corum substinere non valentes; & tunc cum
„ maximo detrimento personarum habuerunt
„ ipsam Terram dimittere, nec propterea por-
„ ta clausa fuit. Tunc dictus Marchio voca-
„ tis suis, & reductis in unum, dixit: Non
„ ne labe perpetua verecundiæ obfuscabimur,
„ si portâ apertâ de ipsa Terra victoriam non
„ obtineamus? Et quia dicitur, quod ars vi-
„ res superat, artem insequamur; nam cum
„ intraverimus, portam balistrariis nostris ful-
„ ciamus; aliqui viâ rectâ procedant, & alii
„ à partibus lateraneis ascendant, ita quod
„ ingenio, & tribus aciebus Terram ipsam
„ intus viriliter expugnemus; quæ duæ acies
„ à viis superioribus procedant, & nostri pe-
„ dites cum lateranis vadant ignem mitten-
„ tes in domibus, à quibus in via mactamur,
„ & majora cenacula fulciant balistariis, &
„ gentibus nostris: quæ si fient, non dubito
„ quin victoriam obtineamus. Et tunc tertio
„ intraverunt, & cum aliquantulum processis-
„ sent, portam cum turriono ascenderunt, &
„ ipsam fulcierunt.

L'Anno Millesimo trecentesimo trigesimo nono, Indizione settima, alli quindici del mese d'Agosto, il Marchese Giovanni concesse la susseguente immunità e grazia al Comune & uomini del luogo della Plebata, per la quale gli assolveva per cinque anni da qualunque cavalcata, la quale fossero tenuti a fare al predetto Signore. Riservando però alcuni casi, del che ne fu rogato da Raimondello Bava di Grazano il seguente Instrumento.

„ Anno Domini Millesimo trecentesimo tri-
„ gesimo nono, Indictione septima, die deci-
„ maquinta Augusti, in Castro Clavaxii, præ-
„ sentibus nobilibus Viris Dominis Uberto
„ Comite de Cocconato, Francischino de
„ Gabiano, Philippo de Tilio, Jordano de
„ Cell., Antonio Sicco de Clavaxio, & pluri-
„ bus aliis testibus vocatis & rogatis. Ma-
„ gnificus & Illustris Princeps D. Joannes
„ Marchio Montis-ferrati, appensatè, & ex
„ certa scientia, ac consilio Vassallorum suo-
„ rum deliberato, dedit, & remisit Vercello
„ Pollerio, & Joanni Capello de Plebata Sin-
„ dicis Communis, Universitatis, & homi-
„ num loci de Plebata de Mayrate, & mihi
„ Notario infrascripto recipientibus suis pro-
„ priis nominibus, & nomine & vice dicti
„ Communis, Universitatis, & hominum di-
„ cti loci, omnes & singulas cavalcatas, exer-
„ citus, & andatas, in quibus tenerentur &
„ astricti essent dicti Commune, Universitas,
„ & homines de dicto loco Plebatæ, eidem
„ D. Marchioni quacumque de causa, salvo si
„ aliquo casu dictus D. Marchio haberet ne-
„ cesse de succursu pro se, vel aliquo suo sub-
„ dito pro prælio, vel obsidione, quod in
„ illo casu dicta remissio non valeat, sed ad
„ ejus mandatum ipsi penitus teneantur. Item
„ actum fuit inter dictum D. Marchionem,
„ & prædictos, nominibus quibus supra, quod
„ ipsi suis, & quibus supra nominibus teneantur
„ tur & debeant Villam dicti loci de Pleba-
„ ta, quæ dicitur de Monte, fortificare, &
„ murare bene & sufficienter eorum propriis
„ sumptibus & expensis. Ad quas sumptus &
„ expensas teneantur & astricti sint omnes &
„ singuli solventes taleas, & sodra in dicto
„ loco Plebatæ pro communi, & pro rata.
„ Quam quidem remissionem & gratiam vale-
„ re voluit & durare usque ad quinque annos
„ proximè venturos. Promittens insuper præ-
„ dictis Sindicis suis, & nominibus quibus
„ supra, dictam remissionem & gratiam prorо-
„ gare, secundùm quod bene fecerint, & ei
„ videbitur faciendum, præcipiens, &c.

Ma perchè la soprascritta guerra del Canavese procedette, come scrive Pietro Azario,

dall'

Digitized by Google

dall'inteſtino odio de' Bianchi, e Negri, non mi è paruto di eccedere in queſto luogo, che io non parli dell'origine delle fazioni. Perocchè tutti gli Autori, i quali ne hanno ſcritto, non ſapendo dove fermare i piedi, ſono ſtati di varj pareri. E cominciando da Bartolo di Saſſoferrato Commentatore delle Civili Leggi, uomo di celeberrimo nome, il quale ſi affaticò di fare un trattato *de Guelphis & Gibellinis*, l'opinione ſua fu, che la fazione Guelfa aveſſe origine da una ſerva di Lia, moglie di Giacob, nel Capitolo trigeſimo della Geneſi, e nel vigeſimo ſettimo del primo Libro dell' Antichità Giudaica, da Gioſeffo nominata Zelfa. E che i Gibellini foſſero figurati nel primo Libro de' Regi, all'ultimo capitolo, nel conflitto del Monte Gibello. Nicolò Siculo Abate Panormitano, nel capitolo *Piſanis, & Lucanis Civibus, de reſtitutione ſpoliatorum in antiquis*, dice, queſti nomi eſſere procedu. ti nella diſcordia, la quale fu tra' Piſani e Luccheſi al tempo di Papa Gregorio IX. nella guerra contro Federico Imperatore: e così tiene Giovanni d'Andrea nel detto capitolo *Piſanis*. E di eſſa diſcordia ſi tratta ancora nel capitolo *Apoſtolicæ de re judicata*, nel ſeſto libro delle Decretali. Il Biondo, & il Platina vogliono, che queſti due nomi procedeſſero da due fratelli Todeſchi Guelfo, e Gibel, i quali vennero in ajuto delle famiglie de' Cancellarj, e Panciatici Piſtorienſi nella diſcordia, che avevano tra di loro; l'una delle quali famiglie fu favoreggiata & ajutata da Guelf, e l'altra da Gibel. Giorgio Merula Aleſſandrino vuole, che procedeſſero da gli Etruſci, quando la famiglia de' Licinj fu ſcacciata dalla Città di Aretio, cavando queſta ſua opinione dal decimo di Tito Livio nella prima Decade *ab Urbe condita*. Ma io di queſto truovo raccontarſi da Ottone Veſcovo di Friſinga, che l'Anno dell'Incarnazione di Criſto Milleſimo centeſimo quinquageſimo quarto, eſſendo venuto a morte Conrado Imperatore, i Principi di Germania ſi congregarono nella Città di Francofordia, dove dappoichè ebbero fatta lunga conſultazione ſopra l'elezione del futuro Imperatore, di comun parere fu propoſto Federico figliuolo di Federico Duca di Svevia, la ragione della quale conſultazione fu, perciocchè in Germania erano due famoſe Famiglie, l'una degli Enrici di Guibellinga, l'altra de' Guelfi di Altorfio, i quali avendo gli Stati loro vicini terminati dal fiume Lico, & eſſendo ognuna di loro potente, per emulazione l'una dell'altra, & avidità di gloria facevano molte guerre, e perturbavano tutta la Germania. E pure al fine, come a Dio piacque fecero parentado inſieme, perchè Federico di Svevia della caſa cognominata di Guibellinga, pigliò per moglie una figliuola del Duca de' Norici, ovvero di Baviera della Famiglia cognominata de' Guelfi di Altorfio, del qual matrimonio nacque Federico Primo Enobarbo Imperatore. Onde conſiderando gli Elettori, e Principi di Germania, che oltre le degne parti, che erano in Federico, l'elezione ſua per la miſtura dell'uno e l'altro ſangue ſarebbe atta e propizia ad eſtinguere le diſcordie invecchiate tra le due prenominate Famiglie, gli aggiudicarono l'Imperiale Scettro. Ma volle l'iniqua ſorte, che eſſendoſi eſtinta tale eſiziale peſte in Germania, per l'affocamento della guerra, la qual nacque poi tra Gregorio IX. Sommo Pontefice, & Federico Secondo Imperatore, nel progreſſo della quale sì l'Imperatore, come il Pontefice vollero avere in nota tutte le Città, Luoghi, e Famiglie d'Italia, che tenevano la parte loro, eſſe fazioni occuparono gli animi de gl'Italiani; e i ſeguaci dell'Imperatore, il qual'era proceduto dalla caſa di Guibellinga, ſi denominarono Gibellini; e gli aderenti di Gregorio ſi denominarono Guelfi del cognome della Famiglia de' Guelphi, i quali cognomi ſono ſtati cagione d'innumerabili rovine, everſioni di Città, mutazioni di Stati, incendj, e morte d'uomini. Veder ſi deve Antonino 11. parte tit. 17. cap. 8. in fine.

Finite le guerre del Canaveſe, non potendo le nobili famiglie della parte Gibellina d'Aſti tollerare l'inſolenza di quelli di Solero, i quali per eſſere potenti ſi arrogavano grande autorità in eſſa Città, ſi riduſſero a i Caſtelli loro, e fra qualche tempo deliberando di non iſtar più in bando, invitarono il Marcheſe Giovanni a rimettergli in caſa loro, promettendogli il dominio di eſſa Città: onde il predetto Signore cavalcò in Aſti con le genti ſue, e ſeguitò la predetta fazione de' Gibellini della detta Città, aderenti e ſeguaci loro, & ottenendola mandò in eſilio quelli della famiglia di Solero.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo trigeſimo nono, Indizione ſettima, alli nove del meſe d'Ottobre, il Conſiglio, Comunità, e popolo di eſſa Città d'Aſti, per publico conſiglio coſtituirono il Marcheſe Giovanni Governatore e difenſore d'Aſti per anni quattro, con plenaria autorità d'amminiſtrare e fare amminiſtrare la ragione a i grandi e piccioli in qualunque civile e criminale cauſa e giuriſdizione, coſtituendogli il ſalario di cinquecento libre d'Aſti il meſe, come ſi dimoſtra pel ſeguente Inſtrumento, rogato da Raymondello Bava di Grazano Notajo publico.

„ In nomine Domini feliciter, Amen. Anno
„ Nativitatis ejuſdem Milleſimo trecenteſimo
„ trigeſimo nono, Indictione ſeptima, die
„ octavo Octobris in palatio Communis Aſten-
„ ſis ſuper voltas Sancti dictæ Civitatis, ut
„ moris eſt, convocato & congregato Conſi-
„ lio Credentiæ, & Conſiliariorum Populi,
„ & Communis dictæ Civitatis, ad honorem
„ totius Trinitatis, & Beatæ Virginis Mariæ,
„ & Sancti Secundi glorioſiſſimi Martyris,
„ Patroni, & defenſoris Civitatis, & diſtri-
„ ctus Aſtenſis, & ad pacificum, & tranquil-
„ lum ſtatum, Altiſſimo annuente, dictæ Ci-
„ vitatis & diſtrictus. Infraſcripti Domini,
„ quorum nomina inferius deſcribuntur, in
„ præſentia mei Notarii, & aliorum plurium
„ Notariorum, Conſilium requiſiverunt ſuper
„ infraſcriptis articulis, & propoſitis lectis,
„ & vulgari ſermone vulgarizatis in Conſilio
„ memorato ad intelligentiam per Henricum
„ Cambarellum Notarium, & ſcribam Com-
„ munis Aſtenſis. Tenor quorum articulorum,
„ & præpoſtarum ſequitur, & infra ſubnota-
„ tur. Domini Manfredinus Rotarius, An-
„ dreeta Pelleta, Raymondinus Zolius, Bar-
„ tholomæus Gualeta Conſules Civitatis Aſten-
„ ſis, D. Henricus Capellus, Leo Laurentius,
„ Petrus de Arpezano, Ogeretus de Vayo,
„ Rectores Populi Civitatis prædictæ notifi-
„ cant nobis D. Credendariis Civitatis ejuſdem
„ proviſiones factas Illuſtri & Magnifico D. D.
„ Joanni Marchioni Montis-ferrati, Guberna-
„ tori & defenſori Civitatis & diſtrictus Aſten-
„ ſis, infraſcriptus. „ In

„ In primis namque providerunt, quod di
„ ctus D. Marchio pro titulo ſuo ſit Guber-
„ nator & defenſor, & Gubernator nominetur
„ Civitatis Aſtenſis & diſtrictus per annos qua-
„ tuor continuos proxime ſubſequentes, prout
„ ſuperius ſcriptum eſt de titulo, & ſpecifica-
„ tur de tempore.
„ Item, quod in dicta Civitate, & diſtrictu
„ nullus ſit, vel eſſe debeat, nec poſſit major,
„ vel par in dicta gubernatione dicto D. Mar-
„ chione, vel ipſius D. Marchionis.
„ Item, quod idem D. Marchio & Guber-
„ nator omni menſe habere & percipere de-
„ beat pro proviſione dictæ Gubernationis à
„ Commune Aſtenſi, uſque ad dictos quatuor
„ annos libras quingentas Aſtenſ.
„ Item, quod jus & juſtitiam reddat, &
„ reddi facere debeat in dicta Civitate, &
„ diſtrictu unicuique perſonæ tam per ſe, &
„ Poteſtatem ſuum more ſolito, quàm etiam
„ per alios quoſcumque Officiales ſuos, prout
„ utilius ſibi videbitur, & expedierit, pro ju-
„ ſtitia conſervanda, & obſervanda tam ma-
„ gnis, quàm parvis in omni genere & ſpecie
„ juris, & juriſdictionis cujuſcumque Civilis,
„ & Criminalis, & cohertionis cum pœnarum
„ & bannorum impoſitionibus, & earum exa-
„ ctione.
„ Item, quod idem D. Marchio faciet pa-
„ cem & guerram pro Communi Aſtenſi, &
„ verſa vice Commune Aſtenſe pro ipſo D.
„ Marchione contra quamcumque perſonam
„ ſpecialem ſingularem, publicam & privatam,
„ Collegium, & Univerſitatem, & quocum-
„ que nomine cenſeantur, non obſtantibus
„ confœderationibus, juramentis, ſeu promiſ-
„ ſionibus quibuſcumque hinc retro factis &
„ initis cum quacumque perſona, vel Colle-
„ gio in contrarium.
„ Super quibus omnibus ſibi dari Conſilium
„ poſtulaverunt à Credendariis, & Conſiliariis
„ Conſilii Generalis magni Communis & Po-
„ puli Aſtenſis more ſolito congregatis ſuper
„ voltas de Sancto, ſono campanæ, & voce
„ præconis. In quo Conſilio erant ultra quam
„ duæ partes Conſiliariorum dicti Conſilii.

Nomina quorum Conſiliariorum ſunt hæc.
In primis.

„ Dom. Federicus Conraynus Percivalle.
„ Gulielmus Galvagnus Gutuerius.
„ Oliverius Turchus.
„ Guiglinus Yſnardus.
„ Villanus Yſnardus.
„ Simoninus Yſnardus.
„ Benentinus Gutuerius.
„ Ricardus Gutuerius de Caſtello.
„ Jacobus Pelleta Pagliana.
„ Gulielmus Pelleta.
„ Genuenſis Pelleta.
„ Daniel Pelleta.
„ Brandus Pelleta.
„ Rogeronus Pelleta.
„ Andreeta Pelleta.
„ Manfredus Pelleta filius D. Nicolini.
„ Bartholacius Pelleta.
„ Odoninus, Henricus, Georgius, Raymun-
„ dus, & Benentinus de Aſinariis.
„ Franciſcus Bonefazonus, & Joanninus de
„ Pallidis.
„ Manfredus, Gulielmus, Conradinus, Petri-
„ nus, & Matthæus de Rotariis.
„ Jacobus Thomaynus, Loyſius, Petrinus,
„ & Obortonus de Scarampis.
„ Bandracherius, Baglachinus de Buneis.
„ Boccacius, Bonifacius, Dragonus, Gualeta.
„ Jannonus, Falconus de Layolis.
„ Jacobus Vicius.
„ Girardinus Corteſius.
„ Secundinus, Georginus, Antoninus,
„ Gualeta de Garretis.
„ Franciſcus Abellovius.
„ Petrus Pulſavinus.
„ Joannes Bulla.
„ Bartholonus Caccharanus.
„ Obertonus Caccharanus.
„ Robertus Rex.
„ Jacobus Mantinella.
„ Arditio Strazatus.
„ Bertraminus Alpherius.
„ Secundinus Alpherius filius D. Federici.
„ Benentonus Alpherius.
„ Laurentius Alpherius.
„ Antonius de Alberico.
„ Laurentius de Alberico.
„ Dominicus Bercaudus.
„ Bertramus Bertramengus.
„ Martinus Bertramengus.
„ Petrinus Bertramengus.
„ Martinus Gammundus.
„ Joannes Laurentius de Tretio.
„ Georgius Deatus.
„ Thadeotus Gavazonus.
„ Petrus de Arpezano.
„ Gulielmus Sarachus.
„ Henricus Malbechus.
„ Jacobinus de Arpezano.
„ Joannes de Vicia.
„ Jacobus Conrellus.
„ Bartholomæus Robertus.
„ Nicolinus Naſellus.
„ Bartholomæus de Pazo.
„ Fallavellus Sartorius.
„ Jacobus Grometus.
„ Petrinus Marro.
„ Thomas de Montrexono.
„ Jacobus de Vayo.
„ Ogerius de Vayo.
„ Jacobus Sartor.
„ Bartholomæus de Rocca.
„ Jacobus de Tongo.
„ Petrinus Cardelina.
„ Joanninus Cardelina.
„ Secundus Spalta.
„ Gulielmus de Valle Camina.
„ Aſtexanus Morandus.
„ Philippus Phizerius.
„ Jacobus Sarrachus.
„ Sacer. Bartholomæus Argardus.
„ Petrinus Labottus.
„ Obertus Morandus.
„ Gulielmus Rolla Beccarius.
„ Polinus de Platea.
„ Philippus Vallevitus.
„ Manuel Morus.
„ Dominicus de Calandina.
„ Bauduinus Yricius.
„ Georgius Morus.
„ Secundinus Laurentius.
„ Leo Laurentius.
„ Luyſius Laurentius.
„ Leo Salvanus.
„ Antonius Borellus.
„ Franciſcus Salvanus.
„ Bartholomæus Guarleta.
„ Bartholomæus Guarleta filius D. Thomæ.
„ Joanninus Alionus.

„ Gu-

Digitized by Google

„ Gulielmus Alionus.
„ Scaparrinus Alionus.
„ Auguſtonus Caſteglonus.
„ Gabrinus Capra.
„ Gulielmus de Nono.
„ Petrinus Novellus.
„ Joannes de Ulmeto.
„ Franciſcus Deatus.
„ Benedictus Speciarius.
„ Franciſcus Follus.
„ Nicolinus Muſa.
„ Aſtexanus Morenzengus.
„ Henricus Pollanona.
„ Matthæus de Portis.
„ Antoninus Crocia.
„ Damianus Bordinus.
„ Manuel de Donna Bruna.
„ Dominicus Pilus.
„ Tyraſius della Salla.
„ Henricus Gambarellus.
„ Xandrinus Rocchalla.
„ Rodulphus Galamanus.
„ Manfredus Savarrinus.
„ Branchacius Fuſnellus.
„ Borrellus de Roccha.
„ Rolandus de Marcenaſco.
„ Andreas Sartor.
„ Jacobinus de Caſtagnolis.
„ Baudrachinus Graſſus.
„ Obertus Claverius.
„ Facinus Careſonus.
„ Gulielmus Barletus.
„ Vaſſallus Sartor.
„ Matthæus de Alba.
„ Jacobus de Gualdo.
„ Jacobus Bernardus Beccarius Caſtagna.
„ Joannes Turchus.
„ Bartholonus Yracius.
„ Raymondinus Zolius.
„ Joanninus Capellus, &
„ Oddoninus Pominus.
„ Petrus de Arpezano unus ex Credendariis dicti Conſilii conſulit, quod dictæ proviſiones, prout præviſæ & ordinatæ ſunt per dictos Sapientes, auctoritate præſentis generalis Conſilii valeant & teneant, & robur habeant, & firmæ ſint, prout ſuperius ſcriptæ ſunt, non obſtante aliquo Capitulo, vel Statuto, quod in contrarium loqueretur, facto, vel in poſterum faciendo, ſpeciali, vel generali, ſeù alia reformatione facta, vel fienda, & non obſtante aliquo Capitulo dicti Communis ſpeciali, vel generali, quod loquatur de baylia nemini concedenda, niſi prius lecta, & vulgarizata fuerit in ipſo pleno Conſilio, ſive Arengo Civitatis prædictæ, & quod loquatur de havere Communis non dando, & non expendendo, & Capitulo, quod loquitur de non obligare Commune, nec Univerſitatem Aſtenſem, & omnibus aliis Capitulis, Statutis, Reformationibus factis, & faciendis, loquentibus in contrarium, quibus in omnibus derogatum ſit, & derogetur per præſentes proviſiones, & reformationem, ac ſi ſpecialiter facta eſſet mentio de eiſdem.
„ Illud idem conſuluerunt D. Faylinus Guttuerius, Jacobus Pelleta, Buninus de Buniis, Naſinotus Pallidus, & Leo Salvanus omnes Conſiliarii dictæ Univerſitatis, & Conſilii, de unanimi, & concordi voluntate, & nemine diſcrepante, nec in contrarium conſulente. In reformatione cujus Conſilii facto inde ſolemniter partito, per

A „ D. Henricum Capellum Judicem, de mandato dictorum Conſulum, & de voluntate „ dictorum Rectorum de ſedendo ad levandum, ut moris eſt. Placuit omnibus nemine diſcrepante in omnibus, & per omnia, „ prout conſulit dictus Petrus de Arpezano, „ & alii ſupradicti Conſultores, & prout in „ ejus, & eorum conſilio, & conſiliis, & dictis plenius continetur, & ſcriptum eſt in „ proviſionibus antedictis. Actum ut ſupra, „ præſentibus nobilibus Viris DD. Ghiono, „ Martino, Oberto, Ottobono, Joannino Co„ mitibus de Cocconato, Franciſchino de „ Gabiano, Antonio de S. Nazario de Ger„ rollis, Jacobo de Bardo, & Brancacino
B „ Fuſnello de Aſt, notis reſtibus vocatis & rogatis. Et inde præceptum fuit per me Ray„ mundellum Notarium infraſcriptum fieri „ publicum Inſtrumentum dictandum, & re„ ficiendum, ſi opus fuerit, conſilio ſapien„ tium.

Suſſeguentemente l'Anno MCCCXL. conoſcendo il predetto Marcheſe eſſergli impoſſibile di potere ottenere eſſa Città, con participazione de' Cittadini, la conceſſe à Luchino Viſconte per vita ſua, come più diſtintamente racconta Pietro Azario, facendo di ciò la ſuſſeguente commemorazione.

„ Præterea D. Luchinus Vicecomes Civita„ tem Parmæ oſtendendo de ea non curare
C „ cum univerſis fortaliciis, & Caſtris hujuſ„ modi diſtrictus habuit, & quam Ambaſcia„ tores Parmenſes protulerunt. Civitatem „ Bobii acquiſivit, Terdonam, & Alexan„ driam dominavit; Civitatem Aſt habuit, & „ cum pactis pro vita ſua, & quoquomodo „ audietis. Nam domus illorum de Solerio, „ quæ in partibus illis vigintiquatuor Caſtra, „ & magna fortalicia habebat, Aſtenſi Civi„ tati dominabatur, & in tanta ſuperbia cre„ verunt, quod alias domos, & parentelas „ Aſtenſium pro nihilo reputabant. Nam pars „ Gibellina extrinſecus tenebatur, quamquam „ aliqua Caſtra in Aſtenſi diſtrictu poſſideret; „ & in tantum elati hi de Solerio fuerunt ſü„
D „ perbiâ cervicosâ, quod Rotarii nobiles & „ potentes, & qui ab uno tecto plateæ cum „ majoribus de Solerio converſabantur, pro„ pter gravia, quæ ipſis faciebant, cœperunt „ contra iſtos de Solerio cogitare. Domus au„ tem Pelletarum, quæ tunc perſonis & pe„ cuniâ multas Aſtenſes excedebat, cœpit iſtis „ Rotariis propter alia adhærere, & in tan„ tum adhæſerunt, quod tractatum fecerunt „ cum domo de Caſtello Trinaria, quia ex „ tribus parentelis nobilium Gibellinorum „ unita, ſcilicet ex Guttuariis, Iſnardis, & „ Turchis, & mediante D. Joanne Marchio„ ne Montis-ferrati, qui multum de dicta „ domo de Solerio timebat. Dederunt autem
E „ ordinem, quod una die Civitatem ipſam „ intraverunt, & ipſe Marchio cum toto ipſius „ exſortio præſens fuit adgbellandum, & do„ minium ipſius Civitatis habuerunt. Qui „ Marchio expulsâ ſolummodo illâ domo de „ Solerio, titulum dominii Civitatis Aſtenſis „ acquiſivit, & ipſum pluribus annis tenuit „ poſſidendo. Et quia, ut ſuperius dixi, di„ cta pars expulſa, Caſtra præmiſſa poſſiden„ do, potens erat, guerram ipſi Civitati fe„ cit, & cum aliis regalibus Pedemontium, „ & in tantum quod ipſi Marchioni durum „ erat, imò impoſſibile ipſam Civitatem poſſe „ tenere. Et communicato conſilio dominium

„ ipſius

Digitized by Google

„ ipſius Civitatis , & diſtrictus Aſtenſis præ-
„ dicto Magnifico D. Luchino cum dictis pa-
„ ctis & conventionibus , & in vita ſua de-
„ derunt, & quæ ipſe valde bene obſervavit.
„ Erat autem prædictus D. Luchinus Gibelli-
„ niſſimus , quamquam in Mediolano non
„ oſtenderet, in quo noluit aliquem eſſe Guel-
„ phum, præterquam domum de la Turre .
„ Et timens, ne iſti de Solerio de Aſt caput
„ iterum facerent partis Guelphæ , curavit
„ ipſos ſummo ſtudio deguaſtare, & guaſta-
„ vit. Nam domus illa pro tenendo centum
„ equos, & armigeros, ultra ſolitum ſolum
„ denarium non expendebat , cui ſimilis in
„ potentia non erat in Lombardia tunc . Et
„ pro eo favit ipſis Aſtenſibus Gibellinis, &
„ cum exercitibus, machinis, & aliis neceſ-
„ fariis ad expugnationem dictorum Caſtro-
„ rum iverunt, & ipſa Caſtra ceperunt , di-
„ ruerunt , & ſplanaverunt , & poſſeſſiones
„ eorumdem inter ſe diviſerunt , cum aliqui-
„ bus Caſtris, quæ quamquam non ſua eſſent,
„ per ipſos de Solerio occupabantur; & tan-
„ tum fecerunt, quod nullus Dominus in di-
„ ſtrictu Aſtenſi bona poſſidebat , neque no-
„ minabatur. Curavit poſtea circa finem, di-
„ ctum D. Marchionem Montis-ferrati velle
„ deprimere, & utinam feciſſet per ea , quæ
„ ſecuta ſunt , & quæ dicentur inferius de
„ partibus Lombardiæ ; & cauſa eſt, quia vi-
„ debat ipſum nimis creſcere. Nam ipſe Mar-
„ chio Marchionatum ſuum, quem repererat
„ laceratum propter adverſitates Theodori
„ quondam patris ſui, jam reintegraverat, &
„ alii Marchiones adhærentes ipſi de Monfer-
„ rato, favebant ſibi, timentes impetum Me-
„ diolani, & nolentes ipſius Dominio ſubju-
„ gari, ſicut Marchio Cremolini de Malaſpi-
„ na, Marchiones de Ponzono , Marchiones
„ Carretini, Marchiones Cevæ, qui Marchio-
„ nes Cevæ in angulo Pedemontium ſunt con-
„ cluſi, & quod verum eſſet , indicia proce-
„ debant. Nam peti faciebat per Vercellen-
„ ſes (& re vera ipſe erat) Terras Tridini ,
„ Triceri, Pallazolii, Fontaneti, Liburni, &
„ Blanzate, diu per Marchiones poſſeſſas ci-
„ tra Padum, quæ Terræ fortes, & notabi-
„ les , & plenæ erant populo, & fructiferæ
„ valde nimis. Et jam Terram de Verruca
„ cum Caſtro cœperat poſſidere , & ab Epi-
„ ſcopo Vercellenſi velle recognoſcere, quæ
„ eſt ultra Padum, & quæ damnum dare
„ vel plurimum poterat, & poteſt ipſi Mon-
„ ti-ferrato, valde aſpero ad bellandum. Et
„ Creſcentinum , quod eſt D. Antonii filii
„ quondam D. Ricardi de Tizonibus citra
„ Padum in oppoſitum ipſius montis Verru-
„ cæ, jam cœperat poſſidere. Et dicitur, quod
„ niſi prædictus Marchio Montis-ferrati à Me-
„ diolano cum cautela , & dimiſsâ ipſius ſo-
„ cietate in Mediolano, & equis, Papiam fu-
„ giſſet, quod male ſucceſſiſſet, ex quo odium
„ incepit contra Papienſes, nec deinde in vita
„ ſua dictus Marchio Mediolanum redivit.

L'Anno predetto MCCC XLIV. gl' Ipporegienſi per publico conſiglio diedero la Signoria e dominio d'eſſa Città al Marcheſe Giovanni con l'oſſervazione d'ogni ſolennità, che egli richiedeva, perlochè ne fu rogato Inſtrumento da Bogeri della Sala, Secretario di eſſo Marcheſe.

L'Anno MCCCXLV. Giovanna Regina di Sicilia a' prieghi della parte Guelfa, e particolarmente de' Cherienſi mandò in Lombardia Reforza Dago Seneſcalco del Re ſuo marito in ajuto loro contro la parte Gibellina, ch' ella aveva in odio per la grande carità & affezione, che ella portava alla parte Guelfa, e gli diede l'Inſegna dell'armi di Sicilia, i quali non hanno altra differenza dallo ſcudo di Francia, che un raſtello roſſo; e mandò ſeco per conſiglio un Monſignore Beſtet uomo ſavio e pratico, & alcuni altri valenti uomini, cioè M. Giovanni de Cimicis, M. Percivallo de Potes, il figliuolo del Conte Pietro di Ricorſi, e molti altri nobili uomini Provenzali eſperti di guerra . I Cherienſi, e i Falletti , inteſa la venuta loro, molto ſe ne rallegrarono, e diedero per conſiglio a Reforza Dago , & a M. Beſtet, che andaſſero a mettere l'aſſedio avanti la Città d'Alba; dicendo, che i Cittadini di eſſa Città erano loro molto contrarj, & averſarj, e avevano fatto loro molte ingiurie e diſpetti. I Cherienſi, e Provenzali anch' eſſi non ſi diſcordarono dal conſiglio de' Falletti, e con l'eſercito loro ſubito cavalcarono all'aſſedio della detta Città, & in breve tempo la conquiſtarono; & entrati dentro, il Seneſcalco dimandò tutti i ſuoi Provenzali, e loro diſſe , ch' egli era di parere , che ſi doveſſero pigliare tre, o quattro , o cinque di quelli di eſſa Città , che erano ſtati loro più contrarj, e faceſſe loro tagliar la teſta; e così incontinente fu eſequito e fatto . Tuttavolta oltre queſta eſecuzione non preſero in eſſa Città grande quantità di danari, nè gioje, nè prigigionieri: eccetto che M. Luchino di Braja, per la cui preſa tutto il popolo groſſo e minuto fece gran forza per difenderlo, in modo che Reforza fu conſtretto a renderlo ; e partendoſi da eſſa impreſa andò ad accamparſi nella Gamenaria, il qual luogo e Fortezza ſi governava per le genti di Giovanni Marcheſe di Monferrato. Quelli, ch' erano alla difeſa del Caſtello, vedendoſi circondati dalle genti di Riforza Dago, vennero al parlamento con lui, e convennero inſieme, che non avendo ſoccorſo dal Marcheſe fra la Vigilia di S. Giorgio, metteriano eſſa Fortezza nelle mani del detto Riforza, il quale volendoſi aſſicurare, che tal promeſſa non gli ſarebbe mancata , dimandò , che gli foſſero dati gli oſtagj ; e così uno di quelli di dentro chiamato per ſopranome il Ravaglioſo, con alcuni altri affezionati al predetto Marcheſe , ſi offerſe di voler' eſſere uno de i tre, o quattro, o cinque oſtagj di quelli ſi aveſſero a dare. Il Marcheſe inteſa detta concluſione mandò a richiedere in ajuto ſuo i Paveſi , & altri amici e ſudditi . Gli Aſtegiani, poichè ebbero inteſo il biſogno del predetto Marcheſe, vennero ancor' eſſi ſpeditamente, e bene in armi in ajuto ſuo, e cavalcarono inſieme con l'altra compagnia, tanto che ſi approſſimarono appreſſo i nimici. Riforza accompagnato da' Provenzali, e Piemonteſi, da Pietro Falletti, e quelli della parte ſua, da' Cherienſi, e da quelli di Solero, Montafia, e di Caſtello Naynault, poichè vide ſpiegato lo ſtendardo dell'inſegne dell'Imperio, e quello del predetto Marcheſe, il qual' era roſſo e bianco fece anch'egli ſpiegare quello della Regina di Sicilia collo ſcudo di Francia , & un raſtello roſſo, e quello dell'inſegne ſue, il qual' era un lupo di azurro in campo d'oro, e tra l'eſercito ſuo, e quello del Marcheſe, nel quale erano Tomaſo Malaſpina, Zanardo d'Inciſa, Oddone della Rocchetta, Pietro d'Azelio,

Gio-

Digitized by Google

Giovanni, & Ottobone di Cocconato, Ughetto di Valperga, quelli di Gabiano, Pietro di Settimo, Franceſco di Cereſeto, Franceſchino Cane di Caſale, Guido di Camagna, gli Aſtegiani con l'inſegna loro della Croce bianca in campo vermiglio; tra i quali erano Giacomo Garretto, che portava la detta bandiera, quelli del Caſtello, Percivallo Guttuero, Berentino, Oddonino, & Ughetto, Rolando, e Vigliono degl' Iſnardi, Bartolomeo, Paglierone, Olivero, Antonino, e Franceſchino de' Turchi, Brando Cortaſone, e Flichino de' Pelletti, Matteo Scarampo, Andrione, Bunio, Antonio Garretto, Spinotto, Raffaele, e Guglielmino de' Rotarj, Giorgio, e Filippino Aſinarj, fu commeſſa grave e ſanguinoſa battaglia, nella quale gli Aſtegiani molto valoroſamente ajutarono il Marcheſe, di modo che con l'ajuto de' Nobili, e ſudditi ſuoi, & ancora de' Paveſi, i quali fedelmente lo ſervirono, egli riportò glorioſa vittoria del valoroſo Seneſcalco. E non gli mancarono le eſortazioni di Otto Duca di Brunſveich ſuo cugino, che in lingua Todeſca lo animava al combattere, gridando *Romme Rheiter: ſu Romme Rheiter*, che in lingua Italiana vuol dire, *Cavalier' Italiano, ſu Cavalier Italiano* conquiſta il tuo nimico. Riforza adunque combattendo valoroſamente fu abbandonato da quelli della parte Guelfa, che l'avevano là condotto; e non volendoſi rendere, fu ferito a morte. I Provenzali vedendo Riforza eſſere caſcato morto, ſi miſero in fuga, e molti di loro furono fatti prigioni, e la maggior parte fu uccisa. E ritruovo, che in eſſa battaglia furono morti più di trenta mila uomini: la qual finita, e conquiſtati i nimici, il Marcheſe ricuperò la fortezza della Gamenaria vicina al luogo di Cheri, e con ſomma gloria ſe ne ritornò in Monferrato. E giunto tra Gabiano, & il Ponticello, molto ſi contriſtò co' ſuoi, che non aveſſe potuto aver vivo il Seneſcalco Riforza.

La qual' Iſtoria ho ritrovato eſſere ſcritta in metri Gallici nel ſuſſeguente modo.

Sur le doulx temps, que reverdiſſent
Toutes choſes, & bois fuerliſſent,
Et oyſeaulx à chanter ſe mettent
Sur les arbres, qui leurs fleurs fettent
En l'Annee de Deux foiz vint
Mil & trois cens & cincq advint
Qu' en Sicille eut une Royne,
Que haioit la part Gibelline,
Et avoit Guelfez en chiertè.
La Royne ſceut la fiertè
D'un Chevalier qui Renforza
Dago eut nom, qui s'enforza
Fourment tant comme il fut en vie
De pourſuivir chevalerie.
Celle Royne, que je diz,
Manda le chavalier gentilz
Qu' il lui voulſiſt faire ung ſerviſe,
Et lui va dire par tel guiſe:
Renforſa Dago entendés,
Vous, qui de moy eſtes mandés,
Vous en irez en Lombardye,
Partie Guelfe ſy me prye,
Que leur envoye vng Seneſchault,
Deſormais ſera bel & chault
Pour chevauchier & tenir oſt,
Qui face aux ennemiz rihot,
E ſpecialment ceulx de Quier.

A Aydiez les, je vous en requier,
Car ilz ont a fors gens a faire.
Allez & penſez du bien faire,
Et à fin qu' il vous en ſouviengne,
Tenez veez vous icy l'enſeigne
De noz armes, que porterez,
Des quelles plus priſie ſerez
En celles armes difference
Ny à neſquen l'eſcu de France
Qu' un Raſtel Rouge ſeulement
Pour faire le deſſeurement.
Ceſtes armes conforteront
Vous armés, qui moult riches ſont.
Ung loup d'aſur ou champe d'or,
Que vous portez ſur voſtre corp;
B Et ſi vueil, que vous en ma terre
Esliſiez gens ſobtilz de guerre,
Hardiz, & preux pour traveillier,
Et qui vous ſaichent conſeillier.
Renforſa Dago, qui entend
Ce a quoy la Royne tend,
Si lu reſpondy voulentier
Je me mettray, Dame, au ſentier
Pour faire ce que vos peult plaire,
Et à vous ennemiz deſplaire.
Je m'envois aydier ceulx de Quier.
Dit le Seigneur de Fol quarquier,
Qui Renforſa Dago eut nom,
Hardiz & preux de grant renom,
Adieu comanda la Royne.
C Renforſa Dago s'enchemine:
Et bien ſarchiez, qu' avecq lui maine
Nobles gens, & de bon convoine
Entre eux n'attargierent mie,
Tant qu' ilz vindrent en Lombardie.
Renforza vid pour le meilleur,
Quil lui failloit ung Conſeilleur
De ſcience, & de bon eſtat:
Il esleut Monſeigneur Beſtet
Pour le plus ſage, & ſciencieux
De tous, qui lors feurent entre eux.
Illecq eut des preux, & des fiers
Ung meſſire Jehan des Cimiers
Meſſire Percival de Pontez
Moult bien & noblement montez.
D Illecq eſtoit de haulte chiere
De Ricorf le filz Conte Pierre,
De nobles gens eſtoit parez.
Renforſa Dago eſt errez
Bien ſembloient gens de deffence,
Venuz eſtoient de Prouvence.
Ceulx de Quier ſceurent les novelles,
Qui tres leur ſont bonnes & belles.
Liement lui vont audevant,
Et dient: Sir' ez bien viegnant:
Car deſiré long temps l'avoyent;
Et les Falletz quant ilz le voyent,
Honneur lui font, & molt grant feſte.
Et en lievant plus hault la teſte
Lors prent le Seneſchalc à dire:
E Seigneurs, ſachiez, que je la tire
Pour vous aidier moult grandement,
Car la Royne meſmement
M'en à de tout ſon coeur prié;
Et pour ce m'à cy envoyé.
Lors mainerent gran feſtoyement
Tous les Guelfes communement,
Ceulx des Falletz, & leurz amiz,
Qui ſont illecq enſemble miz.
Quand Renforza plain de proeſſe
Vid illecq ſi tres grant nobleſſe,
Monſieur Beſtet va appeller:
Or ſa je vueil à vous parler,
Puis que je ſuis en Lombardie,

Digitized by Google

Je ny vueil pas faire oyſevie.
Et quand le Seneſcalch eut dit,
Meſſire Beſtet lui reſpondit:
Sire parlez à celx de Quier,
Aux Falletz, qui vous tiennent chier,
A vos chevaliers Prouvenceaulx,
A ceulx devez prendre conſeaulx.
Lors prent à dire Renforſa:
Ay van de Provence or ſa,
Vous de Falletz, & vous de Quier,
Venez avant, conſeil vous quier.
Et les Falletz ſans attargier
Au Seneſcaleh vont conſeillier.
Syre allons ent ſans nul reſpit
Devant Albe pour le deſpit,
Qu' ilz nons firent encor n'a guaire;
Volentiers leur ferons contraire.
Celx de Quier pas ne ſi diſcordent,
Et Prouvenceaulx bien ſi accordent.
Quand ce le Seneſcalch oyt,
De tel conſeil fort, ſe ſioyſt,
Tantoſt vers Albe s'achemine.
Sachiez, qu' il, ò ſes gens ne fine,
Tant que devant Albe logiè
Tous enſemble, & l'ont aſſiegié.
Illeequez n'eurent gaire eſté,
Quand Albe eurent conquiſté
S'on ne leur euſt la porte ouverte,
Sort par cugni ou par cuvierte,
Ilz penſent la jocquier quatre ans
Amicois quilz penſent entrez ens,
Le Seneſcalch, qui fut leans,
Appella tous ſes pourſuivans,
Et leur va dire par tel guiſe:
Oez Seigneurs que je deviſe,
Et ce que j'ay en voulenté.
De ceulx, qui plus vous on grevé,
Prenez en trois ou cincq, ou quatre,
Et leur faictes la teſte abbatre
Fus des eſpaulez. Il me plaiſt,
Ceulx reſpondirent, ſe ſoit fait.
Ilz accomplirent le vouloir
Du Seneſcalch ſans remavoir.
En Albe prirent mains deniers,
Mains joyaulx, & mains priſonniers,
Qui eſtoint de riche priz.
Meſſer Luquin de Braye prinz
Fut cellui jour & retenuz;
Tous en Albe grans & menuz
Firent puiſſance du defendre;
A Renforſa le convint rendre.
Lors dirent quierois main à main
Au Seneſcalch, qu' eut Albe en main,
Voulez oyr la patre noſtre,
Nous creons bien que tout eſt voſtre.
Alons vers Quier noſtre pays,
Car vous ny eſtes pas hays.
S'y yront devant le Gamenaire,
Qui nos a fait tant de contraire
Car vous l'aurez tantoſt conquiz;
Combien que moeuve le Marquiz,
Il n'aura pouvoir du defendre.
Dit Renforza gy vueil entendre,
Et pourtant que diſt vous l'avez,
Conduiſez moy vous qui ſavez
Toute la Contree, e la Terre,
Car je ne voy querant que guerre.
Allons & chevaulchons avant,
Que nous ſayons tantoſt devant
La fortereſſe, que vous dittes,
Ceulx n'en yront pas ainſi quittes
Qui la vouldront vers nous defendre,
Et qui feront ſemblent d'attendre.
Le Seneſcalch & ſes gens ont

A Tant chevaulchie, qu'enſemble ſont
Devant le Gamenaire aſſiz.
La fut levé oſt grant & maſſiz
Leans ſe feurent ja bouté
Ceulx qui ont bonne voulenté
De defendre le Gamenaire,
Et jurent Dieu le debonnaire
Qu' ilz n'entreront leans ſi toſt.
Mais mandent au Marquis à cop,
Que le ſiege viengne lever
Ains qu' ait povoir de plus grever
Lui ne ſes gens à grant puiſſance:
Secourrez nous ſans demourance,
Gentil Marquiz de Montferra,
Venez voir l'oſt de Renforza,
B Le quel veult voſtre honneur abbatre;
Venez vous toſt à lui combatre,
Quant le Marquiz oit les novelles,
Que telles gens ſont ſi rebelles,
Par tout mande ſans nul ſejour,
Qu'il puiſt avoir à certain jour
Toutes ſes gens, & ſes amiz
Pour courriz ſus ſes ennemiz.
Or vous laray de ce eſter,
De Renforſa vous veil conter,
Qui eſt devant le Gamenaire,
Aux ſiens commande fort à traire
Vers le Chaſtel, & aſſaillir,
Et ſi fout ilz ſans deſſailir
Quiſtoiz forment ſi les aſſailent,
C Et les Falletz fort ſe travaillent,
Au Chaſtel mouvent grant deſcor,
Prouvenceaulx qui moult font de corps;
Moult y ot de ces Pyemontez
A piet, & à cheval montez,
Qui aigrement vous bercellant
Le Gamenaire, & aſſailant.
Mais ceulx de dens les priſent gaire,
Car ilz ſont gens de bon affaire,
Moult vaillament ilz ſe defendent,
Car leur ſecours adez attendent
De Jehan le noble Marquiz
De Monferra preux & gentilz,
Car il leur à fait a ſavoir,
Que il dovient ſecours avoir
D De par lui & de par ſa gent,
Et deuſt couſter mil marcs d'argent,
Ou de ſes hommes quattre mil,
Ou plus, ſi les ſecourrat il.
Seigneurs on doit conter briefment
Des choſes le gouvernement,
Que mieulx valent courtes parolles,
Que raconter tant de frivolles.
Renforſa & ceulx du Chaſtel
Vont entre eulx faire ung marchè tel,
Que le Chaſtel ſeroit rendu
Ou cas quil ne feuſt defendu
Et ſecouru du bon Marquiz
Da dens ung certain jour qui miz
Fut entre eux ſans repentir
E Au ſon de veſpres ſans mentir,
Dit Reforſa, jen vueil hoſtaige
De vous, qui eſtes en la caige
Du Chaſtel leans enfremez
Si en ſeray mieulx affermez.
Ceulx du Chaſtel, comme il me ſemble,
Sallerent conſeillier enſemble:
Or ſuz Seigneurs que diſtes vous?
Renforſa veult pleſge de nous.
La en ot ung hardiz & preux,
Qu' on appelloit le Ravailleux,
Qui dit: moy quart cincquieme ou tiers
Seray hoſtaige volentiers,
Car le Marquiz ou jay fiance,

Nous

Nous ſecoura ſans demourance.
Or ſont venuz les pleges hors,
Au Seneſchal en gre les prent
Pour le prouſit, qu'il en attent.
Mais il ne ſcet pas le prouſit,
Ou le domaige, quil y git.
Car le Marquiz ſcet l'adventure,
Le grant peril, & la laidure,
Ou ceulx ſont, qui ſe ſon fyé
De lui, dont il eut grant pitié.
Si diſt: helas & qu'ayje fait?
Le Ravailleux aura mal plait,
Et ceulx qui ſont avecques luy,
Qu'attendent jus qu'au Vendredy
Vigille Sains George ſecours.
Mon mandement n'eſt pas ſi court,
Mais il le me fault abbargier
Pour ſecourir ſans attargier
Le Chaſtel, qui eſt de mos fiefz,
Et ceulx qui ſont dedens logiez,
Et ceulx qui ſont miz en hoſtaige
Vouldray ravoir par my mon gaige,
Frans & quittes les rachetray,
Ou meilleur gaige y laiſſeray.
Se Renforſa veult gaige prendre,
Il ne m'en poura ja reprendre,
Que ne lui en baille de boins,
De preux, de ſaiges, & de coins.
Mais je ne puis mon mandement
Avoir enſemble entierement,
Que fait la voye trop long taing.
Pour ce vous diray pour certain,
Que plus brief il le fault reſtandre,
Se je veul Renforza attandre,
Ains qu'il ait prins la fortereſſe
Du Gamenaire trop la preſſe.
Dit le Marquiz de bonne uye:
Il me fault de ceulx de Pavie
Aucunes gens avecques moy
Car ſe ſon gens de bonne foy
De pluiſeurs lieux amiz acquiz
Viennent aidier le bon Marquiz.
Aux ſiens ne doit il pas fallir,
Car de droit il les doit ſervir.
Ceulx d'Aſt entendent, que vult faire
Le preux Marquiz de hault affaire,
Si dient qu'ilz l'aideront fort;
Entre eux ny eut point de diſcord
Armés ſe ſont & fer veſtiz,
Montent ſur leurs chevaux haſtifz.
Quant ainſi habilliez ſe ſont,
Vers le Marquiz tout droit s'en vont,
Le quel ne peut mieulx ſon haidier,
Quand ceul d'Aſt le veulent aydier.
La compagnie d'Aſt moult viſte
Au bon Marquiz vient en ayde;
Et quand voit gens de telle geſte,
Le Marquiz leur fait tres grant feſte.
Illecq fut la chevallerande
Noble vaillant puiſſant, & grande
Jehan Marquiz de Montferra
Sa compaignie regarda,
Et dict: Seigneurs, aſſes nous ſommes,
Se nous voulons eſtre preud'hommes
Et ſay foiſon de ma pietaille,
S'elle nous peut valoir que vaile.
Au chevauchier fort ſe ſont miz,
Tant qu'ilz ſont pres des ennemiz.
Lors de Marquiz appeller fit
Ung ſien trompette, & lui a dit:
Beaudolx amiz aller te fault
Vers Renforſa le Seneſchault,
Tieng vecy les gants de Battaille,
Tu lui diras, ou qu'il s'en aille

A Hors de mes fiefz & de ma terre,
Car je ne m'en puis plus ſoufferre;
Ou s'il veult que battaille face,
Je me trovera ſur la place.
Va, & reving: Syre c'eſt fait
La trompette tantoſt s'en vait
Vers le Seigneur de Folquarquier
Et lui ala lez gants baillier
De battaille: par ceſte voye,
Diſant, Monſeigneur, vous enuoye
Les gants de battaille, tenez.
S'ilz vous plaiſent, ſi les prenez,
Ou vous vous deslogiez tantoſt
Hors de ſes fiefz vous & vouſtre oſt.
Et s'a lui combatre vous plait,
B Faiſtes lui place tant qu'il ait
Par devers vous ſes gens paſſez;
Dictes moy voſtre volontez.
Renforſa dit: ſa ſa les gants:
De les prendre ſuy moult contens;
Et tien vecy de ma monnoye
Pour tans que m'as apporté de joye;
Et ung Roven, que je te baille,
Je ne deſire que la battaille.
Beau doulx amy va tent a Dieu,
Dy au Marquiz, qu'il aura lieu
Et place pour ſes gens paſſer,
Et tourne a lui ſans arreſter.
Le trompette fort regracie
Renforſa de ſa courtoiſie,
C Et dit: Syre je m'en voy don
Loveray moy de voſtre don.
Le trompette arrier retourne
Vers le Marquiz ſon chemin tourne,
Tant qu'il y fuſt point ne ſattarge.
Forment ſe love du don large,
Que lui ot fait le Seneſchault
Et diſt: Syres, il eſt moult chault,
Et deſirant de la battaille,
Et ſi vous veult ſeignier ſans faille
Pour paſſer vous, & vous gens lieu.
Chevaulchier nous y convient heu,
Dit le Marquiz de Montferray:
Mais d'une choſe grant dueil hay,
Que nous n'avons ung Chevallier,
D Qui la colee puiſt baillier
A ceulx, qui dentrer ont envie
En l'ordre de Chevallerie.
Or maintenant vous tourneray
Au bon Marquiz de Montferray,
Tant à des eſperons brochie,
Que Renforſa ont approuchie.
Le Marquiz à ſur ſon enſeigne
La bauzaine, que Dieu mantiegne,
Et ſa l'enſeigne de l'Empire,
Dont ſont affaire pas n'empire.
Le Marquiz plain de bon adviz,
Et Renforſa ſont viz à viz,
Si que les ungs voyant les aultres,
Et vont mettre lances ſur faultres.
E Le Marquiz ot mains baronyers
Montez ſur leurs chevaulx legiers,
Qui d'une part ſe ſont ſeurez,
Et enſemble tous aſſemblez.
Leurs chevaulx vont eſperonnant,
A Renforſa s'en vont bruyant,
Et vont la faire grande haſtye
De courrir ſus a ſa partye.
Mais quant ilz virent le povoir
Du Seneſcal & ſon vouloir,
Tantoſt firent une retraiete,
Qui fut une honteuſe ſaiete
Pour la pietaille Monferrine,
Qui s'en tourna ſans tenir Riſine.

Et plusieurs de Quier soricy
De la bataille sont icy.
Lors le Marquiz son cheval broiche,
Et Renforsa forment la proiche,
Qui chevauche bien fort, & roid
Vers le Marquiz s'en vient tout droit.
Sur ung destrier grans, & puissants
Monsieur Bestet le va suivants,
Et messir Jean de Mimer
Il ne demeure pas derrier.
La chevauchent de grant maniere
De Ricorsle filz Conte Pierre
De Pontes; Monsieur Percival
Ny espargna pas son cheval.
Prouvenceaux, Piemontois sans doupte
Viennent tirant à grosse route,
Pierre Fallet, ceux du Solier
Les poursuivent sans attargier.
Gabaillier Saint Antonie, crye
Le Seneschaul, & sa partye
Le cheval broiche, & point avant
Le Marquiz lui vient audevant.
Grans cops se donnent le Vassaulx,
Or incommencent les assaulx.
Romme Rheiter va esviant
Le bon Marquiz du coeur vaillant,
Romme Rheiter sus Romme Rheiter
Dit son cousin de Brunsvvechic,
Hote quans ennemix Husteric.
Aussi sait Thomas Male-espine,
La se combattent ceulx d'Ancise
Plains de proesse & de franchise.
Zanart d'Ancise vrayement
Se combat la moult esprement,
Et Hodeum de la Rochette
Rend plus grans cops qu'on ne luy preste,
Qui il attant de bonne main,
Encor s'en sent l'endemain.
Fort se combattent ou hutin
Pierre Dazel le preux bersin;
Bienfaire dovient par raison
Car ilz sont Marquiz de Ponson.
Sur ennemiz font leur assay
Les bons Contes de Coconay,
Les preux Janin, & Ottebon
Et mains autres de leur renom.
De combatre fort s'entremet
De Valperghe le preux huet.
Aussi saict valent sans doupter
Ceux de Gabian uy de monter,
Et mains autres de cleuy lieu
Aux ennemis font grant enneu.
Le Marquiz aident de coeur fin
Pierre de Septem, & Bertin
A Francesquel de Chiresy
Et mains autres, qui sont dainquy,
Et Francesquel Can de Casal
S' y maintiennent com bon Vassal,
Et autres pluiseurs auec luy,
Qui de Casal son autre sy.
Guy de Camaigne justment
Se defend la ou chaplement
Fort se combat la gent hardye,
Qui est venue de Pavie
Entre eux quattre bannierez tiennent,
Et sans reproiche se maintennent.
Grant fut la noise & ly assault
Du Marquiz & du Seneschault,
Moult ot bonne chevalerie
Le Seneschal preuse, & hardye.
Renforsa Seneschaulx hardiz
Assaulte fort le bon Marquiz
Moult eut à faire le Marquiz,
Qui de tel gent est entrepris,

A Mais ceulx d'Ast ne lui fauldront mie,
Ains qu'il soit nuyt fyere estremie
Feront envers le Seneschault,
Leur banniere dressent en hault
Vermeille atout la blanche Croix
Et s'escrient à hault voix:
Romme Rheiter sus Romme Rheiter
La voyssiez la gent d'Ast susthe,
Et vont ferir par grant testée
Tout ou milieu de la meslée
Pour aydier le Marquiz vaillant.
Renforsa vont fort assaillant
De frapper eus fort se hasta
Galyot filz de leur Posta.
Jaquon Garret passe devant,
B Qui la banniere va pourtant
Atant, e vous ceulx de Castel,
Qui entrent ou pomguiz mortel
Pour le Marquiz reservertuer
Telle gent sont bien à louer.
La est Porcevail Gutuer
Fort combatant sur son destrier
Comme homs plain de vassellaige,
Bien y parut à son visaige
Avecques luy fut Bonentin
Des Guttuers, & Odenin.
La se combat Huet Isnard
Comme homs venu de bonne part,
Il ne tient pas leighe en son ny,
Voler l'a fait par le poingny,
C Et Roland Isnard l'a suivy,
Qu'auz ennemiz fait grant envy:
Entre lui, & Wiglon Isnard
Ne font pas semblent de covard,
Si grans cops donnoient & recevoient,
Leurs ennemiz s'en appercevoient
En la battaile tout emmy
Se va ferir Bertholomy,
Ture Palyeron, & Olivier,
Antonin Ture est derrier,
Et Frauciſquin Ture ensement
Se combat fort on chaplement.
Des Pelletes est illecq Brant,
Qui tresbien se defend au brant,
Dont l'allenresle est d'acier fin.
D Cortason Pellette, & Flichin
Moult de pres tiennent la battaille,
Et Mathieu des Scaramps sans faille.
La est des Buny Andrion,
Qui est ardy comme un lion
Sur son destrier hault & paré
Se combat la part gran fierté,
Et Jaquon le cors compaygnie
Lui tient, qui ne s'espargne mye.
Antonin Garret vrayement
Se combat la moult fierement.
Or y vient de Roers Spinot,
Qu'a Renforsa fait grant rihot,
Il hurte l'un & l'autre frappe,
Cureux est, qui de luy eschappe.
E Raffael Roer, & Wigliermin,
George Asinier, & Filippin
Ou chaplement tres bien se proeuvoient.
Mais je vous dy que trop bien troevoient.
Le Seneschal preux & hardy,
Et ceulx qui sont avecques luy.
Grant fut la noise & la battaille,
La fierent de stocq, & de taille.
Entre eux sans nul reposement
La veissiez fier chaplement,
Or se remettent à lassay
Li preux Marquiz, & Renforsa,
Qui tant par est preux & nobiles,
Et o lui ot gens moult habiles,

L'un

Digitized by Google

L'un contre l'autre fort ſe dreſſent
Ung tresbuchent, autres redreſſent.
Pavois ſe proeuvent lealment
Et Aſteſans moult vaillamment
Aydent Jehan le bon Marquiz,
Qui avez toſt aura conquiz.
Le Seneſchal preu & vaillant
Les ſiens lui vont ja deffaillant,
Qui l'avoient illecq attrait;
Or à le Seneſchal mal plait,
S'il ne ſe rend, morir le fault.
Lors li eſeriant tout en hault:
Rendes vous Seneſchaulx gentilz,
Se vous voulez eſchapper infiz.
Renforſa ne ſe veult pas rendre
Juſqu' a la mort ſe veult defendre,
Car il a ung moult bon cheval
En la battaille n'eut egal;
Merveilles fait en defendent
Renforſa, car il va fendant
La battaille la ou il veult.
Mais longuement durer ne peult,
Car on lui donne au traverſer
Tel cop dont ſe convient verſer.
Renforſa va la deffiant,
Et ſon bon deſtrer declinant
Illecques fut feruz à mort
Renforſa plain de grant effort.
Or eſt le Seneſchal mort cheuz,
Les Prouvencaulx en ſont camuz,
Et demeurent en grant eſmay
Pour la mort du preu Renforſay,
Et les autres ſont retournez
Qui leur ont illecq amenez.
Qui ne ſe rend eſt prins ou mors,
Ou il s'en fuyt du cappleis hors.
Le Gammenaire eſt reſtorez
Du bon Marquiz & recouvrez;
Grant feſte en fait le Ravailleux,
Qui bien eu doit aller ailleurx,
Et les autres grant joye mainent,
Qui avecques lui ont en paire
Er doubte de perdre la gorge
Droit la vigille de ſaint George.
Fut le Marquiz en grant Revel
Entre Gabian & Pontiſel
Qui eut ſes ennemiz vaineuz
Mais demoura fort yraſcuz,
Car il avoit tres grant envie
De prendre Renforſa envie
Mais il ne peult pour la haulteſſe,
Qui fut en lui & la proeſſe.
Le bon Marquiz ſans ſejourner
Lui & ſes gens vont retourner
Vers leurs pays & leur contrée,
Car il ot ſa guerre finée.
Fort en mercye ſes amiz
Qui bien ſe feurent entremiz
De luy ayder ſans nul deffault.
Plus ne diray du Seneſchault
Qui la fut mort emy la place
Sy non que Dieu pardon lui face.

Alibi de præcedenti bello legitur, ut infra, ſed in aliquibus diſcordat.

„ Iſte Joannes fuit magnanimus, & bellico-
„ ſus, qui cum auxilio exulum Civitatis Aſt,
„ & partis Gibellinæ, gravi prœlio ſuperavit
„ & occidit D. Refortiam Dago Seneſcalcum
„ Regis Roberti apud Gamenariam, in quo
„ prœlio cæſa fuerunt triginta millia virorum,
„ & ultra. Quo facto dictus Marchio unà cum
„ dictis exulibus intravit Civitatem Aſt, &
A „ fuit factus Rector dictæ Civitatis; & in
„ memoriam dictæ Victoriæ fieri fecit Eccle-
„ ſiam S. Georgii extra muros Civitatis Aſt
„ prope Sanctum Spiritum, & bannivit illos
„ de Solerio, & eorum ſequaces à Civitate
„ Aſt.

La qual vittoria è confermata da Pietro Azario in un'altro capitolo poſto in fine del ragionamento di queſto Marcheſe Giovanni.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſeſto Tomaſo Marcheſe di Saluzzo per mezzo d'un ſuo Procuratore riconobbe in feudo dal Marcheſe Giovanni le tre parti dell' ottava parte di Ceva.

Il Caſtello, e Villa di Periolu
B Il Caſtello di Mombarcherio.
Il Caſtello di Camerana.
La quarta parte di Cortemiglia.
Il Caſtello, e Villa di Bubio
Il Caſtello di Dogliano.
La metà della Villa di Marſaglia.
Il luogo del Borgo Cornaleſio, e tutta la Val Sturana co i Caſtelli, e luoghi d'eſſa Valle, ſpecificati nel ſeguente Inſtrumento.

„ IN Chriſti nomine amen. Anno Nativita-
„ tis ejuſdem Milleſimo trecenteſimo qua-
„ drageſimo ſexto, Indictione decimaquarta,
„ die decimaſeptima menſis Decembris: Actum
„ Clavaxii, videlicet in Caſtro dicti loci, in
C „ camera plana, coram nobilibus militibus
„ D. Ottone de Brunſveich, Joannino de Coc-
„ conato, Comite Petro de Septimo, Fran-
„ ciſchello Cane, Rogario Cane, Bertino de
„ Septimo, & Antonio de Nono teſtibus, ad
„ infraſcripta vocatis & rogatis. Conſtitutus
„ in præſentia Illuſtris & Magnifici Principis,
„ D. D. Joannis Marchionis Montis-ferrati Jo-
„ anninus de Pagno de Vicecomitibus Baldi-
„ ſeti, habitans Carmagnoliæ, Procurator, &
„ procuratorio nomine Illuſtris & Magnifici
„ Viri D. Thomæ Marchionis Saluciarum, de
„ cujus procura conſtat publice inſtrumento
„ facto manu Faciori Cavalerii Notarii hoc
„ eodem anno, & Indictione; die nono men-
D „ ſis Decembris, recognovit, dictum D. Tho-
„ mam Marchionem tenere in feudum rectum
„ & paternum ab eodem D. Marchione Montis-
„ ferrati Caſtra, Villas, jura, & juriſdictio-
„ nes locorum infraſcriptorum.
„ Et primo faciendo de Ceva octo partes,
„ tres partes dictarum octo partium, tàm Ca-
„ ſtri, quam Villæ, hominum, juris, & ju-
„ riſdictionis, meri & mixti imperii.
„ Item Caſtrum, Villam, homines, & ju-
„ riſdictionem Montis-barcherii. Item Ca-
„ ſtrum, Villam, & homines Cameiranæ.
„ Item quartam partem Villæ, hominum, ju-
„ rium, & juriſdictionis Curtiſmiliæ. Item
„ Caſtrum, Villam, & juriſdictionem Bubii.
E „ Item Caſtrum, Villam, homines, & juriſdi-
„ ctionem Doliani. Item medietatem Villæ,
„ hominum, & juriſdictionis Marſaglæ. Item
„ locum, & juriſdictionem loci Burgarii Cor-
„ nalexii. Item Villas, Caſtra, homines, jura,
„ & juriſdictiones exiſtentes & exiſtentia in
„ Valle Sturana, quæ loca ſunt hæc:
„ Primo Caſtrum & Villam Rochæ Spara-
„ variæ. Item locum & Villam Caſtelletti.
„ Item locum & Villam Gaglolæ. Item locum
„ & Villam Magloliæ. Item locum & Villam
„ Ritanæ. Item locum & Villam Valoriæ.
„ Item Caſtrum, locum, & Villam Demontis.
„ Item Villam & locum Eſonis. Item Caſtrum,
„ lo-

Digitized by Google

„ locum, & Villam Vinay. Item locum & A
„ Villam Pelaporch. Item locum & Villam
„ Sambuici. Item locum & Villam Pontis
„ Bernardini cum omnibus & ſingulis ipſorum
„ Caſtrorum, Villarum, & locorum juribus,
„ & pertinentiis, & cum mero & mixto im-
„ perio, & juriſdictione omnimoda. Offeren-
„ do & pollicendo idem Procurator nomine
„ dicti Marchionis fidelitatem de præmiſſis,
„ & petendo de eis ſe ejuſdem D. Marchionis
„ nomine inveſtiri. Idem verò D. Marchio
„ Montis-ferrati cum uno enſe, quem in manu
„ tenebat, prædictum Procuratorem recipien-
„ tem procuratorio nomine dicti D. Marchio-
„ nis de prædictis Caſtris, Villis, juribus,
„ & juriſdictionibus, & omnibus & ſingulis B
„ ſupraſcriptis legitimè inveſtivit, tali modo
„ & forma, quod dictus D. Marchio feuda
„ prædicta teneat, habeat, & poſſideat in feu-
„ dum rectum, nobile, antiquum, & pater-
„ num, & jure nobilis, antiqui, & paterni
„ feudi, & eis modo & forma, pactis, mo-
„ dis, & conventionibus, quibus bonæ & fe-
„ licis memoriæ Illuſtres Viri D. Thomas Mar-
„ chio Saluciarum quondam, & Manfredus
„ ejus filius quondam Marchio Saluciarum à
„ bonæ & felicis memoriæ D. Marchione Jo-
„ anne, olim Marchione Montis-ferrati, &
„ Gulielmo olim Marchione Montis-ferrati te-
„ nebant, & tenere conſueverant, & per eos
„ fuerant inveſtiti, & eo modo & forma, quo C
„ & qua bonæ recordationis D. Federicus de
„ Saluciis genitor dicti D. Thomæ Marchio-
„ nis tenebat ab inclytæ memoriæ D. Theo-
„ doro Marchione Montis-ferrati quondam ge-
„ nitore dicti D. Joannis Marchionis nunc
„ Montis-ferrati. Præfatus verò Joanninus
„ Procurator, & procuratorio nomine dicti
„ D. Marchionis promiſit eidem D. Marchio-
„ ni pro ſe, & ſuis hæredibus ſtipulanti, quod
„ dictus D. Thomas Marchio erit perpetuò
„ ipſi D. Marchioni Montis-ferrati verus &
„ fidelis Vaſſallus, ipſiuſque perſonam, hono-
„ res, & jura ſuo poſſe ſalvabit. Et ſi quid
„ ſciverit fieri vel tractari in damnum vel
„ diminutionem honoris ipſius, id ipſum ſuo D
„ poſſe defendet, & obviabit; & ſi obviare
„ non poſſet, quam citius poterit eidem ſigni-
„ ficabit; & in ceteris faciet, & ſervabit, quæ
„ in capitulis fidelitatis novæ & veteris con-
„ tinentur, & quæ bonus Vaſſallus Domino
„ ſuo facere tenetur. Idem verò D. Marchio
„ Montis-ferrati prædicto Procuratori, & mihi
„ Notario infraſcripto ſtipulanti & recipienti
„ vice & nomine dicti D. Marchionis, & he-
„ redum ſuorum promiſit per ſe, & ſuos he-
„ redes, quod ipſe faciet, & ſervabit erga
„ dictum D. Marchionem, & ſuos heredes,
„ ea, quæ bonus Dominus erga ſuum Vaſſal-
„ lum facere tenetur. Et prædicta omnia &
„ ſingula dictus D. Marchio Montis-ferrati, E
„ & dictus Procurator dicto nomine promiſe-
„ runt attendere & obſervare, & contra ea
„ nullo umquam tempore facere vel venire,
„ ſolemnibus ſtipulationibus hinc inde inter-
„ venientibus cum reſtitutione damnorum,
„ expenſarum, & intereſſe litis, & extra, &
„ ſub obligatione omnium bonorum ipſorum
„ Dominorum Marchionum Montis-ferrati,
„ & Saluciarum. Et ſic per omnia, ut ſupra
„ legitur, idem Procurator vice & nomine
„ dicti D. Marchionis, & in animam ipſius
„ juravit corporaliter ad Sancta Dei Evangelia
„ attendere & obſervare, ſcripturis manu pro-
„ pria tactis; Et de prædictis dicti D. Mar-
„ chionis Saluciarum fieri duo publica Inſtru-
„ menta, dictanda, ſi opus fuerit, conſilio
„ ſapientis; Et ego Oddoninus Caſalis de Car-
„ magnola Notarius publicus Imperiali au-
„ ctoritate, hìc præſens hanc inde Chartam
„ vocatus & rogatus fieri tradidi, & ſic
„ ſcripſi.

L'Anno MCCCXLVII. nella quinta decima Indizione, & alli diecenove del meſe di Giugno, Franceſco de' Denti di Valenza, Sindico ſpeciale di eſſa Comunità coſtituito a rimettere la Terra di Valenza in potere e ſignoria del Marcheſe Giovanni, in una picciola Chieſa volgarmente nominata S. Giorgio di Montaſio ſopra le fini di eſſo luogo, per vigore del detto mandato ſuo rogato da Teodoro, & Guigliono Notajo, l'Anno, Indizione, dì, & meſe preſcritti, con ogni conveniente e debita umiltà reſtituì, diede, e ſottomiſe eſſa Terra di Valenza, uomini, diſtretto, & omnimoda giuriſdizione ſua, nella ſignoria e poſſanza del predetto Marcheſe Giovanni, al quale debitamente ſpettava, apparteneva, benchè per alcuno ſpazio di anni indebitamente foſſe ſtata occupata da altri. Et ad eſſa remiſſione di quelli del predetto Marcheſe furono preſenti Ottone di Brunſveich, Giacomo Provana, Pietro di Zamoreis Vicario del predetto Marcheſe, Ottobono di Cocconato, Valenzano di Tilio, e Ricardo di Brolio; di quelli di Valenza mandati Ambaſciatori del Comune, & uomini di Valenza, M. Andrea Aribaldo Dottor di Leggi, Lancia Bombello, M. Giacomo Stanco, Franceſco Dina, Giacomo Carena, Pietro di Vaſſallo, Michelino di Bellone, & Enrico di Monte. Et il ſeguente giorno i ritornati a Valenza giurarono la fedeltà al predetto Marcheſe, del che tutto ne fu rogato inſtrumento da Raimondello Bava di Grazano Notajo publico, il quale originalmente dice così.

„ IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti amen.
„ Ad honorem Dei omnipotentis, & glo-
„ rioſæ Virginis matris Mariæ, necnon Bea-
„ torum Syri, & Maximi Epiſcoporum, &
„ Protectorum totius Terræ, & Communita-
„ tis Valentiæ, & Univerſalis totius Curiæ
„ Cœleſtis. Diſcretus Vir Franciſcus de Den-
„ te de Valentia Sindicus, & Sindicario no-
„ mine per dictam Communitatem Valentiæ
„ ad infraſcripta ſpecialiter conſtitutus, de
„ cujus Sindicatu & mandato eſt Carta facta
„ per Theodorum de Guiglino Notarium in
„ Anno Domini MCCCXLVII. Indictione XV.
„ die XIX. menſis Junii, conſtitutus in præ-
„ ſentia Magnifici & Illuſtris Principis D. Jo-
„ annis Marchionis Montis-ferrati. Atten-
„ dens, quod Terra Valentiæ, poderium, &
„ diſtrictus, homines, & tota Univerſitas di-
„ ctæ Terræ eſt, & fuit ab antiquo per tem-
„ pus, & tempora, in quorum contrarium
„ memoria non exiſtit, ſubdita dominio,
„ protectioni, gubernationi, & omnimodæ
„ juriſdictioni cum omni mero & mixto im-
„ perio, Marchionibus olim bonæ memoriæ
„ Prædeceſſoribus ipſius D. Marchionis Joan-
„ nis prædicti, licet per aliquod temporis ſpa-
„ tium indebitè & injuſtè dicta Terra de fa-
„ cto per alios fuerit occupata: Volens ipſe
„ Sindicus dicto nomine dictam Terram quo-
„ dam debito jure naturali ad ſuum curſum
„ debitum pervenire, omni humili & debita

„ de-

Digitized by Google

„ devotione & reverentia, quibus melius po-
„ teſt, tenetur, & debet, ſe ſubmittit, tra-
„ dit, & exhibet, & ipſam Terram, diſtri-
„ ctum, & poderium, homines, & perſonas,
„ dominio, juriſdictioni, & Signoriæ ipſius
„ D. Marchionis, & ſucceſſorum ſuorum, &
„ omni jure, modo, & forma, quibus melius
„ poteſt, in perpetuum denuo dat, tribuit,
„ tradidit, & quaſi, cum omni mero & mix-
„ to imperio, & omnibus pertinentiis quibuſ-
„ cumque, prout melius & efficacius de jure
„ fieri poteſt, pactis, conventionibus, pro-
„ miſſionibus, & obligationibus infraſcriptis.
„ In primis, quod dictum Commune, &
„ homines Valentiæ teneantur & debeant eli-
„ gere de ſex menſibus in ſex menſes ad re-
„ gimen Terræ Valentiæ tres homines Recto-
„ res, ſufficientes, & idoneos, ſubditos, &
„ fideles ipſius D. Marchionis, quorum unum
„ ex prædictis, quem ſufficientiorem elegerit,
„ confirmare poſſit, qui Vicarius confirmatus,
„ ut ſupra regere debeat Communitatem Va-
„ lentiæ cum ſalario, & familia, & aliis, ſicut
„ in capitulis Communis Valentiæ per tempo-
„ ra videbitur contineri. Ita tamen, quod pro
„ anno præſenti ipſe D. Marchio poſſit ponere
„ in Rectorem, quem ipſe voluerit, non ob-
„ ſtantibus in eodem capitulo.
„ Item, quod prædictum Commune, & ho-
„ mines teneantur & debeant pro ipſo D. Mar-
„ chione, & ſucceſſoribus ſuis facere exerci-
„ tus, & cavalcatas, pacem, & guerram,
„ prout ceteri ſubditi ipſius D. Marchionis.
„ Item, quod ipſe D. Marchio habeat, &
„ habere debeat in homines & perſonas de
„ Valentia, & ſtantes & habitantes in dicto
„ loco, finibus, & poderio, necnon delin-
„ quentes, juriſdictionem dominii ſupraſcripti;
„ & ad ipſum pertineant pleno jure cognitio,
„ punitio, & executio infraſcriptorum male-
„ ficiorum cum emergentibus ab eis, videli-
„ cet homicidii, feritæ cum ſanguine, roba-
„ riæ, ſive ſtratæ ruptæ, adulterii, furti, in-
„ cendii, inceſtus, & ſtuprus, ſacrilegii, pe-
„ culatus, & læſæ Majeſtatis, cum ſuis ſpe-
„ ciebus.
„ Item, quod ipſe D. Marchio poſſit recon-
„ ciliare & in terram reducere extrinſecos
„ nunc Valentiæ ad dictam Terram, & pa-
„ cem inter intrinſicos & extrinſecos, & om-
„ nimodam remiſſionem de quibuſcumque in-
„ juriis realibus & perſonalibus hinc inde,
„ cum bonorum reſtitutionibus faciendis, lau-
„ dare, pronuntiare, & definire, prout ma-
„ gnificentiæ ſuæ melius videbitur & place-
„ bit.
„ Item, quod ipſe D. Marchio teneatur &
„ debeat de locis Lazaroni, & Montis, &
„ terris & poſſeſſionibus, quas ibi habent Ter-
„ rerii de Valentia, vel Domini dictorum lo-
„ corum, vel alii quicumque, cognoſci face-
„ re ſummariè, ſimpliciter, & de plano, quid
„ juris ſit, & in quantum ad Commune Va-
„ lentiæ pertineant, cognitione facta compel-
„ lere onera ſupportare Communis, ſi de jure
„ tenentur & debent.
„ Item, quod exercitium meri & mixti im-
„ perii, & omnimodæ juriſdictionis traditi,
„ ut ſupra, & reſtituti dicto D. Marchioni,
„ exercere debeat in loco Valentiæ per Vi-
„ carium ipſius D. Marchionis loci Valentiæ
„ ſecundùm formam capitulorum dicti loci,
„ ita quod in qualibet quæſtione civili vel
„ criminali nullus poſſit extra Valentiam con-
„ vocari pro quæſtione, quæ poſſit & debeat
„ coram ipſo Vicario ventilari, ſalvis tamen
„ maleficiis reſervatis ſpecialiter ipſi D. Mar-
„ chioni, de quibus, & ſuper quibus procedi
„ poſſit ad libitum ipſius D. Marchionis.
„ Item, quod ipſe D. Marchio teneatur &
„ debeat diſtrictum & juriſdictionem Com-
„ munis Valentiæ, & jura ipſius Communis
„ toto ſuo poſſe, bona fide, augumentare,
„ manutenere, & defendere.
„ Item, quod ipſe D. Marchio teneatur &
„ debeat manutenere, defendere, augumen-
„ tare, & conſervare toto ſuo poſſe, ſocieta-
„ tem, Capitaneos, Antianos, & totam ſo-
„ cietatem, non derogando ſtatutis ipſorum,
„ ſed potius confirmando, dum tamen dicta
„ capitula fiant de beneplacito ipſius D. Mar-
„ chionis.
„ Item, quod omnes de Valentia, tam qui
„ ſtabant in Valentia, quam etiam, qui per
„ pacem præſentem reconcilientur in dicto
„ loco, banniti, vel condemnati quacumque
„ de cauſa ſint, & eſſe intelligantur cancella-
„ ti, & à dictis condemnationibus totaliter
„ abſoluti.
„ Item, quod omnes habitantes in Valentia
„ de Papia, & diſtrictu de Pomario, & Bur-
„ go S. Martini, & Occimiani poſſint eſſe,
„ ſtare liberè & ſecurè in Valentia & diſtri-
„ ctu, & ſint abſoluti à bannis, & condemna-
„ tionibus totius Montis-ferrati; ſalvo quod
„ non ſint proditores, vel banniti pro prodi-
„ tione dicti D. Marchionis, vel Terræ ipſius.
„ Item, quod ipſe D. Marchio teneatur &
„ debeat defendere omnes & ſingulos de Va-
„ lentia in omnibus juribus ſuis, bonis, re-
„ bus, & poſſeſſionibus, quas habent in ter-
„ ritorio Papiæ, Alexandriæ, & circunſtan-
„ tium vicinorum, bona fide, toto ſuo poſſe,
„ prout alios ſuos caros ſubditos & fideles.
„ Item, quod omnia banna, & condemna-
„ tiones, quæ in futurum fiant per Rectores
„ Valentiæ, & omnes introitus Communis,
„ mollegii, pedagii, gabellæ, portus Padi,
„ & omnes alii introitus Communis, ſint di-
„ cti Communis Valentiæ, & quod D. Mar-
„ chio non poſſit habere alios reditus à dicto
„ Communi, niſi prout ſupra dictum eſt, ban-
„ na, & condemnationes ſupradictas, ac
„ etiam cenſum, quem Communitas Valentiæ
„ ſibi aſſignare voluerit.
„ Item, quod ipſe D. Marchio teneatur &
„ debeat remittere, & ex nunc de præſenti
„ remittit Communi Valentiæ omnes injurias,
„ damna, debita, offenſiones, propter quæ,
„ vel quas Commune Valentiæ eſſet in aliquo
„ obligatum verſus dictum D. Marchionem,
„ vel ejus Prædeceſſores; & è converſo di-
„ ctus Sindicus remittit, & remiſſionem fa-
„ cit ipſi D. Marchioni de omnibus ſupraſcri-
„ ptis, in quibus idem D. Marchio teneretur
„ dicto Communi aliqua ratione vel cauſâ.
„ Item, quod ipſe D. Marchio teneatur &
„ debeat, quandocumque requireretur per
„ Commune Valentiæ, jurari facere Poteſta-
„ tes, Vicarios, Vaſſallos, & Subditos ſuos
„ de conſervando & manutenendo bonum ſta-
„ tum Terræ Valentiæ ad honorem & bonum
„ ſtatum ipſius D. Marchionis, & totius Ter-
„ ræ Valentiæ. Et hoc, cum contingeret,
„ ipſum D. Marchionem abſentare ſe à patria
„ propter aliquam cauſam.
„ Item, quod ipſe D. Marchio teneatur &
„ debeat præcisè, & ſine tenore tenere per-
„ pe-

Digitized by Google

„ petuò, & ſucceſſive ſui, ad ſui & ſuorum
„ dominium Terram prædictam Valentiæ,
„ abſque eo quòd de ipſa poſſit facere aliquem
„ contractum, infeudationem, dationem, ſeu
„ quamvis aliam alienationem in aliquem
„ alium Dominum, Comitem, ſeu quamvis
„ aliam perſonam; ſed ſemper ipſam retinere
„ debeat ipſe, & ſucceſſores ſui, tamquam
„ fidelem, Cameram, & Terram, doneam
„ Marchionis Montis-ferrati.

„ Qui D. Marchio, viſis, & diligenter exa-
„ minatis omnibus & ſingulis ſupradictis,
„ maturâ & diligenti deliberatione habitâ,
„ necnon conſilio Nobilium Procerum ſuo-
„ rum ibi exiſtentium, gratiosè, benignè, ac
„ etiam liberaliter prædicta omnia & ſingula
„ capitula ſupraſcripta, & de novo dationem
„ factam per dictum Sindicum, modis & for-
„ mis ſuperius declaratis, aſſumpſit & acce-
„ ptavit cum pactis, conventionibus, & ca-
„ pitulis antedictis; promittentes ſibi expreſsè
„ prædicti D. Marchio, & Sindicus nomine
„ antedicto ad invicem, ſolemnibus ſtipula-
„ tionibus intervenientibus hinc inde, prædi-
„ cta omnia & ſingula, prout particulariter
„ ſunt promiſſa & deſcripta, attendere & ob-
„ ſervare perpetuò per ſe, & ſucceſſores ſuos,
„ & numquam contrafacere vel venire, ſub
„ hypotheca & obligatione omnium bonorum
„ ſuorum, videlicet, dictus D. Marchio bo-
„ norum ſuorum, & dictus Sindicus bono-
„ rum dicti Communis. Quibus omnibus &
„ ſingulis ſic peractis, prædictus Sindicus vo-
„ lens recognoſcere dicto nomine ipſum D.
„ Marchionem verum Dominum, corporali-
„ ter tactis ſcripturis in animas conſtituen-
„ tium; juravit ad Sancta Dei Evangelia in
„ manibus antedicti D. Marchionis, quod ipſe,
„ & tota Communitas Valentiæ erunt ab ho-
„ die in antea boni, veri, fideles, & legales
„ homines ipſius D. Marchionis, & ſucceſſo-
„ rum ſuorum, & quod non erunt in parte,
„ vel loco, in quo tractetur aliquid in præ-
„ judicium honoris & dominii dicti D. Mar-
„ chionis, nec etiam erunt in damno perſo-
„ næ ipſius, vel bonorum ſuorum, vel alicu-
„ jus loci, vel Terræ ſuæ; & ſi audirent ali-
„ qua attentari contra honorem & bonum ſta-
„ tum ipſius D. Marchionis & ſucceſſorum,
„ quod bona fide toto eorum poſſe impedient
„ & diſturbabunt; & ſi impedire & diſturba-
„ re non poſſent, quod quam citius poterunt,
„ omni dolo & fraude ceſſantibus, notifica-
„ bunt ipſi D. Marchioni; & quod facile fa-
„ cere poterunt ipſi D. Marchioni, non fa-
„ cient difficile, neque grave. Et generaliter
„ quod bona fide, ſine fraude, facient omnia
„ & ſingula, quæ in capitulis novæ fidelitatis
„ & veteris plenius continentur; & quod fa-
„ cient omnia & ſingula, quæ bonus, verus,
„ fidelis, juſtus, & legalis homo facere tene-
„ tur & debet ſuo Domino: ita Deus adjuvet,
„ & hæc Sancta Dei Evangelia.

„ Acta ſunt hæc in campis Valentiæ in
„ Eccleſia parva S. Georgii de Monaſio, præ-
„ ſentibus Magnifico Viro D. Ottone de
„ Brunſvich, D. Jacobo de Provana militibus,
„ D. Petro de Zamoreis Vicario dicti D. Mar-
„ chionis, Ottobone Comite de Cocconato,
„ Valenzano de Tilio, Ricardono de Brolio,
„ ſub Anno Domini Milleſimo trecenteſimo
„ quadrageſimo ſeptimo, Indictione decima
„ quinta, die decimo nono menſis Junii; qui-
„ bus omnibus præſentes fuerunt infraſcripti

A „ Ambaſciatores de Valentia miſſi pro parte
„ Communis & hominum Valentiæ, D. An-
„ dreas Aribaldus Juriſperitus, Lancea Bom-
„ bellus, Magiſter Jacobus Stanchus, Franci-
„ ſcus Dina, Jacobus Carena, Petrus de Vaſ-
„ ſallo, Michelinus de Bellono, & Henricus
„ de Monte.

„ Eodem Anno, & Indictione, die vigeſi-
„ mo menſis Junii, in Valentia ſuper palatio
„ Communis, præſentibus Joanne de Vaſſal-
„ lo, Marcheto de Munita, Ruffinetto Dra-
„ gona, Theodoro de Guglino de Valentia
„ teſtibus, &c.

„ Infraſcripti omnes de conſilio Communis
„ Valentiæ juraverunt corporaliter ad Sancta
B „ Dei Evangelia tactis ſcripturis, eſſe boni,
„ veri, fideles, & legales perpetuò homines
„ dicti D. Marchionis, & ſucceſſorum ſuo-
„ rum, & facere ea, quæ in capitulis novæ
„ fidelitatis & veteris continentur, &c.

„ Dominus Andreas Aribaldus.
„ Berthollus Tragia.
„ Berthollus de Vaſſallo.
„ Berthollus Treſvillæ.
„ Zapiſovus Aribaldus.
„ Franciſcus Tinctor.
„ Ferrarius Frazia.
„ Franciſcus Aribaldus.
„ D. Gulielmus Canaccius.
C „ Gabriel Aribaldus.
„ Germanus Fava.
„ Gulielmus Sederius.
„ Jacobus Aribaldus Facii.
„ Jacobus Dragona.
„ Jacobus Carena.
„ Joannes Faba.
„ Joannes Colardus.
„ Jacobus Cochonus.
„ Jacobus Caurejus.
„ Lancia de Vaſſallo.
„ Michael Frazia.
„ Ottellus Frazia.
„ Petrus Tinctor.
„ Perracinus Aribaldus.
D „ Petrus de Vaſſallo.
„ D. Parucius Aribaudus.
„ D. Petrus Aribaudus.
„ Polellus Frazia.
„ D. Ruffinus Aribaudus.
„ Ruffinus Boverius.
„ Robertus Aribaudus.
„ Simon Saltarius.
„ Siffredus Caynacius.
„ Thomas Collus.
„ Thomas Aribaudus.
„ Victor Dragona.

De ſorte Aſcigliani.

„ Arrizonus Boverius.
„ Andreas Boverius.
E „ Andreas Bombellus.
„ Antonius Cantoneſius.
„ Antonius Anglarius.
„ Andreas Malerius.
„ Antonius Malerius.
„ Antonius Bechetus.
„ Antonius Apianus.
„ Anſelmus de Piro.
„ Antonius Stancus quond. fil. . . . . .
„ D. Caxonus Bombellus.
„ Franciſcus de Dente.
„ Franciſcus Gualla.
„ Franciſcus Malerius.
„ Gabriel de Lara.

„ Gu-

Digitized by Google

„ Gulielmus de Coxa.
„ D. Franciſcus Bombellus.
„ D. Guilielmus Stanchus.
„ Gabriel Stanchus.
„ Gulielmus de Manglo.
„ Guilielmus Balbus.
„ Henricus de Monte.
„ Jacobus Collus.
„ Jacobus Bombellus.
„ Georgius Bombellus.
„ D. Jacobus Malerius.
„ Joannes Malerius.
„ Joannes Galia.
„ Joannes de Zerbo.
„ Joannes Dracona.
„ Jacobus Manzabò.
„ Jacobus Zuffus Blanchus.
„ Jacobus Uvada.
„ Joannes de Piro Jacobi.
„ D. Iſembaldus de Piro.
„ Joannes de Guiglino.
„ Jacobus Talonus.
„ Michaël Lancia Bombellus.
„ D. Ludovicus Bombellus.
„ Michelinus Bombellus.
„ Michaël Cantoneſius.
„ Maximinus de Guiglerio.
„ Milanus Malerius.
„ Michaël de Coſta.
„ Marufellus Bombellus.
„ Milanus de Scurzo.
„ Obertonus de Piro.
„ Ogerius Bechetus.
„ Guilielmus Aribaldus.
„ Milanus Turia.
„ Opicellus de Piro.
„ Paganellus Bombellus.
„ Petrus Bellardus.
„ Petrus Malexius.
„ Theodorus Bombellus.
„ Terrucellus Bombellus.
„ Thomas Zubarus.
„ Thadæus de Piro.
„ Vianellus de Faſſato.

De ſorte Bednei.

„ Antonius Stanchus Joannis.
„ Carantus Stanchus.
„ Dominicus Gravellus.
„ Franciſcus Farina.
„ D. Franciſcus Dina.
„ Franciſcus de Lomello.
„ Facinus Dina.
„ Guilielmus Cant.
„ Benedictus Cravellus.
„ Guilielmus Gualdus.
„ Gabriel Stanchus P.
„ Henricus Buna.
„ Jacobus de Grolino.
„ Jacobus Fava.
„ Magiſter Jacobus Stanchus.
„ Jacobus de Aneto.
„ Jacobus Schiffus.
„ Joannes Cravellus.
„ D. Jacobus Dina.
„ Magiſter Joannes Dina.
„ Jacobus de Cexolis.
„ Joannes Bordellus.
„ Joannes Guilandrus.
„ Joannes Schiffus.
„ Ludovicus Dina.
„ Michaël Schiffus.
„ Marſilius Stanchus.
„ Maximinus Schiffus.
„ Milanus Luſchus.

A „ Obertus Bordellus.
„ Percivallus Stanchus.
„ Petrus Dina D. Jacobi.
„ Perrazinus de Bontata.
„ Petrus de Labate.
„ Ruffinus de Ceſoliis.
„ Simon Columbus.
„ Thomas Dina.
„ Thomas Bava.
„ Eo die in Eccleſia Sancti Maximi de Va-
„ lentia, præſentibus Franciſco Cane, Prevo-
„ ſto de Glaroliis, & Scalvello de Strolo-
„ mia teſtibus.
„ Infraſcripti retornati ipſa die in Valentia
„ eodem modo juraverunt, & fidelitatem fe-
B „ cerunt dicto Domino Marchioni in manibus
„ mei Notarii infraſcripti recipientis, &c.

„ D. Ricardus de Urſo Juriſperitus.
„ D. Obertus de Aſagzano.
„ Savarellus de Remuſſo.
„ Gregorius de Sartirana.
„ Obinus de la Valle.
„ Manfredus de Urſo.
„ Obertellus de Urſo.
„ Jacobus Baſtus filius D. Alcherii.
„ Jacobus Baſtus filius D. Manfredi.
„ Jacomellus de Urſo.
C „ Galvagnus de Urſo.
„ Jacobus Baſtus filius Ruffini.
„ Franciſcus de Urſo.
„ Petrus de Urſo.
„ Joannellus de Urſo.
„ Bertramus de Urſo.
„ Theodorus de Urſo.
„ Marchellus de Urſo.
„ Antonius de Urſo.
„ Thomellus de Scigliano.
„ Veſcontellus de Aſcigliano.
„ Jacobus de Urſo filius Franciſci.
„ Jacobus Baſtus Domini Ughi.
„ Franciſcus Baſtus Rolandi.
„ Dalphinus Bricii.
D „ Remuſcellus de Remuſco.
„ Thomellus Formentus.
„ Guilielmus de Remuſſo.
„ Milanus de Cerris.
„ Philippellus de Cerris.
„ Antonellus de Cerris.
„ Homedellus de Cerris.
„ Morandus de Urſo.
„ Avanzotus de Cerris.
„ Luyſius de Cerris.
„ Lanzarellus Fauzanus.
„ Guilielmus Fauzanus.
„ Georgius Fauzanus.
„ Franciſcus Aycardus.
„ Jacobus Aycardus.
„ Obertus Aycardus.
„ Laurentius Aycardus.
E „ Joannes Aycardus.
„ Petrus Aycardus.
„ Obertus Saccus.
„ Guilielmus Saccus.
„ Bellazonus Bellacius.
„ Thomellus Baſtus.
„ Barthellus Baſtus.
„ Antonius Formentus.
„ Bartolinus Baſtus.
„ Guilielmus Bocha.
„ Philippus Bocha.
„ Signorellus Bocha.
„ Antonius de Sartirana.
„ Julianus de Squarlia.

Digitized by Google

„ Jacomellus de la Valle.
„ Veſcontus de la Valle.
„ Peracellus de la Valle.
„ Joannes ejus filius.
„ Petrus Saccus.
„ Simon de la Valle.
„ Baſtardus de la Valle.
„ Jacobus Baſtus.
„ Jacobus de Urſo Franciſci.
„ Guilielmus Penna.
„ Facellus Gall.
„ Ruffinus de Bencio.
„ Facellus Bocha.
„ Raynerius de Cochis.
„ Perrellus de Petario.
„ Joannes de la Valle.

Recita Pietro Azario, come ſi legge di ſopra, che pel tempo de' quattro anni, che il Marcheſe Giovanni poſſedette il dominio della Città d'Aſti, la parte di quelli del Solero, la quale era ſtata ſcacciata, e poſſedeva molti buoni Caſtelli nel territorio Aſtenſe, co i ſeguaci ſuoi del Piemonte, fece continua guerra ad eſſa Città, & in tal modo con la potenza loro la dannificavano, che il Marcheſe comunicato il conſiglio de gl'intrinſici di eſſa Città, l'Anno Milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ottavo ne conceſſe il dominio a Luchino Viſconte in vita ſua, il quale dubitando, che quelli del Solero non ſi fortificaſſero, & rientraſſero in Aſti, per levar loro in tutto le forze, diede tanto ajuto e favore alla parte Gibellina, che in breve tempo eſpugnarono tutti i Caſtelli di eſſi del Solero, & ogni loro ſoſtanza diviſero tra sè, e li diſcacciarono in tutto dal Territorio Aſtenſe.

E dopo queſto vedendo il predetto Luchino Viſconte, che il Marcheſe già aveva ricuperato e reintegrato il Marcheſato ſuo, il quale al tempo di Teodoro ſuo padre era ſtato lacerato e diviſo, e che molte nobili famiglie, le quali temevano di eſſere ſoggiogate al dominio di Milano, cioè i Nobili di Cremolino, di Ponzono, del Carretto, e di Ceva ſeguitavano le parti di eſſo Marcheſe, cominciò a dubitare della potenza ſua; e penſando come la poteſſe riſtringere, acciò non ſi allargaſſe dall'altra banda del fiume di Pò, procurò di avere in potere ſuo il Caſtello e Terra di Creſcentino, il qual luogo era di Ricardo Ticione, & il Caſtello di Verruca, facendone recognizione al Veſcovo di Vercelli; & oltre di queſto fece ſegreta pratica, che i Vercelleſi domandavano al Marcheſe le Terre di Trino, Tricero, Palazolio, Livorno, & Bianzà. E trattandoſi queſte coſe, il Marcheſe Giovanni, che in que' tempi ſi ritrovava a Milano, ebbe avviſo, che il predetto Luchino aveva ordinato di farlo carcerare: onde laſciando la compagnia delle genti ſue in Milano, cautamente venne a Pavia; dappoi ritornò in Monferrato, nè in vita ſua volle più andare in Milano.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo quadrageſimo nono, eſſendo mancato di vita Luchino Viſconte dominatore in Milano; l'Arciveſcovo Giovanni ſuo fratello nel principio della dominazione ſua, e mentre che viſſe, moſtrò d'amare il Marcheſe Giovanni come figliuolo, & il Marcheſe gli corriſpondeva d'amore, nè laſciava coſa alcuna, che poteſſe fare in benefizio del predetto Arciveſcovo. Per le quali benevole dimoſtrazioni, quantunque per molti anni foſſe proceduta la guerra tra il predetto Marcheſe Giovanni, & Amedeo Conte di Savoja, e Giacomo di Savoja Principe d'Achaja sì per riſpetto della Città d'Hipporegia, & altri luoghi del Canaveſe, come ancora de' Caſtelli di Montecucco, & Vergnano, e di alcuni altri Caſtelli, i quali pertenevano a i foruſciti della Terra di Cheri, e ſi poſſedevano pel predetto Marcheſe Giovanni: l'Anno medeſimo, Indizione ſeconda, alli venticinque del meſe di Settembre, fecero compromeſſo nell'Arciveſcovo Giovanni dominatore di Milano, il quale per una ſua arbitramentale ſentenza, emologata per ambe le parti alli ventidue del meſe d'Ottobre di eſſo anno, deliberò & ordinò, come ſi contiene ne gl'Inſtrumenti ſopra di ciò rogati da Raymondello Bava di Grazano Notajo publico, quì ſotto dal proprio originale eſemplati, i quali cominciano così.

„ ANno Domini Milleſimo trecenteſimo
„ quadrageſimo nono, Indictione ſecunda,
„ die undecimo Octobris, in Caſtro Ciriaci,
„ in camera D. Comitis Sabaudiæ, præſentibus
„ Illuſtri D. Amedeo Comite Gebennenſi, Ve-
„ nerando Patre in Chriſto D. Rodulpho Ab-
„ bate S. Michaëlis de Cluſa, D. Ottone de
„ Brunſvylico, Venerando Viro D. Petro de
„ Cocconato Canonico Remenſi, D. Gulielmo
„ de Balvia, D. Bergamenti, Joanne de Coc-
„ conato Comite, Guilielmo de Montebello
„ Domino Alpignani, Jacobo Provana, Ay-
„ mone de Zelant militibus, D. Georgio Can-
„ cellario Sabaudiæ, Ottolino de Ghiſelbertis
„ de Montebarucio, Jacobo de Giliis de Pi-
„ narolio Juriſperitis, Joanne de Valperga
„ Comite, Bergeſino, & Philippino de Bur-
„ geſis de Taurino, Bueto Iſnardo de Caſtel-
„ lo de Aſt, Martino de S. Martino, Jacobi-
„ no, & Stephano de Provanis, Guieto, &
„ Conrado de Graſellis de Aſt, Antonio, &
„ Bertino de Septimo, vocatis teſtibus, &
„ rogatis; Illuſtres, & Magnifici Viri D. Jo-
„ annes natus bonæ memoriæ D. Theodori,
„ Marchio Montis-ferrati, Amedeus natus cla-
„ ræ memoriæ D. Aymonis quondam Sabau-
„ diæ Comitis, & Jacobus de Sabaudia natus
„ bonæ memoriæ D. Philippi de Sabaudia
„ Princeps Achayæ, conſtituti in mei Notarii
„ infraſcripti, & aliorum, ac teſtium ſupra-
„ ſcriptorum præſentia, ſcienter, certi, &
„ ſpontanei, nulloque errore, vel dolo de-
„ cepti, ſed certificati per Reverendiſſimum
„ in Chriſto Patrem D. D. Joannem Dei gra-
„ tiâ Archiepiſcopum Mediolanenſem, ipſiuſ-
„ que Civitatis Dominum generalem, ex ar-
„ bitraria poteſtate ſibi conceſſa per D. Mar-
„ chionem, & Comitem ſupradictos, ſuis, &
„ nominibus deſcriptis in Inſtrumentis receptis
„ ſuper hoc per quoſdam Notarios in Inſtru-
„ mento dictæ pronuntiationis contentos, ar-
„ bitraſſe, arbitramentaſſe, diffiniſſe, declaraſ-
„ ſe, & pronuntiaſſe, prout in ipſius pronun-
„ tiationis tenore infraſcripto plenius conti-
„ netur: de quo recepta ſunt publica Inſtru-
„ menta per Areſmolum de Pirovano Nota-
„ rium & Cancellarium dicti D. Archiepiſco-
„ pi, Bonifacium filium q. Hugonetti Garvey
„ de Mota, Raymondellum filium q. Gulielmi
„ Bavæ de Grazano, Petrinum filium quon-
„ dam D. Bonjoannis Facolii, & Jacobinum
„ Usbergerium Notarios publicos, ſuper guer-
„ ris, diſſenſionibus, odiis, inimicitiis, diſcor-
„ diis, & querelis tunc vigentibus & exiſten-
„ tibus inter Dominos ſupradictos, ſubditos,
„ adhæ-

„ adhærentes, valitores, & coadjutores ipſo-
„ rum. Et cognoſcentes Domini ſupradicti,
„ quod pronuntiationem eamdem tenore ipſius
„ ratificare tenentur infra certum tempus in
„ eadem contentum, nondumque præteritum:
„ pronuntiationem, arbitramentum, arbitrium,
„ diffinitionem, & declarationem prædictas,
„ ſicut, & quemadmodum in Inſtrumento eo-
„ dem, quod inferius eſt deſcriptum, legitur
„ contineri, & omnia alia & ſingula in Inſtru-
„ mento contenta, pro ſe, & ſuis heredibus,
„ & ſucceſſoribus univerſis ratificaverunt, ap-
„ probaverunt, emologaverunt, & confirma-
„ verunt, ſicut melius potuerunt & debuerunt
„ de jure, vel de facto. Promittentes præfati
„ Domini, & quilibet eorum pro ſe, & eo-
„ rum heredibus & ſucceſſoribus ut ſupra,
„ juramentis ſuis ad Sancta Dei Evangelia cor-
„ poraliter præſtitis, & ſub obligatione om-
„ nium bonorum ſuorum, alter alteri, ſolem-
„ nibus ſtipulationibus intervenientibus hinc
„ inde, necnon mihi, & aliis Notariis in-
„ fraſcriptis, ut publicæ perſonæ ſtipulanti &
„ recipienti vice & nomine omnium, quorum
„ intereſt, vel intereſſe poterit, in futurum,
„ dictam pronuntiationem, arbitramentum,
„ arbitrium, diffinitionem, & declarationem,
„ ſicut, & quemadmodum continetur in In-
„ ſtrumento infraſcripti tenoris, & omnia &
„ ſingula in eo contenta, rata, grata, & firma
„ habere perpetuo, & tenere, & non contra-
„ facere per ſe, vel per alium, ſeu alios, vel
„ venire, ſed ea omnia & ſingula attendere,
„ & complere pro ſe, & ſuis, & inviolabili-
„ ter obſervare. Ceterum voluerunt & man-
„ daverunt Domini ſupradicti, tria, vel plura
„ de & ſuper prædictis omnibus ad opus dicto-
„ rum Dominorum, & cujuslibet eorum, &
„ cujuslibet alterius, cujus poterit intereſſe,
„ fieri publica Inſtrumenta per me Notarium
„ infraſcriptum, Notarium dicti D. Marchio-
„ nis, & per Nicoletum de Monſtacho Nota-
„ rium dicti D. Comitis Sabaudiæ, & per Fran-
„ ciſcum Roccham Notarium dicti D. Prin-
„ cipis, dictanda, corrigenda, & emendanda
„ ſemel & pluries, ac quoties fuerit opportu-
„ num, producta in judicio, vel non pro-
„ ducta, dictamine ſapientis, facti tamen ſub-
„ ſtantiâ non mutatâ. Renuntiantes, &c.

Tenor cujus talis eſt.

„ IN nomine Domini Amen. Anno Nativita-
„ tis ejuſdem Milleſimo trecenteſimo qua
„ drageſimo nono, Indictione ſecunda, die
„ Veneris vigeſimo quinto menſis Septembris.
„ Ad honorem omnipotentis Dei, & Beatæ
„ Mariæ ejus matris Virginis, & Beatorum
„ Apoſtolorum Petri, & Pauli, & B. Ambro
„ ſii Confeſſoris, & defenſoris hujus Civitatis
„ Mediolani, & totius Curiæ cœleſtis. Nos
„ Joannes Dei gratiâ Sanctæ Mediolanenſis
„ Eccleſiæ Archiepiſcopus, ac Civitatis Me
„ diolani, Brixiæ, &c. Dominus generalis,
„ &c. Cum multæ, & variæ, & diverſæ guer-
„ ræ, controverſiæ, diſcordiæ, & diſſenſiones
„ fuiſſent & eſſent, ac majores eſſe timeren-
„ tur inter Illuſtrem Principem D. Amedeum
„ natum bonæ memoriæ D. Aymonis Comi-
„ tem Sabaudiæ, & Magnificum D. Jacobum
„ de Sabaudia Principem Achayæ, Vaſſallum
„ ſuum ex una parte, & Illuſtrem D. D. Jo-
„ annem natum bonæ memoriæ D. Theodori
„ Marchionem Montis-ferrati ex altera; &

A „ tamdem intervenientibus nonnullis amicis,
„ conſanguineis, & fidelibus partis utriuſque,
„ ipſæ partes, ſcilicet dictus Dominus Comes
„ pro ſe, & ſuo nomine, & item nomine &
„ vice dicti D. Principis, ac omnium ſuorum,
„ & dicti D. Principis adhærentium & ſequa-
„ cium, & pro eis pro una parte; & prædi-
„ ctus D. Marchio pro ſe, & ſuo nomine, ac
„ etiam nomine & vice omnium ſuorum ad-
„ hærentium & ſequacium, & pro eis ex al-
„ tera: In nos tamquam in arbitrum, & arbi-
„ tratorem, & amicabilem compoſitorem &
„ diſpoſitorem compromiſiſſent generaliter de
„ prædictis, & aliis omnibus guerris, contro-
„ verſiis, diſcordiis, & diſſenſionibus inter
B „ eos, ſuis & dictis modis & nominibus, vel
„ inter ipſorum aliquos, quacumque occaſio-
„ ne vel modo vertentibus; Promiſiſſentque
„ ſub ſuorum quoquo modo obligatione bono-
„ rum, omnia & ſingula præcepta, arbitramen-
„ ta, ſententias, diffinitiones, & pronuntia-
„ tiones, quæ nos inter ipſas partes, ſuis &
„ dictis nominibus præcipere, arbitrari, ſen-
„ tentiare, diffinire, & pronuntiare volueri-
„ mus, attendere, obſervare, & adimplere, ac
„ per ſuos adhærentes, & ſequaces attendi,
„ obſervari, & adimpleri facere cum effectu
„ ſub pœna L. millium florenorum auri, dan-
„ dorum & ſolvendorum per partem non at-
„ tendentem & non obſervantem, & non fa-
C „ cientem cum effectu attendi & obſervari,
„ ut ſuperius legitur, Cameræ noſtræ pro me-
„ dietate, & pro reliqua medietate parti ob-
„ ſervanti, & attendenti, ſeu attendere & ob-
„ ſervare volenti, & facienti cum effectu at-
„ tendi & obſervari, ut ſuperius continetur,
„ &c. prout ſic, vel aliter plenius continetur,
„ quibuſdam publicis Inſtrumentis compromiſ-
„ ſorum traditis & rogatis hoc anno per Hip-
„ polytum Arnum Mediolanenſem Notarium
„ & Cancellarium noſtrum; Noſque ipſa com-
„ promiſſa purè & liberè acceptaverimus, &
„ etiam per præſens Inſtrumentum acceptemus; ut diſcordias, guerras, & ſcandala,
„ quæ humani generis inimicus ſeminat, &
D „ ſeminare quotidie ſatagit & conatur, amo-
„ vere & penitus extirpare valeamus, non ti-
„ mentes noſtros labores immenſos, & curam
„ noſtrorum ſubditorum, quibus quotidie ag-
„ gravamur, ſed potius volentes humeros no-
„ ſtros benignè laboribus ſubjugare, ut poſſi-
„ mus aliis pacem & requiem præparare.
„ Reſervatis tamen nobis omnibus arbitrio,
„ poteſtate, & baylia nobis competentibus
„ quoquo modo vigore dictorum compromiſ-
„ ſorum tam in procedendo, quàm in termi-
„ nando, de & ſuper omnibus, de quibus in-
„ ter dictas partes nobis videbitur cogno-
„ ſcendum & terminandum. Primò, & ante
„ omnia terminum, ſeu terminos dictorum
E „ compromiſſorum ex auctoritate, baylia, ar-
„ bitrio, & poteſtate nobis vigore dictorum
„ compromiſſorum datis & conceſſis, & omni
„ etiam poteſtate, & baylia, quibus ratione
„ noſtri dominii Civitatis Mediolani fungi-
„ mur, omnique alio modo, forma, & jure,
„ quibus melius poſſumus, ex certa ſcientia,
„ & de noſtræ plenitudine poteſtatis prorogata hinc ad annum unum proxime venturum.
„ Retinentes in nobis nihilominus arbitrium,
„ poteſtatem, auctoritatem, & bayliam, ter-
„ minum, ſeu terminos dictorum compromiſ-
„ ſorum, iterato prorogandi ſemel, & pluries,
„ & totiens quotiens nobis placuerit. Deinde

„ Christi nomine invocato, sedentes in Curia habitationis nostræ Mediolani super Palatio nostro novo respiciente super contrata & curtili nostro novo, in quadam camera cohærenti cameræ nostræ cubiculari, viam arbitratoris, & amicabilis compositoris in hac parte eligentes pro bono & quiete partium prædictarum: Pronuntiamus, diffinimus, arbitramur, arbitramentamur, præcipimus, & declaramus ut infra. Quas quidem pronuntiationes, diffinitiones, arbitria, & arbitramenta, præcepta, & declarationes volumus & mandamus per ipsas partes suis, & dictis modis, & nominibus debere attendi, observari, & adimpleri, & fieri cum effectu, quod eorum sequaces, & adhærentes attendant, observent, & adimpleant, sub prædicta pœna, modo, & forma prædictis solvenda, & toties committenda, & cum effectu exigenda à contrafaciente, seu contrafacientibus, quoties his fuerit contrafactum, & eâ pœnâ commissâ exactâ semel, & pluries, vel non exactâ, nihilominus hæ omnes & singulæ nostræ pronuntiationes, diffinitiones, arbitria, arbitramenta, præcepta, & declarationes inviolabiliter attendantur & observentur, & attendere & observare dictæ partes dictis modis, & nominibus, & quilibet ipsorum dictis modis, & nominibus teneantur.

„ In primis namque pronuntiamus, diffinimus, arbitramur, arbitramentamur, præcipimus, & declaramus bonam & veram pacem perpetuò duraturam inter dictas partes, & earum adhærentes & sequaces, quam pronuntiamus, diffinimus, arbitramur, arbitramentamur, præcipimus, & declaramus per eas partes, & earum quamlibet, & earum sequaces & adhærentes debere perpetuò & inviolabiliter observari; & eas partes, vel aliquam earum, aut aliquem earum, vel alicujus earum adhærentem & sequacem non debere contra ipsam pacem quoquo modo facere, vel venire per se, vel alium, directè, vel indirectè, vel per obliquum, tacitè vel expressè. Quòdque rancores, injuriæ, malitiæ, malè illata, & ablata, quo ad Deum, & ad Mundum, hinc inde remittantur, & remissa intelligantur per ipsos Dominos.

„ Item pronuntiamus, diffinimus, arbitramur, arbitramentamur, præcipimus, & declaramus, quod Civitas Hipporegiæ cum toto districtu, jurisdictione omnimoda, mero & mixto imperio, Castris, Villis, locis, feudis, retrofeudis, nobilibus, & non, ceterisque juribus & pertinentiis ad ipsam Civitatem pertinentibus, quocumque titulo, sive causa, ab hodierna die in antea sit, & esse debeat dictorum Dominorum Marchionis, & Comitis; & quilibet eorum habeat medietatem pro indiviso prædictæ Civitatis, ejusque jurisdictionis, districtus, imperii, reforti, feudorum, retrofeudorum, Castrorum, Villarum, locorum, ceterorumque jurium & pertinentiarum ad ipsam Civitatem pertinentium, ut supra. Et quod dictus D. Marchio medietatem pro indiviso dictæ Civitatis, & districtus, ceterorumque jurium & pertinentiarum ad ipsam Civitatem, ejusque districtum pertinentibus, prædicto D. Comiti hinc ad mensem unum proximè futurum teneatur, & debeat tradere, & expedire, & expeditam de cetero dimittere, & relaxare pacificè & quietè; quodque omnes, & singuli foreuſciti Hipporegiæ possint, si voluerint, venire ad dictam Civitatem, & districtum Hipporegiæ, & in eisdem Civitate & districtu stare & habitare, ire & redire valeant, & permittantur pacificè & quietè, prout ante expulsionem eorum veniebant. Et quod ipsi foreuſciti, qui, ut præmittitur, venire voluerint ad ipsam Civitatem Hipporegiæ, cum illis intrinsecis, aliquibus districtualibus, vel habitatoribus dictæ Civitatis, ejusque districtus, cum quibus guerram specialem habent, pacem & concordiam faciant, & faciant sibi invicem remissionem de omnibus & singulis rebus mobilibus, ablatis, & habitis per aliquam ipsarum partium, seu ipsas partes, vel alteram earum.

„ Item pronuntiamus, diffinimus, arbitramur, arbitramentamur, præcipimus, & declaramus, quod omnes & singuli dictæ Civitatis, & districtus Hipporegiæ, tam extrinseci, quàm intrinseci, incolæ & habitantes ipsius Civitatis & districtus, per prædictos D. Comitem, & Marchionem ad eorum gratiam admittantur. Et quod eis omnibus præfati D. Comes, & Marchio omnia eorum tam extrinsecorum, quàm intrinsecorum bona immobilia dimittant liberè expedita, salvo quod si qui ex foreuſcitis, sivè extrinsecis prædictis venire nollent ad ipsam Civitatem, seu ad gratiam & obedientiam dictorum Dominorum, bona eorum, qui venire recusaverunt, ut supra, sint ipsorum Dominorum Comitis, & Marchionis, utriusque videlicet ipsorum pro medietate pro indiviso.

„ Item, quod dicti foreuſciti ad aliquas taleas, impositiones, seu debita Communis factas & facta à tempore expulsionis eorum, usque ad diem, quo fuerunt revocati, seu admissi ad gratiam dictorum Dominorum, minime teneantur, nec compelli valeant pro eisdem.

„ Item, quod si idem D. Marchio, absque hærede legitimo masculo decederet (quod absit) quod in illo casu dicta Civitas Hipporegiæ tota ad dictum D. Comitem debeat pervenire, cum omnibus juribus, districtu, & pertinentiis ipsius Civitatis.

„ Item, quod dictus D. Marchio dictam medietatem ipsius Civitatis, & pertinentiarum ejusdem sibi spectantem, vendere, alienare, vel alio quovis modo transferre non possit, nisi in D. Comitem antedictum, ne ipse D. Comes ad socium & consortem habendum, & extraneum à cognatione sua in ipsa Civitate cogatur invitus; & ne ipsa Civitas, vel aliqua ejus pars, ad quam ipsi D. Marchio, & Comes efficiuntur, ad extraneos, vel alios perveniat, nisi utrique conjunctos. Non possit etiam ipse D. Comes, vel ejus successores partem Civitatis ejusdem, quam ad ipsum, ut præmittitur, „ pronuntiamus præsentialiter pertinere debere, seu partem per ipsum D. Marchionem retentam, & sibi declaratam pertinere, si res casu quo medietas ipsius D. Marchionis ad ipsum D. Comitem, vel ejus successores perveniret, ut supra, vel aliquam partem partis, vel totius partem vendere, donare, infeudare, vel quovis titulo in alium transferre, sed semper remaneat ei, & ejus

„ suc-

Digitized by Google

„ ſucceſſoribus Comitibus Sabaudiæ perpetuò, „ pleno jure, & ſine diminutione quacumque; „ & ſi contra fieret, non teneat, nec valeat „ ipſo jure.

„ Item, quod præfati D. Marchio, & Comes præſtent alternata juramenta, quod „ bene & fideliter abſque fraude dictam Civitatem Hipporegiæ, & diſtrictum, Villas, „ & Caſtra ipſius, unus alteri, & alter alteri, „ ſuo poſſe cuſtodient, & ſervabunt, tenebunt, & defendent contra omnes.

„ Item, quod dictus D. Marchio Villas, „ Caſtra, & loca foreuſcitorum de Cherio, „ ſeu habitantium & incolarum dicti loci exiſtentium de diſtrictu Cherii, cum territoriis & pertinentiis eorumdem, & cetera B „ per eum occupata in dicto diſtrictu, reddat, & det dicto D. Comiti; & quod dicti „ foreuſciti, & ceteri prædicti homagia, & „ ea, quæ dicto D. Marchioni fecerunt, & „ facere tenebantur, præfato D. Comiti facere, & ei obedire penitus teneantur infra „ menſem unum proximum à præſenti die „ inchoandum.

„ Item, quod ipſe D. Comes præfatis foreuſcitis Cherii domos, res, poſſeſſiones, „ & bona immobilia, quæ infra Cherium, & „ territorium habebant, & alibi in Terris dictorum DD. Comitis, & Principis, tempore expulſionis eorum foreuſcitorum, reddi „ faciat eiſdem, procuretque penitus cum C „ effectu pacem & concordiam inter foreuſcitos & incolas Burgienſes & intrinſecos fieri de guerris, quæſtionibus, & querelis exiſtentibus inter eos, infra menſem unum, „ hodie inchoandum, quodque idem D. Comes ipſos foreuſcitos favorabiliter tractet, „ prout ceteros intrinſecos dictæ Terræ. „ Ipſoſque reſtituat infra dictum terminum in „ honoribus, commodis, & beneficiis, quibus ante expulſionem eorum gaudebant, & „ prout gaudent alii Burgenſes dictæ Terræ.

„ Item, quod dicti foreuſciti de Cherio ad „ aliquas taleas, vel impoſitiones, ſeu debita „ Communis factas, ſeu facta à die expulſionis eorum, uſque ad diem, quo revocati D „ ſeu reſtituti in eorum bonis fuerunt per dictum D. Comitem, minimè teneantur, nec „ compelli valeant pro eiſdem.

„ Item, quod Caſtra Montiſcucchi, & Vergnani cum omnibus ſuis diſtrictibus & pertinentiis ſint, & eſſe debeant præfati D. „ Marchionis Montis-ferrati, & ſi aliqua ad „ dicta Caſtra, vel alterum eorum, ſeu pertinentias eorum, vel alieujus eorum ſpectantia, tenentur, reſtituantur dicto D. Marchioni infra menſem unum, hodie inchoandum: ſalvo & reſervato, quod ſi reperiretur, aliquam perſonam, vel perſonas habere aliquas terras, vel domos, aut alia immobilia in dictis Caſtris Montiſcucchi, & E „ Bergnani, ſeu altero eorum, vel eorum, „ ſeu alicujus eorum territorio, quod eo caſu „ eidem perſonæ, ſeu perſonis debeant dimitti, & relaxari ipſa omnia ad talem perſonam, ſeu perſonas pertinentia, ipsâ perſonâ, ſeu perſonis faciente, ſeu facientibus „ verſus præfatum D. Marchionem totum id, „ quod facere de jure tenetur & debet, ſeu „ tenentur & debent; & ſi qui eſſent expulſi „ de dictis Caſtris, ſeu Terris, quod ad ipſa, „ ſeu ipſas reſtituantur, & per ipſum D. Marchionem favorabiliter pertractentur.

„ Item, quod ſi aliquis contractus reperi- A „ retur factus per foreuſcitos omnium ipſorum locorum, vel alterius eorum, occaſione alicujus alienationis ſimulatæ ob „ defenſionem, vel aliter, ſeu aliquo colore, & probari poterit ſic eſſe per indicia, „ vel præſumtiones ſufficientes arbitrio Judicis eligendi per dictos D. Marchionem, & „ Comitem in Hipporegia, & dictum D. „ Comitem in Cherio, quod talis contractus & alienatio reſcindatur, & perinde ſit, „ ac ſi numquam factus, vel facta fuiſſet.

„ Item, quod in ipſis Terris Hipporegiæ, „ & Cherii regiſtrum, ſeu extimum fiat de novo, ſecundùm qualitatem & quantitatem „ divitiarum cujuſque, & interim non poſſit „ eiſdem aliqua imponi collecta, ſeu talea, „ ſecundùm extimum nunc exiſtens; ſed hoc „ differatur uſque ad novi extimi confectionem, quod quam celerius fieri poterit con„ ficiatur; & ſi pro aliquibus opportunis ta„ leam ante confectionem novi extimi fieri „ oporteat, imponatur, & fiat aliter quam „ ad extimum nunc exiſtens, prout juſtius & „ æquius videbitur ſecundum facultates cujuſque.

„ Item, quod ſi aliquis foreuſcitorum prædictorum aliquid habeat facere cum Communi, quod illi Domini ex prædictis, ad „ quos pertinebit, teneantur fieri facere ipſi „ foreuſcito ſummariæ juſtitiæ complemen„ tum, non obſtantibus ſupraſcriptis & in„ fraſcriptis.

„ Item, quod prædictus D. Marchio reſti„ tuat, & reſtituere debeat Caſtrum Malgra„ ti dicto D. Comiti infra menſem unum „ proximum hodie inchoandum. Et quod Vil„ la Riparolii cum ejus juribus reddatur & „ reſtituatur per D. Principem illis, quorum „ eſt & eſſe ſolebat ante exortam guerram „ ſupradictam. Et quod prædicti D. Marchio, „ & Princeps non poſſint aliquod jus de novo „ in prædicta Terra Riparolii, & ejus terri„ torio acquirere, aliquâ ratione, vel cauſâ, „ ſeu modo.

„ Item, quod de omnibus quæſtionibus, „ querelis, & guerris, & controverſiis ver- D „ tentibus uſque ad diem præſentem, & exiſtentibus inter prædictos D. Marchionem, „ & Principem, exceptis tangentibus Civitatem Hipporegiæ, diſtrictum, & pertinen„ tias ejuſdem Cherii, & diſtrictum, Mon„ temcucchum, & Vergnanum, Caſtrum „ Malgrati, & Villam Riparolii, prout ſu„ pra, quæ remaneant, ſicut eſt ſuperius de„ claratum: Ipſi D. Marchio, & Princeps qua„ tuor viros probos de terra ſua, quos volu„ erint, eligant, videlicet quilibet pro par„ te ſua duos, quibus jura ſua proponant, & „ proponere debeant; qui quatuor, auditis par„ tium juribus, jure, vel concordiâ, ipſas E „ quæſtiones & querelas ſedare valeant, ac „ etiam terminare. Eo autem caſu, quo quæ„ ſtiones ipſas pacificare & terminare non poſ„ ſent, ipſi D. Marchio, & Princeps eligant „ duos, quos voluerint, unum pro qualibet „ parte, qui non ſunt ſubjecti, vel affines „ alicujus dictorum Dominorum; & ipſi non „ concordantibus ſeptimum, qui partium au„ ditis juribus per viam juris, atque formam „ tantum, quæſtiones ipſas poſſint & debeant „ terminare. Ita tamen, quod ipſi, ſi volu„ erint de & ſuper quæſtionibus ipſis conſi„ lium Juriſperitorum non ſuſpectorum ha„ beant, prout eis videbitur expedire. Et te„ neantur

„ neantur ipſi Domini ipſos cognitores eligere infra menſem unum proximum, hodie inchoandum; & locum, diem, & tempus præfigere ac ſtatuere, infra quod jura ſua proponant, & proponere debeant, & ipſas quæſtiones ſic terminare.

„ Item ſi contingeret, dictum D. Principem (quod abſit) facere contra pacem, vel præſentem noſtram pronuntiationem, ſeu paci, vel præſenti pronuntiationi in aliquo contraire, quod D. Comes teneatur ipſum compellere ad ipſius pacis & pronuntiationis obſervantiam, & pœnæ ſolutionem, non derogando propterea, quin idem Dominus Princeps per nos Joannem, & alios Judices competentes cogi poſſint ad obſervantiam pacis, & pronuntiationis prædictarum, & ipſius pœnæ ſolutionem. Et ultra ipſe D. Comes, dicto D. Principe faciente contra præmiſſa, non debeat, nec poſſit eidem D. Principi dare contra ipſum D. Marchionem & ſuos auxilium, conſilium, vel favorem, donec ſatisfecerit & emendaverit idem D. Princeps omnia, ad quæ tenebitur, & teneretur vigore præſentis pronuntiationis.

„ Item, quod foreuſciti, banniti, & confinati de Terris prædictorum Dominorum, vel aliquibus, ſeu aliquâ ipſarum Terrarum, cauſâ, vel occaſione alicujus ipſorum Dominorum ſint quitti, & liberati, & ad ſua propria, ut de foreuſcitis Cherii, & Hipporegiæ ſuperius agitur, reſtituantur, reveſtantur, & reſtituti eſſe intelligantur, excepto illo de Taurino, vel illis exceptatis de Taurino, qui alias in pace facta inter dictos D. Marchionem, & Principem fuit exceptatus, ſeu fuerunt exceptati, & de quo, ſeu quibus pronuntiatum fuit, quod deberet, ſeu deberent extra remanere. Cui exceptato, ſeu quibus exceptatis, ut prædicitur, dandi licentiam & poſſibilitatem ad propria revertendi, & eum, ſeu eos quittandi, & liberandi, ut de aliis eſt præmiſſum, ſicut & quando voluerimus, nobis arbitrium reſervamus, & omnimodam poteſtatem. Et quod omnia banna, condemnationes, & proceſſus facti, & factæ, & data contra aliquem ex foreuſcitis, ſeu intrinſecis locorum prædictorum ſint caſſa, irrita, & remiſſa, & ex nunc prout ex tunc pro caſſis, irritis, & remiſſis habeantur, & ſint, & prædicta fiant infra menſem unum proxime hodie inchoandum. Et quod carcerati hinc inde infra dictum terminum libere relaxentur, in quibus condemnatis, bannitis, & confinatis intelligantur foreuſciti Cherii, & eorum ſequaces.

„ Item, quod Venerabili Fratre noſtro D. Epiſcopo Hipporegienſi præſtante bonam ſecuritatem in manibus dictorum DD. Marchionis, & Comitis, quod ipſi D. Marchio, & Comes de Caſtro Albiani, & Villa Andratæ, ſeu cauſa ipſius Villæ Andratæ, & Caſtri Albiani non patientur aliquam læſionem, & damnum aliquod non inferetur eiſdem: idem D. Marchio dictum Caſtrum Albiani, & Villam Andratæ cum diſtrictibus & pertinentiis eorumdem reſtituat & reddat D. Epiſcopo memorato.

„ Item dicimus, pronuntiamus, diffinimus, arbitramentamur, præcipimus, & declaramus, omnia & ſingula per nos ſuperius declarata, pronuntiata, diffinita, arbitrata, arbitramentata, præcepta, & declarata, debere per ipſas partes, & quamlibet earum ſolemniter emologari, approbari, ratificari, & confirmari ſub pœna, ſeu pœnis in ipſis compromiſſis appoſitis, infra dies quindecim proximos poſt notificationem de ipſis omnibus eis factam. Quæ quidem pronuntiata, diffinita, arbitrata, arbitramentata, præcepta, & declarata fecimus, ſedentes in ſupraſcripta Camera dicti noſtri Palatii in omnibus, & per omnia, prout ſuperius continetur, abſentibus partibus ſupraſcriptis, mandantes Areſmollo de Pirovano Notario infraſcripto Cancellario noſtro, & Raymondello infræſcripto Notario dicti D. Marchionis, ut de præmiſſis, unum, vel plura ejuſdem tenoris conficere debeant Inſtrumenta.

„ Actum Mediolani in Camera habitationis „ præfati Reverendiſſimi Patris, & D. D. Joannis Archiepiſcopi, & D. Mediolani, &c. ut ſupra, ſuper Palatio ſuo novo, reſpiciente ſuper contrata Verzarii, & curtili ſuo magno, in quadam camera cohærenti cameræ cubiculari dicti D. Archiepiſcopi. Pro Notariis fuerunt ibi Areſmollus filius D. Gulielmi de Pirovano Civis Mediolanenſis, Bonifacius filius quondam Hughetti Guarnerii de Mota Gratinopolitanæ Diœceſis Notarius, & familiaris dicti D. Comitis, & Petrinus filius quondam D. Bonjoannis de Faxoliis Parochiæ S. Fidelis, & Jacobinus Usbergherius filius D. Rizardi Portæ Cumanæ Parochiæ S. Marcelli, ambo Civitatis Mediolani Notarii, & Cancellarii prædicti D. Archiepiſcopi. Interfuerunt ibi teſtes, D. Petrus de Loës filius D. Petri, & Lanzalotus de Caſtellione, Condominus Caſtri de Cullo f. q. D. Perroneti ambo Diœceſis Gebennenſis, Conſiliarii præfati D. Comitis, & D. Matthæus Scarampus filius D. Antonii, Hughetus Yſnardus de Caſtello filius D. Thomayni ambo Cives Aſtenſes Conſiliarii D. Marchionis prædicti, & D. Gulielmus Marchio Pallavicinus de Burgo S. Donini Parmenſis Diœceſis, filius D. Cazani, & Guiſcardus de Lanciis de Grumello filius D. Simonis Civis Pergamenſis, Conſiliarii, ac Venerandus Vir D. Joannes Zucha Præpoſitus Taurinenſis in ſpiritualibus, necnon ſapientes Viri D. Raymundinus filius quondam D. Federici Archidiaconus Legum Doctor, & Fulchinus de Schiciis Juriſperitus filius D. Paxini Cives Cremonenſes in temporalibus Vicarii præfati D. Archiepiſcopi, & cum eo D. Archiepiſcopo commorantes, omnes noti, vocati, idonei, & rogati,

„ Et ego Raymondellus filius Gulielmi Bavæ „ de Grazano Notarius Diœceſis Vercellenſis „ præmiſſis præſens interfui, & ejuſdem D. „ Archiepiſcopi, & ſupradictorum mandato „ hoc Inſtrumentum tradidi, & rogatus ſubſcripſi, ſignoque meo conſueto ſignavi.

Traditio dominii Civitatis Hipporegiæ, data per D. Marchionem D. Comiti pro medietate pro indiviſo.

„ IN nomine Domini Amen. Anno ejuſdem „ Milleſimo trecenteſimo quadrageſimo „ nono, Indictione ſecunda, die vigeſima „ quinta menſis Octobris, in palatio Com-

„ mu-

„ munis Civitatis Hipporegiæ, præsentibus
„ Magnificis & potentibus Viris D. Amedeo
„ Comite Gebennensi, Ottone de Brunsveich,
„ Gulielmo de Bulina, Joanne de Cocconato,
„ Aymone de Chialant, Ottolino de Ghiselbertis, Guidone Cathenæ, Vener. Viro D.
„ Fratre Fratre Gabrio Dei gratia Abbate
„ Monasterii Lucedii, Georgio de Solerio,
„ Matthæo Scarampo, Lanzaloto de Castellio-
„ no, Guideto Ysnardo, Petro Vulgentii, &
„ Joanne de Cerexeto testibus vocatis & ro-
„ gatis. Illustris Princeps D. Joannes Marchio
„ Montis-ferrati volens pacem pronuntiatam
„ per Reverendissimum in Christo Patrem D.
„ Joannem Vicecomitem Archiepiscopum, &
„ Dominum Mediolani, &c. inter ipsum D.
„ Marchionem ex parte una, & Illustrem
„ Principem D. A. Comitem Sabaudiæ nepo-
„ tem ipsius Domini Marchionis parte altera.
„ De quo pronuntiamento & pace constat pu-
„ blicis documentis receptis per me Notarium
„ infrascriptum, & plures Notarios, hoc eo-
„ dem Anno, & Indictione, die vigesimaquin
„ ta mensis Septembris, maximè de Civitate
„ Hipporegiæ inviolabiliter observare, in pa-
„ latio Civitatis ejusdem, ubi consilia fiunt,
„ & fieri consueverunt in pleno arengo homi-
„ num Civitatis ejusdem; assistente ibidem
„ Nobilium, & Procerum utriusque Domino-
„ rum non modicâ comitivâ, tradidit, & ex-
„ pedivit dicto D. Comiti recipienti & acce-
„ ptanti medietatem pro indiviso dictæ Civi-
„ tatis Hipporegiæ cum jurisdictione omni
„ moda, mero & mixto imperio, ita quod ab
„ hodie in antea sit, & esse debeat dictorum
„ D. D. Marchionis, & Comitis, & quod uter-
„ que habeat medietatem pro indiviso prædi-
„ ctæ Civitatis, ejusque jurisdictionis, distri-
„ ctus, imperii, & feudorum, &c. prout in
„ capitulis dicti Pronuntiamenti ipsam Civita
„ tem tangentibus evidentius & latius conti-
„ netur. Et in signum veræ traditionis posses-
„ sionis, & dominii pro medietate pro indi
„ viso, ut supra, tradidit ipse D. Marchio di-
„ cto D. Comiti recipienti & acceptanti cla-
„ ves portarum Civitatis ejusdem. Necnon
„ ipsi ambo D. D. Comes, & Marchio, &
„ ipsorum quilibet sibi ad invicem solemni
„ stipulatione promiserunt, & corporaliter ad
„ Sancta Dei Evangelia juraverunt, quod bene
„ & fideliter, absque fraude dictam Civitatem
„ Hipporegiæ, districtum, Villas, Castra
„ ipsius, unus alteri, & alter alteri suo posse
„ custodient, & servabunt, tuebuntur & de-
„ fendent contra omnes. Et si contingeret,
„ ipsam Civitatem, vel partem ejus (quod
„ absit) seu aliquid de jurisdictione & terri-
„ torio ipsius, seu juribus, perdi, occupari,
„ capi, vel auferri modo quocumque, quod
„ totis viribus ad recuperandum alterutrum,
„ & vicissim se juvabunt, & ad ea dabunt
„ operam cum effectu, omni occasione, &
„ causa cessantibus. Promittentes unus alteri,
„ & alter alteri vicissim solemnibus stipulatio-
„ nibus hinc inde intervenientibus per se se,
„ & eorum hæredes, prædicta omnia & sin-
„ gula perpetuò firma & rata habere, & tene-
„ re, & non contrafacere vel venire, aliquâ
„ ratione, vel causâ, de jure, vel de facto,
„ sub obligatione omnium bonorum suorum,
„ & refectione damnorum, & expensarum, ac
„ interesse. Et inde ambo dicti Domini mihi
„ infrascripto Notario, & Nicoleto de Mon-
„ frato Notario ipsius D. Comitis duo, vel
„ plura ejusdem tenoris Instrumenta dictanda
„ consilio sapientis, si opus fuerit, & reficien-
„ da fieri præceperunt.

Pacta concessa per D. Marchionem, & Comitem hominibus Hipporegiæ.

„ INfrascripta sunt pacta, & conventiones
„ facta, & factæ, ac concessa per Illustrem
„ D. Amedeum Comitem Sabaudiæ, & Joan-
„ nem Marchionem Montis-ferrati, sapienti
„ Viro D. Bonifacio de Morello Jurisperito de
„ Hipporegia Sindico, & Sindicario nomine
„ Communis, Universitatis, & hominum Ci-
„ vitatis Hipporegiæ. Necnon decem infra-
„ scriptis electis à generali Consilio, & Cre-
„ dentia dictæ Civitatis super confirmatione
„ dictorum pactorum à dictis Dominis impe-
„ tranda, & aliis infrascriptis factis, faciendis
„ per eos, ut de dictis Sindicatu & electione
„ constare dicitur publicis instrumentis, con-
„ firmata, approbata, & denuo concessa per
„ antedictos D. D. Comitem, & Marchio-
„ nem, ipsis Sindico & electis nomine &
„ vice totius Communis, Universitatis, &
„ hominum Civitatis ejusdem, necnon ab eo-
„ dem Sindico, & electis, ut præmittitur,
„ postulata, de gratia speciali, jurata etiam
„ per eos nominibus antedictis attendere &
„ observare inviolabiliter, prout infra.

„ In primis quidem dicti D. Marchio, D. &
„ Comes, & eorum heredes masculi ex eis
„ legitimè descendentes à modo in antea per-
„ petuo habeant dominium & signoriam,
„ merum & mixtum imperium, ac jurisdictio-
„ nem omnimodam Civitatis Hipporegiæ,
„ districtus, & pertinentiarum ejus, & exer-
„ citium prædictorum, & super dicta Civita-
„ te, districtu, & pertinentiis, & in perso-
„ nis, & super personas quascumque dictæ
„ Civitatis, jurisdictionis, districtus, & per-
„ tinentiarum, quæ nunc sunt, & fuerint in
„ futurum per se, vel nuntios eorumdem.

„ Item, quod prædictum Commune Hip-
„ poregiæ, & Universitas, sive eorum Sindici
„ eorum nomine, & omnes Credendarii no-
„ mine ipsorum Communis, & Universitatis,
„ & singulares personæ ipsius Civitatis jurent,
„ & jurare debeant ad Sancta Dei Evangelia
„ tacto libro, fidelitatem prædictis D. Mar-
„ chioni, & D. Comiti, recipientibus pro se,
„ & eorum heredibus prædictis, quod à modo
„ in antea erunt fideles homines ipsis D. Mar-
„ chioni, & D. Comiti, & eorum heredibus,
„ ut supra. Et quod attendent & observabunt
„ omnia illa & singula capitula, quæ in
„ forma fidelitatis nova & veteri continen-
„ tur.

„ Item, quod prædicti D. Marchio, & D. Co-
„ mes, vel aliquis eorum Officialis, vel Nun-
„ tius non possint imponere, excutere, vel
„ exigere à Communi Hipporegiæ, vel ali-
„ quibus singularibus personis ipsius Civita-
„ tis, vel districtus, aliquod fodrum, taleam,
„ collectam, & impositionem, quocumque
„ nomine censeatur, præter supra, & infra
„ sibi concessa, nisi ab eorum, quos negotium
„ tangeret, procederet voluntate, nec aliquid
„ aliud. Et ita tamen, quod non obstante fi-
„ delitate prædicta, jam dicti districtuales,
„ & Cives possint de possessionibus suis ven-
„ dere, alienare, contrahere, & testari, sicut
„ ante faciebant, salvo & reservato dictis D.
„ Marchioni, & D. Comiti, & heredibus eorum

„ ut

Digitized by Google

„ ut ſupra, mero & mixto imperio, & ju-
„ riſdictione prædictis.
„ Item, quod prædicti DD. Marchio, &
„ Comes, & eorum heredes, ut ſupra, habeant,
„ & percipiant per ſe, vel per alium, ſeu
„ alios, omnia banna, condemnationes, ſpor-
„ tulas, & judicaturas, quæ haberi, percipi,
„ & exigi poterunt, & debebunt ratione meri
„ & mixti imperii, & juriſdictionis prædicto-
„ rum, vel aliâ de causâ, occaſione juriſdi-
„ ctionis omnimodæ, meri & mixti imperii
„ in Civitate, diſtrictu, & pertinentiis præ-
„ dictis, rebus, & perſonis quibuſcumque.
„ Et gabellam ſalis cum pedagio ſalis con-
„ ſueto, quæ gabellatura eſt ſoldorum duo-
„ rum Imperialium pro quolibet ſtario, & pe-
„ dagium denarii decimoctavi pro quolibet
„ ſtario, & pedagium grani, & aliarum re-
„ rum, quod conſueverit percipi ad portam
„ de Fontana, & pedagium portæ de Laude
„ conſuetum. Pedagium molarum conſuetum,
„ & pedagium equorum nuper impoſitum per
„ bonæ memoriæ q. D. Henricum Imperato-
„ rem Romanorum VII. Et prædicta exer-
„ ceant, & exerceri faciant prædicti DD.
„ Marchio, & Comes, & adminiſtrari per
„ quoſcumque voluerint, prout ipſorum fue-
„ rit voluntatis. Eo pacto, quod in Civitate
„ Hipporegiæ, vel diſtrictu non poſſit appor-
„ tari ſal, niſi ad gabellam ipſorum Domino-
„ rum Marchionis, & Comitis, nec etiam
„ alibi per Civitatem, vel diſtrictum Hippo-
„ regiæ. Et qui contrafecerit, ipſum ſalem,
„ & beſtias deferentes perdat, & ultra hæc
„ pro quolibet ſextario, & plus vel minus
„ pro rata prædictis D. Marchioni, D. & Co-
„ miti ſolvere compellatur.
„ Item, quod nulla perſona poſſit emere
„ vel vendere ſal ad groſſum, niſi in dicta
„ gabella, & exercitari, vel ab exercitatore
„ gabellæ dando, & ſolvendo gabellatori ſive
„ exercitatori dictæ gabellæ pro quolibet ſex-
„ tario ſol. duos Imper. pro gabellatura, &
„ denar. decem octavum Imper. pro pedagio
„ cujuslibet ſextarii, pro quo debet, & con-
„ ſuetum eſt ſolvi pedagium, & plus vel mi-
„ nus pro rata majoris, vel minoris menſuræ;
„ & prædictis gabellatura, & pedagio tenea-
„ tur ipſe exercitor, dum in gabella ſal ha-
„ buerit, volentibus emere, vendere, & tra-
„ dere, dummodo ementes ſecum de pretio
„ ſint concordes. Hoc pacto, quod quicum-
„ que contrafecerit, nomine pœnæ ſolvat pro
„ qualibet vice, & quolibet ſextario ſol. quadr.
„ Imperial. & mercandiam perdat una cum
„ beſtiis eam deferentibus, quæ pœna, mer-
„ canda, & beſtiæ prædictis DD. Marchioni,
„ & Comiti applicentur; & ſalvo, quod non
„ obſtantibus prædictis, quilibet Civis Hip-
„ poregiæ fovens larem in ipſa Civitate, &
„ ſubditus habitans in diſtrictu Hipporegiæ,
„ poſſit, & ſibi liceat emere, & adducere,
„ ſeu adduci facere domum ſuam pro ſuo pro-
„ prio uſu, & domus atque familiæ ſuæ ſal
„ ſibi neceſſarium ad utendum, & non mer-
„ candandum, vel aliter alienandum, ſine ali-
„ qua gabellatura, vel pedagio inde ſolven-
„ da. Et quicumque in his fraudem commi-
„ ſerit, mercandiam, & beſtias deferentes
„ perdit, & bannum ſolidorum nonageſimi
„ Imper. ſolvat pro qualibet vice, & quolibet
„ ſextario, & plus & minus ſecundum men-
„ ſuræ quantitatem, quæ quidem pœna præ-
„ dictis DD. Marchioni, & Comiti applicetur.

A

B

C

D

E

„ Item, quod cives habitantes in Civitate
„ Hipporegiæ, & ſuburbiis Hipporegiæ, non
„ obſtantibus prædictis poſſint, & eis liceat
„ in Hipporegia, & ſuburbiis vendere ſalem
„ ad minutum, dummodo ipſum ſalem emant,
„ & accipiant in gabella, & à gabellatore
„ prædicto, ſolvendo gabellaturam pro dicto
„ ſale ſol. undecim Imper. pro quolibet ſexta-
„ rio ſalis, ut ſuperius eſt expreſſum; & dum-
„ modo, quod ad minutum vendatur, & ex-
„ tra Civitatem, & Suburbia non portetur.
„ Item eo pacto, quod per prædicta, vel ali-
„ quod prædictorum non fiat præjudicium
„ alicui civi Hipporegiæ in ejus juriſdictione,
„ mero & mixto imperio, & taliter honore,
„ quæ & quas haberet extra Civitatem præ-
„ dictam in diſtrictu, vel extra, in aliquibus
„ terris, poſſeſſionibus, ſeu hominibus, ſed in
„ omni ſuo jure remaneant ipſi cives, & ſpe-
„ cialiter in juriſdictione, quam habent D.
„ Bonifacius de Solerio Vicecomes, & ejus
„ nepotes in Bayo, qui habent juriſdictionem,
„ merum & mixtum imperium in homines de
„ Bayo de omnibus contractibus, vel quaſi,
„ quæ fierent, vel committerentur, inter præ-
„ dictos homines de Bayo in ipſo loco, &
„ poderio Bay; de quibus dicti DD. Marchio,
„ & Comes, vel aliquis Rector Hipporegiæ
„ non poſſit ſe intromittere, ſed ipſis D. Bo-
„ nifacio, & nepotibus, & eorum, & cu-
„ juslibet eorum heredibus remaneant pleno
„ jure.
„ Item, quod Commune Hipporegiæ poſ-
„ ſit, & ſibi liceat facere, & condere ſingu-
„ lis annis quandocumque eis videbitur, ſta-
„ tuta, & alias ordinationes, & reformatio-
„ nes, dummodo non ſint contraria, ſive con-
„ trariæ, repugnantia, vel repugnantes pactis
„ præſentibus ſupra, vel infraſcriptis, nec
„ fidelitati, ſeu fidelitatis capitulis factæ, vel
„ faciendis eidem D Marchioni, & D. Comiti
„ per dictum Commune, & ſingulares homi-
„ nes. Et idem D. Marchio, & D. Comes, &
„ eorum Poteſtates, Officiales, & Rectores,
„ qui fuerint pro tempore in ipſa Civitate,
„ teneantur ipſa eorum ſtatuta, ordinationes,
„ & reformationes tam factas, quàm facien-
„ das inviolabiliter obſervare, & facere ob-
„ ſervari.
„ Item, quod Commune Hipporegiæ per
„ duos menſes ante exitum regiminis Pote-
„ ſtatis præcedentis poſſit eligere ſibi Pote-
„ ſtatem quolibet anno, ſecundùm modum
„ infraſcriptum, videlicet, quatuor de Terra,
„ & ſubditis dictorum DD. Marchionis, & Co-
„ mitis, & obedientibus eis. Et ipſi D. Mar-
„ chio, & D. Comes ex dictis quatuor electis
„ concorditer nominatis, teneantur dare &
„ conſignare dicto Communi unum, quem
„ voluerint ipſi D. Marchio, & D. Comes. Et
„ ſi dicti cives infra octo dies introitus pri-
„ mi menſis dictorum duorum menſium non
„ nominaverint concorditer dictos quatuor,
„ tunc prædicti DD. Marchio, & Comes tam-
„ quam Domini dent & ordinent eis Poteſta-
„ tem.
„ Quæ omnia & ſingula prædicti DD. Mar-
„ chio, & Comes, & infraſcripti ſapientes
„ electi ſuper confirmatione dictorum pacto-
„ rum à dictis Dominis impetranda, obſer-
„ vare & attendere promiſerunt. Et ea pa-
„ cta, prout ſupra, ipſi Domini confirmave-
„ runt, ratificaverunt, & de novo conceſſe-
„ runt, nec non obſervare, & attendere, ut
„ ſupra

Digitized by Google

„ ſupra dictum eſt, perpetuo juraverunt.
„ Ipſique ſapientes infraſcripti electi, ut ſu-
„ pra prædictis Dominis fidelitatem & homa-
„ gium juraverunt ad Sancta Dei Evangelia
„ corporaliter tacto libro. In quorum pacto-
„ rum confirmatione, & conceſſione, & alio-
„ rum ſupra, & infraſcriptorum dictus D.
„ Marchio reſervavit honorem Sereniſſimi
„ Principis D. Imperatoris Romanorum, &
„ Imperii Romani. Et etiam dictus D. Comes
„ ſimiliter obſervavit, ſalvis ſemper ſibi, &
„ ſuis, largitionibus Imperialibus ſibi, ſeu
„ Prædeceſſoribus ſuis factis, per bonæ me-
„ moriæ D. Imperatores quondam, de quibus
„ proteſtatus eſt ante & poſt, honorem dicti
„ D. Imperatoris, & Imperii Romani, reſer-
„ vatum in omnibus & ſingulis ſupra, & in-
„ fraſcriptis.

Nomina verò dicti Sindici, & electorum ſuperius nominatorum ſunt hæc.

„ D. Bonifacius de Morello Juriſperitus Sin-
„ dicus.
„ Bonifacius de Solerio Vicecomes.
„ Martinus de Solerio.
„ Thomenus de Solerio.
„ Savinus de Solerio.
„ Franciſcus de Solerio.
„ D. Jacobus Taliandus.
„ Ludovicus Taliandus.
„ Petrus de Laſtria.
„ Bonifacius de Laſtria.
„ Franciſcus de Buella.
„ Acta ſunt hæc in palatio Communis Hip-
„ poregiæ, præſentibus teſtibus Illuſtri Viro
„ D. Amedeo Comite Gebennenſi, D. Gui-
„ lielmo de Balma, D. Guigone Cathen., Ay-
„ mone de Chalant militibus, Lanzalotto de
„ Caſtelliono, Sarcello de Mombrion, nec-
„ non D. Ottone de Brunſvich, Joanne de
„ Cocconato militibus, Matthæo Scarampo,
„ Guideto Iſnardo de Caſtello Civibus Aſten-
„ ſibus, & Ottolino de Ghiſelbertis Vicario
„ ſupraſcripti Domini Marchionis in Anno
„ Domini MCCCXLIX. Indictione ſecunda,
„ die XXVI. menſis Octobris.

Fidelitas præſtita per Credentiam, & per omnes infraſcriptos D. Marchioni, & Comiti, communiter pro indiviſo.

„ IN nomine Domini Amen. Anno ejuſdem
„ MCCCXLIX. Indictione ſecunda, die
„ vigeſima ſexta Octobris, in palatio Com-
„ munis Hipporegiæ, infraſcripti de Creden-
„ tia Civitatis Hipporegiæ juraverunt fideli-
„ tatem & homagium Illuſtribus Viris D.
„ Amedeo Comiti Sabaudiæ, & D. Joanni
„ Marchioni Montisferrati, & eorum cuilibet
„ pro indiviſo.

„ Jacobus de Solerio.
„ Jublavarus de Solerio.
„ Joanninus de Solerio.
„ Antonius de Solerio.
„ Dimitrius de Solerio.
„ Martinus de Manuelis de Solerio.
„ Gottifredus de Mercato.
„ Grimoldus Calderarius.
„ Baldaſſar Loge.
„ Franciſcus de Aſt.
„ Nicolaus Barenellus.
„ Bonifacius de Storrano.

A „ Franciſcus de Creſpa.
„ Bonifacius Portiglola.
„ Francottus de Abbate.
„ Gabriel Taliandus.
„ Simon de Porta.
„ Ubertinus de Alice.
„ Obertus Barronus.
„ Martinus Loge.
„ Conradus de Clara.
„ Dominicus de Puteo.
„ Dominicus de Mercato.
„ Martinus de Mercato.
„ Guilielmus de Prato.
„ Gabriel de Burgo.
„ Jacobus de Laſtria.
B „ Jacobus Zucha.
„ Facionus Gorena.
„ Franciſcus de Burgo.
„ Item infraſcripti, qui non ſunt de Cre-
„ dentia, eodem modo juraverunt fidelitatem
„ & homagium prædictis DD. Marchioni, &
„ Comiti, de quibus non fuit receptum in-
„ ſtrumentum, ſed ſolum juraverunt diverſis
„ diebus, ut infra, &c.

Dicto die infraſcripti juraverunt.

„ Bertramus de Solerio.
„ Jacobinus Loge.
„ Joannes de Baudiſerio.
C „ Joannes Antonius de Xandra.
„ Albertus Govus Arduini de Cermanis
„ Stephanus de Januariis.
„ Antonius de Caſtella.
„ Joannes Burletus.
„ Anſaldinus de Alaxeta.
„ Petrus filius D. Philippi de Puteo.
„ Manfredus de Bertacio de Veſtignato.
„ Conradus de Clavarano.
„ Bertolellus de Caſa-nova.
„ Petrus Perrotinus.
„ Bartholomæus de Veneſia.
„ Antonius Martini de Clara.
„ Joannes Ferrerius de Torracio.
„ Petrus Milanexius.
D „ Ubertus Orenzanus.
„ Petrus Cuxus.
„ Obertinus Balbi.
„ Guilielmus Ferrarius de Albiano.
„ Fulchus de Salizola.
„ Jacobus de Sancta Agata.
„ Percivallus de Mercato.
„ Manuel Carendus.
„ Joanninus Rex.
„ Ruffinus Palpera.
„ Ruffinus de Florano.
„ Franciſcus de Fratis.
„ Franciſcus Taliandus.
„ Martinus de Vigintauno.
„ Perna Fornaxarius.
E „ Thomas Frexius.
„ Joanninus de Nicoletto.
„ Magiſter Facius de Sancto Paulo.
„ Joannes Calierius.
„ Jacobus de Lifredo.
„ Martinus de Seſano Beccarius.
„ Bonifacius Contus.
„ Joanninus filius Bozardi.
„ Joannes de Florano.
„ Petrus de Brozio gener Ottoni Berlenga.
„ Joannes Droeti.
„ Franciſcus Rocca.
„ Antonius de Belargento.
„ Petrus de Mercato.

Digitized by Google

„ Sexanus Beccarius.
„ Gottofredus de Gabalhate.
„ Petrus de Brozio.
„ Joanninus Graſſus.
„ Petrus Bagnatus.
„ Bertrandus de Clara.
„ Martinus de Clara.
„ Dominicus Tagliaſtor.
„ Ardizonus Rocca.
„ Petrus della Porta.
„ Bertolinus de Ponza.
„ Franciſcus de Rolino.
„ Petrus Rigoleti.
„ Raymundus de Ponza.
„ Henricus de Bozia.
„ Francottus de Perrazono.
„ Joannes Boglatus.
„ Antonius de Ripa.
„ Guilielmus Piata.
„ Ardicio de Banchetis.
„ Joannes de Steveneto.
„ Petrus de Candea.
„ Ottinus de Padono.

Die vigeſima ſeptima Octobris juraverunt infrãſcripti, &c.

„ Petrus de Ripa.
„ Bertolinus Perſcetus.
„ Franciſcus Milaneſius.
„ Raynerius Droengus.
„ Joannes de Riparolio.
„ Franciſcus filius Remirolii.
„ Guilielmus Dorerius.
„ Obertinus de Mediolano.
„ Petrus Taliandus.
„ Savinus de Solerio.
„ Franciſcus de Cucilio ejus nepos.
„ Marchion Petri Fogleti.
„ Michaël de Clavarano.
„ Joannes filius Donzelloni.
„ Vercellonus Saglachus.
„ Joannes de Oddono de Mediolano.
„ Joannes de Ponzano.
„ Franceſcotus de Pivio.
„ Jacobus Delicatus.
„ Joannes Ricardus de Vinay.
„ Petrus Peſſina.
„ Anſaldinus Portiglola.
„ Joannes de Arnaldo.
„ Joannes de Ugone.
„ Benedictus Molinerius.
„ Raynaldus Durandi.
„ Obertinus de Caſteglono.
„ Martinus Buzonus.
„ Stephanus filius Perretti de Germana.
„ Petrus Cacraxinus.
„ Petrus Fagletus.
„ Joanninus filius Petri Becharoni.
„ Jacobus de Raynaldis.
„ Bethinus de Mediolano.
„ Matthæus Drocugius.
„ Franciſcus de Blava.
„ Ruffinus de Caudellera.
„ Petrus Gayus.
„ Petrus de Novaria.
„ Rubeus de Ayma.
„ Joannes de Marcheto.
„ Thomenus de Arondello.
„ Berrolinus filius Bertoleti Arietis.
„ Hugoninus Taliandus.
„ Jacobus de Pivio.
„ Martinus de Montaldo.
„ Joannes Pamparatus.

A „ Joannes de Ugheta.
„ Joannes de Morello.
„ Philippinus de Solerio.
„ Antonius de Gaugleto.
„ Antonius Carnaza.
„ Ricardus de Ultrapontem.
„ Perrinus Garigletus.
„ Guilielmus de Roſſeta.
„ Guilielmus de Gaudino de Albiano.
„ Bottus Drocugus.
„ Meſſera Drocugus.
„ Bertolinus Drocugus. Iſti tres juraverunt
„ pro ſe, & pro Guideto, Bartholomæo,
„ & Antonio de Droengh, pro quibus
„ promiſerunt.
B „ Martinus Joannis Petiti.
„ Henricus de Maſuengo.
„ Joannes Meſonerius.
„ Bochinus famulus DD. de Solerio.
„ Magiſt. Joannes de Cerridono Phyſicus.
„ Bonifacius de Loſanono.
„ Jacobus Cagna.
„ Gaſpardus de Florano.
„ Guilielmus Sartor de Gimey.
„ Jacobus de Romano.
„ Jacobus de Germano.
„ Petrus filius Joannis Mexonen.
„ Prædicti omnes juraverunt in manibus
„ mei Raymundelli de Grazano Notarii in-
„ fraſcripti dictis diebus.
C „ Infraſcripti etiam juraverunt in manibus
„ Guilielmi filii mei, & Guilielmi Zacholelli
„ de Virolengo.

Die vigeſima ſeptima Octobris.

„ Jacobus de Roſſeto.
„ Joannes ejus nepos.
„ Joannes Ferrerius.
„ Petrus de Graffagno.
„ Jacobus filius Antonii de Marino.
„ Joannes de Audixia de Scarmagno.
„ Joannes Magnetus.
„ Petrus de Pontia.
„ Petrus Burghetus.
D „ Joannes de Rubino.
„ Jacobus filius Ardizonis Rochæ.
„ Philippus de Pilla.
„ Bertolinus Orenganus.
„ Xandrus Orenganus.
„ Joannes de Bonollo.
„ Antonius filius Bertolini de Ripa.
„ Petrus Ferrerius de Clavarano.
„ Vercellus de Andueno.
„ Jacobus Decanus de Donato.
„ Laurentius de Metro.
„ Bertolinus de Nuce.
„ Perrodus Becharius.
„ Juraverunt in manibus Borgeri, &c.
„ Infraſcripti juraverunt in manibus Gu-
E „ lielmi de Virolengo.
„ Jacobus de Lamberto.
„ Franciſcus de Jan.
„ Bonus Joannes de Lambergolina.
„ Bertolinus de Parneto.
„ Ghiſulphus de Marcenaſco.
„ Joannes Odrici Teſtoris.
„ Joannes de Pitayino.
„ Pioella Dorerius.
„ Martinus de Clavarano.
„ Franciſcus Trattus.
„ Perronus de Viccarona.
„ Jacometus Stor.
„ Ottinus de Boſceto de Banchetis.

„ Jaco-

Digitized by Google

„ Jacobus de Rodulpho de Banchetis.
„ Dominicus della Borgheſa.
„ Chriſtianus Jacobi Maxaroti.
„ Petrus Baſtardus de Vomaſio.
„ Franciſcus Dorerius.
„ D. Joannes de Solerio.
„ Petrus Beſſus de Stellis.
„ Petrus de Stevagnono.
„ Raynerius de Loſanovo.
„ Guilielmus de Pallo.
„ Vercellus Molinus.
„ Ubertinus della Vernea.
„ Joanninus de Frigiis.
„ Doninus Caudererius.
„ Martinus de Alice.
„ Joannes della Maſnenga.
„ Petrus Gulielmi Tonſi.
„ Bertinus Joannis de Donato.
„ Jacobus Cavallus.
„ Joannes de Lezulo.
„ Jacobus de Mortiglano.
„ Joannes Torracius.
„ Petrus Bonus.
„ Jacobus de Augeleto.
„ Petrus della Petita.
„ Antonius de Bauzela.
„ Joannes della Pelizona.
„ Joannes Grandus.
„ Henricus de Gallo.
„ Antonius de Caudello.
„ Franciſcus de Scuſaccio.
„ Franciſcus Tonſus.
„ Conradus filius Nicolai de Bolengo.
„ Bertolinus filius Martini de Jacomella.
„ Antonius de Pometa.
„ Guidetus Zapinus.
„ Martinus Corgnatus.
„ Petrus Gaſtaldus.
„ Bertinus de Joanne Pomato.
„ Jacobus Ghiglia de Storrano.
„ Petrus Mazolius.
„ Jachetus Laynerius.
„ Antonius Loge.
„ Gualinus Cattaneus de Silavengo nomine
„ ſuo, & filii ſui, Manuelis mariti Anto-
„ ninæ.
„ Jacobi de Burgo.
„ Jacobus della Barbera.
„ Marinetus Becherius.
„ Joannes Bovetus.
„ Raynaldus de Bajula.
„ Joannes Ferrarius.
„ Jacobus Peylamatus.
„ Jacobus Fornerius.
„ Joannes Fornerius de Cita.
„ Rogerius Talien.
„ Petrus de Banno.
„ Gulielmus Trumpalis.
„ Jacobus ejus gener.
„ Joannes de Raynaldo.
„ Henricus de Padono.
„ Stephanus Bergognonus.
„ Ubertus Fornerius.
„ Roletus Fornerius.
„ Joannes Vaynerius.
„ Franciſcus Arnaudo.
„ Jacobus Servus.
„ Antonius Serius de S. Martino.
„ Gulielmus de Oberto de Antonio.
„ Gulielmus de Raynaldo.
„ Antonius de Strambino.
„ Bertolinus Fel.
„ Leo de Valperga.
„ Franchinus Calius.

A „ Subat. Fornerius.
„ Petrus Lanerius de Muſobolo.
„ Conradus de Prato.
„ Franciſcus de Prato.
„ Jacobus de Prato.
„ Bertinus Coperius.
„ Stephanus Coperius.
„ Jacobus Boccha ſive Caravina.
„ Aymonetus Deanus.
„ Joannes de Santo Odrico.
„ Franciſcus della Barbera.
„ Petronus Surginus.
„ Petrus de Bardoto.
„ Guilielmus de Jan.
„ Joannes Filarobius.
B „ Dominicus de Banchetis.
„ Jacobus de Caſtro novo.
„ Joannes de Strambino.
„ Joannes Quaglia.
„ Bertolinus de Boveto.
„ Jacobus de Verardo.
„ Joannes de Caluxino.
„ Joannes de Verardo.
„ Ricardinus Loge.
„ Laurentius de Metro.
„ Joannes filius Boffæ.
„ Ubertinus Petri de Broſio.
„ Micha de Banchetis.
„ Petrus de Zapileto.
„ Jacobus de Lererono.
C „ Guilielmus Cagnus.
„ D. Facius de Florano.
„ Joannes de Florano ejus nepos.
„ Nicolinus Gulielmi de Lezolo.
„ Benedictus de Solerio.
„ Beſſus Taliandus.
„ Jacobus de S. Agata.
„ Martinus filius Coſturi.
„ Guilielmus filius Petri Goſtoris.
„ Joannes de Everono.
„ Magiſter Oddo de Ultra-pontem.
„ Franciſcus Pilonus.
„ Benedictus de Banchetis.
„ Raymundinus de Burgaro.
„ Martinus de Prato.
D „ Bonus Joannes de Ripa.
„ Joannes Ferrandus.
„ Antonius Zochelerius.
„ Joannes della Coſta.
„ Petrus de Donato.
„ Ubertus Graſſus.
„ Antonius Caudera, &
„ Martinus Compagnus.

L'Anno ſeguente Milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ſi rinovarono col memorato Arciveſcovo le convenzioni del dominio della Città d'Aſti, nel modo e forma, che era ſtato conceſſo a Luchino ſuo fratello, le quali convenzioni egli male oſſervò, perchè introduſſe in eſſa quelli del Solero con la parte loro: il
E che fu cagione d'una nuova turbazione per lo ſdegno, che di queſto tolſe la parte Gibellina, la quale dopo la morte di eſſo Arciveſcovo ripoſe e reſtituì in detta Città, e dominio di quella, il memorato Marcheſe Giovanni.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo quinquageſimo primo, Indizione quarta, alli venticinque del meſe di Luglio, Giovanni Marcheſe di Monferrato a richieſta del Reverendo Frate M. Simone del Solero d'Ipporegia Abbate del Monaſterio di Grazano, confermò a detto Abbate qualunque privilegio, grazie, conceſſioni, immunità, & largizioni, conceſſe per li predeceſſori ſuoi al detto Monaſterio.

Digitized by Google

Inveſtendolo per tradizione di coltello a nome ſuo, e del detto Monaſterio, di tutte le predette conceſſioni, grazie, & immunità. Et eſſo Abbate ponendoſi la mano al petto a nome ſuo, e del detto Monaſtero, promiſe ſolennemente al predetto Marcheſe d'eſſergli fedele, e di conſervare la perſona, beni, uomini, onori, e ragioni ſue, e di mantenerle ad ogni ſua poſſanza: del che ne fu rogato inſtrumento da Guglielmo Bava di Grazano detto Borgeri nel Caſtello di Montebello, alla preſenza di Giacomo Provana Cavaliere, Franceſco di Summo Vicario del predetto Marcheſe, Uzone Pellucco Giudice di Caſale, Bonifacio di Solero d'Ipporegia, Biagio Moicio, & molti altri.

L'Anno predetto Giovanni Cane detto Berretta Sindico della Comunità, & uomini di Caſale S. Evaſio inſieme con Giacomino Bianco Podeſtà di eſſo Borgo, & Sagliono d'Ozano Capitano del popolo, con molti de' Conſiglieri, Nobili, & Popolari di Caſale, i quali accompagnarono i detti Sindico, Podeſtà, e Capitano, riconobbero & riceverono il Marcheſe Giovanni in vero Signore del Borgo, uomini, & territorio di Caſale, ſecondo che era ſtato ordinato nel generale Conſiglio di detto luogo, come ſi contiene in uno Inſtromento rogato dal detto Guglielmo, qui ſotto eſemplato.

„ IN nomine Domini Amen. Milleſimo trecenteſimo quinquageſimo primo, indi-
„ ctione quarta, die Martis, ſecundo menſis
„ Auguſti, in poſſe Caſalis S. Eyaſii in ſtrata
„ publica Communis, per quam itur de Ca-
„ ſali verſus Torcellum, ante portam Aqua-
„ rolii longe à dicta porta circa baliſtratas
„ duas; præſentibus Magnificis, & egregis Viris
„ D. Ottone de Brunſvich, Florello de Bec-
„ caria, Fratre Simone de Bondonis Abbate
„ S. Stephani Vercellenſis, Oberto Turco de
„ Caſtello milite, Manfredo Marchione de
„ Buſca, Antonio de Ticcionibus de Vercel-
„ lis, Joanne de Cocconato Comite, Thadæo
„ de Gabiano militibus, Girardino de Burga-
„ ro, Oliverio Turco de Caſtello, Matthæo
„ Scarampo, Oddonino de Rochetta, Joan-
„ nardo de Anciſa, Hueto Iſnardo, & multis
„ aliis Nobilibus teſtibus vocatis & rogatis,
„ quorum præſentia Joannes Canis dictus Ber-
„ reta, Sindicus, & Sindicario nomine Com-
„ munis & hominum Caſalis, habens ad in-
„ fraſcripta ſpeciale mandatum, procedens
„ obviam Illuſtri & Magnifico D. D. Joanni
„ Marchioni Montis-ferrati, Domino Burgi
„ Caſalis S. Evaſii, cui cohæret poderium
„ Torcelli, poderia Burgi S. Martini, Mora-
„ ni, Fraxineti, & Terriculæ, una cum Jaco-
„ bino Blanco Poteſtate dicti loci, & Saglo-
„ no de Ozano Capitaneo populi, atque cum
„ multis ex Conſiliariis dictæ Communitatis
„ Caſalis, necnon cum multis Nobilibus, &
„ Popularibus dicti loci ſociantibus dictum
„ Sindicum, & prædictos Poteſtatem, & Ca-
„ pitaneum ad eundum obviam præfato D.
„ Marchioni ad ipſum recognoſcendum & re-
„ cipiendum in verum Dominum Burgi, ho-
„ minum, & territorii Caſalis, prout ordina-
„ tum fuerat in generali Conſilio dicti loci
„ Caſalis, in quo dictus Joannes fuerat ad
„ hoc Sindicus conſtitutus. Exiſtens in via
„ publica, per quam itur de Burgo Caſalis
„ per portam Aquarolii verſus Caſtrum Tor-
„ celli, conſtitutus in præſentia præfati D.
„ Marchionis, præſentibus multis Nobilibus
„ Vaſſallis ipſius D. Marchionis, dixit, pro-
„ teſtatus fuit, atque recognovit ipſum D.
„ Joannem Marchionem Montis-ferrati per ſe,
„ & heredes ſuos, eſſe, & eſſe debere in per-
„ petuum Dominum præfati Burgi Caſalis,
„ & hominum dicti loci, & ejus territorii cum
„ mero & mixto imperio, & omnimoda ju-
„ riſdictione; & ad ipſum pertinere, & per-
„ tinere debere omnes redditus, & obventio-
„ nes, & jura Communitatis Caſalis cum in-
„ tegro ſtatu dicti loci, & territorii, tam-
„ quam ad verum Dominum dicti Burgi, ter-
„ ritorii, Communitatis, & hominum dicti
„ loci, velut ad ſucceſſorem illuſtrium quon-
„ dam Marchionum Montis-ferrati, qui per
„ tempora fuere Domini dicti Burgi, Commu-
„ nitatis, & hominum dicti loci. Et ſi ex
„ prædictis cauſis & titulis ſupradicta ad di-
„ ctum D. Marchionem non plenè pertinerent,
„ prædictus Sindicus Sindicario nomine quo
„ ſupra tranſtulit, dedit, atque ceſſit de novo
„ in præfatum D. Marchionem dominium
„ prædicti Burgi Caſalis, & Communitatis
„ dicti loci, & territorii totius cum mero &
„ mixto imperio, & omnimoda juriſdictione,
„ Contitu, & Signoria, cum omnibus juribus
„ & rationibus ad præfatam Communitatem
„ ſpectantibus, & cum omnibus regaliis dicti
„ loci; & cum integro Statu dicti loci & Ter-
„ ritorii. Et in ſignum veri Dominii tradidit
„ præfato D. Marchioni claves portarum di-
„ cti Burgi Caſalis, inducendo ipſum in poſ-
„ ſeſſionem dicti Burgi, & Dominii, & to-
„ tius ejus Territorii, tali modo, quod præ-
„ fatus D. Marchio per ſe, & heredes ſuos
„ dictum Burgum, tamquam verus Dominus
„ pacificè & quietè teneat & poſſideat per ſe,
„ & heredes ſuos. Promittens præfatus Sindi-
„ cus prædicto D. Marchioni dictum Burgum
„ & Dominium dicti Burgi, Communitatis,
„ hominum, & totius Territorii defendere &
„ manutenere ab omnibus perſonis ſingulari-
„ bus, Communibus, Collegio, & Univerſi-
„ tatibus, ſicut boni & fideles homines debent
„ varentire Dominum ſuum, & obedire ejus
„ præceptis, monitionibus, & mandatis, tam-
„ quam vero ipſorum Domino. Qua recogni-
„ tione & translatione facta, Jacobinus Blan-
„ cus Poteſtas dicti loci in ſignum veri Do-
„ minii eidem D. Marchioni tradidit bache-
„ tam officii ſui, & in manibus ſuis renuntia-
„ vit Poteſtariam dicti loci; Et Saglonus Ca-
„ pitaneus dicti populi eidem tradidit Maciam
„ ſui Capitaneatus, & Confalonum populi di-
„ cti loci, & in manibus ſuis renuntiavit of-
„ ficio ſupradicto; Et inde per ipſum D. Mar-
„ chionem fuit præceptum fieri publicum
„ Inſtrumentum per me Notarium ſupradi-
„ ctum.

L'Anno medeſimo alli quattro del detto meſe d'Agoſto il predetto Guglielmo Bava ſi rogò delle conceſſioni e grazie fatte pel predetto Marcheſe al Comune, & uomini di Caſale, contenute nel ſeguente Inſtrumento.

„ IN nomine Domini amen. Milleſimo tre-
„ centeſimo quinquageſimo, Indictione
„ quarta, die Jovis quarto Auguſti, in domo
„ Fratrum Minorum de Caſali in Refraytorio
„ dicti Conventus, præſentibus Magnificis &
„ Egregiis Viris D. Ottone de Brunſvich,
„ Florello Beccaria, Oberto Turco de Caſtel-

„ lo milite, Manfredo Marchione de Buſca, „ Antonio de Ticionibus, Joanne de Cocconato Comite, Tadæo de Gabiano, Rodulpho „ Garreto, Oddonino Scarampo Legum Doctore, Uveto Iſnardo, Oliverio Turco, „ Brando Pelletta, Mattheo Scarampo, Girardino Burgaro, Burgarono Salomone de „ Vercellis, Gulielmo Rotario, Franciſco „ Summo, & Ottolino de Ghiſelbertis, Vicariis D. Marchionis: Quorum præſentia, Jacobus de Ilia Sindicus, & Sindicario nomine hominum Caſalis ad petendum ab Illuſtri „ & Magnifico Principe D. Joanne Marchione „ Montis-ferrati gratias & conceſſiones, tam „ ſuper redditibus & obventionibus, quæ ad „ præfatum D. Marchionem ſpectant, & ſpectare debent, ratione ſuæ Signoriæ in Burgo „ & Territorio Caſalis, quàm etiam ſuper „ Juriſdictione, mero & mixto imperio, quàm „ etiam ſuper bannis, prout tractatum fuit „ per Joannem Canem Sindicum, & Sindicario nomine Communitatis Caſalis, & per „ D. Franciſcum Graſſum, Franciſcum Guirlandum, Nicolinum Manzacavallum, Antonium Teſtador Juriſperitos, Jacobum Bazanum, & Petrum de Furno Ambaſciatores „ dictæ Communitatis, ad tractandum cum „ ipſo D. Marchione in loco Montis-belli, „ de Anno præſenti, & menſe Julii proxime „ præteriti, ut præfatus D. Marchio de ſupradictis vellet facere gratiam Communi, „ & hominibus Caſalis, quod Commune, & „ homines Caſalis poſſint eligere ſingulis ſex „ menſibus quatuor Poteſtates de Terra D. „ Marchionis; & ipſis electis, præſentare debeant electiones ipſi D. Marchioni, ita quod „ dictus Marchio unum ex eis confirmet in „ Poteſtatem. Qui D. Marchio benignè conceſſit dicto Sindico, Sindicario nomine quo „ ſupra, quod Commune, & homines Caſalis „ poſſint eligere de Terra D. Marchionis quatuor Poteſtates ſingulis ſex menſibus, & „ electionem ipſorum teneantur præſentare ipſi „ D. Marchioni, & dictus Marchio confirmet „ eis omnes, vel unum ex his, quem voluerit. „ Si verò prædicti quatuor diſplicerent D. Marchioni, poſſit D. Marchio ipſorum electionem „ caſſare & refutare, & Commune Caſalis poſſit iterato eligere quatuor Poteſtates de Terra „ D. Marchionis, ex quibus dictus D. Marchio „ eis confirmet unum in Poteſtatem, per quem „ regatur & gubernetur Communitas & Territorium Caſalis. Item conceſſit D. Marchio, „ quod Poteſtates, qui eligentur per Commune Caſalis, & confirmabuntur per præfatum „ D. Marchionem, habeant in hominibus, & „ Territorio Caſalis, nomine, & vice præfati „ D. Marchionis Juriſdictionem, merum & „ mixtum imperium, ita quod omnes quæſtiones tam civiles, quàm criminales, quas „ continget eſſe in Burgo & Territorio Caſalis, examinentur & terminentur coram Poteſtate Caſalis, exceptis delictis, quorum „ punitionem D. Marchio ſibi in præſenti Inſtrumento reſervat. Super quibus delictis „ poſſit procedi, & condemnationes fieri per „ Poteſtatem D. Marchionis loci Caſalis, & „ per quoſcumque officiales ipſius D. Marchionis, ſi D. Marchio aliis ſuis officialibus hoc „ commiſerit. Item, cum banna contilia dicantur eſſe, quæ pertinent ratione Dominii, „ & altæ Signoriæ, D. Marchio retinuit ſibi „ de voluntate dicti Sindici ad hoc ſpecialiter conſtituti, banna infraſcripta, prout

A B C D E

„ tractatum fuerat per Joannem Canem Sindicum prædictum, & Ambaſciatores in loco „ Montis-belli, prout idem Joannes, & dicti „ Ambaſciatores præſentes aſſerebant, & recognoſcebant, excepto D. Nicolino Manzacavallo, qui abſens erat: Bannum homicidii, ſcilicet, ut in omnem caſum, in quo „ de jure civili deberet imponi pœna mortis „ civilis, ſeu naturalis, ſeu mutilationis membri, quæ eſt mors particularis, ita tamen „ quod pœna, quæ veniet imponenda per legem *is qui cum telo*, non intelligatur reſervata ipſi D. Marchioni; ſimiliter nec pœna „ traſcendentium muros; ſed in prædictis duobus caſibus remaneant pœnæ dictorum delictorum Communi Caſalis. Bannum proditionis cujuſcumque conditionis exiſtat, ſcilicet, ſive committatur contra perſonam & „ Statum D. Marchionis, veniendo contra „ capitula ſacramenti fidelitatis, vel ſeditione, ſeu tumultu facto cum hominibus armatis, concitando Plebem contra quietem publicam, vel violentiam committendo cum „ armis. Bannum robariæ, & Stratæ ruptæ. „ Bannum incendii, Bannum adulterii, & eorum, qui nefandam libidinem cum maſculis „ exercent, & violentiæ commiſſæ in quacumque muliere, ſalvo quod ſi eſſet mulier publicè proſtituta, in qua non puniatur violentia. Si verò cum muliere volente fiat „ commiſtio carnalis, in tali caſu, in quo de „ jure communi quis puniretur de ſtupro, ſi „ fiat denuntia per attinentes & propinquos, „ puniatur per D. Marchionem; aliter verò „ non procedatur, nec procedi poſſit. Bannum „ falſi, videlicet, ſi quis fabricaverit falſum „ Iſtrumentum, vel uſus fuerit falſo Inſtrumento, vel teſte, vel fabricaverit falſam „ monetam, vel uſus fuerit falſa moneta ſcienter ultra valorem duorum florenorum aureorum, vel ſi infra dictam quantitatem „ uſus fuerit dicta falſa moneta ter, vel amplius, ultra valorem de ſoldis quinque pro „ qualibet vice; in iſtis caſibus ſit Bannum falſi „ ipſius D. Marchionis. De perjurio verò imponatur pœna ſecundùm capitula Communis Caſalis, & exigatur dicta pœna per Poteſtatem Caſalis, cujus pœnæ decima pars „ dari debeat D. Marchioni, aliæ verò partes „ ſint Communis Caſalis. Banna, quæ imponuntur propter falſa pondera, ſive propter „ falſas menſuras, ſive propter falſum commiſſum in retaglio, ſive vendendo unam carnem pro alia, vel alio quocumque modo, „ D. Marchio donavit & conceſſit, donat & „ concedit Communi & hominibus Caſalis. „ Item retinuit in ſe D. Marchio Bannum feritæ, ex qua exeat ſanguis, vel frangatur os. „ Alia verò Banna D. Marchio donavit & conceſſit, donat & concedit præfato Sindico nomine & vice Communis Caſalis, exceptis „ bannis delictorum, quæ per Communitatem „ Caſalis committerentur, quæ D. Marchio „ ſibi reſervat & retinet. Item excepto ſi committeretur aliquod delictum in Burgo, ſeu „ Territorio Caſalis per quamcumque perſonam in perſona officialium, ſive famulorum „ D. Marchionis, ita ut puniatur ſecundum „ capitula, quæ habet in aliis locis Montis-ferrati. Et ſi contingeret in dicto caſu capitula deficere, puniatur ſecundùm qualitatem perſonarum, & delicti, arbitrio D. Marchionis. Item donavit D. Marchio præfato „ Sindico nomine quo ſupra omnes redditus

„ &

Digitized by Google

„ & obventiones, quos ad præſens habet in
„ Burgo & Territorio Caſalis, quæ umquam
„ habuit bonæ memoriæ quondam genitor
„ ſuus Illuſtris Marchio Theodorus, ita quod
„ ipſum Commune habeat jura molendinatus,
„ furnatus, & pedagii, quod ad præſens eſt
„ in Caſali. Et non poſſit D. March. impedi-
„ re Communitatem Caſalis, quin colligat,
„ & colligere debeat ratione præſentis con-
„ ceſſionis pedagium, quod ad præſens colli-
„ gitur per Commune Caſalis, ſalvo quod di-
„ ctum Commune nullum aliud pedagium,
„ dacium, ſeu exactionem poſſit de novo im-
„ ponere ſine conſenſu præfati D. Marchionis.
„ Item conceſſit D. Marchio dicto Sindico,
„ ut Commune & homines Caſalis poſſint ca-
„ pitulare ſuper bannis ferraciæ, ideſt à ſoldis
„ ſexaginta infra, ad ſuam liberam voluntatem.
„ Dictamen hoc faciant de voluntate, & con-
„ ſenſu Poteſtatis loci Caſalis, ſeu ejus Vicarii.
„ Item poſſint facere capitula ſuper aliis caſi-
„ bus pertinentibus ad gubernationem loci
„ Caſalis, & ejus Territorii, cum auctoritate
„ & decreto dicti Poteſtatis, excepto quod
„ ſuper Dominio & Signoria dicti D. Marchio-
„ nis, & præterquam ſuper delictis, & ban-
„ nis, quæ ipſe D. Marchio ſibi reſervat. Tali
„ modo, quod ſi contingeret per Commune
„ Caſalis fieri ullum capitulum, ſeu ordina-
„ tionem, per quam, vel per quod ipſe D.
„ Marchio directè, vel indirectè impediretur
„ exercere ea, quæ ſibi in præſenti Inſtrumen-
„ to reſervat, prædictum capitulum, ſive or-
„ dinatio eſſet nullum & nullius valoris. Alia
„ verò capitula, ſi quæ fierent per Commune
„ & homines Caſalis, exceptis ſuper bannis
„ ferraciæ, præſententur, & præſentari de-
„ beant ipſi D. Marchioni, ad hoc ut ipſe D.
„ March. ipſa confirmet, ſi ſibi juſta videbun-
„ tur. Ante verò confirmationem factam per
„ ipſum D. Marchionem careant ipſa capitula
„ nomine & effectu Juris. Quibus conceſſio-
„ nibus factis, dictus Sindicus nomine & vice
„ Communitatis & hominum Caſalis, promi-
„ ſit præfato D. Marchioni ſolemniter pro ſe,
„ & hæredibus ſuis ſtipulante, prout tracta-
„ tum fuerat per dictum Joannem Canem, &
„ Ambaſciatores in loco Montis-belli, prout
„ dictus Joannes, & ipſi Ambaſciatores aſſe-
„ rebant, prout ipſi retulerant inter Conſilia-
„ rios Caſalis; & ſic fuerat data baylia præ-
„ fato Jacobo Sindico infraſcriptam promiſſio-
„ nem faciendi, dare ſingulis annis præfato
„ D. Marchioni, incipiendo primum annum
„ in feſto S. Michaëlis proxime venturio libras
„ octocentum Imperialium, videlicet libras
„ quatuor centum Imperiales in feſto Reſur-
„ rectionis Domini proxime venturo, alias
„ quatuor centum in feſto S. Michaëlis tunc
„ proxime ſequentis, & ſic deinceps in perpe-
„ tuum ſingulis annis. Inſuper præfatus D.
„ Marchio in præſenti conceſſione ſibi reſer-
„ vavit & reſervat omnia & ſingula ſpectantia
„ ad Dominium, & ad ipſum, ratione Domi-
„ nii loci Caſalis, præter ſupradictas gratias
„ & conceſſiones. Ita quod propter prædictas
„ gratias & conceſſiones non fiat aliquod præ-
„ judicium ipſi D. March. in ceteris ad ipſum
„ ratione Dominii pertinentibus, videlicet in
„ exercitibus, cavallariis, & ceteris omnibus
„ ad Dominos ratione Dominii ſpectantibus,
„ & inde, &c.

L'Anno Milleſimo quinquageſimo primo, Indizione quinta alli quattro del meſe d'Agoſto il Marcheſe Giovanni a richieſta e ſupplicazione di Giacomo Ilia Sindico e Procuratore del Comune, & Univerſità di Caſale, & ad interceſſione di Elorello Beccaria, e de' Gentiluomini d'Aſti infra nominati, di ſpecial grazia, e mediante fiorini tre mila d'oro, e libre 5485. Imperiali, fece remiſſione, e generale aſſoluzione di qualunque delitto, e maleficio commeſſo da quel giorno indietro, tanto pel Comune, come per particolari perſone del predetto luogo, de' quali non era proceduto alcun bando o condanna. Rimettendogli ſimilmente ogni pena e comodità, che ſpettaſſe ad eſſo Marcheſe per gli detti delitti. Del che ne fu rogato Inſtrumento da Guglielmo Cicolello di Verrolengo, alla preſenza di Ottone di Brunſvich, Florello Beccaria, Oberto Turco, Giovanni Conte di Cocconato, Tadeo di Gabiano, Manfredo Marcheſe di Buſca, Oliviero Turco, Brando Pelleta, Galvagno Guttuario, Guglielmo Rotario, Cittadini d'Aſti, Joannardo d'Inciſa, Nicolello di Tilio, Franceſco Scarampo di Camivo, e Tomaſino di Pomario, e molti altri Nobili ſudditi del predetto Marcheſe.

L'Anno MCCCLII. morto Giovanni Arciveſcovo di Milano ſopranominato, bellicoſiſſimo Tiranno (come dice Matteo Palmerio Fiorentino) i nepoti ſuoi Matteo, Bernabò, & Galeazzo fratelli, figliuoli del *quondam* Stefano, diviſero tra loro lo Stato di Milano, & ogni ſoſtanza di eſſo Arciveſcovo in tre eguali porzioni. E fuora del diſtretto della Città di Milano, nella quale ognuno di loro volle avere libero ingreſſo & eſito, talmente che foſſe comune, perchè Matteo era il maggiore di tempo, ebbe in parte la Città di Lodi, Pavia, Parma, Piacenza, e Bologna, con quella di Bobio. E Bernabò ſecondo fratello ebbe la Città di Bergamo, Breſcia, e Cremona per fino al fiume d'Adda. A Galeazzo minore fratello pervennero in parte la Città di Como, Novara, Vercelli, Aſti, Alba, Aleſſandria, e Tortona. La Città di Genova reſtò comune per non poterſi comodamente dividere. Le abitazioni, le quali erano in Milano, quella che fece conſtruere l'Arciveſcovo fuori dell' Arciveſcovato, rimaſe nella parte di Matteo. La caſa levata appreſſo S. Giovanni in Conca nella parte di Bernabò; le altre, dove abitavano Galeazzo, Luchino, & Azo, rimaſero nella parte di Galeazzo. Di queſta loro diviſione il Platina in Urbano VI. parlò.

Ebbe il prenominato Arciveſcovo un figliuolo naturale chiamato Leonardo Viſconte, il quale, vivendo il padre, fu tenuto da lui molti anni per Podeſtà in Novara, nel qual reggimento portandoſi vilmente, cadde in diſgrazia del paterno amore. Perlochè eſſo Leonardo con Catterina ſua moglie ſi riduſſe nel Caſtello di Viazalla Diocefi Vercelleſe. Queſta Catterina fu donna molto prudente, & unica figliuola d'un Martino di Viazalla, Signore di Paleſtro. Coſtui primieramente maritò la figliuola, che non eccedeva l'età di dieci anni a un figliuolo di Franceſco di Roveſcenda ricchiſſimo in Vercelli; e aſpettandoſi il tempo conveniente al matrimonio, intervenne la morte di Martino: laonde dopo eſſa Catterina ſi maritò al predetto Leonardo, il quale ſucceſſe nell'eredità del padre; il perchè egli dimorava a Viazalla, & per la vicinanza di eſſo Luogo al Monferrato, praticava molto col Marcheſe Giovanni; il progreſſo del quale

Leo-

Digitized by Google

Leonardo ſi dirà nell'Anno MCCCLVI. e delle coſe predette facendone commemorazione Pietro Azario, dice in queſto modo.

„ Anno Milleſimo trecenteſimo quinquageſimo D. Joannes Vicecomes Matthæi filius, „ dudum ex Clerico in majori Eccleſia Mediolani Cimiliarcha, ſive Canonicus Ordinarius; „ & deinde miniſtrante fortuna propter mortem Ugucionis Epiſcopi, Novarienſis Epiſcopus; Poſtea verò per mortem Fratris „ Aycardi de Camodeya Fratris Minoris, Mediolanenſis Archiepiſcopus effectus, reintegratis tribus fratribus nepotibus ſuis, videlicet Mattheo, Bernabove, & Galeacio, „ ſtuduit duo uxorari, & in domo ſua nuptias „ celebrare. Cui videlicet D. Bernabovi tradidit D. Reginam, filiam quondam D. Maſtini della Scala in uxorem, & valde juvenem, & D. Blancam pulcherrimam juvenem „ ſororem Illuſtris Principis D. Comitis Sabaudiæ, prædicto D. Galeatio tradidit in uxorem. Et unâ die in domo prædicti D. Archiepiſcopi cum aliâ datâ Ambroſio filio D. „ Lodrifii Vicecomitis prædicti, fuerunt nuptiæ largiter & hilariter celebratæ. Præterea pactis renovatis, ſicuti D. Luchinus in „ vita ſua tenebat, ſic Civitatem Aſtenſem „ ſub ejus dominio poſſedit, pacta male obſervans circa reſtitutionem dictorum de Solerio, quâ occaſione alia gravia exſtiterunt „ machinatâ. Marchionem autem Montisferrati cœpit bene pertractare, adeo quod „ ipſum ſicut filium diligebat, & è converſo „ qui Marchio ſemper, ut potuit, ſtuduit ſibi „ deſervire.

„ Mortuo autem Reverendiſſimo in Chriſto „ Patre, & D. D. Joanne Dei gratia Sanctæ „ Mediolanenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo, in „ omnibus bonis ejus ſucceſſerunt prædicti D. „ Matthæus, Bernabos, & Galeaz fratres, „ filii quondam D. Stephani ſupradicti, & in „ dominio Civitatis Mediolani exſtiterunt „ etiam confirmati de Civitatibus, Burgis, „ Caſtris, Oppidis, & aliis undecumque poſſeſſis, Domini nominati fuerunt. Verùm, „ quia diverſi diverſos habent reſpectus, & „ volentes dominio Mediolani, & aliis Civitatibus ſeparatè, ut ſupra, potiri, ut moris eſt „ in partibus Lombardorum, voluerunt domi „ nia dividere & ſeparare, ut unuſquiſque „ ipſorum exercere poſſet in agendis pro libito voluntatis, quamquam ad unum finem ad „ gravia curaſſent extendere vires ſuas, feceruntque de Mediolano & Comitatu partes „ tres coæquales, poſſeſſiones, domos, & quælibet mobilia & immobilia dividendo. Diviſeruntque dominia aliarum Civitatum, & „ poſſeſſionum extra Mediolanum. De diviſionibus Mediolani non tractatur propter faſtidium operis, ſed in Civitate ipſa quilibet „ ipſorum habere voluit introitum & exitum, „ & per partes Mediolani. Deinde declarabo „ de diviſionibus Civitatum, de quibus conſtat dicere per ea, quæ ſequuta fuerunt, ut „ infra dicetur. Et quia præfatus D. Matthæus „ in tempore alios præcedebat, à diviſione „ ipſius inchoavi. Habuit namque extra Mediolanum, Laudum, Papiam, Parmam, & „ Bononiam Civitates, cum Bobio etiam Civitate, & cum ceteris ſubjectis dominio eorum ultra Padum, mediantibus & durantibus Civitatibus prædictis. Secundus autem „ frater, videlicet D. Bernabos, habuit ultra „ Mediolanum Civitates Bergami, Brixiæ, „ Cremonæ, & alias Terras ab Abdua flumine verſus partes illas. Tertius verò frater, „ videlicet D. Galeaz habuit Civitates, & extra Mediolanum, ut ſupra, videlicet, Cumas, Novariam, Vercellas, Aſt, Albam, „ & univerſas Terras Pedemontium, & Alexandriam, & Terdonam cum aliis locis in „ confiniis Civitatum prædictarum concluſis. „ Janua autem cum partibus ſuis remanſit indiviſa, pro eo quod bene commodè dividi „ non poterat. Diviſionibus itaque factis curavit unuſquiſque ipſorum prædicta gubernare, & ſua diſcretione regere, mittens „ unuſquiſque Poteſtates, Capitaneos, Caſtellanos, & alios Officiales cujuſcumque manerieri pro libito voluntatis. Diviſeruntque „ domos in Mediolano; nam domus conſtructa, & extra Archiepiſcopatum, in qua habitabat præfatus D. Archiepiſcopus, venit „ in diviſione prædicto D. Matthæo, & ipſam „ habitavit. Domus autem levata, ut dictum „ eſt ſupra, per prædictum D. Luchinum apud „ Eccleſiam S. Joannis in Concha, de qua dictum eſt ſupra, venit in diviſione prædicto „ D. Bernabovi. Reliquæ autem domus, in „ quibus conſueverant habitare D. Galeaz, „ Luchinus, & Azo cum reliquis præcedentibus de Vicecomitibus, in diviſione prædicta „ prædicto D. Galeaz remanſerunt.

„ Habuit autem prædictus D. Archiepiſcopus filium naturalem, nomine Leonardum, „ quem pluribus annis tenuit in Novaria pro „ Poteſtate; & quia male, ineptè, & debiliter ſe gerebat in ipſo regimine, tamquam „ dedignatus cecidit à gratia ſua, nec de cetero voluit ipſum audire nominari; ſed dictus D. Leonardus miles cum D. Catherina „ uxore ſua ſe reduxit ad Caſtrum Viazalli, „ ipſius D. Catherinæ ſapientis & pulchræ ultra modum; nam fuerat filia quondam D. „ Martini de Viazalli ex D. de Paleſtrio ditiſſimi. Et dum prædictus D. Martinus „ prædictam filiam unicam haberet ſuam, & „ in uxorem promiſiſſet Ibjeto filio quondam „ D. Franciſci de Roveſcenda, ablatico D. „ Joannis de Roveſcenda diſtrictus Vercellenſis, prædictus D. Martinus, durantibus „ verbis de præſenti in ipſo matrimonio, quæ „ fortaſſis erat novem, aut decem annorum, „ eo tempore diem clauſit extremum; & non „ obſtantibus dictis verbis de præſenti, ipſa „ D. Cattherina, & male, fuit iſti D. Leonardo in matrimonium copulata, & ſucceſſit illi Caſtro, & aliis bonis paternis.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo quinquageſimo quinto, andando Carlo Quarto figliuolo di Giovanni Re di Boemia a Roma per pigliare l'Imperatoria corona, arrivato a Piſa fu onorevolmente raccolto da Franceſco Gambacurta, che in quel tempo governava eſſa Città, e quella di Lucca. Il governo della quale Città maneggiò molto tempo, & aveva accumulato grande quantità di oro, il quale faceva conſervare in beneficio della Republica di Piſa. Del che eſſendo certificato l'Imperatore, gli fece molte luſinghe e favori per indurlo a manifeſtargli il detto teſoro, per poterſene ajutare in quella ſua andata di Roma; e vedendo, che non poteva conſeguire l'intento ſuo, partendo di Piſa ſe ne andò a Roma, e dappoichè da Innocenzo Seſto Sommo Pontefice fu coronato, ritornò a Piſa, dove ſtette per uno ſpazio di tempo pure col medeſimo deſiderio di poter mettere la mano

in

in detti danari. Ma avendo fatto pruova, che con luſinghe non poteva indurre il Gambacurta al ſuo deſiderio, introduſſe in Piſa quelli della Rocca, averſarj de' Gambecurti, che già molti anni erano ſtati tenuti in eſilio, e loro faceva grandiſſimi favori. Vedendo queſto il Gambacurta cominciò a dubitare, che l'Imperatore non aveſſe introdotti quelli della Rocca, per levargli il governo di eſſa Città; & un giorno avendo conſultato il caſo con gli altri della famiglia ſua, e co i ſeguaci ſuoi del popolo, fece levare la Città in armi, & andarono al ponte d'Arno, volendolo paſſare per aſſaltare la piazza, acciocchè per eſſa novità l'Imperatore co' ſuoi foſſe neceſſitato a partirſi da Piſa. Il che faria ſeguito, ſe il Marcheſe Giovanni non foſſe ſtato accorto a pigliare la piazza, la quale con non poca ſtrage della parte de' Gambecurti diſeſe & ottenne. E procedendo preſe il ponte d'Arno: onde ſopragiungendo poi l'altra gente dell' Imperatore, molti de' Gambecurti furono morti, & alcuni fatti prigioni. Tra i quali fu preſo il predetto Franceſco con molti altri della famiglia ſua, i quali per comandamento di eſſo Imperatore fra pochi giorni furono decapitati ſopra la piazza di eſſa Città. Et in queſto modo il predetto Imperatore ebbe il teſoro predetto, e lo diviſe tra i Principi di Germania, i quali erano in ſua compagnia. E dopo queſto partendoſi di Piſa, dove laſciò un ſuo Vicario con la parte de' Raſpanti della Rocca, cavalcò verſo il Milaneſe, per andare a Modoezia a farſi coronare della Corona ferrea: del che Pietro Azario ſcrive in queſto modo.

„ Dominus Carolus Boëmiæ poſt mortem
„ D. Ludovici electionem coronæ Imperialis
„ habuit, & ad Coronam ipſi procurandam
„ multum favit Franciſchinus Gambacurta
„ cum ſequacibus & parentelis ſuis, qui Fran-
„ ciſchinus dominia Civitatis Piſanæ & Luca-
„ næ feliciter gubernabat, & maximum cu-
„ mulum florenorum ipſi Communi Piſarum
„ ſuperabundaverat, qui cumulus per ſequen-
„ tia fuit deſtructio ipſius & parentelæ ſuæ;
„ & ipſum D. Carolum cum comitiva ſua ma-
„ gnificè recepit in Civitate Piſana, & ibi
„ pluribus diebus moram traxit. Et ad ipſam
„ Civitatem Piſanam, Coronâ Romanâ ſu-
„ ſceptâ, prædictus D. Carolus redivit, &
„ cum ipſo erat D. Joannes Marchio Montis-
„ ferrati. Erat autem tunc prædictus D. Ca-
„ rolus pauper ad reſpectum ſui ſtatus, &
„ multa diſpendia tulerat, prædicta acquiren-
„ do, & multa promiſerat Proceribus Teu-
„ tonicis, magnanimè cum ipſo ſociatis, &
„ multum gratioſè fuit viſus per Florentinos,
„ Senenſes, & alios Tuſculos, quibus eorum
„ privilegia confirmaverat; & multa enxenia
„ & pecunias ipſi Imperatori Carolo tranſmi-
„ ſerunt. Fuerat autem prædictus D. Caro-
„ lus filius Illuſtriſſimi Regis Joannis Regis
„ Boëmiæ mortui in quodam bello, amore
„ Regis Francorum, cum quo habebat paren-
„ telam, in quo bello ſuccubuerunt Franci-
„ genæ, & ipſe, & infiniti mortui, Rege An-
„ glico victoriam obtinendo. Fuerat etiam
„ prædictus Carolus Ablaticus Illuſtriſſimi
„ Henrici Imperatoris Romanorum Regis, &
„ ſemper Auguſti. Cogitavit namque, quo-
„ modo dictum theſaurum habere poterat,
„ poſtpoſitis ſervitiis à dicto Franciſco ſuſce-
„ ptis, à quo nuſquam theſaurum potuit ob-
„ tinere, quod de oblatione theſauri aſſenti-
„ ret. Demum viis perquiſitis cogitavit omni-
„ modè dictum theſaurum habere velle, ſicut
„ habuit. Reſtituerat namque illos della Roc-
„ ca, diu expulſos cum ſequacibus ſuis à Ci-
„ vitate Piſana, & ipſis & ſibi adhærentibus
„ cœpit dictus Carolus Imperator multum
„ favere; & Gambacurtas cum ſuis præter-
„ mittere. Quæ videns Franciſchinus antedi-
„ ctus cœpit pro moleſto gerere, & una die
„ cogitavit dictum Imperatorem à Civitate
„ ipſa Piſanâ expellere. Nam dictus Franci-
„ ſchinus cum aliis de domo ſua, & populo
„ cum ſequacibus ſuis potentior erat Piſano-
„ rum. Et eo die Civitas Piſana ſub maxima
„ felicitate vigebat, & deinde per malegeſta
„ ſemper declinavit. Et una die communica-
„ to conſilio, traxerunt Gambacurtæ Civita-
„ tem ad rumorem, in quo rumore *Vivant*
„ *Gambacurtæ* clamabatur. Poſuerunt ſe, &
„ ſuper Pontes fluminis Arni, per medium
„ Piſas decurrentis, valde fortes, & gentibus
„ pedeſtribus & equeſtribus glomerati, vo-
„ lentes plateam Arni inſilire; ad reſiſtentiam
„ cujus plateæ, & ab obtenta ipſius, Mar-
„ chio Montiſferrati antedictus cum gentibus
„ ſuis, & aliis in tantum reſtitit, quod Impe-
„ rator prædictus armatus cum univerſa gen-
„ te ſua, ab oppoſita parte etiam cum reſti-
„ tutis, plateam prædictam poſſedit, & mor-
„ tuis multis de Gambacurtis, & complici-
„ bus ſuis, habuerunt à pontibus prædictis di-
„ ſcedere fugiendo, & cum maximo diſpen-
„ dio perſonarum fugerunt, captis Franci-
„ ſchino antedicto, & pluribus aliis de domo
„ ſua, quos in brevi ſuper platea Piſarum fe-
„ cit totaliter decapitari; & ſequacibus ipſo-
„ rum decapitatorum fugatis, intentionem
„ cumuli dicti theſauri habuit Carolus Impe-
„ rator, dividendo ipſum inter Alamannos
„ ſecum ſociatos, & ad partes Mediolani pro
„ Corona ferrea in Modoëtia permanenti di-
„ rexit iter ſuum, dimiſſo Vicario ſuo nomi-
„ ne in Piſis cum parte, quæ appellata fuit
„ pars de Raſpantis in Piſis, cum qua parte
„ uſque in præſentem diem Civitatem Piſa-
„ rum tenuit.

Ritrovandoſi il memorato Marcheſe Giovanni nella Città di Piſa, per accompagnare Carlo Re de' Romani a Roma, & onorarlo nella preſa della Imperial Corona, l'Anno predetto Milleſimo trecenteſimo quinquageſimo quinto, Indizione ottava, *tertio nonas Februarii*, l'Anno nono de' Regni del predetto Carlo, ottenne da lui la confirmazione delle lettere della conceſſione, dazione, & donazione fatta al *quondam* Bonifacio Marcheſe di Monferrato ſuo predeceſſore, e ſuoi eredi, per Enrico Seſto Imperatore Auguſto, in retto feudo, de' beni feudali di Alberto d'Inciſa, e fratelli ſuoi, i quali erano ſtati condannati per Imperiale ſentenza e decreto, come publici aggreſſori delle ſtrade, *& de crimine proditionis*, cioè il Caſtello di Mont'Alto, con le pertinenze ſue; il Caſtello della Rocchetta con le pertinenze; Caſtelnuovo con le pertinenze; Carreto con le pertinenze; Bergamaſco con le pertinenze, e tutto quello, che i ſopradetti malefici tenevano in Cerrano, Ritorto, e Caſtel-nuovo ſotto Caſſine, con tutto quello, che avevano ne i due Carpaneti, & ogni pertinenze di eſſi luoghi. Per le quali lettere il predetto Imperatore Enrico comandava a qualunque Vaſſallo, e ſuddito

de

de i predetti condannati, che fra trenta giorni dopo la richiesta loro fatta, dovessero giurare la fedeltà al predetto Marchese Bonifacio, con comminazione, che mancando di fare la detta fedeltà, i beni loro s'intendessero essere aggiudicati, & ablati da loro, e donati & applicati al predetto Marchese Bonifacio. Confermò eziandio nel medesimo tempo al predetto Giovanni tutte le concessioni fatte per Federigo, e Conrado Imperatori antecessori di esso Carlo, di Casale Santo Evasio, Ponte di Cuniolio, & Trinò, con tutte le altre Terre di Monferrato, e con tutto il Territorio, che teneva Manfredo Lancia ancora ribello del Sacro Imperio.

L'Anno medesimo, sesto del mese di Maggio, il memorato Carlo dopochè a Roma da Innocenzo Sesto con sommo applauso e tranquillità fu unto e coronato Imperatore, creò il prefato Marchese Giovanni suo Vicario Imperiale, & a lui concesse e confermò ancora per un suo privilegio, con l'aurea bolla, tutti i privilegj, libertà, concessioni, dazioni, onori, giurisdizioni, e ragioni per altri tempi concessi ad Aleramo Primo Marchese di Monferrato, & ad altri antecessori di esso Giovanni, così sopra il Marchesato di Monferrato, come sopra ogni altro Castello, Città, giurisdizione, e ragione da molti Re de' Romani, & Imperatori. Et oltre di questo per remunerazione de' benemeriti, virtù, probità, e gesti magnanimi spesi per esso Marchese in servizio del Sacro Imperio, gli concesse per lui, eredi, e successori suoi maschi, e femine, le Terre, Luoghi, Castelli, Città, e Ville infrascritte: cioè, Serravalle, Stazano, Arquate, Nove, Pozolio, Nazano, Ritorto, Casalegio, Castelletto di Valle d'Urba, Castel del Ferro, Lerma, Montadello, Gua, Piagio, Ronfigliono, tutti i due Carpaneti, Montalto, Rocca Rondanaria, Talone, Cochilio, Sezadio, Castel-nuovo, Foro, Gamondo, Marengo, Fugarolio, Alessandria con le sue pertinenze, Cassine appresso la Bormia, Septebrio, Ripalta, Ursaria, Visono, Aique con le sue pertinenze, Alice, Ricaldone, Mafenzana, Montebarucio, Bruno, Incisa con le pertinenze, Castel-nuovo, Cerreto, Bergamasco, Carentino, Rocchetta di Tanaro, Montaldo, Vinz, Corteselle, Nicia, Rocchetta, Pellafea, Calamendrana, Cassinasco, Montebono, Terzo, Bestagno, Roncazenario, Castelletto, Cavatore, Ponzone, Montecrescente, Bubio, Santa Giulia, Soxamo, Santo Stefano, Cossano, Cessole, Venea, Frane, Mangano, Lovazello, Cortemiglia, Monteforte, Novello, Camerana, Montebarcherio, Bozolasco, Pruneto, Bombezascho, Valangio, Salzedio, Locesio, Marsilia, Brualia, Archesmo, Montedronisio, Noseto, Altemesante, Mulesmo, Faregliano, Dogliano, Caray, Vinolio, Rocca Guidone, Rocca Sparveria, Vinay, tutta la Valle Sturana, e tutte le Corti ne i luoghi descritti del fiume di Tanaro, fino al fiume d'Urba, & al lito del mare, Felizano, Quatorde, Rocca, Nono appresso d'Asti, Rifrancore, Corte Comerio, Castignole, Viarisio, Altavilla, Fubine, Cucharo, Quargnento, Lu, Santo Salvatore, Genzano, Montecastello, Peleto, Valenza, Monte, Pomario, Giarole, Lazarone, Baldesco, Mirabello, Castel di Grana, Occimiano, Borgo S. Martino, Ticineto, Bremide, Frassineto con le sue pertinenze,

A Casale S. Evasio, Pasigliano, Salmatia, S. Jorio, Ozano, Terugia, Rusignano, Cella, Conzano, Camagna, Vignale, Frasinello, Casurtio, Monte-magno, S. Maria in Grazano, Tilio, Olivola, Graffagno, Salla, Cereseto, Trivilla, Torcello, Ponte di Cuntolio, Ponte di Stura, Camino, Solunghello, Brusaschetto, Castel S. Pietro, Rocca, Gabiano, Mirolio, Montecestino, tutti due gli Odalenghi, Malvengo, Rosingo, Cerreto, Montebello, Castelletto, Ponzano, Creta, Cardalona, Montecalvo, Calliano, Mota della paglia, Tonco, Frinco, Alfiano, Durbeco, Livaretto, Villa, Munisengo, Monteglio, Scandaluzia, Rinco, Castel leone, Corcavagno,
B Cunico, Cocconato, Brosulo, Rorbella, Marcorengo, Verruca, Tonengo, Coconito, Aramengo, Primelio, Scarano, Marmorito, Passeirano, Cerreto, Plebate, Castel-vecchio, Caprilio, Bagnasco, Mainile, Montafia, Mondonio, Ripa, Monterotondo, Lovencito, Pino, Castel-nuovo, Buttigliera, Marchurolio, Ritorto, Podiverino, Moncucco, Pogliano, Albugnano, Berzano, Cinzano, Montebello della Frasca, Marentino, Vergnano, Rivalba, Solei, Tondonito, Pavarolio, Bandiserio, Montesolino, Santo Mauro, Castigliono, Cordua, Ostero, Polmoncello, Gasseno, Bozolino, S. Raffaele, Castigneto, Tribia, Monte-maggiore, S. Sebastiano, Roate,
C Castel-Bergono, Labriano, Monte-acuto, Placio, Cavagnolio, Tisterino, Brusasco, Quaradoro, Crescentino, Fontaneto, Palazolio, Trino, Morano, Pianchetta, Tricero, Blanzate, Livorno, Salugia, Cigliano, Montecapello, Borgaro, Azelio, Albiano, Chiavarano, Andrate, Monstaldo, Monteastruto, Septime, Castel-Vizone, Invrea, con le pertinenze sue, Burolio, Padone, Romano, Strambino, Marcenasco, Candia, Castiglione, Vische, Mazadio, Rondizone, Calusено, Barono, Orio, Montalenghe, S. Giorgio con la Corte, Feglicio, Cucelio, Augenia, Parella, Castel-nuovo, Agladio, Castellamonte con le
D pertinenze, Riparolio, Fabrica, Riparia, Rocca, Corio, Barbania, Front, Riparossa, Lombardorio, Vulpiano, Brandisio, S. Benigno, Montenario, Verolengo, Chivasso, Settimo, Leinico, Caselle, S. Maurizio, Ciriaco, Lanceo con le pertinenze, Belengerio, Altesano, Durvento, Javelletto, Baratonia, Pianezza, Frano, Colegno, Briono, Burgaro presso Torino, Scalenghe, Piozasco, Biriasco, Susa, Avigliana, Rivole, la Città di Torino con le pertinenze, Carignano, Vigone,
E Viron, Chaorio, Miradolio, & Bagnolo con tutta la terra di quà da' Monti, dal passo di Bovanzone, che a' nostri tempi è detto Brianzone, fino a Barges. Donò ancora, concesse, e confermò al predetto Marchese Giovanni, eredi, e successori suoi tutti i Luoghi, Castelli, Terre, & uomini, ch' erano stati posseduti per li nati e descendenti della progenie di Aleramo primo Marchese di Monferrato, e similmente tutte le Terre, che si possedevano, o dovevano possedersi per li Conti di Masino, Cabaliaca, Valperga, e S. Martino, con aggiunta di ampliſſime facoltà, che si contengono nel memorato Privilegio, al quale si dee avere non picciola avertenza. Perciochè quantunque dica, che oltre all'altre donazioni fatte per Carlo Imperatore al Marchese Giovanni, gli concesse ancora tutti i Luoghi, Castelli, Terre, & uomini, i quali erano stati pos-

seduti per li nati e descendenti della progenie di Aleramo primo Marchese di Monferrato, nominati in esso privilegio: nientedimeno la narrata asserzione non è accompagnata, e firmata da alcuna autentica scrittura; anzi è manifestamente opposita, e contraditoria al Privilegio di Ugone e Lothario, all' Instromento della donazione fatta per Aleramo all' Abbazia di Grazano, & al Privilegio di Ottone Primo Imperatore, & a quanto si è comprobato ne i principj della presente compilazione. E se pure Aleramo con Alasia, oltre Bonifacio suo primogenito, & Guglielmo procreò maggior numero di figliuoli, doveria verisimilmente apparire alcuna testamentaria, ovvero altra dispositione di esso Aleramo fatta tra i figliuoli suoi delle Città, Terre, & Luoghi specificati nel privilegio di Ottone Primo, ovvero divisione instrumentaria fatta tra loro, dopo la morte sua. Et oltre di questo le famiglie menzionate in esso privilegio, si ritroverebbero avere ritenuto l'armi, ovvero insegne dell' inclita famiglia di Monferrato, almeno con alcuna differenza, come si osserva per li descendenti dell' altre famiglie. Dovendosi adunque purgare tante contradizioni, e ragioni addotte in oppositi, è di bisogno confessare e dire, che quelli, a i quali pel Marchese Giovanni fu dimandata la cura dell' espedizione di esso privilegio, o fossero tepidissimi investigatori dell' antica e vera origine de' Principi di Monferrato, ovvero che studiosamente facessero l'espositione loro di tal forma, per facilitare l'impetrazione d'esso privilegio; ma come si stii, espressamente si vede, che questa fallace asserzione è stata cagione della multiplicazione e continuazione d'altri errori, i quali tutti ricevevano fomento, fede, e credito del predetto privilegio.

L'Anno predetto alli ventiuno del mese di Febrajo, nella Città di Pisa, il Marchese Giovanni in presenza di Ottone Duca di Brunsveich, Ugolino di Gonzaga, Giovanni di Cocconato, & Lancia di Gabiano, consegnò e diede nelle mani e guardia di M. Bosco di Sorimborg Cavaliere e Camariere di Carlo Imperatore, Francesco, e Lotho Gambacurti cittadini di Pisa, e di tale remissione & accetazione, esso Marchese ne comandò un' Istrumento a Guglielmo Cicolello di Verolengo suo Cancelliere.

Il medesimo Anno alli tre del mese di Giugno, Carlo memorato Imperatore considerando, che il Marchese Giovanni in onore e servizio suo, e del Sacro Imperio, aveva sopportato molte fatiche, & esposto la propria persona e facoltà: a lui, e suoi eredi maschi e legitimi concesse in parte di retribuzione il Vicariato della Città di Pavia, Contado, Territorio, distretto, & pertinenze sue, & del Contado di Lomello, consistente nel Territorio di essa Città di Pavia, con amplissime facoltà, che si leggono nell' Imperial concessione data in Pietra-Santa, in presenza di Nicolao Patriarca d'Aquilegia fratello di esso Imperatore, Arnesto Arcivescovo di Praga, Giovanni Clonicense, Giovanni Leuthomuschlense Cancelliere Imperiale, Marquardo Augustense, Gerardo Spirense, Giovanni Spoletano, Filippo Vulterrano Vescovo, & gl'Illustri Nicolò Oppaccio, & Boleo Valchembergense Duchi, Bosco di Wilhertiez Maestro di Camera, Rinaldo di Czimverborg, Enrico di Novadomo, Jescho di Rosembergh, Ideriko de Stermbergh, &c.

Poi agli otto del mese predetto, nel detto Castello di Pietra-Santa, in presenza delli Reverendi Giovanni Vescovo di Moravia, & l'eletto Vescovo Tridentino, Ottone Duca di Brunsveich, & Bochardo Maestro di Camera: il predetto Carlo Imperatore protestò, che se passando Sua Maestà per li Territorj sottoposti al Reggimento di Matteo, Bernabò, e Galeazzo Visconti di Milano, accadeva che gli facesse fare alcuni comandamenti giusti o ingiusti a Giovanni Marchese di Monferrato, non era intenzione sua, che esso Marchese dovesse obedirli, nè osservarli, se non tanto quanto gli pareria, e saria di sua volontà. E che per essi comandamenti non intendeva, che si facesse pregiudicio, nè gravamento alcuno ad esso Marchese: del che Sua Maestà comandò a Guglielmo Cicolello Segretario del prefato Marchese Giovanni, che ne dovesse fare un publico Instrumento.

Essendo quelli d'Asti sdegnati, che il *quondam* Giovanni Arcivescovo di Milano contro i patti, e convenzioni rinovati con lui per la concessione del dominio di essa Città, nel modo e forma, che pel Marchese Giovanni, e loro, era stato concesso a Luchino Visconte suo antecessore, avesse introdotto nella detta Città quelli del Solero con la parte loro, fece invitare il Marchese predetto col mezzo di Leonardo Visconte figliuolo naturale del predetto Arcivescovo, nel quale essi Gibellini avevano gran fede, perchè per la vicinanza del Castello suo di Viaralla, si era fatto molto domestico del predetto Marchese sopra la contravenzione delle promesse de' predetti Luchino, & Arcivescovo, parendogli l'invito essere accompagnato da giustizia, non le recusò. E dopo la partita di Carlo Quarto Imperatore d'Italia, per lettere sue difidò Galeazzo Visconte, il quale per la divisione fatta tra lui, e fratelli suoi pretendeva di dovere ritenere il detto dominio d'Asti; e con l'esercito suo seguitò la predetta parte Gibellina, e virilmente assaltò essa Città, al governo della quale Galeazzo aveva mandato Manfredo Marchese di Saluzzo, & Ugoletto Isnardo con buon numero di genti ad espugnare tutte le fortezze.

L'Anno Millesimo trecentesimo quinquagesimo sesto la prese, & ne ottenne il dominio, e Signoria dal Comune di essa Città, con grande applauso, accordio, & unanime consenso di tutta l'università: del che ne fu rogato Instrumento da Pogeri della Sala Notajo, & Segretario del predetto Marchese. E di questo facendo commemorazione Pietro Azario dice le seguenti parole.

„ Recessо autem Invictissimo Carolo Romanorum Imperatore, & sempre Augusto „ in partibus Alemanniæ, maximi errores in „ Lombardia sunt sequuti, propter quos Lom„ bardia cœpit lacerari, & potius devastari. „ Nam diebus illis D. Joannes Marchio Mon„ tis-ferrati, formosus, probus, & astutus „ valde nimis, per ejus literas Magnificum „ D. Galeaz diffidavit. Et missa in scriptis „ diffiditate, prædictus D. Galeaz de ipsa Ci„ vitate Astensi dubitavit. Et pro eo inviavit „ in ipsam D. Manfredum de Saluciis Mar„ chionem non possidentem, quem pro ipsius „ Consiliario tenebat cum multa comitiva „ equestrium. Tamen murmuratio processo-

„ rum

„ rum non ceſſabat. Et tunc iterum miſit Aſt
„ D. Ughetum de Iſnardis, formoſum & ex-
„ pertiſſimum Aſtenſem, cum alia comitiva,
„ qui miſſi cum Poteſtate, & Capitaneo Aſten-
„ ſibus ipſam Civitatem ſtuduerunt cuſtodire;
„ & non profuit, quia facta diffiditate, ſubito
„ prædictus D. Marchio terras ipſius D. Ga-
„ leaz invaſit, & prædavit. Et habens ex tunc
„ tractatum in Civitate Aſtenſi, ipſam Civita-
„ tem abſtulit, & de præſenti dominium ipſius
„ Civitatis tenet & habet,

Dopo la preſa d'Aſti ebbe ancora il predetto Marcheſe la Città d'Alba, con molti altri Caſtelli, e Terre del Piemonte, che ſi occupavano pel predetto Galeaz Viſconte, il quale poichè ebbe raccolto le genti ſue con quelle di Bernabò ſuo fratello, ſubito cavalcò per ſoccorrere il Caſtello d'Aſti, che ancora ſi manteneva in ſua fede; ma pel grande oſtacolo del Marcheſe, e de' Gibellini Aſteſani, fu coſtretto a ritirarſi con le genti ſue nell' Aleſſandrino, & Terdoneſe: & il Caſtello di Aſt dopo lunga difeſa venne in potere del predetto Marcheſe, il quale dopo queſto cavalcò con molte genti d'armi a Pavia, dove era coſtituito Imperiale Vicario, come ſi è veduto. E i Paveſi congregati nel general Conſiglio gli fecero e giurarono vera e pura ſequela. E poi nel partire ſuo di eſſa Città conduſſe ſeco in Monferrato gran parte della famiglia di Beccaria, e laſciò Podeſtà in Pavia M. Antonio di San Giorgio Conte di Biandrà, commettendogli, che in ogni occorrenza doveſſe governarſi ſecondo il parere e deliberazione di un Frate Giacomo Buſſolaro dell'Ordine Eremitano di S. Agoſtino, uomo molto verſato, ma di ſimulata ſantità, al quale commiſe l'univerſale amminiſtrazione di eſſa Città, come nel progreſſo.

L'Anno predetto MCCCLVI. Indizione nona, alli cinque del meſe di Aprile, Giovanni Veſcovo di Vercelli ſi collegò con Giovanni Marcheſe di Monferrato contro Bernabò, e Galeazzo fratelli de' Viſconti dominanti in Milano, & contro qualunque ſeguace, complice, e fautore loro, i quali offendeſſero, o voleſſero offendere eſſi Marcheſe, e Veſcovo, e convennero, che gli amici dell'uno foſſero amici dell'altro, e di non far tregua, appuntuamento, o pace co i predetti Bernabò, e Galeazzo, nè ſeguaci loro, ſenza conſentimento dell'uno e dell'altro, e di attendere alla ricuperazione di tutte le Terre, luoghi, giuriſdizioni, & onori, i quali ſi occupavano per eſſi Viſconti a i predetti Marcheſe, e Veſcovo; convenendo, che il Marcheſe aveſſe quattro cento uomini d'armi, ovvero barbute equeſtri, alle ſpeſe ſue, & il Veſcovo barbute cento ſimilmente alle ſue, pel termine di un'anno. Della quale lega ne fu rogato Inſtrumento da Guglielmo Cicolello di Verolengo Notajo del Marcheſe Giovanni, e da Vercellino Notajo del predetto Veſcovo.

Alli ventitre di Decembre del predetto Anno, il Marcheſe Giovanni fece perpetua lega con Amedeo Conte quarto decimo di Savoja, e quinto di queſto nome, detto il Conte Verde, della quale nel Caſtello di Ciriaco ne fu rogato Inſtrumento da Guglielmo Cicolello di Verolengo Segretario del Marcheſe, & da Bonifacio della Motta Cancelliere del predetto Conte.

Quì cade l'Inſtrumento di Caſale, notato nell' anno 1362.

„ IN nomine Domini amen, Milleſimo tre-
„ centeſimo quinquageſimo ſeptimo, Indi-
„ ctione decima, die quinto Februarii, in
„ Caſtro Caſalis, in camera D. Marchionis,
„ præſentibus nobilibus Viris D. Thadæo de
„ Gabiano milite, D. Ottolino de Ghiſelber-
„ tis Vicario D. Marchionis, Valenzano de
„ Tilio, Franciſco de Braida de Montilio,
„ Maſtro Bartholino de Trivilla Phyſico D.
„ Marchionis, Guideto de Cocconato, Hen-
„ rieto de Muniſengo, & pluribus aliis teſti-
„ bus vocatis & togatis. Decet Barones &
„ Principes ſubjectorum exaudire precamina,
„ maximè quæ inducunt inter ipſos Dominos,
„ & eorum ſubditos claritatem. Cumque pro
„ parte Communis, & hominum Burgi Caſa-
„ lis fidelium Illuſtri & Magnifico Principi
„ D. Joanni Marchioni Montis ferrati, ipſi Do-
„ mino ſuo, humiliter exſtiterit ſupplicatum,
„ ut dictis ſuis fidelibus infraſcriptos redditus
„ & proventus, qui percipiuntur, & percipi
„ poſſunt in ipſo loco, qui ipſi D. Marchioni
„ pertinere noſcuntur pro certo redditu &
„ fictu ipſius, hominibus, & Communitati de
„ benignitate ſuæ dominationis & clementiæ
„ concedere dignaretur: ecce quod præfatus
„ D. Marchio volens ipſorum fidelium ſuorum
„ ſatisfacere voluntati, & ut ipſi inducantur
„ in poſterum ad ſervitia promptiores, dedit
„ & conceſſit D. Franciſco Graſſo, Ugucioni
„ Pellicio Juriſperitis, Jacobo Brazano, Fran-
„ ciſco Gobbo, Bondono Teſtador, Laurentio Doratio, Joanni Barbarino, & Faciotto
„ Capello de Caſali, Sindicis, & Sindicario
„ nomine dictæ Communitatis & hominum
„ recipientibus, & per ipſos Sindicos, dictis
„ Communitati & hominibus, uſque ad ipſius
„ D. Marchionis beneplacitum voluntatis, mo-
„ lendina, furna, molendinorum, & furno-
„ rum redditus, pedagium generale, peda-
„ gium vini, pedagium portaturæ vini, daci-
„ tum denariorum ſex pro libra ſupra contra-
„ ctibus, & quaſi, dacitum vini, quod ven-
„ ditur in tabernis, dacitum beccariarum,
„ pedagium ſtateræ, pedagium fructuum, &
„ pedagium fæcis, pedagium ſextariorum, &
„ gabellam ſalis, cum omni jure imponendi,
„ percipiendi, & capiendi, atque remittendi
„ redditus antedictos in Burgo prædicto Ca-
„ ſalis, prædicta conceſſione durante.
„ Et ut notorium & clarum de juribus,
„ quæ ultra prædicta ſic conceſſa ſibi retinet,
„ D. Marchio antedictus declarat, prout in-
„ fra, videlicet crimina infraſcripta, & impo-
„ ſitiones pœnarum propter ipſa crimina, ſci-
„ licet Crimen læſæ Majeſtatis, & quaſi, cri-
„ mina proditionis, ſtratæ ruptæ, rubariæ,
„ incendii, homicidii, paricidii, ferutæ ſan-
„ guinis, adulterii, incœſtus, raptus, ſtupri
„ violenti, furti, peculatus, ſacrilegii, crimi-
„ na falſi. Quo ad ea, quæ in ſtatutis ſuis &
„ Marchionatus continentur, videlicet, ſi
„ quis fecerit aliquod Inſtrumentum falſum,
„ vel aliquem actum publicum falſum; vel ſi
„ quis ſcienter dixerit falſum teſtimonium;
„ vel ſi quis produxerit falſos teſtes ſcienter,
„ & crimina falſæ monetæ tam circa fabrica-
„ tionem, quàm raſuram; & ſi quis falſas ra-
„ ſuras, vel cancellationes, vel mutationes
„ falſas committeret in actis publicis, crimi-

„ na privati carceris, crimina perjurii inci-
„ dentis in his, quæ prædictus D. Marchio
„ ſibi retinet, & bannum tranſeuntium muros,
„ & munitiones Burgi tempore guerræ ſine
„ licentia Poteſtatis ipſius loci pro dicto D.
„ Marchione. Cetera alia crimina ſuperius
„ non declarata, ipſi D. Marchioni ibidem per-
„ tinentia, & pœnas vigore ipſorum imponen-
„ das & percipiendas ipſis Sindicis dicto no-
„ mine, & dictis hominibus, & Communitati
„ conceſſit, ita & taliter, quod per Poteſta-
„ tes Caſalis eligendos per ipſos homines, &
„ confirmandos per ipſum D. Marchionem in
„ dicto loco, more ſolito, fiat juſtitia tam in
„ civilibus, quàm in criminalibus quibuſcum-
„ que, tam de delictis per ipſum D. Marchio-
„ nem retentis, quam aliis, ita quod in ipſis
„ delictis per eum retentis ſua ſtatuta, & jura
„ communia vendicent ſibi locum. Circa alia
„ verò delicta per ipſum D. Marchionem ipſi
„ Communi conceſſa, & in civilibus & cri-
„ minalibus, ſtatuta dicti Communis facta &
„ fienda obſerventur; dummodo non tende-
„ rent contra honorem dicti D. Marchionis,
„ & abrogationem juſtitiæ. Inſuper de crimi-
„ nibus læſæ Majeſtatis, & quaſi, & proditio-
„ nis, & ſingulis articulis ipſorum criminum,
„ vult idem D. Marchio, ubi, & per quos ſibi
„ placuerit, juſtitiam exerceri. Item voluit,
„ & placuit ipſi D. Marchioni, ac promiſit,
„ nullos alios redditus, ſervitutes, dacita,
„ vel aliqua alia imponere in ipſo loco, præ-
„ ter ſupradicta ſic retenta & conceſſa, du-
„ rante conceſſione prædicta, ſalvis ſemper
„ exercitibus, cavallariis, cavalcatis, & an-
„ datis, quæ per ipſum D. Marchionem in
„ ejus ſubjectos communiter imponuntur, &
„ imponi conſueverunt.

„ Dicti verò Sindici nomine dicti Commu-
„ nis, & hominum Caſalis pro dictis conceſ-
„ ſionibus promiſerunt reddere ſingulis annis
„ ipſi D. Marchioni, vel ejus certo nuntio
„ libras tria millia Imperialium, ſolvendas per
„ duos terminos, videlicet in Feſto Paſchatis
„ Reſurrectionis D. N. J. C. medietatem, &
„ aliam medietatem in Feſto S. Michaëlis, &
„ ita ſingulis annis, ipſa conceſſione durante.
„ Promittentes prædicti D. Marchio, & Sin-
„ dici dictis nominibus prædicta omnia & ſin-
„ gula, rata & grata habere, & tenere, &
„ obſervare, & non contrafacere, vel venire
„ aliqua ratione, vel cauſa, donec ipſe D.
„ Marchio præſentem conceſſionem duxerit
„ revocandam. Et inde tam dictus D. Mar-
„ chio, quàm ipſi Sindici præceperunt fieri
„ publica Inſtrumenta per me Notarium in-
„ fraſcriptum.

L'Anno Mille trecento cinquanta ſette Ottone Duca di Brunſveich, & Azo de Correzo Procuratori e Mandatarj di Giovanni Marcheſe di Monferrato conduſſero a gli ſtipendj di eſſo Marcheſe il Magnifico M. Conrado de Lando Todeſco con mille uomini armati.

„ Hoc anno Marchio Montis-ferrati, &
„ Ugolinus Gonciaga Mantuanus cum ingen-
„ tibus copiis Mediolanenſem agrum ingreſſi,
„ decimo Novembris die Vicum Caſtanum
„ occupaverunt, quem tamen ſequenti anno
„ in Vigilia Divi Antonii ultro reſtituerunt.
„ *Hæc Matthæus Boſſius.*

Nel progreſſo della guerra contro Galeazzo Viſconte il Marcheſe Giovanni con Ugolino di Gonzaga, Capitano dell'eſercito ſuo preſe di nuovo il luogo di Caſtano, e laſciandovi buona munizione di gente d'armi per difeſa ſua, cavalcarono a Novara, della quale Città eſſo Marcheſe era coſtituito Imperiale Vicario. Indi cavalcarono ſopra il Vercelleſe, & eſpugnarono i luoghi di Gattinara, e Cavagliate; dopo aſſaltarono il luogo di Sant'Agata, ma non lo poterono avere: donde partendoſi vennero a Livorno, Bianzà, e Carpanetto luoghi del predetto Marcheſe, e poi a Piora ſopra il Vercelleſe, dove ſtettero molti giorni ſenza fare altra guerra. Perocchè Pietro Faſolino Cancelliere, & Piglio di Lonico Ambaſciatori di Galeazzo Viſconte trattavano l'accordo. Ma in fine vedendo il Marcheſe, che il detto accordo non era per ſeguire, cavalcò a Cigliano, dopo a Deſana, la qual Terra preſero, & ivi ſtettero molti giorni; e di quì partendoſi andarono ſopra il diſtretto di Pavia; poi ritornarono ſopra quello di Vercelli. E guerreggiando i predetti Marcheſe, & Ugolino nel modo predetto, Bernabò Viſconte molto opprimeva, e ſtringeva la Città di Mantova, e già aveva preſo la Terra di Borgoforte, e con grande numero di gente d'armi infeſtava il Serraglio. Il che intendendo il predetto Ugolino, e vedendo ancora, che il Conte Conrado di Lando, il quale era condotto agli ſtipendj del Marcheſe Giovanni, era in pratica d'accordarſi con Milano, e che il predetto Marcheſe poſſedeva in ſolido la Città di Novara, e tutte l'altre Terre preſe & acquiſtate in eſſa guerra, ſi accordò ancor'egli con Galeazzo, e fece levare le genti rimaſte a Caſtano; il qual luogo, benchè Franceſco d'Eſti ſcacciato di Ferrara, Capitano generale di Galeazzo aveſſe aſſaltato per ricuperarlo, non lo potè però avere. Il Marcheſe in queſto tempo diſcorreva con le genti ſue pel diſtretto di Vercelli, & avendo egli già dato il confine ad alcuni Tornielli, & altri ſeguaci loro di Novara, amici di Galeazzo Viſconte, e con deſtro modo aveva anche mandato Antonio Torniello figliuolo del *quondam* Ribaldone per Podeſtà in Aſti, mandò in progreſſo di tempo gli altri Tornielli con gli amici e ſeguaci loro, che erano rimaſti in Novara fuori di eſſa Città, e v'introduſſe i Bruſati, e Caballatj co i loro ſeguaci, i quali lungo tempo erano ſtati tenuti in eſilio. E dopo queſto fece murare il Borgo di S. Maria, quello di Porta Nuova, di S. Agapito, di S. Stefano, e parte di quelli di S. Simone, e S. Gaudenzio; e rimovendo dal Vicariato d'eſſa Città Nicolò di Cattania per li demeriti ſuoi, vi deputò M. Bartolomeo di S. Giorgio, il quale lodevolmente governò eſſo uffizio per tutto il tempo, che eſſo Marcheſe tenne la detta Città. In queſto mezzo le genti di Galeazzo davano molti danni a Cerredano, & altri luoghi, e Terre aderenti al Marcheſe; e le genti di eſſo Marcheſe, e i Novareſi infeſtavano il Milaneſe. La qual coſa vedendo Galeazzo, finalmente fece trattare la pace, nel qual trattato, perchè l'uno e l'altro era ſtato coſtituito Vicario generale di Carlo Quarto Imperatore, gli commiſero la diffinizione d'ogni loro guerra e diſcordia: la cui deciſione & ordinazione fu in queſto modo: cioè, che il Marcheſe doveſſe reſtituire a Galeazzo la Città di Novara, & Alba, co i diſtretti loro. E Galeazzo al predetto Marcheſe la Terra di Nove appreſſo il diſtretto di Genova: riſervandoſi autorità di potere pronunciare più amplamente ſopra le altre differenze, che fuſſero tra di loro. Del che ſcrivendo più diffuſa-

Digitized by Google

ſamente Pietro Azario dice nella ſuſſeguente forma.

„ Joannes Marchio Montis-ferrati, & Ugo-
„ linus Gonciaga de Mantua, cum univerſa
„ ſocietate excepta in Caſteno, dimiſsâ ſuper
„ diſtrictu Novariæ, redeuntes in Villis Bel-
„ lenzarii, & Mommi hoſpitaverunt. Deinde
„ ſequenti die ſuper diſtrictu Vercellarum
„ equitantes, & ultra Sicidam, Gattinariam
„ ceperunt violenter, & ipſam prædaverunt;
„ deinde Arborium cum Caſtro, & alias in-
„ finitas Villas diſtrictus Vercellarum præda-
„ verunt & combuſſerunt. Deinde ceperunt
„ Cabaliacam, & cum infinitis baliſteriis de
„ novo miſſis ipſi Marchioni, qui erant nu-
„ mero octocentum, ſuper additis captioni
„ Cabaliacæ, curaverunt toto poſſe Terram
„ Sanctæ Agathæ expugnare, quæ Terra ca-
„ put Terrarum diſtrictus Vercellarum pro
„ D. Mediolani erat; & certè ſi ipſam expu-
„ gnaſſent, proculdubio capta erat, quamvis
„ in ipſa pro D. Mediolani fuiſſet gens eque-
„ ſtris in bona quantitate ſuperaddita; & ipſam
„ pro debellando prædictus D. Ugolinus cir-
„ cumcirca baliſteriis & equitibus circunda-
„ vit. Foſſam habebat ſiccam, nec cum bono
„ ordine, & debili, & cum debili antiquo
„ palancato. Et tunc viſum fuit, quod Co-
„ mes Lando Teutonicus de captione ipſius
„ Terræ non curaret, & pugna ceſſavit. In
„ brevi dicta Terra fuit in duplum fortifica-
„ ta. Deinde dicta gens Palatium, Veuro-
„ num, Piveronum, & alia loca ſuper Lacu
„ exiſtentia, & ſuper coſtâ Calamacii præda-
„ vit, & combuſſit, & in locis Liburni, &
„ Blanzatæ Marchionis, Carpaneti, & Piore
„ Vercellenſi ſe poſuerunt tempore menſis
„ Novembris, & ibi diu ſteterunt, loquendo
„ ſæpius ſuper campis cum D. Petro Fazoli-
„ no Cancellario, & Piglio de Lonico Am-
„ baſciatoribus D. Mediolani, qui de concor-
„ dio cum ipſis D. Marchione, & Ugolino
„ tractabant. Et quia nihil guerræ faciebant,
„ & dictas Terras Liburni, & Blanzatæ va-
„ cuaverant, ſine alia guerra curavit Marchio
„ abinde diſcedere; & ad Terram Cigliani,
„ quæ eſt Epiſcopi Vercellarum omnes viâ re-
„ ctâ iter direxerunt, & ibi captis univerſis bo-
„ nis, omnia reperta comederunt, & uſurpave-
„ runt, prædaveruntque loca ſibi adhærentia, &
„ ceperunt Deſanam Terram fortem pugnâ,
„ & omnia abſtulerunt, & ibi diu moram
„ traxerunt tempore hyemali. Deinde Sici-
„ dâ flumine pertranſitâ, venerunt ſuper Ter-
„ ris Candiæ, & Villatæ diſtrictus Papienſis,
„ & apud Vercellas, quæ tenebant pro D.
„ Mediolani, & ibi quæ potuerunt cum lo-
„ cis ſibi adhærentibus comederunt; & dein-
„ de venerunt Papiam, ſperantes omnes,
„ quod iterum Comitatum Mediolani inva-
„ derent. Sed non fecerunt; nam Magnifi-
„ cus D. Barnabos tunc Civitatem Mantuæ
„ opprimebat, habueratque Terram Burgi
„ Fortis, & Serraglium Mantuæ valde &
„ graviter infeſtabat cum maxima militum
„ & equitum quantitate. Qui D. Ugolinus
„ auditis prædictis, viſâque concordiâ Comi-
„ tis Landi quaſi cum DD. Mediolani, quia
„ jam ei dederant bibere, viſoque, quod
„ communiter acquiſita, ſicut Novaria, &
„ alia per Marchionem prædictum poſſide-
„ bantur, & non per alios, quamquam com-
„ muniter acquiſita; cogitavit de ſe ipſo (cum
„ prima caritas incipiat à ſe ipſo) etiam quia
„ a dicto Marchione nulla pecunia poterat
„ extrahi, & miſerunt, pro gente Caſtani.
„ Dum irent autem prædicti DD. Marchio,
„ Comes, & Ugolinus cum ſocietate, ut di-
„ ctum eſt ſupra, per diſtrictum Vercellarum
„ ſic vagando, dimiſerant pro cuſtodia Ca-
„ ſtani, & pro offenſione Comitatus Media-
„ lani viginti banderias equeſtres, & viginti
„ quatuor banderias peditum, & baliſterio-
„ rum, quos cum Terra Caſtani prædictus
„ D. Galeaz habere procuravit, & una die
„ miſit Marchionem Franciſcum Eſtenſem,
„ de Ferraria expulſum, & quem tum habe-
„ bat in partibus Mediolani pro Capitaneo
„ generali, & qui morabatur Galaratæ, &
„ Lunatæ ut plurimum, pro occupando præ-
„ dictos in Caſtano exiſtentes, cum maxima
„ equitum & peditum comitiva, & præcipuè
„ baleſteriorum cum incinis ferreis, mantel-
„ lis ſine numero, gatis, ſcalis, & infinito li-
„ gnamine; & tanti erant, quod univerſam
„ ipſam Terram circundabant, & ultra; qui
„ habitâ promiſſione, ut per obtentum ipſius
„ Terræ daret eis D. Galeaz pagam duplam
„ pro menſe completo, ultra prædicta, &
„ alia ad offenſionem ipſius Terræ deducta,
„ cum expenſis infinitis. Qui exiſtentes in
„ Caſtano, tunc valde timuerunt, ſperantes
„ quia debiles finem in ipſo loco habere, &
„ proculdubio habuiſſent; nam nullus ſperabat
„ vixiſſe ex ipſis; & tunc de defenſione ſimul
„ cogitaverunt, & omnes tam equites quam
„ pedites, & ipſorum baliſterii, & cum fald's
„ ſuorum Papienſium circumcirca ipſam Ter-
„ ram tam armati, ut potuerunt, iverunt, quas
„ faldas ad palancatum erectas poſuerunt, di-
„ miſeruntque ſuper platea Communis bande-
„ rias duas electorum, aptas ad ſuccurrendum
„ in loco prius infeſtato. Etiam tunc ſummo
„ mane fuerunt expugnati, & projectis lignis
„ in cerchiis, & locis pluribus refoſſum ſu-
„ bito tranſiverunt, & foſſatum ſiccum intran-
„ tes ad palancatum cum incinis ferreis adi-
„ verunt, ipſum lacerantes in pluribus par-
„ tibus; quo lacerato defenſores ſubito fal-
„ das Papienſium opponebant, & ſtipendiarii
„ equeſtres mediando faldas ſe opponebant
„ cum lanceis, & tarchetis ad reſiſtentiam
„ aſcenſus ipſorum; & alii malè armati poſt
„ iſtos ſtantes, lapides infinitos, & aquam
„ calidam projiciebant, taliter quod uſque
„ ad meridiem in multis partibus duravit
„ conflictus talis potior, vel coæqualis,
„ nec propterea intrare (quamvis in duplum
„ fuiſſent) potuerunt. Et ſic Marchio Fran-
„ ciſcus cum gentibus ſuis, quibus non erat
„ ſpes intrandi, receſſit, dimiſſo dicto palan-
„ cato multimodè lacerato, nec amplius ad
„ expugnandum redivit; ſed quotquot ex
„ ipſis extra Caſtanum capiebat, ſive ſtipen-
„ diarios, ſive non, ad plantas arborum
„ cum ſingulis capiſtris ſuſpendi faciebat; &
„ una die triginta duos ſuſpendi fecit, ex quo
„ prædicti de Caſtano pro ſaccomano facien-
„ do exire Caſtano non audebant.

„ Propterea dictus Marchio Montisferrati
„ de Novarienſibus, quorum aliquos habebat
„ ſuſpectos, & potius Torniellos, quos ſcie-
„ bat antiquos amicos Vicecomitum, diſcur-
„ rendo per diſtrictum Vercellarum tenebat
„ confinatos in Aſt, D. Joannem Torniellum
„ de Burgo, Vercellinum quondam D. Lan-
„ franchi, Torniellum de S. Mapheo, Joan-
„ ninum Caciam D. Gualnei, Benedictum
„ Ca-

Digitized by Google

„ Caciam Roglierii, amicos Torniellorum, etiam pulchro modo tenens D. Antonium Torniellum quondam D. Ribaldoni pro Aſtenſi Poteſtate.

„ Deinde tempore tranſacto expulſis de Novaria Torniellis, & parte eorum, Bruſatos, & Caballacios exules cum eorum ſequacibus reſtituit, & recepit in ea. Burgum S. Mariæ murare fecit, Burgum Portæ novæ ſimiliter, Burgum S. Stephani, partim Burgum S. Gaudentii, qui muri facti fuerunt de lapidibus domorum diruptarum extra fortalicias ſine alia ſolutione facta, tam de detrimento, quàm de ipſis, & de creta, pro eo quod nullo modo propter guerram calcina haberi poterat; & certè tantos muros, & tantam fortaliciam fecerunt, etiam ubique ad portas pontes levatorios, faciendo etiam in brevi tempore, quod ſi duobus annis univerſi laborarent, ſatis fuiſſent.

„ Habebat in Novaria D. Nicolaum de Cattania Vicarium generalem, quem propter multa nephanda, quæ perpetraverat, a dicta Poteſtaria removit, & D. Bartholomæum de S. Georgio Canepicii ex Comitibus de Blandrate Novariæ Poteſtatem conſtituit, qui in ipſa Poteſtaria duravit uſque ad completum dominium Marchionis. Erat autem prædictus Poteſtas quamvis in ſpatulis gibboſus, probiſſimus & arduus ad pugnandum, diſcretus, nimis diligens Novarienſes, & ſubditos. Et profecto dicere poſſum, quod meis diebus duos vidi Poteſtates Novariæ liberos, videlicet D. Ameum de Iſnardis de Pergamo tempore D. Calcini, & prædictum D. Bartholomæum. Alios autem ut plurimum poſſum dicere fuiſſe raptores. Ergo ad propoſitum tenebat dictus Marchio Cerredanum, Terram, quæ & potentior aliquâ in Novarienſi diſtrictu & fortior facta, quam Terram ante introitum Novariæ Marchioni dederant incolæ, & qui verè erat repagulum & ſtimulus D. Mediolani, & Comitatui, & præcipuè locis Ticino adhærentibus Comitatus Mediolani. Tenebat etiam Marchio Olegiæ Caſtrum, & Pombiæ, Burgum Manerum, Romagnanum, Agamium, Brionam, Carpignanum, Silvanengum, Mandellum, Caſalinum, Fixerengum, & plura alia Caſtra. Partem illorum prædictus D. Mediolani habito dominio fecit explanare.

„ Regnante autem dicto D. Marchione tam per ſuos, quàm per D. Mediolani fuerunt devaſtatæ Terræ in diſtrictu Novarienſi, & ſibi adhærentes, quæ pro memoria ſunt infra deſcriptæ, & primo.

„ Burgum vetus, Burgum novum, S. Martinus, Vigolungum, Caſale Bertramum cum receptis univerſalibus, Briga, Mazati duo, Vapium, Alexate, Mommum, Morzengum, Caſiolum, Sociagum, Tercate, Camerum, Belenzagum, Marranum, Villa, Varalle, Pombie, Burgum Ticini, Cumiguanum, Arona, Ivorium, Caſtelletum ſupra Ticinum D. Ottonis, Burgarellum, Barengum, Petrorium, Farra, Caſalegium, Moxitum, Sanctus Petrus, Ponzana, & Olphengum, quibus Terris deſtructis, ut ſupra, propterea non ceſſavit furor alterutrorum Dominorum, & utinam in ipſis finis guerræ fuiſſet. Sed elati Novarienſes totis viribus cœperunt reſiſtere contra dominium Mediolani, & toto poſſe. Et ſic ſtuduit D. Mediolani per aliam viam Novariam, & diſtrictum recuperare, & recuperavit. Curavit namque, mediante auxilio D. Caroli Imperatoris, cujus uterque Dominorum, videlicet Marchio, & Galeaz, ſe Vicarios aſſerebant generales, & aſſerunt Civitatum prædictarum, ſtare judicio prædicti D. Imperatoris. Et ſic dictus D. Marchio promiſit. Miſit namque prædictus D. Imperator D. Palaſgravium ſuum in partes iſtas propter iſta, & alia, ut de prædictis informationem ſuſciperet, & quam ſuſcepit. Et habitâ informatione ab ambobus dominiis, quæ pluries perſonaliter viſitavit, & receptis teſtibus fide dignis prædictus D. Imperator præcepit, & ſententiavit, dictum D. Marchionem debere reſtituere D. Galeaz antedicto dominium univerſæ Civitatis Novariæ, & diſtrictus. Item dominium Civitatis Albæ, & diſtrictus. Et præmiſſum D. Galeaz ipſi Marchioni debere reſtituere Terram Novarum apud diſtrictum Januæ, reſervatâ ipſi Imperatori poteſtate in aliis plus dicendi. Et ſic prædictus D. Imperator mandavit per utroſque Dominos debere obſervari. Et ſic per ambos Dominos prædicta fuerunt obſervata. Et tunc prædictus Marchio Civitatem Novariæ cum Caſtro & diſtrictu reſtituit prædicto D. Galeaz. Et prædictus D. Galeaz reſtituit Terram Novarum dicto Marchioni. Et tunc prædictus D. Galeaz magnificè ſilentibus Novarienſibus Civitatem ipſam intravit, & cum antedicto Palaſgravio, & nobilibus ſuis, & præcipuè cum Joannolo Mandella de Ferro, qui cum Lanthgravio die præcedenti Novariam intravit.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ottavo, Indizione undecima, al primo del meſe di Marzo, nel Caſtello del Borgo di S. Martino, Giovanni Marcheſe di Monferrato inveſtì M. Bergadano Muricula Procuratore di Freilino Marcheſe di Saluzzo a nome di eſſo Marcheſe de' Luoghi, Caſtelli, Ville, poderi, e giuriſdizioni di Demonte, e di tutta la Valle Sturana, e di Rocca Sparavera con tutti gli altri Luoghi, Caſtelli, Ville, Terre, onori, e ragioni, delle quali i Predeceſſori di eſſo Freilino erano ſtati inveſtiti dagli anteceſſori del predetto Marcheſe Giovanni. Et il predetto Procuratore a nome di eſſo Marcheſe di Saluzzo giurò la fedeltà de i predetti Luoghi & Caſtelli nelle mani del predetto Marcheſe Giovanni; e di queſto ne fu rogato Inſtrumento da Guglielmo Cicolello di Verolengo Segretario di eſſo Marcheſe Giovanni.

L'Anno predetto del meſe di Giugno dopo la pronunciazione della pace fatta per Carlo Quarto Imperatore ſopra le guerre, che ſi facevano tra il Marcheſe Giovanni, e Galeazzo Viſconte, come di ſopra ſi è memorato, uno Lancia Bombello, Franciſchino ſuo figliuolo Dottor di Leggi, & Perrucio Aribaldo originarj della Terra di Valenza ſottopoſta al dominio del predetto Marcheſe, indotti da Giovanni, e Frate Simone ambi della famiglia del Pozzo, e da Roberto di Franzola, coſtituito Capitano del predetto Galeazzo in Aleſſandria, trattarono di dare proditoriamente ad eſſo Galeazzo, mediante la promiſſione di ſei mila fiorini d'oro, la detta Terra di Valenza. E nel progreſſo del detto trattato adoperarono ogni lor poſſibile aſtuzia, arte, & ingegno,

così

così circa il mandarsi l'ambasciate dall'uno all'altro per messi eletti e confidenti, come ancora circa la denominazione di esso trattato, nominandolo trattato di matrimonio, acciocchè per alcun modo non si avesse a propalare, e scoprire la machinazione loro; nella quale intervennero ancora Francesco, & Galeazzo Guaschi d'Alice di Alessandria, si riducesse ad effetto. Pure, come piacque alla Divina Clemenza, il maligno animo loro non ebbe sodisfazione alcuna per la virile resistenza, la quale il Capitaao, & altri stipendiati del Marchese co i buoni e fedeli suoi uomini di essa Terra, fu fatta alle genti del predetto Galeazzo, quando con settecento uomini d'arme, & Ungari cinquecento, e mille pedoni, diede l'assalto alla Terra predetta: del che esso Galeazzo ne rimase con tanta e così rabida collera, che l'anno medesimo fece un trattato co i nobili de' Beccaria nel Castello di Zavatarello.

Nel quale tra loro fu concluso, che essi de' Beccharia dovessero far guerra alla Città di Pavia, e Contado suo, & che Galeazzo dovesse dare per ajuto loro, e governo delle fortezze loro un certo numero di gente d'armi. Et a i Primati di essa Famiglia un perpetuo stipendio. Perlochè essi ribellarono da' Pavesi, & il simile fecero i luoghi di Voghera, e tutti gli altri Castelli, e Terre del Vescovato di Pavia. In soccorso de i quali Galeazzo mandò l'esercito suo; ma vedendo, che pel grave contrasto, che gli era fatto per l'esortazione di Frate Giacomo Bussolaro solenne Predicatore, e riprensore de' vizj, molto amico del predetto Marchese, e grato a tutta la Città, il quale confortò, & indusse il popolo a difendersi virilmente, non la poteva espugnare: & ancora perchè il Marchese Giovanni molto opprimeva la Città di Vercelli, fu costretto a rivocare il detto esercito, e mandarlo al soccorso di Vercelli; dopo la partita del quale furono rovinate le case di essi Beccharia, e de' loro amici, e i loro beni confiscati, & essi dichiarati come ribelli.

L'Anno medesimo alli tre del mese di Settembre il Marchese Giovanni, mediante le persone di Beltrando di Vergnola Cavaliere, Guidetto di S. Giorgio de i Conti di Biandrate, & Giovannino di Passeranno de i Conti di Cocconato, Procuratori, e mandatarj suoi, dopo i convenienti trattati fatti con Pietro Re di Aragona, Valenza, Majorica, Sardinia, e Corsica, Conte di Barcellona, Rosiglione, e Ceretania, pel mezzo de i Cardinali Prenestino, & Aragonense, solecitati dal Vescovo di Marrochio, sposò Elisabetta sorella di Giacomo Infante di Majorica, e figliuolo del *quondam* Re Giacomo, e di una sorella del predetto Re Pietro; & in osservanza di esso trattato, nel quale fu concluso, che il predetto Infante Giacomo dovesse dare al Marchese Giovanni per dote della predetta Elisabetta sua sorella fiorini trentacinque mila d'oro Fiorentini, sopra i beni, e ragioni, che i predetti Infante, & Infantessa avevano in Montepeslero, e la Baronia sua, e nel Vicecomitato di Homeladesio, e territorio suo, esso Infante Giacomo riconobbe, promise, & si obligò verso di M. Antonio de Paganis Dottore di Pavia, Procuratore e mandatario del predetto Marchese, di dare ad esso Giovanni sposo della predetta Elisabetta, dopo che tra di loro sarebbe consumato il matrimonio, la somma de i predetti fiorini trentacinque mila d'oro Fiorentini sopra i beni e ragioni della Baronia e territorio predetti, con patto e condizione, che venendo a morte essa Elisabetta senza figliuoli, il predetto Marchese fosse obligato di restituire la metà della dote predetta al predetto Infante Giacomo. Del che nella Città di Barcellona ne fu rogato Instrumento da Giacomo Conesa Segretario del Re d'Aragona, e da Bartoletto de Ferrariis di Trino Scrivano del predetto Marchese Notaj publici, in presenza di Bertrando di Verniola, Francesco de Perilionibus, Bernengacio de Palacio, Bernengacio di Pietra Pertusa, & Galcerando di Carciliano Cavalieri, Guglielmo Arnaldo Pattavino Dottore, Umberto di Villa Franca Domicello, Vincenzo de Gradibus cittadino di Valenza, Feraldo de Pacis Domicello della Valle d'Arno, e Dardano di Giovanni Fiorentino.

L'Anno Millesimo trecentesimo quinquagesimo nono del mese di Marzo, Bernabò, e Galeazzo fratelli de' Visconti, personalmente, e con potente esercito cavalcarono ad espugnare la Città di Pavia, che si reggeva pel Marchese Giovanni, & Officiali suoi; la qual Città nel principio virilmente si difese, ma al fine per difetto di vettovaglie del mese di Novembre seguente fu necessitata a far la dedizione ad essi Visconti, & accettare il loro dominio. Del che scrivendo Camillo Ghiglino nella Latina sua tradizione de i Collettanei di Batista Fulgosio, nel primo libro *de Religionis cultu*, dice le seguenti parole.

„ Tunc quoque vires suas Religio etiam
„ in hominibus ostendit, cum per Carolum
„ Quartum Imperatorem creditâ Papiensis Urbis administratione Joanni Montis-ferrati
„ Marchioni, & ab eo Urbi præposito Jacobo
„ Bussulario Ordinis Eremitarum S. Augustini, is Jacobus tum fictis ad bonitatem moribus, tum facundiæ magnitudine, rem Papiensem ita in potestatem suam redegit, ut
„ ceu Propheta parensque omnium, verus
„ Dominus à Civibus coleretur, cujus potentiæ adeo magna jecerat fundamenta, ut vix
„ quarto anno fame Galeacius Vicecomes,
„ Anno supra Millesimum à Virginis partu
„ trecentesimo quinquagesimo nono, eum domuerit. Civium enim pecunia, & armis,
„ fideque adjutus semel Galeacium non sine
„ magna clade repulit. Qui postea reparatis
„ viribus tamdem Jacobum ipsum cepit,
„ Vercellisque in ferrea cavea captivum tenuit, qui solet exitus eos plerumque ma-
„ nere, qui sub hypocrisi populorum administrationem invadunt.

L'Anno predetto Millesimo trecentesimo quinquagesimo nono, Indizione duodecima, alli ventinove del mese di Gennajo, il Marchese Giovanni riconobbe avere avuto in prestito da Simone Boccanegra Duce, e dal Consiglio, & Anziani della Città di Genova a nome del Comune di essa Città ducati sette mila Fiorentini, oltre a i dieci mila, i quali da loro aveva similmente avuto in prestito, e i quali non avessero però a computarsi nel prestito de i sette mila; obligando loro in ispecie il Castello, Terra, e Territorio di Nove Diocesi di Terdona, per fin' a tanto che ne fosse fatta la debita restituzione, e sodisfazione al Comune predetto di Genova pel predetto Marchese, eredi, e successori suoi: del che ne fu rogato Instrumento publico in Genova

da

da Guglielmo Cicolello di Verolengo Notajo, & Segretario di esso Marchese.

L'Anno Millesimo trecentesimo sessagesimo, nell'Indizione decima quarta, alli quattordici del mese di Gennajo, M. Albertino de Guastonibus di Pavia Dottore di Leggi, Vicario del predetto Marchese per sua diffinitiva sentenza condennò, e pronunciò, che Lancia Bombello, Franceschino suo figliuolo, e Perrucio Aribaldo del luogo di Valenza costituiti nella Città d'Asti nelle forze sue, dovessero essere condotti al luogo della giustizia, deputato sopra il mercato del Santo di essa Città, & che ivi fossero decapitati, perocchè spontaneamente avevano confessato, & erano fatti convinti, che come falsi uomini, e traditori del predetto Marchese loro Signore, e della loro Comunità, avevano trattato e machinato di dare proditoriamente la detta Terra di Valenza in mano di Galeazzo Visconte, come di sopra, nell'Anno MCCCLVIII. si è detto: della qual sentenza ne fu rogato Instrumento da Tomaso Crocia Notajo Astense, il tenore della quale è questo.

„ IN nomine Domini Amen. Hæ sunt condemnationes corporales, & sententiæ „ condemnationum corporalium, datæ, latæ, „ & in his scriptis sententialiter promulgatæ, „ & pronuntiatæ per Nobilem & sapientem „ Virum D. Albertinum de Guastonibus Le- C „ gum Doctorem, Civem Papiæ, Vicarium „ generalem Illustris Principis, & Magnifici „ D.D. Joannis Marchionis Montis-ferrati Im- „ perialis Vicarii, &c. ex ipsius D. Albertini „ Vicarii antedicti officio, & omni jure, „ modo, & forma, quibus melius potest, & „ potuit. Nos Albertinus de Guastonibus Le- „ gum Doctor, Vicarius antedictus, sedentes „ in jure pro Tribunali in Civitate Astensi, „ in mercato de Sancto, in loco ad hoc de- „ putato, infrascriptas condemnationes cor- „ porales, & sententias condemnationum „ corporalium contra infrascriptos Lanciam „ Bombellum, Perrucium Aribaudum, & D. „ Franciscum Bombellum Jurisperitum filium D „ dicti Lanciæ, omnes de Terra Valentiæ „ Marchionatus Montis-ferrati, in nostri for- „ tiam constitutos, & præsentes ad hanc no- „ stram sententiam audiendam, contra quos, „ & quemlibet ipsorum processum est per nos „ ex officio nostro per modum inquisitionis „ contra ipsos, & quemlibet ipsorum forma- „ tæ die sexto mensis Januarii præsentes in „ eo, & super eo, quod Anno Domini Mil- „ lesimo trecentesimo quinquagesimo octavo „ de mense Junii, existente tunc pronuntiatâ „ pace super guerris urgentibus inter præ- „ dictum D. Marchionem, ejusque Subditos ex „ parte una, & D. Galeaz Vicecomitem, „ ejusque Subditos ex parte altera: dictus E „ Lancea Bombellus spiritu diabolico instiga- „ tus, animo, proposito, & intentione sub- „ vertendi statum pacificum prædicti D. Mar- „ chionis, & ejus fidelium Subditorum, & „ infrascriptas proditiones protinus commit- „ tendi, accessit ad Civitatem Alexandriæ, „ deinde accessit ad plateam illorum de Pu- „ teo, quæ est in dicta Terra Alexandriæ, „ cui cohærent strata publica à duabus parti- „ bus. In qua platea invenit D. Joannem de „ Puteo, & Fratrem Simonem de Puteo Or- „ dinis Sancti Joannis, cum quibus ipse Lan- „ cea discessit de dicta platea, & iverunt ad A „ domum D. Joannis de Puteo, cui domui „ cohæret via ante, & à mane, in qua domo „ invicem colloquium habuerunt de faciendo „ taliter, quod opere, & tractatu dicti Lan- „ ciæ, & aliorum, quos ad hoc faciendum „ induceret, Terra prædicta Valentiæ exime- „ retur & subtraheretur à dominio prædicti „ D. Marchionis, & proditoriè daretur sub „ dominio dicti D. Galeaz. Ipsisque D. Joan- „ ne, & Fratre Simone promittentibus dicto „ Lanciæ pro parte dicti Galeaz magnam „ quantitatem florenorum, videlicet florenos „ sex millia auri, quibus omnibus ipse Lan- „ cea assensit, & promisit eisdem dictam pro- „ ditionem se toto posse & ingenio protinus B „ impleturum. Et quòd facto fine verbis præ- „ dictis, ipse Lancea à prædictis discessit, & „ ivit ad Ecclesiam majorem Alexandriæ, in „ qua invenit D. Robertum de Franzola, „ tunc Capitaneum Alexandriæ pro dicto D. „ Galeaz, cum quo similiter habuit collo- „ quium de materia proditionis præmissæ, & „ à quo D. Roberto recepit pro parte dicti „ D. Galeaz similes promissiones, & cui D. „ Roberto ipse Lancea spopondit dictas pro- „ ditiones protinus adimplere, & pro ipsis „ adimplendis alios inducere, quos sibi vide- „ bitur melius expedire.

„ Item in eo, & super eo, quod dicto Anno „ MCCCLVIII. de mense Junii dictus Lancea „ Bombellus accessit ad locum Montis Castel- C „ li, districtus Alexandriæ, cohæret flumen „ Tanagri, & fines, & Territoria, & fossata „ ipsius loci, in quo loco invenit dictum Fra- „ trem Simonem de Puteo, cum quo Fratre „ Simone ipse Lancea ivit ad quamdam man- „ sionem, quam ipse Frater Simon tenebat „ ultra Tanagrum, non multum longinquam „ à dicto loco Montis-Castelli, in qua invi- „ cem pranderunt. Sumpto autem prandio „ exiverunt, & euntes invicem super ripatu „ Tanagri, dictus Lancea, perseverans in ma- „ lignitatibus & proditionibus supradictis, „ easque proditiones & malignitates cupiens „ totaliter adimplere, iterato de earum ma- D „ teria colloquium habuit cum eodem Fra- „ tre Simone, scrutabanturque ad invicem, „ qualiter & quomodo dictam proditionem „ effectui mandarent. Et dederunt ordinem „ inter eos, quo ad hoc, ut cum aliquibus „ de majoribus hominibus & potentioribus „ Valentiæ loqui possent de proditione præ- „ dicta, & quidam filius Georgii Bombelli „ nepos dicti Lanceæ reciperetur in Fratrem „ dicti Ordinis per Fratrem Simonem supra- „ dictum. Et in die receptionis ipsius Fra- „ tris, multi de hominibus Valentiæ invita- „ rentur ad prandium ipso die fiendum. Et „ inter alios Perrucius Aribaudus.

„ Item in eo, & super eo, quod dicto Anno E „ MCCCLVIII. de mense Augusti dictus Lan- „ cea procurans & intendens totis intentio- „ nibus dictam proditionem effectui mandare, „ existens in dicta Terra Valentiæ, cui co- „ hærent muri ipsius Terræ Valentiæ cir- „ cumquaque, misit Aymericum Talonum de „ Valentia ad dictum Fratrem Simonem, & „ ei dicendum, quo die volebat recipere in „ Fratrem Ordinis sui prædictum ejus nepo- „ tem, qui Frater Simon sibi respondit, quod „ ipsum volebat accipere die Dominica tunc „ sequenti, & quod diceret dicto Lanceæ, „ quod ipsa die Dominica secum duceret „ omnes, quos posset de melioribus Valentiæ, „ &

Digitized by Google

„ & præſertim Petrucium Aribaudum, & quod nullo modo veniret ſine ipſo Perrucio, qui Aymericus reverſus fuit Valentiam, & hoc retulit Lanceæ ſupradicto.

„ Item in eo, & ſuper eo, quod dicto Anno MCCCLVIII. de menſe Auguſti prædicto, Gulielminus Stortiglionus miſſus per dictum Fratrem Simonem de Puteo ad dictum Perrucium Aribaudum, dixit eidem Perrucio in clauſtro Fratrum Minorum de Valentia, cui clauſtro cohæret Eccleſia ipſorum Fratrum, & Capitulum, & Refraytorium ipſorum Fratrum, ſive Conventus Fratrum Minorum prædictorum, quod procuraret, & taliter faceret toto ſuo poſſe, quod Terra Valentiæ ſubtraheretur à dominio prædicti D. Marchionis, & daretur ſub potentia & dominio dicti D. Galeaz; & quod ſi id faceret adimpleri, ipſe D. Galeaz dari faceret ipſi Perrucio tria millia florenos, ipſique daret proviſiones magnas, & eum inter ceteros faceret honorari; quodque de hoc ipſe Perrucius loqueretur cum prædicto Lancea; qui Perrucius ibidem promiſit dicto Gulielmino, & prædicta curaret protinus adimplere. Et iterum alia vice, & dicto menſe Auguſti, dictus Gulielminus reverſus fuit ad dictum Perrucium, & cui protulit ambaſciatam in eadem forma. Et ipſe Perrucius perſeverans in intentione proditionis prædictæ, ſimilem reſponſionem fecit eidem, videlicet quod cum dicto Lancea loqueretur, & pro eo, vel ejus facto non ſtaret, quin fieret proditio ſupradicta, ad quam complendam daret omnem ſibi poſſibilem opem cum effectu, & quod jam voluiſſet ipſe Perrucius dictam proditionem eſſe adimpletam plenariè. Et hæc ultima verba & promiſſiones fuerunt factæ in Terra Valentiæ in domo dicti Perrucii, cui domui cohærent ſtrata publica, & Curia, ſive ayrale contiguum ipſi domui dicti Perrucii.

„ Item in eo, & ſuper eo, quod dictus Lancea Bombellus de dicto menſe Auguſti, & dicta die Dominicâ ordinatâ, acceſſit ad locum dictæ Manſionis, & cum eo duxit dictum nepotem ſuum, quem fecit recipi in Fratrem, ſecundùm ordinem datum inter eos, & etiam ſecum duxit plures de hominibus de Valentia, ſed non dictum Perrucium. Et quia credebatur, quod dictus Frater Simon multum turbaretur, pro eo quòd dictus Perrucius non venerat ad dictum locum; ipſe Lancea eum excuſavit, dicendo quod fuerat detentus per Poteſtatem Valentiæ, & ſumpto prandio in domo dictæ Manſionis, cui circumquaque cohæret . . . . ipſe Frater Simon dedit ordinem cum dicto Lancea, quod nominarent, & vocarent iſtum tractatum matrimonium, & non tractatum, ad hoc ut ipſe tractatus ad effectum reduci poſſet. Deinde dictus Frater Simon vocavit Aymericum Talonum, & Thebaudum Janardum, & Lanceam prædictum, quibus quatuor ſic inſimul adunatis in dicta domo Manſionis prædictæ, dictus Frater Simon dixit Lanceæ Bombello prædicto: *D. Lancea, quotieſcumque vobis aliquid mandabo per Thebaudum, qui hic eſt pro complendo illud matrimonium, quod volumus perficere, credite ei, & ego credam his, quæ mihi mandabitis ſuper facto ipſius matrimonii per Aymericum, qui hic eſt, & aliquibus aliis non credatur.* Qui Lancea reſpondit: *bonum eſt, & ita fiat.* Subſequenter verò dictus Frater Simon monſtrans ſe eſſe deſperatum de Perrucio Aribaudo, qui illuc non venerat, dixit ipſi Lanceæ: *non oblivi ſcamini loqui cum Perrucio Aribaudo de facto hujus matrimonii*; & tamdem ab invicem deſtiterunt, & dictus Lancea ivit Valentiam, & dictus Aymericus remanſit in domo dictæ Manſionis uſque ad noctem; & alterâ die dictus Frater Simon dixit ipſi Aymerico: *dicas D. Lanceæ, quod loquatur cum Perrucio Aribaudo, quia de matrimonio fiendo ſum ita clarus cum ipſo Perrucio, qui nihil defuit, & pro eo non remanebit matrimonium.*

„ Item in eo, & ſuper eo, quod dicto Anno, & de menſe Auguſti dictus Thebaudus Jonardus venit Valentiam, & locutus fuit cum dicto Lancea in domo ipſius Lanceæ, quæ eſt in dicta Terra Valentiæ, cui cohæret ſtrata ante, ab alio latere heredes D. Caxeni de Bombellis, & ſi quæ aliæ ſunt cohærentiæ: *permaneamus in tractatu prædicto complendo*; & quod ipſo menſe Auguſti ipſe Lancea loquutus fuit de hujuſmodi tractatu & proditione fiendis & complendis cum dicto D. Franciſchino filio ſuo, & cum dicto Perrucio Aribaudo, quibus omnia & ſingula prædicta expoſuit & declaravit. Qui Perrucius, & Franciſchinus, & quilibet eorum prædictam proditionem & tractatum fieri laudaverunt & aſſenſerunt. Et hæc fuerunt facta in clauſtro Fratrum Minorum de Valentia, cohæret via à duabus partibus, &c. & ſic ipſi, & quilibet ipſorum pluries & pluries inſimul colloquium habuerunt de ordine & modo tenendo, ad hoc quod prædicta reducerentur penitus ad effectum.

„ Item in eo, & ſuper eo, quod prædicti Perrucius Aribaudus, & D. Franciſchinus, & quilibet eorum in menſibus Junii, Julii, Auguſti, & Septembris de Anno prædicto MCCCLVIII. quolibet ipſorum menſium plures ambaſciatas & nuntios receperunt à prædicto Fratre Simone de Puteo pro dictis tractatu & proditione fiendis & complendis in detrimentum & ſubverſionem ſtatus dicti D. Marchionis, & ſuæ patriæ, ac Communis, hominumque, & ſingularium perſonarum dictæ Terræ Valentiæ; & inter cetera, quæ conſuluerunt, & conſulunt fieri prædicto Lanceæ per dictum Fratrem Simonem, qui conſuluit, & ſibi mandavit, quod daret ordinem, ut in Peceto tenerentur una banneria equorum, & in S. Antonio alia de gentibus dicti D. Galeaz, cum quibus curreretur ſuper poderio Valentiæ, ad hoc ut laboreria poderii Valentiæ impedirentur; & quod homines Valentiæ haberent materiam conquerendi de ſtatu eorum, & de dominio D. Marchionis, & quamcitius inciperetur guerra per D. Galeaz contra dictum D. Marchionem; & matrimonium prædictum, per quod dicta proditio & tractatus intelligebatur, citius compleretur. Per quæ omnia cognoſcitur evidenter, quod eorum culpâ viget præſens guerra. Et ſi non fuiſſet ipſorum proditio, præfatus Dominus Marchio, & ſui Subditi pacis quiete præſentialiter fruerentur.

„ Item in eo, & ſuper eo, quod dicto menſe Auguſti MCCCLVIII. & menſe Septembris ſequenti, & quolibet dictorum menſium,

„ ſium, prædicti Perrucius, Lancea, & Fran-
„ ciſchinus, & quilibet eorum inter eos com-
„ municato conſilio in domo dictorum Fra-
„ trum de Valentia, & cum certis aliis per-
„ ſonis, quorum nomina pro meliori tacen-
„ tur, ad præſens tractaverunt, & ordinave-
„ runt, & mandaverunt dicto Fratri Simoni,
„ quod faceret ordinari cum D. Galeaz, quod
„ exercitum firmaret contra dictam Terram
„ Valentiæ, & quod ipſo firmato curarent,
„ quod ſcriberetur D. Marchioni prædicto,
„ quod reſiſteret ipſi exercitui, & eum leva-
„ ret de campis Valentiæ. Alias facerent pa-
„ ctum, & darent Terram Valentiæ ſub do-
„ minio ipſius D. Galeaz.

„ Item in eo, & ſuper eo, quod dictus Lan-
„ cea Bombellus de Anno proximè præterito,
„ & menſe Septembris recepit nuntium, &
„ ambaſciatam à Franciſco Guaſco, & Ga-
„ leaz Guaſco de Alice de Alexandria, con-
„ tinentem, quod ſi ipſe Lancea curaret, &
„ taliter faceret, quod dicta Terra Valentiæ
„ daretur D. Galeaz, quod ſibi daret Janui-
„ nos auri ſex millia, & quod ipſe Lancea
„ conſideraret modum, qui eſſet tenendus ad
„ hæc complenda, qui Lancea miſit per ſuum
„ nuntium, cujus nomen tacetur ad præſens:
„ *Dicas ei, quod ordinet, quod una magna curſa*
„ *fiat contra Terram Valentiæ, & quod ſtipendia-*
„ *rii, & aliæ gentes dicti D. Galeaz, qui facient*
„ *dictam curſam, ſint in magna quantitate, & ve-*
„ *niant uſque ad portas Valentiæ; & tunc ſi ali-*
„ *quo modo id fieri poterit, faciant, quod ſubito*
„ *Terram intrabunt.* Quæ omnia ipſe Lancea
„ dixit, & notificavit dictis Perrucio, & D.
„ Franciſchino, & aliis, quorum nomina ta-
„ centur ad præſens, qui eis aſſenſerunt, &
„ conſuluerunt ea fieri, & executioni man-
„ dari.

„ Item, quod eodem Anno, & menſe Octo-
„ bris proximè præterito dicta curſa ordinata
„ per dictum Lanceam, cum ſcientia & con-
„ ſilio prædictorum Perrucii, & D. France-
„ ſchini, & aliorum prædictorum, facta fuit
„ contra dictam Terram Valentiæ, in qua
„ curſa erant circa armigeri ſeptem centum,
„ & Ungari quinquecentum, & pedites circa
„ mille de gentibus prædicti D. Galeaz, ini-
„ mici dicti Domini Marchionis; qui vene-
„ runt uſque ad portas & pontes Valentiæ,
„ & qui ad dictas portas & pontes prœliave-
„ runt, taliter quod niſi fuiſſet virilis reſiſten-
„ tia Capitanei, & pontis, ac ſtipendiario-
„ rum dicti D. Marchionis, quos in Valentia
„ habebat, & aliorum bonorum & fidelium
„ hominum de Valentia, qui ipſis gentibus
„ inimicorum viriliter reſtiterunt, pluribus
„ tamen hinc inde vulneratis & occiſis, di-
„ ctæ gentes inimicorum dictam Terram Va-
„ lentiæ à dicti D. Marchionis dominio ſub-
„ traxiſſent.

„ Item in eo, & ſuper eo, quod prædicti
„ Lancea, Perrucius, & D. Franceſchinus,
„ & quilibet ipſorum, tamquam homines fal-
„ ſi, & proditores Domini ſui, ac ſui Com-
„ munis, & vicinorum ſuorum, omnia & ſin-
„ gula ſupradicta proditoriè, & contra Deum,
„ & Juſtitiam facere tractaverunt, & occul-
„ taverunt, ac ſecreta tenuerunt; & per eos,
„ vel aliquem eorum non ſtetit, quo minus
„ prædicta ducerentur ad effectum, in dam-
„ num, præjudicium, & detrimentum, &
„ ſubverſionem Status dicti D. Marchionis,
„ & Communis, & ſingularium perſonarum

„ Valentiæ, & patriæ ſuæ; Crimen læſæ Ma-
„ jeſtatis incidentes, & committentes; & con-
„ ſtat nobis omnia, & ſingula ſupraſcripta
„ eſſe vera, per legitimas confeſſiones ipſo-
„ rum, & cujuslibet eorum in judicio coram
„ nobis legitimè & ſponte factas, quibus Lan-
„ ceæ, Perrucio, & D. Franciſchino, ipſo-
„ rumque cuilibet præſentibus, audientibus,
„ & intelligentibus, ſtatutus fuit per nos cer-
„ tus terminus defenſionis jam elapſus, infra
„ quem nullam fecerunt defenſionem: quini-
„ mò dictus Perrucius Aribaudus ſpiritu dia-
„ bolico inſtigatus, ſequi volens veſtigia Judæ
„ proditoris D. N. J. C. qui facta proditione
„ laqueo ſe ſuſpendit, cum uno gladio, quem
„ ipſe Perrucius in manu ſua tenebat, ſe bis
„ in pectore vulneravit, volens interimere
„ ſemetipſum: quod quidem feciſſet, niſi ſibi
„ in hoc impotentia non defuiſſet.

„ Nos Albertinus de Guaſtonibus Legum
„ Doctor, Vicarius antedictus, ſedentes pro
„ Tribunali, ut ſupra, ſecuti formam Juris,
„ & Capitulorum Marchionatus Montis-fer-
„ rati, & vigore bayliæ & arbitrii nobis per
„ præfatum D. Marchionem tam ſpecialiter,
„ quàm generaliter ſuper præmiſſis omnibus
„ attributi; & omni meliori modo, jure, via,
„ & forma, quibus melius poſſumus & debe-
„ mus, prædictos Lanceam, Perrucium, &
„ D. Franciſchinum, quod ducantur ad lo-
„ cum Juſtitiæ deputatum, in præſenti mer-
„ cato de Sancto, & quod ibi eorum, & cu-
„ juslibet ipſorum capita detruncentur, tali-
„ ter quod à corpore detruncata protinus
„ moriantur: ſedentes, in his ſcriptis, ut ſu-
„ pra, ſententialiter condemnamus, ipſorum-
„ que, & cujuslibet eorum, bona, res, &
„ jura quæcumque, cujuſcunque nominis &
„ conditionis exiſtant, & ubicumque conſi-
„ ſtant, Cameræ prælibati D. Marchionis,
„ Imperialis Vicarii, & ipſi D. Marchioni de-
„ voluta & confiſcata annotamus, & ex nunc
„ per præſentem noſtram ſententiam pro pu-
„ blicatis, applicatis, & annotatis haberi di-
„ cimus, & ſententiamus in his ſcriptis, ſe-
„ dentes, ut ſupra, de quibus omnibus & ſin-
„ gulis præfatus D. Albertinus de Guaſtoni-
„ bus nomine & vice prædicti D. Marchio-
„ nis, & omnium, quorum intereſt, & inte-
„ reſſe poterit, præcepit, & rogavit per me
„ Thomam Crociam Aſtenſem Notarium in-
„ fraſcriptum unum, vel plura fieri publica
„ Inſtrumenta, ſi fuerit opportunum.

„ Latæ, datæ, & in his ſcriptis ſententia-
„ liter promulgatæ, & pronuntiatæ fuerunt
„ ſupraſcriptæ condemnationes corporales, &
„ ſententiæ condemnationum corporalium
„ per ſupraſcriptum D. Albertinum de Gua-
„ ſtonibus Vicarium antedictum in Jure, pro
„ Tribunali ſedentem in Civitate Aſt, in mer-
„ cato de Sancto, in loco deputato, ut ſupra,
„ Anno Domini Milleſimo trecenteſimo ſexa-
„ geſimo, Indictione decimaquarta, die deci-
„ moquarto menſis Januarii, præſentibus te-
„ ſtibus D. Franciſco de Zopis, D. Antonio
„ Teſtadoro, & D. Quilico de Brayda de Ca-
„ ſtagnito, omnibus Juriſperitis, Gulielmo
„ Penello, & Perrono Pelleta Notariis, &
„ Leone Galea Notario Communis Aſt, &
„ pluribus aliis, &c.

„ Et ego Thomas Crocia, publicus Impe-
„ riali auctoritate Notarius, ſupraſcriptæ ſen-
„ tentiæ, & omnibus & ſingulis, dum ſic pu-
„ blicarentur, una cum ſupraſcriptis teſtibus

„ in-

Digitized by Google

„ terfui, & vocatus & rogatus hanc cartam
„ tradidi, & ſcripſi, meque ſubſcripſi, & ſi-
„ gnum meum appoſui conſuetum in teſtimo-
„ nium præmiſſorum.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſeſſageſimo primo del meſe di Decembre, il Marcheſe Giovanni, e Galeazzo Viſconte fecero pace inſieme, nella quale il Marcheſe permiſe al prefato Galeazzo la Città d'Alba, & certi altri Caſtelli del Piemonte, che nella diviſione fatta tra lui, e fratelli ſuoi, gli erano pervenuti in parte: e tra di loro fecero parentado, perciochè Galeazzo diede una ſua figliuola nominata Maria ultimogenita di età di quattro anni al primogenito del memorato Marcheſe Giovanni, e tra loro convennero, che la Città d'Aſti doveſſe rimanere al Marcheſe Giovanni per dote della prefata Maria.

Il qual parentado, & amicizia ebbe poca durata, perciochè l'Anno Milleſimo trecenteſimo ſeſſageſimo ſecondo del meſe di Maggio Maria mancò di vita: per la qual coſa tra i prefati Marcheſe, e Galeazzo rinovandoſi la guerra, il Marcheſe conduſſe a i ſervigi ſuoi Albaret Sterz Capitano Ingleſe, con la compagnia di due mila Ingleſi, & oltre a' quali altri, che ſi ritrovavano nel Delfinato nelle parti d'Avignone di quelli, che erano ſtati nella guerra di Odoardo Re d'Inghilterra contro Giovanni Re di Francia, e Filippo ſuo figliuolo, la quale Compagnia venne in Lombardia, & ne i diſtretti di Vercelli, e Novara, & occuparono molte Terre, e diedero molti danni. Galeazzo Viſconte non vedendo altro modo di poterli ſcacciare, fece dare il fuoco a molte Terre del Novareſe, perlochè eſſi Ingleſi furono neceſſitati a partirſi, & andarono nell' Aleſſandrino, Terdoneſe, e Paveſe, dove oltre a i gran danni, che diedero in quelle contrade, occuparono aſſai Terre, e luoghi, Caſale della Noſetta, Periolo, Montebello, Belleſungo, Calcababio, i Caſtelli della Torre di Monte, Sale, Garlaſco; e molti altri Caſtelli, e Terre ſi diedero al Marcheſe Giovanni.

In queſto modo procedendo le coſe, il Conte Lando Todeſco, e Giovanni de' Pepoli Bologneſe, Capitani di Galeazzo Viſconte, cominciarono a trattare la pace con Albaret Capitano d'Ingleſi, e con Ottone Duca di Brunſveich, e fra pochi giorni eſſi Duca, e Capitano vennero a Valenza, e i predetti Conte Lando, e Giovanni Pepoli a Baſſignana. Et ne i confini di eſſi luoghi furono a parlamento tra loro della pace. Dopo il quale parlamento il Capitano Albaret andò a Romagnano, e Giovanni de' Pepoli ritornò da Galeazzo Viſconte a ſignificargli quanto era ſtato ragionato ne i confini di Valenza, e Baſſignana tra loro. Perlochè Galeazzo certificato del tutto mandò eſſo Giovanni de' Pepoli Ambaſciatore al memorato Marcheſe per trattare la pace con lui.

L'Anno predetto alli cinque di Febrajo tra il Marcheſe Giovanni, e i Sindici della Comunità, & uomini del Borgo di Caſale fu celebrato un Contratto, rogato da Bogeri della Sala. *Quod quidem Inſtrumentum fuit jam extractum ſub anno MCCCLVII.*

Gl' Ingleſi, i quali, come ſi è detto di ſopra, erano a Romagnano, non ceſſavano di fare eſcorſione ſopra le Terre del Vercelleſe, e l'Anno Milleſimo trecenteſimo ſeſſageſimo terzo alli quattro di Gennajo paſſando il fiume di Ticino ſcorſero ſopra il Contado di Milano fino alle Caſſine preſſo cinque miglia da eſſa Città, e fecero un ricco bottino, e conduſſero ſeco a Romagnano ducento prigioni Milaneſi, i quali, come era fama, ſi ricattarono per cento mila fiorini. Il Conte Lando, il quale era in Novara per Galeazzo Viſconte, vedendo le coſe in pericolo, cautamente praticava la pace con gli Ingleſi. Ma avvenne, che Giovanni Caimo Capitano del predetto Galeazzo in Novara, intendendo, che gl' Ingleſi erano venuti a dannificare il luogo di Briona, alli venti due d'Aprile induſſe il Conte Lando ad andare con lui ad aſſaltare i detti Ingleſi: nel quale aſſalto eſſo Conte Lando fu ucciſo, e Giovanni Caimo fatto prigione; e benchè gl' Ingleſi aveſſero avuta la vittoria, nientedimeno perchè il Conte Lando era venuto più preſto per trattare la pace, che per offenderli, ebbero gran diſpiacere della morte ſua. Per dimoſtrazione del che ſi accordarono con Galeazzo Viſconte, & ſi conduſſero co i Piſani per andare alla guerra contro a' Fiorentini. E così del meſe di Giugno del medeſimo anno ſi partirono per andare in quel di Piſa. Queſto è il ſuco e ſoſtanza di quanto ha ſcritto Pietro Azario della guerra di queſto anno contro Galeazzo Viſconte.

Nel medeſimo tempo tra il Marcheſe Giovanni, & Amedeo Conte Quartodecimo di Savoja, detto il Conte Verde, figliuolo di Aimone, e di Violante ſorella del prefato Marcheſe Giovanni, ſi faceva graviſſima guerra. Alla quale volendo ovviare Urbano V. Sommo Pontefice, l'anno predetto alli dieceſette di Settembre, mandò Frate Marco di Viterbo gran Teologo, Miniſtro dell' Ordine de' Frati Minori, a i predetti Signori: il quale tra loro pronunciò perpetua pace, con pena di fiorini ducento mila d'oro alla parte, che non l'oſſervaſſe, i quali ſi doveſſero applicare al beneficio della parte oſſervante. Alla quale pronunciazione il predetto Conte Amedeo contravenendo occupò per mezzo di Ubjetto di Chialant ſuo Capitano il Caſtello e Villa di Caſtello Uzone, ſituato nel Veſcovato d'Invrea ne i confini di Settimo, e di Vialeſia. E parimente col mezzo de i gentiluomini di Rivalba gli preſe il Caſtello e luogo di Cinzano, ſituato nel Veſcovato di Torino, coerente al fine di Montecucco, Caſal Bergone, & Rivalba; occupò ancora il luogo di Sambuico a i confini di Caſtiglione, S. Mauro, e Settimo Torineſe, & diede molti danni a i luoghi di Banniſio, Piperagno, S. Giorgio, Riparia, & altri luoghi del dominio del predetto Marcheſe.

L'Anno predetto MCCCLXIII. nell'Indizione ſeconda, alli ventitrè del meſe di Novembre, Giacomo Re di Majorica, Conte di Roſiglione, e di Ceretania, e Signore di Montepeſlero, fratello di Eliſabetta ſeconda moglie di Giovanni Marcheſe prenominato, volendo provedere alla quiete de i ſudditi del Regno, e dominj ſuoi, e dell'animo ſuo, & ordinare in chi doveſſero pervenire eſſi Regni, e Signorie, dopo la morte ſua, quando gli accadeſſe di mancare ſenza figliuoli legitimi maſchi e femine; Et avendo a memoria, che la predetta Eliſabetta ſua unica ſorella, nel tempo che il Re di Aragonia lo teneva imprigionato, per la liberazione ſua rinunciò a qualunque ragione, che eſſa Infante aveva ne i predetti Regni, e Signorie, volendola reintegrare nelle priſtine ſue ragioni, le fece donazione,

(in caſo però, ch'egli veniſſe a morte ſenza figliuoli, come ſi è detto) d'ogni ragione reale e perſonale, miſta, & ipotecaria a lui ſpettante e pertinente ne i detti Regni, Contadi, dominj, e Signorie, talmente che in tutto perveniſſero in lei, come più proſſima, e dopo lei al primogenito procreato, ovvero che naſcerebbe di eſſa Eliſabetta, e dal predetto Marcheſe Giovanni, e ſucceſſivamente, come richiede la ſucceſſione Regale, ſecondo il grado & ordine della primogenitura. E di tale donazione ne fu rogato Inſtrumento da Guglielmo Grazano detto Bogeri, e da Stibiotto Stibio d'Aſti Notaj e Cancellieri di eſſo Re Giacomo nella Città d'Averſa; & i teſtimonj furono il Reverendiſſimo M. Pietro Arciveſcovo Napolitano, i Magnifici M. Raimondo di Bauzio Conte di Roletto Cameriere del Regno di Sicilia, Nicolò Azajolo Conte di Melfia Seneſcalco del predetto Regno di Sicilia, Guglielmo Conte di Hesbergh, Giovanni Conte di Licia, Nicolò Alifia Cavaliere, e Cancelliere del Regno di Sicilia, Aimerico Cavalcante Cavaliere e Cittadino di Fiorenza, Ligurio Zurlo Cavaliere di Napoli, Landulfo Criſpano Dottore di Napoli, & Antonio Spinola di Luculo di Genova. Donde procede, che l'armi del Regno Majoricenſe, in teſtimonio della debita ſucceſſione del Regno, Contadi, e Signoria predetti, i quali ſpettano alla ſublime Caſa di Monferrato, ſono appoſte & incorporate nello ſcudo di Monferrato, inſieme con l'armi de i Regni, e Signorie, che per giuſta ragione e ſucceſſione gli pertengono, le quali arme ſono uno ſcudo con quattro liſte d'oro in campo roſſo.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſeſſageſimo quarto, che fu l'anno ..... di Teodoro terzogenito del predetto Marcheſe Giovanni, il memorato Papa Urbano deſtinò Andrea Cardinale Cluniacenſe Legato ſuo, per terminare la pace tra il preſcritto Marcheſe, e Galeazzo Viſconte, & alli ventidue di Gennajo del detto anno fu concluſa e notificata per Antonio di Bernadigio Cittadino di Milano, Procuratore & Ambaſciatore di Galeazzo Viſconte, al predetto Signor Giovanni alli undici del meſe di Febrajo, come appare per la nota di eſſa notificazione fatta in Aſti, nel palazzo dell'abitazione ſua, rogato da Giacomino Capella di Livorno Notajo, e Segretario del predetto Signore; e tra l'altre coſe eſſo Legato ordinò nella confeſſione di eſſa pace, che il Marcheſe doveſſe permutare con Galeazzo Viſconte le Terre, e luoghi, ch'egli teneva nel diſtretto di Pavia, con tante di quelle, che teneva eſſo Galeazzo nel diſtretto d'Aſti. La qual pace fu poi publicata nel dominio di Milano alli ventiotto di Febrajo, ſecondo che ſcrive Pietro Azario, il qual dice così.

„ Duraverunt autem prædicta deteſtanda, „ & ſub tam infelici guerræ caſu, uſque ad „ Annum Milleſimum trecenteſimum ſexageſimum quartum, die 27. Januarii, quo die „ dum Reverendiſſimus Pater, & D. D. Andreas Sedis Apoſtolicæ Legatus Mediolanum „ acceſſiſſet, veniendo per partes Marchionis „ antedicti, pacem tractatam inter Magnificum D. D. Galeaz, & ſequaces D. Marchionis, & adhærentes, pronuntiavit. De quorum pace literæ per prædictum D. Galeaz „ in Terris ſibi ſubditis miſſæ fuerunt, tenoris inferius adnotati.

„ Galeaz Vicecomes Mediolani, &c. Impe- „ rialis Vicarius generalis. Reverendiſſimus „ Dominus conſanguineus noſter Andreas divina providentia, & tituli Sanctorum Marci „ & Marcelli Presbyter Cardinalis, Apoſtolicæ Sedis Delegatus, cum D. Marchione „ Montis-ferrati, inter quem, & nos diutius „ guerra viguit, ſicut noſtis, nuper ad pacem „ & concordiam nos induxit. Ipſe his diebus „ ad partes Lombardiæ occaſione ſuæ legationis accedens, & tranſitum faciens per partes & Terras D. Marchionis prædicti, tractatum dictæ pacis cum præfato D. Marchione inchoavit inſtanter, & inde Mediolanum applicans, noſque ad pacem prædictam ſuis ſuaſionibus venerandis exhortans, „ vocatis in Civitate noſtra prædicta Ambaſciatoribus ejuſdem Marchionis, poſt longum tractatum hinc inde habitum inter prædictum D. Marchionem, & nos, die Sabbati „ vigeſima ſeptima Januarii pacem publicè promulgavit. Nos enim ob ſinceræ devotionis affectum, quo eumdem Reverendiſs. „ Dominum conſanguineum noſtrum proſequimur, & propter commune bonum veſtrum, aliorumque fidelium ſubditorum noſtrorum commodum & utile, quod cuique „ noſtro affectui præferimus, prædicti Reverendiſſimi conſanguinei noſtri acquievimus „ voluntati. Mandantes vobis, quatenus pacem ipſam ſervetis, & faciatis inviolabiliter „ obſervari, Pacem eamdem juxta formam „ pacis incluſam facientes in locis debitis proclamari; & hoc notificetis omnibus ceteris „ ſubditis diſtrictus veſtri, in quibus cognoveritis expedire. Dat. Mediolani die 28. Februarii 1364.

„ Nobilibus Viris Poteſtati, Capitaneo, „ Sapientibus, & Communi Civitatis noſtræ „ Placentiæ.

„ Quæ literæ cum introcluſa Pace in Placentia fuerunt lectæ, ubi tunc temporis pro „ indictione victualium nobilis Viri D. Antonini Tornielli Poteſt. Plac. ego P. Azarius „ permanebam.

L'Anno medeſimo del meſe di Novembre, tra i predetti Marcheſe Giovanni, e Galeazzo Viſconte per oſſervanza della pace predetta fu fatta la ſuſſeguente permutazione.

„ IN nomine Domini Amen. Anno Nativitatis ejuſdem Milleſimo trecenteſimo ſexageſimo quarto, Indictione ſecunda, die decimo nono Novembris. In Civitate Papiæ „ in domibus illorum de Aſtulfis, præſentibus „ ſapientibus Viris D. Manuele de Ponzano, „ Gaſpardo de Branchfortis Juriſperitis, Stephano Porro, & Ambroſello Crivello Civibus Mediolani teſtibus vocatis & rogatis. „ Quia ex forma pacis debet fieri permutatio „ de Terris, quas tenet Illuſtris D. Joannes „ Marchio Montis-ferrati in diſtrictu Papiæ „ cum tot ex illis, quas tenet Magnificus D. „ Galeaz in diſtrictu Aſtenſi, quæ æquipolleant dictis Terris diſtrictus Papiæ, &c. „ Ecce quod Egregii DD. Joannes de Pepulis, „ & Protaſius de Caymis, & Petrus de Mandello electi & deputati pro parte dicti D. „ Galeaz, & DD. Ottolinus de Ghiſilbertis, & „ Fraylinus Guarletta Legum Doctores, ac „ Bogeri Cancellarius dicti D. Marchionis „ electi & deputati pro parte dicti D. Marchionis, convenerunt, & concordes fuerunt, ut infra, quod prædictus D. Galeaz „ det & tradat dicto D. Marchioni pro cam-

„ bio

„ bio locorum Viqueriæ, Medaxini, S. Martini, Codevillæ, & Turris Abbatiſſæ, & aliorum locorum circumſtantium, quæ tenentur per dictum D. Marchionem, Caſtra, loca, & Villas infraſcriptas cum hominibus, territoriis, & diſtrictibus, ac juribus, & pertinentiis earumdem, videlicet Azanum, Montem-marcidum, Sanctum Marcianorum, Montem gardinum, Viglianum, Palacium, Alpherium, Inſulam, Caſtrum-novum de Calcea, Rovigliaſcum, Villam-francam, Sexantum, Gualium, Cixanum, Montemclarum, & Bellengerium. Et dictus D. Marchio teneatur, & debeat tradere dicto D. Galeaz dicta loca Viqueriæ, Mexadini, S. Martini, Codevillæ, & Turris Abbatiſſæ & alia circumſtantia, quæ tenet cum hominibus, territoriis, diſtrictibus, juribus, & pertinentiis earumdem pro cambio Terrarum ſupraſcriptarum, &c. Item quia, &c. Item, quod uterque ipſorum Dominorum omnibus & ſingulis hominibus, & perſonis, qui ſibi dabuntur per alterum, reſtituat ſuam bonam gratiam & bonum amorem. Eiſque omnibus & ſingulis remittat omnes injurias, odia, & rancores, ita quod occaſione aliquorum præteritorum non poſſint ipſi homines, vel eorum aliquis realiter vel perſonaliter impediri, vel aliter moleſtari. Et inde dicti Domini præceperunt de prædictis per me Notarium infraſcriptum fieri unum, & plura publica Inſtrumenta, totiens quotiens fuerit opportunum.

Ego Gulielmus de Grazano dictus Bogeri publicus Imperiali auctoritate Notarius, & dicti D. Marchionis Cancellarius, prædictis omnibus & ſingulis interfui, & rogatus ſcripſi, ac ſignum meum conſuetum appoſui in teſtimonium veritatis.

L'Anno MCCCLXVI. l'Indizione quarta, alli venti del meſe di Ottobre, nel Caſtello di Chivaſſo, nella Camera ſuperiore, in preſenza di Ottone Duca di Brunſveich, Franceſco Boccardo di Voghera, Vicario del Marcheſe, Simonino Provana, Antonio di Gabiano figliuolo del *quondam* Tadeo, & molti altri, M. Giacomo di San Giorgio Cavaliere, Alberto, e Bartolomeo di S. Giorgio Conte di Biandrà, in eſecuzione del memorato privilegio di Carlo Quarto Imperatore riconobbero in feudo dal Marcheſe Giovanni i luoghi, e Caſtelli di Balangerio, Solze, Bardazano, e S. Giorgio, Zuconio, Luſigliato, Auzena, Cuicilio, & Foglicio, col mero e miſto impero, & omnimoda giuriſdizione, e con tutti gli omaggi, fedeltà d'uomini, pedagj, fitti, fodri, daciti, piſcazione, vendizione, diſcorſi d'acque, venazioni, forni, molendini, pene, bandi, multe, precetti, obvenzioni, ragioni, e qualunque regaglia. Promettendo di far pace e guerra pel predetto Marcheſe: del che ne fu rogato Inſtrumento da Guglielmo Cicolello di Verolengo.

„ IN nomine Domini Amen. Anno Nativi-
„ tatis ejuſdem Domini Milleſimo trecen-
„ teſimo ſexageſimo ſexto, Indictione quarta,
„ die vigeſima menſis Octobris. Actum in
„ Caſtro Clavaxii, in ſala ſuperiori, præſen-
„ tibus teſtibus vocatis & rogatis, Illuſtri
„ Viro D. Ottone Duce Brunſvicenſi, D.
„ Franciſco Boccardo de Viqueria Vicario
„ infraſcripti D. Marchionis, Simonino Pro-
„ vana, Antonio de Gabiano filio quondam
„ D. Thadæi, Georzono de Braida de Mon-
„ tilio, & aliis. Conſtituti nobiles & poten-
„ tes Viri D. Jacobus de S. Georgio miles,
„ ac Albertus, & Bartholomæus de S. Geor-
„ gio de Canepicio ex Comitibus de Blan-
„ drate, ante præſentiam Illuſtris Principis,
„ & Magnifici eorum D. D. Joannis Marchio-
„ nis Montis-ferrati Imperialis Vicarii, &c.
„ Dixerunt, cognoverunt, & conſenſerunt,
„ ſe tenere in feudum ab eodem D. Marchio-
„ ne, & prædeceſſoribus ſuis, locum S. Geor-
„ gii de Canapicio cum pertinentiis ſuis, ac
„ loca Zuchonii, Luxiglati, Auzenæ, Cuci-
„ lii, & Fuglicii. Petentes & requirentes
„ eumdem D. Marchionem tamquam Mar-
„ chionem Montis ferrati, & tamquam Vica-
„ rium Imperialem, ut eoſdem D. Jacobum,
„ Albertum, & Bartholomæum de S. Geor-
„ gio de locis prædictis, & quemlibet præ-
„ dictorum, & quemlibet eorum, videlicet ſe-
„ cundùm illam partem, quam ipſi, & quili-
„ bet ipſorum habet in locis prædictis, inve-
„ ſtire dignaretur, & vellet pro ſe ſe, & eo-
„ rum heredibus, & ſucceſſoribus maſculis;
„ & quod etiam ipſos, & eorum quemlibet
„ dignaretur inveſtire ſecundùm illam partem,
„ quam ipſi habent, & quilibet ipſorum pro
„ eorum heredibus & ſucceſſoribus maſculis
„ de loco & Caſtellata Ballangerii, ac de lo-
„ cis Solciarum, & Bardazani, quæ tenebantur & poſſidebantur per Prædeceſſores ipſo-
„ rum D. Jacobi, Alberti, & Bartholomæi;
„ & generaliter de quibuſcumque aliis locis
„ nominatis, ſcriptis, & poſitis in privilegiis
„ factis & conceſſis per Sereniſſimum D.D. Ca-
„ rolum Quartum Romanorum Imperatorem
„ ſemper Auguſtum & Boëmiæ Regem eidem
„ D. Marchioni, ſpectantibus & pertinentibus
„ eiſdem D. Jacobo, Alberto, & Bartholo-
„ mæo ex Comitibus ſupradictis, videlicet
„ ſecundùm illam portionem, & partem,
„ quam ipſi, & quilibet ipſorum habent, ſeu
„ viſi ſunt habere, aut habere debent de jure
„ in locis prædictis, & quolibet prædicto-
„ rum. Unde ſupradictus Illuſtris Princeps
„ & D.D. Joannes Marchio Montis-ferrati Im-
„ perialis Vicarius, &c tam Jure & vigore
„ ſui Marchionatus, quàm etiam Jure & vi-
„ gore Vicariatus Imperialis, quo fungitur,
„ audiens & intelligens cognitionem, requi-
„ ſitionem, & conſenſum, factam & factum
„ per ſupraſcriptos D. Jacobum, Bartholo-
„ mæum, & Albertum de inveſtituris prædi-
„ ctis, eoſdem voluit hilari vultu & animo
„ gratioſius exaudire. Ex quo ſupradictus Il-
„ luſtris Princeps, & D. D. Joannes Marchio
„ Montis-ferrati Imperialis Vicarius, &c. ſen-
„ tiens & cognoſcens grata ſervitia, ac im-
„ menſos honores eidem & prædeceſſoribus
„ ſuis impenſos & impenſa per ſupraſcriptos
„ D. Jacobum, Albertum, & Bartholomæum,
„ & prædeceſſores ſuos, & quæ indubitanter
„ ſibi, & heredibus ſucceſſoribus ſuis exhibe-
„ ri ſperat, & tenet firmiter, per prædictos
„ de S. Georgio, & heredes, & ſucceſſores
„ eorum temporibus affuturis. Tamquam
„ Marchio Montis-ferrati, & Imperialis Vi-
„ carius, cum una ſpata, quam ſuis tenebat
„ manibus, confirmando ſimiliter per hoc
„ præſens publicum Inſtrumentum omnes alias
„ inveſtituras factas per prædeceſſores ſuos
„ Marchiones Montis-ferrati, tam ipſis D. Ja-
„ cobo, Bartholomæo, & Alberto, quàm
„ prædeceſſoribus ſuis, inveſtivit per ſe, &
„ here-

„ heredes & ſucceſſores ſuos, prædictos D.
„ Jacobum, Bartholomæum, & Albertum
„ de S. Georgio ex Comitibus de Blandrate,
„ & quemlibet eorum, ſecundùm illam por-
„ tionem & partem, quam ipſi, & quilibet
„ ipſorum habent, ſeu viſi ſunt habere in lo-
„ cis infraſcriptis, pro eorum heredibus, &
„ ſucceſſoribus maſculis, in nobile & gentile,
„ rectum & antiquum feudum, videlicet de
„ prædicto loco S. Georgii cum pertinentiis
„ ſuis, & de locis Zuchoni, Luxigliati, Au-
„ zegnæ, Cucilii, & Foglicii, ac de Caſtro,
„ loco, & Caſtellata Ballangerii cum perti-
„ nentiis ſuis, & de locis Solciarum, & Bar-
„ dazani, & generaliter de quibuſcumque
„ aliis locis, Caſtris, & Villis ſpectantibus &
„ pertinentibus de jure ad ipſos D. Jacobum,
„ Bartholomæum, & Albertum, ſeu ad ali-
„ quem ipſorum, quæ ſcripta, nominata, &
„ poſita ſunt in privilegiis factis & conceſſis
„ ipſi D. Marchioni per Sereniſſimum Princi-
„ pem, & D. D. Carolum Imperatorem ſupra-
„ dictum. Salvo & reſervato in omnibus &
„ ſingulis ſupra & infraſcriptis, & quolibet
„ prædictorum, jure feudi, & jure cujuſcum-
„ que perſonæ, ita & taliter, quod ipſa loca,
„ & quemlibet eorum habeant, teneant, &
„ poſſideant cum mero mixto imperio, &
„ omnimoda juriſdictione, & gladii poteſta-
„ te, & cum omnibus homagiis, & fidelitati-
„ bus, pedagiis, fictibus, fodris, dacitis, pi-
„ ſcationibus, venationibus, aquarum decur-
„ ſibus, furnis, molendinis, pœnis, bannis,
„ mulctis, præceptis, obventionibus, juribus,
„ & regalibus quibuſcumque, eidem D. Mar-
„ chioni pro dictis locis, ſeu eiſdem locis,
„ & quolibet prædictorum pertinentibus, ſeu
„ ſpectantibus quovis modo. Quo acto ſupra-
„ dicti D. Jacobus, Albertus, & Bartholo-
„ mæus per ſe ſe, & heredes, & ſucceſſores
„ ſuos, juraverunt, & fecerunt, tactis ſacro-
„ ſanctis ſcripturis, fidelitatem eidem D. Mar-
„ chioni eorum Domino, ac heredibus, &
„ ſucceſſoribus ſuis, & juraverunt facere pro
„ ipſo D. Marchione, & ſucceſſoribus ſuis,
„ pacem & guerram, & exercitus, & caval-
„ catas, & cetera alia, quæ ipſi D. Jacobus,
„ Albertus, & Bartholomæus de S. Georgio,
„ & prædeceſſores ſui facere tenentur, & te-
„ nebantur, & ſoliti erant facere eidem D.
„ Marchioni, & prædeceſſoribus ſuis. Jura-
„ verunt quoque facere erga dictum eorum
„ D. D. Marchionem, heredes & ſucceſſores
„ ſuos, ac attendere & obſervare omnia &
„ ſingula, quæ in capitulis fidelitatis novæ &
„ veteris formæ, eiſdem, & cuilibet ipſorum
„ expoſitis, vulgarizatis, & expreſſis, ſe-
„ rioſius continentur. Præcipientes exinde
„ tam ipſe D. Marchio, quàm prædicti D.
„ Jacobus, Albertus, & Bartholomæus fieri
„ per me Notarium infraſcriptum unum,
„ vel plura publica Inſtrumenta, reficienda
„ ſemel & pluries, ſi opus erit, conſilio ſa-
„ pientis.

L'Anno ſeguente, Ludovico, Abellone, e Bonifacio di Cocconato in eſecuzione de' mandati di Carlo Quarto Imperatore fecero la fedeltà al predetto Marcheſe delle parti loro di Cocconato, Robella, e Caſale Borgone: del che ne fu rogato Inſtrumento da Antonio detto Conſole di Grazano.

Queſto anno MCCCLXVI. la Comunità, & uomini del luogo di Paſturana fecero la fedeltà al Marcheſe Giovan-Giacomo; del che ne fu rogato Inſtrumento da Antonio Conſole di Ponzano, regiſtrato per lui nel primo ſuo protocollo fol. 6.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſeſſageſimo ottavo, eſſendo venuto a morte Leonotto Duca di Clarentia, figliuolo del Re d'Inghilterra, marito di Violanta, figliuola di Galeazzo Viſconte, il Diſpenſero Ingleſe, e gli altri Ingleſi, i quali erano in Piemonte, ſi riduſſero in Alba, per guardare eſſa Città, e la Terra di Cheraſco, con gli altri luoghi del Piemonte, i quali erano ſtati aſſegnati da Galeazzo al predetto Leonotto per dote di Violante. E domandando il predetto Galeazzo la reſtituzione di eſſa Città, e Terre, gli fu dal Diſpenſero denegata. Perlochè volendole egli recuperare, mandò Azino Caimo, e Giacomo del Verme con l'eſercito ſuo contro a i detti Ingleſi: e commettendoſi la pugna, eſſi Azino, e Giacomo furono fatti prigioni. Pel quale ſucceſſo Galeazzo penſando ſopra l'accordo, fece tregua col Diſpenſero, & Ingleſi. E nel tempo di eſſa tregua il Diſpenſero andò a Pavia, & inſieme con Galeazzo mandarono Ambaſciatori al Marcheſe Giovanni, al quale diedero ampliſſima poſſanza di fare l'accordo tra loro. Ma avvenne, che eſſendo andato il predetto Marcheſe a Pavia, per ſodisfare alle richieſte d'ambe le parti, & attendere alla pacificazione loro, gli ſopragiunſero alcune nuove della Corte di Carlo Imperatore, che in quei tempi ſi ritrovava a Piſa, per le quali fu neceſſitato a partirſi di Milano, & andare dal predetto Imperatore; dove eſſendo giunto, gli ſopravenne Bonifacio di Cocconato, il quale, perchè il predetto Marcheſe non l'aveva condotto ſeco, come era ſolito a fare negli altri ſuoi viaggi, dubitò che non foſſe andato per ottenere dall'Imperatore la totale ſommiſſione di eſſo Bonifacio, e dell'agnazione ſua. Et intendendo, che l'Impetatore per ſuo privilegio aveva conceſſo al Marcheſe la ſuperiorità ſua, e de gli altri di Cocconato, molto ſi dolſe, dicendo, che l'impetrazione del Marcheſe Giovanni era contro la libertà a loro conceſſa per un privilegio Imperiale, il quale preſentò alla preſenza dell'Imperatore. E la Maeſtà ſua, dopo che l'ebbe udito leggere, lo fece lacerare; & in brieve intervallo di tempo ritrovandoſi nella Città di Lucca, riconfermò al predetto Marcheſe tutti gli altri privilegj, a lui e predeceſſori ſuoi conceſſi, con eſpreſſa promiſſione, che a richieſta d'alcuno non li rivocherebbe: come ſi legge per uno onorevole & ampliſſimo privilegio, dato in eſſa Città di Lucca, l'Anno Milleſimo trecenteſimo ſeſſageſimo nono, Indizione ſettima, agli otto del meſe di Marzo. Nel qual'anno dopo la partita del predetto Imperatore d'Italia fra il Marcheſe Giovanni, e Galeazzo Viſconte nacque nuova occaſione di guerra; perlochè il Marcheſe ritenne a gli ſtipendj ſuoi Odoardo Ingleſe, detto il Diſpenſero, & la compagnia ſua d'Ingleſi, la quale ſignoreggiava la Terra di Montevico, e la Città d'Alba, con l'altre Terre di Piemonte; e vietò, che non le reſtituirono a Galeazzo, anzi le diede in pegno al predetto Marcheſe Giovanni, per venti ſei mila fiorini d'oro, come ſi manifeſta pel ſottoſcritto Inſtrumento.

„ IN nomine Domini Amen. Anno Nativi-
„ tatis ejuſdem Milleſimo trecenteſimo ſe-
„ xageſimo nono, Indictione ſeptima, die vi-
„ geſi-

„ geſimo ſeptimo menſis Octobris. Actum in „ Civitate Aſtenſi, in palatio habitationis Il- „ luſtris Principis, & D. D. Joannis Marchio- „ nis Montis-ferrati, præſentibus Reverendo „ & Egregio Viro D. Fratre Daniele ex Mar- „ chionibus de Carreto, Priore Ordinis San- „ cti Joannis Hieroſolymitani in Provincia „ Lombardiæ, Egregiis Viris Manfredo Mar- „ chione de Buſca, D. Gulielmo Boſſon., „ Odoardo de Longrages Anglicis, Secundino „ de S. Georgio Comite de Blandrato militi- „ bus, & Vitero Vagnono. Quorum præſen- „ tia Illuſtris & Magnificus D. Odoardus, di- „ ctus le Deſpenſer, Civitatis Albæ, & Montiſ- „ vici, & diſtrictuum eorumdem Dominus „ Generalis, ex certa ſcientia, ac appenſatè, „ & bene providus, fuit confeſſus, & conten- „ tus, & in veritate publicè recognovit, ſe „ mutuò, & ex cauſa veri & legitimi mutui, „ ac de gratia ſpeciali, & pro ſuis magnis, „ ac diverſis neceſſariis oneribus & ſumptibus „ ſupplendis, & ſubſtentandis & manutenen- „ dis, habuiſſe, ac realiter & veraciter rece- „ piſſe ab Illuſtri & Magnifico Principe, & „ D. D. Joanne Marchione Montis-ferrati Im- „ periali Vicario, &c. florenos viginti ſex „ millia auri boni, juſti, & legalis ponderis, „ & bonæ ligæ. Renuntians præfatus D. le „ Deſpenſer in & ſuper præmiſſis exceptioni „ ſibi non datorum, non ſolutorum, non nu- „ meratorum, & non receptorum mutuo, & „ cauſæ, ſeu cauſis permiſſis dictorum floreno- „ rum, & exceptioni non numeratæ, & non „ receptæ, ac ſibi non traditæ mutuo dictæ „ pecuniæ, doli, mali, & in factum actioni, „ conditioni ſine cauſa, & ex injuſta cauſa, „ & omni juri. Quam florenorum quantitatem „ dictus D. le Deſpenſer ex certa ſcientia, & „ non per errorem promiſit & convenit, præ- „ dicto D. Marchioni præſenti, ſtipulanti, & „ recipienti pro ſe, & ſuis heredibus dare „ ſolvere, reddere, & reſtituere eidem D. Mar- „ chioni, aut ejus heredibus, vel ejus certo „ Nuntio in pace, & ſine lite poſt octo men- „ ſes proximè venturos in Civitate Aſtenſi, „ vel alibi, ubi dicto D. Marchioni, vel ejus „ heredibus placuerit, & ſuam prædictam ſolu- „ tionem prædictæ pecuniæ quantitatis recipere „ maluerit; & ubi, ſeu in qua parte citatus, mo- „ nitus, conventus, & requiſitus fuerit, cauſa „ inobſervantiæ præmiſſorum, ibi veniet, pa- „ rebit, & ſolutionem ac ſatisfactionem ple- „ nariam faciet de præſenti. Submittens & „ ſupponens ſe prædictus D. le Deſpenſer ſpon- „ te, & ex certa ſcientia causâ præmiſsâ, & „ pro præmiſſis efficaciter attendendis, juriſdi- „ ctioni, cohertioni tam temporali, quàm ſpi- „ rituali, cujuslibet D. Regis, ſeu Baronis, „ ad cujus, ſeu quorum juriſdictionem causâ „ præmiſsâ prædictus D. Marchio, heredes, „ & ſucceſſores ſui, ſeu ejus, vel eorum le- „ gitimus Procurator, recurreret, & regreſ- „ ſum haberet pro compulſione obſervantiæ „ præmiſſorum. Et ſi dictis loco, ſeu locis, „ & termino prædictus D. le Deſpenſer dictam „ florenorum quantitatem non ſolverit, & om- „ nia & ſingula ſupradicta, & in præſenti con- „ tractu contenta non obſervaverit, aut in „ aliquo contravenerit: promiſit, & convenit „ dicto D. Marchioni præſenti & ſtipulanti, „ prout ſupra, reficere & reſtituere eidem D. „ Marchioni omnia damna, expenſas, & inte- „ reſſe litis, & extra, quæ, & quas proinde „ præfatus D. Marchio faceret, incurreret,

A „ vel ſubſtineret, dictam pecuniæ quantitatem „ petendo, exigendo, ſeu requirendo, tam in „ judicio, quam extra, eundo, redeundo, ſtando „ causâ judicii, mutuo, præmio, vel alio quovis „ modo; & de quibus ſibi credere promiſit, ver- „ bo ſimplici, ſine teſtibus, & ſacramento, & „ qualibet alia probatione. Volens, & expreſsè „ conſentiens prædictus D. le Deſpenſer, quod „ ipſe D. le Deſpenſer poſſit & valeat ad ſolutio- „ nem plenariam dictæ pecuniæ quantitatis dicti „ debiti, & obſervationem omnium præmiſſo- „ rum cogi & compelli per D. Curiæ Cameræ „ Domini noſtri Papæ, Camerarium, & Au- „ ditorem ipſius, & ejus Locumtenentem Ma- „ reſcalcum Romanæ Curiæ, parvum ſigillum B „ Montis-peſulani, & Cuſtodum ipſius, & „ per Curias DD. Regum Franciæ, Hieruſa- „ lem, & Siciliæ, Urbis Tuſculanenſis & Leo- „ dienſis Archiepiſcopos, & per Epiſcopos, „ Officiales, & Judices Eccleſiaſticos, & Se- „ culares dictorum locorum. Necnon per Epi- „ ſcopos Aſtenſem, Albenſem, Saonenſem, Tau- „ rinenſem, Hipporegienſem, vel eorum alte- „ rum, vel eorum, vel alterius ipſorum Vica- „ rios, ſeu Locumtenentes; & per quemcumque „ alium Judicem & Officialem, tàm Eccleſiaſti- „ cum quam Secularem ubicumque conſtitutos, „ quorum locorum juriſdictionibus & coher- „ tionibus ex nunc prædictus D. le Deſpenſer „ ſe ſponte ſubmittit, non obſtante quod ſi C „ proceſſus fuerint in una Curia incepti, ni- „ hilominus ipsâ dimiſsâ poſſit dictus D. Mar- „ chio ad aliam, & alias, quam & quas ma- „ luerit, ſemel, & pluries, & uno, & diver- „ ſis temporibus habere recurſum. Et pro „ prædictis omnibus & ſingulis attendendis & „ obſervandis præfatus D. le Deſpenſer ex „ certa ſua ſcientia, ac appenſatè obligavit, „ & hypothecavit prædicto D. Marchioni ibi „ præſenti, & recipienti Civitatem Albæ, & „ Terram Montis-vici, & omnes alias Terras, „ Caſtra, & loca dictis Civitati Albæ, & loco „ Montis-vici ſuppoſitas, & cum omnibus „ Terris, Caſtris, locis, & pertinentiis, & „ hominibus univerſis, dictæ Civitati, & loco D „ Montis-vici ſuppoſitis. Et omnia alia loca, „ Terras, Caſtra, & homines, quæ, & quas, „ & quos tenet, & poſſidet, ſeu quaſi poſſi- „ det, & habere, tenere, & poſſidere viſus „ eſt idem D. le Deſpenſer, vel alius, vel alii „ ejus nomine in partibus Pedemontium, vel „ earum circumſtantiis; quorum locorum, & „ Terrarum, ac hominum prædictorum poſ- „ ſeſſionem corporalem, ac tenutam dictus D. „ le Deſpenſer tradere debet, & tradere pro- „ miſit prædicto D. Marchioni ſtipulanti, ſeu „ Nuntiis ſuis pro ipſo D. Marchione reci- „ pientibus. Promiſitque dictus D. le Deſpen- „ ſer prædicto D. Marchioni ſtipulanti & re- „ cipienti, defendere & manutenere dicta loca, E „ & Terras univerſas, & univerſa, prout ſupra, „ & pro poſſe ſuo prædicto D. Marchioni ab „ omni perſona, & perſonis, & contra quam- „ cumque perſonam, & perſonas, & ad ipſa „ loca, ipſaſque Terras manutenendum, dare „ promiſit ipſi D. Marchioni ſtipulanti auxi- „ lium, conſilium, & favorem. Promiſitque „ dictus D. le Deſpenſer prædicto D. Mar- „ chioni ſtipulanti & recipienti, facere, & cu- „ rare cum effectu, quod homines dictorum „ locorum ſub dominio ipſius D. le Deſpen- „ ſer, ſuppoſiti prædicto D. Marchioni, fide- „ litatem debitam facient, cum citius per „ prædictum D. Marchionem, vel ejus Nun-

„ tium,

Digitized by Google

„ tium, ſeu Procuratorem fuerint requiſiti. Acto per pactum expreſſum ſolemni ſtipulatione vallatum, quod ipſe D. le Deſpenſer ipſa loca redimere non poſſit aliquo modo pro ponendo in manibus, ſeu fortia D. Galeaz Vicecomitis, vel alicujus de Vicecomitibus, vel alicujus Officialis eorum, vel alterius inimici ipſius D. Marchionis directè, vel indirectè, vel alio quæſito colore. Ita & tali modo fit, & facta fuit pignoratio antedicta, quod fructus, redditus, & proventus Civitatis, & locorum prædictorum, computari debeant in guardiis, & cuſtodiis, ac expenſis utilibus, & neceſſariis fiendis in dictis locis tantummodo. Tali modo, quod dicta ſpecialis obligatio non deroget dictæ generali obligationi, nec generalis dictæ ſpeciali. Quæ quidem bona jure precario, & hypothecario nomine ipſius D. Marchionis conſtituit dictus D. le Deſpenſer ſe poſſidere uſque ad integram ſolutionem, & ſatisfactionem omnium præmiſſorum. Renuntiando idem D. le Deſpenſer in præmiſſis omnibus & ſingulis per pactum expreſsè appoſitum ſolemni ſtipulatione vallatum, exceptioni non ſic celebrati contractus, & recepti, aliter fuiſſe ſcriptum, quàm dictum, & è converſo, ac doli, mali, & in factum, actioni, conditioni, indebiti ſine cauſa, & ex injuſta cauſa, privilegio crucis, & fori, ſignatis, & ſignandis, conceſſo, & concedendo, omnique tempore feriato, & quadrumeſti, omni appellationis remedio, omni inhibitioni cujuſcumque Principis, omni conſuetudini, & ſtatuto, judiciis quinquenariis, & quatuor menſium, beneficio legis ſi convenit, ff. de juriſdictione omnium judicum, Conſtitut. tam de duabus dictis editis, tam in Concilio generali, quàm per D. Bonifacium Papam VIII. & aliis quibuſcumque ſuper hoc editis, & edendis, juri dominii revocandi, beneficio reſtitutionis in integrum, impetrationi, & contradictioni literarum Apoſtolicarum, conventioni locorum, & Judicum, omnique petitioni, & oblationi libelli, copiæ hujus Inſtrumenti, omnibus literis Apoſtolicis, Imperialibus, & Regalibus, conceſſis, & concedendis, omnique reali actioni, exceptioni, & defenſioni facti, & Juris, Canonici, & Civilis, & Legum, & Canonum auxilio, & ſpecialiter juri dicenti, generalem renuntiationem non valere. Inſuper ut omnia præmiſſa facilius attendantur, & plenariè obſerventur, idem D. le Deſpenſer ex certa ſcientia fecit, conſtituit, & ordinavit ſuos certos Nuntios, & Procuratores D. Franciſcum de Summo, & Albertinum de Guaſtonibus Legum Doctores, Bartholomæum Bavam de Grazano præſentes, & mandatum ſponte recipientes, & Bertholotum de Tridino abſentem, tamquam præſentem, & quemlibet ipſorum per ſe, & in ſolidum, ita quod actus unius, actum alterius non impediat, occupantiſque melior non ſit conditio; & id, quod unus eorum circa præmiſſa fecerit, alius mediare poſſit, & finire: ad comparendum pro ipſo D. le Deſpenſer omni tempore, die, & hora, feriato, & non feriato, in termino fiendæ ſolutionis prædictæ, & poſt ipſum terminum, quotiens & quandocumque dicto D. Marchioni, vel heredibus ipſius placuerit, coram D. Auditore, Camerario, & ipſius Locumtenente Domini noſtri Papæ, & aliis Dominis Judicibus, & Officialibus Curiarum ſupradictarum, & quolibet eorum, & ad confitendum ſemel, & pluries, & recognoſcendum dictum debitum dictorum florenorum viginti ſex millium auri ponderis, & ligæ prædictorum coram præfatis D. Officialibus, vel altero ipſorum; & ad confitendum, & recognoſcendum damna, expenſas, & intereſſe, quæ, & quas, & quod idem D. Marchio dixerit ſolo verbo ſe feciſſe, & ſubſtinuiſſe occaſione dicti debiti, & occaſione ſolutionis non factæ loco, & termino prædictis. Et ad ſe ſe condemnandum, & patiendum ſe ſe condemnari per prædictos Dominos, & Officiales prædictos, vel alterum ipſorum de prædictis. Et ad audiendum, & recipiendum omne præceptum, omnemque monitionem, ſententiam, & mandatum, quod, & quam facere, ferre, & promulgare voluerint contra dictum D. le Deſpenſer debitorem ſuum, & heredes, & ſucceſſores ſuos, & bona ipſius le Deſpenſer pro dicto debito, & pecuniæ quantitate prædicta ſolvenda, prout ſupra, & eis ſponte acquieſcendum; & ad ſubmittendum, & ſupponendum propterea ipſum D. le Deſpenſer debitorem, ut ſupra, & ſuos heredes, & ſucceſſores, & bona eorum, juriſdictionibus, & cohertionibus Curiarum Cameræ dicti Domini noſtri Papæ, Camerarii ipſius, Auditoris, & Locumtenentis, & aliorum Dominorum Judicum, & Officialium Curiarum prædictarum, & cujuslibet earum. Et ad volendum, & conſentiendum, quod ipſi D. Camerarius, Auditor, Locumtenens, & ſupradicti Judices, & Officiales quicumque, & quilibet eorum, in ipſum D. le Deſpenſer, & ejus heredes excommunicationis ſententiam ferant, & proceſſus alios quoſcumque faciant contra eum, & ſuos heredes, & ſucceſſores, & bona ipſorum, quotiens, quando, quomodo, qualiter, & ubi voluerint, & fuerit opportunum; ſi dicto D. Marchioni non fuerit, ut ſupra, de dicto debito, juxta hujuſmodi Inſtrumenti tenorem plenè & integrè ſatisfactum, & generaliter ad omnia & ſingula faciendum, & exercendum in præmiſſis, & circa præmiſſa, & quodlibet præmiſſorum, quæ ſunt, & erunt neceſſaria ac opportuna, etiam ſi qua eſſent, quæ mandatum exigerent ſpeciale, & quæ ipſemet D. le Deſpenſer conſtituens facere poſſet, ſi præſens eſſet. Promittens prædictus D. le Deſpenſer prædicto D. Marchioni, & mihi Notario ſubſcripto tamquam publicæ perſonæ ſtipulanti, & recipienti nomine & vice omnium & ſingulorum, quorum poterit intereſſe, perpetuò prædicta omnia & ſingula firma, rata, & grata habere & tenere, quæ per dictos ſuos Procuratores, vel alterum ipſorum in ſolidum facta fuerint in præmiſſis, & quolibet præmiſſorum, ipſoſque Procuratores, vel alterum ipſorum non revocare tacitè, vel expreſsè aliqua occaſione, & ſub obligatione omnium bonorum ſuorum, quæ proinde mihi jam dicto Notario ſtipulanti, ut ſupra, pignori obligavit. Et de prædictis dicti contrahentes per me Jacobum de Capella de Liburno Notarium ſubſcriptum, & per D. Gulielmum de Albertono Notarium fieri præceperunt publicum Inſtrumentum, di-

„ ctan-

Digitized by Google

„ ctandum, & corrigendum, ac emendandum
„ conſilio Juriſperiti, ſubſtantia, ac effectu
„ prædictis, in aliquo non mutatis.

Onde per detta cagione del meſe di Luglio, ovvero Agoſto del ſeguente anno, fu diffidata la guerra tra eſſe parti, e dopo le genti di Galeazzo con l'ajuto di Bernabò ſuo fratello, e di Cane della Scala, entrarono nelle Terre del Marcheſe, e ſaccheggiarono tutte quelle, che poterono; e nelle biade, e vigne dell'Aleſſandrino diedero molti danni. Et benchè ſpeſſe volte mutaſſero il campo, fecero poco guadagno, & ebbero vile vittoria, per modo che fu di biſogno che ſi riduceſſero nelle Terre di Galeazzo. Il che vedendo il Marcheſe, che le genti di Galeazzo mancavano d'animo, fece progreſſo ſopra le Terre del Novareſe, dove le genti ſue guadagnarono gran preda, & abbruciarono i luoghi di Blandrate, e Garlaſco. Dopo al tempo della Primavera dell'Anno ſeguente Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo, Galeazzo Viſconte aſſaltò le Terre del Marcheſe vicine al fiume di Pò, alle quali diede gran guaſto; & avendo trattato co i Conti di Cabaliaca, i quali l'aſſicurarono, che i Caſtelli loro ſariano in favore di eſſo Galeazzo, e gli darebbero tutti i poſſibili ajuti, fermò l'aſſedio a Valenza tenuta pel Marcheſe, la qual Terra pacificamente col Caſtello di Monte, vicino ad eſſa Terra, ſe gli diede; e dopo la dedizione di Valenza andò a mettere il campo a Caſale S. Evaſio, la qual Terra per difetto di vittuaglie venne in ſuo potere, & di eſſi ſucceſſi Pietro Azario ſcrive nel ſeguente modo.

„ Cum infinito diſpendio curavit D. Ga-
„ leaz in matrimonium copulare Illuſtri D.
„ Leonetto Duci Clarentiæ filio D. Regis An-
„ glicorum Illuſtrem D. Violant filiam ſuam;
„ & ipsâ dotatâ de univerſis Terris, quas te-
„ nuit, & tenet in partibus Pedemontium,
„ & florenorum centum millibus. Idem D.
„ Leonettus eamdem matrimonio acceptavit;
„ & ipſo Duce vento Mediolanum, eam duxit
„ in uxorem, & demum reverſus eſt cum ejus
„ comitiva Anglicorum in partibus Pedemon-
„ tium, dimiſsâ ipsâ D. Violant in Papia,
„ nec umquam prædictus D. Leonettus præ-
„ dictis peractis Papiam redivit, ſed parvâ
„ morâ in Pedemontio protractâ Albam re-
„ verſus diem clauſit extremum, de cujus
„ morte prædictus D. Galeaz, ac univerſi
„ Lombardi valde doluerunt, & ipſo mortuo
„ in Papia portato Papiæ traditus fuit ſepul-
„ turæ. Quibus honorificè peractis, Magni-
„ ficus Dominus prænomine Diſpenſerius An-
„ glicus cum aliis Anglicis in partibus illis
„ repertis Civitatem Albæ, Claraſcum, &
„ alias Pedemontium Terras, quas potuit,
„ curavit nomine Anglicorum cuſtodire, &
„ in Albam ſe recipiens, Terras ipſas præmiſ-
„ ſo D. Galeaz reſtituere denegavit. Unde
„ orto ſcandalo inter utroſque & guerrâ in
„ partibus illis inceptâ, D. Azinus Caymus,
„ & Jacobus de Verme cum gentibus Domi-
„ ni Mediolani magnis, in partibus illis exi-
„ ſtentibus in quodam conflictu proditoriè
„ capti ab ipſis Anglicis, magna damna in
„ perſonis ſunt perpeſſi, & in Albam deducti
„ captivi cum magna redemptione relaxati
„ ſunt, & ipſi Anglici propterea facti durio-
„ res. Poſteaque viribus reaſſumptis prædi-
„ ctus D. Galeaz, D. Marchionem Franci
„ ſcum multis proceribus ſociatum, & multa
„ gente, D. Bernabovis ejus fratris pro reſi-
„ ſtendo prædictis Anglicis tranſmiſit; & treu-
„ guâ firmatâ, prædictus Marchio Franciſcus
„ infirmus Papiam redivit. Et de pace tracta-
„ tum fuit inter prædictum D. Galeaz, &
„ Deſpenſerium, qui propterea Papiam perſo-
„ naliter venit. Et D. Marchio Montis ferra-
„ ti miſſis per partes utraſque Ambaſciatori-
„ bus ſolemniter ad prædicta electus eſt, ſed
„ non profuit, imò diſcors receſſit. Dicitur
„ enim, quod præcipua cauſa hujus præſentis
„ diſcordiæ fuit hæc. Nam vento D. Carolo
„ Imperatore in Civitatem Piſarum, D. Mar-
„ chio Montis ferrati ad eum acceſſit magni-
„ ficè aſſociatus, & morâ protractâ requiſivit
„ de univerſo Monte ferrato reinveſtiri ab
„ Imperio. Qui Marchio nullum ex Dominis
„ de Cocconato majoribus Montis ferrati ſe-
„ cum duxit. Ex quo nobilis Vir D. Bonifa-
„ cius de Cocconato, qui cum aliis andatis
„ Marchionis ſolitus erat eſſe potior, cum
„ aliquibus ad prædictum D. Imperatorem ibi-
„ dem acceſſit, ubi invenit, dato privilegio,
„ jam fuiſſe prædicto D. Marchioni ultra or-
„ dines obligatum. Et ideo expoſuit D. Im-
„ peratori, quod domus de Cocconato vole-
„ bat contradicere præfato Marchioni. Et
„ multis coram Imperatore dictis, & aliis
„ Rectoribus, ipſe D. Imperator conceſſionem
„ Dominis de Cocconato lacerato privilegio
„ revocavit. Receſſo autem Imperatore in
„ partibus Alamanniæ, propter mala præce-
„ dentia cœperunt nova ſcandala ſuſcitari in-
„ ter prædictum D. Marchionem, & D. Ga-
„ leaz, maximè quia ipſe Marchio vetavit,
„ ne Civitas Albæ, & alia loca per Anglicos
„ occupata, ipſi D. Galeaz reſtituerentur;
„ ſed ipſos Anglicos ſub ſtipendiis ſuis eſſe
„ potius voluit, & Diſpenſerium prædictum
„ accepit. Et ſic diffidatis partibus de menſe
„ Julii, & potiùs Auguſti, gens D. Galeaz
„ cum auxilio D. Bernabovis ejus fratris, &
„ D. Canis della Scala Terram D. Marchio-
„ nis intravit, depopulando quæ poterat, &
„ damna intulit apud Alexandriam Terris il-
„ lis in bladis, & vineis, qui exercitus parvâ
„ victoriâ obtentâ, Terras dominio Marchio-
„ ni ultra Padum ſubjectas læſit, prout po-
„ tuit, mutatis campis multipliciter cum ma-
„ xima victualium carentia; & de menſe Octo-
„ bris ad Terras D. Galeaz ſe recepit. Di-
„ ctus autem Marchio magnas cavalcatas or-
„ dinans, Blandratum, & Garlaſchum incen-
„ dio cremavit, prædans infinitam quantita-
„ tem etiam in aliis diverſis locis beſtiarum,
„ & deducens, in quo exercitu Domini Me-
„ diolani defecit virtus, & perſona D. Luchi-
„ ni de Verme, olim Capitanei ſui. Cum
„ infinitis tamen ſubditorum expenſis, & in-
„ numerabili exercitu equeſtri & pedeſtri tem-
„ pore veris, Marchionis Terras citra Padum,
„ & prope Padum, factis vaſtis, Magnificus
„ D. Galeaz potenter inſiluit Et habito con-
„ cordio cum Comitibus Cabaliacæ, Caſtra
„ eorum, & alia quæ potuerunt, ipſi D. Ga-
„ leaz tradiderunt, recuſantes ire in confini-
„ bus requiſitis per ipſum D Marchionem.
„ Quibus peractis firmatâ obſidione circa Va-
„ lentiam, Terram ipſam intravit pacificè ſibi
„ datam gens Domini Mediolani cum Caſtro
„ Montis ibi propinquo. Et deinde dictus
„ exercitus circa Terram Caſalis-campum
„ firmavit, adeo quod circumcirca dicta Ter-
„ ra, foſſis, & ſepibus concluſa exſtitit in tan-
„ tum,

„ tum, quod nullus de Terra ipſa poterat
„ exire, nec intrare, etiam potentiâ navium
„ per Padum navigantium in Sicidam cum
„ victualibus copiosè. Et demum die decimo
„ quarto Novembris MCCCLXX. per impo
„ tentiam, & defectum victualium exſtitit per
„ exercitum prædicti D. Mediolani præmuni-
„ ta, factis Baſtitis circum Caſtrum, & Ro-
„ cham dictæ Terræ, quæ per ſpatium unius
„ menſis ulterius duraverunt, quæ Terræ di-
„ cto anno fulcitæ victualibus copiosè domi-
„ nio præfati D. Galeaz ſunt ſubjectæ.

I Caſalenſi, prima che introduceſſero Galeazzo Viſconte nel Borgo di Caſale, e ſi poneſſero ſotto il dominio, e giuriſdizione ſua, richiedettero per grazia, che loro concedeſſe certi Capitoli. Del che ne fu contento gratificarli nel modo e forma, che ſi contiene nelle riſpoſte, particolarmente date per lui ad eſſi Capitoli, deſcritti nel quinto Libro del volume degli Statuti di Caſale, in carta pecorina, in fogli LVI. LVII. LVIII. i quali ſono queſti.

Caſalenſium capitula cum Galeatio Vicecomite.

„ INfraſcriptas conventiones Dei gratia ſpe-
„ ciali petunt, & requirunt Commune,
„ & homines Caſalis per infraſcriptos Sindi-
„ cos, & Sindicario nomine Communis, &
„ hominum Caſalis, videlicet D. Nicolinum
„ Mangiacaballum Juriſperitum, D. Jacobum
„ Bazanum, Manuynum Graſſum Canonicum
„ de Caſali, Gulielmum Gallonum, Gulielmum de Codecha, Joannem Barbarinum,
„ Thomam Roviglionum, & Bonum Joannem Moranzanum à Magnifico & Excelſo
„ D. D. Galeaz Vicecomite Domino Mediolani, & Papiæ, &c. Cum quo Magnifico,
„ & Excelſo D. D. Galeaz prædicti Sindici,
„ & Sindicario nomine dicti Communis, intendunt componere, & ſe ſupponere dominio, & juriſdictioni dicti D. Galeaz, ipſius
„ gratiis, & conventionibus factis, ſi juſtæ
„ videbuntur prædicto Magnifico D. D. Galeaz.

„ Primo, quod Commune Caſalis ſit, &
„ eſſe debeat exemptum ab omnibus, & quibuſcumque oneribus realibus & perſonalibus, ac cenſu aliquo perſolvendo prædicto
„ D. Galeaz propter gravitates, & adverſitates, quas dictum Commune, & homines
„ ſubſtinuerunt à D. Marchione, ac tenuitatem & paupertatem, in qua dictum Commune, & homines ſunt, prout prædicto
„ Excelſo D. Galeaz ſatis eſt notum, uſque
„ ad decem annos, vel ſaltem uſque ad tantum tempus, quod æquum & juſtum videbitur prædicto Excelſo D. Galeaz; & quod
„ ſolvere habeant annuatim per duos terminos florenos mille, videlicet florenos quinque centum ad Feſtum S. Martini, & alios
„ florenos quinque centum ad Paſcha, ultra
„ quem cenſum dictus D. Galeaz, & heredes
„ ſui ab ipſo Communi, & hominibus nihil
„ petere poſſit.

Reſponſio Domini facta ſuper primo Capitulo ſupraſcripto, &c.

„ Super primo Capitulo. Placet nobis, &
„ volumus, Commune, & homines Caſalis
„ gratiosè facere exemptos, liberos, & immunes ab omnibus, & quibuſcumque oneribus hinc ad annum unum proximè ventu-
„ rum, ſicut fecimus illos de Valentia fi-
„ deles & devotos ſubditos noſtros dilectos;
„ diſponentes ulterius dicto anno tranſacto
„ prædictos Commune, & homines de Caſali
„ taliter tractare, quod de nobis poterunt me-
„ ritò contentari.

„ Item, quod de damnis aliquibus factis
„ per D. Marchionem, vel ejus Officiales ali-
„ quibus de Caſali in domibus, ſediminibus,
„ vel aliquibus aliis rebus, Commune, & ho-
„ mines Caſalis non poſſint moleſtari, vel in-
„ quietari ab ipſis, vel aliquo ipſorum, qui-
„ bus damnum datum, vel factum eſſet, nec
„ prædictus Excelſus D. Galeaz permittat
„ ipſos Commune, & homines Caſalis inquietari & moleſtari; ſalvo, quod ſi aliquis de
„ Caſali teneret aliqua bona mobilia, & im-
„ mobilia aliquorum, quibus damnum datum
„ vel factum eſſet, quæ bona apparerent,
„ quod illa bona teneantur reſtituere illi, vel
„ illis, quibus damnum datum, vel factum
„ eſſet.

Reſponſio Domini facta ſuper Capitulo ſecundo ſupraſcripto.

„ Super ſecundo Capitulo. Placet nobis,
„ & volumus, quod omnia bona mobilia, &
„ immobilia exſtantia, quæ per aliquos de
„ Caſali detineantur, & occupentur indebitè,
„ reſtituantur illi, vel illis, ad quem, vel ad
„ quos bona ipſa dignoſcentur ſpectare de
„ Jure. Pro aliis verò, quæ Marchio feciſſet,
„ vel fieri feciſſet, nolumus Commune, &
„ ſingulares perſonas aliqualiter moleſtari.

„ Item, quod omnes homines de Caſali,
„ vel aliunde, qui habitant, & habitabunt in
„ Caſali, teneantur, & debeant ſecundum extimum ſui regiſtri, ſolvere fodra, collectas,
„ ac taleas, & omnia debita, quæ dictum
„ Commune, & homines Caſalis aliquibus
„ dare debent, & ſolvere, & de cetero habebunt, vel continuabunt cum Communi, &
„ aliis hominibus Caſalis. Et ad hoc prædictus Excelſus D. Galeaz ipſos cogi facere
„ teneatur.

Reſponſio Domini facta ſuper Capitulo tertio ſupraſcripto, &c.

„ Super tertio Capitulo. Non eſſet conve-
„ niens, quod illi, qui hactenus ſteterunt ex-
„ trinſeci, & expulſi de Terra Caſalis, ad
„ onera præteriti temporis teneantur; ſed
„ benè volumus, quod omnes Terrigenæ, qui
„ Terram Caſalis ſub noſtro dominio habitabunt, teneantur ſolvere omnia fodra, col-
„ lectas, taleas, & alia onera, quæ per dictum Commune Caſalis, quandocumque imponi continget.

„ Item, quod omnia bona, & ſingulares res
„ hominum de Caſali, quæ detinentur per dictum Marchionem, vel Officiales ſuos, Ter-
„ ras, & poſſeſſiones liberè dictus D. Galeaz
„ teneatur, & debeat facere reſtitui illis perſonis, & hominibus, quibus dictæ poſſeſſiones, & Terræ, ac bona fuerint ablata.

Reſponſio Domini facta ſuper Capitulo quarto infraſcripto, &c.

„ Super quarto Capitulo. Placet nobis, &
„ volumus, unicuique reſtitui facere id, quod
„ ad ſe de jure ſpectabit. Illa verò, quæ ad
„ Marchionem Montis-ferrati quoquo modo
„ de jure ſpectarent, ad nos volumus pertinere.

„ Item,

Digitized by Google

„ Item, quod Crimen læſæ Majeſtatis, pro-
„ ditionis, homicidii, adulterii, & violenriæ
„ mulierum, ſtratæ ruptæ, & furti, & pœnæ
„ ex ipſis criminibus procedentes pertineant,
„ & ſint prædicti D. Galeaz. Omnia autem
„ alia crimina, & pœnæ ex ipſis criminibus
„ procedentes, ſint & pertineant ad Commu-
„ ne, & ad homines Caſalis, quæ pœnæ im-
„ poni debeant ſecundùm Statuta Communis
„ Caſalis, & ipſis Statutis deficientibus ſecun-
„ dùm Jus commune.

Reſponſio Domini facta ſuper quinto Capitulo ſupraſcripto, &c.

„ Super quinto Capitulo. Placet, ſalvo quod
„ ultra contenta in dicto Capitulo volumus,
„ quod omnes pœnæ impoſitæ, & condemna-
„ tiones factæ propter commiſſa in perſonas
„ Officialium noſtrorum, & famulorum ſuo-
„ rum, ad Cameram noſtram debeant applicari,
„ quia ſic ſervatur in omnibus aliis Civitati-
„ bus, & Terris noſtris.

„ Item, quod prædictus Magnificus D. Ga-
„ leaz teneatur & debeat toto ſuo poſſe, quam
„ citius ei videbitur, ſic facere cum effectu,
„ quod Caſtrum, & Roccam, quam D. Mar-
„ chio habet in Caſali, & omnia Caſtra, &
„ Terræ circumſtantes, & circumſtantia loco
„ Caſalis, quæ, & quas dictus D. Marchio
„ tenet, reducantur ad juriſdictionem, & pro
„ juriſdictione dicti D. Galeaz.

Reſponſio Domini ſuper ſexto Capitulo ſupraſcripto.

„ Super ſexto Capitulo. Placet nobis, &
„ volumus ad recuperationem Caſtri, & Roc-
„ chæ Caſalis, & omnium Caſtrorum, & Ter-
„ rarum, de quibus fit mentio in dicto capi-
„ tulo, intendere toto noſtro poſſe pro evi-
„ denti commodo, & honore noſtro, & dictæ
„ Terræ Caſalis.

„ Item, quod ſi contigerit, prædictum Ma-
„ gnificum D. Galeaz habere Caſtrum, & Roc-
„ cam Caſalis, & vellet alias fortilitias face-
„ re, quæ nunc ſunt, quod homines Caſalis
„ ſint exempti, & Commune realiter & per-
„ ſonaliter ab opere, quod in dictis Caſtro,
„ & Rocchetta prædicto Magnifico D. Galeaz
„ facere contigerit.

Reſponſio Domini ſuper ſeptimo Capitulo ſupraſcripto.

„ Super ſeptimo Capitulo. Si contigerit,
„ nos aliquid facere de contentis in dicto Ca-
„ pitulo, faciemus taliter, quod Commune,
„ & homines Terræ Caſalis non habebunt ju
„ ſtam materiam conquerendi.

„ Item, quod nullus de Caſali occaſione
„ alicujus debiti, quod alicui dare deberet,
„ poſſit citari extra juriſdictionem Caſalis.

Reſponſio Domini ſuper octavo Capitulo ſupraſcripto.

„ Super octavo Capitulo. Placet, quia ſic
„ ſervamus in omnibus aliis Civitatibus, &
„ Terris noſtris. In nobis tamen poteſtate re-
„ tentâ faciendi, prout nobis in caſibus oc-
„ currentibus expedire videretur.

„ Item, quod omnes de Caſali exiſtentes
„ carcerati in locis prædicti D. Galeaz, præ-
„ dictus D. Galeaz faciat ipſos liberè rela-
„ xari.

Reſponſio Domini facta ſuper nono Capitulo ſupraſcripto.

„ Super nono Capitulo. Pro eo, quod ad
„ nos ſpectet, ſumus contenti, quod dicti
„ carcerati liberè relaxentur. Pro eo verò,
„ quod ſpectaret ad aliquos ſtipendiarios no-
„ ſtros, placet nobis, quod Officiales noſtri
„ tractent cum ſtipendiariis ipſius, quod dicti
„ carcerati meliori modo quo fieri poterit li-
„ berentur.

„ Item, quod omnes ſtipendiarii de Terris
„ ſingularibus D. Marchionis exiſtentes Caſa-
„ li, poſſint, & debeant liberè & impunè a
„ loco Caſalis ſe ſupportare. Dummodo illos
„ omnes confinatos, quos habet D. Marchio
„ in Monte-ferrato, & omnes aliæ perſonæ
„ de Caſali, quæ ſunt in Monte-ferrato, &
„ detinentur in locis D. Marchionis, & omnia
„ alia bona hominum de Caſali, & quæ ho-
„ mines de Caſali habent in locis D. Marchio-
„ nis, liberè relaxentur, ita & taliter, quod
„ impunè poſſint venire Caſale.

Reſponſio Domini ſuper decimo Capitulo ſupraſcripto.

„ Super decimo Capitulo. Placet.

„ Item, quod dictus D. Galeaz non poſſit,
„ nec debeat ullo tempore, locum, Terram,
„ & homines Caſalis, nec etiam ſui heredes,
„ aliquo jure, vel cauſa, ullo genere aliena-
„ tionis in alium transferre, ſed perpetuò di-
„ ctum locum, & juriſdictionem Caſalis ad
„ ſuam, & ſub ſua juriſdictione, & heredum
„ ſuorum tenere ſub conventionibus prædictis;
„ quas conventiones prædicti Sindici nomine
„ dicti Communis prædictæ Magnificæ Domi-
„ nationi dicti D. Galeaz petunt & requirunt
„ de gratia ſpeciali ſibi fieri & concedi per
„ dictum D. Galeaz, & heredes ſuos, maximè
„ in tantum, quantum veſtræ Dominationi
„ videbitur æquè & juſtè.

Reſponſio Domini ſuper undecimo Capitulo ſupraſcripto.

„ Super undecimo Capitulo. Placet.

„ Item cum ſatis ſit notum prædicto D. Ga-
„ leaz, quod Commune, & homines Caſalis
„ ſint pauperes, dicti Sindici nomine quo ſu-
„ pra requirunt, quod ſic velit facere cum
„ effectu, quod in dicto loco Caſalis ſint vi-
„ ctualia neceſſaria Caſali; & quod ipſa vi-
„ ctualia faciat præſtari hominibus egenis pro
„ pretio competenti, uſque ad tempus con-
„ gruum, quod eidem videbitur convenire.

Reſponſio Domini facta ſuper duodecimo Capitulo ſupraſcripto.

„ Super duodecimo Capitulo. Providebi-
„ mus, quod Caſali erunt victualia in tanta
„ quantitate, quod unuſquiſque de eis poterit
„ habere abundanter.

L'Anno predetto, Galeazzo figliuolo di Manfredo Secondo Marcheſe di Saluzzo, ancora egli mancò della fede data al Marcheſe Giovanni dal padre, e ſi fece inveſtire da Galeazzo Viſconte di tutta la Valle Sturana.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo primo, del meſe d'Aprile, il Conte Lucio di Lando con cinquanta mila fiorini ſi conduſſe col Marcheſe Giovanni per quattro meſi, cioè Maggio, e i ſeguenti, per far guerra contro Galeazzo.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo ſecondo, il Marcheſe di Saluzzo richieſto per

Amedeo Conte di Savoja a fargli l'omaggio, ricusò di farlo; ma si fece Vassallo di Bernabò Visconte: & in questa discordia, Bernabò mandò nel Piemonte cinque cento lancie Italiane contro Amedeo. Perlochè esso Amedeo mandò Gaspardo di Monte maggiore, Cavaliere, Vassallo suo, a dolersi col predetto Barnabò, dal quale non potè avere altra risposta, solo che dovesse dire al Conte Amedeo, che fra pochi giorni Galeazzo Visconte suo fratello aveva deliberato di mandare a mettere il campo in Asti, e che pigliando la detta Città, come sperava, saria bisogno, che il Conte di Savoja, co i suoi andassero a stare oltre i monti. Questa ambasciata fece molto dubitare Amedeo, e gli diede gran paura & affanno, nè dopo lunghi varj pensieri e discorsi vi conobbe altro rimedio, solo mettere il Pontefice in sospetto contro Bernabò, e Galeazzo Visconte. E per questo mandò uno de' suoi a Papa Gregorio XI. il quale poichè gli ebbe narrato la comminazione, che aveva mandato a fare Bernabò Visconte ad Amedeo, gli soggiunse, che quando Sua Santità non fosse bene avertita, Galeazzo Visconte pigliava la Città d'Asti, & anderia poi a Genova a farsi Signore di essa Città, & avendo questi due passi, per li quali e per mare e per terra i luoghi della Chiesa si potevano soccorrere, mireria poi a infestarli. Et in un medesimo tempo, senza scoprire le predette cose al Marchese Giovanni, mandò da lui in Asti a fargli intendere, che volentieri parlerebbe con lui di cose ben' importanti, e che erano in beneficio suo. Il Marchese a questo fece risposta, che in breve anderia al luogo suo di Chivasso, dove delibereria quanto gli paresse di fare, e così fra alquanti giorni vi andò. Amedeo intesa la venuta sua a Chivasso, mandò molte volte un suo Scudiere a richiederlo, che volesse andare al luogo di Rivole della Diocesi Taurinense, nel Castello, dove gli aveva fatto apparecchiare, perchè desiderava molto di parlargli presenzialmente. Onde il Marchese ripensando le cagioni, le quali potessero indurre esso Conte a richiedere tanto sollecitamente l'andata sua a Rivoli, nè sapendo per alcuna congiettura imaginarle, mandò Bogeri della Sala suo Segretario dal Conte Amedeo ad investigarle, prima che si volesse mettere in camino. Pur poco operò, poichè il Conte non volle scoprirsi con lui. Anzi fece istanza, che scrivesse al Marchese Giovanni, esortandolo a trovarsi a parlamento con esso Conte. Dove il Marchese vedute le lettere del Segretario suo, deliberò di sodisfare alle richieste del predetto Amedeo; e non ostante che egli fosse alquanto infermo, andò da lui a Rivoli, e conduse seco Petrino, e Bartolomeo di San Giorgio Conte di Biandrà, Enrico di Cereseto, Giovanni Braida, Marcone di Bremide, Bertolotto di Trino, e molti della Corte sua, dove fu onoratamente raccolto dal detto Conte. Il quale essendo al parlamento con lui, gli replicò quanto gli aveva mandato a dire per lo Scudiero suo, e non facendogli alcun motto delle comminazioni, che gli aveva mandato a fare Bernabò Visconte, e della paura, ch'egli aveva, gli disse, che se voleva allegarsi con lui, e promettergli di non far pace, senza consentimento e voler suo, romperia la guerra a Bernabò, e Galeazzo Visconte, con condizione che le Terre, le quali si guadagnerebbero per le genti sue, o fossero naturali del dominio di Monferrato, o altrimenti, dovessero essere sue in solidum, e che di quelle, che si acquistarebbero per le genti di esso Marchese, ne avesse le due parti. Al Marchese, al quale non era pervenuta notizia, che Galeazzo Visconte facesse alcun' apparato di guerra per andargli ad espugnare la Città d'Asti, parve tal dimanda assai fuor di ragione, e l'altre condizioni essere fuor dell'onesto; e però non gli volle consentire. Anzi si partì da Rivoli senza altra risoluzione, e se ne venne a Vulpiano, dove essendo giunto, il Conte, il quale ancora non era senza paura e dubbio, che Bernabò, e Galeazzo Visconti non mandassero ad effetto le comminazioni fatte per Bernabò, non lasciò di sollecitare, che il Marchese Giovanni mandasse da lui uno de' suoi, per liquidare le dette richieste. Il che esso Marchese non volle fare, perchè conobbe, che il Conte Amedeo volendo difenderfi copertamente, e per via indiretta, fece praticarlo e richiederlo d'andare a parlare con lui.

L'Anno predetto MCCCLXXII. il predetto Marchese essendo gravato d'infermità, nel Castello di Vulpiano, fece il testamento suo, pel quale instituì erede della Baronia, e Marchesato di Monferrato Secondotto suo figliuolo primogenito, & oltre di ciò instituì suoi eredi nella Città, Castello, e distretto d'Asti, e luogo di Monte-vico, i quali egli possedeva, Ottone figliuolo del Duca Enrico di Brunsveich, Secondotto, Giovanni, Teodoro, e Guglielmo suoi figliuoli per indiviso, & eguale porzione, sustituendo l'uno all'altro; ordinando ad essi suoi figliuoli, de' quali al tempo della morte sua Teodoro terzogenito non eccedeva l'età d'otto anni, in tutore e curatore il memorato Ottone Duca di Brunsveich, con amplissima bailia e facoltà di reggere lo Stato, per finchè ognuno di essi figliuoli fosse arrivato all'età di anni venticinque, come più diffusamente si contiene nell' originale testamento, rogato da Giacomo Capella di Livorno Notajo del predetto Sig. Marchese Giovanni, il cui tenore è questo.

„ IN nomine Domini amen, Anno nativi-
„ tatis ejusdem MCCCLXXII. Indictione
„ decima, die Martis nono mensis Martii,
„ Actum in Castro Vulpiani, in Camera
„ Cubiculari infrascripti D. Marchionis. Præ-
„ sentibus testibus ad hoc vocatis specialiter,
„ & rogatis, Venerabil., & sapientibus Vi-
„ ris D. Francisco Merzario de Montevico
„ decretorum Bacchalario, Canonico Astensi,
„ Vicario, Magistris Galvagno Maglano de
„ Cherio, Balengioto Nafeto, Hugone de Albi-
„ nis de Monte-calerio, Sato de Ascleriis de
„ Pontesturiæ Physicis, Nobilibus Viris Petri-
„ no filio Bartholomæi de S. Georgio ex Co-
„ mitibus de Blandrato, Uberto filio Bauduí-
„ ni de Rocchetta ex Marchionibus Incisæ,
„ Joanne filio quondam Franciſci de Braida ex
„ Dominis Montilii, Antonio Amedei de Cla-
„ vasio Scutiferis, & Bartholotto de Ferra-
„ riis de Tridino Cancellario præfati D. Mar-
„ chionis. Quorum præsentis Illustris Prin-
„ ceps, & D. D. Joannes Marchio Montis-ferra-
„ ti Imperialis Vicarius, filius quondam Ilu-
„ stris Principis, & D D. Theodori excel-
„ lentiſs. Imperatoris Græcorum Porphyro-
„ geniti Marchionis Montis-ferrati, dudum
„ provida discretione, & sancta devotione
„ præcogitans, & mente revolvens illud
„ Evangelicum; *Vigilate, quia nescitis diem,*

„ *neque*

„ *neque horam*, ſuum ordinavit teſtamentum,
„ & per Gulielmum Bavam de Grazano dictum Bergeri Cancellarium ſuum ſcribi fecit, quamvis ipſum teſtamentum in formam
„ publicam nondum recipi, tradi, vel redigi, per Notarium publicum præcepiſſet.
„ Et ideo in teſtium præfatorum præſentia, annuente Auctore ſoſpitatis, mente, cordeque ſanus, & compos, quamvis corporis
„ infirmitatem perpeſſus, in ejus manibus habens & tenens ſcripturam clauſam, ſuoque
„ ſigillatam ſigillo, in qua ejus teſtamentum,
„ & voluntatem ultimam, manu dicti Bogeri
„ aſſeruit fore deſcriptum, & deſcriptam, petito me Jacobino de Capella de Liburno
„ Notario publico, & Cancellario ſuo, ſcripturam ipſam ſic clauſam mihi tradidit atque
„ dedit. Dicens ore proprio: ego ordino,
„ condo, & facio meum teſtamentum, ultimam voluntatem, prout in præſenti ſcriptura clauſa & ſigillata deſcriptum eſt, quod
„ valere, tenere, & omnem roboris firmitatem habere volo, præcipio, & jubeo omni
„ jure, modo, & forma, quibus melius &
„ efficacius fieri poteſt. Deinde juſſit ſuprascribi nomina dictorum teſtium eorum
„ manibus, & ſcripturam ipſam eorum ſigillis
„ coram ſigillari; excepto quod Joannes de
„ Montilio non ſe ſubſcripſit, neque ſigillavit. Quam ſcripturam, ſeu quod teſtamen-
„ tum in ſcriptis aperiri debito modo præcepit per Illuſtrem Conſanguineum ſuum
„ D. Ottonem Ducem Brunſvicenſem, ſeu
„ cum ejus voluntate, videlicet quintadecima
„ die, poſtquam ipſum D. Marchionem contingeret ab hoc ſeculo tranſmigrare. Mandans & præcipiens mihi jam dicto Notario,
„ ut contenta in dicta ſcriptura, ſeu in dicto
„ teſtamento in ſcriptis tradam in formam publicam, & de ipſis conficiam publicum Inſtrumentum.

„ Quapropter Anno Nativitatis Domini
„ MCCCLXXVI. Indictione decimaquarta, die Dominica vigeſima ſeptima menſis Ja-
„ nuarii, in Civitate Aſtenſi in Palatio habitationis Illuſtrium Dominorum Secundiot-
„ tonis Marchionis Montis-ferrati, & Ottonis
„ Ducis Brunſvicenſis, præſentibus teſtibus
„ ad hoc vocatis ſpecialiter, & rogatis, Sapientibus Viris D. Ottolino de Ghiſalbertis
„ de Montebarucio, Frailino Guarleta de Aſt, Antonio de Silveſtro de Corgnato Le-
„ gum Doctoribus, Stephano de Ceteſeto Juriſperito Vicariis, Egreg., & Nobilibus
„ Viris Yſnardo Marchione Maleſpinæ, Nicolello ex Dominis Cavagnolii, Simone ex
„ Dominis Gabiani, Dominico ex Dominis
„ Montilii Conſiliariis, Bonifacio de Rocchetta ex Marchionibus Inciſæ, Antonino
„ ex Dominis Gabiani, Bartholomæo ex Dominis Montilii, Antonio ex Dominis Montaboni Scutiferis prædicti D. Marchionis,
„ Albertono de Prato de Montecalvo, & pluribus aliis.

„ Quorum præſentiâ Illuſtris Princeps D.
„ Otto Dux Brunſvicenſis Gubernator, & adminiſtrator, ac tutor Illuſtris D. Secundiottonis Marchionis Montis ferrati, necnon
„ Joannis, Theodori, & Gulielmi fratrum
„ ipſius D. Marchionis. Volens teſtamentum,
„ ſeu ſcripturam, in qua deſcriptum eſt teſta-
„ mentum Illuſtris D. Joannis Marchionis
„ Montis-ferrati quondam piæ venerabiliſque
„ memoriæ aperire, & modo debito publica-
„ re, ut voluntas ipſius D. Teſtatoris adim-
„ pleatur, quam prius hoc facere nequiverit
„ grandibus aliis præpeditus, convocavit te-
„ ſtes, qui ſupraſcripſerunt, & ſigillaverunt
„ ſcripturam teſtamenti prædicti. Ex quibus
„ Magiſtri Galvagnus, & Santus Phyſici, Petrinus de S. Georgio, Ubertus de Rocchet-
„ ta, Antonius Amedei, Joannes de Montilio, & Bertholottus de Tridino. Alii tres
„ non potuerunt intereſſe propter unius mortem, & aliorum remotam abſentiam; conſtituti in præſentia præfati D. Ducis, & te-
„ ſtium prædictorum, recognoverunt dictam
„ ſcripturam, ac ſigilla, & ſupraſcriptiones
„ eorum, proteſtantes & confitentes, ipſam
„ eamdem fore ſcripturam, in qua prædictus
„ Illuſtris D. Joannes Marchio quondam ſuum
„ fore deſcriptum aſſeruit teſtamentum, &
„ quam ipſi teſtes ſuis manibus ſupraſcripſe-
„ runt, ac ſuis ſigillis, ut præmittitur, ſigillarunt. Necnon, & Bogeri Cancellarius
„ prædictus ſimiliter ibi præſens dixit & confeſſus fuit, ipſam eamdem fore ſcripturam,
„ quam de mandato prædicti D. Marchionis
„ quondam propria manu ſcripſit.

„ His ſiquidem ſic peractis, teſtamentum
„ ipſum per me Jacobinum de Liburno Notarium infraſcriptum, in præfatorum Domi-
„ norum Secundiottonis Marchionis, & Otto-
„ nis Ducis, & Vicariorum, Conſiliariorum,
„ Scutiferorum, & Nobilium teſtium prædictorum præſentia, apertum, lectum, & di-
„ vulgatum, & publicatum fuit, cujus tenor
„ de verbo ad verbum ſequitur, ut infra.

„ In nomine Patris, & Filii, & Spiritus
„ ſancti, Amen, & Sanctæ glorioſæ Virginis
„ Mariæ, Sancti Michaëlis, Sancti Joannis
„ Baptiſtæ, & Sanctæ Catharinæ Virginis,
„ & totius Curiæ cœleſtis, Amen. Quoniam
„ imbecillitas compoſitionis humanæ, dum peregrina vehitur per tenebras hujus ævi, li-
„ cet in ejus vanis proſperitatibus glorietur,
„ tamen ſic aſſiduis morſibus, anguſtiis, &
„ languoribus inviſibilibus corroditur & torquetur, quod demum, & plerumque repente cogitur ingredi finem mortis, quæ
„ ipſorum proſperorum fallacem gloriam turpiter abjicit & proſternit; cum nihil ſit ipsâ
„ morte certius, & nihil incertius ejus horâ.
„ Igitur Illuſtris & Magnificus D. D. Joannes Marchio Montis-ferrati, &c. ſanus
„ mente, licet corporalibus aliquibus paſſionibus urgeatur, ſciens ſe fore hujuſmodi
„ periculis circumdatum, & ad conſpectum
„ juſti Judicis de hoc ſeculo tranſiturum; voluit ſaluti ſuæ animæ providere, & ſuam
„ bonorum & rerum diſpoſitionem per hanc
„ ejus ultimam voluntatem, & per præſens
„ teſtamentum nuncupativum ſine ſcriptis,
„ facere ſtuduit, ac condidit in hunc modum. In primis quidem, ante omnia devo-
„ to & compuncto corde recommendavit animam ſuam Deo altiſſimo Creatori, & Redemptori ſuo. Item elegit. Item legavit.
„ In nomine Domini amen. Item ad exonerationem animæ ſuæ, & ut cuilibet ab ipſo
„ D. Marchione recipere, vel habere debenti
„ qualitercumque de jure poſſit fieri ſatisfactio debita, & condigna. Ipſe D. Marchio
„ totum ejus Marchionatum, & omnia &
„ ſingula Caſtra, loca, bona, & jura ſua, deponit, & ponit, & poſuit in manibus San-
„ ctiſſ. D. D. N. Papæ Gregorii, tamquam
„ Domini ſui, & Vicarii Jeſu Chriſti. Et tam

„ de

„ de ipſo Marchionatu, quàm caſtris, locis, bonis, & Juribus ſuis, ſe ex nunc ſpoliavit & denudavit, omnia dimittens in manibus dicti D. N. Papæ, videlicet, tali modo, per dictum D. N. Papam deputentur & ordinentur duo Cardinales, qui audiant in Avinione quaſcumque perſonas tam inobedientes, & rebelles dicto Domino, quàm ſibi obedientes & fideles de omnibus & ſingulis petitionibus, querelis, & requiſitionibus, quas uſque ad unum annum proximum poſt deceſſum dicti Marchionis immediatè ſequentem facere vel proponere voluerint. Deinde audiant, & videant jura, & rationes, & cauſas dicti Domini, & filiorum, & privilegia Imperialia, & alias probationes opportunas; poſtea judicent, & cognoſcant infra tempus dicti anni, quid ſit juſtum. Et ipſorum ſententia, & cognitio executioni mandetur per dictum D. N. in cujus manibus jam ſunt omnia bona dicti D. Marchionis. Et ut pro modica ſumma non graventur, petere volentes de itinere Avinionem, contentatur ipſe D. Marchio, quod dicti duo Cardinales ſubſtituant unam ſufficientem perſonam pro eis in partibus dicti Marchionatus, & in Aſt, quæ illam eamdem poteſtatem, & auctoritatem habeat in omnibus cauſis & caſibus, quam ipſi DD. Cardinales habebunt, ad audiendum quaſcumque perſonas, petere volentes uſque ad ſummam florenorum centum pro quolibet, vel ab inde infra. A ſumma verò florenorum centum ſupra teneatur quilibet petere volens, petere in Avinione coram dictis DD. Cardinalibus, tali etiam modo, quod quilibet petens ubicumque petat, teneatur ſatiſdare de ſtando juri, & de ſtando ad pœnam talionis; ut ſi injuſtè peteret, non lætetur de gravamine fruſta facto. Poſt verò finem dicti anni, teneatur dictus D. N. Papa dictum Marchionatum, & omnia Caſtra, bona, loca, & jura prædicta reſtituere, relaxare, dimittere, & liberare filiis dicti Domini, & ſui hæredibus infraſcriptis; exceptis tamen illis bonis, quæ per ſententias prædictorum adjudicaret, vel dari mandaret aliquibus petentibus, prout ſupra; & ex nunc, prout ex tunc, ipſe D. Marchio finito dicto anno, dictam depoſitionem, ſpoliationem, & denudationem factam de prædictis omnibus, in manibus dicti D. N. Papæ, revocat, & annullat, et filiis ſuis infraſcriptis per modum infraſcriptum applicat, & reducit in totum, præterquam in his dumtaxat, de quibus per dictos DD. Cardinales, vel ſubſtituendos ab eis, ut ſupra, ſententia proferetur contra eum. Requirit autem dictus D. Marchio dictum D. N. Papam, quod ad prædicta omnia dignetur eligere, & deputare DD. Cardinales Peneſtrinum, & Novelletti, ſi ſibi placet; & ſi ei non placet, alios duos, qui Sanctitati ſuæ placeant, & ſint grati. Item cum S. D. N. Papa Urbanus quondam bonæ memoriæ, cujus animam habeat omnipotens, ore proprio conceſſerit, & gratiam faciendo diſpenſaverit cum ipſo D. Marchione pro eo ſpecialiter, quod dictus Marchionatus eſt ſub diverſis Diœceſibus, & Epiſcopis, quod pro ejus incertis male habitis & ablatis poſſit ipſe D. Marchio facere, & dotare in ſuo Marchionatu prædicto, Monaſterium unum de A B C D E

„ Fratribus duodecim, inter quos ſint Sacerdotes octo, qui continuis temporibus celebrent Miſſas, & alia Divina obſequia, in remedium animæ dicti Domini: Requirit idem D. Marchio prædictum D. N. Papam Gregorium, quod dignetur dictam conceſſionem, & gratiam, & diſpenſationem confirmare & renovare. Et voluit, & ordinavit, quod dictum Monaſterium fieri & ædificari debeat, in recompenſationem & ſatisfactionem incertorum ſuorum de Fratribus duodecim, prout ſupra, ſub illa Regula, & Ordine, quo dictus D. Papa diſponet. Qui Fratres teneantur ſemper in ſexta Feria jejunare, & etiam in qualibet ſeptimana perpetuò in tali die, qua erit Feſtum Annuntiationis Beatæ Mariæ, & teneantur ultra horas ſolitas diei, dicere quotidie Horas, & Orationes, ſecundùm morem dicti Domini in remedium animæ ſuæ. Et non poſſint comedere de carnibus umquam in ſecunda Feria, nec in quarta Feria. Et licet dictus Dominus ſolium dicti Monaſterii facere providiſſet in Valle Sturiæ, ubi fecit plantari certos arbores; tamen, quia poſſet periculum importare, voluit & ordinavit, quod illud ſolium vendatur, vel permutetur, & quod alibi ædificetur in Marchionatu prædicto, ubi melius videbitur dicto Domino noſtro. Et quod per ipſum Dominum noſtrum deputentur reditus neceſſarii pro ſubſtentatione vitæ dictorum Fratrum duodecim, & etiam aliarum duarum vel trium perſonarum, quæ ſuperſint negotiis dicti Monaſterii, ſicut dicto D. N. Papæ videbitur expedire, quos reditus emi faciat dictus D. N. per heredem dicti Domini infraſcriptum. Ad conſtructionem verò dicti Monaſterii, & Eccleſiæ, & ædificiorum ipſius, ordinavit & reliquit dictus D. Marchio florenos ſex millia ex illis, pro quibus habet in pignore Civitatem Albæ, & locum Montis-vici. Vult autem ipſe D. Marchio, quod quilibet ex ipſis duodecim Fratribus habeat ſtantiam per ſe diviſam & ſeparatam, videlicet cameram, & recameram, & hortum, vel jardinetum parvum; alia ſint omnia communia inter ipſos. Item cum idem D. Marchio ſupplicaverit dicto D. N. Papæ de menſe Novembris proximè præterito, in hæc verba: Exponit Sanctitati Veſtræ devotus Orator, videlicet Joannes Marchio Montis-ferrati, quod in locis ſubſcriptis ſunt certi Prioratus, videlicet in Villa Cavagnolii Diœceſis Vercell. Prioratus Sanctæ Fidis, ſubjectus Abbatiæ Monaſterii Conchu. Bathen. Diœceſis Ordinis S. Benedicti, qui Prioratus eſt ſolitus gubernari per unum Priorem cum duobus Monacis.

„ Item in Monaſterio Rocchæ Diœceſis Vercellen. eſt alius Prioratus, ſub vocabulo S. Mariæ, dependens & immediatè ſubjectus Abbatiæ Caſæ-Dei, Diœceſis Claremonten. Ordinis prædicti, qui etiam Prioratus eſt ſolitus gubernari per unum Priorem.

„ Item in loco Clavaxii Diœceſis Hipporegien. eſt conſtructa quædam Capella ſub vocabulo Sancti Michaëlis, dependens à Monaſterio Sancti Michaëlis de Cluſa, dicti Ordinis, Diœceſis Taurinen. quæ Capella gubernatur per unum ex Monacis Monaſterii antedicti.

„ Item in dicto Marchionatu eſt quidam Prioratus, ſub vocabulo Sanctæ Mariæ, nuncupatæ de Cræta, dictæ Diœceſis Ver-

„ cel-

„ cellen. Ordinis S. Auguſtini, & habitus ſupe-
„ rioris cotæ lineæ, dependens à Præpoſitura
„ Eccleſiæ Vezolani, Diœceſis prædictæ, ſolitus
„ gubernari per unum Priorem, & duos Cano-
„ nicos Regulares; quodque Marchio prædi-
„ ctus in augumentationem Divini cultus, &
„ pro remedio & ſalute animæ ipſius, & etiam
„ prædeceſſorum ſuorum, dotare vult Priora-
„ tum dictæ S. Fidis pro ſubſtentatione trium
„ Monacorum in perpetuum, ultra numerum
„ conſuetum, & ſuperius deſcriptum. Prio-
„ ratum verò prædictum de Roccha dotare
„ vult ſimiliter pro quatuor Monacis. Dictam
„ vero Capellam de Clavaxio dotare vult pro
„ uno Priore, & pro tribus Monacis. Dictam
„ verò Eccleſiam Sanctæ Mariæ de Creta do-
„ tare vult pro tribus Canonicis Regularibus
„ ultra numerum ſolitum, ita, & taliter,
„ quod dicti Monaci, & Regulares Canonici
„ augumentati teneantur, & debeant eſſe Sa-
„ cerdotes, & celebrare aſſiduè, niſi juſta
„ cauſa ceſſante, pro animabus dicti Marchio-
„ nis, & Prædeceſſorum. Et in caſu, quo di-
„ cti Monaci, & Regulares Canonici non eſ-
„ ſent idonei, & converſationis honeſtæ,
„ quod Superiores ipſorum locorum teneantur ipſos Monacos removere ad requiſitionem Marchionis prædicti, & ſucceſſorum à
„ locis prædictis, & alios idoneos loco ipſorum amotorum ſubrogare; maximè cum
„ loca prædicta ſint vicina Terris inimicorum
„ dicti Marchionis: quare pro parte dicti Marchionis eidem Sanctitati humiliter ſupplicatur, quatenus dotandi Prioratus, & Eccleſias prædictas, & ſub modo prædicto dignetur eadem Sanctitas ex certa ſcientia,
„ & de gratia ſpeciali dicto Marchioni concedere licentiam ſpecialem cum non obſtantibus, & clauſulis opportunis. Iterato idem
„ Marchio ſupplicat dicto D. N. pro remedio,
„ & ſalute animæ ſuæ, ut dignetur facere
„ ſibi gratiam ſupradictam. Et pro dotatione
„ prædicta voluit, & ordinavit, ut infra.
„ Videlicet, quod pro dotatione dictorum
„ trium Monacorum augendorum dictæ Ec-
„ cleſiæ Sanctæ Fidis, & pro dotatione unius
„ Prioris, & trium Monacorum augendorum
„ dictæ Capellæ S. Michaëlis, dentur & ad-
„ judicentur omnes domus, poſſeſſiones, res,
„ & bona, quæ fuerant quondam Petri de
„ Septimo, quæ ſunt in Villa, Burgo, &
„ poſſe Clavaxii, & quæ ſunt ipſi Domino
„ diutius per ſententiam confiſcata, quæ poſ-
„ ſeſſiones ſunt modia CLX. vel circa, &
„ domus ſunt quatuor pulcræ, & area una
„ magna. Et pro dotatione dictorum quatuor
„ Monacorum augendorum Prioratui prædi-
„ cto della Roccha, dentur & adjudicentur
„ omnes domus, poſſeſſiones, res, & bona
„ exiſtentia in Montebello, & in poſſe dicti
„ loci, quæ fuerunt quondam Petrini de Al-
„ cherio de Caſtello, quæ ſunt ipſius Domini
„ Cameræ devoluta. Et pro dotatione dicto-
„ rum trium Canonicorum augendorum Ec-
„ cleſiæ S. Mariæ de Creta, dentur & aſſignen-
„ tur modia triginta ſex poſſeſſionum exiſten-
„ tium in Tridino, quas tenebat Blaxius
„ Moycius quondam, cui præfatus Dominus
„ eas conceſſerat uſque ad ejus beneplacitum.
„ Et hoc ita & taliter, quod in caſu quo
„ prædicta non ſufficerent ad dotationes præ-
„ dictas, addit reditus ſibi pertinentes de
„ Molendino Gamanellæ Montisbelli. Et ex
„ nunc, prout ex tunc, idem D. Marchio dat
„ & aſſignat prædicta per dictum modum pro
„ dotationibus prædictis. Et ſi quid deficeret
„ ad dotationem prædictam, quod non cre-
„ dit, teneatur ejus heres infraſcriptus ſup-
„ plere uſque ad ſufficientiam idoneam &
„ condignam.

„ Item voluit & ordinavit, quod de redi-
„ tibus dicti Domini, Terrarum Donearum
„ Marchionatus ſui, dentur, & capiantur
„ omni anno floreni quinquecentum, qui con-
„ vertantur, & dividantur in conſervationem
„ & reparationem omnium Eccleſiarum, &
„ Hoſpitalium, Monaſteriorum, Terrarum
„ Donearum dicti Marchionatus in remedium
„ animæ ſuæ. Ad quod executioni mandan-
„ dum diſponat & ordinet dictus D. N. Papa,
„ ſicut ei videbitur & placebit, duos, vel
„ tres de fidelibus dicti Marchionatus.

„ Item voluit & ordinavit, quod de redi-
„ tibus dicti Dominii Civitatis Aſtenſis depu-
„ tentur & capiantur ante omnia libræ ter-
„ centum Aſtenſes omni menſe, quæ in re-
„ medium animæ dicti Domini dentur & di-
„ ſtribuantur amore Dei, Conventibus, &
„ Eccleſiis Aſt, in modum infraſcriptum. Et
„ illud, quod ſuperabundabit de dictis libris
„ trecentum, diſtribuatur in alias eleemoſynas,
„ & caritates amore Dei, perſonis miſerabi-
„ libus & indigentibus, vel Virginibus mari-
„ tandis, vel in alias pias cauſas, ſecundùm
„ quod dicto D. N. Papæ videbitur. Illi au-
„ tem, quibus debet prius dari omni menſe
„ de dicta ſumma librarum trecentum, ſunt
„ hi.

„ Item cum dictus D. Marchio teneatur ex
„ voto ire ad ſerviendum pro ſpatio ſex men-
„ ſium cum centum hominibus combattenti-
„ bus Eccleſiæ S. Joannis Hieruſalem de Ro-
„ des in partibus illis, & circumſtantibus,
„ voluit & ordinavit, quod heres ſuus infra-
„ ſcriptus, in caſu, quo idem D. Marchio il-
„ lud perficere non poſſit in vita ſua, tenea-
„ tur ad illud complendum & perficiendum
„ per ſe ipſum, vel per alium, ſecundùm for-
„ mam dicti voti, & ſecundùm diſpoſitionem
„ dicti D. N. Papæ.

„ Item cum idem D. Marchio teneatur ex
„ voto ire, vel mittere ad viſitandum locum
„ ſepulturæ S. Catharinæ de Monte Sinay,
„ voluit & ordinavit, quod heres ſuus infra-
„ ſcriptus teneatur, in caſu, quo non perfi-
„ ciatur per ipſum D. Marchionem, illud
„ perficere & adimplere per ſe ipſum, vel per
„ alium, ſecundùm diſpoſitionem dicti D. N.
„ Papæ, & ſecundùm quod poſſibile fuerit
„ per partes infidelium pertranſire.

„ Item cum dictus D. Marchio teneat Ca-
„ ſtrum, & locum Marcorengi, in quo putat
„ Epiſcopum, & Eccleſiam Vercellenſem ha-
„ bere debere de jure quartam partem, vo-
„ luit & ordinavit, quod dicta quarta pars
„ emolumentorum & redituum, quæ perveni-
„ ret ad Caſtrum & dominium dicti loci, de-
„ tur & dimittatur Epiſcopo Vercellenſi &
„ Eccleſiæ, vel plus, ſi plus reperiretur di-
„ ctam Eccleſiam habere debere de jure in
„ dicto Caſtro & loco. Nam pro eo quod di-
„ ctus locus eſt contiguus Terris offendenti-
„ bus dictum Marchionatum iniquè & inju-
„ ſtè, retinet dictus D. Marchio fortaliciam
„ dicti loci, pro ſervitute dicti Marchionatus,
„ ſi tamen hoc erit de beneplacito & conſen-
„ ſu dicti D. N. Papæ.

„ Item cum dictus D. Marchio teneat Ca-
„ ſtrum

Digitized by Google

„ ſtrum Vulpiani pertinens ad Abbatiam &
„ Monaſterium Fructuarienſe , quod eſt cla-
„ vis dicti Marchionatus Terrarum Canapi-
„ cii; Et cum omnes fructus , obventiones ,
„ & reditus dicti loci liberè dimittat, & re-
„ laxet Abbati , & Monaſterio ſupradicto ;
„ Supplicat idem Marchio dicto D. N. Papæ,
„ quod cum eo dignetur miſericorditer di-
„ ſpenſare, quod ipſe, & ſui heredes , & D.
„ Dux Brunſvicenſis infraſcriptus, cui dictus
„ D. Marchio dictum Caſtrum donavit, poſ-
„ ſint dictum Caſtrum , juriſdictionem, ho-
„ magium, merum & mixtum imperium ejus
„ pro ſecuritate & conſervatione Terrarum
„ ſuarum , & Marchionatus ſui , licitè per-
„ petuò retinente , dimittendo liberè dicto
„ Monaſterio reditus, fructus, & emolumen-
„ ta pertinentes, & pertinentia dicto Caſtro,
„ ita quod ipſa omnia habeant integrè ſine
„ diminutione quacumque. Et ſi ex hoc pla-
„ ceat dicto D. N. Papæ dari aliquod præ-
„ mium dictæ Abbatiæ , & Monaſterio , vo-
„ luit & ordinavit , quod ſuus heres infra-
„ ſcriptus teneatur illud facere, & largiri in
„ cambium , vel aliter, ſecundum diſpoſitio-
„ nem dicti D. N. Papæ .

„ Item cum per privilegia Imperialia idem
„ D. Marchio poſſit , & potuerit de jure im-
„ ponere ſuper ſubditos ſuos taleas , & exa-
„ ctiones , & alia onera realia & perſonalia ,
„ ſicut ex ipſorum pirivilegiorum ſerie plenè
„ patet ; Cumque idem D. Marchio non vo-
„ luntariè , ſed guerrarum neceſſitate cogen-
„ te , pro defenſione perſonarum, Terrarum,
„ & jurium ſuorum, & Marchionatus ſui, ta-
„ xaverit , & ſæpe impoſuerit fidelibus ſub-
„ ditis ſuis dicti Marchionatus certas taleas,
„ impoſitiones , & exactiones , quæ ſingulis
„ menſibus ipſi Domino perſolvuntur, & for-
„ ſitan certas alias , quæ aliter ſibi dantur ;
„ Voluit, ordinavit, & mandavit, quod ſtatim
„ infra menſes tres, poſtquam Divina miſericor-
„ dia pacem dederit, & conceſſerit dicto Mar-
„ chionatui de guerra, ſeu guerris crudelibus,
„ quas nunc habet, teneantur & debeant filii,
„ & heredes ſui infraſcripti , ipſas omnes &
„ ſingulas caſſare, tollere, quietare, remitte-
„ re, & delere, & ſolummodo in dictos ſuos
„ ſubditos illos fructus, reditus, proventus ,
„ godias, emolumenta, obventiones, pedagia,
„ fodra, honores, regalia, utilitates, commo-
„ da, & jura , habere & retinere , quæ de
„ jure, & ex antiquo, & per privilegia ſua
„ habere & retinere debent , & ſicut fiebat
„ ante guerras modernas . Et de ipſi debeant
„ eſſe contenti ; eo ſalvo, quod poſtquam de
„ jure, & per ſua privilegia poſſunt hoc licitè
„ facere , ſcilicet imponere & exigere quæ-
„ cumque vellent , & neceſſitas incumbat ;
„ abſque eo quod per hoc præſens teſtamen-
„ tum & ſcriptum fiat aliquod præjudicium
„ juri ſuo . Et factâ, ſeu habitâ dicta pace ,
„ dictus D. Marchio poſt dictos tres menſes
„ ex nunc, prout ex tunc , prædictas taleas,
„ impoſitiones , & collectas , & exactiones
„ per ipſum impoſitas , & ſuperadditas , re-
„ vocat , tollit, quittat, remittit , caſſat, &
„ delet.

„ Item , ut Omnipotens miſereatur animæ
„ dicti Domini, voluit & ordinavit dictus Do-
„ minus, quod remitti & indulgeri debeat per
„ filios , & heredes ſuos infraſcriptos , & per
„ dictum D. Ducem, & ex nunc ipſe Domi-
„ nus remittit, & indulget omnibus & ſingu-
„ lis ſubditis ſuis , qui ſunt extra gratiam
„ ſuam , occaſione alicujus proditionis , ma-
„ chinationis , vel attentationis factæ contra
„ ipſum Dominum , ſeu ſuſpicionis habitæ ,
„ ſive ſint de Marchionatu ſuo , ſive de Aſt ,
„ & diſtrictu, ſeu de aliquibus aliis Terris di-
„ cti Domini. Et ipſos omnes & ſingulos tam
„ illos de Cocchonato de Caſali, de Valentia,
„ de Fraxineto , quàm omnes & ſingulos fo-
„ renſitos de Aſt, quàm etiam alios quoſcum-
„ que reſtituit ad ſuam bonam gratiam, & bo-
„ nam voluntatem, & ad omnia bona, & jura
„ ſua, quæ reperiantur. Et hoc dummodo in-
„ fra tres menſes proxime venturos veniant
„ ad gratiam dicti Domini , vel filiorum , &
„ ad obedientiam, quam ſibi de jure facere
„ tenentur, & ſibi fidelitatem faciant , cum
„ ſecuritate per ipſos & quemlibet eorum præ-
„ ſtanda de perſeverando in legalitate, & obe-
„ dientia ſua, quæ ſecuritas præſtetur idonea,
„ & competens ad arbitrium & cognitionem
„ dicti D. N. Papæ, ſeu duorum Cardinalium
„ prædictorum.

„ Item voluit & ordinavit , quod Illuſtris
„ D. Margarita ejus filia nubat & maritetur
„ per dictum D. N. Papam cum conſilio Illu-
„ ſtris D. Eliſabet corſortis ſuæ, matris ipſius
„ D. Margaritæ , & cum conſilio Illuſtris D.
„ Ducis Brunſvicenſis , & cum conſilio ali-
„ quorum fidelium dicti D. Marchionis , cum
„ dote competenti, quæ ſibi per ſubditos dicti
„ Domini perſolvetur ; & in dicta dote, quæ
„ ſibi dabitur, eam heredem inſtituit, jubens
„ ipſam de prædicta fore contentam, & habi-
„ ta ipſa dote teneatur renuntiare omni juri
„ ſibi competenti, vel ſi quod tunc ei compe-
„ teret in Marchionatu prædicto , vel in he-
„ reditate paterna.

„ Item voluit & ordinavit , quod Illuſtris
„ Conſanguineus, & frater ſuus cariſſimus D.
„ Otto Dux Brunſvicenſis, &c. habeat omnia
„ & ſingula Caſtra , & loca, eidem alias do-
„ nata, aſſignata , & deputata per dictum D.
„ Marchionem, videlicet Caſtra, & loca Ve-
„ rolengi, Caluxii, S. Raphaëlis, Caſtagneti,
„ Vulpiani, & Brandicii, cum pertinentiis &
„ juribus ad ipſum D. Marchionem pertinen-
„ tibus in eiſdem , & ipſa omnia & ſingula
„ ſibi iterato confirmavit per præſens teſta-
„ mentum.

„ Item voluit & ordinavit, quod per dictum
„ D. N. Papam cum conſilio dicti D. Ducis,
„ qui melius novit Terras & facultates dicti
„ D. Marchionis , & dicti Marchionatus ,
„ quàm aliquis alius , dentur & aſſignentur
„ Joanni, Theodoro, & Gulielmo filiis ſuis,
„ videlicet unicuique ipſorum , certa Caſtra,
„ Terræ, loca, & Signoriæ de illis dicti Mar-
„ chionatus, quæ ſint propria & propriæ ipſo-
„ rum trium; & ita & taliter, quod quilibet
„ ipſorum habeat ſua, & ſuas per ſe in quan-
„ titate, quæ videbuntur dicto D. N. Papæ ,
„ & D. Duci prædicto . De quibus Terris ,
„ Caſtris, locis, & Signoriis teneatur quilibet
„ ipſorum recognoſcere Secundottum filium
„ primogenitum dicti Domini, & heredem di-
„ cti Domini infraſcriptum , in Superiorem ,
„ & Dominum, & ei de ipſis omnibus fideli-
„ tatem, & alia facere & præſtare, ſecundum
„ morem & naturam feudorum. Et ipſos Jo-
„ annem , Theodorum , & Gulielmum , &
„ quemlibet ipſorum in prædictis locis , Ter-
„ ris , Caſtris , & dominiis, quæ ſibi dabun-
„ tur & aſſignabuntur, ut ſupra, ſibi heredes

„ in-

Digitized by Google

„ inſtituit, tali modo quod ſi contingat, ali-
„ quem ipſorum ad ſpiritualia beneficia pro
„ moveri, pro quibus beneficiis poſſit perci-
„ pere reditus annuales uſque ad valorem qua-
„ tuor millia florenorum pro quolibet anno,
„ tota Terra, & Caſtra, loca, & dominia illi
„ ſic promoto data & aſſignata, ut ſupra, ſta-
„ tim devolvantur & revertantur ad Secon-
„ dottum heredem ſuum dicti Marchionatus
„ infraſcriptum. Si verò contingeret, duos,
„ vel tres ipſorum ad beneficia ſpiritualia
„ promoveri per modum prædictum, pro quo-
„ libet ſimili modo, Caſtra, loca, Terræ, &
„ dominia, data & aſſignata, pro ut ſupra,
„ ipſis ſic promotis, ſtatim devolvantur, &
„ revertantur ad Secondottum heredem præ- B
„ dictum infraſcriptum. Si autem contingeret,
„ aliquem prædictorum Joannis, Theodori,
„ & Gulielmi, vel duos ex eis, vel omnes
„ tres, decedere abſque filiis legitimis ex ſe
„ deſcendentibus, & ætatem teſtandi legiti-
„ mam attingentibus, ſimiliter Caſtra, loca,
„ Terræ, & dominia data & aſſignata, ut ſu-
„ pra, ipſis ſic decedentibus, ſtatim ipſo facto
„ devolvantur & revertantur ad dictum Se-
„ cundottum heredem infraſcriptum. Jubens,
„ prædictos Joannem, Theodorum, & Guliel-
„ mum, & quemlibet ipſorum de prædictis
„ ſimul cum aliis legatis infraſcriptis fore con-
„ tentos.

„ Item legavit, & reliquit prædictis D. C
„ Duci, Joanni, Theodoro, & Gulielmo æqua-
„ libus portionibus reſtam, quam habet ſuper
„ Civitate Albæ, & ſuper loco Montis-vici,
„ quæ reſta, detractis ſupraſcriptis ſex milli-
„ bus florenorum, qui jam deputati ſunt ad
„ conſtructionem dicti Monaſterii, eſt flore-
„ norum viginti millia. Et voluit & ordina-
„ vit, quod de Marchionatu prædicto per di-
„ ctum Secundottum dentur floreni ſex millia
„ prædictis D. Duci, Joanni, Theodoro, &
„ Gulielmo. Et voluit & ordinavit, quod de
„ reditibus Aſt dentur prædictis alii floreni
„ ſex millia, & ſic erunt ſuper totum floreni
„ triginta duo millia, quos prædictis D. Duci,
„ Joanni, Theodoro, & Gulielmo æqualiter D
„ legavit & reliquit, ut ſupra: tali modo,
„ quod in dictis florenis, illi ex eis, qui ſuper-
„ vivent alios ex prædictis, ſibi æqualiter ſuc-
„ cedant ad invicem.

„ Item voluit, ordinavit, & inſtituit, ac
„ reliquit in Tutorem, & Curatorem præ-
„ dictis Joanni, Gulielmo, & Theodoro, &
„ cuilibet ipſorum in omnibus ſupraſcriptis &
„ infraſcriptis præfatum D. Ottonem Ducem
„ Brunſvicenſem, ita & tali modo, quod ipſe
„ poſſit res & bona prædictorum Joannis,
„ Theodori, & Gulielmi, & cujuslibet ipſo-
„ rum in toto, vel in parte vendere, obliga-
„ re, infeudare, inveſtire, reveſtire, confir-
„ mare, & transferre, & alia omnia bona, & E
„ negotia, res, jura, emolumenta, & reditus,
„ ac obventiones quaſcumque adminiſtrare,
„ regere, donare, tranſmutare, & remittere,
„ ac merum & mixtum imperium, & juriſdi-
„ ctionem omnimodam, & gladii poteſtatem
„ exercere, & committere, & delegare, &
„ alia quæcumque facere, ſicut ei placebit ad
„ ejus liberam voluntatem. Et quod ipſi, vel
„ eorum aliquis non poſſint ſe de prædictis
„ intromittere quovis modo, quouſque perve-
„ nerint ad ætatem legitimam vigintiquinque
„ annorum pro quolibet ipſorum. Et quando
„ quilibet ipſorum attigerit ad ipſam ætatem,

„ remaneat & ſit in libertate & poteſtate ſua A
„ juridica contrahendi & adminiſtrandi. Eo
„ tamen ſalvo, quod toto tempore vitæ dicti
„ D. Ducis jubet, & vult ipſe D. Marchio,
„ quod dictus D. Dux ſit ipſorum, & cujuſli-
„ bet eorum ſuperior, & magiſter, & quod
„ poſſit de Caſtris, bonis, & rebus ipſorum,
„ dum vixerint, diſponere, & facere pro li-
„ bito voluntatis. Liberans, & abſolvens ipſum
„ D. Ducem ab inventariis, ſeu inventario-
„ rum confectione, & ab omni ratione, vel
„ computo reddendo de adminiſtratione & ne-
„ gotiatione prædictorum omnium, vel alicu-
„ jus eorum: & ex nunc idem Teſtator quæ-
„ cumque continget in prædictis, & circa
„ prædicta fieri per dictum D. Ducem, tam
„ poſt tempus & tempora dictarum tutelæ &
„ curæ, quàm ante, vult & jubet idem D.
„ Marchio valere, & plenam firmitatem ha-
„ bere, & ipſa omnia & ſingula approbat &
„ confirmat.

„ Item cum Regnum, & Civitas Saloniceu-
„ ſis, quæ per Illuſtrem quondam D. Gulielmum Marchionem Montis-ferrati donata
„ fuerunt quondam Sereniſſimo Principi D.
„ Andronico Imperatori Græcorum pro dote
„ & nomine dotis Illuſtris D. Violantis filiæ
„ dicti quondam D. Marchionis Gulielmi,
„ maritatæ in dictum D. Imperatorem, ex
„ qua idem Imperator genuit Illuſtrem Prin-
„ cipem D. Theodorum patrem ipſius Teſta-
„ toris, & filium unicum dictæ D. Violantis,
„ totaliter & immediatè de jure pertineat ad
„ prædictum D. Marchionem Teſtatorem præ-
„ dictum, filium unicum dicti D. Theodori
„ quondam. Cumque Imperium prædictum
„ Græcorum, videlicet Conſtantinopolitanum
„ & Romaniæ de jure pertineret ad eumdem
„ D. Theodorum filium dicti D. Imperatoris,
„ per teſtamentum factum per dictum D. Im-
„ peratorem Andronicum, & etiam pro eo
„ quod Andronicus filius quondam Michaëlis
„ filii primogeniti dicti Imperatoris Androni-
„ ci ſe rebellavit, & diu guerram magnam
„ fecit dicto D. Imperatori, & tamdiu, quod
„ ipſum D. Imperatorem Avum, & Dominum
„ ſuum, perſonaliter ceperit in Civitate Con-
„ ſtantinopoli, habito tractatu & gentium
„ congregatione, deinde eum incarceravit, &
„ oculis corporalibus privavit, & cœcavit, &
„ tamdem morti tradidit. Ita quod tam per
„ ſententiam per ipſum D. Imperatorem ante
„ captionem ſuam prolatam, & datam ore te-
„ nus, & in ſcriptis contra dictum Androni-
„ cum nepotem ſuum, quam per nefanda
„ ſcelera per ipſum Andronicum commiſſa in
„ perſonam dicti Imperatoris Avi & Domini
„ ſui ſacram & reverendam, idem Andronicus
„ nefarius prædictus privatus fuit, & cecidit
„ ab omni jure tam hereditario, quàm partic-
„ culario, quàm alio quocumque, quod ſibi in
„ dicto Imperio quomodolibet perveniſſet, &
„ ſic de jure pertineat ad ipſum Teſtatorem
„ unicum filium dicti quondam D. Theodori,
„ ſupplicat & requirit idem D. Marchio Teſta-
„ tor prædictus dicto D. N. Papæ, ut ipſa
„ Imperium & Regnum cum plenitudine ju-
„ rium ipſorum, dignetur tradere, concedere,
„ & deputare, ac confirmare illi, vel illis ex
„ filiis dicti Teſtatoris, videlicet Secundotto,
„ Joanni, Theodoro, & Gulielmo, ac præ-
„ dicto Illuſtri D. Duci, ſi in comitiva unius,
„ vel plurium ipſorum acceſſerit, quod ſe
„ diſponet, vel qui ſe ſe diſponent ad eun-

„ dum in via armorum ad conqueſtum dicto-
„ rum Regni & Imperii, & ad ipſa ſubjugan-
„ dum & acquirendum contra injuſtos & in-
„ debitos occupatores & detentores ipſorum,
„ cum ſolemnitatibus, gratiis, auxiliis, bene-
„ ficiis, immunitatibus, & privilegiis oppor-
„ tunis : Ita & taliter, quod illi ex prædictis
„ quatuor filiis ſuis, & dicto D. Ottone, qui
„ interentur conqueſtæ & acquiſitioni prædi-
„ ctorum Imperii & Regni, vel alterius ipſo-
„ rum, vel partis eorum, illa, quæ de præ-
„ dictis acquirent, ſubjugabunt, conqueſta-
„ bunt, & de manibus impiorum detinentium
„ amputabunt, ſibi communicetur, & æqua-
„ liter dividant inter ipſos. Quos ex prædi-
„ ctis quinque ſic conqueſtantes & acquiren-
„ tes ipſe D. Marchio Teſtator præfatus cum
„ beneplacito & conſenſu dicti D. N. Papæ
„ ſibi in dictis Imperio & Regno heredes in-
„ ſtituit, & ad invicem ſubſtituit æqualibus
„ portionibus, prout ſupra. Eo tamen ſalvo,
„ quod ſi unus tantùm ex filiis ipſius Teſtato-
„ ris accederet ad conqueſtum prædictum, &
„ dictus D. Dux eſſet cum ipſo, & cum Dei
„ gratia ipſi ambo ſubjugarent & conqueſta-
„ rent dictum Imperium & dictum Regnum,
„ eo caſu ille filius dicti Teſtatoris, qui eſſet
„ ad prædicta, habeat dictum totum Impe-
„ rium, & dictus D. Dux habeat dictum Re-
„ gnum, & ſic ipſos dicto caſu heredes inſti-
„ tuit in prædictis. Si verò ad conqueſtum
„ prædictum (dante Deo) fiendum, accede-
„ rent duo ex filiis dicti Teſtatoris abſque
„ dicto D. Duce, & cum auxilio Dei recupe-
„ rarent dictum Imperium & dictum Regnum,
„ eo caſu major tempore ipſorum duorum ha-
„ beat dictum Imperium, & minor tempore
„ habeat dictum Regnum, & ſic per iſtum
„ modum eo caſu prædictos duos filios ſuos
„ ſibi heredes inſtituit in dictis Imperio at-
„ que Regno.

„ Item cum Civitas Aſtenſis cum diſtrictu,
„ pertinentiis, & juribus ſuis fuerit per Se-
„ reniſſimum D. N. D. Carolum Imperatorem
„ Romanorum ſemper Auguſtum, & Boëmiæ
„ Regem, tam ore proprio, & facie ad faciem,
„ quàm per privilegiorum præceptionem tra-
„ dita & conceſſa in Vicariatum prædicto D.
„ Marchioni pro ſe, & ſuis heredibus irrevo-
„ cabiliter, & in perpetuum: ipſe D. Marchio
„ dictam Civitatem Aſt cum diſtrictu, perti-
„ nentiis, & juribus univerſis ad eam quovis
„ modo ſpectantibus, & Officium Vicariatus
„ prædictum cum reditibus, godiis, introiti-
„ bus, officiis, honoribus, & regalibus qui-
„ buſcumque & exercitium meri & mixti im-
„ perii, & juriſdictionis omnimodæ, ac gla-
„ dii poteſtatem, & gubernationem ejuſdem
„ Civitatis & diſtrictus, ad honorem, exalta-
„ tionem, & bonum ſtatum dicti D. Impera-
„ toris Domini ſui, & Sacri Romani Imperii,
„ legavit, & reliquit communiter & indiviſi-
„ biliter tam in Civitate, quàm in reditibus
„ omnibus, & officiis quibuſcumque Secun-
„ dotto filio ſuo primogenito, & D. Ottoni
„ Duci jam dicto, & Joanni, Theodoro, &
„ Gulielmo filiis ſuis ; ita & taliter, quod
„ ipſam Civitatem Aſt cum omnibus ſupradi-
„ ctis, ipſi quinque ſimul, & pro indiviſo,
„ perpetuò æqualiter habeant, regant, guber-
„ nent, & cuſtodiant. Et ipſos quinque quan-
„ tum ſua intereſt, & de jure poteſt ; ſibi
„ ſimul, & conjunctim, ac pro indiviſo, ut ſu-
„ pra, heredes inſtituit, & ad invicem ſibi
„ ipſis ſubſtituit: Ita & taliter, quod ipſe D.
„ Dux quouſque prædicti Secundottus, Joan-
„ nes, Theodorus, & Gulielmus pervenerint
„ ad ætatem annorum vigintiquinque, ſit tutor,
„ curator, rector, adminiſtrator, & magiſter
„ ſolus omnium prædictorum, ſicut in capi-
„ tulo ſupraſcripto, in quo de tutela & cura
„ dictorum Joannis, Theodori, & Gulielmi
„ fit mentio, plenius continetur. Eo tamen
„ ſalvo, quod ſi contingeret, aliquem, vel
„ aliquos prædictorum ad ſpiritualia beneficia
„ promoveri, & Sacros Ordines aſſumere, re-
„ maneat communiter & indiviſibiliter dicta
„ Civitas cum omnibus in præſenti capitulo
„ contentis, aliis filiis ſuis prædictis ſeculari-
„ bus tunc viventibus, videlicet Secundotto,
„ Joanni, Theodoro, & Gulielmo, ſcilicet
„ illis tantum ex eis, qui tunc ſeculares exi-
„ ſterent, ita quod ipſi ſic promoti & aſſumpti
„ non poſſint poſtea de ipſa Civitate, juri-
„ bus, & intratis, & godiis ejus aliquid
„ petere, vel habere, ſeu de ipſis ſe intro-
„ mittere.

„ Item cum virtute conceſſionis Imperialis
„ idem D. Marchio licite potuerit impoſitio-
„ nes, taleas, & collectas imponere in Civi-
„ tate & diſtrictu Aſt ; Cumque non ex vo-
„ luntate propria, ſed guerrarum neceſſitate
„ cogente, & pravis machinationibus & fini-
„ ſtrationibus plurium civium dictæ Civitatis
„ Aſt intervenientibus, idem D. Marchio pro
„ defenſione & cuſtodia dictæ Civitatis & di-
„ ſtrictus Aſt, coactus fuerit ultra ſolitos &
„ antiquos reditus, & ultra uſitata regalia
„ emolumenta, & pedagia dictæ Civitatis,
„ alias certas impoſitiones augere, & ſuperad-
„ dere, ac exigere, videlicet focha menſium,
„ & alia certa ſodra, & præſta, ac certa alia
„ onera tam realia, quàm perſonalia contra
„ ipſius D. Marchionis bonam voluntatem, &
„ intentionem caritativam; imò fuerunt, &
„ ſunt eidem D. Marchioni in ſua mente val-
„ de diſplicibilia & moleſta, ſicut novit Al-
„ tiſſimus, cui omne cor patet: Voluit, ordi-
„ navit, & mandavit, quod ſtatim infra men-
„ ſes tres, poſtquam (Divina miſericordia lar-
„ giente) de guerris aſperis nunc vigentibus
„ pervenerint dicti D. Dux, & filii prædicti
„ ad tranquillitatem & pacem, debeant ipſa
„ focha, & alia onera addita, tollere, quie-
„ tare, remittere, & totaliter abolere ; imò
„ ultra hoc debeant ſtare & remanere conten-
„ ti de concordia & compoſitione aliàs facta
„ per dictum D. Marchionem cum Civibus,
„ & ſapientibus dictæ Civitatis, videlicet de
„ florenis quadraginta quatuor millibus auri
„ pro quolibet anno, & de condemnationibus,
„ & aliis officiis, honoribus, & regalibus tunc
„ ipſi Domino reſervatis. Et omnes intratas,
„ rovas, pedagia, & alia quæcumque dictæ
„ Civitatis & diſtrictus pro prædictis florenis
„ quadraginta quatuor in anno, & pro prædi-
„ ctis reſervatis, teneantur & debeant dictis
„ Sapientibus Civibus, Communi, & homini-
„ bus dictæ Civitatis, liberè relaxare, ut eis
„ & ea poſſint imponere, vel deponere, caſ-
„ ſare, mutare, corrigere, vel mulctare, vel
„ alias ſubrogare, prout ſuæ fuerit voluntatis,
„ & prout eis melius videbitur expedire. Et
„ ipſi D. Dux, & filii dicti Teſtatoris prædi-
„ cti de ipſis reditibus, aut rovis amplius non
„ ſe immiſceant, niſi in recti juſtitia, & li-
„ bero dominio conſervandis. Eo tamen ex-
„ ceptato, quod dicti Cives, & Commune
„ non.

Digitized by Google

„ non poſſint capitulare, neque alia facere, „ quæ præjudicent vel derogent juri & dominio Sacri Imperii, & filiorum, & heredum „ dicti Teſtatoris aliquo ingenio vel colore. „ Et ex nunc, prout ex tunc, videlicet factâ, „ & habitâ dictâ pace, ut ſupra, ipſe D. Marchio prædicta omnia reducit & reſtituit ad „ ſtatum priſtinum ſupraſcriptum, ab aliis omnibus ſuperadditis & adjunctis eos liberans „ & abſolvens.

„ Item voluit & ordinavit, quod Illuſtris „ D. Eliſabeth filia quondam D. Jacobi Regis „ Majoricarum uxor ipſius D. Marchionis, in caſu quo poſt mortem dicti D. Marchionis „ velit cum dictis Secundotto, Joanne, Theodoro, & Gulielmo filiis ipſorum jugalium, „ & dicto D. Duce remanere, & vitam honeſtam & vidualem ſervare, ſicut competit „ ſtatui & honori ſuo, habeat victum & veſtitum, & alia opportuna pro ſe, & pro „ competenti comitiva & familia ſua honorabiliter & decenter ſuper bonis & hereditate heredis ſui infraſcripti, ſecundùm facultates dicti heredis, quod quidem ordinetur „ & diſponatur per dictum D. N. Papam cum „ conſilio D. Ducis. Et eo caſu ſit apud filios „ ſuos prædictos ad nutriendum, fovendum, „ & gubernandum, ſicut requirit debitum „ veræ matris. In caſu autem, quo ipſa vellet ad ſecunda vota tranſire, ſeu apud ipſos „ filios ſuos, & D. Ducem remanere non vellet, ipſe D. Marchio ſibi reliquit & legavit „ pro hereditate ſua illud, quod habuit ab „ ipſa, quod eſt, floreni decem millia cum „ illa additione, quæ competat pro dicta „ ſumma ſecundùm totius dotis promiſſæ.... „ quia licet ipſe D. Marchio non potuerit habere, niſi prædictos florenos decem millia, „ tamen ſi promiſſi fuerant floreni quadraginta millia per Regem Aragonum Avunculum ſuum in una parte, & florenos triginta „ quinque millia ſuper Baronia Montiſpeſulani in alia parte; Et ipſe Teſtator, ſi habuiſſet prædictos florenos ſeptuagintaquinque millia, debebat facere ſibi dotem de „ florenis centum millia, de quibus jam diu „ præceptum eſt Inſtrumentum dotis; tamen „ ipſe D. Marchio non habuit umquam niſi „ prædictos florenos decem millia, ita quod „ reſiduum, quod dictus D. Marchio numquam habere potuit à dicta D. Eliſabeth, „ ſeu ab alio pro ea, quod eſt florenorum „ triginta millia in una parte, & florenorum „ triginta quinque millia ſuper Baronia Montiſpeſulani in alia parte: reliquit & legavit „ dictæ D. Eliſabet. Et ultra hoc ſibi reliquit in quocumque caſu omnia jocalia & „ ornamenta ſua, tam auri, perlarum, lapidum pretioſorum, & argenti, quàm alia „ qualiacumque ad ſuam cameram & perſonam pertinentia quovis modo.

„ Item cum per Sereniſſimum D. N. Carolum Romanorum Imperatorem prædictum „ data & conceſſa fuerit Civitas Papiæ cum „ diſtrictu, juribus, & pertinentiis ſuis omnibus, in Vicariatum irrevocabilem prædicto „ D. Marchioni, & prædicto D. Duci communiter, & pro indiviſo pro ſe ſe, & heredibus eorum, ſicut ex continentia privilegiorum dicti Domini plenè conſtat: Voluit & ordinavit, ſi dante Deo, quod exaudiat, ipſa Civitas poſſit quomodolibet in „ futurum extrahi & erui à manibus Tyrannorum eam devorantium, & ab ipſorum „ Draconum faucibus inſatiabilibus liberari, „ quod pro medietate pertineat pro indiviſo „ ad ipſum Secondottum filium ſuum primogenitum, cum omnibus juribus, fructibus, „ reditibus, emolumentis, & honoribus univerſis; Et pro alia medietate pro indiviſo, „ ut ſupra, ad prædictum D. Ducem Ottonem.

„ Item voluit & ordinavit, quod dictus „ D. N. Papa de ſui benignitate dignetur & „ velit retribuere infraſcriptis fidelibus ſervitoribus dicti D. Marchionis, tam de & ſuper bonis ipſius D. Marchionis, quàm de „ affluentia maxima gratiarum dicti D. N. „ Papæ, & ipſos omnes & ſingulos in ſua „ protectione & gremio miſericorditer confovere, amore dicti D. Marchionis, & piiſſimæ caritatis. Mandans & volens, quod heres ſuus infraſcriptus ſit adſtrictus ad ſervandum omnia & ſingula, quæ dictus D. N. „ Papa fecerit & diſpoſuerit de prædictis, „ quorum nomina ſunt hæc.

„ In Baronia verò Montis-ferrati, & in „ Marchionatu Montis-ferrati, & in aliis omnibus bonis ſuis mobilibus, & immobilibus, „ juribus, & actionibus realibus & perſonalibus, utilibus & directis, mixtis & hypothecariis, ubicumque ſint, & qualiacumque „ ſint, & quocumque nomine cenſeantur, ſibi „ heredem univerſalem inſtituit & reliquit Secundottum filium ſuum primogenitum; ita „ & taliter, quod ſolutis, ſeu reſtitutis his, „ quæ hinc ad unum annum proximum pronuntiabuntur & ſententiabuntur per dictum „ D. N. Papam, ſeu per dictos DD. Cardinales per ipſum deputandos, totum reſiduum „ dicti Marchionatus, & alia quæcumque „ jura dicti Domini, cum omnibus juribus, „ & honoribus, Vaſſallis, Terris, locis, Caſtris, hominibus, & aliis regaliis quibuſcumque, pertineat ad Secundottum prædictum. Cui Secundotto dedit, inſtituit, & „ reliquit in Tutorem & Curatorem præfatum „ D. Ducem in omnibus & per omnia, ſicut „ ſupra in uno capitulo cum inſtituit, & reliquit prædictis Joanni, Theodoro, & Gulielmo nihil addito, minuto, vel mutato, „ niſi ſicut ſtat dictum capitulum uſque in „ finem ipſius, cum hac tamen additione, „ quod Illuſtris D. Amedeus Comes Sabaudiæ nepos dicti D. Marchionis, dum fuerit „ in Lombardia, & ſibi placuerit, ſit etiam „ Tutor dicti Secundotti, ſimul cum dicto „ D. Duce: ita quod ipſi duo habeant ſimul „ dictam tutelam, ſi dicto D. Comiti, dum „ erit in Lombardia, placuerit, prout ſupra, „ quouſque idem Secundottus compleverit „ ætatem quatuordecim annorum integram. „ Et ſi contingeret (quod abſit) dictum Secundottum decedere abſque filiis legitimis „ ex ſe procreatis, & ad ætatem perfectam „ teſtandi attingentibus: eo caſu ſibi ex nunc „ ſubſtituit Joannem filium ſuum ſecundogenitum, ſi tunc ſuperviveret. Si verò dictus „ Joannes tunc non viveret, ſibi ex nunc ſubſtituit dictum Theodorum, ſi tunc ſuperviveret. Si autem dictus Theodorus tunc non „ viveret, ſibi ex nunc ſubſtituit dictum Gulielmum, ſi tunc viveret: quæ ſubſtitutiones intelligantur locum habere, ut ſupra, „ in perſonam illius majoris dictorum filiorum ſuorum, qui tunc viveret, ſeu filiorum „ legitimorum dicti filii, ſi qui eſſent. Et ſi „ ad ætatem teſtandi legitimam pervenirent; „ &

Digitized by Google

„ & ſi qui non tunc eſſent, ſeu ſi non pervenirent ad ætatem teſtandi, eo caſu cedat loco dicta ſubſtitutio alii majori dictorum fratrum tunc viventi: ſi tamen Sacros Ordines non ſumpſiſſet; & ſic ſubſequenter de gradu in gradum majori, & proximiori. Recommendans ipſe D. Marchio Teſtator prædictus dicto D. N. Papæ dictos filios ſuos, & dictum D. Ducem, & Marchionatum prædictum, & Civitatem Aſt, & omnia & ſingula ſupradicta. Jubens & mandans eiſdem filiis ſuis, & dicto D. Duci, quod ſemper & perpetuò ſint fideles & obedientes dicto D. N. Papæ, & Sanctæ Romanæ Eccleſiæ. Et quod eidem D. N. Papæ, & Sanctæ Eccleſiæ adhæreant, & ad ejus mandata pacem & guerram, & ejus opera & negotia faciant, ac præcepta. Supplicans etiam ipſe D. Marchio Teſtator prædictus dicto D. N. Papæ, ut ipſos filios ſuos, & dictum D. Ducem, ac dictum Marchionatum, & Civitatem Aſt, & omnia ſupradicta dignetur in ejus guardia, cuſtodia, protectione, & defenſione ſuſcipere contra quoslibet impugnantes.

„ Executores autem ſuos ad prædicta omnia complenda, & executioni mandanda. Et primo ad factum petitionum, & reſtitutionum, ſi quæ ſibi fiant, & ſi ſententiabuntur, ut ſupra fieri debere, elegit, & deputavit dictum D. N. Papam, & ad tradendum & aſſignandum Terras pro ſe, Joanni, Theodoro, & Gulielmo ſupradictis, ſicut ſuperius continetur.

„ Ad conſtitutionem autem dicti Monaſterii elegit & deputavit executores ſuos, quos etiam elegit ad dotationem Prioratuum, & Eccleſiarum prædictarum.

„ Item ad perficiendum legata prædicta dictarum Eccleſiarum, Hoſpitalium, & piarum cauſarum.

„ Item ad exequendum omni menſe in Civitate Aſt illud legatum librarum tercentum Aſtenſium pro menſe.

„ Item ad exequendum omni anno in Marchionatu Montis-ferrati illud legatum florenorum quinquecentum pro quolibet anno, & hanc, &c.

Primus Codicillus.

„ IN nomine Domini amen. Anno, Indictione, die, loco, & teſtibus in folio XCVIII. deſcriptis.

„ Quia uſque ad ultimum vitæ ſpiritum unicuique de bonis, & rebus ſuis diſponere licitum eſt: Ideo Illuſtris Princeps, & D. D. Joannes Marchio Montis-ferrati, Imperialis Vicarius, per gratiam Dei ſanus mente, licet corpore languens, recolens ſe ordinaſſe, & per Bogeri Cancellarium ſuum ſcribi feciſſe teſtamentum ſuum, mihi quoque ſubſcripto Notario in teſtium præſentia tradendum in formam publicam commiſiſſe, hoc eodem anno, Indictione, & die, præſenti Codicillo ipſum teſtamentum omni jure, via, modo, & forma, quibus melius potuit, confirmavit & approbavit, ac valere voluit, & habere plenam roboris firmitatem.

„ Item recommendavit animam ſuam, corpus, filios, & Terram S. D. N. Papæ ſicut verus, fidelis, & obediens Chriſtianus.

„ Item ordinavit, & voluit, quod Eccleſia A „ S. Michaëlis de Clavaxio mutetur, & fiat „ in uno loco honeſto, ubi non noceat Caſtro, neque Burgo Clavaxii, ſeu fortaliciis „ ipſorum; & in honorem, & reverentiam „ Dei, & B. Michaëlis, ſicut nunc ſtat, ſolummodo ad ſerviendum dictæ Eccleſiæ unus „ Monachus: diſpoſuit, ordinavit, & voluit, „ quod ibi ſint & ſtent continuè unus Prior „ cum aliis tribus Monacis, ita quod ibi fiat „ unus Prioratus ſub Abbatia S. Michaëlis de „ Cluſa Diœceſis Taurinenſis, ſub qua etiam „ modò eſt. Et ut dicti Prior, & Monaci „ poſſint Divinis Officiis melius & commodius intereſſe, legavit, & reliquit dictæ Eccleſiæ, ſeu dicto Prioratui, tam pro faciendo dictam Eccleſiam, & permutando, quàm B „ pro aliis neceſſariis & opportunis dicto Prioratui, Priori, & Monacis, omnes poſſeſſiones, & omnia bona, quæ erant quondam „ Petri de Septimo, quæ ſunt in Burgo, & „ poſſe, ac diſtrictu Clavaxii, & in loco & „ poſſe Caſtigneti, quæ omnia ſunt ipſi Domino confiſcata. Retinens nihilominus ipſe „ Dominus in ſe, & heredes ſuos in & ſuper prædictis Prioratu, Priore, & Monacis, „ omne jus patronatus, ita & taliter, quod „ illi, quos eliget, & præſentabit, admittantur & confirmentur per Abbatem & Superiorem dicti Monaſterii de Cluſa; & ſi eſſent tales, vel ponerentur per tempora, C „ qui non eſſent grati, & non placerent dicto Domino, & heredibus ſuis, mutentur „ in alios, prædicto Domino, & ſuis heredibus placibiles atque gratos.

„ Item dimiſit, & legavit pro anima ſua „ Eccleſiæ S. Mariæ de Creta omnes poſſeſſiones, & res, quas ipſe Dominus conceſſerat „ quondam Blaxio Moytio de Alexandria in „ Tridino, & poſſe, quæ erant conceſſæ ad „ beneplacitum dicti D. Marchionis.

„ Item dimiſit & legavit Eccleſiæ prædictæ „ de Creta molendinum de Gamamella territorii Montisbelli. Et ſi fortè aliquis haberet dictum molendinum in pignore pro aliqua pecuniæ quantitate, ordinavit, voluit, D „ & reliquit, quod ipſum molendinum redimatur de propria pecunia dicti Domini, „ ita & taliter, quod expeditè & liberè remaneat Eccleſiæ prælibatæ.

„ Item ordinavit, voluit, & præcepit, quod „ corpus ſuum eo defuncto portetur in Aſt, „ & ponatur, ac ſepeliatur ad Eccleſiam „ S. Secundi in Capella nova. Et ſi fortè hoc „ fieri non poſſit propter impedimentum guerræ, ordinavit ſepeliri in Clavaxio in Eccleſia Minorum, vel ubi placebit D. Duci. „ Et hanc ſuam ultimam voluntatem aſſeruit „ eſſe velle, quam valere voluit jure Codicillorum; quod ſi jure Codicillorum non valet, valeat quocumque alio jure, quo va- E „ lere melius poterit, & tenere. Præcipiens „ idem D. Marchio de prædictis fieri publicum Inſtrumentum unum, & plura, ſi opportuna fuerint, per me Notarium infraſcriptum.

Secundus Codicillus.

„ IN nomine Domini amen. Anno, & Indictione præmiſſis, die undecima menſis „ Martii. Actum in loco præmiſſo, præſentibus teſtibus vocatis, & rogatis, Venerabile Viro D. Fratre Alberto de S. Georgio „ Ordinis Minorum, Confeſſore infraſcripti

„ D.

Digitized by Google

„ D. Marchionis, Magiſtro Santo de Aſcle-
„ riis de Ponteſturiæ Medico, & Nobilibus
„ Viris Petrino filio Bartholomæi de S. Geor-
„ gio ex Comitibus de Blandrato, & Henri-
„ co ex Dominis Cerexeti.

„ Quia uſque ad ultimum vitæ ſpiritum
„ unicuique de bonis & rebus ſuis diſponere
„ licitum eſt: ideo Illuſtris Princeps, & D. D.
„ Joannes Marchio Montis-ferrati Imperialis
„ Vicarius, per Dei gratiam ſanus mente,
„ licet corpore languens, recolens, ſe ordi-
„ naſſe, & per Bogeri Cancellarium ſuum
„ ſcribi feciſſe Teſtamentum, mihi quoque
„ ſubſcripto Notario tradendum in formam
„ publicam commiſiſſe. Similique modo re-
„ colens ſe Codicillum quemdam ordinaſſe &
„ feciſſe, ut patet publicis Inſtrumentis per
„ me jam dictum Notarium abreviatis hoc
„ eodem anno, & Indictione, die nono hu-
„ jus menſis Martii. Ecce ipſum Teſtamen-
„ tum, & Codicillum, præſenti Codicillo,
„ omni jure, via, modo, & forma, quibus
„ melius potuit, confirmavit, & approbavit,
„ ac valere voluit, & habere roboris firmi-
„ tatem. Adimens nihilominus in ea parte
„ Codicilli, ubi de ſui corporis tractaverat
„ ſepultura, & mutans. Nam præſenti Codi
„ cillo expreſsè ordinavit, voluit, & præce-
„ pit, quod corpus ſuum portetur in Aſt, &
„ ſepeliatur ad Eccleſiam S. Secundi in Capel-
„ la nova.

„ Item legavit & reliquit dictæ Capellæ
„ novæ pro ædificio libras mille Aſtenſes ſol-
„ vendas per heredem ſuum.

„ Item ordinavit & voluit, quod dicatur
„ Illuſtri D. Ottoni Duci Brunſvicenſi, quod
„ non faciat fieri pompas ad ſepulturam dicti
„ Domini cum equis & banneriis, & his ſi-
„ milibus; ſed id quod expenderetur in præ-
„ dictis pompis, detur pauperibus amore
„ Dei.

„ Item ordinavit, quod fiant eleemoſinæ,
„ & celebrentur Miſſæ per Terras & Eccle-
„ ſias Terrarum ſuarum pro ejus anima,
„ prout diſponet D. Dux præfatus.

„ Item voluit, juſſit, mandavit, & ordina-
„ vit, quod Magiſter Santus filius quondam
„ Magiſtri Petri de Aſcleriis de Pontefturia,
„ Phyſicus, qui diu ipſum medicinavit, &
„ circa curam ſuæ perſonæ fideliter labora-
„ vit, ſit deinceps francus & immunis pro
„ ſe, & heredibus ſuis in loco Pontiſturiæ ab
„ omnibus oneribus realibus & perſonalibus
„ & miſtis; ipſumque & ejus heredes, ut ſu-
„ pra, francum & immunem facit & fecit.

„ Item legavit & reliquit Fratri Alberto
„ de S. Georgio Confeſſori pro ejus anima
„ florenos vigintiquinque auri.

„ Et hanc ſuam ultimam voluntatem aſ-
„ ſeruit eſſe velle, quam valere voluit jure
„ codicillorum; quod ſi jure codicillorum
„ non valet, valeat quocumque alio jure,
„ quo valere melius poterit, & tenere. Præ-
„ cipiens idem D. Marchio de prædictis fieri
„ publicum Inſtrumentum unum, & plura,
„ ſi opportunum fuerit, per Notarium infra-
„ ſcriptum.

Tertius Codicillus.

„ IN nomine Domini amen. Anno, & In-
„ dictione præmiſſis, die decimo quarto
„ menſis Martii, Actum in loco præmiſſo.
„ Præſentibus teſtibus vocatis & rogatis No-
„ bilibus Viris Matthæo Provana de Layni-
„ co, Henrico ex D. Cerexeti, Antonio de
„ Caſteglo ex Dominis dicti loci, Antonio
„ Amedei, & Marchotto Paſtello de Cla-
„ vaxio.

„ Quia uſque ad ultimum vitæ ſpiritum
„ unicuique de bonis & rebus ſuis diſponere
„ licitum eſt: ideo Illuſtris Princeps D. Jo-
„ annes Marchio Montis-ferrati, Imperialis
„ Vicarius, ſanus mente, quamvis corpore
„ languens, recolens, ſe ordinaſſe, & per
„ Bogeri Cancellarium ſuum ſcribi feciſſe
„ ejus Teſtamentum, mihi quoque ſubſcripto
„ Notario tradendum in formam publicam
„ præcepiſſe. Similique modo recolens, ſe
„ Codicillum unum die nono, & alterum
„ die undecimo hujus menſis ordinaſſe & fe-
„ ciſſe, ut patet publicis Inſtrumentis per me
„ jam dictum Notarium abreviatis. Ecce
„ ipſum Teſtamentum, & ipſos Codicillos,
„ præſentis Codicilli vigore, omni via, jure,
„ modo, & forma, quibus melius potuit &
„ poteſt, confirmavit & approbavit, ac vale-
„ re voluit, & habere roboris firmitatem.

„ Item legavit & reliquit, ac voluit, quod
„ heres ſuus emi faciat in Janua rubos novem
„ ceræ, & ipſam ceram mittat ad S. Nico-
„ laum de Tolentino.

„ Item legavit, reliquit, voluit & præce-
„ pit, quod heres ſuus emat, & mittat Ro-
„ mam ad Capellam, ſive Altare, ubi eſt cor-
„ pus S. Gregorii Papæ & Doctoris rubos de-
„ cem ceræ.

„ Item legavit, reliquit, & ordinavit, &
„ voluit, quod fiant duæ Capellæ ad hono-
„ rem & reverentiam Dei, & S. Thomæ Can-
„ tuarienſis, una videlicet in Aſt, altera in
„ Monte-ferrato, ubi placebit D. Duci; &
„ quod dotentur per heredem ſufficientibus
„ reditibus pro uno Capellano pro qualibet,
„ qui celebrent Miſſas in eis.

„ Item ordinavit, voluit, & præcepit,
„ quod prædictus D. Dux mittat unum famu-
„ lum de hoſpitio ſuo ad S. Catherinam de
„ Monte Sinay pro ipſo D. Marchione, ex-
„ penſis heredis ſui.

„ Item ordinavit, voluit, & præcepit, quod
„ Gulielmus Bava dictus Bogeri, & ego Ja-
„ cobinus de Capella de Liburno ſubſcriptus
„ Notarius, Cancellarii ſui, in vita ipſius Bo-
„ geri, & mea, ſimus Cancellarii heredis ſui
„ Marchionis Montis-ferrati.

„ Item ordinavit, voluit, & reliquit, dum
„ tamen hoc ſine peccato, & licitè facere
„ poſſit, quod Henricus filius quondam Gu-
„ lielmi de Cerexeto Scutifer ſuus ſit francus
„ & immunis à ſolutione focorum, ſive talea-
„ rum menſium, qui ſolvuntur per Commu-
„ ne Tridini pro rebus & poſſeſſionibus, quas
„ habet in Tridino, & poſſe, tantum videli-
„ cet pro parte ſua tantummodo.

„ Item propter grata & accepta ſervitia
„ ipſi Domino exhibita per Joannem filium
„ quondam Franciſci de Brayda ex DD. Mon-
„ tilii, legavit, reliquit, dedit, & conceſſit
„ in feudum, & jure feudi eidem Joanni præ-
„ ſenti, & Antonino fratri ſuo abſenti illam
„ partem, quam dictus Dominus habet in
„ Caſtro, Villa, poſſe, & juriſdictione Rin-
„ gi, quæ erat Bertholacii de Ringo; & quæ
„ ipſi Domino confiſcata eſt, ad habendum,
„ tenendum, & poſſidendum in feudum à di-
„ cto D. Marchione, & heredibus ſuis, eo
„ modo, quo dictus Bertolacius eam tenere
„ con-

„ consueverat, dum tamen ipsi ambo fratres
„ recognoscant heredes suos, ac eis fidelita-
„ tem faciant de his, quæ habent & tenent
„ in Montilio, & de parte prædicta Ringi.
„ Et dummodo se concordent cum filiis Tur-
„ choti Turchi quondam, qui ipsam partem
„ habent in pignore pro certa pecuniæ quan-
„ titate.

„ Et hanc suam ultimam voluntatem as-
„ seruit esse velle, quam valere voluit jure
„ Codicillorum; quod si jure Codicillorum
„ non valet, valeat quocumque jure, quo va-
„ lere melius poterit, & tenere. Præcipiens
„ idem D. Marchio de prædictis fieri publi-
„ cum Instrumentum unum, & plura, si op-
„ portunum fuerit, per me Notarium infra-
„ scriptum.

Quartus Codicillus.

„ IN nomine Domini amen. Anno, & In-
„ dictione præmissis, die decimaquarta
„ mensis Martii. Actum in loco præmisso,
„ præsentibus testibus vocatis & rogatis, Ve-
„ nerabili Viro D. Francisco Merzario de
„ Montevico, Decretorum Bachalario, Vica-
„ rio, Nobilibus Viris Petrino filio Bartho-
„ lomæi de S. Georgio ex Comitibus de Blan-
„ drato, Henrico ex Dominis Cerexeti, An-
„ tonio ex Dominis Castiglioni Scutiferis,
„ Dominico de Scazosis de Castelletto, Mar-
„ cotto Pastello de Clavaxio, familiaribus in-
„ frascripti D. Marchionis.

„ Quia usque ad ultimum vitæ spiritum,
„ unicuique de bonis & rebus suis disponere
„ licitum est: ideo Illustris Princeps D. Joan-
„ nes Marchio Montis-ferrati Imperialis Vi-
„ carius, sanus mente, quamvis corpore lan-
„ guens, recolens, se ordinasse, & per Bo-
„ geri Cancellarium suum scribi fecisse ejus
„ Testamentum, mihi quoque subsignato No-
„ tario tradendum in formam publicam præ-
„ cepisse. Similique modo recolens, se Codi-
„ cillos, unum videlicet die nono, alium die
„ undecimo hujus mensis, alium die hodier-
„ na fecisse, ut patet publicis Instrumentis
„ per me jam dictum Notarium abreviatis.
„ Ecce ipsum Testamentum, & ipsos Codi-
„ cillos præsentis Codicilli vigore, omni via,
„ jure, modo, & forma, quibus melius po-
„ tuit, & potest, confirmavit & approbavit,
„ ac valere voluit, & habere roboris firmi-
„ tatem.

„ Item propter servitia dudum sibi exhibi-
„ ta per Antonium Amedei de Clavaxio Scu-
„ tiferum, & familiarem suum domesticum,
„ legavit eidem, ut illas possessiones, quas
„ jam diu sibi concesserat in posse Clavaxii,
„ sive ad beneplacitum, sive ad vitam, dein-
„ ceps habeat, teneat, & possideat pro se,
„ & suis heredibus in perpetuum tamquam
„ suas. Et hanc suam ultimam voluntatem
„ asseruit esse velle, quam valere voluit jure
„ Codicillorum; & si jure Codicillorum non
„ valeret, valeat quocumque jure, quo vale-
„ re melius poterit, & tenere. Præcipiens,
„ &c.

Il corpo di esso Marchese fu dato in depo-
sito, & raccommandato a i Frati Minori del
Convento di S. Francesco di Chivasso; e di
tale deposito ne fu rogato da Guglielmo Ci-
colello Notajo di Virolengo il seguente In-
strumento.

Instrumentum depositi cadaveris Marchionis Joannis.

„ IN nomine Domini amen. Anno Nativi-
„ tatis ejusdem Domini Millesimo trecen-
„ tesimo septuagesimo secundo, Indictione
„ decima, die Sabbati, vigesima mensis Mar-
„ tii, in via publica, apud Domum Fratrum
„ Minorum de Clavaxio, præsentibus testi-
„ bus vocatis & rogatis, Nobilibus Viris
„ Bartholomæo de S. Georgio, Bartholomæo
„ de S. Sebastiano, Gulielmo de Azelio, Aras-
„ mino Provana, Leonello Provana, Anto-
„ nio de Mazadio, Facio de Villa, Antonio
„ Amadei de Clavaxio, & pluribus aliis.
„ Venerabiles, & Religiosi Viri Frater Al-
„ bertus de S. Georgio Custos Ordinis Fra-
„ trum Minorum, & Frater .... de Sime-
„ onis de Toncho Guardianus Conventus
„ Fratrum Minorum de Clavaxio, eorum
„ proprio nomine, ac vice & nomine Con-
„ ventus omnium Fratrum Minorum: Pro-
„ miserunt Reverendo D. Antonio de S.
„ Georgio Abbati S. Benigni Fructuarien-
„ sis, ac D. Jacobo de S. Georgio, & D. Oddo-
„ no de Valpergia militibus, ac mihi No-
„ tario infrascripto, ac etiam Jacobo Capel-
„ læ de Liburno publico Notario, recipien-
„ tibus vice & nomine Illustrium DD. Ottonis
„ Brunsvicensis, & Secundotti Marchionis
„ Montis-ferrati, ac Joannis, Theodori, &
„ Gulielmi fratrum de Monte-ferrato, quod
„ cum corpus, seu cadaver bonæ memoriæ
„ Illustris D. D. Joannis Marchionis Montis-
„ ferrati, &c. Imperialis Vicarii, sepelire-
„ tur & recommendaretur in Ecclesia S. Fran-
„ cisci Fratrum Minorum de Clavaxio, quod
„ ipsum corpus; seu cadaver reddent & da-
„ bunt supra dictis D. Duci, & Marchioni,
„ ac Joanni, Theodoro, & Gulielmo, seu uni
„ ipsorum, aut eorum, seu cujuslibet eorum
„ Nuntio, quandocumque voluerint, sine
„ contradictione & impedimento qualicumque.
„ Et hoc promittunt ipsi Custos, & Guardia-
„ nus eorum proprio nomine, & vice & no-
„ mine totius Ordinis & Conventus Fratrum
„ Minorum, attendere & observare sub eorum
„ fide & legalitate. Præcipientes de præmissis
„ fieri per me Notarium infrascriptum, & per
„ Jacobum Capellam publicum Notarium &
„ Cancellarium ipsius D. Joannis Marchionis
„ Montis-ferrati publica Instrumenta, reficien-
„ da semel, & pluries, si opus fuerit, consilio
„ sapientis.

Pietro Azario nel fine dell'altre cose scrit-
te per lui de i gesti del memorato Marchese
Giovanni, sino al tempo della perdita di Pa-
via, Valenza, e Casale, restringendo tutta
l'istoria in un breve compendio, dice le susse-
guenti parole, le quali mi è paruto conveniente di riservare in questo luogo, per non interrompere il progresso dell'istoria.

„ Joannes Marchio Montis-ferrati natus D.
„ Theodori filii quondam Imperatoris Græco-
„ rum, qui cum Domina sorore sua, uxore
„ Illustris Principis D. Aymonis Comitis Sa-
„ baudiæ, & matre Dominorum Aymi nunc
„ Comitis, & Blancæ consortis D. Galeaz Vi-
„ cecomitis, & dictus apud suos Illustris Prin-
„ ceps, & Imperialis Vicarius generalis, pro-
„ bus, sapiens, moderatus, & formosus, nec-
„ non quietis impatiens, Terras omnes per-
„ ditas, venditas, & pignoratas Marchionatus

„ Mon-

Digitized by Google

„ Montis-ferrati per quondam Genitorem ſuum
„ univerſas recuperavit uſque ad unam, quæ
„ Gaxenum nuncupatur, nec ſolam Terram
„ perdidit. Immò poſt diffidationem ſuam,
„ licet non potens ad reſpectum, ſicut D. Me-
„ diolani, alias multas acquiſivit, & multas
„ contra potentiam prædicti Domini Media-
„ lani detinet de præſenti. Habuit enim pri-
„ mam uxorem ſenem, ſororem D. Cardina-
„ lis de Comingi, quam dum eſſet ipſe Joan-
„ nes adoleſcens, pater ejus in matrimonium
„ ſibi copulavit propter pecuniam, & ipſe
„ ſemper eam honoravit ſicut juvenem, & di-
„ citur nuſquam ſe cum alia muliere miſcuiſſe.
„ Mortuâ ipſâ, aliam neptem Illuſtris Regis
„ Aragonum, & filiam Illuſtris Regis Majori-
„ carum in matrimonium habuit, & habet,
„ valde pulcram, & ex qua Regina filios di-
„ citur ſuſtuliſſe. Geſſerat autem ante præ-
„ dictam diffidationem circa recuperationem
„ Terrarum ſuarum ſe taliter, quod Hector
„ ipſi non prævaluit. Nam ſemper guerram
„ habuit cum Illuſtri Principe Achayæ in par-
„ tibus Pedemontium, & cum univerſa parte
„ Guelpha Aſtenſi, Hipporegienſi, & Cane-
„ picii, ac Alexandriæ, intra vires quorum
„ potentia ipſius Marchionis ſtat incluſa.
„ Nuſquam habuit in potentia ſua Montis-
„ ferrati Guelphum, aut Gibellinum, quem
„ ſecundùm merita non amaret & honoraret.
„ Amavit ſemper Gibellinos in Civitatibus
„ ſibi adhærentibus, & præcipuè in Papia,
„ Vercellis, Hipporegia, & Taurino, necnon
„ in Civitate Aquenſi, quam tenet, ſalvo
„ modo circa finem, quod diſcordiam habuit
„ cum domo de Becharia, & Canibus de Ca-
„ ſali, quos decapitari fecit, videlicet, Fran-
„ ciſcolum Canem, & alios expulit de Caſali,
„ domos ſuas proſternendo. Pluribus vicibus
„ fuit in conflictu armorum, in quibus ſemper
„ obtinuit, & præcipuè apud Gamenariam,
„ ubi prœlio ordinato cum amicis ſuis, Sene-
„ ſcalcum Regium de domo illorum de Bal-
„ cio magnæ potentiæ & virtutis occidit, vi-
„ cto campo, & gente ſua, cum auxilio uni-
„ verſæ partis Guelphæ, poſitâ in conflictu,
„ proſternendo, capiendo, mutilando quot-
„ quot voluit. Ad cujus labores Nobilis mi-
„ les D. Otto de Brunſveich Teutonicus, &
„ in parentela propinquus ſibi, probus, & ſa-
„ piens, multum profuit. De quo pluſquam
„ de alio, & meritò, ſe confidit. Recupera-
„ vit Burgum Caluſeni in Canepicio contra
„ voluntatem & potentiam dictorum Princi-
„ pis, & Guelphorum, & ipſam Terram mul-
„ tum dominio ſuo nocentem cum maximo
„ diſpendio acquiſivit. Et ſimiliter Valentiam
„ contra voluntatem Guelphorum ipſius loci
„ circunſtantium, & ipſam tenet de præſenti
„ cum ponte ſupra Padum, ubi intrant &
„ exeunt omnes ſui, turbantes ſtatum Papiæ,
„ Novariæ, & dominii Mediolani. Recupe-
„ ravit Bremide, quam continuè tenuit cum
„ maximo detrimento Dominorum Mediolani.

SECONDOTTO.

PEr la ſopravenuta morte del Marcheſe Giovanni ritrovandoſi i nobili e popoli ſottopoſti al dominio di Monferrato, eſſere tra due pericoloſi ſcogli, cioè della puerizia di Secondotto primogenito, che allora non poteva eccedere l'età d'anni dodici; e de gli altri fratelli figliuoli del memorato Marcheſe inferiori d'età; e della guerra nata tra il padre, e Galeazzo Viſconte per riſpetto della Città d'Alba, come ſi è detto: Ottone Duca Bruſvicenſe Teſtamentario Tutore, e Governatore di eſſo Secondotto ſucceſſore dello Stato, per alquanti giorni ſtette in pratica e trattato di pace col prefato Galeazzo Viſconte. Poi ſtringendoſi la pratica andò a Pavia, domandato da Galeazzo per ultimarla, & come alcuni vogliono conduſſe ſeco due di eſſi figliuoli. Ma poichè conobbe per li ragionamenti, che ſi facevano, che Galeazzo aſpirava al dominio della Città d'Aſti, non vi volle conſentire, ma ritornò in Monferrato. Dove poichè fu arrivato, dubitando della futura guerra, fece mandare in nome del Principe ad Amedeo Conte di Savoja M. Giacomo di S. Giorgio Cavaliere, e Bartolomeo pure di S. Giorgio de' Conti di Blandrate, Ottolino de' Ghiſelbertis Dottore di Montebaruzio, Simone di Gabiano, e Nicolino de i nobili di Cavagnolio ſuoi Procuratori. Et egli per la recente aſſunzione di Gregorio XI. al Pontificato, volendo ſodisfare al debito ſuo, e del Marcheſe, e fratelli: ſtringendolo ancora l'apparato della guerra, la quale era in procinto di farſi contro Galeazzo Viſconte, andò in Avignone a fare riverenza al predetto Pontefice, al quale ſignificò ogni occorrenza, e ſi collegò con lui. In queſto mezzo i prenominati Ambaſciatori mandati ad Amedeo, alli diecisette del meſe di Giugno del predetto Anno MCCCLXXII. concluſero con lui a nome de i predetti Marcheſe, e fratelli, & di eſſo Ottone di Brunſveich loro Tutore e Governatore, una confederazione e lega co i ſeguenti Capitoli.

Confœderatio cum Amedeo de Sabaudia.

„ PRimus, quod dictus D. Comes teneatur
„ pro poſſe, bona fide, & ſine fraude ju-
„ vare, defendere, & conſervare Statum,
„ Terram, jura, & honores dicti D. Marchio-
„ nis, ſubditorum, & adhærentium ſuorum,
„ quorum nomina infra deſcribuntur, contra
„ quaſcumque perſonas, cujuſcumque condi-
„ tionis & ſtatus exiſtant. Exceptis S. D. N.
„ Papa, & Sereniſs. D. N. Imperatore, ac
„ Rege Francorum, filiis, & fratribus ſuis,
„ & è converſo.

„ Adhærentium verò nomina ſunt hæc.
„ Dominium Aſtenſis Civitatis. D. Thomas
„ Marchio Malaſpina pro eo, quod non tenet
„ à D. Marchione. Manfredus de Buſca pro
„ eo, quod non tenet à D. Marchione. Mar-
„ chiones Cevæ, & Marchiones Inciſæ.

„ Item teneatur pro poſſe juvare ipſum D.
„ Marchionem ad recuperandum Terras, &
„ loca, quas, & quæ perdidit dictus D. Mar-
„ chio propter præſentem guerram, inter
„ ipſum D. Marchionem, & D. Galeaz ab ul-
„ tima diffidatione citra inter eos facta, &
„ quod recuperatum fuerit, dimittere dicto D.
„ Marchioni.

„ Item non facere pacem, treguam, ſeu
„ accordium cum inimicis dicti D. Marchio-
„ nis, ſine ſcientia & beneplacito dicti D.
„ Marchionis, & è contra D. Marchio cum
„ inimicis D. Comitis, ſine ſcientia & benepla-
„ cito D. Comitis.

„ Item quod Terræ, loca, & fortaliciæ, di-
„ ſtrictus, & territoria, quæ ipſi duo Domini
„ lucrabuntur, vel eorum alter ſuper ipſum
„ D. Galeaz, dividantur, ut infra, videlicet

„ quod

Digitized by Google

„ quod si sint de Territorio Astensi, & di-
„ strictu, dividantur per medium inter ipsos.
„ Sin autem extra territorium Astense, duæ
„ partes sint D. Comitis, & tertia D. Mar-
„ chionis.

„ Item, quod teneatur ipse D. Comes de-
„ fendere toto suo posse Terras, Civitates, &
„ Castra D. Marchionis à guastis, bastitis, &
„ exercitibus ad bonum intellectum & fidem,
„ sicut faceret suas proprias.

„ Item, quod victualia Terræ D. Comitis,
„ & locorum suorum sint libera & expedita
„ pro pretio competenti, Terris, subditis, &
„ adhærentibus D. Marchionis, & per eos, &
„ ad ea duci valeant, sicut ad alias Terras D.
„ Comitis.

„ Item, quod si contingat lucrari Comita-
„ tum Blandrati, quod illud sit Dominorum
„ de S. Georgio, qui tenere debeant ipsum in
„ feudum à prædictis Dominis, Comite, &
„ Marchione videlicet à dicto D. Comite
„ pro duabus partibus, & à dicto D. Marchio-
„ ne pro tertia.

„ Item, quod D. Marchio det dicto D. Co-
„ miti florenos ducentum millia boni auri &
„ ponderis. Et ex nunc det in solutum dicto
„ D. Comiti loca, & jura infrascripta, sub pa-
„ ctis & conditionibus infrascriptis, quæ loca,
„ & jura sunt hæc, videlicet: Castrum, &
„ Burgum Clavaxii cum pertinentiis, & totum
„ territorium Canepicii de citra Padum, cum
„ omnibus juribus, & Vassallagiis intercluſis,
„ exceptis Terris, & Vassallagiis, quæ te-
„ net D. Dux Brunsvicensis. Item Ripam,
„ Podinarium, & Vassallatum Montis cucchi,
„ cum juribus eorumdem. Pacta verò & con-
„ ditiones sunt hæc, videlicet, quod dicto D.
„ Marchioni sit licitum redimere Clavaxium
„ infra unum annum a die præsenti numeran-
„ do pro summa florenorum octuaginta mil-
„ lium prædictorum. Et de aliis juribus, &
„ rebus, ut supra, fiant tres partes, quarum
„ prima sit Sanctus Georgius cum Curia, &
„ pertinentiis suis, Mazadium, Marcena-
„ schum, & Castiglionum, cum omnium
„ pertinentiis, & hæc redimi possit per se in
„ secundo anno quadraginta millibus flore-
„ nis.

„ Secunda verò sit Ripa, fidelitates Montis-
„ cucchi, Septimi, & Leynici, cum eorum
„ juribus, & pertinentiis, & redimi possit in
„ tertio anno pro totidem.

„ Alia verò tertia pars sit Podivarinum,
„ Roccha, & Fabrica, quæ redimi possit quar-
„ to anno pro totidem. Et si contingat, Cla-
„ vaxium redimi non posse in primo anno,
„ redimi possit in secundo anno, unà cum par-
„ te illo anno redimenda, pro centum viginti
„ millibus. Si autem non redimetur illo se-
„ cundo anno, redimi possit tertio anno cum
„ duabus partibus, secundo & tertio annis
„ redimendis, pro florenis centum sexaginta
„ millibus. Et si non redimeretur illo quarto
„ anno, redimi possit Clavaxium cum tribus
„ partibus redemptis pro dictis florenis du-
„ centum millibus. Et eo casu, quo dictus D.
„ Marchio redimeret prædicta modis prædi-
„ ctis, ex nunc, prout ex tunc, habeantur
„ pro non traditis; sed remaneant ipsi D. Mar-
„ chioni pleno jure, & teneatur ipse D. Comes
„ recordationem facere, & dationem de om-
„ nibus supradictis, cum promissionibus, sti-
„ pulationibus, & clausulis opportunis. Et
„ prædicta vendicent sibi locum, dummodo

A „ omnia & singula supradicta, & infrascripta
„ promissa per dictum D. Comitem attendan-
„ tur, & observentur, & non aliter, nec alio
„ modo.

„ Item, quod Sindici prædictorum locorum
„ doneorum, & etiam Vassalli prædictorum
„ Vassallorum traditorum, faciant fidelitatem
„ prædicto D. Comiti sub conditionibus & re-
„ solutionibus prædictarum recuperationum
„ dictarum Terrarum, & Vassallagiorum præ-
„ dictorum in præcedenti capitulo. Ita tamen,
„ quod Vassalli, nec homines in primo anno
„ ipsius fidelitatis non possint requiri, vel in
„ aliquo molestari ab ipso D. Comite, nec
B „ Tutorio nomine D. Marchionis, & secun-
„ dùm necessitates & utilitates utriusque Do-
„ minorum.

„ Ita quod in casu, quo loca remaneant
„ D. Comiti, teneatur ea tueri, & guber-
„ nare, protegere, & eis dominari, servatis
„ bonis usibus, libertatibus, consuetudinibus,
„ & franchitiis, quibus D. Marchio ea tene-
„ re fuerat consuetus, & ipsa ad Cameram
„ suam retinere.

„ Item, quod reditus, proventus, exitus,
„ & utilitates dictorum locorum doneorum,
„ videlicet Clavaxii, Ripæ, & Podiverini,
„ primo anno sint, & pertineant ad dictum
„ D. Marchionem, qui pro his teneatur fa-
„ cere, & supportare sumptus, & expensas,
C „ & onera quælibet Officiariorum, Custo-
„ dianum, Castrorum, & Villarum prædi-
„ ctarum, & subsequentibus annis pertineant
„ ad D. Comitem, qui post onera supportare
„ teneatur.

„ Item quod Aresminus Provana sit Castel-
„ lanus Clavaxii, & habeat ibi unum Ju-
„ dicem, qui præsit vice dicti D. Comitis
„ ibi, & in aliis locis pro Justitia minist ran-
„ da, qui Judex eligatur per ipsum Aresmi-
„ num.

„ Item, quod in Ripa, & Podivarino sit
„ Potestas, & Castellanus dictus Aresminus,
„ qui suo nomine ponat, quem velit in di-
„ ctis locis, nomine tamen D. Comitis, qui
D „ promittant D. Marchioni ipsa loca sibi ce-
„ dere, si, & quando solverit quantitates
„ prædictas modis prædictis, & juret ad S.
„ Dei Evangelia conservare jura utriusque
„ Dominorum, & rationem reddere cuicun-
„ que requirenti.

„ Item, si contingat aliquem appellare a
„ sententia, vel sententiis Judicis dicti Are-
„ smini, appellare possit ad ipsum Aresmi-
„ num, & non ad alium, qui definiat se-
„ cundùm consilium Peritorum.

„ Item, quod dictus D. Comes durante
„ guerra inter D. Marchionem, & Galeaz,
„ teneatur, & debeat tenere super & Terris
E „ D. Marchionis prædicti, & ad ejus man-
„ datum pro succurrendo, ubi magis fue-
„ rit opportunum, lanceas ducentum, & D.
„ Marchio centum ad succurrendum ubi fue-
„ rit expediens & necessarium super Terris
„ ipsorum Dominorum.

„ Item, quod si D. N. Papa fecit aliqua
„ pacta cum D. Comite, in quibus sit Illu-
„ stris D. Marchio, non derogetur per ista
„ pacta prædictis pactis factis per dictum
„ D. N. Papam. Et si contingat, ipsum D.
„ Comitem Sabaudiæ in futurum aliquam li-
„ gam facere cum D. N. Papa, teneatur suo
„ posse in ipsa liga includere dictum D. Mar-
„ chionem, sine tamen participatione com-

„ modi,

Digitized by Google

„ modi, vel lucri, quæ dictus D. Comes ex
„ dicta liga perciperet.
„ Item, quod omnes querelæ, ſeu peti-
„ tiones hinc inde viciſſim uſque ad præſen-
„ tem diem competentes dictis D. Comiti, &
„ Marchioni, uni adversùs alterum, ex qua-
„ cumque cauſa, ſint quietæ penitus & re-
„ miſſæ.
„ Item, quod D. Dux, & Conſilium D.
„ Marchionis, & Procurátores abſentes, cum
„ aliquibus Nobilibus de Monte-ferrato om-
„ nia & ſingula ſupradicta per eorum jura-
„ menta ſolemniter ratificent & confirment,
„ proinde ſe & ſua bona obligent, & nihil-
„ ominus jurent, & promittant ſub eiſdem
„ vinculis, ſe curaturos cum effectu, quòd
„ D. Marchio prædicta ratificabit, cum fue-
„ rit ætatis ſufficientis.

De i quali Capitoli e liga ne furono rogati Inſtrumenti da Clemente di Belmonte, & Atonio Curtero Notai del Conte, in preſen za di Bartolomeo Cignino Cavaliere e Conſigliere del predetto Conte, Bertolotto, & Oddonetto de Marchiſiis del luogo di Caſelle.

Il medeſimo Anno Galeazzo Viſconte perſiſtendo nel deſiderio, ch' egli aveva, vivendo il Marcheſe Giovanni, di volere occupare il dominio della Città d'Aſti. Del meſe di Luglio con le genti di Bernabò ſuo fratello, e con potente eſſercito l'aſſaltò, & fece fare molte baſtite per eſpugnarla. Al che volendo ſoccorrere Secondotto, e fratelli, & Ottone duca di Brunſveich tutore e governatore loro, inſtituiti dal predetto quondam Marcheſe Giovanni eredi di eſſa Città per indiviſo, & eguale porzione, richieſero in ajuto loro Amedeo Conte di Savoja, sì per vigore della lega & obligazione, che aveva con Papa Gregorio, di difendere e ſoſtenere il predetto Marcheſe, e le coſe della Chieſa, come per la confederazione, che avevano con lui; il quale mandò al preſidio di detta Città alcune genti ſue, le quali non continuarono la guerra ſecondo l'obligo della confederazione; anzi partendoſi laſciarono Ottone Duca di Brunſveich con le genti, & eſercito del Marcheſe e fratelli in eſſa guerra, e per loro eſſa Città fu difeſa per tal modo, che l'eſercito del prefato Galeazzo fu coſtretto a partirſi dal duro aſſedio poſto circa eſſa Città, e laſciar le baſtite in mano del Marcheſe di Monferrato; & durò l'aſſedio predetto per lo ſpazio di meſi tre, o circa.

Queſto Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo ſecondo, fu fatto vendita del luogo di Podiverino al Conte di Savoja, per venti due mila fiorini d'oro di Fiorenza, del che ne fu rogato Inſtrumento da Antonio Conſole di Ponzano, regiſtrato per lui nel ſecondo protocollo fol. XXXI.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo quarto, Carlo Quarto Imperatore per un privilegio autentico, ſigillato di un' aureo ſigillo, coſtituì Vicarj del Sacro Imperio, Secondotto Marcheſe di Monferrato, i fratelli ſuoi, & Ottone Duca di Brunſveich comunemente, & per indiviſo, & ancora i deſcendenti loro maſchi legitimi, nelle Città d'Aſti, Alba, & Montevico ſpettante e pertinente al Sacro Imperio, & in qualunque Terre, Caſtelli, Ville, e luoghi, dominj, territorj, diſtretti, pertinenze, ragioni, e giuriſdizioni a loro ſpettanti nella ſeguente forma.

A „ In nomine Sanctæ & Individuæ Trinita-
„ tis feliciter amen. Carolus Quartus, Di-
„ vina favente clementia, Romanorum Im-
„ perator ſemper Auguſtus, & Boëmiæ Rex,
„ ad perpetuam rei memoriam Illuſtribus Se-
„ cundottoni Marchioni Montis-ferrati, ac
„ fratribus ejus, & Ottoni Duci Brunſvicenſi
„ filio quondam Illuſtris Henrici Ducis ibi-
„ dem, Principibus, & Conſanguineis no-
„ ſtris dilectis, gratiam Cæſaream, & omne
„ bonum. Incumbentibus noſtræ Celſitudini
„ aſſiduè varietatibus negotiorum innumeris,
„ dum pro felici ſtatu Reipublicæ mens no-
„ ſtra hinc inde diſtrahitur, dignum noſtra
„ Serenitas exiſtimat, & fore neceſſarium ar-
B „ bitratur, ut qui tot regionibus nobis com-
„ miſſis perſonaliter adeſſe non poſſumus, fi-
„ deles noſtros fide & circunſpectione pro-
„ batos in partem noſtræ ſolicitudinis ſtatua-
„ mus. Sanè cum piæ recordationis quondam
„ Illuſtris Joannis Marchionis Montis-ferra-
„ ti, veſtri Marchionis, & fratrum genito-
„ ris, & tui Ducis, immotam fidei, & de-
„ votionis conſtantiam, & indefeſſi laboris
„ ſolicitudinem, quibus ipſe, & Tu, in
„ noſtris, & Imperii Sacri procurandis hono-
„ ribus multipliciter claruiſtis, noſtræ mentis
„ oculis attentius intuemur; Dumque dili-
„ genti, necnon & gratuita conſideratione
„ penſamus, quod vos Marchio, & fratres,
C „ de tam generoſa ſtirpe deſcendentes, ejuſ-
„ dem veſtri genitoris laudabilis ſequendo ve-
„ ſtigia, nobis, & Sacro Romano Imperio,
„ nonnullis virtuoſis & utilibus actibus, &
„ prout non ambigimus, conſtanter puritate
„ fidei poteritis, & debetis complacere plu-
„ rimum temporibus affuturis: Tanto utique
„ ad veſtri Status & felicitatis augmentum
„ ampliori inclinamur favore, quantum id
„ ipſum prædicti Marchionis quondam, &
„ tui Ducis clara probitas, & virtutum in-
„ ſignia præſtantius meruerunt. Volentes igi-
„ tur præmiſſorum intuitu veſtri Status feli-
„ citatem clementi prævenire reſpectu, de-
„ liberato animo, ſanoque; Principum, Ba-
D „ ronum, & Procerum noſtrorum, ac Impe-
„ rii accedente conſilio, de certa noſtra
„ ſcientia, & Imperialis poteſtatis plenitu-
„ dine: Vos omnes conjunctim, & pro in-
„ indiviſo, & tui Marchionis heredes maſ-
„ culos legitimos in ſtirpem, & ſucceſſores
„ Marchionis Montis-ferrati, in Civitatibus
„ Aſtenſi, Albenſi, & loco noſtro Montiſvi-
„ ci, & ipſorum, & cujuslibet earum Ter-
„ ris, Caſtris, Villis, locis, dominiis, Com-
„ munitatibus, poſſe, territoriis, & diſtri-
„ ctibus, ac pertinentiis, juribus, & juriſ-
„ dictionibus univerſis ad ipſas, & earum
„ quamlibet pertinentibus, ordinamus, faci-
„ mus, & conſtituimus noſtros, & Sacri Ro-
E „ mani Imperii Vicarios generales, & ſpecia-
„ les, irrevocabiles ad tempora vitæ noſtræ,
„ & poſt obitum noſtrum propitio Deo feli-
„ cem, tamdiu, donec per ſucceſſores no-
„ ſtros Romanos Imperatores, vel Reges ex-
„ preſsè, & ex cauſa legitima fueritis revo-
„ cati. Dantes ex nunc, & concedentes vo-
„ bis, & in vos omnes communiter, & pro
„ indiviſo, ut præmittitur, de Imperialis po-
„ teſtatis plenitudine, ex certa ſcientia,
„ transferentes, plenam, liberam, genera-
„ lem & omnimodam auctoritatem, juriſdi-
„ ctionem, & gladii poteſtatem, merum
„ & mixtum imperium, vice, auctoritate,

Digitized by Google

„ ac nomine noſtris Civitatibus , locis , di-
„ ſtrictibus , limitibus , atque ſitibus earum-
„ dem , per vos , vel alium , ſeu alios, qui-
„ bus hæc commiſeritis , exercenda , &c Te-
„ ſtes hujus rei ſunt Venerabiles Ludovicus
„ Maguntinenſis Archiepiſcopus Sacri Imperii
„ per Germaniam Archicancellarius , Berar-
„ dus Herbipolenſis & Vortigio Murember-
„ genſis Eccleſiarum Epiſcopi , Illuſtres Fede-
„ ricus Marchio Miſuenſis , Federicus Bava-
„ riæ, & Robertus Ligritenſis Duces , Specta-
„ biles Federicus Muembergenſis & Burgar-
„ dus Magdeburgenſis Burgravii , Ebeardus
„ de Roretemberii , & Joannes de Suiarez-
„ burg Comites , Nobiles Petrus de Varengh
„ Imperialis Curiæ Magiſter , Thuvo Bolduz
„ Magiſter Cameræ , Borgo de Riſemburg
„ Capitaneus Tranſilvanus , Graſſo Gerla-
„ chus , & Bazo de Holenloch , Himbo de
„ Voaldeſen , Albertus de Riſemburg , &
„ Martinus de Jevizenſten , necnon quampluret alii noſtri , & Sacri Imperii Nobiles ,
„ & fideles , præſentium ſub bulla aurea
„ typario noſtræ Majeſtatis impreſſa teſtimonio litterarum. Dat. Nueremberg Anno Domini MCCCLXXIV. Indict. XII. octavo
„ Idus Decembris . Regnorum noſtrorum
„ Anno Vigeſimo octavo , Imperii vero Vigeſimo. Et ego Nicolaus Camericen. Magdeburgen. Diœceſis Cæſaris Protonotarius
„ vice & nomine Reverendiſſ. in Chriſto Patris , & D. D. Ludovici Maguntinenſis
„ Eccleſiæ Archiepiſcopi , Sacri Imperii per
„ Germaniam Archicancellarii , recognovi ,
„ &c.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo quinto, Indizione decimaterza, alli nove del meſe di Decembre, nella Città d'Aſti Secondotto Marcheſe di Monferrato diede in feudo a Giovanni figliuolo baſtardo del *quondam* Marcheſe Teodoro di Monferrato il Caſtello, Villa, & uomini di Occimiano.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo ſeſto, l'Indizione decima quarta, alli quattordeci del meſe di Settembre Secondotto Marcheſe di Monferrato, con autorità e conſentimento d'Ottone Duca Brunſvicenſe ſuo Governatore fece compromeſſo di qualunque guerra, diſcordie, liti, domande, e controverſie, che vertivano tra lui, e Galeazzo Viſconte, in Gregorio XI. Sommo Pontefice, il qual compromeſſo aveſſe a durare per meſi ſei, e finiti i ſei meſi ſi poteſſe prorogare per lo Papa meſi quattro ; promettendo ambe le parti di oſſervarlo , ſotto pena di cento mila fiorini d'oro. Et il medeſimo giorno eſſo Secondotto con autorità del predetto Duca di Brunſveich diede poſſanza, libertà, e bailia al predetto Gregorio Sommo Pontefice di fare e contraere matrimonio a nome ſuo , con la Magnifica & Eccellente Madonna Violante figliuola del memorato Galeazzo Viſconte Dominatore in Milano : I teſtimonj furono Baldeſſare Duca di Brunſvich , Alberto d'Inciſa , & Nicolello di Cavagnolio Podeſtà d'Aſti.

Gregorio Sommo Pontefice dopo lungo trattato di pace operò, che la guerra, la quale era tra Secondotto Marcheſe memorato , e Galeazzo Viſconte, ſi teneſſe in ſoſpeſo , ritenendola in ſe, & a mano ſua. E nel tempo di detta ſoſpenſione Nicolò Spinelli Dottore e Cavaliere, Cancelliere de i Regni di Gieruſalemme, e di Sicilia, & Ugolino de' Falco-

A ni Procuratori, e mandatarj del predetto Marcheſe ; e Filippo Caſſola di Reggio, e Cavallino de Cavallis Ambaſciatori e mandatarj di Galeazzo Viſconte, e di Gio. Galeazzo Conte di Virtù ſuo figliuolo , e di Bianca di Savoja moglie di eſſo Galeazzo , eſiſtenti in Roma, alla preſenza di eſſo Pontefice l'Anno MCCCLXXVII. del meſe di Marzo, convennero inſieme , che precedente la diſpenſa ſopra l'impedimento della cognazione, ch'era fra Secondotto , e Violante figliuola di Galeazzo, che già fu moglie di Leonotto Duca di Clarentia figliuolo del Re d'Inghilterra , i quali erano congiunti nel ſecondo , e terzo grado di affinità, ſi fermerebbe tra loro il ma-
B trimonio per parole de preſenti, con la dote di trenta mila fiorini d'oro, e la reſtituzione della Terra di Caſale. E così avuta la diſpenſa fu contratto e compito eſſo matrimonio nella Città di Pavia, il ſecondo del meſe d'Agoſto in preſenza di più di cinquecento Gentiluomini. Et al ſeguente meſe di Giugno Gio. Galeazzo in oſſervanza delle memorate convenzioni promiſe di voler' oſſervare , quanto nel ſeguente Inſtrumento ſi contiene.

„ IN nomine Domini amen . Anno à Nati-
„ vitate ejuſdem Milleſimo trecenteſimo
„ ſeptuageſimo ſeptimo, die decima quinta
„ menſis Junii , Indictione decima quinta .
C „ Noverint univerſi, ad quos præſens Inſtru-
„ mentum pervenerit, quod Illuſtris Princeps,
„ & D. D. Jo. Galeaz Vicecomes Mediolani
„ Comes Virtutum, &c. filius Magnifici &
„ Excelſi D. D. Galeaz Vicecomitis Medio-
„ lani, &c. Imperialis Vicarii Generalis, vo-
„ lens adimplere, & executioni mandare ea,
„ quæ pro ipſo, & ejus nomine de menſe
„ Martii proximè præterito , in Civitate
„ Romæ, coram S. D. N. Papa promiſſa fue-
„ runt, & ſunt, & in omnibus, & per omnia
„ uti promiſſa fuerunt, & ſunt per Egregium
„ Legum Doctorem D. Philippum de Caſſol-
„ lis de Regio, & per Nobilem Virum Cavalli-
„ num de Cavallis de Rugio ejus Secretarium
D „ tunc ipſius D. Comitis Procuratores in Urbe
„ Egregio Viro D. Ugolino de Falconibus
„ Procuratori , & procuratorio nomine Illu-
„ ſtris Principis, & D. D. Secundottonis Mar-
„ chionis Montis-ferrati , de facto & Terra
„ Caſalis , occaſione Matrimonii Deo favente
„ ſecuti & perfecti inter ipſum Illuſtrem Prin-
„ cipem D. Marchionem prædictum , & Illu-
„ ſtrem D. Violantam ipſius D. Comitis ſoro-
„ rem , genitam ex prædicto Magnifico D.
„ D. Galeaz : per ſolemnem ſtipulationem con-
„ venit , & promiſit prædicto D. Ugolino
„ tamquam Procuratori , & procuratorio no-
„ mine dicti D. Secundotti Marchionis Montis-
„ ferrati ſtipulanti & recipienti , ac etiam mihi
E „ Notario , uti publicæ perſonæ ſtipulanti &
„ recipienti vice & nomine prædicti Secun-
„ dottonis Marchionis Montis-ferrati, quod ſi
„ contingat (quod abſit) quod prædictus Ma-
„ gnificus D. D. Galeaz ipſius D. D. Comitis
„ genitor diem ſuum extremum clauſerit , &
„ tranſiverit ab humanis, quod ipſe D. Comes
„ Virtutum tradet, & reſtituet , vel tradi &
„ reſtitui faciet ipſi D. Secundottoni , vel al-
„ teri ab ipſo ſolemne mandatum habenti, &
„ ejus nomine recipienti Terram Caſalis, cum
„ fortaliciis omnibus , & aliis quibuſcumque
„ dependentibus & connexis infra ſpatium
„ duorum menſium computandorum, à die

„ hor-

Digitized by Google

„ mortis (quod abſit) ipſius D. Galeaz ejus
„ genitoris, & ex quo per ipſum Marchionem
„ Montis-ferrati fuerit requiſitus; ratificans,
„ & approbans, & rata habens in omnibus,
„ & per omnia, ea, quæ occaſione dictæ Ter-
„ ræ Caſalis promiſſa & conventa fuerunt in-
„ ter partes prædictas, & in omnibus & per
„ omnia uti promiſſa ſunt & fuerunt per præ-
„ dictos D. Philippum, & Cavallinum ipſius
„ D. Comitis tunc Ambaſciatores & Procura-
„ tores. Actum in Caſtro Civitatis Papiæ,
„ in ſala magna prædicti D. Comitis, præſen-
„ tibus Egregiis Viris D. Pinoto de Pinotis
„ de Regio filio quondam Bonviſini Conſilia-
„ rio prædicti D. Comitis, Nicolello de Ca-
„ vagnolio de Monteferrato filio quondam
„ D. Gulielmi, Antoniello de Porris de Me-
„ diolano filio quondam D. Stephanolii Came-
„ rario prædicti D. Comitis, teſtibus ad hoc
„ ſpecialiter vocatis & rogatis. Inſuper præ-
„ dictus D. Comes in hujus rei majus teſtimo-
„ nium juſſit, præſens Inſtrumentum muniri
„ ſui ſigilli impreſſione.

„ Ego Andriolus de Ariſiis natus D. Anto-
„ nii de Mediolano, publicus Imperiali aucto-
„ ritate Notarius, prædictis omnibus inter-
„ fui, rogatuſque hoc Inſtrumentum tradidi,
„ ſcripſi, & me ſubſcripſi, meumque conſue-
„ tum ſignum appoſui in teſtimonium præ-
„ miſſorum.

E ſucceſſivamente fu tra loro celebrata una pace e tranquillità perpetua, nella quale fra l'altre coſe, tra Secondotto Marcheſe, & Ottone Duca di Brunſveich per l'una parte, e Galeazzo Viſconte con Gio. Galeazzo ſuo primogenito per l'altra, fu concluſo, che qualunque luogo, che ciaſcuno di loro aveva, lo poteſſe tenere e poſſedere; ſalvo che le coſe depoſte, e confermate nella pace publicata per Roberto Gebennenſe Cardinale della Baſilica de gli Apoſtoli, e Legato della Sede Apoſtolica, nell'Anno predetto MCCCLXXVI. alli diecinove del meſe di Luglio tra Gregorio XI. Pontefice, e S. Chieſa collegati, ſudditi, & aderenti ſuoi per l'una parte; e Galeazzo Viſconte, ſuo figliuolo, collegati, aderenti, ſeguaci, e ſudditi loro per l'altra; in quanto concernevano la reſtituzione delle Terre, luoghi, e fortezze, doveſſero aver luogo tra eſſe parti, & oſſervare con effetto. Et oltre di queſto il predetto Galeazzo promiſe al memorato Marcheſe di reſtituirgli la fortezza di Quarto, & il Caſtello di Malamorte, e la fortezza di Azano, co i territorj loro, le quali fortezze eſſo Galeazzo occupava nel territorio di Aſti. Vollero ſimilmente, e convennero nella pace predetta, che il predetto Duca di Brunſveich doveſſe rimanere Tutore e Curatore di Secondotto Marcheſe, e ſuoi fratelli, e Governatore del dominio di Monferrato, ſecondo la diſpoſizione del teſtamento del *quondam* Marcheſe Giovanni ſuo padre. E che i legati fatti per lo predetto *quondam* Marcheſe ad eſſo Duca di Brunſveich doveſſero ſeguire effetto contro Secondotto, talmente che i predetti Galeazzo, e Gio. Galeazzo ſuo figliuolo non ſe ne aveſſero ad intromettere. Convennero ancora le predette parti, che alcuna di loro non poteſſe pigliare per aderente, collegato, o ſuddito alcuno, che foſſe aderente, collegato, o ſuddito dell'altra parte. Nè ancora alcuna Città, Caſtello, Fortezza, o Terra, la quale foſſe ſuddita, o ſotto l'obedienza dell'altra parte. E promiſero di attendere & oſſervare i predetti Capitoli, ſotto la reſtituzione de' danni, ſpeſe, & intereſſi, come più ampiamente ſi contiene in un' Inſtrumento di detta pace fatto nell'Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo ſettimo, Indizione quintadecima, alli ſette del meſe di Luglio, rogato nella Città di Pavia, nel Caſtello di Galeazzo Viſconte, nella Camera ſuperiore, da Paſquino de Capellis, e da Antonio Paſquario di Montebello, Notai publici, in preſenza di Ottolino di Mandello Cavaliere, Antonello Porro, & Antonio Murigia tutti di Milano.

Vinceslao Re de' Romani l'Anno predetto, il quale era il ſettimo, dopochè da Carlo Imperatore ſuo padre fu fatto Re de' Romani, & eletto ſucceſſore dell'Imperio, ad imitazione del padre, nel giorno dell'Eſaltazione della Croce, conceſſe, donò, e confermò a Secondotto Marcheſe predetto, e fratelli ſuoi, & ad Ottone Duca di Brunſveich il privilegio loro conceſſo per Carlo predetto: pel quale furono coſtituiti Imperiali Vicarj nelle Città d'Aſti, Alba, e Montevico.

L'Anno medeſimo, & al Novembre proſſimo in Pavia fu publicato, e conſumato il matrimonio contratto tra Secondotto Marcheſe di Monferrato, e Violante figliuola di Galeazzo. Dove poichè il Marcheſe, ſecondo il ſolito de i maritati, ebbe fatto dimora per alquanti giorni, ſi partì, e cavalcò in Aſti; al governo della qual Città nel partir ſuo aveva poſto un fratello di Ottone Duca di Brunſveich, il quale avendo ſegreta intelligenza con Galeazzo, gli negò l'entrata di eſſa Città. Perlochè Secondotto ſubito ritornò a Pavia da Galeazzo ſuo Suocero, domandandogli ajuto. Dove Galeazzo ſenza tardanza fece cavalcare Gio. Galeazzo ſuo figliuolo con trecento lancie, il quale arrivato in Aleſſandria ſi congiunſe co i nobili, e gente d'armi del Marcheſe, e dopo alcuni giorni partendoſi s'inviarono verſo l'occupata Città: dove dal Caſtellano, il quale ſi manteneva in fede del Marcheſe, alli ſei del meſe di Febrajo dell'Anno MCCCLXXVIII. furono introdotti nel Caſtello, & il fratello del Brunſvicenſe partendoſi laſciò la Città nelle mani del Marcheſe, e di Gio. Galeazzo ſuo cognato. Nel progreſſo di tempo vedendo Secondotto, che Gio. Galeazzo ſuo cognato non ſi voleva partire con le ſue genti d'arme, e laſciargli la Città libera, fu perſuaſo a coſtituirlo Governatore della detta Città, Caſtello, e diſtretto ſuo, riſervandoſi però l'autorità, e facoltà di potere mettere in eſſa Città il Capitano, Podeſtà, & altri Officiali; e così il predetto Gio. Galeazzo alli undici del predetto meſe accettò il governo di eſſa Città, con promiſſione giurata ſopra i Santi Evangelj, e ſotto la fede del corpo ſuo, di reggere e governare bene la Città predetta, a nome, onore, & utilità del predetto Marcheſe Secondotto, e reſtituirgliela e rimettergliela, quando per lo comune giudicio de i Proceri di eſſo Marcheſe, e de i Nobili, e Cittadini di eſſa ſarebbe dichiarato eſſere utile, che per lui gli doveſſe eſſere rimeſſa l'amminiſtrazione, e reggimento di eſſa Città. Dopo queſto tra il predetto Marcheſe Secondotto, e la Comunità d'Aſti furono il medeſimo giorno per publico Inſtrumento celebrati e firmati certi capitoli, i quali il predetto Gio. Galeazzo giurò di oſſervare: e tra le altre coſe convennero, che nel giuramento ch'avevano a fare i Cittadini al predetto Marcheſe, foſſero riſervate le ragioni, & onore dell'Imperatore,

di Ottone Duca di Brunſveich, e de i fratelli di eſſo Marcheſe. Delle quali tutte coſe ne furono rogati publici Inſtrumenti da Antonio di Ponzano detto Conſole, Notajo publico, alla preſenza di Alberto Marcheſe d'Inciſa Cavaliere figliuolo del *quondam* Raimondino, Bartolomeo di Giacomo figliuolo del *quondam* M. Manfredo Dottore e Cittadino di Genua, Conſigliere di Galeazzo Viſconte, Ricardo Villano figliuolo del *quondam* M. Roberto Dottore e Cittadino di Milano, M. Ottolino Ghiſilberto Dottore, M. Bonifacio di Cocconato Cavaliere, M. Giovanni baſtardo di Monferrato Cavaliere, M. Freilino Guarletta Dottore e Cittadino d'Aſti, M. Antonio di Moriena Dottore e Cittadino d'Aſti, Antoniolo Porro di Milano, Antonio Turco di Caſtello Cittadino d'Aſti, Galvagnono Pelletta Cittadino d'Aſti, Percivallo Rotario figliuolo del *quondam* Conradino Cittadino d'Aſti.

L'Anno predetto MCCCLXXVIII. alli ſedici del meſe di Febrajo, tra Gio. Galeazzo Conte di Virtù, e Secondotto Marcheſe di Monferrato fu contratta perpetua confraternità, & unione, la quale tutti due promiſero di oſſervare inſieme co i patti convenuti tra loro, ſotto la pena di venticinque mila fiorini, del che ne fu rogato Inſtrumento da Andriolo Cancelliere del prefato Conte. Et in progreſſo di tempo accorgendoſi il predetto Secondotto, che la riſerva, la quale aveva fatto di potere mettere Officiali, e preſidio nella Città d'Aſti, poco, o nulla gli giovava, ſe ne dolſe con Galeazzo ſuo Suocero, richiedendogli la rilaſſazione di eſſa Città, e dominio ſuo. Il che non potendo ottenere, vedendoſi deluſo, ſi partì ſdegnato da Pavia, e cavalcò a Cremona, e poi nel Parmegiano, dove eſſendo arrivato, in una Terra chiamata Langirano, alli undici del meſe di Decembre del medeſimo anno, fu da un ſuo famigliare ferito nella teſta; per la qual ferita alli ſedici del detto meſe a ore ventitrè paſsò all'altro ſecolo, & il corpo ſuo fu portato a Parma, e ſepolto nel maggior Tempio di quella Città, ſcontro al primo Altare. E di lui ſcrive Donato Azajolo Fiorentino in queſto modo.

„ Anno Domini MCCCLXXVII. menſe „ Maji, filia Galeatii Principis, quam morte „ mariti viduam relictam ſupra meminimus, „ Secundottoni filio Marchionis Montis-ferrati „ nuptui traditur, habuitque pro dote Urbem „ Aſtenſem. Tunc pax utrinque inter Princi„ pes firmata. Ceterum ſequenti anno, ſpon„ ſus, qui fævis & difficillimis moribus erat, „ à quodam ex familiaribus interficitur. Unde „ puella tertio patrueli ſuo filio Bernabovis „ cum Pontificis diſpenſatione in uxorem tra„ ditur.

Nel tempo, che avvenne la morte del Marcheſe Secondotto, Ottone Duca di Brunſveich ſi ritrovava a Napoli, & eſſendogli ſopravenuta la nuova del trapaſſo ſuo, oltre la moleſtia d'animo, che ne ebbe, gli diſpiacque ancora ſommamente l'avere inteſo, come eſſo Secondotto era ſtato indotto a concedere il governo della Città d'Aſti a Gio. Galeazzo ſuo cognato, come ſi è narrato di ſopra. Per la qual coſa ſi partì di quelle parti, con animo di volere attendere alla ricuperazione del dominio di eſſa Città, e diſtretto ſuo; e con lettere ſue appreſſo dell' Imperatore Vinceslao, e di molti Principi d'Italia gravemente ſi dolſe de i modi, che aveva tenuti Gio. Galeazzo col predetto Secondotto, per occupargli il dominio d'Aſti; dimoſtrando, come egli, e i fratelli del predetto *quondam* Secondotto doloſamente ne erano ſtati ſpogliati; con richiedere a nome ſuo, e come tutore e governatore de i predetti fratelli al predetto Imperatore, che voleſſe fare tal proviſione circa queſto, che riaveſſero la detta Città, e dominio ſuo; dopo di che con opportune lettere ſe ne venne da Gio. Galeazzo, appreſſo del quale fece ogni diligente iſtanza, richiedendolo di rimettere eſſa Città in mano del Marcheſe Giovanni fratello e ſucceſſore del predetto Secondotto, e ſue, come la ragione e debito voleva; il che ricuſando egli di fare, fu principiata la guerra tra di loro.

GIOVANNI TERZO.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo nono, alli tre del meſe di Gennajo, Giovanni Marcheſe di Monferrato diede ampla poſſanza ad Ottone Duca di Brunſveich di amminiſtrare lo Stato, per fin che eſſo Marcheſe foſſe di età di venticinque anni; del che ne fu rogato Inſtrumento da Guglielmo Cicolello di Verolengo, il cui tenore è queſto.

Inſtrumentum poteſtatis datæ Ottoni de Brunſveich.

„ In nomine Domini amen. Milleſimo tre„ centeſimo ſeptuageſimo nono, Indictione „ ſecunda, die tertio menſis Januarii. Actum in „ Caſtro Montiſcalvi, in caminata magna, præ„ ſentibus teſtibus vocatis & rogatis, Nobilibus „ Viris D. Joanne baſtardo de Monteferrato, „ Simone de Gabiano, Ludovico Turcho, „ Oddino de Mirolio, Antonio de Braida, „ Joannono de Cocaſtello, Franciſco de Co„ caſtello de Montilio, Nicolello, & Martino „ fratribus, & Antonio de Tilio, Georgino „ Scarampo de Camino, D. Ottolino de Ghi„ ſelbertis de Cereſeto, Antonio de Silveſtro „ de Corgnato Vicariis, Albertono de Prato „ de Montecalvo, Facio de Villa de Clava„ xio, Antonio Berruto de Vignali, Marco„ no della Valle de Lù, & pluribus aliis. Il„ luſtris D. Joannes Marchio Montisferrati, „ ſciens, certificatus, & plenariè informatus, „ quod Illuſtris Genitor ejus D. Joannes Mar„ chio Montisferrati quondam in ſua ultima „ voluntate inter cetera diſpoſuit, voluit, & „ ordinavit, quod Illuſtris Princeps D. Otto „ Brunſvicenſis Dux, & avunculus dicti D. „ Marchionis, ſit, & eſſe debeat ipſius D. Joan„ nis nunc Marchionis prædicti, & cetero„ rum fratrum ipſius, ac Marchionatus, & „ Baroniæ Montisferrati, necnon omnium „ Civitatum, & loci prædicti, & prædicto„ rum, & ceterorum bonorum, rerum, & ju„ rium ipſorum fratrum, tutor, curator, gu„ bernator, adminiſtrator, & rector, cum „ plena & generali poteſtate vendendi, alie„ nandi, infeudandi, donandi, contrahendi, „ diſponendi, faciendi, & ordinandi de Mar„ chionatu, Baronia, Civitatibus, Caſtris, „ Villis, & bonis prædictis, prout & ſicut „ dictus D. Dux voluerit, & ipſi placuerit, „ donec dictus Dominus nunc Marchio, & „ dicti ejus fratres compleverint vigeſimum „ quintum annum, omni adminiſtratione, gu„ bernatione, ac poteſtate dicto Domino nunc „ Marchioni, & dictis ejus fratribus, uſque „ quo

„ quo ad complementum dictæ ætatis perve-
„ nerint, penitus interdictâ : Videns, & co-
„ gnoſcens ipſe D. Joannes nunc Marchio,
„ quod Illuſtris frater ejus Secundotto Mar-
„ chio Montisferrati quondam, nolens præ-
„ dictam ordinationem paternam obſervare,
„ ſed eâ ſpretâ, Marchionatum, Baroniam,
„ & Civitates, quas dictus pater eorum tem-
„ pore mortis poſſidebat & tenebat, propter
„ ipſius juventutem ad ſtatum perditionis &
„ ſubverſionis deduxerat, niſi prædicti Illu-
„ ſtris D. Ducis bonitas & clementia tam
„ citò occurriſſet. Ecce, quod dictus D. Joan-
„ nes nunc Marchio ſupradictus, videns pe-
„ ricula, ad quæ patria devenerat propter ju-
„ ventutem dicti fratris ejus, ac volens ſequi
„ in prædictis omnibus ſupraſcriptis, & in-
„ fraſcriptis diſpoſitionem & ordinationem
„ dicti ejus patris; cognoſcendo etiam & pro-
„ pter juventutem ſuam, ad regendum & gu-
„ bernandum ſe & ſua non ſufficere, & de
„ Illuſtri Avunculo ſuo prædicto pleniſſimè
„ confidens, in quo habens poſt Deum ſpem
„ & fiduciam ſpecialem, ex certa ejus ſcien-
„ tia, deliberatè, & appenſatè, idem D. Mar-
„ chio ſe, Marchionatum, & Baroniam, Ci-
„ vitates, Caſtra, Burgos, Villas, & Terri-
„ torium Montisferrati, necnon partem ſuam
„ Civitatum Aſt, Albæ, & loci Montisfrega-
„ lis, Territorii, & diſtrictus dictarum Civi-
„ tatum, & locî prædicti, & omnia bona &
„ jura, ſuas & ſua, committit, dimittit, &
„ relaxat, commiſit, dimiſit, & relaxavit
„ curæ, protectioni, gubernationi, admini-
„ ſtrationi, diſpoſitioni, ordinationi, regimi-
„ ni, ac poteſtati dicti Illuſtris Avunculi ſui
„ D. Ducis præfati, quouſque ipſe D. Mar-
„ chio compleverit vigeſimum quintum an-
„ num. Abdicando ipſe D. Marchio à ſe, &
„ in ipſum D. Ducem transferendo omnem
„ bayliam, ac omnimodam poteſtatem cujuſ-
„ cumque regiminis, gubernationis, admini-
„ ſtrationis, contractus, alienationis, diſpo-
„ ſitionis, & ordinationis, & cujuslibet alte-
„ rius poteſtatis, Marchionatus, Baroniæ, Ci-
„ vitatum, Caſtrorum, Burgorum, Villarum,
„ locorum, bonorum, & jurium prædictorum
„ & prædictarum, quouſque dictus D. Mar-
„ chio compleverit vigeſimum quintum an-
„ num, ut ſupra. Et quicquid ipſe D. Dux in
„ prædictis, & circa prædicta, vel aliquod
„ prædictorum fecerit, ſtatuerit, ſeu ordina-
„ verit, habeat pleniſſimam firmitatem, ac
„ promittendo idem D. Marchio dicto D. Duci,
„ & mihi Notario infraſcripto uti publicæ
„ perſonæ, ſtipulanti & recipienti vice & no-
„ mine omnium & ſingulorum ſubditorum
„ dicti D. Marchionis, & omnium perſona-
„ rum, quarum intereſt, ſeu intereſſe poterit
„ in futurum, ſe non intromittere de prædi-
„ ctis, vel aliquo prædictorum, donec fuerit
„ viginti quinque annorum, ut præfertur.
„ Quæ omnia & ſingula ſupra & infraſcripta
„ idem D. Marchio major annis quatuorde-
„ cim, minor tamen viginticuinque, promi-
„ ſit dicto D. Duci, & mihi Notario infra-
„ ſcripto ſtipulanti & recipienti, ut ſupra,
„ & etiam juravit ad Sancta Dei Evangelia
„ corporaliter tactis ſcripturis, attendere, &
„ obſervare, & ea non revocare, ac contra
„ prædicta, vel aliquod prædictorum ſupra
„ vel infraſcriptorum non facere, vel venire,
„ aliqua ratione, vel cauſa, de jure, vel de
„ facto. Et ſi contra prædicta, vel aliquod
„ prædictorum ipſe D. Marchio aliquid, vel
„ aliqua fecerit, ordinaverit, vel præceperit,
„ aut diſpoſuerit, ſeu facere, ordinare, præ-
„ cipere, vel diſponere attentaverit, illud,
„ & illa ſunt nulla ipſo jure, ac nullius va-
„ loris, ſeu momenti; volens, & jubens idem
„ D. Marchio, quod ad eorum obſervantiam
„ minimè teneantur. Igitur idem D. Marchio
„ ex nunc, dictos prout ex tunc, ſuos ſubditos,
„ & me Notarium infraſcriptum uti publicam
„ perſonam recipientem vice & nomine ipſorum
„ ſubditorum, & omnium & ſingulorum, quo-
„ rum intereſt, ſeu intereſſe poterit in futurum,
„ irrevocabiliter quietat, liberat, quietavit, li-
„ beravit, & abſolvit ab obſervatione eorum,
„ quæ ipſe D. Marchio præciperet, ſtatueret,
„ decerneret, vel faceret ſine voluntate &
„ conſenſu dicti D. Ducis, uſque quo perfe-
„ ctè attigerit annos prædictos. Et de præ-
„ miſſis per me Notarium infraſcriptum ipſe
„ D. Dux, & ipſe D. Marchio fieri præcepe-
„ runt publica Inſtrumenta, reficienda ſemel,
„ & pluries, ſi opus erit, conſilio ſapientis,
„ facti ſubſtantiâ non mutatâ.

L'Anno medeſimo MCCCLXXIX. conſide-
rando Clemente Settimo Sommo Pontefice,
che la guerra, la quale era formata tra il Mar-
cheſe Giovanni di Monferrato, & Ottone Duca
di Brunſveich per l'una parte, e Gio. Galeaz-
zo Viſconte per l'altra, poteva fare non pic-
ciola alterazione all'impreſa ſua contro Ur-
bano Seſto, ſollecitò, che eſſe parti commet-
teſſero alla deffinizione ſua ogni differenza,
diſcordia, e guerra, che avevano inſieme.
Al che eſſendo intravenuti M. Sighino di An-
tone Dottore di Leggi, ſolenne Nunzio, &
Ambaſciatore del predetto Clemente, & Ame-
deo Conte di Savoja, eſſe parti per contem-
plazione di Papa Clemente, e del predetto
Amedeo, convennero inſieme nel modo, che
nel ſottoſcritto Inſtrumento ſi contiene.

„ IN nomine Domini amen. Anno Nativi-
„ tatis ejuſdem Domini Milleſimo trecen-
„ teſimo ſeptuageſimo nono, Indictione ſe-
„ cunda, die vigeſimo ſecundo menſis Ja-
„ nuarii, hora prima noctis, ſuper platea
„ S. Agathæ, Diœceſis Vercellenſis, ubi in-
„ terfuerunt teſtes vocati & rogati, videli-
„ cet D. Sighinus de Anthone Nuntius Sedis
„ Apoſtolicæ, D. Raymundus de Urſinis fi-
„ lius Illuſtris D. Comitis Nolani, D. Anto-
„ nius de Turre, D. Dirlony de Daronciet,
„ D. Gerardus de Stres, D. Gulielmus de
„ Eſtiviaco, D. Amedeus, D. Vitevarum,
„ D. Savinus de Florano Legum Doctor, Al-
„ dricus de Interminellis de Luca, Marme-
„ tus Rogeti, & D. Thadæus de Pepulis, &
„ alii quamplures. Cum ſeminante auctore
„ zizaniæ, lites & graves diſcordiæ, ac etiam
„ guerræ maximæ deveniſſent & vigerent ex
„ nonnullis hinc inde cauſis & occaſionibus
„ inter Illuſtres & Magnificos Principes, vi-
„ delicet D. Ottonem Ducem Brunſvicenſem,
„ & Joannem Marchionem Montis-ferrati, ac
„ fratres ipſius Marchionis, ex una parte,
„ & Illuſtrem Principem & Magnificum D. D.
„ Joannem Galeatium Vicecomitem, Comi-
„ tem Virtutum, Mediolani &c. Imperialem
„ Vicarium generalem ex altera; Et dubita-
„ retur, ne graviores & duriores ocurrerent
„ in futurum, quæ veriſimiliter totam pa-
„ triam, & cujuslibet partis ſubditos ſtragi &
„ exterminio ſubjeciſſent : Ideo Deo Aucto-

„ re,

Digitized by Google

„ re, qui eſt fons & rivulus pacis, & auctor
„ concordii, per Venerabilem & prudentem
„ Virum D. Sighinum de Anthone Legum
„ Doctorem, Nuntiumque & Ambaſciatorem
„ ſolemnem Sanctiſs. in Chriſto Patris, & D.
„ D. Noſtri Clementis Divina providentia
„ Papæ Septimi, necnon per Illuſtrem Prin-
„ cipem, & D. D. Amedeum Comitem Sa-
„ baudiæ, inter prædictos Principes, & præ-
„ dictas partes, ſic & taliter extitit procura-
„ tum & pertractatum, quod, &c.

„ In Dei nomine, & Beatæ Mariæ Virgi-
„ nis glorioſæ, ad infraſcriptam treguam,
„ & compromiſſum inter prædictas partes,
„ ipſorum S. D. N. Papæ Clementis; & dicti
„ D. Comitis Sabaudiæ contemplatione, per
„ partes prædictas concorditer & ſincerè, ut
„ in infraſcriptis capitulis continetur, extitit
„ conventum, promiſſum, & concluſum.

„ Primo namque Illuſtris Princeps, vide-
„ licet D. Otto Dux Brunſvicenſis ſuo pro-
„ prio nomine, & curatorio nomine Joannis
„ Marchionis Montis-ferrati, & dictorum
„ fratrum ſuorum, ut aſſeruit, & ipſe D.
„ Marchio Montis-ferrati proprio nomine,
„ auctoritate & conſenſu dict. D. Ducis ejus
„ Curatoris, ut aſſeruit, ex una; Et Egre-
„ gius Miles D. Jacobus de Verme generalis
„ Capitaneus, ac Egregii Legum Doctores,
„ videlicet D. Bartholomæus de Placentinis,
„ & Philippus de Caſſolis de Regio, Procu-
„ ratores, & procuratorio nomine prædicti
„ Illuſtris Principis, & Magnifici & Excelſi
„ D. D. Galeaz Vicecomitis, Comitis Vir-
„ tutum, ac Conſiliarii ejuſdem, ſecundum
„ quod de ipſorum procura & mandato con-
„ ſtat Inſtrumento publico, ſcripto, recep-
„ to, & tradito per Franciſcum de Marſiliis
„ de Parma, & Jacobinum Arreſte de Orta,
„ Novarienſis Diœceſis ex altera parte, fe-
„ cerunt, & faciunt, inierunt, & ineunt,
„ ad invicem, & viciſſim, nominibus quibus
„ ſupra, puram, veram, & ad tempus in-
„ fraſcriptum irrevocabiliter duraturam tre-
„ guam, & compromiſſum validum, & ſo-
„ lemne per modum, formam, & conven-
„ tiones infraſcriptas.

„ Quia ad invicem, & viciſſim fecerunt,
„ & faciunt, inierunt, & ineunt treguam,
„ hinc ad Paſcha Reſurrectionis D. N. J. C.
„ & a Paſchate Reſurrectionis uſque ad duos
„ annos, in qua promittunt ſibi partes ad in-
„ vicem, & viciſſim pro ſe & ſuis colligatis
„ & adhærentibus, ſequacibus, & ſubditis
„ quibuſcumque, altera alteram non offende-
„ re, nec offendi permittere in perſonis, ſeu
„ rebus quibuſcumque, quæ per ipſam alteram
„ partium prædictarum, vel aliquem ex eis
„ ad præſens tenentur, reguntur, vel gu-
„ bernantur, vel ejus nomine, vel in futu-
„ rum tenebuntur, regentur, ſeu guberna-
„ buntur, aut eorum nomine, directè, vel
„ indirectè, tacitè, vel expreſsè, quovis mo-
„ do, ratione, vel cauſa; nec etiam ipſius
„ alterius partis colligatos, adhærentes, ſub-
„ ditos, vel ſequaces; & dentur in ſcriptis,
„ nominentur colligati, adhærentes, & ſe-
„ quaces utriuſque partium prædictarum in-
„ fra quindecim dies; & infra alios quinde-
„ cim dies ſequentes, debeant dicti colliga-
„ ri, adhærentes, & ſequaces non ſubditi ra-
„ tificare treguam. Et quod illi ex prædictis,
„ qui non fuerint nominati, vel non ratifi
„ caverint treguam infra dicta tempora, ſint
„ excluſi à beneficio treguæ, vel ſaltem no-
„ minatio & ratificatio fiat infra menſem. Et
„ prædictas nominationes partes facere & ra-
„ tificationes præſentare teneantur in præſen-
„ tia prædicti Illuſtris Principis Sabaudiæ Co-
„ mitis, vel D. Bartholomæi de Cignino ad
„ hoc ſpecialiter deputati in Civitate Taurini,
„ vel Terra Ripolarum.

„ Item promittunt dictæ partes ad invicem,
„ & viciſſim nominibus, quibus ſupra, quod
„ alicui offendenti, ſeu offendere volenti, vel
„ attentanti, alteram partium prædictarum,
„ ſeu aliquem, vel aliquos ex parte altera,
„ ut ſupra, non dabunt, nec probabunt, nec
„ dari, nec probari permittent auxilium, con-
„ ſilium, nec favorem, directè, vel indirectè,
„ tacitè, vel occultè, nec etiam dabunt, nec
„ mutuabunt, nec concedent pecunias, nec
„ victualia. Salvo quod ſi aliqua, vel aliquis
„ partium prædictarum infra tempus dictæ
„ treguæ requireretur à Sacro Imperio, ut
„ offenderet partem alteram, vel aliquem, ſeu
„ aliquos ex ea, quod teneatur & debeat re-
„ quiſitus ipſam requiſitionem, ſi offendere
„ voluerit, alteri parti notificare perſonaliter,
„ vel ad domum habitationis ſuæ, ubi de fa-
„ cili non poſſet habere præſentiam perſona-
„ lem. Et à die notificationis factæ prædictæ,
„ duret tregua prædicta infra duos menſes,
„ nec interim una pars alteram poſſit offendere
„ quoquo modo. Elapſis verò duobus menſi-
„ bus, poſſit pars requiſita juxta requiſitionem
„ dicti Sacri Imperii offendere partem, contra
„ quam extiterit requiſita; nec per hoc intel-
„ ligatur contrafeciſſe promiſſis in præſenti
„ tregua.

„ Item promittunt dictæ partes bona fide
„ non procurare à Domino Imperatore man-
„ datum, ſeu præceptum habere ad offenden-
„ dum alteram partem ipſarum.

„ Item pro obſervatione & firmitate treguæ
„ prædictæ, convenerunt partes prædictæ ad
„ invicem, quod ſi contingat, quod una pars,
„ vel aliquis ex ea, adversùs aliam, vel ad-
„ versùs aliquem, vel aliquos ex alia, dice-
„ ret, prætenderet, vel allegaret aliquid fa-
„ ctum eſſe, vel fieri contra treguam prædi-
„ ctam, quod Illuſtris Princeps D. Amedeus
„ Comes Sabaudiæ ſit cognitor, & poſſit &
„ debeat cognoſcere, decidere, & ſententiare,
„ & reſtitui, vel emendari facere per læden-
„ tem parti læſæ, prout juſtum fuerit, infra
„ duos menſes. Et ſi lædens ad ipſius Comi-
„ tis mandatum ſatisfacere recuſaret, quod
„ tunc, & eo caſu teneatur & debeat compel-
„ lere, & adſtringere dictum lædentem uſque
„ ad debitam ſatisfactionem & emendam fa-
„ ciendam parti læſæ; & dictæ partes tenean-
„ tur juvare dictum D. Comitem Sabaudiæ
„ bona fide contra ipſum lædentem uſque ad
„ debitam ſatisfactionem. Et hoc intelligatur
„ de colligatis, adhærentibus, & ſequacibus
„ non ſubditis. De ſubditis verò promittunt
„ dictæ partes damnum datum emendare, vel
„ emendari facere, vel reſtituere, vel reſtitui
„ facere infra dictos duos menſes; quod ſi non
„ fecerint, idem D. Comes Sabaudiæ pro-
„ mittit de ſuo proprio infra alios duos men-
„ ſes emendare, vel reſtituere.

„ Item fecerunt, & faciunt compromiſſum,
„ quod duret uſque ad feſtum S. Joannis Ba-
„ ptiſtæ menſis Junii proximè venturi, & ab
„ inde uſque ad annum unum in perſonam D.
„ Clementis Septimi, Divina providentia præ-
„ ſentis

Digitized by Google

„ ſentis Summi Pontificis, & in Illuſtrem
„ Principem D. Amedeum Comitem Sabaudiæ,
„ de jure tantum, de omnibus & ſingulis,
„ quæ una pars adversùs alteram petere, con-
„ ſequi, vel prætendere poſſet, vel poterit in
„ futurum, à tempore dumtaxat pacis ulti-
„ mo factæ inter dictas partes. Hoc acto in-
„ ter partes, quod prædicti arbitri teneantur
„ & debeant ſententiam ferre ſuper omnibus
„ coram ipſis deductis in Judicio, infra ter-
„ minum prædictum, & poſſint in cogno-
„ ſcendo procedere ſimpliciter, ſummariè,
„ & de plano, ſine ſtrepitu & figura Judicii,
„ & ut aliàs brevius fieri poterit, & dictam
„ eorum ſententiam ferre in loco, in quo ſibi
„ placuerit.

„ Item convenerunt, & conveniunt, &
„ proteſtati fuerunt & ſunt ad invicem præ-
„ dictæ partes ante contractus prædictos, quos
„ pro repetitis haberi voluerunt & volunt in
„ principio, medio, & fine, & in ſingulis
„ partibus præſentis compromiſſi, & aliàs
„ non facturi, quod præſens compromiſſum
„ obliget quemlibet prædictarum partium pa-
„ riter & æqualiter, quoad juris efficaciam,
„ & effectum, ita quod pars altera non obli-
„ getur, nec illaqueetur, nec obligata eſſe
„ teneatur parti alteri, niſi prout, & ſicut,
„ & quemadmodum pars altera, & quælibet
„ ex eis ipſi obligabitur, & obligata eſſe
„ requiretur, efficaciter, irrevocabiliter, &
„ legitimè. Et iſtud capitulum dumtaxat in-
„ telligatur, & extendatur ad minores ætatis,
„ & in quantum ipſos tangit tantummodo,
„ ita quod eodem modo, quemadmodum
„ minores, obligentur, & adverſa pars obli-
„ getur, & non aliter.

„ Item in caſu, quo contingeret (quod
„ abſit) decedere, durante tempore præſen-
„ tis compromiſſi, aliquem ex ipſis arbitris
„ eo caſu alter ſupervivens habeat ſolus, &
„ in ſolidum, omnimodam poteſtatem eligen-
„ di aliquem ſibi in ſocium, qui habeat unà
„ cum alio poteſtatem ſimilem, ut alter ha-
„ bebat, dum vivebat. Et quod ſi eſſent ali-
„ qui proceſſus, vel acta jam facta coram
„ prædictis arbitris, valeant, & ſuper eiſdem
„ poſſit ad ulteriora procedi, vel ſententia
„ ferri per deputatum & arbitros prædictos,
„ dum tamen non ſit ſuſpectus alicui partium,
„ de qua ſuſpicione ipſe arbiter habeat co-
„ gnoſcere, decidere, & judicare.

„ Item, quod in caſu, in quo unus ex ipſis
„ arbitris non poſſet, obſtantibus aliquibus
„ impedimentis, ad prædicta vacare, quod
„ ipſe idem poſſit alium loco ſui confidatum
„ partibus deputare, qui habeat cum alio
„ eamdem & ſimilem poteſtatem, quam ha-
„ bebat ille, qui ipſum deputavit & ordina-
„ vit ad prædicta, etiam uſque ad diffiniti-
„ vam ſententiam incluſivè. Et quod ſi eſſent
„ proceſſus, vel acta jam facta coram præ-
„ dictis arbitris, valeant, & quod ex eis
„ poſſit ad ulteriora procedi, vel ſententia
„ ferri per deputatum per arbitros prædictos.

„ Item, quod omnes ſubditi, adhærentes,
„ & colligati utriuſque partium prædictarum,
„ dum tamen non ſint banniti, vel forenſiti,
„ poſſint ire, ſtare, morari, redire, negotiari,
„ & converſari, liberè, & impune, ſolvendo
„ tamen pedagia, dacita, & gabellas, &
„ alias impoſitiones per Terras & dominia
„ cujuslibet Dominorum prædictorum, ſine
„ impedimento quolibet inferendo.

„ Item, quod omnes ſubditi partium præ-
„ dictarum gaudeant, utantur, & integrè per-
„ cipiant omnes fructus, reditus, & proven-
„ tus bonorum, & rerum ſuarum, quæ & quas
„ habent in territoriis & dominiis partium
„ prædictarum, dummodo non ſint banniti,
„ vel forenſiti.

„ Item, quod prædictus D. Comes Virtu-
„ tum non poſſit, nec valeat, durante tempo-
„ re præſentis treguæ, aliquem contractum
„ facere, nec fieri facere, nec ad ejuſdem D.
„ Comitis commodum fieri poſſit cum Theo-
„ doro fratre præfati Marchionis, nec cum
„ alio ejus nomine, ſive vice, nec ipſe Theo-
„ dorus per ſe, vel alium facere poſſit aliquid,
„ propter quod ſibi, vel dictis fratribus ſuis
„ poſſit præjudicium quomodolibet generari,
„ in favorem dicti D. Comitis antedicti, nec
„ aliter ad ejus procurationem.

„ Quæ omnia univerſa, & ſingula ſupradi-
„ cta promiſerunt dictæ partes, videlicet Il-
„ luſtris Princeps D. Otto Dux Brunſvicenſis,
„ & Joannes Marchio Montis-ferrati, ſuis &
„ nominibus prædictis, & prædicti D. Jacobus
„ de Verme, Bartholomæus de Placentinis,
„ & Philippus de Caſſolis Procuratores, &
„ procuratorio nomine prædicto, & quilibet
„ ipſorum per juramenta ſua in animam &
„ ſuper animam ipſius D. Comitis Virtutum,
„ ſuper Sancta Dei Evangelia corporaliter præ-
„ ſtita ſibi adinvicem, & mihi Notario infra-
„ ſcripto ſtipulanti & recipienti, more publi-
„ cæ perſonæ, omnia & univerſa ſingula ſupra
„ & infraſcripta, vice & nomine, & ad opus
„ partium prædictarum, & omnium & ſingu-
„ lorum, quorum intereſt, vel intereſſe pote-
„ rit in futurum, & ſub expreſſa hypotheca
„ & obligatione omnium & ſingulorum bono-
„ rum ipſius D. Comitis Virtutum, mobilium
„ & immobilium, præſentium & futurorum
„ quorumcumque, rata, grata, & firma habe-
„ re, & tenere, & contra non facere ullo um-
„ quam tempore per eos, vel alios quoslibet
„ in judicio, vel extra, quomodolibet, vel
„ venire, ſed ea omnia & ſingula ſupraſcripta
„ tenere, attendere, complere, firmiter & in-
„ violabiliter obſervare cum effectu, ſicut,
„ & prout, & quemadmodum ſuperius de-
„ clarantur. Renuntiantes, &c. Præcipientes,
„ &c.

„ Et ego Gulielmus Cicolellus de Verolen-
„ go Hipporegienſis Diœceſis publicus Impe-
„ riali auctoritate Notarius, & Secretarius
„ prædictorum Illuſtrium Dominorum Ducis,
„ & Marchionis, his omnibus præſens fui; &
„ hanc Chartam rogatus ſcripſi, & me ſub-
„ ſcripſi, ac ſignum meum conſuetum appo-
„ ſui in teſtimonium præmiſſorum. Et de hoc
„ Inſtrumento præſenti imbreviando, & in
„ publicam formam redigendo, multi alii No-
„ tatii una mecum rogati fuerunt.

Il giorno ſeguente, il Marcheſe Giovanni, & Ottone Duca di Brunſveich accettarono la predetta tregua, del che ne fu rogato un' Inſtrumento da Guglielmo Bava di Grazano detto Bogeri, Notajo del predetto Marcheſe, collocato nel ſuo ſettimo protocollo fol. XXXVIII.

Fatta e concluſa la tregua, e compromeſſo, i predetti Procuratori del Marcheſe Giovanni, e ſuoi fratelli comparſero legitimamente avanti a i predetti Arbitri, & ottennero una citazione contro il predetto Conte di Virtù. Il che intendendo egli, operò malizioſamente, che la citazione non poteſſe eſſergli preſentata.

Ma

Ma non reſtarono però i detti Procuratori di richiedere ne i tempi debiti, che per eſſi Arbitri foſſe dichiarato, la predetta Città, diſtretto, e Caſtello d'Aſti dover' eſſere reſtituiti.

Il medeſimo Anno MCCCLXXIX. alli due del meſe di Maggio, per lo Conſiglio generale della Comunità, & uomini di Montevico fu ordinato e conchiuſo, che ſi doveſſero deputare tre Sindici, i quali in nome della Comunità, e diſtretto di eſſo Luogo aveſſero da giurare la fedeltà ad Ottone Duca di Brunſveich a ſuo proprio nome, per la quarta parte di eſſo Luogo e diſtretto per indiviſo, e per l'altre tre parti, come amminiſtratore e governatore di Giovanni Marcheſe di Monferrato, per fin tanto che eſſo Giovanni foſſe arrivato all'età d'anni venticinque, & altrimenti non foſſero obligati ad obedirlo, nè far coſa per lui, ſenza ſpeciale licenza del predetto ſuo curatore & amminiſtratore per eſſer buone & utili per raffrenare la gioventù di eſſo Marcheſe, conſiderate le opere del *quondam* Secondotto ſuo fratello. Fu ſimilmente ordinato, che ſe il predetto Marcheſe Giovanni veniſſe a morte, & lo Stato aveſſe da venire alle mani di Teodoro ſuo fratello, il quale allora ſtava ſotto la protezione e cuſtodia di Gio. Galeazzo Viſconte, non ſi doveſſe preſtare l'obedienza, nè fare la fedeltà ad eſſo Teodoro, ſenza licenza e conſentimento del predetto Duca ſuo curatore. Ma ritornando eſſo Teodoro a caſa ſotto il governo del predetto Duca, gli doveſſero fare la fedeltà nel modo e forma ſopraſcritta, con aggiunta d'altri capitoli più ſerioſamente deſcritti nel ſeguente Inſtrumento, rogato dal prefato Guglielmo Cicolello.

„ IN nomine Domini amen. Anno Nativi-
„ tatis ejuſdem Milleſimo trecenteſimo ſe-
„ ptuageſimo nono, Indictione ſecunda, die
„ ſecundo menſis Maji. Actum in Montevi-
„ co, in domo Communis Montiſvici, præ-
„ ſentibus teſtibus vocatis & rogatis Illuſtri
„ Viro D. Raymundo de Nola, & Egregiis
„ Viris D. Jacobo Spademface, Monaco Bu-
„ deta, Thomaſino Brancaccio de Neapoli
„ militibus, D. Gerardo, & Georgio ex Mar-
„ chionibus Cevæ, D. Stephano de Cereſeto,
„ Franciſco de Boleriis, Vito Vagnono, Pe-
„ trino Aſinario, & Georgio Turcho, & plu-
„ ribus aliis, generali congregato Conſilio in
„ domo Conſilii Communis & hominum Mon-
„ tiſvici, & in loco prædicto, fuit obtentum,
„ & firmatum, quod per infraſcriptos Vica-
„ rium, Sindicos, & Gubernatores, ac Con-
„ ſiliarios loci prædicti, nomina quorum ſunt
„ hæc.

„ D. Franciſcus de Momatis de Ponteſturia
„ Juriſperitus Vicarius.
„ Ogerius Fauzonus.
„ Henricus de Moreſio.
„ Andreas Vaſcus Sindici, & Sindicario no-
„ mine Communitatis, & hominum Mon-
„ tiſvici, de quo ſindicatu conſtat Inſtru-
„ mento recepto per Conradinum de Tur-
„ re Notarium hoc eodem anno, & die.
„ Thomas Perſicus.
„ Georgius Beccha.
„ Gulielmus Gagletus.
„ Petrus Garbena Thomeni.
„ Manuel Baudizonus.
„ Faciotus Biglionus.
„ Facius Liprandus.

A „ Richerinus de Richerinis Gubernatores, &
„ gubernatorio nomine Communitatis, &
„ hominum Montiſvici. Et infraſcripti
„ Conſiliarii dictæ Communitatis, & præ-
„ dictorum hominum Montiſvici.
„ D. Raphaël Donzellus.
„ D. Ogerius Fauzonus.
„ Manfredus Vogliacius.
„ Maſtrinus Fauzonus.
„ D. Bernardus Fauzonus.
„ Nicolaus Cauderarius.
„ Jacobus Valpengus.
„ Ludovicus Bermedus.
„ Caſtevacius Peolotus.
„ Joannes Ghigleta.
B „ Gabriel Ferrarius.
„ Jacobus Cuſinotus.
„ Conſtantius Rogerius.
„ Cleminus de Leone.
„ Manuel de Scagnello.
„ Joannes Cunator.
„ Jacobus de Vermete.
„ Gulielmus Vargus.
„ Gulielmus Cerrutus.
„ Gulielmus Barberius.
„ Bartholomæus de Ripa.
„ Antonius Robinus.
„ Bartholomæus de Vegnabene.
„ Martinus de Ceva.
„ Petrus Parmeſanus.
C „ Nicolaus Groſſus.
„ Georgius Buccha.
„ Jacobus Vitalis Fornaſerius.
„ Conradus Croſſus.
„ Laurentius Petrucha.
„ Petrus Anſuina.
„ Raymundus de Tecto.
„ Bartholomæus Verna.
„ Gulielmus Boſius.
„ Thomas de Salino.
„ Gulielmus Albritus.
„ D. Andreas Vaſchus.
„ Bartholomæus Vaſchus.
„ Ardizonus Vaſchus.
„ Girardus de Goſſolengo.
D „ Ludovicus Donerius.
„ Petrus Garberii.
„ Georgius de Megloriis.
„ Blaxius Ferretus.
„ Jacobus Surdus.
„ Henricus Corderius.
„ Franciſcus Juge.
„ Georgius de Fenogio.
„ Henricus Rubeus.
„ Jacobus Tornator.
„ Gulielmus Roccha.
„ Fenoglius de Fenogliis.
„ Antonius de Braida.
„ Antonius Avenentus.
„ Bartholomæus Piolotus.
E „ Oddinus Scaſſus.
„ Antonius Niger.
„ Jacobus Perlaſchus.
„ Magiſter Paſqualis.
„ Henricus Borgarellus.
„ Manuel Baudezonus.
„ Ubertus Faudezius.
„ Armoſius Magiſtri Facii.
„ Jacobus Garzia.
„ D. Henricus de Mor.
„ D. Georgius Tracollus.
„ D. Ludovicus Biglionus.
„ D. Marchio de Mor.
„ Faciotus Biglionus.

„ D.

Digitized by Google

„ D. Manuel Biglionus.
„ Henricus Thom.
„ Auguſtinus de Paleis.
„ Antonius Phyſicus.
„ Bartholomæus Tracollus.
„ Facius Liprandus.
„ Joannes Bertonus.
„ Franciſcus Cavallerius.
„ Anſelmus Ricardus.
„ Andræas Phyſicus.
„ Antonius Vachinus.
„ Raymundus Beccharia.
„ Jacobus Manſuinus.
„ Andreas Bertonus.
„ Jacobus Qualia.
„ Henricus Foroglanus.
„ Gulielmus de Bernardis.
„ Joannotus Brunus.
„ Gulielmus Boverius.
„ Obertus Alexius.
„ Obertus de Vaudo.
„ Henricus Amayr.
„ Antonius Graſſus.
„ Joannes Ghiglocius.
„ Petrus Mollea.
„ Dominicus Gilius.
„ Galvagnus Carmianus.
„ Jacobus Barius.
„ Martinus Bealecius.
„ Nicolaus Bonardus.
„ Raymundus Ductus, Conſiliares prædictæ Communitatis, & prædictorum hominum Montiſvici, reputantes, & repræſentantes totam Univerſitatem, & Communitatem loci & diſtrictus Montiſvici.

„ Ordinentur tres Sindici in præſenti Conſilio, qui vice & nomine totius Communitatis, loci, & diſtrictus Montiſvici faciant, & jurent fidelitatem Sereniſſimo Principi & D. D. Ottoni Duci Brunſvicenſi ſuo proprio nomine pro quarta parte loci pro indiviſo, & diſtrictus prædicti, ac Communitatis, & hominum, & ſingularium perſonarum loci, & diſtrictus prædicti. Pro aliis autem tribus partibus, faciant & jurent pro ſe, & heredibus ſuis maſculis ab ipſo deſcendentibus legitimis, fidelitatem & ſacramentum fidelitatis D. Duci prædicto recipienti curatorio, adminiſtratorio, & gubernatorio nomine Illuſtris Principis D. Joannis Marchionis Montisferrati præſentis pro ſe, & ſuis heredibus maſculis ab ipſo legitimè deſcendentibus, tali modo & forma, quod prædictum Commune, & homines loci & diſtrictus Montiſvici, ac ſingulares perſonæ ejuſdem loci, omnino ſint, & eſſe debeant ad obedientiam & mandatum dicti D. Ducis pro dicta quarta parte, pro ſe, & heredibus ſuis, ut ſupra, perpetuò, & etiam pro aliis tribus partibus contingentibus dictum D. Marchionem, uſquequo prædictus D. Marchio attigerit vigeſimum quintum annum; & donec ipſe D. Marchio compleverit ætatem prædictam, eidem D. Marchioni nullatenus obedire teneantur, nec ipſum recipere, nec quicquam pro ipſo facere, ſine expreſſa licentia D. Ducis prædicti, curatoris & adminiſtratoris ejus, ac totius Marchionatus; cum bonum ſit, & utile reſtringere juventutem Marchionis prædicti, habito reſpectu ad opera Illuſtris D. Secundiottonis Marchionis Montisferrati quondam ejus fratris, &c. donec ipſe D. Joannes compleverit ætatem prædictam. Fiat etiam fidelitas prædicta, modo, quo ſupra, in manibus Sereniſſimi D. Ducis prædicti per omnes & ſingulos Gubernatores, Conſiliarios, ac alios in præſenti Conſilio exiſtentes eorum nomine proprio. Per omnes, & ſingulos autem à quatuordecim annis ſupra, & qui non attigerint ſeptuageſimum annum, exiſtentes & habitantes in diſtrictu, loco, & poſſe dicti loci Montiſvici; & per illos, qui non ſunt in præſenti Conſilio, fiat fidelitas & ſacramentum fidelitatis in manibus magnæ ſcientiæ Viri D. Franciſci de Nomatis, recipientis vice & nomine dicti D. Ducis pro quarta parte, ut ſupra, curatorio, & gubernatorio, ac adminiſtratorio nomine ejuſdem D. Marchionis modo, quo ſupra.

„ Item exſtitit ordinatum & firmatum in præſenti Conſilio prædicto, quod ſi caſus contingeret (quod Deus avertat) quod Illuſtris D. Joannes Marchio prædictus deceſſeret, adeo quod Marchionatus perveniret ad Theodorum fratrem D. Marchionis prædicti, qui eſt ſequens ſucceſſurus in Marchionatu, quod tunc nulla fiat obedientia, nec fidelitas Theodoro prædicto, ſine conſenſu & licentia dicti D. Ducis, ipſo Theodoro exiſtente in manibus, & ad protectionem & cuſtodiam Comitis Virtutum, in qua nunc eſt, ſeu alterius, nomine dictæ Communitatis. Quotieſcumque autem dictus Theodorus veniſſet, & eſſet in cuſtodia & gubernatione D. Ducis prædicti, tunc & eo caſu fieret fidelitas dicto Theodoro, eo modo & forma, qua ſupra exſtitit ordinatum in perſona Marchionis Joannis præſentis, videlicet D. Duci gubernatorio nomine pro dictis tribus partibus, uſque quo dictus Theodorus dictam ætatem vigintiquinque annorum compleviſſet, non obediendo tamen dicto Theodoro, donec perveniſſet ad dictam ætatem completam. Poſt dictam verò ætatem eo modo obediretur dicto Theodoro, dummodo eſſet extra manus dicti D. Comitis Virtutum, & in ſua libertate, & non aliter, nec alio modo, quo obediretur Marchioni Joanni præſenti poſt completam ætatem prædictam pro dictis partibus prædictis pro indiviſo.

„ Forma autem fidelitatis fit in hac forma, videlicet quod Martinus Falzonus, Henricus de Moreſio, & Andreas Vaſchus, Sindici, ac Sindicario nomine, & nomine & vice Communitatis prædictæ, ac ſuo proprio nomine, de quo ſindicatu conſtat Inſtrumento recepto ſtatim per Conradum de Turre Notarium; Et dicti Gubernatores, & Conſiliarii prædicti eorum proprio nomine jurant ad Sancta Dei Evangelia tactis ſacris ſcripturis, in manibus Sereniſſimi Principis & D. D. Ottonis Ducis Brunſvicenſis præſentis, & recipientis ſuo proprio nomine, & pro heredibus ſuis legitimis ab ipſo deſcendentibus, pro quarta parte pro indiviſo, & pro tribus partibus, curatorio, gubernatorio, & adminiſtratorio nomine nepotis ſui cariſſimi Illuſtris Principis D. Joannis Marchionis Montisferrati pro ipſo Marchione, & heredibus ſuis legitimis, ab ipſo legitimè deſcendentibus, præſente & conſentiente, omnia & ſingula ſupraſcripta, & infraſcripta, & prædicta fieri requirente, quod ipſi perpetuo erunt obedientes, fideles,

„ les, & legales homines dicto D. Duci pro „ ſua quarta parte, & pro aliis tribus partibus curatorio & gubernatorio nomine dicti D. Marchionis, donec compleverit dictus D. Marchio vigeſimum quintum annum. Poſt autem dictum vigeſimum quintum annum, reducant ſe ad obedientiam dicti D. Marchionis prædicti, pro dictis ſuis tribus partibus, prout ſupra exſtitit ordinatum.

„ Item, quod non tractabunt, nec perquirent, nec perquirentibus conſentient, immo toto poſſe obviabunt, ſi eſſent in loco, ubi prædicta tractarentur, & quod aliqua jura in bona cujuſcumque conditionis exiſtant, quæ poſſideant & teneant Domini prædicti, & in futurum poſſidere & tenere contigerit, non minuantur eiſdem; ſed illa procurabunt augere toto poſſe. Et ſi aliquid viderint, vel ſciverint, ſeu audiverint, quod venire poſſit in damnum & jacturam ipſorum Dominorum, illud notificabunt D. Duci prædicto, tamquam Domino ſuo pro dicta quarta parte pro indiviſo, pro aliis tribus partibus curatorio, adminiſtratorio, & gubernatorio nomine dicti D. Marchionis uſque ad tempus prædictum. Poſt autem dictam ætatem fiet ipſis duobus notitia de prædictis, aut deputato, vel deputatis ab ipſis Dominis. Secreta autem, ſi quæ ſibi imponerentur per prædictos Dominos, ſeu alterum eorum, illa nemini propalabunt, ſalvo quod, ſi alter ipſorum Dominorum contra alterum aliquid mali perquireret, illud notificarent illi Domino, contra quem perquireretur.

„ Item expreſsè convenerunt cum D. Duce prædicto, ac juraverunt tactis ſacris ſcripturis, ut ſupra, dicti Sindici nomine dictæ Communitatis, ac ſuo proprio nomine, & dicti Sindici, Gubernatores, & Conſiliarii eorum proprio nomine, quod dicto D. Marchioni, ſeu Theodoro fratri dicti D. Marchionis, in caſu, in quo ſuccederet in Marchionatu poſt mortem Marchionis præſentis (quod Deus avertat) non obedient, nec obedientes erunt in aliquo, uſquequo compleverit ætatem viginti quinque annorum; immo uſque ad tempus prædictum erunt obedientes D. Duci prædicto, nec alterum ipſorum, ſeu ambos, receptabunt in Dominum, ſeu Dominos, ſine expreſſa licentia dicti D. Ducis, Rectoris, Curatoris, & Gubernatoris eorum. Poſt autem dictam ætatem completam haberet locum in perſona dicti Theodori illud, quod ſupra in Marchione præſenti extitit ordinatum, tranſactâ ipſius Marchionis prædictâ ætate; ſalvo ſi dictus Theodorus ſuccederet in Marchionatu, ut ſupra, ipſo exiſtente ad poſtulationem, & in manibus Comitis Virtutum, ſeu alterius ejus nomine, tranſactâ, & præteritâ ſimiliter dictâ ætate viginti quinque annorum, convenerunt, quod eidem Theodoro non obedirent, nec obedientes eſſent, donec eſſet extra manus prædictas, & in ſua mera libertate, & cum D. Duce prædicto.

„ Item, quod facient guerram & pacem ad mandatum dicti D. Ducis ſuo proprio nomine, & gubernatorio nomine, quo ſupra, ac ſingulos amicos dictorum Dominorum pro amicis eorum tractabunt, inimicos pro inimicis, quemadmodum ipſi Domini facient.

A „ Ac omnia alia & ſingula obſervabunt, quæ „ quilibet boni, fideles, & legales homines „ Domino ſuo facere tenentur, & debent, & „ omnia & ſingula, quæ in capitulis novæ ac „ veteris formæ fidelitatis plenius continentur.

„ Quæ omnia & ſingula ſupraſcripta prædicti Sindici nomine dictæ Communitatis, „ Univerſitatis, & ſingularium perſonarum „ diſtrictus loci prædicti, ac ſuo proprio; & „ dicti Sindici, Gubernatores, & Conſiliarii „ eorum propriis nominibus per ſe, heredes, „ & ſucceſſores ſuos, obſervare promiſerunt, „ & juraverunt dicto D. Duci ſtipulanti ſuo „ proprio nomine, & gubernatorio nomine, B „ quo ſupra, & mihi Notario ſtipulanti & recipienti nomine & vice cujuſcumque & quorumcumque intereſt, ſeu intereſſe poterit, „ in futurum, obligando omnia & ſingula „ bona Communitatis, & ſua pro obſervatione prædictorum. Reſervatis omnibus juribus Aſtenſi Eccleſiæ, fidelitate exceptâ, „ quæ remanet ſemper ipſis D. Duci, & Marchioni, & eorum heredibus maſculis ab eis „ deſcendentibus; de quibus omnibus & ſingulis præceperunt per me Gulielmum Cicolellum Notarium fieri publica Inſtrumenta.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ottuageſimo primo, avendo Urbano Seſto Sommo Pontefice nella conteſa del Pontificato tra lui, e C Clemente Settimo, privato la Regina Giovanna fautrice del predetto Clemente figliuolo di Carlo Terzo Re di Sicilia, & Apulia del Regno di Napoli, come nimica della Chieſa, richieſe in ajuto e favor ſuo Lodovico Re d'Andegavia, il quale gli mandò Carlo figliuolo del *quondam* Aloiſio Principe di Durazzo con numeroſo eſercito. E giunto a Roma fu da Urbano creato Senatore, e dopo alquanto tempo coronato Re di Napoli: il che intendendo la Regina Giovanna, mandò i Capitani ſuoi con potente comitiva per proibirgli l'ingreſſo del Regno. Ma avvenne, ch'eſſendo la potenza di Carlo maggiore dell'eſercito ſuo, non gli poterono far reſiſtenza, e furono rotti. D Onde Carlo vedendoſi vincitore, ſollecitamente con l'eſercito cavalcò a Napoli, la qual Città ſenza contraſto alcuno ottenne. La Regina Giovanna vedendo la Città in potere dell'inimico, a fatica, & al meglio che le fu poſſibile, ſi riduſſe nel Caſtello dell'Uovo, dove fece ſubito mettere l'aſſedio. Et eſſendo Giovanna poſta in queſti termini, di ſoccorſo ſuo ſopragiunſe Ottone Duca di Brunſveich ſuo marito, che nel tempo dell'ingreſſo di Carlo in Napoli ſi ritrovò abſente da eſſa Città, inſieme con Giovanni Marcheſe di Monferrato, e con quanto preſidio di gente aveva potuto radunare da diverſi luoghi. Et quì fu E commeſſa una atroce battaglia, nella quale Ottone, & la maggior parte de i ſuoi rimaſero prigioni nelle mani de' nimici. Et il Marcheſe Giovanni inſidioſamente alli venticinque del meſe d'Agoſto del predetto anno fu morto; onde la Regina abbandonata da ogni preſidio venne poi nelle mani e potere di Carlo, per cui comandamento fu per fino a gli ultimi giorni della vita ſua ritenuta e conſervata in onorate carceri, come più ſingolarmente deſcrive Giovanni Nauclero Prepoſito Tubingenſe nel ſecondo volume della ſua Cronographia, nella generazione XLVII.

TEO-

Digitized by Google

TEODORO SECONDO.

TEodoro Secondo minore fratello, e ſucceſſore di Giovanni Terzo, fu nutrito in compagnia di Azo, figliuolo di Gio. Galeazzo Viſconte, & d'Iſabella figliuola di Carlo Re di Francia, ſua prima moglie, per infino che eſſo Azo morì: il che intervenne l'Anno MCCCLXXII. che fu l'ottavo anno dell'età del predetto Teodoro, e l'ultimo della vita del Marcheſe Giovanni ſuo padre, come di ſopra ſi è detto. E dopo la morte di Azo, Gio. Galeazzo lo ritenne ancora in governo ſuo, & appreſſo di ſe, per fino all'Anno MCCCLXXXXV. nel quale anno Gio. Galeazzo fu creato Duca di Milano da Vinceslao Imperatore, come al luogo ſuo vedrete. Et oltre dopo che eſſo Gio. Galeazzo fu fatto Duca, anni cinque, che ſono in tutto ventiotto. Fu il predetto Teodoro digniſſimo Principe, di bella ſtatura, eſpertiſſimo nel meſtiere dell'armi, eccellente gioſtratore, uomo di ſingolare prudenza, & amatore della Giuſtizia e Religione.

Si è veduto di ſopra nella tregua e compromeſſo fatto l'Anno Milleſimo trecenteſimo ſettuageſimo nono in Clemente Settimo Sommo Pontefice, & Amedeo di Savoja, tra Ottone Duca di Brunſvich, e Giovanni Marcheſe di Monferrato, e fratelli ſuoi per una parte, & Gio. Galeazzo Viſconte Conte di Virtù per l'altra, come dubitando il predetto Duca tutore e governatore di eſſi fratelli, che Teodoro, il quale in quel tempo era appreſſo del predetto Gio. Galeazzo, & in poter ſuo, non foſſe indotto e ſedotto a fare contratto alcuno con eſſo Gio. Galeazzo, provide per un capitolo, contenuto in eſſa tregua, che il detto Teodoro non poteſſe far contratto alcuno con Gio. Galeazzo predetto, il quale poteſſe fare pregiudizio nè a lui, nè a' ſuoi fratelli. E nientedimeno l'Anno Milleſimo trecenteſimo ottuageſimo ſecondo, eſſendo per la morte del Marcheſe Giovanni pervenuto lo Stato al Marcheſe Teodoro, il quale in quel tempo ancora ſi ritrovava in Corte, & in potere del predetto Gio. Galeazzo, come ſi è ſcritto di ſopra, fu neceſſitato & indotto a comporre la pace con eſſo Gio. Galeazzo, ſopra le guerre precedenti, con un perniciofo capitolo tra gli altri, cioè che ciaſcheduno di loro poteſſe liberamente tenere e poſſedere qualunque luogo, che ſi teneſſe per forza dell'altro. E per vigore di eſſo capitolo il predetto Gio. Galeazzo occupò la Città d'Aſti al predetto Marcheſe Teodoro.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ottuageſimo quinto, del meſe di Marzo, il Marcheſe Teodoro cominciò la guerra contro il Conte di Savoja, la quale durò meſi cinque; & in eſſa guerra furono pigliati per la gente del Marcheſe al detto Conte circa dieci mila uomini, che ſi dimandavano Tuggini, che vuol dire tutti uno, ovvero di una volontà, i quali poi per ſentenza data per Gio. Galeazzo Viſconte, furono rimeſſi al predetto Conte di Savoja.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ottuageſimo ſettimo, alli otto del meſe d'Aprile, l'Indizione decima, nella Città di Pavia, in caſa dell'abitazione di Madonna Bianca, madre di Gio. Galeazzo Viſconte Conte di Virtù, dopo lungo trattato fu conchiuſo il matrimonio tra Madonna Valentina figliuola di predetto Gio. Galeazzo, e Ludovico Duca di Turonia, Conte di Valeſio e di Belmonte, alla quale fu coſtituita in dote dal prefato Gio. Galeazzo la Città d'Aſti con gli altri Caſtelli, Terre, e luoghi di Aſteſana, il dominio e ſignoria della quale dopo la morte del Marcheſe Giovanni, il detto Gio. Galeazzo co i modi, vie, & induzioni narrate di ſopra aveva uſurpato. La coſtituzione della cui dote ſi contiene nell'Inſtrumento ſopra di ciò rogato da Paſquino Capello, figliuolo di Baldeſſare Cittadino di Cremona, alla preſenza di M. Giovanni di Vienna Cavaliere, M. Franceſco di Caſſanages Cavaliere, Orbaydo di Caſſarove, Antonio de Porris Conte di Polencio, Giacomo di Verme, Mormeto di Valegia, M. Bartolomeo di Giacomo Dottore, e M. Fauſtino de Lantanis Dottore, Conſiglieri del predetto Gio. Galeazzo, ſecondo la forma del ſeguente Inſtrumento.

Copia dationis in ſolutum Dominæ Valentinæ.

„ IN nomine Domini amen. Anno Nativi-
„ tatis ejuſdem Milleſimo quadrigenteſimo
„ tertio decimo, Indictione ſexta, die penul-
„ timo menſis Januarii. Cum propter pericula
„ viarumque diſcrimina, Inſtrumenta, & alias
„ autenticas ſcripturas poſſe, & debere exem-
„ plificari, conſtat legibus eſſe cautum; &
„ idcirco Magnificus D. D. Ludovicus de
„ Montegaudio gubernator Civitatis, diſtric-
„ tus, & Capitaneus Aſtenſis & Pedemon-
„ tium &c. pro Illuſtriſſimo & Inclyto D. D.
„ noſtro Carolo Duce Aurelianenſi eorumdem
„ Civitatis, & diſtrictus, Capitaneus, &c.
„ Domino; inſtante, petente, & requirente
„ diſcreto Viro Damiano de Valipono Cive
„ Aſtenſi, Notario, Procuratore, Fiſcali, &
„ procuratorio nomine D. Ducis prælibati,
„ commiſit, & in mandatis dedit mihi Andreæ
„ Vaynerio Notario Civi Aſtenſi, quatenus
„ exemplare debeam quoddam Inſtrumentum
„ publicum dotis Illuſtris D. D. Valentinæ
„ quondam Duciſſæ Turonii, & Aurelianenſis,
„ cujus quidem Inſtrumenti tenor talis eſt.
„ Nos Joannes Galeaz Vicecomes, Comes
„ Virtutum, Mediolani, &c. Imperialis Vi-
„ carius generalis. Univerſis & ſingulis præ-
„ ſens Inſtrumentum inſpecturis, cum tracta-
„ tus matrimonii per Dei gratiam celebrandi
„ inter Illuſtriſſimum Principem cariſſimum-
„ que nepotem, futurum generum noſtrum,
„ D. Ludovicum Ducem Turoniæ, Comitem-
„ que Valeſii, & Belmontis ſuper Iſaurum,
„ & cariſſimam natam noſtram Valentinam
„ factus & concordatus fuerit, modo, & for-
„ ma, contentis in literis, ſeu Inſtrumento,
„ quarum tenor noſcitur eſſe talis:

Tenor tractatus matrimonii D. Valentinæ.

„ IN nomine Domini amen. Per hoc præ-
„ ſens publicum Inſtrumentum cunctis pa-
„ teat evidenter, quod Anno Domini Milleſi-
„ mo trecenteſimo octuageſimo ſexto à Reſur-
„ rectione, more patriæ Gallicanæ ſumpto,
„ Indictione nona, die vigeſima octava men-
„ ſis Januarii, Pontificatus Sanctiſſimi Patris
„ in Chriſto D. N. D. Clementis Divina pro-
„ videntia Papæ Septimi Anno nono, in Do-
„ mini noſtri Regis Francorum, & Domino-
„ rum Ducum Bituricenſis, & Burgundiæ
„ Patruorum ſuorum, & teſtium, ac noſtro-
„ rum

„ rum Notariorum infraſcriptorum præſentia,
„ perſonaliter conſtituti Illuſtriſſimus Princeps
„ & D. D. Ludovicus germanus dicti D. N.
„ Regis, Dux Turoniæ, Comeſque Valeſii &
„ Belmontis ſuper Iſaurum ex una parte, &
„ Nobilis Vir Bertrandus Guaſchus gubernator Comitatus Virtutum, Procurator, &
„ procuratorio nomine Illuſtris Principis, &
„ Magnifici D. Galeaz Vicecomitis, Comitis
„ Virtutum, Mediolani &c. Imperialis Vicarii
„ Generalis, necnon Illuſtris & Inclytæ D.
„ Valentinæ natæ ſuæ, prout patet per procuratoria ſuper hoc confecta, quorum tenores per ordinem ſubſequuntur. Et primo
„ Procuratorium dicti D. Galeaz. In nomine Domini amen, Anno à Nativitate ejuſ-
B „ dem Milleſimo trecenteſimo octuageſimo
„ ſeptimo, die Sabbati vigeſima nona menſis Decembris, Indictione decima, cum Illuſtris & Inclyta D. Valentina nata Illuſtris
„ Principis, & Magnifici D. Galeaz Vicecomitis, Comitis Virtutum, Mediolani &c.
„ Imperialis Vicarii Generalis, conſtituerit
„ ſuum certum Miſſum, Nuntium, & Procuratorem, nobilem & prudentem Virum
„ Bertrandum Guaſcum gubernatorem Comitatus Virtutum, præſentem, & mandatum
„ hujuſmodi ſponte ſuſcipientem, ad ineundum, firmandum, & contrahendum matrimonium ſolemne per verba de præſenti cum
„ Illuſtriſſimo D. Ludovico Duce Turoniæ,
C „ & Comite Valeſiæ, nato quondam recolendæ memoriæ Sereniſſimi D. Caroli Regis
„ Francorum; & in hoc prædictus D. Comes
„ Virtutum eidem D. Valentinæ ſuum conſenſum, ſuamque auctoritatem interpoſuerit,
„ dederit, & conceſſerit: prout de hujuſmodi
„ conſtitutione apparet publico Inſtrumento,
„ rogato per me Notarium infraſcriptum; &
„ ex certa ſcientia, & non propter aliquem
„ errorem, & omni via, jure, modo, & forma, quibus idem D. Comes Virtutum poteſt. Idem Illuſtris D. Virtutum Comes ibidem præſens, intervenientibus ſolemnitatibus quibuſcumque tam facti, quàm juris,
„ quæ in talibus ſunt utiles, neceſſariæ, &
D „ opportunæ, & ad majoris roboris firmitatem omnium contentorum in Inſtrumento
„ prædicto, fecit, conſtituit, & creavit, facit, conſtituit, ac creat prædictum Bertrandum ſpecialiter, nominatim, & expreſsè ad
„ promittendum, conſtituendum, & procuratorio nomine & vice dicti D. Comitis Virtutum ſeſe obligandum prædicto D. Ludovico Duci Turoniæ, Comitique Valeſii, eo
„ caſu, quo contingat matrimonium antedictum firmitatem obtinere, pro dote, & occaſione dotis ipſius D. Valentinæ, de illa
„ pecuniæ quantitate, de illiſque Terris, Caſtris, fortaliciis, feudis, & juribus, de quibus eidem videbitur, & placuerit, & ad
E „ obligandum, & quod obligare ſolemniter
„ poſſit prædictum D. Comitem Virtutum ad
„ dandum & ſolvendum prædicto D. Ludovico Duci Turoniæ prædictam pecuniæ quantitatem, & Terras, Caſtra, fortalicia, jura,
„ & feuda pro dote & occaſione dotis prædictæ D. Valentinæ cum reſtitutione omnium & ſingulorum expenſarum, & intereſſe, quæ ſequi poſſent, eo caſu, quo ſatisfactio dictæ dotis debitum ſuum effectum
„ non haberet, & ad promittendum, & dictum D. Comitem Virtutum obligandum
„ prædicto D. Duci Turoniæ, omnia appara-
A „ menta condecentia perſonæ dictæ Dominæ,
„ & hoc eo caſu, quo dictum matrimonium
„ firmatum habere contingat, & ad omnia
„ alia & ſingula generalia faciendum, quæ in
„ prædictis omnibus & ſingulis, & circa prædicta, & quodlibet prædictorum, & dependentia & connexa, utilia fuerint & neceſſaria, etiam ſi talia forent, quæ plus ſpeciale
„ mandatum exigerent, ſeu de quibus etiam
„ oporteret ſpecialem mentionem facere.
„ Dans inſuper, & concedens præfatus D.
„ Comes Virtutum eidem Procuratori ſuo plenum, liberum, generale, & ſpeciale mandatum, cum plena, libera, generali, &
„ ſpeciali adminiſtratione in prædictis, & circa prædicta, & quodlibet prædictorum, &
„ inde dependentium & connexorum, & inde
„ promittens prædictus Illuſtris D. Comes Virtutum, obligando ſe, & omnia bona ſua pignori, & præſentia, & futura mihi Notario
„ infraſcripto, publicæ perſonæ ſtipulanti &
„ recipienti vice eorum omnium & ſingulorum, quorum intereſt, vel poterit quomodolibet intereſſe, ſeſe rata, grata, & firma
„ habere & tenere perpetuò quæcumque dictus
„ Procurator egerit & fecerit in prædictis,
„ & quolibet prædictorum, tamquam ſi ipſemet idem præſens fuiſſet, & prædicta omnia & ſingula, & quodlibet ex eis per ſe
„ ipſum feciſſet & compleviſſet. Et volens
C „ prædictus D. Comes Virtutum relevare dictum ejus Procuratorem ab omni onere ſatiſdationis, promiſit ſub obligatione prædicta mihi Notario recipienti ſolemniter, ut
„ ſupra, de judicio ſiſti, & judicato ſolvendo
„ cum omnibus ſuis clauſulis. Et inde per
„ omnia fidejuſſit prædictus D. Comes Virtutum pro Procuratore ſuo, obligando ſe, &
„ omnia ſua bona pignori mihi Notario prædicto, dicto nomine recipienti, eo pacto,
„ tenore, & forma, quod ſi de, & pro prædictis, vel aliquo prædictorum ullo tempore
„ agi contingeret, quod liceat, & licitum ſit
„ dicto D. Ludovico Duci Turoniæ auctori-
D „ tate propria, & fine aliquo juſdicente, capere & apprehendere de bonis & rebus dicti D. Comitis Virtutum uſque ad plenam,
„ completam, & integram ſolutionem totius
„ ejus, quod habere debuit præmiſſorum occaſione. Renuntiando exceptioni prædictorum omnium & ſingulorum, non ita actorum aut factorum, & omni probationi &
„ defenſioni in contrarium, quibus ſe tueri
„ poſſet prædictus D. Comes Virtutum contra
„ prædicta, vel aliquid prædictorum. Actum
„ in Caſtro magno Civitatis Papiæ, videlicet
„ in camera ſuperiori, quæ eſt apud cameram
„ Turris deverſus jardinum, reſpiciente ad
„ occidentem, præſentibus Spectabilibus &
„ Egregiis Militibus D. Antonio de Porris Co-
E „ mite Polentii f. q. D. Stephanelli, & D. Ottolino de Mandello f. q. D. Petri, ac Nobili
„ & Prudenti Viro Prevedino de Merliano
„ f. q. Raymundi, teſtibus notis, ad prædicta
„ vocatis ibidem ſpecialiter, & rogatis; & ad
„ majorem prædictorum roboris firmitatem
„ juſſit prædictus Illuſtris Dominus & Comes,
„ præſens Procuratorium ſui ſigilli impreſſione
„ muniri.
„ Ego Paſquinus de Capellis filius D. Baldaſſeris Civis Cremonæ, publicus Imperiali
„ auctoritate Notarius, conſtitutioni & ordi-
„ nationi Procuratoris ſuperius nominati, &
„ omnibus & ſingulis præſenti Inſtrumento
„ in-

Digitized by Google

„ inſertis interfui, & hoc Inſtrumentum per
„ me rogatum, traditum, & abreviatum ad
„ redigendum in publicam formam dedi in-
„ fraſcripto Andreæ de Marinis Notario Cre-
„ monæ, aliis occupatus, & ſolitum meum
„ ſignum & nomen apponens in teſtimonium
„ præmiſſorum publicè me ſubſcripſi.

„ Ego Andreas de Marinis natus quondam
„ Nicolai Civis Cremonenſis, publicus Impe-
„ riali auctoritate Notarius, hanc cartam ro-
„ gatam, traditam, & imbreviatam per pu-
„ blicum Paſquinum Notarium, ac prædicti
„ Illuſtris D. Comitis Virtutum Secretarium,
„ de ipſius Paſquini imbreviatura, ſeu proto-
„ collo, ex mandato ſuo fideliter ſumpſi, ex-
„ traxi, & exemplavi, & in hanc publicam
„ formam Inſtrumenta redegi, ſcripſi, & me
„ ſubſcripſi, meum ſolitum ſignum apponens
„ in teſtimonium omnium, & præmiſſorum.

Procuratorium Illuſtris D. Valentinæ filiæ Illuſtris D. Jo. Galeaz.

„ IN nomine Domini amen. Anno à Nati-
„ vitate ejuſdem Milleſimo trecenteſimo
„ octuageſimo ſeptimo, die Sabbati vigeſima
„ nona menſis Decembris, decimæ Indictionis.
„ Illuſtris D. Valentina nata Illuſtris Principis
„ & Magnifici D. Joannis Galeaz Vicecomitis,
„ Comitis Virtutum, Mediolani &c. Imperia-
„ lis Vicarii Generalis, omni modo, via, jure,
„ & forma, quibus melius potuit & poteſt,
„ intervenientibus etiam ibidem ſolemnitati-
„ bus quibuſcumque tam facti, quàm juris,
„ quæ in talibus ſunt utiles, neceſſariæ, vel
„ opportunæ, ex certa ſcientia, non per ali-
„ quem errorem, ibidem præſentialiter conſti-
„ tuta, fecit, conſtituit, atque creavit, facit,
„ conſtituit, atque creat nobilem & pruden-
„ tem Virum Bertrandum Guaſchum guber-
„ natorem Comitatus Virtutum, præſentem,
„ & mandatum hujuſmodi ſponte ſuſcipientem,
„ ſuum certum Nuntium, Miſſum, & Procu-
„ ratorem, & quicquid melius & efficacius
„ dici & eſſe poteſt, pro infraſcriptis negotiis
„ peragendis, & quolibet eorum, ac depen-
„ dentibus & connexis, & inde nominatum
„ ſpecialiter, & expreſsè, ac etiam in omni-
„ bus & per omnia, ſecundùm quod de jure
„ melius & efficacius conſtitui, creari, & or-
„ dinari poteſt, ad contrahendum, ineundum,
„ perficiendum, & confirmandum ſolemne
„ matrimonium per verba de præſenti inter
„ Illuſtriſſimum D. Ludovicum Ducem Turo-
„ nienſem, Comitemque Valeſii, natum quon-
„ dam recolendæ memoriæ Sereniſſimi D. Ca-
„ roli Regis Francorum, ex una parte; &
„ prædictam Illuſtrem D. Valentinam ex al-
„ tera; & ad faciendum omnes & ſingulos
„ actus, contractus, obligationes, & promiſ-
„ ſiones, qui vel quæ pro dicto matrimonio
„ ineundo, contrahendo, perficiendo, & fir-
„ mando fuerint utiles & neceſſarii, ad præ-
„ miſſaque omnia & ſingula generaliter facien-
„ da, quæ in prædictis omnibus & ſingulis cir-
„ ca prædicta, & quodlibet prædictorum, &
„ in dependentibus & connexis exinde utilia
„ fuerint & neceſſaria, etiam ſi talia forent,
„ quæ plus mandatum exigerent ſpeciale, ſeu
„ etiam de quibus oporteret ſpecialem men-
„ tionem fieri. Dans inſuper & concedens præ-
„ dicta Illuſtris D. Valentina eidem ſuo Pro-
„ curatori plenum, liberum, generale, & ſpe-
„ ciale mandatum, cum plena, libera, & ge-
A „ nerali adminiſtratione in prædictis, & circa
„ prædicta, & quolibet prædictorum, & in-
„ dependentibus & connexis eorum. Promit-
„ tens inſuper prædicta Illuſtris D. Valentina,
„ obligando ſe, & omnia ſua bona præſentia
„ & futura pignori mihi Notario infraſcripto
„ publicæ perſonæ, ſtipulanti & recipienti vice
„ & nomine eorum omnium & ſingulorum,
„ quorum interereit, vel intereſſe poterit quo-
„ modolibet, ſe rata, firma, & grata habere,
„ tenere perpetuò quæcumque dictus Procura-
„ tor ſuus egerit & fecerit in prædictis, &
„ circa prædicta, & quodlibet prædictorum,
„ tamquam ſi ipſamet ibidem præſens fuiſſet,
„ & prædicta omnia & ſingula, & quodlibet
B „ ex eis per ſe ipſam feciſſet & compleviſſet.
„ Et volens prædicta Illuſtris Domina relevare
„ prædictum ejus Procuratorem ab onere ſa-
„ tiſdandi, promiſit ſub obligatione prædicta
„ mihi Notario recipienti ſolemniter, ut ſupra,
„ de Judicio ſiſti, & Judicato ſolvendo, cum
„ omnibus clauſulis; & inde pro omnibus
„ fidejuſſit prædicto Procuratori ſuo, ſe, &
„ omnia ſua bona pignori obligando mihi ipſi
„ Notario, dicto modo & nomine recipienti,
„ eo pacto, tenore, & forma, quod ſi pro
„ prædictis, vel aliquo prædictorum ullo tem-
„ pore agi contingeret, quod liceat & licitum
„ ſit prædicto D. Ludovico Duci Turoniæ au-
„ ctoritate propria, & ſine licentia aliqua
C „ juſdicentis capere & apprehendere de bonis
„ & rebus dictæ D. Valentinæ uſque ad ple-
„ nam, completam, & integram ſolutionem
„ ejus, quod pro dote ſua fuerit eidem D.
„ Ludovico Duci Turoniæ promiſſum. Et in-
„ ſuper ipſa D. Valentina volens omnia & ſin-
„ gula prædicta firmitatem habere, juravit,
„ & jurat ad Sancta Dei Evangelia per fidem
„ ſui corporis, tactis ſacroſanctis ſcripturis,
„ ſe perpetuò habituram rata, grata, & firma
„ omnia ſupraſcripta, & quodlibet ſupraſcri-
„ ptorum, & nullo tempore contrafacere, vel
„ venire aliqua ratione, vel cauſa, quæ dice-
„ retur, vel excogitari poſſit. Quæ quidem
„ omnia facta fuerunt in præſentia præfati D.
D „ Comitis Virtutum conſtituentis, approban-
„ tis, & confirmantis conſenſum & auctorita-
„ tem ſuam ad majorem cautelam & firmita-
„ tem ibidem ſolemniter imponentis. Inſuper
„ ipſa D. Valentina renuntiavit, & renuntiat
„ exceptioni omnium prædictorum, & ſingu-
„ lorum non ita actorum & factorum, & omni
„ probationi & defenſioni in contrarium, qui-
„ bus ſe tueri poſſet contra prædicta, vel ali-
„ quod prædictorum. Actum in Caſtro Magno
„ Civitatis Papiæ, videlicet in camera ſupe-
„ riori, quæ eſt apud cameram turris dever-
„ ſus jardinum reſpiciente ad occidentem,
„ præſentibus Spectabilibus & Egregiis Mili-
„ tibus D. Antonio de Porris Comite Polentii
E „ f. q. D. Stephanoli, & D. Ottonello de Man-
„ dello f. q. D. Petri, & D. Prevedino de
„ Marliano f. q. Raymundi, teſtibus notis ad
„ prædicta vocatis ibidem ſpecialiter, & roga-
„ tis. Et ad majorem prædictorum roboris
„ firmitatem juſſit prædicta Illuſtris D. Valen-
„ tina hoc præſens Procuratorium ſui ſigilli
„ appenſione muniri.

„ Ego Paſquinus de Capellis filius D. Bal-
„ dexaris civis Cremonenſis, publicus Impe-
„ riali auctoritate Notarius, omnibus & ſingu-
„ lis ſupraſcriptis, dum ſic agerentur, interfui,
„ & præſens Inſtrumentum rogatum & imbre-
„ viatum per me tradidi aliis occupatus ſupra-

„ nomi-

Digitized by Google

„ nominato Andreæ de Marinis Notario Cremonenſi ad ſcribendum, & in publicam formam, ſolitumque meum ſignum & nomen apponens in teſtimonium præmiſſorum me publicè ſubſcripſi, &c.

„ Ego Andreas de Marinis natus quondam Nicolai civis Cremonenſis, publicus Imperiali auctoritate Notarius, hanc cartam rogatam, traditam, & imbreviatam per prædictum Paſquinum Notarium, ac prædicti Illuſtris D. Comitis Virtutum Secretarium de ipſius Paſquini imbreviatura, ſeu protocollo, de mandato ſuo fideliter ſumpſi, extraxi, & exemplavi, in hanc publicam formam redegi, ſcripſi, & me ſubſcripſi, meum ſolitum ſignum apponens in teſtimonium B præmiſſorum.

„ Ex altera parte præcedentibus, & habitis multis colloquiis de matrimonio contrahendo inter prædictum D. Ludovicum Ducem Turonienſem & dictam D. Valentinam, in quibus tam de dote, dotaricio, ac jocalibus, quàm de ceteris dicto matrimonio convenientibus, plura fuerint hincinde tractata, dicta, & prolocuta. Tamdem idem D. Turoniæ, prædicto D. Regi cum inſtantia ſupplicavit, quatenus ipſum velit ad omnem tractatum dicti matrimonii concernentem auctorizare, & eidem ætatis veniam impartiri; qui quidem D. N. Rex deliberatione & conſenſu dictorum patruorum ſuorum, C prædictum D. Ludovicum germanum ſuum, ſi, & in quantum indiget, vel indigere poteſt, quoad omnia, univerſa, & ſingula, dictum matrimonium, & ipſius matrimonii tractatum tangentia & concernentia, cum omnibus dependentibus, emergentibus, & connexis facientia, concordantia, attendentia, & complenda cum effectu per ſe, vel per Procuratores ſuos, ad hoc legitimè conſtitutos, habilitavit, & habilitat, auctorizavit, & auctorizat, & eidem auctoritatem ſuam Regiam dedit, & dat, de ſua ſcientia, auctoritate, ſive Regia, & ſpeciali gratia, ſi ſit opus, eidemque ætatis veniam impartitus eſt, & ætatem impartitur, ita videli- D cet, quod ipſe D. Dux Turoniæ ſine alia auctoritate Regia, poſſit liberè pro libito ſuæ voluntatis agere, paciſci, eſſe, ſtare in judicio, defendere, negotiari, contrahere, obligare, ſtipulari, obligationes recipere, ac ſibi, & ſuis acquirere, & è ſe etiam alienare. Et quod in omnibus prædictis ipſum tractatum tangendo habeat plenam & liberam poteſtatem faciendi, & exercendi, tam in judicio, quàm extra, quæ verus homo major annis facere poteſt, & debet, ſeu etiam exercere, minoritate ſuæ ætatis non obſtante. Quibus ſic actis inter partes prædictas, mediante licentia Summi Pontificis, fuit concordatum, atteſtatum, & concluſum, quod dicta D. Valentina nubet, & E matrimonium contrahet cum dicto D. Ludovico Duce Turoniæ per verba de præſenti. Et vice verſa prædictus D. Ludovicus Dux Turoniæ prædictam D. Valentinam ducet in uxorem ſuam legitimam, & cum ea contrahet matrimonium per verba de præſenti. Et quod dicti matrimonii contemplatione dictus D. Jo. Galeaz pater dictæ D. Valentinæ promittit, dabit, conſtituet, & aſſignabit ex nunc præfatus Bertrandus Guaſchus Procurator, & nomine procuratorio ejuſdem D. Jo. Galeaz, ſciens, prudens, & ſponta-

A neus, ac de jure, & de facto ipſius Domini ſui ad plenum certificatus, ut dicit, promittit, & in dicto caſu dat, aſſignat, & conſtituit in dotem, & pro dote, nomine & ex cauſa dotis, dictæ D. Valentinæ, & dicto D. Ludovico Duci Turoniæ ibidem præſenti, & de & cum auctoritate, & conſenſu dicti D. N. Regis, ut ſupra, ſolemniter ſtipulanti & recipienti, videlicet Civitatem Aſtenſem cum omnibus aliis ſuis Terris, Villis, Caſtris, fochis, fortaliciis, juribus, & honorantiis, pertinentibus & ſpectantibus dictæ Civitati, quæ tenet & poſſidet à Terris Annoni, & Rochæ Ayracii. Et omnes aliæ Terræ, quæ ſunt ab ipſis Terris verſus partes Alexandriæ, ideſt inter dictas duas Terras, & Alexandriam, prædicto D. Jo. Galeaz remaneant, prout ante. Nec non dat, conſtituit, & aſſignat omnes Terras, Villas, Caſtra, Fortalicia, feuda, jura, & honorantias Pedemontium, & Capitaneatus Aſtenſis, quæ, & prout inferius plenius declarantur, cum omnibus illis introitibus, exitibus, reditibus, juribus, emolumentis, de quibus reddunt, & reddere tenentur prædicto D. Jo. Galeaz, ac cum omni juriſdictione, alta, media, & baſſa, mero & mixto imperio, ſilvis, & nemoribus, pratis, paſcuis, aquis, ſtagnis, alveis, molendinis, furnis, & aliis pertinentiis quibuſcumque, nihil penitus juris, proprietatis, juriſdictionis, vel dominii ibidem retinendo, quas quidem Terras, res, Villas, & Caſtra, Rocchas, quæ inferius ſubſequuntur, videlicet. Primo Civitas Aſt, & aliæ Villæ, Terræ, Caſtra, & feuda, quæ ſpectant & pertinent eidem Civitati ultra illa, quæ ſunt de juriſdictione Capitaniatus Aſt, videlicet Villæ de Monteclaro, de Cinaglo, de Ciſano, de Sexant, de Serravalle, de Caſtro-Ferri, de Cortacomerii, de Scupoſolens, de Valegoſia, de Vaglerani; quæ quidem Villæ omnes ſunt benè populatæ, & clauſæ, habentes Commune, & obedientes dicto Domino Mediolani, & Civitati Aſtenſi, & de juriſdictione ejuſdem Civitatis. Secundo ſequuntur Villæ, & Caſtra, quæ tenentur per cives, & nobiles Aſtenſes, ſubdita, & ſubjecta juriſdictione Aſtenſis, videlicet Caſtrum & Villa de Frinch, quod & quam tenet Antonius Turenſis & ſui fratres. Caſtrum & Villa de Cameyrani, quod & quam tenet Thomas & Michaël fratres de Aſinariis. Caſtrum & Villa S. Georgii, quod & quam tenet Bartholomæus Pelleta, & ejus conſortes. Caſtrum & Breida Sicardæ, quod tenet Pelleta, & ejus conſortes. Caſtrum, & Bannum, quod tenet Bergonus Roër. Caſtrum de Paliarſe de Valle Goreræ, quod tenet Andrionus Malabayla. Caſtrum Terræ Valgorræ, quod tenet Raymundinus Pelleta. Caſtrum de Suberiet, quod tenet Secundinus Ia. Caſtrum de Murſegle, quod tenet heres Spinetæ Roër. Caſtrum Deſepoint, quod tenet Nicolonus de Playe. Caſtrum de Villa Septimæ. Caſtrum & Villa de Viallis, quæ & quas tenent Petrus Grafelle, & ejus frater. Caſtrum & Villa de Revigliaſch, quod & quam tenet Joannes Roërius. Caſtrum de Trenezole, quod tenent heredes Manuelis Aſinarii. Caſtrum de Mota, quod tenet Franchinus Layol. Caſtrum de Mezadio, quod tenet frater Brandachinus Gotuer. Caſtrum de Moralet, quod tenet Gaſparo-

„ nus

„ nus Alion. Caſtrum de Caſteler, quod tenet
„ Margarita de Pulſavira. Caſtrum de Caſtion
„ de Valverſa, quod tenet hom. de Caſu-
„ ſtech. Caſtrum Turris de Garreto, quod
„ tenent Jacobus, Gulielmus, fratres de Pe-
„ nuſte. Caſtrum & Villa de Pararorme-
„ quod & quam tenent Aymonetus Roërius,
„ & ejus conſortes. Deinde ſequuntur Caſtra,
„ & Villæ, quæ tenentur in feudum à dicto
„ Domino Mediolani Rectore Civitatis Aſt,
„ & quæ fecerunt homagium. Primo Caſtrum
„ & Villa de Caloz, quod & quam tenet
„ Armoltus Roërius. Caſtrum & Villa de
„ Treoiſſe, quod & quam tenet Leonetus Lau-
„ rentii. Caſtra & Villæ de Caſten, & S. Ju-
„ liæ, quæ & quas tenet D. Hieronymus de
„ Carreto. Caſtrum & Burgum Cortemigliæ,
„ quod & quam tenent Petrus Scarampus, &
„ ejus conſortes. Caſtrum & Villa de Perlet.
„ Caſtrum Denſe. Caſtrum Decimum, ac Ca-
„ ſtrum & Villa de Caſtelleto, quæ ſunt Pe-
„ rini de Scarampis, & ſuorum conſortum.
„ Caſtrum de Mernal, quod tenet Aymonus
„ de Mernalo. Caſtrum & Villa de Monte-
„ Fangie, quod, & quam tenet Antonius
„ Roërius. Caſtrum & Villa de Monal, &
„ Caſtrum de Baſtita, quæ & quam tenent
„ Manuel Aſinarii, & ejus conſortes. Villæ
„ Cargnam, de Vigon, de Caramana, & cer-
„ tæ aliæ Villæ, quæ ſunt de feudo Aſtenſi,
„ & tenentur per Comitem Sabaudiæ, qui de
„ ipſis fecit fidelitatem Communitati Aſtenſi,
„ ſicut patet per Inſtrumentum, vel Inſtru-
„ menta. Item ſequuntur Villæ, & Caſtra,
„ quæ tenentur in feudum per Cives, & no-
„ biles Aſtenſes ſubditos dicto Domino noſtro
„ Mediolani ab Epiſcopo Aſtenſi, & quæ fa-
„ ciunt pacem & guerram pro dicto Domino
„ noſtro Mediolani. Primò Caſtrum & Villa
„ de Cortandono, quod & quam tenet no.
„ filius Garmegnon Polleta; Caſtrum & Villa
„ de Cortanſe, quod & quam tenet Rigandon
„ Pelleta; Caſtra, & Villæ de Monteacuto,
„ & de S. Stephano, & de Montealto, quæ
„ & quas tenent Dominicus Roërius, & ejus
„ fratres, & ejus conſortes. Villæ de Caſta-
„ gneto de Montexel, quas Aymonetus Roë-
„ rius tenet. Caſtra, & Villæ de Ferreria,
„ & Cellareng. Caſtrum de Mombon, ac Ca-
„ ſtrum & Villa dicta Caſtellum, quæ & quas
„ tenent conſortes Garreti. Item ſequuntur
„ Villæ, & Caſtra ſituata & ſituatæ in Pede-
„ montio, quæ ſunt Domini noſtri Mediola-
„ ni, videlicet Villæ de Claraſch, & Villæ
„ de Braye, quælibet cum uno Caſtello, quæ
„ Caſtra cuſtodiuntur per gentes dicti D. Me-
„ diolani. Item ſequuntur feuda, quæ idem
„ Dominus tenet in Pedemontio. Primo Hen-
„ ricus de Carreto Marchio Saonæ tenet in
„ feudum à dicto Domino Villam de Caſto-
„ rie, quæ eſt clauſa cum una Roccha, & eſt
„ ibidem Henricus adhærens dicto Domino
„ Mediolani de novem Caſtris, de quibus fa-
„ cit pacem & guerram pro dicto Domino.
„ Item Franciſcus de Carreto Marchio de
„ Saona tenet in feudum à dicto Domino Vil-
„ lam de Salberto, & Villam de Parod, quæ
„ ſunt clauſæ quælibet cum una Roccha.
„ Item Thomas, & Torellus de Tunch, Mel-
„ chion de Carreto tenent in feudum unum
„ Caſtrum vocatum Burgulo, & unam partem
„ cujuſdam alterius vocati la Tour. Item
„ Chriſtophorus, & Jacobus fratres Marchio-
„ nes de Ceva tenent in feudum eorum par-

A

B

C

D

E

„ tem Villæ de Ceva, quæ eſt Villa notabi-
„ lis & groſſa. Item ſunt prædicti fratres ad-
„ hærentes dicti Domini de quinque Villis
„ clauſis cum Rocchis vel turribus infra quam-
„ libet. Item etiam ſunt adhærentes eidem
„ de portione ſua trium aliarum Villarum,
„ de quibus faciunt pacem & guerram pro
„ dicto Domino Mediolani. Item Joannes
„ Pauli, Petrus, Luchinus, Andreas Mat-
„ thæi, Joannes, & Antonius, nobiles hoſpi-
„ cii ſeu domus de Iſnardis, tenent in feu-
„ dum à dicto Domino Mediolani Villas de
„ Summarive, Paterno de Sinfredo, & eſt una
„ Roccha in utraque, & ſunt fortes. Item
„ Simonus de Brays tenet in feudum, ut ſu-
„ pra, Villam de Cornigliani, in qua eſt una
„ Roccha, & eſt fortis Villa. Item Domini-
„ cus Roërius, & ejus fratres tenent in feu-
„ dum Villam de Cerrexole, & de Canallis,
„ quæ eſt fortis; eſt infra una Roccha. Do-
„ minus Manfredus de Salutiis adhæret præ-
„ dicto Domino ad faciendum pacem & guer-
„ ram de Villa de Farigliane, quæ eſt fortis
„ cum una Roccha infra ipſam. Bartholo-
„ mæus, & Georgius fratres adhærent ut ſu-
„ pra de Villa vocata Lequi, & etiam de por-
„ tione ſua Villæ Veximi, necnon de tertia
„ parte de Craveſana. Manuel de Salutiis ad-
„ hæret ut ſupra de parte ſua de Dian, &
„ etiam Villæ de Marſalia, quæ eſt clauſa
„ cum una Roccha. Joannes de Salutiis ad-
„ hæret ut ſupra de ſua parte dictæ Villæ de
„ Dian, & de medietate Villæ de Bonixot,
„ quæ eſt fortis. Gulielmus cum fratribus de
„ Burgeſiis adhærent ut ſupra de Villa Ci-
„ gleo, quæ eſt fortis cum una Roccha.
„ Manfredus Fallettus adhæret ut ſupra de
„ Villa de Serralunga, quæ fortis eſt cum
„ una Roccha, & de ſua parte Villæ della
„ Murra, ac Villæ de Caſtion, quæ ſunt clau-
„ ſæ quælibet cum una Roccha. Bernardus,
„ & Philippus eorum fratres de Faylet te-
„ nent Villam de Pauca-Palea cum una Roc-
„ cha. Item Villam de Brunel. Item medie-
„ tatem Villæ della Morra, & ſemper tem-
„ poribus retroactis fecerunt pacem & guer-
„ ram cum dicto Domino Mediolani de Vil-
„ lis ſupradictis. Epiſcopus Aſtenſis adhæret
„ ut ſupra de Ville Veyne, de Villa de Tri-
„ nitate, de Villa S. Albani, & de Villa de
„ Prora cum una Roccha pro qualibet earum-
„ dem. Item ſequuntur Villæ, & Caſtra, quæ
„ debent eſſe de feudo Aſtenſi, & quæ tenen-
„ tur per infra nominandos, qui non fecerunt
„ fidelitatem, neque homagium, ſicut de ra-
„ tione tenentur. Primo Caſtrum & Villa de
„ Caſacho, quod & quam tenent Joannes Pe-
„ rinus, & eorum fratres de Aſinariis. Item
„ Caſtra & Villæ de Coſtoglioles, & Canel-
„ lis, de Veteremes, & de Montebaudum,
„ ac Caſtra S. Georgii, & de Luy tenent An-
„ tonius Aſinarii, & ejus conſortes. Item
„ Caſtrum & Villa de Muaſth, quod & quam
„ tenet relicta Danielis Cachayrani. Caſtrum
„ & Villa S. Martiani de Aquoſana, & de
„ Roccheta de Coxan, quæ & quas tenent Man-
„ fredus de Buſcha. Caſtrum & Villa de No-
„ vel, quod & quam tenet Jacobus de Carret.
„ Caſtrum & Villa de Moncorii, quod & quam
„ tenet Coſte de Carret. Villa & Caſtrum de
„ Ceve, & tota Terra, quam tenent Marchio-
„ nes de Ceve. Caſtrum de Balangier, quod
„ tenet Antonius Aſiner. Caſtrum & Villa
„ S. Stephani de Coxano, quod & quam te-

„ nes

„ net Jacobus de S. Stephano. Caſtrum & Vil-
„ la de Boſſe, quod & quam tenet D. Hen-
„ ricus de Carretto. Caſtrum & Villa de
„ Porris, quod & quam tenet Manfredus de
„ Porris. Villa S. Damiani, quæ eſt grandis
„ Villa, & habet Commune, quam tenet Mar-
„ chio de Monferrato. Villa de Coſembra,
„ quam tenet Marchio de Monferrato prædi-
„ ctus. Item medietas Villæ de Riva, ac Ca-
„ ſtrum de Villa de Poveri, quas & quod tenet
„ D. Comes Sabaudiæ. Prædictus D. Jo. Galeaz
„ habens jus, ut dicit, in pluribus aliis locis,
„ Villis,& Caſtris, tam ad cauſam dominii Pede-
„ montium, quàm dominii Aſtenſis, faciet
„ valere ſummam triginta millium florenо-
„ rum, ducatorum hereditariorum, ſeu an-
„ nui & perpetui reditus, ſeu valorem eorum-
„ dem; & ultra hoc ſi Terræ & res prædictæ
„ plus valeant, illud plus prædictus D. Jo.
„ Galeaz dabit & conſignabit, & dictus Pro-
„ curator in dicto caſu dat, conſtituit, & aſ-
„ ſignat ex nunc prædicto D. Duci, & D.
„ Valentinæ ad cauſam ejuſdem. Si verò Ter-
„ ræ, & res prædictæ ad dictam ſummam tri-
„ ginta millium florenorum, ducatorum here-
„ ditariorum, ſeu annui & perpetui reditus
„ non aſcendant, dictus D. Jo. Galeaz tradet,
„ deliberabit, & ſolvet prædicto D. Duci Tu-
„ roniæ pro ſingulo mille florenorum annui
„ & perpetui reditus, cui deficeret de dicta
„ ſumma, decem millium florenorum ducato-
„ rum, vel valorem eorumdem, ſemel tan-
„ tum, & de inferioribus ſummis dicti redi-
„ tus, ſi quæ deficiat, æqualenter, videlicet
„ pro quolibet floreno dicti reditus decem
„ florenorum ſemel, abſque eo quod Terræ
„ & res prædictæ ſint oneratæ de feudis, elee-
„ moſynis, vel aliis oneribus quibuſcumque,
„ ſtipendiis pro cuſtodia fortiliciorum, ac va-
„ dus pro officiariis dumtaxat exceptis. Et ſi
„ D. Galeaz habeat literas, & Inſtrumenta,
„ vel alia documenta, quæ ſint ad commo-
„ dum, & pro ſecuritate majori dictarum
„ Terrarum & rerum, ipſe eas & ea tradet
„ dicto D. Duci, ſeu ejus certo mandato no-
„ mine filiæ ſuæ ſupradictæ, & inducet & im-
„ ponet dictos futuros conjuges, ſeu deputa-
„ tos ab ipſis, vel ab ipſo D. Duce Turoniæ,
„ ſtatim cum ad dictum matrimonium fuerit
„ per Procuratorem, vel aliter per verba de
„ præſenti proceſſum, in poſſeſſione & ſanſvio
„ pacifica & quieta omnium rerum, Terra-
„ rum, Caſtrorum, Rocharum, & fortaliciа-
„ rum prædictarum, de quibus eſt ipſe in
„ poſſeſſione & ſanſvio, ut ſuperius eſt di-
„ ctum, & faciet idem D. Jo. Galeaz, quod
„ Vaſſalli, ſubditi, & fideles ſui earum re-
„ rum, Caſtrorum, & Terrarum prædicta-
„ rum, facient fidelitatem & homagium di-
„ cto Domino Duci, aut ab eo deputando no-
„ mine dictæ D. Valentinæ, de ipſis rebus &
„ Terris, & etiam juramentum, prout ad hoc
„ teneri noſcuntur, & facere conſueverunt
„ Domino dictarum Terrarum, Villarum, ac
„ Locorum. Et ſi aliquis, vel aliqui vellent,
„ aut conarentur impedire vel moleſtare in
„ prædictis ipſos futuros conjuges, prædictus
„ D. Jo. Galeaz debebit eos juvare toto ſuo
„ poſſe, manu militari & armata, ad defen-
„ dendum & cuſtodiendum ipſas Terras & res
„ contra & adverſus adverſarias perſonas quaſ-
„ cumque nemine excipiendo: quod quidem
„ juvamen ſeu auxilium ipſi facient ſuis pro-
„ priis ſumptibus & expenſis. Et in caſu, quo

A

B

C

D

E

„ dicta D. Valentina decederet, nullis filiis
„ vel filiabus relictis de dicto matrimonio
„ procreatis, prædictus D. Dux Turoniæ
„ teneatur reddere & reſtituere, ac red-
„ dere & reſtituere promiſit, de & cum au-
„ ctoritate, qua ſupra, dicto D. Jo. Galeaz,
„ vel ſuis, Terras & res ſupraſcriptas, in
„ caſu tamen, quo ipſæ res & Terræ per guer-
„ ram, vel rebellionem antea captæ & occu-
„ patæ non fuiſſent, niſi ipſa guerra, vel re-
„ bellio mota fuiſſet pro facto dicti D. N. Re-
„ gis, ſeu dicti D. Ducis Turoniæ, quo caſu
„ ipſi D. N. Rex, & Dux Turoniæ tenebun-
„ tur juvare dictum Dominum Mediolanen-
„ ſem ad recuperandum eaſdem; & ad hoc
„ tenendum, attendendum, & complendum
„ cum effectu per prædictum D. Ducem Tu-
„ roniæ, ceſſante fraude, & malo ingenio
„ quocumque, prædicti D. N. Rex, & Dux
„ Bituricenſis, & Burgundiæ ſe efficaciter
„ obligant per præſentes. Et eſt actum inter
„ partes, & in pactum expreſsè deductum,
„ quod de omnibus prædictis Terris dictus D.
„ Dux Turoniæ non tenebitur umquam face-
„ re fidelitatem, vel homagium dicto D. Jo.
„ Galeaz, vel ſuis; immo inientur, & fient
„ bonæ confœderationes & ligæ inter ipſum
„ D. Ducem Turoniæ, & dictum D. Jo. Ga-
„ leaz. Et promiſit idem D. Jo. Galeaz, &
„ quod nunc promiſit & promittit dictus Pro-
„ curator ſuus nomine ſuo, quod ipſe D. Jo.
„ Galeaz non faciet, neque permittet fieri
„ guerram de Terra & ſubditis ſuis adverſus
„ dictum D. Ducem Turoniæ, vel ſuos ho-
„ mines & ſubditos. Et vice verſa dictus D.
„ Dux Turoniæ promiſit, & iterum promit-
„ tit, ſi ſit opus, & ſuper hoc fuerit requiſi-
„ tus, quod neque de Terris, neque de ſub-
„ jectis ſuis ipſe faciet, vel fieri permittet
„ guerram contra dictum D. Jo. Galeaz, vel
„ ſuos homines vel ſubditos, immo ſeſe mu-
„ tuo & ad invicem juvabunt, ſicut bonus pa-
„ ter bonum filium ſuum, & bonus filius bo-
„ num patrem ſuum, juvare tenentur; & ſu-
„ per hoc fient bonæ ſecuritates tam per Re-
„ gem, quàm per patruos ſuos ſupradictos,
„ melioribus modis, & viis, quibus fieri po-
„ terit, ad commodum partium prædictarum.
„ Præterea eſt actum inter partes, & in pa-
„ ctum expreſsè deductum, quod ultra prædi-
„ cta memoratus D. Jo. Galeaz pro dote, no-
„ mine & ex cauſa dotis dictæ D. Valentinæ
„ natæ, dabit, conſtituet, aſſignabit, & ſol-
„ vet, & dictus Procurator dicto nomine
„ dare, conſtituere, aſſignare, & ſolvere
„ promiſit & promittit dicto D. Duci Turo-
„ niæ præſenti, & ſtipulanti, ut ſupra, aut ejus
„ certo mandato, ſummam quatricentum
„ quinquaginta millium florenorum, ducato-
„ rum boni auri, & legitimi ponderis, vel
„ valorem eorumdem, ſolvendam ad modum,
„ & ad terminos infraſcriptos, videlicet ſta-
„ tim, & in craſtinum diei ſponſationis, &
„ cum jacuerint inſimul dicti futuri conjuges,
„ ſummam trecentum millium florenorum;
„ alios centum & quinquaginta mille flore-
„ nos infra tres annos continuos, & proxi-
„ mos ſubſequentes, videlicet anno quolibet
„ quinquaginta mille florenos. Et de dictis
„ trecentis millibus florenis in craſtinum ſpon-
„ ſationis, ut eſt dictum, ſolvendis, dictus
„ D. Dux Turoniæ lucrabitur ipſe centum
„ mille florenos ad faciendum de ipſis ſuam
„ omnimodam voluntatem, abſque eo quod

„ um-

Digitized by Google

„ umquam reſtitutioni debeant ſubjacere; qui
„ quidem centum mille floreni tradentur &
„ ſolventur, & eoſdem centum mille florenos
„ prædictus Procurator dicto nomine tradere
„ & ſolvere promiſit & promittit eidem D.
„ Duci Turoniæ ſtipulanti, ut ſupra, in cra-
„ ſtinum dictæ ſponſationis, & cum ipſi con-
„ juges jacuerint inſimul, ut eſt dictum. Re-
„ ſiduum verò, videlicet ducentum mille flo-
„ reni, necnon alii centum & quinquaginta
„ mille floreni infra tres annos, ut eſt dictum,
„ ſolvendi, ſic ſolventur, deponentur, ſeu
„ cuſtodientur cum quatuor clavibus, quæ
„ claves cuſtodientur, videlicet duæ claves
„ pro parte conjugum, & aliæ duæ claves pro
„ parte dicti D. Jo. Galeaz in loco ſeu Civi-
„ tate Cameracenſi, aut Januenſi, ſeu in Sa-
„ baudia, videlicet illo dictorum locorum,
„ de quo dictus D. Jo. Galeaz, & Nuntii di-
„ ctorum D. N. Regis, & D. Ducis Turoniæ
„ magis fuerint concordes. Et eligent dictæ
„ partes quatuor Viros, de quibus eis vide-
„ bitur expedire, ſcilicet unaquæque pars
„ duos, qui poteſtatem habebunt quærendi
„ Terras, & hereditagia in Regno Franciæ,
„ vel extra, ut propinquius & commodius
„ fieri poterit, ad opus & pro dote ipſius D.
„ Valentinæ. In quarum quidem Terrarum,
„ & hereditagiorum emptione & acquiſitione
„ dictæ pecuniarum ſummæ, videlicet trecen-
„ ti & quinquaginta mille floreni per dictos
„ quatuor Viros, & de conſilio & aſſenſu Do-
„ minorum D. N. Regis, patruorum ſuorum,
„ & D. Jo. Galeaz, & non alibi, convertentur.
„ Et in caſu, quo dicta D. Valentina, nullis
„ relictis liberis de dicto matrimonio procrea-
„ tis, decederet, ut eſt dictum, dictus D. Dux
„ Turoniæ reddere, tradere, ſeu reddi & tra-
„ di facere tenebitur Terras & hereditagia,
„ quæ de dicta pecunia empta fuerint modo
„ præmiſſo, dicto D. Jo. Galeaz, vel ejus he-
„ redibus, aut eorum certis gentibus & Nun-
„ tiis, fraude & malo ingenio ceſſantibus qui-
„ buſcumque. In caſu verò, quo ipſa D. Va-
„ lentina decederet nullis liberis relictis, ut
„ ſupra, & nullis aut paucis Terris, & here-
„ ditagiis acquiſitis & emptis, prædictus D.
„ Dux Turoniæ, & alii, qui ſummam, quæ
„ ſupererit, in cuſtodia habebunt, illam dicto
„ D. Jo. Galeaz, ſeu ejus heredibus, aut eo-
„ rum certo mandato reddere tenebuntur,
„ exceptâ duntaxat quartâ parte ipſius ſummæ;
„ quæ quarta pars etiam, & quarta pars he-
„ reditagiorum, vel Terræ, quæ de dicta
„ ſumma ementur vel acquirentur, dicto D.
„ Duci Turoniæ, & ſuis, in omnem & quem-
„ cumque caſum reſtitutionis, tamquam res
„ ſua propria remanebit. Et in caſu, quo di-
„ ctus D. Dux Turoniæ præmoreretur, nullis
„ relictis liberis de dicto matrimonio procrea-
„ tis, eſt actum, & in pactum, ut ſupra ex-
„ preſsè deductum, quod Civitas Aſtenſis, &
„ omnes aliæ Terræ, Villæ, Caſtra, & Ro-
„ chæ ſupradictæ, & illa hereditagia, quæ de
„ dicta finaveria fuerint emptæ vel acquiſitæ,
„ empta vel acquiſita, ac etiam pecunia, quæ
„ ſupereſſet, exceptâ dumtaxat dictâ quartâ
„ parte, tam Terræ emendæ, quàm pecuniæ,
„ quæ ſupereſſet, ſint & remaneant liberè dic-
„ tæ D. Valentinæ, & diſpoſitioni ejuſdem,
„ ſive ipſa in viduitate permanſerit, ſive ad
„ ſecunda vota tranſiverit. Et poſt mortem
„ ipſius remaneant filiis aut heredibus ipſius
„ D. Valentinæ, vel ab ea cauſam habenti-

A „ bus; & ipſius filiis, filiabus, aut heredibus
„ non relictis, vel relictis, qui poſtea dece-
„ derent ſine liberis ab ipſis deſcendentibus,
„ Terræ, & finuriæ prædictæ ad dictum D.
„ Jo. Galeaz & ſuos permaneant, & liberè
„ revertantur, dictâ quartâ parte, prout ſu-
„ pra, dicto D. Duci Turoniæ remanente.
„ Item eſt actum, & in pactum ſolemni ſti-
„ pulatione vallatum expreſsè deductum,
„ quod in caſu, quo prædictus D. Jo. Galeaz
„ Vicecomes, Comes Virtutum, Dominus
„ Mediolani, decederet ſine liberis maſculis
„ de ſuo proprio corpore, & legitimo matri-
„ monio procreatis, dicta D. Valentina ſua
„ nata ſuccedat, & ſuccedere debeat inſoli-
B „ dum in toto dominio ſuo præſenti, & futu-
„ ro quocumque, abſque eo, quod per viam
„ teſtamenti, codicillorum, ſeu alterius ali-
„ cujus ultimæ voluntatis, aut donationis in-
„ ter vivos, ipſe aliquid faciat, ſeu facere
„ poſſit in contrarium quovis modo. Et ex
„ nunc ita voluit, conceſſit, & promiſit, &
„ vult, concedit, & promittit dictus Procu-
„ rator dicto nomine, & quod dictus D. Jo.
„ Galeaz ita faciet, & promittet, & ſuper
„ hoc dabit ſuas literas obligatorias ad dicta-
„ men ſapientum, quotieſcumque ſuper hoc
„ poſt dictum craſtinum diei ſponſationis, &
„ ipſi conjuges jacuerint inſimul, fuerit requi-
„ ſitus, faciet, quod Inſtrumento attingere
C „ fideles ſuos, & ſubditos, necnon Capita-
„ neos, Conſules, Proceres, nec non & Cu-
„ ſtodes Civitatum, Caſtrorum, & Fortali-
„ ciorum in dicto ſuo dominio conſtitutorum,
„ quod in caſu prædicto, videlicet quo Altiſ-
„ ſimus de ipſo, nullis ſuperſtitibus filiis ma-
„ ſculis legitimis procreatis de corpore ſuo,
„ faceret voluntatem, ipſi præfatam D. Va-
„ lentinam, & ejus liberos de dicto matri-
„ monio procreandos, ſuos veros Dominos
„ naturales reputabunt, ipſiſque, & eorum
„ poteſtati, tamquam ſuis Dominis naturali-
„ bus obedient cum effectu. Poterit tamen
„ idem Dominus Joannes Galeaz in caſu, quo
„ filias habebit, ipſis providere in denariis,
D „ & bonis mobilibus, prout ſibi placebit, &
„ honori ſuo videbitur convenire. Item eſt
„ actum, & in pactum ut ſupra deductum,
„ quod dictus D. Jo. Galeaz mittet dictam D.
„ Valentinam benè joyelatam, ornatam, &
„ jocalibus munitam, prout ſibi, & honori
„ ſuo, ſecundùm ſtatum perſonarum, videbi-
„ tur convenire; & quod in eventum reſtitu-
„ tionis jocalium, conſuetudo Regni Franciæ
„ debeat obſervari; quodque ipſam mittet aſ-
„ ſociatam honorabiliter, prout debebit cum
„ omnibus expenſis uſque ad pontem Civita-
„ tis Matiſconenſis. Ab inde autem ultra
„ prædicti D. N. Rex, & Duces conduci &
„ aſſociari facere ſuis ſumptibus debeant ho-
E „ norabiliter, prout eis videbitur & placebit.
„ Item eſt actum, & in pactum deductum,
„ ut ſupra, quod dictus D. Dux Turoniæ te-
„ nebitur donare, ſeu donalium, vel dotaci-
„ lium facere dictæ D. Valentinæ de ſumma
„ ſex millium librarum annui reditus, duran-
„ te vitâ dictæ D. Valentinæ, vel quod ipſa
„ habebit donalium, vel dotacilium ſecundùm
„ uſum Regni Franciæ in Terris, de quibus
„ D. Dux ſe Ducem, & Comitem, ſeu Do-
„ minum nominat de præſenti, videlicet il-
„ lud è duobus, quod ipſa duxerit eligen-
„ dum. Item eſt actum ut ſupra, quod Co-
„ mitatus Virtutum, & titulus dicti Comita-
„ tus

Digitized by Google

„ tus remaneant dicto D. Jo. Galeaz toto tem-
„ pore vitæ ſuæ. Poſtea autem perveniant ad
„ dictam ſuam natam, & ſuos heredes, vel
„ cauſam habentes, ſicut debet. Quæ omnia
„ univerſa & ſingula, prout ſunt ſuperius de-
„ clarata, ut plenum robur affirment, pariter
„ & effectum, prædictus Bertrandus Guaſchus
„ Procurator, & nomine procuratorio, quo
„ ſupra, ſponte, & ex certa ſcientia, & nullo
„ ductus errore, dicto D. Duci ſolemniter
„ ſtipulanti & recipienti, ac nobis Notariis
„ infraſcriptis, ut publicis perſonis, nomine
„ etiam ipſius D. Ducis, & omnium & ſingu-
„ lorum, quorum intereſt, vel intererit, ſeu
„ in futurum intereſſe poterit, quovis modo;
„ necnon vice verſa prædictus D. Turoniæ
„ de, & cum auctoritate, qua ſupra, in caſu
„ tamen, quo omnia prædicta pro parte Do-
„ mini Mediolani effectualiter compleantur,
„ in quantum quemlibet tangit, ſeu tangere
„ poteſt, dicto Bertrando Procuratori prædi-
„ cto præſenti, & modo conſimili nomine
„ cujuslibet prædictorum, D. Jo. Galeaz, &
„ D. Valentina, quorum vices gerit in hac
„ parte, ſtipulanti & recipienti, promittunt
„ & ſpondent, ac etiam per fidem ſuorum
„ corporum, quis unus alteri teneri vult &
„ intendit; & ſub hypotheca & obligatione
„ omnium bonorum dicti D. Jo. Galeaz, &
„ Valentinæ, & etiam dicti D. Ducis Turo-
„ niæ, mobilium & immobilium, præſentium
„ & futurorum, quomodocumque facere, te-
„ nere, ſolvere, executioni mandare, com-
„ plere & attendere cum effectu, purè, ſim-
„ pliciter, & bona fide, ut ſuperius concor-
„ data, & promiſſa ſunt; & ea omnia & ſin-
„ gula prædicti D. N. Rex, & Duces modo
„ præmiſſo fieri & adimpleri pro viribus pro-
„ curabunt, rejectis cavillationibus, fraudi-
„ bus, malo ingenio, & diffugiis quibuſcum-
„ que. Supponentes ſe, quo ad hoc, dictæ
„ partes, videlicet dictus Procurator dictis
„ nominibus juriſdictioni, cohertioni, & com-
„ pulſioni D. N. Papæ, & ulterius cujuſcum-
„ que Domini, vel Principis, quem aliqua
„ dictarum partium eligere maluerit, ita quod
„ executio per Curiam unius ipſorum Domi-
„ norum incepta, alterius exenitionis non
„ impediat, vel retardet, ſed ad tenenda præ-
„ miſſa, & complenda, prout ſcripta ſunt,
„ uno & eodem contextu temporis, cogi va-
„ leant & compelli. Renuntiantes partes præ-
„ dictæ, & quælibet ipſarum, ſponte ſua, &
„ bona fide, videlicet dictus Procurator no-
„ minibus, quibus ſupra, omni actioni, & ex-
„ ceptioni doli mali, metus, & in factum,
„ exceptioni ſupraſcriptorum non ita actorum,
„ dictorum, vel promiſſorum, ut ſuperius eſt
„ ſcriptum, omnique Juri Canonico, conſue-
„ tudinario, & Civili, per quæ una pars con-
„ tra aliam in præmiſſis, & circa præmiſſa
„ aliquid facere, dicere, ſeu objicere poſſet
„ quomodolibet, vel venire. Et ſpecialiter
„ Juri dicenti generalem renuntiationem non
„ valere. Et voluerunt dictæ partes, & quæ-
„ libet ipſarum, videlicet dictus Procurator
„ dictis nominibus, quod de & ſuper præmiſ-
„ ſis omnibus & ſingulis fiant & reficiantur
„ literæ opportunæ ad dictamen ſapientis, ſe-
„ mel, vel pluries, facti tamen ſubſtantiâ non
„ mutatâ. Acta fuerunt hæc Pariſiis in Caſtro
„ della Para, præſentibus Reverendiſſimo in
„ Chriſto Patre D. D. Petro Cardinali Lugdu-
„ nenſi, ac Reverendiſs. in Chriſto Patribus

A

B

C

D

E

„ Beluac. Bajocen. Prætan. Obrorcen. Epiſco-
„ pis, necnon Nobilibus & Magnificis Viris
„ D. Jo. Comite de Sacro Cæſare, D. Ludo-
„ vico Vicecomite Caſtri Beraudi, DD. Pe-
„ tro, & Giaco Cancellario Franciæ, Joanne
„ Canandi Cancellario Burgundiæ, Nicolao
„ Bragnæ, Joanne Marcerii, Meli de Fonte-
„ nai, Petro de Terener, Amanrico de Or-
„ diaronte militibus, Stephano de Templo,
„ & Franciſco Cartaprinæ dicti D. Regis
„ Conſiliariis, teſtibus ad hæc vocatis ſpecia-
„ liter, & rogatis, Anno, Indictione, & Pon-
„ tificatu prædictis. Et ad majus robur & te-
„ ſtimonium omnium prædictorum dictus D.
„ Dux Turoniæ præſentes literas, ſeu præſens
„ publicum Inſtrumentum fecit ſui ſigilli ap-
„ penſione muniri. Et ego Joannes de Bor-
„ donis Bachalarius in utroque Jure, Cano-
„ nicus & Pœnitentiarius Eccleſiæ Pariſienſis,
„ Secretarius D. N. Regis, ac publicus aucto-
„ ritate Apoſtolica, & ipſius Domini Noſtri
„ Regis Notarius ſupp. añtis, dationi, arre-
„ ſto, concluſioni, tractatibus dotis, aſſigna-
„ tioni, dationi, & conſtitutioni, promiſſio-
„ nibus, obligationibus, ſuppoſitionibus, re-
„ nuntiationibus, & omnibus aliis & ſingulis
„ in præſenti Inſtrumento manu alia ſcripto,
„ dum ſic tractarentur, agerentur, fierent,
„ interfui, & ipſum una cum Notariis ſub-
„ ſcriptis, publicavi, & in hanc publicam re-
„ degi, ſignoque meo ſolito, huic meæ ſub-
„ ſcriptioni, manu mea factæ propoſito, ſi-
„ gnavi requiſitus, & rogatus in teſtimonium
„ præmiſſorum. Et ego Blanchot in utroque
„ Jure Licentiatus, Pariſienſis Eccleſiæ Cano-
„ nicus, & D. N. Regis Secretarius, auctori-
„ tate Apoſtolica Notarius, univerſis & ſin-
„ gulis ſupraſcriptis, dum modo & forma
„ prælibatis fierent ſeu agerentur, una cum
„ teſtibus & Notariis præmiſſis interfui, præ-
„ miſſaque alia manu ſcripta publicavi cum
„ Notariis antedictis hìc me ſubſcribens, ſi-
„ gnum meum ſolitum requiſitus inferendo.
„ Et ego Petrus Mancha, &c. Apoſtolicus
„ Senonenſis Diœceſis, D. Regis Secretarius,
„ Apoſtolica auctoritate publicus Notarius,
„ univerſis & ſingulis ſupraſcriptis, dum for-
„ ma & modo prælibatis agerentur, ſeu fie-
„ rent, una cum teſtibus & Notariis præmiſ-
„ ſis interfui, præmiſſaque alia manu ſcripta
„ publicavi cum Notariis antedictis, hìc me
„ ſubſcribens, ſignum meum inferens ſolitum
„ requiſitus.

„ Notum facimus, & nos bona fide, gra-
„ viter, ac ex noſtri certa ſcientia, concor-
„ diam, arreſtum, concluſionem dotis, pro-
„ miſſionem, dationem, aſſignationem, con-
„ ſtitutiones, & alias promiſſiones, actus,
„ tractatus, pacta, conventiones, obligatio-
„ nes, ſubmiſſiones, renuntiationes, &
„ omnia alia univerſa & ſingula in di-
„ ctis infraſcriptis literis, ſeu Inſtrumen-
„ to contenta, ſpecificata, & declarata,
„ ratas, gratas, & firmas, ratos, gratos,
„ & firmos, ac rata, grata, & firma habui-
„ mus, & habemus, & eos, eas, & ea volu-
„ mus, laudamus, approbamus, & tenore
„ præſentium confirmamus, ratificamus, &
„ nihilominus ex abundantia promiſſionis de-
„ dimus, conſtituimus, aſſignamus, prædicto
„ nepoti noſtro Duci Turoniæ in dotem, &
„ pro dote Villas, Terras, Rocchas, fortali-
„ cia, pecuniarum ſummas, & alia onera in
„ dictis Inſtrumentis, literis, & Inſtrumento

„ la-

Digitized by Google

„ latius declarata, ſub modis, formis, & con-
„ ditionibus contentis in ipſis. Promittens
„ bona fide noſtra, & ſub obligatione & hy-
„ potheca omnium bonorum noſtrorum mo-
„ bilium & immobilium, præſentium & fu-
„ turorum quorumcumque, omnia univerſa
„ & ſingula in eiſdem Inſtrumentis, & præſen-
„ tibus literis, ſeu Inſtrumento contenta, at-
„ tendere, tenere, complere, & in perpe-
„ tuum, & inviolabiliter obſervare, nihil de
„ contingentibus obmittendo. In quorum om-
„ nium robur & teſtimonium has patentes li-
„ teras noſtras, ſeu Inſtrumentum conceſſionis,
„ noſtri fecimus ſigilli appenſione muniri, in
„ præſentia dictæ natæ noſtræ prædicta omnia,
„ univerſa & ſingula in ipſis literis, ſeu In-
„ ſtrumento contenta, in quantum ſe ipſam
„ tangit, ſeu tangere poſſit, cum licentia, &
„ expreſſo conſenſu noſtro, volentes, laudan-
„ tes, ratificantes, & approbantes. Necnon
„ Reverendi Patris in Chriſto D. Petri Epiſco-
„ pi Pariſienſis, Analdi de Corteylia militis,
„ primi Præſidentis in Curia Pariſienſi, Par-
„ lamenti Conſiliariorum, & Magiſtri Joannis
„ de Borchis Secretarii dicti Domini mei Re-
„ gis Francorum, Procuratorumque & nomine
„ procuratorio dicti D. Ducis Turoniæ, ac
„ Notariorum publicorum ſtipulantium, & re-
„ cipientium nomine, & ad opus dicti Domi-
„ ni Ducis, & omnium aliorum, quorum in-
„ tereſt, intererit, ſeu poterit in futurum in-
„ tereſſe quomodolibet, & etiam teſtium ſub-
„ ſcriptorum. Acta fuerunt prædicta omnia
„ Anno à Nativitate D. N. J. C. ſumpto ſe-
„ cundum curſum Civitatis Papiæ Milleſimo
„ trecenteſimo octuageſimo ſeptimo, die octa-
„ vo Aprilis, decima Indictione, in Civitate
„ ipſa, in hoſpitio habitationis Illuſtris D.
„ Blancæ de Sabaudia, ipſius D. Comitis Vir-
„ tutum honoratiſſimæ genitricis, videlicet in
„ camera magna inferiori reſpiciente verſus
„ utrumque viridarium ejuſdem hoſpitii. Præ-
„ ſentibus Spectabilibus & Egregiis Militibus
„ D. Joanne de Vienna, Domino de Rolins
„ Admirato Franciæ, D. Franciſco, D. de
„ Caſſenagis, D. Orbaydo, D. da Caſcarone,
„ D. Antonio de Porris Comite Polentii, D.
„ Jacobo de Verme, ambobus Conſiliariis præ-
„ nominati D. Comitis, necnon Egregio Viro
„ Mormeto de Toz, & D. Vallegre, atque
„ Sapientibus & Egregiis Legum Doctoribus
„ D. Bartholomæo de Jacopo, & Fauſtino de
„ Lantanis ſimiliter Conſiliariis D. Comitis ſu-
„ pradicti, teſtibus ibi ad prædicta vocatis
„ ſpecialiter, & rogatis, & D. Manfredo Mar-
„ chione Saluciarum.

„ Ego Paſquinus de Capellis natus D. Bal-
„ dexaris Civis Cremonenſis, publicus Impe
„ riali auctoritate Notarius ratificationi, ap-
„ probationi, & firmationi, de qua ſuperius fit
„ mentio, & omnibus & ſingulis in ipſa rati-
„ ficatione, approbatione, & confirmatione
„ dictis, factis, pariter & concluſis, interfui,
„ & juſſu & rogatu partium prædictarum has
„ patentes literas, & hoc Inſtrumentum pu-
„ blicum rogavi, & tradidi, & pluribus inten-
„ tus & occupatus negotiis per infraſcriptum
„ Notarium in formam publicam ſcribi feci,
„ & me ſubſcribens, ſolitum meum ſignum &
„ nomen appoſui, in teſtimonium præmiſſorum.
„ Et ego Joannes Dempia Clericus Suſſir. Dioe-
„ ceſis, publicus Imperiali auctoritate Nota-
„ rius, hanc cartam rogatam, traditam, & im-
„ breviatam per ſupraſcriptum Paſquinum de
„ Capellis Notarium, & Secretarium infra-
„ ſcripti Illuſtris D. Virtutum Comitis ex ipſius
„ Paſquini imbreviaturis fideliter ſumpſi, &
„ extraxi, & in hanc publicam formam Inſtru-
„ menti de ipſius mandato redegi, ſcripſi, &
„ me ſubſcripſi, meo ſigno ſolito præpoſito in
„ teſtimonium præmiſſorum, &c.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo ottuageſimo ottavo, nacque grandiſſima diſcordia, nimicizia & guerra tra il Marcheſe Teodoro, & Amedeo Conte quintodecimo di Savoja, figliuolo del *quondam* Amedeo detto il Conte Verde, per riſpetto che avendo il *quondam* Marcheſe Giovanni padre di eſſo Teodoro, per oſſervanza d'una arbitramentale ſentenza, data per Giovanni Viſconte *quondam* Arciveſcovo di Milano poſta di ſopra nell'Anno Milleſimo trecenteſimo quadrageſimo nono, dato & aſſignato la metà della Città d'Invrea, che per lui *inſolidum* ſi poſſedeva, al prefato Amedeo detto il Conte Verde, e poſto comunemente alla cuſtodia e reggimento di eſſa Città Aymone di Chialant, e Bertolello di Cereſeto: il memorato Conte non aveva oſſervato la predetta ſentenza, & era incorſo nella pena di cinquanta mila fiorini d'oro. Perocchè non aveva reſtituito al Marcheſe Giovanni i luoghi di Monteaſtruto, Cavazolio, e Vergnano. Et oltre di queſto Giacomo di Savoja *quondam* Principe d'Acaja dopo la predetta arbitramentale ſentenza avea occupato al predetto *quondam* Marcheſe Giovanni l'altra metà d'eſſa Città d'Invrea, e i luoghi di Collegio, Caſtello Uzone, e Cinzano: & eſſo Conte Amedeo parimente aveva occupato al *quondam* Marcheſe Secondotto i luoghi di Carruco, e Ripa; & ad eſſo Teodoro le Terre di Leinico, Cordua, Sambuico, & il Caſtello e luogo di Balangerio, che ſi teneva e poſſedeva per Bartolomeo di S. Giorgio Conte di Biandrà ſuo Vaſſallo e Coadjutore. Onde deſiderofi tutti e due di componere le diſcordie, controverſie, e nimicizie nate tra loro, ne fecero del meſe di Luglio dell'anno predetto amplo compromeſſo in Gio. Galeazzo Viſconte Conte di Virtù, e ne furono rogati ampli Inſtrumenti da Verolfo de Verulphis di Verolengo Notajo del predetto Marcheſe, e da Michelotto di Croſa Notajo del predetto Conte Amedeo, ſopra il quale compromeſſo fu ventilato lungo proceſſo, davanti M. Nicolao Spinelli, e M. Bartolomeo di Giacomo, Dottori di Legge, Conſiglieri e Commiſſarj del predetto Gio. Galeazzo.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo nonageſimo ſecondo, alla quintadecima Indizione, alli venticinque del meſe di Luglio, nella Città di Montevico, nella Chieſa di S. Franceſco, alla preſenza del Reverendo M. Damiano Veſcovo di eſſa Città, M. Giovanni Marcheſe di Ceva, M. Giacomo del Carretto, M. Enrietto parimente Marcheſe di Ceva, Domenico di Cocaſtello di Montilio, Lancia de' Gentiluomini di Gabiano, Baldracco de' Gentiluomini di Cella, M. Franceſco Bogeri della Sala, Franceſco di Cocaſtello di Montilio, Tebaldo Cerrato cittadino d'Alba, Bernardo Fauzono, Pietro Garbena, Enrico, e Tomaſo del Chierico cittadini di Montevico, Sindici del Comune, Univerſità, & uomini di eſſa Città, avendo per le coſe infraſcritte ſpeciale mandato, rogato da Verolfo de Verulphis, e Guglielmo Biglone di Montevico Notaj publici, l'anno, meſe, e dì ſopraſcritti, fecero la fedeltà & omaggio a Teodoro Marcheſe di Monferrato a nome ſuo,

ſuo, e di Guglielmo ſuo fratello, & anche di Ottone Duca di Bruſveich, co i giuramenti e ſommiſſioni opportune, e con riſervazione de i patti e convenzioni fatte e firmate co i Predeceſſori di eſſo Marcheſe Teodoro, delle quali ne era ſtato rogato publico Inſtromento da i predetti Verolfo, e Guglielmo Biglone.

Altre volte il luogo di Finario era di tre conſorti Gentiluomini del Carretto, un terzo di Carlo, e Lazarino fratelli, che abitavano a Caſtel Govone di eſſo luogo. Da Carlo diſceſero Pirro, & Enrietto. Pirro mancò ſenza figliuoli. Enrietto ebbe Carlo, e Georgio di Zuccarello; da Carlo nacque Antonio; e da Giorgio Gio. Giacomo.

Lazarino ebbe Giovanni, dal quale diſceſero Galeotto, e Giovanni. Galeotto venne a morte ſenza figliuoli. Da Giovanni ſuo fratello nacquero Galeotto, Giorgio, Carlo, Domenico, & Alfonſo moderno Marcheſe di Finario, e gli altri fratelli ſuoi.

Un terzo di detto luogo era di Manuele, & Aledramo, i quali abitavano nel detto Caſtello di Govone. Da Manuele ſono diſceſi Giorgino, e Conrado; da Giorgino nacque Marco; da Marco Damiano. Da Conrado ſono naſciuti Giorgio, Matteo, e Franceſco. Giorgio morì ſenza figliuoli. Matteo ebbe Girolamo, e Giovanni di Calizano. Franceſco ebbe Conrado, e Galeotto di Montebadone. Da Aledramo nacque Antonio, dal quale ſono diſceſi Aledramo, & Pedro; da Aledramo Aleſſandro, il quale fece vendita del luogo di Maximino al Marcheſe di Finario. Da Pedro nacque Enrietto, il quale ancora tiene la ſua parte di Calizano.

L'altro terzo di Finario era del prenominato Giorgino, il quale abitava a Caſtelfranco appreſſo la marina in eſſo luogo di Finario, e da lui non diſceſe figliuolo alcuno. Et una notte di Natale i detti Carlo, e Lazarino nel tempo della Meſſa di mezza notte diſcacciarono i predetti Manuele, & Aledramo dal Caſtello, e dalla loro terza parte di Finario; e da lì a certo tempo Galeotto figliuolo di Giovanni con l'ajuto di Filippo Duca di Milano diſcacciò dal detto Caſtelfranco Giorgino, e i ſuoi figliuoli. Et appreſſo queſto i Fregoſi, e Genoveſi moſſero guerra contro i prenominati Galeotto, e Giovanni fratelli Signori di Finario, e preſero il luogo e Caſtello di Finario, e furono eſſi fratelli ridotti a mal termine; ma per ajuto, favore, e ſoccorſo, che diedero Giovanni, e Guglielmo Marcheſi di Monferrato a i detti Galeotto, e Giovanni, i Fregoſi, e Genoveſi furono ſcacciati dall'impreſa, & il tutto fu ricuperato.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo nonageſimo terzo, nella prima Indizione alli ventiſette del meſe d'Aprile, nel Caſtello di Trino, nella camera, dove è ſolito dormire il Caſtellano di detto Caſtello, Galeotto del Carretto de i Marcheſi di Savona, figliuolo del *quondam* Enrietto Nunzio e Procuratore di Carlo, di Enrietto, e Lazarino ſuo figliuolo primogenito, & erede univerſale del *quondam* Lazarino, e di Giorgio figliuolo del *quondam* Enrietto del Carretto, della cui procura fece coſtare un publico Inſtrumento, ricevuto per Michele de Cellis, l'Anno, & Indizione predetti a dì ventidue del meſe d'Aprile, fece la fedeltà ligia al Marcheſe Teodoro della parte del luogo di Finario, la quale eſſi Lazarino, e fratelli non tenevano in feudo dalla Comunità di Genova.

A Item degli altri luoghi infraſcritti, cioè della Valle di Quedava, dove ſono Caſtelvecchio, & il Caſtello di Zuccarello. *Item* nella Valle di Naticino il Caſtello di Naticino, & il Caſtello di Barolio. *Item* nella Valle Arozia il Caſtello di Aquilia, e Villa Gavenolla. *Item* Caſtel-Alto, ſalvo la ragione del Comune di Genova. *Item* Caſtello Baliſtino. Item Caſtello Bardinetto. *Item* lo feudo di quelli de Cazulinis, *videlicet* il Caſtello di Roncivallo, & il luogo di Cineſe in Albingana. *Item* degli altri Luoghi, Ville, Villaggi, giuriſdizione, mero e miſto impero, uomini, Vaſſalli, beni, redditi, acque, e diſcorſi d'acque, piſcarie, venazioni, monti, planizie, molendini, battitorj, angarie, perangarie, appendizie; e di qualunque altra ragione, per qualunque modo ſpettante e pertinente a i predetti luoghi; co i patti e convenzioni, che ſi contengono in un' Inſtrumento, rogato da Verolfo de Verulphis Notajo del predetto Marcheſe Teodoro, in preſenza dell'Illuſtre Sig. Guglielmo di Monferrato, Uberto di Cocconato de i Conti di Radicate, e M. Pietro Caffarello Dottor di Leggi, Vicario del predetto Marcheſe.

B

L'Anno medeſimo, alli venti del meſe di Giugno, Giorgio del Carretto figliuolo del *quondam* Emanuele a nome ſuo proprio, e di Frate Marco Abate di Grazano, e di Frate Franceſco Abate di S. Quintino di Spigno, & a nome di Luchino, e Conrado fratelli di eſſo Giorgio, in eſecuzione della donazione e conceſſione Imperiale fatta al Marcheſe Teodoro, delle quali eſſo Giorgio proteſtò a nome de' ſuoi principali d'eſſere pienamente informato, & averle vedute *oculata fide*. Indotto ancora dalla volgare opinione della diſcendenza, fatta prima la renunciazione e remiſſione de gl'infraſcritti luoghi, che eſſi ottenevano, riconobbe in feudo dal Marcheſe Teodoro eſſi luoghi, i quali ſono queſti, cioè il Caſtello e luogo di Calizano; Luogo e Villa Oxelia; Caſtello e Luogo di Maximino Dioceſi Albenſe; la terza parte delle Terre e diſtretto di Miolia Dioceſi Aquenſe; la ſeſta parte delle cinque parti delle Carchere; certa parte di giuriſdizione ne i confini di Cruciferia, che ſi chiama Paler; la ſeſta parte del luogo delle Carchere; Caſtello e Villa di Carlanda nella Dioceſi di Albenga; la metà di Rivernerio, e Caſtellania, co i patti e convenzioni eſpreſſe in un' Inſtrumento ſopra di ciò rogato dal ſopraſcritto Verolfo nel Caſtello di Moncalvo, nella camera cubiculare del predetto Marcheſe Teodoro, in preſenza dell'Illuſtre Sig. Guglielmo di Monferrato, del Reverendo P. M. H. Veſcovo Aquenſe, e de' Nobili M. Baldeſſare Spinola di Genova, Antonio Rembaudo Dottor di Leggi, Vicario del predetto Marcheſe, Guglielmo detto Bogeri ſuo Cancelliere, Guglielmo di Cavagnolio Caſtellano di Moncalvo, Bartolomeo Palmerio di Montilio, e Giorgio della Sala Caſtellano di Montebello.

C

L'Anno predetto, alli venti tre di Giugno, Giorgio figliuolo del Carretto de' Marcheſi di Savona, a ſuo nome, e del predetto Bonifazio ſuo padre, e di Lucemborgh nipote di eſſo Bonifazio, e de gli altri compreſi nell' Inſtrumento della procura ſua, rogato da Anſelmo de Paſſefundis, figliuolo del *quondam* Ivanno Notajo publico, l'Anno, & Indizione predetti alli venti del predetto meſe di Giugno, in eſecuzione de i mandati e conceſſioni predette, riconobbe in feudo dal predetto Marcheſe

D

E

Digitized by Google

cheſe Teodoro i Caſtelli e luoghi infraſcritti, cioè il Caſtello e luogo della Rocca di Vignale; il Caſtello e Borgo di Milleſimo co i poderi loro; il Caſtello e Luogo di Cruciferia; il Caſtello e Luogo dell' Altare; la Villa e Luogo delle Malle co i patti. Et inſieme compreſe in un' altro Inſtrumento rogato dal predetto Verolfo nel Caſtello di Moncalvo, nella camera cubiculare del predetto Marcheſe Teodoro, alla preſenza dell'Illuſtre Sig. Guglielmo di Monferrato, Fra Pietro di Tonengo Abate di Grazano, Antonio Rembaudo Dottor di Leggi, Vicario del predetto Marcheſe, Guglielmo detto Bogeri Cancelliere, Frate Oliviero di Montecalvo dell'Ordine de' Frati Minori Capellano, Petrino Turco di Camino, Franceſco Baliſtrero familiari del predetto Marcheſe, Franceſco del Carretto detto Caſtellano, & Anſelmo de Paſſefundis de Corgnento Notajo, Germano Paſtrone di Vignale Teſoriere del predetto Marcheſe, & molti altri.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo nonageſimo terzo del meſe di Giugno, avendo inteſo il Marcheſe Teodoro, che Amedeo Principe d'Acaja era venuto di Savoja in Piemonte con molte genti armate, gli fece ſcrivere, che gli voleſſe dichiarare, ſe aveva a guardarſi da dette genti ſue, o non. Al quale il predetto Amedeo fece riſpoſta, che oltre a quelle, che aveva condotte alli ſtipendj ſuoi, ne aſpettava anche dell'altre, e che a tutto ſuo potere le conterria, che non faceſſero danno, ſe non a coloro, che averiano offeſo, & offendevano il Territorio ſuo. E quantunque eſſo Principe occupaſſe indebitamente le Terre e luoghi di Collegio, e Gaſſino, con le giuriſdizioni e regalie loro, le quali per conceſſione de i Sereniſſimi Romani Imperatori ſpettavano e appartenevano ad eſſo Marcheſe Teodoro: il predetto Amedeo del meſe di Luglio proſſimo ſeguente ebbe trattato con Guglielmo Roſengo di Caſtigneto di pigliare il luogo di Vulpiano, e tentò ſimilmente di avere il luogo di Caluſeno in Canepicio col mezzo di Giacomo di Coſſate abitatore di eſſo luogo. Et oltre di queſto del meſe di Settembre proſſimo, tentò di pigliare ancora proditoriamente il Caſtello e Terra di Riparia. E co i medeſimi ſtipendiati oſtilmente ſi transferì a i luoghi di Piperagno, e Bannete, ſottopoſti alla giuriſdizione del predetto Marcheſe, al quale luogo di Piperagno ſono contermini i Territorj di Villanova, Bannete, S. Biagio, & Cluſio; & al luogo di Bannete ſono contermini i Territorj di Cluſio, Piperagno, Margarita, dove fecero molti omicidj, & ruberie; e parimente fecero al luogo di Dogliano.

L'Anno predetto Milleſimo trecenteſimo nonageſimo terzo, Indizione prima, algi otto del meſe di Settembre furono contratti li ſpoſalizj tra il Marcheſe Teodoro, e Giovanna figliuola primogenita di Roberto Duca di Bar, con la deputazione della dote di trentadue mila franchi, i quali ſi avevano a pagare pel detto Duca in certi modi e termini deſcritti in un' Inſtrumento ſopra di ciò rogato nel Caſtello di Gremoglie della Dioceſi Cabillonenſe da Roberto di Dangello della Dioceſi Carnotenſe Notajo publico, alla preſenza del Duca di Borgogna Zio di eſſa Giovanna, e de' ſuoi Camerieri, e Conſiglieri. E l'Anno ſeguente Milleſimo trecenteſimo nonageſimo quarto fu ſpoſata, e conſumato il matrimonio nel luogo di Chivaſſo.

A L'Anno predetto MCCCLXXXXIV. alli tredeci del meſe di Agoſto, nel Caſtello di Ponteſtura, alla preſenza di Giorgio del Carretto, Nicolò di Tilio, M. Nicolò Lendeſco di Aquapendente Dottore di Leggi, Boderi della Sala, Baldraco di Cella, Maphieto di Montilio, Matteo Fauzono, e Benedetto Carlo di Montevico, Paolo de i Gentiluomini di Caſtiglione, e M. Luchino Pagano di Freabotta Dottore di Leggi, Sindici e Procuratori della Comunità, & uomini di Montevico, avendo il mandato da i Cittadini, & Univerſità di eſſa Città, rimiſero tutto il dominio della Città predetta al prefato Marcheſe Teodoro, co i patti e convenzioni, che ſi contengono in un' Inſtrumento ſopra di ciò rogato B dal predetto Verolfo de Verulphis Notajo del predetto Marcheſe.

L'Anno predetto MCCCLXXXXIV. un' Antonio Piffero detto Turino de Ebries, della Provincia del Delfinato famigliare di Amedeo Principe d'Acaja, eſſendo il Marcheſe Teodoro nel luogo ſuo di Chivaſſo, ebbe trattato con Perruccono di Largherio dell' Iſola di Sardegna, allora familiare di eſſo Marcheſe, di farlo venenare & occidere inſieme con la Sereniſſima Regina di Majorica ſua madre, l'Illuſtre ſua conſorte, e l'Illuſtre Sig. Guglielmo ſuo fratello, con molti altri Nobili, Vaſſalli e Curiali ſuoi. Ma eſſendoſi ſcoperto il C trattato, il predetto Antonio Piffero ſi riduſſe nelle Terre del predetto Principe d'Acaja, il quale quantunque dal predetto Marcheſe foſſe richieſto ſopra la rimeſſa di eſſo Antonio, mai però nol volle rimettere.

Il medeſimo anno tra il Marcheſe Teodoro, e Lodovico Duca di Orliens fu contratta una liga per dieci anni, co i capitoli, patti, e convenzioni, che quì ſeguono.

„ IN nomine Sanctæ, & Individuæ Trinita-
„ tis, & totius Curiæ Cœleſtis feliciter
„ Amen. Decet enim Principes, quos ſangui-
„ nis nectit affinitas, illo fidelitatis fœdere
„ adſtringi, quo æmulorum potentia augeri
D „ non valeat. Ideo ad honorem & exaltatio-
„ nem Sereniſs. & Excellentiſs. Principis, &
„ D. D. Caroli Dei gratiâ Francorum Regis,
„ in quem omnes infraſcripti Domini habent
„ devotionem ſingularem. Necnon ad hono-
„ rem & augmentum infraſcriptorum Domino-
„ rum, & ad bonum ſtatum, & tranquillita-
„ tem, ac pacificationem Nobilium, Vaſſal-
„ lorum, Civium, Popularium, & Subdi-
„ torum dictorum infraſcriptorum Domino-
„ rum, ac totius Reipublicæ, & ad repreſſio-
„ nem malorum, inſpirante Altiſſimo.
„ Illuſtris Princeps, & Magnificus D. D.
„ Inguranus Dominus de Cuciacho Comes Suc-
„ cuciſionenſis, ac Locumtenens Illuſtriſſimi
E „ & Excellentiſſimi Principis D. D. Ludovi-
„ ci Ducis Aurelianenſis, Aſt &c. Domini; &
„ vice & nomine ipſius D. Ducis, necnon pro
„ loco Carmagnolæ, & aliis omnibus, quæ
„ Sereniſſimus D. Delphinus Viennæ habet ci-
„ tra Montes. Necnon Illuſtris Princeps, &
„ D. D. Theodorus Marchio Montisferrati,
„ ſeu Nobiles Viri Dominicus de Montilio,
„ Gulielmus dictus Bogeri della Sala, & Fran-
„ ciſcus de Cochaſtello de Montilio, Procu-
„ ratores dicti D. Marchionis ad infraſcripta
„ ſpecialiter conſtituti, ut patet publico In-
„ ſtrumento, ſcripto per Verulphum de Ve-
„ rulphis Notarium publicum, Anno, & In-
„ dictio-

Digitized by Google

„ dictione præſentibus, die decimo Octobris, „ fecerunt, inierunt, contraxerunt, & firma- „ verunt vice & nomine ipſorum Domino- „ rum, & Vaſſallorum ſuorum, & Subdito- „ rum ipſorum Dominorum, & Vaſſallorum „ cujuſcumque eorum, puram & veram ligam, „ unionem, colligationem, & confœderatio- „ nem ad invicem inter eos duraturam, au- „ ctore Deo, hinc ad annos decem proximos „ venientes, ſub capitulis, conditionibus, pro- „ miſſionibus, ſtipulationibus, formis, modis, „ & aliis infraſcriptis.

„ Primò, quod dicti Domini, Nobiles, „ Vaſſalli, & Subditi ipſorum, tractentur ſu- „ per Terris & diſtrictibus ipſorum Domino- „ rum amicabiliter & benignè, & quod poſ- „ ſint ſuper ipſis Terris & diſtrictibus mora- „ ri, & converſari, ac mercari, tamquam „ proprii dictorum diſtrictuum.

„ Item, quod ipſi Domini ſe ſe ad invicem „ juvare teneatur contra quaſcumque perſo- „ nas ad defenſionem Civitatum, Terrarum, „ Locorum, Villarum, & diſtrictuum, quas „ & quæ ipſi Domini, & quilibet ipſorum, „ & Vaſſalli eorum, & cujuslibet eorum ha- „ bent, & contra quaſcumque Societates, & „ gentes armorum, quæ quomodocumque ac- „ cederent ad offenſionem alicujus dictorum „ Dominorum, vel Terrarum, & ſubditorum „ ſuorum, & ad ipſas expellendum, ſe ſe ju- „ vare viciſſim, fideliter toto poſſe, & ipſis „ offendentibus, vel offendere volentibus fi- „ deliter toto poſſe prohibere; victualia, au- „ xilium, conſilium, & favorem non præbe- „ re, intelligendo omnia prædicta & infra- „ ſcripta in Terris prædictorum Dominorum, „ quæ ſunt citra Montes, & ipſorum Domi- „ norum.

„ Item, quod quilibet dictorum Domino- „ rum de cetero teneantur quemcumque ban- „ nitum, vel banniendum reum mortis, ho- „ micidam, vel rebellem alicujus ipſorum ad „ requiſitionem alicujus ipſorum, vel officia- „ lium ſuorum, qui in ſuo dominio ſe rece- „ ptabit, capere, & remittere in manibus il- „ lius Domini, in cujus ditione delictum „ commiſerit. Et ſimiliter quilibet dictorum „ Dominorum teneatur capere, ſeu capi face- „ re, ſi ſuper ſuo territorio venerint, quoſ- „ cumque latrones, ribaldos publicos, & ſtra- „ tarum ruptores, in & ſuper territorio ali- „ cujus dictorum Dominorum, in quibus com- „ mitterent hujuſmodi maleficia, & ipſos re- „ quiſitos dare in manibus Officialium illius „ Domini, ſuper cujus territorio tale deli- „ ctum vel maleficium commiſerunt, ut de „ ipſis fiat Juſtitiæ debitum, privilegiis, fran- „ chiſiis, libertatibus nonnullorum Nobilium „ dictorum Dominorum, vel alterius ipſorum „ in ſuo vigore permanentibus, quoad banni- „ tos & homicidas. Sed quoad proditores di- „ ctorum Dominorum, ribaldos publicos, & „ latrones, & ruptores ſtratarum fiat jus, ut „ ſupra, per Officiales, ſuper cujus juriſdi- „ ctione delictum commiſerunt, in cujus Of- „ ficialis manibus debeat poni.

„ Item convenerunt, quod quilibet ipſorum „ Dominorum tenere & manutenere debeat „ patriam, & juriſdictionem ſuam ſecuram, „ quantum poterit, & ſtratas liberas & aper- „ tas, ita & taliter, quod nobiles, & ſubditi „ Dominorum prædictorum, & cujuslibet eo- „ rum poſſint & valeant per omnia territoria „ dictorum Dominorum liberè ire, tranſire, „ negotiari, converſari, & morari, cum mer- „ cantiis, victualibus, beſtiis, rebus, vel ſine, „ ſimul vel diviſim, ſemel & pluries ad eo- „ rum liberam voluntatem, ſolvendo pedagia „ conſueta. Non derogando, quin quilibet „ ipſorum Dominorum poſſit in ſuo proprio „ territorio facere ſuas ordinationes ſuper pro- „ viſione, arreſtatione, & conſervatione vi- „ ctualium, ſicut ante præſentem contractum, „ & continuè facere conſueverunt, & facere „ poſſunt. Et ſi per aliquem cujuſvis condi- „ tionis facta fuerit aliqua robaria, ſeu aliud „ contra libertatem prædictam, teneantur di- „ cti Domini, & ipſorum quilibet ipſum ma- „ lefactorem capere, ſi poterit, & ſpecialiter „ ille Dominus, cujus ſubditus fuerit, ſi in „ ejus territorium ſe reduxerit, & de ipſo „ facere, ſecundùm quod Juſtitia ſuadebit. „ Ita, quod puniatur in loco, ubi delictum „ commiſerit. Et ſive capi poterit, ſive non, „ teneatur ille Dominus, cujus ſubditus fue- „ rit, ſi ipſe delinquens aliqua bona poſſide- „ bit, de ipſis bonis reſtitutionem damnum „ paſſis fieri facere condignam, & poſſibilem, „ juxta arbitrium & declarationem omnium „ conſervatorum infraſcriptorum, vel ſubro- „ gandorum ab ipſis Dominis.

„ Item convenerunt, quod ſi aliquis locus, „ vel aliquis nobilis Caſtellanus, ſubditus, „ vel adhærens alicujus Dominorum prædi- „ ctorum, moverit guerram alteri ex dictis „ Dominis, cujus non eſt adhærens, vel ſub- „ ditus, ſeu ſi receptaverit aliquos hujuſmodi, „ guerram ſeu robariam committentes, & „ contra prædicta, vel aliquod prædictorum „ facientes, teneatur ille Dominus, cujus fuerit „ Caſtellanus adhærens, vel ſubditus, ſi à „ prædictis deſiſtere, & reſtitutionem robariæ „ facere non voluerit, irruere contra ipſum, „ & ejus bona, & bona ipſius loci quantum „ poterit vaſtare, & ipſum locum capere ad „ manus ſuas, & taliter punire delinquentes, „ quod cedat ceteris ad exemplum. Et ut di- „ ctus Dominus, cujus adhærens, vel ſubditus „ fuerit, non poſſit ſe ratione impotentiæ ex- „ cuſare, teneantur omnes dicti Domini, ſi „ requiſiti fuerint, contribuere, & dare con- „ ſilium & auxilium ad executionem prædi- „ ctorum, ſecundùm quod Conſervatores in- „ fraſcripti duxerint ordinandum. Et ſi fuerit „ aliquis ex adhærentibus alicujus ipſorum Do- „ minorum, vel aliter cujuſvis conditionis, „ gradus, ſtatus, & dignitatis exiſtat, qui „ dicat, quod hoc poteſt à ſe ipſo facere, & „ facit cum ſcientia illius Illuſtris; vel ſi di- „ xerit, ſe cum ſcientia talis Illuſtris ſic face- „ re, & ipſe Illuſtris ab hoc ſe excuſet; vel ſi „ abſolutè offenderit, non exprimendo aliquod „ prædictorum, nec aliam cauſam legitimam „ & juſtam, nec velit deſiſtere & reſtitutio- „ nem facere: teneantur unanimiter omnes „ dicti Domini procedere contra eum & bona „ ſua, tamquam publicum inimicum. Dum- „ modò non ſit aliquis, qui habeat cum ali- „ quo ex dictis Dominis contrahentibus pa- „ ctum evidens, publico Inſtrumento mediante, quo obſtante non poſſit contra ipſum „ agi; quo caſu omnes dicti Domini, ſaltem „ ſibi adinvicem auxilium & favorem præbere „ debeant quoad defenſionem toto poſſe, bona „ fide, & prohibere tali offendenti victualia, „ & converſationem territoriorum ſuorum, & „ favorem ſuorum; & liceat ipſis Dominis, „ quibus offenderit, & quorum non erit ad- „ hærens,

Digitized by Google

„ hærens, vel ſubditus, ſibi offendere tan-
„ quam hoſti.
„ Item, quia ſunt aliqui ex Vaſſallis dicto-
„ rum Dominorum, qui ratione aliquarum diſ-
„ ſenſionum, quæ oriuntur, ſeu aliter, ſe-
„ cundùm quod occurrit, ſatis de levi ſe mo-
„ vent ad guerram adinvicem inter eos, non
„ ſolum in ipſorum evidens damnum, immo
„ etiam in damnum & detrimentum totius con-
„ tratæ, & Reipublicæ, dicentes ſe poſſe fa-
„ cere guerram, dummodo illam non faciant
„ Dominis ipſorum: Convenerunt ipſi Do-
„ mini, quod conſiderato, quod malum &
„ inconveniens eſt, quod ubi dictorum Vaſ-
„ ſallorum ſuperiores ſibi ad invicem ami-
„ cantur, ipſi tales Vaſſalli inimicentur, &
„ generent diſcordias & bella, dictis caſibus
„ advenientibus, quilibet Dominus ex prædi-
„ ctis monere debeat illum talem Vaſſallum
„ ſuum, ſi moverit guerram, quod ab ea deſi-
„ ſtat, & quod cauſam talis diſſenſionis remit-
„ tat & committat in manibus Conſervato-
„ rum, qui pro tempore fuerint, qui ipſam
„ debeant declarare de jure tantum, vel de
„ concordia tantum, vel de jure & de con-
„ cordia mixtim, in electione eorum, qui di-
„ ctam diſſenſionem habebunt. Et ſi dicti ha-
„ bentes talem diſſenſionem, vel ex ipſis ali-
„ quis renuerit alterum de prædictis facere,
„ moveantur & inducantur ambæ partes ad
„ conſentiendum cum effectu, quod dicti Con-
„ ſervatores habeant bayliam recipiendi & vi-
„ dendi jura partium, & procedendi ſuper fa-
„ cto talis cauſæ ſummariè, ſimpliciter, & de
„ plano, ſine ſtrepitu & figura Judicii, uſque
„ ad concluſionem & diffinitivam ſententiam.
„ Ipſam autem diffinitivam ſententiam man-
„ dent Conſervatores cognoſci ſuper juribus
„ hinc inde productis per unum Collegium
„ ſapientum, partibus non ſuſpectum; & ſe-
„ cundùm quod dictum Collegium declarave-
„ rit, fiat, & plenariè obſervetur. Et ſi ali-
„ quis ex prædictis non voluerit à dicta guer-
„ ra deſiſtere, vel noluerit ad aliquem ex di-
„ ctis actibus dictæ declarationis fiendæ con-
„ ſentire, teneatur ille Dominus, cujus fuerit
„ Vaſſallus, & ſimiliter omnes alii prædicti
„ Domini, tali renuenti prohibere victualia,
„ & conſervationem Territoriorum ſuorum, &
„ omnem favorem. Et liceat aliis Dominis,
„ quorum non fuerit Vaſſallus, ſibi offendere,
„ ſi eis placebit. Et ſi exinde prædictus talis
„ injuriatus perderet aliquem de locis feudali-
„ bus, & quibus faciebat guerram, debeat ille,
„ qui eum ceperit, tenere dictum locum in
„ feudum ab illo Domino, à quo ille, cui ab-
„ latus fuerit, illum tenebat, vel factâ pace,
„ illum remittere in manibus illius, cujus eſt
„ feudum. Si verò alius, qui ſe voluiſſet ſub-
„ mittere omni æquitati & juri, aliquem de
„ dictis locis perderet, teneantur Domini,
„ quorum non erit Vaſſallus, illum, qui di-
„ ctum locum amiſerit, juvare ad illius recu-
„ perationem, & etiam alius, cujus fuerit
„ Vaſſallus, in his, quæ poterit cum ho-
„ nore.
„ Item, ut univerſaliter quicumque ſubditi
„ dictorum Dominorum gaudeant beneficio
„ præſentis libertatis & ligæ, convenerunt di-
„ cti Domini, quod omnes repreſaliæ conceſ-
„ ſæ uſque in præſentem diem, teneantur uſ-
„ que ad annum integrum in ſuſpenſo, ita quod
„ pro ipſarum repreſaliarum, & contracam-
„ biorum causâ, nullus poſſit realiter, vel

A „ perſonaliter arreſtari, vel aliter infra termi-
„ num ſupradictum. Et quod pro aliquibus
„ cauſis prædictis dictæ repreſaliæ, vel contra-
„ cambia uſque ad dictum terminum non poſ-
„ ſint concedi, convenerunt, quod pro ipſis
„ aliis cauſis dicti Conſervatores pluries ſimul
„ ſint, & auditis juribus querelantium, decla-
„ rent ſummariè, prout eorum diſcretioni pla-
„ cebit. Et ex nunc convenerunt, quod ſint
„ dicti Conſervatores pro dictis cauſis in loco
„ Villanovæ.
„ Item, quod ſubditi dictorum Dominorum,
„ & cujuslibet eorum, Terras, & poſſeſſiones
„ habentes ſuper territorio & juriſdictione
„ alterius ipſorum Dominorum, poſſit liberè
B „ & expeditè extrahere eorum fructus, & go-
„ dias, natos & natas ſuper poſſeſſionibus ſuis,
„ & abſque aliqua ſolutione pro licentia fa-
„ cienda, & ducere ad loca incolatus eorum;
„ tamen fodra, & taleas pro hujuſmodi poſſeſ-
„ ſionibus impoſitas, & in poſterum imponen-
„ das ſolvere teneantur ante omnia. Quam
„ licentiam dicti Domini, & eorum quilibet
„ dare teneatur, notificatâ prius quantitate
„ dictorum fructuum Poteſtati, vel Officiali
„ loci, vel Villæ, in cujus juriſdictione dictæ
„ poſſeſſiones erunt ſituatæ.
„ Item ad hoc ut prædicta, Deo dante, fe-
„ liciter perdurent, convenerunt dicti Domini,
„ quod quilibet ipſorum eligat unum valentem
C „ Virum pro Conſervatore, qui omnes electi,
„ & pro tempore eligendi habeant plenam po-
„ teſtatem declarandi, caſu, quo aliquid fiat,
„ vel occurrat contra contenta in præſenti con-
„ tractu. Et ad requiſitionem cujuſvis de di-
„ ctis Dominis, debeant omnes dicti Conſer-
„ vatores, videlicet ſubrogandi ab ipſis Domi-
„ nis, ſimul eſſe in uno ex locis magis aptis
„ parti requirenti, & declarare ſuper tali re
„ tranſacta, & quæ occurret, & dare ordinem
„ opportunum; & ſecundùm quod per ipſos
„ Conſervatores declaratum fuerit, debeant
„ dicti Domini, & eorum quilibet, prout eum
„ reſpexerit, facere obſervari.
D „ Item, ut de prædictis nullus poſſit igno-
„ rantiam prætendere aliqualem, prædicta voce
„ præconia in Terris & locis juriſdictionis di-
„ ctorum Dominorum, & cujuslibet eorum
„ debeant divulgari.
„ Item pro majori omnium firmitate, & ut
„ ullo tempore principales Domini, quorum
„ nominibus prædicta contracta ſunt, non poſ-
„ ſint ignorantiam allegare, convenerunt ut
„ ſupra, quod dicti principales Domini de-
„ beant omnia prædicta per tot Inſtrumenta,
„ ex quibus unum cuilibet ex dictis Dominis
„ mittatur, ſolemniter confirmare, & mittere
„ ipſa Inſtrumenta alter alteri, vel Conſerva-
„ toribus prædictis infra Feſtum Nativitatis
E „ D. N. J. C. proxime futuri, in quibus In-
„ ſtrumentis prædicta omnia inſerantur.
„ Item prædictus D. Marchio Montis-ferrati
„ declaravit, quod prædicta non debeant in-
„ telligi in diminutionem honoris ſui, pro eo
„ quod tenetur Imperio Romano, nec contra
„ ligam & colligationem, quam habet cum
„ Illuſtri D. Comite Virtutum, nec etiam
„ quod ad alicujus inſtantiam dictus D. Mar-
„ chio eſſe teneatur contra D. Marchionem
„ Saluciarum, qui eſt de genere ſuo, & ſub-
„ ditus ſuus.
„ Item convenerunt, quod per præſentem
„ ligam ſeu colligationem non derogetur ligis
„ & confœderationibus, quas præfati Domini,

„ aut

Digitized by Google

„ aut alter ipſorum prius habebat cum Illuſtri
„ D. Comite Virtutum.
„ Item convenerunt, quod in præſenti liga
„ poſſint eſſe Illuſtris D. Comes Sabaudiæ, &
„ Amedeus de Sabaudia Princeps Achayæ, &
„ quilibet eorum, ſub modis in præſenti con-
„ tractu contentis, ſi eis placebit, ſecundùm
„ beneplacitum & diſpoſitionem prædicti D. D.
„ de Cuciacho hinc ad feſtum S. Catherinæ
„ proxime venturum, ipſo Domino de Cucia-
„ cho prius aſſumente in ſe onus certorum de-
„ bitorum vigentium inter dictum D. Mar-
„ chionem, & D. Principem. Et in caſu quo
„ ipſe D. Comes, & D. Princeps, vel ipſorum
„ alter non vellent eſſe in dicta liga, & ori-
„ retur (quod abſit) guerra publica, & diffi-
„ data inter ipſos D. Comitem, & D. Principem,
„ vel ipſorum alterum, & prædictum D. Mar-
„ chionem, convenerunt, quod prædictus D.
„ Dux Aurelianenſis non teneatur ratione præ-
„ ſentis ligæ ad alicujus inſtantiam eſſe contra
„ dictos D. Comitem, & D. Principem. Et verſa
„ vice ſi oriretur guerra prædicta (quod abſit)
„ inter dictum D. Ducem Aurelianenſem &
„ dictos D. D. Comitem, & Principem, vel
„ ipſorum alterum, non teneatur dictus D.
„ Marchio ad alicujus inſtantiam eſſe contra
„ dictos D. D. Comitem, & Principem.
„ Quæ quidem omnia & ſingula promiſerunt
„ partes ipſæ nominibus quibus ſupra, atten-
„ dere & obſervare, &c. Renuntiantes, &c.
„ & præceperunt de prædictis unum, & plura
„ ejuſdem tenoris fieri publica Inſtrumenta per
„ nos Joannem Sicardi, & Verulphum de Ve-
„ rolengo Notarios publicos.
„ Actum in Civitate Aſtenſi, in palatio ha-
„ bitationis dicti D. de Cuciacho, videlicet in
„ camera cubiculari ipſius D. de Cuciacho,
„ præſentibus teſtibus Spectabilibus Militibus
„ DD. Franciſco de Caſſenatia Vignarei Gu-
„ bernatore Aſt, Gulielmo de Bracoronte Ga-
„ bellario, Magnifico Petro Beoble Conſilia-
„ rio, Joanne Gilleti Secretario Regis, Nobi-
„ libus Viris Aymonetto, & Dominico de
„ Rotariis, Antonio de Ponte civibus Aſten-
„ ſibus, & pluribus aliis. Anno Domini Mil-
„ leſimo trecenteſimo nonageſimo quarto, In-
„ dictione ſecunda, die decimaſexta menſis
„ Octobris.

L'Anno medeſimo, alli nove del meſe di Dicembre, Amedeo di Savoja, Principe d'Acaja, ovvero della Morea, per vigore di un capitolo compreſo nella ſopraſcritta liga, diſponente, ch'egli fra il tempo della feſta di S. Caterina proſſima, poteſſe entrare nella predetta confederazione, non oſtante che già aveſſe mandato M. Filippo Simeone Cavaliere, Gionne di Braida Juriſperito, & Uberto di Piozaſcho a fare eſſa liga per una parte: nientedimeno volendo più pienamente oſſervarla in ogni ſuo capitolo, la confermò & approvò per publico Inſtrumento, rogato in Camberiaco da Pietro Probo Notajo di Genova, alla preſenza di M. Bonifacio di Chialant, Giacomo di Villetta Cavalieri, Antonio di Chirono ancora Cavaliere, & M. Antonio Fava di Valenza Licenziato in Legge.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo nonageſimo quinto, alli vintitre di Marzo, il Marcheſe Teodoro, con Giovanna figliuola di Roberto Duca di Bar ſua conſorte produſſe un figliuolo, che ebbe nome Gio. Giacomo, il quale dopo eſſo Teodoro reſſe il Principato di Monferrato, come al luogo ſuo ſi leggerà, & in progreſſo di tempo ebbe ancora una figliuola da lei nominata Sofia.

„ Eodem tempore Jo. Galeatius Mediolani
„ procuravit, & obtinuit ingenti quantitate
„ pecuniæ, & ut dicitur, pluſquam centum
„ millibus florenorum ab Imperatore Vin-
„ ceslao, Rege etiam Boëmiæ, dignitatem
„ Ducatus, ut in poſterum nominaretur &
„ eſſet Dux Mediolanenſis, quam conſecutus
„ eſt per manus Oratorum dicti Imperatoris
„ de menſe Septembris cum magna ſolemni-
„ tate & gaudio, accipiendo Birretum, no-
„ men, & alia Inſignia Ducatus. Unde poſt-
„ modum vocatus eſt Dux Mediolani, qui
„ prius denominabatur & erat Comes Virtu-
„ tum. Hæc Antoninus Archiepiſcopus Flor.
„ in 3. par. Chronicæ ſuæ tit. 22. c. 3. §. 22.

„ VInceslaus Dei gratia Romanorum Rex
„ ſemper Auguſtus, & Boëmiæ Rex. Il-
„ luſtri Jo. Galeaz Duci Mediolani, & omnium
„ infraſcriptarum Civitatum, Diœceſum, Ter-
„ rarum, Territoriorum, pertinentiarum, &
„ aliorum inferius comprehenſorum, ac Co-
„ miti Papiæ, ſuo, & Imperii Sacri Principi,
„ gratiam Regiam, & omne bonum. Augu-
„ ſtalis potentiæ Monarchia, cujus regimini
„ omnipotentis Dei bonitate mirifica, quam-
„ vis inſufficientibus meritis, præſidemus, ad
„ hoc noſtrum animum ſolicitudine quotidia-
„ na fatigat, ut ea, quæ dignitatem Romani
„ Imperii felicibus incrementis applicant, aſ-
„ ſiduitate quotidiana meditemur; quod qui-
„ dem tunc feliciter adimpleri credimus, dum
„ in circuitu Sedis Auguſtæ Illuſtrium Princi-
„ pum numerum ad Imperii Sacri decorem
„ feliciter adaugemus. Verùm ſi ex labore
„ dignitas provenire conſuevit, ſi laudabilis
„ ſolicitudo actuum publicorum parit gratiam
„ liberaliter ſervienti, ſumma gratificatione
„ perſonam tuam meritò credimus efferendam,
„ in qua paternarum laudum cognovimus
„ eſſe veſtigium. Nec tantum experimur, pa-
„ trem tibi dediſſe imaginem corporis, quam
„ ſigna fudiſſe virtutis. Scimus enim, & lon-
„ gi temporis experimento didicimus, quod
„ ardor tuæ fidei, tempore paulatim ſene-
„ ſcente non defecit, ſed vergente deorſum
„ conditione corporea, fervor ſpiritus in
„ ſublimiora conſcendit; ſcimus etiam, quod
„ longis temporibus retroactis nobiles quon-
„ dam Progenitores tui, ac etiam tu, pro
„ tuendis noſtris, & Imperii Sacri juribus,
„ quæ diverſorum Magnatum & Procerum in
„ Italia, ac in aliis finibus conſiſtentium tur-
„ piter conculcare tentavit ambitio, propria
„ non horruerunt aperire æraria, inſidioſis
„ bellorum ſe ſubmiſerunt eventibus, ipſo-
„ rumque ſolicitudine actum eſt, ut ipſa jura
„ ſtabili & fixo manerent in robore, & pro
„ eiſdem recuperandis Imperium quieſceret à
„ labore. Hæc igitur, & alia multo plura
„ probitatis merita, & præclaræ devotionis
„ inſignia, quæ in te, ac eoſdem progenito-
„ res tuos domus Mediolanenſis pia mater ra-
„ dicavit antiquitas, & grata novitas ſolida-
„ vit, limpidiſſimè intuentes, non per erro-
„ rem, aut improvidè, ſed animo deliberato,
„ ſanè Principum, Comitum, Baronum, ac
„ Procerum, & aliorum noſtrorum Imperii
„ Sacri fidelium accedente conſilio, Te, Prin-
„ ceps dilecte, non ad tuæ petitionis inſtan-
„ tiam, ſed de benignitate Regia, motuque
„ proprio, ac tuæ originis nobilitate poſcen-
„ te,

Digitized by Google

„ te, præſertim cum hæc latitudo dominii „ tui, & ampla ſubjecta tuæ ditioni ſpatia, „ nec non & intemerata fides tuæ Univerſi- „ tatis, & populi, qua vetuſto jam tempore „ Sacrum honoraverunt Imperium, non im- „ meritò requirebant: Hodie in nomine Do- „ mini & Salvatoris Noſtri, à quo omnis Prin- „ cipatus & honor provenire dignoſcitur, ul- „ tra Ducatum Mediolani, aliàs per Majeſta- „ tis noſtræ privilegium tibi, & deſcendenti- „ bus, ac ſucceſſoribus tuis collatum, ſive „ conceſſum, illuſtravimus, & illuſtramus, „ & Ducem omnium Civitatum infraſcripta- „ rum, Diœceſum, Terrarum, Territoriorum, „ pertinentiarum, & aliorum inferius com- „ prehenſorum ſublimamus, erigimus, & de- „ coramus, ex certa ſcientia, de Romanæ „ Regiæ plenitudine poteſtatis, decernentes „ expreſsè, quod tu, heredes, & deſcenden- „ tes, ac ſucceſſores tui, noſtro ordine infra- „ ſcripto, Ducatu Mediolani, & inferius com- „ prehenſis, ut ſupra, perpetuis quibuſque „ temporibus omni dignitate, nobilitate, jure, „ poteſtate, libertate, honore, & conſuetu- „ dine gaudere debeatis, & frui continuo, „ quibus alii Imperii Sacri Principes, & no- „ minati Duces Illuſtres fruiti ſunt hactenus, „ & quotidie potiuntur. Terras quoque, Ci- „ vitates, Oppida, Caſtra, Villas, munitio- „ nes, Provincias, diſtrictus, montes, colles, „ & plana, etiam Civitates Brixiæ, Bergomi, „ Cumarum, Novariæ, Vercellarum, Alexan- „ driæ, Terdonæ, Bobii, Placentiæ, Regii, „ Parmæ, Cremonæ, Laudæ, Terras quoque „ Ripæ prope Tridentum, Cremæ, Soncini, „ Burgi S. Donini, Pontremuli, Maſii novi, „ Felizani, Terræ & Rocchæ Aracii, & ea „ quæ tenes, ſeu quaſi, ſeu quæ ad te perti- „ nent in Diœceſi Aſtenſi, Serravallis, cum „ earum, & cujuslibet earum, ſeu ipſorum „ Diœceſibus, diſtrictibus, Comitatibus, ju- „ riſdictionibus, imperiis, & pertinentiis, ac „ Caſtris, Oppidis, Villis, Terris, & Terri- „ toriis, aquis, ſtagnis, torrentibus, lacubus, „ piſcariis, ripariis, & fluminibus, eorumque „ regalibus in dictis Diœceſibus & Comitati- „ bus exiſtentibus & comprehenſis, ac Civi- „ tates Veronæ, Vincentiæ, Feltri, & Bel- „ luni, & Terram Baſſiani, cum earum & „ cujuslibet earum Diœceſibus, diſtrictibus, „ Comitatibus, juriſdictionibus, imperiis, & „ pertinentiis, ac Caſtris, Oppidis, Villis, „ Terris, & Territoriis, aquis, ſtagnis, tor- „ rentibus, lacubus, piſcariis, ripariis, & „ fluminibus, eorumque regalibus in dictis „ Diœceſibus & Comitatibus exiſtentibus & „ comprehenſis, quæ de Provincia Marchiæ „ Terviſanæ antea eſſe dicebantur unà cum „ parte Veronæ, Terram quoque Serazenæ, „ Laventinæ, Carrariæ, S. Stephani, & om- „ nes alias Terras, Villas, & Fortalicia, Ca- „ ſtra, & Oppida, quæ ſunt in Diœceſi Lu- „ nenſi cum omnibus & ſingulis prædictarum „ omnium Civitatum, Caſtrorum, Villarum, „ & Terrarum prædictarum, Diœceſum, Co- „ mitatuum, & earum juriſdictionibus, im- „ periis, & ſilvis, rubetis, aquis, pratis, „ aquarum decurſibus, fluminibus, paſcuis, „ piſcinis, piſcaturis, theloneis, Judæis, mo- „ netis, indiciis, bannis, ſive inhibitionibus „ venationum, & pœnis inde ſequentibus con- „ ſuetudine, vel de jure; Marchionibus, Co- „ mitibus, Baronibus, Baroniis, feudis, feu- „ datariis, Vaſſaliciis, Militibus, Clientibus,

A „ Judicibus, Civibus, Nobilibus, & plebeis, „ ruſticis, agricolis, pauperibus, & divitibus, „ ac omnibus eorum pertinentiis, quas lati- „ tudo tui dominii, & dictarum Civitatum „ & Diœceſum comprehendit, in verum Prin- „ cipatum & Ducatum creavimus, fecimus, „ ereximus ac creamus, facimus, erigimus, „ & inſignimus, ac de prædictæ Romanæ Re- „ giæ poteſtatis plenitudine, & ex certa ſcien- „ tia derogamus tibi Illuſtri Jo. Galeaz Duci „ Mediolani, &c. ut ſupra Ducatum, ſive „ Principatum hujuſmodi cum omnibus ho- „ noribus, nobilitatibus, juribus, juriſdictio- „ nibus, imperiis, privilegiis, ac immunita- „ tibus, quemadmodum Ducatus, ſive Princi- B „ patus inſignes ab Illuſtribus Romanis Impe- „ ratoribus, ſive Regibus poſſidentur, vel te- „ nentur, ſeu poſſideri conſueverunt hactenus, „ à Sacro Romano Imperio dependentes in „ feudum. De benignitate Regia conferentes, „ decernentes, & hoc Regio Romano ſtatuen- „ tes edicto, quod tu, heredes, deſcenden- „ tes, ac ſucceſſores tui prædicti, ordine in- „ fraſcripto perpetuo, Duces, ac Principes „ Mediolani, &c. ſupra nominari & appellari „ debeatis in antea, & tamquam ceteri Impe- „ rii Sacri Duces & Principes teneri, & ho- „ norari, ac ab omnibus reputari, omnique „ jure, privilegio, honore, gratia, & digni- „ tate, ac immunitate abſque impedimento C „ frui, quibus alii Sacro Sancti Imperii Du- „ ces & Principes in dandis ſeu percipiendis „ juribus, & conferendis, ſeu ſuſcipiendis „ feudis, & omnibus aliis Illuſtrem ſtatum „ & conditionem Ducum, ſeu Principum „ concernentibus, fruiti ſunt hactenus, ſeu „ quomodolibet potiuntur; quodque tu, he- „ redes, deſcendentes, ac ſucceſſores tui præ- „ dicti ordine infraſcripto, Ducatus, ſeu Prin- „ cipatus eoſdem in omnibus ſuis pertinentiis, „ à nobis, necnon à Sereniſſimis Romanis Im- „ peratoribus, & Regibus ſucceſſoribus no- „ ſtris, & ab ipſo Romano Imperio, quando „ opportunum fuerit, & nos, & ſucceſſores „ noſtros in dictis Ducatibus eſſe continget, D „ debito ſolemnitatis honore perſonaliter cum „ vexillis, ut moris eſt, & ſolitâ reverentiâ „ ſuſcipere, & ſacramentum fidelitatis conſue- „ tum facere debeatis. Dum verò nos, & ſuc- „ ceſſores noſtros extra prædictos Ducatus „ eſſe contigerit, ex tunc, tu, heredes, & „ ſucceſſores tui prædicti per ſolemnes Pro- „ curatores & Nuntios, tam prædicta feuda „ ſuſcipere, quàm etiam conſueta juramenta „ facere valeatis cum ſolemnitatibus prædictis „ & conſuetis, quemadmodum alii Sacri Ro- „ mani Imperii Duces, & Principes ſua feu- „ da ſuſcipere conſueverunt. Ceterùm, ne „ circa ſucceſſionem hujuſmodi Ducatuum „ aliqua inpoſterum dubietas erigatur; ſed cer- E „ tus & clarus ſuccedendi modus detur, edi- „ cimus & ſancimus, quod aliquibus juribus „ municipalibus, ſeu conſuetudinibus factis, „ vel fiendis, aliqualiter non obſtantibus ali- „ quibus, primogenitus maſculus natus ex „ legitimo matrimonio tui Jo. Galeaz Ducis „ Mediolani, &c. dumtaxat ſuccedat in Du- „ catibus ſupradictis, & aliis fratribus præ- „ feratur. Et quod dicto primogenito dece- „ dente, veniente te Duce, primogenitus ma- „ ſculus natus ex legitimo matrimonio dicti „ primogeniti præferatur patruis, & aliis qui- „ buſcumque in Ducatibus prædictis. Et quod „ idem ſervetur in quibuſcumque aliis primo-

Digitized by Google

„ genitis maſculis legitimis & naturalibus pri-
„ mogenitorum deſcendentibus ex primoge-
„ nitis deſcendentium tui Ducis Mediolani
„ &c. in infinitum. Et quod idem ſervetur,
„ & ſervari debeat in quocumque maſculo
„ legitimo & naturali ex deſcendentibus, &
„ ex deſcendentibus legitimis & naturalibus
„ deſcendentium per lineam maſculinam tui
„ Jo. Galeaz Ducis Mediolani &c. uſque in-
„ infinitum; & quod primogenito Duce Me-
„ diolani, &c. deſcendente, ſive deſcendenti-
„ bus legitimis & naturalibus, frater ſecun-
„ dogenitus legitimus & naturalis ſuccedat in
„ Ducatibus prædictis. Et ſi fratrem, vel fra-
„ tres legitimos & naturales non haberet,
„ ſuccedat filius legitimus & naturalis fratris
„ ſecundo geniti in prædictis Ducatibus; & ſi
„ non extiterint fratres, nec filii fratrum-,
„ admittatur ad Ducatus prædictos proximior
„ legitimus & naturalis deſcendens ex ma-
„ ſculis legitimis & naturalibus tui Ducis Me-
„ diolani, &c. Et quod decedente te Duce-,
„ & tuis, ut ſupra, deſcendentibus legitimis
„ & naturalibus maſculis, ſive heredibus ma-
„ ſculis ex eis legitimè deſcendentibus, eo
„ caſu deſcendentes tui Joannis Galeaz Ducis
„ Mediolani, &c. legitimati, & legitimandi
„ ſolemniter à nobis, ſeu ſucceſſoribus noſtris
„ in Imperio, eorumque deſcendentes maſcu-
„ li legitimi & naturales per lineam maſculi-
„ nam, uſque in infinitum ſuccedant in Du-
„ catibus prædictis, modo, ordine, & forma
„ prædictis. In caſu tamen, quo contingeret
„ ipſis fratribus prædictorum Ducum Medio-
„ lani, &c. non eſſe proviſum, vel ipſos non
„ habere modum, quo honorificè ſecundùm-
„ eorum conditionem & ſtatum vivere poſ-
„ ſent, eo caſu dictos fratres pro quolibet
„ ipſorum volumus à prædictis Ducibus Me-
„ diolani &c. habere debere florenos duode-
„ cim millia annuatim, donec aliter ad hono-
„ rificè vivendum eos habere contigerit, in-
„ fraſcriptis manentibus ſemper ſalvis. De-
„ cernentes, & poteſtate qua ſupra ſtatuentes,
„ quia tu Jo. Galeaz, tuique deſcendentes &
„ ſucceſſores Duces Mediolani &c. poſſitis
„ dare, & in feudum concedere deſcendenti-
„ bus collateralibus veſtris legitimis & natu-
„ ralibus, vel legitimatis & legitimandis ſo-
„ lemniter à nobis, vel à Regibus, & à Ro-
„ manis Imperatoribus ſucceſſoribus noſtris,
„ cujuſcumque ætatis fuerint, & eſſe reperian-
„ tur deſcendentes, ſeu collaterales prædicti,
„ de Civitatibus, Terris, Caſtris, Territo-
„ riis, Villis, rebus, & oppidis dictorum Du-
„ catuum Mediolani &c. cum illis conditio-
„ nibus, pactis, connexibus, & ſubjectioni-
„ bus, quibus videbitur & placuerit. Et de
„ dictis Civitatibus, Caſtris, Terris, & Ter-
„ ritoriis dictorum Ducatuum per viam cu-
„ juſcumque ultimæ voluntatis diſponere &
„ ordinare, ac etiam filiis, ac poſteris veſtris
„ de Capitaneis, Mareſcallis, Tutoribus, Gu-
„ bernatoribus, & adminiſtratoribus, & aliis
„ quibuſcumque Regnum, gubernationem, &
„ conſervationem eorum Status & Ducatuum
„ prædictorum concernentibus, providere-,
„ prout vobis videbitur & placuerit, valea-
„ tis, & alia gerere, facere, & expedire poſ-
„ ſitis, etiam de plenitudine poteſtatis. Inhi-
„ bentes tamen, & prohibentes, quod de-
„ ſcendentes, & ſucceſſores tui Duces Me-
„ diol. &c. non poſſint alicui perſonæ extra-
„ neæ, exceptis deſcendentibus & collatera-

A B C D E

„ libus prædictis, vendere, donare, infeuda-
„ re, nec alio quovis modo alienare aliquam
„ Civitatem, Caſtrum, Oppidum, Terram-,
„ nec aliquam partem dictorum Ducatuum-
„ Mediolani &c. antequam ſint in ætate vi-
„ gintiquinque annorum; poſt dictam verò
„ ætatem in feudum dare poſſint de Caſtris,
„ & Terris prædictis. Decernentes ex nunc
„ irritum, & inane, quo ad prædicta alienata,
„ ſi aliter actum fuerit, vel aliqualiter atten-
„ tatum fuerit. Et hoc ex eo, ut dicti Ducа-
„ tus deſcendentibus & ſucceſſoribus tuis Du-
„ cibus Mediolani &c. quantum plus fieri po-
„ terit, conſerventur. Poſſint tamen de bonis
„ per eos acquirendis ad libitum ipſorum di-
„ ſponere & providere. Decernentes, & de-
„ noſtræ Romanæ Regiæ poteſtatis plenitudi-
„ ne ſtatuentes, ut omnes & ſinguli Barones,
„ Marchiones, Comites, Nobiles, & alii
„ quicumque tenentes, ſeu quaſi dicta feuda,
„ Marchionatus, Comitatus, conceſſiones,
„ juriſdictiones, jura, & regalia quoviſcum-
„ que in Ducatibus, & Diœceſibus ſupradi-
„ ctis, decreto tui, tuorumque deſcenden-
„ tium & ſucceſſorum Ducatus Mediolani &c.
„ requiſitione, de ipſis feudis, Marchionati-
„ bus, Comitatibus, conceſſionibus, regali-
„ bus, juriſdictionibus, & juribus quibuſcum-
„ que ſe inveſtiant, & ea excipiant, & reco-
„ gnoſcant à te Jo. Galeaz, tuiſque deſcen-
„ dentibus & ſucceſſoribus Ducibus Mediola-
„ ni &c. & quod tibi Jo. Galeaz, tuiſque de-
„ ſcendentibus & ſucceſſoribus Ducibus Me-
„ diolani &c. præſtent & faciant fidelitatem,
„ obedientiam, & homagium, & fidelitatis
„ juramentum, quantum eſt pro Marchiona-
„ tibus, Comitatibus, feudis, conceſſionibus,
„ regalibus, juriſdictionibus, & juribus qui-
„ buſcumque, quas, & quæ prædicti tenent,
„ & recognoverunt, ſeu recognoſcere debue-
„ runt, ſe hactenus à Sacro Romano Imperio
„ obtinere. Inſuper volentes pro Comitatu
„ Papiæ te, & ſucceſſores tuos Duces Mediо-
„ lani &c. alio titulo decorare, & ſublimare,
„ ac heredes, deſcendentes, & ſucceſſores
„ tuos Duces Mediolani &c. hodie in nomine
„ Salvatoris noſtri, Comites Papiæ, Diœceſis,
„ & pertinentiarum ipſius, fecimus, creavi-
„ mus, ereximus, illuſtravimus, & ſublima-
„ vimus, facimus, decoramus, & virtute-
„ præſentium erigimus, illuſtramus, & ſubli-
„ mamus. Decernentes, quod tu, heredes,
„ & ſucceſſores tui prædicti Comites Papiæ
„ perpetuis in antea temporibus, omni digni-
„ tate, nobilitate, jure, poteſtate, libertate,
„ juriſdictione, imperio, honore, & conſue-
„ tudine, gaudere debeatis, & frui continuò,
„ quibus alii Imperii Principes, & nominati
„ Comites Illuſtres fruiti ſunt hactenus, &
„ quotidie potiuntur. Dictam quoque Civita-
„ tem Papiæ, ejuſque diſtrictum, Diœceſim,
„ Comitatum, cum omnibus, & ſingulis, ſibi-
„ que pertinentibus, Villis, Oppidis, Caſtris,
„ & Terris, aquis, aquarum decurſibus, juri-
„ bus, juriſdictionibus, & regalibus, & cum
„ infraſcriptis Terris, videlicet Vigueria-,
„ Viglevano, Baſſignana, Caſale Sancti Eva-
„ ſii, & Valentia, & earum Territoriis, ubi
„ verum Comitatum creavimus, ereximus,
„ & dirigimus, & creamus, ac de prædicta-
„ Romanæ Regiæ poteſtatis plenitudine, ex
„ certa ſcientia derogamus tibi Illuſtri Joanni
„ Galeaz Duci Mediolani &c. Comitatum hu-
„ juſmodi cum omnibus honoribus, Comita-

„ ti-

Digitized by Google

„ tibus, Communitatibus, Nobilitatibus, ju-
„ ribus, privilegiis, & Comitatibus, quemad-
„ modum Comitatus insignes ab Illustribus
„ Romanorum Imperatoribus, sive Regibus
„ possidentur, vel tenentur, seu consueverint
„ hactenus, & à Sacro Romano Imperio de-
„ pendent in feudum, de benignitate Regia,
„ cum potestate, de qua supra in dicto Du-
„ catu fit mentio, concedentes, decernentes,
„ & hoc Regio Romano statuentes edicto,
„ quod tu, heredes, & successores tui prædi-
„ cti perpetuò Comites Papiæ, & Diœcesum,
„ Terrarumque prædictarum nominari & ap-
„ pellari debeatis in antea, & tamquam cete-
„ ri Romani Imperii Comites teneri, honora-
„ ri, & ab omnibus reputari, omnique jure,
„ privilegio, gratia, dignitate, ac immunita-
„ te, absque impedimento perfrui, quibus alii
„ Sacrosancti Romani Imperii Comites in dan-
„ dis seu suscipiendis juribus, & jurisdictio-
„ nibus, in conferendis seu suscipiendis feu-
„ dis, & ab omnibus aliis Illustrem statum
„ & conditionem Comitum respicientibus fru-
„ iti sunt hactenus, seu quomodolibet potiun-
„ tur. Quodque tu, heredes, & successores
„ tui prædicti Comites Papiæ Comitatum
„ eumdem cum omnibus suis pertinentiis, si-
„ cut expressatur superius, à nobis, & ab ipso
„ Romano Imperio, quando opportunum fue-
„ rit, & nos, & successores Romanos Impe-
„ ratores, vel Reges in dictis Comitatu, &
„ Ducatibus esse continget, debito solemnita-
„ tis honore, cum Vexillis, ut moris est, ac
„ solita reverentia, personaliter suscipere de-
„ beatis, ac sacramentum fidelitatis consue-
„ tum facere. Dum verò nos, vel successores
„ nostros extra prædictos Comitatum, & Du-
„ catum esse continget, quod ex tunc tu,
„ heredes, & successores tui prædicti per so-
„ lemnes Procuratores & Nuntios tam præ-
„ dicta feuda suscipere, quàm etiam consueta
„ juramenta facere valeatis cum solemnitati-
„ bus debitis & consuetis, quemadmodum
„ alii Sacri Romani Imperii Comites sua feu-
„ da suscipere consueverunt. Decernentes, &
„ hoc Romano Regio statuentes edicto, quod
„ tu Jo. Galeaz, & tui descendentes Duces
„ Mediolani &c. teneatis, & tenere debeatis
„ dictum Comitatum Papiæ sub nomine Co-
„ mitatus, & tamquam Comites Papiæ, non
„ autem tamquam Duces Mediolani, & quod
„ non possitis, nec valeatis dare, concedere,
„ nec aliquo modo transferre dictum Comi-
„ tatum Papiæ in aliquam personam, nec
„ ipsum Comitatum à vobis aliqualiter abdi-
„ care, nisi in personam illius, qui post obi-
„ tum Ducis Mediolani &c. succedere debe-
„ ret in Comitatibus prædictis; & qui tunc
„ sit, & vocetur Comes Papiæ; possis tamen
„ dumtaxat tu Jo. Galeaz Dux &c. ultra præ-
„ dicta, dictum Comitatum Papiæ transferre
„ & conferre illi, & in illum ex descenden-
„ tibus tuis legitimis & naturalibus, de quo
„ tibi videbitur & placuerit. Possis insuper,
„ & valeas de Castris & Terris dicti Comita-
„ tus Papiæ dare, & in feudum concedere
„ illis personis, de quibus in concessione Du-
„ cali fecimus mentionem. Gaude igitur Prin-
„ ceps, & de impensis tibi per nostram Celsi-
„ tudinem muneribus tua Proles exultet. Læ-
„ tare Dux, & Comes, quem nostra Serenitas
„ speciali & ampla retributione prævenit,
„ quem hucusque tibi paribus aliis pro etiam
„ majoribus denegavit. Operatio tua tamen
„ grato concordet cum nomine, & auctore
„ Deo, concessis tibi per nos potiri valeas fe-
„ liciter dignitatibus, ac etiam ad majorem
„ ascendere dignitatem. Et prædicta omnia
„ & singula valere volumus, & obtinere ef-
„ fectualiter roboris firmitatem, non obstan-
„ tibus quibuscumque legibus, juribus, con-
„ stitutionibus, consuetudinibus, clausulis de-
„ rogatoriis, & aliis concessionibus, infeuda-
„ tionibus, vel titulis per nos, vel per præ-
„ decessores nostros in Imperio aliis factis,
„ vel concessis super præmissis, vel aliquo præ-
„ missorum, per quæ, vel per quas præsenti-
„ bus non expressa, vel totaliter non inserta,
„ effectus earum impediri valeat, quomodo-
„ libet, vel differri; etiam si talia forent, de
„ quibus oporteret superius fieri mentionem
„ specialem in præsentibus, quibus omnibus
„ & singulis, quoad sublimationem, erectio-
„ nem, concessionem, infeudationem, & alia
„ supradicta, de plena & absoluta potestate,
„ & ex certa scientia præsentibus derogare
„ volumus, & etiam derogamus. Supplentes
„ omnem defectum, si quis obscuritate ver-
„ borum, solemnitatum omissarum, seu aliàs
„ quomodolibet repertus fuerit in præmissis,
„ jus tamen in dictis concessionibus nostris in
„ Imperio salvum maneat & illæsum. Nulli
„ ergo omnino hominum liceat hanc nostræ
„ illustrationis, sublimationis, creationis, de-
„ corationis, collationis, seu Decreti paginam
„ infringere, seu ei quovis ausu temerario
„ quomodolibet contraire. Si quis autem se-
„ cus attentare præsumpserit, præter indigna-
„ tionem nostram, gravissimam pœnam cen-
„ tum marcharum purissimi auri, toties quo-
„ ties contrafactum fuerit, se noverit irremi-
„ sibiliter incursurum, quarum medietatem
„ Regalis nostri ærarii, seu Fisci, residuam
„ verò partem suprascripti Ducis, & heredum,
„ ac successorum suorum usibus decernimus
„ applicari, præsentium sub Regiæ Majestatis
„ sigillo testimonio literarum. Dat. Pragæ
„ Anno Domini Millesimo trecentesimo nona-
„ gesimo secundo, die tertia mensis Octo-
„ bris, Regnorum nostrorum Anno Boëmiæ
„ XXXIV. Romanorum verò XXI.

L'Anno Millesimo trecentesimo nonagesimo sesto, agli otto del mese di Maggio, fra Teodoro Marchese di Monferrato, e Guglielmo suo fratello per l'una parte, & Lodovico Conte di Savoja con Amedeo Principe d'Acaja suo fratello per l'altra, cominciò grandissima guerra; perocchè il predetto Amedeo, pendente la predetta liga e confederazione, & contro la disposizione di essa, diede con le genti Armeniace condotte agli stipendj suoi grandi offensioni a i Territorj di Montevico Città del predetto Marchese, & altre Terre e Luoghi suoi, cioè Piperagno, Bannete, Moncuco, S. Sebastiano, Margarita, Roccabaudoro, Cunico, Dogliano, S. Damiano, Brezano, Rhodo, Castiglione, Rocca di Corio, e Montebarcherio.

Onde allo stipendio di Teodoro si condusse non poco numero d'Italiani, massime della fazione Gibellina; e co i predetti Conte, & Principe erano Oltramontani, & Armeniaci; la qual guerra con grande danno dell'una e l'altra parte si mantenne quasi il termine di un'anno. Et in esso termine il predetto Amedeo ebbe trattato con Faciotto Biglione di Montevico, al quale promise un luogo chiamato Lequetto, e con molti altri complici suoi,

ſuoi, di pigliare proditoriamente a i predetti Teodoro Marcheſe, e Guglielmo fratelli la predetta Città di Montevico, ovvero Monteregale, la quale ſi poſſedeva, & era ſottopoſta al dominio loro. E così poichè il detto Faciotto, e i complici ebbero fatto ribellare la detta Città, il predetto Amedeo del meſe di Luglio dell'anno predetto la occupò, nè d'all'ora in quà è ſtata ricuperata, benchè eſſo Marcheſe Teodoro con gran cura, e per forza d'armi attendeſſe a volerla ricuperare. Faciotto predetto, e ſuo figliuolo furono per lo predetto Marcheſe carcerati in Montecalvo, e puniti come traditori ſuoi.

L'Anno medeſimo Facino Cane Caſalenſe diffidò i predetti Lodovico, & Amedeo fratelli, e tolſe loro il Caſtello e luogo di Varnono nel diſtretto di Cheri, il Caſtello e luogo di Vargnano, dando loro ancora molti danni ne i luoghi e territorj di Torino, Cherio, Moncalero, Colegno, Pianezza, Carignano, Foſſano, Berme, S. Albano, la Trinità, Savigliano, Monaſterolo, Rolfredo, Villanova de' Falletti, Moretta, Barge, Villafranca, Vigone, Caſal graſſo, e molti altri luoghi del Piemonte.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo nonageſimo ſettimo, alli tre del meſe di Gennajo, eſſendo Tomaſo Marcheſe di Saluzzo nel Caſtello di Chivaſſo, richiedè al Marcheſe Teodoro l'inveſtitura di molti Caſtelli, Luoghi, e Terre, delle quali i Progenitori ſuoi anticamente erano ſtati inveſtiti da i precedenti Marcheſi di Monferrato, la quale benignamente gli fu conceſſa, così come ſi contiene nel ſeguente Inſtrumento, rogato da Verolſo de Verulphis, alla preſenza di molti onorevoli teſtimonj.

„ IN nomine Domini amen. Anno à Nativitate ejuſdem Domini Milleſimo trecenteſimo nonageſimo ſeptimo, Indictione quinta, die tertio menſis Januarii, Actum in caſtro Clavaxii, in camera Conſilii, ſive parlamenti, præſentibus Illuſtri D. Gulielmo de Monteferrato, nobilibus Viris D. Mattheo de Roccheta ex Marchionibus Inciſæ, & D. Philippino de Canibus militibus, Georgino Scarampo de Camino, & Thoma de Camino ejus filio, Lanzaroto de Saluciis, Antonio de Iſnardis de Valfenaria, & Bartholomæo de Mazucho teſtibus ibidem, & ante præſentiam Illuſtris Principis, & D. D. Theodori Marchionis Montis-ferrati, &c. conſtitutus Illuſtris & Magnificus D. D. Thomas Marchio Saluciarum, conſiderans, quod dignum & juſtum eſt, quod propter obitum Illuſtris bonæ memoriæ D. Federici Marchionis Saluciarum genitoris ſui, recognoſcat in ſuperiorem & Dominum dictum Illuſtrem D. Marchionem Montis-ferrati, tam de locis, de quibus dictus quondam genitor ſuus, & ſui alii prædeceſſores recognoverunt Illuſtres, & recolendæ memoriæ D. D. Marchiones Montis-ferrati, & ipſum D. Marchionem præſentem, quàm de ceteris aliis locis, quæ ſunt, & eſſe debent feuda, & de pertinentiis dicti D. Marchionis Saluciarum, & de Baronia, Marchionatu, & dominio D. Marchionis Montis-ferrati; habens dictus D. Marchio Saluciarum reſpectum ad debitum, & ad Imperialia privilegia dicti D. Marchionis Montis-ferrati, ex quorum tenore dicta loca comprehenduntur, & comprehendi debent. Quæ quidem loca, tam illa, de quibus antiquitus, & continuè Illuſtres D. D. Marchiones Montis-ferrati fuerunt recogniti in Dominos, quàm illa, de quibus præſentialiter recognoſcere ſe offert, inferius deſcripta, ſecundùm quod dictus D. Marchio Saluciarum, ipſa omnia loca in ſcriptis exhibuit mihi Notario infraſcripto, & prædicta latius & ſerioſius explicavit in præſentia dicti D. Marchionis, & teſtium prædictorum: Supplicavit dicto Illuſtri D. Marchioni Montis-ferrati, quatenus ipſum D. Marchionem Saluciarum dignetur de locis, de quibus ſui Prædeceſſores fuerunt inveſtiti, inveſtire, & alia prædicta in feudum concedere, & ipſum pariter inveſtire, offerens dicto D. Marchioni fidelitatis debitum juramentum, & alia, in quibus debitum Vaſſallatus dictorum locorum requirit. Qui Illuſtris D. Marchio Montis-ferrati, audita dicta juſta requiſitione, cupiens ipſi D. Marchioni Saluciarum conſanguineo ſuo in omnibus poſſibilibus complacere, ipſum D. Marchionem Saluciarum per ſe, & ſuos heredes, & ſucceſſores recipientem inveſtivit de omnibus locis prædictis, quæ dicti quondam Prædeceſſores D. Marchionis Montis-ferrati ſub modis, pactis, & conditionibus, quibus dicti D. Prædeceſſores D. Marchionis Saluciarum fuerunt inveſtiti. Alia autem loca prædicta conceſſit in feudum ipſi D. Marchioni Saluciarum, & de ipſis eum pariter inveſtivit. Et prædictas inveſtituras fecit dictus D. Marchio Montis-ferrati cum una ſpata, quam in ſuis tenebat manibus, ut eſt ſui moris, ac ipſas inveſtituras, & conceſſionem, & omnia & ſingula ſupraſcripta fecit dictus D. Marchio Montis-ferrati omni jure, via, modo, & forma, quibus melius & efficacius potuit & poteſt. Salvo jure ſuperioritatis, & feudi, & omni alio jure dicti D. Marchonis Montis-ferrati, &c. ac reſervato jure alterius cujuſcumque perſonæ. Quibus ſic actis & factis dictus D. Marchio Saluciarum per ſe, heredes & ſucceſſores ſuos, promiſit ſolemniter dicto D. Marchioni Montis-ferrati pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus ſtipulanti, ac juravit ad Sancta Dei Evangelia, tactis corporaliter ſacris ſcripturis, in manibus dicti D. Marchionis Montis-ferrati, quod de ipſis locis & pertinentiis eorum erit perpetuò ipſius D. Marchionis Montis-ferrati, & ſucceſſorum ſuorum fidelis & bonus Vaſſallus, & quod de ipſis locis & pertinentiis prædictis, faciet & adimplebit ſuo poſſe, tam in facto guerræ, treguæ, pacis, militiis, quàm aliis omnibus, quicquid debitum, & natura Vaſſallatus dictorum locorum infraſcriptorum, & cujuslibet eorum exigit & requirit, & prout fecerunt, & facere debebant dicti D. D. Prædeceſſores D. Marchionis Saluciarum prædicti, & prout fidelis Vaſſallus pro ſuo legitimo & naturali Domino facere tenetur & debet, & prout in capitulis fidelitatis novæ & veteris formæ continetur. Præcipientes de prædictis dicti Illuſtres D. D. Marchiones, unum, & plura ejuſdem tenoris fieri publica Inſtrumenta per me Verulphum Notarium infraſcriptum.

„ Dicta verò loca, de quibus Illuſtres D. D. Marchiones Saluciarum recognoverunt antiquitus Illuſtres D. D. Marchiones Montis-ferrati ſunt hæc, primo

„ Locus Doliani, poderio cujus cohærent

„ loca

„ loca & poderia locorum Bacinarum, Montiſclari, Belvedere, Montis-fortis, Somani, „ & Rudivi.

„ Item feudum & locus Marcenaſchi, cujus „ poderio cohærent fines locorum Murræ, Al„ bæ, & Barrolii.

„ Item feudum & locus Bonvicini, cujus „ poderio cohærent fines locorum Mullazani, „ Dogliani, & Brozolaſchi.

„ Item feudum & locus Marſaliæ pro me„ dietate, cujus poderio cohærent fines lo„ corum Mullazani, Rochæ Cigleri, & Ca„ ſtellini.

„ Item locus Cameyranæ, poderio cujus „ cohærent fines locorum Montis-zemolæ, „ Montis-barcherii, & Saliceti.

„ Item loca Montis-barcherii, & S. Benedi„ cti, poderiis quorum cohærent fines loco„ rum Mullazani, & Niellæ.

„ Item locus Caſtelletti; cohærent fines Per„ ni, Serralongæ, & Montis-fortis.

„ Item locus Demontis, & Rochæ Sparve„ riæ, & alia loca Vallis Sturanæ.

„ Loca quidem, de quibus dictus D. Mar„ chio Saluciarum de novo ſe ſubmiſit dicto „ D. Marchioni Montis-ferrati, & de quibus „ fuit de novo inveſtitus, ſunt hæc, primo

„ Locus Marſaliæ pro medietate.

„ Item locus Somani.

„ Item locus Caſteglioni.

„ Item locus de Belvedere.

„ Item loca Mullazani, & Faregliani.

„ Item feudum Erbazorum de Somano.

„ Item loca, & feuda *Z*oxoni, Rudini, & „ Lequii.

L'Anno Milleſimo trecenteſimo nonageſimo ſettimo, all'ultimo del meſe di Luglio, nel Caſtello di Pavia, nella camera della Torre, Guglielmo di Monferrato, a ſuo nome, e come Procuratore di Teodoro Marcheſe di Monferrato ſuo fratello, & Lodovico di Savoja a ſuo nome, e come Procuratore di Amedeo Principe di Acaja ſuo fratello, fecero compromeſſo in Gio. Galeazzo Viſconte Duca di Milano, di tutte le guerre, diſcordie, e controverſie, ingiurie, rancori, differenze, liti, e queſtioni loro; & delle querele, le quali il predetto Marcheſe aveva d'Antonio Piffero, familiare del predetto Amedeo, e di tutte le occupazioni, cauſe, e riſpetti, le quali erano ſtate origine della guerra tra loro, nel modo e forma, che ſi contiene nel ſeguente Inſtrumento, ricevuto per Catalano de Chriſtianis Notajo publico di Pavia.

„ Illuſtris D. Gulielmus de Monteferrato „ ſuo nomine, & procuratorio nomine, ac „ nomine & vice Illuſtris Principis, & Ma„ gnifici D. Theodori Marchionis Montis„ ferrati, & Illuſtris D. Ludovicus de Sabau„ dia ſuo nomine, & procuratorio nomine, „ ac nomine & vice Illuſtris & Magnifici D. „ Principis D. Amedei de Sabaudia Principis „ Achayæ, compromiſſum faciunt ſub infra„ ſcriptis pactis & conventionibus in Illuſtrem „ Principem, & Magnificum D. Jo. Galeaz „ Ducem Mediolani, &c. Papiæ, ac Virtu„ tum Comitem, tamquam in eorum arbitrum, „ arbitratorem, & amicabilem compoſitorem „ & amicum, de omnibus, & ſuper omnibus „ & ſingulis guerris, & diſcordiis, controver„ ſiis, contentionibus, inimicitiis, rancoribus, „ litibus, differentiis, & quæſtionibus inter „ dictas partes, & quamlibet earum, tam „ conjunctim, quàm diviſim vigentibus, ſeu „ quæ vigere poſſent quoquomodo, vel vige„ bunt, ſeu orientur durante præſenti com„ promiſſo. Et de, & ſuper omnibus & ſin„ gulis cædibus, offenſionibus, injuriis, roba„ riis, ſpoliationibus, invaſionibus, occupa„ tionibus, & detentionibus; & etiam de om„ nibus & ſingulis invaſis, ſpoliatis, innova„ tis, & occupatis, ac perpetratis, durante „ præſenti guerra, quæ inchoata fuit die octa„ va Maji MCCCLXXXXVI. & etiam ab hoc „ tempore citra, quo inchoata fuit, ſeu per „ ipſum tempus, & etiam quæ fierent durante „ præſenti compromiſſo; & de querelis, quas „ D. Marchio habet de Antonio Piffero D. „ Principis Achayæ, & de tangentibus factum „ ipſius Antonii; & de omnibus cauſis, occa„ ſionibus, & reſpectibus, moventibus ipſas „ partes, & quamlibet earum ad præſentem „ guerram, & quæ cauſam dederunt ad ipſam „ guerram, ut præſcribitur, incœptam. Et ge„ neraliter de omnibus & ſingulis damnis & „ diſpendiis factis, illatis, occurſis, commiſ„ ſis, ſeu datis per dictas partes, ſeu eam al„ teram, vel aliquam ipſarum partium, vel „ aliquam ex dictis partibus, inter ſe ipſas „ ad invicem una contra alteram, vel altera „ contra alteram, in perſona, vel rebus, vel „ quocumque alio modo, qui dici vel excogitari poſſet; & etiam tam conjunctim, quàm „ diviſim, & etiam quæ darentur, ſeu fierent, „ durante præſenti compromiſſo; & de omni„ bus, & ſuper omnibus & ſingulis dependen„ tibus, emergentibus, & connexis prædi„ ctis, & à prædictis, & quolibet prædicto„ rum. Et de omnibus & ſingulis cauſantibus, „ vel quæ cauſarent, ſeu cauſare poſſent ſu„ pradicta, vel aliqua ſupraſcriptorum, arbi„ trio, & arbitramentato, & diſpoſitioni dicti „ D. Arbitri, & Arbitratoris. Dantes & con„ cedentes dicti Procuratores, ſuis, & quibuſ„ cumque nominibus, & quolibet ſupraſcripto„ rum, nomine dicto, eorum arbitro, & ar„ bitratori, & amicabili compoſitori, poteſta„ tem & bayliam omnimodam tractandi pa„ cem & concordiam per viam amicabilis com„ poſitionis de partium voluntate, ac arbitran„ di, arbitramentandi, pronuntiandi, ſenten„ tiandi, diſponendi, committendi, declaran„ di, condemnandi, & abſolvendi, corrigen„ di, emendandi, & ſuper pronuntiatis ſemel „ & pluries ſtatuendi, ordinandi, & mandan„ di in prædictis, & ſuper prædictis, & quo„ libet prædictorum, tam conjunctim, quàm „ diviſim inter dictas partes, & quamlibet ex „ eis, & ſuper dependentibus, emergentibus, „ & connexis prædictis, & à prædictis, & „ quolibet prædictorum de jure, vel de facto, „ juris ordine ſervato, vel non ſervato, &c. „ Et demum in omnibus, & per omnia, prout „ & ſicut dicto Arbitro & Arbitratori vide„ bitur vel placuerit ſecundùm ejus liberam „ voluntatem, judicialiter, ac extrajudicialiter, „ &c. dummodo laudum, & ſententia, & ar„ bitramentum proferatur de partium volun„ tate expreſſa, & ſpeciali beneplacito earum, „ & in quantum non adeſſet conſenſus utriuſ„ que partis, ut ſupra, ratis ſupraſcriptis om„ nibus manentibus, uſque ad ſententiam pro„ ferendam excluſivè per dictum D. Arbitrum, „ poſſit, & liceat; ac liberum arbitrium, & „ facultatem Procurator ipſius, & utriuſque „ ipſorum ſuis, & quibus ſupra nominibus, „ dicto Arbitro dederunt pronuntiandi, lau„ dandi, & ſententiandi de jure, tantum de

„ COR-

„ conſilio , & ſecundùm tenorem Conſilii
„ utriuſque Collegii Doctorum , & Judicum
„ Civitatum Papiæ , & Mediolani , vel alterius
„ eorum , videlicet aut amborum Collegiorum
„ Papiæ , aut Collegii Mediolani , & non ali-
„ ter , nec ultra . Dantes etiam dictæ partes ,
„ & utraque ipſarum nominibus quibus ſupra
„ Egregiis Juris utriuſque Doctoribus D. Joan-
„ ni de Creſpis Conſiliario , Uberto de Lam-
„ pugnano , Magiſtro Intratarum prædicti D.
„ Ducis , & Chriſtophoro de Caſtiliono pote-
„ ſtatem , quod poſſint recipere acta , & quaſ-
„ cumque facere ordinationes uſque ad ſen-
„ tentiam excluſivè , &c. Emologantes ex nunc
„ omnem ſententiam ferendam per prædictum
„ D. Arbitrum , &c. Promittentes eidem ſta-
„ re , & parere , &c. ſub pœna florenorum
„ quadraginta millium boni auri , & juſti pon-
„ deris , in quam pœnam incidat pars non
„ obſervans parti obſervanti , & toties com-
„ mittatur & exigi poſſit , quoties contrafa-
„ ctum fuerit , qua pœnâ exactâ , vel non ,
„ rata maneant pronuntianda , &c. Similiter
„ hujus publici Inſtrumenti vigore prædictæ
„ partes , ſuis , & quibus ſupra nominibus ,
„ viciſſim promiſerunt , ſe ſe facturos , & cum
„ effectu curaturos , quod decem hinc inde de
„ infraſcriptis decem octo hominibus electis
„ pro ſingula , & ab utraque parte , cum con-
„ ſenſu Domini ſui , promittent ſolemniter &
„ legitimè per publicum Inſtrumentum infra
„ menſem unum , in publicam formam , & cum
„ juramento , prædicto D. Duci per dictas
„ partes tranſmittendum , quod eo caſu , quod
„ non obſervaretur pronuntiatio dicti D. Du-
„ cis ſuper pace & contentis in præſenti com-
„ promiſſo fiendo , quod ſe præſentabunt in
„ Civitatibus Mediolani , vel Papiæ in arbitrio
„ D. Ducis , & ad omnem ipſius requiſitionem
„ infra unum menſem tunc proxime futurum.
„ Et ibidem pro obſidibus reſidebunt , indeque
„ non diſcedent , donec arbitramentum & ſen-
„ tentia dicti D. Ducis fuerit executioni de-
„ mandata ; quam promiſſionem ipſi homines
„ cum , & ſub juramento , fide , & corpore
„ ipſorum , & obligatione omnium bonorum
„ ſuorum per publicum Inſtrumentum ſolem-
„ niter & legitimè teneantur confirmare in-
„ fra unum menſem proxime futurum . Et caſu
„ quo contigerit ante obſervatam pronuntia-
„ tionem fiendam per prædictum D. Ducem
„ ut ſupra , mori unum ex decem hominibus
„ obſidibus de quavis partium prædictarum ,
„ poſſit altera pars nominare quatuor ex no-
„ bilibus ſubditis alteri parti , cujus mortuus
„ erit , & ille ex Dominis prædictis , cujus
„ morietur , teneatur de illis quatuor facere
„ obligari unum infra menſem , tunc proxime
„ futurum , ad omnia & ſingula ut ſupra ; &
„ ita obſervari , & fieri debeat pro ſingulo di-
„ ctorum decem , ab utraque partium prædi-
„ ctarum obligandorum .

„ Nomina verò decem octo electorum pro
„ parte D. Principis de Nobilibus ſubditis D.
„ Marchioni ſunt infraſcripta , videlicet : Pe-
„ trus de Cochonato de Primelio , Joannes de
„ Robella , Franciſcus de Gabiano , Bonifacius
„ de Mirolio , Nicolaus de Tilio , Henricus
„ de Cerexeto , Paulus de Lignano , Guliel-
„ mus de Cavagnolio , Franciſcus de Monti-
„ lio , Thomas de Camino f. q. Georgii , Pau-
„ linus de Caſtiliono , Percival Boba , Obertus
„ de Fraxinello , Gulielmus Zabaudanus ,
„ Ubertus de Pogliano , Ravicia de Monti-
„ lio , Baudracus de Cella , Maphietus de
„ Montilio .

„ Nomina verò decem octo electorum pro
„ parte D. Marchionis ſubditorum D. Principis
„ ſunt infraſcripta : D. Philippus Simon , D.
„ Joannes de Fruzaſcho , Ubertus de Ploza-
„ ſcho , D. Romeus de Canalibus , Ribaldus
„ de Ripalta , Philippus de Solario de Moreta ,
„ Iſoardus de Valle S. Martini , Michaël de
„ Lucerna , Gulielmus de Noſeto , Guronus
„ Capellus , vel frater , Borinus de Areſcha
„ de Plozaſcho , Milletus Simon , Antoniotus
„ de Canalibus , vel Gulielmus ejus filius , cum
„ auctoritate patris , Bruno de Plubicis , Od-
„ donetus de Nono , Valentinus Provanus ,
„ Joannes filius Antonii Sorte , vel frater Si-
„ mondus filius Guzeti , de Cambignono . Ad-
„ dendo , quod dicti D. Marchio , & Princeps
„ directè , vel indirectè , nec quovis modo pro-
„ curabunt , ſeu operabuntur , quod D. Dux
„ non pronuntiet infra terminum præſentis
„ compromiſſi ; quinimmo ex nunc cum omni
„ inſtantia Procuratores ipſi à prædicto D.
„ Duce requirunt , quod ſummariè dignetur
„ ſententiare infra terminum præſentis com-
„ promiſſi . Digneturque per ſuas literas pa-
„ tentes promittere , eamdem facere pronun-
„ tiationem , ac etiam promittere fidejubere ,
„ ad obſervantiam contentorum in præſenti
„ compromiſſo pro utraque parte , & quod erit
„ pro parte obſervante contra partem non ob-
„ ſervantem toto ſuo poſſe . Quæ omnia & ſin-
„ gula promiſerunt obſervare , &c. quod qui-
„ dem compromiſſum voluerunt valere , &
„ durare uſque ad annum proximè venturum
„ cum poteſtate prorogandi uſque ad ſex men-
„ ſes , & poſt dictos menſes per alios ſex men-
„ ſes , prout dicto D. Arbitro videbitur . Cui
„ prorogationi promittunt ſtare &c. Jurantes ,
„ &c. Renuntiantes , &c. Præcipientes , &c.
„ Actum Papiæ in Caſtro prælibati D. Ducis
„ Mediolani , in camera Turris reſpicient
„ mane verſus Jardinum ſitum in Porta S. Pe-
„ tri ad Murum , in Parochia Sanctæ Mariæ
„ in Pertica . Anno à Nativitate ejuſdem Mil-
„ leſimo trecenteſimo nonageſimo ſeptimo , In-
„ dictione quinta , die ultima menſis Julii ,
„ hora inter vigeſimam primam , & vigeſimam
„ ſecundam .

Fatto e concluſo il compromeſſo ſopraſcrit-
to , ſuſſeguentemente tra eſſe parti , a nome
loro e de i partecipi dell' antecedente guerra ,
fu fatto una tregua , che aveſſe a durare tanto
tempo , quanto durava il compromeſſo ; per
la quale ſi diſponeva , che il Marcheſe Teodo-
ro doveſſe rimettere in mani di terze perſone
i Caſtelli e luoghi di Benne , Aragnano , Por-
moncello , e Pavarolio ; & il ſimile doveſſe fare
il Principe d'Acaja de i Caſtelli e luoghi di
Moreſio , Bannette , Gareſono , e Gaſſeno , per
fino a tanto che Gio. Galeazo Duca di Milano
aveſſe ſentenziato e dichiarato ſopra le diffe-
renze loro per vigore del compromeſſo in lui
fatto ; e con un capitolo toccante in iſpecie la
Città di Montevico , & aggiunta di altri capi-
toli , compreſi in eſſa tregua , il tenore della
quale è queſto .

„ IN nomine Domini Jeſu Chriſti , ejuſque
„ matris Mariæ Virginis glorioſæ , totiuſ-
„ que Cœleſtis Curiæ amen . Ibidem Illuſtris
„ D. Ludovicus de Sabaudia , ſuo nomine , &
„ procuratorio nomine , ac nomine & vice
„ Illuſtris Principis D. Amedei de Sabaudia
„ Prin-

Digitized by Google

„ Principis Achayæ, &c. & etiam nomine & A
„ vice Illuſtris D. Aymonis de Sabaudia ; &
„ Illuſtris D. Gulielmus Procurator, & pro-
„ curatorio nomine Illuſtris & Magnifici D.
„ Theodori Marchionis Montis-ferrati ejus
„ fratris ; necnon nomine & vice Illuſtris D.
„ Marchionis Saluciarum, D. Vigonis de Sa-
„ luciis, & omnium eorum, qui de præſenti
„ guerra ſe intromiſerunt, &c. eorumque &
„ cujuslibet ipſorum filiis, adhærentibus, ſe-
„ quacibus, & ſubditis, &c. omnibus meliori
„ modo, jure, via, & forma, quibus melius,
„ validius, & ſolemnius potuerunt, & poſſunt;
„ ſponte, non vi, dolo, nec metu inducti,
„ faciunt, ineunt, & contrahunt bonam, pu-
„ ram, atque firmam treguam duraturam hinc B
„ ad annum unum proximè venturum, & ul
„ terius per ſex menſes de contramando poſt
„ dictum terminum ſub pactis & conventio-
„ nibus infraſcriptis.

„ Primò, quod dictæ partes ſe adinvicem
„ non offendant, nec offendi faciant, nec eo-
„ rum ſubditos, adhærentes, ſequaces, nec
„ ipſorum Dominorum, ſubditorum, adhæren-
„ tium, & ſequacium bona quovis modo di-
„ rectè, nec per indirectum, & quod offen-
„ dentibus, ſive offendere intendentibus dictos
„ Dominos, ſeu aliquem eorum, vel eorum,
„ ſeu alicujus eorum ſubditos, adhærentes,
„ & ſequaces, non dabunt tranſitum, recepta-
„ culum, victualia, nec alium quemcumque C
„ favorem, ſed toto eorum poſſe, bona fide,
„ prohibebunt per ipſorum territoria, contra
„ taliter offendentes, ſeu offendere intenden-
„ tes, ut ſupra.

„ Item, quod præſenti tregua durante, præ-
„ fati Domini, eorumque ſubditi, adhærentes,
„ ſequaces, & coadjutores poſſint ire & redi-
„ re, converſari, morari, & alia facere, vi-
„ delicet una pars, ejuſque ſubditi, & ſequa-
„ ces, & coadjutores per Territoria alterius
„ partis, & è converſo; & decurſus aquarum
„ ſint liberi, omni impedimento ceſſante,
„ prout & quemadmodum faciebant, & erant
„ ante præſentem guerram motam, & tempo-
„ re inceptæ guerræ prædictæ, prout & quem- D
„ admodum ſi pax foret inter prædictos Do-
„ minos, ſolvendo tamen pedagia, & alia ſo-
„ lita ſolvi ante præſentem guerram motam.
„ Ita tamen, quod una pars, ejuſque ſubditi,
„ adhærentes, & ſequaces non poſſint ingredi
„ fortalicia alterius partis, abſque licentia
„ Rectoris, & Officialis exiſtentis in fortalicio,
„ ſalvis infraſcriptis.

„ Item, quod in Terris & locis captis per
„ partes durante guerra, nec in eorum terri-
„ toriis dictæ partes, ſeu aliqua earum non
„ poſſint facere, nec fieri, nec permitti face-
„ re aliquam Roccham, Baſtitam, Caſtrum,
„ Cittadellam, nec aliud fortalicium, ſalvo
„ quod circumquaque Terras poſſint fortifica- E
„ re de muris, foſſatis, balfredis, & ſimilibus.
„ Dum tamen talis fortificatio non dividat
„ Terras aliter quàm diviſæ eſſent ante præ-
„ ſentem guerram inchoatam, quodque dictæ
„ partes, nec aliquæ earum non poſſint, nec
„ debeant facere, nec fieri facere aliquam
„ donationem, venditionem, translationem,
„ ſeu alienationem, vel alium contractum in
„ aliquam perſonam, Communitatem, Colle-
„ gium, vel Univerſitatem de prædictis locis,
„ vel aliquo ipſorum, præſenti tregua duran-
„ te; fortalicia autem facta liceat reædificare
„ ad libitum Domini ea tenentis, tam in lo-
„ cis depoſitis, quàm in aliis.

„ Item, quod prædictus D. Marchio tenea-
„ tur, & debeat liberè & expeditè dare, tra-
„ dere, & dimittere infraſcriptas Terras cum
„ Rocchis in eis exiſtentibus, videlicet Ben-
„ nas, Aragnanum, & Pormoncellum infra
„ decem dies, & Pavarolium infra menſem
„ proximè venturum in manibus infraſcripta-
„ rum perſonarum, videlicet Bennas in ma-
„ nibus Joannis Zoppi cum paghis decem;
„ Aragnanum in manibus Matthæi Gavoni
„ cum paghis quindecim ; Pormoncellum in
„ manibus Thebaldi Bonæ de Creſcentino cum
„ paghis ſex; & Pavarolium in manibus Ala-
„ manni Lanciavegiæ cum paghis quindecim,
„ qui durante dicta tregua ſint Caſtellani &
„ cuſtodes dictarum Roccharum, & qui dictas
„ Rocchas tenere & cuſtodire debeant nomi-
„ ne, & ad inſtantiam prædicti D. Marchio-
„ nis, donec per Illuſtrem Principem, & Ex-
„ cellentiſſimum D. Jo. Galeaz Ducem Me-
„ diolani &c. ſententiatum & pronuntiatum
„ fuerit inter prædictos Dominos, vigore
„ compromiſſi facti per prædictos Dominos,
„ ſeu eorum Procuratores in prædictum D.
„ Ducem Mediolani. Qua ſententia, ſeu pro-
„ nuntiatione facta, teneantur & debeant di-
„ cti Caſtellani & cuſtodes facere & diſpone-
„ re de dictis Rocchis & Terris, prout &
„ quemadmodum ſententiatum & pronuntia-
„ tum fuerit, ſtatim cum eis denuntiata fue-
„ rit per literas prædicti D. Ducis forma ipſius
„ ſententiæ. Teneantur etiam ipſi Caſtellani
„ & cuſtodes promittere & jurare, & ſe &
„ ſua bona obligare per eorum literas ſigilla-
„ tas & ſubſcriptas, dandas prædicto D. Duci,
„ de ſic attendendo & obſervando, ut ſupra.

„ Item, quod prædictus D. Princeps tenea-
„ tur & debeat liberè & expeditè dare, tra-
„ dere, & dimittere infraſcriptas Terras, &
„ Rocchas in eis exiſtentes, videlicet More-
„ ſium infra decem dies proximè venturos,
„ & Bannetas infra menſem proximè ventu-
„ rum in manibus infraſcriptarum perſona-
„ rum, videlicet Morezium in manibus Chri-
„ ſtophori de Puteo cum paghis duabus, &
„ Bannetas in manibus Matthæi filii D. Geor-
„ gii de Puteo cum paghis quinque; qui du-
„ rante dicta tregua ſint Caſtellani & cuſto-
„ des dictarum Roccharum, & qui dictas Ter-
„ ras & Rocchas tenere & cuſtodire debeant
„ nomine, & ad inſtantiam prædicti D. Prin-
„ cipis, donec per prædictum Illuſtrem D. Jo.
„ Galeaz Ducem Mediolani ſententiatum fue-
„ rit vigore compromiſſi in eum facti, qua
„ pronuntiatione facta, prædicti Caſtellani &
„ cuſtodes teneantur facere, ut ſupra dictum
„ eſt.

„ Item, quod prædictus Princeps teneatur
„ infra decem dies liberè tradere & dimitte-
„ re Terram & Roccham baſtitæ Careſoni in
„ manibus Branchæ de Puteo cum paghis quin-
„ que, qui durante dicta tregua ſit Caſtella-
„ nus & cuſtos dictæ Rocchæ, & qui eam
„ cuſtodire habeat nomine ipſius D. Princi-
„ pis, donec per Illuſtrem D. Ducem Media-
„ lani pronuntiatum fuerit, ut ſupra. Et caſu
„ quo pronuntiaretur per prædictum D. Du-
„ cem, Civitatem Montiſregalis ſpectare &
„ pertinere prædicto D. Marchioni, & per di-
„ ctum D. Principem debere reſtitui, & per
„ Cives dictæ Civitatis debere præſtari obe-
„ dientiam prædicto D. Marchioni: teneantur
„ prædicti D. Princeps, & Cives exequi fi-

„ quod

„ quod pronuntiatum fuerit, & eo etiam in-
„ caſu teneatur dictus Caſtellanus remittere
„ dictam Roccham in manibus & forciis Ci-
„ vium prædictæ Civitatis. Et caſu, quo dicti
„ Cives recuſarent facere id, quod pronun-
„ tiatum fuerit per prædictum D. Ducem,
„ tunc prædictus D. Princeps, ac Caſtellanus
„ & cuſtos dicti loci teneatur receptare in
„ fortalicio Villæ, non tamen in Roccha,
„ gentes prædicti D. Ducis, & dicti D. Mar-
„ chionis, & ipſis gentibus permittere libe-
„ rum tranſitum per ipſum locum; adeo quod
„ poſſint ire & redire pro exequendo ſenten-
„ tiam prædictam contra dictam Civitatem,
„ & ipſis Civitati & Civibus non dare eo in
„ caſu auxilium, conſilium, nec favorem,
„ donec dicta executio facta fuerit.

„ Item prædictus D. Princeps teneatur in-
„ fra dies decem proximè futuros expeditè di-
„ mittere Caſtrum & Terram Gaſſeni in for-
„ tiam D. Ducis Mediolani, qui ad omne
„ ejus libitum facere, & fieri facere poſſit il-
„ lud fortalicium, quod ſibi placuerit, expen-
„ ſis tamen ipſius D. Principis, in quo forta-
„ licio poſtea ſtare debeat Caſtellanus per di-
„ ctum D. Ducem deputandus, videlicet Fe-
„ dericus de Puteo cum illis paghis, de qui-
„ bus eidem D. Duci videbitur; qui Caſtella-
„ nus illud tenere habeat nomine dicti D.
„ Principis, donec ſententiatum fuerit, ut ſu-
„ pra; qua ſententia, ſeu pronuntiatione fa-
„ cta, teneatur ipſe Caſtellanus de dictis Ca-
„ ſtro & Terra Gaſſeni facere & diſponere,
„ prout pronuntiatum fuerit per prædictum
„ D. Ducem, ſtatim cum ei denuntiata fuerit
„ forma ipſius ſententiæ; & teneatur etiam
„ dictus Caſtellanus ſe, & bona ſua obligare
„ per ejus literas ſigillatas & ſubſcriptas, &
„ ſimiliter homines dictæ Terræ de attenden-
„ do & obſervando id, quod pronuntiatum
„ fuerit per prædictum D. Ducem, ut ſupra.
„ Et quod prædictus D. Dux pro aviſamento
„ ſui, & agendorum, poſſit videri facere vi-
„ ctualia in ipſa Terra exiſtentia.

„ Item, quod liceat D. Duci prædicto Ca-
„ ſtellanos & Officiales dictorum locorum
„ poſitorum, ut ſupra, tam per dictum D.
„ Marchionem, quàm per dictum D. Princi-
„ pem, & loci Gaſſeni, & cujuslibet eorum
„ amovere, & alios loco ipſorum ſubrogare,
„ ex quacumque cauſa neceſſaria ſuperveniente
„ te, & ad quodcumque tempus maluerit,
„ conditionibus tamen & modis ſupraſcriptis,
„ & faciendo mutationem de perſonis infra-
„ ſcriptis tantum, videlicet in Caſtris, quæ
„ dimitti debent per D. Principem, de Jor-
„ dano, Georgino, & Joanne filio quondam
„ Nicolini omnibus de Puteo. Et in Caſtris,
„ quæ dimitti debent per prædictum D. Mar-
„ chionem, de Ricardino Tizono filio Joan-
„ nis, & Joanne de Tizonibus minore, Jaco-
„ bo de Petra Sancta de Caſſinis, & Guido-
„ ne de Bonſignoribus de Laude.

„ Item, quod datis, traditis, & aſſignatis
„ Terris, locis, & Fortaliciis ſupraſcriptis,
„ perſonis prædictis, factiſque ratificationi-
„ bus Dominorum principalium, tam de tre-
„ gua, quàm de dicto compromiſſo, vel ſal-
„ tem facta ratificatione per D. Principem,
„ prædictus D. Marchio teneatur & debeat
„ ſtatim removere, ſeu removeri facere ba-
„ ſtitas, & alia propugnacula ſuo nomine fa-
„ cta & facta ad obſidendum & offendendum
„ dicti Terram Gaſſeni, vel poni eas jubeat,

A

„ & faciat in manibus dicti D. Ducis, qui de
„ ipſis faciat, prout ſibi videbitur, & amove-
„ ri faciat, ut ſupra. Et ſimiliter ſtatim præ-
„ dictus D. Princeps ponat, & poni faciat
„ quoddam Fortalicium factum, durante
„ guerra præſenti, verſus Caſtrum Vioi, quod
„ tenetur per dictum D. Marchionem in for-
„ tia prædicti D. Ducis, quod ipſum Forta-
„ licium cuſtodiri faciat, prout ſibi videbitur,
„ videlicet per Bernabovem de Puteo filium
„ Branchæ.

„ Item, quod quilibet prædictorum Domi-
„ norum ſatisfaciat, & ſatisfieri faciat Caſtel-
„ lanis, & eorum ſociis deputatis, & depu-
„ tandis ad cuſtodiam dictarum Roccharum,
B „ & Fortaliciorum, videlicet quilibet eorum
„ ſuis Caſtellanis, ut ſupra.

„ Item, quod non obſtantibus infraſcriptis,
„ prædicti Domini, & ipſorum quilibet poſ-
„ ſint, & eis, & eorum cuilibet, adhærenti-
„ buſque & ſequacibus liceat, victualia ſua
„ in ſuis Terris reſtringere & ſervare, ſalvo
„ quod ſi unus ex Dominis prædictis, vel ejus
„ ſubditi, adhærentes, & ſequaces haberent
„ poſſeſſiones in Territorio alterius Domini,
„ ejuſque adhærentium & ſequacium, quia
„ tunc liceat eis dictas poſſeſſiones laborare,
„ ſeu laborari facere, & fructus ac reditus,
„ qui ex dictis poſſeſſionibus perciperentur &
„ colligerentur, conducere & conduci facere
C „ ad eorum domos & habitationes, vel quò
„ voluerint, ſolutione tamen pedagii, & one-
„ ribus ſolitis, ac antea guerram ſolvi con-
„ ſuetis, ſemper ſalvâ, non obſtantibus ali-
„ quibus inhibitionibus in contrarium; &
„ idem è converſo ſervetur ſalvis infraſcri-
„ ptis.

„ Item, quod tam in Terris depoſitis,
„ quàm in aliis quibuſcumque, quæ per di-
„ ctos Dominos, ſeu eorum alterum, vel
„ ipſorum adhærentes & ſequaces detinen-
„ tur, & in ipſarum Terrarum poderiis, nul-
„ lus bannitus, rebellis, & forenſitus poſſit
„ habitare, ſtare, converſari, ſeu ejus poſſeſ-
„ ſionibus uti & frui, abſque expreſſa licen-
D „ tia Domini, per quem Caſtrum illud deti-
„ netur.

„ Item, quod dictæ partes teneantur & de-
„ beant eligere perſonas duas, videlicet quæ-
„ libet pars duas pro conſervatione dictæ tre-
„ guæ infra dies quindecim proximè futuros,
„ ad quas prius habeatur recurſus pro tollen-
„ dis ac remediandis inconvenientiis, ſi quæ
„ oriri continget, præſenti tregua durante.
„ Et in caſu, quo providere non poſſent, ha-
„ beatur recurſus ad prædictum D. Ducem
„ Mediolani, qui ſit, & eſſe intelligatur ſu-
„ premus Conſervator præſentis treguæ; &
„ quod dictæ partes teneantur dare auxilium
„ & favorem Conſervatoribus prædictis in
E „ omnibus occurrentibus neceſſariis & oppor-
„ tunis. Qui Conſervatores teneantur & de-
„ beant promittere & jurare de faciendo offi-
„ cium ſuum debitè, ac legaliter, & bona
„ fide, in manibus eligendi pro parte, vide-
„ licet D. Marchionis in præſentia Officialis
„ Taurinenſis; & eligendi pro parte D. Prin-
„ cipis, in præſentia Officialis de Clavaxio,
„ & de exercendo dictum officium in loco
„ magis apto illi negotio, de quo quæſtio age-
„ tur.

„ Item, quod dictæ partes, & earum quæ-
„ libet incurrat pœnam quadraginta millium
„ florenorum, ſi non obſervaverint præſentem

„ tre-

Digitized by Google

„ treguam, & omnia & ſingula in ea contenta, & quæ ad ea ſpectabunt & pertinebunt.

„ Item, quod quilibet ex Dominis prædictis teneatur & debeat infra unum menſem recedi facere de ejus Territorio, ſuorumque adhærentium & ſequacium, omnes gentes armigeras, forenſes, & quoſcumque alios ſtipendiarios, videlicet D. Marchio Italicos, & Theutonicos, & dictus D. Princeps Ultramontanos, Italicos, & Theutonicos, & facere evacuari Territoria ſua de ipſis gentibus abſque ſubditorum læſione. Et intelligatur facta dicta evacuatio, etiam dato quod ipſi Domini, ſeu eorum alter retineret pro ſpecialibus cauſis non venientibus contra præſentem treguam, uſque inequis centum pro quolibet.

„ Item, quod quilibet ex dictis Dominis, eorumque adhærentes & ſequaces habeant liberum & expeditum aditum, introitum, acceſſum, & regreſſum, cum bonis & ſequacibus ſuis ad ſua loca, & Caſtra, non obſtantibus aliquibus impedimentis; ſolvendo tamen pedagia uſitata. Dummodò quod aliquis ipſorum non poſſit ire ad Rocchas, quæ deponi debent, ut ſupra, nec ad Terras, ſive Caſtra ſuperius expreſſa.

„ Item, quod ſi per ſubditos, adhærentes, vel ſequaces unius partis fiat aliqua offenſio ſuper Territorio alterius partis, ſive ſequacium, vel adhærentium à viginti hominibus infra, etiam quod caperetur aliquod Caſtrum, vel Terra, poſt menſem à die præſentis treguæ computandum, non intelligatur ex his treguam eſſe fractam, ſed pro tali offenſa recurſus habeatur ad Dominum Superiorem facientium offenſionem, vel ad eum, in cujus Territorium ſe reduxerit perſona offendens, qui Superior teneatur infra quindecim dies poſt factam ſibi notitiam fieri facere parti læſæ emendam debitam, & punitionem de perſonis & bonis talium offendentium; & ſi expediens fuerit, habeatur etiam recurſus ad dictos Conſervatores treguæ, qui providere teneantur ſuper prædictis. Nec pars, cujus erunt ſubditi, vel in cujus Territorium ſe reduxerint tales offenſores, incurrat pro tali offenſa ſupraſcriptam pœnam treguæ, dummodo fecerit circa emendam & punitionem id, quod Conſervatores, ſeu major ipſorum pars ordinaverit. Ad quod faciendum prædicti Domini ſuum auxilium, conſilium, & favorem præbere teneantur. Et caſu, quo caperetur per unam partem alteri parti aliquod Caſtrum, vel Fortalicium, vel fuerit aliqua offenſio per homines, qui eſſent à viginti infra, & infra menſem prædictum: teneantur partes prædictæ ſibi ad invicem ad reſtitutionem dicti Caſtri, vel Fortalicii, & ſimiliter ad reſtitutionem bonorum captorum. Si verò Caſtrum, vel Fortalicium caperetur, vel offenſio fieret à viginti hominibus ſupra poſt menſem prædictum, intelligatur fieri contra treguam & pœnam commiſſam, & fiat reſtitutio antedicta, & omnium damnorum refectio.

„ Item, quod caſu, quo Illuſtris D. Comes Sabaudiæ faceret, vel moveret guerram contra prædictum D. Marchionem, ejuſque adhærentes, vel ſequaces, præcedente diffidatione, & mitteret ſuos Capitaneos cum banderiis ipſius D. Comitis cum tanta quantitate gentium, quod appareat, ipſum D. Comitem guerram velle facere contra prædictum D. Marchionem, eo in caſu, ſi prædictus D. Princeps eſſet cum dicto D. Comite, non intelligatur facere contra præſentem treguam; ita tamen, quod ipſe D. Princeps non poſſit, nec debeat directè, vel per indirectum inducere, nec induci facere prædictum D. Comitem, nec eidem ſuadere, quod guerram faciat contra prædictum D. Marchionem: quod ſi fecerit, vel fieri fecerit, incidat in pœnam prædictam.

„ Item, quod caſu, quo Illuſtris Princeps D. Rubertus Dux Barenſis faceret, vel moveret guerram contra præfatum D. Principem Sabaudiæ, ejuſque adhærentes, vel ſequaces, præcedente diffidatione, & mitteret ſuos Capitaneos cum banderiis ipſius D. Ducis cum tanta quantitate ſuarum gentium, quod appareat, prædictum D. Ducem Barenſem guerram velle facere contra ipſum D. Principem, eo in caſu ſi præfatus D. Marchio eſſet cum ipſo D. Duce, non intelligatur facere contra præſentem treguam. Ita tamen, quod ipſe D. Marchio non poſſit, nec debeat directè, vel per indirectum, inducere, nec induci facere prædictum D. Ducem, nec eidem ſuadere, quod guerram faciat contra prædictum D. Principem; quod ſi fecerit, vel fieri fecerit, incidat in pœnam prædictam.

„ Item, quod D. Dux Mediolani teneatur & debeat eſſe pro obſervante dictam treguam contra non obſervantem; & quod ſit, & eſſe intelligatur fidejuſſor dictarum partium; & pro omnibus & ſingulis in præſenti tregua contentis, dictæ partes teneantur præſtare præfato D. Duci auxilium, conſilium, & favorem.

„ Item, quod prædicti D. Gulielmus, & Ludovicus promittent ſe facturos & curaturos cum effectu, quod prædicti DD. Marchio, & Princeps, ac nominati, & nominandi adhærentes & ſequaces, infra unum menſem ratificabunt præſentem treguam, ac omnia & ſingula in ea contenta cum debitis & ſolemnibus promiſſionibus, obligationibus, juramentis, fide corporum, renuntiationibus & cautelis opportunis. Et ultra, quod contra nolentes ratificare, & non ratificantes infra dictum tempus ſupraſcriptam treguam, & qui de ſuis locis guerram vel captionem feciſſent, vel recepiſſent, præbere teneantur una pars alteri; & è contra auxilium, conſilium, & omnem poſſibilem favorem. Ceteri verò non ſubditi, qui offenderent de locis ſuis, aut captivos & prædas receptaverint, & qui dictam treguam ratificare infra dictum tempus non vellent, gaudere non debeant beneficio præſentis treguæ, nec debeat aliquis prædictorum Dominorum directè vel indirectè eos juvare, ſeu eis dare auxilium, reductum, vel tranſitum, vel favorem.

„ Item, quod per prædicta non derogetur alicui Juri D. Marchionis in facto, de quo declaravit Illuſtris D. Dux Borboni, caſu quo tenentes dictum locum, pro adhærentibus nominentur, & velint eſſe ſub exiſtente tunc cum eis in præſenti tregua.

„ Item, quod Illuſtris D. Marchio Saluciarum, ejuſque Vaſſalli, adhærentes, ſequaces, & ſubditi quicumque nominati & comprehenſi in alia prima tregua, inter dictos DD.

„ DD. Principem, & Marchionem Saluciarum facta, ſpecialiter & expreſsè eſſe intelligatur in præſenti tregua, & beneficio hujus treguæ gaudere debeat; & caſu quo ſequeretur pax inter dictos D. Marchionem Montisferrati, & D. Principem, dicta tregua DD. Principis, & Marchionis Saluciarum vigere & continuare intelligatur, & vigeat inter eos, eorumque ſubditos, ſub modis & conditionibus contentis & deſcriptis in tregua, quæ inter eos vigebat ante præſentem guerram, uſque ad annum unum, incipiendo poſt finem & terminum præſentis treguæ, ſub tali conditione, quod ſi dictus D. Marchio Saluciarum frangeret dictam treguam, D. Marchio Montisferrati non poſſit, nec debeat ipſum D. Marchionem Saluciarum juvare. Si verò è contra rumperetur ipſi D. Marchioni Saluciarum, liceat eidem D. Marchioni Montisferrati eum juvare, non obſtante pace prædicta, & hoc cognoſci debeat per Conſervatores dictæ treguæ inter ipſum D. Principem, & D. Marchionem Saluciarum.

„ Item, quod ipſi Domini teneantur facere, & faciant publicari dictam treguam ſuper ſuis Territoriis, adhærentiumque & ſequacium ſuorum, videlicet D. Marchio in Clavaxio, Montecalvo, Alba, Doliano, & Saluciis die quinto menſis Auguſti proximo futuri. Et D. Princeps in Taurino, Cherio, Saviliano, Monteregali, & Maſerano, etiam in dicta die.

„ Item, ſi uſque ad quintam diem Auguſti prædicti incluſivè per ſtipendiarios, ſeu gentes armigeras, adhærentes, ſubditos, & ſequaces unius partis caperentur, ſeu invaderentur aliquæ Civitates, Caſtra, Terræ, vel Fortalicia alterius partis, ſeu adhærentium, ſubditorum, vel ſequacium, liberè reſtituantur illi, vel illis, quorum erant ante dictam captionem, ſeu invaſionem. Si verò infra dictum tempus fierent aliquæ robariæ, ſeu prædæ aliquorum bonorum mobilium, ſive perſonarum, bona ipſa ſint capientis, ſeu capientium, & capti poſſint redimi.

„ Quam quidem treguam, & omnia in ea contenta promiſerunt dictæ partes attendere, &c. obligantes, &c. jurantes, &c. renuntiantes, &c. præcipientes, &c.

L'Eccellentiſſimo, e celeberimo Dottore M. Angelo de Ubaldis di Peroſa, dopo lungo e diſpendioſo proceſſo, ventilato davanti a Gio. Galeazzo Viſconte Compromiſſario, e i deputati ſuoi, eſſendo richieſto a volere giuridicamente conſigliare ſopra la reſtituzione della Città di Montevico, ovvero Monteregale, col diſtretto e territorio ſuo, la quale Città era ſtata occupata per lo predetto Amedeo di Savoja Principe d'Acaja al memorato Marcheſe Teodoro, come ſi è veduto: diſcorrendo l'origine, mezzo, e fine delle dette guerre e diſcordie, conſigliò quanto per ragione gli pareva, e ſecondo che in un ſuo Conſiglio trecenteſimo decimo ſettimo, il quale comincia: *In Dei nomine, & ſuæ matris Virginis glorioſæ amen. In quæſtione vertente inter Illuſtrem Principem Dominum Theodorum Marchionem Montisferrati, & D. Gulielmum ejus fratrem ex una parte, &c.* & in un' altro Conſiglio ſuſſeguente trecenteſimo decimo ottavo, il quale comincia: *Item Sereniſſimus Princeps Vinceslaus Romanorum Imperator &c.* deſcritti ne i volumi de' Conſigli ſuoi ſi contiene; a i quali Conſigli ognuno deſideroſo d'intendere il ſucceſſo della occupazione della predetta Città, potrà avere ricorſo e refugio.

L'Anno MCCCXCIX. nella ſettima Indizione, a gli undici del meſe di Settembre, il memorato Marcheſe Teodoro fece donazione all' egregio Facino Cane di Caſale figliuolo del *quondam* Emanuele, del Caſtello e luogo del Borgo S. Martino, con le pertinenze & omaggio, & infeudògli eſſo luogo, come ſi contiene nell' Inſtrumento ſopra di ciò rogato da Verulfo de Verulphis di Verolengo Notajo del predetto Signore.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo, l'Indizione ottava, alli ſei del meſe di Febbrajo, nella Città d'Aſti, tra Guglielmo di Monferrato a ſuo nome, e del Marcheſe Teodoro ſuo fratello per l'una parte, & Lodovico di Savoja a ſuo nome, e come Procuratore di Amedeo di Savoja Principe d'Acaja ſuo fratello, fu fatto compromeſſo in Filippo di Borgogna figliuolo del *quondam* Giovanni Re di Francia, di tutte le diſcordie, guerre, e differenze, che foſſero ſtate tra loro; & vollero, che il compromeſſo aveſſe a durare per tutto il meſe di Maggio proſſimo avvenire: del che ne fu rogato Inſtrumento da Verulfo de Verulphis di Verolengo.

L'Anno medeſimo, del meſe di Giugno, nella Vigilia di San Bernardo, Guglielmo di Monferrato, Signore prudentiſſimo, di buona natura e qualità, mancò di vita, e fu ſepolto in Montecalvo nella Chieſa di San Franceſco dell' Ordine de' Frati Minori: e per non eſſere pervenuto all' amminiſtrazione dello Stato, non è commemorato tra i Marcheſi di Monferrato.

Il predetto Anno, Amedeo Conte di Savoja fece ſcrivere al Marcheſe Teodoro le lettere del tenore infraſcritto.

„ Nos Comes antedictus promittimus harum „ ſerie, per noſtram bonam & legalem fidem „ noſtri corporis Illuſtri D. Theodoro Mar„ chioni, pronuntiabimus, præcipiemus, & „ faciemus, quod omnes Terræ, loca, caſtra, „ & fortalicia, quæ per Principem Achayæ, „ & ejus gentes captæ fuerunt D. Marchioni „ ex illis, quas dictus D. Marchio tenebat „ in dicta guerra, & poſt dictum tempus „ MCCCLXXXXVI. & quæ nomine ipſius „ Principis tenentur perſonaliter, & ſpeciali„ ter Civitas Montis-regalis cum ejus fortali„ ciis & pertinentiis, & loca Bannitii, Pipe„ ragni, Margaritæ, Bannetarum, & alia loca „ nunc tenta in dicto tempore capta, reſti„ tuentur liberè, & ſine ulla contradictione „ D. Marchioni prædicto infra menſem unum „ proximum, poſt pronuntiationem per nos „ fiendam, & quam facere promittimus, ut „ ſupra, infra duos menſes proximos, à data „ literarum poteſtatis nobis per dictum D. „ Marchionem dandæ. Ita & taliter, quod di„ ctus D. Marchio realiter habebit poſſeſſio„ nem corporalem de locis & fortaliciis præ„ dictis. Et quod ſic, & ut ſcriptum eſt, fa„ ciemus, promittimus ſub dicta noſtra bona „ fide, & obligatione bonorum noſtrorum. „ Et caſu, quo homines alicujus, vel aliquo„ rum dictorum locorum ſe opponerent, in „ permittendo dari poſſeſſionem prædictam, „ volumus teneri, dum ſtabunt in oppoſitio„ nem prædictam, ad ipſos tractandum, & „ tra-

„ tractari faciendum per nos, & quoſcumque
„ noſtros ſubditos, tamquam publicos inimi-
„ cos, & ad ponendum fortalicia, ſi quæ in
„ ipſis locis & diſtrictibus ſunt, ſicut fortali-
„ cium Baſtitæ, Caroſomi, Morezium, Ban-
„ netas, & Montaldum, in fortia prædicti D.
„ Marchionis. Et ad eundum nos, & Prin-
„ ceps, vel ſaltem nos, vel Mareſcallus no-
„ ſter, cum banneria noſtra, & cum lanceis
„ centum ad minus gentium armigerarum no
„ ſtris expenſis, & perſeverandum uſque ad
„ obtentum dictæ poſſeſſionis cum prædicto
„ D. Marchione, vel ſuo generali Locumte-
„ nente, & faciemus, quod prædictus Avun-
„ culus noſter Princeps prædicta effectualiter
„ obſervabit. Dat. Camberiaci die VII. menſis
„ Septembris MCCCC.

Poi alli ventidue del meſe di Novembre proſſimo, nel Caſtello di Chivaſſo, tra il predetto Marcheſe Teodoro, & Ibleto di Chialant, Capitano di Piemonte furono fatti gl' infraſcritti capitoli.

„ IN nomine Domini amen. Anno à Nati-
„ vitate Domini Milleſimo quadringente-
„ ſimo, Indictione octava, die 22. menſis No-
„ vembris. Actum in Caſtro Clavaxii, vide-
„ licet in camera appellata camera Conſilii,
„ præſentibus egregiis & nobilibus Viris Geor-
„ gio de Carretto ex Marchionibus Savonæ,
„ D. Uberto Natta utriuſque Juris Doctore,
„ Joanne de Camptolino Locumtenente infra-
„ ſcripti D. Capitanei, Franciſco de Manfre-
„ do ex Dominis Montilii, Rogerio Bellardo,
„ & Joanne Provana teſtibus vocatis & roga-
„ tis; quorum præſentia cum Magnificus D.
„ Ibletus D. Chalandi, & Montis-joveti, Ca-
„ pitaneus Pedemontium, &c. anhelans ad
„ bonum infraſcriptorum Illuſtrium Domino-
„ rum, ac Patriarum ſuarum, requiſiverit
„ Illuſtrem Principem, & D. D. Theodorum
„ Marchionem Montis-ferrati, ut de, & ſuper
„ quæſtionibus, debattis, & differentiis verten-
„ tibus inter eum ex una parte, & Illuſtrem
„ D. Principem Achayæ ex altera, velit face-
„ re compromiſſum in Illuſtrem Principem,
„ & Magnificum D. D. Comitem Sabaudiæ
„ ejus nepotem. Attento potiſſimè, quod ipſe
„ D. Comes affectat omnibus viribus bonum
„ utriuſque partis, & Terrarum ſuarum; &
„ quod etiam ipſe D. Comes in ſecuritate, &
„ tuitione ipſius D. Marchionis obſervabit &
„ adimplebit omnia cum effectu contenta in
„ quadam litera ejuſdem D. Comitis, data in
„ Camberiaco die 7. menſis Septembris. Et
„ ultra quod faciet, & concedet, & mittet
„ ipſi D. Marchioni infra dies viginti proxi-
„ mos alias literas infraſcripti tenoris, & in
„ eis expreſſa perficiet & adimplebit juxta
„ exigentiam & continentiam earumdem,
„ quarum literarum mittendarum primò tenor
„ infra ſcribitur.

„ Nos Amedeus Comes Sabaudiæ, ſentito
„ ac percepto per noſtrorum fide dignam re-
„ lationem, quod Illuſtris Avunculus noſter
„ cariſſimus D. Marchio Montis-ferrati, tam
„ ſingularem fiduciam & amorem geſtat in no-
„ bis, quod palam ſuper debattis vertentibus
„ inter ipſum, & Illuſtrem Avunculum no-
„ ſtrum Principem Achayæ, declarationem
„ noſtram ſe obtulerit acceptare, & per In-
„ ſtrumentum compromiſſi nobis præbere ple-
„ niſſimam poteſtatem: Viſum fuit honori no-
„ ſtro convenire, quod ſuper quibuſdam, quæ
„ inter dictos noſtros vertuntur, & verti poſ-
„ ſunt, Avunculos, & de quibus noſtri parte
„ eidem D. Marchioni datum fuit intelligi,
„ quid facturi ſumus, eidem tenore præſen-
„ tium pandamus. Et pro tanto medulliter
„ advertentes debatta prædicta, & recto tra-
„ mite intuentes, dicimus, & tenore præſen-
„ tium promittimus, & ſic ſub juramento no-
„ ſtro, & ſub fide noſtri corporis effectualiter
„ faciemus, quod de aliquibus damnis, ex-
„ penſis, & intereſſe illatis & paſſis hinc inde
„ temporibus retroactis in pronuntiamento per
„ nos ferendo vigore compromiſſi prædicti in
„ nos facti die 22. menſis Novembris, non
„ faciemus aliquam conventionem, nec dice-
„ mus, quod dictus D. Marchio teneatur ad
„ relaxationem, dimiſſionem, ſeu depoſitio-
„ nem locorum, quæ non fuerint capta per di-
„ ctum D. Marchionem eidem D. Principi
„ tempore guerræ, de qua fit mentio in com-
„ promiſſo. Item, quod ſuper facto Taurini,
„ Collegii, & Gaſſeni, dicemus ſolummodò,
„ quod ſententia arbitramentalis data Papiæ
„ pro D. Marchione prædicto, reſpectu dicto-
„ rum locorum ſit caſſa & vana, & nullius
„ efficaciæ. Inſuper etiam dicimus, & ſic etiam
„ volumus, quod per compromiſſum prædi-
„ ctum, & verba ſua nullatenus intelligatur
„ fuiſſe, vel eſſe derogatum in aliquo, cuidam
„ noſtræ literæ ſuper prædictis debattis, data
„ Camberiaci die 7. menſis Septembris proxi-
„ mè præteriti; nec etiam præſenti, vel alii
„ per nos conceſſæ, vel concedendæ ſuper præ-
„ dictis; ſed quod eo compromiſſo, & verbis
„ ſuis non obſtantibus, prædicta noſtra litera
„ præſens, & quæcumque alia, ut ſupra, per
„ nos conceſſa, & concedenda cum contentis
„ in eis, debeant per nos effectu mancipari,
„ juxta exigentiam earumdem. In quorum te-
„ ſtimonium, &c. Præſentibus, &c.

Tenor ſecundæ literæ infra deſcribitur.

„ NOs Amedeus Comes Sabaudiæ, &c.
„ Sentito per relationem noſtrorum,
„ quod Illuſtris Avunculus noſter cariſſimus
„ D. Marchio Montis-ferrati tam ſingularem
„ amorem geſtat in nobis, quod palam ſuper
„ debattis vertentibus inter ipſum, & Illuſtrem
„ Avunculum noſtrum Principem Achayæ de-
„ clarationem noſtram ſe obtulit acceptare,
„ & per Inſtrumentum compromiſſi nobis præ-
„ bere pleniſſimam poteſtatem: Viſum fuit
„ honori noſtro convenire, quod ſuper qui-
„ buſdam, quæ inter dictos noſtros vertuntur
„ Avunculos, & quibus noſtri parte eidem
„ D. Marchioni datum fuit intelligi, quid fa-
„ cturi ſumus, eidem tenore præſentium pan-
„ damus. Et pro tanto medulliter advertentes
„ debatta prædicta, & recto tramite intuentes,
„ dicimus, & tenore præſentium promittimus,
„ & ſub juramento noſtro, & ſub fide noſtri
„ corporis effectualiter faciemus, ſcilicet quod
„ in aliquo pronuntiamento noſtro ferendo,
„ vigore dicti compromiſſi, non dicemus con-
„ tra conventionem, quæ eſt inter prædictum
„ D. Marchionem Montis ferrati, & Illuſtrem
„ D. Marchionem Saluciarum, ſed eam obſer-
„ vabimus, quæ eſt infraſcripti effectus, vide-
„ licet quod in quacumque pace, vel tregua,
„ quam faciet D. Marchio Montis-ferrati, in-
„ cludet ipſum D. Marchionem Saluciarum,
„ & ſuos, & illa, quæ tenent, in ita bonis
„ terminis & conditionibus, ſicut ponet & in-
„ clu-

„ cludet ſe, & ſua. Et caſu, quo non poſſit
„ includi in pace ipſi D. Marchioni Saluciarum placibili, ponere debet ipſum in treguam in ita bonis terminis, ſicut erant tempore confectionis conventionis prædictæ. In qua tregua, ſi rumperetur D. Marchioni Saluciarum prædicto, D. Marchio Montisferrati teneatur ipſum juvare ſuo poſſe. Item, quod non obſtantibus verbis dicti compromiſſi, prædictus D. Marchio Montisferrati adſtrictus non ſit pro Facino Cane, Armeniacis, & aliis Armigeris, ultra id, in quo ſe convenient, & concordes erunt, ipſe D. Marchio, & Spectabilis D. Ibletus Dominus Chalandi Capitaneus, &c. in quorum, &c. Præſentib. &c.

Eſt igitur, quod prædictus D. Marchio, attentis præmiſſis, & inde ſumpta occaſione, tactus affectione maxima, quam habet ad præfatum ejus nepotem D. Comitem antedictum, & requiſitione amœna prædicti D. Capitanei, cum hoc cupiens & deſiderans bonum ſtatum ſuum, & totius patriæ, ſicut Deo notuit, ſic Mundo pateat, quod per eum non ſtat, quin ſit bona pax & concordia ex & pro una parte; & prædictus D. Capitaneus habens ad infraſcripta arbitrium & bailiam virtute cujuſdam literæ D. Comitis antedicti ſub Dat. Gamberiaci die 3. Novembris præſentis per me Notarium infraſcriptum more ſolito, & ſigillo prædicti D. Comitis ſcriptæ, & ſigillatæ, prius viſæ & lectæ ex altera: Ex certa ſcientia, & ſpontanea voluntate unanimiter & concorditer pervenerunt, & perveniſſe dicuntur ad infraſcriptas pactiones, conventiones, uniones, & confœderationes, verbis ſolemnibus & neceſſariis hinc inde intervenientibus inter ſe, & ad invicem firmatas & vallatas, videlicet quod prædictus D. Marchio illico faciet compromiſſum de ſuper prædictis quæſtionibus & debattis in prædictum Illuſtrem D. Comitem Sabaudiæ, ita & taliter quod per aliqua, quæ dixerit, dicat, dicturus ſit, vel facturus in eodem compromiſſo, vel etiam poſt, ac etiam non obſtante quacumque emologatione, vel approbatione in futurum fienda per ipſum D. Marchionem occaſione alicujus ſententiæ, dicti, vel pronuntiamenti per ipſum D. Comitem pro indefaciendæ, ſeu ferendæ, prælibatus D. Marchio non dicatur ullo modo aſtrictus ad obſervantiam alicujus promiſſionis, arbitramenti, laudi, vel pronuntiamenti ferendi quomodocumque & qualitercumque per prædictum D. Comitem ſuper contentis in eodem compromiſſo; & amplius, quod compromiſſum ipſum, & in eo expreſſa, ac etiam ſententia quæcumque per eum ferenda non habeant, nec ſortiantur alicujus roboris firmitatem, niſi eidem D. Marchioni obſervata, & effectualiter fuerint adimpleta omnia & ſingula ſupraſcripta, & maximè in literis antedictis expreſſa, & quæcumque alia eidem D. Marchioni per eumdem D. Ibletum Capitaneum promiſſa & promittenda; alioquin, & compromiſſum prædictum, & in eo contenta, ac etiam ſententia & pronuntiatio prædicta ſint ex nunc nulla, & nullius efficaciæ & momenti, ac ſi prædicta in eodem compromiſſo fuiſſent nominatim expreſſa, niſi aliter per expreſſum fuerit de voluntate ejuſdem D. Marchionis. Et etiam convenerunt, quod dicta litera ſcripta die 7. Septembris, & etiam Caſtrum & locus Vulpiani, de quibus Caſtro & loco fiet mentio in dicto compromiſſo, eſſe debeant ad cuſtodiam Egregii Thomæ de Valperga præſentis & intelligentis, donec pronuntiatum fuerit, & prædicta exſtiterint obſervata, ſic & taliter, quod ubi prædictus D. Comes non pronuntiaverit, & prædicta non obſervaverit, quod dicta litera, ac locus, & Caſtrum prædictum Vulpiani tradi, reſtitui, & relaxari debeant per eumdem Thomam præſentem, volentem, & conſentientem prædicto D. Marchioni abſque mora, & aliqua contradictione, dicto compromiſſo, & quacumque promiſſione facta, ſeu fienda per eumdem Thomam eidem D. Capitaneo non obſtantibus; quibus incauſis prædictis ſit, & eſſe intelligatur derogatum omni Jure, quo melius poteſt; & quam traditionem, reſtitutionem, & relaxationem in caſibus prædictis prænominatus Thomas ſe ſolemniter obligavit, atque promiſit eidem D. Marchioni, & ſub juramento ipſius Thomæ, & ſub hypotheca & obligatione omnium bonorum ſuorum, facere & effectualiter obſervare, aliqua exceptione, ſeu contradictione Juris, vel facti non obſtante. Ac non obſtante aliquo præcepto, & inhibitione, ſi quod, vel quæ in contrarium fieret ex parte ipſius D. Comitis, ſeu alterius perſonæ cujuſcumque. Et in caſu quo ſupraſcriptus D. Comes ſupradicta attenderet & obſervaret, quod tunc, & eo caſu ipſe Thomas tradere teneatur dictas literas prædicto D. Comiti, ſeu dicto D. Capitaneo, vel alteri pro eo ad hoc deputato. Præcipientes, de prædictis unum, vel plura ejuſdem tenoris fieti publica Inſtrumenta per me Verulphum de Verulphis Notarium.

Avendo adunque il Marcheſe Teodoro nella guerra nata tra lui, & Amedeo di Savoja Principe d'Acaja preſo certi Caſtelli e luoghi del Principe, e ſimilmente eſſo Principe al predetto Marcheſe alcuni altri Caſtelli, Terre, e luoghi, indotto dalle perſuaſioni d'Ibleto di Chialant, fu contento di tutte le guerre e controverſie, ch'erano tra loro, & in ſpecie ſopra la diſcordia di una ſentenza data per Gio. Galeazzo Viſconte Duca di Milano, farne compromeſſo in Amedeo Conte di Savoja, e concedergli ancora libera facoltà e poſſanza di trattare e firmare un matrimonio, ſeguendo l'appuntamento tra Gio. Giacomo figliuolo d'eſſo Marcheſe Teodoro, & una delle due minori figliuole di eſſo Principe d'Acaja, la quale egli, ovvero il predetto Gio. Giacomo eleggeſſe, & di ordinare la quantità della dote di eſſa figliuola inſieme con l'augumento, aſſecurazione, aſſignazione, e reſtituzione di eſſa; il qual compromeſſo aveſſe a durare per tre meſi proſſimi avvenire, con poſſanza al predetto Conte di Savoja di poterlo prorogare per un' altro meſe: Promiſe ancora il predetto Teodoro di emologare il laudo e pronuntiazione, che ſi faria per lo predetto Conte, e di oſſervarlo fra quindici giorni, dopo che faria dato; e per ſicurezza di queſto fu contento, e convenne di voler' eſpedire & mettere nelle mani d'Ibleto di Chialant Capitano di Piemonte, in nome del Conte di Savoja, il Caſtello e Villa di Vulpiano con ogni ſua pertinenza, il quale l'aveſſe a tenere per fino a tanto che eſſo Teodoro aveſſe adempito & oſſervato la ſentenza e il laudo predetto. E di queſto ne

ſu

Digitized by Google

fu rogato publico Inſtrumento dal predetto Verolfo de Verulphis nel Caſtello di Chivaſſo, l'anno e dì ſopraſcritti, alla preſenza del predetto Ibleto di Chialant, il Veſcovo d'Acqui, Frate Marco del Carretto de i Marcheſi di Savona, Abate di Grazano, Iſnardo Cavaliere, e Guidetto, tutti e due di San Giorgio, e Conti di Blandrate, Georgio del Carretto Marcheſe di Savona, Giovanni di Camprolina Luogotenente del predetto Capitano Ibleto, Giacomo Luſtione, Uberto Natta, e Nicolò d'Acquapendente Dottori, Antonio de i Marcheſi d'Inciſa, Tomaſo Conte di Valperga, Franceſco, e Manfredo di Montiglio, Rogerio Balardo, Giovanni Provana, Giovanni di Azelio de i Marcheſi di Ponzone, e Paolo di Caſtiglione. Et il medeſimo giorno per poter' attendere alla pacificazione predetta, fu fatto tra loro una tregua, la quale aveſſe a durare per tanto tempo, quanto durava il compromeſſo.

Dall'Anno MCCCXLIV. per ſino all'Anno MCCCC. Guglielmo Bava di Grazano detto Bogeri della Sala, ricevette gran numero d'Inſtrumenti, & Inveſtiture pertinenti allo Stato di Monferrato, compreſe & annotate in dieci protocolli ſuoi, i quali eſſendo ſtati occultati e levati dall'archivio dell'ottavo Guglielmo moderno Principe, non ho potuto leggere ſteſamente, & applicarli a i tempi ſuoi, mi è però paruto eſſere al propoſito fare elezione d'alcuni più importanti, che io ho ritrovati rubricati e notati, ſecondo l'ordine di eſſi protocolli, acciò ſe ne abbia ne i tempi avvenire qualche indizio e memoria. Et in *primis* nel primo protocollo cominciato dall'Anno predetto MCCCXLIV. è notato & rubricato, *ut infra*, &c.

In rubrica primi protocolli Guilielmi Bave de Grazano dicti Bogeri della Sala incepti de Anno MCCCXLIV. ſunt inſertæ annotationes infraſcriptorum Inſtrumentorum.

„ Domini. Pro venditione quarundam Glarearum Clavaxii. fol. 20
„ Domini. Pro donatione ſibi facta de Caſtro Barbaniæ. fol. 24
„ Domini. Pro dominio Civitatis Ipporegiæ ſibi dato per conſilium Civitatis. fol. 75
„ Petri de Burolio pro inveſtitura Caſtri Bolengii. fol. 83
„ Gulielmi Roffini de Robella pro requiſitione inveſtituræ. fol. 103
„ Communis Clavaxii pro pactis ſuis. fol. 124
„ Domini. Pro juramento præſtito per Poteſtates Ipporegiæ. fol. 132

In rubrica ſecundi protocolli incepti de Anno MCCCLI. ſunt annotata Inſtrumenta infraſcripta.

„ D. Abbatis Grazani pro inveſtitura ſua. fol. 7
„ Domini. Pro dominio Caſalis S. Evaſii. fol. 8
„ Communis Caſalis pro pactis ſuis. fol. 9
„ Domini. Pro donatione ſibi facta per Bartholomæum de Ticineto. fol. 18
„ Bartholomæi de Ticineto pro inveſtitura ſua. fol. 19
„ Domini. Pro expeditione ſibi facta de Caſtro Brandicii. fol. 67

In rubrica tertii protocolli incepti de Anno MCCCLIV. ſunt notæ Inſtrumentorum ſubſcriptorum.

„ Domini. Proteſta contra Bonifacium de Caſali Borgono. fol. 20
„ Domini. Pro dominio Caſalis ſibi tradito liberè per Sindicos Caſalis. fol. 46
„ Domini. Pro Caſtro Cocii. fol. 62
„ Domini. Pro fidelitate hominum Calocii. fol. 67
„ Domini. Pro Signoria Civitatis Aſt ſibi data per Commune. fol. 69
„ Salamonis de Ceva inveſtitura. fol. 75
„ Hominum Poverini pro pactis, quæ habent cum Domino. fol. 81
„ Domini. Pro fidelitate hominum Paleſtri. fol. 107
„ Domini. Pro fidelitate hominum Rodobii. fol. 108
„ Communis Caſalis pro pactis ſuis. fol. 114
„ Domini. Pro fidelitate D. Manfredi de Beccharia. fol. 119
„ Domini. Pro fidelitate Centurionum Papiæ. fol. 126
„ Domini. Pro fidelitate D. Raynaldi de Beccharia. fol. 128
„ Thebaudani de Brachis de Papia. fol. 128
„ Domini. Pro fidelitate Rolandi de Arborio. fol. 131
„ Domini. Pro fidelitate Ricardoni de Ticionibus. fol. 132
„ Domini. Pro pactis Dominici, & fratrum de Roſaſcho. fol. 133

In rubrica quarti protocolli incepti de Anno MCCCLVIII. ſunt inſerta Inſtrumenta infraſcripta.

„ Georgii Petrini, & Antonii de Aſinariis pro facto Noni. fol. 3
„ Domini. Pro pactis Playæ. fol. 10
„ Domini. Pro Caſtro Playæ. fol. 10
„ Domini. Pro pace facta cum Dominis Mediolani. fol. 33
„ Domini. Pro ratificatione dictæ pacis. fol. 47
„ Domini. Pro D. Joanne de Stampes. fol. 62

In rubrica quinti protocolli incepti de Anno MCCCLXI. ſunt Inſtrumenta infraſcripta.

„ Domini. Pro fidelitate hominum Solerii. fol. 17
„ Domini. Procura pro pace, quam fecit cum D. Galeaz. fol. 62
„ Domini. Compromiſſum factum pro pace, quam fecit cum Domino Galeaz. fol. 63
„ Domini. Sententia dictæ pacis. fol. 64
„ Domini. Pro ratificatione dictæ pacis per Procuratores ſuos. fol. 68
„ Domini. Pro ratificatione ipſius pacis per ipſummet. fol. 70
„ Bellardi Rotarii, & nepotis pro confirmatione Montatæ Fangi. fol. 77
„ Domini. Pro fidelitate Petrini Gutuarii pro Rivofranchore. fol. 82
„ Domini. Pro fidelitate Ubertacii Gutuari pro Rivofranchore. fol. 83

„ Bo-

Digitized by Google

„ Bonifacii de Robella inveſtitura. fol. 84 A
„ Domini. Pro confirmatione Novelli, & Monderii in Jacobum de Carretto. fol. 86
„ Jacobi, & Thetæ de Carretto inveſtitura Montisfortis. fol. 88
„ Luyſii Provanæ pro inveſtitura partis ſuæ Leynici. fol. 92
„ Domini. Pro conventionibus factis pro cambio Viqueriæ. fol. 94
„ Dominorum Bonifacii, Abbelloni, Gujeti, Joannis, & Uberti de Cocconato pro ſuis inveſtituris. fol. 109
„ Illuſtris D. Ottonis Brunſvicenſis pro quadam ſua donatione. fol. 117 B
„ Domini, & Dominorum della Boxia pro infeudatione Caſtri della Boxia. fol. 123
„ Federici de Ceva inveſtitura quartæ partis Palodii. fol. 133
„ Antonii de Paſſerano pro ſua inveſtitura. fol. 147
„ Domini. Pro publicatione ſui privilegii præcipuè pro illis de Cocconato. fol. 158

In ſexto protocollo incepto de Anno MCCCLXIX. ſunt rubricatæ infraſcriptæ inveſtituræ.

„ Domini. Pro Caſtellania Capuzoni Gutuarii pro Caſtro Maxii. fol. 26 C
„ Domini. Pro factis Valentiæ, & confirmatione Communis Valentiæ. fol. 31
„ Dominorum de Aglano pro ſolutione, & confirmatione Aglani. fol. 43
„ Amedei Rotarii pro promiſſione Caſtri Rovigliaſchi. fol. 44
„ Jacobi, & Joannoni de Scarampis pro confirmatione Caſtri Montisberſarii. fol. 49
„ Amedei Rotarii pro confirmatione Caſtri Rovigliaſchi. fol. 50
„ Caſtellelli, Fabæ, & fratrum de Trotis de Gambalerio inveſtitura. fol. 88 D
„ Dominorum de Bondonis de Ronſicho pro infeudatione & fidelitate. fol. 59
„ Communis Terriculæ pro Caviglono militiæ ſuæ. fol. 92
„ Domini Joannis baſtardi inveſtitura Paſtoranæ. fol. 108
„ Baylia data pro infeudando Paſtoranam. fol. 152
„ Bonifacii Rotari proteſta occaſione Montatæ Fangi. fol. 153
„ Illorum de Blanchis de Novis pro inveſtitura Paſtoranæ. fol. 155
„ Ratificatio teſtamẽti Illuſtris quondam D. Joannis facta per Illuſtrem D. Secundottonem Marchionem. fol. 166 E
„ Illuſtris Joannis, Theodori, & Gulielmi cura & tutela ipſorum, & pro ratificatione teſtamenti patris eorum, & pro aſſignationibus & diviſionibus eorum. fol. 171
„ Communis Liburni recognitio facta Spectabili Theodoro de Monteferrato. fol. 179
„ D. Thomayni Scarampi pro ſua inveſtitura Viginti. fol. 184

In rubrica ſeptimi protocolli incepti de Anno MCCCLVIII. ſunt annotata inſtrumenta infraſcripta.

„ Franciſci de Aſinariis pro inveſtitura Noni. fol. 6
„ Domini, fidelitas Communis Montiſvici. fol. 7
„ Domini, fidelitas Communis Albæ. fol. 8
„ Domini, fidelitas Communitatum Piperagni, Bonixii, Margaritæ, & Bennarum. fol. 13
„ Domini, Jo. Baſtardi inveſtitura, & obligatio Malamortis. fol. 36
„ D. Marchionis Saluciarum inveſtitura. fol. 42
„ Petrini Scarampi de Curtiſmilio inveſtitura. fol. 47
„ Franciſci Aſinarii inveſtitura Noni. fol. 52
„ Joannoni della Boxia inveſtitura. fol. 55
„ Communis Albæ confirmatio pactorum. fol. 56
„ Communitatum Piperagni, & Bonixii confirmatio pactorum. fol. 65
„ Aymoneti Rotarii pro emptione, & inveſtitura Guarenæ. fol. 77
„ D. Abbatis Grazani inveſtitura. fol. 86
„ Fidelitates factæ D. Marchioni per multos Ambaſciatores Terrarum donearum, & pro pactis ſuis. fol. 107

In rubrica octavi protocolli incepti de Anno MCCCLXXXII. ſunt inſerta infraſcripta Inſtrumenta.

„ Communis Montiſvici pro pactis ſuis. fol. 16
„ Communitatum Piperagni, Bonixii, & aliarum inveſtituræ. fol. 22
„ Illuſtris D. Marchionis Saluciarum. fol. 25
„ Antonii Scarampi de Curtiſmilio inveſtitura Curtiſmilii, & aliorum feudorum. fol. 49

In rubrica noni protocolli incepti de Anno MCCCLXXXV. ſunt annotata Inſtrumenta infraſcripta.

„ Luyſii Scarampi de Curtiſmilio inveſtitura. fol. 38
„ Dominorum S. Georgii de Canapicio, & Conſilii dicti loci inveſtitura, & fidelitas. fol. 53
„ Ratificatio, & fidelitas D. Abbelloni de Cocconato. fol. 57

In rubrica decimi protocolli incepti de Anno MCCCXCI. & finiti in MCCCC. ſunt Inſtrumenta infraſcripta, &c.

„ Donatio facta Domino de locis Montiſclari, & Malvicini. fol. 34
„ Inveſtituta Franciſci de Carretto de dictis locis. fol.)
„ Donatio facta Domino de locis Triſolii, & Prædaſchi. fol.) (ubſcr.
„ Antonii Malaſpinæ inveſtitura de locis Treſobii, & Prædaſchi. fol.)
„ Domini, donatio facta per Joſredum Falletum de loco Burgi Amati. fol. 54

„ In-

Digitized by Google

„ Inveſtitura Jofredi Falletti de loco
„ Burgi Amati. fol. 54
„ Domini, donatio facta per Jofre-
„ dum Fallettum. fol. 58
„ Inveſtitura dicto Jofredo facta oc-
„ caſione dictæ donationis. fol.
„ Filiorum quondam Abbelloni de
„ Cocconato inveſtitura. fol. 61
„ Communis, & hominum Bonvi-
„ cini pro franchitiis ſuis. fol. 63
„ Donatio facta per Raynerium Tur-
„ chum de Tuncho Domino. fol. 105
„ Donatio facta D. Marchioni per
„ Marcum de Auria de media-
„ tate Moreneſii. fol. 107
„ D. Marci prædicti inveſtitura di-
„ ctæ medietatis. fol. 108
„ Gulielmi, & fratrum filii quon-
„ dam Guideti de Cocconato in-
„ veſtitura. fol. 136

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo primo, alli ſette del meſe di Marzo, vedendo il Marcheſe Teodoro, che già il tempo del compromeſſo e della tregua era ſpirato, e che il Conte di Savoja non ſolamente non pronunciava ſecondo la facoltà a lui data, e le promiſſioni, che egli per lettere ſue aveva fatto, ma ancora non oſſervava le prime promeſſe ad eſſo Teodoro fatte, in fargli reſtituire dal Principe d'Acaja le Terre, Luoghi, Caſtelli, e Fortezze, che gli erano ſtate preſe per lo detto Principe e genti ſue nel principio della guerra dell'Anno MCCCXCVI. e particolarmente la Città di Montevico, e i luoghi di Bannifio, Piperagno, e Margarita con le fortezze e pertinenze loro: Mandò Enrico d'Acqui, e Nicolao Lendeſco d'Acquapendente ſuoi Procuratori a Camberiaco dal Conte di Savoja predetto, i quali alli 25. del medeſimo meſe, alla preſenza del Veſcovo di Muriana, e quello di Loſana, Guglielmo di Chialant Abate di S Michele della Scluſa, Franceſco di Montone Maeſtro di caſa di eſſo Conte, Franceſco di Cocaſtello di Montilio, Giovanni Provana di Chivaſſo, & alcuni altri, gli richieſero l'oſſervanza de' capitoli, lettere, e promiſſioni fatte per lui. Pure il Conte con alcune aſſai leggiere e poco onorevoli eſcuſazioni tergiverſando e fuggendo non volle oſſervare la fede data ad eſſo Marcheſe. Sopra di che per l'una e l'altra parte furono fatte alcune proteſte, alla preſenza de i prenominati teſtimonj, & rogati Inſtrumenti da Bartolomeo Generis Segretario del Conte, e dal predetto Verulfo de Verulphis Segretario del Marcheſe. Et in queſto modo le promeſſe del Conte di Savoja furono mandate in fumo, & il compromeſſo con la tregua ſpirarono; e fu biſogno, che la guerra procedeſſe tra loro. Nel progreſſo della quale avvenne, che il Marcheſe Teodoro, & il predetto Principe d'Acaja ritrovandoſi al parlamento inſieme ſopra le fini di Santo Raffaele, appreſſo la Torre di Cimena, fecero una tregua, con molti capitoli, la quale aveſſe a durar tre anni e mezzo; con un capitolo tra gli altri, che ad ognuno di loro foſſe lecito di poterſi fortificare ne i luoghi, che l'uno e l'altro teneva al tempo della guerra predetta. Eccetto che il Principe d'Acaja non poteſſe oltre la baſtita ſua nuova, fare fortificazione alcuna contro la fortezza di Vico, la quale ſi teneva per lo Marcheſe; nè alcun Caſtello, Cittadella, ovvero Rocchetta dentro la Città di Montevico; non intendendo, che la reſtrizione della Città, quando ſi aveſſe a fortificare durante la tregua, ſi doveſſe nominare Cittadella. E che il Marcheſe, oltre il fortalicio di Vico, non poteſſe avere ſe non il terreno, il quale gli fu terminato nella tregua fatta a Pavia per Gio. Galeazzo Duca di Milano; e che il territorio, il quale era tra il Caſtello di Vico, e la baſtita vecchia, & era ſtato diſtrutto per lo Marcheſe, incluſa eſſa baſtita vecchia, non ſi poteſſe per alcuni di loro fortificare, nè coltivare, non pregiudicandoſi però alle ragioni d'alcuna di eſſe parti. I Conſervatori di eſſa tregua furono Manfredo di Montilio per parte del Marcheſe, e Gio. Filippo del Solero per parte del Principe.

L'Anno Milleſimo quadrigenteſimo ſecondo, alli quindeci del meſe di Gennajo, Giovanna figliuola di Roberto Duca di Bar, e moglie del predetto Marcheſe Teodoro fece fine al viver ſuo. E nel Luglio ſeguente Gio. Galeazzo Viſconte Duca di Milano paſsò ancora egli all'altro ſecolo.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo terzo, Teodoro ſi rimaritò in Margarita figliuola di Lodovico Principe d'Acaja, con la quale non ebbe alcun figliuolo. La dote a lei coſtituita fu di trenta mila Genovini d'oro.

L'Anno medèſimo, alli ventinove del meſe di Marzo, il Marcheſe Thodoro a ſuo nome, e come erede del *quondam* Guglielmo ſuo fratello, per ſe, ſuoi eredi e ſucceſſori, Vaſſalli, ſudditi, aderenti, e ſeguaci, & Lodovico di Savoja Principe d'Acaja a ſuo nome, & come erede d'Amedeo di Savoja ſuo fratello *quondam* Principe d'Acaja per ſe, eredi, e ſucceſſori, Vaſſalli, aderenti, e ſeguaci ſuoi, per induzione di Giovanni de Fontanis Conſigliero e Cambellano del Re di Franza, e Governatore d'Aſti, e di Giovanni di Caſtel Morando Luogotenente di Giovanni Lemeyngre detto Buciquaut, Mareſcalco di Franza, Luogotenente del Re, e Governatore di Genova, prorogarono la tregua fatta dell'Anno MCCCCI. alli ventiotto di Novembre per dieci anni, i quali aveſſero a cominciare il giorno della preſente prorogazione; e convennero inſieme, che la Città di Montevico ſi doveſſe mettere in mani di due uomini da bene, de i quali ſe ne aveſſe ad eleggere uno per cadauna di eſſe parti, che aveſſero a governarla ſenza pregiudicio alcuno di eſſe parti, in nome di tutti e due loro Principi per indiviſo; e non più per l'uno, come per l'altro, durante il tempo di eſſa tregua: inſieme co i luoghi ſottopoſti ad eſſa Città, i quali ſono Villanova, Roccaforte, Freaboza, Montalto, Roborengo, Monaſtero, Vaſco, Muline, Baſtitavico, & Moreſo, con patto che le fortezze di Montalto, e Roborengo ſi aveſſero a guardare per le perſone, che ſi eleggeriano per lo Principe, a nome però di tutti e due eſſi Signori; e ſimilmente i luoghi di Boniſio, Piperagno, Bannete, Margarita, Bruſaporcello, e la Baſtita, i quali al tempo della tregua predetta ſi tenevano per eſſo Principe. E che ne i luoghi di Sant'Albano, la Trinità, Sivio, la Baſtita, Careſono, Caſtelvico, Pormoncello, Vergnano, e Sambuico, le quali Terre al tempo predetto ſi tenevano per lo Marcheſe, il Principe non poteſſe eleggere, nè deputare Officiale alcuno: Anzi ſi aveſſero a deputare per lo predetto Marcheſe,

con

con promiſſione giurata di tenerli a nome di tutti e due eſſi Signori per indiviſo, mentre che duraſſe la ſopraſcritta tregua. Convennero ancora, che gli Officiali, i quali fariano deputati al governo di Montevico, doveſſero giurare, che quando nel tempo della tregua predetta non ſi faceſſero tra eſſi Principi altre convenzioni, rimetteriano eſſa Città al predetto Principe d'Acaja, quindici giorni avanti il fine de i detti anni dieci. E quanto agli altri luoghi, ogni una di eſſe parti reſtaſſe nel ſuo primo ſtato; con molti altri capitoli, concernenti il reggimento di eſſa Città di Montevico, diffuſamente compreſi nella predetta tregua, la quale fu concluſa nella Città d'Aſti, alla preſenza di Enrietto Veſcovo d'Acqui, Aimone di Romagnano Prepoſito di Monteceniſio, Giovanni di Montebello, Raimondo de i Marcheſi di Buſca, Matteo della Rocchetta de i Marcheſi d'Inciſa, e molti altri. All'ultimo poi del predetto meſe i prefati Marcheſe, e Principe, nella Città predetta d'Aſti, ordinarono che Paolo di Caſtiglione Capitano, e Giorgio Borgheſe Vicario di Montevico foſſero Confervatori di eſſa tregua, & aveſſero quella bailia, che avevano Manfredo di Montilio, e Gio. Filippo del Solero. Et il preſcritto Paolo giurò l'ufficio nelle mani di tutti e due loro Signori; & il Marcheſe lo deputò, e gli diede autorità di ricevere il ſacramento da Georgio Borgheſe prenominato, di oſſervare le convenzioni fatte tra eſſe parti; i quali giùrarono ancora la liga per dieci anni, come durava la tregua; e di queſto ne furono rogati Inſtromenti da Serafino di Santa Maria Segretario, e Notajo del Marcheſe, e da Pietro Probi Notajo del predetto Principe.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo quarto, l'Indizione duodecima, alli dieci del meſe di Marzo, eſſendo per avanti fatta perpetua confederazione e liga tra Madama Catterina Ducheſſa di Milano, e Conteſſa di Pavia, e di Angera, e Gio. Maria Duca di Milano, Signore di Piſa, e Sena, & Filippo Maria di Pavia, figliuoli della predetta Catterina, & del *quondam* Gio. Galeazzo Viſconte per l'una parte, e Teodoro Marcheſe di Monferrato a ſuo nome, e di Gio. Giacomo ſuo figliuolo per l'altra; nella quale liga era tra loro ſtato convenuto, che la Terra, & i ſuoi Caſtelli di Caſale ſi doveſſero reſtituire e rimettere ad eſſo Teodoro: Volendo eſſa Ducheſſa, e i figliuoli ſuoi oſſervare eſſe convenzioni, deputarono Giacomo Caccia di Novara loro Procuratore e Mandatario con patenti lettere di commiſſione. Il quale fece a i Procuratori del Marcheſe la remiſſione predetta: del che ne fu rogato Inſtrumento da Verolfo de Verulphis Notajo di Verolengo.

L'Anno medeſimo, alli ſette del meſe di Giugno, Teodoro Marcheſe di Monferrato, & Amedeo Conte di Savoja, & Lodovico di Savoja Principe d'Acaja, nel Caſtello di Chivaſſo confermarono tutte le lighe fatte per lo paſſato tra loro, e convennero inſieme di tenere al comune ſtipendio loro mille e ducento uomini d'arme, de i quali il Marcheſe ne aveſſe a pagare trecento e cinquanta, & eſſi Conte e Principe il reſto. Dopo queſto Filippo Maria Duca di Milano aſpirando al dominio della Città di Vercelli, che ſi poſſedeva per lo Marcheſe, trattò di far parentela col predetto Amedeo, e convennero inſieme di preſtarſi ajuto e favore l'uno all'altro, e procurare, che i predetti trattato e prattica aveſſero buon'effetto. Concluſero ancora, che acquiſtando alcuno di loro qualche Luogo, Terra, e Caſtello fra tre anni ſeguenti, ſi aveſſero a dividere egualmente fra loro tre Principi: cioè, che il Marcheſe ne aveſſe la terza parte, e l'altre due foſſero di eſſi Conte e Principe, con riſervazione, che il Marcheſe non intendeva di fare coſa alcuna contra la liga perpetua, contratta per lui alli ſedici del meſe di Gennajo, con la Ducheſſa di Milano, e figliuoli, della quale ne era ſtato rogato Inſtromento da Teodoro di Salio Cancelliere della predetta Ducheſſa. E di queſto ne fu rogato Inſtrumento dal predetto Verolfo de Verulphis, alla preſenza di Amedeo di Chialant, Ribaldone Beccuto Dottore, Giacomo Suſtione, Giberto di Chialant, e molti altri.

In queſti tempi il predetto Marcheſe acquiſtò molte Terre nel Vercelleſe, cioè Conflentia, Olfengo, Caſalino, Grenocio, Ponzano, Camevengo, Caſale Guallono, e Villata, Caſtelnovetto, Coſtanzana, Gattinara, Salizola, Lignana, Sant'Angelo, Silavengo, Lomello, Burolio, Roppolo, Alice, e Ronſico, Azelio, Sandigliano, e la Città di Vercelli.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo quinto, l'Indizione terzadecima, alli ventiſei del meſe di Gennajo, nel caſtello di Ponteſtura, il Marcheſe Teodoro ſposò Sofia ſua figliuola a Filippo Maria Conte di Pavia, con l'intervento di Caſtellino, e Manfredo di Beccaria, e di Pietro di Corte Dottore, Procuratori, e mandatarj di eſſo Filippo, i quali promiſero di mandare al predetto Marcheſe la diſpenſazione del Pontefice ſopra la conſanguinità & impedimento del matrimonio fra tre meſi alle ſpeſe del predetto Conte.

La limitazione della dote fu rimeſſa in arbitrio di Facino Cane, dominante in Aleſſandria, e Capitan Generale del predetto Conte Filippo, e di Giorgio del Carretto de i Marcheſi di Savona, i quali poi la taſſarono a trenta mila franchi. Il qual matrimonio non ebbe effetto, perochè eſſendo i Procuratori di Filippo Maria mancati di mandare la diſpenſazione promeſſa, il Marcheſe maritò la figliuola Sofia in Giovanni Paleologo Imperatore di Coſtantinopoli. Ma dappoichè fu tradotta, non potendo tollerare i coſtumi de' Greci, con oneſta & onorevole comitiva ritornò al paeſe, dove finì il reſiduo della vita ſua.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſettimo, l'Indizione decimaquinta, alli ventiquattro del meſe di Marzo, pretendendo Amedeo Conte di Savoja di avere alcune ragioni ſopra la Città di Vercelli, e l'altre Terre acquiſtate per lo Marcheſe Teodoro nel diſtretto di Vercelli, menzionate di ſopra, maſſimamente per vigore di certi patti fatti tra di loro, convennero inſieme di permutare alcune Terre e Luoghi compreſi ne i ſeguenti Inſtrumenti rogati dal predetto Verolfo.

„ IN nomine Domini amen. Anno à Nati-
„ vitate ejuſdem Domini Milleſimo qua-
„ dringenteſimo ſeptimo, Indictione quintade-
„ cima, die vigeſima quarta menſis Martii.
„ Per hoc præſens publicum Inſtrumentum
„ cunctis fiat manifeſtum, quod cum certæ
„ differentiæ & querelæ exſtiterint inter Illu-
„ ſtres Principes D. Theodorum Marchionem

„ Mon-

„ Montis-ferrati parte una, & Amedeum Sa-
„ baudiæ Comitem parte altera, ſuper eo vi-
„ delicet, quia prædictus Illuſtris D. Comes
„ prætendebat & allegabat certa jura, & que-
„ relas ſe habere in Civitate, Territorio, &
„ diſtrictu Civitatis Vercellarum, & maximè
„ vigore certorum pactorum & conventionum
„ nuper factorum & initorum inter prædictum
„ D. Marchionem, ac Illuſtrem D. Ludovicum
„ de Sabaudia Principem Achayæ, nomine
„ prædicti D. Comitis ultra certa loca, Vil-
„ las, & Caſtra, quæ nunc habet, tenet, &
„ poſſidet idem D. Comes, & quam Civitatem,
„ & certa loca, & diſtrictus ipſius, idem D.
„ Marchio tenet & poſſidet de præſenti, & de
„ quibus juribus idem D. Comes per dictum
„ Illuſtrem D. Marchionem petebat ſibi ſatiſ
„ fieri, dicto D. Marchione dicente ſe ad hoc
„ non teneri, & dictas conventiones, & facta
„ fore nullas ſive nulla : Hinc eſt, quod in
„ præſentia noſtrorum Notariorum ſubſcripto-
„ rum perſonaliter conſtituti Reverendus in
„ Chriſto Pater D. Gulielmus de Chalant Epi-
„ ſcopus Lauſanenſis, ſpectabiliſque Miles D.
„ Gerardus Dominus Terniacii, egregiique
„ Viri D. Jacobus Suſtionus, & Henricus de
„ Columberio Conſiliarii & Procuratores præ-
„ dicti Illuſtris D. Comitis, prout de eorum
„ poteſtate & procura conſtat quodam publi-
„ co Inſtrumento facto & recepto per Ghio-
„ tum Columbi, una cum Perroneto Cultri
„ Notarios & Secretarios dicti D. Comitis,
„ anno, & Indictione, quibus ſupra, & die
„ decimatertia menſis Januarii ex una parte ;
„ & Illuſtris D. Ugo de Saluciis, ſpectabileſ-
„ que & egregii D. Georgius de Carretto Mar-
„ chio Saonæ, & D. Ubertus Natta Legum
„ Doctor, & Manfredus de Cochaſtello de
„ Montilio, Procuratores prædicti Illuſtris D.
„ Marchionis, ut de eorum poteſtate & pro-
„ cura conſtat quodam publico Inſtrumento
„ facto & recepto per Simonem Cicolellum
„ de Virolengo Notarium, dictis anno & In-
„ dictione, die duodecima menſis Martii, par-
„ te altera. Qui quidem DD. Procuratores
„ dictis nominibus cupientes dictas differentias
„ & querelas, pro bono dictorum Dominorum,
„ via amicabili terminari; Voluntatem & man-
„ datum dictorum eorum Dominorum in hac
„ parte inſequentes, ad bonam tranſactionem
„ & concordiam de & ſuper præmiſſis unani-
„ mes & concordes, prout infra, devenerunt,
„ videlicet quod prædictus Illuſtris D. Marchio
„ in recompenſationem dictorum aſſertorum
„ Jurium & querelarum, & pro bono ſtatu
„ pacifico dictorum Dominorum, & patriæ,
„ tradat, traderetque & expedire debeat dicto
„ D. Comiti, ſeu ejus certo Commiſſario ad
„ hoc deputando, loca Saluzolæ, Cabaglacæ,
„ & Montis grandi, cum mero & mixto im-
„ perio, juriſdictione omnimoda, juribuſque,
„ pertinentiis, & appendentiis quibuſcumque
„ dictorum locorum, quos dictus D. Marchio
„ habet, vel tenet ſub modis, conventionibus,
„ & pactis, ſub quibus in fortia vel poteſtate
„ dicti D. Marchionis poſita ſunt. Salvis ta-
„ men ſemper, & reſervatis infraſcriptis, vi-
„ delicet quod in dicto loco Saluzolæ ponan-
„ tur Rectores & Caſtellani egregii Viri Pe-
„ rinus, & Guidetus de S. Georgio fratres,
„ qui vocentur Caſtellani & Rectores dicti D.
„ Marchionis, qui Caſtellani ipſum locum Sa-
„ luzolæ cum juribus & pertinentiis ſuis præ-
„ dictis teneant, regant, & gubernent, vice
„ & nomine, & ad opus dicti D. Comitis, re
„ & effectu, ac omni jure, ſub voce tamen &
„ apparentia dicti D. Marchionis, hinc ad octo
„ annos proximè futuros, ſub ſalario compe-
„ tenti eiſdem Rectoribus & Caſtellanis conſti-
„ tuendo, dandoque & ſolvendo per ipſum D.
„ Marchionem. Et caſu, quo dictus D. Mar-
„ chio tradat & reſtituat liberè & abſolutè
„ abſque fraude & fictione dictam Civitatem
„ Vercellarum, cum locis in ejus manibus po-
„ ſitis & recommendatis, & quæ tenet, vel
„ tunc tenebit, Illuſtri D. Comiti Papiæ, ſeu
„ habenti cauſam ab eo, abſque ſpe, ipſam
„ Civitatem & loca recuperandi, ſeu rehaben-
„ di, quod eo caſu prænominati Caſtellani &
„ Rectores dicti loci Saluzolæ reddere & re-
„ ſtituere debeant liberè abſque impedimento
„ quocumque dicto D. Marchioni, aut habenti
„ cauſam ab eo, ſine dilatione quacumque.
„ Et dictus D. Comes etiam eo caſu reſtituere
„ debeat dicto D. Marchioni, vel habenti cau-
„ ſam ab eo, dicta loca Montis grandi, &
„ Cabaglacæ abſque impedimento & contra-
„ dictione quibuſcumque & ſine dilatione
„ quacumque. Et eo caſu idem D. Comes ſibi
„ retinere poſſit & valeat pro expenſis per eum
„ ſubſtentis, dictiſque juribus & querelis, me-
„ dietatem dotis Illuſtris Joannæ de Sabaudia
„ ſororis ſuæ, uxoris futuræ Illuſtris Jo. Jaco-
„ bi filii dicti D. Marchionis, cujus medietatis
„ dotis ſolutio retardetur uſque ad dictum
„ tempus. Et caſu, quo dicta Civitas Vercel-
„ larum aliquibus titulis, occaſionibus, vel
„ cauſis, etiam dictâ reſtitutione dicto D. Co-
„ miti Papiæ, vel ſuis, ut ſupra, factâ, & di-
„ ctis locis, ut ſupra, reſtitutis, ad dictum D.
„ Marchionem, vel ſuos ſucceſſores reverte-
„ retur, ipſamque teneret & poſſideret, idem
„ D. Marchio, & ejus ſucceſſores teneantur
„ & debeant ipſa loca Saluzolæ, Cabaglacæ,
„ & Montis-grandi cum eorum juribus & per-
„ tinentiis quibuſcumque tradere & expedire
„ liberè abſque exceptione & contradictione
„ quibuſcumque dicto D. Comiti, & ſuis.
„ Quo caſu idem D. Comes, & ſui teneantur
„ ad ſolutionem integralem dictæ medietatis
„ dotis ex dicta cauſa retentæ. Et caſu, quo
„ prædictus D. Marchio dictam Civitatem Ver-
„ cellarum cum dictis locis ſibi recommenda-
„ tis, & quæ ut ſupra tenet, & tenebit, non
„ reſtitueret, traderet, & expediret dicto D.
„ Comiti Papiæ infra dictos annos octo pro-
„ xime futuros. Vel caſu, quo dictus D. Mar-
„ chio etiam ante dictos octo annos eſſet, ſeu
„ remaneret Dominus dictæ Civitatis, & di-
„ ctorum locorum ſibi recommendatorum,
„ quod ipſis caſibus eidem, ſeu alteri ipſorum
„ advenientibus, dicta loca Saluzolæ, Caba-
„ glacæ, & Montis-grandi, ſint, & remaneant
„ liberè, expeditè, & abſolutè dicto D. Co-
„ miti, & ſuis ſucceſſoribus. Et ipſe Dominus
„ teneatur, & debeat reſtituere, reddere di-
„ cto D. Marchioni medietatem ſalarii dicto-
„ rum Rectorum, ſeu Caſtellanorum Saluzolæ
„ pro tempore, quo ipſum locum Saluzolæ
„ tenuerint & rexerint. Et inde ipſi Caſtella-
„ ni, ſeu Rectores Saluzolæ, ipſum locum Sa-
„ luzolæ cum juribus ſuis & pertinentiis tra-
„ dere & expedire debeant liberè dicto D. Co-
„ miti, & ſuis, & ſeu ejus certo Commiſſario
„ ad hoc deputando, omni contradictione &
„ exceptione remotis. Et dictus D. Comes
„ eo caſu ſolvere debeat, & teneatur dicto D.
„ Marchioni medietatem dictæ dotis ex dicta
„ cauſa

„ causa retentæ, ut supra, & non solutæ, cum
„ similibus Terris in Instrumento contractus
„ matrimonii dictorum Illustrium Jo. Jacobi,
„ & Joannæ de Sabaudia descriptis, quæ loca
„ tradantur & expediantur, videlicet loca Ca-
„ baglacæ, & Montis-grandi dicto D. Comiti
„ in manibus Commissarii sui super hoc depu-
„ tandi. Et dictus locus Saluzolæ in manibus
„ dictorum Castellanorum, seu Rectorum, die
„ qua Illustris Joanna soror dicti D. Comitis
„ sponsa Illustris Jo. Jacobi tradetur Illustri
„ D. Marchioni, seu ejus gentibus in loco Ri-
„ polarum, seu alia die, de qua dicti Domi-
„ ni fuerint concordes. Et casu, quo unus
„ dictorum Castellanorum, seu Rectorum
„ dicto tempore durante decederet, quod
„ alius, qui supererit, sit in solidum, & pro
„ toto Castellanus & Rector dicti loci Salu-
„ zolæ. Et si ambo Castellani, seu Rectores
„ infra dictum tempus decederent, dicti D.D.
„ Comes, & Marchio eligere debeant de
„ communi consensu, loco aliorum, unum,
„ vel duos Castellanos, seu Rectores dicti
„ loci Saluzolæ, qui ipsum locum teneant,
„ & gubernent, & regant modo & forma
„ supra & infrascriptis; qui Castellani, seu
„ Rectores debeant & teneantur promittere,
„ & jurare in manibus dictorum Domino-
„ rum, & utriusque ipsorum per eorum jura-
„ menta ad Sancta Dei Evangelia præstan-
„ da, & per fidem eorum corporum, ita
„ quod fides non deroget juramento, nec è
„ contra, prædicta omnia & singula, & prout
„ ad quemlibet spectat & pertinet, tenere,
„ & inviolabiliter observare, omni excusatio-
„ ne cessante. Non obstantibus fidelitatibus,
„ quibus dictis Dominis, seu eorum alteri
„ astringuntur. Quibus præmissis mediantibus,
„ dicti DD. Procuratores prædicti D. Comi-
„ tis, Procuratoriis nominibus prædictis, fe-
„ cerunt & faciunt dicto D. Marchioni quit-
„ tationem, transactionem, & pactum de ul-
„ terius non petendo, & prout melius & va-
„ lidius fieri potest, de omni jure, & actio-
„ ne, si quod, seu quæ ipsi D. Comiti spectat
„ seu pertinet, & spectare seu pertinere po-
„ test, quomodocumque & qualitercumque
„ occasione, seu causa aliquorum contento-
„ rum in memoratis contractibus, & quoli-
„ bet eorum, dependentibusque & emergen-
„ tibus ex eis, quovis modo, & etiam dictæ
„ Civitatis Vercellarum, & locorum Territo-
„ rii, & districtus ejusdem, contra dictum
„ D. Marchionem, & heredes suos, & super
„ bonis & juribus suis, seu per ipsum tentis,
„ seu possessis, occasionibus præmissorum.
„ Salvis dicto D. Comiti locis, quæ tenet, &
„ per ipsum, seu suis nomine possessis in di-
„ cto Territorio, seu Episcopatu Vercellensi.
„ Et fuit actum, & in pactum expresse de-
„ ductum inter dictos Procuratores dictis no-
„ minibus, quod durante termino dictorum
„ octo annorum, dictâ Civitate Vercellarum
„ cum locis recommendatis, ut supra, in ma-
„ nibus dicti D. Marchionis, prout modò sunt,
„ remanentibus, homines supradictorum loco-
„ rum Saluzolæ, & Cabaglacæ, & Montis-
„ grandi, non debeant, nec possint compelli
„ ad faciendum ipsi D. Comiti, seu alteri pro
„ eo aliquid, quod sit contra conventiones,
„ sub quibus sunt positi in gubernatione dicti
„ D. Marchionis; & etiam ipsis hominibus
„ observare debeat dictus D. Comes franchi-
„ sias, & libertates eis per dictum D. Mar-

A

B

C

D

E

„ chionem concessas & promissas: quæ omnia
„ & singula dicti DD. Procuratores procura-
„ toriis nominibus dictorum Dominorum ju-
„ raverunt, & promiserunt nobis Notariis in-
„ frascriptis, more publicarum personarum
„ recipientibus, & solemniter stipulantibus,
„ vice & nomine, & ad opus dictarum par-
„ tium, omniumque aliorum & singulorum,
„ quorum interest, intererit, seu interesse po-
„ terit, quomodolibet in futurum per jura-
„ menta sua ad Sancta Dei Evangelia corpo-
„ raliter præstita, & sub ipsorum Domino-
„ rum expressa obligatione & hypotheca bo-
„ norum mobilium & immobilium, præsen-
„ tium & futurorum, juriumque, & actionum
„ quorumcunque tenere, attendere, comple-
„ re, & inviolabiliter observare, observari-
„ que, teneri, attendi, & compleri facere,
„ cum effectu, prout supra, & in nullo con-
„ trafacere vel venire, nullique contrafacere
„ vel venire volenti in aliquo consentire;
„ reddere & restituere in integrum una pars
„ alteri omnes sumptus, missiones, & expen-
„ sas, quas una pars contra aliam faciet &
„ substinebit quovis modo, pro assecutione
„ juris sui in præmissis, & ipsorum observa-
„ tione, facereque, & procurare cum effectu,
„ quod dicti Domini, & eorum quilibet, prout
„ ad quemlibet ipsorum tangit, prædicta om-
„ nia & singula ex abundanti ratificabunt &
„ approbabunt infra & pet totum Mensem
„ Aprilis proximè venturi. Submittentes se
„ dicti Domini Procuratores nominibus, qui-
„ bus supra, dictosque DD. Marchionem, &
„ Comitem, & ipsorum quemlibet, prout
„ quemlibet tangit, & eorum bona pro ob-
„ servatione præmissorum, Curiis D.N. Papæ,
„ ejus Cameræ Apostolicæ, Regis Franciæ,
„ parvi sigilli Montispesulani, necnon omni-
„ bus aliis & singulis Curiis Ecclesiasticis &
„ Secularibus, eorumque sigillis, stilis, & vi-
„ ribus, & earum cuilibet per dictas partes,
„ & alteram ipsarum eligendis. Ita quod
„ unâ electâ possit aliam eligere, & ad aliam
„ redire. Ita quod per electionem unius, nul-
„ lum eis generetur præjudicium, quin aliam
„ possint eligere, seu ad aliam redire: & quod
„ in una cœptum fuerit, in alia, & per aliam
„ terminari possit & compleri, ac ad debitæ
„ executionis effectum demandari. Renun-
„ tiantes insuper dicti DD. Procuratores, qui-
„ bus supra nominibus, juri dicenti, subji-
„ cienti se alienæ jurisdictioni ante litem
„ contestatam, se pœnitere posse. Juri, per
„ quod deceptis in contractibus subvenitur;
„ omnique Juri Canonico, & Civili, statu-
„ tis, libertatibus, franchisiis, privilegiis, in-
„ duciis, factis & fiendis, concessis & con-
„ cedendis, impetratis, vel impetrandis, om-
„ nique auxilio, exceptioni, & defensioni,
„ per quæ contra prædicta, seu aliqua ex ip-
„ sis quomodolibet possent facere, vel venire,
„ seu in aliquo se tueri, & maximè Juri di-
„ centi, generalem renutiationem non vale-
„ re, nisi præcesserit specialis. De quibus
„ omnibus & singulis dicti DD. Procuratores
„ nominibus prædictis, præceperunt per nos
„ Notarios subscriptos, fieri duo publica te-
„ noris ejusdem, unum videlicet ad opus cu-
„ juslibet partis, Instrumenta, ad dictamen
„ & consilium Sapientis. Datum, & Actum
„ in Castro Laynici, in sala Saladini Prova-
„ næ ex Condominis dicti loci, præsentibus
„ egregiis Viris Georgio, & Henrighino ex

„ Co-

Digitized by Google

„ Comitibus Valpergiæ, Simonello Cicolello „ de Verolengo, Perronetto Cultri Notariis „ teſtibus vocatis ad prædicta rogatis, &c.

Maritaggio del Sig. Gio. Giacomo.

NEl medeſimo tempo Gio. Giacomo primogenito del Marcheſe Teodoro affidò e ſposò Giovanna figliuola del *quondam* Amedeo Conte di Savoja, e ſorella del Conte Amedeo, figliuolo e ſucceſſore del predetto Amedeo. Alla quale fu coſtituito la dote di fiorini ſeſſanta mila à ragione di groſſi dodici di moneta nuova del predetto Conte per fiorino; che ſi aveſſero a pagare ne i termini compreſi e deſignati nell' Inſtrumento ſopra di ciò rogato da Simonello di Verolengo Notajo del prefato Marcheſe, e da Ghiotto Colombi Notajo del predetto Conte.

Fatta la affidazione predetta, fu celebrato tra di loro, overo tra i loro Procuratori un' Inſtrumento di permutazione di alcune Terre, e Luoghi, rogato dal predetto Verolfo, il quale ſegue, e dice così.

„ IN nomine Domini amen. Anno à Nativitate ejuſdem Milleſimo quadringenteſimo ſeptimo, Indictione decimaquinta, die vigeſima quarta menſis Martii. Per hoc publicum Inſtrumentum cunctis fiat manifeſtum, quod cum propter ſituationem, vicinitatem, diverſaque dominia locorum infraſcriptorum, diverſaſque hominum, & ſubditorum ibidem habitantium voluntates, eorumque querelas melanconicas, & debatta, ſæpe ſuſcitari contingat rumores, diſſenſiones, & odia, ex quibus generantur offenſiones, guerræ, & damna Illuſtrium Dominorum Amedei Comitis Sabaudiæ, & Theodori Marchionis Montisferrati, eorumque Patriæ, & ſubditorum, & ex quibus Nobiles & homines ipſorum locorum multum damnificati & attenuati ſunt; eapropter ad evitandum prædicta, & uti præfati Domini, eorumque ſubditi, & Patria, ac ipſi Nobiles & homines dictorum locorum in pace & tranquillitate valeant vivere & manere, & ad multa ſcandala evitanda, fuit tranſactum & concordatum in præſentia noſtrorum Notariorum, & teſtium infraſcriptorum per Reverendum in Chriſto Patrem D. G. de Chalant Epiſcopum Lauſanenſem, ſpectabilem Militem D. Giraldum Dominum Termacii, egregioſque Viros D. Jacobum Suſtionis, & Henricum de Columberio, Conſiliarios, & Procuratores prædicti D. Comitis Sabaudiæ, ut de eorum poteſtate & procura conſtat quodam publico Inſtrumento ſcripto & recepto per Guiotum Columbi Notarium, una cum Perineto Cultri Notario, dictis anno, & Indictione, quibus ſupra, & die decimaſexta menſis Januarii ex una parte; & Illuſtris D. Ugo de Saluciis, ſpectabileſque & egregii Viri Georgius de Carretto Marchio Saonæ, D. Obertinus Natta Legum Doctor, & Manfredus de Montilio, Procuratores prædicti D. Marchionis, ut de eorum poteſtate & procura conſtat publico Inſtrumento facto & recepto per Simonellum Cicolellum de Verolengo Notarium dictis anno, & Indictione, & die vigeſima ſecunda menſis Martii ex parte altera; Videlicet quod fiant, & fieri debeant inter dictos DD. Marchionem, & Comitem, permutationes & excambia de infraſcriptis locis, videlicet quod prædictus D. Comes ex cauſa permutationis & excambii dabit, tradet, & expediet dicto D. Marchioni loca Axiglani, Larizatæ, Montanarii, Quinti, & Colobiani, cum eorum hominibus, juribus, & pertinentiis quibuſcumque, de & pro locis infraſcriptis. Et dictus D. Marchio in recompenſatione dictorum locorum ex dicta cauſa permutationis, & excambii det, & tradat, & expediat prædicto D. Comiti loca Buroglii, Ropoli, Alicis, Azelii, & Sandigliani cum eorum hominibus, juribus, & pertinentiis quibuſcumque; quarum permutationum executiones fiant, & fieri debeant per dictos Dominos, ſeu eorum Procuratores, quando ipſis Dominis videbitur expedire, infra tamen biennium proximum poſt adventum dictæ Illuſtris Joannæ de Sabaudia ad domum dicti D. Marchionis. Quæ omnia & ſingula dicti DD. Procuratores, procuratoriis nominibus dictorum Dominorum, juraverunt, & promiſerunt nobis Notariis infraſcriptis, more publicarum perſonarum recipientibus & ſtipulantibus ſolemniter, vice & nomine, & ad opus dictarum partium, omniumque aliorum, & ſingulorum, quorum intereſt, &c. prout in alio Inſtrumento proxime ſupraſcripto continetur, & eiſdem anno, Indictione, die, loco, & teſtibus, &c.

L'Anno ſeguente Milleſimo quadringenteſimo ottavo, agli otto del meſe di Decembre, non potendo aſcendere al duario di cinque mila fiorini di moneta di Savoja, aſſignato a Giovanna di Savoja, allora futura ſpoſa di Gio. Giacomo di Monferrato, ſopra i redditi de i luoghi di Trino, Palazolio, e Fontaneto alla predetta ſomma: il Marcheſe Teodoro per lo compimento, le aſſegnò i redditi, cenſi, e gabelle, molini, forni, e poſſeſſioni, boſchi, e qualunque ovvenzione, & il mero e miſto impero del luogo di Caſale, come appare per lo ſeguente Inſtrumento, rogato dal predetto Verolfo.

„ IN nomine Domini amen. Anno à Nativitate ejuſdem Domini MCCCCVIII. Indictione prima, die octavo menſis Decembris. Actum in Caſtro Pontiſturiæ, videlicet in camera paramenti, præſentibus teſtibus vocatis & rogatis Illuſtri D. Ugone de Saluciis, egregiis & nobilibus Viris Righino ex Comitibus Valpergiæ, Manfredo Cocaſtello de Montilio, & Antonio dicto Arcello de Saluciis de Doliano, quorum præſentiâ cum Procuratores Illuſtris Principis, & D. D. Theodori Marchionis Montisferrati contemplatione, & Procuratorio nomine prædicti D. Marchionis, dederint & conſtituerint Illuſtri Joannæ de Sabaudia ſorori Illuſtris Principis, & D. D. Amedei Comitis Sabaudiæ ſponſæ, & futuræ uxori Illuſtris Jo. Jacobi filii Illuſtris Principis, & D. D. Theodori Marchionis Montisferrati, in duarium, & pro ejus duario, ſeu dotalicio, quinque millia florenorum valoris groſſorum duodecim, monetæ currentis in Sabaudia, pro quolibet florено, annui redditus per ipſam Illuſtrem Joannam percipiendorum, in caſu, quo dictum ejus Virum futurum ante ipſam decedere contingeret, pro ipſius Joannæ ſtatu &

„ expenſis ſupportandis ad ipſius Joannæ vi-
„ tam dumtaxat. Ita quod poſt ipſius Joannæ
„ deceſſum, ipſa quinque millia florenorum
„ revertantur ad heredes, & ſucceſſores dicti
„ Joannis Jacobi ejus Viri; quos ſiquidem
„ quinque millia florenos annualium reddi-
„ tuum poſuerunt & aſſignaverunt dicti Pro-
„ curatores habendos & percipiendos anno
„ quolibet per ipſam Joannam, dicto caſu ad-
„ veniente, in & ſuper Caſtris, locis, & red-
„ ditibus infraſcriptis, videlicet Tridino, Mo-
„ rano, Palazolio, Fontaneto, hominibus,
„ redditibus, cenſibus, pedagiis, gabellis,
„ furnis, molendinis, aquis, aquarum decur-
„ ſibus, terris, poſſeſſionibus, nemoribus,
„ obventionibus quibuſcumque, mero & mixto
„ imperio, & omnimoda juriſdictione, cum
„ ſuis aliis juribus & pertinentiis quibuſcum-
„ que uſque ad integram ſolutionem dictorum
„ florenorum quinque millium. Et ſi dicta
„ loca non valerent dictis florenis quinque
„ millibus annui redditus, promiſerunt dicti
„ Procuratores, quod dictus Illuſtris D. Mar-
„ chio illud, quod deficiet, quoties idem D.
„ Marchio parte dicti D. Comitis fuerit re-
„ quiſitus de ipſorum locorum redditu annua-
„ li, alibi in, & ſuper aliis locis idoneis &
„ proximioribus dictorum ſupplebit uſque ad
„ integram quantitatem dictorum florenorum
„ quinque millium annualium, omni jure ſu-
„ perioritatis in omnibus ſupradictis & infra-
„ ſcriptis locis remanente heredibus & ſucceſ-
„ ſoribus dicti Illuſtris Jo. Jacobi. Quæ loca
„ promiſerunt dicti Procuratores guarantire,
„ & defendere dictæ Illuſtri Joannæ, prout
„ de prędictis omnibus & ſingulis latius con-
„ ſtat publico Inſtrumento recepto per Guio-
„ tum Columbi, & Simonellum de Verolen-
„ go Notarios publicos, Anno Domini MCC-
„ CCVII. die vigeſima menſis Martii. Cum-
„ que pro parte dicti Illuſtris D. Comitis
„ ſuſpicatum ſit, & dictum dicto D. Marchio-
„ ni, redditus dictorum locorum Tridini,
„ Morani, Palazolii, & Fontaneti non poſſe
„ aſcendere ad valorem & ſummam dictorum
„ annualium reddituum florenorum quinque
„ millium prædictorum. Ex quo requiſitum
„ fuit, quod ipſe D. Marchio provideat juxta
„ modum prædictum uſque ad ſupplementum
„ prędictum. Hinc eſt, quod Illuſtris D. Mar-
„ chio præfatus, nolens deficere in aliquibus,
„ ut ſupra, ejus parte promiſſis, in quantum
„ redditus prædictorum locorum non ſuffi-
„ ciant ad dictam ſummam, pro tollendo om-
„ nem dubietatem præfati D. Comitis: Addi-
„ dit, poſuit, & aſſignavit uſque ad comple-
„ mentum prædictum redditus, cenſus, ga-
„ bellas, molendina, furna, poſſeſſiones, ne-
„ mora, & obventiones quaſcumque, & me-
„ rum & mixtum imperium loci Caſalis, ſub
„ modis, formis, conditionibus, & promiſ-
„ ſionibus in dicto Inſtrumento contentis, &
„ deſcriptis, & ſupranarratis. Præcipientes de
„ præmiſſis publicum Inſtrumentum per me
„ Notarium infraſcriptum fieri.

Eſſendo Gio. Maria primogenito di Gio. Galeazzo Duca di Milano di età d'anni ventuno, e le coſe di Milano poſte in rovina, già molte Città, e Caſtella, le quali erano ſtate nella fede del Duca Gio. Galeazzo, ſi erano ribellate. E principalmente Giovanni Suardo aveva occupato Bergomo; la famiglia de' Coglioni il Caſtello di Trezzo; Giorgio Benzone Crema; Giovanni di Vignate con la fazione Guelfa Lodi; Gabrino Fondolo Cremona; Ottobono Terzo Parma, e Reggio; e Facino Cane per Teodoro Marcheſe di Monferrato, Aleſſandria, e Vercelli con molte altre Terre. E l'Anno Milleſimo quadringenteſimo nono, Pandolfo Malateſta, al quale il *quondam* Duca Gio. Galeazzo fu contento di dare molte Terre del Bergamaſco, e Breſciana, in proceſſo di pochi giorni ſi fece Signore di Breſcia, ed avendo radunato grandiſſimo eſercito contro il predetto Duca Gio. Maria, ſi partì dal Breſciano, e venne in Bergamaſco, e poi per la Valle di S. Martino paſsò il fiume d'Adda a Brivio, per entrare tra i monti di Brianza, e Marteſana; ed avendo paſſato il fiume con l'eſercito, ſi riduſſe ne i predetti monti. In queſti tempi Facino Cane, il quale ſi era ridotto in confederazione, ed amicizia del Duca, e nuovamente era coſtituito Conte di Blandrate, con le forze di Teodoro Marcheſe di Monferrato ſi transferì nelle parti del monte di Brianza, dove fu commeſſo uno ſtretto fatto d'armi contro di Pandolfo nella Valle di Rovignano. Dopo il quale il Marcheſe, e Facino ebbero ragionamento con Pandolfo, e con gli altri Malateſti, e fu fatta la pace ſotto capitoli di mettere due Governatori comuni in Milano. Onde per lo Marcheſe, Facino Cane, e per la parte Gibellina fu eletto il Veſcovo di Feltro; e per Pandolfo un' Ugolino da Fano. Poi ordinarono, che i Malateſti doveſſero venire à Milano dalla banda della porta Comaſca, ed il Marcheſe, e Facino per porta Ticineſe, ed unitamente entrando in Milano doveſſero ſcacciare Antonio della Torre, e Marco di Posbonello co i loro fautori, i quali erano ſtati cagione della partita della parte Gibellina, che allora con volontà del Duca era ſtata introdotta in Milano; Dove eſſendo entrati ſecondo l'ordine preſo, i Gibellini vennero a parlamento col Marcheſe, e con Facino Cane, i quali con le genti loro alloggiavano al luogo di Ronchetto fuori della porta Ticineſe a due miglia. Dopo il quale ragionamento il Marcheſe, e Facino levarono il campo, ed andarono a Mazenta, e Pandolfo ancora egli ſi partì di Milano.

L'Anno predetto MCCCCIX. del meſe di Settembre, la parte Gibellina di Genova, che erano Spinoli, & Orii, con molti altri amici di Teodoro Marcheſe di Monferrato, tagliarono in pezzi un Monſignore Zaratono, Luogotenente di Bucicaldo, Governatore di Genova per lo Re di Francia, menzionato di ſopra; & alli cinque del predetto meſe i Genoveſi con grandiſſima allegrezza introduſſero in eſſa Città il memorato Marcheſe con le genti d'armi e fanterie ſue; il quale fece partire Facino Cane, che con le genti ſue era accampato a S. Pietro d'Arena, facendogli prima dare da' Genoveſi trenta mila Genovini d'oro. Luca del Fieſco co i ſeguaci ſuoi s'intromiſe dall'uno e dall'altro canto, conſiderando egli, che Bucicaldo per ſuo conſiglio ſi era partito da Genova. Facino Cane nella ritornata ſua preſe la Terra di Nove, e miſe l'aſſedio al Caſtello: Bucicaldo avendo avuto nuova di queſto, & ancora come Teodoro era coſtituito Principe di Genova, impaurito ſi partì da Milano, e fingendo di voler' andare all' aſſedio di Caſtel Sant' Angelo in Lodeſana, cavalcò con le genti ſue verſo Nove, e giunto nell' Aleſſandrino,

fu

Digitized by Google

fu dall'eſercito del Marcheſe, e da Facino Cane rotto e debellato ſopra la Fraſcheya, e Monſignor della Fayeta, e Chaucort nelle Langhe; perlochè partendoſi ritornò in Francia, ed il Marcheſe rimaſe Signore di Genova, e n'ottenne il dominio anni due.

Anno Milleſimo quadringenteſimo undecimo, ritrovandoſi il Borgo di Deſana per le paſſate guerre diſtrutto ed inabitato, il Marcheſe Teodoroſo deſideroſo di aſſicurare la ſtrada, la quale ſi tiene da Vercelli per lo camino d'eſſo Borgo in Monferrato, ne conceſſe il dominio e giuriſdizione a Lodovico de Ticionibus ſuo Cancelliere, ed oltre detta conceſſione fece ſcrivere da Simonello Cicolello di Verolengo al Podeſtà, Vicario, e Conſiglio della predetta Città di Vercelli, le lettere, che inchiuſe ſi leggeranno nel ſuſſeguente Inſtrumento.

In eſecuzione delle lettere M. Guidino di Morano Dottore di Leggi, Vicario e Luogotenente di M. Guidetto di S. Giorgio de i Conti di Biandrà, Podeſtà della Città predetta e diſtretto ſuo fece congregare i Credendarj, ed il generale Conſiglio nella Sala grande del Broletto di eſſa Città, i quali fecero pura e mera donazione di eſſo luogo di Deſana al predetto Lodovico, co i termini e condizioni, che ſi contengono in un'Inſtrumento ſopra di ciò rogato alli ſedici de i predetti meſe, & anno, l'Indizione quarta, da Giovanni Gabanna Notajo, e Cancelliere del Comune di Vercelli.

„ IN nomine D. N. J. C. amen. Anno à
„ Nativitate ejuſdem Milleſimo quadrigen-
„ teſimo undecimo, Indictione quarta, die
„ ſexto decimo menſis Septembris, hora
„ Tertiarum, convocato & congregato gene-
„ rali Conſilio Credentiæ Communis Vercel-
„ larum more ſolito, & loco conſueto, videli-
„ cet ſuper Sala magna Broleti dicti Commu-
„ nis, ubi hujuſmodi generalia Conſilia Cre-
„ dentiæ fieri ſolent, ſono campanæ ter pul-
„ ſatæ, vociſque Præconis, & ſono tubæ,
„ prout moris eſt, de mandato egregii Le-
„ gum profeſſoris D. Guidini de Morano Vi-
„ carii, & Locumtenentis ſpectabilis & egre-
„ gii Viri D. Guideti de S. Georgio, ex Co-
„ mitibus Blandratæ, Civitatis, & diſtrictus
„ Vercellarum honorandi Poteſtatis. Ad
„ quod generale Conſilium & Credentiam
„ interfuerunt & præſentes fuerunt ipſe D.
„ Vicarius & Locumtenens, ac egregius Vir
„ D. Franciſchinus Baliſterius Capitaneus
„ Cittadellæ Vercellarum, necnon nobiles
„ Viri Thomas de Mirolio, & Collaterales
„ præfati D. Poteſtatis, ac infraſcripti Cre-
„ dendarii, & Cives dictæ Civitatis, quorum
„ Credendariorum nomina ſunt hæc. D. Ri-
„ cardus de Tizonibus filius quondam D.
„ Joannis, Nicolinus de Sonomonibus, Su-
„ cius de Sonomonti, Joanninus de Maxino,
„ Stephanus de Bondonis, & Franciſchinus
„ de Agatiis Juriſperitus, Simon de Fræpa-
„ nis, Georgius de Cagnolis, Philippus de
„ Vaſſallis, Bartholomæus de Tronzano di-
„ ctus Careſtia, Roglerius de Ranzo, Ber-
„ nardinus de Mortario, Raynerius de Cerri-
„ dono, Antonius de Centoriis, Dominicus
„ della Mura, Perinus de Candia, Bullinus
„ Bolla, Guidetus de Tizonibus, Antonius
„ de Clavaxia, Euſebius Cazanus, Benedi-
„ ctus Cazanus, Euſebius Roba, Jacobus de
A „ Maglono, Doratus Cimator, Dominicus
„ de Strata hoſpes, Zanotus Cocharella, Do-
„ minicus de Raſpis Notarius, Girardinus
„ Bullo, Bartholomæus de Ghigono, Eu-
„ ſebius de Moxo Speciarus, Bartholo-
„ mæus de Suſtegno, Euſebius Miſtiola,
„ Damus de Balbo, Bertolinus de Becur-
„ ris, Michaël de Lanino, Perrinus della
„ Mora, Ruffinus de Donna Beccarius, Con-
„ radus Taliaferrus, Antonius de Arborio,
„ Antonius Ceva de Bulgaro, Antonius de
„ Cabaliaca, & Simon de Brocardo, omnes
„ Cives, & Credendarii dictæ Civitatis Ver-
„ cellarum, qui fuerunt, & ſunt non ſolum
„ duæ partes, & ultra Credendariorum dictæ
B „ Civitatis, quinimmo fere omnes Credendarii
„ ejuſdem Civitatis, & per quos hujuſmodi
„ & alia dicti Communis negotia ſunt ſolita
„ pertractari. Prædicti namque Cives & Cre-
„ dendarii dictæ Civitatis Vercellarum, om-
„ nes unanimes & concordes, eorum nomi-
„ nibus, & à parte, vice & nomine totius
„ Communitatis, & ſingularium perſonarum
„ dictæ Civitatis Vercellarum conſiderantes
„ & animadvertentes, quanta commoda ſe-
„ quentur nedum huic Civitati, ſed & cete-
„ ris locis diſtrictus ejuſdem ex habitatione,
„ & ratificatione, ſeu reædificatione loci &
„ Burgi Deſanæ diſtrictus Vercellarum, qui
„ propter guerrarum plurimarum diſcrimi-
C „ na inhabitatus eſt, & ſtetit pluribus an-
„ nis præteritis. Ex cujus loci habitatione,
„ ſtrata publica & magiſtra, qua itur à dicta
„ Civitate ad partes Montisferrati, ſecura
„ fiet, ita & taliter, quod quocumque tem-
„ pore tam guerræ, quàm pacis per ipſam
„ ſtratam tutus & continuus fiet acceſſus ad
„ ipſam Civitatem cum victualibus & mer-
„ cantiis; motique aliis laudabilibus reſpecti-
„ bus ipſi Civitati magna commoda concer-
„ nentibus. Ex ſincera quoque affectione, &
„ laudabili probitate egregii Viri Ludovici
„ de Tizonibus, filii quondam Joannis Civis
„ Vercellenſis plenariè confidentes, qui inti-
„ mo zelo, quem habet ad hanc Civitatem,
D „ promotus, diſpoſuit, & mente concepit
„ dummodo de ipſo loco, & Terra Deſanæ
„ eidem Ludovico ſolemnis fiat donatio, ac
„ ipſius loci dominium in ipſum Ludovicum
„ plenariè transferatur. Receptis cum e., qua
„ decuit reverentia, & ſibi præſentatis per
„ ſupraſcriptum egregium Ludovicum, lite-
„ ris Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi D. D. No-
„ ſtri clauſis & ſigillatis vero ſigillo præfati
„ Illuſtriſſimi D. N. apertis, lectis, & publica-
„ tis in præſenti generali Conſilio quarum li-
„ terarum tenor talis eſt, videlicet.
„ Marchio Montisſerrati Januæ Capita-
„ neus, &c. Egregii, & nobiles Viri providi
„ cariſſimi nobis. Conſiderantes, quod ſi lo-
E „ cus Deſanæ habitatus eſſet, illa Civitas
„ multa commoda conſequeretur, videlicet
„ propter ſecurum tranſitum, qui fieret ad
„ ipſam Civitatem, tam tempore guerræ,
„ quàm pacis, ex quo ipſa Civitas aliquo
„ tempore victualibus non careret, quia con-
„ ducerentur continuè de Monteferrato, &
„ aliis locis territorii noſtri; attentis quoque
„ multis aliis bonis reſpectibus, quos pru-
„ dentia veſtra concipere poteſt. Cum itaque
„ nobilis Ludovicus de Tizonibus dilectus
„ Cancellarius noſter diſponat ipſum locum
„ facere habitari, dummodo ipſe Ludovicus
„ habeat rectum dominium, & omnes jus

dicti

Digitized by Google

„ dicti loci, quia aliter reducere non poſſet
„ homines ad ipſum locum habitandum. Ideo
„ vos hortamur, ut omnimodam juriſdictionem,
„ quam Civitas habet in dicto loco per ſolem-
„ nem donationem tradere placeat, & remittere
„ Ludovico prædicto. Ita quod locus ipſe, qui
„ inhabitatus eſt, & perditur, habitetur, & ne
„ tanta bona & commoda remaneant imperfe-
„ cta, nedum ipſi Civitati, ſed & toti pa-
„ triæ ſecutura. In hoc itaque gratam com-
„ placentiam præſtabitis nobis, diſpoſitis ſimi-
„ liter donare eidem Ludovico omnimodam
„ juriſdictionem, & præeminentiam, quam
„ habemus in loco prædicto, ita ut locum ip-
„ ſum liberum habeat, & ab omnibus abſo-
„ lutum. Dat. in Ponteſturia die XV. Sep-
„ tembris MCCCCXI. Præcepto Domini, Si-
„ monellus. A tergo: Egregio Poteſtati, ſeu
„ ejus Vicario, ac Viris nobilibus, & provi-
„ dis Sapientibus, generali Conſilio Vercella-
„ rum, cariſſimis & dilectis noſtris.

„ Et ipſis literis diligenter inſpectis, ea-
„ rumque præmeditato tenore, ipſorum Ci-
„ vium, & Credenciariorum nemine diſcre-
„ pante, per ſe ſe, ſuoſque hæredes, & ſuc-
„ ceſſores, vice & nomine totius Communi-
„ tatis, & Univerſitatis Civitatis Vercella-
„ rum ſponte, & ex certa ſcientia, ac con-
„ ſultè & deliberatè fecerunt, & faciunt pu-
„ ram, meram, ſimplicem, & irrevocabilem
„ donationem ad præſens, & inter vivos
„ prædicto nobili Ludovico de Tizonibus ibi-
„ dem præſenti & acceptanti pro ſe, ſuiſque
„ hæredibus, & ſucceſſoribus maſculis, & de
„ agnatione Tizonum tantummodo, ita &
„ taliter, quod præſens donatio nullo modo
„ tranſeat, vel tranſire poſſit in aliquam fœ-
„ minam, ſed tantummodò remaneat, & re-
„ manere debeat in maſculos dictæ agnationis
„ Tizonum. Et quod nullo modo prædictus
„ Ludovicus, ejuſque hæredes, ſucceſſores,
„ quovis modo vel titulo poſſint & valeant in-
„ ter vivos, vel cauſa mortis, jure inſtitutionis,
„ vel legati, aut alio jure ultimæ voluntatis
„ vendere, donare, permutare, legare, vel jure
„ fideicommiſſi, vel inſtitutionis univerſalis,
„ vel particularis, relinquere infraſcripta do-
„ nata alteri perſonæ, præterquam maſculis
„ de dicta agnatione Nobilium de Tizonibus
„ tantummodo. Nominativè de loco, Burgo,
„ poderio, & territorio, ac finibus Deſanæ
„ diſtrictus Vercellarum, necnon mero &
„ mixto imperio, ac omnimoda juriſdictione,
„ homagiis, fidelitatibus, fictibus, furnis,
„ molendinis, piſtis, follis, venationibus,
„ piſcationibus, paſcuis, raydis, dacitis, one-
„ ribus realibus, perſonalibus, & mixtis, an-
„ gariis, & perangariis, aquis, aquarum de-
„ curſibus, domibus, pratis, terris cultis &
„ incultis, nemoribus, pontibus, planiciebus,
„ & vallibus, ripis, ripaticis, & aliis quibuſ-
„ cumque pertinentiis, & omnibus & ſingulis
„ ſolitis retroactis temporibus pertinere Com-
„ muni, & hominibus dictæ Civitatis Vercel-
„ larum nomine Civitatis ejuſdem in dicto
„ Burgo, poſſe, & territorio dicti loci Deſa-
„ næ, & finibus ejuſdem uſque in hunc præ-
„ ſentem diem. Cui loco, Burgo, & territo-
„ rio Deſanæ cohæret ab una parte, terra
„ ſeu locus, & territorium, ſeu poſſe Con
„ ſtanzanæ; ab alia terra, & territorium, ſeu
„ poſſe Auxiliani; ab alia locus, & territo-
„ rium, ſeu poſſe Larizatæ; & ab alia, terra, &
„ territorium, ſeu poſſe Lignanæ. Et ſi ad præ-
„ dicta donata aliæ, ſeu aliter forent cohæ-
„ rentiæ, propterea non obſint, ſed quantà-
„ cumque ſint prædicta donata infra prædictas
„ cohærentias, vel alias, ſi quæ forent in hac
„ donatione, & dato, ſint, permaneant, &
„ exiſtant libera & abſoluta ab omni ſervitu-
„ te, ſervitio, ſeu ficti præſtatione. Ita & ta-
„ liter, quod prædictus nobilis Ludovicus de
„ Tizonibus pro ſe, ſuiſque heredibus, & ſuc-
„ ceſſoribus ſuis de progenie Tizonum ma-
„ ſculis dumtaxat, prædicta donata, ſimul
„ cum omnibus acceſſibus, ingreſſibus, &
„ egreſſibus, finibus, & terminis ſuperioribus
„ & inferioribus, & omnibus aliis & ſingulis
„ pertinentiis, & juribus ſuis in integrum,
„ uſque in vias publicas, & omnibus & ſin-
„ gulis, quæ dicti locus, & territorium, ſeu
„ poſſe dicti Burgi Deſanæ habuit, viſi ſunt,
„ & habere cenſentur ſupra, infra, intra, &
„ circa ſe, de cetero habeat, teneat, goldeat,
„ & poſſideat, vel quaſi, & inde faciat quic-
„ quid facere voluerit, titulo & nomine præ-
„ ſentis donationis; ſalvo tamen ut ſupra
„ ..... ſine contradictione, & non ob-
„ ſtante contradictione prædictorum Creden-
„ ciariorum, Communis, hominum, & ſingu-
„ larium perſonarum dictæ Communitatis Ci-
„ vitatis Vercellarum, & alterius cujuſcum-
„ que perſonæ. Inſuper prædicti Cives, &
„ Credenciarii dictæ Civitatis Vercellarum
„ eorum nominibus, & à parte, vice, & no-
„ mine dictæ Communitatis Vercellarum ex
„ titulo & nomine donationis prædictæ ceſſe-
„ runt, dederunt, tranſtulerunt, atque man-
„ daverunt, ac cedunt, dant, transferunt,
„ atque mandant prædicto nobili Ludovico de
„ Tizonibus ſtipulanti & recipienti, ut ſupra,
„ omnia & ſingula jura, omnes actiones rea-
„ les, & perſonales, utiles, & directas, ac
„ mixtas, hipothecarias, & in factum, ipſis
„ Civibus, & Credenciariis, ac dictis Com-
„ muni, hominibus, & ſingularibus perſonis
„ dictæ Civitatis Vercellarum ſpectantes, &
„ pertinentes, ac ſpectantia, & pertinentia,
„ & quæ ſibi modo aliquo ſpectare, compe-
„ tere, & pertinere poſſint, & poterant in
„ prædictis donatis, & datis, ut ſupra, occa-
„ ſione quacumque, ita, quod de cetero præ-
„ dictus nobilis Ludovicus de Tizonibus pro
„ ſe, ſuiſque heredibus maſculis, ut ſupra, ſit,
„ & eſſe debeat in ipſorum Credenciariorum,
„ Communis, & hominum, ac ſingularium
„ perſonarum dictæ Civitatis Vercellarum
„ loco, in agendo, petendo, defendendo,
„ vendicando, tenendo, & poſſidendo, vel
„ quaſi, utendo, & fruendo, & omnibus aliis
„ modis, & juribus, faciendo & exercendo,
„ ſicut & quemadmodum prædicti Credentia-
„ rii, Commune, homines, & ſingulares per-
„ ſonæ dictæ Civitatis Vercellarum ſunt, &
„ facere poſſunt, ac erant, & facere poterant
„ ante præſentem donationis & ceſſionis con-
„ tractum. Conſtituendo prædictum nobilem
„ Ludovicum de Tizonibus in prædictis Pro-
„ curatorem, tamquam in rem ſuam, & po-
„ nentes ipſum totaliter in locum ſuum.
„ Necnon conſtituendo ſe ſe prædicta donata
„ nomine prædicti Ludovici de Tizonibus te-
„ nere, & poſſidere, vel quaſi, donec de
„ prædictis donatis & ceſſis ut ſupra, poſſeſ-
„ ſionem acceperit corporalem, quam acci-
„ piendi deinceps, intrandi, & ſe retinendi,
„ qua die & hora voluerit, ſibi licentiam
„ omnimodam contulerunt atque dederunt.
„ Dicentes inſuper, & proteſtantes dicti DD.
„ Credentiarii & Cives eorum nominibus, &

„ à

„ à parte, vice, & nomine dicti Communis „ Vercellarum, ſe ſe habere animum & pro- „ poſitum, poſſeſſionem prædictorum donato- „ rum deferendi, & in ipſum nobilem Ludo- „ vicum de Tizonibus ut ſupra ſtipulantem „ & recipientem totaliter transferendi, & ſe „ ſe eorumdem amplius poſſeſſores non eſſe, „ ſed ipſorum poſſeſſionem tranſtuliſſe, & „ translatam eſſe velle in prædictum nobilem „ Ludovicum de Tizonibus, vigore præſentis „ donationis & ceſſionis contractus, nihil in „ ſe ſe eorum nominibus, & dicti Communis „ Vercellarum de prædictis penitus retinen- „ do, nec retentum eſſe intelligatur, ſeu ali- „ qualiter reſervatum. Quam quidem donatio- „ nem, ceſſionem, & omnia & ſingula, ut „ præmittitur, donata & tradita, ut ſupra, „ prædicti Cives, & Credenciarii eorum no- „ minibus, & à parte, vice, & nomine di- „ ctæ Civitatis Vercellarum, convenerunt, „ & ſolemni ſtipulatione promiſerunt, & pro- „ mittunt prædicto nobili Ludovico de Tizo- „ nibus pro ſe, & ſuis heredibus, ut ſupra „ ſtipulanti & recipienti, perpetuò firma, „ rata, & grata habere, & tenere, attende- „ re, & obſervare, & non contrafacere, nec „ venire, per ſe ſe, nec per alias ſubmiſſas „ perſonas, aliqua ratione, vel cauſa, de „ jure, nec de facto; Ipſamque donationem „ aliqualiter non infringere, vel revocare, „ vitio ingratitudinis, vel alio quovis jure, „ modo, vel ingenio, ſub hipotheca, & obli- „ gatione omnium bonorum ipſorum Civium, „ & Credenciariorum, eorum nominibus, & „ dicti Communis, ſeu Communitatis dictæ „ Civitatis Vercellarum, præſentium & futu- „ rorum, ac reſtitutione damnorum, expen- „ ſarum, & intereſſe; quæ bona ſua proinde, „ ac pro ſic attendendo & obſervando in om- „ nibus, & per omnia, ut ſupra legitur, præ- „ dicto Ludovico de Tizonibus pignori obli- „ gaverunt, & obligarunt; renuntiantes fori „ privilegio, omniumque teſtium probationi, „ condictioni ſine cauſa, vel ex injuſta cauſa, „ beneficio reſtitutionis in integrum, exce- „ ptioni donationis, & ceſſionis ut ſupra non „ factarum, quitationis & remiſſionis, ut ſu- „ pra, non ſequutatum, rei ſic, ut ſupra, & in- „ fra non geſtæ, vel ſe ſe habendæ, doli mali, „ actioni exceptionique metus cauſa, ſine „ cauſa, actioni in factum, condictioni ob „ cauſam, juri dicenti, præſentem contractum „ ſimulatum vel fictitium, nullum, ſive ini „ quum, ſe fuiſſe læſos vel circumventos, „ aut dolo vel fraude ad hoc inductos, ſeu „ terrore ſupraſcriptarum literarum Illuſtriſ- „ ſimi D.D. Noſtri, Legi competit C. de præ- „ ſcriptione triginta vel quadraginta annorum, „ & cuicumque beneficio, privilegio, & Juri „ Canonico, vel Civili, aut municipali. Et „ ne poſſint dicti DD. Cives, & Credenciarii „ ullo venturo tempore dicere, vel opponere, „ ſe ſe alienum factum promiſiſſe, & ideo non „ teneri, aut alicui Juris, vel facti contrariam „ exceptionem opponere. Et generaliter om- „ nibus aliis & ſingulis legibus, juribus, de- „ cretalibus, & decretis, beneficiis, reforma- „ tionibus, proviſionibus, conſtitutionibus, „ & ſtatutis, ac literis impetratis & impetran- „ dis, ceteriſque tam juris, quàm facti ex- „ ceptionibus, & defenſionibus quibuſcum- „ que, quibus contra prædicta, vel aliquod „ prædictorum poſſent aliquo modo facere vel „ venire, aut à prædictis obſervandis quomo- „ dolibet ſe tueri. Quam quidem donationem, „ & omnia & ſingula ſupraſcripta, antedictus „ D. Vicarius & Locumtenens dicti D. Pote- „ ſtatis Vercellarum, ſedens pro Tribunali ma- „ gno & ſupremo, exiſtente ſuper ſala magna „ dicti Broleti, ratificavit & approbavit, ac „ ratificat & approbat omni jure, via, modo, „ cauſa, & forma, quibus melius & utilius „ potuit & poteſt, ac cauſa plenè cognita, in „ prædictis omnibus & ſingulis ſuum officium „ exercendo, ſui, & dicti Communis Vercel- „ larum auctoritatem, qua fungitur, in hac „ parte interpoſuit pariter, & decretum. Im- „ ponendo & committendo tam prædictus D. „ Vicarius & Locumtenens, quàm dicti DD. „ Credenciarii tenore hujus publici Inſtrumen- „ ti Nobilibus Sucio de Savomontis, & Geor- „ gio de Caglis, Sindicis dicti Communis Ver- „ cellarum ibidem præſentibus, audientibus, „ & intelligentibus, quatenus de ipſorum Do- „ minorum Vicarii, & Credenciariorum, eo- „ rum nominibus, & quibus ſupra, licentia, „ impoſitione, parte, & mandato, vadant, „ ponant, & introducant dictum Nobilem Lu- „ dovicum de Tizonibus in corporalem poſ- „ ſeſſionem dicti Burgi Deſanæ, & juriſdictio- „ nis ejuſdem, ac omnium & ſingulorum, ut „ præmittitur, ipſi Nobili Ludovico de Tizo- „ nibus per prædictum Commune Vercellarum „ donatorum & traditorum, ut ſupra, ponen- „ do in manibus & gremio ipſius Nobilis Lu- „ dovici de terra, herba, frondibus, & aliis „ exiſtentibus ibidem, in ſignum veræ & adeptæ „ poſſeſſionis corporalis dicti Burgi, & juriſdi- „ ctionis loci Deſanæ, & aliorum, ut ſupra „ donatorum & traditorum, ac alia faciendo „ & executioni mandando, quæ neceſſaria „ fuerint & opportuna, & quæ fieri & exequi „ in ſimilibus conſueverunt. Et ad majorem „ prædictorum roboris firmitatem juraverunt „ prædicti DD. Credentiarii, prædicta omnia „ & ſingula vera eſſe, attendere, & obſerva- „ re, & contra non facere, nec venire, ali- „ qua ratione, vel cauſa, de jure, nec de facto. „ Præcipientes, & rogantes, tam dictus D. „ Vicarius, & Locumtenens, quam dicti DD. „ Credenciarii eorum nominibus, & dicti Com- „ munis Vercellarum, ac etiam dictus Nobilis „ Ludovicus de Tizonibus de prædictis tradi „ & fieri unum & plura publica Inſtrumenta „ per me Joannem Cabaneam Notarium infra- „ ſcriptum, ac Cancellarium dicti Communis „ Vercellarum, quàm meliùs fieri poterunt, „ & dictari unius & plurium dictamine ſapien- „ tum. Actum in dicta Civitate Vercellarum, „ in Broleto Communis ejuſdem, videlicet ſu- „ per dicta ſala magna dicti Broleti, præſenti- „ bus teſtibus ad prædicta vocatis & rogatis „ ſpectabili & honorando Viro D. Fratre Uber- „ to de Tizonibus milite Præceptore domus „ & Eccleſiæ S. Jacobi Hieroſolymitani, filio „ quondam egregii Viri D. Jacobi, Magiſtro „ Jacobino de Acto de Conflentia Phyſico „ Vercellenſi, filio quondam Henrici, Magi- „ ſtro Henrico de Balbis Artium Doctore, & „ Grammaticalium ſcholarum regente, filio „ quondam Magiſtri Ottini, Guidetto dicto „ Bignolio de Balzola, filio quondam Guliel- „ mi, Antonio Novellono Sartore, filio quon- „ dam Jacobi, Euſebio filio quondam Domi- „ nici Borſerii Dorerio, Nicolino Cigha Fer- „ rario, filio quondam Jacobi, Jacobino de „ Mandola Caligario, filio quondam Joannis, „ & Joanne Benia Sartore, filio quondam Ni-

„ coli-

Digitized by Google

„ colini, omnibus Civibus Vercellarum, &
„ cognitis.

„ IN nomine Domini amen. Anno à Nativi-
„ tate ejuſdem currente Milleſimo quadrin-
„ genteſimo undecimo, Indictione quarta, die
„ vigeſimo quarto menſis Aprilis. Per hoc
„ præſens publicum Inſtrumentum cunctis fiat
„ manifeſtum, quod cum in contractu matri-
„ monii tractati, facti, & completi, promiſſi
„ per Ambaſciatores & Procuratores Illuſtrium
„ DD. Amedei Comitis Sabaudiæ, & Theodori
„ Marchionis Montis-ferrati, inter Illuſtres Jo.
„ Jacobum, filium prædicti D. Marchionis, &
„ Joannam ſororem prædicti Illuſtris D. Co-
„ mitis Sabaudiæ, prænominati Ambaſciato-
„ res & Procuratores dicti D. Comitis dede-
„ rint & conſtituerint eidem D. Joannæ, di-
„ ctoque ejus Viro futuro, nomine & ex cau-
„ ſa dotis ipſius Joannæ ſexaginta millia flore-
„ nos Sabaudiæ ad rationem duodecim dena-
„ riorum groſſorum monetæ novæ dicti D. Co-
„ mitis pro quolibet floreno, incluſis quinqua-
„ ginta millibus florenis dotis ejuſdem Joannæ
„ per Illuſtrem bonæ memoriæ D. Amedeum
„ Sabaudiæ Comitem ejus patrem, & in qui-
„ bus ipſa ſibi heredem inſtituit, ſolvendos
„ certis terminis in Inſtrumento dicti contra-
„ ctus matrimonii contentis & declaratis; ſal-
„ vis tamen certis pactis, limitationibus, de-
„ clarationibus, compoſitionibus, & tranſa-
„ ctionibus factis per dictos Ambaſciatores &
„ Procuratores nominibus dictorum Domino-
„ rum in contractu certorum pactorum per
„ ipſos Ambaſciatores factorum & initorum,
„ de quibus in Inſtrumento dicti contractus
„ matrimonii fit mentio, fueritque inter præ-
„ dictos Ambaſciatores & Procuratores actum,
„ quod idem D. Comes ſuper ſolutione dictæ
„ dotis, bonos, ſufficientes, & idoneos fide-
„ juſſores daret, ad conveniendum faciles, qui
„ ſe, & quilibet ipſorum in ſolidum efficaci-
„ ter obligarent pro ſolutione dictæ dotis erga
„ præfatum Illuſtrem Jo. Jacobum, ſeque ſub-
„ mitterent, & renuntiarent, prout in dicto
„ Inſtrumento continetur; quæ promiſſio, &
„ obligatio fienda erat in Ripolis juxta formam
„ conventionum inde ſecutarum &c. Cumque
„ dicti fidejuſſores præſentati fuerint in Ripolis,
„ nomine prædicti D. Comitis die decimonono
„ præſentis menſis, juxta formam dictarum
„ conventionum: Hinc eſt, quod perſonaliter
„ conſtitutus prædictus Illuſtris Jo. Jacobus
„ Comes Aquoſanæ, in præſentia prædicti Il-
„ luſtris Principis, & D. D. Theodori Mar-
„ chionis Montis-ferrati ejus genitoris, &
„ cum ejus conſenſu, & conſilio, & coram
„ me Notario, & teſtibus infraſcriptis, in
„ camera ſuperiori prope Turrim, ex ejus
„ mera, certa, & ſpontanea ſcientia, fuit con-
„ feſſus & contentus ſe habuiſſe & recepiſſe
„ à Procuratoribus & Agentibus dicti D. Co-
„ mitis, ſive aliis ejus nomine dantibus &
„ ſolventibus, tam in compenſatis, quàm in
„ numeratis, florenos decem millia ad mone-
„ tam in dicto Inſtrumento declaratam, videli-
„ cet ad rationem duodecim groſſorum monetæ
„ novę dicti D. Comitis, pro quolibet flore-
„ no. Incluſis in his florenis quinque millibus
„ compenſatis pro loco Auxigliani, quem
„ prædictus Illuſtris D. Comes retinere vole-
„ bat pro loco & Caſtro S. Albani, quem
„ tradere debebat dicto D. Marchioni dictus
„ D. Comes, juxta formam certi contractus
„ permutationum, quæ tradere non poterat
„ certis occaſionibus. Qui floreni decem mil-
„ le ſunt pars dictæ dotis, qui ſolvi debebant
„ per dictum D. Comitem pro primo termino
„ ſolutionis fiendæ de dicta dote; quictans,
„ liberans, & abſolvens prædictum D. Comi-
„ tem à qualibet obligatione, qua obligatus
„ eſſet prædictus D. Comes, & ſui fidejuſſo-
„ res pro prædictis decem millibus florenis
„ dicti primi termini dictæ ſolutionis dictæ
„ dotis fiendæ, ut ſupra. Renuntians exceptio-
„ ni non numeratæ pecuniæ, & dictæ partis
„ dictæ dotis non numeratæ, & omni alii
„ exceptioni, beneficio minoris ætatis, juri,
„ privilegio, & beneficio, exceptioni doli,
„ metus, ſine cauſa, & omni alii auxilio,
„ quibus, vel quo contra prædicta venire
„ poſſet, vel contrafacere per ſe, vel alium.
„ Promittens ipſe Jo. Jacobus Comes Aquo-
„ ſanæ ejus juramento ad Sancta Dei Evan-
„ gelia tactis corporaliter ſcripturis, prædi-
„ cta omnia vera eſſe, & ipſa attendere, &
„ obſervare, & contra ipſa non venire ut ſu-
„ pra, ſub obligatione omnium bonorum
„ ſuorum præſentium & futurorum. Præci-
„ piens de prædictis fieri publicum Inſtru-
„ mentum per me Verulphum Notarium in-
„ fraſcriptum. Acta fuerunt prædicta in Ca-
„ ſtro Clavaxii, in camera prædicta, Anno,
„ Indictione, & die prædictis, præſentibus
„ R. P. D. Henrico Dei gratia Epiſcopo Fel-
„ trenſi, nobilibus & ſapientibus Viris D.
„ Benedicto de Granellis Legum Doctore,
„ Franciſco de Cochaſtello de Montilio, &
„ Bertino de Cucharo teſtibus ad prædicta
„ vocatis, & rogatis, &c.

Nella guerra, che fu nell'Anno MCCCCXI. tra il Criſtianiſſimo Re di Francia, e i Genoveſi, ritrovandoſi Ugolino di Albomonte Capitano e Caſtellano del luogo di Vada per lo predetto Re, e ſimilmente la Comunità, & uomini di eſſo luogo per la diuturnità della guerra in grande penuria di vittovaglie, e di altri ſoccorſi, i quali aſpettavano di Francia, e non potendo tollerare più l'incomodità del difetto del vivere; mandarono in Acqui, dove allora ſi ritrovava Gio. Giacomo primogenito del Marcheſe Teodoro, e Conte di Acquoſana, Luchello Dotto, Antonio Forte, Rolando de Lanceis Notai, Domenico Pagliario, & Criſtoforo Botacio Sindici della predetta Comunità, come ſi dimoſtrava per lo Procuratorio loro rogato da Antonio Forte, Notajo publico di Vada, l'Anno predetto, alli nove del meſe di Luglio. Et inſieme con loro vi andò il detto Ugolino Caſtellano a richiedere eſſo Gio. Giacomo, che li voleſſe ſoccorrere, promettendogli, che quando dalle bande di Franza foſſe loro mancato fra le Calende di Novembre ſeguente dell'aſpettato ſoccorſo, gli dariano il Caſtello e Terra di eſſo luogo di Vada. Aſſerendo, che non occorreva loro perſona, alla quale più convenientemente ſi poteſſero ſottomettere, che ad eſſo Gio. Giacomo, per eſſer'egli diſceſo della proſapia del Re di Francia. Però il predetto Gio. Giacomo ſi contentò per riſpetto del predetto Re di dar loro ſoccorſo, e trattenimento per fino al detto tempo. E ſopra di queſto furono tra loro celebrati certi capitoli, de i quali ne fu rogato Inſtromento da Giovanni Baſcheria Notajo di Acqui, nella Chieſa maggiore di eſſa Città, l'anno predetto, alli dodici del meſe di Luglio, circa l'ora della

della Compieta, alla preſenza di Percivallo Veſcovo d'Acqui, Marco Abate di Grazano, Ughetto di S. Giorgio, Franceſco di Montilio, Bernardino de Granellis, Ubertino di Cuccharo, Giovanni Ferrerio di Chivaſſo, Manfredo di Azelio, Giacomo de i Marcheſi di Malaſpina, e Frate Giovanni de Legeriis d'Acqui.

L'Anno medeſimo, alli venti del meſe di Decembre i Guelfi, e Gibellini intrinſeci & eſtrinſici del luogo di Vada, ad eſortazione del Sig. Gio. Giacomo di Monferrato, Conte di Acquoſana loro Signore, fecero pace inſieme con le condizioni e capitoli compreſi in uno Strumento ſopra di ciò rogato dal predetto Giovanni Baſcheria Notajo d'Acqui, negli Airalli di Vada, fuori della porta Genoveſe, alla preſenza di Giacomo Malaſpina, Giovanni Verro di Triſobio, Antonio detto Beccalino abitatore del luogo delle Molare, Iredino de Buedinis, Antonio Carracia di Septebrio, e Manfredo Lermo di Viſone; & il medeſimo giorno fatta la pace predetta, i Gibellini del luogo predetto fecero e giurarono la fedeltà nelle mani di M. Bernardino de Granellis Dottore e Vicario, e di Verulfo di Verolengo Segretario di eſſo Gio. Giacomo ſuoi Commiſſarj e deputati per lettere, il tenore delle quali è quì ſotto eſemplato.

„ Joannes Jacobus de Monteferrato Aquo-
„ ſanæ Comes, &c. de prudentia & diſcretio-
„ ne ſapientis Viri noſtri Bernardini de Gra-
„ nellis Vicarii, & Verulphi de Verolengo
„ Cancellarii noſtrorum, confidentes ad ple-
„ num, eis tenore præſentium committimus,
„ quod poſſint recipere nomine noſtro in com-
„ muni, & ſingulari, & hominibus Terræ no-
„ ſtræ Uvadæ, & ibi habitantibus, & habi-
„ tare volentibus, & tam intrinſecis, & ex-
„ trinſecis, fidelitates, & alterius generis ju-
„ ramenta, & alias promiſſiones & obligatio-
„ nes, ac cum ipſis hominibus facere, & in-
„ ter ipſos fieri facere conventiones, & pa-
„ cta; In dictaque Terra facere ordinamenta,
„ ſtatuta, decreta, & præcepta, quæ nos fa-
„ cere poſſemus, & quæ ipſis D. Bernardino,
„ & Verulpho videbuntur & placebunt, ſub
„ pœnis, modis, conditionibus, ſolemnitati-
„ bus, cautelis, & aliis, qui, & quæ eis vi-
„ debuntur convenire, & quod poſſint alium,
„ vel alios ſubrogare, qui eamdem bayliam
„ habeant ad recipiendum dicta juramenta,
„ fidelitates, & fidejuſſiones, quales voluerit
„ ſubrogandus prædictus; gratum & grata,
„ ac firmum & firma perpetuo habituri, quic-
„ quid in præmiſſis, & circa præmiſſa, ac in
„ dependentibus, & emergentibus à prædictis,
„ & connexis eidem, actum, ordinatum, ſta-
„ tutum, conventum, receptum, & factum
„ fuerit, ſive geſtum. In quorum teſtimonium
„ has noſtras literas fieri fecimus, noſtrique
„ ſigilli munimine roboratas. Dat. in Pontiſtu-
„ riæ, die duodecimo Decembris MCCCCXI.

L'Anno Milleſimo quattrocenteſimo quartodecimo, alli venti del meſe di Settembre, Sigiſmondo Imperatore per un ſuo autentico privilegio, ſpedito in Eydelberga, coſtituì Teodoro Marcheſe di Monferrato Vicario generale perpetuo ſuo, e del Sacro Imperio, in tutta Lombardia, il quale Vicariato è poi ſucceſſivamente ſtato confermato a i ſucceſſori di eſſo Teodoro per Federico Terzo, e Maſſimiliano ſuo figliuolo Imperatore, come al luogo ſuo ſi vedrà.

L'Anno MCCCCXIII. il Marcheſe Teodoro coſtituì ſuo Procuratore Enrico Veſcovo Feltrenſe a far pace e concordia con la Comunità di Genova: del che ne fu rogato Inſtrumento da Lodovico Ticione, regiſtrato per lui nel primo ſuo protocollo fol. 3.

L'Anno MCCCCXV. alli ventinove del meſe di Gennajo, eſſendo nata nella Città di Genova gran diſcordia tra la parte Gibellina, e Giorgio Adorno, e ſeguaci ſuoi per riſpetto dell' elezione del Duce di Genova, Iſnardo di Guarco, Batiſta di Montaldo, e Braſco de Franchis, e Compagni Citadini e Populari di Genova, domandarono in ſuſſidio loro, e di tutta la parte Gibellina, il Marcheſe Teodoro contro il predetto Giorgio Adorno, e ſuoi parziali, nimici e ribelli del Sacro Imperio, e di eſſo Marcheſe, e con lui, come Marcheſe di Monferrato, e come Vicario Imperiale, coſtituito da Sigiſmondo Imperatore, come ſi è detto, conchiuſero capitoli circa la creazione del Duce di Genova, e reggimento di eſſa Città, narrati nel ſeguente Inſtrumento.

„ IN nomine Domini amen. Illuſtris & Ex-
„ celſus D. D. Theodorus Marchio Mon-
„ tis-ferrati Imperialis Vicarius Generalis,
„ ſuo proprio nomine, & privato, & tam-
„ quam Vicarius Imperialis, & omni nomine,
„ quo melius poteſt, ſciens ſe ipſum D. Theo-
„ dorum dictis nominibus vocari à D. Iſnar-
„ do de Guarcho, Baptiſta de Montaldo, &
„ Braſcho de Franchis, & ſociis, civibus &
„ popularibus Januæ, in ipſorum adjutorium
„ & ſubſidium, ac etiam totius partis Gibel-
„ linæ, & eorum, qui fideles ſunt Sacri Ro-
„ mani Imperii, contra D. Georgium Adur-
„ num, & ſuos partiales, revera inimicos &
„ rebelles dicti Romani Imperii, ac inimicos
„ dicti Illuſtris D. Marchionis, & ipſorum
„ Dominorum Iſnardi, Baptiſtæ, & Braſchæ,
„ & ſociorum; & volens dictos Dominos Iſ-
„ nardum, Baptiſtam, & Braſchum, ac to-
„ tum dictum populum Januenſem, qui aliter
„ non invocaſſent auxilium dicti D. Marchio-
„ nis, niſi ſub ſpe & fide, quod infraſcriptas
„ faceret cautiones, ſponte, ex certa ſcientia,
„ & nullo juris, vel facti errore ductus, ſed
„ omni modo, jure, via, & forma, quibus
„ melius potuit, promiſit, & ſolemniter con-
„ venit mihi Notario infraſcripto tamquam
„ publicæ perſonæ, officio publico præſenti
„ ſtipulanti & recipienti nomine & vice to-
„ tius dicti populi Januenſis, ac omnium &
„ ſingulorum aliorum, quorum intereſt, &
„ intererit, vel intereſſe poterit quomodoli-
„ bet in futurum, quod idem Illuſtris D. Mar-
„ chio, & Vicarius, poſtquam fuerit Januæ
„ ante octo dies, & ab inde in antea ſemper,
„ & quandocumque ad requiſitionem dicto-
„ rum Iſnardi, Baptiſtæ, & Braſchi, & cu-
„ juslibet eorum, & ſimiliter ad requiſitio-
„ nem cujuslibet de dicto populo, faciet con-
„ vocari Cives Civitatis Januæ, & eligi Du-
„ cem unum popularem Gibellinum, qui ſit,
„ & vocetur Dux Januenſis, & populi defen-
„ ſor, ac Vicarius Imperialis, ubi idem D.
„ Marchio habeat poteſtatem & bayliam à
„ Sereniſſimo Domino noſtro Romanorum
„ Rege poſſendi aliquem conſtituere, vel ſub-
„ ſtituere Vicarium, qui Dux eligendus de-
„ beat eſſe Dux pro tempore, & cum ſalariis,
„ & obventionibus, de quo, & quibus Civi-
„ bus Januenſibus melius videbitur & place-
„ bit,

„ bit. Et qui regere, gubernare, & tenere debeat Civitatem & diſtrictum Januæ, ac Cives & diſtrictuales, ſub ſtatutis, capitulis, regulis, & ordinibus Communis Januæ, tam conditis, quàm condendis in voluntatem & beneplacitum dictorum Civium, tamquam Officialis, & Rector eorum, ſublatâ, & penitus remota omni ſpe tyrannidis & dominii.

„ Item, quod Illuſtris D. Theodorus Marchio, & Vicarius dictis nominibus, & ipſorum quolibet, dictam Civitatem & diſtrictum per totum illud tempus, quo ſteterit Januæ, vel in diſtrictu, manutenebit in ſuis libertate, immunitatibus, & franchiſiis, & non quæret dictam Civitatem & diſtrictum ſibi, nec alteri ſubmittere, nec in ea, vel in eo præeminentiam, dignitatem, vel officium habere; ſed per id tempus dictum D. Ducem tunc electum adjuvabit, & pro ſuo poſſe manutenebit, ac ſinet & conſentiet pacificè regere & gubernare Civitatem Januæ & diſtrictum, ſecundùm dicta ſtatuta, capitula, regulas, & ordines prædictos in voluntate, & ad beneplacitum dictorum Civium, & in nullo contrafacere, vel venire quovis modo. Quæ omnia & ſingula ſupra & infraſcripta ſupraſcriptus Illuſtris D. Marchio, & Vicarius dictis nominibus, & ipſorum quolibet, promiſit, ſolemniter convenit, & juravit ad Sancta Dei Evangelia, necnon per fidem, probitatem, & excellentiam fidei corporis ſui, mihi Notario infraſcripto, tamquam publicæ perſonæ, officio publico præſenti, ſtipulanti & recipienti, nomine & vice dictorum DD. Iſnardi, Baptiſtæ, Braſchi, & ſociorum, ac totius populi Januenſis rata, grata, & firma habere & tenere, poſſeque ſuo attendere, complere, & effectualiter obſervare, & in nullo contrafacere, vel venire aliquâ ratione, occaſione, vel causâ, quæ quovis ingenio dici vel excogitari poſſit, de jure, vel de facto, etiam ſi de jure poſſet, ſub pœna florenorum decem millium auri in tantum taxatâ ſolemniter & conventâ, pro damno & intereſſe dicti populi Januenſis; qua ſoluta, vel non, rata tamen & firma perdurent omnia & ſingula ſupraſcripta, & ſub hypotheca & obligatione omnium bonorum ſuorum habitorum, & habendorum. Et promiſſa omnia & ſingula promiſit, convenit, & juravit prædictus D. Marchio, bona fide, ac toto ſuo poſſe, attendere, complere, & effectualiter obſervare ſupradictis etiam D. Iſnardo, Baptiſtæ, & Braſcho, & ſociis, populoque Januenſi ponentibus eum in ſtatu, ſibique ſuffragantibus, ut prædicta facere poſſit. Et cum hac conditione, quod tam ipſi Domini Iſnardus, Baptiſta, Braſchus, & ſocii, ac populus Januenſis, quàm etiam Dux eligendus verſa vice ſolemniter promittant, conveniant, & jurent obedire in omnibus, & parere Sereniſſimo D. N. D. Sigiſmundo Dei gratia Romanorum, & Hungariæ, &c. Regi, ac Sacro Imperio. Illaq; facere, obſervare, & adimplere, quæ tam juxta formam fidelitatis per eos præſtitæ præfato D. Regi, quàm juxta tenorem conventionum, quas ſecum habent, facere, adimplere, & obſervare teneatur, & debeat, & inſuper ſubſtinere, & juvare prædictum D. Marchionem contra quoſcumque eum offendentes, & volentes offendere quovis modo.

„ Acta fuerunt hæc in Civitate Aquenſi, in „ contrata de Dony, in domo Jacobi Siſmundi habitatione prædicti Illuſtris D. Marchionis, in camera de angulo. Præſentibus „ teſtibus vocatis, & rogatis, ſpectabilibus „ & egregiis D. Matthæo de Cocchonato ex „ Comitibus Radicatæ, Conrado de Carreto „ q. D. Georgii, D. Jacobo de Ganibus de „ Vercellis, Ludovico de Tizonibus, & Seraphino Cancellariis prædicti D. Marchionis currente Anno Domini MCCCCXV. „ Indict. VIII. die XXIX. Januarii.

L'Anno Milleſimo quatricenteſimo decimo ſettimo, Indizione decima, alli venti del meſe di Marzo, eſſendo nate alcune differenze tra Filippo Maria Duca di Milano, e Teodoro Marcheſe di Monferrato, tra i quali per avanti era ſtata grande intrinſichezza e fraternità; perciochè al tempo del *quondam* Giovanni Maria Duca di Milano fratello del predetto Filippo Maria allora Conte di Pavia, che lo Stato era fragile & agitato da molte perturbazioni, eſſo Teodoro non ſenza grandiſſima guerra, ſpeſa, & affanni aveva difeſo e ſalvato la Città di Vercelli, e Novara con le pertinenze loro, come ſi è detto, dalle adunazioni de i circoſtanti, che s'ingegnavano di occupare eſſe Città: fu col mezzo e trattato di M. Guglielmo Conte di Prata, & Serafino di Camporegale Ambaſciatori & Nunzj del Sereniſſimo Sigiſmondo Re de' Romani, & anco di Franceſco Viſconte detto Carmagnola Conte di Caſtel nuovo, contratta & fatta buona, pura, e ſincera tregua per loro, eredi, e ſucceſſori loro, la quale aveſſe a durare per cinquanta anni proſſimi d'avvenire; & oltre per due anni di contramando, riſervata però la volontà del predetto Re de' Romani ſopra l'oſſervazione di eſſa tregua. Rimettendoſi l'uno all'altro tutte l'inimicizie, e danni paſſati, con patto, che durante la detta tregua alcuni ſudditi, o aderenti di eſſi Signori non doveſſero per modo alcuno offenderſi; Et oltre di queſto, conſiderando il predetto Duca Filippo, che il memorato Teodoro per ſua magnanimità aveva difeſo e conſervato le predette Città di Vercelli, e Novara con molti altri Luoghi, e Caſtelli; e di più aveva acquiſtato alcune Terre, volendolo ricompenſare, gli promiſe, e ſi obligò di conſervarlo, e difendere lui, eredi, e ſucceſſori ſuoi con lo Stato, e Terre ſue, da qualunque Comunità, o Nobili, che il voleſſero offendere; eccettuando ſolamente il Re de' Romani. E convennero, che movendo alcuni di eſſi Signori, overo eredi, e ſucceſſori ſuoi guerra contro altri Signori, o Comunità non aderente, nè ſuddita loro, non doveſſe l'altro dare ajuto, conſiglio, nè favore a colui, contra il quale ſi moveſſe la guerra. Ancora il predetto Duca oltre le conceſſioni fatte ad eſſo Teodoro, per la Ducheſſa ſua madre, ed il *quondam* Duca Gio: Maria della Terra, Territorio, Incole, ed abitatori di Caſale S. Evaſio, Dioceſi di Vercelli, la qual Terra eſſo Teodoro dal tempo di detta conceſſione fino al preſente, pacificamente aveva tenuta e poſſeduta, ed anche oltre l'altra conceſſione fatta di eſſa Terra ad eſſo Teodoro, per lo predetto *quondam* Duca Gio: Maria, per certe convenzioni fatte tra loro, di nuovo di ſua ſpontanea volontà e certa ſcienza informato d'ogni ragione, Leggi, e Conſtituzioni, per le quali aveſſe potuto contravenire

re

re alle predette tradizioni e concessioni già fatte; diede, trasferì, donò, e concedette a lui, eredi, e successori suoi la detta Terra di Casale, co i Castelli, e fortezze, col dominio universo, e territorio, e fini sue, mero e misto imperio, ed omnimoda giurisdizione, e con qualunque Nobile, Incole, Terrigeni, ed abitatori di essa. Abdicando da se qualunque ragione, dominio, e potestà, che gli spettasse e pertenesse. Concedendogli ancora il Luogo di Villanuova, Diocesi Vercellense, col Castello, fortalezze, e podere suo, mero e misto impero, & omnimoda giurisdizione, separandolo in tutto dalla Città di Vercelli, per esser luogo molto conveniente a Casale. E parimente gli diede sotto la medesima forma e modi i luoghi di Frassineto, Valmacha, ed il Borgo di S. Martino con le pertinenze loro: Confirmandogli similmente la donazione, che gli aveva fatto, essendo Conte di Pavia, l'Anno MCCCCIV. alli ventiuno d'Aprile, del Luogo, Castello, e giurisdizione di Salugia Diocesi Vercellense, con patto però, che esso Theodoro permettesse, che ognuno, il quale avesse possessione e beni in esso luogo, li potesse tenere e possedere, purchè non s'intromettessero nel fortalicio, che vi era, overo che per l'avvenire vi si faria. Dichiarando però esso Duca, che per le concessioni de' luoghi predetti non si facesse pregiudicio alcuno alle ragioni delle altre Città, Terre, e Castelli, compresi nella concessione Imperiale del Ducato suo di Milano, e che l'uno e l'altro di essi Signori avessero a procurare di avere dal Re de' Romani la confirmazione delle dette concessioni, la quale avuta, o non, niente di manco dovessero stare ferme ed avere effetto, per modo, che gli eredi e successori di esso Duca non avessero per alcun tempo da intromettersi nelle Terre e Luoghi predetti. Mediante la quale concessione Conrado del Carretto, & Foresto delli Scacioli, Procuratori del predetto Marchese promisero al predetto Duca di restituirgli, e consegnargli la Città di Vercelli, col Castello, Cittadella, Terre, Ville, e Luoghi del Vescovato di essa Città, con ogni ragione e pertinenza sua, ed ogni altro luogo, che fosse pervenuto alle mani di esso Teodoro, pagando però il predetto Duca le spese fatte per lo governo di detta Città, secondo la talla, che aveva fatta il Conte di Carmagnola prenominato, la quale era di fiorini sei mila d'oro. Gli promisero ancora di rimettergli fra due mesi tutte le Terre de i Vescovati di Pavia, e Novara, le quali il predetto Teodoro aveva avuto nel precedente anno in governo, pagando esso Duca fiorini dieci mila di Milano, i quali gli aveva prestato, come costava per un' Instrumento rogato da Antonio de Ripis, e Gio: Francesco Bellina Notaj publici. E similmente gli promisero di assegnargli i luoghi Asigliano, e Larizate, benchè non fossero compresi sotto il governo di Vercelli. E come più amplamente si contiene in uno Istrumento celebrato nel Castello di Pavia, nella camera cubiculare del predetto Duca, situata verso il Giardino alla presenza di M. Fabiolo de Vicomercato Cittadino di Milano, Consigliere del Marchese Teodoro, Ser Perrono de Petrasanta Cittadino di Milano, e Giovanni Carvino di Aretio, Consigliere, e Segretario del predetto Duca; e rogato da

A Giovanni de Oliariis, figliuolo del *quondam* M. Agostino di Pavia, Alberto de Marinis di Soncino, figliuolo del *quondam* M. Giacomo, Cancelliere del Conte di Carmagnola, & Antonio de Ripis, figliuolo del *quondam* Angelino Segretario del predetto Marchese Notaj publici.

L'Anno medesimo, il Marchese Theodoro in esecuzione ed osservazione delle precedenti convenzioni, fece remissione della Città di Vercelli col Castello, Cittadella, Terre, Ville, e luoghi del Vescovato di essa Città: del che ne fu rogato Instrumento da Lodovico Ticione, registrato nel suo primo protollo fol. XVII.

B Il memorato Teodoro si maritò prima in Giovanna figliuola di Roberto Duca di Bar, Provincia del Reame de Austrasia, overo Francia Orientale, con la quale, come si è detto, produsse un figliuolo nominato Gio. Giacomo, & una figliuola nominata Sofia, Et è da sapere, che il predetto Duca Roberto fratello, e successore di Odoardo, ebbe con Maria sua moglie figliuola di Giovanni Re di Francia, cinque figliuoli, ovvero sei, come ha voluto Maestro Symphoriano Champier Gallico nel sesto libro dell'Istoria del Reame di Austrasia, il maggiore de i quali ebbe nome Enrico, che fu marito della Contessa di Marle, il quale vivendo ancora il padre

C venne a morte. Il secondo Odoardo, che l'Anno MCCCCX. essendo venuto a morte il Duca Roberto, succesSe al Ducato, e l'Anno MCCCCXVI. secondo il prenominato Autore, seguendo la parte del Re fu morto nella battaglia d'Agiencourt insieme con l'altro suo fratello minore; e un' altro nominato Enrico fu morto nell' Isola di Cipro contro Saraceni di Siria, ed ebbe quattro figliuole. Alcuni vogliono, che de i figliuoli predetti ne andassero quattro col Duca di Borgogna alla guerra di Ungaria contra Turchi, e tutti e quattro in essa guerra fossero morti; perlochè il Ducato e Signoria di Bar rimase a Lodovico fratello Vescovo di Poitiers, di Chialons, e di Verdun Cardinale della Santa Chiesa. Delle quattro figliuole, la primogenita fu la memorata Giovanna, moglie del predetto Marchese Teodoro. La seconda nominata Jolant fu maritata a Giovanni, figliuolo di Pietro Rè di Aragona, il quale da lei non ebbe se non una figliuola nominata Jolant, che fu madre del Rè Rainero d'Angiò. La terza fu moglie del Duca di Mons, nè da loro rimase figliolanza alcuna. La quarta ed ultima fu maritata in Monsr. di Mearla, il quale con lei ebbe una figliuola, che fu maritata nel Conte di San Paolo, che poi per ragione della moglie succesSe nel Contado di Lyni, overo Leigni nel predetto Ducato di Bar, benchè il prefato Maestro Symphoriano, commettendo errore, dica, che Jolant moglie di Giovanni figliuolo di Pietro Rè d'Aragona, fu la primogenita: il che è contro l'autorità del publico Instrumento, celebrato nel trattato del matrimonio della predetta Jolant.

Il Cardinale Lodovico, il quale era restato Duca di Bar, vedendo mancare eredi al Ducato, e Signoria predetta, mandò in Monferrato, essendo già morto il Marchese Teodoro, dal Marchese Gio. Giacomo suo figliuolo, a richiedergli, che gli volesse mandare uno de' suoi figliuoli, il quale dopo lui fosse Duca di Bar. Onde fu deliberato per consiglio del-

delli tre Stati, di mandarvi il Sig. Guglielmo, il quale, come nel progreſſo ſi vedrà, era ſecondogenito del predetto Gio. Giacomo, che allora non eccedeva l'età di cinque anni, e così fu meſſo in viaggio. Ma paſſando per Savoja, Amedeo ſuo zio Duca di Savoja non volle, che paſſaſſe più oltre; e per queſto ſtette due anni a Tonon in Savoja. E fra queſto tempo vedendo il Cardinale predetto di non poter' avere il Sig. Guglielmo, mandò per lo detto Raynero d'Angiò ſuo nipote; e l'Anno MCCCCXVIII. lo adottò per ſuo figliuolo ed erede del Ducato e Signoria di Bar, laſciando però per teſtamento al Marcheſe Gio. Giacomo il Paeſe e Signoria di Puſoya, dove è Santo Ferriolo di Corda, nel Contado Nivernenſe, ſotto la quale Signoria ſono trentaſette Caſate di Gentiluomini, Cavalieri, e Scudieri, tutti feudi, ed uomini di S. Ferriolo, overo San Furgoy, ed ha ventiquattro peſchiere a modo di laghi, che in Franceſe ſi chiamano Eſtang. La qual Signoria Giovanni primogenito del memorato Gio. Giacomo dopo la morte del padre a perſuaſione di Ludovico di Valperga, e d'altre perſone fu indotto a vendere a Jaquez Corda, overo Cueur argentiere di Franza per dodici mila ſcudi, che fruttava d'entrata quattro mila franchi ogni anno, come appare per Inſtrumento rogato da Euſebio Guiſcardo Segretario del predetto Marcheſe l'Anno MCCCCLI. Indizione decimaquarta, alli ventiſei di Marzo. Laſciò ancora il predetto Cardinale al Marcheſe Gio. Giacomo quattro Terre nel Prevoſtato di Bar: cioè, Vienna, Cleremont, San Vider, e Lupi, con alcuni altri Villaggi nella Campagna di Franza. Doveva anche avere eſſo Gio. Giacomo dal Rè di Francia per parte della dote della *quondam* Giovanna ſua madre ſcudi dieci mila, i quali eſſo Rè ſi era obligato per Inſtrumento di pagare. Altri dieci mila ne doveva sborſare il prefato Duca Roberto, il quale ſi obligò ed accordò di pagare ogni anno a ragione di ſette per cento, per ſino a tanto che aveſſe pagato la ſomma predetta. Il Duca di Lorena ne doveva ancora egli pagare dieci mila inſieme con l'areragio, perchè indebitamente ritenne ed occupò la ſucceſſione del Ducato di Bar con l'altre Terre del prefato Cardinale, che aveva laſciato per teſtamento al detto Gio. Giacomo in Campagna di Franza avanti la morte ſua, la qual fu nella Città di Verdun, lontana da Bar lo Duc circa quindeci leghe.

L'Anno MCCCCXVIII. Bonifacio Adorno Cittadino di Genova convenne, e giurò di dare al Marcheſe di Monferrato i Caſtelli di Capriate, ſecondo che ſi contiene in un' Inſtrumento della promiſſione predetta, regiſtrato nel primo protocollo di Lodovico Ticione, in fol. XXXVII.

Ed il medeſimo anno il detto Lodovico fu rogato della fedeltà fatta per Giovanni Freylino del Carretto per li luoghi della Rocca Mairana, Malvicino, e Dego. *Item* dell' Inveſtitura fatta a Giovanni del Carretto dell' Altare per Dego, regiſtrate per lui nel detto ſuo protocollo, in fol. XLIIII. e XLVII.

L'Anno predetto Milleſimo quatricenteſimo decimo ottavo, eſſendo il Marcheſe Teodoro pervenuto a morte, il cui corpo è ſepolto nella Chieſa di S. Franceſco de' Frati Minori di Montecalvo, Margherita ſua ſeconda moglie, figliuola di Lodovico Principe d'Aja ſopra nominato ſi fece Monaca nel Monaſterio di S. Maddalena della Città d'Alba, dove viſſe in grande ſantimonia ſino all'Anno Milleſimo quatricenteſimo ſeſſageſimo quarto, nel qual' anno del meſe di Novembre laſciò la terreſtre vita, e fu ſepolta in eſſo Monario, in un' onorato ſepolcro, ed è connumerata tra le Beate ed elette da Dio.

L'Anno Milleſimo quatricenteſimo decimo nono, Lodovico Ticione Notajo e Cancelliere del Marcheſe fu rogato d'alcuni Inſtrumenti, ed Inveſtiture, notate nel regiſtro del ſuo ſecondo protocollo.

E primo dell' Inveſtitura di Catalano, figliuolo del *quondam* Ughetto di Mazadio, per la ſua parte di Mazadio, poſta in fol. 9.

Dell' Inveſtitura fatta a Conrado di Montecucco di Murlengo delle parti ſue di Montecucco, Plebata, Caſtelvecchio, e Cerreto, fol. 26.

Della fedeltà della Comunità del luogo di Spigno, fol. 95.

Dell' Inveſtitura fatta a Conrado, ed Oddonino del Carretto per le poſſeſſioni del Barbato ſopra le fini della Città d'Acqui fol. 110.

Dell' infeudazione del Caſtello e luogo di Cairo fatta ad Antonio, e Giovanni de Scarampis, fol. 111.

E l'Anno Milleſimo quatricenteſimo vigeſimo dell' Inveſtitura di Giovanni del Carretto dell' Altare, pel luogo di Dego, fol. 200.

Della renunciazione de i beni paterni e materni di Sofia Imperatrice de' Greci, fol. 202.

Del matrimonio di eſſa Imperatrice, e della promiſſione della dote ſua, fol. 203.

Dell' aſſignazione a lei fatta del Contado di Montebello, fol. 207.

E l'Anno Milleſimo quatricenteſimo vigeſimo ſecondo fu rogato dell' Inveſtitura del Marcheſe di Saluzzo, regiſtrata nel ſuo terzo protocollo, fol. 24.

Di quella di Giovanni Scarampo pel luogo di Veſime, regiſtrata in fol. 29.

Di quella di Giovanni Bulla d'Acqui pel luogo di Montecreſcente, fol. 114.

Di quella di Enrieto, Bartolomeo, Oddonino, e Secundino della Fragia di Montecucco delle parti loro de i feudi della Plebata, Caſtel Vecchio, Cerreto, e Montecucco, fol. 142.

Di quella di Matteo, Luchino, e Petrino di Broſulo per la ſeſta parte di Caſal Bergone, fol. 153.

GIOVAN-GIACOMO
Marcheſe di Monferrato.

Gio. Giacomo figliuolo del *quondam* Teodoro Marcheſe di Monferrato, e di Giovanna primogenita di Roberto Duca di Bar, morto il padre, rimaſe Signore, e Rettore dello Stato; e con Giovanna ſorella di Amedeo Duca Primo di Savoja produſſe quattro figliuoli: cioè Giovanni, Guglielmo, Bonifazio, e Teodoro, & due figlie, Iſabella, & Amedea.

Il memorato Gio. Giacomo nel principio dell' amminiſtrazione di Filippo Maria Duca di Milano, nel tempo delle turbazioni & avverſità, ch'egli ebbe dopo la morte del Duca Gio. Galeaz ſuo padre, e di Giovanni Maria ſuo fratello, prima che foſſe ſtabilito nello Stato di Milano, fu molto propizio e favorevole

Digitized by Google

vole ad esso Filippo, nella quale mutua amicizia e benevolenza perseverarono per fino all' Anno MCCCCXXV. nel quale i Fiorentini, perchè Filippo aveva già occupato gran parte della Romagna, e raccolto gran numero di gente d'armi per passare in Toscana, esortarono Alfonso Re di Napoli già offeso da Filippo a movergli guerra per mare. Perchè Alfonso mandò a Venezia Oratori per confederarsi co i Veneziani; ma perchè essi avevano ancora cinque anni di lega con Filippo, non vollero assentirli. Pure conoscendo i Fiorentini, le cose essere in molto pericolo, di nuovo mandarono a Venezia Lorenzo Ridolfo Dottore di Leggi, il quale con accommodate & efficaci ragioni indusse il Senato Veneto ad accettare la lega, & in essa entrarono il Marchese Gio. Giacomo, & Amedeo Duca Primo di Savoja, i quali l'Anno seguente Millesimo quattricentesimo vigesimosesto con molti cavalli corsero nel Vercellese per modo, che tutto il paese fino a Milano era posto in grande pugna. Onde Filippo Duca predetto mandò Lancilago, figliuolo di Paolo Ginisio Signor di Luca, con buon numero di cavalli per fare resistenza a i predetti Gio. Giacomo, & Amedeo; ma vedendo nel progresso della guerra, che le cose sue poco prosperavano, fece pace con Amedeo; ne i capitoli della quale concluse di volere sposare Maria sua figliuola, e donarle la Città di Vercelli col territorio e dominio suo di quà da Sesia. E fatta la conclusione del matrimonio, l'anno predetto agli otto del mese di Settembre, il predetto Amedeo mandò Manfredo Marchese di Saluzzo, Maresfalco di Savoja a pigliare il dominio e possessione della predetta Città di Vercelli.

L'Anno Millesimo quattricentesimo vigesimo ottavo, Filippo Maria Duca di Milano, Amedeo Duca di Savoja, e Gio. Giacomo Marchese di Monferrato fecero tra di loro nuove confederazioni, delle quali fa memoria Serafino di S. Maria Segretario del predetto Marchese in un suo Instrumento, celebrato tra esso Marchese, & il predetto Duca Filippo, l'Anno predetto, Indizione sesta, alli nove del mese d'Aprile, alla presenza di Arcello di Saluzzo Cavaliere, Giovanni de i Conti di Valperga, Enrieto Natta Cittadino d'Asti Vicario, Matteo di Cocconato de i Conti di Radicate Consiglieri, e Lodovico de Ticionibus Cancelliere del prefato Marchese Teodoro.

L'Anno Millesimo CCCCXXIX. alli quindici d'Aprile, Giovanni di Robella de i Conti di Radicate fece vendita per se, e suoi eredi a Giovan Giacomo Marchese di Monferrato della metà del castello di Robella, e delle altre parti de i luoghi, che si contengono nel seguente Instrumento, rogato da Serafino di S. Maria Notajo, e Segretario del prefato Marchese.

„ IN nomine Domini amen. Anno Domini
„ Millesimo quadrigentesimo vigesimonono,
„ Indictione septima, die decimaquinta Aprilis.
„ Actum in Villa Montiscalvi, videlicet in
„ domo habitationis infrascripti egregii Joan-
„ nis de Robella ex Comitibus Radicatæ, præ-
„ sentibus providis Viris & discretis, Joanne
„ de Cazulino de Sancto Salvatore, Milano
„ Campanino de Blanzate, & Dominico de
„ Cocio de dicto loco Blanzate, testibus vo-
„ catis & rogatis. In quorum, & mei Notarii
„ infrascripti præsentia, ipse egregius Joannes
A „ de Robella ex Comitibus Radicatæ, per se,
„ & heredes suos & successores dedit, vendi-
„ dit, & tradidit, & datum juris fecit, & fa-
„ cit, jure proprio, & in perpetuum, ac jure
„ decreti, dominii, & proprietatis, & in li-
„ berum & francum allodium Illustri & Ex-
„ cellentissimo Principi D. Jo. Jacobo Mar-
„ chioni Montis-ferrati, &c. pro se, & here-
„ dibus suis, & successoribus, & mihi Sera-
„ phino Notario publico infrascripto ementi,
„ & recipienti uti publicæ personæ, officio
„ publico stipulanti & recipienti nomine &
„ vice prædicti D. Marchionis, & heredum
„ suorum, & omnium, quorum interest, &
„ interesse poterit in futurum, loca, Terras,
B „ Castra, jurisdictiones, debita, seu nomina
„ debitorum infrascripta, & infrascriptas, cum
„ hominibus, jurisdictione, mero & mixto im-
„ perio, ac omnibus & quibuscumque spectan-
„ tibus & pertinentibus eidem Joanni quovis
„ modo in Castris, locis, & villis, & nomi-
„ nibus prædictis. Primò, medietatem Castri,
„ jurisdictionis, hominum, & loci Robellæ,
„ quam habet idem Joannes, exceptâ sextâ
„ parte totius dicti loci, quam prætendit ha-
„ bere in dicto loco egregius Matthæus de
„ Cocconato, cui toto loco Robellæ cohæ-
„ ret.
„ Item medietatem loci Cortioni, & Vale-
„ xii Cantonorum Robellæ, cui cohærent loca
C „ Broxuli, Verrucæ, Villæ Mirolii, & Oda-
„ lengi magni. Item sextam partem Cocconati
„ nitidam, cui cohærent locus Robellæ, Bro-
„ xuli, Tonengi, Aramenghi, Marmoriti, Ple-
„ batæ, & Montilii. Item medietatem Ara-
„ menghi exceptâ duodecimâ, vel quintadeci-
„ mâ parte, quam habent Poglanus, & illi de
„ Casali Bergono, cui cohærent loca Tonen-
„ gi, Cocconati, Albugnani, & Casalis Ber-
„ goni. Item tertiam partem Plebatæ, & Cer-
„ reti, & Novenum plus de tertia parte, qui-
„ bus cohærent loca Castri-veteris, Montilii,
„ Cocconati, Passarani, & Cerreti. Item duo-
„ decimam partem Casalis Bergoni, cui cohæ-
„ rent loca S. Sebastiani, Castigneti, Cinza-
D „ ni, Berzani, & Aramenghi. Item denarios,
„ seu pretium, quod idem Joannes debet
„ habere pro venditione sextæ partis loci
„ Bagnaschi, quam vendiderat Antonio de
„ Montafia, & sunt ducati auri sexcentum
„ viginti novem, ut patet Instrumento re-
„ cepto per Ruzildinum de Furno de Casa-
„ li. Et hæc omnia pro pretio, & nomine
„ pretii florenorum octo millium monetæ
„ nunc currentis in Monteferrato, quod pre-
„ tium dictus Joannes venditor fuit confessus,
„ & contentus, & publicè recognovit se in-
„ tegraliter habuisse, & recepisse, à suprase-
„ pto D. Marchione, ita & taliter quod su-
„ prascriptus D. Marchio, & sui quicumque
E „ heredes & successores dicta Castra, Terras,
„ & loca, jurisdictiones, & nomina debito-
„ rum, & venditionem prædictam perpetuò
„ habeant, teneant, & possideant cum omni-
„ bus & singulis accessibus, ingressibus, &
„ egressibus suis, usque in viam publicam,
„ & cum omni jure, & actione, usu, seu re-
„ quisitione, ipsis Terris & locis, & cuilibet
„ parti ipsarum eidem Joanni competentibus,
„ competere solitis quovis modo. Cedens,
„ dans, & transferens dictus Joannes titulo
„ venditionis prædictæ, in ipsum D. Marchio-
„ nem, & me Notarium infrascriptum reci-
„ pientem nomine prædicti Domini, ut supra,
„ om-

Digitized by Google

„ omnia & ſingula ſua jura, ſuaſque rationes,
„ & actiones, utiles, directas, & rei perſe-
„ cutorias, ac utilia, directa, & rei perſecu-
„ toria, quas dictus Joannes habebat, habet,
„ & habere videtur, & ſolitus fuit habere in
„ & ſuper dictis locis, terris, & bonis, ac
„ nominibus debitorum; Et inde dictus egre-
„ gius Joannes prædictum Illuſtrem D. Mar-
„ chionem emptorem, in dictis locis & bonis
„ in ſuum locum conſtituit, & poſuit, ſic &
„ eo modo, quod prædictis omnibus juribus
„ & actionibus poſſit & valeat de cetero ad-
„ verſus quamcumque perſonam, dominium,
„ Collegium, & Univerſitatem, uti, frui,
„ agere, excipere, defendere, tueri, ac mo-
„ dis omnibus ſe juvare, quemadmodum idem
„ Joannes venditor facere poterat, & videba-
„ tur facere poſſe ante præſentem venditio-
„ nem. Quæ quidem Caſtra, loca, terras, no-
„ mina debitorum, & omnia ſupraſcripta ven-
„ dita, cum omnibus ſupraſcriptis ad ipſam
„ venditionem pertinentibus, dict. Joan. ven-
„ ditor precario nomine ipſi Illuſtri D. Mar-
„ chioni tenere & poſſidere conſtituit, & re-
„ cognovit, donec de ipſa, & omnibus ſu-
„ praſcriptis poſſeſſionem acceperit corpora-
„ lem; quam accipiendi, & ſua auctoritate
„ retinendi, eidem ex nunc licentiam omni-
„ modam contulit & dedit. Inſuper promiſit
„ idem D. Joannes venditor per ſe, & ſuos
„ heredes ſupraſcripto Illuſtri D. Marchioni,
„ ſeu mihi Notario recipienti ejus nomine,
„ utſupra, pro ſe, & ſuis heredibus ſtipulan-
„ ti & recipienti, de prædictis Caſtris, & lo-
„ cis, ac rebus, & juribus ſupraſcriptis, ceſ-
„ ſis & traditis eidem D. Marchioni, in toto,
„ vel in parte, nec heredibus ſuis, ſeu quibus
„ dederit, aut ceſſerit, litem, quæſtionem,
„ vel controverſiam aliquam non inferre, nec
„ inferenti aliquo modo conſentire, ſed præ-
„ dicta omnia ſuperius vendita & ceſſa legi-
„ timè defendere, manutenere, & disbrigare
„ ab omni perſona, Communi, Collegio,
„ & Univerſitate; Et ſi quo tempore lis, vel
„ quæſtio, cauſa, vel controverſia, tam per
„ oblationem libelli, quàm alio quocumque
„ modo, eidem emptori, aut ejus heredibus,
„ ſeu quibus dederint vel ceſſerint, de dictis
„ bonis venditis, ſeu juribus in toto, vel in
„ parte, movebitur, vel moveretur, quod eo
„ caſu ipſam litem, quæſtionem, libellum,
„ & omnem cauſam quandocumque & quo-
„ tieſcumque ei, vel ſuis heredibus denuncia-
„ tum fuerit, in ſe, & ſuper ſe recipere, &
„ ipſorum bonorum venditorum, & jurium
„ defenſioni ſe offerre, & in cauſa, & cauſis
„ hujuſmodi tam principalibus, quàm appel-
„ lationum, ſiſtere, & perſeverare uſque ad
„ finem, omnibus ſuis ſumptibus & expenſis;
„ quod ſi non faceret, vel adimpleret, fe-
„ cerit, vel adimpleverit, & propterea
„ pro ipſa proprietate defendenda idem em-
„ ptor, vel ſui heredes, aut quibus dederint,
„ damnum aliquod pateretur, aut expenſas
„ facerent in judicio, vel extra: totum ipſum
„ damnum, intereſſe, & expenſas prædictus
„ Venditor dicto emptori integraliter refice-
„ re & reſtituere promiſit, & convenit, tam
„ ſi obtinuerit, quàm ſuccubuerit in cauſa;
„ ſimiliter & pretium ſupraſcriptum pro rata
„ rei evictæ. Et ſic obligavit, & obligat di-
„ cto emptori, & mihi Notario ſtipulanti, ut
„ ſupra, omnia ſua bona pignori. Quam qui-
„ dem venditionem, ceſſionem, & traditio-
„ nem, & omnia & ſingula ſupraſcripta, præ-
„ dictus Joannes venditor per ſe & heredes
„ ſuos promiſit, & convenit ſupraſcripto Il-
„ luſtri D. Marchioni, & mihi Notario, ut
„ ſupra ſtipulanti, pro ſe & heredibus ſuis,
„ ſemper & perpetuò habere, & tenere gra-
„ tam, ratam, & firmam, ac attendere, adim-
„ plere, & obſervare, & nullatenus contrafa-
„ cere, vel venire directè, nec per indire-
„ ctum, de jure vel de facto, nec aliqua ra-
„ tione, occaſione, vel cauſa, quæ dici vel
„ excogitari poſſit, nec contrafacienti conſen-
„ tire in pœna, & ſub pœna integræ refectio-
„ nis, & reſtitutionis omnium & ſingulorum
„ damnorum, intereſſe, & expenſarum litis,
„ & extra, ſub obligatione prædicta. Et re-
„ nuntiavit, & renuntiat dictus Joannes ven-
„ ditor verſus dictum D. Marchionem, & me
„ Notarium, ut ſupra, ejus nomine recipien-
„ tem, exceptioni non habiti & non numera-
„ ti pretii prædicti, & exceptioni non factæ,
„ vel non legitimæ factæ præſentis venditio-
„ nis, & exceptioni non numeratæ pecuniæ,
„ & ſpei futuræ receptionis, & numerationis,
„ & rerum ſic, ut prædicitur, non geſtarum;
„ exceptioni doli mali, condictioni ſine cauſa,
„ ob cauſam, vel ex injuſta cauſa, & omni
„ juri, exceptioni, & beneficio legum, ex
„ quibus poſſet contra prædicta, vel aliquod
„ prædictorum modo aliquo facere, vel veni-
„ re. Præcipientes de prædictis dictæ partes
„ fieri publicum Inſtrumentum ad dictamen
„ Sapientis.

L'Anno Milleſimo quattricenteſimo triceſimo, Indizione ottava, die Mercurii, il primo del meſe di Febrajo, Petrino d'Inciſa a ſuo nome, e come Procuratore di Secondo Giovanni ſuo fratello, figliuoli del *quondam* Conryno, e di Giacomo figliuolo del *quondam* Guidetto, Carlo, e Zanardo figliuoli del *quondam* Gilardino, Giorgio, Conrado, e Boarello, figliuoli del *quondam* Iſnardo d'Inciſa ſuoi conſorti, ſi confederò con Filippo Maria Duca di Milano, col quale convenne, ed ebbe intelligenza, che pigliando in publica, overo ſegreta guerra i cinque Caſtelli, e Terre a loro vicine cioè, Nicia, Montebarucio, Bruno, Ricaldono, ed Alice, ne doveſſero avere le tre più proſſime al luogo d'Inciſa; e ſimilmente quando non ne pigliaſſero, ſe non quattro, tre, due, o uno; e con alcuni altri capitoli particolarmente deſcritti in un publico Inſtrumento, rogato in Milano, in caſa di M. Gaſpare Viſconte, in Porta Vercellina, nella Parochia di S. Protaſio, da Franceſco Gallina Segretario del predetto Duca, e da Beltramino de Reſtis cittadino di Milano Notaj publici, alla preſenza di Franceſchino di Caſtiglione Dottore, e Conſigliere Ducale, Enrico Pettenario cittadino d'Aleſſandria, e Paolo di Caſtiglione cittadino di Milano.

L'Anno Milleſimo quattricenteſimo trigeſimo primo, il Conte Franceſco Sforza con le genti di Filippo Duca di Milano venne in Monferrato contro il Marcheſe Gio: Giacomo, nel dominio del quale fece gran preda, e preſe molti Caſtelli, e Terre: cioè, Valmaca, Occimiano, Mirabello, Baldeſco, e Caſtel di Grana, ed oltre il fiume di Tanaro, Cortiſelle, Spigno, Silvano, Rocca Ciglero, Tagliole, ed Iſola, e molti altri luoghi, feudali, e retrofeudali, i quali ſono il Caſtello e Villa di Morneſio, Caſalegio, Cremolino, Mollare, Caſſinelle, Murbello, Miolia,

Digitized by Google

lia, Malvicino, la Rocchetta, Mayrena, Orſarola, Cayro, le Carchere, Coſſeria, Milleſimo, Montechiaro, Monaſterio di S. Giulia, la Boxia, Bubio, Sexamo, Caſſinaſco, Malamorte, Cexole, Vexime, Cortemiglia per la quarta parte, Gottaſecha, Rodello, Coſſano, Mangano, Dogliano, Robino, Bozolaſco, Montebarcherio, Camerana, Bonvicino, Belvedere, Marſaglia, Cixone, Somano, Caſtiglione, Perno, parte della Morra, Benivello, Calizano, Oxilia, Maximino, Pulcrone, Roncomale, Piana, Lodeſio, Caſtelletto di Val di Urba, Tagliole, ed il Caſtello e Villa d'Iſola. Occupò ſimilmente l'aderenze degl' infraſcritti luoghi: cioè, Pruneto, Leyneſio, Carretto, Brovia, Alteſino, Novello, Sino, Monteforte, Montechiaro, Carvanzana, Moniſilio, Benengo, Serravalle, Albareto, Faſolio, Niella, Caſteno, Santa Giulia, Ponte, Borgomallo, Inciſa, Bergamaſco, Caſtel nuovo, Valle, Cortanſero, e Caſtello Conſambardo. E nella detta guerra il Marcheſe Gio: Giacomo preſe alcune Terre, e luoghi, i quali ſpettavano in parte ad Antonio di Primelio, Giovanni di Caſal Bergone, Enrietto, e fratello di Robella: cioè; Calliano, Robella, e la Plebate, ed a Turchetto de i Turchi il Caſtello e luogo di Frinco, ed a Bartolomeo Pallio di Aſti i Caſtelli e luoghi di Griſano, e Podio, e molti altri luoghi, i quali l'Anno MCCCCXXXV. dopo la concluſione della pace furono reſtituiti, come ſi legge per gl' inſtrumenti ſopra di ciò rogati da Serafino di S. Maria Segretario del prefato Marcheſe, e da Antonio Ticione Notajo di eſſo Marcheſe, regiſtrato nel ſuo primo protocollo, fol. 45.

L'Anno Milleſimo quattricenteſimo trigeſimo ſecondo, Sigiſmondo Imperatore partendoſi da Milano, dove il Duca Filippo, a richieſta del quale era venuto in Italia, non l'aveva pur voluto vedere, ſe ne venne in Monferrato, e ſtette per iſpazio di un' anno nel luogo di Montecalvo; donde partendoſi con l'ajuto de i danari del Marcheſe Gio: Giacomo, andò a Piſa, e poi a Roma, dove da Eugenio Quarto avuta l'Imperiale corona, ritornò in Germania.

Facendoſi la predetta guerra contro il Marcheſe Gio: Giacomo, Amedeo Duca di Savoja ſuo cognato, e ſocero di Filippo Duca di Milano, che per fino all' ora aveva temporeggiato, deſiderando di arrivare al diſegno ſuo, il quale per le coſe ſeguite ſi arguiſce, che foſſe l'affettazione della perpetua aderenza, omaggio, e fedeltà del predetto Marcheſe, e luoghi del dominio ſuo, come ſi dirà: diffidò la guerra ad eſſo Marcheſe, il quale conoſcendo la potenza ſua incapace di potere ſoſtenere l'impeto dell' uno e dell' altro Duca, ritrovandoſi ancora nelle Terre dello Stato ſuo, accettò la pace, la quale il predetto Amedeo ſuo cognato nell' atto della diſfidanza della guerra, gli avea offerto. E parendogli di poter pigliar fede e figurtà di lui per la fraternità, che avevano inſieme, gli fece ſcrivere publiche ed autentiche lettere, pregandolo che voleſſe averlo raccommandato inſieme con la conſorte, e figliuoli ſuoi; ed eſſere contento di accettare la pace, che nell' atto della diſfidanza gli aveva offerto. E per confermarlo d'animo, che eſſo Gio: Giacomo perſevererebbe nella ſolita fede, confidenza, e dilezione, che ſempre aveva avuto verſo di lui. Gli conceſſe piena bailia e facoltà di potere diſponere ed ordinare de i beni ſuoi a ſuo piacere, ed anche di potere componere ogni guerra, queſtione, e debatto nati tra lui, ed il predetto Duca Filippo, così di ragione, come di fatto. E per maggiore confirmazione di tale promeſſa, depoſe tutte le Città, Ville, Terre, Luoghi, Caſtelli, e Fortilicie ſue, vaſſalli, aderenti, e raccomandati con tutta la Patria ſua oltre il Pò e Doria, e tutte le Terre del Monferrato, che non erano ſtate occupate per le genti del Duca di Milano, nelle mani del Mareſcallo di eſſo Amedeo a nome ſuo; ed egli poſe poi in eſſi Caſtelli, e Terre i Caſtellani, Officiali, e Rettori, che le conſervarono dalla gente del Duca di Milano, per iſpazio di quattro anni, e più, ſenza però alcuna ſpeſa del predetto Amedeo, ma più preſto con avantaggio e beneficio di eſſi ſuoi Officiali, i quali nel tempo predetto ebbero i ſalarj, guadagni, e redditi di eſſi Luoghi, e Caſtelli.

Fatta la predetta remiſſione, il Marcheſe Gio. Giacomo ſotto fede di un ſalvo condotto a lui fatto per lo Mareſcallo del predetto Amedeo, andò con Giovanni ſuo primogenito da eſſo cognato, ed il richieſe, che voleſſe trattare la pace tra Filippo Duca di Milano, e lui. Al che riſpoſe, che quantunque aveſſe già mandato ſuoi Ambaſciatori a Milano per tal' effetto, dove ancora ſi erano ritrovati gli Ambaſciatori di eſſo Marcheſe, nondimeno non ſi era potuto ottenere. Nondimeno che il Duca Filippo già aveva dato carico ad eſſo Amedeo *in ſolidum* di potere componere qualunque guerra, diſcordia, e differenze, che foſſero tra eſſi Principi. Onde dopo alquanti giorni eſſo Amedeo per la poſſanza ed autorità, che gli aveva dato il Duca di Milano, intervendovi ancora il conſentimento del Marcheſe Gio. Giacomo, dichiarò, e pronunciò, che tra eſſi Marcheſe, e Duca di Milano, doveſſe per l'avenire eſſere buona pace, perpetuo amore, ed intima dilezione, e che tutti i danni, ed offeſe doveſſero ceſſare, per modo che i Vaſſalli, ſudditi, aderenti, e raccomandati dell' uno e l'altro Principe poteſſero liberamente converſare, e commerciare inſieme. Alcuni dicono, che nel tempo che il Marcheſe predetto, e Giovanni ſuo primogenito dimorarono nelle Terre e forze del predetto Amedeo, e pendente il trattato della predetta pace, furono tra loro celebrati alcuni capitoli, patti, e convenzioni, del tenore delle quali non ſi hà però notizia.

Avendo adunque (come ſi è detto) il Marcheſe Gio. Giacomo raccomandato lo Stato ſuo ad Amedeo Duca di Savoja ſuo cognato, Giovanni ſuo figliuolo ritornò a Chivaſſo; ed egli alli due del meſe di Maggio MCCCCXXXII. partì per andare alla volta di Venezia, facendo il camino d'Alemagna: ed alli ſedici di eſſo meſe giunſe a Caſtel Franco, luogo della Signoria di Venezia, ed ivi ſtette la notte ſenza eſſere conoſciuto. Il giorno ſeguente fu riconoſciuto, ed il Podeſtà co i primi del luogo, l'andarono a viſitare, e fatto il deſinare l'accompagnarono per lo ſpazio di quattro miglia; e poi laſciandoli andò a dormire a Novale Terra di S. Marco, ſimilmente incognito, dove poichè fu riconoſciuto gli furono fatti onoratiſſimi preſenti. Dopo partendoſi andò a Meſtri, ed il Podeſtà con onorata compagnia gli andò incontro per più di ſette miglia; e giun-

to a Meſtri, trovò notabile compagnia di Gentiluomini, i quali lo conduſſero ad alloggiare nel Palazzo della Signoria, molto ornato di oneſtiſſimi alloggiamenti e camere. La mattina ſeguente vi giunſero molti Gentiluomini, mandati dal Principe, per tener compagnia al predetto Signore, a ſignificargli con quanta allegrezza e deſiderio ſi aſpettava la venuta ſua a Venezia. E fatto il deſinare, eſſi Gentiluomini conduſſero il predetto Signore alle loro barche, magnificamente ornate di tapezzerie, che erano più di trecento, & avanti che giungeſſero a Marghera, erano più di ſeicento, ricchiſſimamente ornate. Giunto a Marghera trovò Paliſchermi infiniti ornatiſſimi, & carichi di Gentiluomini, con trombetti, e pifferi, e co i detti Paliſchermi erano innumerabili barche, ſopra le quali aſceſe il predetto Signore; e navigando verſo Venezia incontrò il Principe di Venezia, il quale gli era venuto incontro più di quattro miglia, accompagnato da molti Gentiluomini di ogni etade, e tanto ſplendidamente veſtiti, che era coſa ſtupenda; e non è memoria, che per avanti foſſe ſtato ricevuto alcuno Signore così onoratamente, nè con tanta dimoſtrazione. Accoſtandoſi il predetto Principe di Venezia, ricolſe il Marcheſe ſopra il legno ſuo, con ineſtimabili ſegni di allegrezza, e dopo le ſalutazioni, & abbracciamenti ſi navigò verſo la Città, la quale era tutta feſtiva e gioconda per la venuta del predetto Signore: e ſmontati ſi andò a San Marco a fare orazione al Santo. Le fineſtre della Città erano fornite di donne ricchiſſimamente ornate e belle. Le ſtrade coperte d'innumerabili perſone, & il mare di barche. Al partire dal Tempio il Principe accompagnò il Marcheſe per fino alla barca, e dalla barca al Palazzo ornatiſſimo, deputato per l'alloggiamento ſuo, accompagnato dal Collegio Veneto, dove gli furono fatte le ſpeſe, e ſimilmente a Meſtri. La ſeguente mattina andò alla Meſſa a S. Marco, e dopo in Palazzo; il Principe gli venne incontro, e fatte le debite cerimonie, entrarono nel Conſiglio, dove il predetto Signore con ammirabile commendazione eſpoſe il caſo & infortunio ſuo, e ſi parlò di molte altre coſe. Finito il Conſiglio fu accompagnato all'alloggiamento ſuo.

Nel medeſimo tempo la predetta Signoria di Venezia, inteſo il caſo del Marcheſe Gio. Giacomo ſuo confederato, fece apparecchiare un valido eſercito per campeggiare le Terre del Duca Filippo, cioè quattordici mila cavalli, ſette mila ſanti, carri, e guaſtatori infiniti. Del che eſſendo ſtato certificato il Duca Filippo, fece trattare la pace tra lui, e la Signoria predetta, la quale l'Anno MCCCCXXXIII. ritrovandoſi ancora eſſo Marcheſe Gio. Giacomo in Venezia, fu concluſa tra loro, con un capitolo tra gli altri, che il predetto Duca Filippo doveſſe liberamente & eſpeditamente reſtituire al Marcheſe Gio. Giacomo tutti i Caſtelli, Terre e luoghi, che gli erano ſtati occupati per lui e genti ſue nella precedente guerra. Onde dopo la concluſione di eſſa pace, il predetto Marcheſe con amplo ſalvo condotto del Duca Filippo, e con buona licenza e grazia del Senato Veneto ſi partì da Venezia, e per tutto il dominio della predetta Signoria, e ſimilmente di Milano, fu onorevolmente raccolto, e provedutogli delle ſpeſe per lui, e per tutta la famiglia ſua. E giunto a Milano dal Duca Filippo, il quale giocondiſſimamente, e con lieta fronte lo ricolſe, eſſo Duca gli diſſe, che aveva compaſſione al caſo ſuo, perchè ſapeva, che non ſi era indotto per colpa ſua, nè per propria volontà a provocare detta guerra, ma che era proceduto per lo mal conſiglio, che gli era ſtato dato; però era contento, e così gli promiſe di fargli libera reſtituzione de i Caſtelli, e Terre, che gli erano ſtate tolte per li ſuoi nella precedente guerra. Perlochè eſſendo poi ritornato eſſo Gio. Giacomo in Monferrato, mandò M. Enrietto Natta Dottore, e Bartolomeo della Sala ſuoi Ambaſciatori dal predetto Duca Filippo, i quali in oſſervazione de i capitoli della già detta pace, gli richieſero la reſtituzione de i Caſtelli, e Terre a lui occupate. La quale reſtituzione per allora non poterono ottenere, per le molte e varie oppoſizioni, che ſi facevano per li Commiſſarj del predetto Duca, i quali dicevano, che il Caſtello e luogo di Spigno ſpettava a Giovanni Freylino del Carretto, & era del feudo di Genova, & a queſto non aveva da oſtare la remiſſione fatta per Tomaſo di Campofregoſo in quel tempo Duce di Genova: perocchè nella detta remiſſione non intervennero le ſolennità debite, & fu condizionata; cioè in caſo, che i Vaſſalli ratificaſſero, & il detto Freylino mai non volle ratificare. E che oſtavano ancora le parole della ſentenza, le quali concludevano, che ſi doveſſe fare reſtituzione de i luoghi di eſſo Marcheſe, aderenti, e raccomandati ſuoi, & che al tempo della preſa di eſſo luogo, Giovanni Freylino l'aveva tolto ſenza ajuto delle genti del predetto Duca, e non eſſendo egli ſuddito, o collegato nè de i compreſi negli articoli e conſignamenti, non ſi doveva reſtituire. Il medeſimo ſi diceva del Caſtello di Valmaca.

Circa la reſtituzione de i Caſtelli di Occimiano, Mirabello, Baldeſco, & Grana, opponevano, che quantunque ſi doveſſero reſtituire ſecondo la diſpoſizione della ſentenza, nientedimeno perchè il Conte Franceſco era creditore della Comunità, & uomini di Occimiano di dodici mila fiorini, la qual ſomma gli fu promeſſa da eſſa Comunità, & uomini, acciocchè non foſſero poſti a ſaccomano, dal quale eſſo Conte gli aveva ſalvati. E che i luoghi di Mirabello, Baldeſco, e Grana gli erano ſtati dati da i Gentiluomini di eſſi luoghi, i quali erano ſuoi cattivi, e non era conveniente, che ſi doveſſero reſtituire al predetto Marcheſe ſenza i pagamenti di dodici mila fiorini, oltre alle altre ſomme convenute con eſſi Gentiluomini, per liberarſi dalla cattività.

Item che il Caſtello di Cortanſero, il quale era ſtato tolto a i figliuoli, & eredi di Gabriele Pelletta, i quali erano aderenti del predetto Marcheſe, non ſi doveva reſtituire; perocchè il detto Caſtello era devoluto alla Camera Epiſcopale d'Aſti, per la guerra fatta per li Vaſſalli contro il Veſcovo di eſſa Città. Et il Veſcovo ſi opponeva alla detta reſtituzione per le ragioni ſue.

Item, che i Caſtelli di Calizano, Oxilia, & Maximino, i quali ſi tenevano per Galeotto del Carretto, non ſi dovevano reſtituire a Marco, e ſuoi conſorti del Carretto feudatarj del predetto Marcheſe, i quali ne erano ſtati ſcacciati pel detto Galeotto; perocchè tra eſſi Galeotto, e Marco fu per lungo tempo guerra, nella quale il detto Galeotto aveva preſo i detti Caſtelli, e non per riſpetto d'alcuna guer-

guerra del Duca di Milano, favore, o fussidio delle genti sue.

Item che il Castello, e Villa di Piana erano del Monastero di S. Quintino, e non del Marchese.

Item quanto al Castello di Silvano superiore avevano fatto, quanto avevano potuto, acciocchè Enrico di Ponzone, il quale teneva esso Castello, lo dovesse restituire; ma che egli aveva levato lo stendardo del Marchese di Monferrato sopra esso Castello, e diceva essere di buono accordo con l'Illustre Sig. Giovanni di Monferrato.

Item, quanto alla Rocca di Cigliero, che i Gentiluomini di Ceva, i quali non sono sudditi, nè aderenti del Duca, dicevano d'averla presa, e spettare a loro per giuste cagioni, e titoli.

Item, che il Castello di Lequi era retrofeudo.

Item, che il Castello di Castelletto di Valle d'Urba era posto in mano de gli Agenti per Theram Adorno, i quali ne avessero a fare, quanto ne faceva esso Theram col predetto Marchese.

Item diceva, che il predetto Castello e Villa d'Insula anticamente era della Comunità d'Asti, benchè fosse stato occupato per lo Marchese nella guerra fatta per lui contro essa Communità d'Asti, la quale non era suddita del Duca di Milano, e non nella guerra, che fu tra il Duca Filippo, e la liga.

Item, che i Vassalli, e Feudatarj del Marchese non dovevano essere restituiti; perocchè le parole della sentenza non contenevano, che quelli, i quali spontaneamente & volontarj si erano dati, dovessero essere restituiti.

Item, che i Castelli, e Terre di Cassinasco, i quali si tenevano per gli eredi di Ubertino Gutuerio, spettavano ai detti detentori, i quali avendo in essi Castelli e luoghi buona ragione, si erano ingegnati di ricuperarli da loro medesimi in essa guerra.

E finalmente dopo lunga altercazione l'Anno millesimo quattricentesimo trigesimo quarto, indizione duodecima, alli ventinove del mese di Genajo, convennero che si dovesse fare la detta restituzione nel modo, che si contiene nelle convenzioni e transazioni firmate e concluse tra Nicolao Picenino di Perusio, e Luogotenente e Capitano generale del predetto Duca, & essi Oratori. Delle quali convenzioni ne fu rogato Instrumento da Lorenzo de Martignonibus, Notajo publico Milanese, e ratificate poi l'anno medesimo, il secondo giorno del mese di Febrajo, dal predetto Duca Filippo, per sue lettere patenti.

„ Primò, convenit, & promisit prædictus Il-
„ lustrissimus D. Dux eidem D. Marchioni
„ restituere omnes Terras, omniaque Castra
„ & loca ipsius D. Ducis, aut suorum exi-
„ stentia, quæ olim fuerunt ipsius D. Mar-
„ chionis, & per eum immediatè tenebantur.
„ Item, pro majori reintegratione status ipsius
„ D. Marchionis convenit, & promisit ipse
„ D. Dux, eidem D. Marchioni restituere ex
„ liberalitate omnes Feudatarios, adhæren-
„ tes, & recommendatos olim ipsius D. Mar-
„ chionis, & nunc prædicti D. Ducis, qui
„ contenti sint ad ipsum D. Marchionem re-
„ dire, & ex toto in hoc dissentientes, & re-
„ clamantes non fuerint. Et ulteriùs ipsos
„ Feudatarios, adhærentes, & recommendi-
„ tos, hortari, rogare, ac stringere, quo ef-
„ ficacius sciverit & poterit, ut contenti re-
„ maneant redire ad obedientiam prædicti D.
„ Marchionis.
„ Item convenerunt dictæ partes, quod pro
„ aliis Feudatariis, adhærentibus, & recom-
„ mendatis, qui nec sponte contenti fue-
„ rint ad ipsum Dominum redire, nec preci-
„ bus aut persuasionibus flecti poterunt, fieri
„ debeat commissio in unum confidentem com-
„ munem ipsorum DD. Ducis, & Marchio-
„ nis, qui cognoscat, & judicet, an ex par-
„ te teneatur ipse Dux eos omnes, aut ali-
„ quos tantum restituere, cujus decisioni de-
„ beant ipsi DD. Dux, & Marchio acquiesce-
„ re, & stare; renuntiando ex nunc alii cui-
„ cumque Judicio.
„ Item, quod particulariter per Oratores D.
„ Marchionis specificari debeant, Castra, lo-
„ ca, & bona restituenda, necnon Vassalli,
„ adhærentes, & recommendati D. Marchio-
„ nis, quibus restitutio fit fienda.
„ Item, quod D. Marchio restituat, & re-
„ stituere debeat prædicto D. Duci omnes
„ Terras, Castra, bona, & loca in guerra
„ capta & ablata, quæ in manibus ejus, adhæ-
„ rentiumque, Vassallorum, & recommenda-
„ torum suorum existunt. Pro aliis verò, quæ
„ sunt in manibus D. Ducis Sabaudiæ, opera-
„ bitur ipse D. Dux Mediolani, quod resti-
„ tuentur eidem D. Marchioni. Et si quo tem-
„ pore ad manus ejus, aut suorum pervene-
„ rint, illa restituet, & restituere promittit.

Fatto l'appuntamento predetto, il Marchese Gio. Giacomo mandò Oratori suoi, in compagnia di M. Orsato Giustiniano Oratore della Signoria di Venezia, da Amadeo Duca di Savoja, a significargli quanto dopo la ritornata sua da Venezia aveva operato col Duca Filippo circa la restituzione delle Terre, che gli erano state occupate per le genti sue, & a richiedergli la restituzione del resto della Patria sua, a lui, come si è detto, raccomandata. I quali alli venti dei predetti mese, & anno, ritornati a Chivasso, dove si ritrovava il prédetto Marchese, gli fecero intendere, che conclusivamente non avevano potuto riportar dal predetto Amedeo altra risposta, se non che avendo egli fatto tanto per lo Marchese, quanto aveva fatto per un suo carnale fratello, e che per l'industria, prudenza, e consiglio suo era andato a Venezia, perlochè le cose sue erano riuscite in bene, non doveva essere ingrato verso di lui di tanto beneficio: massimamente che al tempo, che esso Marchese fu da lui, firmò e concluse seco alcuni capitoli, patti, e convenzioni, le quali quando osservasse, & oltre di questo gli facesse restituzione delle spese fatte per lui circa la conservazione della Patria del Monferrato, non ricuseria di fare essa restituzione, e di osservare quanto ancor' egli gli aveva promesso. E quantunque essi Oratori, dopo il ringraziamento del consiglio, che diceva d'aver dato al predetto Marchese, gli facessero conveniente risposta, dicendo, che delle convenzioni, e patti, i quali egli presupponeva, non si aveva alcuna notizia; e che nella custodia dei Castelli, e Terre a lui raccomandate, non doveva verisimilmente dire d'avervi speso del suo, perchè l'entrate, le quali erano pervenute agli Officiali suoi, che le guardavano, erano di maggior redito, che non rilevavano le spese della custodia predetta. E tuttochè M. Orsato Giustiniano in privata audienza gli

dimoſtraſſe, che ſenza grandiſſimo carico dell' onor ſuo, non poteva ricuſare la detta reſtituzione, con ſoggiungergli, che perſiſtendo nel detto ſuo propoſito, la Signoria di Venezia, con la quale ambidue erano confederati, ſaria neceſſitata a mettervi la mano: Nientedimeno vedendo, che niente operavano, eleſſero di ritornare dal predetto Marcheſe. E dopo la partita di eſſi Oratori, avenne, che ritornando il Marcheſe Nicolò da Eſti dalla peregrinazione ſua di S. Antonio di Vienna, il predetto Amedeo mandò M. Franceſco de Thomatis Dottore, e Conſigliere ſuo a viſitarlo, e dirgli per parte ſua, che paſſando per Monferrato ſi degnaſſe aviſare il Marcheſe Gio. Giacomo, che ſe egli rimetteva tutta la Patria ſua oltre il Pò e Duria, e gliene faceva fidelтà con riconoſcerla in feudo da lui; & oltre di queſto s'egli faceva aderenza di tutta la Patria di Monferrato, era contento in tal caſo di fargli la reſtituzione dei Caſtelli, e luoghi a lui raccomandati. Il Marcheſe moſtrò eſſere contento in tal caſo della reſtituzione, e così ſcriſſe lettere al predetto Amedeo, e mandò da lui per tal' effetto Frate Guglielmo di Caſale, Maeſtro in Teologia, e Generale dell' Ordine de' Frati Minori, al quale eſſo Amedeo fece riſpoſta, che in breve manderia ſuoi Ambaſciatori dal predetto Marcheſe per adempire il detto trattato. E dopo alquanti giorni in luogo de' ſuoi Ambaſciatori, aſtutamente mandò a Torino Lodovico Principe di Piemonte primogenito, la venuta del quale intendendo il Marcheſe Gio. Giacomo per fare l'officio del buon parente, mandò Giovanni ſuo primogenito ad incontrarlo; & arrivati che furono a Torino, dove inſieme ſecero le Feſte della Natività del Salvatore, il detto Lodovico fece arreſtare e carcerare il predetto Giovanni, e publicamente cominciò a guerreggiare la Terra di Chivaſſo, la quale teneva e poſſedeva il predetto Gio. Giacomo, & alcune altre Terre a lui ſottopoſte. Per cagione della qual guerra e diſcordia fu nel progreſſo fatto compromeſſo in Filippo Maria Duca di Milano, il quale benchè mandaſſe ſuoi Ambaſciatori per componer la pace tra loro, nientedimeno fu neceſſitato il Marcheſe Gio. Giacomo, ancorchè foſſe infermo, di andare in Savoja per tre cagioni; l'una per la liberazione del figliuolo; l'altra per compiacenza del Duca Filippo; la terza, perchè il predetto Amedeo ancora teneva occupato la maggior parte delle Terre a lui raccomandate per eſſo Gio. Giacomo. E così, come il predetto Duca di Savoja ſuo cognato fu mediatore & arbitro della pace tra il Duca di Milano, & eſſo Marcheſe, così il Duca Filippo fu aſſunto mediatore & arbitro della pace tra eſſi cognati. Il frutto della quale fu, che ſe il predetto Marcheſe volle liberare il figliuolo, e ſe medeſimo, e riavere i Caſtelli, e Terre ſue raccommandate al predetto Amedeo, fu biſogno, che gli faceſſe ceſſione, e donazione di tutta la Patria ſua, Donia, feudata, e retrofeudata, oltre il Pò e Duria, con promiſſione che ſaria laſciata in feudo al memorato Giovanni ſuo primogenito. Et oltre di queſto gli fu neceſſario di fargli aderenza del reſto del dominio ſuo di Monferrato, che aveva di quà e di là da Tanaro; ritenendo però in ſe il predetto Amedeo i luoghi, e fedeltà delle Terre infraſcritte, che furono preſe al predetto Marcheſe, per lo prenominato Lodovico ſuo figliuolo: cioè, Chivaſſo, Brandiſio, Settimo, Eugenia, luogo de i Nobili di S. Giorgio in Canaveſe, Fleto, Lombardono, Montenario, e l'aderenza di S. Benigno, fatta al predetto Lodovico per l'Abate Aledramo del Carretto, & il Vaſſallagio di Azelio. Ritenne ancora il luogo di Mazadio, & oltre di queſto volle, che il predetto Marcheſe Gio. Giacomo gli faceſſe la quittatione, e liberazione di tutto quello, che reſtava avere per la dote di Giovanna ſua moglie, ſorella di eſſo Amedeo; e così mediante le condizioni predette, & alcune altre obligazioni, il predetto Giovanni fu liberato dalle carceri, & al Marcheſe ſuo padre furono reſtituite le altre Terre, e Caſtelli. Dalle quali partendoſi gli Officiali, che vi erano ſtati poſti per Amedeo Duca di Savoja, ne rovinarono alcune, & alcune altre ſpogliarono d'ogni munizione e mobili. E tutte le predette coſe furono fatte in Torino, eſſendo il Marcheſe Gio. Giacomo, e Giovanni ſuo primogenito nelle forze del predetto Amedeo, con trattato, che gli Oratori di Filippo Maria Duca di Milano, l'Anno Milleſimo quattricenteſimo trigeſimo quinto, Indizione decimaterza, del meſe di Genajo, come più amplamente ſi contiene in un' Inſtrumento per eſſe parti, rogato da Antonio Bolonerio Segretario del predetto Duca Amedeo, con eſpreſſo patto e convenzione, che Giovanni, Guglielmo, Bonifacio, e Teodoro, figliuoli del predetto Gio. Giacomo, doveſſero con giuramento loro ratificare tutte le predette coſe, e promettere per ſe, e deſcendenti loro, che ſariano oſſervate. Benchè Giovanni ſuo primogenito, vivendo ancora il padre, faceſſe ſegretamente una proteſta per publico Inſtromento, che accadendo farſi per lui, o per altri a ſuo nome la fedeltà, o altro ſegno d'ubbidienza ad Amedeo Duca di Savoja, o a qualunque ſuo ſucceſſore, la faria co i medeſimi riſpetti di paura, e non iſpontaneamente, nè con animo di convalidare, nè confirmare le obbligazioni già fatte, che manifeſtamente erano nulle, eſſendo in que' tempi cattivo, & arreſtato perſonalmente nelle forze del predetto Amedeo, & eſercito ſuo.

L'Anno medeſimo, agli otto del meſe di Febrajo, Petrino, e Giovannino figliuoli del *quondam* Giacomo Scarampo, riconobbero feudo dal predetto Marcheſe Gio. Giacomo il luogo di Vexime, la quarta parte del Quarterio di Cortemiglia, e la loro parte del luogo di Salucio: del che ne fu rogato Inſtrumento da Serafino di S. Maria Notajo, e Segretario del predetto Marcheſe, nella ſala grande del Caſtello di Caſale, alla preſenza di M. Enrietto Natta Vicario, Lodovico Ticione Cancelliere, e Giovanni della Sala.

Il predetto Anno, alli ſette del meſe d'Agoſto, in Ripaglia luogo di Amedeo Duca di Savoja fu concluſo il matrimonio tra Lodovico Marcheſe di Saluzzo, & Iſabella figliuola di Gio. Giacomo Marcheſe di Monferrato, con la coſtituzione di dote di dieci mila fiorini di Monferrato, da eſſere pagati per lo predetto Gio. Giacomo, e con aggiunta di fiorini cinque mila, i quali ſi aveſſero a pagare per lo predetto Amedeo Duca di Savoja nella forma, che ſi contiene in uno Strumento ſopra di ciò rogato da Antonio Bolomerio di Poncino, Dioceſi Lugdunenſe, Notajo publico, e Segretario del predetto Duca, alla preſenza di Lodovico di Savoja Principe di Piemonte,

Gu-

Digitized by Google

Guglielmo Viderio Veſcovo Bellicenſe, Coſtanzo di Salucio, Secondino Natta, e molti altri. Della quittatione del pagamento di eſſa dote ne fu rogato l'Anno ſeguente Strumento da Antonio Ticione Notajo, regiſtrato nel primo ſuo protocollo a fol. 77.

L'Anno Milleſimo quattricenteſimo trigeſimo ſeſto, Indizione decimaquarta, alli dodici del meſe di Giugno, alla preſenza di M. Giovanni di Belforte Cavaliere, Viriberto baſtardo di Savoja Signore di Grandecorte, e di Montagniaco, Lodovico baſtardo d'Acaja Signore di Reconiſio, Giovanni di Sayſello Signore di Bariatto Mareſcalco di Savoja Cavaliere, Entietto Natta Cancelliere di Monferrato, Secondino Natta ſuo fratello Dottore, e Guglielmo Bolonero, in Thonon Dioceſi Gebennenſe, Lodovico di Savoja Principe di Piemonte primogenito, e Luogotenente generale di Amedeo Duca di Savoja per l'una parte, e Giovanni di Monferrato Signore di Trino primogenito, e Luogotenente del Marcheſe Gio. Giacomo per l'altra, fecero confederazione, e liga inſieme, non pregiudicandoſi però a i patti, e convenzioni fatte tra loro a Torino, l'Anno Milleſimo quattricenteſimo trigeſimo quinto del meſe di Genajo. Nella quale nuova liga ſi contenevano i capitoli infraſcritti. E primo di preſtare ogni ajuto, e favore a Filippo Maria Duca di Milano contro Veneziani; e ſimilmente a i figliuoli, che naſcerian da Madama Maria di Savoja conſorte del predetto Filippo Maria. E ſe a caſo accadeſſe, che il predetto Duca mancaſſe di vita con figliuoli, o ſenza figliuoli, inanti che la predetta Ducheſſa Maria, l'uno e l'altro di loro daria ogni poſſibile ajuto e favore ad eſſa Maria, circa la conſervazione de i beni del predetto ſuo marito di quà dal Pò. Et in evento, che il memorato Filippo Maria mancaſſe ſenza figliuoli legitimi e naturali procreati dal proprio ſuo corpo, e legitimo matrimonio, procureriano, che tutte le Città, Caſtelli, Terre, Ville, e qualunque dominio di Milano, Pavia, Novara, Lodi, Como, Cremona, Crema, Modoetia, Abdua, Vaſſalli feudati, e tetrofuedati, aderenti, e raccomandati, e generalmente tutte le altre conſiſtenti di quà dal fiume del Pò, pervenerian *in ſolidum*, *& plenò jure* al predetto Amedeo, overo ſuoi eredi e ſucceſſori, ſenza alcuno impedimento del predetto Giovanni, overo di Gio. Giacomo ſuo padre. E *verſa vice* ogni altro Caſtello, Terra, Fortezza, e tutti i dominj di Aleſſandria, Tortona, Valenza, Baſſignana, Piacenza, Parma, e tutte le altre Città, Caſtelli, Terre, Ville, e Fortezze, coi dominj, feudi, retrofeudi, aderenti, e raccomandati loro, conſiſtenti oltre il fiume di Pò, coi territorj, entrate, e redditi, gabelle, & altre loro pertinenze, e ſimilmente della Città di Pavia, Contado, e diſtretto ſuo, i quali ſi poſſedevano per lo predetto Duca Filippo, eccettuando ſolamente la Città d'Aſti col territorio ſuo, foſſero e ſpettaſſero *in ſolidum* al Marcheſe Gio. Giacomo, eredi e ſucceſſori ſuoi, con patto eſpreſſo, che ſe alcun Luogo, Terra, e Caſtello perveniſſe in poſſanza di eſſi Duca, e Principe, eredi, e ſucceſſori, e genti ſue, non poteſſero ſenza eſpreſſo conſentimento di eſſi Marcheſe, & eredi ſuoi ritenerle; anzi foſſero obligati di rimetterle in mano, e bailia loro. E quanto ſia al Caſtello, Città, Territorio, Cantono, e Dominio di Pavia, ancora che il Marcheſe diceſſe, che foſſero ſtate poſſedute per lo Signor ſuo Avo; nientedimeno perchè il Duca di Savoja diceva, la detta Città, e Luoghi eſſere talmente convenienti a gli altri dominj riſervati, per la porzione ſua, che ſenza quelli non li poteva ſicuramente conſervare: convennero inſieme, che ottenendo eſſa Città, e Territorio, i predetti Duca, e Lodovico foſſero obligati ad ogni richieſta del prefato Marcheſe, e di Giovanni predetto, eredi, e ſucceſſori ſuoi, rimettere ſenza dimora tanti Territorj Citramontani propinqui ai Territorj del Marcheſato di Monferrato, che foſſero equivalenti ai Caſtelli, Ville, e pertinenze di Chivaſſo, Settimo, e Brandiſio, e d'avantaggio, ſecondo il giudicio & arbitrio del predetto Duca di Savoja, con condizione però, che ne doveſſero riconoſcere in feudo ligio, & della ſuperiorità e reſorto eſſo Duca e ſucceſſori ſuoi con le medeſime condizioni, che ſi erano obligati per le convenzioni fatte in Torino. E perchè veriſimilmente alcuni Signori, e Capitanei, come ſono i Signori di Mantova, e Marcheſi di Ferrara vorriano, e deſiderariano forſe d'entrare in detta liga, convennero per maggior facilità di ottenere l'intento loro, doverli ammettere. E che il Duca di Savoja poteſſe donare, rimettere, e concedere a ſuo piacere per tal' effetto delle Città, e Territorj di Cremona, e Crema, & il Marcheſe delle Città, e Territorj di Parma, e Piacenza, con que' modi e forme a loro più eſpedienti & utili. Concluſero ancora, che venendo il caſo della morte del predetto Duca Filippo Maria, l'uno o l'altro di loro doveſſe preparare, & accumulare a ſue proprie ſpeſe, ſenza dimora e dilazione ogni ſua poſſibile forza & eſercito per oviare, che la Città di Milano, & altre principali Città e Luoghi non foſſero preoccupati da altri; e di comunicare i conſigli e pareri l'uno all'altro, e tutto quello che potriano ſentire, parere, & intendere eſſere a propoſito; di mandare ad effetto le intelligenze loro, e di tenerle ſegrete, per modo che non aveſſero da venire a notizia d'alcuno ſenza ſaputa, volontà, e conſenſo dell' uno e dell' altro. Le obligazioni della oſſervanza dei predetti capitoli, e convenzioni furono mutue, e con giuramento. Volſero ancora, che accadendo qualche dubbio ſopra quanto avevano convenuto inſieme, doveſſero ſtare al giudizio di quattro Conſiglieri, cioè due per cadauna parte, i quali poichè ſariano eletti aveſſero a ritrovarſi in Torino; avendo però quelli del Marcheſe amplo ſalvo condotto, & ivi tra loro decidere fra quindici giorni qualunque oſcurità e diſcettazione occorrente.

L'Anno Milleſimo quattricenteſimo trenteſimo ſettimo, Indizione decimaquinta, alli ventitrè del meſe di Settembre, in Ripaglia, Dioceſi Gebennenſe. Precedente il trattato di Amedeo Duca di Savoja, e col mezzo del Reverendiſs. & Illuſtriſs. M. Ugone di Luſignano Veſcovo Tuſcolano, & cognominato il Cardinale di Cipro, amminiſtratore, Barba, Governatore, Procuratore, e Mandatario ſpeciale ſuo, e di Aimone Veſcovo di Torino, & anche per opera di Paulino Capitano, Scudiere di eſſo Cardinale, & altri ſoſtituiti ſuoi. E ſimilmente pel mezzo di M. Secondino Natta Dottore, e M. Georgino Scarampo di

Camino, Camerarii, Ambaſciatori, e Procuratori di Gio. Giacomo Marcheſe di Monferrato, fu concluſo il matrimonio tra il Sereniſs. Giovanni di Luſignano Rè di Gieruſalemme, Armenia, e Cipro, & Amedea figliuoli del predetto Marcheſe Gio. Giacomo, con le ſeguenti convenzioni; cioè che il predetto Sereniſs. Rè aveſſe a mandare per tutto il meſe di Agoſto allora proſſimo da venire ſuoi Ambaſciatori e Procuratori dal predetto Gio. Giacomo con una galea fino a Venezia, per accompagnare la predetta Amedea nel Reame di Cipro, con ſufficiente mandato dal predetto Rè di fare, concludere, ratificare, approvare, e confermare il detto matrimonio, & a confeſſare e riconoſcere d'avere avuto e ricevuto a nome di eſſo Rè ducati venticinque mila, promeſſi per il prefato Marcheſe Gio. Giacomo per la dote della predetta Amedea ſua figliuola, e di rinunciare alla ſomma di eſſa dote; e di aſſicurare Amedea, che in caſo di viduitade poteſſe avere per ſuo dotalicio la ſomma di ducati cinque mila ogni anno, ſopra le Terre & entrate di Cipro in luogo ſicuro: E che faria onorevolmente ricevuta dal predetto Rè, quando giugneria nel detto Reame. E *verſa vice*, che il predetto Marcheſe Gio Giacomo aveſſe a mandare onorevolmente per tutto il meſe di Decembre allora proſſimo la predetta Amedea con un' altra galea al detto Reame con decente compagnia: cioè, quattro Gentiluomini, quattro Damigelle, un Capellano, un Medico, due Cameriere, un Cameriero, & un Cuoco per la ſervitù ſua. E benchè ſecondo la dignità Regia la dote predetta non doveſſe eſſere di minor quantità, che di cento mila ducati, nientedimeno i prefati Ambaſciatori del predetto Rè, conſiderate le gravezze occorſe, e che alla giornata diverſamente occorrevano al memorato Marcheſe, furono contenti a nome di eſſo Rè dei detti venticinque mila ducati Veneziani, i quali ſi doveſſero pagare nei termini, e modi infraſcritti: cioè, ducati ſette mila per gli ornamenti, condotta, e ſpeſe del viaggio; & il reſto di eſſa dote, il quale aſcende alla ſomma di ducati dieciotto mila, ſi pagaſſe per lo predetto Marcheſe in Venezia, in termine di dieciotto anni: cioè ducati mille ogni anno, e come più amplamente ſi contiene in uno Strumento, rogato da Antonio Bolonerio di Poncino, Dioceſi Lugdunenſe, alla preſenza di Ledovico di Savoja Principe di Piemonte primogenito, e Filippo di Savoja Conte Gebennenſe, Uberto di Savoja, Glaudo di Saſſo, Amedeo Campione, Giovanni di Campeſio, Franceſco di Bonifio Dottori, Giorgio de Vaxax, Giorgio di Valperga Scudieri, & altri.

L'Anno Milleſimo quattricenteſimo quadrageſimoquinto, li 12. Marzo, il Chiariſſimo e benigno Principe Gio: Giacomo Marcheſe di Monferrato mancò di vita, ed il corpo ſuo fu ſepolto nel convento di S. Franceſco de' Frati Minori in Caſale S. Evaſio. Per la cui morte Giovanni ſuo primogenito rimaſe ſucceſſore dello Stato; ed a Guglielmo ſuo fratello ſecondogenito conceſſe la Terra di Trino. Fu Giovanni munifico, gentile, e benigniſſimo Signore, nè a i ſervizj della perſona ſua volle ſe non Gentiluomini. Ed alcuna volta eſſendo richieſto di accettare qualcheduno di baſſa liga, rifiutandolo ſoleva dire, che i Gentiluomini erano fatti per ſervire Signori, e i Villani per ſervir Gentiluomini.

In queſti tempi facendoſi la guerra per lo Duca Filippo contra a i Bologneſi colligati co i Veneziani, e Fiorentini, il Sig. Guglielmo di Monferrato, per iſdegno, ch'egli aveva preſo contro Carlo di Gonzaga, parendogli, che il Duca Filippo voleſſe dargli più autorità e credito, che a lui, ſi partì dallo ſtipendio di eſſo Duca, e ſi conduſſe co i Veneziani. Et eſſendo all'ora Carlo al Caſtel S. Giovanni de' Bologneſi, la cui Rocca guardavano i ſoldati di Guglielmo, i quali erano per partirſi, eſſi ſoldati per ordine preſo tra Guglielmo, e Tiberto Brandolino, tirarono in eſſa Rocca Tiberto, il quale ſaccheggiò tutta la gente di Carlo, ed egli con pochi de' ſuoi fuggì a Modena. E per tal cagione fra alcuni meſi cioè alli ſei del meſe di Settembre dell' Anno MCCCCXLVI. il detto Carlo improviſamente venne con buon numero di gente in Monferrato, e meſſe à ſaccomano il Cerro, Valmacca, e Fraſineto, dicendo di volerſi riſtorare della perdita, che aveva avuto a Caſtel S. Giovanni; pure al fine mediante quattro mila ducati ſi partì, e fece reſtituzione di eſſi luoghi al Marcheſe, ſecondo che fu ordinato per Filippo Maria Duca di Milano. E i Bologneſi all'ora per publico decreto ordinarono, che i Monferratenſi non pagaſſero bollette in Bologna, e così per fin'al dì d'oggi ſi oſſerva.

L'Anno Milleſimo quattricenteſimo quadrageſimo ſettimo, alli tredici di Agoſto, a ore tre di notte, Filippo Maria Duca di Milano paſsò di queſta vita in eſſa Città di Milano, nel Caſtello di Portazobia, ſenza figliuoli legitimi maſchi, o femine. Perlochè in Milano nacquero grandi turbazioni e moleſtie, i ſucceſſi delle quali Enea Silvio Picolomineo, all'ora Cardinale Senenſe, ne i geſti di Europa, imperante Federico Terzo, deſcrive eſſere ſtati queſti.

„ Apud Inſubres, Urbemque toto famoſam
„ Orbe Mediolanum, Philippus Maria Dux
„ gentis, qui Genuam ditioni ſuæ quondam
„ ſubegerat, Amedei Sabaudiæ Ducis filiam
„ matrimonio ſibi conjunxerat. Alphonſum
„ potentiſſimum Regem, cum duobus fratri-
„ bus, altero Rege Navariæ, altero militiæ
„ Compoſtellane Magiſtro, multiſque Regu-
„ lis navali prœlio, victum, captum, & ad
„ ſe deductum, inſolita uſus liberalitate, ma-
„ gnificentiſſimæ donatum, libertati dimiſe-
„ rat. Sigiſmundum Cæſarem Romam peten-
„ tem cum Mediolani ageret, viſitare con-
„ tempſerat. Bononiam, Forlivium, Imolam
„ e manibus Tyrannorum armis ereptas Sa-
„ croſanctæ Romanæ Eccleſiæ reſtituerat.
„ Atrocem Suiſſenſium gentem bello domue-
„ rat. De Florentinis, ac Venetis per ſuos
„ Duces ſæpius triumphaverat, totamque
„ quondam Italiam tremore affecerat. Jam
„ recedente fortuna, perditâ Genuâ, Nicolao
„ Piccinino, in quo maximè fidebat, defun-
„ cto, exercitu ſuo ad Caſale-majus juxta
„ flumen Padi, Duce Micheleto, ab hoſtibus
„ prœlio fuſo, & caſtris exuto, magno nu-
„ mero equitum peditumque capto, eò du-
„ ctus erat, ut non modo Venetis, ſed om-
„ nibus per circuitum populis, ac Principi-
„ bus contemptui eſſet. Et Veneti quidem
„ Abduâ flumine tranſmiſſo, in agro Medio-
„ lanenſi caſtrametati tantum ei terrorem in-
„ cuſ-

Digitized by Google

„ cuſſere, ut de relinquendo Imperio cogita-
„ verit, quæ ſunt ultra & citra montes auxi-
„ lio Regum depoſcens; ſed quem fortuna-
„ tum, atque hoſtibus inſultantem, omnes
„ honore ac favore dignum exiſtimavere
„ idem in calamitate conſtitutus ab omni-
„ bus tamquam odio dignus relictus eſt.
„ Unus tamen omnium Alphonſus accepti
„ beneficii memor, ad opem ferendam ſe ſe
„ accinxit. Sed cum ſerius iter agit, interim
„ Philippus primum ob adverſam valetudi-
„ nem oculis captus, deinde ex ipſa arce ho
„ ſtilium armorum fragore audito, vehemen-
„ ter commotus, vitæ tœdio, ſimul & lan-
„ guore, mortem obiit, ipſo Alphonſo Rege
„ herede inſtituto. Fuit autem Philippus in-
„ genti corpore, in juventute macer, in ſe-
„ nectute pinguiſſimus, deformi facie, ac
„ terribili, inſtabilibus & prægrandibus ocu-
„ lis, ingenio peraori & callido, in largien-
„ do profuſus, in parcendo facilis, in au-
„ diendo difficilis; at ubi in colloquium ve-
„ niſſet, mitis ac placidus, cultus corporis,
„ ac munditiarum, omniſque lenocinii negli-
„ gens; venandi cupidus, equorum ſtudioſus;
„ ceterum quietis impatiens, atque imperi-
„ tandi avidus. In pace bellum, in bello pa-
„ cem quæſivit; ſimulandi atque diſſimulandi
„ egregius artifex. In milites, quam in Ci-
„ ves, indulgentior raro in publicum prodiit.
„ Delatoribus facilè credidit; in ſuſpiciones
„ adeò pronus, ut ſæpe fidiſſimos à ſe amicos
„ leviſſimis de cauſis alienaverit. Pulchris
„ indutos veſtibus ægre ad ſe venire permi-
„ ſit. Sermonem de morte audivit invitus.
„ Tonitrua ac fulmina mirum in modum ex
„ pavit; tabifica lue percuſſos ex Urbibus
„ migrare in agros juſſit, eorumque domos
„ incendio tolli, qua curâ innumerabilem il-
„ lum Mediolani populum, multis annis inta-
„ ctum, quodammodo ab ea peſte ſervavit.
„ Huic, cum vita deceſſiſſet, funus, nec tan-
„ to Principe dignum, nec ſuis majoribus
„ ductum eſt; nec ſepulcri decus additum.
„ Populus cognitâ Ducis morte in libertatem
„ ſæpe proclamavit, duodecim viris electis,
„ qui Rempublicam adminiſtrarent. Caſtrum
„ portæ Jovis inſtar excellentiſſimæ Regiæ
„ captum, ac dirutum eſt, & teſtamentum
„ Philippi dilaniatum. Ad dominium Media-
„ lanenſe multi aſpiravere; ſed qui coloratis
„ uterentur titulis, quatuor tantum fuere.
„ Federicus Imperator devolutum ad ſe Prin-
„ cipatum, Philippo ſine liberis legitimis
„ vita ſubtracto, contendebat. Alphonſus ex
„ teſtamento hæreditatem petebat; Carolus
„ Dux Aurelianenſis ex ſanguine Vicecomitum natus, ab inteſtato ſibi debere Ducatum ajebat. Franciſcus Sfortia Vicecomes
„ conjugem ſuam, quæ Philippi filia fuerat,
„ hæredem patri ſuſcipiendam affirmabat. Au-
„ ditæ ſunt legationes omnium in Senatu
„ Mediolanenſi, quarum aliquæ ſermone di-
„ recto dominium petiere; aliquæ per ſimu-
„ lationem oblati contra Venetos auxilii, in-
„ ſinuare ſe populo, atque inde paulatim ven-
„ dicare dominium ſatagebant. Sed Civitati,
„ quæ jam libertate gauderet, & imperan-
„ di cupiditate demortui Principis militiam
„ conduxiſſet, nulla conditio placuit, quæ
„ jugum quovis pacto in capita Civium vide-
„ retur inferre. Obtulit tamen Imperatori
„ cenſum quotannis aureum poculum, ſi li-
„ bera ſuis legibus dimitteretur. Dilaniaba-
„ tur interea undique Philippi hereditas. V
„ neti Placentiam, Cremam, Laudam, occu-
„ pavere, & multa præterea minora oppida.
„ Dux Sabaudiæ Ludovicus Valentiam, &
„ Confluentiam invaſit. Aſtenſes ad Ducem
„ Aurelianenſem Carolum defecere, qui ſu-
„ ſceptis à Rege Franciæ non parvis auxiliis,
„ Alexandrinorum agros vexare cœperunt.
„ Papienſes inteſtinis agitati diſcordiis diu
„ ancipites fuere, quibus ſe potiſſimum par-
„ tibus jungerent. Novarienſes, Comenſes,
„ Alexandrini, & Terdonenſes, Mediolanen-
„ ſium Imperium ſubiere. Parmenſes in ſo-
„ cietate quodammodo recepti ſunt. Franci-
„ ſcus Sfortia per idem tempus in Piceno
„ agebat, quamvis majorem ejus Provinciæ
„ partem jam amiſiſſet; Quem Philippus non
„ multo antequam moriretur, ſibi per com-
„ munes amicos reconciliatum, ut ad ſe redi-
„ ret in Venetos pugnaturus, accerſiverat,
„ rogato Alphonſo Rege, ſibi ut ſeptuaginta
„ millia auri nummos ſuo nomine numera-
„ ret. Quo facto jam paratis, atque inſtructis
„ copiis itineri ſe accinxerat, cum mors Phi-
„ lippi annuntiata eum, qui longo tempore
„ ad Mediolanenſes inhiaſſet, magis ac magis
„ properare compulit. Quem ut in Lombar-
„ diam primum ingreſſus eſt, Mediolanenſes
„ incerti, quo mens ejus inclinaret, ne vel
„ per ſeipſum, vel conjunctus Venetis, ſuis
„ cœptis obviam iret, miſſis Oratoribus, &
„ oblatis non parvis ſtipendiis conduxere;
„ moxque Duce ſui exercitus facto, ut Pla-
„ centiam omnibus copiis obſideret impera-
„ verunt. Ipſe dicto parens, dum ad Placen-
„ tiam in obſidione ſedet, Papienſes, quia
„ jam Mediolanenſe Imperium, tamquam fa-
„ ſtidioſum & inſolens, detrectarunt, ſeſe ſibi
„ dedentes accepit: quæ res Mediolanenſium
„ animos haud mediocriter conturbavit, qui
„ per conventiones inhibitum Franciſco di-
„ cebant, quampiam ex Urbibus, quas olim
„ Philippus tenuiſſet, occupare; Franciſcus
„ verò non ſe occupaſſe, ſed dedentem & ul-
„ tro ſe offerentem recepiſſe Civitatem aje-
„ bat. At Mediolanenſes cum ejus potentiam
„ vererentur, diſſimulandum potius ſtatuêre.
„ Ille continuatâ apud Placentiam obſidione,
„ tamdem ſummâ vi oppugnare adorſus Ur-
„ bem, quamvis magna & forti militum ma-
„ nu munitam, armis tamen oppugnavit, ac
„ diripuit. Mediolanenſe regimen per id tem-
„ pus penes Nobiles fuit, & apud eos, qui
„ Philippi quondam conſilium direxere. Ita-
„ que res proſperè ſapientium ductu cede-
„ bant. Jam non parva Gallorum manus (nam
„ circiter tria millia equitum delecti roboris
„ Alpes tranſierant) apud Alexandriam pro-
„ ſligata deletaque fuerat. Et Veneti apud
„ Caravagium magno prœlio ſuperati, omnes
„ pæne copias amiſerant; & Lauda ab eorum
„ imperio erepta in poteſtatem Mediolanen-
„ ſium redierat. Cum Franciſcus Sfortia ad
„ infeſtandum Brixienſes miſſus, ſive quod
„ Principatum Mediolanenſem, cujus opinio-
„ nem ſibi jampridem finxerat, alio modo
„ conſequi non poſſe ſperaret; ſive quod Me-
„ diolanenſes, cum Venetis amicitiam ſocie-
„ tatemque clam ſequentes, ne ſolus utriuſq;
„ populi præda relinqueretur, præveniendos
„ cenſeret, prior cum Venetis fœdus iniit,
„ in quo cum multa hinc atque inde promiſſa
„ eſſent, illud inter cetera convenit, ut ad
„ Urbem Mediolani, ditionemque ejus obti-
„ nen-

„ nendam, Franciſco cum copiis proficiſcen
„ ti, Senatus Venetus & pecuniis & armis
„ auxilio eſſet. Qua re firmatâ, mox in Me-
„ diolanenſem duxit. Militabant eo tempore
„ apud Mediolanenſes Bracciani, qui cum
„ Ludovicum de Verme, ac nonnullas alias
„ Franciſci copias apud Modoëtiam fudiſſent,
„ tandem relictis Mediolanenſibus ad eum
„ defecere. Franciſcus filiam ſuam Jacobo Pi-
„ cinino uxorem deſpondit. Carolus verò Gon-
„ zaga, haud ignotus copiarum ductor, qui
„ paulo ante à Mediolanenſibus deficiens ad
„ Franciſcum venerat, poſtquam deſertos eoſ-
„ dem Mediolanenſes, & ſine ullo Duce re-
„ lictos animadvertit, iterum ad Mediola-
„ nenſes relicto Franciſco tranſivit. Erat hic
„ vaſto corpore, formâque pæne giganteâ,
„ viribus verò, quæ magnitudini reſponde-
„ rent, dicendi copiâ clarus; literis Græcis
„ atque Latinis inſtructus, ſed animo incon-
„ ſtanti, & ingenio ad omne facinus, ſive ho-
„ neſtum, ſive nefarium parato, cui non par-
„ va ſpes fuit, oppreſsâ Mediolani libertate,
„ dominium Urbis arripere. Sed fortunâ jam
„ Mediolanenſibus novercante, Placentini,
„ Terdonenſes, Novarienſeſque populi ab eis
„ deficientes, Franciſci præſidia receperunt.
„ Alexandrini, cum nullam in eis ſpem ſitam
„ eſſe contuerentur, Gulielmi Montisferrati
„ Principis fratris imperio ſe commiſerunt.
„ Reſpublica medio tempore ex Nobilitate in
„ Plebem defluxerat, lectique Viri duodecim,
„ qui Urbi de more præeſſent, ex fæce popu-
„ lari ignobiles atque incogniti Magiſtratum
„ gerebant. Hi cum Nobilitatem, quam mul-
„ tis modis offenderant, ſuſpectam haberent,
„ ne cum Franciſco ſentiret, ſuadente Gonza-
„ ga, qui eam viam ad Principatum Urbis ar-
„ ripiendum commodiſſimam exiſtimavit, ſe-
„ ptem primarios Cives genere nobiles, &
„ opibus abundantes, raptim interceptos per
„ noctem obtruncavere, ac deinde in foro
„ plebi ſpectaculum objecerunt. Inter quos
„ Jacobinus Boſſius egregius adoleſcens, pla-
„ cidus moribus, & literis eruditus, & nobis
„ amicitia junctus, prorſus innocens ſupinus
„ truncuſque jacuit. Nec diu poſt, Joannem
„ Caymum venerabilem ſenem, & filium ejus
„ Franciſcum egregia forma juvenem, non
„ alio crimine irretitos, niſi quod Illuſtriſſi-
„ mæ Blancæ Mariæ, Franciſci conjugi ſan-
„ guine juncti erant, crudelibus affectos cru-
„ ciatibus necavere. Exinde Georgius Lam-
„ pugnanus Juris interpres ſub ſpecie lega-
„ tionis tamquam ad Imperatorem mitteretur,
„ in Modoëtia captus, atque interfectus eſt,
„ magnus libertatis aſſertor, & qui teſtamen-
„ tum olim Philippi, populari favens regimi-
„ ni, laniaſſet. Nec Theodoro Boſſio admo-
„ dum in Civitate gratioſo pepercerunt, quem
„ cum diu in vinculis tenuiſſent, tamdem in-
„ teremerunt. Galeotus quoque Tuſcanus, &
„ ipſe natu nobilis, atque opulentus civis in
„ terciſus occubuit: quibus ex rebus cum
„ jam nulla libertatis forma relicta eſſet, &
„ duodecim viri auſu Tyrannico Urbem cæ-
„ dibus ac rapinis fœdarent, ſucceſſorumque
„ comitia prohibentes, invito populo ſibi ipſis
„ imperium prorogarent: commota denique
„ atque incenſa Civitas correptis armis, no-
„ vo Magiſtratu ex Nobilitate creato, Ty-
„ rannos è Republica dejectos in carcerem
„ conjecit. Aſt cum neque hoc modo reſpi-
„ rare populus poſſet, nam perditis omnibus,

A „ exceptâ Civitate Comenſi, ac Parmenſi, quæ
„ in officio ad ultimum perſtiterat, Franciſcus
„ dura obſidione Civitatem premebat, iterum
„ plebs incenſa nobilitatem è palatio pepu-
„ lit, ac Tyrannos, demtis vinculis, tam-
„ quam libertatis amatores, & optimè de Re-
„ publica meritos, in priorem locum reſti-
„ tuit. Illi ad priores artes reverſi, cum ſa-
„ tellites magno numero ſibi aſſumſiſſent,
„ multaque ſuadente Carolo ſpolia perpetra-
„ rent, Nobilitatemque prorſus opprimerent,
„ non tamen ei viam ad invadendum Princi-
„ patum permiſere. Quod cum ipſe animad-
„ vertiſſet, & jam ſibi periculoſam apud Me-
„ diolanenſes moram intellexiſſet, per Inter-
B „ nuntios Franciſco reconciliatus, ac magnis
„ allectus præmiis, Laudam illi prodidit; ter-
„ tioque jam fidem fallens, non ſine magno
„ Mediolanenſium damno, ac plebis conſter-
„ natione, ad eum tranſivit. Non tamen de-
„ fuit Tyrannis animus, quin poſtulatis undi-
„ que ſubſidiis, Franciſci jugum jam propè
„ cervicibus imminens, excutere conarentur.
„ Sed cum alios fruſtra rogaſſent, Venetos
„ tamdem, ne ſe derelinquerent, pervicerunt;
„ nam neque illis ex uſu videbatur, Franci-
„ ſcum ætate florentem, rei bellicæ peritiſſi-
„ mum, cujus jam vires atque arma non ſine
„ gravi jactura ſenſiſſent, eo Imperio potiri,
„ quo ſuo par tamdem videretur. Percuſſe-
C „ runt igitur fœdus Veneti cum Mediolanen-
„ ſibus, legeſque, quas tota citerior Gallia
„ ſequi deberet, præſcripſerunt, mandantes
„ Sfortiæ, ut certis contentus juribus ac ter-
„ minis, Mediolanenſes in pace dimitteret.
„ Ille haud ignarus, ſe brevi periturum, ubi
„ Venetis paruiſſet, Imperium eorum contem-
„ ſit; & quamvis deſertus ab omnibus vide-
„ retur (nam ſoli Florentini, & hi quidem
„ parce opem ferebant) in obſidione tamen
„ perſeverare decrevit. Jam mortuo Franci-
„ ſco Picinino frater ejus Jacobus cum Brac-
„ chianis ad Venetos tranſiverat. Jam Leo-
„ nardus Venetus a Senatu Veneto miſſus Me-
„ diolanum ingreſſus, auxilia & commeatus
D „ magnam copiam, quibus Civitas indigebat,
„ prope diem afferre pollicebatur. Erat &
„ in exercitu, & in Civitate ſumma omnium
„ rerum indigentia, ita ut dubium videri poſ-
„ ſet, an obſidens Franciſcus, an obſeſſus
„ dici deberet. Vix ei bis mille equi ſupere-
„ rant, qui ferre inſeſſorem poſſent, & mili-
„ tes ſtipendio fraudati pro cibis ſe ſe armis
„ exuerant. Neque enim Franciſco argentum
„ erat, quo ſtipendiari miles poſſet; ſed in-
„ ter ſpem, metumque dubius, obſidionem de
„ die in diem, verba pro factis oſtentans,
„ producebat. In Civitate verò cum jam fru-
„ mentum omne abſumtum eſſet, nec aliud
„ genus edile reſtaret, neque canes, qui, ce-
E „ teraque id generis animalia manderentur,
„ nec ferre amplius famem multitudo poſſet:
„ collecti in unum apud portam Vercellinam,
„ correptis armis, in forum prorumpunt;
„ obviumque Leonardum Venetorum Lega-
„ tum gladiis conſodiunt ac diſcerpunt. Exin-
„ de paulatim fuſis Tyrannorum ſatellitibus
„ aggrediuntur Palatium, quo ſine reſiſtentia
„ occupato, quos invenerunt ex Tyrannis in
„ vincula indidere. Exinde miſſis ad Fran-
„ ciſcum Legatis, Principatum ei Civitatis
„ obtulerunt; qui mox ingreſſus, dominium
„ Urbis accepit: & deinde non multis inter-
„ jectis diebus, cum liberis, ac conjuge, Du-

„ caſi-

Digitized by Google

„ calibus insignibus exornatus, in triumphantis modum in Urbem intravit. Qui cum jam Comum, Parmamque in deditionem accepisset, Gulielmoque Monferratensi Alexandriam ademisset, non parvum deinde bellum, Florentinis sociis, cum Venetis, & Alphonso Rege diutius gessit. In quo cum acrius premeretur (neque enim tantæ potentiæ par esse poterat) Renatum Regem fortissimis equitum cohortibus cinctum, ex ulteriori Gallia magnis stipendiis, ac promissis allectum, in auxilium accersivit; qui cum superatis montibus in Italiam descendisset, ac Vilhelmum è Monteferrato armaponere per amicitiam ac necessitudinem compulisset, & jam castra sua Franciſci castris conjugens, in hostilem agrum descendisset, expugnatisque raptim nonnullis Castellis more Gallico, mortales omnes in eis comprehensos trucidasset, tantus mox terror Venetos invasit, ut jam castra castris conferre amplius nullo pacto præsumerent, nec jam retinere posse vel Brixiam, vel Bergomum agris missis confiderent. Cumque Turcarum bellum res eorum maritimas infestaret, repente præter omnium opinionem pax, quæ diu in Senatu Apostolico frustra fuerat agitata, denique apud Laudam, interventu cujusdam probatæ & integræ vitæ Monachi, inter Venetos, & ipsum Franciscum clam Rege facta est: quæ res ut Regi molesta, ita Francisco utilis, Venetis necessaria fuit.

Questo luogo richiede, che così come per la precedente Istoria si è inteso, che lo Stato di Milano dopo la morte di Filippo Maria Visconte, pervenne al Conte Francesco Sforza estraneo successore di esso Filippo, si conosca ancora, & intenda l'origine e descendenza del predetto Conte Francesco. Il primo autore della quale, come ha scritto Rafaello Volaterrano nel quarto libro dei Commentarj suoi *Rerum Urbanarum*, fu uno nominato Sforza Attendolo di Cotignola Villa di Romagna, uomo d'incerta genitura, il quale seguendo la milizia del Conte di Cunio nei principj suoi fu lixa in campo, e nel progresso saccomanno, & essendo gagliardo e di procera statura sforzava gli altri saccomanni, togliendo loro le torse, & altri buttini loro: onde fu cognominato lo Sforza. Poi di saccomanno seguitò gli stipendj di milite pedestre, e successivamente d'uomo d'arme equestre, & indi condottiere, e Capitano. Il fine della vita sua fu miserabile, perchè l'Anno Millesimo quattricentesimo vigesimo quarto passando il fiume Aterno, overo Pescara in Abbruzzo, volendo soccorrere un suo ragazzo, che in lingua Gallica è detto paggio, insieme con lui fu sommerso, nè mai più in alcun luogo apparve. Lasciò sette figliuoli, il primo de' quali era il Conte Francesco, che fu Duca di Milano, conceputo con una giovine plebea del luogo di Cottignola, nominata Isabetta sua consueta; l'altro Leone; il terzo Alessandro; il quarto Bosio; il quinto Conrado, che fu Arcivescovo di Milano, denominato Gabriele; il sesto Pietro Frate dell' Ordine de' Minori di S. Francesco, il quale poi fu Vescovo d'Ascoli. Bernardino Corio scrive, che lo Sforza nacque in Cottignola l'Anno MCCCLXIX. alli dieci del mese di Giugno, in Martedì, a hore otto, e che al battesimo fu nominato Giacomo, e poi Muzolo, e che

A

B

C

D

E

suo padre ebbe nome Giovanni Attendolo, uomo nell' esercizio suo estimato in quella Terra, e la madre Elisia de' Petracini, la quale col predetto Giovanni suo marito generò figliuoli ventiuno maschi, dei quali non ne campò se non Giacomo, Bartolomeo, e Francesco, & una figliuola nominata Maria, la quale si maritò in Ugolino Conte di Centona, l'altra ebbe nome Margarita, e di lei nacque Foschino, e Marco; la terza maritò a Martino Carrazolo Conte di S. Angelo, fratello di Giovanni gran Mareſcalco del Reame. Alcuni vogliono, che la predetta Isabetta fosse una giovine Senese, condotta a Cottignola dallo Sforza, e che la maritasse poi in un Marco da Fogliano, e che da loro nascesse il Sig. Conrado, & una figliuola nominata Bona Catterina, che fu moglie di Troylo di Rossano Città di Calabria. Nipoti del predetto Francesco furono Costanzo figliuolo di Alessandro Principe di Pesaro, Francesco di Bosio Conte di Santa Flora, e Giovanni di Conrado. Il Conte Francesco con Madonna Bianca figliuola naturale del Duca Filippo Maria, procreò questi figliuoli: cioè, Galeazzo, Filipo, Sforza, Lodovico, Ascanio, che fu Cardinale della S. Chiesa, & Ottaviano; figliuoli bastardi cinque cioè, Sforza, Tristano, Polidoro, Giulio, e Leonardo; & due figliuole, l'una nominata Ippolita Maria, la quale fu maritata in Alfonso Duca di Calabria, figliuolo di Ferdinando Re di Sicilia, l'altra nominata Isabetta, che fu moglie di Guglielmo Settimo Marchese di Monferrato, i quali tutti ebbero diverse fortune & esiti.

Galeazzo primogenito con Bona figliuola del Duca Lodovico di Savoja produsse Giovanni Galeazzo Ermes, & due figliuole, l'una nominata Bianca, la quale fu maritata in Massimiliano Imperatore, figliuolo di Federico Terzo, e l'altra nominata Anna, la quale fu promessa ad Alfonso primogenito di Ercole Duca di Ferrara. Il predetto Galeazzo ebbe ancora quattro figliuoli bastardi: cioè Carlo, Alessandro, Galeazzo, & Ottaviano. Fu il predetto Galeazzo astuto, sagace, e prudente uomo. E quando Gio. Andrea di Lampugnano Milanese, l'An. MCCCCLXXVII. alli ventisette del mese di Decembre non gli avesse insidiosamente intercetto il vivere, aveva animo di dilatare molto più lo stato suo. Giovanni Galeazzo primogenito del predetto Galeazzo con Isabella figliuola di Alfonso Re di Napoli ebbe Francesco, il quale dopo la espulsione di Lodovico suo zio, fu mandato in Francia, per comandamento del Re Ludovico, & fatto Abate di Marmotier. Lodovico fratello del predetto Galeazzo, vivendo il nipote Gio. Galeazzo, & Ermes suo fratello, da Massimiliano Imperatore fu creato Duca di Milano. E con Beatrice figliuola di Ercole Duca di Ferrara, ebbe due figliuoli, cioè Ercole, il quale dopo la espulsione del padre dallo Stato di Milano, seguendo la Corte dell' Imperatore permutò il primo nome, & assunse il nome di Massimiliano, e con l'ajuto degli Elvecii, dopo la morte di Lodovico Re di Francia ricuperò lo Stato; e dal Re Francesco Primo ne fu cacciato, e mandato cattivo in Francia, del Mille cinquecento quindeci. Suo fratello detto Duca di Bari si ridusse in Alemagna, *sed quod deinceps sit in fatis, incompertum adhuc est.*

GU-

Digitized by Google

GUGLIELMO
di Monferrato.

L'Anno predetto Milleſimo quattricenteſimo quadrageſimo ſettimo, alli quindeci del meſe di Decembre, fu contratta una liga e confederazione perpetua tra Carlo Duca Aurelianenſe, e di Milano, Conte di Valeſio, Bles, Pavia, e Belmonte, Signore d'Aſti e Conciaco, a ſuo nome, & a nome di Carlo Re di Francia e di Lodovico primogenito del predetto Re, Delfino di Vienna, con Raynaldo di Dudreſnay, Baylivo Senonenſe, Regio Luogotenente, Governatore, e Mandatario per l'una parte; e Giovanni Marcheſe di Monferrato, con intervento di M. Enrietto Natta Dottore, Oratore, e Mandatario ſuo per l'altra, a mutua defenſione de gli Stati loro. Della qual liga ne fu rogato Inſtrumento da Maſtro Dioniſio Bertolino, della Dioceſi Carvatenſe, Notajo del predetto Duca Aurelianenſe, e da Guglielmo della Sala, Notajo del Marcheſe, alla preſenza di Fucaudi Cavaliere, e Raymundo Frichoni Maſtro di caſa di eſſo Duca, e di Maſtro Giacobino di Blandrate Fiſico del predetto Marcheſe.

L'Anno Milleſimo quattricenteſimo quadrageſimo ottavo, eſſendo il Sig. Gugliemo di Monferrato a gli ſtipendj de' Milaneſi, in luogo di Bartolomeo di Bergomo, il quale ne i tempi che il detto Franceſco Sforza campeggiava la Città di Lodi, fuggì da eſſi Milaneſi, & andò da' Veneziani, mediante le infraſcritte promiſſioni ſi conduſſe col predetto conte Franceſco, con le condizioni, che poi immediate ſi leggeranno.

„ NOs *Franciſcus Sfortia Vicecomes, &c.* Promettiamo libera e pura fede di
„ dare all'Illuſtre Sig. Guglielmo di Monfer-
„ rato Capitano, &c. la Città d'Aleſſandria
„ con tutto il ſuo diſtretto, e Veſcovato,
„ videlicet il Caſtellaccio, il Boſcho, Fre-
„ garolo, Caſale di Cermelli, Pecceto, la
„ Preda de' Marracj, Montecaſtello, Solero,
„ Sice, Caſſine, Burgo-ratto, Ridabove,
„ Galamero, Piovra, Rovellino, il Caſtello
„ della Spina, la Rocca di Valdorba, la
„ Prioſa, Pozollo, Uguilie, *& generaliter*
„ ogni altra Terra, Caſtello, Villa, e luo-
„ go del detto diſtretto, e Veſcovato Aleſ-
„ ſandrino così nominato, come noi in que-
„ ſte noſtre preſenti lettere; e così ſeparate,
„ come unite della detta Città d'Aleſſandria
„ in mano ſua liberamente. Riconoſcendole
„ in nobile e gentile feudo, ſempre e *quan-*
„ *documque* per qualunque modo e via ve-
„ niamo ad avere la detta Città, Terre, Ca-
„ ſtelli, Ville, e luoghi, e per haverla fare
„ e tentare ogni modo e via, ſimulata, e
„ vera a noi poſſibile. Et in caſo, che non
„ aveſſimo la detta Città, Terre, Caſtelli,
„ &c. preſtare ogni favore & ajuto, *congruo*
„ *tempore*, al detto Illuſtre Sig. Guglielmo
„ per averle oſtilmente, o amicabilmente.
„ Item il luogo di Felizano, la Rocca d'An-
„ none con la Terra e giuriſdizione ſua, e
„ feudo di Maxio, della Rocchetta di Ta-
„ naro, e feudo della Rocca e Terra della
„ Morra. Item promettiamo di dar ſempre,
„ *& quandocunque* avremo, e potremo avere
„ in noſtra poſſanza le infraſcritte Cittadi,
„ Terre, Ville, e Caſtelli. Et in caſo, che
„ il predetto Sig. Guglielmo tentaſſe di ave-
„ re le dette Città, Terre, e Caſtelli, pro-
„ mettiamogli ancora di dargli ogni favore,
„ ajuto, e ſuſſidio, così amicabilmente, co-
„ me oſtilmente per averle, e ricuperarle; e
„ ſimilmente i feudi infraſcritti. Soggiunge-
„ mo anche, e promettiamo, che ſe per
„ oblivione, dimenticanza, o altrimenti
„ foſſe dimenticata alcuna Terra, Villa, e
„ Caſtello degli acceſſorj, che tali ſiano in
„ determinazione di quello che pronuncie-
„ ranno il Magnifico Andrea di Birago, e
„ lo Spettabile Maeſtro Jacomino di Biandrà.
„ Le Città, Terre, Caſtelli, e Ville, delle
„ quali nella preſente ſi fa memoria, ſon
„ queſte. Primo la Città di Torino col di-
„ ſtretto, e Veſcovato ſuo, cioè Moncalero,
„ Carignano, Rivoli, Avigliana, Suſa,
„ Lanzo, Cyriè, Caſelle, & ogni altro luo-
„ go del diſtretto e Veſcovato così ſpecifica-
„ ti, come non iſpecificati. La Città d'Iv-
„ vrea col diſtretto e Veſcovato: Bardo,
„ Auguſta, Salizola, Riva, Roverino, la
„ Città di Montevico, Benne, Carrù, la
„ Trinità, S. Albano, Cavaller maggiore,
„ Caramagna, Gaſſeno, Bardazano, Verru-
„ ca, Chivaſſo, Setto, Brandicio, Mace, l'Ab-
„ bazia di Samballenio con Terre ſue, i feudi
„ di Valperga, di S. Martino, i feudi de' Pro-
„ vani, con Pancalero, e Polunghera; i feudi
„ della Caſa di Cocconato; i feudi de i Gen-
„ tiluomini di Azelio, e di Guiſche. Con
„ queſto, che cadauna delle dette Città, Ter-
„ re, e Caſtelli, che non ſi truovano eſſere,
„ od eſſere ſtate del detto Marcheſato, ſiano
„ date e conceſſe con quella obligazione, che
„ è data e conceſſa la Città d'Aleſſandria
„ col diſtretto e Veſcovato ſuo. E tutte que-
„ ſte coſe s'intendano eſſere conceſſe, *ſi & in*
„ *quantum* ſi truovino eſſere ſtate tenute per
„ l'Illuſtre Caſa di Monferrato. E caſo che
„ occorreſſe alcuna differenza, ſi debba ſtare
„ alla dichiarazione, che ne faranno i predet-
„ ti Andrea di Birago, e Maſtro Jacomino
„ di Biandrà. E la fedeltade così di Aleſſan-
„ dria, come delle altre Terre, delle quali
„ il detto Sig. Guglielmo ſarà tenuto, ſecon-
„ do la forma della preſente ſcrittura, non
„ ſia il detto Sig. Guglielmo tenuto a fare in
„ fino a tanto che noi non ſiamo Signore di
„ Milano. Nientedimeno in queſto mentre
„ delle Terre s'intenda eſſere noſtro aderen-
„ te, o raccomandato, ſecondo piacerà a
„ Noi. Et in fede e teſtimonio delle ſopra-
„ ſcritte coſe, abbiamo fatto fare le preſenti
„ lettere, e ſigillare del noſtro ſigillo; e di
„ noſtra propria mano le abbiamo ſottoſcrit-
„ te. *Dat. in felicibus caſtris noſtris in Villa*
Caſolatæ die primo Novembris, Milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo octavo.

Franciſcus Sfortia Vicecomes manu propria, &c.

E fatte le antecedenti promeſſe, il medeſimo giorno il Sig. Guglielmo ſi conduſſe a gli ſtipendj del Conte Franceſco, co i capitoli, patti, e convenzioni, quì di ſotto eſemplati.

„ E Primo, il predetto Illuſtre Sig. Guglielmo per li preſenti capitoli ſi conduce e
„ ferma a i ſervigj, ſoldi, e ſtipendj del pre-
„ detto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte Fran-
„ ceſco Sforza, &c. con la condotta di lance
„ ſet-

„ ſettecento, overo 700. a ragione di cavalli
„ tre per lancia, che ſono in ſomma cavalli
„ due mila e cento, e fanti cinquecento,
„ overo 500. per tempo di otto meſi fermi e
„ continui, cominciando il dì primo del meſe
„ di Novembre MCCCCXLVIII. e con rifer-
„ ma d'altri otto meſi a beneplacito di eſſo
„ Illuſtre Sig. Conte Franceſco, con provi-
„ ſione di fiorini ſei mila ſeicento, overo
„ fiorini 6600. per ciaſchedun meſe, a ragio-
„ ne di ſoldi cinquanta quattro d'Imperiali
„ per fiorino, per la ſopraſcritta condotta.
„ E con la detta condotta di lancie ſettecen-
„ to, e fanti cinquecento, promette eſſo Sig.
„ Guglielmo di ſervire il predetto Illuſtre
„ Sig. Conte bene, dirittamente, e fedelmen-
„ te, ſenza eccezione, ſcuſa, o contradizio-
„ ne alcuna, ed ubidire ogni comandamento
„ del predetto Illuſtre Sig. Conte, conforme
„ al ſuo potere.

„ *Item* promette il predetto Sig. Guglielmo al predetto Illuſtre Sig. Conte, che ſe per lui, o per quelli di ſua compagnia ſi pigliaſſe alcun Sig. Capitano, o Condottiere di gente d'arme, o altro uomo di dignità e condizione. *Item* alcuno altro, che foſſe ribello, o bandito dalla Eccellenza di eſſo Sig. Conte, lo conſegnerà, o farà conſegnare in mano di eſſo Sig. Conte, o de' ſuoi mandati. Pagando però eſſo Sig. Conte la taglia giuſta ed oneſta, che quei tali, o tale doveſſero pagare.

„ *Item* promette il detto Sig. Guglielmo ad eſſo Illuſtre Sig. Conte, che durante il tempo della detta ferma, non terrà pratica con alcun Signore, Comunità, o Signoria ſenza licenza e ſaputa di eſſo Sig. Conte. Anzi tutto quello, che ſentiſſe, che foſſe per alcun modo contro la perſona, o ſtato di eſſo Sig. Conte, lo notificherà fedelmente a S. E.

„ *Item* promette il detto Sig. Guglielmo al predetto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte, che finita che averà la detta ferma, o riferma, avendo luogo, non offenderà eſſo Sig. Conte, nè ſuo Stato, o gente d'arme da cavallo, o da piedi per alcun modo publico nè privato, per termine di tre meſi.

„ Et e converſo il predetto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte Franceſco Sforza, &c. accetta, ferma, e conduce il predetto Illuſtre Sig. Guglielmo di Monferrato con la detta condotta di lancie 700. e fanti 500. per lo detto tempo, e ferma di meſi otto proſſimi da venire, cominciando il detto giorno primo di Novembre, e con riferma d'altri meſi otto *immediatè* ſuſſeguenti a beneplacito di eſſo Illuſtre Sig. Conte; con queſto, che di due meſi innanzi in fine della ferma, eſſo Illuſtre Sig. Conte debba aviſare il detto Sig. Guglielmo della ſua intenzione, e non aviſandolo s'intenda riferma con tutti i patti, e convenzioni, che ne i preſenti capitoli ſi contengono.

„ *Item* promette il predetto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte al predetto Sig Guglielmo per le dette lancie e fanti di dargli per proviſione menſuale ducati ſei mila ſeicento, overo ducati 6600. di que' ducati, che S. E. è ſolita di dare, e dà a i ſuoi Capitani, e genti d'arme, e promette fargli buone ſette paghe della ferma, ed altrettante della riferma avendo luogo.

„ *Item* promette il predetto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte Franceſco di dare al detto Sig. Guglielmo per preſtanza, per ciaſcuna delle dette lancie ducati quaranta, overo XL. di quei ducati ſopraſcritti. E per ciaſcuna paga de i detti fanti ducati cinque, overo 5. e fargli sborſare di preſente ducati ſei mila, ed il reſto in calende d'Aprile proſſimo, che viene; la quale preſtanza ſi debba poi ſcontrare nella detta proviſione menſuale.

„ *Item* promette il predetto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte, che caſo, che fornita la ferma il detto Sig. Guglielmo reſtaſſe ad avere dall'Eccellenza Sua alcuna parte della detta proviſione, lo pagherà del ſuo ſervizio intieramente, overo gli farà buone aſſignazioni, e tali, che meritamente ſi potrà contentare; ed il ſimile promette fare nella riferma, accadendoſi rifermare.

„ *Item* promette di preſtare ogni favore, ajuto, e ſuſſidio, in far'avere al detto Sig. Guglielmo il reſto del ſuo ſervizio dall'Eccelſa Comunità di Fiorenza del tempo, che è ſtato al ſoldo di quella Illuſtriſſima liga.

„ *Item* promette il predetto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte Franceſco Sforza, &c. in ogni accordo, ch'egli faceſſe, o farà co i Milaneſi, o altri Signori, o Signoria, che averà ſempre raccomandato lo Stato, ed il bene dell'Illuſtre Sig. Guglielmo, e per lo detto accordo non mancherà in coſa alcuna promeſſa al prefato Sig. Guglielmo.

„ *Item* promette il predetto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte al predetto Illuſtre Sig. Guglielmo, che eſſendo rotta guerra al detto Illuſtre Sig. Marcheſe di Monferrato per alcuna potenza convicina, o altra, biſognando, ſua Signoria ſarà tenuta a dare, e darà licenza al detto Sig. Guglielmo con tutta, o parte della compagnia, ſecondo il biſogno, per andare alla defenſione delle dette Terre; e di più porgerà ogni favore, ed ajuto, emolumento, e ſuſſidio poſſibile per conſervazione delle dette Terre, e Stato del predetto Illuſtre Sig. Marcheſe di Monferrato.

„ *Item* promette il predetto Illuſtre Sig. Conte Franceſco, e vuole, che eſſo Sig. Guglielmo con tutta la compagnia ſua, con tutte le robe, panni, armi, e beni loro, poſſano ſtare, paſſare, e ritornare per tutte le Città, Terre, Caſtelli, luoghi, paſſi, porti, e ponti di Sua Eccellenza, ſenza alcun pagamento di dazio, pedagio, bolletta, nè gabella, come gli altri Capitani, e gente d'armi ſue; e di più, che eſſo Sig. Guglielmo, e tutta la compagnia ſua debbano godere di tutti i privilegj, prerogative, ed emolumenti, che godono e goderanno gli altri Capitani, e genti d'arme dell'Eccellenza ſua.

„ *Item* promette il predetto Illuſtre ed Eccelſo Sig. Conte, che niuno Collaterale, od Officiale ſuo, nè altra perſona, che ſi ſia, eccetto l'Eccellenza Sua, ſi poſſa, nè debba impacciare del detto Sig. Guglielmo, nè d'alcuno di ſua compagnia per verun delitto, nè eccesſo per loro commeſſi, nè per altra cauſa, che voglia ſi ſia, eccetto in Crimine læſæ Majeſtatis, anzi la ubidienza, cognizione, e punizione de' ſuoi delinquenti ſtia in eſſo Sig. Guglielmo.

„ *Item* promette, e vuole il predetto Illu- A
„ ſtre, & Eccelſo Sig. Conte, che il predetto
„ Sig. Guglielmo poſſa condurre liberamente
„ e ſicuramente nella detta ſua compagnia da
„ cavallo e da piedi qualſivoglia perſona, di
„ che condizione ſi voglia, eccetto che foſſe
„ ribello, e bandeggiato dall' Eccellenza Sua.
„ *Item* promette il predetto Illuſtre & Ec-
„ celſo Sig. Conte, &c. a i luoghi, e tempi
„ congrui di provedere al detto Sig. Guglielmo, e compagnia ſua, così da cavallo, come da piedi, di convenienti alloggiamenti, ſtrami, & altre coſe opportune, ſecondo che farà all'altre genti ſue.
„ *Item* promette, che volendoſi partire al- B
„ cun Condottiere, uomo d'arme, od altro
„ della compagnia del Sig. Guglielmo, tanto da piedi, come da cavallo, non gli accetterà, nè laſcerà accettare da alcuno ſuo Capitano, Condottiere, nè altro, a cui Sua Eccellenza poſſa comandare, contra volontà, nè ſenza licenza del predetto Sig. Guglielmo. E verſa vice egli non toglierà quelli dell'Eccellenza del Conte, nè de' ſuoi altri Capitani, o Condottieri ſenza licenza ſua.
„ *Item* promette Sua Eccellenza non impac-
„ ciarſi de i feudi della caſa degli Scarampi,
„ Carrettini, Maleſpini, Marcheſi d'Inciſa, i
„ quali altra volta furono aderenti, e feuda- C
„ tarj dalla Caſa di Monferrato. Eccetto, che
„ ſe alcuno foſſe, che aveſſe fatto con l'Ec-
„ cellenza Sua contratto alcuno per fino al
„ preſente giorno, pel quale Sua Eccellenza
„ gli ſia obligata, potendogli laſciare al detto
„ Sig. Guglielmo, ovvero eſſendo contenti eſſi
„ feudatarj, li rimetterà in loro libertà.
„ *Item* promette il predetto Illuſtre & Ec-
„ celſo Sig. Conte Franceſco, che finito il
„ tempo della ferma o riferma, accadendo di
„ non rifermare eſſo Sig. Guglielmo, poſſa
„ con la detta ſua compagnia trattenerſi per
„ un meſe nelle Terre dell'Eccellenza Sua,
„ libero e ſicuro, e che ſaranno trattati come
„ le altre genti dell' Eccellenza Sua, quanto
„ per riſpetto degli alloggiamenti. D
„ *Item* promette, che finita la ferma, &
„ accadendo non rifermarſi, ovvero riferman-
„ doſi finita la riferma, eſſo Sig. Guglielmo
„ poſſa mandare ſuoi Cancellieri, od altri
„ Meſſi ſpeziali, che gli parerà per curare e
„ trattare ſuo aviamento; e di più per libito
„ partirſi con la detta ſua compagnia, così da
„ piedi, come da cavallo, e transferirſi dove
„ gli parerà liberamente, e ſpeditamente,
„ ſenza impaccio, nè contradizione alcuna.
„ *Item* promette il predetto Illuſtre & Ec-
„ celſo Sig. Conte Franceſco, che durante la
„ ferma, e riferma, & ſimilmente poi la det-
„ ta riferma, eſſo Sig. Guglielmo, e tutti del-
„ la compagnia ſua, così da cavallo, come E
„ da piedi, ſaranno ſalvi e ſicuri nelle Terre,
„ e pertinenze ſue, con tutta la roba loro;
„ Eccetto, che ſe foſſero ribelli, o banditi
„ dall' Eccellenza ſua, ovvero trattaſſero con-
„ tro lo Stato, o perſona della predetta Ec-
„ cellenza Sua.
„ Ma finalmente le dette parti, *videlicet*
„ l'Illuſtre, & Eccelſo Sig. Conte Franceſco
„ Sforza, &c. & il predetto Illuſtre Sig. Gu-
„ glielmo hanno promeſſo, e promettono l'una
„ all'altra; e l'altra all'altra, ſotto obligo
„ di tutti i loro beni preſenti e futuri di oſ-
„ ſervare, attendere, & adempire tutte le coſe
„ ſopraſcritte, e ciaſcuna di quelle realmente,
„ bene, e fedelmente, ſenza eccezione, cavil-
„ lazione, nè contradizione alcuna. E contra
„ quelle, o parte non faranno, nè veniranno
„ per alcun modo, via, o forma, diretto, o
„ indiretto. Et in fede e teſtimonianza di que-
„ ſto, le dette parti hanno fatto fare i pre-
„ ſenti capitoli duplicati, ſottoſcritti di mano
„ loro proprie, & ſigillati de' loro ſigilli.
„ *Ad laudem, & gloriam omnipotentis Dei, bea-*
„ *tiſſimæ, & glorioſiſſimæ Virginis Mariæ, to-*
„ *tiuſque Cœleſtis Curiæ triumphantis. Dat. in*
„ *feliciſſimis caſtris prædicti Illuſtris & Excelſi*
„ *D. D. Comitis Franciſci Sforziæ, &c. in Villa*
„ *Caſolati die primo Novembris* 1448.
Franciſcus Sforzia Vicecomes manu propria, &c.
Gulielmus de Monteferrato manu propria, &c.

Nel tempo, che per la morte del Duca Filippo lo Stato di Milano era perturbato, come ſi è detto, & in un medeſimo tempo, Lionello d'Eſti aveva occupato Caſtelnuovo, e Cupriaco; e Nicolò, Manfredo, e Giberto da Correggio, Briſello; i Genoveſi Fiacone, Voltabio, e Nove; & il Duca di Savoja tentava di occupare i Caſtelli, e Città di Novara, Pavia, & Aleſſandria, promettendo loro per gli Oratori ſuoi di farli immuni & eſenti da ogni tributo; perlochè molti di que' Caſtelli ſe gli diedero, tra i quali i primi furono Valenciani, Baſſignana, & il Borgo. E Giovanni Marcheſe di Monferrato aveva molta intelligenza in Aſti. E molti altri contendevano per li particolari titoli e ragioni, che ognuno di loro pretendeva d'avere ſopra il dominio predetto di Milano; cioè Federico Terzo Imperatore, il quale diceva, eſſo Stato eſſere devoluto all' Imperio per eſſere morto il Duca Filippo ſenza figliuoli legitimi. Il Re Alfonſo per virtù del teſtamento di eſſo Filippo, Carlo Duca Aurelianenſe per eſſere proceduto da Madama Valentina, figliuola legitima di Gio. Galeazzo, e ſorella del predetto Filippo. Et il Conte Franceſco, dicendoſi addottivo figliuolo di Filippo per eſſere maritato in Bianca Maria ſua figliuola. E i Milaneſi deſideroſi di vendicarſi la libertà, vacillavano circa la deputazione de' Magiſtrati loro, per la differenza, la quale era dal Popolo alla Nobiltà, perchè ognuno voleva che ſi coſtituiſſero i Rettori della parte ſua. Gli Aleſſandrini, i quali per avanti ſi erano conſervati in libertà, vedendo le coſe eſſere in tali termini, & che il Conte Franceſco aveva mandato Sceva di Corte a confortarli, che ſi deſſero a Guglielmo di Monferrato, fatta tra loro eſatta e matura conſultazione nel generale Conſiglio, deliberando di dare il dominio di eſſa Città e diſtretto ſuo a Guglielmo predetto, e farlo loro Signore, coſtituirono, e deputarono per publico Inſtromento Sindici e Procuratori ſuoi, e di eſſa Città, Luchino Gambario, Filippo Sortiglione, Ranuſco Squarciafico, Gabrio Lemugio, Gaſpardo Tacono, Martino Canefro, Giovanni Rebutto, Domenico Inviciato, Manuele del Pozzo, Paolino dal Boſco, Luchino Arenucio, Manfredo Gandino, Giorgio Mantello, e Milano Sardo, ad eleggere e deputare Signore di Aleſſandria e diſtretto ſuo il predetto Sig. Guglielmo, eredi, e ſucceſſori ſuoi. Però congregati eſſi Sindici, Oratori, e Procuratori nella Chieſa maggiore di Aleſſandria, inanzi al coſpetto e preſenza di eſſo Sig. Guglielmo, gli diedero il Dominio e Signoria della Città di Aleſſandria, e gli fecero il giu-

ra-

Digitized by Google

ramento di fede, nel modo e forma, che si contiene nel publico Instromento quì sotto esemplato.

„ IN nomine Sanctæ, & Individuæ Trinitatis amen. Anno à Nativitate Domini „ nostri Jesu Christi millesimo quadringentesimo quadragesimo nono, Indictione duodecima, die primo Januarii. Actum in Ecclesia Majori Sancti Petri Apostoli Civitatis „ Alexandriæ, præsentibus Spectabilibus D. „ Henrietto Natta cive Astense, Magistro „ Jacobino de Blandrate Physico de Tridino, „ Joanne Antonio Spinola, Petro Spinola civibus Januæ, Georgio de Scarampis ex Dominis Camini, Gasparino filio quondam B „ D. Plebi ex Marchionibus Incisæ, ac Martino Provana, filio quondam D. Joannis de „ Clavaxio testibus ad infrascripta vocatis & „ rogatis; in quorum, & mei Notarii præsentia: Cum post decessum Illustris & Excelsi D. Philippi Mariæ Ducis Mediolani, &c. „ Civitas Alexandriæ in Lombardia situata, „ usque in præsentem diem se rexerit & gubernaverit sub nomine & titulo libertatis; „ hoc præcipuè agens, ut ex tempore consilium caperet, cujus ditioni & dominio se „ submittere salubriter posset, & cujus tutela & gubernio conservari, & ampliari civibus, honoribus, dignitatibus, rebus, & divitiis Civitas ipsa posset, & longæva pace C „ potiri, & in unione, caritate, & fraterna dilectione invicem gubernari, semotis quibuscumque partialitatibus, odiis, & rancoribus, „ & guerris civilibus ipsorum civium, & quorumcumque habitantium ipsius Civitatis; „ factâ autem per eos fere continuò discussione, disputatione, & tractatu, quem in eorum superiorem & dominum eligere & recognoscere possent, ac bene & recte gubernari: Tandem consideratis maximis, & pæne divinis virtutibus, summâ verò prudentiâ, justitiâ, constantiâ, fidei integritate, „ magnanimitate, liberalitate, humanitate, „ & clementia Illustris & Excelsi Principis D. „ Gulielmi nati felicis & piæ memoriæ D. D „ Joannis Jacobi Marchionis Montis-ferrati, ac „ ipsius, & proavorum suorum generosa propagine; Considerata denique antiquitate, & „ inveterata benevolentia, qua Illustres & generosi DD. Marchiones Montis-ferrati unicè „ dilexerunt Civitatem ipsam Alexandriæ, & „ cives, & habitatores ipsius. Cives ipsi unanimes & concordes constituerunt, decreverunt, & statuerunt in eorum, & dictæ Civitatis, & pertinentiarum suarum quarumcumque accipere, habere, firmare, & tenere in „ eorum, & cujuslibet ipsorum verum, perpetuum, & legitimum Dominum & Superiorem præfatum Illustrem D. Gulielmum de „ Monteferrato. Et ad hoc agendum & per- E „ ficiendum, Cives ipsi in pleno & generali „ Consilio dictæ Civitatis, cum omnibus & „ singulis solemnitatibus solitis, necessariis, & „ opportunis, fecerunt & constituerunt eorum, & dictæ Civitatis Sindicos, Oratores, „ & Procuratores Spectabiles & Egreg. Viros „ D. Luchinum de Gambarinis Militem & „ Doctorem, D. Philippum Sortilionum Legum Doctorem, D. Ranuscum Squarciaficum „ Legum Doctorem, D. Gabrium Lemurgium „ Legum Doctorem, Gulielmum Lanciavegiam, Jacobinum Ferruffinum quondam „ Joannis, Gasparem Taconum, Martinum „ Canefrum, Joannem Rebutum, Dominicum „ Inviciatum, Manuelem de Puteo, Paulinum „ de Bosco, Luchinum Arenutium, Manfredum Gandinum, Georgium Mantellum, & „ Milanum Sardum, ut de præmissis constat „ publico Instrumento, recepto & abbreviato „ per Dominicum Meladium civem Alexandriæ, & tunc Cancellarium Communitatis „ dictæ Civitatis, sub Anno, Millesimo, die, „ mense, & Indictione in eo contentis, prout „ eo serioſius apparet. Ecce quod Sindici & „ Procuratorio nomine dictæ Civitatis, & „ omnium Civium, & incolarum, & habitatorum dictæ Civitatis Alexandriæ, ex eo- „ rum spontanea & certa scientia, & volun- „ tate, & non vi, non dolo, vel metu, nec „ in aliquo circumventi, omni jure, via, forma, & modo, quibus melius potuerunt & „ possunt, asserentes & ibidem protestantes, „ omnia & singula suprascripta fore vera, „ elegerunt, constituerunt, acceptaverunt, ordinaverunt, & deputaverunt in dictæ Civitatis, & ipsorum, & cujuslibet eorum civium, hominum, Terrarum, Castrorum, & „ Villarum ipsius Civitatis, & ad ipsam quomodocumque & qualitercumque spectantium & pertinentium, & tam masculorum, „ quàm feminarum, & cujuscumque generis, „ gradus, qualitatis, dignitatis, & conditionis existant, verum & naturalem Dominum, „ Superiorem, & supremum præfatum Illustrem D. Gulielmum ibidem præsentem, & „ acceptantem pro se, & quibuscumque suis „ descendentibus masculis, legitimis & naturalibus, & quibuscumque aliis heredibus & „ successoribus suis masculis, legitimis & naturalibus, qui sint, & fuerint de propagine „ domus Montis-ferrati, nunc, & perpetuò „ in futurum, cum omni superioritate, præeminentia, dignitate, mero & mixto imperio, & omnimoda jurisdictione, & gladii „ potestate, introitibus, redditibus, datiis, „ pedagiis, & gabellis, proventibus, emolumentis, juribus Fiscalibus, regaliis, & aliis „ quibuscumque juribus & pertinentiis dictæ „ Civitatis, & ad ipsam quomodocumque, & „ qualitercumque spectantibus & pertinentibus, & qui & quæ spectare & pertinere „ possent & poterunt in futurum. Salvis tamen manentibus omnibus & singulis con- „ tentis in capitulis concessis, & firmatis prædictæ Communitati & Civitati Alexandriæ „ per Illustrem D. Bonifacium de Monteferrato fratrem, & nomine & vice prædicti „ Illustris & Excelsi D. Gulielmi, & per ipsum Illustrem D. Gulielmum hodierna die „ confirmandis, & de novo concedendis ipsi „ Communitati, ut patet publico Instrumento „ recepto per me Notarium infrascriptum; „ dominioque, ditioni, & potestati prædicti „ Illustris D. Gulielmi, & dictorum ejus heredum & successorum, sese dicto nomine, „ & ipsos cives, incolas, & habitatores, & „ ipsam Civitatem cum omnibus & singulis, „ salvis tamen contentis in dictis capitulis, „ submiserunt, & submittunt, dominiumque „ seu quasi, & tam directum, quàm utile, & „ possessionem seu quasi dictæ Civitatis, & „ omnium & singulorum suprascriptorum, in „ præfatum Illustrem D. Gulielmum pro se, „ & dictis heredibus & successoribus suis accipientem, transferunt, & transtulerunt. „ Constituentes, prædicta omnia & singula „ se tenere, & possidere, nomine & vice prædicti

Digitized by Google

„ dicti Illuſtris D. Gulielmi, donec de eis
„ poſſeſſionem acceperit corporalem, ſeu qua-
„ ſi, quam accipiendi, &c. Promittentes, &c.
„ jurantes, &c. renuntiantes, &c. Pro quibus
„ firmiter attendendis & obſervandis ipſi Sin-
„ dici & Procuratores nominibus prædictis,
„ omnia bona mobilia & immobilia, præſen-
„ tia & futura eorum, & dictæ Communi-
„ tatis Civitatis Alexandriæ, prædicto Illu-
„ ſtri D. Gulielmo, & ejus heredibus &
„ ſucceſſoribus prædictis, obligaverunt, &
„ obligant. Mandantes, de omnibus & ſin-
„ gulis fieri debere per me Notarium in-
„ fraſcriptum unum publicum Inſtrumentum
„ ad dictamen Sapientis, &c.

„ *Et ego Stephanus filius quondam Petri Cal-*
„ *vini de loco Caſtignolarum Montisferrati, pu-*
„ *blicus Imperiali auctoritate Notarius, & præ-*
„ *dicti Illuſtris D. Gulielmi Cancellarius &c.*

Ne' ſopraſcritti Anno, e dì, nella Città di Aleſſandria, e nella caſa di Simonino Ghilino, ſituata ſopra la piazza, nella ſala ſuperiore di eſſa caſa, alla preſenza di Enrietto Natta cittadino d'Aſti, Dottore e Marchionale Conſigliere, Maſtro Giacomino di Blandrate Marchionale Fiſico, Giorgio Scarampo di Camino, Gaſparino figliuolo del *quondam* Febo dei Marcheſi d'Inciſa, Giacomo Lanciavegia, Paolo Giovanni Inviciato, Lorenzo Gambarino, e Conrado Collo cittadini d'Aleſſandria, il Sig. Guglielmo di Monferrato confermò agli Aleſſandrini i capitoli, i quali erano ſtati concluſi a ſuo nome col Marcheſe Bonifacio ſuo fratello: del che ne fu rogato Inſtrumento dal ſopradetto Stefano Calvino.

Nel medeſimo tempo Giovanni Mutto, Giovanni Medea, Averancio de Henrietis, Domenico de Schelinis, Gio. Tomaſo Gioya, e Giacomo di Bigato di Feliziano, Sindici, e Procuratori della Comunità, & uomini di eſſo luogo, per l'evidente bene, e ſomma utilità della Terra, & uomini di Felizano, deputarono e coſtituirono perpetuo Signore di eſſo luogo e pertinenze il prelibato Signor Guglielmo, e qualunque erede, ſucceſſore, e diſcendente ſuo, e gli preſtarono il ſolenne giuramento di fedeltà: della qual coſa ne fu rogato Inſtrumento dal ſopradetto Notajo, alla preſenza di Enrietto Natta Dottore, M. Giacomo di Blandrate Fiſico, Giorgino Scarampo, Giovanni figliuolo del *quondam* M. Giorgio di S. Giorgio Conte di Blandrate, Conſiglieri Marchionali, Martino de Provanis, Manfrino di Cella, Matteo de Pallidis, & Ferrarino di Cucharo. Il ſimile fecero i Sindici della Comunità, & uomini del Caſtel laccio, e di molte altre Terre e Luoghi. Quelli del Boſco dopo lunga recuſazione ſi diedero ancora eſſi a Bonifacio Marcheſe di Monferrato fratello di eſſo Guglielmo.

L'Anno predetto, avendo inteſo il Conte Franceſco, che il Sig. Guglielmo aveva ordinato di ritrovarſi al proſſimo calende di Maggio in Pavia, dove allora era Madama Bianca, moglie di eſſo Conte, dal cui amore il Sig. Guglielmo era ſtimolato a perſuaſione di Marcello, & Andrea di Birago, ordinò, che eſſo Sig. Guglielmo foſſe ritenuto. E così fece eſeguire al Sig. Roberto di S. Severino; il quale ſentendo, che il Sig. Guglielmo voleva andare a Pavia a ſpaſſo, ſi offerſe di andare in ſua compagnia. Andarono adunque a Pavia l'ultimo giorno d'Aprile, & il calende ſeguente nella Rocca a viſitare eſſa Madonna Bianca; e quando ſi volle partire, fu eſſo Guglielmo ritenuto dalle guardie, e fu comandato alle genti ſue, che doveſſero ſeguire il campo, & egli ſtette detenuto nella Rocca di Pavia un' anno e dieci giorni; nè il Conte lo volſe riporre in libertà, perfinchè egli, eſſendo andora in carcere non ebbe rinunciato per capitoli eſpreſſi ſubſignati di ſua propria mano, alle ragioni, le quali aveva nella Città e Territorio di Aleſſandria, e molte altre Terre, i quali capitoli dopo nella Città di Lodi, ad inſtanza del predetto Franceſco Sforza, il quale era pervenuto al Ducato di Milano, fu ſimilmente neceſſitato di ratificare, & approvare per publico Inſtrumento, ricevuto per Batiſta de' Bianchi di Bergomo, e Tomaſo Bracco Notai di Lodi, l'Anno Milleſimo quattrincenteſimo quinquageſimo, la terza Indizione, alli venti ſei di Maggio, alla preſenza di Giovanni Coſſa di Napoli, del Conte Franceſchino Buſca, Foſchino de Attendulis, dei Conti di Cotignola, Sig. Roberto di San Severino, Antonio di Foligno, Oratore del Conte d'Urbino, Moretto di S. Nazario, Andrea di Birago, figliuolo del *quondam* Maffiolo, cittadino di Milano, Franceſco, & Antonio di Landriano figliuolo del *quondam* Bertramo, Giovanni della Noce Cavaliere, figliuolo del *quondam* Pallotto della Terra di Crema, del Conte Giovanni Balbiano, Pietro de' Tebaldeſchi di Norſia Cavaliere, Pietro di Puſterla, figliuolo del *quondam* Giovanni della Città di Milano, & di Matteo Buttigella, figliuolo di Thomino della Città di Pavia, i quali capitoli ſono eſemplati quì di ſotto.

„ *IN Dei nomine amen. Anno Nativitatis*
„ *ejuſdem Milleſimo quadringenteſimo quin-*
„ *quageſimo in Civitate Laudæ, die nono menſis*
„ *Maji*. Queſti ſono i capitoli, patti, e con-
„ venzioni fatte, praticati, firmati, e concluſi
„ frà l'Illuſtriſs. & Eccellentiſs. Sig. Franceſco
„ Sforza Viſconte Duca di Milano dall' una
„ parte, & l'Illuſtre Sig. Guglielmo di Mon-
„ ferrato dall'altra parte, modo, & forma,
„ *ut infra videlicet &c.*

„ *In primis* il predetto Illuſtre Sig. Gugli-
„ elmo promette al predetto Illuſtriſs. Sig.
„ Duca di Milano, che ad ogni ſuo piacere,
„ volontà, e termine rimetterà, transferirà,
„ darà, e concederà nelle mani, arbitrio, e
„ poſſanza di eſſo Illuſtriſs. Sig. Duca, o di
„ chi alla S. E. piacerà, la Città di Aleſſan-
„ dria, le Terre di Fregarolo, Caſtellaccio,
„ Seccedo, Caſſine, Uvelia, Solero, Feliza-
„ no, Quatorde, Annono, Rinfrancorio, Bo-
„ ſaluzo, Caſtel Ciriollo, Camalero, con Bor-
„ go ratto. E gli altri Luoghi, giuridizioni,
„ o pertinenze, che foſſero di Aleſſandria,
„ delle quali non foſſe fatta menzione e no-
„ minazione ne' preſenti capitoli, e che per
„ eſſi Signori Marcheſe, e Guglielmo ſiano
„ ſtate preſe, tenute, e poſſedute dopo la
„ morte del predetto Sig. Duca Filippo, ſia
„ tenuto di reſtituirle, e farle conſegnare ad
„ eſſo Sig. Duca Sforza, o a' ſuoi mandati, ad
„ ogni ſua requiſizione; ma per queſto non
„ s'intenda, che il Sig. Guglielmo debba ſta-
„ re a Milano più come di ſuo piacere e
„ volontà.

„ *Item* promette il detto Sig. Guglielmo al
„ predetto Illuſtriſs. Sig. Duca di fare e pro-
„ curare con effetto, che l'Illuſtre Sig. Mar-
„ cheſe di Monferrato ſuo fratello darà, tranſ-
„ ferirà

Digitized by Google

„ sferirà, e consegnerà effettualmente al pre-
„ detto Illustriss. Sig. Duca i luoghi, e Ter-
„ re, che al presente ha, tiene, e possiede
„ dell' Alessandrino: cioè il Bosco, Quargnen-
„ to, Pavone, Frascheto; e così restituirà
„ esso Sig. Guglielmo interamente tutti e
„ qualsivoglia feudi, i quali dopo la morte
„ del predetto Duca Filippo sono stati al Sig.
„ Guglielmo concessi per esso Sig. Duca Fran-
„ cesco, disobligandoli da ogni obligazione,
„ che avessero fatta per qualunque modo e
„ forma ad esso Sig. Guglielmo, restituendo-
„ gli, e lasciandoli nel grado e stato ch'era-
„ no, quando tolse la fedeltà & obligazione
„ da loro; e questo medesimo dei feudi s'in-
„ tende nel capitolo di sopra: eccettuandone
„ però Bernardo di Macro per Rinfrancorio.
„ *Item* promette il detto Sig. Guglielmo al
„ predetto Sig. Duca Francesco, che liberato
„ che sia del Castello di Pavia, non si partirà
„ del territorio, tenimento, e giurisdizione
„ dell' Illustre Sig. Marchese di Monferrato suo
„ fratello, overo da Milano, overo dal terri-
„ torio e giurisdizione di esso Illustriss. Sig.
„ Duca Francesco fino a sei mesi prossimi ave-
„ nire, cominciando dal dì della data dei pre
„ senti capitoli dopo per fino ad un' anno, e non
„ tratterà, nè commetterà cosa alcuna contro
„ lo Stato e persona di esso Illustriss. Sig. Du-
„ ca, ne si acconcierà, nè piglierà partito alcu-
„ no con alcuno nimico di esso Sig. Duca,
„ durante il soprascritto termine di un' anno,
„ senza saputa, consentimento, e volontà di
„ esso Illustriss. Sig. Duca.
„ *Item* promette il predetto Sig. Guglielmo
„ al predetto Illustriss. Sig. Duca, che esc-
„ guite saranno, e mandate ad effetto tutte
„ le cose soprascritte, ratificherà tutte le det-
„ te cose per nuovo Instrumento al senno del
„ Savio di esso Illustriss. Sig. Duca.
„ E versa vice il predetto Illustriss. Sig.
„ Duca promette al predetto Illustre Sig. Gu-
„ glielmo, che subito che averà S. E overo
„ altri in suo nome ricevuto la possessione, e
„ corporale tenuta di Alessandria, Bosco,
„ Fregarolo, Castellaccio, Annono, e Feliza-
„ no, con le fortezze loro, e che il detto
„ Sig. Guglielmo abbia rimesso il luogo di
„ Cassine in quel grado, che lo trovò, quando
„ l'ebbe: rilascerà esso Sig. Guglielmo dal
„ Castello di Pavia, e metterallo in sua pri-
„ stina libertà, e che vada a Milano a stare
„ appresso ad esso Sig. Duca, finchè saranno
„ consegnate tutte le altre Terre, e luoghi
„ nominati nel primo e secondo capitolo; e
„ dopo fatte le dette esecuzioni, possa anda-
„ re, stare, praticare, e conversare in Mon-
„ ferrato, e per tutto il territorio e dominio
„ dell' Illustriss. Sig. Duca, liberamente, e
„ senza alcuna eccezione o contradizione, co-
„ me sarà di suo piacere; osservandosi però
„ per esso Illustre Sig. Guglielmo, quanto per
„ esso è promesso nel soprascritto terzo capi-
„ tolo nel termine di mesi diciotto.
„ *Item* vuole e promette il predetto Illu-
„ strissi. Sig. Duca, che il detto Sig. Guglielm-
„ mo abbia ogni anno sopra l'entrate di S.E.
„ di Pavia, o di Milano ducati due mila
„ d'oro per compensazione dell' entrate di
„ Alessandria, finchè gli sarà dato contra-
„ cambio equivalente; la quale entrata abbia
„ in tre termini per anno.
„ *Item* per rispetto, che i cittadini di Ales-
„ sandria, e così gli uomini de gli altri luo-
A „ ghi, che al presente tiene esso Sig. Guglielm-
„ mo si sono dati ad esso Signor Guglielmo
„ di volontà di esso Illustriss. Sig. Duca di Mi-
„ lano, promette la Signoria Sua sempre
„ d'averli per raccomandati, e che conferme-
„ rà loro i capitoli, convenzioni, e patti, che
„ il detto Sig. Guglielmo ha fatto loro e con-
„ cesso, e che per rispetto del detto Sig. Gu-
„ glielmo sempre farà ad essi ogni buon trat-
„ tamento. E similmente esso Sig. Duca os-
„ serverà i capitoli fatti per l'Illustre Signor
„ Marchese alle Terre dette di sopra, le quali
„ per vigore delli presenti capitoli restituisce
„ all' Illustriss. Sig. Duca di Milano.
„ *Item*, non ostante alcun capitolo, patto,
B „ o convenzione espressa, scritta, overo in-
„ frascritta, è convenuto fra le parti per pat-
„ to espresso, che se la Città d'Alessandria,
„ overo alcuni de i Luoghi, Ville, o Feudi
„ domandati dal predetto Illustriss. Sig. Duca,
„ nominati ne i capitoli esplicitamente, ove-
„ ro implicitamente, pervenissero direttamen-
„ te, overo indirettamente alle mani di esso
„ Illustriss. Sig. Duca, overo ad altri per sua
„ parte, o a persona a lui per modo alcuno
„ sottoposta, per questo non resti l'Illustre Sig.
„ Guglielmo obligato a detta assignazione; an-
„ zi s'intenda la detta assignazione essere con-
„ seguita, ed esso Sig. Guglielmo di questo libero.
„ *Item* sono contenti i soprascritti Illustriss.
C „ Sig. Duca, e Sig. Guglielmo, che se frà le so-
„ prascritte cose, o dependenti da quelle, ac-
„ cadesse qualche differenza, o debatto, che
„ gli Spettabili Giovanni Cossa, e M. Ange-
„ lo Azajoli, le abbiano ad intendere e ter-
„ minare, e dichiarare, che i predetti Signo-
„ ri restino contenti della loro dichiarazione.
„ Le quali tutte e singolari cose soprascrit-
„ te l'una parte e l'altra insieme, e reciproca-
„ mente hanno promesso, e promettono di
„ attendere ed osservare buona fede, pura-
„ mente, e semplicemente, ed inviolabilmen-
„ re senza alcuna eccezione, cavillazione, o
„ contesa, e varia interpretazione, sotto fede
D „ e parola di Leggi di Principi e Signori. Ri-
„ nunciando espressamente esse parti per vigo-
„ re de i presenti capitoli ad ogni scrittura,
„ ed ogni altra cosa, che in contrario fosse;
„ particolarmente esso Sig. Guglielmo ad ogni
„ capitolo, e ragione, che per qualsivoglia
„ modo avesse in Alessandria, ed Alessandri-
„ no, e ne gli altri Luoghi e Terre contenu-
„ te nel primo e secondo capitolo di sopra,
„ i quali per alcun modo potessero a i pre-
„ senti capitoli ostare e derogare. Ed a mag-
„ giore cautela e fermezza delle soprascritte
„ cose, essi Illustriss. Sig. Duca, e Sig. Gu-
„ glielmo hanno sottoscritti i presenti capito-
„ li di loro proprie mani, e fatto sigillare de
„ i loro sigilli, l'anno, giorno, mese sopra-
E „ scritti. Presenti i Magnifici uomini, Gio-
„ vanni Cossa di Napoli, Angelo delli Aza-
„ joli di Fiorenza Milite, Boccacino degli
„ Alamanni di Fiorenza, & Angelo Simone-
„ ta di Pollicastro del prelibato Illustriss. Sig.
„ Duca Segretario, e Consigliere, testimonj
„ alle predette cose avuti e pregati, &c.

Dopo che il Duca Francesco comparve co i capitoli fatti col Sig. Guglielmo, e ratificazione antecedente d'avere assicurate le cose dell' Alessandrino, mandò suo fratello Conrado Sforza con trecento cavalli, e cinquecento fanti in Alessandria; e ridotta che ebbe la Città in suo potere, fece mettere in liber-

libertà il Sig. Guglielmo, il quale dopo che fu nel dominio di Monferrato, l'anno medesimo, alli sette di Giugno, per publico Instrumento rogato da Eusebio Guiscardi del luogo di Blanzate, Segretario del Marchese Giovanni suo fratello, nella Terra di Trino, fece una solenne protesta, alla presenza di onorevoli testimonj, di aver fatto i soprascritti capitoli, patti, e convenzioni, non per propria sua volontà, ma più presto per paura de' tormenti, ed orrenda morte a lui comminata per li satelliti, e sicarj, i quali il predetto Duca teneva alla guardia d'esso Sig. Guglielmo. Protestando ancora, che la ratificazione fatta per lui in Lodi, la fece dubitando di essere ritornato in carcere; perchè ancora che si ritrovasse essere nella Città di Lodi, e fuori del Castello di Pavia, era però ancora nelle forze e dominio, e nella custodia a lui data dal Duca Francesco. E similmente protestò, che accadendo, che fosse richiesto dal predetto Duca, a dovere fare nuova ratificazione, ed approvazione di essi capitoli, similmente li faria, come sforzato, e contro il voler suo, per dubbio, che quando ricusasse di volerla fare, essendo il Marchese Giovanni suo fratello ineguale di forze ad esso Duca, il quale aveva le genti sue d'armi disposte, temeva della perdizione dello Stato, considerata la natura sua, come più ampiamente si legge nell' Instrumento quì inserto.

„ IN nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis „ amen. Anno Nativitatis Domini nostri „ Jesu Christi Millesimo quadringentesimo quin„ quagesimo, Indictione decima tertia, die „ septimo mensis Junii. Actum Tridini, vide„ licet in domo heredum quondam Franciscí „ de Montilio, præsentibus Spectabili Legum „ Doctore D. Petrino de S. Georgio ex Co„ mitibus Blandratæ, & Nobili Francisco de „ Medicis de Casali filio quondam Vasini, te„ stibus notis & idoneis, ad infrascripta vo„ catis & rogatis; In quorum, & mei infra„ scripti Not. præsentia Illust. & Magnif. D. „ Gulielmus de Monteferrato, armorum Capi„ taneus, &c. Recolens, quod cum arrestatus & „ carceratus in Castro Papiæ fuerit anno proxi„ me prædicto, ubi stetit detentus per unum „ annum & dies decem, per Illust. Comitem „ Franciscum Sfortiam, Comitem Papiæ, „ nunc etiam Ducem Mediolani, necesse fuit „ cum pro sui liberatione certa pacta & con„ ventiones facere cum præfato Duce, præ„ cipuè super traditione Civitatis Alexandriæ, „ & totius territorii Alexandriæ, & multa„ rum aliarum Terrarum, quarum Civitatis, „ & Terrarum idem D. Gulielmus erat verus „ & legitimus Dominus, & justo titulo acqui„ siverat & tenebat, quæ pacta, eo adhuc exi„ stente in dicto Castro Papiæ, facta, sigilla„ ta, & ejus manu subscripta fuerunt; & „ deinde in Civitate Laudæ ad instantiam „ & requisitionem prædicti Ducis, de novo „ ratificata & approbata per ipsum D. Gu„ lielmum extiterunt, & nunc parte ipsius „ D. Ducis requiratur, ut iterum prædicta „ confirmet. Ecce quod ex certa scientia, & „ animo deliberato coram suprascriptis testi„ bus, & me Notario infrascripto, dixit idem „ D. Gulielmus, & protestatus fuit, dicit, & „ protestatur, quod dictas conventiones & „ pacta fecit, & ad eas & ea devenit metu „ necis horrendæ primo in Castro Papiæ, „ cum jam tanto, ut præmittitur, tempore, „ & sub vigili custodia satellitum dicti Ducis, „ ibidem stetisset carceratus, intra manus ip„ sorum satellitum & sicariorum positus. In „ Civitate quoque Laudensi dictam ratifica„ tionem & confirmationem fecit metu rede„ undi ad carcerem, & metu supplicii, eo „ quod tunc foret in potestate ipsius Ducis, „ & sic non erat sui juris liberj; & talis erat „ metus, qui verisimiliter caderet in virum „ constantissimum. Nunc autem, quia vere„ tur potentiam ipsius Ducis potentissimi, „ cum ipse D. Gulielmus sit ab eo spoliatus „ dictis Civitate, & Terris Alexandriæ, & „ alias non habeat Terras, suæque gentes ar„ migeræ sint pro majori parte intra fortiam „ & territorium ipsius Ducis, pariter ipse D. „ Gulielmus dixit & protestatus fuit, dicit & „ protestatur, quod si de novo, prout ab ipso „ D. Duce requiritur, prædicta pacta & con„ ventiones confirmaverit & ratificaverit, hoc „ faciet contra ejus mentem, voluntatem, & „ liberum consensum, & tamquam coactus „ nimio metu potentiæ, & iniqui tractamen„ ti dicti Ducis; ne si recusaverit confirmare, „ bellum ipse Dux gerat contra Illustrem D. „ Marchionem Montisferrati ejus fratrem, „ aliosque ejus fratres, & ipsum; & ad ipso„ rum omnium fratrum destructionem, & do„ minii usurpationem procedat ipse Dux, cui „ ad resistendum ipsi D. Marchio, & fratres „ sunt inhabiles & impotentes; & sic omnia „ prædicta taliter gesta meticulosè, tam Pa„ piæ, & Laudæ, quàm quæ fient ratione di„ ctæ confirmationis, dixit idem D. Gulielmus, ac decrevit, jussit, & mandavit, quan„ tum in se est, fuisse violenta, & nequa„ quam valere, renuntiando &c. præcipiendo „ &c.

Dopo le predette proteste, e giustificazioni esso Sig. Guglielmo si condusse allo stipendio del Re Alfonso, e de' Veneziani, con condotta di ottocento lancie di buona gente, e mille pedoni, con lo stipendio di tre mila settecento e cinquanta ducati il mese, e sotto altre condizioni e patti narrati nell' Instrumento sopra di ciò rogato da Clemente de Thebaldinis Segretario del Duce di Venezia, e da Eusebio Guiscardo Segretario Marchionale, l'Anno MCCCCLII. Indizione decimaquinta, alli nove del mese d'Aprile, co i quali l'anno medesimo cavalcò in Alessandria, e talmente strinse Conrado Sforza, che poco mancò che non ricuperasse la Città di Alessandria: del che essendo avvisato il Duca Francesco dal fratello, gli rispose, che quando pur non si potesse tenere, si desse a' Francesi; nientedimeno mandò Giovanni della Noce al soccorso suo, e Guglielmo avendo preso Pozolio, diede il guasto a Tortona; e stando Conrado, e Giovanni della Noce rinchiusi dentro la Città, scorse fino a Pavia, & acquistò tutti i Castelli dell' Alessandrino, eccetto il Castellaccio, e Cassine, dove aveva posto l'assedio.

Ne i medesimi tempi il Re Rainero, il quale era stato invitato dal Duca, e da' Fiorentini a congiugnersi con loro contra d'Alfonso e de' Veneziani, che loro facevano guerra, e già molti danni avevano dati in Toscana, con promessa di ajutarli a ricuperare il Reame di Napoli dalle mani di Alfonso, e dargli cento & ottanta mila fiorini d'oro ogni anno, giunse all' Alpi con l'esercito, e trovò occupati i

passi

Digitized by Google

passi per lo Duca di Savoja, & il Marcheſe di Monferrato, ſecondo i capitoli della liga, che avevano co i Veneziani; il perchè deliberò di ritornare in Provenza, e per mare venire in Riviera di Genova. Ma Lodovico figliuolo di Carlo Re di Francia, e genero del Duca di Savoja, per odio, il quale grandemente aveva contra i Veneziani, radunata gran gente nel Vienneſe venne all' Alpi, e rimovendo quelli, che le guardavano, conduſſe ſicuro l'eſercito in Aſti. Il Re Rainero con le due galere, le quali Pietro Fregoſo per gli capitoli, che aveva col Conte Franceſco, e Fiorentini, gli aveva mandati a Marſiglia, venne in Italia, e poi per terra ſi unì con l'eſercito ſuo; col quale venne in Aleſſandria, dove in ſue mani il Sig. Guglielmo poſe la differenza, la quale aveva col Duca Franceſco, come ſi contiene nel ſeguente Inſtrumento.

„ IN nomine Domini amen. Anno Nativi-
„ tatis Domini Milleſimo quadringenteſi-
„ mo quinquageſimo tertio, Indictione prima,
„ die decima quinta menſis Septembris, hora
„ tertiarum, in Alexandria, in domo here-
„ dum quondam Antonii de Puteo, nunc Re-
„ ſidente Sereniſs. D. Regis Siciliæ, &c. No-
„ tum ſit cunctis, quod inter Illuſtriſs. Prin-
„ cipem, & Excellentiſs. D. D. Franciſcum
„ Sfortiam Vicecomitem, Ducem Mediolani,
„ &c. Papiæ, Angleriæque Comitem, ac Cre-
„ monæ Dominum, genteſque ſuas, & ſubdi-
„ tos, vaſſallos, confœderatos, compliceſque
„ & arrecommendatos ſuos parte una; & Il-
„ luſtrem & Excelſum D. Joannem Marchio-
„ nem Montisferrati, ejuſque fratres, gentes,
„ ſubditos, vaſſallos, confœderatos, compli-
„ ces, adhærentes, & recommendatos ſuos ex
„ alia, ſeu aliis partibus, ortæ & verſæ fue-
„ rint jampridem inimicitiæ, & diſcordiæ, ac
„ controverſiæ, ex quibus guerræ exitiales,
„ capturæ, incendia, prædæ, homicidia, &
„ alii guerrarum fructus, diverſimodè proceſ-
„ ſerunt, ac fortaſſis poſſent deteriora con-
„ tingere in poſterum, niſi Divina gratia
„ utriuſque partis mentes inſpiraret. Et du-
„ ctæ ſint ipſæ ambæ partes ad veram boni-
„ tatis intelligentiam, ut maximè morem &
„ reverentiam gerant Chriſtianiſſimis & Sere-
„ niſſimis DD. Regi Francorum, & Regi Si-
„ ciliæ, ad pacem & concordiam inter ipſas
„ partes plurimum enitentibus; Idcirco Ma-
„ gnifici Viri D. Angelus Azayolus Miles,
„ Orator Florentinus, filius quondam D. Ja-
„ cobi, & Angelus Simoneta, filius quondam
„ D. Gentilis Conſiliarius & Orator præliba-
„ ti Illuſtriſſimi D. Ducis Mediolani, ambo
„ Procuratores & Mandatarii ſpeciales Illu-
„ ſtriſſimi Principis D. Ducis Mediolani, ad
„ infraſcripta omnia & ſingula peragendum,
„ ut conſtat publicis patentibus literis, præ-
„ fati D. Ducis ſuo ſigillo ſigillatis, & ejuſ-
„ dem manu propria ſubſcriptis, datis in ca-
„ ſtris apud Ghedum die vigeſima prima Au-
„ guſti anni præſentis, & ſignatis Cichus,
„ cujus mandati tenor &c. Et pro quo etiam
„ Illuſtriſs. D. Duce prædicti DD. Procura-
„ tores & Mandatarii promiſerunt, ſe, bona
„ ſua propria obligando pignori, & hypothe-
„ cæ ad cautelam, quod prædictus D. Dux
„ approbabit, & ratificabit infraſcripta omnia
„ & ſingula infra ſpatium quindecim dierum;
„ & Magnifici Viri DD. Henricus Natta
„ utriuſque Juris Doctor, & Joannes de S.
„ Georgio, filius q. D. Guideti ex Dominis
„ S. Georgii, & ex Comitibus Blandratæ,
„ Conſiliarii, & in hac parte Procuratores &
„ Mandatarii ſpecialiter conſtituti & deputati
„ per prælibatum Illuſtrem D. Joannem Mar-
„ chionem Montisferrati, ſuo, & nomine Il-
„ ſtris D. Gulielmi ejus fratris, cum promiſ-
„ ſione de rato, &c. ut patet eorum publico
„ mandato per literas ejuſdem D. Marchionis
„ datas Caſſali S. Evaſii Diœceſis Vercellen-
„ ſis anno præſenti, die duodecimo Septem-
„ bris, ad modum Inſtrumenti facto, cujus
„ tenor &c. Volentes, remotis guerrarum
„ anfractibus, Deo auctore, ad bonam, ve-
„ ramque, & ſolidam pacem & compoſitio-
„ nem ſe ſe habere, dictis nominibus ſingula
„ ſingulis congruè referendo; compromiſe-
„ runt, & compromiſſum fecerunt, & faciunt,
„ amplum, latum, latiſſimum, & generale
„ de jure, & de facto, altè, & baſsè, & de
„ amicabili compoſitione, ac omnibus aliis
„ melioribus via, modo, & forma, quibus
„ efficacius fieri poſſit, in Sereniſſimum &
„ glorioſiſſimum D.D. Renatum Hieruſalem,
„ & Siciliæ Regem, Ducem Andegaviæ, Bar-
„ ri, &c. natum q. Sereniſſimi, & glorioſiſſi-
„ mi D.D. Regis Ludovici Secundi, commu-
„ nem Dominum, & amicum præſentem; &
„ ſui gratia & benignitate præſens compro-
„ miſſum in ſe ſponte ſuſcipientem & acce-
„ ptantem, tamquam ipſarum partium arbi-
„ trum, & arbitratorem, & amicabilem com-
„ poſitorem communiter electum & aſſum-
„ tum. Et ſpecialiter & expreſsè de & pro
„ omnibus & ſingulis cauſis, rixis, litibus,
„ quæſtionibus, occupationibus, & turbatio-
„ nibus inter utraſque partes, & dictis no-
„ minibus quomodolibet prætenſis, verſiſque
„ & vertentibus, & quæ verti, & eſſe poſ-
„ ſent, generaliter & ſpecialiter: ac de abla-
„ tionibus Terrarum, ſive Caſtrorum capti-
„ vis, damnis, & injuriis hinc inde ſecutis,
„ ac quibuſcumque controverſiis tam civili-
„ bus, quàm criminalibus, & cujuſcumque
„ generis, qualitatis, importantiæ, & condi-
„ tionis exiſtant, quomodocumque & quali-
„ tercumque; & ex quacumque cauſa inter
„ ipſas partes vigentibus & vertentibus, quæ
„ dici aut excogitari poſſit; & de & pro
„ omni & toto, quod una pars ab alia, & e
„ contra, petere & requirere voluerit, &
„ poſſit, ita & taliter, quod quæcumque pe-
„ tenda ac requirenda per quamlibet ipſarum
„ partium, cum dependentibus, emergenti-
„ bus, & connexis ab eis, & eorum quali-
„ bet, & omnia & ſingula dicenda, pronun-
„ tianda, & declaranda, mandanda, & ordi-
„ nanda per præfatum Sereniſs. D. Arbitrum,
„ & Arbitratorem tam in procedendo, quàm
„ in diffiniendo ſint & eſſe intelligantur de-
„ ducta & comprehenſa in præſenti compro-
„ miſſo, perinde ac ſi ſpecificè & expreſsè, &
„ nominatim de eis in præſenti compromiſſo
„ facta foret ſpecialis mentio. Et quod præ-
„ ſens compromiſſum intelligatur eſſe latiſſi-
„ mum & pleniſſimum; & quod omnia in
„ præſenti compromiſſo narrata, dicta, &
„ expreſſa pro lite, & re dubia, ac incerta,
„ habeantur & intelligantur. Acto etiam in-
„ ter ipſas partes pacto, ſolemni ſtipulatione
„ vallato, quod quælibet ipſarum partium
„ pro obſervatione ſententiæ, ſeu ſententia-
„ rum per ipſum Sereniſs. D. Arbitrum &
„ Ar-

Digitized by Google

„ Arbitratorem ferendarum, dabit ad ejus
„ mandatum & voluntatem ſecuritates ido-
„ neas, ejus arbitrio declarandas toties, quo-
„ ties per eum requirantur. Dantes & con-
„ cedentes &c. Promittentes &c. ſub pœna
„ centum millia ducatorum auri, quæ pœna
„ ſolvatur per partem contrafacientem parti
„ obſervanti & toties committatur, ſolvatur,
„ & exigatur, quoties contrafactum fuerit,
„ qua pœna &c. ſub refectione &c. retinen-
„ tes, &c. ſub obligatione, &c. Et pro præ-
„ miſſis attendendis & inviolabiliter obſer-
„ vandis ſubmiſerunt ſe, & ſuppoſuerunt vi-
„ ribus, cohertionibus, & ſtatutis omnium
„ Curiarum Spiritualium, & Temporalium,
„ in quibus præſens Inſtrumentum præſenta-
„ bitur, ſpecialiter & expreſsè viribus & co-
„ hertionibus Curiarum Caſtelleti Pariſienſis,
„ Parvi ſigilli Montiſpeſulani, Cabeoli, Ca-
„ meræ Romanæ, Aquenſi &c. & Curiæ Au-
„ ditoris Apoſtolicæ &c. Jurantes &c. Vo-
„ lentes, quod præſens compromiſſum dura-
„ re debeat hinc ad & per totum menſem
„ Decembris proxime fututum, cum prote-
„ ſtatione ipſum prorogandi ſemel, & plu-
„ ries, & prout prædicto Sereniſs. D. Regi
„ videbitur, & placuerit; de quibus omnibus
„ & ſingulis partes ipſæ petierunt & rogave-
„ runt, & prælibatus Sereniſs. D. Rex juſſit,
„ per nos Notarios infraſcriptos, & quemli-
„ bet in ſolidum fieri Inſtrumentum ad dicta-
„ men ſapientis, ſi fuerit opportunum. Præ-
„ ſentibus Illuſtri D. Ferro de Lorena genero
„ Sereniſs. D. Regis Siciliæ, & Reverendo
„ in Chriſto Patre D. Nicolao de Franchaciis
„ Epiſcopo Marſilienſi & Regio Conſiliario,
„ Emar de Claramonte Scutifero Illuſtriſs. D.
„ Delphini, Joanne Coſſa, D. Grimaldi, D.
„ Guidone de Lavalle milite, ac D. Lues
„ Cambellanis Regiis, D. Raynaldo de Dreſ-
„ nay Bajulino Senonenſi, & Regio Guberna-
„ tore Aſtenſi, Ludovico Domino de Clara-
„ mont, D. Vitali de Gabanis Doctore & Ju-
„ dice majori Civitatis Provinciæ teſtibus,
„ &c. & ego Stephanus Calvinus, &c.

L'Anno predetto Milleſimo quadrigenteſimo quinquageſimo terzo, il Marcheſe Giovanni ſposò Sarra ſua naturale figliuola a Nicolò Picinino Viſconte, figliuolo del Conte Giacomo Picinino.

L'Anno Milleſimo quadrigenteſimo quinquageſimo quarto, agli otto del meſe d'Aprile, nella Città di Lodi, fu concluſa e firmata la pace tra Franceſco Sforza Duca di Milano, e i Veneziani, le condizioni della quale furono, che le Terre occupate nel Breſciano e Bergamaſco foſſero reſtituite a' Veneziani; e quelle, che il Duca aveva preſo oltre il fiume d'Adda le doveſſe ritenere, e Crema reſtaſſe a' Veneziani: e che Giovanni Marcheſe di Monferrato, Guglielmo, ed altri ſuoi fratelli s'intendeſſero eſſere confederati loro, e compreſi in eſſa pace. Avendo adunque il Signor Guglielmo avuto notizia della celebrata pace, improviſamente, e ſenza che alcuno lo ſapeſſe, andò à Milano, dove fu benignamente dal Duca ricevuto: e gli diede in feudo due Caſtelli, cioè Caſſine, e Felizano. Poi lo conduſſe allo ſtipendio ſuo con otto mila ducati di proviſione ogni anno, ſecondo i capitoli fatti tra Nicolò Veſcovo di Marſiglia Procuratore e Mandatario del Sereniſſimo Re Renato; al quale Re (come abbiamo veduto) era ſtata commeſſa la deciſione di tutte le diſcordie e controverſie, che per avanti erano ſtate tra eſſi Signori, e Tomaſo di Reate Procuratore, e Mandatario del Duca Franceſco; i quali capitoli e convenzioni, oltre molte altre coſe, ſono di continenza, che il Marcheſe Giovanni, e i fratelli doveſſero per tutto il meſe di Luglio del predetto anno rimettere e rilaſciare al predetto Duca Franceſco, overo a gli agenti ſuoi i Caſtelli, Terre, e luoghi del Boſco, Fregarolio, Solerio, Corgnento, Rifrancore, Rocca, Sparavera, Pavone, Petroſa, e Quattorde, con le loro fortezze, ragioni, e pertinenze, nel modo e forma, che ſi poſſedevano pel *quondam* Filippo Maria Duca di Milano; e ſimilmente tutte l'altre Terre, e luoghi, i quali erano feudatarj, & aderenti ſuoi: e particolarmente i Caſtelli, luoghi, & uomini di Bargamaſco, Carentino, e Bretonia, e ſimilmente il Caſtello di Caſſinaſco, il quale ſi teneva per li Nobili de Guttuariis, aderenti, & raccomandati del predetto Duca Filippo; eccetto i Caſtelli, e Terre di Felizano, e Caſſine, coi territorj loro, i quali luoghi foſſero del predetto Sig. Guglielmo, riconoſcendoli però in feudo nobile dal predetto Duca. Con patto ancora e convenzione, che dando il predetto Duca Franceſco ad eſſo Guglielmo alcun'altra Terra in cambio e ſcontro delle Terre predette di Felizano, e Caſſine, e che foſſe di equivalente reddito, fra il termine di due anni, foſſe obligato eſſo Guglielmo a rimettere liberamente al predetto Duca, o ſuoi ſucceſſori eſſi luoghi e Caſtelli. E mediante la predetta remiſſione e liberazione di alcuni Vaſſalli, & anche dell' obligazione di due mila ducati annuali a lui dovuti pel Conte Franceſco, per ricompenſa dell'entrate di Aleſſandria, per virtù dei capitoli fatti a Lodi l'Anno Mille quattrocento cinquanta, alli nove del meſe di Maggio, ratificati per publico Inſtrumento in eſſa Città alli ventiſei dei medeſimi meſe, & anno, s'intendeſſe eſſere buona e ſincera pace trà loro. E per maggior corroborazione delle ſopraſcritte coſe, il predetto Nicolò Veſcovo di Marſiglia fece ampliſſima renunciazione di tutte le ragioni, e privilegj, i quali eſſi fratelli aveſſero nella Città, diſtretto, e Dioceſi di Aleſſandria, e Bergolio. E furono fatte le ſopraſcritte coſe nella Città di Milano, nell'oſteria dell' inſegna del Pozzo, eſiſtente in Porta Ticineſe, nella Parochia di S. Sebaſtiano, l'Anno predetto, il Mercordì, alli tredeci del meſe di Luglio, alla preſenza degli Spettabili Bofillo Blancato d'Avinione, Giovanni Stampa Cavaliere, M. Gordone di Calio Precettore di S. Giovanni, M. Girolamo Raffaello di Buſeto di Terdona Dottore, Odolio de Scacabarotiis, Criſtoforo del Pozzo, e Nicolino Deffinono, cittadini di Milano; & ne fù rogato Inſtrumento da Giacomo di Perego, e Giacopino Cypello Notai publici Milaneſi &c.

L'Anno predetto MCCCCLIIII. per iſpazio di undeci giorni, avanti che a Milano ſi faceſſero le prenarrate coſe: cioè alli due del preſcritto meſe di Luglio, Giovanni Marcheſe di Monferrato, eſſendo in Savoja nel Caſtello di Cambariaco, dopo il conveniente trattato, e precedente la diſpenſazione Apoſtolica ottenuta da Nicolò Quinto Sommo Pontefice, preſe per moglie Margarita, figliuola di Lodovico Duca di Savoja, & di Anna di Cypro ſua conſorte a lui congiunta in terzo gra-

grado di conſanguinità. La coſtituzione della dote fu di ſcudi cento mila d'oro, nuovi di Savoja, a ragione di ſcudi ſettanta ſei per marco. Il dotalicio, e duario, overo antifatto, fu di quattro mila ſimili ſcudi d'oro. Per ſecurità del qual duario, & antifatto il predetto Marcheſe obligò alla predetta Margarita ſua Conſorte i Caſtelli, luoghi, e territorj di Trino, Morano, Borgo S. Martino, e Mombaruccio; del quale contratto ne fu rogato Inſtrumento pubblico e ſolenne da Giovanni di Clauſo di Bona, Dioceſi Gebennenſe Notajo e Segretario del predetto Duca, e da Euſebio Guiſcardo di Bianza Notajo e Segretario del predetto Marcheſe, alla preſenza dell' Illuſtre Amedeo di Savoja, primogenito del predetto Duca, e Principe di Piemonte, Lodovico di Savoja, ſecondogenito, e Conte Gebennenſe, Pietro di Barbonio, Lodovico di Cabillore, M. Bernardo del Carretto dei Marcheſi di Savona, Abate di S. Quintino, Dioceſi Savonenſe, Giacomo di Balma, Pietro di Balma, Giovanni di Montelupo, Guglielmo di Viriaco Preſidente, Lodovico di Scaces Cavaliere, Giovanni di S. Giorgio, Guidetto di S. Giorgio, Conti di Blandrate, Giorgio, e Lodovico di Valperga.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſeſſageſimo ſecondo, l'Indizione decima, alli diecinove del meſe di Decembre, il Marcheſe Giovanni certificato da Gabriele della Sala, il quale gli preſentò un protocollo autenticato, e tabellione del *quondam* Egregio Bogeri della Sala, dove ſi conteneva, & era annotato un contratto celebrato dell' Anno MCCCLXII. tra il Marcheſe Giovanni Secondo ſuo Abavo, & i Sindici della Comunità di Caſale, ſopra la conceſſione de' daciti, overo gabelle, & alcuni caſi Criminali, ch'erano ſtati conceſſi pel memorato Marcheſe ad eſſi Sindici a nome della predetta Comunità, dei quali contratto e conceſſione eſſo Marcheſe Giovanni per avanti non aveva avuto notizia alcuna, anzi era ſtata intolerabile ignoranza: non volendo più tolerare tanta eccеſſiva leſione, & uſurpazione fomentata da mala fede, fece una proteſtazione contro ad eſſi Caſalenſi, & a cautela rivocò ogni beneplacito della ſua volontà per quanto ſi contiene in detto contratto: Dichiarando non eſſere di ſua volontà, nè beneplacito, che i detti Caſalenſi doveſſero per l'avenire fruire e godere le coſe, che ſi contengono nella conceſſione predetta: del che ne fu rogato publico Inſtrumento da Euſebio Guiſcardo, Segretario di eſſo Marcheſe, alla preſenza di M. Giovanni di Montebarucio, Gabriel della Sala, & Giovanni Vulpo.

Morte di Giovanni Quarto, a cui ſuccede

GUGLIELMO OTTAVO

Marcheſe di Monferrato.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſeſſageſimo quarto, alli diecinove del meſe di Genajo, ad ore nove della ſeguente notte, Giovanni Quarto Marcheſe di Monferrato paſsò di queſta vita nel Caſtello di Caſale, ſenza figliuoli legitimi. Et il corpo ſuo con ſolenne pompa, come ſi conviene, fu tumulato nella Chieſa di S. Franceſco de' Frati Minori. E dopo lui, l'amminiſtrazione dello Stato rimaſe a Guglielmo Ottavo ſuo fratello ſecondogenito.

L'Anno predetto MCCCCLXIIII. alli XI. del meſe di Ottobre, il Marcheſe Guglielmo maritò Lucrezia ſua figliuola naturale a M. Gio. Bartolomeo del Carretto, e le diede il luogo di S. Giorgio in Monferrato per dote ſua; il qual luogo, eſſendo mancato di vita il predetto Gio. Bartolomeo ſenza alcuni figliuoli con eſſa Lucrezia, ſecondo la diſpoſizione del contratto, ritornò al predetto Marcheſe.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſeſſageſimo quinto, Indizione decima terza, alli diecinove del meſe di Genajo, per trattato del Sereniſs. Rè di Francia, fu contratto matrimonio, *per verba de præſenti*, tra l'Illuſtriſs. Sig. Guglielmo Marcheſe di Monferrato, e l'Illuſtriſs. Madonna Maria, primogenita di Gaſtone, Principe di Navarra, Conte di Fuſo, e di Vigorra, con coſtituzione della dote di quaranta mila ſcudi nuovi del Re, i quali s'aveſſero a pagare ſecondo le convenzioni ſopra di ciò celebrate; il qual matrimonio fu conſumato nel meſe di Ottobre del medeſimo anno nella Città d'Alba.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſeſſageſimo ſeſto, Paolo Secondo Veneto, Sommo Pontefice, nel numero di dieci Cardinali, in quell'anno in un medeſimo tempo adunati per lui al Collegio, meritamente aſſunſe Teodoro Protonotario di Monferrato, denominandolo Diacono Cardinale di S. Teodoro.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſeſſageſimo ſettimo, nell' Indizione decimaquinta, agli otto del meſe di Genajo, Margarita di Savoja, la quale fu moglie del *quondam* Giovanni Marcheſe di Monferrato, certificata del tenore dell' Inſtrumento ſuo dotalicio, fece libera donazione al Marcheſe Guglielmo preſente, & accettante per ſe, e ſuoi eredi, Comunità, uomini, ſudditi, Città, Caſtelli, Ville, e Borghi, del detto duario, e dell' obligazione di cinque per cento; irritando ogni obligazione e promiſſione fatta tra il Duca di Savoja ſuo padre, & il Marcheſe Giovanni ſuo marito. E verſa vice il predetto Marcheſe Guglielmo promiſe e convenne di voler dare e pagare alla predetta Margarita ogni anno, pel tempo, ch'egli, ſuoi eredi, e ſucceſſori ſariano per tardare di ſodisfarli, tanto della ſua dote predetta, quanto veramente e realmente ſi troveria avere ricevuto il predetto Marcheſe Giovanni dal *quondam* Duca di Savoja ſuo padre a ragione di otto per centinajo. Et accadendo, che la detta riſpoſta non poteſſe aſcendere alla ſomma di quattro mila fiorini di Milano per anno, in tal caſo eſſo Guglielmo ſi obligò con giuramento di ſupplire dell' entrate ſue, per fino alla ſomma predetta; delle quali le faceva libera donazione, talmente che non aveſſero ad eſſere dedotti della ſomma principale, nè computati in ſorte. E per ſicurezza di eſſa Margarita le aſſegnò le taglie, collette, e compoſizioni annuali de i luoghi di S. Salvatore, Morano, Tricero, Pallazolo, Fontaneto, Blanzate, Livorno, Verolengo, e Caluſio. E quando le predette taglie, collette, e compoſizioni non baſtaſſero, promiſe di ſupplire dell' entrate ſue; riſervato, che ſe per lo predetto Marcheſe, e per li ſuoi, foſſe ſtata pagata parte di eſſa dote, ſi aveſſe a diminuire per rata della ſomma de i quattro mila fiorini. Donò ancora eſſo Guglielmo alla predetta Margarita

Digitized by Google

garita ogni ſuoi giocale, veſte, & altri beni, i quali appariria eſſerle ſtati donati dal Marcheſe Giovanni ſuo marito: delle quali coſe ne fu rogato Inſtrumento da Euſebio Guiſcardi di Blanzate, Notajo del predetto Marcheſe, regiſtrato nel ſeſto ſuo protocollo fol. 134.

L'Anno medeſimo MCCCCLXVII. alli cinque di Febrajo, il predetto Marcheſe Guglielmo fece obligare parte delle Comunità predette, deſcritte nel precedente Inſtrumento, verſo la predetta Margarita preſente & accettante, per lo pagamento de i detti fiorini quattro mila; le quali Comunità per ſuoi Sindici ſpeciali, e come debitori del predetto Marcheſe, ſi obligarono verſo la detta Margarita. E mediante tal promiſſione eſſa Margarita liberò, quittò, & aſſolſe il predetto Marcheſe da ogni promiſſione & obligazione, per la quale eſſo era aſtretto a far pagare la detta ſomma alla predetta Margarita; promettendo eſſo Marcheſe di coſtringere le dette Comunità all'effettuale ſatisfazione delle dette ſomme. Et il giorno immediatamente ſeguente fece parimente obligare le altre Comunità reſtanti verſo la detta Margarita; & eſſa fece al predetto Marcheſe ſimilmente quittatione dell'antecedente. E delle predette coſe ne furono rogati Inſtrumenti dal predetto Euſebio Guiſcardi, regiſtrati nel detto ſeſto protocollo, fol. 138. e ſeguenti; come ancora per ragione s'intende eſſere liberato, ancorchè non vi foſſe eſpreſſa liberazione. Et in ſucceſſo di poco tempo eſſa Margarita ſi rimaritò in Pietro di Lucembergo, Conte di S. Paolo, e di Brienna.

Il medeſimo anno, alli venticinque del meſe di Febrajo, Galeazzo Duca di Milano, & Guglielmo Marcheſe di Monferrato, avendo inteſo, che Filippo di Savoja, inſieme con le genti di Amedeo Duca di Savoja ſuo fratello, facevano molti apparati e trattati di guerra contra gli Stati e ſudditi loro, volendo oviare a i pericoli, che avriano potuto ſeguire; ritrovandoſi nella Città di Pavia, ſi collegarono inſieme nella ſeguente forma.

„ *IN Chriſti nomine amen*. Eſſendo ſtata, „ come è notorio a tutta l'Italia, antica e „ continuata benevolenza, amicizia, carità, „ confederazione, & unione tra l'Illuſtriſs. „ Caſa de' Signori Viſconti, e l'Illuſtre & Ec„ celſa Caſa de' Signori Marcheſi di Monfer„ rato, e ſucceſſivamente fra l'Illuſtriſs. e Po„ tentiſs. Sig. di felice memoria Franceſco „ Sforza, Duca di Milano &c. & l'Illuſtre Sig. „ Giovanni già Marcheſe di Monferrato, e „ l'Illuſtre Sig. Guglielmo ſuo fratello, e di„ gniſſimo ſucceſſore del Marcheſato e Domi„ nio meritamente: L'Illuſtriſs. & Eccellentiſs. „ Principe e Signore Galeaz Maria Sforza, „ Duca di Milano, digniſſimo figliuolo pri„ mogenito, erede e ſucceſſore del prelibato „ Illuſtriſs. Signor Duca Franceſco &c. incli„ natiſſimo e diſpoſitiſſimo di perſeverare e „ continuare verſo il prelibato Illuſtre Sig. „ Guglielmo Marcheſe di Monferrato in que„ ſta medeſima affezione & amore, & ancora „ ſe poſſibile ſarà, di creſcere e moltiplica„ re, maſſime che dopo la morte del preli„ bato Illuſtriſs. Sig. Duca Franceſco, e nell' „ aſſunzione del Ducato e Stato di Milano „ del prelibato Illuſtriſs. Sig. Duca Galeazzo, „ eſſendo le coſe nuove, eſſo Sig. Marcheſe „ e con la perſona, e con lo Stato ha fatto „ evidentiſſima dimoſtrazione con effetto, in „ favore e beneficio di eſſo Illuſtriſs. Sig. Duca „ Galeazzo: Adunque i prelibati Illuſtriſs. Duca „ Galeazzo, & Illuſtre Sig. Guglielmo Marcheſe „ ſono convenuti, e convengono inſieme a vera, „ libera, ſincera, ed indiſſolubile liga, intelli„ genza, unione, e confederazione con gl' in„ fraſcritti capitoli, patti, e convenzioni &c.

„ Che il predetto Illuſtriſs. Sig. Duca Ga„ leazzo ſia tenuto, e così i ſuoi eredi e ſuc„ ceſſori, dal preſente dì avanti, e così ha „ promeſſo e promette di difendere, ajutare, „ e mantenere il predetto Illuſtre Sig. Guglielmo Marcheſe di Monferrato, ſuoi eredi e „ ſucceſſori, e tutto il ſuo Stato, Terre, luoghi, e giuriſdizione, con lo Stato, gente, „ & ogni ſua facoltà e poſſanza da qualunque „ perſona, & univerſità di che grado, ſtato, „ e condizione ſi ſia, che lo turbaſſe o moleſtaſſe; e non altrimenti fare per l'ajuto, difeſa, e mantenimento dello Stato, Terre, „ luoghi, e giuriſdizione del predetto Illuſtre „ Sig. Guglielmo Marcheſe, e ſuoi eredi e „ ſucceſſori, che faria per lo Stato, Terre, „ luoghi, e giuriſdizioni ſue proprie.

„ E ſimilmente promette, & ſi obliga il „ predetto Illuſtre Sig. Marcheſe per ſe e ſuoi „ eredi e ſucceſſori di ajutare, difendere, e „ mantenere il predetto Illuſtriſs. Sig. Duca „ di Milano, e ſuoi eredi & ſucceſſori, & lo „ Stato ſuo, Terre, luoghi, e giuriſdizione, „ con lo Stato, genti, ed ogni ſua facoltà, e „ poſſanza, da qualunque perſona, ed Uni„ verſità, che lo offendeſſe, turbaſſe, mole„ ſtaſſe, o voleſſe offendere, turbare, mole„ ſtare, o inquietare, e non altrimenti che „ faria per lo Stato, Terre, Luoghi, e giu„ riſdizioni ſue proprie.

„ La qual liga ed intelligenza s'intenda „ durare, e duri perpetuamente fra i detti „ Signori Duca e Marcheſe per ſe, e ſuoi „ figliuoli, eredi, e ſucceſſori.

„ Le quali tutte e ſingule coſe ſopraſcritte, „ s'intendono a buono e ſincero ſenno ed in„ telletto, puramente e drittamente. Ed i „ prelibati Illuſtriſſimo Sig. Duca, ed Illuſtre „ Sig. Marcheſe promettono l'uno all'altro, „ e reciprocamente per ſe, e ſuoi eredi, e „ ſucceſſori, di attendere ed oſſervare, e „ contro eſſe non venire rettamente, overo „ indirettamente, tacitamente, overo eſpreſ„ ſamente, *nec aliquo quæſito colore*, ſotto „ fede di legali Principi e Signori, ed obli„ gazione di tutti i loro beni. Intendendoſi „ ancora le predette coſe con riſerva, e ſen„ za pregiudizio della liga rinovata fra il Se„ reniſs. Sig. Re Ferrando, l'Eccelſa Comu„ nità di Fiorenza, ed eſſo Sig. Duca Galeaz„ zo, e quanto ſi contiene in quella.

„ Ed a maggior fede e corrobazione di „ tutte e ſingule le ſopradette coſe, i predet„ ti Signori hanno fatto fare due conſimili „ ſcritture: cioè la preſente, la quale è ſot„ toſcritta di mano propria di eſſo Illuſtriſſimo „ Duca Sig. Galeazzo, e ſigillata del ſuo con„ ſueto Ducale ſigillo, la quale ha da rima„ nere appreſſo di eſſo Sig. Marcheſe; e l'al„ tra conſimile ſottoſcritta di mano propria „ di eſſo Sig. Marcheſe, e ſigillata del ſuo „ conſueto ſigillo, la quale ha da rimanere „ appreſſo eſſo Sig. Duca Galeazzo.

Dopo la concluſione della memorata confederazione e liga, avvenne, che ricuſando il Mar-

Digitized by Google

Marcheſe Guglielmo di voler' oſſervare le convenzioni fatte gli anni precedenti tra Amedeo Duca di Savoja, ed il Marcheſe Gio: Giacomo ſuo padre, e preſtar loro l'omaggio d'alcune Terre per molte ragionevoli cagioni e riſpetti; e maſſime ch'eſſendo avenuta la morte di Filippo Maria, Duca di Milano, eſſo Duca di Savoja non aveva oſſervato le convenzioni altra volta fatte, circa l'acquiſto della Città d'Aleſſandria, e de i luoghi di Valenza, e Baſſignana, anzi l'aveva impedita. E che più è, eſſendo pervenute alle mani di eſſo Duca di Savoja le predette Terre di Valenza, e Baſſignana, non le volle rilaſſare al Sig. Guglielmo, benchè foſſe in ſua poſſanza di rilaſſarle, ed aveva contravenuto a molti altri capitoli, come in pigliare cauſe de' ſuoi raccomandati contro eſſo Marcheſe, nel che doveva almeno eſſere neutrale; ed ancora in non avere voluto reſtituire il luogo di Spigno, che era pervenuto in mani ſue; ed anco in non volere reſtituire e rimettere la fedeltà di Cremolino. Ed oltre di queſto non lo aveva difeſo nelle Terre dell' aderenza, ch' egli pretendeva che gli doveſſe eſſere fatta, nè dall'eſcurſioni di Carlo Gonzaga fatte a Fraſſineto, Valmaca, ed il Cerro. E che ſe pure per gli tempi del Marcheſe Gio. Giacomo, e Giovanni ſuo primogenito, le coſe erano procedute con qualche perſeveranza, queſto era avvenuto per eſſere il Duca di Savoja di maggior potenza, che eſſi Marcheſi, ed anche per timore del giuramento sì de i predetti Signori ſuoi Predeceſſori, come ancora delle Comunità, e Vaſſalli, compreſe in eſſa aderenza, e per molte altre occorrenze loro. Nientedimeno Amedeo Duca di Savoja mandò Filippo ſuo fratello con buon numero di genti ſue a i danni, ed eſpugnazione delle Terre, e luoghi del Marcheſe Guglielmo oltre il fiume Po; del che avendo notizia Galeazzo Duca di Milano collegato col predetto Marcheſe Guglielmo, rivocati ſubito quattro mila cavalli, e cinque mila fanti, i quali aveva mandati in Toſcana in favore de' Fiorentini contra Bartolomeo Collione da Bergomo, Capitano de' Veneziani, li fece procedere contro di Filippo, il quale con grande ignominia laſciò l'impreſa, facendo pace con Galeazzo, e Guglielmo, ſecondo la continenza de gl'infraſcritti capitoli.

„ *IN nomine Domini amen. Anno à Nativi-*
„ *tate ejuſdem MCCCCLXVII. Indictione pri-*
„ *ma, die Sabbati* 14. *menſis Novembris*. Eſ-
„ ſendo in queſti dì paſſati nate alcune diſe-
„ renze, diſcordie, e controverſie fra l'Illu-
„ ſtriſs. Sig. Amedeo Duca di Savoja per
„ l'una parte, e l'Illuſtriſs. S. Galeazzo Ma-
„ ria Sforza Viſconte Duca di Milano &c.
„ inſieme con l'Illuſtre Sig. Marcheſe di
„ Monferrato ſuo collegato per l'altra, per
„ le quali le dette parti erano venute a guer-
„ ra tra loro: finalmente il prelibato Illu-
„ ſtriſs. Sig. Duca di Milano in ſuo nome, e
„ de' ſuoi fratelli, figliuoli, eredi, e ſucceſſo-
„ ri; ed anco in nome del predetto Illuſtre
„ Sig. Marcheſe di Monferrato, e de gli altri
„ ſuoi collegati, confederati, aderenti, com-
„ plici, e raccomandati, e per loro e cadau-
„ no di loro Stati e ſudditi per l'una parte,
„ e l'Illuſtre Sig. Filippo di Savoja, Signore
„ in Breſſa, e Luogotenente generale del pre-

A „ detto Sig. Duca di Savoja, ſtipulante e re-
„ cipiente in nome e vice di eſſo Sig. Duca
„ di Savoja, e de' ſuoi fratelli, figliuoli,
„ eredi, e ſucceſſori, ed in nome ſuo pro-
„ prio; ed ancora in nome de' ſuoi, e del
„ predetto Sig. Duca collegati, confederati,
„ aderenti, complici, e raccomandati, e per
„ loro e caduno di loro Stati e ſudditi per
„ l'altra parte, per mezzo di eſſo Illuſtre
„ Sig. Filippo, il quale alle infraſcritte coſe
„ ha poſſanza ed autorità, ſecondo che coſta
„ per lettere patenti del predetto Sig. Duca
„ ſuo fratello. Ed ancora perchè eſſo Sig.
„ Duca per la buona volontà, che ha di vi-
„ vere in pace, e per l'affezione, che porta
B „ alla caſa di Savoja, ed al detto Sig. Filip-
„ po, ſono divenuti, e divengono a buona
„ pace, riconciliazione, amicizia, unione,
„ ed intelligenza co i patti e condizioni in-
„ fraſcritte, *videlicet*.
„ Primo adunque le dette parti à nome,
„ come ſopra (*pro bono pacis, & concordiæ*)
„ rimettono dall'una e l'altra parte ogni dan-
„ no, ingiuria, ed offeſa, dati e fatti *viciſſim*
„ per le dette parti, e ſudditi loro e collega-
„ ti, come ſopra, per cagione della preſente
„ guerra, per qual ſi ſia modo; e poſtpoſita-
„ mente tutte le offeſe, danni, ed ingiurie,
„ inſieme e reciprocamente convengono, e
„ così contraggono e fanno per vigore del
C „ preſente contratto buona concordia, pace,
„ unione, ed intelligenza, co i patti, capi-
„ toli, e convenzioni infraſcritte, *videlicet*.
„ Che le Terre, Luoghi, e fortezze, le
„ quali al preſente ſono in mano del predet-
„ to Sig. Duca di Milano, che ſiano tolte
„ per la preſente guerra, fra il termine di
„ otto, o dieci giorni al più tardi, dopochè
„ ſaranno concluſi e ſigillati i preſenti capi-
„ toli, eſſo Sig. Duca di Milano farà con ef-
„ fetto reſtituire al prelibato Sig. Duca di
„ Savoja, o ſuoi meſſi. E ſimilmente il detto
„ Sig. Duca di Savoja tutte quelle Terre,
„ Luoghi, e Fortezze, le quali al preſente
D „ ſiano in mano e poſſanza ſua, e de' ſuoi,
„ acquiſtate per la preſente guerra in qualſi-
„ voglia modo, farà con effetto reſtituire e
„ conſegnare al prelibato Sig. Duca di Mila-
„ no, o ſuoi meſſi; e così fra il detto termi-
„ ne di otto o dieci dì ſia obligato il predet-
„ to Illuſtre Sig. Marcheſe di Monferrato re-
„ ſtituire liberamente, e ſenza alcuna ecce-
„ zione al predetto Sig. Duca di Savoja, o
„ ſuoi meſſi, tutte le Terre e Luoghi per lui
„ tolti nella preſente guerra.
„ *Item* hanno convenuto le dette parti a
„ nome come ſopra, che rimangano fra l'una
„ parte, e l'altra que' termini e confini, che
„ rimaſono, e ſono appoſti e firmati ne i ca-
„ pitoli dell' ultima pace fatta in Milano
E „ dell' Anno MCCCCLIIII. in Venerdì, alli
„ trenta del meſe d'Agoſto, l'Indizione ſecon-
„ da, fra gl'Illuſtriſſimi *quondam* Duca Alui-
„ ſe, e Duca Franceſco Sforza. E così in *ce-*
„ *teris*, fra l'una parte, e l'altra reſtino in
„ oſſervanza gl'infraſcritti contratti e capito-
„ li della predetta ultima pace, a i quali s'ab-
„ bia congrua relazione, ſalvo le coſe ſopra-
„ ſcritte, ed infraſcritte.
„ *Item*, acciocchè queſta pace, amicizia,
„ unione, ed intelligenza fra le dette parti
„ abbia a durare e conſervarſi in buono amo-
„ re e benevolenza, promettono le parti pre-
„ dette l'una all' altra, e l'altra all' una, a i

„ nomi come ſopra, d'ora innanzi non offen-
„ dere ſe, ne' loro Stati, ſudditi, e collegati,
„ come ſopra; ma tenerſi e trattarſi da buoni
„ amici, e fratelli, ed avere, riputare, e te-
„ nere gli amici dell' una parte per buoni
„ amici dell' altra, ed i nimici per nimici,
„ *& è converſo*.

„ *Item*, che alcuna delle parti non darà
„ paſſo, ricetto, nè vittuaglie, ajuto, o fa-
„ vore ad alcuno di qual condizione ſi vo-
„ glia, il quale andaſſe ad offendere l'altra
„ parte; anzi in tutto proibirgli il detto tran-
„ ſito e paſſo. E non eſſendo quella parte
„ ſufficiente a reſiſtere, e proibire il detto
„ tranſito, l'altra parte poſſa mandarvi a ſue
„ ſpeſe proprie le ſue genti, e favori ed ajuti
„ a vietare e proibire tal tranſito. Alle quali
„ genti in quel caſo ſia proveduto di allog-
„ giamenti, come è uſanza, e di vittovaglie
„ pretio &c. Riſervando però l'una parte e
„ l'altra a i nomi come ſopra, e così riſerva-
„ no le leghe, le quali eſſe parti, e l'una e
„ l'altra di quelle hanno di quà e di là da i
„ monti.

„ *Item*, che tutti i beni mobili, i quali
„ erano ſtati tolti in qualſiſia modo, dopochè
„ è ſtata principiata la preſente guerra, ſin'
„ a queſto giorno a i ſudditi di eſſe parti, o
„ ad alcuno di quelle ſi debbano liberamente
„ reſtituire dall' una parte, e dall' altra, e
„ rilaſſare a quelli, di chi erano avanti la
„ detta guerra.

„ Convennero ancora, che tutte le ragioni,
„ convenzioni, privilegj, immunità, ſalvi
„ condotti, fidanze, e buone conſuetudini,
„ che ſono ſtate oſſervate al tempo del *quon-*
„ *dam* Amedeo, e confirmate dal *quondam*
„ Duca Aluiſe, e Duca Amedeo preſente, a
„ i cittadini, mercanti, e ſudditi del domi-
„ nio del *quondam* Duca Filippo, e Duca
„ Franceſco, e ſucceſſivamente dal Duca Ga-
„ leazzo Maria Sforza preſente, ſiano de *ce-*
„ *tero* confirmate ed oſſervate, ed in quanto
„ abbiſogni, di nuovo conceſſe per l'avveni-
„ re realmente e dirittamente per li Duca, e
„ Ducheſſa di Savoja, e ſuoi fratelli, figliuo-
„ li, eredi, e ſucceſſori come ſopra, per tut-
„ to il loro dominio, così di quà da' monti,
„ come di là. E che ogni novità fatta con-
„ tro di eſſi d'allora in quà, debbano eſſere
„ rivocate, e reintegrate le coſe in priſtino
„ ſtato e grado, e poſſano in ſpezialità dall'
„ una e l'altra parte andare, praticare, e ſta-
„ re, ed avere libero e ſicuro adito e tranſi-
„ to per lo dominio del predetto Sig. Duca,
„ e Ducheſſa, e ſuoi fratelli, e portare ogni
„ quantità d'oro ed argento in danari ſenza
„ alcuna contradizione ed impedimento. Ed
„ ogni novità fatta contra le predette coſe
„ ſia liberamente rivocata. E così *verſa vice*
„ s'intenda, e ſi faccia per l'Illuſtriſs. Signor
„ Duca, e Ducheſſa di Savoja.

„ *Item*, che ad ogni mercante, cittadini, e
„ ſudditi, di che condizione ſi ſia, del Duca
„ di Milano, che abbia da fare nel dominio
„ di eſſi Duca, e Ducheſſa di Savoja, e de'
„ ſuoi fratelli, ſia amminiſtrata buona ed eſpe-
„ dita giuſtizia nel dominio loro, come a i
„ ſudditi ſuoi ſi fa nel dominio del prelibato
„ Sig. Duca di Milano, e così per lo contra-
„ rio.

„ *Item* convennero le dette parti, a i nomi
„ come ſopra, che ſe nell' avvenire naſceſſe
„ differenza alcuna, o novità fra eſſe parti,
„ per queſto non s'intenda eſſere contrafatto,
„ nè violata la preſente pace, unione, ed in-
„ telligenza. Ma in tal caſo ſi debba elegge-
„ re uno, o due confidenti per parte, i qua-
„ li abbiano ad intendere e decidere ogni ta-
„ le differenza, diſcordia, e novitade. Ed in
„ caſo che foſſero diſcordanti, debbano eleg-
„ gere un terzo, confidente all' una e all' al-
„ tra parte, del quale ſi obidiſca all' autori-
„ tà, ed i quali confidenti ſi debbano conve-
„ nire in luogo comune all'una parte e all' al-
„ tra.

„ *Item* ſiano tenute le dette parti, e l'una
„ e l'altra di quelle, a i nomi come ſopra,
„ fra il termine di giorni quattro dal giorno
„ della preſente concluſione proſſimi d'avve-
„ nire, la preſente pace, unione, ed intelli-
„ genza far publicare nelle Terre ſolenne-
„ mente, e ſuoi dominj, ad onore dell' onni-
„ potente Dio, con le Proceſſioni e ſolennità
„ in ſimili coſe conſuete.

„ *Item* ſi dichiara per li preſenti capitoli,
„ che le differenze e controverſie delle Ter-
„ re, ed omaggio &c. le quali vertono tra
„ detti Sig. Duca di Savoja, e Sig. Marcheſe
„ di Monferrato, cadauna delle parti riman-
„ ga nelle ſue ragioni e ſuo grado, come
„ erano avanti la moſſa della preſente guerra.

„ Per le quali coſe le predette parti, e
„ l'una e l'altra di quelle, videlicet il pre-
„ detto Illuſtriſs. Sig. Galeaz Maria Duca di
„ Milano, per ſe, ſuoi figliuoli, eredi e ſuc-
„ ceſſori, come ſopra per l'una parte, e il
„ predetto Illuſtre Sig. Filippo di Savoja,
„ fratello, Luogotenente generale, e Manda-
„ tario del predetto Sig. Duca di Savoja,
„ per ſe, e ſuoi fratelli, eredi e ſucceſſori,
„ e come ſopra per l'altra parte, overo più
„ parti: hanno promeſſo, e promettono *vicif-*
„ *ſim & ad invicem*; ed in oltre a maggior
„ corroborazione e fermezza hanno giurato e
„ giurano, *ad Sancta Dei Evangelia*, *manibus*
„ *corporaliter tactis ſcripturis*, obligando a i
„ nomi come ſopra, ſe, e tutti i ſuoi beni
„ mobili ed immobili, preſenti e d'avvenire,
„ *videlicet* l'una parte all' altra, e l'altra all'
„ altra, ſtipulante ed accettante tutte e ſin-
„ gule coſe predette, di quì avanti attendere
„ ed oſſervare buona fede, e ſenza fraude,
„ ed in niun tempo contrafare, overo venire
„ direttamente, nè per indiretto, overo in
„ altro qualſiſia colore, ſotto pena di cento
„ mila ducati d'oro in oro, irremiſſibilmente
„ da eſſere tolti alla parte, che contrafarà,
„ e da eſſere applicati alla parte, che atten-
„ derà, ed oſſerverà; la qual pena ſi poſſa
„ tante volte eſiggere ed applicare, come
„ ſopra &c. quante volte ſarà contrafatto. E
„ la qual pena commeſſa, o eſatta, o non,
„ nondimeno il preſente contratto, e tutte le
„ predette coſe, in quello contenute, *in ſuo*
„ *robore permaneant*, *& plenum effectum ſor-*
„ *tiantur*.

„ Et de prædictis omnibus & ſingulis dictæ
„ partes, & quælibet earum, ſuis, & nomi-
„ nibus quibus ſupra juſſerunt, & rogaverunt
„ per nos infraſcriptos Notarios, & Secreta-
„ rios, & quemlibet noſtrûm in ſolidum con-
„ fici debere Inſtrumentum unum publicum,
„ & plura ejuſdem tenoris, prout opus fue-
„ rit; & hoc præſens Inſtrumentum, ad ma-
„ jus robur, conſuetis ſigillis utriuſque partis
„ ſigillari. Actum in caſtris Ducalibus, in
„ domo ſolitæ reſidentiæ prælibati Illuſtriſs.

„ D.

„ D. Ducis Mediolani, in Villa Aganui Novarienſis Diœc., præſentibus Magnif. Milite „ D. Turcho Cicinello de Neapoli Regio Oratore, D. Claudio de Saxello Mareſcalco Sabaudiæ, Aymone Comite Cameræ, & Vicecomite Maurianæ, Antonio Domino Mediolani, Guiliello de Balma, D. Dirien. „ Gubernatore Brixiæ, Syberto de Oriolis „ Cancellario Cypri, Bernardo Domino Montonis, Bonifacio de Caſtignolis, Guidone „ de Balma Domino Ripis, Gulielmo de S. „ Trixerio Domino de Brangis, Petro Franciſco Vicecomite, filio quondam D. Leonardi, D. Laurentio de Piſauro Ducali Conſiliario, filio quondam D. Simonis, D. Giliono de Oldoninis Doctore, filio D. Joannis ex Magiſtris Ducalium intratarum „ extraordinariarum, D. Baldeſſare de Curte, „ filio quondam D. Federici, Ducali Vicario „ generali, D. Antonio de Tricio milite, D. „ Jo. Antonio Cotta milite, filio quondam „ D. Petri Ducali Camerario, ac D. Joanne „ de Mollo de Bellinzona, filio quondam „ Maphioli Ducali Cancellario, teſtibus notis, „ idoneis, ad præmiſſa habitis, vocatis, & rogatis, &c.

Della guerra, e pace di Filippo di Savoja, commemorando Matteo Palmerio Piſano, ſcrive in queſto modo.

„ Philippus Sabaudienſis ingenti ſuorum „ manu comparata in Gulielmum Montisferrati movit, ſed adventu Mediolanenſis, qui „ poſt Ricardinam pugnam eò feſtinaverat, „ propulſus, in æquas pactiones deſcendit.

Dopo la concluſione della memorata pace, le genti di Filippo di Savoja, poſero a ſaccomanno, e diedero il guaſto e fuoco a molte Terre del Marcheſe, e tra l'altre tolſero un luogo de i nobili di S. Giorgio in Canapicio, nominato Cucelio, dove fecero gli uomini prigioni, ammazzarono femine e putti, e diedero molti altri danni, contro la convenzione de i capitoli di eſſa pace. E ritrovandoſi il Marcheſe Guglielmo nel Caſtello ſuo del Torrione, & avendo deputato Antonio Trovamalla Dottore, e Luchino Panizone ſuoi Commiſſarj, e comandato loro, che doveſſero fare la reſtituzione delle Terre tolte per le genti ſue al Duca di Savoja: cioè Gaſſeno, le Ripe, Coſtanzana, e Balzola, ſecondo che per gli capitoli della pace ſi era ordinato: ſopravenne Lorenzo de Terentiis di Peſaro Oratore e Mandatario del Duca Galeazzo, il quale diſſe al Marcheſe Guglielmo, che l'intenzione del predetto Duca di Milano era ſtata, & era, che il Caſtello e luogo di Balzola, il quale era in mano e poſſanza di eſſo Marcheſe, ſi doveſſe per alcuni buoni riſpetti rimettere nelle mani di Abundio Palavicino familiare del predetto Duca; e così gli comandò, che doveſſe fare. Al che riſpoſe il Marcheſe Guglielmo, che era paratiſſimo ad obedire a quanto gli aveva mandato a dire il Duca, purchè per lui non ſi offendeſſero i capitoli della pace. Onde avendo i Commiſſarj Marchionali reſtituito a Glaudo de Sciſello Mareſcalco e Mandatario del Duca di Savoja tutti i luoghi preſi per le genti del Marcheſe, eccetto Balzola, eſſendo loro certificati, che la mente del Duca Galeazzo era, che eſſo luogo di Balzola ſi doveſſe mettere nelle mani di Abundio Palavicino; e così diſſe il detto Lorenzo da Peſaro, alla preſenza del detto Marcheſe: rimiſero effettualmente eſſo luogo e Caſtello in mano e poſſanza del predetto Abundio, dando però prima notizia di queſto al Mareſcalco di Savoja, e gli aſſegnarono le chiavi della guardia per publico Inſtrumento, celebrato l'Anno medeſimo MCCCCLXVII. alli ventiotto del meſe di Novembre, nell'entrata del Caſtello di Balzola. E perchè di queſto ſi doleva il Duca di Savoja, accuſando il Duca Galeazzo, che non aveva oſſervato i capitoli della pace; e ſcuſandoſi Galeazzo, che la ritenzione del Caſtello e luogo di Balzola ſi faceva con ſomma giuſtizia, perchè le genti ſue e di Filippo ſuo fratello, dopo la concluſione della pace avevano eccéſſivamente dannificato alcune Terre e luoghi del Marcheſe, il quale ſommamente di queſto ſi doleva, e ne domandava riſtoro: In queſta occorrente altercazione e controverſia, vedendo il Duca Galeazzo la pertinacia di Filippo, il quale ricuſava di volere reſtituire la roba tolta a i ſudditi del Marcheſe dopo la pace, gli parve conveniente di rimettere il luogo e caſtello di Balzola con le pertinenze ſue, il quale era nelle mani e poter ſuo, al Marcheſe Guglielmo nel modo e forma, che ſi contiene nelle ſuſſeguenti lettere.

„ *Illuſtris & Excelſe Domine tamquam fra-* „ *ter noſter cariſſime*. Per certe diferenze, „ diſcordie, e controverſie l'anno proſſimo „ paſſato nate, come voi ſapete, fra l'Illuſtriſs. „ Sig. Amedeo Duca di Savoja per l'una par- „ te, e noi inſieme con voi noſtro colligato „ per l'altra, eravamo venuti alla guerra. „ Poi eſſendo di natura noſtra inclinati al „ quieto vivere, anco di voſtro conſentimen- „ to faceſſimo quell'anno medeſimo pace con „ l'Illuſtre Sig. Filippo di Savoja, in nome „ ſuo, e dell'Illuſtriſs. Sig. Duca di Savoja, „ dal quale aveva ampia e piena poſſanza in „ queſto, e de gli altri ſuoi fratelli, in quel- „ la eſpreſſamente e pacificamente includen- „ do ancora voi. E fatta la detta pace, le „ genti, e parte dell'eſercito di eſſi Sig. Duca „ di Savoja, e di Filippo, ſenza contradizio- „ ne, nè timore di contravenirli, & incor- „ rere nella pena contenuta in quella, anda- „ rono ad alcuni luoghi e Terre voſtre, & le „ aſſaccomanarono, affogarono, guaſtarono, „ fecero gli uomini prigioni: del che aven- „ done notizia e querela da voi, e da altri „ aſſai, quanto dir ſi poteſſe, ne fu moleſto, „ e ci parve oneſto per queſto di ritenere il „ luogo di Balzola nelle mani e poſſanza no- „ ſtra, per più ſicurezza voſtra: maſſime „ riſguardando, voi eſſere noſtro intimo col- „ legato, a noi ſtava & apparteneva, ſta & „ appartiene conſervarvi illeſo, e ſenza dan- „ no alcuno. E per più chiarezza noſtra de i „ predetti eccéſſi, mandaſſimo alcuni de i no- „ ſtri ad informarſene, i quali trovarono, e „ ne riferirono eſſere vera la querela voſtra. „ E volendo noi, come è noſtro coſtume, „ ſempre uſare l'oneſtà dal canto noſtro, man- „ daſſimo per ſodisfazione, e reſtaurazione de „ i predetti danni & eccéſſi, inſieme col vo- „ ſtro dal Duca di Savoja, dal quale in ef- „ fetto niente poteſſimo conſeguire. Onde „ conſiderando noi tanta inoneſtade, e con „ quanta divozione, e diſpendio, ſpeſa, peri- „ colo, e ſollecitudine, non ſolamente dello „ Stato voſtro, ma anco della perſona voſtra, „ ſiamo ſtati continuamente ſovvenuti ne i „ noſtri biſogni: Diciamo, e vogliamo, che

„ ſe

„ ſe bene avete fatto la reſtituzione di Bal- A
„ zola, & ſia al preſente nelle mani e poſ-
„ ſanza noſtra, voi abbiate il detto luogo di
„ Balzola, e lo teniate con le pertinenze ſue,
„ per finatanto che ſarete intieramente ſodiſ-
„ fatto de i predetti danni. Promettendovi,
„ *in verbo Principis*, di mai non richiedervi
„ la reſtituzione del detto luogo per lettere,
„ nè per Ambaſciatori, o Meſſi; e quando la
„ faceſſimo, ſiamo contenti, e così proteſtia-
„ mo, che contradichiate, e non conſentiate
„ alle richieſte noſtre, di qualunque maniera
„ ſiano. E per maggior fortezza, teſtimonio,
„ e fede delle coſe predette ci ſiamo ſotto-
„ ſcritti di noſtra mano propria nella preſen-
„ te lettera, &c. *Dat. in Caſtro noſtro Papiæ die* B
„ *nono Junii MCCCCLXVIII.*

Galeaz Maria Sfortia Vicecomes, Dux Mediolani, &c. Papiæ, Angleriæque Comes, & Januæ Dominus, &c.

Fr. Galeaz Maria Sfortia Vicecomes manu propria, &c.

A tergo. Illuſtri & Excelſo Domino tamquam fratri Gulielmo Marchioni Montiſferrati &c.

E nella medeſima ſentenza concorſe Lodovico Criſtianiſſimo Rè di Francia, perchè eſſendo certificato dell' eſcluſione, violenze, roberie, e danni dati per l'eſercito del Duca di Savoja, ad alcune Terre ſuddite del Marcheſe dopo la pace fatta, e che poſſibile C
non era avere da eſſo Duca alcun riſtoro, ſcriſſe le ſeguenti lettere al predetto Duca Galeazzo.

„ LUdovicus Dei gratia Francorum Rex: Il-
„ luſtriſſime Cognate, & Frater noſter
„ amantiſſime, ſalutem. Siamo certi, che la
„ Signoria voſtra abbia talmente conoſciuto
„ da ogni tempo eſſere ſtata, & eſſere di tale
„ natura, l'affezione, che ſinceramente ne
„ porta il Marcheſe di Monferrato, che me-
„ ritamente ne obliga, oltre l'affinità, che
„ abbiamo ſeco, a dover' eſſere deſideroſi d'o-
„ gni ſuo bene & onore. Abbiamo inteſo,
„ come anco a voi è conſtato per relazione D
„ de' voſtri Meſſi, chiaramente de' danni, che
„ gli diedero l'anno paſſato le genti del Duca
„ di Savoja, dopo l'appuntamento e pace,
„ fra voſtra Signoria & il detto Marcheſe per
„ l'una parte, & il detto Duca, e fratelli di
„ Savoja per l'altra, furono grandi, & in ec-
„ ceſſivo pregiudizio di più uomini ſuoi. Il
„ che eſſendo coſa inoneſta, e contro ogni
„ giuſtizia, pare a voi ritenere a mani voſtre,
„ per più ſicurezza di tal caſo il luogo di Bal-
„ zola, luogo de' Savoyni, già conſegnato in
„ voſtro potere pel detto Marcheſe, che l'a-
„ veva acquiſtato, affinchè ſi aveſſe a reſti-
„ tuire con gli altri luoghi preſi &c. Onde
„ conſiderando noi, che per ogni ragione e E
„ giuſtizia ſi conviene al detto Marcheſe per
„ qualche parte di emenda la reſtituzione dei
„ detti danni, vi confortiamo e preghiamo,
„ che liberamente vi piaccia di fare conſigna-
„ re al detto Marcheſe per qualche parte di
„ emenda il luogo di Balzola predetto. Il che
„ quantunque giudichiamo eſſer coſa conve-
„ niente ad ogni oneſtade e giuſtizia: lo ri-
„ puteremo da voi per l'amore, che portiamo
„ al detto Marcheſe, per coſa gratiſſima &
„ accettatiſſima. *Dat. Turonis penultima De-*
„ *cembris MCCCCLXVIII.*

Loys. *Albertus.*

A tergo. Illuſtriſs. Principi, Cognato, & fratri noſtro cariſſimo Duci Mediolani, &c.

Eſſendo l'anno proſſimo precedente, paſſata all'altro ſecolo Maria di Fuxo, prima moglie di Guglielmo Marcheſe di Monferrato, con la quale aveva generato una figliuola nominata Giovanna, che poi (come ſi vedrà) fu maritata in Aluyſio Marcheſe di Saluzzo, l'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſeſſageſimo nono, l'Indizione ſeconda, alli diciotto, giorno che fu in Domenica, del meſe di Luglio, il predetto Marcheſe Guglielmo con conſentimento del Duca Galeazzo, ſposò Eliſabetta Maria, figliuola di Franceſco Sforza, e di Bianca Maria, Duchi di Milano, ſorella di eſſo Galeazzo, che allora non eccedeva l'età d'anni tredeci, & eſſo Marcheſe ne aveva ſeſſanta cinque, nel Caſtello d'Abbiate Graſſo, nella ſala verſo Milano poſta fra le due Torri, dove abitava il predetto Duca Galeazzo, alla preſenza di Filippo Maria Sforza Viſconte Conte di Corſica; Sforza Maria Sforza Viſconte Duca di Bari; Lodovico Maria Sforza Viſconte Conte di Mortara, fratelli del predetto Duca; Turco Cincinello Oratore del Rè Ferrando; Aluyſio Guizardino Cavaliere Oratore di Fiorenza; Camillo de Barciis, Oratore del Conte d'Urbino; Rafaele di Buſſeto, Conſigliere Ducale; Carlo di Monteglio Seneſcalco di Lodovico Marcheſe di Saluzzo; Gio. Franceſco Porta Cavaliere; Nicola Gaytano Cavaliere; Nicodemo Trancadino di Pontremolo; Giacomo Rachetto Segretarj; Donato de Burris; Orfeo di Richao; Maeſtro Guido Parato di Crema; Maeſtro Criſtoforo Soncino Fifici; Guido Antonio Arcemboldo Cavaliere, & Gio. Antonio Cotta Cavaliere; e fu dotata nella Somma di cento mila fiorini di Milano; del che ne fu rogato Inſtrumento da Gio. Maria Trotto, Notajo publico, e Segretario del predetto Duca, e da Cicho Simonetta Cavaliere, primo Segretario Ducale. Et il ſeguente giorno, dopo che fu ſpoſata, fu tradotta, e conſumato il matrimonio; & in progreſſo di tempo nacque da lei una figliuola nominata Bianca, che poi fu moglie di Carlo Duca di Savoja, & al luogo ſuo ſe ne farà commemorazione.

Poi l'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo, agli otto del meſe di Agoſto, il memorato Marcheſe Guglielmo fece donazione *propter nuptias* alla predetta Eliſabetta ſua moglie, per lei, e ſuoi figliuoli di ducati dieci mila, i quali le aſſegnò ſopra i redditi ordinarj della Città d'Alba, e dei luoghi di San Damiano, Nicia della Paglia, e Montebarucio: del che ne fu rogato Inſtrumento da Euſebio Guiſcardi, Segretario del Marcheſe, alla preſenza di Lodovico primogenito di Saluzzo, Gio. Bartolomeo del Carretto dei Marcheſi di Savona, e Giovanni di S. Giorgio dei Conti di Biandrà, Cavalieri, e Conſilieri di eſſo Marcheſe.

L'Anno Milleſimo quadringenteſimo ſettuageſimo ſecondo, alli due del meſe di Giugno, il Marcheſe Guglielmo rimaritò Lucrezia ſua figliuola naturale a Raynaldo, figliuolo naturale del Sig. Nicolò d'Eſti, la quale prima era ſtata maritata a Gio. Bartolomeo del Carretto, dalla quale non ebbe figliuolo alcuno; coſtituendo ad eſſo Rinaldo per dote i Caſtelli e luoghi di Beſtagno, Monaſtero, Caſſinaſco, e S. Giorgio, con alcune riſervazioni.

E

Digitized by Google

E da essi Rinaldo, e Lucrezia nacque un figliuolo nominato Nicolao d'Esti.

L'Anno medesimo, al primo del mese d'Ottobre, Guglielmo Marchese di Monferrato si condusse allo stipendio di Galeazzo Maria Sforza, Duca di Milano, con provisione di ducati dodici mila d'oro di Camera ogni anno per la persona sua, per tempo di pace; e ducati cinquanta mila per guerra, per trecento uomini d'arme, e cinquecento fanti, coi quali si obligò di servire al prefato Duca; con dichiarazione, che cominciando la provisione dei cinquanta mila ducati della guerra, avesse a cessar quella dei dodici mila, che aveva per pace; e che finita la guerra, avesse la provisione della persona a ritornare al luogo suo; e che il tempo della guerra s'intendesse essere, ogni volta che il predetto Duca facesse guerra a qualcheduna delle principali potenze d'Italia; overo una di loro facesse guerra ad esso Duca, e similmente quando alcuna potenza facesse guerra ad esso Marchese, overo il Marchese a lei.

Item, che cavalcando con la persona, non fosse obligato a dividere la compagnia sua, nè ancora essendo in campo ad obedire persona, che fosse inferiore a lui; e che essendo necessitato, durante la guerra far ritornare le genti sue alle stanze, il Duca avesse a dare stanze per la metà dei soldati, che si trovaria avere in compagnia sua per tre mesi seguenti, & il simile seguendo la pace. Vollero ancora, che tutte le Città, Terre, e luoghi, che si acquistassero, & anche tutti i prigioni, che si facessero, dovessero essere del Duca, eccetto i prigioni, che si piglieriano per la compagnia del Marchese; dei quali la metà della taglia, che fariano, dovesse essere di esso Marchese; & che altra persona, che egli non avesse a conoscere, nè impacciarsi dei delitti, o differenze dei soldati della sua compagnia. Perchè così fu convenuto tra loro, nella Rocca della Terra di Gagliate in Novarese, alla presenza di Zaccaria di Pisa, Oratore del Marchese di Mantova, Tomaso di Bologna, Augustino Rosso, Alessandro Spinola, Gio. Filippo di Trecate, e Girolamo Maletta Consiglieri, & Orfeo di Richao, Commissario delle genti d'armi Ducali: del che ne fu rogato Instrumento, da Maffiolo di Molo di Bellinzona, cittadino di Milano, da Alessandro Colletta, cittadino di Cremona, e da Cicho Simonetta Segretario del predetto Duca.

L'Anno Millesimo quadringentesimo settuagesimo quarto, alli sei del mese di Genajo, Giovanni di Brossa Conte di Pantevria, Viceconte di Brindies, Signore di Santa Severa, Bossato, Plaudello, & de Exartis, e Madonna Nicola di Britannia sua moglie, sposarono Bernarda loro figliuola primogenita a Guglielmo Marchese di Monferrato, costituendogli la dote di vinti mila scudi del Rè.

L'Anno medesimo, agli undici del mese di Maggio, il Marchese Guglielmo da Sisto Quarto, Sommo Pontefice, ottenne, che la Chiesa Collegiata di S. Evasio, anticamente edificata da Luitprando Rè de' Longobardi, nell' insigne luogo di Casale, fu decorata della Pontificale dignità; & ad esso luogo concesse ogni prerogativa & onore di civiltà, così come nel seguente elegante Latino si contiene.

„ Sixtus Quartus Pontifex Maximus, Ec-
„ clesiæ Dei, Dignitatique Marchionum Mon-
„ tisferrati consulens, Casale olim vicum ab
„ Gulielmo Montisferrati Marchione in Op-
„ pidi formam redactum, jure donavit Civi-
„ tatis, & Sacris, ex vicinis Episcopatibus
„ sumta Diœcesi, ut inde ager finitimus le-
„ ges, nundinas, munera, forum, cerimo-
„ nias petat, habeatque. Quod Pontificis be-
„ nignitas, immortalisque providentia Theo-
„ dori Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis
„ S. Theodori, & Gulielmi Principis fratrum
„ virtute, posterorum honori dedit & Provin-
„ ciæ felicitati. Anno MCCCCLXXIIII. quin-
„ to Idus Maii, Pontificatus sui anno ter-
„ tio.

Alli dieciotto del mese di Settembre del predetto anno, Bernarda moglie terza del memorato Marchese Guglielmo giunse nella Città di Casale, & il seguente giorno dopo la celebrazione di una Messa solenne Episcopale, nella Chiesa Cattedrale di essa Città, fu dotata della benedizione, ordinata per la Santa Chiesa alle nuove Maritate.

Nell' ottavo protocollo di Eusebio Guiscardo di Blanzate sono annotati e descritti i capitoli fatti l'Anno MCCCCLXXV. Indizione ottava, alli ventiquattro di Febrajo, tra l'Illustris. Sig. Marchese Guglielmo, e Primelio, per li luoghi della Plebate, e Castel vecchio; e similmente i capitoli e convenzioni fatte tra il prelibato Signore, e i predetti Gentiluomini, con la Comunità, & uomini di esso luogo, col prelibato Sig. Marchese, in fol. 64. fino a 71.

L'Anno Millesimo quadringentesimo settuagesimo quinto, Galeazzo Maria Sforza, Duca di Milano, ripetendo a memoria molti beneficj, che si erano fatti per lo Marchese Guglielmo al *quondam* Duca Francesco suo padre, & a lui, per favorirgli nello Stato, nella celebrità della Sacratissima Circoncisione del Salvatore, nella Chiesa maggiore di Milano, con solenne pompa e debite cerimonie, deputò e costituì esso Marchese Guglielmo suo General Capitano, con provisione & onoranza di cinque mila Ducati ogni anno per la tavola sua, così per pace, come per guerra, dandogli il vessillo e bacchetta del Capitaneato; con le amplissime facoltà e prerogative narrate nelle patenti lettere di esso Duca, date in essa Città nel Castello di Portazobia, debitamente sigillate, e sottoscritte di sua propria mano.

L'Anno MCCCCLXXVII. Sisto Quarto Sommo Pontefice per lettere sue date in Roma appresso S. Pietro alli dieci del mese di Genajo, l'Anno VII. del suo Pontificato, mosso da alcuni giusti & onorevoli rispetti, e cagioni, a perpetua memoria restituì, ripose, e reintegrò il Marchese Guglielmo, e successori suoi nel Marchesato, alla possessione del Patronato, e ragioni di nominare, overo presentare a Sua Santità, verso i successori nel Pontificato persona idonea in Abate del Monasterio di S. Maria di Locedio dell' ordine Cistercience, altra volta della Diocesi di Vercelli, & adesso del Vescovato di Casale, ogni volta che la detta Abazia avesse a vacare. E di più concesse di nuovo ad esso Marchese, e suoi successori la facoltà di poter nominare e presentare persona idonea al reggimento & amministrazione della detta Abazia, ogni volta che fosse vacante, volendo però, che il prefato Marchese, e successori suoi avessero a fare la detta presentazione di persona idonea fra quattro mesi, i quali si avessero a computare

tare dal giorno della vacazione d'essa Abazia, acciocchè Concistorialmente le potesse provedere.

L'Anno MCCCCLXXIX. Indizione XII. li sei del mese di Decembre, Lodovico Marchese di Saluzzo, precedente la dispensa ottenuta da Sisto Quarto Sommo Pontefice, l'Anno medesimo l'ultimo del mese di Settembre, che fu l'Anno nono del suo Pontificato, sopra l'impedimento del secondo grado di consanguinità, nel quale esso Lodovico, e Giovanna figliuola del Marchese Guglielmo, e di Maria di Foys sua prima moglie erano congiunti, approvò e ratificò il matrimonio contratto, *per verba de præsenti*, per Carlo di Coccastello de' Gentiluomini di Monteglio spezial Mandatario, e Procurator suo, con la predetta Damisella Giovanna, con la costituzione della dote, patti, e convenzioni di futura successione del Dominio e Marchesato di Monferrato, accadendo, che il Sig. Bonifazio suo fratello mancasse senza figliuoli maschi, legitimi e naturali, che si contengono in un' Instrumento ricevuto per Franceschino de Modicis Notajo e Segretario del predetto Marchese Guglielmo, e Giovanni Buscaglia Notajo e Segretario del predetto Marchese di Saluzzo, l'Anno predetto MCCCCLXXIX. Indizione XII. alli due del mese di Dicembre.

L'Anno MCCCCLXXXIII. l'ultimo di Febraro, il memorato Guglielmo fece fine al vivere suo, il cui corpo con onoratissima funebre pompa fu sepolto nella Chiesa de' Frati Minori dell'Ordine di S. Francesco nella Città di Casale. E perchè non lasciò dopo di se alcuna masculina e legitima prole al Marchesato, succesſe il fratello suo Bonifazio, Principe tanto Cattolico, giusto, affabile, umano, & universalmente a tutti i nobili e popoli grato, quanto essendo privati dell'aurea memoria del Marchese Guglielmo avessero potuto desiderare.

BONIFAZIO MARCHESE.

IL medesimo Anno nella terza Indizione, alli 3. di Marzo, dopo la morte del Marchese Guglielmo, essendo pervenuto a notizia del Marchese Bonifazio, che il *quondam* Marchese Guglielmo suo fratello era obligato in certa quantità di danari sì verso Madama Margarita di Savoja, Contessa di Brienna, che fu moglie del *quondam* Marchese Giovanni pure suo fratello, come verso molti altri creditori, protestò solennemente, che ritrovandosi i beni ereditarj, ed allodiali del predetto *quondam* Marchese Guglielmo obligati per le predette, o altre cagioni, non intendeva, nè voleva attingere l'eredità sua, anzi la repudiava. Perocchè non intendeva per vigore d'essa eredità di essere altrimenti obligato verso i creditori suoi: del che fu rogato Instrumento da Giovanni Volpe Notajo, e Segretario d'esso Marchese Bonifazio nel Castello di Casale nella Camera sua cubiculare, alla presenza del Magnifico Frate Percivallo di S. Giorgio de' Conti di Blandrate Gerosolomitano, & Enrighino Rotario Cavalieri, M. Giovanni Grosso, e M. Girolamo Cazza di Novara Dottor di Legge.

Il giorno seguente nel Castello predetto nella Camera della Torre, il Marchese Bonifazio accettò la tutela di Madama Bianca pupilla sua nipote, figliuola del *quondam* Guglielmo, a lui solennemente decretata, alla presenza di Lodovico Marchese di Saluzzo, Enrighino, e Teodoro Rotarj Cavalieri, Guido di S. Giorgio, e di Giovanni Grasso Dottore.

Alli sei del predetto mese alla presenza di Teodoro Diacono Cardinale del titolo di S. Teodoro, fratello del detto Marchese Bonifazio, e di Federico di Saluzzo Vescovo Carpentracense, e di Lodovico di Saluzzo, e di Gio. Giacomo di Saluzzo nipoti d'esso Marchese Bonifazio costituì suo Procuratore, e Mandatario Enrighino Rotario a trattare, praticare, contraere e concludere matrimonio tra lui, ed una delle figliuole del Conte di Monpensier, o del Conte d'Angolema, overo del Conte di Penteura, ed a capitolare sopra le doti, e ragioni dotali, e donazioni *propter nuptias*, come meglio gli parerà; e delle predette cose ne fu similmente rogato Instrumento dal predetto Giovanni Volpe.

Il medesimo Anno l'ultimo d'Agosto, il detto Procuratore e Mandatario nella Città di Lione affidò, e sposò a nome del predetto Marchese Bonifazio Elena sorella di Giovanni figliuolo di Giovanni di Brossia Conte di Ponteura dal canto del Padre, e di Bernarda, che fu moglie del *quondam* Marchese Guglielmo; ed alli 13. di Settembre esso Marchese ratificò il predetto matrimonio: del che ne fu rogato Instrumento da Giovanni Volpe, alla presenza di Lodovico Marchese di Saluzzo, Scipione di Monferrato, Guido di S. Giorgio de' Conti di Blandrate, e Teodoro Rotario suoi Consiglieri. Ed essa Elena tra pochi mesi dopo la traduzione sua, per difficoltà del parto, passò all' altro secolo, e fu giudizio de' Medici, tal mancamento essere proceduto dalla pochezza e brevità del corpo suo, il quale laborando nel parto non potè sostener il carico del seme, conceputo da un'uomo di così procera statura, quanto fu il Marchese Bonifazio.

L'Anno medesimo agli undici di Ottobre, il Marchese Bonifazio, e Gio. Galeaz Maria Sforza Visconte Duca di Milano, con autorità e consenso di Lodovico Maria Sforza Duca di Bari suo zio, tutore, ed amministratore dopo la confermazione, e rinovazione della liga perpetua contratta l'anno 1467. tra'l Marchese Guglielmo, ed il Duca Galeaz a mutua difesa d'ambi gli Stati, si condusse agli stipendj del detto Duca Gio. Galeaz, con provisione di quindici mila ducati ogni anno per tempo di pace, ed accadendo farsi guerra, per la quale esso Duca volesse operare il detto Marchese gli promise dargli ogni anno ducati trentasei mila, ed il detto Marchese si obligò di servirlo con ducento uomini d'arme, cinquanta balestrieri, e ducento fanti ben' in ordine, come più distintamente si contiene in un' Instrumento rogato nel Castello di Portazobbia da Gio. Antonio de Gerardis Notajo Pavese, alla presenza di Jachet Cichano Segretario, ed Oratore del Re di Francia, l'Abbate Rugio Oratore di Ferdinando Re di Sicilia, Giacomo Trotto Oratore del Duca di Ferrara, Zaccaria Sagio di Pisa Oratore del Marchese di Mantova, il Conte Giovanni Borromeo, Pietro di Pusterla, Gio. Francesco Pallavicino, Antonio Marliano Consiglieri, e Bartolomeo Calco Segretario del prefato Duca.

L'Anno

Digitized by Google

L'Anno MCCCCLXXXIII. Il Marcheſe Bonifazio certificato delle convenzioni, e patti celebrati e fatti tra il *quondam* Marcheſe Guglielmo ſuo fratello, ed il Nunzio e Procuratore di Lodovico Marcheſe di Saluzzo per riſpetto del matrimonio contratto tra eſſo Lodovico, e Giovanna figliuola del *quondam* Marcheſe Guglielmo, come ſi è detto di ſopra al luogo ſuo, ne i quali tra l'altre coſe ſi conteneva particolarmente, che accadendo di mancare il Marcheſe Guglielmo, e Bonifazio ſuo fratello ſenza figliuoli legitimi e naturali maſchj, in tal caſo i figliuoli maſchj procedenti da i prefati Ludovico e Giovanna, doveſſero ſuccedere nel Dominio e Marcheſato di Monſerrato, così come foſſero ſtati procreati da i proprj capi d'eſſi Marcheſe Guglielmo, e Bonifazio, overo d'alcuno di loro. E di più un' altro Inſtrumento fatto il ſeguente giorno, pel quale ſi diceva apparire, come avendo avuto il Sig. Bonifazio notizia del contratto del matrimonio predetto, e ſimilmente degli altri patti, promiſſioni, ed obligazioni fatte tra il predetto Marcheſe Guglielmo, ed il Mandatario di Lodovico Marcheſe di Saluzzo, aveva preſtato il conſenſo ſuo, approbando e ratificando qualunque promeſſa ed obligazione fatta per lo Marcheſe Guglielmo ſuo fratello, nel tempo che pervenne al Marcheſato e Dominio del Monferrato dopo la morte del detto Marcheſe Guglielmo ſenza figliuoli maſchj legitimi e naturali defunto: l'Anno predetto li nove di Dicembre, eſſendo nel Caſtello di Caſale nel ſuo ſtudiolo per molti buoni e degni riſpetti dichiarò e proteſtò, che non intendeva per alcun modo perſeverare nella predetta volontà e propoſito, anzi rivocava qualunque promiſſione e conſenſo preſtato per lui circa la ſucceſſione della Baronia e Marcheſato di Monferrato, raccogliendoſi e riducendoſi in ſua priſtina libertà, diſpoſizione, ed arbitrio proprio di poter diſponer in ogni tempo a modo ſuo. E queſto fece per levare al Marcheſe di Saluzzo ogni ſperanza di ſucceſſione nel detto Marcheſato, della qual proteſta comandò a Giovanni Volpe ſuo Segretario, che ne doveſſe fare un publico Inſtrumento alla preſenza di Giovanni Groſſo, e Giorgio Natta Dottori, ſuoi Vicarj e Conſiglieri.

L'Anno MCCCCLXXXV. alli ſedeci di Febrajo, Bernarda moglie del *quondam* Marcheſe Guglielmo coſtituta in grave infermità di corpo, non però fuori della mente, ſana fece il ſuo teſtamento, nel quale oltre all'altre ſue devote e pie diſpoſizioni, come ſi apparteneva alla Criſtiana ſua profeſſione, inſtituì erede nelle doti ſue, le quali erano di venti mila ſcudi di Francia, il Marcheſe Bonifazio ſuo Cognato, del che ne rogò Inſtrumento Antonio Guiſcardi di Blanzate Notajo, e Segretario del detto Marcheſe Bonifazio, ed il ſeguente giorno paſsò a miglior vita, e fu tumulata nella Chieſa de' Frati Minori di S. Franceſco di Caſale, nella Capella maggiore, nel ſepolcro dove fu recondito il corpo del *quondam* Marcheſe Guglielmo ſuo Marito.

A Lodovico Marcheſe di Saluzzo, il quale per la promeſſa a lui fatta per lo Marcheſe Guglielmo, che mancando egli, e Bonifazio ſuo fratello ſenza figliuoli legitimi e maſchi, doveſſe ſuccedere, e ſuccedeſſe nello Stato di Monferrato, e dopo lui i poſteri e deſcendenti ſuoi, come ſi è ſcritto; poichè vide eſſer venuto a morte il Marcheſe Guglielmo, e mancata di parto Elena moglie del Marcheſe Bonifazio, & eſſo Marcheſe conſtituto in ſenile età, nella quale non ſi ſperava, che doveſſe penſare di più maritarſi, non rimaſe altro oggetto, che quello di Scipione di Monferrato, Commendatario dell' Abbazia di Locedio, e Tilieto figliuolo naturale del *quondam* Marcheſe Giovanni; Conoſcendolo uomo di ſingulare ſperienza e dottrina, e di elegante ſtatura, & univerſalmente da tutti bene amato, deſiderato, e ben voluto, e proveduto di redditi beneficiali aſcendenti alla ſomma di ſei mila ducati, molto accetto e grato al detto Marcheſe Bonifazio. Però dubitando, che accadendo la morte del Marcheſe, non diſturbaſſe i diſegni ſuoi, preſe contro di lui un tanto livore e ſdegno, che ſtando eſſo Lodovico nel Caſtello di Fraſſineto, dove per abitazione ſua gli fu conceſſo dal Marcheſe Bonifazio di potere ſtare, oſſervò il tempo, che ad ogni uno era permeſſo l'ingreſſo libero della Città di Caſale per riſpetto della Fiera, ovvero mercato, ch'in tal ſtagione ſuol farſi, & introduſſe certo numero di Spagnuoli, & altri Sicarj, i quali il Sabbato avanti la Dominica delle Palme, ch'era li 26. di Marzo del detto anno, proditoriamente l'uccifero: pel quale atroce e ſacrilego omicidio il Marcheſe Bonifazio fece diverſi penſieri.

L'Anno medemo l'ultimo di Marzo, dopo lungo trattato fatto tra lui, e Carlo Duca di Savoja, per lo maritaggio di Bianca figliuola del *quondam* Marcheſe Guglielmo, e di Eliſabetta figliuola di Franceſco Sforza Duca di Milano, eſſo Duca Carlo eſiſtente nel ſuo Conſiglio, nel quale intervennero, & erano preſenti l'Illuſtriſs. & Reverendiſs. Franceſco Arciveſcovo Anſitano, Giacomo di Savoja Marcheſe di Gais, Bartolomeo Chueto Nicienſe, & Antonio Campione di Monteregale Veſcovo, e Cancellario, Anſelmo Barone di Miolano, Mareſcallo di Savoja, Franceſco di Savoja Signore di Raconiſio, Gabrielle di Sciſello Barone d'Aquis, Lodovico Alamandi Signore d'Arbentio, Franceſco Rottario Signore di Podiovarino, & Uberto di Lucingio Signore des Alomes, nella Città di Torino ſotto fede della ſottoſcrizione di ſua mano propria, e ſigillo ſuo, accettò gl' infraſcritti capitoli ſegnati per mano di Ricardo ſuo Segretario.

„ PRimo, ſarà contento l'Illuſtriſs. & Ec-
„ cellentiſs. Sig. Marcheſe, caſo che ſua
„ Signoria manca dalla preſente vita con figli-
„ uoli maſchi, legitimi e naturali, conſtituir
„ dote all'Illuſtre D. Bianca ſua Neza Ducati
„ ottanta mila, da eſſer pagati ogni anno cin-
„ que mila Ducati, fino al totale e compito
„ pagamento. Incomiciando il primo paga-
„ mento dopo la morte d'eſſo Illuſtriſs. Sig.
„ Marcheſe, obligando per ſicurezza di det-
„ ta dote di ducati ottanta mila, le Terre e
„ luoghi di là dal Pò.
„ Secondo, ſarà contento il detto Illuſtriſs.
„ Sig. Marcheſe in caſo che ſua Signoria muo-
„ ja ſenza figliuoli maſchi, legitimi e naturali,
„ conſtituir per ora in dote, & a nome di
„ dote, alla detta Illuſtre Sig. Bianca, tutte
„ le Terre, luoghi, giuriſdizioni, omagj, ſu-
„ periorità, e ragioni, che ha di là dal Pò,
„ facendo in tal caſo, che i Vaſſalli, e i Ca-
„ ſtel-

„ tellani preſenti, e che per l'avvenire ſi mu-
„ taſſero, & uomini d'eſſe Terre prometteran-
„ no, giureranno di oſſervare ſenza ſtrepito,
„ e contradizione alcuna, la ſopraſcritta pro-
„ meſſa, e faranno la reſtituzione d'eſſi Caſtelli
„ liberamente, ſenza eccezione e contradizio-
„ ne in detto caſo.

„ *Reliquum verò Dominii, & Marchionatus,*
„ il detto Illuſtriſs. Sig. Marcheſe ſi riſerva in
„ ſua libera volontà la diſpoſizione.

„ *E converſo*, l'Illuſtriſs. Sig. Duca per ora
„ conſtituiſce alla detta Illuſtre Sig. Bianca,
„ e ſuoi eredi per augumento di dote ducati
„ venti mila, & in caſo di dote da reſtituirſi,
„ reſtituire la detta dote col detto augumen-
„ to, e col duario di cinque mila fiorini di
„ Savoja, e per ſicurezza della detta dote,
„ augumento, e duario, *reſtituen. & conſtituen.*
„ *ut ſupra*, eſſo Illuſtriſs. Sig. Duca obliga l'in-
„ fraſcritte Terre ſue, cioè Ciriay, Caſelle,
„ Moncaler, Vigon, Villafranca, Carignano,
„ Lanz, e tutte l'altre Terre, che ſiano cor-
„ riſpondenti alla ſomma della dote, augu-
„ mento, e duario. E farà per li Caſtellani
„ preſenti, e d'avvenire, & uomini d'eſſe Ter-
„ re, promettere, e giurare, che la detta pro-
„ miſſione ſarà oſſervata con le debite forme
„ di cauzione.

„ *Item, ſub eiſdem conventionibus, ſtipulatio-*
„ *nibus, pactis, & promiſſionibus*, promette il
„ detto Illuſtriſs. Sig. Duca, che morendo
„ (*quod Deus avertat*) la detta Illuſtre Sig. D.
„ Bianca in matrimonio ſenza figliuoli, *ex ſe*
„ *procreatis*, il detto Duca, e ſuoi eredi, e
„ ſucceſſori reſtituiranno intieramente la det-
„ ta dote, tanto quanto ſi troverà pagato al
„ tempo della morte della predetta D. Bianca
„ al detto Duca.

„ *Item, caſu quo*, l'Illuſtriſs. Stato di Mila-
„ no cercaſſe di pagar la proviſione di quin-
„ dici mila ducati, promeſſi al detto Sig. Mar-
„ cheſe, eſſo Sig. Duca di Savoja per tutto il
„ tempo, che viverà il detto Sig. Marcheſe,
„ ogni anno gli pagherà ducati quattro mila,
„ in tre termini, cioè di quattro meſi in quat-
„ tro, ſicchè in fine dell'anno ſarà intiera-
„ mente pagato e ſodisfatto. Et in caſo che
„ il detto Sig. Duca tutte le predette coſe in
„ tutto, o in parte non pagaſſe, o ſodisfaceſ-
„ ſe, poſſa eſſo Sig. Marcheſe, e ſuoi eredi
„ liberamente, e non oſtante qualſivoglia con-
„ tradizione, diminuire dalla dote di D. Bian-
„ ca, e diffalcare dal pagamento di quella,
„ tutto quello che ne foſſe pagato per lo det-
„ to Sig. Duca; *& ipſo jure* tutto quello re-
„ ſtaſſe a pagare, s'intenda eſſer dedotto dal
„ detto pagamento, reſtando nondimeno eſſo
„ Sig. Duca obligato alla reſtituzione d'eſſa
„ dote intieramente ſecondo l'obligazione ſo-
„ praſcritta.

Il ſeguente giorno circa le ore 23. la pre-
fata Madama Bianca fece quittazione e remiſ-
ſione con giuramento al Marcheſe Bonifazio,
di tutte le ragioni & azioni, che le ſpettava-
no, o potevano ſpettare e appartenere ne i
beni mobili, immobili, cavalli, arme, & jo-
cali, veſte, ornamenti, & ereditadi del *quon-*
dam Marcheſe Guglielmo ſuo Padre, & anco
di Eliſabetta Maria Sforza ſua Madre; e que-
ſto perchè fu certificata del accettazione fatta
per Carlo Duca di Savoja degli anteſcritti ca-
pitoli, come più amplamente ſi contiene in
uno Strumento rogato ſopra di ciò da Giovan-
ni Volpe Notajo, e Segretario del detto Mar-
cheſe Bonifazio, nel Caſtello di Caſale, ſopra
il Corridore d'eſſo Caſtello verſo mezzo gior-
no, alla preſenza di Enrighino Rottario Ca-
valiere, Giovanni Groſſo, e Giorgio Natta
Dottori, Conſiglieri d'eſſo Marcheſe.

Poi circa le due ore di notte del medeſi-
mo giorno, come piacque alla Divina grazia,
dalla quale ogni bene procede, e precedenti
le ſolenni interrogazioni conſuete a farſi ne'
contratti de' matrimonj, che ſi fanno *per ver-*
ba de præſenti, fu contratto e publicato il
matrimonio tra la detta D. Bianca, & Anto-
nio di Foreſta Conſigliere, Procuratore, e
Mandatario del detto Duca Carlo di Savoja,
co i capitoli fatti, e convenzioni già dette:
del che ne fu ancora rogato Inſtrumento dal
predetto Giovanni Volpe, nella Camera del-
le audienze del detto Caſtello, alla preſenza
di Enrighino Conte di Valperga, Conſiglie-
re, e Maeſtro di Caſa del Duca di Savoja,
Frate Percivallo di S. Giorgio Conte di Blan-
drate, Cavalier Geroſolomitano, e Preſiden-
te del Conſiglio Marchionale, Enrighino, e
Teodoro de Rotariis Cavalieri, Giovanni
Groſſo, e Giorgio Natta Dottori, e Conſi-
glieri del Marcheſe Bonifazio.

Non paſſarono dopo il contratto e publi-
cazione del detto matrimonio molti giorni,
che ripenſando e rivolgendo a memoria il
Marcheſe Bonifazio l'inſidioſa morte del me-
morato Scipione di Monferrato ſuo nipote,
illegitimo, primo nato del *quondam* Marcheſe
Giovanni, e volendo far noto e manifeſto ad
ognuno il diſpiacere, che aveva fitto nell'ani-
mo, contro Lodovico Marcheſe di Saluzzo
per l'omicidio commeſſo per li Satelliti ſuoi,
come ſi è detto, nella perſona del detto *quon-*
dam Scipione, fece la ſuſſeguente proteſta,
della quale ne comandò publico Inſtrumento
al detto Giovanni Volpe ſuo Segretario.

„ IN nomine Sanctæ, Individuæ Trinitatis,
„ Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.
„ Amen. Anno Nativitatis Domini noſtri Jeſu
„ Chriſti Milleſimo quadringenteſimo octuage-
„ ſimo quinto, Indictione tertia, die quarto
„ decimo menſis Aprilis. Actum in Caſtro
„ Civitatis Caſalis S. Evaſii, videlicet in Ca-
„ mera Audientiarum, præſentibus Magnifi-
„ cis & Spectabilibus Viris D. Fratre Perci-
„ vallo de S. Georgio ex Comitibus Blandra-
„ tæ, Milite Hieroſolomitano, Theodoro Ro-
„ tario Domino Guarenæ, & Joanne Groſſo
„ Juris utriuſque Doctore, Vicario, & omni-
„ bus Conſiliariis infraſcripti Illuſtriſs. D. Mar-
„ chionis Bonifacii, teſtibus notis & idoneis,
„ ad infraſcripta vocatis & rogatis. In quo-
„ rum quidem teſtium, & mei infraſcripti
„ Notarii præſentia, Illuſtriſs. Princeps, &
„ Excellentiſs. D. D. Bonifacius Marchio Mon-
„ tiſferrati, &c. ibidem præſens dixit, ſe
„ multifariam interpellatum fuiſſe magnâ cum
„ inſtantiâ parte Illuſtris D. Ludovici Mar-
„ chionis Saluciarum nepotis ſui, ut pacem
„ facere velit, & remiſſionem offenſionis, &
„ injuriæ ipſi Illuſtri D. Marchioni illatæ, ob
„ deteſtandum homicidium perpetratum in
„ perſonam quondam Reverendi D. Scipionis
„ de Monteferrato, ipſius D. Marchionis Sa-
„ luciarum juſſu & mandato per quoſdam
„ ſceleſtos viros; quod quidem homicidium,
„ atque injuriam & offenſionem prædictus Il-
„ luſtriſs. D. Marchio Montiſferrati eò magis
„ moleſtiſſimum habuit, & habet, quòd in-

iſta

„ iſta Civitate, ubi reſidentiam ſuam continuam facit, & quaſi in ejus conſpectu perpetratum dici ſatis poteſt. Verùm quoniam ſecundùm occurrentia tempora ipſe Illuſtriſs. D. Marchio ſe ipſum hac in re, dominiumque ſuum prudenter cautèque gerere neceſſe habet, taliter quidem, quòd majora ſcandala, atque diſpendia, damna, & pericula, quæ faciliter occurrere poſſent, evitari valeant, attentis præcipuè variis multimodis praticis, ligis, & aliis intelligentiis, quas idem Marchio Saluciarum, (ut evidens eſt) impræſentiarum habet, & in dies habere procurat cum nonnullis Principibus, potentibuſque viris, qui proculdubio offenſioni dicti Illuſtriſs. D. Marchionis Montisferrati præſto eſſent, & Statui dominioque ſuo ad offendendum promptiſſimi, præcipuè quod jam verba pleraque minatoria, præmiſsâ occaſione, publicè admodum variis in locis prolata fuerunt. Idcirco dictus Illuſtriſs. D. Marchio Montisferrati præmiſſa omnia ſub ea diſſimulatione, qua fieri poſſit, impræſentiarum pariter, & taciturnitate poſſibili, conniventibus quodammodo oculis pertranſire pro meliori ſtudens, dictam pacem & remiſſionem petitam facturum dixit & declaravit, urgentibus, cauſantibuſque periculis & occaſionibus ſupraſcriptis, & non ad alium finem, neque effectum, niſi ut ſibi dominioque ſuo pro nunc cautiùs conſulatur. Proteſtans tamen ex nunc, quod per quamcunque pacem, & injuriæ offenſioniſque, de quibus ſupra, remiſſionem, quam quovis modo per ipſum dicto D. Marchioni Saluciarum fieri contingent, non intendit, neque vult juri ſuo, quodcumque ſit, ſibique competat, & ſeu competere valeat, derogare, neque præjudicium quovis modo afferre, & quominus, quoties, & quando Excellentiæ Suæ placuerit, & ad id habilitas ſe magis obtulerit, valeat prædictam injuriam & offenſionem propulſare, & ulciſci, ac ipſum D. March. Saluciarum, & impios ejus mandatarios, conſultores, & complices tanti criminis, jure debito, & juſtitia mediante, punire, debitiſque pœnis affligere. Sicque mentem ſuam declaravit, & eſſe velle dixit, omni meliori modo, via, jure, cauſa, & forma, quibus melius, habiliuſque fieri poſſit, & in futurum fieri poterit. Et hanc proteſtationem, & animi ſui declarationem, ſicut ſupra, & in dicti D. March. Saluciarum abſentia, idem D. Marchio Montis ferrati fecit de prædictis omnibus, & ſingulis periculis, & cauſis, non ſine juſta cauſa, & ratione metuens. Præcipiens &c.

L'Anno predetto il Marcheſe Bonifazio eſſendo ſolecitato per lettere di Federico Terzo Imperatore, a dover concludere & ultimare il matrimonio trattato per Sua Maeſtà col Deſpoto Giorgio di Servia, Re di Roſſia, Marcheſe di Sithniza, Duca di Saeta, e Signore d'Albania, e con Angelina ſua madre, tra eſſo Marcheſe Bonifazio, e Maria figliuola del Deſpoto Stefano, e della detta Angelina ſorella del detto Deſpoto Giorgio, & ancora a concludere e concordare ſopra il dotalicio & augumento d'eſſa dote, e parimente ſopra il duario d'eſſa Maria, deſtinò ſuoi Nunzj e Procuratori in Germania con ſufficiente mandato di procura dal detto Imperatore, i quali giunti in Iſpruch eſpoſero l'Ambaſciata loro all'Imperatore, dal quale lietamente furono ammeſſi & onorati, & in nome del detto Marcheſe Bonifacio alla preſenza di Sua Maeſtà ſpoſarono eſſa Maria. E dopo l'Imperatore la fece mettere in viaggio, accompagnata dall'Illuſtre Angelina ſua madre, Diſpotiſta di Servia, da M. Andrea Schemk Dottore & Oratore di S. Maeſtà, e Gio. Gaſparo di Lombemberg Cavaliere, & Oratore dell'Arciduca d'Auſtria, & alcune Damiſelle, & altri Gentiluomini Todeſchi; e giunti alla Città di Caſale furono onoratiſſimamente raccolti. E di nuovo il detto Signore in perſona propria, propiciante il Sommo Dio, e precedenti le debite ſolennità della S. Chieſa, confermò il ſacro e felice Matrimonio con eſſa Maria contratto per li già detti ſuoi Oratori, con la conſtituzione della dote di dieci mila ducati, i quali la detta Angelina ſua madre ſi obligò di pagare, e vice verſa il detto Marcheſe fu contento, e promiſe di farle l'augumento d'altri ſimili dieci mila ducati, dopo la recepzione dell' integro pagamento d'eſſa dote promeſſa. E volle, che morendo ſenza figliuoli maſchi, o femine, aveſſe cento mila ducati di dote; Per la qual ſomma la fece ſicura ſopra qualunque ſuo bene allodiale, mobili, & immobili, e ſpecialmente ſopra il Dominio ſuo ſituato oltre il fiume Tanaro. Volle ancora, che premorendo lui, e laſciando dopo ſe figliuoli legitimi e naturali, co i quali la detta Maria ſua Conſorte non poteſſe, o non voleſſe abitare, ſtando però in viduità, aveſſe il duario ſuo di fiorini dieci mila, ed abitazione nelle Città d'Alba, Acqui, overo nella Terra di S. Damiano, nella Terra di Niccia, overo Pomaro, con poſſanza ed autorità di potere mettere gli Officiali e Caſtellani in qualunque d'eſſi luoghi ſi eleggeſſe per abitazione, e diſponere dei redditi ſino alla ſomma del detto duario; E che in tal caſo foſſe Donna uſufruttuaria, amminiſtratrice, e Governatrice de' ſuoi figliuoli, e di tutto il Marcheſato di Monferrato: del che comandò a Giovanni Volpe, che ne doveſſe fare publico Inſtrumento alla preſenza dei predetti Andrea Schemk, e Gio: Gaſparo Lombembergh, Oratori, Frate Percivallo di S. Giorgio dei Conti di Blandrate, Cavalier Geroſolomitano, Teodoro, e Baldeſſar Rotarj, e Giorgio Natta Dottore, ſuoi Conſiglieri, l'Anno MCCCCLXXXV. nella terza Indizione, alli 17. di Ottobre, nel Caſtello di Caſale, nella Camera di ſopra, verſo la Porta d'eſſo Caſtello, overo verſo Oriente.

L'Anno MCCCCLXXXVI. alli dieci d'Agoſto, circa le tre ore della notte ſeguente l'Illuſtriſs. Madama Maria Marcheſa di Monferrato partorì il moderno Illuſtriſs. Sig. Marcheſe Guglielmo Giovanni nel Caſtello di Ponteſtura.

L'Anno medeſimo la detta Madama Maria fece venire in Monferrato alla Corte del Marcheſe Bonifazio il Sig. Coſtantino Aranito figliuolo del *quondam* Aranito de gli Araniti, overo di Comneno, il quale all'ora ſtava in Corte a Roma, dove ſi erano ridotti alcuni altri eſpulſi dal Turco. Et acciocchè s'intenda, ed abbia notizia delle Caſe di quelli, che ſignoreggiavano in Albania, avanti che Macometto Ottomano Imperator de' Turchi faceſſe progreſſo contro il Re di Boſſina, ed il Deſpoto di Servia, ed il paeſe d'Al-

d'Albania, ed il Deſpoto di Lartha nominato Leonardo di Tocho, dico, che il Sig. Carlo Theopia ſignoreggiava una parte del Paeſe d'Albania, ed era riputata la Caſa ſua, detta la Caſa dei Caroli di Theopia, la più nobile, perchè ſi tiene eſſer diſceſa da Carlo Magno Re di Francia. Un' altra parte ne ſignoreggiava il Sig. Schenderbecchio Caſtriotto, pur potente, il quale ſignoreggiava le Croci, e certi altri luoghi d'Albania, del quale il Pontano fingendo ch' il Tumulo ſuo parli al Viatore, dice:

Funde urnam ad Tumulos, funde & vinalia Teſta.
Ebrius hic numquam: Sobrius hic neutiquam.
Ebrius hic ſemper, ſemper quoque ſobrius idem:
Dic mihi, quiſnam hic ſitî Schanderebecus erat.

E il Sig. Ducagin un' altra parte. Et il Sig. Coſtantino Aranito ancor' egli ſignoreggiava un luogo, al preſente chiamato da' Turchi il Baſan, e certe altre Ville di Epiro. Il Sig. Leſpano, e i Sig. Muſachi, e molti altri Signorotti vi erano, i quali inſieme co i predetti erano Vaſſalli del Deſpoto di Servia, overo Re di Miſſia, l'ultimo dei quali è ſtato il Deſpoto Stefano. Coſtui eſſendo cieco, e cacciato da Maccometto Imperatore de' Turchi dal paeſe e Signoria ſua, ſi riduſſe in Albania in caſa di Aranito ſuo Vaſſallo, dal quale fu perſuaſo ed indotto a pigliar per moglie una ſua figliuola conceputa con una Donna della Caſa de' Muſachi, il qual matrimonio, per l'inferiorità d'eſſo Aranito, fu molto biaſimato dagli attinenti del detto Deſpoto Stefano. E con lei generò Angelina, che fu madre di Madama Maria madre del preſente Sig. Guglielmo Marcheſe di Monferrato. In ſucceſſo poi di tempo eſſendo venuta a morte la prima moglie d'eſſo Aranito della caſa de' Muſachi, ſi rimaritò in una figliuola d'uno nominato Olivero Francione da Leze, luogo del Reame, che fu un valente uomo d'armi, ed a cui il Re Ferrando fece tagliar la teſta per ribello, e la detta ſua ſeconda moglie, prima fu maritata ad un Cittadino di Corfu, che ſi chiamava Sarmaza, e già con eſſo Sarmaza aveva procreate due figliuole, l'una, che fu maritata in Venezia in Caſa Loredana, e l'altra pure in Venezia in Caſa Raimondi: Poi morto Sarmaza primo marito ſuo, ſi rimaritò, e tolſe Aranito, e con lui creò Coſtantino, il Protonotario Pazzo, ed un' altro, che ſi fece Turco; figliuole femine, Catterina, che fu maritata in un Signorotto d'Albania chiamato Leſpano. Di Leſpano, e Catterina nacque una figliuola, la quale fu maritata in Ungheria. Dopo la morte d'eſſo Leſpano, eſſa Catterina tolſe per marito un Nicolò Bocali Greco in Venezia, e con lui ebbe alcune figliuole, delle quali parte ne fu maritata in Ungheria aſſai poveramente, ed una nominata Maria, la qual fu maritata in un Giacomo dei Pagnani di Breſcia, e queſt' anno 1519. ſi è rimaritata in un Capitano Albaneſe chiamato Mercurio. Ed oltre le figliuole crearono due maſchi, cioè Marrolio, e Coſtantino fratelli. Da Aranito, e dalla ſoconda ſua moglie, oltre Catterina predetta, nacquero tre altre figliuole, delle quali una fu maritata a Schanderbecco Caſtriotto; l'altra nominata Maria a Bartolomeo Giuppo di Saova, uomo d'infima genitura, il quale per l'affinità, che aveva con Siſto Quarto Sommo Pontefice, preſe il cognome della famiglia del Pontefice, il quale ſi diceva della Rovere. Bartolomeo Giuppo con la detta Maria procreò due figliuoli, cioè Franceſcotto, al preſente Veſcovo di Volterra, ed Antoniotto. La terza nominata Teodora fu moglie d'un' Albaneſe abitante in Venezia, col quale procreò una figliuola, che dopo la morte del marito, con cui già aveva prodotto tre figliuoli, cioè Bellaccio, e Giorgio, che poi divenne pazzo, ed un' altro, ſi rimaritò con un fante da piedi Schiavone abitante in Venezia, il quale la conduſſe a Padova, e con lei creò Girolamo, e Giacomo.

L'Anno MCCCCLXXXVIII. Innocenzo Ottavo Sommo Pontefice alli nove di Luglio, l'Anno terzo del ſuo Pontificato, confermò, e di nuovo conceſſe al Marcheſe Bonifazio, e ſucceſſori il Patronato dell' Abazia di Locedio.

L'Anno MCCCCLXXXVIII. alli venti di Genajo, nel qual giorno ſi celebra la feſta di S. Sebaſtiano, poco avanti le dieciotto ore, nacque il Sig. Gio: Giorgio Sebaſtiano, ſecondogenito del detto Marcheſe Bonifazio, così denominato nel battefimo per volere dei Signori Padre e Madre, e per conſervazione della memoria del nome del *quondam* Marcheſe Giovanni fratello del Sig. Bonifazio ſuo Padre, e del Deſpoto Giorgio fratello di Madama Maria madre, e per devozione del nome di S. Sebaſtiano, il quale fu il dì della natività ſua. E ſe bene Guglielmo primogenito fuſſe ſtato denominato, quando fu levato dal Sacro Fonte, Guglielmo Giovanni, ed al Sig. Gio: Giorgio ſecondogenito foſſero impoſti tre nomini per le conſiderazioni, e cagioni predette, nientedimeno l'intenzione dei detti Illuſtriſſimi Padre e Madre loro fu, che a Guglielmo Giovanni primogenito reſtaſſe il ſolo nome di Guglielmo, e che il nome di Giovanni, il quale gli fu impoſto ſolo per dar buon' augurio, e vaticinio alla procreazione di Giovanni ſecondo genito, rimaneſſe ſuppreſſo; e così gli altri due nomi accompagnati col nome di Giovanni ſecondo genito, cioè Giorgio, e Sebaſtiano, e che ſolamente aveſſe a denominarſi Giovanni, benchè la conſuetudine ottenga, che ſia denominato Gio: Giorgio per la facilità e conſenſo d'eſſi due nomi.

L'Anno MCCCCLXXXIX. l'Illuſtriſs. Sig. Marcheſe Bonifazio infeudò, e donò al memorato Sig. Coſtantino i Caſtelli di Cigliero, e della Rocca di Cigliero per ſe, e figliuoli ſuoi maſchi, legitimi, & in difetto de' maſchi alle femine, i quali Caſtelli e luoghi ſono nella Dioceſi Aſtenſe, confinanti coi luoghi delle Malle, Caſtellino, Marſaglia, Coravesana, e Monte regale, o Montevico.

Dopo la morte di Carlo V. figliuolo di Amedeo III. Duca di Savoja, e nel tempo del Principato di Carlo IX. figliuolo di Filippo, un Segretario del detto Carlo figliuolo d'eſſo *quondam* Amedeo, il quale ſi chiamava Giovanni de Furno, partendoſi da Piemonte, andò con la moglie e figliuoli ad abitare a Phirimborgo d'Alemagna ſuperiore, e avendo preſſo di ſe le lettere del ſeguente tenore, ne fece dar notizia al Sig. Marcheſe Guglielmo VIII. figliuolo d'eſſo Marcheſe Bonifazio, offerendoſi di voglergliele dare ſottoſcritte di mano del detto Duca Carlo, e ſigillate, mediante la ſumma di due mila fiorini di Reno, & uſando in queſto dell'opera d'un Lodovico Erlach del luogo di Uri ſuo domeſtichiſſimo, per

Digitized by Google

per pratica del quale il detto Signore fece fare depoſito di cinquecento fiorini di Reno per arra, e diede figurtà del reſto per fino alla ſomma dei due mila. Nientedimeno il detto Lodovico contro la fede data, dopo la morte del detto Furno, vendè eſſe lettere al Duca Carlo figliuolo di Filippo per iſcudi otto mila, dei quali ſi paga l'intereſſe a' Berneſi, per li legati a loro fatti per lo detto Duca Carlo. I regiſtri però ſono ancora nelle mani de i figliuoli del detto Segretario Furno, abitanti a Berna.

„ CArolus Dux Sabaudiæ, Chamblaſii &
„ Auguſtæ, Sacri Romani Imperii Prin-
„ ceps, Vicariuſque perpetuus, Marchio in
„ Italia Secuſiæ, & Saluciarum, Princeps Pe-
„ demontium, Comes Rotondimontis, & de
„ Villarus, Baro Vaud. & Gay, Niciæque,
„ Vercellarum & Phrimburgi &c. Domi-
„ nus. Univerſis ſerie preſentium facimus
„ manifeſtum, cum hodie de Ducatibus pa-
„ triis, Terris, & Dominiis noſtris prædictis,
„ uti verus illarum Dominus & poſſeſſor di-
„ ſpoſuerimus, nolentes Illuſtrem Avunculum
„ noſtrum cariſſimum D. Bonifacium Mar-
„ chionem Montisferrati derelictum iri, ut
„ ipſe, & ſui noſcant amorem, quem erga
„ eum, & ſuos gerimus, & maximè ut ipſe
„ Avunculus noſter, & ſui, nobis defuncto,
„ Terras per nos in aliis litteris noſtris hodie
„ confectis donatas Illuſtri Principiſſæ D.
„ Blancæ de Monteferrato Conſorti noſtræ
„ amantiſſimæ, ipſa poſt nos vivente, manu-
„ teneat, ejus vita durante dumtaxat: Igitur
„ ex noſtra certa ſcientia, motuque proprio,
„ & poteſtatis plenitudine, & etiam quia ſic
„ nobis fieri placet, pro nobis, & noſtris he-
„ redibus, & in poſterum ſucceſſoribus qui-
„ buſcumque, eidem Avunculo noſtro, &
„ ſuis, licet abſente, Notario, & Secretario
„ noſtro ſubſignato ad opus ipſorum ſtipulan-
„ te, & recipiente: Caſu quo contingeret nos
„ decedere ab humanis ſine liberis maſculis,
„ naturalibus & legitimis, & liberos noſtros
„ maſculos ſine liberis maſculis naturalibus
„ & legitimis, de noſtris propriis corporibus
„ procreandis, ex nunc pro ex tunc damus,
„ donamus, & largimur centum mille duca-
„ tos auri, & hoc, donatione pura, mera,
„ perfecta, ſimplici, & irrevocabili, quæ di-
„ citur inter vivos, nullo umquam tempore
„ revocanda, ſolvendos pro tunc in Ducatu
„ noſtro in partibus Pedemontanis, & Italiæ
„ per ſucceſſores infra unum menſem, poſt-
„ quam dictus caſus evenerit; & hujuſmodi
„ litteræ noſtræ donationis, & largitionis ad
„ ipſius D. Bonifacii, aut ſuorum devenerint
„ notitiam. Et ſi infra dictum terminum no-
„ ſtri, tunc in dictis patriis noſtris ſucceſſo-
„ res, ipſi D. Bonifacio vel ſuis non ſatisfe-
„ cerint, eamdem aſſignamus, aſſextamus,
„ obligamus, & hypotecamus, ſuper patriis,
„ Terris, & Dominiis noſtris, videlicet ſuper
„ Caſtro, Villa, & toto mandamento, & re-
„ ſtrictu Clavaxii, & ſuper omnibus aliis Ter-
„ ris, Caſtris, locis, & mandamentis, quæ
„ ſunt à dicto loco Clavaxii circumcirca uſque
„ ad Civitatem noſtram Ipporegiæ, quæ aliàs
„ fuerunt de Patrimonio & Dominio olim
„ Marchionum Montisferrati, ac etiam ſuper
„ medietate dictæ Civitatis Ipporegiæ, quæ
„ olim fuit de ipſo Marchionatu Montisferra-
„ ti, & ipſius Avunculi noſtri prædeceſſoribus
„ incluſivè, cum earum pertinentiis & appen-
„ dentiis univerſis: Ad habendum, tenendum,
„ fruendum, utendum, gaudendum, & quic-
„ quid de ipſis placuerit faciendum, donec,
„ & quouſque dictis centum millibus ducatis
„ auri ipſi D. Marchioni, & ſuis, cum ex-
„ penſis inde ſequutis, fuerit integrè ſatisfa-
„ ctum, prorſus ipſorum locorum, Caſtro-
„ rum, & Terrarum in ſortem nunc compu-
„ tandis. Tali modo quòd dicto caſu evento,
„ debitum fidelitatis præſtare teneantur jura-
„ mentum Imperatori, prout nos ante hujuſmo-
„ di donationem facere tenebamur; & quod
„ ipſarum patriarum, Terrarum, ac Dominio-
„ rum ſubditi cujuſcumque ſtatus, gradus, &
„ conditionis exiſtant, remaneant in ſuis ju-
„ riſdictionibus, libertatibus, & franchiſiis,
„ prout ſunt, ſine difficultate quavis. Conſti-
„ tuentes nos Dux præfatus Donator ex nunc,
„ prout ex tunc, pro nobis, & noſtris prædi-
„ ctis, dictas patrias, Terras, & Dominia ſic
„ ut ſupra, in defectu ſolutionis dictæ ſum-
„ mæ obligatas, & hypotecatas tenere & poſ-
„ ſidere, vice, nomine, & ad opus ipſius D.
„ Marchionis Montisferrati, & ſuorum, do-
„ nec, & quouſque ipſe per ſe, vel per ſuos
„ poſſeſſionem acceperit corporalem, quam
„ accipere & ad ſe retinere poſſint eorum pro-
„ pria auctoritate, toties quoties voluerint,
„ licentiâ cujuſvis alterius perſonæ ſuper hoc
„ minimè expectatâ. De quibus quidem Vil-
„ lis, Terris, & Dominiis prædictis, nos Dux
„ præfatus, pro nobis, & noſtris, dicto caſu
„ adveniente, deveſtimus, & dictum D. Mar-
„ chionem, & ſuos prædictos inveſtimus per
„ traditionem Daguæ noſtræ in manibus dicti
„ Notarii & Secretarii noſtri, ad opus ipſius,
„ & ſuorum, ut ſupra ſtipulantis & recipien-
„ tis, nihil juris, actionis, & rationis in eiſ-
„ dem retinentes, ſed in eumdem, & ſuos
„ prædictos penitus transferentes. Mandantes
„ hoc ex nunc, prout ex tunc, univerſis &
„ ſingulis dictarum Terrarum, Locorum, &
„ Dominiorum ſubditis, mediatis & imme-
„ diatis, ſub pœnis perditionis feudorum, &
„ retrofeudorum, franchiſiarum, & libertatum
„ ſuarum, quod incontinenti lapſo dicto ter-
„ mino, & ex parte, dicti Avunculi noſtri,
„ & ſuorum prædictorum fuerint requiſiti, ho-
„ magium recognoſcant, obediant, reſpon-
„ deant, & aſſiſtant, prout nobis ante præ-
„ ſentem donationem facere tenebantur & de-
„ bebant. Promittentes bona fide noſtra in
„ verbo Principis, pro nobis, & noſtris he-
„ redibus, & inpoſterum ſucceſſoribus qui-
„ buſcumque per Juramentum noſtrum, Sacro-
„ ſanctis Dei Evangeliis manualiter in mani-
„ bus Notarii & Secretarii noſtri ſtipulan-
„ tis & recipientis, tactis, ut ſuprà, & ſub
„ obligatione, & hypotheca omnium & ſingu-
„ lorum bonorum noſtrorum, mobilium &
„ immobilium, preſentium & futurorum quo-
„ rumcumque, hujuſmodi donationem, obli-
„ gationem, & hypothecationem, & omnia
„ alia, univerſa & ſingula in hujuſmodi lite-
„ ris noſtris comprehenſa, habere rata, &
„ non contravenire directè, vel indirectè quo-
„ vis quæſito colore. Renuntiantes nos Dux
„ præfatus pro nobis, & noſtris prædictis, &
„ ſub vi dicti juramenti noſtri, quod iteratò
„ manibus dicti Notarii & Secretarii noſtri
„ ſubſignati præſtitimus, omnibus exceptioni-
„ bus, cavillationibus, beneficio reſcindendi
„ contractum, Juri dicenti donationem exce-

dentem

Digitized by Google

„ dentem quingentos aureos abſque Judicis „ inſinuatione non valere, etiam beneficio mi- „ noris ætatis, ſi opus fuerit, ac aliis omni- „ bus Juribus Canonicis, & Civilibus, novis „ & veteribus, ſcriptis & non ſcriptis, qui- „ bus mediantibus contra præmiſſa venire „ poſſemus, aut in aliquo nos tueri. Et fina- „ liter Juri dicenti generalem renuntiationem „ non valere, niſi ſpeciali præcedente. Has „ in præmiſſorum Teſtium concedentes, da- „ tas in Caſtro noſtro Chamberiaci, die deci- „ ma ſeptima menſis Martii, Anno Domini „ milleſimo quadringenteſimo octuageſimo no- „ no per Dominum; Præſentibus D. Reve- „ rendo Benedicto de Monteferrando Epiſco- „ po Lauſanenſi, D. Reverendo Antonio Cam- „ pione Epiſcopo Montis-regalis, Cancellario „ Sabaudiæ, Antellino Barone Miolani Mare- „ ſcallo; Joanne Malletti, Joannino Locterii „ ex Magiſtris computorum; Ruffino de Mu- „ ris Financiarum Sabaudiæ Generali, & Phi- „ lippo Algreti Theſaurario.

„ Signat. De Furno.

L'Anno MCCCCXC. Indizione ottava in Venerdì alli due di Luglio il Marcheſe Bonifazio fece quittanza a Lodovico Sforza Duca di Milano degli ottantaquattromila Ducati, i quali il detto Duca gli reſtava debitore per lo ſtipendio ſuo; e queſto mediante ventimila ducati, i quali furono ricevuti e pagati da M. Defendente Suardo, parte in danari, e parte in tanti panni dati e conſegnati ad eſſo M. Defendente.

L'Anno predetto l'ultimo di Settembre, Franceſco Cavazia di Carmagnola Dottore, Nunzio e Procuratore di Lodovico Marcheſe di Saluzzo, e di Giovanna di Monferrato ſua Conſorte, ſotto fede del mandato procuratorio, ch' egli aveva ricevuto per Franceſco Stanca Notajo di Valfenaria, e delle lettere Credenziali de i detti Lodovico, e Giovanna fece le infraſcritte poſizioni, e dimande al detto Marcheſe Bonifazio.

In Primis, Gli domandò la dote d'Iſabella ſua ſorella, che fu maritata a Lodovico Marcheſe di Saluzzo Padre d'eſſo Lodovico.

Secundò, La ſucceſſione della quantità de' danari, ch' erano ſtati sborſati al Marcheſe Guglielmo ſuo fratello per parte della dote di Maria figliuola di Gaſtone Conte di Fuxo, o vero di Foys, che fu moglie del detto Marcheſe Guglielmo, e madre d'eſſa Giovanna. E ſimilmente la ſucceſſione della metà de i beni mobili, immobili, & allodiali del Marcheſe Gulielmo ſuo Padre, nella qual quantità e dimidia doveva ſuccedere al Padre, & alla Madre defunti ſenza far teſtamento, come legitima erede.

Tertiò, Certa quantità di danari, i quali diceva eſſergli ſtati promeſſi dal Marcheſe Guglielmo per la dote d'eſſa Giovanna. Et al oltre di queſto il detto Franceſco Cavazia, inſieme con Pietro Plozaſco, come Nunzj del detto Lodovico Marcheſe di Saluzzo, e di Antonio Maria di S. Severino d'Aragona, richieſero la remiſſione e relaſſazione dei luoghi di Cameirana, e Somano; Affermando, che il detto Marcheſe Lodovico tra l'altre coſe aveva dato in dote al detto Antonio Maria i luoghi di Dogliano, Marſiglia, e Mombarchero, con gli altri luoghi, che ſono retrofeudali del Marcheſe di Monferrato, e particolarmente il Caſtello e luogo di Cameirana, Somano, e che il detto Marcheſe di Saluzzo aveva inveſtito eſſo Antonio Maria d'eſſi luoghi retrofeudali.

Alla prima parte della dote d'Iſabella madre del detto Lodovico, eſſo Marcheſe Bonifazio fece riſpoſta, che la detta dote fu pagata al *quondam* Marcheſe Lodovico ſuo padre, il quale al tempo ch' egli contraſſe matrimonio con la detta Iſabella, confeſsò d'averla avuta e ricevuta, come appariva per publico Inſtrumento.

Quanto alla dote di Maria di Fuxo madre della detta Giovanna, gli riſpoſe, che non appariva d'alcuna numerazione e recezione d'eſſa dote fatta, come ſi preſupponeva, pel Conte di Fuxo, nè anco di alcuna confeſſione della dote ricevuta per lo *quondam* Guglielmo ſuo Padre. In oltre, che eſſendo ſtata dotata eſſa Giovanna dal padre, come appariva per publici Inſtrumenti, non poteva giuſtamente domandare alcuna coſa, nè ne i beni paterni, nè materni, allodiali, mobili, & immobili, quando pur' appariſſe, che ve ne foſſe alcuno. Contentavaſi però il Marcheſe Bonifazio, conſentendo all' oneſtà e debito, di pagare e ſatisfar alla detta Giovanna ſua Nipote tutto quello, che potria far conſtare eſſerle dovuto.

Circa l'altra dimanda del detto Franceſco, e Pietro Polaſco de i luoghi di Cameirana, e Somano, riſpoſe, che non poco ſi maravigliava, e con difficoltà poteva credere, che il Marcheſe Lodovico di Saluzzo foſſe proceduto alla donazione, infeudazione, ed alienazione d'eſſi luoghi, ſenza licenza ſua, e ſenza dargliene notizia, come ſi conviene ad un Vaſſallo per eſſer egli il diretto Signore e Superiore d'eſſi luoghi e Caſtelli, e per queſto non intendeva di conſentirgli, anzi ſe ne rendeva molto di mala voglia. Ed oltre di ciò eſſendo ſtato depoſitato il detto Caſtello di Cameirana nelle mani del Marcheſe Guglielmo ſuo fratello, nella guerra, che fu ne i tempi paſſati tra il Marcheſe di Saluzzo ſuo padre, e i Gentiluomini del Carretto, non poteva con onor ſuo, pendente la lite, rimettere il detto Caſtello, nè all' una parte, nè all' altra.

Quanto al luogo di Somano gli diſſe, che era antichiſſimo, diretto, ed immediato feudo ſuo, del quale anticamente da' ſuoi predeceſſori, e da lui, i nobili di Lingulia erano ſtati inveſtiti. Delle quali riſpoſte il detto Sig. Bonifazio ne comandò un' Inſtrumento a Giovanni Volpe ſuo Segretario alla preſenza di onorevoli Teſtimonj.

F I N I S.

Digitized by Google

EPHEMERIDES SENENSES

Ab Anno MCCCCL. uſque ad MCCCCXCVI.

ITALICO SERMONE SCRIPTÆ

AB ALLEGRETTO DE ALLEGRETIS

Nunc primùm luce donantur

E MANUSCRIPTO CODICE

VIRI CLARISSIMI

HUBERTI BENVOGLIENTI PATRICII SENENSIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN DIARIUM SENENSE ALLEGRETTI DE ALLEGRETIS *PRAEFATIO* LUDOVICI ANTONII MURATORII.

POstremus eorum, qui ante Annum 1500. Senensium res gestas posteritati tradidit, est *Allegrettus de Allegretis*, cujus Ephemerides complectuntur quaecumque ab Anno 1450. usque ad Annum 1496. ibi contigerunt. Debeo hanc etiam Historiae partem humanissimo, ac de me, immo de universa Literaria Republica, bene merito Viro, Huberto Benvogliento Senensi Patricio. Fuit autem Allegrettus, Populi quidem, sive Plebis, quae primas in Civitate tenebat, ordini ac factioni addictus, sed non infimae conditionis homo. Nam ad Annum 1482. auctor est, se primis Populi Magistratibus adjunctum, & ex illustribus Duodecemvirûm Familiis descendere. Ad Annum vero 1494. patrem suum hisce verbis indicat: *io Allegretto di Nanni Allegretti essendo presente alle dette cose* &c. Non secus ac in praecedente Chronico Nerii Donati & heic adnotata reperias, quae Lectorem rerum grandium, uti plerique sumus, avidum fallant: multa quippe occurrunt levis momenti, cum nomina, tum acta, nullam utilitatem, nullam delectationem, si resciantur, allatura legenti. Condonandum id Ephemeridum Scriptoribus, quibus plerumque contingit, ut dum chartae mandare aliquid quotidie volunt, ubi magna desunt, minora atque etiam infima scribant. Ego nonnulla hinc sustuli; quae vero intacta reliqui, comis Lector ea ratione ferat & excuset, quòd & si nobis minime grata videantur, Senensibus tamen, quorum praecipue res agitur, gratissima obvenient. Allegretto autem habendae sunt gratiae, quod non tantum gesta in Patria sua, quamquam interdum leviora, quam velimus, expresserit, sed etiam graviora, quae suis temporibus in Italia acciderunt, Annalibus suis adjunxerit.

Digitized by Google

Digitized by Google

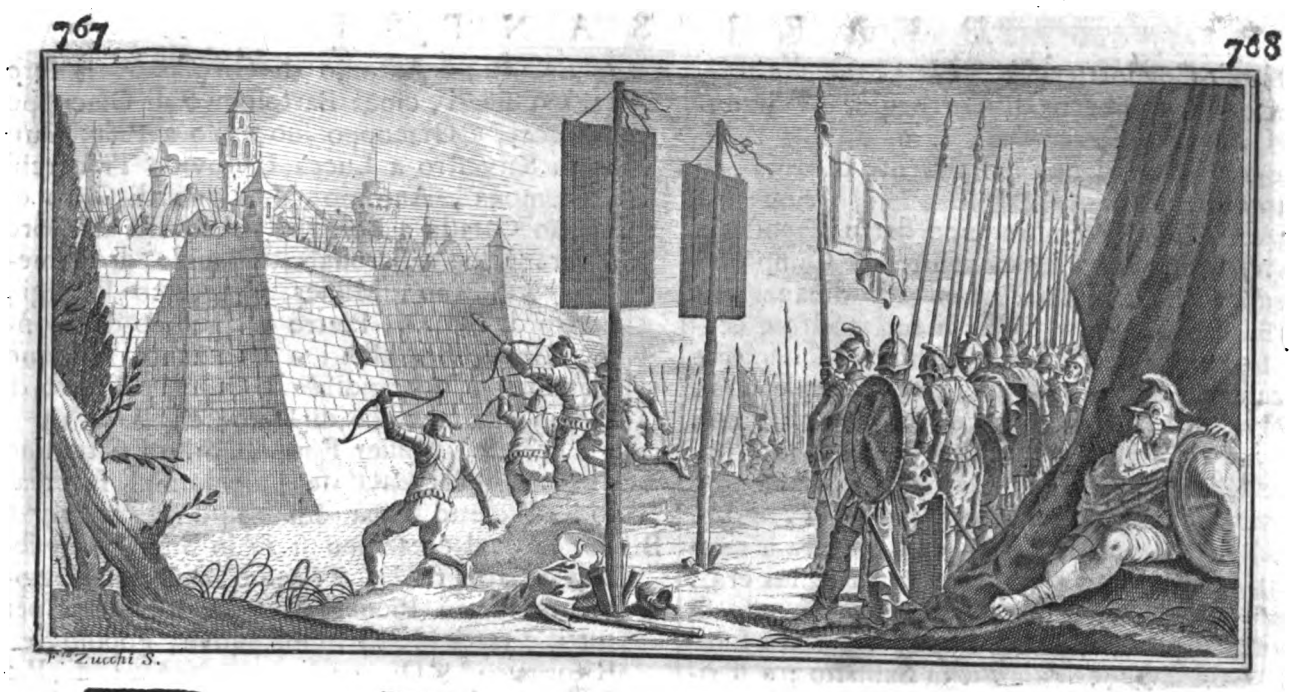

DIARJ

SCRITTI

DA ALLEGRETTO ALLEGRETTI

DELLE COSE SANESI DEL SUO TEMPO.

Dì 24. di Maggio 1450. fu canonizzato S. Bernardino da Siena dell'Ordine di San Franceſco Oſſervante in S. Pietro di Roma al tempo di Papa Niccola V. el quale S. Bernardino morì a dì 14. di Maggio l'anno 1444. nella Città dell'Aquila. E a dì 14. e 15. di Giugno ſe ne fe' in Siena una bella Feſta, e rapreſentazione de la ſua Canonizzazione, e per tutta Siena ſi faceva feſta, e ogniuno dava mangiare e bere a chi ne voleva, e 'l Veſcovo di Siena cantò la Meſſa in Piazza.

Adì 7. di Ferrajo 1451. entrò in Siena lo Imperatore Federigo; entrò in Siena per andare a Roma per la Corona; e 'l dì ſeguente fu preſentato dalla Signoria di Siena d'un belliſſimo Preſente; e aſpetta la ſua Donna, che è Figliuola del Re di Portugallo, la quale non ha anche veduta.

E a dì 24. detto entrò in Siena Madonna Dionora, e Donna, e Imperatrice ſopradetta dello Imperatore; e la prima volta ſi vedeſſero fu ſul Prato a Camullia, e ine ſi toccorno la mano, e abbraccionſi, e bacionſi; e per memoria di tal coſa la Signoria di Siena fe' mettere in tal luogo una Colonna di marmo, con una Pietra ſuſo ſcolpitovi l'Arme dello Imperatore, e del Re di Portugallo, e dall'

A altro lato Lettere contenenti el ſopradetto effetto.

Adì 27. d'Aprile anno detto li Fiorentini ci ruppero la guerra; e una notte ci meſſero fuoco alla Porta a Uvile, e la Semmana ſeguente meſſero fuoco di notte nella Porta a Camollia, overo nella Caſtellaccia fra la prima e la ſeconda Porta, e arſeno tutto il Borgo. E uno diſſe al Croceſiſſo, dove aveva meſſo il fuoco: *Se ti cuoce, tira a te i piei*; e permiſe e 'l ſuo peccato, che fu preſo, e impiccato, e per miracolo rattrichiò i piei; e acciocchè 'l Populo non poteſſe eſcir fuore così preſto, conficcoro la Porta con una ſtanga.

B Per la ſopradetta arſione la Balìa, o vero Signoria di Siena de' proviſione a un'Fiorentino, che ſi chiamava e'l Cieco, e Marco Stiavo, ed altri Compagni; e Maeſtro Auſtino Bombardiere della Signoria lo' de' una Lampolla d'acqua lavorata; e una notte ſe n'andorno alla Porta di S. Giorgio di Firenze, ed arſenla tutta, che non rimaſe nulla; e per queſto ſi fe' una Canzona, che diceva:

O Nencio ti conforta, & abbi pazienza.
Da poi ch'è arſa la Porta di S. Giorgio a Fiorenza.

Adì 23. di Marzo 1452. ſi bandì la Lega con la Signoria di Venezia, e la Signoria di Siena per anni 15. proſſimi avvenire e bandiſſi ſul Carro ornato.

C Queſt' Anno e'l Turco hà preſo Coſtantinopoli &c.

Adì 13. d'Agoſto 1454. avemo la guerra col Conte di Pitigliano, e furonne cagione li Fiorentini; e per' queſta guerra ſi ſono ſol-

Digitized by Google

dati più Condottieri, e Soldati, cioè e'l Signore Miſs. Giberto di Correggio, e 'l Signore Giſmondo da Rimini, in modo che la Signoria ſi ritrova una bella Gente d'Arme, e Fantaria.

Adì 6. di Settembre anno detto avendo la Signoria di Siena fatto venire di Campo e'l Signore di Correggio, ed eſſendo dinanzi alla Balìa nella Sala de' Papi, li fur' moſtrate certe Lettere, e ſcopertoli certo tradimento e inganno, che lui faceva, e trattava, e non faceva la guerra realmente, ed avevaci guaſti ed arſi molti grani, e tolto molto del noſtro Beſtiame, e mangiatolo, e mandatolo a vendare fuor' del noſtro Contado, e in quel di Fiorenza, e ogni coſa andava a contrario; e viddeſi apertamente, che lui era ſtato concio da' Fiorentini. E per queſto fu morto in detta Sala del Papa, e gettato fuor' delle fineſtre del Palazzo in Sabbato; e ſi ritrovarono di Balìa Miſſier Criſtofano di Filigi, Miſſier Auguſtino Borgheſi, Miſſier Lodovico Petroni, Miſſier Pietro Biringucci, Tommè di Nofrio, Lorenzo di Ghino, Pietro Turchi, Criſtofano Gabbrielli, & altri Cittadini; & era Capitano di Populo Salvi di Vieri Speziale. Inteſo queſto el Sig. di Rimini montò a cavallo, e andoſſi con Dio in quel di Fiorenza, perchè anco lui era macchiato, e inteſoſi con li Fiorentini; & apertiſſimamente ſi vidde; e tutti queſti Soldati non ſpendevano quaſi altro che Ducati, e Moneta Fiorentina.

Per queſta ſopradetta Guerra nacque in Siena diſordini infra Cittadini, e nacquene certe Sette, in modo che uſcendo Capitano di Populo Criſtofano Gabbrielli del Monte de' Riformatoti, col conſeglio de' ſuoi Amici e Congiurati fecero pigliare e ſoſtenere più Cittadini; Fu lo' appoſto, perchè facevano contro il Reggimento di Siena, & alcuni dico per le ambizioni delle Parti, e Maggiorie. Ma Dio, che ſa il tutto, non ſi può ingannare, el quale ſia pregato di convertire li Animi de i Cittadini a ben fare, e a Pace univerſale, o veramente ſconfonda i Maligni.

Adì 31. d'Agoſto 1456. fu tagliata la teſta a Pietro Scacco, e Antonio Caſini e a Tomaſo di Salveſtro Niccolucci a piei le Scale del Podeſtà di Siena; ma innanzi Pietro detto ſaltò le ſcale per fuggire, e andò fino a la Cavina, e Bartolomeo Tomaſi li de' ſu la teſta, e fu ripreſo, e morto.

Adì 15. di Luglio 1457. fu tagliata la teſta a . . . . . di Maeſtro Franceſco Albertini, a Biagio di Franceſco di Dino, Andrea di Checco di Luca, e a Neroccio di Goro di Ser Neroccio, e a Buccio di Francio di Buccio, a Ranieri di Goro di Savino del Cataſta, e a Pietro di Miſſier Antonio da Batignano a piei el Palazzo del Podeſtà di Siena; e queſta è ſtata aſſai bella vettoria per una volta. Iddio ci ajuti, che n'abbiamo grandiſſima neceſſità.

Fur fatti ancor Ribelli, e confinati, non baſtando la morte de' morti, ma eziam volſero vedere, che i vivi viveſſero morendo; e però i Ribelli fur queſti. In prima, Miſſier Antonio di Checco Roſſo Petrucci, el quale faceva l'arte del Soldo, ed aveva proviſione da i Fiorentini, Miſſier Mariano Bargagli, Gigliozzo Micheli, Giovanni Saragivola con quattro figlj, Ghino Belanti con quattro figlioli, e nipoti, Criſtofano di Petro di Ghino Belanti, e Antonio di Girolamo. E fero 12. Confinati, cioè: Bartolomeo di Giacoppo Petrucci, e Giacoppo ſuo figlio a Piſa, Guido di Salveſtro a Lucca, Lodovico Trecerchi a Cremona, Antonio, e Savino di Goro di Savino Cataſta a Bologna, Antonio di Goro di Franceſco a Scrofiano, Placido di Domenico a Sciano, Miſſier Franceſco Patrigi, Pietro di Nofrio, Pietro di Jacomo di Gionta, Ricciardo Belanti a Menzano, Mariano Tommaſi Aldobrandino di Berti, e Pietro di Biagio di Franceſco di Dino, che ſono 14.

Pio, cioè Miſſier Enea di Silvio Cittadino di Siena della Caſa de' Piccolomini fu creato, ed eletto Papa adì 19. d'Agoſto 1458. Per la qual creazione ſi fè in Siena gran feſta, ed allegrezza, e furono meſſi nel Reggimento tutti i Piccolomini, e diſtribuiti per tutti e tre i Monti, cioè Nove, Popolo, e Riformatori. Di poi a compiacenza di Pio furon meſſi nel Reggimento tutti li altri Gentiluomini, ed aſſegnatoli parte degli Uffizj; e Pio lo de' delli Uffizj per quello della Chieſa, e nobilitolli aſſai, e feciene aſſai ricchi.

E adì 24. di Ferrajo Anno detto entrò in Siena il detto Papa Pio, e adì 4. di Marzo cantò la Meſſa in Duomo la Domenica de la Roſa, e donò la Roſa al Magnifico Comuno di Siena, overo al Priore in ſuo nome; el Comuno di Siena la donò poi al Duomo.

E adì 7. di Maggio 1459. el detto Papa ſi partì di Siena per andare a Mantova a far la Dieta per l'impreſa del Turco; e fè citare tutte le Potenzie, e Signorie, che ſi doveſſero conferire in detto luogo alla Dieta. E finalmente congregati, e fatta la propoſta per tutti li Signori, e Signorie fu offerto, quanto per loro ſi poteva, eccetto che il Re di Francia, per cagion che Pio aveva incoronato il Re Ferrando Re di Napoli contro ſua voglia.

Adì 31. di Genaro 1459. tornò in Siena Papa Pio da Mantova, e ammajoſſi tutta la ſtrada dal Duomo fino alla Porta a Camollia, cioè alla Porta dipenta, dove fu fatto un belliſſimo apparato a guiſa d'un Coro d'Angioli, overo un Paradiſo; e quando Pio giunſe in quel luogo, un Angiolo diſceſe di quel Coro più a baſſo cantando certe ſtanze, e voltandoſi alla figura di noſtra Donna, e di poi al Papa, raccomandandoli la ſua e noſtra Città di Siena, in modo, che il Papa ſi commoſſe a lagrime per gran tenerezza di sì dolci parole.

E adì 2. di Ferrajo dè le Candele di ſua mano a tutti Cittadini della Città di Siena, cioè el Papa, e lui fu preſentato dalla Signoria di Siena d'un belliſſimo preſente, cioè: 200. fiaſchi di Vino di più ragioni perfettiſſimo, 16 Porci Cignali, 13. Caprioli grandi, 3. Cervi groſſi, 16. Lepri, 7. Fagiani, 60. Mazzi di Candele di Cera, 60. Doppieri di Cera, 24. Scatole di confezzioni, 10. Tavole di Marzapani, 4. Tavole di Morzelletti, ed alrre coſe in quantità.

Adì 18. di Maggio 1462. ſi rizzò la prima Colonna di Marmo alla Loggia, che fa fare il Papa da Caſa de' Piccolomini, ed appreſſo le Scalelle della Chieſa di S. Martino.

Adì 6. di Maggio 1464. Papa Pio donò alla Signoria di Siena il Braccio di S. Giovanni Battiſta, il quale lui aveva avuto dal Deſpoto della Morea, inſieme con la Teſta di S. Andrea Apoſtolo, la qual Teſta donò, e rimaſe a Roma; e la Signoria donò al Deſpoto

Ducati

Digitized by Google

Ducati mille d'oro, e feceſi una bella Proceſſione per la Città di Siena, e andovvi il Papa, e Cardinali, e portoſſi il detto Braccio di S. Giovanni.

Adì 17. d'Agoſto avemo novelle come Papa Pio era morto in Ancona, che era condotto là per fare el paſſaggio contro il Turco, e diceſi forſe lui eſſere ſtato avvelenato in uno mangiamento a petizione forſe di qualche Signore, o Signoria; e diceſi eſſere ſtato Aliſſandro Miraballi. La verità ſtia in ſuo luogo. E queſta fine ebbe la laudabile impreſa di Papa Pio, colpa e cagione de' peſſimi & iniqui Criſtiani. E una Galea Saneſe padroneggiata per Miſſier Orlando Saracini ſe ne la menoro i Viniziani a Vinezia.

Adì 31. d'Agoſto avemo novelle, come era ſtato creato in Roma Papa el Cardinale di S. Marco Veneziano, e chiamaſi Papa Pavolo, e fu fatto Cittadino di Siena al tempo di Papa Pio.

Morto Pio fur tratti tutti i Gentiluomini di Reggimento, eccetto e Piccolomini adì 19. di Dicembre 1464.

Adì 28. di Luglio 1471. avemo novelle, come Papa Pavolo era morto, e diceſi, che l'aveva ſtrozzato uno Spirito, che lui teneva coſtretto in uno Anello. E a dì . . . d'Agoſto fu eletto Papa Maeſtro Franceſco da Savona dell'Ordine di S. Franceſco.

Adì 25. di Dicembre 1464. cioè il dì di Paſqua di Natale miſſe di molta nieve per la Città, e pel Contado, in modo che s'alzò più di 2. braccia, e cadde di molti tetti, e biſognò farli ſcaricare più volte, perchè miſſe nieve ſopra nieve; e cadde parte del tetto delle tiratore di S. Lorenzo; e durò detta nieve in Siena fino a dì 26. di Marzo.

Adì 7. d'Aprile 1465. avemo nuove come era morta la Regina, e Donna del Re di Napoli, che era figliuola del Prencipe di Roſſano. E a dì 9. detto entrò in Siena Don Federigo figliuolo del Re Ferrando Re di Napoli, con bella compagnia, che voleva andare a Milano per la Donna di Don Alfonſo Duca di Calavria, e ſuo Fratello; e per la morte della Regina s'erano fermati a Cuna di Valdarbia dello Spedale; e lì ſi veſtirono di nero, e poi ſe ne vennero in Siena, come è detto, e fulle fatto grande onore.

Adì primo di Giugno Anno detto entrò in Siena l'Imbaſciadori del Rè d'Ongaria, li quali venivano da Roma a proteſtare a Papa Pavolo, che ſe non provede, che al loro Signore era forza d'accordarſi col Turco; e'l Papa lo' de' 57. mila Ducati, e promiſſe lo' per tutto el meſe d'Agoſto proſſimo, che viene, trecento mila Ducati.

Adì 29. di Giugno 1465. entrò in Siena la Figliuola del Duca Franceſco Duca di Milano, e Donna di Don' Alfonſo Duca di Calavria, e Figlio del Rè di Napoli, e con lei aveva due ſuoi Fratelli, ed altri Signori con bella Compagnia, e molte Damigelle con Don Federigo ſuo Cognato con la ſua Compagnia, che erano mille perſone fra a piei, e a cavallo, e avevano 150. Muli carichi di lor robbe; e la detta Ducheſſa ſcavalcò a caſa di Tommaſſo Pecci, e li altri Signori in più luoghi della Città, e ſono ſtati proveduti di mangiare e bere onorevolmente a quanto lo' fa di biſogno.

Queſto dì ſopradetto è venuta una Lettera del Rè di Napoli a' noſtri Magnifici Signori, la quale contiene, come lui ha preſo e ſoſtenuto el Conte Jacomo Piccino, e non ſi ſa quello ſe n'abbi fatto; e queſto ſi ſtima, che il Duca di Milano l'abbi fatto per levarſelo dinanzi, perchè era benvoluto da' Soldati, e aveva paura, che doppo la ſua morte non tolleſſe la Signoria a' figliuoli; e però lo eſortò molto, che doveſſe andare a pacificarſi col Rè per la ingiuria, e per la guerra li fe' al tempo del Duca Giovanni, che gli avevano tolto tutto el Reame di Napoli, forſe due o tre Terre in fuore; e ſe non foſſe ſtato Papa Pio, che li de' grande ajuto e ſoccorſo, el Duca Giovanni ſi faceva Rè di Napoli. E per queſte ſopradette cagioni el Duca di Milano, e'l Rè di Napoli fecero mal capitare il povero Conte Jacomo, ma più volte li fu detto dalli ſuoi Conduttieri, e Signori, che non vi doveſſe andare; e così el Conte Jacomo fu trattato dal ſuo Suociaro, e dal Re di Napoli.

Per le Arti alla detta Ducheſſa fu ordinato un belliſſimo Apparato e Ballo, a piei el Palazzo de' Signori, e furono convitate quante Giovane da bene, e Fanciulle aveva Siena, le quali andorono molto bene ornate di Veſte, e Gioje; e Giovani da danzare; e feceſi una Lupa grande tutta dorata, della quale uſcì una Moreſca di 12. Perſone molto bene e riccamente ornate, e una veſtita a Monaca, e ballavano a una Canzona, che dice: *Non vogl' eſſere più Monica; arſa le ſia la Tonica, chi ſe la veſte più ec.* Et al detto Ballo fu apparecchiata una bella Colazione di Marzapani, ed altri confetti in quantità, e Frutta d'ogni ragione ſecondo el tempo; e fra più volte ſi fe' colazione, in modo che alla detta Ducheſſa e Signori parbe una bella coſa, e ricco apparato, e quella Lupa lo' piacque ſommamente, e parbe lo' aveſſimo belle Donnè.

Adi 4. di Luglio uſcì di Siena la ſopradetta Ducheſſa con tutta la ſua Compagnia per andarſene a Napoli, e deſſi ſpeſa in queſta Onoranza, ovvero coſta al Comuno di Siena vintiquattro mila fiorini, che è ſtata più la robba, che ſi è gittata, che apena quella, che ſi è mangiata, ovvero che i Commiſſarj hanno anche loro menate le mani.

Tremuoti: cioè adì 22. d'Agoſto 1467. in Sabbato a ore due di notte fu un grandiſſimo Tremuoto, e ſeguitoro degli altri più comunali, di modo che ognuno s'uſcì di caſa, ed andavano per le Piazze, e per gli Orti per lo meglio potevano; e feſſi molte Trabacche, e Padiglioni, e Caſe di legname; e ſpeſſo ne traeva de' grandi, e piccoli. E adì 3. di Settembre ne traſſe uno sì grande, che fe' sbalordire ognuno; e cadde due Armi de' Merli degli Uffiziali della Mercanzia verſo il Campo, e per la grazia di Dio non ſi è mai fatto male a neſſuno. Stimano molti per lo gran caldo, che è ſtato già più Meſi, e per lo gran ſeccareccio, che mai è piovuto, ſieno proceduti queſti Tremuoti; e alcuni dicono per li noſtri peccàti, che è più da credere.

Adì 8. di Ferrajo 1468. ſi finì di coprire la Caſa dell' Arte de' Ligrittieri ſul Campo a lato del Chiaſſo de' Pollajoli, e a lato al Palazzo di Toſo Sanſedoni, el qual ſito comprò l'Arte de' Ligrittieri dall' erede di Nanni di Neri del Garga per lire ſeicento cinquanta. E gli Operai di detto lavoro fu Franceſco d'Andrea del Marretta, Lorenzo del Garga, e Antonio del Cerino tutti Ligrittieri. Nella qual

qual Casa fanno la loro raccolta, e capitudine, e massime per la Festa di S. Bernardino da Siena, che l'hanno preso per loro Avvocato.

Adì 11. d'Agosto 1468. entrò in Siena il Duca di Calavria figliuolo del Rè di Napoli, à ore 15., che veniva di Firenze, e venne in Piazza, e a piei el Palazzo della Signoria di Siena li andò incontra, e abbracciaronsi tutti e Signori col detto Duca. Era Capitano Giovanni di Missier Agnolo Martinozzi, e'l detto Duca veniva di Lombardia in ajuto de' Fiorentini, e Duca di Milano nella Guerra ebbero con Bartolomeo da Bergamo Capitano di ventura, ma era fuoruscito della Signoria di Venezia.

E in questo tempo si scoperse, e levossi il Tetto della Cappella del Campo per fare le volte sule More, ovvero Colonne di Marmo, che vi si son fatte.

Adì 18. di Marzo 1468. si tirò in su la Torre una Campana, aveva fatta rifare Matteo di Pinoccio Operajo della Camera per sonare l'Ore dell' Oriolo.

E adì 30. di Marzo 1469. si fece in Siena una bella Giostra per quattro Giovani Sanesi, e quali furono questi: Giovanni di Pietro Turamini; Francesco di Gabbrioccio Tolomei; Alberto di Missier Francesco Aringhieri, e Francesco di Missier Niccolò di Nanni Severini. E fecero un dono di lor denari di braccia . . . di Broccato, e chiamorono per loro Giudici Jacomo di Simone Saracini, Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo, Giorgio di Francesco Trecerchi, e Fabbrizio di Francesco Sozzi, uomini atti a giudicare ogni gran cosa. E i detti Giostranti erano assai giovani, e non avevano mai fatto Arte di Soldo, & uscirono in Campo assai galanti, e onorevolmente, e giostrarono molto bene, & in fine ebbe il dono Giovanni di Petro Turamini.

Adì 12. di Settembre 1469. si cominciò a murare il Palazzo di Missier Nanni Tedeschini Cognato di Papa Pio Secondo, e Padre del Cardinale di Siena, del Duca di Malfi, di Missier Jacomo Signore di Monte Marciano in quel di Roma, e di Missier Andrea Signore di Castiglione della Pescara, e dell' Isola del Giglio. E quando si cominciò a murare la prima pietra, vi era presente il sopradetto Cardinale con molti Vescovi, e benedissero la prima pietra, e misservi sotto certi denari con le loro Armi; & era guida e sollecitatore del detto Palazzo Pietro Pavolo detto il Porrina de' Porrini di Casole Gentiluomo di Siena; e'l Capo Maestro de' Muratori era Maestro Martino Lombardo; e a dì 2. di Giugno 1470. fu messa la Cornice, o vero la Basa al pari della strada.

Adì 28. di Marzo 1470. misse una gran Neve, e cominciò la mattina due ore innanzi dì, e durò fino a ore 20., che mai si restò, e alzò assai, e durò molti dì.

Adì 12. d'Agosto 1470. el Turco tolse Negroponte a' Veneziani, come ci è Lettere.

Adì 11. d'Aprile 1471. si cominciò a spendare una moneta di quattro soldi d'argento, e chiamansi Grossetti. Battella el Banco d'Andrea Capacci, e Compagni Banchieri.

E a dì 24. di Giugno anno detto el Barbaro di Jacomo di Renaldo di Missier Marco Pecci, chiamato il Morello, ebbe il Pallio del Broccato d'oro di S. Giovanni a Firenze, e venne in Siena dì 25. detto.

Adì 28. di Giugno 1471. fu finito di fare l'Antiporto della Porta a Uvile, e di poi fecero le stanze de' Portieri, o vuoi dire el Cabrelluccio di dentro, che prima era di fuore delle mura.

E a dì 30. di Giugno 1471. venne la novella, come el Conte Niccola figliuolo del Conte Aldobrandino di Pitigliano aveva tolto la Signoria al Padre, e morta Pennella sua femmina, e un figliuolo aveva di lei el Padre. E questo avvenne, che il sopradetto Signore aveva scritto, e mandato quà alla Signoria di Siena più Lettere, che vi si mandasse gente, che voleva dar la Terra, e la Signoria al Comuno di Siena. El Capitano del Populo, che era Leonardo di Guido di Nina, o vogliam dire Lonardo Benvoglienti dell' Ordine de' Reformatori tenne la Lettera segreta tre dì innanzi la manifestasse; & avendovi mandato Missier Francesco Luti pur Riformatore a spedire l'acquisto di detto Pitigliano, lui si fermò per la via, fingendo aver male, e facevasi i cristeri, per dare ad intendere, che fusse vero. E questo fine ebbe el fatto di Pitigliano, colpa e cagione de' tristi Cittadini; e 'l povero Signore fu messo ne' ferri.

Adì 4. d'Aprile Anno detto Missier Giovanni Ciriughi Vescovo di Pienza cominciò una Chiesa a lato alla Porta de' Malevolti, e chiamasi Santa Maria della Nieve.

Adì 9. d'Agosto 1471. vennero le novelle, come Maestro Francesco da Savona dell'Ordine di S. Francesco era stato eletto Papa, e vennero le novelle in 14. ore da Roma.

Adì 11. di Genaro 1471. si vidde in Siena una grande Cometa, la quale si levava di verso Levante, con cinque Stelle da una testa, e una dall'altra. Di poi n'apparì un' altra molto bella, che voltava la ponta alla prima, e levavasi la sera infra le due ore.

Adì 3. di Maggio 1472. i Volterrani si cominciorono a scoprire contro i Fiorentini, ed essere liberi, perchè i Fiorentini lo' volevano torre la Cava e l'entrata dell'Allume avevano trovata sul lor Contado pochi anni innanzi; e li Fiorentini vi mandorno el Duca d'Urbino lor Capitano, e molte Cierne, e finalmente la presono, e missenla a Contado.

Adì 20. di Maggio per la Festa di S. Bernardino si cominciò a correre un Pallio di Damaschino verde.

E a dì 28. di Maggio Sano d'Angiolo del Vecchio cominciò a far murare il primo filo delle Pietre del suo Palazzo, appresso il Palazzo de' Tolomei, e su' le Pietre bozzate piane.

E a dì 17. di Giugno si trovorono dipinti a casa di più Cittadini certi Marzocchi, e Gigli; e l'un fu Andrea di Missier Cristofano d'Andrea, che era Gonfaloniere di Camollia, e Capitano di Popolo al tempo di Volterra; a Giovanni di Missier Agnolo Martinozzi; a Spinello di Giovannone; a Lonardo di Guido di Nina; a Cristofano Gabbrielli; a Giovanni Petrocci; a Missier Lodovico Petroni; a Missier Francesco Luti; e ad Antonio Scarpi. E questi tali non arebbero voluto, che Volterra si fosse difesa con i Fiorentini, nè ajutata in alcun modo.

In quest' Anno il Comuno di Siena cominciò a prestare a' Poveri bisognosi su pegni a 6. denari per fiorino; e prestano nel Palazzo de' Salimbeni, e chiamasi el Monte della Pietà;

è non

e non si prestarò se non lire trentadue per uno, promettendo, e giurando non gli vogli se non per se, e per li suoi bisogni. El primo Camarlengo fu Giovanni d'Agnolo Placidi, e Scrittore Giovanni di Battista di Marco, Pavolo di Jacomo di Missier Agnolò, e Gheri Bolgarini.

Adì 18. di Giugno Niccolò di Missier Petro Micheli, che era in Casole scrisse in Siena, come el Duca d'Urbino aveva presa Volterra per li Fiorentini, e messola a sacco e fuoco, perchè tra loro era più tradimenti, e funne menate molte femmine.

Adì 29. di Giugno 1472. entrò in Siena la Moglie del Re di Rossia, e fu figliuola dello Imperadore di Costantinopoli, e maritolla Papa Sisto al detto Re, e fulle fatto in Siena grande onore.

E a dì 30. d'Agosto fu una terribile Piova, e fece molti danni, e menonne nostri ponti; e steccate .....

E adì 20. de Gennaro 1472. venne in Siena un Romito vestito d'un sacco lino vergato con una Croce in mano, alta circa tre braccia e mezzo, e andava sur' uno Asinello, e predicò in Duomo circa di 15. dì, & aveva apparenza di santo uomo; e fra pochi dì ce ne venne un' altro vestito di cilestro, e predicò sul Campo di Siena, & aveva una gran barba; e concorse a questa Predica tutta Siena, e predicavano con gran fervore, e a ore straordinarie. Di poi sen' andorno verso Roma separati.

Adì 15. di Marzo Ambruogio di Nanni Spannocchi fe' cominciare a murare el suo Palazzo su la strada a lato el Palazzo de' Salimbeni.

Adì 21. di Maggio 1473. apparse in Siena sopra la Torre del Campo un Cerchio di tondo, quanto el Campo di varj colori, come l'Arco, che appare quando piove, e dentro il Cerchio era torbo, e fuore era chiarissimo.

E a dì 16. di Giugno venne in Siena una Donna da Verona con una sua Figliuola di circa mesi 14., la quale aveva 4. braccia, 4. gambe con due culi, e due nature, e un capo solo; e dal bellico in susso era una Creatura, eccetto le braccia, che erano dupplicate, e voltavano li corpi l'uno contro l'altro, e vedevasi manifestamente tutte le membra; e tutte le nature adoperavano e bisogni corporali; e stè in Siena alcuni dì nell' Ostaria di Guido di Carlo nel Chiasso Pollaroli. Menolla la Madre di poi a Roma.

Adì 18. di Giugno 1473. in Venerdì sera a ore 22. entrò in Siena la Figliuola del Re di Napoli, e Donna del Duca di Ferrara, la quale ne va a marito, & aveva una bella Compagnia di Signori, tra quali era il Duca d'Atri, el Duca di Malfi con la sua Donna, e due Figliuoli, e parenti di Papa Pio; e tra l'una parte, e l'altra erano più di mille persone, e chi dice 1500. E la Ducheffa scavalcò a casa di Tommaso Pecci, el Duca di Malfi a casa di Madonna Caterina sua zia, & altri Signori in altre case, come fu ordinato. El Comuno di Siena fe' Provveditori sopra l'onorare e provedere a' lor bisogni; e a tutti fu fatto sempre le spese, e molto onorevolmente. E la Domenica seguente el Comuno di Siena, o vero la Signoria fe' ordinare un belliffimo Ballo dinanzi a casa di Tommaso Pecci nella strada, e furno invitate tutte le belle Donne, e Fanciulle di Siena; e la mia vi perdè, o le fu tolto un bel coltellò, fornito d'argento, che

A mi costoro il pajo lire 18. E nella detta strada fu ordenato un tino di tenuta di 40. staja tramezzato, e una colonna in mezzo ornata suvi un Lione, e la Lupa, cioè il Lione gettava Vino bianco in una parte della detta tina, e la Lupa gettava Vino vermiglio dall'altro lato della detta tina; e un Pispino in mezzo tra il Leone, e la Lupa, acqua. E nella tina stavano sempre tazze d'argento, acciocchè ognuno potesse bere. E raunossi alla Loggia degli Uffiziali della Mercanzia 98. coppie di Donne, e andonno al Ballo ordenato, accompagnate da altrettanti Giovani, e dinanzi a casa si ballò fino alla sera, e feceviſi una ricca e bella colazione di tutte le confettione,
B e sterno in Siena quattro giorni.

Adì 14. di Luglio cascorno nell' Abbadia nuova due case, e morivvi dentro una Donna, che era malata.

Adì 10. d'Agosto 1475. venne preso in Siena el Signor Guido da Castel Lottieri; presselo Michele del Fongaja, che era Vicario di Contignano, perchè il detto Signor Guido era Ribello del Comuno di Siena, & intendevasi con li Fiorentini. Preserlo a Casanuova in sula paglia, e fulli morto il cavallo sotto.

Adì 2. di Settembre si finì di tirar su la quinta trave a capo l'Altar maggiore di S. Francesco, e furon messe più alte di quelle di prima, perchè pareva basso, e tutto l'altro
C tetto fu alzato .... braccia al pari del nuovo, fatto senza sconficcare alcuna cosa; e su ingegno di Francesco di Giorgio di Martino nostro Cittadino, el quale sta col Duca d'Urbino, ma mandocci due suoi Garzoni, e nostri Cittadini. Quelle, che furono alzate, furono quelle dalla Sagrestia in su a capo l'Altar Maggiore; e su l'Anno 1482.

Adì 7. di Settembre 1476. venne Lettera in Siena, e avvisò come Missier Niccolò da Esti, che stava a Mantova aveva fatto acconciare certi barconi coperti di paglia, e dentro aveva messo 500. Fanti, e lui ancora, e andatosene più per Pò, entrò in Ferrara, e corse la Piazza per sua; e i Cittadini si rinchiusero in casa; e non escirno fuore. E subito
D andò la nuova al Duca di Ferrara, che era ito in Belriguardo fuor di Ferrara; subbito se ne venne a Ferrara, e accostossi alla Rocca, e domandò chi vi era dentro. Fulli detto, che vi era dentro il suo Fratello, e la sua Donna, e che non dubitasse. Il Signore mandò per molti de' suoi sudditi, e raunonne forse 800. e poi se ne venne alla Rocca, e entrò dentro, e cominciò a correre la Terra, e gridare *Carne*, *Carne*. Subito il Popolo uscì fuore in suo favore, e appiccoronsi con quelli di Missier Niccolò da Esti, in modo che ve ne morì molti. Finalmente Missier Niccolò si fuggì, e un Provisionato del Signore lo
E seguì, e preselo in un pantano, e menollo al Signore. El Signore donò al detto Provisionato una bella Collana, & allo fatto ricco; di poi fe' tagliare la testa al detto Missier Niccolò suo Fratello, e fello seppellire onorevolmente come Signore; e gli altri suoi compagni parte fe' impiccare, parte decapitare, e parte squartare; e parte n' ha sostenuti.

Adì 13. di Settembre 1476. venne in Siena Don Federigo Prencipe di Salerno, e figliuolo del Re di Napoli, il quale veniva di Borgogna; Entrò in Siena la sera a 24. ore, e deliberossi in Conseglio 500. fiorini per farli onore, & erano con lui 400. persone, e 70.

Muli

Muli carichi di ſue robbe; le aveva parte guadagnate nelle guerre di Borgogna, e ſcavalcò a Santa Marta preſſo a S. Auguſtino in Caſa di Miſſier' Antonio di Miſſier Giovanni Bichi la ſua perſona con molti Cavalieri, e li altri alle Oſtarie, e 'l Comuno fece a tutti le ſpeſe.

E a dì 15. detto Don Federigo fe' due Cavalieri in Duomo, cioè Aluigi di Pietro di Nanni di Salvi, e Filippo di Buoninſegna di Filippo Buoninſegni, e partì di Siena adì 17. detto in Martedì, e andò a Sciano, e ſte' in Caſa di Marco Benſi, e di poi ſe n'andò a Arezzo.

A dì 26. di Dicembre fu morto Galeazzo Maria figliuolo del Duca Franceſco di Milano da Giovanni Andrea da Lampugnano per ſdegno d'un' Abadia, che il Duca gli aveva tolta, e data a un' altro ingiuſtamente, nella quale detto Giovanni Andrea aveva ſpeſi molti denari a metterla in ponto, e più volte gli aveva detto, che non li faceſſe queſta ingiuria e danno, che farebbe dire di ſe, ſe gliela toglieva, & altre parole minacciatorie. El Duca non lo curava, e in fine detto Giovanni Andrea ſi riduſſe a queſto, che li faceſſe ſatisfare tutte le ſpeſe, che lui vi aveva fatte; *tamen* non ne volſe far nulla; & in fine deliberò di trovar compagni a tal coſa, e riduſſe al ſuo volere Carlo Viſconte, e Girolamo da Olgiate, quali tutti erano ingiuriati dal Signore per fatti di Donne, & altre coſe, & aveva ſeduttì molti ſviati, e ruffiani con far lo' corteſie, e proferte, ma non li aveva detto quello voleva fare, ſe non che lo' dava ad intendare di volerli menare alla detta Abadia; & in fine queſto micidio fe' in S. Stefano. E 'l detto Giovan' Andrea fu morto da' Proviſionati del Duca; e Carlo, e Girolamo ſi fuggiro, & agguataronſi, & in fine fur pure trovati, e ſquartati vivi; & eſſendo domandati, ſe ſi pentivano d'aver morto el Signore, Carlo confeſsò d'aver errato; ma Girolamo di Miſſier Jacomo da Olgiate diſſe, che non ſe ne voleva pentire, e che ſe non l'aveſſe fatto, di bel nuovo lo farebbe, e teneva d'aver fatto un ſacrifizio a Dio, perchè il detto Galeazzo era uomo diſſolutiſſimo nel fatto di Donne, e di Garzoni, e mentre che lui mangiava ſi faceva ſtar dinanzi Garzoni, che alla ſcuperta uſavano l'atto ſoddomitico. Et un' altra volta mandò per una Donna d'un ſuo Amico Cortigiano ſegretamente, e fella mettere in una camera, e diſſe al Marito. Io ho una femmina, che ne le uo' far dare un trentone. Diſſe il Marito: ſi vuol fare; ma laſſate fare a me, che vo' trovar parecchi, che hanno partito con l'Aſino. Diſſe il Duca: fa pur ciò, che tu vuoi. *Finaliter* il detto Marito ne ritrovò fino a 32. che erano troppo ben forniti d'arme giuſte, e recipienti a tal guerra. E finalmente non eſſendo lume in camera, a uno a uno el povero Marito, non ſapendo, che la ſua Donna fuſſe là, a tutti e 32. ſi fe' per le magne corna. Dipoi avviſò el Duca del ſeguito, e'l Duca li riſpoſe, che bene aveva fatto, ma che pigliaſſe 4. torcie acceſe, e andaſſele a portar da far colazione di buon confetti e vini per riſtorare la povera Criſtiana delle ſue fatiche. E così fece il Gran Cervio; e come vidde la Donna, ſtupì di dolore e vergogna, e meritamente, perchè queſto tale era ſtrumento, & inventore di molte ſimili diſoneſtà, che il Duca faceva, e aveva fatte capitar male molte Fanciulle, che al Duca li cominciava a diſpiacere, e però li fe' queſto.

Or torniamo a Girolamo, che il Boja l'aveva cominciato a ſquartare, e non volendoſi pentire, diſſe al Boja: fa pure el tuo offizio, che io aſpetto premio di quello, che ho fatto da Dio. E queſto fine ebbe la lor ferocità, con ſtudiare el Catelinario per eſſer tanto più fieri e coſtanti a la detta impreſa. Et avevano fatto un Duca artifiziato, e veſtito onorevolmente come Duca, e tenevanlo in ſegreto, e ſpeſſo li andavano dinanzi con minacciarlo, e dirli villanie per le ingiuſtizie, che lui lo' faceva, e dipoi lo ferivano, e ſtraziavano per incanirſi tanto più forte contro del vero Duca, quando aveſſero a far fatti. E però fu permeſſo da Dio, che el Duca Galeazzo per la ſua diſoneſtà, e diſſoluta vita fuſſe così morto, & i Congiurati morti, e ſquartati, come avete udito per il lor tradimento; *& etiam* molti altri, che con loro erano, furono impiccati. E però ciaſcuno Signore, e ciaſcuno altro ſi degga guardare da non fare ingiuria ad alcuna perſona per poco potente che ſia, perchè ſe non può giovare; può qualche volta nuociare, come ſe ne vede l'eſperienza, & in fine chi ne fa, ne riceve.

Queſte quattro carte, o la maggior parte ho tratte in ſuſtanzia di certi ſtracciafogli, dipoi che ebbi cominciato a ſcrivere la Guerra di Bartolomeo da Bergamo 1466., e la venuta di Galeazzo Maria in Firenze l'Anno 1470. e ſeguito coſe di più anni.

Bartolomeo da Bergamo Capitano di ventura, e favorito della Signoria di Venezia, paſsò in Romagna l'Anno 1466. con un groſſo Campo, & ebbe contro il Papa, il Re di Napoli, e Fiorentini, el Duca d'Urbino, & appiccandoſi una volta durò la battaglia fino alla notte al lume di torcie, e dall'una parte, e dall'altra ne morì. Finaliter ſi trattò la Pace a Roma, e concluſeſi l'Anno 1467.

Galeazzo Maria Duca di Milano entrò in Firenze con bella Compagnia, e 170. ſome di carriaggi, che 70. ve n'era covertati di velluto; e con lui menò la ſua Donna con 30. Damigelle. E queſto viddi io Allegretto di Nanni di Tommè Allegretti in Firenze, quando fu la detta entrata adì 15. di Marzo 1470. Dava nome di venire alla Nunziata per il perdono.

Adì 20. di Marzo, cioè fa Mezzedima notte el detto Duca, e Fiorentini mandorono Benedetto dal Borgo lor Conteſtabile con molti Fanti a ſcalare Piombino con tradimento, e cominciorono a ſalir ſu le mura, e entrar dentro, e tagliorono a pezzi la prima guardia. E levandoſi il rumore, furon cacciati fuore con vergogna, & avevano mandato a Firenze la nuova, come avevano già preſo Piombino, e di fatto lo' diſſero a' noſtri Ambaſciadori, che vi era Miſſier Borgheſe Borgheſi queſte parole, cioè: Sappiate Ambaſciadori Saneſi, che Piombino è oramai noſtro. Ma dipoi non eſſendo vero, rimaſero ſcornati, perchè la Signoria di Siena n'aveva avviſato il Signore di Piombino, come doveva eſſer tradito, che ſi guardaſſe.

Veduto tal novità, la Signoria di Siena deliberò in Conſeglio di fatto, e raunorono 30. mila fiorini per far ſoldati, e mandorono Imbaſciadore al Re di Napoli Miſſier Andrea di Miſſier Nanni Piccolomini Nipote di Papa Pio Saneſe.

Adì

Adì 23. di Marzo 1470. in Sabbato entrò in Siena Missier Francesco Cardinal di Siena, e Nipote di Pio, el quale andava all' Imperadore nella Magna, mandato da Papa Pavolo, e a dì 27. detto 1471. si partì di Siena con la Fameglia in abito Todesco:

Adì 6. d'Aprile 1471. si bandì una Presta alla nuova Lira, per pagare i Soldati, e fui allirato io Allegretto lire 2600.

Adì 28. di Luglio 1471. in Domenica venero novelle, come Papa Pavolo era morto il Venerdì passato a ore 4. di notte, che fu adì 26. di Luglio. E adì 9. d'Agosto a ore 6. di notte innanzi S. Lorenzo, gionse il Cavallajo, che recò le nuove, come Maestro Francesco da Savona Frate di S. Francesco, e Cardinale B di S. Pietro in Vincola, era stato eletto Papa el Giovedì adì 8. detto a ore 16. e chiamasi Papa Sisto.

Adì 26. di Settembre si partirono l'Imbasciadori Sanesi per andare a rendare l'obedienzia al nuovo Papa, cioè, Missier Niccolò di Nanni Severini, Missier Bartolomeo Benassai, e Missier Guid' Antonio Buoninsegni, e fu in Giovedì a ore 20. 1471.

Adì 23. di Dicembre tornò el Reverendissimo Cardinale di Siena dallo Imperadore, e adì 27. detto si partì per ritornare a Roma.

Adì 22. di Ferrajo si levò in arme il Populo di Volterra, e ammazzorono Romeo di Missier Ottaviano Barlettani, o sia Belforti, e C Pavolo d'Antonio Inghirami, detto Pecorino, il quale fu affogato in una Torre con fumo di paglia, e ribelloronsi da' Fiorentini. Subbito e Fiorentini vi mandorno il Campo, e Capitano era il Duca d'Urbino, e spesso i Volterrani con fanti forestieri, che avevano al lor soldo, e senza soldo, escivano fuore alla scaramuccia, e guastorono bombarde al Campo, e una ne ruinò col carro in un fossato. E alla gionta del Duca d'Urbino in Campo, prese un Bastione, che avevano cominciato i Volterrani per lor difesa. E sbombardando alla Terra, el Duca d'Urbino teneva molte pratiche con i Volterrani per aver la Terra d'accordo, e l'una pratica non sapeva dell'altra. D E mentre quì in Siena ci era il loro Imbasciadore per domandar' ajuto, e non l'ebbero. E in questa lor Guerra se si volevano difendere come potevano, arebbeno trovati chi li avrebbe ajutati, o in palese, o in segreto; ma per li loro tradimenti, che usavano l'un contro dell'altro, non era nessuno, che si fidasse di loro. El Signore di Piombino infra gl'altri lo' mandava polvari da bombarda; e li Priori Volterrani mandavano poi le dette cose segretamente in Campo de' lor Nemici, e tradivano il lor Populo. Et avvedendosene il Populo, e Contadini, che erano ingannati e traditi, deliberarono di volere entrare in Palazzo, E infieme con i lor Soldati forestieri, per intendere i fatti loro. Fu lo' risposto, che avessero pazienzia, che le cose s'accomodarebbeno, che non dubbitassero, e sotto tali ingannevoli parole si fidano.

In questo mezzo fra alcuni Cittadini di Siena era contesa, che chi voleva aitar' i Volterrani, e chi non voleva. Avvenne, che una notte adì 16. di Giugno 1472. furno dipenti Leoni e Gigli con sinopia all'uscio d'alcuni Cittadini, cioè a Andrea di Missier Cristofano d'Andrea, che allora era Capitano di Populo, a Missier Lodovico Petroni, a Missier Francesco Luti, a Lonardo Benvoglienti, a Lonardo d'Andrea di Tolomeo Gucci, a Cristofano Gabbrielli, a Spinello di Giovannone, a Giovanni di Missier Agnolo Martinozzi, a Antonio del Golia, a Niccolò Scarpi. E questo fu, perchè si dimostravano in favore de' Fiorentini ne' fatti di Volterra, e 'l Populo bolliva. E inventore de' Lionci fu Alberto di Missier Francesco Aringhieri Friere, e Missier Luzio di Missier Battista Belanti, garzoni amenduni di circa Anni 20. l'uno, e per questo ne furono confinati per certi mesi.

Adì 18. di Giugno 1472. veduto i Volterrani, che i lor Contadini, insieme con li Soldati loro erano forti, e non volevano ritornare sotto Marzoccho, & erano come disperati, che avevano perduto il Bestiame, e 'l Contado, e ciò, che avevano: a ore 8. di notte i Cittadini per paura di non esser morti, e messi a sacco da i loro Contadini e Soldati, messero dentro segretamente de' Soldati del Duca d'Urbino, e misserli in un Palazzetto per fortificarsi, e per dar la Terra a' Fiorentini. E veduto questo un Conestabile de' Volterrani, che si chiamava el Veneziano, el quale stava alla guardia de' Ripari delle mura, cominciò a chiamar dentro li Sforzeschi del Duca di Milano, cioè Provisionati, e come furno dentro, cominciò a gridare: Sacco, Sacco; e tutta volta quelli del Campo entravano dentro, in modo che per infino a Vespero non fecero altro, che robbare la Terra. Dipoi il Duca mandò un bando, che tutti i Soldati dovessero sgombrare la Terra. E sapendo, che il detto Veneziano aveva messo dentro li Sforzeschi, e gridato Sacco, lo fece pigliare, e morire. E questa fine ebbe la Città di Volterra per le discordie de' suoi Cittadini, che svagliavano per troppo bene, che erano libari da' Fiorentini, e avevano molti larghi Capitoli con loro, e avevano bel Contado, e avevano Cave d'Allume, di Sale, di Vetriolo, e molt' altri Beni. E però l'altrui sciaura ci debba ammaestrare a miglior cura de' fatti nostri col mantenere la santa Giustizia con la Pace de' Cittadini, e temere Dio.

Adì 4. d'Agosto 1472. a ore 18. si tirò su la prima Trave di S. Francesco, su la quale è scritto il nome de' Maestri abbreviato. E adì 11. detto si finiro di tirar su tutte e otto.

Adì 30. cioè la notte fra trenta, e 31. d'Agosto 1472. cioè fra la Domenica, e Lunedì piobbe una terribile acqua, la quale fe' grandissimi danni, tra i quali guastò una Coscia del Ponte a Tressa, fe' cadere el Ponte del Sasso a piè l'Arbolo sul Riluogo, e molte steccate di Mulina, e la steccata murata di Val di Pogna, e'l Ponte a Levana in Val d'Arno, e molti altri danni, che per la longhezza non contarò.

Adì 19. di Gennajo 1472. venne in Siena un Romito di santa vita, e andava in uno E Asinello con una Croce in mano circa braccia tre, e vestiva d'un panno vergolato bianco e nero, come quello, che si veste lo zuccaro, e la mattina seguente predicò in Duomo, e molto esortava il Populo a lassare e peccati, e tornare a Dio, e predicò più dì, e andava tanto Populo alle sue Prediche, che non si poteva capire in Duomo.

Ghinoccia figliuola d'Agnolo Malavolti andò a marito, o vero partì di Siena adì 16 di Ferrajo 1472. per andare a marito al Signore Ruberto da San Severino, che allora stava per stanza a Bologna, e piobbe tutto quel dì, che partì di Siena.

Miſſier Sigiſmondo, e Miſſier Ruberto Fratelli del Duca Ercole Duca di Ferrara giunſero in Siena con molta compagnia di Signori e Gentil' uomini adì 2. di Maggio 1473. in Domenica, e quei Signori andavano a Napoli per la Ducheſſa Dionora figlia del Re Don Ferrando, e Donna del detto Duca di Ferrara, & era molto onorevole Compagnia.

Adì 18. di Giugno Anno detto in Venerdì tornorono i detti Signori con la detta Ducheſſa, e con altri Signori, cioè Miſſier Antonio Duca d'Amalfi, e Nipote di Papa Pio Secondo, el Duca d'Atri, el Signor Giulio Orſino, el Cavaliere Orſino, Miſſier Giovan Tommaſo figlio del Conte di Matalona di Caſa Caraffi, e con altri Signori, e bella Compagnia, e la Donna del Duca di Malfi e Figlia del Prenze di Roſſano, e Nipote del Re di Napoli. E ſterono in Siena alle ſpeſe ſempre della Comunità, e feceſi fare un belliſſimo apparato dinanzi a c ſa di Tommaſo Pecci, dove ſtava detta Ducheſſa, dove ſi fe' un belliſſimo Ballo delle più belle Donne di Siena, tra le quali fu Caterina mia Donna. E la notte a ore 6. tra 20., e 21. di Giugno ſi partirono di Siena e detti Signori con la Ducheſſa per caminar per lo freſco, e per eſſere a Firenza per la Feſta di S. Giovanni.

Un Frate tolſe di Luglio 1473. in Chiuci l'Anello della Vergine Maria, e donollo a' Perugini, e di fatto el Veſcovo di Chiuci andò a Perugia per riavere il detto Anello inſieme con Miſſier Bartolomeo Benaſſai Imbaſciadori mandati dalla Comunità di Siena, e non lo poterono avere, e di nuovo furono fatti due Ambaſciadori al Papa per detta cagione, cioè Aluigi di Nanni di Piero, e Dino de' Marzi, e andorono adì 8. di Settembre.

Madonna Lodovic· Donna di Miſſier Bartolomeo Sozzini andò a Piſa adì 4. d'Ottobre 1473. per ſtar là col ſuo Marito, che era condotto da' Fiorentini a leggiare con buono e onorevole ſalario.

Adì 10. d'Ottobre in Domenica annegò una Galea Veneziana preſſo a Piſa, ſu la quale era Franceſco di Lodovico del Vecchio da Siena: e queſto fu per fortuna.

Adì 2. di Marzo 1474. fu una terribile gragnola groſſa e ſpeſſa, e durò un'ora, e preſe aſſai Paeſe, e fe' grandiſſimi danni.

Adì 17. di Dicembre Anno dettó a ore 17. furono cinque Tremuoti grandi, e adì 18. detto da mattina in Sabbato a 12. ore ne fu un' altro.

Miſſier Niccolò da Eſti entrò in Ferrara con molti fanti adì 5. di Settembre 1476. per ammazzare el Signore, e torſi la Signoria, perchè dice apparteneva a lui. El Signore non era in Ferrara, e cominciando a correre la Terra per ſua, per queſto non fu neſſuno, che per lui ſi levaſſe, perchè non credeva fuſſe forte a baſtanza; ma cominciorono i Ferrareſi a voltarſeli contro, e preſero Miſſier Niccolò, e molti altri ne furono morti, e preſi aſſai. E adì 7. detto fu tagliata la teſta a 27. perſone, tra i quali fu detto Miſſier Niccolò, & agli altri fu perdonata la vita. E'l modo fu, che detto Miſſier Niccolò fe' caricare molte barche, e burchi di paglia, e ſotto aveva meſſi i fanti, e ſegretamente ſe ne venne giù per Pò fino a Ferrara, e di fatto gionto che fu, entrorono alla Porta da mattina, e credettero trovare il Signore a Meſſa a una Cappella, dove era uſato udire.

A Galeazzo Maria Duca di Milano fu morto adì 26. di Dicembre 1476. in Giovedì il dì di S. Stefano e nella Chieſa di S. Stefano a udire Meſſa da Giovan' Andrea da Lampugnano in queſto modo, che il detto Giovan' Andrea diſſe, che li voleva parlare in ſegreto, e lì in Chieſa ſe li accoſtò, e delli tre ferite con uno ferro avvelenato, e morì di fatto: e'l detto Giovan' Andrea fu tagliato a pezzi.

Adì 10. di Ferrajo ci fu nuove, come el Duca di Borgogna era ſtato morto dalli Svizzeri in battaglia, e fu trovato da certi ſuoi cani, che era ſtato tre dì morto, che non ſi era trovato.

B Adì primo d'Aprile 1477. un Prete Fiorentino uſava con li Sopraſtanti della Prigione, e pagava ſpeſſo cene e deſinari, e queſto dì el detto Prete mandò el Sopraſtante a comprare fava menata, e ſubito tolſe le chiavi, e uprì, e i Prigioni fuggiro.

El Conte Carlo da Montone furtivamente, e con inganno adì 24. di Giugno 1477. per tempiſſimo entrò in Valdombrone, eſſendo albergato la notte alla Pieve al Toppo in quel d'Arezzo, e preſe Campiglia di Valdombrone, e Laticaſtelli: e fu in Martedì. E'l Giovedì ſeguente preſe la Torre a Caſtello, e Pizzuola, e con lui aveva molti del Contado di Firenze, cioè d'Arezzo, Cortona, dal Monte San Savino, Gargonza, Rapale, e di tutte le
C frontiere de' Fiorentini di verſo Arezzo. E di queſto tale aſſalto ſi può dire eſſere ſtato con volontà e conſentimento de' Fiorentini, perchè il detto Conte Carlo paſsò, & allogiò ſu lor Contado, e da loro ebbe paſſo e vettovaglia. Et *etiam* innanzi che veniſſe a' noſtri danni ſi mandò Imbaſciadore a Firenze, per intendere, che voleva dire il ragunare della Gente, che faceva il Conte Carlo a Montone, e ſe lor voluntà era di conſentire, che il detto Conte per il mezzo del lor Contado, o di lor ſudditi ci dannificaſſe: Riſpoſero, che per niente nol volevano conſentire, nè ſopportare, e che noi non dubitaſſemo, e fecero far Lettare e comandamento al detto Conte Carlo,
D che per niente non fuſſe sì ardito, che entraſſe nel lor Contado o Diſtretto a pena della lor diſgrazia. E così fu ſcritto quà dal noſtro Imbaſciadore, che era a Firenze. E *tamen* ſotto le buone Lettere e buone parole fummo ingannati, perchè ſi ſapeva e cognoſceva, che il detto Conte non aveva forze, nè potere di metterſi a tale impreſa, ſe non aveſſe avuta l'intelligenza con li Fiorentini, e quali ci mandavano ogni dì una buona Lettara, e'l Conte Carlo ogni dì una cavalcata.

El Sabbato ſeguente circa 4. ore innanzi dì
E el detto Conte Carlo abbandonò, e laſsò le dette Tenute, e Fortezze, e andò nel Borgo di Torrita, e dipoi ſceſe giù nel Piano, attendendo ſempre a mutare, e tribbiar grano, e mandavalo a Fojano, e Montepulciano, & arſero caſe e cappanne.

El Venerdì a dì 4. di Luglio circa la mezza notte arſero li alloggiamenti, el grano, e cavalcorno in Valdorcia, e predorono aſſai Beſtiame, e tornorono con la preda preſſo a Chianciano, & anco queſto dì preſe Vignone. Dipoi el detto Conte Carlo cavalcò in Val d'Aſſo, e predorono, e rubborono ciò, che poterono, e preſero gli Alteſi, e arſero una parte. Et eſſendo Maſſaino di Goro Maſſaini Commiſſario fuore, fe' raunare quanta gente potè, e Miſſier Carlo, e Miſſier' Onora-

to

to da Fermo, e Luca da Rieti noſtri Soldati a cavallo, e preſero a paſſi a Malentoppo verſo S. Anna, e ſcriſſe quà alla Signoria, che il detto Conte Carlo con ſue genti non poteva ſcampare. Subbito la Signoria atteſe a ſoldar gente a piei, e mandarli via, e ſpeſefi, o vero ſi gittorno molti denari, perchè Maſſaino non volſe, che le noſtre genti s'appicciaſſero, e furono laſſati paſſare, che già molti di loro s'erano amacchiati per paura.

E per queſti tali aſſalti e portamenti, che facevano li Fiorentini di dar favore e ricetto e vettovaglia, e comprare le noſtre prede, e non valendo il doltoſene per lettere, e per Imbaſciadori, ſi mandò a Papa Siſto, e al Re, e ſoldoſſi el Duca d'Urbino, e mandò il Sig. Antonio ſuo Figliuolo. In queſto li Fiorentini accomiatarono el Conte Carlo, e ſubito ſe n'andò a Montone.

E per le ſopradette offeſe & ingiurie ſi ordinò col Papa, e col Re di mandare el Campo a Montone, che fu adì 24. d'Agoſto 1477. e mandamovi la noſtra Bombarda, alla quale ſi poſe nome la Montonina, e'l Duca d'Urbino era Capitano. E adì 27. di Settembre anno detto fu preſo e disfatto Montone, permettendolo la Divina Giuſtizia, che volendo ſeguitare l'ingiuſti conſegli datili da' Fiorentini; li fu toſa in modo la lana, che guai a lui.

E per la novità del Conte Carlo fu fatto l'uffizio del Biado a provedere, che la Città e'l Contado non patiſſe careſtia, e fu fatto Antonio Belanti, Pavolo di Gherardo di Luca, Giovanni Scotti, e Guido di Matteo d'Antonio di Guido, e Camarlengo Niccolò Pacini. E'l detto Uffizio poſe molte Preſte, e mandoſſi per lo grano in Sicilia, e andò il grano in Siena a ſoldi 40. lo ſtajo, e tienſi, che il detto Uffizio coglieſſi da 50. o 60. mila Fiorini per la detta munizione.

Lunedì mattina adì 2. di Ferrajo 1477. quando e Signori pigliavano la Candela alla Cappella del Campo a piei la Torre, gionſe Gottardo Cavallaro del Re Ferrando, e recò lettere alla Signoria di Siena della Lega fatta e concluſa più dì fa, cioè con la Maeſtà del Re Ferrando, con Papa Siſto, e noi Saneſi, e che ſi doveſſe bandire per la Città di Siena. E la ſera a 22. ore ſi ſonò a gloria con le campane e trombe, e la ſera alla notte ſi fe' fuochi aſſai per la Piazza, e per la Città, e in sù la Torre del Palazzo, e così la ſera ſeguente.

E adì 3. detto gionſe in Siena lo Imbaſciadore del Re, e ordenoſſi, che il dì ſi giocaſſe alle Pugna, che fu il Martedì del Carnaſciale, e la ſera ſi fece feſta.

E adì 8. detto ſi fece una Proceſſione per la Terra, e'l dì ſi bandì la Lega ſur un Carro, ſuvi uno veſtito a Femmina a ſimilitudine d'una Pace, e ſotto di lei una Corazza, & altre Armi, e quando fu in Pantaneto ſi ruppe una ruota del Carro, e ruppeſi ben due volte, e per queſto ſe ne preſe gattivo augurio.

Adì 26. d'Aprile 1478. ſendo congiurati in Fiorenza la Caſa de' Pazzi, e Salviati, ed altre Caſe, la mattina a Meſſa in Santa Liparata, eſſendo a Meſſa Lorenzo, e Giuliano di Piero de' Medici, Franceſchino, e Giovannino de' Pazzi, e Giovan Battiſta da Monte Fero, & altri loro ſeguaci, ammazzorono Giuliano de' Medici, e ferirono Lorenzo, ma non lo poterono ammazzare per la gran calca e romore, che ſeguì per la morte di Giuliano, e fu tirato nella Sagreſtia di Santa Liparata.

A Et in queſto mezzo l'Arciveſcovo di Piſa, che era di Caſa Salviati di Firenze con altre perſone corſero al Palazzo de' Signori, e falſero ſu per pigliare il Palazzo, e i Famegli, che ſeppero, che Lorenzo non era morto, ſerrorono i Cancelli del Palazzo, & altre uſcia, in modo che l'Arciveſcovo rimaſe preſo con li altri ſuoi Seguaci. E'l Populo ſi levò in arme, e preſero tutti quelli, che fecero tal novità, e lor Famegli, e'l Cardinale di S. Giorgio Nipote di Papa Siſto di circa anni 18. o 20. e tutta la ſua Famiglia, perchè ſi diſſe, era colpevole in tal coſa. E fu preſo Renato Franceſchino, e funne morti e impiccati quel dì più che 80. perſone. Et in capo di tre dì fu B preſo verſo Romagna Miſſier' Jacomo de' Pazzi con molti compagni, che aveva, e menato a Firenze, e furono tutti impiccati al Palazzo de' Signori. Dipoi fu diſotterrato Miſſier' Jacomo, e ſtraſcinato per tutta Firenze dal Populo, e in pochi dì furon morti più che 200. perſone, e a gran pena rimaſe el Cardinale, e molte volte lo minacciarono d'impiccare. E per queſta novità furon fatti ribelli e confinati. Saputo il Papa la ritenuta del Nipote, mandò Brevi a' Fiorentini, che li doveſſero rimandare el Cardinale *ſub pœna Excommunicationis*, e le' ſcomunicare la .... Lorenzo, el Gonfaloniere di Giuſtizia, e tutti e lor Seguaci, e'l Veſcovo di Fieſole.

C E adì 14. di Giugno ſi leſſe nel Duomo di Siena la ſopradetta Scomunica, avendo laſſato prima il detto Cardinale, cioè adì 12. di queſto, e adì 13. entrò in Siena, e non ſapeva, ſe era più morto, che vivo per la gran paura aveva avuta, & aveva, che li pareva tuttavia, che li fuſſe meſſo il capreſto alla gola, e ſcavalcò in caſa di Miſſier Tommè Veſcovo di Pienza Cittadino di Siena.

Ricordo, come adì 10. di Luglio e'l Duca di Calavria con le ſue genti, e'l Conte d'Urbino con le genti del Papa, e quali erano a Lega co' Saneſi, e Saneſi con loro, gionſeno a Montepulciano, e Chianciano ſu la parte in Venardì, e furono guaſte tutte le mulina di D Montepulciano.

E'l dì 13. detto il detto Campo andò a Graciano preſſo a Montepulciano, e mentre, che vi ſtè, mieterono, e rubbarono quanto grano era in quel di Montepulciano, e predarono, e tolſeno molto beſtiame.

E il dì 16. detto in Giovedì alloggiorono nella Foce di Rigumagno, e'l ſeguente dì, e'l dì di S. Giſmondo alloggiorono a Grillo, e Sabbato adì 18. alloggiorono nel Bozzone di ſotto, e di ſopra al Ponte a piei Monteliſcajo. Partito il Campo, i Montepulcianeſi arſeno molto grano al Monte a Follonica.

E la Domenica adì 19. per tempo andorono a Campo a Rencine, e la Mezzedima adì 22. E piantorono la bombarda de' Saneſi, e traſſeno la notte tre volte, e l'altro dì 6., e la ſera adì 23. entrorono in Recine, e meſſonla a ſacco, e poi a fuoco. E'l Comuno di Siena fece gittare tutte le caſe e mura per terra.

Domenica mattina adì 26. di Luglio e'l detto Eſercito andò a campo alla Caſtellina, e piantaronvi due bombarde de' Saneſi, e quelli della Terra chieſero tempo ſei dì, e paſſati li ſei dì, non ſi volſero dare, e di nuovo biſognò sbombardare, e per ſpazio d'alcun dì giunſe una bombarda del Papa, e con eſſa venne in campo Don Federigo Figlio del ferociſſimo Re Ferrando con molte ſquadre di

cavalli, e fanti, e piantorono la detta bombarda alla Caſtellina, e traſſe cento colpi, e finalmente e'l Caſtellano chieſe altro termine a far ſua ſcuſa con la Signoria di Firenze, che ſe non lo' mandava ſoccorſo, non ſi poteva tenere.

Adì 12. d'Agoſto in Mezzedima e Fiorentini fecero rompare e guaſtare le Mulina dell' Arbia fino alla ſtrada di Sciano, e nel Bozzone altre Mulina, e tolſero alla Badia al Piano certi buoi, e pecore.

Adì 15. d'Agoſto e Soldati del Comuno di Siena, e cierne, e certe ſquadre del Re, che erano venute con la ſalmaria, che mandò il Re, cavalcorono fino alle Porti d'Arezzo, e predarono Beſtiame, e Prigioni, e arſeno di molte Ville, e Capanne, e molto Olio, e Robba.

Adì 18. d'Agoſto e'l Duca di Calavria, finito il tempo dato al Caſtellano, e non venendo altro ſoccorſo, li fu aperta la Porta, & entrò nella Caſtellina: fu in Martedì. E adì 19. detto ſi levò il Campo, e andò a Radda, e ine ſi fermò.

E adì detto Miſſier Carlo, e Miſſier' Onorato Fratelli, e Soldati del Comuno di Siena con circa 50. Cavalli, e 150. cierne, che 50. n'erano d'Aſciano bene in ponto, cavalcorono in Val d'Ambra, e andorono fin di ſotto a Ambra per guaſtar certe Mulina, tanto che tra di ſotto e di ſopra in quella Val d'Ambra ne guaſtarono 9. Mulina, e ruppero le Macine, e Ritrecini, e arſeno le caſe, capanne, e paglia. Le Mulina l'arſeno, e guaſtorno quelli da Rapolano, perchè i Fiorentini avevano guaſtato quelle del Bagno di Rapolano, fin quando il Campo era a Rencine.

La notte tra 20. e 21. d'Agoſto, che fu tra il Giovedì, e'l Venerdì, e'l Conte Niccola di Pitigliano, e'l figliolo del Signor di Correggio, che fu morto a Siena per Traditore, con altra gente, e fanti corſero fino alle Porti di Siena, e arſeno gli Alberghi fuora della Porta a Camollia, e di molte altre caſe per quella ſtrada, e menoronne certi Prigioni.

Adì 24. d'Agoſto in Lunedì e'l Campo ſopradetto entrò in Radda, e miſſonla a ſacco e fuoco, e ſpianoron le mura, e tienſi, che ne cavaſſero più che 6000. ſome di grano, e portoronlo in Siena.

Adì 26. detto ſi partì il Campo, e andò a Brolio, e la notte innanzì che il Campo giogneſſe, certi Fanti de' Fiorentini vennero a Monſelvoli per ardere molti Pagliai di paglia, e ſieno, che erano intorno a Monſelvoli; ma le Guardie li ſcuperſeno, e ſonorono a martello. Di fatto derono a rieto, e attaccoro fuoco a miei pagliai delle Panzarine, e fuggendo a queſto modo arſeno quanti pagliai trovorno da Monſelvoli in ſu fino a Brolio.

E adì 28. detto e'l Duca di Calavria venne a Sciano con cinque ſquadre di cavalli, e circa 200. fanti, tra baleſtrieri, ſcoppettieri, & altri fanti. E adì 29. in Sabbato andò a deſinare a Chiuſure, cioè a Monte Oliveto, per eſſer poi a Pienza per ripoſarſi qualche dì, perchè ſentiva di febbre.

Adì 8. di Settembre e'l detto Duca ritornò a Sciano, e Giovedì adì 10. ſi partì, e andò in campo a Brolio, & io Allegretto, e Miſſier' Jacomo da Caſole, inſieme con la Compagnia del Duca andammo in campo. E'l Venardì adì 11. detto ſi partì e'l Duca, e andò a S. Guſinè per ripoſarſi qualche dì. E Sabbato adì 12. ritornai io Allegretto a Sciano.

Adì 13. di Settembre da ſera ſi de' la battaglia a Brolio, avendo prima la bombarda del Re, e la Saneſe rotta parte della Rocca, e delle mura per ben che v'era il Riparo; ma finalmente veduto la mala parata, i Brogliesi ſi derono, ſalve le perſone, e la Terra andò a ſacco e a fuoco. Subbito come Brolio fu avuto, i Signori Saneſi mandorono Guaſtatori a sfaſciare, e ſpianare e'l detto Brolio, il quale per l'addietro era ſempre ſtato cagione di dannificare il Contado di Siena per fino alle Porte al tempo di guerra, inſieme con Cacchiano.

Adì 15. di Settembre il Campo andò a Cacchiano, e piantorono le Bombarde. E adì 19. detto certi fanti Fiorentini vennero a Caſtelnuovo di notte, e arſeno certe caſe nel Borgo, e preſeno circa a cinque Prigioni. E adì 21. detto il dì di S. Matteo Miſſier Niccolò Vitelli, Bernardino da Todi, Bernardino del Conte Carlo da Montone, e'l Corſetto ſtava col Conte Carlo, cavalcorno verſo Aſinalonga con forſe 400. cavalli, e 800. fanti, e fecero mettar fuoco in quante caſe, capanne, e ſtrame trovavano, e miſſero fuoco nell' Amoroſa, e arſenvi dentro ſei perſone. E tornandoſi poi indietro, il Corſo noſtro Soldato, e Miſſier Carlo da Fermo con pochi cavalli male in ordine lo' andaro dietro fino alle Selve, ſubito ſi ſcoperſe uno agguato, e meſſerli in mezzo, e preſero i detti Miſſier Carlo da Fermo, e'l Corſo, e circa 60. Prigioni d'Aſinalonga, e pochi ve n'era d'altri Luoghi.

Adì 24. detto in Giovedì ſi preſe Cacchiano, e meſſonlo a ſacco e fuoco, e gittorno in terra parte le mura, e toccò la battaglia al Signor di Camerino, che gionſe in Campo jerr, che li pareva vergogna, che tanta gente ſteſſe a campo a una Bicocca come Cacchiano, e ſe non che il Duca d'Urbino non volſe, dava la battaglia come fu giunto, e offerſe di perdere la vita, ſe lui non la pigliava.

Adì 27. detto ſi partì il Campo, e andò a alloggiare a Selva Maggio in Val d'Ambra, e ine alloggiò due ſere. E'l Martedì a dì 29. detto andò il Campo al Monte S. Savino, e ſterono de' dì 12. innanzi piantaſſero le Bombarde. E adì 22. d'Ottobre in Giovedì ſi fece tregua. E Domenica adì primo di Novembre ſi finì. E i Fiorentini la dimandarono ſi doveſſe prolongare, e'l Duca di Calavria non volſe. E Giovedì adì 5. di Novembre al notte gionſe quì a Lucignano di Val d'Arbia e 'l Fante, che portava la Lettera a' Signori, come il Monte era accordato, ſe per fino a Domenica a ore 22. che ſaremo adì 8. e'l Campo de' Fiorentini non ha levato quello del Re da campo al Monte.

Adì 7. di Novembre, cioè due ore innanzi dì, andorono mille Fanti, e cinque ſquadre di cavalli alla Caſtellina, e miſſono le ſcale alle mura, e cominciarono a ſalir ſu, e una Guardia ſentendo alquanto rumore, domandò più volte: *chi è là*, e non riſpondendo, cominciò a gridare: *all' arme*. Subbito ſubbito i Fanti, e le cierne de' Saneſi ſalſero ſu le mura, e difeſero in modo la Terra, che le genti de' Fiorentini non ebbero loro attento, e per forza furono cacciati indietro, e laſſorono alle mura 30. pezzi di ſcale, che non le poterono portar via. Dipoi non potendo aver la Caſtellina, andorono a dar la ſcaramuccia a Monteriggioni, e finalmente non fecero nulla, e così ſe n'andorono ſcornati.

E col nome di Dio Domenica adì 8. di Novembre 1478. a ore 20. s'entrò nel Monte S. Savino, e mandorono via tutti i Fanti, che vi erano per li Fiorentini, e gli uomini d'Arme, e missevisi dentro alla guardia il Sig. Jacomo Conte per lo primo e capo di tutti, con due squadre di cavalli, e Lion da Monte-Secco con un'altra squadra, e Fanteria, e più Missier Domenico Dori con 200. Fanti, e'l Possarino nostro con 200. Fanti, Bianchino Albanese con 200. Fanti, Brettone con 50. Scoppettieri, e altri Conistabili della Chiesa.

E Giovedì a dì 12. detto si levò il Campo, e andò a alloggiare nelle Selve tra Lucignano, e Torrita, e deliberarono d'andare alle stanze, perchè s'era volto mal tempo di piove, e gran fanghi. E dipoi l'altro dì si cominciò ad avviare verso Montalceto, e Sciano, e Chiusure, per esser poi a Buonconvento, e ine si posorono parecchi dì, tanto che distribuirono le stanze. A ciascuno dessi denari. E'l Duca d'Urbino andò per stanza a Petriolo per cagione della sua gamba, e'l Duca di Calavria andò per stanza a Campagnatico. E più Castella, e Fortezze si presero nel Chianti, e Val d'Arno, delle quali non si fa menzione, perchè non potei avere i nomi di esse, le quali poi si ribellorono, levato il Campo da Cacchiano, infra le quali fu Castel nuovo di Val d'Arno, Castagnuoli, Vertine, Barbischio, la Volpaja, Monte-Luco, Lecchi, la Mole, Tornano, & altre Terre, che la maggior parte fur messe a sacco.

Adì .... di Dicembre el Possa con una Compagnia, essendo per stanza al Monte S. Savino, cavalcò di là d'Arezzo, e predò 400. capi di Bestie grosse, e 200. tra pecorine, e porcine, e tutte le grosse menò in Siena, e le minute rimasero al Monte.

Adì 2. di Ferrajo 1478. quelli da Vertine cavalcorono a Castel nuovo, e presero certi Prigioni, e Buoi. E i nostri erano cavalcati verso Vertine, e predorono, e al tornare s'abbatterono in quelli, che avevano predato Castelnuovo, e riscossero la preda, e Prigioni, e presero tutti loro, che erano più di 200., e ammazzoronne circa 8. di loro nella scaramuccia, e tornorono in Siena con tutti quei Prigioni, e Bestiame, che avevano predato con grande onore.

Adì 18. di Marzo il Cavaliere Orsino con Cavalli, e Fanti cavalcorono in quel di Pisa in Giovedì, e presero Giello, e missenlo a sacco, e fuoco. E adì 19. detto presero Monte Scudajo, e misselo a sacco, e quelli della Terra si ricomprorono 500. Ducati d'oro, perchè la Terra non si ardesse, e menoronne in quà più che 800. bestie grosse tra Bulfaline e Bovine.

Adì 31. di Marzo 1479. fu presa Selvole d'Agnolo Malavolti per mancamento d'uomini per cagion di moria. Quelli di Selvole vennero ben due volte a metter fuoco nelle celle, e casa di Pontignano, e dipoi arseno il circuito di Scopeto.

Adì 4. d'Aprile la Domenica dell'Ulivo si perdè Monistero di Valdombrone per carestia d'uomini.

E questa notte fu trovato morto Francesco d'Agnolo Malevolti dietro al Palazzo de' Signori. Alcuni dicono, che vi fu portato morto. Alcuni vogliono dire, che avendo la caccia, e fuggendo, fu gionto, e morto in quel luogo.

A Quelli di Casole di Volterra, e da Massa fecero in più volte molte prede in quel di Firenze.

Adì ... di Maggio si cominciò a ragunare il nostro Campo a Filetta preso a Maciareto, e pochi dì innanzi adì 19. il Conte Carlo da Montone cavalcò con 10. squadre di Cavalli, e assai Fanti nel Piano del Padule, e predorono circa 80. Buoi, e arsero molte Case. E Agnolo di Tancredi, che era Commissario alla Castellina, sentendo questa arsione, fece ardere il Borgo a Grieve, e altri Luoghi, e Case in quel di Firenze.

Adì 30. di Maggio a lume di torcie e'l Duca d'Urbino entrò in Siena senza che il Duca di B Calavria ci era stato più volte in Siena e massime per Carnasciale.

Adì 5. di Giugno si perdè Castiglioncello presso a Montereggioni, che fu scalato, e alcuni dicono per tradimento. Et il dì innanzi si sotterrò Giovan..... che lo teneva per lo Nipote.

Adì 6. detto si partì il Campo da Filetta, e andò tra Lucignano, e'l Ponte d'Arbia, e adì 9. si partì, e andò di quà da Buonconvento, e non poterono passare il Fiume per la gran piova di sta notte, e di già sei dì, che non ha fatto altro che piovare.

Adì 7. di Giugno e'l Magnifico Ruberto da Rimini, e'l Conte Carlo da Montone, Deifebo del Conte Averso, Missier Niccolò Vitelli, C & altri Condottieri, e Soldati di Fiorentini cavalcarono in quel di Perugia con più di 40. squadre di Cavalli, e Fantaria assai, e presero tra Castella, e tenute circa a 30., che la maggior parte se lo' de'd'accordo. E adì 8. andorono fino alle Porti di Perugia.

Adì 10. detto si partì e'l nostro Campo da Buonconvento, e andò a piè Castiglioncello di Val d'Orcia, e la notte levato il lume della Luna si levò, e passò e'l Ponte a Chiuci a buon'ora, che fu adì 11. in Venerdì, e andava per risquotare le Terre di Perugia e appicciarsi co' Nemici, se potessero.

Adì 12. detto Jacomo Conte venne in Siena D da mattina, e la sera venne dalla Castellina una preda di 45. belli Buoi, cinque Mule, 6. Asini, 7. Prigioni, 300. capi di bestie tra Porcine, Pecorine, e Caprine, la qual preda cavorono di Val d'Arno presso a Fiorenza a dieci miglia. Fu la Compagnia di Pier Giovanni da Canale, e quelli da Camerino nostri Provisionati.

Adì detto in Sabbato fu squartato Guasparre da Imola, il quale stava per stanza a Sassofortino, e un suo compagno, perchè volevano dar Monte-ritondo a' Fiorentini, e poi pigliar Prata di Maremma, e arderla.

Adì 14. di Giugno genti de' Fiorentini cavalcorono verso Massa, e Monte-ritondo, e E predorono bestie grosse, e minute assai, e circa 60. Prigioni, secondo si dice, e arseno Lattaja de' Luti.

Adì 16. di Giugno Bernardino di Carlo da Montone, e Deifebo cavalcorono in Val d'Orcia, e presero Vignone, e arsenlo.

Adì 17. e'l Duca Ercole di Ferrara, e'l Marchese di Mantova, e'l Signor Gostanzo da Pesaro andorono a campo a Casole con le Bombarde. Subito si scoperse in Casole un Trattato di certi, che anticamente erano Fiorentini, e Forestieri, e furne presi parte, e carcerati. Eravi per Conestabile, Potestà, e Commessario Giovanni Saracini, e Vecchione

da

Digitized by Google

da Pereta Coniſtabile, e non vi tenevano la metà delle paghe, e male in ordine, e dentroci ve n'era pochi, per cagione che erano morti di peſte la maggior parte, e parte n'era in Maremma a ſegare il grano.

Adì 18. di Giugno ci fu Lettara del Duca di Calavria, come avevano racquiſtate tutte le Terre, che Carlo da Montone aveva preſe, e fatte voltare in quel di Perugia, e tutte quelle, che fecero reſiſtenza, e che ſi ripreſeno per forza, tutte le miſſero a ſacco e fuoco. E queſto dì detto paſſorono il Ponte a Chiuci per venire a ſoccorrere Caſole.

Adì 18. detto a ore 22. e mezzo gionſe a Palazzo la novella, come Caſole era ripreſo, e andovvi la maggior parte de' Giovani di Siena, e Giovan Colonna capo di ſquadra.

Adì 19. detto Paſquino di Maggio di Rigatino da Montalto di Val d'Ombrone, anticamente d'Ambra, fu traſcinato, impiccato, e ſquartato, perchè voleva dar Montalto a' Fiorentini, e fu cagione di far perdere Muniſtero.

Adì 19. detto. Tornò Giovan Malevolti da Genova inſieme con 500. Proviſionati del Re, che venivano dal Signor Ruberto, che era a campo alle Frontiere de' Fiorentini verſo Serazzana, e la maggior parte di queſti erano Baleſtrieri.

Adì 21. di Giugno a buon'ora il Campo noſtro giunſe in Val d'Arbia, che veniva dalla Foce di Rigumagno, che veniva per ſoccorrere Caſole.

Adì 21. detto a ore 15. ci fu novelle dal Commiſſario di Marmoraca, come Caſole era perduta, e vedevaſi fumare, e di lì a poche ore ſi confermarono le peſſime novelle. E conciofiache il detto Giovanni Saracini aveſſe bando della vita dalla Signoria di Venezia, e'l Commeſſario loro, che era in campo a Caſole mandò bando, che qualunque perſona deſſe morto, o vivo il detto Giovanni, aveſſe un tanto, e lui per la gran paura, e viltà tenne pratica col Campo per campar la vita, e patteggiò la Terra, e miſſevi dentro i nemici. E cercorono innanzi, ſe poteſſero aver prima la Rocca con nuovi modi, e non poterono: che Giovanni di Domenico Bruzzichegli, che era Caſtellano, ſe n'avvidde, e non la volſe aprire. Dipoi tutto il Campo combatteva la Rocca, e per ſtracchezza l'ebbero, perchè il Caſtellano era quaſi ſolo. Di fatto cominciò la Terra a andare a ſacco e fuoco, ſalvo che la Rocca, che la tenevano, e la cagion dell'ardere dicono, che fu, perchè il Caſtellano non ſi volſe dare al primo, e per queſto nacque differenzia tra il Marcheſe di Mantova, e'l Signore Goſtanzo da una parte, e'l Duca di Ferrara dall'altra parte, perchè Ferrara voleva ſi ardeſſe, e li altri nò, in modo che vi fu de' morti più di 100. e fur meſſe a ſacco le robbe del Duca di Ferrara.

E adì 27. di Giugno il Campo ſi partì di Val d'Arbia, e andò alloggiare a Monte Liſcajo, e una gran parte de' carriaggi paſſorono per Siena, e uſcirono alla Porta Uvile.

Adì 24. detto ſi levò, e andò a Rencine, e'l dì quelli, che ſtavano nel Petrajo, dubbitorno, che il Campo noſtro non vi andaſſe, e per comandamento de' Fiorentini vi miſſero fuoco, e andoronſene.

Adì 26. detto quelli della Caſtellina ſcalorono Montificali, e legorono i Terrieri ſenza rumore, e dipoi eſcirono parte della Terra, e predorono molto beſtiame d'attorno, perchè non ſi ſapeva vi fuſſer dentro i nemici, e poi ne cavorono quello, che poterono, e miſſervi fuoco.

Adì 27. di Giugno ſi riebbe Caſtiglionello dall'Erede di Miſſier Gio. Battiſta Aringhieri d'accordo.

Adì detto ſi caricò una noſtra Bombarda la minore, e uſcì alla Porta a S. Marco per racquiſtar la Rocca di Caſole.

Adì detto ſi levò il Campo da Rencine, e andò parte a Caſole, e parte ſul Poggio di Sicurano preſſo a Colle.

Adì 29. ci fu nuove, come il Signor Matteo da Capova con le ſue genti in quel di Perugia aveva aſſaltato e'l Magnifico Ruberto da Rimini Capitano de' Fiorentini, & avevali tolto da 150. Cavalli, e fu il Sabbato adì 26. Et adì 27. e'l Magnifico Ruberto aſſaltò e'l Signor Matteo, e tolſeli tutti i carriaggi, e molti uomini d'Arme, & erano col Signore Matteo e'l Signor Giulio con 7. ſquadre di Cavalli, e'l Prefetto da Vico con cinque ſquadre, & altri Signori, tanto che in tutto erano trenta ſquadre di Cavalli.

E adì 30. di Giugno ſi ripreſe la Rocca di Caſole, e miſſeſi a fuoco, e adì primo di Luglio ſi partì e'l Campo, e venne alloggiare a Filetta in Val di Merſa.

Adì 3. di Luglio in Sabbato Vecchione Corſo, abitante a Pereta, e'l quale era Coniſtabile in Caſole, fu impiccato alla fineſtra del Poteſtà di Siena, e Giovanni Saracini, che era Poteſtà, Commiſſario, e Coneſtabile in Caſole, fu impiccato a lato a lui per conto di Caſole.

Adì 5. di detto meſe ſi partì e'l Campo da Filetta, e andò alloggiare ſul Poggio di Pancole, e la ſera eſcirono di Siena molti carri di ſalmarie, e due noſtre Bombarde, una di Bronzo, e una di Ferro, e due carri di ſcale.

Adì 10. di Luglio e'l Signor Goſtanzo preſe Monte Guidi, e meſſolo a ſacco e fuoco, & impiccò e'l Farina Coneſtabile, che ſtava in Monte Guidi, perchè ammazzò certi de' ſuoi uomini d'arme per difenderſi valentemente, e chi dice per parole ingiurioſe.

Adì 12. ſi partì e'l Campo noſtro, e andò nella Foce di Rigumagno. E adì 13. andò a Monte Pulciano, o vero a Gracciano.

Adì 14. di Luglio Bernardino Maſſaini, detto il Mancino, e certi Fanti Contadini di Val d'Ombrone ripreſero Muniſtero per forza.

E'l Priore di S. Spirito di Roma avendo preſo a fornire e'l noſtro Campo di Pane, aveva fatto per la vernata grande munizione di farine a Pienza, & Acquapendente, le quali farine parè che ſieno avvelenate, e hanno fatto morire alcune perſone, e molte ammalate, e gonfiate, e alcune gittono il quojo, come il ſerpe. E queſto è intervenuto in Campo, e in Siena, perchè molte perſone ne compravano per lor biſogni, e chi per far pane per mandare in Campo, e alcuni, che facevano e'l pane di detta farina, ſi ſcorticavano le mani. E queſto ſi tiene ſia ſtato fatto per operazione de' Fiorentini, e loro l'abbino fatto fare, e però tutto il Mondo lo' dovrebbe bandir le Croce adoſſo, che per tal modo abbin voluto ammazzar tante migliaja di perſone: che ſe foſſero Peſci, ſaria diſoneſto.

Adì 15. di Luglio ſi preſe il Baſtione, che avevano fatto fare i Fiorentini al Ponte a Valiano per forza.

Adì

Adì 20. detto e'l Campo de' Fiorentini andò all'Abbadia a Iſola. E adì 22. l'ebbero d'accordo, e Caſtiglioncello, e arſerle; ma prima mandaron quà per ſoccorſo, e la Signoria lo' de' licenzia, che ſi deſſero, ſalvo l'avere, e le perſone, e non oſſervorno i patti.

Adì 23. detto ſi levò e'l noſtro Campo da Monte Pulciano, e venne nella Foce di Rigumagno.

Adì 27. di Luglio Pier Giovanni da Canale noſtro Coniſtabile, che ſtava alla Caſtellina, preſe in Val d'Arno, Monte Domenici, e Caſtel del Piano, e'l qual Monte Domenici tiene, perchè è coſa ineſpugnabile di Fortezza, e Caſtel del Piano miſſe a ſacco e fuoco.

E adì 28. da ſera ſi cominciò a partire e'l noſtro Campo dalla Foce di Rigumagno ſenza e carriaggi, e quali laſciorono fra Sciano, Rapolano, e le Serre, e Rigumagno, e paſſorono la Chiana per la via d'Arezzo, per andare a aſſaltare e'l Campo de' Fiorentini, che era a campo a Caſtiglion del Lago in quel di Perugia. Ma loro ſentendo tale andata, non aſpettorono, e ritiraronſi nelle Piaggie di Cortona. E veduto i Noſtri non poterli giognare, cavalcorono per quel d'Arezzo, e preſero Beſtiame, e Prigioni, e preſero l'Abbadia al Pino, e Fuoſi, e miſſerle a ſacco e fuoco, e ritornaronſi nella Foce di Rigumagno.

Adì 30. di Luglio Genti de' Fiorentini con circa 100. Cavalli, e 200. Fanti ſi partirono da Vertine, e vennero a Vignano, e Santa Reina, e preſero tre Buoi, e due Aſini. Subito eſcirono di Siena e'l Signor Matteo da Capoa, e'l Signor Giordano Orſino con Cavalli, e Fanti, e aſſaltoronli a Monte Ferrajolo, e rupperli, e menoronne preſi 50. uomini d'Arme, e Fanti aſſai.

Adì 3. d'Agoſto e'l Signore Goſtanzo da Peſaro con 10. ſquadre di Cavalli, e aſſai Fanti andò a combattere Marmoraja, e non la potero avere, e partironſi con vergogna, mettendo fuoco nelle caſe d'attorno, e nel paeſe d'attorno.

Adì 6. d'Agoſto ſi mandò e'l primo Caſtellano di Monte Domenici, e fu Franceſco di Miſſier Niccolò di Nanni, e Agnolo di Tancredi vi andò con certa commeſſione, e tornò fra pochi dì.

Adì 13. d'Agoſto ſi riperdè Muniſtero di Val d'Ombrone, e fu arſo per li Fiorentini.

Adì 14. detto e Fiorentini ripreſero Selvole, perchè v'era poca gente, e lì a pochi dì l'arſeno.

Adì 16. detto il Campo noſtro cavalcò in Val d'Ambra, e preſero Ambra, Cappannole, Pietra viva, Poggirapale, e l'Abbadia a Ruota, che l'hanno preſe due volte, e tutte le miſſero a ſacco e fuoco, ſalvo che Rapale.

Adì 17. e'l Signore Goſtanzo cavalcò nel Padule, e Val di Merſa, e preſero circa 10. prigioni, e ritornaronſi per Val di Roſia, e preſero Montarrenti per diſordine di fuoco, che s'attaccò dentro alla polvere, e meſſerlo a ſacco e fuoco tutto, e la ſera medeſima ſi ritirorno a Poggio Imperiale, e menoronne Prigione Alberto di Franceſco Gabbrielli. Erano 16. ſquadre di Cavalli, e 1500. Fanti, ſecondo ſi dice.

Adì 19. detto e'l Campo noſtro ritornò nella Foce di Rigumagno al luogo uſato.

E adì 21. le genti de' Fiorentini arſero Fongaja, e Mugnano. E adì detto facemo ardere Rapale.

Adì 24. d'Agoſto ſi levò il Campo noſtro, e alloggiò a Monte Pulciano. E adì 25. paſsò il Ponte a Chiuci, per andare a trovare i nemici in quel di Perugia, cioè il Signor Ruberto da Rimini Soldato de' Fiorentini.

Adì 28. d'Agoſto e'l Conte Giulio d'Atri paſsò per Siena con otto ſquadre di Cavalli, e accampò al Prato a Camullia nella Poſſeſſione delle Monache, & in quella dell'Erede di Nello Cinughi.

Adì 31. d'Agoſto 1479. a ore 15. venne alla Comunità di Siena dallo Imbaſciador del Re di Napoli, che ſtava a Scarlino, una Lettera, che conteneva, come aveva avviſo dal Signor Ruberto da S. Severino, inſieme con Miſſier Lodovico, fratello che fu di Galeazzo Maria Duca di Milano, e Ribelli fatti dalla Signoria di Milano, per volontà e conſentimento di Miſſier Cecco Simonetta, che governava quello Stato, morto che fu Galeazzo Maria, cioè, che il detto Miſſier Ruberto, e Miſſier Lodovico con ajuto e favore del Re di Napoli avevano preſe le infraſcritte Terre, e prigioni della Signoria di Milano, e queſto facevano per ritornare in Milano, e cacciare Miſſier Cecco.

Tortona, Caſtelnuovo di Tortona, Gavi, Vetazio, Ponte Corona, Pignuolo, Baſignano, Salaboſco, Fregarolo, Aliſſandria, e Borgiano. Tutta l'Entrada del Veſcovado di Tortona, Serravalle, Arquà, Buſale, Caſtellano, due Ponti ſul Pò, Coſtanzino, Valenza, e molte altre Caſtella. Prigioni da taglia: Miſſier' Alberto da Eſti, e'l Veſcovo di Tortona, e'l Prencipe di Salerno Ribello del Re di Napoli, e'l Commiſſario Ducale, e'l Poteſtà di Tortona, e'l Referendario, 400. uomini d'Arme Parmigiani, e molti altri Condottieri, e Fanteria. Le quali coſe piacquero molto alla Signoria, e Popul di Siena, perchè erano in noſtro favore, e contro lo Stato de' Fiorentini, per le quali novelle ſe ne fece in Siena grandiſſima feſta e allegrezza, e ſonoſſi a gloria, e feceſi falò, e per queſte novità ſi partirono da' Fiorentini molte genti d'Arme, e'l Marcheſe di Ferrara, e di Mantova.

Adì 31. d'Agoſto fu tagliata la teſta a uno di Caſtiglion di Val d'Orcia, il quale voleva dare Caſtiglioni a' Fiorentini, e la pratica ſi faceva in Monte Pulciano. E Bartolomeo di Carlo Francioſo da Siena eſſendo prigione in Montepulciano cognobbe queſto da Caſtiglioni, e parlògli, e come Dio volſe, uſcì di prigione, e andoſſene a Caſtiglioni, dove ricognobbe quello, che era a Montepulciano. Subbito pensò a quello, che era: fu preſo, e confeſsò il tutto.

Adì 2. e'l Conte Giulio d'Atri ſe n'andò in Campo. E adì 3. di Settembre il Campo noſtro ſi ritornò nella Foce di Rigumagno.

Adì 5. in Domenica il Campo del Duca venne a' piei Monteriſcajo, e'l Duca con pochi Cavalli venne in Siena, e ſmontò a caſa di Maeſtro Aliſſandro da Sermoneta, e la Balìa l'andò a viſitare. Era Priore Criſtofano di Guidoccio di Gionta, e la ſera al tardi ritornò in Campo.

Adì 6. detto ſi partì il Campo, e andò ſu la Staggia verſo Caſtiglioncello, e dopo deſinare ſi partirono di Siena 2000. Fanti de' noſtri, e 1000. Guaſtatori, e Miſſier Borgheſe Commiſſario Generale con bella compagnia a ca-

cavallo, e Giovani della Terra circa 1500. & altri Commiſſarj ſopra, e Guaſtatori, e altre coſe, e la noſtra Bombarda del Ferro, con tre carri carichi di cerbottane, e ſalmaria, con molti Maeſtri di Legname.

E adì 7. e'l dì di S. Reina ſi levò il Campo, e andò al Poggio Imperiale, e preſerlo di fatto, e preſero 200. uomini d'Arme, e Miſſier Ridolfo da Mantova, e Miſſier Giovan Franceſco da Mantova, Miſſier Giſmondo da Ferrara, Miſſier Galeotto dalla Mirandola, Miſſier Niccolò da Correggio, e altri Condottieri di Lombardia, e ſaccheggiorono tutto il Campo. E la ſera ritornorono a' loro Alloggiamenti, ſalvo che il Signore di Piombino, che fu preſo ſolo. Era Priore della Balìa Miſſier' Aliſſandro Aringhieri, e venuta la novella in Siena, ſi fece gran feſta, e ſonoſſi tutto dì a gloria, e la ſera ſi fece molti fuochi per tutta la Città, e ſonoſſi a gloria. E queſto dì ſi è mandato in Campo più di 200. ſome di vettovaglia.

Adì 8. di Settembre. Io Allegretto mi partii di Siena con altri Compagni a ore otto di notte per lo Sportello, e giognemo in Campo a buon'ora, mentre ſi levava il Sole, e andammo ſul Poggio Imperiale, e viddi conſegnar le ſtanze alle genti d'Arme, e la ſera ſcaramucciorono con quelli della Abbadia di San Lucheſe in ſul Poggio, e con quelli di Poggibonzi; ma e'l tirar che facevano quelli della Badia, e della Baſtìa con cerbottane e ſpingarde non laſſavano aſſicurare i Fanti. E'l detto dì piobbe alquanto, e la notte aſſai.

Adì 12. in Domenica a ore 14. detto. Venne l'Ulivo, e la novella, come parte del Campo avevano preſo Certaldo per forza, e meſſo a ferro e fuoco, perchè trattando certi Patti, quelli della Terra non li volevano poi oſſervare, fatto che avevano ritirar la Battaglia indietro, perchè viddero certe Squadre di Cavalli, e credevano foſſer de' loro, che li ſoccorriſſe, ed erano de' noſtri. Vedutoſi i noſtri mancar la fede, riderono la Battaglia, e preſerla, e però la miſſero a ferro e fuoco; e per queſto ſe ne fece in Siena Falò, e feſta aſſai. Et in queſto dì hanno preſe molte Fortezze, e Tenute, dove hanno trovato molta robba di Grano, Vino, Olio, & altre coſe aſſai.

Per la preſa del Poggio, e di Certaldo e'l Duca di Calavria fece due Cavalieri noſtri Cittadini; cioè Miſs. Borgheſe Borgheſi Dottore, e Foreſe di Nanni di Stefano.

E a dì 12. detto ci fur nuove, over Lettere, come Miſs. Lodovico Sforza, e'l Signore Ruberto da S. Severino erano entrati in Milano, e preſo Miſs. Cecco Simonetta, che fu decapitato, e ſuoi ſeguaci. Item, come il Cardinal di Pavia era morto.

Adì 12. di Settembre a ore 22. ci fu la chiarezza, come Vico Fiorentino ſi era preſo a patti per correria.

Adì 14. detto da mattina ſi mandò in Campo vintidue carri carichi; cioè 3. carichi della Bombarda del Re di tre pezzi, e'l Ponte per la Bombarda; 50. pezzi di ſcale da ſcalare Terre; Polvere da Bombarda, Saettime, & altre ſalmarie per trar' alla Badia di San Lucheſe, e dove biſognaſſe.

Adì 18. da ſera venne la novella, come la Badia di S. Lucheſe ſul Poggio Imperiale s'era data d'accordo, perchè credevano non

A poterſi tenere, avendo prima le Bombarde tirato a terra gran parte di Mura

Adì 21. ſi partì di Siena una Bombarda groſſa di tre pezzi, fatta in Siena, e non è ancora adoperata.

Adì 22. ſi preſe Poggibonzi a patti, ed eravi dentro una Bombarda groſſa de' Fiorentini, chiamata la Vittoria. E a dì 23. detto ſi ebbe el Baſtione d'accordo.

Adì 24. di Settembre il Campo ſi levò da Poggibonzi, e andò a Colle, con cinque Bombarde groſſe, e ci era cento dieci Squadre di Cavalli.

Adì detto ſi provò la noſtra Bombarda groſſa di due pezzi, la qual fece Pietro, detto il
B Campana, & è lunga tutta braccia 7. e mezzo, cioè la tromba braccia 5., e la coda braccia 2. e mezzo. Peſa il Cannone libre quattordici mila, e la coda undici mila, ſomma in tutto libre vinticinque mila. Gitta dalle 370. alle 380. libre di pietra ſecondo pietra.

Adì 24. di Settembre el Signor Giulio da Camerino paſsò per Siena con 10. Squadre di Cavalli, e 700. Fanti, e alloggiò a Camollia fuor della Porta in quell' alberghi; e la Domenica mattina a dì 26. andò in Campo.

Venerdì a dì primo d'Ottobre ſi cominciò a trar le Bombarde a Colle.

Adì 3. detto ſi dè un poco di battaglia a
C Colle: fuvene morti de' noſtri circa dodici, e feriti aſſai, tra' quali fu ferito il Sig. Giulio d'Atri, e'l Duca di Melfi, e'l Poſſa noſtro; e la ſera fu una grandiſſima tempeſta di vento, e piobbe tutta notte, e tutto Lunedì, e aſſai; e tutta queſta ſettimana è piovuto o tanto o quanto, e maſſime Giovedì e Venerdì notte; e' noſtri hanno ripiantate le Bombarde altrove.

Quelli di Colle ſi difendeno valentemente, e hanno dentro di molte ſpingarde, cerbottane, e paſſavolanti, e due Bombarde groſſe, e traggono alli Alloggiamenti, e al Padiglion del Duca, che l'hanno fatto levar già due volte, e fanno il peggio, che poſſono.

D Adì 11. d'Ottobre. Gionſe dentro alla Porta S. Vieno la Bombarda groſſa del Papa di due pezzi, longa braccia 6. e un terzo; gitta libre 340. in circa di pietra, la quale era a Sciano.

Adì 12. detto da mattina. Furon tolti circa 80. Buffali del Papa, quali paſcevano in Mazzafonda.

Adì 13. detto. Quelli di Colle chiovorno la Bombarda del Re, ma non a perfezione, perchè quello, che la chiovava, non ebbe tempo, perchè fu morto con una Ronca. E a dì 14. ricominciorono a trar le Bombarde a Colle.

E Adì 19. detto. Avendo il Duca meſſo uno agguato preſſo a S. Gimignano, fecer viſta di voler dar la battaglia a Colle; e quelli di Colle fecer cenno di ſoccorſo, e uſcendo fuori le genti de' Fiorentini, furono aſſaltate da' noſtri; e preſenne 20. huomini d'Arme, e 15. Baleſtrieri a cavallo.

Adì detto. Gionſeno in Siena 28. carri carichi di pietre da Bombarda, che venivano da Talamone, e 4. carri n'era a Camollia.

Adì 20. detto. La Bombarda del Papa, che era a S. Vieno, ſi conduſſe a Camollia, e la notte a Soriana andò in Campo.

Adì 21. Uſcendo certi fanti di Colle per portar Lettere a Firenze, ne fu preſi 14., de'

quali

Digitized by Google

quali 7. ne fu impiccati, e parte ne venne quà in prigione, e uno ne rimaſe in Campo.

Adì 24. d'Ottobre in Domenica innanzi le 10. ore la noſtra Bombarda groſſa, che fece il Campana, uſcì alla Porta della Madonna a Camollia con la ſcorta, per eſſere a Colle. Adì 26. detto cominciò a tirare a Colle, e paſſava Mura, Ripari, e ogni coſa; e non era coſa, che la teneſſe. E veduto quelli di Colle tal rovina, deliberarono la notte d'abbandonare, e andare al Borgo; e così fecero.

A queſti dì ſono venute Lettere della Reina Donna del Re d'Ungheria, e ſorella del Duca di Calavria, che avvisò lo Illuſtriſſimo Duca, come li Onghari ſi ſono appiccati col Turco, e fatto fatti di Arme, e hanno ottenuto la battaglia, e la vittoria contro i Turchi, e hannone morti più che trentamilia, e tutta volta ſeguivano la vittoria. El ſimile ſcrive un valente Capitano dell'Unghari al Duca d'Urbino, rallegrandoſi della vittoria, come fanno i valenti Capitani l'un con l'altro, rallegrandoſi dell'Arte Militare, delle quali novelle i detti Duchi all'aſſedio di Colle ne fecero gran feſta.

A queſti dì fu tolto a' Fiorentini Piancaldo, Caſtel dal Rio, e Caſtiglioncello in Romagna per le genti del Conte Girolamo.

Adì 12. di Novembre in Venerdì tre ore innanzi dì, ci fu avviſo da Miſs. Borgheſe Commiſſario in Campo, come alcuni huomini di Colle erano in Campo per trattare accordo, e con loro il Marcheſe dal Monte loro Auſiliatore, del quale avviſo ſi fece feſta, e ſonoſſi a gloria, e feſſi Falò.

Adì 15. in Lunedì a ore 19. el Duca di Calavria entrò in Colle, e fulli fatto grande onore, e preſe la tenuta del Caſtello, e la maggior parte de' Terrieri mandò nel Borgo di piano, e tutti i Foreſtieri mandò via; cioè quelli, che vi trovò dentro per li Fiorentini, tra' quali vi era il detto Marcheſe dal Monte, Andrea dal Borgo, e Carlino principali Coniſtabili, e valentiſſimi huomini, e hannolo dimoſtrato nel difendere la Terra, e far ripari. Vero è, che avevano dentro molte ſpingarde, e paſſavolanti, e ciò, che biſognava alla difeſa della Terra, e tre Bombarde groſſe, ma poco lo' valſe contra tale Eſercito, e ſette Bombarde groſſe, che avevano dattorno, le quali hanno tratto 1024. colpi di Bombarda. E a queſta vittoria era Priore di Balìa Batriſta di Bartolomeo di Miſs. Tommaſo dell'Agazzaja; e Miſs. Andrea Piccolomini nipote di Papa Pio era Capitano di Popolo.

Adì 16. di Novembre ci fu Lettere da Groſſeto, che avviſavano, come i nemici avevano cavalcato nel Tombolo, e menavanne molto Beſtiame, ſe non che loro vi provvideno, e riſcoſſenne la maggior parte tra loro, e quelli di Maſſa, e Gavorrano; e andorono fino ſu foſſi di Campiglia di Volterra, e preſero la Guida, che era da Scarlino, e ammazzorono un Capo di loro, con circa 40. degli altri, e menoronne preſi circa 60. e di buon prigioni; ſichè queſta volta hanno molto più perduto, che guadagnato.

E a dì detto da ſera. Tornando una ſoma di polvere di Bombarda da Colle, la miſſero dentro la Porta de' Signori, e percoſſero le Caſſe nella Porta, e alquanta polvere andò ſul Focone de' Famegli, e avventoſſi il fuoco ſulle Caſſe della ſoma, e a due altre Caſſe ſcariche di prima. El Mulo come ſentì il fuoco ſi ſcagliò fuor della Porta, e ine bruciò la polvere adoſſo al Mulo, e'l Mulo ancora ſi bruciò, e abbrucioſſi tutta la Porta de' Signori, e fece ſcroſtare lo ſcialbo della Mora, dove ſta una Tavola dipenta con noſtra Donna, e bruciò tutto il Velo, che teneva coperta detta Figura, e la Figura non maculò niente; e certi Targoni attaccati a detta Mora tutti furon guaſti dal fuoco.

Adì detto. Quelli da Canale, che ſtanno alla guardia di Monte Domenici, e la Caſtellina, hanno menato in Siena una preda di Buoi, e Porci, e certi prigioni, e quali hanno cavato d'un Caſtelletto, che ſi chiama Quercieto in Val d'Arno, & hannolo meſſo a ſacco e fuoco.

Adì 17. detto. Tornò in Siena da Colle la noſtra Bombarda del ferro, e quella del Papa di due pezzi, e una de' Fiorentini di tre pezzi, chiamata la Crudele, la quale era in Colle con altre Bombarde.

Adì 19. di Novembre gionſero in Siena una Bombarda di due pezzi, chiamata la Diſperata, e quattro Paſſavolanti, che una ne era longa braccia 7. le quali erano in Colle, mandate da' Fiorentini.

E a dì 20. in Sabbato ſi levò il Campo noſtro da Colle, e venne ſul Bozzone parte, e parte n'andò nel Piano del Padule per eſſere in Maremma. E lo Illuſtriſſimo Signor Duca di Calavria, e'l Duca d'Urbino, e Miſs. Lorenzo Giuſtini da Caſtello Commeſſario del Papa vennero in Siena a ore 20. con certe ſquadre, e fanti; e al Duca di Calavria fu data la ſtanza a S. Marta, e al Duca d'Urbino in Veſcovado; e Miſs. Lorenzo da Caſtello alloggiò in caſa di Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo ſu la Piazza di S. Auguſtino.

Alla guardia di Colle rimaſe e'l Barone della Torricella Capitano della Fantaria, e'l Roſſa noſtro, e capo di Colonnello, e'l Bologneſe, e'l Sardo, ed altri Coniſtabili con aſſai Fantaria. In Vico di Val d'Elſa rimaſero 300. fanti; in Poggibonzi 300. fanti; nella Badia, e nella Baſtia del Poggio Imperiale 10. Fanti per uno. La Caſtellina, Monte Domenici, e la Pieve a S. Polo tocca a guardare a noi Saneſi; el Monte S. Savino al Papa.

Adì 21. in Domenica ritornorono da Colle in Siena la noſtra Bombarda Groſſa di due pezzi, che fe' il Campana, chiamata la Diſperata; e un'altra noſtra di due pezzi, che andò alla Caſtellina, che non ſi poteva, nè ſi può ſvitare; e'l Cannone di due pezzi di quella del Re, che ſi fe' queſta vernata qui in Siena, ſu le quali Bombarde erano molti olivi. E con gran feſta entrorono in Siena con più che cento paja di Buffali, e più che cento Guaſtatori de' noſtri; e gionti che furno a pie' al Palazzo, fu fatto molta proviſione di pane, e vino, tanto che ognuno n'ebbe quanto volſe, e tal n'ebbe 8. e 10.

Adì detto el Comuno di Siena mandò al Duca di Calavria un ricco, e degno preſente; cioè: vitelle, caſtroni, capponi, biada, pane vino, marzapani, mandorle, raggea: ci era fagiani, pollaſtre, pipioni, & altre coſe in buona quantità.

E un ſimile preſente al Signore di Camerino, che ſi debbe partire Domenica. E un'altro ſimile preſente al Duca d'Urbino.

E adì 22. detto venne da Monte Domenici una preda di più ragioni di beſtiame, e prigioni.

E adì 27. detto il Duca di Calavria andò su la Torre del Campo con altri Signori.

In questi dì si è fatta Tregua, e levate via l'offese. E in Pisa si è scuperto un Trattato, e prese molte persone, le quali si dice volevano dare alcune Castella in quel di Pisa al Duca; e Bartolomeo di Giacoppo Petrucci, che era in Pisa confinato, se n'è venuto qua senza licenza; e'l Consiglio l'ha mandato via tanto che s'intenda la cosa come la sta.

Adì 4. di Dicembre in Sabbato Miss. Jacomo Piccolomini partì di Siena per andare Imbasciadore al Re di Napoli. Miss. Lorenzo Giustini è partito adì 2. di Siena, e va a Roma.

Adì 6. di Dicembre in Lunedì. Si partì di Siena il Signor Giulio Duca d'Atri per andare in Romagna al governo delle genti d'Arme, che il Duca di Calavria ha mandate là alle stanze nelle Terre della Chiesa, e del Duca d'Urbino.

La sopradetta Tregua s'è fatta con questo inteso, che tutte le Terre, che i Fiorentini ci avessero tolte, s'intendano essere nostre.

Adì 7. di Dicembre ci fu Lettere, come Lorenzo de' Medici partì jeri adì 6. di Firenze con bella compagnia di gente, per andare a Pisa, e di poi vuole essere a Napoli a domandare la Pace; ed essendo in Pisa li vennero nuove, come Miss. Lodovico da Campofregoso con sue genti era entrato in Serazzana, e tenutala per sè, perchè già fu sua.

Al Monte S. Savino s'è scuperto un Trattato, e sono stati presi alcuni, e sono venuti in Siena.

Adì 18. di Dicembre in Domenica. Si fece un bel ballo nella sala del Conseglio, dove fu il Duca di Calavria, e'l Duca d'Urbino, & altri Signori; e fu fatta una bella colazione, e una moresca. E'l Duca di Calavria fe' Cavaliere Niccolò di Miss. Bartolomeo Borghesi huomo d'affai, e dotto.

Adì 20. detto se n'andò il Duca d'Urbino a' Bagni di Viterbo; e'l Duca di Calavria li fece compagnia, e tornò il dì 21. in Siena.

Adì 22. di Dicembre si manimisse il Bossolo nuovo per tirare i nuovi Signori; e'l Duca di Calavria si volse ritrovare a vedere quelle cirimonie, e parbeli bella cosa. E andò il sagramento, come s'usa di fare; lui lo volse pigliare come gli altri. E cavò la prima di sua mano la prima pallotta, e rendè i Lupini come gli altri, con tanta allegrezza e magnificenzia, che fu un'allegrezza; e bacciò il Possarino, perchè fusse de' Signori, ma non l'ottenne, ma fu il secondo. Et a quella Lezione fu Capitano Battista di Bartolomeo di Miss. Tommasso della Gazzaja.

E adì 23. ci fu l'Imbasciador Luccheſe, che va a Roma, e a Napoli, e quì visitò la Signoria, e fu presentato.

Avendo la Signoria fatto cacciare, e uccellare per lo nostro Contado, ogni Terra recava porci, caprioli cervi, lepri, starne, fagiani, e in buona quantità, che furono più che 80. fra porci, e cervi, e caprioli, senza la gran quantità di lepri, ed altre cacciagioni, le quai cose furono presentate in più volte, come venivano, e fu questa Pasqua.

Adì 3. di Gennajo. El Duca andò a Colle, e tornò adì 4. detto. E adì 5. detto furono squartati due Corsi alla Porta della Madonna a Camollia, che havevano morto uno staffiere del Duca, tornato che fu jeri da Colle.

Essendo già più dì fatta la Tregua tra Fiorentini, e la nostra Lega, i detti Fiorentini ci hanno molestate certe Terre, che noi gli havevamo tolte, e arse in Val d'Ambra, che non si habitavano; e loro vi havevano fatte le porti, e abitavanle.

E'l Duca, e la Signoria di Siena deliberarono di mandarvi oggi questo dì 9. di Gennajo el Signor Matteo con circa 300. Cavalli, e 800. Fanti, e cerbottane, scale, targoni, ed altre salmarie; e'l Duca era in Maremma.

Adì 10. di Gennajo si ripresero l'Abbadia a ruota per forza, e presero tutti quelli contadini, che vi erano dentro, e trovonvi molto vino, & olio. Quelli d'Ambra sentirono il romore, e come l'Abbadia era perduta, deliberaron lassare la Terra, e fuggirono; e' nostri v'appiccorono di nuovo il fuoco, ed arsero le porti, e ciò, chè v'era dentro. E adì 14. detto tornò el Duca di Maremma.

E adì 7. di Ferrajo l'Ambasciadore del Re andò a Palazzo a notificare, come la Pace era rimessa nel Re.

Mezzedima a dì 9. detto innanzi dì venne nuove a Palazzo, come due navi del Duca del Reno erano arrivate verso Port'Ercole per fortuna, e non si potevano partire.

Adì 10. detto partì di Siena el Duca di Calavria per andare a trovare el detto Duca del Reno suo nemico. E'l dì partirono di Siena carri con passavolanti, e salmarie, e una Bombarda di trepezzi, chiamata la Crudele, che fu tolta a' Fiorentini.

Adì primo di Marzo 1479. si battezzò un Figliuolo di Naddo Colombini, e fu Compare il Duca di Calavria, e posegli nome Miss. Alfonso. E al detto Battesimo furono l'infrascritte Donne, cioè: le tre ultime fur la Donna di Giovanni Borghesi, la Donna di Luca Vieri, e la Donna d'Alessandro Sozzini. Di poi la Donna di Buonaventura di Tommasso Colombini, la Donna di Niccolò Petrucci, la Donna di Ventura di Ser Stefano, la Donna di Francesco di Niccolò di Quirico dal Belagajo nobile e bella, la Donna di Miss. Bernardino Borghesi, la Donna di Jacomo d'Antonio del Golia, la Donna di Ventura Pini, la Donna di Pio di Miss. Goro, la Donna di Miss. Ugo Belanti Nobile, la Donna di Renaldo Pecci, la Donna di Bernardino di Stefano, la Donna di Giovanni Colombini, & altre Fanciulle di poco tempo, che andavano innanzi.

Adì 15. di Marzo entrò in Siena il Duca di Sassonia con circa 66. cavalli. E questo dì si dice Lorenzo de' Medici esser ritornato in Fiorenza, che vien da Napoli.

E adì 16. el Duca di Calavria venne da Buonconvento per visitare il Duca di Sassonia, e menollo per tutta Siena, e a veder tutto lo Spedale; e la Signoria di Siena presentò il Duca di Sassonia d'un bel presente. Adì 17. si partì el Duca di Sassonia per andare a Roma.

E adì 17. di Marzo in Venerdì il dì di S. Ambrogio. Gottardo Cavallaro del Re recò la nuova della Pace, e dice, come a dì 13. detto a ore 4. di notte si conchiuse la Pace in Napoli.

I Fiorentini per questa Pace mandorono Cavallari à Poggibonzi, e Colle, ed altri luoghi, rallegrandosi della Pace, stimando di ritor-

tornare sotto i Fiorentini. E'l Barone della Torella, che era al governo di Colle fe' pigliare il Cavallaro, e volselo impiccare, ma non lo fe'.

Adì 25. di Marzo 1480. Si bandì la Pace tra'l Papa, e'l Re, e Sanesi da una parte, e dall'altra parte la Signoria di Milano, e la Comunità di Firenze, e Lega tra le dette Parti.

Adì 27. di detto. Il Duca di Calavria partì di Siena, per andare a Viterbo a parlare al Duca d'Urbino. E adì 6. d'Aprile ritornò il Duca a Buonconvento; e Miss. Antonio Bichi nostro Imbasciadore, che era a Napoli, ancor tornò.

Adì 9. detto si deliberò in Conseglio di comprare la casa di Miss. Antonio Bichi, e donarla al Duca di Calavria, e un presente di cento Ducati.

Adì 22. venne in Siena el Duca; e adì 23. venne Miss. Antonio Cicinelli Imbasciadore del Re.

Adì 26. detto si presentò il Duca di Calavria, cioè some 28. di biada, 6. castroni, paja 26. di capponi, 22. capretti, 20. stara di pane, 24. barili di vino, 20. torcie, 20. mazzi di candele mozze, dieci mazzi di mozze, 20. marzapani, 20. libre e mezzo di morselletti, coriandoli, e raggea libre 30. in 20. scatole: costò tutto lire 500.

E adì 27. d'Aprile fu presentato Miss. Antonio Cicinello Imbasciadore del Re Ferrando; cioè biada some 5., capponi paja 10., cera libre 37., una soma di vino, 6. marzapani, raggea, e coriandoli libre 14., libre 10. di morselletti: costò lire 88.

Adì 28. vennero in Siena due Ambasciadori del Duca di Milano, e visitorono la Signoria, e'l Duca.

E adì detto si fe' un presente a Miss. Battista di . . . . . Imbasciadore del Duca di Ferrara; cioè stara 30. di biada; 4. torcie, 4. mazzi di candele mozze, 4. marzapani, 6. scatole di confetti, 6. libre di morselletti: costò lire 48.

Adì 29. d'Aprile in Sabbato. La Bombarda del Re di tre pezzi, che si fe' quì in Siena, che non si poteva svitare, partì di Siena su due carri, ed altri carri carichi di due Mortari, e sei carri di Passavolanti, ed altre salmarie escìro a Porta nuova.

E a dì detto. Vennero in Siena Miss. Antonio Ridolfi, e Jacomo Neri Imbasciadori Fiorentini. E a dì 30. l'Ambasciaria Fiorentina visitò il Duca di Calavria, e poi la nostra Signoria. E a lato alla Porta fu messa la Bombarda, chiamata la Disperata, la quale se li è tolta, e 4. Passavolanti de' loro; e molta gente, che stava a vedere, che viso facevano a quella Bombarda, facendo largo, che la potessero ben vedere; ma loro, che s'avviddero del tratto, fecero vista di non la vedere; ma un fanciullo figliuolo d'Augustin Ghezzi lo disse, toccandola con mano: *Questa è pure delle vostre Marzocchine*.

Adì 30. d'Aprile la Signoria presentò l'Imbasciadori Milanesi, cioè stara 60. di biada; 20. marzapani, raggea, e coriandoli libbre 24., e libbre 10. di morselletti, 8. torcie, 8. mazzi di candele mozze: costò lire 120.

Adì detto. Fu messo in Consiglio a partito di poter ragionare di rimettere gli Usciti, e gli Ammoniti fatti nel 1456., e non si vinse di poterne ragionare.

A Adì primo di Maggio. Furono presentati l'Imbasciadori Fiorentini, cioè some 8. di biada, 12. marzapani, raggea, e oriandoli libbre 22., 8. torcie, 8. mazzi di candele, e per tavole e scatole: costò in tutto lire 84.

Adì 2. di Maggio. Ci fu nuove, come il Papa haveva fatto Lega co' Veneziani, Genovesi, e Lucchesi, el Duca di Ferrara, el Magnifico Ruberto da Rimini fatto Capitano de' Veneziani.

Adì 4. di Maggio venne in Siena Miss. Piero Vespucci, perchè il Duca il dimandò a Lorenzo de' Medici, che non voleva, che stesse più in prigione; e con lui venne la donna, e li suoi figli.

B Adì 7. detto si rimise a partito di rimettere gli Usciti, e non si vinse, e fu più un Lupino bianco, che la prima volta.

Adì 13. di Maggio. Venne in Siena il Cardinale di Portogallo, e scavalcò in S. Martino. E Domenica adì 14. udì Vespro in Duomo, e di poi volse vedere el Braccio di S. Giovanni Battista, e tutte le Reliquie di Duomo, e dello Spedale.

Adì 14. detto. Tornò Miss. Guid'Antonio Buonisegni di Roma, che era stato Ambasciadore al Papa.

Adì 17. di Maggio tornò Miss. Antonio di Miss. Giovanni Bichi da Napoli, el quale è

C stato Imbasciadore al Re dalla venuta del Conte Carlo in quà. E lui fu quello, che conchiuse la Lega con il Re, e co' Sanesi, non volendola concludere Miss. Lorenzo Buonisegni, che fu mandato per concludere la Lega, e teneva in collo. Veduto questo si deliberò di rimettere in Miss. Antonio detto, e lui la concluse.

E benchè più fà fia stato detto, che a Naddo Colombini, e a Agnolo di Tancredi el Duca abbi donato Monte Bonichi, e Topina, ora di nuovo per deliberazion del Conseglio è stato donato a Naddo Monte Bonichi, e a Agnolo di Tancredi Topina; per benchè ho inteso da Agnolo, come il Duca vuole, che

D siano di tutt' a due per non diviso, per la grande amicizia, che hanno insieme.

Item a Miss. Antonio Bichi hanno donato la Corte di Rencine, e a Neri Placidi la Torricella in Chianti.

E adì 25. di Maggio il Vicario di Manciano avvisa quà la Signoria, come gli huomini di Castro sono venuti in quello di Montautolo di volontà del Papa, e fanno una Bastìa, perchè si dice hanno ritrovato una cassa d'argento, e gli huomini di Manciano andorono per cavarli, e non poterono. Item si dice, come le genti del Papa vanno a campo a Pesaro.

E adì 2. di Giugno partirono di Siena so-

E me 14. di polvere da Bombarda del Papa. Escì alla Porta. Adì 5. detto si caricò la Bombarda del Papa, che era a piei el Palazzo.

E adì detto a ore 21. Entrò in Siena il Sig. Ruberto da S. Severino con tre suoi figliuoli, che venivano da Milano, e veniva a parlar al Duca di Calavria. El Duca gli andò incontro fino agli Alberghi d'Ugo Berti fuor della Porta a Camullia, e scavalcò in casa dell'Erede d'Ambrogio Spannocchi. E scavalcato che fu, la Signoria lo presentò, cioè 12. some di biada, 6. zanie di pane, 6. castroni, 10. capretti, 10. paja di capponi, 80. fiaschi di vino, 16. mazzi di candele mozze, 8.

Digitized by Google

Torcie, 4. tavole di morſelletti, 16. marzapani, 8. ſcatole di confetti.

Adì 7. di Giugno ſi partì Miſs. Gio. Franceſco figliuolo del Sig. Ruberto, e Giovanni Malavolti per andare a Napoli; diceſi per entrare in poſſeſſione delle Caſtella del Padre.

Adì 8. ſi partì il Sig. Ruberto, per eſſere a Milano,

Adì 9. venne in Siena Miſs. Lorenzo da Caſtello.

Adì 10. di Giugno. Eſſendo ſtati richieſti e Saneſi più fà dal Re di riconfermar la Lega col detto Re, e la Signoria di Milano, e la Comunità di Firenze: dall'altra parte il Papa ci ha richieſti di entrare in Lega con lui, e con i Veneziani; e circa queſto eſſendo molti pareri, finalmente oggi ſi è deliberato, e vinto in Conſeglio di riconfermare la Lega col Re, e la Signoria di Milano, e la Comunità di Firenze, con condizione di non dar contro a S. Chieſa.

E adì 13. il dì di S. Antonio da Padova ſi partì di Siena la Bombarda groſſa del Papa di due pezzi, & altri carri carichi di più ſalmarie, e ſcale da ſcalar Terre; e dietro a loro partì Miſs. Lorenzo da Caſtello.

Circa il dì 15. è finita la Storia del Poggio Imperiale in Palazzo di dipegnere..

Adì 18. di Giugno in Domenica due Soldati fecero quiſtione in Piazza, e comincioſſi a ſpandare la boce, come in Piazza s'era levato il rumore. Subito Antonio Belanti s'armò, e montò a cavallo; e dietro lo ſeguiva altra gente, e conduſſeſi fino a Caſa de' Placidi, e fulli detto, come non era vero, e contatoli il caſo della quiſtione, tornò in dietro.

Adì 19. detto. Veduto il Monte de' Riformatori, come el Monte de' Nove ſtavano proveduti, & erano forti, col ..... del Duca deliberorono di rimettere gli Uſciti, e gli Ammoniti fatti nel 1456. Mandarono Miſs. Filippo Buoninſegni, e con lui andò Neruccio Buoninſegni al Duca di Calavria, che era a Buonconvento, & offerſeli da parte del Monte de' Riformatori, eſſer contenti di rimettere i detti Ammoniti nel Reggimento. E il Duca, che ſapeva il tutto, e come il fatto loro era ſpacciato, ſi dice, che lo' riſpoſe: che le vivande, che ſi proferiſcono dopo paſto, ſono poco apprezzate, perchè quando lui volſe, loro non volſeno, e che due volte ſi miſſe a partito, e mai ſi vinſe, e che per queſto non biſognava più rimettere, che provedeſſero a' fatti loro.

Ritrovavaſi in Palazzo de' Signori per Città Miſs. Pier Filiziano di Miſs. Bartolomeo Benaſſai, Ser Salgano di Petroccio, e Giovanni di Giovanni Pizzicajolo. E per Camullia Giovanni d'Agnolo di Vannino, Berpardino Placidi, e Ser Lorenzo di Lando Strighiere; E per S. Martino Miſs. Jacomo Piccolomini Capitano Turco di Tommaſſo di Franceſco di Turco, Ser Mariano Tantucci, e Criſtofano di Ser Rinaldo.

Diceſi ancora, che il detto Miſs. Filippo non havendo la riſpoſta come aſpettava, e veduto, che loro erano a mal partito, proferſe al detto Duca da parte de i Riformatori di volerli dare la Terra in ſue mani, e che ne faceſſe ciò, che voleſſe. Diceſi, che il Duca li riſpoſe, che non cercava, e non cercò mai d'aver la Terra, nè di ſottometterla, anzi la voleva accreſcere, e nobilitarla, e che li baſtava havere la benevolenza del Popolo; e di tal coſa non volſe far nulla, e così ho inteſo da più perſone eſſer vero. E inteſo Miſs. Filippo l'intenzione del Duca, ſi ritornò in Siena, e ſtimaſi tolleſſe denari, e andoſſi con Dio.

Martedì a notte adì 20. di Giugno el Monte de' Nove, e parte del Popolo, e parte degli Ammoniti s'armorono, e andorono per tutta la Terra gridando: *Fuor Guelfi*, andando alle lor Caſe, e ſgridandoli, che ſe n'andaſſero, ſe non che ſarien tutti morti; e così andorno tutta la notte.

Mezzedima a notte adì 21. ferono il ſimile, e molto più, perchè furono più gente, e maſſime che queſto dì ci ſono venuti più di 2000. B proviſionati del Duca ſotto la cuſtodia di Miſs. Prenzivalle, e del Conte Giulio Duca d'Atri; & eraci più Coneſtabili; cioè Domenico detto el Poſſa noſtro Cittadino, e valent'homo, Bianchino Albaneſe, Franceſchetto Corſo, e Peruzzo, i quali erano ſopra e proviſionati del Duca; e queſte tali perſone ſtavano a petizione del Monte de' Nove, e di quelli, che volevano ſervire il Duca di rimettere gli Uſciti. E andando per tutta la Terra con queſte genti, e con Populo, s'abbatterono in Camullia a Caſa di Pavolo d'Arcolano Venturini, buſſandoli l'uſcio, e dicendo: *Fuor Guelfo*, e altre parole. Subito dalle ſue fineſtre furon tratti ſaſſi, e una partigiana. Veduto queſto, C molti Giovani andorno a un Forno lì preſſo, e per forza tolſeno faſcina di ſcopa, e portoronle all'uſcio del detto Pavolo per mettervi fuoco; e ſubito Miſs. Benedetto Martinozzi, e'l Poſſa ſi gittorono ſu dette faſcine, dicendo: *non fate, non fate*; e non laſſorno fare, maſſime perchè havevano dal Duca di Calavria ordine di non far ſangue, e non toccar robba di niſſuno; e ſe queſto non fuſſe ſtato, guai a molti, che tenevano parte Guelfa; e a queſto modo corſero tutta la Città in queſta notte.

E per queſte novità è ſtato ſoſtenuto Franceſco Gabbrielli, e Giovanni, e ..... ſuoi figliuoli, perchè lui ſi faceva de' Capi del D Monte de' Reformatori, e ſparlava molto del Duca, e di rimettere gli Ammoniti, e Criſtofano ſuo fratello ſtato fu quello, che ſi ritrovò a far mozzare i Capi, e far ribelli nel 1456.

Giovedì mattina adì 22. di buon'ora fu armato tutto il Populo, e detti Proviſionati, e entrorono in Piazza, e i Cittadini andorono con l'arme in mano nella Sala del Conſeglio per fare i nuovi Signori, e Balìa, e gli altri Uffizj, per benchè già ſi dica, che ſieno fatti a mano; e infino jeri furon cavati tre de' Signori Vecchi di Palazzo del Monte de' Riformatori, cioè Ser Galgano di Petroccio per Città, Ser Lorenzo di Lando per Camullia, e E Criſtofano di Ser Rinaldo per S. Martino. E mentre che ſi faceva Conſeglio, tutta la Piazza ſtava armata; e ſe vi fuſſe ſtato veduto neſſuno del Monte de' Riformatori di qualunque altro Monte, che fuſſe ſtato cognoſciuto Guelfo, o che teneſſe di rame, ſubito era cacciato di Piazza. E perchè meglio ſi poteſſe ſtar con l'arme in mano, così Foreſtieri, come Terrieri, che ancora erano in Piazza una ſquadra di Cavalli di Trajano, e altre Lance ſpezzate, fu proveduto a Pane, e Vino, e a quanto era di biſogno; e per ogni canto erano Barili di Vino, e Boccali, e Pane, tanto che ne avanzò a tutti.

Digitized by Google

E mentre che queſte genti ſterono in Piazza, fu fatto comandamento a Franceſco Gabbrielli, e ſuoi figliuoli, che ſteſſero alle fineſtre del Poteſtà per fino a tanto che haveſſero licenzia, e così fecero, e tutto il Populo li vedeva.

Di poi eſcì e'l Conſeglio, che haveva fatta la Signoria, la Balìa, & altri Uffizj cioè per Città, o vero per Monte:

Miſs. Placido d'Aldello Placidi Capitano di Populo.

Miſs. Benedetto di Miſs. Giovanni di Miſs. Agnolo Martinozzi.

Ricciardo Belanti.

Antonio di Mariano di Megoſſo Orlandini, e Buonaventura Pini per il Monte de' Nove.

Popolo.

Miſs. Girolamo di Jacomo di Mino Piccolomini.

Lorenzo di Niccolò di Lorenzo, detto Sannino.

Camillo di Miſs. Franceſco Aringhieri.

Domenico di Michele, detto il Poſſa, Capo di ſquadra de' Proviſionati del Re, e noſtro Cittadino.

La Balìa.

Miſs. Placido d'Aldello Placidi, Miſs. Antonio di Miſs. Giovanni Bichi, Miſs. Niccolò Borgheſi, Bartolomeo di Giacoppo Petrucci, che era confinato a Piſa, Gheri Bolgarini, Lonardo d'Andrea di Tolomeo, Antonio Belanti, Battiſta della Gazzaja, Cino Cinughi, e Lodovico d'Antonio de' Tondi per il Monte de' Nove.

Popolo.

Miſs. Jacomo, e Miſs. Andrea di Miſs. Nanni Piccolomini, e Nipote di Papa Pio, Miſs. Alberto di Miſs. Franceſco Aringhieri Friere, Criſtofano di Guidoccio di Gionta, Pavolo di Gherardo di Lucha, Gionta di Jacomo di Gionta, Franceſco d'Andrea del Marretta, Pietro di Miſs. Giovanni Chianciani, Girolamo d'Orazio, e Fortino di Lorenzo di Maeſtro Marco Speziale.

Gonfalonieri.

Buonaventura Borgheſi N. per Città.

Miſs. Andrea di Miſs. Nanni Piccolomini P. per S. Martino.

Dino de' Marzi N. per Kamullia.

Centurioni.

Giovanni Montucci N. per Città.

Giovanni di Ceſario P. Kamullia.

Girolamo di Niccolò di Lorenzo S. M. Populo.

Gentil' huomini fatti del Conſiglio del Popolo per lo nuovo Reggimento, e per la Balìa; cioè:

Miſs. Jacomo di Jacomo Tolomei, Miſs. Franceſco Tolomei, Miſs. Bartolomeo di Toſo Sanſedoni, Miſs. Daniello Gallerani, Miſs. Agnolo Malavolti, Jacomo di Bartolomeo Mignanelli, Pietro Pavolo di Bartolomeo Mignanelli, Naſtoccio Saracini, Luigi Cerretani, Mario Ugurgieri, Orlando Saracini, Tommaſſo Bandinelli, Conte Jacomo d'Elci, Niccolaccio Mignanelli, Andrea del Panta, Giovanni Scotti, Franceſco di Ruggierotto Ugurgieri, Ricciardo Saracini, Franceſco Cappettini, Giovanni dal Cotono, Jacomo di Nanni Tolomei, Pietro di Toſo Sanſedoni, Agnolo d'Azzolino Ugurgieri, Franceſco di Niccolò di Quirico dal Belagajo, Antonio di Biagio di Guido Tolomei, Piero Cerretani, Lodovico di Giovanni Tolomei, Bartolomeo di Bindino Saracini, Pier' Antonio da Sticciano, Jacomo Saracini, Domenico del Panta, Bartolomeo dal Cotono, Cone Ragnoni, Giorgio di Francio, e Accarigi di Francio, Tolomei, Conte Acchille d'Elci, Criſtofano di Biagio Tolomei, Franceſco di Baldo Tolomei, Bartolomeo de' Roſſi, e Renaldo Maleſcotti, che ſono in tutto 40.

Nove fatti del Conſiglio del Popolo.

Miſs. Aliſſandro di Miſs. Borgheſe, Miſs. Bernardino di Miſs. Galgano Borgheſi, Miſs. Gio. Battiſta di Miſs. Santi, Bartolomeo di Battiſta della Gazzaja, Ambrogio di Lorenzo de' Rocchi, Bennardino d'Antonio Pini, Lonardo di Lorenzo di Scotto, Renaldo di Bartolomeo Pecci, Bennardino di . . . . . Bichi, Pietro di Giovanni Salveſtri, Tolomeo di Lonardo d'Andrea, Girolamo di Jacomo Bichi, Pietro d'Antonio Turchi, Bennardino d'Antonio Belanti, Girolamo di Giovanni Bichi, Bertoccio di Dino de' Marzi, Girolamo d'Aldello Placidi, Aldello di Placido, Tondo d'Antonio de' Tondi, Davitte de' Marzi, Battiſta di Gheri Bolgarini, Creſcenzio di Buonaventura Borgheſi, Girolamo d'Acchille Petrucci, Bartolomeo di Giovanni Pecci, Jacomo di . . . . . Bargagli, Niccolò di Spinello Piccolomini, Naddo Colombini, Alberto di Tommaſſo di Franceſco di Tuccio, Giovanni di Guido di Carlo Piccolomini, Biagio di Guid' Antonio Piccolomini, Pietro di Ser Mariano di Meo di Santi, Agnolo d'Agnolo Benaſſai, Pier Girolamo di Lonardo d'Andrea di Tolomeo, Niccolò di Franceſco Milandrone, Lorenzo Griffoli, Mariano di Nanni di Bindo, Bertoccio di Salveſtro de' Marzi, Simone di Guelfo Branchini, Marco di Lodovico Tondi, Niccolò di Mariano Borgheſi, Marco di Niccolò Trecerchi, Giovan Franceſco di Buonaventura Colombini, Rinaldo di Celledonio dell'Agazzaja, Aliſſandro di Pietro di Nanni di Bindo, Giovanni di Niccoluccio Petrucci, Giovanni di Biagio Turchi, Aliſſandro di Galgano Buonagionti.

Del Monte del Popolo fatti del Conſeglio del Popolo.

Miſs. Alberto di Miſs. Franceſco Aringhieri Friere, Miſs. Giovan Battiſta Caccialupi da S. Severino Giudice delle Riformagioni, Miſs. Franceſco da Vergelle Dottore, Silvio di Miſs. Bartolomeo da Maſſa, Jacomo di Pavolo di Gherardo, Benedetto d'Antonio di Luca, Mejo di Taviano, Ser Jacomo di Lorenzo da Caſole, Ser Tommaſſo di Martino da Caſole, Jacomo d'Antonio di Luca del Veſcovo, Giorgio di Lorenzo di Senſo, Domenico di Pietro Puliti, Aringhieri di Miſs. Franceſco Aringhieri, Andrea di Sano di Marco Caſſiere, overo Governatore delli Spannocchi a Napoli, Bartolomeo di Miſs. Antonio Lanti, Franceſco di Nello Drappiere, Jacomo di Tile Pizzicajolo, Tommaſſo di Vanni, Naſtagio di Franceſco di Naſtagio, Mariano d'Andreino da Sciano Speziale, Auſtino d'Andrea del Marretta, Camillo di Maeſtro Lodovico Medico da Spoleto, Fazio di Miſs. Giovan Battiſta Aringhieri, Miſs. Renaldo di Bartolomeo da Fongaja, Pier Franceſco di Maeſtro Giovanni Medico, Ilario di Pietro di Miſs. Giovanni Chianciani, Mejo di Nanni di Tofano del Pontatore Pizzicajolo, Vannino d'Agnolo di Vannino, Spinello di Salamone Piccolomini, Marco di Bartolomeo di Landuccio di Marco, Franceſco

Digitized by Google

ſco di Moreſco, Andrea di Niccolò da Modanella, Antonio di Ser Franceſco da Torrita, Mino di Giovanni di Mino Piccolomini, Pietro di . . . . . Scarpi, Battiſta di Taviano, Ser Bartolomeo di Lonardo da Groſſeto, Chele Buonaccorſi, Lorenzo di Giovanni Carli, Pavolo di Ceſario, Aliſſandro di Matteo d'Antonio di Neri, Andrea di Franceſco del Marretta, Bartolomeo di Lione.

Queſti di ſotto ſono degli Ammoniti del 1456.

Franceſco di Goro di Savino Cataſta, Vettorio di Bartolomeo di Giacoppo Petrucci, Antonio di Giacoppo Petrucci, Pandolfo di Giacoppo Petrucci, Antonio di Miſs. Antonio Petrucci, Niccolò di Miſs. Antonio Petrucci, Criſtofano di Pietro di Ghino Belanti, che era Ribello a Viterbo, Miſs. Tommaſſo Micheli, Tommè d'Antonio di Goro, Franceſco di Tancredi, Pavolo di Drea Bargagli, Franceſco di Biagio di Dino, Jacomo di Mariano Tommaſi, Niccolò di . . . . . Ballati, Alfonſo di Ser Lorenzo di Giuſa, Giovanni di Buccio di Francio, Dota di Giovanni Fei,

Adì 23. di Giugno 1480. in Venerdì mattina. Tutto el Popolo s'armò, e andò incontra al Duca di Calavria, che doveva entrare in Siena; e Antonio Belanti a cavallo con molti altri Cittadini andorono innanzi parecchie miglia con tutto il Popolo con loro; e la Signoria vecchia, e nuova andò alla Porta, e lì aſpettorono più di tre ore, aſpettando, che il Duca veniſſe da Buonconvento. E finalmente venne con bella compagnia di ſua gente; e come giunſe alla Porta, li fu fatta gratiſſima e allegra accoglienzia dall'una, e dall'altra Signoria, e fece dieci Cavalieri.

Cavalieri fe' il Duca alla Porta Nuova; cioè:

Miſs. Placido d'Aldello Placidi, e'l Conte Acchille d'Elci, Guid'Antonio Piccolomini, Andrea di Nino Bargagli, Acchille Petrucci, Buonaventura Borgheſi, Dino de' Marzi, Antonio di Mariano di Megoſſo Orlandini, Bartolomeo di Giovanni Pecci, e Maeſtro Lodovico da Spoleto Medico.

E di poi ſe ne venne in Piazza con tutto il Popolo armato innanzi a tutti gridando: *Viva il Popolo*, con tanta allegrezza, che non ſi potrebbe dire, e con tanti ſcoppietti, che ſi traevano, che non ſi ſentivano affatica le grida; e per queſta allegrezza immediate fu aperta la prigione, e trattone tutti i Prigioni, ed eranvene parecchi per la vita, e una donna d'Aſinalonga, che haveva morto el marito.

E gionto alla porta di Palazzo ſi rallegrò tutto il Popolo con tanti ſuoni di trombe, e di campane che ſonavano a gloria, e con tanti ſcoppietti, e grida, che era un' allegrezza, e ne fe' Cavalier Pavolo di Gherardo di Luca.

Adì 24. di Giugno. La Balìa andò a viſitare il Duca, e doppo l'audienzia, el Duca fe' Cavaliere Criſtofano di Guidoccio di Gionta; e tornata la Balìa a Palazzo fu ordenato un bel preſente al Duca, cioè: 20. ſome di biada, dieci barili di vino, 10. zanie di pane, 10. caſtroni, due vitelle vive, 60. fiaſchi di vino, 8. ſtanghe di polli, 16. torcie, 16. libre di candele mozze, 14. ſcatole di confetti, 7. tavole di morſelletti, 20. marzapani.

Adì detto alla notte vennero preſi e Figliuoli di Criſtofano Gabbrielli, che erano Caſtellani della Rocca di Val d'Orcia, e quali fecero reſiſtenzia di non voler dar la Rocca al Caſtellano, nè a Giorgio Trecerchi, che v'andò poi per commiſſione della Balìa; e ritornato Giorgio in Siena, gli huomini della Rocca lo diſſero, che facevano male a non conſegnarla, e voler far patti con la Signoria di Siena; & in fine lo' parbe haver mal fatto, e mandorono per lo Vicario, e per li Priori, e offerſero di dare la Rocca a Giovanni di Michele del Fongaja nuovo Caſtellano.

E adì 25. in Domenica mattina in Duomo e'l Duca fe' Cavalier Lonardo d'Andrea di Tolomeo, Bartolomeo di Landuccio, Miſs. Niccolò Andrea di Miſs. Galgano Vergeſi Studiante, e Sozzino di Fazio Begliarmati; e il dì fece Cavaliere Giorgio di Lorenzo di Senſo dentro alla porta di Palazzo a ore 18.

Adì detto ſi ragunorono tutti i Gentil' huomini in S. Criſtofano, e dipoi andorono a viſitare il Duca per ringraziarlo per benefizio ricevuto d'averli fatti mettere nel nuovo Reggimento.

Adì 26. il Duca ſi partì, e andò a Buonconvento in Campo.

E ſtato diſmeſſo Miſs. Savino di Matteo d'Antonio di Guido del ſuo offizio, cioè Operajo di Duomo, perchè era de' Riformatori.

Adì primo di Luglio 1480. La nuova Signoria entrò in Palazzo in Sabbato. E'l dì ritornò in Siena il Duca di Calavria, e fu preſentato.

E adì 2. di Luglio tutti i Gentiluomini fecero un Preſente al Duca.

E adì detto ſi fece el Ballo nella Sala del Conſeglio, e furono cento Donne, e feceſi una bella colazione di confetti, marzapani, e frutta di più ragioni, per dar piacere al Duca, e fu preſentato dalla Signoria come adì primo.

Adì 3. ſi fe' un'altro Ballo nella Sala, ma non furon tante, ma poco mancorno, con la colazione uſata; e di poi fu preſentato all' uſato.

Adì 4. detto. Tornò in Siena Criſtofano di Pietro di Ghino Belanti, el quale era Ribello, e ſtava a Viterbo, e andolli incontro molti giovani Saneſi a cavallo; moſtra circa anni 36.

E adì detto la Signoria preſentò il Duca all' uſato.

E adì detto Miſs. Giorgio di Lorenzo di Senſo fe' un Preſente al Duca.

E adì 5. la Signoria preſentò il Duca come ſopra, e intendo lo voglino preſentare ogni dì, mentre è in Siena. E altri Preſenti gli è ſtati fatti, i quali non ho a mente, nè ſcritti.

Adì 7. di Luglio. Venne in Siena Caliſtro figliuolo che fu di Pietro Scaco, e Ribello ſtato, e viene da Mattelica. E ſimile ſon tornati due figliuoli, che furono di Giovanni Saragiola, che ſtavano a Firenze, ed erano Ribelli.

Adì 8. di Luglio da ſera. Fu cavato di caſa Andrea Capacci, e Miſs. Salimbene Capacci ſuo fratello fu cavato dello Spedale, che era Signore dello Spedale, e furon menati in Palazzo in coſtretta.

E adì 10. a buon' ora il Duca ſi partì, e andò a Buonconvento, overo a Caſtel Mozzi nella ſua ſtanza uſata.

E adì 20. di Luglio el Moro Trombetto mandò un Bando da parte del Papa, e del Gran Maſtro di Rodi, che tutti i Frieri andaſſe-

Digitized by Google

dassero in persona al soccorso di Rodi, sotto pena di perdare il benefizio, e di scomunicazione. Perchè adì 23. di Maggio 1480. il Turco arrivò nell' Isola di Rodi con 60. milia persone, e per acqua 70. Galere, e 100. altre Fuste per pigliar Rodi.

Adì 26. detto si pubblicò, e bandì 12. Ribelli; cioè Miss. Filippo Buoninsegni; Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo, e Compagni. E adì detto quelli d'Asinalonga ammazzorono sette da Fojano.

Adì 27. detto a ore tre di notte Francesco Gabbrielli, e Figliuoli, Francesco di Petroccio, e Ser Galgano di Cienni furono mandati a Napoli nella Torre del Meglio; e sono Ribelli, e Meò di Ristoro, e Cecchо di Madonna Chiara in Galea per forza.

Adì cinque d'Agosto 1480. venne Lettere al Duca di Calavria, come il Turco, overo le sue genti erano smontate nel Reame, e preso Otranto. Subbito il Duca andò in Palazzo alla Balìa, e di poi se n'andò in Campo a Buonconvento. E adì 6. a ore 14. ritornò in Siena. E adì 7. detto ritornò in Palazzo per fare la ripartenza con la Signorìa, e con la Balìa; e su la Porta di Palazzo fe' Cavalieri, e alla Porta Nuova fe' anco Cavalieri; e fulli fatto compagnia dalla Signorìa, e da molti Cittadini fino alla Porta Nuova; e alla partita toccò la mano a tutti, abbracciandoli con gran tenerezza e amore; e di poi cavalcò via, e lasso in Siena Miss. Prinzivalle con alcune squadre di Cavalli, e Fanti.

E adì 8. d'Agosto fu fatto Cino Cinughi Signore dello Spedale in luogo di Miss. Salimbene; e Miss. Alberto di Miss. Francesco Aringhieri fu fatto Operajo del Duomo.

Adì 24. d'Agosto entrò in Siena el Cardinale d'Aragona figliuolo del Re di Napoli, che veniva d'Ungheria.

Adì 31. d'Agosto 1480. Vennero in Siena due Imbasciadori del Duca di Milano a persuadere la Signorìa di Siena, che vogli rendare le Terre si sono acquistate per la Guerra a' Fiorentini. E a questo medesimo effetto ci è lo 'Mbasciadore del Re Ferrando di Napoli di rendare le Terre a' Fiorentini; e se lo' rispose, che avendole acquistate giustamente, non le volevano rendare per cosa del Mondo.

E adì 8. di Settembre tornò Miss. Petrino Belanti, che era ito Imbasciadore a Napoli fino adì 13. di Luglio Anno detto.

Adì 5. di Marzo ci furono Lettere di Roma da Miss. Francesco Piccolomini nostro Cardinale, e da Napoli, come l'Armata del Re di Napoli con 20. Galere presero 12. Fuste, e 4. Palandre del Turco, le quali si partivano da Otranto con circa 2000. Anime Cristiane, per scaricarle nella Velona per mandarle al Turco, e certi cavalli grossi, che avevano presi nel Reame, sopra le quali Fuste era il Bascià Capitano del Turco; e per questo in Siena se ne fe' Falò e festa; e questa riscossione d'Anime fu adì 27. del mese passato.

Adì 9. di Marzo si partì Miss. Prinzivalle per andare a Firenze a rendare le Terre, che si son tolte a' Fiorentini.

Adì 25. di Marzo 1481. Miss. Prinzivalle detto mandò un Breve alla Signorìa di Siena a citarli, che Giovedì adì 29. detto a ore 15. vadino, overo mandino a Poggibonzi a udire dare la iniqua sentenza, che lui voleva dare A delle Terre, come huomo de lo Re.

Adì 27. di Marzo il Conte Niccola da Pitigliano essendo per stanza a Fojano di Val di Chiana, scrisse una Lettera al Corsetto, che governava le Genti del Signore Antonio Figliuolo del Duca d'Urbino, e nostro Soldato, che stava per stanza a Asinalonga, che li Fiorentini li avevano scritto, che per nissun modo lui Conte di Pitigliano dovesse cavalcare sul terreno de' Sanesi, e che li Asinalongheśi non dubbitassero più di lui. E la notte seguente el detto Conte Niccola mise uno agguato presso Asinalonga con molta gente, e con tutti quelli di Fojano; e la mattina ne corse una parte alla Terra, e'l Corsetto uscì fuore con quelli d'Asinalonga, e fecero fatti d'arme, ma non andorono molto innanzi, perchè stimorono il tradimento.

Adì 29. detto tornò Miss. Acchille Petrucci Imbasciadore da Napoli.

E adì 31. di Marzo tornò in Siena Miss. Prinzivalle, che veniva da dare la Sentenzia, e rendare le Terre. E questa è la fe' de' Gran Maestri, che ci fu promesso ne' Capitoli, quando si fe' la Lega col Re, che tutto quello, che s'acquistava fra le 15. miglia, fusse de' Sanesi.

Adì 6. d'Aprile Miss. Prinzivalle andò al Monte S. Savino per rendarlo a' Fiorentini.

Adì 4. di Maggio. Due Conistabili, uno Lucheśe, e l'altro dal Borgo S. Sepolcro vennero presi da S. Quirico con circa 60. Fanti, e funne impiccati circa 7. de' principali, perchè havevano intelligenzia co' Riformatori Fuorusciti, & il resto furono lassati.

Adì primo di Giugno 1481. Si fe' Falò, perchè vennero novelle, che il Turco era morto fino adì 3. di Maggio passato.

Adì 8. di Giugno 1481. Lorenzo de' Medici fe' impiccare tre Cittadini, che dice el volevano ammazzare.

Per l'antedette novità di Siena, e col braccio del Duca furono ammoniti tutti i Riformatori del Reggimento, e taglieggiati, e parte de' loro fatti Ribelli, e parte confinati nel Contado, e parte fuore, e parte ne restò in Siena; e con questi furono ammoniti etiam alcune Case de' Nove, e Popolari, & taglieggiati; & a Girolamo di Miss. Niccolò di Nanni Severini fu tagliata la testa. Le quai Case de' Nove furono, Antonio del Golia, e Gabbriello di Bartolomeo di Pavolo, e Tommaso Tommasi. E del Popolo Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo, e tutti e Severini, e Andrea di Miss. Cristofano d'Andrea Capacci, e Fratelli, e tutti furono confinati, e taglieggiati. Per le quai cose la Città ne sta in gran travaglio, e per molti si crede, che la cosa non possa durare a questo modo. Et io per me lo credo, e tengo per certo per molte ragioni e cagioni, che per lo meglio le tacerò.

Adì 15. di Ferrajo 1481. Venne in Siena il Sig. Ruberto da S. Severino, che s'era fuggito da Milano, e venutosene a scavezzacollo, e fu accarezzato dalla Signorìa, e donatoli 500. Ducati d'oro, & altre cortesìe.

Adì 10. di Marzo 1481. Venne in Siena il Vescovo d'Orvieto, e lo Imbasciador Veneziano per levare il Signore Ruberto, perchè si dice è Soldato della Lega del Papa, e' de' Veneziani. E adì 14. detto si partì di Siena per l'impresa di Ferrara.

Adì 7. di Giugno 1482. in Venardì innanzi desinare. Essendo ragunato il Conseglio, si co-

ſi cominciò a levare il Populo in arme per più luoghi della Città, e andorono in Piazza, e volevano rimettere i Cittadini cacciati, e ammoniti nell' 80., tra' quali era Miſs. Bartolomeo Sozzini del Monte de' Dodici Ribello. E veduto il Conſeglio la volontà del Populo, e de' Cittadini, ſi miſſe a partito di rimettere parte de' cacciati, tra' quali fu Miſs. Bartolomeo Sozzini, e rimeſſo nel Reggimento; e di fatto tornorono alcuni Cittadini, che ſtavano preſſo alla Città confinati.

E adì 9. detto in Domenica tornò in Siena da Piſa Miſs. Bartolomeo Sozzini, e Lorenzo d'Antonio, che era Ribello, e Giovanni, e Conte Severini, Andrea Capacci, e Jacomo di Mariano di Checco.

Adì 10. di Giugno 1482. s'armò il Populo, e fero ragunare il Conſeglio, e fero nuova Balia.

Adì 15. Giugno ſi levò il Populo in arme, el Monte de' Nove s'armò, e venne in Piazza verſo e Notari, e andando per Piazza Giovanni del Baleſtriere ſi riſcontrò con Maeſtro Luzio Belanti, e fu ferito da Maeſtro Luzio con uno ſcoppietto, e cadde in terra: e Miſſier Benedetto Martinozzi lo ferì con una lancia, e . . . . . Mattioli fu ferito con uno paſſatojo; e certi huomini di mezzo ſpartirono, e non ſeguì la coſa più innanzi. E finalmente e Nove per manco loro ſcandolo furono cavati di Piazza, e Miſſier Alberto Arinhieri li fidò, che non li faria fatto ſcandolo.

E in queſto dì el Populo chiamò, e rimiſſe il Monte de' Dodici, e de' Riformatori nel Reggimento; e fu rimeſſo nel Cardinale di Siena, che doveſſe acconciare i Monti, come li pareva.

E adì 19. detto Maeſtro Marriano da Ghinazzano dell' Ordine Oſſervante di S. Auguſtino predicò a piei el Palazzo de' Signori alla Signoria, al Cardinale, e a tutto il Populo, eſſendo prima la Signoria con Populo andati a Duomo per la Madonna delle Grazie col Baldachino; e l' Introito del Predicatore fu: *Omne Regnum in ſe ipſum diviſum deſolabitur*, tre volte, & ogni volta alzò più la voce, e finita la Predica, rimenorono a Duomo la Madonna con tutto il Populo.

Adì . . detto. Venne in Siena Miſſier Andrea Bragadini Imbaſciadore de' Veneziani.

Adì 6. di Luglio. Torſinello Cavallajo tornò da Napoli per Giovanni di Battiſta, che haveva laſſato al Monte a Follonica, e diceva, come l'Armata de' Veneziani era ſmontata nel Reame al Porto di San Vito, e in Abruzzo, ed era a Campo a Lanciano, e aveva fatto gran prede di Prigioni, e Beſtiame; e queſto fu a dì 30. di Giugno in Domenica. E in nel medeſimo dì ci fu nuove, come i Veneziani avevano preſo Ficarolo a Ferrara ſul Pò. E a ore 4. di notte la Signoria, e Miſſier Andrea Bragadini hanno Lettere, come le genti d'arme del Papa hanno tolto al Duca di Calavria circa 40. Muli carichi del ſuo meglioramento, e circa 120. Cavalli.

Adì 13. di Luglio in Sabbato, cioè el Venerdì notte s'armorono e Populari, Dodici, e Riformatori nel Terzo di Camullia, e andammo a caſa di Conte Capacci Gonfaloniere, e cercammo tutto il Terzo & anco in Città fino a San Marco; e tornati a caſa dormimmo un buon ſonno ſenza trar' arme. All' alba ogn'uno fu fuore in ordine el Sabbato mattina, e facemmo dire una Meſſa in San Pietro a Uvile, e di poi ci raunammo ſu la ſtrada dell' Arco de' Roſſi, e così fecero tutti e Terzi. E ſimilmente s'armò il Monte de' Nove in più luoghi, e maſſime a caſa d'Antonio Belanti, a caſa di Miſſier Dino de' Marzi, a caſa de' Petrucci, e in altri luoghi. E ſtando così la Città in arme, e in gran pericolo, el Cardinale, e altri Cittadini s'intromiſſero a far por giù l'arme, e a ognuno, acciochè la Balia ſi poteſſe ragunare, e far ciò, che voleva il Populo; e così ſi posò l'arme circa ore 16. Di poi alle 18. ore i Petrucci, i Borgheſi, & altri de' Nove cominciorono a uſcir fuore con l'arme per la Poſtierla, e dare a doſſo a' lor contrarj. Subito ſe lo' fe' incontra certi Garzoni Populari, & altri, e cominciorono a gridare *Populo Populo*; e perchè erano pochi, furono rinculati fino a S. Pietro, tanto che li altri Populari, Dodici, e Reformatori s'armorono in modo, che i detti Nove furono rimeſſi in caſa de' Pecci, e in caſa di Miſſier Borgheſe, che ſtava in caſa di Maeſtro Aliſſandro da Sermoneta d'incontro a quella de' Pecci. E a queſte due caſe ſi combattè più di tre ore con baleſtre, ſcoppietti, e lancie longhe; e miſſero fuoco a caſa di Miſſier Borgheſe, e entroſſi dentro, e non ſe li fe' altro male, ſe non che ſe li tolſe l'arme; e così a caſa de' Pecci, che s'arrendè a preghiera del Cardinale, perchè alla detta caſa fu arſo un' uſcio nel chiaſſo. Di poi quelli di Città ſi raunorono con quelli di Camullia, che ſtavano contra li altri Nove di Camullia, e mandorono a ſapere da Miſſier Dino, e Antonio Belanti quello volevano fare. Riſpoſero, che ſi volevano rimetter nel Populo, e far ciò, che volevano. Il Populo lo' diſſe, che voleva l'arme loro; Riſpoſero, che non le volevano dare, e traſtullavano il Populo con parole, perchè havevano rotto lo ſportello di S. Proſpero, perchè avevano mandato per Proſpero da Canale, e la ſua Compagnia, che ſtava alla Guardia della Caſtellina; e Tommaſſo di Franceſco di Bandino Tommaſi era Commiſſario; e finalmente laſſorno la Caſtellina, e vennero in Siena per lo detto ſportello. E finalmente ſi comincioro appicar col Populo da S. Noſrio, e rinculorono il Populo fino alla Piazza del Conte, perchè dubbitavano non eſſer meſſi in mezzo da Miſſier Benedetto Martinozzi, che ſtava ſul Poggio a Malavolti nel Palazzo, el quale s'era già arrenduto, e fu ferito, e menato a Palazzo. Tamen la ſcaramuccia co' Fanti foreſtieri rinforzò in modo che in poca d'ora ne fu morti quattro Fanti Canaleſchi, e Tommaſſo di Franceſco Tommaſi, e ſeguiſſi la vittoria fino alla Porta a Camullia, e ſi fur' morti due altri Fanti foreſtieri, e li altri furono agguattati per non far tanto male. E fatto queſto ſi tolſe l'arme alla maggior parte del Monte de' Nove, e altro male non ſe lo' fe'.

Adì primo d'Agoſto. Fui fatto del Conſeglio del Populo, e donai all'ingreſſo un paio di Calſe alla mia diviſa: coſtôro lire cinque e ſoldi dieci; e pagai io Allegretto lire quattro per una Colta ſi fe' fra il Monte de' Dodici per fare una corteſia a' Donzelli, Famegli, Piffari, Trombetti, e Cavallai di Palazzo, per rallegrarſi per eſſer rimeſſi nel Reggimento.

Adì 14. d'Agoſto andò a confino Antonio Be-

Belanti nella Rocca di Montalcino.

Adì 23. d'Agoſto 1482. in Venerdì alle chiavi groſſe venne in Siena un Cavallajo, mandato dalla Moglie del Conte Girolamo con lettere alla Balìa, continenti, come il Campo della Chieſa condotto per lo Magnifico Roberto da Rimini aveva rotto el Campo del Duca di Calavria. E queſto fu Mezzedima adì 21. d'Agoſto. Di poi è rinovato da Roma per più lettere, come la botta è ſtata grande, e hanno preſi molti Signori, & huomini d'arme, e morti aſſai.

Adì 12. di Settembre 1482. Ci fu nuove, el Magnifico Roberto da Rimini era morto a Roma di fluſſo: ſtimaſi fia ſtato avvelenato. El Duca d'Urbino era morto in Bologna, che era andato al ſoccorſo di Ferrara. Morirono in un dì, e ciaſcun di loro mandava a raccomandare all' altro il ſuo Stato, e l'uno non ſeppe la morte dell' altro.

Adì 9. di Dicembre. A Todi ſi levò la Parte della Chieſa, e cacciò la Parte contraria, perchè voleva dare la Terra a' Fiorentini; e ſe non fuſſe, che la Balia n'avvisò Miſs. Amadio da Caſtello, e il Papa, riuſciva l'avviſo a i Fiorentini.

Adì 19. di Gennajo in Domenica in l'ora del diſinare ſi raunò in S. Domenico certi Populari minuti, e volevano domandare Antonio Belanti, che fuſſe tratto della Rocca. Li altri Populari per ſoſpetto ſi miſsero a ordine; e l'Uffizio de' Dieci della Guardia fecero pigliar l'arme, perchè conoſcevano la coſa eſſere di mala natura.

Adì 26. detto, ragunato il Conſeglio, fu conſegliato per Miſs. Borgheſe, che li Signori, e Gonfalonieri bociaſſero quattro per uno, che furono cinquantaſei bociati, e vintiſei delle maggior voci rimaſero con piena autorità e Balìa, tutti Populari.

Sabbato adì primo di Ferrajo 1482. circa ore 17. Eſſendo in Balìa el Veſcovo di Como Imbaſciadore di Milano, e 'l Veſcovo di Reggio Imbaſciadore di Ferrara, venne un Fante da Montereggioni in camicia correndo, e diſſe, come Maeſtro Luzio Belanti, e Fazio Aringhieri con altri Giovani de' Nove, e Populari, e Fanti foreſtieri avevano preſo Montereggioni. E per queſta tal preſura in Siena ſe ne fe' gran caſo, perchè vedevano, che era impreſa de' Nove, per benchè haveſſero con loro alcuni Populari. E per queſto Niccolò d'Antonio di Niccolao da Lucca ferì in Piazza Pietro, detto el Vaccajo, e morì di fatto; dè più ferite a Bartolomeo di Giacoppo Petrucci, ma non morì; e tutti quelli del Monte de' Nove furono preſi, e rinchiuſi nella Sala del Conſiglio, e fatti ben guardare dì e notte; e a Montereggioni ſi mandò Fanti, e Cierne, quanti ſe ne potè avere allora.

Adì 7. di Ferrajo vennero in Siena 26. Turchi a piei, e dicevano eſſerſi fuggiti dal Duca di Calavria, che era al ſoccorſo di Ferrara. Furono di quelli rimaſero preſi a Otranto, e domandavano ſoldo alla Signorìa di Siena; e perchè ſi dubbitò, che non fuſſero venuti per commiſſione de' Nove, overo del Duca per fuggirſi poi in Montereggioni in ſoccorſo di quei di dentro, ſi licenziorono, e mandaronſi via.

Adì 12. detto Miſs. Bartolomeo Sozzini venne da Firenze con commiſſione de' Fiorentini alla Balìa di Siena per li fatti di Montereggioni, e per trattar forſe di render le Terre ſi tengono de' Fiorentini. E la Balìa fè ſimilmente Imbaſciadore il detto Miſs. Bartolomeo, e rimandollo a Firenze adì 13. detto con bella compagnia in Giovedì.

Trovaſi in campo a Montereggioni tre mila perſone con una Bombarda, ed altri Paſſavolanti; ed êſſi rotto un Paſſavolante, & una Cerbottana.

Mentre che il Campo era a Montereggioni, e quei di dentro non ſi volevano arrendare; vi ſi mandò preſi più Cittadini, che erano Padri, Fratelli, e Congionti di quelli erano dentro, per metterli dinanzi, quando quei dentro traevano nel Campo Paſſavolanti, Cerbottane, o Baleſtre, e per impiccarli preſſo alle mura, ſe non s'arrendevano; e quali furono queſti, che andorono preſi, cioè: Miſs. Ugo Belanti, Miſs. Jacomo Cerretani, Domenico de' Rocchi, Giovanni di Neri de' Marzi, Aliſſandro di Salveſtro de' Marzi, Ser Jacomo Bidello, Lonardo, e Sinibaldo Scotti, Criſtofano Vignali, e Franceſco Fongai. E quando furono meſſi preſſo alle mura legati tutti a una fila, Sinibaldo Scotti ſi tagliò la fune con un coltello aveva nel manichino, e fuggiſſi in Montereggioni. Di poi Chigi di Matteo Chigi preſe Miſs. Jacomo Cerretani, e con un capo di fune, che lui era legato, li dè la volta al collo, e attaccollo a un' arbolo; ma Giovanni Piccino huomo d'arme corſe là; e gridando il detto Chigi, tagliò la fune, e non lo laſsò impiccare. E in Siena ſi bolliva molto di tal crudeltà; e mandoſſi a dire, che i detti prigioni ſi rimenaſſero in Siena, e così fu fatto. Queſto fu a 5. di Ferrajo.

Adì 18. di Ferrajo. Tornando Miſs. Bartolomeo Sozzini Imbaſciadore da Firenze, e con lui Pier Vittori Commiſſario Fiorentino, ſi fermorono a Montereggioni, e 'l detto Pier Vittori notificò, e proteſtò a quelli, che erano dentro, che dalla Signoria Fiorentina non aſpettaſſero nè ajuto, nè favore alcuno, e che avevano accomiatato da Staggia, e da altri luoghi circoſtanti loro tutti i Fuoruſciti di Siena, e tutti i Fanti, che erano con loro venuti in ajuto di quelli di Montereggioni, tra' quali i primi erano queſti, cioè: Maeſtro Luzio Belanti, Guido Belanti, Fazio Aringhieri, Giovanni, Tommaſſo, Ugo, e Bertoccio de' Marzi, Berto de' Rocchi, Maſo Cerretani, Aldello Piccolomini, Mariano del Bidello Lanajuolo, & altri, con Fanti foreſtieri; e ſe non vi ſi provedeva preſto, vi entrava altri Fuoruſciti, e Fanti, che erano lì preſſo.

E adì 19. detto. Vennero nuove, come quelli di Montereggioni avevano fatto accordo, ſalve le perſone; e la ſera uſcirno fuore. E come venne la nuova in Siena, uſcirno molti di Siena, per andare a far lo' diſpiacere innanzi che ſe n'andaſſero; ma non gionſero a ora, perchè erano iti via ſotto la fede di Stefano d'Oria noſtro Coniſtabile.

Adì 20. di Ferrajo 1482. Si raunò il Conſiglio nella ſala delle Baleſtre, perchè nella ſala del Conſiglio v'erano rinchiuſi i Nove. E fu conſigliato, che il Monte de' Nove fuſſe dato a terra. Partiſſi più volte, e non ſi vinceva. Subito certi Giovani, che ſi erano dimoſtrati contro de' Nove, ſi levorono dalle banche, e conſiglioronſi inſieme; mandorono a fare armare il Popolo, e venne alla porta del Palazzo; e inteſo il Conſeglio tal coſa di nuo-

nuovo, fi propoſe per Miſs. Alberto Capitano, che non fi doveſſe di nuovo conſigliare, acciò non ſeguiſſe altro ſcandalo. E fu conſigliato per Miſs. . . . . che fuſſe dato a terra il Monte de' Nove, con queſto che tutti quelli, che non fuſſero colpevoli ſi doveſſero ſcontrinare; e quelli, che otteneſſero, fuſſero aggregati al Reggimento: tamen non ſi vinceva, e ognuno era ritto, e andava chi quà, e chi là, ed era notte. Pur tanto ſi partì così a ſtraociaſacco, che fu detto, che era venuto, ma al bujo; e Dio ſa come fu fatto per paura di peggio, e acciocchè quelli, che erano preſi nella ſala, non fuſſero morti.

E adì 22. detto entrò in Siena il Legato, cioè el Cardinal di S. Cecilia, detto Malfetta, el quale mandò el Papa per vedere di trattare accordo tra i Cittadini, e acconciare il Reggimento, ſe poteva.

Adì 3. di Marzo andò Franceſco del Marretta Ambaſciadore a Firenze, e adì 10. detto tornò.

Marco Benzi andò Ambaſciadore a Piombino adì 15. di Marzo, e onorevolmente.

Adì 21. di Marzo in Venerdì ſi fe' un Conſeglio tutto di Popolari, e furono 104. dove ſi miſſe a partito di fare di tutti i Monti un Monte, e vinſeſi per 94. bianchi. El Monte de' Nove fu abilitato al Reggimento.

Adì 22. detto in Sabbato ſi fe' Conſiglio di tutto il Reggimento, e fummo 256. Conſeglieri, dove fu propoſto eſſer fatta per Miſs. Bartolomeo Sozzini propoſta generale, eſſendo Capitano di Popolo, circa al ben' eſſere della Città, e di far di tutto il Reggimento un Monte; tamen fu conſegliato per più perſone, e vinſeſi per Lupini 245. bianchi, e XI. neri. Dipoi ſi vinſe lire cento per limoſina a Chieſe a pregare Dio. E per Miſs. Andrea Piccolomini fu conſegliato, che ogn' Anno per S. Maria di Marzo ſi doveſſe far correre un Pallio di valuta di Fiorini 50. Furon tutti bianchi. E più conſigliò, che tutto il Conſiglio doveſſe andare a far compagnia a' Signori a Duomo. E all' Altare della Madonna di Duomo, inſieme col Cardinale Malfetta ferono orazione, e renderono grazie, e cantoſſi *Te Deum laudamus*. E dipoi il Cardinale fe' porre a un ſuo Veſcovo alla detta Madonna delle Grazie 7. Anni, e 7. quarantene d'Indulgenzia; e la ſera ſi fe' falò, e ſonoſſi a gloria.

Adì 24. di Marzo ragunato il Conſeglio, e dopo alcune petizioni, ſi leſſero i Proceſſi, overo eſamini d'Antonio Belanti, di Miſs. Placido, e Miſs. Lonardo d'Andrea di Tolomeo, i quali erano prigioni nelle Rocche, e contenevano molte coſe della ſpulſione de' Riformatori, e d'ammunire certi Populari; e Dio ſa, ſe è vero, o nò; perchè dubito non ſiano fatti a paſſione. Dio provegga el biſogno noſtro.

Adì primo d'Aprile 1483. Certi Populari andorono in Palazzo del Poteſtà di Siena, che era allora Miſs. Antonio de' Conti da Padova, e traſſero di prigione Biagio Turchi, e gittoronlo giù dalle fineſtre in Piazza; poi Agnolo Petrucci, Lonardo, detto Cavallino, e Lodovico Tondi; e tutti e quattro morirono. E queſto fu el terzo dì di Paſqua di Reſurrezione; e a queſt' ora il Poteſtà era ito verſo gli Agnoli fuor della Porta Nuova. Stimaſi, che lui ſapeſſe la coſa, e laſſaſſe le chiavi. Subito inteſo queſto, immediate il Cardinale Malfetta irato montò a cavallo, e andoſſene a Roma; e mentre ſi gittavano dalle fineſtre, Miſs. Filippo Buoninſegni con alcuni altri con l'arme in mano andavano ſù per la ſelice di Piazza gridando *Popolo Popolo*; e fu ferito ſu la teſta Tommè d'Antonio di Goro da Guido Palmieri, e Sano del Vecchio da Franceſco Tanci.

Adì 11. d'Aprile fu deliberato in Conſeglio di dar la Rocca di Mont' Autolo per Anni . . . . . a Franceſco Severini, Pandolfo di Miſs. Bindo, Aliſſandro di Matteo d'Antonio di Neri, a Ser Girolamo di Nanni di Cone, a Ser Giovanni Cecchini con certi Capitoli; e loro s'obbligavano a rifar le mura del Caſtello infra certo tempo. Dio voglia, che lo faccino; ma non lo credo; ma ſarà giontarìa.

E adì dodici detto all' aurora fu tagliata la teſta a Antonio Belanti nella Rocca di Radicofani, e a ore 22. a Miſs. Placido nella Rocca di Piano Caſtagnajo. E adì 14. in Lunedì a Miſs. Lonardo d'Andrea di Tolomeo nella Rocca di Monticchiello all' alba.

Adì 17. di Maggio tornò Stefano d'Oria con la ſua Fantaria, e carriaggi dalla Caſtellina, perchè s'era renduta a' Fiorentini, e Monte Domenici, e San Paolo. E queſto ha parturito la preſura di Monteriggioni; e queſta reſtituzione ſi è fatta fra pochi, e ſegreta. Ma non ſi ſono rendute in fatto; e chi governa, ha promeſſo così; ma biſognarà forſe capitare a' Conſegli.

Adì 24. di Maggio da mattina Miſs. Benuccio Capacci eſſendo Capitano di Popolo fe' propoſta generale in Conſeglio circa al ben' eſſere della Città, dove fu porta una proviſione, contenente quattro coſe; cioè: far Lega coi Fiorentini, rendare le Terre per ſtar bene con loro, ſcontrinare el Monte de' Nove, eccetto certi, e 30. ne rimanga di Conſiglio, e ogn' anno ſi ſcontrino e rimanenti, e rimanghine cinque per Anno fina a ſei Anni. Fu conſigliato per più, e confortato la detta proviſione, come la ſtava prima, per Creſcenzio di Pietro di Goro, Miſs. Pavolo di Gherardo, Franceſco Sèverini, Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo; ed alcun di coſtoro diſſe, che ſe non ſi venceſſe, ne potrebbe ſeguire ſcandolo. Finalmente ſi partì, e furono Lupini 191. bianchi, e 84. neri, e feron giurare di non dir nulla del primo Capitolo.

E adì 26. detto ſi fe' propoſta in Conſiglio di rifar la Balìa, e una proviſione del modo di fare l'aggionta di 8. Gentil'huomini, e che s'intenda eſſere deliberato, che per due Anni ſi debbi far Balìa doppo i due meſi, di tre meſi in tre meſi. Vinſeſi per lupini 185. bianchi, e neri furo 50.

E adì trenta di Maggio Miſs. Alberto Arinhieri andò Imbaſciadore a Fiorenza in Venerdì.

Adì 15. di Giugno ſi rendè a' Fiorentini la Caſtellina, Monte Domenici, e S. Polo, e di queſto n'è ſtato colpa e cagione la maladetta ambizione de' noſtri maligni Cittadini, che per voler tener fuore i Nove del Reggimento, e della Città, e tenere el Reggimento per loro, e far diſegno ſopra la robba de' Nove. E di queſto n'è ſtato cagione pochi Cittadini; ma credo, che Iddio anco ne li pagarà, perchè non l'hanno fatto a bene della Patria; e alcuni ſi dice n'hanno ricevuti denari: corruttela.

Adì

Adì 16. detto si bandì la Lega sur un Carro tra la Signoria di Siena, e Fiorentini per 25. Anni, con Capitoli onorevoli, secondo diceva Giovan Franceſco detto il Moro Trombetto della Signoria. Dio voglia ſia vero: che non poſſo credere ſia vero: ma più preſto che li Fiorentini non ricettino i noſtri Fuoruſciti su' confini.

Veduto i Nove eſſere ſtati tratti del Reggimento, e fatto lo' quando uno ſtrazio, e quando un' altro, e gittati dalle fineſtre: deliberorono la maggior parte andarſi con Dio, con quel poco, che avevano, e andorono a Roma per molte Terre della Chieſa, e del Reame; e ſpeſſo erano a condolerſi con Papa Siſto, e domandavano ajuto e favore per ritornare in caſa loro, e col Conte Girolamo: & in fine fecero ragunata a Caſtel della Pieve con circa 10. Squadre di Cavalli, e mille Fanti: fu fatto Comiſſario Generale Miſſier Pavolo di Gherardo a provedere nel Contado, e Miſs. Bartolomeo Sozzini Imbaſciadore a Fiorenza per dimandare ajuto e favore.

Adì 7. d'Agoſto 1483. in Giovedì ſi vinſe in Conſeglio di Populo, che Siena fuſſe data e donata alla noſtra Donna, e non vi fu Lupino nero, ma tutti bianchi.

Adì 11. d'Agoſto i Fiorentini ci mandorono 160. Fanti, e fermoronſi a S. Petronilla, e lì fecero colazione; di poi entrorono in Siena, & in Piazza, dipoi eſcirono alla Porta Romana; e Piergiovanni da Cacchino andò giù per l'Arbia con altra Fantaria del Conte Nicola da Pitigliano Soldato de' Fiorentini, e in ſul Elſa con la gente d'arme, che ne viene pur in noſtro ajuto, a andare verſo S. Quirico.

E adì 12. detto venne Giovanni della Vecchia con altretanti Fanti pur mandati da' Fiorentini.

Adì 16. d'Agoſto venne il Cavallaro noſtro da Roma, e recò lettere, come il Papa haveva fatta Lega con la Signoria di Siena: e queſto ſi è fatto, perchè il Papa non conſenta, che i Nove faccino ragunata ſu quel della Chieſa, per far contra quelli, che governano in Siena: e per queſta novella fu preſo Agnolo di Giovanni di Meo di Vico, e datoli nove tratti di corda, perchè gridò *Belanti Belanti*.

Adì 17. d'Agoſto 1483. Vennero novelle, come la ragunata de' Nove con gente d'arme e Fanti erano corſi a Saturna, e dato la battaglia circa quattro ore, e morivvi un huomo d'arme de' loro, e tre huomini di que' dentro; e partironſi, ritiroronſi in quel di Pitigliano.

Adì 18. ſi fe' Conſeglio, e leſſeſi un Breve del Papa, e Capitoli della Lega fatti per lo Papa, e Cardinali, e la Balìa di Siena, e non vi fu Lupino nero a ratificarli.

Adì 20. da mattina ſi fe' una Proceſſione per cagione della Lega col Papa; el dì ſi bandì; e la fera ſi fe' una Girandola: e per queſto alcuni dicono, che i Nove non tornaranno mai in Siena; ma non lo poſſo credere vivendo come ſi vive, e facendo diſegno di tor le robbe de' Nove.

Adì 24. d'Agoſto la Signoria vecchia e nuova con li Offizj, e Ordini della Città, e con la maggior parte del Populo andorono al Duomo, e udirono la Meſſa grande inſieme col' Cardinale di Siena, e Nipote di Papa Pio della Caſa de' Piccolomini; e detta la Meſſa, Frate Mariano da Ghinazzano dell' Ordine Eremitano di S. Auguſtino fe' una bella Predica: e finita la Predica, la Signoria, Cardinale, Canonici, e tutto el Chericato, e tutto il Populo andorono all' Altare della Madonna di Duomo: fatte certe Orazioni, el Priore de' Signori in nome del Magnifico Comuno di Siena donò e preſentò le Chiavi della Città di Siena ſull' Altare di detta Madonna: Era Capitano di Populo vecchio Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo, e Priore Andrea di Sano Batteloro, e Capitano nuovo Creſcenzio di Pietro di Goro: dipoi ſi cantò *Te Deum laudamus*; e di tutte le ſopradette coſe fu rogato Ser Giovanni Danielli. Il Cardinale preſe le Chiavi, come Procuratore, e in nome di noſtra Donna le de' in mano del Priore de' Signori, e raccomandolli la Città, che la teneſſe, e governaſſe in nome di noſtra Donna, e che non ne faceſſe altro contratto: di poi il Priore dè a ciaſcuno Gonfaloniere le ſue Chiavi.

Adì 6. di Settembre venne novelle, come un Pavolo da Lucignano di Valdichiana, eſſendo amico di Naſtagio Barbiere Caſtellano di Chiuci, e per ſdegno il detto Pavolo preſe il maſchio di detta Rocca, e tenevalo a petizione de' Nove, tamen lo tenne forſe tre ore, che vi fu preſo dentro, e menato in Siena, adì 3. d'Ottobre fu decapitato nel Mercato.

Adì 11. di Settembre fu donato a' Sarteaneſi una Bandiera con l'arme del Populo, & fatti del Populo, perchè eſſendo ſtati calunniati, che detta Comunità teneva la parte de' Nove, ne furono fatti venire in Siena circa 40., e purgata la loro contumacia, furono aſſoluti, e riſtorati, come havete udito.

Adì 14. di Settembre in Domenica. Fu dato il Baſtone a Miſs. Ceſare da Camerino, e fatto Capitano de' Saneſi, e venne a Palazzo molto onorevole con 4. Cavalli groſſi covertati di Broccato, e 4. covertati di Raſo cremisì.

Adì 25. d'Ottobre. Fu tagliata la teſta ſul Prato a Camullia a tre Contadini da Rapolano, e le Serre, perchè portavano grano in quel di Firenze contra la volontà di chi governava; valeva il grano da 20. e 24. ſoldi lo ſtajo.

Adì 9. di Ferrajo. Si viene in Conſeglio di Populo di tener' aperta la Trata del grano in Maremma, e certe proviſioni di fare ammunizione di grano: furono Lupini 266. bianchi e neri 51. E la notte venente morì Fra Pavolo Todeſcho dell' Oſſervanza de la Capriola: e adì 10. quando ſi ſotterrò, v'andò tutta Siena, perchè era tenuto ſanto huomo.

Adì 4. d'Aprile 1484. Eſſendo ſtato preſo Lorenzo de' Rocchi detto lo Strega, perchè andava leggendo una certa Profezia, che veniva in favor de' Nove, ſi gittò giù dalle fineſtre nella Corte del Poteſtà, dove ſi tiene ragione, o vero dove ſi doverebbe tenere, e morì; ma io dubbito non ſia ſtato gittato: Iddio provegga a' noſtri biſogni, e a chi mantenga giuſtizia.

Adì 6. d'Aprile fu tagliata la teſta a due ſciaguratelli Populari, e Cerbolattai; cioè a Domenico d'Agnolo di Bartal Nucci, e a Bernardino di Giovanni Buono detto Pepo, perchè lo' fu appoſto, che volevano mettere e Nove per le cavine di Fonte Branda, e ammazzare certi Cittadini: Ma lette le con-

dannazioni in publico, ſi ſcuſorono, e diſſero non eſſer vero; e per la preſura di coſtoro ſi partiro di Siena circa ſette Artigiani di baſſa mano.

Adì 9. di Giugno fu tagliata la teſta a Naddo di Niccolò Colombini nel Mercato Vecchio, e queſto fu ſecondo il Proceſſo, che lui haveva parlato a certi Cittadini, che voleva rimettere i Nove nel Reggimento; ma lette le Condennagioni, lui volſe parlare, e ſcuſarſi, ma non fu laſſato dire; e andando intorno alla Piazza, e dicendo quel della Compagnia della Morte: *Pregate Dio per lui*, e lui riſpoſe, che non voleva, che niſſuno pregaſſe, che non haveva commeſſo quello, di che era incolpato; e all'ultimo diſſe, che il Diavolo fuſſe Signor dell' Anima ſua, ſe lui haveva errato in quello diceva il Proceſſo.

Eſſendo queſt' anno briga, e differenzia in Roma tra Orſini, e Colonneſi, il Papa, e 'l Conte Girolamo preſero la parte degli Orſini; e fu preſo il Cardinale de' Savelli, e tenuto in prigione più Meſi, e fu laſſato. Di poi ſeguì guerra tra Papa Siſto, e il Re Ferrando, donde furono ritolte al Papa certe Terre, di quelle haveva tolte a' Colonneſi. Di poi ſeguì Pace; e ſtando alquanti Meſi i Colonneſi s'attaccorno con li Orſini, e morivvi aſſai Perſone da ogni parte; e ſe non fuſſe il favore e ajuto del Conte Girolamo, li Orſini ne facevano male; e furono guaſti molti caſamenti de' Colonneſi, e lor Partigiani. E Colonneſi fuggirono in Marino. Rimaſe preſo nelle mani del Papa il Pretenotario Colonneſe, overo de' Savelli, che era valent'huomo. Trattavaſi l'accordo, che i Colonneſi laſſaſſero Marino, e'l Papa laſſaſſe il Pretenotario.

Adì 29. di Giugno a ore otto Papa Siſto fe' tagliare la teſta al ſopradetto Pretenotario in Caſtel Sant'Agnolo, e di poi le fece portare in Santo Celſo in Banchi; e venendovi la Madre con altre Donne a vedere el ſuo Figlio morto, lei preſa la Teſta per li Capelli diſſe più volte: *Queſta è la Teſta del mio Figliuolo, e la fede di Papa Siſto, che ci promeſſe come laſſaſſimo Marino, ci laſſarebbe el mio Figliuolo: ora ha Marino, e hammi morto il mio Figliuolo: ecco la ſua fede.* E in capo di 7. dì la povera Madre ſi morì.

Adì 9. d'Agoſto venne Lettere alla Signoria, come era fatta la Pace infra la Signoria di Venezia, el Duca di Milano, el Marcheſe di Ferrara. El Poleſine di Rovigo rimanè alla Signoria.

Adì 13. d'Agoſto venne Lettere da Roma contenenti, come Papa Siſto era morto. E adì 14. detto venne un Cavallajo al noſtro Cardinale contenenti, come el detto Papa era morto adì 12. detto a ore quattro di notte: e queſto è il vero appunto.

Adì 28. d'Agoſto ci fu nuove, come Deifebo del Conte Averſa haveva ripreſo Ronciglione, il quale li haveva tolto Papa Pavolo, e per la morte di Siſto l'ha ripreſo; ma ſtimaſi non lo terrà.

E adì 29. detto el noſtro Cavallajo a ore due di notte recò le novelle, come el Cardinal Malfetta da Genova era ſtato creato Papa, e chiamaſi Papa Innocenzio VIII., e fu fatto Cittadino Saneſe, quando ſtè in Siena, mandato da Papa Siſto per mettere accordo tra 'l Monte de' Nove, e quelli, che reggevano allora la Città di Siena.

Adì 14. di Settembre andò a confino Franceſco Auguſtino del Marretta, e Andrea di Franceſco detto per cinque anni, diſcoſto da Siena otto miglia, non potendo andar ſu quello della Chieſa di Roma: e ſono Popolari.

Adì 13. di Novembre. Ci fu nuove, come li Fiorentini havevano preſa Pietra-Santa, che era di San Giorgio di Genova.

Adì 2. di Ferrajo venne a Siena el Delfino Signore del Delfinato di Francia, che andava Imbaſciadore a Papa Innocenzio, e aveva circa 150. Cavalli.

Adì 4. di Maggio 1485. ci fu nuove, come i Nove Fuoruſciti fanno raunata di gente a piei, e a cavallo per voler ritornare in Siena; e tornando da Roma Miſs. Giovanni Bentivogli da Bologna ricordò alla Balìa, che ſteſſe a buone guardie che lo' biſognava. E fu preſentato dalla Signoria; e per queſto ſi fe' proviſione di Soldati a pie', e a cavallo, e Fanti di noſtro Contado.

Adì 9. detto venne nuove, come i Nove con Soldati a piei, e a cavallo, e'l Signor Vergilio Orſino havevano dato la battaglia a S. Quirico. E adì 11. venne in Siena il Signor Ranuccio di Farneſe Soldato de' Fiorentini con circa 60. Baleſtrieri a cavallo, e venivano in noſtro ajuto.

Adì 13. detto partì di Siena Miſs. Orlando Saracini, e Gionta di Pietro di Gionta Commiſſarj Generali contra de' Nove, e con loro andò il Signor Ranuccio con le ſue genti, e tutta la Fantaria, che era raunata in Siena; e per queſto fu fatto Ambaſciadore al Papa Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo Popolare, e andò, overo partì di Siena adì 28. detto.

Adì 31. d'Agoſto ci fu nuove, come l'Aguila s'era ribellata dal Re Ferrando, o data alla Chieſa.

Adì 6. di Settembre venne in Siena Lorenzo di Piero di Coſimo de' Medici, Cittadino, e come Signore di Fiorenza, e va al bagno a Vignone.

Adì 30. di Novembre furono tenute le Porti ſerrate fino a ore 17., e fu ſoſtenuto e preſo Lodovico di Giovanni Tolomei dell' ordine de' Gentiluomini, Franceſco di Tancredi de' Nove, Tommè d'Antonio di Goro Popolare, e meſſi nelle mani del Poteſtà.

Adì 2. di Gennaro nel far del dì fu tagliata la teſta al ſopradetto Lodovico Tolomei, e a Tommè d'Antonio di Goro nella Corte, o ver Piazza del Poteſtà; e a Franceſco di Tancredi fu perdonata la vita, e confinato a Montalcino; e de' pagare 400. fiorini d'oro. Ritrovaſi Poteſtà di Siena al preſente Miſs. Franceſco da Jeſi; ma per cagion della moria non ſi trova in Siena, ma ſonnoci i ſuoi Giudici.

Adì 9. di Marzo nacque infra quelli del Reggimento di Siena diſcordia, e fu perchè alla tratta delle Poteſtarie fur tratti 22. Riformatori, e tre del Monte del Popolo, inmodochè i Popolari ſi ſdegnorono, e mancò poco non ſi preſe l'arme; e rimaſero d'accordo di chiamar quindici Cittadini, che haveſſero a vedere, e raſſettare tutti i boſſoli in queſto modo, che il Popolo haveſſe i tre quinti, e Reformatori, Dodici, e Gentiluomini due quinti, eccetto che de' Signori fuſſe per mezzo.

Adì 27. di Marzo 1486. Si diſſe per Siena, che alcuni Cittadini havevano tocchi da' Fiorentini ottomila Ducati ſegretamente, quando ſi trattò di far rendare le Terre; cioè: la Caſtel-

ſtellina, Monte Domenici, e la Pieve a San Polo; e per queſto n'è aſſai diſcordia in fra Cittadini; e quelli, che hanno tocchi denari ſon queſti: Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo, Franceſco di Miſs. Niccolò di Nanni Severini, Miſs. Ricco, e Ser Giovanni Cecchini. E queſto Ser Giovanni, perchè n'ebbe manco degli altri, ha ſcuperta la coſa. Se è vero, loro el ſanno, e Dio ne li pagarà.

Adì 17. d'Aprile. Eſſendo venuti li Ambaſciadori d'Iſchia di Maremma con circa 25. huomini d'Iſchia a dolerſi con la Signoria de' portamenti diſoneſti e ingiuſti, che lo' faceva Girolamo Cecchini loro Poteſtà; Ser Giovanni Cecchini fratello di detto Poteſtà venne a parole con li detti Imbaſciadori a capo la Fonte del Caſato, e ammazzonne uno, perchè non voleva ſi doleſſero del ſuo Fratello. E queſta tal coſa diſpiacque a tutta la Città; e non fu punito, perchè ſi ritrovava gran Maeſtro co' Popolari. E adì 18. detto la Comunità di Siena fe' ſeppellire il detto Ambaſciadore della Comunità d'Iſchia.

Adì 13. di Marzo ſi finì di levare il tramezzo, overo muro tra la Chieſa nuova, e vecchia di S. Auguſtino di Siena, & ebbero da Papa Innocenzio una Indulgenzia di colpa e di pena.

E queſt' Anno, e in queſti dì s'è fatto Capitolo Generale in detto Sant' Auguſtino, che ci ſono ſtati circa Frati 800. e del Reame di Napoli non ce n'è venuti per cagion della guerra, che è tra il Re di Napoli, e'l Papa. Fu fatto Generale Frate Anſelmo da Montefalco Frate di Lecceto. E queſto anno ha predicato in Santo Auguſtino Maeſtro Benedetto da Genova huomo degniſſimo, e d'aſſai in più coſe; e lui fu cagione di far levare il tramezzo, e cuprire la Chieſa nuova, perchè il Convento non ſapeva trovar modo a levarlo; ma lui era tanto ben voluto da tutti i Cittadini, che non ſeppe domandar quella coſa, che non haveſſe.

Di queſt' Anno, e del Meſe di Giugno cominciò in Siena la morìa; e ammaloccene aſſai bene de' povari, e ricchi, in modo che chi pote' ſi partì, maſſime i foreſtieri, e Cittadini aſſai ſi andò in Villa, in modo che la Città rimaſe quaſi vota, e biſognò provedere a' Fanti del noſtro Contado per guardare la Città di Siena. E in queſto tempo ſi trovò in più luoghi lupi, che volevano manimettare gli huomini; ed allarniano, che havevano mangiato un fanciullo; e fu trovata la teſta facendo una Caccia a' detti lupi. E un mulo ammazzò un garzone a Montalbuccio, e mangiolli le braccia, e parte del fianco, come le fuſſe ſtato un cane. Ed in queſto medeſimo tempo due fratelli contadini volendo partire, vennero a parole, ed uno ammazzò l'altro; e quello, che rimaſe, s'impiccò lui medeſimo.

Frate Pietro dell' Oſſervanza di S. Franceſco venne a predicare in Siena, e in Duomo adì 13. di Luglio, e ripreſe molto delle robarie, delli homicidj, della ſuperbia, e della baſtemmia, e Sodomie; ed in fine della Predica domandò di grazia fuſſe aperta la prigione, e trattone e prigioni. E predicò più volte nella Città di Siena, ammonendo i Cittadini, che ſe non vivevano con giuſtizia, Iddio ne li pagarebbe. E adì 16. di Luglio predicò della pace, e che i Cittadini doveſſero perdonare l'un l'altro; altrimenti che Iddio non perdonarebbe a loro; e predicò a piei el Palazzo de' Signori.

Adì 18. di Luglio il detto Frate predicò ſu la Piazza dello Spedale, e fondoſſi ſopra l'oſſervanza della Giuſtizia, e della Pace; e detta la Meſſa Grande ſi fe' la Proceſſione, e portoſſi la Tavola, dove è dipenta la noſtra Donna, che ſta all' Altare della noſtra Donna di Duomo; e fu alla Proceſſione la Signoria; e Fra Pietro andava a braccia in mezzo tra il Capitano, e'l Priore, e non ſi poteva difendare dalle Donne, che li volevano baciare le mani, o piei, e tagliarli cappa.

La Pace fatta tra'l Papa, e'l Re di Napoli, e Orſini ci fu ſignificata adì 14. d'Agoſto per lo Cavallajo, e toccò dalla Signoria di Siena dieci Ducati, e fu adì 11. detto.

Adì 18. di Settembre 1486. tornò in Siena Mattio Pannolini, Gionta di Jacomo di Gionta, e Miſs. Pavolo di Gherardo, che ſtavano fuore per cagion della Peſte; e la mattina fu preſo Giorgio di Mejo Calzolajo, e Aliſſandro Giuſi, detto il Poſſa Padellajo, Sacchino Donzello di Palazzo, Maſo del Primaticcio, i quali erano amici di Franceſco Severini; e ordinavaſi di pigliare altre perſone. E levoſſi il rumore in Piazza, gridando: *Viva 'l Populo, e Libertà*. E per queſto rumore ſi fuggì Franceſco Severini, e Sozzino ſuo Fratello, e a ore 22. furono pubblicati Ribelli tutti e Severini, e la lor robba in comuno, eccetto le Dote delle lor Donne.

Adì 20. di Settembre 1486. eſſendo raunata la Balìa, e volendo far Balìa di nuovo, alcuni volevano vi fuſſe d'ogni Monte, cioè Populari, Gentiluomini, Dodici, e Reformatori; e alcuno non voleva. E per queſto nacque diſcordia in fra loro, e levoſſi il Populo in arme, e preſero Miſs. Lorenzo Buoninſegni, Franceſco Gabbrielli, Buoninſegna di Pietro Pavolo di Giovanni d'Agnolo tutti Reformatori, Miſs. Girolamo da Scarlino Prete, e Figliuoli di Ranieri de' Dodici. E di poi andò un Bando da parte della Balìa, che non ſi pigliaſſe più perſona, nè tolleſſe arme, nè robba ſotto l'albitrio della Balìa. E immediate furon tratti i ferri a Miſs. Lorenzo, e Franceſco Gabbrielli, e rimenatili a caſa. E andò un Bando, che chi deſſe preſo Lorenzo d'Antonio di Ser Lorenzo, li ſarebbe uſato diſcrezione; e fu trovato fra certa ortica preſſo alle Mura dalle Sprandie, e menato al Poteſtà lui, e'l Figliuolo; ed eſſi mandato a pigliar la tenuta di Vitignano preſſo a' confini, che è de' Luti. Fecero di Balìa nove per Terzo tutti Populari.

Città. Miſs. Criſtofano di Guidoccio, Miſs. Pavolo di Gherardo, Gionta di Jacomo di Gionta, Niccolò di Miſs. Minoccio al preſente Gonfaloniere, Matteo Salviati, Domenico Migliorini, Miſs. Alberto Aringhieri, e Maeſtro Aliſſandro di Sermoneta Medico.

S. Martino. Miſs. Andrea Piccolomini, Miſs. Bartolomeo di Landuccio, Creſcenzio di Pietro di Goro, Niccolò Cecchini, e Ser Giovanni ſuo Figliuolo, Giovanni d'Antonio di Neri Marcini, Mariano del Baleſtriere, Mino, e Mattio di Pietro Pannelini, quì ſono per lo Terzo di S. Martino.

Kamullia. Tommè di Franceſco di Matteo di Salvi, Fortino di Lorenzo di Maeſtro Marco, Andrea di Jacomo d'Andreuccio al preſenti Gonfaloniere, Niccolò Sergardi, Agnolo Palmieri, Domenico di Pietro Puliti, Aliſſandro di Mattio d'Antonio di Neri Martini,

Bindo

Bindo di Giovanni di Ser Minoccio.

Adì 30. di Settembre ſul dì furno due Tremuoti, e poco ſtè che ne traſſe un' altro molto grande.

E ſopradetti Cittadini, che furon preſi, & altri, che non ſono ſcritti, che furono 17. da Sacchino, e Miſs. Girolamo da Scarlino in fuore, tutti ebbero la corda.

Adì 5. d'Ottobre Miſs. Alberto Aringhieri andò Imbaſciadore a Fiorenza; ſtimaſi perchè i Fiorentini ricettino i Ribelli di Siena, e ſecondo i Capitoli hanno con noi, non lo poſſono fare.

Adì 12. det. Fu preſo Matteo Chigi Reformatore, e adì 13. fu preſo Chigi ſuo figliuolo a Vitignano.

Adì 8. di Novembre fecero molti ammoniti, parte in perpetuo, e parte durante il Boſſolo: cioè 27. Reformatori, dieci del Monte de' Dodici, e ſei Populari.

Adì 18. di Novembre fu deliberato per Conſiglio di confermare la Balìa per ſette anni tutta di Populari, e da ſei meſi in là ſe n'ha aggiognare 10. più, tutti Populari; ed eſſi vinto queſto partito per Lupini bianchi.. .., e furono 151. Conſeglieri.

Adì 25. di Gennajo Miſs. Tommaſſo Michelì andò Ambaſciadore al Papa.

Adì 25. d'Aprile 1487. fu deliberato, e bandito, che molti Cittadini, che per paura s'erano fuggiti, e parte alcuni confinati, poteſſero tornare, con queſta condizione, che neſſuno l'andaſſe incontra, e farle coda, nè con arme, nè ſenza, ſotto pena di 25. Fiorini, e quattro tratti di Corda.

Adì 16. Maggio entrò in Siena el Duca di Ferrara, e andolli incontro molti Dottori, e Cavalieri, e Giovani da bene, e ſcavalcò a caſa dell'Erede d'Ambrogio Spannocchi. E adì 17. a ore 6. di notte andò a Roma.

Adì .... di Maggio venne in Siena la Donna del Conte Dalfino di Francia, e Sorella del Marcheſe di Mantova, con bella compagnia di Damigelle, e di Scudieri, per eſſare al Bagno di Maciareto, e di Petriolo, e fulle fatto grande onore.

Nove Fuoruſciti di Siena entrorono in Siena adì 22. di Luglio 1487. in Domenica mattina tra Sovana, e la Campana, in queſto modo: che eſſendo la Città mal diſpoſta per riſpetto di molti Cittadini, che erano fuore, e per la novità di Settembre proſſimo paſſato, e per lo mal Governo d'alcuni Populari, e di molte ingiuſtizie, come Robbarie, Omicidj, Soddomie, Baſtemmie di Dio, e della Vergine Maria, in modo che gli huomini da bene non potevano parlare, nè riprendare il male, perchè il Governo era ridotto in alcuni Populari di mala vita; e queſti erano pochi, e potevano più i pochi, e gattivi, che li altri huomini da bene; e per ridurre le coſe al dovere s'intramiſſe il Cardinale di Siena, e molti huomini da bene; e quando avevano ridotto, e avuta la fede da Miſs. Criſtoforo di Guidoccio, e Mattio Pannilini, Bindo di Ser Minoccio, & altri lor ſeguaci, lo' minacciavano, e rivoltavano alla lor voluntà; e queſto fu più volte. Veduto queſto il Cardinale, e li altri huomini, che volevano ben vivare, cominciorono a dar' ordine, e conſentire la tornata de' Nove, che altrimenti non li riuſciva il diſegno. E però col favor dentro, venendo la notte come ſopra, le fu poſto le ſcale alle Mura dietro alle Povare

A di Vallepiatta a capo Fonte Branda, e lì n'entrò parte, e ſceſero poi giù dalli Scorticatoi di Fonte Branda, e andorono alla Porta. E'l reſto, che era fuore, lo' porſe un pajo di tanaglie groſſiſſime, e cavorono il peſtio, e la ſerratura, e entrorono dentro il reſto de' Nove con pochi Cavalli, e circa 60. Fanti, de' quali era Capo Bruſco da Verona; e una parte ſe n'andò in Città a S. Marta, dove ſtava Miſs. Criſtofano, e parte per l'Orto, e parte ne rimaſero nella Strada, e cominciorono a chiamare Miſs. Criſtofano dicendo *ſu ſu*; e lui non cognoſcendoli lo' venne aprir la porta. Subito il Figliuolo di Lorenzo d'Antonio li dè con una ronca, e li altri con lui, e
B ammazzoronlo, e tiroronlo nella Strada. Fatto queſto, e morto che ebbero Miſs. Criſtofano, ſi raunoro con li altri, che erano iti per la Città gridando *Populo*, e [illegible] per raunare i loro Amici. Di poi tutti inſieme ſe n'andorono a Palazzo, e combattevano la Porta, e volevano romparla, e mettarvi fuoco. Vedutoſi il Capitano, cioè Mattio, a mal partito, ſi fuggì nella Torre tutto armato, e lì ſte' fino alle 19. ore. Di poi s'arrendè a' Gonfalonieri, e la Porta fu uperta, & al detto Capitano fu meſſi i ferri a' piei, e ritenuto in Sagreſtia di Palazzo; & in ſuo luogo fu fatto nuovo Capitano per lo reſto del tempo Franceſco del Marretta, e Mattio fu meſſo poi nelle mani del Poteſtà a 24. E Miſs.
C Bartolomeo Sozzini, che leggeva in Piſa, entrò in Siena a ore 20. con circa 25. Baleſtrieri a cavallo, e partiggiane, e ſcavalcò a Palazzo; e ſubbito ſi dè a terra la Balìa Populare, e fero nuova Balìa d'ogni Monte cinque. Di poi aggiunſero tre Populari più, e 20. dell'altri Monti. E mentre che Miſs. Criſtofano fu morto preſſo a dì, Bindo di Ser Minoccio, e Figliuoli di Mattio d'Antonio di Neri, e Figliuoli di Maeſtro Giovanni di Magno, che ſi levoro al rumore, trovorno Aliſſandro de' Marzi dalla Pietà, e ammazzoronlo; e ſentendo, che i Nove erano entrati forti, e avevano con loro e Severini, e
D Figliuoli di Lorenzo d'Antonio, ſi fuggiron per S. Domenico; e a quelli, che entrorono, fu fatto favore da' Gentiluomini, Dodici, e Riformatori.

Adì 24. di Luglio venne in Siena il Cardinale di Siena, e Miſs. Andrea ſuo Fratello; e ſubbito la Signoria, e la Balìa l'andorono a viſitare; e ritornati in Palazzo aggiunſero quattro Signori.

Adì 25. detto ſi deliberò di far tre Monti; cioè Populo per un Terzo, Nove, e Gentiluomo per un'altro Terzo, Dodici, e Riformatori per un'altro Terzo. E ragionando del primo luogo, e non avendo accordo, adì 26.
E ſi raunorono in Palazzo più Populari, ed eſaminorono, e finalmente concluſero di cedare el primo luogo al Monte de' Nove.

Adì 27. di Luglio ſi fe' Conſiglio di Populo d'ogni Monte, e furo 479. Conſiglieri, dove s'approvò una Balìa, ſcritta per il Cardinale, e altri Cittadini d'ogni Monte, e fu di numero di 31. Cittadini, 17. per Monte, con queſto che la Balìa poteſſe dar 6. Poteſtarie della maggiore, e ſei della minore, e 12. Vicarj; e di poi andorono a Duomo a ringraziare Dio; e la ſera ſi fe' Falò.

Adì 20. Ferrajo fu preſo Neruccio Buoninſegni, Tommaſſo Fecini, Matteo di ..... di Salvi, e Dino di Puccino di Bambo; e

ſon

ſon fuggiti Creſcenzio di Pietro di Goro, e Agnolo Palmieri, e Conte Luti; e queſto, perchè volevano far novità nella Città di Siena. E a dì 25. detto fu fatto Cavaliere Gionta di Jacomo di Gionta.

Adì . . . di Marzo Frate Bernardino d'Aſti de' Veneziani dell' Oſſervanza di S. Franceſco, predicando in Firenze, ed havendo provocato il Popolo a furore contro de' Giudici, in modo, che li volevano ardere in caſa, in modo che diſpiacque a chi governava, e a degli altri, e fur di quelli, che li volſero tor la vita, ſe non che ſe ne venne in Siena, e predicò il reſto della Quareſima, ed ebbe gran corſo.

Adì 14. d'Aprile 1488. Fu morto il Conte Girolamo Signore d'Imola, e di Furlì da huomini di Furlì; e volendo di poi pigliar la Rocca, e non la poſſendo avere, preſero la Donna del Signore, e minaccioronla d'ammazzarla, ſe non li faceva aver la Rocca: Lei diceva, che non l'haveva in ſua libertà, che non la poteva dare; ma che la laſſaſſero andare in Rocca, che eſortarebbe il Caſtellano a darla. Loro volſero uno, o vero due figliuoli per ſtatichi; e lei lo' dè; e come fu in Rocca ſi fece beffe di loro, e minacciavali di gaſtigarli; e loro dicevano, che ſe non lo' dava la Rocca gli ammazzarebbeno i figliuoli; lei diceva con ardito animo, che non ſe ne curava, e che n' haveva uno in corpo, che farebbe le vendette d' ogni coſa, ed altre parole minacciatorie da un Ceſare, e non da Donna. Veduto queſto, quelli micidiali raunorono quel poco di buono, che poterono, e fuggirono; e capitoro quì in Siena.

E adì 19. d'Aprile venne in Siena per andare a Roma la Reina di Dazia d'età d'Anni 55., e andolle incontro aſſai Çittadini, Cavalieri, e altri Giovani bene in ponto.

Adì primo di Giugno predicò l'antedetto Fra Bernardino d'Aſti ſu la Piazza di S. Martino, e fece fare uno edifizio di legname, dove fece mettere molti capelli morti, carte, dadi, tavolieri, viſi da maſchere, ed altri giuochi, li quali haveva fatti raunare in più volte, ed in cima del difizio del legname fe' mettere una figura d'un Diavolo, e finita la Predica vi ſe' appiccare il fuoco, e ogni coſa bruciò ed arſe.

Adì 3. di Giugno ci fu Lettere, come il Signor Galeotto del Signore Aſtorre di Faenza fu morto per ordine di Madonna Franceſca ſua Donna, e Figliuola di Miſs. Giovanni Bentivogli da Bologna; e chi dice, che l'ammazzò lei con le ſue mani; e queſto fu l'ultimo dì di Maggio. Di fatto el detto Miſs. Giovanni vi traſſe con le ſue genti per farſene Signore, e'l Popolo ſi levò in arme, e con l'ajuto de' Fiorentini preſero il detto Miſs. Giovanni, e morivvi parecchi delli ſuoi huomini, e lui fu menato prigione a Fiorenza.

Adì . . . di Giugno fu preſo per fatti di Stato Miſs. Lorenzo Lanti Dottore, Miſs. Lorenzo del Canniceiajo, Buonaventura di Ser Stefano, Pietro di Ser Simone da Radicondoli, e Ser Taddeo Prete.

Adì 11. di Luglio entrò in Siena il Signore di Piombino Condottiere de' Saneſi, e bene in ordine.

Adì 18. d'Agoſto ſi fe' in Siena una bella Gioſtra ſu la Piazza, e nacque diſcordia tra li huomini d'Arme, e li Proviſionati della Piazza, e ſe non ſi riparava, ſi faceva molto

A male; e uno chiamato lo Sciamanna cominciò a dire: *Su Populari, ora è il tempo, che i Populari Fuoruſciti ritornino*; ed altre parole. E per queſto adì 26. li fu tagliata la teſta.

Domenica adì 21. di Giugno, venendo il Lunedì, i Populari, e Riformatori Fuoruſciti entrorono, e preſero Caſtelnuovo della Berardenga, piovendo tuttavia con circa 60. Fanti foreſtieri. Saputo el Lunedì mattina, la Balìa fe' gran proviſione, e mandovviſi gente a piei e cavallo, el Signor di Piombino, e Centurioni. E adì 25. ſi mandò la Bombarda, e tre Paſſavolanti, e innanzi che giogneſſe ſi derono a patti, cioè Cittadini a diſcrezione della Balìa, e Foreſtieri volſero eſſer ſalvi. E
B mentre ſi facevano i patti, ſi fuggì per la porta di ſopra Niccolò Magni, Girolamo Taviani; e Meino, e Pietro Sellajo ſe ne venne in Siena da sè; e come gionſe, fu preſo e impiccato el ſecondo; fu menato e impiccato Giovanni Fabbio, e'l terzo Antonio del Friere; e tutti e tre furono impiccati alle fineſtre del Bargello; e Maeſtro Maurizio Daniello, e Vico reſtoro preſi al Bargello. E adì 30. detto a ore 10. in Martedì fu tagliata la teſta a Maeſtro Maurizio, a Daniello, e poi a Vico. E queſto fine ebbe l'impreſa di Caſtelnuovo, guidata per lo conſiglio de' Giovani; perchè chi vuol far contro la Patria, li rieſce alcuna volta quello, che non crede.

C Adì . . . di Maggio 1490. Si ſcuperſe in Lucca un Trattato per un' Andrea Mei, e un ſuo compagno, chiamato Neſe, e andorono a fare i patti a Piſa con uno Fiorentino; e doveva lo' eſſer dato da' Fiorentini dieci mila Ducati d'oro; e dovevano dar la Terra il dì di Paſqua Roſada, overo il dì del Corpo di Criſto; ma Dio non volſe, e però ſi ſcoperſe.

Queſt' Anno ſi è fatta la ſtanza appreſſo la Torre di Piazza per li Proviſionati della Piazza, nella quale ſtanza ſono ite molte condennazioni de' Maleſizj, fatte per l'Uffizio della Guardia, e maſſime di Soddomitti; ma ſe fuſſero ſtati condennati tutti, avrebbero fatto maggior difizio aſſai che quello; ma li ſciaurati oſſervano la Giuſtizia &c.
D

E per infino adì primo d'Agoſto andò un bando da parte della Balìa, che neſſuno poteſſe portare arme per la Città, eccetto li Proviſionati, la Balìa, e l'Uffizio della Guardia, e quelli che aveſſero licenzia; e quelli, che non fuſſero riſeduti, o lor fratelli, infra due dì doveſſero portar tutte le lor armi da difendere, e offendere ſotto pena di lire 25.

Adì 14. di Gennajo 1489. venne in Siena un Mazziere, overo Araldo dell' Imperadore Federigo, e domandò paſſo, e vettovaglia per 4000. perſone, perchè voleva andare a Roma.

E per infino adì 27. di Dicembre 1489.
E avendo Miſs. Bartolomeo Sozzini Dottore Saneſe accettato la lettura dalla Signoria di Venezia per Padova, e li Fiorentini non volendo ſi partiſſe da loro, che leggeva in Piſa, lo fecero ſoſtenere, e menar preſo in Fiorenza, e mettarlo nella Prigione. La Signoria di Siena eleſſero per Ambaſciadore Miſs. Antonio Bichi, e mandollo a Firenze, e ſtettevi 21. dì a trattare il relaſſo di Miſs. Bartolomeo: ma li Fiorentini volevano la ſicurtà di 18. milia fiorini d'oro larghi; cioè dieci in Fiorenza, e 8. in Siena; e in Siena ſi trovò al primo, ma in Fiorenza non era huomo, che la voleſſe fare, per non diſpiacere a Lorenzo,

Digitized by Google

renzo; e per questo l'Ambasciadore se ne tornò, e lui rimase in prigione.

Adì 10. di Ferrajo 1489. venne in Siena l'Imbasciadore del Soldano di Babilonia, e l'Imbasciadore di Papa Innocenzio, che venivano dal Cairo.

Adì... di Marzo 1489. andando a Massa Lonardo Belanti, e Guido suo figlio, e Jacomo di Nanni Tolomei per lor faccende, andoro poi a Prata di Maremma per metter certi confini tra' Pratesi, e quelli di Montieri; e non volendo quei di Prata accordarsi, nè star contenti, uno, che si chiamava el Vignalino per sopranome, disse a certi Pratesi certe parole ingiuriose & altiere: subito i Pratesi sonorono a martello, e presero l'arme, e ammazzoronlo; e dispiacque molto a Leonardo, e agli altri; & alcuni dicono, che i detti Pratesi volseno ammazzare detti Cittadini. E per questo la Balìa mandò a spianare e ardere detta Terra di Prata di Maremma: se è vero Dio lo sa.

Adì 28. di Ferrajo 1490. da mattina al far del dì fu tagliata la testa a Giovanni di Francesco Buoninsegni dinanzi all'uscio del luogo pubblico verso el Mercato; e questa tal Giustizia, fatta in tal luogo dispiacque molto a' Cittadini, perchè il detto Giovanni, detto lo Sbracha, essendo de' Buoninsegni, meritava altro luogo; e con lui fu impiccato il suo Mezzajolo, che si chiamava Ton Randelli da' Pisciatoi.

Adì 5 d'Aprile fu impiccato Meino di Giovanni da Napoli, perchè si trovò a gittar per le finestre Lodovico Tondi, e compagni, e fu di quelli, che prese Castel nuovo.

La Città di Granata si conquistò per lo Rè, e Regina di Spagna, cioè Don Ferrando d'Aragona, secondo la lettera scrisse el Cardinale di S Croce di Toledo 4. *Nonas Januarii Anno Salutis* 1492., e venne in Palazzo di Sienna adì... di Gennajo 1491. E questo è, perchè lo' pigliamo l'anno innanzi a noi, e fu al tempo, che Mis. Antonio Bichi era Capitano di Populo, e io delli suoi Signori, al tempo si confermò la Balìa per cinque anni: La qual Città di Granata con tutto il Regno e' stata circa 800. anni nelle mani de' Saracini e Infedeli, i quali bastemmiavano il Nome del nostro Redentore, e il Nome dello abominevole Maometto invocavano: La qual vittoria, e acquisto non è stato senza una longa e cruenta obsidione, con una perseverante sollecitudine, e incredibile spesa, e assidua fatica, la quale è durata anni nove, mesi due.

Adì 7. d'Aprile 1492. tra la Domenica, e'l Lunedì a ore 4. e mezzo di notte morì Lorenzo di Pietro de' Medici Cittadin Fiorentino di più fama e riputazione, che Cittadino privato fusse già un gran tempo; e Maestro Pier' Leone da Spoleto, che lo medicava, fu gittato in un Pozzo, perchè fu detto, che l'haveva avvelenato: nientedimeno per molte cagioni e ragioni si concludeva per molti non esser vero.

Adì 24. di Maggio fu trovato nello Spedale della Scala di Siena dinanzi l'Altare de' Pizzicajoli un Morto tutto intiero fino al naso e gli orecchi; e non si sà chi sia; e molti tengono sia un Corpo Santo per esser intero; e molti tengono di nò, se non veggono altro.

Quando Tito, e Vespasiano disfero Jerusalem, portarono a Roma molte Reliquie, e fra le quali fu la Lancia, con la quale fu passato il costato a nostro Signore Jesu Cristo; e Gostantino Imperadore el portò poi in Gostantinopoli: Et essendo l'anno 1452. preso Gostantinopoli per lo Turco, rimase la sopradetta Lancia, o vero Ferro nelle sue mani: E quando el Turco andò a campo a Rodi l'anno... vi rimase preso il suo Fratello, il quale venne, & e nelle mani del Papa prigione, e toccante di provisione dal Turco 40. milia Ducati per tenerlo prigione, perchè, se lo lassasse, è di tanto credito, che torrebbe la Signoria al Fratello; e però il Turco oltre alla provisione de' Denari, ha presentato per li suoi Ambasciadori, e donato al Papa la sopradetta Lancia del sopradetto mese di Maggio.

Adì 2. di Giugno si cominciò a murare la Cappella di S. Antonio da Padova sopra la Compagnia di S. Gherardo in S. Francesco di Siena; e principali Fondatori furono Marco Benzi, e Gherardo Cinuzzi Mercatanti del Monte de' Dodici.

Papa Innocenzio Genovese morì adì 25. di Luglio: fucci le nuove adì 26. detto, e morì presso a dì. E adì 11. d'Agosto a ore 20. ci fu nuove come era stato eletto Papa in Roma el Vicecancelliere la mattina a ore 10. el detto dì, e chiamasi Papa Alissandro Sesto.

E adì 3. d'Ottobre 1492. andoro li nostri Imbasciadori a visitare il detto Papa, cioè per Città Mis. Alissandro Borghesi, e Mariano Chigi, e per S. Martino Mis. Bartolomeo Sozzini, e Francesco Severini; per Camollia Lonardo Belanti, e Jacomo di Nanni Tolomei, e andorono onorati.

Adì primo di Gennajo avemmo novella, come il nostro Lago di Maremma, il quale non s'era anco cominciato a pescare, aveva cacciato in terra il Muro, & allagato molto Paese, e morto huomini, e bestiame, e questo è stato per difetto di chi l'ha fatto, che non l'ha fatto a perfezione, e acciabattatollo per guadagnare molto più.

Adì 15. di Gennajo ci fu nuove come Mis. Antonio Duca d'Amalfi, e di Ciliano, e d'altre Baronie nel Reame, e Nipote di Papa Pio Secondo della Casa de' Piccolomini, era morto, e Mis. Andrea suo Fratello li fe' fare in Siena un bellissimo Uffizio, e'l Comuno di Siena li donò le Bandiere, e molta Cera; e molte delle nostre Terre li donorono molta cera, in modo che furono cento vintiquattro paja di Doppieri.

Nel mese di Ferrajo el Sig. Franceschetto Nipote, overo Figliuolo di Papa Innocenzio VIII. vendè le sue Terre al Signor Vergilio Orsino 44. milia Ducati; E fatto questo, il Cardinale di S. Pietro in Vincola se n'andò a Ostia con ciò, che aveva, e lì stava contro la voluntà di Papa Alissandro, e più volte mandò per lui, e non vi volse andare.

Adì 28. di Giugno venne in Siena il Pallio di S. Giovanni di Firenze, e'l Cavallo insieme, il quale è di Lorenzo di Niccolò di Lorenzo di Donato, detto Sannino, el quale haveva comprato in Gostantinopoli Bartolomeo suo Fratello, ed era Cavallo Turco; e giunto in Siena col Pallio, li venne dietro uno Mandato del Duca di Mantova, e post multa comprò, e pagò el detto Cavallo, e Pallio Ducati 800. cinquanta d'oro, che vagliono lire 6. soldi dieci il Ducato.

Adì 25. d'Aprile prossimo passato 1493. el dì

dì di S. Marco fi bandì la Lega in Roma fra il Papa, Veneziani, e 'l Duca di Milano. El Giugno ſeguente adì 13. el detto Anno 1493. Miſs. Niccolò Borgheſi, Miſs. Lonardo Belanti, e Giacoppo Petrucci andorono al Poggio Imperiale a conferire con Pierino de' Medici.

Queſt' Anno il Re di Spagna ha trovate molte Iſole di nuovo, cioè in Canaria, oltre alle Colonne d'Ercole, nelle quali il ſuo Capitano Criſtoforo Colombo Capitano delle Galere ha trovato di varie generazioni d'huomini con diverſi coſtumi; e ha trovato Iſole con oro, e più ragioni di ſpeziarie; & alcune Iſole, che li huomini non hanno eſercizio, ma vivono di quello, che la Terra produce; & alcuni huomini in una Iſola, che mangiano li altri huomini d'un'altra Iſola vicina, e ſono gran Nemici inſieme, e non hanno alcuna generazione d'arme; i lor Mari ſono molto tranquilli, e uſanli con certi ceppi d'arboli groſſi cavati per forza di certi ſaſſi taglienti. E queſto abbiamo per più Lettere de' noſtri Mercatanti di Spagna, e a bocca da più Perſone. E di nuovo abbiamo, come il Capitano dell'Armata ha laſſato alla guardia d'un'Iſola circa 80. huomini, i quali ſi ſon fortificati in un luogo per lo meglio hanno potuto, e hanno veduto gli huomini del Re di Spagna molto volentieri, e fattoli grande onore, e carezze, e preſenti, e doni; tra li quali gli hanno donate molte Fanciulle vergini, e tengono li noſtri huomini come Dii, atteſo li noſtri coſtumi, e abiti, e'l modo delli eſercizj; in modo che il Re di Spagna vi vuole rimandare molte Carovelle cariche con fornimenti di tutti li eſercizj, per inſtruire & ammaeſtrare li detti huomini, & hanne menati in Spagna circa 30. per imparare la lingua e coſtumi, e di poi rimenarli in dette Iſole, acciochè ſieno interpreti.

Per fino di Maggio proſſimo paſſato 1493. per le 4. Tempora el Papa propoſe in Conciſtoro al Collegio de' Cardinali di voler fare alcuni Cardinali, fra' quali voleva fare il ſuo Figliuolo baſtardo; e i Cardinali inteſo queſto, ſubito ſi levoro in piè ſenza dir' altro, e andoronſi con Dio; e queſto è, perchè non le par conveniente, che un baſtardo debbi eſſer Cardinale, e poi Papa.

Adì 9. di Giugno 1493. Papa Aliſſandro fe' la guadia d'una ſua Figliuola baſtarda, che haveva maritata al Signor Giovanni del Signor Goſtanzo da Peſaro, e fe' un bel pajo di Nozze nel Palazzo di S. Pietro, e fucci invitato tutti l'Imbaſciadori, che ſi trovavano in Roma, eccetto li Saneſi, e li Fiorentini. El noſtro Imbaſciadore dimandò il Commiſſario ſopra lo invitare della ragione, perchè non era invitato con li altri; e'l Commiſſario riſpoſe, perchè non m'è ſtato commeſſo, e però non v'invito. E queſto s'afferma eſſere ſtato, perchè il Papa ha ſcritto più volte quà alla Balìa, e alla Signoria, che debba riſpondere, ſe vuole entrare in Lega, o sì, o nò; e la Balìa, e la Signoria non ſi è mai reſoluta a riſpondere nè sì, nè nò, e per queſto el Papa ne ha havuto aſſai ammirazione, e maſſime avendo fatto tanta feſta e dimoſtrazione nella ſua creazione; & etiam el Duca di Milano n'ha ſcritto quà, che omnino ſi debba riſpondere, & etiam non ſi è mai fatto.

E per infino adì .... di Dicembre 1493. el Signor Lodovico contraſſe parentado con Maſſimiano Imperatore, e dêlli per Donna la Sorella di Giovan Galeazzo, allora Duca di Milano, con quattrocento milia Ducati, cioè parte per la Dote, e parte per l'Inveſtitura, e confermazione della Signoria di Milano.

Adì 17. di Gennajo 1493. venne in Siena la Donna di Giulio d'Ambrogio Spannocchi con bella compagnia, & entrò alla Porta a Tufi, e uſcì alla Porta Nuova, e ſcavalcò al Palazzetto dell'Erede di Miſs. Franceſco Tolomei a Maggiano, ed è Figliuola di Savo... Mellini da Roma; e andò per lei Miſs. Orlando Saracini, e Franceſco Severini con circa 20. Giovani Saneſi in loro compagnia. E queſto Meſe ſino a 18. in Sabbato è ſtato belliſſimo Meſe, e la ſera fu un Tremuoto, e la notte cominciò a trar gran vento; e la mattina adì 19. in Domenica fu gran freddo, e gran vento; e queſto dì fanno le Nozze. E menò Donna Antonio, e Giulio Spannocchi con grandiſſimo trionfo e onore, e con grande ſpeſa, e con un grande Diſizio d'un' Arco Trionfale alla Porta delli Spannocchi, che coſta più che 100. Ducati. La notte poi miſſe, overo cominciò a mettare una ſpeſſa e groſſa Nieve, e tutto il Lunedì non fe' mai altro con tuoni, e baleni. E la Donna d'Antonio è Figliuola di Neri d'Aldello Placidi.

Martedì adì 28. di Gennajo 1493. circa ore 12. ci fu nuove, come Sabbato paſſato adì 25. detto morì di fatto el Re Ferrando ſul Deſtro; e come adì 26. el Duca di Calavria con abito Regio cavalcò per Napoli con l'arme, e preſe la poſſeſſione del Regno.

Ecci nuove, come el Turco ha più Campi nell'Ungaria, ed ha poſto campo a Belgrado, e dubbitaſi, non avendo altro ajuto, che l'Ungaro non ne facci male.

Adì 7. di Ferrajo 1493. ſi vinſe in Balìa certe Proviſioni di fare aggionta di Riſeduti, le quali Proviſioni contenevano, che tutti quelli, che erano Figliuoli di Riſeduti Reggenti da Anni 22. in ſu, fuſſero di Conſeglio di Populo, eccetto che li Figliuoli delli Ammoniti non poteſſero eſſere, ſe non da certo tempo in là, e con certe limitazioni. E queſta fu opera, e caccia di Miſs. Niccolò di Miſs. Bartolomeo Borgheſi, e di Miſs. Lonardo Belanti, e d'altri loro ſeguaci, ſperando d'havere tanti più benevoli, e Lupini ne' Conſegli, e per ottenere più facilmente le lor voglie; e queſto hanno fatto contro la voluntà d'80. per cento degli huomini da bene; e Dio voglia ne lo' colga bene, che a me pare una cavolata, perchè ſono entrati nel Reggimento Ladri, Pazzi, Micidiali, Soddomiti, Beſtemmiatori di Dio, e della Madre, e generalmente buoni, e gattivi; e ſono li Aggiunti al Reggimento, overo al Conſeglio del Populo ſeicento, e più. E ſubbito come fur vente le Proviſioni, fecero ſonare a gloria; e la ſera ſi fe' Falò, e feſta; ma era coſa sforzata, perchè molti Riſeduti nuovi, e Figliuoli di Perſone da bene ne diſgraziavano la Balìa, che li haveva fatti, perchè non dubbitavano di non entrar nel Conſeglio per l'ordenario, e con più riputazione.

Adì 7. di Marzo gionſero in Siena due Ambaſciadori del nuovo Re Alfonſo di Napoli tutti veſtiti a bruno, e uno ne va a Maſſimiano Imperatore, e uno al Re d'Inghilterra ſtimaſi per l'apparecchio de' Francioſi per venire in Italia a danno del Re di Napoli.

Mezzedima ſera adì 23. d'Aprile a ore tre di notte 1494. ſi fuggì da Oſtia il Cardinale di S. Piero in Vincola, e andò per acqua. E adì 25. detto ci fu un Breve del Papa, continente, che noi lo doveſſimo ritenere, ſe capitaſſe nel noſtro Diſtretto, e Porti.

E adì 25. d'Aprile la Signoria di Firenze fe' ſoſtenere Lorenzino, e Giovannino di Pier Franceſco de' Medici, e molti altri, ſtimaſi ſciente Pierino.

Adì primo di Maggio 1494. Si partiro di Roma tre Bombarde per andare a Oſtia. E adì 2. detto vi andò el Conte Niccola da Pitigliano con Fanti, e Cavalli, e Guaſtatori.

E adì 8. di Maggio el dì dell' Aſcenſione fu coronato Alfonſo Primogenito del Re Ferrando Re di Napoli, per commeſſione di Papa Aliſſandro Seſto, e contra la voluntà del Re Carlo di Francia.

Oſtia ſi rendè a patti a Papa Aliſſandro adì .... di Maggio.

Adì 9. di Maggio in Venardì vennero in Siena 4. Ambaſciadori del Re di Francia. E adì 10. detto la Signoria di Siena mandò molti Cavalieri, Dottori, e Cittadini all'Oſteria, e menorono a Palazzo detti Ambaſciadori; eſpoſero alla Signoria per parte di Carlo Re di Francia, come domandava paſſo, e vettovaglia per lo ſuo Eſercito, che voleva paſſare in Italia, per andare nel Reame di Napoli per lo racquiſto di eſſo, come coſa a lui appartenente, moſtrando & allegando per molte cagioni, che lo detto Regno di Napoli apparteneva a lui, e che a queſto non lo moveva cupidità di Stato, o Signoria, perchè ſi moſtrava, & era noto a tutto il Mondo, come el detto Re Carlo per coſcienzia e corteſia aveva renduto al Re di Spagna il Contado di Roſſiglioni, e Perpignano gratis & amore, le quai coſe teneva, o aveva tenuto in pegno dal Re di Spagna ex cauſa Dotis per ..... nel qual Perpignano aveva ſpeſo per fortificarlo un teſoro, e aveva renduto la Piccardìa a Maſſimiano Imperadore, & altre Signorie, le quali li pareva tener contro a coſcienzia, ſi chè non ſi può, nè ha da ſtimare alcuno, che tale Impreſa ſia fatta, ſe non per giuſtizia, & etiam perchè li ſuoi Signori e Conti ſpeſſo li ricordano, che li è poco onore a ſopportare, che il Reame di Napoli ſtia in mano d'altri. La Signoria di Siena, e Capitano di Populo, che era allora Miſs. Bartolomeo di Miſs. Mariano Sozzini famoſiſſimo Dottore, riſpoſe, che a tal domanda voleva tempo per conferirne con altri Colleghi, & Uffizj della Città, e di poi li ſarebbe riſpoſto.

Tornati li detti Imbaſciadori all' Oſteria, la Signoria di Siena lo' mandò un bel Preſente; cioè 16. ſacca di biada, otto zanie di pane, una vitella, 4. caſtroni, 8. capretti, 4. ſtanghe di polli, due cabbie di pipioni, 3. zanie di uova, cinque piattelli di peſce, 10. ſtanghe di fiaſchi di vino, due ſtanghe di mozze, 14. mazzi di candele di cera, 16. ſcatole di confetti, 4. tavole di morſelletti, e 30. marzapani.

Adì 11. detto in Domenica. Furono rimenati li detti Ambaſciadori a Palazzo per la riſpoſta e concluſione: lo' fu riſpoſto per Miſs. Bartolomeo Sozzini Capitano di Populo, che eſſendo la Signoria di Siena in mezzo di tre Potenzie conlegate contro lo Re di Francia, cioè lo Re di Napoli, Papa, e Fiorentini co'i quali havevano qualche confederazioni, non potevano offerire nè paſſo, nè vettovaglia, perchè tornarebbe contra le dette Potenzie, e a Noi ne potrebbe ſeguire gran danno, e maſſime non eſſendo le forze Francioſe propinque a Noi; e che ogni volta, che la Signoria di Siena poteſſe fare alcuna coſa, che piaceſſe al Re di Francia, remoſſe le dette cagioni, lo farieno volentieri.

Li detti Ambaſciadori dimandorono la detta riſpoſta in ſcritto in quanto che piaceſſe alla Signoria di Siena; el Capitano lo' riſpoſe, che tali riſpoſte chi l'interpreta in un modo, e chi in un' altro, e che ne voleva parere da altri Colleghi. Partiti l'Ambaſciadori di Palazzo, il Capitano fece raunare la Balìa, e fatta la propoſta, ſi ragionò molto ſopra ciò; tamen non ſi vinſe di dar per ſcritto la riſpoſta. Sichè inmediate circa a ore 21. adì 11. di Maggio ſi partirono li detti Ambaſciadori per andare a Roma. E furono preſentati innanzi dal Banco, e Compagni de' Pini con bel preſente, perchè hanno una Compagnia e ragione di traffico a Lione.

Adì 12. di Maggio in Lunedì. Volendo il Bargello pigliare Niccolò di Bandino di Maeſtro Bartalo per certo debito, o condennagione, fatta per l'Uffizio della Guardia, e lui eſſendo bel giovano, ricco, e di perſone da bene Populare, non volendoſi laſſar pigliare, el Bargello traſſe la ſpada, e andolli adoſſo, e un Birro (che prima li haveva morto un ſuo garzone, e non fu punito) li menò ſu la teſta sì forte, che ſe li ruppe la ſpada, e felli una gran ferita. E queſto fu nella buttiga di Matteo di Pavolo di Goro Ligrittiere a lato al Chiaſſo della Vacca ſu Campo; e ferito che l'ebbero, lo laſſorono ſtare; e al Bargello, nè al Birro non fu fatto altro.

Domenica ſera adì 18. di Maggio el dì di Paſqua Roſada morì el detto Niccolò di Bandino, detto Cocco Bandini. E adì 19. circa ore 18. ſi fe' la ſepultura col maggior pianto e cordoglio generalmente di tutta la Città, che mai fuſſe fatto in Siena già gran tempo; e queſto fu, perchè fu un caſo molto lozzo e diſoneſto, e non ne fu fatto punizione alcuna. E fu ſtimato per molti, che fuſſe fatto fare, perchè detto Cocco Bandini doveva partire il dì poi, che fu ferito, e andare al ſoldo del Signor di Piombino, e andava tanto onorato di belliſſimi cavalli, di Famegli, e Baleſtrieri, e d'ogni, e qualunque coſa, che faceva vergogna a due altri noſtri Cittadini Cacalori, che non li vo' nominare, *& etiam* perchè detto Niccolò era del Populo, ed era ben voluto, e atto a venir da qual coſa, e in buona riputazione &c. Ma ſe queſto è vero, o nò, Iddio, che non ſi può ingannare, renderà a quelli, che fuſſero ſtati cagione di tal coſa, el merito, che a loro ſi converrà.

Adì 30. detto Miſs. Bartolomeo Sozzini Capitano di Populo raunò in Palazzo, e in camera ſua circa 12. de' primi de i Riformatori, per intendere l'animo loro circa l'aſſetto della Città. E di poi el detto dì raunò circa 50. tra Nove, e Dodici, e Gentil' huomini nella ſala del Conſeglio; e ſimilmente narrò, e propoſe alcune proviſioni, fatte per alcuni Cittadini, circa al bene eſſere della Città; e fu parlato per più Cittadini, che volevano ridurre el Governo della Città, e torre alquanto d'autorità alla Balìa; e maſſime, che

Digitized by Google

che non poteſſe dar Uffizj con ſalario, e che il denajo, che lo' veniva alle mani ne doveſſero aſſegnar buon conto. E a queſto effetto parlorono queſti, Miſs. Acchille Petrucci, Miſs. Sozzino, Miſs. Niccolò, Andrea di Miſs. Galgano Borgheſi, Miſs. Bartolomeo Pecci, Miſs. Petrino Belanti, Miſs. Bolgarino Bolgarini. Di poi parlò contra i ſopradetti per impedire, e prolongare; cioè Miſs. Niccolò di Miſs. Bartolomeo Borgheſi, che fe' l'angruzzolata de' Riſeduti, riprendendo quelli, che ſi movevano a voler rimuovere, e diminuire l'autorità, e le coſe fatte per la Balìa; e che queſto veniva da ambizione, e malignità, ma che li pareva conveniente, che ſi doveſſe aſpettare Miſs. Lonardo Belanti, che B era ito in Maremma. Parlò ancora Giacoppo Petrucci, e Criſtoſano di Pietro, e Maeſtro Luzio Belanti, pur tutti a fine d'impedire. El Capitano di Populo veduta la controverſia de' Conſiglieri, fe' ſua ſcuſa a Dio, ed agli huomini, perchè vedeva, che alcuni parlavano a lui in camera una coſa, e lì parlavano un'altra, e cognoſceva, che non ſi accordava la lingua col quore; e che cognoſceva, che ſe le coſe non ſi aſſettavano, ch' el fatto di Siena era a mal partito per più ragioni e cagioni, che lui aſſegnò; e di poi ci de' licenzia, e non ſi fe' altro per la ſera.

E adì 31. detto ſi raunorono circa 60. del Monte de' Nove, e non vi fu neſſuno di Balìa, ſe non Miſs. Bartolomeo Sozzini Capitano, *& iterum* ſi ragionò delle ſopradette coſe, e venſero fra loro, che le coſe ſi doveſſero aſſettare, e non vi fu ſe non tre neri.

Veduto queſto la Balìa, che i Cittadini ſtavano mal contenti, fecero certe lor proviſioni non molto oneſte; cioè che volevano tener per loro dieci Rocche, e volevano eſſer ſempre di Balìa, avendoſi a far Balìa oltre a tre Anni, cioè quelli, che s'erano adoperati per la Tornata de' Nove. E volevano, che tutti l'Uffizj, che loro hanno dati, fuſſer ben dati, che erano circa 40. Poteſtarie, e molti Vicarj, e Caſtellani; e volevano eſſere aſſoluti di ciò, che havevano fatto e maneggiato fino a queſto dì, ed altre diſoneſte coſe: le quali petizioni s'hanno a mettare a Conſiglio di Populo, ed êſſi ſcritto queſto dì 7. di Giugno per domane in Domenica.

Non ſi fe' Conſiglio la Domenica, perchè le proviſioni non piacevano molto, *& etiam* che dalle 14. ore fino a ſera non fe' mai altro, che piovare, overo diluviare, e dalla Vigilia di S. Marco in quà ſono ſtati pochi giorni, che non ſia piovuto.

E adì 9. di Giugno ſi fe' Conſiglio di Populo ſopra le dette proviſioni, fatte per la Balìa circa l'acconcio della Città, e contento de' Cittadini. El primo, che conſegliò, fu Miſs. Andrea Piccolomini, Miſs. Bartolomeo Sozzini Capitano, Fazio Benaſſai, Giovanni Gabbrielli, Jacomo Buoninſegni, e Miſs. Orlando Saracini. E di poi ſi partì el Conſeglio, e furono Lupini bianchi 404. e neri 275., e perdeſſi. Fu riconſigliato per Miſs. Bartolomeo Sozzini, e Miſs. Niccolò di Ser Lazzaro, e di nuovo ſi partì, e furono el medeſimo a punto; partiſſi due altre volte, e ogni volta peggiorò, e deſſi licenzia.

Seguì la ſopradetta piova da S. Marco fino a 15. di Giugno 1494. con molte nebbie, le quali tolſero, e guaſtorono molti frutti, e maſſime il vino, che non ſi vidde già è gran tempo il più bello apparecchio d'uve, e di fiori d'ulivi: el grano fu di peggio il terzo, ed altri frutti ancor ſi perderono.

Adì 17. di Giugno ſi riſe' Conſiglio di Populo ſopra certe altre proviſioni, fatte per alcuni Cittadini, che non erano di Balìa, tutti del Monte de' Nove, e'l Capitano del Populo, continenti più coſe, e maſſime che fuſſero tolti via tutti li Uffizj, dati dalla Balìa, eccetto 10. Rocche per tre anni; e che al preſente ſi cavino le Poteſtarie per Boſſolo, di poi ſi debbi fare un Conſiglio di Populo, e mettare a partito tutti quelli, che hanno avuto Poteſtarie dalla Balìa, e quelli, che hanno la metà de' Lupini bianchi, rimanghino nelle Poteſtarie, a lor date per la Balìa. *Item*, che la Balìa per l'avvenire non poſſi dar più alcuno Uffizio con ſalario; e che delli denari pubblici ſe ne debbi aſſegnar buon conto; e che qualunque deliberazione ſi faceſſe in Balìa, non ſia d'alcun valore, ſe non ſono d'accordo almeno 16. Lupini bianchi; e da 24. raunati di Balìa in ſu biſognino i due terzi, ed altre condizioni.

Fu conſigliato per più Perſone, e partiſſi il primo Scontrino: furono bianchi 356. e neri 348., ripartiſſi la ſeconda volta, e furono 422. bianchi, e neri 278., e la terza volta ſi contò i neri, che furono 233., e fu vento el Partito.

E adì 19. detto ſi fe' un' altro Conſiglio, C dove fu conſigliato per Miſs. Niccolò Andrea, che al fatto delle Poteſtarie, che quelli, che ottengano per la metà de' Lupini bianchi, rimanghino nelle Poteſtarie, e Uffizj, a lor dati per la Balìa, e colto el partito, furono Lupini bianchi 484., e neri 241.

Adì 24. di Giugno ci fu nuove, come il Re di Francia aveva licenziato, e accomiato di Francia la ragione e compagnia de' Medici, e li altri Fiorentini nò.

Adì 26. detto L'Imbaſciadori Francioſi, che erano a Roma, paſſorono per Siena, e trovando l'oſtarie ſerrate in Siena per la Peſte, ſe n'andorono fuor della Porta a Camullia, e D ripoſoronſi a S. Petronilla per quelle caſe meglio che potero; e le Monache lo' fecero onore quanto potero; e l'Imbaſciadori lo' donoro poi V. ſcudi per corteſia, e le Monache non volevano: ſichè l'Imbaſciadori erano alquanto ſdegnati, perchè la Signoria ſapeva la lor venuta, e non providde a ricettarli. Iddio voglia non ci partoriſca ſcandolo, ſe li Eſerciti Francioſi vengono in Italia; e non ſo, ſe ammettaranno la ſcuſa, che le noſtre oſtarie s'erano fatte ſerrare per la moria. Iddio provegga a' noſtri biſogni.

Adì 28. di Giugno venne in Siena Miſs. Uberto Genoveſe di Caſa del Fieſco, che era confinato per lo Duca di Milano a Carpi, ed E aveva proviſione dal Duca di Milano 150. Ducati il meſe, e deſinò in caſa di Franceſco Severini, e la ſera ſi partì, e andoſſene verſo e noſtri Porti, per montare ſu l'Armata del Re di Napoli, e andare a Genova a farla rivoltare dalla devozione del Duca di Milano, ſe poteva. Neri Placidi noſtro Cittadino, che ſta a Napoli col Re, ſcrive quà, come l'Armata del detto Re doveva partire fino adì 24. di queſto, per venire alla volta di Genova.

Adì 15. d'Ottobre 1494. Furono preſi 4. Cittadini, cioè Domenico Puliti, Donato di Marchionne, Jacomo d'Agnolo Buoninſegni, e Guaſ-

e Guaſparre di Guaſparre Buoninſegni per fatto di Stato, e molti ſon fuggiti. E più fu preſo Buoninſegna di Miſs. Filippo Buoninſegni, e Antonio di Ser Mariano Tantucci, e alcuni hanno avuto della fune.

E adì 24. detto i ſopradetti furono liberati della vita, e confinati, e condannati per variati tempi.

Eſſendo mancato pochi dì fa per morte, non ſo già ſe naturale ò violenta Giovan Galeazzo Duca di Milano d'età d'anni circa 25., il quale era al Governo del Signor Lodovico ſuo Zio da canto di Padre, e cuſtodiva non tanto el Duca, quanto le Genti d'arme e delle Rocche cavava e metteva chi a lui piaceva, e per benchè del detto Duca ſia rimaſto un piccolo Figlioletto, chiamato..... tamen è piaciuto al detto Sig. Lodovico farſi Signore e Duca di Milano, e corſa la Terra per ſua: E queſto dì 28. d'Ottobre 1494 in Martedì è gionto in Siena el Cavallajo del detto Sig. Lodovico a notificare alla Signoria di Siena, e rallegrarſi con quella di tal Dominio e Signoria acquiſtata, & al Cavallajo fu donato in ſegno d'allegrezza ducati 15. &c. col tempo &c.

Adì 9. di Novembre in Domenica Miſs. Franceſco Piccolomini Cardinale di Siena, e Imbaſciadore di Papa Aleſſandro tornò in Siena, non havendo potuto aver' audienza come Imbaſciadore del Papa da Carlo Re di Francia, che era a Lucca; e lui non volſe eſporre altrimenti, e tornoſſene di mala voglia per più cagioni, e ragioni: E in queſto dì ſon venuti in Siena 1200. Cavalli del Re di Francia.

Come el Re di Francia giunſe nella Lunigiana, preſe molte Terre de' Fiorentini, parte per forza, e parte d'accordo: E per queſto il Populo di Firenze..... e ſtava mal contento d'haver denegato il paſſo al Re di Francia; e per queſto avevano preſa la parte di Lorenzino di Pier Franceſco de' Medici, che voleva dare il paſſo, e Pierino il fe' confinare. Finalmente fu detto a Pierino de' Medici, che doveſſe riparare, e provedere, altrimenti che la farebbe male. Subito Pierino cavalcò al Re, e conſentilli el paſſo, e per ſua ſicurtà li de' Serazzana, Serazzanello, Pietra Santa, e Piſa con molte Caſtella; e come il Re ebbe Piſa, la fe' libera, e queſto fu adì 9. di Novembre 1494. a ore due di notte, e feſſi giurar fedeltà a' Piſani. E queſto dì 10. di Novembre a ore 22. è gionto Niccolino da Piſa Cavallajo, e recate le ſopradette novelle.

E più abbiamo queſto dì 10. Eſſendo tornato in Firenze Pierino de' Medici, e volendo andare a Palazzo, non fu laſſato entrare, e tornato a caſa vi mandò el Cardinale ſuo Fratello; e come fu preſſo alla Piazza, li fu meſſa una Ronca ſul collo minacciandolo, che ſe non s'andava con Dio, ſarebbe morto. Subbito tornato a caſa riferì a Pierino el tutto, e montarono a Cavallo con Giuliano lor minore Fratello, e preſero la via di Bologna, ſenza poter ſalvare denari, o coſa alcuna. El Sig. Pavolo Orſino, che era già venuto in ſuo ajuto con circa 200. Cavalli, ma tardi, lo ſeguì, e felli compagnia e favore, e conduſſelo a Bologna con pochi Cavalli, perchè andandoli dietro molte Genti, li furo tolti la maggior parte delle ſue Genti d'arme: e per queſto il Populo di Firenze è tutto levato in arme.

Adì 12. detto tornò Miſs. Niccolò Borgheſi dal Re di Francia Imbaſciadore, e a havuta grata audienzia, e con lui è venuto uno Imbaſciadore del detto Re alla Signoria di Siena.

Adì 17. di Novembre el Re di Francia entrò in Firenze con 70. Squadre di Cavalli tutti armati con la Lancia in ſu la coſcia, e con molti Scoppettieri, Baleſtrieri, e Arcieri, e molti Carriaggi, e parte del ſuo Eſercito paſsò fuor di Firenze, e queſto dì detto ne ſono entrati in Siena el Baſtardo di Borbona con 3500. Cavalli tra huomini d'arme, Baleſtrieri, e Arcieri, e avevano preſo per la via el Sig. Biliſario Fratello del Sig. di Piombino, credendo foſſe qualche ſpia.

Adì 21. di Novembre 1494. fu preſo in Palazzo de' Signori di Siena Miſs. Antonio da Venafri dello Reame, e Giudice delle Riformazioni da i Francioſi, per porli la taglia, come Ragoneſe, e adì 22. detto a buon'ora fu menato verſo Roma, e non ſi fe' reſiſtenzia a tal coſa per buon riſpetto.

Adì 23. detto due Imbaſciadori del Re di Francia eſpoſero in Conciſtoro, come el Re voleva e noſtri Porti per ſicurtà ſua, e offeriva un ſuo Capitano con quattrocento Fanti alla guardia di queſta Signoria. E l'altro Imbaſciadore eſpoſe, come il Re di Francia per la Spedizione della ſua impreſa, domandava in preſta a queſta Signoria Ducati trenta milia, offerendone ſuffiziente ricolta: Fulli riſpoſto molto accomodatamente, che i Porti, li huomini, e la Città era al ſuo piacere; ma che il vero era, che li Cittadini per le noſtre novità, e revoluzioni erano molto oppreſſi; e fulli moſtro per molte ragioni, che la Città o vero la Reppubblica era molto indebitata, e pativa molti Intereſſi, in modo che i detti Imbaſciadori rimaſero aſſai ſatisfatti, e avviſorono el Re di Francia, che era in Firenze.

E adì ſopradetto la Signoria di Siena con cinque de' ſuoi Trombetti mandò un Bando da parte del Re di Francia, che ſe fuſſe venuto nella Città di Siena alcuno Ribello Sbandito, o Confinato, che per tutto il dì d'oggi abbi ſgombro, e ritornato al Confino, a pena della forca; & in ſimile Bando s'intenda chi li deſſe ricetto &c. E che non fuſſe alcuno, che portaſſe arme, per macchinare o rinovare alcuna coſa contra il preſente Reggimento; e ſe alcuno ſi ſentiſſe gravato, abbi ricorſo a gli Oratori del Re di Francia, eſiſtenti in Siena (Alla barba tua Libertà) e tutto viene per le gare, & ambizioni de' maligni Cittadini.

Adì 27. di Novembre. Per comandamento del Re di Francia richieſto dalla Signoria di Siena, fe' relaſſare Miſs. Antonio da Venafri, e reſtituitoli ogni coſa; e queſto dì è ritornato in Siena.

Adì 28. detto el Re di Francia ſi partì di Firenze, e parte delle ſue Genti tennero per lo Val d'Arno. E queſto dì ſi è detto, le Genti del Re ſono entrate in Viterbo d'accordo.

Ecci nuove, come il Perfetto Soldato del Re di Francia, eſſendo nelle ſue Terre, cioè a Sinigaglia, e capitando lì l'Imbaſciatore del Turco, lo ſoſtenne, e tolſeli 40000. Ducati, e quali portava al Papa per la paga li è tenuto, per tenere, overo non laſſare el ſuo Fratello Turco, che è prigione.

E

E adì 30. di Novembre entrorno in Siena 30. carri, menati da Cavalli carichi ciascheduno d'una Bombardella di Bronzo con palle di ferro di libre 50. l'una, e fermoronsi sul prato della Porta nuova, e circa mille Cavalli alla guardia. E adì primo di Dicembre si partì detta salmaria, e andoro verso Roma; e questo dì son gionti altrettanti Cavalli.

Miss. Pulidoro, e Guido Guerra avendo certo Trattato di ritornare in Cesena, e avendo in lor favore el Fracassa, fu presa da certi di dentro, e di fuore una Porta, e tenuta buon pezzo, aspettando Fracassa, *tamen* non venne. El Conte Niccola di Pitigliano essendo dentro montò a cavallo, e cacciò fuore la Parte avversa, e funne morti assai de' Francioси, che eran con loro.

Adì 2. detto entrò in Siena el Re di Francia con molti carriaggi, e alla sua guardia haveva 300. Arcieri, e 200. huomini d'Arme, e 100. Balestrieri a cavallo, tutti belli huomini. Entrò a ore 24. sotto il Baldacchino, e molto umanamente, che pareva fusse in casa sua, e alloggiò in Vescovado, e le sue genti furon distribuite per le case de' Cittadini.

E adì 3. detto gionse in Siena il Cardinale di S. Pietro in Vincola, e due Imbasciadori Veneziani, e lo Imbasciador Pisano, el Cardinale di S. Severino figliuolo del Signor Ruberto, che viene di Roma al Re di Francia.

E adì 4. detto partì di Siena il detto Re tra le 20., e 21. ora in Giovedì, essendo piovuta tutta la notte, e parte del dì; e non fu lontano 4. miglia, che Pietro Pavolo Mignanelli ebbe parole in Piazza con ..... Severini; e per questo, o per altro ordine prese l'arme con certi Brausси, e tutta la Guardia s'armò; *tamen* Pandolfo, e altri Cittadini ci riparonno, e fecero posare l'arme, e non fu altro; e per questo Pietro Pavolo fu molto biasimato, e lui si scusò, che fu messo al ponto.

E Cittadini, e Giovani Pisani havendo fatto una caccia di certi porci, lepri, starne, e altre cose, per presentare al Re di Francia, e non trovandolo in Firenze, lo gionsero a S. Casciano; e fatto il presente, tornandosi verso Pisa, furon sostenuti a Cigoli da' Fiorentini; e sapendo questo il Re dallo Imbasciador Pisano, che era in Siena, mandò per Lorenzino di Pier Francesco de' Medici, e per Guglielmo de' Pazzi, e Imbasciadori Fiorentini, che non erano in Siena, riprendendoli, *& etiam* minacciandoli di ciò, che avevano fatto. Subbito l'Imbasciadori scrissero fusser relassati, e così furo.

Adì V. di Dicembre. La Balìa andò a visitare il Cardinale di S. Piero in Vincola in casa d'Antonio, e Giulio Spannocchi, e ragionorono di più cose, ringraziandoli d'aver rimesso in possessione Giovan Francesco Franciotti di Monzindoli, e della possessione, e casa dentro alla porta a Tuffi. Di poi confortò la Balìa, e tutti i Cittadini a voler pigliar partito de' nostri Ribelli, e Fuorusciti, perchè la cosa stava in mal termine, ed era pericolosa, e lui ne sapeva ragionar qualche cosa.

L'Imbasciadori Veneziani visitoro la Signoria, e fur presentati.

Sabbato adì 6. di Dicembre 1494. gionse in Siena Simon Francesco Orlandi, Guido Papponi, Marco Baldo dalla Rocca, e Michele Maschiani Imbasciadori Pisani, per andare al Re di Francia, per affettare i fatti loro.

El Vescovo di Volterra, e ..... Imbasciadori de' Fiorentini gionsero in Siena adì 8. di Dicembre, per essere col Re: stimasi per riaver Pisa.

El Duca di Calavria, che era in Romagna contra un'altro Campo de' Francioси, se n'è tornato verso Roma a volta rotta, e con poca gente.

Monsignore di Momperssieri, e'l Bastardo di Borbona passando per Siena innanzi allo Re, l'un tenne per Montalcino, e l'altro per Paganico, i quali ferò per tutta la Maremma, dove capitorno, di mali portamenti, per modo che ognuno rimaneva sazio de' fatti loro, e non pagavano le robbe, che mangiavano.

Per la via di Val d'Arno vennero 6000. Svizzeri, e capitorno a Castel Nuovo di Berardenga, e di poi a Rapolano, e Sciano, e per Asina Longa, e Torrita, la quale Torrita parte saccheggiorno, e ammazzorno tre huomini, e circa 20. feriti, perchè uno della Terra disse esserli stati tolti 30. Ducati, e dolendosene col Capitano loro, lui volse vedere, dove lui li haveva messi; *finaliter* li trovò nel proprio luogo; e per questo el Capitano corrucciato, perchè si doleva a torto, e infamava la sua Compagnia, lo volse impiccare, e li suoi parenti si levorono in arme, e non lo lassorno impiccare.

Adì 10. di Dicembre 1494. el Papa fe' pigliare due Cardinali, cioè Monsignor Ascanio Fratello del Signor Lodovico Duca di Milano, el Cardinale di S. Severino, e Prospero Colonna.

Adì 24. detto si lesse in Consiglio una Lettera de' Pisani: conteneva, come il Re li haveva riconfermata la libertà, el Contado, e le Cabelle grosse delle Porti; e fu letta la Lettera responsiva.

Adì 29. detto tornò Miss. Bartolomeo Sozzini Ambasciadore da Milano, e fe' la via di Pisa, e poi per Mare, per non capitare sul Terreno de' Fiorentini, perchè tengono ancor Campiglia; e questo, perchè e' Fiorentini hanno usate strane parole verso el Sozzino, stimando, che lui si sia operato a far liberar Pisa.

Per la tornata de' Nove patì alquanto di detrimento el Monte del Populo, de' quali alcuni ne fur fatti Ribelli, Confinati, e Sbanditi, ed altri morti di varie morti, come in questo a dietro si narra. E stando la Città per questo in grande spesa, e travaglio, alcuni huomini da bene de' Nove mormorando, e detestando el vivere tirannico del Monte de' Nove, e molte robbarie, e vendare e beni stabili proprj della Republica, e vendare tutte l'Entrate, vendare li Uffizj, e ciascuni di quei di Balìa voler sempre stare in Potestarie, e Castellani, *& etiam* lor medesimi compravano quello, che loro vendevano, sopportando *etiam*, che i loro Provisionati robbassero, ferissero, ed ammazzassero, *idest* non li punivano il più delle volte. E mancando a' detti Tiranni el favore di Pierino de' Medici, per esser cacciato di Firenze, parve a detti huomini da bene de' Nove volere largamente parlare, e provedere al bene essere della Città; e praticossi accordo, e concordia fra il Monte de' Nove, e Populari; e per mezzo *etiam* del Cardinal di Siena

Pic-

Piccolomini; e avendosi più volte ragionato insieme, e conferito i Nove, e Populari, e scritto certi Capitoli, e Convenzioni infra loro, *finaliter* adì 31. di Dicembre 1494. i Nove si raunorno in Vescovado, e Populari nello Spedale dopo Vespero, e furno letti e Capitoli all'una, e l'altra parte; ed essendo d'accordo, la sera al notte se ne vennero in Duomo separati. E Nove si posero verso la Sagrestia dell'Altare fino dentro nel Coro, e Populari dall'altra banda *similiter* fin giù al Coro. Di poi el Cardinale di Siena venne di Sagrestia, e intrò in mezzo a sedere sur una sedia dinanzi all'Altare, sonando el Posciajo, e parlando disse: *Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea*, & aggiunse altre sue savie parole volgari. Di poi disse: *Gloria in Excelsis Deo, & in Terra Pax hominibus bonæ voluntatis*, e simili altre volgari parole, mostrando quanto haveva caro tale congregazione, e concordia, e quanto haveva trovato ben disposto l'una, e l'altra parte; e credeva certo questa esser la Pace, e la quiete di tutta la Città, e che in questa lor concordia e congregazione non s'era ragionato, se non di tutti li altri Ordini.

Di poi Ser Tommasso di Martino da Casole lesse i Capitoli della Pace, che furono circa otto carte con un giuramento scritto, il più terribile, con più maledizioni, scongiurazioni, scommunicazioni, e invocazioni di mali, renunziare al bene corporale, e spirituale, alle confiscazioni de' beni, voti, e tant'altri mali, che fu uno stupore a udire; *& etiam*, che in *articulo mortis* non giovasse alcun bene spirituale alla salute dell'anima, se non a dannazione a chi trasgrediesse a' detti Capitoli: di modo che io Allegretto di Nanni Allegretti essendo presente alle dette cose, non credo, che mai fusse fatto, nè udito il più stupendo, e il più orribile giuramento di quello. Di poi più Notari de' Nove, e Populari da due bande dell'Altare scrivevano e nomi di tutti e Cittadini, che giuravano sul Crocefisso del Messale, che da ogni banda n'era uno, e ogni coppia dell'uno e dell'altro si baciavano; e sonossi le campane a gloria, e cantossi *Te Deum laudamus* con li organi, e cantori, mentre che si giurava. E questo fu tra l'una, e le due ore di notte con molte torcie accese. Ora Iddio voglia, che questa sia la Pace, e la quiete di tutti e Cittadini, che ne dubbito, e massime non intervenendoci li altri Ordini.

Adì primo di Gennajo ci fu Lettere da Roma, come il Re di Francia era entrato in Roma d'accordo col Papa jersera a ore due di notte, licenziato prima el Duca di Calavria, e'l Signor Virgilio Orsino, e'l Conte Niccola da Pitigliano, e Jacomo Conte, e quali si dice avevano in tutto squadre circa 30.

Lunedì a sera a dì V. di Gennajo 1494. e vintiquattro Cittadini eletti sopra l'accordo de' Ribelli, e Fuorusciti di Siena, aggiontovi Miss. Bartolomeo Sozzini, deliberorono, e vinsero fra di loro, che tutti quelli, che avevano osservato il Confino potessero tornare a lor posta; e delli altri Ribelli e Sbanditi ne rimanga fuore otto, cioè: Ser Girolamo di Nanni di Cone, Ser Piero dell'Oca, Niccolò d'Antonio da Lucca, Niccolò di Mona Lisabetta d'Arezzo, Niccolò di Giovanni di Magno, el Figliuolo, Carlo Barbiere, e Cristofano Vetrajo, e li altri possino tornare ogni 15 dì 4.

Adì 6. di Gennajo Miss. Giovanni di Stefano da Castiglione Imbasciadore del Duca di Milano domandò alla Signoria di Siena Ducati dodici milia in presta per un anno, dandone buone ricolte.

E la sera la Balìa remunerò certi Populari, che erano ammoniti nella Città, cioè: Bartolomeo Berti, Matteo di Giovanni di Salvi, Domenico Migliorini, e Lando d'Agnolo.

Adì 8. di Gennajo si fe' Conseglio di Populo sopra de' denari domandati dal Duca di Milano, e finalmente si deliberò far Ambasciadore per Milano, e che si dovesse rispondere al suo Ambasciadore, come al Duca si mandarebbe la risposta per lo nostro Imbasciadore a bocca, e così si fece.

Adì XI. di Gennajo ci fu Lettere di Roma, come e Francioſi havevano messo a sacco parte di Piazza Giudea, e una casa di uno Scrittore Apostolico, e due case di Romani amici de' Colonnesi; e Prospero Colonna volendo riparare, fu ferito nella spalla da uno passatojo; e per questo el Re di Francia ha fatto impiccare certi Francioſi. El Papa si è ridotto in Castel Sant'Agnolo con sette Cardenali.

Adì 15. detto vi fu lettere, come el Papa dava al Re di Francia per sua sicurtà d'accordo Terracina, Ponte-Corvo, e Cività-Vecchia, e come s'erano riconciliati insieme, e baciatisi.

E a questi dì e Fiorentini hanno tolto a' Pisani Calcinaja, e messa a sacco, e fuoco, e Logoli si de' d'accordo.

Adì 19. di Gennajo venne in Siena un' Imbasciador Pisano, e dimandò alla Signoria ajuto e consiglio in publico; di poi domandò Auditori Segreti, e furonli dati, e fu presentato.

Adì 22. di Gennajo tornorono parte de' Ribelli, e Fuoruſciti, cioè Agnolo d'Agnolo Palmieri, Crescenzio di Pietro di Goro, Conte Luti, Girolamo di Matteo d'Antonio.

Adì 24. detto venne in Siena un' Imbasciadore di Massimiano Re de' Romani, per essere al Re di Francia, e non ebbe commissione di visitar la Signoria di Siena, perchè non credeva, che il Re fusse passato tanto innanzi; e gionto in Siena domandò Auditori; e così ebbe all'Ostaria, e a loro fe' la scusa, perchè non visitava la Signoria. Soggiunse maravigliarsi, come alle Porti, e per la Terra aveva trovate Armi del Re di Francia, essendo Siena Camara d'Imperio. Fulli risposto, come era nostra usanza alla venuta di qualche Signore farli onore, e attaccare delle sue Armi per la Città, massime da levare, e porre, come quelle del Re di Francia. *Etiam* con grand' istanza domandò, come il Re ci aveva trattati, e a tutto li fu risposto benissimo. Disse ancora, che Massimiano nel fare i Capitoli col Re di Francia nel transito d'Italia voleva, che le sue ragioni fussero preservate circa nelle Terre, che lui pretendeva haver jurisdizione, e massime in Siena, Pisa, Lucca &c. Partì Domenica mattina adì 25. a buon' ora, e fulli mandato dietro molti marzapani, e confezioni, perchè non haveva voluto aspettare, perchè aveva fretta.

Adì 28. di Gennajo si partì el Re di Francia di Roma, & ebbe dal Papa el Fratello del

del Turco, e'l Figliuolo del Papa Cardinale di Valenza per oſtatici.

Adì 29. detto entrò in Siena Miſs. Giovan Franceſco Conte di Cajazzo, e Primogenito del Signor Ruberto da S. Severino, con circa Cavalli 80., tra Baleſtrieri a cavallo, & altri Cavalli, e va al Re di Francia. E adì 30. a buon' ora ſi partì. E queſto dì è venuto un' Imbaſciadore Luccheſe alla Signoria di Siena.

E ſonoci Lettere queſto dì 30. detto, come el Re Alfonſo s'era partito di Napoli con 3. Galee a Mazara in Sicilia, e come ha renunziato, e inveſtito Re di Napoli Don Ferrando ſuo Figliuolo, e Duca di Calavria.

Adì 2. di Ferrajo ci fu Lettere da Roma, che il Cardinale di Valenza s'era fuggito dal Re di Francia, e tornato a Roma. E adì 3. entrò in Siena el Cardinale di S. Malò, e alloggiò in Veſcovado, e fu preſentato. E adì 4. ſe n'andò verſo Firenze: ſtimaſi, perchè li Fiorentini non faccino guerra a' Piſani.

E adì 7. di Ferrajo 1494. eſſendo Maeſtro Franceſco di Maeſtro Nino Medico del Monte de' Dodici, unito con li Gentiluomini, e Capitano di Populo, per ordine del Monte de' Nove raunò in Palazzo nella Sala del Papa 140. fra Gentiluomini, e 12. già inſieme uniti, e confederati, e con lui aveva tre de' Signori dell'unito Monte, fra la quale Congregazione ſi ragionò, & eſaminò quello fuſſe da fare circa el noſtro bene eſſare, e della Città, e ſe fuſſe da vivare, e governare la Città a un Monte ſolo, o a tre, perchè i Riformatori, e Populari vogliono vivare, e governare la Città a Monti, e parte de' Nove etiam. Finalmente fur dette, & allegate molte ragioni e cagioni, che a un Monte era più giuſto, conveniente, e più facile, allegandoſi una autorità d'Ariſtotile, che *omnis pluralitas mala, unus ergo Princeps*. Et etiam che per li tempi paſſati per ſperienzia s'era veduto, che 4. o 6. ſcandoloſi erano ſtati qualche volta cagione di far cacciare tutto un Monte loro. Tamen ſi conchiuſe, che per benchè un Monte fuſſe più giuſto, e ragionevole, e la più parte non ſe ne contentaſſe, e per pace de' più, che ſi doveſſe fare tre Monti, e governare la Città a Monti, e Terzi; dummodo che per nulla ſi conſentiſſe, juxta poſſe, che Noi fuſſimo tripartiti, nè perdare el Nome di Gentiluomini; & a queſto effetto ſi dè commiſſione a dodici huomini, da eleggerſi per li ſopradetti Capitano, e Signori, e queſto ſi doveſſe referire all'Ordine de' Nove, e Populari con più oneſto modo ſi poteſſe. E miſſeſi a partito, e fu ottenuto per 138. Lupini bianchi, e due neri; e così fu referito a quei Cittadini eletti ſopra di ciò d'ogni Monte.

El Re Alfonſo avendo avuto già più anni, come s'afferma, il Mal caduco, hora ſi dice eſſare impazzato, e non è gran fatto, vederſi perdare sì fatto Reame, & eſſare abbandonato da tutta Italia; ma queſto ſi può ſtimare eſſare giudizio di Dio, per aver morti tanti Signori, e per non oſſervar fede.

Adì 24. di Ferrajo ci fu Lettere, come el Re di Francia aveva preſo prima San Germano, e poi Capova, & Averſa, e come aveva fatto ſalve l'avere, e le perſone del Signor Vergilio, el Signor Jacomo da Traù, e lo Conte Niccola da Pitigliano.

Adì 25. di Ferrajo ci è Lettere da Roma, come el Re di Francia era entrato in Napoli adì 21. di queſto, chiamato da' Gentiluomini di Napoli. E come el Re di Napoli haveva prima meſſo a ſacco tutti i Marrani, e Giudei, e di poi s'era partito, e itoſene a Mazara in Sicilia, e laſſato ben fornite le Fortezze di Napoli, cioè Caſtelnuovo, Caſtel dell' Uovo, e altre Fortezze; e come di nuovo ſi dice ha liberata Piſa. E due Ambaſciadori del Duca di Milano hanno viſitato la Signoria di Siena, e ſono ſtati preſentati, e vanno verſo Roma.

Adì 27. di Ferrajo ſi fe' Conſiglio di Populo, e fummo 698. Conſeglieri, ſopra l'acconcio, e aſſetto del Reggimento, e Governo della Città; e fu conſegliato prima per Miſs. Sozzino Begliarmati, conchiudendo, che ſi doveſſe chiamare 300. Cittadini d'ogni Monte, e per tutto Aprile aveſſero aſſettato, Conſegliò di poi Giovanni Severini, Tommè Vannini, Franceſco Marretta, concordandoſi al chiamar Cittadini; ma alcuno voleva manco numero, e manco tempo. Conſigliò di poi Miſs. Bartolomeo Sozzini in queſto modo: Che quando i Conſegli renduti non ſi otteneſſero, che lui conſegliava, che l'acconcio della Città fuſſe rimeſſo nell'Ordine, e Monte de' Nove, e Populari, in quel numero, che parrà a' Signori, i quali abbino a far proviſioni, e ritornare al Conſeglio. Conſegliò di poi Jacomo d'Agnolo Buoninſegni, attaccandoſi al conſeglio di Giovanni Severini. Di poi conſegliò Miſs. Orlando Saracini attaccandoſi al conſeglio di Miſs. Bartolomeo Sozzini: Di poi Neri Placidi, ringraziando Miſs. Bartolomeo della ſua umanità di voler rimettare ne' Nove, e Populari; ma che non li pareva, che li detti Ordini doveſſero pigliar tal peſo, ma più preſto ſi riferiva a huomini chiamati, e manco numero, che li altri. Partironſi tutti i Conſegli, e perderonſi di longo; ma quello del Sozzino ebbe molti più Lupini bianchi, che li altri, che furono 352. bianchi: tamen non ſi fe' altro.

Adì 22. detto entrò in Siena Monſignore di San Malò Francioſo Cardinale, e ſcavalcò in Veſcovado, e fu preſentato, e prima viſitato dalla Balìa.

Adì primo di Marzo 1494. la Domenica di Carnaſciale el detto Cardinale andò in Palazzo de' Signori, per vedere el Giuoco delle Pugna; e fu un belliſſimo Giuoco, e fe' una belliſſima ſchiera Antonio, e Giulio Spannocchi con circa 100. Giovani, tutti con Giubboni di ſeta, traviſati bianchi, e verdi; e la Giraffa una bella Schiera, el Drago; e in Camullia Girolamo Landucci; al Ponte, e in Città e Tegliacci una groſſa Schiera con tre Bandiere. E Pini tutti neri per la morte di Ventura Pini, la Chiocciola, e l'Onda. E tutte le Schiere, che furo dieci, tutte avevano le Bandiere; e a mezzo el Giuoco el Cardinale montò a cavallo alla Porta di Palazzo, e andò verſo Roma. Tutte le Schiere avevano due Trombetti per uno.

Da' Ghinucci noſtri di Roma ci è Lettere, come da Goſtantinopoli hanno avviſo, che i Turchi hanno avuto rotta dalli Ongari, e morti 20. mila Turchi; e come certi Preti Turchi, che li chiamano Taliſmanni, predicavano la Fede di Criſto; e come el Turco mandò per loro, e domandò, perchè faceſſero così; riſpoſero: perchè lo Spirito Santo lo' faceva così parlare, e che non paſſarebbe

tre

tre anni, che la Fede di Maumetto sarebbe distrutta, e che per questo el Turco li fece tutti ardere.

Adì 2. di Marzo venne Lettere alla Signoria di Siena dal Re di Francia, come haveva avuto vittoria di Napoli, e confortava e Cittadini all'affetto della Città. E nota tu Lettore, e considera il giudizio di Dio, che un sì fatto Re di Napoli si sia fuggito, & abbandonato il Regno con sì fatte Rocche inespugnabili: che è cosa incredibile a pensare, che in sì pochi dì si sia perduto un tal Regno. E questo procede per giusto giudizio, perchè lo Re Ferrando, e lo Re Alfonso si sono portati in verso li lor Populi, e Sudditi con gravezze, tradimenti, morti di tanti Baroni, e Signori del Reame, e con osservare poca fede; e noi ne sappiamo benissimo ragionare, che con la Lega facemmo col Re Ferrando, ci promisse ne' Capitoli, che tutto quello, che s'acquistava fra le 15. miglia presso a' nostri Confini, fusse nostro; e acquistossi molte Terre, tamen lui fe' poi la Pace a suo vantaggio con li Fiorentini, e promisse di restituirle tutte le Terre acquistate; e così giudicò, fatto che ebbe el fatto suo, e non si curò di mancarci la fede, overo di non osservare quello, che non osservò mai a nessuno: e però Dio l'ha gastigato.

Adì 9. di Marzo 1494. si fe' Consiglio di Populo, per trattare dell'affetto del Governo del Reggimento della Città. E fu consigliato prima per Miss. Bartolomeo Sozzini, e doppo molto belle, & efficaci ragioni con alcune autorità, che fusse rimesso nel Monte de' Nove, e nel Monte de' Populari liberamente, cioè in quelli, che si trovavano al presente de' Signori, e di Balìa di detti Monti, i quali chiamino fino a 20. per ciascuno de' detti Monti, a esaminare lo detto affetto, e di poi 100. per uno delli detti Monti; e quello si deliberarà infra di loro, sia fatto; & abbino tempo dieci dì; e in caso che questo non si venca, conseglia, che i sopradetti chiamati faccino Provisioni, e tornino al presente Conseglio di Populo. Miss. Acchille Petrucci conseglìò, che si chiami 30. Gentiluomini, 60. Populari, 60. Reformatori, 60. de' Nove, e 30. de' Dodici. (E nota, che questa è stata una capestarìa a voler dividare, e separare i Gentiluomini da' Dodici, per compiacere a' Reformatori, che sa bene, che noi Dodici, e Gentiluomini siamo fatti tutto un Monte per deliberazione di Balìa. E così vogliamo essere di buono animo. Senza che la Balìa avesse deliberato, eramo disposti voler vivare, e morire, & esser nel Reggimento, e fuor di Reggimento insieme, nè mai consentire di separarci in niun modo juxta posse &c.) e quali huomini chiamati conseglia, che possino deliberare, & assettare il Reggimento, come lor pare e piace. E partironsi i detti Consegli, e perderonsi tutti, e fummo Consiglieri in tutto 435. Ma i Consegli di Miss. Bartolomeo Sozzini ebbero più Lupini bianchi, che Miss. Acchille. E i Signori volsero, che il Conseglio di Miss. Bartolomeo si ripartisse, con aggionta, che non si potesse trarre alcuno di Reggimento, e che li huomini chiamati potessero chiamare a lor compagnia 100. huomini, o più, come a lor paresse. E vensesi al Conseglio del Populo, e Generale contra la volunta di Miss. Acchille, e de' Reformatori, che speravano altamente haver meglio.

A Essendo stato detto per alcuno malignante, che i Gentiluomini, e Dodici non si curavano del nome di Gentiluomini, per questo oggi adì 13. di Marzo ci siamo congregati 92. nella Risedenzia dell'Uffizio della Guardia, e ragionato di ciò, tutti unanimiter, e concordi, che si dovesse tener fermo il nome di Gentiluomini, si deliberò, e vinse, e fummo tutti bianchi, come ne fu rogato Ser Tommasso da Casole Notajo di Balìa; e chiamossi 4. infra noi, che dovessero referire la nostra intenzione alli huomini chiamati sopra l'Affetto del Reggimento.

Mezzedima a sera adì 18. di Marzo essendo raunati 300. tra Nove, e Populari in Palazzo, B sopra l'Affetto del Reggimento, si vinse infra loro le Provisioni circa el far tre Monti, e immediate si sonò a Gloria, e fu di poco sonata l'un'ora di notte.

Venardì adì 20. detto si lessero in Conseglio di Populo le sopradette Provisioni, contenenti questo effetto, che s'intendesse fatto il Governo della Città tre Monti; cioè prima el Monte de' Nove per un Terzo, e abbi el Terzo del Reggimento; il secondo s'intenda del Monte del Populo, & abbi el Terzo del Reggimento; el terzo Monte s'intenda Gentiluomini, e Dodici. E questo stia fermo, con aggionta di 350. Riformatori, tollendo le Casate intiere; e questo si chiami el Monte de' C Gentiluomini; el resto de' Riformatori la metà n'abbi e Nove, l'altra metà e Populari. E se li Nove li volesser tutti, stia a loro: e così si sono lette in Conseglio. E più s'è venta in Conseglio una Provisione per restaurare e Cittadini fuorusciti ritornati, e Ribelli in questo modo: che di quattro Tratte d'Uffizj fuore, la metà sia loro come sarà distribuito per li Signori, e Confalonieri, e la Balìa con 15. Cittadini chiamati, cioè di Potestarie, Vicarj, e Castellani. Di poi la Signoria con tutto il Conseglio andò a Duomo a render grazie a Dio, e alla Vergine Maria; e cantossi *Te Deum laudamus*, & altre Orazioni, e sonossi a Gloria, e ritornossi a Palazzo.

D Li Oddi fuorusciti di Perugia, e lor Seguaci sono in quel di Perugia, e hanno prese certe Terre de' Perugini; ed essendo venuti alle mani, sono stati rotti una parte de' detti Oddi, e alcuni morti.

La notte fra el 25. e 26. di Marzo 1495. fra la mezzedima el Giovedì venne un Fante da Montepulciano a notificare alla Signoria, che il Populo di Montepulciano s'era levato in arme, e gridavano: *Viva la Libertà*, e che parte di loro erano andati a tagliar il Ponte a Valiano.

El Re di Francia, secondo ci e lettere di più luoghi, ha avuto Castel nuovo e Castel dell' Uovo, e la Rocca di Gaeta.

E Adì 6. d'Aprile vennero in Siena sei Ambasciadori da Montepulciano cioè l'Arciprete, Miss. Tiberio, Miss. Pavolo, Ser Michelagnolo, Ser Mariotto, e Pavolino, e son circa 40. Bocche; ed êssi deliberato di far lo' le spese, e vogliono trattar di far Capitoli con la Signoria di Siena.

E questo dì son partiti li nostri Ambasciadori, e vanno al Re di Francia, per rallegrarsi con lui dell' acquisto di Napoli, e per altre occorrenzie, cioè Bandino di Francesco Tommasi, e Agnolo d'Agnolo Palmieri.

Sabbato a dì 4 d'Aprile si finirono li Capitoli con li Montepulcianesi, e lessensi in Con-

Digitized by Google

Conciſtoro, preſente la Signoria, e l'Imbaſciadori di Montepulciano, come ne fu rogato Ser Tommaſſo da Caſole, con Capitoli onorevoli per tutti; e ſono raccomandati, confederati, e conlegati in perpetuo con la Signoria di Siena, e tutti l'Imbaſciadori ſono ſtati veſtiti di Roſado, e li altri loro a chi calze, a chi giubboni, e denari, & altri doni: E adì 6. detto ſi leſſero in Conſeglio di Populo li detti Capitoli, e adì 7. ſi partirono li detti Imbaſciadori, e ritornorono a Montepulciano.

Da Milano abbiamo lettere come è fatta nuova Lega tra'l Papa, Maſſimiano, Re di Spagna, Viniziani, e Duca di Milano: a che fine non ſi dice.

Adì 14. d'Aprile ſi fe' la gionta della Balìa per pareggiare i Monti, e furono aggionti al Monte de' Nove 6., de i Populari 9., de' Gentilhuomini uno.

Adì 17. d'Aprile li Fiorentini paſſorono le Chiane con molte Barche, e Fantarie in più luoghi della Chiana la mattina per tempiſſimo, e aſſaltorono i noſtri; e di poi paſſorono per lo Ponte a Valiano Cavalli, e Fanti, e preſero e noſtri ripari, e Paſſavolanti, che tenevamo alla Torre: E queſto fu, perchè non vi era tanti a guardare, che baſtaſſero; e fu in parte difetto de' Montepulcianeſi, che ci dicevano, che noi attendeſſimo a guardare verſo Torrita, e la Fratta, e laſſaſſemo guardare a loro il Ponte a Valiano: Et etiam avendoſi avviſo la notte, che dovevano paſſare, el Commiſſario diſſe al Sig. Guido da Caſtel Lottieri, che doveſſe cavalcare la notte alli Paſſi con li ſuoi huomini d'arme, e Baleſtrieri a Cavallo: Riſpoſe, che non voleva cavalcare la notte, ma che la mattina ſarebbe a otta, e non volſe partire da Torrita, ſe non quando furono paſſati; e fannoſi forti al Ponte.

E per queſto adì 18. vennero tre Ambaſciadori di Montepulciano, cioè Maeſtro Giovanni Medico, Antonio Tarugi, e Jacomo di . . . . .

E adì 21. detto ſi deliberò, e venſe in Conſeglio di coglier cento mila Ducati per la difeſa di Montepulciano.

Adì 22. d'Aprile s'è condotto el Sig. di Piombino con 130. huomini d'arme, e Giovanni Savello con huomini d'arme 80. al noſtro ſoldo per la difeſa di Montepulciano.

Adì 23. detto entrò in Siena Miſs. Giovan Franceſco Conte di Gajazzo, e figliuolo del Sig. Ruberto da S. Severino, el quale viene dal Re di Francia da Napoli, e va verſo Milano.

Volendo i Montepulcianeſi cavalcare adì 21. in Val d'Ambra e in Chianti per valerſi di certa Preda, e Prigioni, che fu tolta a loro quando li Fiorentini paſſoro le Chiane, e avendo di ciò ſentore la Signoria di Siena, riparò, che non ſi cavalcò ſu quello de' Fiorentini; offerendo lo', che lo' farebbero far buono le lor Beſtie. E veduto i Montepulcianeſi, che le lor Beſtie non tornavano, adì 24. d'Aprile ſon cavalcati al Monte S. Savino di lor volontà, e predati certi Buoi; e la Signoria di Siena li hà fatti rendare.

Adì 25. d'Aprile avemmo lettere, come volendo i Fiorentini ſoccorrere Libra-fatta, e Piſani non eſſendo sì forti, ſi levorono da Campo, e li Fiorentini la ſoccorſeno: Di poi lo' crebbe l'animo, e ſparſerſi per lo Paeſe a dibruciare, e robbare: Subbito li Piſani li andorono a trovare, e rupperli, e preſero circa 30. huomini d'arme, e Fanti, e morivvene aſſai: E queſto fu adì 21. di queſto, el terzo dì di Paſqua, e ſeguivano la vittoria.

Adì primo di Maggio vennero le prime lettere da' noſtri Ambaſciadori, che ſono a Napoli al Re di Francia, e dicono eſſer ſtati beniſſimo veduti, e onorati & è lo' fatto le ſpeſe.

Di Lombardia ci è nuove di più Luoghi, ci è lettere e avviſi, come il Sig. Lodovico, e Duca di Milano era a Campo a Aſti; e'l detto Sig. Lodovico ci ha richieſti mandiamo a Milano noſtri Ambaſciadori alla Coronazione ſua, ò vero Inveſtitura, dove s'hanno a ritrovar molti Ambaſciadori, perchè Maſſimiliano lo vuole inveſtire del detto Ducato.

Adì 11. di Maggio furon preſi a Montepulciano 24. del Campo de' Fiorentini, che andavano alla ſtrada verſo Montichiello, e furonne impiccati nove.

Adì 14. detto venne in Siena un Breve del Papa, comandando a tutti i Soldati, ſottopoſti a S. Chieſa, ſotto pena di Ribellione, che devino andare a Roma: ſtimaſi, per far reſiſtenzia al Re, che non entri in Roma.

Adì 17. detto l'Imbaſciador Francioſo, che ſtava a Fiorenza, andò a Montepulciano, a notificare come la intenzione del Re era, che loro tornaſſero ſotto li Fiorentini.

Subbito ſi raunorono 16. di Montepulciano, che avevano piena commiſſione, e autorità, e conſultando ſopra tale Imbaſciata in fine, contorono prima al detto Ambaſciadore, come quando già erano ſotto la Signoria de' Saneſi, ſtavano graſſi, e ricchi, & avevano molti Traffichi, e Bottighe in Montepulciano, e come per piccolo ſdegno di certe Chiavi pochi Montepulcianeſi capitolorno, e derno la Terra alli Fiorentini, co' quali ſono ſtati già 103. anni con grande lor danno, e pregiudizio, e con deſtruzione delle loro ricchezze e traffichi, contando etiam molte angarie, e gravezze, che li Fiorentini lo' facevano di tempo in tempo, rompendoli i lor Capitoli, quando lo' pareva, e alcuna volta minacciati di peggio; e per queſto non intendevano, nè volevano per alcun modo ſtare, nè tornar più ſotto di loro; e che s'erano dati, e raccomandati alla Signoria di Siena in perpetuo, e con loro volevano vivare, e morire. Et eſſendo tutto el Populo armato, gridavano: *Lupa*, *Lupa* fino alle Donne, e Fanciulli; e poco mancò non fu fatto diſpiacere all' Ambaſciadore.

A Lucca è caduta una Torre, & ha morto circa 18. Perſone.

Adì 24. di Maggio avemmo lettere da Roma, come el Re di Francia partì di Napoli adì 20. di queſto a ore 22. e vien verſo Roma: e li Romani, el Papa ſi mettono a ordine, che il Re non entri in Roma.

Adì 28. detto el dì dell' Aſcenzione ci fu lettere da Roma, da Antonio Spannocchi, come era fatto accordo tra'l Papa e'l Re in queſto modo, che lui paſſaſſe per Roma, el Papa per più ſua ſicurtà ſene và a Orvieto con tutte le ſue Genti d'arme, e Fantaria, e con li Cardinali.

E adì 29. detto el Re di Francia mandò lettere alla Signoria di Siena, contenenti, che doveſſero levar l'offeſe da Montepulciano contra li Fiorentini; e così ha comandato alli Fiorentini, perchè vuole intendere chi

ha ragione, e giudicare.

A Pisa son gionti 800. Brettoni per lo Re di Francia, e vengono per Mare.

E adì 30. di Maggio vennero in Siena due Ambasciadori, uno di Massimiliano Re de' Romani, e uno del Figliuolo, e vanno al Papa, e la Balìa è ita a visitarli a notte.

Adì 2. di Giugno. Raunandosi el secondo Conseglio per far l'aggionta de' Riseduti Populari venne in Conseglio Mis. Girolamo Tintavilla Imbasciadore del Re di Francia, esistente in Siena, e sedendo a lato al Priore, espose come haveva lettere del Re, a questa Signoria date in Anagni adì 29. di Maggio, e soscritte *Carolus Dei gratia Rex Francorum, Siciliæ, & Jerusalem*, la quale conteneva, come lui haveva scritto a Giovan Francesco suo Mastro di Casa, e Ambasciadore a Firenze, come dovesse dire alli Signori Fiorentini, che dovessero desistere dalla persecuzione fanno a Montepulciano, perchè alla venuta sua vuole intendere le ragioni delle parti, & assettare tutto senza contesa.

Soggiunse *etiam*, come el Re è informato, come ne mostra Lettere alla Signoria, che certi, che sono in questa Città, hanno trattato, e trattano contro la sua riputazione e Maestà, con suo disonore, e danno della nostra Republica. e del Populo; e per questo esortava, che si dovesse ricercare, e trovare. Letta che fu la Lettera, l'Ambasciadore parlò, e disse, che se alcuno voleva dire, o deliberare alcuna cosa, haveva caro d'intendere. El Priore, che era Augustino Pini, e Capitano, rispose allo Imbasciadore, che non si poteva parlare, se non sopra le proposte fatte in Concistoro, e che andarebbeno in Concistoro, e proporrebbe quanto aveva detto, e quello si deliberasse, mettarebbe in esecuzione. Lo Ambasciadore accettò, e disse, che si facesse, e partissi di Conseglio, e li Signori fecero arrestare il Conseglio, tanto che tornassero di Concistoro con la Balìa, ed insieme esaminoro la detta proposta sopra della Lettera del Re, e finalmente conclusero di proporre in Conseglio. E ritornata la Signoria, mandorono per l'Ambasciadore del Re, e venuto di nuovo si rilesse la Lettera in Ringhiera, e fessi proposta sopra la detta Lettera. E primo, che consegliò fu Mis. Bartolomeo Sozzini, dimostrando con molte ragioni, e accomodate parole, non poter mai credare, che fusse nessuno mai tanto temerario, che havesse pensato, o tentato di fare alcuna cosa, che veniss contra la Maestà del Re per alcun modo, e che sapeva certo, che fra nessun Collegio, nè Tribunale della Città non s'era mai fatta alcuna deliberazione contro sua Maestà, nè *etiam* in particolarità; ma che le ragioni sono da fare tutto il contrario, ricordando molti benefizj ricevuti dal Re, e massime di minuire le forze a' nostri Nemici, e camparci dalle lor mani, e molte altre ragioni, e cagioni efficacissime; ma pur quando fusse stato alcuno tanto temerario, che avesse tentato, o trattato alcuna cosa contro del Re, consegliava, che fusse rimesso ne' Nove della Guardia a ricercarne, e punir tale delinquente, e che a questo s'usasse ogni diligenzia, che usare si può. Di poi consegliò Neruccio Buoninsegni, e disse, che non si dovesse andar dietro a ricercare, chi avesse fatto contro al Re, ma che si dovesse attendare a spegnare, e non fare più rottura; ma consegliava, che si dovessero levare i Fanti provisionati alla Piazza, perchè non bisognavano, e di quei denari farne onore al Re di Francia nella sua venuta. E per questo suo non voler ricercare chi avesse fatto contro lo Re, fu giudicato lui essere intento in tale infamia, per malignare, e far novità nella Terra, e che lui non fusse solo. Di poi consegliò Francesco del Marretta, dimostrando, che la detta Lettera, e infamia fusse cosa molto scandalosa, e di grande importanza, quanto avesse mai veduto alla nostra Republica; e che in questa cosa non voleva dare asciugaberrette; ma che consegliava come il Sozzino, che fusse rimesso ne' Nove della Guardia ricercare tal cosa; e chi fusse trovato delinquente, li fusse tagliata la testa; e che de' Fanti non ne voleva ragionare, perchè non era proposta, e non se ne doveva, nè poteva parlare. Tommè Vannini consegliò di poi sopra la Lettera, che li pareva cosa da ricercare e rimettere nello Ambasciador Francioso, che era lì presente, che ne facesse, come a lui paresse, e piacesse; e che de' Fanti non ne voleva parlare, perchè non era proposta. Neri d'Aldello Placidi parlò molto accomodatamente come el Sozzino, non diviandosi dal Marretta circa la Lettera, e che era cosa da ricercarla, e punirla per molte ragioni, e cagioni, che lui allegò; e che de' Fanti non voleva parlare, che non era proposta; ma che quando se ne potesse parlare, dimostrarebbe per molte vie e ragioni, che i Provisionati hanno sempre fatto più bene, che male; e che vi era il campo largo a difendare e mantenere, che i Fanti erano utili, e non dannosi per allora. Partissi il Conseglio di Mis. Bartolomeo Sozzini, e vinsesi per 443. Lupini bianchi, e 130. neri, e non si partì altro.

E la antidetta Lettera fu ordinata, e cacciata per alcuni Populari, e Riformatori per mezzo dello Ambasciador Francioso, e di Don Ferrando Portogallese Vescovo di Setta; e questo fecero per venire alla proposta del levare i Provisionati, per levar poi la Balìa, e abbassar poi certi Tiranni, e ridur le cose a dovere. Ma Dio voglia, che sotto spezie di bene non ne segui altro male, perchè volendo spegnere i Tiranni per forza, dubito non se ne facci degli altri, perchè ci è chi n'ha voglia: per questo par che sia nata qualche indegnazione fra i Populari, e Nove. Dio voglia abbi buon fine.

Adì 4. di Giugno 1495. si raunò nella sala del Conseglio 170. Populari, e disputorno, ed esaminorno l'occorrenze, e'l bisogno della Città; finalmente vinsero fra loro per 169. bianchi, e un nero, di eleggere due Populari per Terzo da conferire co' Nove, e far tutto quello, che fusse el bisogno, e la Pace della Città.

Volendo entrare i Francioi in Toscanella, per avere i lor bisogni da vivare, & essendoli fatta resistenzia, e morto un Francioso alla porta da quei dentro, subito i Francioi si missero a combatter la Terra, e presonla, e saccheggiaronla, e ammazzorono 600. huomini, e chi dice 800. e passando per la nostra Maremma, venderono molte robbe. E finalmente andò un Bando da parte del Re a pena della vita, che ognuno dovesse restituire ciò, che haveva tolto, e furono sì obbedienti, che restituirono le robbe, e argenti, e molti

e molti denari, che havevano tolti, e denari fatti di dette robbe vendute; e non par credibile; e questo fu adi 7. di Giugno.

E adì 12. di Giugno cominciorono a venire a Siena Francioſi, e Svizzeri del Re di Francia, el Cardinale di S. Piero in Vincola, el Cardinale Francioſo, el Cardinale di Genova, e tuttavolta venivano lor genti.

E parendo tempo ad alcuni di cominciar qualche tumulto nella Città, Niccolò Luti cominciò a dire a uno, chiamato il Cigha: *Va, armati, che ſtai a fare?* Subbito el Cigha lo referì ad alcuni de' Nove, e per questo alcuni de' Nove, Populari, e Riformatori lo andorono a riprendere, e alcuni lo minacciavano, e lui pareva, che poco se ne curaſſe, per lo favore aveva dal Veſcovo di Setta, e do Ambaſciadore del Re, e da alcuni Populari; e per fede di ciò l'Imbaſciador Francioſo andò in Balìa, e domandò con grande inſtanza, che li Proviſionati della Piazza ſi doveſſero caſſare, e mandar via per ogni modo; e preſentò la Lettera del Re di Francia a questo effetto; e la Balìa con buon modo prolungava, per aſpettare una Lettera, overo riſpoſta del Re. E ſubbito la detta Balìa collegialmente andò a viſitare il Cardinal di Lione Francioſo, el Cardinale di S. Piero in Vincola; e come la Balìa ritornò a Palazzo, lo Ambaſciador Francioſo, che aſpettava in Piazza, corrucciatamente diſſe alla Balìa di ſtrane parole, e maſſime a Pandolfo, e voleva in ogni modo, che i Proviſionati ſi partiſſero, e voleva la tromba per dar lo' el bando da parte del Re. Subbito Pandolfo Petrucci, al quale el governo de' Fanti era commeſſo, andò al Capitano de' Fanti, e Proviſionati, e diſſe, che ſubbito doveſſero andar via, e partirſi di Siena; e così fecero, e preſero le loro armi, e andorſene per la Porta a S. Marco; e ſubbito la Balìa, e'l detto Ambaſciadore del Re ſe n'andaro in Palazzo, e deliberarono un Bando in ſcritto in questo modo cioè: *Per parte del Criſtianiſſimo Re di Francia ſi fa bandire, e comandare, che tutti i Proviſionati della Guardia per tempo di due ore debbino eſſer dilongati dalla Città 7. o 8. miglia a pena della vita, e che non fuſſe alcuno Cittadino, che ne poteſſe ricevere alcuno in caſa, non intendendoſi per quelli, che fuſſero Saneſi, o Famegli uſati, e Familiari d'alcuno Cittadino.* E questo Bando fe' el Moro Trombetto della Signoria di Siena, ed aveva con sè uno del Re di Francia a cavallo con una ſopraveſta dipenta a gigli.

Adì 13. di Giugno in Sabbato il Re di Francia entrò in Siena con gran parte del ſuo Eſercito, e con circa 70. carri d'Artegliaria carichi di Paſſavolanti, polveri, pietre, overo palle di ferro, e altri ſuoi biſogni.

Domenica adì 14. di Giugno el Re di Francia eſſendo per ſtanza in caſa del Cardinale di Siena ſu la Piazza di S. Vigilio, avendo inteſe alcune diſcordie, che erano fra certi Monti, e Ordini di Siena, inſtigato e infeſtato da alcuni Populari, e Riformatori, ora ha voluto intendare tutti li Ordini, e ciaſcuno s'è raunato in Palazzo da per sè. E prima andorono al Re li Populari, poi li Nove, poi li Riformatori, che eſſendo uniti, come in dietro appare, al noſtro Monte de' Gentilhuomini, ora maledificati verſo di noi, ſi ſon voluti partire e ſeparare, per far qualche novità. Di poi andammo noi Gentilhuomini, e Dodici, ed eſſendo noi nella ſala del Conſiglio, mandammo a richiedere i Riformatori, che doveſſero venire; e loro diſſero, che volevano andar da loro; ed in questo hanno fatto chiaro ognuno; ma io per me fui chiaro il primo dì, che fummo uniti la prima volta con loro. E finalmente eſſendo tutti a caſa del Re, ne entrorono in camera circa 4. o 6. per ciaſcuno Ordine, e dopo alcuni ragionamenti, Jacomo d'Agnolo Buoninſegni dopo molte parole diſſe, che mediante il Re haveva la vita in corpo, e che era ſtato incarcerato, ed a pericolo della vita più volte lui, e degli altri; e che lui era ſchiavo, e ſervitore di Sua Maeſtà, e ſuoi Figliuoli; e domandava di grazia, che lui ci laſſaſſe un Capitano alla guardia della Città. E Giovanni Severini aggionſe ſimili parole, per favorire la domanda di Jacomo ſopradetto, ricordando ancor certe ingiurie, ricevute forſe giuſtamente. E per contentare un loro appetito, non ebbero riſpetto all'onore della libertà in domandare al Re un Capitano, che guardi la noſtra Piazza, raccontando *etiam* certi mali portamenti de' Nove. E a lui fu riſpoſto per Miſs. Bolgarino, che non era luogo nè tempo di raccontar tai coſe; che anco i Populari avevano gittato i Nove per le fineſtre, e mozzato lo' el Capo per le Rocche, e tolto lo' le lor Fortezze, e le robbe, e cacciatili di Siena. Veduto il Re la controverſia, ripreſe tutti, e diſſe, che s'aſſettaſſero in pace, e che tornaſſero da lui l'altro dì.

E adì 15. di Giugno e Cittadini di Balìa tornorono dal Re, e ragionorono di più coſe utili alla Città, ed in fine il Re preſe in protezione la Città di Siena in perpetuo, *ſalvo Jure Imperii*, e vuole tenere amici per amici, e nimici per nimici; e così Noi in verſo Sua Maeſtà; e fe' privilegio a tutti li Saneſi, che fuſſero franchi in mettare, e trarre mercanzie per lo Reame di Francia, e Napoli.

Martedì adì 16. di Giugno certi Riformatori e Populari ritornati traſſero d'una bottiga ſul canto ſotto la caſa de' Proviſionati a lato alla Torre del Campo, fra dì e notte, due carri cuperti, o vero caſe matte da menar per la Terra da offendare con Archibuſi, ed altre Artigliarie, ne' quali farieno ſtati dentro circa 12. Perſone, e furon fatti dall' Ordine de' Nove in lor favore, in caſo che alcuno aveſſe voluto fare in lor disfavore; e furono menati in Piazza, ed arſi per opera attualmente di Buoninſegna di Miſs. Filippo Buoninſegni, detto el Barbetta, di Donato di Marchionne, e Bartolomeo di Giovanni Binducci, detto il Poeta, Agnolo di Niccolò Micheli, Domenico di . . . . . di Ser Minoccio, Goro di . . . . . Bartalucci, Criſtofano di Sano Falera . . . . . ed altri loro ſeguaci. E per queſta tale arſione nacquero più conteſe fra' Cittadini: che chi diceva eſſere mal fatto, perchè era cagione di tumulto e ſcandolo nella Città, e pericolo di non andare a ſacco e filo di ſpada, per eſſere in Siena il Re di Francia, che ſtava dì e notte ſempre armata la ſua Guardia, e ſempre con ſoſpetto dove andavano; e chi diceva eſſere ben fatto, per non tenere nella Città tali eſercizj da far Guerra con li Cittadini. Ma io per me giudico per lo pericolo ſopradetto non doverſi ardere, ma guaſtarli in quel luogo, dove erano poſti; e potevaſi ſalvare tutti li ferra-

ferramenti per la Camera del Comuno, che ve n'era assai, quale fu tolto tutto dalli Svizzeri, e Francioſi, mentre ardevano. E tienſi certiſſimo, che tal coſa foſſe fatta per levare el romore con arme, e mutare Reggimento.

E per la detta arſione e conteſa fu tratta fuore arme da Domenico di Niccolò Ser Minocci, e volſe dare a Duccio di Tommè di Ducio Saracini, perchè non voleva, che lui diceſſe, che fuſſe mal fatto; e attaccoſſi per Duccio Petrino di Jacomo di Mariano di Cecco, & altri; & eſſendo raunato in Palazzo aſſai Cittadini, tra Nove, e Populari, per ragionar fra di loro di qualche buono affetto; e ſentendo il rumore, ſi comincioro a levare; pur eſſendo detto, che non era altro, ſi deliberò tra di loro di ritornare tutte l'Entrate del Comuno di Siena, che erano ſtate vendute, & altre buone Proviſioni, e viaſeſi per 119. Lupini bianchi, e 6. neri.

Adì 17. il Re di Francia andò a udir Meſſa in Duomo all' Altare Maggiore, e udita Meſſa, ſi fe' fare Cavaliere Giovanni Severini, Jacomo d'Agnolo Buoninſegni, Marco di Miſs. Bartolomeo di Landuccio, Giovan Battiſta di Miſs. Niccolò Borgheſi, e . . . . . d'Aliſſandro Petrucci. E doppo deſinare mandò per la Balìa, e ringraziolla di molti benefizj, e viſitazioni di Cittadini, e Ambaſciadori, & allegrezze avute della ſua Vittoria del Reame di Napoli, e ricevuto due volte con tutto l'Eſercito tanto volentieri con molta abbundanza di vettovaglia; e pertanto offerſe ciò, che poteva fare per queſta Città di Siena. E la Balìa veduto che il Sig. di Piombino avendo tocco da noi 5000. Ducati per la ſua Terzaria, e per ſuo Piattello per venire al noſtro Soldo per li biſogni di Montepulciano, non oſſervava la fede, ed era cagione di gran noſtro danno, e diſonore, e de' Montepulcianeſi, domandoro di grazia al Re di Francia ci doveſſe concedare uno de' ſuoi Capitani; & eſſendo lui beniſſimo diſpoſto, conſegnò, e de' per noſtro Capitano Monſignore di Legnì ſuo Cugino con 200. Lance; e doppo queſto il Re fe' due Cavalieri Fanciuli; cioè Giovan Battiſta di Girolamo Bandinelli, e Giulio Ceſare di Pandolfo Petrucci: e fatto queſto, el Re partì a ore 19., e Monſignore di Legnì ſen'andò in Palazzo dalla Signoria, e fu fatto Capitano, e datoli el Baſtone; e moſtrò averlo molto caro, e ſollecitò ſi faceſſe lo ſtendardo, e laſsò 200. de' ſuoi, e accompagnò el Re.

Adì 18. di Giugno fu alquanto di tumulto d'arme per la Città a petizione de' Riformatori, che rivolevano il lor Nome, & il lor Terzo del Reggimento, non curandoſi de' Gentilhuomini, e Dodici. Subito el Capitano della Guardia mandò un Bando a pena della Vita, che ognuno doveſſe poſare l'arme, e che tutti li Proviſionati vecchi ſi doveſſero partire; e queſto era, perchè alcuni avevano ſoſpetto, che non fuſſero tornati ſegretamente per le caſe de' Nove, e in lor favore.

Eſſi mandata al Re di Francia per li noſtri Vetturali moggia cento di farina, & hallà pagata.

I Reformatori hanno domandato alli Populari di Balìa di rivolere il lor Nome di Balìa, & il lor Terzo del Reggimento, e non volevano eſſere ſpartiti.

Adì 22. detto, la Balìa deliberò ſi faceſſero i Centurioni.

A Adì 23. detto ſi vinſe in Conſeglio certe Proviſioni, che s'intendeſſino caſſi li Proviſionati, tolte le Proviſioni a più Cittadini; e ritornati e Paſchi, e le Cabelle al Comuno di Siena, e le coſe, che tenevano quei di Balìa a lor dominio; e levati via i tre Segreti di Balìa, che avevano i detti tre Segreti piena autorità quanto tutto il Conſeglio, e potevano ammazzare, e confinare, e far tutto ciò, che volevano: la qual coſa era molto iniqua, e non ſi ſapeva chi la faceva, nè di chi l'huomo ſi aveva a dolere, nè a chi ſi avevano a dire le ſue ragioni: E vinſeſi, che le Propoſte generali non fuſſero più impedite, ma che ſi faccino di 6. meſi in 6. meſi, come
B era uſanza; e che il Poteſtà ritorni a Agoſto, e rifaccinſi i Centurioni, e le Chiavi ſi rendino a Gonfalonieri, le quali furon rendute jerſera. Vinto che fu in Balìa, immediate fu poſta, e vinta in Conſeglio una Preſta per Montepulciano a fiorini 4. per migliajo, e fu dato una Rocca a Meo di Niccolò Micheli per vintidue meſi.

Adì 27. detto el Campo de' Fiorentini ſi rappicò col noſtro a Montepulciano, e fuvi de' feriti, morti, e preſi più de' Fiorentini, che de' noſtri. E queſto dì el Papa è ritornato in Roma.

Adì 30. di Giugno 1495. abbiam nuove,
C come li Francioſi hanno arſo Gaeta, perchè cominciavano a levarſi li huomini infra di loro; cioè li Rimeſſi del Re, e li Terrieri, che non v'eron prima, i quali gridavano *Ferro Ferro*. Subbito quei della Rocca nedero avviſo a Napoli a Monſignore di Mompenfiero, e lui vi mandò ſoccorſo, & in fine ammazzorono li Amici, e li Nimici, perchè non ſi conoſcevano, e fuvi morti . . . . . huomini, e molte Donne menate via; e miſſerla a ſacco, e fuoco: E però noti molto bene, e penſi ogni Terra, che è diviſa, prima che venga all' Armi, al fine.

E queſto dì abbiamo, come el noſtro Campo di Montepulciano s'è ritirato dentro, perchè li Nimici ſon troppo forti, & anco perD chè vi era dentro certo Trattato, el quale fu ſcoperto, e non ebbe effetto, *Laus Deo*.

Item come el Campo del Re di Francia è entrato in Pontremoli, e hanno meſo a fuoco, & era quaſi abbandonato, e ſgombro per paura de' Francioſi, per l'occiſione fu fatta in Pontremoli de' Francioſi, quando paſſoro per andare nel Reame, che ne fur morti circa cento.

Adì 2. Luglio fu tratto fuore per certi, che volevano far novità in Siena, come erano ſtati veduti in certi Boſchi verſo Caſtelnuovo certi Fanti; e dicevano, che erano a petizione di Miſs. Niccolò Borgheſi, e di Pandolfo. Fu detto al Capitano della Piazza,
E e di ſubito lui fè' armare la Guardia, e andò per la Terra con la Torcia acceſa, e feſſi dare le Chiavi delle Porti a tutti e Gonfalonieri; & eſſendo poi chiaro, che non era altro, e che era ſtato levato a Cavallo, rendè le Chiavi a' Gonfalonieri.

Adì 10. di Luglio ci fu nuove, come el Campo del Re di Francia, e'l Campo della Lega, cioè de' Veneziani, e del Duca di Milano ſi erano appiccati inſieme adì 6. detto a un Fiume, chiamato el Taro, e come erano ſtati preſi, e morti molti Signori, e Caporali d'ogni parte, ma più della Signoria, tra' quali fu el Signor Ranuccio da Farneſe. E queſto

Digitized by Google

ſto fu, perchè le Genti di Milano non ſi volſero appiccare, come le Genti della Signoria; e finalmente el Re paſsò innanzi per forza, e vaſſene in Francia.

La Signoria di Siena ha conceſſo a' Piſani Moggia quattrocento di Grano.

Adì 11. di Luglio 1495. ci fu nuove, come el Re Ferrando era rientrato in Napoli, chiamato da' Gentiluomini.

Adì 21. di Luglio e Nove fero Falò per la Feſta annuale di S. Maria Maddalena, che in tal dì entrorono in Siena, e per queſto ſi mormorò aſſai per alcuni Populari, e Riformatori, che non volevano. E per queſto adì 22. el dì della Feſta non ſi fe' Falò ne' luoghi pubblici. Ma Pietro Borgheſi lo fe' dinanzi a caſa ſua; e per queſto, e per molte raunate, che Pietro fe' in caſa ſua, e Populari, e Riformatori ne pigliavano ſoſpetto, e parte procedeva da invidia maſſime del Falò. El Capitano della Piazza a richieſta de' ſopradetti andò perſonalmente con parte delle ſue Genti a caſa di detto Pietro, chiamato per ſopranome il Crogio, e con la Tromba fe' dare il Bando a tutti i Proviſionati vecchi, che erano in caſa di detto Pietro, che immediate doveſſero ſgombrare la Città a pena della vita, e immediate ſe n'andoro; e per queſto Pietro con altri Cittadini ſe ne volſe andare anco lui, perchè non li fuſſe fatto diſpiacere. E queſto fu Sabbato adì 25. di Luglio 1495.

Domenica mattina adì 26. di Luglio 1495. Berto di Niccolò di Battiſta Feri, e Maeſtro Niccolò d'Aldobrandino di Berto, nel Palazzo de' Signori certe parole ebbero inſieme; e doppo deſinare eſſendoſi armati e Severini, e i Riformatori per far novità, el Capitano della Piazza Francioſo mandò a dire a Miſs. Giovanni Severini, che faceſſe por giù l'arme, e lui non volſe; e di nuovo il Capitano li fe' comandare, che poſaſſe l'arme, ſe non che favorirebbe l'altra parte; e lui, overo inſieme con Miſs. Jacomo Buoninſegni riſpoſero, che non ſi volevano diſarmare, e che erano baſtanti a riſpondere a tutti. Subbito il Capitano mandò per Miſs. Niccolò Borgheſi, e per Pandolfo Petrucci, che doveſſero venire in Piazza con l'arme; e ſubbito venuti s'appiccò la meſchia, e funne feriti da 50. d'ogni parte, fra' quali fu Miſs. Giorgio Senſi, che non voleva gridare *Populo*, e *Nove*; e Grillo Borgheſi fu morto, e furo fatti certi confinati de' Luti, e Populari per certi meſi, e non volevano andare a confino, nè obbedire, perchè erano favoriti da alcuni Populari, aſpettando di fare altre novità nella Città, come havevano già preparata, e per gaſtigare alcuni Cittadini, che vivevano alla tiranneſca, e ſarebbe ſtata molto maggior rottura, e nuovi Tiranni, e più Povari.

Martedì adì 28. di Luglio innanzi dì entrororono in Siena per la Porta a Tufi, la quale gettorono per terra. Maeſtro Luzio Belanti, Pietro Borgheſi, el Capitano della Piazza vecchio, chiamato Prode, con tutti e Proviſionati vecchi, e huomini d'arme, e Baleſtrieri a cavallo, e quali erano a Montepulciano, e andorono a caſa di Miſs. Lonardo Belanti, e miſſerſi a ordine con tutti i Nove, che erano in Siena, e vennero fino a caſa dell' erede di Giovanni di Guido di Carlo Piccolomini. E lì ſi parò el Capitano della Piazza Francioſo con circa 30. de' ſuoi, e contendeva con Miſs. Niccolò Borgheſi, Miſs. Lonardo Belanti, e Neri Placidi, dolendoſi, che loro haveſſero meſſo e Fanti in Siena ſenza ſua ſaputa, e contro a ſua voglia; & in fine domandava, che ſi doveſſero far porre giù l'armi; e i Nove dicevano eſſer contenti; ma che volevano, che i Confinati andaſſero a' Confini, e ubbidiſſero, e che volevano eſſer buon Fratelli de' Populari, e fare ciò, che volevano; e che lui non dubbitaſſe, che non li ſarebbe fatto ſe non onore e corteſia. E finalmente andorono in Piazza per ragionare dell' aſſetto, e ferono andare la Fantaria, huomini d'Arme, e Baleſtrieri ſul Poggio Malevolti, e lì dovevano andare li Populari, e fatto l'aſſetto venirſene per la Città meſcolatamente Nove, Populari, Gentiluomini, e Dodici, gridando e nomi l'uno dell'altro. Tamen le male Zeppe non conſentivano, che i Confinati andaſſero a confino, cioè Miſs. Jacomo Buoninſegni, due Figliuoli di Miſs. Filippo Buoninſegni, Niccolò Luti, el ſuo Figliuolo, Berto Luti, Neruccio Buoninſegni, Ser Pavolo di . . . . . , Girolamo di Regolo Maſſaini, Jacomo di Giovan-Battiſta Ducci &c.

Di poi e principali dell' una, e dell' altra parte eſſendo a' piei del Palazzo ragionavano, che ognuno doveſſe por giù l'arme, e aſſedere, e concordi acconciare ogni coſa. Neri Placidi diſſe, che voleva prima, che i Riformatori doveſſero poſar l'arme innanzi agli altri, come quelli, che erano ſtati cagione di tal novità, e però ferono andare un Bando, che da Nove, e Populari in poi, ognuno doveſſe poſar l'armi; e i Gentil' Uomini, e Dodici, che non erano cagione di ſcandolo, ma di ſpegnare, e pacificare ognuno, non volevano deporre l'armi, e maſſime perchè i Reformatori, con parte d'alcuni Populari inquieti avevano fatta tal novità per eſſer Grandi, e che i Reformatori riaveſſero il lor Nome, e il lor Terzo del Reggimento, e noi Gentiluomini, e Dodici andaſſemo in mal' ora. E però fu mandato un' altro Bando, che ſolo i Reformatori doveſſero depor giù l'armi, e non altri. Di poi Miſs. Andrea Piccolomini voleva, che ognuno doveſſe por giù l'arme d'accordo; e Neri Placidi diſſe, che voleva, che prima fuſſe el Populo; e in queſto fu alquanta conteſa, e altercazione di parole. E finalmente Miſs. Andrea per non fare ſcandolo, e non guaſtare la Città ſi partì di Piazza lui, Agnolo Palmieri, Lorenzo Donati, Pandolfo Petrucci, Miſs. Bartolomeo Pecci andoro con . . . . . e ſalſero el Chiaſſo del Bargello, e uſcirono alla Porta a Tufi, e la ſera ſi fermorono a Cuna dello Spedale; e molti Riformatori, e Populari li andorono dietro per la Porta Nuova, ed altre Porti; e chi ſi fuggì in altro luogo, e maſſime Miſs. Giovanni Severini, come capo dello ſcandolo, ſi fuggì in Val d'Arno; e la maggior parte fecero alto a Buonconvento.

E finalmente e Nove, Gentilhuomini, e Dodici rimaſero in Siena vincitori ſenza fare altro ſcandolo, o diſpiacere a neſſuno. E ſubbito ſi raunò quei pochi di Balìa, che ſi potè avere, e mandoro per Miſs. Andrea Piccolomini, Agnolo Palmieri, e alcuni altri principali, e cavalcò per loro Miſs. Bartolomeo Sozzini, Pietro di . . . . . Bargagli, e Duccio Saracini. El dì ſeguente adì 29. di Luglio ritornorono in Siena, e furono benveduti da tutti, e Mattio di Pavolo di Goro con molti altri rimaſero a Buonconvento.

Ma

Ma Mattio ha detto tornare domane in Siena.

Adì 30. di Luglio venne in Siena un Breve del Papa, e Lettere dalli Ambasciadori del Re di Spagna, e della Lega, dolendosi, che in Siena si sopporti, che l'Ambasciadore del Re di Francia tolga le Lettere, che passano; e che non si doverebbe sopportare, nè ricettare Francioſi &c.

Venerdì notte a dì ultimo di Luglio escirono di Palazzo per sospetto tre de' Signori; cioè Lodovico Luti, il quale si dice, che sapeva tutto l'ordine della novità, e pratica de' Fiorentini, e Guglielmo di Goro del Taja, e Pirro di Miss. Vangelista di Giovanni di Salvi, e andoronsi via, e la sera medesima fu fatto ritornare Guglielmo, e Pirro.

El Capitano della Piazza Francioso, veduto le nostre novità, e che la Guardia, e Provisionati vecchi erano stati rimessi in Siena contra sua vòglia, e poco suo onore, domandò licenzia alla Balìa; e dimostrando alcuni non volergliene dare, e lui volendo, finalmente l'ebbe. E Sabbato adì primo d'Agosto escì alla Porta a S. Marco, e va verso Piombino. Erano 150. tra a piei, e a cavallo; e partito il Capitano, fu preso Meo Micheli, e Miss. Camillo Pasquali dal Bargello di Siena.

E per meglio chiarire il vero, dico, che per la presa di Meo Micheli, e di Miss. Camillo Pasquali si fuggì Lodovico Luti, e compagni, perchè lui sapeva il tutto, come è detto, e avevalo conferito con Meo, e degli altri; e Meo disse per non aver corda, se il Bargello volesse sapere il tutto, pigliasse Lodovico Luti; ed avendoli riguardo per essere de' Signori, e lui vedendo preso Meo, e Camillo, e sentendosi intento, non aspettò di finire l'Uffizio de' Signori, che si fuggì. E per essere io in villa per la Peste, non ho possuto intendare così ogni cosa per l'appunto.

Adì .... d'Agosto Pietro di Nofrio Borghesi, e Alissandro di Scipione Rimbotti andorono alla Balìa, essendo Antonio Turchi Priore, per domandare, che dove el Conseglio del Populo non poteva esser manco di 250., volevano, che si desse autorità, che bastasse 150. E al Priore parendoli cosa ingiusta, si levò da sedere, e andossene; e finalmente i sopradetti Pietro, e Alissandro con altri loro Bravussi, e Cagnetti con l'arme ritornorono, quando la Balìa si raunò, e domandando audienzia, lo' fu detto, che aspettassero, e loro non volendo aspettare, Alissandro de' un calcio all'uscio, ed entrorono dentro, e ferono la sopradetta domanda. El Priore riprendendoli, che avevano usata prosunzione a entrare senza licenzia, e che non voleva proporre tal cosa alla Balìa, Alissandro rispose: *Voi lo farete, vogliate, o nò*. Ed essendo tutta la Balìa ritta, vedute l'arme fuore, alcuni dissero, che per manco male, si partisse; e partissi senza commessione del Priore, e vinsesi a straccia sacco. E raunato di poi el Conseglio, e non intero, si dè commissione a quelli 12. dell'Impresa di Montepulciano, e aggionservene tre più.

Giovedì mattina adì 3. di Settembre 1495. gli Oddi Fuorusciti di Perugia entrorono in Perugia con cavalli leggieri, huomini d'Arme, e Fantaria, e furono ricacciati fuore, e morti assai.

Essendo venuto el Sig. Virgilio Orsino, e Pierino de' Medici con circa 25. Squadre di Cavalli, e assai Fantaria in Val di Chiana per voler rimettere Pierino in Fiorenza, il quale voleva da noi passo e vettovaglia, e offersecì a noi Sanesi, innanzi che entrasse sul nostro, darci el Ponte a Valiano, e la Bastìa, e pigliarla alle sue spese; e finalmente, come è detto, passò sul nostro senza darci el Ponte, con dare certe scuse, e andavano temporeggiando sul' nostro, e disfacevano el nostro Contado: E adì 4. di Dicembre el Sig. Pavolo Orsino con poca Gente cavalcò in Val d'Ambra, e predorono dei Buoi, e tra Cavalle, Asini, e Pecore circa 80.; e ritiroronsi.

Adì 8. di Dicembre 1495. el Re Ferrando Giovano riebbe a patti Castelnuovo di Napoli; el Padre suo Alfonso è morto a Mezzara in Sicilia.

Essendo stato tutta questa State grandi Piove, e continue fino di Dicembre, adì 4. detto in Venerdì traboccò in Roma el Tevere sopra le Strade tre huomini, & ha fatto molto danno, & è restata in Roma molta ribaldaria, & evvi morta Gente assai.

Le Genti del Sig. Virgilio Orsino, e di Pierino de' Medici, che sono pel Val d'Ombrone, per la Greta, e Val d'Asso, & altri luoghi, da prigioni in fuore, fanno ogn'altro male, cavano Grano delle Fosse, scassano case, e robbano ciò, che trovano, per lo servizio del Ricetto hanno da noi. Ma poco prudente giudico chi credesse, che tali Genti desideresse altro, che male alla Republica Sanese; e cominciorono a buon'ora a non osservarsi i Patti, che innanzi entrassero sul Terreno de' Sanesi ci dovevano dare el Ponte a Valiano, e non l'hanno fatto.

La Signoria di Venezia ha rimesso in Faenza un Fratello del Signore contro la volontà de' Fiorentini, che l'avevano in protezione, & eranne come Signori.

Adì 3. di Gennajo 1495. in Domenica venne di Pisa un Figliuolo di Maestro Andrea Calzolajo Tedesco, e recò un polizzuolo stretto nascoso in un cento alla Balìa di Siena; e conta sotto brevità, come e Pisani hanno avuto la Cittadella di Pisa dal Castellano Francioso; e come al Castellano hanno dati sedicimila Ducati, e due mila alla Fantaria, e come immediate che l'ebbero avuta, si dero a guastare a Populo.

E adì 4. detto con tutta la notte misse una grandissima Neve; e adì 7. la notte fu un grande Tremtuoto.

A dì 9. di Gennajo. El Sig. Virgilio Orsino, e Pierino de' Medici partirono da Sciano; e vanno verso Todi mal contenti, e vani della loro Impresa; e a noi non hanno osservata la fede, e disfatto el nostro Contado, e Cittadini, e Contadini; e questa lor venuta fu per ordine di pochi di Balìa, con patto d'aver prima el Ponte a Valiano, e non avendoci osservata la fede, non si è proceduto più innanzi.

Giovedì adì 28. di Gennajo Miss. Bartolomeo Sozzini andò Imbasciadore a Milano per via di Piombino, per non fidarsi per quel di Firenze, perchè i Fiorentini l'hanno minacciato, perchè dicono, quando el Re di Francia entrò in Pisa, & essendovi condotto a leggere, el detto Miss. Bartolomeo sollevò i Pisani a domandare al Re grazia, che li dovesse liberare, & anco al Re li raccomandò,

e però

e però li Fiorentini l'hanno in odio.

A consolazione di chi avesse caro di saperlo, e non d'altri, so noto, come nel Duomo, e Chiesa Cattedrale di Siena, e per ornamento di essa, cioè nelle Volte, e Archi, oltre alli azzurri, e belli fregi di variati colori, sono state messe nelle dette Volte ottomila ottantaquattro Stelle, computato cento grandi, che sono nella Tribuna. Item Baccinetti mille secento trentotto con quelli della Tribuna, che sono 120. Item Rose 1153., in tutto pezzi 10875. tutti dorati; E questo ornamento ha fatto fare Miss. Alberto Aringhieri Operajo di Duomo, e Cavaliere di San Giovanni.

Domenica sera adì 31. di Gennajo 1495. circa ore 22. vennero a Fonte Becci le Genti de' Fiorentini a cavallo, e a piei; cioè il Duca d'Urbino, el Conte Ranuccio da Marciano, & altri lor Condottieri, e con gran quantità di Cerne; e con li nostri Fuorusciti, e lor Commessarj erano Pier Giovanni da Ricasole, Pier Capponi, Braccio Martelli, e Bernardo Nasi, & avevano con esso loro squadre 22. di Cavalli, e vennero fino al Palazzo de' Diavoli, e lì n'albergò una parte, e tutto el resto da inde in là. E in Siena tutti li Cittadini con lo Signore Giovan Savello nostro Condottiere si missero in arme, e providdesi alla Guardia della Città; e parte della Gente andò a trovare e Nimici, e fu tolto un cavallo Giannetto a uno de' nostri Fuorusciti; e tamen annotandosi, la Brigata si ridusse sul Prato a Camollia, e parte s'andorono a riposare, e a Porti aperte. E inteso, e veduto li Commessarj, e Condottieri Fiorentini, e Fuorusciti, che dentro non si faceva alcuna novità, ma che eravamo tutti disposti a difendarci dalli nostri cordialissimi Nimici Fiorentini, e non per non volere i nostri Cittadini Fuorusciti, ma con altro modo; sichè la notte *insalutato hospite* se n'andorono per tre vie, cioè per Val d'Elsa, per lá Castellina, e per Chianti; & era tanta la Gente, che s'era condotta, e che si conduceva con sacchi in collo, che è cosa incredibile a dirla. Che se cominciavano a entrar dentro, tutta la Città metteva a sacco e fuoco; & in questo li Fiorentini giontorono li nostri Fuorusciti, che lo' derono ad intendere di menar manco Gente in lor favore; e così faranno sempre mai di cercare di ruinare la Città di Siena, se potranno. Ma Dio ne lo' tolga la possa, e a noi dia concordia, e pace tra li nostri Cittadini; e chi non volesse vivare con giustizia, se ne sperga il seme.

Adì 26. di Ferrajo 1495. e Genovesi ebbero da' Francios Serazzana, e Serazzanello in Venerdì; e pagarono 22. milia Ducati; e Fiorentini rimasero bocco.

Adì 26. di Marzo il Marchese di Mantova entrò in Roma, e va nel Reame in favore del Re di Napoli, per cacciare i Francios, & è huomo della Signoria di Venezia, con Cavalli . . . . . .

Adì 30. di Marzo venne un Cavallajo da Lucca a notificare alla Signoria di Siena, come i Luccheſi avevano avuto da' Francios Pietra Santa, e Motrone, e pagato Ducati 25. milia. e Ducati 4. milia per mangiami; in tutto Ducati 29000.

Adì 4. d'Aprile 1496. fu detto, e avverato per molti, che fuor della Porta a Laterino era piovuto sangue; & evvi andata molta Gente a vedere: tamen gli Uomini di giudizio non lo credono.

Adì 9. detto venne nuove da Lucca, come e Pisani di notte assaltorono el Campo de' Fiorentini nella Valle di Calcio innanzi dì, & ammazzoronne, e presenne assai.

Adì 15. d'Aprile 1496. Pietro di Nofrio Borghesi scoperse un Trattato menato per lui, Maestro Luzio Belanti, Giorgio Vieri, e Prode Capitano della Piazza, e quali volevano rimettare in Siena i Reformatori Fuorusciti con favore de' Fiorentini, e ammazzare certi Populari, e quali non vo' nominare. El detto Prode Capitano della Piazza riprese Pietro Borghesi, che haveva detto contro di lui falsamente; e Pietro ratificò, e disse di nuovo, esser vero ciò, che haveva detto. Aggiunse Pietro al Capitano, che si dovesse andar con Dio; e'l Capitano disse, che non se ne voleva andare. Di poi Pietro con certi compagni lo andò a trovare a casa, e ferillo; e lui si fuggì in Palazzo de' Signori, per non esser morto; questo fu adì 23. detto.

Adì 22. d'Aprile venne in Siena Miss. Antonio Stanga Imbasciadore del Duca di Milano, e fulli trovata la stanza in casa dell'Erede di Giovanni di Guido di Carlo Piccolomini sul Campo.

Lo sopradetto Trattato di Maestro Lutio avevano ordenato, e tratto fuor voce, che fusse apparita la Vergine Maria a uno Schiavone, che stava a Fonte-Nuova in Siena, el quale Schiavone diceva, che si dovesse fare una Processione con tutto il Populo, e andare a offerire a S. Maria a Tressa, che così voleva e comandava la Vergine Maria; e per pochi dì ebbe tanto concorso di Persone il detto Schiavone a casa sua, che fu una maraviglia; ed *etiam* li furo fatte delle limosine; e questo fu ordenato, per poter meglio eseguire il lor disegno. Ma Dio non volse.

Item si dice, e così afferma Fazino di Pier' Antonio da Sticciano, che lo spirito di Fogna già sua Donna era apparito, e venuto in casa, e parlato a certe fanciulle, e una fantesca, e annunziava di molto male alla Città, se non si teneva altri modi. E pertanto erano li Cittadini tanto impauriti, e per lo sangue si diceva esser piovuto, che alcune Compagnie della Città cominciorono a far particolari Processioni, e di mano in mano tutte le Parrocchie di Siena con tutto il lor Populo maschi, e femmine; e tutti andavano all'Altare di nostra Donna di Duomo, e offerivano un Cero; e chi riscoteva prigioni, e offeriva; e chi maritava una fanciulla; e facevano cantare una Messa Solenne al detto Altare. E simile fecero tutte le Compagnie di Siena, chi di dì, e chi di notte, battendosi, e scalzi, e sempre cantando Letanie, e altre buone Orazioni, acciochè Dio ci liberasse dalle tribulazioni. Questo fu innanzi allo Schiavone: non so che me ne debbia dire.

Adì 6. di Maggio 1496. La Balìa fe' Capitano della Piazza el Signor Giovanni Savello, non tollendoli la condotta delli huomini d'arme, che ha da questa Signoria di Siena. E questo dì è venuto da Pian Castagnajo un Romitello, mandato da Frate Filippo de' Mancini, che sta in uno Romitorio presso a Piano nella Montagna, il quale tiene vita molto stentata, e non mangia cosa cotta. El detto Romitello haveva sur un bastone una testa di morto con una polizza attaccata,

che

che diceva: *Ecce venio cito, & velociter. Eſtote parati*. E poſe detto teſchio ſu l'Altare Maggiore di Duomo per comandamento di detto Frate Filippo; e al ſecolo era chiamato Pippo Quadro.

Adì 16. di Maggio 1496. Miſs. Franceſco Secco Condottiere de' Fiorentini poſe uno agguato a un ponticello preſſo a Vico Piſano, el quale ponte lo doveſſero tagliare, quando le genti de' Piſani, che ſtavano in Caſcina, paſſavano il detto ponte; e paſſorono 18. cavalli leggieri, e certi Fanti, e non paſſandone più, fu tagliato il detto ponte, e preſi tutti i cavalli. E Miſs. Franceſco Secco fu morto di un Paſſavolante di Caſcina. E però quelli, che inganni fanno, quando lor torna el danno, è coſa giuſta.

Adì 4. di Giugno in Sabbato furono due grandiſſimi Tremuoti.

Adì 15. detto Miſs. Bolgarino Dottore andò a Venezia Ambaſciadore della Signoria di Siena.

E Piſani corſero adì 24. di Giugno fino a Bibona, e preſer la Terra, e molti prigioni, e beſtiame.

Fino a queſto dì .... di Luglio 1496. e Francioſi hanno avuto una rotta nel Reame, ed è ſtato morto Camillo Vitelli da Città di Caſtello.

Item e Piſani avendo cavalcato fra preſſo a S. Gimignano, e fatta grandiſſima preda, finalmente li fu ritolta, e preſi circa 50. cavalli de' loro.

Adì 20. di Luglio eſſendo aſſediati i Francioſi nel Reame a una Terra, chiamata la Fella, e non avendo di che vivare, domandonno patti al Re, e finalmente ebbero tempo 20. dì, e in caſo che ſoccorſo del Re di Francia non veniſſe, che loro s'arrendino al Re di Napoli, e il Re li debbi mandare in Francia per Mare, e non poſſino ſmontare, nè toccare in niun luogo in Italia; e debbano laſſar l'arme, e cavalli; e debbano dare ſei Statichi, cioè due Taliani, due Francioſi, e due Svizzeri. E in caſo che ſoccorſo veniſse, non s'intenda eſſer ſoccorſo, ſe non eſce fuore alla campagna, e facci una volta fatti d'arme col Campo del Re di Napoli, e non ſtia in Terra murata; con condizione ancora, che ſe alcun Signore del Reame ſe ne voleſſe andare in Francia, poſſi; ſe nò, reſtare alla diſcrezione del Re di Napoli.

A Montepulciano è ſtato preſo Cenni di Goro di Cenni, che ordinava un trattato in Montepulciano.

Adì ... d'Agoſto fu dato ſoccorſo di gente, e vettovaglia a Gaeta di Navi Francioſe. E Signori; cioè Monſignore di Monpenſiero, e Signor Virgilio Orſino, Pavolo Vitelli, e altri Signori ſono Prigioni del Re di Napoli. E li Saneſi hanno poſto Campo al Baſtione di Valiano. E li Piſani hanno cavalcato in quel di Campeglia, e di Volterra.

Adì 4. di Settembre fu preſo un Giovan' Antonio del Veſcovo da ..... el quale è ſtato già noſtro Soldato. Preſelo Baldaſſarre di Scipione Rimbotti nell' Oſteria di Caſtiglioncello, preſſo a Staggia; e confeſsò, come Maeſtro Luzio Belanti aveva trattato, e capitolato con li noſtri Fuoruſciti, e dovevano ammazzare, Pandolfo Petrucci, e Giacoppo ſuo Fratello Neri Placidi, Miſs. Antonio Bichi, e Firmano ſuo Figliuolo, e Miſs. Niccolò Borgheſi, & altri. E le dette Convenzioni, e Capitoli ſi moſtrano ſcritti, e ſoſcritti per le mani di piu Perſone Fuoruſcite.

Adì 15. di Settembre fu dato bando di Ribello a Maeſtro Luzio Belanti Dottore in Medicina; e qualunque Ribello, o Sbandito l'ammazzaſſe infra 100. miglia, haveſſero 300. Ducati, e fuſſe reſtituito alla Patria, e nella Robba; e qualunque altro, che non fuſſe Sbandito, o Ribello l'ammazzſſe pur fra le 100. miglia, aveſſe Ducati 500. E trovaſi Miſs. Lonardo ſuo Fratello carnale in Palazzo Capitano di Populo.

E Fiorentini ſi ſono dolti con li Saneſi, che loro faccino tirare con l'Artegliaria da fuoco alla Torre di Valiano; e proteſtano, che ſe ſeguitano el tirare, s'intenda eſſer rotta la Guerra infra loro ſenza Montepulciano. E li Saneſi hanno riſpoſto, che e primi ſono ſtati loro, cioè quelli della Torre di Valiano a trarre al noſtro Campo dì e notte; e che ſe volevano, che fuſſe rotta la Guerra, ſteſſe a loro. E adì 26. di Settembre le lor Genti d'Arme, cioè circa ſei Squadre di Cavalli, e 2000. Fanti paſſorono da Fojano, e vennero alle Bertole ſul noſtro. E adì 27. detto Giovanni Savello noſtro Condottiero, e Commeſſario fero levare il Campo, e ridurſi al ſicuro.

Adì 8. d'Ottobre ſon venute lettere, che affermano, el Re di Napoli eſſer morto adì V. detto. Poco è ſtato Re.

E Montepulcianeſi hanno deliberato adì detto, e vento fra loro in Conſeglio, che i Saneſi faccino la Rocca in Montepulciano per ſtar con l'animo più ſicuro.

Adì 11. d'Ottobre Antonio d'Andrea della Vacca haveva contrafatte le Chiavi della Porta a S. Marco per rimettare i Fuoruſciti, e provandole, ne ruppe una nella ſerratura; e viſto, che la coſa non era atta a riuſcire, tentò Auſtino di Martino Portiere del Monte de' Dodici, narrandoli el ſegreto; e che ſe lui voleva ajutare con ſegreto modo a trarre la detta Chiave rotta, che li farebbe fare, e dare buona parte; e che aveva tal commeſſione da' Fuoruſciti, che poteva in tutto quello, che biſognava. E finalmente Auſtino diſſe di farlo, e voler andar per un Magnano, che cavaſſe la detta Chiave, e ſubbito lo andò a rivelare a Pandolfo Petrucci. E perchè s'indugiò a trovar Pandolfo, el Bargello, el detto Antonio della Vacca s'indovinò della coſa, e andoſſi con Dio, e fu preſo Ser Luca Piovano di Sarteano.

Fino adì 23. di Settembre 1490. morì Miſs. Borgheſe di Miſs. Auſtino Borgheſi Dottore, huomo di gran cervello, e governo; ed era el primo del Monte de' Nove e di tutta la Città, el qual Monte de' Nove teneva il Principato del Governo, come più atto Monte al Governo, per benchè adoperaſſe le forze de' Proviſionati, che tenevano alla Piazza, e Gente d'arme per la Città, con molti Spadaccini, e Cagnetti, a' quali davano proviſione alle ſpeſe de' povari Cittadini. El detto Miſs. Borgheſe quando morì laſsò per ricordo a' ſuoi, che avevano a governare, ſe volevano ſtare in Sedia, tre coſe, cioè: Che ſi teneſſe fermo el Governo del Reggimento a un Monte: Secondo la Balìa: Terzo e Proviſionati. E perchè nella Balìa fuſſe di tutti i Monti, dalli Nove in fuore, non vi era

Digitized by Google

era huomo, che poteſſe più, che ſi voleſſero quelli del Monte de' Nove; e chi non faceva a lor modo, era il mal trovato; e così hanno fatto fin queſto dì, e faranno, ſe Iddio non ci provede. Sotterroſſi el detto Miſs. Borgheſe adì 25. in Sabbato, e fulli fatto grandiſſimo onore alla ſua ſepultura, con molti Doppieri, & altra Cera. Stimo, che Pietro non li avrà potuto tenere ſerrata la Porta a sì gran Barbaſſorro.

Adì 26. d'Ottobre di notte gionſero in Siena due Ambaſciadori di Maſſimiliano Imperadore, e Re de' Romani, el quale ſi trova a Piſa in favore, e per difender Piſa da' Fiorentini, come huomo della Lega, e lor Soldato, e per ſuo intereſſe: E la mattina adì 27. li detti Ambaſciadori andoro alla Signoria a eſporre la loro Imbaſciata, e domandoro, che li Saneſi mandaſſero due Imbaſciadori all'Imperio. Secondo volevano due noſtre Bombarde. Terzo le noſtre Genti pagate. Quarto, che non ſi faceſſe accordo neſſuno con li Fiorentini.

Adì 29. detto tornò Miſs. Bulgarino da Venezia, che era Ambaſciadore per la Signoria di Siena.

Adì 31. detto venne un Cavallajo della Signoria Fiorentina a notificare alla Signoria di Siena, come l'Armata del Re di Francia era gionta a Livorno, e dato ſoccorſo per li Fiorentini di Gente, e di gran quantità di Grano: Et inſieme è avviſo di più luoghi, come ſono pochi Legni ſoldati per li Fiorentini, per condurre il lor Grano di Provenza, o d'altri luoghi, perchè n'hanno gran careſtia; e funne preſi parte de' detti Legni dall' Armata dell' Imperadore, e de' Piſani. El Grano, che entrò in Porto, non nel potranno trarre a lor poſta, perchè le Genti de' Piſani lo' romparanno la via. E li Fiorentini hanno fatto gran feſta, per dimoſtrare, che hanno del Grano aſſai, acciochè noi allarghiamo la mano a dar lo' del noſtro; E queſta ſera ſono partite le noſtre Bombarde di Siena, per andare a Livorno per via di Talamone a petizione dell' Imperadore.

Adì primo di Novembre 1496. ſi ſcoperſe la Nunziata, fatta di nuovo dietro all' Altare Maggiore di Duomo all' entrata de' nuovi Signori, eſſendo Capitano Miſs. Sozzino Begliarmati. E ſon partiti l'Imbaſciadori dell' Imperio per via di Fiorenza.

Adì 2. di Novembre 1496. partirono di Siena Miſs. Andreoccio Ghinucci Veſcovo di Groſſeto, e Miſs. Giovan Battiſta di Miſs. Santi, per andare Ambaſciadori a Maſſimiliano, che è a Piſa.

Aliſſandro di Scipione Rimbotti eſſendo Caſtellano di Portercole, preſe, o vero comprò Ducati 100. un Padrone di Nave Franciſo che ruppe in terra, chiamato Monſignor della Torre, e vendello a un Genoveſe 500. Ducati: la qual coſa diſpiacque a tutta la Città, e al Banco de' Pini, e Compagni, che avevano la Ragione, e'l Traffico a Lione in Francia, lo' parbe mala novella. E ſubbito mandonno un Cavallajo a Staffetta a loro di Lione a notificar lo' il fatto, acciochè ſi ſalvaſſero per lo meglio ſi poteva: E mentre hanno mandato a far riſquotare el detto Prigione per lo meglio ſi potrà, acciochè il lor Traffico in Francia non vadi male: E per queſto la Balìa ha tolto al detto Aliſſandro la detta Rocca, che l'haveva con li ſuoi Compagni per anni . . . . . e hannola conſegnata a detti Pini per lor danni, e intereſſi. Eraci aſſai Cittadini, che l'arebbeno voluto impiccare, e chi mandar preſo al Re di Franoia, per dimoſtrar, che tal coſa non era di voluntà del Publico, nè etiam de' Privati; e ſe non fuſſe ſtato de' Nove, forſe &c.

Alcuni di Balìa, che poſſono più degli altri hanno voluto da Miſs. Alberto Aringhieri Operajo di Duomo Ducati 1400. d'oro; e hannoli avuti in due volte; e Pandolfo Petrucci ha promeſſo, e giurato più volte di ſtrani giuramenti contra di sè, e de' Figliuoli, che li ſaranno renduti in ogni modo.

E nel 1480. Antonio Belanti, Miſs. Placido Placidi, e Miſs. Lonardo d'Andrea di Tolomeo ſe ne fero preſtare dal detto Miſs. Alberto in due volte Ducati 1300., e per anco non ſono renduti. E a queſto modo la Vergine Maria è pelata. O per queſto; o per le novità, o per qualunque altra coſa ſi fuſſe, a tutti a tre fu tagliata la teſta per le Rocche; e credo, che Iddio lo permetta, e permetterà, per voler maneggiare e danari della Chieſa, de lo Spedale, e della Pietà, e tutte l'Entrate del Comuno di Siena, con molte preſte, che ſi pongono, e vendeſi l'Uffizj. Iddio provegga.

IL FINE.

Digitized by Google

Digitized by Google

ANNALES
BONONIENSES
F. HIERONYMI DE BURSELLIS
BONONIENSIS
ORDINIS PRÆDICATORUM
Ab Anno MCDXVIII. uſque ad MCDLXXXXVII.

Nunc primùm prodeunt

Ex MSto Codice Bononienſi.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN ANNALES BONONIENSES

FRATRIS HIERONYMI DE BURSELLIS

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORII

JAm dedi Annales Bononienſes *Matthaei Griffonis* Latine ſcriptos; dedi & ejuſdem Urbis *Miſcellam Hiſtoriam* in Tomo XVIII. Collectionis hujus. Et nonnullis quidem videri poſſit, ſatis per hoſce Scriptores conſultum dignitati praeclariſſimae Urbis; ejuſque res geſtae hujuſmodi ſubſidiis in ſat bono lumine collocatae nihil ultra expoſcere credantur. Verum non ſatis mihi viſum eſt, cupienti Bononienſium ſplendorem atque eruditionem amplificare, quantum per me liceat, ſimulque meum erga Cives illos mei amantiſſimos obſequium luculentius teſtari. En ergo novum Opuſculum de Bononienſium rebus, nempe Annales ejus Urbis ab Anno 1418. uſque ad Annum 1497. digeſtos curâ *Fratris Hieronymi de Burſellis Ordinis Praedicatorum*, quos uti numquam antea editos & mihi indicavit, & e MStis Codicibus deſcribendos curavit Johannes Baptiſta Bianconus Bononienſis, Prior Parochialis Eccleſiae *della Maſcarella*, & publicus Literarum Graecarum Profeſſor in Bononienſi Gymnaſio, mihi ſingulari neceſſitudine & amicitiae foedere junctus. Diffiteri autem nolim, Scriptorem hunc non ab Anno revera 1418. ſed quidem a remotiore aevo initium feciſſe ſcribendi. Attamen quando Griffonis antiquioris Auctoris Annales jam habemus uſque ad Annum 1426. deductos, ſatius duxi Burſellianos Annales in ea tantum parte retinere, quae Griffonianae lucubrationis continuatio foret, adjectis decem praecedentibus annis, ut inde comparatio narrationis fieri poſſit inter utroſque, ſcilicet inter hoſce diverſos Annales. Ad Burſellum vero quod attinet, eum Albertuccia Familia protulit; ſed quia pro more temporum genti huic ſuperadditum fuerat *Burſelli* agnomen, hinc factum, ut & ipſe *Frater Hieronymus de Burſellis* appellaretur. Quis illi pater fuerit, teſtem ipſum dabo ad Annum 1445. ubi Annibalis Bentivoli necem enarrat, in haec verba ſcribens: *In hoc furore occiſus eſt & Petrus de Burſellis, ſive de Albertuciis, qui amore accenſus patriae arma corripuit, Canetuloſque quantum valuit, impugnavit. Nec aliquis miretur, ſi militem gregarium inter Nobiles pono, quia hic meus genitor fuit, qui haec ſcribo.* Ordini Praedicatorum nomen ſubinde dedit Hieronymus, ibique pietatis ac literarum profeſſione adeo claruit, ut ſuis temporibus inter praeclariores numeraretur. Neque ejus nomen Eruditis antehac ignotum. Leander Albertus de Vir. Illuſtr. Ord. Praedicat. Lib. IV. pag. 146. laudat *Hieronymum Albertuccium Bononienſem, cognomento Burſellum, virum rariſſimum, & in praedicando diſertiſſimum*, cujus etiam vitam idem Leander ſe ſcripſiſſe tradit. Rurſus in deſcriptione Italiae, ubi de Bononia, ejuſque Hiſtoricis agit, eumdem Burſellum Praedicatorum Ordini adſcriptum memorat, eique tribuit brevem *Hiſtoriam Pontificum Romanorum uſque ad Alexandrum VI. & Librum de compluribus Italiae Civitatibus & Chronicon Ordinis Praedicatorum*, ac demum *Chronicon Bononienſe, uſque ad Annum* 1497. illud nempe, cujus poſtremam partem nunc eo vulgatum. Paria de illo habent Antonius Senenſis Luſitanus in Biblioth. Ord. Praedicat. & Michaël Plodius (ſive Piò) in Vit. Viror. illuſtr. Ord. Praed. in Appendice col. 414. & Ambroſius de Altamura in Bibliotheca Ord. Praedic., ubi eum nobis exhibet in Bononienſi Civitate Anno 1493. *Inquiſitorem haereticae pravitatis*; & Vincentius Rivalius in Catalog. illuſtr. Scriptor. Lombardiae, & Bumaldus, hoc eſt Ovidius Montalbanus in Minerval. Bononien. Illius quoque honorifice mentionem fecit Andreas Rovetta Ord. Praedic. in Biblioth. Chronolog. illuſtr. virorum Provinciae Lombardiae ad Annum 1494. Cent. III. eum appellans *virum ſui ſeculi ſplendidiſſimum jubar, Provinciaeque Lombardiae gloriam, qui*

Con-

Digitized by Google

Conventus Bononienſis exſtitit jure merito Studii Generalis Regens, Prior, ejuſdemque Urbis Apoſtolicus adverſus haereticam pravitatem Inquiſitor &c. Praeterea Gallici viri PP. Quetif & Echard in Libro de Scriptorib. Ord. Praedicat. ante paucos annos edito Burſellum multis commendant, eumque teſtantur ex pleuritide Anno 1497. die XXV. Novembris naturae legibus ſatisfeciſſe. Quae ſi certa ſunt, neceſſe eſt, aliena manu addita fuerit hiſce Annalibus electio Julii II. Summi Pontificis non ſemel heic memorata.

Quos vero ingenii ſtudiive ſui fructus poſt ſe Burſellus reliquerit, nunc eſt edicendum. Plerique ejus Libri ad Hiſtoriam pertinent, & fere omnes adhuc MStos ſervari Bononiae in Conventu Sancti Dominici, nonnulli memoriae prodiderunt. Sed eorum pars potior noſtris temporibus, uti ego certior ſum factus, illic fruſtra conquiritur. En horum catalogum ex praememoratis Scriptoribus excerptum.

Annales Ordinis Praedicatorum ab Anno 1215. uſque ad 1484.
De Viris illuſtribus Ordinis Praedicatorum.
De Generalibus Magiſtris Ordinis Praedicatorum.
Annales Coenobii Bononienſis Sancti Dominici ab ejus exordio uſque ad ſua tempora.
Chronicon, ſeu Epitome geſtorum ab Orbe condito uſque ad Annum 1497.
Hiſtoria Romanorum Pontificum a Sancto Petro ad Alexandrum III. Papam.
Chronicon, ſeu Deſcriptio complurium Italiae Civitatum.
De Doctoribus aſſerentibus Deiparam originali peccato fuiſſe aliquando obnoxiam.
Sermones de tempore per totum annum.
Sermones varii de Sanctis.
Liber Sermonum pro tempore Quadrageſimali.

Denique *Annales Urbis Bononiae*, quorum portio ad complementum Bononienſis Hiſtoriae nunc mihi eſt evulganda.

AN-

Digitized by Google

ANNALES
BONONIENSES
FRATRIS HIERONYMI
DE BURSELLIS.

Nno Dom. 1418. Martinus V. Pontifex Maximus Mantuæ existens nuntium Bononiensibus misit, qui dicebat se velle venire Bononiam & ejus dominium obtinere. Ad eum missi sunt Ambasciatores Dominus Bartholomæus de Manzolis, Dominus Florianus de Castro Sancti Petri, & Matthæus de Canetulo. Conclusum est cum Pontifice, ut septem millia Florenos Ecclesiæ solverent Bononienses; Papa autem non ultra se intromitteret de regimine Civitatis.

Consilium Populi abdicavit quosdam à Magistratu, & creavit novos, qui Libertatis Defensores essent. Fuerunt autem hi, Antonius Bentivolus Doctor, Gozadinus de Gozadinis Miles & Doctor, Antonius Guidotus, Matthæus Canetulus, Ludovicus Malvitius Basilius de Arengheria, Matthæus Marescalcus, Nicolaus de Foglia, Paulus Napeus, Nicolaus Zambeccarius.

Frater Manfredus Ordinis Prædicatorum Vercellensis Bononiam veniens cum magna multitudine, quæ illum sequebatur, quia vir sanctissimus habebatur, quatuor mensibus prædicans, magnos peccatores convertit ad pœnitentiam; deinde multiplicatâ sequelâ virorum & mulierum Romam accessit.

A Anno Domini 1419. Dominus Antonius filius quondam Domini Joannis de Bentivolis palatium Communis ingressus armata manu, Civitatis regimen sibi vindicare volebat. Matthæus de Canetulo se opposuit cum sequacibus suis. Ex utraque parte *Vivat Populus & Artes* clamabatur. Congregata multitudine in platea Civitatis, ut pugnarent ad invicem, Dominus Bartholomæus de Manzolis, & Antonius de Guidotis tumultum sua prudentia sedaverunt, jussumque est, ut omnes arma deponerent.

Baptista de Canetulo, Balthasar frater, & filii Matthæi Veronam ad confinia missi sunt.

B Decreto publico mandatum est, ut meretrices recederent de loco turris Catelanorum, & ad locum eis deputatum illico irent, qui est locus, ubi aliàs fuerunt domus illorum de Andallò.

Anno Domini 1420. Martinus Quintus Pontifex Maximus videns statum Civitatis Bononiæ male ac pessime gubernari, Bononiensibus nuntium misit, qui dixit, Pontificem libere velle dominium Civitatis. Responsum est, quòd secundùm prima Capitula stare volebant. Ambasciatoribus nostris minatum est interdictum, & bellum, nisi mandatis Ecclesiæ consentirent. Perseverante contumacia regiminis nostri, interdicta est Civitas, &

C bellum inceptum, Braccio de Perusio copiarum Ecclesiæ Duce. Bononienses damna sua prævidentes, finaliter cum multis capitulis dominium Civitatis Ecclesiæ tradiderunt. Cardinalis Venetus Dominus Gabriel Condolmerius, qui ibat Legatus in Marchiam, loco Papæ Bononiæ honoratus est, donec de

alio

Digitized by Google

alio Legato per Pontificem est facta provisio.

Dominus Antonius de Bentivolis Doctor, ne forte contra Ecclesiæ statum aliquid ageret, per Pontificem factus est Comes Campaniæ cum conducta multorum bellatorum. Castrum Bolognesium pro suo honore & stipendio accepit à Papa.

Anno Domini 1421. Dominus Alphonsus Hispanus Cardinalis Sancti Eustachii Bononiam à Papa Legatus missus est. Ille alius accessit in Marchiam Anconitanam.

Legatus Baptistam, & Baldaseram de Canetulo ab exilio revocavit; Bentivolos vero iniquo animo persequi cœpit; nam cum quosdam Cives Bentivolis fidissimos nihil tale suspicantes ad se venire jussisset, eos carceri mancipavit. Hi fuere Antonius, & Benincasa de Bargellinis, Joannes Blanchetus, Nicolaus Stancabos, Andreas de Albertutiis. De multis etiam amicis Bentivolorum factum est idem in Sancto Joanne in Persicero.

Ad Ducem Mediolanensem confœderatum Papæ missi sunt Ambasciatores à Legato Riccardus de Pepulis, & Ludovicus Muzarellus. Dominus Nicolaus Episcopus Bononiensis ad Regem Galliæ à Pontifice Martino missus est.

Anno Domini 1422. Cingari primò venerunt Bononiam, multos incautos decipientes. Dicebant, se ex Ægypto venire, & expulsos à dominio suo, & habere furandi licentiam usque ad quamdam pecuniæ quantitatem. Ad horum confirmationem quasdam Bullas falsas demonstrabant. Visum tamen est postea, quòd Cingari gens est de quibusdam Insulis contra Siciliam sitis.

Anno Domini 1423. cum Dominus Antonius de Bentivolis Castrum Bolognesium teneret, Legatus Bononiæ illuc exercitum misit, ut omnia nascentia terræ destruerent, nisi inde Dominum Antonium prædictum expellerent.

Dominus Antonius prædictus timens damnum habitatorum Castri, acceptis quingentis aureis, cum fratre suo Hercule inde recessit.

Grassante in multos Epidimia cum lacrymis omnium Processio celebrata est.

Executor Prætoris a Domino Galeoto de Canetulo sindicatus, Matthæo de Griffonibus, Ludovico Muzzarello, secundum merita capite plexus est.

Dux Mediolani Philippus contra Malatestas bellum movit, cui Legatus Bononiæ favebat; Imolam furto accepit, capto Domino Ludovico de Alidosiis Domino Imolæ.

Anno Domini 1424. Dominus Bernardinus de Zambeccariis Legum Doctor valde peritus, mortuus est, & sepultus in Ecclesia Sancti Francisci.

Martinus Pontifex Dominum Alphonsum Legatum Bononiæ revocavit, & misit Dominum Cardinalem Condolmerium superius nominatum. Res magnæ tunc in Italia gerebantur. Dux Mediolani Philippus magnam ac potentissimam classem, Duce Guido Torello, Neapolim misit contra Alphonsum adoptivum filium Reginæ Ioannæ, Martino Pontifice suadente. Braccius de Montone cum suo exercitu fusus est. Comes Franciscus Sfortia à Duce Mediolani recedens, Marchiam invasit. Concilium, quod fieri Papiæ debebat, Senas propter pestem translatum est. De Senis autem Basileam cum termino annorum septem. Braccius de Montone apud Aquilam ab exercitu Ecclesiæ occisus est. Hujus exercitus caput & ductor fuit Dominus Franciscus de Pizolpassis Bononiensis, & Episcopus Aquilanus: ejus solertiâ Braccii exercitus confractus est.

Prædictus Condolmerius, quia secrete cum Florentinis sentiebat, a Pontifice revocatus est; loco ejus missus est Bononiam in Gubernatorem Dominus Ludovicus Archiepiscopus, qui pauco intercedente tempore pileum Cardinalatus accepit, & legationem. Hic bene ac sapienter Civitatem rexit.

Angelus Pergulanus Imolam de manu Ludovici proditorie accepit nomine Ducis Mediolani. Ludovicus cum filio Mediolanum ductus, & a Duce libere quò vellet abire jussus, Ordinem Minorum ingressus, post parum vita functus est.

Anno Domini 1425. Bononiæ collacrymatum est propter severitatem Nicolai Marchionis Ferrarienſis, qui Dominam Parisiam de Malatestis Uxorem suam decapitari fecit, & filium suum spurium similiter, quia ambo simul ex amore coibant.

Dominus Antonius, & Hercules Bentivoli ad stipendium Florentinorum militantes, Hercules apud Faventiam contra Ducem Mediolani viriliter pugnans occisus est.

Palatium Legati ad Aquilonarem partem incœptum est cum armis Papæ Martini Columnensis.

Anno Domini 1426. Dominus Nicolaus de Albergatis, Cartusiensis, & Episcopus Bononiensis, per Martinum Quintum, ipso renitente, quia sanctus erat, Cardinalis tituli Sanctæ Crucis effectus est. Accepto pileo ad componendum pacem inter Venetos, & Ducem Mediolani, Venetias a Pontifice missus est. Ad ingressum ipsius de Roma Bononiam magnum festum celebratum est.

Acutum tectum de testudine, & laminis plumbeis ornatum, super Campanile Sancti Petri, qui prius erat de ligno, Episcopus Bononiensis ex pecuniis Fabricæ fecit. Lapis autem in modum lilii sculpti tectus est auro, qui in summitate positus est: ad inaurandum ducati 40. expositi sunt.

Superiora Turris Asinellorum lignea incuriâ Custodis incensa sunt. Ultra ignis progredi non potuit propter testudinem superius positam.

Anno Domini 1427. Hospitale Mortis fundatum est. Primarium lapidem Dominus Legatus posuit in columna versus plateam, ubi sunt ejus Insignia. Rector dicti Hospitalis tunc erat Ser Bernardinus de Maletis procurator, vir civilitate ac modestia clarus.

Dominus Joannes de Platea Legum Doctor famosus vitam finivit, sepultus in Ecclesia Sancti Petri in sepulcro eminenti de gypso cum figuris.

Dominus Antonius de Bentivolis Romam vadens, a Papa & a Cardinalibus libenter visus, acceptis stipendiis Comes Campaniæ creatus est.

Conventus Sancti Dominici cum esset male gubernatus in temporalibus, & pejus in spiritualibus a Fratribus dictis Conventualibus, introducti sunt Fratres ejusdem Ordinis Observantiales, qui sua conversatione, & dignissimo modo officiandi in Ecclesia, non parum Civitatem nostram, & dictum Conventum exornant. Conventuales autem a dicto Conventu ejecti sunt.

Anno Domini 1428. Baptista de Canetulo cum

cum ſuis ſequacibus prima die Auguſti in platea Communis Bononiæ papilionem combuſſerunt, & multas apothecas. Pars vero Bentivolorum congregatione facta juxta domum Joannis de Malvitiis, verſus plateam venit. Cardinalis vero Sanctæ Crucis huic tumultui ſe oppoſuit, ſed parum aut nihil fecit. Commiſſum eſt civile prœlium, & multi ex utraque parte vulnerati ſunt. Legatum Bononienſem Canetuli comprehenderunt, & ad domum Domini Matthæi de Canetulo ducentes, ejus bona deprædati ſunt.

Palatium Poteſtatis ſimiliter prædæ expoſitum eſt. Regimen novum erectum eſt. Civitas a Pontifice interdicitur, & ſacra ceſſarunt. Bellum contra nos inſtauratum eſt ab Eccleſia.

Frater Antonius de Fontaria Ordinis Eremitarum Sancti Auguſtini cum novem aliis propter proditionem, quam tractabant, in eminentiori furca ſuſpenſi ſunt.

Frater Conradinus de Brixia Ordinis Prædicatorum cum prædictum interdictum Papæ Bononiam, obedientia cogente, portaſſet, a Regentibus Civitatem in carcerem intruſus eſt.

Canetuli, qui in regimine Principatum tenebant, hunc fame in carcere moriendum deſtinaverant; quidam autem ex Civibus, qui hunc Fratrem noverant, Magiſtratui dixerunt: *Vos putatis quid magnum facere contra iſtum Fratrem, ſi fame moriatur in carcere; ſed ſciatis, quia aliud tantum deſiderat quam pro obedientia mori; ſanctus enim vir eſt, & religionis magnæ.* Cum hæc intellexiſſent, liberum dimiſerunt.

Platea Communis Bononiæ ampliata eſt, & ad meliorem formam redacta.

Anno Domini 1429. Alamanus Blanchetus, & filius ſuus capite puniti ſunt, quia copiis Eccleſiæ portam Sancti Vitalis tradere curabant. Propter hanc proditionem multi alii capite truncati ſunt, inter quos fuit Domina Jacoba de Gigante Pelacano.

Eccleſia Sancti Michaëlis in Buſcho a Communi Bononiæ cuſtodita eſt, ne gentes Eccleſiæ illuc irent, & contra Civitatem ſe fortificarent; jam enim ante acceperant Eccleſiam Sanctæ Mariæ in Monte, & ex hoc loco cum tribus machinis ſive bombardis Civitatem infeſtabant; omnes tamen bombardæ infra paucos dies fractæ ſunt.

Albertus de Ferro Vexillifer Populi, Melchion de Nigris, Guido Paganellus Notarius, & Antonius filius Prioris Sancti Syri, quia cum ſuperioribus inventi ſunt portam Sancti Vitalis ſe velle tradere copiis Eccleſiæ, primo forcipibus ignitis nudi per Civitatem educti, deinde in furcam ſuſpenſi ſunt.

Albertus autem prædictus, quia caput proditionis erat, ad caudam equi uſque ad forum nudus tractus, & in partes quatuor diviſus, indigniſſimum ſpectaculum præbuit. Huic promiſſum fuerat, quod ſi illam portam traderet, Capitaniatum Montis per annos decem poſſideret.

Eodem anno Jacobutius Caldora Dux exercitus Eccleſiæ adeo Bononiam tenebat oppreſſam, ut aquam neque ex Rheno, neque ex Sapina habere poſſet. Neceſſe fuit frumentum molere cum piſtrinis. Ligna combuſtibilia fuerunt in caro foro. Centenarium lignorum valebat ſolidos quinquaginta; corbella carbonum ſolidos quadraginta; in tota Quadrageſima piſces non ſunt viſi; corbis frumenti non tranſivit ſolidos 20. cum anno illo ſeminatum non ſit.

Propter hoc ad majorem ſecuritatem quinque portæ muro forti clauſæ ſunt, porta Stratæ majoris, porta Sancti Donati, porta Maſcarellæ, porta de Lamis, porta Pratelli, porta ſtratæ Caſtilionis.

Bravium Sancti Roſſelli poſitum eſt ad curſum in die ſuo; verum propter exercitum Eccleſiæ, qui extra portam Stratæ majoris apud pontem majorem ſuper Sapinam erat, equi barbari incœperunt curſum ab Eccleſia Sancti Nicolai, & cucurrerunt recte uſque ad Eccleſiam Sancti Iſaïæ.

Bravium ſimiliter Sancti Petri ſuo die ad curſum poſitum eſt; nam equi incœperunt curſum à porta Sancti Felicis, & cucurrerunt uſque ad ſaligatam Sancti Franciſci; deinde per eam currentes verterunt ſe ad ſeralium currendo per portam novam, & per plateam, & clavaturas uſque ad portam Stratæ majoris.

Campana, quæ collegia convocat, in Turri Communis Bononiæ poſita eſt.

Cardinalis dictus de Comitibus miſſus eſt in exercitum Eccleſiæ à Martino Pontifice, qui ſtatim omnes induxit, ut vineas extra portam Sancti Stephani præciderent. Fere omnes vineæ inciſæ ſunt.

Baſtia, quæ erat in Sancta Maria in Monte, à Bononienſibus eſt ſæpius oppugnata, ſed non habita.

Equus cum porchetta in feſto Sancti Bartholomæi ad curſum expoſitus eſt. Cucurrerunt equi à porta Stratæ majoris per forum de medio, vertentes ſe per viam Scutellarum uſque ad portam Sancti Mammæ.

Ad pacem componendam à Pontifice Martino miſſus eſt Bononiam Dominus Rolandus cum auctoritate pleniſſima. Congregatum eſt Conſilium ſexcentorum hominum, in quo propoſitæ fuerunt conditiones pacis. Primò, quod Bononienſes Dominos Antianos facere poſſent, & Confalonerios populi. Item, quod omnes Vicarii Caſtrorum eſſent de Civitate. Claves portarum apud Legatum una pars maneat, alia pars penes Dominos Antianos. In officio bullettarum duo maneant, unus ex parte Legati, alius ex parte Communis. Item, quod Legatus in Palatio maneat majori, & Domini Antiani in Palatio Notariorum. Item, quòd Palatium majus compleatur expenſis Communitatis Bononiæ. Item, quod electio Poteſtatis pertineret ad Papam, cum hoc quod placeret Dominis Antianis. Item, quod nullus Legatus mitteretur Bononiam, qui diſpliceret regimini Civitatis, & miſſus amoveretur, ſi diſpliceret eidem. Item, quod Legatus teneret equos trecentos, & totidem Domini Antiani, Communitatis expenſis. His propoſitis concluſum eſt, quod obedientia daretur Eccleſiæ, & ſic pax ſecuta eſt.

Pace firmata, hoc anno die 25. Septembris Cardinalis de Comitibus Romanus Legatus Papæ, qui præerat in obſidione Bononiæ, cum magno honore Civitatem ingreſſus eſt. Ad portam Stratæ majoris tota Civitas cum Magiſtratu occurrit; & Dominos Antianos ab excommunicatione in Eccleſia parva Sancti Homoboni extra Civitatem Legatus abſolvit.

Interdictum, quod per annum duraverat, ablatum eſt. Primam Miſſam idem Legatus cantavit in Sancto Petronio. Aqua Rheni ad molendina dimiſſa eſt; antea enim per piſtrina molebatur, quæ poſita erant per Civita-

tem in ſingulis Parochiis. Baſtiæ Sancti Michaëlis, & Sanctæ Mariæ in Monte deſtructæ ſunt.

Anno Domini 1430. Baptiſta de Canetulo, vir acuti ingenii, ac vulpinæ prudentiæ, cum illis Civibus, qui partem Domini Antonii Bentivoli ſequebantur, pacem fecit, promittendo, quod omnes ejectos in Civitatem reduceret; erat enim tunc Dominus Antonius extra cum fere octuaginta amicis ſuis. Die autem ſeptima Februarii tantum decem reducti ſunt; die verò 20. Aprilis in Conſilio Civitatis Dominus Nicolaus de Arioſtis dixit, quod aliqui erant, qui volebant ſtatum Civitatis mutare, reducere volendo Dominum Antonium de Bentivolis, & Albertus, & Jacobus de Cazanimicis, & Antonius Strazarolus, qui erant illi, manifeſtarent.

Dictum eſt, ut nominarentur. Nominati autem ſunt hi: Eganus de Lambertinis, Nicolaus de Malvitiis, Bagarotus de Blanchis, Philippus de Anulis, & Thomas de Montecalvo. Hi ſic publicè nominati, dixerunt illos mentiri. Cum autem in Conſilio fieret magna commotio ſuper hoc, Domini Antiani hos quinque nominatos in quadam camera Palatii concluſerunt. In ſero unus ex Dominis Antianis cœnavit cum eis; horâ verò quintâ noctis Canetuli cum Zambeccariis ad arma currentes ad dictam cameram devenerunt, in quam ingreſſi omnes jam dictos crudeliſſimè trucidarunt. Eorum cadavera, ut à quibuſdam dicitur, denudata in Hoſpitale Mortis delata ſunt. Iidem verò nondum humano ſanguine ſatiati, recedentes ad domum Benincaſæ de Barzelinis venerunt, quem cum non inveniſſent, repertum in domo cujuſdam ſui amici crudelius occiderunt. Hanc proditionem Abbas de Zambeccariis, vir ſuo tempore ſceleratiſſimus, cum Baldaſſare de Canetulo pertractavit. Hæc verò fecerunt, ut partem Domini Antonii aut extinguerent, aut minuerent. Ad hanc etiam crudelitatem perficiendam Vexillifer Juſtitiæ Florianus de Griffonibus ſe ſocium præbuit. Legatus cum hæc intellexiſſet, à Bononia recedens Centum petiit.

Paucis diebus elapſis octava die Aprilis Albertus, & Jacobus dè Cazanimicis cum Antonio, dicto Nigro, capite puniti ſunt.

Propterea cum Canetuli hoc modo Bononiæ dominatum invaſiſſent, ut meliùs ſtatum firmarent, Antonium Bentivolum cum omnibus amicis tamquam rebelles relegarunt, ipſos accuſantes, quod contra pacificum libertatis ſtatum ad muros Urbis acceſſerant, ipſoſque fregerant, ut proditionem facerent. Præcipuè ex relegatis hi fuere: Antonius Bentivolus cum filiis, Lodovicus Bentivolus, Baptiſta Poëta, Carolus Malvitius, Nicolaus Ruſticanus, Jacobus Aldobrandus, Franciſcus Fantuccius, Magiſter Franciſcus Juſtignanus Medicus, Matthæus Leonorius, Matthæus, & Albertus Blancheti, Guido Antonius Lambertus, Joannes Malvitius, Franciſcus, & Melchion Bargelini, Verzuſus Ludoviſius, Fantucius de Fantuciis, Jacobus de Lino, Ludovicus Mareſcottus, aliàs de Calvis Legum Doctor, Joannes Blanchetus, Petrus de Purgo, Joannes Fantucius, Joannes de Lino, Thadæus Bentivolus, & alii ad numerum quinquaginta quinque, quos longum eſſet recenſere.

Pontifex Summus audiens humanum ſanguinem in Civitate Bononiæ crudeliſſimè fundi, die 16. Julii in agrum Bononienſem ſuum exercitum miſit. Canetuli, & ſequaces timentes, ne exercitus Eccleſiæ in Sancto Michaële in Buſcho ſe fortificaret, Eccleſiam cum Monaſterio funditus diruerunt. Nullus ruſticorum de manentibus extra Bononiam ad duo milliaria, poterat ingredi Civitatem. Ita Legatus cum his ordinaverat, ſi volebant, ne exercitus Eccleſiæ eis noceret, & ut non poſſent aliquid victualium in Civitatem inferre. Aqua Rheni in molendina influens ſubtracta eſt. Eccleſia Sanctæ Mariæ in Monte à regimine Bononiæ incaſtellata eſt.

Ad Burgum Panigalem Eccleſiæ exercitus ſe ponens, Monaſterium Cartuſienſium fortilitium fecit. Commiſſa eſt pugna cum noſtris, qui exierant portam Sancti Felicis, & multi vulnerati ſunt, & rejecti ab exercitu Eccleſiæ. In his diſcordiis fuit ſatis abundantia victualium. Pro uno ſolido 30. unciæ panis boni tritici dabantur, & unciæ ſex pro quatrino; libra una carnis bovinæ pro denariis 10., porcina pro denariis 14. vendebatur.

Anno Domini 1431. multa furta committebantur in Civitate propter guerras prædictas, unde in populo querelæ multæ oriebantur de malo regimine Civitatis; duo latrones comprehenſi, populi fuerunt furore ſuſpenſi. Unus illorum erat Apoſtata Ordinis Cartuſienſium, alius Sacerdos ſecularis. Ad perquirendos latrones octo Civibus eſt data poteſtas, ut plene agerent contra tales; fuerunt autem hi, Dominus Joannes de Canonicis Doctor, Dominus Gaſpar de Lupariis mercator ſerici, Dominus Joannes de Angelino Doctor, Azo della Volta, Petrus Aza Pelacanus, Jacobus à Pannolini, Dominus Carolus de Ghisleriis Miles, Joannes de Griffonibus.

Hoc anno Dominus Jacobus de Iſolanis Cardinalis, relictis duobus filiis legitimis, & uno naturali, Mediolani mortuus eſt. Hic magnas divitias reliquit, quas acquiſiverat Genuæ, ubi pro Duce Mediolani multo tempore Gubernatoris eſt functus Officio. Inter Maltraverſos Bononiæ virtute ac prudentia tenuit principatum, antequam Cardinalis eſſet. Fuit famoſus Doctor, ac aureatus miles. Uxore ſua mortua, quia Bononiæ ſtatum ad obedientiam Romanæ Eccleſiæ reduxit, Joannes XXIII. Cardinalem fecit. Patrem habuit nomine Joannem filium Mengoli de Iſolanis, qui propter quamdam proditionem, quam faciebat contra Bononiam pro Vicecomitibus de Mediolano, Bononiæ capite punitus eſt.

Martino Quinto defuncto Romæ, & ſepulto in Eccleſia Lateranenſi in ſepulcro aureo, & Eugenio Quarto creato, ad meliorem ſpem Bononienſes erecti, ut pacem haberent, Legationem ad Pontificem mittunt.

Ambaſciatores autem fuerunt Dominus Bartholomæus de Zambeccariis Abbas Sancti Bartoli de Ferraria, Dominus Petrus de Ramponibus Canonicus Sancti Petri & Clericus Cameræ Apoſtolicæ, Dominus Romeus de Foſcarariis Doctor & Miles, Dominus Galeotus de Canetulo Doctor.

Mulier quædam Bononiæ in turlione puerum unum integrum, & puellam unam ſine capite peperit.

Dominus Galeotus de Canetulo ſtatim à Summo Pontifice duo Brevia obtinuit, miſſa Legato Epiſcopo Turpiæ, qui morabatur in Sancto Joanne in Perſiceto, præcipientia ut om-

omnem offenſam Bononienſibus remitteret, cum quibuſdam tamen conditionibus regimini noſtro diſplicentibus. Unde Romam iterum miſſum eſt ad Dominum Galeotum, ut Papæ voluntatem plenius inveſtigaret. Ultimò Papa Bononiam Nuntium miſit, qui pacem Bononienſibus daret, quibuſdam tamen capitulis obſervatis. Die ergo 24. Aprilis pax præconizata eſt cum magno gaudio Civitatis. Commiſſarius Papæ cum vexillis Communitatis, & Eccleſiæ cum honore condigno in Civitatem ductus eſt.

Cum eo Gatamellata ductor exercitus Eccleſiæ ingreſſus eſt. Confalonerii de populo de novo creati ſunt; ſtatutum eſt, ut non amplius manaretam geſtari facerent poſt ſe, ſed enſem cum boclerio.

Dominus Fantinus Dandolus Venetus Bononiam loco Papæ Gubernator venit, qui tamen etiam Protonotarius erat, & ſimul cum Ambaſciatoribus omnia capitula confirmata à Pontifice detulit.

Multi banniti à Civitate, & de parte Domini Antonii de Bentivolis Caſtrum Sancti Joannis in Perficeto intrarunt, ut illud pro Duce Mediolani contra Eccleſiam poſſiderent.

Tunc Gaſpar de Canetulo, & Thomas de Ghisleriis aſſumto exercitu ad Sanctum Joannem accedentes dictos ingreſſos ad fugam coëgerunt, quoſdam occidentes, & quoſdam captos ſuſpendentes; ſicque Caſtrum liberatum eſt. Hæc cum intellexiſſet Dominus Antonius Bentivolus, timens ne comprehenderetur Romæ, Faventiam venit, ubi aliquo tempore moram traxit.

Jus reddi incœptum eſt, quod ante per tres annos redditum non erat. Studium deſtructum reformari incœptum eſt.

Ad Pontificem Ambaſciatores miſſi ſunt Dominus Delfinus de Gozadinis Epiſcopus Civitatis Pennæ in Aprutio, Dominus Petrus de Ramponibus, & Dominus Joannes de Griffonibus.

Anno Domini 1432. Eugenius IV. literas Bononiæ miſit, qualiter Baſilienſe Concilium revocabat, & illud Bononiæ ponebat. Similes ad Imperatorem Placentiam miſit.

Mortuo Domino Petro de Scappis Milite, Sancti Joannis, manſio, ſive *la Maſone*, Domino Aloviſio de Griffonibus, qui antea cum magna ſolemnitate in Sancto Petronio per Legatum Miles effectus fuerat, collata eſt.

Abbas de Zambeccariis ſceleratorum hominum caput & fautor, qui ſtabat in Sancto Proculo, cum Baptiſta de Canetulo in diſcordiam venit; ex utraque parte armatorum congregatio facta eſt; ſed ultra proceſſum non eſt, Joanne de Griffonibus viro pacifico pacem & unitatem ſuadente. Fugit tamen Abbas prædictus è Civitate ad Vignolam de Graſſonibus cum omnibus fratribus ſuis.

Dominus Hieronymus de Piaſtrellis cum eſſet de numero Antianorum, relicta dignitate in Monaſterio Sancti Dominici Ordinem Prædicatorum ingreſſus eſt. In Novitiatu ſuo antequam profiteretur, mente captus effectus, ad domum ſuam reverſus eſt, quæ ſita erat è regione ad portam Leonum Sancti Petri.

Anno Domini 1433. Dominus Fantinus Bononiæ Gubernator ſibi timens (cauſa ignoratur) è Civitate occulte fugiens, ad Caſtrum Sancti Petri pervenit, & Bononiam non amplius reverſus eſt.

Pontifex Eugenius Legatum Bononiam miſit Dominum Marcum Condulmerium Epiſcopum Tarantaſienſem affinem ſuum. Tempore hujus Legati Bononienſes Eccleſiæ rebellarunt.

Magni terræmotus Bononiæ fuere, qui multa ædificia dejecerunt. Fulgur è Cœlo cadens Turrim Aſinellorum multipliciter offendit.

Cum pluvia prohiberet collectionem frumenti, nec ceſſaret, viſum eſt, ut figura Sancti Lucæ per manum ejus depicta, quæ ſervabatur in quadam Eccleſia Montis Guardiæ, Bononiam portaretur; ante enim non portabatur. Delata eſt à Battutis Societatis Mortis, & à Civitate cum lacrymis ſuſcepta; finitâ proceſſione tempus clarificatum eſt, & corbis frumenti, quæ aſcenderat ad quadraginta Bononinos, venit ad XX.

Caſtrum Montis Velli, quia defecerat à Bononienſibus, prædæ expoſitum eſt.

Anno Domini 1434. Cum Legatus Gattammellatam, qui erat pro Eccleſia in agro Bononienſi, in Civitatem conducere tentaret, à Canetulis in Palatio invaſus, auctoritate privatus eſt. Facti ſunt Civitatis Rectores Riccardus de Pepulis, Gozadinus de Gozadinis, Joannes de Ludoviſiis, Braiguerra de Cazanimicis, Nicolaus de Ghisleriis, Galeotus de Canetulo, Joannes de Iſolanis, Bernardinus Muletus, Albertus de Albergatis.

Caſtrum Sancti Petri à Nicolao Picinino deprædatum eſt.

Anno Domini 1435. Dominus Aloyſius de Griffonibus Miles Sancti Joannis, & Florianus ejus frater, exiſtente ſtatu popularium Canetulorum, crudeliter occiſi ſunt. Primus de Palatio Notariorum dejectus; alius, ſcilicet Florianus, in platea vulneratus, poſtea in Hoſpitali Mortis occiſus eſt.

Eugenius Papa Bononiæ dominium rehabuit, Canetulis in Lombardiam pulſis. Caſtra vero agri Bononienſis, quæ Nicolaus Picininus Dux copiarum Ducis Mediolani tenebat, concorditer ſimiliter ac pacifice in ſuum dominium habuit.

Dominus Daniel Epiſcopus Concordienſis, Theſaurarius Papæ, Gubernator eſt Bononiam à Pontifice miſſus. Baldaſſar de Offida Marchianus, vir iniquæ conditionis, per Eugenium eſt Poteſtas Bononienſis effectus; Gaſpar vero de Tuderto, latrone nullo in furando inferior, ad bulletas per eumdem Pontificem poſitus eſt. Hujus Gaſparis conſilio multa mala Bononiæ perpetrata ſunt, inter quæ unum non eſt ſilentio prætereundum.

Cum Dominus Antonius de Bentivolis per aliquot annos, ideſt quindecim, extra patriam pro Eccleſia à Martino V. honorificè occupatus fuiſſet, revertendi Bononiam ab Eugenio Quarto liberam licentiam habuit. Bononiæ gratanter receptus, & à Civibus aſſociatus Regentibus Civitatem, honor eſt ei exhibitus. Quadam autem die ut palatium Legati aſcenderet invitatus, cum inde deſcendere vellet, in pede Scalæ palatii detentus, ibidem capite truncatus eſt die 23. Decembris. Eâdem horâ Thomas de Zambeccariis, qui detentus erat, ſuſpenſus eſt in palatio Poteſtatis. Interim de mandato Pontificis Eugenii Dominus Bartholomæus de Zambeccariis Abbas, frater dicti Thomæ, Florentiæ detentus eſt, & carceri traditus.

Fons per meatum ſubterraneum Bononiam conductus eſt uſque ad Hoſpitale Mortis; datierii autem vini videntes ſibi obeſſe, deſtruxerunt.

Anno Domini 1436. Eugenius Quartus occiſis, qui ſecundum ſuam opinionem Bononiæ ſtatum poterant perturbare, de Florentia Bononiam venit, ubi cum ſua Curia longam ſatis moram traxit.

Comes Franciſcus Sfortia apud Medicinam in agro Bononienſi Baldaſſarem de Offida cepit, & ligatum in Marchiam miſit; dictus enim Comes intellexerat per literas, & nuntios, quod iſte Baldaſſar eum conabatur occidere, & quod multa in ejus mortem fuerat machinatus. In Marchiam ergo Baldaſſar crudelis, & hominum carnifex ductus, & ſecundum ſcelera utcumque punitus, in carcere miſerabilem vitam finivit.

Monachi nigri Congregationis Sanctæ Juſtinæ, viri regulari vita clariſſimi, Abbatiam Sancti Proculi Bononiæ multipliciter deformatam reformaverunt.

Non multo poſt Eccleſia Sanctæ Mariæ in Monte, quæ conjuncta erat cum Abbatia Sancti Felicis, per Eugenium Papam Sancto Proculo juncta eſt; dicti enim Monachi, quando primò Bononiam venerunt, Eccleſiam, & Monaſterium Sancti Felicis incoluerunt; verum cum arbitrarentur, ſe melius manere in Sancto Proculo, locum auctoritate Pontificis mutaverunt.

Corpus Domini Antonii de Bentivolis, quod per annum fuerat ſine honore in Eccleſia Sancti Chriſtophori tumulatum, in Eccleſia Sancti Jacobi Fratrum Eremitarum eſt translatum, & in eminenti ſepulcro collocatum.

Joannes de Imola Vir præclari ingenii, Legum ac Jurium famoſiſſimus Doctor, cum multa digna Opera edidiſſet, mortuus eſt, ac ſepultus in Eccleſia Sancti Dominici in Capella Apoſtolorum Petri & Pauli; reliquit enim in teſtamento, ut ſui heredes ſibi ſepulcrum facerent. Verum hereditate conſumta, & magnifica domo ejus Ser Alexandro de Buttrigariis vendita, nihil factum eſt, ſicque tantus vir ſepulcri honore privatus.

Anno Domini 1437. Petrus Janpaulus de Urſinis, ductor copiarum Eccleſiæ, tamquam amicus in Buttrium agri Bononienſis ingreſſus, totum incendio ferroque vaſtavit; muros & foſſas complanavit; quinquaginta homines in agris laborantes occidit. Mandante Eugenio hæc facta ſunt, quia tempore, quo Comes Franciſcus Sfortia illic cum armata manu Eccleſiæ copias fudit, homines Butrii fugientes introducere noluerunt.

Campana Arrenghi, & campana groſſa Sancti Petri, quia fractæ erant, de novo fuſæ ſunt.

Apothecæ juxta Hoſpitale Mortis contra Sanctum Petronium ex latere fabricatæ ſunt.

Anno Domini 1438. Eugenius Quartus Bononia recedens, Ferrariam cauſa congregandi Concilium acceſſit. Fortilitium Portæ Galeriæ conſtructum eſt: propter hoc Imbottatum poſitum eſt. Murum merlatum palatii Communis ex parte Meridionali cum ſcarpa ad palatium ædificavit circum circa.

Pontifice Maximo exiſtente Ferrariæ, Nicolaus Picininus ſine aliqua reſiſtentia Bononiæ dominium ſibi vendicavit.

Paucis interpoſitis diebus Annibal de Bentivolis Bononiam venit.

Anno Domini 1439. Magiſter Nicolaus de Fabiis ſuo tempore Philoſophus acutus, ac Medicorum princeps, vita functus, & ſepultus eſt in Eccleſia Fratrum Eremitarum poſt capellam majorem in ſepulcro eminenti elevato.

Antiani cum quoſdam facinoroſos Canetulorum ſatellites incarceraſſent, Thomas de Canetulo per Civitatem diſcurrens, ſeditionem fecit. Poteſtas illi obviare volens vulneratus eſt. Bentivoli cum amicis audaciam Canetulorum repreſſere.

Cervattus Siccus à Duce Mediolani Bononiam mittitur Gubernator, revocato Sacromoro viro crudeli, hominibuſque inviſo.

Imperator Græcorum Bononia tranſiens, in Epiſcopatu cum honore ſuſceptus eſt.

Anno Domini 1440. Annibal de Bentivolis Raphaëlem Foſcararium Civem Nobilem Bononienſem propter privatas inimicitias juxta Hoſpitale Mortis ad meridianam partem occidit. Nicolaus Picininus, qui hunc Raphaëlem amabat tamquam ſuum Theſaurarium, & qui primus fuerat, qui ei dederat Civitatis dominium, diſſimulavit ad tempus.

Eccleſia Sancti Joannis in Monte, quæ vetuſtate minabatur ruinam, de novo ad ſimilitudinem Eccleſiæ Sancti Petronii novi ædificari cœpta eſt.

Nicolaus Picininus, congregata concione Bononiæ, decem hominès de Baylia depoſuit, ut ſedecim Urbis Reformatores crearet. Creati igitur ſunt iſti, Dominus Joannes de Ludoviſiis eques, Ludovicus Bentivolus, Gaſpar Malvitius, Ludovicus Manzolus, Carolus Ghislerius eques, Antonius Rainutius Medicus, Rainaldus de Arioſtis, Guid-Antonius Lambertinus, Abbas Zambeccarius, Florianus de Sancto Petro, Romeus de Pepulis. Juris Conſulti Baldaſſar de Trentaquattris, Nicolaus Gozadinus, Hieronymus Bolognînus, Baptiſta de Poëtis, Joannes Fantucius. A Bononia recedens Nicolaus Picininus Florentinis bellum intulit.

Annibal Bentivolus Doninam Lanzellotti Vicecomitis filiam, Duce Mediolani tradente, accepit Uxorem: cum digno comitatu ſicut Mediolanum acceſſerat, ita reverſus eſt.

Baptiſta de Canetulo dimiſſus à Duce Mediolani, Galeotus Canetulus, & Benedictus Bonfilius in Romandiola in locis diverſis detenti ſunt; Thomas Graſſus Mediolani detentus eſt.

In Feſto Sancti Rophili in foro haſta certatum eſt, & bravium ſerici pro præmio bene certandi Floriano de Tauſignano datum eſt.

Thomas de Canetulo decapitatus eſt cum uno, quia Comiti Franciſco Sfortiæ voluit prodere Civitatem.

Dominus Thomas de Lojano Legum Doctor capite punitus eſt, quia exercitui Eccleſiæ voluit tradere Civitatem.

Cuſtos portæ Sancti Stephani in quatuor partes diviſus eſt, hoſpes Lunæ obtruncatus.

Cervattus cum filiis civilitate Bononienſi donatus eſt, ut poſſet ſicut Civis Magiſtratum aſcendere.

Nicolaus Sanutus eques aureatus à Philippo Duce Mediolani creatus eſt, deinde Prætor Senas acceſſit.

Datis tribus millibus ducatorum aureis, omnes portas Civitatis à Nicolao Picinino Bononienſes habuerunt.

Anno Domini 1441. Annibal Bentivolus Dominam Doninam Vicecomitem de menſe Maji Uxorem duxit. Solemnitas nuptiarum cum gaudio celebrata eſt; multi donaria obtulerunt.

An-

Digitized by Google

Annibal Bentivolus Eliſabettam ſororem Domino Romeo de Pepulis in Conjugem tradidit. Jacobus Romei frater filiam Thomæ de Gozadinis eodem tempore Uxorem accepit.

Anno Domini 1442. Franciſcus filius Nicolai Picinini Bononiæ Gubernator, cum de Bononia, quia erat æger, ad Caſtrum Sancti Johannis ire vellet, tamquam gratam ſocietatem ſecum duxit Annibalem de Bentivolis, Gaſparem, & ejus filium Dominum Achillem de Malvitiis. Hos poſt paucos dies in Lombardiam ligatos miſit in diverſis carceribus recludendos. Annibal in arce Varrani incluſus eſt.

Bononienſes talem capturam ægrè ferentes, multis modis apud Nicolaum Picininum eos liberare curarunt; ſed nihil precibus effectum eſt.

Nicolaus Piſanus Capitaneus peditum, tranſitum faciens ſine licentia per agrum Bononienſem, apud vadum Buccorum captus, datus eſt Cervatto cuſtodiendus.

Euſtorgius Faventinus, qui cum eo habebat inimicitias capitales, cum quibuſdam ſociis cuſtodiæ locum ingreſſus, ipſum occidit. Bononienſes viri dignitatem conſiderantes, cum honore in Sancto Petronio humari curarunt.

Tectum Eccleſiæ Sancti Petronii circa auroram cadens, nemini nocuit. Prædicabatur tunc in Sancto Petronio de mane cum magno populi concurſu, quia erat Adventus Domini.

Anno Domini 1443. Galeaz de Mareſcottis cum fratre ſuo Sydeo, cum Daneſio Parolario, & duobus aliis, cogitare, & ad invicem conferre cœperunt, quomodo poſſent è carcere Annibalem liberare. Poſt maturam determinationem in agrum per menſem accedentes, nocte cum ſcalis de funiculis contextis in Arcem Varrani aſcenderunt. Primus, qui ſe eis voluit opponere, trucidatus eſt; Caſtellanus cum ſociis ab his comprehenſus Annibalem liberum tradidit. Inde magna cum prudentia recedentes, & cum periculis, & laboribus magnis Tarrum flumen ex pluviis augmentatum tranſeuntes, Bononiam advenerunt; in quam ingreſſi per chordas ab amicis dimiſſas, congregata aliqua amicorum parte plateam Civitatis comprehendentes, ſtatum Franciſci Picinini turbaverunt. Palatium Communis circa horam nonam captum deprædatum eſt; Franciſcus Picininus de Gubernatore captivus factus, non ante dimiſſus eſt, quam Gaſpar Malvitius, & filius ejus Bononiam ex carcere, ubi erant, remiſſi ſunt. Arcem portæ Galeriæ totus populus viriliter oppugnavit; omnis ætas, & omnis ſexus, omniumque conditio ad hanc extirpandam convenerunt. Fratres multi in Theologia Magiſtri, Sacerdotes, Seculares, Doctores, & alii, ut Caſtellum hoc deſtrueretur, ſuam opem dederunt. Nec prætereundum eſt id, quod Dominus Joannes de Anania Doctor famoſiſſimus fecit; nam depoſita Doctorali Toga manu propria bellantibus auxilium ad vallum faciendum præbuit. Tamdem quidam nomine Tartarus à Bononienſibus accipiens quamdam pecuniæ quantitatem, cum eſſet principalis in arce, eam tradidit: illico populus Bononienſis dictam arcem Galeriæ funditus evertit.

Poſt hanc victoriam Annibal Bentivolus timens exercitum magnum Ducis Mediolani, qui erat in agro Bononienſi, cujus ductor erat Comes Aloyſius de Verme, cum Galeatio Mareſcotto, qui domi ſedebat propter vulnus grave acceptum in bello, ſuper quid agendum ſingulare ac ſecretum conſilium habuit. Concluſum eſt inter hos duos, ut Annibal, ex quo benevolentiam populi erga ſe videbat, cum auxiliariis dictum exercitum invaderet. Civitas noſtra tunc ſtipendio conduxerat Petrum de Navarino cum equis quingentis, & trecentis pedeſtribus. Florentini in auxilium noſtrum miſerunt Simonetum cum trecentis equis, & Tibertum Brandolini cum equis quadringentis. Numerus autem equorum copiarum Ducis Mediolani erat quinque millium, pedeſtrium autem duorum millium. Annibal congregato Bononienſi populo, & dictis auxiliariis, exercitum Ducis Mediolani aggreſſus eſt intra Caſtrum Sancti Georgii, & Sanctum Petrum in Caſale. In die Aſſumptionis Virginis Mariæ à mane uſque ad horam vigeſimam ſecundam pugnatum eſt. Ex utraque parte multi occiſi. Adverſariorum exercitus fuſus eſt, & omnia eorum bona prædæ expoſita ſunt. Annibal Bononienſium Dux triumphans Bononiam ingreſſus eſt. Ex hac victoria vir prudens non eſt in ſuperbiam elatus, ſed ſicut erat ante, affabilem ac communem ſe omnibus præbebat.

Paulus de Roma, & Joannes Villanus Squadrerii probatiſſimi Ducis Mediolani, qui in hac pugna capti fuerant, poſtquam fuerunt Bononiam ducti, ab Annibale cum ſuis armis, & honore dimiſſi ſunt.

Propter hanc victoriam decreto publico ſtatutum eſt, ut tali die Magiſtratus cum Artibus, & Clero proceſſionaliter omni anno viſitaret Eccleſiam Sanctæ Mariæ in Monte, oblationes, quæ imponuntur, faciendo.

Dominum Thomam Sancti Bartholomæi Rectorem, Bentivolorum amicum, nocte per cloacam quidam Canetulorum amici in domum ejus ingredientes, ſedentem ad ignem multis ictibus percuſſerunt: poſt diem XII. exſpiravit. Res impunita manſit, quia auctores mali non fuerunt cogniti.

Indulgentia plenaria omnibus viſitantibus Sanctum Petronium data eſt in tribus diebus Pentecoſtes ab Eugenio Papa pro dictæ Eccleſiæ fabrica.

Nix cecidit illis diebus cum admiratione omnium.

Dominus Nicolaus de Albergatis Epiſcopus Bononienſis, & Cardinalis Sanctæ Crucis, Senis vita functus eſt. Sepultus eſt in Monaſterio Cartuſienſium ad ſecundum milliare juxta Florentiam. Hic fuit per omne tempus ſanctiſſimæ vitæ. Pontifex Maximus lapidem in veſica Sancti Viri generatum, & propter quem mortuus eſt, habere voluit ex devotione. Statuit, ut per ſingulos dies eleemoſyna in Epiſcopatu daretur: quod per aliqua tempora ſervatum eſt, deinde imminutum, ut tantum die Lunæ & Jovis daretur. Univerſa Curia eum Sanctum judicabat, & verè ſic erat.

Concio ſexcentum virorum ſexdecim Reformatores Magiſtratu abdicavit, & decem Bayliæ viros creavit cum ſumma rerum poteſtate. Fuerunt hi Annibal Bentivolus, Joannes Griffonus, Carolus de Ghisleriis, Romeus de Pepulis, Joannes Manzolus, Dionyſius de Caſtello, Ludovicus Manzolus, Joannes Fantucius, Hieronymus Bologninus, Matthæus

Ga-

Digitized by Google

Gazadinus. Octo præterea viri electi ſunt, qui onera Civibus imponerent.

Duo juvenes ex arce Galeriæ miſſi à Tartaro, ut Annibalem Bentivolum jugularent, detecti in quatuor partes diviſi ſunt, & contra arcem ſuſpenſi.

Petrus Zanetus Doctiſſimus Phyſicus è vita emigravit, in ægritudine viſitatus à principalioribus de Canetulo dixit: *Si cum Bentivolis unionem habueritis, diu felices eritis: ſin autem, uſque in quartam generationem malum ſentietis.*

Annibali Bentivolo Datium Carticellarum per quinque annos conceſſum eſt; qui verò liberaverant eum à carcere, ſinguli mille libras habuerunt.

Annibal Vexillifer Juſtitiæ cum conſilio Collegii ſtatuit, ut XX. Viri crearentur, qui nomina Civium ſcriberent aptorum regimini, & poſtea ſorte extraherentur.

Nicolaus Prior Canonicorum Lateranenſium Romæ prælatus in Epiſcopum in itinere obiit.

Anno Domini 1444. Dominus Joannes de Ligo de Ludoviſiis creatus miles, vir ſtrenuus, & qui fuerat Senator Romanus, vita functus eſt, & ſepultus apud Fratres Prædicatores in clauſtro cum vexillis, & honore non parvo. Super hujus ſepulcrum in lapide circulari eſt ſculptus equus cum ſeſſore armato.

Baptiſta de Canetulo Vexillifero Juſtitiæ facto, bravium gioſtratum datum eſt Galeotto Mazzavillano, & Baldaſſari Ferrarienſi.

Ad Leonellum Ferrariæ Principem, qui Uxorem ducebat Alphonſi Aragonum Regis filiam, cum dignis muneribus Ambaſciatores miſſi ſunt Dominus Joannes de Ludoviſiis, & Nicolaus Ghiſilardus.

Bononiæ vectigalia aucta ſunt.

Nicolaus Picininus Bononienſium, & Florentinorum hoſtis, Mediolani moritur, relictis duobus filiis Jacobo, & Franciſco, patri in bellicis valde ſimilibus.

Joannes Landi amicus Canetulorum à filiis Domini Ludovici Mareſcotti in platea occiſus eſt, quia dicebat bona ſua, quando fuit exul cum Canetulis, ab eis uſurpata fuiſſe. Hujus mortem ægrè tulit Canetulorum factio.

Timore Ducis Mediolani, ne bellum nobis inferret, miſſi ſunt Venetias Ambaſciatores Philippus de Pepulis, & Baptiſta de Canetulo; Florentiam verò Dominus Carolus de Ghisleriis, & Dominus Gaſpar de Aringheria.

Quia Carolus Capellus in die Jovis Sancto vulneravit ad mortem Matthæum de Corrigiis, & fugerat in domum illorum de Mareſcottis, Canetuli concitati ſunt. Ex utraque parte armatorum congregatio facta, prudentium virorum arte pacata eſt.

Annibal ut in patria quietè viveret, Gaſpari de Canetulo ſororem ſuam ſpopondit uxorem. Civili diſcordia interveniente ſponſalia ſoluta ſunt, & data eſt in conjugem Ghirardo Bevilaquæ Comiti Ferrarienſi, ex qua filios ſuſcepit.

Claruit Beatus Stephanus Bononienſis inſtaurator Religionis Canonicorum Sancti Salvatoris.

Anno Domini 1445. cum propter victoriam habitam, ut ſupra narratum eſt, apud Dominos Italiæ Annibal de Bentivolis grande nomen haberet, & multi ex iis literas ſcriberent, invidia perculſi Canetuli, de morte ejus cogitare cœperunt. Conjuratione igitur facta à Ludovico, & Bettotio cum Domino Nicolao de Sancto Domnino, Delphino de Aticone, & Domino Franciſco de Ghisleriis cum multis aliis in die Sancti Joannis Baptiſtæ horâ tertiarum Annibalem juxta domum Comitum de Bruſculo multis impoſitis vulneribus dicti conjuratores occiderunt. Primus, qui manum ad arma poſuit, dictus Bettotius de Canetulo fuit. Illo die partibus contra ſe invicem inſurgentibus, ſcilicet Bentivolorum, & Canetulorum, multi occiſi ſunt, & magna ſtrages facta. Mortuo Annibale Bentivolo, ſtatim verſus Eccleſiam Sancti Joannis Baptiſtæ Canetuli acceſſerunt. Juxta verò Eccleſiam Sancti Iſaïæ tres fratres filios Domini Ludovici de Mareſcottis in via invenientes, Johannem, & Thadæum, & Antinorem, occiderunt. Galeatius autem Mareſcottus, alter ex his fratribus cum vidiſſet non poſſe ex multitudine adverſariis repugnare, per Monaſterium Monialium Sancti Mathiæ aufugit, hortoſque poſteriores tranſgreſſus, ad domum ſuam acceſſit, & cum ſociis arma ſumens, velut leo contra hoſtes verbis & armis viriliter pugnaturus acceſſit. Per totam diem Sancti Joannis perſeveravit civilis pugna.

Baptiſta de Canetulo, vir ſubtilis ingenii, & Canetulæ factionis caput, de quodam latibulo eductus, & crudeliter occiſus, in plateam Civitatis tractus, jam mortuus ibidem diſcerptus eſt. In hoc furore occiſus eſt & Neſtor de Malvitiis; juxta eum Franciſcus de Blanchis occiſus eſt, & Petrus de Burſellis, ſive de Albertuciis, qui amore accenſus patriæ arma corripuit, Canetuloſque quantum valuit impugnavit. Nec aliquis miretur, ſi virum gregarium inter Nobiles pono, quia hic meus genitor fuit, qui hæc ſcribo, voluique reddere patri, & ſi non quantum debeo, tantum quantum poſſum. Ad Hiſtoriam cum brevitate revertor. Tranſactis veſpertinis horis Canetuli ſuccubuerunt, & à Civitate exire coacti ſunt. Ex duabus domibus Canetulorum, & Ghisleriorum equimellum factum eſt, & bona eorum mobilia prædæ expoſita, immobilia verò Fiſco applicata ſunt. Sepultus eſt autem Annibal in Sancto Jacobo Fratrum Eremitarum, ubi imago equi cum ſeſſore inſculpta eſt.

Circa principium Auguſti Bartholomæus Culionus Bergomenſis cum exercitu à Duce Mediolani in agrum Bononienſem miſſus multa Caſtra accepit. Apud pontem Caſalechii ſæpe cum noſtris confligebat; hiberno tempore ad hyemandum in Caſtra accepta exercitum miſit.

Nicolaus Beccarius fautor partis Canetulorum occiſus in die Sancti Joannis Baptiſtæ, & nudato corpore toto, manibus abſciſſis, per pedes ſuſpenſus eſt in platea.

Quia ferè totus Comitatus Bononiæ invaſus fuerat per conducterios Ducis Mediolani, qui tenebat cum Eugenio, à Venetis nobis auxilia miſſa ſunt: Fortilitium Saxii in valle Rheni, quod occupatum fuerat à quibuſdam expulſis de Civitate, rehabitum eſt, ſex ex eis comprehenſi, & Bononiam ducti ad arengeriam Poteſtatis ſuſpenſi ſunt.

Baldaſſar de Ghisleriis non fuit occiſus, quia in Civitate non erat quando Annibal occiſus eſt.

Cla-

Digitized by Google

Claruit Frater Bartholomæus Beruáldus Ordinis Jeſuatorum.

Anno Domini 1446. Bononienſes cum non haberent aliquem de Bentivolis, qui vellet ſumere principatum, conduxerunt ex Florentia quemdam Juvenem annorum viginti duorum, filium quondam Herculis de Bentivolis, qui cum die 13. Novembris Bononiam veniſſet, & viſitaſſet Dominos Antianos, illico miles aureatus creatus eſt.

Bononiæ in via de Magarotis cuidam blaſphematori natus eſt puer monſtruoſus cum dentibus, inciſis labiis, ſine ano, cum ſex digitis in manibus, & pedibus. Hic dixit uxori ſuæ, quod ſi faceret ei amplius femellas, eam interficeret cum fœtu, nam duas femellas ante pepererat.

Epiſcopus Bononienſis Dominus Thomas de Sarzana factus eſt Cardinalis per Eugenium Quartum.

Non quod ideo adductus eſt Xantes Bentivolus Nobilis Dominus Thomas Pepulus, aliàs Cognatus dicti Annibalis, qui magnam partem habebat inter Bononienſes, nimis ſe erigeret ſub prætextu tutelæ ſui Nepotis à ſimili cauſa poſt Dominus Johannes erectus eſt contra Dominum Xantem.

Thomas Serezanenſis ſedit in Epiſcopatu, & inde Cardinalis, qui & Pontifex Summus fuit appellatus Nicolaus Quintus.

Anno Domini 1446. Guilielmus de Monteferrato, & Dominus Carolus de Gonzaga Conductores gentium Ducis Mediolani revocato Bartholomæo Bergomenſi, in locum ejus venerunt Veneti, ac Florentini auxilia nobis dederunt; Thadeus Marcheſius miſſus eſt cum equis ſexcentis à Venetis; Tibertus Brandolinus cum equis quadringentis à Florentinis; Paulus Venetus cum peditibus trecentis. Bononiæ octo ſuper guerram creati ſunt.

Dux ac Gubernator exercitus noſtri, & proviſor factus eſt Galeaz Mareſcottus, vir in arte bellica peritiſſimus. Petrus de Navarino cum octingentis equis erat ad ſtipendium noſtrum. Commiſſa eſt pugna. Dominus Carolus de Gonzaga cum ſuis fuſus eſt, atque fugatus. Dominus Guilielmus prædictus pacem procurans; de hoſte noſter amicus effectus, Bononiam ingreſſus eſt. Suſceptus eſt Bononiæ cum tanta lætitia, & honore, ut omnes homines ſanctum Guilielmum appellarent, & ſic noſtra Civitas ceſſavit à prœliis, & amiſſa Caſtra rehabuit.

Societas piſcatorum deſtructa eſt, & privata, ne poſſent facere Maſſarium. Statuta eorum annihilata ſunt; conceſſum eſt unicuique poſſe vendere piſces ſoluto datio Communi.

Quia Sanctus Nicolaus de Tolentino canonizatus erat per Eugenium Quartum, Bononiæ ſolemnis proceſſio celebrata eſt.

Johannes Furlanus comprehenſus à Legato Papæ apud Rocham-Contratam capite punitus eſt.

Anno Domini 1447. mortuo Eugenio Quarto, & creato Nicolao Quinto Papa, Bononienſes in ſpem bonam erecti, ad eum dignam legationem miſerunt. Hic Nicolaus quamvis Serezanenſis eſſet, tamen à juventute Bononiæ nutritus erat, & noſtram Civitatem amabat. Ambaſciatores autem fuerunt hi, Dominus Nicolaus Sanutus, Dominus Melchion de Vizano, Dominus Baptiſta de Caſtro Sancti Petri, Dominus Gaſpar de Arengheria, Ludovicus de Bentivolis, Melchion de Malvitiis. A Pontifice gratanter recepti ſunt, & remiſſi cum honore, & multis gratiis impetratis.

Dominus Johannes de Podio Canonicus Sancti Petri factus eſt Epiſcopus Bononienſis, & conſecratus in Sancta Maria de Miſericordia extra portam Stratæ Caſtilionis, ubi habitabant Monachi Montis Oliveti. Bononiæ magna ſolemnitas facta eſt. Eodem anno Romæ mortuus eſt.

Nota, quod Nicolaus infra duos annos factus eſt Epiſcopus, Cardinalis, & Papa.

Dominus Ludovicus de Malvitiis, vir in armis ſtrenuus, cum tribus aliis vi armorum uſque ad portam Romanam Mediolani irruens, factus eſt eques aureatus; pro Venetis enim tunc militabat.

Gaſpar de Canetulo cum quibuſdam exulibus de Bononia Caſtrum Centi ingreſſus, à Bononienſibus poſt paucos dies inde ejectus eſt.

Agitato conſilio ſexcentorum, obedientia eſt Eccleſiæ data, & cum Pontifice nova unio facta.

Incurſus à noſtris in agrum Carpenſem factus eſt, & multa ab eis ablata.

Ad Pontificem miſſi ſunt Ambaſciatores Dominus Melchion de Vizano, Dominus Gaſpar de Arengheria, Melchion de Malvitiis. Dux Mediolani obiit.

Anno Domini 1448. mortuo Domino Johanne de Podio Epiſcopo Bononienſi, Nicolaus Quintus Regimini noſtro literas miſit, quibus oſtendit, quod Bononiam diligebat, & quod fratrem ſuum de conſilio Cardinalium fecerat Epiſcopum Bononienſem. Hic fuit homo idiota, & virtutibus pauper; & quia erat Cardinalis, numquam reſidentiam fecit, Epiſcopatus bona potius diſſipans, quam diſpenſans. Dominus autem Johannes prædictus qualis fuerit, Pontifex in ſupradictis literis ita oſtendit: *Vacante Eccleſia Bononienſi per obitum bonæ memoriæ Johannis Epiſcopi Bononienſis, quod nobis maximo dolori fuit, cum ipſum propter ſanctimoniam, prudentiam, & integritatem ſuam ab intimis cordis noſtri valde dilexerimus.*

Dominus Euſtorgius Epiſcopus Beneventanus dictus Spada-infaza, quia portabat inſigne cum duabus ſpatis tranſverſis, venit Bononiam Gubernator.

Grando magnam partem Comitatus Bononiæ deſtruxit.

A Canetulis Crevalcorium deprædatum eſt. Vicarius Caſtri erat Joannes Antonius de Galutiis. Baldaſſar dictus Betotius de Canetulo, qui propriis manibus Annibalem Bentivolum interfecerat, comprehenſus, & Bononiam ductus, in loco, ubi Annibalem occiderat, decapitatus eſt in Vigilia Nativitatis Domini, deinde in furcam pro pede ſuſpenſus, populo dignum ſpectaculum præbuit.

Euſtorgius Manfredus, qui dictum Baldaſſarem ceperat, taxatam proviſionem habuit.

Anno Domini 1449. Dominus Romeus de Pepulis cum ſuis fratribus, & Joannes de Fantutiis cum multis aliis, in Caſtro Sancti Petri peſtem fugientes, dominium Civitatis conabantur mutare, & totaliter Pontifici tradere Civitatem. Proditione detecta Capitaneus portæ Stratæ majoris, dictus Joannes Purgator, ſive *el Moſcha*, cum quibuſdam ſociis in platea capite puniti ſunt.

Dominus Romeus de Pepulis cum fratribus,

bus, & Joannes de Fantutiis cum multis ſequacibus de Caſtro prædicto ejecti, tamquam rebelles Civitate privati ſunt.

Quidam Rebelles Plumatium invaſerunt, inde expulſi, & Bononiam ducti ſuſpenſi ſunt. Caſtrum Medicinæ rehabitum eſt, & prædæ expoſitum, & vallum complanatum. Franciſcus Picininus hoſtis noſter Mediolani moriens Civitati noſtræ gaudium dedit. Epiſcopus Peruſinus receptus eſt cum honore prò Pontifice Bononiæ Gubernator.

Apud Richardinam Ludovicus de Gonzaga Dominus Mantuæ, & Vicerex Aragonum, cum ſuo exercitu a noſtris fuſus eſt, ducente exercitum noſtrum Euſtorgio Manfredo cum Garioto, & Gregorio de Angleria. Pedeſtres in ea pugna multa lucrati ſunt.

Ad Summum Pontificem Nicolaum miſſi ſunt Ambaſciatores Dominus Galeaz de Mareſcottis, & Dionyſius de Caſtello. Miles aureatus Dominus Galeaz à Pontifice effectus eſt. Turrim Oſellini in vallibus ſitam pro ſe, & ſuis in feudum accepit.

Anno Domini 1450. Jubilæum Romæ celebratum eſt ſub Nicolao Quinto Pontifice. Peſtis per omnes Civitates Italiæ, maxime Bononiæ, graſſabatur.

Aulæ, ſive ſalæ palatii Prætoris tectum vetuſtate conſumtum ære publico inſtauratum eſt. Architectus fuit Thomas Canicolus.

Beſſarion Cardinalis Græcuſa Nicolao V. Bononiam Legatus miſſus eſt.

Proceſſio ſolemnis Bononiæ facta eſt propter Canonizazionem Sancti Bernardini Ordinis Minorum, canonizati hoc anno a Nicolao V.

Comes Franciſcus Sforzia Regimini noſtro literas miſit, & notificavit, quomodo Mediolanenſes elegerant eum Judicem Mediolani, & hujus gaudii amicos ſuos Bononienſes participes eſſe voluit, rogavitque, ut Regimen noſtrum eo uteretur ad ſervitia ſua.

Apoſa tantum crevit de menſe Aprilis, quod fregit aquæ ductum Sapinæ ſuper ſe, ac vectem ferream, per quam ingreditur Civitatem per foveas. Fregit & alium aquæ ductum Sapinæ juxta portam Stratæ Caſtilionis; ingrediens Civitatem, dejecit partem muri horti Fratrum Sancti Dominici; omnium vicinorum cellaria implens, vegetes vini evertens, effudit ſe in campum fori, ripam diſſipans, & in canale Rheni irruens multa molendina proſtravit.

Pepuli & Fantutii totaliter expulſi ſunt à Caſtro Sancti Petri, & à Crevalcorio. Papa favit illi parti, quæ vicit, ſcilicet Bentivolis.

Anno Domini 1451. Federicus hujus nominis Tertius Imperator veniens ex Urbe Roma, & vadens in patriam ſuam, tranſitum fecit per Bononiam, ubi paucis diebus commoratus, ſicut fuerat magno cum honore ſuſceptus, ita in receſſu fuit aſſociatus. Civitatem ingreſſus eſt per portam Stratæ majoris, locatus fuit in Epiſcopatu juxta Sanctum Petrum. Cum vidiſſet filatoria ſerici, præ ordine & magnitudine admiratus eſt. Joannem Bentivolum Annibalis filium militem aureatum adhuc puerum fecit. Item Dominum Euſtorgium Manfredum de Faventia cum duobus filiis, Carolum de Malvitiis, Chriſtophorum de Cazanimicis, Baldaſſarum de Lupariis, Dominum Petrum Antonium de Paſellis. Duo apri prò ſolatio in cortili Epiſcopatus canibus expoſiti ſunt.

Canetuli, Pepuli, Zambeccarii, Vizani, coacto in unum exercitu ſuo, cum auxilio Corrigiorum, & Carpenſium, Bononiam ingreſſi ſunt fractâ portâ Galeriæ. Cum autem uſque ad Sanctum Petrum magna pars conclamando veniſſet *Canne*, *Canne*, à noſtris impetu facto rejecti ſunt. Nam Dominus Sanctes de Bentivolis, & Dominus Ludovicus cum Gaſpare de Malvitiis, & Jacobo de Lino ſuper campum fori, Hercules vero & Joannes Muſottus de Malvitiis de platea deſcendentes verſus Sanctum Petrum per viam Scutellarum, tantum terruerunt hoſtes, quod coëgerunt eos ad fugam. In ea fuga mortui ſunt multi de parte Canetulorum ad portam Galeriæ. Angelus filius Domini Carpi ab equo dejectus occiſus eſt, & in ſanguine ſuo nudus relictus.

Dominus Galeotus de Canetulo cum targa ſe convertens multis audientibus dixit: *Nondum peccata noſtra purgata ſunt.*

Dominus Franciſcus de Ghisleriis Doctor & Miles, compater Annibalis Bentivoli, & proditor, qui eidem dixit, quando advertit de proditione, & morte ſua: *Compater patientiam habebis*: a ruſticis comprehenſus cum Antonio de Vandino, & multis aliis, Bononiæ in furca ſita ſuper equimelum domus ſuæ ſuſpenſus eſt cum mitra in capite, & inaurato capiſtro.

Horologium, quod erat in Turri juxta palatium Poteſtatis ad Orientem, poſitum eſt in turri in angulo palatii Dominorum Antianorum ad Meridiem. Caſtrum Serravallis, ſive fortilitium, deſtructum eſt à Bononienſibus propter proditiones, quas ſæpe cum inimicis tractabat.

Anno Domini 1452. Dominicus de Caliſano, quia patrem ſuum & matrem interfecit, ut domus ſuæ dominus remaneret, crudelitate detecta nudus in curſu per Civitatem eſt ductus; forcipibus ignitis carnes ejus cruciatæ ſunt; ultimò in campo fori in quatuor partes diviſus eſt, ſicque crudelitatis ſuæ in parentes pœnas dedit.

Regiſtrum Bononiæ incœptum eſt, quo omnia inſtrumenta conſervantur.

Dominus Bonromeus Doctor, & frater ſuus carnalis juvenis formoſus & pulcher, filii magiſtri Jacobi cognomento Scriptoris, & quidam alius de Carpo propter quamdam proditionem, quam tractabant cum Canetulis, ad Arengheriam Poteſtatis ſuſpenſi ſunt. Primus fracto fune in terram cadens, cervice confracta iterum ſuſpenſus eſt. Fuit ſatis crudele ſpectaculum.

Societas Strazalariorum Crucem, quæ eſt in porta Lavigna, laminis æreis, ſed inauratis texit. Pro hoc opere 1000. libræ Bononinorum expoſitæ ſunt.

Dominus Nicolaus Veronenſis, Sacerdos nigromanticus, invocator Dæmonum, & qui Corpus Chriſti conſecrabat ſuper corpus mulieris nudæ, ab Inquiſitore Sancti Dominici, qui erat Magiſter Petrus de Majoritis, comprehenſus, tamquam relapſus damnatus eſt, & degradatus ſuper ædificium ligneum ante Eccleſiam Beati Dominici; Curiæ autem ſeculari traditus, dum duceretur ad campum fori, ut ibi ſententiam mortis compleret, in via invaſus à Joanne de Angelis, Aldrovandino de Malvitiis, Joanne de Imola, Luca de Sancto Georgio, Luca Bambaraſio, Antonio de la Cola, & multis aliis miſſis a Domino Achille de Malvitiis milite Sancti Joannis, de manibus Curiæ Poteſtatis vi erutus,

ad

ad domum dicti Domini Achillis ductus est, & extra Bononiam ultimo associatus. Legatus Bononiæ Bessario Cardinalis Græcus, vir justus, missis ministris suis, de invasoribus tantùm unum comprehendit nomine Maganzinum, virum omni suspendio dignum, quem illico ad arengheriam Potestatis suspendi fecit.

Constantinopolis à Turco capta est. Fossæ Civitatis Bononiæ, quæ planæ erant, & repletæ, concavatæ sunt & effossæ.

Dominus Stephanus Porcharius Romanus confinatus Bononiæ à Pontifice, cum Romam reversus fuisset sine licentia, comprehensus suspensus est detractis caligis.

Anno Domini 1453. Campana Arenghi fracta iterum fussa est.

In Agro Bononiensi grando multa consumsit. Corbis frumenti vendebatur solidis 40. Castrum Medicinæ quia tractabat cum Fantutiis contra regimen Bononiæ complanatum est, & rivalia destructa.

Campanile Ecclesiæ Sanctæ Mariæ Servorum completum est, & elevatum.

Anno Domini 1454. Monasterium Sancti Michaëlis in Buscho, quod olim à Canetulis destructum fuerat, ne exercitus Martini Papæ ibi se fortificaret, expensis Communitatis Bononiæ reædificatum est, & completum. Monachi autem Montis Oliveti, qui manebant in Sancta Maria de Misericordia extra portam Stratæ Castilionis, ad dictum Monasterium redierunt.

Statuta Civitatis renovata sunt per Dominum Legatum Græcum Bessarionem Cardinalem, & per alios nostram Civitatem regentes.

Dominus Baptista Manzolus Doctor, & Canonicus Sancti Petronii, quamdam proditionem cum Canetulis procurans, detectus occulte suspensus est, & sepultus in Sancto Petro.

Duo fratres de Fuschetis, & quidam alius Civis, capite truncati sunt juxta portam Peradelli propter proditionem quamdam; rusticus autem, qui literas deferebat, suspensus est.

Diu stante Domino Jacobo de Gratis patritio Bononiensi apud Borsium Marchionem Ferrariensem, factum est, ut Bononienses liberi essent à solutione bullettarum passuum & pontium in dominio suo; & similiter Ferrarienses in nostro dominio. Hæc per præconem annuntiata sunt in platea.

Franciscus Foscari Dux Venetiarum Regimini nostro literas misit, quibus notificabat, quomodo pax facta erat inter Venetos, & Ducem Mediolani.

Dux Mediolani Franciscus Sfortia idem fecit cum literis suis ad Regimen nostrum. Florentini, qui legam fecerant cum Rege Aragonum, Duce Venetiarum, & Duce Mediolani, hoc suis literis Regimini nostro indicare curarunt.

Baptisterium novum factum est in Sancto Petro, & positum in capella Sancti Bartholomæi.

Dominus Xantes de Bentivolis Dominam Ginebriam filiam Domini Alexandri Sfortiæ Domini Civitatis Pisauri duxit uxorem cum tanta pompa & apparatu, ut Regi merito conveniret. Exenia his nuptiis missa sunt à multis Dominis, à Civibus particularibus, à Communitatibus nostris in tanta copia, quod longum esset numerare. Hi autem sunt Cives, qui Pisaurum missi sunt ad conducendum Sponsam: Dominus Achilles de Malvitiis Miles Sancti Joannis, Dominus Nicolaus Sanutus, Dominus Christophorus de Cazanimicis, Dominus Baptista de Castro Sancti Petri, Dominus Gaspar de Arengheria, Dominus Paulus della Volta, Dominus Petrus Antonius de Pasello, Ghirardus Bevilaqua Ferrariensis, Joannes de Guidottis, Joannes Felicinus, Bartholomæus de Castello, Joannes Benedictus de Barberiis, Bartholomæus de Magnanis.

Mulier quædam unici filii sui adolescentis usa concubitu, cum semel ab ea invitatus, ut secum jaceret, & ille naturali verecundia ductus refugeret, tamdem matrem detexit. Mulier convicta, in platea Civitatis nostræ apud palatium Notariorum viva combusta est.

Joannes Musotti de Malvitiis tres nautas incarceratos contemplatione Venetorum manu armata è carcere liberavit, & liberos abire permisit. Quamvis aliis hæc displicuerit, tamen res inulta permansit.

Anno Domini 1455. Comes Jacobus Picininus cum exercitu in agrum Bononiensem veniens, petens à Bononiensibus magnam pecuniæ quantitatem propter damna illata à Bononiensibus fratri suo Francisco Picinino, à Duce Mediolani Francisco prohibitus, ne mala nobis inferret, recessit. Tunc Veneti Bononiensibus fidem non servarunt, auxilium negantes. Pro auxilio nostro à Duce Mediolani missus est in agrum Bononiensem magnus exercitus.

Bessarion Græcus Legatus Bononiæ, mortuo Nicolao Quinto, Romam accessit. Vir fuit doctissimus, & justitiæ amator. Capellam novam Assumtionis Virginis in Sancta Maria in Monte ædificari fecit suis impensis. Historiam ibi pictam Assumtionis Virginis cum aliis figuris, & maxime cum naturali effigie ipsius, Galasius Ferrariensis ingeniosus juvenis pinxit.

Ad Calistum Pontificem de novo creatum missi sunt Ambasciatores Dominus Nicolaus Sanutus Comes & Miles, Dominus Ludovicus Cazalupus Miles, Dominus Christophorus de Cazanimicis Miles, Dominus Paulus della Volta Doctor & Miles, Dominus Gaspar de Arengheria Doctor & Miles, Dominus Scipio de Gozadinis Doctor & Miles.

Terræmotus Campanile Sanctæ Mariæ in Monte, & multa fumantia Bononiæ ad solum dejecit.

Processio solemnis Bononiæ celebrata est propter canonizationem Sancti Vincentii Ordinis Prædicatorum.

Ludovicus Episcopus, Nepos Calisti Papæ, Bononiam Legatus missus, postea Cardinalis factus.

Cum isto venit Bononiam causa studendi juvenis quidam, & Nepos Papæ, dictus Rodoricus Borgia. Hic postea Cardinalis factus, & Vicecancellarius, ultimo in Papam creatus est, & dictus Alexander Sextus.

Die XVII. & XVIII. Junii propter nives, quæ ceciderant in montibus, magnum frigus fuit. Ecclesia Sancti Michaëlis in Busco per Episcopum Forlivienſem consecrata fuit.

Dux Joannes Provincialis, cum 3000. equis transitum faciens per Bononiam, honorifice receptus est in domo Virgilii de Malvitiis.

Per Magistrum Aristotilem Bononiensem, virum ingeniosum, Turris Ecclesiæ de Man-

Digitized by Google

sione, sive della Masione, portata est per spatium quatuor perticarum.

Prædicata est Crux, & passagium contra Teucros per Italiam ex parte Papæ. Prædicator fuit quidam Magister Nicolaus Romanus Ordinis Eremitarum. Recoltæ sunt libræ septem millia & ducentæ cum multis armis. Collectores fuerunt hi, Magister Petrus de Majoritis Ordinis Prædicatorum, Joannes de Guidottis, Bartholomæus de Cospis, Thomas de Zanetinis, & Jacobus de Arengheria.

Campanile Sancti Blasii de Cento per Magistrum Aristotilem erectum est; ante enim pendebat per pedes quinque.

Baptista de Gnudulo cum duobus sociis ob sodomiticam artem cum comburi deberent, interventu amicorum ignis in torturam publicam commutatus est.

Anno Domini 1456. Dominus Melchion de Mollio, magnus Legum Doctor, & Vexillifer Justitiæ, vita functus est. Dicebatur quod veneno periit. Ludovicus de Cazano in platea capite punitus est, quia Canetulorum partem tenens voluit perdere Civitatem.

Dominus Andreas de Manzolino Legum famosissimus Doctor, mortuus est.

Dominus Ludovicus de Malvitiis magnus ductor armorum uxorem duxit de domo illorum de Carreto. Magnus apparatus factus est.

Duo juvenes barbitonsores, notati de vitio contra naturam, cum comburi deberent, amicis rogantibus pœna ignis & mortis in verbera mutata est. Nam nudi ligatis post tergum manibus per Civitatem verberati, verecundum & dignum spectaculum præbuerunt. Aliquæ mulieres tales inspicientes, sic dicebant: *Genitalia membra talibus præcidi deberent*.

Ser Melchion de Azoguidis Notarius Vir pro Republica valde perutilis, ac in civili vita famosus, epidimia mortuus est, & sepultus in Sancto Nicolao de Albaris.

Monasterium Sororum Corporis Christi Ordinis Minorum ædificari cœptum est. Quindecim sorores vitæ regularis de Ferraria Bononiam ad dictum Monasterium inhabitandum ductæ sunt, quarum prima nuncupabatur Soror Catherina de Nigris de Bononia. Ex bonis Baptistæ de Manzolis hoc Monasterium magnum augmentum accepit.

Venetorum Dominium Regimini nostro scripsit, quomodo contra Teucrum habuerunt magnam victoriam.

Summus Pontifex misit per omnes Christianorum Civitates, ut *Ave Maria* in meridie pulsaretur & diceretur, quatenus Christiani victoriam de Teucris reportarent; opprimebant enim tunc valde Christianos Teucri in partibus Græciæ, eo quod Constantinopolim ceperant.

Hercules Estensis, qui militabat in Regno Neapolitano, scripsit literas de magno terræmotu facto in eodem Regno, & quomodo magna ædificia, turres, Ecclesias, Palatiaque dejecit.

Ecclesia Sanctæ Annæ in Capella Sancti Mammæ data est Fratribus Eremitis Sancti Hieronymi per Calixtum Tertium. Hi Fratres ante morabantur in Sancto Christophoro de Moradellis post Collegium Hispanorum, sed pro ædificatione Monasterii Sororum Corporis Christi inde amoti sunt, & dicta Ecclesia funditus eversa; tunc enim in habitu Eremitæ incedebant; postea impetraverunt Cappam, & Scapulare cum Caputiis.

Anno Domini 1457. dira pestis multos occidit. Dominus Baptista de Castro Sancti Petri, Doctor Legum magnus, & Dominus Gaspar de Arengheria Doctor, & Miles, & de sexdecim regentium Civitatem, peste mortui sepulti sunt in Sancto Dominico.

Per multos dies Processiones per Civitatem factæ sunt, ut Deus custodiret nos à terræmotibus. Battuti circuibant Civitatem, & quando veniebant ad Cruces, omnes alta voce clamabant: *misericordia*, *misericordia*. Per octo dies à carnibus ferè omnes abstinebant; Beccarii carnes non vendebant; jejunia continuabantur, Meretrices ad concubita nullum admittebant. Ex eis quadam, quæ cupiditate lucri adolescentem admiserat, deprehensâ, aliæ meretrices ita illius nates nudas corrigiis percusserunt, ut sanguinem emitteret.

Dominus Joannes de Anania Archidiaconus Bononiensis, & famosissimus Canonista mortuus est, & magno cum honore sepultus in Ecclesia Servorum Sanctæ Mariæ. Hic vivens omnia bona sua pauperibus erogavit. Ante Clericatum uxorem habuerat. Factus Clericus nostram Civitatem lectionibus, consiliis, & bonis operibus illustravit. Eum tota Civitas, & maximè pauperes, ploraverunt.

Mortuo Domino Gaspare de Bononia Ordinis Prædicatorum Episcopo Imolensi, in locum ejus ordinatus est Dominus Antonius della Volta Protonotarius per Calixtum Tertium Pontificem Maximum. Hic Dominus Gaspar magnus Philosophus & Theologus fuit Religionis Observantiæ, qui præclarè obiit Ferrariæ, sepultus in Conventu Angelorum Fratrum Ordinis sui.

Anno Domini 1458. Angelus Aretinus Cardinalis Sanctæ Crucis Bononiam Legatus à Pio Pontifice missus est. Vir fuit Catholicus, ac Religiosorum Amicus. Multo tempore pacifice Bononiam gubernavit.

Dominus Tibertus Brandolinus, gentium armorum Ducis Mediolani magnus ductor, Bononiam veniens cum filio suo eidem desponsavit Dominam Antoniam filiam quondam Annibalis de Bentivolis; deinde Imolam vadens pro se accepit in Uxorem filiam Guid-Antonii de Manfredis. Post paucos dies iterum Bononiam reversus Sponsam filiam sui Sigismundi duxit in agrum Parmensem, ubi sua Castra possidebat.

Rex Alphonsus vita functus est. Hic habebat septem Regna sub se: tamen suam residentiam Neapoli faciebat. Ferdinandus ejus filius ei successit in Regno. Romæ in Sancto Petro duæ capsæ argenteæ cum duobus corporibus inventæ sunt valoris quindecim millium ducatorum.

Legatus Bononiæ, Nepos Calixti Papæ, intelligens, Pontificem graviter infirmum, cum Domino Scipione de Gozadinis, & Domino Nicolao Sanuto, Romam accessit.

Ad eundem Pontificem missi sunt Ambasciatores Dominus Vianexius de Albergatis, Dominus Paulus della Volta, & Carolus Blanchetus.

Mortuo Calixto Tertio, & creato Pio II. missus est Bononiam Legatus Angelus supradictus.

Magna siccitas Bononiæ fuit. A Festo Sancti Petri Apostoli usque ad diem X. Septembris nunquam pluit.

Creato Pio II. reversus est Romam Frater

Lu-

Digitized by Google

Ludovicus Bononienſis Ordinis Minorum vitæ regularis, miſſus à duobus Summis Pontificibus præceſſoribus, ideſt Nicolao Quinto, & Calixto Tertio, ut excitaret ſua prudentia Chriſtianos Orientis, Principes, & Amicos Chriſtianorum, contra Turcos: quod & fecit, ſecum adducens Oratores Michaëlis Imperatoris..... Nicolai Regis Perſarum, Coſtopi Ducis Giorgianorum, Mammarvis ..... Sultani Meſſopotaniæ, & Morachi Varbuchi Domini in Armenia.

Anno Domini 1459. Magiſter Philippus de Mediolano, Phyſicus practicus atque famoſus, mortuus eſt, & ſepultus in primo clauſtro Monaſterii Sancti Michaëlis in Buſco.

Die 15. Madii Pius Papa vadens Mantuam ad Concilium, ut expeditionem faceret contra Turcos, per Bononiam tranſiens cum magno honore ſuſceptus eſt.

In die Pentecoſtes in Sancto Petronio Miſſam cantavit, omnibus aſtantibus Indulgentiam plenariam tribuens. Venit in Civitatem per portam Stratæ majoris, & exivit per portam Galeriæ finitis diebus Pentecoſtes.

Requievit in palatio majori; & quia ſpecialiter venerabatur Ordinem Prædicatorum, omnes Fratres Conventus Sancti Dominici videre voluit. Qui proceſſionaliter ad cameram Papæ accedentes, ſunt ab eo gratiſſimè viſi. Inter reliqua verba quæ dixit, intulit: *Vos eſtis lumina Mundi, & Catholicæ Fidei defenſores: ideo merito eſtis privilegiis, quæ confirmo, muniti ab Eccleſia atque dotati. Venite ergo bini bini ad oſculandum Pontificis pedes.* Ego, qui hæc ſcribo, præſens fui.

Dominus Bornius de Sala Legum Doctor ante Pontificem orationem fecit; & quia Rempublicam regentes non parum de malo regimine gravavit, neceſſe fuit per aliquod tempus à Civitate ſe ipſum abſentare. Pontifex cum audiſſet Orationem veram, ſed mordacem, inquit: *Bene oraſti, Borni*. Tum hinc recedens Pontifex eum Mantuam ſecum duxit, ne ex Oratione facta aliquid mali pateretur. Iſte Dominus Bornius Socrati Philoſopho valde ſimilis fuit.

Dominus Ludovicus de Mareſcottis, ſive de Calvis, Legum Doctor & Miles, vir Patritius de numero XVI. regentium Civitatem, poſt multos labores pro Republica paſſos, in ultima ſenectute defunctus eſt, & ſepultus in Sancto Dominico cum Patritiorum honore.

Johannes Felicinus magnus dives carceri traditus eſt, quia mutuaverat Canetulis pecuniæ quantitatem. Malvitii, ne moreretur, ſe medios poſuerunt. Condemnatus eſt, ut libras viginti millia Cameræ ſolveret; Domino vero Xanto de Bentivolis decem millia, quia ipſe hanc rem detexerat. Omni pecunia ſoluta, Veronam ad confinia miſſus eſt.

Dominus Galeaz primogenitus Ducis Mediolani, veniens Bononiam cum magno comitatu, honorifice receptus eſt, & hoſpitatus in palatio Gregoriano, ſive de Pepulis, & in domo illorum de Mazarellis.

Expenſæ factæ, & donaria à Communi Bononiæ quando Pontifex Pius Bononiam venit, aſcenderunt uſque ad libras quadraginta octo millia; nam dono Papæ dederunt unum vas argenteum cum mille ducatis aureis; ſingulis autem Cardinalibus ſimiliter quædam exenia oblata ſunt.

Ad Concilium Mantuanum miſſi ſunt Ambaſciatores Dominus Achilles de Malvitiis, Dominus Jacobus de Gratis, & Dominus Ludovicus Cazalupus.

Anno Domini 1460. Datierii per imbuſſulationem extrahi cœperunt; ante enim datia vendebantur.

Pius Pontifex Bononiam reverſus, cum eſſet Bianori, militem aureatum fecit Reginaldum Formagninum.

Magna pecuniarum collectio, Papa mandante, Bononiæ facta eſt, ut contra Teucrum poſſet Armata componi.

Dominus Angelus Epiſcopus Aretinus, & Gubernator Bononiæ, dum in Quadrageſima cauſa devotionis habitaret in Sancto Dominico, pileum Cardinalatus accepit. Propter hoc magnum feſtum per totam Civitatem celebratum eſt. Deinde Senas ad Papam acceſſit. Profectus eſt autem cum Ambaſciatoribus noſtris, qui ante ad Papam iverant, ſcilicet Domino Paulo della Volta, & Domino Chriſtophoro de Cazanimicis, & magno cum honore ſuſceptus eſt.

Dominus Xantes Bentivolus in Strata Sancti Donati ultra Sanctum Jacobum, & domum Caroli de Malvitiis Palatium regale incepit, Magiſtro Pagno Florentino Architecto.

Indulgentia Plenaria in die Aſſumtionis in Sancta Maria in Monte à Papa poſita eſt.

A principio Madii uſque ad principium Auguſti in agro Bononienſi pluvia non cecidit.

Dominus Ludovicus Malvitius cum copiis ſuis manens in Comitatu Bononienſi, Regimini noſtro timorem incuſſit, ne aliquid moliretur contra Civitatem: quare adhibita eſt portis aliqua cuſtodia.

Hieronymus de Guidutiis de Monte Vellio proditorie occiſus eſt à duobus apud ſeralium Saragotiæ. Ex his duobus unus comprehenſus, nomine Inglerius de Mongardino, nudato corpore cum forcipibus aduſtus eſt per Civitatem, ultimo in platea in quatuor partes diviſus ad quaſdam portas Civitatis ſuſpenſus eſt. Legatus Romam acceſſit cum Domino Chriſtophoro de Cazanimicis, & Domino Jacobo de Marſiliis, qui licentiati à Pontifice Bononiam reverſi ſunt.

Dominus Paulus della Volta, exiſtens Poteſtas Senenſis, Fratres Minores ſeptem punivit, quia occiderant unum mercatorem, qui habebat in bulgiis quinque millia aureos; ſed nullum habuerunt, nam equus fugiens venit ad hoſpitium, ubi ante fuerat. Hoſpes rem videns, ad Poteſtatem acceſſit: miſſi miniſtri cum nullum alium inveniſſent, niſi Fratres Minores, eos comprehenderunt, ad Poteſtatem duxerunt. Inventæ ſunt eorum chordæ cruentatæ: auctoritate Pontificis puniti ſunt.

Circa hæc tempora claruit Beatus Frater Bernardinus Arioſtus Bononienſis Ordinis Prædicatorum.

Anno Domini 1461. Petronius Papazonus, & uxor ſua cum una famula hoc modo à quodam ſuo famulo occiſi ſunt. Nam dictus famulus viſus parare equum, dominum ſuum ingredientem ſtabulum ſecuri percuſſit, & infra paleas abſcondit. Vocavit uxorem in ſtabulum ex parte mariti; quam illico ingreſſam ſtatim occidit; poſtea famulam ſubſequenter vocatam ſecuri extinxit. Aſcendens domum quamdam puellam clamantem multis ictibus

Digitized by Google

quasi mortuam dereliquit. Postquam rebus pretiosis domum exspoliasset, fugam iniit. Deo volente apud Mezolariam in quodam boscho comprehensus est; suam autem vitam hoc modo finivit. Nam in curru per Civitatem nudus vectus, & forcipibus ignitis cruciatus, cum devenisset ad domum dicti Petronii, una manu privatus est; deinde in porta Ravignana alia manu; ultimo in plateam ductus, & in quatuor partes divisus, suæ crudelitatis sententiam complevit.

Regina Cypri à Regno per suum Cognatum ejecta, de Roma Sabaudiam vadens, Bononiæ cum honore susceptа est.

Matthæus Galeoti Canetuli filius, formosissimus adolescens, femineo habitu indutus, Romam contendebat, multis mulieribus & famulis comitantibus. A Raphaële Pistorienſi stipendiario Bononienſium in agro Pistorienſi occisus est. Res crudelis visa, & tanto assassino digna.

Anno Domini 1462. Officia, quæ dabantur pro regimine Castrorum & montium pro sex mensibus, data sunt pro anno, dummodo extracti ad Officia solverent Communitati dimidietatem salarii. Hæc autem facta sunt, ut Duci Mediolani posset dare Communitas nostra aureos viginti millia.

Princeps Achajæ expulsus à Teucro, per Bononiam transitum fecit, Romam petens.

Processio solemnis Bononiæ celebrata est propter canonizationem Sanctæ Catharinæ de Senis. Imago ejus in processione portata est cum stigmatis, ut depingitur Sanctus Franciscus. Hæc Sancta fuit de tertio Ordine Sancti Dominici.

Apposa versus Ecclesiam Sancti Martini testudine tecta est, ante enim erat discooperta.

Dominus Philippus de Sarzana, Episcopus Bononienſis, & Cardinalis, Bononiam venit, ut amoveret discordiam inter Bononienses, & Centenses, & Plebanos.

Tibertus de Brandolino incarceratus à Duce Mediolani in Porta Vercellina, gladio in guttur infixo se ipsum occidit, sepultus honorifice in Sancto Francisco.

Dominus Xantes de Bentivolis primus inter sexdecim Civitatem regentes mortuus est, & sepultus in Ecclesia Sancti Jacobi Fratrum Eremitarum. Omnes Societates temporales, & spirituales fuerunt in funere suo. Circumductum est cadaver ejus per Bononiam, & usque in plateam, antequam humo traderetur.

Indulgentia plenaria Ecclesiæ Sancti Petronii concessa est per Summum Pontificem.

Dominus Joannes Bentivolus Annibalis filius, mortuo Domino Xante, factus est Vexilliser Justitiæ, & associatus in plateam cum honore decenti; tunc enim principatum inter sexdecim iniit, ante enim ut juvenis privatus vivebat.

Anno Domini 1463. Beata Soror Catherina de Bononia de Monasterio Corporis Christi cum in fovea mortua stetisset per aliquod tempus, inde extracta integra, exposita est ad videndum & venerandum.

Apposa ultra solitum augumentum accipiens multa in Civitate intulit damna.

Bessarion Græcus Cardinalis Venetias à Pontifice missus, ut cum cunctis ordinaret expeditionem contra Teucrum, transitum fecit per Bononiam.

Jacobus de Luppariis ad Venetos missus est, ut ordinaret de duabus Galeis ab eis Communi nostro ad armandum concessis contra Teucrum.

Anno Domini 1464. Ecclesia Sancti Petronii magnum augumentum accepit, additis ex omni parte quatuor capellis. Officiales autem erant Joannes de Guidotis, Joannes Blanchetus, Bartholomæus de Cospis. Et hoc augumentum factum est procuratione, & solicitudine Domini Angeli Reatini, Cardinalis Sanctæ Crucis, viri devoti, atque Catholici, qui suis impensis Sacristiam quoque testudinatam de novo in Ecclesia Sancti Michaëlis in Monte construxit, & in Conventu Sancti Dominici dormitorium Novitiorum vetustate consumtum renovavit.

Dominus Joannes de Bentivolis desponsavit Dominam Ginebriam filiam Domini Alexandri Domini Pisauri, & quondam Uxorem Domini Xanti Bentivoli. Pius acceptis 300. aureis super affinitate dispensationem fecit.

Ad deducendam Sponsam Julii filii Virgilii de Malvitiis, filiam Comitis Marchi de Codognola, missi sunt Mediolanum Dominus Scipio de Gozadinis, Dominus Bornius de Sala, Carolus Blanchetus, Philippus de Manzolis, Eganus de Lambertinis, Joannes Antonius de Gozadinis, Joannes Malvitius, Hercules Malvitius, & Alexander Malvitius. Bononiæ factum est magnum festum: multi exenia obtulerunt.

Comes Jacobus Picininus, magnus in bellicis, transitum faciens per Bononiam, maximo honore susceptus est, & receptus in palatio Bentivolorum. Mediolanum ibat ad sibi desponsandum Dominam Drusianam filiam naturalem Ducis Mediolani Francisci.

Dominus Achilles de Malvitiis Miles Sancti Joannis Anconam, ut galeas ingrederetur, accessit cum multis, qui Crucem contra Teucrum assumserant. Pius enim II. Papa illuc accesserat, ut cum Venetis, & multo exercitu Christianorum per mare Turcum debellarent.

Dominus Jacobus de Gratis cum suo filio Alexandro, & multis aliis de Bononia Anconam, & inde Venetias vadens ad galeas Bononienſium, non ultra processit, nam Pius II. in Ancona mortuus est, & sic omnia infecta remansere. Dictus quoque Dominus Jacobus in ægritudinem cadens, mansit Clugii in Conventu Fratrum Prædicatorum, à quibus diligentissime custoditus & gubernatus est.

Quadraginta millia ducati missi sunt Regi Ungariæ ad pugnandum contra Teucrum.

Ad Paulum Secundum Pontificem Maximum missi sunt Ambasciatores Dominus Christophorus de Cazanimicis, & Joannes de Guidottis.

Anno Domini 1465. multi usurarii mortui sunt, qui mutuabant viginti aut triginta pro centenario. Ad Paulum Pontificem missi sunt duo Ambasciatores, scilicet Dominus Paulus della Volta, & Dominus Jacobus de Marsiliis.

Federicus adolescens filius Ferdinandi Regis Neapolitani in eundo Mediolanum, & redeundo receptus fuit a Civitate nostra cum honore condigno expensis Communitatis; duxit enim secum de Mediolano Dominam Hippolytam filiam Ducis Mediolani Francisci, & sponsam Domini Alphonsi Principis Tarentini. Dominus Galeaz de Maresçottis hanc magnifice recepit in suo palatio in uno prandio apud Comfortinum.

Res

Res monſtruoſa accidit hoc anno. Cardinalis dictus Patriarcha Aquilegenſis mortuus reliquit poſt ſe ſexcenta millia ducatorum. O quam bonus diſpenſator!

Comes Jacobus Picininus, Dux magnus armorum, à Duce Franciſco Neapolim miſſus ad Regem Ferdinandum, ab eo capite truncatus eſt, ſicque Dux Mediolani, & Rex Ferdinandus à timore, quem habebant de virtute Comitis Jacobi, liberati ſunt.

Dominus Joannes de Bentivolis cum maxima comitiva Civium Mediolanum ad viſitandum Ducem Franciſcum acceſſit, indeque feliciter reverſus eſt. Corbis Frumenti vendebatur ſolidis 56.

Ambaſciatores noſtri à Curia regreſſi Capitula confirmata à Pontifice portaverunt.

Super molendina augmentum, quod per 20. annos duraverat, ſublatum eſt.

Anno Domini 1466. Dominus Paulus della Volta vir patritius, & Reipublicæ prudens Doctor, ac Miles, cum Prætoriam Florentinorum, & Senenſem laudabiliter adminiſtraſſet, tamdem Bononiæ de numero Patritiorum ſeu XVI. factus, ex hac luce migravit, ſepultus in Eccleſia Fratrum Minorum Sancti Franciſci.

Jubente & ordinante Summo Pontifice Paulo novus modus regendi inſtitutus eſt. Qui erant ſexdecim Cives regentes Civitatem, venerunt ad numerum XXI. & omnes in Senatu ſedebant, & conſilia voceſque dabant; ſed nunc per prædictum Papam ſtatutum eſt, ut XI. ſedeant cum Domino Joanne Bentivolo per ſex menſes, per alios autem ſex menſes reliqui ſimiliter faciant; ſunt autem iſti:

Dominus Joannes Bentivolus, Dominus Scipio de Gozadinis, Dominus Carolus Malvitius, Dominus Ludovicus Cazalupus, Dominus Galeaz Mareſcottus, Dominus Jacobus de Gratis, Dominus Chriſtophorus de Cazanimicis, Ser Dionyſius de Caſtello, Nicolaus Poëta, Chriſtophorus de Arioſtis, Petrus de Purgo. Pro aliis ſex menſibus: Dominus Ludovicus de Bentivolis, Dominus Paulus della Volta, Dominus Nicolaus Sanutus, Virgilius Malvitius, Joannes de Guidottis, Joannes ab Armis, Meſſer Hieronymus de Ranutiis, Carolus Bianchetus, Bartholomæus de Mino de Rubeis, Petr . . . . . .

Dominus autem Joannes Bentivolus non per vices, ſed continue in Senatu ſedebat.

Quia multi Cives Florentini conjuraverant in occiſionem Petri filii quondam Coſmæ de Medicis, Dominus Joannes Bentivolus auxiliarios multos ex noſtris montibus Florentiam miſit.

Dominus Joannes de Vienna Sacerdos, quia quemdam Ferrarerium occidit in montibus, ut eum exſpoliaret, poſitus eſt in gabbia, in qua cum per aliquot menſes ſtetiſſet, depoſitus eſt propter frigus in communi carcere, qua perforata cum multis incarceratis aufugit.

Ad Pontificem miſſi ſunt Ambaſciatores Dominus Chriſtophorus de Cazanimicis, & Magiſter Hieronymus de Ranutiis Medicus.

Anno Domini 1467. apud Mulinellam Bartholomæus Cuglionus Bergomenſis cum exercitu magno contra Ducem Mediolani dimicavit in feſto Sancti Jacobi Apoſtoli. Ab hora nona uſque ad primam horam noctis pugna conducta eſt; multi mortui, & plures ex utraque parte vulnerati ſunt. Ex utraque parte numerus bellatorum quadraginta millium fuit.

Dominus Jacobus de Gratis miles, vir patritius, & pro Republica noſtra benemeritus, cum pluries ad diverſa loca Ambaſciator acceſſiſſet, & multa laude digna operatus fuiſſet, mortuus eſt multis relictis filiis, & ſepultus in Eccleſia Servorum. Hic primus fuit, qui domum ſuam illuſtravit; nam cum eſſet juvenis, Pelliparius erat; pro rebus Reipublicæ exercitatus adeo profecit, ut in legationibus ad Principes nullum ſuperiorem haberet, erat quippe facundus in vulgari ſermone, & ornatus. Nam ad Dominam Blancham Ducissam Mediolani cum Ambaſciatoris fungeretur officio, magnam ab eo gloriam, & laudem conſequutus eſt. Ferunt ipſam dixiſſe: *O quam ſapiens Pelliparius!* Mortuo eo Nicolaus quondam Domini Petri de Aldrovandis inter ſexdecim ejus locum accepit.

Marianus de Bargellinis ſpurius à legitimis fratribus, quia petebat portionem ſubſtantiæ à patre relictam, multis vulneribus impoſitis mortuus eſt.

Frater Laurentius Ordinis Servorum fucato habitu in lupanari vulneratus eſt; inde diſcedens, antequam perveniret ad Conventum, in via mortuus eſt.

Dux Mediolani Galeaz cum toto ſuo exercitu per medium Civitatis noſtræ tranſivit.

Quatuor fratribus de Tuſchis Bononiæ ſubſtantiam inter ſe dividentibus, unus à fratribus minoribus occiſus eſt.

Petrus de Purgo de numero ſexdecim Regentium Civitatem mortuus eſt, in cujus locum poſitus eſt Carolus Antonius de Fantutiis, vir prudens & diſcretus.

Corbis vini vendebatur uno ducato auri; frumenti autem abundantia erat.

Carolus Blanchettus vir Patritius de numero XVI. Regentium Civitatem mortuus eſt, & ſepultus in Sancto Jacobo, in hujus locum ſucceſſit Joannes Blanchettus.

Legatus Bononiæ Dominus Angelus vocatus à Pontifice Romam cum Magiſtro Hieronymo de Ranutiis Medico acceſſit.

Ad Pontificem Summum miſſus eſt Ambaſciator Virgilius de Malvitiis, vir callidi ingenii; nam Papa tunc moliebatur ſtatum Civitatis noſtræ mutare.

Ad Ducem Mediolani miſſus eſt Ambaſciator Dominus Paulus della Volta.

Anno Domini 1468. Dominus Achilles de Malvitiis Miles Sancti Joannis de Rhodo, & de numero ſexdecim Regentium Civitatem mortuus eſt, & ſepultus in Sancto Jacobo Fratrum Eremitarum. Hic Hæreticorum defenſor erat; & quia Uxorem habere non poterat, ex Monialibus filios procreavit. Ejus beneficium, ſive Militiæ dignitatem, accepit poſt eum nepos ejus Dominus Euſtorgius de Malvitiis Virgilii filius.

De menſe Decembri, & Januarii Bononiæ in quibuſdam hortis roſæ inventæ ſunt.

Quia omnes Domini Italiæ pacem fecerant, per tres dies proceſſio celebrata eſt.

Impetus ventorum inſolitus Bononiæ multa ædificia ad ſolum dejecit.

Dominus Joannes Baptiſta Sabellus Romanus Prothonotarius à Pontifice Gubernator Bononiam miſſus eſt. Hic in regimine ſagax & aſtutus erat. Hujus prudentiâ multa Bononiæ rectificata ſunt; carceres aperti ſunt, & captivi dimiſſi, exceptis duobus Fratribus Minoribus, qui propter proditionem quamdam ibidem ſervabantur.

Ni-

Digitized by Google

Nicolaus de Aldrovandis Patritius, & de numero XVI. Regentium Civitatem, mortuus eſt, & ſepultus in Sancto Stephano. In hujus locum poſitus eſt Dominus Albertus de Cathaneis Legum Doctor, qui conductus à Senenſibus ad legendum revocatus eſt.

Dominus Carolus de Malvitiis Patritius, & de numero XVI. Regentium Civitatem, mortuus eſt, relictis multis filiis; ſepultus in Eccleſia Sancti Jacobi Fratrum Eremitarum. Ejus locum inter Sexdecim tenuit Baptiſta de Malvitiis.

Domina Blancha Duciſſa Mediolani vita functa eſt. Sigiſmundus Malateſta, vir diabolicus, & Arimini Dominus extinctus eſt.

Ad Imperatorem Federicum Tertium, qui erat Ferrariæ, Dominus Joannes Bentivolus equum unum bardatum valoris centum quinquaginta ducatorum pro dono miſit. Ambaſciator fuit Ser Benedictus Morandus Cancellarius Communis Bononiæ, vir eruditus, & Jacobus Hiſpanus Magiſter Stabuli, cui quadraginta ducati donati ſunt. Imperator autem Domino Joanni Bentivolo conceſſit, ut poſſet deferre Aquilam cujuſcumque coloris, præter nigram.

Sorores Sancti Joannis Baptiſtæ, quia minus honeſtè vivebant, expulſæ ſunt à Monaſterio, in quarum loco introductæ ſunt ſorores Sanctæ Mariæ Magdalenæ ſtratæ Sancti Donati.

Frater Joannes de Faëllis Veronenſis Ordinis Servorum Prior Sancti Oſſani in Montibus Bononiæ, invocator Dæmonum, & Hæreticus, ab Inquiſitore Sancti Dominici comprehenſus damnatus eſt. Hic enim compoſuit quemdam Librum dictum Florem novellum, plenum multis erroribus. Cives Bononienſes coire faciebat cum Dæmonibus in ſpecie puellarum; Dæmones venerabatur, & illi oblationes faciebat.

Hercules Malvitius fuit effectus dux militaris pro Venetis 100. equitum cataphractorum contra Turcas.

Claruit Beatus Conradinus Arioſtus de Bononia Ordinis Prædicatorum, ſummæ pietatis vir, qui & hoc anno ad cœlos evolavit: ſepelitur autem in Dominicanorum Cœnobio.

Anno Domini 1469. Ser Dionyſius de Caſtello Procurator Palatii, ſive Cauſidicus, cum circa Rempublicam in multis prudenter ſe geſſiſſet, tamdem de numero XVI. Patriciorum factus, in ultima ſenectute vitam finivit, ſepultus in Eccleſia Sancti Petri; cui ſucceſſit Bartholomæus ſuus filius.

Anno Domini 1470. Quia artifices Civitatis ſtationes ſuas cum banchis ligneis ultra porrectis vias deformabant, omnia talia juſſa ſunt amoveri. Porta Ravignana lateribus coctis ſtrata eſt. Omnes viæ Civitatis lapidibus fluminum ſimiliter ſtratæ ſunt.

Galeaz Dux Mediolani Communi noſtro unum bovem pinguem & magnum dono miſit, tectum panno albo & morello cum ſuis ſignis. Conductori à Regimine noſtro donati ſunt 100. ducati auri. Renovavit Dux iſte antiquum morem ſervatum inter Vicecomites Mediolani, & Bononienſes, qui ſibi invicem mittebant, & remittebant.

Bronzina, ſive Bombarda Bononiæ facta, eſt comprobata.

Dominus Alexander Sfortia Piſauri Dominus, vadens Mediolanum, per Bononiam tranſitum faciens, receptus eſt cum honore in domo Domini Joannis Bentivoli generi ſui.

Torneamentum Bononiæ in platea in die Sancti Petronii factum eſt cum tanto apparatu veſtimentorum, & armorum, ut antiquitas Romana renovata videretur. Ex una parte fuit Dominus Johannes Bentivolus cum ſuis bellatoribus albis indutis. Ex alia parte Dominus Antonius Trottus Alexandrinus Bononienſium Capitaneus cum ſuis rubeis indutis. Magno ſpatio pugnatum eſt. Domino Joanni, & ſuis laus & triumphus datus eſt. Ad hoc grande ſpectaculum ex multis Civitatibus convenere plurimi ad videndum. Dux Mediolani octo equos tectos ducali magnificentia ornatos miſit Domino Joanni Bentivolo per Comitem Borellam virum in bellicis peritiſſimum. Torneamento completo cum donis ad propria remearunt.

Dominus Joannes Baptiſta Sabellus Gubernator Bononiæ Romam acceſſit cum Magiſtro Hieronymo de Ranutiis. Non eſt amplius Bononiam reverſus. Nam cum factus eſſet Cardinalis, & Pontifex ordinaret ut Bononiam Legatus veniret, reſpondit: *Si Bononiam irem, non eſſem Legatus, ſed ligatus.*

Anno Domini 1471. Marchio Ferrarienſis Borſius molendinum Galiatiæ dirui fecit in agro Bononienſi, quod erat Comitis Guidonis de Pepulis. Bononienſes injuriam vindicaturi, Finale in confinibus Mutinæ invadentes, quam plures domos deſtruxerunt. Rurſus Borſius dictam Galeatiam funditus evertit. Ad componendam pacem miſſus eſt Ferrariam Dominus Albertus Cataneus Doctor, & de numero XVI. Regentium Civitatem.

Omnium Dominorum Italiæ unio contra Teucrum publicata eſt. Ob hoc Bononiæ proceſſiones cum campanis ſolemniter celebratæ ſunt.

Accerſitus à Duce Mediolani Dominus Joannes Bentivolus cum magna comitiva Mediolanum acceſſit. Hi fuere ſocii Dominus Ludovicus de Sancto Petro, Dominus Eganus de Lambertinis, Carolus Antonius de Fantuccis, Pyrrhus, Carolus, & Æneas de Malvitiis, & Joannes Papazonus. Fuerunt cum magno honore ſuſcepti, & cum donariis Ducali magnificentiæ dignis remiſſi. Dominus autem Joannes factus eſt ductor equorum ſexcentorum cum ſtipendio ſeptem millium aureorum omni anno. Per Comitatum Bononienſem dicti equi locati ſunt. A Duce Dominus Carolus Antonius Elephantucius aureatus miles creatus eſt.

Mortuo Paulo II. Dominus Franciſcus de Gonzaga Cardinalis, & Legatus Bononiæ Romam acceſſit cum Domino Galeazio Mareſcotto, & Magiſtro Hieronymo de Ranutiis Medico.

Sixtus IV. creatus Pontifex Dominum Agathemnonem Mareſcottum Romanum Senatorem fecit, Dominum Achillem ejus fratrem ſuum Cubicularium, Tideum vero eorumdem fratrem ſuum Scutiferum: Dominum Baptiſtam de Cemonicis ſimiliter ſuum Cubicularium fecit.

Campanile Sancti Jacobi a primis feneſtris ſupra elevatum eſt.

Dux Ferrariæ Borſius veniens de Roma, ubi Ducis nomen acceperat, Ferrariæ mortuus eſt, & ſepultus in clauſtro Cartuſienſium.

Gioſtra virilis per tres dies Bononiæ celebrata eſt. Multi vulnerati fuerunt, unus mortuus eſt.

Su-

Digitized by Google

Super ripam Sculteннæ ſive Panarii, in via recta ad Mutinam baſtìam Regimen noſtrum fieri fecit ad tutandum rationes noſtras in ripa prædicta. Dux Ferrariæ ægrè ferens dictam baſtìam, omnes Italiæ potentatus commovit, ut ſibi auxilium ferrent contra Bononienſes. Res per aliquot annos in quæſtione remanſit. Ultimo præſentibus legationibus multorum Ducum & Dominorum judicatum eſt, ut Bononienſes uſque ad ripam fluminis ſuos terminos ponerent. In modum ergo pyramidis moles facta eſt cum armis Comitatus Bononiæ in ripa fluminis; ſicque baſtìa amota eſt. Impetus fluminis dictam molem evertit & rapuit tempore procedente.

Claruit Beatus Frater Marcus Elephantucius Bononienſis Ordinis Minorum regularium.

Anno Domini 1472. Cæſar Cazanimicus vulneratus eſt, & mortuus, & ejus frater Bartholomæus contra fidem datam Domino Joanni Bentivolo Antonium de Lino apud Conventum Cœleſtinorum vulneribus impoſitis occidit. Dominus Joannes Bentivolus cum amicis armatis ad domum Domini Chriſtophori vadens, prius eductis mulieribus, eam incendit; Bartholomæus Cazanimicus fugam accepit. Dominus Chriſtophorus ejus pater de numero XVI. Regentium Civitatem Mirandulam ad confinia miſſus eſt, patritiatus dignitate privatus. Unius fœminæ cupido tanti mali initium fuit.

Diverſo charactere hic §. interſeritur.

„ Bene adverte, Lector, ne æquivoces in „ ambiguo de cauſa hujus mali à quadam fœ„ mina pro turpi amore exorta, quia non „ fuit à rivali ſuo occiſus, neque à fratre „ ſuæ amaſiæ occiſus, aut juſſus occidi præ„ fatus Cæſar Cazanimicus, ut falſo credi „ tum eſt longo tempore a multis, licet ſo„ rorem quamdam dicti Antonii Lini idem „ Cæſar deperiret, & alii quidam, & præci„ pue is, qui dicebatur *el prete Griffono*; ſed „ cauſa ſuæ mortis hæc fuit. Nupſerat idem „ Cæſar, & frater ejus Alexander Legum „ Doctor in filias Virgilii Malvitii, ſcilicet „ ſorores. Ea, quæ Cæſari nupſit, inventa eſt „ adoleſcentulum quemdam ita deperiſſe, „ ut in lecto mariti ad concubitum induce„ ret, & minus caute. Re comperta adole„ ſcentulus ſtangulatus refertus eſt apud me„ ritoriam tabernam. Demum poſt paucos „ dies ſponſa atque uxor Cæſaris diem obiit „ ſatis repentine, adoleſcentula corpore ro„ buſta. Culpa merito in ſponſum Cæſarem „ relata, non ſine manifeſta ſuſpicione vene„ ni. In vindictam igitur filiæ ſuæ Virgilius „ generi mortem deliberavit, quam, ne di„ gnoſceretur auctor, novus amor, & rivalis, „ & amaſiæ frater adumbrarunt. Hinc in ma„ jorem vindictam ſuæ filiæ Virgilius, vir „ alioquin ſagaciſſimus, & cordatus, cum „ non ignoraret conſilio patris Domini Chri„ ſtophori generum Cæſarem uxoricidam fa„ ctum, paſſus eſt, Joannem Bentivolum & „ arbitrum, & mediatorem, & vindicem, ſo„ lum ſe interponere inter Cazanimicos, & „ Antonium Linum. Rem poſt plures annos „ ſicarius ipſe, & criminis de morte Cæſaris „ reus a juſtitia comprehenſus ob alia facino„ ra & morti adjudicatus, dum ſacramentaliter confiteretur Patri ſuo Confeſſori inte„ gre manifeſtavit. Itaque nolite ante tempus „ judicare, quoadusque veniat Deus judex „ juſtus ſcrutator cordium, qui illuminabit „ abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit con„ ſilia cordium: & utinam tunc ſit nobis „ laus a Domino.

Anno Domini 1473. Baptiſta de Manzolis vir nobilis, & dives magnarum divitiarum ac virtutum, totiuſque Civitatis noſtræ unicum exemplar, vita functus eſt, & ſepultus in Sancto Jacobo Fratrum Eremitarum. Hic ultra ſubſtantiam ſuam, quam filiabus, ac aliis conſanguineis diviſit, multa ad Monaſteria, & ad pias cauſas dereliquit. Monaſterium Corporis Chriſti ex ſuis pecuniis quaſi totum fabricatum eſt. Dum viveret, pauperum refugium erat. Is civibus, quando aliquis pecunia indigebat, mutuo ſine uſuris hilariter concedebat. Domicellas nubiles quam multas dotavit. Ex bonis operibus gloriam popularem declinabat. Circa divina officia ſedulus inſiſtebat, maximè in Eccleſia Sancti Dominici. Nemo erat, qui hunc Sanctum non diceret.

Conſtantia Xantis Bentivoli quondam filia Comiti Antonio de Mirandula nupſit.

Dominus Bernardus de Saxono patritius Bononienſis cum Romæ apud Pontificem Legatus exiſteret, impetravit, ut Dominus Joannes Bentivolus Equites aureatos, & Notarios creare poſſet.

Dominus Gaſpar de Graſſis Eques aureatus Senator Romanus à Pontifice electus eſt.

Anno Domini 1474. Hieronymus Riarius Saonenſis, procurante Sixto Pontifice Maximo, & Duce Mediolani Galeatio, Imolæ dominium accepit, inde ſine armis ejecto Thadæo Manfredo cum filiis multis.

Eodem anno Rex Daciæ, vel Daniæ Chriſtiernus, qui trium Regnorum erat Rex, venit Bononiam, Romam tendens, & ibi exiſtens viſitavit arcam Beati Dominici, & ſepulturam Regis Hentii, qui & fuerat Rex Daciæ, vel Daniæ, & ibi, ſcilicet in hac Eccleſia, Equitem fecit Annibalem Bentivolum ſexennem filium Domini Joannis.

Claruit Beatus Frater Eganus de Bianchis Ordinis Jeſuatorum.

Anno Domini 1475. Jacobus Lupparus, olim Mercator nobiliſſimus, in Genuenſem Prætorem electus eſt. Eumdem Magiſtratum cum prudentia geſſit.

Eodem anno Regina Daciæ, vel Daniæ uxor dicti Regis Bononiam applicuit, Romam tendens.

Anno Domini 1476. Andreas Gratus Domini Jacobi Grati quondam filius, cum eſſet de numero Antianorum, per Dominum Joannem Bentivolum Eques aureatus creatus eſt.

Philippus Cardinalis, & Epiſcopus Bononienſis vita functus eſt. Franciſcus Gonzaga Cardinalis eumdem Epiſcopatum in Commendam accepit, diſſipaturus ejus ſubſtantiam. Sic fecit.

Galeaz Dux Mediolani in æde Sancti Stephani à ſuis civibus aliquibus vulneribus in eadem Civitate occiſus eſt.

Claruit Beata Joanna de Lambertinis Bononienſis, Ordinis Sanctæ Claræ.

Franciſcus Gonzaga Ludovici Marchionis Mantuani filius ſedit in Epiſcopatu.

Anno Domini 1477. Dominus Alexander Tartagnus de Imola clariſſimus, & copioſiſſimus Civilium Legum interpres anno ætatis ſuæ

Digitized by Google

ſuæ quinquageſimo tertio mortuus eſt, ac tumulatus in Capella majori Eccleſiæ Sancti Dominici in ſepulcro marmoreo, miro opere ſculpto. Hic fuit decus Civitatis ſuæ, & noſtræ. Palatium in ſtrata majori contra illos de Cruce Principe dignum conſtruxit, filiiſque dereliquit.

Catherina Ducis Galeàtii ex concubina filia, Hieronymo Riario nupſit Domino Imolæ, quæ tranſitum faciens per Bononiam, honorificè in Palatio Domini Joannis Bentivoli recepta eſt.

Ser Cola Aſculanus Genti Bentivolæ fideliſſimus, cum in ea fere annis ſexaginta deferviſſet in officio Secretarii, ac fidelis Conſiliarii, mortuus eſt, & ſepultus in S. Jacobo Fratrum Eremitarum.

Dominus Albertus Cattaneus Juriſconſultus, Eques, & Patritius è vita deceſſit, teſtamento ordinans, ne pompa ſolita exequiarum ſibi fieret. Sepultus eſt juxta Eccleſiam Sancti Dominici ſine vexillis & ſcutis.

Regimen Bononiæ ordinavit, & ſtatuit, ne quis Bononienſis in ſuo funere poſſet invitare niſi unum Conventum Religioſorum. Antea enim in exequiis multæ pecuniæ expendebantur. Huic ſtatuto Legatus ſuam authoritatem appoſuit.

Bonifacius Cattaneus in numerum ſexdecim Patritiorum delectus eſt loco fratris.

Anno Domini 1478. Campanile Sancti Petri laminis plumbeis tectum eſt Plumbi pondus 8000. librarum fuit. Architectus pro ſuo labore 46. ducatos auri habuit.

Beatæ Mariæ Virginis imago vetuſtiſſima in via, qua itur ad ſtratam Galeriæ, ab Eccleſia Sancti Petri in quadam Eccleſia parvula profanata, & ad ſtabuli uſum reducta, & in qua aliàs erat Societas illorum, qui ſubveniebant pauperibus verecundis, miracula facere cœpit, & multa beneficia præſtare voventibus. Adeo erat populi frequentia ad eumdem locum, ut ex collatis eleemoſynis facta ſit Eccleſia pulcra, picturis, & feneſtris vitreis ornatiſſima. Imagines terræ, & tabulæ depictæ cum literis gratiarum acceptarum in maxima copia portabantur. Statua Domini Joannis Bentivoli armata ibi poſita eſt. Alia Statua Domini Petri Romani tunc Poteſtatis Bononiæ ob gratiam receptam magni pretii ibi parieti affixa eſt.

Joannes de Guidottis, vir Patritius, & pro Republica zelans, cum eſſet Vexillifer Juſtitiæ, mortuus eſt, & ſepultus apud Prædicatores in Capella magna, quam ædificari fecerat, relictis tribus filiis nondum regimini aptis. In locum Patritiatus ejus ſuffectus eſt Dominus Ludovicus de Sancto Petro.

Ad deſponſandam Dominam Lucretiam filiam Ducis Ferrariæ Herculis miſſi ſunt Oratores Carolus Antonius de Fantucciis, Bernardus Saxonus, Hieronymus Raynutius, & Bonifacius Cattaneus. Hos duos ultimos aureatos Milites creavit Dux pro benevolentia. Iſta deſponſatio facta eſt pro Domino Annibale Domini Joannis Bentivoli filio.

Florentiæ Dominus Franciſcus Salviatus Archiepiſcopus Piſanus, & multi alii cives Florentini ſuſpenſi ſunt ad feneſtras palatii Antianorum, quia volebant mutare ſtatum Florentiæ. Quidam juvenis Cardinalis S. Georgii, niſi fuiſſet defenſus à Vexillifero Juſtitiæ Florentiæ cum aliis ſuſpenſus fuiſſet. Propter hoc Sixtus IV. Florentinis bellum intulit. Bandinus Baruncellus, qui primus ad occidendum Julianum de Medicis in Eccleſia majori Florentiæ manum miſerat, cum per Italiam ad diverſa loca fugiſſet, & inde expulſus eſſet, ad Turcos confugit. Studio Florentinorum de Pera per magnum Turcum Florentiam miſſus eſt. Abhorruit enim Turcus ſacrilegium, & homicidium in Eccleſia patrata. In platea igitur Civitatis Florentiæ ſuſpenſus eſt.

Anno Domini 1479 Dominus Joannes Bentivolus cum magna pompa ad videndam Lucretiam filii ſui ſponſam profectus eſt Ferrariam.

Comes Nicolaus Rangonus Mutinenſis copiarum Bononienſium Capitaneus electus eſt. Huic Dominus Joannes Bentivolus Blancham filiam ſuam in uxorem dedit.

Florentini conſtituerunt, ut Domino Joanni Bentivolo ex ære ſuo publico tria millia Floren. omni anno mitterentur.

Dominus Andreas Barbatia origine Siculus, ſed Bononiæ educatus, poſtquam Jura Civilia, & Canonica uſque ad ſenium magna cum fama legiſſet, magno peculio acquiſito, relictis quatuor filiis, & aliquibus filiabus, mortuus eſt, & ſepultus in Sancto Petronio in Capella, quam ſibi vivens elegerat.

Epiſcopus Brugnatenſis de Regio cum vices gereret Epiſcopi Bononienſis, in Caſtro Centi propter ſuum rigidum regnum à quibuſdam occiſus eſt. Duo ex occiſoribus Bononiam ex Ferraria ducti, ſuſpenſi ſunt.

Anno Domini 1480. poſt mortem Galeatii Ducis Mediolani filio ejus adoleſcentulo Duce creato, ad eum viſitandum Dominus Joannes Bentivolus cum regio comitatu Mediolanum acceſſit. Conſultores, & Gubernatores Ducis Domino Joanni prædicto oppida tria in Lombardia donaverunt, ſcilicet Chovum, Antignanum & Pizzaxonum. Deinde Bononiam cum gloria reverſus eſt. Ante tamen quam è Mediolano recederet, Joannes de Marſiliis nobilis Bononienſis à Duce eques aureatus creatus eſt.

In Platea Civitatis Dominus Joannes Bentivolus ludum novum celebrari voluit. Nam centum juvenes conſtituit, quinquaginta viridi veſte, totidem purpurea ornatos, qui pilam magnam ad metam ducerent, & ille honorem conſequeretur, qui illam pluribus vicibus ad metam duceret. Viridibus datus eſt honor.

Anno Domini 1481. Georgius de Monteferrato juvenis Bononiam veniens ad literas capeſſendas, ob errores contra Fidem Catholicam ab Inquiſitore S. Dominici detentus, cum obſtinatus in ſecta Judæorum perſiſteret, & Chriſtum negaret, & ejus Matrem, quia eſſet hæreticus obſtinatus, ſententiam accepit. Traditus igitur Curiæ ſeculari in platea, ſpectante tota Civitate, in lameria ferrea in alto ſita combuſtus eſt, clamans: *eloy, eloy adjuva me.*

Anno Domini 1482. Fratres Eremitani S. Auguſtini vitæ regularis primo habitare cœperunt Monaſterium S. Mariæ de Miſericordia extra portam ſtratæ Caſtilionis. Iſte locus tunc derelictus erat à Monachis albis Montis Oliveti, qui eum inhabitaverunt poſt deſtructionem S. Michaëlis in Buſcho, ut ſupra patuit. Fratres Minores Zoculantes, qui habitabant in S. Paulo ſuper S. Mariam in Monte, videntes dictos Fratres Eremitanos habere concurſum magnum populorum pro con-

Digitized by Google

confeſſionibus audiendis, animarum zelo commoti, ne omnes ad eos accederent, & ipſi ſoli remanerent, multa millia ducatorum, quos apud diverſos cives occulte in depoſito habebant, cogitaverunt producere ad unum Conventum prope portam Sancti Mammæ faciendum, & ut cives, & dominæ facilius poſſent ad eos cauſa confeſſionis accedere. Cum magno labore conceſſum eſt, ut prope portam ædificare poſſent. Regentes Civitatem rationes adducebant, ut nullo modo tantum ædificium in tali loco fieret. Fratres autem Minores contradictionem tantam videntes, meliori conſilio ducti per uxores Regentium Civitatem, quod aliis modis obtinere non poterant, per earum interceſſionem pleniſſimè impetrarunt. Conventus igitur Nuntiatæ hoc tempore incœptus eſt.

Franciſca Joannis Bentivoli filia Galeoto Manſredo Domino Faventiæ in matrimonium conjuncta eſt. In platea Bononiæ haſta concertatum eſt, ut multi ſimul contra ſe currerent. Galea argentea à cenſoribus Comiti Nicolao Rangono adjudicata eſt; id enim fuit præmium bene certantibus expoſitum.

Dux Calabriæ Alphonſus filius Ferdinandi Regis Neapolitani Dominum Joannem Bentivolum de Aragonia, & progeniem ſuam cognominari voluit, privilegiumque dedit. Omni anno quamdam magnam pecuniæ quantitatem illi ex Neapoli deferendam conſtituit.

Bartholomæus de Rubeis dictus de Mino, vir Patritius mortuus eſt. In ejus locum Minus juvenis eruditus, & ad negotia Reipublicæ aptus delectus eſt ejuſdem Bartholomæi filius.

Claruit Beata Paula de Mezavacchis Bononienſis Ordinis Sanctæ Claræ.

Anno Domini 1483. Magiſter Nicolaus à Faba, Philoſophus, ac Phyſicus doctus mortuus eſt, & ſepultus in S. Jacobo Fratrum Eremitarum. Super hujus ſepulcrum tale epitaphium habetur.

Hæc ego ſum lutea Nicolaus conditus urna,
Altera qui fueram gloria ſumma Fabis.
Artis eram Medicæ Doctor, pedarius alter:
Æger quiſque mea tutus abibat ope.

Dominus Bernardus de Saxono ex cauſidico miles effectus, ac de numero XVI. Patritiorum factus, cum multam de ſe dicendi cauſam dediſſet, extinctus eſt, & ſepultus in S. Jacobo Fratrum Eremitarum. Hujus palatium eſt contra Sanctum Sebaſtianum pulcre & fortiter ædificatum. Primus enim fuit, qui domum ſuam nominari fecit.

Alphonſus Dux Calabriæ vadens Ferrariam ad ſuccurrendum Civitatem à Venetis oppreſſam cum multitudine Turcorum, tranſitum faciens per Bononiam, Dominum Alexandrum, Domini Joannis Bentivoli tertium filium, aureatum militem fecit. Tunc Pontifex Sixtus Quartus magno ſtipendio Dominum Joannem Bentivolum contra Venetos ad bellandum conduxit. Quia multa frumenta ex Bononia Ferrariam delata ſunt, factum eſt, ut frumentum maximo & incredibili pretio in Civitate Bononiæ venderetur. Multi fame mortui ſunt. Dominus Joannes Bentivolus frumentum ſuum ad forum mittens, pro minori ſatis pretio, quam alii, vendebat; apud plebem magnam ex hoc gratiam comparavit.

Antonium Galeatium ſecundum Domini Joannis Bentivoli filium Sixtus Quartus Protonotarium fecit.

Dominus Joannes Bentivolus in obſidione Axolæ agri Brixienſis dum laboraret, ægritudinem incidit; Bononiam reverſus valetudinem acquiſivit.

Magna diſcordia orta eſt inter Notarios propter Regiſtrum. Ad arma ventum eſſet, niſi prudentia Domini Joannis interveniſſet. Res quietata in melius proceſſit. Legationem Bononiæ Cardinalis Sancti Petri ad Vincula ſuſcepit, reſidentiam non facturus, ſed emolumenta recepturus.

Julianus à Ruvere Savonenſis Cardinalis, Sixti Quarti Nepos ſedit in Epiſcopatu, qui & Papa electus fuit Julius II.

Anno Domini 1484. Turris, quæ erat contigua palatio Marchantiæ in Carobbio, in Hebdomada Sancta a fundamentis integra cadens, domum illorum de Bolognetis cum habitatoribus oppreſſit & occidit; erant enim tunc omnes in menſa. Mortui ſunt omnes, exceptis duobus pueris, qui ad ſcholas jam iverant. In hac oppreſſione Juvenis quidam Ferrarienſis, Sponſus unius puellæ illius domus mortuus eſt, unde ambo Sponſus & Sponſa, ſub ruinis inventi ſunt amplexibus juncti.

Inter domum iſtam oppreſſam, & Turrim cum tranſiret caſu quidam fachinus portans piſces ad domum cujuſdam Civis, ſub ruinis detentus eſt, ſed non mortuus, eo quod quidam murus ipſum ne opprimeretur, defendit. Alia die inventus ſub ruinis vivus, & interrogatus, quid tunc cogitaret, reſpondit: *Putabam*, inquit, *jam ultimum veniſſe Judicium*: propter tubam, quam audiverat inſonare; quia enim tota Civitas ad tam grande ſpectaculum concurrebat, neceſſe fuit arcere multitudinem voce præconis: ideo propter illum ſonum credebat diem jam adveniſſe Judicii. Reædificata fuit poſtea Domus illa melior, & fortior, quam fuerat ante. Turris Cathelanorum antiquiſſima & altra, ſicut Turris Aſinellorum, ſita in medio lupanaris, per artifices deſtructa eſt, & paulatim uſque ad fundamenta eradicata.

Repulſare horas poſt commune horologium in Campanili Sancti Petri cœptum eſt.

Ad componendas res bellicas Dominus Joannes Bentivolus Mediolanum acceſſit.

Cum tota Italia contra Venetos quaſi duobus annis dimicaſſet, & judicio omnium Veneti omnia debuiſſent amittere, quæ in firma terra poſſident, confecta pace multa acquiſiverunt. Ludovicus Sfortia Mediolani Gubernator, Venetis ſe jungens, totam catenam Dominorum Italicorum ceu ventus fregit. Sixtus Quartus nomina pacis audiens, animam effundens mortuus eſt.

Ghibertus Pius Carpenſis Marci filius, partem copiarum Bononienſium ſtipendio accipiens, filiam Domini Joannis Bentivoli Lionoram uxorem accepit.

Joannes Blanchettus vir Patritius diem obiit cui Franciſcus nepos ſuffectus eſt.

Alphonſus Calabriæ Dux Neapolim revertens, ac per Bononiam tranſiens, receptus eſt cum honore in Palatio Domini Joannis Bentivoli. Cum viſitaſſet Conventum Sancti Dominici, voluit videre venerabilem virum, ac ſanctitate clariſſimum Fratrem Jacobum de Alemannia Converſum Ordinis Prædicatorum. Poſtquam dulciter cum eo locutus eſt, ſe illius orationibus commiſit.

Digitized by Google

Ad Pontificem Innocentium noviter creatum missi sunt Ambasciatores Dominus Ludovicus de Sancto Petro, & Bonifacius Cattaneus viri Patritii.

Anno Domini 1485. intrandi Magistratum novus & aptior modus institutus est; omnes enim Antiani novi die, qua primò ingredi debent Palatium, ad domum Vexilliferi Justitiæ veniunt, simulque cum eo illuc vadunt; antea enim unusquisque de per se à domo propria cum invitatis civibus ad Palatium veniebant; sicque Dominum Joannem Bentivolum illo mane nimium fatigabant, cum omnibus honorem pro sua humanitate impendere vellet, ab omnibus enim invitabatur, ut societatem faceret. Tribuni autem plebis, & Confalonerii populi ad quatuor constitutas Ecclesias conveniunt secundum quarterium, & exinde simul associati ad Palatium conveniunt. Ecclesiæ autem sunt istæ: Sanctus Dominicus, Sanctus Franciscus, Sanctus Jacobus, & Sancta Maria Servorum.

Pandulphus Malatesta Dominus Arimini Violantem filiam Domini Joannis Bentivoli in uxorem accepit. Ex hoc statutum est, ut inter Bononienses, & Ariminenses nullæ bullettæ currerent.

Ad solvendum vota Dominus Joannes Bentivolus ad Sanctam Mariam de Laureto cum magna comitiva accessit; erant omnes induti vestibus griseis, sive de bertino. Inde Romam accedens, Summum Pontificem Innocentium Octavum, & omnes Cardinales visitavit. Deinde Senas, Florentiam, Lucam, Pistorium properans, ab omnibus dignè susceptus est.

Legationem Bononiensem Ascanius Sfortia Cardinalis regendam suscepit. Locum suum tenentem misit Dominum Prosperum Cafarellum Episcopum Ascolanum integerrimum. Legatione apud Summum Pontificem pro Bononiensibus fungebatur Philippus Salarolus.

Ad placandum Dominum, ne pestis ulterius grassaretur, ordinatum est per Patritios, ut omnes pueri Mendicantes vestimento albo ex ære publico vestirentur, cum Cruce rubea in pectore.

Mortuo Gozadino de Gozadinis viro Patritio, in ejus locum Alexius de Ursis delectus est.

Anno Domini 1486. Frater Gregorius de Vercellis Ordinis Minorum Conventualium, ob furta, stupra, & sacrilegia cum uno Presbytero seculari, & uno juvene laico, in platea ante palatium Legati in alta furca suspensi sunt. Supra quos suspensa fuerunt vestimenta Monachorum Sancti Michaëlis in Busco, quæ paulò ante furatus fuerat. Dictus Frater Gregorius ministro Provinciæ Minorum Romæ ante Sixtum Quartum querelam movit. Citatus est ad Curiam Alexius de Ursis Vexillifer Justitiæ, & omnes, qui ministri fuerunt hujus suspensionis, acceptâ pœnitentiâ Bononiam reversi sunt.

Dominus Carolus Gratus, copiarum Domini Joannis Bentivoli imperator factus, tamquam vir prudens, & in bellicis eruditus, in auxilium Ferdinandi Regis Neapolitani missus est.

Mortuo Bartholomæo della Volta viro Patritio, in locum sui electus Alexander nepos. Hic Bartholomæus pro Republica Bononiensi zelans, dixit bonum esse vendere Regi Hispaniæ caput Beati Dominici, ut ex pecuniis habitis aliquid pro bono communi instrueretur.

A Dominus Robertus de Sancto Severino cum ex Urbe cum suis copiis reverteretur, & eum Dux Calabriæ insequeretur, ex agro Imolensi Ravennam fugit cum paucis equitibus. Reliqua pars exercitus ejus in agrum Bononiensem veniens, armis deprædata est: quæ res sapientibus atque prudentibus valde displicuit.

Ghibertus de Piis Carpensis Lionoram Domini Joannis Bentivoli filiam in Uxorem magna pompa duxit.

Dominus Eganus de Lambertinis Vir Patritius ob monetam falsam, quam cuderat, Patritiatus dignitate, & Civitate privatus est.

Bartholomæus Felicinus in Sancto Jacobo
B à Domino Joanne Bentivolo miles creatus est.

Anno Domini 1487. Palatium Prætoris, sive Potestatis, ex latere plateæ jam vetustate ruinosum, lapidibus masicinis, ac in modum rosarum sculptis, restaurari cœptum est, Domino Joanne Bentivolo Secundo principante.

Per Dominum Nicolaum de Poëtis virum Patritium, ex numero Sexdecim, Ecclesiæ Sancti Dominici picturis in testudine, & cælaturis in tecto ornata fuit. In ea fabrica sive ornatu exposuit auri mille ducatos. Tectum enim Ecclesiæ antea renovatum fuerat eleemosynis hinc inde collatis, prædicante Fratre Hieronymo de Bursellis in Quadragesima in Sancto Petronio, & ad hoc opus faciendum
C populos incitante.

Dominus Annibal filius Domini Joannis de Bentivolis filiam Herculis Ducis Ferrariæ in Uxorem duxit. Nuptiarum solemnitas tanta fuit, ut pro Rege majora non fierent. Dona omnes Artes contulerunt. Omnium fere Dominorum Italiæ per Ambasciatores exenia delata sunt. Hastiludia, & giostræ dignissimæ patratæ fuerunt. Dominus Carolus Gratus in platea fortissimorum virorum ictus in se suscipiens magnam sui corporis virtutem ostendit.

Dominus Annibal Bentivolus stipendio à Florentinis conductus est. Multa prœlia apud Sarezanum per ipsum commissa sunt.

D Hercules Ferrariæ Dux II. Romam vadens, Bononiæ honore digno susceptus est in palatio Domini Joannis Bentivoli.

Domino Egano Lambertino è Senatu pulso, in locum ejus assumtus est Philippus Salarolus.

Dominus Rubettus de Sancto Severino magnus armatorum Dux, apud Tridentum cum Suevis pro Venetis dimicans, occisus est, multis filiis magnis bellatoribus derelictis.

Thomas Tiberius, & Hercules fratres de Malvitiis mutarunt cognomen Domus, & impetrarunt appellari de Bentivolis, sicque domum progenitorum suorum abnegarunt. Multis annis dicti sunt Renegati, non Bentivoli.
E Tamdem anno MDVII. expulsis Bentivolis per Julium Secundum Pontificem Maximum, antiquum Familiæ Malvitiæ nomen receperunt.

Anno Domini 1488. Sorores Corporis Christi Ordinis Minorum per Civitatem, & quasi per totam Italiam infamatæ sunt, quod se mutuo vulneraverunt. Indicta est eis purgatio; & ad id delecti Dominus Locum-tenens, Vicarius Episcopi, Abbas Sancti Proculi, Prior Sancti Dominici, & Prædicator Sancti Petronii. Purgatæ sunt. In eo Monasterio filia Domini Joannis Bentivoli Deo serviebat.

Ad

Digitized by Google

Ad visitandum Sanctum Antonium de Padua cum magna ac regali comitiva Dominus Joannes Bentivolus accessit. Venetiis tamquam Princeps honoratus est.

Hieronymus Riarius Imolæ & Forlivii Dominus à Civibus quibusdam Forlivienſibus vulneratus in ſuo palatio extinctus eſt. Nudatum corpus in via publica ejectum multis injuriis dehoneſtatum eſt. Uxor ejus ſagacitate multa dominium invaſum rehabuit. Urſorum domus ſolo æquata eſt. Dominus autem Joannes Bentivolus cum ſuis copiis Forlivium accedens, hoſtibus viduæ derelictæ terrori fuit. Octavianus primogenitus in Principem Civitatis eligitur.

Galeotus Manfredus Faventiæ Dominus à conjuge filia Domini Joannis Bentivoli, & à quibuſdam aliis in camera quadam multis vulneribus impoſitis occiditur. Euſtorgium ejus filium in Dominum populus elegit, cum infans adhuc eſſet.

Poſt parum Dominus Joannes Bentivolus cum Faventiam acceſſiſſet, ut Nepotis parvi res componeret, à ruſticorum furore invaſus eſt. E palatio in arcem confugiens, ibi ſe recepit. Tamdem à primoribus in tutelam acceptus, Mutilianam ductus eſt; deinde Florentiam miſſus, à Laurentio de Medicis cum honore ſuſceptus, Bononiam remiſſus eſt, & à populo cum gaudio receptus. Faventiæ in periculo fuit, ne occideretur; nam Joannes Petrus Bergaminus, magnus Ducis Mediolani Capitaneus, furore populi trucidatus eſt, quia tumultum ruſticorum ſedare conabatur.

Dux Mediolani, & ejus patruus Ludovicus Sfortia, Parmam venientes, multos Dominos ad conſilium vocaverunt, inter quos vocatus Dominus Joannes Bentivolus, illuc cum duobus majoribus filiis acceſſit. Ipſe in Flaminia factus eſt Ducis Mediolani Capitaneus; filius quoque ejus Dominus Annibal magno ſtipendio conductus eſt.

Aſcanius Sfortia Cardinalis Legatus Bononienſis, in Civitatem de novo veniens, cum honore ſuſceptus eſt. Romam ad Pontificem cum eo miſſi ſunt Ambaſciatores Dominus Bonifacius de Cattaneis, & Philippus Salarolus.

Mortuo Philippo Salarolo Viro Patritio, ad ejus dignitatem aſſumtus eſt Joannes Franciſcus de Aldrovandis, vir literatus, & Reipublicæ valde utilis.

Conjuratio contra Dominum Joannem Bentivolum, quaſi Bononiæ Dominum, detecta eſt. Julius namque de Malvitiis, Virgilii quondam filius, & tres filii Baptiſtæ de Malvitiis, ſcilicet Joannes, Philippus, & Hieronymus, Jacobus de Bargellinis, Joannes Baptiſta de Refrigeriis cum multis aliis occidere prædictum Dominum Joannem conjurarunt. Re in lucem producta, quidam eorum fugerunt, quidam ad confinia miſſi ſunt, quidam vero nocte ſequenti ſuſpenſi ſunt ad merlos palatii Poteſtatis contra Occidentalem plagam. Fugerunt iſti principales, ſcilicet Hieronymus, & Philippus de Malvitiis, & Joannes Baptiſta de Refrigeriis; ad confinia vero miſſi ſunt iſti, ſcilicet Julius Malvitius, Aldrovandinus, & Alexander fratres de Malvitiis cum filiis & filiabus, & multi alii. Suſpenſi autem fuerunt circa viginti, inter quos principales fuerunt iſti, Joannes filius Baptiſtæ de Malvitiis, cujus domus erat contra predam fictam, ſive contra Judæum mutuantem ad uſuram ante Eccleſiam Sancti Petri, Jacobus de Bargellinis, & multi alii. Baptiſta quoque prædictus pater dicti Joannis cum omni ſua progenie Ariminum ad confinia miſſus eſt. Poſtea Ludovicus filius ejus adoleſcens in domo ſua inventus à ſatellitibus, crudeliter occiſus eſt. Et cum confinati bona ſua non amitterent, paucis interpoſitis diebus omnia eis ſublata ſunt. Duæ filiæ parvulæ dicti Joannis ſuſpenſi, quæ in Monaſterio Sanctæ Agnetis conſervabantur, inde eductæ Mutinam portatæ ſuut. In tanta rerum mutatione nullus armorum ſtrepitus fuit. Dominus Joannes Bentivolus in palatio Communis Bononiæ cum Sexdecim ſtetit quaſi per octo dies, donec cuncta pacata ſunt & quieta. Baptiſta de Malvitiis prædictus, quamvis conjurationis filiorum eſſet ignarus, tamen officio ac dignitate Patritiatus privatus eſt. Pyrrhus de Malvitiis Malvitiorum caput, & de numero Sexdecim, ſecundus homo Bononiæ, & qui magnam populi ſequelam habebat, hanc amittens, gemens in ſuo palatio reſidebat. Hic animo hanc conjurationem ignoravit. Ultimo cum omnium ſatellitum ſequelam, quam maximam habuerat, omiſiſſet, quamvis eſſet de numero XVI. Regentium Civitatem, ut Civitatem exiret neceſſe fuit tamquam exul. Primo Cæſenam, poſtea Romam, deinde Piſas, ultimo Lucam acceſſit.

Ex hac conjuratione hoc malum in noſtra Civitate ſequutum eſt, quod cum ſine partialitatibus eſſet, partes duæ factæ ſunt. Cum enim magnam affinitatem, & conſanguinitatem in Civitate haberent Malvitii, aliqui *Segantes*, aliqui *Malvezeſchi* dicti ſunt, & ſic eſt amiſſa unio Civitatis.

Anno Domini 1489. Jacobus de Montecalvo vir Patritius diſcedens è vita, Thomam primogenitum ſucceſſorem in dignitate habuit.

Hic Thomas duas habuit conjuges, nam primam, quæ de Bardis erat, ejecit, ſecundam introducens, ſcilicet Lauram Domini Carbo-Antonii Fantutii filiam, olimque Domini Floriani Cazalupi conjugem.

Dominus Carbus Antonius de Fantutiis Eques & Senator Bononienſis, prudens & opulentus, è vita migravit. Senatoriæ dignitati Rainaldus Arioſtus ſucceſſit.

Pandulfus Malateſta Ariminenſium Princeps Violantam generoſiſſimam Domini Joannis Bentivoli Principis filiam uxorem duxit, virginem forma, prudentia, & moribus ornatiſſimam. Domina Ginepra mater ejus ſponſæ ad Sanctam Mariam de Laureto vadens nuptias filiæ honoravit.

Franciſcus Pedocha Mirandulanus, Legiſtarum Rector, in introitu ſui Magiſtratus conſtituit, ut in foro haſta more militari certaretur.

Dominus Annibal Joannis Bentivoli filius ſatis juvenis Vexillifer Juſtitiæ delectus eſt. In hujus laudem multi ornatiſſimi Poëtæ carmina ediderunt.

Revoluto anno conjurationis Malvitiorum contra Dominum Joannem Bentivolum, ad agendas gratias Domino pro tanto beneficio, quod non fuit occiſus, in Capella ſua Eccleſiæ Sancti Jacobi Miſſam ſolemnem cantari fecit; qua celebrata in hoſpitio Montoni, ſive Arietis, trecentis nobilibus Civibus prandium paratum eſt. Finito prandio omnes ad domum Domini Joannis Bentivoli accedentes magnifice gratias egerunt, Principem Civita-

tis ipsum appellantes. Hospiti ex pecuniis Domini Joannis Bentivoli prandii pretium solutum est. Canonici Sancti Petronii ex statuto omni anno tali die solemnem Missam decantant in Sancta Maria de Galeria, præsente ad minus uno filio Domini Joannis.

Antonius de Magnanis per Dominum Joannem Bentivolum miles aureatus creatus est, deinde à Florentinis Prætor eligitur.

Anno Domini 1490. Regis Hentii sepulcrum quia propter antiquitatem consumtum erat, cum tabula inaurata epitaphio sculpto ære publico instauratum est.

Turrim à fundamentis erexit juxta palatium suum Dominus Joannes Bentivolus miro ingenio fabricatum. Pro sustentaculis, sive pontibus faciendis, nullum foramen factum est, sicut apparet in aliis turribus. Ex lapidibus massicinis in cacumine coronam cum fenestris, & scutis, sive armis multorum Dominorum Italiæ fecit. Turricellum rotundum in medio summitatis ejus posuit cum campana satis grossa ad pulsandum pro convocandis amicis.

Dominus Annibal Bentivolus cum magna pompa ad honorandas nuptias Marchionis Mantuani, qui uxorem ducebat filiam Ducis Ferrariæ, Mantuam accessit. In giostra celebrata Dominus Annibal non parvam gloriam acquisivit.

In fundamento Turris Domini Joannis Bentivoli posita sunt quædam vasa cum armis & literis incisis. Inter alia insculptum est tale epitaphium infra terram occultum: *Anno salutis MCCCCLXXXX. Joannes Bentivolus secundus Reipublicæ Bononiensis Princeps, ac columen, Mediolanensisque militiæ ductor, Turrim hanc exstruxit, annum agens ætatis duo de quinquaginta, in matrimonio habens decus matronarum Ginebriam Sfortiam, & ex ea liberos numero XI. fœminas septem, mares vero quatuor; Annibalem equitem aureatum primogenitum, Antonium Galeatium Protonotarium Apostolicum, Alexandrum & ipsum equestri dignitate decoratum, noviſſimum Hermem.* In alio angulo hujus verba sculpta sunt, memoriæ apud posteros diuturnioris ergo: *Monimentum hoc conditum à Joanne Bentivolo secundo patriæ Rectore, cui virtus, & fortuna, cuncta quæ optari possunt bona, affatim præstiterunt.*

Ludovicus Joannis Antonii Gozadini adoptatus in familiam Bentivolorum uxorem accepit. Pandulfus Malatesta Arimini Princeps, & Gener Domini Joannis Bentivoli, Bononiam veniens, magno honore susceptus est. Magnificus Raimundus Malatesta per Dominum Joannem Bentivolum miles creatus est.

Dominus Joannes Bentivolus Festum Sancti Petronii magis honorare cupiens, ludum armorum instituit, ut duo Capitanei cum armatis in platea duo vexilla defenderent. Unus habebat Vexillum Fortunæ, scilicet Dominus Alexander Bentivolus; alius, scilicet Comes Nicolaus Rangonus, habebat Vexillum Sapientiæ. Ex multis Italiæ locis convenerunt nobiliſſimi viri ad spectaculum intuendum. Certatum est magna potentia, & virtute, ac regio apparatu. Capitaneus Fortunæ sublato Vexillo Sapientiæ victoriam obtinuit. Cum triumpho more Romano Dominus Annibal curru vectus ad domum suam accessit, bravium amicis pugnantibus divisit.

Thomas de Monte-Calvo vir Patritius in die Sancti Joannis Evangeliſtæ per Dominum Joannem Bentivolum aureatus Miles creatus est.

A Anno Domini 1491. Dominus Antonius de Grassis Episcopus Tiburtinus, magnus Canonum Doctor, & Auditor Rotæ, Romæ mortuus, & Bononiam delatus, sepultus est in Ecclesia Sancti Petri in sepulcro eminenti multipliciter ornato.

Frater Jacobus Conversus de Alemannia Ordinis Prædicatorum, vir sanctitate mirificus, ac in vita, & in morte miraculis clarus, mortuus est, & sepultus in Ecclesia Sancti Dominici in Capella Sancti Thomæ de Aquino ad lævam in sepulcro supra terram. Multa miracula per eum fiunt, & multis multæ gratiæ conceduntur, ut patet ex votis, &
B imaginibus cereis, quæ ad ejus tumulum quotidie deportantur.

Ad honorandum nuptias Ludovici Sfortiæ Patrui Ducis Mediolanensis, qui Ducis Ferrarienſis filiam uxorem ducebat, Dominus Annibal Bentivolus regia pompa comitatus Mediolanum accessit. In giostra ibidem celebrata Dominus Annibal quantum in armis posset ostendit.

Comes Andreas de Bentivolis vir Patritius, ac pro Republica perutilis, mortuus est, & sepultus in Sancto Jacobo. Hercules ejus frater Patritiatum accepit.

Primogenitus Ducis Ferrariæ Alphonsus sororem Ducis Mediolani in uxorem accepit.

Ad has nuptias filii Domini Joannis Bentivoli accedentes, honorifice sunt recepti; do-
C naria regia Sponsæ largiti sunt.

Nicolaus de Poëtis vir Patritius, eloquentia suavis, consilio maturus, pro Republica zelans, & legationibus honoratus, senio confectus vitam finivit. Hic multo tempore Ducis Mediolani Philippi Secretarius fuit, à quo honores & divitias consequutus est. Ornatum Ecclesiæ Beati Dominici fecit, pro eo mille aureos exponens. Palatium à fundamentis erexit in Strata Castilionis, Principe dignum. In locum Patritiatus ejus suffectus est ejus filius Poëta.

Artem conficiendi ferrum in montibus Bononiæ Alexander della Volta, & fratres ejus
D incœperunt, quæ res Communi Bononiæ perutilis fuit; nam antea ad longinquas partes ut ferrum haberetur Bononienses accedebant.

Bononia ex pace longa, quam habebat, per Bentivolos renovari cœpta est; in Comitatu Arces renovatæ sunt. Ad expurgandas aquas à terris fructiferis magnæ fossæ concavatæ sunt.

Dominus Antonius Galeatius Protonotarius Bentivolus, Archidiaconus Bononiensis effectus est.

Anno Domini 1492. Hercules Dux Ferrariæ Bononiam veniens, Hermetem quarto natum Domini Joannis Bentivoli aureatum militem fecit.

E Regnum Granatæ è manibus infidelium à Rege Hispaniæ sublatum est.

Bartholomæo de Castello vita functo, viro Patritio, Albertus ejusdem familiæ ei succeſſit in Patritiatus dignitate, scilicet de numero XVI.

Laurentius de Medicis Florentinorum caput mortuus est, relicto Petro filio.

Dominus Alexander tertius Domini Joannis Bentivoli filius desponsavit Mediolani Hippolytam Caroli Sfortiæ filiam. Dos fuit septuaginta millia ducatorum in bonis immobilibus; gemmarum verò, & aliarum rerum mobilium duodecim millia. Cum ex Mediolano

Digitized by Google

lano Bononiam ſponſus, & ſponſa veniſſent, tanto apparatu, & honore recepti ſunt, ut ſcribere quaſi impoſſibile ſit. In feſto Corporis Chriſti in proceſſione multa repræſentata ſunt, tam de veteri, quàm de novo Teſtamento. Spectacula adeo fuerunt digna, ut multi dicerent, antiquitatem Romanam revixiſſe. In platea gioſtrâ celebratâ Domino Antonio equiti della Volta bravium à cenſoribus adjudicatum eſt.

Innocentius VIII. Papa moritur. Alexander ad Pontificatum aſſumitur.

Ad Pontificem mittuntur Ambaſciatores Protonotarius de Bentivolis, Dominus Ludovicus de Sancto Petro Doctor & Miles, & Minus de Rubeis.

Philippo de Blanchis Patritio vita functo Ludovicus ex fratre nepos ei in dignitate ſucceſſit.

Pyrrhus de Malvitiis videns factionem ſuam Bononiæ extinctam, è Bononia receſſit, & mobilia relinquens, & Patritiatus dignitatem.

Anno Domini 1493. Joannes Muſoti de Malvitiis, vir pro Republica non parum utilis, cum propter conjurationem factam contra Dominum Joannem Bentivolum, quam ignorabat, & de qua innocens erat, neceſſarium fuiſſet ipſum remanere Ferrariæ, idem prima die Quadrageſimæ à quatuor ſucatis invaſus occiſus eſt. Res ita crudelis relata Bononiæ, bonis civibus valde diſplicuit. Domus autem, quæ ex lateribus duobus circuit cimiterium Sancti Jacobi in ſtrata Sancti Donati, & omnes poſſeſſiones à diverſis uſurpatæ ſunt. Quatuor ejus filii tamquam exules Bononiam venire non poſſunt. Horum major natu, ſcilicet Bartholomæus, ignarus conjurationis, cum ſtabuli ſui claves quibuſdam ex conjuratoribus conceſſiſſet ad quoſdam ſatellites occultandos, ad confinia miſſus eſt; Stabulum autem prædictum, conjuratione detecta, Petronio Balatino datum eſt, ex quo pulcram domum erexit, inſcripſitque à latere, quid fuerat illa domus, & conjuratorum abuſum.

Turris Horologii augmentum pulcrum accepit, nam in medio ſummitatis multipliciter angulata, & feneſtrata cum lapidibus maſſicinis conſtructa eſt. Campana groſſior antiqua de novo formata eſt, & ibidem collocata; ante enim non audiebatur clarè per omnes Civitatis partes.

Scholaris quidam Hiſpanus Rectorem Collegii Hiſpanorum occidit, quia eum corrigebat de ſceleribus ſuis. Juxta dictum Collegium in alta furca ſuſpenſus eſt.

Ad ſepulcrum Beati Dominici quædam mulier dæmoniaca à ſex ſpiritibus oppreſſa liberata eſt. Franciſcus Scardua factionis Bentivolæ defenſor acerrimus, cum in Palatio Poteſtatis cum Tullio de Fantutiis quæſtionem haberet, ab eodem vulneratus in capite, poſt paucos dies mortuus eſt, & ſepultus in Sancto Jacobo. Tullius cum duobus fratribus in exilium miſſus eſt, domo, & poſſeſſionibus privatus.

Dominus Annibal Bentivolus ſtipendio à Florentinis conductus, Piſas cum ſuis copiis acceſſit. Communitas noſtra unam galeam totam argenteam, & unum equum phaleratum ſibi donavit.

Anno Domini 1494. per Civitatem noſtram tranſivit prius exercitus Regis Franciæ, qui venerat in Italiam cum magno exercitu, ut Regnum Neapolitanum acquireret.

Dux Mediolani Ludovicus, qui tunc de novo Ducatum acceperat, mortuo Nepote ſuo Duce Joanne Galeaz Maria, Regi Franciæ, ut veniret in Italiam, paſſum dedit: ex qua re multa mala ſecuta ſunt. Florentini perdiderunt Piſas, Sarzanum, Petram Sanctam, & Montem Pulcianum. Rex Neapolitanus Alphonſus, qui poſt mortem Ferdinandi Regis vix per annum regnaverat Neapoli, e Regno pulſus illud amiſit. Novaria cum a Duce Mediolani obſideretur, tamdem ſoluta obſidione in ditionem Ducis Mediolani, ac duram tyrannidem menſe ſecundo reverta eſt.

De menſe Februarii completum eſt opus ſuper navigium Rheni à Corticella uſque ad Portam Galeriæ, in quo multa millia aureorum expoſita ſunt, ut barchæ & naves poſſent venire uſque Bononiam; ante enim tantùm uſque Corticellam veniebant. Facta eſt digna proceſſio Cleri cum Epiſcopo uſque ad Portam prædictam, ubi naves omnes congregatæ benedictæ ſunt.

Nicolaus ex Dalmatiæ provincia oriundus, tamen nutritus a juventute Bononiæ, vir in arte ſculpendi, & faciendi figuras tam ex luto, quam ex marmore peritiſſimus, mortuus eſt, & ſepultus in Eccleſia Cœleſtinorum. Hic complevit arcam marmoream Beati Dominici; figuram Beatæ Virginis Mariæ, quæ eſt poſita in facie palatii Dominorum Antianorum ſculpſit; nullum diſcipulum facere voluit, neque aliquem docere. Phantaſticus erat, & barbarus; moribus adeo agreſtis erat, ut omnes à ſe abjiceret; neceſſariis plerumque indigebat; caput durum habens, conſilio amicorum non acquieſcebat. Uxorem habuit de Boateriis cum uno filio, & una filia; figuram ex marmore Sancti Joannis Baptiſtæ à ſe factam reliquit, vendendam ducatis auri quingentis. Super hujus tumulum tale epitaphium inſcriptum eſt:

Qui vitam Saxis dabat, & ſpirantia ſigna
Cælo formabat, proh dolor, hìc ſitus eſt.
Nunc te Praxiteles, Phidias, Policletus adorant.
Miranturque tuas, o Nicolaë, manus.

Hoc anno cœperunt naves applicare ad Portam Galeriæ; prius enim tantùm Corticellam attingebant.

Claruit & B. Frater Joannes Converſus Bononienſis Ordinis Prædicatorum.

De Beato Fratre Antonio a Cruce Bononienſi, & Beato Fratre Gregorio Converſo Bononienſi ambobus Ordinis Prædicatorum tempus non ita notum.

Anno Domini 1495. ante omnes portas Civitatis facta ſunt antemuralia cum merlis ante pontem levatorium timore Regis Franciæ, ut ſi Bononiam tamquam inimicus veniſſet, munitos nos inveniſſet.

Juvenis quidam diabolica calliditate motus Agamemnonem Mareſcottum filium Domini Galeatii Legum Doctorem & equitem aureatum accuſavit, quod literas receperat ab exulibus de Malvitiis, qui tunc erant Piſis, & contra ſtatum Bentivolorum regentium Civitatem. Re deducta ad examen, calumnia & falſitas inventa eſt accuſantis, unde in platea accuſator falſus ſuſpenſus eſt, & Domini Agamemnonis eſt viſa ſinceritas.

Prior Monaſterii Angelorum extra portam Sancti Mammæ, vir obſcurus, & fœminarum copulis deditus cum filios illegitimos procreaſſet, & bona Monaſterii conſumſiſſet, à quon-

à quondam ſuo Monacho Divinæ Juſtitiæ miniſtro nocte in ſua cella multis vulneribus impoſitis necatus eſt. Monaſterium dictum deſolatum in tutelam ſuſcepit Protonotarius filius Domini Joannis de Bentivolis.

Joannes Baptiſta filius Joannis de Bologninis, juvenis acuti ingenii, & magni animi, à quodam fucato ſub porticu domus ſuæ invaſus, valido ictu in capite accepto mortuus eſt. Contra occiſorem non eſt ultra proceſſum, quieſcentibus legibus.

Dominus Joannes Bentivolus inter regentes Civitatem Bononiæ principatum tenens, dono ab Imperatore Maximiliano obtinuit, ut quamcumque monetam cudere poſſet, & Aquilam nigram in ſua arma, ſive in ſuo ſcuto deferre. In ſua turri primo eam depingi fecit, deinde per Civitatem in locis quamplurimis depicta aut ſculpta eſt.

Anno Domini 1496. quia in Civitate Bononiæ via, ſive ſtrata non erat recta à porta Sancti Felicis uſque ad portam Sancti Stephani, per quam tranſeunt Romipetæ, & ferè omnes forenſes: ideo Regimen Civitatis ſtatuit, ordinavit, & effectu fecit unam viam rectam, a capite Salegatæ Sancti Franciſci uſque ad Turrim Aſinellorum, frangendo domos, & quidquid in muris poterat impedire omnia adæquarunt. Diviſerunt enim domum Comitum de Bruſculo, tranſeundo per medium horti eorum & per medium domus illorum de Mezovillanis, incidendo dejecerunt ad terram, & omnes domos, quæ impediebant iter, in quibus vendebatur fœnum, & palea. Domus etiam Ser Alberti Pariſii quondam Secretarii, & Cancellarii Regiminis Bononiæ funditus tota eruta eſt. Eccleſia Sancti Bartholomæi dicta in Palatio cum turri antiquiſſima ibi prope ſita, & omnia alia ædificia ibi prope diruta ſunt uſque ad angulum, & domum illorum de Scappis. Ab iſtorum autem domo, quia via recta erat uſque ad Turrim Aſinellorum, non fuit neceſſe aliquam domum evertere.

Verum in hac via, quæ dicitur Forum de medio, multæ domus habebant ligna & ædificia quædam ad extra porrecta, quæ viam deformabant & occupabant, omnia amoveri viſa ſunt, unde lignamina domus Scaporum & Ramponum ablata ſunt. Contra Eccleſiam vero Sancti Michaëlis Ser Alexander Butrigarius Procurator & Cauſidicus magnus, cum emiſſet Palatium Domini Joannis de Imola Doctoris à ſuis heredibus, ſuum patrimonium conſumentibus illud amplians digniſſimum, ut videtur, ædificium erexit.

In Conventu Sancti Dominici Fratrum Prædicatorum Dominus Ludovicus de Bolognini Doctor Legum & miles, & Uxor ſua Domina Joanna de Ludoviſiis mulier magnarum divitiarum, plus tamen virtutum, ſecundum Librariam, altam & ſublimem poſt primum teſtudinatam fecerunt, à fundamentis totum ædificium erigentes.

In Porta Ravignana, ubi Turris Aſinellorum eſt, Societas Strazolariorum digniſſimum Palatium, quod incœperant, more Romano conſummarunt.

Dominus Alexander Bentivolus, Domini Joannis filius, ab eodem patre in Lombardiam miſſus eſt ad viſitandum Imperatorem Maximilianum; ipſe enim Maximilianus poſtquam in Italiam per Lacum Cumanum venerat, reſedit aliquibus diebus in Calignano

A prope Medam inter Mediolanum, & Comum, ad quem tunc aeceſſerunt Ambaſciatores Ligæ, Dux Mediolani Ludovicus, Cardinalis Legatus Papæ, & multi alii Italiæ Domini. Et quia dictus Dominus Alexander erat tunc ætatis annorum XX. datus eſt ſibi in ſocium Dominus Carolus de Gratis, vir prudens, & in bellicis doctus. Filii Joannis de Bolognini Mercatoris teſtudinem rotundam, & altam tectam laminis plumbeis ex teſtamento paterno fieri fecerunt in Eccleſia Sancti Joannis in Monte.

Dominus Annibal de Bentivolis ſtipendio Venetorum de menſe Octobris cum ſuis copiis per montes ſupra Piſtorium in auxilium
B Piſanorum contra Florentinos Piſas acceſſit. Tunc enim Piſani per Regem Franciæ liberati a ſervitute Florentinorum, in qua annis nonaginta permanſerant, contra Florentinos bellabant. Piſanis ferebant auxilium Veneti, Dux Mediolani, & Bononienſes. Imperator Maximilianus (quod dictu mirabile eſt) conductus ſtipendio à Venetis, & à Duce Mediolani Ludovico, de menſe Auguſti Italiam ingreſſus eſt, primo de Mediolano Genuam, & inde per mare Piſas adiit, ubi per menſem commoratus, ultimo per Parmam in Alemanniam rediit. Quantum ad militaria facta, Imperator famæ ſuæ non parum detraxit.

C Raphaël de Florenzola Diœceſis Placentinæ, habitator Bononiæ, cum ſæpius fabularetur de Regimine Civitatis, & diceret, Regem Franciæ in Italiam ad caſtigandum Tyrannos iterum adventurum: ſuper hujuſmodi verbis detentus, & examinatus, & in equuleo ſive in chorda aliquantulum cruciatus, banni ſententiam accepit ſub pœna privationis linguæ, ſi amplius Bononiam reverteretur, expulſus eſt.

Inundantia aquarum de menſe Septembris tanta Bononiæ fuit, ut flumina alveum egreſſa, molendina, & multas domos everterent. Sapina quorumdam ruſticorum domos evacuans utenſilibus, illa uſque in paludes evexit.

D Cornelius de Bargellinis, exiſtens de numero Antianorum, furiis beſtialibus agitatus Uxorem ſuam nomine Prudentiam in domo ſua nocte pluribus vulneribus impoſitis occidit, quam induens cappa quadam Battutorum aſportavit occulte ad Eccleſiam Sancti Blaſii. Re cognita in exilium miſſus eſt, ac ab omnibus mulieribus maledictus, eo quia juvenculam pulchram & honeſtam occiderit.

Anno Domini 1497. Franciſcus de Blanchetis, Vir Patritius de numero Sexdecim, & Alamannus major natu, Palatium in ſtrata Sancti Donati miro & pulcherrimo opere compleverunt. Juxta eos hinc inde duo alia non ignobilia incœpta ſunt.

E Dominus Bartholomæus de Felicinis in ſtrata Galeriæ Palatium, ut videtur, tale conſtruxit, quod Regi aut Principi non immerito conveniret. Hic vir magnarum divitiarum eſt, & quod diviti maxime convenit, liberalis; in agendis quoque, ut dicitur, prudens; in conſilio vero maturus. Hujus pater dictus eſt Joannes Felicinus, qui propter civiles diſcordias extra patriam mortuus eſt. Suorum progenitorum Domus antiqua eſt contra Monaſterium Sancti Salvatoris ſita.

Dominus Hieronymus de Ranutiis Medicinæ Doctor & miles aureatus, Vir Patritius de numero Sexdecim, poſtquam Palatium ſuum in ſtrata Galeriæ complevit, & pro

Re-

Digitized by Google

Republica desudavit, mortuus est, & sepultus in Ecclesia Sancti Francisci. In hujus locum & dignitatem Patritiatus suffectus est filius ejus Angelus de Ranutiis.

Ludovicus de Blanchis Vir Patritius de numero XVI. Regentium Civitatem, cum è Castro Bolognesio reversus fuisset, quò accesserat causa ibidem sedandi seditionem, mortuus est, aliquorum suorum gestorum memoriam derelinquens. Sepultus est in Sancto Stephano.

Dominus Alexander filius tertius Domini Joannis Bentivoli stipendio à Florentinis conductus, cum copiis suis per vallem Rheni Florentiam accessit.

Ghinolfus de Blanchis Capitaneus portæ palatii Dominorum Antianorum, in numerum Sexdecim Regentium Civitatem assumtus est, ejusdem Capitaneatus offitio retento.

Nicolaus de Bisano Notarius vir parum probatus, eo quia omnes quæstiones Civitatis, & discordantes ad movendam discordiam provocabat, à filio Dominici ab Auro mercatoris lanæ occisus est, nullo collacrymante.

Magister Gabriel de Salodio Medicus propter multas hæreses, quas seminabat, ab Inquisitore Sancti Dominici detentus est; dicebat enim inter alia, quod Christus non erat Deus, & quod destruxit Mundum cum suis astutiis, fuitque crucifixus propter scelera, & peccata sua; Beatam Virginem à Joseph A carnaliter cognitam, Christumque, sicut alii concepti sunt, natum, & conceptum. Fidem Christi dicebat in brevi finiendam; in Hostia consecrata negabat ibi verum Corpus Christi esse; miracula, quæ Christus faciebat, asserebat non virtute divina illa fieri, sed virtute corporum cœlestium. Cum autem multos interceſſores haberet, de his omnibus pœnitentiam agens dimissus est.

Dominus Annibal de Bentivolis in Burgo Paleæ ad Aquilonem palatium incœpit. Filius spurius Alexandri Papæ, eo quod Romanorum filias ad concubitum invadebat, quadam nocte occisus est, & in Tiberim sacco involutus projectus. Cum auctores hujus rei inveniri non possent, Papa furorem deponens siluit. B

Ante palatium illorum de Guidottis ex una parte, & ex alia parte domus Joannis Baptistæ de Amorinis, domus intermediæ à fundamentis erutæ sunt, ut via esset recta, & spatiosa à via Clavaturarum per viam Thuscorum usque ad viam Sancti Dominici, à Quirinis domus illæ sol .... sunt Trasentino, & Cosmo della Serp ..... platea Calderinorum elongata est.

Romæ Castrum Sancti Angeli fulgure percussum est, pulveres bombardarum adeo incensæ sunt, ut ædifitia superposita moli non solum frangerentur, sed etiam longe a castro projicerentur.

Explicit Chronica *gestorum ac factorum memorabilium Civitatis Bononiæ, edita a Fratre Hieronymo de Bursellis Bononiensi Ordinis Prædicatorum, Patre vita & moribus probatissimo, atque Divini verbi præcone singulariſſimo.*

Digitized by Google

Digitized by Google

ANDREÆ
NAUGERII
PATRITII VENETI
HISTORIA VENETA,
ITALICO SERMONE SCRIPTA
AB ORIGINE URBIS
Usque ad Annum MCDXCVIII.
Nunc primùm tenebris erepta
E MSto Codice Bibliothecæ Estensis.

Digitized by Google

Digitized by Google

IN ANDREAE NAUGERII HISTORIAM VENETAM *PRAEFATIO*

LUDOVICI ANTONII MURATORII

VIr magni nominis Petrus Bembus, Sanctae Romanae Eccleſiae Cardinalis ampliſſimus, Libro primo Hiſtor. Venet. cauſſam referens, cur onus ſuſceperit literis conſignandi res geſtas a Venetis, haec habet: *Nam quum, Andreâ Naugerio, cui haec publicè cura tradita fuerat, in legatione Gallicâ vitâ functo, Decemviri a me Collegii decreto petiiſſent, ut quando is moriens ſua ſcripta comburi juſſit, ipſe ea in re atque munere patriae meam operam requirenti ne deeſſem &c.* Stabant mihi ante oculos iſta celeberrimi Scriptoris verba, quum Venetae Hiſtoriae ſub nomine *Andreae Naugerii* evulgandae conſilium cepi, veritus nempe, ne quiſquam eximii viri hujus famâ ac nomine uſus fuerit ad conciliandam ſuo aut alieno foetui exiſtimationem & fidem. Certe hactenus nulla prodiit Venota Hiſtoria Naugerii, idque factum opinari licet, quia, ut Bembus monet, *is moriens ſua ſcripta comburi juſſit*. Attamen haec minime obſtitere, quominus ab hiſce edendis abſtinerem. Praecipere potuit Naugerius, ut ſcripta ſua flammis traderentur; ſed certi minime ſumus, an illius juſſa effectus fuerit ſubſequutus. Praeterea novimus, non omnia illius ſcripta periiſſe, quandoquidem poſt ejus mortem & Carmina & Orationes prodiere. At haec, quae comburi juſſit Naugerius, non alia fuiſſe videntur, quam Libri decem Hiſtoriarum Latino ſermone ab eo conſcripti, quos Franciſcus Sanſovinus commemorat in Deſcript. Venet. & quibus initium factum fuerat ab adventu in Italiam Caroli VIII. Galliarum Regis. Hujus autem Hiſtoriae aliud argumentum, alia ratio eſt. Fortaſſe Naugerius iſtam contexuerit diverſam ab altera, quam Latinam ab ipſo Venetus Senatus expetierat. Quicumque tamen fuerit Hiſtoriae hujus Auctor, certe qui eam elucubravit, Anno 1498. vixiſſe videtur, quo tempore & Naugerius florebat, & magno in honore erat, tum puritate Latini ſermonis, tum Carminibus Italicis atque Latinis, propter quae ejus nomen in Hiſtoria Literaria percelebre evaſit. Quamobrem etſi praeſtare non poſſum, Hiſtoriam hanc ab eo fuiſſe conſcriptam, non eſt tamen integrum mihi illius nomen abradere, quod in fronte MSti Codicis Eſtenſis diſertiſſime appoſitum fuit, unde Hiſtoriam ipſam deſumſi. Verum quod mihi moleſtum in primis accidit, Chronicon hoc Naugerii (ſive quiſquis ſit ejus Auctor) ita narrationem rerum vetuſtis Seculis geſtarum inficit fabulis & anachroniſmis, ut temporis ſit prodigus, qui ea legere velit. Et imperterrite quidem recidiſſem ego tantam lollii copiam; ſed poſtquam experientia me docuit, in Republica Literaria non deeſſe, quibus ſatis videtur integra accipere veterum ſcripta, quamquam erroribus quamplurimis foedata; nam & hoſce errores in iis agnoſcere pars eruditionis ab iis cenſetur: contra quam ego ſentiam, nihil ex iis detraxi. Ceterum Scriptorem iſtum poſteriorum Seculorum geſtis deſcribendis accuratum deprehendas, ita ut hominem ſentias ad intima ſuae Reipublicae conſilia adhibitum. Utrum vero Hiſtoriam nunc edendam ejus Auctor Italico tantum ſermone elucubrarit, an potius Latino, aliis decernendum relinquam. Neque ego in laudes Andreae Naugerii excurram, quando illius fama apud humaniorum Literarum cultores vulgatiſſima eſt, ac novo laudatore minime indiget. In fronte Codicis Eſtenſis Hiſtoria haec ſcripta dicitur *da Andrea Navagiero Nobile Veneto, che morì Ambaſciadore in Francia*. In calce additur: *Seguita l'Iſtoria del Reverendiſſimo Bembo Cardinale*.

Digitized by Google

Digitized by Google

STORIA
DELLA
REPUBBLICA VENEZIANA
SCRITTA
DA
ANDREA NAVAGIERO
PATRIZIO VENETO.

L nome di Dio Padre, Figliuolo, e Spirito Santo, e dell'Evangeliſta Meſſere San Marco Protettore e Governator noſtro, che per lungo tempo ne guardi e mantenga. In queſto trattato è la Cronica in breve forma della magnifica inclita Città di Venezia, e del diſtretto. La qual Città è tutta circondata dal mare, e fu edificata da' veri e buoni Criſtiani, ch' ebbero principio dagli antichi Trojani per la diſtruzione della nobiliſſima Città di Troja, dopo la creazione del mondo Anni quattromila ſettanta nove, e avanti l'avvenimento di Criſto Anni mille dugento e ſei. I quali Trojani ebbero la diſcenſione da Dardano, che fu figliuolo di Noè; e come di ſopra è detto, diſtrutta la Città di Troja la ſeconda volta da' Greci, i Popoli e molti Baroni Trojani ſcampando co' loro averi, de' quali molti ne furono, che montarono ſu alcuni Navilj, e andarono in diverſe parti del Mondo. Cioè alcuni andarono in Cicilia, & A alcuni altri andarono nelle parti di Roma. E fu Enea co' ſuoi compagni. E alcuni andarono in Cartagine, che furono Ticar, e Diomede, e uno compagno d'Enea, dimandato Brutto. Il quale principiò ad abitare l'Iſola d'Inghilterra; e uno, ch' ebbe nome Franco, edificò la Provincia di Francia; e molti altri valoroſi Romani, i quali facendo le abitazioni loro, tra' quali il Magnifico Antenore, vennero nella Provincia d'Enetia, ch' era ſottopoſta a Troja, e in quella Provincia era una Città detta Paſagonia, & era il ſuo Re nominato Firlimeni. E queſta Provincia avea nome Enetia, per eſſere appreſſo a i Monti Eneti. E giunto Antenore al detto luogo, per forza egli ſi fece Re di que' Popoli. Ma dopo certo tempo il Magnifico Antenore deliberò di venire in Italia, e così preparò cento navi, e con molti di que' Popoli con tutte le robe loro e mogli e figliuoli, montò ſu le dette navi. E navigando pel mare Egeo, B entrò nel ſito Adriatico, al preſente detto il Golfo di Venezia. E trovandoſi in capo di detto Golfo, trovò la Brenta; ed entrandovi dentro, e navigando sù per eſſa, molto gli piacque, dove ch' egli fece edificare una Città, e poſele il nome di Paſagonia, e nominò la Provincia di Venezia; la qual Paſagonia al preſente è nominata Padova. Ma è da ſapere, che la detta Città non fu ſabbricata dove la è al pre-

Digitized by Google

preſente, ma più ſotto i monti. Poi molti Baroni del ſopradetto Antenore in più parti edificarono molte Città, come Utilia, la quale dopo fu chiamata Albanola, la quale al preſente è diſtrutta; e poi Opitergo, al preſente detto Uderzo. E Madonna Verona edificò Verona, e dipoi fu fatto Aſolo, e la Città di Concordia, e quelle d'Aglia, Belgrado, Aquileja, Grado, e molte altre Città. E da lì a molti anni il Magnifico Antenore paſsò di queſto ſecolo. E da' ſuoi fu ſepolto in una ſepoltura ſopra quattro colonne nella Chieſa di San Franceſco nella nobile Città di Padova; e nella faccia della Sepoltura ſono queſti verſi, e lettere antiche.

Epitaphium Regis Antenoris Patavii Conditoris.

Inclytus Antenor, patriæ vox niſa quietem,
Tranſtulit huc Henetum, Dardanidumq; fugas.
Exſulit Euganeos. Patavinam condidit Urbem;
Quem tenet heic humili marmore cæſa domus.

E come per avanti è detto, fu edificata la Città di Pafagonia, ovvero di Padova. E perchè i detti Popoli abitarono da' confini della Pannonia attorno via dentro dell' Alpi fino al finire dell' Adda, e ſimilmente fino a' lidi del mare, fu chiamata Enetia; ma dopo chiamata Venezia, perchè dopo in proceſſo di tempo fu edificato Rivoalto, e da Grado fino da Cavo d'Arzere fu detta Venezia. E il reſto fu diviſo in più provincie, come fu la Marca Triviſana. E dopo che Meſſere Gesù Chriſto portò morte e paſſione, e i Diſcepoli diſperſi pel mondo andavano predicando la Fede Chriſtiana, & eſſendo rimaſto San Pietro Vicario di Criſto, in prima cantò la Meſſa dicendo ſolamente il *Pater noſter*. E andò a Roma. E mandò San Marco a predicare in Aquilea, e convertì molti Popoli, tra' quali fu Sant' Ermagora. E in Aquileja il detto San Marco ſcriſſe i Santi Vangeli, i quali furono portati a Venezia del 1422. E avendo San Marco diliberato d'andare a Roma, menò ſeco Sant' Ermagora, e montarono tutti e due in una barchetta per paſſare a Roma. I quali paſſarono per le lagune di Venezia, ovvero paludi; e così eglino capitarono in un certo luogo chiamato Manzo, il qual'era palude, & era dove al preſente è la Chieſa di San Marco. Ed eſſendo in detto luogo, la notte gli aſſaltò una grandiſſima fortuna, dove che i detti Santi ficcarono un palo, e legaronſi a quello molto bene, e così ripoſarono quella notte. La qual fortuna durò tre giorni. E così ſtando al meglio, ch'eglino poteano, ſpaventati e quaſi mezzi morti sì per la fortuna, come per la paura che aveano di morire di fame, non avendo altro rifugio, ricorſero alle orazioni. E il detto San Marco teneva ſempre il Libro de' Santi Vangeli, ch'egli avea ſcritto, appreſſo di lui. E così ſtando in orazione s'addormentò, e così dormendo gli apparve l'Angiolo dal Cielo mandato da Dio, che gli diſſe: *Pax tibi Marce Evangeliſta meus, ne timeas. Io t'annunzio, che in queſto luogo, dove tu ſei al preſente, riporerà il tuo Corpo con grandiſſimo onore.* E udite San Marco queſte parole, molto ſi ſpaventò credendo di morire. Il quale ſubitamente levando gli occhi al Cielo colle mani giunte ringraziando Dio diſſe: *In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum.* E udendo l'Angiolo quello, che San Marco diceva, gli diſſe: *Marco, non temere, perchè tu hai ancora a fare un grandiſſimo viaggio in ſervigio di Dio. E queſto luogo, dove tu ſei al preſente, come tu vedi, è lagune e ſtanze d'uccelli e di peſci. T'annunzio, che ci ſarà edificata una maravigliosa Città, e ſarà molto grata a Iddio, la quale ſarà rifugio a' biſognoſi, porto e albergo di tutti que', che ſaranno ſcacciati dalle provincie e abitazioni loro. Ancora pur ti dico, che in queſto luogo ſarà conſervata la Fede Criſtiana fino alla fine del Mondo. E il tuo Corpo in queſto luogo ſarà collocato, e ſarai Confaloniero di detta Città.* E dette queſte parole l'Angiolo di Dio diſparve, e la fortuna ceſsò. E riſvegliandoſi San Marco trovò la fortuna eſſere ceſſata. E intendendo egli la viſione, benedì tutta l'Iſola, e tutte le paludi circonvicine. E acciocchè tutti ſappia il luogo, dove San Marco riposò, fu dove al preſente è la Chieſa di San Franceſco della Vigna. Ma dove il detto Santo ficcò il palo, fu dove è al preſente l'Orto di detta Chieſa, dove fu edificata una Chieſiola dedicata a San Marco, la quale è oggidì.

E così l'Eterno Iddio promiſe dinunziare pel ſuo Vangeliſta il luogo, dove ſi dovea edificare la Città di Venezia, avanti che foſſe conoſciuto per niun'altro. E queſto fu negli Anni di Criſto 52. Dopo il detto San Marco ſi levò co' ſuoi compagni, e così navigando giunſero a Roma, e di poi San Marco fu mandato a predicare in Aleſſandria in tempo di Nerva Imperadore di Roma. Et è da ſapere, che Sant' Ermagora ſi partì da Roma e ritornò in Aquilea, e convertì molti Popoli. E ſimilmente convertì tutta la Provincia di Venezia, sì la grande, come la piccola, in modo che tutti erano venuti Criſtiani, e ognuno ſi fece battezzare. Et eſſendo creſciuta la Fede di Criſto, molti Pagani andavano perſeguitando i Chriſtiani, e così eſſendo ſcorſo l'Impero fino a Coſtantino primo Imperadore, il quale laſciò Roma al Papa, e andò egli a Biſanzio, e edificò Coſtantinopoli, e poſele il ſuo nome, e fermò ivi il ſuo Impero, e fu del 320. E del 403. Ilario, ovvero Alberigo Re de Goti venne in Italia perſeguitando molto i Chriſtiani, e diſtruſſe molte Città, e andò fino a Roma guaſtando e abbruciando ogni coſa. E dopo il ritorno nel ſuo paeſe, ancora del 414. il figliuolo del ſopradetto Re Alberigo venne in Italia, il qual diſtruſſe, e guaſtò molto il paeſe. Ma alla fine egli fu diſtrutto e cacciato fuori d'Italia per l'Imperadore Onorio di Coſtantinopoli, come nella ſua Storia appare.

Il principio dell' avvenimento d'Attila flagellum Dei, *il quale fu correndo gli Anni* 414.

NEl detto tempo era un Re in Ungheria nominato Oſdrubaldo, il quale avea una figliuola, la quale beſtialmente s'ingravidò d'un cane. Dove che con grandiſſimo dolore ſuo padre fu aſtretto maritarla; della quale poi nacque un figliuolo, che quando piagneva, era ſimile a un cane. E gli miſe nome Attila. E in proceſſo di tempo crebbe e diventò crudeliſſimo Pagano. Il quale intendendo, eſſere molto la Fede di Criſto, deliberò di perſeguitarla; e così fece un grandiſſimo eſercito, e venendo, perſeguitando i Chri-

Digitized by Google

Criſtiani ſi fece Signore di tutto il mare Oceano. E di poi venne in Italia, ed entrò per la via del Friuli nella Provincia di Venezia, rovinando tutti que' luoghi. E ultimamente egli ſi riduſſe alla Città d'Aquileja, della quale era Re uno nominato Iſenapo. E queſto fu del 420. in tempo di San Lione Papa; Imperadore di Roma Teodorico. Ed eſſendo que' d'Aquileja molto mal trattati, diliberarono di mandar tutti i vecchi, le donne, e i putti coll' aver loro alle Lagune, co' quali fu mandato il Veſcovo loro, detto Pano, di nazione Romano. Il quale portò con lui i Corpi di Sant' Ermagora e Fortunato, con molte altre Reliquie di Santi. E tutti queſti vennero alle Lagune a un luogo, detto Belgrado, il quale di poi fu chiamato Grado. E così i detti cominciarono a edificare molte Caſe e Chieſe, tra le quali fu edificata la Chieſa di Santa Eufemia. Dipoi vedendo que' d'Aquileja non potere reſiſtere contro Attila, ſubito eglino abbandonarono la Città, la quale fu diſtrutta dal detto Attila del 420. del meſe di Gennajo. E poi così come il Patriarcato era in Aquileja, fu traſportato al luogo di Grado, e confermato da Papa Pelagio I. Diſtruta la Città d'Aquileja il detto Attila *flagellum Dei* andò col ſuo campo ſotto la Città di Concordia, della quale era Re uno nominato Cordas. E ſimilmente il Re Gianus di Pafagonia, ora detta Padova, con aſſai gente andò per ſoccorſo d'Aquileja; ma non fu in tempo, perchè trovò la detta Città diſtrutta dal detto Attila. E così il detto Re Gianus e le ſue genti andarono in ſoccorſo di Concordia, e avanti che il detto Re ſi partiſſe da Pafagonia, egli avea ordinato a ſua moglie Reina Andriana, ovvero Vitaliana, che ſubito come ella intendeva la diſtruzione d'Aquileja, doveſſe andare alle marine. Dove che inteſo detta Reina la rovina d'Aquileja, con gran preſtezza con tutto il ſuo avere e con una ſua figliuola e con molti Baroni montarono in certi navilj, e vennero a' lidi. E come è ſtato detto, in queſte Lagune di Venezia erano molte Iſolette nominate, come quì è notato: Dorſoduro, Urſuol, Baro, Caneo, Lardio, Scopulo, Biri, Bracola. E ven' erano molte altre; ma la Reina ſi fermò alla prima Iſoletta, che trovò, la quale era nominata Dorſoduro, e ſu la quale fabbricò molte ſtanze, che prima erano caſoni di paglia da peſcadori. Poi ella fece ivi fabbricare una Chieſa nominata San Niccolò. Era eſſa dove al preſente è la Chieſa dell' Angiolo Raſaelle. Similmente que' di Concordia temendo la furia d'Attila, eglino mandarono alle marine tutto l'aver loro con tutti i vecchi, donne, putti. I quali vennero a' lidi di Caorle, e menaronno con loro il Veſcovo con alcune Reliquie de' Santi, tra' quali era 'l Corpo di San Stefano, e tennero quello per Protettor loro. E così edificarono molte Caſe e Chieſe, che prima erano caſoni di peſcadori. E finalmente il Re della ſoppradetta Concordia fu aſtretto dalle forze d'Attila abbandonare la Città, e con molti ſuoi Baroni andò alla Città d'Altino. E poi Attila trovata la Città di Concordia abbandonata, la rovinò. E del 420. diſtrutta la Città di Concordia que' d'Opitergo, al preſente detto Uderzo, abbandonarono il detto luogo, e inſieme col Conte loro, il quale era uno nominato Onorio, vennero alle marine a uno luogo detto Lido maggiore, e fecero molte Caſe e Chieſe. E ſimilmente que' della Città di Treviſo, detta Amoroſa, della quale era Conte uno nominato Marcello. E ſimilmente fecero que' di Cividale di Belluno e di Ceneda. Et edificarono una Città, abbandonando i luoghi loro, e vennero a' Lidi detti Candima, e edificarono la Città, nominata la Città Nuova, e poi fabbricarono molte Caſe e Chieſe, tra le quali fu la Chieſa di Santa Maria. E per rivelazione di detta ſi riduſſe il Santiſſimo Magno, il quale ſtava all'eremo, e fu eletto Veſcovo di detta Città.

Venendo poi Attila perſeguitando i Criſtiani, trovò i ſopradetti luogi abbandonati, e ſubito li fece rovinare fino a terra, e fu del detto 420. Ancora que' d'Aſolo deliberarono per furia del detto Attila d'abbandonare il Caſtello loro, e vennero alle marine a un luogo tra Caorle e Lido maggiore; & edificarono una Chieſa e una Città, e chiamaronla Jeſulo per amore del primo Aſolo: e così venendo Attila trovò detto Caſtello d'Aſolo abbandonato. Lo fece rovinare fino a terra. E pure del detto 420. ancora il venerabile Veſcovo d'Altino ſi riduſſe in queſte Lagune, il quale inſieme con que', che vennero con lui, edificò le Iſole, che ora ſi chiamano Mazorbo, Torcello, e Burano. I quali prima erano luoghi di mare. E là fermò le ſue abitazioni, atterrando tutti que' luoghi e pertinenze. E fecero la ſtanza loro a Torcello con tutti i Giudici loro e giuriſdizioni, e tutti i detti Luoghi erano a quel tempo ſotto il Veſcovo di Torcello. Ora il detto Attila *flagellum Dei* col ſuo eſercito andò a campo alla Città d'Altino. E i Cittadini d'Aquileja mandarono tutte le ricchezze loro, e tutti i vecchi, donne e putti alle marine, e montarono ſopra navilj, e andarono nelle ſudette Iſole di Burano, Mazorbo, e Torcello. E poi trovandoſi que' d'Altino diſperati di poter tenere la Città loro, deliberarono di venire ancor eſſi nelle Lagune, e andarono di quà e di là. E molti nobili uomini andarono a un luogo in mare, nel qual luogo ſi miſero a fare le abitazioni loro, immaginandoſi tra quell' acque eſſere perpetualmente ſicuri. E così furono edificati i detti luoghi, che prima erano caſoni di peſcatori, i quali portavano il peſce loro a vendere in più luoghi. Di poi molti uomini vennero ad abitare ſopra i lidi di Peneda e di Lido maggiore. E alcuni vennero ad abitare a un luogo nominato Murano. Et è da ſapere che tutti i ſopradetti luoghi e contrade furono a que' tempi molto abitate. A' quali luoghi fù meſſo il nome ſecondo ch' era il nome del Parone d'Altino e delle Caſate, e pronomi de' maggiori loro. E così il Re Gianus con tutta la ſua gente tornò alla ſua Città di Pafagonia. E poi Attila andò, e abbandonata la rovinò, e fu del 421. Poi che Attila ebbe diſtrutta la Città d'Altino, andò col ſuo eſercito verſo la Città di Pafagonia, e accampoſſi ivi; dove che i Nobili, Cavalieri, e Tribuni della Citta di Padova deliberarono di fare una nuova abitazione avanti ch' eglino foſſero diſtrutti. E così correndo gli Anni del noſtro Signore 421. a' 15. del meſe di Marzo, il giorno di Sabbato, fu terminato nel Conſiglio di detti Nobili e Tribuni del Regno di Padova, d' edificare una Città ſu l'Iſola di Rivoalto. E così furono fatti tre Conſoli ſopra queſta fabbrica, i quali furono

Digitized by Google

rono i seguenti: Giulio Falier, Tomaso Candiano, Cosmo Paulo. Tre Consoli di Padova vennero a Rivoalto Costoro furono que', che diedero principio a fabbricare questa nuova Città di Rivoalto a' 12. Marzo 421. il quale Millesimo, mese, e giorno era la disposizione de' Cieli, mediante il divino volere e ordine di sì buon ascendente, che veramente prometteva, detta Città esser Nobile e potente, come si vede al presente. E la prima pietra, che fu messa, è per mezzo la Chiesa di San Giacomo Apostolo in Rivoalto posta in terra. La qual pietra viva, non è posta sotto alcuna corna. E fu la detta fabbricazione in tempo di Papa Innocenzo I., Imperadore di Costantinopoli Onorio e Teodosio. Ed essendo ridotti molti Popoli, e parentadi della Città di Padova ad abitare per queste Lagune e Isolette, eglino trovarono uno, che avea nome Benedetto da Torcello, il quale avea principiato ad abitare colla sua famiglia in Rivoalto, il quale avea fatto alcune case coperte di paglia, e coperte di canelle. E con lui aveano ordinato, che chi volesse, potesse venire ad abitare ne la detta Isola, purch' eglino sapessero far barche o case, ovvero altre stanze. E per questa causa ci venne ad abitare uno, ch' avea nome Marco Architettore, il quale era buon mastro di fare tali stanze. E quando questo maestro venne a stare in Rivoalto, non era stato fatto altro, che case ventiquattro. E nota, che della Casa del sopradetto maestro uscì fuoco, e cominciò a bruciare dette case. E non era possibile, che si potesse ammorzare in modo, che si sarebbono abbruciate tutte l'altre case. Però che tant' acqua, quanta si buttava tanto più il fuoco cresceva. La qual cosa vedendo que' buoni uomini, si misero in orazione, e fecero voto a Messer Gesù Christo, che se quel fuoco si smorzava, di fabbricare una Chiesa a onore di San Jacopo Apostolo. E subito fatto il voto, il fuoco si smorzò. La qual cosa vedendo li detti uomini quel miracolo, subito cominciarono a edificar la detta Chiesa, la quale fu la prima, che su fabbricata sull' Isola di Rivoalto, la quale fu sacrata per Messer San Severino, che fu Vescovo d'Altino, e pel Vescovo di Treviso fu fatto Piovano di detta Chiesa uno Prete Felice uomo veramente Cattolico. E di poi col tempo molti Popoli di diversi luoghi si ridussero ad abitare sopra dette Isole, i quali levarono per Protettor loro San Teodoro, e feeero la sua Chiesa, dov' è al presente la Chiesa di San Matteo.

Pe' Popoli di Monselice, e altri circonvicini, e appresso questi molti Cittadini della Città di Padova temendo la sopradetta persecuzione d'Attila diliberarono di scampare dalla sua furia, e così vennero a' lidi, e fecero edificar molti luoghi, come si dirà. I quali vennero prima a un luogo detto Matemauco, e edificarono una Città, e la chiamarono Malamocco. Il qual luogo, ovvero Città, fu sommersa, e fu edificata correndo gli Anni 421. Ancora molti Popoli della Provincia di Pafagonia, al presente detta Padova, vedendosi essere tanto cresciuti e moltiplicati pe' lidi, che non erano sufficienti a tenerli, deliberarono di partire, e d'andare a un luogo sopra il lido alla bocca del mare, dove eglino trovarono alcune muraglie antiche, che furono fatte al tempo d'Antenore. E a quel luogo misero nome Pagos, al presente detto Brondolo. E così i detti Popoli edificarono la Città, e fecero le stanze loro e abitazioni, e edificarono una Chiesa a onore di San Giorgio e Bacco. E que' che l'edificarono furono que' da Cà Cavotorta con gli altri vicini loro. E questo fu del mese di Marzo del suddetto anno. Molti Popoli di diversi luoghi, che vennero di Pafagonia, temendo la furia d'Attila, fuggirono alle marine. E come è detto, essendo loro molto moltiplicati, intra loro deliberarono di voler fabbricare, e così tutti d'accordo edificarono la Città di Chiozza la picciola. E questo fu del detto 421. Di poi molti altri Popoli scampando Attila, vennero alle marine a un luogo chiamato Barco, e vi stanziarono, e poi chiamarono quel luogo le Bebe. E fu del 422. Oltre di questi, molti altri Popoli per la cagione detta di sopra vennero ad abitare un luogo, detto Capo d'Arzere, e edificarono molte case, e lo chiamarono Cavarzere, per essere in capo d'un arzere, e fu dello stesso anno. E similmente molti altri Popoli, i quali fuggirono Attila, andarono ad abitare alle marine, e chi andò su' lidi di Pastene, e chi sopra il lido di Santo Erasmo, e parte sopra il lido d'Anfora e della Pigneda, per modo, che tutti i detti lidi erano benissimo abitati, e tutti fruttavano. A' quali luoghi furono dati i nomi soprascritti. E questo fu correndo l'anno 422. E com'è detto, in breve tempo furono edificate molte Cittati e luoghi in questa Provincia di Venezia, e gli abitanti principiarono a navigare pel mare Adriatico. E similmente gli antescritti tre Consoli sollecitarono molto a far fabbricare la Città di Rivoalto, i quali sopradetti stettero due anni, e sei mesi, e poi nel Consiglio della Città di Pafagonia furono eletti altri tre Consoli, i quali furono Luciano Ghisi, Massimo Lucio, Ugo Foscolo. Questi furono mandati all'Isola di Rivoalto del 423. a' 20. di Settembre. E i detti Consoli andarono con molti altri Tribuni. E nota, che in tempo di questi tre Consoli fu messo fine alla fabbrica. I quali rimasero ad abitare ivi, come fecero i tre primi Consoli, e di poi molti altri Tribuni si misero a fabbricare case al meglio che potevano. E nel tempo, che Attila stette sotto Pafagonia, fu abitato e fabbricato su quaranta Isole, ch'erano circonvicine alla Città di Rivoalto, con circa cinquanta Chiese, e tra'l sito e la grandezza della Città di Venezia, quasi come la si trova al presente. Ma è da sapere, che le Case erano molto separate una dall'altra, e tutte co' loro orti. E similmente da molti Tribuni furono fabbricate molte stanze di legname e di paglia al meglio ch'eglino potevano. Et è da credere, che con gran fatica levassero detti luoghi e stanze tra tante paludi e canne. Ma la fuga e la crudeltà degli Ungheri infedeli facevano fare a' detti Tribuni ogni cosa quasi a diletto, purch' eglino fossero sicuri. E così ogni giorno i detti luoghi crescevano più. E in un certo luogo, detto Bragola, gli abitanti di Rivoalto faceano il mercato loro; e di poi sempre il detto luogo fu detto San Giovanni Bragola; e per avanti la sua Chiesa era chiamata San Giovambatista. Avendo Attila per anni sette continui assediata e combattuta la Città di Padova, e avendole date molte grandi battaglie, nelle quali erano restati morti molti Cavalieri, e

Tri-

Tribuni, e infiniti del Popolo d'essa Città, di modo che il Re Gianus col suo consiglio deliberò abbandonare la detta Città di Padova. E così il detto Re con molti Cavalieri scampò a Rimano, e'l resto del Popolo, ch'erano pochissimi, vennero alle marine. E così abbandonarono la Città. Il Re Attila la distrusse fino a' fondamenti. E fu del 428.

Correndo gli Anni 440. il Re Totila de' Goti venne in Italia, perseguitando i Cristiani, e distrusse molte Città sì nella Lombardia, come nella Toscana, per modo, che tutti i Popoli scamparono a' lidi, e in queste Lagune di Venezia. Dove che in poco spazio di tempo si trovò la Città in gran colmo di ricchezze, perchè i detti Popoli aveano fabbricato navilj, e navigavano pel mar loro, portando grassa, e veniva a Venezia. E altri si misero a lavorare i lidi e le terre circonvicine, di modo che in poco tempo diventarono ricchissimi. E così que' Tribuni e Popoli, ch'erano per le Isole, si ridussero insieme, e fecero un generale Consiglio; e per l'universalità d'essi fu data libertà a' Nobili Tribuni di governare quello che bisognava, come quelli ch'erano più atti al governo degli altri. I quali Nobili Tribuni a quel tempo non erano troppe casate, ma che poi in più tempo, e secondo la condizione degli uomini, e pe' beneficj fatti al Comune, molti furono assunti a maggior dignità. E così tutti d'accordo si ridussero alla Città d'Eraclia, per essere maggiore delle altre, e più destra al navigare. E avuto i detti Nobili questa libertà, tolsero a governare le dette Isole da Arzere fino a Cavarzere sottoposte. E fu messo un Gastaldo per cadauna Isola. Le quali Isole furono le seguenti: Malamocco, Rivoalto, Cavorle, Lio Mazor, Giesulo, Brondolo, Torcello, Mazorbo, Buran da mare, Chiozza, Cavodarzere, le Bebe, Peleštrina, Albiola. E così i detti Tribuni e Popoli ogni festa si riduceano insieme nella Città di Radiana, ovvero in Malamocco, ovvero in Rivoalto; e pel più delle volte si riducevano nella Città di Radiana, e lì faceano il general Consiglio loro, per provvedere a tutto quello, che facea bisogno. E a questo modo fu chiamato il gran Consiglio. Ora per le molte persecuzioni, ch'erano in Italia, molti Nobili scampavano a queste Lagune con pensiero d'essere perpetuamente sicuri. I quali poi per essere di nobil sangue, ricchi, e potenti, e alcuni pe' buoni portamenti loro per dare buon' esempio agli altri, furono fatti del gran Consiglio. Si riduceano que' solamente d'anni 25. in su, e non ostante la libertà conceduta pe' Popoli a' detti Nobili Tribuni, per segno di carità eleggevano annualmente tanti de' migliori del Popolo, che fossero del gran Consiglio al numero di 470., ovvero al numero di 450. La quale usanza fu osservata infino del 1297. come a suo luogo si dirà. E perchè sempre non si poteva avere tutto il Consiglio, per fare la provisione, ch'era bisogno, però fu terminato, che ogni anno fossero eletti dodici uomini Tribuni a uno per prole, che avessero a governare tutte le sopradette Isole, e far ragione a tutti, e ogni provisione ch'era bisogno. E similmente com'è detto di sopra, fu fatto un Gastaldo per cadauna Isola, il qual dovesse dar ragione a tutti, e aver sempre Dio d'avanti a gli occhi. La quale usanza fu osservata fino al tempo de' Dogi. E tutte queste provigioni furono fatte del 440. Poi per le buone orazioni, che fece il Papa San Leone per volontà di Dio, il Re Totila tornò nelle sue contrade; e a compiacenza del detto Papa, Totila fu tragittato con alcune barche de' Veneziani da Ravenna in Pannonia. Oltre il detto Re Totila vennero in Italia molti altri persecutori, i quali rovinarono molte Città, e per cagion de' quali molti nobili uomini veniano colle loro famiglie in queste Lagune, e andavano sopra un' Isola, chi sopra un' altra; e parte d'essi, per essere di buon sangue, venivano accettati e fatti del gran Consiglio. Ora dopo tante persecuzioni, ch' ebbe la povera Italia per anni 184. finalmente rimasta quieta, & in pace sotto il Re nominato Giulio, il qual' era Cristianissimo, il quale possedeva tutta la Lombardia, e tutta la Provincia di Venezia, eccetto le Lagune, le quali erano sottoposte agli antichi Tribuni, convenivano amichevolmente di conversare col detto Re. Dove che considerando i detti Nobili Tribuni del Consiglio de' Dodici, come in tanto tempo erano stati inclusi, e non conoscevano i confini loro. Per la qual cosa i detti Dodici chiamarono il generale Consiglio loro, e ridotto, fu determinato di mandare due Ambasciadori al detto Re Giulio loro vicino. I quali Ambasciadori andarono, e furono benignamente accettati, & esposero l'ambasciata loro. Il detto Re concedette loro, che da Grado a Cavarzere si chiamasse Venezia, e 'l resto della Provincia, ch' era da' confini della Pannonia insino al fiume d'Adda, detta Marca Trivisana. Ma niente di manco *ab aliis singulari numero naturaliter appellatur, & est Venetia*. Ancora il detto Re statuì per un miglio dalle acque salse attorno infino alla Terra, che fosse del detto dominio di Venezia, e che potessero far fare palate per le bocche delle Fiumare. E similmente il detto Re statuì per miglia dieci in terra ferma, che niuna delle parti potesse fabbricare alcuna fortezza. Le quali tutte giurisdizioni il detto concedette a' Nobili Tribuni di Venezia senza niun censo, ovvero tributo; ma liberi Signori fossero di quello, come pel Privilegio appare. E questo fu del 442. E così i detti Ambasciadori tornarono con gaudio a Venezia, e presentarono i Privilegi a' dodici Deputati, i quali andavano molto accrescendo e aumentando lo stato loro in tanta pace. E così furono fatte le palate doppie alle Fiumare, cioè un miglio dentro.

Dal 442. fino al 648. la Storia è perduta, e nulla se ne scrive. Del 648. Cosdra di Persia di Siria, il quale adorava Maometto, col suo esercito prese la Città di Gerusalemme, e la distrusse. Di poi l'Imperadore di Costantinopoli, detto Eraclio, passò in Siria con certi navili di Venezia, e distrusse il suddetto Cosdra. E poi tornò a Costantinopoli, e portò con lui del Legno della Croce. E per segno d'amore il detto Imperadore mandò a donare a' Veneziani la Carega del Vangelista Messere San Marco, sopra la quale egli sedea in Alessandria. La qual Carega fu messa nel Periolado di Grado, come Catedral luogo della Provincia di Venezia. Poi del 674. in tempo di Papa Diodato I. essendo nata certa eresia tra' Greci e i Latini, e'l Patriarca di Costantinopoli, uno nominato Giorgio, dove

che pel detto Papa fu fatto ridurre un Concilio nell'Isola di Rivoalto nella Provincia di Venezia, la qual'Isola fu conceduta al detto Papa pe' dodici Tribuni, dove nel detto Concilio fu confusa la detta eresia. Di poi crescendo la magnifica e nobile Provincia di Venezia, s'aumentavano molto le Città, e i Popoli molto crescevano, e pativano di gran di sinistri. E questo, perchè i dodici Tribuni non si poteano sempre ridurre insieme d'avere ancora qualch' altra dignità tra loro. Però fu diliberato di fare un Capo, ovvero Rettore de' detti dodici. E così d'accordo a' 9. Marzo fu chiamato il gran Consiglio, nel quale fu determinato di mandare tre Ambasciadori, e furono Ser Teodosio Ipato, Ser Pietro Candiano, e Ser Michele Participatio. I quali giunti a Roma ottennero il Privilegio di potere eleggere uno per Rettor loro, e Capo in vita, il quale si chiama Doge; riserbandosi alla Chiesa Apostolica la elezione de' Vescovi, e di Suffraganei. E così fu fatto il Privilegio del 695. a' 12. Giugno. E così i detti Ambasciadori ritornarono a Venezia a ripatriare con grande onore. Fu poi chiamato il gran Consiglio nella Città Eracliana, al presente detta Città nuova, per provvedere del salario pel nuovo Doge, acciocchè il detto Doge non attendesse ad altro che a ministrare ragione. E così nel detto Consiglio fu terminato, che tutti que' da' lidi, cioè da Cavorle, Pigneda, Ranordiana, Levenza, Anfora, Piave, e tutti gli altri lidi, dovessero dar certo tributo, affittazione delle Peschiere, ovvero acque. Similmente fu terminato, che ogni casa dovesse portare al nuovo Doge pane, vino, legna, e tutte le cose necessarie. E tolta certa terra appresso a Radiana, e a Malamocco, e a Giesulo, quella fosse fatta lavorare, e arare per bisogno del Dogado. E similmente furono fatte molte altre provigioni, come pel privilegio appare. E fornita la sopradetta provisione, tutti i Nobili Tribuni si ridussero a uno; e infra loro fecero l'elezione. E per intelligenza altri pe' Nobili Tribuni non potè uno essere eletto, e gli altri scritti 450. ovvero 470. che venivano eletti ogni anno, venivano solo all'elezione del Doge. Di poi i detti Tribuni diliberati di fare il nuovo Doge, si cantò la Messa dello Spirito Santo, e dopo tutti si serrarono insieme, e stettero serrati tutto un giorno e una notte; e l'altro giorno fino all' ora di Vespro di comune accordo elessero per Doge loro Messere Paoluccio Anafesto. I quali Anafesti e Ordelafi sono una cosa medesima. I quali al presente sono chiamati da Cà Falier. Ora in tempo di questo Doge, Lione Re de' Longobardi voleva usurpare i confini di Venezia. Ma il detto Doge fece un grande esercito, col quale egli andò contro il detto Re. E di più furono armate assaissime barche, le quali tutte furono mandate su per Pò, e altre Fiumare. Alla fine fu rotto il detto Re da' Veneziani; il quale mandò a Roma a Papa Giovanni V. a dolersi de' Veneziani, dicendo ch' eglino indebitamente gli usurpavano i confini suoi, di modo che i Veneziani mandarono ancor' eglino a Roma gli Ambasciadori loro, dimostrandogli le giurisdizioni loro. Dove che il detto Papa operò tanto, che il detto Re si pacificò e confermò i Privilegi nel modo ch' aveano fatto i suoi precessori. E questo fu del 698. Nel qual tempo que' di Giesulo ribellarono al Dogado. Dove che il detto Doge operò tanto col suo sapere, ch' egli feceli ritornare, come erano prima, alla sedeltà. E questo è quanto seguì sotto questo Doge, il quale fu creato nella Città d'Eracliana del 695. a' 15. di Giugno, e visse anni tre, mesi . . . . . .

Marcello Tegulin Doge eletto del 704. a' 15. Marzo.

QUesto fu eletto pure nella Città Eracliana, ed era un sant'uomo. Cercava di fortificare i suoi Luoghi; e pel suo giusto giudicare molti forestieri venivano da lui a decidere le differenze loro. E sotto di lui la detta Città Eracliana fu nominata Città Nuova, e non più Eracliana, e per la sua buona fama di detto Doge molti andavano ad abitare la detta Città. E avendo il detto Doge dogado anni 7. mesi 3. giorni 6. passò da questa vita; il quale con grande onore fu sepolto in Eracliana nella Chiesa Maggiore.

Orso Ipato Doge eletto nel 711.

IN tempo di questo Doge, Aliprando Re di Lombardia andò col suo esercito sotto Ravenna, e presela. E mise Signore in essa un suo nipote nominato Sergio, in modo che il Signor di Ravenna, il quale era scampato al primo giugnere dell' esercito, andò a Roma a dolersi col Papa di questo. Il qual Papa scrisse a' Veneziani, pregandoli avere per raccomandato detto Signore di Ravenna; e prestargli ogni favore alla ricuperazione del suo Stato. E così il detto Signore coll' ajuto de' Veneziani ricuperò per forza la sua Città, e prese il sopradetto Sergio nipote del Re Aliprando, e molti altri suoi; ma a compiacenza del Papa tutti furono lasciati andar liberi. E avendo voluto il detto Doge col suo Consiglio mettere alcune angarie per questa guerra a' que' di Gesulo, e non volendo eglino assentire a dette angarie, ribellarono la seconda volta al Dogado. La quale ribellione intesa che fu dal Doge e dalla Signoria di Venezia, subito fecero un grandissimo esercito, col quale andarono contro que' di Gesulo, i quali si misero in ordine, e vennero contro a' Veneziani, e furono alle mani in Canal d'Arco, ch' è Aquiliana, ovvero in Essulanto. E la battaglia durò giorni due e due notti. E morirono assaissime persone da ogni parte. E assai ne furono feriti e mal menati. E così il Doge tornò al Dogado. E volendo egli e'l suo Consiglio continuare nella detta guerra contro la volontà del Popolo, il Popolo si sollevò e ammazzò il Doge. Dove che vedendo i Nobili e i Tribuni la furia del Popolo, fuggirono a Malamocco Vecchio. Il qual Doge morto dal Popolo avea dogado anni nove e giorni venti. E fu sepolto in Eracliana nella Chiesa maggiore. Venuti i Nobili Tribuni a Malamocco Vecchio, e similmente molti di que' di Gesulo, che amavano la Patria, che per isfuggire scandalo ancor eglino si ridussero dove fu chiamato il Consiglio. E ridotti a uno tutti i dodici Deputati, che aveano il governo, essendo stati in Conseglio più volte tra loro in disputazione, e non potendosi tra loro accordare, fu terminato di far residenza in Malamocco vecchio, e non più in Città Nuova, rimanendo presso i Popoli d'Eracliana,

Digitized by Google

na, e que' di Geſulo in oſtinazione più che mai come a ſuo luogo ſi dirà. Ed eſſendo però i Tribuni nel Conſiglio, e non ſi potendo accordare di far Doge tra loro, rimaſero in queſto modo di far almen uno, che reggeſſe, acciocchè la Provincia non aveſſe a perire, e che egli ſi chiamaſſe Maſtro de' Cavalieri. Il quale doveſſe reggere e governare un' anno ſolamente. E finito l'anno, foſſe eletto un' altro, e che così s'aveſſero a far ſempre finchè ſi foſſe d'accordo. Per Maſtro de' Cavalieri Meſſer Domenico Selvo eleſſero, il qual' era un forte e valentiſſimo uomo, il quale per la ſua fortezza fu chiamato Lion Selvo.

Domenico Selvo detto Lione, eletto primo Maſtro de' Cavalieri l'anno 720.

IN tempo di coſtui non fu fatta cos' alcuna degna di memoria, ſalvo che egli andò a governare, e nel ſuo finir l'anno confortò molto il Popolo, che doveſſero fare un Doge, come pel paſſato ſi faceva. E avendo egli governato un' anno, conſegnò l'uffizio al ſuo ſucceſſore, che fu Meſſere Felice Cornicola.

Felice Cornicola, eletto ſecondo Maſtro de' Cavalieri, del 721.

NEl tempo di coſtui non fu fatta cos' alcuna, ſalvo che egli atteſe a governare la Provincia. E cercava modo di far venire ad abitare in Malamocco Maſtri, che ſapeſſero fare navili, a' quali egli dava provigione. Per la qual coſa molti Maſtri vennero da tutto il Golfo ad abitare a Malamocco, laſciando le Terre loro e luoghi, in modo che s'aumentò per queſto e per altre buone proviſioni molto la Provincia di Venezia. E avendo governato il ſuo anno, conſegnò l'uffizio al ſuo ſucceſſore.

Diodato Ipato, eletto terzo Maſtro de' Cavalieri, del 722.

COſtui fu figliuolo di Meſſere Orſo Ipato Doge, che fu morto dal Popolo. Coſtui cercava con ogni ſollecitudine di creſcere la Provincia di Venezia. E molte volte fece ridurre il Conſiglio de' Nobili Tribuni della Provincia di Venezia: per la qual coſa li Trieſtini moſſi da invidia ſi miſero a dannificare molto i Veneziani, e preſero aſſai de' navili loro. Per la qual coſa Meſſer Diodato col ſuo Conſiglio fece un' armata di molte barche, e quelle furono mandate in Iſtria a danno de' Trieſtini, di modo che i detti Trieſtini ebbero di grazia di pagare tutte le ſpeſe dell' armata, e di rifare tutti i danni, che aveano fatto a' Veneziani; e così ſi pacificarono inſieme. La qual coſa fu molto in aumentazione della Provincia di Venezia. Ed eſſendo il detto Diodato per compiere il ſuo anno, ridotto il Conſiglio per fare un' altro Maſtro de' Cavalieri, di comune accordo fu confermato un' altro anno, il quale ſi governò con gran prudenza. Ed eſſendo alla fine del ſecond' anno, e congregato il Conſiglio per fare un Maſtro de' Cavalieri, il detto confortò molto i Nobili Tribuni a fare un Doge, e non più Maſtri de' Cavalieri. E non potendo i detti Nobili Tribuni accordarſi a fare un Doge, e non più Maſtri de' Cavalieri, eleſſero un' altro Maeſtro de' Cavalieri.

Giuliano Ipato, eletto quarto Maſtro de' Cavalieri del 724.

NEl tempo di coſtui volendo il Re di Lombardia, nipote dell' Imperadore di Coſtantinopoli, prendere la Città di Ravenna, e quella preſa, l'Arciveſcovo, ch' era Signore di Ravenna, ſi mandò a raccomandare al detto Meſſere Giuliano Ipato, e al ſuo Conſiglio. Dove che i Nobili Tribuni diliberarono di dargli ajuto. E ſubito ſu fatta una grandiſſima armata, la quale fu mandata a ricuperare la Città di Ravenna. E avendola combattuta più giorni, non avendo potuto averla, fu diliberato darle una battaglia generale. E così fu principiato a combattere la Città tre ore avanti giorno, di modo che alle ore ventidue fu preſa, e fu meſſo l'Arciveſcovo in Signoria, com' era in prima. Di poi l'armata tornò a diſarmare; e queſto fu di grande riputazione a' Veneziani. E avendo il detto Giuliano Ipato governato un anno, conſegnò l'uffizio al ſuo ſucceſſore.

Giovanni Fabrizio, eletto quinto Maſtro de' Cavalieri, del 725.

IN tempo di coſtui que' di Città Nuova, detta per avanti Eracliana, i quali erano rimaſti ribelli al Dogado di Venezia per la morte di Meſſere Orſo Ipato Doge, i quali Popoli di Città Nuova avendo ancora un grandiſſimo odio e malvolere contro que' di Geſulo, diliberarono di vendicarſi, e così armarono moltiſſime barche con un maliſſimo animo, e penſarono di volere, di modo che trovandoſi nel Canal d'Arco, furono tra loro alle mani, e fecero gran battaglia. Per la qual coſa ne furono da ogni banda morti aſſai, talmente che l'armata di Città Nuova rimaſe rotta e rovinata. E da quel tempo in quà, quel Canale viene detto Canale Oſtrudial, ch' è nelle parti d'Aquileja nelle parti di Geſulo. E dopo tornate le dette armate a diſarmare, e male in ordine, e molti sì da una banda, come dall' altra, non eſſendo ſtati contenti, nè conſenzienti di fare le dette armate, ſi levarono a rumore; e dopo colle famiglie loro e averi ſi partirono, e vennero ad abitare a Malamocco vecchio per vivere in pace, laſciando gli altri oſtinati. Per la venuta de' quali crebbe molto il luogo di Malamocco. E approſſimandoſi il tempo di fare uno altro Maſtro de' Cavalieri; e avendo il detto Meſſer Giovanni Fabrizio governato un' anno, conſegnò l'uffizio al ſuo ſucceſſore, che fu il nuovo Doge, come diremo, abbenchè alcuni dicono, che avanti il tempo egli foſſe dimeſſo. Le quali coſe non ſon vere. E com' è detto, eſſendo ridotti i Nobili Tribuni in Malamocco, i detti un giorno fecero cantare una Meſſa dello Spirito Santo, e dopo ſi ſerrarono nel Conſiglio, dove dopo molte diſputazioni non eſſendo d'accordo di fare un Doge, diliberarono d'eleggere uno per Tribù, i quali foſſero que', che aveſſero da eleggere un nuovo Doge, la qual coſa non biſognò, perchè i detti Nobili Tribuni dopo molte diſputazioni, d'accordo miſero per Doge loro Meſſere Diodato Ipa-

Ipato figliuolo che fu di Meſſere Orſo Ipato Doge, che fu morto dal Popolo in Eracliana. E il detto fu eletto e fatto Doge per riconciliare la morte del Padre, con queſto ch' egli doveſſe in Malamocco abitare.

Diodato Ipato, primo Doge in Malamocco, del 726.

NEl tempo di queſto Doge furono ſentiti grandi terremoti, pe' quali caſcarono molti edificj. Ora eſſendo il detto Doge molto vecchio, egli diliberò di vendicarſi della morte di ſuo Padre, e ſegretamente trattava di fare ammazzare alcuni Nobili Tribuni, i quali inteſo il trattato, cercarono di far quello al Doge, ch' egli voleva far loro. Ed eſſendo andato il detto Doge con poca compagnia a far fortificare il luogo di Brondolo, i ſuoi avverſarj, de' quali era capo un nominato Galla Gaulo, padre della moglie di detto Doge, l'andarono a trovare e lo preſero, e cavarongli tutti due gli occhi, e cacciaronlo via. E di poi il detto Meſſere Galla Gaulo con quella vigoria venne in Malamocco, e col favore de' ſuoi ſeguaci evidentemente entrò in Dogado. Il detto Diodato dogò anni 10. e meſi 2., e fu ſcacciato, com' è detto. Dopo pochi giorni morì, e fu ſepolto in Malamocco.

Galla Gaulo, contro la volontà del Popolo Doge in Malamocco, del 736.

TEnendo coſtui il Dogado tirannamente, faceva molte coſe contro la volontà del Popolo. E avendo i Nobili Tribuni ſopportato un' anno il detto Doge, e non potendolo più ſopportare, diliberarono di far quello, che diſſe San Marco nel ſuo Vangelo, dicendo: *Di quella miſura ch' altri miſurerai, di quella medeſima ſarai miſurato*. I quali Nobili Tribuni andarono e preſero il detto Doge, e cavarongli gli occhi, e poi lo bandirono fuori della Provincia di Venezia. Il quale avendo dogado un' anno, e giorni diciaſette, e fu, com' è detto, mandato in eſilio, morì miſerabilmente.

Domenico Monegaro, eletto Doge in Malamocco, del 737.

ESſendo entrato queſto Doge in Dogado, cominciò a vivere tirannamente, e uſava una gran crudeltà, di modo che i Nobili Tribuni chiamarono il Conſiglio, e diliberarono fra di loro di far due inferiori appreſſo il detto Doge. I quali furono Ser Candiano Candian, e Ser Franceſco Giuſtiniani. E pur perſeverando il detto Doge in queſta ſua tirannia e mala volontà, un giorno eſſendo a ragione due litiganti d'avanti al detto Doge, uno de' quali era ſuo grande amico, contro la ragione e contro la volontà de' due inferiori, che ſedevano appreſſo di lui, e lamentandoſi il torteggiato, il Doge lo fece baſtonare da' ſuoi ſervidori, e cacciollo via in modo, che 'l Popolo non potendo più ſopportare, corſero al Palazzo, e preſo il detto Doge, cavarongli gli occhi, e bandironlo fuori della Provincia di Venezia. Il quale avea dogado anni cinque, meſi tre, giorni undici.

Maurizio Cabalio, eletto Doge in Malamocco, del 743.

IN tempo di queſto Doge, Aliprando Re di Lombardia moleſtava molto la Lombardia, e la Chieſa Romana. Del che Papa Gregorio III. domandò ajuto e ſoccorſo a' Conti di Franza Carlo e Pippino fratelli, e ſimilmente domandò ajuto a' Veneziani, i quali armarono molti navilj, e quelli furono mandati nella Marca. E così i Conti di Francia con grand' eſercito aſtrinſero il detto Re di modo, che la Chieſa fu liberata, e il detto Papa in ricognizione de' beneficj ricevuti da' Veneziani, concedette loro molti degni privilegi. Del 751. que' di Rivoalto deliberati di avere un Veſcovo, e non iſtare più ſotto il Veſcovado di Malamocco, con licenza del Patriarca di Grado mandarono Ambaſciadori loro a Papa Stefano I. E fu fatto Veſcovo di Rivoalto uno nominato Obelerio, nativo della Città di Jeſulo. E del 755. il Re Aſtolfo di Lombardia miſe molto in turbamento la Chieſa Romana, in modo che Papa Stefano II. andò in Francia dal Re Pippino per ſoccorſo. E avuto il Papa ſoccorſo, venne in Italia, e mandò a domandare ajuto a' Veneziani, i quali armarono molti navilj, e mandoronli in Pò, in modo che il detto Re Aſtolfo fu aſtretto ad andare in Pavia. E s'accordò col Papa di reſtituirgli ogni coſa, che gli avea tolto. E di poi tutta la gente tornò ne' paeſi loro. Per la qual coſa il Papa fece molti privilegi a' Veneziani. Ed eſſendo il detto Doge molto vecchio, con conſentimento di tutto il Conſiglio, egli tolſe appreſſo di ſe al governo ſuo figliuolo Giovanni. E avendo dogado il detto Doge anni ſedeci, meſi tre, e giorni cinque, paſsò di queſta vita. Il quale onorevolmente fu ſepolto in Malamocco.

Giovanni Cabalio, eletto Doge in Malamocco, del 759.

IN tempo di queſto Doge il Veſcovo di Rivoalto con alcuni altri fece fabricare la Chieſa di San Moſè Profeta, e la dotò di molti beni. E nel detto tempo Meſſer Giovanni Cabalio parente del Doge, Patriarca di Grado fu morto, in luogo del quale fu fatto un' altro nominato Fortunato. Sdegnato il Doge per l'elezione del Patriarca, fece armare molte barche, e con quelle mandò ſuo figliuolo a Grado, il qual preſe e miſe a ſacco quella Città. E per la gran crudeltà fatta il Patriarca ſi partì, e andò in Lombardia da Carlo Re di Francia, che a quel tempo veniva giù. E così il detto Patriarca pregò molto il detto Re, che gli voleſſe dar ſoccorſo e ajuto contro il Doge. Eſſendo iſcampato il Patriarca, il figliuolo del Doge ſi fece Patriarca di Grado, il quale governava il Dogado inſieme col padre, facendo tutti e due grandiſſime ingiuſtizie. Per la qual coſa molti Nobili Tribuni, fra' quali uno nominato Obelerio di Antenori, con molti altri Cittadini ſi riduſſero a uno, e fecero il Conſiglio loro, e dimeſſero il detto Doge, e fecero in ſuo luogo il detto Obelerio d'Antenori. E così tutti giurarono fedeltà, e di metterlo in Dogado in Malamocco. La qual coſa inteſa il Doge, e te-

amen-

mendo la furia del Popolo, insieme con suo figliuolo, scamparono tutti due dalla Provincia di Venezia. Il padre andò a Mantova, e 'l figliuolo andò in Francia. Il qual Doge avea dogado anni 19., mesi 2., e giorni 21. E fuggì, com'è detto. E di lì a pochi mesi in Mantova egli morì, e similmente il figliuolo dopo gran tempo morì in Francia.

Obelerio di Antenori, eletto Doge in Malamocco, del 778.

QUesto Doge subito che entrò in Dogado con consentimento del Consiglio, tolse appresso di sè al governo un suo fratello, nominato Beato d'Antenori. I quali egualmente governavano. E in detto tempo un Ser Velonico Barbaro, e un Ser' Anastasio, con altri Nobili Tribuni andarono ad abitare a i lidi della Piave infino alla Pigneda, e ivi fecero delle belle abitazioni, e Chiese con molti orti, e vigne. E alle Pallade eglino tolsero questi luoghi, i quali erano per avanti della giurisdizione di Città Nuova, e di Jesulo, che già furono ribelli del Dogado. E in detto tempo un nominato Giorgio Gianisio ribellò insieme con que' della Pigneda. E vennero a danneggiare i detti luoghi, ammazzando molti, e usando di grandissime crudeltà, e fra gli altri fu morto un fratello di Messer Galla Gaulo, il quale Messer Galla venne a Malamocco, e narrò la cosa in modo che il Doge armò molte barche, e andò alla Pigneda. Dove che molti di que' Popoli gli vennero incontro. Delle quali barche era Capitano Messer Beato fratello del Doge. E dissero al detto Capitano, che quello ch'eglino aveano fatto, aveanlo fatto per volontà di Dio, di modo che il detto Capitano rimase stupefatto. Il qual fece cacciar via di lì tutti i ribelli, e misero ad abitarvi molti della Provincia di Venezia. E di poi il detto Capitano tornò colle sue barche a Malamocco, e fece chiamare il suo Consiglio, e fu determinato, che i detti Nobili, ch' abitavano su' predetti lidi, dovessero venire ad abitare in Malamocco, e che i detti lidi fossero della giurisdizione del Dogado, e della Provincia di Venezia. Nel detto tempo vedendosi que' di Città Nuova, e di Jesulo essere molto astretti, e trovandosi pieni di mal'animo, diliberarono d'andare con certi navilj di Narenta a danneggiare i Veneziani sopra i detti lidi. La qual cosa intesa dal Doge, egli fece armare molti navilj e barche assai, e fece Capitano di quell'armata Messere Beato suo fratello, il quale andò colla detta armata a Città Nuova; e quella prese per forza, e rovinolla fino sulle fondamenta: che certo fece una grandissima pietà. Poi andò a Jesulo, e per forza preselo, e rovinollo fino a basso. Del che molti di que' Popoli vennero ad abitare pe' luoghi e Città de' Veneziani. Dopo il detto Capitano coll' armata andò in Dalmazia rovinandola tutta, facendo grandissimi danni a' nimici. E poi tornò colla sua armata a disarmare a Malamocco, il quale fu ricevuto dal Popolo con grandissimo trionfo. Trovandosi in detto tempo Carlo Re di Francia all' assedio della Città di Pavia, perchè il Re Desiderio era nimico della Chiesa; ed essendo stato all' assedio alcuni mesi, mandò a domandare ajuto al Doge al suo Consiglio. Dove che furono armate molte barche, le quali furono mandate in Pò e in Tesino. Col quale ajuto il detto Re Carlo ebbe Pavia, e prese il Re Desiderio con tutta la Lombardia. Per la qual vittoria il detto Re Carlo concedette a' Veneziani molti degni privilegi, e donò loro molte Ville sul Padovano e Trivisano. Le quali possessioni pagavano certo tributo al Vescovo di Torcello, di Treviso, e pe' privilegi fu costituito, che lo dovessero pagare alla Chiesa di San . . . . . posta nel distretto di Venezia. E così alla Chiesa di San Michele posta in Brondolo della Provincia di Venezia. Pure in detto tempo si trovava essere gran discordia tra l'Imperadore di Costantinopoli, e'l Re Carlo di Francia. E questo nasceva pel tributo della Dalmazia, Liburnia, e Istria, in modo che tutti e due mandarono gli Ambasciadori loro al Doge e al suo Consiglio, dimandandoli ajuto. Dove che pel Consiglio de' Nobili Tribuni fu diliberato di dare ajuto all' Imperadore di Costantinopoli. Per la qual cosa il detto Re Carlo ebbe molto a sdegno, e cercò per ogni modo e via di danneggiare i Veneziani. Il quale mandò suo figliuolo Pippino a un luogo detto il Pomo sopra Grado, per dannificare i luoghi della Provincia di Venezia. Mentre il detto Pippino non potè fare cos' alcuna, per non avere il modo di passare a' luoghi della Provincia di Venezia. Sotto costui non seguì altra cosa degna. Ma menando egli la sua vita molto tirannamente, e contro la volontà del fratello, perchè 'l Popolo l'avrebbon morto, se non fossero state le buone condizioni del fratello, il quale da tutti era molto amato, e ognuno dava più ubbidienza a lui, che al Doge. La qual cosa intesa dal Doge, e dubitandosi della furia del Popolo, un giorno occultamente scampò da Malamocco con alcuni suoi seguaci, e andò in Lombardia dal Re Carlo, portandogli molti presenti, offerendosi di farlo Signore della Provincia di Venezia. E non essendo detto Doge maritato, tolse per moglie una figliuola del Re. Il qual Re, come si dirà più abbasso, venne con molta gente per assediare la Provincia di Venezia. Il qual Doge avea dogado anni 3., mesi 3., giorni 4. E ribellò la sua patria, com' è detto, del 780. e poi morì, come si dirà a suo luogo.

Beato di Antenori, eletto ultimo Doge in Malamocco, e primo in Rivoalto, del 780.

NEl tempo di questo Doge il Re Carlo di Francia venne con uno potentissimo esercito di 18000. cavalli dalla parte di sopra, e 'l suo figliuolo Pippino venne dalla banda di sotto. La qual cosa dal Doge e dal suo Consiglio intesa, diliberò di prepararsi ad armare molti navilj. E avanti che fosse messo all' ordine dett' armata s'intese, come il detto Re Carlo avea preso Chiozza, Brondolo, e Pelestrina. E questo col mezzo d'Obelerio fuggito. Dove che tutti que' Popoli e Nobili Tribuni, che poterono fuggire, vennero a Malamocco, e il figliuolo del Re Carlo Pippino entrò su' lidi di Città Nuova. Ora inteso ch' ebbe il Doge co' Nobili suoi e Cittadini la venuta del detto Re, sentirono grandissimo dolore di modo, che mol-

Digitized by Google

molti erano impauriti; Per la qual cosa il Doge fece chiamare tutti i Nobili Cittadini, e d'ogn' altra condizione di persone, e parlò loro in questo modo. *Quali siano state le avversità nostre, voi tutti le sapete, e però non fa bisogno ripetervele. Ma sempre noi abbiamo tenuto quel miglior modo, per ischermirci dalla fortuna, che abbiamo potuto. Ma al presente è venuto questo Re di Francia col mio pessimo fratello, la intenzione del quale, voi e io la sappiamo. Per la qual cosa vi dico, che de' due partiti ne bisogna pigliare uno, cioè quello, che sarà giudicato dalla maggior parte essere il meglio per salute e perpetuo onor nostro. Il primo si è, che subito che 'l detto Re sarà venuto quì, andargli incontro con quel modo, che sapremo, e presentargli le chiavi della Terra nostra, la vita, e l'avere nostro; mettendoci nelle sue mani; acciochè faccia di noi quello, che gli piacerà. La qual cosa così a voi, come a me molto dispiacerà, e sarà molto grave. Il considerare poi, l'essere stati sempre liberi e Rettori de' luoghi nostri, oh quanto ne dispiacerà, se intraveniſſe, che' Franceschi uomini strani ne vengano a dominare insieme col pessimo mio fratello, il quale veramente saria la disfazione di tutti noi. Il secondo partito è questo (e così priego ognuno, che come avrò finito il parlar mio, voglia levarsi e dire l'opinione sua: e se alcuno di voi vede avere modo più utile del mio, io sarò presto e pronto a rimuovermi dall' opinion mia).* E disse il Doge: *Come sapete voi tutti Signori, il luogo di Rivoalto per quello che da' nostri precessori abbiamo inteso, è stato nel tempo d'Attila, Flagellum Dei, che venne consumando l'Italia, a molti rifugio. Del che il detto luogo fino al dì d'oggi viene abitato da molti, de' quali la più parte sono Pescadori e uomini da mare. E però al presente conforto tutti, che virilmente ci leviamo di quì co' nostri navilj e barche, e tutte le nostre famiglie, tesori, e averi, intanto che niente di valore vi rimanga. E questo sia fatto senza alcuna dimora, e con più prestezza, ch' a noi sia possibile, passiamo di quì all' Isola di Rivoalto. E ci sforzeremo di vivere liberi, come a Dio piacerà, e potremo poi di niente a qualche perfezione venire. E così fuggiremo questo gran flagello, che ne viene addosso.* Non finì di parlare il Doge, che tutti i Nobili Cittadini cominciarono a gridare: *Così sia fatto.* E tutti laudarono l'opinione del sapientissimo Doge. Conformandosi adunque tutti a questo utile e perfetto consiglio, tutti i Nobili e i Popoli senz' alcuna dimora corsero a' navilj, e sopra quelli misero le moglj e i figliuoli con tutti gli averi loro di modo, che in breve tempo ogni cosa fu ridotta all' Isola di Rivoalto. La quale fu poi detta Venezia, e fino al presente viene osservato nelle Carte de' Notaj, che si dice *Fatto in Rivoalto*. Poi il Doge si fece fare una Casa per sua abitazione appresso la Chiesa di San Teodoro, dove al presente è la Chiesa di San Matteo, e questo fu del 780. Il qual Doge dogò in Malamocco mesi sette solamente. E come ho detto, venne ad abitare in Rivoalto, e in Malamocco non rimase niuno, salvo una vecchia d'anni 85. inferma. E fu lasciata studiosamente. Et essendo ridotti tutti in Isola di Rivoalto, ognuno principiò a fare spalti, palate, e baltresche di legnami fortissime. E di poi con prestezza incastellarono tutti i navilj loro, e fortificaronsi di modo, che poco eglino si curavano della venuta del Re Carlo. E così dimoravano in Rivoalto; per la venuta de' quali fu poi detta Venezia, e non più Rivoalto.

Ora giunto che fu il detto Re Carlo alla Città di Malamocco, e trovatala disabitata, entrò dentro, e non trovò persona alcuna, salvo quella vecchia, che abbiamo detto di sopra. Alla quale le fu pel Re domandato dov' era il Doge e la sua gente. La vecchia dissegli, come il Doge col suo Popolo era andato a una Città posta in mezzo il mare, nominata Rivoalto. E in brieve il detto Re rimasto d'accordo colla vecchia di darle certa quantità di danari, se pel mezzo de' suoi parenti gli fosse dato il modo di passare all' Isola di Rivoalto, così fatto l'accordo, e avuta la vecchia i danari, ella subito montò in una barchetta, e andò a Rivoalto da i suoi parenti, i quali tutti insieme andarono dal Doge, e narrarongli la cosa, di modo che subito fu ridotto il Consiglio, e fu determinato, che i parenti della vecchia dovessero andare dal Re Carlo con doppio trattato. E così andarono a Malamocco dal detto Re, e si offersero molto a lui. Poi per lo spazio di più giorni i detti fecero molte zattere, sopra le quali montò il Re col suo esercito, e andarono verso Rivoalto. Il Doge co' Nobili Tribuni per avanti aveano armato molte barche e navilj molto bene in ordine, e questo perchè il Doge co' suoi Nobili avea intelligenza co' parenti della detta vecchia, i quali doveano quietare l'esercito del Re Carlo su le secche, e poi andargli addosso e abbrucciarli, ovvero annegarli tutti. Ma Dio proccurò meglio, che venendo dette zattere col Re e col suo esercito a seconda di vento pel Canale di Malamocco, si levò una fortuna grandissima, e l'acqua cresceva, e 'l vento se gli levò contro di modo, che le zattere si slegarono, partendosi l'una dall' altra, in somma che pericolarono delle tre parti le due dell' esercito, e tutti s'annegarono, per essere coperti d'arme. La zattera, in cui era il Re andò a seconda, la quale arrivò a un luogo tre miglia lontano da Malamocco con pochissima gente. Sì che da quel giorno della rotta in quà quel Canale fu nominato Canale Orfano. Ciunto il Re Carlo a Malamocco, e conoscendo, che la detta fortuna era permessa da Dio, mandò i suoi Ambasciadori al Doge. I quali giunti a Rivoalto furono ricevuti graziosamente. I quali dimandarono pace per nome del Re loro, dicendo, che il detto Re voleva venire a vedere la Città di Rivoalto. E così il Doge col suo Consiglio di buona voglia accettò la pace, e armati palischermi e barche, sopra le quali v'andò il Doge in persona, e giunti a Malamocco, subito il Re Carlo fece partire tutta la sua gente fuori della Provincia sì da una banda, come dall' altra. E poi insieme col Doge e molti Baroni venne a vedere la Città di Venezia, ed essendo stati alcuni giorni il detto Re, e vista tutta la Città, e parte della Provincia, egli volle entrare nel gran Consiglio, e fu fatto Nobile Tribuno, cioè Gentiluomo di Venezia, e furongli fatti tutti quegli onori e piaceri, che a quel tempo si poteano fare. Il qual Re dotò i Veneziani della Provincia di Venezia, come fu determinato per l'Imperadore Lione e Paolo Anafesto primo Doge, e con-

fer-

fermaronſi tutti i Privilegi per avanti avuti. E queſto fu del 781. E ſimilmente eſſo coſtituì e ordinò, che la Città di Venezia voleſſe eſſere libera e franca, e che non foſſe tenuta ad alcun Potentato del Mondo di dargli tributo alcuno. E appreſſo egli ordinò, che i Fiumi, che ſcendono da Rimini nel mare Adriano, e tutto il Golfo Adriano, cioè il mare, eccetto cinque piè appreſſo terra, ſieno di ragione del Dogado di Venezia. E così da quel tempo in quà fu detto il Golfo da Venezia, e di tutti queſti doni furono fatti i Privilegi. Il detto Re donò al Doge l'inſegna de la Beretta, la quale avea un pezzetto, che piccava di dietro, con un friſetto piccolo d'argento attorno attorno. E 'l Doge accettò detta Beretta benignamente per eſſere conoſciuto dagli altri. La qual Beretta poi per lunghezza di tempo, a poco a poco levoſſi, come ſi vede al preſente. La quale ſignifica giuſtizia eſſere in gloria alzata. Di poi il detto Re ſi partì da Venezia, e 'l Doge con aſſaiſſimi Nobili ſopra una Reale grande fatta a modo di Bucintoro, accompagnò il detto Re infino a Strà. E tornando il Popolo indietro, trovarono Obelerio fratello del Doge, il quale fu preſo e morto, e 'l ſuo corpo fu portato a Venezia. Dove che il Doge lo mandò in quarti ad appiccare a Santa Maria di Strà, e queſto per avere voluto tradire il Dogado di Venezia. Ora poi il Doge, e 'l ſuo Conſiglio volle mandare a Chiozza e a Malamocco, e ſu tutti i lidi, perchè furono diſtrutti per la venuta del Re Carlo, molti Popoli ad abitarli. Ma niun Nobile ovvero Tribuno non ſi vollero partire da Venezia, ma vollero per ſempre rimanere ad abitarla. E a queſto modo l'Iſola di Rivoalto, detta Venezia, diventò popolatiſſima; dove che fu ordinato, che tutti que' delle Iſole doveſſero venire a ragione del Doge, e non più da' Gaſtaldi, ma ch' eſſi Gaſtaldi abbiano a impegnare, e far fare le ſentenze ſicure. E così avendo dogado il Doge tra Malamocco e Rivoalto anni tre, meſi quattro, giorni ſei, eſſendo vecchio, egli paſsò da queſta vita, il quale onorevolmente nella Chieſa di San Teodoro fu ſepolto.

Angiolo Participazio, eletto Doge in Venezia, del 783.

QUeſto Doge fu confermato dal Popolo, perchè veramente tutti l'amavano; perchè alcuni dicono, che egli ſi fece Doge per forza, la qual coſa non è vera. Ma egli fu eletto ſecondo l'ordine. Nella quale elezione furono coſtituiti due Tribuni, i quali aveſſero a dar ragione inſieme con lui, i quali durarono pochiſſimo tempo. E avendo il detto Doge due figliuoli, uno avea nome Giovanni, e l'altro Giuſtiniano. Ed eſſendo biſogno mandare un' Ambaſciadore a Coſtantinopoli, fu eletto pel maggiore Conſiglio Meſſere Giuſtiniano, figliuolo del detto Doge, il quale andò a Coſtantinopoli. Il quale fu ricevuto dall' Imperadore benignamente, con lodare molto i Veneziani di avere fabbricata una sì nobile Città nelle acque ſalſe. L'altro figliuolo del Doge, cioè Meſſer Giovanni, di conſentimento del Conſiglio, egli tenne appreſſo di lui al governo del Dogado. E tornato Meſſere Giuſtiniano da Coſtantinopoli, pel Conſiglio fu terminato, che anch' egli inſieme col padre e fratello governaſſe il Dogado. Ma vivendo Meſſer Giovanni tirannamente, e contro la volontà del Doge e del fratello, e non potendo più i Nobili ſopportarlo, fece chiamare il Conſiglio, e lo dimiſero, e mandaronlo in eſiglio a Coſtantinopoli. Il quale poi di lì a poco tempo ruppe il bando, e venne occultamente a Venezia, e tramò un trattato con Lione Brandoneſe, e con molti altri ſeguaci, contro il Doge ſuo padre, e contro il fratello. E come piacque a Dio, furono ſcoperti, e preſi, e pel Conſiglio furono condennati alla morte. Ma 'l Popolo domandò in grazia il detto Meſſer Giovanni, il quale gli fu conceduto, e tutti gli altri furono impiccati per la gola alla Porta di San Gregorio, come ribelli. E queſta fu la prima forca, che foſſe fatta in Venezia. Altro non ſeguì in tempo di queſto Doge, ſalvo che s'atteſe a far sì per detto Doge, come pe' molti particolari, diverſe fabbriche. Et entrò fuoco nel Monaſtero di San Zaccaria, e sì bruciò tutto, e in detto tempo fu rifatto. E 'l detto Doge fece fare del ſuo proprio avere il Monaſtero di Sant' Ilario, poſto in Terra ferma, e dotollo del ſuo proprio. E non potendo più il Doge eſercitarſi per la grande età ch' egli avea, pel Conſiglio fu determinato di fare un' altro Doge, ma non però di torre la dignità al ſopradetto. Ma quello che foſſe eletto aveſſe a governare il Dogado inſieme col primo Doge, e che dopo la ſua morte eſſo rimaneſſe Doge. E così pel Conſiglio fu eletto Meſſere Giuſtiniano Badoer figliuolo del Doge, il quale per la ſua bontà era amato da tutti. E vivendo il padre anno uno inſieme con lui, dopo poi venne a morte il detto Doge ſuo padre, il qual viſſe Doge anni 17., e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa di Sant' Ilario.

Giuſtiniano Badoer, eletto Doge, dell' 800.

NEl tempo di detto Doge i Saracini preſero tutto l'Egitto, e di poi vennero all' Iſola di Cicilia, guaſtando e rovinando il tutto. La qual coſa inteſa l'Imperadore Michele di Coſtantinopoli, ſubito fece una grande armata per tutta l'Iſola di Cicilia. E parendogli non eſſere baſtante a torla ſolo, egli mandò a domandare ſoccorſo di navilj a' Veneziani. I quali armarono molti navilj, e quelli furono mandati all' Imperadore, pel quale ajuto egli ebbe vittoria, e ottenne l'Iſola di Cicilia. E poi i detti navilj Veneziani ritornarono a Venezia a diſarmare con grande onore. Per la qual vittoria il detto Imperadore mandò a donare a' Veneziani la Carega di marmo, ch' era di San Pietro Papa, la quale fu meſſa in Chieſa di San Pietro di Caſtello, dietro all' Altar grande. In detto tempo fu portato il Corpo di San Marco Evangeliſta a Venezia da una nave d'uno nominato Giuſto da Torcello, inſieme con un Tribuno da Malamocco. La qual nave per fortuna capitò in Aleſſandria, e inteſo che il Corpo di San Marco era ivi, ſi miſero a praticare con certi Calogeri, e col mezzo loro l'ebbero, e lo portarono a Venezia. E avendo inteſo il Doge queſto, ſubito andò con tutta la Chiereſia e Popolo di Venezia, e levò di nave il detto Corpo di San Mar-

Marco, e quello egli portò in Palazzo in una camera ſacrata, per finchè gli foſſe fatta la ſua Chieſa. Dopo comparvero avanti il Doge alcuni Religioſi, e gli moſtrarono in iſcrittura, come il detto Santo comparve nelle Lagune di Venezia, e quello, che fu loro rivelato da Dio. Dove viſta pel Doge detta apparizione, chiamò il ſuo Conſiglio, e narrò a quelli il tutto del detto Santo, dimoſtrando, che ſarebbe in piacer di Dio, che il detto Santo foſſe Confalone della Città di Venezia. E così tutti i Nobili Tribuni determinarono di torre il detto Santo per Confalon loro, che prima aveano San Teodoro. E così fu da tutti i Popoli laudato; e queſto fu del 800. Nel detto tempo nacque una grande diſcordia tra 'l Patriarca d'Aquilea, e quel di Grado, per le giuriſdizioni dell' Iſtria e della Dalmazia. I quali furono alle mani, e furono morti alcuni. Ma il Doge con buone parole li pacificò. E nel detto tempo a compiacenza dell' Imperadore Michele di Coſtantinopoli, il Doge col ſuo Conſiglio concedette licenza a Meſſer Giovanni fratello d'eſſo Doge di potere tornare a Venezia e ripatriare; e tornato che fu, il detto Doge con licenza del ſuo Conſiglio lo tolſe appreſſo di lui a governare il Dogado. Nel detto tempo fu principiata la Chieſa dell' Evangeliſta San Marco, la quale fu detta Cappella del Doge. E il terreno, dove fu fabbricata, era delle Monache di San Zaccaria, il quale fu tolto per fare la detta fabbrica con queſta condizione, ch' egli e i ſuoi ſucceſſori debbano dare alle dette Monache ogni anno la Quadrageſima una Paſſera per ognuna, e in vita un Palio d'oro per l'Altar grande; e che il giorno di Paſqua egli e i ſuoi ſucceſſori debbano andare a Veſpro alla detta Chieſa di San Zaccaria. E così del tutto furono fatti i ſuoi Privilegi. E avendo il detto Doge dogado anni due, meſe uno, e giorni ſette, paſsò da queſta vita. Il quale con onore a San Zaccaria fu ſepolto.

Giovanni Badoer, eletto Doge, dell' 803.

SOtto il detto Anno fu fondata la Chieſa di San Marco, detta Cappella del Doge, la quale fu dotata dal Primicerio, e da venti Canonici, e con molti Presbiteri, e furono date alla detta Chieſa molte entrate. Di poi fu pel Conſiglio fatto un Proccuratore, che aveſſe da governare la Chieſa inſieme col Doge e Primicerio. E poi del detto Anno a' 8. d'Ottobre fu poſto in detta Chieſa il Corpo di San Marco, accompagnato con grandiſſimo trionfo da tutta la Chiereſia, e con tutto il Popolo della Città di Venezia. Con grandiſſima divozione il detto Corpo fu collocato in luogo occulto, ch' altri che 'l Doge e 'l Proccuratore non può ſaperlo. Avendo queſto Doge dogado anni ſette, un Nobile Tribuno, nominato Caroſo Naſtalione, inſieme con alcuni del Popolo molto ribelli, aſſalirono il Palazzo, e tolſero il Dogado al detto Doge contro la volontà di tutti. Il qual Doge iſcampò e andò in Francia per avere ſoccorſo dal Re Carlo. E vedendo il Doge non potere far niente, rimaſe in Corte col detto Re, e queſto fu dell' 810. Vedendo i Nobili, come il detto Caroſo regnava per forza in Dogado, e faceva ſeguire molti ſcandali, andarono ad abitare a San Martino di ſopra. E poi tra loro deliberarono di ſcacciare al tutto il detto Caroſo. Dove che eleſſero tra loro un capo, il quale fu un Nobile Tribuno, nominato Domenico Mocianigo. Il quale ſubito con tutti i Nobili ſi partì: e vennero a Venezia, e col ſeguito di molti parenti e amici loro andarono al Palazzo con grandiſſimo impeto, e preſero il detto Caroſo con quattro ſuoi compagni, a' quali furono cavati gli occhi. E partiti fuori della Provincia di Venezia, i quali aveano regnato per forza in Dogado meſi ſei. Partito che fu il detto Caroſo, i Nobili Tribuni, e 'l Popolo ſi riduſſero al Conſiglio, e diliberarono di ſcrivere in Francia al Doge, che doveſſe venire a ripatriare e governare il ſuo Dogado, dandogli avviſo di quant' era ſeguito. E acciocchè il Dogado non aveſſe a patire fino alla tornata di detto Doge, furono eletti de' Nobili Tribuni, i quali aveſſero a reggere il Dogado. E fu eletto Meſsere Criſtoforo Battaja, ch' era vecchio di Rivoalto, il quale governò il Dogado meſi due, perchè giunſe a Venezia il Doge, il quale ſtette fuori del Dogado meſi otto. Eſſendo rimaſta gran diſcordia tra i parenti del Doge e que' de' Maſtelicj, di modo che i detti Maſtelicj a' 29. di Giugno andarono ad aſpettare il Doge, che veniſſe fuori della Chieſa di San Pietro di Caſtello, e ſubito lo preſero, e fecergli radere la barba, e fecerlo ſacrare, e veſtire da Monaco, e mandaronlo nella Chieſa di Grado. Il qual Doge avea dogado anni otto, meſi due, giorni nove. E così il detto Doge fu dimeſſo. Il quale dopo poco tempo paſsò di queſta vita, e fu ſepolto nella Chieſa di Grado. Il qual Doge fu un ſapientiſſimo uomo. Ma il tutto nacque dalla grande invidia.

Pietro Tradonico, eletto Doge, dell' 811.

IL ſopradetto Doge per paura di non eſſere cacciato dal Dogado, tolſe appreſſo di sè al governo col conſentimento del Conſiglio ſuo figliuolo Meſſer Giovanni, ch' era uomo ſapiente. E tolſe per la ſua guardia molti Scudieri per buon riſpetto. In detto tempo que' di Narenta aveano fatti molti danni a' Veneziani, e a' ſudditi dell' Imperadore di Coſtantinopoli, di modo che il Doge, come il ſuo Conſiglio, diliberò d'armare molti navilj, e mandarli a' danni de' Narentani; e fece Capitano di detta armata Meſſer Giovanni figliuolo del Doge, il quale andò e ſcorſe tutta la Dalmazia, facendo molti danni a' Narentani. E dopo con grande onore tornò a Venezia a diſarmare. La qual coſa inteſa dall' Imperadore di Coſtantinopoli, il qual' era molto amico de' Veneziani, dotò il Dogado di Venezia di molte belle giuriſdizioni, e fece il Doge ſuo Protoſpatario, che è una degna autorità, la quale aſpetta al Duca di Sanſonia. E così d'allora in quà il Doge ſi diede il titolo: *Petrus Tradonicus Imperialis Protoſpatarius, ac Venetiarum Dux*. Avendo i barberi Maometani preſo Geruſalemme e tutta la Terra Santa, il Patriarca di Geruſalemme per avere ſoccorſo, mandò dall' Imperadore di Coſtantinopoli. Il quale Imperadore per eſſere molto aſtretto, mandò il detto Patriarca in Francia dal Re Carlo. Il qual Re miſe inſieme un grand' eſercito, e venne a Venezia, e tenne a Bat-

a Battesimo un figliuolo del Doge. E poi il detto Re Carlo con molti Veneziani passò in Levante, e si congiunse insieme colla gente dell' Imperadore di Costantinopoli. E in breve furono alle mani co' Saracini di modo, che i nostri Cristiani furono rotti e sconfitti, e fu preso il detto Carlo Re di Francia. Dopo che i Saracini ebbero questa vittoria, subito armarono molti navilj; e intesa a Venezia la rotta de' Cristiani, si armarono assaissimi navilj, e fu fatto Capitano Messer Giovanni figliuolo del Doge, il quale andò in Levante. E a San Sego trovò l'armata de' Saracini, ch' era molto grossa. Il quale subito si mise a scampare, e venne a Venezia, e fu molto ripreso da tutti. Li Saracini con quella vigoria scorsero tutta la Puglia, e andarono fino appresso la Città di Roma. E come a Dio piacque, sopraggiunse loro una grandissima fortuna, che quasi tutti s'annegarono. E vedendo Papa Lione IV. il caso seguito della fortuna, subito fece un grand' esercito di molti Cristiani, che passò in Levante co' navilj de' Veneziani, de' Genovesi, e de' Pisani, e andò in Gerusalemme. Dove che subito per forza fu presa la Città, e tutta la Terra Santa, e ricuperarono il Re Carlo ch' era in prigione. E così fu sprigionato l'Impero di Levante, ch' era occupato da' Turchi e Saracini. Del 819. i Veronesi ebbero grande discordia con que' del Lago di Garda. I quali Veronesi mandarono a domandare soccorso a' Veneziani; i quali subito armarono molti navilj, e mandaronli in favore de' Veronesi, pel quale ajuto ebbero vittoria. I quali poi mandarono a presentare al Doge, e al suo Consiglio molti uomini prigioni di que' del Lago di Garda. E 'l Doge li mandò a stanziare sopra una Isoletta Pontia, al presente detta Poveja, dov' è Malamocco nuovo. I Saracini con una grande armata vennero a Taranto, e ad istanza dell' Imperadore Teofilo di Costantinopoli i Veneziani armarono 60. navilj, e fu fatto Capitano Messer Pietro Badoer, il quale andò colla detta armata alla volta di Taranto, dov' egli trovò la detta armata de' Saracini, e subito la investì, di modo che la detta battaglia durò due giorni, e due notti. Alla fine i Veneziani furono rotti e maltrattati, che pochi ne scamparono, e vennero a Venezia malissimo in ordine. I Saracini con quella vittoria andarono scorrendo per tutta la Dalmazia, guastando molti luoghi. Alcune navi Veneziane, che venivano di Soria cariche di mercatanzia, vedendo l'armata de' Mori, si ritirarono nel Golfo di Trieste; ma scoperti dall' armata furono presi, e tutti gli uomini furono tagliati a pezzi. E intesa che s'ebbe tal rovina a Venezia, tutti si misero in gran terrore e pianto, come se i Mori fossero presenti tutti. Ma pochi dì dopo per alcuni navilj, che vennero a Venezia, s'intese, come i detti Mori erano andati alla volta della Marca, e all' improvviso aveano preso Ancona e saccheggiata, e dopo essere andati in alto mare.

I Narentani allegri della rovina de' Veneziani, subito scorsero i luoghi di detti Veneziani, vastandoli e rubandoli. I quali Narentani vennero fino a Caorle. Per questo il Doge col suo Consiglio cercò di far fare le più grosse navi, che fossero state fatte a que' tempi, e così furono fatte. In questo tempo

A alcuni perfidi Romani mandarono al Soldano a dirgli, che venisse in Italia, perch' eglino gli darebbono il modo ch' egli conquisterebbe la Città di Roma, tal che il detto Soldano fece una grandissima armata, e venne, e guastò tutta la Cicilia, e l'Apulia, e assediò la Città di Roma, e d'essa ne prese una gran parte, e della Chiesa di San Pietro e Paolo vi fece la stalla pe' suoi cavalli. Di poi guastò tutta la Toscana in modo, che 'l Papa mandò alcuni suoi amici a pregare Lodovico Re di Francia, e 'l Marchese di Monferrato, che venissero a soccorrere la Chiesa; e con furia il detto Papa fuggì incognito, e venne a Venezia, e si diede a conoscere al Doge.

B Al quale fu fatto grande onore. E alloggiò nel Monastero di San Zaccaria. E venuto il soccorso di Francia, e d'altre bande, e fatte molte battaglie con detti Saracini, dove fu sparso molto sangue, i detti Saracini furono scacciati fuori d'Italia. I quali volendo ritornare in Africa co' navilj loro, dopo sopraggiunse loro una grandissima fortuna di modo che le due parti di loro s'annegarono. E dopo cacciati i detti Saracini, il Papa tornò a Roma. E pel beneficio, ch' egli ricevette dalle Monache di San Zaccaria per averlo alloggiato nel Monastero loro, mandò a donar loro molti Corpi Santi. E il Re Lodovico, dopo cacciati i Saracini, andò a Mantova. Dove che i Veneziani gli mandarono un' Ambasciadore, il quale ottenne un Privilegio di confermazione di tutti gli altri Privilegi fatti per avanti. Essendo il Doge molto scandaloso per sua causa entrò discordia tra alcune Casate, così Polani, Giustiniani, e Basegi da una banda, e dall' altra Barbolani, Jesoli, e Selvi, di modo che eglino furono alle mani, e ne morì da una parte e dall' altra assai di loro. E al fine volendo il Consiglio pacificarli insieme, i detti Barbolani, Jesoli, e Selvi non si vollero contentare. Per la qual cosa il Consiglio bandì le dette tre Casate fuori della Provincia di Venezia. E questo fu dell'839. Essendo morto Messere Orso Badoer Vescovo Olivense; contro la volontà del Dose fu fatto Vescovo un Messere Zaccaria Candiano. Per la qual cosa il Doge fu molto mal contento, perche egli voleva fare Vescovo un suo amico, e volealo fare non come Doge, ma come un tiranno. Per le quali molte sue tirannie era molto odiato dal Popolo. Del che un giorno, che fu a' 13. di Settembre 839. andando il detto Doge a San Zaccaria a Vespro, e passando il Ponte della Paglia, da alcuni suoi avversarj fu assaltato, e morto con molta difesa, che fece la sua famiglia. E non potendolo più ajutare, fuggirono in Palazzo, e si fortificarono dentro. Il qual Doge avea dogado anni 29. mesi 2. giorni 13. Il quale fu sepolto a San Zaccaria appresso suo figliuolo. Ora avendosi fatto forte la sua famiglia in Palazzo, si ridusse il Consiglio in Chiesa di San Marco, e fu determinato di fare due Tribuni, i quali dassero ragione finatanto che si conquistasse il Palazzo. I quali furono Messer Giovanni Badoer, e Messere Giovanni Candiano il vecchio. E finalmente il Consiglio per non correre a furia, s'accordò colla detta famiglia, ch' eglino dovessero restituire il Palazzo con questo, che loro fosse donata l'Isola di Poveja libera, e che tra loro potessero eleggere un Gastaldo con due Giu-

dici. Il qual Gaſtaldo abbia a venire il ſecondo Venerdì di Novembre a dare al Doge per ſegno di fedeltà certo tributo di peſce. Con queſto che il Doge ſia tenuto dargli un paſto, quando ch' eglino porteranno detto tributo. E furono date alla detta famiglia certe acque da peſcare, con queſto che non poſſano venire a Venezia, ſalvo che una volta al meſe. La qual famiglia tenne 60. giorni il Palazzo, che tanto vacò il Dogado.

Orſo Badoer eletto Doge dell' 840.

SUbito entrato queſto Doge in Dogado, fece prendere cinque di que', che furono cagione della morte del ſuddetto Doge, i quali furono appiccati per la gola. Di poi ne furono preſi altri ſette, de' quali quattro ne furono confinati a Coſtantinopoli, e gli altri tre furono confinati in Alemagna. Di poi il detto Doge col conſentimento del ſuo Conſiglio, tolſe ſuo figliuolo Meſſer Giovanni appreſſo di sè al governo del Dogado. Nel detto tempo uno in Iſchiavonia nominato Domenico, danneggiava molto i ſudditi de' Veneziani per l'Iſtria. La qual coſa inteſa a Venezia, furono ſubito armati molti navilj, ſopra de' quali andò il Doge. Il quale andò in Dalmazia guaſtando molti luoghi, e di poi il detto Doge s'incontrò in certa gente del detto Principe, e quella ruppe, e fracaſſolla di modo, che il detto Principe mandò i ſuoi Ambaſciadori a domandargli pace, promettendo di dargli molti luoghi; e così gli fu conceduta la pace, e 'l Doge con grande trionfo ritornò a Venezia a diſarmare. I Saracini tornarono con una grande armata in Golfo di Venezia, e ſcorſero tutta la Dalmazia, e vennero fino a Grado. La qual coſa inteſa a Venezia, il Doge ſubito fece armare molti navilj, ſu' quali andò in perſona, e diede la caccia a' detti Saracini fino in Puglia, e ne preſe una parte, e 'l reſto fuggì. E così il Doge con ſuo onore a Venezia tornò. Nel detto tempo un' altro Signore di Schiavonia, nominato Nico, con alquanti navilj venne in Iſtria, e guaſtò molti luoghi alle marine, e preſe Umago e Città Nuova. La nuova inteſa che ſi ebbe a Venezia, ſubito il Doge in perſona con molti navilj andò in Iſtria, e trovò l'armata del detto Nico, e furono alle mani, di ſorte che gli Schiavoni reſtarono malamente trattati. Talchè il detto Nico s'accordò col Doge di reſtituirgli il tutto indietro, e di pagare tutta la ſpeſa, che il Doge avea fatta per queſta cagione. E in queſto modo fu fatta pace. E il Doge tornò a Venezia con onore. A iſtanza dell' Imperadore Lodovico II. Re de' Romani fu fatta grazia alle antedette tre Caſate, che furono bandite in tempo di Meſſer Pietro Tradonico, che furono, Jeſoli, Barbolani, e Selvi, di potere venire a Venezia a ripatriare, e venuti e non avendo abitazione alcuna, perchè le coſe loro furono meſſe in Comune, fu conceduta loro grazia pel Conſiglio l'Iſoletta diſabitata appreſſo il Canal grande, la quale ſi chiamava Spina Longa. E ora è detta la Zuecca. A mezzo della quale i detti fecero edificare una Chieſa a onore di Sant' Eufemia. E appreſſo fecero le abitazioni loro. E avendo queſto Doge dogado anni 17. meſi 2. giorni 6., paſsò di queſta vita; A il quale onorevolmente fu ſepolto in San Zaccaria.

Giovanni Badoer, ſuo figliuolo, eletto Doge dell' 857.

DEſideroſo queſto Doge d'aumentare il ſuo ſtato, egli ſi pensò di avere Comacchio, ch' era luogo della Chieſa Romana. E così deliberato, mandò ſuo fratello per Ambaſciadore al Papa. La qual coſa inteſa que' di Comacchio non contenti di ſtare ſotto il dominio de' Veneziani, mandarono dietro a detto Ambaſciadore, e appreſſo a Ravenna appoſtatolo, lo tagliarono a pezzi. E ſaputo B il Doge la morte di ſuo fratello, col conſentimento del Conſiglio armò molte barche, e fece un' eſercito per terra, e con gran preſtezza egli andò a Comacchio, e lo preſe per forza. Il quale usò grandiſſima crudeltà contro que' di Comacchio. E poi lo fece rovinare. Il quale era un belliſſimo luogo; e poi tornò il detto Doge a diſarmare, il quale per eſſere molto vecchio, con conſentimento del Conſiglio tolſe appreſſo di sè pel governo del Dogado, ſuo fratello nominato Pietro, il quale di lì a un' anno morì. E poi il detto Doge tolſe un' altro ſuo fratello nominato Orſo, e avanti che foſſe compiuto l'anno, tutti e due rifiutarono il Dogado, C e andarono ad abitare nelle caſe loro a San Lorenzo. Il quale avea dogado anni 8. meſi 6.

Pietro Candian, al preſente Sanudi, eletto Doge nell' 866.

NEl tempo di queſto Doge furono armati molti navilj, e con quegli andò in Dalmazia a trovare i Narentani, che danneggiavano i ſuoi ſudditi. E perchè i detti Narentani erano molto fortificati, i Veneziani non poteano far loro danno alcuno. Onde il Doge, che vi era andato in perſona, diliberò di tornare a Venezia. E inteſo i Narentani il ritorno de' Veneziani a Venezia, D eglino uſcirono fuori, e andarono pel Golfo danneggiando i Veneziani. E inteſo che ſi ebbe queſto a Venezia, furono armate dodici navi, colle quali ritornò il Doge, e andarono a Marano, e trovarono i detti Narentani. E furono alle mani, di modo che da una banda e dall' altra ne morirono molti. E così combattendo fu morto il Doge. Del che ſubito l'armata Veneta ſi slargò, e 'l Doge fu ſepolto a Grado. E dopo l'armata tornò a Venezia. Il qual Doge avea dogado anni cinque, meſi ſei, giorni otto.

Giovanni Badoer, nuovamente eletto Doge dell' 871.

QUeſto Doge accettò il Dogado per preghiere di molti Nobili Tribuni, dal quale fu accettato grazioſamente. Ma per infermità della ſua perſona un' altra volta rifiutò il Dogado, e tornò a ſtanziare nelle ſue caſe, avendo dogado la ſeconda volta un' anno, meſi 6. giorni 13. Il qual poi da lì a pochi giorni morì, e fu onorevolmente ſepolto a San Zaccheria appreſſo Meſſere Orſo Badoer ſuo Padre.

Pie-

Digitized by Google

Pietro Tribuno, al preſente Memo, eletto Doge dell' 873.

DEl detto tempo i Saracini uſcirono fuori, e paſſarono in Italia, e andarono fino a Monte Caſino. A' quali venne all' incontro Carlo Re di Francia. E cacciati fuori d'Italia, il detto Re andò a Roma, e fu attoſſicato da un Medico Ebreo. Nel detto tempo un Re d'Ungheria, detto Attila, venne con un grande eſercito per la via del Friuli in Italia, nella quale era un Re, nominato Berengario, il quale mandò aſſai gente a tenere, che il detto Attila non paſſaſſe. Ma la detta gente fu rotta dal detto Attila, il quale poi ſcorſe tutto il Friuli, Triviſano, e Vicentino. E dubitando il detto Re Berengario del detto Attila, egli s'accordò con lui col pagarli tutta la ſpeſa, ch' avea fatto, e ch' egli tornaſſe indietro. Il quale Attila volendo tornare in Ungheria, tornò per la Provincia di Venezia, e pe' lidi di Chiozza, e ſcorſe fino a Malamocco Vecchio. E volendo il detto con alcuni navilj paſſare all' Iſola di Rivoalto, il Doge gli andò incontro con alcuni navilj. E Attila fu aſtretto di ritornare indietro, e tornò in Ungheria. E avendo inteſo l'Imperadore di Coſtantinopoli, come i Veneziani virilmente s'erano difeſi da tanto eſercito, volle sì per benevolenza, come per onore fare il Doge ſuo Protoſpatario, e così il Doge ſi dava quel titolo. Eſſendoſi portato bene alcuni Cittadini ſopra l'armata contro il detto Attila, furono fatti Nobili Tribuni del gran Conſiglio. E queſto fu fatto per buon' eſempio d'altri. Il timore ch' ebbero i Veneziani della venuta del detto Attila, fu ch' eglino terminarono di fare un muro di San Pietro di Caſtello fino a Santa Maria Zobenigo, e di lì fino a San Gregorio. E fecero trammezzare con una catena il Canal Grande. Il qual muro in proceſſo di tempo caſcò. Dell' 892. il detto Attila tornò un' altra volta in Italia. Egli venne rovinando il Triviſano e Vicentino. E dubitando i Veneziani, che veniſſe ſu i lidi, ſubito mandarono una grande armata a Chiozza, e un' altra a Grado. Ma il detto Re tornò ſenza danneggiare i Veneziani, ma ſcorſe tutta la Lombardia, quella rovinando. E dopo andò quaſi fino a Roma. Ma non fecero cos' alcuna. E così ſe ne ritornò indietro. E avendo queſto Doge dogado anni 27., e giorni 17., egli paſsò da queſta vita. Il quale fu ſepolto onorevolmente nella Chieſa di San Zaccaria.

Orſo Badoer, eletto Doge del 900.

IN tempo di queſto Doge il Conſiglio mandò ſuo figliuolo Meſſer Pietro Ambaſciadore all' Imperadore di Coſtantinopoli, dal quale ottenne la confermazione di tutti i Privilegi fatti per avanti. E ritornando da Coſtantinopoli detto Meſſer Pietro, fu preſo dagli ſchiavi da un Michele Bon, e fu mandato al Re Simone in Ungheria. Il quale ſtette in prigione molti meſi, e alla fine ebbe modo di ſcampare di prigione, e ſcampò, e venne a Venezia. Eſſendo morto del 903. l'Imperadore Lodovico III. fu ſucceduto in ſuo luogo Carlo, il quale eſſendo in Pavia, la Signoria gli mandò tre Ambaſciadori, che furono Ser Domenico Cappello del Doge, Ser Michele Falier, e Ser Maurizio Gaulo. I quali ottennero un Privilegio di confermazione di tutti gli altri Privilegi avuti per avanti. E appreſſo fu loro conceduto, che la detta Signoria conj monete d'oro e d'argento, e d'ogn' altro metallo. E perchè il detto Imperadore ſi levò preſto, i detti Ambaſciadori non poterono avere il Privilegio in iſcritto, ma ebbero l'autorità, e tornarono a Venezia del 909. Eſſendo ſtato preſo l'Imperadore dal Re Berengario, gli fece cavar gli occhi, ed egli ſi fece Imperadore. Il quale eſſendo in Pavia, la Signoria di Venezia gli mandò due Ambaſciadori, che furono Ser Giovanni Flabenigo, e Stefano Caloprin. I quali ottennero di tutti i Privilegi la confermazione. E avendo queſto Doge dogado anni 20. meſi 2. giorni 13. rifiutò il Dogado, e andò Monaco a San Felice de i Mani, dove egli morì, e ivi fu ſepolto.

Pietro Sanudo, eletto Doge del 920.

NEl tempo di detto Doge que' di Comacchio ribellarono alla Signoria di Venezia. I quali ritennero tutti i Veneziani, ch' erano lì, e li fecero prigioni. Inteſo queſto la Signoria, ſubito fu fatta una grande armata di barche, ſulle quali andò il Doge in perſona a Comacchio. E combattè egli, e lo preſe con grande ſpargimento di ſangue. Di poi furono abbruciate tutte le caſe de' ribelli. E fatto queſto, il Doge tornò a Venezia con grande onore, menando con lui molti Cittadini di Comacchio, a' quali fece giurare fedeltà, e poi feceli tornare a caſa. E fu fatto un forte Caſtello a Comacchio, e con grande ſpeſa, e meſſavi dentro buona guardia e cuſtodia. Dopo fu mandato Ambaſciadore a Coſtantinopoli Meſſer Pietro figliuolo del Doge per trattare alcune coſe, il quale fu dall' Imperadore così grandemente ricevuto, e fecelo ſuo Protoſpatario. Avendo diliberato que' di Capodiſtria di ſtare e di vivere ſotto la Signoria di Venezia, mandarono gli Ambaſciadori loro alla detta Signoria, ſottomettendoſi a quella, acciocchè la Signoria li difendeſſe da chi li voleſſero offendere, con pagare tributo ogn' anno alla detta Signoria, cento urne de ribolla. E avendo dogado il detto Doge anni 20., e giorni 14., egli paſsò da queſta vita, il quale onorevolmente fu ſepolto a Sant' Ilario.

Pietro Badoer, eletto Doge del 941.

SOtto queſto Doge furono mandati Ambaſciadori all' Imperadore Berengario III., dal quale ottennero un Privilegiò di confermazione di tutti gli altri Privilegi fatti per avanti, e appreſſo ebbero il Privilegio di ſtampare delle monete d'oro e d'argento. Il qual Privilegio non poterono avere dall' Imperadore Lodovico pe' grandi travagli, che allora in Italia v'erano. E avuta la Signoria l'autorità di batter monete, ſubito fecero far due Zecche, una per oro, e l'altra per argento. E fu ſtampata una moneta d'oro, e chiamaronla Rotonda. E appreſſo furono ſtampate molte altre monete d'argento. E così avendo dogado queſto Doge anni 3., e giorni 14., morì.

Pietro Sanudo, eletto Doge del 944.

NEl tempo di queſto Doge que' di Narenta, con una Galera e una Fuſta andavano pel Golfo danneggiando i Veneziani. E inteſo ciò la Signoria, ſubito fece armare 32. navilj piccioli, i quali a quel tempo li domandavano Gombariole. E furono fatti due Capitani di detti navilj. Un fu Meſſer Pietro Orſuolo, e l'altro Meſſere Orſo Badoer. I quali uſcirono fuori di Venezia, e andarono per trovare i Narentani. E queſto ſteſſo fecero que' di Narenta, mandando però gli Ambaſciadori loro a i detti Capitani. E fecero pace a queſto modo: Ch' eſſi Narentani doveſſero pagare a' Veneziani la ſpeſa dell' armata, e appreſſo tutti i danni, ch' eglino aveano fatto loro, ſtando al ſacramento d'eſſi Veneziani di quello, che eglino direbbono d'aver perduto. E così i detti Capitani allora furono ſoddisfatti del tutto, e con onore tornarono a Venezia. In detto tempo s'uſava, che in Venezia il Comune ogn' anno maritava dodici donzelle, le quali venivano ſpoſate a dì 31. di Gennajo, il giorno di San Marco, in Chieſa di San Pietro di Caſtello. E 'l coſtume era, che tutte le novizze con tutta la dote loro veniſſero alla detta Chieſa, dov' era il Veſcovo con tutta la Chiereſia. E appreſſo di dette novizze erano gli ſpoſi loro. E così pel detto Veſcovo erano iſpoſati, e dopo finita ogni cerimonia ſe ne andavano a caſa con tutti i parenti loro. I Trieſtini, ch'erano vicini a Venezia, e aveano molto odio a' Veneziani, determinarono di far loro qualche ingiuria, e armarono una Galera e un Bergantino. E vennero a Venezia di notte occultamente dentro del Veſcovado di Caſtello, e ſtettero aſcoſi ivi fino a giorno. E all' ora della Meſſa Grande uſcirono fuori armati, aſſaltando que' ch' erano in Chieſa. Et eſſendo aſſaltati all' improviſo, molti ne furono feriti e morti. E i Trieſtini preſero le dodici donzelle con tutto il loro avere, e menaronle ſulla Galera, e andarono con Dio. Sparſa tal nuova per la Città, e inteſo queſto il Doge e la Signoria, ſubito fu fatto comandamento per tutta la Città, e a Chiozza, talchè tutti i Popoli corſero ad armare. I quali tutti andarono a Caſtello, e' l Doge ſubito fece tra Venezia, Chiozza, e Malamocco, molti navilj piccioli, e montò in perſona ſu con molti valentuomini ben' armati, e li menò a ſeguitare i Trieſtini, i quali li trovarono in un Porto di quà da Caorle. I quali erano ſmontati, e partivano la preda; e i primi, che giunſero, furono que' della Contrada di Santa Maria Formoſa. E furono addoſſo a' detti Trieſtini, i quali tutti furono tagliati a pezzi, non volendo i Veneziani ſalvarne alcuno per prezzo. E i corpi loro furono buttati in mare, e abbruciarono e la Galera e 'l Bergantino loro. E così furono ricuperate le donzelle con tutto l'aver loro. La qual vittoria fu il giorno di Santa Maria, che viene a i due di Febbrajo. Tornato il Doge a Venezia, per memoria ordinò, che 'l giorno di noſtra Donna di Febbrajo, e così la vigilia, che tutti i Dogi doveſſero andare a Veſpro a Santa Maria Formoſa, sì per la vittoria avuta in quel giorno, come per eſſere ſtati que' della Contrada i primi, che trovarono i Trieſtini. E il Doge dee dar per limoſina una moneta di rame, che ſi uſava a quel tempo, nominata Bagatino. E il Piovano della Contrada gli manda a donare due Zucche di Malvaſia, due paja d'Ofelle, e due Cappelli. Per eſſere il detto Doge molto amato da tutto il Conſiglio, gli fu conceduto di torre appreſſo di lui pel governo del Dogado ſuo figliuolo Meſſer Pietro, il quale ſtette poco tempo con lui, che accordò d'ammazzarlo, e farſi egli Doge. Ma ſcoperta la congiura da alcuni Nobili Tribuni fu condennato a morte. Ma il Doge ſuo Padre lo dimandò in grazia, che foſſe bandito; e così fu confinato in vita a Ravenna. Il quale ſcampò da Ravenna, e andò in corſo col favore del Re Berengario, e preſe ſei navi di Veneziani cariche di mercatanzia. E per queſto il Doge ſuo Padre ſi occupò, e morì, avendo dogado anni quindici, e giorni ſette. E fu ſepolto a Sant' Ilario appreſſo ſuo Padre.

Pietro Sanudo, eletto Doge del 959.

QUeſto Doge ſtette in bando a Ravenna anni ſei per le cagioni ſuddette, abbenchè alcuni dicono, ch' egli ſi fece Doge per forza, e non col conſentimento del Popolo. Ma egli fu mandato a torre a Ravenna con certi navilj armati, e fu fatto Doge. Nel qual tempo furono mandati due Ambaſciadori all' Imperadore Ottone I., e furono Ser Pietro Orſeolo, e Ser Vitale Sanudo fratello del Doge. I quali ottennero Privilegio perpetuo di confermazione di tutti gli altri Privilegi fatti per avanti: i quali ſi confermavano ogni cinque anni. E poi tornarono a Venezia. E in detto tempo fu pel Conſiglio ſtabilito, che niuno doveſſe fare armate di ſorta alcuna contro de' Saracini ſotto pena di lire cento. Cominciò il detto Doge a vivere tirannicamente, e fece che ſua moglie Madonna Giovanna andaſſe Monaca per forza a San Zaccheria per eſſere vecchia, e perchè voleva torre una giovane. E un figliuolo, ch' egli avea, lo fece Cherico, e poi lo fece Veſcovo di Torcello, avendo fatto cavare gli occhi al Veſcovo, che era a Torcello, nominato Meſſer Tribuno Cerapoli. E non contento il Doge di queſto, lo fece Patriarca di Grado. E tutto queſto fece dubitando, che il detto ſuo figliuolo non gli faceſſe quello, ch' egli avea voluto fare a ſuo Padre. Ora com' è detto, eſſendo andata ſua moglie Monaca, egli ſi maritò, e tolſe una ſorella d'Ugo Marcheſe di Ferrara con dote di certi Caſtelli, che tenevano indebitamente que' d'Uderzo. Dove che il detto Doge fece un grand' eſercito, e andò in perſona, e preſe i detti Caſtelli, e miſevi dentro una guardia per ſuo nome. Del 970. volendo il Signor d'Iſtria mettere certa angaria a i mercatanti Veneziani, e inteſo queſto a Venezia, fu determinato pel Conſiglio, che niun ſuddito del detto Signore non poteſſe far mercatanzia ne' luoghi de' Veneziani, nè niun Veneziano poteſſe mercantare con loro nè ne' luoghi loro. Di modo che il detto Signore ebbe di grazia di levare la detta angaria. La qual coſa fu acconciata pel mezzo del Patriarca di Grado figliuolo del Doge. Vivendo il Doge tirannamente, e non potendo più 'l Popolo ſoppor-

Digitized by Google

portare, si levò detto Popolo a rumore, e corse al Palazzo del detto Doge, il quale s'era molto bene fortificato. E non potendo il Popolo entrare nel Palazzo, deliberò di dargli il fuoco. E così fu messo il fuoco nella Chiesa di San Marco, e in quella di San Teodoro. E vedendo il Doge non potere contrastare col Popolo, diliberò di fuggirsene, e tolto un suo picciolo figliuolo in braccio, che avea avuto colla seconda donna, venne per la Chiesa di San Marco da quella banda, che non era ancora entrato il fuoco. Ma vedendosi essere da ogni banda serrato, e non poter fuggire, si buttò in ginocchioni dinanti al Popolo, pregandolo che non dovesse correre a furia; ma volerlo ascoltare, che gli direbbe le sue ragioni, e poi che gli darebbono quel supplizio, che loro paresse; e che se paresse loro di farlo morire, che almeno dovessero perdonare al picciolo figliuolo, che non avea colpa niuna. Ma il Popolo gli rispose, ch' era cosa pia far morire i tiranni, da' quali non poteano nascere se non scandali. E con furia il Popolo gli corse addosso, e preso lui e 'l figliuolo, ammazzolli tutti e due, e i corpi loro furono buttati alle Beccherie, i quali stettero tre giorni, che niuno li volea levare per paura del Popolo. Ma uno Messer Giovanni da Ca' Gradenigo, il quale avea grazia col Popolo, li fece portar via, i quali furono sepolti a Sant' Ilario. E suo figliuolo, ch' era Patriarca di Grado, dubitando della furia del Popolo, scampò, e di poi assicurato, tornò nel suo Patriarcato. E questo Doge, che fu morto, visse in Dogado anni diciassette.

Pietro Orsuolo, eletto Doge del 976.

QUesto Messer Pietro Orsuol non voleva accettare il Dogado. Ma pe' grandi prieghi egli lo accettò; e perchè il Palazzo era abbruciato, il detto Doge ridusse il Dogado in Chiesa di San Pietro di Castello. E di poi egli fece principiare il Palazzo e la Chiesa di San Marco, e quella di San Teodoro. E fece fare lo Spedale, ch' è dietro al Campanile di San Marco, e lo dotò de' suoi proprj beni, e fecelo consecrare al nome di Messere San Marco. E per essere abbruciato il Palazzo, s'abbrucciarono tutte le scritture e Privilegi, di modo che si dicea: *Sarà egli pur compito il tributo di Capodistria*. Ma il Doge col suo sapere e bontà ridusse que' di Capodistria a fare il Privilegio com' era prima. Essendo questo Doge molto perseguitato da i parenti del Doge morto Messer Pietro Sanudo, al quale sopraștavano molte ingiurie, e questo per essere uomo santissimo, deliberò di rifiutare il Dogado, e farsi Monaco. E così s'accompagnò con un sant' uomo, il quale stava sopra un Paludo appresso Murano, che avea fatto una Chiesiola, e la chiamava San Michele. E così il detto Doge rifiutò il Dogado, e andò con detto Frate nella Provincia d'Aquitania, e ivi prese l'Abito Religioso, dove principiò poi l'Ordine de' Frati di San Michele. E così morì in servigio di Dio, e visse in Dogado anni 2., e giorni 20.

Vitale Sanudo, eletto Doge del 978.

QUesto Doge col consentimento di tutto il Popolo, concesse licenza al Patriarca di Grado di poter ritornare a ripatriare nel suo Patriarcato; il quale era fuggito in Alemagna dall' Imperadore Ottone, il quale Imperadore portava un grandissimo odio a' Veneziani per la morte del Padre del detto Patriarca, il quale fu Messer Pietro Sanudo Doge, che fu morto dal Popolo. Essendo questo Doge uomo santissimo, non accettò il Dogado per avidità. Ma vedendo egli le cose della Repubblica in mal' essere, per bene della patria lo accettò. E avendo poi acchetato il tutto, rifiutò il Dogado, e andò Frate a Sant'Ilario, e dispensò tutto il suo avere per amor di Dio. E visse in Dogado un' anno, mesi due, e giorni quindici.

Tribun Memmo, eletto Doge del 979.

SOtto questo Doge fu conceduta a Messer Giovanni Moro, che fu Genero di Messer Pietro Orsuol Doge, la Chiesa di San Giorgio Maggiore, la quale anticamente era Cappella de' Dogi con tutti i suoi paludi. Il qual Messer Giovanni fece edificare un Munistero, nel qual mise i Frati dell' Ordine di San Benedetto, e furono fatti i Privilegi loro. Del 984. fu quì in Venezia una grande discordia tra due Casate di Nobili Tribuni, che furono Morosini e Caloprini, di modo che tra loro furono alle mani, e fu morto un Messere Domenico Morosini da Messere Sebastiano Caloprini. E il detto Messere Sebastiano fu molto perseguitato dalli parenti del morto. Il quale fu astretto a partirsi da Venezia, e andò all' Imperadore Ottone, e promisegli di sottomettergli tutte le Provincie di Venezia, e tanto operò col detto Imperadore, che la Città di Cavarzere ribellò a' Veneziani, e i parenti di Messere Sebastiano Caloprini per paura fuggirono fuori di Venezia, e furono Caloprini, Selvi, Orsuoli, Badoari, e Bonati. E come fu inteso il trattato a Venezia, ch' eglino aveano fatto, subito fu messo il loro in Comune. E intanto morì l'Imperadore, e il detto Ser Sebastiano stette coll' Imperadrice, e morì. Essendo stato eletto Imperadore Ottone III. figliuolo d'Ottone II. egli passò in Italia, e andò a Ravenna per fare esercito contro a' Veneziani. E inteso questo il Doge e 'l suo Configlio, subito gli mandò tre Ambasciadori, e furono Ser Pietro Morosini, Ser Marco Badoer, e Ser Pietro Lodeardo, i quali andarono all' Imperadore, e contarono tutte le differenze e operarono, che il detto Imperadore restituì la Città di Cavarzere; e ottennero un Privilegio di confermazione degli altri Privilegi fatti per avanti, e loro fece restituire le sei navi Veneziane. E fu presentato Messer Pietro Sanudo, e fecero buona amicizia e pace, e pel mezzo dell' Imperadrice madre dell' Imperadore fu fatta grazia a i Caloprini di poter venire a ripatriare a Venezia. E poi detti Ambasciadori ritornarono a Venezia. E avendo questo Doge dogado anni 13. mesi 4., e giorni 14. passò di questa vita.

Pie-

Pietro Orſuolo, eletto Doge del 992.

ESſendo in queſto tempo aſtretta la Città di Bari da' Saracini, ed eſſendo andato l'Imperadore Ottone III. per ſoccorrerla con alquanti navilj, egli mandò a dimandare ajuto a' Veneziani, del che ſubito il Doge col ſuo Conſiglio fece armare molti navilj, ſu' quali andò il Doge in perſona, il quale diede la fuga a' Saraceni, e feceli tornare a' paeſi loro. Da poi il detto Imperadore volle venire a Venezia a viſitare il Corpo di S. Marco. E venendo il Doge inſieme coll' Imperadore, aſſaltolli una grandiſſima fortuna, in modo che l'Armada ſi ſeparò, e 'l Doge venne a Venezia avanti l'Imperadore, il quale fu per annegarſi. Ma eſſendoſi avotato a Santa Maria, di farle fabbricare tre Chieſe, ſe lo ſcapolava, ſubito la detta fortuna ceſsò. Il qual venne allo ſcoglio di Eonia, e ivi fece fare una Chieſa dell' Annunziazione; e a Parenzo ne fece fare un' altra della Natività; e a Murano una dell' Aſſonzione della Madonna. La qual Chieſa di Murano al preſente vien detta la Chieſa di San Donato. Ed eſſendo il detto Imperadore a Venezia, nacque un figliuolo al Doge. E l'Imperadore lo tenne a Batteſimo, e gli fu poſto nome Ottone, il quale nome l'Imperadore portava. E volle in ſegno di buona amicizia donare a' Veneziani le acque e paludi di Loreo, ch' erano dell' Imperadore, liberando il Dogado da certo tributo, che ſi ſoleva dare all' Impero, ch' era un Pallio d'oro annualmente. E confermò tutti i Privilegi loro; e coſtituì, che pel beneficio, che avea avuto, que' da Pieve di Sacco per le acque ſalſe, doveſſero dare ogn' anno al Dogado 200. libre di Lino. E dipoi l'Imperadore volle andare a Roma. Il quale fu onorevolmente accompagnato. I Narentani ſi poſero a ſcorrere pel Golfo, danneggiando molto i Veneziani: E inteſo queſto a Venezia, fu deliberato pel Doge e pel ſuo Conſiglio di dare un tributo a' detti Narentani, acciocchè non moleſtaſſero i ſudditi de' Veneziani. E così i detti ſi contentarono. Ma di lì a poco tempo non oſſervarono cos' alcuna, anzi che più che mai cominciarono a danneggiarli; e vedendo così il Doge col ſuo Conſiglio, fece armare ſei navi, e fu fatto Capitano Ser Badoer Bragadino. Il quale andato a Liſſa, la preſe e abbruciò, e preſe tre Cittadini, ch' erano i principali della Città. E ſe i Narentani vollero i detti Cittadini, promiſero loro di non danneggiar più i Veneziani. Le quali promeſſe non furono atteſe. Del 999. que' delle Città di Dalmazia non potendo più ſopportare la tirannide de' Narentani, d'accordo mandarono loro Ambaſciadori a Venezia, i quali furono beniſſimo accettati. I quali Ambaſciadori vennero a ſottomettere la Città loro alla Signoria di Venezia, con queſto che 'l Doge debba andare con un' armata in perſona a rivedere i detti luoghi. E così furono armate navi, e navilj. E v'andò il Doge. E giunti a Zara, vennegli incontro il Veſcovo della Città con tutta la Chieresia, facendogli grandiſſimo onore. E di poi andarono al Palazzo. E i Cittadini gli preſentarono le chiavi della Città, e giurarongli fedeltà, e levarono l'Inſegna di Meſſere San Marco, e la miſero in Piazza. E poſta la Terra in buona cuſtodia, il Doge ſi partì, e andò a Belgrado, e a Sebenico, a Spalatro, a Traù, e a Raguſi. Dove che tutti i detti luoghi ſi ſottomiſero alla Ducale Signoria. E fatto queſto, il Doge andò colla ſua armata a Narenta per eſpugnarla. E intendendo queſto que' della Brazza, Lieſena, e Curzole, deliberarono di darſi al dominio de' Veneziani con quella medeſima obbligazione, che aveano fatta le altre Città. E così il Doge le ebbe, e miſe dentro a quelle buona guardia. Andò il Doge, dove erano i Narentani, e virilmente combattè con loro. E alla fine i Narentani furono rotti e ſconfitti, i quali ebbero di grazia di ſottometterſi a' Veneziani. E così avendo queſto Doge acquiſtata tutta la Dalmazia, e buona parte della Croazia, venne a Venezia, dov' egli fu ricevuto con gran feſta, e fugli aggiunto il titolo Ducale: *Petrus Orſeolus Dei gratiâ Dux Venetiarum, Dalmatiæ, atque Croatiæ*. Di poi il detto Doge col ſuo Conſiglio mandò per tutti gli altri ſeritti luoghi i ſuoi Rettori. Morì l'Imperadore Ottone III. e fu eletto in ſuo luogo il Duca di Baviera. Ed eſſendo il detto Imperadore a Ravenna, la Signoria di Venezia mandogli due Ambaſciadori, che furono Ser Pietro Gradenigo, e Ser Domenico Zane il Vecchio. I quali ottenuto Privilegio di confermazione di tutti gli altri per avanti fatti, ancora ottennero, che il Porto di Ravenna foſſe de' Veneziani, e che ne' luoghi di Ravenna ogni Veneziano poteſſe far mercatanzia, ſenza pagare Gabella alcuna, come Città tributaria all' Impero. Eſſendo fatto il Doge molto vecchio, ed eſſendogli morta ſua moglie, e Meſſer Giovanni ſuo figliuolo di peſte, acciocchè la Repubblica non patiſſe, pel Conſiglio fu deliberato, che Meſſere Ottone ſuo figliuolo ajutaſſe al padre a governare il Dogado. Il qual lo governò un' anno degniſſimamente. E avendo il Doge dogado anni 17. meſi 6. giorni 4., egli paſsò da queſta vita, il quale fu ſepolto a San Zaccaria.

Otton Orſuol, eletto Doge del 1010.

IL ſopradetto Doge, quando fu eletto, era d'etade di 18. anni. E queſto fu per gran bontà del padre, il quale entrato in Dogado ſi maritò in una ſorella di Stefano Re d'Ungheria. E inteſa que' di Dalmazia la creazione dell' Illuſtriſſimo Doge, mandarono ſuoi Ambaſciadori a congratularſi, e giurarono fedeltà. Dopoi fecero Patriarca di Grado Meſſer' Orſo fratello del detto Doge, il quale era Veſcovo di Torcello; e fu fatto in ſuo luogo Veſcovo di Torcello Meſſer Vitale ſuo fratello. Del 1011. il Patriarca d'Aquilea nominato Pipone deliberò di fare, che il Patriarca di Grado foſſe ſuffraganeo, contro ogni ragione, il qual Pipone non potendo fare con ragione, armò molte barche, colle quali venne a Grado, e preſe, e diſcacciò il Patriarca, e venne a Venezia. E viſto queſto il Doge col ſuo Conſiglio, fece ſubito armare molti navilj, co' quali gli andò in perſona. Co' quali giunto a Grado, ſubito fu preſo, e furono fatte rifare le mura fortiſſime. E poi fece tornare il Patriarca a Grado. Volendo il Veſcovo d'Adria torre il territorio di Loredo, il quale fu conceſſo a' Veneziani dall' Imperadore Otton III. il detto Ve-

Digitized by Google

Veſcovo fece molta gente, e la mandò ſul detto territorio; e inteſo queſto il Doge e la Signoria, ſubitamente gli fu mandata all' incontro molta gente, e aſſai barche armate, dove dette genti furono alle mani. E alla fine la vittoria reſtò de' Veneziani. Il Veſcovo mandò i ſuoi Ambaſciadori a Venezia al Doge e alla Signoria, a dimandargli perdonanza, promettendogli di non moleſtarlo mai più in luogo alcuno, che foſſe de' Veneziani: e così fu fatta la pace. Il Re di Croazia venne con gran gente in Dalmazia, il quale andò ſotto la Città di Zara. La qual coſa ſubito inteſa, fu fatta una bella armata, ſopra la quale andò il Doge in perſona, il quale andò all' Iſola di Pago, e Arbe, e di Cleſſo, e d'Oſſero: le quali Iſole ſottomiſe al Ducal dominio de' Veneziani; le quali gli giurarono fedeltà, e levarono per Inſegna Meſſer San Marco con queſta condizione, che i Cittadini di quel luogo poteſſero eleggere per ſuoi Rettori, chi loro piaceva. E così furono fatti i loro Privilegi. E poi il Doge andò coll' armata a Zara, dove fu alle mani col detto Re, di modo che alla fine il Doge reſtò vincitore, e ruppe la gente del Re, e li meſſe in fuga, e li cacciò fuori del territorio di Zara, e poi tornò a Venezia con gran trionfo. Un Meſſer Pietro Centranigo cercava di farſi Doge di Venezia, del che furono alcuni Nobili, e altri del Popolo, che levarono tanta gente contro il Doge, li quali ſi ſparſero per la Città in modo, che il Popolo corſe alla Piazza, e preſe il Doge, e raſali la barba, confinollo in Grecia; e ſuo fratello Patriarca di Grado per paura fuggì. E avendo il detto Doge dogado anni 16., e giorni 22., in capo poi di certo tempo morì in Grecia, dove fu confinato.

Pietro Centranigo, eletto Doge del 1026.

ESſendo fuggito il Patriarca di Grado, com'è ſopra detto, il Patriarca d'Aquilea venne con gente aſſai per torre la Città di Grado; ma i Cittadini di quella non lo vollero accettare. Ma ſi fermò fuori della Terra, e il Patriarca mandò loro a dire, ch' egli non era venuto per offenderli in cos' alcuna, e loro giurò ſacramento di non far danno alcuno di modo, che confidandoſi i detti Cittadini nel ſacramento del detto Patriarca, gli aprirono le Porte, e l'accettarono nella Terra: il quale un giorno non avendo riſpetto al ſacramento, che avea fatto, deliberò di mettere la Terra a ſacco, e miſe il fuoco in alcune Chieſe: e di poi ſi partì, e mandò un Ambaſciatore a Roma a Giovanni Papa, pregandolo, che gli foſſe fatto un Privilegio del Patriarcato di Grado, dicendo, che detto Patriarcato gli perveniva; facendo intendere al Papa, che quello ch' egli avea fatto, l'avea fatto come coſa ſua. E così il Papa gli fece il ſuo Privilegio. Ma inteſo il ſucceſſo, Meſſere Orſo Orſuolo, ch' era Patriarca di Grado, fuggì ſubito, andò a Roma, e fece citare avanti il Papa il detto Patriarca d'Aquilea; & etiam la Signoria di Venezia mandò due ſuoi Ambaſciatori a Roma, i quali eſſendo giunti d'avanti al Papa, gli moſtrarono, che la Città di Grado era giuriſdizione del Dogado di Venezia, e che il Patriarca di Grado non ſoggiaceva al Patriarca d'Aquilea, anzi che Grado era di maggiore autorità. La qual coſa inteſa, il Papa annichilò il Privilegio, che avea conceſſo al Patriarca d'Aquilea, e così Meſſere Orſuolo ritornò a ripatriare ſenza oſtacolo alcuno, e gli Ambaſciatori ritornarono a Venezia. Del 1029. Meſſere Orſo Patriarca tanto operò co' Nobili Tribuni, e col Popolo, che i detti s'accordarono di dimettere il Doge, e far ritornare ſuo fratello, ch'era ſtato bandito in Grecia. E tanto fece il detto Patriarca, che un giorno il Popolo corſe al Palazzo, e preſe il detto Doge, e raſali la barba, fecelo Monaco, e fu confinato in Grecia. E dappoi l'aſtutiſſimo Patriarca tanto ſtudiò, che i Nobili Tribuni lo faceſſero Doge, infino che tornava ſuo fratello dalla Grecia; e il Doge dimeſſo, che oggi ſi chiama Salamone, viſſe in Dogado anni 4. meſi 3. giorni 3.

Orſo Orſuolo Patriarca di Grado, eletto Doge del 1031.

ESſendo entrato in Dogado il Patriarca col conſentimento del Conſiglio, egli mandò in eſiglio Meſſer Domenico Fiabenigo, il quale fu autore di far cacciare dal Dogado ſuo fratello, il quale Meſſer Domenico andò in Grecia; ma vi ſtettè poco tempo, come ſi dirà. Ma di poi il detto Patriarca Doge mandò ſuo fratello Meſſer Vitale Veſcovo di Torcello in Grecia a cercare Meſſere Ottone ſuo fratello. Il qual Veſcovo giunto che fu in Grecia trovò, come Meſſere Ottone ſuo fratello era morto; il quale ritornò a Venezia; e inteſa il detto Patriarca, ch'era Vicedoge, la morte di ſuo fratello, un giorno in Chieſa di San Marco eſſendo la Signoria con buona parte del Popolo, egli cantò la Meſſa dello Spirito Santo, e di poi rifiutò il Dogado, e tornò nel ſuo Patriarcato a Grado, e là egli morì, avendo dogado un anno, e meſi due.

Domenico Orſuolo, eletto Doge del 1032.

ESſendo ſtato in Dogado queſto Doge un giorno e una notte, e volendo il detto farſi confermare dal Popolo, ſecondo ch' era l'uſanza, il qual Popolo cercava d'averlo nelle mani, alla fine corſero al Palazzo. Ma il Doge ſcampò incognito. E di poi pel Conſiglio fu bandito e confinato a Murano, dove finì la ſua vita; il quale ſtette in Dogado, com' è detto, un giorno, e una notte.

Domenico Fiabenigo, eletto Doge del 1032.

ENtrando il detto Doge in Dogado per la diſcordia del detto, che avea colla Caſata degli Orſuoli, un giorno chiamò il Conſiglio, e moſtrogli che per ragione la Caſa degli Orſuoli meritava grandiſſima punizione; e queſto perchè ſempre eglino aveano cercato di ſottomettere il Dogado. E diſſe quello, che avea fatto Meſſer Domenico Orſuolo, e quello, che avea fatto il Patriarca di Grado, di far reſtituire il Dogado a ſuo fratello, con molte altre parole, di modo che fu determinato, che neſſuno di Caſa Orſuolo non poteſſe per l'avvenire mai più eſſere eletto Doge di Venezia; e che foſſero banditi, e foſſero mandati fuor di Conſiglio, e di tutti gli Uffizj. Ancora fu provveduto e coſti-

Digitized by Google

costituito, che niun Doge possa più avere alcuno ajutante per ajutorio in Dogado; nè tenere il Dogado a requisizione d'un' altro, nè che possano lasciar successore in loro luogo. E appresso fu provveduto, che se alcun Nobile avesse moglie forestiera, non possa essere fatto Doge. E a queste cose fu provveduto con molte scritture. E avendo detto Doge dogado anni 10. mesi 11., e giorni 29. passò da questa vita, il quale fu onorevolmente sepolto nella Chiesa di San Niccolò di Lido.

Domenico Contarini, eletto Doge del 1044.

NEl tempo di questo Doge la Città di Zara ribellò alla Signoria di Venezia, sottomettendosi al Re d'Ungheria. La qual ribellione intesa a Venezia, subito furono armate molte Navi e Galere, sopra le quali andò il Doge in persona. E gionti a Zara, per più giorni fu combattuta la Città, e non potendole far danno alcuno, l'assediaro no, e finalmente per assedio s'ebbe, e di poi accomodarono tutte le differenze, e fu mandato per Conte Messer Pietro Contarini, e fu messa la detta Città in buona custodia, e di poi il Doge ritornò a Venezia con gran trionfo. Il Patriarca d'Aquilea, che sempre vigilava di rubare la Città di Grado, un giorno il detto Patriarca venne con molta gente, e prese la detta Città, e misela a sacco. E intesa questa nuova a Venezia, subito il Doge colla Signoria mandò tre Ambasciatori a Roma a Papa Lione, i quali ottennero un Privilegio, che la Città di Grado col Patriarcato fosse, e s'intendesse essere del dominio de' Veneziani; i quali Ambasciatori narrarono al Papa la condizione di Pipino Patriarca d'Aquilea. Le quali cose intese, il Papa lo scomunicò, e lo maledì. Il quale non passò molto tempo, che morì. Nel detto tempo Papa Lione mosso da gran divozione venne a Venezia per visitare il Corpo di San Marco; al quale fu fatto un grandissimo onore: il qual Papa concesse grandi Indulgenze alla detta Chiesa di San Marco; e francoila del Cenlo Papale. E così avendo il detto Doge dogado anni 26, e mesi 8 passò da questa vita; il quale onorevolmente fu sepolto nella Chiesa di San Niccolò di Lido.

Domenico Selvo, eletto Doge del 1069.

SOtto di questo Doge fu ruinata la Chiesa di San Marco, e quella di San Teodoro, per fare una sola Chiesa grande e magnifica in onore di Messere San Marco. E fu mandato a torre marmi in Aquilea, a Ravenna, e a Costantinopoli. E molti Gentiluomini servivano di danari, acciocchè si facesse una Chiesa, che fosse onorevole. E furono portate da Costantinopoli molte tavole di marmo e di porfido, e quattro Cavalli di bronzo, che furono messi sopra la detta Chiesa. L'Imperadore Alessio di Costantinopoli mandò un suo Ambasciatore a Venezia a domandare al Doge, e alla Signoria ajuto e soccorso contro il Re Roberto Viscardo Re di Cicilia, il quale era andato nella Romania a danneggiare l'Imperio. Il qual Doge e la Signoria deliberarono di dar soccorso al detto Imperadore; e furono armate quattordici Galere, trentasei Navi, e otto Gombarize, con altri Navigli piccoli. La quale armata fu mandata a favore del detto Imperadore. La qual cosa intesa, il Re Roberto subito si accordò e fece pace, come volle l'Imperadore. E fatta la pace, l'Imperadore licenziò l'armata Veneta, colla quale mandò a donare molti Corpi Santi alla Signoria di Venezia; e il Doge a requisizione del detto Imperadore tolse per moglie la figliuola d'un suo gran Barone; la quale venne a Venezia, e furono fatte gran feste per tutta la Terra. Nel detto tempo i Saracini presero molte Terre in Levante de' Cristiani, e quelli di Capo d'Istria s'obbligarono di dare al Doge di Venezia, oltre quello, che gli davano, due anfore di ribolla, acciocchè eglino fossero difesi pe' loro bisogni. E avendo questo Doge dogado anni 7. mesi 6. passò da questa vita, il quale onorevolmente fu sepolto nella Chiesa di San Marco.

Vitale Falier, eletto Doge del 1076.

AVendo il detto Doge colla Signoria acquistata tutta la Dalmazia, il detto Doge deliberò di mandare Ambasciadori a Costantinopoli, per avere il Privilegio della confermazione di detta Dalmazia, la quale era prima per avanti della giurisdizione di detto Imperio. I quali Ambasciadori furono Ser Antonio Orio, Ser Vitale Michel, e Ser Giovanni Dandolo: i quali giunti a Costantinopoli, furono ricevuti benignamente, e ottennero il Privilegio. E questo fece l'Imperadore pel soccorso, ch' egli ebbe da' Veneziani contro Roberto Viscardo Re di Cicilia. E appresso il detto Imperadore fece il Doge suo Protospatario. E nel detto tempo fu finita la Chiesa di San Marco, e fu ritrovato miracolosamente, e col mezzo delle orazioni, il Corpo di San Marco, che si credeva essere abbruciato, nel tempo che s'abbruciò la Chiesa sotto Messer Piero Sanudo Doge. Il quale poi fu messo in luogo, che niuno lo sa, salvo il Doge, i Procuratori, e il Primicerio. Nel detto tempo furono fatti tre Giudici di proprio, i quali dovessero essere sopra lo stabile, e pagamento delle doti, e ricevere le robe di que', che morissero fuori di Venezia senza testamenti, e inquirere i malfattori, e introdurre quelli avanti il Doge. I quali Giudici debbano andare appresso il Doge, quando egli va fuori di casa. E avendo detto Doge dogado anni 20. passò di questa vita; il quale fu onorevolmente sepolto appresso la Porta grande della Chiesa di San Marco a man destra.

Vitale Michiel, eletto Doge del 1096.

NEl tempo di questo Doge, Papa Urbano fece chiamare il Concilio in Cicilia, per deliberare d'andare all' acquisto della Terra Santa, & essendo ridotto il Concilio, molti Signori misero insieme un grossissimo esercito di gente, e deliberarono di mandare a Venezia al Doge e alla Signoria, e dimandarle ajuto e soccorso per fare la detta impresa; e così il Papa d'accordo co' detti Signori, mandò suoi Ambasciadori a ricercare e domandare al Doge e alla Signoria detto ajuto, dove che giunti detti Ambasciadori a Venezia, furono ricevuti benignamente; i quali

Digitized by Google

quali fecero una bella e onorata orazione davanti al Doge e Signoria in dimandar loro detto ajuto. Del che il detto Doge e la Signoria col suo Consiglio deliberò di dare ogni favore al detto Papa Urbano, e a tutti i nobilissimi Cristiani; e subito furono fatti armare 207. navilj, che furono 80. Galere, 55. Tarette, e 72. navilj, de' quali 100. ne furono armati in Dalmazia, e il resto a Venezia. E fu fatto Capitano Ser Ezio Contarini Vescovo, e figliuolo che fu di Messer Domenico Contarini Dose; e l'altro fu Ser Piero Michiel figliuolo del Doge. La quale armata levò la maggior parte dell'esercito, e il resto fu levato dalle Galere de' Genovesi e de' Pisani. E così andarono ad ismontare alle Smirne, e i Capitani de' Veneziani andarono all'Isola di San Niccolò, per volere il corpo di detto Santo. Ma negandolo alcuni Calogeri, che l'aveano in custodia, e non volendolo dare, i detti Capitani per forza l'ebbero, e lo portarono in Galera. E avendo inteso questo i Pisani, dimandarono a' Veneziani la metà di detto corpo, dicendo, che per essere stati ancora eglino lì coll'armada, lo voleano. Ma i Veneziani risposero, non volere dar loro cos'alcuna, dove che da una parte e dall'altra furono usate molte disoneste parole, e i Pisani rimasero con grandissimo odio, di modo che un giorno essendo appresso Rodi l'armata de' Pisani, investirono in quella de' Veneziani, e vennero alle armi. Ma alla fine i Pisani furono rotti e fracassati, e furono da' Veneziani presi 50. navilj de' Pisani con molti prigioni. E i nostri Capitani tornarono a Venezia a disarmare col corpo di S. Niccolò, il quale fu messo sotto la Confessione a San Niccolò di Lido. Ora continuando l'odio de' Pisani contro Veneziani pel danno della loro armada, ch'ebbero a Rodi, deliberarono di vendicarsi, e si sottomisero all'Imperadore Arrigo Terzo, il quale era eretico. E poi i detti Pisani fecero una grandissima armata per andare a' danni de' Veneziani; la qual cosa inteśa a Venezia, subito il Dose colla Signoria loro mandò un suo Segretario per far loro intendere, che si volessero rimuovere dall'impresa. I quali risposero, ch'erano per venire a fare le loro vendette sul Porto di Venezia. E avuta il Doge e la Signoria tal risposta, subito fecero armare 22. Navi delle maggiori, che fossero in Venezia, delle quali fu fatto Capitano Messer Marco Giustiniano, il quale andò a trovare l'armata de' detti Pisani, e la trovò, e furono alle mani, e in breve ora Veneziani restarono vincitori, e ruppero l'armata de' detti Pisani, e fecero quattro mila prigioni; i quali furono condotti a Venezia. E intendendo l'Arcivescovo di Milano la grande inimicizia, ch'era tra'Veneziani e Pisani, tanto operò, che per suo mezzo fu fatta la pace, con questo, che i Veneziani lasciassero andare tutti i prigioni, eccetto trenta de' maggiori, i quali furono tenuti per sicurtà. E da poi anch'eglino furono lasciati andare. Nel detto tempo Dionigi Re d'Ungheria mandò a domandare soccorso a' Veneziani per acquistare la Puglia; e il Doge col suo Consiglio deliberò di fare una armata per mandarla in ajuto del detto Re, il quale col suo esercito, e colla detta armata acquistò la Puglia, il quale poi andò alla Città di Napoli, e l'assediò per tre mesi continui, e alla fine la Città si rese al Re. La Contessa Matilda Signora di Ravenna mandò a domandare soccorso a' Veneziani di conquistare la Città di Ferrara. E pel Doge, e per la Signoria furono armati molti navilj, e quelli mandati in Pò a favore della detta Signora, pel quale ajuto conquistò la detta Città di Ferrara. Di poi la detta armata venne a disarmare. E avendo questo Doge dogado anni 15. passò da questa vita, il quale onorevolmente fu sepolto sotto il Porticale della Chiesa di San Marco a man sinistra.

Ordelaffo Faliur eletto Doge del 1111.

ROberto Viscardo Re di Cicilia in tempo di questo Doge operò tanto con Boamondo Principe d'Antiochia, che mosse guerra all'Imperadore di Costantinopoli. E detto Re Roberto prese la Calabria e la Puglia, e poi con una potente armata andò alla Città di Durazzo, per la qual cosa l'Imperadore di Costantinopoli mandò a domandare soccorso a' Veneziani contro il detto Re. Del che i Veneziani fecero una grande armata in favore dell'Imperadore, e andò ad accompagnarsi coll'armata del detto Imperadore fra Corfù e Modon, le quali armate trovarono quella del Re Roberto, e furono alle mani in modo, che l'armata dell'Imperadore e de' Veneziani ebbero vittoria; e con grandissima rotta dell'armata del detto Re. E così da quel tempo in quà quel Porto si dimanda Porto Viscardo. E intesa il Re Roberto la gran rotta della sua armata, mandò due Ambasciadori a Venezia a lamentarsi, a i quali Ambasciadori pel Doge e per la Signoria fu risposto, ch'egli non dovea molestare l'Imperadore di Costantinopoli, se non voleva essere molestato. E di poi il suddetto Doge, e la Signoria s'offrì, che se il detto Re volesse, gli fariano far buona pace col detto Imperadore, e così il detto Re Roberto fu contento, e fu fatta buona pace, con questo, che il detto Re restituisca tutti i luoghi, che avea tolto e fatti torre pel Principe d'Antiochia al detto Imperadore, e per confermazione di detta pace il detto Imperadore diede una sua figliuola per moglie al detto Re Roberto; e poi l'Imperadore fece a' Veneziani molti privilegi, e feçe il Doge suo Protospatario. In pochi giorni furono due grandissimi fuochi uno in casa di Ser Rigo Dandolo, che stava a' Santi Apostoli, e abbruciò tutta la Contrada, e molte altre di là dal Canale, che per il gran vento, ch'era, passò il Canal Grande: l'altro uscì fuora da Cà Zancani, che stavano a San Lorenzo, e abbruciò molte Contrade, di modo che fra tutti due questi fuochi abbrucioßi quasi mezza parte di Venezia. Ancora sotto detto Doge si sommerse la Città di Malamocco vecchio, il quale era in mare circa miglia dieci lontano da quello che è ora. E i Cittadini col Vescovo di Malamocco scamparono a Chiozza, e il Doge colla Signoria fece loro un privilegio, che il detto Vescovo potesse far la sua residenza a Chiozza, confermandogli tutte le loro giurisdizioni. Il qual privilegio fu confermato per Papa Pasquale II. Ancora il detto Doge ordinò, che tutti po-

tessero fabricare in Chiozza. Del che que' di Malamocco per ristorare Chiese e Case andarono a Malamocco, e tolsero tutte quelle colonne e marmi, che poterono torre, e le condussero a Chiozza. Nel detto tempo i Mori presero la Città di Sidone, e molestavano molto il Re Balduino; per la qual cosa il detto Re mandò a dimandar soccorso a' Veneziani. E il Doge col suo Consiglio fece armare cento navilj, i quali furono mandati in soccorso del detto Re Balduino. Pel qual soccorso il detto Re ruppe i Mori, e ricuperò la sua Città di Sidone; e i Veneziani tornarono a disarmare. Volendo i Padovani fare una bastia nelle acque salse, per fare poi del sale, del che dolendosi i Veneziani, mandarono a dire al Signore di Padova, che si volesse rimuovere da tali cose scandalose, e questo per non essere sua giurisdizione. Del che il detto Signor di Padova ostinato s'accordò con que' di Ravenna, e con que' di Narenta contro la Signoria di Venezia. La qual cosa intesa dal Doge col suo Consiglio, deliberò d'armare molte barche, le quali furono mandate nella Brenta a danno de' Padovani, le quali furono a battaglia colla gente del Signore di Padova, e alla fine i Veneziani ebbero vittoria, e presero il Confalone de' Padovani, e con più di 500. prigioni senza i morti, che furono molti, ritornarono a Venezia. E inteso il Signore di Padova della sua gente, subito egli mandò Ambasciadori ad Arrigo IV. a dolersi de' Veneziani, non gli narrando la verità. Ma l'Imperadore prudentissimo volle intendere l'una e l'altra parte. E mandò a Venezia a dimandare Ambasciadori, dove che gli furono mandati tre Ambasciadori, che furono Ser Vitale Falier, Ser Stefano Moro, e Ser Orsatto Giustiniano. I quali gionti all'Imperadore gli mostrarono per ragione e per molti privilegi fatti e confermati da molti Imperadori, che i confini, che i Padovani rompevano, loro non li poteano rompere, e ch'eglino non offervavano i patti fatti co' Veneziani. La qual cosa intesa l'Imperadore dopo molte dispute per sua Maestà fu fatta la pace, e furono messi i confini di pietra viva. E pe' nostri Ambasciadori fu dimandatogli un privilegio di confermazione degli altri. Il quale Imperadore rispose non volerlo fare per niente, se prima i Veneziani non gli davano quello, ch'erano obbligati, ch' era un Palio d'oro, e cinquanta lire di Pepe. I quali Ambasciadori mostrarono, che in tempo di Messer Piero Orsuolo Doge di Venezia l'Imperadore Ottone III. liberò i Veneziani da tutti i tributi. E l'Imperadore rispose, che Ottone Imperadore poteva far per lui, e non pe' suoi successori. Di modo che i detti Ambasciadori s'obbligarono in luogo della Signoria di Venezia di fargli il detto censo. E così l'Imperadore fece loro il sopradetto privilegio; e poi gli Ambasciadori tornarono a Venezia. Sotto il detto Doge il Re d'Ungheria prese tutta la Croazia, e poi andò nella Dalmazia, e prese Sebenico, nel qual luogo era Conte Messere Stefano Giustiniano. Di poi andò sotto la Città di Zara, la quale ribellò a' Veneziani, e si sottomise al detto Re, nel qual luogo era Conte Messer Giovanni Morosini. La qual nuova intesa che si ebbe a Venezia, subito il Doge colla Signoria deliberò di fare una grande armata, sopra la quale andò il Doge in persona, il quale ricuperò la Città di Zara, e abbruciò alcune Case de' ribelli, e poi andò colla detta armata a Sebenico e ricuperollo. Il qual Doge scorse per terra tutta la Dalmazia, e scacciò tutte le genti Unghere, e similmente detto Doge prese tutta la Croazia, sottomettendola alla Signoria di Venezia. E inteso questo il Re d'Ungheria tornò all'assedio della Città di Zara, e le fece fare molte battaglie. E inteso questo il Doge, subito v'andò con tutta l'armata, ed entrò nella Città per combattere con una battaglia d'Ungheri; il qual Doge combattendo virilmente, fu appostato da alcuni Ungheri, e per disgrazia il cavallo gli cascò sotto. Il quale subito fu assaltato dagli Ungheri, che l'aveano appostato; il quale virilmente si difendeva, e non se li lasciava approssimare. E visto gli Ungheri di non poterlo prendere vivo, l'ammazzarono, e questo pel soccorso, che loro veniva, giunto. E tolsero il corpo, e portaronlo nella Città. E di poi i Veneziani fugarono i detti Ungheri, e li fecero tornare nelle loro patrie. Il corpo del Doge fu mandato a Venezia, il quale con grande onore fu sepolto nella Chiesa di San Marco appresso suo padre; il quale avea dogado anni sei.

Domenico Michiel, eletto Doge del 1117.

ENtrando in Dogado il detto Doge, ed essendo ancora la Città di Zara in assedio, subito deliberò insieme colla Signoria di mandare tre Ambasciadori al Re d'Ungheria, che furono Ser Vitale Falier, Ser Marino Moresini, e Ser Orsato Giustiniani; i quali gionti a Zara, alla presenza del Re d'Ungheria, per vedere di far pace, non si potè fare; ma fecero tregua per cinque anni. E quel Re con tutto il suo esercito si levò dall' assedio, e andò ne' suoi paesi, dove miseramente morì; e l'armata de' Veneziani tornò a disarmare a Venezia. In detto tempo l'Imperadore Arrigo venne a Venezia, al quale fu fatto un grandissimo onore, e alloggiò in Palazzo, e di poi si partì, e andò a Roma, e promise al Doge e alla Signoria al suo ritorno da Roma di dargli ogni favore contro que' di Dalmazia, i quali spesso si ribellavano dalla Signoria di Venezia. Il Soldano d'Egitto prese il Re Balduino, e molte Terre Sante, per lo che il Patriarca di Gerusalemme mandò a domandare soccorso e ajuto all' Imperadore Arrigo, e similmente al Re di Francia, e a tutti i Signori Cristiani. Il qual Patriarca non ebbe favore da alcuno, salvo che dalla Signoria di Venezia; e questo fu pe' prieghi di Papa Calisto, il quale mandò i suoi Ambasciadori a Venezia a dimandare detto ajuto. I quali giunti furono ricevuti onorevolmente; dove che alla presenza del Doge e della Signoria con una bella e lunga orazione dimandarono il detto soccorso; del che il Doge col suo Consiglio deliberò di compiacere il Papa, e ordinò che s'armassero 200. Vele, cioè 40. Galee, e 20. Assili, sopra de' quali furono messi molti cavalli, e 4. Navi grosse con munizioni e insegne da combattere, con 136. navili di viveri, e altre cose necessarie. E fatta tale determinazione

zione, il giorno ſeguente fu fatto ridurre il Popolo nella Chieſa di S. Marco, e pel Patriarca di Grado fu cantata la Meſſa. E di poi ſi fece intendere a tutti, che chi voleva andar ſopra la derta armata, ſarebbe aſſoluto da colpa e da pena per l'autorità della Santa Sede Apoſtolica. E finite le parole il Popolo incominciò a gridare *in Galia*, *in Galia*; e a tutti que', che andavano ſopra la detta armata, veniva cucita una Croce Roſſa ſopra la ſpalla, di modo che s'ebbe quaſi il numero della gente, che abbiſognava. E di poi fu meſſo il Confalone in Piazza di San Marco, e furono aſſoldati quanti faceano di biſogno. E meſſe in ordine tutte le Galere e le Navi, e tradottaſi tutta la detta armata in Canale di San Marco, il giorno ſeguente il Patriarca cantò la Meſſa, e di poi diede il Confalone di San Marco al Doge, il quale fu accompagnato da molti navilj, e da tutto il Popolo; il quale ſi partì da Venezia a 8. Agoſto 1118. e con quella maggiore preſtezza, che fu poſſibile arrivarono in Cipro, e ivi inteſero, come 100. Galere del Soldano erano al Zaffo. Del che ſubito il Doge andò coll'armata a quella volta, e trovata la detta armata, il Doge mandò a chiamare i ſuoi Sopracomiti, e avviſolli del ſegno della battaglia. E i Mori come ebbero veduta l'armata Veneziana, cominciarono a gridare; e confortandoſi del gran numero di Vele ch'erano; e così col nome di Dio e del Vangeliſta San Marco, i Veneziani inveſtirono nell' armata Pagana. E fu principiata una dura battaglia, in modo che ne moriva una gran quantità di gente sì da una banda come dall'altra. E alla fine (piacque così a Dio) eſſendo durata la battaglia più d'otto giorni, i Veneziani ebbero la vittoria, e fu preſo l'Ammiraglio de' Mori con aſſai altri uomini di conto. E preſa quaſi tutta l'armata, per lo che il reſto fuggì. Di poi il Doge coll' armata andò alla Città del Zaffo, e levolla dall' aſſedio. E il Doge riposò tre giorni, e di poi fece abbruciare tutte le Galere de' Mori, e tennero l'Ammiraglio, e i Baroni di dette Galere, e il reſto tutto fu morto. E il Doge deliberò di ſcorrere tutta la ſtanza della Soria per più ſicortà, avanti ch'egli toglieſſe altra impreſa; e venendo il Doge colla ſua armata, ſcoperſe dieci Navi di Mori cariche di molte merci, le quali venivano per unirſi coll' armata, che fu rotta. E il Doge fece ſequeſtrare le dette Navi, le quali furono preſe, e gli uomini tutti furono tagliati a pezzi, e le merci furono meſſe a bottino. Della qual vittoria fu mandata la nuova a Venezia, per la quale furono fatte molte feſte. E fu ſcritto a' Potentati de' Criſtiani, avviſandoli della gran vittoria de' Veneziani. Di poi preſe le dieci Navi, il Doge andò coll' armata in Acri, la qual coſa inteſa il Patriarca di Geruſalemme, e Guiglielmo del .... Conteſtabile e Guardiano del Reame, e Paris de Corcelon, con altri molti Veſcovi e Baroni, mandarono Ambaſciadori al Doge; a' quali egli diſſe, che molto deſiderava d'andare in Geruſalemme al Santo Sepolcro. E così con molti Baroni e Gentiluomini andò con grande onore alla volta di Geruſalemme. E il Patriarca gli venne incontro con molti onori e col Popolo, facendo al Doge grandiſſimo onore, e andarono inſieme in Geruſalemme.

E di poi tornato il Doge all'armata, fece tagliare la teſta all' Ammiraglio de' Mori, e a i Padroni delle ſue Galere, perchè erano paeſani. E così ſtettero inſieme fino alle feſte di Natale; ma paſſate le dette feſte, fecero un generale Conſiglio, per prendere partito di ricuperare la Terra Santa, che il Soldano avea tolto. Et eſſendo in grande contraſto, perchè chi voleva che s'andaſſe al Suro, al preſente detto Tiro, e chi voleva, che s'andaſſe a Salona, eſſendo in queſto contraſto, il Doge fece fare due bollettini, uno diceva *Suro*, e l'altro *Salona*. I quali furono meſſi in un cappello, e per un putto fu cavato uno de' bollettini nel quale era ſcritto *Suro*. E di queſto tutti rimaſero contenti. E avanti che il Doſe ſi levaſſe, egli volle patteggiare col Patriarca e co' Baroni del Re Balduino, i quali promiſero per nome del Re loro, acquiſtata che foſſe la Città di Suro, di farla Città del Ducale dominio di Venezia; e ogni anno il giorno di San Pietro il Reame di Geruſalemme dia alla Signoria di Venezia ſeſſanta Sarofi pel cenſo; Che in detta Città i Veneziani abbiano una Loggia, e che da Venezia abbia da venire un Bailo, il quale tenga ragione in civile e in criminale a' Veneziani: E ſe vi foſſero differenze tra' Veneziani e foreſtieri, debbano ſtare a ragione di colui, che ſarà per nome del Re Balduino. E oltre di queſto fu determinato, che tutte le altre Città, che ſi ricupereranno nella Soria, per cadauna di queſte i Veneziani debbano avere un Borgo con una Chieſa, forni, e bagno, e caſe. E così fu fatto loro il privilegio. Il Patriarca e i Baroni promiſero al Doge, che eſſendo libero di prigione il Re Balduino, egli medeſimo confermerebbe il privilegio, e tutti i patti fatti; e caſo che il detto Re non voleſſe confermare il privilegio, i medeſimi giurarono, e promiſero di non tenerlo per Re loro. I quali tutti giurarono in mano del Doge. E forniti detti patti, ſi miſero all' ordine sì da terra come da mare. E col nome di Dio il Doge montò in Galera, e ſi partì con tutta l'armata, e ſimilmente ſi partì tutto l'eſercito da terra beniſſimo in ordine. La quale armata sì da mare come da terra giunſe al Suro al meſe di Febbrajo 1122. La qual Città era molto forte, e aveva ſolamente una entrata dalla banda di terra ferma. E dal mare era la detta Città lontana un tiro di baleſtra. E avea due mani di muraglie altiſſime con groſſiſſime Torri, e forti dalla banda di Levante. E dove era l'entrata di detta Città, avea foſſi profondiſſimi e pieni d'acqua. E così i Criſtiani principiarono a darle una battaglia sì da mare come da terra; la quale fu combattuta molti giorni e notti; e que' di dentro ſi difendevano virilmente, per eſſervi dentro aſſai Popolo. E conoſcendo il Doge non poter fare coſa alcuna, per eſſere la detta Città molto forte, deliberò di tenerla in aſſedio. E in tanto il Doge mandò a Venezia per ſoccorſo; e la Signoria gli mandò molti navili. E queſta fu la ſeconda volta, che il Doge mandò a Venezia per ſoccorſo. E vedendoſi que' di Suro mancare la vettovaglia, mandarono a dimandare ſoccorſo al Rè di Tuniſi, il quale s'accordò col Re della Turchia, e con quello della Valacchia, e tra loro miſero inſieme un potente eſercito, venendo volontieri in ſoccor-

ſoccorſo della Città di Suro. La qual coſa inteſa, il Doge ſubito fece fortificare il campo da terra, e mandò la terza volta per ſoccorſo a Venezia, al quale furono mandati molti navilj e danari. E in queſto mezzo que' del Suro ſi mantenevano e fortificavano aſpettando il ſoccorſo. E inteſo i Baroni del campo de' Criſtiani, come l'eſercito di Tuneſi s'approſſimava, cominciarono a temere, e aver paura. I quali andarono dal Patriarca, dicendogli, che tutti loro ſarebbono tagliati a pezzi, e che il Doge colla ſua armata ſe n'anderebbe con Dio. E inteſe il Doge queſte parole, per molte vie egli fece belliſſime proviſioni. Ma prima per aſſicurare i Chriſtiani, egli fece tirare tutte le ſue Galere in terra, alle quali fece tirar via un majero per cadauno; e i timoni e i majeri delle Galere fece portare innanzi al Patriarca, il quale molto ſi maravigliò, vedendo quello che avea fatto fare il Doge. Il quale gli diſſe, che avea udito a diſcorrere pel campo, che i Veneziani volevano ſcampare colla loro armata, e però avea fatto queſto, dicendoli che ſenza navilj e timoni non ſi potea ſcampare; anzi che egli voleva vivere e morire appreſſo di loro. Per le quali parole il Patriarca e tutti i Baroni ſi rallegrarono e ſi confortarono ancora molto.

Il detto Doge, acciochè la gente s'animaſſe, fece portare a donare al Patriarca cento mila Ducati, per diſpenſarli alla gente del campo; il quale diede molti danari alla gente della ſua armata, e continuando a queſto modo il Doge ſotto la Città di Suro, eſſendogli venuta mancanza di danari, per non mandare a Venezia, fece battere certe monete di cuojo colla ſtampa di San Marco, e le diſpensò alla gente, promettendo loro, che ritornati a Venezia avrebbele fatte buone in tanti Ducati d'oro a chi le preſenterà. E così fu fatto comandamento per tutta l'armata, perchè quelli ſi doveſſero ſpendere per Ducati. La qual moneta ſi chiamava *Michela*. E ritornato che fu il Doge a Venezia, fece a tutti buone le ſuddette monete, ſecondo che avea promeſſo. E per memoria il Doge levò i punti ſopra la ſua Arma. E ſtando i Criſtiani all'aſſedio di Suro, comparve alla banda della Montagna l'armata del Re di Tuneſi, col quale era il Califa, cioè il Papa de' Mori, Signor del Suro. Il quale Re di Tuniſi giunto alla Montagna, ſubito ſpacciò il colombo uſato con una lettera legata ſotto le ali, la qual lettera aviſava que' della Città, che doveſſero tenere, e non arrenderſi, perchè egli veniva col ſuo eſercito in ſoccorſo, e che non ſi dubitaſſero di cos'alcuna. E caſcando il colombo, e volando per andare nella Città, que' del campo de' Criſtiani lo videro, e cominciarono a gridare e far romor tale, che il colombo caſcò nel campo il quale fu preſo, e trovatagli la lettera ſotto le ali, la quale fu letta al Doge e a' Baroni: del che fu terminato di ſcriverne un altra del tenor ſeguente: *Noi Re di Tuniſi, ſiamo giunti quì alle Montagne, e abbiamo ſcoperto il campo de' Criſtiani, che ci è parſo molto grande e forte, di modo che non mi è parſo di torre l'impreſa. Si che vi conforto, che più preſto che potete, v'accordiate co' Criſtiani.* E così con queſta lettera fu laſciato andare il colombo. Il quale eſſendo uſato entrò nella Città, il quale

A ſubito preſo, e letta la lettera, ſubito que' della Città mandarono a domandare ſalvo condotto a' Criſtiani, e s'accordarono col Patriarca di dargli la Città, ſalvò l'avere e le perſone; e con queſto che chi ſi voleſſe partire, foſſe laſciato andar ſalvo e ſicuro; e che foſſero in ſua libertà l'andare e lo ſtare. E così fu firmato l'accordo. Di poi tutti i Criſtiani entrarono nella Città, e fu meſſa l'inſegna del Re di Geruſalemme ſopra la Torre maeſtra della Città, che è alla Porta dell' entrare; e l'inſegna di San Marco fu meſſa ſopra una Torre, detta la Torre verde; e l'inſegna del Conte di Tripoli fu meſſa ſopra un' altra Torre. E a queſto modo fu
B acquiſtata la Città di Suro, eſſendovi ſtati ſotto i Criſtiani tre anni. E avuta la Città, fu partita in tre parti; due parti furono del Re di Geruſalemme, e la terza parte de' Veneziani. Di poi il Doge e il Patriarca co' Baroni Criſtiani ebbero modo di riavere tutte le Terre Sante, e ſi riebbe il Re Balduino, il quale fu fratello del Re Gottifredo. Il qual Re confermò il privilegio e i patti fatti pel Patriarca e' ſuoi Baroni; e poi il Doge tolſe comiato del Re Balduino, da i Baroni, e dal Patriarca, per venirſene a Venezia, e avendo biſogno di vettovaglia, andò à Rodi, i quali Rodioti non vollero che entraſſe in Porto, per la qual coſa il Doge ebbe
C molto a male, e però fece combattere la Terra, la quale fu preſa, e fu meſſa a ſacco, e il bottino fu portato in Galera, e partito tra tutta l'armata. E poi ſi levò di là, e andò a Scio per biſogno di vittovaglie, i quali Sciotti non vollero dare coſa alcuna, di modo che il Doge miſe la ſua gente in terra, e preſe la Città, e la miſe a ſacco, e fece un buon buttino. E di poi il Doge ſi partì da Scio, e andò in Andrè, e a Metelino, il quale ebbe tutti que' luoghi, e quelli dell' Arcipelago ſi ſottomiſero al dominio de' Veneziani; i quali luoghi erano dell' Imperadore di Coſtantinopoli, il quale era nimico grandiſſimo de' Veneziani. E di poi il
D Doge con l'armata gionſe a Modon e lo preſe per forza. Di poi venne in Golfo, e giunto che fu in Dalmazia, inteſo come Zara vecchia, detta Belgrado, Sebenico, e Trau, s'erano ribellate dalla Signoria di Venezia, e s'erano ſottomeſſi al Re d'Ungheria, e ſimilmente Spalatro, con tutta la Dalmazia, ſalvo la Città di Zara e Raguſi. La qual nuova inteſa dal Doge, ſubito miſe le ſue genti in terra, e andò combattendo le dette Città, e preſele tutte, e le riduſſe all' ubbidienza della Signoria di Venezia. E poi tornò à Zara vecchia, detta Belgrado, la qual fece rovinare fino a' fondamenti, per eſſere ſtata capo della ribellione; la quale mai più non
E fu abitata. E ritornata tutta la Dalmazia ſotto all' ubbidienza della Signoria di Venezia, e meſſa in aſſetto, venne a Venezia a diſarmare: il quale entrò in Porto del 1125. a' 15. Aprile. Eſſendoſi alcuni Cittadini portati beniſſimo in queſta guerra, e meſſovi il podere e'l loro avere, per eſſempio d'altri furono fatti Nobili del Conſiglio. E furono: Ser Michiel Attanto, Ser Zanachi Manollo, Ser Giovanni Agade, Ser Niccolò Mauramano, Ser Giorgio Agrinal, Ser Michiel Bonomo, Ser Antonio Maſtelici, Ser Demetrio Ruzini, Ser Teodoro Miolo, Ser Michiel Stanizi, Ser Demetrio Longo, Ser Aleſſio

Co-

Digitized by Google

Coſtantini, Ser Niccolò Bolani, Ser Niccolò Cotanto, Ser Luca Caloprin, Ser Zanachi Ruzier, Ser Teodoſio Grimani, Ser Polo Reneſto, e Ser Antonio Donado. Del 1126. l'Imperadore di Coſtantinopoli pel perdere degli oltreſcritti luoghi molto più s'inimicò co' Veneziani, facendo fare mala compagnia a' noſtri mercanti. Il quale Imperadore armò molte Galere, e mandolle a' danni de' Veneziani. Laqual coſa inteſa, la Signoria di Venezia ſubito fece armare 14. Galere, le quali andarono all' Iſola della Cefalonia, ch' era del detto Imperadore, e preſonla. E conſiderando il detto Imperadore, ch'egli non era baſtante di contraſtare colla Signoria di Venezia, mandò i ſuoi Ambaſciadori a Venezia a pacificarſi co' Veneziani, e a promettere loro d'oſſervare tutti i privilegi. Del 1128. que' della Curzola ribellarono alla Signoria, per la qual cauſa Meſſere Marſilio da Ca' Zorzi comparve davanti la Signoria, offerendoſi ſolo col ſuo avere di volere ricuperare la detta Città con queſta condizione, che in perpetuo egli co' ſuoi eredi doveſſero rimanere Signori, e al governo di detta Città. E la Signoria gli conceſſe il tutto. Il qual Meſſer Marſiglio armò molti navili, e con quelli andò a Curzola, e la preſe, dove che rimaſe Signore di eſſa, ſecondo la promeſſa che gli avea fatta la Signoria di Venezia. Ed eſſendo il detto Doge molto vecchio, e non porendo più eſſercitarſi nel Dogado, un giorno eſſendo ridotto il Conſiglio, diſſe che voleſſero fare in ſuo luogo Doſe Meſſer Pier Polani ſuo genero, ed egli andò a ſtare co' Frati a San Giorgio maggiore. E di lì a pochi giorni morì, avendo Dogado anni 11. meſi 5. Il quale fu ſepolto in detto Monaſtero con grandiſſimo onore.

Piero Polani, eletto Doge del 1128.

SOtto queſto Doge, que' di Fano ſi ſottomiſero alla Signoria di Venezia, obbligandoſi dare ogni anno un Miro d'olio alla Chieſa di San Marco; e ſimilmente que' di Pola, che viveano a Comune, vennero alla divozione della Signoria di Venezia, obbligandoſi di dare ogni anno un Miro d'olio alla Chieſa di San Marco. In tempo di queſto Doge era una mala uſanza, la qual' era, che ſi dava al Veſcovo la Decima di tutto quello, che avea uno, quando moriva. Del che un Meſſer Bonifacio Falier moſſo da colera, ammazzò il Veſcovo: per la qual coſa ſi ſtette molti anni ſenza Veſcovo, governando il Veſcovado il Patriarca di Grado; di modo che poi fu determinato, che il detto Veſcovo non doveſſe avere altro, ſalvo quello che gli laſceria il defunto. Del 1136. i Padovani ſcavarono la Brenta à S. Ilario, la quale poi veniva nelle lagune di Venezia; per la qual coſa la Signoria ſi turbò molto, e mandò i ſuoi Ambaſciadori a' Padovani dicendo, che doveſſero far tornare le acque al modo, ch'erano in prima. I quali Padovani moſtrarono farne pochiſſima ſtima, dicendo agli Ambaſciadori, che potevano far ciò, che volevano ſul ſuo. Del che inteſo queſto la Signoria ſubito fece un grande eſercito di gente a cavallo, e con molti baleſtrieri, e altra fanteria, della quale fu Capitano Pietro Gambacurta, e di quella da cavallo fu Capitano Guido da Montagnana. La qual coſa inteſa da' Padovani, ſi aſſunarono a un luogo detto Tomba, dove i Veneziani gli andarono a trovare, tal che furono alle mani; e come piacque a Dio, in poche ore i Veneziani ebbero vittoria, e fu preſo il Capitano, detto Bragacurta, de' detti Padovani, e con 450. Padovani della maggior condizione della Città di Padova, e molti fuggirono, e parte furono annegati. E inteſaſi la rotta in Padova, ſubito mandarono i ſuoi Ambaſciadori a Venezia, domandando perdonanza, promettendo di far ſerrare la Brenta, e ſoddisfare la ſpeſa, che avea fatta la Signoria di Venezia. E così fu fatta pace. Del 1145. Papa Lucio II. fece fare la pace fra i Piſani e i Veneziani, i quali Piſani portavano un grandiſſimo odio a' Veneziani per la rotta, ch'ebbero a Rodi in tempo di Meſſer Vitale Michieli Doge di Venezia: i quali Piſani non aveano forze da poter contraſtare co' Veneziani; ma nell'intriſeco loro portavano, como ho detto, grandiſſimo odio. E così il detto Papa fece far tra loro buona pace e amicizia. Nel detto tempo l'Imperadore Emanuele di Coſtantinopoli mandò a Venezia a domandare ſoccorſo contro il Ruggieri Re di Cicilia, il qual Re avea tolto al detto Imperadore Corfù, Ciraſto, Negroponte, e Nives: onde il Doge col ſuo Conſiglio deliberò di dargli favore e ajuto. E furono armate 40. Galere, e 12. Navi, e altri navilj. Della quale armata andò Capitano il Doge in perſona; e giunta che fu in Iſtria la detta armata, fu aſſalita da una gran fortuna, di modo che fu forzata tornare a Caorle, dove il Doge s'infermò, e fugli forza di tornare a Venezia. E laſciò in ſuo luogo Capitano Meſſer Giovanni ſuo fratello, e Meſſere Arrigo ſuo figliuolo, i quali andarono colla detta armata al loro viaggio. E il Doge giunto a Venezia, di detta infermità morì, avendo dogado anni 18. e giorni 17. il quale con onore fu ſepolto a San Cipriano di Murano, avendo egli così ordinato.

Domenico Moroſini eletto Doge del 1146.

ESſendo partita l'armata, come di ſopra è detto, trovarono l'armata dell'Imperadore, e andarono in compagnia a Corfù, e a tempo nuovo andarono a Camalio, e lì trovarono l'armata del Re di Cicilia, colla quale erano molte Galere del Re d'Aragona, e ſubito giunti furono alle mani, e alla fine, come piacque a Dio, i Veneziani, e l'Imperadore ebbero la vittoria. E furono preſe 40. Navi, e 14. Galere de' nemici, e molte altre buttate a fondo. E fu preſo un Franceſco Corſaro, il quale era nomato il Conte Danin. E il reſto dell'armata ſcampò in Cicilia. E avendo la vittoria l'armata Veneta e l'Imperiale andarono inſieme a Corfù, e preſonlo, e al molo di Corfù fu appiccato il detto Corſaro, detto il Conte Danin. E per queſta vittoria il detto Imperadore concedette molti privilegi a' Veneziani, reſtando con loro in buona amicizia. E pel contrario il Re Ruggieri di Cicilia ſi miſe a danneggiare i luoghi e i ſudditi de' Veneziani, facendo loro de' grandiſſimi danni. Gli Anconitani ſi miſero con cinque Galere ad andare pel Golfo, danneggiando la roba

Digitized by Google

roba di chi manco poteva. Inteſaſi queſta cosa a Venezia, s'armarono 6. Galere, e fu fatto Capitano d'eſſe Meſſer Marco Giuſtiniani il Roſſo, il quale andò a trovare le Galere di detti Anconitani, e le trovò e le preſe tutte cinque col ſuo Capitano, nominato Squiſcardo; e gli uomini furono la maggior parte morti, e'l reſto, che furono preſi vivi, tutti furono appiccati. E di poi il Capitano tornò a Venezia. Del 1151. que' di Pola ribellarono alla Signoria di Venezia; dove che ſubito furono armate 50. Galere, Capitano Meſſer Domenico Moroſini, e Provveditore Meſſer Marino Gradenigo. E andarono per ricuperare Pola; e giunti principiarono a darle la battaglia. Del che vedendoſi i Cittadini non poterſi tenere, ſubito mandarono i ſuoi Ambaſciadori, domandando perdonanza, promettendo di tornare in fede, e così furono accettati con quelle prime obbligazioni che aveano. Di poi il detto Capitano andò a Rovigno, e ſottomiſelo all'ubbidienza della Signoria di Venezia, e i Cittadini s'obbligarono di dare ogni anno 25. libre d'olio alla Chieſa di San Marco. E poi andò a Parenzo, e ſottomiſelo al Ducale Dominio, e i Cittadini s'obbligarono di dare ogn'anno 5. orne d'olio per la Chieſa di San Marco, e al Doge 20. montoni. E ſi obbligarono d'andare in armata co' loro navilj ſenza pagamento, non potendo però paſſar Zara, nè Ancona. E poi il Capitano andò in Città Nuova, e la preſe, i Cittadini della quale s'obbligarono di dare ogni anno alla Chieſa di San Marco 40. orne d'olio, e d'andare in armata, dove vorrà la Signoria di Venezia. E poi il Capitano andò a Umago, e a Piran, e a Iſola, ſottomettendole alla divozione di Venezia, con gli obblighi, modi, e condizioni di Città Nuova. E così il detto Capitano acquiſtò tutta l'Iſtria, cioè le marine. E di poi tornò a Venezia a diſarmare, dove fu aggiunto al Doge, oltre gli altri titoli, quello *Totius Iſtriæ*. Del 1154. il Re Ruggieri di Cicilia cercò molto di pacificarſi co' Veneziani, il quale era gran nimico loro, e per la rotta, ch'egli ebbe a Camalio, e perchè eſſendo nimici, niun ſuddito de' Veneziani andava nel paeſe di lui; talche pativano molto. Sicchè il detto Re mandò a domandare a' Veneziani, che gli foſſero mandati Ambaſciadori per far pace. E così la Signoria gli mandò Ambaſciadori, co' quali il detto Re acconciò tutte le differenze, e fecero buona pace. Il qual Re fece a' Veneziani molte franchigie. E avendo dogado queſto Doge anni 8. meſi 1. e giorni 2. paſsò da queſta vita, il quale onorevolmente fu ſepolto nel Monaſtero di Santa Croce.

Vitale Michiel eletto Doge del 1154.

NOn ceſſava Arrigo Patriarca d'Aquilea colla gente del Friuli di venire ſul Trivigiano, e alle Porte di Grado. Per queſto andò il Doge contro lui con grand'eſercito nelle parti d'Iſtria; e combattuto eſſo Patriarca e i Caſtellani del Friuli, li ſuperò e vinſe. Preſe il Patriarca con dodici Canonici, e quelli menò in prigione a Venezia, dove ſtati per certo tempo, furono liberati, eſſendoſi obbligato il Patriarca di pagare alla Signoria tutti i danni e intereſſi ad arbitrio del Doge. Appreſſo s'obbligò per ſtrumento e pe' ſuoi ſucceſſori di mandare ogni anno pel Giovedì di Carnevale al Doge per tributo un Toro, dodici Porci Cinghiali, e dodici Bozzoladi di uno ſtajo di farina l'uno. E per queſta cagione fu deliberato di tagliare in ſimile giorno la teſta al Toro, e a dodici Porci; e che nella Sala de' Pioveghi il Doge e la Dogareſſa tiraſſero con alcuni brazzolari in Caſtelli di legno, per dinotare, che la ferocia del Patriarca d'Aquilea, de' ſuoi Canonici, e de' Caſtellani del Friuli era tutta annullata. Deſiderando il Doge d'ampliare la Piazza di San Marco, pel quale effetto, oltre l'atterrare un Rio, il quale era poco lontano dalla Chieſa di San Geminiano, ſi conveniva rovinare eſſa Chieſa, mandò ad Aleſſandro III. Papa Ser Giovanni Soranzo, e Ser Orſo Giuſtiniani a dimandargli licenza di rovinare eſſa Chieſa. La quale non la concedendo il Papa, tolſero licenza gli Ambaſciadori; ma deſiderando il Papa di ſoddisfare il Doge, fece a quelli cautamente intendere, che ſe ben egli non poteva dar loro la licenza di rovinare la Chieſa, lo poteva però aſſolvere, quando l'avea rovinata. Dalle quali parole inteſero gli Ambaſciadori l'intenzione del Papa, e la fecero intendere al Doge, il quale ſubito fece rovinare la Chieſa. Di poi mandò a domandare l'aſſoluzione al Papa, il quale la concedette con obbligazione al Doge di rifare in altro luogo eſſa Chieſa, e viſitar quella ogni anno egli e i ſuoi ſucceſſori la Domenica degli Apoſtoli. Que' d'Arbe ſi ſottomiſero alla Signoria di Venezia con queſta condizione, ch'eglino poteſſero eleggere per Rettor loro un Gentiluomo, che loro piaceſſe. E così fu loro conceduto. I quali eleſſero per Conte Meſſer Michiel figliuolo del Doge. E ſimilmente que' di Cherſo, e d'Oſaro ſi diedero alla Signoria co' patti ſopradetti, i quali eleſſero per loro Conte Meſſer Domenico Michiel figliuolo del Doge. Del 1170. continuava l'Imperadore di Coſtantinopoli la guerra per l'Iſola della Cicilia, e ricercava la Signoria di Venezia di rinovare con lui la lega, e avere da lei ajuto. La quale per la pace avuta con Guglielmo ſucceduto Re di Sicilia non volle aſſentire, dicendo nel reſto deſiderare con lui buona amicizia. Ma l'Imperadore ſdegnato per tal riſpoſta interdiſſe il commercio a' Mercatanti Veneziani, e commiſe agli Anconitani ſuoi ſudditi, che co' navilj loro infeſtaſſero il mare a' navilj Veneziani. La qual coſa come Corſari fecero prontamente. Ma eſſendoſi principiato tra l'Imperadore e la Signoria a trattar pace, e conceduto, che i comuni ſudditi poteſſero praticare e negoziare ne' comuni paeſi, la Signoria mandò Ambaſciadori ad eſſo Imperadore, Meſſere Sebaſtiano Ziani, e Ser Auro Miſtropiero. Dopo il giugnere de' detti a Coſtantinopoli, fece l'Imperadore ritenere tutti i Mercatanti Veneziani colle mercatanzie loro, i quali furono al numero di diecimila. Per vendicare la quale offeſa deliberoſſi di paſſare con grande armata contro eſſo Imperadore. E in giorni cento feceſi fabbricare, e armare Galere 100. e con quelle, e con 20. Navi partì nel meſe di Settembre da Venezia, laſciando al governo il Doge nel Dogado Ser Lunardo ſuo figliuolo,

Digitized by Google

uolo, passò sopra la Grecia. Pel quale effetto con decreto pubblico fu stabilito, che tutti per la valuta de' capitali suoi portassero danari, a' quali fossero obbligate l'entrate pubbliche. Con questa armata fece molto progresso il Doge nella Grecia, e mise quell' Imperadore in molto pericolo di perdere il dominio di quella Provincia, e in confusione tutto il suo stato. Il quale vedendo di non potere resistere colle forze, volle operare coll'arte, e promise al Dose e Ambasciadori sotto colore di trattar pace per trattenerlo. Fece in questo mezzo avvelenare le acque di que' luoghi, che dall'armata erano stati presi. Dal quale effetto nacque tanta mortalità in essa armata, che il Doge fu forzato a lasciare l'impresa, e abbandonare que' luoghi, e con Galere 25. armate di tutto il numero delle 100. ritornò a Venezia.

Erano sopra questa armata morti tutti que' della Famiglia Giustiniana, sperando ritrovarsi all'impresa di Costantinopoli, dal qual luogo i maggiori loro erano stati cacciati, e per essere rimessi nella patria loro; ma morirono tutti per la pestilenza. E il Doge ritornò a Venezia, estraendo un giovane Frate del Monastero di San Niccolò solo rimasto di quella Famiglia, facendolo ritornare al secolo, e gli diede per moglie una sua figliuola; da' quali sono discesi tutti que' da Cà Giustiniana. In questo mezzo la Città di Zara avea ribellato la terza fiata alla Signoria di Venezia, e cacciato Messer Domenico Morosini suo Conte; e col mezzo del suo Arciprete diedesi a Stefano Re d'Ungheria. Contro la quale il Doge andò con alcune Galere; ma per averla ritrovata ben munita, non potè operare cos'alcuna, e ritornò a Venezia. Dipoi essendo stata l'anno seguente accresciuta l'armata, e fatto Capitano di quella Messer Domenico Morosini cacciato da quella Città, fu da lui ricuperata. Il quale dopo d'aver punito capitalmente alcuni suoi Cittadini, fu perdonato, e riposto esso Messer Domenico Morosini nel suo Contado. Del 1172. la Città di Venezia a quel tempo fu molto infestata dalla peste, e pe' debiti pubblici molto estenuata si ritrovava in grandissimi travagli. Della qual cosa i Cittadini, che modestamente toleravano la nuova forma ritrovata del fare gl' imprestiti, tutta la colpa rivolsero contra il Doge, il quale per vedere di ritrovar forma a i travagli comuni, chiamò Consiglio pubblico nel Palazzo suo; nel quale continuando i Cittadini nel mal' animo contro esso Principe, esclamavano contro lui. Il quale volendo cedere alla furia, levatosi dal Consiglio, poi partitosi dal Palazzo, andò verso San Zaccheria. Ma nella strada assalito da alcuni Cittadini fu morto; il quale avea dogado anni 17. giorni 17. e fu con onore sepolto a San Zaccheria. Dopo la morte di questo Doge, per cagione del quale, e per le cose afflitte della Città, nella creazione del nuovo Doge era in grandissima discordia il Popolo di Venezia; e se bene secondo il solito era ridotto il generale Consiglio nella Chiesa di San Marco, non si poteano però accordare alla nuova elezione; alla quale finalmente s'accordarono in questo modo, che de' più nobili Cittadini della Città eletti fossero 34. de' quali poi fossero eletti 11. i quali per sagramento loro eleggessero il Doge, il quale fosse quello, ch'eglino giudicassero più sapiente, più legale, e più utile al Comune di Venezia. Il quale eletto pubblicassero al gran Consiglio, da essere da quello senz'altra indignazione confermato. Al qual Doge e suoi successori da quì avanti fossero dati sei Consiglieri, i quali insieme con lui avessero a provvedere alle cose spettanti al Comune di Venezia, e fossero uno per Sestiero, divisa la Città in sei Sestieri, tre di quà, e tre di là dal Canale. Et eletti li 34. e dopo gli 11. da questi fu eletto Doge di Venezia Ser Sebastiano Ziani, il quale chiamato il generale Consiglio, e a quello presentato, fu dal Popolo confermato.

Sebastiano Ziani eletto Doge del 1172.

QUesto Doge nel principio del suo Dogado desiderando di vendicare l'ingiuria ricevuta dalla Repubblica per la morte del suo Precessore, fece prendere alcuni Cittadini colpevoli della morte, i quali per sentenza de' Giudici criminali, e per sua confermazione fece appiccare per la gola. Poi per acquetare il mal' animo, ch'era ne' Cittadini per causa del fare gl'imprestiti, non potendo la Camera del Comune estenuata per le frequenti guerre, restituire a i creditori quanto nel tempo del Precessor suo aveano prestato, come loro era stato promesso, col consiglio de' suoi Consiglieri stabilì, che a que' che aveano prestato fosse dato il cinque per cento l'anno, finchè loro fosse restituito il capitale. Del 1173. vedendo la Signoria di Venezia, come l'Imperadore di Costantinopoli non voleva accordarsi, avendo massimamente mandato tre Ambasciadori, i quali egli non volle ascoltare, e tornarono a Venezia in discordia, il Doge e la Signoria deliberarono di mandare Messere Orio Navagero al Soldano d'Egitto per Ambasciadore. Il quale andò e ottenne accordo con molti patti: e di poi tornò a Venezia; e subito i Veneziani principiarono a fare mercatanzia in Soria, portando a Venezia molte spezierie. La qual cosa intesa dall'Imperadore di Costantinopoli, ebbe un grandissimo dolore in modo ch'egli s'accordò co' Napolitani, i quali armarono molti navilj, co' quali scorsero nel Golfo di Venezia, danneggiando molto i Veneziani. La qual cosa intesa a Venezia, subito fu fatta una potente armata, della quale fu fatto Capitano Ser Marco Giustiniani, il quale andò coll'armata, e assediò la Città d'Ancona, alla quale diede molte battaglie. E sopravenendogli l'inverno pe' mali tempi ch' erano, la Signoria il fece venire a disarmare. Ma avanti che la detta armata venisse a disarmare, la Signoria s'accordò con que' d'Arimino, di Fermo, e di Fano, che facessero un' esercito, e ch'essa Signoria pagasse tutta la spesa. E fatto detto esercito, la Signoria mandò sotto Ancona, e l'assediò in modo che gli Anconitani mandarono i loro Ambasciadori a Venezia a dimandare pace e perdono; e così fu fatta la pace con questa condizione, ch'essi Anconitani non potessero più mandare armata fuori del Golfo. E furono confermati i privilegi, com'era di ragione della Signoria di Venezia. Del

1175.

1175. avea Federigo Imperadore Re de' Romani nel principio dell' impero ſuo moſſe l'armi contro l'Italia ; e con molto eſercito paſsò in Lombardia, e avea tentate, ed eſpugnate molte di quelle Città; e la Città di Milano, la quale non poteva reſiſtere, ſe gli avea mandata ad offerire, ed egli aveala accettata ſalvo le perſone e l'avere; poi la medeſima ſaccheggiata, e rovinata in tutto. E ſe bene da' Pontefici era ammonito a deſiſtere da tali operazioni ſue, non iſtimando le parole di quelli, non ſolamente non ceſſava dall'impreſa, anzi con maggior impeto e crudeltà danneggiava i territorj, e dava il guaſto a' paeſi; fu finalmente da Anaſtaſio IV. Papa ſcomunicato. Da quell'effetto nacque tant'odio nell' Imperadore contro eſſo Papa e ſucceſſori ſuoi nel Papato, che apertamente ſi dichiarò perſecutore della Chieſa. Il che durato avea per lo ſpazio di molti anni, e nel tempo d'Aleſſandro III. Papa, dopo d'averlo privato della maggior parte dello ſtato della Chieſa, e aver fatto eleggere da alcuni pochi Cardinali un'Antipapa, e dopo la morte di queſto un' altro ancora, e perciò meſſo ſciſma nella Chieſa, il forzò finalmente a laſciare la Sede Papale, e andare in Francia, dove l'Imperadore perſeguitato da quel Re, fu disfatto e ribattuto. Il quale Imperadore preparò maggiori forze, e voleva di nuovo ritornare nella Francia. Ma non volendo aſpettare il Papa, anzi più preſto col pericolo ſuo ſolo, che con pericolo e morte di molti vedere d'operare alla ſalute ſua, deliberò travveſtito da povero Sacerdote di fuggire a Venezia, e perduſſe ad effetto. Dove giunto dimorò aſcoſo per un anno nel Monaſtero della Carità; ma alla fine conoſciuto e manifeſtato al Doge, fu da quello con gran riverenza e allegrezza accettato, e poi col Conſiglio promeſſo gli d'interporſi per la pace tra lui e l'Imperadore, e in ogni caſo alla difeſa ſua. Della qual coſa il Doge gli diede la fede, e il Papa al Doge in ſegno di quella diede un cereo bianco. E ſubito a tale effetto furono creati Ambaſciadori ſolenni all'Imperadore, i quali furono Ser Giovanni Ziani, e Ser Stefano Michiel. I quali andati all' Imperadore, che allora ſi trovava in Napoli, proponendogli la riconciliazione del Papa, fu loro da quello con minacce riſpoſto, ch'egli voleva che foſſegli mandato eſſo Papa inferri, altrimente, ch'egli veniva a rovinare Venezia. E dicendogli gli Ambaſciadori, che non mancherebbono i Veneziani alla difeſa di quello, li disfidò l'Imperadore come nimici.

Dal ritorno degli Ambaſciadori a Venezia, inteſa la riſpoſta dell'Imperadore; e l'adunare eſſo groſſa armata, della quale avea fatto Capitano Ottone ſuo figliuolo, per venire alla volta di Venezia a dimandare il Papa; e volendo la Signoria mandare alla difeſa di quello, armò quel maggior numero di Galere, che la brevità del tempo le potè permettere, che furono al numero di 30. E ſopra quelle volendo montare il Doge, gli fu dal Papa donata una ſpada, e benedicendolo diſſe: *Vade fili: pugna pro juſtitia*. E con queſta armata andò il Doge contro quella dell'Imperadore, la quale era di Galere 75. Già paſſata la Dalmazia, e venuto fino in Italia, colla quale s'incontrò il primo di Novembre ſopra la punta di Salbora fra Pirano e Umago; colla quale conflisse, e per l'ajuto di Dio reſtò vincitore il Doge, e preſe Galere 60. dell'armata Imperiale, e con quelle il figliuolo dell'Imperadore. E il tutto conduſſe a Venezia, al quale il Papa fatto incontra al Porto di San Niccolò di Lido, abbracciandolo lo ſalutò, e chiamandolo Signor del Mare, e dandogli l'annello Pontificale gli diſſe: *Tu & ſucceſſores tui, Dux Venetiarum, mare quotannis deſponſare volumus*. In memoria della qual vittoria concedette il Papa alla Chieſa poſta ſopra la punta di Salbora, detta San Giovanni, il giorno d'Ogni Santi molte Indulgenze; e nella facciata d'eſſa Chieſa ſopra una pietra viva furono intagliati queſti verſi:

Heus Populi celebrate locum, quem Tertius olim
Paſtor Alexander donis cœleſtibus auxit.
Hoc etenim pelago Venetæ victoria claſſi
Deſuper eluxit, ceciditque ſuperbia Magni
Induperatoris Friderici; reddita Sanctæ
Eccleſiæ pax tumque fuit; jam tempora Mille
Septuaginta dabat Centum Septemque, ſupernus
Pacifer adveniens ab origine carnis amictæ.

E avendo Arrigo Re d'Anglia, e altri Principi Criſtiani proccurata la pace fra'l Papa e l'Imperadore, non avendo voluto quelli udire l'Imperadore, Ottone ſuo figliuolo ritenuto in Venezia ottenne dal Papa e dal Doge d'andar al Padre, e proccurare la detta pace, promettendo con giuramento, che ſe quella non potrà impetrare, ritornerà prigione a Venezia. E approſſimandoſi in quel mezzo il giorno dell' Aſcenſione del Signore, il qual giorno volendo il Papa, che foſſe celebrato ſolenne nella Città di Venezia, come in quella di Roma, concedette alla Chieſa di San Marco una Indulgenza Plenaria e perpetua, principiando la Vigilia a Veſpro fino al Veſpro del giorno ſeguente. Andò il predetto Ottone dal Padre, il quale finalmente perſuaſe alla pace, la quale conchiuſe col Papa e colla Chieſa Romana perpetua: col Re di Cicilia per anni 15. e co' Lombardi tregua per 6. anni. E mandò due ſolenni Ambaſciadori a Venezia al Papa per ſigillarla, i quali la giurarono a 21. d'Agoſto 1177. e ne fecero ſolenne ſtrumento da eſſere approvato dall' Imperadore. Il quale eſſendoſi obbligato di venire a Venezia, avendolo il Doge col Conſiglio aſſentito, partito da Napoli venne in Iſtria, al quale il Doge mandò incontro tre Galere con Ser Pietro ſuo figliuolo. E giunto a Venezia, gli mandò il Papa incontro a San Niccolò di Lido molti Cardinali e Prelati. I quali datogli prima ſolenne giuramento d'avere rinunziato ad ogni ereſia contro la Romana Chieſa, e maſſime allo ſciſma da lui in quella introdotto, l'aſſolſero dalla Papale ſcomunica, e co' Nobili di Venezia mandatigli incontro dal Doge in gran numero l'accompagnarono nella Città, dove il Papa ſedendo ſopra la Porta della Chieſa di San Marco l'aſpettava, al quale l'Imperadore inginocchiato baciò i piedi, e'l Papa levatolo l'abbracciò. Ed entrati nella Chieſa l'Imperadore a deſtra del Papa e'l Doge alla ſiniſtra, fu da' Cherici cantato il *Te Deum laudamus*, e poi gli altri divini Offici.

Il giorno ſeguente dopo la Meſſa Pontificale

cale giurò l'Imperadore i capitoli della pace, come per gli Ambasciadori suoi erano stati firmati. Poi partì da Venezia, e andò a Ravenna; dopo il quale, pochi giorni dopo, partì il Papa accompagnato dal Doge con Galere 10. e andò a Ravenna a levare l'Imperadore, per andare unitamente a Roma, e riconciliare quella Città di nuovo all'ubbidienza del Papa, il qual voleva, che i Romani al tutto omessa la creazione de' sette Consoli suoi, a esso Papa lasciassero in tutto il dominio d'essa Città; ma i Romani non vollero assentire. Finalmente s'accordarono, che i Consoli dopo l'elezione sua non entrassèro al Magistrato del governo della Terra, se prima a i piedi del Papa non giurassero fedeltà a lui e alla Romana Chiesa. Fatto l'accordo in questo modo partirono per Roma, e giunti in Ancona smontarono dall' armata, dove dagli Anconitani furono portate due ombrelle l'una pel Papa, l'altra per l'Imperadore; a i quali il Papa disse: *afferte tertiam Duci, cui meritò convenit, qui nos ab æstu turbationis liberando, in refrigerium pacis posuit*: la quale portata da quelli, appresentata al Doge, e approssimati a Roma furono incontrati da tutta la Città con otto Vessilli di varj colori, e altretante trombe d'argento, le quali come trionfi appresentarono al Papa, & egli presentò al Doge. Il quale di poi partì da Roma, e ritornò a Venezia; dove da pochi giorni, essendo molto vecchio, passò da questa vita, avendo dogado anni 6. Il quale prima che mancasse si fece portare a San Giorgio maggiore, e si fece dare tutti gli ordini della Chiesa, e'l giorno seguente morì. E nel detto Monastero onorevolmente fu sepolto; il quale lasciò per testamento alla Procuratia di San Marco tutte le Case attorno alla Piazza, e buona parte d'una banda della Merceria, con questo che fossero dati tre pani al giorno a cadaun prigioniero, e l'olio per la lampana, che si consuma in prigione; e che tre volte alle settimana fosse loro data della minestra. Ora al presente loro non si dà altro, che il pane, per essere cresciuto il numero de' prigionieri.

Orio Mistropiero, eletto Doge del 1179.

ERa a questo tempo morto Emanuello Imperadore di Costantinopoli, e avea lasciato Alessio suo figliuolo d'età d'anni 13. successore all' Impero, sotto il governo d'Andronico di nazion Greco, suo parente, il quale subito macchinò alla morte del giovane; la quale messa ad effetto, entrò nell' Impero, nel quale entrato, avanti ogni altra cosa cercò far pace colla Signoria di Venezia, colla quale l'Imperadore Emanuello era stato in guerra. Il quale mandò i suoi Ambasciadori, e la conchiuse del 1181. La Città di Zara del 1186. ribellò la quarta volta al Re d'Ungheria, contro la quale fu mandato grande esercito e armata. Ma essendo quella ben munita, non fu operata cos' alcuna. Nel detto tempo, acciochè a tutti fosse fatta ragione, furono eletti pel gran Consiglio tre Avogadori di Comune, i quali dovessero udire le terminazioni fatte per altri Giudici, ovvero Oratori della Signoria, e intromettere i malsatori, i quali aveano una grandissima libertà. Et essendo questo Doge vecchio, rifiutò il Dogado, e prese vita Monastica, avendo dogado anni 14. mese uno.

Arrigo Dandolo, eletto Doge del 1192.

ESsendo i Pisani nimici degli Anconitani, e dubitando i Pisani, che gli Anconitani non avessero in ajuto i Veneziani, & essendo i detti Pisani molto gonfi, con malissimo animo armarono molti navilj, e alcune navi, e vennero in Golfo di Venezia, daneggiando Anconitani e Veneziani. La qual cosa intesa a Venezia, subito furono armate 12. Galere e 6. Navi. La quale armata uscì di Venezia, e andò a Pola per mettersi in ordine. Ma que' di Pola beffarono i Veneziani; per la qual cosa il Capitano Messer Domenico Morosini fece combattere la Terra, la quale fu presa per forza e messa a sacco. E poi il Capitano astrinse i Cittadini a essere tributarj, com'erano prima. Di poi l'armata andò perseguitando l'armata de' Pisani fin sulla riviera di Pisa, e lì furono presi molti navilj carichi di merci. E poi l'armata venne a Venezia a disarmare, e condussero con loro 430. persone prigioni. E così fu ammorzata in parte la superbia loro. I quali prigioni, se vollero venire fuori di prigione, convennero di rifare ogni danno, che aveano fatto a' Veneziani e Anconitani. Del 1196. la Signoria di Venezia, acciocchè i suoi Cittadini potessero mercantare per tutto, mandò Messer Giacomo Badoer Ambasciadore al Re di Trebisonda. Il quale ottene dal detto Re un privilegio di poter navigare, e che i Veneziani possano tenere un Balio in Trebisonda, e così nell'Armenia, e alla Tana un Consolo. Di poi il detto Ambasciadore partì e tornò a Venezia col privilegio. E l'anno addietro molti Cittadini si misero a mercantare per quel paese. Del 1201. Baldoino Conte di Fiandra, Teobaldo Conte Palatino, e Lodovico Conte di Bles, a persuasione d'Innocenzo Sommo Pontefice, pigliato il segno della Croce fecero unione per passare in Asia alla ricuperazione di Terra Santa occupata i superiori anni dagl' infedeli. E perchè per la guerra nata tra Filippo e Ottone nella Sassonia contrastanti per l'Imperio, la via di Germania non era sicura, per cui dimandarono alla Signoria di Venezia, passaro, ed ebbero ajuto per questa impresa, e con quella il mese d'Aprile conchiusero lega con questi capitoli: Che i Principi sopradetti conducano cavalli 4500. e pedoni 8000. pagati a spese loro, a i quali la Signoria debba provvedere di pane e di vettovaglia per un'anno. Per le quali spese i Principi sopradetti debbano pagare a essa Signoria marche 80000. d'argento in quattro termini: Che la Signoria debba dare Galere 50. pagate per un' anno, e la persona del Doge; e che il tutto sia preparato dall' una e dall'altra parte per l'anno seguente: E che il giorno di San Pietro i Principi della lega con le provisioni e genti loro sieno a Venezia: Che dell' acquisto, che si farà, sì di terra, come d'ogni altra cosa, la metà sia della Signoria, e l'altra d'essi Principi. I quali Capitoli conchiusi furono confermati dal pubblico Consiglio del Popolo di Venezia, e poi giurati per tutte due le parti, e pubblicati nella Chiesa di San Marco. Dopo pochi giorni morto il Conte Palatino, furono accettati nella lega Bonifacio Marchese del

Digitized by Google

del Monferrato, Euſtachio Conte di San Polo; e quello del Monferrato fu fatto Capitano dell' eſercito terreſtre. Vennero a Venezia i Principi della lega al tempo patuito; ma con parte della provviſione per la guerra; e nella ſpedizione dell'eſercito conſumarono tutta la provviſione del danaro, talmente che furono aſtretti a dimandarne in preſtito alla Signoria; la quale pel travaglio, che le dava il Re d'Ungheria, dando favore a' Zaratini, i quali s'erano ribellati e ſottopoſti a eſſo Re, infeſtavano molto le altre Città, e il territorio della Dalmazia, mal poteva ſoddisfare alle dimande d'eſſi Principi. E per queſta cagione nella Conſulta pubblica erano grandi diſpareri, perchè molti duramente pativano, che l'armata ſua a queſta occaſione andaſſe in alieni paeſi, e che i danari ſuoi foſſero ſpeſi in alieni uſi, e che i ſudditi proprj foſſero derelitti. Altri, che ſe bene con molto incomodo propio, diceano non ſi dovere mancare alla promeſſa fede, e alla ſpedizione Chriſtiana. Altri che ſe l'una e l'altra ſpedizione ſi poteva pigliare, perchè eſſendo già d'autunno, e il navigare in Levante molto difficile, ſi potrà differire quella ſpedizione all' anno futuro, e metter fine quella invernata all' impreſa della Dalmazia.

A queſta opinione accordati finalmente offrirono in dono a' Principi della lega i danari da loro dimandati in preſtito, e altri ancora, ſe quelli differendo all'anno venturo la ſpedizione capitolata, faceſſero nuova capitolazione, per ricuperare la Città di Zara, e cacciare gli Ungheri dalla Dalmazia. Alla qual propoſta aſſentirono i Principi, e fecero nuovi capitoli, e fu l'anno, che vennero detti Principi a Venezia, del 1202. Che quanto foſſe acquiſtato oltre le Città di Dalmazia, foſſe egualmente diviſo, ſecondo la forma della prima Capitolazione. Avea in queſto tempo Aleſſio fratello d'Iſdraelo Imperadore di Coſtantinopoli cacciato eſſo Imperadore dall' Impero, privato degli occhi, e imprigionato. E un figliuolo giovane dell'Imperadore, chiamato Aleſſio, fuggito dalle mani del barbero, era andato al Papa, per dimandargli ajuto e favore co' Principi Chriſtiani, per ricuperare lo Stato paterno. Il qual Papa con brevi e Nunzj l'avea a Venezia al Doge e a' Principi della lega mandato. Ed eſſendo ridotto l'eſercito della lega ſopra il lido di Venezia, e avendo la Signoria armate Galere 50. ſecondo l'obbligo ſuo, Arſilj pe' cavalli 120. e 12. Navi per le vettovaglie, trovandoſi tutto all'ordine per l'impreſa, il Doge a' 15. Ottobre fatta celebrare nella Chieſa di San Marco una ſolenne Meſſa dello Spirito Santo, e laſciando al governo del Dogado con volontà del Popolo di Venezia Ser Renieri Dandolo ſuo figliuolo, e preſo il Gonfalone di San Marco, inſieme co' Principi della lega, montò ſopra l'armada, e navigò prima verſo Trieſte, perchè que' Popoli uniti con que' di Mugia faceano molti danni ſopra il mare, e a' navilj Veneziani, e con poca fatica ſottomiſe l'una e l'altra d'eſſe Città, alle quali poi, avendo giurata fedeltà al Comune di Venezia, e accettato un picciolo Cenſo di pagare al Ducato, cioè Trieſte Vino Orne 40, e Mugia 25., all' una e all' altra fu perdonato. Andò poi a Zara, dalla quale ſcacciati gli Ungheri, la preſe e rovinò fino a' fondamenti, e fece morire tutti i principali delle rebellioni. Aleſſio figliuolo dell' Imperadore di Coſtantinopoli, che di ſopra abbiam detto eſſere ſtato dal Papa co' ſuoi Nunzj inviato a Venezia e a' Principi Chriſtiani della lega, eſſendo giunto a Venezia, e non avendo ritrovato il Doge, ma inteſo quello eſſere coll' armata a Zara, l'andò a ritrovare in quel luogo, col quale, e co' Principi della lega trattò e conchiuſe, che ſe lo rimettevano nello Stato Paterno, s'obbligava pagare le Marche 80000. d'argento, ch'eſſi Principi aveano promeſſo alla Signoria di Venezia. E fecero i capitoli. E paſſato l'inverno nella Dalmazia, e a tempo nuovo, che fu l'anno 1203. partirono per Coſtantinopoli. Dove giunti ritrovarono alla bocca del Porto una groſſa catena, la quale coll' impeto delle navi, che venivano colla vela ad alto, fu rotta. Ed entrati nel Porto, nello sbarcare della gente, s'oppoſe loro grandiſſimo numero di cavalli e pedoni; ma non poterono impedire l'uſcita, e ſi ritirarono le genti Greche. Ma nell' iſteſſo tempo l'armata dell' Imperadore aſſalì nel Porto la Veneta, colla quale combattuto per due giorni continui, reſtò ſuperiore finalmente la Veneta, la quale ſi ſpinſe da quella parte ſotto la Città, e da un'altra parte dall' eſercito, alla quale per giorni ſette diedero la battaglia. L'ottavo giorno l'Imperadore, adunato quel maggior numero di genti, che ſi poterono trarre da una popolatiſſima Città, uſcì alla campagna alla battaglia contro la detta gente della lega; ma in breve ſpazio fu rotto e forzato a ritirarſi nella Città, dalla quale la notte ſeguente colla moglie e co' figliuoli, e alcuni pochi altri colle mogli fuggirono. Dopo la fuga del quale i Principi della Città fecero cavare dalle carceri l'orbo Imperadore, e il pregarono d'andarſene al Doge, e impetrare per loro miſericordia, liberando dal ſacco quella Città, introducendolo in quella col figliuol ſuo, il quale ſuo figliuolo accetteriano per Imperadore. Onde il vecchio conduſſe l'accordo. E fu incoronato Aleſſio di quell'Imperio giorni 68. dopo giunta l'armata in quel luogo. E già s'approſſimava l'autunno, e il tempo pareva incomodo da levarſi per la generale ſpedizione. E l'Imperadore, che ancora non avea preparato l'argento promeſſo alla Signoria di Venezia per conto de' Principi della lega, perſuadeva il Doge ed eſſi Principi a fermarſi in quel luogo, per dargli comodità d'adunare l'argento prefato. I quali per l'una e per l'altra d'eſſe cagioni deliberarono di ſoddisfare all' Imperadore, e differire l'impreſa all'anno futuro. Si fermarono dunque, e alloggiarono nella Città. In queſto tempo le diverſità naturali de' coſtumi fra' Latini ſoldati, e' Greci Popoli abitanti in Coſtantinopoli aveano generata tanta diſcordia in quella Città, nella quale naſcevano varj tumulti, che l'Imperadore fu forzato perſuadere al Doge e a gli altri Principi della lega, che voleſſero alloggiare le genti loro fuori della Città. Al che aſſentirono, e uſciti di quella alloggiarono alla campagna.

Già s'approſſimava la primavera dell' anno 1204. quando l'Imperadore ſollecitando la provigion del danaro per ſoddisfare al debito ſuo, principiarono a naſcere nelle Città alcune voci, che un putto ſenz' alcuna ſperienza

delle

Digitized by Google

delle cose, per dar danari alla gente Latina, ch'estenuava e al tutto espilava quella Città, non volevano che dominasse. Di poi uno Alessio Greco chiamato Mortelio, uomo di mal' ingegno, aspirante alla tirannide, più apertamente parlando a' primarj della fazione, e a i piu audaci de' plebei, una sera fu levato tumulto nella Città, nel quale il putto incauto e paurosо s'ascose in alcuni segreti luoghi del Palazzo. Il che conosciuto da Alessio, palesemente chiamato il Popolo in pubblico parlamento, esclamando dicea, che al presente stato della Città, e dell' imminente pericolo, che dalla gente avara, ambiziosa, e sempre loro nimica, aveano bisogno di prudente e valoroso uomo, non d'un' inesperto paurosо putto. Le quali parole operarono, che da quel Popolo confusamente fu chiamato da alcuni Governadore, da alcuni Capitano, e da molti Imperadore; ma da tutti indifferentemente seguito. E con questo tumulto andarono al Palazzo, e ammazzarono il giovane Imperadore, e s'impadronì dell'Impero. Nel quale entrato voltò l'animo avanti ogni altra cosa a cacciare i Latini da quel paese. E adunato quel maggior numero di gente da piedi e da cavallo, che gli fu possibile, co' Sacerdoti suoi portando l'immagine della Beata Vergine, come combattitori della giustizia, uscì della Città, sperando di trovare incauto quell'esercito. E nella medesima notte mandò molti suoi legni armati con fuochi artificiali per abbruciare l'armata Veneta; ma l'uno e l'altro de' suoi disegni per opera divina riuscirono vani; perchè l'esercito terrestre con grande sua strage fu ributtato e fugato nella Città; e la sua armata dalla Veneta, accortasi del pericolo, fu fracassata e sommersa nel Porto. Il nuovo fatto dal Doge e da' Principi collegati fu giudicato aver bisogno d'una provvisione. E ridotti in Consulto insieme, dopo molti pareri conchiusero essere da cacciare il perfido Tiranno, il quale sì ingratamente contro loro, e sì orridamente contro il giovane Imperadore avea operato. E fecero nuova capitolazione con questi capitoli, e stromenti pubblici in questa forma: *In nomine Dei gratiæ æterni, amen. Nos equidem Henricus Dandulo, Dei gratiá Venetiarum, Dalmatiæ, Croatiæ, Dux pro parte nostra vobiscum, Illustrissimi & præclari Principes, Bonifacio Marchione Monferrati, Balduino Comite Flandriæ, Ludovico Comite Brabanti, & Clari Montis, Eustachio Comite Sancti Poli, & cum parte vestra, ad hoc ut unitas & firma possit esse concordia &c. Colla grazia di Dio combatteremo Costantinopoli; e tutto l'avere, che avremo, del quale metteremo in una camera, e di quello a noi e a tutti i Veneziani tre parti saranno date per quello, che ne dovea dare Alessio Imperadore; la quarta sia nostra, finchè saremo pagati. Se ce ne sarà di più, partiremo per metà. Noi dobbiamo avere liberi per tutto l'Impero Capi spirituali. Eleggeremo sei per parte, che facciano l'Imperadore con giuramento; il quale Imperadore debba avere un quarto con un Palazzo di Blancherna, e Brancaleonis; e il resto per metà fra noi. Quelli che non avranno l'Impero, abbiano la Chiesa di Santa Sofia e l'elezione de' Canonici, i quali abbiano ad eleggere il Patriarca. Le possessioni s'abbiano a eleggere nel detto modo. E dal dì ultimo di Marzo fino a un' anno star debbiamo quì coll' Imperadore. Faremo, e gli daremo poi sagramento; e li lascieremo infeudati nell' Imperio con sagramento. I quali faranno co' suoi eredi. Data Anno 1204. mense Martii, Indictione VII.*

Sigillati e giurati questi Capitoli, misero all' ordine l'esercito terrestre e l'armata, e principiarono assalire la Città, la quale dopo molte battaglie terrestri e maritime insieme, finalmente presero. Fuggì il Tiranno la notte e il Popolo co' Sacerdoti e la Croce uscirono supplici, dimandanti perdono a' Veneziani. A' quali fu perdonato. Di poi quetato il tumulto deliberarono i Collegati di provvedere dell'elezione dell' Imperadore. E secondo la forma de' Capitoli elessero dodici, cioè sei dalla parte de' Veneziani, e sei dalla parte de' Principi, come segue. Pe' Veneziani, Arrigo Dandolo Doge, Ser Vitale Dandolo Rettore Capitano dell' armata, Ser' Ottone Querini, Ser Bertuccio Contarini, Ser Niccolò Navagero, Ser Pantaleone Barbo. Pe' Principi collegati, il gran Conte Mariscalco, il Conte di Sassonia, il Mariscalco di Campagna, il Conte Nerul, Don Antonio de' Picoli, e Don Jacomo Navari. Questi dodici soprascritti, implorata la grazia dello Spirito Santo, per la maggior parte elessero Imperadore Balduino Conte di Fiandra, il quale da tutto l'esercito fu confermato. Divisero poi la preda, il tesoro, e secondo la forma della capitolazione. Della quale ciascuna delle parti donò la metà all'Imperadore, acciocchè potesse sostenere le cariche del nuovo Impero. Divisero la Città di Costantinopoli, e le altre Città della Romania sottoposte a quell'Imperio, secondo la forma delle Capitolazioni; all' Imperadore delle cinque parti, le due al Doge, e le tre a' Principi, e ne fecero solenne instrumento. E s'aggiunse al titolo del Doge: *Dominus quartæ partis cum dimidia totius Imperii Romaniæ*. Fu poi spedita l'armata, e i Principi col terrestre esercito andarono alle Provincie, Città, e Isole sottoposte all'Imperio, per far pagare al dominio di quelle a nome del nuovo Imperadore. L'esercito col Marchese di Monferrato e Arrigo fratello dell' Imperadore andarono a quella parte di Francia, che è tra Costantinopoli e Andrinopoli, la quale loro era data nella divisione, la quale in poco tempo sottomisero, e posero campo alla Città d'Andrinopoli. E il Doge, perchè nella prenarrata divisione gli era stata data l'Isola di Candia con buona parte delle Isole dell' Arcipelago, restò in Costantinopoli appresso l'Imperadore, e mandò l'armata a quella parte per pigliarne il dominio; la quale giunta all'Isola di Candia, la ritrovò in potestà del Marchese di Monferrato, come erede della madre figliuola del quondam Alessio Imperadore di Costantinopoli. Della qual cosa avuta il Doge notizia, la fece intendere all' Imperadore, il quale desiderando l'osservanza della capitolazione per la concorde cristiana spedizione elesse esso Marchese Re di Tessaglia, e l'esortò a lasciare l'Isola di Candia al Doge di Venezia. E a quest'effetto mandò a esso Marchese al campo appresso Andrinopoli con lettere sue insieme con gli Ambasciadori del Doge, i quali furono Ser Marco Sanudo, e Don Romano dalla Carcere Veronese; i quali a nome del Doge gli offrirono 1000. Marche d'argento, acciocchè rinunziasse le ragioni, che pretendeva in quell'Isola. La qual cosa da quello fu prontamente in-

contrata, e ne furono fatti pubblici ſtrumenti in queſta forma: *Anno Domini* 1204. *in tempo d'Innocenzo Papa, Noi Bonifacio Marcheſe di Monferrato liberamente diamo, concediamo, e rinunziamo tutte le ragioni e giuridizioni, e quello che ne poteſſe appartenere, per noi e noſtri eredi, a Marco Sanudo, e a Romano di Verona per nome d'Arrigo Dandolo Doge di Venezia, e per quella Communità, di tutta l'Iſola noſtra di Candia, con tutte le abenzie, pertinenze, e giuridizioni. La qual' Iſola fu data per la buona memoria dell'Imperadore Aleſſio avo materno alla buona memoria di noſtro Padre, per la dote di noſtra Madre. E queſto perchè quella abbiamo venduta al detto Doge per nome del Comune di Venezia, per prezzo di Marche mille d'argento puriſſimo. E perchè della detta quantità ſiamo ſtati intieramente ſoddisfatti, però rendiamo il detto Doge, e' ſucceſſori ſuoi per nome del detto Comune cauti e ſicuri; e perchè niente reſta, che non per tal coſa a quello per nome del detto Comune poſſiamo dimandare, e ſimilmente ci chiamiamo contenti e ſoddisfatti dal Doge de' Perperi centomila, che donò l'Imperadore Emanuele al detto Marcheſe quondam noſtro padre. E però abbiamo pregato il detto iſtromento per ſicortà della parte, e buono e pacifico ſtato a perpetua memoria.*

Il Doge in queſto mezzo in Coſtantinopoli avea eletto buon numero di Canonici nella Chieſa di Santa Sofia, i quali poi aveano eletto il Patriarca Don Tommaſo Moroſini. Il quale andato a Roma inſieme cogli Ambaſciadori dell'Imperadore, del Doge, e d'altri Principi collegati per la confermazione dell' elezion ſua, il Papa non la volle confermare; anzi in pubblico Conciſtoro la rivocò e caſsò, dicendo eſſere fatta contro la canonica regola, perchè a' Laici niuna libertà è conceduta nelle coſe Eccleſiaſtiche. Di poi a' prieghi dell'Imperadore e degli altri Principi, *motu proprio* l'eleſſe, & eletto confermollo. Avea l'eſercito terreſtre della Lega e dell' armata da mare nell' anno preterito 1205. acquiſtata gran parte delle Città, la quale poſſedeva l'Imperadore di Coſtantinopoli, & era ſotto Andrinopoli. Alla ſpedizione della quale erano andati l'Imperadore, e il Conte di Breſion, buon numero di gente, e l'armata Veneta. E già aveanle rovinati i muri, quando calati i Bulgari, non potendo tolerare quell'Imperio nel dominio di genti foreſtiere, andarono in ſoccorſo di quella Città, dalla quale dopo pochi giorni mandarono fuori picciol numero d'inſidie, alle quali nel principio della battaglia tirarono i nimici; i quali circondati da ogni parte, ruppero e tagliarono a pezzi, fra i quali fu morto il Conte Lodovico, e l'Imperadore mai non fu ritrovato nè vivo nè morto. Il Marcheſe di Monferrato, e Arrigo fratello dell'Imperadore con alcuni pochi ſoldati ritornarono in Coſtantinopoli. Il medeſimo fece l'armata ſenza danno alcuno. Non vennero allora i Principi della Lega ad altra elezione dell'Imperio, ſperando che l'Imperadore foſſe vivo; ma miſero al governo di quello Arrigo ſopradetto, il quale poi paſſato l'anno fu eletto Imperadore. Al quale furono mandati quattro Ambaſciadori che furono Ser Ruggieri Moroſini, Ser Ruggieri Premarin, Ser Benedetto Ziani, e Ser Polo Querini, per confermare i patti, che avea fatto il predetto Doge coll' Imperadore Balduino; e aveſſero poi a reſtare Conſiglieri appreſſo quel Podeſtà. I quali giunti a Coſtantinopoli furono preſenti alla coronazione dell' Imperadore fatta da quel Patriarca; dal quale Imperadore ebbero la confermazione de' patti, come dimandavano. Il Doge in queſto mezzo in Coſtantinopoli al primo di Giugno paſsò di queſta vita: e i Veneziani i quali erano in quella Città per reggimento della parte, che aveano in quell' Imperio, eleſſero in Podeſtà Meſſer Marino Zeno fin che in Venezia foſſe fatta altra provviſione. Il quale levò lo ſtivale deſtro roſſo, e il zanco bianco, come per dignità portava l'Imperadore, dal quale ſe ben gli foſſe contradetto, ottenne da gli altri Principi, che ciò giudicarono, di poterli portare. Inteſa a Venezia la morte del Doge, Ser Rinieri Dandolo figliuolo di quello, avendo bene e ſapientemente governato il Dogado, partì di quello, e rinunziò a i Conſiglieri. Il qual Doge avea dogado anni 13. e onorevolmente in Coſtantinopoli fu ſepolto.

Pietro Ziani, eletto Doge del 1205.

NElla creazione di queſto Doſe fu deliberato di mandare Podeſtà a Chioza, la quale finora era ſtata ſotto il governo de' Dogi, i quali vi mandavano un ſuo Gaſtaldo, riſervate però tutte le ſue onorificenze al Doge. E fu fatto Ser Marino Giuſtiniano. La Signoria di Venezia, conſiderata la ſpeſa fatta nell' armata pel Preceſſore Doge, la quale per la morte dell'Imperadore Balduino era diſciolta, e che a volere rinovar quella per acquiſtare que' luoghi, che nella porzione dell'Impero gli erano ſtati dati, le biſognava gran ſomma di danari, al ritrovar de' quali ſi converria molto aggravare la Città pur troppo gravata dalle preſenti guerre, per pubblico decreto fu ſtabilito, che tutti i Cittadini ſuoi, che a proprie ſpeſe andaſſero ad acquiſtare delle Iſole nell' Ionio & Egeo mare, che foſſero ſtate ſotto all'Impero di Coſtantinopoli, quelle foſſero liberamente ſue, e de' loro eredi in perpetuo; le quali non poteſſero però alienare, ſe non a' Veneziani. Dopo la quale deliberazione molti Cittadini Nobili andarono, e preſero quaſi tutte le Iſole dell' Arcipelago. Ora del 1206. vedendo la Signoria le coſe de' Greci debilitarſi, voltò l'animo d'acquiſtare l'Iſola di Corfù, e la Città di Modone e Coron. Le quali erano tenute pe' Greci, e ſi faceano ricettacolo de' Corſari. E col Conſiglio armò Galee 31. delle quali fece Capitano Ser Giacomo Baſegio. Il quale partito di Venezia, andò all' Iſola di Corfù, la quale ritrovata con poca cuſtodia, la preſe tutta ſenza contraſto. Andò poi a Modone, e lo preſe, e ivi rovinò le Terre. E i Greci fuggiti da quel luogo andarono a Coron, dove ſi fecero alquanto forti. Ma andata l'armata a quel luogo andarono a dar loro la battaglia, e ſcalarono le mura. E ſebbene que' di dentro ſi difeſero, finalmente lo preſe. Fu mandato Caſtellano a Corfù Ser Giacomo Dolfin, e a Modon, e Coron Ser Giovanni Querini; i quali ſtavano parte del tempo in un luogo, e parte nell'altro. Le poſſeſſioni di que' territorj furono dati in feudo, e obbligati i feudi co' ſuoi eredi a ſervire ne' biſogni della Città giorni due la ſettimana, e pagare alla Camera certo piccolo cenſo. All' Iſola di

Cor-

Digitized by Google

Corfù poco dopo furono mandati alcuni Nobili e Popolari di Venezia, e data loro quella in Colonia, i quali furono i ſoſcritti: Ser Pietro Michel, Ser Stefano Foſcarini, Ser Simone Bon, Ser Angelo Ancotanto, Ser Ottaviano Fermo, Ser Giacomo Itio, Ser Giberto Querin, Ser Giacomo Zulian, Ser Marin Campolo. Se bene la Signoria avea tolta la tenuta dell' Iſola di Candia, non l'avendo ancor fermata con ſufficiente preſidio, il Conte Arrigo di Malta Cittadino di Venezia coll'ajuto de' Genoveſi furtivamente s'era impadronito d'alcuni luoghi dell' Iſola, e in quelli fatti alcuni Caſtelli al numero di 13. Contra queſtò la Signoria deſtinò la ſua armata, la quale ancora era nelle acque di Corfù, alla quale aggiunſe le Galere deſtinate per Aleſſandria e Baruto, Capitani Ser Rinieri Dandolo, e Ser Rinieri Premarin, con otto Navi. Colla quale armata andò all' Iſola di Candia, dove pel mal portamento de' capi non operò coſa alcuna, anzi fu ributtata, e preſo con molti altri dell' armata Ser Rinieri Dandolo, il quale per iſdegno non volendo prendere il cibo morì diſperato in mano de' Genoveſi. La Signoria privò il Baſegio del Capitanato dell'armata, e in luogo ſuo mandò Ser Paolo Ziani. Il quale valoroſamente operò contra il detto Ser Arrigo, prendendogli alcuni Caſtelli; il quale fu forzato andare perſonalmente a dimandare a' Genoveſi nuovo ſoccorſo; col quale ritornò all'Iſola, nè potendo però reſiſtere alla gente della Signoria, fu aſtretto fare accordo col Capitano dell'armata di reſtituire il reſto de' Caſtelli, che teneva nell'Iſola, e rinunziare tutte le ragioni, ch' egli pretendeva in quella, e maritare un ſuo nipote in Venezia. Al quale la Signoria foſſe obbligata dare una Donna nobile con dote di Ducati 15000. E così gli fu data una di Cà Baſejo. E l'armata, laſciato al governo dell' Iſola Ser Marco Sanudo, ritornò a diſarmare: e poco dipoi fu mandato Duca in Candia Ser Giacomo Baſejo.

Del 1212. per raffrenare l'incoſtante animo de' grandi abitanti dell'Iſola di Candia, deliberò la Signoria col ſuo Conſiglio di mandare de' Nobili e de' Cittadini della Città di Venezia ad abitare in quell'Iſola, e che a quelli foſſero date cavallerie, e fanterie infeudo, e diviſi i terreni dell'Iſola. E furono eletti di tutti i Seſtieri, Cavalieri 132. e pedoni 48. Ma perchè molti de' deſcritti non vollero andare, furono diviſe le cavallerie e fanterie fra que', che andarono, ad arbitrio del Duca, che furono gl' infraſcritti: Nel Seſtiero di Caſtello, Ser Lunardo Falier, Ser' Andrea Pantaleo, Ser Niccolò Mudazzo, Ser Marino Bonzi, Ser Marco Caotorta, Ser Marino Venier, Ser Giovanni da Canale, Ser Pietro Moro, Ser Lorenzo Signolo, Ser Giacomo Nani, Ser Marino Foſcolo, Ser Paſquale da Pazo. Pedoni due, Ser Giovanni Terſes, Ser Pelegrino Marazza. Seſtiero di San Marco, Cavalieri quindici: Ser Marino Zane, Ser Marco Vido, Ser Michele Zancarolo, Ser Giacomo Calvo, Ser Marino Dandolo, Ser Pietro Cocco, Ser Marco Miani, Ser Tomaſo Viaro, Ser Bonfiolo d'Arduino, Ser Tomaſo Gradenigo, Ser Domenico Moroſini, Ser Lunardo Bolani, Ser Domenico Polo, Ser Giacomo Betanio, Ser Penorati da Canale. Pedoni otto, Ser Giovanni Contarini, Ser Michele Coſtantini, Ser Marino Foſcari, Ser Arrigo Fauro, Ser Rinaldo Balanzani, Ser Arrigo Triviſano, Ser Marco Rampà, Ser Andrea Vido. Seſtier di Canal Regio, Cavalieri quattordici: Ser Lunardo Falier, Ser Benedetto Valier, Ser Marino Foſcari, Ser Ruggieri Grimani, Ser Marini Premarini, Ser Pietro Diedo, Ser Giovanni Badoer, Ser Giovanni Calbo, Ser Marin Longo, Ser Giuliano Emo, Ser Diodato Vidoſſo, Ser' Andrea Alberto, Ser Pietro Avanzago, Ser Giovanni Diedo. Pedoni quattro, Ser Marco Sten, Ser Niccolò Geremia, Ser Giacomo Cavalier, Ser Lunardo Barbaro. Seſtiero d'Oſſoduro, Cavalieri dicinove; Ser Giovanni Signolo, Ser Paſqualino Falier, Ser Marco Giuſtiniani, Ser Matteo Giſan, Ser Marco Manoleſſo, Ser Lione Balanzo, Ser Donato Natale, Ser Lunardo Giulian, Ser Tomaſo Prando, Ser Giovanni Barbarigo, Ser Marin Caravelo, Ser Giovanni Abramo, Ser Pietro Rampam, Ser Pietro Girardo, Ser Marco Grimani, Ser Lunardo Valier, Ser Pietro Avonal, Ser Marco Duodo, Ser Giacomo Minio. Pedoni ſei, Ser' Agapito Abramo, Ser Giacomo Grimani, Ser Vitale Abramo, Ser Ruzigo Ruzier, Ser Lunardo Abramo, Ser' Aluiſe Semiteculo. Seſtiero di San Polo, Cavalieri nove; Ser Piero Teoniſto, Ser Marino Contarini, Ser Benedetto Contarini, Ser Sanpangrati Barozzi, Ser Giovanni Aureo, Ser Niccolò Dinapolo, Ser Marino Vitale, Ser Stefano Vizamano, Ser Niccolò Barbolo. Pedoni quattro, Ser Lunardo Vidal, Ser Giuliano Malipiero, Ser Donato Santo, Ser Niccolò Bacaſo. Seſtiero di Santa Croce, Cavalieri tredici, Ser Niccolò da Molin, Ser Pietro Dandolo, Ser Giacomo Capello, Ser Lunardo Foſcolo, Ser Tomaſo Lolin, Ser Pietro da Molin, Ser Giacomo Tajapiera, Ser Niccolò Longo, Ser Giovanni Foſcolo, Ser Niccolò Marino, Ser Tomaſo Signolo, Ser Pietro Dandolo, Ser Giovanni Rinaldo, Ser Benedetto da Molin. Pedoni quattro, Ser Giacomo Dandolo, Ser Giacomo Porcello, Ser' Andrea Falier, Ser Tomaſo Valier. Furono in tutti Cavalieri 82. e pedoni 28 e tra loro ebbero Cavallerie 132. e fanterie 48. co' patti quì ſottonotati.

Noi Pietro Ziani, per la Dio grazia Doge di Venezia, della Dalmazia, e Croazia, della Grecia, e della quarta parte, e metà dell' Impero della Romania, co' noſtri Giudici, Savj del Conſiglio, colla volontà del Popolo di Venezia, per noi, e' noſtri ſucceſſori Dogi concediamo a voi noſtri fedeli tutta l'Iſola noſtra di Candia, come a' noſtri fedeli Cittadini, co' patti, come quì ſotto diremo. E prima, vogliamo, che la detta Iſola ſia partita in Cavallerie 132. e Fanterie 48. fra' ſuoi confini. E debbe avere nella Città caſe convenevoli. E cadauno de voi, a' quali ſaranno conſegnate dal Duca, e ſuo Conſiglio; e di fuori prati molti per paſcere i voſtri cavalli e animali. Le quali poſſeſſioni voi non potrete vendere, nè alienare ad altri, che a' Veneziani, e non ſenza conſentimento del Duca e ſuo Conſiglio. Voi ſiete obbligati per debito di ſacramento e di fedeltà, a guardare, mantenere, e difendere la detta Iſola di ogni nazione e perſona a onor noſtro e della noſtra Signoria, e noſtri ſucceſſori Dogi. E dopo la morte di cadauno di voi s'abbiano a mettere in luogo voſtro i voſtri eredi, ſe avranno età; e ſe non avranno età, ſia meſſo in luogo loro ad arbitrio del Duca, finchè avran-

avranno l'età. Cadauno di voi Cavalieri, e que' che avranno le voſtre poſſeſſioni, debbano tenere un cavallo coll'arme, e altre cavalcature, che piacerà al Duca, e due Scudieri per cadauno armati d'arme, ovvero panciere, e cappello, e tutte le arme, come debbano avere i pedoni. Voi non dovete fare alcun' ordine ſopra il fatto delle mercatanzie, che ſia di danno agli uomini di Venezia, e gli amici de' Veneziani voi dovrete aver per amici, e i nimici per nimici. Neſſuna tregua ovvero pace voi farete ſenza noſtra licenza, e della noſtra Signoria, ovvero del Duca e del ſuo Conſiglio, ſia di niun valore. Quante volte noi e i noſtri ſucceſſori Dogi vorranno fare eſercito contra i noſtri nimici, voi ſiete tenuti, come gli uomini di Venezia; e ſecondo che voi ſarete ricercati, come vi tocherà, voi ſtarete a ubidienza ſenz' alcuna contradizione. Dopo che ſarete entrati nell' Iſola, fino anni quattro, voi niente pagherete, ma da i quattro in sù nella muta di Settembre per cadaun Seſtiero dovrete pagare al noſtro Comune i Perperi 600. con tale ordine, che cadaun Cavaliero ovvero Pedone ſia tenuto per la ſua parte, a dare ancora fortezza e virtù al Duca, il quale per noi e noſtri ſucceſſori Dogi ſarà mandato in quella Città, dappoiche pel Duca e ſuo Conſiglio vi ſarà fatto ſapere. E venendo noi e i noſtri ſucceſſori Dogi perſonalmente a quella Città, voi ſiete tenuti riceverne colla Chiereſia e Croce levata, e con tutte le onorificenze poſſibili. E tutte queſte coſe voi ſiete tenuti oſſervare per debito di ſacramento, da eſſere rinovato ogni cinqu'anni. E tanto più, quanto dal Duca e ſuo Conſiglio foſte ricercati. E ſe alcuno di voi, o chi ſarà per voi, non oſſervaſſe le coſe ſopradette, tutte le poſſeſſioni e beni, che il detto avrà nella detta Iſola, debbano venire nel noſtro Comune, che ſi debbano inveſtire Cavalieri ovvero Pedoni in luogo ſuo.

Io Piero Ziani per Dio grazia Doge di Venezia di mia mano propria ho ſottoſcritto.

Io Ottaviano Contarini Giudice. Io Giovanni Moroſini Giudice. Io Renizo Dolfin Conſigliere. Io Marco Moroſini Conſigliere. Io Steffano Sanudo Conſigliere. Io Andrea Moroſini Conſigliere. Io Giovanni Balaſtro Avogadore. Io Filippo Juſtiniani teſtimonio. Io Giovanni Barozzi teſtimonio. Io Niccolò Falier teſtimonio. Io Pietro Gritti teſtimonio. Io Domenico Dolfin teſtimonio. Io Giacomo Marin teſtimonio. Io Benedetto Valier teſtimonio. Io Tomaſo Contarini teſtimonio. Io Marco Contarini teſtimonio. Io Marco Michel teſtimonio. Io Daniel Tiepolo teſtimonio. Io Marino Premarini teſtimonio. Io Benedetto Grioni Giudice degli Eſaminatori di mia mano propria ho ſottoſcritto.

Io Niccolò di Girardo Provveditore e Notajo della Cancelleria di Venezia, Cancelliere e Notajo, ebbi il priego del detto Inſtromento, e propria mano mi ho ſottoſcritto.

Dopo del 1219. la viſione de Caſali dell' Iſola, alcuni Greci nominati Agio e Stofanti, potenti di ricchezze e di favori fra tutti i Cittadini Cretenſi, cupidi di coſe nuove, principiarono a levare tumulto nell' Iſola, e occuparono i Caſtelli di Sitia e Mirabello. Per reprimere i quali Ser Giacomo Tiepolo allora Duca in Candia chiamò Ser Marco Sanudo Duca di quelle Iſole, le quali i ſuperiori anni avea acquiſtate nell' Egeo pelago, che colle genti ſue veniſſe a favore del pacifico ſtato di quell' Iſola, promettendogli pagare lo ſtipendio alle genti, che condurrebbe. Il quale venne, e coll' ajuto ſuo furono in pochi giorni ricuperati i Caſtelli, e quietò il tumulto da quel fatto. Vero è, che il Sanudo accrebbe il favore e riputazione, la quale già avea nella Città, e Iſola di Candia, di modo che principiò a levare l'animo di cercare di farla levare dall' ubidienza della Signoria, e tirarla all' ubidienza ſua. Il che cautiſſimamente cercava tentare con que', che conoſceva non avere ſincero l'animo verſo eſſa Signoria. E ritrovato buon fondamento al diſegno ſuo, preſa occaſione dallo ſtipendio non pagato dal Duca alla gente ſua, ſclamava contra di quello. E ritrovata un giorno di Giugno la Piazza aſſai vota di pane, principiò con grandiſſimo tumulto a ſollevare il Popolo contra il Duca, e lo concitò al Palazzo ſuo, il quale a pena nella caſa d' un ſuo famigliare ritirato potè ſalvarſi, e da quella in abito di donna con una corda ſi fece calare dalle mura, e fuggì a un forte Caſtello, chiamato Temado. Dal qual luogo ſubito diede avviſo alla Signoria, dimandandole ajuto. Allora il Sanudo apertamente s'introduſſe nella Città con gran numero delle genti ſue già preparate, colle quali in poco ſpazio ſeguito dal Popolo e da altri de' maggiori, s'impadronì di quella. Di poi laſciato Ser Stefano ſuo figliuolo con parte delle genti ſue a cuſtodia di quella, uſcì col reſto, e cavalcò per l'Iſola, gran parte della quale in pochi giorni riduſſe in ſua podeſtà. Ma andato al Caſtello di Temado, eſſendo difeſo dal Duca, ſi levò da quel luogo. Erano a queſti termini le coſe di Candia, quando giunſero all' Iſola buon numero di cavalli e di pedoni mandati dalla Signoria in ſoccorſo del Duca ſotto il governo di Ser Domenico Quirini con vettovaglie, e danari. Il qual Duca uſcì dal Caſtello, e unito colle genti predette andò contro il Sanudo, il quale non ſi vedendo forze per tanto eſercito, ſi ritirò ſopra alcuni Colli, dove ſi fece forte, ſperando nuovi ajuti dalla Città di Candia, e con quelli poter vincere il Duca. Ma egli in queſto mezzo, ſenza contraſto, ricuperò la maggior parte dell' Iſola. Poi andò verſo la Città, la quale di notte all' improvviſo aſſalì, ſcalando le mura, e la ricuperò ſenza contraſto, prendendo Ser Stefano Sanudo con molti altri Latini e Greci, che ſi annegarono. Ricuperò poi il reſto de' Caſtelli occupati, eccetto Belvedere e Milopotamo, che ſi tennero a nome del Sanudo; il quale vedendo di non potere reſiſtere, nè avere alle coſe ſue altro fondamento trattò e conchiuſe pace col Duca, e rilaſciò quello, che tenea occupato nell' Iſola; e con una nave, una galera, e un' arſile, datigli dal Duca ritornò alle ſue Iſole. A queſto tempo Andrea Re d'Ungheria avendo deliberato inſieme col Duca d'Auſtria e di Baviera far paſſare in Terra Santa contra gl' infedeli, mandò alla Signoria a ricercarle navilj, la quale glieli concedette, come li dimandava, con patto, che rinunziaſſe, come fece, le ragioni nella Provincia della Dalmazia. E avendo queſto Doge dogado anni 30. rifiutò il Dogado, e ritornò alle ſue caſe a Santa Giuſtina, e di lì a un meſe morì, e fu ſepolto a San Giorgio Maggiore.

Gia-

Giacomo Tiepolo, eletto Doge del 1229.

LA molta clemenza, che usò la Signoria di Venezia e i Miniſtri ſuoi nella paſſata ribellione dell'Iſola di Candia, cagionò, che i Greci non pentiti dell' errore commeſſo, guidati da alcuni degli Scordoli, e de' Melini, moleſtavano e ammazzavano in molti luoghi dell'Iſola le genti. E già aveano indotto tanto terrore ne' Popoli, che ſollevati del tutto apertamente l'induſſero a nuova ribellione. Quando Ser Giovanni Storlado allora Duca in Candia, dubitando, che ſe con preſtezza non erano levati que' tumulti, poteano in pochi giorni indurre tutta quell' Iſola a nuova ribellione, deliberò col Conſiglio ſuo chiamare di nuovo Ser Marco Sanudo colla gente dell'Arcipelago in ſuo ajuto. Il quale con molte di quelle genti paſsò nell' Iſola, e per potere più comodamente perſeguitare eſſi ribelli fece fabricare una fortezza al luogo della Suda. Avendo i Greci fuggiti e cacciati da Coſtantinopoli, dopo la preſa di quella Città, ridotti in Andrinopoli, eletto Imperadore della Grecia Vatazzo uomo di baſſiſſimo ſangue, ma di ferociſſimo animo, nato da' Grifoni Popoli, il quale coll' arme e coll'ajuto de' Grifoni avea occupati molti luoghi di quell'Impero; a queſto ſollevati i Greci nell'Iſola di Candia, ſpaventati per la venuta del Sanudo, ma non pentiti dell' error loro, pe' loro Nunzj fecero intendere a Vatazzo, che ſe con preſti ajuti veniva a quell'Iſola, cacciati da quella i Veneziani, ſi dariano a lui, e lo ſeguiriano come Imperadore. Piacque il partito all' uomo ambizioſo e cupido di regnare, e ſubito fece armare 33. Galere, e molte fanterie col ſuo Mega-Duca, e lo fece paſſare all' Iſola di Candia. Onde avendo parlamento col Sanudo, e non ſenza ſoſpetto d'averlo corroto con danari, lo fecero levare da quella difeſa, e ritornare alle ſue Iſole. Andarono poi al Caſtello di Rettimo, il quale da Ser Marco Quirini ebbero, ſalvo l'avere e le perſone. Lo ſteſſo quello di Milopotamo da Ser Marcaſito Foſcarini: il Caſtel Bonifacio da Ser Caſtaldo Avonal fu difeſo. Contro queſta armata paſsò il Duca con quel maggior numero di gente e Cavalieri, che potè levare dalle Città di Candia, e combattè colle genti di quella, e meſſa in diſordine, la fece levare da quel luogo. Il Capitano della quale non vedendo quella facilità nell'impreſa delle nuove Greche, che al poter ſuo era ſtata eſpoſta, e che il tardar molto in quell'Iſola non era ſicuro, muniti que' Caſtelli, che avea acquiſtati, ſi levò da quell'impreſa; e partito dall'Iſola, non molto lontano da Cerigo naufragò, e perdette la maggior parte della ſua armata. I Caſtelli poi di San Niccolò da Teoniſto ſucceſſore Duca furono ricuperati; e del 1232. furono di nuovo mandati a quell'Iſola Cavalieri Nobili 30. come appare per ſtrumento fatto a' 3. Marzo 1232. e ſurono gl'infraſcritti: Ser Baſejo Balaſtro, Ser Sirico Caravello, Ser Bartolomeo Abramo, Ser' Angelo Vitale, Ser Bortolo Venier, Ser Gofredo Triviſan, Ser' Antonio Bon, Ser Filippo Marian, Ser Filippo Caravello, Ser Perazzo Favor, Ser Marin Miſtropiero, Ser Giacomo Balaſtro, Ser Giovanni Marone, Ser Lorenzo Vitale, Ser Giovanni Baraleo, Ser Girolamo Pantaleo, Ser Caroldo Avonario, Ser Marco Marian, Ser Biagio Baci, Ser Palmiero Caravello, Ser Giovanni Feriol, Ser Lunardo Tradi, Ser Marino Bon, Ser Giovanni Zen, Ser Pietro Marin, Ser Marco Treviſan, Ser Bartolomeo Bon, Ser Piero Polo, Ser Giovanni Longo, Ser Marco Signiolo. I ribelli poi ſparſi per diverſi luoghi dell'Iſola in diverſi tempi, e da diverſi Duchi di Candia furono interfetti.

Del 1235. Federigo Secondo Imperadore de' Romani ſdegnato contra Balduino Imperadore di Coſtantinopoli per avere ricuſato pigliar per moglie una ſua figliuola, e preſa una del Re Giovanni eletto di Geruſalemme, fece lega col Greco Imperadore Vatazzo aſpirante all'Impero di Coſtantinopoli, e diede in matrimonio eſſa ſua figliuola a un figliuolo di eſſo Imperadore, al quale promiſe tutto il favor ſuo, per acquiſtare il detto Impero. Condotta la detta lega, in breviſſimo tempo adunarono grandiſſimo eſercito terreſtre, e armata da mare di Galere 25. e andato all'Impero di Coſtantinopoli governato allora per la tenera età di quell' Imperadore da Giovanni Re ſuo ſuocero, il quale avuta notizia di queſta preparazione, inſieme con Teofilo Zen per la Signoria di Venezia allora Podeſtà in quel luogo, dopo preparatiſi alla difeſa della Città, ſpedirono Ambaſciadori alla Signoria, dinotandole la nuova lega, e preparazione de' due potentiſſimi Principi per iſcacciare l'Imperadore Balduino dall'Impero, aver biſogno di grandi ajuti, e di ſpedizione prontiſſima. La quale commoſſa dal pericolo della coſa, ſubito deliberò col ſuo Conſiglio di fare armata di Galere 25. e quelle al governo di Ser Lunardo Quirini, e Marco Guſſoni mandò verſo Coſtantinopoli. In queſto mezzo l'Imperadore Vatazzo coll'armata & eſercito ſuo avea meſſo campo a quella Città di Coſtantinopoli, della quale nè il Governadore nè il Podeſtà, per non aver forze abbaſtanza, poterono uſcire. Quando giunſe l'armata Veneta, entrò nel Porto, combattè l'armata Greca, la ſuperò, e di quella ſommerſe la maggior parte. Entrarono poi i capi di quella e i ſoldati nella Città, dalla quale uniti con que' di dentro, fatti arditi dalla freſca vittoria, uſciti aſſalirono i nimici già fatti timidi per la perdita dell'armata loro, e que' rotti e meſſi in fuga forzarono levarſi dalla Città, e poi del tutto abbandonare quella impreſa. Dopo il levar de' quali reſtarono quiete le coſe di quell' Impero, e l'armata Veneta ritornò a Venezia a diſarmare. Del 1239. era a queſto tempo lo Stato della Chieſa sì nello ſpirituale come nel temporale molto travagliato da Federigo Secondo Imperadore, il quale nell' uno con indurre nuove fazioni nelle Città ſuddite alla Chieſa, e nell'altro con favorire nuove opinioni d'Eretici, avea alienata la maggior parte d'eſſe Città dall' ubbidienza del Papa. Il che fece Gregorio Nono Papa richiedere iſtantemente la Signoria di Venezia far lega con lui e contro eſſo Imperadore. La quale perchè i confini ſuoi di terra erano moleſtati dalla parte di Padova da Ezelino da Romano, che ſeguiva la parte dell'Imperadore, e perchè le Galere dell'Imperadore, che paſſavano dalla Puglia; danneggiavano e prendevano i Navilj Veneziani,

ni, assentì volentieri a esso Papa, e con quello conchiuse lega contro l'Imperadore, con questi Capitoli. E prima, che la Signoria armi Galere 25. delle quali il Papa paghi la spesa per la metà. Che la Signoria abbia in feudo dalla Chiesa la Città di Bari, e l'Alpi. Che il Papa non possa far pace coll' Imperadore senza l'inclusione della Signoria. Dopo la conchiusione della quale furono armate in Venezia Galere 25. delle quali fu Capitano Ser Giovanni Tiepolo figliuolo del Doge. Il quale partito navigò verso la Puglia, dove combattè, prese, e fugò alcune Galere dell'Imperadore, mise in terra, e di poi fatti molti danni a que' territorj, li Castelli di Remoli, Rodio, Vestina, e Bestizze in pochi giorni prese, e rovinò, i quali rovinati abbandonò, e ritornò a disarmare. Il Papa scomunicò l'Imperadore, e tutti que' che lo seguivano, e assolvette tutti coloro, che ribellavano da lui, da ogni vincolo di sagramento, e di fedeltà.

Da queste cose mosso Azzo Marchese d'Este cacciò i Vicarj dell'Imperio, e ricuperò Este, Baono, Cero, e Calaone. Dopo coll' ajuto del Papa, della Signoria di Venezia, de' Bolognesi, e de' Mantovani, mise campo alla Città di Ferrara, che allora seguiva la parte dell'Imperadore, ma perchè la ritrovò benmunita e difesa da buon numero di gente dell'Impero, non operò cos'alcuna. Allora il Doge giudicando quella espugnazione di molta importanza, deliberò col suo Consiglio d'andare personalmente alla espugnazione di quella, e lasciato il governo del Dogado a Ser Giovanni suo figliuolo, con potente armata e macchine andò sotto quella Città, la quale dopo molte battaglie terrestri e navali, essendo stato a campo per mesi quattro, ebbe finalmente a' patti. La quale consegnò al Legato del Papa, il qual Papa coll'assenso del Popolo concedette agli Uomini di Venezia molti privilegi in quella Città, come appare sotto il dì 5. Giugno 1240. da essere giurati per l'osservanza loro da tutti i Podestà della Città, che di tempo in tempo saranno. Avanti l'entrare del reggimento suo nella Città fu dal Legato del Papa messo per Podestà Sere Stefano Badoer, il quale a nome del Comun di Ferrara giurò d'osservare i Privilegi sopradetti. Il Papa poi diede essa Città ad Azzo Marchese sopradetto. Ma l'Imperadore della presa della Città fatto più ardente contra lo Stato della Chiesa faceva in molte Città della Toscana e Lombardia, che seguivano la parte del Papa, dalle fazioni sue cacciarle, e de i più possenti Cittadini di quella facea morire, e altri privando degli occhi li relegava nella Puglia, ovvero in altra provincia suddita all'Impero, talmente che si vedeva in quella provincia il tutto dipendere dal voler suo. Passò poi personalmente nella Romagna, dove Viterbo, e Foligno Castelli per forza presi, e saccheggiati Corneto, e Montefiascone; e finalmente gli altri Castelli fino alla Città di Roma, in un momento ribellarono al Papa, e nell'istessa Città molti Cittadini subornati dall'Imperadore aveano talmente sollevato quel Popolo, che voltato tutto alla ribellione, altro non gli parea mancare, che il giugnere dell'esercito Cesareo sotto la Città. Allora il Papa in questa difficoltà, anzi estremità di cose, uscito di Castello, accompagnato da' Cardinali, Prelati, e dal resto del Clero, con solenne ordine di processione portando i Capi degli Apostoli San Pietro e San Paolo, e la Croce di Cristo, andò alla Chiesa di San Pietro, dove fece una dottissima, pietosissima, cristianissima Orazione, colla quale conoscendo aver mosso gli animi di que' Cittadini e Popoli, fece pubblicare plenaria Indulgenza a que' che per difesa della Chiesa usciranno coll'armi e colla Croce di Cristo. Commosso il Popolo ardentissimamente segnato della Croce, e colla Croce levata uscì della Città contro l'esercito dell'Imperadore, col quale incominciò crudele e tumultuaria battaglia, nella quale nel principio i Cesarei superavano i Romani, de' quali quanti n'erano presi e menati all'Imperadore, per comandamento suo egli tratto da rabbia, alcuni con quattro ferite in croce, ad altri sopra il capo, ad altri nel resto del corpo, dopo molti tormenti faceva morire. Dalla rabbia del quale disperati i Romani erano molto più animati da Dio, crescendo ognora e di forze e di numero, principiarono a vincere, e a resistere, e finalmente superarono l'esercito dell' Imperadore, il quale per la mutazione dell' animo de' Romani, dandogli speranza d'avere la Città, e il Papa, come avea disegnato, e temendo la potenza di quelli si levò dall' impresa, e andò nella Puglia.

Del 1241. il Greco Imperadore Vatazzo, adunato buon numero di Galere, e d'altri legni armati, andò di nuovo all' impresa di Costantinopoli; dell' andata del quale avendo notizia l'Imperadore Balduino, andò a Lodovico Re di Francia per dimandargli soccorso, lasciando Governadore dell'Imperio il Suocero, il quale pochi giorni dopo la partenza dell' Imperadore passò da questa vita. La qual morte intesa dal Greco Imperadore, accelerò l'andata sua. E giunto a Costantinopoli, mise campo a quella Città, contro il quale Ser Giovanni Michel, allora Podestà in quel luogo, avendo per ispie inteso, che quell' armata senz' ordine e guardie era divisa in più parti, uscì con 16. Galere; a parte a parte quella assalì, la ruppe, e fece levare quell' Imperadore dall' impresa. Il quale dopo pochi giorni passò da questa vita. Del 1242. erano ne' tempi passati le deliberazioni gravi del Comune di Venezia ordinate per dispositione del Popolo, il Dogado essere da Grado fino a Cavarzere, siccome pel Doge, suoi Giudici, e Consiglieri era consigliato e proposto. E perchè per le materie, che occorrevano molte fiate, si conveniva ridurre il Popolo per diliberar quelle, nè parendo essere molto utile il governo della Repubblica a esso Popolo, fu pel Doge co' suoi Giudici e Consiglieri con approvazione d'esso Popolo statuito, che circa la festa di San Michele fossero nel maggior Consiglio eletti quattro Elettori del corpo d'esso Consiglio, due di quà e due di là del Canale, i quali avanti che uscissero del Palazzo, andassero a eleggere 60. savj uomini di buona vita, ricchezze, e sangue, e stessero da San Michele fino a un anno; al giudizio de' quali fossero proposte le parti nelle materie importanti della Repubblica, e quelle, che da loro fossero approvate, fossero in pubblico comunicate alla confermazione del Popolo. E questo fu chiamato il minore Consiglio. I Zaratini, i quali dopo la distruzione della Città loro dal

Doge

Doge Arrigo Dandolo, ricevuti in grazia della Signoria, aveano quella instaurata, ribellarono la quinta volta, che fu del 1245. dalla Signoria di Venezia, e cacciarono Ser Giovanni Michel loro Conte, e tutti i Veneziani, che si ritrovavano in quella Città. E avendo dimandato soccorso a Federigo II. Imperadore & essendo loro da quello negato, levarono l'insegna del Calojano Duca fratello di Bela Re d'Ungheria. Contro i quali nel principio dell'anno seguente la Signoria armò Galere 26. e navi 20. Le quali spedì sotto il governo di Ser Rinieri Zeno, il quale andato a quella Città, ritrovò, essi Zaratini, che aveano avuto soccorso dal Re d'Ungheria, e da Dionigi Banno di Croazia, e aveano serrato il loro Porto con una catena di ferro, e arditamente si difendevano. Ma il Capitano dell' armata, aspettata l'occasione d'un vento gagliardo e prospero, fatta investire con alcune navi la catena del Porto, quella rupe, e lì entrò con tutta l'armata, e dopo molte battaglie date alla Città, assediò quelli. Essendo a quella mandato il soccorso dal Re d'Ungheria, travagliato molto da' Tartari nel Regno suo, a' 5. di Luglio, dopo il giugner suo a quel luogo, quella per forza prese, e al Re l'anno seguente, dopo usciti i Tartari d'Ungheria, furono mandati Ambasciadori Ser Stefano Giustiniani, Ser Pietro Bondolo, i quali trattarono e conchiusero pace con esso Re sotto questa forma: *Noi Bela per la Dio grazia Re d'Ungheria per la presente lettera vogliamo a tutti far sapere, come a' Nobili uomini Stefano Giustinian e Pietro Bondolo Nunzj e Procuratori del nostro amico Giacomo Tiepolo Doge di Venezia, abbiamo promessa ferma pace, e avendo giurato e sigillato non c' impacciare mai, ne i nostri successori nella Città di Zara e Nona, e dare ogni ajuto e favore al detto Doge, e suoi successori, e dividere a' forestieri di Zara, che alcuna cosa contro a' Veneziani non farò. E tratterò tutti i suoi sudditi, come faccio i miei proprj con tutti i loro beni, e averi. E questo affermo con mio sagramento. Sigillata e bollata nel Castello di Zelis del* 1245.

Ezelino da Romano nell' anno 1246. con gran numero di Padovani invase i confini de' Veneziani alla parte di Bebe, dove fabbricarono una fortezza, colla quale molestavano molto il transito da quel luogo. Contro questi fu mandato Ser Giovanni Tiepolo figliuolo del Doge con molta gente di Venezia, e barche armate, il quale cacciò i Padovani, e distrusse quelle fortezze. Questo Doge per vecchiezza e infermità a i 2. di Marzo 1249. rifiutò il Dogado, e uscì di Palazzo; il quale morì a' 9. di Luglio susseguente, avendo dogado anni 13. Dopo l'uscita del quale del Dogado, fu deliberata una nuova forma d'elezione nel successor Doge, e fu in questo modo. Che come il Doge sia morto e sepolto, subito si rauni il maggior Consiglio, nel quale s'abbiano a eleggere cinque de' primarj Nobili della Città, i quali debbano correggere la promozione del futuro Doge, da essere letta in pubblico al Popolo nella Chiesa di San Marco, dal quale confermata per giuramento di confermar per Doge quello, che pel presente ordine sarà eletto, sia chiamato il maggior Consiglio, del quale ne abbiano a licenziar quelli, che non anno l'età di 30. anni finiti. E poi numerato il Consiglio, si debba mettere in un cappello tante ballotte, quanti saranno il numero de' numerati, delle quali ballotte 30. siano d'oro, il resto d'argento; le quali da un picciolo putto nato da' Cittadini Veneziani, da essere tolto a sorte nella Chiesa di San Marco per uno de' Consiglieri, sieno cavate a una alla volta; e ogni fiata che se ne sarà cavata una d'oro, quello per cui sarà cavata entri in camera, e i parenti sieno espulsi. E cavate fuori del cappello tante ballotte, quanti saranno il numero degli espulsi, fornito di cavare fino al numero di 30. a uno per Casata, restino essi 30. e sia licenziato il Consiglio. I quali trenta debbano con ballotte gittar la sorte, e restar soli nove; i quali nove debbano eleggere 40. con ballotte sette almeno. Questi nel maggior Consiglio colla sorte suddetta debbano restare 12. I quali con ballotte nove almeno debbano eleggere 25. Questi nel maggior Consiglio colla medesima sorte debbano restar 9. i quali debbano eleggere 45. a cinque per cadauno; i quali nel maggior Consiglio colla suddetta sorte debbano restare 11. i quali debbano eleggerne 41. E serrati questi insieme soli con ballotte almeno 25. debbano eleggere il Doge. E finchè dura questa elezione, i Consiglieri e i Capi 40. non possano uscire di Palazzo. E il Doge così eletto si debba presentare al Popolo nella Chiesa di San Marco, il quale secondo la forma del giuramento suo l'abbia a confermare. Questa forma d'elezione fu in pubblico aringo nella Chiesa di San Marco pubblicata al Popolo, e da quello fu confermata con solenne giuramento d'offervarla; e dopo questa prima elezione facea per un Gastaldo suo giurare in anima di esso Popolo di accettare quel Doge, che per gli Elettori secondo la forma suddetta sarà eletto. Colla qual forma d'elezione a' 13. Giugno 1249. fu eletto Doge di Venezia Marino Moresini.

Marino Moresini eletto Doge del 1249.

DEl 1252. desiderando la Signoria di Venezia di bene assicurarsi dell' Isola di Candia deliberò far di nuovo edificare la Città della Canea, e in quella mandò Rettore Ser Filippo Zulian, e furono conferite a' Nobili Cittadini Veneziani Cavallerie n. 75. da Capo Spam fino alla Fraschia, e quelli mandati a quell' Isola, da essere divisi nella Città di Candia, Rettino, e Canea, co' medesimi privilegi, che furono mandati gli altri del 1212. al tempo di Piero Ziani Doge di Venezia; come appare nel privilegio sotto l'ultimo Aprile 1252. soscritto come quì sotto. *Ego Marino Mauroceno Dux.* Ser Marco Zen Giudice, Ser Tommaso Zulian Giudice, Ser Piero da Molin Giudice, Ser Marco Corner Consigliere, Ser Marin Tiepolo Consigliere, Ser Angelo Morosini Consigliere, Ser Stefano Giuttiniani Consigliere, Ser Giacomo Basejo Consigliere, Ser Giovanni da Canale Consigliere, Ser Piero Gradenigo, Ser Filippo Zulian, Ser Marco Falier alle Biave; Ser Giovanni Premarin, Ser Angelo Morosini, Ser Lunardo Querini Provveditori del Comune, Ser Stefano Marioni Camerlengo. I Cavalieri feudati furono gl'infrascritti; Ser Giacomo Zorzi da San Samuele num. 2. Ser Giacomo Ermosa da San Tommaso num 2. Ser Andrea Signolo da San Fantino num. 2. Ser

Gianandrea Razulo da San Polo num. 2. Ser Giuliano Zancarolo da San Moisè num. 2. Ser Giovanni Foſcarini da San Polo num. 2. Ser Niccolò da Molin da San Tommaſo num. 2. Ser Rinieri Canale da San Felice num. 2. Ser Marin Zane da Santa Maria Mater Domini num. 2. Ser Bartolommeo Barozzi da Santa Maria Maggiore num. 2. Ser Marin Zorzi da Sant' Angiolo num. 2. Ser Carlo da Lezze da San Gregorio num. 2. Ser Rafaello Contarini da Santa Maria Nova num. 2. Ser Giovanni Dandolo da San Salvadore num. 2. Ser Piero Zane da San Stefano num. 2. Ser Giovanni Michel da San Giovanni Nuovo num. 2. Ser Michele Signolo da San Vito num. 2. Ser Giovanni Zorani da San Domenico num. 2. Ser Michele Zen da San Canziano num. 2. Ser' Arrigo Foſcolo da Sant' Apollinare num 2. Ser Matteo Ruzier da San Vitale num. 2. Ser Piero Ranagna da San Giovanni Nuovo num. 2. Ser Lorenzo Maſolo da San Vitale num. 2. Ser Niccolò Zancarolo da Santa Maria Nuova num. 2. Ser Marino Michel da San Caſſano num. 2. Ser Filippo da Molin da San Stai num. 2. Ser Piero Gradenigo da Sant'Ermagora num. 2. Ser Piero Cocho da San Biagio num. 2. Ser Marino Giuſtiniani da San Luca num. 2. Ser Giacomo Canal da San Felice num. 2. Ser Giacomo Mazaman da San Tommaſo num. 2. Ser Natalino Porto da San Marciliano num. 2. Ser Felice Corner da San Felice num. 2. Ser Marino Querini da Santa Juſtina num. 2. Ser Santo Magno da San Samuele num. 2. Ser' Andrea Girardo da San Polo num. 2. Ser Bartolommeo Alban da Caſtello num. 2. Ser Filippo Barbero da Santa Foſca num. 2. Ser Giovanni Gradenigo da San Paterniano num. 2. Ser Marino Belegno da San Caſſano num. 2. Ser Simone Venier da San Geremia num. 2. Ser' Angiolo Franco da San Mosè num. 2. Ser Marino Gallina da San Simeone num. 2. I ſeguenti furono ſcritti ventidue per Cavalleria: Ser Niccolò Orſuro da San Giovanni Vangeliſta num. 2. Ser Giacomo Baleſtrier da San Giuliano num. 2. Ser Bonaccorſo Ruoſa da San Samuele num. 2. Ser Mario da Grado da San Polo num. 2. Ser Giacomo Muraro da Mazorbo num. 2. Ser Andrea Oreſe da San Samuele num. 2. Queſto Doge avendo dogado anni 3. meſi 6. giorni 21. morì a' 3. di Gennajo. Il quale fu il primo, che foſſe ſepolto in abito Ducale, eſſendo ſtato così deliberato per parte del maggior Conſiglio. E lo Scudo ſuo fu il primo poſto in Chieſa di San Marco.

Rinieri Zeno, eletto Doge del 1252.

DEl 1255. la Città di Negroponte nella partizion dell' Impero della Romania nel 1205. toccato in parte alla Signoria di Venezia, fu da quella data in feudo a Don Roman dalle Carceri e fratelli e nipoti. I quali a propie ſpeſe l'andarono ad acquiſtare, e la poſſederono co' loro eredi fino a queſto tempo. Nella quale la Signoria di tempo in tempo avea mandato e tenuto un Bailo, che amminiſtrava ragion ſommaria a' Veneziani, che ſtavano e praticavano in quelle parti. Era nel dominio di quella Città per un terzo pervenuto per ſucceſſione di madre il Principe d'Acaja, reſtati gli altri due terzi nella Famiglia dalle Carceri; quando eſſo Principe avuti a lui i due compadroni dalle Carceri, li fece ritenere, e andato con buon numero di gente alla Città ſe ne impadronì del tutto, cacciando Ser Polo Gradenigo allora Bailo co' Veneziani, che ſi ritrovavano in quella. Queſta coſa inteſa dalla Signoria, nel principio dell'anno ſeguente armò Galere 7. e quelle ſotto il governo di Ser Marco Gradenigo mandò nella Romania contro eſſo Principe; il quale Capitano andato a Negroponte coll' ajuto de' partigiani di que' dalle Carceri in pochi giorni ricuperò la Città, la quale reſtituì a eſſi dalle Carceri, ritenuto il Caſtello a nome della Signoria. Del 1256. tenea la Signoria di Venezia in queſto tempo per la diviſion fatta dell'Impero della Romania, il dominio della terza parte nella Città d'Acre, e vi mandava i ſuoi Rettori, i quali ſopra i Veneziani, che abitavano in quel luogo aveano mero e miſto imperio. Gli altri due terzi teneano uno i Genoveſi, e l'altro i Piſani. Ma i Genoveſi per aver fatto fabbricare certa fortezza vennero in diſcordia co' Veneziani, e danneggiavano molto i navilj loro. Poi coll' ajuto de' Piſani aveano ſaccheggiato loro il fondaco. Dopo il qual fatto mandarono loro Ambaſciadori alla Signoria per pacificarſi con lei, la quale dimandò loro la refezione de' danni. Nè volendo i Genoveſi ſoddisfarli, furono dalla Signoria licenziati gli Ambaſciadori; la quale per trattar pace co' Piſani mandò Ambaſciadori a Modena Ser Giovanni Zeno e Ser Pietro Barozzi, i quali co' Sindici de' Piſani trattarono e conchiuſero lega tra la Signoria di Venezia e quella Comunità per anni 10. per le coſe della Romania. Dopo la conchiuſione della quale la Signoria armò Galere 13. e quelle ſotto il governo di Ser Lorenzo Tiepolo ſpedì per la Romania. Il quale giunto in Acri a mezzo Settembre, dopo abbruciate alcune Galere e navi de' Genoveſi, ch'erano diſarmate in quel Porto, andò alla Città, dove Ser Marco Giuſtiniani Bailo coll' ajuto de' Piſani aſſalì le caſe de' Genoveſi, e le ſaccheggiò, rovinando loro la fortezza. In queſta guerra cavandoſi i danari dalle fazioni per impreſtiti, eſſendo molte poſſeſſioni divenute in luoghi Eccleſiaſtici, fu per parte del maggior Conſiglio a i quattro di Giugno deliberato, che non poſſa eſſere venduto, donato, laſciato nè per teſtamento, ovvero per altro modo alienato alcun luogo Eccleſiaſtico, ſe non ſalve le ragioni del Comune, altrimente il contratto ſia di niun valore. *Dico non obſervatum.* Nel 1257. i Genoveſi per vendicare il danno avuto l'anno precedente nella Città d'Acre armarono nel principio di queſt'anno Galere 40. e quattro navi, le quali con Roberto della Turca Capitano ſpedirono per la Romania. E la Signoria avuta notizia di queſt' armata per ingroſſare la ſua, ch'era in Acre, ſpedì da Venezia galere 25. con Ser' Andrea Zen Capitano, e mandò ordini in Candia d'armarne alcune altre, talmente che ridotti inſieme in Acre, che fu nel fin d'Aprile, ſi trovarono quelle armate al numero di Galere 48. In queſto mezzo Papa Aleſſandro IV. il quale conoſceva di quanta importanza era la guerra in quel paeſe fra queſte due Repubbliche, mandò i ſuoi Nunzj a Venezia, a Genova, e a Piſa, a eſortare ognuna d'eſſe Repubbliche alla pace, pregandole, che gli man-

mandaſſero Ambaſciadori per trattar quella. Al quale la Signoria mandò Ser Giovanni da Canal, e Ser Filippo Storlado, e Ser Marco Quirini. E il medeſimo fecero i Genoveſi e i Piſani, e dopo molte trattazioni unitamente ſi compromiſero nel Papa, il qual ſubito pronunziò tregua, finchè per lui foſſero acchetate le differenze, e fatta la pace, determinando che due Ambaſciadori della Signoria ſopra le Galere Genoveſi, e due de' Genoveſi ſopra le Galere della Signoria paſſaſſero in Acre a dinotare la tregua predetta, e farle dare eſecuzione. Al quale effetto la Signoria deſtinò Ser Giovanni Barbo, e Ser Giovanni Dolfin ſopra una Galera Genoveſe, e i Genoveſi deſtinarono due loro Nunzj ſopra una Galera Veneziana. Ma avanti di giugnere d'alcune di queſte in Acre, ſi conflifſe l'armata Veneziana, e la Genoveſe nelle acque di Tiro, e la Veneta vinſe prendendo Galere 25. de' Genoveſi, le quali con molti prigioni e preda conduſſero in Acre. I quali Capitani dell'armata fecero paſſare ſotto l'inſegna di San Marco. Furono poi pubblicate le tregue, e poſti queſti Capitoli. Che i navilj de' Genoveſi, che capiteranno in quel Porto non poſſano levare inſegna alcuna. Che i Genoveſi non poſſano avere in quel luogo cos'alcuna. E i Capitani dell'armata andarono a diſarmare, e i prigioni a richieſta del Papa furono liberati.

Del 1262. Michele Paleologo laſciato da Teodoro Imperadore de' Greci Tutore di Giovanni ſuo figliuolo, non potendo tollerare l'Imperio della Romania nelle mani de' Franceſchi e de' Latini, coll'ajuto de' Genoveſi e Ungheri adunato groſſo eſercito e armata, avendo qualche trattato nella Città di Coſtantinopoli, andatole a campo, l'aſſalì, e con grande mortalità de' Franceſchi e de' Latini la preſe. Fuggì l'Imperadore Balduino, e Ser Marco Gradenigo Podeſtà; e il Paleologo fu meſſo nel dominio della Città, e in breve tempo di tutto quell' Imperio; il quale donò a' Genoveſi le Smirne. Moſſo poi da ambizione di dominare, fece ſoffocare Giovanni giovane Imperadore, e un' altro ſuo figliuolo, e ſi fece coronare nell'Imperio. Queſta nuova con grandiſſima moleſtia fu inteſa dalla Signoria di Venezia, la quale avea tenuto il dominio in quella Città 57. anni e 4. meſi. Armò Galere 18. e quelle con Ser Marco Michel Capitano mandò a cuſtodire i luoghi ſuoi della Romania. L'anno ſeguente 1263. venuto l'Imperadore Balduino a Venezia, dimandò ſoccorſo alla Signoria per ricuperare la Città di Coſtantinopoli, e l'Imperio ſuo, e Ambaſciadori per andare uniti con lui al Papa a dimandargli il medeſimo. Al quale aſſentendo la Signoria, deſtinò Ambaſciadori al Papa Ser Michele Dauro, e Ser Marco Giuſtiniani. Andò l'Imperadore al Papa, il quale dopo d'avergli date per molti giorni buone parole, lo ſpedì col far pubblicare una ſcomunica contro quelli, che daranno favore all'Imperadore Paleologo. La Signoria non dimorò. Fece un'armata di Galere 37. e alcune navi; della quale fece Capitano Ser Giacomo Dolfin, e Sopracomiti delle Galere tutti nobili contra l'antico coſtume, de' quali Sopracomiti ſei furono dati per Conſiglieri al Capitano. Pel fare della quale armata fu preſo nel maggior Conſiglio a' nove di Decembre dell'anno paſſato, che tutti i debitori del Comune per qualunque occaſione ſe non pagheranno fra quindici giorni, ſieno privi di tutti gli ufizj e conſigli, ne poſſa eſſere loro fatta ragione in alcuna coſa. Queſt'armata andò a Coſtantinopoli, e per avere trovato quello ben munito, e pel poco valore del Capitano, non operò cos'alcuna, e ritornò con poco onore a Venezia. Ma l'anno 1264. deſiderando pure la Signoria di ritornare a quell'impreſa, fece nel principio dell'anno preſente nuova preparazione d'armata di gran numero di Galere e di Navi. Il che venuto a notizia dell' Imperadore Paleologo, mandò i ſuoi Ambaſciadori alla Signoria per trattar pace, la quale mandò a eſſo Imperadore Ser Giacomo Dolfin, e Ser Giacomo Contarini con ordini di trattare e di condurre tregue ſolamente, per vedere ſe l'Imperadore Balduino andato a dimandare ſoccorſo ad altri Principi d'Occidente otteneva da quelli alcun' ajuto. Gli Ambaſciadori andati a Coſtantinopoli conchiuſero con quell'Imperadore contro la forma della commeſſion loro pace perpetua, e ritornarono a Venezia. Ma la Signoria di Venezia, perchè l'Imperadore Balduino non poteva ottenere ajuto da' Principi d'Occidente, ſe bene deſiderava pace coll' Imperadore Paleologo, non voleva però per non pregiudicare alle ragioni ſue in quell' Imperio, ch'eſſa pace foſſe perpetua. Però turbandoſi molto della conchiuſione fatta pe' ſuoi Ambaſciadori, a quell' Imperadore mandò di nuovo altri Ambaſciadori, che furono Ser Pietro Badoer e Ser Niccolò Navagioſo, per ritrattare quello, che i primi Ambaſciadori aveano conchiuſo. I quali andati a Coſtantinopoli rivocarono il tutto, e l'Imperadore mandò i ſuoi Ambaſciadori alla Signoria, per ricercare tregua, la quale l'aſſentì. E l'anno ſeguente 1265. gli mandò Ser Marco Barbo, e Ser Piero Zen ſuoi Sindici, con facoltà di ſigillarla. I quali giunti a Coſtantinopoli, avendo prima quell' Imperadore annullata la lega, che avea co' Genoveſi, ſigillarono tregua per anni cinque con queſti Capitoli.

Noi Michele in Criſto fedele Imperadore, Moderatore de' Romani, Paleologo, ſempre Auguſto, facciam noto eſſere convenuti coll'Illuſtre Uomo Rinieri Zeno Doge di Venezia, Dalmazia, e Croazia, Signore delle Terre e Iſole del ſuo Ducato ſoggetto al Comune di Venezia, e Univerſità, e diſtretto ſuo, prima aver firmata e giurata tregua per anni cinque, come quì ſotto ſi dichiarerà, la quale l'Imperio noſtro ferma e rata averà, come nel preſente ſtromento munito della noſtra bolla d'oro ſi contiene, giurato dal noſtro Imperio ad Sacra Dei ad honorabilem & mirificam .... come i preſenti ſuoi Ambaſciadori co' proprj occhi anno veduto, avere e conſervare per noi e per l'Imperio noſtro all'Illuſtre Doge e Comune di Venezia. Che tutti i Veneziani, che verranno in queſta tregua, l'Imperio noſtro li riceverà così in mare, come in terra ſenza fraude fino al compimento d'anni cinque. Che l'Imperio noſtro l'Iſola ſua di Candia non moleſterà, ovvero la gente di quella non farà moleſtare, ovvero permetterà, e gli uomini, che all'Imperio noſtro in eſſa Iſola avrà da quelli. Che le Terre ſue di Modon e Coron, come le godono al preſente, le tengano. Che il Doge e il Comune di Venezia abbia la libertà di mantenere e ajutare l'Iſola di Negroponte

ponte contro l'Imperio noſtro e gente noſtra. E l'Imperio noſtro abbia libertà come gli piacerà, e poſſa guerreggiare contro eſſa Iſola, e contra ognuno, che foſſe ritrovato a offenſione di quella. A petizione del Doge e del ſuo Comune l'Impero noſtro in eſſa tregua inchiude Marco Sanudo e Bartolomeo Ghiſi colle loro Iſole e genti, ma che non poſſano ricevere, nè dare ajuto a' Corſari contro l'Imperio noſtro. Darà l'Imperio noſtro a' Veneziani in Coſtantinopoli una manſione pel Bailo, e un' altra pe' Conſiglieri, e un luogo per conſervazione del Comune de' Veneziani e ſuoi Mercatanti, e Caſe 25. per abitazione di quelli, il tutto ſenz'alcuna penſione d'affitto. Darà a quelli l'Imperio noſtro le Chieſe della Santa Vergine e di San Marco, nelle quali poſſano avere i Sacerdoti liberi dalla potenza noſtra. Darà a quelli l'Imperio noſtro nella Città di Salonichi la Chieſa, che tengono gli Armeni, e le Caſe per abitazione del Conſolo e de' Conſiglieri, e luogo per canevaro de' Mercatanti Veneziani, e Caſe 25. per le abitazioni di quelli, il tutto ſenza penſione alcuna. Non ſiano per queſta tregua cacciati i Genoveſi da Coſtantinopoli, ovvero dall'Imperio noſtro, ma ſieno in amicizia nel tener noſtro fra' Veneziani e Genoveſi. E ſe in queſto confine foſſe fatto alcun danno per l'uno all'altro, l'Imperio noſtro debba ſoddisfare il danno alla parte offeſa, il quale debba avere dalla parte offendente fra meſi ſei. Abbiano la libertà i Veneziani, e chi per Veneziani ſarà tenuto di comprare e vendere, e condurre per tutte le parti dell'Impero noſtro, ſenz'alcun Dazio di ſorte alcuna, e i commerziarj debbano ſtare al ſacramento loro. Se da' Veneziani, e da chi ſarà tenuto per Veneziano, ſarà alcun dubbio, ſia creduto alla parola del Bailo, ovvero d'altri uomini pubblici, che ſaranno pe' Veneziani nell'Imperio noſtro. E il Doge debba loro commettere ſacramento di dire la verità. Abbiano la libertà i Veneziani di comperare frumento, e trarlo dall'Imperio noſtro, portandolo in ogni luogo, eccettuate le Terre de' noſtri nimici, quando il frumento valeſſe Perperi 100. il moggio, e da lì in giù. Se alcun Veneziano ammazzerà alcun Greco, ſia giudicato per l'Impero noſtro; ma ſe un Veneziano ammazzerà l'altro, ſia gudicato pel Bailo. Rilaſcerà l'Imperio noſtro liberamente tutti i Veneziani retenti, e così il Doge rilaſciar debba liberamente tutti i prigioni ſudditi all'Imperio noſtro da tutte le Terre e luoghi ſuoi. Se occorrerà, che ſia contravenuto a' detti Capitoli per la parte del Doge, e de' ſudditi ſuoi, non contro però l'Imperio noſtro, ſubito eſſa tregua non manchi colla guerra a' Veneziani, ma ſignificar loro il tutto, e quelli debbano emendare il danno; e il ſimile oſſervar debba il Doge, e'l Comune de' Veneziani. Se alcuni Mercatanti dell' Imperio noſtro anderanno a Venezia colle loro mercatanzie, poſſano quelle vendere ſenza impedimento alcuno, pagando i Dazj loro. Dall' altra parte il predetto Doge pel ſuo Conſiglio e pel Comune di Venezia, avuta licenza e parola da eſſo Conſiglio, e Comune di giurare nell'anime di quelli, prometterà all'Imperio noſtro, e ad Sacra Dei giurerà preſenti i Nunzj noſtri, d'oſſervare eſſo Doge e Comune di Venezia e ſucceſſori di quelli, e tenere pura e vera tregua coll'Impero noſtro, & eredi e ſucceſſori dell'Imperio ſenz'alcuna frode così in mare, come in terra per fino ad anni cinque, e tanto più, quanto ſarà del volere di cadauna delle parti. Nel fin de' quali, ſe alcuna delle parti la vorrà rompere, ſia tenuta far ſapere all'altra meſi ſei avanti. Et a cautela di queſto il preſente ſtromento eſſer fatto comandò l'Imperio noſtro di mano noſtra, e ſoſcritto coll' aurea Bolla dell'Imperio noſtro munire. Data nella Città noſtra di Coſtantinopoli del 1265.

Queſte tregue l'anno ſeguente il Doge per nome del Comun di Venezia, e con licenza del Maggior Conſiglio ſecondo la forma de' ſopradetti Capitoli giurò, e ne fece fare ſolenni ſtrumenti *mutatis mutandis*. Di poi fu mandato Bailo a Coſtantinopoli Ser Marco Giuſtiniani, al quale l'Imperadore in eſecuzione de' Capitoli conſegnò le ſtanze, la caneva, le caſe, e i magazeni. Que' da Parenzo Città nell'Iſtria l'anno 1267. molestati da que' di Capo d'Iſtria, non potendo reſtere loro, ſi ſommiſero alla Signoria di Venezia; a' quali fu mandato per Podeſtà Ser Giovanni Campolo, abitando colà per la Signoria di Venezia. Queſto Doge avendo dogado anni 20. e meſi 6. paſsò da queſta vita, il quale con grandiſſimo onore fu ſepolto nel Monaſtero de' Frati Minori.

Lorenzo Tiepolo, eletto Doge del 1272.

Que' da Umago Caſtello nell'Iſtria, i quali erano tributarj alla Signoria di Venezia, pe' loro Sindici nell'anno 1269. ſi ſottomiſero alla medeſima liberamente. I quali coll'autorità del Maggior Conſiglio furono accettati alli 3. Dicembre. Lo ſteſſo poco dopo fecero que' d'Enonia, i quali colla ſteſſa autorità furono accettati alli 3. del meſe di Marzo ſeguente. Del 1273. i Bologneſi potentiſſimi in quel tempo in Italia volevano dall'Iſole pel Golfo condurre ſali e biade a i luoghi loro: il che eſſendo loro vietato dalla Signoria di Venezia, deliberarono di fabbricare un Caſtello nel fiume Pò ſopra la bocca al luogo di Primaro, e a queſto effetto, ma ſott' altro preteſto, il che pe' lori Ambaſciadori ſi forzarono di far credere alla Signoria, adunando in quel luogo buon numero di Soldati. Ma la Signoria avvertita del fatto riſpoſe agli Ambaſciadori, che pe' proprj Ambaſciadori farà loro la riſpoſta, e li licenziò. Poi munì ſubito il Caſtello di Sant Alberto antichiſſimo della giuriſdizion ſua nel fiume Primaro e armò Galere 9. e molti Ganzaroli. Della quale armata fece Capitano Ser Marco Badoer. E quella ſpedita pel Pò, mandò Ambaſciadori a Bologna Ser Giovanni Dandolo e Ser Niccolò Querini a farle chiaramente intendere, che ſi aſteneſſero da tal novità. Ma non volendo i Bologneſi rimuoverſi, ritornarono gli Ambaſciadori a Venezia; e il Capitano dell' armata già arrivato in Primaro sbarcò le genti ſue alle rive oppoſte al luogo dove i Bologneſi davano principio a fondare la fortezza, e con macchine e baleſtre faceva diſturbare l'opera, e finalmente abbandonaronla. Ma non abbandonarono il ſito, e però faticati in quelle tentavano ſpeſſe fiate con lieve ſcaramuccia le genti Veneziane, le quali ſotto diverſi Capi mandate dalla Signoria di due in due meſi, proibendo loro il fabbricare, erano già ſtate per 10. meſi a quella guardia. Quando da ſubita peſtilenza aſſaliti principiarono a morire in gran numero, e i Bologneſi preſa l'occaſione con grande impeto gli aſſalirono. Era allora Capitano di quella Ser Girardo Longo, il quale colle genti oppreſſe e fatte

Digitized by Google

timide dall'infermità, non potendo reſiſtere, rendette il luogo, e i Bologneſi preſi i padiglioni, e le munizioni de' Veneziani, ritornarono a Bologna. La Signoria poi di nuovo riſtorato l'eſercito, con Ser Giovanni Dandolo Capitano di nuovo preſe e tenne quel paſſo, e proibì al tutto la fabbrica. Durò queſta guerra anni tre. E i Bologneſi finalmente mandarono gli Ambaſciadori loro a Venezia, dopo d'avere rimeſſe le munizioni, che aveano in Primaro, & eſſerſi obbligati in alcun tempo di non fabbricare in quel luogo, nè moleſtare i Veneziani nella cuſtodia di que' Porti, ottennero pace, e in grazia fu conceduto loro di potere condurre una minima quantità di Sali e di Biade per detti Porti a' luoghi loro. Que' di Cervia Città della Romagna del 1274. mandati i Sindici loro alla Signoria di Venezia, liberamente ſi ſommiſero a queſta, i quali coll'autorità del maggior Conſiglio furono accettati, e fu ivi mandato per Podeſtà Ser Giovanni Moroſini. Gli Anconitani, perchè dalle Galere della Signoria era proibito loro il libero navigare pel mare Adriatico e pe' fiumi, ſi dolſero per Oratori loro con Gregorio X. Papa, il quale non informato delle ragioni della Signoria, ſcriſſe a queſta, che da i Miniſtri ſuoi non foſſero moleſtati. La quale conoſcendo, che gli Anconitani nel dolerſi aveano taciuta la verità non aſſentirono alle lettere del Papa. Ma gli Anconitani non avendo ottenuto dalle lettere quanto deſideravano, mandarono per queſta coſa Oratori al Concilio allora ridotto in Lione, dal quale per la preſenza degli Ambaſciadori della Signoria non avendo ottenuta cos'alcuna, iſtando di nuovo al Papa, ottennero la remiſſione della cauſa all'Abate di Nerveſa. Il quale udite le parti, perchè gli Anconitani contro il lungo poſſeſſo de' Veneziani della guardia d'eſſi Porti e fiumi niuna coſa poterono provare, confermò come Giudice delegato dal Papa il carico di cuſtodire da' Saracini e Corſari il mare Adriatico, e i danni e le ragioni loro difendere ne' Porti predetti co' legni loro. E avendo queſto Doge dogado anni 10. e giorni 25. morì, il quale onorevolmente fu ſepolto nel Monaſtero de' Frati Minori.

Giacomo Contarini, eletto Doge del 1282.

COntinuando gli Anconitani nella mala intenzione loro, defraudavano i Dazj de' Porti della Sigoria, e la moleſtavano nella giuriſdizioue del Golfo. La quale per ſuoi Nunzj gli ammonì, nè ceſſando que' di moleſtia, la Signoria fece loro intimare la guerra, e ſubito armò, e ſpedì Galere 26. ſotto Ser Giovanni Tiepolo e Ser Marco Michel Capitano; e acciocchè la ſpedizione di queſta guerra foſſe con maggior diligenza eſeguita, per deliberazione del maggior Conſiglio fu commeſſo al Doge e a' Conſiglieri e a 20. Savj eletti pel maggior Conſiglio. I quali andati all' impreſa, giunſero al Porto d'Ancona, e gli Anconitani colle ſolite querele ricorſero a Giovanni XXI. Papa. Ma la Signoria per deliberazione de' detti 20. Savj, fece armare e ſpedire navi 6. con macchine, e altri ſtrumenti per l'eſpugnazione di quella Città. Ma in queſto mezzo i Capitani dell' armata, che molto ſtringevano eſſa Città, circa il fine del meſe di Giugno furono aſſaliti da grandiſſima fortuna, la quale tanto travagliò l'armata, che ſeparate le Galere, alcune ſopra i lidi di Chioggia; tale ſopra le ſpiagge di Sinigaglia ſi ruppero. Il reſtante ſi ſalvò nella Dalmazia. Le navi poi partite da Venezia andarono al Porto d'Ancona, e proccurando di ritrovare l'armata Veneta, ingannate dalle Galere degli Anconitani e che levarono la Bandiera di San Marco, furono preſe da quelli, e i Capitani dell' armata chiamati alle prigioni di Venezia, come offenſori della Repubblica, furono condennati in marche 100. per cadauno d'argento. Del 1287. alla nuova aſſunzione di Niccolò III. Papa, la Signoria gli mandò Oratori Ser Marco Badoer, Ser Andrea Zeno, e Ser Giberto Dandolo, i quali per la guerra c'avea fatto co'gli Anconitani, non furono voluti udire dal Papa, e ritornarono a Venezia. E di nuovo fu eletto Capitano all' impreſa d'Ancona Ser Pancrazio Malipiero, e ſpedito con Galere 41. Ma gli Anconitani non volendo aſpettare quell' armata, mandarono alla Signoria i loro Ambaſciadori a dimandar la pace. La quale avendo quelli rinunziato alle coſe del Golfo, e data piegeria di non andare in corſo, da eſſa Signoria finalmente fu loro conceduta. Que' d'Almiſa Città della Dalmazia co' loro legni armati nel Golfo faceano danno a' naviganti. Contro i quali la Signoria mandò alcune Galere al governo di Ser Giovanni Contarini, il quale aſſediò quel Porto. Ma di morte naturale in pochi giorni morì, e in luogo ſuo fu mandato Ser Teodoro Vitale, il quale con molti ſuoi Soldati fu preſo dagli Almiſani. Fu poi ſpedito a quell'impreſa Ser Pietro Mocenigo Capitano al Golfo colle ſue Galere, il quale poſte le ſue genti in terra ſaccheggiò, e abbruciò il borgo della Città, e forzolli di reſtituire il Capitano preſo e gli altri prigioni. Que' di Lieſena nel 1288. pel Veſcovo loro, come Sindico, e que' della Braza per altri Sindici loro mandarono alla Signoria di Venezia a ſommetterſi a quella come Signora della Dalmazia e Croazia. I quali al primo d'Aprile coll'autorità del maggior Conſiglio furono accettati, e furono mandati Rettori. Que' di Capo d'Iſtria vedendo la Signoria occupata nella guerra contro gli Almiſani, dimenticati del ſacramento, al quale erano obbligati, co' loro navilj aſſalirono i Porti de' Veneziani rubavano e predavano delle guardie di quelli, e negavano loro il tributo. Contro queſti la Signoria mandò Ser Marco Michel con alcune navi, e altri legni armati, e dalla parte di terra, e que' dalla parte del mare aſſalirono la Città. I Cittadini della quale dopo d'eſſerſi per alcuni giorni difeſi, mandarono pe' Sindici loro a offerirſi alla Signoria, ſalve le ragioni del Patriarca d'Aquilea. La quale coll' autorità del maggior Conſiglio a' 5. di Febbrajo accettò il dominio di quella Città, e vi mandò Rettore Ser Marco Moroſini. Queſto Doge per la molta età impotente a' 6. di Marzo rifiutò il Dogado in mano di Ser Niccolò Navagero più vecchio Conſigliere, il quale coll' autorità del maggior Conſiglio fu provveduto di conveniente ſalario e famiglia pel viver ſuo, e tra pochi giorni paſsò da queſta vita. Il qual viſſe in Dogado anni 4. e meſi 7. e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa de' Frati Minori.

Gio-

Digitized by Google

Giovanni Dandolo, eletto Doge del 1283.

NEl maggior Consiglio a' 26. Settembre fu stabilito, che dal medesimo sieno eletti per tessera quattro Elettori, due di quà e due di là da Canal, con pena di lire 50. I quali subito entrino a Palazzo, e avanti che escano da quello, eleggano cento, i quali sieno del maggior Consiglio da San Michele fino a un' anno; e ogni anno circa la detta festa sia messa nel maggior Consiglio la detta parte. E nel detto Consiglio fu presa a' 27. Febbrajo, che i Consiglieri, i Quaranta, i Giudici del Palazzo, gli Avogadori del Comune, e i Signori di notte finito l'ofB ficio loro, siano pel maggiore Consiglio fino a San Michele. Raimondo dalla Torre Patriarca d'Aquilea, il quale nell' acquisto della Città di Capodistria avea dato favore alla Signoria, sperando che da lei gli fosse dato il dominio di quella Città, le mandò a quest'effetto i suoi Ambasciadori. La quale avendo con giustizia sottomessa essa Città, che avea contra la debita fedeltà negato il tributo, e fattasi a essa Signoria del tutto nimica, e in questo spesa buona parte di danari, ricusò di darla al detto Patriarca. Il quale dopo tentò d'avere l'intento suo co que' della Città; molti de' quali, che furono autori della prima ribellione, come doveano, erano stati puniti, ritenendo però mal' animo colla Signoria, trattarono segretamente con esso Patriarca di dargli il dominio della Città. Ma scoperto il trattato, la Signoria mandò a quella maggior guardia di gente, e relegò in Venezia molti di que' Cittadini. In questo mezzo que' di Pirano nel distretto di Capo d'Istria pe' Sindici loro mandati alla Signoria si mandarono a sottometterssi a quella. La quale coll'autorità del Maggior Consiglio a' 26. di Gennajo gli accettò, e vi mandò per Podestà Ser' Andrea Dandolo. Nel 1283. il Patriarca d'Aquilea, al quale nell'acquisto di Capo d'Istria non era succeduta nè l'una nè l'altra delle vie tentate, deliberò nel principio dell'anno presente apertamente muovere guerra alla Signoria di Venezia; e serrati i Porti del distretto suo a' naviganti Veneziani, unitosi con Alberto Conte di Gorizia, con Mainardo Duca della Carintia, e co' Triestini, e con que' di Mugia antichi tributarj della Signoria, depredava i luoghi nell'Istria d'essa Signoria. Di poi adunato grossissimo esercito, nel quale fece descrivere tutti gli uomini della Patria del Friuli da diciotto anni fino a i sessanta, de' quali la decima mandò all'esercito, corse, depredò, e rubò tutto il territorio di Capo d'Istria. Ma non potendo operar' altro contro d'essa Città per esser ben munita di gente, rivolto l'esercito, si levò dall'impresa. Del 1288. la Signoria di Venezia, la quale nella guerra del Patriarca d'Aquilea l'anno superiore era stata molto offesa e danneggiata da' Triestini, e Mugiesi, fatti suoi ribelli, volendo punir quelli, adunò esercito d'uomini da cavallo e da piè di forestieri, e della Città di Venezia. De' quali fu Capitano Ser Marino Morosini, il quale con molti legni armati andò alla Città di Mugia, e quella dopo alcune battaglie ebbe a patti. Nel principio poi dell'anno seguente accresciuto l'esercito di molta gente delle Terre d'Istria A andò all'espugnazione della Città di Trieste, la quale molto bene dalle battaglie dell'esercito si difese. Il Capitano della quale armata con bastie e altre fortezze la mise in assedio. Ma intendendo poi, che il Patriarca, e il Conte di Gorizia con grossissimo esercito venivano in soccorso d'essa Città, esso Capitano come vilissimo uomo, lasciati i padiglioni, e altre macchine di guerra sopra de' legni armati, fuggì in Istria, dal qual luogo chiamato alle prigioni di Venezia, fu confinato morire in quelle. E avendo questo Doge dogado anni 3. e mesi uno, passò da questa vita. Dopo la morte del quale essendo ridotti secondo il solito i 41. nel Palazzo per B fare l'elezione del nuovo Doge, e stati alcuni giorni in quello, il Popolo ridotto in gran quantità nella Piazza di San Marco il giorno di Santa Cicilia a' 22. del mese di Novembre, contro il giuramento loro elessero in Doge Ser Giacomo Tiepolo, che fu figliuolo di Don Lorenzo Doge, e volendo quello condurre nel Ducal Palazzo, e sentendo egli il tumulto s'ascose, e poi fuggì dalla Città, dove non volle ritornare finchè non fosse fatta l'elezione del nuovo Doge.

Pietro Gradenigo, eletto Doge del 1289.

DEl 1291. nella Città d'Acre, sola nella C Soria rimasta nel dominio de' Cristiani, dopo le lunghe guerre fatte in quelle parti, e diversi conflitti avuti dal Soldano d'Egitto, s'erano ridotti Carlo II. Re di Cicilia, il Principe di Tripoli, il Patriarca di Gerusalemme, i Maestri di Rodi, de' Templari, e degli Alemanni, i Legati del Papa, del Re di Francia, e d'Inghilterra, e fatta tregua col Soldano; contro la forma della quale avendo le genti Cristiane inferito diversi danni a i sudditi del Soldano, fu loro da quello dimandata la rifezione d'essi danni, e protestato fra certo termine. A i quali non avendo curato i Principi di soddisfare, fu dal Soldano mandato Melchiader suo figliuolo D con grossissimo esercito di cavalli e di pedoni a campo a quella Città. Il quale vi giunse nel principio d'Aprile, e principiò a battere. I Cristiani fecero Capitano delle genti loro il Maestro del Tempio, e si difendevano valorosamente. Morì in questo mezzo il Soldano, e le genti dell' esercito crearono Soldano Melchiader, il quale molto più acerbamente principiò a battere la Città, dandole spessissime battaglie, in una delle quali fu morto il Maestro del Tempio, la qual morte per mancamento del Capitano cagionò ne' Principi molta confusione, e nel resto delle E genti timor grandissimo. Mandarono gli uomini inutili e le donne e i putti con molto dell' aver loro all' Isola di Cipro, ed essi andarono. Il nuovo Soldano dopo molte battaglie date alla Città, la fece gridare a sacco. Allora i soldati suoi con tanto ardore da due parti a' 18. di Maggio l'assalirono, che combattuta, con mortalità grandissima da una e dall' altra parte, finalmente la presero, saccheggiarono, abbruciarono, e d'ordine del Soldano la ruinarono fin sopra i fondamenti; restando de' Cristiani fra morti e presi in questa perdita al numero di 40000. e molti sopra navi e altri navilj, ch'erano in quel Porto, fuggirono, passando all' Isola di Cipro, alcuni de' quali colle famiglie loro e averi,

Digitized by Google

averi, vennero ad abitare a Venezia, e furono per grazia fatti Cittadini, e poi del maggior Consiglio, e sono i seguenti: Alberti, Bondomier, Barisani, Benedetti, Molin dal molin d'oro, Foscol, Lion, Mormora, Suriani. I Baili de' Veneziani, Pisani, e Genovesi, andati dalla Città d'Acre all' Isola di Cipro, furono dal Re ricevuti, e date loro abitazioni nella Città di Famagosta, con autorità d'amministrare ragione alle nazioni loro, co gl'istesi modi, che facevano nella Città d'Acre. Non cessava Raimondo dalla Torre Patriarca d'Aquilea di far molestare nell' Istria i sudditi della Signoria, la quale, fatta lega co' Padovani, coll' ajuto di Girardo Conte di Camino, principiò a far correre gagliardamente nella Patria del Friuli, e ne' territorj del Conte di Gorizia. Da' quali danni forzato il Patriarca pe' Nunzii suoi dimandò pace alla Signoria, alla quale condiscendendo essa Signoria, a gli 11. di Novembre fu conchiusa col Patriarca, col Conte di Gorizia, e co' Triestini co' seguenti capitoli: *Che il Patriarca aver debba ogn' anno dalla Signoria, finchè dal Papa altro sarà determinato, per sua mancia delle Terre dell' Istria Ducati* 10068. *Che tutti i Porti all' una e all' altra parte sieno aperti. Che tutti i prigioni da ogni parte sieno liberati.* Dalla contribuzione della sopradetta mancia, Alessandro V. Papa del 1409. liberò la Signoria di Venezia. Del 1294. i Genovesi, che per le tregue fatte nel 1257. e prorogate di tempo in tempo erano stati in pace colla Signoria di Venezia, non potendo pel mal'animo loro verso questa patire sì lunga quiete, assalirono nel Golfo della Giazza d'Armenia con Galere 25. uscite da Genova, Capitano Niccolò Spinola, e con alcune fuste da 80. fino a 100. remi levati da Pera, la Caravana della Signoria di Galere 28. Capitano Messer Marco Basejo, e quelle combattute ne presero 25. col Capitano dell' armata. E di questo fatto la Signoria scrisse a Genova, dolendosi che avessero rotte le tregue, e dimandando loro i danni. Alla quale i Genovesi risposero, che non ne sapeano cos'alcuna; ma che per sicurtà de' navilj loro aveano mandata fuori un' armata, e di nuovo ne volevano mandare in buon numero. E ispedirono altre Galere 40. e fecero Capitano Don Oberto Doria. Allora la Signoria fece armare in Venezia Galere 60. le quali sotto Ser Niccolò Querini spedì a'danni de' Genovesi. E pet far spediente deliberarono nelle cose di questa guerra, per parte del maggior Consiglio furono eletti 30. Savj, i quali appresso il Doge, i Consiglieri, e i Capi de' 40. avessero a deliberare, e spedire le cose di questa guerra; per deliberazion delle quali, de' 22. di Marzo dell' anno seguente, fu stabilitto che alcun Capitano, ovvero altro per armare così in Venezia come fuori, non debba offendere alcuno, se non quelli, che pel Doge, ovvero pe' suoi Rettori gli sarà commesso, sotto pena di proprio esiglio, e della confiscazione de' suoi beni, e debbano dar piegeria.

In questo mezzo il Capitano dell' armata seguiva l'armata Genovese, il Capitano della quale scorrendo per la Cicilia fuggiva l'occasione di ritrovarsi con quella di Venezia. Ma data voce di ritornare a disarmare, presa la volta di Barberia, andò all' Isola di Candia, e'l Capitano dell' armata Veneta troppo credulo alla falsa voce, dopo dati alcuni danni a' navilj Genovesi, ritornò a disarmare. Allora l'armata Genovese restata sopra il mare senza sospetto alcuno, abbruciò in gran parte la Città della Canea, e dopo fatti molti altri danni nell' Isola di Candià ritornò a disarmare. Nel principio dell' anno seguente 1295. uscita di nuovo da Genova nell' acque di Modone, prese la Caravana di navi 10. di mercatanzia, e molti altri navilj Veneziani, avanti che uscisse l'armata da Venezia. Ciò intendendo i Genovesi prepararono accrescimento all'armata loro, e fin mezzo il mese d'Agosto si ritrovarono sopra il mare galere 30. fuste e altri legni fino al numero di 200. armati la maggior parte pe' parenti loro e ricchi Cittadini della Città. E tenuta sotto il governo di Oberto Doria. Ma la Signoria avendo notizia di quell'armata, e conoscendo l'ardente animo de' Genovesi contro lei averli forzati a fare quella numerosa, nella spedizione della quale, siccome avea in tutte le cose superati loro stessi, e la spedizione di . . . . . così non la potrebbono lungamente mantenere, se bene avea preparata in Venezia una potente armata, non però sufficiente alla Genovese, deliberò con buon consiglio e prudenza di resistere a quelli. Perciò a viva forza conosceva per ora non potersi opporre, non mandò fuori armata alcuna, ma solamente diede notizia dell'armata Genovese a i Rettori delle Città maritime e dentro e fuori del Golfo, e commise loro, che stiano avvertiti, e con buona custodia delle Città e luoghi commessi loro. L'armata Genovese navigando per la Cicilia, appena giunta alla Città di Messina, per la molta discordia nata tra i capi delle Galere, i quali non volevano cedersi l'uno all'altro, nè dare ubbidienza al Capitano loro, fu forzata di ritornare a Genova, dove tanto continuarono la discordia con le risse loro, finchè dopo molto sangue sparso tra loro, e morti molti Cittadini, con incendj di molte case, le Famiglie del Doria e dello Spinola co' seguaci loro Gibellini nel fin dell' anno cacciarono dalla Città la Famiglia de' Grimaldi colla sua parte Guelfa. In questo mezzo i Genovesi, ch' erano in Costantinopoli, ottennero da Andronico Imperadore de' Greci, il quale continuava nelle antiche tregue colla Signoria di Venezia, che contro la forma di quelle Ser Marco Bembo Bailo della Signoria, e tutti i Veneziani, ch' erano in quella Città, fossero ritenuti, e posti in una Torre, e da essi Genovesi furono poi tagliati a pezzi. Commossa la Signoria dal tradimento e atrocità del fatto, nel principio dell' anno seguente 1296. armò in Venezia Galere 40. e quelle appresso a 20. ch' erano fuori, le spedì, e fece Capitano d'esse Ser Ruggiero Morosini, il quale unitosi a Modone col resto dell' armata, si pose a seguire l'armata Genovese, la quale avea inteso essere in que' mari di Galere 43. parte delle quali avendo ritrovate, e data loro la fuga, e non le avendo potute prendere, si voltò a dare il guasto a i territorj dell' Imperadore di Costantinopoli e de' Genovesi, e que' dell' Argiron fino a Pera saccheggiò e abbrucciò. Assalì poi la Città di Pera posseduta da' Genovesi, la quale a forza prese, mise a sacco, e distrusse tutta. Navigò poi alla Città di Costantinopoli, dove tutte le navi, e altri navilj, che ritrovò

in

in quel Porto, gettò a fondo e abbruciò. E poi pose le genti in terra alla parte di Placona e saccheggiò e abbruciò assai di quel territorio. Partito poi da quel luogo di ritorno andò alla Città di Foje vecchia posseduta pe' Genovesi, e quella prese e mise a sacco. Finalmente acquistate le Isole di Ochà, Sarsossanta, [illegible]nte, e Arnorgos, e alcune altre sotto all' Imperio di Costantinopoli, ritornò a Venezia a disarmare, dove di nuovo furon spedite Galere venticinque sotto il governo di Ser Giovanni Soranzo, il quale continuando a perseguitare i Genovesi, dopo alcuni danni dati a' navilj loro nel Mar maggiore, andò alla Città di Caffa, la quale combattè, prese, saccheggiò, e abbruciò; e impedito dall' inverno, non potendo ritornare a disarmare, vernò in Garzaria, dove pe' molti freddi e per mancamento di vettovaglie morirono molti uomini dell' armata, la quale ridotta poi nel principio dell' anno seguente al numero di 16. Galere, ritornò a Venezia a disarmare.

Il maggior Consiglio, il quale dal 1286. fino a questo tempo era stato d'anno in anno da quello eletto il numero di 100. fu in quest' anno all' ultimo di Febbrajo per parte posta in Consiglio deliberato d'eleggere in questo modo. Che tutti quelli, ch' erano stati del maggior Consiglio d' anni quattro infra sieno posti al Consiglio de' 40. ridotti almeno al numero di 30. e in quello ballottati a uno per uno, e quelli avranno ballotte 12. e da lì in sù siano del maggior Consiglio fino a San Michele prossimo. Nel qual giorno sieno di nuovo posti al Consiglio de' 40. e quelli che avranno ballotte 12. come sopra sieno d'esso Consiglio fino a un'anno; e sieno eletti 3. Elettori, i quali sieno del medesimo Consiglio, e possano eleggere al detto altri, che non fossero stati di esso Consiglio. Il quale ordine non si possa ritrattare se non per cinque Consiglieri, venti del Consiglio de' 40. e le due parti del maggior Consiglio; e in capo dell'anno per 15. giorni avanti li Consiglieri sotto pena di lire dieci, sieno tenuti mettere parte nel maggior Consiglio, se pare loro, che quella parte abbia a continuare o nò. E in questo quello, che sarà preso, si debba osservare. A 2. d'Ottobre 1297. nel maggior Consiglio non essendosi potuto il giorno di San Michele finire nel Consilio de' 40. la pruova del detto, fu preso, che si finisca ne' due giorni susseguenti, e che la detta pruova sia ferma e valida, come se tutta fosse stata fatta il giorno di San Michele. L'anno seguente 1298. a 27. di Settembre, nel detto Consiglio fu posta e presa parte, che il medesimo da qui avanti sia, come è al presente. Essendo le cose del detto Consiglio ridotte a questa forma, molti che si riputavano degni di quello, e che restarono fuori, si sollevarono, capi de' quali furono Ser Marco Bocon, Ser Giovanni Balduin, e Ser Michele Giuda. E fatta adunanza di molti diedero ordine d'assalire il maggior Consiglio in tempo che fosse ridotto, e ammazzare il Doge, e tutti di detto Consiglio, e torre il dominio della Città. La qual cosa pervenuta a notizia del Doge, operò cautamente, ch' essi capi furono ritenuti; e avuta da loro la verità, furono appiccati per la gola avanti le Porte del Palazzo fralle due Colonne, le quali furono portate dalla Città d'Acri. E a questo modo ammorzati i pensieri di molti, che cercavano essere del maggior Consiglio, furono rassettati gli animi loro. Continuando la Signoria le guerre co' Genovesi, armò nel principio di quest' anno in Venezia Galere 40. e fece Capitan generale Ser' Andrea Dandolo. Il quale uscito andò in Dalmazia, dove s'unì con Galere 22. ch' erano in quell' acque sotto il governo di Ser Maffeo Querini; colla quale armata prese molte navi, e altri navilj de' Genovesi, i quali già aveano armato, e spedito da Genova Lampa Doria con galere 85. il quale per ritrovare l'armata Veneta passò verso il Golfo di Venezia. Ma la Signoria conoscendo la sua armata inferiore alla Genovese, subito armò in Venezia, Chioggia, e Dalmazia Galere 23. e quelle spedì al Capitan generale, il quale coll' armata unita navigò verso la Genovese, e quella ritrovò nel Porto di Curzola; il Capitano della quale vedendosi inferiore di forze al Generale, gli mandò col Capitano due Ambasciadori a dimandar pace, offerendosi di fare ratificare in Genova quanto tra loro fossesi conchiuso. Al quale il Generale mandò a rispondere, che la spada fra loro farebbe la pace. E colla sua armata a 8. di Settembre circondò e prese la bocca del Porto. Il Capitano Genovese mandò di nuovo a dimandare la pace, e a offerire al Generale le sue Galere e munizioni, le quali esso Generale non volle accettare. Ma i Sopracomiti, se ben contro l'ordine suo, il qual diceva, che voleva i Genovesi tutti, a man salva fatto impeto contro quelli tumultuariamente assalirono quell' armata, e in poco spazio di tempo presero dieci galere; gli uomini delle quali tutti fecero tagliare a pezzi. Allora i Genovesi e dalla crudeltà, e dalla disperazione fatti audacissimi, si misero in battaglia, e con tant' impeto assalirono l'armata Veneta, la quale per non istimare la Genovese, e per un vento sopragiuntole da tramontana era divisa in più parti, quella subito misero in disordine. E sebbene il Generale molto s'affaticasse per unirla e metterla alla battaglia, non fu però seguito, che solo da Galere 65. le quali dopo crudelissima battaglia, e morte d'assaissimi, fra' quali il Capitano Querini, e molti de' Sopracomiti furono tutti col Capitano Generale e Sopracomiti presi, e pochi altri fuggirono verso Venezia. E l'armata Genovese vittoriosa co' prigioni e colla preda ritornò a Genova. Ma il Generale della Signoria avanti di giugnere a Genova, disperato, non volendo prender cibo, e battendo la testa sopra un banco della galera si diede la morte. E i prigioni menati a Genova per mancamento di vivere morirono la maggior parte nelle prigioni.

Da questa rotta la Signoria subito col Senato deliberò di far fabbricare Galere 100. per mandarle a tempo nuovo contro a' Genovesi. Alla quale i fuorusciti di Genova mandarono a offerire il favor loro contro quelli, e la Signoria gli accettò, e promise rimetterli nella patria. Ma venuto il principio dell'anno seguente 1299. e già preparata l'armata della Signoria, essendosi interposto il Papa e altri Principi d'Italia, per porre tra queste due Repubbliche la pace, finalmente il Signor Matteo Visconte General Vicario dell'Imperadore in Lombardia, come confidente dell'una e dell'altra parte, ottenne, che

Digitized by Google

che gli foſſero mandati Ambaſciadori per trattare i Capitoli della pace. Al quale per la Signoria furono mandati Ser Girolamo Querini, e Ser Giacomo Dandolo. Il qual Viſconte avendo molte fiate udito le differenze delle parti, a 25. di Maggio conchiuſe queſta pace co' ſeguenti Capitoli: *Che i Capitani di tutte due le parti ſieno liberamente laſciati. Che la Signoria poſſa dimandare all' Ambaſciadore di Coſtantinopoli la rifezione de' danni fatti per lui a' ſudditi Veneziani a iſtanza de' Genoveſi. E ſe la Signoria aſſaliſſe alcuna Terra d'eſſo Imperadore, ſia lecito a' Genoveſi difendere quella, nè però s'intenda rotta la pace. Non poſſano i Genoveſi durante la guerra fra l'Imperadore predetto, e la Signoria, navigare alle Terre e luoghi d'eſſo Imperadore, nè nel Golfo di Venezia. Non poſſa la Signoria durante la guerra co' Genoveſi e Piſani far navigare in Piſa, nè a Sardegna, ſotto pena all' una e all'altra parte di Marche 5000. d'argento, della quale per la Signoria furono ſicurtà i Comuni di Padova e di Verona, e pe' Genoveſi quelli d'Aſti e di Tortona.* Volendo la Signoria di Venezia l'anno 1302. dimandare all' Imperadore di Coſtantinopoli la rifezione de' danni fatti gli anni paſſati per eſſo Imperadore a' ſudditi Veneziani a iſtanza de' Genoveſi, armò nel principio di queſt'anno in Venezia, Candia, e Negroponte, Galere 27. le quali ſotto il governo di Ser Belero Giuſtiniano ſpedì per Coſtantinopoli. Il quale giunto a quel luogo mandò a dimandare all' Imperadore la rifezione predetta; al quale non volendo l'Imperadore aſſentire, preſe molti navilj de' Greci trovati in quel Porto; e continuando la durezza di quell' Imperadore, miſe in terra la gente dell'armata, e dell' Argiron fino a Galata fece ſaccheggiare tutti i Caſali e le Ville, e fare molti prigioni, non dannificando però la giuriſdizione di Pera, come luogo de' Genoveſi. Allora l'Imperadore fu sforzato di dimandar pace e conſentire alla rifezione de' danni. Pattuì col Capitano di mandare alla Signoria con eſſo Capitano i ſuoi Ambaſciadori per accettare da quella l'arbitrio d'eſſi danni, e con libertà di conchiudere tregua. Dopo il quale accordo partì il Capitano con due Ambaſciadori dell'Imperadore, e ritornò a diſarmare. Gli Ambaſciadori giunti a Venezia, dopo conchiuſa la quantità de' danni, conchiuſero tregua co' capitoli ſoliti, e a quelli furono aggiunti gl'infraſcritti: *Che ſe alcun ſuddito dell'Impero farà danno a' ſudditi Veneziani, ſia tenuto l'Imperadore emendare il danno col veſtiario ſuo. E ſe i ſudditi Veneziani faranno danno a' ſudditi dell'Impero, ſia tenuto il Bailo alla rifezione di quelli. Che le Iſole di Ocha, Sirfus, Santa, Tremanti, e Antorgos reſtino liberamente a eſſa Signoria. Che queſte tregue abbiano a durare per anni 10. principiando il tempo ſaranno giurate per l'Imperadore, e tanto più finchè dall'una e l'altra parte ſarà ad eſſe notificato all'altra per meſi ſei avanti, non volere più tregua. Nel qual tempo per meſi tre poſſano i ſudditi dell'una e dell'altra parte colle famiglie, e colle robe loro levarſi liberamente da' paeſi dell'altro.* Queſti Capitoli pel Doge per nome del Comune di Venezia furono giurati in mano degli Ambaſciadori dell' Imperadore . . . . tenere, co' quali Ambaſciadori partiti per Coſtantinopoli fu mandato a quell'Imperadore per torre il giuramento Ser' Ugolino Giuſtiniano, il quale ebbe il giuramento a' 7. di Marzo ſuſſeguente.

I Popoli di Candia ſollevati in queſt'anno 1303. principiarono a tumultuare nell'Iſola, e uniti in grande numero nel meſe d'Agoſto preſe l'arme andarono alle Caſe de' Calergi primarj nobili dell'Iſola, quali altre fiate aveano ribellato alla Signoria. E co' ſeguaci loro fatti molti moti nell'Iſola, ma novamente erano ſtati accettati in grazia, reſtituiti i loro Caſali, e conſegnate le Cavallerie, e le aveano giurata fedeltà; capo de' quali era Ser' Aleſſio. Appreſſo a queſto principalmente ſclamavano i Popoli, ora dicendogli eſſere il tempo di cacciare i Veneziani dal dominio di quell'Iſola, e di metterla in libertà. A i quali con buone parole per acchetare il tumulto, aſſentendo i Calergi diſſe, che prima era di biſogno di trattare il modo, perchè tumultuariamente non opererieno cos'alcuna, e però ritornaſſero il giorno ſeguente. Partì la moltitudine, la quale partita, il Calergi per ſerbare il giuramento fatto alla Signoria, fece intendere il tutto a Ser Vido da Canale allora Duca di Candia. Il Popolo poi ritornato il giorno ſeguente diſſe, ch'era da conſigliare s'eglino ſoli poteano acquiſtare il dominio di quell'Iſola, lo che egli riputava difficile; ſe ſoli la potrebbono tenere, oppure ſe per difenderſi dalla potenza de' Veneziani ſarebbono poi aſtretti a chiamare altri in ajuto ſuo, e a quelli ſottometterſi. A lui pareva, che ſebbene il levare ora il dominio dell'Iſola alla Signoria era loro aſſai facile, il mantenerlo ſoli era impoſſibile. I ſoccorſi, che potevano ſperare, non vedeva che altri poteſſero dar loro, che i Genoveſi o i Catalani. Che i Genoveſi vorrebbono la vendetta del ſangue ſparſo ſopra quell'Iſola; e i Catalani avari iniqui, e ſuperbi ſarebbono tiranni crudeliſſimi della patria loro. Però che ſaviamente conſigliando diceva, che meglio era continuar ſotto il moderato dominio della Signoria di Venezia facile a perdonare, che cercando libertà incorrere con grandiſſimo danno loro in duriſſima ſervitù. Aſſentì la moltitudine alle ragioni del Calergi, e acchetata ritornò alle ſtanze ſue. Volendo i Padovani far ſali a' confini del Ducato di Venezia, fabbricarono una Fortezza al luogo detto Pettadebò, nel diſtretto di Chioggia. A' quali volendo la Signoria vietare il torre le acque ſalſe, deliberò col Senato a 20 di Gennajo di fare un' argine all' incontro delle ſaline appreſſo la Torre di Nazarolo. E perchè i Padovani armati in gran numero s'erano oppoſti alla coſtruzione di quello, la Signoria medeſimamente mandò gente armata a difeſa dell'opera, la quale dopo alcune ſcaramuzze fu finalmente fornita. E avendo i Padovani richieſto accordo, e a quello aſſentito la Signoria, furono eletti tre Giudici per parte a mettere i confini; e gli eletti per parte della Signoria furono per deliberazione del Senato a 16. Aprile dell'anno ſeguente 1304. Ser Piero Zeno, Ser Giacomo Dandolo, e Ser Niccolò Querini. I quali inſieme co' Giudici Padovani andati ſopra il luogo poſero i confini, e fu fermata la pace. Non volendo Ottobon Patriarca d'Aquilea oſſervare la pace fatta nel 1291. tra la Signoria di Venezia, e Raimondo predeceſſor ſuo, mandò queſt'anno 1304. coll' ajuto del Conte di Gorizia, e del Friuli, eſercito nell'

nell'Istria, il quale predò e danneggiò molto quel territorio. E la Signoria colle genti sue fece il medesimo nel Friuli. Dopo le quali cose furono fatte tregue, e poi tutto compromesso in Bonifacio Papa, dopo la morte del quale il compromesso fu prorogato nel futuro Pontefice.

Azzo Marchese d'Este gli anni passati per nome della Chiesa Romana coll'ajuto della Signoria di Venezia ricuperò il dominio della Città di Ferrara dalle mani di Salinguerra, fatto Tiranno di quella Città, e poi temendo le insidie di Francesco suo fratello, postosi sotto la protezione d'essa Signoria insieme con Folco, e altri suoi figliuoli naturali, le avea giurata fedeltà e cittadinanza. Dopo la morte del quale, succeduto al dominio Folco figliuolo suo sopradetto, Francesco fratello d'Azzo pretendendo quello Stato, entrò all'improviso nel Castello di Rovigo, e s'impadronì di quello, e appresso di Lendenara, e d'Este, e d'altri luoghi sottoposti al dominio di Folco: e quelli per avere il favore de' Padovani, sottomise al Comune di Padova. La possanza de' quali temendo Folco, diede il dominio della Città di Ferrara alla Signoria di Venezia, la quale a custodia di quella destinò gli uomini d'un Sestiero di Venezia, e per Podestà e Capitano Ser Niccolò Querini, e a Folco Ducati mille di provigione all'anno. Allora Francesco predetto rinunziò la ragione, che pretendeva in essa Città, a Clemente VI. Papa, e alla Chiesa Romana, il qual Papa mandò a dire alla Signoria, che dovesse levarsi dal dominio di quella. La quale gli fece rispondere, d'averla acquistata da' legitimi possessori, e volerla tenere, salve le ragioni della Chiesa, come l'aveano tenuta gli altri Signori di quella. Ma i Ferraresi desiderando maggiore libertà, cacciato Folco Marchese, si sottomisero al dominio della Chiesa. E il Papa pe' suoi Nunzj mandò a prendere la tenuta della Città. Folco allora dimandò ajuto alla Signoria per ricuperare lo Stato paterno, la quale all'effetto predetto preparò molta gente terrestre, e armata navale. Il che inteso dal Papa per un suo Nunzio e lettere, ammonì la Signoria, che si volesse astenere da tale impresa. Alle quali la Signoria rispose, che Folco fosse restituito nello Stato paterno, il quale a nome della Chiesa Romana, il Padre, l'Avo, e altri suoi progenitori coll'ajuto della Signoria, a persuasione di Gregorio IX. Papa, aveano tratto dalle mani de Tiranni, che l'aveano posseduto; e che gli antichi privilegi e giurisdizioni, ch'essa Signoria avea in essa Città, le fossero osservati. Alla quale il Papa per lo stesso Nunzio fece rispondere, che que' d'Este aveano usurpato quel dominio, e come Tiranni l'aveano posseduto; e che i privilegi conceduti alla Signoria essi usurpatori senza saputa della Chiesa Romana, non avendo potuto concedere, aveano conceduto. Però che dare il dominio a Folco della Città, e osservare a lei i privilegi conceduti non volea sentire. Deliberò adunque la Signoria di spedire l'armata e l'esercito; e licenziato il Nunzio del Papa, elesse Capitano a quest' impresa Ser Giovanni Soranzo, il quale subito spedito nel mese d'Agosto del 1305. e unito con Folco e colle genti sue, mandò sotto Castel Tedaldo propinquo assai alla Città di Ferrara, e quello per forza prese. Dopo sotto ad essa Città, e a quella con macchine e altri strumenti da guerra, principiò a dare la battaglia; e prese e saccheggiò il Borgo. Allora il Papa di nuovo pe' suoi Nunzj, e per Breve ammonì il Doge, il suo Consiglio, e'l Comune di Venezia, che da qualunque molestia, e danni contro la detta Città e suo territorio si dovessero astenere, e le cose occupate fra certo termine rilasciare, altrimente che in spirituale e temporale contro quelli converrebbe procedere. Ma la Signoria ferma nel suo proposito diede nuovo ordine al suo Capitano, che proseguisse l'impresa. Il quale dopo la devastazione del Contado per acqua e per terra diede battaglia generale alla Città. Finalmente la prese: cacciò le genti del Papa, e contro que' del Popolo e i Cittadini, che aveano ricusato il dominio della Signoria, procedette nelle persone e nelle facoltà severamente; e nel luogo, nel quale i soldati di lui fecero l'entrata nella Città, che fu dalla parte del Pò, a perpetua memoria fece fabbricare una Chiesa sotto il titolo di San Marco, e restò Governadore in essa Città, finchè dalla Signoria vi fu mandato per Podestà e Capitano Ser Vitale Michel. Siccome il Papa con dispiacere intesa la presa della Città di Ferrara, così fatto formare diligente processo a' 27. Marzo 1309. nel Giovedì *in Cœna Domini* nella Città d'Avignone pubblicò e fulminò la sua sentenza di questo tenore: *Che il Doge e i Signori Consiglieri suoi, e il Comune di Venezia universalmente, e singolarmente ognuno, e nominatamente Ser Giovanni Soranzo, il quale coll' esercito del Comune di Venezia, di cui è stato fatto Capitano, e fatta quell' impresa, con Ser Vitale Michel, ch' era Podestà in quella s'ingerisce, e tutti gli altri, che per autorità e nome de' Veneziani in quella s'ingeriscono, che dall' occupazione di quella s'abbiano a rimuovere, e rilasciare nel dominio di quella e nelle azioni sue i Nunzj lasciati da esso Papa. La qual cosa se il prefato Doge e gli altri nominati fra il termine di giorni 30. dopo che sarà presentato loro il presente mandato, ovvero per loro procederà che non sia presentato, ricuseranno fare, sappiano esso Consiglio e i fratelli loro, essere incorsi in censura di scomunicazione insieme colla Città Castellana, e luogo di Venezia, e tutte le altre Terre e Castelli all' Università e Comune di Venezia sottoposti. A' quali la participazione de' commerzj a qualunque di Cristo fedele tutto interdice e proibisce, sicchè niuno a quelli niuna cosa al vivere necessaria, ovvero altra mercatanzia condurre, ovvero mandar possa, ovvero comperare da quelli sotto la stessa irremissibile scomunicazione. Appresso che di tutti i privilegi, libertà, immunità, e feudi, che dalla Romana ovvero da altre Chiese possedessero, restino al tutto privi, e levati i Sudditi dal giuramento di fedeltà sieno assoluti; sieno avuti infami, sicchè a testimonianza nè ad altro atto legitimo sieno ammessi. Non possano far testamento, ne sostituzione alcuna di testamento, ovvero non possano succedere i figliuoli loro. E non possano fino alla quarta generazione a niun beneficio Ecclesiastico essere ammessi. Al Vescovo Castellano, Abati, Priori, Canonici, Monaci, Frati, ed altri di qualunque Ordine, Religione, e ad altri di qualunque sorte Cherici nella Città Castellana ovvero luogo di Venezia, e miglia dieci appresso abitanti, che*

tra'

tra' giorni 10. *alli* 30. *immediate ſeguenti eſcano della Città, e da i luoghi ſuddetti ſotto la medeſima pena di ſcomunicazione. Ma perchè ereſcendo la contumacia, dee medeſimamente creſcere la pena, ſe il Doge, i Conſiglieri, e il Comune di Venezia per* 30. *giorni dopo gli altri primi* 30. *perſiſteranno nella contumacia ſopradetta, eſſo Doge della dignità del Dogado, e gli altri in diſgrazia dagli ufizj loro ſieno depoſti, e per queſta ſentenza privati. E le perſone d'eſſo Doge, de' Conſiglieri e d'altri Veneziani eſponiamo alla ſervitù degl' infedeli, che li prenderanno, e i beni di quelli ſieno conceduti a qualunque fedele che quelli potrà occupare.*

Fu pubblicata e affiſſa *in membranis* queſta ſentenza alla Piazza e alle Chieſe d'Avignone, e pubblicato per voce preconia il proceſſo ne' predetti luoghi. Dopo la pubblicazione della quale mandò il Papa un Cardinale ſuo nipote Legato con eſercito a Bologna, il quale contro a' Veneziani e Ferrareſi fece pubblicar la Crociata concedendo plenaria Indulgenza e remiſſione de' peccati a tutti que', che prendeſſero l'arme contro i Veneziani e Ferrareſi. La qual coſa inteſa dalla Signoria, ſubito deſtinò ſuoi Oratori in Avignone al Papa Ser Carlo Querini, e Ser Franceſco Dandolo, i quali gli eſpoſero, che non era biſogno contra Cattolici, e che ſempre aveano dato ajuto alla Romana Chieſa, e ſparſo il ſangue contro gl' infedeli, tiranni, ed eretici, procedere con ſcomuniche, e non con loro, ma conoſcere il tutto di ragione. Al che pregavano Sua Santità di vedere, ſe Folco Marcheſe avea potuto dare il dominio della Città di Ferrara ad eſſa Signoria. Ma nulla operarono gli Ambaſciadori, perchè volea il Papa, che ſenz' altra cognizion di ragione la Signoria reſtituiſſe di fatto eſſa Città, ſecondo la forma della ſentenza ſua: alla qual coſa non volendo la Signoria aſſentire, ma perſeverando nel dominio della Città, incorſe dopo paſſato il termine limitato dal Papa nelle cenſure della ſua ſentenza; e per ubbidienza del mandato Pontificio partirono da Venezia tutti i Prelati, Preti, Frati, e ogn'altra ſorta di perſone Eccleſiaſtiche; e in diverſe parti del mondo furono ritenuti i Veneziani, e i capitali loro, come da' Padovani, Fiorentini, Bologneſi, Trivigiani; poi in Francia, e in Inghilterra, talmente che molto temevano comperare in alcuna parte. In queſto mezzo il Legato del Papa col ſuo eſercito adunato a Bologna, e coll'ajuto de' Fiorentini e Padovani, e col favore de' Bologneſi, e d'altri Popoli di Lombardia, andò a campo alla Città di Ferrara, nella quale ritrovandoſi pochi ſoldati per nome della Signoria, perchè per la ſcomunica ricuſavano i Popoli di pigliar l'arme in favore di quella, ſi ſollevarono i Ferrareſi, e preſe l'arme contro la Signoria, cacciarono il Podeſtà e le ſue genti, e introduſſero il Legato Papale, al quale ſi ſottomiſero; e la gente della Signoria ſi riduſſe in Caſtel Tedaldo. La qual coſa inteſa dalla Signoria adunato groſſo eſercito nella Città di Venezia e armata con molti navilj diſegnò a quell' impreſa Capitano Ser Andrea Querini Podeſtà di Chiozza, il quale andato a quella Città, vi miſe campo per terra e per acqua dalla parte di Francolino. Ma il Papa al quale molto peſava quell'impreſa, perſuaſe Roberto Re di Cicilia andato in que' giorni in Avignone per pigliare dal Papa la Corona del Regno, ad andare in favore della Chieſa alla difeſa di Ferrara. Il quale di ritorno da Avignone, andò a quel luogo, laſciando a difeſa di quella il Capitano ſuo maggiore con buon numero di genti Catalane; e continuando l'aſſedio della Città, il predetto Podeſtà morì il meſe d'Agoſto, in luogo del quale reſtò Ser Marco Querini; nè avendo molta pratica dell'arte militare, ſtando l'eſercito ſuo con diſordine, e con poca cuſtodia, fu aſſaltato dalla gente del Papa e da' Catalani, che lo ruppero e ſuperarono con molta mortalità d'uomini, facendo molti prigioni, a' quali i Ferrareſi fecero cavare gli occhi, e le reliquie delle genti fugate ritornando verſo Venezia pel Padoano furono da' Padovani ritenute, da' quali con buona ſomma di danari finalmente ſi ricuperarono. E la Signoria per gli Oratori ſuoi faceva dimandare al Papa l'aſſoluzione dall' interdetto, e che nella cauſa voleſſe conoſcere colle ragioni. Nè potendola ottenere, rivocò da quella legazione Ser Carlo Querini, alla qualle reſtò Ser Franceſco Dandolo, continuando nella ſteſſa dimanda al Papa.

La Città di Zara a queſto tempo preſe occaſione da' travagli, che avea la Signoria, col ſuſſidio di Baladino Bano di Dalmazia, di ribellarſi la terza fiata, cacciando Ser Michele Moroſini ſuo Conte, ritenne Ser Giovanni Giuſtiniano e Ser Marco Dandolo Conſiglieri; contro la quale la Signoria mandò Ser Diletto Giuſtinian con buon numero di gente, il quale avendola ritrovata difeſa dalla parte del Bano ſopra detto, non potendo operare altro, la poſe in aſſedio. Dietro a Zara, ſeguirono la Città di Spalatro, Sebenico, Traù, e Nona. Del 1310. avea Ser Marco Querini dalla Cà Mazor del confine di San Matteo di Rialto private inimicizie col figliuolo d'eſſo Querini; delle quali deſiderando egli vendicarſi non ſolamente contro la perſona del figliuolo, ma ancora contro quella del padre, ſcoperſe l'animo ſuo con molti della famiglia ſua Querina, e altri Nobili Veneziani, i quali aſſentendo al fatto, ma poi conoſcendo a queſt' effetto aver biſogno del favore del Popolo, eleſſero per Capo loro Ser Bajamonte Tiepolo potentiſſimo di ricchezze e pieno di favori ſtraordinarj appreſſo il Popolo di Venezia diſceſo dal figliuolo di Lorenzo Tiepolo Doge, e Suocero d'un figliuolo del prefato Querini, e gli comunicarono l'intenzion loro. Ma il Tiepolo d'animo elevato, e contrario a tutto quello ch'ebbe già il padre, che altro affettava per la morte del Doge e figliuolo ſuo, aſſentì e principiò a machinare non tanto contro la vita del Principe, che de' Conſiglieri e altri ch'erano al governo finalmente contro ogn' uno, che voleſſe difendere la libertà pubblica, e farſi aſſoluto Signore della Città di Venezia, e ſuo dominio. Con queſt'animo contaminò ridurre alle voglie ſue molti Nobili e Cittadini di Venezia. Chiamò ſegretamente molti banditi Padovani, i quali nella ſua Città preparati non aſpettavano altro, che il termine diſegnato al fatto, il quale i congiurati ſtatuirono la notte di San Vido a 15. di Giugno, e mandarono a Padova Ser Badoer Badoero per levare il ſuſſidio de' Padovani, e pel giorno deſtinato condurli a Venezia. Venuto il giorno de' 14. ſi adunarono

rono i congiurati circa la ſera nelle caſe del Tiepolo a Sant' Agoſtino, e di Ser Marco Querini a San Matteo di Rialto, e Ser Pietro Querini a Santa Giuſtina con grandiſſimo numero di Popolo, e diedero ordine di prendere la piazza da tutte le parti e aſſaltare il Palazzo Ducale, e ammazzare tutti que' che voleſſero far loro reſiſtenza. Ebbe il Doge da diverſe parti notizia di queſte adunanze, nè giudicando prima il negozio della qualità e importanza ch'era, mandò la notte pe' Conſiglieri Capi di 40. Officiali di notte, e Avogadori del Comune: i quali tutti vennero ſubito al Palazzo, eccetto Ser Andrea Auro Conſigliero congionto co' congiurati: col Conſiglio de' quali mandò il Doge a Caſa del Tiepolo tre Nobili per intendere da lui la cagione di queſti moti, e dirgli, che ſubito doveſſe deſiſtere. I quali andarono, e da eſſo Tiepolo co' ſuoi ſeguaci con molto furore ſenz'altra riſpoſta furono cacciati. La qual coſa inteſa dal Doge, adunò molti Nobili e Cittadini della Città, e molt'altra buona gente, e mandò pe' Podeſtà di Chioggia, Torcello, e Murano, che con buona gente, che aver poteſſero, veniſſero alla difeſa ſua, e dello ſtato della Signoria di Venezia. Dati i quali ordini diſceſe del Palazzo, e andò in Piazza, dov'era ridotto gran numero di gente a difeſa di quella, e preſe tutte le bocche delle ſtrade, che buttavano in detta Piazza. In queſto mezzo il Tiepolo co' congiurati e colle genti ſue aſpettando le genti che dovea condurre da Padova il Badoero, andò al Palazzo di Rialto all'offizio degli Anziani della Pace a pigliare le ſcritture e i proceſſi di quello, e il tutto abbruciò. Saccheggiò poi l'Officio del Fondaco di tutta la quantità de' danari, che ivi ſi trovarono, la quale non fu piccola ſomma. S'inviarono poi con bandiere ſpiegate coll'arma Tiepola col Caſtello, e la Querina col quartier d'oro e vermigli, per tre ſtrade verſo San Marco per la via di Merceria, per quella del Ponte del Mal Paſſo, e per quella di San Baſſo, contro i quali il Doge colle ſue genti combattendo, dopo aſpra e dura battaglia e morte di Ser Marco Querini e Brunetto ſuo figliuolo con molti altri ribelli, e co' ſeguaci ſuoi reſtò ſuperiore il Doge, e ſuperati eſſi ribelli, i quali ritiratiſi ſi riduſſero in Rialto, dove fattiſi forti levarono il ponte, e riduſſero tutti i navilj, ch'erano in quel Canale dalla banda ſua. Il Doge colle genti ſue, e con quelle di Chioggia con Ser Ugolino Giuſtinian, e con quelle di Torcello, e con Ser Niccolò Contarini ſuoi Podeſtà, andò alla volta di Rialto, e dati molti aſſalti al Ponte, ſebbene i ribelli molto lo difendevano, li forzò finalmente a dimandare accordo, e obbligarſi a partir ſubito della Città, e andarono a que' confini, che pel Doge e per la Signoria loro foſſero dati.

E così ceſsò la battaglia il terzo giorno, che fu li 17. del detto meſe. Chiamato il gran Conſiglio per deliberare nella predetta materia, fu pel Doge e pe' Conſiglieri propoſto, che il detto Ser Bajamante e' ſuoi ſeguaci e partecipi, i quali ſono del maggiore Conſiglio, ovvero che in quello eſſere potevano non guardando alla ſcelerità commeſſa, nè a' demeriti loro, ma alla riverenza del Signore Iddio, il quale per ſua miſericordia avrà avuto riſpetto al buon ſtato del-

A la Città di Venezia, di preſente debbano uſcire di Venezia e diſtretto, e andare per anni quattro a que' confini, che pel Doge e pel ſuo Conſiglio ſaranno loro dati. E que' che non ſono nè poſſono eſſere del maggiore Conſiglio, ſe verranno alla miſericordia del Doge debba eſſere loro fatta grazia a largo modo, la qual parte di grazia abbia luogo, ſe il detto Tiepolo e i ſuoi ſeguaci frà il termine di giorni tre manderanno ad accettare e a giurare d'andare a' confini, che ſaranno dati loro. E ſe tra detto termine non avranno mandato ad accettare e giurato d'oſſervare, ovvero ſe dopo giurato non oſſerveranno, ſieno in perpetuo con tutti gli eredi loro banditi da tutte le Terre e luoghi del Dominio di Venezia, e pubblicati ribelli ſuoi come traditori. Alla qual condizione ſieno que', che non ſono nè poſſono eſſere del maggior Conſiglio, ſe fra il termine, che dal Doge e dal ſuo Conſiglio ſarà loro ſtatuito, non verranno a dimandare miſericordia a eſſo Doge. La qual parte non ſi poſſa mettere per alcun modo di rivocare in alcun Conſiglio. Il qual'ordine ſia aggiunto ne' Capitoli di quelli, che poſſono metter parte alla propoſta di queſta parte. Furono nel maggior Conſiglio date palle 177. delle quali furono 10. non ſincere, 6. di nò, e della parte 361. E così fu preſa, la quale intimata al detto Ser Bajamonte Tiepolo, ſubito con tutti i ſuoi ſeguaci, ch'erano, ovvero eſſere poteano del maggior Conſiglio, uſcirono dalla Città, e il ſecondo giorno egli, e la maggior parte di que', ch'erano uſciti, mandarono i Nunzj loro al Doge, e a i Conſiglieri a giurare d'oſſervare i comandamenti di quelli, e andare a ſtare a que' confini, dove foſſero mandati. Avuto il qual giuramento, pel Doge e pe' Conſiglieri furono loro aſſegnati eſſi confini e furono i ſeguenti. A Ser Bajamonte Tiepolo in Dalmazia in luoghi non ſudditi alla Signoria, nè a' ribelli ſuoi. A Ser Niccolò Tiepolo da San Polo, e a Ser Andrea Tiepolo ſuo fratello, in Dalmazia come ſopra. A Ser Piero Querini da Santa Giuſtina, in Parma. A Ser Giacomo ſuo figliuolo, in Cremona. A Ser Polo Querini di Ser Marco Procuratore, in Treviſo. A Ser Niccolò Querini fu di Ser Marco, in Sebenico. A Ser Niccolò Querino Zotto, in Oſſero. A Ser Niccolò Querini Durante, in Breſcia. A Ser Simonetto Querini, in Segna. A Ser Lorenzo Querini da San Samuele, in Ancona. A Ser Tommaſo Querini da Santa Trinita, in Parma. A Ser Andreolo Querini fu di Ser Giacomo, in Milano. A Ser Andrea Dauro Conſigliero, in Meſſina. A Ser Michele Tottolo in Rimini. A Ser Niccolò Vedelli, in Como. A Ser Piero Badoer quondam Ser Vitale, in Fano. A Ser Tommaſo Badoer, in Peſaro. A Ser Franceſco Baſejo, in Gemona. A Ser Niccolò Baſejo di Ser Marino, in Pola. A Ser Niccolò Barozzi, a Ser Bartolommeo Barozzi, a Ser Giovanni Barozzi, in Rimino. A Ser Niccolò Barbaro, in Verona. A Ser Niccolò Davit, in Gemona. A Ser Marco Venier da Santa Giuſtina, in Milano. A Ser Pertuceli Babilonio, in Verona. A Ser Marco Baſſo, in Udine. A Ser Lorenzo Giuſtinian, e a Ser Niccolò Giuſtinian, in Pola.

Rimaſta la Città in quiete, per decreto del maggiore Conſiglio fu ſtatuito, che a 22. di

Giu-

Giugno, ottavo giorno della vittoria avuta, il Doge in abito ſolenne, e con proceſſione generale debba andare alla Chieſa di San Vito, e che ogni anno il medeſimo ſi debba fare il giorno di San Vito dal preſente, e da' futuri Dogi. Il qual giorno ſi debba ſolennizzare. Contro Ser Badoer Badoer, il quale venendo da Padova con dieci barche di genti armate, ma più tardi dell'ordine dato da' congiurati, era ſtato preſo dal Podeſtà di Chioggia, coll' autorità del maggior Conſiglio fu deliberato, che unito con due altri preſi con lui, gli ſia tagliata la teſta, e altri tre appiccati per la gola: e così fu eſeguito. I beni del quondam Ser Marco Querini morto inſieme col figliuolo nella battaglia in Piazza, pel Doge e pel ſuo Conſiglio a 30. del detto meſe fu ſtabilito, che foſſero meſſi nel Comune de' relegati. A i confini pochi curarono d'ubbidire e oſſervare quanto aveano giurato. Ma Ser Bajamonte con molti altri de' ſuoi, e altri da Cà Querini, andato a Padova, col favore di molti di que' primarj Cittadini andava con molte falſità informando il Legato del Papa in Italia, e ſuſcitando altri Principi, e la potenza di quelli contro il dominio della Signoria di Venezia; la quale conoſcendo l'importanza di queſti moti, e la neceſſità di provvedervi, chiamato il maggior Conſiglio a 19. di Luglio, per parte de' Conſiglieri fu propoſto, che la provviſione contro queſti ribelli foſſe commeſſa al Doge e al ſuo Conſiglio de' Quindici, i quali in queſta materia aveſſero l'iſteſſa autorità, che ha eſſo maggior Conſiglio. L'altra parte de' Conſiglieri propoſe, che foſſe di nuovo eletto un Conſiglio di Dieci, da eſſere eletti uno per Caſata per maggior Conſiglio per una mano, e pel Doge e pe' Conſiglieri, e pe' Capi de' Quaranta per l'altra. I quali ſiano approvati in detto Conſiglio a uno per uno, e que' che avranno la maggior parte del detto Conſiglio, paſſando la metà, ſieno fermi, potendo eſſere eletti d'ogni Conſiglio, non perdendo quello, e d'ogni uffizio, eccettuata la Proccuratia, non potendo eſſere elette alcune delle Caſate de' relegati, o che pe' detti uſciſſe de' Conſigli. Il qual Conſiglio eſſer debba in fino alla feſta di San Michele a un' anno, e abbia nella materia predetta la ſteſſa autorità, che il maggior Conſiglio. Le quali due parti ballottate, fu preſo d'eleggere i Dieci, e furono eletti, col qual Conſiglio il Doge e i Conſiglieri co' Capi di Quaranta chiamarono i detti ribelli, i quali non avendo voluto comparire, furono perpetuamente cogli eredi loro banditi da Venezia, dal diſtretto, e da tutte le Terre e luoghi del dominio della Signoria, e confiſcati i beni loro, ſecondo la parte del maggior Conſiglio de' 17. di Giugno; e furono gl'infraſcritti. Di Ser Bajamonte Tiepolo l'Iſole di Scopulo, e Schiati, e la caſa ſopra il Campo di Sant'Agoſtino, la quale per deliberazione del maggior Conſiglio de' 23. di Luglio fu rovinata; e fu preſo, che in quel luogo in alcun tempo non ſi poſſa fabbricare, e che a perpetua memoria ne ſia fatta nota in detto luogo ſopra una colonna di pietra ſotto una figura della glorioſa Vergine da Cà Querini, la Chieſa di San Giovanni Limoſinario, come Giuſpatronato ſuo, e la caſa maggiore a San Matteo da Rialto, della quale furono fatte le Beccherie. Le altre caſe de' ribelli per deliberazione del Conſiglio di Dieci furono vendute, e poſto loro ſopra una figura di San Marco in pietra viva, la quale in alcun tempo non ſi poſſa levare; e furono le ſeguenti nelle ſoſcritte Contrade. In San Giovanni Bragora Cà Molin. In San Giovanni Nuovo Cà Nani. In Calle delle Raſſe le Caſe di legname Cà Querini. In San Polo ſopra il Campo Cà Donado. In San Polo al Ponte de' Cavalli Cà Donado. In San Giovanni Dicollato Cà Loredan. In Santa Maria *Mater Domini* ſul Campo Cà Zane. In San Giacomo dall'Orio appreſſo al Ponte Cà Contarini. In Santa Foſca ſul Ponte Cà Corner. In San Bartolommeo ſul Campo Cà di Garzoni. In San Marciliano per mezzo a' Servi Cà Longo. In San Benedetto in bocca di Rio Minuto Cà Corner. In San Canziano Cà Loredan. Per deliberazione d'eſſo Conſiglio fu preſo, che l'arma Tiepolo, la quale allora avea in campo azzurro un Caſtello, e l'arme Querini, ch'era a quartieri d'oro e vermigli, perchè furono ſpiegate contro la libertà del Comune di Venezia, non ſi poſſano in alcun tempo mai più uſare, ma foſſero in ogni luogo eſtinte.

Dopo per dar merito alle buone opere d'alcuni Cittadini Veneziani, i quali in que' moti aveano dato ajuto e favore al buono ſtato del Comune di Venezia, per deliberazione del maggior Conſiglio furono creati d'eſſo Conſiglio e fatti Nobili, e furono i ſeguenti. Ser Simon Ferro quondam Ser Alberto da San Fantino: Ser Bartolommeo Adoaldo da San Giovanni Bragora: Ser Niccolò Cavotorta quondam Ser Bartolommeo da San Bartolommeo: Ser Giovanni Agrioal da Sant'Antonino: Ser Marino Agade quondam Ser Biagio da San Giovanni Nuovo: Ser Bartolommeo Beninſegna quondam Ser Lazaro da San Lorenzo. Ser Alberto Carozo da San Filippo e Giacomo: Ser Niccolò da Gieſolo da Santa Trinita: Ser Franceſco Dente da San Paterniano: Ser Andrea Griffoni da San Zaccheria: Ser Bartolommeo Mengolo da San Piero di Caſtello: Ser Antonio Papaciza da Santa Maria Formoſa: Ser Lorenzo Quintavalle da San Piero di Caſtello: Ser Domenico Seſenaulo da San Piero di Caſtello: Ser Lorenzo de Vedore da San Maurizio. Fu preſo nel maggior Conſiglio a 19. Novembre, che la elezione de' Pregadi, ſiccome finora pe' 4. elettori d'eſſo Conſiglio ſono ſtati eletti al numero di 60. i quali foſſero d'eſſo Conſiglio fino alla feſta di San Michele, così da quì avanti pe' detti elettori ſiano eletti 120. i quali ſieno approvati pel Conſiglio de' 40. de' quali reſtar ne debbano 60. E avendo dogado il detto Doge anni 22. e meſi 8. e giorni 6. paſsò da queſta vita. Il quale con grande onore fu ſepolto nel Monaſtero di San Cipriano di Murano.

Marino Zorzi, eletto Doge del 1311.

NEl maggior Conſiglio a 3. Gennajo 1311. fu preſo, che il Conſiglio di Dieci ſia confermato per anni cinque, principiando a San Michele proſſimo paſſato, colla ſteſſa autorità, che nella parte della creazion ſua ſi contiene, e che di preſente tutti ſiano ballottati nel maggior Conſiglio, e quelli che avranno la maggior parte d'eſſo Conſiglio, ſiano fermi; gli altri reſtino fuori, in luogo de' quali

quali e d'altri, che vacaſſero di tempo in tempo in cadaun modo, ſia eletto pel maggior Conſiglio, come nella parte ſopradetta ſi contiene, e ſieno da quì avanti approvati pel maggior Conſiglio di meſi 4. in meſi 4. Il qual' ordine ſia aggiunto ne' capitolari de' Conſiglieri, nè ſi poſſa rivocare ſe non per cinque Conſiglieri, nè ſi poſſa rivocare, ſe non anco per tre Capi de' Quaranta e Trenta del Conſiglio de' Quaranta, e per le due parti del maggior Conſiglio. E avendo dogado queſto Doge anni 10. e giorni 10. paſsò da queſta vita, e furono onorevolmente le ſue oſſa ſepolte nel Monaſtero de' Frati Predicatori.

Giovanni Soranzo, eletto Doge del 1322.

DEl 1312. eſſendo il Conſiglio de' Dieci ſolo creato per le novità de' ribelli, ed eſſendo molto minuito i negozj, fu per deliberazione del maggior Conſiglio degli 11. di Novembre ſtabilito, che ſiccome que' d'eſſo Conſiglio erano obbligati di ridurſi ogni giorno, ſieno ſolamente obbligati ridurſi ogni Mercoledì. Continuando il Giuſtiniani Capitano dell'armata della Signoria all'aſſedio di Zara, e i Zaratini oſtinati nella ribellione loro, s'infermò eſſo Capitano, e continuando a ſtare ſotto coperta l'armata ſenza capo, reſtava con poca cuſtodia. La qual coſa inteſa da' Zaratini, pigliata l'occaſione con molti loro legni armati in tempo di notte aſſaliro no la Galera del Capitano, e quella inſieme con un' altra preſero, avanti che dal reſto dell'armata poteſſero eſſere ſoccorſe, conducendole in Zara. E miſero il Capitano e il Sopracomito dell'altra Galera in prigioni, nelle quali il Capitano dopo pochi giorni morì di dolore. Dopo la morte del quale la Signoria eleſſe Capitano di quella impreſa Ser Vido da Canale, e lo ſpedì con buon numero di Galere, e d'altri legni; il quale andato a quella Città, la ſtrinſe di modo, che la forzò mandare i ſuoi Ambaſciadori alla Signoria, colla quale fecero accordo d'eleggere di tempo in tempo un Nobile di Venezia per Conte loro, il quale inſieme con tre Giudici ſuoi aveſſeli a giudicare, eccetto in alcuni caſi criminali, i quali dal Conte ſolo foſſero giudicati. Fermato il quale accordo ritornarono all'ubbidienza della Ducal Signoria, & eleſſero per Conte loro per due anni Ser Vitale Michel. Continuava la Signoria per Ser Franceſco Dandolo ſuo Oratore appreſſo il Papa a dimandargli l'aſſoluzione dall' Interdetto, e che di ragione voleſſe conoſcere la cauſa: al che il Papa aſſentire non volendo, ma che ſubito gli foſſe reſtituito, quanto eſſo poſſedeva di ragione della Città di Ferrara, deſiderando eſſa Signoria di ritornare all' ubbidienza della Chieſa, finalmente ſi contentò di reſtituire il Caſtel Tealdo, il Ponte, la Torre, e il Borgo della Città di Ferrara, i quali ancora ſi teneano a nome ſuo, con patto che tutte le immunità e privilegi, che in eſſa Città i Veneziani aveano avuti e pacificamente poſſeduti da' Marcheſi d'Eſte, foſſero loro da eſſo Papa confermati. Aſſentì il Papa, che la Signoria aveſſe i privilegi; ma la forma di concederli fu, che caſſando il Papa le conceſſioni de' Marcheſi d'Eſte, come que', che ſenza autorità del Papa non aveano potuto concederli, eſſo Papa di nuovo le concedeva; queſto aggiunto, che quando i Veneziani vorranno condurre le mercatanzie loro dalle parti ſuperiori verſo Venezia, ovvero dalle inferiori alle ſuperiori, non le poſſano condurre per altro Cavo fatto, o che ſi faceſſe, ma ſolamente pel Pò ſcorrente pel diſtretto di Ferrara. E i Veneziani nella Città di Ferrara e ſuo diſtretto non poſſano acquiſtare beni ſtabili ſenza la licenza del Papa. Queſti Capitoli a' 26. di Gennajo nella Città di Vienna furono confermati dal Papa, e caſſato, e annullato il proceſſo contenente contro eſſa Signoria, Terre, luoghi, e ſudditi ſuoi, e aſſoluti da tutte le pene ſpirituali, e temporali, che per vigor di quelle foſſero incorſi. Del 1313. le Città di Spalatro, Traù, Sebenico, e Nona per le civili diſcordie loro cadute in miſeria, accordate inſieme, per Ambaſciadori loro mandarono a dimandare perdono alla Signoria, e a ſottometterſi a lei. A' quali fu perdonato, e accettati in grazia, e per elezione del maggior Conſiglio mandati i Rettori ſuoi a Spalatro Ser Marco Foſcarini, a Traù Ser Marino Moreſini, a Sebenico Ser Dardi Bembo, a Nona Ser Niccolò Zen. Del 1317. erano nel dominio della Città e Iſola di Negroponte per due terzi que' dalle Carceri, e per l'altra terza parte Alfonſo d'Aragona figliuolo di Federigo Re di Sicilia ſucceſſo a quello per eredità della moglie figliuola del terzo Padron dalle Carceri, morto ſenza altro erede. E diſegnando eſſo Alfonſo farſi Signore di tutta la Città, adunò nel Caſtello di Cariſto, il quale dominava in uno de' capi dell' Iſola, le genti ſue Catalane, e con quelle all' improvviſo andò alla Città, e da quella cacciò il Bailo della Signoria. E ſuperate le parti de' due compadroni, pigliò il dominio d'eſſa Città, e del Caſtello tenuto per la Signoria, della quale andava ſottomettendo a parte a parte il reſto dell' Iſola. La Signoria inteſo il fatto, ſubito armò, e ſpedì galere 20. delle quali fece Capitano Ser Paolo Moreſini; ma prima diede notizia del ſucceſſo al Papa, e al Re di Sicilia padre d' Alfonſo; da' quali ebbe lettere dirette a eſſo Alfonſo, che doveſſe reſtituire, quant' avea occupato, e furono conſegnate eſſe lettere al Capitano dell' Armata. Il quale partito e gionto a Negroponte, mandò pe' ſuoi Nunzj, e colle prefate lettere a richiedere ad Alfonſo la reſtituzione della Città e dell' Iſola; il quale non volendo ſoddisfare alla giuſtizia, ne ubbidire alle perſuaſioni del Papa, e al comandamento paterno, negò la reſtituzione, e ſi preparò alla difeſa. Il Capitano poſe le ſue genti in terra, aſſalì la Città, la quale dopo alcune battaglie e morte di molti uomini dell' una e dell' altra parte finalmente preſe; dopo la preſa della quale la Signoria per ovviare agli ſcandali, che continuamente correvano e contro i ſuoi ſudditi, e fra i medeſimi dell' Iſola pel dominio de' tre Signori, deliberò col Senato di tenere ella il dominio, e quella giuſto titolo ricuperata conſervare. Della quale deliberazione, e della cauſa di quella per ſue lettere ne diede notizia a Giovanni di Maſſimo Governadore in quella Città per eſſi dominatori.

Del 1319. a 25. di Novembre nel maggior Conſiglio fu ſtabilito, che non ſieno più eletti elettori, che eleggano que' del maggior Conſiglio,

figlio, ma da quì innanzi a 4. di Dicembre tutti que' che ſaranno ſcritti alla Quarantia alla pruova del maggior Conſiglio, che non ſieno di minore età d'anni 18. ſieno imboſſolati in un cappello, e in un' altro ſieno poſte altrettante ballotte, dalle quali tante ſieno d'oro, quanti ſaranno i numeri di que' che dovranno eſſere eletti del maggior Conſiglio. Il reſto d'argento: e cavati a uno a uno pel Ballottino del Doge, que' che avranno le ballotte d'oro ſieno del maggior Conſiglio, quando avranno l'età d'anni 20. e que' che avranno l'età d'anni 20. finiti, provato ciò avanti il Doge, Conſiglieri, e Capi di Quaranta, ſieno ſenz' altra ſorte del maggior Conſiglio; appreſſo che gli Avogadori del Comune debbano fra il termine d'un meſe fare diligentiſſima inquiſizione ſe alcuno ſarà ſcritto alla Quarantia alla pruova del maggior Conſiglio, che non poſſa eſſere, e ritrovandone alcuno, il mettano alla pena di lire 300. meſſa per avanti, la quale riſcuotano eſſi Avogadori. Del 1327. a 20. Marzo, nel maggior Conſiglio avendo biſogno di correzione alcuni capitoli della promiſſione del Doge, ſebbene fino a queſto tempo era ſtato oſſervato quella correggere in tempo di vacanza del Dogado, fu preſo, che non oſtante l'eſſere in vita il Doge pel maggior Conſiglio, ſieno eletti cinque Savj colla libertà ſolita darſi in tempo di vacanza del Dogado. E furono eletti eſſi Savj pel Conſiglio da' quali nel meſe di Marzo ſeguente nel medeſimo Conſiglio furono riformati alcuni capitoli della promiſſione predetta del 1328. dalle reliquie della congiura di Ser Bajamonte Tiepolo, che ſuſcitò a quel tempo certo moto nella Città di Venezia, cagionato da Ser Giacomo Querini allora relegato in Cremona, e da Ser Andreolo Querini relegato in Milano, e da Ser Matteo, e Ser Piero Querini relegati in Parma, ma reſtati banditi da tutte le Terre e luoghi per non avere voluto andare a' confini. I quali coll' ajuto di Ser Giacomo e Marco Barozzi da San Moisè, e d'alcuni altri traditori abitanti in Venezia, volevano fare alcuni grand' inſulti nella Città; ma furono ſcoperti, e Ser Giacomo Marino, e Caraldo Barozzi ritenuti in Venezia, e Ser Giacomo Querini ritenuto in Verona, fu da quel Signore mandato alla Signoria, la quale per deliberazione del Conſiglio de' Dieci fece decapitare eſſo Ser Giacomo Querini; e i Ser Giacomo e Marin Barozzi, e Ser Carolo Barozzi condennati a perpetua carcere; e Ser' Andreolo, e Ser Marco Querini banditi in perpetuo da terra e luogo e da i luoghi ſuoi. E confiſcarono i beni loro. Per iſpedire i negozj del Comune, a petizione di perſone particolari, per deliberazione del maggior Conſiglio, a 2. di Gennajo, fu ſtabilito, che i Conſiglieri di Venezia preſenti e futuri ſieno tenuti due giorni almeno la ſettimana, cioè il Martedì, e il Giovedì, venire a ſtare nel Palazzo da una Marangona all'altra. Et eſſendo alcuni di que' giorni feſta venire un' altro giorno di quella ſettimana; e aver debbano per ſpeſe loro, e della famiglia, che li ſervirà, e Notai, per cadauno d'eſſi giorni lire cinque di Groſſi; e abbiano dal Comune un Coco, e gli arneſi per le tavole e cucina; nè poſſano mangiare con que' in Palazzo altri, che i Capi di Quaranta. La quale deliberazione abbia a durare fino a un' anno, nel fin del quale per otto giorni avanti debbano i Conſiglieri e i Capi di Quaranta, che allora ſi troveranno, proporre al maggior Conſiglio ſe queſt' ordine dovrà durare, e queſto per quello che ſarà deliberato ſi debba oſſervare. E debbano i Conſiglieri fare ſpendere e fabbricare gli alberghi del Palazzo per l'effetto ſuddetto, come alla maggior parte di loro parerà. In queſto mezzo il Doge ſi contenterà di commodar loro parte de' ſuoi alberghi. Il qual Doge avendo dogado anni 6. e meſi 6. fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa di San Marco, dov' è il Battiſtero.

Franceſco Dandolo, eletto Doge del 1328.

DEl 1331. Pola Città dell'Iſtria, poſſeduta per ragione di Feudo dal Patriarcato d' Aquilea da Naſcinguerra e Sergio di Caſtro, e già molti anni ſotto la protezione di Venezia, mandò pe' ſuoi Ambaſciadori a ſottometterſi liberamente al dominio della Signoria; la quale a 20. Marzo fu accettata co' ſuoi privilegi antichi, ma con un' eſpreſſo capitolo, che i detti Naſcinguerra e Sergio non poſſano ſtare nell'Iſtria e nel Friuli, ma godano però l'entrate loro, che hanno nel territorio di Pola. Il medeſimo fecero dopo queſti que' di Canale di Valle. Per queſte dedizioni mandò Beltrando Patriarca pe' ſuoi Ambaſciadori a dolerſi colla Signoria, dicendo, che non avea autorità di ricevere a ſottometterſi a lei le Città in pregiudizio ſuo; e continuando la Signoria nel dominio d'eſſa Città e Caſtello, sdegnato il Patriarca, e invitato ſegretamente da Maſtino e Alberto della Scala a quel tempo Signori di Verona, Padova, Vicenza, Treviſo, Feltre, Cividale, e Ceneda, paſsò nel 1331. con numeroſo eſercito nell' Iſtria, e per trattato preſe il Caſtello di Valle, contra il quale la Signoria mandò Ser Giuſtinian Giuſtinian Proccuratore con potente eſercito, e conduſſe al ſuo ſtipendio Ricciardo Conte di Camino, il quale colla gente della Signoria andò ſotto Sacile Caſtello del Patriarca; il quale vedendo di non potere reſiſtere alle forze della Signoria, le mandò pe' ſuoi Ambaſciadori a dimandar pace, e a offerirle la reſtituzione del Caſtello di Valle. Alla qual pace eſſendo la Signoria colla reſtituzion predetta contenta, e aggiontole appreſſo, che il Patriarca non poſſa accettare alcuna Terra ovvero luogo nell' Iſtria, che ribellaſſe alla Signoria; ma venendogli per alcun modo, alla medeſima li debba reſtituire: così fu conchiuſa e pubblicata eſſa pace a' 23. Luglio 1332. Deſiderando Giovanni XXII. Papa di fare una generale ſpedizione contro gl'infedeli per ricuperare la Terra Santa, chiamò in Avignone luogo eletto per ſua reſidenza gli Oratori tutti de' Principi Criſtiani, dove dalla Signoria furono mandati Ser Filippo Belegno, Ser Biagio Zen, e Ser Marco Moroſini. E fu conchiuſa lega fra il Papa, Filippo Re di Francia, e la Signoria di Venezia, con obbligazione di fare unire tra tutti 20000. cavalli e 50000. fanti. Della quale impreſa fu fatto Capitano il Re di Francia, il quale s'obbligò d'andare perſonalmente col Principe ſuo figliuolo. E il Papa gli concedette, durante l'impreſa, la Decima de' Frati, delle Chieſe di tutto il Regno di Francia, riſerbato alla Sede Apoſtolica il reſto della Criſtianità. La quale

ſpe-

Digitized by Google

ſpedizione fece pubblicare a 26. Luglio, e di poi la mandò a predicare per tutta la Criſtianità, concedendo plenaria Indulgenza a tutti quelli che paſſeranno a queſta impreſa. L'anno ſeguente 1333. mentre ſi preparava l'eſercito terreſtre, furono dalla Signoria armate in Venezia Galere 16. delle quali fece Capitano Ser Marino Moreſini, e lo ſpedì per ovviare, che alle Terre degl'Infedeli non foſſero condotte armi, ferri, legnami, e altre munizioni da guerra, e aſſicurare l'Iſole de Criſtiani, ch'erano moleſtate da' Turchi. E avendo ordine i Rettori di Candia d'armare in quell'Iſola Galere due, e quelle far pagare a rata per la Cavalleria, mandò il Rettore a dar richiamo pe' Caſali per riſcuotere le penſioni ſue gli Ufficiali ſuoi. Ma non volendo que' di Caſal Margarito pagare, ſi ſollevarono, e uniti co' Caſali vicini giurarono d'ammazzare coloro, che andaſſero a riſcuotere tali impoſizioni. Ma que' d'Andrinopoli, Milopotamo, e Diſamo, ſollevati in grandiſſimo numero con animo di fare tale impreſa, eletto per loro Capitano Guarda Calergi da Chiſamo, s'avviarono verſo la Città di Candia, ſperando pel picciol numero de' Latini, ch'erano in quella Città, di potere ſviare da quella Terra allora di Candia Ser Biagio Zeno, il quale ſubito diede notizia del fatto alla Signoria, e le dimandò ajuto. Dalla quale gli furono mandati cavalli, pedoni, baleſtrieri, e danari, e data libertà di francare Villani, privare de' feudi i ribelli, e conferir quelli ad altri fedeli. In queſto mezzo i ribelli dalle Scale de Strinboli verſo Ponente fino alla Città di Candia s'erano impadroniti del tutto; ma giunto il ſoccorſo da Venezia, il Moroſini Capitano dell'armata alla Suda, e il Duca adunati nella Città i ſoldati, e altri Greci in gran numero, uſcì contra eſſi ribelli, contro de' quali non ſenza effuſion di ſangue finalmente ebbe vittoria. Diviſe di poi le genti ſue in due parti l'una ſotto Ser Lorenzo Moroſini Conſigliere, l'altra ſotto Ser Aleſſio Calergi, le ſpedì alla ricuperazione di quella parte dell'Iſola ch'era occupata da' ribelli, i quali a forza furono preſi, parte volontariamente ſi reſero. E furono preſi molti de' ribelli con gran numero de' ſeguaci loro, i capi de'quali, che fu Ser Guarda Calergi e un ſuo figliuolo con alcuni altri furono decapitati, alcuni furono confinati nelle prigioni, altri banditi dall'Iſola, e molti ancora fu perdonato.

Del 1334. continuando gli apparati per l'impreſa contro gl'infedeli, armò la Sigoria in principio di queſt'anno Galere venti, e fece Generale di tutta l'armata Ser Piero Zeno, il quale andato nell' Arcipelago preſe molti legni Turcheſchi, e ſcorrendo per quelle marine, che poſſedevano i Turchi, fece loro molti mali, li miſe in gran confuſione, e in ſicurtà i luoghi e i navilj de' Criſtiani. Ma ſeguita la morte del Papa, e però ceſſando gli apparati della Lega, fatti più che mai arditi i Turchi, fecero molti danni a' luoghi e navilj de' Criſtiani e s'impadronirono di molte Iſole. Del 1335. ſpirando a San Michele il termine del Conſiglio de' Dieci, prorogato più fiate dal 1311. ſino al preſente, fu per parte del maggior Conſiglio di Luglio ſtabilito, ch' eſſo Conſiglio ſia confermato, e che ogn'ano avanti la feſta di San Michele ſia di nuovo eletto, ſalva ſempre la libertà del maggior Conſiglio. La qual parte fu laudata in pubblico aringo il Novembre del 1335. Del 1336. Maſtino e Alberto dalla Scala, i quali l'anno precedente aveano aggiunto al dominio loro la Città di Breſcia, Parma, e Lucca, e fatti potentiſſimi in Italia, allettati da' proſperi ſucceſſi ſuoi faceano novità contro i ſudditi de' Veneziani, e navigando pel fiume Pò, a quelli mettevano Gabelle, per riſcuotere le quali fecero tirare una catena a traverſo il fiume predetto appreſſo il luogo d'Oſtia, e ſopra le entrate delle poſſeſſioni, che i Veneziani aveano in Padova e Triviſana miſero nuovi Dazj e Gabelle, non laſciando condurre i frutti di quelli a Venezia. Appreſſo faceano moleſtare i Caſtelli, Camino, Motta, e Porto Buffale, poſſeſſi già anni 50. pe' Conti di Camino, ſotto la protezione della Signoria, dicendo eſſi luoghi eſſere della giuriſdizione di Treviſo loro ſuggetta. Tentò la Signoria con lettere ſue e Nunzj far rimuovere eſſi Signori, dicendo eſſi luoghi eſſere ſotto la ſua protezione, lamentandoſi di tali innovazioni e moleſtie; li quali tenendo queſta in parola, non ſolamente non ſi rimoveano dalle innovazioni predette ma per acquiſtare giuriſdizione di far ſali occultamente mandarono al luogo di Pettadibò ſopra le acque ſalſe, nel quale principiarono a fabbricare un Caſtello, dove altre fiate fu fabbricato pe' Padovani, e poi rovinato pe' Capitoli della Pace. Mandò di nuovo la Signoria i ſuoi Nunzj a Verona a eſſi Signori a far loro intendere, che voleſſero deſiſtere dall' operato, e vedere i patti, ch'eſſa avea co' Padovani, i quali riſpoſero, ch'erano Signori della Città di Verona, Padova, Vicenza, Treviſo, Ceneda, Feltre, Cividal, Breſcia, Parma, e Lucca; nè intendeano che patti avea la Signoria co' Padovani, nè che a quelli alcuno li poteſſe aſtringere, e che le acque davano i confini a' Veneziani, e che le Terre erano ſue; però che manderebbono per loro Ambaſciadori a riſpondere alla Signoria. E mandarono un ſuo Ambaſciadore, il qual diſſe, che quello, che faceano i ſuoi Signori ſopra i confini loro, era per difeſa loro, e per conſervazione de' Dazj loro, i quali ne' luoghi loro erano in libertà in ogni tempo e creſcere e diminuire, e che ingiuſtamente per la Signoria erano tenuti in protezione i Caſtelli di Camino e della Motta e Porto Buffale, luoghi ſottopoſti al dominio loro. E che la Signoria gli doveſſe dar la riſpoſta in iſcritto. Al quale pel Doge fu riſpoſto pel ſimile dato in ſcrittura, che l'opinione ſua era, che foſſe rovinata tal fabbrica; che a' Veneziani ſia libero il tranſito pel fiume Pò; che non le ſiano creſciuti i Dazj; che laſciano condurre a Venezia da i luoghi loro le entrate de' Veneziani; che non s'impaccino nelle Caſtella di Camin, Motta, e Porto Buffale. La qual riſpoſta mandò l'Ambaſciadore a' ſuoi Signori, i quali avendo molto fatto ſollecitare l'opra, l'aveano ridotta a fine. In queſto mezzo i Fiorentini offeſi novamente da' Signori della Scala per l'occupazione della Città di Lucca, avendo molto ſollecitato contro eſſi Signori Azzo Viſconte Signore di Milano, Lodovico Gonzaga Signore di Mantova, e Obizzo d'Eſte Signore di Ferrara, nè avendo per timore che aveano di quelli potuto indurli alle voglio

glie loro, intendendo che la Signoria era gravemente offesa da essi Signori dalla Scala, mandarono a quella gli Ambasciadori loro, esortandola a far lega a distruzione d'essi dalla Scala, avanti che si facessero maggiori in Italia, e che poi non si potesse resister loro. Furono trattenuti questi Ambasciadori fino alla risposta de' Signori dalla Scala; la quale finalmente fu, ch'eglino non pensano aver rotto i patti colla Signoria, e che non sarebbe onor loro rovinare quello, che già aveano finito. Allora conoscendo la Signoria essere forzata di venire alla guerra, conchiuse la Lega co' Fiorentini a distruzione d'essi dalla Scala, e quella sigillò, e giurò il mese di Giugno, e fu subito deliberato d'assoldar molta gente da piedi e da cavallo. E fu descritto il Popolo di Venezia d'anni 20. fino a 60. e ritrovato al numero di 40100. e fu diviso in 32. parti, buttate le tessere prima...

E occorrendo molte cose da trattare, che aveano bisogno di presta diliberazione e prestissima esecuzione, furono per diliberazione del Consiglio de' Pregadi eletti 25. Savj, i quali col Doge, Consiglieri, e Capi di Quaranta avessero a provvedere a tutte le cose che fossero necessarie, riservato però al detto Consiglio il diliberare della Pace e la quiete. E perchè alle molte genti, che da ogni parte volevano passare a Venezia per pigliar danari per conto della Lega, era per gli stati di Milano, Mantova, e Ferrara, vietato a quelle il passo, quelle de' Bolognesi, e Ostasio da Polenta Signore di Ravenna concedè loro liberamente il passo pe' suoi territorj. Da questi apparati mossi i Signori dalla Scala, mandarono Ambasciadori alla Signoria, il Signor Marsilio da Carrara, dal quale il Conte suo padre per difesa de' Cittadini avea il dominio della Città di Padova, a dimandarle pace, e dirle, che si contentano di far rovinare il Castello. Al quale la Signoria rispose non essere più a tempo. I Conti di Collalto, San Salvadore, Credazzo, e Rai nel territorio Cenedese, che seguivano la parte de' Signori dalla Scala, alli 3. Ottobre entrarono nella Lega. Erano in questo mezzo dalla Signoria, e da' Fiorentini preparati grandissimi eserciti, e fatto Capitan Generale della Lega il Conte Pietro de' Rossi, il quale avuto lo stendardo solennemente nella Chiesa di San Marco con Ser Marco Corner, e Ser' Andreazzo Morosini, Provveditori della Signoria, cavalcò alla volta della Motta, dove fece la massa di notte della gente, della quale fatta la mostra, ritrovò Cavalli 4500. e Pedoni 6000. col qual' esercito usando il beneficio del tempo, perchè i Signori dalla Scala non credendo la guerra aperta contro di loro poco aveano provveduto alle cose loro, andò verso la Città di Padova. Contro il quale il Signore Alberto dalla Scala, che allora era alla custodia d'essa Città, uscì con tutte le forze sue de' soldati, cittadini, e Popolo della Città; ma siccome uscì tumultuariamente, e con poco ordine si mise alla battaglia, così in poco spazio dal Capitano della Lega fu superato, posto in fuga, e forzato di ritirarsi nella Città, seguito dalle genti della Lega fino alle Porte di quella. Voltò poi il Capitano pel territorio Padovano, depredando quello con grandissimo terrore de' Popoli, e alloggiò l'esercito suo nel luogo di Bovolenta fra due canali, atto ad essere soccorso da Venezia di vettovaglia, e d'ogni altra sorta di munizioni, e non molto lontano dalla Città di Padova; dal qual luogo ogni giorno facea correre fin sopra le Porte d'essa Città, invitando i nimici alla battaglia. In questo mezzo la Signoria coll'armata maritima, Capitano Ser Marco Giustiniani, mandò al Castello fabbricato a Pettadebò, alla difesa del quale se bene si ritrovava un Capitano de' Signori della Scala con molti soldati, che valorosamente lo difendevano, fu però dal Capitano dell'Armata ajutato dalla gente terrestre; dopo la morte di molti soldati del Castello il Capitano fu forzato a rendersi, il quale d'ordine della Signoria il suo Capitano lo fece rovinare. Ma il Signore Mastino dalla Scala, assoldati 3000. Tedeschi a cavallo, e chiamati molti de' suoi Popoli di Lombardia, partito da Verona, entrò nella Città di Padova, nella quale per alloggiare i soldati, cacciò dalle case sue grandissima quantità di quel Popolo. I quali soldati, e massime i Tedeschi danneggiavano in quella Città, come se di essa fossero stati naturali nimici, di modo che cagionò in quella tanto tumulto, e disordine, che se bene i Capitani desideravano d'uscire alla giornata contro l'esercito della Lega, dubitavano, che usciti dalla Città, l'odio del Popolo facesse loro non minor guerra dentro di essa, che i nimici di fuori, e finalmente levasse loro il dominio di quella. Da queste difficoltà mossi i Signori dalla Scala, mandarono di nuovo il Signor Marsilio da Carrara Ambasciadore alla Signoria, per trattare con lei la pace. A favor della quale vennero a Venezia Ambasciadori da Milano, Ferrara, e Mantova. A' quali uniti la Signoria rispose, che lasciare dovessero i Signori dalla Scala la Città di Padova, Treviso, e Parma in libertà, e a' Fiorentini restituire la Città di Lucca. Ma segretissimamente principiò a trattare il Doge col Signor Marsilio di restituirlo nel dominio della Città di Padova, e segretissimamente all'ultimo di Decembre con lui conchiuse in questa forma: *Francesco Dandolo Doge di Venezia, e gli Ambasciadori Fiorentini per nome di tutta la Signoria promettono a Marsilio da Carrara ogni ajuto e favore per farlo Signore di Padova, e di tutto il Padovano, e fatto Signore torlo in protezione. E procureranno, che i Signori di Milano, di Ferrara, e di Mantova faranno il medesimo. Il quale Marsilio fatto Signore debba entrare nella Lega, e colle genti sue essere contro a que' dalla Scala. Non possa imporre gabelle alle cose, che si trarranno da Venezia pe' Padovani, nè da Padova per Venezia. Che i Veneziani godano liberamente l'entrate loro di Padovana, i quali senza gabella possano trarre per Venezia. E se il detto Marsilio nell'impresa fosse morto, sia in suo luogo Ubertino da Carrara. E non potendo avere la Città, sia data a Marsilio, e altri da Carrara, e a' Padovani suoi seguaci per la Signoria e Fiorentini quella provigione, che le parerà.*

Que' di Conegliano nel principio dell'anno 1337. essendo mal soddisfatti del governo de' Signori dalla Scala, si misero in libertà, e per gli Ambasciadori loro mandarono alla Signoria a dimandarle la protezion sua, offerendosi di dar la gente di quella, e servire colle persone loro contro que' dalla Scala fino al fine di questa guerra, e tenere quel Ca-

ſtello a onore e ſtato d'eſſa Signoria, ed eleggere di tempo in tempo pe' Rettori loro de' Nobili di Venezia. Furono accettati, e date Lettere Ducali di confermazione ſotto i 4. del meſe ſeguente. In queſto mezzo il Capitano della Lega coll' eſercito ſuo andò ſotto la Città di Treviſo, e s'alloggiò nel Borgo de' Santi Quaranta. E Ricciardo Conte di Camino colle ſue genti e della Lega, ſcorrendo il territorio Treviſano, ſottomiſe tutti que' Caſtelli, eccetto Meſtre e Caſtelfranco. Nel meſe di Marzo i Signori di Milano, Ferrara, e Mantova entrarono nella Lega contro i Signori dalla Scala, con patto di fare la ſpeſa per un terzo, e gli altri due terzi faceſſe la Signoria e i Fiorentini. E che per eſſi Signori foſſe fatto nuovo eſercito contro la Città di Verona. Conchiuſi i patti fu fatto l'eſercito, e Capitano di quello il Signore Luchino Viſconte, il quale con 2400. Cavalli andò a dare il guaſto al territorio Veroneſe. Contro il quale il Signor Maſtino dalla Scala con parte della gente ſua uſcito di Padova, laſciato a cuſtodia di quella Città appreſſo il Signore Alberto ſuo figliuolo Marſilio da Carrara per ſoddisfare al Popolo mal ſoddisfatto di eſſi dalla Scala, adunato nella Città di Verona buon numero di gente sì di ſoldati, come di quel Popolo, uſcì alla Campagna. Ma il Viſconte non avendo eſercito ſufficiente, e come era capitolato, biſognò che ſi ritiraſſe dall' impreſa. Ma il Capitan Generale della Lega dopo il partire da Padova del Signor Maſtino, mettendo a ſacco tutto il Padovano, corſe fin ſotto le Porte di Padova; il Popolo della quale ſpogliato delle ſue entrate, e aggravato di molte gravezze, deſiderava novità, ma per paura ſtava cheto. Allora Marſilio da Carrara maneggiandoſi ſegretamente per Nunzj e lettere colla Signoria a dare eſecuzione a quant'era capitolato, diede ordine, che il Capitano della Lega coll' eſercito ſuo s'accoſtaſſe alla Città, il quale accoſtato a 3. d'Agoſto, dandole un fieriſſimo aſſalto alla parte di Santa Croce, gli fu aperta la Porta di Ponte Corbo, per la quale entrò con parte dell'eſercito, e andò alla Piazza gridando: *Viva il Popolo, e muojano que' dalla Scala*. Alla qual voce reſtò il Popolo dalla battaglia, e accettarono allegramente la gente della Lega. Fu preſo il Signore Alberto, e il Podeſtà della Città Veroneſe inſieme con molti altri Veroneſi, e ſaccheggiarono le caſe loro. I Tedeſchi al numero di 500. reſtati a difeſa della Città, accettati con ſacramento di non ſervire contro la Lega, furono licenziati. Avendo la Signoria notizia del fatto, mandò a 6. d'Agoſto Legati ad eſſa Città Ser Giuſtiniano Giuſtiniani, Ser Marco Loredano, e Ser' Andreaſio Moroſini; i quali chiamato il Popolo a parlamento, per nome della Signoria gli eſpoſero, ch'ella ſe bene per liberarli dalla ſervitù avea pigliata l'impreſa di quella Città, non la volea però tenere ſotto il dominio ſuo, ma le dava per ſuo Signore Marſilio da Carrara ſuo Cittadino, dal quale eſſi e la Città ſua ſaranno ben trattati. Aſſentì il Popolo, e accettarono eſſo Marſilio per Signor loro. Il quale perſonalmente andato a Venezia, e condotti alla Signoria il Signor Alberto, e il Podeſtà di quella Città cogli altri prigioni, le rendè infinite grazie, chiamandola Padrona ſua, della Città di Padova, delle facoltà e vita ſua.

Continuava il Capitano della Lega a ſcorrere il Padovano per ſottomettere le Caſtella di quel Territorio al Signore di Padova; ma combattendo il Caſtello di Monſelice da una ſaetta fu morto. In luogo del quale fu fatto Capitano della Lega il Conte Orlando de' Roſſi ſuo fratello. Morì in queſto mezzo il Signor Marſilio, laſciando il dominio della Città di Padova di volontà della Signoria al Signore Ubertino ſuo germano, il quale dopo un lungo aſſedio nel principio dell' anno ſeguente per trattato con ducati 5000. ebbe il Caſtello di Monſelice, dopo il quale que' d'Eſte, e Montagnana ſi reſero. E in Lombardia il Signor di Milano per trattato ebbe la Città di Breſcia; e dall' altra parte i Signori di Ferrara, e di Mantova moleſtavano alcune Caſtella occupate delle giuriſdizioni loro da' Signori dalla Scala. E i Fiorentini dalla parte loro travagliavano per la Città di Lucca. E il Capitano della Lega nel Vicentino dopo molte depredazioni e danni fatti in quel territorio, s'era accampato ſotto quella Città. Da tanti travagli aſtretto il Signor Maſtino mandò nuovi Ambaſciadori ſuoi alla Signoria a dimandarle pace, la quale ſe gli rendè aſſai facile per avere ſoſtenuto la maggior parte del peſo di queſta guerra, avendo gli altri ſuoi confederati atteſo alle particolari impreſe ſue; e però avea ſpeſo la Signoria oltre l'opinion ſua groſſiſſima ſomma di danari, della quale eſſi confederati erano debitori, e la Città di Venezia per molte gravezze era molto eſtenuata. Deputato adunque alla trattazione di quella co' prefati Oratori Ser Tommaſo Soranzo, Ser Filippo Belegno, e Ser Marco Loredano, eſſa fu conchiuſa con queſti Capitoli. *Che il Signor dalla Scala debba dare liberamente alla Signoria di Venezia la Città di Treviſo, e Caſtelfranco, la quale inſieme con tutti i Caſtelli, e fortezze, e luoghi della giuriſdizione d' eſſa Città, e Cenedeſe, e con tutte le ſue giuriſdizioni poſſa liberamente poſſedere. Che il Signor dalla Scala debba liberamente far conſegnare a Ubertino Signor di Padova i Caſtelli di Baſſano, e Caſtelbaldo. Che l'acqua del fiume Pò ſia libera; ne detti dalla Scala, o altri per nome loro poſſano torre alcuna gabella a' mercadanti, che paſſeranno per detti luoghi. Che la Signoria di Venezia debba liberamente rilaſciare il Signore Alberto dalla Scala, e altri tutti prigioni. Che i Signori dalla Scala debbano conſegnare a' Fiorentini, ſe vorranno entrare in queſta pace, i quattro Caſtelli poſſeduti pe' detti dalla Scala nel territorio di Lucca. Che que' de' Roſſi poſſano liberamente godere i beni loro, che hanno in Parmegiana, e ſieno liberi da ogni danno e gabella, e abbiano di provigione Ducati 150. al meſe, nè poſſano ſtare nella Città di Parma o diſtretto.* A queſta pace aſſentirono i Signori di Padova, il Signore Alberto dalla Scala, gli Ambaſciadori de' Signori di Milano, di Ferrara, di Mantova; dopo la conchiuſione della quale furono mandati Ambaſciadori a Firenze Ser Niccolò Falier, Ser Giuſtiniano Giuſtiniani, e Ser Marco Loredano, a dinotare a quella Comunità il capitolato, e intendere l'opinion ſua. Ma i Fiorentini, che deſideravano la reſtituzione della Città di Lucca per cagione della quale avriano preſo la guerra, ſi moſtrarono molto difficili a entrare nella pace, e mandarono gli Ambaſciadori

Digitized by Google

dori loro alla Signoria con paleſe commeſſione di contradire, e di cercare di ſturbare eſſa pace. Ma dipoi conoſcendo di non potere mantener ſoli la guerra, e vedendo l'intenzione della Signoria ferma alla pace, aſſentirono a quanto era capitolato. Vennero gli Ambaſciadori a Venezia, dove dopo diverſe propoſte e riſpoſte circa eſſa pace, aſſentirono finalmente a i Capitoli, come di ſopra è detto; e furono pubblicati in Venezia a 24. di Gennajo, e dipoi per tutte le Città de' contraenti. Dopo la quale pubblicazione fu pe' Signori dalla Scala conſegnata alla Signoria di Venezia la Città di Treviſo con tutte le fortezze e Caſtelfranco; e il medeſimo fecero agli altri confederati, com' era capitolato. E fu data eſecuzione agli altri Capitoli da cadauna delle parti, e furono eſſi Signori dalla Scala fatti Nobili del magior Conſiglio, così avendo eglino con molta iſtanza ricercato. E avendo queſto Doge dogado anni X. e meſi X. morì, e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa de' Frati Minori.

Bartolommeo Gradenigo eletto Doge del 1339.

IN queſto tempo molti Greci nell' Iſola di Candia ſollevati dal Signor Lione Calergi, fatta adunanza inſieme, ribellarono dalla Signoria di Venezia, facendoſi forti in diverſi luoghi dell' Iſola, contra i quali la Signoria mandò Provveditori Ser Giuſtiniano Giuſtiniani Proccuratore, Ser Andreaſio Morofini, e Ser Niccolò Falier con molti baleſtrieri a cavallo, e pedoni, da' quali furono ſuperati eſſi ribelli, e aſtretti ad umiliarſi, e ritornare all'ubbidienza della Signoria. Ma de' capi loro preſo il Calergi, lo fecero annegare nel Porto, e gli altri decapitare, e appiccare per la gola. E a queſto modo fu acchetata tutta quell' Iſola. Nel 1341. i Signori delle Città d'Italia, che fino a queſto tempo tenevano i dominj di quelle col titolo di Vicario dell'Impero, furono da Papa Benedetto XII. nella vacanza dell' Impero per la morte del detto confermati legitimi poſſeſſori degli Stati loro. E avendo dogado queſto Doge anni 3. meſi 11. morì, e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa di San Marco.

Andrea Dandolo eletto Doge del 1343.

DEl detto tempo creſcendo ognora la potenza de' Turchi, e facendo orridi danni a' Criſtiani nelle parti della Grecia, a' quali deſiderando di provvedere, s'unirono inſieme Giovanni Paleologo Imperadore di Coſtantinopoli, Ugo Luſignano Re di Cipri, la Signoria di Venezia, e il gran Maſtro di Rodi, e mandarono in Avignone Ambaſciadori a Clemente VI. Papa, a dimandargli ajuto. Il quale conduſſe lega co' Principi prefati a diſtruzione degl' Infedeli, e mandò Nunzj e Brevi a tutti i Principi Criſtiani, eſortandoli a queſta impreſa. Fece poi predicare la Cruciata per tutta la Criſtianità, e fu dato ordine di preparare per l'anno venturo una potente armata, & eſerciti terreſtri. Pel quale effetto furono dalla Signoria preſtati al prefato Imperadore Ducati 30000. così da quello ricercata; e fu nel principio dell'anno ſpedita l'armata di buon numero di Galere pagate per la Lega, ſopra

A le quali mandò la Signoria Capitano Ser Pietro Zeno, e il Papa Legato il Patriarca di Geruſalemme. Queſt' armata paſsò verſo Levante, e dopo preſi molti navilj Turcheſchi, andarono alla Città delle Smirne, poſſeduta da' Turchi, e quella per forza preſero. E approſſimandoſi l'inverno munirono i capi d'eſſa Città, e andarono coll' armata all' Iſola di Negroponte; ma i Turchi inteſa la preſa della Città delle Smirne, e il levarſi dell'armata, ſubito con molta gente da piedi e da cavallo andarono a campo a quella Città. Il che fatto intendere pel Governadore di quella a i Capitani della Lega, ſubito coll' armata, e con molt' altra gente dell' Iſola ſi
B levarono da Negroponte e ritornarono alle Smirne; dove aſſaltate le genti Turcheſche, dopo dubbia e ſanguinolente battaglia, finalmente le ruppero, e aſtrinſero fuggire alla montagna. Dopo la qual vittoria deſiderando il Legato, e gli altri Capitani di rendere grazie al Signore Iddio, ridotti fuori della Città nella Chieſa di San Giovanni non molto diſtante dal luogo, dove fu fatto il conflitto; il Legato in abito Pontificale diede principio a' divini offizj, a i quali ſenz' alcun' ordine e ſoſpetto concorſero tutte le genti e dell'armata e della Città. Allora i Turchi, che tutto vedevano dalle propinque montagne, uniti di nuovo inſieme, aſſalirono con
C grand' impeto le genti Criſtiane, delle quali ne tagliarono a pezzi in gran numero, e fra i primi il Legato del Papa, il Capitano dell' armata, e quello del gran Maſtro di Rodi con molti altri Nobili di diverſe nazioni. Il reſto de' Criſtiani fuggiti ſi riduſſe parte nelle Smirne e parte in Negroponte. Avea in queſto tempo Alberto Conte di Gorizia colle ſue genti corſo e depredato nell' Iſtria i luoghi ſudditi della Signoria. La quale contro quello mandò molta gente da piede e da cavallo, Capitano della quale fu il Conte Enulfo da Montefeltro, e Provveditori Ser' Aluiſe Morofini Cavaliere, e Ser Marino Grimani. Queſti temendo il Conte di Gorizia ſpontaneamente ſi diede nelle mani de' Provveditori, i quali aſtenendoſi dalla guerra contro
D i luoghi ſuoi, come aveano in commeſſione, il ricevettero in grazia, e lo mandarono alla Signoria; la quale ſe bene perdonò al detto Conte, a 16. d'Agoſto gli reſe pace con patto, che doveſſe rovinare alcune Caſtella nell' Iſtria a' confini ſuoi, e che ſe per alcun tempo tra la Signoria ed eſſo Conte naſceſſe alcuna differenza, il Doge ſolo foſſe giudice. Il Senato però condannò in certa ſomma di danari li Provveditori, che ricevuto eſſo Conte in grazia contro l'ordine ſuo, s'erano aſtenuti dalla guerra.

Nel 1345. la Città di Zara troppo inclinati
E que' Popoli con danno loro al Re d'Ungheria, ſegretiſſimamente trattavano con Luigi Re di ſottometterſi al dominio ſuo. Il che ſcoperto da Ser Marco Corner Conte eletto pe' Zaratini, e che già il Re veniva a pigliare il dominio della Città, cautamente con tutti i Veneziani, ch'erano in quella, uſcì d'eſſa Città, e i Zaratini ribellando la ſettima fiata da' Veneziani, a 27. d'Agoſto levarono le inſegne del Re d'Ungheria. Contro i quali la Signoria mandò Ser Pietro da Canale Capitano del Golfo con alcune galere, e altri navilj armati di nuovo, per vedere di far ritornare in fede quella Città. Il quale andato

Digitized by Google

a quella non operò cosa alcuna. La Signoria mandò gran numero di gente da piedi e da cavallo, Capitano Ser Marco Giustiniani Proccuratore, il quale mise campo alla Città con macchine e altri strumenti da guerra, e tentò l'espugnazione di quella; nè potendo operare cosa alcuna, sopravenendo l'inverno, le pose assedio. L'anno seguente fue eletto Capitan generale di mare Ser Pietro Ciuran, e spedito a quella impresa con galere 31. armate in Venezia, e tre Provveditori, i quali furono Ser Niccolò Barbarigo, Ser Bernardo Giustiniano, e Ser Marino Falier, e furono aggiunti appresso al Capitano da terra Ser Simone Dandolo fratello del Doge, e Ser' Andreasio Morosini Proccuratore. Da questi fu molto astretta la Città di Zara, e ridotta quasi all'estremità. Ma sopravenuto il Re d'Ungheria con grossissimo esercito d'Ungheri e altri Dalmatini, che seguivano la parte sua, non solamente liberò essa Città dall'assedio, ma astrinsero le genti della Signoria a ritirarsi all'armata, e ne forti loro di modo, che fu astretta per ingrossare il suo esercito, il quale era inferiore di molto a quello del Re, di mandare nuovo sussidio di gente. Ma avanti il giugnere di quelle il Re non potendo patire lunga dimora, nè stimando la gente della Signoria, unito co' Zaratini già usciti dalla Città, quelle assaltò tumultuariamente ne' forti loro, i quali resistendo si difendevano. In questo mezzo le genti dell' Armata uscite da più parti assalirono gli Ungheri, e talmente improvisi li trovarono, e li misero in disordine. Dall'altra parte la gente di terra usciti da' forti, talmente operarono, che miracolosamente ruppero e misero in fuga il campo del Re, e astrinsero i Zaratini di nuovo a ritirarsi nella Città, e il resto de' Dalmatini alle Città loro. E il Re confuso da questo disordine, uscito dalla Dalmazia ritornò in Ungheria. Allora la gente della Signoria da mare e da terra assalita la Città, e spezzata una catena di ferro, che i Zaratini aveano tirata a traverso la bocca del Porto, gli astrinsero a supplicare di poter mandare gli Ambasciadori loro alla Signoria. Il che essendo loro da' Provveditori conceduto, mandarono sei de' primarj Cittadini della Città, i quali supplicarono dimandando perdono alla Signoria, e le offersero di nuovo il dominio della Città. E trattata la materia nel Senato, dopo diverse parti per le tante inobedienze loro furono finalmente tolti in grazia salve le persone loro, e fu restituita essa Città a 21. Dicembre, della quale fu eletto pel maggior Consiglio Conte e Capitano Ser Marco Giustinian Proccuratore, Capitano di quella impresa. Il quale entrato nel reggimento mandò a Venezia molti di que' Cittadini giudicati autori della ribellione. Nel 1348. nel principio di quest'anno dopo molte trattazioni di pace tra il Re d'Ungheria e la Signoria di Venezia, fu finalmente conchiuso con esso Re per le cose di Dalmazia tregua per anni otto. Era la Città di Venezia a quel tempo molto infettata da pestilenza, per la quale morì gran numero di gente, e grandissimo numero ancora fuggì dalla Città, nella quale fu cassato e cessato il dar ragioni, e il ridursi de' Consigli. La quale durò dal mese di Marzo fino a tutto quello d'Agosto.

In questo tempo que' di Capodistria, giudicando la Signoria pel travaglio della pestilenza mal potere dare rimedio alle cose sue, si ribellarono. Ritennero Ser Marco Giustiniani Proccuratore allora, Podestà e Capitano di quella Città, e abbruciarono il Palazzo dell' abitazion sua. Mandarono poi a dimandare soccorso al Patriarca d'Aquilea; ma la Signoria vi mandò subito alcune galere e navilj sotto il governo di Ser Pancrazio Giustiniano, e l'esercito terrestre, del quale fu Capitano Ser Marino Falier, e mandò a dimandare soccorso a Giacomo da Carrara Signore di Padova, dal qual'ebbe buon numero di cavalli e pedoni. Con queste forze i Capitani della Signoria accelerando l'impresa avanti que' di Capodistria giunsero il soccorso del Patriarca, assalirono la Città, e la strinsero di modo, che que' di dentro mal potendosi difendere, nè apparendo il soccorso aspettato dal Patriarca, furono astretti di dimandare accordo, il quale col mezzo del Rettor loro ritenuto conchiusero, e si renderono liberamente alla Ducale Signoria, giorni 40. dopo ch'erano ribellati: della quale alcuni de' principali autori della ribellione furono dicapitati, altri puniti, e altri molti privati della Città. Nel 1349. Lorenzo Vescovo Conte di Ceneda investì quest'anno a feudo perpetuo di Valle di Marino Ser Marino Falier, e lo fece Conte di quel luogo. Nel 1350. i Genovesi, che in quel tempo possedevano la Città di Pera e quella di Caffa, questa nell' estrema parte, e quella appresso la bocca del Mar maggiore soli pretendevano la giurisdizione del navigare in que' mari; e molestando tutti i navilj, che navigavano in quelle parti, ritennero alcune navi Veneziane, che venivano dalla Tana. Da queste novità la Signoria mandò i suoi Ambasciadori a Genova Ser Marino Falier e Ser Marco Corner a dolersi con quella Comunità, e della pace violata, e a dimandarle la rifezione de' danni, a' quali per quel Doge altamente fu risposto, che avendo la Città sua già molti anni superata in quel mare l'armata Turchesca, avea in esso mare acquistato il dominio, nel quale non volea, che senza ricognizione d'essa Città alcuna nazione vi navigasse, e con questa risposta licenziò gli Ambasciadori. Allora la Signoria, che desiderava mantenere la sua libertà solita di navigare per tutti i mari, turbata di questa risposta, subito scrisse a' Rettori suoi di Candia, Dalmazia, e altri luoghi, che i Genovesi, che si trovavano in que' luoghi coll' aver loro fossero ritenuti. E fece armare buon numero di gàlere tratte da Venezia, dalla Dalmazia, Candia, e Negroponte, delle quali elesse Capitan Generale Ser Marco Ruzini. E non potendo il Senato comodamente supplire alle continue spedizioni per questa guerra, per deliberazione del Maggior Consiglio a 5. Agosto fu deliberato, che da esso sieno eletti 25. Savj, a uno per casa, i quali col Doge, Consiglieri, e Capi di 40. abbiano il carico di questa guerra, riserbata al Senato la libertà della pace: e ciò per mesi tre, i quali finiti, di nuovo messa parte se debbano continuare, e dovendo continuare, sieno ballottati a uno per uno, e passando per la metà sieno per altri mesi tre, e non passando sieno eletti altri in luogo loro. Partì il Generale colle sue galere a' 27. Agosto, e s'unì nell' acque di Ragusi con Ser Marco Morosini Capitano in Golfo. Ebbe in tutto galere 35. Con questa armata andò alla

volta

Digitized by Google

volta de' Caſtelli, e trovò 14. galere Genoveſi, che andavano in Pera co' Rettori e mercatanzie per grandiſſima ſomma. Delle quali 10. ne preſe, 4. fuggirono. Andò poi alla volta di Pera, e laſciati i prigioni e preda a Negroponte, miſe campo a quella Città, contro la quale per averla ritrovata ben munita non operò cos' alcuna; ma le galere 4. de' Genoveſi fuggite ſi unirono a Rodi con alcune altre loro ritrovate in quel luogo, e andarono a Negroponte; il quale ritrovato mal munito, e ſenza ſoſpetto alcuno per la viltà di Ser Tommaſo Viaro Bailo fuggito dalla Città, preſero, e ſvaligiarono; e ricuperata la preda e i prigioni loro, e abbruciato quell' Arſenale, partirono da quella Città. Alla quale il Generale della Signoria mandate galere 6. con buon numero d'arcieri di Candia per cuſtodia di quella, ritornò a diſarmare. In queſto mezzo la Signoria per Ser Giovanni Steno ſuo Ambaſciadore al Re d'Aragona conchiuſe in perpetuo con eſſo Re lega e contro i Genoveſi per anni 5. Il quale s'obbligò d'armare almeno galere 18. delle quali la Signoria per obbligo pagaſſe la ſpeſa di due terzi, e da lì in sù per rata.

Nel principio dell' Anno ſeguente 1351. furono in Venezia armate Galere 12. in Dalmazia 8. delle quali fu fatto Capitano Ser Niccolò Piſani, e ſcritto in Candia, che faccino armata, e dato a coloro licenza che vadano in corſo contro de' Genoveſi, e abbiano tutta la preda. Partito da Venezia il Capitano dell' armata, andò in Coſtantinopoli, e conduſſe lega con quell' Imperadore per anni V. il quale s'obbligò d'armare Galere 12. pagandogli la Signoria all'anno per ogni Galera Perperi . . . . . E armandone maggior numero per rata. Preſe e abbruciò nel Mar Maggiore molti navilj Genoveſi, e andò all'impreſa della Città di Pera, la quale non potendo eſpugnare miſe in aſſedio. Allora i Genoveſi con grandiſſima ſollecitudine fecero armata di Galere 63. e di quelle fecero Capitano Pagano Doria. E la Signoria di nuovo armò in Venezia e Dalmazia Galere 30. e fece Capitan Generale di mare Ser Pangrazio Giuſtiniano Provveditore. E il Re d'Ungheria armò Galere 22. Ma i Genoveſi primi uſcirono coll' armata loro, della quale avuta notizia Ser Niccolò Piſani levato dall' aſſedio di Pera con Galere 15. ritornò a Negroponte. Dal qual luogo paſſando il meſe d'Agoſto l'armata Genoveſe affondò in quel Porto le Galere ſue, e colle genti di quelle munì la Città; all'impreſa della quale andò il Capitano Genoveſe, e ritrovandola ben diſeſa da Ser Niccolò Querini Bailo e Capitano dell' armata, la miſe in aſſedio. In queſto mezzo il Capitan Generale partito da Venezia colle Galere 30. e unito nel meſe d'Ottobre nell' Iſola di Cicilia con Galere 22. del Re armate da' Catalani, pigliarono la volta di Romania. La venuta del quale inteſa dal Capitano Genoveſe, levato dall' aſſedio di Negroponte, andò alla Città di Pera. E il Capitano Piſani cavate dall' acqua le ſue Galere, andò alla volta di Modon, e s'unì col Capitan Generale, il quale con tutta l'armata di Galere 67. andò a Coſtantinopoli. Dove giunto il meſe di Febbrajo, ritrovò l'armata Genoveſe poſta in battaglia ſotto le mura. Era paſſato già mezzo il giorno, e il mare agitato da' venti contrarj all' armata Veneziana, e ſe bene pe' Capitani fu conſultato, ſe a quell' ora e con quel vento ſi dovea prendere la battaglia, deliberò però il Generale di sì, e comandò, che foſſe inveſtito nell' armata Genoveſe. E così inveſtirono; ma molte Galere Veneziane o pel vento o per altra cagione non inveſtirono. Tanto durò crudeliſſima e dubbia queſta battaglia, quanto durò il giorno, la quale con molta mortalità dell'una e l'altra parte dalla notte fu ſeparata, e incerta fu la vittoria, perchè de' Veneziani e Catalani, oltre alcuni Sopracomiti morti, e il Generale ferito, ne furono altri al numero di 3500. ma de' Genoveſi maggior numero. I Capitani delle armate riduſſero la Veneta in Coſtantinopoli, e la Genoveſe in Pera, per riſtorar quelle. Ma il Generale della Veneta ferito in Coſtantinopoli paſsò da queſta vita, in luogo del quale fu eletto Ser Niccolò Piſani, il quale con una Galera ſpacciò alla Signoria Ser Giovanni Dolfin, il quale era Ambaſciadore appreſſo quell' Imperadore, a darle notizia del fatto, e a dimandarle danari per le Galere Catalane, acciocchè non ſi diſarmaſſero. La quale inteſo il ſucceſſo, e il modo di prendere quella battaglia, acciocchè non foſſe in arbitrio d'un ſolo Capitano di prendere o nò alcuna impreſa, eleſſe nel meſe d'Aprile 1352. e ſpedì con buona ſomma di danari quattro Provveditori, i quali foſſero appreſſo il Capitan Generale nelle ſue diliberazioni, e furono Ser Giovanni Dolfin Proccuratore, Ser Marco Falier, Ser Marco Corner, e Ser Marino Grimani. Ma il Generale deſiderando più che mai la battaglia coll'armata Genoveſe, ſpeſſe fiate provocava il Capitano di quella, prendendogli ſopra la faccia navilj, e navi ſue. Ma egli ſempre la ricuſava. Finalmente il Generale non potendo in quel luogo operare cos' alcuna, ſi levò, e per acconciare l'armata andò in Candia. Dopo la partita del quale, il Capitano Genoveſe partito per Genova, andò a diſarmare. Giunſero in queſto mezzo in Candia i quattro Provveditori, dove ritrovarono il Capitan Generale, il quale inteſo il diſarmo dell'armata Genoveſe, col Conſiglio d'eſſi Provveditori licenziò le Galere Catalane, e ridotte al numero d'otto, ritornò a Coſtantinopoli, e tentò di nuovo l'eſpugnazione di Pera; la quale trovata ben munita, nè con battaglia potendo operare cos' alcuna, diviſa l'armata in tre parti, l'una verſo Ponente col Dolfin, l'altra verſo il Mar Maggiore col Falier Provveditori, mandò a depredare i navilj Genoveſi. Egli col reſto e co' gli altri due Provveditori reſtò all'aſſedio di quella Città, dove reſtato fino alla fine del verno, nè vedendo ſperanza dell'acquiſto d'eſſa, ritornò a diſarmare.

Nel principio dell' anno ſeguente 1353. fu di nuovo eletto Capitan Generale da mare il nobil' uomo Ser Niccolò Piſani, e ſpedito con Galere 32. il quale nelle parti della Romania fece molti danni a' navilj Genoveſi. In queſto mezzo il Re d'Aragona avea armato Galere 40. di Catalani, e alcune navi, e quelle ſpedite all' Iſola di Sardegna, allora poſſeduta da' Genoveſi, all' eſpugnazione della Città di Legeri; a diſeſa della quale i Genoveſi, fatta armata di galere 52. e di quelle Capitano Antonio Grimaldi, l'aveano ſpedito per l'Iſola predetta. Ma il Re d'Aragona avuta notizia del

del preparare di questa armata, ricercò la Signoria di Venezia dell'armata sua; la quale per la Lega fatta con esso Re, e per l'occasione datagli di superare i Genovesi, spedì in diligenza al Capitano suo Generale, e gli commise, che lasciata ogn'impresa si levi subito e vada in Sardegna a unirsi coll'armata del Re. Il qual Generale avuto l'ordine, partì subito, e passato in Sardegna, si ritrovò nel mese d'Agosto unito coll'armata Regia. Ma il Capitano Genovese giunto a quell'Isola, nè avendo altra notizia dell'armata Veneziana, e tenendosi molto superiore della Regia, la quale teneva ascose le Insegne Veneziane, l'andò a ritrovare alla Città di Leger, e subito ad investirla. La quale sostenendo l'impeto dell'assalto, scoperse poi le insegne Veneziane, e con ardore ferendo i Genovesi, quegli smarriti dal fatto subito misero in disordine. Durò però la battaglia per lo spazio d'ore 4. nelle quali l'armata Genovese con grandissima uccisione de' suoi, e perdendo 33. galere con uomini oltre 3000. restò superata. Il Capitano della quale col poco numero delle Galere restategli ritornò a Genova; e le armate della Lega, poste in terra le genti loro presero nell'Isola alcuni Castelli, li quali furono consegnati agli agenti del Re. Al quale andato il Generale della Signoria, da quello fu fatto Cavaliere e del suo Consiglio segreto con ampliſſimi privilegi nel Regno suo. E poi presa licenza dal Re, partì dall'Isola, conducendo de' Genovesi prigioni al numero di 1500. andò a Venezia a disarmare. Da questi successi spaventata la Città di Genova, e molto travagliata per mancamento di biade, stando in grandissimo disordine, fu astretta pe' suoi Ambasciadori molto umilmente e con capitoli mandare a domandar pace alla Signoria, la qual pace, contradicendo il Doge, le fu negata. Il Papa poi a supplicazione d'essi Genovesi per l'effetto predetto mandò a richiedere alla Signoria i suoi Ambasciadori, la quale gli mandò Ser Marino Falier Proccuratore, Ser Marco Giustinian, e Ser Niccolò Lion. Ma per altra commessione ch' ebbero essi Ambasciadori, non fu concluſa cosa alcuna. Allora i Genovesi dalla difficultà delle cose loro disperati si sottomisero a Giovanni Visconti Arcivescovo e Signor di Milano, Pavia, Lodi, Cremona, Brescia, Bergomo, Como, Novara, Vercelli, Asti, Pedemonte, Alba, Alessandria, Tortona, Bobio, Piacenza, Parma, e Bologna, potentissimo allora in Italia; e natural nimico de' Veneziani. Il quale s'obbligò di difenderli per terra e per mare da' Veneziani e Catalani, e dar loro biada abbondantemente per uso loro.

La Signoria di Venezia fece lega con Giacomo da Carrara allora Signore di Padova, e co' Signori di Verona, di Ferrara, di Mantova, e di Piacenza; e bandì i Milanesi da tutte le terre e luoghi suoi. Mandò Ambasciadori Ser Marino Falier Proccuratore, e Ser Marco Corner co' gli Ambasciadori degli altri Principi confederati a Carlo Re di Boemia eletto Re de' Romani, il quale si preparava di venire in Italia a pigliare la Corona dell'Imperio, a richiederlo per Capitano della Lega contro l'Arcivescovo di Milano e' Genovesi. E condussero con Ducati . . . . . al mese. Colla qual condizione ritornò il Falier, e restò Ambasciadore il Corner appresso il detto Re. Ma l'Arcivescovo di Milano nel principio dell'anno 1354. mandò alla Signoria tre solenni Ambasciadori, per trattare con lei per nome suo e de' Genovesi pace con capitoli onorevolissimi a essa Signoria; la qual pace, trattata la materia nel Senato, e più che mai contradicendole il Doge, al tutto fu revocata, e licenziati gli Ambasciadori. Di poi per deliberazione del Maggior Consiglio a 13. di Luglio fu accresciuto il Collegio di questa guerra al numero di 40. a due per casata, colla libertà solita. I Genovesi in questo mezzo coll'ajuto dell'Arcivescovo di Milano aveano armate, e sotto il governo di Pagano Doria 25. galere. Il quale spedito e venuto nel Golfo di Venezia, dopo d'avere senza resistenza fatto molti altri danni nella Dalmazia, abbruciò le Città di Liesena, e di Curzola; contro il quale fu eletto la terza fiata Capitan Generale da mare Ser Niccolò Pisani. E subito spedito con galere 15. armate in Venezia sotto il governo di Ser Niccolò Querini. Alla fama di questa armata uscì dal Golfo di Venezia il Capitano Genovese, e il Generale della Signoria cercando essa armata, nè la ritrovando, a preghiere del Re d'Aragona, senza ordine della Signoria, passò all'Isola di Sardegna per trattare di nuovo l'espugnazione della Città di Leger: la quale ben munita, da gli assalti datile si difese con uccisione di molti uomini dell'armata. Ma il Capitano Genovese avvisato dell'armata in Sardegna col Generale della Signoria, ritornò nel Golfo di Venezia, e dopo d'avere inferito molti danni a' navilj Veneziani, passò fino alla Città di Parenzo, la quale, non avendo difesa, saccheggiò e abbruciò. Questo subito successo, la propinquità dell'armata Genovese, e l'assenza del Generale dalla Città di Venezia, e mal munita di gente per l'armare di tanto numero di galere tratte da essa, indusse tanto spavento, che dubitando della salute, fecero tirare una grossa catena di ferro a traverso il Porto di San Niccolò di Lido; a custodia della quale furono messe tre navi armate sotto il governo di Ser Paolo Loredan. E il Doge, il quale alla pace così onorevolmente proposta tante fiate con suppliche così acerrimamente avea ripugnato, da questi successi spaventato, e da dolore conquassato si gittò in letto, e in brevissimi giorni passò da questa vita, avendo dogado anni 11. mesi 9. E fu onorevolmente sepolto in San Marco.

Marino Falier, eletto Doge del 1354.

AVendo il Capitano Generale inteso la venuta in Golfo dell'armata Genovese, subito si levò dall'Isola di Sardegna, e navigò verso il Golfo per diritto; ma non fu aspettato dal Capitano Genovese, il quale conoscendo l'armata sua inferiore alla Veneta, nè volendo metterla alla fortuna, navigò alla volta di Scio, dove ristaurò l'armata sua, e spedì a Genova per nuovo soccorso, il quale gli fu spedito di galere 10. armate in Genova, ma co' danari dell'Arcivescovo di Milano. La qual preparazione intesa dalla Signoria, e accresciuta in fama di maggior numero, repetendo la venuta in Italia del Re de' Romani, e giudicando che dall'Arcivescovo di Milano, nè da' Genovesi saria lungamente

te ſoſtenuta tanta armata, ed ella ſenza contraſto reſterebbe vittorioſa, mandò a ordinare al General ſuo già partito per Levante per ritrovare l'armata Genoveſe, che andar debba alla conſervazione de' luoghi e de' ſudditi ſuoi, nè pigliar debba altra impreſa. Il quale avuto l'ordine prefato, e giudicando per altra cagione muoverſi la Signoria, ſi riduſſe con tutta l'armata all'Iſola di Sapienza in Porto Lungo. E il Capitano Genoveſe avute da Genova le galere 10. era paſſato verſo Modon, dove inteſo, che l'armata Veneta era in Porto Lungo, voleva ritornare verſo Genova, ma da' venti contrarj ſforzato ſi fermò la notte all'Iſola di Capraja non lontana molto da Porto Lungo. Voleva ritornare verſo Genova, e mandò una galera ſpedita a ſopravedere dell'armata Veneziana; la qual galera ritrovando le antiguardie di quella Veneta, che dormivano, e veduta tutta l'armata con poco ordine, come que' che ſtavano ſenza ſoſpetto, e il tutto riferito al ſuo Capitano, il miſe in iſperanza di poter vincere l'armata Veneta. E ſubito poſta in arme l'armata ſua con ſilenzio nel far del giorno a' 4. di Novembre andò verſo Porto Lungo, alla bocca del quale era in guardia Ser Niccolò Querini con galere 14. il quale viliſſimamente ritirandoſi, gli rendè l'entrata. Nella quale entrato il Capitano Genoveſe aſſalì con grand'impeto l'armata Veneziana, la quale avanti che ſi poteſſe mettere in armi, e per eſſere la maggior parte della gente in terra, così preſto fu ſuperata, come aſſalita, e preſe tutte le galere col Generale e ſuoi Sopracomiti, la quale con quella parte d'uomini, che ſi ritrovavano ſopra co' capi di quelle fatti prigioni, furono dal Capitano Genoveſe andando a diſarmare condotti a Genova. Il Re de' Romani in queſto mezzo con poco numero di gente paſſato in Italia per la via del Friuli, andò alla Città di Padova, dove ſi fermò aſpettando il reſto delle genti ſue, che venivano di Germania. Ma per nuovo accidente della morte dell'Arciveſcovo di Milano morto all'improviſo di peſte, e laſciati ſucceſſori dello Stato ſuo Maffeo, Bernabò, e Galeazzo Viſconti nipoti ſuoi di fratello, mutò propoſito, ſperando nuova diſſenſione tra eſſi Signori pel nuovo ſtato, dalla quale potergli eſſere offerta occaſione d'impadronirſi di quegli Stati. Subito con quelle maggiori forze, che gli fu poſſibile, e col favor della Lega, levato da Padova, andò alla Città di Mantova come luogo più propinquo a potere intendere ogni innovazione. La quale ſubito venuta partorì ne' Signori Viſconti contrario effetto di quello che il Re s'era immaginato; perchè dal timore dì quella non diviſi, ma uniti d'accordo diviſero lo Stato loro, e fu in queſto modo. Che cadauno di loro egualmente dominaſſe nella Città di Milano e di Genova. Nel reſto poi Maffeo ſignoreggiò la Città di Lodi, Piacenza, Parma, e Bologna. Bernabò aveſſe la Città di Bergamo, Breſcia, e Cremona ſotto il ſuo dominio. E Galeazzo il reſto doveſſe dominare, ch'era la Città di Como, Novara, Vercelli, Aſti, Pedemonte, Alba, Aleſſandria, e Tortona. Queſta unione levò la ſperanza al Re di vedere novità alcuna in quegli Stati. Ora deſiderando di ſpedire la ſua coronazione, voltò l'animo alla pace, nella quale ritrovando delle difficoltà, trattò a' 9. di Gennajo, e conchiuſe tregua dalla parte di terra ſolamente per meſi 4. tra la Signoria, e i ſuoi collegati con eſſi Signori Viſconti. Nel qual tempo andò in Milano, dove con onore fu ricevuto da que' Signori, e preſe la Corona di ferro dell'Impero. E nel principio dell'anno ſeguente da' Legati del Papa in Roma fu incoronato Imperadore con dichiarazione, che non poteſſe fermarſi nè in quella Città, nè in altro luogo d'Italia. Dovendo finire il tempo del Collegio de' Savj in Venezia deputati ſopra i fatti di queſta guerra; e trattandoſi della pace ricercata al Conſiglio de' Pregadi, fu per deliberazione del Maggior Conſiglio de' 26. di Gennajo ſtabilito d'eleggere 25. Savj a uno per caſata, i quali per meſi ſei aveſſero a eſſere in Conſiglio de' Pregadi per le fazioni di queſta guerra.

Del 1355. nel Maggior Conſiglio fu ritrovato nella Sedia Ducale ſcritto: *Becco Marino Falier dalla bella mogier*. Ed eſſendoſi inteſo eſſere ſtato Ser Michele Sten allora d'età puerile, nè eſſendo ſtato proceduto contra quello, il Doge, che di tal fatto deſiderava e iſtantemente ricercava ſevera giuſtizia, reſtò molto mal ſoddisfatto, e con grandiſſimo odio odiava la Nobiltà Veneziana. Occorſe a que' giorni per certa riſſa avuta un Cittadino di Venezia nominato Bertucci Iſdraello di parentado, e potente molto nel Popolo, e amico aſſai del Doge, era ſtato da un Nobile percoſſo nel volto: della qual coſa dolendoſi egli privatamente nella camera col Doge, e dicendogli, che s'egli aveſſe voluto far briga, erano adunati molti valentuomini del Popolo, che per amor ſuo non avriano avuto riſpetto di venire alle mani con eſſi Nobili, da' quali certo molti ne ſariano maltrattati; al quale il Doge diſſe: *Certo non ſaria ſtato mal fatto per caſtigarli della ſuperbia loro*: partitoſi eſſo Bertucci, e conſiderato dal Doge le parole ſue, ma più penetrandogli nell'animo, il quale conoſceva, accettò quelle contro la Nobiltà, e giudicò queſta occaſione poter eſſere il modo di vendicarſi col mezzo di quello della ricevuta e non punita ingiuria. E mandandolo a chiamare la notte ſeguente, gli rivelò il mal'animo ſuo contro la Nobiltà, e lo perſuaſe a ritrovare compagni audaci e fedeli, che gli moſtreria il modo di vendicarſi inſieme delle commeſſe ingiurie contro la Nobiltà. Al quale aſſentendo eſſo Bertucci, trattò ſegretiſſimamente con alcuni Cittadini e Popolari della Città, uomini audaci, e ſuoi confidenti, a' quali diſſe di volere far vendetta dell'ingiuria ſua contro la Nobiltà. E avendo quelli ridotti al voler ſuo, e ritornato al Doge, il tutto gli comunicò. Il quale diſegnato il tempo, e determinato il modo, diede ordine, che a 16. Aprile la notte foſſero aperte le prigioni private, ov'erano Genoveſi, le pubbliche, ov'erano i banditi, e foſſe dato campana a martello, gridando, che i Genoveſi erano coll'armata ſopra il Porto. E ſiccome i Nobili veniſſero alla Piazza, foſſero tagliati a pezzi, ſaccheggiate le loro caſe, ſvergognate le mogli e le figliuole, ammazzati i figliuoli, e preſo il dominio della Città, e d'eſſa fatto il Doge Signore. Ma per avere molti compagni dell'ingiuria ſua, e concitare l'odio de' Cittadini contro la Nobiltà, ordinò il Doge, che alcuni di queſti conſcii del trattato andaſſero la notte alle

Caſe

Caſe de' primarj Cittadini della Città, e battendo alle Porte di quelli gridaſſero con parole ſotto falſo nome de' giovani Nobili della Città: *Io tale al diſpetto tuo ho uſato carnalmente con tua moglie, ſorella*, ovvero *figliuola*. Andavano queſti, e con tali modi inaſprivano molto l'animo de' Cittadini contro la Nobiltà: i quali andavano al Doge a dolerſi di queſte ingiurie. Dal quale era riſpoſto loro, che la Signoria avea deliberato d'avere eſſi Nobili nelle mani per farne giuſtizia: però che doveſſero la notte diſegnata eſſere in Piazza coll' arme loro, ed eſeguire quanto per nome ſuo ſarà comandato loro, approſſimandoſi il tempo lo metteranno ad effetto queſto trattato. E in caſa d'Iſdraello erano a' 15. Aprile ridotti i Capi de' congiurati per pigliare particolare ordine di quanto doveano operare, non intendendo però la maggior parte di quelli il particolare del trattato col Doge. Fra' quali un tal Beltrame già Pellicciajo, e ora fatto ricco, molto dolendoſi, che la Nobiltà di Venezia così malamente aveſſe a diſperdere, dopo levato dal luogo, andò a comunicare il tutto a Ser Niccolò Lion, Nobile, ricco, e ſuo confidente amico. Il quale andato al Doge, gli narrò il tutto. Il Doge ſmarrito molto, gli riſpoſe che gli provvederia; della quale riſpoſta non ſi contentando il Lion, andò a farlo intendere a i Conſiglieri, e Capi del Conſiglio di Dieci. I quali andati al Doge, e fatto intendere cautamente il tutto al reſto del Conſiglio di Dieci, e a i Proccuratori di San Marco, e a i Signori di notte, e a i Capi di Seſtier, e a molti Nobili grandi della Città, diſpoſte gagliarde guardie alla Piazza, mandarono a ritenere i Capi de' congiurati, tra' quali l'Iſdraello con due altri furono ritenuti; e avuta da quegli al tormento la verità, e che del trattato ancora principale era il Doge, ſubito fecero ritenere eſſo Doge, e il menarono al luogo della tortura. E ritrovatagli addoſſo certa ſcrittura, dalla quale conoſciuta chiaramente la continenza del trattato, il giorno ſeguente chiamò il Conſiglio de' Dieci con giunta di 25. Nobili uno per caſata, e fu per eſſo Conſiglio proceſſo e ſentenziato, che ſieno i congiurati appiccati per la gola, e il Doge decapitato, e confiſcati i beni ſuoi nel Comune, concedendogli di potere ordinare di Ducati duemila. La qual ſentenza contra Iſdraello e compagni fu il medeſimo giorno eſeguita, che furono cogli sbagi in bocca appiccati per la gola alle colonne del Palazzo. E contro il Doge il giorno ſeguente, il quale all'ora di Terza ſopra la Scala di pietra maggiore del Palazzo, dove nell' entrare nel Dogado avea giurata la conſervazione dello ſtato Comune della Città di Venezia, fu decapitato, e nel medeſimo Conſiglio fu preſo, che ogni anno di giorno di San Sidro ſi debba fare ſolenne proceſſione con tutta la Chieresia attorno la Piazza di San Marco. Ed eſſendo in gran moto la Città nella vacanza del Dogado, dubitandoſi di qualche novità, fu pel Conſiglio di Dieci colla giunta de' 25. a i cinque d'Aprile eletto Capitano Generale della Città di Venezia fino alla creazione del nuovo Doge Ser Marco Corner, il qual ſubito col Confalone di San Marco entrò nel Palazzo, dove ſtette fino alla creazione del nuovo Doge, e fu a 25. di detto meſe.

A

B

C

D

E

Giovanni Gradenigo, eletto Doge, dì 1355.

FU nel principio del Dogado di queſto Doge pel Conſiglio di Dieci colla giunta de' 25. proceduto contro il reſto de' complici del trattato ritenuti parte in Venezia, e parte avuti da Padova, Verona, e altri luoghi, e per deliberazione di quello in diverſi giorni ne furono appiccati alle Colonne del Palazzo al numero d'undici, e poſti i beni loro nel Comune, e contro agli altri, che non ſi poterono avere, con bandi ſeveriſſimi fu proceduto, e con taglie ſopra le perſone loro, o vivi o morti. Beltrame per deliberazione d'eſſo Conſiglio fu dotato di Ducati 1000. di provigione all' anno, e a lui e a' ſuoi eredi donata una Caſa di valuta di Ducati 2000. E fu fatto del maggior Conſiglio, e concedutagli licenza d'arme per quattro ſuoi ſervidori. Il quale non ſi contentando, ma richiedendo che gli foſſe donato il Contado di Val di Marino confiſcato al Doge decapitato, uſava male parole contro la Signoria di Venezia, per le quali nel medeſimo Conſiglio fu proceduto contro di lui. Ed eſſendo ſtato in grazia liberato della forca, fu per anni 10. relegato a Raguſi. Al Caſtello poi di Val di Marino, reſtato nel Comune, fu mandato per Podeſtà Ser Giovanni Bondonier. Fu poi il Caſtello donato a Gattamelata. Per continuare la guerra contro i Genoveſi, armò la Signoria in Venezia e Dalmazia galere 15. e quelle ſotto il governo di Ser Bernardo Giuſtiniano Proccuratore ſpedì in diligenza, il quale per l'Arcipelago andava infeſtando i Navilj Genoveſi. In queſto mezzo i Signori Viſconti, i quali per favorire i Genoveſi, non avendo l'animo volto alla guerra, colla Signoria s'interpoſero a trattar pace. La quale al primo di Giugno tra la Signoria e i ſuoi Collegati dall'una parte, ed eſſi Signori Viſconti dall'altra con queſti Capitoli la ſtabilirono: *Che la navigazione del Mare maggiore, cagione principale di queſta guerra, a ciaſcuno foſſe libera. Che i prigioni da cadauna delle parti ſieno liberamente rilaſciati*. De' quali Capitoli la Comunità di Perugia fece la piegeria per la Comunità di Genova, la qual pace dipoi giurata pe' Sindici Genoveſi in Venezia, e pel gran Cancelliere della Signoria in Genova, fu pubblicata a' 22. di Luglio. Il medeſimo giorno dall' una e dall' altra parte furono liberati i prigioni, i quali giunti in Venezia, Ser Niccolò Piſani già Capitan generale, Ser Niccolò Querini Capitano delle galere, e i Sopracomiti furono il giorno ſeguente meſſi nelle prigioni, e placitati a 20. Agoſto nel Maggior Conſiglio: Ser Niccolò Piſani come Generale per eſſerſi meſſo a combattere coll' armata ſua la Città di Leger a preghiere del Re d'Aragona, ſenza avere alcun' ordine dalla Signoria, fu condennato pagare Ducati 1000. e in perpetuo privo de' beneficj e altri ufficj e di tutte le Capitanerie; e Ser Niccolò Querini per avere vilmente ceduto la guardia ſua, pagare Ducati 500. e in perpetuo privo come il Piſani. Finito il tempo de' 25. Savj aggiunti al Conſiglio de' Pregadi pe' fatti di queſta guerra fu per diliberazione del Maggior Conſiglio a 16. d'Agoſto prorogato fino a San Michele.

Nel 1356. approſſimandoſi il finir delle tregue

tregue col Re d'Ungheria, la Signoria per diliberazione del Senato, gli mandò Ambasciadori Ser Marco Corner Proccuratore, e Ser Marino Grimani, per trattare con quello buona e perpetua pace. A i quali il Re dopo molte trattazioni propose, che se la Signoria voleva riconoscere da lui la Dalmazia, dandogli ogn'anno per tale ricognizione un Cavallo bianco, le lasceria cheto il dominio di quella. Ma la Signoria, che già molti anni possedeva gran parte di quella Provincia, non volle assentire alla proposta del Re, il quale vedendola stracca dalla guerra de' Genovesi, e finite le tregue, licenziò gli Ambasciadori; e adunato gran numero di gente, le mandò il mese di Giugno divise in due parti a correre l'una nella Dalmazia, e l'altra nell'Istria a' danni delle Città e Territorj, che la Signoria possedeva in quella Provincia; a difesa della quale la Signoria mandò un buon numero di gente, e con galere 10. Capitano Ser Bernardo Giustiniano. Per la spedizione di questa guerra per deliberazione del Maggior Consiglio a' 28. di Giugno, e per elezione di quello, furono deputati 25. Savj, i quali col Doge, Consiglieri e Capi di 40. avessero a provvedere alle occorrenze di quella. I quali a 21. di Novembre per deliberazione d'esso Maggior Consiglio furono accresciuti al numero di 40. potendo essere due per casata, e che non abbiano possessioni in Padovana, Trivisana, o Cenedese. E furono molte fiate prorogati, riservato sempre il trattato di pace al Consiglio de' Pregadi. Il Re dopo s'unì col Duca d'Austria, col Patriarca d'Aquilea, e con Francesco da Carrara allora Signor di Padova; e con esercito d'uomini 60000. venne personalmente nel Trevisano, dove dopo fatti molti danni a quel territorio mise campo al Castello di Conigliano. La Signoria adunò buon numero di gente, le quali con Ser Giovanni Dolfino, e Polo Loredano Proccuratori, e Ser Marco Giustiniano eletti Provveditori, mandò nella Città di Treviso, con ordine d'adunare delle genti di que' territorj il maggior numero, che potessero, e far levare da quello tutte le biade non ancora battute, e mettere parte di quelle nella Città di Treviso, e parte mandarne a Venezia. Le quali ne' campi delle contrade e sotto i portici delle Chiese furono cavate dalle paglie. Il Re in questo mezzo a 15. di Luglio ebbe a' patti il Castello di Conigliano, nel quale era Podestà e Capitano Ser Zaccheria Contarini, il quale venuto a Venezia, fu condennato Ducati 200. e privo per anni 5. di tutti gli uffizj e beneficj. La Città di Ceneda tenuta in spirituale e temporale per quel Vescovo, e il Castello di Collalto aderirono alla parte del Re, il quale passata la Piave, venne a campo alla Città di Treviso alla quale da tutte le parti pose l'assedio. E mandò una parte dell'esercito fino al Castello di Mestre, il quale essendo ben munito, si difese; ma ritornata la restante gente ad Asolo, l'ebbero senza battaglia. Nella Dalmazia e nell'Istria non successe alcuna cosa prospera al Re, perchè essendo difese quelle Città e dall'armata e da i sussidj mandati della Signoria, furono forzati gli Ungheri, a' quali mancava la vettovaglia, levarsi da que' luoghi. Il simile saria occorso al Re nel territorio Trivisano, se dal Signore di Padova non fosse stato continuamente soccorso di vettovaglie. Dalla qual cagione mossa la Signoria levò Ser Zaccharia Morosini Podestà della Città di Padova, e proibì a' Padovani l'uso del sale, e ogn'altro comercio de' luoghi suoi. E così avendo questo Doge dogado un'anno, due mesi, e giorni ventidue, passò da questa vita; il quale onorevolmente fu sepolto nel Monastero de' Frati Minori.

Giovanni Dolfin, eletto Doge del 1356.

FU eletto questo Doge, essendo Provveditore nella Città di Treviso, e in quella assediato. Alla quale avendo il Re con tutte le forze sue date molte battaglie, nè avendola potuta ottenere, dopo giorni 43. si levò dall' impresa, e fatti i maggiori danni possibili a que' territorj, lasciata parte delle genti sue a difesa de' Castelli acquistati, col resto partì per Ungheria, e il Doge venne al reggimento del Dogado insieme con gli altri due Provveditori. In questo mezzo il Vescovo di Paris * s'interpose a trattar pace, acciocchè si potessero mandare Ambasciadori pe' particolari di quella, fu conchiusa tregua per mesi sei, nel tempo della quale la Signoria mandò Ambasciadori al Re Ser' Andrea Contarini, Ser Michele Falier, Ser Benintendi Gran Cancelliere di Venezia. I quali avendo per alcuni giorni trattato col Re, furono da quello senza conchiusione licenziati, dicendo di voler mandare i suoi Ambasciadori alla Signoria, i quali mandò nel principio dell' anno seguente 1357. e furono quattro Ungheri Vescovi; ma proponevano altra condizione di pace, e furono dalla Signoria licenziati. Dopo il ritorno de' quali preparò il Re grossissimo esercito, il quale diviso in tre parti, colla prima passò personalmente in Dalmazia, la seconda mandò nell' Istria, e la terza nel Trivisano. Mandò la Signoria a difesa della Dalmazia Ser Niccolò Giustiniano Proccuratore con alcuna gente, e nell' Istria Ser Lorenzo Celsi con buon numero di gente da piede e da cavallo. Nel Trivisano non furono mandate altre genti, ma dato ordine a i territorj delle Città di Treviso e altri Castelli di quel territorio, che vigilanti attendano alla custodia di quelli. Ma que' di Serravalle astretti dal lungo assedio, con licenza della Signoria a 17. di Luglio si renderono alle genti del Re. E Girardo Conte di Camino, mandati fuori del Castello della Motta i soldati della Signoria, aderì alla parte del Re. Lo stesso fecero que' di Valdemarino, e nella Dalmazia que' di Traù, e Spalatro, che astretti dalle genti del Re, licenziati i Rettori loro, si diedero a esso Re. La Città di Zara se bene era astretta da lungo assedio del Re, colla maggior parte del suo esercito si difendevano, e mantenevano da quello. Ma pel nuovo soccorso di 4. Bandiere di Tedeschi mandati al Re dal Signor di Padova, tra' quali ve n'erano alcuni, che con istipendio della Signoria erano stati a difesa di quella Città, e sapeano i luoghi più deboli all'offesa di quella. E avendo del tutto istrutti gli Ungheri cagionò, che a' 18. di Dicembre, in tempo di notte poste tacitamente le scale a i muri della parte di San Damiano, non essendo sentiti dalle guardie, entrarono nella Città, e aperta la Porta introdussero le genti

del Re. Le quali andate alla Piazza, nè ritrovando altra reſiſtenza per eſſerſi ritirato Ser Michele Falier Conte con alcuni ſoldati e Cittadini nel Caſtello, s'impadronirono della Città. Nel qual Caſtello mandò la Signoria ſubito Provveditore Ser Pietro Badoer con buon numero di gente, e chiamò alle prigioni di Venezia Ser Michele Falier, il quale placitato per gli Avogadori nel maggior Conſiglio, a 8. del meſe di Maggio dell' anno ſeguente, fu condannato a ſtare un'anno in prigione, e in perpetuo privo di tutti gli uffizj e beneficj del Comune di Venezia: Del ſubitanio caſo della Città di Zara ſmarrita la Città di Sebenico, e Lieſena, Ser' Andrea Giuſtiniano Conte levò le Inſegne del Re d'Ungheria. Nona, nella quale era Conte Ser Giovanni Giuſtiniano, aſtretta da lungo aſſedio, mancandole il vivere, avendo prima mangiato i cavalli e i cani, fu sforzata ſottometterſi al Re; i quali col Conte loro dal Re e dalla Signoria furono lodati. Da queſte difficultà la Signoria ſtanca della preſente guerra, ma molto più della già paſſata de' Genoveſi, per diliberazione del Senato, mandò di nuovo Ambaſciadori al Re d'Ungheria nella Città di Zara Ser Giovanni Gradenigo, Ser Pietro Triviſano, e Ser Benintendi Gran Canceliere di Venezia con ampliſſima autorità per trattar pace. Dopo avute molte pratiche con eſſo, finalmente la conchiuſero a 8. di Febbrajo co' ſeguenti Capitoli: *Ce il dominio della Città di Zara, e di tutta la Dalmazia da Durazzo fino a mezzo Quarner, dove ſono i confini d'Iſtria, reſti liberamente al prefato Re; al quale la Signoria debba far conſegnare il reſto delle Città, e de' Luoghi poſſeduti da lei in quella Provincia, ne' quali i ſudditi Veneziani poſſano godere i beni loro. Promettendo eſſo Re non armare legni da corſo nè dar ricetto a' Corſari. E il ſimile faccia la Signoria. Che alla Signoria reſti liberamente il dominio della Città di Treviſo, e tutto il Triviſano e il Cenedeſe. Alla quale eſſo Re debba reſtituire i luoghi occupati in que' territorj nel* 1358. Dopo la conchiuſione della quale fu terminata e giurata per ambe le parti, e fu pubblicata eſſa pace. E in eſecuzione di quella fu per Ser Pietro Badoer Provveditore nel Caſtello di Zara conſegnato il Caſtello agli Ungheri, e per Ser Marco Soranzo Conte la Città di Raguſi, e per Ser Giacomo Correr Conte la Città d'Arbe, e per Ser Giacomo Ciuran Conte la Città di Pago, e per Ser Niccolò Corner la Città di Lieſena, e per Ser Giovanni Zorzi Conte la Città di Curzola. E per gli Ungheri del Re furono reſtituiti alla Signoria i Caſtelli di Conigliano, Serravalle, Aſolo, e Valdemarino. Dopo la conchiuſione di queſta pace fu levato il titolo a i Dogi di Venezia, ch'era *Dux Venetiarum, Dalmatiæ, & Croatiæ, & Dominus quartæ partis, & dimidiæ totius Imperii Romaniæ*, e fu diliberato di ſcrivere *Dux Venetiarum &c.* E avendo queſto Doge dogado anni 5. meſi 2. giorni 22. paſsò da queſta vita, e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa di San Marco, voglio dire di San Giovanni e Paolo.

Lorenzo Celſi, eletto Doge del 1361.

NEl 1363. era a quel tempo molto rovinato il Porto della Città di Candia, e rovinandoſi di giorno in giorno il Molo, fu per conſervazione d'eſſa Città, e Iſola, pel Senato a 4. di Giugno diliberato, ch'eſſo Porto e Molo foſſero riparati; e per queſto effetto impoſto a i vini, che ſi traggono di Candia, eccetto per Venezia, dazio di un Perpero e mezzo per botte. La quale diliberazione eſſendo pubblicata nella Città di Candia, fu dalla maggior parte de' Feudati Nobili e Cittadini Veneziani contradetta. A' quali sforzandoſi Ser Lunardo Dandolo Duca co' Conſiglieri ſuoi perſuadere, che doveſſero aſſentire, dicendo, per utile loro e della Città loro eſſere ſtata impoſta, gli riſpondevano che per le conceſſioni de' primi Feudi loro non poteva eſſere impoſta gravezza alcuna, e però non erano per aſſentire. Replicò il Duca per la Signoria, ch'eſſa s'era riſerbato ſopra d'eſſi Feudi il mero e miſto Imperio, e pel paſſato ſempre avea impoſto per molti anni, a' quali mai alcuno non avea contradetto. E però che doveſſero ubbidire a' mandati della Signoria. Si partirono finalmente eſſi Feudati ſenz'altra conchiuſione; e ridotti inſieme nella Chieſa di San Tito, per conchiuſione mandarono a dire al Duca, che ſoſpendeſſe eſſo Dazio, perchè volevano eleggere venti Ambaſciadori, e mandarli alla Signoria: altrimente che ſi ribellerieno. A' quali il Duca replicò, che biſognava ubbidire. E fatto di nuovo pubblicare il Dazio, mandò a dire a que', ch'erano in San Tito, che in pena della teſta, e privazione de' Feudi, ſi levino da quel luogo, e ſtiano cheti. Alle quali parole reſtati inſieme eſſi Feudati in detta Chieſa al numero di trenta, i quali furono i ſeguenti: Ser Marco Gradenigo il Savio, Ser Marco Gradenigo Spiritello, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Tito Gradenigo, Ser Lunardo Gradenigo, Ser Franceſco Gradenigo, Ser Niccolò Gradenigo, Ser Marco Corner Calzina, Ser Franceſco Mudazzo, Ser Zanachi de Rizzo, Ser Lorenzo Barbarigo, Ser Palato Mudazzo, Ser Pampanin Querini, Ser Filippo da Vigonza, Ser Marco Fradello, Ser Tito Venier, Ser Teodorello Venier, Ser Gerillo Venier, Ser Giorgio da Molin, Ser Niccolò da Molin, Ser Zanaca da Molin, Ser Franguli Corner, Ser Luigi Corner dalla Cà Mazor, Ser' Andrea Pantaleo, Ser Giorgio Barbo, Ser Pietro Gallina, Ser Rigazzo Querini, Ser' Antonio Barozzi dalla Canea, Ser Zanachi da Vigonza, Ser' Antonio Gradenigo; e fatta dire una Meſſa, giurarono inſieme eſſere ribelli alla Signoria di Venezia. A' quali Ser Tito Gradenigo e Tito Venier per la loro audacia fattiſi capi, ſollevato il Popolo con quaſi tutti i Feudati armati co' famigli loro, il giorno ſeguente aſſalirono la Piazza, e vollero sforzare per forza la Porta del Palazzo del Duca. La quale fatta aprire da lui fece commetter loro, che in pena della vita e de' beni loro debbano partire, e deporre le armi. Ma eglino ſprezzati i comandamenti ſuoi preſero il Duca, il quale appena liberato dalla morte miſero nelle prigioni, e in luogo ſuo il giorno ſeguente eleſſero Duca e Governadore dell'Iſola Ser Marco Gradenigo il Savio, appreſſo il quale deputarono Conſiglieri Ser Franceſco Mudazzo, e Ser Marco Falier, Ser' Aluiſe Pantaleo, e Ser Bartolomeo Grimaldo. E depoſte le Inſegne di San Marco, levarono le Inſegne di San Tito. Affida-

fidarono i debitori de' privati, e assolsero gli omicidiarj, e i ladri, servendo per 6. mesi allo stato loro; e fatti ritenere tutti i Mercatanti Veneziani che si trovarono nell'Isola, dando in preda le mercatanzie loro. Questa novità intesa nell'Isola mosse le Città della Canea, Rettimo, e Sitia con tutti i Castelli della medesima Isola a ritenere i Rettori loro, e quelli mandarono prigioni in Candia, e ribellarono alla Ducal Signoria.

La nuova di questi importantissimi moti intesa da Ser Domenico Michel Capitano delle Galere del Golfo, subito per una Galera spedita la dinotò alla Signoria. E trovandosi appresso di lui tre Galere armate in quell' Isola fece ritenere i Sopracomiti, e quelli con tutte le ciurme, e altri uomini suoi mandò a Venezia per Galera spedita alla Signoria. La quale giunta a Venezia a 12. Settembre, e intesa dalla Signoria la ribellione dell'Isola di Candia, e desiderando di praticare ogn'altra strada per ridurre quell'Isola alla solita ubbidienza, che adoperare la forza, subito per deliberazione del Senato elesse cinque Ambasciadori e Provveditori a quell'Isola, i quali furono Ser Pietro Zane, Ser' Andrea Contarini, Ser Francesco Bembo, Ser Lorenzo Dandolo, e Ser Giovanni Gradenigo. I quali subito con cinque Galere armate in Venezia spedì con commessione d'andare a quell'Isola, e di persuadere essi Nobili Feudati e Popoli a non persistere in tale opinione, ma ritornare alla solita fedeltà della Signoria, la quale era pronta a riceverli per fedeli. I quali Ambasciadori andati alla Standia, e di là con salvocondotto alla Città di Candia, avanti il Tribunale del nuovo Duca e de' Consiglieri esposero amorevolissimamente la commession loro. La quale da essi ribelli arrogantemente fu disprezzata, e licenziati gli Ambasciadori. E per unire maggiormente i Popoli dell'Isola alle voglie loro, e farli disperare della grazia della Signoria, gl'indussero col mezzo d'un Calergio ad ammazzare tutti i Nobili, e altri Latini sparsi nell'Isola, che pareano non sentire con essi ribelli, di modo che in pochissimi giorni ne fu morto gran numero. Tornati gli Ambasciadori a Venezia, ed esposta l'ostinazione d'essi ribelli, furono per deliberazione del Maggior Consiglio a' 17. di Novembre eletti 26. Savj di giunta al Consiglio de' Pregadi a uno per casata, e quelli per giorni otto sieno in esso Consiglio a deliberare quanto s'ha da fare per questa ribellione. La qual giunta prorogata di tempo in tempo durò, finchè durò la guerra deliberata dal Senato per mare e per terra contro l'Isola di Candia. Della qual cosa ne fu data notizia al Papa, all'Imperadore, al Re d'Ungheria, alla Reina di Puglia, e al Re di Cipri, pregandoli che non vogliano dar favore a essi ribelli. Dopo furono armate in Venezia oltre quelle, ch'erano in mare, Galere 33. dove furono descritti tutti gli uomini d'anni 16. fino a 60. e mandati in Galera per rata, e 12. Navi per le vettovaglie, e assoldate genti forestiere in pedoni 2000. e 1000. cavalli. De' quali fu fatto Capitano Giustino dal Verme Provveditore, e dell'armata fu eletto Capitan Generale Ser Domenico Michel Capitano del Golfo. Ma avanti la spedizione delle predette genti, per deliberazione del Senato furono di nuovo eletti e spediti a essi ribelli cinque Ambasciadori e Provveditori, i quali furono Ser Polo Loredan, Ser Niccolò Giustinian, Ser Piero Trivisan, Ser Giovanni Mocenigo, e Ser Matteo Querini, a dinotare l'apparato, che faceva la Signoria contro essi ribelli, e ad esortarli, che non vogliano aspettare le sue forze, ma ritornare alla solita loro fedeltà. I quali disprezzando la grazia della Signoria non vollero udire, nè assentire a cosa, che fosse proposta loro. Ma mandati gli Ambasciadori loro a Genova se le vollero sottomettere, se li difendevano dalla Signoria. Ma i Genovesi avvertiti da quella non li vollero accettare, licenziando gli Ambasciadori.

Nel principio dell'anno seguente 1364. partirono le Galere da Venezia, e andarono a ritrovare il Capitan Generale, e poco dopo il Capitano delle genti da terra sopra le navi, e alcuni Arsili, appresso il quale furono mandati Governadori Ser Giovanni Dandolo Proccuratore, e Ser Pietro Mocenigo. Giunte queste armate alla Frasolia nel principio di Maggio, nel qual luogo sbarcarono le genti terrestri, le quali da' ribelli con cavalli 200. e dopo in gran numero tumultuariamente furono assalite. Ma da i Latini, che procedevano ordinati, in poco spazio furono superati, e posti in fuga, forzati di ridursi alle montagne. E seguendo la vittoria passò il Capitano, ed entrò, e preso il Borgo di Candia, entrò l'armata nel Porto. Dell' entrata de' quali que', ch'erano restati alla custodia della Città, e dall'avviso della rotta delle genti loro, impauriti, pentiti, ma tardi dell'error loro, mandarono al Capitan Generale a presentargli le chiavi, e a restituirgli il dominio della Terra, la quale a' 10. di detto mese fu da lei accettata, e presa la tenuta d'essa Città. Cavò di prigione il Duca con tutti gli altri ritenuti, e fece far prigione il Greco Duca con alcuni altri Nobili suoi seguaci. Spedì poi Ser Giovanni Mocenigo uno de' Provveditori con gente da piedi e da cavallo a Rettimo, e alla Canea, le quali dopo pochi giorni se gli renderono, ed egli fatto ritenere in quella di Rettimo Ser Polo Querini, che pe' Greci vi era Rettore, lo fece dicapitare. Quello della Canea fuggì Ser Tito Venier. E poco dopo furono ricuperate la Città di Sitia, e tutti gli altri Castelli dell'Isola. Nella Città di Candia i Provveditori sopra la Piazza fecero decapitare il Gradenigo già eletto Duca, e Ser Marco Fradello, e remisero Ser Lunardo Dandolo, e i Consiglieri ne' reggimenti loro. A gli altri assenti avuti per rei di questa ribellione, che aveano nella Chiesa giurato, diedero, a chi li presentava vivi o morti, grossissime taglie, e confiscarono i beni loro. Per la qual cosa molti ne furono presentati vivi, e quelli decapitati. Molti più da' villani dell'Isola ne furono ammazzati, e presentate le teste loro; altri ancora, a' quali essendo imputato d'aver seguito le parti d'essi ribelli, proclamati fra termine di giorni otto per esecuzione d'esso proclama a' 17. di Luglio in presenza de' Provveditori altri relegati furono banditi dall' Isola con taglia di Perperi 1000. morti e 4000. vivi; Ser Giovanni, Ser Zorzi, e Ser Alessio Calergi a 27. detto pe' Provveditori con autorità del Consiglio di Dieci furono confinati in Venezia, ovvero in cadauna delle Terre loro, dove parerà alla Signo-

Signoria, purchè non ſieno fuori del Golfo. Tutti que' da Cà Gradenigo, e da Cà Venier, che a queſto tempo ſi ritrovarono abitare nell' Iſola di Candia, i beni loro non poſſano in alcun tempo eſſere venduti nè alienati, ma reſtare obbligati al Comune di Venezia, e ſieno uſufruttuarj per loro e per gli eredi loro, finchè ſerberanno i confini a quelli diſegnati. Ridotte a queſto termine le coſe dell' Iſola, i Provveditori licenziarono il Capitano delle genti terreſtri, e le genti ſue; al partire del quale i Calergi ſopradetti banditi inſieme con Ser Tito Venier, Ser Franceſco e Antonio Gradenigo fratelli, e altri Nobili ribelli fatti forti in alcuni Caſtelli dell' Iſola, di nuovo fatta adunazione di molti Greci levarono l' Inſegna dell' Impèrio di Coſtantinopoli, e diceano di volere combattere per la Fede co' Latini. Scorrevano alla parte di Levante per l' Iſola, depredando i beni de' Latini ſolamente, e tagliando a' pezzi quanti s' opponevano loro. E ſcorſero per tutta quella parte dell' Iſola dalla Valle di Strombolo fino alla Punta di Spada. Contra de' quali andavano i Provveditori, e mandavano i feudati reſtati in fede cogli ſtipendiati; ma non potevano operare altro che fugarli, perchè ſi ritiravano a' monti, e a' luoghi forti. E ſebbene nel principio dell' anno 1362. furono dalla Signoria aſſoldate nuove genti da piedi in Italia e ſpedite a quell' Iſola con nuovi Provveditori in luogo de' primi, a' quali fu data licenza, che furono Ser Giacomo Bragadin, Ser Polo Loredan, Ser Pietro Mocenigo, Ser Lorenzo Dandolo, e Ser' Andrea Zeno, i quali aſſoldarono cavalli 500. de' Turchi, e fecero loro molti danni nelle perſone e Caſali loro, non li poterono però in tutto ſtirpare, perchè fuggivano a i monti. E avendo dogado queſto Doge anni 5. e meſi 10. paſsò da queſta vita, il quale onorevolmente fu ſepolto nella Chieſa delle Monache della Celeſtia.

Marco Corner, eletto Doge del 1366.

IL Maggior Conſiglio, il quale fino a queſto tempo ſopra le Scale di San Marco e di Rialto era pubblicato per un Comandatore, dinotando il giorno, che ſi dovea ridurre, e gli uffizj e i reggimenti, per quale ſi doveano eleggere, fu per parte d'eſſo Conſiglio a V. d'Agoſto deliberato, che quando ſi vorrà ridurre eſſo Conſiglio la mattina, ſia il giorno avanti all'ora della Marangona di San Marco, e di Rialto, chiamato a ſuono di Campana; e quando avrà a ridurſi il dopo deſinare, ſia ſonato il giorno medeſimo a ora di Terza. Nuovi Provveditori con nuovi ſoccorſi furono dalla Signoria mandati con Arſili all' Iſola di Candia, che furono Ser Pantaleone Barbo, Ser Giovanni Zeno, Ser Niccolò Triviſano, Ser' Andrea Zane, e Ser Niccolò Giuſtiniani. I quali levato da quella parte dell' Iſola, ch' era reſtata in fede, gran numero di pedoni, andarono diviſi in più parti, perſeguitando eſſi ribelli, e ſaccheggiando e rovinando i Caſali loro, induſſero i territorj in gran neceſſità di vivere. Della qual coſa forzati i Greci, per guadagnare le taglie, le quali ſubito a ſuon di tromba erano pagate, diedero nelle mani del Provveditore Triviſano Ser Franceſco, e Ser Antonio Gradenigo, e Ser Teodorello Venier, con altri molti loro ſeguaci. E poco dopo dagli ſteſſi Iſolani al Provveditore Juſtinian furono preſentati Ser Aleſſio Calergi con ſua moglie e figliuoli con molti altri ſeguaci ſuoi. Dopo uniti i Provveditori paſſarono contro il reſto de' ribelli fatti forti in alcuni Caſtelli, a quali con molta uccisione delle genti Greche forzarono finalmente. E ſebbene i capi fuggirono a i monti in certe ſpelonche, furono però per la cagione ſopradetta dati dagl' Iſolani nelle mani de' Provveditori Ser Giorgio Calergi, Ser Zanachi Calergi, Ser Tito Venier, e molti altri de' principali d'eſſi ribelli, de' quali altri non iſcampò, che Ser Tito Gradenigo, il quale fuggito ſcampò in Turchia; e i Provveditori ricuperata e meſſa in quiete tutta l' Iſola ritornarono con tutti i prigioni alla Città di Candia. I capi de' quali ſopra la Piazza fecero decapitare, e gli altri ſeguaci loro appiccare per la gola. Dopo le quali coſe ritornarono a Venezia, dove fu pel Maggior Conſiglio deliberato d'eleggere oltre il Duca un Capitano dell' Iſola di Candia, e 'l primo che fu eletto, fu Ser Giovanni Zeno, che vi fu Provveditore. Era ſolito a quel tempo, che per la buona fama della Giuſtizia e del buon governo de' Nobili di Venezia molti Signori e Comunità d' Italia chiamavano d' eſſi Nobili per Rettori nelle Città loro, col qual mezzo eſſi Signori e Comunità s' inſinuavano co' Primarj Nobili della Repubblica. Però per ogni inconveniente, che poteſſe naſcere da ciò, per deliberazione del maggior Conſiglio de' 28. Novembre fu ſtatuito, che alcun Nobile di Venezia ſotto graviſſime pene non poſſa più andare Rettore ad alcun luogo d' Italia, ovvero dentro il Golfo, il qual luogo non ſia ſuddito alla Signoria di Venezia. E avendo queſto Doge dogado anni due e meſi otto, paſsò da queſta vita, e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa di San Giovanni e Polo.

Andrea Contarini, eletto Doge del 1368.

TEneva a quel tempo nel Golfo la Signoria di Venezia una Barca armata per evitare i contrabandi. La quale avendo ritrovato e ritenuto un Navilio carico di Sali, lo voleva condurre a Venezia, ma da alcune barche armate de' Trieſtini mandati da' Giudici loro, le fu fraſtornato e levato dalle mani eſſo navilio, e con morte di molti della Barca fu condotto a Trieſte. Era allora quella Città unita in amicizia e legata in fedeltà colla Signoria di Venezia; la quale inteſo il fatto, e avendolo molto a male, mandò a Trieſte a dimandare la Barca del contrabando, e gli uomini, che aveano fatta l'offeſa. Ma i Trieſtini mandarono a riſpondere, che eſſendo liberi, nè ſottopoſti ad alcuno, non volevano dare coſa alcuna. La Signoria col Senato a 3. d'Agoſto deliberò che dalla Città di Venezia e da altri luoghi del ſuo ſtato non poſſa eſſere condotta coſa alcuna alla Città di Trieſte, e che fra'l termine di giorni 10. tutti i Trieſtini debbano partire dalla Città di Venezia, e da tutte le terre e luoghi del Dominio. Da queſta deliberazione moſſi i Trieſtini, ſubito mandarono gli Ambaſciadori loro alla Signoria, colla quale a 21. del detto meſe conchiuſero accordo co' ſeguenti Capitoli: *Che di nuovo giurino fedeltà alla Signoria. Che piglino da*

quella

Digitized by Google

quella uno Stendardo coll' Inſegna di San Marco, il quale allora ſubito debbano levare nella loro Piazza, e poi . . . . . ogni anno nel giorno di Paſqua. Che i Giudici, che hanno mandato contro la barca della Signoria, vengano fra'l termine di giorni otto, a dimandarle perdono: altrimente reſtino banditi da Trieſte. Conchiuſo il quale accordo, la Signoria per deliberazione del Senato a' 6. di Settembre eleſſe e ſpedì Ambaſciadore a Trieſte Ser Luigi Falier, il quale andato a quella Città, le portò lo Stendardo. Il quale accettato da que' del Governo, e ſecondo la forma dell'accordo fatto levare nella Piazza, fu dal Popolo ſollevato contro i Nobili a ſuggeſtione di Franceſco da Carrara Signore di Padova, ſubito gittato a terra, e fugato l'Ambaſciadore. Da queſta ingiuria moſſa la Signoria, armò in Venezia quattro Galere groſſe, e quelle appreſſo alcune ſottili, che ſi ritrovavano in Golfo, Capitano Ser Creſci da Molin, ſpedì con mangani e altri ſtrumenti da guerra contro quella Città. Appreſſo la quale armata mandò eſercito terreſtre da piedi e da cavallo; del quale fu fatto Capitano Ser Domenico Michel, contro il quale uſcirono i Trieſtini; ma ributtati ſi ritirarono nella Città, nella quale ſi fortificarono di modo, che per quel verno dalle genti di fuori non fu loro fatta alcuna offeſa, che di tenerli da terra e da mare in aſſedio. E nel principio dell'anno ſeguente 1369. eſſendo per l'incomodità del verno infermati e morti molti uomini dell' armata e dell'eſercito, fu dalla Signoria mandata nuova gente in luogo di quelli, e mutati i Capitani fu mandato all'eſercito Ser Polo Loredan, e all'armata Ser Taddeo Giuſtinian; ma que' della Città vedendoſi più che mai aſtretti mandarono tre Ambaſciadori alla Signoria a offerirle la ſolita fedeltà, a' quali fu riſpoſto, che li volevano a ubbidienza, e la Terra loro a diſcrezione. Allora que' di Trieſte diſperati della ſalute loro, mandarono a ſottometterſi a i Duchi Alberto e Leopoldo d'Auſtria, Stiria, e Carintia e Conti del Tirolo, da' quali furono accettati. E con gran numero di genti Tedeſche colle perſone loro ſoccorſi. E in queſto mezzo la Signoria avuta notizia della dedizione prefata, e della preparazione di gente Tedeſca, ſpedì a quella impreſa 25. Nobili, e 11. Cittadini di Venezia con 50. Baleſtrieri per cadauno, tratti dalla Città, e dalle contrade, e 200. fanti mandati da Niccolò da Eſte Signor di Ferrara. Giunti i Duchi d'Auſtria fecero intendere a' Capitani della Signoria, che ſi levaſſero da quella impreſa, per eſſerſi ſottomeſſa loro quella Città. Ma continuando eſſi Capitani all'impreſa, e i Duchi alla diſeſa di quella furono forzati finalmente l'una e l'altra parte far conflitto; nel quale le genti Tedeſche, ſebbene con non poco danno di quelle della Signoria reſtarono ſuperate, e forzate colla fuga a ſalvarſi nella fortezza di un Monte: dalla quale trattarono eſſi Duchi, e conchiuſero accordo col Capitano della Signoria, e a quella con una paga alle genti loro ceſſero ogni ragion loro nella Città di Trieſte, la qual paga avuta partirono per le Terre loro. Allora i Trieſtini, i quali lungamente tenuti in aſſedio aveano mangiato cavalli, cani, gatti, e ſorci, aſtretti più che mai da quello, e battuti da continue battaglie, furono forzati mandare Ambaſciadori alla Signoria, dalla quale finalmente furono accettati, ſalve le perſone, e i loro averi. E commiſero a Ser Paolo Loredano Capitano dell'eſercito, che per nome d'eſſa Signoria ne pigliaſſe il poſſeſſo; il quale a 9. di Novembre fece l'entrata nella Città, ſopra la Porta della quale fu fatto Cavaliere. E gli Ambaſciadori di quelli venuti alla Signoria a' 28. del medeſimo meſe, come ſudditi ſuoi, le giurarono fedeltà, e fu mandato loro per Podeſtà Ser Saracino Dandolo, e Capitano Ser' Andrea Zeno. Dentro la quale dopo qualche tempo per la Signoria, a fine di mettere freno a que' Popoli, fece far due forti Caſtelli, l'uno ſopra il Monte, e l'altro alla Marina.

In queſto tempo Franceſco da Carrara Signor di Padova non contento de' termini ſuoi del Padovano, ma cercando uſurpare que' del Comune di Venezia, e delle giuriſdizioni dell'acque ſalſe per far ſopra quelle fabbricar ſali, vedendo la Signoria occupata nella guerra co' Trieſtini, avea fatta fare una Palada da Oriago fino a Moranzano, e altre foſſe di grandiſſimo pregiudizio al Comune di Venezia; e dal ſuo Podeſtà di Pieve di Sacco erano ſtate fatte molte novità contro que' di Chioza. Al quale Signore dalla Signoria per Ser Zaccheria Contarini e Ser Marco de' Priuli, poi per Ser Niccolò Falier, ſuoi Ambaſciadori fu fatto intendere, ch'egli deſiſteſſe da tal novità. Ma egli confidato nell'ajuto del Re d'Ungheria, del quale era in protezione, e lo teneva infiammato contro eſſa Signoria, mettendogli ſoſpetto, che voleſſe levargli il dominio di Dalmazia, pertinace perſiſteva in queſte ſue opinioni. Il che cagionò, che la Signoria fece ſerrare tutti i paſſi, che andavano nel Padovano, con grandiſſimo danno della Città di Padova. Ma gli altri Signori Principi convicini, vedendo, che il ſerrare i paſſi al Signore di Padova, tornava alle Città loro in grandiſſimo danno, per levar loro il commerzio delle mercatanzie, e ogn'altra coſa, s'interpoſero in aggiuſtare queſte differenze, e mandati gli Ambaſciadori loro alla Signoria, il Marcheſe di Ferrara, l'Arciveſcovo di Ravenna, e il Veſcovo di Fermo, inſieme col Legato del Papa Reſidente in Venezia, trattarono e conchiuſero accordo di queſto modo: *Che per cadauna delle parti foſſero eletti cinque Nobili delle Città ſue, i quali inſieme doveſſero vedere, e terminare queſte differenze.* I quali per la Signoria furono eletti Ser Giacomo Moro Proccuratore, Ser Giacomo de' Priuli, Ser Lorenzo Dandolo, Ser Taddeo Giuſtiniani, e Ser Pantaleone Barbo; e pel Signore di Padova Don Lorenzo Ferrante, Don Frizelin Caodevacca., Don Argentin de Argenti, Don Giacomo dal Reltio, e Don Giacomo Gaffarelli. I quali in Venezia ridotti inſieme in mano del Doge e del Legato del Papa giurarono terminare con buona fede queſte differenze, e giuſtamente mettere queſti confini. Ma ridotti poi nella Città di Chioza, e udite le differenze dell'una e dell'altra parte, ſi partirono in diſcordia, e ſenza conchiuſione, e gli edificj reſtarono ſino al 1371. Nel qual tempo la Signoria mandò al detto Signore Deſiderio Notajo della Cancelleria a fargli intendere, che doveſſe far rovinare tutti gli edificj fatti del 1368. fino all'ora preſente, altrimente, che per benefizio comune di Venezia, ci faria

Digitized by Google

ria provveduto. Ma non volendo esso Signore rimuoversi dalle sue opinioni, anzi avendo a que' confini fatte molte Bastie, quelle avea munite di buona gente. Allora la Signoria conoscendo la cosa di molta importanza, assoldò molta gente da piedi e da cavallo. Del quale esercito fece suo Capitano Don Rinieri de' Vaschi da Rodi, e Provveditori Ser Domenico Michel Proccuratore, e Ser Luigi Zeno. I quali insieme con molti balestrieri da Venezia mandò sul Padovano. Così da ogni parte fu rotta la guerra, nella quale per la molta amicizia, e pe' molti compari, che avea esso Signore in Venezia, da parte de quali gli erano rilevati e rivelati tutti i segreti, tra' quali Ser Pietro Bernardo Consigliere, e Ser Marin Barbarigo Capo di Quaranta, Ser Lunardo Morosini, e Ser Luigi Molin Avogadori, per mezzo d'un Frate Eremitano gli faceano intendere tutte le cose segrete, che si trattavano ne' Consigli. I quali per diligentissima inquisizione scoperti, furono presi. E avuta la verità da loro furono sentenziati, che il Consigliere e i duoi Avogadori debbano finire le loro vite nelle prigioni forti, e il Capo di Quaranta perpetuamente privo di tutti i Consigli. Furono anco scoperti alcuni traditori mandati da esso Signore con ordine d'ammazzare alcuni primarj Senatori, ch'erano al governo dello Stato, perchè parlavano contro di lui. I quali presi furono squartati sopra la Piazza di San Marco; e perchè oltre il delitto loro confessarono essere stato dato ordine d'attossicare tutti i Pozzi pubblici della Città furono per molto tempo tenute gran guardie attorno di quelli.

Per le trattazioni di quella guerra per deliberazione del Maggior Consiglio furono eletti 20 di giunta al Consiglio de' Pregadi, i quali fossero col detto Consiglio, sempre che si trattassero le materie di quella, e potessero prendere parte. L'anno 1372. nel mese di Luglio il Re d'Ungheria mandò un'Ambasciadore a Venezia per trattar pace tra la Signoria e'l Signore di Padova, il quale non potendo quella conchiudere protestò in nome del suo Re contro la pace, che avea colla Signoria, ch'egli vuol difendere esso Signore per essere sotto la protezion sua. Della quale cosa s'andava con lettere giustificando co' Principi del mondo, dicendo, che questo, che faceva contro i Veneziani, era solo per difesa del Signore di Padova, perchè non volevano pace con esso Signore; e ch'era debito di giusto Principe, quando vedeva alcun Principe grande e superbo, doverlo abbassare, come voleva fare de' Veneziani. In questo mentre l'esercito della Signoria nel Padovano, e quello del Signore di Padova nel Trevisano faceano grandissimi danni; e il Re adunate in Ungheria molte genti Unghere e Dalmatine, le mandò pel Friuli in soccorso d'esso Signore. Alle quali volendo vietare il passo sopra il fiume Piave, Ser Taddeo Giustiniani e il Conte Girardo da Camino con gente adunata nel Trivisano furono rotti, e affogate le genti loro, ed essi fatti prigioni. Gli Ungheri passarono nel Padovano, nel qual luogo volendo il Capitano della Signoria far passare le genti sue per espugnare alcune Bastie, da' Provveditori non gli fu permesso, e vennero in grandissima discordia tra loro. Per la qual cagione furono chiamati dalla Signoria, la quale intesa la verità del fatto col Senato, condannò il Provveditore Michel, che in alcun tempo non potesse avere alcun benefizio o altro carico dal Comune di Venezia, e privo per anni cinque de' Consigli, e il Zeno per anni due privo di tutti gli ufficj e beneficj e Consigli, e il Capitano con buone parole ammonito, il quale dopo pochi giorni prese licenza e rifiutò il Capitanato. In luogo del quale fu fatto Generale il Signor Conte Roberto da Correggio, e subito spedito all'esercito del Padovano con Ser Lunardo Dandolo, e Ser Pietro Fontana eletti Provveditori. Mandò il Re nuovo Ambasciadore alla Signoria per trattar pace, il quale unissi con uno del Papa, giunti a Venezia circa il fine di Gennajo, a' quali essendo per la Signoria proposti alcuni Capitoli, e non essendo dal Signore di Padova accettati partirono essi Ambasciadori, e nel principio dell'anno seguente 1373. mandò il Re nuovo sussidio d'Ungheri 5000. a esso Signore di Padova, e di tutto il suo esercito, che avea in Italia, disegnò Capitano il Signore Stefano Vajvoda Transilvano, e poi diede in preda i beni de' Veneziani, che si ritrovavano averne per tutto il suo Regno. Condusse Lega il Signore di Padova co' Duchi Alberto e Leopoldo d'Austria, a' quali diede le Città di Cividale, Feltre, e Valsugana. Essi Duchi gli mandarono grosso sussidio di gente Tedesca, appresso i quali gli furono mandati alcuni fanti dall' Arcivescovo di Ravenna. E il Signor Marsilio fratello d'esso Signore tolse licenza dal Papa, a' servigi del quale era in Romagna, e con buon numero di gente gli venne in ajuto. La Signoria dall' altra parte volendo ingrossare il suo esercito, avea di consenso del Signore di Verona assoldato in quel territorio molta gente, la quale pel Vicentino posseduto da esso Signore, era venuta nel Padovano, e della Città di Venezia Nobili 100. con balestrieri 10. per uno, e Capi 10. Nobili sopra essi 100. furono mandati all' esercito. I quali capi furono Ser Michele Dolfin, Ser Pietro Soranzo, Ser Luigi Contarini, Ser Alessandro Soranzo, Ser Niccolò Zeno, Ser Marino Capello, Ser Niccolò Dolfin, Ser Marco Badoer, Ser Niccolò Contarini, e Ser Polo Falier. Talche dall' una e dell' altra parte erano molto grossi gli eserciti. Il Signor di Padova sebbene avea l'esercito suo non inferiore di forze a quello della Signoria, stava però sopra la difesa de' suoi forti, conoscendo, che con la difesa d'essi, e de' suoi territorj restava egli vincitore della guerra. Ma ritrovandosi una sua Bastìa appresso Bogione, e volendo i Nobili di Venezia co' balestrieri loro espugnarla, fecero cavare certa fossa, e furono alle mani colle genti Padovane, le quali poste in rotta da' balestrieri Veneziani, furono soccorse da i cavalli Ungheri, i quali non aspettati con tant'impeto assalirono i Veneziani, che postili in disordine restarono rotti; e oltre ad alcuni pochi morti, fecero 900. balestrieri prigioni, e la maggior parte de' Nobili; di modo che la Signoria fu forzata fare nuova provigione all' esercito suo, e mandò in diligenza a levare dall' Isola di Candia gran numero d'Arcieri a piedi; de' quali fino alla fine di Giugno n'erano giunti all' esercito al numero di 5000.

Nel qual tempo volendo la gente della Signo-

gnoria al primo di Luglio, il giorno di San Marciliano forzare alcune Baſtie de' Padovani per paſſare a' danni del territorio, e difendendoſi que' di dentro, ſopravenuto ajuto delle genti loro, e l'iſteſſo del campo della Signoria, fù a poco a poco tanto ingroſſata la zuffa, che da ogni parte vi concorſero tutte le genti, e ſi principiò generale e ordinata battaglia. Nella quale il Capitano della Signoria poſti innanti gli Arcieri di Candia, acciocchè colle ſaette offendeſſero i cavalli d'Ungheri, fece iſmontare a piedi tutte le genti d'arme, e combattuto gran parte del giorno con mortalità dell'una e dell' altra parte, al fine reſtarono ſuperate le genti Ungare e Padovane, e preſo il Vaivoda Capitano degli Ungheri con molti Cittadini Padovani, e altra gente sì Unghera, come Tedeſca, e Italiana in gran numero colle bandiere del Re, e del Signore di Padova. Gli altri capi col reſto delle genti loro ſi ſalvarono nelle Baſtie, e i prigioni furono mandati a Venezia. Per deliberazione del maggior Conſiglio á 3. del medeſimo meſe fu nella Città ordinato ſolenne il giorno predetto di San Marciliano. In queſto mezzo i Padovani aſtretti da sì lunga guerra mormoravano contro il Signor loro, dicendo avere preſa ingiuſta guerra, per la quale eglino realmente e perſonalmente erano afflitti, e tumultuavano nella Città, della quale per l'aſſenza del Signore, andato all' eſercito, era Governadore il Signor Marſilio fratello d'eſſo Signore. Il quale dalla ſcontentezza di quelli preſe ſperanza di cacciare il fratello, e farſi di quella Signore. La qual coſa fatta tramare ſegretamente colla Signoria, e ottenuta da quella con alcuni Capitoli la ſua protezione, comunicato il trattato con alcuni Cittadini ſuoi confidenti, attendeva a metter quello in eſecuzione. Ma ſcoperto non ebbe effetto, e molti de' ſuoi complici furono fatti morire, ed egli fuggito a Venezia con groſſiſſima taglia, confiſcazione de' beni, e pena della teſta fu dal frattello bandito. E la Signoria il mandò a far nuova gente nel Veroneſe per dare omai ſpedizione a queſta guerra, della qual gente fece Capitano Ser Giacomo Moro Proccuratore. Da queſta rotta il Signore di Padova fu aſtretto a dimandare nuovo ſoccorſo al Re d'Ungheria, il quale per la mala contentezza degli Ungheri, che tumultuavano per la rotta avuta, e per la preſa del Vaivoda loro, non gli mandò cos'alcuna, anzi gli fece intendere ch'egli teneſſe mezzo di riavere il ſuo Vaivoda, o con far pace, o per qualc'altra via, che gli pareſſe più utile, altrimente gli ſaria capital nimico. Il che intendendo il Signor di Padova, e vedendo ognora creſcere le forze della Signoria, e le ſue tanto ſminuite, e conſiderando il favore del fratello armato fuori della Città, e il trattato di quello ſcoperto, il quale per la ſcontentezza de' Cittadini ſuoi ſi poteva giudicare maggior radice, però dubitando e fuori e dentro della ruina mandò alla Signoria i ſuoi Ambaſciadori per trattar pace. La quale col mezzo del Legato del Papa, il quale per lui la intercedeva, finalmente la conchiuſe a 22. d'Ottobre con queſti Capitoli: *Che Meſſere il Doge abbia da eleggere cinque, ovvero ſei Nobili ſuoi, i quali col ſagramento loro mettere debbano i confini tra il Comune di Venezia, e'l Signore di Padova; e quanto per queſti ſarà terminato, ſia fermo e valido. Che il Signore di Padova per l'intereſſe della guerra debba di preſente pagare alla Signoria Ducati 40000. e Ducati 14000. all'anno per anni quindici. Che il Signore di Padova ovvero ſuo figliuolo debba venire a Venezia a dimandar perdono co' ginocchi in terra a Meſſere lo Doge, il quale gli debba perdonare. Che il Signore di Padova ſia obbligato far minare tutti gli edificj fatti contro il volere della Signoria. Che Don Marſilio da Carrara fratello d'eſſo Signore poſſa godere tutte le ſue entrate, e quelle portare a Venezia ſenz'alcun Dazio. Che tutti i prigioni dell' una e l'altra parte ſieno liberamente laſciati. Che il Signor di Padova ſia obbligato ogn'anno offerire per cenſo ſopra l'Altare di San Marco Ducati 300. d'oro. Che il Signor di Padova non poſſa fabbricare fortezza alcuna per miglia tre appreſſo i terreni de' Veneziani, a' quali debba reſtituire tutti i beni, ch'eſſi poſſedevano ſotto il dominio ſuo.* Dopo la pubblicazione della qual pace furono da ogni parte laſciati i prigioni; e a 10. di Novembre il Signor Franceſco ſecondo di Carrara, figliuolo del Signore di Padova venne a Venezia, e ſoddisfece a' piedi del Doge quanto era tenuto, e'l Doge gli perdonò, giurando ſolenne ſagramento ſopra l'Altare di San Marco d'eſſere fedele al Comune di Venezia. Furono poi pel Doge eletti cinque Savj a mettere i confini, e furono Ser Giacomo Dolfin Proccuratore, Ser Piero Corner, Ser Piero Giuſtiniani, Ser Piero Gradenigo, e Ser Giovanni Triviſano. I quali ſagramentati dal Doge, e chiamati i Sindici di Padova, e gli udirono più fiate ſopra i luoghi delle differenze; e alli 13. del meſe ſeguente di Marzo ſedenti nella Sala del maggior Conſiglio pronunciarono diffinitiva ſentenza circa eſſi confini. Eſſendo pel conduttore di queſta pace ſpirato il tempo de' 20. dati per giunta al Conſiglio de' Pregadi, fu per deliberazione del maggior Conſiglio a' 25. Settembre preſo, che foſſero di nuovo eletti venti di giunta per un'anno, i quali aveſſero a entrare nel Conſiglio de' Pregadi in tutte le materie, che ſi trattaſſero in eſſo Conſiglio.

Nel 1374. nuova cagione di diſcordia ſucceſſe nella Città di Famagoſta tra' Veneziani e Genoveſi, la qual fu, che dovendo pigliare la Corona del Regno di Cipri Pierino figliuolo del quondam Piero Re, e avendo a quella ſolennità invitato il Bailo de' Veneziani, e i Conſoli de' Genoveſi, e altre nazioni, che ſi ritrovavano in quel luogo, furono in conteſa per la precedenza del Bailo de' Veneziani, e'l Conſolo de' Genoveſi. Et eſſendo dal Re prepoſto il Bailo, furono ſdegnati i Genoveſi. E per farne vendetta entrarono in gran numero coll'arme, ma coperte nel Palazzo Regio. Il che fatto dal Bailo intendere al Re, furono pe' ſuoi Miniſtri preſi eſſi Genoveſi, e dalle fineſtre gittati in Piazza, tra' quali ve n'erano molti de' primi parentadi di Genova. La qual coſa tanto commoſſe quella Città, che ſubito armò Galere 42. ſotto il governo di Don Piero di Campofregoſo, e le mandarono a' danni nell' Iſola di Cipro; il qual Capitano, giunto a quella, e ritrovata ſproviſta la Città di Famagoſta, la preſe, la ſaccheggiò con tutta quella parte dell' Iſola, e avendoſi il Re colla Corte ſua, e il Bailo ſalvati in Nicoſia, l'armata

Geno-

Genoveſe partì per Genova. Avendo quell' anno 1376. Andronico figliuolo di Calojanni Imperadore di Coſtantinopoli coll' ajuto de' Genoveſi ſcacciato il Padre dall' Impero, e privatolo degli occhi, a richieſta de' quali avea fatto ritenere il Bailo, e' Mercatanti Veneziani, ch' erano in quel luogo, e in premio dell' ajuto preſtatogli, avea donato loro l'Iſola di Tenedo. Ma que' del Luogo non volendo eſſere ſotto il dominio di quelli, levarono le Bandiere di San Marco, e mandarono a ſupplicare ajuto dal Signor Marco Giuſtiniani Capitano delle Galere del Golfo, il quale con 10. Galere ſottili, e 4. groſſe da mercato, era capitato a quell'Iſola. La qual propoſta conſultata per eſſo Capitano con Ser Santino Dandolo Capitano della gente da mercato, e così co' Sopracomiti ſuoi, a dì 21. Agoſto deliberò d'accettare eſſa Iſola a beneficio della Signoria. Nel Caſtello della quale meſſo un Caſtellano con ſufficiente preſidio partì, e andò a Venezia a diſarmare. Fu dalla Signoria accettato il dominio dell' Iſola, e per difeſa di quella nel principio dell' Anno ſeguente 1377. armò Galere 15. ed eleſſe Capitano del Golfo Ser Piero Mocenigo, e Provveditori Ser Carlo Zorzi, e Ser Michele Steno. I quali con eſſe Galere appreſſo altre 8. che ſi ritrovavano armate, ſpedì in diligenza. Dapoi inteſe, che i Genoveſi armavano in Genova buon numero di Galere, e che aveano fuori potentiſſima Armata, eleſſe Provveditore in Armata Ser Vettore Piſani, il quale inſieme con Ser Pantaleone Barbo, e Ser Luigi Loredano con 10. Galere armate in Venezia, e con ordine d'armarne dell'altre nell'Iſola di Candia ſpedì per Levante. In queſto mezzo i Genoveſi e'l Signore di Padova ſegretiſſimamente trattarono e conchiuſero lega contro la Signoria di Venezia, i quali pel naturaliſſimo odio di queſto per la nuova guerra avuta colla Signoria, e ſuſpenſione della grandezza ſua, invitarono Lodovico Re d'Ungheria, e Marqualdo Patriarca d'Aquilea; al Re promettendo il dominio della Città di Venezia, e al Patriarca il dominio dell'Iſtria. I quali per l'antico odio, che aveano contro eſſa Signoria, e per ambizione di Stato, aſſentirono, ed entrarono in detta Lega a diſtruzione de' Veneziani e dello Stato loro. E nel principio dell'anno oltre la groſſiſſima armata, che prepararono i Genoveſi, adunarono gran numero di gente da piedi e da cavallo. Delle quali preparazioni e della conchiuſione della Lega ſoſpettando la Signoria, per divertire la guerra maritima, ſi collegò con Bernabò Viſconte Signore di Milano, acciocchè moveſſe guerra a' Genoveſi, altre fiate ſuoi ſudditi. Contra de' quali ancora tentò far lega con Amorat Signore de' Turchi, per far muovere loro guerra da quella parte.

Ma i Genoveſi nel principio dell'anno ſeguente 1378. mandarono fuori Galere 20. delle quali fu Capitano Don Luigi dal Fieſco; le quali ſopra il luogo delle Aſtare incontrate nell' armata Veneziana, furono da quella ſuperate, e preſo il Capitano con 6. Galere, al quale furono ritrovate le bandiere della lega. Della qual preſa i Veneziani reſtarono aſſai certi di quello, che dubitavano. E il Capitano Genoveſe co' ſuoi prigioni nobili furono dal Provveditore mandati a Venezia. Il reſto fu tenuto ſopra le Galere. E ſeguitando la vittoria a' 14. d'Agoſto, preſe la Città di Cattaro, e di Sebenico, e quella d'Arbe volontariamente ſi reſe. Il Re d'Ungheria in queſto mezzo ſpedì per Italia gran numero d'Ungheri, i quali col Vaivoda ſuo Capitano paſſati pel Friuli, e uniti col Signore di Padova, facendo molti danni nel Triviſano, paſſarono fino al Caſtello di Meſtre, e lì abbruciarono il Borgo. Ma per eſſere il Caſtello ben munito non lo potero eſpugnare, e ritornarono nel Triviſano. Allora i Genoveſi con nuova armata ſpedirono Don Luciano Doria eletto nuovo Capitano, il quale unito col reſto dell'armata fugata, ſi ritrovarono avere galere 41. con ordine del Comun loro d'operare quanto dal Signore di Padova foſſe impoſto loro. Ma per l'invernata non fu dalle armate operata cos' alcuna. La Signoria nel principio dell'anno ſeguente 1379. avea l'armata ſua molto debilitata per gl'incomodi dell' invernata; e per la morte di molti uomini armò in Venezia altre Galere 10. le quali ſpedì al Piſani fatto Generale nel fine dell' anno paſſato. Delle quali furono eletti Provveditori Ser Carlo Zeno, Ser Michele Steno, Ser Daniello Bragadino. E mandò ordine al Provveditore Zeno, che con V. Galere andaſſe in Sicilia a' danni de' navilj Genoveſi. Il quale andato in que' mari fece grandiſſimi danni a eſſi navilj. Poi unito con le ſue 2. Galere da Negroponte andò a Coſtantinopoli, dove cacciato da quel Dominio Andronico, reſtituì nell' Impero Calojanni Imperadore, e fece aſſaiſſimi danni a' Genoveſi, che abitavano in Pera. Per ſupplire alle ſpeſe di queſta guerra, eſtenuata la Signoria dalle paſſate guerre, a 12. Aprile nel Senato colla giunta prorogata d'anno in anno fino a queſto tempo, deliberò, che tutti i ſalarj degli Uffizj, e la metà dell'utilità, durante la preſente guerra, ſieno meſſi nel Comune, ſotto pena de' furanti; nè poſſano rifiutare ſotto pena di privazione d'ufficj, e di beneficj dentro e fuori per anni 10. e ſotto la medeſima pena la metà de' Salarj e delle altre utilità degli Scrivani degli Uffizj de' Notai, e di cadauno altro Miniſtro pubblico. Ma il Capitano Genoveſe coll'armata ſua inſtaurata in Dalmazia, levoſſi da Zara, e paſsò fin ſopra il Porto di Pola, dove moſtrò piccol numero delle ſue Galere, poſto il reſto dietro una punta in Iſtria. Alla viſta delle quali a 2. di Maggio il Generale, il quale per avere l'armata ſua ancora male all'ordine, non voleva la battaglia, sforzato dal valore de' Provveditori ſuoi per una opinione che voleva la battaglia contro il voler ſuo, comandò a tutti, che'l ſeguiſſero, e s' inviò contro l'Armata Genoveſe; la quale, ſimulata la fuga, s'andò ritirando al luogo delle inſidie, dove fermata fu dal Generale prima, e poi da parte dell'armata ſua inveſtita, e principiata duriſſima battaglia. Nel principio della quale il Capitano Genoveſe fu morto, e l'armata Veneziana ſuperior molto. Ma uſcito il reſto delle Galere Genoveſi alla battaglia, e inveſtendo le Galere Veneziane molto inferiori di numero, le cominciarono a ſuperare; e al fine dopo combattuto con mortalità dell' una e l'altra parte per ſpazio d'ore ſei, le ſuperarono al tutto, e preſero Galere 14. gli uomini delle quali furono menati prigioni a Ge-

Digitized by Google

Genova, e il Generale col Provveditore Steno ſcendendo ſi ſalvarono. Ma il Provveditore Dolfin con tre Sopracomiti, che non aveano voluto inveſtire, s'erano prima ritirati dalla battaglia. Queſto fatto inteſo con diſpiacere dalla Signoria, ſubito per deliberazione del Senato fu eletto Capitan Generale da mare Ser Taddeo Giuſtiniani, e Provveditori Ser Pietro Mocenigo, e Ser Pietro Gradenigo; i quali ſpedì all'armata con Galere 12. E chiamò a diſarmare il Generale Piſani co' Provveditori ſuoi, e i Sopracomiti, che non aveano ſeguito nella battaglia. I quali tutti a iſtanza degli Avogadori del Comune furono carcerati, e il medeſimo giorno fu deliberato di eleggere 30. Savj con ampliſſima autorità ſopra queſta guerra. Per deliberazione de' quali fu fortificato il Lido di Venezia, e con molte genti e munizioni diſegnato a quel campo Don Giacomo de' Cavalli Veroneſe, e con una catena ſerrato il Porto di Venezia. Per guardia della quale furono fatti due forti di legname, l'uno per parte d'eſſo Porto, e in quelli poſte molte genti e artiglierie, e ſopra il paludo verſo Venezia fu fatto un corridore ſopra botti piene di ſabbie, e ſopra quelle poſte molte artiglierie e baleſtrieri. Fu anco munita la Città di Chioza di gente, d'artiglierie, di Navilj, e Ganzaruoli; de' quali fu fatto Capitano Ser Giovanni Ciurano, e appreſſo Ser Piero Emo Podeſtà vi fu mandato Provveditore Ser Niccolò Contarini, e furono munite le Contrade di Torcello e Mazorbo con fortiſſime palade e catene con molti navilj armati in guardia di quelle.

L'armata Genoveſe, alla quale da Genova era ſtato mandato Capitano Don Piero Doria, per riſtorarſi era ritornata in Dalmazia. Ma alcune Galere più ſpedite andavano ſopravedendo Chioza, e gli altri luoghi muniti fin ſopra il Porto di Venezia. E da terra le genti del Re d'Ungheria ſotto il governo del Signor Carlo ſuo Nipote, paſſate pel Friuli, e unite con quelle del Patriarca d'Aquilea correvano pel Triviſano, nel quale ſaccheggiavano e abbruciavano, e quelle del Signore di Padova paſſando i confini del Padovano, ſerravano da quella parte il tranſito della Città di Venezia, la quale in queſti termini e da terra e da mare ſi ritrovava aſſediata. In queſte difficultà eſſendo le coſe della Signoria, Ser Carlo Zeno con 4. Galere di Candia aggiunte alle ſue, di Luglio ſcorreva la riviera di Genova, e colle genti ſue da una parte, e con quelle di Bernabò Viſconte dall'altra, ſaccheggiando e abbruciando que' territorj, correvano fin ſopra le Porte di Genova. Ma quelle del Viſconte corrotte con danari da' Genoveſi, fingendo eſſere rotte, ſi ritirarono, e ſi diſciolſero al tutto. In queſto mentre il Signore di Padova dava ordine col Capitano dell'armata Genoveſe d'aſſalire la Città di Chioza, il qual Capitano levato di Dalmazia con tutta l'armata ſua di Galere 49. e Bergantini 40. venne in Iſtria, dove dal principio fino a' 4. d'Agoſto acquiſtò la Città di Rovigno, di Pola, d'Umago, di Grado, e di Caorle; le quali tutte conſegnò agli Agenti del Patriarca d'Aquilea. Dal quale effetto il nuovo timore nato nella Città di Venezia, forzò la Signoria a fare nuove provigioni: munire il Lido di nuovi ſpaldi, d'artiglierie, e di maggior numero di genti levate e dalla Città di Venezia, e de' foreſtieri al numero d'uomini 12000. dar l'arme al Comune e al Popolo della Città di Venezia, e a' Monaſteri de' Frati. Coſtituì Capitano della Piazza di San Marco Ser Luigi Loredano, e di quella di Rialto Ser Federigo Corner. E diede ordine a que' del Lido, che ſe ſcoprivano armata, daſſero campana a martello a San Niccolò, e poneſſero una bandiera ſopra al Campanile, alla viſta del quale foſſe data campana a martello a San Marco, e poi per tutta la Città; al ſuono delle quali ſi doveſſe armare tutto il Popolo, e ridurſi parte alla Piazza di San Marco, e parte a quella di Rialto, e parte ſopra i campi delle loro Contrade, e operare quanto da' Capitani delle Piazze foſſe comandato loro. Che i Frati a' ſegni predetti foſſero alla guardia de' prigioni Genoveſi, e mettere gran guardia a' luoghi verſo le Paludi di Zudecha, Santa Marta, Sant'Andrea, e Canaregio. L'armata Genoveſe a 6. d'Agoſto ſi moſtrò tutta ſopra il Porto di Venezia, alla viſta della quale dati dalle guardie del Lido, e poi a Venezia i ſegni ordinati, ſubito ſi miſe inſieme il Popolo della Città, e andarono a i poſti loro. Ma non paſsò più avanti eſſa armata, perchè avendo veduto il Lido ben munito, dopo d'averle tirati molti colpi d'artiglieria, ritornarono verſo Chioza, e giunſero in quel Porto. Per la giunta della quale per ſegni conoſciuta dal Signore di Padova, ſubito le mandò ſuſſidio di molti ſoldati, guaſtadori, e vettovaglie, e molti ganzaruoli e barche per la Brenta, e per una foſſa fatta cavare in una notte per le Valli, che mettevano dalla Brenta nel Canale di Nazarolo. Il qual ſoccorſo, ſebbene alla cuſtodia di quelle bocche era deputato il Ciurano Capitano de' Ganzaroli con molte barche appreſſo quelli, avendo egli abbandonata eſſa cuſtodia, paſsò ſenza contraſto, e ſi congiunſe coll'armata Genoveſe, ſtringendo inſieme da ogni parte quella Città. E il Ciurano mandato a torre in ferri a Venezia, fu confinato a morire nelle prigioni, ove morì. Nuovo ſoccorſo poi di gente e munizioni fu mandato dalla Signoria alla Città di Chioza con Ser Lunardo Dandolo Proccuratore, e Ser Domenico Michel, eletti Provveditori, a' quali convenendo a quel luogo andare per le Valli, ritrovati i paſſi preſi, e le bocche ſerrate, convenne ritornare in dietro. E la Città di Chioza dopo molte battaglie e da mare e da terra in diverſi giorni avuta e combattuta a 16. Agoſto da generale battaglia con galere e altri navilj dalla parte di Vico di San Domenico, e delle Saline, e con gente terreſtre dal Ponte di Chioza piccola, dopo d'avere tutto il giorno combattuto, fu finalmente con molta mortalità di gente, ma molto più de' Veneziani, ſuperata e preſa, inſieme col Podeſtà, e alcuni pochi Nobili di Venezia. Il reſto delle genti rimaſte dalla battaglia con barche fuggite ſi ſalvò nel Ferrareſe.

Al triſto nunzio di queſta cattura ſopraggiunta la notte alla Città di Venezia, tutto il Popolo della Città chiamato al ſuono delle campane, che da ogni parte battevano a martello, ſi poſe in arme alle poſte loro, aſpettando d'ora in ora l'armata Genoveſe, che veniſſe all'eſpugnazione della Città. E volendoſi armar ſubito altre galere 12. del Popolo

di Venezia, per ingrossare l'armata del Capitano Generale, venuto alla difesa della Catena del Porto, non voleva esso Popolo secondo il solito farsi scrivere alla Galera, ma mormorando per la Piazza della ritenzione di Ser Vittore Pisani, dicevano non volere andare in Galera senza di quello. Finalmente levati a tumulto andarono la sera nella Corte del Palazzo gridando: *Viva Vettor Pisani*; nè mai cessarono, finchè pel Doge e pel suo Consiglio non fu fatto cavare dalle prigioni; il quale dal Popolo levato di peso fu portato alla sua stanza a San Moisè. E la mattina seguente nella Chiesa di San Marco gli fu pel Doge di nuovo dato lo Stendardo di Capitano Generale. Ed egli montato in alto fece al Popolo un bel sermone, esortandolo alla difesa della Città e della libertà sua. Allora il Popolo si mise a gridare: *Viva San Marco*: *in Galia*; *in Galia*. E subito furono armate esse Galere, colle quali esso Capitano andò al governo di tutta l'armata. E per maggiore difesa della Città furono fatte palificate sott'acqua da Santa Marta fino a San Servolo, alle quali la notte erano fatte buonissime guardie, e tratti dalle prigioni tutti que' per debiti, e gli altri per cadaun' altro delitto, eccetto i ladri e gli assassini. Ma l'armata Genovese, se bene il Signore di Padova era d'opinione di passare con quella, e tutto l'esercito alla espugnazione della Città di Venezia, si fermò nondimeno nel Porto di Chioza, e l'esercito nella Città. In questo mezzo il Fiesco già Capitano dell' armata Genovese, il qual' era nelle prigioni in Venezia, avendo offerto, se da quelle era liberato per andare a Chioza, e trattar pace, e non la potendo conchiudere ritornare alle prigioni. E così a' 21. d'Agosto insieme con un' altro Nobile Genovese lasciato dalle prigioni, col quale furono mandati Ambasciadori a essi Genovesi a Chioza con larghissimi partiti, Ser Giacomo Bragadin, e Ser Bertuccio Contarini. Ma il Signore di Padova, che desiderava e pensava vedere la rovina della Città di Venezia, contradicendo alla pace, disturbava il tutto. E gli Ambasciadori ritornarono senz'altra risposta. Il qual Signore co' prigioni fatti nella presa di Chioza, e con buonissima preda ritornò alla sua Città, dalla quale mandò altre sue genti, le quali presero, e rovinarono il Castello di Cavarzere. E l'armata Genovese dopo d'avere avuto a patti il Castello di Loreo, passava ogni giorno da Chioza fin sopra il Porto di Venezia, sopravedendo la catena di quello e le altre provigioni, tentando sebbene in vano di passare alla Città di Venezia. Nella quale sopra il lido il giorno e la notte si stava in arme. Dall'altra parte gli eserciti del Re d'Ungheria, e del Patriarca d'Aquilea dopo dato il guasto al Trivigiano, misero campo alla Città di Treviso, a i capi de' quali furono mandati Ambasciadori Ser Niccolò Morosini Proccuratore, e Ser Zaccheria Contarini, e Ser Giovanni Gradenigo, per dimandar pace. Ma per le durissime condizioni proposte a essi Ambasciadori, confusi partirono, e senz'altra conchiusione. Al ritorno de' quali a 13. Ottobre essendo ridotto il Consiglio de' Savj sopra la guerra, furono udite voci sebben non vere, che l'armata Genovese avea sforzato le palate. Allora il Doge levandosi disse, non essere più tempo di consulto, ma di opera e di forze alle proprie difese, e che era pronto, essendo seguito, primo a montare in galera, sperando nel Signore della vittoria di poter superare la superbia de' Genovesi. Dopo il quale i Consiglieri e molti altri del Consiglio s'offersero armare galere, e fare il simile. E furono nel medesimo giorno con insoliti ordini descritti alla galera uomini per galere 34. i quali con somma diligenza si attendevano a spedire dall' Arsenale. Fu poi per una galera spedita dinotato a Ser Carlo Zeno la presa di Chioza, e lo stato, nel quale si ritrovava la Città di Venezia, esortandolo, e commettendogli, che colle sue galere di Candia, e con qual' altro maggior numero, che speditamente potesse adunare, venisse subito al soccorso della patria sua.

In questo mezzo molti Cittadini e Popolari della Città si offerivano d'armare a spese loro una Galera, finchè il Doge stava fuori, altri per un mese, altri le navi loro, altri danari, altri rinunziavano gli utili delle fazioni che pagavano, e il Collegio de' Medici pagare il Medico al Capitan Generale. Delle quali offerte ridotto al primo di Dicembre il Consiglio de' Savj sopra la guerra, fu preso, che per premiare i Cittadini e i Popolari di Venezia, che così pronti s'erano offerti al servigio della Patria loro, finita la guerra, i Consiglieri e i Capi di 40. che allora si ritrovavano, debbano sotto pena di Ducati 1000. per cadauno, fare nel termine di giorni 15. chiamare solennemente il Consiglio de' Pregadi colla Giunta, e Savj della guerra, nel quale cadauno d'esso Consiglio possa nominare uno da essere fatto del maggior Consiglio. I quali nominati a uno per uno sieno ballottati, e trenta di quelli, che avranno più balle, sieno co gli eredi loro del maggiore Consiglio. A gli altri veramente sia fatta una limitazione di Ducati 5000. all' anno da essere distribuiti secondo i meriti e le operazioni loro. Spedite dall' Arsenale le Galere a 3. di Dicembre, e colla Grida e col suono della Campana a San Marco chiamati gli uomini in Galera, il Doge dopo udita una solenne Messa dello Spirito Santo, e preso lo Stendardo di San Marco, andò alla Piazza, e dicendo: *Chi ama San Marco, mi seguiti*; montò sopra l'armata, seguito da gran numero di Cittadini e Popolari della Città. Dopo i quali tanti oltre i descritti montarono sopra le Galere, che ne avriano armate altre dieci. Colla quale armata per alcuni giorni aspettando essi Genovesi, che passassero alle Palade, e per esercitare gli uomini al remo, andava remigando nel Canale di San Marco. Ma l'armata Genovese, sebbene il Signor di Padova voleva, che quella col maggiore sforzo che potesse, cercasse di forzare le Palade, e di venire alla Città di Venezia, e lui restare alla guardia di Chioza, nolla volle però fare: del che fra esso Signore e Genovesi nacque qualche discordia. E vedendo il Doge, che l'armata Genovese non tentava più di passare le Palade, ma si tratteneva nelle Acque di Chioza, deliberò d'andarla a trovare. E chiamato a se il Pisani, e i Provveditori dell' armata, i quali colle Galere loro erano alla guardia delle Catene, e altri ripari, a 23. Dicembre fatta calare la catena del Porto di Venezia colle genti sue, con molti ganzaruoli, e barche,

Digitized by Google

che, e con gran ſilenzio navigò verſo Chioza. Dove giunto e ritrovata l'entrata del Porto libera, nel quale era l'armata Genoveſe, entrò, e preſe le bocche di quello, nelle quali ſubito fece affondar una nave e altri navilj, togliendo all' armata Genoveſe l'uſcire, di modo che que' che poco avanti erano aſſediati, parevano aver poſto gli aſſedianti loro nel medeſimo aſſedio. Ma eſſendo sbarcate le genti dell' armata, e con grandiſſimo ardore ſenz' alcun' ordine andate ad aſſalire la Città di Chioza, furono dalle genti Genoveſi e dal Signore di Padova uſciti dalla Città con grandiſſimo impeto e mortalità di molti, ribattuti e forzati ritirarſi alle Galere. Confuſa ſommamente da queſto primo fatto l'armata Veneziana, i Capi della quale in conſulta, e le altre genti tra loro tumultuavano dicendo di voler tornare a Venezia, a' quali il Doge ſolo col Piſani s'oppoſe dicendo, volere prima morire, che abbandonare l'impreſa, dalla quale dipendeva la difeſa della Patria ſua. Ma in queſto mentre in Venezia nel Senato ſi conſultava e della ſalute della Città, e della conſervazione della libertà pubblica, dove proponevano le difficultà del difendere eſſa Città, ſpogliata oramai della miglior parte della gente, vacua affatto di vettovaglie, e priva di ſperanza di alcun ſoccorſo, colla quale, altro non deliberando, perderebbono inſieme la vita e la libertà, conſigliavano però abbandonar quella, e andare ad abitare a Coſtantinopoli, altri in Candia, e altri a Negroponte. Altri parendo loro duro il partito d'abbandonare la Città, nella quale erano nati, creſciuti, e che tanto tempo aveano dominato, conſigliavano di ſtare alla difeſa di quella, e ſe perdere la doveano, perdere inſieme la vita. Concorrevano però tutti di laſciare l'impreſa di Chioza; e già aveano d'accordo preſo di rivocare il Doge coll'armata, per deliberare poi colla preſenza ſua, ſe doveano fermarſi alla difeſa della Città di Venezia, ovvero prendere partito d'andare ad abitare in alcuni de' luoghi propoſti. Quando l'opportuna giunta al primo di Gennajo del Provveditore Zeno ſopra il Porto di Venezia con Galere 14. fece loro mutare propoſito, e deliberare di tentar di nuovo l'eſpugnazione di Chioza. E gli mandarono ordine, che levatoſi ſubito, andaſſe a Chioza a ubbidienza del Doge, al quale ancora mandarono nuovo ſoccorſo di gente e di munizione.

Andò il Zeno, per la giunta del quale, e pel nuovo ſoccorſo mandatogli da Venezia, non ardiva l'armata Genoveſe tentare la fortuna colla Veneziana, anzi proccurava ogni via d'uſcire da quel Porto. Ma per le bocche fortificate, e che ogn'ora più ſi fortificavano dalla gente Veneziana, non potendo uſcire, ſi miſero con grandiſſima ſollecitudine a cavare ſopra il Lido, per fare una foſſa da trarre l'armata ſua da quel Porto, ſopra il quale levar fecero molte fortezze di legname per ſalvare la gente, che lavorava a quel lavoro. Le genti dell'armata Veneziana, ſebben di forze maritime molto ſuperiore a' Genoveſi, per eſſere que' di forze terreſtri per gli ajuti frequenti, che aveano dal Signore di Padova, ſuperiori di molto, non potevano oſtar loro; fu però forzata la Signoria di nuovo di condurre da Bologna e Ferrara uomini d'arme 2000. I quali ſenza i cavalli mandò ſopra il lido, dove coſtituì Capitan Generale Don Giovanni Aguto; il quale avendo rifiutato, in luogo ſuo fu eletto Ser Carlo Zeno, e appreſſo di lui Ser Luigi Loredano, e Ser Piero Emo Provveditori, e Governadore dell'eſercito Ser Saracino Dandolo. Il qual Generale andato a quel Governo, e fatta la moſtra di quelle genti, le ritrovò al numero d'otto mila; colle quali andò per diſturbare la principiata opera; dove con groſſa ſcaramuccia prima con quelli delle fortezze, poi con battaglia ordinaria per le genti uſcite dalla Città, dopo combattuto tutto il giorno con dura e dubbia battaglia, ſuperò al fine le genti Genoveſi, e con grandiſſima mortalità di quelle le forzò ritirarſi alla Città ſeguiti da' ſoldati della Signoria fin ſopra il Ponte per entrare inſieme con quelle. Ma il Ponte pel gran peſo ſi ruppe, e molti dell'una e l'altra parte caduti in acqua s'annegarono, tra' quali vi fu il Capitano d'eſſe genti. Da queſta rotta nacque grandiſſimo terrore ne' Genoveſi, talchè abbandonando l'armata, ſi riduſſero nella Città, dalla quale non ardivano uſcire alla battaglia, anzi per ogni via poſſibile con barche, e altri piccioli navilj fuggivano da quella, e andavano in Padovana. E l'armata della Signoria fatta in tutto padrona del Porto, aſſalì le Galere Genoveſi abbandonate dalle genti loro, delle quali ne abbruciarono 22. Il reſto che furono 33. furono ſorte nel Porto, e con buone guardie cuſtodite; e le genti terreſtri accampate dall'altra parte ſtrigneano la Città, la quale in queſto termine ſtava poſta in aſſedio. Ma il Signore di Padova non ceſſava con Nunzj e nuovi ajuti confortare gli aſſediati. Il Papa in queſto mentre cercando di mettere pace tra i guerreggianti mandò un ſuo Legato per Venezia, poi a Chioza, e indi a Padova, il quale ritrovato da ogni parte durezza ritornò ſenza operare cos'alcuna. Nel principio dell'Anno ſeguente 1380. il Doge a ſuono di trombetta fece fare proclama appreſſo la Città di Chioza, che cadauno tra 'l termine di giorni tre poſſa uſcire ſalvo della Città, paſſato il qual termine i ritrovati uſciti ſieno appiccati per la gola, pel quale proclama ne uſcirono oltre 400. Nuova armata di Galere 14. uſcite da Genova ſotto il governo di Don Gaſparo Spinola danneggiavano molto i navilj, che navigavano per Venezia, contro la quale per eſſer fama dell' armata Genoveſe di minor numero di Galere di quelle, che in fatti erano, fu ſpedito da Chioza Ser Taddeo Giuſtiniani con Galere 12. il quale ſeguitando eſſa armata, e ritrovatola in Manfredonia di maggior numero di quello era la voce, affondate le ſue Galere non ricusò in Terra la battaglia; ma in poco ſpazio fu ſuperato e preſo, e le ciurme colla fuga ſi ſalvarono, e per la Puglia fra terra ritornarono a Chioza. E l'armata Genoveſe cavate le Galere affondate, e quelle armate in Dalmazia, fatta armata di 26. Galere nel meſe di Marzo partita di Dalmazia per dar ſoſpetto all' armata Veneta, ſi moſtrava ſpeſſo ſopra il Porto di Chioza. Ma eſſendo lor contro il Piſani, ſi ritirava, nè voleva la battaglia. La Signoria però per queſto ſoſpetto principiò una Fortezza di pietra ſopra la bocca del Porto di San Niccolò del Lido.

Digitized by Google

Continuando l'eſercito della Lega nel Triviſano più che mai a ſtringere la Città di Treviſo, il Marcheſe di Ferrara s'affaticava molto per trattar pace. Proponeva alla Signoria pe' Collegati alcuni capitoli, i quali non furono da lei accettati. Ma a 3. Giugno il Doge fece da mare e da terra aſſalire la Città di Chioza, e la ſtrinſe di modo, che il giorno ſeguente i Genoveſi le mandarono a offerire quella, ſalvo il loro avere e perſone. Ma il Doge mandò a riſponder loro, che voleva la Città a ſacco, e loro prigioni, nè altrimente volerla accettare. Tentarono poi i Genoveſi di far levare ſedizione nell'eſercito, e ſubornati due de' Capi de' ſoldati, a' quali aveano promeſſa gran quantità di danari, da eſſere loro pagati in Bologna, gl'induſſero a dimandare tutta la preda della Città, le perſone de' Genoveſi, e paga doppia avanti d'aſſalire eſſa Città. Le quali coſe eſſendo a quelli negate dal Generale, dicendo loro, che della preda dovea meritamente partecipar tutta l'armata, e delle perſone de' Genoveſi prigioni niuna ragione aveano, che però condotti a ſtipendio per ricuperare quella Città erano per giuramento legati alla eſpugnazione di quella; alle quali ragioni non aſſentendo eſſi Capi ſollevarono gran parte di quell'eſercito con inſidioſiſſimo tumulto, dal quale fu forzato il Generale offerir loro paga doppia avanti d'aſſalire la Città, e tutta la preda. Dopo preſa quella, poi ritornati i Capi della ſedizione, e cautamente fatti ritenere, li fece appiccar per la gola; e i Genoveſi vedendoſi da terra e da mare in aſſedio, e dati molti aſſalti in faccia di una groſſa armata loro, dalla quale ſperavano ajuto, afflitti e privi di ſperanza d'ogni altro ajuto furono forzati a' 21. del meſe di Giugno mandare Don Tacio Cibo Capitano delle genti loro con molti altri Nobili Genoveſi a' piedi del Doge ſupplici per sè e per gli altri aſſediati a offerire liberamente la Città, le perſone loro alle prigioni, e i beni loro in preda a' ſoldati. E così dopo ſei meſi fu ricuperata la Città di Chioza, della quale la preda fu de' ſoldati, e le munizioni tutte per conto pubblico. Furono levati e caricati ſopra le galere, navilj, e barche piatte i prigioni, la maggior parte Genoveſi al numero di 5000. E il Doge avendo laſciato Provveditore in Chioza Ser Carlo Zeno, e rinunziato lo ſtendardo di Generale dell' Armata a Ser Vettore Piſani, e appreſſo quello laſciati Provveditori Ser Luigi Loredano e Ser Simone Micheli, trionfante con 33. galere Genoveſi rimurchiate al roveſcio, colli 5000. prigioni venne a Venezia, e'l Generale reſtò a Chioza a ſpalmare le ſue galere, e mettere all' ordine l'armata.

I Genoveſi ſebbene aveano perduta Chioza, e tanto numero di Cittadini, e d'altri ſudditi loro erano prigioni, non ceſſavano però colla nuova armata loro di danneggiare molto nell'Iſtria. E aſſalita con Inſegna d'alcuni ribelli la Città di Cao d'Iſtria, al primo di Luglio la preſero e ſaccheggiarono. La quale conſegnata al Patriarca d'Aquilea partirono, prendendo, ſaccheggiando e abbruciando Pola. E menarano prigioni Ser Maffeo Contarini Podeſtà con 1300. uomini di quel luogo. Aſſalirono la Città di Parenzo, la quale ſi difeſe. Arbe combattuta, fu forzata darſi a patti, e dar loro prigione Ser Luigi Contarini ſuo Conte, e que' Cittadini, che aveano ſeguito la parte della Signoria, preſero Segna, e la ſaccheggiarono. E que' da Trieſte contro il giuramento di fedeltà dato alla Signoria, cacciato Ser Donato Tron Podeſtà, ſi diedero ſotto il dominio del Patriarca, il quale colle genti ſue correndo depredava nell'Iſtria, talmente, che quella Provincia e da mare e da terra aſſalita, piena di rapine e d'incendj, per la maggior parte era levata dall'ubbidienza della Signoria di Venezia. Il General della quale in queſto mezzo eſercitava con ſomma diligenza di ſpedire l'armata ſua, la quale ridotta al numero di Galere 47. il quale una bombarda a prua per cadauna conſegnò a ogni Galera. Partiti dal Porto di Chioza, a diritto cammino andò alla Città di Capodiſtria, la quale eſſendo priva de' ribelli fuggiti, coll'ajuto di que' di Pirano la ricuperò con poco contraſto, e da quella levò prigioni molti di que' Cittadini colla guardia de' Furlani laſciati dal Patriarca al numero di 400. Voltò poi l'animo a ſeguitare l'armata Genoveſe per la Dalmazia, e per tutti que' luoghi dove potea giudicare quella poterſi fermare, depredando però ſempre que' territorj. Parte della quale armata fu viſta nelle acque di Manfredonia, paſſata in quelle parti per levare frumenti. La ſeguitò e incalzò in getto d'artiglierie, colle quali danneggiò molto i corpi delle Galere, e ammazzò molti uomini. Ma per la notte oſcura ſopravenuta ſi ſalvarono. Il Generale poi oppreſſo da graviſſima e ſubitana infirmità morì a 14. d'Agoſto. Nel luogo del quale crearono in armata Capitano Generale, finchè dalla Signoria foſſe deliberato, il Provveditore Loredano, il quale continuando a ſeguire l'armata Genoveſe ritornò in Dalmazia, ricuperò Segna, e la ſaccheggiò; e la Città di Vegia del Conte Giovanni de' Frangipani alla gionta ſua in quel luogo ſi ſottomiſe alla Signoria di Venezia. In queſto mezzo la Repubblica avea eletto Generale dell' Armata Ser Carlo Zeno, il quale con diligenza andato a quella, e ridotte le Galere a numero di 44. continuò a ſeguire l'Armata Genoveſe, la quale conquaſſata e per la propinquità del verno, andò a diſarmare. E al Generale convenne fare il medeſimo. In queſto mezzo le genti da terra della Signoria tratte da' lidi e da Chioza ſotto il governo di Ser Saracino Dandolo, poi per l'infermità ſua ſotto Ser Piero Emo, erano ridotte a Meſtre, per potere a tempo nuovo ſoccorrere la Città di Treviſo. Ma per mancamento di danari ſi andavano ſciogliendo. E la gente del Signore di Padova a 17. Dicembre per trattato ebbe Caſtelfranco, e per prigioni Ser' Andrea Battidoro ſuo Podeſtà. E i Popoli del Caſtello di Noale, i quali per difeſa di quello pigliavano ſtipendio dalla Signoria, mancando i danari ſi diedero a eſſo Signore, dal quale anco fu occupato il Caſtello d'Aſolo, abbandonato da Ser Franceſco Dolfino ſuo Podeſtà.

Da queſti ſucceſſi moſſa la Signoria, e conſiderando la grandezza ſua eſſere nelle coſe da mare, per poter meglio attendere a quelle, a' 17. Febbrajo nel Senato deliberarono mandare a offerire la Città di Treviſo e ſuo diſtretto al Duca Leopoldo d'Auſtria, con patto ch'egli debba muovere guerra al Signore di Padova, e di non poter dare eſſa Città

in

in alcun tempo ad esso Signore. Al quale fu eletto e spedito Ambasciadore Ser Pantaleone Barbo. E per le comodità avute nella presente guerra dal Marchese di Ferrara per deliberazione de' Savj della guerra de' 19. di Febbrajo, gli fu donata una Casa in San Giacomo dall'Orio, comperata da Cà da Pesaro per Ducati diecimila. Nel principio dell'anno seguente 1381. fu di nuovo eletto Generale da mare Ser Carlo Zeno, e Provveditori Ser Michele Steno, e Ser Tommaso Mocenigo, i quali nel mese d'Aprile partirono da Venezia con Galere 17. alle quali giunsero 9. armate in Candia. Con quest'Armata passò il Generale sulla Riviera di Genova, depredando e rubando que' paesi. Ma il Capitano dell'Armata Genovese con Galere 21. declinando dall'Armata Veneziana all'improviso venuto in Golfo di Venezia, abbruciò Capodistria, e dopo fatti molti danni a' Navilj Veneziani ritornò in Dalmazia. Il Duca d'Austria avuta la proposta dalla Signoria, e quella pe' suoi Ambasciadori comunicata col Re d'Ungheria, con assenso di quello accettò il dominio della Città di Treviso con giuramento di non dar quella in alcun tempo al Signore di Padova. E a 2. di Marzo n'ebbe il possesso, e mandò subito cinque Ambasciadori al Signor di Padova a fargli intendere, che coll'assenso del Re d'Ungheria avea accettato il dominio della Città di Treviso, e del suo territorio. E però che gli voglia restituire i Castelli, che teneva esso Signore nel predetto territorio. Al quale il Signore di Padova rispose, che non credeva questa essere la intenzione del Re, e che pe' suoi Ambasciadori informato della verità gli risponderebbe. In questo mezzo il Conte di Savoja per suo Ambasciadore fece intendere alla Signoria, che desiderava, che gli mandasse i suoi Ambasciadori per trattar pace, e che lo stesso farebbe il Re d'Ungheria e altri Collegati. La Signoria mandò Ambasciadori Ser Michele Morosini, Ser Giovanni Gradenigo, e Ser Zacheria Contarini. I quali andati a Torino al Conte, dove convennero gli Ambasciadori di tutti i Collegati, dopo molti trattati e difficoltà, da ognuna delle parti fu finalmente a' 8. d'Agosto conchiusa la pace co' seguenti Capitoli: *Che la Signoria di Venezia pagar debba al Re d'Ungheria ogni anno in perpetuo Ducati 7000. e quelli mandare a Buda per ricognizione delle bocche de' fiumi, che mettono nel mare, conosciuti della dizion Regia, i sudditi del qual Re possano navigare secondo la forma della Pace altre volte conchiusa in Zara. Che i Veneziani e i Genovesi quello che hanno l'un dell' altro, sia suo. Ma che l'Isola e il Castello di Tenedo sia messo nelle mani del Conte predetto di Savoja mediatore, il quale fra 'l termine di anni due debba giudicare di chi debba essere la detta Isola; dando la Signoria piegeria di Ducati 200000. d'osservare quanto terminerà esso Conte. Nè possano i Veneziani impedirsi ne' Consigli del Re di Cipri: sieno però nel Porto di Famagosta bene e liberamente trattati come i proprj Genovesi. Che il Signore di Padova debba restituire alla Signoria il Castello di Cavarzere, la quale debba restituire a esso Signore alcune Terre occupategli, e de' confini si compromettono il Marchese di Ferrara; E che i patti vecchi con esso Signore restino confermati, e i nuovi annullati. Che al Patriarca d'Aquilea resti la Città di Trieste, ma che i Triestini sieno obbligati pagare ogni anno alla Signoria il solito tributo. E nel resto i patti vecchi sieno confermati, com' erano avanti il rompere della guerra.*

Fu gridata solennemente la sopradetta pace al primo di Settembre, e per la Signoria i Fiorentini fecero la piegeria a' Genovesi de' Ducati 200000. E dopo da ogni parte furono lasciati i prigioni. Ma de' Genovesi, che in diverse fiate erano stati presi al numero di 7200. ne uscirono 3364. perchè gli altri non essendo sovvenuti da alcuno erano morti di disagio. E de' Veneziani, perchè dal Pubblico e da' privati loro erano stati provveduti, ne mancò pochissimo numero. Per rendere grazie al Signore Iddio pe' beneficj ricevuti nella presente guerra, per deliberazione del maggior Consiglio fu preso, che tutti que' ch'erano carcerati per debiti del Comune, fossero liberamente lasciati; e que' condannati a stare a tempo nelle prigioni, quando saranno stati in quelle la metà delle condanne loro, sieno liberamente rilasciati, intendendosi i condennati con parti legate e con pena. E volendo la Signoria essere grata a que', che l'aveano ben servita nella passata guerra, per diliberazione del maggior Consiglio a dì primo di Settembre pe' buoni portamenti di Don Giacomo de' Cavalli Capitan suo sopra il Lido, fu esso co' suoi eredi fatto Nobile Veneziano. E per dare esecuzione alla parte del Consiglio de' Savj sopra la guerra del primo Ottobre 1379. fu pe' Consiglieri e Capi di 40. a 4. di Settembre solamente chiamato il Consiglio de' Pregadi colla giunta de' Savj della guerra. Nel quale scrutinio da cadauno d'esso Consiglio fu nominato uno de' Cittadini di Venezia, che gli parea degno per le sue operazioni nella passata guerra d'essere del maggior Consiglio. De' quali eletti, dopo ballottati a uno per uno, trenta d'essi, ch'ebbero più balle, furono co gli eredi loro accettati del maggior Consiglio, e furono gl'infrascritti: Ser Marco Stornado da San Cassano: Ser Giovanni de' Garzoni da San Polo: Ser Polo Trivisano da San Stae: Ser Giacomo Condulmer da Santa Croce: Ser Marco Zaccaria da San Pantaleone: Ser Marco Pasqualigo di Candia: Ser Niccolò Polo da San Geremia: Ser Piero Zaccaria da San Pantaleone: Ser Francesco di mezzo da San Moisè: Ser Giacomello Trivisano da San Barnaba: Ser Niccolò Lungo da San Marsiliano: Ser Giovanni Negro da Santo Apollinare: Ser' Andrea Vendramino da Santa Fosca: Ser Giovanni Darduino da Castello: Ser Niccolò Tagliapietra da Santa Fosca: Ser Marco Orso da San Proccolo: Ser Francesco Girardo da Santa Fosca: Ser Marco Cicogna da San Marciliano: Ser Antonio Darduino da San Tommaso: Ser Rafaele Carefino Cancelliere Grande: Ser Giacomo Vizamano da San Lio: Ser Niccolò de' Garzoni da San Polo: Ser Piero Pincin da Santa Marina: Ser Giorgio Calergi di Candia: Ser Niccolò Renier da San Pantaleone: Ser Bartolommeo Paruta da Sant' Angelo: Ser Luigi dalla Fornace: Ser Piero Lipomano da Santa Fosca: Ser Donato da Pero da San Benedetto: Ser Polo Nani da San Vitale. E perchè vi furono molti Cittadini originarj creati per privilegio, i quali nella medefima guerra per non sopportare le gravezze erano partiti dalla Città, fu per delibe-

liberazione dal maggior Consiglio de' 15. Settembre statuito che tutti i sopradetti siano privi d'ogni beneficio, che potessero avere per conto di Civiltà. Mandò il Conte di Savoja un suo Capitano per pigliare in esecuzion della Pace la tenuta dell'Isola e del Castello di Tenedo. Al qual Capitano furono date Lettere Ducali dirette a Ser Zanacchi Mudazzo Bailo e Capitano in esso luogo per la consegna predetta. Il quale, lette esse lettere, non volle ubbidire, ma rescrisse alla Signoria, che tal consegna per l'importanza del luogo non era da fare. Per la qual cosa i Genovesi fecero ritenere tutti i beni de' Fiorentini, che ritrovarono a Genova, e negli altri luoghi suoi. Nel principio dell' Anno 1382. per por fine alle differenze de' confini col Signore di Padova furono mandati Commessarj al Marchese di Ferrara Ser Polo Morosini, Ser Niccolò Zeno, e Ser Bertuzzi Contarino, il qual Marchese fece la sua sentenza, e a 2. di Maggio la pubblicò. E avendo dogado questo Doge anni 14. e mesi 3. passò da questa vita, il quale con grandissimo onore fu sepolto nel Monastero de' Frati Minori. Il qual Doge, quando fu eletto, scappò da Venezia per non accettare il Dogado, mentre gli era stato predetto, che nel tempo del suo Dogado sarebbono state grandissime guerre, e gran carestia nella Città. E però egli non voleva accettare. Ma la Signoria gli mandò a mettere pena, ch'egli dovesse venire, altrimenti gli saria messo tutto il suo in Comune, e così egli venne.

Michele Morosini, eletto Doge del 1382.

NEl principio del Dogado di questo Doge Ser Carlo disegnato Bailo a Negroponte partito pel reggimento suo andato al Tenedo d'ordine del Senato, replicò a Ser Zanacchi Mudazzo, che subito consegnar dovesse quel Castello secondo l'ordine mandato per innanzi. Ma non volendo il Mudazzo ubbidire, per diliberazione del Senato furono assoldate molte genti, delle quali fu fatto Capitano Ser Fantino Zorzi, e Provveditori Ser Saracino Dandolo, e Ser Giovanni Bembo; i quali subito con cinque Galere, Capitano Ser Giovanni Miani, e alcune navi, furono spediti per quell'Isola; alla quale giunto il mese di Settembre misero campo al Castello e d'ordine del Senato fecero gridar taglie contra esso Mudazzo di Perperi 20000. vivo, e 10000. morto. Principiarono poi i Capitani a far battere esso Castello, e con fortissime e frequenti battaglie lo travagliavano. Ma per esser forte e ben munito si difendeva. Il tenevano però stretto d'assedio, il quale non potendo il Mudazzo più sostenere, avendolo difeso oltre mesi sette, conchiuse con un Capitano di dargli il Castello, salvo l'avere e le persone. Dopo la consegnazione del quale a 12. di Marzo dell' anno seguente, furono eletti e spediti Ambasciadori a Genova Ser Lunardo Dandolo Cavaliere e Proccuratore, e Ser Piero Emo, per trattare con quella Comunità quello che si avesse a fare del detto Castello: i quali dopo molte trattazioni con quel Doge e col suo Consiglio conchiusono a 7. d'Agosto, che la Signoria fra termine di mesi 6. debba fare ruinare esso Castello. Al quale effetto al primo di Settembre fu commesso a Ser Fantino Pisani Capitano in Golfo, e fu eseguito. Del qual Castello pel Doge e pel Consiglio di Genova fu fatta quietazione alla Signoria, e liberati i beni ritenuti de' Fiorentini. E avendo questo Doge dogado mesi 4. e giorni 8. fu onorevolmente sepolto nella Chiesa di San Giovanni e Paolo.

Antonio Venier, eletto Doge del 1382.

DEl 1383. venuto il Mudazzo a Venezia, fu dalla Signoria fatto ritenere. Dopo a 4 Luglio posta parte nel Senato, che fosse ben ritenuto, ed esaminato per gli Avogadori, per le molte ballotte non sincere non fu presa cosa alcuna, e così fu rilasciato. Del 1384. vacando la Sedia Patriarcale d'Aquilea per la morte di quel Patriarca, quelli della Patria del Friuli secondo l'antico costume loro aveano eletto in Patriarca Don Federigo Conte di * Pessia. E il Papa poco dopo avea dato in commenda il Patriarcato a Don Filippo Vescovo Sabinese Cardinale Franzese, al quale la maggiore quantità della Patria persuasa da' Savorgnani negava l'admessione, dicendo non volere patire, che quella Chiesa per vetustà e dignità Signora legitima fosse fatta serva, e che volevano un Patriarca, che attualmente la reggesse. Era il Cardinale favorito dal Signore di Padova, il quale avendo avuto dal Duca Leopoldo d'Austria il Ducato della Città di Treviso contro il patto giurato per esso Duca colla Signoria di Venezia, gli offeriva coll'arme di far'avere il possesso del Patriarcato. E finalmente fece lega con lui, e mandò le genti sue unite con quelle di Cividale e di Valvasone a San Vito, che favoriva la parte d'esso Patriarca, a correre e depredare la Patria del Friuli, la quale pe' suoi Ambasciadori mandò a supplicare ajuto alla Signoria di Venezia. La quale acciocchè quella Chiesa non restasse sottoposta a tirannica servitù, e per tenere aperti i passi della Patria del Friuli, fece lega con essi della Patria a comune difensione per anni 5. E per maggiore fermezza di quelli a 3 Aprile dell'anno seguente nel maggior Consiglio creò Nobili di Venezia e d'esso Consiglio Don Federigo Savorgnano co' suoi eredi. Nel qual tempo venuto a notizia della Signoria, che Ser Piero Giustiniani quondam Ser Marco da San Giovanni Bragora, Avogadore del Comune pel mezzo d'un' Antonio Marceri da Chioza rivelava al Signore di Padova tutti i segreti, che si trattavano ne' Consigli, presi l'uno e l'altro di loro, furono fra le due Colonne di San Marco decapitati, a' 5. Marzo 1384. Del 1385. la Città di Corfù dopo la morte di Carlo Re di Puglia, ultimo dominatore di quell'Isola, divisa in varie parti civilmente si travagliava. L'una voleva tenere il dominio a nome di Ladislao figliuolo, ma putto, d'esso Re morto. L'altra voleva sottometterfi alla Signoria di Venezia, e chiamò Ser Giovanni Miani Capitano al Golfo, a pigliare di quella il possesso; il quale vi andò con due Galere. E a' 20. Marzo introdotto pigliò il possesso della Città, e d'uno de' due Castelli di quella. L'altro insieme con quello di Sant'Angelo posto fra terra verso Garbino, e quello di Casopo, si tennero a nome del figliuolo del Re. Mandarono poi i Cittadini d'essa Città sei de' primarj

marj loro per Ambaſciadori alla Signoria a giurarle fedeltà, dalla quale riportarono alcune grazie. Dopo fu eletto e ſubito ſpedito Provveditore a quella Città Ser Marino Malipiero Cavaliere con due Navi con munizione e gente. Il quale dopo ſei meſi ebbe a' patti l'altro Caſtello della Città, e dopo pochi giorni quello di Sant'Angelo. Ma quello di Caſopo non avendoſi voluto arrendere, fu preſo per forza, e fu rovinato. Del 1388. continuava più che mai il Signor di Padova nelle moleſtie della Patria del Friuli, & eſſa Patria non volendo ammettere il Cardinale in Patriarca d'Aquilea ajutata dalla Signoria di Venezia nelle differenze ſue. Ma la ſomma dell'opera era fatta dalla Signoria. Tra' quali per trattar pace s'interpoſero il Marcheſe di Ferrara, le Comunità di Firenze e di Bologna. Ma il Signor di Padova diſegnando d'acquiſtare per via di rinunzia quel Patriarcato pel Conte da Carrara ſuo figliuolo naturale, diſturbava ogni pratica. Onde la Signoria richieſta molte fiate da Galeazzo Viſconte Signore di Milano, contro il quale eſſo Signore di Padova avea moſſa guerra per la Città di Vicenza, la quale eſſo Signor di Padova pretendeva, a 29. Maggio conchiuſero Lega col Viſconte contra eſſo Signor di Padova e contra lo Stato ſuo per anni due co' ſeguenti Capitoli: *Che la Città di Padova e ſuo diſtretto acquiſtandoſi dalla Lega, ſia d'eſſo Signor Viſconte. Che la Città di Treviſo, Ceneda, e diſtretti loro ſieno della Signoria. Che la Signoria pel primo anno pagar debba al Signor Viſconte Ducati* 10000. *d'oro al meſe per rata, i quali, ſe avanti l'anno foſſero acquiſtate eſſe Città, e che per tal cagione foſſe finita la Lega, debba avere reintegrato.*

Conchiuſa la qual Lega furono ſerrati i paſſi, che mettevano nel Padovano e Triviſano; e gridata la guerra contro il Signore di Padova, e fatto Capitano della Lega Don Giacomo dal Verme. E con gente del Signor Viſconte mandato nel Padovano. Contro il quale s'oppoſero le genti del Signore di Padova. Ma furono rotte e fugate fin ne' borghi della Città. Dall'altra parte le genti della Signoria dal Caſtello di Meſtre correvano e depredavano nel Triviſano; e le barche e i ganzaruoli armati in Venezia in buon numero ſotto Ser Franceſco Dolfin Capitano, rovinavano e depredavano Pieve di Sacco, talmente che il Signore di Padova ſtretto da ogni parte, e dubitandoſi molto della Città di Treviſo, laſciò alla difeſa di Padova Don Franceſco ſuo figliuolo, e andò alla difeſa di quella Città. Poi diffidando molto delle forze ſue pel mezzo del Papa, Marcheſe di Ferrara, e le Comunità di Firenze e di Bologna, ſiccome ſinora avea negato la pace, iſtantiſſimamente la mendicava. Ma la Signoria, che in tante occaſioni avea ſperimentato eſſo Signor di Padova ſuo naturale nimico, non volendolo per vicino, e per ricuperare la Città di Treviſo, e'l Signor Viſconte per aſſicurarſi della Città di Vicenza, riſpondeano conſtantiſſimè volontà loro eſſere di volere le Città di Padova e Treviſo, nè altramente voler pace con eſſo Signore; e continuavano dall'una e dall'altra parte a ſtrignere eſſe Città. In queſto tempo Ser Steffano Manoleſſo, il quale era del Conſiglio de' Pregadi, fu ſcoperto che rivelava al Signore di Padova i ſegreti di quello, onde a 20. Novembre fu dicapitato. Ma nella Città di Padova il Signor Franceſco da Carrara ſecondo figliuolo del Signore di Padova vedendo rotte le genti ſue, rovinati i ſuſſidj e i territorj, e i Cittadini ſuoi, per queſta cauſa mal contenti, e per molte gravezze diſperati, de' quali poco potea fidarſi, nè però potere reſiſtere alla potenza della Lega, avendo propoſto diverſi partiti di pace, nè eſſendo ſtati dalla Signoria e dal Signor Viſconte accettati, finalmente a 21. Novembre mandò al Capitano della Lega, a dare liberamente e aſſolutamente, eccettuata la perſona ſua, e i figliuoli, lo ſtato ſuo, e il dominio delle Città di Padova, Treviſo, Ceneda, Feltre, e Belluno, e de' diſtretti loro, e quelli mettere nelle mani del Signor Galeazzo Viſconte. E fatta la conſegna della Città di Padova a 13. Dicembre, e preſentatoſi al Capitan Generale andò colla moglie, figliuoli, e famiglia ſua nella Città di Verona a ubbidienza del Signor Viſconte. Nella Città di Treviſo avendo i ſoldati inteſo il capitolato nella Città di Padova, e dubitandoſi per dare gli ſtipendj, de' quali erano creditori, principiarono a mettere a ſacco la Città. Ma il Popolo di quella e la gente del Contado, introdotte già a quella difeſa, unite inſieme, e gridando, *Viva San Marco*, li cacciarono dalla Piazza, e inſieme col Signor di Padova gli aſtrinſero a ritirarſi al Caſtello. Venuto poi alla Città, il Capitan Generale colle genti ſue, e in quella fatta l'entrata, la conſegnò d'ordine del Signor Viſconte a Ser Niccolò Zeno, e Ser Benedetto Soranzo, e Ser Michele Contarini, Sindici della Signoria a ciò deputati. E il medeſimo poco dopo la Città di Ceneda, e tutti i Caſtelli e territorj di quella. Dopo la quale conſegnazione il Signor di Padova uſcito con ſalvocondotto dal Caſtello di Treviſo andò alla Città di Verona a ubbidienza del Signor Viſconte, dal quale fu relegato nel Caſtello di Como, e il Signor Franceſco ſuo figliuolo nel Caſtello d'Amone nel tenere d'Aſti. La Signoria per deliberazione del Senato mandò a cuſtodia della Città di Treviſo Ser Giovanni Miani Conſigliere di Venezia con buon numero di gente, e donò a Don Giacomo dal Verme Capitano Generale della Lega una Caſa a San Polo, che fu del Signore di Padova. E per deliberazione del maggior Conſiglio lo fece co' ſuoi eredi Nobile di Venezia.

Nella Patria del Friuli eſſendo morto il Cardinale eletto Patriarca d'Aquilea, e pel Papa eletto Don Giovanni Morevio Prefetto della Chieſa Aquilejenſe, fu da tutta la Patria accettato, e datagli ubbidienza; e così furono aggiuſtate le coſe da quella parte. Tenea a quel tempo il dominio d'Argos di Napoli di Romania Città della Morea Donna Maria relitta del Signor Piero Corner, morto ſenza eredi: la quale dubitando di non poter difendere la detta Città dalle forze Turcheſche, trattò a 12. di Dicembre, e conchiuſe colla Signoria di Venezia di darle eſſa Città; per la quale la Signoria s'obbligò di pagare ogn' anno a lei e a' ſuoi eredi in perpetuo Ducati 500. d'oro, e a lei in vita ſua ſolamente Ducati 200. di provigione ogni anno. I quali danari le ſieno pagati alla Camera degl' Impreſtiti, netti da ogni angaria. E mancando ella ſenza eredi, poſſa teſtare de' danari della Signoria per Ducati due mila

la

la d'oro; nel qual caso la Signoria resti libera dall' annual pensione de' Ducati 500. La qual Donna Maria s'obbligò di non torre altro marito che Nobile di Venezia, sotto pena di perdere tutte le sopradette provigioni. Ma avanti che la Signoria avesse il possesso delle dette Città, i Popoli di quelle si sottomisero a disposizione della Morea. E la Signoria per deliberazione del Senato de' 26. di Gennajo per la ricuperazione d'esse Città elesse e spedì Provveditore a quelle parti Ser Piero Malipiero. Il quale andato a esse Città nel principio dell'Anno seguente 1389. persuase a quelli di Napoli d'accettare il dominio della Signoria. A' quali per deliberazione del Senato de' 20. Luglio fu eletto e spedito Podestà Ser Vettore Morosini. Avea in questi giorni Ser Luigi Veniero, uno de' figliuoli del Doge, fatto attaccare un pajo di corna al battitore della Porta d'un Cittadino di Venezia. La qual cosa venuta a notizia degli Avvogadori del Comune, per quelli di comandamento del Doge suo padre fu ritenuto, e presente esso Doge placitato nel Consiglio de' Quaranta, e condennato a stare un' anno in prigione serrata. Nella quale essendo stato mesi sei, s'ammalò: e supplicando di consenso degli Avvogadori del Comune e dell' offeso, essergli rimesso il resto del tempo della prigione, il Doge con tutto che da' Medici fosse certificato, che continuando nella prigione morrebbe certissimo, mai non volle assentire, che la condennagione solennemente fatta pel Consiglio de' Quaranta fosse alterata. E il figliuolo fra pochi giorni passò da questa vita. Nel 1390. il Signor Francesco da Carrara Secondo, relegato nel Castello d'Amon, dopo mesi quattro era fuggito in Lamagna; dal qual luogo teneva stretta pratica con molti Cittadini della Città di Padova; i quali non ben soddisfatti del buon governo del Signor Galeazzo, cercavano di restituire esso Signor Francesco nel dominio della Città. Il quale coll'ajuto de' Fiorentini era con buon numero di gente passato a Trento, e poi con pochissimi de' soldati suoi, ma eletti invitati da i partigiani, che aveva nella Città di Padova, incognito passò appresso essa Città. Dal qual luogo trattando segretissimamente con gli amici suoi, e que' tacitamente negoziando nella Città a favor suo, l'introdussero finalmente in tempo di notte dalla parte di Coalunga, per un condotto d'acqua, co' suoi pochi soldati nella Città. Nella quale levato da' suoi partigiani a tumulto, e gridando *Carrara*, seguito da quelli e dal favore del Popolo, corse alla Piazza, preso il Palazzo, dal quale il Podestà Milanese colla poca guardia sua fuggì, e si ritirò nel Castello; e così ricuperò il dominio della Città. Del qual successo subito per Don Francesco Terzo e Don Giacomo suoi figliuoli, mandò a dar notizia alla Signoria, raccomandandosi a lei, e dimandandole ajuto, per ricuperare il Castello, offerendosi sempre a' servigi di quella, e d'esserle ubbidientissimo vicino. Intesa la perdita di Padova, il Signor Galeazzo subito mandò il Signor Francesco Primo da Carrara sotto stretta custodia nel Castello di Monza, nel quale dopo poco tempo finì la sua vita. E mandò sussidio nel Castello di Padova, e alla Signoria pe' suoi Ambasciadori a richiedere nuova lega per la ricuperazione della Città.

A Ma la Signoria segretamente favorendo il Carrara, gli rispose, non se ne volere impacciare. E il Carrara coll' ajuto del Duca di Baviera ricuperò il Castello: e poi facendo richiedere per Ser Giacomo Gradenigo, eletto suo Podestà, d'essere fatto Nobile Veneziano, fu a dì 24. di Novembre 1392. eletto co' suoi eredi del Maggior Consiglio.

Il Signor Giorgio Toplen Signore di Durazzo Città della Macedonia, vecchio, e senza eredi, temendo le forze Turchesche, impadronite di molti luoghi vicini, trattò con Ser Saracino Dandolo Capitano del Golfo di dare alla Signoria il dominio di quella Città, della quale esso Signore restasse in vita sua
B Governadore, e ne avesse le entrate, pagate le spese della custodia da essere poste per la Signoria. Il qual Dandolo l'accettò coll' autorità del Senato, e vi mise a custodia de' soldati suoi. Dopo per la Signoria con deliberazione del Senato a dì 18. d'Aprile vi fu mandato Castellano Ser Paolo da Canale con buon numero di soldati. E a 9. d'Agosto a esso Signore, ricercando i suoi Ambasciadori, furono fatte lettere patenti, colla continenza de' patti. E dopo la morte sua, che fu pochi giorni dopo, vi fu mandato Bailo, e Capitano Ser Francesco Giorgio. Nel principio dell' Anno seguente 1393. Il Castello
C d'Alessio de' Signori Rudice e Cernovich Ducacini fu dato alla Signoria di Venezia, con patto ch' essa Signoria debba avere un terzo di quelle entrate; e i due terzi sieno di que' Signori in vita loro. E a dì 20. di Marzo nel Senato fu commesso al Capitano in Golfo, che vada a prendere la tenuta di quello. Alberto Marchese d'Este e Signor di Ferrara e di Modena infermò: e volendo lasciare il suo Stato al Signor Niccolò suo figliuolo unico, di età d'anni dieci, deliberò quello, e lo Stato suo raccomandare alla Signoria di Venezia. Nel mese di Giugno le mandò a chiedere suoi Provveditori, per consegnar loro il dominio e lo Stato suo, il quale dopo la morte sua essa Signoria governasse fino all'
D età perfetta d'esso suo figliuolo. Al qual Marchese per deliberazione del Senato lo stesso mese furono mandati Provveditori a ricevere il dominio dello Stato Ser Michele Steno e Ser Benedetto Soranzo. A' quali per esso Marchese fu fatto consegnare il dominio della Città di Ferrara, e il resto del suo Stato. E morto poco dopo, fecero essi Provveditori cavalcare il nuovo Marchese per la Città, al quale i Cittadini e tutto il Popolo giurarono fedeltà. Poi dalla Signoria al governo suo furono mandati Ser Pietro Mocenigo, e Ser Marco Zeno Proccuratori di San Marco, Ser Paolo Morosini, Ser Francesco Giorgi Cavaliere, e Ser Guglielmo Quirini. I quali dopo
E il ritorno a Venezia de' due primi Proccuratori, insieme con cinque de' primarj della Città di Ferrara presero quel governo, e per sospezione di novità in quello Stato mandarono fuori della Città il Signor' Azzo discendente de' Marchesi d'Este. Il quale l'Anno seguente 1394. col favore de' segreti amici, e forse d'alcuni della Città di Ferrara, all' improviso con gente armata assalì quel territorio, depredò, e s'impadronì d'alcuni Castelli. Contra il quale per que' del governo furono assoldate buon numero di genti. E la Signoria mandò da Venezia molti balestrieri, e le ciurme di tre Galere grosse ritornate d'Ales-

Digitized by Google

d'Aleſſandria ſotto il governo di Ser Piero Malipiero. Le quali ruppero il detto Signor' Azzo, e il preſero, ricuperando poi i Caſtelli occupati. E la Signoria lo confinò nella Città di Candia. A queſto tempo il Bailo e i Conſiglieri di Negroponte di volontà della Signoria accettarono il dominio della Città d'Atene, dato loro da quegli abitanti per paura de' Turchi. Alla quale nel principio dell'Anno ſeguente fu mandato per Podeſtà e Capitano Ser' Antonio Contarini. Nel 1395. la Città di Rovigo, e ſuo territorio a queſto tempo da i Governadori del Marcheſe di Ferrara fu data in pegno alla Signoria di Venezia per Ducati ſeſſantamila, i quali ella avea ſpeſi e preſtati per la guerra del Signor' Azzo d'Eſte, e per pagare a Bonifacio Papa i ſcorſi debiti, i quali eſſo Papa con minacce dimandava; la qual Città foſſe tenuta per la Signoria fino alla ſoddisfazione d'eſſi danari; e che l'entrate di quella, detratti i ſalarj de' Rettori e altre ſpeſe neceſſarie, reſtaſſero a eſſo Marcheſe. E furono mandati Provveditori a pigliare la tenuta di quella Ser Tommaſo Mocenigo, Ser Giovanni Alberto, e Ser Piero Contarini. La quale per eſſi Governadori a' 9. d'Aprile le fu conſegnata, e poco dopo i Caſtelli di Lendenara, Badia, Trecenta, e alcune altre Terre ſopra il fiume Pò del tenere di eſſa Città. E il Marcheſe nel 1398. dalla Signoria e altri tutori ſuoi liberato dalla tutela, fu a' 21. di Settembre creato Nobile di Venezia e del maggior Conſiglio. Le Città di Scutari e di Drivaſtro nell' Albania, dopo preſo da' Turchi il Deſpoto della Cervia, ſi miſero all' ubbidienza di Giorgio Stratimini Signor di Dolcigno, dal quale furono date alla Signoria di Venezia, ed ella s'obbligò pagargli ogni anno di proviſione Ducati 1000. d'oro, e lo fece del maggior Conſiglio. Poi nel principio dell' anno ſeguente mandò Provveditori a torre la tenuta d'eſſe Città Ser Giacomo Gradenigo Proccuratore, Ser Giovanni Capello, e Ser Giovanni da Canale con cavalli 700. per quella cuſtodia; delle quali Città reſtò Conte e Capitano in Scutari Ser Giovanni Capello. E avendo dogado queſto Doge anni 18. e meſe 1. e giorni 3. paſsò da queſta vita, e onorevolmente fu ſepolto nella Chieſa di San Giovanni e Paolo.

Michele Steno eletto Doge del 1400.

DEl 1402. per la morte occorſa di Galeazzo Viſconte Duca di Milano, al governo del ſuo Stato quella Ducheſſa reſtata, tutta la Lombardia, la quale in vita d'eſſo Duca ſtava ne' ſuoi limiti, ſi miſe in arme, alcuni per acquiſtare delle Città poſſedute da quello, e furono i Bentivogli per dominare, come fecero in Bologna, altri, come fu il Signore di Padova, col favore del Marcheſe di Ferrara fatto ſuo genero, e del Signor Vielmo diſceſo naturale di que' della Scala già Signori di Verona, per torre il dominio d'eſſa Città, altri nelle ſteſſe Città di quel Ducato, come ſono Guelfi e Gebellini, tra loro tumultuavano, nè ſi curando della Ducheſsa nè de' ſuoi figliuoli, volevano un Signore di Milano. Da queſte cagioni moſſa quella Ducheſſa col ſuo Conſiglio mandò Ambaſciadori alla Signoria l'Arciveſcovo di Milano e Don Giacomo del Verme a pregar quella, che voleſſe pigliare la protezione e'l governo delle Città ſue in Lombardia, le quali dubitava di non potere difendere. E acciocchè non capitaſſero alle mani di perſone, le quali eſſa Signoria mal volontieri vedrebbe per vicini. Aſſentì la Signoria a queſta propoſta, e co' prefati Ambaſciadori per nome di quella Ducheſſa e ſuoi figliuoli e del Conſiglio di Milano, firmò il ſeguente patto con ſolenne ſtrumento. *Che la Signoria aveſſe ſotto la ſua protezione e governo le Città di Verona, Vicenza, Baſſano, Cividal di Belluno, e Feltre con tutte le giuriſdizioni loro.* E queſto fu del 1403. La qual capitolazione inteſa dal Signore di Padova, e che la Signoria preparava gente da piè e da cavallo per pigliare la tenuta e difeſa di quella Città, ſubito adunò quel maggior numero di gente, che gli fu poſſibile, ſperando d'occupare quella, avanti v'entraſſe la guardia della Signoria; e coll' ajuto del Marcheſe ſuo genero a favore del Signor Vielmo dalla Scala, al quale promiſe farlo Signore di Verona, andò verſo quella Città. Nel territorio della quale cavalcando colla Bandiera della Scala, era ſeguito da que' Popoli. Poi approſſimatoſi alla Città fu da molti di que' Cittadini chiamato eſſo Signor Vielmo per Signore loro, ammeſſo nella Città, e finalmente datogli il dominio di quella. Nella quale rimaſto pochi giorni inſieme col Signore di Padova, fu da quello fatto attoſſicare, il quale mandati due figliuoli d'eſſo Signor Vielmo nel Caſtello di Monceleſe, aſtrinſe i Veroneſi a giurare fedeltà al Signor Giacomo da Carrara ſuo figliuolo. Il quale laſciato nel dominio della Città, partì per Padova, dove adunato buon numero di gente paſsò verſo Vicenza, ſperando di fare il ſimile di quella Città, che avea fatto con quello di Verona. Della preſa della quale avvertita la Signoria, avea mandato Provveditori Ser Giacomo Suriano con molti Capi di gente da guerra a pigliare la tenuta della Città di Vicenza, la quale da tutti que' Cittadini liberamente gli fu data. Giunto il Signor di Padova ſotto eſſa Città, il Provveditore per un Trombetta gli mandò a dire che la Città ſi tenea per nome della Signoria, e ch'egli doveſſe levarſi dall' impreſa. Ma il Signore di Padova fece tagliare a pezzi il Trombetta ſopra il Ponte della Città. Allora la Signoria, alla quale l'animo del Signore di Padova per l'occupazione di Verona non era forſe ben manifeſto, dall' impreſa tolta contra Vicenza, della quale ella avea già tolto il poſſeſſo, e ci ſtava a difeſa, ſi facea troppo chiaro, diliberò pigliar la guerra contro quello. E adunate molte genti ſotto il governo di Ser Almorò Lombardo, il mandò a' danni de' Padovani. Allora il Signor di Padova bravamente per un Trombetta mandò a ſfidare la guerra colla Signoria, il qual Trombetta dal Popolo e da i putti ſaria morto, ſe da molti Nobili non foſſe ſtato ſoccorſo. E il Marcheſe di Ferrara non curando i patti, che avea colla Signoria, e l'onor ſuo ſtimolato dal Suocero, fece ritenere tutti i Veneziani ch'erano nel ſuo ſtato co' beni loro. Andò poi colle ſue genti e barche armate alla Città di Rovigo, Lendenara, e alla Badia, delle quali cacciati i Rettori, e altri Rappreſentanti della Signoria, s'impadronì d'eſſi luoghi. Contra queſte genti la Signoria armò

cinque Galere groſſe, alcune Galeotte, e altri navilj, e quelli con Ser Giovanni Barbo Proccuratore diſegnato Capitano a quell' armata, con molt' altra gente da piedi e da cavallo ſpedì a danni de' Ferrareſi, il quale rovinò il Caſtello di Comacchio con tutte le Saline, e vi fece molti altri danni. E per dare più travaglio allo ſtato d'eſſo Marcheſe, la Signoria mandò a levare di Candia il Signore Azzo d'Eſte relegato da lei in quella Città. Eleſſe poi Capitano generale dell'impreſa il Signor Paolo Savello, il quale con molta gente condotta da lui di Romagna, con altri Soldati della Signoria, paſsò contra il campo del Signore di Padova, fatto forte a' confini del Padovano. Contro il quale per la ſtagione del verno non fece allora altra impreſa. Un terzo dell' eſercito della Signoria, di molta gente da piè e da cavallo ſotto il governo di Don Galeazzo da Mantova, era accampato ſotto la Città di Verona, e quella con molte battaglie ſtrigneva. Poi eſſendo ſopraggiunto il verno, con fortiſſimo aſſedio la guardava.

Nel principio dell' Anno ſeguente 1404. il Generale dell' eſercito della Signoria, fatto impeto contro quel forte della gente del Signor di Padova, dopo una dura e dubbia battaglia gli aſtrinſe a ritirarſi, e dargli quel paſſo. Dal quale andato nel Padovano correndo, depredando, e abbruciando, ſenza contraſto paſsò nel Piovado, dove fece il ſimile a quel territorio. Da queſti ſucceſſi moſſi que' di Feltre, a 12. d'Aprile ſi diedero al dominio della Signoria. Il medeſimo dopo pochi giorni fecero que' di Baſſano, e di Cividal di Belluno. Ma il Signor di Padova vedendo proſperar molto le coſe della Signoria a' ſuoi danni, fatto un grande sforzo di gente paſsò contro il ſuo Generale, il quale era ritornato nel Padovano, e s'approſſimava molto alla Città di Padova. Non ricusò la battaglia il Generale; ma ordinate le ſue genti, fece giornata con eſſo Signore, e il ruppe, e fugò, e con gran pericolo di reſtare preſo, lo ſtrinſe a ritirarſi nella Città, e in quella farſi forte. Attorno la quale s'accampò il Generale, l'eſercito del quale pe' banditi del Padovano e del Vicentino ogni giorno s'ingroſſava. E dopo pochi giorni morto il Generale, fu mandato al governo di quelle genti Don Galeazzo da Mantova. In queſto mezzo i Ferrareſi, che dall' altro eſercito della Signoria erano danneggiati e rovinati, ſentendo la careſtia e mortalità e molti altri danni fatti dalla guerra, e non potendo più quelli tollerare, andati al Marcheſe il pregarono, che avendo pietà al ſuo Popolo, voleſſe provvedere alla neceſſità loro. Il quale ſe bene deſiderava il medeſimo, che il Popolo ſuo, conſiderata la grande ingiuria fatta alla Signoria, non ardiva dimandarle perdono. Finalmente aſtretto da maggiore neceſſità, mandò ſei ſuoi primarj Cittadini Ambaſciadori alla Signoria, i quali gittati a' piedi di quella, a nome del Marcheſe le dimandarono perdono, miſericordia, e pace, la quale dalla Signoria fu conceduta loro, e dallo ſteſſo Signor Marcheſe accettata co' ſeguenti Capitoli: *Che il Poleſino di Rovigo del Marcheſe di Ferrara, che avea tolto alla Signoria di Venezia, ſia a quella reſtituito in pegno co' modi, ch'era per avanti; e che ſopra i primi danari preſtati dalla Signoria ſieno aggiunti gli ſpeſi nella preſente guerra. Che tutte le Baſtie, Ponti, e ogni altra Fortezza fatta pel Marcheſe nella paſſata guerra, ſieno rovinate, le quali in niun tempo ſi poſſano rifare. Che il luogo di Comacchio rovinato non ſi poſſa in alcun tempo rifare, nè in quello abitare, nè far ſali. Che tutto l'avere tolto a' Veneziani nella ſuddetta guerra pe' Ferrareſi, ſia loro reſtituito ſenza diminuzione alcuna. Che il Signore Azzo da Eſte reſti aſſoluto dal confine di Candia, e ſieno al ſuddetto reſtituite le ſue caſe, poſſeſſioni, e ogni altra ſorta di beni, che poſſedeva nel Ferrareſe; al quale il Marcheſe ſia obbligato pagare ogn'anno in vita ſua Ducati* 12000. Nel 1405. continuava l'eſercito, il quale era ſotto Verona a ſtringere quella Città, e con aſſedio e con forti battaglie la battea, di modo che a 23. di Giugno fu forzata ad arrenderſi con tutte le ſue fortezze. E il Signor Giacomo da Carrara eſſendoſi prima ritirato nel Caſtello di San Pietro, da quello la notte fuggì; ma da alcuni del Contado fu preſo, e dato nelle mani de' Provveditori, da' quali fu mandato a Venezia, dove fu poſto nelle prigioni. L'altro eſercito, il qual' era nel Padovano, andava ſenza contraſto correndo quel territorio; e perchè il Signore di Padova temendo le genti della Signoria, ma non meno quelle de' Popoli e Cittadini, non ardiva uſcire dalla Città, le genti della Signoria ebbero i Caſtelli di Monſelice, Eſte, Montagnana, Cologna, Campo San Piero, Cittadella, e altri luoghi del Padovano. E uniti poi tutti gli eſerciti poſero campo alla Città di Padova, la quale principiarono con molti ſtrumenti da guerra, e con diverſe battaglie a batterla gagliardamente. In queſto mentre un Baleſtriere da Venezia, il quale co' verettoni gittava lettere nella Città, fu ſcoperto, e preſo con due compagni, e fu mandato a Venezia, dove colle ſparanghe in bocca furono appiccati per la gola; e molto iſpaventò la Città di Venezia, perchè avanti l'appiccare di queſti, la notte antecedente molti ne furono mandati ne' ſacchi ad annegare, nè ſi ſapea la cagione, ma bensì ſi mormorava, che foſſe ſtato ſcoperto qualche gran trattato con partecipazione di perſone, le quali ſi taceano pel meglio.

Allora il Signore di Padova vedendoſi molto ſtretto nella Città, e mancandogli i ſuoi favori, e ſcoperti i ſuoi trattati, trattò e conchiuſe accordo col Capitano della Signoria e co' Provveditori con queſti capitoli: *Che il detto Signore laſciaſſe alla Signoria il dominio della Città, della quale poteſſe uſcir ſalvo con tutta la famiglia ſua, tanto del ſuo avere, quanto poteſſe far portare fuori in un giorno. E aveſſe in dono dalla Signoria Ducati* 60000. *non potendo ſtanziare per miglia* 100. *propinquo a eſſa Città*. Ma dopo ſi pentì, nè volle dare eſecuzione all'accordo, dicendo di volere più preſto morire Signore di Padova, che ſalvarſi con queſti patti. Allora il Capitano della Signoria deliberò di fare ogni sforzo contro quella Città. E una notte con grande oſcurità di tempo fece tacitamente appoggiare le ſcale alle mura dalla parte di Santa Croce, ſopra le quali ſaliti alcuni ſoldati, ammazzarono le guardie. Poi andati alla Porta di San Pietro, la ricuperarono, e introduſſero il campo nelle prime mura della Città, fra le quali ſi fecero forti. E i Cittadini

dini udendo il tumulto, corsero a quel Signore, e gli dissero, che avanti l'ultima distruzion sua, dovesse cercare e la salute propria e de' Cittadini e de' Popoli suoi. Il quale rispose, ch'essi trattassero meglio, che potessero: che di quanto stabilirebbono, sarebbe contento. S'unirono i Cittadini, e mandarono dal Capitano Veneziano a dimandargli salvocondotto di mandare gli Ambasciadori loro alla Signoria. Il quale avuto mandarono a quella gli Ambasciadori, i quali a' 22. Novembre con grandissima umiltà le offerirono liberamente la Città di Padova, l'avere, e le persone loro, e de' figliuoli loro. I quali furono gratamente accettati e accarezzati. Ma il Signor di Padova col Signor Francesco suo figliuolo andò al campo con isperanza d'avere miglior partito, piagnendo, e raccomandandosi a quel Capitano. E a lui si renderono. Il quale subito li mandò a Venezia, dove d'ordine della Signoria furono lasciati a San Giorgio, dal qual luogo dopo alcuni giorni di notte furono condotti nelle prigioni, dov'era il Signor Giacomo suo figliuolo. Dopo per deliberazione del Senato, ed elezione del maggior Consiglio, furono mandati Rettori in Padova Ser Marino Caravello Podestà, e Ser Zaccheria Trivisano Capitano, da' quali furono levati da quella Città molti Cittadini, e confinati in diversi luoghi. Finalmente la Signoria conoscendo il male e ostinato animo di que' Signori da Carrara contro il suo Stato deliberò assolutamente levar loro la vita, e per deliberazione de' 14. Gennajo fece strangolare nelle prigioni il medesimo Signore di Padova, Giacomo, e Francesco suoi figliuoli. E questo fu il fine di quella guerra, nella quale la Signoria di Venezia col sangue e colla morte di molti de' suoi Cittadini, con ispesa anco di due millioni di Ducati d'oro, comperò il dominio della Città di Vicenza, Feltre, Bassano, Cividal di Belluno, poi di Verona, e finalmente di Padova.

Nel 1409. possedeva a questo tempo Ladislao Re di Puglia alcune Città della Dalmazia, il quale era stato coronato Re d'Ungheria; ma non potendo andare al possesso di quel Regno, era ritornato in Puglia. Dal qual luogo pe' suoi Ambasciadori mandò a offerire alla Signoria per danaro il dominio della Città di Zara, e del resto della Dalmazia. Al che assentendo, la Signoria firmò l'accordo in Ducati 100000. i quali mandò con quattro Provveditori eletti a pigliare il possesso d'essa Città, e furono Ser Francesco Corner, Ser' Antonio Contarini, Ser Lunardo Mocenigo, e Ser Francesco Michel. I quali consegnati i danari in Zara a' Commessi del Re a 17. d'Agosto ebbero il possesso d'essa Città, la quale per porre freno a gli animi de' Zaratini, d'ordine della Signoria fecero circondare d'una larga fossa, e la misero in Isola, e dipoi fu fatto un forte Castello all'entrata del Porto. Il resto delle Città di quella Provincia non vollero sottomettersi alla Ducale Signoria. Nel 1411. in questo tempo signoreggiando Sigismondo Re d'Ungheria eletto Re de' Romani, e avendo male animo contro la Signoria di Venezia, e volendole muovere guerra con 12000. Ungheri, e coll'ajuto del Patriarca d'Aquilea, e molte Comunità della Patria del Friuli, passò nel Trivisano, dove dopo fatti molti danni ebbe a' patti i Castelli di Serravalle, Motta, Cividale, e le Città di Ceneda, e di Feltre. Contro il quale la Signoria mandò grosso esercito sotto il governo del Signor Carlo Malatesta di Rimino allora suo Capitano, il quale passato nel Friuli, fu molte fiate alle mani colle genti Unghere; ma sopravenuto il verno, il Re colla maggior parte delle sue genti si ridusse nella Città d'Udine. Alla quale per pagamento mancando loro i danari impose una taglia di Ducati 30000. la quale non potendo essere tollerata da quegli abitanti, molti fuggivano disperati. E il Re ne riscosse una menoma parte, per la qual cagione, e pel desiderio d'andare a Bologna a pigliare la Corona dell'Impero promessagli da Papa Giovanni, lasciato buon sussidio in quella Città, e parte del suo esercito nel Trivisano, partì per Ungheria; nel qual ritorno passò nell'Istria, dove dopo dato il guasto a' territorj di Castelnuovo, Parenzo, e Budua, ebbe a patti il Castello di Dignano, il quale di poi abbruciò. Prese anco per forza il Castello di Valle. L'anno seguente 1412. il Re di Puglia s'interpose a trattar pace, al qual effetto mandò suoi Ambasciadori al Re d'Ungheria. Il medesimo per deliberazione del Senato fece la Signoria, e furono Ser Donato Mocenigo Proccuratore, Ser Francesco Foscari, e Ser' Antonio Contarini. Non restavano però gli eserciti dell'una e dell'altra parte di provvedere a' danni del nimico, quello del Re nel Trivisano, e quello della Signoria nel Friuli, il qual' ebbe il Castello di Tisana posseduto da' Conti di Gorizia; e procedendo passò fino alla Città d'Udine, alla quale mise campo. Ma pel tempo del verno non fu proceduto più oltre. In questo mezzo gli Ambasciadori appresso il Re di Puglia dopo lungo trattato non potendosi accordare, conchiusero tregua tra 'l Re d'Ungheria, e 'l Patriarca d'Aquilea dall'una parte, e la Signoria Veneziana dall'altra per anni cinque. La quale gli Ambasciadori del Re e d'esso Patriarca vennero a firmare, e a giurare a Venezia a dì 21. dell'Anno seguente. E avendo dogato questo Doge anni 13. e giorni 20. passò da questa vita, il qual fu onorevolmente sepolto nella Chiesa di Santa Marina.

Tommaso Mocenigo, eletto Doge del 1413.

AVea l'armata Turchesca l'Anno 1416. messo in terra sopra l'Isola di Negroponte, e da quella poi preso con grosso esercito il Castello di Bondanzia da Ser Jacopo Giorgi, e levatine molti prigioni. La Signoria per sicurezza de' luoghi suoi armò dieci Galere, delle quali fu Capitano il nobil' uomo Ser Piero Loredan; ed elesse Ambasciadore al Signor Turco Ser Dolfino Veniero, per dimandargli i prigioni, e 'l rifacimento de' danni. E lo spedì con quest' armata. Il quale giunto a Gallipoli, mandò il Capitano al Governadore della Città a dimandargli salvo condotto per gli Ambasciadori, per andare al suo Signore. Il quale, da quello accarezzato e accomodato lui e l'armata delle cose necessarie, gli fu prontamente conceduto. Erano ridotte in quel Porto buon numero di Galere e di Fuste Turchesche; e mormorandosi nella Città, che avea bastato l'animo a dieci Galere Veneziane di venire in quel Porto, dov'era sì poten-

te armata del Signor loro, per onore del quale ciò non era da tollerarsi, si sollevò un Capo d'alcune di quelle Galere: e gridando: *Chi vuole l'onore del gran Signore mi seguiti*: sebben contro il volere del suo Capitano e del Governadore della Città, congiunta tutta la dett'armata, finalmente il Capitano, il quale andò a seguitarlo con sette Galere e con trentasette Fuste, circa il fine di Giugno, con grandissimo impeto, ma con poc'ordine, assalì l'armata Veneziana. La quale resistendo gagliardamente, dopo dura e dubbia battaglia, ruppe finalmente l'armata Turchesca, prendendo il nuovo Capitano con tre Galere e con sedici Fuste, gli uomini delle quali sul fatto tutti furono tagliati a pezzi, e il Capitano sommerso in mare. Il qual fatto accusato pel Capitano al Governadore della Città, dicendo d'essere seguito per necessaria difesa sua, fu da quello, che ben sapea tal cosa essere vera, dato nuovo salvocondotto all'Ambasciadore, per andare al suo Signore. Il quale andato, dopo d'alcune poche difficultà a dì ultimo d'Agosto conchiuse i patti co' seguenti capitoli: *Che il Signor Turco debba restituire il Castello della Bondanzia dell'Isola di Negroponte a Ser Jacopo Giorgi col solito feudo. Che tutti i prigioni presi dall'armata sua sopra quell'Isola sieno liberamente rilasciati, posti * al luogo gli altri danni. Che l'armata d'esso Signore non debba uscire dello stretto della Romania, e ritrovata fuori sia trattata da nimica*. Nel 1417. Ser Giorgio Bragadino a quel tempo Provveditore al Sale con gran somma di denaro fuggì a Porto Gruaro, al quale bandito fu data taglia di Lire 10000. E fu preso da' suoi e condotto a Venezia. Il quale agli 11. di Luglio tralle due Colone di San Marco fu appiccato per la gola. S'avvicinava il fine delle tregue tra'l Re d'Ungheria e la Signoria di Venezia; e divolgandosi, ch'esso Re mandava molte genti nelle fortezze nel Trivigiano, deliberò la Signoria col Senato a 4. di Novembre per sicurezza del suo Stato d'assoldare Lance 1000. e pedoni 1000. i quali pedoni fossero pagati dalle Città di Padova, di Vicenza, e di Verona; appresso i quali cadauna d'esse Città pagassero Lance 100. per un'anno, il resto si pagasse dalla Signoria. Non fu data alcuna gravezza alla Città di Trevigi pe' danni avuti, e che si dubitava dovesse averne per la guerra. L'Anno seguente 1418. finite le tregue, le genti della Signoria, ch'erano nel Trivigiano, Capitano Don Luigi Buzacarino, all'improviso assalirono il Castello di Serravalle, lo presero, e lo saccheggiarono. Ma venuti alla divisione della preda, furono dalle genti del Contado introdotte per la Rocca cacciati, e ricuperarono il Castello. In questo mezzo Don Tristano Savorgnano fuoruscito della Patria, per tenere la parte della Signoria, con molte genti della sua fazione, e con qualche intendimento della Città d'Udine, andò all'impresa di quella Città. Ma scoperto il trattato dal Patriarca d'Aquileja, il qual'era nel Castello della Città, si levò dall'impresa. Il qual Patriarca intento più che mai alla difesa d'essa Città, sollecitava con sue lettere e nunzj il Re d'Ungheria a mandargli sussidio a difesa d'essa Patria, e a distruzione de' luoghi di Trivigiana. Il qual Re mandò nel Friuli se' mila cavalli Ungheri, i quali colle genti del Patriarca del Friuli passati nel Trivigiano, saccheggiarono, abbrugiarono, e fecero tutti que' danni in quel territorio, che in una crudelissima guerra si possan fare; talmente che la Signoria fu sforzata ad ingrossare il suo esercito di nuova gente da pie e da cavallo. I quali sotto il governo del Signor Conte Filippo d'Arcelli eletto Governadore, con Ser Sante Veniero e Ser Niccolò Giorgi Provveditori, fecero l'invernata la massa nel Trivigiano. In questo mezzo il Savorgnano colle genti di Trivigiana, e con barche armate mandate da Venezia, Capitano Ser Dolfino Veniero, prese e saccheggiò l'Isola d'Aquilea, nella quale que' d'Udine aveano poste molte ricchezze loro. Ebbe poi a patti i Castelli di Porto Buffoledo e di Conigliano, e prese per forza la Città di Ceneda, dalla quale cacciati gli Ungheri, rovinò il Castello del Monte. E sebbene la Signoria avrebbe potuto meritamente tenere quella Città, ricuperata col suo sangue dalle mani de' nimici, volle però per deliberazione del Senato a dì 3. di Dicembre quella restituire a Don' Antonio Correro Vescovo e Conte d'essa Città a beneplacito d'esso, a nome del quale restino gli stipendiati alla custodia di quella fortezza, alla quale ancora il Conte Artico Signor di Brugnera e di Porzia, venuto a Venezia, sottomise essi suoi Castelli.

In questo mezzo Martino Papa, così richiesto dalla Signoria di Venezia, nel principio dell'Anno seguente 1419. mandò un Cardinale Spagnuolo al Patriarca d'Aquileja, e a tutte quelle Comunità della Patria del Friuli, a persuader loro, che dovessero desistere da quanto a petizione del Re d'Ungheria faceano contro d'essa Signoria. I quali non volendo attendere a' consiglj d'esso Papa, continuavano ne' danni del Trivigiano. Contra i quali unite insieme le nuove genti della Signoria col Governadore e Provveditori, e ritrovatili disuniti, siccome per l'invernata aveano scorso senza contrasto, così essendo assaliti dall'esercito della Signoria, furono facilmente rotti, fugati, e astretti a ritirarsi nelle fortezze. E l'esercito della Signoria con poco contrasto in pochissimi giorni, parte per forza, e parte a patti, acquistò la Badia di San Sisto, la Città di Concordia, i Castelli di Portogruaro, San Vito, San Daniele, Valvasone, Spilimbergo, Cividale, Sacile, Aviano, Cargna, Prata, e Serravalle. De' quali Aviano e Prata, per aver sempre ostinatamente favorito gli Ungheri, furono saccheggiati, e abbrugiati, e le genti di Prata sottoposte al Castello della Motta. Andò poi l'esercito sotto la Città di Feltre, la quale trovò ben difesa da buon numero d'Ungheri. Ma datele alcune battaglie, e battuta dalle artiglierie, mandarono que' della Città al Capitano e al Provveditore a dimandar loro i patti. A' quali fu da esso Provveditore fatto rispondere, che avendo eglino ribellato una fiata, non li voleva che a discrezione. Il che, non potendo que' di Feltre mantenersi, furono astretti d'accettare, e si diedero liberamente alla grazia della Signoria. Dalla quale fu ridotta essa grazia pel sacco della Città di pagare a' soldati Ducati 5000. d'oro, e per le persone loro datesi a discrezione pagare ogni anno di Censo nel giorno di San Marco Ducati cinquecento d'oro, e pagare il Rettore e gli Uffiziali, che di tempo

Digitized by Google

po in tempo ſaranno mandati a quella Città. E che gli Ungheri, laſciati i cavalli e l'arme, eſcano di quella. Dopo il quale accordo uſciti gli Ungheri col reſto, ch'erano nella Patria, e il Patriarca d'Aquilea, ritornarono nell' Ungheria. Balſa, che fu figliuolo del Signor Giorgio Stratimini, con gran ſeguito d'Albaneſi aſſalì la Città di Drivaſto, la quale dopo pochi giorni con favore d'un Caporale ribelle della Città, preſe per forza nel meſe d'Agoſto, e fece prigioni Ser Jacopo Correro Rettore d'eſſa Città. Il quale dipoi ſi liberò con buona ſomma di danari. Paſsò poi l'eſercito nel principio dell' Anno 1420. il Tagliamento, e dato il guaſto al territorio d' Udine, miſe campo a quella Città; la quale dopo molto battuta dalle artiglierie, e aſtretta da molte battaglie fu forzata di mandare ſalvo condotto per mandare i ſuoi Ambaſciadori alla Signoria a farle la dedizione d'eſſa Città. Il quale ottenuto mandarono ſei Ambaſciadori de' primari loro Cittadini alla Signoria, alla qualle fecero liberamente dedizione d'eſſa Città. Nel la quale a' 6. di Giugno, che fu il giorno del Corpus Domini, il Capitano e i Provveditori fecero l'entrata, e Don Triſtano Savorgnano fuoruſcito fu reſtituito alla Patria, e ne' ſuoi beni. Dopo l'acquiſto della qual Città, i Caſtelli di Venzone, Cargna, Monfalcone, e Cadore, ſi diedero all' ubbidienza della Signoria; la quale a queſto modo volendo ricuperare dalle mani del Re d'Ungheria la Città di Ceneda e di Feltre, e nel Triviſano i Caſtelli di Cividale, Serravalle, e la Motta, oltre la ricuperazione di quelli, pe' favori dati a eſſo Re, con molto danno a' luoghi della Signoria, dal Patriarca d'Aquilea, e molte Comunità della Patria, acquiſtò con molta ſpeſa ſua tutta la Patria del Friuli.

In queſto tempo que' della Città di Cataro, i quali ſi governavano a Comune, moleſtati dal Deſpoto della Servia, al quale aderivano molti de' Cittadini loro, non potendo reſiſtere alle forze di quello, e per fuggire la tirannide, mandarono il Cancelliere loro Ambaſciadore alla Signoria. A quella offerſero il dominio della Città loro dalla quale furono accettati, e fu mandato Rettore Ser' Antonio dalle Boccole il, quale vi aveſſe a governare ſecondo la forma degli ſtatuti loro. Nel tempo che la Signoria di Venezia comprò da Ladislao Re di Puglia per Ducati 100000. la Città di Zara col reſto della Dalmazia, non ebbe il Dominio ſe non d'eſſa Città, non avendo voluto il reſto della Provincia ſottometterſi a eſſa Signoria; anzi gli abitatori di quella co'navilj loro e barche danneggiavano molto i navilj Veneziani. Però con diliberazione del Senato fu eletto Capitano Generale in Golfo Ser Pietro Loredano, e con buon numero di Galere, e altra gente da piedi e da cavallo ſpedito all' impreſa di quella Provincia. Il quale andò prima contro la Città di Traù, la quale eſſendo ben munita di gente del Re d'Ungheria ſi difeſe gagliardamente. E il Capitano laſciata quella impreſa andò contro la Città d'Almiſſa, la qual preſe con poca fatica. Acquiſtò poi l'Iſole di Lieſena, Brazza, e Curzola. Ma la Città di Spalatro mandò ſuoi Ambaſciadori a renderſi con queſta condizione, che ſe la Signoria in alcun tempo non la voleſſe tenere, la doveſſe laſciare in ſua libertà. Allora i Nobili di Traù, per non aſpettare di nuovo l'armata e l'eſercito della Signoria, mandarono ſuoi Ambaſciadori per capitolare col Generale. Ma il Popolo di quella ſollevandoſi gli diede la Città ſenz' altri Capitoli. Per l'acquiſto della Patria del Friuli e della Dalmazia, per provvedere alla conſervazione di quelle Città, non potendo ſupplire i Savj del Conſiglio, furono per diliberazione del Senato eletti cinque Savj, chiamati ad utilità, i quali ſtiano per tutto il meſe di Giugno colla medeſima autorità, che hanno i Savj del Conſiglio. Volendo la Signoria continuare l'impreſa contro il Patriarca d'Aquileja, mandò nell' Iſtria nel principio dell'anno 1421. parte delle genti ſue levate dalla Patria del Friuli col Capitano Don Filippo d'Arcelli. Il quale andato ſotto il Caſtello di Pinguente, lo principiò a battere, ma ferito da un verettone, vi laſciò la vita. E in ſuo luogo la Signoria eleſſe e ſpedì Don Taddeo Marcheſe d'Eſte; il quale dopo lungo aſſedio, per eſſere quel luogo per ſito forte e ben munito, finalmente l'ebbe a patti; e dopo quel di Pietra Bellotta, e i territorj circonvicini. Dopo l'acquiſto della Patria del Friuli la Signoria col Senato eleſſe Ambaſciadori a Martin Quinto Papa Ser Fantino Dandolo, e Ser Niccolò Giorgi, i quali a nome d'eſſa Signoria in pubblico Conciſtoro il ſupplicarono, che pel Patriarca d'Aquileja non poſſa eſſere poſto alcun ſuo Cherico per ſuperiore a eſſa ſua Patria nè in ſpirituale nè in temporale, finchè ella non ottiene la pace col Re d'Ungheria, la quale novamente con molta ſua ſpeſa e ſangue de' ſuoi l'avea acquiſtata dalle mani de' Furlani, che favorivano il Re d'Ungheria naturale ſuo nimico, e che manderebbe un ſuo Governadore in Udine, il qual reggerebbe eſſa Patria di modo, che tutte quelle Terre acquiſtate ſtarebbono in buona pace e tranquillità. Alle quali parole il Papa riſpoſe, ch'era contento di compiacere eſſa Magnifica Signoria di quanto eſſi a nome d'eſſa gli aveano eſpoſto. E 'l giorno ſeguente, che fu di San Pietro, fece ſuo Cavagliere Ser Niccolò Giorgi. Nel 1422. dopo la preſa della Città di Drivaſto Balsà Stratimini era andato all'impreſa di Scutari, nella quale era Capitano Ser Antonio Barbaro; la quale ritrovata forte, avea poſta e tenuta lungamente in aſſedio. E ſotto quella finalmente morì. Dopo la morte del quale reſtò eſſa Città libera dall' aſſedio, e quella di Drivaſto ritornò all' ubbidienza della Signoria. Dopo la quale Dolcigno, e Antivari per antico dominio degli Statimini ſi diedero all' ubbidienza d'eſſa Signoria. Ma il Deſpoto della Servia pigliò di nuovo la Città di Drivaſto, e con cavalli 4500. miſe nuovo aſſedio alla Città di Scutari, a difeſa della quale per deliberazione del Senato fu armato e ſpedito Ser Niccolò Capello con Galere 10. il quale andò nella Fiumera della Bojana. E avendo dogado queſto Doge anni 10. e meſi 8. paſsò da queſta vita, e onorevolmente fu ſepolto nella Chieſa di San Giovanni e Paolo.

Franceſco Foſcari, eletto Doge del 1423.

NEl detto tempo il Deſpoto di Salonichi, Città nella Macedonia, fratello di Calojan-

Iojanni Imperadore di Coſtantinopoli, non ben ſoddisfatto d'eſſo Imperadore ſuo fratello, mandò a offerire eſſa Città a Morat Signore de' Turchi, co' due terzi dell'entrate di quella, ritenendoſi l'altro terzo per lui; la quale non volendo il Signor Turco accettare, ſe non liberamente, mandò eſſo Deſpoto coll' aſſenſo de' Cittadini, Papà, e ſuoi Calogeri, per un ſuo Ambaſciadore a offerire eſſa Città liberamente alla Signoria di Venezia, con patto ſolamente, che poteſſero que' Popoli vivere colle ſolite cerimonie, e coſtumi loro. La quale offerta per deliberazione del Senato a 10. Luglio fu accettata, e furono eletti Provveditori Ser Niccolò Giorgi Proccuratore e Ser Santo Venier, e ſpediti con Baleſtrieri, e altri ſoldati per pigliare il poſſeſſo, e cuſtodia d'eſſa Città. Il qual poſſeſſo dal prefato Deſpoto con grandiſſima ſoddisfazione di que' Popoli fu conſegnato loro a 19. Settembre, e pe' Provveditori fu munita eſſa Città di tutte le coſe neceſſarie, alla quale per deliberazione del Senato furono mandati Duca Ser Bernardo Loredano e Capitano Ser Giacomo Dandolo. E intendendo la Signoria, che il Signor Turco avea moleſtamente ſentito queſt'acquiſto fatto da lei, e che perciò preparava eſercito per mandare all' impreſa di quella Città, per deliberazione del Senato mandò il Provveditore Giorgi Ambaſciadore a eſſo Signor Turco con ſalvocondotto per aggiuſtare queſte amarezze, ma ritrovò quel Signore adirato, dicendogli, che ſe la Signoria non aveſſe accettato il dominio di quella Città, egli ora o per patto o per forza l'avria avuta, ricuſando il volere trattare niun' accordo coll' Ambaſciadore, e così licenziò. Ma nel ritorno verſo Salonichi lo fece ritenere. Allora conoſcendo la Signoria dovere aver guerra col Signor Turco, per deliberazione del Senato eleſſe Capitano da mare Ser Pietro Loredano, e deliberò di fare armata di Galere in Venezia, Candia, Modone, Corone, Napoli di Romania, e Zara. La quale nel principio dell' anno ſeguente 1424. inſieme col Generale ſpedì per Romania a difeſa de' ſuoi Luoghi, e per vietare il paſſo alle genti Turcheſche di paſſare dall' Anatolia alla Romania. Ma il Signor Turco in queſto mentre, mandò groſſiſſimo eſercito all' impreſa di Salonichi, e quello ritrovando ben difeſo, lo miſe in aſſedio. Avea la Signoria di Venezia dopo l'acquiſto della Patria del Friuli per deliberazione del Senato fatto in quella proclamare, che tutti quelli, che poſſedevano in feudo dal Patriarca d'Aquileja, Caſtelli, poſſeſſioni, ovvero altra ſorte di beni, veniſſero fra'l termine di meſi ſei a riconoſcere quelli da eſſa Signoria, altrimente s'intendeſſero caduti da eſſi feudi; alla qual pena erano caduti i Conti Aſtorre e fratelli Palatini Conti di Gorizia e Tirolo, pe' Caſtelli di Belgrado, Caſtelnuovo, e Tiſana, poſſeduti da loro per ragion di feudo da i Patriarchi d'Aquilea, i quali non aveano finora voluto riconoſcere eſſa Signoria. Ora mandati a quella gli Ambaſciadori loro, la ſupplicavano dell'Inveſtitura d'eſſi Caſtelli. La quale non oſtante la contumacia d'eſſi Conti, ſi contentò di nuovo d'inveſtirli; i quali venuti a Venezia, molto furono onorati dalla Signoria. E a 20. Ottobre ſopra un palco eminente alla Porta della Chieſa di San Marco giurarono in mano del Doge la debita fedeltà, come faceano al Patriarca d'Aquilea, e s'obbligarono di pagare di cenſo ogni anno alla Chieſa di San Marco tante libre di cere lavorate; e dal Doge e dalla Signoria furono ſolennemente inveſtiti d'eſſi Caſtelli. Il qual Caſtello della Tiſana fu da quegli impegnato a Bartolommeo Malombra, dal quale fu poi ceduto a Ser Bartolommeo Vendramino. Ora eſſendo creſciuta grandemente la potenza di Filippo Maria Viſconti Duca di Milano, il quale dopo ſottomeſſa la Città di Genova, e acquiſtate molte Città, e altri luoghi in Italia, e cacciato nuovamente il Signor Pandolfo Malateſta dal dominio di Breſcia, avea moſſo guerra a' Fiorentini, e ſebbene con parole ſimulava di volere la pace, minacciava però con gli effetti i Signori di Mantova, e Ferrara, e finalmente Italia tutta. Contro il quale il Signor di Mantova nel meſe d'Ottobre venuto a Venezia, ſupplicò d'avere ajuto dalla Signoria; dalla quale i Fiorentini, e i Signori di Ferrara, e di Ravenna ricercando il medeſimo, dimandavano lega contro eſſo Duca, proteſtandole, che ſe non erano da eſſa Signoria ſovvenuti, ſi converriano ſottomettere a lui; il quale ſi farebbe poi così grande, che darebbe travaglio a eſſa Signoria, la quale deſiderando pace, non attendeva a queſte propoſte. Ma per deliberazione del Senato a' 15. Dicembre eleſſe e ſpedì Ambaſciadori a eſſo Duca Ser' Andrea Mocenigo, il quale per nome di quella l'eſortò alla pace co' Fiorentini, e il pregò non voleſſe moleſtare i Signori di Mantova, di Ferrara, e di Ravenna, per eſſere ſuoi raccomandati. Al quale il Duca riſpoſe, che ogni priego d'eſſa Signoria era comandamento ſempre, e con queſta riſpoſta licenziò l'Ambaſciadore.

In queſto mezzo la Signoria col Senato conduſſe il Conte Franceſco Carmignola con Lance 300. Cavalli 100. e condotta per la ſua perſona Ducati 6000. Ma il Duca intendendo la continua richieſta, che faceano i Fiorentini di far lega contro di lui, mandò il meſe di Novembre 1425. tre primarj ſuoi Gentiluomini Ambaſciadori alla Signoria, ricercandola di far lega con lui contro Fiorentini, i quali per nuovi Ambaſciadori loro più che mai ricercavano la Signoria contro il Duca prefato, eſponendo la grande neceſſità loro, e con quante frodi eſſo Duca avea violati i patti alla Comunità di Genova, e al Signore di Breſcia, e ſottomeſſa quella Città, poi moſſa guerra alla Repubblica loro, e levato loro molti Caſtelli; e ſe da lei non erano preſto ſoccorſi, converriano con grandiſſimo danno di tutta l'Italia a lui ſottometterſi. Trattate queſte propoſte lungamente e di giorno e di notte nel Senato, nel quale parte erano a queſta, e parte alla futura pace, conſiderando variamente conſultavano. Fu finalmdnte a 14. Dicembre, così approvando il Doge, conchiuſo di far lega colla Comunità di Firenze a difeſa de' Comuni, Stati, e aderenti loro, e contro il Duca di Milano co' ſeguenti Capitoli: *Che* 1600. *cavalli, e* 8000. *pedoni ſieno condotti in tempo di guerra, e pagati a comuni ſpeſe. E finalmente quegli armati, che foſſero giudicati al biſogno sì nel mare come nel Pò. Che l'arbitrio della guerra, e della pace ſia appreſſo la Signoria di Venezia. Che le terre che ſi acquiſteranno in*

Lom-

Lombardia, ſieno d'eſſa Signoria, ovvero di quegli, a' quali ella giudicaſſe quelle appartenere, e quelle di Toſcana e Romagna, che non appartenеſſero alla Chieſa, ſieno de' Fiorentini. Conchiuſa e giurata la qual Lega, fu pel Doge a 16. detto fatto intendere agli Ambaſciadori del Duca per riſpoſta della propoſta loro, che ritornati al Duca, gli doveſſero dire in nome d'eſſa Signoria, pregandolo, che reſti contento far pace colla Comunità di Firenze, ovvero ſoſpendere l'arme, e torre il Papa per ſuo giudice, e che la Signoria farebbe per la Comunità di Firenze. Ma quando eſſo Duca voleſſe continuare la guerra contro eſſa Comunità, era aſtretta la Signoria per la nuova lega a difeſa di quella. Furono poſti in queſta lega come aderenti della Signoria Niccolò Marcheſe d'Eſte Signore di Ferrara, Giovan Franceſco da Gonzaga Signore di Mantova, e'l Signore di Ravenna, con patto, che acquiſtandoſi la Città di Parma, foſſe data al Signor di Ferrara; e pe' Fiorentini furono poſti Alfonſo Re d'Ungheria, e i Fregoſi, e i Fieſchi fuoruſciti di Genova. E dovendoſi per queſta lega trattare e praticar molte coſe importanti, le quali era bene che foſſero ſcritte, e ſpedite con diligenza, per deliberazione del maggior Conſiglio a 21. Dicembre fu per ſcrutinio del Conſiglio de' Pregadi eletto un Conſiglio de cento de' primarj Senatori a 20. per ſcrutinio, non potendo eſſere piu di 3. per caſata. Il qual Conſiglio inſieme col Doge, Conſiglieri preſenti e futuri, Capi di 40. Capi del Conſiglio de' 10. Savj di tutte due le mani, e Avogadori del Comune, aver doveſſero il carico di tutte le coſe appartenenti alla preſente lega, colla medeſima autorità, che ha il Conſiglio de' Pregadi, il quale abbia a durare, finchè altramente ſarà provviſto. Per deliberazione del qual Conſiglio a 12. di Gennajo fu preſo l'armare Galere 6. Galeoni 10. e altre ſorte di navilj e barche fino al numero di 100. per mandare nel Pò a difeſa de' luoghi della lega, e a danni del Duca di Milano. Della quale armata fu fatto Capitano Ser Franceſco Bembo Proccuratore. E pel detto Conſiglio a' 11. Febbrajo fu eletto Capitano Generale il Conte Franceſco Carmignola, e appreſſo quello due Provveditori, che furono Ser Giorgio Corner, e Ser Marco Dandolo, e furono aſſoldate molte genti da piedi e da cavallo, e ſpedito Ser Niccolò Contarini per Ambaſciadore alla Comunità di Firenze per ſollecitare le proviſioni, che avea quella a fare pe' Capitoli della lega. E perchè il Duca di Milano dopo inteſa la conchiuſione della lega, vedendo gli apparati che ſi faceano pe' collegati, forſe con animo d'intrattener quelli, avea mandato i ſuoi Ambaſciadori alla Signoria, dicendo eſſere ſempre ſtato ſuo buon' amico, nè voler guerra con lei, e per amor ſuo volere far pace co' Fiorentini, e lo ſteſſo le facea dire pel Legato del Papa, per l'Ambaſciadore dell'Imperadore, e della Regina Giovanna di Puglia, richiedendo che foſſero mandati Ambaſciadori in alcun luogo d'Italia per trattare eſſa pace; onde la Signoria, acciocchè ſi conoſceſſe lei non deſiderare la guerra, anzi in ogni tempo eſſere pronta alla pace, ſi contentò di mandare Ambaſciadori nella Città di Ferrara, nella quale come luogo atto alla trattazione predetta, fu propoſto che doveſſe eſſervi gli Ambaſciadori del Papa, dell'Imperadore, della Regina di Puglia, de' Veneziani, de' Fiorentini, e de' loro aderenti. E per la Signoria furono eletti Ser' Antonio Contarini Proccuratore, e Ser Fantino Micheli. E trattato diverſamente inſieme di eſſa pace, non volendo il Duca laſciare in libertà la Città di Genova, nè reſtituire le Terre, che avea occupate in Toſcana e Romagna, ſi partirono gli Ambaſciadori in diſcordia.

E la Signoria nel principio dell'Anno ſeguente 1426. ſpedì in diligenza il Capitano dell'armata del Pò, e'l Generale da Terra a fare la maſſa delle genti ſue nel Veroneſe a' confini di Breſcia; e i Fiorentini co' Marcheſi di Ferrara riduceano le genti loro nel Parmigiano. Ma avanti che queſte genti faceſſero moto alcuno contro i luoghi del Duca di Milano o alcun' altro ſegno di guerra, la Signoria di nuovo mandò a eſſo Duca, Franceſco Siega Segretario a dirgli, che voleſſe oſſervare le condizioni della pace fatta co' Fiorentini, e ritenere le ſue genti da' confini di quelli. Le quali coſe s'egli le negaſſe fare, gl'intimaſſe la guerra. Il qual Segretario andato ed eſpoſto al Duca l'Ambaſciata della Signoria, non ebbe da quello altro, che parole all'uſo dubbie, colle quali ſi partì da Milano. E vedendo la Signoria convenire eſſere in guerra col Duca di Milano, diede ordine al ſuo Generale, che riconoſceſſe le ſue genti. Il quale fece la moſtra di quelle, ritrovando fra la ſua e le altre condotte in eſſere Lance 2361. e fanti ſotto diverſi Capi 3935. e per conto de' Fiorentini ſotto il Marcheſe di Ferrara Capitano loro, e altri Capi, Lance 2061. e Fanti 3420. Col qual' eſercito deſiderando eſſo Generale nel principio della guerra di fare qualche notabile impreſa, diſegnò d'andare contro la Città di Breſcia, la quale per le diviſioni delle parti, ch' erano in quella, di Guelfi e Ghibellini, e per le molte gravezze impoſte di continuo a lei e al ſuo territorio, conoſceva molto ſcontenta del dominio del Duca di Milano. Principiò dunque col mezzo di Don Pietro Avogadro della fazione de' Guelfi a indurre ſegretamente i Capi d'eſſa fazione a divozione della Signoria, da' quali a parte a parte furono introdotti cautamente in eſſa Città Fanti 800. mandati dal Generale. Dipoi avendo eſſo Avogadro adunata molta gente di Val di Trompia e di Val di Sabbia, nella quale avea gran ſeguito, e quelle la notte de' 7. di Marzo fatte venire appreſſo le mura della Città, dove medeſimamente ſi ritrovò lui con alcuni Fanti mandati dal Generale, uditi da quelli, che di dentro gli attendeano, principiarono con poco ſtrepito a rompere della Città le mura dalla parte di San Giovanni Batiſta, abitata dalla parte Guelfa, rompendo le medeſime. Per le quali rotture que' di fuori gittati alcuni gradizzi a traverſo del foſſo, entrarono nella Città, i quali con gran numero e ſeguito del Popolo corſero e la preſero a nome della Signoria. Ma la fazione Gibellina per odio della parte avverſa, che tenea colla Signoria, ritiroſſi nelle due Cittadelle Vecchia e Nuova col preſidio del Duca, il quale al triſto nunzio della perdita di eſſa Città reſtò molto ſmarrito. Ma intendendo, che le Cittadelle e la Garzetta principali Fortezze di quella Città ſi teneano a nome

ſuo,

ſuo, ritornò in iſperanza di poterla ricuperare. Mandò però buon numero delle genti ſue, le quali avea in Romagna, e in Toſcana contra Fiorentini con ordine, che con celerità entraſſero nella Cittadella a difeſa di quella, e delle altre Fortezze, che ſi teneano a nome ſuo, finch' egli col reſto veniſſe loro in ſoccorſo. Ma ſparſa la fama della preſa della Città, que' di Franzacurta, Pe' di Monte, Val di Nau, Val Sabbia, e Val Trompia, che ſeguivano la fazion Guelfa, mandarono nella Città molte delle loro genti in ſuſſidio, e a favore della fazion ſua. In queſto mezzo il Generale della Signoria unite le ſue genti nel Veroneſe venne alla Città di Breſcia a' 21. del detto meſe, nella quale a nome della Signoria co' Provveditori e con cinquanta cavalli ſolennemente fece l'entrata, a' quali da' capi della Fazion Guelfa in mezzo la Piazza, preſente e approvante tutto il Popolo fu dato il dominio della Città. Quel giorno con due altri ſeguenti per decreto d'eſſa Città fu determinato in quella celebrarſi con annua e perpetua ſolennità. Dopo l'entrata de' quali, tutto il reſto del territorio ſi mandò a ſottomettere alla Ducale Signoria. Il medeſimo fecero que' di Salò, e tutti gli altri luoghi della Riviera di Breſciana. E il Carmignola Capitan Generale pel maggior Conſiglio a 7. Marzo fu fatto Nobile di Venezia.

A queſt' iſteſſo tempo acciocchè il Duca di Milano da più parte percoſſo ſentiſſe maggiore travaglio il Marcheſe Capitano de' Fiorentini colle genti ſue corſe nel Parmigiano, nen qual fece grandiſſimi danni. E il Capitanol dell' armata nel Pò fece il medeſimo nel Cremoneſe. Allora il Duca di Milano laſciato conveniente preſidio ne' luoghi occupati da lui in Romagna e Toſcana, e reſtituite al Papa le Città di Forlì, e d'Imola per avere danneggiato il reſto delle ſue genti, ſebbene con molta difficoltà pe' paſſi guardati dalle genti della Signoria, paſsò finalmente in Lombardia al luogo di Monte Chiaro nel territorio Breſciano; e i Fiorentini vedendoſi liberi dal timore delle genti del Duca, mandarono ſotto il governo di Niccolò da Tolentino gran parte delle genti loro in Breſcia a unirſi con quelle della Signoria, la quale ogni giorno con molta ſpeſa accreſceva il ſuo eſercito. Fu per deliberazione del Conſiglio de' Cento, ſtatuito, che tutti coloro, ch' erano in bando del dominio, eccetto della Città di Venezia, ſervendo ſenza ſtipendio per ſei meſi nell'eſercito, foſſero aſſoluti. E il Duca da molti Popoli, che ſeguivano la fazion Gibellina, accreſciuto il ſuo eſercito di cavalli 4000. e di Fanti 3400. non vedendoſi ſufficiente a far la giornata con gli eſerciti della Signoria, attendeva a mandare munizioni nelle fortezze, che a ſuo nome ſi teneano nella Città di Breſcia, le quali ognora erano ſtrette dalla gente della Lega, e dal continuo tirare d'artiglierie moleſtate, e da nuovo foſſo per la negligenza de' capi del Duca per la diſcordia nata tra loro fatto larghiſſimo, da ogni parte circondate e poſte in aſſedio. Dall'altra parte il Capitano dell' Armata nel Pò dopo molti danni fatti nel territorio Cremoneſe andava prendendo de' Caſtelli ſopra le rive d'eſſo fiume e di quello d'Adda, e ſcorreva pel Teſino, danneggiando fino alla Città di Pavia. Ma il Patriarca d'Aquileja amico del Duca di Milano mandò un gran numero di Tedeſchi e Ungheri, i quali ſuperata la Chiuſa tumultuariamente entrò nella Patria del Friuli. Contro i quali la Signoria mandò il Conte di Cotignola, e'l Conte Giorgio Benzoni nuovamente condotti con cavalli 1800. e fanti 2000. Alla viſta de' quali le genti Tedeſche e Unghere ſiccome ſenza ordine aveano aſſalita la Patria, così ſenz' ordine anco ſi partirono, e la laſciarono quieta. E avendo Amadeo di Savoja per ſuoi Ambaſciadori richieſto d'entrare nella Lega contro il Duca di Milano, offerendoſi rompere da quella parte contro eſſo Duca fu a' 2. di Luglio accettato, e promeſſo ſe per alcuno accidente foſſe acquiſtata la Città di Milano, la quale pe' Capitoli della Lega de' Fiorentini ſpettava alla Signoria, quella foſſe conſegnata al prefato Duca di Savoja, al quale, per ſollecitare le promeſſe, furono mandati Ambaſciadori Ser Federigo Contarini inſieme con uno de' Fiorentini. E per ſollecitare l'aſſegnazione delle fortezze di Breſcia, furono per diliberazione del Conſiglio de' 100. a' 2. d'Agoſto mandati nuovi Provveditori in campo, e furono Ser Lunardo Mocenigo, e Ser Piero Loredano Proccuratori, e Ser Fantino Micheli, i quali con ſomma diligenza proccurarono col Capitano di dare ordine per l'eſpugnazione della Garzetta. E a 4. di Settembre propoſti molti premj di Ducati d'oro a' primi, che aſſaliſſero le mura di quella, fu dato principio alla battaglia, colla quale dopo combattuto con mortalità dell' una e l'altra parte, e poſto fuoco alle Porte di quella, forzarono i ſoldati del Duca, e i Breſciani, che ſeguivano le parti ſue, ad abbandonare la difeſa di quella, e ritirarſi nelle Cittadelle. Nelle quali reſtando più che mai aſſediati, nè eſſendo oramai dalle genti del Duca di alcuna coſa ſoccorſi, furono aſtretti, la Cittadella Vecchia prima, e dopo pochi giorni la Nuova di renderſi finalmente alla Ducale Signoria; e ſolo il Caſtello di Monte reſtò per nome del Duca; il quale battuto lungamente dalle artiglierie, e per mancamento di vettovaglie, fu aſtretto a 26. Novembre darſi, ſalve le perſone e le munizioni da eſſere pagate per iſtima.

In queſto mezzo il Papa conoſcendo che dalla perdita della Città di Breſcia e dalla potenza della Lega potria ſeguire facilmente la perdita di tutto lo Stato del Duca, la qual coſa eſſo Papa mal volentieri vedeva, principiò di nuovo a trattar pace. E dopo fattone motto pel Cardinale Santa Croce alla Signoria, Duca di Milano, e Fiorentini, e parendogli trovar ben diſpoſti tutti alla pace, chiamò Ambaſciadori di tutti i Collegati alla Città di Ferrara per trattare col prefato Cardinale i Capitoli d'eſſa pace, dove dalla Signoria furono mandati Ambaſciadori Ser Franceſco Dandolo, Ser Tommaſo Michel, e Ser Polo Correr; Il medeſimo fecero i Fiorentini, e i Signori di Mantova, di Ferrara, di Ravenna, e il Duca di Savoja. E dall'altra parte il Duca di Milano mandò ſuoi Ambaſciadori; i quali tutti dopo molte trattazioni e diverſe difficoltà finalmente dalla deſterità del Cardinale conchiuſero a 30. Dicembre la pace con queſti Capitoli. *Che la Città di Breſcia, Caſtelli e Luoghi d'eſſo territorio acquiſtati dalla Signoria di Venezia, e quella reſtino liberamente; e quello che mancaſſe*

ſe da acquiſtare, le ſia fatto conſegnare per eſſo Duca, eccetto Val Camonica. Il medeſimo i Caſtelli e luoghi del territorio Cremoneſe di quà dal fiume Oglio, che a i Fiorentini reſtituiſca eſſo Duca quanto ha occupato nella paſſata guerra. Che al Conte Franceſco Carmignola reſtituiſca il Duca la moglie e la figliuola, le quali avea ritenute in Milano con tutti i loro beni. Queſta pace fu ratificata e giurata a 13. di Gennajo pel Duca, e poi per la Signoria, e altri Principi della Lega. E furono licenziati gli eſerciti, e diſciolta l'armata. Di poi la Signoria per mandare a pigliar la tenuta de' Luoghi, che le doveano eſſere conſegnati dal Duca per deliberazione del Conſiglio de' 100. a 26. Gennajo, furono eletti Provveditori Ser Niccolò Contarino Dottore, e Ser Polo Triviſano. Ma il Duca veduto gli eſerciti della Lega e l'armata diſciolti, non curando la fede e'l ſagramento dato, non volle nè alla Signoria nè a' Fiorentini far conſegnare i luoghi riferiti ne' Capitoli della pace; anzi per tempo nuovo ſi preparò a nuova guerra, e alla Signoria convenne fare il medeſimo. E per deliberazione del Conſiglio de' 100. a dì 26. Febbrajo, principiò a far condurre nuove genti, e nuova armata pel Pò, Capitano della quale eleſſe Ser Stefano Contarini, e nel principio dell'anno ſeguente 1427. eleſſe e in diligenza ſpedì all' eſercito doppj Provveditori, i quali furono Ser Piero Loredano Proccuratore, e Ser Fantino Michele. E i Fiorentini e gli altri Collegati per continuare nella Lega, s'armarono di nuova gente. Ma il Duca di Milano, innanzi che foſſero all' ordine e unite le forze della Lega, parendogli più vantaggio il muovere la guerra, che contro quella difenderſi, fece correre le ſue genti, le quali mai non avea licenziate, nel Mantovano, e fece molti danni in quel territorio, dal quale paſſarono nel Breſciano, dove facendo il medeſimo, preſero alcuni Caſtelli e luoghi di quel territorio, e correvano fin ſopra il Ponte di Breſcia; e con armata di molti Galeoni, e Rediguardi, pel fiume Pò mandò a danneggiare i luoghi del Cremoneſe reſtati ſopra quelle rive l'anno paſſato alla Signoria, de' quali alcuni a forza preſi, alcuni ſe gli renderono volontariamente. Però all' armata nel Pò fu di nuovo mandato Generale Ser Franceſco Bembo. In queſto mezzo il Carmignola Capitano della Lega avea in Breſcia ridotte inſieme le genti della Signoria, de' Fiorentini, e altri Collegati, i quali furono tra tutti cavalli 4000. e pedoni 6000. E levatoſi da Breſcia, gittarono alcuni Ponti ſopra il fiume Oglio, e paſſarono nel Cremoneſe, dove ſi fermarono coll' eſercito accreſciuto di numero. E fatto già sì potente, quanto alcun' altro già molti anni adunato in Italia, miglia ſei lontano da Cremona diede ordine all' armata, che pel Pò ſi fermaſſe quanto più appreſſo poteſſe a eſſa Città, con animo di poterla eſpugnare o con forte battaglia, o con iſtrettiſſimo eſercito. Ma il Duca di Milano vedendo l'eſercito della Signoria fatto già sì potente, e ognora farſi ancora più, e che a quello non ſi vedea ſufficiente reſiſtere in campagna, ſebbene ſi trovava a ſtipendio 12000. cavalli e 6000. pedoni, uſcito di Milano ſi miſe nella Città di Cremona. Della quale eſſendo l'eſercito della Lega paſſato fin ſotto alla medeſima, deſideroſi i Capi del Duca, quello preſente, moſtrargli la fede e'l valor loro, nel fine del meſe di Giugno uſcirono con grand'animo alla battaglia; e ſebbene molto inferiori di numero, con tanto ardore e virtù dalla ſeconda ora del giorno fino a notte ſcura combatterono, che nel fine della battaglia dopo gran numero di ſoldati feriti e preſi e da ogni parte morti, non ſi potè diſcernere chi ne reſtaſſe ſuperiore. Ma il Duca di Savoja colle ſue genti, depredato il territorio Vercelleſe, correa con grandiſſimo danno e ſpavento de' Milaneſi fin ſopra le porte di Milano. Il che forzò quel Duca di levarſi con parte delle genti ſue della Città di Cremona, e venire a difeſa del Milaneſe. Il Capitano della Lega non iſperando per forza potere ſuperare, nè per aſſedio così preſto aſtringere la Città popolata, e d'ogni munizione ben guernita, con parte dell' eſercito ſi levò da Cremona, e dato ordine all' armata di fare il medeſimo, andò all' eſpugnazione di Caſale Maggiore, il quale dopo alcune battaglie gli fu dato a diſcrezione, la quale fu giudicata da lui in Ducati 10000. da eſſere diviſi nell' eſercito. Dopo la quale ſpeſa ſpartita ritornò ſotto Cremona, e il Capitano dell' armata nel ritorno a eſſa Città combattè, e vinſe l'armata del Duca.

Di nuovo il Papa nel fine di Settembre mandò il Cardinale Santa Croce Legato alla Signoria a perſuader quella alla pace, la quale per la peſtilenza grandiſſima, ch'era nella Città di Venezia fece fermare il Legato in Malamocco, dove andò il Doge con tutto il Collegio. A' quali eſpoſe il Legato la perſuaſione del Papa, e trovandoli ben diſpoſti alla pace li perſuaſe di mandare di nuovo Ambaſciadori a Ferrara. E con queſta riſoluzione partì il Legato per Milano, poi per Firenze per trattare il medeſimo con que' Signori. In queſto mezzo il Signor Carlo Malateſta eletto dal Duca de' Fanti Capitani ſuoi Generale del ſuo eſercito, perſuaſo da' ſuoi giovani e animoſi Capitani di quello, a mezzo il meſe d'Ottobre deliberò d'aſſalire l'eſercito della Signoria, che alloggiato ſotto Cremona, ſenza contraſto depredava quel territorio, e con quello venire a giornata. Il che inteſo dal Capitano della Signoria, unito il ſuo eſercito aſpettò la battaglia, e ſi laſciò aſſalire negli alloggiamenti, ne' quali sì bene avea ordinate e tanto contente erano le genti ſue, che da ira e da vergogna acceſe le vidde infiammate alla battaglia. Alle quali dato il ſegno, con tanto ardore ferirono nella gente del Duca, che ſebbene da' capi ſuoi valentemente erano ſoſtenute, non poterono però lungamente reſiſtere, ma poſti in rotta con grande mortalità loro reſtarono ſuperati e prigioni in grandiſſimo numero col Malateſta Capitano loro. Ma i prigioni per poca cura del Capitano della Signoria la maggior parte la notte fuggirono, e i pochi reſtati, furono da eſſo Capitano il giorno ſeguente, eccettuato il Malateſta liberati. Da queſta vittoria dopo fatti tutti i ſegni d'allegrezza dalla Signoria, per deliberazione del Conſiglio de' 100. diede al Capitano ſuo Ducati 1000. di provviſione. Gli donò una Villa nel Breſciano, e una Caſa grande ſopra il Canal Grande nella Contrada di San Stefano. Ma egli ſe bene conoſceva il grandiſſimo terrore e pericolo, in che era tutto lo Stato del Duca, per negligenza o forſe per malizia

zia non volle profeguire la vittoria; anzi confumando il tempo in dividere le prede dava tempo al Duca d'unire le genti fuggite o lafciate a quello, e con nuovi danari cavati dalle fue Città rifare nuovo efercito, indicio manifeftiffimo ad ognuno del mutato ovvero corrotto animo fuo. Dimandò ajuto il Duca al Re d'Ungheria naturale nimico della Signoria. Chiamò con grandi promeffe il Signor Benedetto dalla Scala, che fu figliuolo di Guglielmo Signor di Verona, e il Signor Marfilio da Carrara, che fu figliuolo del Signore di Padova, invitando quelli a feguirlo per ricuperare gli Stati de' maggiori loro. In queſto mezzo il Cardinale Legato del Papa dopo ſtato a Milano, e a Firenze, fermato a Ferrara, ſollecitava la Signoria a mandare a quel luogo ſuoi Ambaſciadori, dove già erano giunti que' del Duca di Milano, de' Fiorentini, e del Duca di Savoja. La quale Signoria non volendo per la ricevuta vittoria dargli orecchio, ricuſava la pace; ma per ſoddisfare al Papa, che non ceſſava di ſollecitarla, per deliberazione del Conſiglio de' Cento, de' 27. Ottobre ſpedì Ser Santo Venier Proccuratore, e Ser Polo Correr già eletto Ambaſciadore per tale effetto al Duca di Milano, il quale con promeſſa della Città di Vercelli, e nuovo parentado avea ſegretamente acquiſtato l'animo del Duca di Savoja. Nella trattazione della pace proponeva tal ſorta di condizioni, de quali appena avrebbe dovuto proporre, ſe la vittoria della giornata paſſata foſſe ſtata appreſſo di lui. Al che non era contradetto dal Duca di Savoja. E i Fiorentini già ſtanchi della lungha guerra, non iſperando da quella guadagnare cos'alcuna, facilmente v'acconſentiano. E la Signoria, febbene la ricevuta vittoria, e la ſperanza d'ampliar molto lo Sato ſuo la rendeva alla pace alquanto difficile, la lunga ſperanza, i continui travagli, ma molto più la ſoſpetta fede del Capitano ſuo, la rendeva aſſai facile. Il qual Capitano tra queſti trattamenti, ſe bene pigramente, avea però ricuperati i Caſtelli e luoghi del territorio Breſciano, e nel Bergamaſco, e tolte a dedizione le Valli e Comunità Seriana, Brembana, e altri luoghi, che ſeguivano la parte Guelfa, le quali volontariamente s'aveano mandati a ſottomettere al dominio della Ducale Signoria, e avea poſto campo alla Città di Bergomo.

Nel principio dell'anno ſeguente 1428. nel convento degli Ambaſciadori in Ferrara era per que' della Signoria propoſto, che avendo lei l'anno paſſato acquiſtato nel Bergamaſco e Cremaſco molti Caſtelli e luoghi di que' Territorj, le foſſero date eſſe Città, e per quelle del Duca di Milano, ch'eſſi Caſtelli e luoghi le foſſero reſtituiti. Finalmente dopo molte trattazioni, così perſuadendo il Legato, fu conchiuſo, che la Signoria delle due Città, Parma * e Cremona, eleggeſſe una qual più le piaceſſe col ſuo territorio: la quale per la fede de' Valeriani * di Bergomo, che volontariamente ſe le erano dati, e la perſuadeano eleggere quella Città, offerendoſi pronti in ogni caſo di difenderla, eleſſe la Città di Bergomo. E così a' 19. Aprile fu conchiuſa la pace co' ſeguenti Capitoli: *Che tutti i danni fatti per l'una e l'altra parte dal 1423. ſino al preſente, ſiano rimeſſi, promettendo cadauna delle parti co' ſuoi Collegati, i quali*

A *ſieno obbligati nominare fra meſi due, più non ſi moleſtare. Che la Città di Breſcia con tutte le ſue Fortezze e Caſtelli e Territorio, e i Caſtelli e Fortezze del Cremoneſe acquiſtati dalla Signoria di Venezia reſtino liberamente a eſſa Signoria, e la Città di Bergomo con tutte le ſue Fortezze, Territorio, e diſtretto debba rimanere, ovvero eſſere data ad eſſa Signoria. Le quali coſe tutte il Duca di Milano per pace e concordia, e donazione inter vivos dà alla Signoria, e promette farle conſegnare le Città, e altri luoghi, che ſono in ſuo potere fra'l termine di giorni 30. E occorrendo alcuna differenza de' confini, debba eſſo Cardinale Legato eſſere Giudice. Che le altre Città e luoghi acquiſtati fin' a queſto giorno per*

B *la Signoria, eccettuato nel territorio di Genova, reſtino alla medeſima. Che per niuna delle parti, e aderenti ſuoi non ſi poſſa far tenere ſopra il Fiume Pò porti nè palade, eccettuato ne' luoghi ſoliti da eſſere conoſciuti pel Legato, ne' quali ſi debbano riſcuotere i Dazj: e quelli, che foſſero fatti, ſi debbano rovinare. Che il Conte Franceſco Carmagnola aver debba tutti i beni, che poſſedeva in Milano; e de' Feudi, che avea da quel Duca, debba ſtare al giudizio del Legato. Che il Duca di Milano non poſſa avere nè far lega co' Signori di Bologna, Romagna, e Toſcana, nè quelli torre in protezione, eccettuati i tolti avanti la preſente guerra.* Con alcuni altri Capitoli pertinenti a' particolari.

C Giurata e pubblicata la pace, fu pel Duca fra'l termine ſtatuito data eſecuzione a' Capitoli di quella, e furono diſciolti gli eſerciti e l'armata, e tra'l termine ſtatuito per parte della Signoria furono nominati per aderenti il Marcheſe Niccolò da Eſte Signore di Ferrara, Gianfranceſco Gonzaga Signore di Mantova, Obizzo da Polenta Signore di Ravenna, e il Signore di Faenza, e i Fiorentini, e la Comunità di Siena. E per deliberazione del Senato de' 24. Maggio fu rivocato il Conſiglio de' Cento; e per lo ſteſſo Senato fu ricondotto il Conte Franceſco Carmignola con Ducati 1000. al meſe in tempo di guerra, e Ducati 600. in tempo di pace, e

D Lance 1500. Il quale debba rinunziare tutto quello, che poſſiede, ovvero poſſedere poteſſe in Lombardia.

Nel 1430. a queſto tempo Obizzo Signore di Ravenna paſsò di queſta vita, e lafciò il dominio di quella Città a Oſtaſio ſuo figliuolo, e per ſuo teſtamento iſtituì ſua Commeſſaria la Signoria di Venezia ſotto la protezione e governo della quale lafciò il ſuo figliuolo ſuddetto, il quale ſe moriſſe ſenza eredi, debba nel dominio d'eſſa Città ſuccedere la Signoria. E s'egli in alcun tempo partiſſe dall'ubbidienza di quella, reſtar debba co' ſuoi eredi privo del dominio d'eſſa Città, nel quale ſuccedere debba eſſa Signo-

E ria, la quale per deliberazione del Senato mandò Provveditore in eſſa Città Ser Girolamo Cavotorta. Continuavano i Turchi, ch'era un pezzo ch'aveano principiato, a moleſtare la Città di Salonichi, la quale eſſendo ben munita, e di continuo ſoccorſa dalla Signoria ſi difendeva. Ma avendo il Signor Turco deliberato d'avere al tutto quella Città, le mandò nel principio dell'anno un potentiſſimo eſercito. Contro il quale volendoſi accampare alla parte della marina, mandarono i Rettori, che allora erano in quella Città, Ser'Andrea Donato Duca e Ser Paolo Contarini Capitano, molti ſoldati e uomini

della

Digitized by Google

della Città, i quali al principio fecero molto danno alle genti Turcheſche; ma tanto era il numero di quelle, che continuamente abbondavano, che furono forzati ritirarſi nella Città, nella quale ancora ſi difendevano. Ma ſopraggiunto nuovo eſercito de' Turchi con tant'impeto l'aſſalirono, e con cave profonde la munirono, che que' di dentro non potero più reſiſtere. E i Turchi a 30. di Marzo a viva forza entrarono nella Città tagliando a pezzi que' che vollero reſiſtere, e gli altri fecero prigioni. Ma i Rettori con altri Veneziani, che ſi trovarono in quel luogo, ſi ſalvarono ſopra tre Galere, e alcuni altri navilj, ch'erano in quel Porto. A queſto modo la Signoria perdette il dominio di quella Città, la quale, oltre molto ſangue de' ſoldati ſuoi, le coſtò in due anni Ducati 200000. Dopo la qual preſa per Ser Silveſtro Marcello Capitano al Golfo fu trattato appreſſo Gallipoli con un' Ammiraglio mandato dal gran Turco, e con quello a 4. Settembre fu conchiuſa pace per mare e per terra, ſecondo la forma della pace antica tra la Signoria e i preceſſori del Signor Turco. Era già del 1431. rotta la pace tra la Signoria di Venezia e'l Duca di Milano, e facea eſſo Duca molta adunazione di genti da terra, e armata nel Pò, della quale avea fatto Capitano Gian'Ambrogio Spinola Genoveſe. Colle quali genti avea principiato a moleſtare i luoghi della Signoria, la quale fu forzata a raunare nuovo eſercito, e quello col Carmignola ſuo Capitano mandare a' danni d'eſſo Duca. E ſpedì Ser Niccolò Triviſano eletto Capitano dell'armata nel Pò con Galeoni 37. e con molte altre barchette e legni più piccoli con due Provveditori, che furono Ser Franceſco Cocco, e Ser Marino Contarini. E mandarono Ser Niccolò Erizzo Savio di Terraferma, Ambaſciadore al Signore di Ferrara, e Ser Franceſco Loredano Ambaſciadori a' Fiorentini a ſollecitare gli ajuti, ch'eſſa Communità avea promeſſo. Si facea adunanza delle genti della Signoria nella Città e nel Territorio di Breſcia, il quale eſercito fu di cavalli 11500. e di pedoni 8000. Poi nel meſe di Maggio furono eletti e ſpediti Provveditori in campo Ser Franceſco Michel Proccuratore, e Ser Paolo Correr, i quali al Conte Carmignola portarono lo Stendardo Generale. Il quale con queſto eſercito ſi moſſe verſo la Città di Cremona, intendendo eſſere quella in grande neceſſità del vivere, e con poca difeſa delle genti del Duca. E mandò ordine al Capitano dell' armata, che pel Pò faceſſe il medeſimo. E giunto l'eſercito a eſſa Città fu alle mani colle genti del Duca uſcite da quella; le quali con non poco danno loro furono ributtate nella Città. Ma il Capitano dell'armata aſcendendo con poc'ordine nel Pò, fu aſſalito dall'armata del Duca di Galeoni 28. ſopra de' quali erano montati molti ſoldati della Città. E dopo dura battaglia per lo ſpazio d'ore otto, ma con molto ſvantaggio dell'armata Veneziana pel favore, che avea quella del Duca dalla molta gente adunata ſopra l'una e l'altra ripa del Pò. Vedendo eſſo Capitano mancata la maggior parte delle genti ſue, nè avendo ſoccorſo, come dovea, dal Generale dell'eſercito, non ſenza grande ſoſpetto d'intelligenza col Duca, di non moſtrarſi ſopra quelle rive, non potendo più reſiſtere, montò in un Bregantino, e laſciata l'armata fuggì a ſeconda del fiume; e dopo lui il Provveditore Cocco, e dell'armata dopo tagliati a pezzi e annegati aſſaiſſimi uomini non ne fuggì ſe non Galeoni otto de' più piccioli. Il reſto col Provveditore Contarini fu preſo. Pel qual fatto placitato eſſo Capitano e Provveditore Cocco co' Padroni de' legni armati nel Conſiglio de' Pregadi per gli Avogadori del Comune a 31. di Luglio, fu condannato eſſo Capitano, che per non avere in quella giornata fatto il debito ſuo, ſia bandito da tutte le Terre, e Luoghi della Signoria, e confiſcati i ſuoi beni; e venendo nelle forze, ſia decapitato tralle due Colonne. Il ſimile fu fatto al Provveditore Cocco, e gli altri Padroni furono aſſoluti. Al Capitano Generale per imputazione di non aver dato favore all'armata, con lettere del Senato fu ſcritta una lieve riprenſione.

In queſto mezzo cercando la Signoria con tutti i modi poſſibili prevalerſi contra il Duca di Milano, tentava di far ribellare da quello la Città di Genova, e metterla in libertà. Al quale effetto armò in Venezia, Candia, Negroponte, Coron, Corfù, e Dalmazia, Galere 22. delle quali fece Capitano Ser Piero Loredano Proccuratore. Il quale andò alla volta di quella Città, aſpettando col favore de' molti fuoruſciti, i quali levò ſopra l'armata, e levarono le bandiere, ſopra le quali era ſcritto *Libertas Genuæ*, vedere qualche moto a favor ſuo in quella Città. Ma vedendo, che in quella non ſi facea moto alcuno, anzi da genti armate ſopra quelle rive, gridando, *Viva il Duca di Milano*, con baleſtre era moleſtato, ſi levò da quel luogo, e ſcorrendo per quella riviera paſsò Piombino, l'Iſola dell'Elba, e Ligorno, danneggiando molto que' territorj, da' quali paſsò nel Porto di Piſa dominata allora da' Fiorentini, dove levò quattro Galere armate da' medeſimi. Contro queſt'armata armarono i Genoveſi Galere 21. e una Nave groſſa, delle quali fecero Capitano Don Franceſco Spinola, il quale circa il fine d'Agoſto appreſſo Portofino ritrovò l'armata Veneta, e con quella fece giornata, nella quale dopo dura e dubbia battaglia, al fine reſtò ſuperiore l'armata Veneziana, preſe otto Galere Genoveſi co' Patroni di quelle, e il Capitano dell'armata. I quali dopo abbruciati i corpi delle Galere, eccetto la Capitana, e da Ser Piero Loredano venuto a diſarmare, furono condotti prigioni a Venezia. Tenea il Generale nell'eſercito trattato nella Città di Cremona, alla quale a 18. d'Ottobre mandò Cavalcabò con buon numero di gente, il quale avendo intelligenza colla guardia della Porta di San Luca, ſcalò le mura da quella parte, preſe eſſa Porta, e la tenne fino a giorno. Ma non eſſendo ſoccorſo ſecondo l'ordine del Capitano, eſſendo levata a rumore la Città, nè a quella potendo reſiſtere, fu forzato ritirarſi, e ritornò all'eſercito. Da queſta e da molt'altre coſe era appreſſo la Signoria gravemente creſciuto il ſoſpetto della fede del ſuo Generale; la quale per liberarſi da quello, per deliberazione del Conſiglio de' Dieci colla giunta, a dì 8. Aprile 1432. deliberò di chiamarlo a Venezia, ma per non dargli ſoſpetto, gli ſcriſſe col Senato, che per importante occaſione, e per trattar pace col Duca di Milano, doveſſe venire a lei. Il qual

qual subito ricevute le lettere venne a Venezia. Contro il quale sotto specie d'onorarlo furono mandati incontro i Signori di Notte con tutti gli Ufficiali loro, i quali lo accompagnarono in Palazzo, e di là lo menarono nelle prigioni. Fu dipoi pel Collegio segreto esaminato al tormento, del quale avuta la verità di quanto per intelligenza col Duca avea mancato dal debito suo, e quello che tentava operare contro la Signoria, per deliberazione del Consiglio de' Dieci colla giunta de' V. di Maggio fu condennato, che fra le due Colonne gli fosse tagliata la testa, e confiscati tutti i suoi beni. Il quale il giorno seguente condotto al luogo della giustizia, con uno sbadacchio in bocca, acciocchè non potesse parlare, fu tra le due Colonne dicapitato. La Contessa sua Consorte con due sue figliuole furono confinate nella Città di Treviso e pel vivere loro furono assegnati loro Ducati diecimila de' pro' degl'imprestiti loro, e pel maritare ovvero pel monacare delle figliuole Ducati 5000. per cadauna; e se rompessero il confine, il tutto venisse nel Comune, ed essendo prese, fossero fatte morire. Il Signore di Mantova pel Senato a' 9. di Marzo fu fatto Capitano Generale, e per Ser Marco Dandolo e Ser Giorgio Cornaro eletti Provveditori in campo gli fu mandato lo Stendardo in Brescia. Il quale con parte dell'esercito scorrendo pel Cremonese, andava prendendo molti luoghi di quel territorio. E il Provveditore Cornaro col resto andava ricuperando i luoghi del Bresciano ritornati per la fazione Gibellina e per negligenza del Carmignola all'ubbidienza del Duca. Ma assalito da Niccolò Piccinino con parte delle genti del Duca, e col favore della parte Gibellina in Valcamonica fu preso insieme con alcuni Condottieri, e rotte e fugate le sue genti. In luogo del quale fu mandato Provveditore Ser Federigo Contarini, il quale con nuova gente andato in Valcamonica, coll'ajuto di quelli ricuperò quella Valle, tagliati a pezzi molti della fazione Gibellina.

In questo mezzo essendosi interposto il Signor di Ferrara a trattar pace, e avendo a quest' effetto appresso di lui Ambasciadore del Duca, e richiedendo ambasceria per nome della Lega, gli fu per deliberazione del Senato mandato Ser Fantino Michel Proccuratore, e i Fiorentini gli mandarono un'Ambasciadore. Il quale Signor di Ferrara dopo molte trattazioni e difficoltà da tutte le parti, finalmente conchiuse la pace a' 26. d'Aprile dell'anno seguente 1433. co' seguenti Capitoli: *Che il Duca di Milano fra'l termine di giorni nove debba restituire alla Signoria di Venezia tutti i Castelli e i Luoghi avuti dal principio di questa guerra, e tutti i beni, che tengono i Cittadini di Bergomo. Che il prefato Duca debba fra'l termine d'un mese restituire al Signore di Mantova tutte le Terre e Luoghi occupati da esso Signore, e proccurare che sia fatto il medesimo da' suoi collegati. Che il predetto Duca debba fra'l termine d'un mese restituire a' Fiorentini tutto il Contado di Pisa. Che il medesimo Duca non si possa per alcuna cagione impedire per le cose di Romagna e Toscana; e che fra giorni dieci siano da ogni parte levate le offese, e i prigioni; e fra'l termine di mesi due sieno per cadauna delle parti nominati i suoi aderenti. Che se in alcuna di queste cose nascesse difficultà, quella pel detto Marchese di Ferrara, e Marchese di Saluzzo, come Arbitri, sia dichiarata.* Dalle molte guerre, carestie, pestilenze, e continui travagli patiti nella Città di Venezia nel tempo del Ducato di questo Doge, era negli animi degli uomini nato grande odio verso la persona di quello: la quale cosa a lui, come accortissimo, non era nascosta. Però a' 26. di Giugno essendo nel Collegio con tutti i Consiglieri parlò in questa forma: *Che molto ben conosce, che per tutto il tempo del suo Ducato, ch'era oltre anni dieci, la Città di Venezia e'l suo Dominio erano stati in continui travagli di guerra, fame, e mortalità. Per le quali cagioni i suoi Cittadini erano molto stati angariati; cose che sommamente l'aveano travagliato e travagliavano l'animo suo. Però che avea deliberato con buona grazia loro rifiutare l'amministrazione del Ducato, per liberare se stesso, e la sua Patria, quando dall'avversa sua sorte procedessero tanti travagli. E pregava essi Consiglieri, che tal sua rinunzia volessero accettare, e secondo gli Ordini della Terra eleggere il suo successore.* I Consiglieri, intesa e consigliata tra loro la proposta del Doge, risposero, che non erano d'accordo nell'opinione, e però non accettavano la sua rinunzia. Sigismondo Re de' Romani e Ungheri, eletto Imperadore, venuto in Italia per pigliare la Corona in Roma, volendo andare al Concilio in Basilea a favore d'Eugenio Papa molto travagliato da esso Concilio, trattò con Ser' Andrea Donato Ambasciadore della Signoria appresso il Papa per far pace con essa Signoria. La quale per diverse difficultà non si potendo conchiudere, fu a' 7. di Giugno conchiusa tregua per anni 5. Poi per esso Ambasciadore mandato alla Signoria le mandò a dimandare in prestito Ducati 10000. i quali per lo stesso Ambasciadore gli furono mandati. E per onorarlo nel suo transito per le Terre della Signoria a 31. d'Agosto pel Senato gli furono eletti dodici Ambasciadori, i quali furono Ser' Andrea Mocenigo, Ser Luigi Storlado, Ser Giovanni Contarini Proccuratore, Ser Tommaso Michel, Ser Giovanni Corner, Ser' Antonio Badoer, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Cristoforo Donato, Ser Marco Zeno Proccuratore, Ser Giovanni Trivisano Proccuratore, Ser Francesco Barbo Proccuratore, Ser'Antonio Venier Proccuratore. Poi a 2. di Settembre fu eletto Ambasciadore al Concilio Ser' Andrea Donato, fatto Cavaliere da esso Imperadore.

I Nobili di Roma con parte del Popolo persuasi dal Duca di Milano nel mese di Maggio 1434. si sollevarono contro il Papa, e corsero per la Città gridando *Libertas*. Presero le Porte, e il Papa ritirato nel Castello, da quello in tempo di notte con abito da Monaco fuggì a Firenze. Dopo la fuga del quale il Duca apertamente contro i Capitoli della pace sigillata l'anno passato colla Signoria e suoi aderenti, mandò il Capitan suo Niccolò Piccinino con buon numero di gente in Romagna contro le Terre della Chiesa. A difesa del quale la Signoria sotto il governo di Gattamelata nuovamente condotto a suo stipendio, e i Fiorentini sotto Niccolò di Tolentino, mandarono buon numero di gente da piedi e da cavallo; le quali appresso Faenza dalle genti del Duca furono rotte, e presi molti Capitani colla maggior parte delle

le genti d'arme e pedoni. Il reſto ſi ſalvò in Faenza. Allora la Signoria per deliberazione del Senato eleſſe Provveditori in campo Ser' Andrea Donato Cavaliere, e Ser Franceſco Loredano, i quali in diligenza con buona ſomma di danari ſpedì a Ravenna, per radunare e riſtorare le genti loro reſtate e aſſoldate di nuovo. Il medeſimo fecero i Fiorentini, talmente che in poco ſpazio fu adunato maggiore e migliore eſercito del primo. Del quale fu eletto Capitano Generale Manfredo Signor di Faenza. In queſto mentre que' del Caſtello di Roma, che ancora ſi teneano a nome del Papa, avendo con doppio trattato introdotto molti de' primarj Nobili della parte avverſa, ſotto colore di dar loro eſſo Caſtello, quelli ritennero; e col favore del Popolo già ſollevato a favore del Papa ſi trattava accordo. Quando il Conte Franceſco Sforza nuovamente condotto da eſſo Papa con buon numero di gente venne a quella Città per via d'accordo alla ſolita ubbidienza del Papa; e il Conte Franceſco colle parole e colle ſpalle della gente della lega andava ricuperando i luoghi occupati nella Romagna dalle genti del Duca. Il quale deſiderando travagliare la Signoria, e rimuoverla dalla difenſione del Papa, nel principio dell'anno ſeguente 1435. chiamò di Germania il Signor Marſilio da Carrara, che fu figliuolo del Signore di Padova, promettendogli ajuto, e favore a ricuperare lo ſtato paterno, e perſuaſe e ſubornò molti Cittadini di Padova ad eſſere a ſuo favore, co' quali conchiuſe in queſto modo: *Che il Signor Marſilio veſtito da Mercatante foſſe introdotto nella Città; e che a' 19. di Marzo in tempo di notte i ſuoi partigiani levato il rumore prendeſſero i Rettori, introducendolo nel Caſtello, il quale teneſſero, finchè faria tra due giorni la gente del Duca alla Città a ſuo favore.* Queſto trattò a 17. del detto meſe per uno del Contado chiamato a favor ſuo dalli congiurati. Fu ciò ſcoperto a Ser Marco Dandolo, e Ser Lunardo Caraviello Rettori della Città, i quali ſubito chiamarono da Eſte in ajuto loro il Signor Taddeo Marcheſe colla ſua condotta, e ne diedero avviſo alla Signoria, dimandandole ajuto, e a' Rettori di Verona, e Vicenza, pe' territorj de' quali dovea paſſare il Carrara, che dati i contraſegni di quello, gli faceſſero tendere a i paſſi, e ritrovato ritenerlo. Furono dalla Signoria ſubito ſpediti a quella Città Ser Silveſtro Moroſini, e Ser' Andrea Mocenigo Avogadori del Comune, eſperti molto nelle coſe maritime con molti altri Nobili e Cittadini Patroni di nave e galere con molti baleſtrieri, e altro Popolo di Venezia. Ma in queſto mezzo da i Rettori di Verona e di Vicenza erano ſtati alle guardie de' paſſi diſpoſti molti uomini. Dal Caſtello de' quali al Cozolo Viſentino fu conoſciuto e ritenuto il Carrara, il quale partito da Trento paſſava per quella Villa, e condotto a Vicenza; dal qual luogo per Ser Moisè Grimani Capitano con buon numero di cavalli fu condotto a Padova, menato pubblicamente per mezzo la Città, acciocchè i complici del trattato conoſceſſero eſſere ſcoperti, e da que' Rettori ſubito per barca mandato a Venezia, dove pel Collegio ſegreto torturato manifeſtò il trattato, e gli ajuti, che aſpettava dal Duca; e molti complici Padovani di eſſo trattato furono per deliberazione del Conſiglio di Dieci colla Giunta inſieme con altri ſei ritenuti con lui. A 24. del detto meſe fu dicapitato fra le due colonne; e quattro giorni dopo Don Lodovico Buzacarino, e Franceſco ſuo figliuolo, e Don Proſdocimo Conti, nominati dal Carrara, a' quali fu ritrovata in caſa molta munizione d'arme, di pane, e di carne. E furono inſieme con molti altri di minor condizione decapitati ſopra la Piazza di Padova, e confiſcati i beni loro; e gli altri, che ſegretamente s'erano aſſentati, furono banditi da tutte le terre e luoghi della Signoria, e confiſcati i beni loro; e i Contadini, che aveano ſcoperto il trattato, e que' che aveano ritenuto il Carrara, furono ampiamente rimunerati, e il Signor Taddeo Marcheſe d'Eſte, il quale con tanta prontezza avea ſoccorſo la Città di Padova, a 3. d'Aprile fu fatto del maggior Conſiglio.

Dopo ſcoperti e guaſti in queſto modo i diſegni del Duca di Milano, eſſendoſi interpoſto il Marcheſe di Ferrara a trattar pace, la conchiuſe finalmente a 17. d'Agoſto tra'l Papa e la Signoria di Venezia, e' Fiorentini da una parte, e il Duca di Milano dall'altra cogli aderenti da tutte le parti co' ſeguenti Capitoli: *Che il Duca di Milano debba reſtituire al Papa e alla Chieſa Romana le Città e luoghi, che avea tenuti occupati nella Romagna, e rivocare tutte le genti ſue da quella Provincia. Il medeſimo far debba il Papa, la Signoria di Venezia, e i Fiorentini. Non poſſa il Duca di Milano per alcuna cagione, ovvero acquiſto violar la ragione della Chieſa, nè per nome proprio, nè da alcun' altro pretendere ragione nel Regno di Puglia per la morte ſenza eredi di Giovanna Regina, devoluto alla Chieſa Romana.* Del 1436. i Genoveſi a queſto tempo ſollevati nella Città, e ſcacciati i Magiſtrati con ſuſſidio del Duca di Milano s'erano poſti in libertà. E il Duca alla oppugnazione d'eſſa Città avea con grand'eſercito mandato Niccolò Piccinino ſuo Capitano. I quali mandarono Ambaſciadori alla Signoria a dimandarle ſoccorſo, proteſtandole, che ſe non erano ſoccorſi, converriano ritornare all'ubbidienza del Duca. La Signoria per deliberazione del Senato eleſſe e ſpedì Ambaſciadore al Duca Ser' Almorò Donato, a perſuaderlo che voglia deſiſtere dalle offeſe de' Genoveſi; al quale il Duca riſpoſe, che egli era contento, che di queſte difficoltà il Papa foſſe giudice. Ma portando le coſe in lungo, non reſtava di moleſtar molto e ſtrignere eſſa Città. A favore della quale la Signoria e i Fiorentini collegati inſieme aſſoldarono nuova gente; ma in queſto mezzo levarono il commercio alla Lombardia dalle Città loro; e impetrarono dal Papa, che lo Sforza ſuo Capitano colle ſue genti, e col ſoldo d'eſſa Signoria e Fiorentini, andaſſe in ajuto d'eſſa Città. Poi nel principio dell'Anno 1437. la Signoria aſſoldò nuova gente da piedi e da cavallo, la quale dal Marcheſe di Mantova ſuo Generale e Ser Paolo Tron Provveditore facea adunare nel Bergamaſco per paſſare nel Milaneſé a' danni del Duca. Ma il Duca rivocate le genti ſue dal Genoveſe nel Bergamaſco, le mandò a' danni de' luoghi della Signoria; contra le quali le ſue genti non ardivano uſcire. E il Marcheſe di Mantova mandò alla Signoria a rifiutare il Capitaniato, dicendo ciò fare per invalitudine della perſona. Ma dopo pochi giorni s'accordò col Duca di Milano, e pigliò

pigliò il ſuo ſoldo contro la Signoria, e licenziò tutti i Veneziani ch'erano nella ſua Città; al quale prometteva di fargli avere il dominio della Città di Verona, ingrato de' beneficj, e della tutela della perſona e del ſuo Stato avuto dalla Signoria di Venezia contro il Papa, Imperadore, e Duca di Milano. La Signoria in ſuo luogo coſtituì Governadore dell' eſercito Gattamelata, il quale dopo la ricuperazione d'alcuni Luoghi del Bergamaſco ridusſe alle ſtanze le ſue genti nel Breſciano.

Nel 1438. i Fiorentini e 'l Conte Franceſco Sforza nel principio di quell' anno contra il giuramento e' patti che aveano eſſi Fiorentini colla Signoria di Venezia, la quale in anni tredici avea per difeſa di quelli e della libertà loro ſoſtenuto la guerra con ſpeſa di groſſiſſima ſomma di danari, fecero lega col Duca di Milano. Nella quale riſerbarono luogo a eſſa Signoria. Al quale Sforza promiſe il Duca dare per moglie una ſua figlia naturale con dote della Città di Tortona e d'Aſti. E il ſoldo avea dalla Signoria di Venezia. Ma il Piccinino Capitano del Duca con cavalli 3500. e pedoni 6000. con molti guaſtadori uſcito in Lombardia era andato ſu quel di Ravenna. E dopo molti danni fatti a quel territorio ebbe a' patti i Caſtelli di Bagnacavallo, Ruſi, e Fogliano. Poi miſe campo alla Città di Ravenna. Contra il quale la Signoria per deliberazione del Senato degli 8. Aprile, e per difeſa di quella Città ſpedì Provveditore Ser Franceſco Loredano Savio del Conſiglio, e molti baleſtrieri di Venezia con barche della riviera della Morea ſotto il governo di Ser Maffeo da Molino. E volendo il Capitano del Duca prendere certo Poleſine ſopra il Porto, abbandonato dalle barche della Signoria, reſtato ſenza governo per infermità del ſuo Capitano uſcì di Ravenna il Provveditore con buon numero di fanti, e fatte ritornare eſſe barche alla ſua cuſtodia mantenne eſſo poſto. Ma volendo ritornare nella Città ritrovò dalle genti del Duca eſſere ſtati preſi i paſſi, e fu sforzato con una barca ritornare a Venezia. E le genti del Duca battevano la Città, la quale da i Cittadini e ſoldati della Signoria era difeſa. Ma la moglie di quel Signore avuto ſegreto trattato con Aſtorgio Signor di Faenza ſuo fratello, il quale era nell' eſercito al ſervigio del Duca, a 19. d'Aprile l'introduſſe da un' altra parte nella Città, la quale a nome del Duca co' medeſimi patti di raccomandazione e di ſucceſſione nel dominio, che avea la Signoria di Venezia, e di dare alle genti del Duca Ducati 3000. Le quali levate da eſſa Città paſſarono il meſe di Giugno nel Cremoneſe, dove ricuperarono tutte quelle Fortezze, le quali per la pace paſſata erano reſtate alla Signoria. Paſſarono poi il fiume Oglio, e depredando nel Veroneſe, correvano fin ſopra le Porte della Città. Ritornate poi nel Breſciano, e unite colle genti del Marcheſe di Mantova, depredarono i territorj del Breſciano e del Bergamaſco, e le Caſtella e i Luoghi di quelle parti ebbero a patti, e parte preſero per forza dalle genti della Signoria, alle quali convenne ritirarſi in Breſcia, non potendo eſſere ſoccorſe, alla quale Città eſſe genti del Duca ſi miſero a campo. Di queſto modo travagliata la Signoria di Venezia attendeva con diligenza alle provigioni per la difeſa del ſuo Stato reſtato preda de' nimici. Aſſoldava nuova gente da piedi e da cavallo e con baleſtrieri, in gran numero, i quali in diligenza ſpediva a difeſa delle Città; e poi che i territorj e le fortezze loro non poteano allora eſſere ſoccorſe, mandò Provveditori in campo Ser Federigo Contarini, e Ser Andrea Mocenigo. E nella Città di Breſcia Ser Giovanni Piſani, e in Verona Ser Andrea Dandolo, e pel Senato a' 6. Luglio fu preſo, che per poter meglio attendere alla ſpedizione della guerra tutti que' del Collegio dormiſſero in Palazzo. E a 12. del detto meſe fu preſo di fare armata nell' Adige di barche e Ganzaruoli per ſoccorrere Verona. Della quale fu eletto Capitano Ser Giacomo Loredano di Ser Piero Proccuratore; e dopo due giorni di fare un armata di Galere 6. e Galeoni 60. e Barche 150. fino a 200. per mandare nel Pò contra il Mantovano. E fu fatto Generale Ser Pietro Loredano Proccuratore. Il Marcheſe di Ferrara pe' ſuoi Ambaſciadori mandò a condolerſi colla Signoria delle ſue avverſità, e della defezione de' Fiorentini, e del Marcheſe di Mantova, e de' Signori di Faenza e Ravenna, e a offerirſi coſtantiſſimo nell' amicizia con eſſa Signoria. La quale per deliberazione del Senato a 29. Luglio gli rimiſe il debito, che le doveva di Ducati 140000. pe' quali eſſa Signoria avea in pegno il Poleſine di Rovigo, e gli promiſe, che fatta la pace col Duca di Milano, gli reſtituirebbe eſſo Poleſine. Il qual Marcheſe venuto a Venezia dopo ringraziata la Signoria del dono fattogli, ottenne, che per deliberazione del Senato a' 28. Agoſto gli fu liberamente reſtituita la Città di Rovigo, e i Caſtelli della Badia, e di Lendenara.

Continuavano le genti del Duca attorno la Città di Breſcia, la quale ſebbene vedevano non poter vincere a forza, ſperavano almeno di poterla ſuperare con aſſedio. La qual coſa previſta del Governatore della Signoria, e che i Soldati erano molti, e le vettovaglie poche, che avea in quella Città, il tenere delle quali non gli era di maggior difeſa, ma di perdita manifeſta, deliberò col conſiglio di Ser Franceſco Barbaro Capitano della Città di laſciare mille fanti col Signor Taddeo Marcheſe d'Eſte a difeſa di quella, e lui ſe bene vedea manifeſto pericolo, per le montagne paſſare col reſto nel Veroneſe per unirſi colle genti, che mandava continuamente la Signoria in quella Città. E lo poſe in effetto, che levato tacitamente di notte, pe' monti, e ſuperate per forza e per arte molte difficultà, giunſe finalmente nel Veroneſe. Dopo la giunta del quale, fu per deliberazione del Senato creato Capitan Generale, accreſciutagli la condotta, e donatagli una Caſa a San Polo, poi creato del maggior Conſiglio. Al quale per Ser Marco Foſcari Proccuratore fratello del Doge, e Ser Paolo Tron eletti a quello Ambaſciadori fu portato il baſtone del Generalato. Il Capitano di Breſcia in queſto mezzo deſcriſſe nomini 7000. della Città, i quali giurarono d'eſſere fedelmente alla difeſa di quella fino alla morte, e licenziò molti Gibellini, che andaſſero alle loro Ville, e la Città per Don Pietro Avogaro, eletto Oratore. Paſſata la notte, per l'eſercito nemico mandò a fare intendere alla Signoria le operazioni loro, e

a ſup-

a ſupplicarla a non mancare alla difeſa ſua. Il che riferì eſſo Ambaſciadore ammeſſo al Senato il quale fu co' ſuoi eredi fatto del maggior Conſiglio. In queſto mentre in Venezia erano ſollecitate le armate, le quali nel principio di Settembre furono ſpedite rinforzate di gente da guerra in gran numero. E la parte diſegnata nel Pò col Capitano Generale, ſe bene con molto contraſto delle genti di Mantova già ritirate da Breſcia per difeſa del ſuo ſtato, e diſpoſte ſopra le Navi del Pò, ſuperate le difeſe della bocca di quello dalla parte del termine, entrò nel Mantovano, dove il Generale, sbarcate le genti da guerra, faceva dare il guaſto a quel territorio. Ma il Marcheſe fatti tagliare gli argini del Fiume dalla ſua parte, e dalla parte del Ferrareſe, fece ſcemar l'acqua di quello di ſorta, che ſe il Generale prudente non ſe ne avvedeva, reſtava perduta intera quell' armata. Ritornò adunque a Figaruolo, dove ammalato ritornò a Venezia, e morì fra pochi giorni non ſenza ſoſpetto di veleno dal Duca, in luogo del quale fu mandato Ser Stefano Contarini, e in luogo di Ser Giacomo ſuo figliuolo Capitano dell' armata nell' Adige ammalato ſimilmente, fu mandato Ser Maffeo da Molino. Ma il Generale da terra con aſſidue correrie e ſcaramucce nel Mantovano danneggiava molto le genti di quel Marcheſe e i ſuoi territorj. L'eſercito del Duca di Milano d'uomini oltre 20000. più che mai oſtinato per la eſpugnazione di Breſcia, dopo d'avere colle artiglierie molto rovinato le mura, e d'avere con faſcine atterrate le foſſe, le quali da' Cittadini e dalle donne con terreno erano riparate, principiò ad aſſalirla, e dal fine di Novembre fino a 13. di Dicembre la combatterono di molte generali battaglie, dalle quali i Breſciani con grande mortalità di gente dell' una e dell'altra parte arditamente ſi difendevano. Finalmente aſſaliti da grandiſſima battaglia, nella quale le genti del Duca aſceſeno le mura, e combattendo lungamente a ſpada per ſpada co' Breſciani, dalla durezza e diſperazione de' quali diſperati furono ributtati, e con grande loro mortalità forzati ritirarſi dalla battaglia.

In queſto mezzo il Generale da terra della Signoria avea preſo il Caſtello di Garda, e aperta la ſtrada di potere pel Lago mandar ſoccorſo in Breſcia, dove con alcune fuſte armate di nuovo, Capitano Ser Zaccaria Donato, le fu mandato ſoccorſo di gente, e vettovaglie. E l'armata del Pò non vedendoſi eſſere d'utilità alcuna, ma di ſpeſa grandiſſima, per deliberazione del Senato fu diſarmata. Il Duca di Milano vedendo diſperata l'eſpugnazione della Città di Breſcia, trattava co' Breſciani pel mezzo del Marcheſe di Mantova d'avere eſſa Città a patti, e le faceva fare grandiſſimi patti. Ma eglino chiamato il Conſiglio loro, deliberarono non udire parola d'accordo, ma mantenerſi fino alla morte in fede della Signoria di Venezia. Si trattò in quel tempo col Papa, ridotto in Firenze pel Concilio, per Ser' Antonio Donato Ambaſciadore della Signoria di fare nuova lega co' Fiorentini, la quale adì 19. Febbrajo fu conchiuſa fra eſſo Papa, Signoria di Venezia, Fiorentini, Marcheſe di Ferrara, e Conte Franceſco Sforza. Che così foſſe approvato dal Senato, con patto ch' eſſo Conte Franceſco ſia Capitano Generale della Signoria, abbia Ducati 200000. avanti il levar ſuo, e lo ſtipendio d'uomini 6000. durante la qual guerra da eſſergli contribuito. Ma tumultuando il Senato ricuſava d'accettare queſta Lega, abborriva l'ingratitudine de' Fiorentini, e di mettere lo Stato della Signoria in mano del Conte Franceſco, eſclamando volere più preſto accettare ogni condizione di pace dal Duca di Milano. Finalmente da fortiſſime perſuaſioni del Doge aſtretto mutò propoſito. E a' 24. del detto meſe accettò la Lega, e quella ſollennemente fece pubblicare. Si preparavano nel principio dell' Anno ſeguente 1439. e per la nuova Lega e pel Duca di Milano, nuovi eſerciti per continuare la guerra. Quando l'armata della Signoria, la quale ſtando nell' Adige facea ſpalle alle vettovaglie, che paſſavano nel Veroneſe, aſſalita da molti legni armati all' improvviſo dal Duca, e dalle genti ſue, ſopra le rive del fiume, abbandonate dal Capitano della Signoria, il qual d'ordine ſuo era ridotto alle Fortezze, finchè ſi preparavano nuovi eſerciti, fu rotta. E di quella, preſa gran parte, e l'armata e l'eſercito del Duca reſtarono padroni, quella del Fiume, e queſto della campagna. Il quale eſercito diviſo in due parti, l'una voltava nel Veroneſe col ſuo Capitano, ch' ebbe a patti i Caſtelli di Legnago e Porto, ſalve le perſone e l'avere, ne' quali erano ridotti i Provveditori del campo, e molti capi dell' armata preſi nell' Adige. E dopo pochi giorni Caſtelbaldo. Andarono poi ſotto alla Città di Verona, dove fermarono il campo. L'altra parte andò in Bregamaſca, dove dipoi dato il guaſto a gran parte di quel territorio, e abbruciato il Borgo di Sant' Antonio, col favore della fazione contraria fecero ribellare quaſi tutte le montagne, piani, e valli di quel territorio. In queſto mezzo lo Sforza Capitano della Lega, adunata la ſua gente in Romagna, di cavalli 6000. e 2000. pedoni, per venire nel Padovano, a' 10. Giugno giunſe a Chioggia; al quale furono mandati dodici Ambaſciadori, i quali l'accettarono, e gli raccomandarono le coſe della Signoria. E partito da quel luogo paſsò nel Padovano, dove ſi unì con Gattamelata, e facea la maſſa della gente della Lega, per andare a ſoccorrere la Città di Verona, di Breſcia, e di Bergamo, rimaſte già aſſediate, e per preſentare la giornata al Capitano del Duca. La qual gente, fatta ſotto Montagnana la moſtra, a 25. Giugno ritrovò in eſſere ſotto 25. Capi, cavalli 14100. Ma il Capitano conoſcendo il penſiero dello Sforza, levato dal Veroneſe, e unito tutto il ſuo eſercito, venne a Soave, nel qual luogo fece cavare una lunga e profonda foſſa di lunghezza di mille paſſi, la quale metteva nell' Adige, e la munì con ſpalti e con molte artiglierie, acciocchè levaſſe il potere allo Sforza d'andarlo ad aſſalire, e reſtaſſero in preda il territorio Veroneſe, Breſciano, e Bergamaſco. Lo Sforza cavalcò con tutto l'eſercito alla volta dell' inimico, e nel paſſare ricuperò tutti i Luoghi di quà dell' Adige, e fermato per mezzo gli ſpalti de' nimici, gl' invitava alla battaglia, i quali non ſi vedendo potenti la ricuſavano. E Bartolommeo Coglione uſcito da Verona con 1000. cavalli, e 1500. pedoni ritornò in fede della Signoria tutte le Valli di quel territorio, che s'erano date al Duca. E

da

da Breſcia uſcì Taddeo Marcheſe d'Eſte colla ſua condotta, e buon numero di fanti, e ricuperò i Luoghi di quel territorio. E lo Sforza fingendo di voler paſſare per forza l'Adige agli ſpalti de' nimici, mandò parte dell'eſercito a prendere un Forte molto diſtante da quel luogo, dove ſuperati alcuni cavalli, ch' erano a quella guardia, paſsò con quella parte, e poi con tutto il reſto dell'eſercito.

Avea in queſto mezzo la Signoria fatto nuovo eſercito di Galere, Galeoni, Fuſte, e Barche, e quelle ſotto Ser Pietro Zane Capitano mandate nell'Adige. Il quale avendo poſto in terra la maggior parte de' ſuoi baleſtrieri, per dar favore a Taddeo Marcheſe d'Eſte, il quale andava ſcorrendo quel territorio, fu a 28. Novembre aſſalito dall'armata del Duca, rotti e preſi la maggior parte de' Legni col Capitano e molti padroni e uomini oltre 1300. E nell'iſteſſo tempo dalla gente del Duca fu aſſalito Taddeo Marcheſe, rotta la ſua gente, e preſo eſſo Marcheſe, e il Provveditore Contarini con molti de' ſuoi ſoldati. Non reſtò però la Signoria di preparare nuova armata per mettere nel Lago, della quale fece Capitano Ser Stefano Contarini Conſigliero di Venezia. Ma lo Sforza, il quale per la via delle montagne con cavalli 4000. e con buon numero di pedoni del paeſe, che il ſeguivano, andava per mettere vettovaglia in Breſcia, fu aſſalito a 9. di Novembre dal Capitano del Duca, il quale attendendo a' paſſi ſoccorſo della gente del Duca, fu rotto, e con gran mortalità e preſa di molti de' ſuoi Capi, fra' quali fu il fratello del Marcheſe di Mantova, e molti altri ſoldati, e gli convenne cedere sforzatamente il paſſo allo Sforza. Dopo la morte di Lodovico Patriarca d'Aquilea fu a 20. Settembre pel Senato ſcritto al Papa, il qual' era al Concilio in Firenze, circa il Patriarcato. Riſpoſe il Papa per un ſuo Nunzio mandato alla Signoria, aver fatto elezione di Monſignor Lodovico Treviſano da Padova, ma non ancora pubblicato. Fra queſto mentre il Marcheſe di Mantova avendo trattato con un ſoldato della Città di Verona, per le rotture ſotto le mura coperte di letame, a 17. di Novembre di notte introduſſe nella Cittadella molti ſoldati; i quali ſuperate le guardie di quella, e poi aperta la Porta, introduſſero nella Cittadella le genti del Marcheſe, che ridotte in gran numero attendevano alla riſcoſſa; dalla quale avanti che uſciſſe il giorno entrarono nella Città, e tagliando a pezzi chi facea reſiſtenza loro, andarono alla Piazza, la quale preſero, e i Rettori con molti fanti ſi ritirarono ne' Caſtelli Vecchio, e San Felice, e San Pietro; e le genti del Marcheſe principiarono a ſaccheggiare la Città. Il Marcheſe fatto ſoſpendere il ſacco, e ridotti molti Cittadini alla Piazza, facendo conoſcer loro non potere ſperare in tempo ajuto dalla Signoria, gli eſortò a ſottometterſi volontariamente alla ſua ubbidienza, promettendo loro Privilegi, e larghi partiti: altrimente proteſtando loro eſſere preſente la depredazione de' beni, deſolazione delle Caſe, violazione delle donne, e finalmente la morte loro, e de' loro figliuoli. I quali proſtrati a' piedi del Marcheſe, e chiedendo miſericordia, ſenza Conſiglio pubblico ſi ſottomiſero a lui, e gli promiſero

A il dominio della Città. Lo Sforza, il quale era alla eſpugnazione d'alcuni Caſtelli del Veſcovo di Trento, inteſa la perdita di Verona, ſubito per la via de' monti paſsò verſo quella Città, e diviſe l'eſercito in due parti: con una entrò ne' Caſtelli di San Felice, e di San Pietro, e coll'altra mandò Gattamelata nel Caſtel Vecchio. Da' quali a un'iſteſſo tempo uſciti nella Città, aſſalirono i nimici; e col favore del Popolo quelli fecero poca reſiſtenza, e gli ſcacciarono dalla Città. Lo Sforza per queſta impreſa fu fatto Nobile di Venezia, e gli fu donata una Caſa ſopra il Canal Grande nella Contrada di San Pantaleone; e Gattamelata dalla ſtracchezza della giornata caſcò apopletico, e morì, e fu ſepolto in Padova, e gli fu fatta una ſtatua ſopra un cavallo poſta nella Piazza del Santo.

L'armata della Signoria, Capitano Ser Stefano Contarini di Galere 5. con barche molte e altri navilj ſpedita nel principio dell'Anno 1440. andò nel Lago, dove ſuperò l'armata del Marcheſe di Mantova, e di quella preſe Galere tre, e il reſto fugò; e col favor delle genti terreſtri preſe Riva di Trento. Dopo unita con tutto l'eſercito e la perſona dello Sforza, appreſſo il quale era ſtato mandato Provveditore Ser Paſquale Malipiero Proccuratore il meſe di Maggio acquiſtò Garda, e Bardolino, Caſtelli ſopra il Lago. Dopo il quale acquiſto deliberò lo Sforza d'andare a ritrovare l'eſercito del Duca, il qual' era nel Breſciano, il quale ritrovato tra gli Orci Nuovi e Soncino, lo aſſalì, e combattendolo per poco ſpazio sforzò la gente di quello a ritirarſi verſo Soncino. E nell'entrare nel Caſtello, entrate inſieme le genti della Lega sforzarono le genti del Duca con molto maggior danno del primo a uſcire di quel Luogo: il quale inſieme con molti prigioni reſtò in potere del Capitano della Lega. Dopo il qual fatto i Caſtelli del Breſciano, Bergamaſco, e Cremoneſe, i quali erano in potere del Duca, volontariamente ſi renderono a eſſo Capitano. E il medeſimo dopo pochi giorni fece gran parte della Geradadda. In queſto mezzo il Duca riſtorando e rinovando il ſuo eſercito, pel mezzo del Marcheſe di Ferrara, facea dimandar pace alla Signoria, la quale dicendo di volere conſigliare co' ſuoi Conſiglieri, metteva tempo al trattato, e fece paſſare le genti ſue contro il Marcheſe di Mantova per punir quello degli errori e dell'ingratitudine ſua. Le quali in breviſſimi giorni preſero i Caſtelli di Marcaria, Canedo, Lufredo, Cavriana, Lonado, La Volta, e Peſchiera, e l'armata alla Città, la quale reſtò padrona del Lago. Il qual Capitano nel fine della State chiamato a diſarmare, e a riferire nel Senato, dicendogli il Doge dover' eſſere breve, ei diſſe: *Dubius ivi, anxius ſteti, victor redii*. E il Generale dell'eſercito diſtribuite per iſvernare le genti di quello ne' Luoghi preſi nel Mantovano, Cremoneſe, Geradadda, Ureſa, e Bergamaſco, egli colle ſue genti andò nel Veroneſe. Avendo Oſtaſio Signor di Ravenna contra il teſtamento del padre laſciata la Signoria di Venezia, e ſeguite le parti del Duca di Milano, non lo vedendo i Cittadini ſuoi molto atto al dominio, il depoſero da quello, dubitando eſſere ſottopoſti a qualche tirannide. E dimandato ſuſſidio alla Signoria, levarono le Inſegne ſue, e le mandarono a dimandare

il suo assenso. La quale col Senato a 24. Febbrajo per la prevaricazione d'esso Signore accettò il dominio di essa Città, nella quale mandò Podestà e Capitano Ser Vicenzo Dolfin. E gli Ambasciadori di quella nel principio dell' anno seguente 1441. venuti alla Signoria, dopo averle giurata fedeltà, le dimandarono, che il Signore Ostasio colla consorte e col figliuol suo fossero relegati in alcuna Città. E acciocchè il nome e il timore del Signore sia estinto nella sua Città, che sieno venduti li beni d'esso Signore, e pagati i debiti suoi. La Signoria per deliberazione del Senato a 8. Marzo il relegò nella Città di Treviso, e dipoi in quella di Candia, con provigione del viver suo di Perperi 4000. all'anno. Il quale col figliuolo morì fra pochi giorni. In questo mezzo Niccolò Piccinino Capitano del Duca, adunato per tempo l'esercito suo sotto diversi capi d'uomini tra a piedi e a cavallo, oltre 10000., vedendo in diverse parti agli alloggiamenti la gente della Lega, nel principio di Marzo passò nel Bresciano. E correndo quel territorio, prese alcuni Castelli. Da' quali successi fatto insolente, nè giudicando il Duca da necessità astretto potergli negare alcuna richiesta, gli dimandò la Città di Piacenza. Indusse Luigi San Severino, e Alessandro dal Verme, quello a dimandargli Novara, e questo Tortona. Ma il Duca, non potendo tollerare che i Capitani suoi nell' ardore delle guerre e ne' maggiori suoi bisogni gli facessero tali richieste, e levargli lo stato suo, dispose di volere più presto accettare dalla Signoria di Venezia ogni condizione di pace. Ma essendo dubbio il modo, nè volendo il mezzo del Papa, nè quello de' Fiorentini, nè molto sperando in quello d'altro Principe, voltò l'animo al Conte Francesco, dal quale giudicava pel matrimonio della figliuola, desiderato da lui, essere medesimamente desiderata la pace. E mandato a quello un fidato Nunzio, gli fece intendere l'animo suo, e gli promise il matrimonio della figliuola, con dote della Città di Cremona, e tutto quel territorio di quà del Pò, e il fece arbitro della pace.

Lo Sforza senza saputa de' Provveditori fatta tregua per giorni 15. nel principio d'Agosto andò alla Signoria, alla quale espose, che il dubbio della guerra, la necessità delle cose, i Luoghi posseduti avanti la guerra in poter suo il faceano inclinato alla pace, e quella le porta; la quale se le piace, sia accettata, e se nò, egli essere pronto alla guerra, e del modo che da lei gli sarà comandato. La cosa essere in tregua a questo proposito. Dopo molte dispute nel Senato, e ringraziato esso Conte, e fatto arbitro della pace fu risposto dalla Signoria aver fatta la guerra per avere la pace. Con questa risposta partì il Conte. E fatto intendere al Duca il trattato colla Signoria, conchiuse il Matrimonio, ed ebbe la Città di Cremona. In questo mezzo la Signoria gli elesse e spedì Ambasciadori alla Città di Cremona Ser Paolo Correr Proccuratore, Ser Francesco Barbarigo, e Ser Paolo Tron; al quale e dagli altri Collegati da una parte dopo udite molte difficultà degli Ambasciadori del Duca di Milano, e del Marchese di Mantova dall'altra, ch' erano stati mandati per accettare la pace, la quale lui, come arbitro fra le parti nella Città di Cremona a 20. di Novembre pubblicò per sentenza arbitraria i seguenti Capitoli: *Che le Città di Brescia, Bergamo, e i territorj di quelle, Lonado, Peschiera, e Riva di Trento, liberamente rimangano alla Signoria di Venezia. Che la Città di Cremona con quel territorio di quà dal Pò resti a esso Conte per dote di Bianca Maria figliuola del Duca, e sua consorte. Che la Signoria restituisca al Duca di Milano i Luoghi presi nella Geradadda, i quali insieme col resto sieno liberamente d'esso Duca. Che il Marchese di Mantova restituisca alla Signoria i Castelli di Legnago e di Porto, la quale medesimamente restituisca a esso Marchese i Luoghi presi da lei nel Mantovano. Che i Genovesi sieno liberi dal Duca di Milano e suo dominio.* Accettata e giurata questa pace dalle parti, e fatta la consegna de' Luoghi secondo i Capitoli suddetti fu a 10. Dicembre solennemente pubblicata. Il Doge per le cagioni altre fiate dette nel Collegio desiderando aver quiete a 27. Giugno 1442. rifiutò il Dogado a' Consiglieri, i quali non vollero ammettere la sua scusa. Ed egli per molti giorni non andò in Collegio, nè ne' Consigli. Finalmente a persuasione di que' Consiglieri, e a' preghi de' parenti ritornò di nuovo. Perchè le pruove de' Notai, Scrivani, Massari, e Uffiziali di San Marco e Rialto si faceano nel Consiglio de' 40. circa la festa di San Michele, fu nel Maggior Consiglio a 13. di Gennajo stabilito, che acciocchè i mancamenti loro meglio s'intendano, e più facilmente si provveda, che le pruove di quelli sieno nel detto Consiglio di 40. fatte due volte all'anno, cioè il Marzo e 'l Settembre. Essendo nel 1443. in divisione insieme i Cittadini d'Antivaro Castello in Albania, fu da una parte di quelli a 25. chiamato nel mese di Giugno Ser' Antonio Diedo Capitano al Golfo, per dargli il dominio del luogo; ma resistendogli la parte avversaria, fu da lui preso esso Castello a forza, e sottomesso al Ducale dominio. Fu a questo tempo 1444. fatto coscienza a i Capi del Consiglio di Dieci, che Ser Giacomo Foscari figliuolo del Doge col mezzo de' suoi servidori accettava presenti e tributi da' Principi, Capitani, Condottieri, Comunitadi, e da altre sorte di persone. Contro il quale volendo essi Capi procedere, fecero ritenere i servidori, ed egli fuggì a Trieste, che allora era de' Duchi d'Ostrich; della qual cosa per esaminazione de' testimonj, e confessioni al tormento d'essi servidori avuta da essi la verità, fu a 19. di Febbrajo pel Consiglio de' Dieci colla Giunta, condennato esso Giacomo a restituire i presenti, e relegato in perpetuo alla Canea, dove si dovesse ogni giorno presentare a quel Signore, che sarà Rettore; e rompendo il confine, essendo preso, gli fosse tagliata la testa, con taglia di Ducati 1000. d'oro. E che quelli di esso Consiglio, e Giunta, che furono a quella spedizione, che furono al numero di 30. quando saranno eletti in alcun Magistrato, non sieno ballottati da' parenti del detto Ser Giacomo.

Nel 1445. avendo Lodovico Cardinale Patriarca d'Aquileja molte fiate per lettere e Nunzj, e come Legato Apostolico appresso la Signoria di Venezia allora, per Don Giovanni di Rente Protonotario Apostolico, Proccuratore, e suo Sindico con grandissima istanza richiesto a essa Signoria, che gli volesse restituire la Città, Luoghi, Castelli, e altri

beni, i quali essa già molto tempo ha tenuto, e allora teneva di ragione d'esso Patriarca; alle quali dimande per essa Signoria sempre è stato risposto di non essere tenuta quelli restituire, quando da lei giustamente e legitimamente sono stati acquistati; perchè avendo allora Sigismondo Re de' Romani col favore e ajuto del fu Lodovico Patriarca suo precessore, e di tutta la Chiesa, e Patria Aquilejese ingiustamente mosso guerra a essa Signoria, essendo egli Patriarca, amicabilmente come si conviene a' buoni amici e vicini, da essa Signoria trattato, non avendo alcuna ragione nè causa contro ogni debito di naturale e civile giustizia, e non solamente in ajuto del prefato Re, ma ancora assalito i luoghi e territorj d'essa Signoria, e suoi sudditi; dal qual effetto molti luoghi di quella presa con molti incendj, rapine, rovine, sono stati devastati talmente, che a que' tempi niun luogo al nome Veneziano era sicuro, ma pieno di paura, rovina, e morte sì pubblica come privata. Queste cose essendo dure e acerbe a essa Signoria, nè potendo da quella per la dignità sua e natural fede verso i suoi sudditi essere tollerate, ricercò molte fiate il Romano Pontefice, che volesse rimuovere il prefato Patriarca di tali temerarie e ingiuste sue operazioni; e quel Patriarca e Patria del Friuli, sebbene da esso Papa per lettere e Nunzj fossero di ciò ricercati, non volendo ubbidire a esso Papa, di male in peggio continuavano le male operazioni loro. Per la qual cosa non restando altro a essa Signoria, che con la forza vincer le cose sue e de' suoi, acciocchè fossero salve, mandò esercito contra esso Patriarca ed esse genti. Dal quale coll'ajuto di Dio e della giustizia, la Patria del Friuli, non contradicendo il Romano Papa, in brevissimi giorni alla divozione d'essa Signoria fu sottoposta, dalla quale per molti anni era posseduta, e moderatamente governata. Le quali cose sì giustamente e legitimamente acquistate non pretendea essa Signoria in alcun tempo essere tenuta a restituire ad alcuno. Ma se pur volesse per sua benignità restituire, non è alcuno, che dubiti, essere giustissimo, doverle prima essere soddisfatti i danni e interessi ricevuti ne' luoghi e da' sudditi suoi da esso *quondam* Patriarca, come in prendere per necessaria difesa de' suoi sudditi i luoghi d'esso Patriarca, mantener quelli, e difenderli da ognuno, che di tempo in tempo gli hanno voluti molestare. Dopo le quali cose dette dalle parti per molte fiate, volendo la Signoria benignamente e concordemente provvedere alle parti, col Sindico e Proccuratore del prefato Patriarca pel mezzo di Ser Marco Foscari Proccuratore, e Lodovico Foscarini Sindici suoi a 18. del mese di Giugno divenne all'infrascritta composizione e capitoli: *Che essa Signoria avrà perpetua e inviolabile amicizia e carità con esso Patriarca, e suo Stato in essa Patria in ogni tempo, in ogni caso, e in ogni modo, e contra cadauno che l'offenderà. E il manterrà, e tratterrà in tutte le cose, come Cittadin suo, e amico carissimo. E lo stesso il Patriarca, difenderà tutti i luoghi della Signoria in essa Patria. Contenta la Signoria, per la totale giurisdizione del detto Patriarca, e della Patria Aquilejense in spirituale senz'alcuna diminuzione sia, come sempre è stato appresso esso Patriarca. Mai in quella essa Signoria in alcun modo s'impedirà, anzi esso Patriarca in essa sua giurisdizione spirituale manterrà e difenderà, acciocch'essa Chiesa Aquileese, & esso Patriarca possano godere i beni temporali, non guardando la Signoria alle spese grandissime per lei fatte, e a' danni e interessi patiti. Ma volendo molti di quelli rimettere, si contenta, che la Città d'Aquileja e i Castelli di San Vito e San Daniele di essa Patria con tutti i territorj loro e frutti di quella, e colla totale giurisdizione, mero e misto impero, e temporale dominio, eccettuati i Feudi, sieno liberamente d'esso Patriarca, con questa condizione, che tutte l'entrate de' detti luoghi, che si riscuoteranno da esso Patriarca, sieno computati nella somma de' Ducati 5000. infrascritti, e pe' sudditi d'essi tre luoghi non possano usare altro Sale, che delle Camere de' luoghi d'essa Signoria. Promette la Signoria far pagare ogn'anno dalla sua Camera di Udine per tutti gli altri luoghi, che rimangono in temporale a essa Signoria, Ducati 5000. d'oro Veneziani, computando in quelli le entrate, le quali il Patriarca dee riscuotere, a dì 3. Luglio soprascritti. Che tutte le altre Città, Castelli, e Luoghi d'esso Patriarcato, e Chiesa Aquileese, per essa Signoria avute e possedute, e che al presente sono tenute co' territorj loro e Feudi, e colla plenaria giurisdizione, mero e misto impero in temporale sieno tenute giustamente per cagione della presente composizione possedute da essa Signoria senz'alcuna contradizione.*

Del 1446. nel maggior Consiglio al primo di Dicembre fu stabilito, che a Ser Giacomo Foscari figliuolo del Doge, confinato alla Canea, sia, per gratificare esso Messer Doge, fatta grazia di permutare detto bando nella Città di Treviso, dal qual luogo possa andare con licenza di quel Podestà alle possessioni nel Mestrino. E così fu preso. Il Duca di Milano, il quale non poteva fermare l'animo suo nella pace colla Signoria di Venezia e suoi collegati, trovata occasione mandò genti nel Cremonese a' danni del Conte Francesco suo genero, le quali dopo fattogli molti danni, e presi alcuni Castelli s'accamparono sotto la Città di Cremona, e le diedero molte battaglie, alla quale la Signoria come a Città del suo collegato mandò soccorso e Ambasciadore al Duca Ser Luigi Foscarini, per fargli intendere, che il Conte era suo provvisionato, e che riputasse il danno, che facea al Conte, di farlo a essa Signoria. Però ch'egli dovesse far levare le sue genti dal Cremonese. Ma il Duca fingendosi ammalato non volle udire l'Ambasciadore. La Signoria adunato potente esercito, e di quello eletto suo Capitano il Conte Michele da Cotignola, il mandò nel Cremonese, il quale dopo avere ricuperato alcuni luoghi di quel territorio, fece giornata colla gente del Duca, la quale ruppe e fugò, e andò poi ricuperando il resto del Cremonese; e prese la Geradadda, e molti altri Castelli del Milanese, correndo fin sopra le Porte di Milano. Il Duca fra questo mezzo tentava nuova pace con la Signoria, la quale non potendo ottenere, voltò di nuovo l'animo al Conte Francesco suo genero, e quello con nuove promesse segretamente ridusse alle sue voglie. Ilche venuto a notizia alla Signoria; e considerando che il Conte Francesco dopo d'averla messa alla guerra col Duca, la voglia abbandonare, e facea adunar gen-

te

te a Pesaro per passare in Lombardia in ajuto del Duca, per deliberazione del Senato del dì primo d'Aprile dell'anno seguente 1447. il privò del suo soldo, gli tolse la provvisione, e la Casa, che gli avea donato, e lo pubblicò suo ribello. Di poi mandò molti balestrieri da Venezia, e altri soldati a Ravenna, e da i Fiorentini furono mandate le genti loro in Bologna per serrare i passi alla gente dello Sforza di passare in Lombardia. Ma in questo mezzo morì il Duca di Milano; per la morte del quale si suscitarono molti umori nelle Città di lui di Lombardia. In Milano travagliavano due fazioni, l'una per Alfonso Re di Napoli, e l'altra pel Conte Francesco. Nè all' una nè all' altra assentendo que' Cittadini, si mise in libertà, e col Consiglio loro, e di molti Magistrati a governo della Città. In Lodi, e poco dopo in Piacenza, passati molti discorsi fra' que' Cittadini della parte Guelfa, furono levate le Bandiere di San Marco, e mandate le Chiavi della Città al Capitano della Signoria, le quali da lui, e da Ser Federigo Contarini Proccuratore, Ser Girardo Dandolo, e Ser' Antonio Donato Provveditori in campo senz' alcun' ordine della Signoria furono accettate. Allora il Conte Francesco, il quale molto aspirava al Ducato di Milano, acciocchè quello Stato non cadesse nelle mani della Signoria dalla quale conosceva molto difficile il ricuperarlo, presa la protezione de' Milanesi, e dello Stato loro contro ognuno, che volesse molestargli, con patto che acquistandosi la Città di Brescia, fosse liberamente di esso Conte. E adunata molta gente, e molta avutane da' Milanesi, con quelle assalì la Città di Piacenza, nella quale era il Provveditore Dandolo, e Taddeo Marchese d'Este, e quella con essi Provveditori prese e saccheggiò. La Signoria fatta armata di molti Galeoni e Barche, Capitano d'esse Ser Andrea Querini, la spedì in diligenza pel Pò con molt' altra gente da terra nel Cremonese a' danni del Conte Francesco. Nel maggior Consiglio a 13. di Settembre, fu presa parte, che a Ser Giacomo Foscari figliuolo del Doge in gratificazione di Messere il Doge sia conceduta licenza di poter venire e stare in Venezia, e così fu preso. In questo mezzo i Milanesi temendo la possanza del Conte, e d'essere sottoposti a lui, e desiderando pace colla Signoria di Venezia, liberarono il Provveditore Dandolo, e a quella mandarono a offerir pace, e lega contra esso Conte. Della quale pace crearono arbitro Luigi Duca di Savoja, assai confidente della Signoria, alla quale mandò a offerire esso Duca di farle buone condizioni. E la Signoria per deliberazione del Senato elesse e gli spedì Ambasciadore Ser Zaccheria Trivisano Dottore.

Ma il Conte più che mai aspirando a quello Stato, temendo la protezione di quello della Signoria, e però desiderando pace con quella, liberò Taddeo Marchese, e le mandò a offerire di nuovo il suo servigio, e dimandarle ajuto a ricuperare lo Stato suo della Marca, e a farsi Duca di Milano. Le quali proposte sebbene erano ascoltate, e diligentemente esaminate dalla Signoria, non si risolveano però in parte alcuna; ma si metteva da quella tempo alla conchiusione della pace. In questo mentre nel principio dell' anno seguente 1448. l'armata della Signoria nel Pò fu assalita appresso Casal Maggiore dalle genti del Conte Francesco, e battuta coll' artiglieria dalle rive, dalle quali sebbene non potea molto essere offesa, parve però al Capitano di quella non fare altra difesa; ma contro il volere di tutti i suoi, le fece cavare le stoppe, e affondare i legni nel Pò, ed egli colla gente di quella si salvò in Casal Maggiore. Il quale venuto a Venezia, fu commessa la formazione del processo agli Avogadori, e da quelli fu fatto porre nelle prigioni. Gli eserciti della Signoria e del Conte Francesco essendo appresso Caravazzo propinqui molto l'uno all' altro, e ogni giorno stando sopra la scarammucce, i Provveditori della Signoria contro il parere del Capitano deliberarono d'assalire il campo nimico. E a 15. di Settembre misero questo pensiero loro a effetto; ma con tanto mal ordine, e sì confusamente entrarono alla battaglia, che sebbene nel principio di quella pareva superiore la gente della Signoria, e d'avere posto in disordine i nimici, fu però nel fine rotto l'esercito della Signoria, e con grande mortalità delle sue genti presi i Provveditori Dandolo e Donato, (perchè il Contarini da un morso d'un cane poco innanzi era morto) molti Condottieri, i Carriaggi, le Artiglierie, e Munizioni, e i due terzi delle genti d'arme. Dopo il qual fatto mandarono i Milanesi a rivocare l'arbitrio dato al Duca di Savoja, e fecero editto, che chi parlava di pace fosse capitalmente punito, e confiscati i beni, come ribello della patria sua. E il Conte Francesco proseguendo la vittoria passò nel Bresciano, dove acquistò in pochi giorni tutto quel territorio, e Salò con tutta la Riviera, le Vallate, e Asola, Lonado, e quasi tutto il territorio Bergamasco, andò poi sotto la Città di Brescia, nella quale era Provveditore Ser Jacopo Antonio Marcello, e non la potendo espugnare, la mise in assedio. Non cessava però aspirando più che mai al Ducato di Milano di far trattare accordo, e intelligenza colla Signoria, il quale dopo molte pratiche fu finalmente pel mezzo di Ser Pasquale Malipiero Proccuratore madato Provveditore Generale in campo a dì 16. Ottobre conchiusa co' seguenti Capitoli: *Che la Signoria aver debba Crema, e'l suo territorio, e tutta la Geradadda, e le sieno restituiti tutti i luoghi del Bresciano e del Bergamasco. Che sia pace e perpetua amicizia tra la Signoria di Venezia, e i suoi aderenti, & esso Conte, e i prigioni sieno liberamente lasciati. Che la Signoria di Venezia debba far consegnare al Conte Francesco la Città di Lodi, e dargli per prestito Ducati* 40000. *e Ducati* 13000. *al mese, e* 2000. *Fanti pagati per l'impresa del Ducato di Milano per anni V. e tanto meno, quanto più presto fosse spedita l'impresa sopradetta*. Fu data esecuzione a tutti i Capitoli della pace, eccetto della Città di Lodi, la quale per non istare sotto il governo del Conte Francesco, si sottomise a' Milanesi, e s'obbligò a pagare Ducati 1000. di tributo all'anno, e i Milanesi di difenderla contra ciascuno, eccetto la Signoria di Venezia; le genti della quale, ch'erano nella Città, furono lasciate partire a beneplacito loro. E volendo di nuovo i Milanesi fare accordo colla Signoria di Venezia, per Don Francesco Picinino Ambasciadore loro le offerivano

larghi partiti. A' quali la Signoria col Senato a' 15. di Novembre riſpoſe, che voleva mantenere l'accordato col Conte Franceſco, al quale il medeſimo giorno furono ſpedite le genti promeſſe, e fatto Governadore di quelle Ser Marcantonio Morello, e il Conte Michele Capitan Generale venuto a Venezia per fare ſua ſcuſa dell' eſercito udito dalla Signoria, e dopo lui gli altri Condottieri, ch'erano ſtati nel fatto, a 19. di Novembre per deliberazione del Senato fu privo del Capitanato, e confinato a Conigliano, il quale gli era ſtato donato per avanti, e deputatogli pel viver ſuo Ducati 1000. di provigione all' anno.

Avea Alfonſo Re d'Aragona nella Piazza di Napoli il meſe di Giugno fatta gridar guerra contro la Signoria di Venezia, e che fra'l termine di quindici giorni tutti i Veneziani, che ſi ritrovavano nel ſuo Regno, ſotto pena della vita e della roba, doveſſero levarſi da quello. La Signoria ſubito armò con diligenza, e ſpedì alcune navi ſotto il governo di Ser Andrea Loredano Proccuratore, eletto Generale. Il quale andato all'Iſola di Cicilia, fece molti danni a' navilj di que' ſudditi, e a' territorj dell' Iſola. Al Conte Franceſco nel tempo dell' invernata paſſata le coſe furono molto proſpere nel Milaneſe. E ſtrignea molto quelli da ogni parte: col quale que' del Governo cercavano accordo; ma il Popolo eſclamando di volere mantenere la libertà loro, tumultuando, diſturbarono il tutto, e aſtrinſero que' del Governo a far lega col Duca di Savoja, fratello della Ducheſſa Vedova, mandando fuori le genti inutili. Finalmente il Conte venne ad alloggiare ne' Borghi della Città, ſperando pel favore, che avea in quella, e per la ſtrettezza del vivere, d' udire a levarſi tumulto a ſuo ſollievo. Il Doge nel principio dell' anno 1449. la terza volta rifiutò il Ducato, il quale i Conſiglieri, avuto riſpetto al tempo, non vollero accettare, ma lo eſortarono a continuare. Il Doge inſtava propenſiſſimo colla ſua ragione al maggior Conſiglio, e'l Conſiglio di nuovo l'eſortava a continuare. Nè volendo eſſo Doge aſſentire, l'aſtrinſero finalmente col Conſiglio de' Dieci, e così continuò al governo del Ducato. Que' dell' Iſola del Zante raccomandandoſi alla Signoria di Venezia, dimandarono la protezion ſua, levando le bandiere di San Marco; e i quali per deliberazione del Senato de' 26. d'Aprile furono accettati, e ſcritto a Ser Vettorre Capello Capitano al Golfo, che inſieme col Bailo di Corfù diano ordine per la cuſtodia d'eſſa Iſola. In queſto mentre conoſcendo i Milanesi di non potere reſiſtere al Conte Franceſco collegato colla Signoria di Venezia, principiarono di nuovo a trattare accordo con eſſa Signoria. Colla quale formati alcuni Capitoli, non volendo la Signoria conchiudere ſenza il Conte Franceſco, eletti a quello Ambaſciadori Ser Paſquale Malipiero, e Ser' Orſato Giuſtiniano Proccuratori, gli mandò a partecipare eſſi Capitoli, e a perſuaderlo alla pace. Ma il Conte, che altro non attendeva, che al Ducato di Milano, non volle aſſentire a coſ' alcuna. Onde la Signoria per l'interpoſizione di Niccolò V. Papa, il quale intercedea pe' Milaneſi, a' 19. di Settembre conchiuſe pace e lega colla Comunità di Milano per anni dieci con queſti Capitoli: *Che*

A *la Signoria di Venezia debba avere la Città di Cremona con tutto il Cremoneſe, la quale le debba eſſere conſegnata dal Conte Franceſco, e tutto il reſto da Adda in quà. Che il Conte Franceſco debba reſtituire a' Milaneſi Lodi, e'l Lodigiano novamente preſi da lui. Che al detto Conte reſtar debbano le Città di Pavia, di Parma, di Piacenza, d'Aleſſandria dalla Paglia, di Novara, e di Tortona. Che il Conte Franceſco aſſentendo a queſti Capitoli, s'intenda incluſo in queſta lega; e non aſſentendo, la lega s'intenda contro di lui, nella quale la Signoria debba pagare cavalli* 8000., *e i Milaneſi* 6000. La conchiuſione di queſta Lega fu fatta intendere al Conte Franceſco per Ser Paſquale
B Malipiero Proccuratore, mandato novamente a lui. Il quale dolendoſi però molto, riſpoſe di volere far quanto gli comandava la Signoria, alla quale manderebbe ſuo fratello per confermare quanto piaceſſe a quella. Il qual fratello dopo pochi giorni andato a Venezia, dando buone parole, non conchiudeva coſ' alcuna. Onde la Signoria fece pubblicare la pace a 12. d'Ottobre, e mandò Ambaſciadore a Milano Ser Lunardo Venier. E il Conte Franceſco, ſebbene iſtava il tempo dell' invernata, continuava più che mai contro i Milaneſi, e ſtrigneva molto la Città di Milano, la qual' era in gran penuria di vettovaglie, e da quella erano fuggiti gran
C parte de' Cittadini, e le genti della Signoria, meſſe agli alloggiamenti nella Geradadda e nel Cremaſco, tardavano a darle ſoccorſo. Finalmente il Popolo della Città ſtracco e afflitto, non potendo più tollerare sì lungo aſſedio, avendo mangiato i cani e i gatti e altre immondizie, ſi ſollevò; e a 27. di Febbrajo, tagliato a pezzi l'Ambaſciadore della Signoria, introduſſero il Conte Franceſco, e quello *jure hereditario* di Bianca Maria Conteſſa ſua Conſorte miſero nel Ducato.

Nel 1450. la Giunta del Conſiglio de' Pregadi, la quale fino al preſente per deliberazione del maggior Conſiglio era ſtata eletta ogni anno in eſſo Conſiglio al numero di 40. D propoſta la parte a 29. di Settembre d'eleggere al ſolito numero di 40. non fu preſa. Il medeſimo dì fu propoſta di 50. e preſa di 60. Ricercava Alfonſo Re d'Ungheria pel mezzo di Lionello Marcheſe di Ferrara di far pace e lega colla Signoria di Venezia; dalla quale non deſiſtendo, eſſa Signoria mandò Ambaſciadore al Marcheſe, così ricercato da lui, Ser Paſquale Malipiero Proccuratore. Il quale a 19. d'Ottobre conchiuſe pace e lega con eſſo Re con queſti Capitoli. Nella quale poco dopo entrò Giovanni Marcheſe di Monferrato. *Che i Mercatanti ne' comuni paeſi poſſano liberamente negoziare. Che da' comuni ſudditi non ſia dato ricapito a' Corſari de' luoghi*
E *loro*. Al qual Re fu mandato Ambaſciadore Ser Triadano Gritti, e chiamato a diſarmare il Capitano generale da mare. E fu condotto per anni due Don Giacomo Picinino con cavalli 1000. e 500. fanti con iſtipendio di Fiorini 1000. all'anno. E furono eletti Provveditori in campo Ser Paſquale Malipiero Proccuratore e Ser Giacopo Antonio Marcello. Eſſendo ſtato aſſalito e morto da perſone incognite a 7. di Novembre a ore 2. di notte Ser' Almorò Donato appreſſo la ſua Caſa, e date fuori grandiſſime taglie contro gl'interfettori, fu indiziato Ser Giacomo Foſcari figliuolo del Doge, e ritenuto con un Servidore.

Digitized by Google

dore. I quali tormentati diligentemente, nè confessando cos' alcuna, furono però pe' grandissimi indizj condennati, il detto Ser Giacomo confinato alla Canea con taglia di Ducati 3000. e se rompendo il confine fosse preso per quel Rettore, della giurisdizione del quale fosse preso, gli fia fatta tagliare la testa, e il servidor suo a stare tre anni nelle prigioni forti, poi bandito da terre e luoghi con taglia. Dovendo la Signoria di Venezia per la lega fatta col Re d'Aragona continuare la guerra contra il nuovo Duca di Milano a 24. d'Aprile 1451. elesse Governadore generale del suo esercito il Signor Gentile dalla Lioness; al quale Bartolommeo Colioni sdegnandosi, che fosse egli stato preferito, ricusava d'ubbidire; e la Signoria lo fece svaligiare con tutta la sua Compagnia, ed egli fuggì solo. I Popoli di Narenta Castello nella Dalmazia a 13. di Giugno si sottomisero alla Ducale Signoria di Venezia. La Città di Grado antica sedia de' Patriarchi ridotta in solitudine per la morte de' suoi abitatori, era medesimamente abbandonata da' Patriarchi Metropolitani di Venezia, i quali abitavano in essa Città di Venezia a San Silvestro in un Palazzo sopra Canal Grande dopo la morte di Domenico Vintimilio ultimo Patriarca di Grado. Da Niccolò V. Papa fu a 8. d'Ottobre unito esso Patriarcato al Vescovo Castellanese, & estinguendo esso Patriarcato di Grado, fu nominato Patriarca di Venezia. Nel 1452. volendo il Re d'Aragona e la Signoria di Venezia seguir la guerra contro il Duca di Milano e i suoi Collegati, andate le genti loro da piè e da cavallo, furono spedite quelle del Re contro i Fiorentini, e quelle della Signoria contro i Luoghi del Duca. Le quali dopo d'aver fatto molti danni nell'uno e nell'altro d'essi territorj, unite insieme nel mese di Giugno passarono nel Cremonese, depredando e correndo fin sopra le Porte della Città. E dopo presi i Castelli di Sonon, e Rodemengo, misero campo alla Città di Alessandria della Paglia. Contro i quali uscite le genti del Duca fecero la giornata, nella quale dopo molta mortalità dell' una e l'altra parte restarono superate le genti del Duca. Dopo il quale effetto divisero gli eserciti. Quello del Re ritornò in Toscana, e quello della Signoria ne' territorj d'Alessandria. E l'armata del Re sotto il governo di Don Ferrandino suo figliuolo naturale, unita con 12. Galere della Signoria, Capitano Ser Marco Zeno, passarono nelle marine di Pisa a' danni de' territorj, come quelli che favorivano il Duca. Ma il Duca adunato nuovo esercito nel Cremonese, unito col Marchese di Mantova suo stipendiato, il mese d'Ottobre passò nel Bresciano, dove acquistò alcuni Luoghi. E correa fin sopra le Porte della Città. Contro il quale lasciato il Governatore della Signoria, non avendo esercito sufficiente per assalire quello del Duca alla campagna, postosi in Fortezza, mandò il Conte Giacomo Picinino con cavalli 1000. e pedoni 1500 in Lodigiana, per divertire le forze del Duca, il quale mandò il Signore Alessandro suo fratello a difesa di quel territorio. Ma dal Conte Giacomo fu rotto e fugato fin nella Città di Lodi. E il Conte Giacomo passò nel Mantovano, dove fece molti danni, e prese Castel Lione, e pel tempo dell'invernata andarono tutti gli esciti alle stanze, dove il Governadore della Signoria per una ferita avuta d'una balestra nella giornata d'Alessandria morì, e in luogo suo nel principio dell'anno seguente fu eletto il Conte Giacomo Picinino.

Nel principio dell' Anno 1453. Maometto Signore de' Turchi avea mandato esercito d'uomini oltra 200000. e grossissima armata contro Costantino Imperadore di Costantinopoli, e alla espugnazione di quella Città. Il che venuto a notizia della Signoria, armò buon numero di Galere, e di navi, le quali con Ser Giacomo Loredano eletto Capitan Generale insieme con un Legato di Niccolò V. Papa, con Galere V. armate in Venezia spedì in diligenza in soccorso di quella Città. Ma le genti Turchesche, date a quella diverse battaglie da terra e da mare, con grandissima mortalità di gente dall'una e dall' altra parte, con morte d'esso Imperadore, la presero a 29. di Maggio, e fu avanti il giugnere in quelle parti dell'armata della Signoria. Dopo la presa della quale Città fu eletto e spedito Ambasciadore al Signor Turco Ser Bartolommeo Marcello, a domandargli gli uomini Veneziani presi in quella Città, ch' erano tra Nobili e d'altre condizioni mercatanti in buon numero, offerendogli pace, se gli erano restituiti essi uomini. Fra questo mezzo il Generale dell'armata si ridusse a Negroponte per guardia di quell'Isola, dal qual luogo fu chiamato da que' dell'Isola di Scio, privi del Signore dopo la perdita di Costantinopoli, e venuti tra loro in discordia nell'eleggersi Superiore, che gli avesse a difendere, risolsero finalmente di dare il dominio dell'Isola per nome della Ducal Signoria al medesimo Generale. E il Duca di Milano vedendo la Signoria di Venezia intenta alle cose maritime, levato dagli alloggiamenti, e unito col Marchese di Mantova, era ritornato nel Bresciano. E il Signor Carlo fratello d'esso Marchese, Condottiere della Signoria, per divertir quello dal Bresciano, era andato nel Mantovano, dove dopo molti danni fatti a quel territorio prese alcuni luoghi a' confini del Veronese. Ma poi dal Marchese con molto suo danno fu ribattuto; e le genti del Re invernate nella Toscana, per mancamento di danari non si levarono dagli alloggiamenti, anzi a parte a parte fuggivano talmente, che i Fiorentini avendo condotto a stipendio loro Renato Conte di Provenza, fu di Napoli Re, andavano senza contrasto ricuperando i luoghi perduti. E il Marchese di Mantova liberato dalle molestie del fratello ritornò nel Bresciano a unirsi col Duca. E acquistavano molti luoghi di quel territorio. E Bartolommeo Coliono andato al soldo del Duca avea sottomessa la Valcamonica, e Loverè sopra il Lago d'Iseo, e Valsoriana nel Bergamasco. Per la qual cagione la Città di Bergomo e di Brescia erano in grande terrore, e mancamento di vettovaglie. In questo mezzo il Papa avea destinati due Cardinali a tutti i Principi Collegati a persuaderli alla pace, e alla unione contro i Turchi, e a dimandar loro Ambasciadori, i quali con sufficienti mandati fossero a Roma pe gli undici del mese d'Ottobre. Al quale furono mandati Ambasciadori da tutti i Collegati e aderenti loro. E per la Signoria furono mandato Ser Cristoforo Moro Proccuratore, e Ser Orsato Giustiniani Cavaliere. I quali ridotti in Roma

ma al tempo ſtabilito trattavano della pace, e da ogni parte ſi vedevano ben diſpoſti, eccetto quelli del Re; il quale per acquiſtare riputazione, facea dimandare condizioni tali, che molte trattazioni andarono a voto. Dopo le quali partirono gli Ambaſciadori ſenza conchiuſione alcuna. Diſciolta la qual pratica di pace, la quale molto era accetta, e cui inclinava l'animo del Duca, facea quella pel mezzo d'un Frate Predicatore famoſo trattare ſegretamente appreſſo la Signoria. Colla quale eſſendo d'accordo de' Capitoli, fu eletto e ſpedito Ambaſciadore al Duca in Lodi Ser Paolo Barbo, il quale a 8. d'Aprile conchiuſe la pace tra la Signoria di Venezia dall'una parte e Franceſco Sforza Viſconte Duca di Milano dall'altra, e gli aderenti e raccomandati dalle parti co' ſeguenti Capitoli. E fu del 1454. : *Che tutte le offeſe, danni, e novità dall'Anno* 1449. *fino al preſente ſieno rimoſſe, e ſopite. Che la Città di Crema, e ſue pertinenze rimaner debba alla Signoria; la quale debba eſſo Duca tra'l termine di giorni* 15. *reſtituire con tutti i luoghi, Caſtelli, e Fortezze, Valli, e Monti che poſſiede nel tenere di Breſcia e di Bergomo, eccetto quelli donati a Bartolommeo Colioni. Che rimaner debbano al Duca tutte le Terre e luoghi della Geradadda, e del Cremoneſe, e tutti gli altri luoghi acquiſtati in queſta guerra oltre i ſopraſcritti; e le Rive d'Olio, quanto tiene il Cremoneſe ſieno d'eſſo Duca. E il Fiume ſia comune delle parti, eccetto le ragioni de' privati. Che gli aderenti e raccomandati ſieno nominati tra due meſi: i quali non ratificando fra queſto termine, non ſieno in queſta Lega. Se alcuna coſa reſtaſſe in difficultà, ſi debba eleggere un Giudice per parte. Le quali non eſſendo d'accordo, eleggere debbano un terzo, il qual debba terminare il tutto.* Fu pubblicata la pace a 14. del detto meſe, e dalle parti fu data eſecuzione a' Capitoli. Ma il Re non volle ratificare, e fu eſcluſo dalla pace.

Fu poi conchiuſa Lega tra la Signoria, il Duca di Milano, e i Fiorentini cogli aderenti, con tutte le parti, per anni 25. riſerbato luogo al Re d'Aragona; al quale dal Papa, e altri Collegati furono unitamente mandati Ambaſciadori, per unire tutte le Potenze d'Italia contro i Turchi. Il qual Re finalmente entrò nella Lega, con obbligazione di reſtituire a' Fiorentini i Caſtelli preſi da lui. E dopo il Re entrò il Papa come principal capo d'eſſa Lega, con patto che ogni difficoltà che naſceſſe tra le parti, nè debba eſſere Giudice eſſo Papa, ovvero quegli, che dopo lui ſuccedeſſe. Nè ſia lecito ad alcuno muovere le arme. Nella qual Lega entrarono tutti i Potentati d'Italia, come aderenti, eccetto Genoveſi per certo tributo impoſto loro dal Re, il quale non voleano pagare. Dopo la conchiuſione della qual Lega chiamò Federigo Imperadore Ambaſciadori da tutti i Principi Criſtiani pel giorno di San Giorgio in Iſpruch, per trattare di fare impreſa contro i Turchi. Al quale furono mandati per la Signoria Ser Zaccaria Triviſano Dottore e Cavaliero, e Ser Matteo Vetturi. Conduſſe la Signoria per Capitan Generale Bartolommeo Colioni, e coll'autorità del Conſiglio di Dieci gli diede in Feudo Martinengo, Orgnano, e Cologna, Caſtelli nel Bergamaſco, con obbligazione di pagare ogni anno alla Chieſa di San Marco due Cerei bianchi. Dalla quale obbligazione del 1465. a 20. Marzo pel Senato coll'autorità del Conſiglio de' Dieci fu aſſoluto, e gli furono donate alcune Ville nel Bergamaſco. Del 1455. ritornato da Coſtantinopoli l'Ambaſciadore mandato al Signor Turco, e avea ricuperato tutti i prigioni Veneziani, che furono 47. Nobili, e 67. d'altra condizione; e con lui venne un'altro Ambaſciadore del detto Turco, il quale fece intendere alla Signoria, che il ſuo Signore ſi contentava di far pace con lei. Ma la Signoria comunicando tutto col Papa e coll'Imperadore, tratteneva con nuovi partiti la pratica con quel Signore, per vedere il fine del trattamento della Lega generale de' Criſtiani, per ſaperſi ſecondo quello governare. Della quale non ſi facendo al fine cos'alcuna, eſſendo di nuovo ritornato il Marcello a Coſtantinopoli, fu per quello a 24. di Giugno fermata pace con eſſo Signore con queſti Capitoli: *Che tra la Signoria di Venezia e eſſo Signore, e comuni luoghi e ſudditi sì da terra come da mare ſia ſincera amicizia e pace. E ſe dall'uno foſſe danneggiato l'altro, poſſa per la parte offeſa eſſere preſo il malfattore, e punito: nè però s'intenda rotta la pace. Che la Signoria poſſa mandare un Bailo in Coſtantinopoli colla ſolita autorità, che delle robe che ſi trarranno o metteranno ne' luoghi d'eſſo Signore, pagar ſi debba per metà.* Dopo la conchiuſione della qual pace fu mandato Bailo a Coſtantinopoli Ser . . . . . Vetturi. Del 1456. Ser Giacomo Foſcari relegato alla Canea, per imputazione di parole di molta qualità, uſate in quell'Iſola, fu per deliberazione del Conſiglio di Dieci a dì . . . . Giugno con una Galea mandato a torre a Venezia, dove fu poſto in prigione, eſaminato, torturato per molti giorni continui, e poi poſto nell'Organo. Ma non confeſſando coſa alcuna fu rimeſſo al ſuo confine, e deputati quattr'uomini alla ſua guardia, per eſſere pagati a ſpeſe del Doge ſuo padre: dove s'egli farà alcuna novità, debba finire la ſua vita in prigione. In tempo del qual placito reſtò il Doge conſtantemente nel Collegio, e ne' Conſigli nelle occorrenze pubbliche d'eſſervi. Nel 1457, nella Città di Ravenna per Ser Marino Malipiero Podeſtà e Capitano fu fatto fabbricare un Caſtello dalla parte verſo la Marina, il quale fu chiamato Brancaleone; appreſſo il quale dalla parte di Cervia per Ser Giovanni Falier ſuo ſucceſſore fu fatto fabbricare una Cittadella.

Era a quel tempo Re di Cipro Giovanni di Luſignani, il quale avea una figliuola nominata Carlotta, nata dalla Reina Paleologa, e un figliuolo naturale nominato Giacomo, nato di concubina. Per l'inezia del qual Re il Regno era governato dalla Reina. Ma avendo il Re deſponſata Carlotta a Giovanni di ſtirpe Regia di Portogallo, per l'impedimento del Suocero, di conſentimento de' Baroni del Regno, che non gradivano d'eſſere governati dalla Reina, anzi da un figliuolo della ſua nudrice, potente molto appreſſo di lei, pigliò l'amminiſtrazione del Regno. E quello, nel quale pel governo della Reina era introdotto il rito Greco, riformò ſecondo il rito della Romana Chieſa. Ma fu in breve tempo dalla Nutrice a perſuaſione del figliuolo fatto morire con veleno. Dopo la morte del quale pigliò di nuovo la Reina il governo del Regno, reſtata Carlotta vedova

ſprez-

Digitized by Google

sprezzata, e ingiuriata dal figliuolo della Nudrice, fatto più che mai grande e insolente nel governo d'esso Regno. Del che lamentandosi ella col fratello, giovane di grande spirito, il quale a persuasione della Reina, per levargli la speranza del Regno era stato eletto dal Re Arcivescovo di Nicosia, l'indusse colle mani proprie ad ammazzare il figliuolo della Nutrice. Poi conoscendo quel fatto essere stato grato a' Grandi del Regno, trattò co' suoi amici d'essere chiamato Re, non giudicando cosa degna che la sorella, sebbene legitima, ovvero il marito suo, gli fossero preferiti nel Regno. Ma perseguitato dalla Reina, dopo d'essere stato nascosto per alcuni giorni appresso il Bailo de' Veneziani, fu forzato di fuggire a Rodi; dove facea proccurare appresso il Papa la confermazione dell' Arcivescovo. In questo mezzo Carlotta a persuasione della madre e de' Baroni del Regno avea contratto nuovo matrimonio con Luigi figliuolo secondo di Luigi Duca di Savoja. E lo persuadeano ad andare a pigliare il governo del Regno, e operavano appresso il Papa contro alla conferma zione dell' Arcivescovo nella persona di Giacomo, dicendo, non essere lecito all' uomo sanguinario, e che ha sedizione in quel Regno, commettergli un tal carico, nè essere ammesso nella medesima Chiesa. Il che per lettere intercette conosciuto da lui, adunata grande quantità d'amici, con alcuni navilj segretamente entrò in Nicosia, e ridotto nell' Arcivescovato, s'andava levando davanti que', che si conosceva contrarj, e pigliando i beni loro, li dividea tra gli amici e i suoi partigiani talmente, che come vincitore, e padrone si fermò in quella Città. In questo mezzo morì la Reina, e il Re dopo pochi giorni; il quale avendo istituita erede del Regno Carlotta, sollecitavano i Baroni del Regno Luigi di Savoja suo marito a venire a pigliar la sposa, e 'l possesso del Regno. Il qual Giacomo nell' Arcivescovado come in fortezza tentava per ogni possibil modo di levare dalle mani della Sorella il Regno. Il Doge d'anni 84. fatto infermo da incurabile infermità dopo l'ultima relegazione del suo figliuolo, non si potendo esercitare nelle cose pubbliche, fu per nome del Consiglio di Dieci persuaso più fiate, che siccome altre volte pel passato avea rifiutato il Dogado, che il medesimo volesse fare al presente, che fariasi provisto alla dignità della sua persona. Al che non volendo esso Doge assentire, fu per deliberazione del Consiglio de' Dieci colla Giunta a' 22. Ottobre stabilito, che non potendo il detto Doge esercitare il reggimento del Dogado, nè sperando per la incurabile sua infermità, che più possa esercitarsi in quello, acciocchè le cose pubbliche non patiscano detrimento, che debba rilasciare tal reggimento, e deposte le Insegne Ducali uscire del Palazzo; in luogo del quale sia eletto un' altro Doge; ed egli aver debba Ducati 150. al mese in vita sua, e andar possa in tutti i Collegi e Consigli segreti, e dopo la sua morte sia sepolto cogli onori soliti farsi a' Dogi. La quale deliberazione fu il giorno seguente. La mattina dopo ridotta la Signoria nel Palazzo, per Ser' Orio Pasqualigo Consigliero piu giovane, e Ser Giacomo Loredano Capo del Consiglio di Dieci, con Ser Luigi Beaziano Notajo d'esso Consiglio, fatto ciò intendere al Doge, e comandato, che debba eseguire, dimandandogli l'Annello Ducale, ubbidì il Doge, e restituito l'Annello, il quale fu rotto secondo il solito. Poi dalla necessità fatto forte, si levò dal letto, e uscito dal Palazzo andò alla sua Casa, la quale avea fatto fabbricare a San Pantaleone. Ma' 30. del detto mese essendo a Messa accompagnato da i parenti, udite le Campane per la creazione del nuovo Doge, avendo fino allora sperato d'essere rieletto, ritornato a casa si gittò in letto, e morì il terzo giorno, avendo stogado anni 34. E fu onorevolmente sepolto nella Chiesa de' Frati Minori.

Pasquale Malipiero, eletto Doge del 1457.

DEl 1459. venuto a quel tempo Luigi figliuolo del Duca di Savoja a Venezia, con licenza della Signoria passò colle Galere da Barutto nel Regno di Cipro per isposo di Carlotta, e da tutto il Regno fu accettato per Re. La venuta del quale intesa da Giacomo finora stato nell' Arcivescovado, non ebbe ardire d'aspettarlo; ma col favore e ajuto di Ser Marco Corner potente in quel Regno, con circa 120. suoi amici fuggì in Alessandria; dal qual luogo andò nel Cairo, e introdotto al Soldano, gli narrò, che Giovanni Re suo padre tributario era morto, nè avea lasciato altro figliuol maschio, che lui, e una figliuola femina, la quale avea tolto per marito uno di Francia. E que' del Regno l'aveano accettato per Re, e scacciato lui, al quale la natura, che concede i Regni a' maschi e non alle femine, avea conceduto quel Regno. Il quale essendo d' esso Soldano, a lui di ragione spettava giudicare qual di loro dovesse averne il possesso, come suo Signore. Però supplicava esso Soldano suo Signore avere pietà della fortuna sua, nè volere permettere, che il figliuolo di quel Re, i maggiori del quale molte fiate gli aveano servito, privato del Regno scacciato dalla patria, mendicasse il vivere; e l'uomo Gallico, la superbia e l'armi della qual nazione avessero molte fiate sentito quelle marine, possedesse quel Regno. Picciola forza essere bisogno a tale impresa: solo il favore d'esso Soldano, e i segni suoi mandati in quel Regno, avendo a fare il resto i proprj amici, il faranno Signore; e vedrà esso Soldano lui suo servo suddito Re di Cipro. Commosso il Soldano dalle parole del giovane, promise dargli soccorso, e il fece vestire da Re, il quale gli giurò fedeltà e pagarli Ducati 5000. di tributo ordinario. Poi il Soldano armato per mandarlo nel Regno scrisse a Luigi Re,
„ ch'egli era venuto d'Occidente a usurpare
„ in Oriente gli altrui Regni, e privare il
„ figliuolo della paterna eredità. Ma che
„ vano era stato il pensier suo; e se presto
„ non partiva, vedrebbe il ferro, e le mani
„ degli Egizj imbrattate nel sangue delle
„ sue genti. Ma se la Consorte gli era a
„ cuore, gli permetteva condurla con lui,
„ purchè non aspettasse la venuta della sua
„ armata. Commosso il Re con tutto il Regno, e dubitando di non potere resistere alle forze del Soldano, gli mandò suoi Ambasciadori, i quali con umili parole cercando di difendere la ragione di quel Re, dissero che Giovanni Re avea lasciata erede del

Regno

Regno Carlotta unica figliuola nata di matrimonio ſecondo le Leggi Criſtiane, il marito della quale per nome ſuo gli dimandava il Regno, gli pagherà tributo, gli ſarà amico; e darà a Giacomo, il quale è nato di concubina, e perciò non debbe avere eſſo Regno, Ducati 10000. all' anno pel ſuo vivere. Non aſſentì il Soldano a queſte ragioni, ma nel principio dell' anno ſeguente 1460. ſpedì armata, colla quale Giacomo navigò a Nicoſia Città Regia. La venuta del quale non fu aſpettata da Luigi Re, ſe bene era ſoccorſo da' Rodiani, ma ſi ritirò nel Caſtello di Carines, e Giacomo entrò nella Città, dove fu accettato per Re. Poi cavalcò come Re tutta l'Iſola, la quale ebbe in poter ſuo, eccetto la Città di Famagoſta, tenuta da' Genoveſi, e Coloſio Caſtello tenuto da' Rodiani. Andato poi al Caſtello di Carines, al quale per eſſere forte, poſe l'aſſedio, ritornando a Nicoſia a fermare le coſe del Regno, dal qual luogo ſpedì Ambaſciadore al Papa a dargli conto di quant' era ſucceduto in quel Regno. E Carlotta ſuggita andò a Rodi, e di là al Papa a dimandargli ajuto per ricuperare il Regno. Il quale con lettere di raccomandazione la ſpedì al Re di Francia. E il marito dopo avere invano per lo ſpazio di più meſi aſpettato ſoccorſo nel Caſtello di Carines, di notte ſuggì da quello, e poi dall' Iſola. Il qual Caſtello il Re nuovo dopo pochi giorni ebbe a patti, e dopo alcuni meſi la Città di Famagoſta per aſſedio. E avendo queſto Doge dogado anni 4. e meſi 6. morì e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa de' Padri Predicatori.

Criſtoforo Moro, eletto Doge del 1462.

NEl medeſimo Anno 1462. era fama, che Maemet Signor de' Turchi adunava potentiſſima armata; però la Signoria nel fin dell' anno deliberò anch' eſſa far groſſa armata per ſicortà de' ſuoi Luoghi. Eleſſe perciò e ſpedì Capitan Generale Ser Luigi Loredano Proccurátore, il quale con parte dell' armata andò a Negroponte aſpettando il reſto, il quale s'aſpettava per uſcire a tempo nuovo. Ma il Signor Turco nel principio dell' anno ſeguente 1463. non cavando altra armata mandò il Sangiacco della Morea all' impreſa della Boſſina, e avendo intelligenza nella Città d'Argos, *nullo indicto bello* alla Signoria, colla quale era in pace, miſe campo in eſſa Città, nella quale era Capitano e Provveditore Ser Domenico Contarini, il quale ſenza aſpettare battaglia ſubito ſi rendette. Dopo la qual perdita inteſa dalla Signoria per lettere del Generale, proponevano nel Senato i Savj dell' Collegio di mandare ſufficiente preſidio nella Città e luoghi confinanti col Signor Turco, per difeſa di quelli; nè però muoverſi a aperta guerra, ſtimando eſſi molto le forze di eſſo Signor Turco. Ma da Ser Niccolò da Peſaro Savio agli Ordini ſolo fu propoſto rompere la guerra a eſſo Signore, e ſpedire 2000. cavalli, aſſoldare pedoni Italiani 4000. e delle Iſole di Candia e di Corfù e altri luoghi della Grecia quel maggior numero d'arcieri, che ſi poteſſero avere, e quelli mandare nella Morea per ricuperare eſſa Città, e vedere di levargli il reſto di quella Provincia. E così per la maggior parte del Senato fu preſo, e fu fatto Capitano a quell' impreſa Bertoldo Marcheſe d'Eſte, e mandato in diligenza ad aſſoldare le genti in Romagna, e dato ordine al Generale di mare di preparare le genti Greche. Il che fu da lui con diligenza eſeguito. E 'l Capitano Bertoldo ſpedito colle genti di Romagna colle Galere, che uſcivano da Venezia, e molti altri navilj paſsò ſulla Morea. Nel qual luogo ſi ritrovarono uniti inſieme tra le genti pagate dalla Signoria, e altre volontariamente venute a ſue ſpeſe a quella impreſa, 25000. uomini. Alla giunta de' quali que' del Braccio di Maina, nel qual luogo ſono molti Caſtelli, non ſi contentando del dominio de' Turchi, ſi ſolevarono contro quelli, tagliando a pezzi tre Sangiacchi, ch'erano a quella guardia con tutte le genti loro, e levarono le Inſegne di San Marco. I quali dal Generale furono laudati e accettati. Lo ſteſſo fecero que' della Cimera, Iſola appreſſo Corfù, chiamando Ser Giacomo Molin, Bailo e Capitano della detta Città, ſottomettendoſi alla Ducal Signoria, e il Sangiacco della Morea ſmarrito ſi riduſſe in Corinto Città fortiſſima nella Provincia. E il Capitano Bertoldo coll' eſercito andò alla Città d'Argos, la qual preſe per forza, e i Turchi ſuggiti nella Rocca, a' quali il Sangiacco venuto per dar loro ſoccorſo, dopo combattuto per buono ſpazio fu ribattuto, e ſi ritirò in Corinto. Avuta notizia di queſto fatto il Signor Turco fece ritenere Ser Paolo Barbarigo Bailo in Coſtantinopoli, il quale con tutti i Veneziani, ch'erano nel paeſe, fece mettere in prigione, e gli levò i ſuoi averi, dove eſſo Bailo con molti Veneziani morì fra pochi meſi. In queſto mentre i Capitani della Signoria nella Morea per vietare a' Turchi il paſſar ſopra quell' Iſola principiarono un muro delle Scimie, il quale dalle genti dell' armata e da terra, e ſe ben da' Turchi erano molto ſturbati, in ſpazio di giorni quindeci fabbricarono a ſecco, di larghezza di piedi quattro, d'altezza d'una lancia, e lungo miglia ſei, con Torri 132. per tenere le guardie, e con una foſſa dall' una e l'altra parte di quello. E queſto è il luogo, dove da' Greci nel tempo di Serſe di Perſia fu ſerrato altre fiate, e da' Veneziani poi inſieme col Deſpoto della Morea, eſſendo ſtato rovinato da' Turchi, e laſciate le pietre in quel luogo, fu di nuovo riſtorato. Da queſto fatto i luoghi della Morea privi di ſoccorſo volontariamente ſi ſottometteano alla Ducale Signoria. Nè reſtò all' ubbidienza de' Turchi altro, che la Città di Patras, e Corinto con alcuni ſuoi luoghi più forti. Alla eſpugnazione delle quali Città andò il Capitano Veneto con parte delle ſue genti ſotto Corinto, e di quelle dell' armata, laſciato il reſto alla guardia delle Scimie; dove preſo per forza un monte a fronte della Città, ſopra con molto artificio gli fece condurre molti pezzi d'artiglieria, co' quali facea battere eſſa Città.

Finalmente nel principio di Novembre dandole generale battaglia, per lo ſpazio di molte ore combattuto con molto danno de' Turchi, fu ferito nella teſta il Capitano d'un ſaſſo. Il quale levato dalla battaglia, non conoſcendo le genti altro ſuperiore, tra loro reſtarono in diſordine. Col quale combattuto per poco ſpazio con grandiſſimo danno loro,

Digitized by Google

loro, e con morte di molti capi, e dell' Ammiraglio dell' armata, restarono superate e vinte, e si ritirarono quelle da terra alla guardia del muro, e quelle da mare all' armata. E il Capitano Bertoldo passò da questa vita. Ma il Generale intendendo, che il Beglierbei della Grecia con 30000. cavalli veniva a quella impresa, non potendo le genti sue stare a fronte, senz'altra provisione, la quale esso Generale molte volte avea ricercata alla Signoria, nè pel tempo dell' invernata stare alla campagna, fece levare da quella guardia; e ritornare a Napoli, dove andò ancor' egli coll' armata. E il Beglierbei venuto a quel luogo, rovinò il muro delle Scimie, entrò nella Morea, corse senza contrasto tutta la Provincia, e ricuperò tutti i luoghi perduti. Andò poi fin sotto Napoli, la qual Città non potendo espugnare, per esser forte, passò ne' territorj di Modon, e Coron, dove fece grandissimi danni. Cervia Città della Romagna per le discordie di quella Provincia a 5. di Maggio da Domenico Malatesti suo Signore fu data alla Signoria di Venezia, riserbandosi in vita sua l'imperio civile, e 'l tratto delle possessioni e saline. Fu accettata dalla Signoria, e per deliberazione del Senato ed elezione del maggior Consiglio fu mandato a custodia di quella Città Ser Bortolo Foscarini, il quale avesse da amministare giustizia in criminale secondo i patti fatti con quel Signore. Continuava la Signoria di Venezia la guerra contra il Signor Turco, nel principio dell' anno seguente 1464. in luogo di Ser Luigi Loredano Procuratore, avea eletto Capitan Generale di mare Ser Orsato Giustiniani Cavaliere, e Capitano nella Morea il Signor Sigismondo Malatesta, il quale con Galere 35. e altri legni in buon numero con gente terrestre andò a Metelino. Assalì quella Città; ma da' Turchi fu ributtato con danno della sua gente, e con morte di Ser' Angiolo Capitano del Golfo, e altri Sopracomiti. Poi avendo inteso, che l'armata Turchesca di gran numero di vele era uscita dello Stretto, si levò da quel luogo, levando da quello circa 5000. anime, che di volontà vollero andare, le quali condusse a Negroponte. Ma meglio avvisato, che quell' armata era malissimo all' ordine, si pose a seguirla. La quale non la volendo aspettare, ritornò nello Stretto; e 'l Generale pel dolore di tal fatto morì in pochissimi giorni; in luogo del quale fu eletto Ser Giacomo Loredano. In questo mezzo Pio II. Papa, il quale gli anni passati avea con Brevi e Nunzj invitato Federigo Imperadore, i Re, i Principi, Duchi, Marchesi, Conti, e Comunità, che militano sotto la Cristiana Fede, a unirsi per fare impresa contro a' Turchi, al qual' effetto avea ridotto un Convento nella Città di Mantova, nel quale andato esso Papa, vi erano andati gli Ambasciadori di molti Principi, Comunità, e Repubbliche non solamente d'Italia, ma di tutta l'Europa, e per la Signoria erano stati eletti Ser' Orsato Giustiniani Cavaliere, e Ser Luigi Foscarini Dottore, i quali il Papa in pubblico Concistoro con bellissima orazione aveano persuaso a tale impresa, e del modo del danaro proposto, che fossero riscosse da tutti i Cherici d'Europa la Decima, da Giudei la Vigesima, e da tutti i Principi e altri secolari la Trigesima, da tutti i Frati

A delle loro entrate e guadagno d'un anno fra'l termine d'un mese, con Indulgenze a chi le pagava, e scomuniche a chi era renitente. La qual proposta fu accettata dalla maggior parte degli Ambasciadori, e offerte chi le persone de' Principi loro, chi gente, chi vettovaglie; E la Signoria oltre il lasciar succedere l'imposizione suddetta, al quale effetto furono poste le Cassette nelle Chiese, avea anco offerto tutti i corpi delle Galere nuove e altri navilj, che fossero giudicati necessarj per l'impresa. Ma 'l Papa travagliato dalle guerre di Napoli e della Romagna non faceva provisione alcuna. Dall' esempio del quale si raffreddarono tutti gli altri Principi, e
B l'impresa fu disturbata.

Ora avendo quetate le cose d'Italia di nuovo drizzò l'animo all'impresa Turchesca, e uniti a lui con lega fatta a 6. Novembre Matthias Re d'Ungheria, la Signoria di Venezia, e Filippo Duca di Borgogna, persuadevano Lodovico Re di Francia a promettere 10000. uomini, e Filippo Duca di Borgogna a venire con buon numero di sua gente all'impresa, e gli Ungheri da quella parte assalire i paesi Turcheschi. E offerse il Papa oltra venti Galere, che facea armare in Venezia, la sua persona medesima a quell'impresa. E per sue lettere invitò ed esortò il Doge a fare il medesimo. Fu però pel Senato
C deliberato, che il Doge con quattro Consiglieri da essere eletti, dovesse andare sopra l'armata all'impresa. La qual parte hebbe di sì ballotte 107. di nò 11. non sincere 16. E che i Consiglieri ordinarj co' Capi de' 40. star debbano al governo del Ducato, due de' quali almeno con un Capo di 40. continuamente star debbano nel Palazzo. E furono nel Maggior Consiglio eletti i Consiglieri a 7. di Luglio, i quali furono Ser Triadamo Gritti, Ser Niccolò Tron, Ser Giacomo Barbarigo, e Ser Pietro Mocenigo, i quali dovessero andare in armata. La quale adunata in Venezia di gran numero di Galere, delle quali
D tre furono armate dal Papa, e due dalle Comunità di Bologna, una da quella di Lucca, e due dal Marchese di Ferrara, sopra vi montò il Doge. E con molti altri navilj levato nel principio d'Agosto dal Porto di Venezia, passò in Ancona, dov'era aspettato dal Papa, nel qual luogo insieme aspettarono le genti, che da' Principi collegati, e altre Comunità gli erano state promesse. Le quali tardando molto, essendo ridotte in gran numero d'ogni nazione venuti in quella Città per particolare divozion loro per andare all' impresa, non avendo altro trattenimento pel viver loro, volendo andare la spedizione alla lunga, si partivano alla giornata. E il Papa stracco dalle fatiche, e affannato da' travagli non vedendo succedere le cose a modo
E suo, nè essendo molto atto a questi maneggi, in brevissimi giorni passò da questa vita. Dalla morte del quale il tutto fu disturbato. E 'l Doge ritornato a Venezia. Sopra la quale armata fu fatto montare il Generale eletto, il quale andando per unirsi con quella del suo precessore, ebbe ordine dal Senato di andare a Rodi. Avea quel gran Maestro sotto specie di religione fatto ritenere due delle tre Galere del Traffico, la terza delle quali era fuggita, e da quelle cavato tutti i maggiori Mori coll'aver loro. Giunto a Rodi il Generale per due Sopracomiti fece intendere

Digitized by Google

a quel gran Maſtro, che in termine d'ore tre faceſſe liberare le ſue Galere con tutti i Mercatanti ſuoi e averi, altrimente, che aſpettaſſe il ſacco a tutta l'Iſola. Il quale gli fece riſpondere, che doveſſe aſpettare finchè egli riduceſſe il ſuo Conſiglio, e ſi conſigliaſſe con quello. Ma il Capitano fatta mettere la Mezzarola a ſegno, e paſſato lo ſpazio di tre ore, diviſe l'armata in due parti, una da Levante, e l'altra da Ponente, e fece mettere in terra ſopra l'Iſola, e giorni tre continui conſumarono a ſaccheggiarla e abbruciarla per miglia quindici intorno la Città, finchè da quel gran Maſtro furono mandati Ambaſciadori al Generale, offerendogli effettivamente di reſtituire le Galere, e i Mercatanti di quelle, con quelle parti dell' aver loro che fu ritrovato. Nel 1465. a quel tempo Giovanni Cernovich Signore di Sopra-Caſtello per trattato nella Città di Budua in Dalmazia avea fatto tagliare a pezzi Ser Andrea da Molin Podeſtà, e preſa quella Città, la quale da Ser Gabriello Triviſano Provveditore dell'Albania fu ricuperata. Non ceſſava però il Cernovich dal ſuo Caſtello di moleſtare i territorj d'eſſa Città, e di quella di Cattaro, ma per Ser Luigi Buono Conte di Cattaro fu ridotto in grazia della Signoria, la quale gli diede di provigione Ducati 600. come avea ſuo padre, ed egli reſtituì il luogo di Supra, o ſia Zupa. Per continuare la guerra col Signor Turco, fu eletto nel fine dell'anno Capitano Generale Ser Vettorre Capello, e deliberato di far nuova armata in luogo d'altre Galere fatte diſarmare, per mandare a tempo nuovo dove farà biſogno. E ſpedito Ser Franceſco Venier Ambaſciadore a Matthias Re d'Ungheria con Ducati 15000. a buon conto de' Ducati 58000. promeſſi a quel Re, acciocchè colle genti ſue rompeſſe da quella parte. Al qual' effetto volendo la Signoria far riſcuotere da' Cherici la Decima, la quale in tempo del preceſſore d'eſſo Papa avea riſcoſſa eſſa Signoria, fu da Paolo II. nato Nobile di Venezia vietato lo riſcuotere eſſa Decima ſenza ſua licenza, avendo laſciato la Signoria la guerra Turcheſca contro la forma dell'union fatta col ſuo preceſſore, e ſucceſſori. E per un Breve dirizzato al Patriarca di Venezia fatto a quella intimare, che debba deſiſtere da tale eſazione ſotto pena di ſcomunicazione. Al qual effetto fu mandato Oratore a eſſo Papa Ser Bernardo Giuſtiniani. Ma non avendo voluto il Papa levare l'interdetto, dopo molte diſpute nel Senato, gli furono mandati Oratori Ser Giovanni Soranzo, e Ser Piero Moroſini, i quali gli dimandarono licenza di riſcuotere eſſa Decima. E fu concedutо loro riſcuoterne due per la guerra Turcheſca, quando li metteranno, alcuno non potendo aſtringere eſſi Cherici a pagare pena, ſe non dopo ſpedita la nuova armata.

Del 1466. il Capitan Generale navigò a Negroponte, dove ricevuta l'armata vecchia dal preceſſor ſuo con Galere 36. e 5. Fuſte, levati molti Stradiotti da Napoli di Romania, e coll'ajuto di Ser Giacomo Barbarigo Proccuratore nella Marca, andò alle Iſole dell'Imbro, dopo di Samotracia, e Fano, e quelle preſe a forza; parte volontarie ſottomiſe alla Ducal Signoria. Preſe poi la Città d'Atene, nel Caſtello della quale volendo metter ſoccorſo Flamburano de' Turchi fu dal Barbarigo Provveditore ribattuto, e ritornati i Turchi con nuovo ſoccorſo di gente di nuovo furono ribattuti: ma imboſcati poi e ſeguiti dal Provveditore tirato nell'imboſcata con gran danno della ſua gente, e finalmente colla morte del Provveditore, furono rotte e conſumate tutte quelle genti. E il Generale dopo alcuni giorni data la battaglia al Caſtello, e con gran danno delle ſue genti ributtato da' Turchi, da due rotte confuſo colla ſua armata ritornò al Zante. Poi paſsò a Negroponte, dove morì tra pochi giorni. E la Signoria rimaſta ſola nella guerra Turcheſca, e ſtracca, deſiderava con onor ſuo la pace con quel Signore. Però ſegretamente mandò Ser Giovanni Capello pratico in quella parte, allora Sopracomito, acciocch'egli come da lui vedeſſe di attaccare alcuna pratica di pace. Ma andato a Coſtantinopoli, eſſendo fatto poco conto di lui, partì ſenza operare cos'alcuna. E vedendo la Signoria continuare la guerra col Signor Turco, eleſſe nel principio dell'anno 1467. Capitan Generale da mare Ser Giacomo Loredan II. e Provveditore a Negroponte Ser Niccolò da Canale Dottore. I quali furono ſpediti con nuova provigione d'armata di Galere ſottili, e groſſe, e anco navi. In queſto mezzo il Signor Turco avea mandato potente eſercito in Albania contro la Città di Croja, poſſeduta dal Signor Giorgio Caſtrich, detto Scanderbech, raccomandato alla Signoria. Dalla quale gli erano ſtati mandati buon numero di fanti per ſua difeſa. E la Signoria mandò di nuovo ſegretamente Ambaſciadore al Signor Turco, con ampliſſima commeſſione di trattare e di conchiuder pace, Ser Lunardo Boldù, deſignato Conte e Capitano a Scutari, dandogli commeſſione, che avanti ch'entraſſe nel reggimento ſuo, andaſſe a Coſtantinopoli. Il quale andò, e preſentati a quel Signore panni d'oro, di ſeta, e di lana per Ducati 10000. gli eſpoſe il deſiderio della Signoria. Il quale accettati i preſenti, lo rimiſe a i Baſsà. Co' quali trattando l'Ambaſciadore de' capitoli della pace non furono d'accordo, perchè l'Ambaſciadore volea inchiudere nella pace il Caſtrioti, la qual coſa non vollero aſſentire que' Baſsà pel loro Signore. E così partì l'Ambaſciadore e andò al ſuo reggimento. Adunava a queſto tempo Bartolommeo Colione, parſuaſo da' fuoruſciti Fiorentini, della gente in Lombardia contro la Città di Firenze. Al qual' effetto eſſi fuoruſciti gli aveano data gran ſomma di danari. Et egli avendo adunato eſercito oltre la ſua condotta d'uomini 15000. correva, ſaccheggiava, e depredava de' Caſtelli e luoghi de' Fiorentini. I quali avendo dimandato ajuto a i Principi d'Italia, aveano fatta lega con Ferdinando Re di Napoli, Galeazzo Duca di Milano, e'l Conte d'Urbino, il qual Conte aveano fatto Capitano della Lega. La quale unita in queſto modo non tanto diſegnava la diſeſa de' Fiorentini, e la rovina del Conte, quanto la guerra contro la Signoria di Venezia, penſando, che quanto faceva eſſo Conte, faceſſe d'ordine d'eſſa Signoria, eſſendo ſuo Capitano. E però tentavano d'unire il reſto d'Italia contro la Signoria. La quale intendendo i diſegni di queſta Lega, ſebbene ſenza ſaputa ſua, anzi contro il ſuo volere, non volendo ella vedere novità in

Ita-

Digitized by Google

Italia, avea operato il ſuo Capitano, quant'è ſopradetto. Fu però dopo molte diſpute nel Senato a 17. d'Agoſto deliberato per minore male dargli ſoccorſo. E poi che dalla calunnia di avere ſpinto il ſuo Capitano non ſi poteano liberare, volendo eſſo Capitan loro aſſicurare almeno dal pericolo, gli furono mandate le genti armate, e i Cavalli leggeri, ſotto diverſi capi al numero di 4600. e pedoni 2300. E fu eletto Provveditore in campo, e ſpedito Ser Marco Corner Cavaliere.

In queſto mezzo il Papa, non gli piacendo queſt' arme in Italia, chiamò a Roma Ambaſciadori di tutti queſti Principi per trattare la pace, ſopra la quale terminò eſſo Papa in queſto modo: *Che da cadauna delle parti foſſe reſtituito quanto aveano occupato nella preſente guerra. Che ſervata foſſe la Pace, che altre fiate fu fermata e oſſervata tra la Signoria di Venezia e' Franceſco Sforza Duca di Milano, e confermando la Lega contro il Turco. Che Bartolommeo Colione ſia Capitano di tutta l'Italia contro il Signor Turco. Al quale ſia dato di ſtipendio all' anno Ducati* 100000. *da eſſergli pagati fin che ſtarà a quella impreſa colle ſue genti; cioè da eſſo Papa Ducati* 19000. *Dal Re di Napoli Ducati* 19000. *Dalla Signoria di Venezia Ducati* 19000. *Dal Duca di Milano Ducati* 19000. *Da' Fiorentini Ducati* 15000. *Dal Duca di Modena Ducati* 4000. *Da' Seneſi Ducati* 4000. *Da' Lucheſi Ducati* 1000. La quale pace fece pubblicare a 2. di Febbrajo, e ſtabilì termine alle parti di ratificarla di giorni 30. ſotto pena di ſcomunicazione. E agli aderenti di giorni L. Ratificò la Signoria di Venezia nel principio dell' Anno ſeguente 1468. e mandò Ambaſciadore a Bartolommeo Colione Ser Filippo Correr. Ma non volendo ratificare molti degli altri nominati, furono per diliberazione del Senato armate Galere 20. e di quelle fatto Capitano Ser Giacomo Venier per mandare nell' Apulia a' danni di quel Re. Il quale avendo in queſto mezzo ratificato, e con lui il reſto de' nominati, fu ſolennemente pubblicata il giorno dell' Aſcenſione. E le Galere diſegnate per Puglia furono mandate al Capitan Generale, il quale avuta licenza per diſarmare, fu in ſuo luogo eletto Ser Niccolò da Canale Dottore. Giacomo Re di Cipro pe' ſuoi Ambaſciadori mandati in Venezia per parole *de preſenti* a 10. di Luglio contraſſe matrimonio con Catterina figliuola di Ser Marco Corner Cavaliere, con dote di Ducati 100000. Del 1469. uſcito nel principio dell'anno il nuovo Generale, paſsò a Negroponte, dal qual luogo intendendo non eſſere fuori alcuna armata Turcheſca, andava depredando quelle marine, e molti luoghi della Grecia abbruciava, le biade rovinava, e le Saline, e facea grandiſſimi danni. Andò poi alla eſpugnazione di Eno Città alle marine di Tracia, a difeſa della quale fino i Turchi ſtavano ſopra i muri. I ſoldati ruppero le porte, ed entrarono nella Città. Il Popolo della quale, ch' era Criſtiano, uſcito contra il Generale, gridavano miſericordia. Il quale non avendo riſpetto nè a religione nè a età, avezzo ſenza alcuna pietà, fece ſaccheggiare e abbruciare eſſa Città. E dipoi con circa duemila prigioni ritornò a Negroponte. Uſcì nel principio dell' anno 1470. groſſiſsima armata da Coſtantinopoli, la quale andò all'Iſola di Leſimbron; alla venuta della quale que' della Città per le operazioni peſſime di Ser Bernardo Natale loro Vicerettore, preſo quello, il calarono dalle mura, e il diedero a' Turchi, e di poi reſero loro la Città. Paſsò poi eſſa armata all'Iſola di Negroponte, alla quale il Signor Turco con gran quantità di Gianizzeri, e altra gente ſenza numero era giunto poco innanzi. E dopo di avere, dopo alcuna leggiera ſcaramuccia, fatto ſtraſcinare per terra miglia tre quarantacinque corpi di Palandarie, ſopra le quali fu fatto un ponte, fece paſſare tutto l'eſercito, e poi le genti dell'armata. E miſe campo alla Città, nella quale era Bailo Ser Paolo Erizzo, e Capitano Ser Luigi Calbo. E quella principiò a bombardare giorno e notte. Mandò poi a dimandare al Bailo la Città, offerendo a lui grandiſſimi premj, e a que' della Città eſenzione dal Carazo per anni 10. Dal quale coſtantemente gli fu riſpoſto, che quella Città avea il governo della Signoria di Venezia, e a quella lo voleva mantenere giuſta le forze ſue. Allora il Signor Turco con aſſidue battaglie, le quali le faceva dare tre volte al giorno, e altrettante la notte, ſtrigneva molto quella Città. La quale avanti ogni aſſalto faceva dimandare al Bailo colle condizioni antedette. Il quale con que' della Città, ſe bene ogni giorno gli mancavano gli uomini, e ſi ſminuivano le forze loro, ſperando che il Generale colla ſua armata molto groſſa e potente, il quale era a Corinto, luogo propinquo, incontraſſe l'armata Turca, fatta vacua d'uomini, e rovinato il ponte, mettendo i Turchi in Iſola, e aſſediandoli ſopra quella, coſtantiſſimi che non ſi volevano rendere. Ma il Generale ſebbene da tutti i capi della ſua armata era conſigliato e ſtimolato a fare queſti effetti, e vedeva i ſegni continui della Città, che gli dimandavano ajuto, mai non ſi volle muovere, dicendo di volere aſpettare d'ingroſſare l'armata di molti navilj, mandati ad armare in Candia.

Allora il Signor Turco non vedendoſi moleſtare dall' armata, della quale molto avea dubitato, fatta prima una gagliarda querela contro il ſuo eſercito, che tanti giorni era ſtato alla eſpugnazione d'una ſola Città, ed eſſendogli dalle genti ſue eſclamando riſpoſto, ch' egli comandaſſe, che taglierebbono in pezzi i corpi loro, co' quali farebbono un ponte per paſſare nella Città, a' 12. di Luglio fece intendere *entro a eſſa Città a ferro, fuoco, e ſacco*. Allora le genti Turcheſche con tanto furore aſſalirono la detta Città dalla parte, che con le artiglierie aveano rovinate le mura, che a que' di dentro non fu alcun modo di potere reſiſtere. E entrarono i Turchi tagliando a pezzi que', ch' erano alla difeſa. Poi ogni ſorte di perſone, prendendo la Città, e il Bailo. Il quale dopo molta difeſa con alcuni pochi, che s'erano ritirati nel Caſtello, avendogli promeſſo il Signore di ſalvargli la teſta, ſi rendette. Ma fu da eſſo Signore fatto ſegare a traverſo, dicendo d'avergli promeſſo di ſalvargli la teſta, ma non il corpo. A gli altri reſtati vivi, fece proclama eſſo Signore ſotto pena del palo, che tutti gli foſſero preſentati. E ſecondo che gli venivano menati, ſubito facea loro tagliare la teſta, di modo che da quel furioſo impeto non campò teſta d'alcu-

na ſorta, eccetto pochiſſime, le quali con A
eſtremo pericolo di chi le ſalvarono furono
ſalvate. E il Generale venuto tardi per ro-
vinare il Ponte, viſta la perdita della Città,
ritornò in Candia, dopo il partir del quale
le genti Turcheſche preſero tutta l'Iſola.
Avendo la Signoria avuta la nuova, e'l mo-
do di queſta perdita, ſubito col Senato deli-
berarono di far nuovo Capitan Generale, e
due Provveditori per la maggior parte de'
quali deliberaſſe la ſpedizione di queſta guer-
ra. E che il Generale Canal foſſe mandato a
torre a Venezia in ferri, e commeſſo agli
Avogadori del Comune. Il qual Generale
eletto fu Ser Pietro Mocenigo, e i Provve-
ditori Ser Marino Malipiero, e Ser Luigi B
Bembo. Il quale in diligenza con eſſi fu ſpe-
dito colle ſue ſole Galere, e commeſſo al
Generale, che giunto all' armata debba far
ritenere il ſuo preceſſore, e ſopra una Gale-
ra mandarlo in ferri a Venezia. In queſto
mezzo il Flamburano della Morea aſſalì la
Città di Napoli, la quale ſi difeſe dagli aſ-
ſalti Turcheſchi. Ma tutti gli altri luoghi di
quella Provincia abbandonati per la preſa di
Negroponte, caddero nelle mani Turche.
Seguendo il nuovo Generale in viaggio ſuo,
giunſe all' Iſola di Negroponte, dove trovò
il ſuo preceſſore, il quale avendo di Candia
ingroſſata e rinforzata l'armata era ritornato
per credere di ricuperare quella Città. Ed C
entrò nel canale, che divide l'Iſola dalla
terra ferma. Sbarcate le genti, avea loro
dato ordine, che da quella parte aſſaliſſero
la Città, dovendo egli coll' armata a un'
iſteſſo tempo aſſalirla dall' altra. E aveano
eſeguito l'ordine le genti terreſtri, forſe avanti
l'ora diſegnata dal Generale, e con non pic-
ciolo danno e morte d'alcuni Sopracomiti
erano ſtati ributtati. Nè però avea combat-
tuto l'armata; ma alla giunta del nuovo Ge-
nerale narrò il Canale l'ordine dato alla bat-
taglia. Nè ſapendo la rotta, che aveano avu-
to le genti ſue, gli diſſe la ſperanza che avea
di ricuperare la Città, ſe dalla venuta ſua
non foſſe ſtato impedito. Ma non diſperava D
che quello, ch'egli non avea potuto eſeguire,
eſſo ſuo ſucceſſore colla ſua virtù e buona
fortuna il tutto eſeguirebbe. Il quale Moce-
nigo diſſe, che non volea, che l'ordine dato
a quella impreſa per lui reſtaſſe di eſſere eſe-
guito, anzi quando ſperaſſe d'avere vittoria,
come privato il ſeguirebbe. Negò il Canale
di volere con alieni auſpicj pigliare alcuna
impreſa. Allora il Mocenigo ſecondo il man-
dato del Senato fece ritenere eſſo ſuo preceſ-
ſore, e quello poſto in ferri ſopra una Gale-
ra inſieme con Ser Piero ſuo figliuolo, e
Giovanni Lagudinor Segretario, ſpedì per
Venezia. Di poi intendendo il male eſito
della battaglia terreſtre, non volle proſegui- E
re l'impreſa pericoloſa, e difficile, infelice-
mente principiata. Ma ritornò coll'armata
in Candia; e il Canale giunto a Venezia a
19. Ottobre, fu ad iſtanza degli Avogadori
poſto in prigione. E da quelli fu eſaminato.
Poi chiamato il Senato a 7. Novembre ri-
dotto la mattina a ora di Terza, fu placita-
to con quattro oppoſizioni. La prima, che
non avea aſſalita l'armata Turcheſca nel ſuo
paſſare a Negroponte, avendo comodamente
potuto farlo. La ſeconda, che avendo potu-
to inveſtire e rovinare il Ponte Turcheſco,
e mettendo quell'eſercito in Iſola, aſſediarlo,
non l'avea fatto. La terza, che avendo po-
tuto aſſalire l'armata Turcheſca, dopo d'a-
vere sbarcato nell'Iſola, e rovinarla, ovvero
almeno divertire le forze Turcheſche alla
difeſa di quella, non l'avea fatto. La quarta,
che non andava unito coll'armata ſua. E
poſto per Ser Bernardo Venier, Ser Marco
Barbarigo, e Ser Candiano Bolani Avoga-
dori il provare, e preſo quello che fu pe'
detti Avogadori poſto, che il Sabbato ſe-
guente tra le due Colonne gli foſſe tagliata
la teſta. E il Doſe e i Conſiglieri, e i Capi
di 40. che foſs'egli confinato in vita ſua nel
Friuli tra'l Liſonzo e la Piave, e che perda
il ſalario di tutto il tempo del Capitaniato,
col quale i Proccuradori di San Marco deb-
bano riſcuotere tanti ſchiavi di Negropon-
te. E ogni fiata, che rompeſſe i confini,
pagar debba Ducati 500. E queſta fu preſa.

Avendo il Signor Turco notizia della Le-
ga gridata fra' Principi Criſtiani a' danni
ſuoi, e conoſcendo la Signoria di Venezia
per la perdita di Negroponte irata contro di
lui, cercando d'intratenerli, operò, che ſe-
gretamente la matrigna ſua femina Criſtiana,
la quale abitava in Sc .... fece intendere
alla Signoria, che s'ella mandava Ambaſcia-
dori a eſſo Signore, otterrebbe pace con ca-
pitoli forſe, che le ſarebbono grati. Aſſentì
alla proferta la Signoria, ed eleſſe Ambaſcia-
dori al Turco Ser Franceſco Cappello, e Ser
Niccolò Goro. I quali partirono il meſe di
Dicembre, e andati a Coſtantinopoli non
operarono con quel Signore cos'alcuna. Il
quale ſebbene avea moſſo guerra al Re d'Un-
gheria, ed era andato alla eſpugnazione di
Belgrado, volle però a un'iſteſſo tempo man-
dare nella Morea contro la Signoria di Ve-
nezia, e comandò che foſſe ſpianata la ſtra-
da da Coſtantinopoli a Napoli, per mandare
a tempo nuovo all'impreſa di quella Città.
Furono a quel tempo pel Generale mandate
dodici Galere a diſarmare. Le quali aſpettan-
do in Setia danari, nè giugnendo quegli a
tempo, ſi ſollevò la ciurma d'una Galera,
dicendo: *meniamola al Turco*. Contro i quali
proceſſo nel Conſiglio de' Dieci, furono per
deliberazione di quello ſotto colore di dar
loro de' danari fatti entrare a uno a uno nel-
la Città di Parenzo, e come entravano erano
ritenuti. De' quali quindici principali furono
appiccati a' merli della Città. Poi ſopra il
molo in pubblico abbruciati i libri delle re-
froſure. Ma giunti a Venezia, dopo d'aver-
ne appiccati tre altri, fu al reſto di coloro
per pietà dato danaro. E avendo queſto Do-
ge dogado anni 9. e meſi 6. paſsò da queſta
vita. Il quale fu onorevolmente ſepolto nel-
la Chieſa di San Giorgio.

Niccolò Tron, eletto Doge del 1471.

A Stretta la Signoria a continuare la guer-
ra col Signor Turco, intendendo per
molte vie gli apparati di quello, ſebbene era
ſucceduta la morte del Papa, per la morte
del quale, e per la tardità de' Principi Cri-
ſtiani era diſturbata l'impreſa contro eſſo Si-
gnore, non volendo mancare con ogni via
poſſibile difendendo le ſue coſe di offendere
eſſo Signore, commiſe nel fin dell'anno a
Ser Bernardo Giuſtinian Cavaliero uno de'
quattro Oratori deſtinati alla coronazione di
Siſto IV. nuovamente aſſunto al Pontificato,
che

Digitized by Google

che persuadesse Sua Santità dargli ajuto contro i Turchi. E il medesimo uffizio fu commesso a Ser Zaccheria Barbaro Cavaliero Ambasciadore appresso Ferdinando Re. Da'quali fu promesso di non mancare a tempo nuovo di dare ogni possibile ajuto. Ancora fu scritto a Giacomo Re di Cipro, e al Gran Mastro di Rodi per avere a tempo nuovo delle Galere loro. Fu finalmente spedito Ser Cattarino Zeno Ambasciadore a Sanbech Re di Persia, per dargli avviso degli apparati, che faceano i Cristiani da Ponente contro esso Signor Turco, e' invitare quel Re a muover guerra da quella parte a esso Signore. Pretendeva il Re di Persia per conto della sua donna il Regno di Trebisonda usurpato dal Signor Turco al padre di quella. Però invitato dalle offerte della Signoria, e stimolato dalla donna, ch'era Cristiana, mandò 30000. cavalli a que' confini. I quali parati a tempo nuovo per la Georgiana entrarono nel tenere dell'imperio di Trebisonda. E quegli in gran parte depredarono, tagliando a pezzi gran numero di Turchi. Ma ritrovando le Città ben munite, contenti i Persiani della preda ritornarono a' paesi loro. E il Re mandò a Costantinopoli per un suo schiavo a sfidare il Signor Turco. Della qual novità mosso esso Signore mutò proposito d'andare alle imprese disegnate, e deliberò di voltare le sue forze contro il Re di Persia. In questo mezzo il Re di Cipro, il quale non avea ancora tradotta Catterina figliuola di Ser Marco Corner Cavaliere, sebbene a far ciò era dalla Signoria molte fiate stato ricercato, promettendogli la protezion sua, e di addottare essa Catterina in figliuola, anzi attendeva ad altri partiti, intendendo che Galeazzo Maria Duca di Milano faceva fabbricare molte Galere in riviera di Genova, dubitando, che per nome de' Genovesi allora suoi sudditi volesse andare all'Isola di Cipro, per ricuperare la Città di Famagosta, però desiderando la protezione della Signoria di Venezia, mandò a questa con tre Galere tre suoi Ambasciadori, i quali per nome suo le esposero, che, se ella voleva addottare essa Catterina in figliuola, dandola a esso Re e pigliare la sua protezione, come altre fiate le era stato offerto, era contento di sposar quella, e di condurla nel Regno. Alle quali cose assentendo la Signoria, fu dagli Ambasciadori per nome del Re alla presenza del Doge e della Signoria sposata essa Catterina. E dal Doge poi e dalla Signoria come Reina accompagnata col Bucintoro alle sue Galere. Colla quale andò Ambasciadore al detto Re Ser Andrea Bragadino, per rallegrarsi delle nozze, e ratificare per nome della Signoria quanto agli Ambasciadori suoi era stato promesso.

Nel 1472. volendo la Signoria di Venezia ingrossare la sua armata, nel principio dell'anno armò in Venezia XI. Galere, e quelle con Ser Steffano Malipiero, e Ser Vettorre Soranzo eletti nuovamente Provveditori spedì al Generale, al quale dal Papa e dal Re di Puglia ne furono ancora mandati in buon numero. Ma il Generale, sebbene era conscio di questi ajuti, essendo informato per lettere da Scio del mutar proposito del Signor Turco per la guerra preparata contro lui dal Re di Persia, deliberò non perder tempo in aspettare i nuovi soccorsi; ma colla sua armata vecchia muoversi da Modon, dove avea invernato, e passare nella Morea. Si levò dunque, e lasciato ordine per le Galere, che doveano giugnere, che il seguissero a Napoli, andò a quella Città, dalla quale e' da altri luoghi della Morea levò sopra l'armata quel maggior numero di Stradioti, che fu possibile, e andò all' Isola di Metelino, dove messo in terra dalla parte di Levante gli Stradioti, e molta gente dell'armata, di quelle fece Capitano Giacomo Parisotto Ammiraglio suo, i quali con grandissimo impeto saccheggiarono, e abbruciarono gran parte di quell' Isola, ritornando l'armata con molte teste di Turchi, e grossissima preda. Il medesimo fu fatto dalle Isole di Delo e di Gnido. Ritornò poi il Generale verso Napoli, dove giunto a 15. di Giugno ritrovò le Galere mandategli da Venezia, e 17. del Re di Puglia, e 19. del Papa. Sopra le quali era Legato il Cardinale Orsino, il quale dopo le comuni parole usate al Generale, gli disse, che sebben' egli era rappresentante la persona del Papa, dovea precedere a qualunque altro capo, che potesse avere quell' armata. Volea però d'ordine di Sua Santità seguire coll'armata sua i mandati del Capitano della Signoria di Venezia, come quella che molte fiate, e in molti tempi avea fatto grandissimi fatti, e sparso molto sangue a difesa della Cristianità. Però che comandasse, che da lui sempre saria ubbidito. L'istesso disse il Capitano del Re di Puglia. In questo mezzo il Re di Persia con grandissimo esercito accompagnato da Ser Catterino Zeno, uscito dalla Città di Tauris, abbondante d'espertissimi uomini da combattere con spade e frecce, mandando loro artiglierie e altri strumenti da espugnare Città, spedì un suo Ambasciadore al Papa, alla Signoria di Venezia, e ad altri Principi Cristiani a dimandar loro tal sorta di munizioni. Al quale appresso commise d'andare a Matthias Re d'Ungheria, a persuader quello di rompere da quella parte contro i paesi Turcheschi. E non avendo ancora all'ordine tutto il suo esercito, per passare, come avea disegnato, all'impresa, mandò un suo nipote con 100000. cavalli insieme col fratello di Perianer gran Caraman, allora suo confederato. Al quale commise d'andare nella Natolia, dove invernando nel paese Turchesco dovesse aspettare, che a tempo nuovo lo seguirebbe con tutto l'esercito. Andarono questi, e passato il fiume Eufrate, entrati nell' Armenia Minore, combattuto e fugato uno de figliuoli del Signor Turco, presero la grande e ricchissima Città del Tocato. Andarono poi alla Città d'Iconia, nella quale era Mustafà maggior figliuolo del Signor Turco, il quale non aspettò la venuta di quell' esercito; ma ritirato nella Città di Cavaster comandò, che si dovessero unire tutte le genti da guerra della Natolia. Il Generale dell' Armata col consiglio degli altri Capitani, levato da Napoli per l'Isole di Samo e di Rodi seguitato da due Galere di quel gran Mastro e con Galere 85. passò nel Golfo di Satilia alla espugnazione della Città d'Attilia, e giunse il mese d'Agosto a' prossimi lidi d'essa Città. E dato prima il guasto al paese, passò alla espugnazione della Città d'Attilia. La quale con molte gagliarde battaglie tentata, e ritrovatala ben difesa, sopravenendo l'inver-

verno, non avendo ſicuro porto, laſciata quella impreſa ritornò a Rodi, dal qual luogo paſſato l'Ambaſciadore del Re di Perſia deſtinato a' Principi Criſtiani, dato conto a' Capitani dell' armata delle preparazioni del ſuo Signore, della preſa del Tocato, e della commeſſion ſua, dal Generale fu fatto condurre a Venezia. Il quale per non perdere quel poco di ſtate, che gli reſtava a partire da Rodi, andò al Capitano, dove poſti a terra gli Stradioti, e molti uomini e animali abbruciò alcune Fuſte, e molti legnami preparati da farne delle altre. Dove il Capitano del Re preſe licenza dal Generale, e andò a invernare in Puglia. Dopo il partire del quale andò il Generale col reſto dell' armata alle Smirne. E a 13. di Settembre preſe, ſaccheggiò, abbruciò, e rovinò quella Città fin ſopra le fondamenta. Dalla quale menato via gran numero di prigioni partì, e andò a Modone, dove il Legato del Papa tolta licenza dal Generale, lodò quello della ſua virtù, e la Signoria di Venezia del ſuo ſanto propoſito di perſeverare nell' impreſa, al quale il Generale riſpoſe, che dalla Signoria non mancheria, ſe a lei non foſſe mancato da' Principi Criſtiani. Il Baſsà della Boſſina a queſto tempo con gran numero di cavalli paſsò il fiume Liſonzo. Corſe nel Friuli, depredando e bruciando fino alle Porte d'Udine con grandiſſimo terrore di quella Città, e con grandiſſima preda ritornò nella Boſſina. E la Signoria per parte del Senato deliberò di fortificare e di mettere guardie alle rive del fiume.

Avendo il Signor Turco inteſa la fuga del figliuolo, comandò a tutte le genti della Grecia di paſſare nella Natolia, e d'unirſi con quelle del figliuolo; mandò a dimandar gente della Valachia, laſciando a coloro il tributo d'anni tre; chiamò i Criſtiani Cariazari, a' quali levò il Cariazo d'anni tre. E con queſto infinito eſercito a 12. d'Ottobre uſcì di Coſtantinopoli, e s'inviò verſo la Natolia. Ma aſſalito da infermità di mal di pietra ritornò a Coſtantinopoli. E l'eſercito ſuo ſi diſciolſe. E conſiderate da eſſo Signore le forze del Re di Perſia, che gli aveva moſſo guerra, e che a volergli reſiſtere gli biſognava unire alle altre ſue Provincie d'Europa le forze della Romania, dubitando che la Signoria di Venezia ardente alla guerra contro di lui unita con altri Principi Criſtiani, gli faceſſe qualche gran moto nelle ſue Terre da marina, deliberò di trattar pace con quella, per rimuoverla dall' amicizia, che avea contratta col Re di Perſia. La quale principiò a tentare pel mezzo di Ser Lionardo Boldù ancora Conte di Scutari. E a quello mandò un Meſſo ſuo Criſtiano abitante in Coſtantinopoli. Il qual giunto a Scutari circa le feſte di Natale, abboccatoſi col Boldù, gli richieſe di mandare alla Signoria a pigliar commeſſione per trattare la pace. Il quale diſſe d'avere da proporla onorevole e buona per la Signoria; e venuto a' particolari, gli diſſe, ch'eſſendo debitori a eſſo Signore Ser Girolamo Michele, e Ser Bartolommeo Zorzi Appaltatori d'alcuni ſuoi 150000. Ducati, i quali, quando da eſſo Signore ſaranno dimandati alla Signoria per ſua iſtanza, non gli negherà di far pagar queſti, liberamente donava a eſſa Signoria per la Città Croja, la quale nel tempo di

A ſuo padre gli era ſtata rubata da Aleſſandro Caſtrioti. La quale la Signoria teneva come raccomandata; e ſi contentava come coſa ſua dovere a eſſa Signoria. Che gli altri luoghi che nel tempo della guerra dall' una e dall' altra parte erano ſtati occupati, che cadauno poſſedeſſe, come poſſedeva. Che volendo così eſſa Signoria, includeria in queſta pace tutti i Principi Criſtiani, i quali prometteria di non offendere: coſa, che al nome di quella faria di grandiſſima gloria, che dopo d'avere coll' armi ſue per difeſa di que' mari tanto ſoſtenuta la guerra, gli aveſſe con la pace ſua poſti in ſicurtà. Queſta propoſta fu dal Boldù ſpedita in diligenza al Conſiglio di Dieci, al quale fu riſpoſto, che, ſe il Signor Turco oltre le coſe propoſte volea reſtituire alla Signoria la Città e l'Iſola di Negroponte, era contenta di conchiudere la pace. La qual riſpoſta fu ſpedita al Boldù, ma tardò molto pe' tempi contrarj a giugnere a Scutari. E la Signoria in queſto mezzo per proſeguire l'impreſa, fece nuova armata di Galere groſſe e ſottili, e navi, e rinforzò le Galere di 50. uomini per cadauna più dell' ordinario. E pe' ſuoi Ambaſciadori fece intendere al Papa, e al Re di Puglia, che le mandaſſero l'ajuto promeſſo. Da' quali nel principio dell' anno futuro furono ſpedite dal Papa dodici Galere, e quattordici dal Re. L' Ambaſciatore di Perſia fu ſpedito con buone parole dal Papa al Re di Puglia e ad altri Principi Criſtiani. Il quale per deliberazione del Senato fu ſpedito pel ſuo Re con molte munizioni di bombarde groſſe e picciole, ſchioppi in grandiſſimo numero, pali di ferro, badili, ſpade, picche, polvere, palle d'artiglieria, ſchioppettieri, ingegneri, e tagliapetre. E appreſſo gli fu deſtinato Ser Gioſafatte Barbaro, nuovo Ambaſciadore con preſenti d'argenti lavorati, panni d'oro, di ſeta, e ſcarlatti per la ſomma di Ducati 22000. E tutte le ſuddette robe gli furono mandate con tre Galere groſſe a' confini della Caramania.

Ma il Re in queſto mezzo era venuto verſo il fiume Eufrate per paſſare nella Natolia. E dubitando, che il Soldano d'Egitto, il quale era allora in amicizia col Signor Turco non gl' impediſſe cogli Arabi le vettovaglie da quella parte, deliberò d'impadronirſi di quel paeſe. La qual coſa avendo ritrovato poco contraſto, facile e preſto eſeguì. E invernò in quel paeſe, levando le ſperanze al Signor Turco d'avere ſoccorſo da quella parte. Il qual Signore non ſolamente per fama, ma per fedeli eſploratori avviſato delle forze del Re di Perſia dirizzate contro di lui, giudicò neceſſario prepararſi alla guerra. Perciò mandò comandamento per tutte le Provincie del ſuo Imperio, che ſubito gli foſſe mandata la ſettima parte di tutti gli uomini, che in quelle ſi ritrovavano. Mandò poi a tutti i Principi ſuoi confidenti a richiedere ajuto di cavalli e pedoni. Conduſſe molti mercenarj ſoldati, e adunò grandiſſimo numero di carri, ſopra de' quali miſe gran quantità d'artiglierie d'ogni ſorta per fare baſtioni all' eſercito, il quale principiò a inviare verſo la Natolia. Ma la Signoria di Venezia vedendo eſſo Signore impedito, anzi moleſtato molto ne' proprj Regni, cercava con grande ſtudio d'unire il reſto de' Criſtiani a' danni d'eſſo Signore,

per

Digitized by Google

per cacciarlo dall'Europa. Però persuase al Papa di mandare un Nunzio a Matthias Re d'Ungheria, e a Casimiro Re di Polonia, i quali per la Boemia, che ognun di loro pretendevano, guerreggiavano insieme, per pacificarli, e richieder loro le forze contro il comune nimico. Al che assentì il Papa, desideroso di questo effetto, e destinò a essi Principi il Cardinale Barbo; e la Signoria mandò Ser Bernardo Bembo Ambasciadore a Carlo Duca di Borgogna a richiedergli ajuto e lega contro a' Turchi. Il quale assentì. E nel mese d'Agosto fatta lega con lei e co' suoi aderenti, promise, avendo pace con Lodovico Re di Francia, col quale era in guerra, contribuire all' impresa il pagamento di dieci Galere. Essendo venuto a notizia de' Capi del Consiglio de' Dieci, che pel mezzo di Donna Elisabetta Zeno, la quale fu sorella di Papa Paolo Barbo, e madre del Cardinal Zeno, faceva intendere in Corte di Roma molti segreti del Consiglio de' Pregadi, pel Consiglio di Dieci fu fatta ritenere, e dopo lei Ser Girolamo Badoer eletto Consigliere di Venezia, Ser Domenico Zorzi Savio del Consiglio, Ser Pantalon Barbo Quaranta Criminale, Ser Luigi suo fratello, e Ser' Andrea Trivisano quondam Ser Febris. Da' quali avuta la verità, furono pel detto Consiglio condennati. La detta Donna Isabella Zeno confinata in Capodistria con taglia. Ser Girolamo Badoer, e Ser Pantalon Barbo a finire un'anno in prigione, e in perpetuo privi di tutti gli uffizj, reggimenti, e consigli. E gli altri per non essere stati ritrovati in colpa, furono assoluti. E avendo la Signoria supplicato il Papa, che i beneficj Ecclesiastici posti nel dominio non possano per rinunzie, nè per qualsivoglia altra via essere conferiti ad altri, che a' Nobili e a' Cittadini Veneziani, ovvero sudditi del Ducale Dominio. Al che avendo assentito il Papa, fu nell'istesso Senato a 20. Giugno deliberato, che i Consiglieri sotto pena di Ducati 500. non possano dare il possesso d'alcun benefizio Ecclesiastico ad alcuno, che non sia suddito alla Ducal Signoria. Del 1473. avea il Signor Turco nel principio dell'anno presente adunato grossissimo esercito, e quello per la Tracia inviato verso la Natolia. Dopo il quale con un Bassà lasciato a Costantinopoli con conveniente presidio, fatte murare le porte della Città, eccetto tre, e serrate con catene i Dardanelli, con alcune Galere, passò esso Signore sopra essa Provincia al luogo di Scutari, dove aspettava le sue genti, per andare a ritrovare il Re di Persia. In questo mezzo il Capitano di Scutari avuta la risposta dalla Signoria circa la pace, la conferì all'Ambasciadore d'esso Signore; il quale dicendo di non avere altra commessione partì, e con un' uomo d'esso Conte ritornò al suo Signore, il quale ritrovò sul fare la massa del suo esercito. Et espostagli la risposta della Signoria, vedendosi esso Signore un potentissimo esercito, volle sopraedere alla deliberazione, per veder prima, come passavano le cose sue contro il Re di Persia. Ma per intratenere in questo mezzo la Signoria, mandò di nuovo il suo Ambasciadore a Scutari coll'uomo venuto da quel Capitano con nuove proposte di pace. Ma il Generale della Signoria, avendo invernata la sua armata nel Porto di Napoli, essendogli giunto il nuovo sussidio mandato da Venezia, ma non quello del Papa, e del Re di Puglia, partì da quel Porto, e andò all'Isola di Cipro, al qual luogo spedì una Galera per intendere i progressi de' Persiani nella Natolia. I quali insieme col Caraman intese essere all' assedio d'alcune Città della Cilicia, occupate gli anni superiori dal Signor Turco al padre del Caraman. Il quale per non avere artiglierie nè altri strumenti da battere, non le poteano prendere. Da' quali chiamato esso Generale, avute Galere quattro dal Re di Cipro, passò in quella parte. Dove dal principio di Maggio fino a mezzo Giugno, dopo alcune battaglie date alle Città di Sichino, Corico, e Setrucia, avendo piantate le artiglierie, l'una dopo l'altra astrinse a rendersi a lui, salvo l'avere e le persone loro, le quali consegnò al Caraman, ed egli coll'armata ritornò verso Cipro.

In questo mezzo il Re di Persia con esercito di 400000. combattenti, seguitato da Ser Catterino Zeno, era giunto alle rive dell' Eufrate, disposto al tutto di combattere col Signor Turco, il quale gli avea mandato un suo schiavo per vedere di far accordo con lui. Ma il Re di Persia fatto a quello mostrare il suo esercito, il rimandò indietro; poi fatto chiamare Ser Catterin Zeno gli disse: *Tu vedi, che il Signor Turco, per venirmi contro, ha abbandonato tutto il suo paese. Scrivi alla tua Signoria, che addesso è l'occasione, e che si muova gagliarda contro di lui.* Il Signor Turco coll' esercito suo numerosissimo, mal condizionato però per la peste e per la fame, alloggiò giornate tre lontano dal campo del Re di Persia; dove con fosse, e infinito numero di carri incatenati insieme, sopra cadauno de' quali avea posto un pezzo d'artiglieria, si fortificò, e mandò al Re di Persia nuovo Ambasciadore con partiti larghissimi di pace. Ma il Re, che allora avea avuto nuova delle Città espugnate dal Generale della Signoria, e delle munizioni, e del nuovo Ambasciadore, ch'ella gli mandava, rispose, che per essere unito colla Signoria di Venezia non volea niun' accordo, e che lo verrebbe a ritrovare. E levatosi con esercito di 300000. combattenti a cavallo, avendo lasciato il resto a' Monti d'Armenia a guardia de' due figliuoli, e de carriaggi, si presentò all' esercito del Signor Turco, il qual' era d'uomini 200000. a cavallo, e 150000. a piedi, posto in fortezza in una campagna nel modo sopradetto. Veniva per antiguardia dell' esercito del Re di Persia Urbugei, *alias* Urgubei, suo figliuolo con 30000. cavalli, contro il quale il Signor Turco mandò il Bassà della Romania con 40000. cavalli, i quali per essere e di virtù degli uomini e di bontà de' cavalli a' Persiani molto inferiori, non sostennero l'impeto di quelli; ma nel primo congresso restarono superati, fugati, e morto il Bassà con gran numero de' suoi. Il giorno seguente mandò il Re di nuovo il figliuolo con gran numero di cavalli, e con lui il Caraman: i quali passarono fin sopra i ripari dell' esercito Turchesco dall' una parte; e dall' altra un' altro suo Capitano con altrettanti cavalli. E la persona sua col resto dell' esercito passò alla fronte in modo, che da tre parti circondò e strinse l'esercito Turchesco. Il Turco vedendo convenirgli combattere, posto tutto il

sue

suo esercito in arme, mandò gran parte di quello fuori alla battaglia, nella quale dopo grande mortalità dall' una e dall' altra parte convennero finalmente cedere i Turchi col darsi alla fuga e ritornare nel forte loro. Ma il Re di Persia ardito per questa seconda vittoria, li seguì fin sopra il forte loro, nel quale era la persona del Signor Turco, e gli fece dare l'assalto. Allora i Turchi, ch' erano in guardia di quello, principiarono a sbarrare le artiglierie, e investire ne' Persiani di modo, che in poco spazio ne ammazzarono in gran numero col figliuolo del Re. E gli altri spaventati, non essendo assuefatti a simil sorta di guerreggiare, non volendo più resistere, col Re medesimo, e due altri figli col Caramano si ritirarono a i Monti, dov' erano restate le donne e gli altri impedimenti dell' esercito. Il Re di poi ritornò verso Tauris; dal qual luogo licenziò Ser Cattarin Zeno, e l'Ambasciadore del Papa, e del Re di Puglia; a' quali persuase, che oltre i Principi loro dovessero andare all' Imperadore, a i Re d'Ungheria, di Polonia, e di Boemia, a persuaderli tutti insieme, che a tempo nuovo vogliano nella parte della Grecia rompere guerra al Turco; ch'egli in Asia faria il simile, e anderebbe più potente e più cauto contro di quello. Il Generale della Signoria ritornato all' Isola di Cipro, ritrovò in Famagosta quel Re oppresso gravemente da male di flusso. Il quale visitato gli disse, ch' essendo pel gravissimo male all' estremo della sua vita, raccomandava alla Signoria di Venezia quella Reina, figliuola di lei, gravida, e'l postumo suo. E morì esso Re a' 6. di Giugno; e per suo testamento fatto a' 4. del detto mese, ordinò, che se la Reina partoriva un figliuolo maschio, quello succedesse nel Regno, e se una figliuola femina, succedere dovesse per metà, e nell'altra quella Reina. La qual Reina statuì commessaria insieme con Ser' Andrea Corner fratello del padre d'essa Reina, il quale bandito da Venezia abitava in quel Regno. Lasciò appresso esso Re tre figliuoli naturali, due maschi, Ginus, e Genio, e una femina nominata Carola. I quali l'un dopo l'altro lasciò eredi del Regno, morendo la Reina, e'l postumo suo senz' altro erede. Del qual Regno la Reina istituì Governadore Ser' Andrea Corner. Giunse in questo mezzo al Generale l'ordine della Signoria di consegnare le munizioni e i presenti al Re di Persia, co' quali partito da Cipro, passò in Cilicia, dove per lettere di Ser Cattarin Zeno avea avuto ordine d'andare, e di aspettare la gente del Re, e andassero a levarlo. Ma avendo aspettato molti giorni, sopragiuntagli lettera d'esso Zeno, che gli dava avviso del conflitto del Re, e che non dovesse aspettare la gente di quello, per essere ritornate a invernare nel paese di Tauris, si levò e ritornò in Cipro; e il Legato del Papa, e il Capitano del Re di Puglia, non ancor giunti colle Galere loro al Capitano Generale, aspettando all' Isola di Rodi l'esito del conflitto fra il Re di Persia, e'l Signor Turco; avendo per le spie loro inteso i segni di letizia, che si faceano per la vittoria ne' luoghi del Signor Turco, mandata certa palliata escusazione al Capitano Generale, partirono per l'Italia, e ritornarono a disarmare. E avendo questo Doge dogado un' anno, mesi otto, e giorni cinque, venne a morte, e fu il suo cadavero onorevolmente sepolto nella Chiesa de' Frati Minori.

Niccolò Marcello, eletto Doge del 1473.

ERa in quel tempo Carlotta sorella del quondam Re di Cipro, dappoichè dal fratello fu espulsa dal Regno, di stanza in Rodi col marito, uomo ignaro. E perchè faceva la sua vita tra concubine, così fu dal fratello privata. La quale intesa la morte del medesimo fratello, e'l suo testamento, aspirando più che mai a quel Regno, mandò due Ambasciadori al Capitan Generale. I quali in nome di quella gli esposero, ch' era ella ingiustamente privata, e per forza scacciata dal fratello dell' ereditario Regno, perch' ella fu legitima del quondam Giovanni Re, ed egli bastardo nato di concubina. Però pregava lui come Capitano della Signoria di Venezia confederata del quondam Re suo padre, e amica del Duca di Savoja, del quale era ella Nuora, che con le sue forze voglia ajutarla a ricuperare il perduto Regno. Alla quale il Capitano per sue lettere rispose, che Giacomo Re compagno e confederato della Signoria di Venezia ha legitimamente acquistato e posseduto quel Regno, e che non con formola di leggi, nè con contestazione di liti, ma con virtù e con arme i Regni s'acquistano. E quel Regno non solamente da lei come sua sorella, ma da' Genovesi, che per molto tempo la miglior parte di quell' Isola per tirannide occupata teneano, per propria virtù avere ricuperato e difeso: e che addesso la Reina figliuola del Senato Veneto, gravida col suo postumo era di quello erede. La quale egli d'ordine d'esso Senato contra ciascuno, che in quello molestar la volesse, era per difendere. In questo mezzo la Reina partorì un figliuolo maschio, al quale tenuto a battesimo dal Generale e da' Provveditori, fu posto il nome paterno. E volendo il Generale partire da quell' Isola, offerto alla Reina ogni sorta d'ajuto, che le facesse bisogno, le lasciò tre Galere grosse colle munizioni destinate pel Re di Persia, e due sottili, all' ubbidienza di Ser' Andrea Corner. Ed egli col resto dell' armata partì per Modone. E perchè i primarj e i nobili del Regno furono dal quondam Re Giacomo, perchè aveano seguitata la parte della sorella, privati degli ordini loro, e molti banditi dal Regno, e ne' gradi loro ammessi certi forestieri e di bassa sorte, la maggior parte di Catalogna, soliti esercitare l'arte piratica: questi dopo la morte del Re se bene da quello largamente di molti terreni, e d'altri beni erano stati provvisti, assuefatti a vivere di rapine, desideravano novità nel Regno. Tra' quali l'Arcivescovo di Nicosia, mandato dal Re poco avanti la sua morte Ambasciadore al Re di Puglia, intesa la sua morte trattò col Re di Puglia, ch' egli pigliasse in matrimonio per un suo figliuolo naturale, nominato Alonso, la figlia naturale del Re Giacomo, nominata Carola, per lui col mezzo de' suoi Popolari, nelle mani de' quali stavano le fortezze, e la maggior parte de' Magnati del Regno di Cipro lo mettevano nel dominio di quella Città e Regno, assente. Il Re cupido di quel Regno, gli diede due Galere

pr-

per andare all' Iſola di Cipro, per mettere ad effetto le coſe trattate. Colle quali andato eſſo Arciveſcovo all' Iſola, aperſe a' primarj del Regno ſuoi confidenti quello, ch' avea negoziato, e diſſe loro, che venendo, & eſeguendo queſto matrimonio, per eſſere l'uno e l'altra molto giovani, reſterebbe loro il governo del Regno, del quale col tempo ſe ne potrebbono far padroni. Ma che biſognava levarſi d'avanti il Corner Governadore del Regno, e il Re appena nato. Queſti aſſentirono alla perſuaſione dell' Arciveſcovo, e coſpirando alla morte del Corner, a' 13. di Novembre, al ſegno dato tra loro, preſero l'armi, corſero al Palazzo della Reina, e ammazzarono il medico, e un altro cittadino molto intimi di quella. E il Corner fuggì nel Caſtello; e accettato dal Caſtellano ſopra la ſua fede, ma mancatogli dipoi, e manifeſtato, lo ammazzarono tra due muri inſieme con Ser Marco Bembo ſuo nipote. Andati poi al Bailo di Venezia, che allora era Ser Niccolò Paſqualigo, gli diſſero, che sforzati dall' avarizia del Corner, che defraudali degli ſtipendj loro, aveano fatto quell' effetto; ma che alla Reina e al picciolo Re loro volevano mantenere la fede e debita ubbidienza. Ma andati a quella pigliarono il putto con tutte le ſpoglie del Re morto, dicendo di volere il governo di quello, come di Re loro e Signore; e con queſto modo divenuti Governadori del Regno, fecero il matrimonio della picciola Carola d'anni ſei nel giovane Alonſo di poco più d'età. Al quale diedero per dote il Principato di Galilea, titolo ſolito a conferirſi a' ſucceſſori del Regno. Delle quali coſe diedero prontiſſimo avviſo al Re di Puglia.

Mantenendo le forze della Signoria di Venezia, per ritenerla, finchè aveſſero fermate le coſe loro, mandarono a quella e al Capitano Generale gli Ambaſciadori loro, per fare eſporre il fatto occorſo del modo, che lo aveano narrato al Bailo. A' quali Ambaſciadori aggiunſero lettere di man propria della Reina affermante il medeſimo, e che il Regno a lei per nome del figlio era ubbidientiſſimo; la quale oppreſſa da' tiranni, ſcriſſe ſecondo il volere di quelli. I quali nelle fortezze del Regno miſero i confidenti loro e i conſcj del trattato. In queſto mezzo giunſero all'Iſola due Galere, mandate dal Generale, il quale avendo inteſo, che le due Galere del Re di Puglia erano andate a quell' Iſola, temendo di novità in quel Regno, avea ſpedito eſſe Galere con ordine a' Sopracomiti, che ritrovando alcuna novità nell'Iſola, in diligenza ritornaſſero a lui. I quali giunti a Famagoſta, e inteſe le coſe ſeguite, diedero voce, che avea inteſo il Generale, che il Soldano richieſto da Carlotta, dovea paſſare a quel Regno, per metterla nel dominio di quello. Avere diliberato di venire con tutta l'armata a diſeſa di quella Reina, e del tutto ne diedero velociſſimo avviſo al Generale, il quale per molt' altre vie già fatto conſcio delle coſe ſuccedute in quel Regno, avea ſpedito per quell'Iſola il Provveditore Soranzo con otto Galere. Il quale poco dopo giunſe; e i due Sopracomiti ſortirono fuori del Porto; a' quali i congiurati con ſalvocondotto mandarono due de' loro a eſporgli il fatto del modo, che lo aveano ſcritto alla Signoria e al Generale. A' quali il Provveditore, ancorchè conoſceſſe le parole di quelli eſſere molto diverſe dal fatto, pure riſpoſe, che ſe voleano che la morte del Corner foſſe creduta del modo che la narravano, ritornaſſero nella fede della Reina, e del Re loro, alla quale reſtituiſſero il figliuolo, le ſpoglie del morto padre, e la guardia delle fortezze, e a queſto modo avrebbono amico il Senato Veneto. Al quale mandarono a riſpondere i congiurati, ch' erano pronti a eſeguire il tutto. Ma non vedendo il Provveditore effettuare cos'alcuna, diede notizia del tutto alla Signoria e al Generale. Il qual ſubito poſta all'ordine la ſua armata, e ritenute tre Galere groſſe, che andavano in Aleſſandria, e alcune altre navi, che ſi ritrovavano in quelle acque, ſopra le quali fece caricare molte munizioni, e buon numero di cavalli de' feudati, mandati a levare all' Iſola di Candia, e buon numero di fanti, partì da Modon per l'Iſola di Cipro, dov'eſſendo andata la fama delle preparazioni, che facea il Generale, l'Arciveſcovo e i Conti di Tripoli con molti de' principali de' congiurati fuggirono dall'Iſola. Dopo la fuga de' quali, molti de' ſatelliti loro furono carcerati dalla Reina, la quale ſcriſſe al Generale, che ſe bene i capi de' tiranni erano fuggiti, che però molti de' partecipi e conſcj della congiura erano reſtati, i quali ſe non venivano eſtirpati, machinerebbono ogni giorno coſe nuove in quel Regno. Però il pregava, che voleſſe venire a quell'Iſola, per porre compitamente quel Regno in quiete. Avute dal Generale a Rodi le lettere della Reina, continuando il viaggio ſuo, paſsò all'Iſola di Cipro, ed entrato nel Porto di Famagoſta, e sbarcate tutte le ſue genti, andò dalla Reina, e col volere di quella mutò per tutte le fortezze del Regno i Caſtellani, nelle quali miſe de' ſuoi Capitani e ſtipendiati con buon numero d'arcieri Creteſi. Dopo facendo inquiſizione pel Regno, i partecipi e i conſcj della congiura molti furono caſtigati di pena capitale, e confiſcazione de' beni; e gli aſſenti di bandi ſeveriſſimi, taglie, e confiſcazioni di beni punì. I ſoſpetti con ſemplici bandi licenziò dall'Iſola. Dopo le quali coſe ebbe lettere dal Senato, che gli commettea, che adunaſſe quelle maggiori forze, che gli foſſero poſſibili, andando all'Iſola di Cipro, dalla quale cacciar doveſſe i tiranni, e metterla in ſicurtà. Le quali coſe egli per ſua diligenza avea eſeguite, e ne avea data notizia alla Signoria, e ſupplicato quella pel ſuo diſarmamento. Del quale eſſendo ſtato ſoddisfatto, per eſſere in ſuo luogo eletto e ſpedito Ser Triadano Gritti con due Provveditori, cioè Ser Giacomo Marcello, e Ser Luigi Bembo, avendo per nome del Senato offerto a quella Reina ogni poſſibile ajuto, e laſciato per cuſtodia di quell'Iſola il Provveditore Soranzo con Galere dieci, e con 500. Stradioti levati dalla Morea, nel principio dell'anno partì da Famagoſta, per ritornare a diſarmare. Per deliberazione del Senato de' 24 Marzo, fu preſo, che pel buon governo di quel Regno ſieno eletti due Nobili di Venezia, i quali mandati a quell' Iſola inſieme colla Reina debbano conſigliare le coſe di quel Regno. E furono eletti Ser Luigi Gabriel, e Ser Franceſco Minio. E a 29. di detto meſe fu preſo, che ſia eletto un

Provveditore al governo degli ſtipendiati dell'Iſola, e fu eletto Ser Giovanni Soranzo. E poco dopo i Caſtellani nel Caſtello di Famagoſta furono eletti, i quali furono Ser Gianandrea Loredano, e Ser Franceſco Dandolo nel Caſtello di Cerines. In queſto mezzo nella Città di Famagoſta ſi provava da intemperie di neve una grande mortalità, nella quale il picciolo figliuolo della Reina erede del Regno di Cipro, ammalato d'acuta febbre morì finito l'anno della ſua nativitá. Dopo la morte del quale rimaſta la Regina erede del Regno, conoſcendo il Provveditore Soranzo il mal'animo de' Cipriotti, mandò il Conte di Rocas, con alcuni altri del Regno con alcune navi a Venezia, dove inteſa la morte del picciolo Re, fu conceduto a Ser Marco Corner padre della Reina di potere andare a quel Regno: coſa che avanti la nuova di queſta morte, febbene da lui era ſtata ricercata, gli era ſtata negata.

Que' di Cluſon, e altri Comuni di Valſoriana del diſtretto di Bergomo, i quali hanno libertà d'eleggere i Rettori e Vicarj loro, avendo del 1470. dato principio a eleggere per Rettori loro i Nobili di Venezia, la quale elezione era confermata loro dagli Avogadori del Comune, queſte del 1471. a 2. d'Aprile furono intromeſſe per Ser' Andrea Erizzo Avogadore del Comune, e per lui placitate nel Maggior Conſiglio a 13. Aprile 1474. furono tagliate, e annullate. Il Signor Turco Sultano Meemet, libero dalla guerra del Re di Perſia, deliberò d'aſſalire quella parte dell' Albania, ch'era ſottopoſta alla Signoria di Venezia, e commiſe quella Provincia a Solimano Baſsà della Romania, al quale oltre gli ordinarj cavalli ſuoi diede della ſua corte 8000. cavalli e Gianizzeri. E mandò comandamento a tutti i Sangiacchi e Subaſſi, che ſono circa l'Elleſponto, che debbano ubbidire a eſſo Baſsà, il quale con queſt' eſercito di cavalli 60000. co i ſette Sangiacchi e Gianizzeri ſopradetti andò alla Città di Scutari nel principio di Maggio, nella quale era Conte e Capitano Ser Antonio Loredano. L'andata del quale inteſa dalla Signoria, il General Gritti col Provveditore Bembo con ſei Galere paſſato in quelle acque entrò nel fiume della Bogiana, facendo intendere a que' della Città, che ſtiano di buon' animo, che preſto giugnerebbe loro ſoccorſo, e la Signoria eleſſe Ser Lunado Boldù Provveditore nell' Albania, il quale ſpedì con buon numero di gente, e di danari, per farne delle altre in quelle parti. E armò quel maggior numero di Galere, Fuſte, e Barche, che all' improvviſo ſi poterono armare. E commiſe al General Mocenigo, il quale col Provveditore Malipiero venivano a diſarmare, che con queſt' armata, e quella, che conducevano al diſarmo, entraſſero nel fiume della Bogiana a diſeſa della Città. E eleſſe Ser Sebaſtiano Badoer Ambaſciadore al Re d'Ungheria, per eccitare eſſo Re alla guerra contro il Signor Turco. Il Generale Mocenigo avuto l'ordine dalla Signoria, paſsò alla volta dell' Albania, ed entrò nel fiume della Bojana, dove febbene per l'ordine, che avea dal Senato, vedeva a lui ſolo eſſere commeſſa quella Provincia, volle però il tutto trattare con participazione e aſſenſo del ſuo ſucceſſore. Il Baſsà eſſendo ſtato alcuni giorni al campo ſotto quella Città, le fece da due parti piantare le bombarde, e'l giorno e la notte la principiò a battere talmente, che que' muri non troppo groſſi, e per natura non troppo forti, cadevano a' colpi delle artiglierie. Ma dal Conte con que' della Città, che giorno e notte lavoravano con terreno, erano riparati. In queſto mentre giunſe nell' Albania il Provveditore Boldù, il quale oltre a i fanti condotti da Venezia, ne avea col favore del Signor Giovanni Cernovich in quelle parti adunato buon numero, co' quali diſcefero dalle montagne. E volle mettere ſoccorſo alla Città; ma da' Turchi, che gli ſerrarono il paſſo, fu forzato ritirarſi agli alloggiamenti. E 'l General Gritti col Provveditore Bembo aſſaliti da gravi infermità, per riſanarſi ſi riduſſero a Cataro. Erano i muri di Scutari pel continuo battere delle Artiglierie rovinati, quando il Baſsà fece intendere al Loredano Conte, che voglia oramai renderſi, mentre la Città è rovinata dalle continue percoſſe delle ſue artiglierie, e non aſpettare la cruda ſtrage, che contro gli oſtinati nelle Città offeſſe coll' armi preſe da' Veneziani ſi ſuole uſare, promettendogli, che dal ſuo Signore gli ſarebbono dati grandiſſimi premj. Al quale il Loredano riſpoſe, egli non dalla ſchiatta Ottomana nato, ma dalla Repubblica Veneta, e da parenti non ſoliti a rendere le Città commeſſe loro, ma le nimiche con la virtù loro, arme, overo dedizione, acquiſtare, eſſere ſtato mandato a diſeſa di quella Città. Allora il Baſsà diſperato della dedizione della Città preparò le ſue genti con tutte le ſorti di tormenti e artificj alla eſpugnazione di quella, e le diede l'aſſalto da due parti, dov'erano ſpianati i muri, contro i quali il Conte colle genti della Terra, e con que' pochi ſoldati, che avea, s'oppoſe, e con molti fuochi artificiati e ſaſſi dal colle del monte rovinati, acerbamente reſtarono feriti i Turchi, i quali ſuperate tutte le difficultà erano ſaliti ſopra i rotti muri e diſeſe della Città, i quali febbene di numero ſuperiori talmente, che a ſpada a ſpada combattevano contro que' della Città quantunque inferiori di numero, ma ſenza alcuna comparazione di virtù, e di diſperazione ancora ſuperiori, tanto prevalſero, che i Turchi e dagli aſſalti e da i fuochi artifiziati, e da i proprj petti di quelli furono ributtati, dopo di avere otto ore combattuto, e furono forzati a ritirarſi dalla battaglia; dalla quale per la deſcrizione fatta da Turchi, oltre i feriti, ne morirono piu di 7000. e di que' della Città pochiſſimi.

Ma ritirati i Turchi dalla battaglia, non però dall' aſſedio della Città, i Cittadini e il Popolo di quella, che nella battaglia fortiſſimi, e negli altri pericoli ſempre coſtantiſſimi s'erano dimoſtrati, vedendoſi mancare il vivere, e maſſime l'acqua, della quale non ſolamente aveano penuria, ma mancamento del tutto, cominciarono a tumultuare, e a trattare di dedizione. A' quali il Conte in mezzo eſponendoſi, dopo molte parole importanti, che coſtanti doveſſero perſiſtere in fede, che preſto dalla Signoria fariano liberati dall' aſſedio, dopo nudatoſi il petto diſſe loro, che a que' che aveano fame, dava la ſua carne, della quale doveſſero ſaziarſi, E con queſte parole acquetò di ſorta quel Popolo, che tutti gridando che volevano mo-

morire con lui, si partirono da esso. E il Bassà vedendo molto difficile l'espugnazione di quella Città, temendo di grosso soccorso e da Venezia e dal Provveditore Boldù, che adunava gente nell' Albania, avendo grande infirmità nel suo esercito, circa mezzo Agosto si levò dall' assedio, e ritornò alle sue stanze. E il Generale Mocenigo da grave infermità oppresso, intendendo la Città libera dall' assedio, lasciato il Provveditore Malipiero coll' armata nel fiume della Bogiana, per sanarsi si ridusse a Ragusi. Inteso a Venezia il levamento dell' assedio dalla Città di Scutari, per deliberazione del Senato fu preso, che fosse fatto uno Stendardo d'oro con lettere dorate per la fede e valore mostrato dagli Scutarini verso la Signoria, il qual fosse attaccato nella Chiesa di San Marco. E che Ser' Antonio Loredano Conte d'essa Città al suo ritorno a Venezia fosse pel Dog fatto Cavaliere, e pel maritare di sua figliuola gli fossero dati di contati Ducati 1000. e altrettanti all' Ufficio del Sale. In questo mezzo il Provveditore Bembo, il quale infermo col Generale Gritti era andato alla Città di Cattaro, e morto fra pochi giorni, fu in suo luogo eletto Ser Antonio Loredano Conte di Scutari. Dipoi essendosi intesa la grande infermità del General Gritti; e morte del precessor suo, per l'assenza de' quali restava priva l'armata di sufficiente governo, fu deliberato pel Senato di far nuovo Capitano Generale. E'l giorno della Madonna di Settembre molto inconsueto, dopo udita la Predica e'l Vespero nella Chiesa di San Marco, chiamato il Maggior Consiglio, nel quale non fu fatta altra elezione, fu eletto per scrutinio, e per tutte l'elezioni Capitan Gerale da mare Ser' Antonio Loredano. E il General Gritti morto nella Città di Cattaro. E il Generale Mocenigo intesa la totale partita dell' esercito Turchesco, non migliorando nella Città di Ragusi, licenziata da quel luogo l'armata, oppresso da grave infermità, venne a disarmare. Ma il Signor Turco vedendo non avere avuto il suo intento contro la Città di Scutari, deliberò di fare grandissima armata di Galere, Fuste, Palandarie, e altri navilj, al numero oltre 300. per mandare a' danni della Signoria. La quale preparazione intesa a Venezia, fu pel Senato deliberato d'accrescere l'armata delle Galere armate in Venezia, Dalmazia, e Candia, fino al numero di Galere 100 E fu mandato ordine, munizione, e danari a tutti i luoghi sudditi del Levante, acciocchè si avessero a faticare difendendosi.

In questo mezzo que' della Valachia alta e bassa, sudditi e tributarj del Signor Turco, cacciati i Turchi dalla region loro, levarono l'ubbidienza al Signore, e s'accostarono a Matthias Re d'Ungheria, il quale fece lega con Casimiro Re di Polonia, e con Ladislao suo figliuolo Re di Boemia, contro il detto Signore. Contro de' quali mandò il Signor Turco Solimano Bassà dalla Romania con molti Sangiacchi, e con 120000. cavalli nella Valachia inferiore. Ma que' Popoli prevista la sua venuta aveano abbruciati gli strami talmente che i Turchi per pascere i cavalli loro, furono astretti a passare una gran Selva, nella quale adunati insieme i Valachi al numero di 40000. sotto il governo del Signore Stefano Vaivoda con 16000. Transilvani, mandatigli dal Re d'Ungheria, nel passare in alcuni passi difficili, gli assalirono, e con molta uccisione loro li ruppero, e misero in fuga. E il Re di Persia sollecitato dalla sua donna, che l'anno passato avea perduto il figliuolo, a fare di quello vendetta, e dalla Signoria di Venezia per Ser' Ambrogio Contarini nuovo Ambasciadore, procurò esortarla a muoversi con potentissimo esercito contro di esso Signore. Stabilì mandare un suo figliuolo con buon numero di cavalli, il quale unito col Caraman, andasse alla volta di Trebisonda, e molestasse da quella parte quel Signore. E mandò un suo Ambasciadore al Soldano del Cairo, offerendogli pace, s'egli si compiaceva in ajuto del Signor Turco. Il qual Soldano dopo d'averlo ripreso, che andasse contro un Signore della sua legge, gli mandò a dire, che non s'impediria. Ma il Signor Turco sedotto Gurlumemit, figliuolo della prima donna del Re di Persia, l'indusse a ribellare al Padre, con levargli la Città di Ciras nelle ultime parti della Persia; e pose in molta confusione le cose del padre da quella parte. A quel tempo Galeazzo Maria Duca di Milano, e la Comunità di Firenze mandarono gli Ambasciadori loro alla Signoria di Venezia a far lega con lei a difesa de' comuni stati. Dalla quale fu risposto, che avea lega col Papa e col Re di Puglia, e perciò non potea fare altra lega. Ma se volevano entrare in quella già fatta, s'intrometterebbe in fargli ajutare. E consentendo il Duca e i Fiorentini, furono da loro mandati Ambasciadori al Papa, per trattare alla sua presenza insieme cogli Ambasciadori della Signoria e del Re di Puglia, e conchiudere tal lega. La quale essendo da tutte le parti accettata, e conchiusa, dovendosi sigillare, fu dall' Ambasciadore del Re tagliata la pratica. Onde la Signoria a 2. Novembre conchiuse lega col Duca, e Fiorentini, & Ercole Marchese di Ferrara, riservato al Papa il luogo e al Re di Puglia d'entrare in quella fra 'l termine d'un mese. A i quali fu mandato Ambasciadore Ser Paolo Morosini. E avendo questo Doge dogado un' anno, mesi tre, giorni sei, morì, e fu onorevolmente sepolto nella .....

Pietro Mocenigo, eletto Doge del 1474.

Essendo andato Ser Paolo Morosini Ambasciadore all' uno e all' altro de' suddetti Principi, espose loro la conchiusione della lega prefata con risoluzione d'onoratissimo luogo a Sua Santità, e a Sua Maestà, e narrò gli apparati grandissimi del Signor Turco a' danni della Cristianità, supplicandoli, che vogliano prestare ajuto contro il comun nimico. Il quale Ambasciadore spedito dal Re senza conchiusione andò al Papa, e là si fermò. Ma il Duca di Milano per Ser Vettore Soranzo e Ser Vitale Lando, mandati a lui Ambasciadori, per ratificare la lega, dopo la pubblicazione di quella, mandò alla Signoria Ducati 30000. per armare 10. Galere per mesi sei. La qual cosa intesa dal Papa, deputò dieci Cardinali, per ritrovare danari, per mandare a Venezia ad armare Galere per nome suo. Ma questa provigione fu in apparenza, e senz' altro effetto, perchè il Papa persuaso dal Re di

Puglia, col quale fece parentado, voltò in altra parte i ſuoi penſieri. Il che conoſciuto dalla Signoria, acciocchè il Mondo intendeſſe, di qual ſorta era il Paſtore, che vedeva divorare le ſue pecore; e non dava loro ajuto, rivocò da Roma il ſuo Ambaſciadore, e Ser Domenico Gradenigo dal Re di Puglia, e fino a tanto che ſi preparaſſe nuova armata, e altre proviſioni deliberate ne' meſi paſſati, fu ſpedito il Capitano Generale con tre Galere, acciocchè in queſto mezzo rivedeſſe l'armata vecchia, e la poneſſe all' ordine, e acceleraſſe il munire le fortezze. Il reſto delle Galere ſi ſollecitavano in Venezia, e negli altri luoghi diſegnati d'armare, e de' denari del Duca di Milano furono armate in Venezia Galere ..... ma ſeparate da quelle della Signoria. E attendendo la medeſima alle ſpedizioni predette, giunſero in Venezia nunzj della matrigna del Signor Turco, con lettere di quella, per le quali richiedeva la Signoria, che mandaſſe Ambaſciadori a eſſo Signor Turco, dandole buona intenzione, ch' egli farebbe pace con lei. Il che ſi trattò col Senato da 18. fino a 21. Dicembre. E ſtanca la Signoria della guerra, deliberò di mandargli un' Ambaſciadore, e fu eletto Ser Girolamo Zorzi, il quale ſpedito in diligenza, e abboccatoſi col Generale nel principio di Gennajo con ordine d'aſpettare a Corfù il ſalvocondotto del Signor Turco, non reſtando però la Signoria di preparare l'armata, e le altre munizioni per la guerra. E al Generale fu data la maggior commeſſione, che fino a quel tempo mai foſſe ſtata data. In queſto mezzo l'Ambaſciadore diſegnato al Signor Turco, avuto da quello il ſalvocondotto, dal luogo di Seres, con una Galera partì per Coſtantinopoli. Dove giunto a 28. di Marzo 1475. e avendo parlato colli Baſsà, gli diſſero, che s'egli avea commeſſione di reſtituire tutti i luoghi tolti a quel Signore dopo principiata la guerra, e la Città di Croja, e appreſſo dargli Ducati 150000. che il Signore dovea avere dagli Appaltatori degli Allumi, che l'introdurebbono al Signore, e gli farebbono conchiudere la pace. Ma non avendo l'Ambaſciadore tali commeſſioni, gli moſtrarono la Città, e i grandi apparati, che faceano di guerra, e il licenziarono con promettergli ſenza però alcuna ſcrittura, che l'armata di quel Signore per meſi ſei non moleſterebbe i luoghi nè i ſudditi della Signoria, mentre però l'armata della Signoria faceſſe il medeſimo. Colla quale riſpoſta partì l'Ambaſciadore, e ritornò a Corfù. Dal qual luogo diede diligente avviſo alla Signoria di quanto avea trattato a Coſtantinopoli; la quale ſubito col Senato ſcriſſe al Capitan Generale, che ſe l'armata Turcheſca non offendeva i luoghi o' ſudditi ſuoi ch'egli doveſſe ſervare la tregua. Fu poi ricercato di pace; ma per ricercare il Signor Turco coſe inoneſte, fu dimeſſa la pratica. Il Signor Bartolomeo da Bergomo Capitan Generale da terra morì a 3. Novembre, e laſciò alla Signoria i Caſtelli di Martinengo e Romano, e i luoghi di Cologna e Orgnano, e di contanti Ducati 100000. e'l credito ſuo, che avea colla Signoria di Ducati 70000. e a' Proccuradori di San Marco Ducati 10000. acciocchè faceſſero fare un cavallo dorato, ſopra 'l quale foſſe poſta la ſua effigie. E del reſtante foſſero maritate donzelle. Dopo la morte del quale volendo la Signoria regolare le ſue genti d'arme, eleſſe col Senato due Provveditori e Governatori di quelle, i quali furono Ser Domenico Gradenigo, e Ser Lunardo Boldù. E avendo il Doge dogado anni uno e meſi due, paſsò da queſta vita, e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa de' Frati Predicatori.

Andrea Vendramino, eletto Doge del 1476.

NEl detto tempo forzata la Signoria di Venezia a continuare la guerra col Signor Turcò, ſpedì Ser' Antonio Vetturi Ambaſciadore al Re d'Ungheria, per eccitare quel Re alla guerra contro eſſo Signor Turco, e ne' diede avviſo al Capitan Generale. Il quale levato da Napoli, e da altri luoghi della Morea alcuni Stradioti, andò alle parti maritime della Natolia, vicine all' Iſola di Scio, dove miſe in terra gli Stradioti con molti baleſtrieri, e altri uomini dell' armata. Saccheggiò que' luoghi, e conduſſe via 700. perſone con bottino di Ducati 100000. i quali diviſe fra l'armata & eſſi Stradioti. Deſiderando molto il Re di Puglia il dominio del Regno di Cipro, e di quello far Re Don Alonſo ſuo figliuolo naturale, per matrimonio contratto colla figliuola del quondam Re Giacomo, operò col mezzo di Rizzo Marin gran Ciambellano del quondam Re Giacomo, fuggito dal Regno per la morte di Ser' Andrea Corner per la Signora Carlotta, la quale abitava a Rodi. Addottò il figliuolo di detto Alonſo, al quale mandò due navi groſſe armate, e impoſe, ch' eſſo Rizzo andaſſe a Rodi a levare la ſuddetta Signora per condurla al Cairo, a dimandare ſuſſidio al Soldano, del quale il Regno di Cipro era tributario, per ricuperare il Regno a eſſa Signora, come a quella, cui di ragione perveniva; e per iſcuſare il fatto alla Signoria di Venezia, le ſcriſſe, che Don Alonſo per trattato avea colla Signora Carlotta ſenza ſua ſaputa armato eſſe navi. Ma la Signoria, che per altra via avea avuto notizia del fatto, ſubito ſpedì ordine al Capitan Generale, che colla ſua armata, e con quel numero di navi, che poteſſe ritrovare, e levati dalla Morea buon numero di Stradioti, doveſſe paſſare all' Iſola di Cipro, al quale col Conſiglio de' Dieci fu commeſſo, ch'egli debba levare da quel Regno, e con buona cuſtodia mandare a Venezia Gianus Genuo, e Carola, figliuoli naturali del quondam Re Giacomo, e Marietta, che fu madre d'eſſo Re, e concubina del quondam Re Giovanni. Alla quale avea dato i ſuoi nipoti in governo. Il qual Capitano avuto l'ordine ſopradetto, con venti Galere e Ser Pietro ſuo fratello deſtinato Provveditore a quell' Iſola con molti Stradioti levati dalla Morea, e alcune navi, paſsò all' Iſola di Cipro, dove levati i detti Signori con alcune Galere, le quali mandava a diſarmare, li mandò a Venezia. A' quali dalla Signoria fu deputata cuſtodia. Nel 1477. il Signor Turco a quel tempo mandò Solimano Beglierbei della Romania con 40000. uomini all' impreſa della Città di Lepanto. Il che inteſo dal Generale, con 32. Galere che allora ſi ritrovava, andò alla difeſa di quella. E giunſe in tempo, che le genti Turcheſche principiavano a giugnervi,

Digitized by Google

vi, che fu circa il meſe di Maggio. E poſti in terra i ſuoi Provveditori con 25. Sopracomiti e con buon numero di baleſtrieri e di Galeotti, li deputò a guardia de' Borghi della Città; nella quale era Provveditore Ser' Antonio Zorzi. E quella preſidiò di gente e di vettovaglie. In queſto mezzo giunſe il reſto delle genti Turcheſche, e da due parti con artiglierie, e altri ſtrumenti da guerra s'accamparono ſotto la Città un altro eſercito di Turchi con 8000 cavalli guidato da Acmet Sangiacco dell' Albania, correndo nel territorio della Città di Croja, il quale ſpopolato, e fugati alle montagne gli abitatori di quello, s'accampò ſotto eſſa Città, nella quale era Provveditore Ser Pietro Vetturi. Da queſti nuovi moti del Signor Turco aſtretta la Signoria, mandò Ambaſciadore al Re d'Ungheria Ser' Urbano Foſcari, per eccitare quello alla guerra contro eſſo Signore. E ingroſsò l'armata ſua di Galere ſedici, e d'altre Galere vecchie. Mandò buon numero di Galeotti e di baleſtrieri, e a ſoccorſo della Città di Croja deſtinò uomini a cavallo e a piedi con artiglierie e munizioni d'ogni ſorta. Et eleſſe e ſpedì Provveditore in Albania Ser Franceſco Contarini, per adunar gente in quella Provincia per ſoccorſo d'eſſa Città.

In queſto mezzo il Beglierbei della Romania avea colle artiglierie rovinata gran parte de' muri della Città di Lepanto, a' quali ſebbene da que' di dentro con terreno e con altra materia al tutto era riparato, dava però ſpeſſiſſimi aſſalti. Ma pe' continui ajuti, che le erano ſomminiſtrati dal Generale, non potendo operare cos' alcuna, s'era ritirato dalla Città, e andava occupando i Caſtelli del territorio, i quali per non eſſere di ſito forte, erano ſtati abbandonati. Nell' Albania il Provveditore Contarini avendo adunato gran numero d'Albaneſi, e colle genti avute da Venezia, paſsò in ſoccorſo della Città di Croja aſſediata, nella quale volendo mettere genti e vettovaglie, fu alle mani col Sangiacco. Dove dopo molto travaglio dall' una e dall' altra parte, reſtarono ſuperate le genti Turcheſche, e fugate ſi riduſſero alle montagne vicine alla Città, laſciando i padiglioni con tutte le munizioni loro. I quali ſaccheggiati da' ſoldati, e dal Popolo uſcito dalla Città, fu in quella introdotta grande quantità di vettovaglie. Ma continuando i ſoldati alla ſuddetta depredazione, e ſopragiunta la notte, i Turchi, che da lontano il tutto oſſervavano, uniti inſieme diſceſero da' monti, e le genti intente alla preda ſoprapreſe, le inveſtirono con tant'impeto, che innanzi che s'avvedeſſero de' nimici aſſalitori, ſi videro da quelli vinti, fuggendo la maggior parte degli Albaneſi a' monti. Ma i ſoldati furono in gran parte tagliati a pezzi: il reſto inſieme col Provveditore preſo; al quale il Sangiacco fece tagliare la teſta. Poi con maggiore ardenza ſi miſe all' aſſedio della Città. Della rotta di queſta gente conoſcendo la Signoria il gran biſogno della Città di Croja, ſcriſſe al Capitan Generale, che laſciato uno de' Provveditori ſuoi con parte dell' armata a difeſa della Città di Lepanto, andaſſe col reſto ſubito a difeſa di quella di Croja; e il nuovo Provveditore in Albania Ser Franceſco Michel deliberò far nuova gente nella Patria del Friuli, per mandare ſoccorſo a eſſa Città. E già erano adunati nella Patria a queſt' effetto ſotto diverſi capi cavalli 3000. dov'era Provveditore Ser Zaccharia Barbaro. E ſi facea la maſſa nella Città di Gradiſca, quando nel meſe d'Ottobre il Baſsà della Boſſina mandato dal Signor Turco per travagliare da più parti la Signoria, con gran numero di cavalli paſſato nella Patria corſe nelle rive del fiume Liſonzo, il quale paſſato per alcuni voti, fu alle mani colle genti di quella. Dove con tant'impeto prima, e poi con tant' arte fu combattuto da' Turchi, che tagliò a pezzi la maggior parte dell' eſercito della Signoria. Il reſto fuggì ſalvandoſi nelle propinque fortezze della Patria. E'l Baſsà fatto Padrone della campagna, mandava il ſuo eſercito abbruciando e correndo tutto il paeſe. I quali paſſando ſenza contraſto conduceano un cavallo voto d'uomo per cadauno, per condurre la preda. La qual coſa fu di tanto terrore non ſolamente a tutta la Patria, ma ancora alla Città di Venezia, che dal Doge, Conſiglieri, e Savj del Conſiglio a 2. del meſe di Novembre ſenz'altra conſulta fu ſpedito il Provveditore Micheli eletto per Albania, per adunare tutte le genti ſtipendiate, che ſi ritrovavano a' confini della Patria, e nel territorio Triviſano, e que' condurre a difeſa della Patria. E in aggiunta furono eletti ſette Nobili Patrizj di guerra maritima, i quali con uomini 100. per cadauno andar doveſſero alla cuſtodia di quelle fortezze. De' quali la Scuola Grande di San Giovanni, nella quale era annotato il Doge, ne offerſe 200. e mandarono quelli a ſpeſe loro. Quella di San Marco, La Carità, e La Miſericordia, 50. per cadauna. E partirono i Nobili eletti il giorno ſeguente, andando alla Tiſana, alla Motta, a Porto Gruer, e a Porto Buffalè. E fu ſcritto a Ser Lorenzo Loredano Provveditore generale della gente di Lombardia, che con tutte le genti ſtipendiate doveſſe in tutta diligenza paſſare nella Patria. Ancora nel detto giorno fu eletto Provveditore dell' Iſtria Ser Fantino Marcello, e ſubito ſpedito con ordine di far ridurre alle fortezze tutte le genti del paeſe con gli averi loro, acciocchè da' Turchi, ſe paſſaſſero a quella Provincia, non foſſero ritrovate all' improvviſo. Tutte queſte provviſioni furono fatte, per ſemplice deliberazione del Collegio. Dipoi il giorno ſeguente pel Senato fu deliberato d'aſſoldar Lance 1000. e quelle mandare a cuſtodia d'eſſa Patria.

In queſto mentre i Turchi ſcorrendo per la Patria, erano in circa 1000. cavalli mandati alla volta di Spilimbergo, dove oltre l'incendio delle caſe, aveano adunata gran preda. Ma da' Nobili mandati da Venezia co' loro uomini, e que' del paeſe adunati inſieme, aſpettando i Turchi a certi paſſi, furono nel ritorno aſſaliti, tagliandone molti a pezzi, il reſto fugato, e fatta loro laſciare la preda; altri alla volta della Tiſana aveano molto guaſtato quel territorio. Il Provveditore in Lombardia adunando le genti del Veroneſe, Vicentino, e Padovano, quelle di giorno in giorno inviava al Provveditore della Patria, dovendo egli con tutto il reſto della gente di breve avviarſi a quella volta. Ciò intendendo il Baſsà, non vedendoſi eſercito da reſiſtere a tante forze, paſſato il fiume

Digitized by Google

me Liſonzo, ſi levò dalla Patria, dalla quale la Signoria rivocò i Nobili, e altra gente, mandati alla difeſa di quella. Ma acciocchè i Turchi e le altre genti barbare non aveſſero così facile l'adito nel paſſare nella Patria da quella parte nè in altri luoghi d'Italia, per deliberazione del Senato furono eletti quattro primarj Nobili della Città, che furono Ser Giovanni Mocenigo, Ser Bernardino Giuſtiniano Cavaliere e Procuratore, Ser Zaccheria Barbaro Cavaliere, e Ser Paolo Moroſini, i quali con Ingegneri e altri pratici andati nella Patria, veduti diligentiſſimamente i paſſi, e altri ſiti forti di quella, poneſſero all' ordine le fortificazioni; e per provvedere a' diſordini, che in alcun tempo poteſſero occorrere, che oltre i cavalli e i pedoni già diſegnati a quella cuſtodia, fu riſoluto, che di tutti i territorj delle Città di terra ferma, ſuddite al Ducale Dominio, ſieno deſcritti uomini 20000. a' quali ſieno provvedute armi neceſſarie, e che ſia deſcritto tutto il Popolo di Venezia, e di quello eletti tutti gli uomini da fatti. Per cadauna contrada ſieno eletti due capi, i quali abbiano in nota tutti i nomi e i ſegni degli uomini loro, ſopra i quali ſieno eletti ſei Provveditori, uno per Seſtiere, i quali abbiano il carico d'adunare i Capi delle Contrade loro per rivedere gli uomini loro, e quelli tenere all'ordine, acciocchè ſieno pronti a ogni occaſione. Il Signor Turco, che lungamente avea tenuto le genti ſue ſotto la Città di Lepanto e di Croja, le quali per aſſedio nè per forza mai non aveva potuto ottenere, ſpedì un Giudeo alla Signoria, per dimandarle eſſa Città di Lepanto, e per offerirle pace. Il qual giunto ſotto Croja nel campo mandò a dimandare ſalvo condotto al Capitan Generale, e paſſaporto d'andare a Venezia, il quale ottennelo. Nel principio di Gennajo con una Galera navigando verſo Venezia, morì ſopra Capodiſtria. Dopo la venuta a Venezia de' figliuoli naturali del quondam Re Giacomo di Cipro, reſtato quel Regno pacifico ſotto il governo della Regina, volendo la Signoria provvedere alla ſicurtà d'eſſo Regno, così conſigliando il padre d'eſſa Regina, deliberò col Senato a 19. di Settembre di mandare ad abitare in quell' Iſola 100. Nobili Veneziani capi di famiglia colle famiglie loro, da eſſere eletti nel detto Conſiglio fino a quattro per caſata cogl' infraſcritti patti. E que' che non voleſſero andare, doveſſero fra 'l termine di giorni otto darſi in nota alla Cancelleria: *Che cadauno d'eſſi Nobili abbia di provviſione dalla Camera Reale Ducati 300. all' anno, la metà in contanti, il reſto in frumento, vini, e orzi pel viver loro. E a que' che voleſſero Caſali, ſieno dati per la ſtima corrente del Regno. Sieno obbligati tenere due buoni cavalli per cadauno coll' arme loro, uno per le perſone loro, l' altro per un ſervidore atto e idoneo a portar le armi, venti de' quali ſieno deputati a ſtare a Famagoſta, venti ne' Borghi di Cerines, il reſto in Nicoſia. Sieno tenuti ogni ſei meſi fare la moſtra, e che ſieno dati i difetti sì agli uomini come a i cavalli. Sieno tenuti a requiſizione de' Governadori del Regno cavalcare colle perſone loro, famiglia, e arme per difeſa del Regno, dove, e quando, e quante fiate a' detti Governatori parerà. Succedano ne' detti Feudi i figliuoli di tempo in tempo, nè poſſano per altro modo reſtare; ma poſſano dare pel maritare delle figliuole, ovvero laſciare per teſtamento parte o tutto del Feudo loro, quando il marito di quelle ſia Nobile Veneto, e con la ſteſſa obbligazione, la quale avrà il primo poſſeſſore d'eſſo Feudo.*

Con queſti patti a 12. del meſe di Marzo fu nel Senato fatta la pruova de' detti Nobili, nella quale ne rimaſero 88. Gli altri o non paſſarono la metà, o per eſſere più di quattro per caſata, non poterono entrare. E furono le infraſcritte caſate, e nomi. Ser Pietro Zane fu di Ser Paolo. Ser Luca Soranzo fu di Ser Benedetto. Ser Criſtoforo Contarini fu di Ser Giacomo. Ser Giovanni Marcello fu di Ser Piero. Ser Girolamo Zorzi fu di Ser Franceſco. Ser Caſtellano Boldù fu di Ser Caſtellano. Ser Caſtellano Minio fu di Ser Michele. Ser Luigi Lando fu di Ser Franceſco. Ser Domenico Barbo fu di Ser Franceſco. Ser Marco Marcello fu di Ser' Antonio. Ser Vido Salamon fu di Ser Piero. Ser Giandomenico Miani Minio fu di Ser Biagio. Ser Tommaſo Salamon fu di Ser Guido. Ser Criſtoforo Quirini fu di Ser Biagio. Ser Franceſco Bembo fu di Ser Girolamo. Ser Girolamo Paruta fu di Ser Niccolò. Ser Bernardino Moreſini fu di Ser Piero. Ser Matteo Diedo fu di Ser Marco. Ser Giorgio Loredano fu di Ser Marco. Ser Niccolò Moreſini fu di Ser Giovanni. Ser Franceſco Baffo fu di Ser Marco. Ser Piero Diedo fu di Ser Marco. Ser Pierantonio Morcello fu di Ser Franceſco. Ser' Andrea Marcello fu di Ser' Antonio. Ser Giorgio Corner, fu di Ser' Antonio. Ser Pietro Paruta di Ser Frignano. Ser' Andrea da Moſto fu di Ser Giovanni. Ser Paſquale Quirini fu di Ser Angiolo. Ser Andrea Falier fu di Ser Aleſſandro. Ser' Antonio Barbaro, fu di Ser Marco. Ser Lorenzo Corner fu di Ser Marco. Ser Niccolò Premarin fu di Ser Tommaſo. Ser Franceſo Venier fu di Ser Girolamo. Ser Franceſco Contarin fu di Ser Carlo. Ser Piero Triviſan fu di Ser Giovanni. Ser Paolo Quirini fu di Ser' Andrea. Ser Luigi Boldù di Ser Filippo. Ser Niccolò Gabrielo di Ser Giovanni. Ser Sebaſtiano Priuli, di Ser Maffeo. Ser Antonio Baſſo fu di Ser Andrea. Ser Vinciguerra Quirini fu di Ser Pellegrino. Ser Matteo Moroſini fu di Ser Domenico. Ser Niccolò Giorgi fu di Ser Franceſco. Ser Pancrazio Giorgi fu di Ser Franceſco. Ser Marin Paſqualigo fu di Ser Marino. Ser Franceſco Minio fu di Ser Niccolò. Ser Girolamo Bembo fu di Ser Biagio. Ser Vettore Tiepolo di Ser' Andrea. Ser Giacomo Ciuran fu di Ser' Andrea. Ser' Antonio Diedo fu di Ser Marco. Ser Franceſco Soranzo fu di Ser Gaſparo. Ser Pietro Baſejo fu di Ser Giovanni. Ser Franceſco Triviſan fu di Ser' Andrea. Ser Benedetto Baffo fu di Ser Girolamo. Ser Luigi Valareſſo fu di Ser Gabriello. Ser Giovanni Loredano fu di Ser Giuliano. Ser Bartolommeo Fontana fu di Ser' Andrea. Ser Luigi da Molin fu di Ser Niccolò. Ser Matteo Magno fu di Ser Bartolommeo. Ser' Antonio Vitturi fu di Ser' Andrea. Ser Bernardo Pizamano di Ser Filippo. Ser Niccolò Michel fu di Ser Giacomo. Ser Franceſco Corner fu di Ser Luigi. Ser Giacomo Memo fu di Ser Franceſco. Ser Niccolò Minio fu di Ser Michele. Ser Leonardo Lombardo fu di Ser Franceſco. Ser Lorenzo Paſqualigo fu di Ser' Aleſſandro. Ser Sebaſtiano Diedo fu di

Ser

Ser Marco. Ser Luigi da Mula fu di Ser Giovanni. Ser Iſidoro Sagredo fu di Ser Girardo. Ser Taddeo Gradenigo fu di Ser Giovambatiſta. Ser Felice Contarini fu di Ser Graziadio. Ser Michel Memo fu di Ser' Antonio. Ser Franceſco Bon di Ser Felice. Ser Marco Soranzo fu di Ser Giovanni. Ser Giovanni Piſan di Ser Bartolommeo. Ser Marco Benedetti di Ser Piero. Ser Luigi Malipiero fu di Ser Giovanni. Ser Luigi Soranzo fu di Ser Renier. Ser Marcantonio Barbo fu di Ser Franceſco. Ser Niccolò Avonal di Ser Giorgio. Ser Pietro Ciuran fu di Ser Bertucci. Ser Marco Donato fu di Ser Donato. Ser Girolamo Triviſan fu di Ser' Andrea. Ser Cornelio Corner fu di Ser Marino. Ser Tommaſo Donato fu di Ser Niccolò. Ser Pietro Ciuran fu di Ser Giacomo. Ser Piero Piſani di Ser Marino. Ma avuta notizia da' Sindachi ritornati da quell' Iſola, che le entrate della Camera Reale non ſupplirebbono alla provigione ſtabilita a' detti Nobili, fu perciò ſoſpeſa la ſpedizione loro.

Conſiderando la Signoria, che ſola per anni quattordici avea ſoſtenuto il peſo della guerra col Turco, e che Siſto Papa Capo della Religione Criſtiana per dovere colle forze ſue preſtare ajuto e coll' autorità ſua indurre gli altri Principi Criſtiani a' danni del comun nimico, unito col Re di Puglia per dare ſtato al Conte d'Imola ſuo figliuolo addottivo, tentava coſe nuove in Italia, e che il Signor Turco avea novamente preſa la ſtrada della Patria del Friuli, il quale avea l'adito di tutta l'Italia, la quale per vietarglielo per eſſere molto aperta, e abbiſognarle grandi ſpeſe, dovendoſi maſſime difendere in altre parti, era molto difficile; e che la morte del Re di Perſia, reſtato il Regno ſuo indiviſo con quattro figliuoli, cagionava da quella parte i travagli del Signor Turco, ſtracca dalle lunghe e continue ſpeſe, deſiderando la pace; la quale per indicio dell' Ambaſciadore deſiderato dal Signor Turco non giudicava alieno l'animo del medeſimo, dopo molte diſputazioni nel Senato, nel meſe di Gennajo deliberò di trattar pace. E acciocchè le coſe paſſaſſero più ſegrete, diedero tal carico al Provveditore dell' armata, il qual' era Ser Tommaſo Malipiero, il qual doveſſe andare a Coſtantinopoli, e ſotto ſpezie di fare uffizio con quel Signore per la morte del ſuo Ambaſciadore, entraſſe nella pratica della pace; e gli diede libertà, quando altrimente non poteſſe, offerire a quel Signore la Città di Croja, l'Iſola di Stalimene, il Braccio di Maina, con tutti i luoghi, che dalla Signoria gli erano ſtati tolti dopo 'l rompere della guerra, e di pagargli Ducati 100000. per conto degli Appaltatori degli Allumi. E con queſta commeſſione fu ſpedito al detto Provveditore Luigi di Manente Segretario. Il quale nel principio dell' anno ſuſſeguente 1478 avuta la commeſſione dal Senato, mandò a dimandare ſalvocondotto per andare a Coſtantinopoli. Il quale avuto, v'andò colla ſua Galera, dove giunto, dopo paſſato uffizio con quel Signore per la morte del ſuo Ambaſciadore principiò a entrare nella pratica della pace. Al quale per ultima conchiuſione fu richieſto quanto avea in commeſſione l'Ambaſciadore; ma di più che la Signoria gli pagaſſe Ducati 10000. all' anno, che del reſto la Pace ſi conchiuderebbe colle condizioni e capitoli, ch' erano avanti il rompere della guerra. Ma non avendo l'Ambaſciadore sì larga commeſſione, dimandò tempo di ritornare a Venezia, e che in queſto mezzo foſſero ſoſpeſe l'armi. Il che ottenuto a 15. Aprile per due meſi, partì per Venezia. In queſto tempo il Re d'Ungheria mandò i ſuoi Ambaſciadori a Coſtantinopoli a trattar pace con quel Signore, la quale conchiuſe con patti, che al Signor Turco reſtaſſero tutti i luoghi preſi da lui del Regno d'Ungheria, coll' incluſione del Re di Puglia, Suocero d'eſſo Re d'Ungheria, i quali l'uno e l'altro foſſero amici degli amici, e nimici de' nimici. La concluſione di queſta pace, la morte del Re di Perſia colla diviſione di quel Regno, e l'avviſo avuto dal Sangiacco, ch'era all' impreſa di Croja, che quella Città era aſtretta di ſorte, che non ſi poteva lungamente tenere, moſſero il Signor Turco a mutare propoſito nella concluſione della pace colla Signoria. La quale deliberazione per uno ſuo Schiavo fece intendere al Re di Puglia, con aggiugnergli, che conoſcendolo nimico almeno ſegreto de' Veneziani, conoſcea ancora, che gli ſarebbe grata queſta deliberazione di non voler pace con loro. Però faceva intendere alle ſue Galere e Fuſte, le quali egli manderà a' danni della Signoria di Venezia, capitando ne' ſuoi Porti, che preſtaſſe loro favore ſecondo la forma della nuova capitolazione fatta col Re d'Ungheria, con incluſion ſua. La qual propoſta fu ſommamente grata al detto Re di Puglia. E ſubito in mano dello Schiavo mandatogli dal Signor Turco giurò la pace, e ſpedì a eſſo Signore un' Ambaſciadore con onorati preſenti. Spedì poi il Signor Turco Solimano Eunuco Sangiacco con grande eſercito alla volta dell' Albania, all' eſpugnazione della Città e de' luoghi poſſeduti per la Signoria in quella Provincia; e mandò comandamento per tutto 'l ſuo Impero, che tutti gli uomini atti a portare arme, doveſſero ridurſi alla Porta, volendo fare groſſiſſimo eſercito, per ſeguire colla perſona ſua il detto Sangiacco all' eſpugnazione d'eſſa Provincia. In queſto mentre il Provveditore Malipiero giunſe a Venezia a 3. di Maggio, giorno ch'era chiamato il gran Conſiglio. E ſubito andato alla Signoria a ora che ſuonava la Campana del Conſiglio, il qual Conſiglio fu licenziato, ch'era quaſi ridotto; e chiamato ſubito il Conſiglio de' Pregadi, nel quale il detto Provveditore eſpoſe la dimanda fattagli dal Signor Turco, ſopra la quale diſcuſſa quel giorno e 'l ſuſſeguente, fu deliberato d'accettare la pace colle condizioni, ch'erano ſtate propoſte da quel Signore, e fu commeſſo al detto Provveditore di ritornare a Coſtantinopoli a ſigillare la pace. E ſubito s'inviò con onoratiſſimi preſenti. E avendo queſto Doge dogado anni uno, e meſi quattro, morì e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa di Santa Maria de' Servi.

Giovanni Mocenigo, eletto Doge del 1478.

Giunſe il Provveditore Malipiero in Sofia, ov'era venuto il Signor Turco giorni tre innanzi lo ſpirare delle tregue, e introdotto a quello, dopo conſegnatigli i preſenti, gli eſpoſe l'aſſenſo della Signoria alle condizioni della pace propoſta da eſſo Signo-

gnore, e che d'ordine di quella era andato per ſigillarla. Al quale il Signor Turco riſpoſe, che non avendo eſſo Ambaſciadore accettata la pace, quando da lui gli fu propoſta, ma tolto tempo a riſpondere, nel quale eſſendo ſuccedute coſe nuove, e avendone inteſe altre, che non ſapeva, aveva fatti nuovi penſieri. E conoſcendo, che la Città di Croja dimandata nelle condizioni della pace, era ridotta a termine, che per forza conveniva cadere nelle ſue mani, quella dalle forze ſue, non dalla Signoria di Venezia volea conoſcere nelle ſue mani. La quale ſe in luogo di quella gli deſſe la Città di Scutari, ſi ſigillerebbe la pace. Ma non avendo il Provveditore queſta commeſſione, preſentato d'alcuni regali partì ſenz' altra concluſione. Il Capitano Generale inteſa l'adunanza delle genti Turcheſche nella Romania colla perſona di quel Signore, dubitando della Città di Scutari, levato da Lepanto con quella parte d'armata, ch'avea in quelle acque con 36. Galere ch' erano nel fiume della Bojana s'incamminò a quella parte. Ma il Signor Turco premiſe il Beglierbei della Romania colle genti adunate in quella Provincia, e Soliman Sangiacco con parte dell' eſercito ſuo s'avviò all' impreſa di Scutari, pigliando la ſtrada verſo la Città di Croja aſſediata da Arone Baſsà già un' anno, per vedere il fine di quell' impreſa. Nella qual Città gli abitanti avendo mangiato i cavalli, i cani, e ogn' altra coſa che poteſſero mangiare, ridotti in grandiſſima neceſſità, nè ſperando per la venuta della perſona del Signor Turco ſoccorſo d'alcuna parte, deliberarono porſi più toſto alla miſericordia d'eſſo Signore, che morire di fame. E a 15. di Giugno ridotti inſieme mandarono a offerirgli la Città, ſalvo l'avere e le perſone. Il qual Signore contento a quelli ſcriſſe una lettera, colla quale prometteva loro, che poteſſero andare col loro avere, ove più loro piaceſſe; e ſe voleano reſtare nella Città e a' ſuoi ſervigi, il che loro perſuadeva, prometteva loro onorata vita e buona proviſione; e queſte coſe le giurò per Dio onnipotente, che creò il Cielo e la Terra, e per la ſua fede. Mandò poi il Baſsà a fare l'entrata nella Città, nella quale non volendo niuno di que' Popoli reſtare in eſſa, il Baſsà ſotto colore di fargli accompagnare a luogo ſicuro, li fece tutti prigioni col Provveditore, e li mandò al Gran Signore. Il qual ſubito li fece decapitare, ecetto il Provveditore colla ſua famiglia e alcuni Conti, a' quali ſtabilì la taglia, donandoli ad Armorat Baſsà. E ſubito lo ſpedì con altra parte dell' eſercito all' impreſa di Scutari. Il qual giunto a quella Città, nella quale era Provveditore Ser' Antonio da Lezze col reſto dell' eſercito ch'era a quell' impreſa, s'accampò dalla parte di Levante e di Mezzo giorno. In queſto mentre giunſe a Venezia il Provveditore Malipiero, ed eſpoſta al Senato la nuova propoſta del Signor Turco, ancorchè ſi dubitaſſe di gagliarda guerra, e che nella Città di Venezia foſſe gran mortalità di peſte, non avendo ancora avuto l'avviſo della perdita della Città di Croja, fu deliberato di non volere pace, ſe non colle condizioni prime propoſte da eſſo Signor. Colla quale diliberazione gli fu ſpedito Marcaurelio Segretario e il Provveditoro Malipiero, con tre Galere armate a fatica in Venezia pel morbo. Fu ſpedito al Capitan Generale a difeſa di Scutari, al qual luogo era già giunta la perſona del Signor Turco col reſto dell' eſercito; e accampato ſopra il monte all' incontro della Città, dopo fatta una gagliarda riprenſione al Baſsà, che prima avea mandato a quell' impreſa, che non aveſſe ancora principiato a batterla, ſubito fece piantare le artiglierie, e battere con ſollecitudine. Ma pe' grandi ripari, che faceano que' della Città, poco danno loro facea. Pure per le continue batterie date il giorno e la notte, principiarono a caſcare da alcuna parte i muri, e que' della Città non poteano aver riposo, nè ſupplire a quanto dalle artiglierie era rovinato, talmente che il Signor Turco entrato in iſperanza d'avere per battaglia la Città, le fece dare l'aſſalto dalla parte del monte, dalla quale i Turchi per la difficultà dell' aſcendere, furono con faſſi e fuochi artificiati con grandiſſimo danno loro ribattuti.

Ma il Signor Turco vedendo la difficultà dell' eſpugnazione di quella Città, volendo da più parti travagliare la Signoria, acciocchè ovvero per terrore gli daſſe eſſa Città, ovvero impedita non poteſſe attendere alla difeſa di quella, mandò comando al Baſsà della Boſſina, che doveſſe invadere la Patria del Friuli. Il quale ſubito adunati 15000. cavalli e gran numero di pedoni, paſsò a' confini della Patria, a difeſa della quale oltre le genti di quella adunate per Ser Vettore Soranzo Provveditore della Patria, furono dalla Signoria ſpediti molti Capi dello Stato ſuo colle genti loro, Capitano delle quali fu il Conte Carlo da Montorio. E fu ſpedito Ser Niccolò Triviſano Savio di Terra ferma, il quale colle genti deputate alla guardia del Triviſano, e con buon numero di quelle Cernide, miſe ſuſſidio nelle Città e Caſtelli d'eſſa Patria; per maggiore ſicurtà de' quali per eſſere ſolamente muniti di ſpalti e arcieri di terreno, deliberò la Signoria di mandare buon numero di barche armate d'uomini da Venezia con Patroni Nobili, i quali furono eletti. E principiarono ad armare. Ma per la gran peſte, ch'era nella Città, mal poteano ſpedire. In queſto mezzo il Baſsà venuto alla riva del fiume Liſonzo, e diviſe le ſue genti in due parti, laſciandone una ſopra eſſe rive, coll' altra paſsò verſo la Città di Gradiſca, della quale uſcito il Conte Carlo, con groſſa ſcaramuccia furono ribattuti i Turchi con molto danno loro. Vedendo il Baſsà la buona difeſa delle fortezze, le quali egli non avea modo d'eſpugnare, e'l buon numero de' cavalli, e altre genti in campagna, unite di modo che non le potea combattere, e dividere i ſuoi corridori a depredare la Patria non s'aſſicurava, dubitando d'eſſere ſuperato da maggior forza: al fine del meſe di Luglio per la Valle di Tulmino uſcì della Patria. Dopo la partita del quale la Signoria tratenne di fare altre proviſioni. Non iſpedì le barche armate; e mandò nella Patria a licenziare le genti mandate a difeſa di quella. In queſto tempo continuando il Signor Turco l'eſpugnazione di Scutari, dopo rovinati in gran parte i muri di quella Città, e datele molte battaglie in vano, nelle quali le genti ſue da que' di dentro pel ſito fortiſſimo erano con molto danno loro, e minimo di quei della Città, ſempre ſtate ributtate, delibe-

liberando al tutto d'averla per forza, ordinò che le fosse data battaglia generale. E a' 27. di Luglio fatta porre all'ordine tutta l'armata, mandò innanzi giorno a darle l'assalto, nel quale con tant'impeto entrarono le genti Turchesche, e massime i Gianizzeri, che non istimando il precipitare de' sassi, nè 'l fuoco, nè le saette di que' di dentro, superate aveano le rovine de' muri, e si sforzavano di montar sopra i ripari, da' quali da que' della Città erano con lance ributtati. Ma sopragiungendo sempre di dietro loro gente nuova, erano que' d'avanti a viva forza spinti sopra i ripari. Ma da que' della Città dalla necessità e disperazione fortissimi colle spade, e finalmente co' petti loro fortemente erano ribattuti e morti. Da tante stragi delle sue genti non commosso il Signor Turco, avendo quell' esercito combattuto fino alla notte oscura, ostinato di vincere se non per forza, almeno per istracchezza di que' della Città, potendo per gran numero d'uomini combattenti que' ritirare, e rinfrescare le battaglie, comandò che fosse continuata, e la notte e'l seguente giorno la battaglia. Ma il Provveditore della Città avendo dal pericolo divise in due parti le sue genti, le facea di sei in sei ore entrare e uscire della battaglia. La quale avendo continuato il giorno e la notte de' 27. e mezzo il giorno de' 28. non potendo i Turchi in alcun modo superare le difese della Città, essendo precipitato e morto un terzo di quell' esercito, il resto in parte feriti e guasti, furono dal Signor loro arrabbiato di collera fatti ritirare dalla battaglia; il quale disperato finalmente di volere per forza quella Città, fece fare un Ponte sopra il fiume della Bojana, alle teste del quale fece fare due Bastie, acciocchè l'armata della Signoria per quella parte non le potesse dar soccorso. Poi deliberò di mandare a prendere tutti i luoghi della Provincia, acciocchè da alcun di quelli non le potesse venire ajuto, e le conveniste cedere per assedio. Al qual' effetto spedì il Beglierbei della Romania con buon numero di gente, il quale senza contrasto prese il Castello di Sebenico del Signor Giovanni Cernovich; poi la Città di Drivastro, ma con molte battaglie combattuta per sei giorni, gli uomini della quale, e i soldati sopravanzati dalle battaglie con Ser Giacomo da Mosto suo Provveditore, presi furono dal Beglierbei mandati al Signor Turco, il quale a tutti sopra un monte in cospetto della Città di Scutari fece tagliare la testa, facendo intendere a que' della Città, che dovessero rendersi, altrimenti se erano presi, sarebbe loro fatto il medesimo. Andò poi il Beglierbei al Castello d'Alessio, il quale da Ser Pellegrino Venier Provveditore del luogo, e dal Malipiero Provveditore dell' armata, mandato con 10. Galere a quella custodia, spaventati della presa di Drivastro, fu abbandonato. Andò poi al Castello di Antivari, al quale diede alcune battaglie, e ritrovatolo da Ser Luigi da Mula Podestà colle sue genti ben difeso, chiamato dal suo Signore, ritornò al campo sotto la Città di Scutari. Il quale avendo consumata tutta la State nel prendere i Castelli e luoghi attorno d'essa Città, e non volendo sotto quella consumare più lungo tempo con sua poca riputazione, lasciò a quell' assedio Marbeg Bassà con parte del suo esercito, e si partì col restante, e ritornò verso Costantinopoli.

Avendo il Re di Puglia gli anni passati co' modi e ajuti sopra narrati tentato d'usurpare il Regno di Cipro, e di quello far Re Don Alonso suo figliuolo naturale, parendogli ora tempo, che la Signoria di Venezia era occupata e travagliata molto dalla guerra Turchesca, trattò colla Signora Carlotta d'andare a Roma per impetrare ajuto dal Papa, per ricuperare esso Regno; che non avendo ella l'anno passato, piena di vane speranze, voluto andare al Cairo, per impetrare ajuto dal Soldano da essere introdotta nel Regno, vi vada al presente, dove con Don Alonso già adottato da lei, proccurino l'effetto predetto. Al che attendendo, armò il Re quattro navi Genovesi per mandare con quelle essa Signora in Alessandria. Mandò poi alcuni Catalani a Venezia con un Brigantino carico di frutti, per rubare la putta Carola, tenuta dalla Signoria ancora in Venezia co' fratelli Gianus e Genio con buona custodia. Il che venuto a notizia della Signoria per alcune lettere intercette da Roma, per deliberazione del Consiglio di Dieci a' 27. Agosto mandò essa Carola co' fratelli e madre, che fu del Re Giacomo, nel Castello di Padova, dove tra pochi mesi morì la putta. E spedì a Roma un Segretario alla Signora Carlotta per farle intendere, che non voglia seguire la via propostale dal Re di Puglia, ma persuaderla di venire a Venezia, dove dalla Signoria le saria data onorevole provigione, e modo di fare vita onoratissima. La qual cosa ella per non avere figliuoli, volentieri dovea accettare; e quando non volesse accettarla, ma andare al Soldano, protestarle per la Signoria, ch'essa terrebbe modo o per istrada, o per altra maniera d'averla nelle mani, e se ne assicurerebbe, di modo ch'ella non potrebbe più tentare cose nuove. Dopo col Senato fu scritto al Capitan Generale, il quale si trovava nelle acque d'Albania, che subito debba spedire uno de' Provveditori suoi con 10. Galere all'Isola di Cipro, con ordine di condurre con lui quante navi Veneziane potesse ritrovare, e levare dall'Isola di Candia qualche numero di balestrieri per attendere al passo le quattro navi Genovesi; quelle prendere e far morire la Signora Carlotta, dando voce d'essere morta nell'ardore della battaglia. Il Generale avuto l'ordine dalla Signoria spedì subito il Provveditore Venier per l'Isola di Cipro coll'ordine predetto, e fu deliberato di mandare Giovanni Diedo Segretario al Soldano per dissuaderlo a dar favore alla Signora Carlotta. Il quale partì con sei Galere grosse, che andavano a mercato in Alessandria. In questo mezzo divulgandosi nell'Isola di Cipro, che s'armavano in Genova navi, per condurre la Sign. Carlotta, per occupare quel Regno, furono per Ser' Antonio Erizzo e Ser' Ambrogio Contarini Consigliere in quel Regno ritenute tutte le navi, che si trovavano a quelle marine, le quali fecero armare. E dopo pochi giorni giunse il Provveditore Venier; ritrovandosi armate a quell'Isola 27. Galere e 24. Navi. Ma le 4. Navi armate in Genova navigarono alle marine vicine di Roma, sopra le quali montò la Signora Carlotta; e passata l'Isola di Cipro avanti il giugnere del Provveditore, e l'ordine della Signoria, navigarono in Alessandria. Dove smontata essa Signora, andò

dò al Cairo. La quale dal Soldano fu ben veduta, il quale alla dimanda ſua diede buone parole, e ſperanze buone. Dopo inteſo dalla Signoria, che molte navi Genoveſi armate erano nel mare, dubitando, che dal Re di Puglia, il quale novamente avea tratta quella Città a ſua divozione, foſſero fatte venire colle quattro ſopradette, e mandate apertamente a fare qualche novità ſopra l'Iſola di Cipro, ſcriſſe col Senato al Capitan Generale, che laſciato quel numero di Galere col Provveditore Malipiero, che gli pareſſe, alla guardia de' luoghi dell'Albania, andaſſe col reſto dell'armata alla guardia dell'Iſola di Cipro. Dove giunto mandar doveſſe al Soldano un' Ambaſciadore per nome di quella Reina a praticare con lui, che non voglia dar favore alla Signora Carlotta contro eſſa Reina, per appartenere a lei quel Regno, come erede iſtituita dal quondam Re Giacomo ſuo marito. Il quale dal Soldano ſuo preceſſore era ſtato poſto nel Regno, cacciata da quello eſſa Signora Carlotta e'l ſuo marito. E a eſſo dimandare l'inveſtitura del Regno, promettendogli di pagare il tributo, che dopo la morte del Re Giacomo eſſa Reina non avea pagato. Il qual Capitano, avuto l'ordine predetto colle Galere 24. andò verſo la detta Iſola, e continuamente inveſtigando delle navi Genoveſi, nè mai di quelle avendo notizia alcuna, giunſe all' Iſola di Cipro a 16. Dicembre, dove inſieme co' Conſiglieri del Regno eleſſe un' Ambaſciadore al Soldano, il quale a nome della Reina ſpedì con una delle ſue Galere per Aleſſandria, dove giunſe circa il fine di Febbrajo. Dal qual luogo andò al Cairo in diligenza. E introdotto al Soldano eſpoſe la ſua commeſſione, e da quello ebbe dubbia riſpoſta.

In queſt'anno per grandiſſima mortalità di peſte nella Città di Venezia non ſi potea ridurre il Conſiglio de' Pregadi, per eſſere quaſi tutti i Nobili fuggiti dalla Città. Fu per importantiſſime occaſioni della guerra Turcheſca ſtabilito, che per ordinario il giorno di Lunedì, e Martedì d'ogni ſettimana foſſe unito eſſo Conſiglio con pena, e con non minor numero dell'ordinario; acciocchè que' che foſſero fuori della Città, ſi poteſſero ridurre. E il Maggior Conſiglio non paſſava il numero di 250. fino a 300. La qual peſtilenza durò tutta la State, e con più impeto crebbe l'Autunno, ceſſando poi, ma non del tutto, nel verno. Avendo la Signoria molto tentato per unire Siſto Papa e Ferdinando Re di Puglia col reſto de' Principi Criſtiani contro il Turco, all'uno e all'altro d'eſſi avea mandati diverſi Ambaſciadori, ma non avea potuto impetrare cos'alcuna, perchè il Papa per dare ſtato al Conte d'Imola ſuo figliuolo adottivo, e il Re per ampliare il ſuo ſtato in Italia, uniti inſieme facevano guerra contro a' Fiorentini. A' quali per non potere eſſere ſoccorſi dalla Signoria di Venezia e dalla Ducheſſa di Milano, confidenti loro, l'una dalla guerra lunghiſſima Turcheſca, e pel morbo della ſua Città, ſtracca e ſpaventata, l'altra dalla nuova alienazione di Genova, occupata, dopo i comunicati dal Papa, aveano levato molti de' Caſtelli ſuoi. Tentò di nuovo colla Ducheſſa predetta, e col Senato di Milano, e co' Fiorentini pel mezzo di Lodovico Re di Francia, di vedere di rimuovere eſſo Papa e'l Re di Puglia dalla guerra predetta. Il quale Re di Francia conoſcendo il biſogno d'Italia, e di tutta la Criſtianità, deſtinò un' Oratore al Papa, al quale diede ordine, che nell' andata ſua ſi fermaſſe a Venezia, dove colla Signoria e con gli Oratori d'altri Principi conſultaſſe, quanto s'aveſſe a proporre a eſſo Papa. Ma pel grandiſſimo morbo, ch'era nella Città, fu deputato il Convento di detti Oratori nella Città di Ferrara, dove per deliberazione del Senato fu mandato Ser Bertucci Gabriello Cavaliere. Nel qual Convento fu determinato di proporre al Papa, ch'egli voglia rimuoverſi dalla guerra predetta, e fare unione contro i Turchi: altrimente dimandargli un Concilio, al quale foſſe appellato dell'Interdetto, e proteſtargli di levargli l'ubbidienza. Queſta concluſione mandata alla Signoria, non potendo pel morbo ridurre il Senato, fu alquanto diferita la conferma. Ma poi coll'autorità del Maggior Conſiglio ridotto il Senato in minor numero fu accettata e ſpedita per Roma co' prefati Oratori. I quali andarono il meſe d'Agoſto, e unitamente andati al Papa, per l'Oratore di Ferrara gli fu eſpoſta la prima parte della commeſſion ſua, ch'egli voglia rimuoverſi dalla guerra contra de' Fiorentini, e levarli dall' Interdetto. A' quali il Papa riſpoſe, avere giuſta guerra contro a' Fiorentini, e quella come giuſta volere ſeguitare. Fatta la qual propoſta più fiate pe' detti Oratori, finalmente gli addimandarono il Concilio Generale. A' quali il Papa riſpoſe, che deſſero luogo ſicuro da potervi andare. Alla fine vedendo gli Oratori di non potere ottenere cos'alcuna, ritornati tutti alla preſenza di lui, gli proteſtarono di levargli l'ubbidienza. Col proteſto partirono da Roma, e ritornarono a' Principi loro. Ma deſiderando la Signoria di Venezia inſieme co' gli altri ſuoi collegati per ogni via poſſibile eſpugnare l'animo del Papa, per deliberazione del Senato de' 22. Settembre ſpedì Ser Giacomo di Mezzo, Cavaliere, ritornato nuovamente da Roma Ambaſciadore a Federigo Imperadore a richiedere a quello, come a capo de' Criſtiani, ch'e' voleſſe mandare Oratori al Papa a perſuaderlo alla pace co' Fiorentini, e all' unione contro de' Turchi. Al che aſſentendo l'Imperadore ſpedì un' Oratore al Papa, il qual giunto a Venezia il meſe di Febbrajo, inſieme con Ser Sebaſtiano Badoer Cavaliere diſegnato novamente Oratore al Papa, e gli Oratori di Milano, e de' Fiorentini partiti in diligenza per Roma. Dove giunti inſieme cogli Oratori della Signoria, e altri collegati eſpoſero al Papa, che ſi voleſſe egli rimuovere dalla guerra contro de' Fiorentini, e aſſolver quelli dall' Interdetto. A' quali avendo il Papa riſpoſto, volerla ſeguitare, proteſtògli l'Ambaſciadore, che chiamerebbe il Concilio, al quale proporrebbe la materia predetta.

La Città di Scutari, ſebbene dall' aſſedio ſuo era levata la perſona del Gran Signore colla maggior parte del ſuo eſercito, reſtava però aſſediata dal Baſsà, laſciatovi da quello a quell'impreſa; e avendo il Provveditor ſuo ſcritto alla Signoria, che nella battaglia precedente erano morti otto de' migliori Capi da guerra con grandiſſimo numero di ſoldati, e di que' della Città, e averne però degli uni e degli altri pochiſſimo numero, e vettovaglie appena per meſi quattro, e che ſe non veniva preſto ſoc-

Digitized by Google

ſoccorſo, non ſi potrebbe difendere; fu dalla Signoria dopo molte diſpute nel Senato, il quale pel morbo molto difficilmente ſi riduceva, a' 14. di Novembre deliberato d'aſſoldare cavalli 6000. e 8000. Fanti Italiani, e quelli col Provveditore mandare in quelle parti, per vedere col favore del Signor Giovanni Cernovich di ſollevare que' Popoli dell' Albania contro l'eſercito Turcheſco, e forzarlo a levarſi da quell' aſſedio; e di ſcrivere al Capitan Generale, che laſciato il Provveditore Venier, egli con quel numero di Galere, che gli parerà, per cuſtodia del Signore di Cipro, debba col reſto, levando dalla Morea buon numero di Stradiotti, venire alla difeſa d'eſſa Città. Ma dopo 4. giorni, chiamato di nuovo il Senato, e di nuovo propoſta, e molto diſputata la materia, conſiderato, che con molta difficoltà, e ſpeſa aſſolderiano tanta gente, e che difficile ſaria mandarla al ſoccorſo di quella Città, per eſſere i luoghi circonvicini da ogni parte in potere de' Turchi, i quali uniti inſieme ſerrerebbono loro il paſſo, e che impoſſibile ſaria, che per forzare a far levare l'aſſedio da eſſa Città, vi vorrebbono grandi coſe; Che il rimuovere il Capitan Generale dall'Iſola di Cipro, per non eſſere le coſe di quel Regno ſtabili per l'andata al Soldano della Signora Carlotta, era molto pericoloſo; Che la Patria del Friuli, nella quale i Turchi già aveano principiato a penetrare, era in manifeſto pericolo, e che a difeſa ſua le biſognava gran numero di ſoldati; Che avendo tanti anni ſoli ſoſtentata la guerra Turcheſca, e che peggio che mai, non potevano ſperare ajuto dal Papa, nè da altri Principi Criſtiani in Italia; perchè quegli dal deſiderio di dare ſtato al Conte d'Imola ſuo figliuolo coll' ajuto del Re di Puglia, era intento più che mai a far moti in Italia; queſti nella difeſa degli ſtati loro occupati, mal potrebbono applicare l'animo loro e le forze all'ajuto d'altri, ch' erano forzati a dare ajuto a' Fiorentini sì per le capitolazioni, come pel proprio intereſſe; perchè ſe non erano ajutati, ſi converriano a forza ſottomettere alle voglie del Papa; dopo i quali reſtavano in gran pericolo gli altri Stati d'Italia: da tutte queſte ragioni perſuaſo il Senato, ma molto più dall' avviſo del Provveditore di Scutari, conoſcendo l'ultima propoſta del Signor Turco eſſere ſtata, che oltre la prima dimanda fatta, volea la Città di Scutari, e Ducati diecimila l'anno, deliberò di nuovo far praticare la pace con eſſo Signore, e a quello ſegretamente mandare Giovanni Dario Segretario, con commeſſione, che praticando eſſa pace co' vantaggi poſſibili, quando altrimenti non poteſſe conchiudere, doveſſe aſſentire a quanto da eſſo Signore era ſtato richieſto, e quello ſigillare. Subito fu ſpedito eſſo Segretario per Coſtantinopoli, il quale andato in Albania, e avuto ſalvocondotto da quel Baſsà, andò in gran diligenza a Coſtantinopoli, dove dopo molte pratiche, a' 26. di Gennajo conchiuſe la pace con gl' infraſcritti capitoli: *Che la Signoria di Venezia dar debba al Signor Turco la Città di Scutari con tutto il ſuo territorio; e reſtituirgli tra'l termine di meſi due tutti i luoghi tolti a quello nella preſente guerra, ſalve le perſone, artiglierie, e munizioni. Che fra'l termine d'anni due la Signoria dar debba al Signor Turco Ducati 100000. a conto de' Ducati 150000. del debito degli Allumi di Ser Bartolommeo Zorzi e Ser Girolamo Micheli, i quali dopo il rompere della guerra fuggirono da Coſtantinopoli. Che il Signor Turco debba rilaſciare alla Signoria tutto quello, che le foſſe ſtato occupato nella preſente guerra del tenere delle Città e de' luoghi poſſeduti per la Signoria nella Morea, nell' Albania, nella Dalmazia, e in ogni altro luogo, ove foſſero ſtati occupati. Che ſia mandato uno per parte, i quali mettere debbano i confini nel modo ch' erano avanti la preſente guerra. Che la Signoria poſſa tenere in Coſtantinopoli un Bailo, il qual debba giudicare que' della ſua nazione nelle differenze civili, come teneva innanzi la preſente guerra. Che tutte le mercatanzie, che i Veneziani trarranno, o porranno in tutti i luoghi d'eſſo Signore, debbano eſſere eſenti. Per la quale franchigia la Signoria pagar debba ogni anno al detto Signore Ducati 10000. Includendo in queſta pace tutti i Sudditi, aderenti, e raccomandati dall' una e l'altra parte. E tutti i Luoghi, che da qui innanzi voleſſero levare le Inſegne di San Marco, ſebbene a que' il detto Signore voleſſe andare a campo, purchè avanti il mettere il campo abbiano levato l' Inſegna, eccettuati i luoghi, che foſſero ſtati d'eſſo Signore.*

Con queſti Capitoli fu ſtipulata la Pace, la quale Giovanni Dario giurò nelle mani del Signor Turco. Il quale il medeſimo giorno la fece pubblicare in Coſtantinopoli, e la mandò a pubblicare per tutto il ſuo Imperio. E furono da ogni parte levate le offeſe. Nel 1479. Ser Marco Venier Cavaliero di Candia condotto all'Iſola di Cipro dal Provveditore Venier Capitano di 200. baleſtrieri, era da quello per nome della Reina l'anno paſſato ſtato deputato alla guardia di Famagoſta. Queſti al tempo de' tumulti fatti nell' Iſola per la morte di Ser' Andrea Corner era andato con baleſtrieri 50. a ſue ſpeſe in ajuto d'eſſa Reina, aſpettando per queſto ſervizio ſuo acquiſtare da quella alcun Feudo. La quale dopo poſto quel Regno in quiete, il licenziò col farlo ſuo Cavaliere. Ed a lui ritornato in Candia per pagare i baleſtrieri convenne di vendere un ſuo Caſale. Da queſta ingratitudine preſe il Venier tanto ſdegno contro eſſa Reina, che con queſta occaſione tentò farne vendetta, e trattò inſieme con alcuni d'eſſo Regno d'ammazzare eſſa Reina e i Conſiglieri a' divini officj, e pigliare quel Regno a nome della Signora Carlotta. Della qual coſa eſſo ne diede notizia al Cairo a eſſa Signora, e a Napoli al Re di Puglia; acciocchè ella con Don Alonſo al tempo diſegnato paſſaſſe all'Iſola di Cipro, e'l Re con più numero di Galere, che gli foſſe poſſibile, le mandaſſe ajuto. Il quale avuto l'avviſo predetto fece armare in Napoli Galere 22. per mandare in Aleſſandria a levare la Signora Carlotta, la quale al Cairo fatta conſcia del trattato con Don Alonſo, e molti Mamaluchi prommeſſile dal Soldano, ſi preparava di venire all' impreſa al tempo diſegnato e a lei dinotato da Ser Marco Venier per un Segretario del Vicerè di Sicilia. Ritornato dal Cairo ..... dove avea avuto notizia di queſto trattato, venuto a Venezia narrò il tutto a' Capi del Conſiglio di Dieci. I quali con eſſo Conſiglio ſubito mandarono ordine al Capitan Gene-

le, che doveſſe far ritenere Ser Marco Venier, e trovato eſſere ciò vero, il doveſſe fare impiccare. In queſto mezzo il Generale per Ser Niccolò Bon di Candia, partecipe del trattato, per eſſere per puttane venuto in quiſtione col Venier, era ſtato rivelato il trattato. Il quale nello ſteſſo giorno avuto l'ordine del Conſiglio di Dieci, fatto ritenere il Venier, e da lui avuta la verità, che la mattina del Giovedì Santo dovea dare eſecuzione al trattato, eſſendogli ſtato promeſſo il Caſtello di Cerines e Ducati 200000. accusò molti de' primarj del Regno partecipi d'eſſo trattato. I quali ritenuti, e da loro avuta la verità, cinque d'eſſi inſieme col Venier fece il giorno medeſimo appiccare a' merli del Palazzo. Il reſto poi fu impiccato dopo le Feſte di Paſqua. E la Signora Carlotta, con Don Alonſo, avendo il Soldano fatta inveſtitura del Regno di Cipro a quella Reina, reſtati al Cairo con poca riputazione, inteſo il ſucceſſo del ſuo trattato, partirono da quel luogo. Per dare eſecuzione a' Capitoli della pace conchiuſa in Coſtantinopoli, partì da quel luogo Giovanni Dario inſieme con un Sangiacco mandato dal Signor Turco, per torre il poſſeſſo della Città di Scutari; dalla quale levaſſe le coſe ſagre, e le munizioni, e i Cittadini coll'aver loro. E gli fu conſegnata da Ser' Antonio da Lezze Provveditore, e gli altri luoghi compreſi ne' Capitoli furono conſegnati agli Agenti del Turco pe' Rettori delle Città vicine, e furono i ſeguenti: la Cimera, Strunoli, il Braccio di Marina, Caſtel Rompano, Sarafona, l'Iſola di Stalimene. E dal Signor Turco furono liberati tutti i prigioni. Il Sangiacco poi con Giovanni Dario giunſe a Venezia, e preſentati al Doge alcuni preſenti, tra' quali fu una cintura d'oro, gli diſſe, che con quella ſi doveſſe cignere in amore del ſuo Signore, in mano del qual Sangiacco il Doge giurò la pace, la quale il giorno di San Marco dopo cantata Meſſa ſolenne fu pubblicata, e il Sangiacco preſentato e veſtito onorevolmente partì da Venezia.

Dopo la conſegna al Signor Turco della Città di Scutari fu pel Senato deliberato, che i Cittadini e i Popoli di quella ſieno mandati ad abitare nell' Iſola di Cipro, a' quali ſieno conſegnate poſſeſſioni e altri beni in quell' Iſola in Feudo, e dato il viver loro, finchè foſſero condotti a quell' Iſola. E Ser' Antonio da Lezze giunto a Venezia ſia fatto Cavaliere, e gli ſia donata una veſte, e una catena d'oro di Ducati 1000. Ma giunti eſſi Scutarini a Venezia, e comparſi nel Collegio eſpoſero, ch' eſſo Provveditore Lezze nel tempo di quell'aſſedio tanto male avea operato contra di loro, che ſe non foſſe ſtato l'onore e riverenza grandiſſima, che aveano a eſſa Signoria, non avrebbono mai ſopportato sì lungo aſſedio, ma bensì avrebbono data la Città a' Turchi; e che l'avviſo, ch' avea dato alla Signoria della perdita di tanti Capi, uomini, e mancamento di vettovaglie, era tutto falſiſſimo, perchè degli uomini n'erano morti pochiſſimi, e delle vettovaglie n'aveano per più di tre anni. E ſe s'erano mantenuti nelle battaglie da tutto l'eſercito del Gran Signore colla ſua preſenza, molto meglio ſi ſarebbono mantenuti da quel poco, che gli era reſtato dopo la partenza d'eſſo Signore. Le quali coſe inteſe dagli Scutarini, fu pel Conſiglio de' Dieci fatto ritenere il ſuddetto Ser' Antonio da Lezze. Dal quale avuta la verità, fu dal detto Conſiglio a' 26. di Maggio condennato a reſtituire la veſta e la catena d'oro co' Ducati 1000. e con altrettanti e più di pena, dovendo ſtare un' anno in prigione ferrata, e relegato con taglia d'anni 10. in Capodiſtria, e poi in perpetuo privo di tutti gli ufficj, reggimenti, e Conſigli. E agli Scutarini, i quali avendo avuto informazione, ch'era cattiva aria nell' Iſola di Cipro, non vi volevano andare, fu provveduto pel Senato, che a' Cittadini foſſero dati ufficj in Venezia in vita loro de' ſoliti darſi a' Cittadini Veneziani, e que' popolari foſſero mandati alle guardie delle Città e de' Caſtelli d'Italia con provvigione di Ducati 2. e mezzo al meſe per cadauno. E a i Preti de' primi Beneficj, che vacaſſero; e che foſſero eletti cinque Savj, che aveſſero a eſeguire le coſe predette. E così furono eletti, e a tutti fu provveduto. A que' dell'Iſola di Stalimene pel Senato fu ſcritto a' Rettori di Candia, che di que' terreni e poſſeſſioni della Signoria ſia conſegnata parte ſufficiente al viver loro, e così fu eſeguito. A Giovanni Dario furono donati Ducati 1000. per maritare una ſua figliuola naturale, e un ſuo nipote fu accettato in Cancelleria Ducale. Dal Proteſto fatto nel fine dell'anno paſſato dagli Oratori dell'Imperadore, e d'altri Principi Collegati al Papa, temendo queſti, che il chiamare il Concilio partoriſſe alcun' accidente notabile contra di lui, e foſſe ſciſma nella Chieſa, a' 4. d'Aprile la Domenica delle Palme, in preſenza di tutti gli Ambaſciadori ſoſpeſe l'Interdetto contro de' Fiorentini, per trattare con quelli qualche compoſizione. Ma non volendo ſenza il Conte d'Imola trattare cos' alcuna, il chiamò dall'eſercito, col quale era in Toſcana. Il qual giunto in Roma coll' Ambaſciadore del Re di Puglia, il quale non vedeva volentieri la pace, diſturbava il tutto, di modo, che 'l Papa portava le coſe in lungo, e ſenza conchiuſione alcuna. Al quale ritornati unitamente gli Ambaſciadori, e avendo parlato quello della Signoria, e poi que' degli altri Collegati, e volendo al fine quello dell'Imperadore proteſtare di levargli l'ubbidienza, ſi levò il Papa, e nol volle udire. E gli Ambaſciadori il giorno ſeguente partirono da Roma, e ritornarono a' Principi loro. Dopo il qual ſucceſſo la Signoria in eſecuzione de' Capitoli, ch'avea co' Fiorentini, mandò loro buon numero di quelle genti, ch'erano deputate alla difeſa della Patria del Friuli. Delle quali fece Capitano il Signor Roberto Malateſta da Rimino, e mandò Provveditore Ser' Antonio Donato Cavaliero. Le quali unite colle genti Fiorentine, conflitſero con quelle del Papa, delle quali era Capitano il Duca di Sora, e quelle dopo lunga e fiera battaglia al fin ruppero, e le fecero levare di Toſcana.

A queſto tempo Lodovico Maria Sforza chiamato dalla Ducheſſa di Milano a governo di quello Stato, induſſe lei e quel Senato ad aderire al Papa e al Re di Puglia; ed Ercole Duca di Ferrara, perſuaſo dal Re di Puglia ſuo ſuocero, diſegnando il medeſimo, principiò a violare la giuriſdizione della Signoria di Venezia nella Città di Ferrara, e volere far Sali a Comacchio, contro le capitola-

tolazioni della Signoria . Delle quali cose avendo notizia la Signoria da Ser Gian Vettorre Contarini suo Visdomino in quella Città, a 14. Ottobre destinò a quel Duca Ambasciadore Ser Zaccaria Barbero, Cavaliero, che ritornava Podestà di Padova . Il quale andato a quel Duca, lo ammonì, che in osservanza delle capitolazioni, che avea colla Signoria, dovesse rimuoversi da tal novità . Ma il Duca gli rispose, che sebbene avea fatto far Sali per compiacere la Ducheſſa , non conoscea però di tal cosa divieto alcuno . E se la Signoria il voleva obbligare, le bisognava far nuovi Capitoli . Colla qual risposta ritornò l'Ambasciadore a Venezia . Dalla quale, e dalla alienazione dello Stato di Milano, conoscendo la Signoria e i Fiorentini restati soli in lega, insieme convenirsi provvedere di nuovi ajuti , deliberarono di chiamare in Italia Renato Duca di Lorena , il quale ne' mesi passati pe' suoi Ambasciadori avea mandato ad offerirsi con cavalli 6000 al servizio della Lega , e que' mandare in Puglia, acciocchè quel Re troppo intento alle cose d'Italia conveniſſe richiamare le sue genti, le quali avea unite con quelle del Papa di nuovo mandate in Toscana, e mandarle in difesa dello Stato suo . Della deliberazione ne diedero segreta notizia a Ser Bertucci Gabriello Ambasciadore della Signoria appresso il Re di Francia, il quale comunicato tutto con detto Renato , fu da quello mandato un suo Ambasciadore alla Signoria, per notare le cose proposte . Ma in questo mezzo Lodovico Maria Sforza, il quale intendeva molto le cose , che si trattavano in Venezia, per segrete che fossero ; e avendo notizia di questo trattato, tentò di rimuovere i Fiorentini dalla lega , che aveano colla Signoria, dicendo loro, che accrescendo ella tanto lo Stato e le sue giurisdizioni, vorrebbe poi dar legge a tutta l'Italia . E che avvertissero bene a' casi loro. Le quali cose a' Fiorentini, che non aveano molto buon'animo verso la Signoria, e che quanto con lei erano stati collegati, era stato per propio loro beneficio, tanto parvero verisimili queste cose a' medesimi , che immemori de' tanti beneficj ricevuti da quella, la quale con tanta sua spesa nel tempo della passata e ardentissima guerra Turchesca sempre gli avea sovvenuti, e che per conservarli avea sofferto con tanta jattura del suo Stato, dando al Signor Turco la Città di Scutari , e molti altri luoghi acquistati nella guerra , per far pace con esso Signore , deliberarono di trattare accordo con esso Papa. E a quest'effetto mandarono insieme con un' Ambasciadore di Milano un' Ambasciador loro al Re di Puglia. I quali andarono a Napoli, dove con quel Re conchiusero segreta lega senza saputa del Papa. La Signoria a 11. Gennajo condusse per Capitan Generale da terra il Signor Roberto Malatesta da Rimino con cavalli 1500. e collo stipendio di Ducati 60000. all' anno in tempo di guerra , e di 48000. in tempo di pace, per anni due di fermo , ed uno di rispetto. I Cittadini e gli uomini del Contado di Veglia , sottoposti al Contado del Signor Giovanni de' Frangipani, Feudetario per essa Isola della Signoria di Venezia, astretti dalla guerra degli Ungheri , e mal soddisfatti del governo del detto Conte , levarono le Insegne di San Marco, e introdussero nella Città Ser Giacomo Venier Provveditore in armata , il quale si trovava in quell'acque con Galere 41. alle quali subito per deliberazione del Senato per difesa d'essa Città furono mandati fanti 500. e Capitano* degli Schiavi, il qual era in Capodistria . E nel principio dell'anno seguente 1480. fu spedito Ser Vettorre Soranzo eletto Capitan Generale da mare in luogo di Ser' Angiolo Loredano Proccuratore. Il quale con alcune Galere armate in Venezia, unito coll'armata del suo precessore, navigò a dett'Isola, dove erano a campo molte genti Unghere. Al Capitano delle quali mandò a dire , ch'egli si dovesse levare da quell'impresa , per essere quella Città e Isola raccomandata alla Signoria di Venezia. Dal quale non avendo alcuna risposta, l'assediò sopra dett'Isola . Ma essendo a un medesimo tempo stato spedito Ser Alessandro Lando Ambasciadore al Re d'Ungheria a fargl'intendere, che quell'Isola era Feudo della Signoria, e novamente a essa raccomandata, e che nol dovesse permettere, che dalle sue genti fosse molestata , il che ella come amica gli avea voluto fare intendere, il detto Re dopo d'essersi molto alterato, e conosciuto così essere la verità, rispose, ch'egli ciò non sapea, e che darebbe ordine, che le sue genti si levassero da quel luogo. E così mandò l'ordine , e le genti si levarono dall'Isola , al levar delle quali il Conte Giovanni venne a Venezia, dove nel tempo della Città assediata avea mandato i figliuoli e la moglie figliuola di Ser Paolo Morosini; e presentato alla Signoria le disse, che fosse contenta di restituirgli il dominio della sua Città e Contado. Il quale dal Doge fu molto ripreso de' mali modi e delle tirannie usate da lui contro que' Popoli . Fu poi deliberato di restituirgli detta Città, ma che al governo di quella fosse mandato il Conte Niccolò suo figliuolo con protestazione , che se da lui non saranno ben trattati que' Popoli , gli leverebbe il dominio di tutto . Mandato il Conte Niccolò a essa Città non fu accettato dagli abitanti di quella , dubitando , che seguisse le vestigia paterne , ovvero che il padre tra poco tempo ritornasse al dominio di quella, e li trattasse peggio che mai . Il qual Conte Niccolò ritornato a Venezia, fra pochi giorni passò da questa vita. E richiedendo di nuovo il Padre la restituzione del Contado , furono nel Senato a 20. di Febbrajo proposte due parti : l'una, che il Conte Giovanni fosse restituito al suo Contado ; l'altra , che essendo quell' Isola anticamente stata data in feudo a' Frangipani , i quali non avendo già molti anni pagato il feudo loro , e per avere mal governato que' Popoli, sia confiscata essa Isola alla Signoria di Venezia , al governo della quale sia pel Senato mandato un Provveditore; e al Conte Giovanni , stando in Venezia, siano dati Ducati 1000. di provisione all' anno, e pel maritare d'una sua figliuola Ducati 4000. E non volendo stare in Venezia non abbia cos'alcuna , ma sua moglie abbia Ducati 500. all' anno in vita sua , e Ducati 5000. pel maritare di sua figliuola. E questa parte fu presa. Ma il Conte Giovanni non volle accettare cos'alcuna , e partì da Venezia. Dopo a intercessione dell' Imperadore gli fu conceduto di venire a Venezia, dove richiesto perdono

alla

alla Signoria, gli fu perdonato e per deliberazione del Senato gli fu accreſciuto di proviſione Ducati 600. all'anno.

Il Duca di Lorena, il quale l'anno paſſato avea mandato un'Orator ſuo alla Signoria di Venezia, per trattare con quella circa la propoſta della ſua condotta, deſiderando molto di venire alla conchiuſione di quella, ſperando col favore della Lega di ritornare Renato ſuo Avo materno nel Regno di Napoli, dal quale per Alfonſo Re padre di Ferdinando era ſtato cacciato, partì da Marſiglia, e con molti ſuoi gentiluomini venne a Venezia per trattare perſonalmente ſopra il fatto della ſua condotta, e di condur gente in Italia. Al quale furono deputati tre Auditori, che furono un Conſigliere, un Savio del Conſiglio, e un Savio di terra ferma. Ma eſſendoſi per la nuova alienazione de' Fiorentini molto alterate le coſe, non volendo per ora la Signoria far condurre altra gente in Italia, fu ſolamente trattato ſopra la ſua condotta, la quale a 12. d'Aprile nel Senato fu conchiuſa per un'anno di fermo, e uno di riſpetto con 3000. cavalli, a' quali debba dare ſtanza nel ſuo paeſe con iſtipendio di Ducati 24000. all'anno, e conducendoli fuori del ſuo paeſe Ducati 56000. E volendone la Signoria più numero, pagare li debba a Ducati diciotto per lancia, e cavalli ſei per lancia, ſecondo il coſtume di Francia. E fu fatto Nobile di Venezia. In queſto mezzo il Re di Puglia colla nuova ſua lega e coll'ajuto d'Ercole Marcheſe di Ferrara ſuo genero, e di Federigo Marcheſe di Mantova, macchinava di muover guerra alla Signoria di Venezia, e tentava nella lega prefata tirare il Papa. Ma la Signoria vedendoſi ſola fra tanti Principi, e intendendo da gran parte i penſieri loro, diliberò per rompere i diſegni loro, avanti che conchiudeſſero col Papa, di vedere d'unirſi ella con eſſo, e diede il carico di ciò al Cardinal Foſcari, al quale per deliberazione del Senato de' 27. d'Aprile mandò il mandato. Il quale dopo molte difficultà conchiuſe lega per anni 25. a difeſa de' comuni Stati. E fu condotto a ſtipendio d'eſſa lega il Conte d'Imola figliuolo del Papa con cavalli 800. e Fiorini 24000. all'anno in tempo di guerra, e 18000. in tempo di pace. E s'obbligò la Signoria alla protezione d'eſſo Conte. E mandò Oratore al Papa Ser Zaccaria Barbaro, Cavaliere, e Ambaſciadore al Signor Turco Ser Sebaſtiano Gritti, a perſuadere eſſo Signore di muovere guerra contro il Re di Puglia. Il qual Signore come Imperadore di Coſtantinopoli, pretendendo la Città di Brindiſi, quella di Taranto, e d'Otranto, di ragione di quell'Imperio, adunò grandiſſima armata, la quale inſieme coll'eſercito terreſtre adunato alla Vallona, Capitano Acmet Baſsà, deſtinò contro il Regno di Puglia. Nel quale poſte in terra le genti nel porto d'Otranto, preſe per forza quella Città, e con ardue ſcorrerie, incendj, e prede, miſe in terrore tutta quell'Iſola. E il Re di Puglia, ſebbene non mancava alle proviſioni poſſibili per difeſa di quel Regno, mandò per un ſuo Ambaſciadore a fare intendere al Papa, che ſe non gli facea provvedere d'ajuto, ch'egli ſi darebbe col Turco, e vorrebbe eſſere l'ultimo a perdere lo Stato. Dalle quali coſe moſſo il Papa, a 16. Settembre trattata la materia, conchiuſe lega contro a' Turchi, e aderenti loro con eſſo Re, e con Matthias Re d'Ungheria, Giovanni Galeazzo Duca di Milano, Ercole Duca di Ferrara, e colle Comunità di Genova e di Firenze, non derogando alla Signoria di Venezia per la lega, che avea eſſo Papa colla medeſima Signoria. E fu eletto Capitano d'eſſa lega il Marcheſe di Ferrara, e il Papa eleſſe Confaloniere della Chieſa il Conte d'Imola. Dopo la pubblicazione della quale mandarono unitamente i Collegati Ambaſciadori alla Signoria, richiedendole che foſſe contenta anch'eſſa d'entrare in queſta lega, e d'unire le ſue forze contro il Turco. Gli Ambaſciadori de' quali giunſero a Venezia a 30 Settembre. Della venuta de' quali avendo avuto notizia la Signoria, e delle loro commeſſioni, avanti il giugnere loro chiamato il Conſiglio de' Pregadi, fu deliberata la riſpoſta. E venuti quelli alla preſenza della Signoria, ed eſpoſta la loro propoſta, pel Doge fu riſpoſto loro, che avendo la Signoria fatto la guerra per 15. anni col Turco, abbandonata da tutte le Potenze de' Criſtiani, e finalmente ſtata sforzata con grande jattura del ſuo ſtato di far pace con eſſo, e non eſſendo ſolita violare la fede, nè avendone cagione, voleva quella mantenere.

A queſto tempo per Ser Giovanni Dario Segretario mandato a Coſtantinopoli inſieme col Prorogero della Grecia mandato al Turco co' Sangiacchi e co' Capi delle Provincie uniti co' Rettori delle Città, furono meſſi i confini con eſſo Signore de' territorj di Napoli di Romania, Malvaſia, Coron, Modon, Lepanto, Corfù, Durazzo, Cattaro, Budua, Antivari, Dolcigno, e Spalatro, da' 11. d'Agoſto fino all'ultimo di Novembre reſtati in difficultà pel Caſtello di Vatia a' confini di Napoli, e pel luogo di Paliza a' confini di Spalatro, da eſſere dichiarati a Coſtantinopoli con eſſo gran Signore. Continuando il Duca di Ferrara nelle invaſioni de' confini, e in far fabbricare Sali a Comacchio, e avendogli la Signoria molte fiate pel ſuo Viſdomino fatto intendere, ch'egli voleſſe rimuoverſi da tali novità, e non avendo eſſo Duca voluto aſſentire, per diliberazione del Senato de' 31. di Dicembre, fu ſtabilito, che chiamato il ſuo Ambaſciadore la mattina di Dicembre, pel Doge gli fia fatto intendere, che avendo eſſo Duca voluto aſſentire a molte contrafazioni, contro i patti e privilegj d'eſſa Signoria, che in termine di giorni 15. ſotto pena di Marche 1000. d'argento, il tutto abbia ritrattato. Ma il Duca per due Ambaſciadori mandati alla Signoria l'uno dopo l'altro, portava le coſe in lungo. Ed era il dì 25. Gennajo. Finalmente fu detto, che daſſero eſecuzione a quanto era ſtato dichiarato loro, altrimente che da eſſa Signoria per conſervazione de' patti e de' privilegj ſuoi, ſaria provveduto. E vedendo il Duca la ferma intenzione della Signoria, non gli parendo tempo di provocarla contro di lui, vedendo il Re di Puglia ſuo ſuocero travagliato nel Regno ſuo dalla guerra Turcheſca, fece ritrattare le coſe innovate, e ceſsò di fare Sali a Comacchio. Sultano Maumet, il quale avea diliberato di paſſare nella Soria contro il Re di Perſia, il quale era venuto a que' confini, non volendo ſeguire l'impreſa della Puglia, ma fatta munire la Città d'Otranto, chiamò a sè Acmet Baſsà per ſervirſi della perſona ſua

sua a quell' impresa; e adunato numeroso esercito nel principio d'Aprile 1481. partì da Costantinopoli, e passò su la Natolia. Nel qual luogo s'ammalò graviſſimamente non senza sospetto d'essere stato avvelenato dal figliuolo. E a 3. di Maggio passò da questa vita, lasciando due figliuoli, Isiel suo primogenito, il quale si truovava in Amasia, successore dell' Impero, e Gen, il quale intesa la morte di lui, avea a quello, che gliela avea data, donata la Città di Cognon a' confini. La morte del quale volendo occultare Maemet, e Mustafà Bassà soli col Medico, e Sinan Agà de' Gianizzeri, dissimulata l'infermità d'esso Signore, segretissimamente il condussero in Costantinopoli morto, e mandarono a fare intendere a Baisit la morte del padre, e chiamarlo a prendere l'Imperio. Ma Maemet molto amico di Gen, cautamente gli fece intendere, ch' egli dovesse preoccupare la venuta del fratello, promettendogli il suo favore, dandogli molta speranza di poter prendere l'Imperio. Mandarono poi il Bassà nel campo a pigliare l'oro d'esso Signore, e il fecero condurre a Costantinopoli. Della qual cosa i Gianizzeri presero sospetto, che il Signor loro fosse morto. E passando in Costantinopoli gridando di volere vedere il Signor loro, entrarono nel Serraglio, ruppero le Porte del Palazzo, e ritrovato il corpo morto, tagliarono a pezzi Maemet Bassà, e 'l Medico, per avere eglino consigliato il Gran Signore a diminuire loro lo stipendio. E in luogo di Maemet crearono Bassà Isac Sangiacco di Salonichi. Scorsero poi e saccheggiarono la Città di Costantinopoli, e Pera. E assaliti i Castelli d'essa Città colle artiglierie li forzarono a rendersi. A i Subasi subito tagliarono la testa. Ma Isac nuovo Bassà ridotto con Mustafà, e Sinan Agà de' Gianizzeri, per achetare i tumulti fecero gridare Baisith gran Signore, e condussero un piccolo figliuolo di quello per Costantinopoli. E l'esercito per la morte del suo Imperadore disciolto in tutto si divise in due parti, l'una a favore di Baisith, l'altra di Gen. E andarono alla volta loro per incontrarli. Baisith intesa la morte del Padre, subito passò verso Costantinopoli, e giunto nella Natolia al luogo di Scutari, dubitando d'insidie, mandò un suo fidato verso Costantinopoli, per certificarsi della morte del padre. Il quale veduto il corpo morto, e ritornato a lui, subito con una Galera armata di ciurme richieste al Capitano delle Galere grosse della Signoria, passò a Costantinopoli, dove accettato e posto a cavallo, accompagnato da' Gianizzeri alla Moschea a vedere il corpo morto del padre, perdonò a' Gianizzeri, e a que' ritornò lo stipendio solito. In questo mezzo Gen colle sue genti partito dal Cognio, e ritrovate per istrada quelle genti del padre, ch'erano mosse a favor suo, unitosi con quelle, con tutta la celerità possibile cavalcarono verso Costantinopoli. Al qual luogo approssimandosi, e avuta notizia, che Baisith era entrato nell' Imperio, andò verso la Città di Bursa, e quella superati prima 2000. Gianizzeri, mandatigli contro dal fratello, prese. Nella quale avendo ritrovati molti danari, e molti avendone pigliati in presto da' mercatanti, adunò potente esercito. Col quale e coll' ajuto mandatogli dal Caraman, si mosse verso Costantinopoli, per iscacciare Baisith dall' Impero. Il quale con tutto il numero de' Gianizzeri, e altri 40000. combattenti gli venne incontro, e con lui sopra la Campagna di Serviza a 16. di Giugno fece conflitto, dove dopo combattuto tre giorni continui, al fine Gen tradito da uno de' suoi Bassà, e abbandonato dalla gente del Caraman, fu superato e fugato, e per le montagne ritornò verso la Città di Cogno.

Il Re di Puglia coll' ajuto della sua lega mandò alla ricuperazione della Città d'Otranto, alla quale impresa destinò Alfonso suo figliuolo Duca di Calabria con Galere 38. e fanti 9000. e il Papa Galere 20. e 2. navi armate a Genova, il Re d'Ungheria cavalli 800. fanti 500. i Fiorentini 900. Ferdinando Re di Spagna Caravane 20. Alfonso Re di Portogallo 6. navi, Caravanne 33. Con queste unioni strignea il Duca di Calabria molto la Città d'Otranto, non potendo però venire al fine dell' impresa. Ma sopragiunta la nuova della morte del Gran Signore, e la divisione de' figliuoli suoi per la successione dell' Imperio, fecela il Duca di Calabria intendere a' Turchi, ch'erano nella Città. I quali da questo avviso ispaventati fermarono l'accordo, che se vero fosse l'avviso della morte del Signor loro, di dargli la Città salvo l'avere e le persone loro. Al quale effetto pigliarono termine di giorni 8. d'andare alla Vallona. Nel qual termine avuta la certezza dell' avviso, gli diedero la Città. Ma il Duca sotto colore di farli condurre col loro avere alla Vallona, divise essi Turchi sopra l'armata, facendoli levare l'arme e i cavalli, e fece loro porre la catena a' piedi, ponendoli a vogare al remo. E divise la preda fra le armate, eccetto quella del Papa. Disegnò poi il Duca d'andare coll' armata all' impresa della Vallona, sperando col favore degli Albanesi d'impadronirsi d'essa Città. Ma il Legato del Papa sdegnato, che della preda non era stata fatta partecipe l'armata sua, e delle tratazioni, che faceva esso Duca, che non partecipava con lui cos'alcuna, si levò colla sua armata, la quale mandò a disarmare. Il simile fece quella di Portogallo e di Spagna. A questo tempo mandò la Signoria Ambasciadore a Sultan Baisith Ser' Antonio Vitturi Cavaliere per trattare la rinovazione della pace. Il quale giunse a Costantinopoli alla fine d'Agosto, dove dopo baciata la mano a quel Signore, trattò co i Bassà. Da' quali avute molte difficoltà, di poi mandato nuovo ordine alla Signoria, e avuta la risposta conchiuse finalmente a 12. di Gennajo con questi capitoli: *Che la pace fatta col Sultan Meemet sia confermata, rimosso che la Signoria non sia tenuta dargli Ducati 10000. all' anno, i quali era obbligata per essa pace. Che il Bailo della Signoria resti con tutte le autorità e libertà, che avea prima. Che i Ducati 50000. che restava la Signoria per resto de' Ducati 100000. degli Appalti gli siano dati in tre volte. Che i cinque per cento a' Mercatanti Veneziani siano ridotti in quattro. Che se alcun Veneziano morisse ne' luoghi d'esso Signore, non trovandosi de' suoi beni, non sia astretta la nazione per lui. Che tutti i danni fatti da' Turchi dopo la pace predetta, sieno rifatti per esso Signore. Che cadauno, che vorrà uscire con legni armati del suo paese, sia obbligato di dar piegeria di non far danni a' sudditi Veneziani. Che i confini de' luoghi della Signoria siano ridotti*

dotti nel termine, eh'erano innanzi al rompere della guerra con Sultan Meemet. Che il luogo di Poglizza a' confini di Spalatro, e il Caſtello di Vatia a' confini di Napoli poſſeduti per la Signoria, a quella liberamente reſtino, nè a que' ſudditi pel Signor Turco poſſa eſſere dimandato carriazo. Che tutti i ſudditi della Signoria poſti in cattività dopo la pace fatta con Sultan Meemet ſieno liberamente laſciati. Queſti Capitoli a 16. del detto meſe furono giurati dal Signor Turco.

Il Duca di Ferrara ceſſato in lui il riſpetto della guerra del Suocero continuava ad alterare i privilegj a' ſudditi della Signoria, imponendo loro nuove gabelle a danno di quelli, e dilatava molto i ſuoi confini ſopra i territorj d'eſſa Signoria. Delle quali coſe dolendoſi con lui Ser Gian Vettorre Contarini Viſdomino in quella Città, pel Duca gli fu riſpoſto, che di queſte coſe manderebbe un Ambaſciador ſuo a riſpondere alla Signoria. Ma accadde in queſto mezzo, che il Viſdomino per cauſa di giuriſdizione di giudicature fu ſcomunicato dal Vicario di quel Veſcovo. Per l'una e per l'altra di queſte cagioni la Signoria lo fece partire a' 15. di Luglio da Ferrara per dar conto di tutte queſte novità. Alla qual Signoria dal Duca fu ſcritto, che foſſe contenta di non udire il Viſdomino, finchè non giugneva l'Ambaſciadore di lui inſieme con un nunzio del Vicario. I quali venuti e uniti la Signoria preſente il Viſdomino aſcoltò l'Ambaſciadore, dicente eſſere falſo, che il ſuo Duca interompa i privilegj a' ſudditi d'eſſa, nè ſi dilati contro il giuſto i ſuoi confini, e il Nunzio del Vicario, eſſere giuſta la cauſa dell' interdetto. E l'uno e l'altro d'eſſi richiedevano, che foſſe punito il Viſdomino. Ma il Viſdomino fece coſtare alla Signoria la manifeſta interruzione de' privilegj e dilatazione de' confini, e ingiuſta la cauſa dell' interdetto contra di lui. Finalmente a' 7. d'Agoſto introdotta la materia in Senato, e fatto in quello riferire dal Viſdomino, a' 9. del medeſimo fu deliberata la riſpoſta, che fra 'l termine di giorni quindici debba il Duca far ritrattare tutte le coſe fatte contro i privilegj e la pace con eſſa Signoria: altrimenti quella ſarebbe forzata provvedere, non volendoſi impedire altrimente del Vicario. La qual riſpoſta comunicata nel Collegio all' Ambaſciadore, e da quello fatta intendere al Duca, fu da lui privato il Vicario del Veſcovo del ſuo Uffizio. E per fare andare la coſa in lungo, riſpoſe alla Signoria, che le voleva fare oſſervare tutti i privilegj e patti, i quali acciocchè non cadeſſero in difficoltà, richieſe che foſſero riveduti, e confermati. Al che aſſentendo la Signoria, furono riveduti i detti privilegj e vecchj e novi, e i confini del Dogado di Venezia col Poleſine di Rovigo, e que' della Città di Ravenna co' luoghi del Duca, ſecondo la ſua richieſta. E volendo la Signoria per fine, e che foſſero confermati, l'Ambaſciadore diſſe di non aver commeſſione, la quale dicendo d'aſpettare mandava il negozio a lungo. E in queſto mezzo il Duca facea fortificare la Città di Rovigo, e tutti gli altri luoghi a' confini della Signoria. La quale intendendo il tutto, e l'animo del Duca non eſſere d'accordo, circa il fine di Settembre di nuovo proteſtò all' Ambaſciador ſuo, che ſe fra 'l termine di giorni otto non avrà la commeſſione di fermare i capitoli, che per altra via eſſa provvederebbe; e che l'intenzion ſua è, che i privilegj e i patti foſſero oſſervati e i ſuoi confini non uſurpati. Poi conoſcendo dover venire alla guerra col Duca, fece fare la moſtra delle ſue genti. E per deliberazione del Senato de' 3. Novembre fece nella Caſa dell' Arſenale fabbricare tre baſtie, e quelle mettere ſopra le rive dell' Adige al luogo de gli antichi e veri termini de' confini di Cavarzere, dove uno de' Silveſtri Ferrareſi avea occupato molto territorio di paludi d'eſſo luogo, e quelli muniti, e ridotti a coltura. Nelle quali baſtie furono poſti alcuni fanti per ricuperare il poſſeſſo di detti luoghi. Alle quali proviſioni fu deſtinato Ser Agoſtino Barbarigo diſegnato Capitano a Padova; e per Ser Niccolò Duodo Podeſtà e Capitano di Ravenna d'ordine della Signoria furono mandati a tagliare alcuni Argini fatti da' Ferrareſi ſopra le rive del Pò, per ritirare alcuni paludi, e furono ritornati nell' eſſere antico.

Il Duca di nuovo per intrattenere la Signoria, le mandò un nuovo Ambaſciadore con parole ſenza conchiuſione. Ma in queſto mezzo preparava molta gente nella Città di Ferrara. Poneva molte gravezze a tutto il ſuo Stato. E il Re di Puglia ſuo ſuocero gli mandò 1000. cavalli, e 500. fanti. E per dare ſoſpetto al Papa, mandò in Abruzzo a' confini di Tajazzo, luogo della Chieſa, il Duca di Calabria ſuo figliuolo con buon numero di cavalli e pedoni. Il Papa mandò le ſue genti alle rive del Tronto, e la Signoria mandò il Capitan ſuo Generale, il quale ſi trovava in Rimino colle genti di Romagna, e Ser Giacomo di Mezzo Cavaliere Provveditore di quell' eſercito a unirſi colle genti del Papa, per chiudere il paſſo al Duca di Calabria. E col Senato fu ſcritto al Generale da mare, che levar debba dalla Marca 1000. Stradiotti, co' quali inſieme con tutta l'armata ſi debba ridurre a Corfù, per potere invadere la Puglia, in caſo che'l Duca di Calabria ſi muova apertamente contro del Papa. La quale deliberazione fu fatta intendere al Papa, acciocchè per timore non mutaſſe opinione. E fu ſcritto a Ser Giandomenico Contarini Viceconſolo nel Regno di Puglia, che cautamente con tutti i Mercatanti co' loro averi operaſſe, che ſi levaſſero da quel Regno. Il qual' ordine ricevuto, operò co' medeſimi, e quelli con quello che poterono avere del loro, partirono. Dopo il partire de' quali, ciò conoſciuto per gli Agenti Regj, qual foſſe la cagione, fecero ritenere i pochi rimaſti con gli averi loro. Ma il tutto dal Re, per non provocare la Signoria, fu fatto rilaſciare. E furono mandati di nuovo Fanti nelle Baſtie, le quali furono fortificate di foſſi e d'arcieri. E adunate genti da i Caſtelli del Padovano, Caſtelbaldo, Montagnana, Eſte, Monſelice, non già per deſiderare di muovere guerra al Duca di Ferrara, ma per indur quello con queſto modo all'accordo. Ma il Duca per un ſuo Oratore mandato al Papa, gli fece querela, che la Signoria di Venezia gli volea torre il dominio della Città di Ferrara, feudo della Chieſa, e che avea poſto ella alcuni baſtioni nel territorio d'eſſa Città; ſupplicando eſſo Papa, che voleſſe ammonire eſſa

Signo-

Signoria ſotto pena di ſcomunicazione a rimanerſi da tal novità, e da inferire danno a eſſo Duca. Al quale il Papa riſpoſe, che facea male a non oſſervare i privilegi, che la Signoria avea in Ferrara conceduta a lei dalla Romana Chieſa. Però che le farebbe ſcrivere, eſortandola a non turbare la pace d'Italia. E ſcriſſe un Breve del ſuddetto tenore, al quale dal Senato a 24. di Gennajo fu riſpoſto, e datagli particolare inſtruzione da Ser Franceſco Diedo Dottore Oratore appreſſo eſſo Papa, delle violenze, che uſava il Duca a' ſudditi della Signoria contro la forma de' Privilegi ſuoi, e della dilatazione de' confini. Le quali coſe inteſe dal Papa, gli fu riſpoſto, che la Signoria lo puniſca, e gli faccia buona guerra, ch' egli le dava la ſua benedizione, e volea più preſto eſſa debitrice, che il Duca, perchè da queſto avea d'avere aſſai danaro per cenſi non pagati. Scriſſe il detto Oratore, che i ſegreti de' Conſiglj erano rivelati. Onde per deliberazione del Conſiglio de' Dieci colla giunta de' 23. di Gennajo furono ritenuti due famiſ liari dell' Ambaſciadore del Duca di Ferrara, e l'Ambaſciadore la notte fuggì. E a V. di Febbrajo furono ritenuti Ser Girolamo Zane, che fu Viſdomino in Ferrara, e Ser Dolfino Dolfin, l'uno de' Pregadi, e l'altro della Giunta. De' quali il Dolfin l'anno ſeguente a' 16. di Gennajo da eſſo Conſiglio per avere rivelato i ſegreti del Senato al Duca di Ferrara, fu confinato nella Patria del Friuli con taglia ſopra la vita. Il Duca ſimulando di non voler guerra colla Signoria di Venezia mandò un' altro Ambaſciadore a far reſidenza appreſſo di lei. Pure continuava ad adunar gente ne' luoghi ſuoi, che confinavano colla Signoria, da' quali alcuni pedoni, ch' erano nel Poleſine di Rovigo, paſſati ſu quello di Montagnana, rubbarono alcuni animali, e poſero fuoco in alcuni cortili. Il che intendendo i fanti, ch' erano a quella guardia, uniti con que' da Eſte, paſſarono nel territorio di Rovigo, dove fecero molti danni. Allora il Duca mandò a richiedere al Re di Puglia, e ad altri della lega ſua, della quale era Capitano, ajuto a difeſa del ſuo Stato. Al quale l'Ambaſciadore del Re, del Duca di Milano, e de' Fiorentini reſidenti in Ferrara, pubblicamente d'ordine de' Principi loro diſſero, ch' eſſi Principi erano per mettere tutte le forze e Stati loro.

Furono mandati nuovi Ambaſciadori l'Anno ſeguente 1482. alla Signoria, per trattare accordo. Colla quale reſtando pe' capitoli sì vecchi come nuovi in poca difficultà, richiedevano, che foſſero rimeſſi a due Principi d'Italia. Al che la Signoria non volle aſſentire, per eſſere ne' parti ſuoi con eſſo Duca, che naſcendo alcuna difficultà ſopra i comuni capitoli, quella e'l Doge debba dichiarare. La qual coſa era ſtata continuamente oſſervata. Conduſſe la Signoria a' ſervigi ſuoi il Signor Roberto di San Severino, Conte di Galiazzo, con titolo di Luogotenente Generale con cavalli 1000. e con 300. pedoni, con iſtipendio di Fiorini 68000. all'anno e per la perſona ſua Fiorini 12000. Appreſſo il quale fu eletto Provveditore Generale in campo Ser' Antonio Loredano Cavaliere e Procuratore. E fu fatta armata per le acque dolci di Galeoni 50. fatti di Burchi, Redi-

A guardi 100. Barche 200. da uomini 8. per barca, e altrettante da quattr' uomini. La metà delle quali furono armate in Venezia, Chioggia, Grado, Caorle, e Iſtria. E di queſta armata fu fatto Capitano Ser Damiano Moro. Dopo per diliberazione del Senato de' 19. Aprile fu data licenza all' Ambaſciadore del Duca di Ferrara; e avendo egli riſpoſto di volerne dar prima notizia al ſuo Duca, gli fu replicato, che fra 'l termine di ore otto doveſſe partire. Il quale così eſeguì. E il Duca ſubito per ſue lettere richiedeva alla Signoria ſalvocondotto di mandarle un' altro Ambaſciadore. La quale non gli riſpoſe coſa alcuna. Ma il Cancelliero del Viſdomino B reſtato in Ferrara il giorno di San Marco, andò nella proceſſione ſolenne collo Stendardo di San Marco ſpiegato ſecondo il ſolito de' Viſdomini. Pel biſogno di danaro per queſta guerra a' 21. Aprile nel Senato per Ser' Antonio Erizzo Procuratore, Ser Franceſco Sanudo, e Ser Tommaſo Triviſano Provveditore ſopra il danaro fu ſtabilito principio al Monte Nuovo, e nel fine del detto meſe fatte fare per la Signoria le moſtre delle ſue genti, furono ritrovate ne' ſuoi luoghi del Padovano, Veroneſe, Breſciano, e altri luoghi di Lombardia cavallerie pagate ſotto diverſi Condottieri al governo del Luogotenente Generale cavalli 8111. fanti pagati C 5100. cernide e guaſtatori ridotti dal Provveditore Generale in molto numero. E in Romagna ſotto diverſi capi al governo del Capitan Generale cavalli 3518. fanti pagati 6000. Fatte le quali moſtre a' 3. Marzo, dopo una ſolenne proceſſione nella Piazza di San Marco, fu a ſuono di trombetta pubblicata la guerra contro il Duca di Ferrara, e che a cadauno foſſe lecito andare a' danni di lui, convertendo la preda, che faranno, in proprio uſo. E il medeſimo fu pubblicato in tutte le Città e Caſtelli della Signoria. E ſubito il Luogotenente Generale con parte dell' eſercito adunato in Padovana, laſciando ordine al reſtante, che doveſſero ſeguirlo, D paſsò nel Veroneſe. E'l Duca di Ferrara colle ſue genti e colle ſuſſidiarie ſi miſe alle frontiere del Poleſine, le quali già avea munite, per vietare il paſſo alle genti predette. Ma il Luogotenente con gran celerità gittò un Ponte a Oſtia, luogo del Mantovano, dove attraverſò gran quantità di paludi tra i fiumi Tartaro e Pò, facendo che i guaſtatori e le cernide con faſcine e con graticci preparati per avanti faceſſero una fortiſſima ſtrada, chiamata poi la Faſcina, per la quale paſsò col ſuo eſercito. E giunto ſopra le rive del Pò, ſaccheggiò quelle Ville, e preſe il Caſtello di Melara, dove per deliberazione del Senato per due Ambaſciadori eletti pel E Collegio gli fu mandato lo Stendardo di San Marco di Luogotenente Generale. E il Duca vedendo l'eſercito della Signoria avere ſuperato le difficultà, e paſſato in un luogo non aſpettato, ritornò in Ferrara; dove giunſe il giorno ſeguente Federico Duca d'Urbino, Capitano del Re di Puglia con buon numero di cavalli e di pedoni. Il Capitano dell'armata Veneta nel Pò, partito da Chioggia pel Canale delle Bebbe entrò nell' Adige, e da quello pel Canale di Loreo nel fiume del Pò, dove ſuperò e rovinò molte Baſtie del Duca, fatte fabbricare per difeſa di quelle Rive, ſaccheggiando molte Ville; gli abitatori del-

Digitized by Google

le quali fuggiti, affidati poi dal Capitan Veneziano ritornarono. E l'altre propinque levando le Insegne di San Marco, volontariamente si resero. Prese poi la Città antichissima d'Adria, e per trattato quella di Comacchio. Allora il Popolo di Ferrara principiò a tumultuare, e gridando dicevano, che il Duca facesse pace colla Signoria di Venezia. Il quale faceva rispondere, che la pace stava nelle mani sue: e data voce nella Piazza volere andare contro dett' armata, uscì verso Francolino, per vedere se'l Popolo lo voleva seguitare. Ma non essendo seguitato da niuno, ritornò nella Città, e mandò a serrare il passo dell' Adige alla Villa di Ron, acciocchè l'armata non potesse passare. E fece tagliare le acque de' fiumi Pò e ....., nel tagliamento delle quali furono affondati i passi, che conduceano le vettovaglie al campo. E subito licenziò il Cancelliere del Visdomino. Il quale dalla Duchessa fu fatto ritenere, e posto in Castello.

A questo tempo gli fu giunto soccorso di cavalli 9000. e di 3000. pedoni, mandati dal Duca di Milano, e genero suo. E il Re di Puglia volendo mandare soccorso a esso Duca fece dimandare il passo al Papa per le sue genti, dal quale essendo quello negato, gli fece protestare d'essergli nimico. E fece armare in Napoli 20. Galere e 4. Fuste, per mandare a' suoi danni in spiaggia Romana. E vedere di rimuoverlo dall'unione, che avea colla Signoria di Venezia, e tirarlo alla sua lega, facendo passare il Duca di Calabria con potente esercito sopra quel di Roma sotto pretesto di far danno a gli Orsini. Il qual fece correre alcuni Turchi già presi da lui nella ricuperazione d'Otranto, e tenuti sempre al suo soldo, fino sopra le Porte di Roma. Dove il Papa di ciò travagliato chiedeva ajuto dalla Signoria di Venezia, la quale per deliberazione del Senato del primo dì di Giugno, dopo molte disputе, scrisse al Generale da mare, che colla sua armata andasse in ajuto d'esso Papa, dove dal suo Legato fosse ricercato. In questo mezzo il Papa per lettere intercette intese un trattato, che avea in Roma il Duca di Calabria co' Cardinali Colonna, e Savelli, e molti altri nobili Romani, che seguivano la di lui parte: cioè di tagliare a pezzi il giorno del Corpus Domini a ora della processione il Papa, l'Ambasciadore della Signoria, e'l Conte d'Imola, e introdurre esso Duca in Roma, e cacciare gli Orsini. Il Papa comunicato il tutto coll' Ambasciadore Veneto fece ritenere i due Cardinali, e alcuni altri loro propinqui, e li fece mettere prigioni nel Castello, nelle case de' quali furono ritrovate corazze e arme d'ogni sorta in gran numero. Ma il Popolo di Roma diviso in due parti tumultuava nella Città. La parte del Colonna contro il Papa esclamando diceva, ch'egli a istanza della Signoria di Venezia negando il passo al Re di Puglia, se lo avea fatto nimico, e ch'eglino ne portavano la pena. La parte Orsina diceva, che il Re di Puglia già molto tempo, e per molte vie avea cercato di sottomettere l'Italia, e che il Papa e la Signoria volevano liberarla non solo, ma far venerare la Romana Chiesa, e liberarsi eglino dalle sue mani. Le quali cose cagionarono, che il Papa coll'Ambasciadore Veneto, e col Conte d'Imola, si fortificò nel Castello, e chiamò molti suoi Condottieri, ch'erano nello Stato, a sua difesa; e mandò a richiedere alla Signoria il suo Capitan Generale da terra, il qual'era in Ravenna per governo delle sue genti. La qual Signoria dubitando, che il Papa per forza fosse tratto alle voglie del Re di Puglia, scrisse col Senato agli 8. di Giugno al detto Capitano, che con cavalli 2000. e altrettanti fanti della sua condotta vada a Roma a difesa del Papa, e al Provveditore di mezzo, che col resto della condotta d'esso Generale, ch'era di cavalli 1300. vada ad alloggiare su quello d'Imola e di Forlì, per difesa di que' luoghi. E mandò Ser Francesco Diedo Dottore suo Ambasciadore con Ducati 10000. per assoldare fanti per difesa del Papa. Il qual mise bando in Roma colla Bandiera di San Marco, e assoldò tanti fanti. Allora i Colonnesi palesemente usciti dalla Città s'unirono col Duca di Calabria; e il Generale da mare levati dalla Morea 500. Stradiotti, e buon numero di fanti ritornò a Corfù, ove ritrovò il Legato del Papa, il quale levò sopra l'armata, e partì con Galere 20. e alcuni altri navilj. I quali mossi, astretto il Re di Puglia fece adunar gente in Abruzzo, e Barletta, per mandare a difesa di quelle marine. Ma 'l Generale passato nel Regno di Puglia per nome del Papa, e colle insegne di San Marco, dopo saccheggiato e abbruciato il territorio di Lanzano, e presi per forza alcuni Castelli, e alcuni avuti a patti, i quali per non essere fatti forti, e per non privarsi delle genti loro, non avendo altra guardia, promettendo loro esenzione per anni 25. esortò a stare in fede, e partì coll'armata, andando all'Isola de' Tremiti, dove similmente prese molti Castelli, i quali, per avere fatto difesa, rovinò e abbruciò, saccheggiando tutti que' territorj, fino alla fine di Luglio. Ma assalita l'armata da una grandissima fortuna, che le rovinò alcune Galere e Grippi, non potendo sicuramente fermarsi sopra quelle spiagge, si levò da quelle marine, e per acconciare essa armata ritornò a Corfù.

Al Duca di Ferrara in questo mentre mancavano ogni giorno le genti sussidiarie per mancamento di danari. Il quale continuava con diligenza a fortificare la Città di Ferrara. L'armata della Signoria nel Pò pel pessimo aere cagionato dalla innondazione dell' acque, era aggravata d'infermità, dalla quale molte di esse genti ogni giorno cadevano. Tra le quali il Capitano oppresso, con licenza venne a Venezia, e morì fra pochi giorni. In luogo del quale la Signoria mandò Ser Girolamo Malipiero con buon numero d'uomini, per metterli in luogo de' morti e infermi. Ma l'esercito sebbene aggravato da infermità, dopo superate in diversi modi molte difficultà presentategli dalla gente del Duca, presero il Castello di Figaruolo, e passarono sopra il Polesine fra l'Adige, e il Tartaro. Dove d'ordine della Signoria fatto pubblicare, che tutti i luoghi, che senza aspettare la battaglia, si renderanno, avranno esenzione per anni 10. a quest' editto si resero volontariamente fino a tutto Luglio, Castel Vielmo, San Donato, la Fratta, e le Ville d'Arquà, e Costa. Andò poi sotto la Città di Rovigo, la quale principiò a battere; e avendole fatto per nove giorni molti danni e rovine ne' muri, dal Provveditore e Governatore dell' esercito le fu mandato a dire, che se fra termine

Digitized by Google

mine di giorni tre non s'arrendevano, le dariano la battaglia, e prendendola la saccheggieriano. Allora il Popolo, e molti del Contado ridotti nella Città, vedendosi molto astretti, sebbene non dubitavano del prenderla a forza, memori del buon governo, ch' ebbe la Signoria nel tempo, che le fu impegnata essa Città, non ben soddisfatti del Duca loro, per liberarsi dalla tirannide di lui e de' suoi Cittadini, si levarono a rumore, dicendo di non volere più patire quell' assedio, essendo la rovina delle case loro, e finalmente la propria morte e de' figliuoli loro. Il Capitano, e'l Commessario del Duca con quel numero di fanti, che si ritrovavano, si ritirarono nella Rocca, e i Cittadini pochi di numero, non potendo resistere al Popolo, per mezzo d'uno da Cà Molino affezionato molto alla Signoria, unitosi col medesimo Popolo, mandarono al Provveditore dodici Ambasciadori, col quale e col Governadore firmati i Capitoli, gli renderono la Città. Nella quale entrati a' 14. d'Agosto, fecero aprire le prigioni, e abbruciare tutti i processi criminali. E il giorno seguente ebbero la Rocca, salvo l'avere e le persone. Ma la Signoria in questo mentre per dar presta spedizione all' impresa, avea col Senato commesso a Ser' Agostino Barbarigo Capitano di Padova, che adunato in quel territorio quel maggior numero di gente, che speditamente potesse, andar dovesse e incamminarsi all' espugnazione della Città di Rovigo. Il qual partito, e per istrada intesa la nuova dell'acquisto di quella, licenziate le genti adunate, vi andò solo colla sua corte. Al quale dal Governatore e Provveditore, che seguendo la vittoria voleano andare all'acquisto del resto del Polesine, fu consegnata essa Città. Sotto la Loggia della quale fu fatto dipignere un San Marco, e fece mettere questo Breve: URBEM RHODIGII EX TENEBRIS IN PRISTINAM LUCEM REDDIDIT MCCCCLXXXII. XIV. AUGUSTI AUGUSTINUS BARBADICUS PADUÆ, RHODIGII PRÆFECTUS. Il Provveditor Generale Loredano in questo mentre assalito da grave infermità, avuta licenza di ripatriare, di ritorno in Padova passò da questa vita. Al figliuolo del quale fu preso di dare Ducati 600. all'anno in vita sua per rata, e a due sue figliuole Ducati 2000. per cadauna al maritar loro, e a sei suoi nipoti di fratello, i quali egli teneva in casa, sei balestrarie di Galere grosse all'anno per anni sei. E in luogo suo fu mandato Provveditor Generale Ser Giovanni Emo Cavaliere, il qual'era Provveditore in Lombardia. Il quale cavalcando coll'esercito verso il Castello di Lendenara, il Popolo e i Cittadini della Città fatto serrare il Capitano del Duca colle sue genti nella Fortezza, a 18. del detto mese si renderono alla Ducal Signoria. Nella quale Città entrato il Governador Generale e'l Provveditore, sforzarono nel medesimo giorno que' della Fortezza a rendersi salvo l'avere e le persone. Il medesimo fece a' 2. di Settembre il Castello, e il Luogo della Badia.

In Romagna l'armata del Re di Puglia, Capitano Bernardo Villamarino Genovese, dopo fatti molti danni a quelle marine, il mese d'Agosto prese Terracina, luogo del Papa. E il Duca di Calabria unito co' Colonnesi già usciti di Roma, alloggiò il suo Capitano due miglia propinqui alla Città di Roma, alla quale stringeva le vettovaglie, e segretamente principiò a trattare col Conte d'Imola di rimuovere il Papa dalla intelligenza, che avea co' Veneziani, e di ridur quello nella sua lega, sperando, che il Papa stracco, e quasi assediato nella Città, facilmente dovesse assentire. Ma l'Oratore della Signoria, fatto conscio di queste pratiche, andato dal Conte suddetto con ragioni efficaci, massime al suo particolare, lo dissuase dalla pratica, e al Papa poi commemorando la spesa, che pativa la Signoria per suo beneficio, e la guerra presa per lui, protestò, che se Sua Santità s'accordava co' suoi nimici, forzerebbe la Signoria di permettere a' Turchi di passare nel Regno di Puglia, e in terra di Roma. Al quale il Papa molto smarrito disse, non sapere di quella pratica cosa alcuna, e che mai non si leverebbe dalla buona intelligenza che avea colla Signoria, sperando, che da quella sarebbe difeso. Allora il Capitan Generale della Signoria, già giunto in Roma, d'ordine del Papa chiamò da Imola e Forlì il resto delle genti sue. Unite quelle appresso alla Città, deliberò di levarsi coll'esercito, e d'andare a ritrovare il Duca di Calabria, il quale molto penetrava contro i luoghi del Papa. E uscito dalla Città circa il fine d'Agosto col Conte d'Imola Capitan Generale della Chiesa, e con Ser Pietro Diedo Cavaliere Provveditore dell' esercito Veneto, e con Ser Francesco Diedo Oratore Dottore appresso il Papa, con uomini d'arme 4800. balestrieri, e cavalli 600. e fanti 4000. della qual gente dalla Signoria erano pagati uomini d'arme 2860 e fanti 1000. andarono verso il Duca di Calabria. Il quale alloggiato sopra d'un monte ricusava la giornata. Ma da esso Governatore provocato, levato da quell'alloggiamento, poco dopo appresso Castel Nettuno non distante dal mare, fu forzato a fare la giornata. Nella quale durò la battaglia per lo spazio di sette ore con mortalità di molti dell'una e dell'altra parte; finalmente fu rotto e fugato l'esercito del Duca, presi molti suoi Capitani, Capi di squadre, uomini d'arme, e gli Stendardi Regj. Il Duca si salvò in Castel Nettuno, dal qual luogo con 6. Galere passò a Napoli, e'l resto dell'esercito suo tutto si disciolse. E quello del Papa in brevissimo tempo ricuperò tutti i Castelli perduti, e acquistò alcuni altri de' Colonnesi. Dopo il qual fatto il Conte d'Imola, come Generale della Chiesa, e l'Ambasciadore della Signoria co' prigioni ritornarono a Roma. E in modo di trionfo fatti precedere essi prigioni, e le bandiere Regie prese entrarono nella Città. Il Duca di Ferrara, il quale pe' mali successi delle cose sue era gravemente infermato, per la nuova avuta della rotta del Duca di Calabria, nel qual solo era restata la speranza di lui, s'occupò di sorta, che perdette l'intelletto, e manifestamente in diversi modi lo facea apparire. E mancando le vettovaglie in quella Città, furono dalla Duchessa col consiglio degli Ambasciadori del Re suo padre e del Duca di Milano licenziate le genti inutili della Città. E continuando l'infermità nell' esercito della Signoria, s'ammalò il Luogotenente, e con licenza del Senato andò a Padova per risanarsi. Al quale la Signoria per diliberazione del

Digitized by Google

Collegio mandò Ser Sebaſtiano Badoer Cavaliere Avogadore del Comune, e Ser' Antonio Vetturi Cavaliere Capo de' Dieci per viſitarlo, e per intendere l'opinion ſua delle coſe della guerra. Poi per deliberazione del Senato furono aſſoldati 3000. fanti, per ingroſſare l'eſercito nel Ferrareſe, e mettere ne' luoghi acquiſtati nel Poleſine di Rovigo. A' quali furono mandati i Rettori loro. Ceſſata poi l'infermità nell'eſercito, e accreſciuto il numero di quello co' fanti predetti, e con molti altri chiamati di Lombardia, con molti cavalli, e riſtorata quell'armata di molta gente mandatale da Venezia, a 23. Settembre furono mandati a Padova al Luogotenente Ser Zaccaria Barbero Savio del Conſiglio, e Ser Franceſco Michel Savio di terra ferma, per conſultare con lui del modo di proſeguire la guerra. E a' 9. d'Ottobre furono eletti e ſpediti due Provveditori in campo, che furono Ser Federigo Corner, e Ser Franceſco Sanudo. I quali inſieme con Ser Giovanni Emo Cavaliere ſtettero appreſſo il Luogotenente, le opinioni del quale foſſero per eſſi due eſeguite. E gli eletti ſubito ſpediti andarono a Padova, e col Luogotenente già fatto ſano andarono all'eſercito.

In queſto mentre il Generale, il qual' era in Romagna Governatore delle genti del Papa, aſſalito da grave infermità, non ſenza ſoſpetto di veleno, dal Conte d'Imola, fattoſi condurre a Roma, paſsò da queſta vita, laſciato lo Stato e i ſuoi figliuoli ſotto la protezione della Signoria di Venezia. In luogo del quale con grandiſſima iſtanza e favore del Papa ricercava eſſo Conte d'eſſere condotto dalla Signoria. E che le genti di quella, che erano in Romagna, gli deſſero ajuto a prendere i Caſtelli di Lugo, e di Bagnacavallo, e altri propinqui, del Duca di Ferrara. Ma pretendendo la Signoria, eſſi Caſtelli di Lugo e di Bagnacavallo eſſere della giuriſdizione della Città ſua di Ravenna, dopo molte diſpute nel Senato, fu di una balla preſo di nò. Il Generale da mare con buon numero di Galere, Fuſte, Bregantini, e Grippi, con Stradiotti 400. chiamato dal Senato venne a Chiozza, e di là pel Pò di Primaro paſsò nel territorio di Ravenna, dove chiamato dal Provveditore colle ſue genti di Romagna, paſsò nel territorio d'Argenta, e fu alle mani colle genti del Duca, delle quali col favore degli Stradiotti ebbe vittoria. Que' del governo di Milano in queſto mentre mandarono ſoccorſo di gente al Duca di Ferrara. E il Duca di Calabria nelle parti d'Abruzzo, adunato nuovo eſercito, ſi preparava a' danni del Papa. Col quale il Re di Puglia per mezzo del Cardinale Sabineſe principiò a trattare accordo, promettendo larghi partiti al Conte d'Imola. Ma il Luogotenente Generale della Signoria co' Provveditori, e con tutto l'eſercito colle ſpalle dell' armata del Capitan Malipiero, avute molte artiglierie da Venezia, gittò un Ponte ſopra il Pò al luogo di Lagoſcuro, pel quale a' 21. Novembre principiò a paſſare l'eſercito per andare a campo ſotto la Città di Ferrara. Contra i quali il Signor Facino da que' del governo di Ferrara fatto Capitano delle genti ſue, uſcì del Barco con buon numero di cavalli e fanti, e ſopra le rive del Pò cercava di vietar loro il paſſo. Ma dalle genti Marcheſche fu ributtato e forzato a ritirarſi nel Barco. Paſsò poi tutto l'eſercito ſenza contraſto, e con grandiſſimo impeto ſaccheggiò tutte le Ville vicine. S'infermò in queſto mentre e morì il Sanudo Provveditore; in luogo del quale fu mandato Ser Marcantonio Moroſini Cavaliere. Poi a' 27. Novembre nel Senato fu poſta parte, che alla moglie e al figliuolo del Sanudo morto ſieno dati di provviſione Ducati 600. all'anno, ſecondo la forma, che fu conceduta agli eredi di Ser' Antonio Loredano. La qual parte fu contradetta; ma fu anche preſa. E di poi fu preſo, che *de cetero* non ſi poſſa dar provviſione ad alcuno per morte de' ſuoi, ſe que' non ſaranno morti in fatti d'arme, o per altra violenta morte al ſervigio pubblico, con iſcrittura nel Collegio. E non avendo ardire le genti del Duca d'uſcire contro le genti Marcheſche, fortificavano con grandiſſima diligenza la Città di Ferrara, e maſſime dalla parte del Borgo di Lione, oppoſta alla gente nimica. Alle quali, abbandonate tutte le baſtie fatte di fuori, reſtarono tutte le vettovaglie e munizioni. E finalmente abbandonarono la difeſa del Barco, nel quale entrati i Capi dell'eſercito, andarono alla caccia, e preſero molti cervi e lepri. E in ſegno d'allegrezza li mandarono a preſentare alla Signoria. E in queſti termini ſtretta, e aſſediata era la Città di Ferrara. In queſto mentre l'Ambaſciadore del Re di Puglia, del Re e Regina di Spagna, del Duca di Milano, della Communità di Firenze, unitamente andati a Roma richieſero il Papa, che voleſſe mettere pace tra'l Duca di Ferrara collegato loro e la Signoria di Venezia. Di poi gli propoſero unione con la lega loro, promettendogli quanto altre fiate ſegretamente per mezzo del Conte d'Imola gli aveano promeſſo. A' quali il Papa non fece altra riſpoſta. Ma chiamò in Roma il Conte, per conſigliare con lui la medeſima. E l'Ambaſciadore della Signoria di nuovo fatto conſcio del trattato, andato al Papa, e gli diſſe, che adeſſo che la Signoria ha liberato Sua Santità dalle inſidie del Re di Puglia, acchetato il ſuo Stato al Conte d'Imola, e con tanta ragione, e perſuaſa da lei, ha preſo la guerra contro il Duca di Ferrara, Sua Santità non voglia accordarſi co' ſuoi nimici. Al quale il Papa nella ſua riſpoſta moſtrò più coſtanza che mai verſo la Signoria. E finattanto che ſi trattavano a Roma le coſe predette, il Duca di Calabria ſtrigneva molto la Città di Ponte Corvo ſottopoſta alla Chieſa.

Ma il Conte d'Imola già ritornato in Roma, per conſultare col Papa, promoveano gli Ambaſciadori de' Principi Collegati di farlo Capitano Generale della Lega con Fiorini 100000. all' anno in tempo di guerra, e di 70000. in tempo di pace, e di farlo Signore di Rimini, e di Faenza. Il quale conſiderando, che dalla Signoria ſtando con eſſa, non gli ſarebbe permeſſo farſi Signore di Rimini, e di ſcacciare il figliuolo del Signor Roberto, tanto ſuo benemerito; e che da lei non avea riſpetto, dalla quale ſperare poteſſe d'eſſere ſuo Capitano Generale, nè gli permetteva d'acquiſtare i luoghi di Lugo e Bagnacavallo; ſperando coll'ajuto della nuova Lega conſeguire tutte le predette coſe, preſtava perciò orecchie a i partiti propoſtigli. E il Papa coll'ajuto di molti Cardinali, i quali dicevano, che la Signoria con queſta pro-

prosperità, se non le verrà ostato, sottomettendo la Città di Ferrara giurisdizione della Chiesa, colla superbia vorrà dar legge a tutta l'Italia, il persuasero di venire all' accordo. E fermata col Re di Puglia la tregua, principiò a formare i capitoli. Del qual trattato per lettere dell' Ambasciadore della Signoria avvisando la medesima, e conoscendo l'alienazione del Papa, e l'animo suo volto ad altri partiti, dubitando di nuova guerra, per deliberazione del Senato a' 4. Dicembre mandò Antonio Vinciguerra Segretario a Renato Duca di Lorena, per condurlo con gente in Italia a' danni del Re di Puglia. In questo mentre l'esercito della Signoria per le nevi, pe' freddi, e pel mancamento degli strami, fu forzato di levarsi dalla Città di Ferrara, e dividersi in diversi alloggiamenti. E la unione e la lega trattata per gli Ambasciadori de' Principi Collegati, fu a 19. Dicembre tra 'l Papa, il Re di Puglia, il Duca di Milano, la Comunità di Firenze, e aderenti di tutte le parti a difesa de' comuni Stati, e primo del Duca di Ferrara, conclusa con questi Capitoli: *Che Don' Alfonso primogenito del Duca di Ferrara pigli per moglie una figliuola del Conte d'Imola. Il quale Don' Alfonso sia al presente costituito dal Papa Duca appresso il Padre, e Vicario Generale della lega. Che il Signor Lodovico Maria Sforza Governadore del Duca di Milano sia Capitan Generale della lega. Che il Conte d'Imola sia condotto a stipendio della lega con cavalli* 1000. *e Fiorini* 100000. *all' anno colla protezione della lega. Che il Re di Puglia e i Fiorentini debbano restituire al Papa tutti i luoghi da loro occupati alla Chiesa, quando esso Papa avrà mandato* 500. *cavalli, e* 500. *pedoni in ajuto del Duca di Ferrara. Che il Papa debba rilasciare tutti i prigioni presi nella rotta del Duca di Calabria. Che la Signoria di Venezia abbia sempre luogo da entrare in questa lega, quando prima avrà restituito tutti i luoghi occupati al Duca di Ferrara.* Dopo la conchiusione della lega chiamò il Papa l'Ambasciadore della Signoria, e comunicatagli la continenza di quella, gli disse, che avea tolto la protezione del Duca di Ferrara, ed essere stato astretto a ciò dal tumulto del Popolo di Roma pe' danni, che pativano dal Re di Puglia, e pel gran mancamento de' viveri nella Città, per le persuasioni di tutti i Cardinali, per vedere una fiata tutta l'Italia in pace, e per non gli parer giusto, che la Signoria per cupidità di dominare, faccia guerra a' figliuoli della Chiesa Romana. E ch'egli dovesse scriverle, ch'ella volesse rimuoversi dalla guerra, e restituire al Duca tutti i luoghi a quello occupati, ed entrare anch' essa in questa nuova lega, acciocchè tutti uniti potessero muovere l'arme contro il Turco. E ch'egli altre fiate persuaso dalla Signoria lasciò la guerra contro de' Fiorentini, e fece pace con essi. Co' quali scrisse ancora dell' istesso tenore un Breve, il quale mandò alla Signoria per un suo Segretario. E di più le fece intendere, che s'ella ha qualche difficultà col Duca di Ferrara, la voglia rimettere nella persona di lui, altrimente ciò non facendo, sarà forzato a difesa d'esso Duca, come figliuolo e Feudetario della Chiesa, a adoperare le forze sue sì spirituali come temporali. Il Duca di Calabria colle genti sussidiarie del Papa e con altre sue, in tutto uomini 8000. tra cavalli e pedoni, tra' quali erano 400. Gianizzeri, nel principio di Gennajo, partì da Roma, per andare in ajuto del Duca di Ferrara, dove giunse circa il fine d'esso mese. E subito per pagare le sue genti principiò a mettere a essa Città molte gravezze. Per la qual cagione il Popolo di quella stava malissimo contento, e i soldati non ben pagati, ogni giorno fuggivano. Ma i Gianizzeri del Duca di Calabria disperati fuggendo nel campo già ritornato sotto essa Città, ivi restavano, dicendo di volersi vendicare della mala compagnia avuta da esso Duca.

Il Luogotenente della Signoria per un trombetta mandò a sfidare il Duca di Calabria, il quale non volle uscire alla battaglia. Ma continuando a cavare danari dalla Città, chiamava que' che gli pareano più potenti, e dimandando loro danari, li forzava a modo di taglia. I quali uniti col Popolo finalmente si salvarono, e forzarono esso Duca a ritirarsi nel Castello, e in quello fortificarsi colle sue genti. E continuando l'esercito della Signoria a strignere la Città di Ferrara, il Papa per un' altro Breve fece intendere a essa Signoria, che s'ella avea da continuare a quell' impresa, sarà forzato far quello, che altre fiate da' precessori suoi è stato fatto in simili casi. Allora la Signoria per deliberazione del Senato rivocò Ser Francesco Diedo suo Oratore appresso esso Papa, il quale partì da Roma verso il fine di Febbrajo. In questo mentre Don' Antonio da Roco, fratello del Despoti dell' Arta con alcuni Grippi armati di Catalani, andò all' Isola di Ceffalonia, la quale dal Sultano Meemet insieme coll' Isola del Zante era stata tolta al Despoti suo fratello; e quella trovata con poca difesa insieme col Castello, fece ritornare all' ubbidienza sua. Il medesimo fece dopo pochi giorni l'Isola del Zante già abbandonata da' Turchi per paura. Il che inteso da Ser Priamo Tron Capitano e Provveditore di Modon, invitato dalla comodità del luogo per la sua propinquità, e facilità dell'impresa, mandò Ser Bartolommeo Minio suo Capitano del Borgo con buon numero di fanti, e alcuni Grippi armati, il quale cacciò il detto Don' Antonio, e i suoi Catalani dalla detta Isola del Zante, e di quella s'impadronì. Del che esso Rettore di Modon ne diede notizia al Sangiacco della Morea, dicendogli, questo aver fatto, acciocchè essa Isola non capitasse nelle mani del Re di Puglia nimico del suo Signore, la quale voleva mandare a richiedere, come luogo propinquo a' confini della Signoria. Restato Don' Antonio nel dominio della Ceffalonia, con molte angarie, anzi tirannie manifeste, travagliava malamente que' popoli, i quali però erano molto mal soddisfatti, e l'Isola era fatta ricetto di Corsari, co' quali esso Don' Antonio infestava molto que' mari. Il che forzò la Signoria a dar commessione col Senato a Ser Cristoforo Duodo Provveditore dell' armata, che andasse a quell' Isola, e praticare con Don' Antonio di avere il dominio di quella, offerendogli Ducati 500. di provigione, e condotta di cavalli 300. E non volendo egli accettare il partito, conoscendo il Popolo mal disposto, levargli per forza il dominio di quella. Nel 1483. avuto il Provveditore l'ordine del Senato, con dieci Galere si levò, e andò a quell' Isola, e mandò a offerire a Don' Antonio il partito proposto

Digitized by Google

posto dalla Signoria, il quale altamente rispondendo lo ricusò. Allora il Provveditore conosciuto il Popolo malissimo disposto contro esso Don' Antonio, e che ringraziavano Dio, che avesse colà mandato esso Provveditore, in quel luogo avea poste in terra le sue genti, con ajuto di molti dell'Isola principiò a far dare la battaglia al Castello, nel quale era ridotto esso Don' Antonio. Ma da que' del Castello non fu aspettato l'assalto, anzi ammazzato esso Don' Antonio, si resero liberamente alla Ducal Signoria, e diedero al Provveditore l'entrata nel Castello, il quale senza contrasto poi s'impadronì di tutta l'Isola. Nella Città di Cremona da' Collegati col Duca di Ferrara fu nel principio dell'anno chiamato un convento, per consultare insieme del modo di far la guerra contro la Signoria di Venezia, e a difesa d'esso Duca di Ferrara, dove appresso esso Duca ridotti il Cardinale di Mantova Legato del Papa, il Duca di Calabria, Lodovico Maria Sforza Governadore del Duca di Milano, Lorenzo de' Medici capo della Comunità di Firenze, e un'Ambasciadore del Marchese di Mantova, fu pel Duca di Calabria per nome di quel di Ferrara proposto, che il modo di difendere esso Duca gli parea tale. Che il Duca di Milano dovesse invadere in Lombardia i luoghi della Signoria; il Marchese di Mantova nel Veronese; e il Papa col Conte d'Imola nella Romagna, talmente ch'ella per difendere il suo saria forzata a lasciare l'impresa contro il Duca di Ferrara. E a questa sua proposta cercava di persuadere gli altri collegati, aggiugnendo, che la Signoria di Venezia, la quale cercava di sottomettere tutta l'Italia, avea principiato dal Duca di Ferrara, disegnando poi, sottomettendo quello, di farsi l'adito facile al resto dell' Italia. Alla qual cosa eglino sì per obbligo della lega, come per proprio interesse erano obbligati a provvedere. A questa proposta il Governadore di Milano, e 'l Marchese di Mantova conformi risposero, che sebbene eglino per l'obbligazione della lega erano pronti alla difesa del Duca di Ferrara, non volevano però far guerra alla Signoria di Venezia, perchè se da lei fossero assaliti ne' luoghi loro, non vedevano, chi da quella gli avesse a difendere.

Ma il Papa mandò alla Signoria un' altro Breve d'ammonizione e di protestazione. Il quale lo fece presentare pel Patriarca di Venezia, il qual' era da Cà Gerardo. In questo mezzo il Luogotenente dell' esercito della Signoria, assaliti i ripari fatti fare della Città di Ferrara, e da quelli cacciati i soldati del Duca, e forzati a ritirarsi nel Borgo del Lione, occupò il Palazzo di Belfiore, prese i Monasterj della Certosa, e degli Angioli, ch'erano in fortezza, e si presentò al Borgo del Lione al Popolo della Città, il quale tumultuava, e a sono di campana correa armato alla Piazza. Ma il Duca di Calabria dubitando di trattato, con pena della vita gli fece deporre l'armi di modo, che la gente della Signoria strignendo molto quella Città, possedevano il Borgo, e quello usufruttavano d'erbe e d'ogni altra cosa, e la Città stava in grande penuria di viveri, e molto oppressa da pestilenza. Allora il Duca chiamato il Duca di Calabria e gli Ambasciadori de' confederati della Lega, disse loro, ch'era un' anno da che egli sosteneva la guerra contro la Signoria, e mesi sei, che aveva la lega co' Principi, e che da quelli mai non aveva avuto sussidio d'un soldo, ne da esso di Calabria suo Cognato le genti promessegli. E lacrimando diceva, ch' e' non potria supplire, e se da loro non era ajutato, s'accorderia colla Signoria, e le daria la Città di Ferrara. Il Papa nel Concistoro propose il Martedì Santo di volere scomunicare la Signoria di Venezia; ma contradicendogli il Cardinal Zeno, asserendo, che la Signoria di Venezia non era la Comunità di Cervia, fu differito. In questo mezzo Ser' Antonio Giustiniano Capitano dell' armata nelle acque dolci, montato coll' Ammiraglio suo sopra un riguardo, per dare la caccia a una Ganzara del Duca, fatta quella dare in terra, e smontato per dar la caccia agli uomini, fu da alcuni soldati del Duca venuti in ajuto de' suoi assalito, e ammazzato l'Ammiraglio con molti de' suoi uomini, e egli ferito e preso morì a Ferrara. In luogo del quale fu eletto e spedito Ser Andrea Zancani. Il Duca di Lorena alla proposta del Segretario della Signoria disse darle 600. cavalli, e 5000. pedoni, a' quali lasciato ordine che lo dovessero seguire, partì da Lorena; e alcuni suoi primarj, e il Segretario della Signoria vennero a Venezia per conchiudere colla Signoria della sua condotta. Al quale furono deputati Auditori Ser Giovanni da Legge Consigliere, e Ser Giovanni Emo Cavaliere Savio del Consiglio, e Ser Sebastiano Badoer Cavaliere Savio di terra ferma. E a 30. d'Aprile fu conchiusa la sua condotta di 600. cavalli con Fiorini 8000. all' anno, e 10000. pel suo piatto. Il Luogotenente dell'esercito della Signoria, il quale desiderava di tornare in Milano, cacciato da quel governo per Lodovico Maria Governatore di quel Duca, segretissimamente fece intendere alla Signoria d'avere intelligenza in quella Città, e che se da lei era mandato a quella impresa, ch'egli ritorneria quella Duchessa al governo del Duca suo figliuolo, la quale da Lodovico Maria era stata privata di quel governo, e così ritorneria quello Stato in buona intelligenza con essa Signoria. E che poi la Città di Ferrara priva di quel soccorso le caderia nelle mani più facilmente. Ma trattata questa materia nel Senato, la Signoria per non rompere contro quella Città, che non avea voluto rompere contra di lei, scrisse al Luogotenente, che colla gente della sua condotta, e co' que' che si ritrovavano in Bresciana, vada in Parmegiana in ajuto del Conte Guido Maria de' Rossi, contra del quale era andato Lodovico Maria colle genti di Milano, per difesa di quello solamente. E che al governo del campo Ferrarese vada il Duca di Lorena; il quale andò colà con que' pochi capi, che avea condotti con lui da Lorena. E dopo pochi giorni, vi giunse il resto della sua condotta. Il Papa nelle tempora della Pentecoste a 24. di Maggio nel pubblico Concistoro dichiarò scomunicata la Signoria di Venezia, se tra'l termine di giorni quindeci non avea ristituito al Duca di Ferrara, quanto a quello avea occupato; interdicendo a quella i Divini Officj; e dato termine di giorni tre a tutti i Religiosi di levarsi dalla Città di Venezia. La quale scomunica fece affiggere sopra la Porta di San Pietro di Roma. Avuta di ciò notizia la Signoria,

gnoria, fece co' Capi del Consiglio di Dieci sapere, interdicendo al Patriarca di Venezia, che se gli sarà presentato alcun Breve da Roma, non lo debba aprire, ma serrato presentare a essi Capi. E mandò ordine a tutti i passi, che venivano da Roma, che fossero trattenuti tutti que', che venivano da quelle parti. E per deliberazione del Consiglio de' Dieci a' 2. di Giugno fu commesso a tutti i Piovani della Città, a' Signori di notte, e a' Capi de' Sestieri, che debbano avere diligente cura, che sopra le Porte delle Chiese o in altro luogo della Città non sia affissa scrittura alcuna. Ma per la via di Mantova, della quale non si sospettava, fu portato il Breve, e presenti testimonj fu consegnato al Patriarca, il quale serrato lo presentò alla Signoria co' Capi del Consiglio de' Dieci.

In questo mezzo il Legato del Papa nella Città di Ferrara avea fatto pubblicare la scomunica contro la Signoria di Venezia. E un Frate Carmelitano sopra quella Piazza con artificiose prediche esortava quel Popolo a stare in fede verso il suo Duca, e a non si sottomettere alla Signoria di Venezia, perchè in luogo di un Duca ne avrebbe più di cento. Di poi d'ordine del Duca fu pubblicato, che tutti que' che aveano de' beni loro ovvero mercatanzie in Venezia, o in altri luoghi della Signoria, dovessero fra esso termine rivocarli, perchè se di poi fossero ritrovati venire da' luoghi prefati, sarebbono appiccati per la gola, e le mercatanzie confiscate. Il simile fu pubblicato nella Città di Milano. Ma la gente della Signoria nel Ferrarese si mise a dare il guasto a' luoghi del Duca, depredando i territorj, e abbruciando le biade ne' campi, e que' di Romagna fecero il medesimo ne' territorj di Lugo e di Bagnacavallo. Faceva il Re di Puglia in diversi luoghi de' suoi Regni adunare grossissima armata di Galere e d'altri legni, della quale fece Capitano Don Federigo suo secondo genito, per la quale il Papa gli concedette riscuotere due Decime dal Clero del Regno di Puglia; nel quale dopo pubblicata la scomunica contro la Signoria di Venezia, furono d'ordine di Don Federigo ritenute tutte le mercatanzie de' Veneziani, e le navi, le quali furono molte, e dato termine di giorni otto agli uomini di partirsi da quel Regno. Ma d'ordine del Re, per servare i patti alla Signoria, fu liberato il tutto e promessa a' Veneziani la permissione della pratica. Finalmente persuaso il Re dal Papa, dicendo a' Veneziani non osservare privileggi nè fede, non essendo degni, per essere scomunicati, fu di nuovo il tutto ritenuto. Le quali cose venute a notizia della Signoria, deliberò col Senato d'armare in Venezia e nella Dalmazia Galere 25. E spedì Ser Giacomo Marcello eletto Capitan Generale da mare in luogo di Ser Vettore Soranzo Cavaliere venuto a disarmare. E diede ordine alle Galere restate nel Pò, che s'andassero a unire con detto Generale, e che tutti i Cardinali e i Prelati, che hanno beneficj sotto il dominio della Signoria, debbano fino a mezzo Luglio susseguente essere in Venezia alla presenza d'essa Signoria, altrimente siano ritenute loro le entrate. E se alcuno, che sia nel suo dominio, si partirà, cada nell' istessa pena. E a 15. di Giugno, davanti al Reverendo Girolamo Lando Patriarca di Costantinopoli, come primo Presidente del futuro Concilio, sedente con molti altri Prelati nella Sala del Consiglio de' Pregadi, per nome della Signoria di Venezia fu interposta l'appellazione della prefata scomunica al futuro Concilio, la quale da esso Patriarca fu favorevolmente ammessa, e sospesa la sentenza dell' Interdetto, e fatta una citazione al Papa al medesimo Concilio, il quale per Ser Sebastiano Badoer Cavaliere eletto pel Senato Ambasciadore fu mandato a dimandare a Federigo Imperadore; e la citazione mandata segretamente a Roma fu affissa sopra la Porta delle Chiese di San Pietro, di Santa Maria Rotonda, e sopra il Ponte di Sant' Angiolo. Il Papa sdegnato fece appiccare i Guardiani della notte. Poi sotto gravissime pene e censure, e per dare i beneficj, inibì a' Prelati il partirsi da Roma, e impose loro taglie sopra le persone loro, e di potere essere venduti per ischiavi. Però pochi partivano. Ma i Frati de' Monasterj delle Città di Padova, Vicenza, Verona, e altre Terre e Castelli della Signoria, spogliate le Chiese e Altari di quelle fuggivano. Onde la Signoria deliberò nel Senato a 5. di Luglio, che tutte l'entrate de' Prelati e de' Preti, che non sono venuti da Roma in questa Città, siano ritenute. Ed elesse tre Provveditori a riscuoter quelle, e furono Ser Niccolò Mudazzo, Ser' Antonio Contarini, e Ser' Antonio Tron. Poi agli 8. del mese, se alcuno impetreria o accetteria alcun benefizio degl' inobedienti, sia bandito da tutte le Terre e luoghi della Signoria con taglia di Ducati 500. Ma il Popolo di Roma levò gl'interdetti affissi per la Città, e mormorando dicevano, che il Re di Puglia, il quale l'anno precedente avea mandato il suo esercito fin sopra le Porte di Roma, e assediata quella Città, non era stato scomunicato, e che la Signoria di Venezia, che l'avea liberata, in premio era stata scomunicata. Il Papa mandò nell' Alemagna a predicare la scomunica, e a persuadere que' Principi di non dare il passo per Italia alle genti assoldate dal Duca di Lorena a nome della Signoria. Le quali da Sigismondo Duca d'Austria solo di tutti i Principi d'Alemagna ebbero il passo.

Continuava il Luogotenente dell' esercito della Signoria a dimandarle l'ordine di passare nello Stato di Milano. Però di nuovo a' 12. di Luglio trattata la materia nel Senato per Ser Giovanni Morosini Savio di Terraferma, Ser' Antonio Boldù e Ser Paolo Pisani, Savj agli Ordini, sospettando, che alla proposta fatta per nome del Duca di Ferrara a' suoi collegati nel principio di quest'anno nella Città di Cremona di rompere guerra da ogni parte alla Signoria di Venezia, que' di Milano, e di Mantova, ancorchè la fama fosse stata in contrario, avessero assentito, non le parendo a proposito d'aspettare d'essere assalita, fu proposto, che il Luogotenente colle genti mandate sotto il governo suo nel Parmegiano, vada a quell' impresa. La qual proposta presa, e in molta diligenza spedita al prefato Luogotenente, fu il giorno seguente per Ser Bernardo Giustiniano Cavaliere e Proccuratore Savio del Consiglio sospesa. E di nuovo molto disputata la materia, a' 14. fu rivocato quell' ordine, e spedito al Luogotenente, ma non in tempo, perch'egli ricevuto il primo ordine,

subi-

subito con 3000. cavalli e 5000. pedoni si presentò sopra le rive dell' Adda, sopra del quale gittato un Ponte passò sopra il Milanese appresso il Castello di Trezzo, e gridando il nome di Bona Ducheſſa di Milano, Marco, e Roberto da San Severino, da que' del Castello, sebben prima colle artiglierie erano offesi, fatto loro intendere, che venivano come amici, e per utile del Duca suo, furono ammessi. Scorrendo poi per quel territorio senza fargli alcun danno, dicevano di non passare contro Milano, ma contro quel Governo, per liberare quel Duca giovane dalle mani del Tiranno, e metterlo in libertà sotto il governo della madre; di modo che volendo Lodovico Maria assoldar fanti, non ritrovava chi voleſſe pigliar danari. Ma il Duca di Calabria, intesa la subita mossa delle genti della Signoria, dato di quelle notizia in Romagna al Conte d'Imola, deliberò di passare in ajuto di Lodovico Maria, e avuta dal Marcheſe di Mantova parte delle sue genti, unito con Lodovico Maria, il quale avea da ogni parte adunate le genti di quello Stato, deliberarono insieme di passare nel Bergamasco, per far sentire alla Signoria in casa sua la forza di quella guerra. Contro la quale fatto pubblicare in Milano e in altre Città di quello Stato, presero molti Castelli nel Bergamasco, e molti più nel Bresciano, depredando il paese fino alla Città di Bergomo. E però forzarono il Luogotenente a ritornare di quà dall'Adda. E così le forze della guerra voltate prima contro Ferrara, furono ritornate in Lombardia. Il Luogotenente scriveva alla Signoria, che non si smarrisse di questa impresa; la quale per deliberazione del Senato rivocate le sue genti di Romagna, le fece unire col Luogotenente, al quale mandò Ambasciadore Ser Zaccaria Barbaro Cavaliere, e Ser' Agostino Barbarigo; e al Duca di Lorena Ser Bernardo Bembo Dottore, e Ser Benedetto da Cà da Pesaro Ambasciadori eletti pel Collegio, mandò il Bastone, e lo Stendardo di Governatore Generale dell'esercito. Il Capitano dell'armata del Re di Puglia unito in Manfredonia con altre armate della Lega, per dar paga alle sue genti, fece vendere tutte le robe de' Veneziani, ritenute per innanzi in quel Regno. E partito passò in Ancona. Poi nella Dalmazia, dove fatti molti danni nell'Isole di Liesena e di Curzola, sbarcate tutte le genti dell' armata, messe campo alla Città di Curzola, alla quale diede un fortissimo assalto. Ma da Ser Giorgio Viaro Conte col Popolo della Città, e con altra gente chiamata dal Contado fu difesa per lo spazio d'ore 10. Al fine furono forzate ritirarsi le genti Regie con grande mortalità loro, e con pochissimo danno di que' della Città. In questo mezzo la Signoria avuta la notizia de' danni, che facea quest'armata nella Dalmazia, scrisse col Senato a' 10. Agosto, al Generale da mare, il quale era giunto a Zara, ch'egli debba andare a ritrovare l'armata Regia, e quella combattere. Poi a' 12. Settembre fu preso, che a tutti que', che s'erano offerti d'armare a spese loro a danni de' nimici, sieno dati i legni forniti e con bisciotto pel viver loro. Il Generale avuto l'ordine del Senato, con Galere 25. sottili, e con 7. grosse disegnate per Barberia, Fuste 2. e 9. Navi, partì da Zara e giunse a Curzola, ma il giorno seguente ch'era partita l'armata Regia, la quale male condizionata ritornò a Brindisi.

Il Marcheſe di Mantova nel principio di Settembre mandò le sue genti a correre nel Veroneſe, le quali sopraggiunte da quelle della Signoria, ch'erano in quelle parti, furono ribattute, e le genti della Signoria corsero nel Mantovano, dove fecero molta preda e danni. Allora il Marcheſe dolendosi, che le genti della Signoria erano corse ne' suoi territorj, dicea, che come soldato del Duca di Milano, gli era stato lecito d'andare a' danni della Signoria, ma che a lei non era lecito di far correre ne' luoghi di lui, che non le era nimico. E però fece gridar la guerra contro la Signoria, e rimandò le sue genti più grosse nel Veroneſe, le quali presero il Castello di San Giovanni. Per la Signoria si fece descrivere in Venezia molta gente pe' mestieri, e per le terre di terra ferma, per mandare al campo in Lombardia. E fece armare molte barche, le quali sotto il governo di Ser Tommaso Zeno mandò nell'Adige per difesa del Veroneſe. Il Duca di Lorena per la morte di Lodovico XI. Re di Francia dimandò licenza di ritornare colla persona solamente al suo Stato, per vedere di ricuperare il Ducato d'Angiò spettante alla madre, ma sola erede di Renato Re di Puglia, lasciando al governo delle genti sue in Lombardia il gran Bastardo, la quale col Senato gli fu conceduta; e per dargli maggior riputazione, fu mandato con lui Ambasciadore Ser Girolamo Donato Dottore. Il Duca di Calabria in questo mezzo andò a campo al Castello d'Asolo, e lo principiò a bombardare. Il quale da' soldati, ch'erano dentro, valentemente era difeso. Ma il Popolo indotto da quattro primarj Cittadini tra loro di grande autorità, negava di stare alle difese. Finalmente menato il trattato col Duca di Calabria di dargli il Castello per nome del Marcheſe di Mantova, del quale soleva essere anticamente, licenziarono Ser Giacomo Quirini Provveditore, e da quel luogo cacciarono i soldati, e gli diedero il possesso, il quale lo consegnò al figliuolo del Marcheſe, il quale era con lui; e il Quirini venuto a Venezia, pel Consiglio di Dieci fu fatto ritenere; e a' 15. Dicembre perchè pel mal governo avea abbandonato quel Castello, fu condennato a stare un' anno in prigione, poi confinato in Candia. E continuando la Signoria a ingrossare il suo esercito in Lombardia, il Luogotenente della quale sebbene non avea ancora forze sufficienti da mostrarsi apertamente al nimico, l'andava però seguendo cautamente, nè lo lasciava pigliare impresa d'importanza, il che cagionava, che per mancamento di vettovaglie, strami, e danari, le genti del Papa, de' Fiorentini, e del Duca di Calabria andavano diminuendosi, molti de' quali passavano nel campo della Signoria, a' quali erano dati danari; poi i Fiorentini rivocarono del tutto le genti loro. Allora il Popolo di Ferrara, il quale dalla venuta del Duca di Calabria, e da' sussidj de' collegati del suo Duca, sperava d'essere liberato dall'assedio, vedendo bene, che se nel Bergamasco e nel Bresciano erano stati presi alcuni Castelli, e fatti diversi danni, non però si levava l'assedio, pel quale soffrivano fame grandissima, e morbo, nè

Digitized by Google

nè potevano essere liberati ; anzi il campo della lega andarsi sciogliendo, e quello della Signoria ognora più ingrossando : disperato talmente tumultuava , che quel Duca per acchettarlo fu forzato dirgli piagnendo, che se non veniva presto ajuto, per compiacerlo si metteria nella misericordia della Signoria, e faria pace con quella. L'esercito della Signoria già fatto potente e per genti mandate da Venezia, e per altre assoldate del nimico, andava pel Bresciano e pel Bergamasco, ricuperando i luoghi perduti , e fino a' 23. Novembre avea ricuperato tutto, eccetto il Castello d'Asolo. La Signoria per gratificare il suo Luogotenente , per deliberazione del Senato de' 13. Dicembre , gli diede in feudo il Castello di Cittadella, e in luogo di Montorio nel Veronese con tutte le sue possessioni, gli comprò una Casa in Venezia, e una in Padova, e diede a sua moglie Ducati 1000. di provigione. I collegati del Duca di Ferrara , a mezzo Gennajo ridotto nuovo parlamento in Milano, nel quale intervennero il Legato del Papa, i Duchi di Calabria , e di Ferrara, gli Ambasciadori de' Fiorentini, del Marchese di Mantova , di Monferrato novamente collegato , deliberarono di ristorare il loro esercito per passare di nuovo nel Bresciano e nel Veronese . E fecero Capitano Generale il Duca di Ferrara di tutta la lega, e Luogotenente il Duca di Calabria.

Del 1484. disegnando la Signoria, che la guerra, ch'ella avea in Lombardia in sua casa, fosse tratta in Puglia in casa d'altri , per divertire le forze del Duca di Calabria a difesa de' suoi Stati, e con questo modo smembrare quelle della Lega , avendo per deliberazione del Senato chiamato d'armata il Provveditore Duodo, il quale con Galere cinque e con due fuste venuto a Chiozza nel principio di Marzo era passato nel Pò , armò alcune Galere, le quali spedì in diligenza al Generale da mare, e gli scrisse , che con tutta l'armata, e con quelle maggiori forze, che gli fossero possibili, andasse a ferire nella Puglia. Il quale avuto a Caffa l'ordine del Senato, fece proclamare, che chi voleva armare navilj a danno del Regno di Puglia, egli gli dava il biscotto, e la preda che farebbe. Pel quale proclama furono da que' di Corfù armati molti navilj e grippi, co' quali il Generale a' sette Maggio con 31. Galere, 5. navi, 2. Fuste, e molti Stradiotti levati da quel luogo, e da Durazzo, con alcuni altri fanti partì da Corfù. E passato capo d'Otranto andò verso la Città di Gallipoli, appresso la quale miglia dieci sbarcò gli Stradiotti e fanti, e con molti provisionati dell' armata , a' quali dato ordine che andassero verso la Città; ed egli con tutta l'armata, eccetto le navi, passato avanti, nel medesimo tempo giunse a quel Porto, nel quale entrato mandò due uomini da Stendardo a que' della Città, facendo loro intendere, che si dovessero rendere, offerendogli esenzione per anni dieci: altrimenti, che prenderia la Città per forza, e la metteria a sacco. Da' quali essendo risposto, che non volevano rendersi, fu loro a' 28. del detto mese da terra e da mare data la battaglia ; dalla quale difendendosi que' di dentro con arme, sassi, e olj bollenti, furono ribattuti, e forzata la Signoria a dare di nuovo battaglia, e di nuovo ribattuti. Allora il Generale deliberò d'aspettare le navi, le quali giunte il terzo giorno, diede loro la terza battaglia, nella quale egli virilmente combattendo, ed esortando i suoi, da una spingarda percosso fu morto, e coperto dal Segretario, che niuno ovver pochi s'avvidero della sua morte , fu seguitata la battaglia, e combattuta la Città per lo spazio d'otto ore seguendo assai mortalità da ogni parte : Finalmente fu presa e data in preda a' soldati, e all' armata ; al popolo della quale dopo dimandata mercede, ed iscusatosi, che non per odio contra la Signoria di Venezia, ma per la fede verso del loro Re, fatto aveano tal difesa, fu perdonato, e cessato il sacco . Il Castello di poi si rendè a i Sopracomiti . Poi fu eletto Vicecapitano Generale Ser Domenico Malipiero Capitano delle Navi , il qual subito con diligenza principiò a fare fortificare essa Città. La Signoria a' 30. di Maggio deliberò nel Senato, che pel maritare d'una figliuola del quondam Ser Giacomo Marcello morto Capitano Generale da mare sotto Gallipoli, siano dati Ducati 2500. e a un suo nipote di fratello provvisto di beneficj Ecclesiastici per Ducati 300. d'entrata . L'esercito di Lombardia in questo mezzo consumava il tempo in depredare i territorj nimici. Quello della Signoria con grandissimo terrore de' Popoli per gli Stradiotti condotti dalla Morea nel Mantovano, e que' della lega sopra il Bergamasco e Bresciano . Trattava in questo mezzo il Cardinal Foscari col Papa di rimuoverlo dalla lega, e farlo neutrale, dandogli intenzione d'onorato partito pel Conte d'Imola, e ne scrisse alla Signoria. Alla quale il Pontefice destinò Legato il Cardinale Lisbonese, e gli commise , che andato a Cesena dovesse aspettare gli Ambasciadori degli altri collegati, e con quegli andare a Venezia, per trattare unitamente pace colla Signoria. Dalla quale per incontrare esso Legato furono mandati a Cesena Ambasciadori Ser Ferigo Corner, e Ser Zaccaria Barbero Cavaliere. Degli Ambasciadori della Lega andarono a Cesena que' di Milano e di Firenze; e non essendovi andati gli altri, ritornò a Roma il Legato , e fu disciolta la pratica. Dalla qual cosa nacque grande discordia tra i Principi della Lega, pel Marchese di Mantova, principiando a volere essere neutrale, dicendo di volere guardare il suo paese. E il Conte d'Imola diceva di volere andar contro la Città di Ravenna. E perciò rieusavano di mandare le genti loro in ajuto della lega. Erano da Corfù levati e mandati in Puglia al Vicegenerale 1500. uomini, quando il Conte Engilberto d'Argentina astretto in quella provincia dalla gente della Signoria, che usciva di Gallipoli, e faceano grandissimi danni a' paesi vicini, mandò in quella Città al Vicecapitan Generale a offerirgli la Città di Nardò, poco distante dalla marina, verso Occidente, e i Castelli Galatene, Paravera , Racona, Lista, e Sacardo, propinqui tutti alla Città di Gallipoli, comperati da lui pel Re di Puglia. I quali accettò il Capitano, e feceli esenti per anni 10. la Signoria.

In questo mezzo spedì il Senato Ser Melchiorre Trivisano eletto Provveditore in armata col titolo di Vicecapitan Generale da mare fino a che ordinariamente fosse elet-

to e ſpedito un Capitano Generale da mare, il quale fu poco dopo Ser Tommaſo Triviſano. Il Re di Puglia ſollecitato molto dalle ſue Città di marina, le quali con proteſte gli dimandavano ajuto, adunò molta armata, chiamando in ſuo ajuto Bernardo Villamarino famoſo Corſaro. E rivocò di Lombardia il Duca di Calabria colle ſue genti. Avea Bernardo dal Tocco Deſpoti dell' Arta perſuaſo il Re di Puglia a mandare i ſuoi Nunzj al Signor Turco, a dimandargli la reſtituzione delle Iſole del Zante e Ceffalonia, col tributo di Ducati 500. all' anno. Il qual Signore mandò per un ſuo Ambaſciadore alla Signoria a richiedergli eſſe Iſole; la quale gli diſſe, che per un ſuo Ambaſciadore gli riſponderebbe; e col Senato gli ſpedì Giovanni Dario Segretario. Il qual giunto a Coſtantinopoli, e trattato di quell' Iſole con que' Baſsà più d'una fiata, gli fu riſpoſto, che quel Signore era contento di laſciare alla Signoria l'Iſola del Zante con tributo di Ducati 500. all'anno, ma ch'egli volea l'Iſola di Ceffalonia. Onde la Signoria col Senato a' 26. di Luglio deliberò di reſtituire l'Iſola prefata, e ſcriſſe a Bartolommeo Minio Provveditore di quella, il quale la conſegnò alle genti d'eſſo Signore. Molti Ambaſciadori della Città di Gallipoli a quel tempo venendo alla Signoria, commemorata l'antica fede ſua verſo il Principe di Taranto, del quale prima erano ſuddìti, e la nuova poi verſo il Re di Puglia, per la quale novamente erano ſtati ſaccheggiati e rovinati, promettendo di moſtrare la ſteſſa e maggiore verſo la Signoria, dimandarono ſuffragio a tante calamità loro. Trattava in queſto mezzo Lodovico Maria Governadore del Duca di Milano col Luogotenente pace tra la Lega e la Signoria, al quale prometteva groſſiſſima condotta, di modo che egli molto lo perſuadeva alla Signoria, e con poca riputazione di quello: onde reſtò molto ſoſpetto. E gravemente era accuſata la tardità ovvero ſua mala fede, che eſſendo in Lombardia molto ſuperiore di forze agli eſerciti della lega, non operava cos' alcuna; e portata la materia nel Conſiglio de' Dieci, dove dal Doge lagrimando fu propoſta e conſigliata la ſua ritenzione. La quale da altri contradetta, allegando che il campo ſi diſcioglieria, non fu deliberato di lui cos' alcuna. Ma conoſcendoſi però non avere da lui buon ſervigio, e dovere deliberare altro, per eſſere in pericolo, onde trattata la materia in Senato fu deliberato di aſſentire al trattamento di pace. Al quale effetto fu data commeſſione a' Provveditori dell' eſercito. La quale ſe ben ſi trattava, non reſtavano però il Duca di Calabria nel Breſciano, e quello di Ferrara ne' luoghi acquiſtati dalla Signoria, di far molti danni. E il Luogotenente reſtava al ſolito nella ſua tardità. Ma il Capitan Generale da mare andato in Calabria in pochi giorni nel meſe di Giugno preſe la Città di Policaſtro, e anco quella di Cero, le quali ſaccheggiò e rovinò fin ſopra i fondamenti, avendo prima all' una e all' altra di quelle fatto intendere, che ſi doveſſero rendere, promettendo loro eſenzioni per anni dieci, e proteſtando loro la rovina, ſe nol faceano. Allora il Re di Puglia, ſpedita l'armata ſua di Galere 38. ſotto il governo di Don Federigo ſuo ſuocero, unito con Bernardo Villamarino, la mandò alla volta del Golfo di Venezia per divertire le forze della Signoria fatta già molto potente ne' ſuoi Regni di Puglia e di Calabria, dal quale furono ſoſpeſi i viaggi di Barberia, e acque morte, e quelle Galere con alcune ſottili mandate al Generale per ingroſſare la ſua armata. Dopo molti travagli dell' una e dell'altra parte, per trattare più quietamente la pace, fu formata tregua, e principiato a formare i capitoli. I quali conchiuſi, ſi riduſſero inſieme col Veſcovo di Tolentino Legato del Papa, il Duca di Calabria, Lodovico Maria Governadore del Duca di Milano, il Duca di Ferrara, e gli Ambaſciadori di Firenze dall'una parte, e dall'altra parte il Signor Roberto Luogotenente, Ser Luca Piſani, e Ser Niccolò da Cà da Peſaro Provveditori per nome della Signoria, e con mandato ampio di ſigillare i capitoli conchiuſi tra eſſi contraenti. Ma il Legato del Papa cercando di ſturbare il tutto, ſovvertiva gli animi della maggior parte de' confederati, dicendo, che la Signoria, che avea male operato contro ognun di loro, e finalmente contro il Signore Iddio, non iſtimando le ammonizioni nè gl' Interdetti del Papa, e che s'era fatta diſpenſatrice de' Benefizj Eccleſiaſtici, non era degna di pace; alle quali coſe tacitamente aſſentivano il Duca di Calabria, e i Fiorentini.

Ma Lodovico Maria dicendo, che i capitoli erano d'accordo ſtati trattati e concluſi d'accordo, e che eſſendo ancora d'accordo ridotti per ſigillarli, egli per nome del ſuo Duca voleva ſoſcriverli, e che que', che non voleſſero farlo, ſe ne reſtaſſero, finalmente a' 7. d'Agoſto fu firmata la pace tra i ſopranominati, e aderenti, e raccomandati loro, co' ſeguenti capitoli: *Che il Duca di Ferrara debba oſſervare tutti i privilegi, giuriſdizioni, e autorità per la Signoria di Venezia nella Città di Ferrara e ſuo diſtretto, avuti sì dalla Comunità di Ferrara, come da i Marcheſi d'Eſte. Che delle Città e de' luoghi tolti al detto Duca dalla Signoria nella preſente guerra, a quella reſtar debba la Città di Rovigo con tutti i Caſtelli e luoghi di quel Poleſine co' ſuoi territorj. Il reſto tra 'l termine di giorni 12. ſia reſtituito al Duca. Che per iſpeciale grazia ſiano reſtituiti al detto Duca i Feudi, che avea ſotto Eſte, colla giuriſdizione, che avea della Camerlengheria, pagando egli il debito, che deve all'Uffizio del Sale, pel quale gli erano ſtati tolti i detti beni, e la caſa, che aveva in Venezia. Che la Signoria di Venezia, il Duca di Milano, e'l Marcheſe di Mantova reſtituiſcano l'uno all'altro tra'l termine di giorni dodici i luoghi occupati nella preſente guerra. Che il Re di Puglia oſſervar debba tutti i privilegi, e immunità, che i ſudditi della Signoria hanno nel ſuo Regno. La quale Signoria nel termine d'un meſe gli reſtituiſca la Città di Gallipoli, e gli altri luoghi occupati nella Puglia e Calabria, e i prigioni da ogni parte ſieno liberati. Che la preſente pace ſia pubblicata agli otto di Settembre.* Oltre la qual pace, fu condotta lega tra tutti i ſopranominati a difeſa de' comuni Stati; della quale fu fatto Capitan Generale il Signor Roberto di SanSeverino ſopraſcritto con provigione di Ducati 140000. all'anno in tempo di guerra, da eſſere pagati nel ſeguente modo. Pel Papa Ducati 15000. Pel Re di Puglia

Digitized by Google

glia Ducati 10000. Per la Signoria di Venezia Ducati 50000. Pel Duca di Milano Ducati 50000. Pe' Fiorentini Ducati 10000. Pel Marcheſe di Ferrara Ducati 5000. E che tra 'l termine d'un meſe tutti i ſopranominati debbano mandare a Roma a ſoſcrivere queſti Capitoli; e que' che non manderanno, ſieno eſcluſi dalla capitolazione. Dopo la qual conchiuſione, e fatta la conſegna de' luoghi da tutte le parti ne' termini pattuiti, reſtò alla Signoria la Città di Rovigo, i Caſtelli di Lendenara, la Badia, e Caſtel Villalto con tutti i territorj loro, e fu poſto il confine alle rive del Pò. Dopo la qual conſegna furono da ogni parte diſciolti gli eſerciti, e di nuovo per deliberazione del Senato fu preſo di mandare Viſdomino a Ferrara, e fu eletto Ser Luca Piſani Conſigliero. Il Papa avuta la nuova della pace predetta, e che in quella non era fatta particolar menzione del Conte d'Imola, come nelle altre trattazioni di pace con onorate condizioni a quello era ſtato propoſto, da ira e da dolore aſſalito da un fieriſſimo accidente, a' 13. Agoſto paſsò da queſta vita. In luogo del quale dopo molti diſturbi nella Città di Roma pe' gli Orſini e pe' Colonneſi, fu eletto il Cardinale Cibo Genoveſe, chiamato Innocenzo VIII. Era a quel tempo creſciuto il numero delle navi Raguſee, che levavano il partito alle navi Venete. Però nel Senato a' 21. Settembre fu preſo, che tutte le navi e navilj foreſtieri, ch'entravano ne' Porti della Signoria, pagar doveſſero per ogni fiata per ancoraggio Ducati 100. e delle mercatanzie 30. per cento, de' frumenti ſoldi 20. per ſtajo, degli olj Ducati 5. per miaro. Il tutto ogni altro Dazio conſueto. I Raguſei con lettere del Signor Turco, del quale erano tributarj, mandarono gli Ambaſciadori loro alla Signoria, alla quale nel Collegio proſtrati dimandarono miſericordia. Diſſero, che con tali Dazj era loro impoſſibile il navigare, e ſenza il navigare era loro impoſſibile il vivere. E ch' eſſa, che ſempre con tutta ſpeſa e ſangue ſuo avea difeſa la Criſtianità dalle mani de' nimici infedeli, non voleſſe eſſere cagione, ch'eglino privi del viver loro, diſperati ſi deſſero al Turco. E tornati a gittarſi a' piedi del Principe, diſſero non volerſi levare, finche non era riſpoſto loro eſſere in grazia della Signoria. A' quali fatti prima levare fu riſpoſto, ch'erano in grazia della Signoria, e che quello, ch'eſſa avea deliberato, non era per odio contro di loro, ma per neceſſario benefizio del ſuo Popolo, perchè i Mercatanti e'l Popolo di Venezia, a' quali era obbligata prima di provvedere, non potevano ſtare al paragone loro. Però che fariano inſieme, e riſponderiano loro. Ma prolungati dalla riſpoſta, mandarono Ambaſciadore al Turco, e gli diſſero, che la Signoria di Venezia in diſprezzo di eſſo non li laſciava navigare. Della qual coſa il Turco, mandato a chiamare Giovanni Dário, molto ſi dolſe. Il quale iſtrutto dalla Signoria giuſtificò, non eſſere ſtato impoſta queſta gravezza per offendere eſſo Signore, ma per neceſſario intereſſe de' Mercatanti, e de' Popoli della Signoria, e acchetò il tutto.

Deſiderando la Signoria di Venezia di mandare a preſtare la nuova ubbidienza al nuovo Papa, nè potendolo fare per l'Interdetto, ſcriſſe col Senato a' Cardinali Bembo, Zeno, Micheli, e Foſcari, che unitamente andati al Papa, ed eſpoſto il gaudio, che la Signoria ſentiva dell'aſſunzione ſua, il ſupplicaſſero, che avendo ella fatta pace col ſuo preceſſore, e altri collegati, tra' quali era il Duca di Ferrara, a iſtanza del quale era ſtato pronunziato l'Interdetto, Sua Santità foſſe contenta di levarlo. A' quali il Papa con buone parole, ſcuſando la novità del Ponteficato, miſe tempo alla riſpoſta. E continuando i Cardinali per molti giorni nella propoſta, il Re di Puglia, il quale deſiderava di diminuire la riputazione della Signoria, e con queſto mezzo far fare quello, che colle ſue armi e di tutta Italia non avea potuto, ſturbava il tutto. La onde il Papa finalmente riſpoſe, che la Signoria non riſcuota più Decime da' Cherici, e reſtituiſca le coſe dopo la pace col Signor Turco: Che non s'impediſca nel diſpenſare Beneficj Eccleſiaſtici: Mandi pe' ſuoi Ambaſciadori a dimandargli perdono, e l'aſſoluzione, ch'egli la aſſolveria. A queſte propoſte non aſſentì la Signoria. In queſto mezzo i Fiorentini aveano moſſa guerra alla Comunità di Genova, e coll'ajuto del Re di Puglia molto la moleſtavano. Col qual Re s'interpoſe il Papa a favore della ſua patria, e il Re gli promiſe di non mandare più favori a' Fiorentini, ma gli mancò, e mandò la ſua armata con Bernardo Villamarin contro de' Genoveſi. E ciò ſeguì per iſdegno, ch'era nell'animo del Papa, e deſiderio che avea d'aderire alla Signoria. E a queſta cautamente per Stefano Tagliacozzo Veſcovo d'Antiveri Veneto fece intendere, che s'ella richiedeſſe di nuovo il levare l'Interdetto, e per ſuo ſcarico appreſſo i Principi del Mondo gli narraſſe le ſue ragioni, lo leverebbe. Però a' 13. Gennajo gli fu ſcritto in ottima forma, e giuſtificate le cauſe, che aveano moſſa la Signoria a far guerra al Duca di Ferrara. E il Papa a' 27. di Febbrajo levò l'Interdetto, e mandò alla Signoria il Breve ſotto il dì 28. del medeſimo. Il quale ricevuto, ſubito furono eletti Oratori al Papa Ser Bernardo Bembo Dottore e Cavaliere, Ser Pietro Diedo Cavaliere, Ser' Antonio Loredano Cavaliere, e Ser Luigi Bragadino, per preſtargli la ſolita ubbidienza. I quali nel principio dell'anno ſeguente 1485. andarono a Roma uniti cogli Ambaſciadori di Milano e di Ferrara, avendo così richieſto alla Signoria i Principi loro. Ed eſſendoſi il Doge infermato di peſtilenza a' 5. Novembre paſsò da queſta vita, avendo dogado anni ſei, meſi .... fu ſepolto nella Chieſa di San Giovanni e Paolo ſenza le ſolite cerimonie, che ſi ſogliono fare a' Dogi, e che ſi praticarono co' ſuoi preceſſori, per non trovarſi alcun Nobile conſueto a tal cerimonia, che voleſſe accompagnare il ſuo corpo alla ſepoltura. Dove fu poi fatto fare una ſtatua, e furono a quella fatti i debiti e i ſoliti onori, che fare ſi ſogliono a' Dogi, co' quali fu accompagnata alla ſepoltura.

Marco Barbarigo, eletto Doge del 1485.

AVea la Signoria per deliberazione del Senato ſcritto al Papa pel Veſcovado di Padova in raccomandazione di Don Pietro Barozzi Veſcovo di Cividal di Belluno. Ma avendo già il Papa conferito eſſo Veſcova-

ſcovado al Cardinale Michel Veſcovo di Verona, non potè aſſentire alla dimanda della Signoria. Ed ella non volle dare il poſſeſſo al Cardinale, e lo negò al Papa, il quale per un ſuo Cameriere lo mandò a dimandare con iſtanza, e gli riſpoſe di volere ſoddisfare alla Comunità di Padova, la quale l'avea ſupplicata, che non laſciaſſe andare'l Veſcovo ſuo in commenda. E non volendo il Cardinale cedere alla volontà della Signoria, e rinunziare quel Veſcovado, com' eſſa gli avea fatto intendere, gli furono ſequeſtrate l'entrate di tutti i Benefizj, ch' eſſo avea nel dominio. E così finalmente rinunziò, e il Papa conferì il Veſcovado al Veſcovo di Cividal. La Signoria per deliberazione del Senato a' 7. Aprile 1486. ſtatuì, che tutti que' sì Cherici come Laici, che aveano Benefizj nel Regno di Cipro, debbano tra'l termine delle Galere, che doveano partire per Levante, andare a fare le reſidenze a' loro Benefizj, ſotto pena a' Cherici di perdere i due terzi dell' entrate, l'uno de' quali ſia de' Cherici, che faranno la reſidenza nelle Chieſe loro, l'altro alle fabbriche di Famagoſta; e a' Laici della metà dell'entrate loro, le quali ſieno applicate alle fabbriche predette. Il Papa oppreſſo dalla guerra di Ferdinando Re di Puglia, pel Legato ſuo reſidente in Venezia a' 23. Aprile fece pubblicare nella Chieſa di Caſtello una Decima ſopra il Clero nel dominio della Signoria, da eſſere riſcoſſa per gli eſattori d'eſſo Legato tra certi termini, ſotto pena di ſcomunica. Ma la Signoria, ridotto il giorno ſeguente il Senato e'l Conſiglio di Dieci, gl'impedì l'eſazione di quella, nè gliela laſciò riſcuotere. Ma poi richieſta dal Papa, già aſtretto dal Re a ritirarſi nel Caſtello Sant' Angelo, che in tal ſuo biſogno gli laſciaſſe riſcuotere la Decima, a 19. di Luglio nel Senato gli fu conceduta. E avendo queſto Doge dogado un' anno e meſi otto paſsò da queſta vita, e fu onorevolmente ſepolto nella Chieſa de' Frati della Carità.

Agoſtino Barbarigo, eletto Doge del 1486.

PReparava Sultan Bajazet un grand' eſercito e armata contro il Soldano d'Egitto. Il che intendendo eſſo Soldano, e dubitando che queſt' armata andaſſe a ferire nell' Iſola di Cipro, la quale egli intendeva eſſere male all' ordine di gente e d'altre munizioni da guerra, e per la comodità de' Porti in quelle parti infeſtaſſe i ſuoi luoghi di marina nella Soria, mandò un ſuo Ambaſciadore a quella Reina ſua tributaria, a perſuaderla di metterſi all' ordine, a difeſa di quel Regno. Pel quale effetto le rimetteva il tributo già paſſato d'anni due, ch' erano Ducati 16000. La qual coſa inteſa da' Popoli di Cipro, non intendendo, ſe dalla Reina o da altri doveſſero eſſere difeſi, principiarono a tumultuare. Il che moſſe quella Reina a mandare i ſuoi Ambaſciadori alla Signoria di Venezia a ſupplicarla per la difeſa di quell' Iſola. La quale ſubito ſpedì 500. Stradiotti levati dalla Morea, e 300. Arcieri levati dall' Iſola di Candia, a' quali Stradiotti pel Collegio fu eletto Provveditore Ser Franceſco Cicogna. Ma poi eſſendoſi inteſo con lettere di Soria, che le coſe del Signor Turco paſſavano quiete, fu rivocato di Cipro il Provveditore ſuddetto, e ceſſato ogni altro apparato per quell' Iſola. Ed eſſendoſi ancora inteſo, che Don' Alonſo figliuolo del Re di Puglia ſtato già anni dieci nella Corte del Soldano, ſperando coll' ajuto di quello di pigliare il dominio del Regno di Cipro, fruſtrato di tale ſperanza era partito dal Cairo, e ritornato al padre, a' 21. di Giugno nel Conſiglio di Dieci fu conceduta la licenza al Conte di Rochas e ad altri nobili del Regno di Cipro, tenuti già molto tempo per ſoſpetti di quel Regno, di potere andare a ripatriare. Ser' Antonio Loredano Cavaliere Oratore al Papa, e Bernardo Teatini ſuo Segretario, accuſati a' Capi del Conſiglio di Dieci di ſodomia commeſſa nella ſua legazione, fu per deliberazione d'eſſo Conſiglio deliberato prima d'eleggere in luogo d'eſſo Oratore. E così nel Senato fu eletto Ser Bernardo Bembo Cavaliero, e per deliberazione del Conſiglio di Dieci, fu mandato a Roma Antonio Vinciguerra Segretario appreſſo il Papa fino alla venuta d'eſſo Oratore, e a intimare a eſſo Loredano e al ſuo Segretario, che tra'l termine di giorni 20. ſi preſentino a' Capi d'eſſo Conſiglio. Nè eſſendo comparſi alcuni di loro, furono a' 4. di Gennajo nel detto Conſiglio colla Giunta condennati aſſenti e banditi per anni 10. da Venezia e dal diſtretto, con taglia dell' uno e dell'altro, e in perpetuo privi, quello di tutte le ambaſcerie, e queſto della Cancelleria. Del 1487. l'Arciduca d'Auſtria, e i Conti d'Arco per differenze di confini e di miniere di ferro, con quelli di Cadore, ſudditi della Signoria di Venezia, e col Veſcovo di Trento, e con que' di Riva medeſimamente ſudditi a eſſa Signoria, ridotti inſieme a parlamento con molti altri Signori di quelle Provincie, concluſero di fare guerra a eſſa Signoria. E fecero ritenere alla Fiera di Bolzano i mercatanti Veneziani con tutte le robe loro. E que' di Cadore fecero ritenere alle miniere tutte le vene e i ferri lavorati da loro. Dipoi avendo adunate molte genti dell' Arciduca nel tenere de' Conti d'Arco, molti d'eſſi mandarono due lettere aperte a Ser Criſtoforo Duodo Capitano di Verona dirette al Doge di Venezia e al ſuo Conſiglio, l'una a nome d'eſſo Arciduca, ſoſcritta da 27. Signori ſuoi ſudditi, e ſigillata da 7. ſigilli, e l'altra a nome di quattro de' Conti d'Arco. Per le quali narrando, eſſere loro fatti molti torti dalla Signoria di Venezia, e non potendoli più ſopportare, la ſfidavano alla guerra, e nello ſteſſo tempo il Capitano dell' Arciduca con 7000. fanti e 500. cavalli depredando e abbruciando il territorio di Rovere', miſe campo a quel Caſtello, nel quale era Podeſtà Ser Niccolò di Priuli, e lo aſſediò. Nel quale da' Rettori di Verona e di Vicenza furono mandati alcuni pochi fanti e cernide; e pe' Vicentini furono preſtati molti danari per aſſoldar gente da mandare a difeſa di quello; e molti v'andarono con gente a loro ſpeſe. Ma i Veroneſi, ancorchè da' Rettori loro foſſero richieſti, non preſtarono ſe non Ducati 250. Dalla Signoria poi per deliberazione del Senato fu provviſto per far molti fanti, e fare cavalcare le genti d'arme a que' confini. Al quale eſercito fu eletto Governatore Generale il Signor Giulio Ceſare Varani Signor di Camerino, e Provveditore Ser Girolamo Marcello.

Digitized by Google

E paſſando ſotto il governo d'eſſo Governadore le coſe, aſſalì lentamente; eſſendoſi offerto il Signor Roberto San Severino d'andare all' eſercito, fu per deliberazione del Senato mandato a quell' impreſa, e deputatogli ſtipendio di 50000. Ducati. Il qual memore, che cacciato da tutti i Principi dell'Italia, era dalla Signoria ſtato accettato, onorato, e provigionato, li rifiutò; e gli furono dopo molte diſpute nel Senato finalmente dati Ducati 60000. E appreſſo lui fu deputato Provveditore Ser Luca Piſani. Ma l'eſercito nominato ognora più ſtrigneva il Caſtello di Rovere', nel quale ſebbene quel Podeſtà valoroſamente ſi difendea, non potendo però lungamente reſiſtere sì per mancamento di vettovaglie, come d'ogn' altra munizione, non ceſſava d'addimandare ſoccorſo, il quale da niuna parte comparendo, avendo que' Cittadini lungamente patito l'aſſedio, e ſoſtenute diverſe battaglie, nè volendo nè l'uno nè l'altro più tolerare, contro il volere del loro Podeſtà trattò accordo co' nimici, e renderon loro il Caſtello, ſalvo l'avere e le perſone. E il Podeſtà non potendo reſiſtere, con alcuni pochi Capi da guerra e fanti, ſi ritirò nella Rocca. Ma i nimici non attendendo a que' del Caſtello quanto aveano loro promeſſo, diedero taglia di Ducati 120000. forzando poi que' della Rocca, i quali dopo d'avere ſoſtenute molte battaglie, e l'aſſedio di molti giorni, privi d'ogni ſoccorſo, furono aſtretti di renderſi colle perſone a diſcrezione, e la roba a ſacco. I quali col Podeſtà furono mandati a Trento prigioni. Ma le prede fatte nel Caſtello e nella Rocca di Rovere', avendo generato grande diſcordia, e il mancamento delle vettovaglie grande mortalità delle genti Tedeſche, diliberarono i capi di quelle di levarſi da quella impreſa. E abbruciato il Caſtello e la Rocca di Rovere', ſi levarono all'improviſo, e ſenza eſſere aſſaliti in alcuna coſa dall'eſercito della Signoria, che pur lo poteva impedire, andarono alla volta di Trento. E l'eſercito della Signoria reſtò alla campagna ſenza contraſto, depredando, guaſtando, e abbruciando i territorj de' Conti d'Arco, cagioni principali di quella guerra. S'impadronì della Valle Sugana, e Ruſina, e del Caſtello d'Umi; e Don Niccolò Savorgnano, e Triſtano ſuo Nipote con 2500. de' ſeguaci ſuoi della patria del Friuli, e alcuni uomini di Cadore, ſeguendo la vittoria, ſaccheggiando, e abbruciando i territorj del Veſcovo di Breſſina, ſottomiſero molti di que' Caſtelli al dominio della Signoria. Ma poi volendoſi far padroni di tutte le prede, levando quelle per forza a' ſoldati poſti alla cuſtodia de' luoghi preſi, furono forzati d'abbandonare eſſi luoghi. E i Tedeſchi di nuovo ſe ne impadronirono. In queſto mentre le genti della Signoria ſotto il governo del Signore di Camerino, e del Signor Roberto vagando e depredando il paeſe nimico, paſſarono fino appreſſo a Trento, dov'era ridotta gran parte dell' eſercito dell' Arciduca non ancora diſciolto, aſpettando forſe le ſue paghe. I capi del quale vedendoſi offerta occaſione di ben ſperare contro le genti della Signoria, le quali confuſamente ſcorrevano, poſta gran parte delle genti loro in inſidie, un poco ſi moſtrarono alla campagna. Le quali i ſoldati della Signoria incautamente aſſalendo furono da quelle tirate alle inſidie, e da grande numero aſſaliti, poſti in compiuto diſordine e fuga, nè dal Signor Roberto, nè dal Signor Franceſco di Tolentino poterono eſſere reſtati; ma l'uno di quelli colla maggior parte delle genti ſue nel conflitto morto, il reſto di quell'eſercito rotto e fugato ſi riduſſe a Serravalle, il quale dalla Signoria fu riſtorato. Ma i Popoli Tedeſchi ſudditi dell' Arciduca, non potendo più tollerare la guerra, per eſſere loro negato il tranſito delle proprie mercatanzie pe' luoghi della Signoria, mormoravano e tumultuavano contro l'Arciduca, e que' del Conſiglio di lui, che a queſta guerra lo aveſſero perſuaſo, finalmente voltarono l'animo ſuo alla pace. A favor della quale Federigo Imperadore, e'l figliuolo Maſſimiliano Re de' Romani nel principio d'Ottobre mandarono gli Ambaſciadori loro alla Signoria, alla quale conduſſero in dono Antonio Maria, il quale fu figliuolo del Signor Roberto, preſo in quella guerra; a' quali furono deputati tre Auditori, che furono un Conſigliere, un Savio del Conſiglio, e un Savio di terra ferma. E poco dopo per l'effetto predetto, dall' Arciduca furono mandati dodici Ambaſciadori, tre per nome d'eſſo Duca, tre de' Signori Prelati, tre de' Signori temporali, e tre delle Comunità. A' quali per Ser Luigi Manenti Segretario del Conſiglio de' Dieci fatto intendere che la reſidenza era preparata, riſpoſero, che non erano venuti Ambaſciadori alla Signoria, ma agli Oratori dell' Imperadore e del Re de' Romani. Da' quali Oratori col mezzo di Don Niccolò Franco Veſcovo di Treviſo Legato del Papa, per nome d'eſſo Papa dopo trattata per molti giorni la pace, fu finalmente a' 14. di Novembre conchiuſa con queſti capitoli: *Che tra 'l termine d'un meſe ſia reſtituito a' ſudditi della Signoria quanto fu loro ritenuto ſopra la Fiera di Bolzano, e nelle Miniere, rimanendo per oſtaggi due degli Ambaſciadori prefati. Che tutti i prigioni ſieno da ogni parte laſciati ſenza taglia liberamente. Che tutti i luoghi tolti pe' Conti di Ludron per nome della Signoria al Veſcovo di Trento ſieno a richieſta dell' Imperadore donati al prefato Veſcovo. Che i Caſtelli di Gion, e di Numi dell' Arciduca, acquiſtati per la Signoria, ſia giudicato dal Papa di chi debbano eſſere.* Conchiuſa queſta pace, e per figillar quella ricercati gli Ambaſciadori dell' Arciduca, che moſtraſſero le commeſſioni loro, fu in quella oſſervato, che aveano ſtretto ordine di non partire da Venezia ſenza conchiuſione di pace, ſebbene aveſſero laſciato quanto dalla Signoria era ſtato acquiſtato nella guerra.

Nel 1488. l'armata e l'eſercito del Signor Turco, l'anno ſuperiore preparata contra il Soldano d'Egitto, con molta diligenza ſi poneva all' ordine nel principio di queſt' anno. Però per deliberazione del Senato fu commeſſo a Ser Franceſco di Priuli Capitano Generale da mare, uſcito da Venezia l'anno precedente, che coll' armata ſua andaſſe a cuſtodia del Regno di Cipro. Il qual Generale avuto a Corfù l'ordine del Senato vi andò con 27. Galere. Ma l'eſercito Turcheſco d'uomini a piedi e a cavallo circa 80000. ſotto il governo del Baſsà Eunuco, e l'armata di 120. vele andò a' danni del Soldano, quelli fra

fra terra, e questi fra marina, guastando e abbruciando il paese. Finalmente le genti terrestri presero le Città d'Adona e Tarso, nelle quali si fecero forti, aspettando più grossa banda dal Signor Turco per penetrare più oltre. E avendo il Bassà avuta notizia, che il Soldano gli mandava contro numeroso esercito, mise l'armata sua alle bocche delle fiumare di Adona e di Tarso, per vietare il passo a' Mamalucchi, e gli succedette per alcuni giorni. Ma assalita l'armata da fortuna di mare e molto travagliata abbandonò quelle guardie; e l'esercito del Soldano pacificamente passato consliſſe colle genti Turchesche, le ruppe, e le fugò fino a' ripari; laonde combattute, e vinte, furono forzate ad abbandonare l'impresa, e le Città acquistate d'Adona e di Tarso, le quali da' Mamalucchi furono ricuperate; disciolto l'esercito, e l'armata Turchesca, e però assicurate le cose del Regno, partì il Generale colla sua armata da quell' Isola, sopra la quale levò Donna Fiorina, che fu moglie di Ser Marco Corner, e madre di quella Reina, per condur quella a Venezia. Poco lontani dall' Isola ritrovarono in mare una barca Francese, la quale ritennero, e sopra vi trovarono Rizzo Marino già gran Ciambellano del Re morto di Cipro, che ammazzò Ser' Andrea Corner Zio della Reina, e fu al Cairo dal Soldano con Carlotta insieme con tre altri, i quali erano stati ascosi 15. giorni in Famagosta, e segretamente la notte aveano trattato con alcuni confidenti loro di levare il dominio di quel Regno alla Reina. Le quali cose furono a notizia del Generale per lettere di Ser Piero Consolo de' Veneziani in Damiata. Poi dalla bocca propria de' medesimi ritenuti. Però rimandò all' Isola per custodia di quella Ser Niccolò Cappello uno de' Provveditori suoi con 6. Galere; ed egli col resto dell' armata ritornò in Candia. Dal qual luogo per una delle sue Galere diede avviso del tutto alla Signoria. Alla quale mandò in ferri Rizzo Marino con due de' suoi compagni, perchè il terzo avendo pigliato il veleno subito ritenuto era morto. Venne poi a Corfù, e di là in Istria avendo avuto dal Senato licenza del suo disarmare. Ma per nuova deliberazione del Consiglio di Dieci, gli fu commesso il ritornare all' Isola di Cipro, e con lui condurre Ser Giorgio Corner fratello di quella Reina, a lei destinato per deliberazione d'esso Consiglio per trattare quanto gli era stato imposto. Il Generale seguendo quanto gli era stato imposto, levato il Corner predetto, a' 14. di Settembre partì d'Istria, e navigando per Cipro, passata l'Isola di Rodi, spedì il Corner per Cipro con una delle sue Galere. Il qual giunto a Nicosia a' 24. di Gennajo, e andato alla Reina, le espose la causa della sua andata; che per le guerre, ch'erano tra 'l Soldano e'l Signor Turco, la Signoria la persuadea, che per bene di quel Regno ella fosse contenta di venire a Venezia, che dalla Signoria le sarieno lasciate tutte le entrate, ovvero le saria provvisto d'altro Stato. La Reina molto sospesa, e con molte parole assai si dolse della proposta, dicendo, la Signoria da mala informazione delle cose di quel Regno a questo essersi mossa. Finalmente dalle persuasioni del fratello assentì a volere far quanto voleva la Signoria. Della qual cosa il Corner subito diede avviso al Capitan Generale, che s'era fermato ad Almiso, il quale con tutta l'armata in diligenza passò a Famagosta, dove giunse a' 2. di Febbrajo.

La Reina in questo mezzo dispose le cose sue a' 15. del detto mese accompagnata da uno de' Consiglieri, dal Provveditore dell' Isola, e dal fratello, con molti di que' Cavalieri, e con buon numero di Stradiotti, salutata con molte lagrime da tutto il Popolo partì da Nicosia, e andò a Famagosta, dove fu accettata con grandissimo trionfo e apparato, incontrata da' Rettori della Città, dal Provveditore, e da' Sopracomiti dell' armata; e finalmente da tutto il Popolo e Soldatesca. E introdotta sotto una ricca ombrella col Clero e a suono di Campane fino al Palagio Regio; alla quale poi andato il Capitano Generale, le presentò le lettere della Signoria, e con poche parole accomodate l'esortò a fare i voleri della medesima. La Reina unita col fratello, e Ser Giorgio Contarini Conte del Zaffo suo germano, e con altri suoi Cavalieri fece pel Conte del Zaffo rispondere al Generale, ch'era contenta di far quanto le comandava la Signoria, alla quale molto raccomandava quell' Isola e 'l suo Regno. Dopo per Ser Niccolò Michel Consigliere di quel Regno fece intendere al restante de' suoi Cavalieri e Popolo, la volontà della Signoria e sua. I quali Cavalieri e Popolo restando ben soddisfatti, andarono alla Galera del Generale, e dinotato a quello il buon'animo loro verso la Signoria, il pregarono, che a nome loro la supplicasse, che fossero osservati i privilegi loro, come pe' loro Ambasciadori alla Signoria mandariano a supplicarla. La Reina poi persuase al Generale, che prima di partire facesse alzare nell' Isola l'Insegna di San Marco. E così a' 26. del detto mese, nel Giovedì di Carnevale, celebrata nel Palazzo Regio una solenne Messa dello Spirito Santo, presenti i Cavalieri del Regno, e benedetto uno Stendardo coll' Insegna di San Marco, fu per la Reina presentato al Capitan Generale per nome della Signoria di Venezia. Il quale a detto nome quello accettando disse, che da quella esso Regno in ogni tempo e contra ciascuno saria difeso. E subito mandò a levare il detto Stendardo nella Piazza di Famagosta, e mandò ordine, che per tutta l'Isola fosse fatto il medesimo, e così fu eseguito. Dopo le quali cose il Generale colla Reina statuì di mandare un' Ambasciadore al Soldano, dinotandogli la predetta deliberazione; e con una Galera fu spedito Don Marco Malipiero Commendatore di Cipro, al quale fece commessione in nome della Reina, e suo, di presentargli alcuni panni di seta e Zambelotti, mandandogli anche Ducati 16000. per tributo d'anni due. E di tutto ne diede diligente avviso alla Signoria. La quale col Senato a' 4. di Novembre deliberò, acciocchè i sudditi delle terre loro possano participare de' Benefizj Ecclesiastici, che alcun Veneziano non possa impetrare alcun Benefizio Ecclesiastico nelle Terre, e ne' luoghi soggetti al Ducal Dominio di Ducati 60. in giù. La Reina di Cipro in questo mezzo giunse a Venezia a' 6. di Giugno col Generale, e col fratello, partita da quel Regno a' 14. di Maggio. La quale dal Doge e dalla Signoria,

con

con molti Nobili e Dame fu incontrata e onorata per mezzo il Ducal Palazzo. E fu fatto Procuratore di San Marco Ser Giorgio Corner ſuo fratello. Alla quale per deliberazione del Senato a' 20. del detto meſe fu donato il Caſtello d'Aſolo in Triviſana in vita ſua, dandole coll'entrate di quello Ducati 8000. all'anno della Camera di Treviſo. Dopo per deliberazione del Senato de' 20. Luglio fu preſo d'eleggere per ſcrutinio d'eſſo Conſiglio e quattro mani d'elezione del Maggior Conſiglio un Luogotenente nel Regno di Cipro, e due Conſiglieri, i quali facciano reſidenza in Nicoſia, e un Capitano e due Conſiglieri in Famagoſta, nel 1489.

In queſto mezzo l'Ambaſciadore mandato al Soldano dalla ſuddetta Reina e dal Capitan Generale a' 20. Aprile giunſe in Damiata, e di là in cinque giorni al Cairo in audienza pubblica avea preſentato al Soldano i regali a quello inviati; e richiedendogli audienza ſegreta per eſporre il reſto della ſua commeſſione, gli fu dal Soldano fatto dire, che doveſſe quella eſporre al ſuo Diſdar. Il che ricuſava l'Ambaſciadore, dicendo, che la Reina e'l Generale non gli aveano così commeſſo. E continuava a fare iſtanza d'avere audienza dal Soldano. Poi avendo notizia, che il Soldano avea avuto indizio delle lettere ſcritte al Generale pel Conſolo de' Veneziani in Damiata in materia di Rizzo Marino, e che perciò avea fatto ritenere eſſo Conſolo, e condurre al Cairo, di tutto per la via di Cipro, ne diede particolare e diligente avviſo alla Signoria. La quale col Senato deliberò d'eleggere un ſolenne Ambaſciadore al Soldano. E al primo di Settembre fu eletto Ser Piero Diedo Proccuratore, il quale partì colle Galere d'Aleſſandria, e giunſe al Cairo circa li 7. Dicembre. E poco dopo avuta audienza dal Soldano, rallegrandoſi delle ſue vittorie, gli raccomandò le coſe de' Mercatanti Veneziani, e finalmente la ſpedizione dell'Ambaſciadore a lui mandato dalla Reina di Cipro e dal Capitan Generale della Signoria. Al che il Soldano riſpoſe, ch'egli non conoſceva alcuna Reina di Cipro, nè Franceſco di Priuli Capitan Generale della Signoria, nè il ſuo Ambaſciadore. Ma s'egli per nome della Signoria volea trattare cos'alcuna, che gli daria Auditori. Al che aſſentendo l'Ambaſciadore, trattò co' deputati del Soldano, e conchiuſe, che ſia inveſtita la Signoria del Regno di Cipro col ſolito tributo di Ducati 8000. Conchiuſo il qual trattato circa il fine di Febbrajo, morì l'Ambaſciadore, e reſtò Giovanni Brozi ſuo Segretario, aſpettando la ſpedizione, la qual' ebbe a' 2. del meſe ſeguente, ſecondo la forma conchiuſa coll'Ambaſciadore; e veſtito dal Soldano d'una veſte d'oro, partì per Cipro, e di là per Venezia. I Caſtelli di Suan, e di Umi reſtati alla conchiuſione della pace dell'anno paſſato nelle mani della Signoria, ma da eſſere giudicati pel Papa a chi doveſſero ſpettare, furono per deliberazione del Senato a' 8 Febbrajo conſegnati agli Agenti del medeſimo Papa, così richieſti dallo ſteſſo, acciocchè poſſa giudicare in queſta materia. Il qual Papa giudicò, la Signoria di Venezia eſſere ſtata provocata a quella guerra, e giuſtamente avere acquiſtato i detti Caſtelli; ma che per convenienti riſpetti li reſtituiſca. La quale determinazione pubblicata in Trento, furono pe' Legati del Papa reſtituiti i Caſtelli all'Arciduca, dal quale fu fatto rovinare il Caſtello d'Umi.

Nel 1491. dopo la morte del Cardinal Barbo Patriarca d'Aquileja, il Papa a' 2. di Marzo conferì il Patriarcato a Ser' Almorò Barbero, Dottore, Provveditore, Oratore della Signoria appreſſo eſſo Papa. E nel Senato a' 7. del meſe fu eletto Don Niccolò Dardo Veſcovo di Limiſe, e raccomandato al Papa. Ma inteſa la colluſione fatta dal Barbero, trattata la materia nel Conſiglio di Dieci, fu agli 11. propoſta nel Senato, & eletto Oratore al Papa Ser Girolamo Donato Dottore. Poi a' 17. fu poſta parte, che Ser Zaccaria Barbero Proccuratore di San Marco, padre del detto Ser' Almorò ſe non farà, che ſuo figliuolo effettivamente rifiuti il Patriarcato, ſia bandito, e confiſcati i ſuoi beni. Ma non fu preſa. E a' 26. del detto meſe fu poſto, che il medeſimo Ser' Almorò debba rifiutare, e non rifiutando, non poſſa avere le entrate del Patriarcato, nè d'alcun' altro benefizio ſotto il Dominio in alcun tempo, e che il padre lo debba avviſare ſotto pena di Ducati 1000. E fu preſa. Il quale Ser' Almorò avviſato dal padre a' 31. del detto meſe *in die Cœnæ Domini* rifiutò nelle mani del Papa, il quale non volle accettare la rinunzia. L'Oratore eletto al Papa in ſuo luogo in diligenza andò a Roma, e commiſe a Ser Luigi Barbero fratello di Ser' Almorò, il quale inteſa l'elezione del fratello al Patriarcato era andato a Roma, che tra'l termine di giorni dieci ſi preſenti alla Signoria, il quale ubbidì. Poi a' . . . . . Settembre nel Conſiglio de' Dieci fu preſo, che ſe Ser' Almorò Barbero tra'l termine di giorni 20. non ſi preſenterà a' Capi d'eſſo Conſiglio, ſia in perpetuo bandito da tutte le terre e luoghi della Signoria con taglia; nè in alcuna di quelle poſſa avere benefizj alcuni. Il quale non ſi preſentò, reſtando bandito, e morì in Roma.

Del 1493. in tempo d'Aleſſandro VI. Papa, al quale a' 29. di Luglio del detto anno fu ſcritto di nuovo in raccomandazione del Veſcovo di Lemiſo, a quello fu conferito il Patriarcato predetto. A Ser Girolamo Marcello Bailo in Coſtantinopoli eſſendo ſtate ritrovate alcune lettere per lei ſcritte in ciffra, gli fu fatto intendere per nome di quel Signore, che nel termine di tre giorni debba partire e uſcire dal ſuo paeſe. E ſebbene ricuſava di partire ſenz'ordine della Signoria, fu aſtretto a ubbidire. E'l Signor Turco pel ſuo Ambaſciadore ſpedito alla Signoria le fece intendere, che ſebbene egli avea licenziato quel Bailo, voleva però continuare la pace con lei; ma che non voleva gli mandaſſe più Baili in Coſtantinopoli, perchè con nuova forma di lettere inſolite e incognite faceano intendere i ſuoi ſegreti. La qual coſa la Signoria per Ser Domenico Triviſano eletto Ambaſciadore gli mandò a richiedere la mandata de' Baili, ma non la potè ottenere. E il Bailo Marcello venuto via da Coſtantinopoli, fermatoſi in Sebenico, aſpettando ordine dalla Signoria di potere venire a Venezia, non eſſendo ſtato viſitato dall'Oratore Triviſano nel tranſito che fece per Coſtantinopoli, penſando ciò eſſere

ſtato

ſtato d'ordine della Signoria, e perciò eſſere in diſgrazia di quella, ſi ammalò, e in pochi giorni morì in quel luogo. Avea Ser Gabriello Boldù Capo de' Quaranta propoſto, che a' Nobili di Venezia da certa età in sù foſſe data provigione, e che i danari foſſero tratti da tutti i reggimenti e uffizj, ne' quali cadauno foſſe obbligato a ſervire gratis per meſi quattro. E perciò per deliberazione del Conſiglio di Dieci de' 15. Novembre il detto Ser Gabriello Boldù e Ser Franceſco Falier, inventori di queſta parte furono in vita loro confinati nell'Iſola di Cipro.

Nel 1493. aveva Aleſſandro VI. Pontefice pe' Caſtelli, che furono del Signore dell' Anguillara, moſſo guerra al Signor Virginio Orſino. Il quale eſſendo difeſo da Ferdinando Re di Puglia, iſtava il Papa alla Signoria di Venezia, che faceſſe lega con lui e col Duca di Milano. Alla qual propoſta in Senato contradiceva il Doge, dicendo, che fariano inſopportabili le dimande del Papa. Il qual riſpoſe, che altri cercava acquiſtare Stato a' figliuoli ſuoi; ma altri approvando la lega, dicendo, che acciocchè il Re di Puglia non iſcacci Lodovico Maria Sforza dal Ducato di Milano, e diſponga di eſſo Duca come genero del figliuolo ad arbitrio ſuo, ch'era d'aſſentire alla lega. E così fu deliberato, e conchiuſa eſſa lega tra'l Papa, la Signoria di Venezia, e'l Duca di Milano per anni 25. a difeſa de' comuni Stati. E fu pubblicata a' 25. Aprile. Nella quale entrò poi il Duca di Ferrara a perſuaſione di Lodovico Maria ſuo genero. Pretendendo in queſto Carlo Re di Francia il Regno di Napoli per eredità di Renato Re, il quale da Alfonſo padre di Ferdinando era ſtato cacciato da quel Regno, data voce di volere dopo l'acquiſto di quello fare impreſa contro gl'infedeli, deliberò con eſercito potentiſſimo di paſſare in Italia per ricuperare eſſo Regno. Fece intendere queſta ſua intenzione alla Signoria di Venezia, ricercandola, che gli voglia ſervare la ſolita alleanza. La quale gli riſpoſe, che in ciò non s'impediria, e ch'egli foſſe il ben venuto. Il medeſimo fece col Duca di Milano, e gli mandò a dimandare il paſſo. Dal quale dopo dimoſtrata la buona intenzione ſua, fu aſſentito a quanto eſſo Re gli avea ricercato. Ma ſeguita la morte l'anno ſeguente 1494. del prefato Duca, laſciati due figliuoli, uno maſchio, l'altro femina in pupilla età, Lodovico Maria Sforza già ſuo Governatore entrato nel Caſtello diede paga a quelle guardie, e della Città per meſi tre. Poi convocati circa quaranta de' primarj della Città, eſpoſe loro, ch' egli, com'eſſi ſapeano, molte fiate, e in molti luoghi, per ſalute di quello Stato avea eſpoſto la ſua vita; e che morto eſso Duca ritrovandoſi quello Stato per la preſta venuta del Re di Francia armato e potente in Italia in manifeſtiſſimo pericolo, nè eſſere ſicuro laſciare il governo di quello a un picciolo fanciullo, gli pareva conveniente, che per la ſalute d'eſſo Stato egli ne foſſe Duca. E che la mattina ſeguente come Duca voleva cavalcare per la Città, e ch' eglino l'accompagnaſſero. Nè avendo da quelli alcuna riſpoſta, li ritenne nel Caſtello. E la mattina ſenz' alcun ſeguito del Popolo cavalcò per la Città, e da' ſuoi ſi fece gridare Duca. Fra queſti

A moti la Signoria di Venezia facea adunare le ſue genti d'arme, e ne conducea di nuovo. Eleſſe Capitan Generale da mare Ser Antonio Grimani, e lo ſpedì in diligenza con buon numero di Galere. E il Re di Francia paſſato in Italia dopo molto travaglio dato al Papa nelle Terre della Chieſa, venuto a Roma e introdotto dal Popolo della Città, forzò il Papa a fare accordo con lui e a dargli alcuni Caſtelli del ſuo Stato, e'l Cardinale ſuo figliuolo per oſtaggio, e'l tranſito di paſſare nel Regno di Puglia. Ma la Signoria per ſerbare tra queſti Principi neutralità, deliberò nel Senato, che gli Ambaſciadori appreſſo eſſo Re lo debbano ſeguire all' impreſa di Napoli, e l'Ambaſciadore appreſſo il Re di Puglia, debba reſtare appreſſo di quello. Succedette in queſto mentre la morte del Re di Puglia, laſciato ſucceſſore nel Regno Alfonſo ſuo figliuolo, il quale conoſcendo la venuta del Re di Francia all' impreſa di quel Regno, ridotto nella Città di Napoli, chiamò dal campo appreſſo Capova Ferrando ſuo figliuolo Duca di Calabria, e Don Federigo ſuo fratello. A' quali diſſe, che egli conoſceva d'avere queſta perſecuzione pe' molti ſuoi peccati, e ch'egli non voleva, che'l ſuo figliuolo innocente, di quelli portaſſe la pena; e però avea diliberato di rinunziare a quello C il Regno, e andare in altre parti. E miſe a effetto, eſortando il prefato ſuo figliuolo a eſſere giuſto e benigno a' Popoli, e a temer il Signore Iddio. Dopo il qual fatto tolti alcuni pochi danari andò a un ſuo Caſtello da marina, per montare ſopra alcune Galere. Dopo la partita del quale Ferrandino fatti liberare dalle prigioni alcuni Baroni del Regno, e per ſoddisfare il Popolo, rivocati tutti i banditi, cavalcò in abito Regio per la Città, e da tutti fu ſalutato Re. Al governo del quale laſciato Don Federigo ſuo barba, ritornò all' eſercito appreſſo Capua. Al qual tempo due Ambaſciadori di Ferdinando Re, e d'Eliſabetta Reina di Spagna D venuti al Re di Francia per nome d'eſſi Re gli proteſtarono, che ſi doveſſe rimuovere dall' Impreſa del Regno di Puglia. Ma il Re di Francia con grandiſſimo impeto entrato in eſſo Regno acquiſtò tutti i Caſtelli da quella parte fin' alla Città di Capua, la quale poi ebbe a' patti. E il Re di Puglia vedendo il campo ſeguito dal Re di Francia, ſi ritirò a Napoli, nella qual Città non fu con tutto l'eſercito, ma ſolamente con cavalli 150. Il quale vedendo l'intenzione di quel Popolo, mandò un' Ambaſciadore al Re di Francia, a dimandargli termine di giorni dodici, infra de' quali ſe non gli verrà ſoccorſo, gli darà la Città. Dalla qual Maeſtà E ebbe per riſpoſta di non volergli concedere che ore 15. Allora que' della Città gli mandarono venti ſuoi Ambaſciadori a offerirgli l'entrata e'l dominio di quella, il quale l'accettò, e a' 22. di Settembre, ſeguito da Ser Domenico Triviſan Proccuratore e Ser Antonio Loredano Proccuratore Ambaſciadori della Signoria appreſſo lui reſidenti; e incontrato dall' Ambaſciadore ſedente appreſſo il Re di Puglia, fece l'entrata nella Città di Napoli, dalla quale il Re di Puglia laſciati in quel Caſtello 300. Spagnuoli era partito e andato a un ſuo forte Caſtello da marina.

Dopo la partita del quale tutto quel Regno,

Digitized by Google

gno, eccetto la Città di Taranto, Brindisi, Otranto, e Gallipoli, in pochissimi giorni si diedero all'ubbidienza del Re di Francia. A quel tempo essendo il mese di Settembre stati eletti tre Savj di Terraferma, ch'erano in legazione a diversi Principi, furono a' 30. del detto mese per diliberazione del Senato eletti tre Savj da Terraferma di giunta. Dopo la morte di Giovanni Grespo Duca di Nixia, Sant' Ermo, e Nio, Isole nell'Arcipelago, lasciato un figliuolo maschio e una femina naturali in pupilla età, il Popolo d'esse Isole non soddisfatto del governo avuto dal Duca Giovanni, non volendo restar sotto all'ubbidienza del suo figliuolo, volea sottometterfi alla Signoria di Venezia; ma da' primarj della Città, che favorivano la madre de' putti, era loro vietato. E ritirandosi a quell' Isola Ser Niccolò da Cà da Pesaro Capitano al Golfo con 6. Galere, concorse a lui tutto il Popolo colle mogli e figliuoli in braccio, gridando, che volevano il governo della Signoria, e a lei sottometterfi. Il quale benignamente gli accettò, e pose al governo della Città, e d'altre sue Isole de' suoi Sopracomiti e Nobili, e fu nel principio di Luglio, dandone diligente avviso alla Signoria. Alla quale a' 20. d'Agosto furono gli Ambasciadori di quel Popolo a giurare fedeltà. Questa materia dedotta al Senato a 16. Settembre per Ser Marco Bolani Savio 'del Consiglio, fu posto che per sollevare que' Popoli dalla tirannide, e acciocchè quelle Isole non cadano nelle mani del Signor Turco, il quale molte fiate avea tentato di pigliare di quelle il dominio, sieno accettate co' modi, che si sono date al Capitano del Golfo, e come ricercano i suoi Ambasciadori. E alla Donna e a' figliuoli del Duca morto, avanti che intendano accettare esse Isole, sia provveduto di conveniente provigione pel viver loro. E per altri Savj del Collegio fu posto, che restando le entrate di quelle Isole alla Donna e figliuoli di quel Duca morto, siavi pel Senato di due in due anni mandato un Governadore in civile e criminale, il qual faccia la residenza in Nixia, e mandi a governo delle altre Isole de' Cittadini di quelle Città. E questa fu presa, e fu eletto Ser Piero Contarini quondam Ser' Adorno. Pel Vescovado di Feltre fu pel Senato scritto al Papa in raccomandazione di Ser' Andrea Trivisan Dottore, il quale dal Papa era stato conferito a dì .... al ....., il quale dal Senato non potendo averne il possesso, rifiutò, e il Papa lo conferì al Trivisano prefato. Benedetto Petrioni della Cancelleria per più furti commessi da lui nella Quarantia al Criminale nel mese di Novembre, fu condennato a finire la sua vita nelle prigioni, e a soddisfare a' latrocinj per certa somma espressi. E non parendo conveniente, ch'essendo questi stato condennato per ladro, e obbligato alla soddisfazione de' furti, non fosse stato appiccato per la gola, però a' 27. del detto mese nel Consiglio di Dieci fu tagliata la detta condizione, e che di nuovo il predetto sia placitato nel Consiglio de' Pregadi.

Nel 1495. il Re di Francia per sue lettere de' 4. di Marzo mandò a ringraziare la Signoria di Venezia della fede servatagli, e a offerirle la confermazione de' privilegi, ch' ella avea nel Regno di Puglia, e la Investitura, della quale pe' suoi Ambasciadori mandò a dimandare al Papa, dal qual' ebbe buone parole, ma senza conchiusione alcuna. E'l Popolo di quel Regno omai mal contento per l'insolenze de' Franceschi contro la roba, le mogli, e i figliuoli loro, tollerato il tutto dal Re, per non aver danari, gridava la notte per la Città la Casa d'Aragona, e il nome di Ferrandino Re loro. De' quali quando n'erano presi da' Ministri Franceschi, che per far terrore agli altri voleano farli morire, era loro dal Popolo minacciato, e fatti rilasciare con poca ubbidienza. Questo acquisto fatto subito del Regno di Puglia, dava molto da pensare a tutte le Potenze d'Italia; ed era fama, che spedite del tutto le cose di quel Regno, il Re di Francia volea ritornare a Roma. Però il Papa temendo molto alle cose sue trattò, e a' 3. Marzo conchiuse nuova lega con Massimigliano Imperadore, con Ferdinando Re ed Elisabetta Regina di Spagna, colla Signoria di Venezia, con Lodovico Maria Sforza Duca di Milano, e con gli aderenti da tutte le parti per 25. anni a conservazione della dignità e autorità della Sede Aostolica, difesa del Romano Imperio, e de' comuni Stati, con obbligazione di tenere pagati 34000. cavalli nel seguente modo. Il Papa 4000. l'Imperadore 6000. il Re e la Regina di Spagna 8000. la Signoria di Venezia 8000. il Duca di Milano 8000. e pedoni 4000. per cadauno. E occorrendo di fare armata, la spesa di quella a que' che la faranno, sia computata nel pagamento della porzion loro de' cavalli. Nè alcuno de' confederati sopradetti possa impedirsi nelle cose di Puglia. Dopo la conchiusione della quale dubitando il Papa del Popolo di Roma, mandò a dimandare alla Signoria 502. cavalli e 1000. fanti. I quali cavalli gli furono mandati, e i danari a Ser Girolamo Giorgi Oratore appresso lui residente per fare i Fanti. Il qual' Oratore posto banco nella Città di Roma assoldò 1000. fanti. Il Re di Francia, fermate le cose del Regno di Puglia, machinando contro gli Stati d'Italia, partì da Napoli contro il Duca di Milano, contro del quale già avea mandato il Duca d'Orliens. Il quale per trattato gli avea occupato la Città di Novara. E con lance 1500. e 8000. fanti venne a Capua, dal qual luogo mandò al Papa il Cardinale Samoncese a richiedergli di dare novamente l'Investitura del Regno di Puglia, e'l transito per la Città di Roma. Al quale il Papa dando buone parole, ma senza conchiusione dell' Investitura, circa il transito rispose, che se il Re volea entrare nella Città colla sua guardia, e far passare l'esercito fuori della medesima, l'ammetteria, altrimente non voleva darglielo. La qual risposta il Re non l'accettò. Ma avviatosi coll' esercito contro la Città, il Papa per consiglio de' Cardinali, munito il Castello Sant' Angelo, accompagnato dagli Ambasciadori della Lega, con 2000. cavalli, e 3000. fanti pagati per esso Papa, per la Signoria di Venezia, e pel Duca di Milano, partì da Roma, e da Cività Castellana andò a Orvieto. E il Re al primo di Giugno entrò in Roma, mettendo a sacco le case de' due Cardinali Spagnuoli, e una del Papa fuori della Città. Poi partito e dimorato per quattro giorni colà, e avviatosi verso Recanati, il

Papa ritornò in Roma, e il Re andò a Siena, Lucca, e Pisa, e s'impadronì di quelle Città.

Siccome la venuta del Re di Francia in Italia mosse la Signoria di Venezia a far condurre da Modon, Coron, e altri luoghi della Grecia molti Stradiotti nelle sue Città della Lombardia, de' quali elesse in Consiglio Capitano Ser Piero Duodo, col passare di quello in Toscana, e l'occupare Novara Città del suo confederato per suo nome dal Duca d'Orliens, astrinse per deliberazione del Senato al primo di Maggio di rivocare i due suoi Oratori appresso il Re, e a dare nuove condotte di gente d'arme, facendo la mostra di quelle con eleggere Provveditori in campo Ser Melchiorre Trivisano e Ser Luca Pisani; conducendo 2000. Svizzeri, i quali mandò a levare per Giovanni Dolce di Cancelleria; assoldò 5000. fanti per eleggere Governadore Generale dell'esercito Gianfrancesco Gonzaga Marchese di Mantova suo primo Condottiere, al quale fu mandato il bastone pel Pisani Provveditore già spedito col suo collega all'esercito già adunato in Parmegiana di 8000. cavalli e di 9000. pedoni. Dove poi s'unì colle genti del Duca di Milano sotto il governo del Conte di Gajazzo. E s'avviò verso l'esercito del Re. Il quale avendo novamente preso e saccheggiato Pontremolo, venuto alle rive del Taro, vedendo opposti gli eserciti della Lega, mandò per un suo trombetta a' 6. di Luglio a' Provveditori della Signoria a dimandar loro il passo, dicendo, come sua Signoria non ha con essi alcuna guerra; anzi che la Corona di Francia fu sempre della Repubblica buona e reale amica. Ma non avendo da' Provveditori altra risposta, avviò le genti sue verso l'esercito della Lega. I Capitani della quale avendo consultato e risoluto il combattere, spinsero le loro genti a passare il fiume a guazzo allora molto basso. E sebbene i Franceschi coll'artiglieria, che in gran numero aveano sopra quelle rive, si sforzavano di vietar loro il passo impedito, il quale da una gran pioggia, che all'improvviso venne, passarono. E le genti della Lega, e i Capitani divisi in più battaglie, con molto vigore investirono le genti Regie, che appena potute mettersi all'ordine, combattute, e disperate, in gran parte furono finalmente poste in disordine. Solo restava unito lo Squadrone della guardia del Re, fatto forte in un luogo di sotto fortissimo. Ma assalito dal fiore de' Capi dell'esercito della Lega, passando gli Stradiotti, gridando: *Marco* e *Vittoria*, rivolti alla preda, incitarono la maggior parte dell'esercito a fare il simile. Sicchè i Soldati ritirandosi dalla battaglia alla preda, lasciarono i loro capi co' nimici nel modo sopradetto. Poi dalla preda venuti in disordine, diedero animo e modo a' fugati e rotti Franceschi di ritornare alla battaglia, resistere, combattere, e sugar quelli, da' quali poco inanzi erano stati superati; e i Capi della Lega abbandonati dalla maggior parte delle genti loro furono talmente travagliati, che morirono il Signor Rodolfo Gonzaga, il Signor Ranuccio Farnese, e'l Signor Roberto Strozzi, e' molti altri Condottieri, e più di mezza la squadra del Governatore della Signoria; e'l figliuolo del Duca di Ferrara Condottiere del Duca di Milano di 300. cavalli, fuggendo, e gridando: *Siamo rotti*; pose molto terrore nell'esercito della Lega, e indusse il trombetta del Governatore a sonare la raccolta; il quale udito dal Governatore fu subito mosso. In questo modo continuava la battaglia, e con molto disavantaggio de' soldati della lega; quando il Conte Niccolò Orsino da Petigliano prigione de' Franceschi, fuggito da quelli con alcuni pochi cavalli dando ardire a' soldati della Lega, che fuggivano, gli andava rincorando alla battaglia; alla quale con molta mortalità dell'una e dell'altra parte, finalmente cedettero i Franceschi, e il Re col resto dell'esercito suo fugato e rotto si ritirò sopra una collina verso la Via Romea. E la notte levato tutto il campo, perchè dall'esercito della Lega pel crescere del Taro non potè essere seguito, andò al Borgo San Donino. Ma gittati sopra esso fiume i ponti, passò l'esercito della Lega co' cavalli leggieri, e col Conte da Gajazzo, ma molto più da' villani del paese, i quali d'avanti gli rompevano i ponti, era molto molestato nella retroguardia, e ne' carriaggi. Finalmente entrato nel Monferrato, e atteso il seguir de' soldati nimici dopo la lunga sua fuga arrivò in Asti. Restarono della Lega morti soldati 1200. de' Franceschi oltre 4000. Al Conte di Petigliano per segno di gratitudine per deliberazione del Senato furono donati Ducati 1000. con promessa di provvederlo d'onorata condotta.

Era a quel tempo la Città di Faenza dominata dal Signor' Ettore de' Manfredi, giovane d'anni undici in circa, e però non ancora atto al governo. Onde que' della Città più savj del Signor Giovanni Bentivoglio avo materno d'esso Signore, richiedevano alla Signoria di Venezia la sua protezione. Però a' 19. di Novembre fu nel Senato deliberato, che'l Collegio debba praticare sopra questa materia. Ma in quel mezzo il Signore Ottaviano germano di sangue, ma naturale d'esso Signore, allora prigione in Firenze, disegnando di potere sollevare una parte in Faenza a suo favore, e disturbare la pratica colla Signoria di Venezia, ottenne da'Fiorentini d'essere liberato di prigione. E per l'effetto predetto con alcuni suoi seguaci andò a' confini di Valle di Lamone nel tenere di Faenza. Il che inteso dalla Signoria a' 12. di Dicembre nel Senato diede libertà, ma limitata al Collegio di poter condurre la pratica col detto Signor' Ettore, la quale il terzo giorno fu conchiusa, e figillata in questo modo: *Che il Signor' Ettore sia condotto con uomini d'arme* 100. *e Ducati* 8000. *all'anno; della qual gente la Signoria debba fare un Governatore, e pigliare la protezione d'esso Signore, e dello Stato suo contro ciascuno.* Dopo il quale accordo il medesimo giorno col Senato fu scritto a Ser' Andrea Zancani Podestà e Capitano di Ravenna, ch'egli mandi a dire al Signor' Ottaviano, ch'e' debba levarsi da' confini di Faenza, altrimente per la Signoria con suo gran danno gli saria provveduto. Ancora fu scritto all'Oratore appresso il Duca di Milano pel bene e per la pace d'Italia, e acciocchè non si abbia a male, se la Signoria avea condotto il Signor da Faenza, e tolta la sua protezione. Mandò il Rettore di Ravenna a fare intendere al Signor' Ottaviano quanto gli avea commesso la Signoria. Il quale dando buone parole

Digitized by Google

non si movea dal suo pensiero. Però il Rettore spedì per Faenza Ser Bernardino Contarini Provveditore degli Stradiotti con 300. Stradiotti, e leggieri 100. con 1000. pedoni. I quali entrati in quella Città, il Signor' Ettore, che avanti il giugnere delle genti della Signoria, per timore, che il Signor' Ottaviano non forzasse la Città, e dal suo Popolo non ribellasse, s'era ritirato nel Castello, uscì di quello, e cavalcò nella Città, accompagnato dalle genti predette colle bandiere spiegate di San Marco, viste da quel Popolo con molto onore e riverenza. Allora gli uomini di Val di Lamone intesa l'adunanza, che si facea in Faenza, cacciarono il Signor' Ottaviano da' luoghi loro, il quale si ridusse nel tenere de' Fiorentini. Ma il Provveditore Contarini persuaso dal Signor di Faenza, che i Naldi capi di parte in Val di Lamone erano stati cagione di que' moti, e del travaglio avuto dal Signor' Ottaviano, andò alla detta Valle contro essi Naldi. E sebbene da que' Popoli fu incontrato per onorarlo, e da essi Naldi fosse mandato a dire alla Signoria, che le voleano essere fedeli servidori, e che nelle occasioni sue sariano pronti: ciò non ostante ne fece morire alcuni di quelli, dando agli assenti taglie grandissime. Onde pel Senato a' 2. di Gennajo gli fu scritto, che subito facesse rivocare esse taglie, e accarezzando essi Naldi, facesse loro intendere, che venissero alla Signoria, che emenderia loro il tutto, e ch'egli da lì innanzi proceda più destramente. Poi a' 4. del detto mese fu eletto, e poco dopo spedito Governatore in quella Ser Domenico Trivisano Cavaliere.

Nel 1496. le Città di Trani, Brindisi, Otranto, e Monopoli, date in pegno a' Veneziani pel Re di Puglia, furono nel mese di Maggio consegnate a' Governatori mandati dalla Signoria a quella Città. I Fiorentini a quel tempo aveano mosso guerra a i Pisani, e col favore, che aveano dal Re di Francia, molto travagliavano quella Città. Onde i Pisani furono astretti a dimandar soccorso al Papa, alla Signoria di Venezia, e al Duca di Milano, i quali già collegati insieme, oltre 3000. fanti, 300. uomini d'arme, 100. cavalli leggieri, e 500. Stradiotti spediti in diligenza dalla Signoria sotto il governo di Ser Giustiniano Morosini, e Ser Domenico Dolfin Provveditore, e 800. cavalli leggieri del Duca di Milano per difesa di quella Città, e sua libertà, conchiusero d'eleggere per l'impresa Massimigliano Re de' Romani, conducendolo con 400. Svizzeri, e con Ducati 40000. al mese da essere pagati dal Papa Ducati 8000. per la Signoria, obbligandosi anche il Duca di Milano per Ducati 16000. Al qual Re per deliberazione del Senato furono eletti e mandati Ambasciadori Ser' Antonio Grimani Proccuratore, Ser Marcantonio Morosini Cavaliero, e Ser Francesco Foscari, per fare residenza. E spedito il Foscari colla condotta di mesi tre. Il qual Re passato in Italia per la via di Genova, e incontrato a Como dal Duca di Milano, e Ser Marco Dandolo Cavaliere appresso lui residente giunse a Pisa a' 22. d'Ottobre; dove dalla Signoria era stato spedito Ser Domenico Malipiero Provveditore dell' armata con dieci Galere, e con alcune navi grosse Genovesi pagate dalla Lega. Con quelle forze i Pisani occuparono molti Castelli e luoghi de' Fiorentini. Ma il Re andato alla espugnazione di Livorno, non potendo pe' mali tempi dell'invernata finire quell'impresa, essendo finita quella sua condotta, e colle genti sue andato a Pavia al Duca di Milano, restò in Pisa sotto i Provveditori il resto delle genti della Lega; le quali non avendo danari se non dalla Signoria, ogni giorno si discioglieano, e i Fiorentini con poco contrasto andavano ricuperando i luoghi perduti. In quel mentre da Pavia il Duca di Milano facea intendere alla Signoria, che il Re volontieri, se di nuovo fosse ricondotto, resteria in Italia, al che esso Duca lo persuadeva, mettendogli avanti, che il Re di Francia a tempo nuovo potentissimo saria in Italia; ma la Signoria, che sola de' collegati avea speso fino allora, male assentiva a quelle proposte; ma dal Papa sollecitata nell'istesso finalmente assentì che al Re prefato sia data condotta per mesi tre con Fiorini 20000. al mese, da essere pagati per terzo da' collegati, non volendo essere tenuta la Signoria più della sua parte. Ma il Re non accettò la condotta, e ritornò in Alemagna. E Ser Francesco Foscari per invalitudine avuta licenza, fatto Cavaliere ritornò a Venezia, e in luogo suo fu eletto Ser Giorgio Pisani Dottore, e Cavaliere.

Avea Ferdinando Re di Puglia dopo la lega conchiusa l'anno passato ricuperato dalle mani de' Franceschi gran parte delle sue Città della Puglia. Dopo la morte del quale succeduto a lui nel Regno Federigo Re coll' ajuto della Signoria di Venezia, e della sua armata, Capitano Ser Marco Trivisano, avea acquistato la Città di Gaeta, e altri luoghi del Regno prefato. Quando que' di Taranto, che ancora si riteneano a nome del Re di Francia, non potendo lungamente resistere per non venire alle mani d'esso Re, tolto il governo dalle mani de' Nobili, deliberarono di volontà di que' Franceschi ch'erano a quella custodia di sottomettersi alla Signoria di Venezia. Elevate le bandiere di San Marco mandarono gli Ambasciadori loro alla detta Signoria insieme con due di que' Franceschi, ch'erano nella Città, a darle notizia di questo fatto, e a pregarla, che la voglia accettare. Il che conosciuto dal Re di Puglia per lettere di Ser Paolo Cappello Cavaliere Oratore appresso lui residente, e'l medesimo per l'Orator suo residente in Venezia, fece intendere alla Signoria, ch'era contento più presto essa avere quella Città, ch' altri gliela tenessero, perchè sapea, che quand' egli volesse essa Città dalla Signoria, ella come amica sua gliela darebbe. Questa materia proposta e disputata nel Senato, diceano alcuni ch'essendo pe' Capitoli fatti col quondam Re Ferrando dichiarato, che se alcuna Città o altro luogo della Puglia, che tenesse il Re di Francia, si volesse durante la guerra darsi alla Signoria di Venezia, che non potes'ella accettar nulla, e però non doversi accettare essa Città. Altri diceano, che pe' patti, che avea la Signoria con Ferrando Re, per la morte di quello erano estinti, e che Federigo ancora non era dalla Romana Chiesa chiamato Re. Al quale non volendo pe' rispetti loro sottomettersi i Tarentini, e non essendo accettati dalla Signoria, manifestamente si lasciarono intendere, che

con grandiſſimo danno e pericolo non ſolamente di quel Regno ma di tutta l'Italia, e della Criſtianità ſi dariano al Turco Signore vicino di quella potenza a ognuno ben noto. Però che con queſta buona intenzione era bene accettarli. Finalmente dopo aſſaiſſime diſpute a' 13. di Novembre furono propoſte queſte parti: *Che la ſuddetta Città di Taranto ſia accettata*; ed ebbe balle 78. *Che la detta ſia accettata con condizione, che a beneplacito ſuo poſſi darſi al Re Federico*: ebbe balle 2. *Che ſia mandato a quella Città un Nobile Veneto a perſuaderli che ſi debbano dare al Re Federigo*: ebbe balle 68. *Che detta Città non ſia accettata*; ebbe balle 32. Si riballottarono tutte le due, ch'ebbero più balle. Quella d'accettarla ebbe balle 75. e di mandarle un Nobil Signore, altrettante. E così fu preſo ed eletto Ser Andrea Zancani, il quale partir doveſſe tre giorni dopo. Ma eſſendo poco dopo andati al Collegio gli Ambaſciadori de' Principi Collegati, ed eſpoſto, e proteſtato alla Signoria, che in eſecuzione della Lega ella non debba impedirſi nelle coſe di Taranto, ed eſſendole lo ſteſſo ſcritto dal ſuo Oratore appreſſo il Papa, fu a que' col Senato, e maſſime a quello del Re di Puglia riſpoſto, che avendo eſſa con buona intenzione per evitare maggiori mali e provvedere per bene del ſuo Re alla diſperazione de' Tarentini, deliberato di dare orecchie alla pratica, poichè quello non era accettato di quel modo, a' Principi * ſuoi drizzeria altro cammino. Dopo la qual riſpoſta la Signoria s'interpoſe a trattare accordo. E fu ſoſpeſa la ſpedizione del Zancani. Il quale accordo finalmente fu conchiuſo in queſto modo: *Che i Tarentini ſi diano al Re Federigo, il qual promiſe di perdonar loro tutte le offeſe, di ben trattarli, e reſtituire loro le poſſeſſioni, e di dare a' Franceſchi Ducati* 12000. E la Signoria, e poi anche la Lega promiſe pel Re, che da lui ſarebbono oſſervati i patti ſopradetti, e tolſero in protezione la Città di Taranto, dove fu deliberato di mandare Giorgio Franco Segretario, per l'eſecutione dell' effetto predetto. Ma i Tarentini avuta notizia della deliberazione della Signoria, diliberarono di non aſpettare il ſuo Segretario, ma darſi al Re Federigo, e fatti alcuni capitoli con Don Ceſare Capitano Regio a quell' impreſa, ſi diedero avanti il giugnere del Segretario in quella Città.

Il Governatore mandato dalla Signoria di Venezia l'anno paſſato nella Città di Faenza, d'ordine di quel Signore, e del ſuo Conſiglio, per comodità di quel Popolo, il quale ſi doleva d'eſſere mal trattato per la ſpedizione delle cauſe ſue, che udiva in civile e in criminale, e avendo pe' ſuoi proclami vietato il portar dell' arme, il che da quel Popolo poco era ubbidito; e veduto da eſſo Governatore nella Piazza un giovane coll' armi, e facendolo ricercare, perchè ciò portava contro il proclama, riſpoſe quegli, che finche il ſuo Signore vorrà le porterà, ſebben da eſſo Governatore foſſe fatto gridare in contrario. Onde il Governatore fece ſubito ritenere il medeſimo, nè giudicandolo ſicuro a farlo porre in quelle prigioni, il fece mettere a cavallo, e mandarlo a Ravenna. Ma il Popolo concitato dalle parole del ritenuto, levato a rumore, levò il prigione dalle mani per forza di quello che lo conducea.

A Allora il Governatore avendo accreſciuta la ſua guardia, e mandato da alcuni de' principali del tumulto a ricercar loro la cagione di quello, gli fu da eſſi riſpoſto, non eſſere egli Signore di quella Città. Succedette poi, che nella nuova creazione degli Officj loro pel principio di Gennajo furono per quel Conſiglio a iſtanza del Caſtellano creati molti, che per gli ordini ſuoi e promeſſe fatte a quel Popolo non potevano eſſere. Però il Governatore comandò a que', ch'erano negli Uffizj, che non doveſſero di quelli uſcire, finchè pel Conſiglio foſſero giuridicamente creati i ſucceſſori loro. Il qual comando da pochi fu ubbidito. Anzi col Conſiglio del
B Caſtellano crearono dodici Anziani al governo della Città. Il qual Caſtellano riduſſe il Signore nel Caſtello già arrivato a' dodici anni, e mandò Ambaſciadore alla Signoria per dolerſi delle operazioni del Governatore, alla quale già avea ſcritto il medeſimo Governatore, non avere ubbidienza alcuna in quella Città. Però a' 14. Gennajo fu col Senato ſcritto al Governatore, che faccia intendere a quel Signore e al ſuo Conſiglio, che la Signoria non per utile proprio, ma per dar riputazione a eſſo Signore, avea pigliata la ſua protezione, e mandatogli Governatore. Ma che ſe poi non ſi contentavano, avrebbe commeſſo, che ſubito ſi levaſſe
C da quel governo. Le quali coſe fatte pel Governatore intendere a quel Signore e ſuo Conſiglio, e nella principal Chieſa della Città il giorno dell' Epifania fatte pubblicamente leggere le lettere della Signoria, preſe licenza, e ſebbene da quel Signore e Popolo foſſe ſupplicato a non partire, ma aſpettare fino a che da loro foſſero mandati Ambaſciadori alla Signoria, partì il giorno ſeguente, dopo il partire del quale que' della Città, levati a rumore, tagliarono a pezzi un figliuolo d'uno degli Ambaſciadori mandati pel Caſtellano alla Signoria. Faceva a quel tempo il Re di Francia in Lione gran preparazione di genti, e'l Duca di Milano
D temendo del ſuo Stato ricercava ajuto da' confederati. Al quale dalla Signoria nel principio di Gennajo furono mandati 300. uomini d'arme, e buon numero di fanti, ſotto diverſi capi, e 300. Stradiotti ritornati da Piſa, e levati da Crema ſotto Ser Gianpaolo Gradenigo ſuo Provveditore, e col Senato fu dato ordine a Ser Marco Giorgi Capitano di Bergomo, che vada Provveditore di quella gente a Milano. Ma poi per nuova deliberazione d'eſſo Senato v'andò il Conte di Pitigliano Governatore Generale, il qual giunto in Milano circa mezzo Febbrajo fu per quel Duca comandato, che tutte le ſue genti, delle
E quali era Capitano Lucio Malvezzo, gli deſſero ubbidienza. Poi per deliberazione del Senato fu fatto intendere per un Segretario mandato a Mantova a quel Marcheſe Capitano Generale, che ſia all' ordine colle ſue genti per cavalcare ad ogni richieſta della Signoria. Era Capitano delle genti del Re di Francia in Italia Gianjacopo Triulzi, il quale veduta l'adunanza delle genti del Duca di Milano, e ſoccorſo della Signoria fortificati e muniti i luoghi, che teneva per nome d'eſſo Re in Italia, paſsò colla maggior parte delle ſue genti alla volta di Saona per unirſi col Cardinale Oſtienſe venuto da Torino co' 6000. fanti. E già avea preſo

Ca-

Digitized by Google

Caſtelnuovo, e alcuni altri luoghi del Duca. Ma per mancamento di vettovaglie le genti Franceſche poſte in diſordine principiarono a tumultuare. E'l Papa per travagliare gli amici del Re, e i ſuoi aderenti, avendo deliberato di muover guerra agli Orſini, e al ſuo Stato, pubblicati per ſcomunicati, avea mandato a' danni loro il Duca di Gandia Confaloniero della Chieſa, e Valentino Cardinale ſuo figliuolo con buon numero di gente. Le quali in poco tempo preſero ſette Caſtelli degli Orſini, ancorchè da Vitellozzo, e Bartolommeo da Lujano, l'uno e l'altro Orſini, foſſero difeſi. Ma per Ser Niccolò Michel Dottore Cavaliere Oratore della Signoria appreſſo il Papa interpoſti fra eſſo e gli Orſini a trattar la pace, fu finalmente colle ſeguenti condizioni conchiuſa: *Che tre Caſtelli occupati dagli Orſini dal tempo d'Innocenzo preceſſore d'eſſo Papa ſieno reſtituiti al Papa, e agli Orſini ſieno reſtituiti i ſette Caſtelli occupati loro in quella guerra; i quali abbiano a dare al Papa Ducati* 50000. Dopo la conchiuſione della qual pace il Papa levate le ſue genti dallo Stato degli Orſini, quelle mandò a campo a Oſtia, Città del Cardinale Oſtienſe. Di queſto modo paſſavano a quel tempo le coſe d'Italia, quando il Re di Spagna pe' ſuoi Ambaſciadori, mandati a Lione al Re di Francia, trattò e poi a' 7. di Gennajo conchiuſe per nome ſuo e della Lega tregua per ſei meſi con eſſo Re. E la Lega predetta, la qual doveſſe principiare a' 25. d'Aprile ſuſſeguente, tra'l qual termine doveſſe il Re di Spagna per ſuo nome e della Lega, e il Re di Francia a' confini dell' una e dell' altra Provincia trattar pace Generale a beneficio della Criſtianità.

Nel 1497. le tregue condotte nel fine dell' anno paſſato tra'l Re di Francia, e i Principi della Lega, furono a' 15. Aprile gridate per meſi 6. e pel trattare della pace ſecondo l'ordine in quelle capitolato furono eletti Ambaſciadori al Re di Spagna Ser Domenico Triviſano, e Ser' Antonio Boldù Cavaliero. I quali circa il mezzo di Giugno furono a Milano, per andare a eſſo Re uniti con gli Ambaſciadori di quel Duca. Ma morto in Milano il Boldù Ambaſciadore, fu dato ordine d'andar ſolo il Triviſano a quel Re. Ma in quel mentre con quegli Ambaſciadori del Re di Francia andati al Re, e alla Regina di Spagna gli dimandarono nuove tregue, a' quali il Re avvertito dagli Ambaſciadori della Lega appreſſo lui reſidenti riſpoſe non poter fare coſa alcuna ſenza i Collegati. E i Franceſchi replicando di non avere altra commeſſione, che di trattare con eſſo Re ſolo, pigliarono licenza e partirono. Ma il Re dopo partiti li richiamò. E ſebbene dagli Ambaſciadori della Lega prefati foſſe perſuaſo differire, dicendogli che aſpettavano nuovi Ambaſciadori e nuovi ordini d'Italia, conchiuſe però a' 25. d'Agoſto con gli Ambaſciadori Franceſchi nuove tregue a beneplacito d'eſſo Re. Ma era termine di meſi due a fare intendere l'uno all' altro, quando voleſſero rompere le tregue. E agli Ambaſciadori Triviſano e del Duca giunti giorni due dopo diſſe, che per mancamento di danari e tardità del giugner loro era ſtato forzato conchiudere, e ch' egli manderebbe Ambaſciadori ſuoi al Re di Francia per ottenere la incluſione de' confederati. Ma il Capitano del Re di Francia in Italia dopo pochi giorni conchiuſe tregua nella medeſima forma col Duca di Milano. Dopo la conchiuſione della quale faceva il Re di Francia in gran diligenza adunar gente in Italia a Torino e Aſti. Nel qual tempo la Signoria per lettere intercette fatta certa, che il Marcheſe di Mantova ſuo Capitan Generale trattava d'accordarſi col Re di Francia, fece intendere a eſſo Marcheſe, ch' egli doveſſe venire a lei per alcune trattazioni importanti. Il quale ſcuſatoſi per una panocchia di non poter venire, per deliberazione del Conſiglio di Dieci de' 22. di Giugno fu caſſo. La quale deliberazione, e la cagione d'eſſa pubblicata in Senato con ſilenzio ſtrettiſſimo fino al giorno ſeguente, che furono chiamati nel Collegio gli Ambaſciadori de' confederati, e del medeſimo Marcheſe. E a queſto fu pel Doge fatto intendere la caſſazione del ſuo Signore, e la cagione di quella. Il Marcheſe inteſa la deliberazione predetta ſubito traveſtito fu a Venezia, alloggiando a San Giorgio, facendo intendere alla Signoria di deſiderare di giuſtificare le coſe ſue, e che il Duca di Milano avea contrafatto le ſue lettere. E di queſto volere ſtare a ogni cimento, e dare tutte le ſue fortezze nelle mani della Signoria, e fare che la Marcheſa e i figliuoli ſuoi, i quali erano andati a Verona, per vedere certe gioſtre, reſtino in quella Città, fino a che la Signoria venga in chiaro di queſto fatto. Sopra la qual propoſta di nuovo ridotto il Conſiglio de' Dieci, fu di nuovo diliberato di licenziarlo, facendogli intendere, che parta da Venezia. Il quale la mattina ſeguente mandò tre ſuoi Ambaſciadori alla Signoria. Ma non furono ammeſſi, e pe' ſuoi Fanti d'eſſo Conſiglio mandati il dopo deſinare a San Giorgio gli fu fatto intendere la nuova deliberazione. Dalla quale aſtretto il Marcheſe mal contento partì il giorno ſeguente, e reſtò debitore per la ſua condotta Ducati 20000. e per conto de' Sali Ducati 10000. E appropinquandoſi il tempo del finire delle tregue, e prevedendo la Signoria, convenirle quaſi ſola continuare alla difeſa di Piſa, deliberò col Senato di mandare a far fanti 600. per aggiugnere ſoccorſo a quella Città. E che Don Marco Martinengo fatto Governatore a quella impreſa cavalchi con 500. cavalli, e che co' fanti predetti, e con Don Ferdinando figliuolo del Duca di Ferrara, condotto per innanzi dalla Signoria con 400. cavalli vadano all' eſercito a Piſa. Andò il Martinengo: conduſſe i fanti, e il figliuolo del Duca con parte della ſua condotta; e il Provveditore dell' armata Malipiero dopo il fine delle Tregue dalle foſſe d'Arno, dove d'ordine del Senato s'aveva conferito, forzava ogni ſorta di navilj a condurre vittuarie nella Città di Piſa. E Don Giacomo Savorgnano, il quale cogli Stradiotti depredava i territorj Fiorentini, della preda facea il medeſimo. E in queſti termini ſenz' altri progreſſi reſtarono per l'invernata le coſe di quella guerra.

Dopo la morte di Don Niccolò Donato Patriarca d'Aquileja morto a' 3. di Settembre, ſcriſſe la Signoria col Senato il giorno ſeguente al ſuo Oratore appreſſo il Papa, che debba ſupplicare Sua Santità di volere ſopra-

Digitized by Google

praſedere all' elezione del nuovo Patriarca. E a' V. per elezione del Senato fu eletto Don Domenico Grimani Cardinale di San Marco, il quale raccomandato al Papa in Patriarca, gli fu da eſſo conferito il Patriarcato. E per la morte di Don Niccolò Triviſano Veſcovo di Ceneda eleſſero Don Bernardo Marcello, a favore del quale a' 16. Gennajo propoſe il Collegio al Senato di ſcrivere all' Oratore appreſſo il Papa. Ma trattata la materia, non fu preſa cos'alcuna. E'l Papa conferì il Veſcovado a Don Franceſco Brevio. L'animo fermo della Signoria di Venezia di continuare la difeſa di Piſa, fece per lei nel principio d'Aprile 1498. mandare a quella Città 2000. fanti, e commiſe a Ser Tommaſo Tron Cavaliero eletto Provveditore a quell' impreſa in luogo di Ser Giuſtiniano Moroſini, che levati Stradiotti 300. che ſi trovavano in Padova, andar doveſſe all' aſſedio a quella Città. Ma il Duca di Milano con animo d'impadronirſi di Piſa già eſortò la Signoria a pigliare unita con lui la protezione d'eſſa Città e libertà. Ma dalle proviſioni gagliarde della Signoria per liberazione di quella dubitando, ch' ella collo ſteſſo animo, col quale al principio ſi moſſe egli, faceſſe ſimile proviſione a nome del Re de' Romani, intratteneva il Marcheſe di Mantova, pagando quello de' proprj danari, per vietare il paſſo a eſſo Provveditore, dicendo, che gli Stradiotti faceano molti danni al ſuo paeſe. Ma il Provveditore per la via di Pontremolo paſsò, e andò a Piſa, dove giunſe nel principio di Maggio. Da queſta cagione moſſa la Signoria nel principio di Giugno ſcriſſe col Senato al Conte di Pitigliano Governatore ſuo Generale, che colle ſue genti e cavalli ſi portaſſe ſopra le rive dell' Oglio a' confini dello Stato di Milano. E a' 9. del detto meſe per deliberazione del Senato, chiamati i ſette Ambaſciadori confederati nel Collegio pel Doge, fu detto loro, che avendo la Lega di conſenſo comune pigliata la protezione della Città di Piſa e della ſua libertà, mandate genti a quella Città, e condotto il Re de' Romani in Italia, il Duca di Milano ſubito ritratte le ſue genti laſciò eſſa Signoria ſola alla ſpeſa. La quale avendo mantenuta fin' ora quella Città in libertà, deliberava per non mancare alla fede ſua, ancorchè unitamente promeſſa ad eſſa Città, continuare alla medeſima, ſebben foſſe ſola. Ma ben vedeva, ch' eſſo Duca andava occultamente controperando a queſta intenzione. Però al ſuo primo Oratore diceva, che debba ſcrivere al ſuo Duca, che debba paleſemente laſciarſi intendere, ſe vuol pace o guerra colla Signoria, perchè quale di queſte vorrà, da lei avrà. Agli Oratori poi di Spagna e di Napoli, ma con dolce forma di parole, diſſe, che ſcrivano a' Re loro, che la Signoria deſidera d'intendere le intenzioni loro, per ſaper meglio governarſi nelle coſe ſue. Da tutti gli Ambaſciadori fu ſcritto a' Principi loro, e riſpoſto, che quanto otterrebbono, ritornerebbono a riferirle. Il Duca a' 17. di Giugno fece per l'Orator ſuo riſpondere, che ſi maravigliava molto di quanto il medeſimo gli avea ſcritto a nome della Signoria. Però ch'egli le era ſtato ſempre buon figliuolo, e ch'era oneſto, ch'eſſa abbia quanto ha ſpeſo finora per la difeſa di Piſa. Ma che da quì

A avanti ella trovi modo, come meglio le pare per difeſa di quella. Ma due giorni dopo ritornato eſſo Ambaſciadore in Collegio, dicendo, che vede bene il ſuo Duca, ch'ella ſi vuol fare padrona di Piſa, il che non è per comportare, e ch'eſſa ſi metta la mano al petto, quando ella foſſe in luogo ſuo. Dall'Oratore poi di Napoli fu riſpoſto, che il ſuo Re volea buona pace e amicizia colla Signoria; ma che nelle coſe di Piſa non volea altramente impedirſi. Il medeſimo fu riſpoſto da quello di Spagna.

Ma dopo molti giorni trattava oramai paleſemente il Duca di Milano d'unire co'Fiorentini le potenze d'Italia a' danni di Piſa. B E oltre il Marcheſe di Mantova, trattava col Duca di Ferrara, e lo invitò a parlamento a Mantova. Il quale da Ferrara non vi volle andare, ma fece il tutto intendere alla Signoria, non eſſere eglino per tollerare, ch' eſſa s'impadroniſca di Piſa, far lega co' Fiorentini, e mandar loro ſuſſidio di gente. Il medeſimo fecero il Signore Ottaviano fuoruſcito di Faenza, e la Signora Catterina di Forlì. Con queſti ajuti i Fiorentini ingroſſarono molto il loro eſercito, col quale ebbero parte a' patti, e parte per forza molti Caſtelli de' Piſani. E fatti padroni della campagna, fecero ritirare le genti nella Città. Poi con una groſſa imboſcata aſſalirono l'infanterie uſcite a ſcaramucciare con iſcorta di C cavalli leggieri d'eſſa Città, Capitano delle quali era Ser Giovanni Gradenigo, che miſero in rotta, e ammazzarono il Gradenigo, di modo, che quella guerra paſſava allora con grande ſvantaggio de' Piſani. Però la Signoria non volendo mancare a quella Repubblica, per deliberazione del Senato de' 21. d'Agoſto conduſſe il Signor Guido Ubaldo Duca d'Urbino con dugent' uomini d'arme, e baleſtrieri dugento a cavallo con titolo di Governadore all'impreſa di Toſcana; e dopo pochi giorni i Signori Guido e Rodolfo Baglioni, con uomini d'arme cencinquanta. E per diverſe imputazioni date al Provveditore Zeno, mandarono in ſuo luogo per D elezione del Senato Ser Piero Duodo; e il Zeno ritornato, volendo andare alla Signoria non fu ammeſſo, ma mandato a i Capi del Conſiglio de' Dieci; e dopo molti meſi per deliberazione d'eſſo Conſiglio fu aſſoluto, e rimeſſi i ſuoi conti alle Ragioni nuove; e appreſſo fu ſpedito col Duca d'Urbino Ser Piero Marcello, con ordine di fare in quello Stato 1000. fanti, co' quali e con eſſo Governadore debba andare a Piſa. Ma in quel mentre non ben ſoddisfatta la Signoria del Provveditore Duodo, mandò per deliberazione del Senato a quell'impreſa il Provveditore dell'armata Malipiero, e in luogo E del Malipiero mandò Provveditore dell' armata Ser Simone Guoro. Finalmente fu eletto e ſpedito Provveditore in Romagna con buon numero di gente d'arme e di Stradiotti Ser Giacomo Marcello. Allora Pierino de' Medici fuoruſcito di Firenze faceva proporre alla Signoria, che avendo egli danari, anderebbe co' ſuoi ſeguaci contro di quella Città. Nè dubitava per la parte ſua e pe' favori, che avea in quella, di non far moto di molta importanza. Aſſentì a queſto partito la Signoria, ſperando, che i Fiorentini per difendere le coſe loro ſarebbono forzati a levare l'impreſa, che tenevano di Piſa. E col

Se-

Digitized by Google

Senato a' 9. d'Agosto deliberò dargli danari; e subito dandoglieli, mandò ordine a Bartolommeo da Lujano, che con buon numero di gente d'armi e cavalli leggeri il seguitasse. Con queste forze il Medici e con buon numero di fanti pagati de' danari della Signoria, e con molti partigiani suoi, nel principio di Settembre s'avviò a Firenze. Ma essendogli da' Sanesi negato il passo, d'ordine del Senato per la Valle di Lamone passò in Romagna, e s'unì col Duca d'Urbino Governadore, che si trovava ancora in quella Provincia. Dalla quale levato esso Governadore entrato da quella parte ne' territorj de' Fiorentini oltre la Valle di Lamone prese loro alcuni Castelli, e altri luoghi loro. Il Marchese di Mantova, il quale avea per molte vie tentato di riconciliarsi colla Signoria, e finalmente avuta intenzione da lei d'essere ricondotto a' suoi servigi, le mandò incognito il Signor Giovanni suo fratello. E fu a' 9. d'Ottobre nel Senato condotto con 250 uomini d'arme. E il fratello predetto con 100. essendosi l'uno e l'altro offerti d'essere all'ordine dieci giorni dopo, e d'andare al soccorso di Pisa. Appresso il quale fu deliberato mandare sotto altri Condottieri fino alla somma d'uomini d'arme 800. e fanti 3000. il qual numero di fanti fu fatto dalle Città di Terra ferma per rata. E fu eletto Provveditore Ser Niccolò Foscarini. E'l Marchese dopo tre giorni venuto a Venezia, e andato alla Signoria, ringraziando quella, le disse del modo, e che allora conoscerebbe la sua fede, e quello che farebbe per lei. E spedito subito con danari, seguito dal Provveditore Foscarini partì per Mantova e Pisa, ch'era molto astretta dalle genti Fiorentine, e disperata d'alcun soccorso, ridotta quasi all'estremo, intesa la nuova condotta del Marchese, e della grossa gente destinata dalla Signoria al suo soccorso, respirando molto attendeva a fortificarsi, aspettandolo. Ma il Marchese se ben' era in diligenza ritornato a Mantova, e le genti della Signoria erano in ordine a que' confini, tardava però a levarsi. E finalmente disse al Provveditore Foscarini di non volere cavalcare, se dalla Signoria non gli era restituito il suo grado, e provigione conveniente a quello. E che dal Re de' Romani, e dal Duca di Milano gli era offerto partito di Ducati 80000. Il quale se dalla Signoria non era soddisfatto, accetterebbe.

La qual cosa intesa dalla Signoria, rivocò col Senato il Provveditore Foscarini, e colle sue genti il fece passare nel Veronese. E il Marchese conchiuse col Re de' Romani, e col Duca di Milano, da' quali fu condotto per Capitan loro con Ducati 40000. d'oro. Era fra questo mentre per deliberazione del Senato de' 13. d'Ottobre stato dato ordine al Duca d'Urbino Governadore, che colle sue genti andasse contro la Signora di Forlì, alla quale per aver dato soccorso a' Fiorentini contro Pisa, debba levare lo Stato, e mettere in possesso di quello il Conte Antonio degli Ordelaffi, il quale avea seguito la parte della Signoria. Ma tre giorni dopo ritornato a Venezia Pierino de' Medici, e subito, sebben' era ridotto il Consiglio de' Dieci, andato alla Signoria, fu col Senato rivocato tal' ordine, e scritto al Governadore, che lasciato in Romagna il Provveditore Venier con onesto sussidio a quella Provincia, vada col resto di quell'esercito contro la Città di Firenze e suo Stato. E a' 21. del detto mese fu condotto con provigione di Ducati 60000. il Signore Uberto Malatesta Conte di Sogliano, e di molti Castelli sopra le Alpi di Toscana. Il quale s'obbligò di dare il passo alle genti prefate per passare contro Firenze. Il Governadore allora, diviso l'esercito suo, parte di quello con Bartolommeo da Lujano per quello di Sogliano mandò nel territorio Fiorentino, il quale fingendo la sua gente essere Fiorentina, e gridando *Marzocco*, occupò la Badia della Verna, e il Castello di Bibiena. Scoperto poi ebbe alcuni altri Castelli e luoghi, che volontariamente si renderono. Dall'altra parte il Governadore col resto dell' esercito andato a Camaldoli, voleva occupare quel luogo. Ma ingannato da quel Generale Nobile Veneto da Cà Dolfin, il quale gli disse essere luogo della Signoria, la lasciò. Poi intendendo per lettere del medesimo intercette, che dava avviso del fatto a' Fiorentini, e dimandava loro aiuto, ritornò al luogo. Lo prese, saccheggiò, e cacciò i Monaci, essendo il Generale fuggito, talmente che queste genti divise prima andavano saccheggiando il territorio Fiorentino. E fino a mezzo Novembre aveano acquistati molti Castelli di quello. Uniti poi col Medici marciavano verso Firenze. Quando il Duca di Milano colle sue genti sotto il governo di Francesco Sanseverino, e'l Signore di Piombino, ostando a' progressi prefati, fermarono alquanto le cose de' Fiorentini. E Paolo Vitello, il quale finora molto avea astretto la Città di Pisa, avendo fatto l'estremo sforzo d'avere essa Città, nè potendogli succedere, lasciando poco numero di gente a quell' assedio, si levò dall' impresa; e con tutta la celerità possibile, e col suo esercito s'avviò verso Firenze, per levare il favore a' Medici, assicurare la Città, e la sua libertà, talmente che le cose de' Fiorentini fermate alquanto per gli ajuti del Duca di Milano, e del Signore di Piombino per la nuova venuta dell' esercito suo, restarono assicurate del tutto. E la gente della Signoria, non potendo per questa cagione e pe' mali tempi più stare alla campagna nel paese nimico, s'andavano sciogliendo, di modo che il suo Governadore per ordine del Senato co' gli uomini d'arme, e con alcuni pochi fanti andò nell' alloggiamento in Bibiena, e Bartolommeo da Lujano col resto dell' esercito al Monte della Verna. Allora i Fiorentini fatti padroni della campagna andavano ricuperando i luoghi perduti. E fino a' 7. di Gennajo aveano ricuperato tutto, eccetto Bibiena, e Monte della Verna prefati. E strigneano molto le vettovaglie alla gente della Signoria di modo che volendo divertire le genti Fiorentine dall' assedio di Pisa, sebbene ne avea sortito l'effetto, restavano però le sue genti da quella parte quasi assediate negli alloggiamenti. Ma dall'altra parte que' della Città di Pisa liberati dall' assedio usciti dalla Città davano molestia a' luoghi de' Fiorentini e de' territorj loro, sebbene il Governadore Martinengo per diversi richiami contro di lui per deliberazione del Senato fu rivocato da quell' impresa.

IL FINE.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX GENERALIS RERUM, ET NOMINUM,

Quæ continentur in hoc Tomo XXIII.

RERUM ITALICARUM.

A

Aeneæ Sylvii Dialogi de auctoritate Papæ, & Concilii. 43. A.
Is Papa electus. 65. B. *Vide* Pii II.
Alberti Scaligeri bella cum Venetis. 1026. A. *& sequ.*
Captivus Venetias ducitur. 1029. D.
Albertus Marchio Estensis, Ferrariæ Dominus. 1074. C.
Alerami primi Marchionis Montisferratensis exordia fabulosa, 313. A. *& sequ.*
Ejus filii. 316. A. 318. E. *& sequ.*
Diploma Hugonis, & Lotharii Regum ei datum. 321. D.
Illius Charta. 323. A. 332. A. *& sequ.*
Alexandri III. Papæ pax cum Friderico I. Augusto Venetiis peracta. 977. B. *& sequ.*
Alexander VI. Papa quæ gesserit in adventu Caroli VIII. Regis Franciæ. 1201. A. *& seq.* 1204. B.
Illius electio. 826. B.
Ejus acta cum Carolo VIII. Rege Galliæ. 837. D. *& sequ.* 844. E.
Alexander Sfortia Pisauri Dominus. 897. E.
Alexandria Civitas nova apud Insubres, primò appellata Cæsarea. 360. B.
Alexandrini Bonifacio Marchioni Montisferrati bellum inferunt. 387. B.
Henrico VII. Augusto parent. 425. C.
Ab eo deficientes damnantur. 427. D.
Sub Galeatio II. Vicecomite. 522. C.
Se tradunt Guilielmo fratri Marchionis Montisferratensis. 722. D. *& sequ.*
Recepti à Francisco Sfortia Duce Mediolani. 728. E.
Allegretti de Allegrettis Ephemerides Senenses nunc primùm editæ. 763.
Quis ille fuerit. 765.
Almaricus Hierosolymæ Rex. 36. B.
Alphonsi I. Regis Aragonensis gesta. 225. E. *& sequ.* 227. C. 230. E. *& sequ.*
Illius mors. 890. D.
Alphonsus Castellæ Rex filiam suam jungit cum Guilielmo Marchione Montisferrati. 391. B.
Rex Romanorum creatus, suis juribus renuntiat. 392. C.
Alphonsus Rex Portugalliæ. 56. C.
Alphonsus V. Rex Lusitaniæ. 92. A.
Ejus classis. 154. A.
Ejus mors. 155. A.
Alphonsus Calabriæ Dux, ejus nativitas. 231. E.
Et nuptiæ cum filia Francisci Ducis Mediolani. 233. D. 771. C.
Senas proficiscitur. 773. A.
Senensem Rempublicam perturbat. 108. D. 801. C. *& seq.*
Bello premit Florentinos. 784. C. *& sequ.* 795. C.
Bellum in Etruria agit. 99. C. 285. B. 293. A.
Ei Columnenses adhærent contra Pontificem. 171. E.
In conspectu Urbis castra locat. 175. A. 177. C
Profligatus à Roberto Malatesta. 178. C.
Urbem amicè intrans, multo honore excipitur. 182. B.
Patri in Regno succedit. 828. C.
Timore Gallorum fugit. 839. A. 894. E. 903. B., D. *& seqq.*
Alphonsus S. Eustachii Cardinalis Bononiæ Præses Pontificius. 869. A.
Amedeus V. Sabaudiæ Comes, appellatus Comes Viridis. 531. E. 548. B.
Aliquot ejus gesta. 565. A. 580. D. 588. C.
Amedeus VI. Sabaudiæ Comes, ejus discordia cum Theodoro II. Marchione Montisferrati. 628. A. 644. D.
Montem-Regalem ei surripit. 645. A.
Amedeus Dux I. Sabaudiæ. 695. B.
Johannem Jacobum Marchionem Montisferrati ad sua sibi commendanda inducit. 699. D. 704. C.
Illius filium Johannem in carcerem conjicit. 705. C. *& sequ.*
Quæ pacta inter eos subsequuta pro tuendo Philippo Duce Mediolani. 707. A.
Amedeus Sabaudiæ Dux cum Venetis fœderatus contra Mediolani Ducem. 1090. A.
Amedeus Aymonis filius Sabaudiæ Comes. 498. C.
Amedeus Comes Gebennensis. 498. B.
Amedeus Princeps Achajæ. 631. B. *& sequ.* 637. D. 644. D. 647. C. 650. D. 658. C. *& seq.*
Amorati Turcarum Regis gesta. 41. A. *& sequ.*
Uladislai Polonorum Regis exercitum fugat. 45. A.
Anconitanorum bellum cum Venetis. 1003. B.
Andreas Cardinalis Cluniacensis. 549. C.
Andreas Hungariæ Rex. 990. E.
Andreas Dandulus Venetiarum Dux. 1031. D.
Andreas Contarenus Dux Venetiarum. 1050. D.
Ejus gesta contra Genuenses. 1062. A. *& seq.*
Andreas Vendraminus Venetiarum Dux. 1146. A.
Andreas Delphinus Viennæ, & Gratianopolis. 376. A.
Andreas Archiepiscopus Crajanensis. 136. E. 175. A
Andreas Trivisanus Episcopus Feltrensis. 1203. D.
Andronici Græcorum Imperatoris literæ pro pace Monferratensium. 434. A.
Angelus Participatius Venetorum Dux. 943. D.
Angelus Aretinus Cardinalis, Legatus Rector Bononiæ. 890. C. 892. A. 894. A.
Angeli Ubaldi Perusini Consilia Legalia pro Marchione Montisferrati. 657. D.
Anglorum Societas militaris Marchioni Montisferrati adhæret. 547. B. 554. A.
Annibal Bentivolus Bononiam profectus. 877. E.
Ejus nuptiæ. 878. C. & E.
In carcerem trusus. 879. A.
Libertate recepta patriam quoque in libertatem vendicat, Ibid. C.

Digitized by Google

Ejus victoria de exercitu Ducis Mediolani. 880. A.
Filiam Herculis Ferrariæ Uxorem ducit. 906. C. 908. E. *& sequ.* 910. B. 914. A.
A Canetulis interemtus. 882. A.
Antonius Venerius Venetiarum Dux. 1070. A.
Antonius Jacobus Venierus Cardinalis Episcopus Comensis. 99. D.
Antonius Florentinorum Archiepiscopus, & Orator. 69. E.
Antonius Campio Episcopus Montis-Regalis. 752. C.
Antonius della Volta Episcopus Imolensis. 890. C.
Antonius de Grassis Episcopus Tiburtinus. 910 A.
Antonius Bentivolus Comes Campaniæ. 870. E.
Exul à patria sua Bononia. 873. A. *& D.* 875. C.
Quo reversus obtruncatur. 876. D.
Antonii Hyvani Commentarius de Bello Volaterrano nunc primum heic editus. 1.
Quis ille fuerit. 3.
Antonii Galli Opuscula Historica de Genuensium rebus gestis heic primum edita. 241.
Ejus munera, & scripta. 243.
Aquila Civitas Ferdinando Regi rebellis. 236. C.
Ardicinus Episcopus Alerienſis. 192. E.
Ascanius Maria Sfortia Cardinalis. 194. D.
In carcerem à Papa conjectus. 836. C.
Legatus Bononiæ. 905. C. 907. C.
Assassini gens Orientalis, eorum mores. 358. B.
Astensium bella cum Guilielmo Marchione Montisferrati. 402. A.
Ejus captivitatem, & mortem procurant. 403. A.
Cum Theodoro Marchione Montisferrati fœdus ineunt. 418. D. 422. A.
Quei se gesserint sub Roberto Rege, & Henrico VII. Augusto. 423. E. *& sequ.*
Ab eodem Henrico proscripti. 427. D.
Johanni Marchioni Montisferrati se tradunt. 472. D.
Tum Luchino Vicecomiti. 476. B.
Eorum concordia cum Bonifacio Marchione Montisferrati. 362.
Se tradunt Johanni Marchioni. 530. B.
Astensis Civitas tradita Jo. Galeatio Vicecomiti. 596. C.
Tum Ludovico Valesio. 618. A.
Augustinus Barbadicus Dux Venetiarum. 1193. D.
Augustini Patricii Opusculum de adventu Friderici III. Imperatoris heic editum. 202.
Quæ illius munera ac ætas. 203.
Aurius Mastropetrus Venetorum Dux. 979. D.
Ausias Cardinalis Montis-Regalis 118. A. 138. B. 165. A.
Naturæ debitum solvit. 189. B.
Aymo Sabaudiæ Comes. 457. B.
Aymo Comes Sabaudiæ, idem atq; Amedeus. 586. E.
Aymo Episcopus Taurinensis. 708. E.
Azzo Marchio Estensis Ferrariæ Dominus. 993. B. *& D.*

B

Bajamontis Teupuli conjuratio contra Rempublicam Venetam. 1016. C. *& sequ.*
Is Actus in exsilium. 1018. C.
Baiseti Turcarum Imperatoris Victoria de Christianis. 39. E. *& sequ.*
Fractus & captus in prœlio a Tamberlano. 41. C.
Balduinus I. Rex Hierosolymæ 35. B.
Balduinus II. Hierosolymæ Rex. 35. D.
Balduinus III. Hierosolymæ Rex. 36. A.
Balduinus IV. Hierosolymæ Rex. 36. B.
Balduinus Flandriæ Comes Electus Imperator Constantinopolis. 984. B.
Baptista Ursinus Cardinalis. 191. E.
Baptista Zeno Cardinalis Tusculanus. 132. A.
Baptista Campofregosus Dux Genuæ. 296. E.
Barchinonenses ab Aragonum Rege deficiunt. 247. E.
Se Renato Regi tradunt. 248. D.
Inter eos, & Genuenses bellum. 249. B. *& sequ.*
Illius Urbis descriptio. 253. B.
Bartholomæus Gradenicus Dux Venetiarum. 1031. B.
Bartholomæus Roverella Archiepiscopus Ravennas, Orator Ducis Mutinensis. 70. A.
Bartholomæus Marassa Episcopus Tifernas. 115. E. 158. B.
Bartholomæi Platinæ, patria & postrema dies. 144. C.
Anniversarium, funus. 171. A.
Bartholomæus Socinus Legum Interpres in carcerem conjectus a Florentinis. 824. E. 829. D. *& sequ.* 836. C. 854. E.
Bartholomæi Coleonis prœlium contra exercitum Mediolanensem ad Molinellam, 895. E.
Ejusdem obitus. 1145. E.
Basileense Concilium, ei oppositus Eugenius IV. Papa. 42. E.
Bela Hungariæ Rex. 995. C.
Benedictus Falconcinus Episcopus Aretinus. 84.
Benevenuti de S. Georgio Historia Montisferratensis heic recusa. 305.
Quis ille fuerit. 308.
Ejus scripta 309.
Benvoglientus (Hubertus) *Senensis vir Clarissimus.* 765.
Bernabos Vicecomes Dominus Mediolani & Bergomi, Brixiæ &c. 522. C. *& sequ.* 1039. D.
Mantuam obsidione premit. 534. B.
Deinde Ticinum. 540. B. 560. A.
Ejus fœdera cum Venetis. 1057. D.
Bernardinus Senensis, inter Sanctos coeptatus. 767. A.
Berardus Cardinalis Episcopus Sabinensis. 124. A.
Bertholdus Marchio Estensis, Veneto exercitui contra Turcas præfectus. 1122. A.
Bessarion Cardinalis Tusculanus 66. A.
Ejus allocutio ad Pium Papam 68. C. 91. A. 297. D.
Bononiæ Rector. 885. C. 888. C. 893. E.
Blanca Maria Ducissa Mediolani. 264. A.
Blandratensium Comitum illustris prosapia. 308.
Quæ olim potentia. 382. D. 461. D.
Bonaventuræ Ord. Min. Canonizatio. 168. D. *& sequ.*
Bonifacius Tusciæ Dux & Marchio venenatâ sagittâ in agro Mantuano confossus. 308.
Bonifacius I. Marchio Montisferrati fabulosus Princeps. 308. 333. C.
Bonifacius II. Montisferrati Marchio 337. C.
Bonifacius III. Montisferrati Marchio 351. D.
Thessaliæ Rex quæ gesserit. 353. C. *& sequ.*
Confirmata illius jura ab Henrico VI. Augusto. 356. E. 360. D.
Ejus concordia cum Astensibus. 362. B.
Gesta varia cum Principibus Cruce-signatis 363. A. *& sequ.*
Cretam Venetis vendit. 364. D. *& sequ.*
In prœlio cadit, 367. C.
Bonifacius IV. Montisferrati Marchio. 381. E.
Ei confirmata jura omnia a Friderico II. Augusto. 383. D.
Inlatum ei bellum ab Alexandrinis. 387. B.
E vivis excedit. 387. D. 389. A.
Bonifacius Marchio Montisferrati fœdus init cum Venetis. 980. E.

Digitized by Google

Theſſaliæ Rex. 984. E.
Bonifacius Johannis Jacobi Marchionis Montisferrati filius. 694 E.
Guilielmo fratri in dominatione Montisferrati ſuccedit. 749. D.
Helenam uxorem ducit, Mediolanenſi Duci militat. 750. B.
Mariam Georgii Deſpoti Serviæ uxorem ducit. 755. E.
Ejus concordia cum Ludovico Sfortia Duce Mediolani. 761. B.
Bonifacius Marchio Salutii. 362. D.
Bononienſes coacti ſe ſubdere Martino V. Papæ. 868. B.
Hoſpitale Mortis ab iis fundatum. 870. D.
Diſcordiis civilibus laborant, & Legatum Pontificium expellunt. 871. A.
Obſidione preſſi ab exercitu Pontificio pacem petere coguntur. 872. C.
Rurſus rebelles pacem recipiunt. 875. A.
Eugenio IV. Papæ obediunt. 876. C.
Capta Civitas à Nicolao Picinino. 877. E.
In libertatem vendicata ab Annibale Bentivolo. 879. D.
Eorum victoria de exercitu Ducis Mediolani. 880. A.
Ab ipſo rurſus infeſtantur. 882. D.
Pontifici Nicolao V. ſe ſubdunt. 884. B.
Peſtilentiâ laborant. 890. A.
Regimen Urbis immutatum à Paulo II. Papa. 895. B.
Factionibus inteſtinis vexata Civitas. 908. C.
Borſius Eſtenſis Dux Mutinenſis. 70. A.
Idem Dux etiam Ferrariæ. 898. B. & E.
Brachius Peruſinus Bononienſes cogit Martino V. parere. 868. B.
Cæſus in prœlio. 869. E.
Branda Caſtilionæus Epiſcopus Comenſis. 159. D.
Brixia Philippo Duci Mediolani à Venetis ſurrepta. 1088. C. 1090. C. 1101. E. & *ſequ.*

C

Cæſarea, olim appellata, quæ nunc Civitas Alexandria in Inſubribus. 360. B.
Callixti III. Papæ conatus contra Turcas. 56. D.
Ejuſdem electio. 888. C.
Bellum contra Turcas ſuſcipit. 889. A.
E vivis excedit. 65. B. 890. E.
Calojannes Imperator Græcorum. 1057. A.
Canetulorum Bononienſium impotentia. 871. A.
Crudelitas in cives. 873. A.
Exilio multati. 876. C.
Ob cædem Annibalis Bentivoli deficiunt. 882. A.
Cardinales, à quibus electus Pius II. Pontifex Maximus. 66. A.
Qui ſub Sixto IV. 164. E. & *ſequ.*
Carmagnola (Franciſcus) *Veneto exercitui Præfectus, ejus geſta*. 1086. C. 1088. C. 1092. D.
Securi percuſſus. 1096. E. & *ſequ.*
Carola Regina Cypri. 192. D.
Caroli IV. Auguſti geſta Piſis. 524. D.
Coronâ Ferreâ redimitus. 526. C.
Johannem Montisferrati Marchionem multis privilegiis ornat. 527. B. 529. D. 534. E. 538. A. 554. C. 591. E. & 596. A.
Carolus VIII. Galliæ Rex ad Regnum Neapolitanum inhians. 829. B.
Regno Neapolitano potitus. 1201. C. & *ſequ.*
Contra eum fœdus ineunt Italici Principes. 1204. A.
Piſanum Populum libertate donat. 833. D.
Florentiam intrat. 834. A.
Tum Senas. 835. B.
Romæ exceptus ab Alexandro VI. Papa. 837. D.
Neapolim victor ingreditur. 840. A. & *ſequ.*
Inde Romam revertitur. 844. D.
Iterum Senas venit. 847. D.
Ad Tarum confligit cum Venetis, & Mediolanenſibus. 850. E. & *ſequ.* 1205. A.
Carolus Andegavenſis Comes, Rex Siciliæ appellatus. 124. B.
Diem ſuum obit. 161. B.
Caroli I. Siciliæ Regis fœdera. 390. C.
Marchionem Montisferrati vexat. 392. D.
Carolus II. Siciliæ Rex, in Montisferrati jura ſeſe immiſcet. 415. D. 421. A.
Caroli III. Regis Neapolitani victoria de Johanna I. Regina. 850. C.
Aliquot ejus geſta. 223. C.
Carolus Sabaudiæ Dux. 752. C. 759. A.
Carolus Malateſta Mediolanenſi exercitui præfectus. 1092. C.
Caroli Zeni Venetæ claſſis præfecti geſta contra Genuenſes. 1059. D.
Patriæ opem fert. 1063. D.
Genuenſes infeſtat. 1067. A.
Carlotta Regina Cypri. 1119. C. & *ſequ.*
Carretti Marchionum Genealogia, ac Feuda. 629. A. & *ſequ.*
Caſalis S. Evaſii, ejus Communi, & hominibus confirmata jura omnia à Friderico II. Auguſto. 386. A.
Ii ſe tradunt Guilielmo VII. Marchioni Montisferrati. 393. E. & *ſequ.*
Tum Johanni Marchioni. 407. C.
Deinde Theodoro ejus ſucceſſori. 428. C.
Civium diſſidia ab eodem Theodoro compoſita. 429. D. & *ſequ.* 432. A.
Johanni II. Marchioni ſe ſubdunt. 517. B.
Caſalenſes Johanni II. Montisferrati Marchioni ſubjecti. 532. A.
Tum Galeatio Vicecomiti. 561. B.
Caſalenſis Civitas Epiſcopali dignitate ornata. 747. E.
Catharina Regina Boſnæ Romam profecta. 97. B.
Catharina Marzana Roſſani Principis filia, nupta Antonio Ruverio. 100. E.
Catharina de Nigris virgo, deinde Sancta, Bononiam ducta ad Monaſterium Corporis Chriſti. 889. D.
Ejus obitus. 893. E.
Chriſtianorum expeditio ad recuperandam Hieroſolymam. 34. B.
Chriſtiernus Rex Daniæ Romam profectus. 900. C.
Chriſtophorus Maurus Dux Venetiarum. 1121. C.
Chriſtophorus Columbus Inſulas Americanas primus adit. 827. A,
Quæ illius patria fuerit. 243.
Ejus prima geſta. 301. A.
Ad Occidentalem Indiam detegendam profectus. *Ibid.* C. & *ſequ.*
Cichi Simonetæ mors violenta. 112. E.
Antea Ducatus Mediolanenſis moderator. 277. E.
Cingarorum primus in Italiam adventus. 869. B.
Clemens VII. Antipapa pacem curat inter Marchionem Montisferrati, & Vicecomites. 600. B,
Columnenſes ad Regem Neapolitanum deficiunt. 171. D.
Comus (Ignatius Maria) *vir doctiſſimus laudatus*. 219.
Conradus Spoletinus Epiſcopus. 123. E.
Conradi Marchionis Montisferratenſis geſta in Oriente. 354. A. & *ſequ.* 357. D.
Ab Aſſaſſinis interemtus. 358. B. 360. A. & *ſequ.* 371. C.
Conſtantinus poſtremus Græcorum Imperator. 45. D.

Digitized by Google

Obſidione preſſus a Turcis. 47. A.
In tutela Urbis ſagittâ percuſſus, & occiſus. 54. A. D.
Conſtantinus Deſposus Servie. 756. E. 758. D.
Conſtantius Sforția Toparcha Piſaurienſis. 99. C.
Ad plures abit. 188. A.
Conſtantinopolis obſidione preſſa a Turcis. 47. A. *& ſequ.*
Ab iis tamdem capta ac direpta. 54. C.
A Latinis Principibus capta. 364. A.
Græcis erepta a Latinis Principibus. 982. B. *& ſequ.* 999. C.
Coſmus Urſinus Cardinalis. 106. C. 147. C.
Ejus poſtrema dies. 156. E.
Creta Venetis tradita. 984. D.
Diviſa inter Cives. 987. D. *& ſequ.*
Cyprii Regni turbæ. 1118. C. *& ſequ.*
Ibi dominantur Ludovicus Sabaudienſis, & ſubinde Jacobus Regis Cyprii filius. 1120. B. *& ſequ.* 1131. C. 1137. C. *& ſequ.* 1139. A. *& ſequ.* 1146. B. 1149. C.
Cyprici Regni fata varia. 1156. A. 1160. C. 1197. B. *& ſequ.*

D

Daniel Epiſcopus Concordienſis. 876. D.
Delfinus de Gozzadinis Epiſcopus Civitatis Pennæ. 875. C.
Demetrius Theſſaliæ Rex, Bonifacii Montisferratenſis filius. 367. D.
A Græcis dejectus. 373. B. *& ſequ.* 382. A.
Dominicus Rubereus Cardinalis S. Vitalis. 124. B.
Dominicus Rantaſienſis Cardinalis Tarantaſienſis. 165. C.
Legatus in Sabaudia. 187. A.
Dominicus Flabenicus Venetorum Dux. 960. D.
Dominicus Urſeolus Dux Venetiarum, 960. D.
Dominicus Contarenus Venetiarum Dux. 961. A.
Dominicus Selvus Dux Venetiarum. 961. D.
Dominicus Michaël Venetiarum Dux 966. C.
Ejus geſta in Oriente. 967. B. *& ſequ.*
Dalmatiam recipit. 970. D.
Dominicus Maurocenus Dux Venetiarum. 972. D.
Dominicus Grimanus Cardinalis, Patriarcha Aquilejenſis. 1213. A.
Donatus Acciajolus Philoſophus, & vir facundus. 16. C.

E

Eberardus Comes de Vicklemberg. 166. A.
Eduardus Anglorum Rex. 160. A.
E vivis abit. 185. B.
Eleonora Aragonenſis nupta Herculi Ferrariæ Duci. 775. D. 781. A.
Erneſtus Dux Saxoniæ & Imperii Elector, Romam profectus. 103. D.
Eugenii IV. Papæ electio. 874. D.
Bononienſes mandata facere cogit. 876. C.
Ferrarienſe Concilium celebrat. 877. D.
Diem ſuum obit. 883. E.
Eugenius IV. Papa à Baſileenſi Synodo averſus. 42. D.
In Florentino Concilio Latinorum, & Græcorum unionem ſtatuit. 43. A.
Euſtorgius Epiſcopus Beneventanus Bononiæ Rector. 884. D.

F

Facini Canis Comitis Blandratenſis geſta varia. 678. A.
Faventiæ res ſub Hectore Manfredo. 1206. C. 1209. D.
Ferdinandus II. Rex Neapolis. 839. A.
In Siciliam fugit. 840. A.
Regnum recipit. 854. B.
Ejus obitus. 858. C.
Federicus Gonzaga Mantuæ Regulus. 143. E.
Federicus Comes Palatinus, S. R. I. Elector. 87. A.
Federicus Dux Urbini Florentinorum copiis contra Volaterranos præfectus. 16. C.
Eorum Urbem obſidet. 17. A.
Atque ad deditionem cogit. 18. D.
Urbi in direptione quam poteſt opem confert. 19. C.
Exceptus in Capella Pontificia. 95. A. 99. C
Diem clsudit extremum. 179. C. 293. A.
Federicus ſecundogenitus Ferdinandi Regis Neapolitani quei Romæ exceptus. 95. B.
Federicus Salutienſis, Epiſcopus Carpentoratenſis. 750. A.
Ferdinandi Regis Neapolitani bellum contra Florentinos. 99. 1157. D.
Pax cum iis reſtituta. 100. C. 102. C.
Ei ereptum à Turcis Hydruntum. 110. A. 116. A. 1165. E.
Ejus literæ. 146. D.
Varia ejus geſta. 231. C. *& ſequ.* 233. D. *& ſequ.* 236. A. *& ſequ.* 286. B.
Poſtrema dies. 828. C.
Ferdinandus Catholicus Hiſpaniæ Rex Granatam eripit Saracenis. 825. C.
Inſulæ in America detectæ. 827. A.
Ferdinandus Epiſcopus Septæ Luſitanus. 846. C.
Ferraria Salinguerræ erepta, atque Azzoni Marchioni Eſtenſi tradita. 993. B.
Ferricus de Cluniaco Cardinalis. 106. D. 175. E.
A morte raptus. 189. E. *& ſequ.*
Florentiæ quei completa Pazziorum conjuratio contra Mediceos. 282. D. *& ſequ.* 286. C.
Eorum literæ ad Sixtum Pontificem. 293. C.
Florentina Synodus, ibi Latinorum & Græcorum unio peracta. 43. A.
Florentini Volaterras ſibi ſubdunt. 8. E.
Cives non ſemel reluctantes comprimunt. 9. A.
Irarum cauſſa adverſus illos. 11. C.
Bellum in eos decernunt. 16. B.
Illoſque ad deditionem cogunt. 18. E. *& ſequ.*
Subſidia Pio II. Papæ contra Turcas pollicentur. 69. E.
Bellum eis inlatum à Sixto IV. & Ferdinando Rege. 99. B. *& ſequ.*
Florentinis ereptæ Piſæ à Carolo VIII. Rege Francorum. 833. D.
Quem in Urbe excipiunt. 834. A.
Ab eis deficit Populus Montis Politiani. 842. *& ſequ.*
Illorum legatio ad Sixtum IV. 113. A. 164. B.
Florentinorum bella cum Senenſibus. 768. A.
Volaterranos rebelles libertate ſpoliant. 774. C. *& ſequ.* 779. B. *& ſequ.*
Pactiorum conjuratio ibi peracta contra Mediceos. 783. E.
Inlatum eis bellum à Pontifice, & Rege Neapolitano. 784. C. *& ſequ.* 788. A.
Pax inter eos reſtituta. 798. E.
Fœdus ineunt cum Senenſibus. 815. A.
Eorum bellum adverſus Piſanos. 1207. C. 1213. A.
Fœdus cum Venetis contra Philippum Ducem Mediolani. 1086. A. *& ſequ.*
Foro-Livii Dominati Ordelaffi, tum Hieronymus Riarius. 111. E.
Franciſcus Piccolomineus Cardinalis Senenſis. 125. D. *& ſequ.* 165. C. 206. A.
Franciſcus Condulmerius Cardinalis Legatus contra Turcas. 44. D.

Digitized by Google

Franciſcus de Gonzaga Cardinalis, & Legatus Bononiæ. 121. A. 165. C. 898. D. 900. E.
Ejus poſtrema dies. 190. B.
Franciſcus Cardinalis Senenſis. 779. A.
Franciſcus Salviatus Archiepiſcopus Piſanus. 901. E.
Quæ geſſerit. 282. D.
Laqueo illi vita ademta. 99. D. 113. B. 283. C.
Franciſcus Narnienſis Epiſcopus Tudertinus. 188. A
Franciſcus Pizzolpaſſus Epiſcopus Aquilanus. 870. A.
Franciſcus Brevius Epiſcopus Cenetenſis. 1213. A
Franciſcus Soderinus Præſul Volaterranus. 113. A
Franciſcus Dandulus Venetiarum Dux. 1024. B.
Franciſcus Foſcari Dux Venetiarum. 1084. E.
Ducatu ſe abdicat. 1119. D.
Franciſci Sforziæ Comitis res geſtæ. 226. C. & ſequ. 228. B. & ſequ. 230. B. & ſequ.
Franciſcus Sforzia Comes complura Caſtella eripit Marchioni Montiſferrati. 698. E.
Ab eo geſta pro conquirendo ſibi Ducatu Mediolanenſi. 711. D. & ſequ.
Quo tamdem potitur. 714. E. & ſequ.
Ejus Genealogia, ac liberi. 715. C.
Ei militat Guilielmus Montiſferratenſis Marchionis filius. 717. C.
Quem cuſtodiæ traditum adigit ad reſtituendam ſibi Alexandriam. 726. A.
In bello continuato cum Venetis Rainerium Regem in Italiam advocat. 730. E.
Compoſitæ diſcordiæ inter eum, & Guilielmum Monteferratenſem. 731. B. 733. D.
Ejus geſta pro Venetis contra Ducem Mediolani. 1103. E. 1105. B.
Blancam Vicecomitem ducit. 1107. C.
Ei infeſtus Philippus Dux. 1110. C.
Quomodo potitus Ducatu Mediolanenſi. 1112. A.
Franciſcus Marchio Eſtenſis, exercitui Galeatii Vicecomitis præfectus. 536. A.
Franciſcus Carrarienſis Patavii Dominus. 1043. C.
Bellum ei inlatum à Venetis. 1052. B. 1054. B.
Pax inter eos reſtaurata. 1055. E.
Contra Venetos fœdus init cum Genuenſibus. 1057. C.
Tarviſium ei traditum. 1070. C.
Cunctis deperditis in captivitatem ducitur à Johanne Galeatio Vicecomite. 1071. C. & ſeq.
Poſtrema illius dies. 1073. E.
Franciſcus II. Carrarienſis Patavii Dominus. 1071. D.
In captivitatem ductus à Jo. Galeatio Vicecomite. 1072. C.
Patavium recipit. 1073. C.
Veronâ potitur. 1076. C.
Bello impetitus à Venetis. 1077. A.
Verona ei erepta. 1078. B.
Patavio ſpoliatus unà cum filiis ſtrangulatur Venetiis. 1079. C.
Franciſcus Archiepiſcopus Auxitanus. 752. C.
Freilinus Marchio Salutii. 538. C.
Friderici I. Auguſti geſta in Italia. 339. C. & ſeq.
Ejus Diplomata pro Guilielmo Marchione Montiſferrati. 343. A. & ſequ. 345. C.
Pax cum Alexandro III. Papa Venetiis celebrata. 977. B. & ſequ.
Ejus mors in Oriente. 356. A. 369. D,
Friderici II. Auguſti geſta in Italia. 992. A. & E.
Bello Langobardiam turbat. 993. A.
Quot liberi illius illegitimi fuerint. 352. C.
Guilielmo Marchioni Montiſferrati quædam Caſtella donat. 374. D. & ſequ.
Tum ei mutuo dat ingentem vim auri. 376. B.
Comiti Blandratenſi privilegia impertitur. 382. C.
Suo Diplomate Bonifacio Marchioni Montiſferrati jura omnia, novis additis, confirmat. 383. D.
Eodem beneficio Commune, & homines Caſalis S. Evaſii ſibi obſtringit. 286. A.
Friderici III. Auguſti in Italiam adventus. 885. D. 897. B.
Ejus adventus Senas. 767. B.
Friderici III. Auguſti adventus Romam ab Auguſtino Patricio deſcriptus. 202.
Is in Italiam deſcendit. 205. D.
Quei Romæ exceptus. 206. C.
Deinde à Paulo II. Pontifice. 208. C. & ſequ.
In Germaniam regreditur. 216. C. 235. B.
Fridericus Aragonenſis Rex Neapolis. 1208. C.
Fridericus Ferdinandi I. Regis Neapolitani filius. 237. A.
Princeps Salerni. 240. A. 771. C. 776. E. 784. E. 894. E.
Fridericus Urbini Dux Regi Neapolitano militat. 1172. E.
Fridericus Marchio Salutii. 418. C.
Fulco Hieroſolymæ Rex. 35. E.

G

Gabriel Veronenſis Cardinalis Agrienſis. 101. C.
Ejus geſta varia. 102. A. 110. D. 165. B.
Galeatii Vicecomitis Laudum inter Comitem Sabaudiæ, & Marchionem Montiſferrati. 405. A.
Galeatius II. Vicecomes Dominus Mediolani, Novariæ &c. 522. C. & ſequ.
Aſtenſis Civitas ei erepta. 530. C.
Ejus bella cum Johanne Montiſferrati Marchione. 533. E.
Ticinum obſidet. 540. B.
Bellum inſtaurat cum Montiſferrati Marchione. 547. B.
Pax inter eos. 549. C.
Rurſus bellum. 559. A.
Valentiæ & Caſali potitur. 560. E. & ſequ. 591. B. 593. D. & ſequ.
Galeatius Vicecomes Dominus Mediolani. 1039. D.
Galeaz Vicecomes Franciſci Mediolanenſium Ducis primogenitus, 77. B.
Galeatius Maria Vicecomes Dux Mediolani. 895. E. & ſequ. 897. E. 1144. B.
A conjuratis occiſus. 900. E.
Galeatius Maria Sforzia Dux Mediolani, & Genuæ. 264. A.
Genuam profectus. 265. B.
Ab eo deficiunt Genuenſes. 267. D.
Fœdus init cum Guilielmo Marchione Montiſferrati. 737. C.
Inter eum, & Amedeum Sabaudiæ Ducem pax 739. D.
Guilielmum Marchionem Montiſferrati ad ſua ſtipendia conducit. 747. A. & ſequ.
Tum ejus fratrem Bonifacium. 750. D.
A conjuratis trucidatus. 268. C. 777. A. & ſequ. 782. A.
Galeatius Epiſcopus Agenenſis. 164. C.
Galeatius Salutii Marchio. 564. E.
Galeottus Manfredus interfectus. 823. D.
Idem Faventiæ Dominus. 903. B.
A conjuge interemtus. 907. B.
Garſias Elborenſis Antiſtes. 154. A.
Gaſpar de Bononia Epiſcopus Imolenſis. 890. B.
Georgius Cardinalis Ulyſſiponenſis. 108. A. 165. B.
Georgius Heslet Cardinalis S. Luciæ in Silice. 102. D. 105. B.
Georgius Epiſcopus Urbevetanus. 115. C.

Digitized by Google

Georgius Beneventanus Episcopus. 184. D.
Genuenses Theodoro Marchioni Montisferrati se tradunt. 678. D.
Intestinis discordiis laborant. 688. A.
Inter eos, & Barchinonenses bellum. 249. B. *& sequ.*
Quibus pactis se Francisco Sfortiæ Duci tradiderint. 263. C.
A Galeatio ejus filio deficiunt. 267. D.
Tum à Johanne Galeatio Duce. 271. D. *& sequ.*
Cui rursus parent. 276. D. *& sequ.*
Rebellionem iterum ineunt. 285. C.
Ejus Urbis arces. 287. B.
Famagustâ in Cypro potiti. 1056. E.
Fœdus contra Venetos ineunt cum Rege Hungariæ, & Carrarienſi. 1057. C.
Diro prœlio classem Venetam evertunt. 1058. E.
Clugiam eis eripiunt. 1060. E.
Fracti à Venetis illam dimittunt. 1065. C.
Pax inter eos restituta. 1067. D.
Deinde bellum. 1096. B.
A Duce Mediolani deficiunt. 1100. C.
Eorum bella cum Venetis. 998. C. 1007. C. *& sequ.* 1010. A.
Inter eos pax. 1011. A.
Rursus bellum. 1034. C. *& sequ.* 1038. B. *& sequ.*
Gothofredus Hierosolymæ Rex. 34. C. *& sequ.*
Gregorius XI. Papa pacem inter Marchionem Montisferrati, & Vicecomites statuit. 593. D. *& sequ.*
Gregorius Patriarcha Græcorum. 51. E.
Guelphorum, & Gibellinorum origo. 471. A.
Guido Lusmianus Hierosolymæ Rex. 37. B.
Guido Ubaldus Urbini Dux. 1214. C.
Guilielmus Siciliæ Rex. 974. D.
Guillelmus Cardinalis Rotomagensis. 117. C. 160. A. 164. E.
Ejus mors. 183. B. 206. A.
Guilielmus I. Marchio Montisferrati. 323. A.
Guilielmus II. Marchio Montisferrati. 333. A. *& sequ.*
Guilielmus III. Marchio Montisferrati. 335. A. *& sequ.*
Guilielmus IV. Marchio Montisferrati. 336. E.
Ejus habitus, & gesta. 337. A. *& sequ.*
Friderico I. Augusto adhæret. 338. C.
Ejus Charta pro Monasterio Graciani. 341. A.
Donatio ei facta à Friderico eodem. 343. A.
Omnia illius jura ab eodem Augusto confirmata. 344. A.
Inter eum, & Vercellenses discordia. 346. A.
Ejus postrema dies. 347. D.
Guilielmus V. Longaspata Marchio Montisferrati. 336. C.
Ejus acta in Oriente. 345. C. *& sequ.*
Ei nupta Sybilla, Balduini Hierosolymorum Regis filia. 350. C.
Diem claudit extremum. 347. E.
Guilielmus VI. Marchio Montisferrati. 367. D.
Acta ab eo in Italia. 372. C.
Castella quædam ei donata à Friderico II. Augusto. 374. D. *& sequ.*
Ab eo ingentem vim auri mutuo accipit. 376. B.
Naturæ debitum solvit. 381. D.
Guilielmus VII. Marchio Montisferrati. 389. B.
Ejus nuptiæ. 390. A.
Fœdus init cum Carolo Comite Provinciæ. 390. C.
Beatricem Alphonsi Regis Castellæ filiam ducit. 391. B.
Se ei tradunt Casalenses. 393. E. *& sequ.*
Populi Mediolanensis Capitaneus Generalis. 397. A.
Acta ab eo in ejusmodi munere. 398. A. *& seq.*
Ticini dominus constituitur. 399. D. *& sequ.*
Turriannos debellat. 400. A.
Cremenses, Comenses, & Albenses se illi tradunt. 400. C.
A Mediolanensibus repudiatus. 401. B.
Ejus bella cum Astensibus. 402. A.
Ab Alexandrinis captus, & de medio sublatus. 403. A. *& sequ.*
Guilielmus VIII. Johannis Jacobi Marchionis Montisferratensis filius. 694. E.
Quibus pactis Francisco Sfortiæ militaverit. 717. C.
Alexandrini se illi tradunt. 722. D. *& sequ.*
Custodiæ traditus Alexandriæ ditionem Francisco Sfortiæ dimittit. 726. A.
Recepta libertate de vi sibi illata protestatur. 729. A.
Militat Venetis. 730. C.
Inter eum, & Franciscum Sfortiam controversiæ compositæ. 731. B. 733. D.
Johanni fratri in dominatione Montisferrati succedit. 735. E.
Mariam Gastonis Principis Navarræ filiam ducit. 736. B.
Cum Galeatio Maria Duce Mediolani fœdus init. 737. C.
Inter eum, & Amedeum Sabaudiæ Ducem capitula pacis. 739. D.
Ejus nuptiæ cum Elisabetha Sfortia. 746. A.
Galeatio Mariæ Duci Mediolani militat. 747. A. *& sequ.*
Patronatum Abbatiæ Lucedii recipit. 748. D.
Naturæ debitum solvit. 749. C.
Guilielmus Montisferrati Marchio Genuensibus favet. 274. D.
Guilielmus Johannes Marchio Montisferrati, 756. E.
Guilielmus Abbas Lucedii. 429. A.

H

Hector Manfredus Faventiæ dominus. 1206. C.
Henrici VI. Augusti Diplomata pro Bonifacio Marchione Montisferrati. 356. E. 360. D.
Ejus acta in Pedemonte. 425. A.
Ejus Diploma pro Theodoro Marchione Montisferrati. 426. A.
Urbes ab eo damnatæ, & proscriptæ. 427. D.
Henrichettus Episcopus Aquensis. 669. B.
Henricus Patriarcha Aquilejensis. 973. E.
Henricus Dandulus Venetorum Dux. 363. A. 980. A.
Constantinopolim eripit Græcis. 364. A.
Cretam à Marchione Montisferrati emit. 365. A.
Ejus obitus. 367. A.
Jaderam recipit. 981. C.
Constantinopolim cum Gallis expugnat. 982. B. *& sequ.*
Quæ ei obtigerint in divisione Græci Imperii. 984. C.
Henricus Ferdinandi I. Regis Neapolitani filius. 234. D.
Heraclii Imperatoris gesta. 30. A. *& sequ.*
Hercules Ferrariæ Dux Romam profectus. 906. D. 910. D.
Inlatum ei bellum à Venetis. 158. B. 172. C.
Ereptum ei Ficarolum. 176. E. 182. E. 199. E. 295. E.
Herculis I. Ducis Ferrariæ nuptiæ cum Eleonora Aragonensi. 775. D.
Contra eum gesta à Nicolao Estensi. 776. C. 781. A. & D.

Digitized by Google

Contra Florentinos imperator exercitus fœderati. 788. E. 825. C.
Herculis I. Eſtenſis Ducis Ferrariæ controverſiæ cum Venetis. 1162. E. 1169. A.
Bello ab ipſis impetitus. 1171. A. *& ſequ.*
Rhodigium ei ereptum. 1175. A. 1187. B.
Hermolaus Barbarus electus Patriarcha Aquilejenſis. 1200. A.
Hieronymus Cardinalis Recanatenſis. 116. A. 165. C.
Hieronymus Landus Patriarcha Conſtantinopolitanus. 1183. E.
Hieronymus Riarius Fori-Livii dominus. 823. B.
Imolæ dominus. 900. C. *& ſequ.*
A conjuratis trucidatus. 907. A.
Sixti IV. Papæ nepos honores multos habet Duci Saxoniæ. 104. B.
Ejus mores culpati ab Antonio fratre. 109. C.
Forum-Livii traditum eidem à Papa. 111. E.
Militiæ Pentificiæ imperator. 112. C. 133. D. 140. A.
Venetias profectus. 142. E. *& ſequ.* 173. C. 186. C. 198. B. 282. C. 293. B.
Hieronymi de Burſellis Annales Bononienſes nunc primum heic editi. 863.
Ejus ætas, & ſcripta. 865. *& ſequ.* 906. B.
Hieroſolyma à Saracenis capta, atque ab Heraclio Auguſto recepta. 30. A. & E.
Iterum ab eis capta. 31. E.
A Chriſtifidelibus liberata. 34. E.
Hieroſolymitanorum Regum ſeries. 35. A. *& ſequ.* 368. A.
Hipporegienſis Civitas Johanni II. Marchioni Montisferrati ſe ſubdit. 477. E. 498. A.
Hugo Luſtnianus Rex Cypri. 1031. D.
Hugo de Luſiniano Cardinalis Epiſcopus Tuſculanus. 708. E.
Hugonis, & Lotharii Regum Diploma pro Aledramo Marchione Montisferrati. 321. D.
Hydruntum à Turcis captum. 110. A.
A Ferdinando Rege receptum. 146. D. 807. B. 225. B. *& ſequ.* 1165. E. 1168. A.

I

Jacobi Comitis Marchiæ, Regis Apuliæ, geſta. 225. B. *& ſequ.*
Jacobi de Iſolanis Cardinalis obitus, & geſta. 874. C.
Jacobus Ammanatus Cardinalis Papienſis, vir celeberrimus. 23.
Ei à ſecretis fuit Jacobus Volaterranus. 83. *& ſequ.*
Jacobus Teupulus Dux Venetiarum. 991. A.
Jacobus Contarenus Dux Venetiarum. 1003. D.
Jacobus Carrarienſis Patavii Dominus. 1037. D.
Jacobus Cyprii Regis filius. 1119. C.
Soldani viribus Regnum illud invadit. 1120. D. *& ſequ.* 1127. D. 1131. C. 1137. C.
Jacobus Aragonenſis Majoricæ Dominus. 539. D.
Ejus poſtremæ tabulæ. 548. D.
Jacobus de Sabaudia Philippi Principis Achajæ filius. 498. D.
Jacobus Cæſenas Imolenſis Epiſcopus. 101. B.
Jacobus Minutolus Lucenſis, Epiſcopus Agathenſis. 133. A.
Jacobus Lucius Sutrinus Caracenſis Antiſtes. 157. B.
Jacobi Caldoræ Ducis Barenſis geſta. 226. B. *& ſequ.* 228. D. *& ſequ.*
Jacobi Aquenſis Ord. Prædic. fabulæ de Alerami primi Marchionis Montisferratenſis origine. 313. C.
Jacobi Volaterrani Diarium Romanum nunc primùm heic editum. 81.
Perperam confuſus cum Jacobo Cardinali Papienſi. 83.
E Gherarda Familia prodiit. 84.
Quæ ejus munera. *Ibid.* 142. A. *& ſequ.*
Jacobus Buſſolarius Papienſis, ejus prædicationes & auctoritas apud Papienſes. 539. C.
Veluti Propheta ab eis honoratus. 540. C.
Jacobus Piccininus in vincula conjectus. 233. B.
Ejus violenta mors. 772. A.
Jadera recepta à Venetis. 363. C.
Ibleti Fliſci Protonotarii res geſtæ. 272. C. *& ſequ.* 277. A. 296. D.
Imperatores, ac Reges ſummo honore Pontificem Maximum afficiunt. 214. A.
Inguranus Dominus de Cuciacho, Locumtenens Ducis Aurelianenſis. 632. D.
Innocentii VII. Papæ electio. 224. B.
Innocentii VIII. Papæ electio. 817. E. 905. A. 1191. B.
Naturæ debitum ſolvit. 826. B. 911. A.
Johannes Græcorum Imperator. 42. C.
Florentino Concilio intereſt. 43. A.
Johannæ I. Reginæ Apuliæ geſta in Pedemonte. 477. E. *& ſequ.*
Debellatæ ejus copiæ à Marchione Montisferrati. 479. B.
Johannæ II. Reginæ Apuliæ geſta. 225. A. *& ſequ.* 227. C.
Johannes Aragonum Rex. 90. A.
Johannes Rex Navarræ Alphonſo Aragonenſi Regi ſuccedit. 247. B.
Ab eo Barchinonenſes deficiunt. *Ibid.* E. 254. C.
Egeſtate ſumma confectus. 255. D.
Johannes Jacobus filius Theodori II. Marchionis Montisferrati. 637. E.
Johannam Sabaudienſem ducit. 675. A. 635. A.
Vadenſes ſe illi tradunt. 686. C.
Patri ſuccedit. 694. D.
Inter eum, & Philippum Mariam Vicecomitem bella & pax. 695. B.
Complura Caſtra ei erepta. 698. E.
Johannes Galeatius Vicecomes Aſtenſi Urbe potitus. 596 C. *& ſequ.*
Inter eum, & Marchionem Montisferrati induciæ. 600. B.
Valentinam filiam Ludovico Duci Turoniæ jungit. 612. B.
Cui pro dote Civitatem Aſtenſem tradit. 618. A.
Conſtitutus Dux Mediolani à Vinceslao Auguſto. 638. A.
In eum compromiſſa diſcordia inter Marchionem Montisferrati, & Principem Achajæ. 647. C.
Ejus fœdera cum Venetis. 1071. B.
Patavio potitur. 1072. A.
Ejus poſtrema fata. 1075. D.
Johannes Galeatius Sfortia Dux Mediolani. 270. A.
Ab eo Genuenſes deficiunt. 271. D. *& ſequ.* 285. C.
In eos exercitum mittit. 286. C.
Qui fractus in fugam vertitur. 290. D. *& ſequ.*
Johannes Renati Regis filius, Dux Calabriæ. 248. E.
Johannes Mocenigus Dux Venetiarum. 143. A.
Johannes Badoerus Venetiarum Dux. 945. D. 950. A. & E.
Johannes Dandulus Venetiarum Dux. 1005. A.
Johannes Superantius Dux Venetiarum. 1011. B.
Johannes Gradenicus Dux Venetiarum. 1041. A.
Johannes Delphinus Dux Venetiarum. 1044. A.
Johannes Mocenicus Venetiarum Dux. 1152. E.
Johannes Vicecomes Archiepiſcopus, ei carus Johannes II. Marchio Montisferrati. 497. E.

Illius

Digitized by Google

Illius Laudum. 498. B. *& ſequ.*
Dominus Mediolani. 1037. D.
Diem claudit extremum. 522. B. 1039. C.
Johannes Maria Vicecomes Dux Mediolani, quibus turbis concuſſus. 677. E. *& ſequ.*
Ejus poſtrema dies. 694. E.
Johannes Galeatius Sforcia Dux Mediolani è vivis ereptus. 833. A.
Johannes Luſitaniæ Rex, Alphonſo patri ſuccedit. 155. A.
Johannes de Luſiniano Rex Cypri. 709. A.
Johannes I. Montisferrati Marchio, bello impetitus à Matthæo Vicecomite. 404. C.
Inter eum, & Ludovicum Sabaudiæ Comitem controverſiæ. 405. A.
Novariâ, & Vercellis potitur. 406. E.
Ejus poſtrema dies. 408. E. *& ſequ.* 450. D.
Johannes II. Marchio Montisferrati. 458. A.
Ejus nuptiæ. 459. D.
Acta ab eo in Canepicio. 467. E. *& ſequ.*
Ejus Diploma pro hominibus Plebatæ de Mayrate. 470. B.
Se ei tradunt Aſtenſes. 472. B. *& ſequ.*
Eorum Urbem Luchino Vicecomiti dimittit. 476. B.
Ipporegienſi Civitati dominatur. 477. E.
Ejus victoria de exercitu Provincialium. 479. B. *& ſequ.*
Feuda ab illo tradita Thomæ Marchioni Saluſſii. 488. A.
Commune Valentiæ ſe illi ſubdit. 490. A.
Ei infeſtus Luchinus Vicecomes. 497. C.
Concordia inter illum, & Amedeum Comitem Sabaudiæ. 498. A.
Ipſum Caſalenſes in Dominum recipiunt. 517. B.
Quibus multa indulget. 518. E. *& ſequ.*
Inveſtituram accipit à Carolo IV. Auguſto. 526. D.
Catalogus Terrarum eidem ſubjectarum. 527. C.
Vicarius Ticini conſtituitur. 529. D.
Aſtenſes ſe illi ſubjiciunt. 530. B.
Albenſes, ac Ticinenſes. 531. A.
Et Caſalenſes. 532. A.
Ejus bella cum Galeatio Vicecomite. 533. D. *& ſequ.*
Uxorem ducit Eliſabetham Aragonenſem. 539. D.
Rurſus inter eum, & Vicecomites bellum. 547. B.
Pax deinde ſtabilita. 549. C.
Albenſis Civitas ei tradita. 556. C.
Iterum bello impetitus à Galeatio Vicecomite. 559. A.
Ejus poſtremæ tabulæ. 565. D.
Et Codicilli. 581. D. *& ſequ.*
Finem vivendi facit. 585. E.
Præclaræ illius dotes. 586. E.
Johannes III. Marchio Montisferrati. 566. C. *& ſequ.* 574. D.
Fratri ſuccedit. 598. B.
Inter eum, & Johannem Galeatium Vicecomitem induciæ. 600. B.
Cæſus in prælio cadit. 610. D.
Johannes IV. Johannis Jacobi Marchionis Montisferratenſis filius, cuſtodiæ traditus ab Amedeo Duce Sabaudiæ. 705. C.
Patri ſuccedit. 709. E.
Caſtella quædam Franciſco Sforciæ reſtituit. 727. A.
Margaritam Sabaudienſem uxorem ducit. 734. E.
Ejus obitus. 735. E.
Johannes Jacobus Montisferrati Marchio profugus ad Venetos. 700. D.
Pax inter eum, & Philippum Ducem Mediolani. 701. D.
Quæ inter illum, & Amedeum Ducem Sabaudiæ acta. 704. G.
Johannes ejus filius in carcerem conjectus. 705. D.
Diem claudit extremum. 709. E.
Johannes Dux Albæ Ruſſiæ. 88. A. 91. A.
Johannes Burgundiæ Ducis Philippi filius. 40. A.
Johannes Aragonenſis Cardinalis, Ferdinandi Regis filius. 110. E. 165. C.
Johannes Baptiſta Cardinalis Melphitenſis. 115. A.
Legatus ad Germanos. 119. B. 165. B.
Johannes Columna Cardinalis. 106. D.
Cuſtodiæ traditus. 174. B. 191. D.
Johannes Monachus Cardinalis Atrebatenſis. 124. D.
Johannes Arzimboldus Cardinalis Novarienſis, 117. C. 160. B. 165. B.
Johannes Michaelius Cardinalis S. Angeli. 118. E. 165. B.
Johannes Baptiſta Sabellus Cardinalis. 106. D. 116. C. 165. D.
Cuſtodiæ traditus. 174. B. 191. D.
Johannes Jacobus Cardinalis S. Stephani in Monte Cœlio. 195. D.
Johannes Vitellenſis Cardinalis, Patriarcha Alexandrinus. 152. E.
Regnum Neapolitanum turbat. 228. *& ſequ.*
Johannes Balves Cardinalis Andegavenſis. 162. E. 165. A.
Johannes Epiſcopus Gerundenſis, creatus Cardinalis. 191. E.
Johannes Epiſcopus Conſanus creatus Cardinalis. 191. D.
Johannes Jacobus Sellaferrata electus Parmenſis. 179. A. 186. B.
Cardinalis creatur. 191. E.
Johannes Baptiſta Sabellus Cardinalis. 896. E. 898. B.
Johannes Epiſcopus Atrebatenſis, Orator Philippi Burgundiæ Ducis. 69. C. 78. E.
Johannes Tranenſis Epiſcopus. 111. D.
Johannes Epiſcopus Caſtrenſis. 123. D.
Johannes de Comitibus Antiſtes Conſanus. 127. C.
Johannes Ceretanus Interamnenſis, Nucerinus Antiſtes. 132. D.
Johannes Epiſcopus Vercellenſis. 531. C.
Johannes Ciriugus Epiſcopus Pientiæ. 774. B.
Johannes de Podio Epiſcopus Bononienſis. 884. A.
Johannes Franciſcus Gonzaga Mantuæ Marchio. 295. E. 1205. B.
Johannes Longus Juſtinianus Conſtantinopolim à Turcis obſeſſam viriliter tuetur. 48. A. *& ſequ.*
Johannes Huniades Vaivoda, bellicoſiſſimus Dux contra Turcas. 44. A.
Cum Turcis prœlium dirum init. 45. A.
Eos frangit. 58. B.
Et ingenti rurſus clade afficit. 59. C. *& ſequ.*
Is veneno ſublatus. 60. E.
Johannes Bentivolus primas Bononienſium. 893. D.
Ejus nuptiæ. 894. B. *& ſequ.*
Fridericum III. Auguſtum inviſit. 897. B. *& ſeq.*
Annibalis ejus filii nuptiæ. 901. E. *& ſequ.* 903. B. 907. B. *& D.*
Princeps Civitatis. 908. E. *& ſequ.* 913. A.
Johannes de Anania celebris Legum Interpres Bononiæ. 879. E.
Johannis de Imola, celebris Legum Interpretis obitus. 877. C.
Johannes Capiſtranus vir Sanctus, ejus geſta contra Turcas. 59. D. 101. E.
Johannes Abbas Lucedii. 389. E. *& ſequ.*
Jolanta Montisferratenſis Græcorum Imperatrix. 490. A.

Digitized by Google

Ad eam legatio Communium Montisferrati, 411. A.
Theodorum filium ad suæ patriæ dominationem mittit. 414. D.
E vivis abit. 429. B.
Ejus laudes. 452. A.
Joseph Patriarcha Græcorum Florentino Concilio interest. 43. A.
Isidorus Cardinalis Sabinensis Legatus Apostolicus. 51. C.
Julianus Cæsarinus Cardinalis Legatus contra Turcas. 43. E.
In prælio cadit. 45. A.
Julianus Cardinalis S. Petri ad Vincula, Legatus ad Gallos, ejus mores. 107. C. 161. E. *& sequ.* 165. A.
Julianus de Ruvere Cardinalis, postea Julius II. Papa. 904. A.
Justinianus Badoerus Venetorum Dux. 944. D.

L

Ladislaus Rex Neapolis Jaderam Venetis vendit. 1079. D. 1083. D.
Ejus gesta. 223. E. *& sequ.*
Latinus Ursinus Tusculanus Episcopus Cardinalis. 111. D.
Laurentius Celsus Dux Venetiarum. 1045. E.
Laurentius Teupulus Dux Venetiarum. 1002. B.
Laurentius Patriarcha Antiochenus. 176. A.
Laurentius Episcopus Cenetensis. 1034. E.
Laurentius Medices vir summæ auctoritatis Florentiæ. 14. E. 20. C. & D.
Ejus pax cum Ferdinando Rege. 100. C. 102. C.
Qualis illius potentia in Republica Florentina. 282. A.
Atque in eum conjuratio. *Ibid.* D. *& sequ.*
Pro eo Florentini pugnant. 293. D. *& sequ.*
Ejus mors. 825. D.
Leodrisii Cribelli Commentarius de expeditione Pii II. in Turcas heic primum editus. 21.
Leonardus Toccus Despotus Artæ. 102. E.
Leonardus Vicecomes filius nothus Johannis Archiepiscopi Mediolanensis. 522. D.
Leonellus Estensis Marchio, Dominus Ferrariæ, ejus nuptiæ. 881. C.
Leonellus Vincentius Præsul Arbensis. 132. E.
Leonettus Clarentiæ Dux, Regis Anglici filius, ejus nuptiæ, & mors. 559. C.
Leopoldus Austriæ Dux, ei traditum Tarvisium. 1066. E. *& sequ.* 1070. C.
Liburni Turris magno sumtu à Florentinis ædificata. 142. C.
Liguriæ descriptio. 286. E.
Luchinus Vicecomes Civitate Astensi potitus. 476. B.
Johanni Marchioni Montisferrati infestus. 497. C.
Ludovicus XI. Gallorum Rex de pace Italico agit. 97. C.
Ejus literæ ad Galeatium Sfortiam Ducem Mediolani. 745. C.
Ludovici II. Andegavensis Regis Apuliæ gesta. 224. E. *& sequ.*
Ludovicus Sabaudiensis Rex Cypri. 95. E.
Ludovicus Hungariæ Rex bellum Venetis infert. 1043. A.
Pax inter eos. 1045. B.
Rursus bellum. 1053. C. 1057. C. 1059. C.
Ludovicus Cardinalis Camerarius sub Callisto III. 56. E. *& sequ.*
Ludovicus Cardinalis, & Patriarcha Aquilejensis. 1108. E.
Ludovicus Amedei I. Ducis Sabaudiæ filius. 705. C. 709. D.
Ejus gesta. 712. A. 734. E.
Ludovicus de Sabaudia maritus Carlottæ Cypriæ. 1119. C.
Cypri Regno potitus. 1120. B.
Inde à Soldano pulsus. 1121. A.
Ludovicus Comes Sabaudiæ. 405. A. 644. D. 658. B. 668. C.
Ludovicus Turoniæ Dux Valentinam Vicecomitem uxorem ducit. 612. B.
Astensis Civitas ei in dotem tradita. 618. A.
Aurelianensis Dux fœdus init cum Theodoro Marchione Montisferrati. 632. C.
Ludovicus Sfortia Francisci Ducis Mediolanensis filius, ejus res gestæ. 277. A. *& sequ.*
Ducatus Mediolanensis Gubernator. 1162. E.
Bellum infert Venetis. 1185. B.
Cum iis pacem statuit. 1190. C.
Ludovicus Sfortia Ducatui Mediolanensi bellum infert. 792. B.
Mediolani recipitur. 793. D.
Nuptias neptis suæ cum Maximiliano Imperatore curat. 828. A.
Dux Mediolani creatur. 833. A.
Fœdus init cum Venetis, & aliis Principibus contra Carolum VIII. 843. A.
Astam obsidet. 844. A.
Manus conserit cum eodem Rege Galliæ. 850. E. *& sequ.*
Bello cum Venetis finem facit. 904. D. 912. A.
Ludovicus de Alidosiis Dominus Imolæ. 869. D.
Ludovicus Salutii Marchio Isabellam Montisfernatensem ducit. 706. E. 750. A. *& sequ.* 754. C. 761. C.
Ludovicus de Raimo Auctor brevis Historiæ rerum Neapolitanarum heic editæ. 217.

M

Mainardus Carinthiæ Dux. 1005. D.
Manfredus Siciliæ Rex ex qua matre genitus. 352. C. *& sequ.*
Manfredus Salutii Marchio. 352. C.
Manfredus Thomæ Marchionis Salutii filius. 401. D.
Gubernator Montisferrati. 410. B.
Nonnulla ejusdem Provinciæ Castella occupat. 411. E.
Tum integram Provinciam. 415. D.
Ejus postremæ tabulæ. 449. C.
Manfredus III. Salutii Marchio. 380. E.
Homagium jurat Marchioni Montisferrati. 381. A.
Mantua à Pio II. Papa delecta pro Concilii loco. 74. D.
Illuc idem Pius profectus. 77. B.
Marcellus Tegulinus Venetiarum Dux. 934. A.
Marcus Barbadicus Dux Venetiarum. 1192. E.
Marcus Cornarius Dux Venetiarum. 1049. D.
Marinus Falerius Dux Venetiarum. 1038. D.
Securi percussus. 1041. D.
Marinus Georgius Dux Venetiarum. 1020. E.
Marinus Maurocenus Dux Venetiarum. 996. D.
Marcus Barbus Cardinalis S. Marci. 91. A.
Ejus gesta. 118. C. 164. E.
Marcus Condulmerius Episcopus Tarantasiensis. 876. A.
Marquardus Patriarcha Aquilejensis bellum infert Venetis. 1057. C.
Marsilius Carrariensis, secretum ejus fœdus cum Venetis, 1028. C.
Patavium Scaligeris surripit. 1029. C.
Martinus V. Papa. 1082. C.
Bellum infert Bononiensibus. 867. A.

Digitized by Google

Quos ſibi ſubdit. 868. B.
Eiſdem rebellantibus rurſus bellum infert. 871. E. 874. A.
E vivis excedit. 874. D.
Maſtini Scaligeri bella cum Venetis, 1026. A. *& ſequ.*
Ei ſurreptum Patavium. 1029. C.
Tarviſium Venetis tradit. 1030. C.
Quibuſcum fœdus init. 1037. E.
Matthæi Palmerii viri eruditi mors. 189. D.
Matthæus II. Vicecomes Dominus Mediolani, Ticini &c. 522. C. *& ſequ.*
Matthias Hungariæ Rex. 1135. A. 1143. E.
Ejus laudes. 95. C.
Maumetis Pſeudo-Prophetæ origo, & geſta. 27. A. *& ſequ.*
Ab eo promulgatæ Legis dogmata impia ac ridenda. 28. A. *& ſequ.*
Ejus mors. 31. C.
Maumetis Turcarum Imperatoris res geſtæ. 45. C. *& ſequ.*
Conſtantinopolim obſidet. 47. A. *& ſequ.*
Tamdem capit, ac diripit. 54. C.
Maximilianus Rex Romanorum Piſanis militat. 1207. D.
Piſas profectus. 859. A.
Militat Venetis, & Ludovico Duci Mediolani. 914. B.
Maximilianus Burgundiæ Dux. 120. A.
Mediolanenſes in ſuum Capitaneum eligunt Guilielmum Monferratenſem Marchionem. 397. A. *& ſequ.* 399. A.
Quem denique abjiciunt. 401. B. *& ſequ.*
Eorum geſta poſt mortem Philippi Mariæ Ducis. 711. D. *& ſequ.* 713. A.
Franciſco Sforziæ ſe tradunt. 714. E. *& ſequ.*
Michael Palæologus Imperator Græcorum Conſtantinopolim Latinis eripit. 999. C.
Inducias ſtatuit cum Venetis. 1000. D.
Michael Maurocenus Venetiarum Dux. 1069. C.
Michael Steno Venetiarum Dux. 1075. D.
Michaelis Attenduli de Cotiniola res geſtæ. 226. C. *& ſequ.* 228. A. *& ſequ.*
Montisferrati Hiſtoria a Benevenuto de S. Georgio conſcripta, atque heic recuſa. 305.
Montisferratenſium Marchionum exordia fabuloſa. 313. A.
Ejus regionis fines. 328. C. *& ſequ.*
Pignori tradita illa regio Friderico II. Auguſto. 376. B.

N

Nangerius (Andreas) *Hiſtoriæ Venetæ heic primum editæ Scriptor*. 919.
Vir humaniorum Literarum ſplendore clarus. 921.
Nicolaus V. Pontifex culpatus, quod Turcarum progreſſibus non obſtiterit. 51. C.
Ejus ſera conamina & mors. 56. B.
Vide Thomas de Sarezana.
Nicolaus Tronus Dux Venetiarum. 1130. E.
Nicolaus Marcellus Dux Venetiarum. 1138. A.
Nicolaus Epiſcopus Bononienſis. 869. B.
Creatus Cardinalis. 870. C.
Ejus mors. 880. D.
Nicolaus Donatus electus Patriarcha Aquilejenſis. 1200. A. 1212. E.
Nicolaus III. Marchio Eſtenſis, Ferrariæ Dominus. 1074. C.
Rhodigium Venetis pignori tradit. 1075. A.
Contra ipſos ad arma inſurgit. 1076. E.
Pacem petere coactus. 1077. D. 1087. B. 1102. B.
Nicolaus Tengen Varmienſis Epiſcopus. 96. C.
Nicolaus Epiſcopus Coronenſis. 77. C.
Nicolaus Epiſcopus Maſſilienſis. 733. E. *& ſequ.*
Nicolaus Francus Epiſcopus Tarviſinus. 1196. C.
Nicolaus Triviſanus Epiſcopus Cenetenſis. 1213. A.
Nicolaus Vitellius Tifernas Tifernum occupat. 176. A.
Nicolaus Picininus Bononia potitur. 877. E.
Inde pulſus 879. D.
Finem vivendi facit. 881. C.

O

Obertus Abbas Fructuarienſis. 429. D.
Oddo Burgundiæ Dux, ejus geſta in Oriente. 362. A.
Oliverius Caraffa Cardinalis, Legatus Apoſtolicus contra Turcas. 90. C.
Ejus mores. 130. E. *& ſequ.* 164. E.
Archiepiſcopus Neapolitanus. 233. C.
Purpura Cardinalitia donatus. 235. B.
Ordelaſſi Foro-Livii dominati. 111. *& ſequ.*
Ordelaffus Falerius Venetorum Dux. 964. B.
Ottonis I. Auguſti Diploma pro Aledramo Marchione Montisferrati. 325. C.
Otto III. Auguſtus Venetias profectus. 957. A. *& ſequ.*
Otto Urſeolus Dux Venetiarum. 958. D.
Otto Brunſvicenſis Princeps, maritus Johannæ I. Reginæ Apuliæ. 223. B.
In Canepicio vulneratus 468. C.
Ejus victoria de exercitu Provincialium. 479. B. 485. B. 551. C.
Gubernator ac tutor Marchionum Montisferrati. 567. E.
Caſtra ei donata. 574. C.
Fœdus init cum Amedeo Sabaudiæ Comite. 588. C.
Aſtam tuetur. 591. C. 597. E. *& ſeq.* 610. D.
Ottobonus Patriarcha Aquilejenſis. 1011. E.

P

Pandulfus Malateſta Arimini Dominus. 905. B.
Ejus nuptiæ. 908. D. *& ſequ.*
Paſqualis Malipetrus Dux Venetiarum. 1120. B.
Pauli II. Papæ electio. 771. B.
Ejus obitus. 779. A. 898. D.
Quei Fridericum III. Romæ exceperit. 206. C. *& ſequ.* 235. C.
Paulus Fregoſus Archiep. Genuenſis Cardinalis. 106. C.
Legatus in Turcas. 122. A. 138. C. 147. E. *& ſequ.* 273. C.
Pazziorum conjuratio contra Mediceos 282. D. *& ſequ.*
Petrus Rex Aragonum. 539. D.
Petrus Cypri Rex. 1056. D.
Petrus Tradonicus Venetorum Dux. 946. C.
Petrus Candianus Venetiarum Dux. 950. C.
Petrus Centranicus Dux Venetiarum. 959. C.
Petrus Tribunus Dux Venetorum. 951. A.
Petrus Badoerus Venetorum Dux. 952. D.
Petrus Sanutus Dux Venetiarum 952. B.
Petrus Urſeolus Dux Venetiarum. 955. C.
Petrus II. Urſeolus Dux Venetiarum. 957. A.
Ejus geſta glorioſa. 958. A.
Petrus II. Sanutus Venetorum Dux. 953. A.
Petrus III. Sanutus Dux Venetiarum. 954. B.
Petrus Polanus Venetiarum Dux. 971. C.
Petrus Zianus Venetiarum Dux. 986. B.
Cretam inter Cives partitur. 987. D. *& ſequ.*
Petrus Gradenicus Dux Venetiarum. 1006. B.
In eum conjuratio Bajamontis Teupuli. 1016. C.

Pe-

Digitized by Google

Petrus Mocenicus Venetiarum Dux. 1144. D.
Petrus Cardinalis Foſcarus. 105. C. 120. D.
Philibertus Cardinalis Matiſconenſis. 100. E. 160. D. 165. B.
Petrus Guilielmus Rocca Archiepiſcopus Salernitanus. 100. E. 123. C. 158. D. 180. C.
Petrus Archiepiſcopus Neapolitanus. 549. B.
Philippi Mariæ Vicecomitis Ducis Mediolanenſis fœdus, & pacta cum Theodoro Marchione Montisferrati. 690. B.
Cui complura caſtra eripit. 698. E.
Inter eum, & Venetos pax. 701. D.
Arbiter pacis inter Amedeum Sabaudiæ Ducem, & Marchionem Montisferrati. 705. D.
Pro ejus tutela iidem fœdus ineunt. 707. A.
Contra eum fœdus Venetorum, & Florentinorum. 1086. A.
Brixia ei ſurrepta. 1088. C.
Pax inter eos. 1090. D.
Quæ ab ipſo facta brevi. 1091. B.
Pace reſtaurata Bergomum eis tradit. 1094. A.
Illorum claſſem proſternit in Pado. 1095. E.
Rurſus pacem redintegrat, & frangit. 1098. A. 1100. B. 1103. A. *& ſequ.*
Nova inter eos pax. 1107. D.
Bellum ejus poſtremum, & mors. 710. C. *& ſequ.* 1110. C. *& ſequ.* 1112. A. *& ſequ.*
Philippus Achajæ, & Tarenti Princeps, Imperator Conſtantinopolis. 223. B.
Philippus Maria Sfortia Dux Bari. 234. B.
Philippus Burgundiæ Dux. 50. C.
Philippus Sabaudienſis, Achajæ Princeps. 418. D.
Theodoro Monferratenſi infeſtus. 419. B.
Roberto Regi Siciliæ adverſatur. 423. E. *& ſeq.*
Philippus Amedei Ducis Sabaudiæ frater. 737. C.
Pax inter fratrem, & Marchionem Montisferrati ab eo reſtituta. 739. D.
Philippus Cardinalis Sabinenſis, ei commendatus Patriarchatus Aquilejenſis. 1070. B.
Philippus de Sarzana Epiſcopus Bononienſis. 893. C.
Ejus mors. 900. D.
Pii II. Papæ electio. 65. B. 770. A. 890. E.
Ab eo geſta Senis. *Ibid.* B.
Ejus iter Mantuam. 891. B.
Illius expeditio in Turcas, deſcripta à Leodriſio Cribello. 21.
Ejus allocutio ad Cardinales, & Legatos Principum de expeditione in Orientem. 66. D.
Literæ ad Chriſtifideles excitandos contra Turcas. 70. E.
Mantua ab ipſo electa pro Concilii loco. 74. D.
Illuc profectus Concilium inchoat. 77. B.
Diem poſtremum claudit. 771. A. 894. D. 1124. E.
Ejus ſepulcrum. 157. B.
Piſani, eorum bella cum Venetis. 963. C. 998. B.
A Florentinis bello preſſi. 1207. C. 1213. A.
Piſæ libertati reſtitutæ à Carolo VIII. Galliarum Rege. 833. D.
Platina. *Vide* Bartholomæus.
Pollidorus (Petrus) *vir clariſſimus laudatus*. 219.
Proſper Columna Pontifici Sixto fidelis. 172. A.
Ab ipſo poſtea deficit. 173. E.
Ptolemais, ſive Acris, capta à Saracenis. 1006. C.
Urbis illius obſidio à Saracenis facta. 369. C.

R

Raimo, nobilis Familia inter Neapolitanas. 219.
Rainerius, ſive Renatus Rex in Italiam accitus à Florentinis, & a Franciſco Sfortia. 730. E.
Diſcordiam inter eumdem Franciſcum, & Guilielmum Monteferratenſem componit. 731. B. 733. D. *Vide* Renatus.
Rainerius Marchio Montisferrati Guilielmi filius. 335. A. *& ſequ.* 348. A. *& ſequ.*
Raphael Cardinalis S. Georgii ad Velum aureum. 157. A. 165. D. 183. D.
Raymundus de Turre Patriarcha Aquilejenſis, ejus bella cum Mediolanenſibus. 397. A. *& ſequ.* 1005. B. 1007. A.
Raynaldus Archiepiſcopus Florentinus. 192. A.
Raynerius Zeno Dux Venetiarum. 997. E.
Refortia Dago Seneſcalchus Johannæ Reginæ Apuliæ debellatus à Marchione Montisferrati. 479. B. *& ſequ.*
Renati Regis Apuliæ geſta. 228. E. *& ſequ.* 230. A. *& ſequ.*
Ei ſe tradunt Barchinonenſes. 248. D. *Vide* Rainerius.
Renatus Lotharingiæ Dux, in Italiam à Venetis accitus. 1163. B. 1165. A. 1182. B. 1184. C. 1186. B.
Rhodus à Turcis obſeſſa, ac liberata. 105. D. 807. A.
Richardus Cardinalis Conſtantienſis. 132. B.
Roberti Siciliæ Regis acta in Pedemonte. 423. E.
Roberti Ducis Barenſis ſoboles. 692. B.
Robertus Malateſta Veneti exercitus imperator. 176. B.
Ejus victoria de Ducis Calabriæ exercitu. 178. C.
Arimini Dominus, Veneto exercitui præfectus. 1163. E.
Ejus victoria de Neapolitano exercitu. 1176. A. *& ſequ.*
Ejus obitus. 179. B. 811. A.
Robertus de S. Severino Veneto exercitui præfectus Ficarolum Duci Ferrariæ eripit. 176. E. 238. A. 275. D. *& ſequ.*
Militat Venetis. 1171. E.
Suſpiciones de ejus fide. 1189. C.
Ejus mors. 1196. A.
Robertus Licienſis Antiſtes Aquinas. 166. D.
Rodericus Borgia Cardinalis Vicecancellarius, Legatus ad Hiſpanos. 88. A. 123. A.
Ejus mores, & acta varia. 129. B. E. *& ſeq.*
A Calliſto III. creatus Cardinalis. 164. E.
Rodericus Borgia, poſtea Cardinalis, & Papa, Bononiæ literis dat operam. 888. E.
Rodericus Ovetenſis Epiſcopus Orator Regis Caſtellæ. 68. E.
Rodulphus Abbas S. Michaelis de Cluſa. 498. B.
Rogerius Siciliæ Rex. 972. B. *& ſequ.*
Romani quibus ritibus Fridericum III. Auguſtum exceperint. 206. C. *& ſequ.*
Romano Pontifici quantus honor ab Imperatoribus, ac Regibus ſit habitus. 214. A. 216. A.
Rutheni Catholicam Fidem amplexi. 88. C. *& ſeq.*

S

Sabaudienſium Comitum ſeries. 388. B.
Saladini Ægyptii Regis geſta. 353. E. *& ſequ.* 369. C.
Saracenorum origo. 27. A.
Geſta varia. 29. E. *& ſequ.* 31. C. *& ſequ.*
Scipio Cianellus Epiſcopus Tricaricenſis. 193. B.
Sebaſtianus Zianus Venetiarum Dux. 976. B.
Pacem ſtatuit inter Alexandrum III. Papam, & Fridericum I. Auguſtum. 977. B. *& ſeq.*
Secundotto Marchio Montisferrati. 580. B.
Johanni patri ſuccedit. 587. E.

Digitized by Google

A Carolo IV. Augusto Diploma refert. 592. A.
Violantem Vicecomitem uxorem ducit. 593. E. *& sequ.*
Diploma eidem concessum a Vincestao Augusto. 596. A.
Astensis Civitas ei surrepta. Ibid. C.
Suprema illus fata 597. C.
Senensis Reipublicæ dissidia intestina. 108. A. 164. A
Bella cum Florentinis. 768. A.
Intestinis turbis laborat. 769. C.
Senas advecta uxor Ducis Calabriæ. 771. A. *& sequ.*
Vexati Senenses a Carolo de Montone. 782. B.
Eorum fœdus cum Sixto IV. & Rege Neapolis. 783. C.
Bellum inter eos, & Florentinos. 785. A. *& sequ.* 788. A.
Pax inter eos restituta. 798. E.
Intestinis discordiis laborant. 801. C. *& sequ.* 809. E. *& sequ.*
Regimen ibi immutatum. 813. A.
Inter eos & Florentinos fœdus 815. A.
Nova ratione regimen instruunt. 820. C. *& seq.* 822. A.
Regimen Novemvirûm infestum Urbi. 836. D.
Pax inter cives restaurata. 837. A. 839. B. 841. C.
Montem Politianum tuentur. 843. A.
Discordia inter Cives. 851. A. *& sequ.*
Serviæ Despoti, eorum Genealogia. 755. E. *& sequ.* 757. A.
Sfortiæ Attendoli res gestæ. 224. A. *& sequ.* 226. A.
Sigismundus Romanorum, & Hungariæ Rex, Ejus bellum cum Venetis. 1079. E. *& seq.* 1081. C. 1098. B.
A Baiseto Turcarum Rege in prœlio fractus. 40. A.
Sigismundi Imperatoris Diploma pro Theodoro Marchione Montisferrati. 687. E.
Ejus in Italiam adventus, & coronatio. 699. C.
Sigismundi Malatestæ Arimini Domini obitus. 897. A.
Simon Buccanigra Genuensium Dux. 540. E.
Simon de Solario Abbas Graciani. 516. E.
Sixti IV. Papæ electio. 774. C. 779. B. 898. D.
Is Mediolanensi Duci contra Genuenses adhæret. 272. D.
Conjurationi contra Mediceos favet. 282. C. 285. C.
Fœdus init cum Rege Neapolitano. 783. C.
Bella gerit contra Florentinos. 97. C. 99. B. 784. C. 901. E. 1157. D. 1159. C.
Et contra Venetos. 903. E.
Casalensem Civitatem Episcopali dignitate ornat. 747. E.
Ejus gesta à Jacobo Volaterrano descripta. 87. A. *& sequ.*
Classem in Turcas mittit. 90. D.
Ejus fœdera cum Venetis. 105. C.
Et cum Ferdinando Rege adversus Turcas. 113. E. *& sequ.* 122. A. 125. A. 138. B. *& seq.*
Ad eum literæ Ferdinandi de recepto Hydrunto. 146. D.
Ejus itinera varia. 147. B. 152. E. *& sequ.*
Ab eo Columnenses deficiunt. 171. D.
Cum Venetis contra Ducem Ferrariæ constans. 172. C.
Columnensem, & Sabellum Cardinales in carcerem conjicit. 174. B.
Pax inter eum, & Ferdinandum Regem sancita. 181. C.
Ejus victoria de Neapolitanis. 1176. A.
Venetis bellum infert. 1179. A. 1182. E.
Illius suprema dies. 198. C. 817. D. 904. D. 1191. B.
Solicitatorum Collegium Romæ institutum. 175. D.
Stephanus Hungariæ Rex. 975. C.
Stephanus Nardinus Forliviensis Cardinalis Mediolanensis. 165. A.
Stephanus Archiepiscopus Antibarensis. 118. A. 161. B.
Stephanus Episcopus Morianensis. 192. E.
Stephanus Taliacozzius Episcopus Antivarensis. 1192. C.

T

Tamberlani Scytharum Imperatoris victoria de Baiseto Turcarum Imperatore. 41. A.
Tarentini se tradunt Friderico Regi Neapolis. 1209. C.
Theodori I. Marchionis Montisferrati decreta pro militia provinciæ suæ. 443. D. *& sequ.*
Suæ vitæ Historia ab ipso conscripta. 450. A. *& sequ.*
Qui nummi ab eo percussi. 459. B.
Postremæ illius tabulæ. 457. C.
E vivis excedit. 461. B.
Theodorus II. Marchionis Montisferratensis filius 566. C. 574. D.
Johanni Galeatio Vicecomiti adhæret. Ibid.
Fratri succedit in Marchionatu. 611. A.
Ejus dissidia cum Amedeo V. Comite Sabaudiæ. 628. A.
Quæ Feuda ab eo acceperint Marchiones Carretti. 629. E. *& sequ.*
Uxorem ducit Johannam Ducis Barensis filiam. 631. E.
Ejus fœdera cum Ludovico Duce Aurelianensi. 632. C.
Bellum inter eum & Comites Sabaudiæ. 644. D.
Illius Compromissum in Johannem Galeatium Vicecomitem. 647. C.
Tum induciæ inter illos. 650. D.
Rursus bellum cum Principe Achajæ. 667. D.
Margaritam Sabaudiensem ducit. 668. B.
Fœdus init cum Vicecomitibus. 669. C.
Inter eum, & Amedeum Comitem Sabaudiæ concordia. 670. E.
Se illi tradunt Genuenses. 678. D.
Vicarius Imperii constitutus a Sigismundo Augusto. 687. E.
Inter eum & Philippum M. Ducem Mediolani fœdus & pacta. 690. B.
Quot ejus liberi. 692. B.
Finem vivendi facit. 693. E.
Theodorus Montisferratensis Marchionis frater, Diaconus Cardinalis. 163. E. 165. C. 750. A.
Thomas Comes Sabaudiæ. 372. E. 399. C.
Theodorus Andronici Græcorum Imperatoris filius, Montisferrati Marchio. 414. D.
Ejus nuptiæ & literæ ad Monferratenses. 416. B.
Cum Astensibus fœdera init. 418. D.
Marcham suam sibi subdit. 419. B.
Literæ illius de exercitu faciendo. 420. C.
Alia ab eo edita. 422. A.
Marcha Montisferrati illi confirmata ab Henrico VII. Augusto. 426. A.
Ei se subdunt Casalenses. 428. C.
Constantinopolim pergit. 429. B.
Ejus decreta pro Casalensium pace. 429. D. *& sequ.*
Thomas de Sarezana Episcopus Bononiensis, brevi Cardinalis, & deinde Papa sub nomine Nicolai V. 882. B. & E.
Se ei subdunt Bononienses. 884. B.

Digitized by Google

Annum Jubilæi celebrat. 885. B.
Ejus postrema dies. 888. C. *Vide* Nicolaus.
Thomas Marchio Salutii. 383. A. 389. B.
Thomas II. Marchio Salutii quæ Feuda a Marchione Montisferrati acceperit. 488. A.
Thomas junior Salutii Marchio. 645. B.
Thomas Maurocenus Patriarcha Constantinopolitanus. 985. C.
Tiberis inundatio in Urbe. 117. A. & E.
Ticinenses se tradunt Guilielmo Marchioni Montisferrati. 399. D. & *sequ*.
Ab Henrico VII. Augusto proscripti. 427. D.
Titus Viterbiensis Episcopus Castrensis. 123. A.
Tribunus Memus Dux Venetiarum. 956. B.
Turcæ Hydruntum eripiunt Regi Neapolitano. 807. B.
Saracenos atterunt. 33. D.
Eorum origo, & gesta. 37. B.
Progressus in Asia & Europa. 39. A.
Fractus à Tamberlano eorum exercitus. 41. A.
Felix illorum prœlium cum Uladislao Poloniæ Rege. 45. A.
Constantinopolim obsident. 47. A.
Obsidionis descriptio. 48. A. & *sequ*.
Urbe illa potiuntur. 54. C.
A Johanne Hunïade bis fracti. 58. B. & *seq*.
Deinde à Johanne Salapino Comite. 61. B. & *sequ*.
Consilia, & curæ Pii II. Papæ contra illos. 65. D. & *sequ*.
Eorum crudelitas ac facinora ab eodem Pio descripta. 71. D.
Hydrunto potiti. 110. A. 121. D. 134. A.
Inde pulsi. 146. D. & *sequ*.
Turcarum multiplex bellum contra Christianos, & Persas. 1121. D. 1125. E. 1130. E. 1133. A. & *sequ*. 1136. B. 1147. & *sequ*.
Pax inter eos, & Venetos. 1159. E. 1167. A.

V

Valentiæ Communitas Johanni II. Marchioni Montisferrati se subdit. 440. A.
Valentina Johannis Galeatii Vicecomitis filia, nupta Ludovico Turoniæ Duci. 612. B.
Civitas Astensis ei pro dote assignata. 618. A.
Vataccius Græcorum Imper. 991. B. & *sequ*.
Venetæ Civitatis origo. 931. A.
Veneti jus Superi Maris sibi tribuunt. 94. B.
Ferrariensi Duci bellum inferunt. 158. B. 172. C.
Aliquot Civitates in Apulia sibi subdunt. 176. D. 182. E.
Pax inter eos stabilita. 199. A.
Veneti Cretam à Bonifacio Marchione Montisferrati emunt. 364. D. & *sequ*.
Illorum bella cum Philippo Duce Mediolani. 695. A. 701. D. 707. B. 710. A.
Cum Francisco Sfortia. 712. B. & *sequ*.
Inter eos pax. 715. B. 730. C. 733. D.
Venetorum prœlium cum exercitu Caroli VIII. Regis ad Tarum. 850. E.
Bellum contra Ducem Ferrariæ. 903. D. & *sequ*.
Eorum bella cum Pisanis. 963. C.
In Oriente contra Saracenos. 967. B. & *sequ*.
Cum Patavinis. 971. E.
Histriam sibi subdunt. 973. A.
Venetiis celebrata pax inter Alexandrum III. Papam, & Fridericum I. Augustum. 977. B. & *sequ*.
Jaderam recipiunt. 981. C.
Constantinopolim cum Gallis juncti eripiunt Græcis. 982. C. & *sequ*.
Quæ portio Græci Imperii eis tradita. 984. C.
Corcyra, & Peloponesso potiuntur. 986. D.
Græcos obsidionem Constantinopolis solvere cogunt. 992. B. 994. C.
Ferrariam Imperatori eripiunt. 993. B.
Quei apud eos Ducis electio peracta. 995. E. & *sequ*.
Eorum bella cum Genuensibus. 998. B. 1007. C. & *sequ*. 1010. A.
Ferrariâ potiuntur. 1013. B.
Ea de caussa anathemate perculsi. 1014. C.
Ex illa Urbe pulsi. 1015. B.
A conjuratione Bajamontis Teupuli in ingens discrimen adducti. 1016. C.
Restituti in gratiam Pontificis. 1021. B.
Eorum bella cum Scaligeris. 1026. A. & *seq*. 1028. A.
Tarvisio potiuntur. 1030. C.
Jaderam recipiunt. 1033. C.
Inter eos, & Genuenses bellum atrox. 1034. C. & *sequ*. 1038. B. & *sequ*.
Marinum Falerium Ducem securi plectunt. 1041. D.
Pax inter eos, & Genuenses. 1042. C.
Ab Hungariæ Rege bello impetiti. 1043. A.
Pax inter eos. 1045. B.
Creta ab eis deficit. 1046. A.
Sed postea recepta. 1048. B.
Francisco Carrarienſi Patavii Domino bellum inferunt. 1052. B. & *sequ*.
Pacem ei concedunt. 1055. E.
Inter eos, & Genuenses discordia. 1056. D.
Contra illos fœdere juncti Genuenses cum Carrarienſi, Rege Hungariæ, & Patriarcha Aquilejense. 1057. C.
A Genuensibus fracta eorum classis. 1058. E.
Clugia eis erepta. 1060. E.
Quam recipiunt. 1065. C.
Tarvisium Duci Austriæ tradunt. 1066. E.
Pax inter eos, & Genuenses. 1067. D.
Corcyrâ potiuntur. 1070. E.
Tarvisium recipiunt. 1072. B.
Francisco Carrarienſi bellum ab eis inlatum. 1076. D.
Veronâ potiti. 1078. B.
Tum Patavio. 1079. A.
Eorum bellum cum Sigismundo Rege Romanorum. *Ibid*. E. & *sequ*. 1081. C.
Forum-Julii sibi subdunt. 1082. A.
Tum Dalmatiam. 1083. D.
Eorum bella cum Philippo Duce Mediolani. 1086. A.
Brixiam ei surripiunt. 1088. C.
Pax inter eos. 1090. D.
Rursus ab eo impetiti. 1091. B.
Bergomum ipsis traditum. 1094. A.
Thessalonica eis à Turcis erepta. 1095. A.
Fracta eorum classis in Pado à Mediolanensibus. 1095. E.
Pax inter eos redintegrata, & fracta. 1098. A. 1100. B. 1103. A. & *sequ*.
Rursus stabilita. 1107. D.
Concordiam ineunt cum Patriarcha Aquilejensi. 1209. E.
Rhodigio potiti. 1175. A.
Contra eos fœdus ineunt Sixtus IV. & alii Principes. 1179. A.
Ab eodem Papa anathemate perculsi. 1182. E.
Pacem statuunt cum hostibus. 1190. C.
Interdicto soluti. 1192. C.
Eorum bella cum Ducibus Austriacis. 1194. C. & *sequ*.
Cum Carolo VIII. Rege Galliæ. 1204. A.
Pisanis opem ferunt. 1213. A.

Digitized by Google

Venetorum bellum cum Turcis. 1121. D. *& ſequ.* 1125. E. *& ſequ.* 1128. A. 1130. E. *& ſequ.* 1133. A. *& ſequ.*
Cyprico Regno potiti. 1140. B. 1146. B.
Bello Turcico iterum vexati. 1147. A. *& ſeq.*
Pacem cum Turca pertractant. 1152. D.
Sed fruſtra. 1153. A.
Eam denique impetrant. 1159. E.
Bellum inferunt Herculi Eſtenſi Duci Ferrariæ. 1162. E. *& ſequ.* 1169. A. *& ſequ.*
Ugolinus de Gonzaga bellum infert Vicecomitibus. 535. A.
Uguccio Epiſc. Vercellenſis. 340. E. 343. B.
Vicecomitum Mediolanenſium brevis ſeries. 460. A.
Victor Piſanus Claſſi Venetæ Præfectus à Genuenſibus fractus. 1058. B. & E. 1061. A.
Vinceslai Auguſti Diploma conceſſum Secundottoni Marchioni Montisferrati. 596. A.
Johannem Galeatium Vicecomitem Ducem Mediolani conſtituit. 638. B.
Vitalis Sanutus Dux Venetiarum. 956. A.
Vitalis Falerius Dux Venetiarum. 962. B.
Vitalis Michaël Dux Venetiarum. 962. E. 973. E.
A civibus trucidatus, 975. E.
Uladislaus Poloniæ, & Hungariæ Rex. 44. A.
Ejus pugna cum Turcis. 45. A.
Umbertus Sabaudienſis Comitis frater. 40. B.
Volaterrani belli narratio, auctore Antonio Hyvano. 1.
Illius Urbis, Agri, & Reipublicæ deſcriptio. 5. C. *& ſequ.*
Fortuna varia ejuſdem Urbis. 8. B.
Multiplici fodinarum genere abundant. 9. D.
Diſſidiis civilibus laborant. 10. C.
Florentinorum ira adverſus illos. 11. C.
Seditione conflata ab ipſis deficiunt. 14. A. *& ſequ.*
Bellum ſibi inlatum ſuſtinere decernunt. 16. D. *& ſequ.*
Deditionem denique faciunt. 18. E.
Direpta eorum Civitas. 19. A.
Urbani VI. Papæ electio. 223. B.
Urſus Hypatus Dux Venetiarum. 934. B.
Urſus Badoerus Venetorum Dux. 948. A.
Urſus II. Badoerus Dux Venetiarum. 951. E.
Urſus Urſeolus Patriarcha Gradenſis. 958. D.
Electus Dux Venetiarum. 960. B.
Urſus Badoerus Epiſc. Olivolenſis. 948. D.
Utinam inſigne Oppidum pro Concilii loco à Pio II. electum. 74. D.

X

Xantes Bentivolus Herculis filius. 883. A. 886. A. *& ſequ.* 892. B. 893. D.

Z

Zacharias Epiſcopus Olivolenſis. 948. D.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google